MAGNA
BIBLIOTHECA
VETERVM PATRVM,

Et antiquorum SCRIPTORVM *Eccleſiaſticorum.*

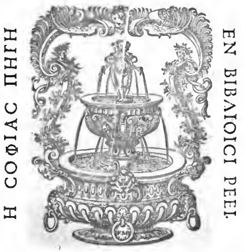
PRIMO QVIDEM A MARGARINO DE LA BIGNE
EX ALMA SORBONÆ SCHOLA CELEBERRIMO THEOLOGO
Doctore Pariſienſi compoſita,

POSTEA STVDIO DOCTISSIMORVM COLONIENSIVM Theologorum ac Profeſſorum aucta:

NVNC VERO ADDITIONE DVCENTORVM
CIRCITER AVTHORVM, TAM GRÆCORVM QVI IN EDITIONE
Colonienſi, quam LATINORVM qui in Pariſienſibus deſiderabantur, locupletata,
Accuratiſſimè emendata, & in XVII. Tomos diſtributa:

Nec non perfectiori ordine diſpoſita, materiarum enim, de quibus ſcripſerunt authores, ſeriem complectitur, & Hiſtoricam methodum per ſingula ſæcula quibus vixerunt, in indice Chronologico copioſiſſimo continet.

TOMI XII. PARS II.

PARISIIS,
Sumptibus Ægidij Morelli Architypographi Regij.
M. DC. XXXXIV.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

NAPOLI

INDEX OPERVM

QVÆ IN HAC XII. MAGNÆ BIBLIOTHECÆ VETERVM PATRVM

TOMI SECVNDA PARTE CONTINENTVR.

S. GERMANI Patriarchæ Conſtant. rerum Eccleſiaſticarum contemplatio, Gentiano Herueto interprete, ex edit. Romana 1526. & Pariſienſi 1560. & Veneta Latina. 1548. 375

S. MAXIMI de Eccleſiaſtica myſtagogia ſiue Liturgiæ expoſitio, Gentiano Herueto interprete, ex editione Græco-latina Auguſtæ Vindelicorum apud Ioan. Prætorium 1599. 410

NICOLAI Cabaſilæ compendioſa expoſitio ſacræ Liturgiæ ſiue diuini ſacrificij, Gentiano Herueto interprete. Græcus textus nunc primùm in lucem prodit ex mſſ. codicibus Bibliothecæ Regis Chriſtianiſſimi LVDOVICI XIII. 444

NICOLAI Epiſcopi Methonenſis ad eos qui hæſitant, aiùntque conſecratum panem non eſſe corpus Chriſti, ex editione Pariſienſi Guil. Morelli, eodem Herueto interprete 516

B. SAMONÆ, GAZÆ Archiepiſcopi, diſceptatio de Euchariſtia cum Achmed Sarraceno, Gent. Herueto interp. 521

NICETÆ, de ordine qui obſeruatur, cùm quis à Saraceniſmo tranſfugit, ex Theſauro fidei Orthodoxæ fragmentum, Petro Morello interprete, ex edit. Germanica. 527

EVTHYMII monachi Iſmaëlitarum confutatio, ex eius Panoplia, Ioan. Iacobo Beurero interprete, ex eadem editione Germanica. 536

PHILOTHEI Patriarchæ Conſtantinopolitani Laudatio trium Pontificum orbis terræ doctorum, Iacobo Pontano, Societatis Ieſu Presbytero interprete, ex editione Germanica. 557

HIPPOLYTI Epiſcopi & Martyris oratio de conſummatione mundi, & de Antichriſto, Ioanne Pico Præſide interprete, ex editione Pariſienſi Guil. Morelli 1556. 586

AGAPETI Diaconi ad Iuſtinianum capita admonitoria ex Orthodoxographorum editione Baſilienſi 1568. 607

ÆNEÆ Gazæi Theophraſtus, ſiue de animorum immortalitate, ex editione Germanica Geſneri 1560. 617

HESYCHII Presbyteri Hieroſolymitani homilia de ſancta Maria Deipara, Ioanne Pico interprete, ex editione Pariſienſi Græcolatina. 661

CHRYSIPPI Presbyteri Hieroſolymitani de ſancta Maria Deipara, homilia, eodem Pico interprete, ex edit. Pariſienſi. 668

ANDREÆ Hieroſolymitani Archiepiſcopi in ſanctæ Mariæ Deiparæ ſalutationem ſermo, ex editione Baſilienſi Orthodoxographorum anni 1569. 674

PANTALEONIS magnæ Eccleſiæ Diaconi de luminibus ſanctis ſermo, ex eadem editione Baſilienſi. 686

S. GERMANI Archiepiſcopi Conſtantinopolitani Encomium in ſanctiſſimam Deiparam, Petro Pantino Decano Bruxellenſi interprete, ex editione Antuerp. ann. 1601. 689

Eiuſdem Oratio in ſanctam Natiuitatem Deiparæ Virginis, Andrea Schotto Societ. Ieſu Theol. interprete, ex eiuſdem codicib. mſſ. nunc primùm edita. 694

Eiuſdem in beatam ſanctiſſimæ Deiparæ Virginis dormitionem oratio, eodem Andr. Schotto interprete, nunc primùm ex ipſius codicibus mſſ. edita. 703

NEMESII Epiſcopi Emiſſeni & Philoſophi Chriſtiani, de natura hominis liber vnus, Latinè conuerſus à Nicaſio Ellebodio Antuerpiæ, ex officina Chriſtophori Plantini an. 1565. 708

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΕΡΜΑΝΟΥ

ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ἱστορία ἐκκλησιαστικὴ, καὶ μυστικὴ θεωρία.

SANCTI PATRIS NOSTRI, GERMANI, CONFESSORIS, EX Cyzicenſi Epiſcopo, Patriarchæ Conſtantinopolitani, &c.

De ſancti Germani ſanctitate, eruditione, plerìſque ab eo rebus geſtis, tum etiam litterarum monumentis, multa ex idoneis auctoribus proferent tibi notæ ad Romanum Martyrologium 12. Maij, & Annal. Eccleſ. Tom. 9. Claruit ſub Leone Iſaurico, inter ſanctos nomine eius Menologio & Martyrologio inſcripto

A ΕΚΚΛΗΣΙΑ ἐστὶ ναὸς Θεοῦ, τέμενος ἅγιον, οἶκος προσευχῆς, συνάθροισις λαοῦ, σῶμα Χριστοῦ, ὄνομα αὐτοῦ, νύμφη Χριστοῦ, ἐκκαλουμένη πρὸς μετάνοιαν καὶ πρὸς εὐχὴν τοὺς λαούς· τῷ ὕδατι τοῦ ἁγίου βαπτίσματος αὐτοῦ καθαρισθεῖσα, καὶ τῷ αἵματι αὐτοῦ τῷ τιμίῳ ἐρραντισμένη, καὶ νυμφικῶς ἐστολισμένη, καὶ τῷ τοῦ ἁγίου πνεύματος μύρῳ σφραγιζομένη, κατὰ τὸν προφητικὸν λόγον, μύρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σου, καὶ εἰς ὀσμὴν μύρου σου δραμοῦμεν, B ὅτι ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα, τὸν πώγωνα τὸν Ἀαρὼν, τὸ καταβαῖνον ἐπὶ τὴν ὤαν τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ. Ἄλλως. Ἐκκλησία ἐστὶν ἐπίγειος οὐρανὸς, ἐν ᾗ ὁ ἐπουράνιος Θεὸς ἐνοικεῖ καὶ ἐμπεριπατεῖ, ἀντιτυποῦσα τὴν σταύρωσιν καὶ τὴν ταφὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν Χριστοῦ, δεδοξασμένη ὑπὲρ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου τοῦ Μωσέως, ἐν πατριάρχαις προτυπωθεῖσα, ἐν ἀποστόλοις θεμελιωθεῖσα, ἐν ᾗ τὸ ἱλαστήριον, καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἐν προφήταις προκηρυχθεῖσα, ἐν ἱεράρχαις κατακοσμηθεῖσα, καὶ C ἐν μάρτυσι τελειωθεῖσα, καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτῶν λειψάνοις ἐνθρονιασθεῖσα. Ἄλλως. Ἐκκλησία ἐστὶν οἶκος θεϊκὸς, ἔνθα ἡ μυστικὴ ζωοθυσία γίνεται, καὶ τὰ ἔνδον τοῦ ἱερατείου, καὶ τὸ ἅγιον σπήλαιον ἔνθα ὁ τάφος καὶ ἡ τράπεζα ἡ ψυχοτρόφος καὶ ζωοποιός· καὶ οἱ ἐν αὐτῇ μαργαρῖται, τὰ θεῖα δόγματα τῆς διδασκαλίας τοῦ κυρίου πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. ὁ δὲ σημαντὴρ, κατὰ τὸν τύπον τῶν ἥλων, ἐν οἷς προσηλώθησαν τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας τοῦ κυρίου, καὶ ἐδόνησεν εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης. Ἄλλως. Τὸ σημαντήριον D αἰνίττεται τὰς τῶν ἀγγέλων σάλπιγγας, καὶ διεγείρει τοὺς ἀγωνιστὰς πρὸς πόλεμον τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν. Τὸ βάπτισμά ἐστι, καθὼς ὁ Θεὸς διετάξατο τῷ Μωσῇ, λέγων, Καταβὰς διαμάρτυραι τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ ἅγνισον αὐτοὺς, καὶ πλυνάτωσαν τὰ ἱμάτια αὐτῶν, καὶ ἔστωσαν ἕτοιμοι τοῦ ἀναβῆναι εἰς τὸ ὄρος πρός με· καὶ πάλιν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγει κύριος ὁ Θεὸς, λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε, ἀφέλετε τὰς πο-

A ECCLESIA eſt templum Dei, delubrum ſanctum, domus orationis, congregatio populi, corpus Chriſti, nomen eius, ſponſa Chriſti, euocans populos ad pœnitentiam, & ad preces, aqua ſancti baptiſmatis eius purgata & ſanguine eius pretioſo abluta, & ſponſæ ornatu decorata, & ſancti Spiritus vnguento obſignata, iuxta propheticum ſermonem: *Ecclesia tituli*

B *Vnguentum euacuatum nomen tuum. & ad odorem vnguenti tui curremus*: quia veluti vnguentum ſuper capite, quod deſcendit in barbam, barbam Aaron, quod deſcendit in oram veſtimenti eius. Aliter. Eccleſia eſt terrenum cœlum, in quo ſupercœleſtis Deus inhabitat & inambulat; typum referens adfixionis in cruce, & ſepulturæ, & reſurrectionis Chriſti; glorificata ſupra tabernaculum teſtimonij Moyſis, in Patriarchis præfigurata, in Apoſtolis fundata; in qua propitiatorium eſt & Sancta Sancto- *Cant.1.*

C rum: in Prophetis prænuntiata, in hierarchiis exornata, & in martyribus conſummata, & io throno ſanctarum eorum reliquiarum fundata. Aliter. Eccleſia eſt domus diuina, vbi myſticum vitæ ſacrificium celebratur; & interiora ſacrarij, & ſancta ſpelunca, vbi ſepulchrum & menſa nutrix animarum & viuifica: quique in ea margaritæ, diuina dogmata ſunt doctrinæ Domini ad ſuos diſcipulos. Qui ſignum dat, eſt veluti typus clauorum, quibus perfoderunt manus & pedes Domini, & vim ſuam *Eccleſia fundata in throno ſanctarum reliquiarum Sanctorum.*

D exerit in fines orbis terrarum. Aliter: Semanterium obſcurè ſignificat Angelorum turbas, & excitat pugiles ad bellum aduerſus inuiſibiles hoſtes. Baptiſma eſt ſicut Deus præcepit Moyſi, inquiens: *Cùm deſcenderis teſtificare populo huic, & ſanctifica eos, & abluant veſtimenta ſua, & adſtent parati ad aſcendendum in montem ad me.* Et rurſus per Eſaiam Prophetam ait Dominus Deus; *Lauamini, mundi eſtote, auferte mali-* *Exod. 19. 10.* *Iſa.1.* *Ioan.3.5.*

tias ab animis veſtris : & *, ſi fuerint peccata* A
veſtra vt coccinum , tanquam niuem dealba-
Ioan.3.5. *bo.* Et rurſum idem Dominus ait: *niſi quis*
renatus fuerit per aquam & ſpiritum, non po-
teſt ingredi in regnum Dei. Et ſuis Apoſto-
Matth.28.19 lis annuntiabat dicens: *profecti in mundum*
vniuerſum , docete omnes gentes, baptizantes
eos in nomine Patris & Filij & ſancti Spiri-
tus. Baptizati autem ſumus in mortem
ipſius Chriſti , & reſurrectionem eius.
Nam per immerſionem in aqua & emer-
ſionem, triplicémque inundationem; tri-
duanam ſepulturam & reſurrectionem
ipſius Chriſti , repræſentamus & confite- B
mur: præterea etiam ipſum fuiſſe bapti-
zatum in Iordane ab Ioanne. Vngi oleo
baptizatos, eſt inſtar olei quo reges & ſa-
cerdotes & Prophetæ vngebantur ; vt
Chriſtus vnctus vnctione incarnationis. etiam Chriſtus vnctus eſt, tanquam rex
& ſacerdos , vnctione incarnationis. Eſt
quoque ad id, ne poſſit diabolus nos ſu-
perare peccati mortis potentia; quæ eſt
mors, ex tranſgreſſione Adam in nos
delapſa. Aqua myſticè nobis declarat
myſticum lauacrum aquæ & ignis ſancti
Spiritus ad purgationem ſordium pec- C
cati noſtri & inueſtigationem regenera-
tionis, & vitæ æternæ reſtitutionem:
per quod baptiſma , adoptionem filio-
rum conſecuti ; liberati ſumus à ſeruitu-
te & poteſtate diaboli, & accepimus liber-
tatem gratiæ filij Dei : in quo nos ſan-
ctificatos & purgatos aqua & ſpiritu,
Deo admouit & Patri, inquiens : *Pater*
Ioan.17. *iuſte , ecce ego & paruuli quos mihi dediſti,*
ſanctifica eos in nomine tuo quos dediſti
mihi vt ſint & ipſi ſanctificati , & noſcant
te ſolum verum Deum, & quem miſiſti
Ieſum Chriſtum , vt ſint ipſi hæredes re- D
2.Cor.6.16. gni mei. De quibus ait Pater : *Inhabi-*
tabo in eis , & inambulabo ; & ero eis in
Deum , & ipſi erunt mihi in populum ſan-
ctificatum in regale ſacerdotium. Sanctus
autem Spiritus confirmat promiſſiones,
tanquam teſtis fidelis & irreprehenſibilis;
plenam in nobis fiduciam procreans. Vide
ſanctam inſcriptionem. Etenim ſanctam
Trinitatem in modum libelli præſcribit
Spiritus ſanctus , veluti lingua Dei &
Pſalm.44. Patris , *& calamus Scribæ , velociter ſcri-* E
bentis ; ſculpens ſcilicet in ſignificatio-
nem Chriſti , non per atramentum &
chartam , ſed per vnguenti lituram , &
velut in libro nouo , tabulis cordium fi-
delium crucem Chriſti inſculpens, quem-
admodum ait Propheta : *Et ſcripſi legem*
Hier.31. *meam* , ait Deus , *in cordibus eorum , &*
Hebr.10.16. *imprimam eam in fronte eorum , vt ſignatum ſit*
in ipſis lumen vultus mei , & ſint ipſi celebres in
vniuerſa terra : oſtendens , nos & hæredes
regni ſui, & filios legitimos , & cohæredes
ipſius, ſi modò & demus operam conſeruare

A νηείας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν· καὶ ἐὰν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι
ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡσεὶ χιόνα λευκανῶ. καὶ πάλιν αὐτὸς
ὁ κύριος λέγει, Ἐὰν μή τις γεννηθῇ δι᾽ ὕδατος καὶ πνεύ-
ματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· καὶ
τοῖς αὐτοῦ ἀποστόλοις παρήγγελλε λέγων, Πορευθέντες
εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη,
βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ
τοῦ ἁγίου πνεύματος. βεβαπτίσμεθα δὲ κατὰ τὸν θάνατον
αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ· διὰ γὰρ τῆς ἐν τῷ
ὕδατι καταδύσεώς τε καὶ ἀναδύσεως, τριπλῆς τε ἐπι-
κλύσεως, τὴν τριήμερον ταφὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ τοῦ
B Χριστοῦ ἐξεικονίζομεν καὶ ὁμολογοῦμεν. ἔτι δὲ καὶ ὅτι αὐ-
τὸς ἐβαπτίσθη ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ὑπὸ Ἰωάννου. Τὸ χρί-
εσθαι ἐλαίῳ τοὺς βαπτιζομένους, ἐστὶ κατὰ τὸ ἔλαιον ᾧ ἐ-
χρίοντο οἱ βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς καὶ οἱ προφῆται, καθὼς καὶ ὁ
Χριστὸς ἐχρίσθη, ὡς βασιλεὺς καὶ ἱερεὺς τῷ χρίσματι
τῆς σαρκώσεως. ἔστι δὲ καὶ τῷ μὴ δύνασθαι τὸν διάβολον
κρατεῖν ἡμῶν τῷ κράτει τῆς ἁμαρτίας τοῦ θανάτου, ὅ
ἐστιν, ὁ παραβάσει τοῦ Ἀδὰμ ἐπελθὼν ἡμῖν θάνατος.
τὸ ὕδωρ ἐστὶ μυστικῶς ἐμφαῖνον ἡμῖν τὸ μυστικὸν λουτρὸν
τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ πυρὸς τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἰς κάθαρ-
C σιν τοῦ ῥύπου τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ ἀναζήτησιν τῆς παλιγ-
γενεσίας, καὶ ζωῆς αἰωνίου ἀναγέννησιν· δι᾽ οὗ βαπτίσμα-
τος τὴν υἱοθεσίαν δεξάμενοι, ἀπηλλάγημεν τῆς δουλείας,
καὶ τῆς καταδυναστείας τοῦ διαβόλου, καὶ ἀπελάβομεν τὴν
ἐλευθερίαν τῆς χάριτος τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἁγιάσας
καὶ καθαρίσας ἡμᾶς ὕδατι καὶ πνεύματι, προσήγαγε
τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ λέγων, Πάτερ δίκαιε, ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ
παιδία ἅ μοι ἔδωκας, ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου,
οὓς δέδωκάς μοι, ἵνα ὦσι καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι, καὶ γινώ-
D σκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰη-
σοῦν Χριστὸν, τοῦ εἶναι αὐτοὺς κληρονόμους τῆς βασιλείας
μου· περὶ ὧν φησιν ὁ πατήρ· Ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ
ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεὸν, καὶ αὐτοὶ ἔσον-
ταί μοι εἰς λαὸν ἡγιασμένον, εἰς βασίλειον ἱεράτευμα.
τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα βεβαιοῖ τὰς ἐπαγγελίας, ὡς μάρτυς
πιστὸς καὶ ἀπαράγραφος, πληροφοροῦν ἡμᾶς. ἴδε ἐπι-
γραφὴν ἁγίαν· καὶ γὰρ ὑπογραφεῖ τὴν ἁγίαν τριάδα
λιβέλλου δίκην τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς γλῶσσα τοῦ Θεοῦ
καὶ πατρὸς, καὶ κάλαμος γραμματέως ὀξυγράφου. δια-
E χαράττον οὖν ἐν τῇ σημειώσει τοῦ Χριστοῦ, οὐ διὰ μέλα-
νος καὶ χάρτου, ἀλλὰ διὰ μύρου τῆς χρίσεως, καὶ ὡς ἐν τό-
μῳ καινῷ ταῖς πλαξὶ τῶν καρδιῶν τῶν πιστῶν τὸν σταυρὸν τοῦ
Χριστοῦ ἐγχαράττον, καθώς φησιν ὁ προφήτης, Καὶ ἔ-
γραψα τὸν νόμον μου, φησὶν ὁ Θεὸς, ἐν ταῖς καρδίαις αὐ-
τῶν, καὶ ἐνσημειώσομαι αὐτὸν ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῶν, τοῦ
σημειωθῆναι αὐτοῖς τὸ φῶς τοῦ προσώπου μου, καὶ εἶναι
αὐτοὺς ὀνομαστοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῇ· δεικνύων ἡμᾶς καὶ κλη-
ρονόμους τῆς αὐτοῦ βασιλείας, καὶ υἱοὺς γνησίους καὶ συγκλη-
ρονόμους αὐτοῦ, ἐάν περ καὶ ἀγωνισώμεθα φυλάξαι τὸ

ἅγιον βάπτισμα σῶον, καὶ τὴν σφραγῖδα σῶαν. Ἡ κόγχη ἐστὶ, κατὰ τὸ ἐν Βηθλεὲμ σπήλαιον, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς· καὶ κατὰ τὸ σπήλαιον ὅπου ἐτάφη, καθὼς φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς Μάρκος, ὅτι ἦν σπήλαιον λελατομημένον ἐκ πέτρας, κἀκεῖ ἔθηκαν τὸν Ἰησοῦν. Ἡ δὲ ἐκκλησία ἐστὶν, ἔνθα ἡ μυστικὴ ζωοθυσία γίνεται· καὶ τὰ ἔνδον τοῦ σπηλαίου, ἔνθα ὁ τάφος κεῖται ἀντ᾽ αὐτοῦ, ἔνδον τοῦ ἱερατείου. Ἡ δὲ κόγχη τοῦ θυσιαστηρίου, ἡ μετάθεσίς ἐστι τοῦ σταυροῦ, οἱ πύργοι δὲ, τὰ σημεῖα. Διὰ τοῦτο δὴ ἀμφότερα λογοποιεῖσθαι εἰς πρόσωπον τῶν ἱερουργούντων. Ἡ ἁγία τράπεζά ἐστιν ἀντὶ τοῦ τόπου τῆς ταφῆς, ἐν ᾗ ἐτέθη ὁ Χριστὸς, ἐν ᾗ πρόκειται ὁ ἀληθινὸς καὶ οὐράνιος ἄρτος, ἡ μυστικὴ καὶ ἀναίμακτος θυσία, ζωοθυτουμένου τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ τὸ αἷμα, εἰς βρῶσιν καὶ πόσιν ζωῆς αἰωνίου προέθηκε τοῖς πιστοῖς. Ἔστι δὲ καὶ θρόνος Θεοῦ ἡ αὐτὴ, ἐν ᾧ ὁ ἐπουράνιος Θεὸς, ὁ ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ἐποχούμενος, σωματωθεὶς ἐπανεπαύσατο· καθ᾽ ἣν τράπεζαν καὶ ἐν τῷ μυστικῷ αὐτοῦ δείπνῳ, μέσον τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ καθίσας, καὶ λαβὼν ἄρτον καὶ οἶνον, εἶπε τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, Λάβετε, φάγετε καὶ πίετε ἐξ αὐτοῦ· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ σῶμά μου καὶ τὸ αἷμά μου. Προετυπώθη δὲ ἐν τῇ νομικῇ τραπέζῃ, ἔνθα ἦν τὸ μάννα, ὅ ἐστι Χριστὸς, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. Ἡ ἁγία τράπεζά ἐστιν, ἀντὶ τῆς τραπέζης τοῦ Χριστοῦ σὺν τοῖς μύσταις· καὶ οἱ ἐν αὐτῇ μαργαρῖται, τὰ θεῖα δόγματα τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς μαθητάς. Τὸ κιβώριόν ἐστιν ἔνθα ἐστὶν ἡ σταύρωσις, ἀντὶ τοῦ τόπου ὅπου ἐσταυρώθη ὁ Χριστός· ἐγγὺς γὰρ ὁ τόπος, καὶ ὑπόβαθρος, ὅπου ἐτάφη· ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν συντομίᾳ ἐμφέρεσθαι τὴν σταύρωσιν, καὶ τὴν ταφὴν, καὶ τὴν ἀνάστασιν Χριστοῦ, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τέτακται. Ἔστι δὲ καὶ κατὰ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης κυρίου ἐν ᾗ λέγεται ἅγια ἁγίων καὶ ἁγίασμα αὐτοῦ· ἐν ᾗ προσέταξεν ὁ Θεὸς γενέσθαι δύο Χερουβὶμ ἑκατέρωθεν τορνευτά. Τὸ γὰρ κιβ, ἐστι κιβωτὸς, τὸ δὲ ὤριον, φωτισμὸς κυρίου, ἢ φῶς Θεοῦ. Θυσιαστήριόν ἐστιν ἱλαστήριον, ἐν ᾧ προσεφέρετο περὶ τῆς ἁμαρτίας κατὰ τὸ ἅγιον μνῆμα τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ θυσιαστηρίῳ καὶ θυσίαν ἑαυτὸν ὁ Χριστὸς προσήγαγε τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὡς ἀμνὸς θυόμενος, καὶ ὡς ἀρχιερεὺς καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, προσφέρων καὶ προσφερόμενος, εἰς μυστικὴν καὶ ἀναίμακτον θυσίαν, καὶ λογικὴν λατρείαν τοῖς πιστοῖς ἱεροθυτούμενος, δι᾽ ἧς μέτοχοι γεγόναμεν τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ ἀθανάτου. Ὅνπερ ἀμνὸν προετύπωσεν ἐν Αἰγύπτῳ Μωσῆς πρὸς ἑσπέραν, καὶ τῷ αἵματι αὐτοῦ τὸν ὀλοθρευτὴν ἄγγελον ἀπέστρεψε, τοῦ μὴ θανατῶσαι τὸν λαόν· τὸ γὰρ πρὸς ἑσπέραν σημαίνει, ὅτι καὶ πρὸς ἑσπέραν ἐσφαγιάσθη ὁ ἀληθινὸς ἀμνὸς, ὁ τοῦ κόσμου αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τῷ σταυρῷ αὐτοῦ Χριστός· καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός. Θυσιαστήριόν ἐστι καὶ λέγεται ἡ φάτνη καὶ ὁ τάφος τοῦ κυρίου.

A ſanctum baptiſma incolume, & ſignaculum ſaluum. Concha eſt, iuxta illam in Bethleem ſpeluncam vbi natus eſt Chriſtus, & iuxta ſpeluncam vbi ſepultus eſt: quemadmodum ait Euangeliſta Marcus. *Erat ſpelunca inciſa ex petra, & illic poſuerunt Ieſum.* *Marc.15.* Eccleſia verò eſt, vbi myſticum illud ac viuum ſacrificium fit, & interiora ſpeluncæ, vbi ſepultura collocata eſt pro eo intra ſacrarium. Concha autem altaris, translatio eſt crucis, turres verò, ſigna: idcirco vtraque rationabiliter ponantur in facie ſacrificantium: B ſancta menſa eſt vice loci ſepulturæ, in quo poſitus eſt Chriſtus, in qua proponitur verus & cœleſtis panis, quod eſt myſticum & incruentum ſacrificium: qui mactatus, carnem ſuam & ſanguinem in cibum & potum vitæ æternæ propoſuit fidelibus. *Myſticum & incruentum Sacrificium.* Eſt quoque ipſa Dei ſedes in qua ſupercœleſtis Deus qui ſuper Cherubim vehitur, corpore aſſumpto requieuit: in qua menſa vt etiam in myſtica illa ſua cœna, in medio Apoſtolorum ſuorum ſedens & accipiens panem & vinum, dicit ſuis diſcipulis & Apoſtolis: C *Accipite, manducate, & bibite ex eo, hoc enim eſt corpus meum, & ſanguis meus.* *Matth.26.* Præfigurata autem eſt in legali menſa vbi Manna erat, quod eſt Chriſtus qui de cœlo deſcendit. Sancta Menſa eſt vice menſæ Chriſti cum diſcipulis: & quæ in ea ſunt margaritæ, diuina ſunt dogmata doctrinæ Chriſti ad diſcipulos. Ciborium eſt, vbi eſt crucifixio, vice loci vbi crucifixus eſt Chriſtus: *Ciborij myſterium in Altari.* vicinus enim erat locus & foſſa vbi ſepultus eſt. Verùm quia compendio inducitur crucifixio, ſepultura & reſurrectio Chriſti, D in Eccleſia ita collocatur. Eſt item & ſecundùm Arcam illam teſtamenti Domini, *Chriſtus offerens & oblatus in Altari.* in qua dicuntur Sancta Sanctorum, & eius ſanctificatio, in qua præcepit Deus fieri duo Cherubim vtrinque tornatilia. Nam *Cib*, eſt arca, *orium*, illuminatio Domini, aut lumen Dei. Altare, eſt Propitiatorium in quo offerebatur pro peccato, iuxta ſanctum monumentum Chriſti: in quo altari victimam ſe Chriſtus obtulit Deo & Patri, per oblationem corporis ſui, vt Agnus immolatus, & vt pontifex & filius hominis offerens & oblatus, in myſticum E & incruentum ſacrificium & rationalem hoſtiam fidelibus immolatus, per quam participes efficimur æternæ vitæ & immortalis: quem Agnum præfigurauit in Ægypto Moſes ad veſperam, & ſanguine eius exterminatorem Angelus auertit, ne neci traderet populum. Ad veſperam enim, ſignificat quod & ad veſperam mactatus eſt verus Agnus mundi, qui tollit peccatum cruce ſua Chriſtus: *Etenim Paſcha noſtrum pro nobis immolatus eſt Chriſtus.* *1.Cor.5.7.* Altare eſt & dicitur, præſepe, & ſepulchrum Domini:

altare eſt & dicitur ad exemplum ſupercœleſtis & ſpiritalis altaris, in quo typo referuot ſpiritales & miniſtratorias hierarchias immaterialium & ſuperoarum poteſtatum, & terreni & materiales ſacerdotes aſſiſteotes & miniſtrantes Domino in æternom: quare & tales, ſint oportet vt ignis flagrans: Nam ſerie ſupercœleſtium, & terreoorom ordine, Filius Dei & iudex vniuerſorum, leges tulit. Gradus, ſubſellij locus eſt & ſedes, in quo vniuerſorum rex Chriſtus præſidet cum ſuis Apoſtolis, & ad eos ait, *Sedebitis ſuper duodecim ſedes, iudicantes duodecim tribus Iſraël*: ſedes enim dicitur, prædicatio fidei, in qua prædicatione confidentes, docuerunt, & per eam accipiunt remunerationem prædicatioois, ſupercœleſte regnum, quia cathedra illic non eſt: ſubindicat verò & ſecundum eius aduentum qoo venturus eſt io gloria ad iudicandum viuos & mortuos, reddens ſingulis ſecundùm opus eurum; & ad omnem mundum iudicandum, vt ait Propheta: *Illic ſederunt ſedes in iudicium, ſedes ſuper domum Dauid.* Coſmites, ad exemplum legalis & ſaocti Coſmij, indicaos crucifixi Chriſti ſignaculum, per crucem oroatum. Columellæ ſiue thoraces ſeparantes gradom à reliquo templo, monſtrant: exterior quidem pars, templum quouſque iogreditur, & vbi ſiſtit populus ad oraodum, proficiſcens: pars autem interior ſiue gradus, ſigoificat Sancta Sanctorum, in quæ ſoli ſacerdotes & comites eorum intrent. Cancelli, locum oratioois deſigoant, quouſque extrinſecus populus accedit, intrinſecus autem ſunt Sancta Sanctorum, ſolis ſacerdotibus peruia. Suot autem reuera ad piam memoriam, cancelli ænei, ne quis ſimpliciter & temerè ingrediatur. Ambo figuram lapidis ſancti monumenti deſignat: quem Angelus cùm euoluiſſet ex oſtio monumenti, proclamabat reſurrectionem Domioi vnguentiferis mulieribus. Eſt autem iuxta Prophetam dicentem: *In monte campeſtri tollite ſignum, aſcende qui Euangelizaris, & exalta vocem:* mons eſt enim in loco campeſtri & æquabili poſitus.

Iſa. 40. 9.

Orationis ad Orientem myſteria.

Orientem verſus precari, traditum eſt, vt & reliqua ab Apoſtolis ſanctis, & ita res habet, propterea quòd ſpiritalis Sol iuſtitiæ Chriſtus Deus noſter, in terra apparuit in Orieotis Solis ſenſibilis partibus, vt Propheta inquit: *Oriens nomen ei eſt*: & rurſum, *Adorate Dominum qui aſcendit in cælum cæli ſecundùm Orientem*: &, *Adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius*: & iterum, *Stabunt pedes Domini ſuper montem Domini oliuarum ad Orientem*: hæc aiunt Prophetæ.

Zach. 6. 12. *Pſalm. 67. 34.* *Pſalm. 131. 7.* *Zach. 14. 4.*

A θυσιαστήριόν ἐστι καὶ λέγεται κατὰ τὸ ἐπουράνιον καὶ νοερὸν θυσιαστήριον, ἐν ᾧπερ ἀντιτυποῦσι τὰς νοερὰς καὶ λειτουργικὰς ἱεραρχίας τῶν ἀΰλων καὶ ἄνω δυνάμεων· καὶ οἱ ἐπίγειοι καὶ ἔνυλοι ἱερεῖς παρεστῶτες καὶ λατρεύοντες τῷ Κυρίῳ διαπαντός· ὥστε καὶ τοιούτους δεῖ εἶναι, ὡς πῦρ φλέγον· κατὰ γὰρ τὴν τῶν ἐπουρανίων ἀκολουθίαν, καὶ τὴν τῶν ἐπιγείων διάταξιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ κριτὴς τῶν ἁπάντων ἐνομοθέτησε. Βῆμά ἐστιν ὑπόβαθρος τόπος καὶ θρόνος, ἐν ᾧπερ ὁ παμβασιλεὺς Χριστὸς προκάθηται μετὰ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων, ὡς B λέγει πρὸς αὐτούς, ὅτι καθήσεσθε ἐπὶ δώδεκα θρόνων κρίνοντες τὰς ιβʹ. φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. Θρόνοι δὲ λέγονται τὸ κήρυγμα τῆς πίστεως, ἐν ᾧ κηρύγματι θαρροῦντες, ἐδίδαξαν, καὶ δι' αὐτοῦ λαμβάνουσι τὴν ἀντιμισθίαν τοῦ κηρύγματος, τὴν ἐπουράνιον βασιλείαν, ἐπεὶ καθέδρα ἐκεῖ οὐκ ἔστιν. Ὑποδεικνύει δὲ καὶ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν, καθ' ἣν ἐλθὼν ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ πάντα κόσμον κρῖναι, ὡς λέγει ὁ προφήτης, Ὅτι ἐκεῖ ἐκάθισαν θρόνοι εἰς κρίσιν, θρόνοι ἐπὶ οἶκον Δαβίδ. Κοσμήτης ἐστὶ κατὰ τὸ νομικὸν καὶ ἅγιον κόσμον, C ἐμφαῖνον τοῦ σταυρωθέντος Χριστοῦ τὸ ἐκφράγισμα, διὰ τοῦ σταυροῦ κοσμούμενον. Κιόνια ἤτοι τὰ στήθεα τὰ διαχωρίζοντα τὸ βῆμα ἀπὸ τοῦ λοιποῦ ναοῦ, εἰσὶν ἃ δηλοῦσι, τὸ μὲν ἔξωθεν τοῦ βήματος ναόν, τὴν εἴσοδον καὶ παράστασιν τοῦ λαοῦ τοῦ εἰσερχομένου εἰς προσευχήν· τὸ δὲ ἔσωθεν ἤτοι τὸ βῆμα, δηλοῖ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, εἰς ὃ καὶ μόνοι οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μετ' αὐτῶν εἰσίασι. Κάγκελλά εἰσι, τῆς προσευχῆς τόπον δηλοῦντα, ἐν οἷς σημαίνει, τὴν μὲν ἔξωθεν τοῦ λαοῦ εἴσοδον, τὴν δὲ ἔσωθεν τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ὑπάρχουσαν, καὶ μόνοις τοῖς ἱερεῦσιν οὖσαν ἐπίβατον. Ἔστι δὲ καὶ ἀληθῶς εἰς τὸ ἅγιον μνῆμα κάγ- D κελλα χαλκᾶ, διὰ τὸ μηδένα εἰσιέναι ἐν αὐτῷ ἁπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχεν. Ὁ ἄμβων ἐστὶν ἐμφαίνων τὸ σχῆμα τοῦ λίθου τοῦ ἁγίου μνήματος, ὃν ὁ ἄγγελος ἀποκυλίσας ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνήματος, ἀνεβόα τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου ταῖς μυροφόροις. Ἔστι δὲ καὶ κατὰ τὸν προφήτην τὸν λέγοντα, Ἐπ' ὄρους πεδινοῦ ἄρατε σημεῖον· ἀνάβηθι ὁ εὐαγγελιζόμενος, καὶ ὕψωσον φωνήν· ὄρος γάρ ἐστιν εἰς τόπον πεδινὸν καὶ ὁμαλὸν κείμενον. Τὸ κατὰ ἀνατολὰς εὔχεσθαι, παραδεδομένον ἐστίν, ὡς καὶ τὰ λοιπά, E ἐκ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καί ἐστιν οὕτως, διὰ τὸ τὸν νοητὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐπὶ γῆς φανερῶσαι ἐν τοῖς μέρεσι τῆς ἀνατολῆς τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου, κατὰ τὸν προφήτην τὸν λέγοντα, Ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ· καὶ πάλιν, Προσκυνήσατε τῷ Κυρίῳ τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολάς· καὶ, προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ· καὶ πάλιν, Στήσονται οἱ πόδες Κυρίου ἐπὶ τὸ ὄρος Κυρίου τῶν ἐλαιῶν κατὰ ἀνατολάς· ταῦτά φασιν οἱ προφῆται.

Διὰ δὲ τὸ ἀποκαραδοκεῖν ἡμᾶς πάλιν τὸν ἐν Ἐδὲμ παράδεισον, κατὰ ἀνατολὰς ἀπολαμβάνειν, καὶ ὡς ἐκδεχομένους τὴν ἀνατολὴν τῆς φωτοφανείας τῆς δευτέρας τοῦ κυρίου παρουσίας καὶ παλιγγενεσίας. Τὸ μὴ κλίνειν γόνυ τῇ ἀναστασίμῳ ἡμέρᾳ τῆς ἁγίας κυριακῆς, σημαίνει τὴν τῆς καταπτώσεως ἡμῶν ἀνόρθωσιν γενομένην, διὰ τῆς τριημέρου τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως. Τὸ δὲ μέχρι τῆς πεντηκοστῆς μὴ κλίνειν γόνυ, ἐστὶ τὰς ἑπτὰ ἡμέρας μετὰ τὸ ἅγιον πάσχα ἑπταπλουμένας κρατεῖν τῇ ἀκινησίμῳ. Τὸ ἑπτάκις ἑπτὰ, τεσσαρακονταεννέα, ἡ κυριακὴ πεντήκοντα. Τὸ δὲ ξύρισμα τῆς κεφαλῆς τοῦ ἱερέως, καὶ τὸ γυροειδὲς αὐτοῦ τμῆμα τὸ μέσον τῶν τριχῶν, ἀντὶ τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου, ὅνπερ ὁ Χριστὸς ἐφόρεσεν. Ὁ ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ ἱερέως περικείμενος διπλοῦς στέφανος ἐκ τῆς τῶν τριχῶν σημειώσεως, εἰκονίζει τὴν τοῦ ἀποστόλου Πέτρου τιμίαν κάραν, ἣν ἐν τῷ τοῦ κυρίου καὶ διδασκάλου κηρύγματι ἀποσταλεὶς, καὶ καρεὶς ὑπὸ τῶν ἀπειθούντων τῷ λόγῳ, ὡς ἐμπαιζόμενος ὑπ' αὐτῶν, ταύτην ὁ διδάσκαλος Χριστὸς εὐλόγησε, καὶ ἐποίησε τὴν ἀτιμίαν τιμὴν, καὶ τὴν χλεύην εἰς δόξαν, καὶ ἔθηκεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στέφανον, οὐκ ἐκ λίθων τιμίων, ἀλλὰ τῷ λίθῳ καὶ τῇ πέτρᾳ τῆς πίστεως αὐτοῦ ἐκλάμπουσαν, ὑπὲρ χρυσίον καὶ τοπάζιον καὶ λίθους τιμίους· κορυφὴ γὰρ κεκαλλωπισμένη, καὶ στέφανος, τοῦ δωδεκαλίθου, οἱ ἀπόστολοί εἰσι· πέτρα δὲ ὁ ἁγιώτατος ἀπόστολος ὑπάρχει ἀρχιεράρχης τοῦ Χριστοῦ. Ἡ στολὴ τοῦ ἱερέως ὑπάρχει κατὰ τὸν ποδήρη Ἀαρὼν, τουτέστιν ἱμάτιον, ὅ ἐστιν ἱερατικὸν ἔνδυμα τὸ μέχρι τῶν ποδῶν τὸ τιμιώτατον· ἔστι δὲ πυροειδὴς, κατὰ τὸν προφήτην τὸν λέγοντα, Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πῦρ φλέγον· καὶ πάλιν, Τίς οὗτος ὁ παραγενόμενος ἐξ Ἐδώμ· Ἐδὼμ δὲ ἑρμηνεύεται γήϊνος, ἢ ἐκλεκτὸς, ἢ κόκκινος· εἶτα ἐπάγει, Ἐρύθημα ἱματίων αὐτοῦ, ἐξ ἀμπέλου Βοσόρ. Διατί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια, καὶ τὰ ἐνδύματά σου, ὡς ἀπὸ πατητοῦ ληνοῦ; ἐμφαίνοντος τὴν βαφεῖσαν τοῦ Χριστοῦ στολὴν τῆς σαρκὸς ἐν αἵμασιν, ἐν τῷ ἀχράντῳ αὐτοῦ σταυρῷ. Πάλιν δὲ ὅτι καὶ κοκκίνην χλαμύδα ἐφόρεσεν ἐν τῷ πάθει ὁ Χριστὸς, ἐμφαίνουσιν οἱ ἀρχιερεῖς ποίου ἀρχιερέως εἰσὶν ὑπασπισταί. Τὸ δὲ ἀπεζωσμένους τοὺς ἱερεῖς περιπατεῖν φιλωνίοις, δεικνύουσιν ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς ἐν τῷ σταυρῷ ἀπερχόμενος οὕτως ἦν βαστάζων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. Ἐν ταῖς ἄνω λαμπρότησι τῶν νοερῶν οὐρανίων λειτουργῶν, προφητῶν καὶ ἱεραρχῶν, εἰσὶ πρεσβύτεροι εἴκοσι τέσσαρες, καὶ διάκονοι ἑπτά· οἱ μὲν πρεσβύτεροι κατὰ μίμησιν τῶν Σεραφικῶν δυνάμεων, ταῖς μὲν στολαῖς, δίκην πτερύγων κατακεκαλυμμένοι· ταῖς δὲ δυσὶ πτέρυξι τῶν χειλέων τὸν ὕμνον βοῶντες, καὶ κατέχοντες τὸν θεῖον καὶ νοητὸν ἄνθρακα Χριστὸν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, τῇ λαβίδι τῆς χειρὸς φανερῶς φέροντες.

A Propterea etiam quòd nos denuo Paradi-
ſum illum in Edem expetimus & ſpecula-
mur ab Oriente, recuperatum iri expe-
ctantes, & etiam recipientes ortum illum
lucis appariturae in Domini ſecundo ad-
uentu & regeneratione. Genu non flecte-
re ſancto die Dominico reſurrectionis, ſi-
gnificat lapſuum noſtrorum erectionem
factam per triduanam Chriſti reſurrectio-
nem. Non flectere genu, ad Pentecoſtem
vſque, eſt, ſeptem dies poſt ſanctum Paſcha
ſepties multiplicatos, contineri die Pen-
tecoſtes: nam ſepties ſeptem faciunt qua-
B dragiota nouem, & Dominico addito
fiunt quinquaginta. Tonſura capitis ſacer-
dotis, & rotunda eius pilorum media ſe-
ctio, vice coronæ eſt ſpinæ quam Chriſtus
geſtauit. Duplex corona circumpoſita ca-
piti ſacerdotis, ex capillorum ſignificatio-
ne, imaginem refert venerandi capitis
Apoſtoli Petri: quæ, cum miſſus eſſet ad
prædicationem Domini & magiſtri, et
tonſa eſt ab iis qui eius ſermoni non crede-
bant, vt illuderetur ab ipſis, eique magiſter
Chriſtus benedixit, & infamiam in hono-
rem, illuſionem in gloriam conuertit, &
C poſuit ſuper caput eius coronam, non ex
lapidibus pretioſis, ſed lapide & petra fidei
eius fulgeſcentem ſuper aurum, topazium,
& lapides pretioſos. Vertex enim, ornatus
& corona duodecim lapillorum, Apoſtoli
ſunt: Petra verò, ſanctiſſimus Apoſtolus
eſt, primus hierarcharum Chriſti. Stola
ſacerdotis, eſt ad exemplum Talaris Aa-
ron, id eſt veſtimentum, quod ſacerdo-
tale eſt indumentum, ad pedes vſque,
honorabiliſſimum. Eſt autem igoea ſpe-
cie, iuxta Prophetam dicentem, *qui facit
Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem
ardentem.* Et rurſum, *Quis iſte aduenien ex
D Edom?* Edom enim ſonat terrenum, aut
electum, aut rubrum. Deinde ſubdit: *ru-
bedo veſtimentorum eius, ex vinea Boſor: ad
quid tua rubra ſunt veſtimenta, & indumenta
tua tanquam torcularis calcati?* Quod indicat
tinctam Chriſti ſtolam carnis in ſanguine:
in eius immaculata cruce. Itémque quia
etiam coccineam chlamydem geſtauit in
paſſione Chriſtus, demonſtrant Pontifi-
ces, cuius Pontificis ſint ſatellites. Exutos
autem zonis Sacerdotes deambulare in ca-
E ſulis, id ſignificat, Chriſtum in crucem
abeuntem ita geſtaſſe crucem ſuam. In ſu-
premis illis ſplendoribus intelligentium
cœleſtium miniſtrorum, Prophetarum, &
hierarcharum: ſunt Preſbyteri 24 & Dia-
cooi 7. Preſbyteri, ad imitationem ſunt Se-
raphicarum poteſtatum, ſtolis vice alarum
contecti: duabus autem alis labiorum, hym-
num illum voce cantantes, & teoentes
diuinum & ſpiritalem carbonem; Chriſtum
prehenſione manus manifeſtò geſtantes.

Genu flexus in oratione, quid ſignificet.

Corona Sacerdotalis quid ſit.

S. Petrus vertice tonſus in coronam, ab impiis.

S. Petrus primus Hierarcharū Chriſti.

Talare Sacerdotum, quid ſignificet.

Sacerdotes ſtolis ornati ad inſtar Seraphim.

A Diaconi verò ad typum Angelicarum poteſtatum, tenuibus tenuium orariorum alis, vt adminiſtratorij Spiritus, in miniſterium miſſi, præcurrunt. *Diaconorum tunica alba quid indicet.* Ac primùm tunica quæ alba eſt, diuinitatis ſplendorem indicat, & ſacerdotis ſplendidam conuerſationem. *Lora tunicæ Diaconalis.* Lora tunicæ quæ ſunt ad manum, ſignificant vinculum Chriſti: vinctum enim eum abduxerunt ad Caïpham Pontificem & Pilatum. Lora quæ ſunt tranſuerſa, ſanguinem ſignificant, qui fluxit ex latere Chriſti in cruce. *Peritrachelium.* Peritrachelion, eſt faſciola qua B producebatur à Pontifice vinctus, & tractus in anteriorem partem per collum Chriſtus, ad patiendum ipſe proficiſcens. *Epitrachelium.* Epitrachelij dextra pars, denotat arundinem quam dederunt, illudentes, dextræ Chriſti. Læua pars, crucis eſt geſtatio ſuper humeris eius. Zona quæ præcingitur, declarat maieſtatem qua Chriſtus regnans, magnifica dignitate diuinitatis præcinctus eſt, & vndique ornatus. *Caſula Sacerdotalis.* Caſula denotat coccineam purpuram, quam Ieſu, illudentes, geſtandam impij dederunt. C Eſt etiam ſtola Baptiſmi. Humerale eſt Pontificis, ad exemplum ſtolæ Aaron, quam geſtabant legales Pontifices, ſudariis longis læuo humero circumponentes ad ſignificandum iugum mandatorum Chriſti. *Humerale.* Humerale autem quo Epiſcopus circundatur, ſignificat ouis pellem, quam errantem cùm Dominus inueniſſet, ſuper ſuis humeris aſſumpſit, & cum iis quæ non errauerant, recenſuit. Habet autem & cruces, quia Chriſtus ſuper humero ipſe quoque geſtauit cru- D cem ſuam. Præterea etiam qui volunt ſecundùm Chriſtum viuere, ſuper humeris tollunt crucem ſuam, id eſt, afflictionem: ſymbolum enim afflictionis, crux eſt. *Monaſticus habitus.* Monachalis habitus, eſt ad imitationem cultoris & quaſi ciuis deſerti, *S. Ioannes Baptiſta, ciuis deſerti.* Baptiſtæ Ioannis: quia indumentum eius erat ex pilis cameli, & zona pellicea circum lumbos eius. *Apoſtolorum raſura.* Radi verò toto capite, ad imitationem fit ſancti Apoſtoli Iacobi, Dei fratris, & Pauli Apoſtoli, & reliquorum. *Anabolæa.* Anabolæa autem, ea refe- E runt anabolæa quæ gerebant veſtimenta: *Cuculla.* cucullæ, prout ait Apoſtolus: *crucifixus eſt mihi mundus, & ego mundo.* Mantile declarat tenui ſua ſimplicitate, alatam & volantem conuerſationem, imitatione Angelica, prout Angelicus habitus dicitur. Linteum cum quo miniſtrant Diaconi, deſignat Chriſti humilitatem quam demonſtrauit cùm pedes ſuorum ablueret. Enchirium quod eſt in zona, linteum eſt quo manus exterſit ſuas: & Enchirium habere in zona, typum refert extergentis manus, & acclamantis, *Innocens ego ſum.*

οἱ δὲ διάκονοι εἰς τύπον τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων ταῖς λεπταῖς τῶν λεπτῶν ὠραρίων πτέρυξιν, ὡς λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα περιτρέχουσι. πρῶτον μὲν τὸ στιχάριον λευκὸν ὄν, τῆς θεότητος τὴν αἴγλην ἐμφαίνει, καὶ τοῦ ἱερέως τὴν λαμπρὰν πολιτείαν. τὰ λωρία τοῦ στιχαρίου εἰσὶ τὰ ἐν τῇ χειρί, ἐμφαίνοντα τὸν δεσμὸν τοῦ Χριστοῦ· δήσαντες γὰρ αὐτὸν ἀπήγαγον πρὸς Καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα καὶ τὸν Πιλάτον. τὰ λωρία τὰ εἰς τὰ πλάγια εἰσι, τὸ αἷμα τὸ ῥεῦσαν ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ σταυρῷ. τὸ περιτραχήλιόν ἐστι τὸ φακιόλιον μεθ' οὗ ἐπεφέρετο ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως δεδεμένος, καὶ συρόμενος ἐπὶ τὸ πρόσθεν ἐπὶ τῷ τραχήλῳ ὁ Χριστός, ἐν τῷ πάθει αὐτοῦ ἀπερχόμενος. τὸ δὲ τοῦ ἐπιτραχηλίου δεξιὸν μέρος, πέφηνεν ὁ κάλαμος ὃν ἔδωκαν, ἐμπαίζοντες, τῇ δεξιᾷ τοῦ Χριστοῦ. τὸ δὲ τοῦ εὐωνύμου μέρους, ἡ τοῦ σταυροῦ βαστανὴ ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ· ἡ δὲ ζώνη, ἣν περιζώννυται, πέφηνεν ἡ εὐπρέπεια, ἣν ὁ Χριστὸς βασιλεύσας, εὐπρεπῆ περιεζώσατο δύναμιν τῆς θεότητος. τὸ δὲ φελώνιον, ἐμφαίνει τὴν ἀπὸ κοκκίνου πορφύραν, ἣν περ τῷ Ἰησοῦ ἐμπαίζοντες, οἱ ἀσεβεῖς ἐφόρεσαν· ἔστι δὲ καὶ ἡ στολὴ τοῦ βαπτίσματος. τὸ ὠμοφόριόν ἐστι τοῦ ἀρχιερέως, κατὰ τὴν στολὴν τοῦ Ἀαρών, ἥνπερ ἐφόρουν οἱ ἐν νόμῳ ἀρχιερεῖς, σουδαρίοις μακροῖς τὸν εὐώνυμον ὦμον περιτιθέντες, κατὰ τὸν ζυγὸν τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ. τὸ δὲ ὠμοφόριον ὃ περιβέβληται ὁ ἐπίσκοπος, δηλοῖ τὴν τοῦ προβάτου δορὰν, ὅπερ πλανώμενον εὑρὼν ὁ κύριος, ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ ἀνέλαβε, καὶ σὺν τοῖς μὴ πεπλανημένοις ἠρίθμησεν. ἔχει δὲ καὶ σταυρούς, διὰ τὸ καὶ τὸν Χριστὸν ἐπὶ τοῦ ὤμου βαστάσαι τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. ἔτι δὲ καὶ οἱ θέλοντες κατὰ Χριστὸν ζῆν ἐπὶ τῶν ὤμων αἴρουσι τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ἡ κακοπάθεια· σύμβολον γὰρ κακοπαθείας ὁ σταυρός. τὸ μοναχικὸν σχῆμά ἐστι κατὰ μίμησιν τοῦ ἐρημοπολίτου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ὅτι τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἦν ἐκ τριχῶν καμήλου, καὶ ζώνη δερματίνη περὶ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ. τὸ δὲ κείρεσθαι τὴν κάραν ὁλοτελῶς, κατὰ μίμησιν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου, καὶ Παύλου τοῦ ἀποστόλου, καὶ τῶν λοιπῶν. τὰ δὲ ἀνάβολαιά εἰσι κατὰ τὰ ἀνάβολαια, ἅπερ ἐφόρουν ἱμάτια. τὰ δὲ κουκούλλια, κατὰ τὸν λέγοντα ἀπόστολον, ὅτι ἐσταύρωταί μοι ὁ κόσμος, κἀγὼ τῷ κόσμῳ. τὸ δὲ μανδύον, ἐμφαῖνον διὰ τῆς ἀπολελυμένης ἁπλώσεως τὴν πτερωτικὴν τῆς τῶν ἀγγέλων μιμήσεως, καθότι ἀγγελικὸν σχῆμα λέγεται. ἡ δὲ ὀθόνη μεθ' ἧς λειτουργοῦσιν οἱ διάκονοι, δηλοῖ τὴν τοῦ Χριστοῦ ταπείνωσιν, ἣν ἐνεδείξατο ἐν τῷ νιπτῆρι. τὸ δὲ ἐγχείριον τὸ ἐπὶ τῆς ζώνης, ἐστὶ τὸ ἀπομάξαι τὰς χεῖρας αὐτοῦ λέντιον· καὶ πέφυκε τὸ ἐγχείριον ἔχειν ἐπὶ τῆς ζώνης, ἀντίτυπον τοῦ ἀπομάξαντος τὰς χεῖρας, καὶ ἀθῷός εἰμι ἐπιφωνήσαντος.

ἡ προσκομιδὴ ἡ γινομένη ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ, ἐμφαίνει τὸν κρανίου τόπον, ἐν ᾧ ἐσταυρώθη ὁ Χριστός. ἐν ᾧ λόγος, κεῖσθαι τὸ κρανίον τοῦ προπάτορος Ἀδάμ· δείκνυσι δὲ, ὅτι ἐγγὺς ἦν τὸ μνημεῖον ὅπου ἐσταυρώθη. προετυπώθη δὲ ὁ τοῦ κρανίου τόπος οὗτος ἐν τῷ Ἀβραάμ, ὅτε ἐφ' ἑνὶ τῶν ὀρέων, τοῦ Θεοῦ κελεύσαντος, τὸ θυσιαστήριον ἐκ λίθων ἐποίησε, καὶ ἐπέβαλε ξύλα, καὶ ἔθηκε τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ ἀνήνεγκε κριὸν ἀντ' αὐτοῦ εἰς ὁλοκάρπωσιν· οὕτως ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ, ὁ ἄναρχος καὶ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν, τὸν ἄναρχον υἱὸν αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων, σαρκωθέντα ἐκ τῆς παρθένου καὶ θεοτόκου, ἐκ τῆς ὀσφύος Ἀβραὰμ κατ' ἐπαγγελίαν τοῦ ὅρκου οὗ ἔθηκε πρὸς αὐτόν. ὥστε καὶ ὑπὲρ γένους ἀνθρώπου, οὐκ ἐφείσατο τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ μονογενοῦς, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν· καὶ ἔπαθε μὲν ὡς ἄνθρωπος ἐν τῇ σαρκὶ, ἀλλ' ἔμεινεν ἀπαθὴς ἐν τῇ θεότητι· καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ἀπερχόμενος ἐν τῷ σταυρῷ αὐτοῦ, ἐβάσταζε τὸν σταυρὸν, καὶ ἀντὶ κριοῦ ἐτύθη τὸ σῶμα αὐτοῦ τὸ ἄμωμον, ὡς ἀμνὸς σφαττόμενος τῇ λόγχῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, καὶ ἀρχιερεὺς γινόμενος ὡς υἱὸς ἀνθρώπου, καὶ προσφέρων ἑαυτὸν, καὶ προσφερόμενος εἰς τὸ ἀνενέγκαι ἁμαρτωλοὺς πολλούς· καὶ τέθνηκε μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἀνέστη δὲ ὡς Θεὸς, δι' ἣν εἶχεν ὑπερκόσμιον δόξαν παρὰ τῷ Θεῷ καὶ γεννήτορι. ἡ δὲ προσκομιδὴ τοῦ ἄρτου, πέφηνε τὸ σῶμα τοῦ κυρίου, τὸ παγὲν διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν τῶν πιστῶν. ὁ ἄρτος τῆς προθέσεως ὁ ἀποκαθιερούμενος, ἐμφαίνει τὴν κάθαρσιν τοῦ κόσμου, καὶ τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χρηστότητος τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος γέγονε, καὶ ἑαυτὸν προέθηκε θυσίαν καὶ προσφορὰν, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀντίλυτρον ἐξίλασμα ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας· ἀναλαβὼν μὲν τὸ φύραμα ὅλον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως χωρὶς ἁμαρτίας· προσενεχθεὶς δὲ ὡς ἀπαρχὴ καὶ ἐξαίρετον ὁλοκάρπωμα, τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὡς λέγει, Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· καὶ ὁ τρώγων τοῦτον τὸν ἄρτον, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα· περὶ οὗ φησὶ καὶ ὁ προφήτης Ἱερεμίας, Δεῦτε καὶ ἐμβάλλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ, δεικνὺς τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ, τὸ ἐν τῷ σώματι ἐμπαγέν. ἡ δὲ λόγχη, ἀντὶ τῆς κεντησάσης τὴν πλευρὰν τοῦ κυρίου. τὸ δὲ ἐν τῇ λόγχῃ ἀποκαθαίρεσθαι, σημαίνει τὸ, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη· καὶ τὰ ἑξῆς. ὁ δὲ δίσκος, ἡ κλίνη ἐστὶν, ἐν ᾗ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ὑπὸ τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ διακόνου κατασκευάζεται· οἵτινές εἰσιν Ἰωσὴφ καὶ Νικόδημος. ὁ δὲ οἶνος πέφηνε τὸ αἷμα τὸ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ ῥεῦσαν. ἔστι δὲ καὶ ὁ μυστικὸς οἶνος, ὃν ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ δείπνῳ. τὸ δὲ ὕδωρ πέφηνε τὸ ῥεῦσαν ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τὴν θερμότητα δηλοῖ τὴν ζέσιν τοῦ ἁγίου πνεύματος· τὴν δὲ λευκότητα, τὴν ἀκίβδηλον πίστιν.

A Oblatio quæ fit in armario, denotat
Caluariæ locum in quo crucifixus eſt
Chriſtus, in quo aiunt ſitam eſſe caluariam primi parentis Adam: oſtendit autem fuiſſe monumentum prope locum
vbi crucifixus eſt. Præfiguratus eſt autem
Caluariæ hic locus, in Abraham; quando ſuper vno montium, Dei iuſſu, altare ex lapidibus conſtruxit, & ligna ſtrauit, impoſuitque filium ſuum, & obtulit
arietem pro eo in holocauſtum; ita &
Deus Pater, principio carens & antiquus
B ille diebus, filium ſuum principio carentem, poſtremis temporibus incarnatum
ex Virgine Deipara ex lumbis Abraham,
iuxta promiſſionem iuriſiurandi quod fecit cum eo; ita vt pro genere humano
non pepercerit filio ſuo chariſſimo &
vnigenito, ſed pro nobis omnibus tradiderit eum: ac paſſus eſt quidem homo in
carne, ſed impatibilis permanſit in diuinitate. Etenim Chriſtus proficiſcens ad
crucem ſuam, geſtauit crucem; & pro
ariete immolatum eſt corpus eius immaculatum, vt agnus mactatus, lancea per
C latus eius transfixa & Pontifex factus vt
filius hominis, & offerens ſeipſum, &
oblatus ad ſubuehendos peccatores multos. Et mortuus quidem eſt, vt homo,
reſurrexit verò vt Deus; ex quo ſupramundanam gloriam habuit apud Deum
& genitorem. Oblatio autem panis repræſentat corpus Domini affixum propter ſalutem noſtram qui ſumus fideles.
Panis propoſitionis ſanctificatus indicat purgationem mundi, & eximias diuitias bonitatis & clementiæ Dei, in eo *Panis ſanctificatus.*
D quòd Filius Dei homo factus eſt, & ſeipſum propoſuit hoſtiam & oblationem; &
corpus ſuum, redemptiuam propitiationem pro mundi vita & ſalute, aſſumens totam maſſam humanæ naturæ abſque peccato, oblatus autem, vt primitiæ & holocauſtum ſelectum Deo & Patri pro genere humano: quemadmodum ait: *Ego ſum* *Ioan. 6.*
*panis qui de cœlo deſcendi: qui manducat hunc
panem, viuet in æternum.* De quo etiam ait
Propheta Hieremias; *Venite, & immittamus lignum in panem eius:* oſtendens lignum crucis, in quo corpus eius infixum.
E Lancea, vice eſt eius quæ latus Domini
punxit. Lancea expurgari, ſignificat illud,
tanquam ouis ad occiſionem ductus eſt, &c.
Diſcus, lectica eſt in qua corpus Domini
componitur à Sacerdote & Diacono, qui
ſunt Ioſeph & Nicodemus. Vinum autem
declarat ſanguinem ex latere Chriſti fluxum: eſt autem & myſticum vinum, quod
dedit diſcipulis in cœna. Aqua verò demonſtrat eam quæ fluxit ex latere Chriſti: &
per calorem, ſignificat feruorem ſancti Spiritus: per albedinem verò, ſinceram fidem.

ἐκέρασε τὸ ἑαυτοῦ αἷμα, ἀντὶ τοῦ οἴνου ἐκείνου, καὶ παρέθηκεν ἐν τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ τραπέζῃ, λέγων τοῖς πᾶσι, Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, ἀντὶ τοῦ οἴνου τοῦ κεκερασμένου εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον. κρατῆρες ἑρμηνεύονται καὶ οἱ μαζοὶ τῆς θεοτόκου, ῥύσιον εὐφροσύνης ποτήριον, καὶ φυλακτήριον παντὸς γένους βροτείου. τὸ δὲ σκευοφυλάκιον ὅπου ἡ προσκομιδὴ ἐπιτελεῖται, ἀντὶ τοῦ κρανίου τόπου ἐστί. τὸ εἰλητὸν, σημαίνει τὴν σινδόνα, ἐν ᾗ ἐνειλήθη τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐκ τοῦ σταυροῦ κατελθὸν καὶ ἐν μνήματι τεθέν. καὶ ἡ ἐπάνω κάλυψις τοῦ δίσκου, ἐμφαίνει τὴν σινδόνα, ἣ εἵλιξεν τὸ σῶμα τοῦ κυρίου. τὸ δὲ δισκοκάλυμμά ἐστιν ἀντὶ τοῦ σουδαρίου τοῦ ὄντος ἐπὶ τοῦ προσώπου περικαλύπτοντος αὐτὸ ἐν τῷ τάφῳ. τὸ καταπέτασμα ἤτοι ὁ ἀὴρ ἐστὶ καὶ λέγεται ἀντὶ τοῦ λίθου οὗ ἠσφαλίσατο τὸ μνημεῖον ὁ Ἰωσὴφ, ὅπερ ἐσφράγισεν ἡ πλὰξ τῆς κουστωδίας. Ἰδοὺ ἐσταυρώθη ὁ Χριστὸς, τέθαπται ἡ ζωὴ, ἠσφαλίσθη ὁ τάφος. καὶ εὐθέως ὁ θυμιατὴρ ἀποδεικνύει τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ· τὸ πῦρ, τὴν θεότητα· καὶ ὁ εὐώδης καπνὸς μηνύει τὴν εὐωδίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος προπορευομένην· ὁ γὰρ θυμιατὴρ, ἑρμηνεύεται εὐωδεστάτη εὐφροσύνη. τὸ δὲ θυμίαμα πέφηνεν, ἀντὶ τῶν ἀρωμάτων, ἃ προσέφερον εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ κυρίου· καὶ ἡ σμύρνα, καὶ ὁ λίβανος τῶν μάγων, ἡ καθαρὰ προσευχὴ τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἐξ ὧν ἡ εὐωδία ἔρχεται, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, Χριστοῦ εὐωδία ἐσμέν. γνῶτε οὖν πάντες οἱ ἱερεῖς, οἱ τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες, καὶ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἱερουργοῦντες, ὅτι τὰ ζωηρὰ πάθη Χριστοῦ καταγγέλλομεν. δίδοται τοίνυν καιρὸς παρὰ τοῦ ἀρχιερέως τῷ ἱερεῖ τῷ μέλλοντι ἄρχεσθαι τῆς θείας μυσταγωγίας. ἐστὶ δὲ ὁ καιρὸς χαρακτηρίζει τὸν παρὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου προαναφωνηθέντα καιρὸν, τὸν τοῦ προδρόμου Ἰωάννου γεννήσεως, καὶ τῆς Χριστοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημίας. Ὁ δέ γε ἱερεὺς ὁ τὴν ἔναρξιν τῆς θείας λειτουργίας ποιούμενος, εἰκόνα φέρει τοῦ προδρόμου Ἰωάννου καὶ Βαπτιστοῦ προκαταρξαμένου τοῦ κηρύγματος, καὶ λέγοντος, Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ βαπτίζοντος πάντας τοὺς προσερχομένους. οἱ διάκονοί εἰσιν οἱ ποιμένες. οἱ ἱερεῖς εἰσὶν οἱ ἄγγελοι. ὁ διάκονος. Εὐλόγησον δέσποτα. ὁ ἱερεύς. Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. οὕτω τὴν πρώτην ἔχει τάξιν τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἐντεύξεων ἡ δοξολογία· διὰ τοῦτο πρὸ πάσης εὐχῆς καὶ ἱερολογίας, ὁ ἱερεὺς δοξολογεῖ τὸν Θεόν. τί οὖν τὸ τριαδὸν ἐπιφημίζει τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ τὸ ἑνιαῖον; οὐ γὰρ, εὐλογητὸς ὁ Θεὸς, ἢ, εὐλογημένη ἡ τοῦ θεοῦ βασιλεία, ἀλλὰ τοῖς προσώποις διῃρημένως, Εὐλογημένη ἡ βασιλεία, φησὶ, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὅτι διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ κυρίου πρώτως, ἔμαθον οἱ ἄνθρωποι,

A miſcuit ſuum ſanguinem loco vini illius, & appoſuit in ſancta ſua menſa, dicens omoibus; *Bibite ex eo omnes:* pro vino illo mixto io remiſſiooem peccatorum & in vitam æternam. Crateras etiam ioterpreteris licet mammas Deiparæ; ſalutare lætitiæ poculum, & tutelare ac conſeruatorium totius generis mortalium. *Armarium*, vbi præſeotatio perficitur, pro Caluariæ loco eſt. Corporale, ſignificat ſiodooem io qua inuolutum eſt Chriſti corpus: cùm è cruce deſceoſum eſt, & B in monumeoto collocatum. Et ſuperius diſci velameo, indicat ſindonem qua io uolueruot corpus Domini. Diſci velamentum eſt pro ſudario quod erat ſuper facie, circuntegeos illam in ſepulchro. Velum ſiue aër, eſt & dicitur eſſe vice lapidis quo muniuit Ioſeph monumentum, quod obſignauit tabella cuſtodiæ. Ecce cruci Chriſtus eſt fixus, ſepulta vita eſt, munitum eſt ſepulchrum. Et ſtatim thuribulum ſubiodicat humanitatem Chriſti: ignis, diuioitatem; & fra- C grans fumus indicat illum booum odorem ſaocti Spiritus præcedeotem: nam thymiater, eſt (ſi interpretari velis) fragraotiſſima lætitia. Inceoſum autem repræſentat aromata illa quæ offerebant ſepeliendo Domino: & myrrha, & thus Magorum; pura eſt precatio bonorum operum, ex quibus fragrantia procedit, vt ait Apoſtolus: *Chriſti bonus odor ſumus.* Agnoſcite igitur, omoes ſacerdotes qui ſacro altari aſſidetis, & incrueotam victimam ſacrificatis: quod viuas paſſiones D Chriſti annuntietis. Conceditur itaque tempus à Pootifice, Sacerdoti inchoaturo diuinam Myſtagogiam: id autem tempus, repræſeotat prædictum tempus voce Prophetæ Eſaiæ, quando naſciturus eſſet præcurſor Ioanoes, & ad nos Chriſtus peregrinaturus. Sacerdos autem initium diuinæ Liturgiæ faciens, imaginem refert Ioaonis præcurſoris & Baptiſtæ, prædicationem inchoantis & inquientis; *Pœnitentiam agite, prope enim eſt regnum cælorum:* & baptizantis omnes accedeotes. E Diaconi, ſunt paſtores; Sacerdotes, Angeli Diaconus. *Benedic Domine.* Sacerdos: *Benedictum regnum Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.* Ita primum ordinem habet oratiooem ad Deum, quæ Doxologia dicitur. Itaque ante omoem orationem & ſacram commemorationem, Sacerdos gloriam Dei celebrat. Quid igitur ter Dei nomen nuocupat; ooo ſemel dumtaxat? ooo enim, *Benedictus Deus:* aut, *Benedictum Dei regnum:* ſed perſoois diſtinctis: *Benedictum regnum* (inquit) *Patris, & Filij, & ſancti Spiritus:* quia per incarnationem Domini, primùm didicerunt homines,

Deipara vbera ſunt cōſeruatorium generis humani.

Armarium, corporale, & velamina.

Velum.

Thuribulum.

Incenſum.

Sacerdotes incruentam victimam ſacrificant.

Doxologia.

Homines, per Chriſti incarnationem, primùm didicerunt Trinitatem.

tres eſſe perſonas. Huius autem incarnationis Domini myſtagogia ſunt, quæ hîc peraguntur; vnde in prooemiis eorum, oportebat prælucere & prædicari Trinitatem. Et à ſuperioribus illis Poteſtatibus glorificatur Deus, tribus ſanctificationibus; & ab hominibus regnum Chriſti benedicitur, qui vi & potentia diuinitatis ſuæ inferos ſpoliauit, & nos liberauit. *Amen:* verè; aut, fiat. His autem verbis: *In ſæcula ſæculorum*: fumum ciuitatis Babylonis aſcendere ſignificatur, quod ſanguinem ſeruorum ſuorum de manu Babylonis requiſiuit: & eius habitatores puniendo, beneficiis affecit, exciſione peccati peracta. Diaconus. *In pace Dominum precemur*: poſt doxologiam autem; petitionem memorat, nam *quid oremus vt oportet, neſcimus*: & ne multiloqui ſimus, docet nos quæ de oratione ſentienda ſunt; in pace ſcilicet orandum eſſe, neque priùs profeſſis, neque gratiis Deo actis; quia cùm dixit pacem, illa quoque complexus eſt, ſi quis accuratè conſiderare velit. *Pro ſuperna pace*: nunc docet primum petendum cœlitus pacem, & animarum ſalutem. Ita enim nos Chriſtus petere iuſſit: tranquilla mente preces noſtras exhibeamus. *Sanctiſſimæ, immaculatæ*, &c. Actorum omnium Sanctorum memores: alter alterum & vitam noſtram omnem, cum bonis noſtris operibus Deo commendemus.

Antiphona quid ſignificent in Eccleſia myſteriis.

Antiphona, ſunt Prophetarum prædictiones prænuntiantes aduentum Filij Dei ex Virgine, ſuper terram, & clamantes, *Deus noſter ſuper terram viſus eſt, & decorem induit*: id eſt, incarnationem eius manifeſtantes, quam nos ſuſcepiſſe & didiciſſe per miniſtros & oculatos teſtes Verbi, Apoſtolos, profitemur. Sciendum autem eſt, initio omnis officij matutini & veſpertini, primùm veteris teſtamenti cantari Pſalmos, deinde nouæ gratiæ cantica, veteri nimirum præcedente, cuius legiſlator hic natus extremis diebus oracula fudit, vt omnes intelligant vnum & eundem Deum ac Dominum eſſe qui has & illas leges ſanciuit Chriſtus.

Non eadem ſunt Antiphonæ & Liturgiæ præſanctificatorum.

Antiphonum primum; bonum eſt confiteri Domino: Opera noſtri cordis enarrare Domino, bonum eſt. *Et pſallere nomini tuo altiſſime.* Cantando dicere, quos tibi hymnos offerimus, oportet. *Ad annunciandum manè miſericordiam tuam & veritatem tuam per noctem*: Vt manifeſtò narremus quomodo miſericordiam conſecuti ſumus, & contra omne peccatum opponamus veritatem tuorum factorum. *Quia rectus Dominus Deus noſter*: Quoniam verax eſt Dominus Deus noſter. *Et non eſt iniquitas in eo*: & nullum mendacium aut falſitas apud Deum. *Etiam atque etiam in pace Dominum deprecemur.*

A ὡς εἶη τρία πρόσωπα ὁ Θεός. Ταύτης δὲ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ κυρίου, μυσταγωγία ἐστὶ τὰ τελούμενα· ὅθεν ἐν τοῖς προοιμίοις αὐτῶν, ἔδει προλάμπειν καὶ κηρύττεσθαι τὴν τριάδα· καὶ ὑπὸ τῶν ἄνω δυνάμεων δοξάζεται ὁ Θεὸς τρισὶν ἁγιασμοῖς, καὶ ὑπὸ ἀνθρώπων ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ εὐλογεῖται, ὃς δυνάμει θεότητος αὐτοῦ τὸν ᾅδην ἐσκύλευσε, καὶ ἡμᾶς ἠλευθέρωσε. τὸ δὲ ἀμήν, ἀληθῶς, ἢ γένοιτο. Διὰ δὲ τό, εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων, τὸν καπνὸν τῆς πόλεως Βαβυλῶνος ἀναβαίνειν δηλοῦται, ὅτι τὸ αἷμα τῶν δούλων αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρὸς B Βαβυλῶνος ἐξεζήτησε, καὶ τοὺς αὐτῆς οἰκήτορας διὰ κολάσεως εὐηργέτησεν, ἐκκοπὴν τῆς ἁμαρτίας ἐργασάμενος. ὁ διάκονος. Ἐν εἰρήνῃ τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. μετὰ δὲ τὴν δοξολογίαν, τὴν αἴτησιν λέγει· τὸ γὰρ τί προσευξόμεθα καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν· καὶ ἵνα μὴ βαττολογῶμεν, διδάσκει ἡμᾶς ἃ δεῖ περὶ τῆς εὐχῆς, ὅτι ἐν εἰρήνῃ εὔχεσθαι δεῖ· οὔτε ἐξομολογησαμένους πρότερον, οὔτε εὐχαριστήσαντας τῷ Θεῷ, ὅτι ἐν τῷ εἰπεῖν τὴν εἰρήνην, κἀκεῖνα περιέλαβεν, εἴ τις ἀκριβῶς ἐθέλει σκοπεῖν· νῦν διδάσκει, πρῶτον δεῖ αἰτεῖσθαι τὴν ἄνωθεν εἰρήνην C καὶ τὴν τῶν ψυχῶν σωτηρίαν· οὕτω γὰρ ὁ Χριστὸς ἐκέλευσεν αἰτεῖσθαι· μετὰ δὲ ἠρέμου νοὸς τὰς εὐχὰς ἡμῶν ἀποδιδῶμεν. Τῆς παναγίας, ἀχράντου· καὶ τὰ ἑξῆς. Τὰς πράξεις πάντων τῶν ἁγίων μνησθέντες, ἕτερος τὸν ἕτερον, καὶ τὴν ζωὴν ἡμῶν ἅπασαν, σὺν τοῖς καλοῖς ἡμῶν ἔργοις τῷ Θεῷ παραδώσωμεν.

Τὰ ἀντίφωνά εἰσι, τῶν προφητῶν αἱ προρρήσεις, προκαταγγέλλουσαι τὴν παρουσίαν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν ἐκ παρθένου ἐπὶ γῆς, καὶ βοῶσαι, Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο, ἤγουν τὴν σάρκωσιν αὐτοῦ D δηλοῦσαι, ἣν ἡμεῖς ὑποδεξάμενοι καὶ μαθόντες διὰ τῶν ὑπηρετῶν καὶ αὐτοπτῶν τοῦ λόγου γενομένων τῶν ἀποστόλων, λέγομεν. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι ἐν ἀρχῇ πάσης τελετῆς ὀρθρινῆς τε καὶ λυχνικῆς, πρῶτον τῆς παλαιᾶς ᾄδονται οἱ ψαλμοί, εἶτα τὰ τῆς νέας χάριτος ᾄσματα, ὡς προηγησαμένης τῆς παλαιᾶς διαθήκης, ἧς νομοθέτης οὗτος ὁ γεννηθεὶς ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐχρημάτισεν, ἵν' ἔχωσιν εἰδέναι πάντες, ὡς εἷς καὶ ὁ αὐτὸς Θεός, καὶ δεσπότης, ὁ ταῦτα κἀκεῖνα νομοθετήσας Χριστός.

Ἀντίφωνον α΄. Ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ κυρίῳ. E τὰ κατὰ τὴν καρδίαν ἡμῶν ἔργα, διηγήσασθαι τῷ κυρίῳ ἀγαθόν ἐστι. Καὶ ψάλλειν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ὕψιστε. ἐν μέλει εἰπεῖν, οὓς σοι προσφέρομεν, ὕμνους δεῖ. Τοῦ ἀναγγέλλειν τὸ πρωῒ τὸ ἔλεός σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου κατὰ νύκτα· τοῦ διηγήσασθαι φανερῶς, τό, πῶς ἠλεήθημεν, καὶ κατὰ πάσης ἁμαρτίας προσφέρειν τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων σου. Ὅτι εὐθὺς κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. ἐστὶν ἀληθὴς κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. Καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ. καὶ οὐδὲν ψευδὲς παρὰ τῷ Θεῷ. Ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ κυρίου δεηθῶμεν.

ἐκμελῶ ἢ ἀκηλιδῶ μετὰ ἠρέμου νοὸς τῷ κυρίῳ δεηθῶμεν. Ἐκφώνως. Ὅτι σὸν τὸ κράτος, καὶ σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ κυρεία καὶ ἡ βασιλεία πάντων τῶν ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, καὶ διὰ τοῦτο ἡμεῖς οἱ ἐπὶ γῆς τὴν εὐχαριστίαν ἅπαντες καὶ δόξαν ἀδιαλείπτως σοι ἀναπέμπομεν, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν, ἔστιν, ἀληθῶς, ἤ, γένοιτο.

Ἀντίφωνον β'. Ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο. ὁ κύριος ἐβασίλευσεν ἐπὶ τοὺς οὐρανούς, καὶ τὸν πιστὸν λαὸν περιεποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος αὐτοῦ, καὶ ἐξῆλθεν εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ διαβόλου. Καὶ γὰρ ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθήσεται. ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην τὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Τὰ μαρτύριά σου ἐπιστώθησαν σφόδρα· τῷ οἴκῳ σου πρέπει ἁγίασμα Κύριε. Τὰ παθήματά σου ἐπιστεύθησαν εἰς τὸν κόσμον· τῷ λαῷ σου πρέπει ἡ χάρις σου εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας. Συντέτακται δὲ τῷ τέλει τοῦ πρώτου ἀντιφώνου, τό, Ταῖς πρεσβείαις τῆς θεοτόκου σῶσον ἡμᾶς. Τίνος χάριν ἢ πάντως βεβαιοῦν τὰ πρότερον εἰρημένα, περὶ τοῦ τύπου τῆς ἀειπαρθένου, ὡς τῆς αὐτῆς αὐτὴ προηγεῖται διακονίας, καὶ ἀληθοῦς οἰκονομίας; τοῦ δευτέρου δὲ τὸ ἐφύμνιον, Ταῖς πρεσβείαις τῶν ἁγίων σου· ἐπεὶ γὰρ ὑπὲρ σωτηρίας ψυχῶν καὶ συγχωρήσεως πταισμάτων τὴν θείαν τελοῦμεν μυσταγωγίαν, εἰκότως, ὡς ὑπερτέραν οὖσαν τὴν θεομήτορα πάντων τῶν ἁγίων, ἢ καὶ αὐτῶν τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων, εἰς ἱκεσίαν προσκαλοῦμεν. Εἶτα τοὺς εὐαρεστήσαντας τῷ ταύτης υἱῷ. Τὸ δὲ τροπάριον, ὃ κατὰ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου ἀντιφώνου, λέγεται, τό, Ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς, ποίημα ἐστὶν Ἰωσὴφ καὶ Νικοδήμου· ἀπαίροντες γὰρ τὸν κύριον πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι αὐτόν, ἐμυήθησαν αὐτό, ἀπὸ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σώματος κυρίου, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἀχωρίστου θεότητος. ἔνιοι δὲ λέγουσιν, ὅτι τὸ αὐτὸ τροπάριον ἐκπεφώνηται, παρὰ τοῦ θείας λήξεως βασιλέως Ἰουστινιανοῦ, σφόδρα καὶ αὐτὸ τοῖς συμβόλοις τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἐφαρμόζει. οὗτος γάρ φησιν, ὁ γεννηθείς, ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ ἀνάρχου πατρὸς ὑπάρχων, καταδεξάμενος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθῆναι ἐκ τῆς ἁγίας θεοτόκου, ἀτρέπτου μενούσης τῆς θεότητος καὶ ἀσυγχύτου, εἷς ἐστὶ τῆς ἁγίας τριάδος, ἐνανθρωπήσας καὶ σταυρωθῆναι καταδεξάμενος, ὁ καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ ὕμνῳ συνδοξαζόμενος ὑπὸ τῶν νοερῶν καὶ οὐρανίων δυνάμεων· ἀνεκφοιτήτως γὰρ καὶ ἀχωρίστως τῶν πατρικῶν κόλπων καταβὰς σεσάρκωται. αὐτὸς οὖν ἐστὶν ὁ σώζων ἡμᾶς. ὁ διάκονος. Ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ.

A iterumque atque iterum intenta & quieta mente Dominum deprecemur. Cum voce proounciando, *quia tua eſt potentia, & tuum regnum, & poteſtas, & gloria, Patris & Filij, & Spiritus ſancti, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen*: Quia tua eſt dominatio & regnum omnium viſibilium & inuiſibilium: propterea nos qui ſuper terram ſumus, gratiarum actionem omnes & gloriam indeſinenter tibi referimus, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen, eſt, Verè, aut, fiat.

Antiphonum ſecundum; *Dominus regnauit, decorem indutus eſt*: B Dominus regnauit io cœlis, & fidelem populum ſibi vindicauit proprio ſanguine ſuo, & egreſſus eſt ad debellaodum diabolum. *Etenim firmauit orbem terrarum qui non commouebitur*: Firmauit orbem terrarum, Eccleſiam; in fide ſua, & portæ inferorum non præualebunt ei. *Teſtimonia tua confirmata ſunt vehementer: domum tuam decet ſanctitudo Domine.* Ea quæ tu paſſus es, credita ſunt in mundo, populum tuum decet gratia tua in æterna ſæcula. C Coniuoctum autem eſt extremo primi Antiphoni. hoc, *Interceſſionibus Deiparæ ſerua nos*: cuius rei gratia, niſi ad confirmanda omoino quæ priùs dicta ſunt, de typo ſemper Virginis, quòd eius ipſa dux eſt miniſterij, & veræ diſpenſationis? Secundi verò Ephymnium, *Interceſſionibus ſanctorum tuorum*: quoniam enim pro ſalute animarum & venia lapſuum, diuinam celebramus Myſtagogiam, meritò tanquam ſuperiorem Dei matrem omnibus Sanctis, aut etiam ipſis ſuper- D cœleſtibus Poteſtatibus, in ſupplicatione primam appellamus; deinde eos qui complacuerunt eius Filio. Troparium autem quod ad finem Antiphoni ſecundi dicitur, quod eſt, *Vnigenitus Filius & Verbum Dei*, &c. opus eſt Ioſeph & Nicodemi. Tollentes enim Dominum vt ſepelirent eum, eo ſunt initiati à venerando & viuifico corpore Domini, & diuinitate in eo inſeparabili. Nonnulli aiunt idem Troparium enontiatum fuiſſe à diuioa ſorte Rege Iuſtiniano, quod valde etiam ſymbolis Chriſti natiuitatis quadrat. E Is enim (ioquit) natus vnigenitus Filius & Sermo Patris initio carentis cùm ſit, recepta propter ooſtram ſalutem incarnatiooe ex ſacra Deipara, immutabili manente diuinitate & inconfuſa, vnus eſt de ſancta Trinitate, homo factus & lubens crucifixus, qui & in ſancto illo Hymoo conglorificatur à ſpiritalibus & cœleſtibus Poteſtatibus. Nam nulla facta egreſſione aut ſeparatione à Paternis finibus, deſcendens incarnatus eſt: ipſe eſt qui ſeruat nos. Diaconus, *Etiam atque etiam in pace.*

Chriſtus vnus eſt de ſancta Trinitate.

Sacerdos, elata voce: *Quia bonus & hominum amans Deus es, & tibi gloriam referimus, Patri & Filio, & Spiritui ſancto, nunc.* Bonus & hominum amans es, dicimur, quia Filium tuum in mundum, propitiationem miſiſti. Propterea gloriam & gratiarum actionem tibi referimus, id eſt, offerimus, nunc & ſemper, & in ſæcula.

Antiphonum III. Venite exultemus Domino: Agite dum impleamur omni gaudio, in Domino. *Iubilemus Deo ſalutari noſtro:* Deprecemur cum lacrymis Deum noſtrum Ieſum. *Præoccupemus faciem eius in confeſſione, & in pſalmis iubilemus ei:* Et ante aduentum eius, eum deprecemur, & pſallentes ſupplicemus ei. *Quoniam Deus magnus Dominus, & Rex magnus ſuper omnem terram:* Magnus Deus eſt Ieſus Chriſtus, quemadmodum Apoſtolus inquit, cùm ait: *Magni Dei & Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui dedit ſemetipſum pro nobis;* & in omnes gentes regnauit, & regnabit per fidem ſuam. *Quia non repellet Dominus plebem ſuam, quia in manu eius omnes fines terræ, & altitudines montium eius:* Fidelis populus ſcilicet, & reliqui Prophetæ. *Quoniam ipſius eſt mare & ipſe fecit illud:* Quoniam ipſius eſt omnis multitudo hominum: & ipſe prius fabricauit eos, & rurſum in baptiſmate ſuo renouauit eos. Et aridam manus eius formarunt: & cor noſtrum hominum creauit Spiritus ſanctus eius, in lauacro incorruptibilitatis.

Introitus Euangelij. Introitus Euangelij, aduentum indicat Filij Dei & ingreſſum eius in hunc mundum, vt ait Apoſtolus: *Cùm induxerit* (nimirum Deus & Pater) *Primogenitum* & vnigenitum *ſuum in orbem terrarum;* ait, Et adorent eum omnes Angeli eius. Deinde oſtendente etiam Pontifice per ſtolam ſuam, carnis Chriſti ſtolam rubram & ſanguineam quam geſtauit immaterialis ille & Deus, vt purpuram tinctam ex immaculato ſanguine Deiparæ: & quod aſſumpſit erraBundam ouem ſuper humeros ſuos, & pellem Adameæ maſſæ: Paſtor ille bonus paſcens Iſrael in virga crucis ſuæ, in faſciis inuolutus, & poſitus non in præſepi brutorum, ſed in menſa rationali hominum, quem in natiuitate ſua celebrarunt hymnis Angelorum exercitus dicentes: *Gloria in Excelſis Deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas.* Et: *vniuerſa terra adoret te, & pſallat tibi:* ac omnibus ſubaudientibus ait: *Venite adoremus & procidamus ei, ſerua nos fili Dei.* Primum ei flectamus genu vt obnoxij, & tunc veniam ab eo petamus, eorum quæ ipſi debemus, & prædicemus eius aduentum patefactum nobis in gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti.

A ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως. Ὅτι ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις, καί σοι τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν. Ἀγαθὸς Θεὸς λεγόμεθα καὶ φιλάνθρωπος εἶ, ὅτι τὸν Υἱόν σου εἰς τὸν κόσμον ἱλασμὸν ἀπέστειλας· διὰ τοῦτο τὴν δόξαν καὶ εὐχαριστίαν σοι ἀναπέμπομεν, ὅ ἐστι προσάγομεν νῦν καὶ πάντοτε εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἀντίφωνον γ'. Δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ. Δεῦτε ἐμπλησθῶμεν πάσης χαρᾶς ἐν Κυρίῳ. Ἀλαλάξωμεν τῷ Θεῷ τῷ σωτῆρι ἡμῶν. Δεηθῶμεν μετὰ δακρύων τῷ Θεῷ ἡμῶν Ἰησοῦ. Προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει, καὶ ἐν ψαλμοῖς ἀλαλάξωμεν αὐτῷ. Καὶ πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ δεηθῶμεν αὐτῷ, καὶ ψάλλοντες ἱκετεύσωμεν αὐτόν. Ὅτι Θεὸς μέγας Κύριος καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Μέγας Θεός ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός, καθὼς ὁ ἀπόστολος λέγει, ἐν τῷ εἰπεῖν, Τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη ἐβασίλευσε καὶ βασιλεύσει διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἀπώσεται Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ. Ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ τὰ ὕψη τῶν ὀρέων αὐτοῦ. Ὁ πιστὸς λαὸς δηλονότι καὶ οἱ λοιποὶ τῶν προφητῶν. Ὅτι αὐτοῦ ἐστιν ἡ θάλασσα, καὶ αὐτὸς ἐποίησεν αὐτήν. Ὅτι αὐτοῦ ἐστι πᾶν τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐτὸς δὲ πρότερον ἐδημιούργησεν αὐτούς, καὶ πάλιν ἐν τῷ βαπτίσματι αὐτοῦ ἀνεκαίνισεν αὐτούς. Καὶ τὴν ξηρὰν αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἔπλασαν· καὶ τὴν καρδίαν πάντων τῶν ἀνθρώπων ἔκτισε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῦ, ἐν τῷ λουτρῷ τῆς ἀφθαρσίας.

Ἡ εἴσοδος τοῦ εὐαγγελίου, ἐμφαίνει τὴν παρουσίαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν εἴσοδον τὴν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος. Ὅταν εἰσαγάγῃ, ἤγουν ὁ Θεὸς καὶ πατήρ, τὸν πρωτότοκον τὸν μονογενῆ αὐτοῦ, εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει, D Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτὸν πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ. Ἔπειτα δεικνύντος καὶ τοῦ ἀρχιερέως, διὰ τῆς στολῆς αὐτοῦ, τὴν τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ στολήν, τὴν ἐρυθρὰν καὶ αἱματώδη ἣν ἐφόρεσεν ὁ ἄϋλος καὶ Θεός, ὡς πορφύραν βαφεῖσαν ἐξ ἀχράντων αἱμάτων τῆς θεοτόκου· καὶ ἀνέλαβε τὸ πλανηθὲν πρόβατον ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ, τὸ ἀρχαῖον κώδιον τοῦ Ἀδαμιαίου φυράματος, ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ ῥάβδῳ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ ἐν σπαργάνοις μὲν εἰληθεὶς καὶ τεθείς, οὐκ ἐν φάτνῃ μὲν τῶν ἀλόγων, ἀλλ' ἐν τραπέζῃ λογικῇ ἀνθρώπων· ὃν ἐν τῇ γεννήσει αὐτοῦ ὕμνησαν ἀγγέλων στρατιαί, λέγουσαι. Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· καὶ πᾶσα ἡ γῆ προσκυνησάτω σοι, καὶ ψαλάτω σοι. Καὶ πάντων καθυπακουόντων, λέγει Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ, σῶσον ἡμᾶς Υἱὲ Θεοῦ. Πρῶτον αὐτῷ κλίνωμεν γόνυ, ὡς ὑπεύθυνοι ὄντες, καὶ τότε συγχώρησιν αὐτῷ αἰτησώμεθα, ὧν ὀφείλομεν αὐτῷ καὶ κηρύττωμεν αὐτοῦ τὴν παρουσίαν, φανερωθεῖσαν ἡμῖν ἐν χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἄλλως περὶ τῆς εἰσόδου. Δοκῶ μὲν γὰρ τὴν ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου ἀνάδειξιν καὶ φανέρωσιν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, τὴν τοῦ ἀρχιερέως εἴσοδον ὑπαινίττεσθαι· μέχρι γὰρ ταύτης, εἰ καὶ ἦν ὁ ἀρχιερεὺς, ἀλλ' οὐχὶ πᾶσι δῆλος καὶ γνώριμος, οὐδὲ εἰς μέσον ἑστὼς, καὶ τὰ ὑπερφυῆ καὶ ἐξαίσια τελῶν· ἀλλ' ὁ τὸν καιρὸν λαβὼν ἱερεὺς, ὡς πρόδρομος ἐνήργει τὸ διὰ μετανοίας βάπτισμα· ὃς εἰσελθόντα ἰδὼν τὸν ἀρχιερέα, μεθίσταται, μονονουχὶ τοῦτ' ἐκεῖνο ἠρέμα πρὸς ἑαυτὸν διαλεγόμενος, ὅπερ ἔφησε καὶ ὁ Ἰωάννης· Τοῦτον δεῖ αὐξάνεσθαι, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι. καὶ εὐθὺς παραχωρεῖ τῷ ἀρχιερεῖ τὰ μείζονα τελεσιουργεῖν· ὃς καὶ λέγει, Ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν. ὁ τρισάγιος ὕμνος, ἐστὶ μὲν οὕτως, ὡς ἐκεῖ μὲν οἱ ἄγγελοι εἶπον· Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου Κύριε, καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ· ἐνταῦθα δὲ ὡς οἱ μάγοι τὰ δῶρα προσφέροντες τῷ Χριστῷ, πίστιν, ἐλπίδα καὶ ἀγάπην, ὡς χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν, τῶν ἀσωμάτων τὸ ᾆσμα βοῶντες πιστῶς, καὶ λέγοντες· Ἅγιος ὁ Θεός· ὁ Θεὸς, ἤτοι ὁ πατήρ. Ἅγιος ἰσχυρὸς, ὁ υἱὸς καὶ λόγος· διότι τὸν καθ' ἡμῶν ἰσχυρὸν διάβολον δεσμεύσας, κατήργησε διὰ τοῦ σταυροῦ, τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ἐξουσίαν ἡμῖν ἔδωκε τοῦ πατεῖν ἐπάνω αὐτοῦ. Ἅγιος ἀθάνατος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ζωοποιὸν, δι' οὗ πᾶσα ἡ κτίσις ζωοποιεῖται, καὶ διαμένει, καὶ βοᾷ λέγουσα, Ἐλέησον ἡμᾶς. ὁ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τῆς ἀληθείας, ὁ τὴν θυσίαν τελεσιουργῶν, καὶ ἀεὶ ἐπιφοιτῶν τοῖς τέκνοις τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐλεεῖ καὶ ἀθανατοῖ διὰ τοῦ βαπτίσματος. Ἄλλως. Ἅγιος ὁ Θεὸς, ἤτοι ὁ πατὴρ, ὁ ὢν καὶ ἦν, καὶ ἐρχόμενος· ὁ χρηματίσας πάλαι τῷ Μωσῇ λέγων· Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, ὁ θελήσας τὸν μόσχον θῦσαι δι' ὑμᾶς. Ἅγιος ἰσχυρὸς, ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ, ὃς ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ μόσχος ὁ ἀεὶ θυόμενος ἑκὼν, καὶ ἀεὶ ζῶν. διὰ δὲ τὸ, Ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· ἅμα καὶ ὁ μόσχος ὁ ἀεὶ θυόμενος ἑκὼν, καὶ ἀεὶ ζῶν καὶ διαμένων, τὸ ἀθάνατον σημαίνει, τοῦ περιέχοντος ἐν ἑαυτῷ πάντων τῶν ὄντων τήν τε ἀρχὴν καὶ τὰ μέσα καὶ τὰ τελευταῖα. Ἄλλως. Ἅγιος ἰσχυρὸς, ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ· ἰσχυρὸς μὲν, ὡς ἰσχὺς Θεοῦ, σοφία καὶ δύναμις, κατὰ τὸν λέγοντα ἀπόστολον, Ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἰσχυρὸς καὶ δυνατὸς, καὶ ζῶν, ἐνεργής τε καὶ τομώτερος μαχαίρας διστόμου. καὶ τὰ ἑξῆς. Ἅγιος ἀθάνατος, σημαίνει, τοῦ περιέχοντος ἐν ἑαυτῷ, πάντων τῶν ὄντων τήν τε ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος. λέγεται δὲ ἐκ τρίτου τὸ τρισάγιον, ἐπεὶ ἁρμόττει καὶ ἐφ' ἑνὶ ἑκάστῳ τῶν τριῶν προσώπων τῆς μιᾶς θεότητος, τὰ τρία ταῦτα ἅγια· ἕκαστον γὰρ τούτων, καὶ ἅγιός ἐστι, καὶ ἰσχυρὸς, καὶ ἀθάνατος·

A Aliter de introitu. Cenſeo enim oſtenſionem in Iordane & patefactionem Chriſti & Dei noſtri, ingreſſu Pontificis obſcurè deſignari: nam eatenus, etiamſi aderat Pontifex, at nondum manifeſtus & notus, neque in medio ſtabat, & ſupernaturalia & eximia myſteria celebrabat, ſed tempus opportunum nactus Sacerdos, quaſi præcurſor pœnitentiæ baptiſma conficiebat: qui cernens Pontificem ingredientem, loco migrat, tantum non illud ipſum tacitum ſecum ratiocinans: quod & Ioannes dixit, *Hunc oportet creſcere, me autem diminui:* B ac ſtatim cedit pontifici, vt maiora myſteria perficiat: qui & ait, *Quoniam ſanctus es Deus noſter.* Ter ille ſanctus hymnus, ita quidem eſt, quemadmodum illic quidem Angeli dixerunt: *Quàm magnificata ſunt opera tua Domine*: Et, *Gloria in excelſis Deo.* Hîc verò vt Magi dona Chriſto offerentes, fidem, ſpem, & charitatem, quaſi aurum, thus, & myrrham; Incorporeorum canticum vociferantes fideliter & dicentes, *Sanctus Deus*, Deus (inquam) Pater. *Sanctus fortis*, filius & Sermo, quòd fortem C illum noſtrum aduerſarium diabolum vicit, & irritam eius fecit potentiam, per crucem: qui poteſtatem habet mortis, ac vitam & robur & poteſtatem nobis dedit calcandi ſuper eum. *Sanctus immortalis*, Spiritus ſanctus, viuificus, per quem omnis creatura viuificatur, & in ſtatu permanet, ac clamat inquiens, *Miſerere noſtri.* Conſolator ille Spiritus ſanctus & veritatis, qui ſacrificium conſummat, & ſemper adiuuat filios Eccleſiæ, & miſeretur, & per baptiſmum immortalitate donat. Aliter. *Sanctus Deus*, id eſt, Pater, qui eſt, & fuit, & erit, qui o- D lim Moſi oraculum fudit, inquiens; *Ego ſum ille qui ſum*, qui volo vitulum mactare propter vos. *Sanctus fortis*: Filius & Sermo Dei, qui erat in principio apud Deum, per quem omnia facta ſunt, & vitulus ille qui ſemper, volens ipſe, mactatur, & ſemper viuit: per iſta autem; *Erat in principio apud Deum, per quem omnia facta ſunt*: ſimúlque, *Vitulus qui ſemper mactatur volens, & ſemper viuit & permanet*, immortalitatem ſignificat eius qui in ſe complectitur omnium eorum quæ ſunt, & initium, & media, & poſtrema. Aliter. *Sanctus fortis*: Filius D & Sermo Dei, fortis quidem, quaſi fortitudo Dei, ſapientia & poteſtas; prout ait Apoſtolus, filius & ſermo Dei, *fortis* & potens, & viuens, efficáxque & magis *ſecans quàm gladius anceps*, &c. *Sanctus immortalis*: ſignificat eum qui in ſe complectitur initium omnium quæ ſunt, & finem. Dicitur autem, *Ter-ſanctus*: à ternario: quia congruunt etiam ſingulis trium Perſonarum vnius deitatis, hæc tria ſancta: Vnaquæque enim & Sanctus eſt, & Fortis, & Immortalis:

Hymnus ter-ſanctus.

Chriſtus, eſt Vitulus, qui volens ſemper mactatur.

Vnaquaque perſona Trini Sanctus eſt.

Natura enim & eſſentia tribus vna eſt, nomen commune, vnum diuinitatis, etiamſi vnaquæque perſonarum trium, Deus nominatur perfectus. In his autem breuibus verbis præclarè licet intelligere illud quoque quod à magno Theologo ita dictum eſt: Diuiditur enim indiuiduè (vt ita dicam) & connectitur diuiduè: & alibi, idem: Simul atque vnum intelligere incipio, trium ſplendore vndique colluſtror; vix dum inchoans tria diuidere, ad vnum referor. Verùm ne quis teſtimonia hæc Ter-ſancti audiens, arbitretur, Ter-ſanctum inchoaſſe à Chriſti & Dei noſtri humanitatis aſſumptione. Iampridem enim à diuiniloquis Prophetis, myſticè Spiritus prædictus erat. Huius enim typum & eloquia videns ac declarans Dauid, paucis verbis eum repræſentat: *Sitiuit* (inquiens) *anima mea ad Deum, fontem viuum*: & alibi: *Verbo Domini cæli firmati ſunt; & ſpiritu oris eius, omnis virtus eorum*: & aliàs, *in lumine tuo videbimus lumen*. Ille autem ab Eſaia enunciatus Seraphicus Hymnus, & Ter-ſanctus, in vnam dominationem colligens & deitatem, quid diſcriminis habet ab hoc noſtro Ter-ſancto quem canimus? Quòd autem aſcendat in conſeſſum pontifex, & obſignet populũ, id eſt, Filium Dei impleturum in carne noſtra miniſteriũ ſuum, ſublatis manibus ſuis benedixiſſe ſanctis ſuis diſcipulis, dicentem eis: *Pacem relinquo vobis*: oſtendentem eandem pacem & benedictionem mundo, Chriſtum per Apoſtolos ſuos dediſſe. Aliter. Signaculum quod Pontifex facere ſolet in fine Ter-ſancti, in complementum & tanquam obſignationem Prophetarum qui de Chriſto vaticinati ſunt, deſignatur: nam eius aduentus per carnem, ſigillum fuit rata faciens & confirmans quæ ab illis prædicta fuerant, vt vera: ipſum enim, & in initio diuinorum operũ generis humani in reformatione ordinem tenet. Ordo enim, ait Theologus Gregorius, optimus eſt, à Deo inchoare, & in Deo finire. Pontifex, Dominus eſt: Thronus, Virgo: Sedere autem, eſt, Filium ſuam carnem quam geſtauit, & ouem quam ſuper humeros aſſumpſit (quod deſignatur ſuperhumerali) quæ eſt Adamea maſſa, ſuſtuliſſe ſupra omne imperium, & poteſtatem, & dominationem ſuperiorum Virtutum, & obtuliſſe Deo & Patri. Quem enim ille deificabat, hic deificabatur: hæc eſt aſſumptio quam propter dignitatem offerentis & puritatem oblati, admittebat ipſe Deus & Pater, quaſi hoſtiam & oblationem acceptabilem pro humano genere: ad quem ait Dauid: *Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis*: id eſt, Pater Filio, qui ſedet in dextera parte throni maieſtatis eius in excelſis. Hic eſt Ieſus Nazarenus pontifex futurorum bonorũ.

A φύσις μὲν γὰρ καὶ οὐσία τοῖς τρισὶ μία. ὄνομα δὲ κοινὸν ἡ θεότης, εἰ καὶ ἕκαστον τῶν τριῶν προσώπων Θεὸς ὀνομάζεται τέλειος. ἐν τούτοις δὲ τοῖς βραχέσι ῥήμασι καλῶς νοεῖται καὶ τὸ παρὰ τοῦ μεγάλου θεολόγου οὕτω πως εἰρημένον· Διαιρεῖται γὰρ ἀδιαιρέτως, ἵν' οὕτως εἴπω, καὶ συνάπτεται διῃρημένως. καὶ ἀλλαχοῦ, ὁ αὐτός· Οὐ φθάνω τὸ ἓν νοῆσαι, καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπομαι· οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἓν ἀναφέρομαι. ἀλλὰ μή τις τὰς μαρτυρίας ταύτας τοῦ τρισαγίου ἀκούων, νομίσῃ τὸν τρισάγιον τὴν ἀρχὴν λαβεῖν, ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ
B καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἐνανθρωπήσεως· πάλαι γὰρ ὑπὸ τῶν θεηγόρων προφητῶν, μυστικῶς τῷ πνεύματι προαναπεφωνημένος ἦν. τούτου γὰρ τὸν τύπον καὶ τὰς ῥήσεις ἱστορῶν ὁ Δαβὶδ, διὰ βραχυλογίας τοῦτον παρίστησιν, Ἐδίψησε λέγων, ἡ ψυχή μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα. καὶ ἀλλαχοῦ, Τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. καὶ ἑτέρωθεν, Ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς. ὁ δὲ ὑπὸ Ἠσαΐου ἐκφωνηθεὶς Σεραφικὸς ὕμνος, καὶ τὰ τρία ἅγια εἰς μίαν κυριότητα συνάγων καὶ θεότητα, τίνα διαφορὰν
C φέρει τοῦ παρ' ἡμῶν ᾀδομένου τρισαγίου; τὸ δὲ ἀνελθεῖν ἐν τῷ συνθρόνῳ τὸν ἀρχιερέα, καὶ σφραγίσαι τὸν λαόν, ἐστὶν, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ μέλλων πληροῦν τὴν κατὰ σάρκα ἡμῶν οἰκονομίαν, ἐπάρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ, εὐλόγησε τοὺς ἁγίους αὐτοῦ μαθητὰς, λέγων αὐτοῖς, Εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν, δεικνύων ὅτι τὴν αὐτὴν εἰρήνην καὶ εὐλογίαν δέδωκε τῷ κόσμῳ ὁ Χριστὸς διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ. Ἄλλως. Ἡ σφραγὶς, ἣν ὁ ἀρχιερεὺς εἴωθε ποιεῖν ἐν τῷ τέλει τοῦ τρισαγίου, εἰς πλήρωσιν μὲν καὶ οἱονεὶ ἐκσφράγισμα τῶν περὶ Χριστοῦ προηγορευμένων προφητῶν χαρακτη-
D ρίζεται· ἡ γὰρ αὐτοῦ διὰ σαρκὸς παρουσία, σφραγὶς ἐγένετο, ἐπικυροῦσα τὰ ὑπ' ἐκείνων προηγορευμένα ὡς ἀληθῆ· αὐτὴ δὲ καὶ εἰς ἀρχὴν τῶν θεοπρεπῶν ἔργων, καὶ τῆς τῶν ἀνθρωπίνων γένους ἀναπλάσεως τέτακται. Τάξις γάρ φησιν ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ἀρίστη ἐκ Θεοῦ τι ἄρχεσθαι, καὶ εἰς Θεὸν ἀναπαύεσθαι. ἀρχιερεὺς, ὁ κύριος· θρόνος, ἡ παρθένος. τὸ δὲ καθίσαι ἐστὶν, ὅτι ὁ υἱὸς τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἣν ἐφόρεσε, καὶ τὸ πρόβατον ὃ ἀνέλαβεν ἐπὶ τῶν ὤμων, ὅπερ σημαίνει τὸ ὠμοφόριον, ὅ ἐστι τὸ Ἀδαμιαῖον φύραμα, ἀνεβίβασεν ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ
E κυριότητος τῶν ἄνω δυνάμεων, καὶ προσήγαγεν αὐτὸ τῷ Θεῷ καὶ πατρί. ἐπεὶ γὰρ ὁ μὲν ἐθέωσεν, ὁ δὲ ἐθεώθη, τουτέστι τὸ πρόσλημμα, ὃ διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ προσενέγκαντος καὶ τὴν καθαρότητα τοῦ προσενεχθέντος, ἐδέξατο αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ, ὡς θυσίαν καὶ προσφορὰν εὐάρεστον ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· πρὸς ὃν εἶπεν ὁ Δαβὶδ, Εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου· ἤτοι ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ ἐν ὑψηλοῖς. οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Ναζαραῖος, ὁ ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν

Orationis ordo quis ſit optimus.

Poſt

Μετὰ τὸν τρισάγιον ὕμνον, ἀναγινώσκεται βιβλίον ἀποστολικόν· καὶ λέγει ὁ διάκονος· Πρόσχωμεν, ἀκούσωμεν, ἐνωτισθῶμεν πάντες μετ' ἠρέμου νοός. Σοφία. Ψαλμὸς τοῦ Δαβίδ. ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ὁ ἅγιος καὶ ἀγαπητός, διαγγέλλει τὰ τοῦ πατρός, ἅ εἰσιν ἀπόκρυφα. τὸ προκείμενον μηνύει πάλιν, τὴν τῶν προφητῶν ἐκφαντορίαν, καὶ τὴν προμήνυσιν τῆς τοῦ βασιλέως Χριστοῦ παρουσίας, ὡς στρατιῶται προτρέχοντες καὶ βοῶντες. Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ἐμφάνηθι, καὶ ἐλθὲ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς. καὶ, ὁ Θεὸς κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ. καὶ ὁ αὐτόπτης καὶ ὑπουργὸς τοῦ λόγου Παῦλος βοᾷ, κηρύττων τοῦ Θεοῦ τὴν βασιλείαν, καὶ λέγων, Χριστὸς παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν διὰ τῆς μείζονος· καὶ τὰ ἑξῆς. μεθ' οὗ βοᾷ καὶ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔστιν ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· αὐτὸς ἡμᾶς ἁγιάσει ἐν πνεύματι καὶ πυρί, καὶ μέσον ἡμῶν ἕστηκε. μετὰ δὲ τοῦτο, καὶ ἡ τῶν ἀποστόλων κλῆσις καὶ ἡ ἀνάδειξις αὐτῶν ἀναφαίνεται διὰ τῆς τῶν πράξεων αὐτῶν ἢ τῶν ἐπιστολῶν ἀναγνώσεως. τὸ ἀλληλούια, βοᾷ Δαβίδ, καὶ λέγει, Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐμφανῶς ἥξει, καὶ πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ προπορεύσεται. ἔφαναν αἱ ἀστραπαὶ τῶν εὐαγγελιστῶν αὐτοῦ τῇ οἰκουμένῃ· τῇ γὰρ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ, ἐστὶ τὸ (ἀλ) ἔρχεται, ἐφάνη· τὸ δὲ (ηλ) ὁ Θεός· τὸ δὲ (ουϊα) αἰνεῖτε καὶ ὑμνεῖτε τὸν ζῶντα Θεόν. Ἄλλως. (ἀλ) ὁ πατήρ. (ηλ) ὁ υἱός (ουια) τὸ πνεῦμα ἅγιον. Ἀλληλούια, Θεὸς ἰσχυρός, κραταιός, αἶνος Θεοῦ· αἰνεῖτε τὸν ὄντα Θεόν. Ἀλληλούια, αἶνος τῷ ὄντι Θεῷ. Ἄλλως. Ἀλληλούια, θεῖον αἶνον σημαίνει τελεστῶς, διὰ τῶν τρισυποστάτων πατρός, υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος ἑνιαίαν θεότητα. Ἄλλως. Ἀλληλούια, κῆρυξ τοῦ εὐαγγελίου κράζων ὁ κύριος ἔρχεται. Ἄλλως. Ἀλληλούια, αἰνέσατε, ὑμνήσατε. λέγεται δὲ τοὺς ἀγγέλους ταύτῃ τῇ φωνῇ ὑμνεῖν τὸν Θεόν, ὥσπερ τὰ Χερουβίμ, τὸ ἅγιος. καὶ τοῦτο οἱ ἅγιοι πατέρες παραδεδώκασιν, αὐτήκοοι γενόμενοι, ὡς ὁ Ἡσαΐας τῶν Σεραφίμ. καὶ γὰρ εὐθέως ὁ θυμιατὸς ὑποδεικνύει τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ· τὸ πῦρ, τὴν θεότητα· ὁ εὐώδης καπνὸς μηνύει τὴν εὐωδίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος προπορευομένου· ὁ γὰρ θυμιατός ἐστιν εὐωδεστάτη εὐφροσύνη. Σοφία. ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Ὀρθοὶ ἀκούσωμεν τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου. τουτέστιν ἐγείρωμεν τὰς διανοίας ἡμῶν σὺν τοῖς ἔργοις ἀπὸ τῶν γηΐνων, καὶ συνήσωμεν τῶν ἀγαθῶν τὴν δήλωσιν. τὸ εὐαγγέλιον ἐστὶν ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν ὤφθη ἡμῖν, οὐκέτι διὰ νεφελῶν καὶ αἰνιγμάτων λαλῶν ἡμῖν ὥς ποτε τῷ Μωσῇ, διὰ φωνῶν καὶ ἀστραπῶν καὶ σαλπίγγων, ἤχων, γνόφῳ καὶ πυρὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἢ τοῖς πάλαι προφήταις, δι' ἐνυπνίων, ἀλλ' ἐμφανῶς ὡς ἄνθρωπος ἀληθῶς ἐφάνη, καὶ ὤφθη ἡμῖν, ὡς πρᾶος καὶ ἥσυχος βασιλεύς, ὁ πρὶν καταβὰς ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον ἀψοφητί.

A Poſt Ter-ſanctum hymnum legitur liber Apoſtolicus, & ait Diaconus: *Attendamus, auſcultemus, auribus percipiamus omnes cum tranquilla mente. Sapientia. Pſalmus Dauid.* ſermo Dei ſanctus & dilectus, annunciat quæ ſunt Patris, quæ ſunt abſcondita. Quod proponitur rurſum, indicat Prophetarum ſacram manifeſtationem & prædictionem aduentus regni Chriſti, qui quaſi ſatellites præcurrentes & clamantes, *Qui ſedes ſuper Cherubim, appareto & veni ad ſeruandos nos*, ac, *Deus* B *ſedet ſuper throno ſancto ſuo.* Et teſtis oculatus & miniſter ſermonis, Paulus, clamat prædicans Dei regnum, & inquiens: *Chriſtus adſiſtens Pontifex futurorum bonorum per amplius*, &c. Cum quo clamat quoque Ioannes Baptiſta, *qui poſt me venit, eſt agnus Dei tollens peccatum mundi*, ipſe nos ſanctificabit in ſpiritu & igne, & medius inter nos ſtetit. Poſt id autem, & Apoſtolorum vocatio, & eorum deſignatio declaratur Actuum ipſorum & epiſtolarum lectione. Alleluia clamat Dauid, & ait: Deus noſter C manifeſtò veniet, & ignis coram ipſo præcedet. *Apparuerunt fulgura* Euangeliſtarum *eius* orbi terrarum. Hebraica enim lingua, eſt, *Al*, venit, apparuit. *El*, Deus, *Via*, laudate & celebrate viuentium Deum. Aliter. *Al*, Pater: *El*, Filius: *Via*, Spiritus ſanctus. *Alleluia*, Deus fortis, potens, laus Dei, laudate Deum qui eſt. *Alleluia*, laus Deo qui eſt. Aliter, *Alleluia*, diuinam laudem ſignificat triſariam, propter tribus perſonis diſtinctam Patris, Filij, & ſancti Spiritus ſingularem deitatem. Aliter. *Alleluia*, D Præco Euangelij vociferans Dominus venit. Aliter. Laudate, celebrate. Dicunt autem Angelos hac voce celebrare Deum, veluti Cherubim, dicendo, *Sanctus*: idque ſancti Patres tradiderunt qui id audierunt, quemadmodum Eſaias è Cherubim. Etenim ſtatim thuribulum ſubindicat humanitatem Chriſti, ignis, deitatem: odoratus fumus indicat bonum odorem ſancti Spiritus præcedentem: incenſum enim eſt fragrantiſſima lætitia. *Sapientia, ſermo Dei: Recti audiamus ſanctum Euangelium*: id eſt, erigamus men- D tes noſtras cum operibus, à terrenis, & intelligamus bonorum declarationem. Euangelium eſt aduentus filij Dei, quo apparuit nobis, non iam per nebulas & ænigmata loquens nobis, vt aliquando Moſi per voces & fulgura & tubas, ſonitu & caligine & igne, in monte, aut olim Prophetis, per ſomnia: ſed manifeſtò vt homo verè apparuit, & viſus eſt nobis vt mitis & quietus Rex, qui priùs deſcendit, vt pruina in vellus ſine ſtrepitu:

Lectio libri Apoſtol.

Paulus, teſtis oculatus ſermonis.

Euangelium in Miſſa.

& vidimus gloriam eius, gloriam tanquam vnigeniti à Patre, plenum gratiæ & veritatis, per quem locutus eſt nobis Deus & Pater, ore ad os, & non per ænigmata, de quo Pater cœlitus teſtatur, & ait, *Hic eſt filius meus ille dilectus*, Sapientia, Sermo, & Poteſtas, in Prophetis dictus, & prædicatus nobis: in Euangeliis manifeſtatus, vt quotquot receperint eum & crediderint in nomen eius, accipiant poteſtatem qua filij Dei fiant: quem audiuimus & vidimus oculis noſtris, ſapientiam & ſermonem Dei hunc eſſe omnes credentes, clamamus, *Gloria tibi Domine*. Deinde rurſus Spiritus in lucida nube obumbrans, nunc per hominem clamat: Attendamus. *Attendite*, hoc eſt, ipſum audite: Matthæus, ſi vis interpretari, mel eſt: Marcus, vinum: Lucas, lac: Ioannes, oleum. Quatuor Euangelia ſunt ad exemplum quatuor ventorum vniuerſaliũ, Subſolani, Fauonij, Auſtri, Aquilonis: hi enim exiſtunt ad mundi conſtitutionem: vniuerſales verò dicuntur, propter alios octo ex aduerſo ſpirantes. Et aliter. Quatuor Euangelia ſunt & quatuor vniuerſales venti, iuxta quadriformia animalia, dico ſanè Cherubim illa in quibus ſedet vniuerſorum Deus, ex quibus conſtat, ſedentem ſuper Cherubim, Deũ, & continentem hoc vniuerſum, patefactum dediſſe nobis quadriforme Euangelium, idque vno Spiritu contentum: quatuor enim facies habent, ac facies eorum, imaginem referunt adminiſtrationis Filij Dei. Primum enim animal (aiunt) leoni ſimile eſt, denotans efficaciam eius & principatum & regnum. Secundum, ſimile vitulo, ſacrificium & ſacerdotalem ordinem indicans. Tertium habens faciem hominis, aduentum eius ſecundùm hominem, manifeſtò perſcribens. Quartũ ſimile aquilæ volanti, ſancti Spiritus aduolantem largitionem declarans. Igitur & Euangelia his conformia ſunt, in quibus inſidet Chriſtus. Nam aquila, quæ eſt, ſecundùm Ioannem, Euangelium, quem habet à Patre principatum eius & glorioſam generationem enarrat, inquiens: *In principio erat Verbum*: Et, *omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil quod factum eſt.* Taurus, quod eſt, ſecundùm Lucam, Euangelium, cùm ſacerdotalē ſpeciē præ ſe ferat, à Zacharia ſacerdote incenſum offerente incipit, inquiens, *Poſtquã multi conati ſunt retexere narrationē*, &c. Iam enim ſaginatus vitulus pro inuentione iunioris pueri mactandus erat. Bos, appetibile iecur ſignificat. Varius verò equus, Lucas, vt qui magis eloquēter & variè geſta Domini tractarit. Matthæus verò, humanam eius generationem concionatur, inquiens, *Liber generationis Ieſu Chriſti*, &c. Ieſu Chriſti autem natiuitas ſic habet. Hominis ergo conformationem refert hoc Euangelium.

A καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός· πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας· δι' οὗ ἐλάλησεν ἡμῖν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ στόμα πρὸς στόμα, καὶ οὐ δι' αἰνιγμάτων· περὶ οὗ ὁ πατὴρ ἐξ οὐρανοῦ μαρτυρεῖ, καὶ λέγει· Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, σοφία, λόγος καὶ δύναμις, ὁ ἐν προφήταις ῥηθεὶς, καὶ προκηρυχθεὶς ἡμῖν, ἐν εὐαγγελίοις δὲ φανερωθεὶς, ἵνα ὅσοι λάβωσιν αὐτὸν καὶ πιστεύσωσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, λάβωσιν ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, ὃν ἀκηκόαμεν καὶ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, σοφίαν καὶ λόγον Θεοῦ τοῦτον εἶναι πάντες πιστεύοντες βοῶμεν, δόξα σοι Κύριε.

B εἶτα πάλιν τὸ πνεῦμα, τὸ ἐν νεφέλῃ φωτεινῇ ἐπισκιάζον, νῦν δι' ἀνθρώπου βοᾷ· Πρόσχωμεν. Προσέχετε, τουτέστιν, αὐτοῦ ἀκούετε. Ματθαῖος, ἑρμηνευθεὶς, μέλι. Μάρκος, οἶνος. Λουκᾶς, γάλα. Ἰωάννης, ἔλαιον. τὰ τέσσαρα εὐαγγέλιά εἰσι, κατὰ τὰ τέσσαρα πνεύματα καθολικὰ, ἀπηλιώτην, ζέφυρον, νότον, καὶ βορρᾶν· αὐτὰ γάρ εἰσι πρὸς σύστασιν τοῦ παντός. καθολικὰ δὲ λέγονται, διὰ τὰ ἀντιπνέοντα ὀκτώ. καὶ ἄλλως. Τέσσαρά εἰσιν εὐαγγέλια, καὶ τέσσαρα καθολικὰ πνεύματα, κατὰ τὰ τετράμορφα ζῶα, λέγω δὴ τὰ Χερουβὶμ,

C ἐν οἷς κάθηται ὁ τῶν ὅλων Θεός· ἐξ ὧν φανερώσει, ὅτι ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ Θεὸς, καὶ συνέχων τὸ πᾶν, φανερωθεὶς, ἔδωκεν ἡμῖν τετράμορφον τὸ εὐαγγέλιον, ἑνὶ δὲ πνεύματι συνεχόμενον· καὶ γὰρ τετραπρόσωπά εἰσι. καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν εἰκονίζουσι τῆς πραγματείας τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ζῶον, φησὶν, ὅμοιον λέοντι, τὸ ἔμπρακτον αὐτοῦ καὶ ἡγεμονικὸν καὶ βασιλικὸν χαρακτηρίζον· τὸ δὲ δεύτερον, ὅμοιον μόσχῳ, τὴν ἱερουργικὴν καὶ ἱερατικὴν τάξιν ἐμφαῖνον· τὸ δὲ τρίτον ἔχον πρόσωπον ἀνθρώπου, τὴν κατὰ ἄνθρωπον

D αὐτοῦ παρουσίαν φανερῶς διαγράφον. τὸ τέταρτον ὅμοιον ἀετῷ πετομένῳ, τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφιπταμένην δόσιν σαφηνίζον. Τοίνυν καὶ τὰ εὐαγγέλια τούτοις σύμμορφά εἰσιν, ἐν οἷς ἐπικάθηται ὁ Χριστός· τὸ μὲν γὰρ, ἀετὸς, κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον, τὴν ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἡγεμονικὴν αὐτοῦ καὶ ἔνδοξον γέννησιν διηγεῖται λέγων· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν. τὸ δὲ, ταῦρος, κατὰ Λουκᾶν, ἅτε ἱερατικοῦ χαρακτῆρος

E ὑπάρχον, ἀπὸ Ζαχαρίου ἱερέως θυμιῶντος ἄρχεται λέγων· Ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν, καὶ τὰ ἑξῆς. ἤδη γὰρ ὁ σιτευτὸς μόσχος ὑπὲρ τῆς εὑρέσεως τοῦ νεωτέρου παιδὸς ἔμελλε θύεσθαι. βοῦς τὸ ὀρεκτικὸν ἧπαρ σημαίνει. ποικίλος δὲ ἵππος, Λουκᾶς, ὡς εὐγλωττότερον καὶ ποικιλώτερον τὸ κατὰ τὸν κύριον ἐκθέμενος. Ματθαῖος δὲ, τὴν κατὰ ἄνθρωπον αὐτοῦ γέννησιν κηρύττει, λέγων· Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ ἑξῆς. τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις οὕτως ἦν. ἀνθρωπόμορφον οὖν τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο.

ἄνθρωπος, τὸ λογικόν· ἄνθρωπος μὲν, τὸν ἐγκέφαλον, Λατῖνοι δὲ λέγουσι, ῥατζιονάβιλε, Ἕλληνες δὲ λέγουσι φρόνησιν καὶ λογιότητα· οἱ δὲ Ἄραβες ἤτοι Σαρακηνοὶ, ἐλαφάκαρ, ἐλακὶλ, ἐλτζινοῦ. πυῤῥὸς οὖν ἵππος, Ματθαῖος, ὡς τὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ κυρίου σαφέστατα ἐκθέμενος. λέοντος δὲ Μάρκος ἀπὸ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, τοῦ ἐξ ὕψους ἐπιόντος τοῖς ἀνθρώποις, τὴν ἀρχὴν ἐποιήσατο λέγων· Ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, τὴν πτερωτικὴν εἰκόνα τοῦ εὐαγγελίου, διὰ τούτων δεικνύς. Λέων, θυμικόν· Λατῖνοι λέγουσιν, ἰρασκίβιλε. Καὶ ἄλλως. Τὸ θυμικὸν, ἀνδρίας καὶ δειλίας· Λατῖνοι ἰρασκίβιλε, Σαρακηνοὶ, ἐλγαδὰβ, ἐνιγδὲ, οὐελγίβεν. Καὶ ἄλλως· Ψάρος ἵππος, Μάρκος, ὡς διανθέστερον τὸ εὐαγγέλιον γράψας· Ἰωάννης, ἀετὸς, τὸ πνευματικόν. Καὶ ἄλλως. Ἀετὸς δὲ ἡ ψυχή. Καὶ ἄλλως. Λευκὸς ἵππος Ἰωάννης, ὡς λευκότερον πᾶσαν αἴνεσιν στηλιτεύσας. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, τοῖς μὲν πρὸ Μωσέως πατριάρχαις, κατὰ τὸ θεϊκὸν καὶ ἔνδοξον ὡμίλει· τοῖς δὲ ἐν τῷ νόμῳ, ἱερατικὴν τάξιν ἀπένειμε· μετὰ δὲ ταῦτα ἄνθρωπος γενόμενος, τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἰς πᾶσαν ἐξέπεμψε τὴν γῆν, σκεπάζων ἡμᾶς ταῖς αὐτοῦ πτέρυξιν. ὁποία οὖν ἡ πραγματεία τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοιαύτη καὶ τῶν ζώων ἡ μορφὴ, τοιοῦτος καὶ τῶν εὐαγγελίων ὁ χαρακτήρ· τετράμορφα γὰρ τὰ ζῶα, τετράμορφον καὶ εὐαγγέλιον, καὶ ἡ πραγματεία τοῦ κυρίου· καὶ διὰ τοῦτο, τέσσαρες ἐδόθησαν καθολικαὶ διαθῆκαι τῇ ἀνθρωπότητι· μία μὲν τῷ κατακλυσμῷ τοῦ τόξου, ἐπὶ τοῦ τόξου· δευτέρα δὲ, τῷ Ἀβραὰμ, ἐπὶ τοῦ σημείου τῆς περιτομῆς· τρίτη δὲ, ἡ νομοθεσία διὰ Μωσέως· τετάρτη δὲ, ἡ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν. τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, μάταιοι πάντες καὶ ἀμαθεῖς, προσέτι δὲ καὶ τολμηροὶ, οἱ ἀθετοῦντες τὴν ἰδέαν τοῦ εὐαγγελίου, καὶ εἴτε πλείονα, εἴτε ἐλάττονα τῶν εἰρημένων περιφέροντες εὐαγγελίων πρόσωπα· οἱ μὲν, ἵνα πλείονα δόξωσι τῆς ἀληθείας ἐξευρηκέναι· οἱ δὲ, ἵνα τὰς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ ἀθετήσωσιν. αἱ μετὰ τὴν τῶν θείων εὐαγγελίων ἀνάγνωσιν εὐχαὶ καὶ αἰτήσεις, ἄχρι τοῦ Χερουβικοῦ ὕμνου, τὴν ἐπὶ τρισὶ χρόνοις διδασκαλίας ἐμφαίνουσι τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τὴν τῶν πρὸς τὸ βάπτισμα εὐτρεπιζομένων κατήχησιν· ἐφ' ὃ τούτους ἡ τῶν λόγων δύναμις, καὶ ἡ τῶν θαυμάτων ἐνέργεια καθείλκεν· ὅτε δὲ καὶ οἱ κατηχούμενοι καὶ μήπω καταξιωθέντες τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων, ἔξω μεθίσταντο. αἱ δὲ ἐν τῷ μεταξὺ τούτων γινόμεναι εὐχαὶ, ὑπὲρ αὐτῶν τε γίνονται τῶν κατηχουμένων, πιστῶν, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀρχιερέως· ἐννοοῦντες γὰρ οἱ θεσπέσιοι πατέρες, ὁποίαν εἶναι χρὴ τὴν ψυχὴν, καὶ τὴν χεῖρα τοῦ μέλλοντος ἅπτεσθαι τοῦ παναχράντου σώματος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν,

A Homo, quod rationis eſt particeps. Homo, quod eius capite cootinetur: Latini dicunt, Rationabile, Græci, Phroneſin & logioteta, prudentiam & orationis vſum: Arabes ſiue Saraceni, Elaphacar, elacil, eltzinum. Fuluus igitur equus Matthæus, vt qui humanitatis aſſumptiooem Domini diſertè expoſuerit. Leonis ſpecie, Marcus, à Prophetico ſpiritu ex alto adueniente, hominibus initium fecit, inquiens, *Initium Euangelij Ieſu Chriſti, vt ſcriptum eſt in Prophetis; ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam:*

B volatilem imagioem Euangelij, his verbis oſteodens. Leo, animal thymicum eſt, id eſt, ad iram pronum, Latini dicunt, iraſcibile. Et aliter. Thymicum, fortitudinem & timiditatem ſignificat, Latinis, iraſcibile, Saracenis, Elgadab, enigde, velgibem. Et aliter: Variegatus equus, Marcus, vt qui floribus diſtinctius Euangelium ſcripſerit: Ioannes, aquila vt qui ſpiritale. Et aliter. Aquila, anima eſt. Et aliter, albidus equus, Ioannes, vt qui candidiùs vniuerſam laudationem peruulgarit. Cæterùm ipſe ſermo Dei, Patriarchis ante Moſem diui-

C nè & glorioſè colloquebatur: Qui erant in lege, iis ſacerdotem ordinem tribuit: Poſtea autem homo factus, donum ſancti Spiritus in voiuerſam emiſit terram, tegens nos ſuis alis. Qualis igitur operatio Filij Dei, talis & animalium forma, talis & Euaogeliornm ſtilus. Quatuor enim formas animalia habent, habet totidem & Euangelium, & operatio Domini: & ob id, quatuor generalia teſtameota, humanæ naturæ data ſunt: vnum quidem in diluuio, de arcu: ſecundum Abrahamo, de ſigno circuociſionis: tertium eſt, legiſlatio

D per Moſem: quartum eſt, Euangelij Ieſu Chriſti Domini noſtri. His verò ſic ſe habẽtibus, vani ſunt omnes & imperiti, inſuper etiam temerarij qui abrogant ideam Euangelij, & ſiue plnres ſiue pauciores quàm quæ dicta ſunt, circumferunt Euangeliorum facies: partim vt qui plura quàm veritas habet, extuliſſe videantur, partim vt qui diſpenſationes faciant irritas. Poſt diuinorum Euaogeliorum lectionem, preces & petitiones habitæ ad Cherubicum

E vſque hymoum, Chriſti & Dei noſtri doctrinam tribus annis, indicant, & eorum qui ad baptiſmum ſe applicarunt, inſtitutionem: ad quod, hos ſermonum potentia & miraculorum efficacia pertrahebat: quando etiam Catechumeoi, & nondum admiſſi ad Chriſti myſteria, foras migraot. Quæ verò ioterea fiunt preces, pro ipſis fiunt Catechumeois, fidelibus, & ipſo Pontifice. Intelligentes enim ſancti Patres, qualem eſſe neceſſe ſit animam & manum eius qui contrectaturus eſt immaculatiſſimum corpus Chriſti Dei noſtri,

A quodque puriorem ſolaribus radiis hanc eſſe oporreat, preces pro eorum venia, per humanitatem furura, expoſuerunt, *Miſerere noſtri Deus pro tua magna miſericordia* : magna miſericordia, Filius Dei & Sermo, quem in mundum miſir propiriationem Pater. Quòd Pontifex obſignet populum, id ſubindicat futurum aduentuin Chriſti, anno ſexies milleſimo quingenreſimo fore, ex ſupputatione digitorum ſignificante ſexies milleſimum quingenteſimum. Id & Hippolytus è Roma, & ſanctus Cyrillus dicunt in libris ſuis de Antichriſto, anno ſexies milleſimo quin- B gente ſimo fururum aduentum fore, itémque Chryſoſtomus. *Quia miſericors & hominum amans Deus exiſtis. Quotquot eſtis Catechumeni procedite.* Carechumeni exeunr, vt diuino baptiſmate, & Chriſti myſteriis non initiati, de quibus ait Dominus : *Alias oues habeo quæ non ſunt ex hoc ouili*, & cætera. *Orate Catechumeni Dominum* : Non initiati, non baptizati, quique confeſſione veſtra notati eſtis. Non initiati, imperiti, qui nondum participes eſtis diuinorum myſteriorum : non baptizati, qui nondum per baptiſmatis lauacrum illuminati eſtis, qui confeſſi C eſtis & adhuc obnoxij mulctæ eſtis. Acclamat, vt omnes orent remiſſionem conſequi : & viuificam Hoſtiam per baptiſmum. *Fideles oremus pro Catechumenis:* Illuminati & malorum immemores, quique ſuſtinetis & iniuriam condonare, & iniuriis benefacere : orate pro Catechumenis, id eſt, pro nondum initiatis, vt ait Apoſtolus : *Vos potentes, impotentium onera portate. Inſtituat eos verbo veritatis:* Doceat eos de Seruatore qui propter nos D humilitatem aſſumpſit. *Reuelet eis Euangelium iuſtitiæ* : Patefaciat manifeſtationem bonarum rerum. *Vniat eos cum ſancta ſua Catholica & Apoſtolica Eccleſia.* Impertiar eis viuificum Sacrificium. *Catechumeni capita veſtra Domino inclinate*, nondum initiati, ſenſus & corda pura Domino inclinate : nondum initiati, ſenſus & corda pura Domino tribuite. *Vt & ipſi nobiſcum glorificent venerabile*, &c. Vr illuminati, & remiſſionem, & myſticum ac viuum ſacrificium adepti, glori- E ficent nobiſcum, te Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæcnlorum. *Corporale*, ſignificat ſindonem, in qua inuolutum eſt corpus Chriſti de cruce deſcenſum, & in monumento poſitum. *Quotquot eſtis Catechumeni accedite* : Omnis non illuminatus & non initiarus, quique etiamnum eſt in reatu, feſtinate, venire, illuminemini, & ad animarum nutricem menſam propius accedite, & eum qui ſacrificatur, puris cordibus

Chriſti aduentus futurus, anno mundi 6500.

Secundùm opinionē ſancti Germani: quã tamen vt aliorum patrũ ea de re ſententia expenditur P. Maluenda Theologi Dominicani, lib. 1. de Antichriſto, cap. 28. 29. 30.

Viuificum Sacrificium.

Corporale in Liturgia quid ſignificat.

Animarum nutrix mēſa.

A καὶ ὡς καθαρωτέραν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ταύτην δεῖ τυγχάνειν, τὰς ὑπὲρ τῆς συγχωρήσεως τούτων εὐχάς, διὰ φιλανθρωπίαν ἐσομένης, ἐξέθεντο. Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου· μέγα ἔλεος, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ λόγος, ὃν εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλεν ἱλασμὸν ὁ πατήρ. Τὸ καὶ ἐπισφραγίσαι τὸν λαὸν τὸν ἀρχιερέα, ὑποδηλοῖ τὴν μέλλουσαν Χριστοῦ παρουσίαν, ἐν τῷ ἑξακισχιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ ἔτει μέλλειν ἔσεσθαι, διὰ τῆς ψηφίδος τῶν δακτύλων ἐμφαινούσης ἑξακισχιλιοστὸν πεντακοσιοστόν. τοῦτο καὶ Ἱππόλυτος Ῥώμης, καὶ ὁ ἅγιος Κύριλλος λέγουσιν ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἀντιχρίστου B λόγοις αὐτῶν, ἐν τῷ ἑξακισχιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ ἔτει, τὴν μέλλουσαν παρουσίαν ἔσεσθαι· καὶ ὁ Χρυσόστομος. Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις. Ὅσοι κατηχούμενοι προσέλθετε. οἱ κατηχούμενοι ἐξέρχονται, ὡς ἀμύητοι τοῦ θείου βαπτίσματος, καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων, περὶ ὧν λέγει ὁ κύριος, ὅτι καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης. καὶ τὰ ἑξῆς. Εὔξασθε οἱ κατηχούμενοι τῷ κυρίῳ. οἱ ἀμύητοι, οἱ ἀβάπτιστοι, καὶ οἱ ἐν ἐπιτιμίοις δι' ἐξαγορεύσεως· ἀμύητοι μέν, οἱ ἄπειροι, οἱ ἔτι μὴ μεταλαβόντες τῶν θείων μυστηρίων· ἀβάπτιστοι δέ, οἱ μὴ φωτι- C σθέντες ἔτι διὰ τοῦ λουτροῦ τοῦ βαπτίσματος· οἱ ἐξαγορεύσαντες καὶ ἔτι ἐν ἐπιτιμίοις ὄντες. προσφωνεῖ, ἵνα πάντες εὔξωνται ὅπως τύχωσι τῆς ἀφέσεως, καὶ τοῦ ζωοποιοῦ θύματος διὰ τοῦ βαπτίσματος. Οἱ πιστοὶ ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων δεηθῶμεν. οἱ φωτισθέντες καὶ ἀμνησίκακοι ὄντες, οἱ καὶ ἀνεχόμενοι τῆς ἀδικίας, καὶ συγχωρεῖν καὶ εὐεργετεῖν τοῖς ἀδικοῦσιν, εὔξασθε ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων, ἤγουν ὑπὲρ τῶν ἀμυήτων, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος, Οἱ δυνατοὶ τῶν ἀδυνάτων τὰ βάρη D βαστάζετε. Κατηχήσῃ αὐτοὺς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. διδάξῃ αὐτοὺς τὰ τοῦ σωτῆρος τοῦ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος. Ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης. φανερώσῃ αὐτοῖς τὴν δήλωσιν τῶν ἀγαθῶν πραγμάτων. Ἑνώσῃ αὐτοὺς τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ. ἀξιώσῃ αὐτοὺς τῆς ζωοποιοῦ θυσίας. Οἱ κατηχούμενοι, τὰς κεφαλὰς ὑμῶν, τῷ κυρίῳ κλίνατε. οἱ ἀμύητοι, τὰς αἰσθήσεις καὶ τὰς καρδίας ἁγνὰς πρὸς τὸν κύριον νεύσατε. Ἵνα καὶ E αὐτοὶ σὺν ἡμῖν δοξάζωσι τὸ πάντιμον. ἵνα φωτισθέντες καὶ τῆς ἀφέσεως, καὶ τῆς μυστικῆς ζωοθυσίας τυχόντες, δοξάζωσί σε σὺν ἡμῖν, τὸν πατέρα καὶ υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Τὸ εἰλητὸν σημαίνει τὴν σινδόνα, ἐν ᾗ ἐνειλίχθη τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐκ τοῦ σταυροῦ καταβάν, καὶ ἐν μνημείῳ τεθέν. Ὅσοι κατηχούμενοι προσέλθετε. πᾶς ἀμύητος καὶ ἀφώτιστος, καὶ ὢν ἐν ἐπιτιμίοις ἔτι, σπουδάσατε, ἥκατε, φωτίσθητε, καὶ τῇ ψυχοτρόφῳ τραπέζῃ προσπελάσατε, καὶ τὸν ἱερουργούμενον, ἁγναῖς καρδίαις

καὶ ψυχαῖς βλέψατε, ἵνα ὡς οἱ πιστοὶ ἦτε, καὶ μηκέτι ἔτι κατηχούμενοι, ἀκμὴν καὶ ἀκμὴν μετ' ἠρέμου νοὸς τῷ κυρίῳ δεηθῶμεν. ὁ Χερουβικὸς ὕμνος ἐμφαίνει διὰ τῆς τῶν διακόνων προοδοποιήσεως, καὶ τῆς τῶν ῥιπιδίων, ἤτοι τῆς τῶν Σεραφικῶν ἀπεικονισμάτων ἱστορίας, τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων καὶ δικαίων πάντων συνεισερχομένων μετὰ τῶν ἁγίων τῶν ἁγίων ὑπάρχοντος, συνεισπορευομένων ἔμπροσθεν Χερουβικῶν δυνάμεων, καὶ ἀγγελικῶν στρατιῶν, καὶ χορῶν ἀσωμάτων καὶ ἀΰλων τάξεων ἀοράτως προτρεχουσῶν, καὶ ὑμνουσῶν καὶ δορυφορουσῶν ἔμπροσθεν τοῦ μεγάλου βασιλέως Χριστοῦ, προερχομένου εἰς μυστικὴν θυσίαν, καὶ ὑπὸ χερῶν ἐνύλων βασταζομένου, μεθ' ὧν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον συνεισπορεύεται ἔμπροσθεν ἐν τῇ ἀναιμάκτῳ θυσίᾳ καὶ λογικῇ λατρουργίᾳ, νοερῶς θεωρούμενον, πυρὶ καὶ θυμιάματι καὶ ἀτμίδι καπνοῦ εὐώδους· τοῦ μὲν πυρὸς, δεικνύοντος τὴν θεότητα, τῆς δὲ ἀτμίδος τοῦ εὐώδους καπνοῦ, τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, ἐπελθόντος ἀοράτως, καὶ εὐωδιάσαντος ἡμᾶς, διὰ τῆς μυστικῆς καὶ ζωοθύτου καὶ ἀναιμάκτου λατρείας καὶ ὁλοκαρπώσεως. ἀλλὰ καὶ αἱ νοεραὶ δυνάμεις, καὶ αἱ χοροστασίαι τῶν ἀγγέλων, ὁρῶσαι τὴν διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου Χριστοῦ τετελεσιουργημένην αὐτοῦ οἰκονομίαν· λοιπὸν δὲ καὶ τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην γενομένην, καὶ τὴν ἐν τῷ ᾅδῃ κάθοδον, καὶ τριήμερον ἀνάστασιν, καὶ ἀνάβασιν αὐτοῦ, σὺν ἡμῖν βοῶσιν ἀοράτως, τὸ Ἀλληλούϊα. ὁρῶσαι αἱ νοεραὶ δυνάμεις, τὸ Χερουβικὸν ἐρχόμενον μετὰ τῶν τιμίων δώρων, ἤγουν τὸ σῶμα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, ἀπὸ τοῦ κρανίου ἕως τοῦ τάφου, σὺν ἡμῖν ἀοράτως βοῶσι τὸν ὕμνον, τὸ Ἀλληλούϊα. Ἰεζεκιὴλ γάρ φησι· Καὶ τὰ Χερουβὶμ εἱστήκει ἐκ δεξιῶν τοῦ οἴκου, ἐν τῷ εἰσπορεύεσθαι τὸν ἄνδρα τὸν ἐνδεδυμένον τὴν στολήν· καὶ ἡ νεφέλη ἐπλήρωσε τὴν αὐλὴν τὴν ἐσωτέραν· καὶ ἀπῆρεν ἡ δόξα κυρίου ἀπὸ τῶν Χερουβὶμ εἰς τὸ αἴθριον τοῦ οἴκου· καὶ ἐνέπλησε τὸν οἶκον ἡ νεφέλη· καὶ ἡ αὐλὴ ἐπλήσθη τοῦ φέγγους τῆς δόξης κυρίου. ἔστι δὲ ἡ ἁγία τράπεζα κατὰ μίμησιν τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ Χριστοῦ, καθ' ἣν ὁ Ἰωσὴφ καθελὼν τὸ σῶμα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ἐνείλησε σινδόνι καθαρᾷ, καὶ ἀρώμασι καὶ μύροις αὐτὸ ἀλείψας, ἐβάστασε σὺν Νικοδήμῳ, καὶ ἐκήδευσεν αὐτὸ ἐν μνημείῳ καινῷ λελατομημένῳ ἐκ πέτρας, ὅπερ ἐστὶν ἀντίτυπον τοῦ ἁγίου μνήματος ἐκείνου, τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὸ καταθέσιον, δηλαδὴ ἐν ᾧ ἐτέθη τὸ ἅγιον καὶ πανάχραντον σῶμα, ἡ ἁγία τράπεζα. Ἄλλως. Ἡ τῶν ἁγίων μετάθεσις ἀπὸ τῆς προθέσεως, τοῦ σώματός φημι τοῦ δεσποτικοῦ καὶ τοῦ αἵματος, καὶ ἡ τούτων πρὸς τὸ θυσιαστήριον εἴσοδος, καὶ τὸ Χερουβικὸν, τὴν ἀπὸ Βαθανίας πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ δηλοῖ τοῦ κυρίου εἴσελευσιν· τηνικαῦτα γὰρ καὶ ὁ πλεῖστος ὄχλος, καὶ οἱ τῶν Ἑβραίων παῖδες, ὡς βασιλεῖ καὶ νικητῇ τοῦ θανάτου, τὸν ὕμνον ἀνέφερον αἰσθητῶς·

A & animis aſpicite : vtque fideles ſitis & non ampliùs Catechumeni, etiam atque etiam intentè & cum tranquilla mente oremus. Cherubicus hymnus demonſtrat per Diaconorum pergreſſionem, & Flabellorum, ſiue Seraphicarum alarum adumbrationem, inſpectionem, & ingreſſum, Sanctorum & iuſtorum omnium vnà ingredientium coram Cherubicis poteſtatibus, & Angelicis exercitibus, & Choris incorporeis, & immaterialibus ordinibus inuiſibiliter præcurrentibus, B & hymnos dicentibus, & comitantibus quaſi ſatellitibus ante magnum Regem Chriſtum, qui proficiſcitur ad myſticum Sacrificium, & omnibus materialibus geſtatur, cum quibus & Spiritus ſanctus vnà procedit à fronte, ad ineruentum Sacrificium & rationale myſterium, quæ ſpiritaliter contemplamur in igne & incenſo, & vapore fumi fragrantis : igne quidem, deitatem, vapore fumi fragrantis, ſignificante aduentum eius, accedente inuiſibiliter, & odore bono nos C exhilarante, per myſticam & animalis ſacrificij ac incruenti latriam & holocauſtum. Quinetiam intelligentes Poteſtates, & cœtus Angelorum, videntes, per crucem & mortem Chriſti, conſummatam eius diſpenſationem, tandémque & de morte victoriam habitam, & ad inferos deſcenſionem, & triduanam reſurrectionem, & eius aſcenſionem, nobiſcum clamant inuiſibiliter, *Alleluia*. Intuere intelligentes Poteſtates, venientes cum pretioſis muneribus (id eſt corpus Domini Ieſu) è Caluaria ad ſepulchrum D vſque, nobiſcum inuiſibiliter acclamant hymnum Cherubicum, *Alleluia*. Iezechiel enim ait : *Et Cherubim ſtabant à dextris domus dum ingrederetur vir indutus ſtola, & nubes repleuit aulam interiorem, & diſceſſit gloria Domini à Cherubim in ſubdialem partem domus, & impleuit domum nubes, & aula repleta eſt ſplendore gloriæ Domini.* Eſt autem ſancta menſa, ad imitationem ſepulturæ Chriſti, qua Ioſeph ſublato corpore de cruce, inuoluit ſindone munda, & aromatibus & vnguentis ipſum vnctum exportauit cum Nicodemo, & ſe- E peliuit ipſum in monumento nouo exciſo ex petra : quod eſt exemplum ſancti monumenti illius, Altare & Catatheſium, in quo poſitum eſt ſanctum & omnino immaculatum corpus, quæ eſt ſancta menſa. Aliter. Sacrorum tranſlatio à Protheſi, corporis (inquam) Dominici, & ſanguinis, & eorum ingreſſus ad altare, & Cherubicum, à Bethania in Ieruſalem, Domini introitum ſignificat. Tunc enim plurima turba & Hebræorum pueri tanquam Regi & victori mortis hymnum referebant ſenſibiliter :

Hymnus Cherubicus.

Chriſtus ad myſticum Sacrificium proficiſcitur.

Myſterium rationabile.

Animalis Sacrificij myſtica latria.

Chriſti deſcēſio ad inferos.

A ſpiritualiter autem Angeli cum Cherubim, Ter-ſanctum reddiderunt hymnum: ac ſceptra ac rhomphæas, vt inſignia Regis proferunt Diaconi. Flabella verò typum referunt Cherubim. Cherubicus verò hymnus qui canitur, admonet omnes hinc & ad finem vſque ſacri officij, attentiorem mentem habere, omiſſa inferiùs omni de rebus ad vitam tuendam pertinentibus ſollicitudine, quaſi regem magnum per communionem excepturos. Sacrorum ad ſanctam menſam depoſitio, imitationem habet temporis cœnaculi tum crucifixi: paulo poſt autem eadem, & crucis elationem, & ad finem, ſe- B pulturam deſignat & reſurrectionem, & illinc aſſumptionem. Vt enim ne ſingulatim rerum geſtarum eo tempore, tempus, occaſionem, & locum diſtinguentes ſancti patres, adhuc etiam tranſlationum aliarum, & altarium plurium indigerent, indéque culpabile Eccleſiæ myſterium exiſteret, quidnam conſiderant aut faciunt? profectò quod valde magnificum & præclarum, ac in eis inhabitante ſpiritu dignum, opificij diuini modum imitati ſunt, quatenus homini licet imitari conficeréque diuina: atque vt C cœlum, quod ſupra ſacram menſam eminet, laquearium conficiunt: vt totam terram præfiniunt, quod à quatuor columnis eius quod ciborium appellatur, concluſum aut circunſcriptum ſacrum ſolum, in quo completur & propheticus ſermo, inquiens: *Operatus eſt ſalutem in medio terræ Deus*: niſi enim ita fuiſſet actũ, quomodo qui in India perficiunt magnum hoc myſterium, & credunt illud corpus Chriſti & Dei eſſe noſtri, crucifixum & ſepultum, & reſurgens, hanc ſalutem in medio terræ dicerent Dominum D operari? quomodo item fideles Veneticas inſulas inhabitantes, idem ſenſu conſeruato reciperent; omnibus confitentibus, in Hieroſolymis circunſcriptum eſſe ipſiſſimum medium terræ? Aut omnino, quia confinium cœli & terræ cum ſancta menſa ſit, & item in medio cœleſtis orbis ſubſiſtat, & medium columnarum quæ ſunt in circuitu flabella, ſtatione teneat locum, vbi eacunque fuerit in medio terræ, ſalutem fieri demonſtrat: vbi & omnia quæ paſſionis ſunt, Chriſtus ſubiit, proditionem, E iudicationem, quæ ante crucem, quæque poſt crucem acta ſunt. Meritò igitur ſancti patres, ita perfici hæc & offerri cenſuerunt. Diſcus eſt vice manuum Ioſeph & Nicodemi, qui funus Chriſto celebrarunt. Diſcus eſt autem, vbi Chriſtus infertur, ſi velis interpretari; cœli orbis indicans in parua circumſcriptione ſpiritualem ſolem, Chriſtum in pane viſum. Poculum eſt vice vaſis illius quod accepit ſanguinem emiſſum ab immaculato latere puncto, & pretioſus à manibus & pedibus defluxus.

Flabella Diaconorum.

Ciborium.

Indi perficiũt myſterium, & credunt illud eſſe Chriſti corpus.

Diſcus.

Chriſtus in pane viſus.

Chriſti ſanguis vaſe exceptus.

A νοητῶς δὲ ἄγγελοι μετὰ τῶν Χερουβίμ, τὸν τρισάγιον ἀποδώκασιν ὕμνον, καὶ τὰ σκῆπτρα καὶ τὰς ῥομφαίας, ὡς σύμβολα βασιλέως, ἐπιφέροντες οἱ διάκονοι. αἱ ῥιπίδες δὲ εἰς τύπον εἰσὶ τῶν Χερουβίμ. ὁ δὲ Χερουβικὸς ὕμνος ᾀδόμενος, παρακελεύεται πάντας, ἐντεῦθεν καὶ μέχρι τέλους τῆς ἱερουργίας προσεκτικώτερον ἔχειν τὸν νοῦν, πᾶσαν βιωτικὴν μέριμναν κάτωθεν ἀφεμένους, ὡς βασιλέα μέγαν μέλλοντας ὑποδέχεσθαι διὰ τῆς κοινωνίας. ἡ δὲ πρὸς τὴν ἁγίαν τράπεζαν τῶν ἁγίων ἀπόθεσις, μίμησιν ἔχει τηνικαῦτα μὲν τοῦ ἐσταυρωμένου ἀνωγέου· μετ' ὀλίγον δὲ, ἡ αὐτὴ καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὕψω- B σιν, ἐν δὲ τῷ τέλει τὴν ταφὴν εἰκονίζει, καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀνάληψιν. ἵνα γὰρ μὴ τοὺς καθ' ἕκαστον τῶν τότε γινομένων, τὴν ὥραν, καὶ τὸν χρόνον, καὶ τὸν τόπον ἀφορίζοντες οἱ ἅγιοι πατέρες, ἔτι καὶ μεταθέσεων ἑτέρων καὶ θυσιαστηρίων πλειόνων δεηθῶσι, κἀκ τούτων μεμπτὸν τὸ τῆς ἐκκλησίας καταστῇ μυστήριον, τί ἄρα σκοποῦσιν, ἢ πράττουσιν; ὡς λίαν μεγαλοπρεπὲς, καὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς οἰκοῦντος πνεύματος ἄξιον, τῆς θεουργοῦ δημιουργίας τὸν τρόπον ἐμεμήσαντο, ὡς οἷόν τε ἀνθρώπῳ μιμεῖσθαι τὰ θεῖα καὶ κατεργάζεσθαι· καὶ ὡς, οὐρανὸν μὲν, τὸ ἐπά- C νωθεν τῆς ἁγίας τραπέζης ὀρόφιον ἀπεικάζουσιν· ὡς ὅλην δὲ γῆν ὁρίζονται, τὸ ὑπὸ τεσσάρων κιόνων τοῦ εἰρημένου κιβωρίου συγκλειόμενον ἢ περιγραφόμενον ἱερὸν ἔδαφος· ἐν ᾧ πληροῦται καὶ ὁ προφητικὸς λόγος ὁ λέγων· Εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς ὁ Θεός· εἰ μὴ γὰρ οὕτω ταῦτα εἴη, πῶς ἂν οἱ ἐν Ἰνδίᾳ τελοῦντες τὸ μέγα τοῦτο μυστήριον, καὶ πιστεύοντες αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν εἶναι σταυρούμενον, καὶ θαπτόμενον, καὶ ἀνιστάμενον, ταύτην τὴν σωτηρίαν ἐν μέ- D σῳ τῆς γῆς φήσαιεν ἂν ἐργάσασθαι τὸν δεσπότην; πῶς δὲ οἱ τὰς Βενετικὰς νήσους οἰκοῦντες πιστοὶ, τὸ αὐτὸ μετὰ σωζομένης διανοίας εἰσδέξονται, πάντων ὁμολογούντων ἐν Ἱεροσολύμοις περιγεγράφθαι τῆς γῆς τὸ μεσαίτατον; ἢ πάντως ὅτι μεθόριον οὐρανοῦ τε καὶ γῆς οὖσα ἡ ἁγία τράπεζα, καὶ αὖθις κατὰ τὸ μέσον τοῦ οὐρανίου κύκλου ὑφισταμένη, καὶ τὸ μέσον τῶν κιόνων, τῶν κύκλῳ ῥιπιδίων κατὰ τὴν στάσιν ἔχουσα τόπον, ὅπου περ ἂν εἴη αὕτη ἐν μέσῳ τῆς γῆς, τὴν σωτηρίαν ἐργάζεσθαι ἐμφαίνει· ἔνθα δὴ καὶ πάντα τὰ τοῦ πάθους ὑπέστη ὁ κύριος, τὴν E προδοσίαν, τὴν κρίσιν, τὰ πρὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ μετὰ τὸν σταυρόν. εἰκότως οὖν οἱ ἅγιοι πατέρες, οὕτω τελεῖσθαι ταῦτα καὶ προσφέρεσθαι ἐδογμάτισαν. ὁ δίσκος ἐστὶν ἀντὶ τῶν χειρῶν Ἰωσὴφ καὶ Νικοδήμου, τῶν κηδευσάντων τὸν Χριστόν. ἑρμηνεύεται δὲ δίσκος, ἔνθα ὁ Χριστὸς ἐπιφέρεται, κύκλος οὐρανοῦ, ἐμφαίνων ἐν μικρᾷ περιγραφῇ, τὸν νοητὸν ἥλιον, Χριστὸν ἐν τῷ ἄρτῳ ὁρώμενον. τὸ δὲ ποτήριόν ἐστιν, ἀντὶ τοῦ σκεύους, ὃ ἐδέξατο τὸ ἐκβληθὲν αἷμα τῆς κεντηθείσης ἀχράντου πλευρᾶς, καὶ χειρῶν καὶ ποδῶν τοῦ Χριστοῦ ἀπομύρισμα.

Ποτήριον δὲ πάλιν ἐστὶ κατὰ τὸν κρατῆρα, ὃν γράφει κυρίως ἡ σοφία, ἤτοι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἐκέρασε γὰρ τὸ αἷμα αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ οἴνου ἐκείνου, καὶ προσέθηκεν ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, λέγων τοῖς πᾶσι· Πίετε τὸ αἷμά μου ἀντὶ οἴνου κεκερασμένου ὑμῖν, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Χριστὸς ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία καὶ δύναμις, τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ᾠκοδόμησεν, ἐξ ἀπειράνδρου μητρὸς ἁγνῆς καὶ παρθένου, τῆς προκαθαρθείσης ψυχῇ καὶ σώματι· καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· καὶ ὑπήρεισε στύλους ἑπτά, τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἑβδομάδα· ὥς φησιν ὁ Ἡσαΐας· Ἐπαναπαύσεται γὰρ ἐπ' αὐτὸν ἑπτὰ πνεύματα, ἤγουν αἱ ἑπτὰ ἐνέργειαι τοῦ πνεύματος· ἐν οἷς εἰσὶν ἀντίθετα τῆς πονηρίας ὁμοίως. Ἔσφαξε τὰ ἑαυτῆς θύματα, τοὺς προφήτας τοὺς κατὰ καιρὸν ἀναιρουμένους παρὰ τῶν ἀπίστων ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ βοῶντας, Ἕνεκα σοῦ θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν· ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς. Καὶ ἐκέρασεν εἰς κρατῆρα τὸν ἑαυτῆς οἶνον εἰς τὴν ὑπεραγίαν παρθένον, τὴν ἑαυτοῦ θεότητα, ἑνώσας τῇ σαρκὶ ὡς οἶνον ἄκρατον· ὁ σωτὴρ γὰρ ἐγεννήθη ἐξ αὐτῆς ἀσυγχύτως καὶ ἀσυνδυάστως, θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Καὶ ἡτοίμασε τὴν ἑαυτῆς τράπεζαν, τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἁγίας τριάδος καταγγελλομένην· ἀπέστειλε δὲ τοὺς ἑαυτῆς δούλους, εἰς τὸν σύμπαντα κόσμον προσκαλουμένους πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῖς ἐνδεέσι φρενῶν εἶπε, τοῖς μήπω κεκτημένοις τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν χάριν, Ἔλθετε, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον, ὃν κεκέρακα ὑμῖν. τὴν θείαν αὐτοῦ σάρκα, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ αἷμα, δέδωκεν ἡμῖν ὁ Χριστὸς ἐσθίειν καὶ πίνειν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Τὸ δισκοκάλυμμά ἐστιν, ἀντὶ τοῦ σουδαρίου, ὃ ἦν ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ, περικαλύπτον αὐτὸν ἐν τῷ τάφῳ. τὸ δὲ καταπέτασμα, ἤγουν ὁ ἀήρ ἐστι καὶ λέγεται ἀντὶ τοῦ λίθου οὗ ἠσφάλισε τὸ μνημεῖον ὁ Ἰωσήφ, ὅνπερ ἐσφράγισεν ἡ τοῦ Πιλάτου κουστωδία. Ἰδοὺ ἐσταύρωται ὁ Χριστός· τέθαπται ἡ ζωή· ἠσφαλίσθη ὁ τάφος· ἐσφράγισται ὁ λίθος. ἡ δὲ νίψις τῶν χειρῶν, ἀντὶ τοῦ νιψαμένου, καὶ ἀθῷός εἰμι, φωνήσαντος. καθ' ἡμᾶς δὲ τοὺς ἱερεῖς δηλοῖ, ἵνα καθαρεύοντες τὸ συνειδὸς, νοῦν καὶ διάνοιαν, ἅ τινά εἰσι χεῖρες τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, μετὰ φόβου καὶ πραότητος καὶ ἐπιεικείας πάσης, προσιῶμεν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ. Νίψομαι ἐν ἀθῴοις τὰς χεῖράς μου· προσθήσω τοῖς καθαροῖς ἱερεῦσι, τὰς δύο φύσεις μου· τὰς τῆς ψυχῆς χεῖρας λέγω, νίψομαι ἐν ἁγνότητι. Καὶ κυκλώσω τὸ θυσιαστήριόν σου κύριε· ὅτιπερ ἀεὶ τῷ Θεῷ προσεδρεύειν ὀφείλομεν, οὐδαμοῦ πρὸς τὴν ἄσωτον ἁμαρτίαν ἐμπίπτοντες. Καὶ ἄλλως· Λειτουργήσω σοι, καὶ μεταδώσω τῷ πιστῷ λαῷ. τοῦ ἀκοῦσαί με φωνὴν αἰνέσεώς σου, τὴν ἐκφώνησιν δηλοῖ, τοῦ, Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοι προσφέροντες. Καὶ ἄλλως· Τὴν ἀνάγνωσιν λέγει· Ἀκούσω καὶ διδάξω τὸν αὐτὸν λαόν, ἤγουν τὸν πιστὸν καὶ ἀκούσαντες φυλάξομεν ἅμα τὰς ἐντολάς σου.

A Poculum rurſum eſt ad exemplum crateræ illius quam deſcribit propriè Sapientia ſiue Filius Dei: Miſcuit enim ſanguinem ſuum vice vini illius, & propoſuit in ſancta menſa, inquiens omnibus: Bibite ſanguinem meum, pro vino mixto vobis, *in remiſſionem peccatorum*, & in vitam æternam. Chriſtus, Dei ſapientia & virtus, ſuam carnem ædificauit, ex virum non experta caſta Matre & Virgine, præpurgata anima & corpore: *& Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis*, & ſubfulciit columnas ſeptem, ſancti Spiritus ſeptenarium donum, B quemadmodum ait Eſaias, *Requieſcent enim ſuper eum ſeptem Spiritus*, id eſt, ſeptem operationes Spiritus: in quibus ſunt aduerſa vitiis totidem. Mactauit ſuas victimas, prophetas ſuo tempore interfectos ab infidelibus, pro veritate, & clamantes, *Propter te morti addicimur tota die, reputati ſumus quaſi oues occiſionis.* Et miſcuit in cratera ſuum vinum, inſuper ſancta Virgine ſuam deitatem vniens carni, vt vinum merum. Seruator enim genitus eſt ex ea inconfusè, & abſque coniuge, Deus & ho- C mo, & parauit ſuam menſam, agnitionem ſanctæ Trinitatis quæ annunciatur: miſitque ſuos ſeruos in vniuerſum mundum, qui inuitarent omnes gentes ad agnitionem Dei: & mentis indigis ait, nondum adeptis ſancti Spiritus gratiam, *Venite, comedite meum panem, & bibite vinum quod miſcui vobis*: diuinam ſuam carnem, & ſanctum ſuum ſanguinem dedit nobis Chriſtus edendum & bibendum in remiſſionem peccatorum. Diſci velamentum eſt, pro ſudario quod ſuper eius facie erat, cir- D cuntegens ipſam in ſepulchro. Velum (id eſt, Aër) etiam dicitur vice lapidis quo munitum eſt à Ioſeph monumentum, quem obſignauit Pilati cuſtodia. Ecce crucifixus eſt Chriſtus, ſepulta eſt vita, munitum eſt ſepulchrum, obſignatus eſt lapis. Ablutio manuum eſt vice eius qui ſe lauit, & *Innocens ſum*, vociferatus eſt. Nobis autem ſacerdotibus innuit, vt puri conſcientia, mente & cogitatione (quæ ſunt manus animarum noſtrarum) cum timore & manſuetudine & clementia omni accedamus ad ſanctam menſam. *Lauabo inter innocentes* E *manus meas*: Addam puris ſacerdotibus duas naturas meas: animæ manus dico, lauabo in caſtitate. *Et circundabo altare tuum Domine*: quia ſemper Deo aſſidere debemus, nuſquam ad libidinoſum peccatum irruentes. Et aliter: Seruiam tibi, & communicabo cum fideli populo. *Vt audiam ego vocem laudis tuæ*: Acclamationem innuit horum verborum, *Tua de tuis tibi offerentes.* Et aliter. Lectionem (inquit) hanc: Audiam & docebo eum populum, ſcilicet fidelem: & audientes cuſtodiemus ſimul mandata tua.

Chriſti mater præpurgata corpore & animo.

Diſci velamentum.

Ablutio manuum in Miſſa, quid ſignificet.

Et narrabo omnia mirabilia tua: myſticas (inquam) orationes humanitatis. *Domine, dilexi decorem domus tuæ:* de Eccleſia ait: decor autem Eccleſiæ, fidelis populus eſt. *Et locum tabernaculi gloriæ tuæ,* caſtum vterum virginis dicit, in qua habitauit. Et aliter: *locum vbi tu inhabitas.* Supplicatione expleta pro illatis pretioſis donis, ait, *Sanctiſſimæ, immaculatæ, ſuperbenedictæ Dominæ noſtræ Deiparæ, præcurſoriſque, & Apoſtolorum, & omnium Sanctorum vitam & facta recordati, ita & nos alter cum altero contendentes, vitam noſtram vniuerſam cum Sanctis commendemus Deo cum operibus bonis: per miſerationes vnigeniti tui Filij, cum quo benedictus es in ſæcula ſæculorum:* per compaſſionem Filij tui, quam habet in nos, benedicimus te cum ſancto Spiritu, nunc & ſemper & in ſæcula. *Pax omnibus:* concordiam, & dilectionem, & eundem ſenſum, inter nos inuicem coaleſcentes, Domini imitationem ipſi arripiamus, pacem ſuam relinquentis, & dantis, & exclamantis, quietam mentem omnes habeamus. *Et ſpiritui tuo:* id eſt, tecum vnionem indiuiduam da nobis, vt ſpiritu pacem agitantes, inſeparabiles ſimus. *Diligamus inuicem:* Animos alij aliorum coniunctione copulantes, & ita poterimus audacter & liberè frui propoſita menſa. Hoc, *Diligamus alij alios,* ſignificat & charitatem in omnes, & in ſeipſos inuicem, & Dei futuram concordiam, & ſenſuum tranſitum, & ſpiritalium patefactionem, & ſancti ſymboli fidei, & nouam diuini myſterij ſucceſſionem. *Ianuas, ianuas: in ſapientia:* cogitationes mentium noſtrarum tollamus à terrenis operibus & cogitationibus. *Attendamus in Sapientia:* id eſt, in Filio & Verbo Dei, & ad intelligentiam diuini ſymboli à ſanctis & diuinis patribus expoſiti, in Dei Eccleſia attendamus, id eſt, *Credo in vnum Deum, Patrem omnipotentem:* ac volentes & intelligentes, cum quieta mente accedamus ad myſticum & viuificum ſacrificium.

Cur fidei Symbolum, in Miſſa recitatur.

Diuinum orthodoxæ fidei ſymbolum dici conſtitutum eſt, vt ex hoc notum ſit omnibus, vnum è ſancta Trinitate, Vnigenitum Filium & Sermonem Patris initio carentis, ipſum propter noſtram ſalutem hominem factum fuiſſe carne ſumpta ex ſancta Virgine, crucifixum, & ſepultum, & reſurgentem.

Diuino iuſſu, ritibus Miſſæ vtimur.

Non diuino iuſſu his ritibus vtimur, vt non verbis dumtaxat, ſed & operibus in perpetuum ſalutem noſtrem operantes, ita appareamus viuentes ſimul & conuerſantes? Ac paſſiones quidem carne hunc ſuſtinuiſſe confitemur:

Fidei pronunciata.

impatibilem verò huius conſeruatam fuiſſe deitatem,

A καὶ διηγήσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου, τὰς μυστικὰς λέγω εὐχὰς τῆς φιλανθρωπίας. Κύριε ἠγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου· τὴν ἐκκλησίαν λέγει. εὐπρέπεια δὲ τῆς ἐκκλησίας, ὁ πιστὸς λαός ἐστι. Καὶ τόπον σκηνώματος δόξης σου· τὴν καθαρὰν μήτραν λέγει τῆς παρθένου, ἐν ᾗ ἐσκήνωσε. Καὶ ἄλλως. Τὸν τόπον ἔνθα σὺ κατοικεῖς. Τὴν δέησιν δὲ ἀποπληρώσαντες ὑπὲρ τῶν ἐνεχθέντων τιμίων δώρων λέγει· Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου, τοῦ τε προδρόμου, καὶ ἀποστόλων καὶ πάντων τῶν ἁγίων τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις μνησθέντες, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἕ- B τερος ἑτέρῳ ἁμιλληθέντες, τὴν ζωὴν ἡμῶν ἅπασαν μετὰ τῶν ἁγίων παραδώσωμεν τῷ Θεῷ σὺν ἔργοις ἀγαθοῖς. Διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· διὰ τῆς συμπαθείας τοῦ υἱοῦ σου τῆς εἰς ἡμᾶς, εὐλογοῦμέν σε σὺν ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Εἰρήνη πᾶσι. ὁμογνωμοσύνην καὶ ἀγάπην καὶ ταυτότητα ἀλλήλοις συνάπτοντες, τοῦ κυρίου τὴν μίμησιν αὐτοὶ ἀντιλαμβανώμεθα, εἰρήνην τὴν οἰκείαν ἀφιέντος, καὶ διδόντος, καὶ ἐκφωνοῦντος, ἠρεμαῖον τὸν νοῦν πάντες σχῶμεν. Καὶ τῷ πνεύματί σου. τουτέστι τὴν πρὸς σὲ C ἀδιαίρετον ἕνωσιν δὸς ἡμῖν, ἵνα τῷ πνεύματι εἰρηνεύοντες, ἀχώριστοι τυγχάνωμεν. Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους· τὰς ψυχὰς ἀλλήλων συνδέσμῳ συνάψαντες, καὶ οὕτω δυνησόμεθα, μετὰ παρρησίας ἀπολαῦσαι τῆς προκειμένης τραπέζης. Τὸ Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, δηλοῖ καὶ τὴν πρὸς πάντας ἀγάπην, καὶ εἰς ἑαυτοὺς ἀλλήλους, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ γενησομένην ὁμόνοιαν, καὶ τὴν τῶν αἰσθήσεων πάροδον, καὶ τὴν τῶν νοητῶν φανέρωσιν, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου συμβόλου τῆς πίστεως, καὶ τὴν καινὴν τοῦ θείου μυ- D στηρίου διαδοχήν. Τὰς θύρας, τὰς θύρας, ἐν σοφίᾳ. τὰς ἐνθυμήσεις τῶν διανοιῶν ἡμῶν ἄρωμεν ἀπὸ τῶν γηΐνων ἔργων καὶ ἐνθυμημάτων. Πρόσχωμεν ἐν τῇ σοφίᾳ, ἤγουν ἐν τῷ υἱῷ καὶ λόγῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν σοφίαν τοῦ θείου συμβόλου, τοῦ παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἐκτεθέντος, ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ προσέξωμεν· τουτέστι, τῷ Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα· καὶ ἑκόντες καὶ συνιέντες μετ' ἠρέμου νοὸς προσέλθωμεν τῇ μυστικῇ ζωοθυσίᾳ. Τὸ θεῖον τῆς ὀρθοδόξου πίστεως σύμβολον λέγεσθαι διατέτακται, ἵν' ἐκ τούτου γνώριμον E εἴη τοῖς πᾶσιν, ὅτι ὁ εἷς τῆς ἁγίας τριάδος ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ προανάρχου πατρὸς, αὐτὸς διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἄνθρωπος γέγονε, σαρκωθεὶς ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, σταυρωθεὶς, καὶ ταφεὶς καὶ ἀναστάς. οὐ κατὰ τὰς θείας ἐντολὰς, τὰ τελούμενα ταῦτα πράττομεν, ἵνα μὴ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις εἰς ἀεὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐνεργουμένης, οὕτω φαινώμεθα ζῶντες ὁμοῦ καὶ πολιτευόμενοι; καὶ τὰ μὲν πάθη, σαρκὶ τοῦτον ὑπομεμενηκέναι ὁμολογοῦμεν· ἀπαθῆ δὲ τούτου φυλάττεσθαι τὴν θεότητα·

ἅμα δὲ, ἵνα τῇ ἐκφωνήσει τοῦ θείου τοῦδε συμβόλου, καὶ οἱ ἀγνοοῦντες καὶ ἀμαθεῖς, τούτου ἀκούοντες ἀδιαλείπτως, διὰ παντὸς ἐν γνώσει ἔχωσι τὰ ἐκφορὰ τοῦ μυστηρίου τῆς πίστεως, καὶ ταῖς τῶν πολλῶν ἀκοαῖς οὐκ ἀπόρρητα. ἡ δὲ τῶν θυρῶν κλεῖσις, καὶ ἡ ἐπάνωθεν τούτων ἐξάπλωσις τοῦ καταπετάσματος, ὡς οἱ ἐν τοῖς μοναστηρίοις εἰώθασι, καὶ ἡ διὰ τοῦ λεγομένου ἀέρος τῶν θείων ἐπικάλυψις, ὡς οἶμαι, τὴν νύκτα ἐκείνην δηλοῖ, καθ' ἣν ἡ τοῦ μαθητοῦ προδοσία προέβη, καὶ ἡ πρὸς Καϊάφαν ἀπαγωγὴ, καὶ ἡ πρὸς Ἄνναν παράστασις, καὶ αἱ ψευδομαρτυρίαι, ἴσως μὲν καὶ οἱ ἐμπαιγμοὶ, καὶ οἱ κολαφισμοὶ, καὶ τἄλλα ὅσα τηνικαῦτα συμβέβηκε. διὰ τί ἄλλο γὰρ τὸ κάλυμμα τοῦτο ἀὴρ ὠνομάσθη, ἢ πάντως διὰ τὸ τὸν ἐπικαλυπτόμενον παρ' αὐτοῦ σκοτεινὸν ἀέρα, τῆς εἰρημένης νυκτὸς εἰκονίζεσθαι; καθ' ἣν καὶ Πέτρος ὁ μέγας, ἔξω τῆς θύρας ἑστὼς, πρεσβείᾳ τοῦ γνωσμένου τῷ ἀρχιερεῖ μαθητοῦ, ἔνδον ἐγένετο τῆς αὐλῆς, ἔνθα καὶ ἡ παιδίσκη τούτῳ ἐντυχοῦσα, καὶ οἱ πρὸς τῇ πυρᾷ παρεστῶτες, διήλεγχον· καὶ τὰ λοιπὰ τούτῳ ἐπηκολούθησαν, ὅσα πρὸς τὸν κρημνὸν τῆς ἀρνήσεως κατήπειγον· δι' ἃ τὸ πταῖσμα συγχωρηθέντα, ἥττονα γενέσθαι τῆς ἐπάρσεως, ἢ τῆς καυχήσεως. αἰρομένου δὲ τοῦ ἀέρος, καὶ τοῦ καταπετάσματος συστελλομένου, τῶν θυρῶν τε ἀνοιγομένων, ἡ πρωΐα διατυποῦται· καθ' ἣν ἀπήγαγον αὐτὸν, καὶ παρέδωκαν Ποντίῳ Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι. προσέρχεται ὁ ἱερεὺς, συνέρχεται ταῖς ἀγγελικαῖς δυνάμεσιν, οὐκέτι ὡς ἐν ἐπιγείῳ τόπῳ ἑστὼς ἀλλ' ὡς ἐν τῷ ἐπουρανίῳ θυσιαστηρίῳ, ἔμπροσθεν τοῦ φοβεροῦ θυσιαστηρίου τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ παριστάμενος, θεωρεῖ τὸ μέγα καὶ ἀνερμήνευτον καὶ ἀνεξιχνίαστον τοῦ Χριστοῦ μυστήριον· ὁμολογεῖ τὴν χάριν, κηρύττει τὴν ἀνάστασιν, σφραγίζει τὴν πίστιν τῆς ἁγίας τριάδος· προσέρχεται λευχειμονῶν ὁ ἄγγελος τὸν λίθον τοῦ τάφου ἀποκυλίων τῇ χειρί· δεικνύων τῷ σχήματι, βοῶν τῇ φωνῇ ἐντρόμῳ, καὶ διὰ τοῦ διακόνου κηρύττων, τὴν τριήμερον ἔγερσιν, καὶ ὑψῶν τὸ καταπέτασμα, φωνεῖ ὁ διάκονος λέγων· Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου· ἰδοὺ πρώτη ἡμέρα. Πρόσχωμεν τῇ ἁγίᾳ ἀναφορᾷ· ἰδοὺ δευτέρα ἡμέρα. Ἐν εἰρήνῃ προσφέροντες. ἰδοὺ τρίτη ἡμέρα. καὶ ἄλλως. Στῶμεν καλῶς. τὰς διανοίας ἡμῶν στερεωμένας ἔχοντες, ἀκούσωμεν τῆς μυστικῆς ζωοθυσίας. ὁ λαὸς βοᾷ τὴν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ χάριν. Ἔλεον εἰρήνης, θυσίαν αἰνέσεως. ὁ δὲ ἱερεὺς διδάσκει τὸν λαὸν, ἣν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ μεμάθηκε τριαδικὴν θεογνωσίαν. Ἡ χάρις τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος, εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. ἄλλοι δὲ ἱερεῖς προσφέρουσιν οὕτως. Ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. Ὁ λαὸς συνομολογεῖ, καὶ συνεύχεται λέγων, Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου, ὡς ἀνωτέρω ἔφημεν,

A ſimulque vt pronuntiatione diuini huius Symboli, & ignorantes & imperiti audientes dum hoc canitur, perpetuo recognoſcant pronuntiata myſterij fidei, & multorum auribus non abdita. Ianuarum autem clauſio, & ſupra has veli explicatio, vt in monaſteriis aſſolent, & per eum qui Aër appellatur, diuinorum velatio, noctem (vt arbitror) illam indicat, in qua diſcipuli proditio proceſſit, & ad Caipham abductio, & ad Annam præſentatio, & falſa teſtimonia, & pro-B culdubio illuſiones, & colaphorum incuſſiones, & alia quæ tum temporis contigerunt. Quam ob rem enim aliam, hoc velamen Aër nominatus eſt, quàm omnino quia occultatus ab eo tenebroſus aër dictæ noctis deſignatur? quando & Petrus ille magnus pro foribus ſtans, interceſſione agniti Pontifici diſcipuli introductus eſt in aulam: vbi & ancilla ei occurrens, & qui ad pyram aſtabant intuentes, carpebant, & reliqua conſecuta ſunt ei, quæ ad præcipitium abnegationis perpulerunt: quòd qui lapſum admi-C ſerit minor euadat quàm vt aut efferatur, aut glorietur. Sublato autem Aëre, & Velo contracto, ianuiſque apertis, tempus matutinum illud innuitur, quando abduxerunt ipſum, & tradiderunt Pontio Pilato præſidi. Accedit Sacerdos, conuerſatur cum Angelicis Poteſtatibus, non iam quaſi in terreno loco ſtans, ſed in cœleſti altari, coram formidabili altari, throno Dei aſſiſtens, contemplatur magnum & inenarrabile & inueſtigabile Chriſti myſterium. Gratias agit, con-D cionatur de reſurrectione, obſignat fidem ſanctæ Trinitatis: accedit albis veſtitus Angelus, lapidem è monumento manu reuoluens, ſpecie ſua præ ſe id ferens, clamans voce tremula, & per Diaconum prædicans triduanam reſuſcitationem: & extollens velum, clamat Diaconus, inquiens: *Stemus honeſtè, ſtemus cum timore*: Ecce primus dies: *Attendamus ſanctæ oblationi*: Ecce dies ſecundus: *In pace offerentes*: Ecce tertius dies: Et aliter: *ſtemus honeſtè*: Mentes noſtras firmas habentes, audiemus E myſticum & viuificum ſacrificium. Populus conclamat reſurrectionis Chriſti gratiam: *Oleum pacis, ſacrificium laudis.* Sacerdos verò docet populum, quam per gratiam Chriſti didicit trinam Dei cognitionem: *Gratia ſanctæ & conſubſtantialis Trinitatis ſit cum omnibus vobis.* Alij ſacerdotes proferunt ita: *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas Dei Patris, & communicatio ſancti Spiritus ſit cum omnibus vobis.* Populus vna confitetur & orat, inquiens: *Et cum ſpiritu tuo*: vt ſuperiùs diximus,

Fidei pronunciata.

Ianua, quo myſterio apud Græcos claudantur dum ſacrificatur.

Conſubſtantialis Trinitas.

ita agamus. Vel ita: ſi egerimus, vt ſuperiùs dixímus, gratia & charitas Domini cum omnibus nobis. Ipſe enim propter charitatem ſuam quam in nobis demõſtrauit, Filium ſuum in mundum miſit, & corpus eius propitiationem in viuum ſacrificium dedit, & ſanguinem eius in ſalutare poculum lætitiæ. Deinde ſacerdos oculos attollens in ſupernam illam Ieruſalem ſupercœleſtem, in qua ſtãtes erãt pedes noſtri ante lapſum, in atriis tuis Ieruſalem, in montem ſanctum eius clamat: *Aſpicite, ſurſum habeamus corda.* Omnes teſtificantur, inquientes, *habemus ad Dominum.* Sacerdos. *Gratias agamus Domino.* Videte, *ſurſum habeamus corda*: à terrenis, tollamus ſenſus ad ſupernum Regem, & eius placita faciamus. *Gratias agamus Domino*: nimirum qui dedit ſemetipſum, pretium redemptionis pro nobis, & mutuã gratiis agendis hymnum Domino reddamus, & vice ſalutis qua ſeruati ſumus, gratiarum actionem & gloriam reddamus Domino. *Dignum & iuſtum eſt*, ait populus. Velum dicitur propter Apoſtolum inquientem, *habemus fiduciam in introitu Sanctorum in ſanguine Ieſu Chriſti, quam renouauit nobis viam ſalutis nouam & viuentem, per velamen, id eſt, carnem ſuam, magnus ſacerdos in domo Dei.* Deinde progreditur ſacerdos cum fiducia ad thronum gratiæ Dei, cum veraci corde, in plenitudine fidei conferens ſermones cum Deo, & ſolus cum eo colloquens, non iam per nubem, vt aliquando Moſes in Tabernaculo teſtimonij, ſed reuelata facie, gloriam Domini, oculis cernens: ac ſanctæ Trinitatis diuina cognitione & fide initiatur, & ſolus cum ſolo Deo myſteria loquitur, myſteria annuncians in myſteriis, occulta ante ſæcula & à generationibus: nunc autẽ manifeſtata nobis per apparitionẽ filij Dei, quæ nobis enarrauit vnigenitus Filius qui erat in ſinu Patris. Vt enim locutus eſt Deus Moſi inuiſibiliter, & Moſes Deo: ita & ſacerdos in medio duorum Cherubim ſtans in propitiatorio, & ſe cõcutiens propter intolerabilem & inſpectabilem Deitatis gloriam & ſplendorem, cœleſtem cultũ mente cernit, & initiatur vitæ principis & ſingularis principatus ſuperſubſtantialis Trinitatis; diuina illumiuatione & doctrina de Deo & Patre, quòd principio carens & ingenitus ſit: de Filio & ſermone, quòd vna principio carens & conſubſtantialis & genitus ſit: de Spiritu ſancto, quod coæternus ſit & connaturalis & procedens: quæ eſt Trinitas ſancta, ſecundùm hypoſtaſeωn (id eſt, perſonarum) inconfuſam æternitatem, ſecundùm naturæ vnitatem indiuiduam, & inſeparabilem vnam deitatem, & regnum, & gloriam. Atque mente cernit, & elata voce canit Seraphicarum Poteſtatum ter-ſanctam gloriæ celebrationem,

Sacrificium viuum.

Surſum corda

Velum.

Deus, Moſi loquuntus inuiſibiliter.

A οὕτω πράξωμεν. ἢ οὕτως. ἐὰν πράξωμεν ὡς ἀνωτέρω ἔφημεν, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ κυρίου μετὰ πάντων ἡμῶν· αὐτὸς γὰρ διὰ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἣν εἰς ἡμᾶς ἐνεδείξατο, τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον ἀπέστειλε, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἱλαστήριον εἰς τὴν ζωοθυσίαν δέδωκε, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ, τὸ ῥύσιον ποτήριον εὐφροσύνης. εἶτα πάντας ὁ ἱερεὺς ἀναβιβάζων εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ τὴν ἐπουράνιον, ἐν ᾗ ἑστῶτες ἦσαν οἱ πόδες ἡμῶν πρὸ τῆς ἐκπτώσεως. ἐν ταῖς αὐλαῖς σου Ἱερουσαλὴμ, εἰς τὸ ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, βοᾷ, Βλέπετε. B Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας. οἱ πάντες διαμαρτύρονται λέγοντες· Ἔχομεν πρὸς τὸν κύριον. ὁ ἱερεύς. Εὐχαριστήσωμεν τῷ κυρίῳ. βλέπετε, ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας, ἀπὸ τῶν γηΐνων ἄρωμεν τὰς αἰσθήσεις εἰς τὸν ἄνω βασιλέα, καὶ τὰ αὐτοῦ ἀρεστὰ πράξωμεν. Εὐχαριστήσωμεν τῷ κυρίῳ· ἤγουν τῷ δόντι ἑαυτὸν λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀντάλλαγμα εὐχαριστήριον ὕμνον ἀπονείμωμεν τῷ κυρίῳ· καὶ τὴν ἐφ᾽ ᾗ ἐσώθημεν σωτηρίαν, εὐχαριστίαν καὶ δόξαν ἀπονείμωμεν τῷ κυρίῳ. Ὅτι ἄξιον καὶ δίκαιόν ἐστι, φησὶν ὁ λαός. Τὸ καταπέτασμα λέγεται C διὰ τὸν λέγοντα ἀπόστολον, Ὅτι ἔχομεν παῤῥησίαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν σωτηρίας, καὶ πρόσφατον καὶ ζῶσαν, διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἱερέα μέγαν ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ. εἶτα πρόεισιν ὁ ἱερεὺς μετὰ παῤῥησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, μετὰ ἀληθινῆς καρδίας, ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, ἀπαγγέλλων τῷ Θεῷ, καὶ συλλαβὼν μόνος αὐτῷ, οὐκέτι διὰ νεφέλης, ὡς ποτὲ Μωσῆς ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, ἀλλ᾽ D ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτεύων· καὶ μεμύηται τῆς τῆς ἁγίας τριάδος θεογνωσίαν καὶ πίστιν, καὶ μόνος μόνῳ προσλαλεῖ Θεῷ μυστήρια, μυστήρια ἀπαγγέλλων ἐν μυστηρίοις, τὰ κεκρυμμένα πρὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ γενεῶν, νῦν δὲ φανερωθέντα ἡμῖν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἃ περ ἡμῖν ἐξηγήσατο ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός. καθὼς γὰρ ἐλάλησεν ὁ Θεὸς τῷ Μωσῇ ἀοράτως, καὶ ὁ Μωσῆς πρὸς τὸν Θεόν· οὕτω καὶ ὁ ἱερεὺς, μέσον τῶν δύο Χερουβὶμ ἑστὼς ἐν τῷ ἱλαστηρίῳ, καὶ κατακύπτων διὰ τὴν ἄστεκτον καὶ E ἀθεώρητον τῆς θεότητος δόξαν τε καὶ λαμπρότητα, τὴν οὐράνιον λατρείαν νοερῶς ὁρᾷ, καὶ μυεῖται τῆς ζωαρχικῆς καὶ μοναρχικῆς ὑπερουσίου τριάδος τὴν θείαν ἔλλαμψιν, τοῦ μὲν Θεοῦ καὶ πατρὸς, τὸ ἄναρχον καὶ ἀγέννητον· τοῦ δὲ υἱοῦ καὶ λόγου, τὸ συνάναρχον καὶ ὁμοούσιον, καὶ γεννητόν· τοῦ δὲ ἁγίου πνεύματος, τὸ συναΐδιον καὶ ὁμοφυὲς καὶ ἐκπορευτόν, τριάδα ἁγίαν κατὰ τὴν τῶν ὑποστάσεων εἴτουν προσώπων ἀσύγχυτον ἀϊδιότητα, κατὰ δὲ τὴν τῆς φύσεως ἕνωσιν, ἀδιαίρετον καὶ ἀδιάσπαστον μίαν θεότητα, καὶ βασιλείαν καὶ δόξαν. καὶ νοερῶς ὁρᾷ καὶ βοᾷ τὴν τῶν Σεραφικῶν δυνάμεων τρισάγιον δοξολογίαν,

τῶν μὲν Χερουβὶμ ἐπισκιαζόντων, καὶ τῶν Σεραφὶμ κεκραγότων, μεθ' ὧν βοᾷ. Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄδοντα. εἶτα ὁ λαός, ἀντὶ τῶν Χερουβικῶν δυνάμεων καὶ τετραμόρφων ζώων βοᾷ, Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος Σαβαώθ· τουτέστιν ὁ τρισάγιος καὶ εἷς Θεὸς τῶν δυνάμεων. ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου. ὡσαννά ἐστι, σῶσον δή, ὥς φησιν ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου. Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄδοντα· ᾄδοντά ἐστιν ὁ ἀετός· βοῶντά ἐστιν, ὁ βοῦς· κεκραγότα, ὁ λέων· καὶ λέγοντα, ὁ ἄνθρωπος. λογικὸς ἄνθρωπος ἀντὶ τῶν Χερουβικῶν δυνάμεων, καὶ τὰ τετράμορφα ζῶα βοᾷ, Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος· τουτέστιν ὁ τρισάγιος καὶ εἷς Θεὸς τῶν δυνάμεων. Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος Σαβαώθ. ἅγιος μὲν ὁ πατήρ, ὡς κυρίως ἅγιος καὶ μακάριος· ἐκείνη γὰρ καὶ μόνη μακαρία φύσις ἡ τοῦ Θεοῦ. Ἅγιος ὁ υἱός, ὡς λόγος Θεοῦ καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ ἐκμαγεῖον τοῦ ἀρχετύπου καὶ σφραγὶς ἀκίνητος, καὶ ἀναλλοίωτος φύσις· υἱὸς μέν, ὡς ἐξ αὐτοῦ, ἤγουν ἐκ τοῦ πατρός, γεννηθεὶς ἀπαθῶς ὡς λόγος ἐκ νοῦ, καὶ ὡς δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα, τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, κατὰ τὸν ἀπόστολον. τῷ γὰρ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, ὥς φησιν ὁ Δαβίδ· ἅγιον δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ ἐν υἱῷ ἀναπαυόμενον, καὶ ἁγιάζον τὰ πάντα, καὶ τελεσιουργοῦν, μὴ τελειούμενον· ἁγιάζον, οὐχ ἁγιαζόμενον. ὥσπερ γὰρ ὁ ἥλιος, πηγὴ καὶ αἰτία τῆς τε ἀκτῖνος καὶ τῆς ἐλλάμψεως ὤν, διὰ δὲ τῆς ἀκτῖνος ἡμῖν ἡ ἔλλαμψις μεταδίδοται, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ φωτίζουσα ἡμᾶς, καὶ μετεχομένη ὑφ' ἡμῶν· οὕτω δὴ καὶ ὁ Θεὸς καὶ πατήρ, πηγὴ οὖσα καὶ αἰτία υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος· τὸ δὲ πνεῦμα ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον δι' υἱοῦ διαδίδοται καὶ πεφανέρωται. τὸ δὲ εἰπεῖν κύριος, ἑνοῖ τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱόν, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἓν τὰ τρία δείκνυσι. Τρίτον ἅγιος τὰ Σεραφὶμ λέγουσι, πληροῦντα τὴν δοξολογίαν εἰς τὸ κύριος Σαβαώθ, ἑνιαίαν φύσιν τιθέντα, τὴν ἁγίαν τριάδα, ὡς καὶ ὑπ' αὐτῶν ἡμῖν μεμαρτύρηται τῶν ἁγίων Σεραφίμ· ἡμεῖς δὲ οἱ πιστοὶ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐν ᾧ τὴν τελειότητα ἐλάβομεν, σὺν ἀγγέλοις ἀσιγήτως θεολογούμεθα δοξάζοντες· τοῦτο γὰρ ταῖς ὑποστάσεσι τριάς· εἷς δὲ ὁ Θεός, ᾧ καὶ ψάλλομεν Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. τὸ Ἑβραϊκὸν οὕτω κεῖται, ὡσαννά, ἀδωναΐ, ἀσδινά, βαρούχ, πατήρ, ἀββάθ, σεμμά, δενίαν, σαβαώθ· ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ὁ θελήσας τυθῆναι τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν· καὶ μόσχος ὁ ἀεὶ θυόμενος ἑκών, καὶ ἀεὶ ζῶν, ὁ τελεσιουργῶν τὴν μυστικὴν θυσίαν, καὶ ἀεὶ ἐπιφοιτῶν διὰ τοῦ βαπτίσματος. ἅγιος εἶ βασιλεῦ τῶν αἰώνων, καὶ πάσης ἁγιωσύνης δοτήρ. σὺ εἶ ὁ παντοκράτωρ, ὁ σφραγίζων τὰ ἅγια δῶρα. ἅγιος δὲ καὶ ὁ μονογενής σου υἱὸς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός,

A ipſorum Cherubim obumbrantium, & Seraphim vociferantium: cum quibus clamat, *Victoriæ Hymnum canentia*. Deinde populus vice Cherubicarum virtutum & quadriformium Animalium clamat: *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Sabaoth*: id eſt, ter-ſanctus & vnus Deus virtutum. *Oſanna in excelſis, benedictus qui venit in nomine Domini. Oſanna*, eſt, ſeruo obſecro, vt ait: *qui venit in nomine Domini. Victoriæ hymnum canentia: Canentia*, ad aquilam, *vociferantia*, ad bouem, *clamantia*, ad leonem, & *dicentia*, ad hominem pertinet. Rationa- B lis homo pro Cherubicis virtutibus, & quadriformia animalia vociferantur, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*: hoc eſt, ter-ſanctus & vnus Deus Virtutum, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Sabbaoth. Sanctus quidem Pater, vt præcipuè ſanctus & beatus, illa enim & ſola beata natura Dei. Sanctus Filius, vt ſermo Dei & character hypoſtaſeωs eius, & effigies exemplaris, & ſigillum immobile, & incommutabilis natura: Filius quidem, vt ex ipſo (ſcilicet ex Patre) natus impati- C biliter, vt Verbum ex mente: & quòd per ipſum facta ſunt omnia viſibiliáque & inuiſibilia, iuxta Apoſtolum. *Sermone* enim *Domini, cœli firmati ſunt*, vt ait Dauid. Sanctus verò & Spiritus ſanctus qui à Patre procedit & in Filio requieſcit & ſanctificat omnia, & opera perficit, non perficitur, ſanctificat, non ſanctificatur. Quemadmodum enim ſol fons & cauſa radij & illuminationis eſt, ac per radium nobis illuminatio communicatur, & ipſa eſt quæ nobis prælucet, & à nobis participatur: ita ſanè & Deus & Pa- D ter, fons eſt & cauſa Filij, & S. Spiritus: Spiritus à Patre procedens per Filium communicatur & manifeſtatur. Verbum autem *Dominus*, vnit Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, & vnum eſſe tria demonſtrat. *Ter ſanctus*, Seraphim dicunt, complentes gloriæ celebrationem his verbis, *Dominus Sabaoth*: ſingularem naturam ponentia, ſanctā Trinitatem, vt & ob ipſis nobis teſtificatum ſit ſanctis Seraphim: nos verò fideles, Patrem, & Filium, & S. Spiritum, in quo perfectionem accepimus, cum Angelis ſentientes, tacitè theologamur: eſt enim in perſo- E nis Trinitas, vnus verò Deus cui pſallimus. *Benedictus qui venit in nomine Domini. Oſanna in excelſis.* Hebraicum ita habet: Oſanna, Adonai, Aſdina, Baruch, Pater, Abbath, Semma, Deniam, Sabbaoth, Deus virtutum qui voluit mactari vitulum ſaginatum: & vitulus qui ſemper mactatur volens, & ſemper viuens: qui perficit opus myſtici Sacrificij, & ſemper aduentans per baptiſmum: ſanctus es Rex ſæculorum, & omnis ſanctimoniæ dator. Tu es omniū potēs, qui ſancta obſignas dona: ſanctus verò & vnigenitus tuus Filius Dominus noſter Ieſus Chriſtus,

Græcis patribus ex lingua idiomate idem omnino ſignificat cauſa & principium: at Latini patres fatentur patrē eſſe principium filij, ita cauſam eſſe filij, non admittunt, ob præclaras rationes, quas S. Thomas collegit 1.p.q.33.a.3.

Chriſtus volens mactatus, & ſemper viuens vitulus.

ante ſæcula ex te ineffabiliter genitus: ſanctus autem & Spiritus tuus, totus ſanctus, ſcrutans omnia, etiam profunda tua qui Deus es, per quem vniuerſa quæ in cœlo & ſuper terram ſunt, ſaoctificantur. Flabella verò & Diaconi, indicant Seraphim ſex alis prædita, & multioculorum Cherubim effigiem. Etenim ſupermundanorum & ſupercœleſtium ſupermundanam & ſpiritalem ordinationem pariter & terrena imitantur. Etenim quadriformia animalia, mutuis cantibus alia ab aliis viciſſim excipientia clamant: primum quidem animal ſimilitudinem referens leonem, clamat, *Sanctus*, ſecundum, ſimilitudinem vituli referens, clamat, *Sanctus*: tertium ſimile aquilæ, clamat, *Sanctus*: quartum ad ſimilitudinem hominis, clamat, *Dominus Sabaoth*: tribus ſanctificationibus, in vnam deitatem coeuntibus, dominationem & poteſtatem: quemadmodum Propheta contemplatus eſt, *Vidi Dominum ſuper throno ſedentem excelſo & elato, & Seraphicas poteſtates in circuitu adſtantes, & de voce, impleta eſt domus fumo.* Illud autem, *miſſum eſt vnum è Seraphim, & habebat carbonem in manu, quem forcipe ab altari excepit*: ſignificat ſacerdotem teneotem ſpiritalem carbonem (Chriſtum) forcipe manus ſuæ, in ſancto altari, & ſanctificantem & purgantem accipientes & participantes. Etenim in cœleſtia & non manufacta & ſancta iogreſſus eſt Chriſtus, & apparuit in gloria coram Dei & Patris facie, pro nobis factus Pontifex magnus, penetrans cœlos: & habemus ipſum aduocatum apud Patrem, & propitiationem pro peccatis noſtris, vtpote cuius ſanctum & coæternum corpus nobis coagmentatum ſit, & pretioſus ſanguis, redemptionis pretium pro nobis omnibus quemadmodum ipſe ait: *Pater ſanctifica eos in nomine tuo, quos dediſti mihi, vt ſint & ipſi ſanctificati in veritate: ac volo vt vbi ego ſum, & hi ſint, & contemplentur gloriam meam, quòd dilexerim eos, vt dilexiſti me ante conſtitutionem mundi.* Ipſe dixit, Hoc eſt corpus meum, hic ſanguis meus: Ipſe & Apoſtolis iuſſit, & per illos vniuerſæ Eccleſiæ, hoc facere: *Hoc* (enim ait) *facite in meam commemorationem.*. Non ſanè id facere iuſſiſſet, niſi vim inditurus fuiſſet vt id facere liceret. Et quæ eſt deprecatio? Spiritus ſanctus, virtus quæ ex alto, Apoſtolos armauit, vt eis à Domino dictum fuerat: *Sedete in vrbe Ieruſalem donec induti ſitis virtute ex alto*, Hoc opus, eſt eius ingreſſus, non enim ſemel egreſſus, in poſterum dereliquit nos, ſed eſt nobiſcum & erit in perpetuum, & in æuum hnc, per manum ſacerdotnm & linguam, myſteria conficit: ac non ſaoctum Spiritum dumtaxat miſit Dominus noſter, vt maneat nobiſcum:

Flabella Diaconorum.
Terrena imitantur cœleſtium ordinationem.
Chriſtus in Apoſtolis iuſſit toti Eccleſiæ facere corpus ſuum, quod nō feciſſet, niſi virtutem hoc faciendi fuiſſet illis inditurus.
Luc. 24. 49.

A ὁ πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ σοῦ ἀρρήτως γεννηθείς. ἅγιον δὲ τὸ πνεῦμά σου τὸ πανάγιον, τὸ ἐρευνῶν τὰ πάντα καὶ τὰ βάθη σου τοῦ Θεοῦ· δι' οὗ ἅπαντα τὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἁγιάζεται. τὰ δὲ ῥιπίδια καὶ οἱ διάκονοι, ἐμφαίνουσι τὰ ἑξαπτέρυγα Σεραφίμ, καὶ τὴν τῶν πολυομμάτων Χερουβὶμ ἐμφέρειαν. καὶ γὰρ κατὰ τὴν τῶν ὑπερκοσμίων καὶ ἐπουρανίων ὑπερκόσμιον καὶ νοερὰν τάξιν, οὕτω καὶ τὰ ἐπίγεια μιμοῦνται· καὶ γὰρ τὰ τετράμορφα ζῶα, ἀντιφωνητικῶς ἀλλήλοις ἀντιδεχόμενα, βοῶσι· τὸ μὲν πρῶτον ζῶον, τὸ εἰς ὁμοίωμα λέοντος βοᾷ, ἅγιος·
B τὸ δὲ δεύτερον, τὸ εἰς ὁμοίωμα μόσχου, βοᾷ, ἅγιος· τὸ δὲ τρίτον, τὸ εἰς ὁμοίωμα ἀετοῦ, βοᾷ ἅγιος. τὸ δὲ τέταρτον, τὸ εἰς ὁμοίωμα ἀνθρώπου, βοᾷ, κύριος σαβαὼθ· ἐν τρισὶν ἁγιασμοῖς, εἰς μίαν θεότητα συνιοῦσι κυριότητα καὶ δύναμιν, καθὼς ὁ προφήτης τεθέαται, Ὅτι εἶδε τὸν κύριον ἐπὶ θρόνου καθήμενον ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ τὰς Σεραφικὰς δυνάμεις κύκλῳ ἑστώσας, καὶ ἐκ τῆς φωνῆς ἐπλήσθη ὁ οἶκος καπνοῦ. τὸ δὲ, Ἀπεστάλη ἓν τῶν Σεραφίμ, καὶ εἶχεν ἄνθρακα ἐν τῇ χειρὶ, ὃν τῇ λαβίδι ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, σημαίνει τὸν ἱερέα τὸν κατέχοντα τὸν νοερὸν ἄνθρακα, Χριστὸν, τῇ λαβίδι τῆς χει-
C ρὸς αὐτοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ, καὶ ἁγιάζοντα καὶ καθαίροντα τοὺς προσδεχομένους καὶ μεταλαμβάνοντας· καὶ γὰρ εἰς τὰ οὐράνια καὶ ἀχειροποίητα καὶ ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἐστεφανώθη ἐν δόξῃ τῷ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς προσώπῳ, ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενος ἀρχιερεὺς μέγας, διεληλυθὼς τοὺς οὐρανούς. καὶ ἔχομεν αὐτὸν παράκλητον πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἱλασμὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὡς καταρτισάμενον ἡμῖν τὸ ἅγιον καὶ συναΐδιον αὐτοῦ σῶμα, καὶ τὸ τίμιον αἷμα, λύτρον ὑπὲρ πάντων ἡμῶν, καθὼς ὁ αὐτὸς λέγει. Πάτερ ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου, οὓς
D δέδωκάς μοι, ἵνα ὦσι καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ· καὶ θέλω ἵνα ὅπου ἐγὼ εἰμὶ, καὶ οὗτοι ὦσι, καὶ θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμὴν, ὅτι ἠγάπησα αὐτοὺς, καθὼς ἠγάπησας ἐμὲ, πρὸ καταβολῆς κόσμου. αὐτὸς εἶπε, Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τοῦτο τὸ αἷμά μου. αὐτὸς καὶ τοῖς ἀποστόλοις ἐκέλευσε, καὶ δι' ἐκείνων ἁπάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, τοῦτο ποιεῖν· Τοῦτο γάρ φησι ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· οὐκ ἂν ἐκέλευσε τοῦτο ποιεῖν, εἰ μὴ δύναμιν ἐνθεῖναι ἔμελλεν, ὥστε δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν.
E καὶ τίς ἡ δέησις; τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἡ ἐξ ὕψους τοὺς ἀποστόλους ὁπλίσασα, κατὰ τὸ εἰρημένον πρὸς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ κυρίου· Καθίσατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ, ἕως ἂν ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους. τοῦτο τὸ ἔργον ἐκείνης τῆς καθόδου· οὐ γὰρ κατελθὸν ἅπαξ, εἶτα ἀπολέλοιπεν ἡμᾶς, ἀλλὰ μεθ' ἡμῶν ἐστι, καὶ ἔσται μέχρι παντὸς εἰς τὸν αἰῶνα. τοῦτο διὰ τῆς χειρὸς τῶν ἱερέων καὶ τῆς γλώττης τὰ μυστήρια τελεσιουργεῖ. καὶ οὐ τὸ ἅγιον πνεῦμα μόνον ἔπεμψεν ὁ κύριος ἡμῶν, ὥστε μένειν μεθ' ἡμῶν,

ſed &

ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐπηγγείλατο μένειν μεθ' ἡμῶν, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. ἀλλ' ὁ μὲν παράκλητος ἀόρατος πάρεστιν, ὅτι σῶμα αὐτὸς οὐκ ἐφόρεσεν. ὁ δὲ κύριος καὶ ὁρᾶται, καὶ ἁφῆς ἀνέχεται διὰ τῶν φρικτῶν καὶ ἱερῶν μυστηρίων, ὡς ἂν τὴν ἡμετέραν φύσιν δεξάμενος, καὶ φορῶν εἰς τοὺς αἰῶνας· αὕτη ἡ τῆς ἱερωσύνης δύναμις· οὗτος ἱερεύς· οὐ γὰρ ἅπαξ ἑαυτὸν προσαγαγὼν, καὶ θύσας, ἐπαύσατο τῆς ἱερωσύνης, ἀλλὰ διηνεκεῖ ταύτῃ λειτουργεῖ τὴν λειτουργίαν ἡμῶν, καθ' ἣν καὶ παράκλητός ἐστιν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν δι' αἰῶνος. οὗ χάριν εἴρηται πρὸς αὐτόν· Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα. Διὰ τοῦτο οὐδεμία τοῖς πιστοῖς περὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν δώρων ἀμφιβολία, οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλων τελετῶν, εἰ κατὰ τὴν πρόθεσιν καὶ τὰς εὐχὰς τῶν ἱερέων ἀποπληροῦνται. τί δ' ἂν, ὡς εἴποι, περὶ τῶν θείων ῥιπιδίων ἐγκεχειρισμένων τοῖς διακόνοις, καὶ ὑπ' αὐτῶν στρεφομένων αἰφνιδίως ὡς ἐν ἐκπλήξει, ἄχρι τῆς θεολέκτου προσευχῆς; τολμηρὸν μὲν οὖν τὸ περὶ τούτων φθέγγεσθαι ἔτι· ἐπεὶ δ' ἅπαξ ὑπείξαμεν τῇ ἐντολῇ τοῦ κελεύσματος, φέρε καὶ περὶ τούτων εἴπωμεν, ὅσα δοίη Θεός· εἰ μὲν καὶ τοῖς ἄλλοις δεκτὰ, τοῦ Θεοῦ χάρις· οὐ γὰρ πάντῃ ψεκτὰ εὖ οἶδα, οὐδ' ἔξω τῶν δογμάτων, τῆς τῶν Χριστιανῶν ὀρθοδόξου πίστεως. φαμὲν οὖν ὡς πάντοτε μὲν ἀδιαστάτως συμπαρῆσαν καὶ δυνάμεις οὐράνιοι τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, ἐξαιρέτως δὲ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ ἧ παρεδόθη. αὗται τοίνυν ὁρῶσαι τὴν πρὸς Καϊάφαν ἀπαγωγὴν, τὴν πρὸς αὐτὸν παράστασιν, τὰς ψευδομαρτυρίας, τὰ ῥαπίσματα, τὰ ἐμπτύσματα, τὰ κολαφίσματα, τὴν χλεύην ἐκείνην τῶν Ἰουδαίων, τῶν στρατιωτῶν τὸ κόκκινον ἔνδυμα, τὸν ἐξ ἀκανθῶν στέφανον, τὰς μετὰ γέλωτος προσκυνήσεις, τἄλλα πάντα, ὅσα τε ἡ τῶν θείων εὐαγγελίων ἱστορεῖ διήγησις, καὶ ὅσα διὰ τὸ πλῆθος ἴσως παρέλειψεν, ἐφ' ἑκάστῳ τῶν γινομένων διαπορoῦσαι, καὶ ἐκπληττόμεναι τῆς μακροθυμίας τὸ μέγεθος, καλύπτουσαι τὰς ἑαυτῶν ὄψεις ἀπεστρέφοντο, καὶ πάλιν τὴν δεσποτείαν αἰδούμεναι, ἀνθυπέστρεφον. τοῦτο δὲ ἐποίουν, ἄχρι τῆς ἐπὶ σταυροῦ ἀνυψώσεως. τέλος γὰρ τῶν τοῦ σώματος παθῶν, καὶ τῆς ἐπὶ τούτοις αἰσχύνης, ὁ σταυρὸς γέγονεν, ὃς δόξα μᾶλλον, καὶ οὐκ αἰσχύνη· ἀρχὴ γὰρ ἐστι τῶν ἐνεργειῶν καὶ δυνάμεων τῆς θεότητος. ἐντεῦθεν γὰρ ὁ κοσμικὸς ἐκεῖνος σεισμὸς, τὸ τρίωρον σκότος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ἡ τοῦ καταπετάσματος καὶ τῶν πετρῶν διάρρηξις, καὶ ἡ τῶν μνημάτων διάνοιξις, ἔτι γε μὴν καὶ ἡ τῶν νεκρῶν ἐξανάστασις, καὶ ὅσα ἐν ᾅδου κατελθὼν ὁ σωτὴρ εἰργάσατο· καὶ διὰ τοῦτο περὶ αὐτὸν τὸν τόπον τῆς σταυρώσεως γενομένου τοῦ Χριστοῦ, τὰ ἐκπλήξεως καὶ τοῦ θαύματος εἴδη αἱ θεῖαι δυνάμεις ἀπέθεντο. καὶ τοῦθεν δῆλον, ὡς τὰ πρὸ τοῦ σταυροῦ πάντα ὀνείδη, καὶ αἱ χλευαστικαὶ τιμαὶ, καὶ οἱ καταγέλωτες, πλέον ἥπτοντο τοῦ πάσχοντος, ὥσπερ καὶ τῶν νοερῶν θείων δυνάμεων.

A ſed & ipſe pollicitus eſt ſe manſurũ nobiſcũ, *vſque ad cõſummationem ſæculi.* At Paracletus in conſpicuus adeſt, quia ipſe corpus nõ geſtauit: Dominus verò conſpicitur, & tangi ſe patitur per tremenda & ſacra myſteria, vt qui noſtrã naturã acceperit, eámque geſtet in ſæcula. Hæc ſacerdotij virtus, hic ſacerdos: non enim ſemel cũ ſe obtulerit & ſacrificarit, ſacerdotio defũctus eſt; ſed hoc perpetuo, noſtrĩ miniſterij munus obit, quo & aduocatus eſt pro nobis apud Deum per æuum. Propterea nulla fidelibus de ſanctificatione donorũ dubitatio ſupereſt, neq; de a- B liis Sacramẽtis, an ſecundũ propoſitũ & preces Sacerdotum compleantur. Quid verò (quiſpiam dicat) de diuinis Flabellis quæ tenent manus Diaconorum, & ab ipſis verſantur derepentè, quaſi in animi cõſternatione, vſque ad precationem Dominicã? Ac temerarium quidem eſt adhuc de his pronũtiare. verũ quia ſemel ad præceptũ mandati obſecundauimus, age de his quoq; dicamus, quæ Deus dederit: ſiquidem & aliis probentur, Dei gratia habeatur: non enim omnino vituperabilia (certò ſcio) neque extra dogma- C ta fidei orthodoxæ Chriſtianorum. Dicimus igitur, ſemper & inſeparabiliter adfuiſſe Virtutes cœleſtes vnà cum Domino Chriſto: præcipuè verò in illa nocte qua traditus eſt. Eæ igitur cernentes abductionẽ ad Caïphã, præſentationẽ coram eo, falſa teſtimonia, alaparum incuſſiones, in eũ excreationes, colaphorũ inflictiones, ludibriũ illud Iudæorum, militũ coccineum indumentũ, ſpineã coronam, cum riſu coniunctas geniculationes, aliáque omnia tum quæ diuinorum E- D uangeliorum hiſtoria enarrat, tum quæ propter multitudinẽ fortaſſe prætermiſſa ſunt; in ſingulis quæ fiebant, admirantes & ſtupentes longanimitatis & patientiæ magnitudinem, velantes ſuas facies ſe auertebant, & iterum Domini maieſtatem reuerentes, ad ſe redibant: id autem faciebant vſque ad eius exaltationem in cruce. Extremum enim corporis paſſionum, & dedecoris quod inde prouenit, crux fuit: quæ gloria potiùs eſt, ac non dedecus: hæc enim eſt initium operationum & virtutum diuinarum. Hinc enim ille mundanus terræmotus, trium horarum ſpatio tenebræ ſu- E per vniuerſam terram, atque veli & petrarum diſruptio, & monumentorum patefactio: præterea etiam mortuorum reſurrectio, & quæcunque in inferos deſcendens Seruator egit: & propterea in ipſo crucifixionis loco cùm eſſet Chriſtus: ſtuporis & admirationis ſpecies diuinæ illæ Poteſtates depoſuerunt: hincque omnia conuitia quæ crucem anteceſſerunt, & illuſorij honores quos exhibuerunt, & irriſiones, patientem magis tetigiſſe (vt etiam ſpiritales illas diuinas poteſtates) perſpicuum fit.

Chriſtus per tremẽda Myſteria, videri ſe & tangi patitur.

Fidelibus nulla ſupereſt dubitatio de ſanctificatione donorum, & aliis Sacramentis. Flabella Diaconorum.

Angeli ſemper adfuerunt Chriſto.

Crux Chriſti fuit initium diuinarum virtutum.

Angeli ſtupere deſierunt cum exaltatus fuit Chriſtus in cruce.

A Deinde rurſus Sacerdos recitat Deo & Patri, aſſumptionis humanitatis myſteria, ex ſancta Virgioe & Deipara ineffabilem generationem, conuerſationem & habitationem in mundo, crucem, mortem, eius ad inferos deſcenſionem, vinctorum illic liberationem, triduanam & ſanctam à mortuis reſurrectionē, aſſumptionem in cœlos, à dextris Dei & Patris ſeſſionem; ſecundum & futurum eius glorioſum reditum ad nos. Et rurſum inſtitutione ſacrorum eruditus, appellat Deum ingenitum; hoc eſt, Deum & Patrem, & vterum, ante Luciferum & ante ſæcula filium gignentem, vt ait; *ex vtero* B *ante Luciferum genui te.* Et rurſus obſecrat vt conficiatur myſterium Filij eius, & fiat ſiue tranſmutetur ipſe panis & vinum in corpus & ſanguinem Chriſti & Dei, & impleatur hoc, *Ego hodie genui te.* Vnde & ſanctus Spiritus, beneplacito Patris, & voluntate Filij inuiſibiliter præſens, ſubmooſtrat diuinam confectionem, & manu ſacerdotis obſignat, & tranſmutat, & conficit propoſita ſancta dona in corpus & ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti qui dixit, *Pro ipſis ego ſanctifico meipſum, vt ſint & ipſi ſanctificati.* C Quo pacto? *qui edit meam carnem & bibit meum ſanguinem, in me manet & ego in eo.* Vnde nos qui diuinorum myſteriorum ſumus inſpectores, & participes immortalis vitæ, & diuinæ naturæ communiooe donati: glorificamus magnum & incompreheoſibile & inueſtigabile myſterium diſpenſationis filij Dei: glorificantéſque clamamus, *tua de tuis tibi offerentes*: de tuo corpore & ſanguine, qui dixiſti, *Hoc facite in meam commemorationem*: quod eſt, quæ nobis per ſanctos tuos Apoſtolos tradidiſti, ea tibi D offerimus propter noſtram ſalutem. *Populus: Te hymnis celebramus Deum & Patrem: tibi benedicimus Filio & Verbo: tibi gratias agimus ſancto Spiritui, Domine Deus noſter, Trinitas in vnitate, & vnitas in Trinitate,* conſubſtantialis & indiuiduè, admirabiliter habens & diſtinctionem perſonarum, & vnionem vnius naturæ deitatis. Etenim quòd pronus Sacerdos diuinam Myſtagogiam faciat, id declarat, eum inuiſibiliter cū ſolo Deo colloqui. Vode & diuinam lucis apparitionem cernit, E & ad ſplendorem gloriæ coonſpectus filij Dei, exhilareſcit, & ſe ſubtrahit timore & verecundia, quemadmodum Moyſes cum Deū vidit in moote, ignis ſpecie, perterrefactus receſſit & occulrauit faciem ſuam: reuerebatur enim percipere à gloria Dei faciem.

Spiritus ſanctus tranſmutat dona in Chriſti corpus & ſanguinem.

Chriſtus, per Apoſtolos nobis tradidit myſteria.

Sacerdos pronus peragit Myſtagogiam

Præcipuè ſanctiſſimæ, immaculatæ: Oportet vt nos Dominum huius vniuerſi laudemus, & illam Angeli ſalutatiooem enuntiemus.

Deipara Domina huius vniuerſi.

Tua ex tuis: Deus ſecundùm imaginem ſuam formauit nos: quod eſt, ſecuodùm ſaoctitatem, iuſtitiam, & poteſtatem:

A Εἶτα πάλιν ὁ ἱερεὺς ἐπαγγέλλει τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, τὰ τῆς Χριστοῦ ἐνανθρωπήσεως μυστήρια, τὴν ἐξ ἁγίας παρθένου καὶ θεοτόκου ἀνέκφραστον γέννησιν, τὴν ἀναστροφὴν καὶ ἐμπολίτευσιν τὴν ἐν τῷ κόσμῳ, τὸν σταυρὸν, τὸν θάνατον, τὴν ἐν τῷ ᾅδῃ αὐτοῦ κατάβασιν, τὴν τῶν δεσμίων δι' αὐτοῦ ἐλευθερίαν, τὴν ἐκ νεκρῶν τριήμερον καὶ ἁγίαν ἀνάστασιν, τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀνάληψιν, τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς καθέδραν, τὴν δευτέραν καὶ μέλλουσαν αὐτοῦ ἔνδοξον παρουσίαν πάλιν τὴν πρὸς ἡμᾶς· καὶ πάλιν μυσταγωγεῖται Θεὸν ἀγέννητον, τουτέστι B Θεὸν καὶ πατέρα, καὶ γαστέρα πρὸ ἑωσφόρου, καὶ πρὸ αἰώνων τὸν υἱὸν γεννῶσαν, καθὼς λέγει· Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου γεγέννηκά σε. καὶ παρακαλεῖ πάλιν τελεσθῆναι τὸ μυστήριον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ γεννηθῆναι ἤτοι μεταποιηθῆναι αὐτὸν τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ, καὶ πληρωθήσεται τὸ, Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. ὅθεν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τῇ εὐδοκίᾳ τοῦ πατρὸς, καὶ βουλήσει τοῦ υἱοῦ ἀοράτως παρὸν, ὑποδεικνύει τὴν θείαν ἐνέργειαν, καὶ τῇ χειρὶ τοῦ ἱερέως ἐπισφραγίζει, καὶ μεταβάλλει καὶ τελειοῖ τὰ προκείμενα ἅγια δῶρα C εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ εἰπόντος, ὅτι ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἁγιάζω ἐμαυτὸν, ἵνα ὦσι καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι· ὅπως ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ. ὅθεν γενόμενοι θείων μυστηρίων αὐτόπται, καὶ μέτοχοι ζωῆς ἀθανάτου, καὶ κοινωνοὶ θείας φύσεως, δοξάζομεν τὸ μέγα καὶ ἀκατάληπτον καὶ ἀνεξιχνίαστον μυστήριον τῆς οἰκονομίας τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· δοξάζοντες δὲ βοῶμεν· Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοι προσφέροντες. ἐκ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ εἰπόντος, Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὅ D ἐστιν, ἃ ἡμῖν διὰ τῶν ἁγίων σου ἀποστόλων παρέδωκας, ταῦτά σοι προσφέρομεν διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν. Ὁ λαός. Σὲ ὑμνοῦμεν, τὸν Θεὸν καὶ πατέρα. σὲ εὐλογοῦμεν, τὸν υἱὸν, καὶ λόγον· σοὶ εὐχαριστοῦμεν τῷ ἁγίῳ πνεύματι· Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, τριὰς ἐν μονάδι, καὶ μονὰς ἐν τριάδι, ὁμοούσιε καὶ ἀδιαίρετε, παραδόξως ἔχουσα καὶ τὴν διαίρεσιν τῶν προσώπων, καὶ τὴν ἕνωσιν τῆς μιᾶς φύσεως τῆς θεότητος· καὶ γὰρ τὸ ἐπικεκυφότως ποιεῖν τὸν ἱερέα τὴν θείαν μυσταγωγίαν, ἐμφαίνει τὸ συλλαλεῖν ἀοράτως τῷ μόνῳ Θεῷ. ὅθεν καὶ τὴν θείαν E φωτοφάνειαν ὁρᾷ, καὶ τῇ λαμπρότητι τῆς δόξης τοῦ προσώπου τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐμφαιδρύνεται, καὶ ὑποστέλλει ἑαυτὸν τῷ φόβῳ καὶ τῇ αἰδοῖ καθὼς Μωσῆς ὅτε εἶδε τὸν Θεὸν ἐν εἴδει πυρὸς ἐν τῷ ὄρει, ἔντρομος γενόμενος, ἀνέστρεψε καὶ ἐκάλυψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ· εὐλαβεῖτο γὰρ κατανοῆσαι ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ τὸ πρόσωπον. Ἐξαιρέτως τῆς παναγίας, ἀχράντου. χρὴ ἡμᾶς τὴν κυρίαν τοῦ παντὸς ἐπαινεῖν, καὶ τὸ χαῖρε τοῦ ἀγγέλου ἐκφωνεῖν. Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν. ὁ Θεὸς κατ' εἰκόνα αὐτοῦ ἔπλασεν ἡμᾶς, ὅ ἐστι κατὰ τὸ ὅσιον καὶ δίκαιον καὶ δυνατόν.

παραβάντες δὲ, δοῦλοι γεγόναμεν Φαραὼ τοῦ πικροῦ διαβόλου. ἐλθὼν οὖν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐξηγόρασεν ἡμᾶς ἰδίῳ αἵματι, καὶ ἐνέδυσεν ἡμᾶς τὸν νέον ἄνθρωπον· καὶ τὸ τίμιον αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα ἡμῖν δέδωκεν, εἰπών· Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. ἡμεῖς δὲ μεμνημένοι τῆς αὐτοῦ ἐντολῆς, τὰ ἀντίτυπα προσφέρομεν, λέγοντες· Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοι. καὶ τὰ ἑξῆς. νοητῶς, ὅ ἐστι τὸ ἀρχέτυπον ἡμῶν ἀξίωμα, λαβεῖν τὸ κατ' εἰκόνα, ὅ ἐστι τὸ δίκαιον, τὸ ὅσιον, καὶ τὸ δυνατόν. δίκαιοι μὲν, μήτε ἀδικεῖσθαι, μήτε ἀδικεῖν· ὅσιοι δὲ, τῶν ἀδικουμένων ἀνέχεσθαι, καὶ συγχωρεῖν τοῖς ἀδικοῦσι, μᾶλλον δὲ καὶ εὐεργετεῖν αὐτούς. κατὰ πάντα δὲ ἐν ὕμνοις αὐτὸν ὡς Θεὸν καὶ κύριον τοῦ παντός. τὸ δὲ σφραγίσαι τὰ θεῖα δῶρα, ἵνα τῇ ἐπιφοιτήσει καὶ ἐνδόξῳ παρουσίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος, μεταβάλῃ καὶ ποιήσῃ, τὸν μὲν ἄρτον, αὐτὸ τὸ τίμιον σῶμα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ, αὐτὸ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ ἐκχυθὲν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας· καὶ ἵνα τοῖς μεταλαμβάνουσιν ἐξ αὐτοῦ, γένηται εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον. τὸ δὲ Ἐξαιρέτως, τουτέστιν, ὦ μῆτερ ἁγνὴ, τοὺς ἀφεγγεῖς τύπους καὶ τὰς παρελθούσας σκιὰς τοῦ λόγου θεασάμενοι, καὶ τὰ ἐν τούτοις, κεκλεισμένης πύλης, φῶς τῆς ἀληθείας ἀναλάμψαν, δοξάζομεν· σὲ δὲ γαστέρα ἐπαξίως εὐλογοῦμεν. Καὶ ὧν ἕκαστος κατὰ διάνοιαν ἔχει. Λαός. Καὶ πάντων καὶ πασῶν. ἐντέλλεται ὁ ἱερεὺς τῷ λαῷ, μνημονεύειν τὰς τῶν διανοιῶν ὀργάς, ἐν τῷ χωρίῳ τῆς θείας μυσταγωγίας, καὶ ἀπορρίψαι αὐτὰς ἐκ πάντων καὶ πασῶν τῶν μεσουσῶν ἡμᾶς. γίνεται δὲ καὶ μνήμη πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων, καὶ πλουσίων, καὶ πάσης σαρκὸς, ὡς νεκρῶν καὶ ζώντων τὴν ἐξουσίαν ἔχοντα, καὶ δεσπόζοντα ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων· καὶ ὡς τοῦ βασιλέως Χριστοῦ παρόντος, καὶ ὡς τοῦ ἁγίου πνεύματος πάντας προσκαλουμένου, ζῶντάς τε καὶ μεταστάντας, πρὸς τὰς ἐκ ζωῆς μοναῖς καταπαύσεις, εἰς τὴν τοῦ κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρέλευσιν, συναθροισθῆναι καὶ προφθάσαι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ἀκουσθῆναι τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ· ὡς πασῶν τῶν ἐν ᾅδῃ ψυχῶν ἀπολυθεισῶν τῶν δεσμῶν, διὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως Χριστοῦ· αὐτὸς γὰρ ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ καὶ πρωτότοκος γενόμενος τῶν κεκοιμημένων· καὶ πᾶσιν ὁδοποιήσας τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν· καὶ πρὸς τὸ ἀθάνατον καὶ μακαρίαν ζωὴν ἀναπαύων τοὺς ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ κοιμηθέντας. συγκαλοῦνται δὲ πᾶσαι αἱ ψυχαὶ αὐτῶν μετὰ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ μαρτύρων συνελθεῖν καὶ ἀνακλιθῆναι μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, ἐν τῇ μυστικῇ τραπέζῃ τῆς βασιλείας Χριστοῦ. Καὶ δὸς ἡμῖν ἐν ἑνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζειν

A nos verò tranſgreſſi, ſerui facti ſumus Pharaonis, aſperi heri. Veniens itaque Dnminus noſter Ieſus Chriſtus redemit nns proprin ſanguine, & induit nos nóun hnmine, ac pretinſum ſuum corpus& ſanguinem nobis dedit, inquiens, *Hoc facite in mei recordationem:* nos enim memnres eius mandati, antitypa (id eſt, configuralia) nfferimus, inquientes, *Tua ex tuis, tibi*, &c. ſpiritaliter, quæ eſt primigenia nnſtra dignitas: nimirum quòd ex imagine Dei habemus iuſtitiam, ſanctitatem, poteſtatem, B Iuſtitiam, vt neque patiamur, neque faciamus iniuriam: ſanctitatem, vt iniuriam inferentes perpetiamur, & iniuriis cedamus, vel potiùs iis benefaciamus, nmnibus autem in rebus, in hymnis celebrandus eſt vt Deus & Dnminus huius vniuerſitatis.

Signantnr autem diuina dnna, vt aduentus & glorinſa ſancti Spiritus præſentia tráſmutet & faciat, ex pane quidem, ipſum pretinſum corpus Domini noſtri Ieſu Chriſti, ex en autem quud eſt in calice, ipſum pretioſum ſanguinem magni Dei & Seruatnris noſtri Ieſu Chriſti, qui effuſus eſt C pro mundi vita &ſalute: & vt participantibus ex eo, fiat in remiſſinnem peccatorum & vitam æternam.

Hoc autem præcipuè: id eſt, O mater caſta, lumine carentes typos & præteritas vmbras Verbi contemplantes, quæque in eis ſunt, ncclufis foribus, lumen veritatis réfulgens glnrificamus, tun verò vtero dignè benedicimus. *Et pro vniuerſorum cogitationibus.* Populus; *Et omnium vniuerſorum.*

Fit autem & memoria apud Deum ptn D defunctis, & diuitibus & omni carne, vt qui mortuorum & viuentium poteſtatem habeat, & dominetur ſupercœleſtibus & terrenis & ſubtertaneis; & vt Rege Chriſto præſente, & vt ſancto Spiritu omnes adhortante viuentes atque vita functos ad illic moram trahendam, & requieſcendum in Domini & Dei noſtri Ieſu Chriſti occurſum, vt congregentur & præoccupent faciem eius, & audiant vnces laudis eius; vt nmnium quærant in infernis animarum ſolutum vinculis per mortem & reſurrectionem Chriſti. Ipſe enim excitatus eſt à mortuis, primitiæ & primogenitus factus dnrmientium, & nmnibus viam aperiens reſurrectinnis à mortuis, ad immortalem & beatam vitam reſnciIlans eos qui in ſpe reſurrectinnis eius dnrmierunt. Conuocantur autem omnes eorum animæ cum Prophetis & Apoſtnlis & martyribus, vt vnà ingrediantnr & recumbant cum Abraham & Iſaac & Iacob, in myſtica menſa regni Chriſti.

Qui ſint fructus memoriæ quæ fit pro defunctis in Liturgia.

Requies corporum defunctorum.

Et da nobis, ore vno & corde vno glorificare

& laudare honorificentiſſimum. Supplicamus A tibi, ore vno, vnóque corde, vt te verbis glorificemus, ita ſanè & vnum ſpiritum & vnum animum da nobis, vt coniuncti charitatis vinculo poſſimus cum fiducia frui propoſita menſa, & fiamus diuinis myſteriis digni, glorificantes & hymnis celebrantes pretioſiſſimum & magnificum nomen tuum, ô Pater & Fili & Spiritus ſancte. *Et ſint miſericordiæ magni Dei & Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus nobis*: Sic facimus vt ſuperiùs diximus, miſerationes Dei erunt cum omnibus nobis. Miſericordia Dei Chriſtus eſt, qui propter nos, & quia noſtri miſerebatur, à magno Deo miſſus B eſt, qui & tradidit ſemetipſum, propter nos: & miſertus eſt: qui enim in vnitatem fidei, & communicationem ſancti Spiritus coïuimus, per diſpenſationem eius qui pro nobis mortuus eſt & excitatus & ſedet in dextera Patris, non ampliùs ſuper terram ſumus, ſed in throno Dei, Regi aſſiſtimus in cœlis vbi Chriſtus eſt, quemadmodum ait ipſe: *Pater iuſte ſanctifica eos in nomine tuo quos dediſti mihi, vt vbi ego ſum & illi ſint mecum, & contemplentur gloriam quam dediſti mihi*, quòd dilexerim eos, *quemadmodum me dilexiſti*: omnes verò qui adoptio- C nem in filium accepimus, & cohæredes Chriſti per gratiam eius ac non ex operibus noſtris facti ſumus, habemus Spiritum Filij Dei in cordibus noſtris: cuius gratiam & efficaciam contemplans ſacerdos clamat & ait: *Abba Pater cœleſtis, dignare nos cum fiducia indemnabiliter audere inuocare te & dicere: Pater noſter qui es in cœlis*: Verè pater omnium noſtrûm eſt, & omnes (vt vocis etymon indicat*) ſeruat: ac ſi quidem voluntatem eius facimus, Pater eſt noſter: ſin D minùs cuiuſcumque opus facimus, is eſt pater. Et aliter: Pater eum vocas? vt filius vitam tuam inſtitue, vt gratus ſis & placeas ipſi tuo Patri qui in cœlis eſt: quis enim ſub mundi Principe rerúmque inferarum potente militans, & in filium ei adoptatus malis operibus, audeat, Auctorem omnium bonorum ac Dominum, dicere patrem? certum eſt quòd hic non Dominum Sabaoth vocat Patrem, ſed aduerſarium, cuius etiam opera facit. Aliter. Patrem dicis (ô homo) Deum, præclarè dicis, eſt enim pater & auctor om- E nium noſtrûm: ſed feſtina ea obire munia quæ tuo placeant Patri. Si verò mala opera facis, perſpicuum eſt, te, diabolum inuocare patrem: ipſe enim eſt præſes malorum, quocirca feſtina hunc effugere & bono patri tuo & procreatori tuo placere. *Sanctificetur nomen tuum.* Nomen eſt filij Dei, quod inuocatum eſt ſuper nos. Chriſtus enim eſt, & nos Chriſtiani, & ab eius nomine cognominati ſumus. Profectò verè ſanctus eſt Deus: at nos ſupplicamus vt

* *Πατὴς enim dicitur quaſi πάντας τηρῶν, hoc eſt, omnes conſeruans, vt interpretatur hic idẽ S. Pater in expoſitione orationis Dominicæ, quam habes ſuprà, huius Biblioth. to. 1.*

A καὶ αἰνοῦμέν σε τὸ πάντιμον. δεόμεθά σου ὥστε ἐν ἑνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ εἰς τὴν σὴν δοξολογίαν· οὕτω γίνου καὶ ἓν πνεῦμα, καὶ μίαν ψυχὴν δὸς ἡμῖν, ἵνα συναπτόμενοι τῷ τῆς ἀγάπης συνδέσμῳ, δυνησώμεθα μετὰ παῤῥησίας ἀπολαύειν τῆς προκειμένης τραπέζης, καὶ γενώμεθα ἄξιοι τῶν θείων μυστηρίων, δοξάζοντες καὶ ὑμνοῦντες τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ἡμῶν. ἐὰν οὕτω πράξωμεν ὡς ἀνωτέρω ἔφημεν, τὰ ἐλέη τοῦ Θεοῦ ἔσται μετὰ B πάντων ἡμῶν. ἔλεος Θεοῦ, ὁ Χριστός ἐστιν, ὁ δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὸ ἐλεῆσαι ἡμᾶς, ἀπὸ τοῦ μεγάλου Θεοῦ ἀποσταλεὶς ὃς καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν δι' ἡμᾶς, καὶ ἠλέησεν· οἱ γὰρ εἰς ἑνότητα τῆς πίστεως καὶ κοινωνίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος συνελθόντες, διὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγερθέντος, καὶ καθίσαντος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, οὐκ ἔτι ἐπὶ γῆς ἐσμὲν, ἀλλ' ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ Θεοῦ τῷ βασιλικῷ παρεστήκαμεν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὅπου ὁ Χριστός ἐστι καθὼς αὐτὸς λέγει· Πάτερ δίκαιε ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου, οὓς δέδωκάς μοι· ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, κἀκεῖνοι ὦσι μετ' ἐμοῦ, καὶ θεωρῶσι τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς C μοι, ὅτι ἠγάπησας αὐτοὺς, καθὼς ἐμὲ ἠγάπησας. πάντες δὲ οἱ τὴν υἱοθεσίαν ἀπολαβόντες, καὶ συγκληρονόμοι τοῦ Χριστοῦ γενόμενοι διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων ἡμῶν ἔχομεν τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν. οὗτινος τὴν χάριν καὶ τὴν ἐνέργειαν θεωρῶν ὁ ἱερεὺς, βοᾷ καὶ λέγει, Αββα ὁ πατὴρ ὁ οὐράνιος, ἀξίωσον ἡμᾶς ἀκατακρίτως μετὰ παῤῥησίας τολμᾷν ἐπικαλεῖσθαί σε καὶ λέγειν· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀληθῶς πατὴρ πάντων ἡμῶν ἐστι, καὶ πάντας τηρεῖ. καὶ D εἰ μὲν τὸ θέλημα αὐτοῦ πράττομεν, ἔστι πατὴρ ἡμῶν· εἰ δὲ μὴ, οὗ τινος τὸ ἔργον ποιοῦμεν, ἐκεῖνος ἐστὶ πατήρ. Καὶ ἄλλως. πατέρα αὐτὸν καλεῖς; ὡς τέκνον πολίτευε, ἵνα διαρέσῃς αὐτῷ γενῇ τῷ πατρὶ τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· τίς γὰρ τῷ κοσμοκράτορι τῶν κάτω συγκαθημένων στρατευόμενος, καὶ υἱοθετούμενος αὐτῷ διὰ τῶν πονηρῶν ἔργων, τολμᾷ τὸν αἴτιον παντὸς ἀγαθοῦ κύριον, εἰπεῖν πατέρα; δῆλον δὲ ὅτι ἐκεῖνος, οὐ τὸν κύριον σαβαὼθ καλεῖ πατέρα, ἀλλὰ τὸν ἀντικείμενον, οὗ καὶ τὰ ἔργα πράττει. Ἄλλως. πατέρα λέγεις, ἄνθρωπε, τὸν Θεὸν, καλῶς λέγεις· ἔστι E γὰρ πατὴρ καὶ ποιητὴς πάντων ἡμῶν· ἀλλὰ σπεῦδε ἐργάζεσθαι ἔργα ἀρέσκοντα τῷ πατρί σου. εἰ δὲ κακὰ ἔργα ποιεῖς, πρόδηλον ὅτι τὸν διάβολον ἐπικαλεῖς πατέρα. ἐκεῖνος γάρ ἐστιν ἔφορος τῶν κακῶν. διὸ σπεῦδε ἐκφυγεῖν τοῦτον, καὶ ἀρέσαι τῷ ἀγαθῷ πατρί σου καὶ ποιητῇ σου. Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. ὄνομά ἐστι τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ἡμᾶς· Χριστὸς γὰρ, καὶ ἡμεῖς Χριστιανοὶ, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπικέκληται ἡμῖν. καὶ ἀληθῶς ἅγιος ὁ Θεὸς, ἀλλ' ἡμεῖς παρακαλοῦμεν, ἵνα

ἁγιάσῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν ἡμῖν, ὅ ἐστι τὸ ἔργον ἡμῶν, ἀξιολόγιστον· ἅγιον καὶ ὅλως καθαρὸν ποιήσῃ τὸ σῶμα ἡμῶν, ἵνα ἀνέγκλητον εὑρεθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀπολογίας. καὶ τί γάρ, οὐκ ἔστιν ἅγιος ὁ Θεός; ναὶ ἅγιος. ἀλλὰ τοῦτο λέγει, ἐν ἐμοὶ ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ὅπως ἴδωσιν οἱ ἄνθρωποι τὰ καλά μου ἔργα, καὶ δοξάσωσί σε τὸν πατέρα καὶ ποιητήν μου. Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ἅγιον, ὡς λέγει, Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐντὸς ὑμῶν ἐστι. τῷ πνεύματι γὰρ τῷ ἁγίῳ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ τὸ βασιλεύειν πρέπει, τῷ ἁγιάζοντι καὶ φωτίζοντι τὰς νοερὰς καὶ ἀγγελικὰς δυνάμεις, καὶ οὐρανίους στρατιὰς, καὶ πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, καὶ πιστεύοντα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἀληθῶς βασιλεὺς γῆς, ὁρατῶν καὶ ἀοράτων. ἀλλ᾽ ὥσπερ πόλις κυκλωθεῖσα ὑπὸ ἐχθρῶν, ζητεῖ τὴν τοῦ βασιλέως βοήθειαν· οὕτω καὶ ἡμεῖς κυκλωθέντες ὑπὸ τῶν ἐναντίων δυνάμεων καὶ τῶν ἁμαρτιῶν, ζητοῦμεν παρ᾽ αὐτοῦ βοήθειαν, ἵνα λυτρώσηται ἡμᾶς. τὸν βασιλέα καλεῖς; γενοῦ ὡς πνευματικὸς στρατιώτης, ἵνα ἀρέσῃς τῷ βασιλεῖ τῷ στρατολογήσαντί σε. καὶ τί γάρ, οὐκ ἔστι βασιλεὺς ὁ Θεός, ὅτι μέλλει ἔρχεσθαι ἡ βασιλεία αὐτοῦ; ναί, βασιλεὺς πάντων ἐστίν. ἀλλ᾽ ὥσπερ πόλις κυκλωθεῖσα, ὡς εἴρηται. Καὶ κατ᾽ ἄλλον τρόπον. ἐπεὶ ὁ προφήτης λέγει· Ἐβασίλευσεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη, τῷ παρεληλυθότι χρόνῳ ὡς μέλλοντι χρησάμενος, χάριν τούτου κράζομεν, Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου ἐφ᾽ ἡμᾶς τὰ ἔθνη Κύριε. Γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἡ οἰκονομία τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἐστιν. οἱ ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ, ἐν ὁμονοίᾳ καὶ συμφωνίᾳ ὑπάρχουσιν, οὕτω ζητοῦμεν καὶ ἡμεῖς ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ γενέσθαι. ὁποῖον θέλημα ζητεῖς, ἐν οὐρανῷ γίνεται· τὸ ἐν τῇ γῇ δεῖ σε πληρῶσαι. τὸ δὲ νόημά ἐστιν οὕτως· Κύριε ὥσπερ ἐγένετο ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ θέλημά σου, καὶ εἰσὶ πάντες οἱ ἄγγελοι ἐν εἰρήνῃ, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ὠθῶν καὶ ἀντωθούμενος, οὐ θλίβων καὶ θλιβόμενος, οὔτε πολεμῶν καὶ πολεμούμενος, ἀλλὰ πάντες ἐν γαλήνῃ βαθείᾳ δοξάζουσί σε· οὕτω καὶ ἐν ἡμῖν τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ἵνα πάντα τὰ ἔθνη ἐν ἑνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζωμέν σε τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα πάντων ἡμῶν. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. ὁ ἄρτος ὁ ἐπιούσιός ἐστιν ὁ Χριστός, ὁ ὤν, καὶ προών, καὶ μένων εἰς τοὺς αἰῶνας. ὁ ἑκουσίως ἐσθιόμενος, καὶ ἀδαπάνητος διαμένων ἀεί, καὶ διδοὺς ζωὴν τῷ κόσμῳ· ὃν διὰ τοῦ βαπτίσματος δεξάμενοι, τοῦτον λαβεῖν πάντοτε καὶ ἔχειν καὶ ἐσθίειν αἰτούμεθα· τὸν πρέποντα τῇ οὐσίᾳ ἡμῶν, ὡς ἔστιν ἀρκοῦν ἡμῖν, ἵνα μὴ πενόμενοι καὶ λιμῷ τηκόμενοι, εἰς βλασφημίαν τραπῶμεν, ἢ περιττεύοντες ἐπαρθῶμεν καὶ ἀπορριφῶμεν ἀπό σου. ἄρτον ἐὰν ζητῇς, χρυσίον μὴ σώρευε. εἰ δὲ λείπῃ καὶ στερῇ,

A nomen ſuum in nobis ſanctificet, quod eſt opus noſtrum rarioni conſentaneum: ſanctum & omnino purum faciat corpus noſtrū vt irreprehenſum inueniatur in die defenſionis. Ecquid enim non eſt ſanctus Deus? profectò ſanctus eſt; ſed hoc ais. In me *ſanctificetur nomen tuum*, vt videant homines bona opera mea, & te glorificent Patrem & factorem meum. *Aduentat regnum tuum*: Regnum Dei, Spiritus eſt ſanctus, quemadmodum ait, *Regnum cælorum intra vos eſt*. Spiritui enim ſancto cum Patre & Filio regnare conuenit, qui ſanctificat & illuminat B ſpiritales & Angelicas poteſtates, & cœleſtes exercitus, & omnem hominem venientem in mundum & credentem in nomine Patris & Filij & ſancti Spiritus. Verè Rex terræ, viſibilium & inuiſibilium. Sed quemadmodum cùm ciuitas circundata eſt ab hoſtibus, requirit à Rege auxilium, ita & nos circundati ab aduerſariis poteſtatibus & peccatis, quærimus ab eo auxilium vt nos liberet. Regem appellas? fias vt ſpiritualis miles, vt placeas Regi qui te in ſuum exercitum allegat. Et quidnam? non eſt Rex C Deus? quòd aduenturum eſt regnum eius? certè Rex omnium eſt: at quemadmodum ciuitas circundata, vt ſuprà dictum. Et alio modo: Cùm Propheta dicat, *Regnauit Deus ſuper gentes*: præterito tēpore vt futuro vſus, huius rei gratia vociferamur, *Aduentat regnum tuum*, ſuper nos qui gentes ſumus, Domine. *Fiat voluntas tua ſicut in cælo & in terra*: Voluntas Dei & Patris, diſpenſatio Filij eius eſt. Angeli in cœlo, in concordia & conſenſu ſunt, ita quærimus & nos in charitate non ficta viuere: quodcunque vis ac requi- D ris, in cœlo fit: in terra vt id fiat, facias oportet. Senſus eſt eiuſmodi: Domine quemadmodum fit in cœlo voluntas tua, & ſunt omnes Angeli in pace, nec eſt in eis qui pellat & qui pellatur, neque qui affligat & affligatur, neque qui bellum aggrediatur & qui ſuſtineat, ſed omnes in profunda tranquillitate glorificant te: ita & in nobis hominibus qui ſumus in terra, *fiat voluntas tua*, vt omnes gentes vno ore & vno corde glorificemus te factorem & noſtrum omnium Patrem. *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*: Panis quotidianus, eſt E Chriſtus, qui eſt, antè fuit: & manet in ſæcula: qui ſe voluntariò præbet edendum, & ſine conſumptione permanet ſemper, vt det vitam mundo: quem per baptiſmum acceptum, petimus vt ſemper accipiamus, habeamus, & comedamus, petimus naturæ noſtræ conuenientem; vt nos eo ſimus contenti, vt ne pauperes facti & fame tabeſcentes, ad blaſphemias conuertamur, aut ſupra modum abundantes efferamur, & à te proiiciamur. Panem ſi quæras, aurum ne cumules: ſin tibi deeſt & priuans,

Matth. 6.

Pſalm. 46. 7.

Chriſtus volūtariè ſe præbet edendum.

id admoneat te, vt quæras. Quotidianum panem accipere poſtulamus, quia homines omnes ex duabus naturis coaleſcunt, animo (inquam) & corpore; propterea vtrique congruum panem petimus. Nam panis quidem corporis, hic panis eſt quo veſcimur: panis verò animi, ſermo Dei eſt. Aperi, fili, os tuum; & frequentiùs Dei ſis memor, quàm reſpires. *Et dimitte nobis debita noſtra.* Condona nobis peccata noſtra, quemadmodum nos, delinquentibus in nos, dimittimus: ac, ſi ita facimus, ipſe quoque nobis ſic faciet. Remiſeriſne cuipiam, quære: an fratrem ab inimicitiis ſolueris, apud te conſidera: quòd ſi adhuc mali accepti recordaris, quam remiſſionem quæris? Eorum quæ dicimus hic ſenſus eſt, Domine *dimitte nobis debita noſtra:* id eſt, peccata noſtra & lapſus, *ſicut & nos dimittimus*, omnibus delinquentibus in nos, fratribus noſtris, tam liberis quàm ſeruis, & omnibus ſubditis nobis. Hæc dicens, ô homo, an ita facias, tecum reputa, quia terribile eſt incidere in manus Dei viuentis: re te corrigens & emendans conuerte ad Deum & Patrem & factorem tuum. *Et ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à malo*: nos, Domine, omni ſupplicio ſumus digni, & ſupplicamus tibi ne tradas nos in manus inimiciſſimorum hominum, & malorum dæmonum, ad puniendos nos: ſed tu, Domine, nos, erudiendo caſtiga, quia perinde eſt tua clementia, atque caſtigatio tua. Quid enim? inducitne hominem in tentationem? abſit: non enim Deus eſt auctor malorum: ſed obſecramus eum, vt per multas ſuas miſerationes non ſinat nos in tentatiònem incidere. Domine, ſi quærat nos Satanas, vt cribret quemadmodum frumentum; vt etiam ſanctos tuos Apoſtolos quæſiuit, ſed non obtinuit: aut vt veterem illum Iob: ne des ei poteſtatem in nos: quinetiam ſi malignus homo velit nos tentare, ne tradas nos eius voluntati, ſed tege nos tegmento alarum tuarum, *Quoniam tuum eſt regnum & virtus & gloria, Patris & Filij, & ſancti Spiritus:* in tua eſt enim poteſtate & dominio, miſeratio & ſalus, mors & vita, ô Pater, & Fili & Spiritus ſancte, nunc, & ſemper, & in ſæcula. Domine quoniam tuum eſt regnum, ne ſinas nos formidare aliud regnum, neque potentiam, neque dominationem. Et, tametſi ſuppliciis digni ſumus propter peccata noſtra, tu nos quomodo vis punito, & ne tradas nos in manus hominum, incidemus autem in manus tuas: quia talis eſt magnitudo tua, qualis & miſericordia tua, Pater omnipotens. *Pax omnibus*: quietam & ſedatam mentem habeamus omnes. *Capita noſtra*: cogitationes noſtras cum operibus, Deo acceptas feramus,

Dei caſtigatio non inducit nos in tentationem.

προτρεψάτω σε ζητῆσαι. ἐπιούσιον ἄρτον αἰτούμεθα λαβεῖν, ἐπειδὴ ὁ πᾶς ἄνθρωπος, ἐκ δύο οὐσιῶν συνίσταται, ψυχῆς τε λέγω καὶ σώματος· καὶ διὰ τοῦτο, ἐφ' ἑκάστῃ οὐσίᾳ τὸν πρέποντα ἄρτον αἰτούμεθα· ἄρτος μὲν γὰρ σώματος, οὗτος ὁ ἐσθιόμενος· ἄρτος δὲ ψυχῆς, λόγος Θεοῦ. ἄνοιγε, τέκνον, τὸ στόμα καὶ συχνότερον μνημόνευε Θεοῦ μᾶλλον ἢ ἀναπνεῖ. Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν. συγχώρησον ἡμῖν τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν, λέγοντες, ὥσπερ ἡμεῖς τοῖς πταίουσιν ἡμῖν. καὶ εἰ οὕτω ποιοῦμεν, καὶ αὐτὸς ἡμῖν οὕτω ποιήσει· ἐὰν ἀφῆκας τινι, ζήτει. ἐὰν ἐλύσας ἀδελφὸν ἀπ' ἔχθρας, παρακάλει· εἰ δὲ μνησικακίαν ἔχεις, ποίαν ἄφεσιν ζητεῖς; ἡ δὲ ἐπίλυσις ἐστιν οὕτως, ὡς φέρε εἰπεῖν· κύριε ἄφες ἡμῖν τὰ χρέα ἡμῶν, τουτέστι τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ τὰ πταίσματα, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν πᾶσι τοῖς ἁμαρτάνουσι καὶ πταίουσιν εἰς ἡμᾶς ἀδελφοῖς ἡμῶν, ἐλευθέροις τε καὶ δούλοις, καὶ πᾶσι τοῖς ὑποχειρίοις ἡμῶν. Ταῦτα λέγων ἄνθρωπε, ἐὰν οὕτω ποιῇς, ἐννόησον, ὅτι φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος. καὶ διορθωσάμενος, ἐπίστρεψον πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα καὶ ποιητήν σου. Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν· ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. ἡμεῖς, δέσποτα, ἐσμὲν ἄξιοι πάσης κολάσεως, καὶ παρακαλοῦμεν μὴ παραδώσῃς ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἐχθίστων ἀνθρώπων, καὶ πονηρῶν δαιμόνων, πρὸς τὸ κολάσαι ἡμᾶς· ἀλλὰ σὺ, Κύριε, ἡμᾶς παίδευσον, ὅτι ὡς ἡ φιλανθρωπία σου, οὕτω καὶ ἡ παιδεία σου. Τί γάρ, ὁ Θεὸς εἰσάγει ἄνθρωπον εἰς πειρασμόν; μὴ γένοιτο· οὐ γὰρ αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός· ἀλλὰ παρακαλέσωμεν αὐτὸν, ἵνα τοῖς πολλοῖς αὐτοῦ οἰκτιρμοῖς, μὴ ἐάσῃ ἡμᾶς πειρασθῆναι. Κύριε, ἐὰν ζητήσῃ ἡμᾶς ὁ Σατανᾶς σινιάσαι ὡς τὸν σῖτον, ὥσπερ καὶ τοὺς ἁγίους σου ἀποστόλους ἐζήτησε μὲν, ἀπέτυχε δὲ· ἢ ὡς τὸν πάλαι Ἰώβ· μὴ δώσῃς αὐτῷ ἐξουσίαν καθ' ἡμῶν. ἀλλ' εἰ καὶ πονηρὸς ἄνθρωπος θελήσει ἡμᾶς πειράσαι, μὴ δώσῃς ἡμᾶς τῷ θελήματι αὐτοῦ, ἀλλὰ σκέπασον ἡμᾶς ἐν τῇ σκέπῃ τῶν πτερύγων σου. Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· σοῦ γάρ ἐστιν ἡ ἐξουσία καὶ ἡ κυρεία τοῦ ἐλεεῖν καὶ σώζειν, τοῦ θανατοῦν καὶ ζωογονεῖν, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Κύριε ἐπειδὴ σοί ἐστιν ἡ βασιλεία, μὴ ἐάσῃς ἡμᾶς φοβηθῆναι ἑτέραν βασιλείαν, μήτε δύναμιν μήτε δεσποτείαν· ἀλλ' εἰ καὶ ἄξιοί ἐσμεν κολάσεων, διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, σὺ ἡμᾶς οἵῳ τρόπῳ θέλῃς, τιμώρησον· καὶ μὴ παραδῷς ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἀνθρώπων. ἐμπεσούμεθα δὲ εἰς χεῖρας σάς. ὅτι ὡς ἡ μεγαλωσύνη σου, οὕτω καὶ τὸ ἔλεός σου πάτερ παντοκράτορ. Εἰρήνη πᾶσιν. ἤρεμον τὸν νοῦν ἔχοιμεν πάντες. Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν· τὰς διανοίας ὑμῶν σὺν τοῖς ἔργοις τῷ κυρίῳ ἐπιστρέψωμεν,

δεόμενοι τὰ προκείμενα δῶρα εἰς ἀγαθὸν ἐξομαλίσαι κατὰ τὴν χρείαν ἑκάστου. Εὐχαριστοῦμεν δὲ χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου. εἶτα βοᾷ ὁ ἱερεὺς τοῖς πᾶσι λέγων· Ὅτι ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι ὁμοιοπαθὴς ὑμῖν, μὴ γινώσκων ἑκάστου ὑμῶν τὰ ἔργα· ὁρᾶτε οὖν καὶ γίνεσθε ἅγιοι, ὅτι ὁ Χριστὸς οὗ μέλλετε μεταλαβεῖν, ἅγιος Θεός ἐστι, καὶ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος. Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. Τοῖς ἀμνησικάκοις καὶ καθαροῖς τῇ καρδίᾳ ἀξιοῖ ὁ Θεὸς δοῦναι τὰ ἅγια. ἁγίους λέγει τοὺς κεκαθαρμένους ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς, καὶ ἔχοντας πίστιν εἰλικρινῆ εἰς τὰ ἅγια. ὁ λαὸς ὁμολογεῖ καὶ λέγει· Εἷς ἅγιος, εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός. ἀμήν. εἷς ἅγιος καὶ Θεὸς ἀναμάρτητός ἐστιν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς σὺν Θεῷ πατρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄλλως. Θεὸν λέγει, τὸν ἐν τριάδι ὑμνούμενον. Τὸ δὲ συγκαλύπτεσθαι διὰ τῶν πτερύγων, τοιάνδε καὶ τοιάνδε θέσιν, κατὰ τὴν τοῖς θεόπταις ὀφθεῖσαν ὄψιν. ἢ διὰ τὸ τριττὸν μᾶλλον τοῦ ἁγιασμοῦ κρυφίως τὸν ἀριθμὸν ὑπαινίττεσθαι τῶν ὑποστάσεων, καὶ τὸ μοναδικὸν ὁμοίως τῆς ἐξουσίας καὶ φύσεως καὶ θεότητος, τῷ μοναδικῷ τῆς κυριότητος. δοξάζεται δὲ διὰ τοῦ ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, καὶ ὁ τῶν τριῶν προσώπων ἁγιασμός. πάλιν ὁρᾶται, καὶ ἡ κυριότης τῆς μιᾶς φύσεως ὑμνεῖται. ἤτοι ὁ ἐν τριάδι Θεός, τρισὶ Σεραφικοῖς ἁγιασμοῖς δοξάζεται, καὶ εἰς μίαν συνιοῦσι καὶ συνερχομένοις κυριότητα τῆς φύσεως καὶ θεότητος. τὸ δὲ τρίτον τῶν ἁγιασμῶν, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις αἰνίττεται· καὶ ἡ κυριότης τὸ μοναδικὸν τῆς μιᾶς ἐξουσίας τε καὶ φύσεως. τὸ δὲ συγκαλύπτεσθαι, τὸ ἄγνωστον καὶ κρύφιον διὰ τῆς τῶν πτερύγων συμπλοκῆς ὑποδηλοῖ τῆς θεότητος. ὅταν γὰρ εἴπῃ, Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις, τοῦτο λέγει, περὶ τῶν καθαρῶν καὶ ἁγίων. τῶν γὰρ ἁγίων, οὐχὶ τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων πλοῦτος. ἡ δὲ ὕψωσις τοῦ τιμίου σώματος, εἰκονίζει τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὕψωσιν, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ θάνατον, καὶ αὐτὴν τὴν ἀνάστασιν. τὸ δὲ ὑψῶσαι τὸν ἱερέα τὸν θεῖον ἄρτον, καὶ τύπον σταυροῦ τρεῖς ποιῆσαι ἐν τῷ ἀέρι μετὰ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ ἄρτου, τοῦτο αἰνίττεται· ὁ μὲν εἷς σταυρὸς ὁ τυπούμενος ἄνω, ἁγιασθεῖσαν δηλοῖ τὸν ἄνω αἰθέρα· ὁ δὲ μέσος, τὸν ἀέρα· ὁ δὲ κάτω, ὁ ἐπάνω καὶ πλησίον τοῦ δίσκου, τὴν γῆν, ἐν ᾗ καὶ τὸ ζωοποιὸν ἐκεῖνο τοῦ Χριστοῦ σῶμα ἐτάφη. τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ ποιῆσαι τύπον σταυροῦ, καὶ αὐτὸν τρίτον, ἁγιασθεῖσαν δηλοῖ τὸν τετραπέρατον ἅπαντα κόσμον, παρὰ τῆς θείας ἐνσάρκου οἰκονομίας, καὶ παρὰ αὐτοῦ τοῦ ζωοποιοῦ πάθους Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ. καὶ ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς σταυρούμενος, κατὰ δύσιν μὲν ἦν βλέπων· αἱ δὲ τίμιαι αὐτοῦ χεῖρες, ἡ μὲν ἐν τῇ μεσημβρίᾳ, ἡ δὲ ἐν τῇ ἄρκτῳ ἐκτεταμένη ἦν. τὸ δὲ κατὰ ἀνατολάς, κατὰ τὸν λέγοντα· Ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαιμὰν ἥξει. ἐπεὶ αὐτός ἐστιν ὁ νοητὸς ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, καὶ ἀνατολὴ ὄνομα αὐτοῦ.

A deprecantes vt propoſita munera in bonum complanet, in vſum & commodum cuiuſque. Gratias autem agimus: Dei gratia & miſerationibus & benignitate Filij tui in homines. Deinde clamat Sacerdos, omnibus inpuiens: *Quia ego homo ſum, affectionibus, veſtri ſimilis, non cognoſcens cuiuſque veſtrûm opera:* videte igitur vt ſanctificati ſitis, quia Chriſtus cuius particeps eſtis futuri, ſanctus Deus eſt, & in ſanctis recumbit. *Sancta ſanctis*: Immemoribus malorum, & mundis corde dignatur Deus largiri ſancta.
B Sanctos ait eos qui à praua conſcientia mũdati ſunt, & in ſancta fide ſincerè credunt. Populus fatetur & ait: *Vnus ſanctus, vnus Dominus Ieſus Chriſtus in gloriam Dei Patris.* Amen. Vnus ſanctus & Deus immunis ab omni peccato, Dominus noſter Ieſus Chriſtus, cum Deo Patre & S. Spiritu, ipſi gloria in ſæcula. Deum ait, qui in Trinitate celebratur. Contegi autem alis talem ac talem theſin, ad exemplum eſt illius viſionis quæ Dei ſpeculatoribus apparuit. Aut potiùs quod per ternariam illam ſanctificationem, obſcurè numerus perſonarum innuitur; &
C item, vnitas poteſtatis & naturæ & deitatis per vnitatem dominationis. Glorificatur etiam his tribus, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, trium perſonarũ ſanctitas: ruſum cernitur dominatio vnius naturæ & celebratur. Nimirum Deus in Trinitate, tribus Seraphicis ſanctificationibus glorificatur, in vnam coeuntibus & conuenientibus dominationem naturæ & deitatis. Sanctificationum autem tertio, tres perſonas innuit: & dominatio, vnitas eſt vnius poteſtatis & naturæ. Itaque contegi alarum compage, deitatis id quod
D ignotum eſt & occultum, ſubindicat. Cùm enim ait, *Sancta ſanctis*: hoc ait de mundis & ſanctis. Sanctorum, non peccatorum, ſed bonorum operum copia eſt ac abundantia. Elatio autem in altum venerandi corporis, repræſentat crucis elationem, & mortem in ea, & ipſam reſurrectionem. Quòd autem ſubleuet Sacerdos diuinum panem, & ſignum crucis ter faciat in aëre cũ venerabili & viuifico pane, id innuit: vna quidem crux quæ ſurſum deſignatur, ſanctificatum ſupernum ætherem monſtrat, media, aërẽ, infima quæ fit ſupra & propè diſcum, terram in qua
E viuificum illud Chriſti corpus ſepultum eſt. Quòd autem in calice faciat crucis ſignum idque tertium, ſanctificatũ indicat, quatuor finibus terminatũ vniuerſũ mundũ, à diuina per carnem aſſumptã diſpẽſatione, & ab ipſa viuifica paſſione Chriſti Dei. Et Chriſtus Ieſus cruci affixus, ad occidentem erat intuens, eius verò venerandarũ manuũ, altera in meridiem, altera in ſeptentrionem erat extenſa. Hoc autem, ad orientem, provt ait quidam, *Deus à Theman veniet*: quia ipſe eſt ſpiritalis ſol iuſtitiæ, &, *Oriens nomen eius.*

Elenationis corporis Chriſti in Miſſa, myſterium.

Signum crucis cũ viuifico pane factum in Miſſa quid ſignificet.

Myſterium ſigni crucis quod in calice fit.

Chriſtus crucifixus, occidentem intuebatur.

A & propterea quòd illinc expectamus æternam requiem & reſurrectiooem. Quòd autem tres fiant cruces, id ſaoctæ Trinitatis myſterium ſignificat Paſſus eſt filius & ſermo Dei, beneplacito coæterni Dei & Patris, cooperatione ſancti Spiritus: ob id & populus clamat, *Vnus ſanctus, vnus Dominus Ieſus Chriſtus*: ſanctum & Dominum inquiens, eum, qui io Trioitate celebratur & glorificatur Deus. Nam ſaoctificationum trina repetitio, tres perſonas ſignificat & innuit. Quòd autem ſubleuet diuinum panem ſolum, id eſt, quia ipſe eſt Rex Dominus, & ipſe eſt caput, vt Apoſtolus ait, alia autem veneranda dona, membra ſunt

B Chriſti, & corpus Chriſti; id eſt, venerandi corporis Chriſti Dei. Ille enim eſt ſolus in quo figuratur & monſtratur diuina & viuifica paſſio eius, qui eſt immolatus pro mundi vita: quandoquidem ipſe ſolus diuinus panis mactatur, & vt agnus immolatur: alia verò diuina dona, lancea non diſſecantur in modum crucis lancea adhibita, ſed vt membra & partes corporis particulatim diuiduntur & mactantur. Igitur paois ille diuinus ſanctificatiooe participans, communicat & aliis pretioſis donis, ſimiliter & calici communicat ſanctificationem & gra-

Diuinus panis mactatur.

C tiam. Poſt eleuatiooem, ſtatim partitio diuini corporis fit: verumenim vero tametſi in partes diuiditur, indiuiduum & inſectum, in ſingulis partibus ſectorum totum agnoſcitur & inuenitur. Tametſi enim corruptionem ſubit morte, at eius caro in inferis oon ſenſit corruptionem. Tunc & adfertur aqua calidiſſima in exiguo lebete, ac ex ea temperant quæ diuinæ menſæ propoſita ſunt, ſiue crateræ, ſiue pocula ſint; vt veluti ex viuente procedant diuino latere, vtraque ca-

Chriſti corpus in ſacrificio indiuiduũ licèt diuidatur.

Calidiſſima aqua vſus & myſterium in ſacrificio.

Iuxta ritum Græcanicæ Eccleſiæ.

1. Ioan. 5.

D lore referta: ita ſanè & aqua calidiſſima tempore communionis iniecta abſolutum typum myſterij explet percipientium mammam poculi (quaſi ipſo vitam porrigente) latere contrectato. Hæc etiam ianua quædam eſt ad Trinitatis fidem & cognitionem percipiendam, idque magnus ille Ioannes ac theologus repræſentat, tribus his teſtibus ſalutaris fidei & virtutis, ſermonem confirmans. *Tres* (ioquit) *ſunt teſtificantes, ſpiritus, aqua, ſanguis*, & tres in vnum coëunt. Com-

E munio autem ſignificat etiam illam, ante paſſionem, in myſtica cœna communicationem panis & noui poculi: de quo ait Saluator noſter, *Non amplius ex eo bibo, donec bibero illud nouum in regno Patris mei*: quod & bibit poſt reſurrectionem, extraneo quodã, ſimul & nouo modo: non enim quaſi tum temporis, corpus opus haberet alimenti, ſed pertinet ad plenè docendos Apoſtolos de reſurrectione. Quòd autem Sacerdos ſolum diuinum panem percipiat abſque ſanguine; deinde poſtea diuinum ſanguinem ſumat,

A καὶ διὰ τὸ προσδοκᾷν ἐκεῖθεν τὴν ἀΐδιον ἀπόλαυσιν καὶ τὴν ἀνάστασιν. Τὸ δὲ τρεῖς σταυρούς, τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος μυστήριον δηλοῖ. ἔπαθε μὲν ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ, εὐδοκίᾳ τοῦ συναϊδίου Θεοῦ καὶ πατρός, συνεργίᾳ δὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος. διὰ τοῦτο καὶ ὁ λαὸς βοᾷ, Εἷς ἅγιος, εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός· ἅγιον μὲν καὶ κύριον λέγων, τὸν ἐν Τριάδι ὑμνούμενόν τε καὶ δοξαζόμενον Θεόν· τὸ γὰρ τρίτον τοῦ ἁγιασμοῦ, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις δηλοῖ καὶ αἰνίττεται. Τὸ δὲ ὑψῶσαι τὸν θεῖον ἄρτον μόνον, τοῦτό ἐστιν· ἐπεὶ αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς κύριος· καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ κατὰ τὸν ἀπόστολον· τὰ δὲ ἄλλα τίμια δῶρα, μέ-

B λη Χριστοῦ, καὶ σῶμα Χριστοῦ. ἤγουν τοῦ τιμίου σώματος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ· ἐκεῖνος γάρ ἐστι μόνος, ἐν ᾧ τυποῦται καὶ δείκνυται τὸ θεῖον καὶ ζωηφόρον πάθος, τοῦ τυθέντος ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς· ἐπειδήπερ αὐτὸς μόνος ὁ θεῖος ἄρτος, σφάττεται μὲν, καὶ ὡς ἀμνὸς θύεται. τὰ δ' ἄλλα τῶν θείων δώρων οὐ λογχεύονται μετὰ τῆς λόγχης σταυροειδῶς· ἀλλ' ὡς μέλη καὶ μέρη σώματος, μερίζονται καὶ κατασφάττονται. μετέχων οὖν ἐκεῖνος ὁ θεῖος ἄρτος ἁγιασμοῦ, μεταδίδωσι καὶ τοῖς ἄλλοις τιμίοις δώροις. ὁμοίως καὶ τῷ ποτηρίῳ μεταδίδωσι τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ τῆς χάριτος. μετὰ δὲ τὴν ὕψωσιν, εὐθὺς ὁ μερισμὸς τοῦ

C θείου ποιεῖται σώματος· ἀλλὰ κἂν μερίζηται, ἀμέριστος διαμένει καὶ ἄτμητος, ἐφ' ἑνὶ ἑκάστῳ μέρει τῶν τεμνομένων, ὅλος γνωριζόμενός τε καὶ εὑρισκόμενος. εἰ γὰρ καὶ φθορὰν ὑπέστη τῷ θανάτῳ, ἀλλ' ἡ σὰρξ αὐτοῦ ἐν τῷ ᾅδῃ οὐκ εἶδε διαφθοράν. Τότε δὲ κομίζεται ὕδωρ θερμότατον εἰς μικρὸν λεβητάριον, καὶ κιρνῶσιν ἐξ αὐτοῦ τὰ προκείμενα τῇ θείᾳ τραπέζῃ, εἴτε κρατῆρες, εἴτε ποτήρια εἶεν. ἵν' ὥσπερ ἐκ ζώσης προῆλθον τῆς θείας πλευρᾶς ἀμφότερα θερμότητος πεπληρωμένα· οὕτω

D δὴ καὶ τὸ ὕδωρ θερμότατον ἐν τῷ καιρῷ τῆς μεταλήψεως ἐπεμβαλλόμενον, τέλειον τὸν τύπον τοῦ μυστηρίου ἀναπληροῖ τῶν μεταλαμβανόντων τῇ θηλῇ τοῦ ποτηρίου, ὡς αὐτῇ τῇ ζωοπαρόχῳ πλευρᾷ ψαυόντων. Ταῦτα καὶ θύρα τίς ἐστι, πρὸς τὴν τῆς Τριάδος πίστιν τε καὶ ἐπίγνωσιν, καὶ τοῦτο ὁ μέγας Ἰωάννης καὶ θεολόγος παρίστησι, τοῖς τρισὶ τούτοις μάρτυσι, τῆς σωτηρίου πίστεως καὶ δυνάμεως ἐπιστηρίζων τὸν λόγον. Τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες, τὸ πνεῦμα, τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα, καὶ οἱ

E τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν. ἡ δὲ μετάληψις δηλοῖ καὶ τὴν πρὸ τοῦ πάθους ἐπὶ τοῦ μυστικοῦ δείπνου μετάδοσιν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ καινοῦ ποτηρίου· περὶ οὗ εἶπεν ὁ σωτὴρ ἡμῶν, Οὐκέτι ἐκ τούτου πίω, ἄχρις ὅτου πίω αὐτὸ καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρός μου· ὃ καὶ ἔπιε μετὰ τὴν ἀνάστασιν ξένως ὁμοῦ καὶ καινοπρεπῶς· οὐ γὰρ ὡς χρείαν τηνικαῦτα τοῦ σώματος ἔχοντος τροφῆς, ἀλλ' εἰς πληροφορίαν τῶν μαθητῶν τῆς ἀναστάσεως ἕνεκα. Τὸ δὲ μεταλαβεῖν τὸν ἱερέα μόνον τὸν θεῖον ἄρτον, ἄνευ μὲν αἵματος, εἶτα οὕτως μεταλαβεῖν τοῦ θείου αἵματος,

οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, εἰ μὴ αἱματώδη ἔτι εἶναι τὸν θεῖον ἀμνὸν, ἀπὸ τῆς θείας καὶ ζωηφόρου σφαγῆς, καὶ τοῦ νοητοῦ θύματος, ἣν ὁ ἱερεὺς ἐπεποιήκει μυστικῶς ἐν τῇ προθέσει. ἡ εὐχὴ ἡ μετὰ τὸ μεταλαβεῖν τὸν ἱερέα. Ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν ἐξ ἐναντίας πάντων τῶν θλιβόντων με. τὴν ἐπουράνιον λέγει τράπεζαν, τὸ μυστήριον τὸ ἀθάνατον· τράπεζαν, τὸ ἄχραντον σῶμα. Ἐλίπανας ἐν ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου. τὸ ἔλαιον λέγει τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου πνεύματος. Καὶ τὸ ποτήριόν σου μεθύσκον με, ὡσεὶ κράτιστον. τὴν ἀθάνατον πόσιν λέγει τοῦ θείου αἵματος. Ἄλλως. Ποτήριον, τὸ τίμιον αἷμα· καὶ τὸ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ κυρίου εἰς μακρότητα ἡμερῶν, εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ. οἶκος ὁ οὐρανὸς, καὶ ἡ ἐκκλησία, καὶ ἡ Σιών. Μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε Χριστῷ τῷ Θεῷ καὶ βασιλεῖ ἡμῶν. δεῖ οὖν φόβον ἔχειν ἡμᾶς καὶ ἀγάπην ἐν καιρῷ τῶν μυστηρίων, καὶ μετὰ πίστεως προσελθεῖν· ὅτι κἂν μυρία δηλαδὴ δικαιώματα ἔχωμεν, καὶ μνησίκακοι ὦμεν, οὐδὲν ἐξ αὐτῶν σωτηρίας, λέγει, καρπώσασθαι δυνησόμεθα. διὰ τοῦτο καὶ φόβον δεῖ ἔχειν καὶ ἀγάπην ἐν καιρῷ τῶν θυσιῶν· οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐμνημόνευσε δικαιοσύνης, εἰ μὴ τὴν ἀγάπην· αὐτὸς γὰρ ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ, εἰρήνης πρόξενος παντὶ τῷ πιστεύοντι, καὶ τὸ τίμιον αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα μετὰ φόβου καὶ πίστεως δέδωκεν. Ὀρθοὶ, οἱ μεταλαβόντες τῶν θείων ἀχράντων ἀθανάτων. τουτέστιν ὀρθῇ τῇ διανοίᾳ σὺν τοῖς ἔργοις στῶμεν μεταλαβόντες καὶ ἀξίως αὐτῷ εὐχαριστήσωμεν, ὅτι ἠξίωσεν ἡμᾶς τῶν θείων μυστηρίων γεύσασθαι, καὶ ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ σὺν αὐτῷ αὐλισθῆναι. ἀμήν. Ἄλλως. Οἱ μετασχόντες τῆς ζωοποιοῦ θυσίας, ἢ οὐσίας, ἀπὸ τῶν γηΐνων πρὸς τὰ οὐράνια διορθώσωμεν τὸν νοῦν, καὶ ἀξίως τῷ Χριστῷ εὐαρεστήσωμεν, ὅτι ἠξίωσεν ἡμᾶς μετασχεῖν τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος αὐτοῦ. ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, καὶ τῆς ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ θεοφανείας, χάριτι αὐτοῦ. τί δέ ἐστι παλιγγενεσία; τὸ ἐκ δευτέρου γεννηθῆναι, καὶ ἀνακαινισθῆναι. ἡ δὲ ἆρσις τῶν καταλειφθέντων θείων λειψάνων, τὴν ἀνάληψιν τοῦ κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν ὑπαινίττεται. ὁ δὲ τελευταῖος θυμιατὸς, τὴν χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὴν δι' ἐμφυσήματος δοθεῖσαν τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν ἀνάστασιν. ἡ δὲ ὄπισθεν ἄμβωνος εὐχὴ, οἱονεὶ σφραγίς ἐστι πάντων τῶν αἰτημάτων, καὶ ἀνακεφαλαίωσις τακτικὴ, πρέπουσα τοῖς πρώτοις καὶ τιμιωτέροις ἐπιλόγοις· ἐπεὶ γὰρ πᾶσα ἡ θεία ἱερουργία, προηγουμένως μὲν, ὑπὲρ τῶν προσενεχθέντων, καὶ δι' οὓς προσήγαγον τελεῖται, ἔπειτα καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν μεταληφθέντων· κατὰ τοῦτο ἐν τῷ τέλει, τάξιν ἐπιτίθησιν τῆς ἑκάστης πρεπούσης ἐκφωνουμένης εὐχῆς. ἐπεὶ γάρ τινες, τῶν ἔξω τοῦ θυσιαστηρίου ἑστώτων, εἰς ἀπορίαν πολλάκις χωροῦσι, γνωσιμαχοῦντες καὶ λέγοντες,

A nihil aliud indicat quàm ſanguinolentum adhuc eſſe diuinum agnum à diuina & vitali mactatione, & ſpiritali ſacrificio; quam Sacerdos fecerat myſticè in Protheſi. Oratio poſt communiooem Sacerdotis; *Preparaſti in conſpectu meo menſam ex aduerſo omnium tribulantium me*: ſupercœleſtem meoſam inquit, myſterium immortale: menſam immaculatum corpus. *Vnxiſti oleo caput meum*: Oleum dicit gratiæ ſancti Spiritus. *Et calix tuus inebrians me, quàm præclarus*, immortalem potum dicit diuini ſanguinis. Aliter: Calicem, pretioſum ſanguinem. Et illud: *vt* B *inhabitem ego in Domini in longitudinem dierum*; in ſuperna Ieruſalem: Domus; cœlum, & Eccleſia & Sion.

Cum timore Dei & fide & claritate, accedite ad Chriſtum Deum & Regem noſtrum: Igitur habeamus oportet timorem & charitatem tempore myſteriorum, & cum fide aceedamus: quia etſi inoumeras ſcilicet iuſtificationes habeamus, & iniuriarum memores ſimus, nihil ex eis ſalutis (inquit) percipere poterimus: propterea & timorem habea- C mus oportet, & charitarem tempore ſacrificiorum: nihil enim iuſtitiæ aliud memorauit, quàm charitatem. Ipſe vnigenitus Filius & Sermo Dei, pacis cooiliator omoi credenti eſt; ac pretioſum ſuum corpus & ſanguioem cum timore & fide largitus eſt.

Myſteriorum tempore, charitatem ac timorem habere oportet.

Iuſtitia noſtra aliud nihil quàm charitas, in ſacrificio deſideratur.

Recti, qui accepimus partem intaminatorum, immortalium, id eſt, recta cogitatione cum operibus ſtemus qui percepimus, & ei meritas gratias agamus quòd dignatus ſit vt nos guſtauerimus diuina myſteria; & in D regeneratione cum eo habitemus. Amen. Aliter. Nos qui communione viuifici ſacrificij aut ſubſtantiæ lætamur, à terrenis ad cœleſtia mentem dirigamus, & digoè ei placeamus, quia dignatus eſt nos participes facere prerioſi corporis & ſanguinis ſui: quorum vtinam omnes nos compotes fiamus; & in regeneratione, viſioois Dei, per eius gratiam. Quid vero eſt regeneratio? ſecuodò generari & renouari. Sublátio autem relictarum ſanctarum reliquiarum; aſſumptionem Domini ac Dei oostri ſubinnuit. Suffitus autē poſtremus, gratiam eam E ſancti ſpiritus, per inſpirationem, datam Apoſtolis poſt reſurrectiooem. Quæ autem habetur, à pulpiti tergo oratio: quaſi ſigillum eſt omoium peritiooum, ac ſumma ordine repetita coogruens primis & pretioſioribus epilogis. Quum enim vniuerſa diuina res ſacra, primario pro offerentibus & propter quos acceſſerūt, perficiatur; deinde & pro omnibus percipientib. idcircò ſub finem, ſeriem adiūgit cuiuſque cōgruam orationis quæ proounriata ſit. Quoniam enim nonnulli eorū qui foris adſtāt, in dubitationem ſæpè veniunt ambigētes & inquientes,

Quiſnam eſt ſcopus & ſenſus ac vis orationum quas minutatim ſacris præfectus ſacerdos recitanit? & deſiderant notitiam quandam etiam earum aſſequi: ideo diuini patres, quaſi omnium ſummam, per preces poſtulatorum indicem in hac incluſerunt; docentes qui requirunt, quaſi ex fimbria veſtimentum.

A Τίς ἄρα ὁ σκοπός, καὶ ἡ τῶν παρὰ τοῦ ἀρχιερέως ὑποψιθυριζομένων εὐχῶν ἔννοιά τε καὶ δύναμις; καὶ ἐφίενται εἴδησίν τινα καὶ τούτων καταλαβεῖν, κατὰ τοῦτο οἱ θεῖοι πατέρες, ὡς ἀνακεφαλαιῶσαι πάντων τῶν διὰ τῶν εὐχῶν αἰτουμένων, τὸν χαρακτῆρα ταύτης ἐποιήσαντο, διδάσκοντες τοὺς ἐπιζητοῦντας, ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕφασμα.

Virginalis autem corporis typus, participatio benedictionis & oblationis, frangitur quidem vt panis, diſtribuitur autem vt ineffabilis benedictionis communicatio communicantibus cum fide: vt oblatio autem plena ſanctimoniæ offerentibus, & B ſanctis viciſſim offertur: & ita à communicatione immaculati corporis, qui ex ea natus eſt Chriſtus Deus noſter, & pretioſi ſanguinis ſanctificatio & adoptio filiorum, fidelibus repræſentatur. Spiritalis autem benedictio, & alia bonorum ſuppeditatio, Chriſtianorum ex diſtributione panis corporis Deiparæ fit & creditur. Ac ille Dei ſpectator Moſes, olim ſanguinibus hircorum ac vitulorum aſpergebat populum, inquiens; *Hic ſanguis Teſtamenti Domini eſt:* Chriſtus verò & Deus, proprium corpus & proprium ſanguinem effudit, & miſcuit noui Teſtamenti calicem, inquiens; *hoc eſt corpus meum & ſanguis meus, quod frangitur, & qui effunditur in remiſſionem peccatorum; ita quotieſcunque editis panem, & calicem hunc bibitis, mortem*, & reſurrectionem meam *confitemini:* & ita in poſterum, cum tali cogitatione veſcimur pane, & poculum bibimus vt carnem & ſanguinem filij Dei; mortem & reſurrectionem confitentes Domini noſtri Ieſu Chriſti; cui gloria in ſæcula.

Ex distributione panis corporis Deipara in miſſa, fidelibus accedit benedictio.

Ὁ δὲ τοῦ παρθενικοῦ σώματος τύπος, ὁ μερισμὸς τῆς εὐλογίας καὶ προσφορᾶς, κλᾶται μὲν ὡς ἄρτος, διανέμεται δὲ ὡς ἀρρήτου εὐλογίας μετάληψις τοῖς μεταλαμβάνουσι μετὰ πίστεως· ὡς προσφορὰ δὲ τοῖς συνιερουργοῦσι πλήρης ἁγιωσύνης, B ἐκ τῶν ἁγίων ἀντιπροσφέρεται· καὶ οὕτως ἀπὸ μὲν τῆς μεταλήψεως τοῦ ἀχράντου σώματος τοῦ ἐξ αὐτῆς τεχθέντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, ὁ ἁγιασμὸς καὶ ἡ υἱοθεσία τοῖς πιστοῖς παρίσταται. ἡ δὲ πνευματικὴ εὐλογία, καὶ ἡ ἄλλη τῶν ἀγαθῶν χορηγία, τῶν Χριστιανῶν ἐστί, ἐκ τῆς διανομῆς τοῦ ἄρτου τοῦ σώματος τῆς θεοτόκου γίνεται καὶ πιστεύεται. Ὁ μὲν θεόπτης ἐκεῖνος Μωσῆς, πάλαι αἵματι τράγων καὶ μόσχων ἐρράντιζε τὸν λαόν, λέγων· Τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κυρίου ἐστίν. ὁ δὲ Χριστὸς καὶ Θεός, τὸ ἴδιον C σῶμα δέδωκε, καὶ ἴδιον αἷμα ἐξέχεε, καὶ ἐκέρασε τὸ καινῆς διαθήκης πόμα, λέγων, Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τὸ αἷμά μου, τὸ κλώμενον καὶ διαχεόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· ὥστε ὁσάκις ἐσθίετε τὸν ἄρτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασίν μου ὁμολογεῖτε. καὶ οὕτω λοιπὸν μετὰ τοιαύτης ἐννοίας, ἐσθίομεν τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον πίνομεν, ὡς σάρκα καὶ αἷμα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν ὁμολογοῦντες τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΑ ΠΕΡΙ τοῦ, Τίνων σύμβολα τὰ κατὰ τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν ἐπὶ τῆς θείας συνάξεως τελούμενα καθέστηκε.

SANCTI MAXIMI, DE ECCLESIASTICA MYSTAGOGIA, & quorumnam ſunt ſigna quæ in ſancta Eccleſia, in Diuina Synaxi ſeu Collecta peraguntur.

Ex editione Græco Latina Auguſtæ Vindelicor. apud Io. Prætorium an. 1599.

Gentiano Herueto Interprete.

QVOMOno fit ſapiens, accepta D occaſione, ſapientior, & iuſtus qui cognouit, adiicit vt accipiat (vt eſt diuinū prouerbiū) ipſe, ô omnium mihi maximè venerande, apertè ipſa docuiſti experiētia; re oſtendens, quidnam ſacra ſcriptura ſapienter quidem, ſed paulò obſcurius ſignificet.

ΠΩΣ σοφώτερος μετὰ λαβὼν ἀφορμὴν ὁ σοφός· καὶ δίκαιος γνοὺς, προσθήσει τοῦ δέχεσθαι, κατὰ τὴν θείαν παροιμίαν· σοφὸς αὐτός, πάντων μοι τιμιώτατε, κατ' αὐτὴν ἔδειξας τὴν πεῖραν, ἔργῳ δὲ δείξας ὅπερ ὁ θεῖος σοφὸς παροιμιάζεται λόγος

Ἅπαξ γὰρ ἀκούσαντός μου κατ' ἐπιδρομὴν ἐπιτόμως, ὡς οἷόν τε ἦν, ἀφηγουμένου τὰ ἄλλῳ τινὶ μεγάλῳ γέροντι καὶ ὄντως τὰ θεῖα σοφῷ περί τε τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἐπιτελουμένης ἁγίας συνάξεως, καλῶς τε καὶ μυστικῶς θεωρηθέντα, καὶ ὡς ἐνῆν μάλιστα διδασκαλικῶς· ἀπῄτεις με κατεπείγων ἐξ αὐτῆς ἔγγραφόν σοι ποιήσασθαι τὴν τούτων διήγησιν· λήθης φάρμακον καὶ βοήθειαν μνήμης ἔχειν τὸ γράμμα βεβουλημένος, φυσικῶς τὸν χρόνον ἐχούσης φασὶν δαμάζοντα· καὶ ἀνεπαισθήτως διὰ λήθης τὰς τῶν ἐναποκειμένων καλῶν συλᾶν τε καὶ ἀφανίζειν παντελῶς τοὺς τύπους καὶ τὰς εἰκόνας δυνάμενον. καὶ διὰ τοῦτο πάντως δεομένης τοῦ ἀνακαινίζοντος τρόπου, καθ' ὃν ἡ τοῦ λόγου δύναμις διὰ παντὸς ἀκμάζουσα συντηρεῖν πέφυκε τὴν μνήμην ἀπαθῆ καὶ ἀμείωτον. ὅσον δὲ τοῦ ἁπλῶς ἀκούειν τὸ καὶ διαμονὴν ἀκαθαίρετον τῶν ἀκουσθέντων ἐπιζητεῖν ἐστὶ σοφώτερον, ἐπίσταται πάντως πᾶς ὁ καὶ μικρὸν εὐφυΐας λογικῆς ἐπιμελούμενος, καὶ μὴ πάντη τῆς πρὸς τὸν λόγον οἰκειότητος ὑπάρχων ἀλλότριος. κἀγὼ μὲν ὤκνουν παρὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου (εἰρήσεται γὰρ τἀληθὲς) τὴν ὑπόθεσιν παραιτούμενος· οὐ τῷ μὴ θέλειν ὑμῖν, ἠγαπημένοι, πάντη τε τρόπῳ διδόναι κατὰ δύναμιν τὸ καταθύμιον· ἀλλὰ τῷ μήτε τῆς ἐναγούσης πρὸς τοῦτο τοὺς ἀξίους μετειληφέναι [τῆς] χάριτος, μήτε τὴν πεῖραν ἔχειν τῆς πρὸς τὸ λέγειν δυνάμεώς τε καὶ τέχνης, ἰδιωτείᾳ συντεθραμμένος, καὶ λόγων τεχνικῶν παντελῶς ἀμύητος ὑπάρχων, τῶν ἐν μόνῃ τῇ προφορᾷ τὴν χάριν ἐχόντων. οἷς οἱ πολλοὶ μάλιστα χαίρουσι, τῇ ἀκοῇ τὴν ἡδονὴν περιγράφοντες, κἂν εἰ μηδὲν τῶν τιμίων διὰ βάθους πολλάκις ἔχοιεν· καὶ τὸ κυριώτερον εἰπεῖν καὶ ἀληθέστερον, δεδοικέναι μὴ καθυβρίσειν τῇ εὐτελείᾳ τοῦ ἡμετέρου λόγου τὴν ἐκείνου τοῦ μακαρίου ἀνδρὸς περὶ τῶν θείων ὑφήγησίν τε καὶ νόησιν. ὅμως δ' οὖν ὕστερον τῇ βίᾳ τῆς ἀγάπης εἴξας, τῆς πάντων ἰσχυροτέρας, ἐδεξάμην ἑκὼν τὸ ἐπίταγμα· γελᾶσθαι μᾶλλον ἐπ' αὐθαδείᾳ τε καὶ ἀπαιδευσίᾳ, δι' εὐπείθειαν παρὰ τῶν μεμψιμοίρων ἑλόμενος, ἢ ὑμῖν διὰ τῆς ἀναβολῆς ἐν παντὶ καλῷ μὴ συμπροθυμεῖσθαι βούλεσθαι νομισθῆναι· τὴν περὶ τοῦ πῶς εἰπεῖν μέριμναν τῷ Θεῷ ἐπιρρίψας, τῷ μόνῳ θαυματουργῷ καὶ διδάσκοντι μὲν ἄνθρωπον γνῶσιν, τρανοῦντι δὲ γλῶσσαν * μογιλάλων, καὶ τοῖς ἀπόροις πόρον ἐπινοοῦντι· καὶ ἐγείροντι μὲν ἀπὸ γῆς πτωχόν, ἀπὸ δὲ κοπρίας ἀνυψοῦντι πένητα· τὸν σαρκικοῦ λέγω φρονήματος, καὶ τῆς δυσώδους τῶν παθῶν ἰλύος, τὸν πτωχὸν τῷ πνεύματι, ἢ τὸν κακίας πτωχεύοντα, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν πενόμενον ἕξεως. ἢ τοὐναντίον καὶ τὸν ἔτι τῷ νόμῳ τῆς σαρκὸς καὶ τοῖς πάθεσιν ἐνεχόμενον, καὶ διὰ τοῦτο τῆς κατ' ἀρετὴν καὶ [τὴν] γνῶσιν πτω-

A Cũ enim ea quæ ab alio quodã magno ſene & in rebus diuinis planè erudito, pulchrè & myſticè, & certa quadã (quãtũ fieri poterat) doctrinæ via & ratione, de ſancta Eccleſia & ſancta quæ in ea peragitur ſynaxi cõſiderata fuerant, me curſim, & quã breuiſſimẽ poterã ſemel narrantẽ audiſſes: vehemẽter vrgens à me poſtulaſti vt eorũ tibi narrationẽ ſcriptis mandarẽ, vt qui ſtatueres ſcripturã eſſe obliuionis medicamentũ & auxilium memoriæ, quæ (vt dicebas) habet naturaliter tempus, quod domat, & rerũ quæ in ea repoſitæ ſunt, B pulchrarũ & honeſtarũ typos & figuras, per obliuionẽ, poteſt inſenſibiliter auferre & penitus delere. Et ideo renouante ratione omnino indiget; qua dicendi facultas perpetuò vigens, impartibilem & minimè minuẽdam memoriã ſuæ puſſit naturæ cõſeruare. Quãtò autem ſit ſapientius hoc agere, vt quæ audita ſint, ita permaneant vt eripi nõ poſſint, quàm ſolũ modò audire, nemo omnino neſcit qui dicẽdi prꝗſtãtiæ vllã vel paruam curã geſſerit, & non ab omni cum ratione & eloquẽtia neceſſitudine ſit planè alienus. Atq; ego quidẽ in principio (verũ enim dicetur) C hoc ſuſcipere, impoſitũ argumentis onus recuſabã, non quòd nollẽ vobis (ô dilecti) omni ratione dare pro virib. quod eſſet gratum futurũ, ſed quòd neq; eius ſim gratiæ particeps quæ dignos poſſit ad hoc inducere, nec dicẽdi facultatis & exercitationis vllã habeã experientiã, vt qui in vita priuata ſim educatus, nec in artificioſæ eloquentiæ myſteriis vnquã fuerim omnino initiatus, quæ in ſola pronuntiatione habet gratiã, qua multi maximè delectãtur, qui auditione voluptatem circunſcribunt. Etſi ſæpe nihil quod ſit pre- D tioſũ magni ve faciũdũ, in profũdo habeat. Et quòd (vt id quod eſt penitus & verius, dicã) vererer ne beati illius viri ſũmę de rebus diuinis altiloquẽtiæ & pulcherrimæ contẽplationi, vili & abiecto meo ſermone iniuriã facerem. Poſteà tamẽ vi dilectionis (quæ eſt omnibus fortior) cedẽs, lubens, mandatũ ſuſcepi: mallẽs, ab iis qui ad reprehẽdẽdũ facilè mouẽtur, propter meam obedientiã, vt arrogãs & imperitus videri: quã per meã cunctationem in omni re honeſta, exiſtimari nolle vobis gratificari: quo modò ſit dicendum: in Deũ, curã & ſollicitudinẽ reiiciẽs, qui ſolꝰ eſt E operũ admirabiliũ effector, & docet quidem hominẽ ſcientiã, linguã autẽ eorũ qui impeditioris ſunt linguę, planã & expeditã efficit, & in dubiis exitũ inuenit: & *ex terra* quidem *mendicũ* excitat, è *ſtercore* verò *erigit pauperẽ*. Eũ dico, qui ex cogitatione carnali, & fœtido earũ quæ in carne inſunt perturbationũ cœno eſt egenꝰ: eũ qui eſt pauper ſpiritu, vel eũ qui eſt ex improbitate mẽdicus, & eget ex eo qui eſt in ipſa, habitu. Vel cõtra etiam eũ qui adhuc lege carnis & perturbationibꝰ detinetur: & propterea virtutis & ſciẽtiæ gratiæ

Scriptura eſt medicamentũ obliuionis.

Eloquentia. ſæpe nihil magnum habet in profundo.

* μογιλάλων. C.A.

Pſal. 112. 7.

Dionyſij Areopagita opus de Eccleſiaſtica Hierarchia

pauper eſt & egenus. Sed quoniam à ſanctiſſimo & vero Dei interprere Dionyſio Areopagita, io ſuo opere de Eccleſiaſtica Hierarchia: ea etiam ſigna quæ ſunt io ſanctæ ſynaxis myſterio, pro magnæ ſuæ mentis dignitate cooſiderata ſont: ſciendum eſt quòd non eadem, noſtra hæc oratio ouoc perſequitur: oec per eadem per quæ ille progreditur. Audaciæ eoim & arrogantiæ fuerit, & inſolentis adeò amentiæ proximum, eadẽ per quæ ille aggredi: vt qui nec ipſi comprehendere vel mente aſſequi poſſunt, ea etiam taoquam propria proferant myſteria, quę illi ſoli per ſpiritum manifeſtata ſunt. Sed quę etiam ab aliis, quæ comprehendi poſſiot, ex ipſa Dei voluntare accepta ſunt, ad diuinum efficiendum & exercendum eorum in diuinis ex deſiderio habitum: & per quæ eis conuenienter & commoderatè ſplendidiſſimus eorum quæ in myſterio peraguntur, radius intellectus ootus euadat: & eos qui deſiderio capti ſunt, apud ſe detioet, ne eius poſteri toto præſeotis vitæ tempore ſint ocioſi, non habentes qui ad illam diuinam vitis culturam cooducit ſermooem, qui pro ſpiritalis viris ſpiritali operatione, quod à principio per fraudem in præcepti traoſgreſſiooe, à maligno ſurreptum eſt, ſpiritalem diuioæ & in primis regiæ imaginis denarium ſcilicet reſtituit. Non autem omnia quæ à beato ſene myſticè cooſiderata ſuot, per ordioem dicere profiteor: oec ea ipſa quæ dicuotur, ita vt ab illo iotellecta & dicta ſunt. Ille enim præter id quòd erat philoſophus, & omoioo diſciplioæ magiſter: cùm per virtutis, & diuturnioris & ex ſcientia mirum in modum procedentis in rebus diuinis exercitatioois & diligētiæ copiam à materiæ vioculis & quæ io ipſa ſuot viſis, ſeipſum liberum conſtituiſſet: iure habebat & mentem diuioo ſplendore illuſtratam: & quæ proprerea iure poterat diuinè intueri ea quæ à multis non cernebantur, & orationem eorum quæ mente comprehenderat accuratiſſimam & perfectiſſimam interpretem, & quæ (cùm inſtar ſpeculi, à nulla perturbatiooum macula impediretur) purè poſſet aliis ea quæ nec mente compreheodi poterant, & deferre & dicere: adeò vt poſſent auditores, totam mentem oratione portatam iotueri. Quæ autem tota mente compreheoſa fuerant, toti eorum menti purè apparerent: & intercedente oratione, illa ad eos tranſmiſſa ab ipſis exciperentur: ſed ea quæ io memoria habeo, & quæ exiliter cogitatione complecti, & exiliùs poſſum dicere: piè tamen, gratia Dei qui quæ ſunt obſcura, illuminat. Neque enim vos exiſtimare oportere exiſtimo, qui iuſtè iudicare ſcitis: me aliter poſſe cogitare vel dicere, quàm vt poſſum cogitare vel dicere, & ſuperna

* τοῖς. C.A.
* δυναμένοις. C.A.
* ἐκθέσιν. C.A.
* αὐτόπτως. C.A.
* μνήμης. C.A.

A χρήζοντα καὶ πενόμενον χάριτος. Ἀλλ' ἐπειδὴ τῷ παναγίῳ καὶ ὄντως θεοφάντορι Διονυσίῳ τῷ Ἀρεοπαγίτῃ ἐν τῇ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας πραγματείᾳ, καὶ τὰ κατὰ τὴν ἱερὰν τῆς [ἁγίας] συνάξεως τελετὴν ἀξίως τῆς αὐτοῦ μεγαλονοίας τεθεώρηται σύμβολα· ἰστέον ὡς οὐ τὰ αὐτὰ νῦν ὁ λόγος διεξέρχεται, οὔτε διὰ τῶν αὐτῶν ἐκείνῳ προσέρχεται. Τολμηρὸν γὰρ καὶ αὔθαδες καὶ ἀπονοίας ἐγγύς, ἐγχειρεῖν τοῖς ἐκείνου πειρᾶσθαι * τὸν μή τε χωρεῖν αὐτὸν ἢ νοεῖν * δυνάμενον, καὶ ὡς ἴδια προσκομίζειν B τὰ ἐκείνῳ μόνῳ διὰ τοῦ πνεύματος φανερωθέντα μυστήρια. Ἀλλ' ὅσα καὶ ἄλλοις ὡς ληπτὰ παρ' αὐτοῦ φιλανθρώπως βουλήσει Θεοῦ παρελήφθη, πρὸς * ἔκθεσιν καὶ γυμνασίαν τῆς αὐτῶν ἐκείνων περὶ τὰ θεῖα κατὰ τὴν ἔφεσιν ἕξεως· καὶ δι' ὧν συμμέτρως αὐτοῖς ἡ παμφαὴς τῶν τελουμένων ἀκτὶς καταμετρουμένη καθίσταται γνώριμος, καὶ πρὸς ἑαυτὴν κατέχει τῷ πόθῳ περιληφθέντας, ἵνα μὴ παντελῶς οἱ μετ' αὐτὸν ὦσιν ἀργοί, τὴν πᾶσαν μὲν τοῦ χρόνου τῆς παρούσης ζωῆς ἡμέραν· οὐκ ἔχοντες τὸν πρὸς τὴν C θείαν ἐκείνην ἀμπελουργίαν μισθούμενον λόγον, τὸν ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας τοῦ πνευματικοῦ ἀμπελῶνος, ὃ συληθὲν κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ πονηροῦ δι' ἀπάτης κατὰ τὴν τῆς ἐντολῆς παράβασιν, πνευματικὸν τῆς θείας καὶ βασιλικωτάτης εἰκόνος δηνάριον ἀποδιδόντα. Οὐ πάντα δὲ τὰ τῷ μακαρίῳ γέροντι μυστικῶς θεωρηθέντα λέγειν καθεξῆς ἐπαγγέλλομαι, οὐδ' αὐτὰ τὰ λεγόμενα, ὡς ἐνοήθη [τε] παρ' ἐκείνου καὶ ἐλέχθη. Ἐκεῖνος γὰρ πρὸς τῷ φιλόσοφον εἶναι καὶ πάσης παιδείας διδάσκαλον, δι' ἀ- D ρετῆς περιουσίαν καὶ τῆς περὶ τὰ θεῖα χρονιωτέρας τε καὶ ἐπιστημονικωτέρας τριβῆς καὶ φιλοπονίας, τῶν τῆς ὕλης δεσμῶν καὶ τῶν κατ' αὐτὴν φαντασιῶν ἐλεύθερον ἑαυτὸν καταστήσας, τόν τε νοῦν εἰκότως εἶχε ταῖς θείαις αὐγαῖς περιλαμπόμενον, καὶ διὰ τοῦτο δυνάμενον * αὐτόπτως ὁρᾶν τὰ τοῖς πολλοῖς μὴ ὁρώμενα, καὶ τὸν λόγον ἑρμηνευτὴν ἀκριβέστατον τῶν νοηθέντων. Καὶ ἐσόπτρου δίκην ὑπ' οὐδεμιᾶς κηλῖδος παθῶν ἐμποδιζόμενον, ἀκραιφνῶς τὰ ἄλλοις μήτε νοηθῆναι δυνάμενα, καὶ φέρειν καὶ λέγειν ἰσχύοντα· ὡς δύνασθαι τοὺς ἀκροατὰς ὅλον μὲν τῷ λόγῳ τὸν νοῦν ὁρᾶν ἐποχούμενον, ὅλα δ' ὅλῳ τῷ νῷ καθα- E ρῶς ἐμφαίνεσθαι τὰ νοηθέντα· καὶ διὰ τῆς τοῦ λόγου μεσιτείας αὐτοῖς διαπορθμευόμενα δέξασθαι. Ἀλλ' ὅσα διὰ * μνήμης τε φέρω, καὶ ὡς νοεῖν ἀμυδρῶς, καὶ λέγειν ἀμυδρότερον δύναμαι· πλὴν εὐσεβῶς, χάριτι τοῦ τὰ ἐσκοτισμένα φωτίζοντος Θεοῦ. Μηδὲ γὰρ οἴεσθαι δεῖν ὑμᾶς ὑπολαμβάνω δικαίως κρίνειν, εἰδότας ἄλλως * μὲν νοεῖν ἢ λέγειν δύνασθαι, ἢ ὡς νοεῖν καὶ λέγειν δύναμαι, καὶ ἢ ἄνωθεν

concedi

χάρις ἐνδίδωσιν οἰκείως τῆς ἀναλογούσης μοι προσηκούσης δυνάμεως. * καὶ ὁ παραδοὺς μάλιστα καὶ διδάξας ἐστὶν ὑψηλότατος. ἐπεὶ τὸ τὰ ἴσα ζητεῖν παρὰ τῶν μὴ ἴσων τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν γνῶσιν, οὐ πόῤῥω μοι δοκεῖ τυγχάνειν τῶν δεῖξαι πειρωμένων τῷ ἡλίῳ κατὰ τὸ ἴσον τὴν σελήνην φωτίζουσαν· καὶ τὰ μὴ πάντη ταὐτὰ συμβαίνειν ἀλλήλοις, κατὰ πάντα δύνασθαι βιαζομένα. ὅπερ * ἀμήχανον. ἡγείσθω δὲ Θεὸς τῶν λεγομένων τε καὶ νοουμένων, ὁ μόνος νοῦς τῶν νοούντων καὶ νοουμένων, καὶ λόγος τῶν λεγόντων καὶ λεγομένων, καὶ ζωὴ τῶν ζώντων καὶ ζωουμένων, καὶ πᾶσι πάντα καὶ ὢν καὶ γινόμενος, δι' αὐτὰ τὰ ὄντα καὶ τὰ γινόμενα. δι' ἑαυτὸν δὲ οὐδὲν κατ' οὐδένα τρόπον οὐδαμῶς οὔτε ὢν οὔτε γινόμενος, τῷ ἅ τι τῶν ὄντων ἐστὶ καὶ γινομένων· οἷα μηδενὶ τὸ παράπαν τῶν ὄντων φυσικῶς συντασσόμενος. καὶ διὰ τοῦτο τὸ μὴ εἶναι μᾶλλον, διὰ τὸ ὑπερεῖναι, ὡς οἰκειότερον ἐπ' αὐτοῦ λεγόμενον προσιέμενος. δεῖ γὰρ, εἴπερ ὡς ἀληθῶς τὸ γνῶναι διαφορὰν Θεοῦ καὶ κτισμάτων ἐστὶν ἀναγκαῖον ἡμῖν, θέσιν εἶναι τοῦ ὑπερόντος τὴν τῶν ὄντων ἀφαίρεσιν, καὶ τὴν τῶν ὄντων θέσιν, εἶναι τοῦ ὑπερόντος ἀφαίρεσιν· καὶ ἄμφω περὶ τὸν αὐτὸν εὐσεβῶς θεωρεῖσθαι τὰς προσηγορίας, καὶ μηδεμίαν κυρίως δύνασθαι, τὸ εἶναι φημὶ καὶ μὴ εἶναι· ἄμφω μὲν κυρίως. ὡς τῆς μὲν τοῦ εἶναι τοῦ Θεοῦ κατ' αἰτίαν τῶν ὄντων θετικῆς· τῆς δὲ καθ' ὑπεροχὴν αἰτίας τοῦ εἶναι πάσης τῶν ὄντων ἀφαιρετικῆς. καὶ μηδεμίαν κυρίως πάλιν· ὡς οὐδεμίας τῆς κατ' οὐσίαν αὐτὴν καὶ φύσιν τοῦ τί εἶναι τοῦ ζητουμένου θέσιν παριστώσης. ᾧ γὰρ μηδὲν τὸ σύνολον φυσικῶς κατ' αἰτίαν συνέζευκται, ἢ ὂν ἢ μὴ ὄν· τούτῳ οὐδὲν τῶν ὄντων καὶ λεγομένων, οὐδὲ τῶν μὴ ὄντων καὶ μὴ λεγομένων, εἰκότως ἐστὶν ἐγγύς. ἁπλῆν γὰρ καὶ ἄγνωστον καὶ πᾶσιν ἄβατον ἔχει τὴν ὕπαρξιν, καὶ παντελῶς ἀνερμήνευτον, καὶ πάσης καταφάσεώς τε καὶ ἀποφάσεως οὖσαν ἐπέκεινα. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. ἐπὶ δὲ τὴν προκειμένην τῷ λόγῳ ὑπόθεσιν ἔλθωμεν.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Πῶς τε καὶ ποίῳ τρόπῳ εἰκών ἐστι καὶ τύπος Θεοῦ ἡ ἁγία ἐκκλησία.

ΤΗΝ τοίνυν ἁγίαν ἐκκλησίαν κατὰ πρώτην θεωρίας ἐπιβολὴν τύπον καὶ εἰκόνα Θεοῦ φέρειν, ἔλεγεν ὁ μακάριος γέρων ἐκεῖνος· ὡς τὴν αὐτὴν αὐτῷ κατὰ μίμησιν καὶ τύπον ἐνέργειαν ἔχουσαν. ὥσπερ γὰρ ὁ Θεὸς πάντα τῇ ἀπείρῳ δυνάμει ποιήσας, καὶ εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, συνέχει καὶ συνάγει καὶ περιγράφει, καὶ ἀλλήλοις καὶ ἑαυτῷ προνοητικῶς ἐνδιασφίγγει τά τε νοητὰ καὶ τὰ αἰσθητά·

A concedit gratia, quæ poteſtatis mihi propriè conuenientis & commoderatæ curam gerit: & ſi maximè is qui tradidit & docuit, ſit altiſſimus. Ab iis enim qui virtute & cognitione non ſunt æquales, æqualia quærere, propemodum perinde eſſe videtur ac ſi qui oſtendere conentur, lunam æquè ac ſolem lumen præbere: & quæ non ſunt omnino eadem, poſſe inter ſe in omnibus conuenire: quod omnino fieri non poteſt. Dux autem ſit Deus eorum quæ & mente cogitantur & quæ dicuntur: qui ſolus eſt mens eorum qui B mente agitant, & eorum quæ in mente verſantur: & ratio eorum qui dicunt, & eorum quæ dicuntur, & eorum quæ viuunt, & eorum quæ vitalia redduntur: & eſt omnibus omnia, & eſt & generatur, cùm ſit omnibus quæ ſunt & fiunt longè ſuperior, vt qui nulli eorum quæ ſunt omnino naturaliter coniungatur: & ideò non eſſe (propterea quod quicquid eſt, immenſo interuallo ſuperat) tanquam magis propriè de ſe dictum admittit. Oportet enim (ſiquidem Dei & creaturarum noſſe differentiam neceſſe eſt) ſtatui id quod omnia quæ ſunt, ſuperat: eſſe eo- C rum quæ ſunt ablationem: & ſtatui ea quæ ſunt, eſſe ablationem eius quod omnia quæ ſunt, ſuperat. Et vtramque ablationem, de ipſis piè conſiderare, & nullam propriè, vtpote quòd illa quidem Deum eſſe ſtatuat ex cauſa eorum quæ ſunt: hæc verò quæ per excellentiam cauſa eſt, ab iis quæ ſunt, omnino ſuum eſſe auferat: & nullam rurſus propriè: nempe quòd nulla conſtituat id de quo quæritur, ex ipſa ſubſtantia & natura eius quod eſt, eſſe. Cui enim nihil omnino naturaliter ex cauſa coniunctum eſt, ſiue D id quod eſt, ſiue id quod non eſt; nihil eorum quæ non ſunt & non dicuntur, ad eum propè accedit. Habet enim ſimplicem & ignotam, & ad quam nullus adire poteſt ſubſtantiam, & quæ omnino explicari non poteſt, & quæ omnem affirmationem & negationem ſuperat. Et de his quidem hactenus. Ad propoſitum autem de quo dicamus, argumentum, veniamus.

* κ. ἢ ἀδύνατον. C A.

CAP. I.

E *Quomodo & quanam ratione Dei typus & figura eſt ſancta Eccleſia.*

SANCTAM ergo Eccleſiam, in primo contemplationis ingreſſu, dixit beatus ille ſenex, ferre Dei typum & imaginem: vt quæ in imitatione & figura eandem habeat operationem. Sicut enim Deus qui infinita ſua potentia omnia fecit: & inuicem & ſibi ipſi, ea quæ mente intelliguntur & ea quæ ſunt ſenſilia, per prouidentiam conſtringit & connectit:

& circa ſe (tanquam cauſam, & principium, A
& finem) omnia continens: quæ ſecundùm
naturam ſunt à ſe inuicem ſeiunctiſſima,
per vnam qua ad ipſum, tanquam ad prin-
cipium referuntur, facultatem, facit vt inter
* ἀδιάφορον. C.A. ſe inuicem conſentiant: Per quam, ad eun-
dem motum & ſubſtantiam nec diſcriminis
nec concluſionis quicquam habentem, om-
nia deducuntur: ita vt nihil ex iis quæ
ſunt, principaliter in naturæ vel motus dif-
ferentia diſſideat vel diſiungatur: cùm om-
nia in vna vnius principij & cauſæ quæ
diſſolui non poteſt, relatione & cuſtodia in-
confuſè coaluerint, quæ omnes, & quæ in
omnibus (pro vniuſcuiuſque eorum quæ B
ſunt natura) conſiderantur habitudines, o-
cioſas inanéſque efficit & operit: non quòd
eas corrumpat & perimat & vt non ſint effi
ciat, ſed quòd vincat & ſupereminear, vt
totum partes (vel ipſa potiùs, totius cauſa)
ſupereminet: per quam, & ipſum totum &
partes totius, vt & apparerent & eſſent, na-
turam ſortita ſunt: vt quæ totam cauſam
habeant, eis immodico lumine præfulgen-
tem: & ſicut ſol qui omnia claritate ſuperat,
ſtellarum naturam & poteſtatem: ita etiam
eorum vt effectorum cauſam ſubſtantiam
* τῇ ἀναφορᾷ C.A. obtegentem. Sicut enim partes à toto, ita C
etiam effecta à cauſa, vt & propriè ſint &
cognoſcantur, accepêre: & vt ocioſam, &
planè ceſſantem ſuam babeant proprieta-
tem, quando ab ea quæ ſitad cauſam rela-
tione comprehenſam in vna (vt dictum eſt)
eius quæ ad ipſam refertur, habitudine, qua-
litatè acceperit. Qui eſt enim omnia in om-
nibus, qui infinitis menſuris omnia ſuperat,
Deus: vel maximè ſolus ab iis qui ſunt
pura mente, videbitur, quando mens, na-
turales, eorum quæ ſunt, rationes con- D
templatiuè colligens, in ipſum Deum de-
ſinet, vt qui ſit cauſa, principium & finis
Eccleſia in Chriſtianis eadem aliquid quod Deus facit. totius productionis & generationis, & ad
res omnes continendas baſis inſeparabilis.
Eodem modo etiam ſancta Dei Ecelesia,
eadem quæ Deus in nos (vt quæ ſit exem-
plar archetypum) facere oſtendetur. Cùm
enim ſint propemodum innumerabiles vi-
ri, mulieres, & pueri; & genere, & forma,
& gentibus, & lingua, & viuendi ratione,
& ætate ſtudiiſque, animis, artibus, &
moribus; rurſus autem ſcientia, auctorita- F
te, fortuna, ordine, ſtatu, & habitu pluri-
mùm à ſe inuicem ſeiuncti & differentes;
qui in ea ſunt & ab ea ſpiritu rurſus ſunt
generati & recreati; vnam ex æquo omni-
bus dat & largitur diuinam formam & ap-
pellationem, vt à Chtiſto ſcilicet ſint & no-
minentur: Et vt per fidem ſimplex ſit, &
quæ diuidi & ſeiungi non poſſit relatio &
habitudo: quæ multas atque adeò inenar-
rabiles quę ſunt in vnoquoque differentias,
ne quòd ſunt quidem, cognoſci permittit,

A καὶ περὶ ἑαυτὸν ὡς αἰτίαν, καὶ ἀρχὴν καὶ τέλος πε-
ριεκρατῶν, τὰ κατὰ τὴν φύσιν ἀλλήλων διεστηκότα,
κατὰ μίαν τὴν πρὸς αὐτὸν ὡς ἀρχὴν σχέσεως δύ-
ναμιν ἀλλήλοις συννενευκότα ποιεῖ. καθ' ἣν εἰς
ταυτότητα κινήσεώς τε καὶ ὑπάρξεως * ἀδιάφ-
θορον καὶ ἀσύγχυτον ἄγεται τὰ πάντα, πρὸς οὐδὲν
οὐδενὸς τῶν ὄντων προηγουμένως κατὰ φύσεως δια-
φορὰν ἢ κινήσεως στασιάζοντός τε καὶ διαιρουμένου·
πάντων πᾶσι κατὰ τὴν μίαν τῆς μόνης ἀρχῆς καὶ
αἰτίας ἀδιάλυτον σχέσιν τε καὶ φρουρὰν ἀφύρτως
συμπεφυκότων· τὴν πάσας τε καὶ ἐπὶ πᾶσι κατὰ
B τὴν ἑκάστου τῶν ὄντων φύσιν θεωρουμένας ἰδικὰς
σχέσεις καταργοῦσάν τε καὶ ἐπικαλύπτουσαν. οὐ τῷ
φθείρειν αὐτὰς καὶ ἀναιρεῖν, καὶ μὴ εἶναι ποιεῖν· ἀλλὰ
τῷ νικᾶν καὶ ὑπερφαίνεσθαι, ὥσπερ ὁλότης μερῶν,
ἢ καὶ αὐτῆς αἰτία τῆς ὁλότητος ἐπιφαινομένη. καθ' ἣν
ἥ τε ὁλότης αὐτὴ καὶ τὰ τῆς ὁλότητος μέρη φαίνε-
σθαί τε καὶ εἶναι πέφυκεν· ὡς ὅλην ἔχοντα τὴν αἰ-
τίαν ἑαυτῶν ὑπερλάμπουσαν. καὶ ὥσπερ ἥλιος ὑ-
περφανεὶς ἀστέρων καὶ φύσει καὶ δυνάμει, οὕτω τὴν
αὐτῶν ὡς αἰτιατῶν αἰτίας καλύπτουσαν ὕπαρξιν.
πέφυκε γὰρ ὥσπερ ἐκ τῆς ὁλότητος τὰ μέρη, οὕτω
C καὶ ἐκ τῆς αἰτίας τὰ αἰτιατὰ καὶ εἶναι κυρίως καὶ
γνωρίζεσθαι· καὶ τὴν ἑαυτῶν σχολάζουσαν ἔχειν ἰ-
διότητα· ἡνίκα * τῆς πρὸς τὴν αἰτίαν ἀναφορᾶς
περιληφθέντα ποιωθῇ δι' ὅλου· κατὰ τὴν μίαν, ὡς
εἴρηται, τῆς πρὸς αὐτὴν σχέσεως δύναμιν. πάντα
γὰρ ἐν πᾶσιν ὢν ὁ ἀπείροις μέτροις ὑπὲρ πάντα
Θεὸς μονώτατος τοῖς καθαροῖς τὴν διάνοιαν ὁρα-
θήσεται· ἡνίκα ὁ νοῦς τοὺς τῶν ὄντων θεωρητικῶς ἀ-
ναλεξάμενος λόγους, εἰς αὐτὸν καταλήξῃ τὸν Θεόν,
D ὡς αἰτίαν καὶ ἀρχὴν καὶ τέλος τῆς τῶν ὅλων παρα-
γωγῆς καὶ γενέσεως, καὶ πυθμένα τῆς πάντων πε-
ριοχῆς ἀδιάστατον. κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἁγία
τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία τὰ αὐτὰ τῷ Θεῷ περὶ ἡμᾶς
ὡς ἀρχετύπου εἰκὼν ἐνεργοῦσα δειχθήσεται. πολ-
λῶν γὰρ ὄντων καὶ ἀπείρων ἀριθμῷ σχεδὸν, ἀν-
δρῶν τε καὶ γυναικῶν καὶ παίδων, γένει τε καὶ εἴδει, καὶ
ἔθνεσι καὶ γλώσσαις, καὶ βίοις καὶ ἡλικίαις, καὶ γνώ-
μαις καὶ τέχναις, καὶ τρόποις καὶ ἔθεσι καὶ ἐπιτηδεύ-
μασι· ἐπιστήμαις τε αὖ, καὶ ἀξιώμασι καὶ τύχαις καὶ
F χαρακτῆρσι καὶ ἕξεσιν, ἀλλήλων διῃρημένων τε καὶ
πλεῖστον διαφερόντων τῶν εἰς αὐτὴν γινομένων, καὶ
ὑπ' αὐτῆς ἀναγεννωμένων τε καὶ ἀναδημιουργου-
μένων τῷ πνεύματι· μίαν πᾶσι κατὰ τὸ ἴσον δίδωσι
καὶ χαρίζεται * μίαν μορφὴν καὶ προσηγορίαν, τὸ
ἀπὸ Χριστοῦ καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι· καὶ μίαν τὴν
κατὰ τὴν πίστιν ἁπλῆν τε καὶ ἀμερῆ καὶ ἀδιαίρετον σχέσιν
τὴν τὰς πολλὰς καὶ ἀμυθήτους περὶ ἕκαστον οὔσας δια-
φορὰς, οὐδ' ὅτι κἂν εἰσι συγχωροῦσαν γνωρίζεσθαι,

διὰ τὴν τῶν πάντων εἰς αὐτὴν καθολικὴν ἀναφορὰν καὶ συνέλευσιν· καθ' ἣν οὐδεὶς τὸ παράπαν οὐδὲν ἑαυτοῦ τοῦ κοινοῦ διωρισμένος ἐστὶ πάντων συμπεφυκότων ἀλλήλοις καὶ συνημμένων, κατὰ τὴν μίαν ἁπλῆν τε καὶ ἀδιαίρετον τῆς πίστεως χάριν καὶ δύναμιν. ἦν γὰρ πάντων [φησίν.] ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία. ὡς ἐκ διαφόρων μελῶν σῶμα ἓν καὶ εἶναι καὶ ὁρᾶσθαι καὶ * αὐτοῦ Χριστοῦ τῆς ἀληθινῆς ἡμῶν κεφαλῆς ὄντως ἄξιον. ἐν ᾧ φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος οὐκ ἔστιν ἄρρεν, οὐδὲ θῆλυ, οὔτε Ἰουδαῖος, οὔτε Ἕλλην, οὔτε περιτομή, οὔτε ἀκροβυστία, οὔτε βάρβαρος, οὔτε Σκύθης· οὔτε δοῦλος, οὔτε ἐλεύθερος· ἀλλὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν αὐτός, ὁ πάντα κατὰ μίαν ἁπλῆν τῆς ἀγαθότητος ἀπειρόσοφον δύναμιν ἑαυτῷ περικλείων, ὥσπερ κέντρον εὐθειῶν τινων ἐξημμένων αὐτοῦ, κατὰ μίαν ἁπλῆν καὶ ἑνιαίαν αἰτίαν καὶ δύναμιν, [καὶ] τὰς ἀρχὰς τῶν ὄντων τοῖς πέρασιν οὐκ ἐῶν συναφίστασθαι, κύκλῳ περιγράφων αὐτῶν τὰς * ἐκστάσεις, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἄγων τοὺς τῶν ὄντων καὶ ὑπ' αὐτοῦ γενομένων διορισμούς· ἵνα μὴ ἀλλήλων παντάπασιν ἀλλότρια ἢ καὶ ἐχθρὰ τὰ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ κτίσματα καὶ ποιήματα, οὐκ ἔχοντα περὶ τί καὶ * ὅποι τὸ φίλον τε καὶ εἰρηνικὸν καὶ αὐτὸν πρὸς ἄλληλα * δείξωσι· καὶ κινδυνεύσῃ αὖθις καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι εἰς τὸ μὴ ὂν μεταπεσεῖν τοῦ Θεοῦ χωριζόμενον. Εἰκὼν μὲν οὖν ἐστι τοῦ Θεοῦ, καθὼς εἴρηται, ἡ ἁγία [τοῦ Θεοῦ] ἐκκλησία· ὡς τὴν αὐτὴν τῷ Θεῷ περὶ τοὺς πιστοὺς ἐνεργοῦσα ἕνωσιν, κἂν διάφοροι τοῖς ἰδιώμασι, καὶ ἐκ διαφόρων καὶ τόπων καὶ τρόπων, οἱ κατ' αὐτὴν διὰ τῆς πίστεως ἑνοποιούμενοι τυγχάνωσιν ὄντες· ἣν περὶ τὰς οὐσίας τῶν ὄντων ἀσυγχύτως αὐτὸς ἐνεργεῖν πέφυκεν ὁ Θεός, τὸ περὶ αὐτὰς διάφορον, ὡς δέδεικται, τῇ πρὸς ἑαυτόν, ὡς αἰτίαν καὶ ἀρχὴν καὶ τέλος, ἀναφορᾷ τε καὶ ἑνώσει παραμυθούμενός τε καὶ ταὐτὸ ποιούμενος.

A quòd omnes in eam generaliter referantur & conueniant, per quam nemo omnino ſibi ipſi à communi ſeiunctus eſt: cùm omnes inter ſe inuicem coaleſcentes in vna ſimplici & quæ nequit diuidi, fidei gratia & poteſtate coniuncti ſint. *Erat enim omnium* (inquit) *cor & anima vna*: [Act. 4. 32.] adeò vt ex diuerſis membris corpus vnum & eſſet & videretur, & ipſo Chriſto vero noſtro capite verè dignum: [Galat. 3. 28.] [* αὐτὸ. C. A.] in quo (inquit diuinus Apoſtolus) *non eſt maſculus nec fœmina, nec Iudæus, nec Græcus*, nec circuncisio, nec præputium, nec Barbarus, nec Scytha, nec ſeruus, nec liber: ſed B omnia & in omnibus ipſe qui omnia per vnam ſimplicem bonitatis infinitam eandémque ſapientiſſimam poteſtatem in ſeipſo includit (veluti centrum, à quo dependent aliquot rectæ lineæ) vna ſimplici & ſingulari ac vniuente cauſa & poteſtate, eorum quæ ſunt, principia, non ſinens finibus ſeiungi; eorum productiones circunſcribens: & eorum quæ ſunt & ab ipſo facta ſunt, definitiones ad ſeipſum deducens, [* ἐκτάσεις.] ne ſint omnino ſibi inter ſe aliena & inimica vnius Dei effecta & opificia, cùm non habeant, quânam [* ὅπου.] C in re & vbi amicitiam, pacem, & ſe inter ſe eſſe eadem poſſint oſtendere: & venient in diſcrimen, [* δείξωσι, καὶ κινδυνεύσῃ.] ne ipſa eorum ſubſtantia eò vt non ſit recidat, ſi à Deo ſeparentur. Eſt ergo Dei imago, ſancta (vt dictum eſt) Dei Eccleſia: vt quæ eandem (quam Deus) in fideles vnionem efficiat, etſi ſint proprietatibus diuerſi & ex diuerſis & locis & moribus, qui in ea per fidem ſunt vniti: quam in eorum quæ ſunt, ſubſtantiis, inconfuſè facit Deus, eam, quæ eſt in ipſis differentiam, eaque ſit ad ſeipſum tanquam ad cauſam, principium, & finem (vt dictum eſt) relatione & D vnione, & conſolans, & idem faciens.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Περὶ τοῦ πῶς καὶ τίνα τρόπον εἰκών ἐστι τοῦ ἐξ ὁρατῶν καὶ ἀοράτων οὐσιῶν ὑφεστῶτος κόσμου ἡ ἁγία ἐκκλησία.

ΚΑΤΑ δευτέραν δὲ θεωρίας ἐπιβολήν, τοῦ σύμπαντος κόσμου, τοῦ ἐξ ὁρατῶν καὶ ἀοράτων οὐσιῶν ὑφεστῶτος, εἶναι τύπον καὶ εἰκόνα, τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, ἔφασκεν· ὡς τὴν αὐτὴν αὐτῷ καὶ ἕνωσιν καὶ διάκρισιν ἐπιδεχομένην. ὥσπερ γὰρ αὕτη κατὰ τὴν οἰκοδομὴν εἷς οἶκος ὑπάρχουσα, τὴν κατὰ τὴν θέσιν τοῦ σχήματος ποιᾷ ἰδιότητι δέχεται διαφοράν, διαιρουμένη εἴς τε τὸν μόνοις ἱερεῦσί τε καὶ λειτουργοῖς ἀπόκληρον τόπον, ὃν καλοῦμεν ἱερατεῖον· καὶ τὸν πᾶσι τοῖς πιστοῖς λαοῖς πρὸς ἐπίβασιν ἄδετον, ὃν καλοῦμεν ναόν.

Cap. II.

Quomodo & quanam ratione, Eccleſia eſt imago mundi, qui conſtat ex ſubſtantiis quæ ſub aſpectum cadunt, & quæ non cadunt.

E IN ſecundo autem contemplationis loco, vniuerſi mundi qui conſtat ex ſubſtantiis quæ ſub aſpectũ non cadunt & quæ cadunt, eſſe typum & figuram dixit, ſanctam Eccleſiam: vt quæ, eandem (quam ipſe) vnionem & diſcretionem accipiat. Quemadmodum enim ipſa, cum ædificatione quidem vna ſit domus: ex quadã quæ eſt in figuræ poſitione, proprietate differentiam accipit, dũ diuiditur, & in locũ ſolis ſacerdotibus & miniſtris attributũ, nempe ἱερατεῖον (hoc eſt, ſacrarium) [Eccleſia duæ partes.] & eum ad quẽ patet aditus omnibus populis fidelibus, quem vocamus ναὸν, id eſt templũ.

Rurſus vna eſt io ſubſtantia: vt quæ non vnà cũ ſuis partibus propter ipſarũ inter ſe inuicem partium differẽtiam diuidatur: ſed etiã partes ipſas, ſui ipſius ad vnũ relatiooe, ab ea quæ eſt in vocatione, differentia liberat: & ambo idem inter ſe eſſe oſtendit, & alterũ alteri viciſſim idem eſſe, quod vtrumque ſibi ipſi efficit. Et ſacrarium quidẽ potentia templum reddẽs, vt quod diuini myſterij ad finẽ relatione conſecretur: Et rurſus templum, Sacrarium ipſum actu hab eos diuini ſui myſterij principium: per vtrumque vna & eadem permanent. Ita etiam qui à Deo per generationem deductus eſt, eorum quæ ſunt, mundus: qui & in mundum qui intelligeotia percipitur & intelligentiis & incorporeis ſubſtaotiis completur, & in hunc ſenſilem & corporeum & qui ex multis formis & naturis magnificè eſt contextus, diuiditur: cùm ſit quodammodo alia nõ manufacta Eccleſia, per hanc manufactam apertè oſtenditur. Et veluti ſacrarium habens ſuperiorem mũdum, & ſuperioribus poteſtatibus attributũ: Templum autem, eum qui eſt inferiùs, & iis ceſſit quibus vt per ſenſum viuerent, obtigit. Rurſus vnus eſt mundus; & vnà cum ſuis partibus non diuiditur: contrà autem, ipſarum etiam partiũ quam ex naturali proprietate habent differentiam, ad id quod eſt ſui ipſius vnum & diuidi non poteſt: relatione circumſcribens & eundem eſſe ſibi & inter ſe inuicem citra coofuſionem & totum ingredi, & ambos totum ipſum taoquã partes vouin complere: & itidem tanquam totum & partes & vnica forma, plenéque & integrè compleri indicans. Totus enim mũdus qui intelligentia percipitur, à toto mundo ſenſili formis ſymbolicis myſticè figuratis, ab iis cernitur qui poſſunt videre. Et totus ſenſilis, toti ei qui mẽte percipitur in mẽte per cognitionem ratiooibus ſimplex effectus, vnum eſt. Hic enim in illo eſt, rationibus: & ille in hoc, figuris: & eorum eſt operatio, periode ac ſi fuerit *rota in rota*, vt dicit mirabilis rerum magnarum ſpectator Ezechiel: id de duobus (vt puto) mundis, dicens. Et rurſus: *Inuiſibilia enim ipſius à creatione mundi, operibus intellecta conſpiciuntur, ait diuinus Apoſtolus.* Et ſi videntur per ea quæ apparent, ea quæ non apparent, ſicut ſcriptum eſt: multò magis vtique per ea quæ noo videntur, ab iis qui diuinæ contemplationi animum adhibenr: ea quæ apparent, intelligentur. Eorum enim quæ mente percipiuntur ſymbolica quæ fit per ea quæ ſub aſpectum cadunt, contemplatio: eſt eorum quæ videntur, per ea quæ ſub aſpectum non cadunt, ſpiritalis ſcientia & intelligentia. Oportet enim, ea quæ ſe inuicem ſignificãt, habere omnino veras & claras ſui inuicẽ demonſtrationes: & eã quæ eſt in ipſis relationẽ ſeu habitudinẽ, nulla ex parte lædi poſſe.

Sacrariũ conſecratur ad finem diuini myſterij.

Ezech. 1. & 10

Rom. 1.

A πάλιν μία ἐστὶ κατὰ τὴν ὑπόστασιν, οὐ συνδιαιρουμένη τοῖς ἑαυτῆς μέρεσι, διὰ τὴν ἑαυτῶν πρὸς ἄλληλα τῶν μερῶν διαφοράν· ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τῇ πρὸς τὸ ἓν ἑαυτῆς ἀναφορᾷ τὰ μέρη τῆς ἐν τῇ κλήσει διαφορᾶς ἀπολύουσα· καὶ ταὐτὸν ἀλλήλοις ἄμφω δεικνύουσα· καὶ θάτερον θατέρῳ κατ' ἐπαλλαγὴν ὑπάρχον, ὅπερ ἑκάτερον ἑαυτῷ καθέστηκεν ἀποφαίνουσα· ἱερατεῖον μὲν τὸν ναὸν κατὰ τὴν δύναμιν τῇ πρὸς τὸ πέρας ἀναφορᾷ τῆς μυσταγωγίας ἱερουργούμενον· καὶ ἔμπαλιν ναὸν τὸ ἱερατεῖον, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἰδίας αὐτὸν ἔχον μυσταγωγίας ἀρχήν, μία δι' ἀμφοῖν καὶ ἡ αὐτὴ διαμένει· B οὕτω καὶ ὁ ἐκ Θεοῦ κατὰ γένεσιν παρηγμένος σύμπας τῶν ὄντων κόσμος, διαιρούμενος εἴς τε τὸν νοητὸν κόσμον, τὸν ἐκ νοερῶν καὶ ἀσωμάτων οὐσιῶν συμπληρούμενον· καὶ τὸν αἰσθητὸν τοῦτον καὶ σωματικόν, καὶ ἐκ πολλῶν μεγαλοφυῶς συνυφασμένον εἰδῶν τε καὶ φύσεων· ἄλλη πως ὑπάρχων ἀχειροποίητος ἐκκλησία, διὰ ταύτης τῆς χειροποιήτου σοφῶς ὑποφαίνεται. καὶ ἱερατεῖον μὲν ὥσπερ ἔχων τὸν ἄνω κόσμον, καὶ τοῖς ἄνω προσνενεμημένον δυνάμεσι. ναὸν δὲ τὸν κάτω καὶ τοῖς δι' αἰσθήσεως ζῆν λαχοῦσι προσκεχωρημένον. πάλιν εἷς ἐστὶ κόσμος τοῖς ἑαυτοῦ μὴ συνδιαιρούμενος μέρεσι· τουναντίον δὲ καὶ αὐτῶν τῶν μερῶν τὴν ἐξ ἰδιότητος φυσικῆς διαφοράν, τῇ πρὸς τὸ ἓν ἑαυτοῦ καὶ ἀδιαίρετον ἀναφορᾷ περιγράφων, καὶ ταὐτὸ ἑαυτῷ τε καὶ ἀλλήλοις ἀσυγχύτως ἐναλλὰξ ὄντα καὶ θάτερον θατέρῳ, ὅλον ὅλῳ δεικνὺς ἐμβεβηκότα· καὶ ἄμφω ὅλον αὐτὸν ὡς μέρη ἕνα συμπληροῦντας. καὶ κατ' αὐτὸν ὡς ὅλον μέρη ἑνοειδῶς τε καὶ ὁλικῶς συμπληρουμένους. ὅλος γὰρ ὁ νοητὸς κόσμος ὅλῳ τῷ αἰσθητῷ μυστικῶς τοῖς συμβολικοῖς εἴδεσι τυπούμενος φαίνεται τοῖς ὁρᾶν δυναμένοις, D καὶ ὅλος ὅλῳ τῷ νοητῷ ὁ αἰσθητὸς γνωστικῶς κατὰ νοῦν τοῖς λόγοις ἁπλούμενος ἐνυπάρχων ἐστίν. ἐν ἐκείνῳ γὰρ οὗτος τοῖς λόγοις ἐστί, κἀκεῖνος ἐν τούτῳ τοῖς τύποις. καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ἕν, καθὼς ἂν εἴη τροχὸς ἐν τῷ τροχῷ· φησὶν ὁ θαυμαστὸς τῶν μεγάλων θεατὴς Ἰεζεκιήλ, περὶ τῶν δύο κόσμων οἶμαι λέγων. καὶ πάλιν· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος. καὶ εἰ καθορᾶται διὰ τῶν φαινομένων τὰ μὴ φαινόμενα, καθὼς γέγραπται· E πολλῷ δήπου * διὰ τῶν μὴ φαινομένων τοῖς θεωρίᾳ πνευματικῇ προσανέχουσι τὰ φαινόμενα νοηθήσεται· τῶν γὰρ νοητῶν ἡ διὰ τῶν ὁρατῶν συμβολικὴ θεωρία, τῶν ὁρωμένων ἐστὶ διὰ τῶν ἀοράτων πνευματικὴ ἐπιστήμη καὶ νόησις. δεῖ γὰρ τὰ ἀλλήλων ὄντα δηλωτικὰ πάντως ἀληθεῖς καὶ ἀριδήλους τὰς ἀλλήλων ἔχειν ἐμφάσεις, καὶ τὴν ἐπ' αὐταῖς σχέσιν ἀλώβητον.

A

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι καὶ μόνου τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου ἐστὶν εἰκὼν ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία.

ΚΑΙ αὖθις μόνου τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καθ' ἑαυτὸν τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν εἶναι σύμβολον, ἔφασκεν· ὡς οὐρανὸν μὲν τὸ θεῖον ἱερατεῖον ἔχουσαν, γῆν δὲ τὴν εὐπρέπειαν τοῦ ναοῦ κεκτημένην· ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν κόσμον ὑπάρχειν ἐκκλησίαν, ἱερατείῳ μὲν ἐοικότα τὸν οὐρανὸν ἔχοντα· ναῷ δὲ τὴν κατὰ γῆν
B
διακόσμησιν.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Πῶς τε καὶ ποίῳ τρόπῳ συμβολικῶς εἰκονίζει τὸν ἄνθρωπον ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία, καὶ * αὐτὴ ὡς ἄνθρωπος ὑπ' αὐτοῦ εἰκονίζεται.

ΚΑΙ πάλιν, κατ' ἄλλον τρόπον θεωρίας, ἄνθρωπον εἶναι τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, ἔλεγεν· ψυχὴν μὲν ἔχουσαν τὸ ἱερατεῖον, καὶ νοῦν τὸ θεῖον θυσιαστήριον, καὶ σῶμα τὸν ναόν· ὡς εἰκόνα, καὶ ὁμοίωσιν
C
ὑπάρχουσαν τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν γενομένου ἀνθρώπου. καὶ διὰ μὲν τοῦ ναοῦ, ὡς διὰ σώματος, τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν προβαλλομένην· διὰ δὲ τοῦ ἱερατείου, ὡς διὰ ψυχῆς, τὴν φυσικὴν θεωρίαν πνευματικῶς ἐξηγουμένην· καὶ ὡς διὰ νοὸς τοῦ θείου θυσιαστηρίου τὴν μυστικὴν θεολογίαν ἐμφαίνουσαν. καὶ ἔμπαλιν ἐκκλησίαν μυστικὴν τὸν ἄνθρωπον, ὡς διὰ ναοῦ μὲν τοῦ σώματος τὸ πρακτικὸν τῆς ψυχῆς, ταῖς τῶν ἐντολῶν ἐνεργείαις, κατὰ τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν,
D
ἐναρέτως φαιδρύνοντα· ὡς δὲ ἱερατείου δὲ τῆς ψυχῆς τοὺς κατ' αἴσθησιν λόγους, καθαρῶς ἐν πνεύματι τῆς ὕλης περιτμηθέντας, κατὰ τὴν φυσικὴν θεωρίαν διὰ λόγου τῷ Θεῷ προσκομίζοντα· καὶ ὡς θυσιαστηρίου δὲ νοὸς τὴν ἐν ἀδύτοις πολυύμνητον τῆς ἀφανοῦς καὶ ἀγνώστου μεγαλοφωνίας σιγὴν τῆς θεότητος, δι' ἄλλης λάλου τε καὶ πολυφθόγγου σιγῆς προσκαλούμενον, καὶ, ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ, κατὰ μυστικὴν θεολογίαν αὐτῇ συγγινόμενον· καὶ τοιοῦτον γινόμενον, οἷον εἰκὸς εἶναι δεῖ τὸν ἐπιδημίας ἀξιωθέντα Θεοῦ, καὶ ταῖς αὐτοῦ παμφαέσιν αὐγαῖς ἐνσημανθέντα.
E

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Πῶς καὶ ποίῳ τρόπῳ πάλιν, τῆς ψυχῆς καθ' ἑαυτὴν νοουμένης, εἰκών τε καὶ τύπος ἐστὶν ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία.

ΚΑΙ οὐχ ὅλου μὲν τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος κατὰ σύνθεσιν φημὶ συνεστῶτος

Cap. III.

Quòd etiam ſolius mundi ſenſilis imago eſt, ſancta Dei Eccleſia.

ET rurſus ſolius mundi per ſeſe ſenſilis, ſymbolum ac ſignum eſſe ſanctam dixit Eccleſiam: vt quæ cœlum quidem habeat diuinum ſacrarium, terram autem, quę templi decorem teneat. Similiter autem & mundum eſſe Eccleſiam: qui cœlum quidem habeat ſacrario ſimile: templum autem, eum qui in terra eſt omnium.

Cap. IIII.

Quomodo & quanam ratione hominem ſymbolicè effingit & repræſentat ſancta Dei Eccleſia, & ipſa, tanquam homo, ab ipſo effingitur.

* αὐτῇ. C. A.

RVRSVS etiam alio modo contemplationis, dixit eſſe hominem, ſanctam Dei Eccleſiam: quæ animam quidem habeat, ſacrarium: & mentem diuinam, altare: & corpus, templum: vt quæ ſit imago, & ſimilitudo eius qui ad Dei ſimilitudinem & imaginem homo factus eſt. Et per templum quidem tanquam per corpus, moralem præ ſe fert philoſophiam: per ſacrarium autem, tanquam per animam, naturalem contemplationem ſpiritaliter exponit: & per diuinum altare, tanquam per mentem, myſticam Theologiam oſtendit: & cõtrà Eccleſiam myſticam, hominem: vt qui per corpus quidem (tanquam per templum) actiuam animæ poteſtatem in mandatis exequendis, per moralem philoſophiam ex virtute exhilaret: per animæ autem velut ſacrarium, quę ex ſenſu ducuntur rationes, purè in ſpiritu à materia circunciſas, ex naturali contemplatione per ſermonem Deo offerat: & tãquam per mentis altare, id quod eſt in adytis decantatiſſimum, obſcuræ & ignotæ diuinitatis magniloquentiæ ſilentium, per aliud loquax & vocaliſſimum ſilentium prouocat: & quoad eius ab homine fieri poteſt, cùm ea per myſticam Theologiam vnà verſatur & & talis fit, qualem eum eſſe conſentaneum eſt qui Dei aduentu dignatus eſt, & longè clariſſimis eius ſplendoribus ſignatus.

Cap. V.

Quomodo & quanam rurſus ratione, anima quoque quæ per ſeipſam intelligitur, imago eſt & typus ſanctæ Dei Eccleſiæ?

ET non ſolius quidẽ hominis qui ex anima & corpore cõponitur & cõſtituitur,

ſolù.n eſſe poſſe imaginem docuit ſanctā Eccleſiā: ſed etiā ipſius animę quæ (ratione) per ſe cōſideratur: Quandoquidē ex intelligēti & animali ſeu vitali facultate dixit eſſe animā: vt ſummatim diceret cōpoſitam: dū intelligens quidē, liberè ex volūtate mouetur: animalis autem ſecundùm naturā citra vllā electionē vt ſe habet, remanet. Et rurſus intelligentis quidem eſſe, & contemplantē & agentē facultatē. Et cōtemplantē quidē dixit appellari mentē: agentē verò rationē. Et intelligendi quidem facultatē à mente moueri: animalis autē curam gerere, rationē. Et illam quidē eſſe & dici ſapientiā (dico autem mentem) quādo motus qui ad Deū ferūtur, omnino ſibiipſis immutabiles cōſeruauerit. Similiter autē rationem & eſſe & vocari prudentiā: quādo animalē (quæ ab ipſa per prouidentiā regitur) facultatē, operationib. prudentor menti coniūgens: eam ipſi citra vllū diſcrimen eſſe & eandē & ſimilē, per virtutē diuinitatis vim euidentē gerentē oſtenderit: quā etiā & menti & rationi dixit naturaliter diſtribui: ſicut magis eſſe & principaliter cōſtitutā oſtendi animā ex mente & ratione, vt quæ ſit intelligentia & ratione prædita: animali facultate, ex æquo, in vtraq. mente ſcilicet & ratione cōſiderata. Neutrū enim eorū, fas eſt, expers vitæ cogitare: quę etiam ab vtriſque cōprehenditur. Per quā mens quidē (quā etiā diximus vocari ſapientiā) per cōtemplatiuū habitū ex arcano ſilentio & cognitione ſimplex effecta, ad veritatē per cognitionē quæ obliuioni dari non poteſt nec vnquā deſinit, ducitur. Ratio autē quam vocauimus prudentiam, actiuo habitu conſeruatiuè ex virtute in bonū, per fidē deſinit. Ex quibus vtriſque, vera diuinarū & humanarū rerum cōſtat ſcientia, quæ eſt verè cognitio quę minimè falli poteſt, & totius diuiniſſimę Chriſtianorū Philoſophiæ finis. Et (vt de his dicā apertiùs) animæ quidem alteram partē dixit eſſe contemplatiuam, alterā verò actiuā: & cōtēplatiuā quidē, mentē vocauit, actiuam verò, rationem: vt quæ ſint ſcilicet primæ facultates animæ. Et rurſus mentem, ſapientiā; rationē verò, prudentiā, vt quæ ſint primæ operationes. Rurſus rem perſequendo, dixit: Intelligēdi quidem animi facultatē eſſe mentē, ſapientiam, contemplationem, cognitionem, quæ obliuioni dari non poteſt: eorum autem finem eſſe veritatem. In ratiocinandi autem facultate eſſe rationem, prudentiā, actionem, virtutem, fidem: finem autem eorum, eſſe bonū: veritatem autem & bonum, dixit Deum ſignificare. Sed veritatem quidem; quando ex ſubſtantia videatur ſignificari quod eſt diuinū (res enim ſimplex & ſola, & vna & eadem, & quæ nec in partes diuidi nec mutari poteſt, & eſt impatibilis veritas, & obliuioni dari nequit, nec vllis omnino interuallis, aut dimēſionib. ſeiūgi.)

Anima duplex facultas.
Intelligēs anima facultas duplex,
Νοῦς.
λόγος.

* διαφυλάττοι. C.A.

Summa Chriſtiana philoſophia, conſtat prudentia & ſapientia.
Animæ pars ſiue facultas duplex.

Primæ operationes animæ.

Veritas, eſt finis operationū intellectus.
Deus, ſub veritatis aut boni ratione apprehenditur.

A εἰκόνα μόνον εἶναι δύνασθαι τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν, ἐδίδασκεν· ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς καθ' ἑαυτὴν τῷ λόγῳ θεωρουμένης. ἐπεὶ γὰρ ἐκ νοερᾶς καὶ ζωτικῆς δυνάμεως καθολικῶς συνίστασθαι τὴν ψυχὴν ἔφασκε· καὶ τῆς μὲν νοερᾶς ἐξουσιαστικῶς κατὰ βούλησιν κινουμένης, τῆς δὲ ζωτικῆς κατὰ φύσιν ἀπροαιρέτως ὡς ἔχει μενούσης· καὶ πάλιν τῆς μὲν νοερᾶς εἶναι τό, τε θεωρητικὸν καὶ τὸ πρακτικόν· καὶ τὸ μὲν θεωρητικὸν καλεῖσθαι νοῦν ἔλεγε, τὸ δὲ πρακτικόν, λόγον· καὶ τῆς μὲν νοερᾶς δυνάμεως κινητικὸν εἶναι τὸν νοῦν, τῆς δὲ

B ζωτικῆς προνοητικὸν ὑπάρχειν τὸν λόγον· καὶ τὸν μὲν εἶναί τε καὶ καλεῖσθαι σοφίαν. φημὶ δὲ τὸν νοῦν, ὅταν παντάπασιν ἀτρέπτους ἑαυτοῦ * διαφυλάττῃ τὰς πρὸς τὸν Θεὸν κινήσεις· τὸν δὲ λόγον ὡσαύτως φρόνησιν καὶ εἶναι καὶ καλεῖσθαι, ὅταν σωφρόνως τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατὰ πρόνοιαν διεξαγομένην ζωτικὴν δύναμιν ταῖς ἐνεργείαις συνάψας, τῷ νῷ δείξειεν ἀδιάφορον τὴν αὐτὴν αὐτῷ καὶ ὁμοίαν δι' ἀρετῆς ἔμφασιν τοῦ θείου φέρουσαν, ἣν καὶ ἐπιμερίζεσθαι τῷ τε νῷ καὶ τῷ λόγῳ φυσικῶς ἔλεγεν· ὡς εἶναι μᾶλλον καὶ συνισταμένην δεί-

C κνυσθαι προηγουμένως τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου, ὡς νοεράν τε καὶ λογικήν, τῆς ζωτικῆς ἐπ' ἀμφοῖν κατὰ τὸ ἴσον δηλονότι νοῦ τε καὶ λόγου φημὶ θεωρουμένης δυνάμεως. οὐδέτερον γὰρ τούτων ζωῆς ἄμοιρον εἶναι θέμις ἐννοεῖν, καὶ ὑπ' ἀμφοῖν * διειλημμένης. δι' ἧς ὁ μὲν νοῦς, ὃν καὶ σοφίαν ἔφαμεν καλεῖσθαι, τῇ θεωρητικῇ ἕξει κατ' ἀπόρρητον σιγήν τε καὶ γνῶσιν ἐξαπλούμενος, πρὸς τὴν ἀλήθειαν δι' ἀλήστου τε καὶ ἀκαταλήκτου γνώσεως ἄγεται· ὁ δὲ λόγος, ὃν ἐκαλέσαμεν φρόνησιν, τῇ πρακτικῇ ἕξει συμματι-

D κῶς κατ' ἀρετὴν εἰς τὸ ἀγαθὸν διὰ πίστεως καταλήγει· ἐξ ὧν ἀμφοτέρων ἡ ἀληθὴς τῶν τε θείων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιστήμη συνέστηκε πραγμάτων· ἡ ὄντως ἄπταιστος γνῶσις, καὶ πάσης τῆς κατὰ Χριστιανοὺς ἀποτάτης φιλοσοφίας πέρας. καὶ σαφέστερον περὶ τούτων εἰπεῖν, τῆς ψυχῆς τὸ μὲν ἔλεγεν εἶναι θεωρητικόν, καθὼς εἴρηται, τὸ δὲ πρακτικόν· καὶ τὸ μὲν θεωρητικὸν ἐκάλει νοῦν· τὸ δὲ πρακτικόν, λόγον· ὡς πρώτας δηλαδὴ δυνάμεις τῆς ψυχῆς· καὶ πάλιν τὸν νοῦν, σοφίαν· τὸν δὲ λόγον, φρόνησιν, ὡς πρώτας ἐνεργείας. διεξοδικῶς δὲ πάλιν τῆς ψυχῆς ἔφασκεν εἶναι, κατὰ μὲν τὸ νοερόν, τὸν νοῦν, τὴν σοφίαν, τὴν θεωρίαν, τὴν γνῶσιν,

E τὴν ἄληστον γνῶσιν· τούτων δὲ τέλος εἶναι τὴν ἀλήθειαν. κατὰ δὲ τὸ λογικόν, τὸν λόγον, τὴν φρόνησιν, τὴν πρᾶξιν, τὴν ἀρετήν, τὴν πίστιν· τούτων δὲ τέλος εἶναι τὸ ἀγαθόν. τὴν ἀλήθειαν δὲ καὶ τὸ ἀγαθόν, τὸν Θεὸν ἔλεγε δηλοῦν. ἀλλὰ τὴν μὲν ἀλήθειαν, ὅταν ἐκ τῆς οὐσίας τὸ θεῖον σημαίνεσθαι δοκῇ· ἁπλοῦν γὰρ, καὶ μόνον, καὶ ἕν, καὶ ταὐτόν, καὶ ἀμερές, καὶ ἄτρεπτον, καὶ ἀπαθὲς πρᾶγμα, ἡ ἀλήθεια, καὶ ἀλάθητον καὶ παντελῶς ἀδιάστατον·

τὸ δ᾽ ἀγαθὸν, ὅταν ἐκ τῆς ἐνεργείας εὐεργετικόν· ἀγαθὸν γὰρ τὸ ἀγαθὸν, καὶ προνοητικὸν τῶν ἐξ αὐτοῦ πάντων, καὶ φρουρητικὸν * ἀπὸ τοῦ ἄγαν εἶναι, ἢ τεθεῖσθαι, ἢ * θέειν, κατὰ τὴν τῶν ἐτυμολογούντων δόξαν, πᾶσι τοῖς οὖσι τοῦ εἶναι καὶ διαμένειν καὶ κινεῖσθαι χορηγητικόν. Τὰς οὖν περὶ τὴν ψυχὴν νοουμένας πέντε συζυγίας περὶ τὴν μίαν τὴν τοῦ θείου σημαντικὴν συζυγίαν ἔλεγε καταγίνεσθαι. συζυγίας δέ φημι νῦν τὸν νοῦν καὶ τὸν λόγον, τὴν σοφίαν καὶ τὴν φρόνησιν, τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πρᾶξιν, τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀρετὴν, τὴν ἄληστον γνῶσιν καὶ τὴν πίστιν. τὴν δὲ τοῦ θείου σημαντικὴν, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ἀγαθόν. αἷς κατὰ πρόοδον ἡ ψυχὴ κινουμένη, τῷ Θεῷ τῶν ὅλων ἑνοῦται· μιμουμένη αὐτοῦ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἐνεργείας τὸ ἄτρεπτον καὶ εὐεργετικὸν, διὰ τῆς ἐν τῷ καλῷ παγίας καὶ ἀμεταθέτου κατὰ τὴν προαίρεσιν ἕξεως. καὶ, ἵνα τούτοις μικρόν τι μεῖζον θεώρημα προσφέρω, τάχα αὕτη ἐστὶν ἡ θεία δεκὰς τῶν χορδῶν τοῦ κατὰ ψυχὴν νοητοῦ ψαλτηρίου, ἡ τὸν λόγον ἐπηχοῦντα τῷ πνεύματι, διὰ τῆς ἄλλης τῶν ἐντολῶν μακαρίας δεκάδος ἔχουσα, καὶ τοὺς ἐντελεῖς τε καὶ ἁρμονίους καὶ τοὺς ἐμμελεῖς νοητοὺς ἀποτελοῦσα φθόγγους, δι᾽ ὧν ὑμνεῖται ὁ Θεός· ἵν᾽ ἐγὼ μάθω, τίς ὁ τῆς ᾀδούσης καὶ τῆς ᾀδομένης δεκάδος ὁ λόγος, καὶ πῶς δεκάδι δεκὰς μυστικῶς ἑνουμένη τε καὶ συναπτομένη, Ἰησοῦν μὲν τὸν ἐμὸν Θεὸν καὶ σωτῆρα συμπληρωθέντα δι᾽ ἐμοῦ σωζομένου πρὸς ἑαυτὸν ἐπανάγει, τὸν ἀεὶ πληρέστατον καὶ μηδέποτε ἑαυτοῦ ἐκστῆναι δυνάμενον· ἐμὲ δὲ τὸν ἄνθρωπον θαυμαστῶς ἑαυτῷ ἀποκαθίστησι. μᾶλλον δὲ Θεῷ, παρ᾽ οὗ τὸ εἶναι λαβὼν ἔχω, πρὸς ὃν ἐπείγομαι πόῤῥωθεν, τὸ εὖ εἶναι προσλαβεῖν ἐφιέμενος. ὅπερ ὁ γνῶναι δυνηθεὶς, ἐκ τοῦ παθεῖν τὰ λεγόμενα εἴσεται, πάντως γνωρίσας ἤδη κατὰ τὴν πεῖραν ἐναργῶς τὸ οἰκεῖον ἀξίωμα· πῶς ἀποδίδοται τῇ εἰκόνι τὸ κατ᾽ εἰκόνα, πῶς τιμᾶται τὸ ἀρχέτυπον, τίς τοῦ μυστηρίου τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἡ δύναμις, καὶ ὑπὲρ τίνος Χριστὸς ἀπέθανε· πῶς τε πάλιν ἐν αὐτῷ μεῖναι δυνάμεθα, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, καθὼς εἶπε· καὶ πῶς ἐστιν εὐθὺς ὁ λόγος τοῦ κυρίου· καὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πίστει. Ἀλλ᾽ ἐπανάγωμεν πρὸς τὸν εἱρμὸν τοῦ λόγου τὸν λόγον, τούτοις περὶ τούτων ἀρκεσθέντες. τὸν γὰρ νοῦν διὰ τῆς σοφίας, ἔφασκε, κινούμενον εἰς θεωρίαν ἥκειν, διὰ δὲ τῆς θεωρίας εἰς γνῶσιν, διὰ δὲ τῆς γνώσεως εἰς τὴν ἄληστον γνῶσιν, διὰ δὲ τῆς ἀλήστου γνώσεως εἰς τὴν ἀλήθειαν· περὶ ἣν ὁ νοῦς ὅρον τῆς κινήσεως δέχεται, περιγραφομένης αὐτῷ τῆς τε οὐσίας καὶ τῆς δυνάμεως, καὶ τῆς ἕξεως καὶ τῆς ἐνεργείας.

A Booum autem; quando ex operatione: Bonum enim beoefacit; & omniũ quæ ex ipſo ſunt, curam gerit atque cõſeruat & cuſtodit: & eò quòd valdè ſit, vel ſtatuatur, vel currat; θεὸς dictus (vt ij opinantur, qui veram verborum rationẽin inquirunt) quod omnibus quæ ſunt, vt ſint & permaneant & moueantur, largitur. Quinque ergo cooiugationes quæ de anima intelliguotur, dixi verſari in vna cooiugatione, quę quod diuinum eſt ſignificat. Cooiugationes autem nunc dico, mentem & ratiooem, ſapientiam & prudentiam, contemplationem & actio-

B nem, cognitionem & virtutem; quæ obliuioni dati oequit, cogitationẽ & fidem: Eam autem, quæ id quod diuinum eſt, ſignificat; veritatem & bonum. Quibus per progreſſum mota anima, vniuerſorum Deo vnitur; eius ſubſtantiæ & operationis immutabilem beneficentiam per firmum & ſtabilem & qui dimoueri nequeat, in bono ex electione & inſtituto, habitum imitans. Et vt his paruam aliquam conducibilem contemplationem adiungam, hæc fortaſſe eſt diuina chordarũ Decas, eius quod in anima intelligeotia cõ-

C prehendi poteſt Pſalterij; quæ habet rationem ſpiritu reſonantem per aliam beatam præceptorum decadem; perfectóſque, conſonantes & numeroſos intelligentia apprehendendos ſonos efficit, per quos Deus laudatur; vt diſcam quænam ſit eius quæ canit & eius quæ canitur decadis ratio, & quomodo decadi decas myſticè vnitur & coniungitur. Vt meum quidem Deum & Seruatorem completum per me ſeruatum ad ſe adducat, qui eſt ſemper pleniſſimus, & ſupra omnem modum pleniſſimus, & à ſeipſo

D nunquam poteſt excedere Me autem hominem, mirabiliter mihi ipſi reſtitnit vel Deo potius, cui, quod ſum, acceptum fero, & ad quem, eminus ſeſtino, vt beoe ſim accipere deſiderans. Quod qui cognoſcere potueric ex eo qnòd ei quæ dicuntur, euenerint; ſciet omnino propriam diguitatem: experientia euidenter cognoſcens quomodo redditur imagini id quod eſt ſecundùm imaginem; & quomodo honoratur exemplar, & quæ eſt noſtræ ſalutis myſterij poteſtas, & pro quo Chriſtus mortuus eſt· & quomodo rurſus in ipſo manere poſſumus, & ipſe in no-

E bis, ſicut dixit: & quomodo *rectum eſt verbum Domini & omnia opera eius in fide.* Sed ad orationis ſeriem, oratiooem rednc amus: hæc de iis dixiſſe, contenti. Dixit mentem motam per ſapientiam, venire ad contemplatiooem: per contemplationem autem, ad cognitionem: per cognitionem autem, ad cogoitionem quæ nunquam datur obliuioni: per cognitionem autem quæ nunquam datur obliuioni, ad veritatem, in qua mens terminum motus ſuſcipit: ei circuoſcripta ſubſtãtia, facultate & habitu, & operatione.

Margin notes: * καὶ τὸ ἄγαν. C.A. — * θεῖν C.A. — *Deus, vnde dicatur Græcè Θεός.* — *Animæ coniugationes.* — *Anima Pſalterium decachordum, Pſal. 32. & 1.* — *Anima profectus in cognitione veritatis*

Dicebat enim ſapientiam eſſe meotis facultatem ſeu potentiam,& ipſam mentem,eſſe poteſtate ſapienriam;contemplationem verò,habitum: cognitionem autem, operationem. Quæ obliuioni autem dari nequit, cognitiooem ſapientiæ & cōtemplationis,cogoitionis ſeu facultatis & habitus & operationis,eũ qui eſt circa id quod cognoſci poteſt,quod eſt ſupra omnem cognitionem,& deſinere oon poteſt,& in habitu eſt, motum perpetuum:cuius finis eſt,rei quæ cognoſci, obliuiooi autem mandari nō poteſt, veritas. Quod etiam iure eſt admiraodum, quomodo quod obliuioni dari neſcit,circunſcriptũ definit? Aone clarum eſt quod Deo veritate definitum? Deus enim eſt veritas; circa quē meos quæ nunquam deſinens & citra vllam obliuionem mouetur, nunquam poteſt à motu deſioere cùm non inueniat finem, vbi non eſt interuallis ſeiuncta dimenſio. Admirabilis enim diuinæ infinitatis magnitudo, eſt expers quantitatis: nec diuidi poteſt, & nullam habet quæ eam ſeiuogat dimenſionem, oec vllam habet comprehenſionem quæ ad hoc vt res quælibet quæ eſt in ſubſtantia cognoſcatur, eam præueniat. Quod autem oon habet dimenſionem, vel vlla in re compreheuſionem; oulla re definiri poteſt. Rationem ſimiliter quæ per prudentiam mouetur, tendere ad actionem; per actionem autem, ad virtutem; per virtutem autem, ad fidem; quæ, verè firma, & quæ labi non poteſt, eſt rerum diuinarum probatio. Quam primam habeos poteſtate, per prudentiam, ratio; actu poſteà per virtutem oſtendit, eam operibus manifeſtando. *Fides* enim *ſine operibus mortua eſt*, vt ſcriptum eſt: quicquid autem eſt mortuum & noo operatur: nemo vnquam qui ſapuerit, inter ea quæ bona ſunt, eſſe anoumerandum dicere auſus fuerit. Per fidem autem ad bonum, in quo finem accipit ratio, à ſuis ceſſans operarionibus; ei circunſcripta poteſtate, & habitu, & operatione. Rationis enim dicebat eſſe poteſtatē, prudentiam; & ipſam ratiooem, eſſe poteſtate prudentiam; habitũ autem, actionem; operationem verò, virtutem. Fidem autem, prudeotiæ & actionis & virtutis, ſiue poteſtatis, habitúſque, & operationis immobilem & immutabilem concretionem ſine coagmentarione, cuius finis, bonum eſt: In quo deſinens ratio, ceſſat à motu. Deus enim eſt bonum; in quo, quæuis & cuiuſuis rationis facultas, ſuapte natura finem accipit. Quomodo autem & quánam ratione vnumquodque eorũ rectè efficitur & in actũ deducitur, & quænā voicoique eorũ repugnant, vel coniuocta ſuot, & quatenus; diuidere & dicere non eſt præſentis inſtituti, præterquā vt tantùm cognoſcamus quòd omois anima, quādo per ſancti ſpiritus gratiā & ſuũ ſtudium & diligentiam, hæc inter ſe inuicē coniungere & contexere potuerit; rationem (ioquam) menti, & ſapientiæ, prudentiam; & contēplationi, actionem; & cognitiooi, virtutem: & cognitioni quæ obliuioni dari neſcit, fidē: ita vt nullum ex his alteri collatum, vel minus ſit, vel ſuperabundet,

* ἀκατάληκτον.

Diuina magnitudo, expers eſt quantitatis.

Infinitũ definiri nō poteſt.

Iac. 2.

νοῦν γὰρ ἔλεγε δύναμιν εἶναι τῆς σοφίας, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸν νοῦν δυνάμει σοφίαν· τὴν δὲ θεωρίαν, ἕξιν, τὴν δὲ γνῶσιν, ἐνέργειαν· τὴν δὲ ἄληστον γνῶσιν, σοφίας τε καὶ θεωρίας καὶ γνώσεως, ἤγουν δυνάμεως καὶ ἕξεως καὶ ἐνεργείας· τὴν περὶ τὸ γνωστὸν, τὸ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, * ἀκατάληπτον καὶ ἐκτικὴν ἀεικινησίαν· ἧς πέρας ἐστὶν, ὡς ἀλήστου γνωστὸν, ἡ ἀλήθεια. ὃ καὶ θαυμάζειν ἄξιον, πῶς τὸ ἄληστον λέγει περιγραφόμενον; ἢ δηλονότι ὡς Θεῷ τῇ ἀληθείᾳ περατούμενον; Θεὸς γὰρ ἡ ἀλήθεια, περὶ ὃν ἀκαταλήκτως τε καὶ ἀλήστως κινούμενος ὁ νοῦς λήγειν οὐκ ἔχει ποτὲ, τῆς κινήσεως μὴ εὑρίσκων πέρας, ἔνθα μὴ ἐστι διάστημα. τὸ γὰρ θαυμαστὸν μέγεθος τῆς θείας ἀπειρίας, ἄποσόν τέ ἐστι, καὶ ἀμερὲς, καὶ παντελῶς ἀδιάστατον· καὶ τὴν εἴδησιν προέχον τὸ γνωσθῆναι, ὅ τί ποτέ ἐστι κατ' οὐσίαν, φθάνουσαν αὐτὸ οὐκ ἔχει κατάληψιν· τὸ δὲ μὴ ἔχον διάστημα ἢ κατάληψιν καθ' ὁτιοῦν, οὐκ ἔστι τινὶ περατόν. τὸν δὲ λόγον ὡσαύτως διὰ τῆς φρονήσεως κινούμενον εἰς τὴν πρᾶξιν ἰέναι, διὰ δὲ τῆς πράξεως εἰς τὴν ἀρετήν, διὰ δὲ τῆς ἀρετῆς εἰς τὴν πίστιν, τὴν ὄντως βεβαίαν καὶ ἀδιάπτωτον τῶν θείων πληροφορίαν· ἣν πρώτην ἔχων δυνάμει κατὰ τὴν φρόνησιν ὁ λόγος, ὕστερον ἐνεργείᾳ, κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐπιδείκνυται, διὰ τῆς ἐπὶ τῶν ἔργων φανέρωσιν. ἡ γὰρ χωρὶς ἔργων πίστις νεκρά ἐστι, καθὼς γέγραπται· πᾶν δὲ τὸ νεκρὸν καὶ ἀνενέργητον, οὐκ ἄν ποτέ τις εὖ φρονῶν τοῖς καλοῖς εἶναι θαρρήσειεν εἰπεῖν ἐναρίθμιον. διὰ δὲ τῆς πίστεως εἰς τὸ ἀγαθὸν, περὶ ὃ δέχεται τέλος, παυόμενος τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν ὁ λόγος, περιγραφόμενος αὐτὸς τῆς τε δυνάμεως, καὶ τῆς ἕξεως, καὶ τῆς ἐνεργείας. λόγου γὰρ, ἔφασκεν, εἶναι δύναμιν τὴν φρόνησιν· καὶ αὐτὸν εἶναι δυνάμει τὸν λόγον φρόνησιν· ἕξιν δὲ τὴν πρᾶξιν, ἐνέργειαν δὲ τὴν ἀρετήν· τὴν δὲ πίστιν φρονήσεώς τε καὶ πράξεως καὶ ἀρετῆς, ἤγουν δυνάμεως, ἕξεώς τε καὶ ἐνεργείας ἐνδιάθετον πῆξιν καὶ ἀναλλοίωτον· ἧς πέρας ἔσχατόν ἐστι τὸ ἀγαθὸν, περὶ ὃ καταλήγων τῆς κινήσεως ὁ λόγος παύεται. Θεὸς γάρ ἐστι τὸ ἀγαθὸν, ᾧ πέφυκε πᾶσα καὶ παντὸς λόγου περατοῦσθαι δύναμις. πῶς δὲ καὶ τίνα τρόπον τούτων ἕκαστον κατορθοῦται, καὶ εἰς ἐνέργειαν ἄγεται; καὶ τίνα τούτων ἑκάστῳ ἐναντιοῦται ἢ προσσυγκεῖται· καὶ ἐπὶ πόσον; διαιρεῖν τε καὶ λέγειν, οὐ τῆς παρούσης ἐστὶν ὑποθέσεως. πλὴν τοσοῦτον γινώσκειν, ὅτι πᾶσα ψυχὴ, ἐὰν διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ τῆς οἰκείας φιλοπονίας καὶ σπουδῆς, ἀλλήλοις ταῦτα συνάψαι τε καὶ συνυφῆναι δυνηθῇ, τὸν λόγον φημὶ τῷ νῷ, καὶ τῇ σοφίᾳ τὴν φρόνησιν, καὶ τῇ θεωρίᾳ τὴν πρᾶξιν, καὶ τῇ γνώσει τὴν ἀρετὴν, καὶ τῇ ἀλήστῳ γνώσει τὴν πίστιν, οὐδενὸς ἐλαττουμένου πρὸς τὸ ἕτερον ἢ πλεονάζοντος,

πάσης αὐτοῖς περιεχομένης ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως· καί, ἵνα συνελὼν εἴπω, μονάδα τὴν ἑαυτῆς δεκάδα ποιῆσαι· τηνικαῦτα καὶ αὐτὴ τῷ Θεῷ τῷ ἀληθινῷ τε καὶ ἀγαθῷ, καὶ ἑνὶ καὶ μόνῳ ἑνωθήσεται καλή τε καὶ μεγαλοπρεπής, καὶ αὐτῷ (κατὰ τὸ ἐφικτὸν) ἐμφερὴς γενομένη, τῇ συμπληρώσει τῶν τεσσάρων γενικῶν ἀρετῶν τῶν δηλωτικῶν μὲν τῆς κατὰ ψυχὴν θείας δεκάδος, περιεκτικῶν δὲ τῆς ἄλλης τῶν ἐντολῶν μακαρίας δεκάδος. δεκὰς γὰρ δυνάμει ἐστὶν ἡ τετράς, ἀπὸ τῆς μονάδος εἱρμῷ κατὰ πρόοδον συντιθεμένη. καὶ πάλιν μονὰς ἡ αὐτή, κατὰ σύνοδον τὸ ἀγαθὸν μοναδικῶς περιέχουσα, καὶ τὸ ἁπλοῦν καὶ ἀμερὲς τῆς θείας ἐνεργείας ἐφ' ἑαυτῆς ἀτμήτως μεμερισμένον δεικνύουσα. αἷς τὸ μὲν οἰκεῖον εὐτόνως ἀνεπιχείρητον ἡ ψυχὴ διετήρησεν ἀγαθόν· τὸ δὲ ἀλλότριον ἀνδρικῶς ὡς πονηρὸν ἀπερράπισεν· ὡς νοῦν εὔλογον ἔχουσα, καὶ σοφίαν ἔμφρονα, καὶ θεωρίαν ἔμπρακτον, καὶ γνῶσιν ἐνάρετον, καὶ τὴν ἐπ' αὐταῖς ἄληστον γνῶσιν, πιστοτάτην ὁμοῦ καὶ ἀμετάπτωτον· καὶ ὡς τοῖς αἰτίοις τὰ αἰτιατά, καὶ ταῖς δυνάμεσι τὰς ἐνεργείας συμφρόνως συνημμένας, Θεῷ προσκομίσασα, καὶ ἀντιλαβοῦσα τούτων, τὴν ποιητικὴν τῆς ἁπλότητος θέωσιν. ἐνέργεια γάρ ἐστι καὶ φανέρωσις, τοῦ μὲν νοῦ, ὁ λόγος· ὡς αἰτίας αἰτιατόν, καὶ τῆς σοφίας ἡ φρόνησις, καὶ τῆς θεωρίας ἡ πρᾶξις, καὶ τῆς γνώσεως ἡ ἀρετή, καὶ τῆς ἀλήστου γνώσεως ἡ πίστις. ἐξ ὧν ἡ ἐνδιάθετος πρός τι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ἀγαθόν, φημὶ δὲ τὸν Θεόν, σχέσις δημιουργεῖται. ἣν ἔφασκεν εἶναι θείαν ἐπιστήμην, καὶ γνῶσιν ἄπταιστον, καὶ ἀγάπην καὶ εἰρήνην, ἐν αἷς καὶ δι' ὧν ἡ θέωσις· ἐπιστήμην δηλονότι, τὴν μέν, ὡς συμπλήρωσιν πάσης τῆς ἐφικτῆς ἀνθρώποις περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων γνώσεως, καὶ τῶν ἀρετῶν περιοχήν, ἄπταιστον γνῶσιν· τὴν δέ, ὡς ἐπιβᾶσαν γνησίως τῇ ἀληθείᾳ, καὶ πεῖραν τοῦ θείου διαρκῆ παρεχομένην, ἀγάπην. τὴν δέ, ὡς ὅλης τοῦ Θεοῦ κατὰ διάθεσιν, ὅλην μετέχουσαν τῆς τερπνότητος, εἰρήνην. τὴν δέ, ὡς τὰ αὐτὰ τῷ Θεῷ πάσχουσαν, καὶ πάσχειν τοὺς κατ' αὐτὴν ἀξιωθέντας γενέσθαι παρασκευάζουσαν. Εἰ γὰρ τὸ θεῖον παντελῶς ἀκίνητον, ὡς τὸ διοχλοῦν καθ' ὁτιοῦν οὐκ ἔχον (τί γὰρ καὶ τὸ φθάνον ἐστὶ τὴν ἐκείνου περιωπήν; ἡ δὲ εἰρήνη, σταθερότης ἐστὶν ἀκλόνητός τε καὶ ἀκίνητος, πρὸς δὲ καὶ ἀνενόχλητος εὐφροσύνη) ἄρα τὰ θεῖα οὐ πάσχει καὶ πᾶσα ψυχή, ἡ τὴν θείαν καταξιωθεῖσα κομίσασθαι εἰρήνην ὡς μὴ μόνον κακίας καὶ ἀγνωσίας, ψεύδους τε καὶ πονηρίας, τῶν τῇ ἀρετῇ καὶ γνώσει, τῇ τε ἀληθείᾳ καὶ τῷ ἀγαθῷ ἀντικειμένων κακιῶν, αἳ ταῖς παρὰ φύσιν τῆς ψυχῆς κινήσεσι παρυφίστανται, ἀλλ' ἤδη καὶ ἀρετῆς αὐτῆς καὶ γνώσεως, ἀληθείας τε αὖ καὶ ἀγαθότητος τῶν ἡμῖν διεγνωσμένων τοὺς ὅρους,

A reſciſſa omni eius exuperatione & defectu, & (vt paucis complectar) vnitatem ſuam decadem fecerit, Tunc ipſa quoque Deo vero & bono & vni ſoli vnietur; pulchra & magnifica, & ipſi (quoad eius fieri poteſt) ſimilis, generalium virtutum cõplementum; quę diuinam quidem quæ eſt in anima decadẽ ſignificant, cõtinent autem aliam beatam præceptorũ decadem. Quaternio enim, decas eſt potẽtia: ab vnitate, ſeriè per progreſſionem, compoſita. Et rurſus idem eſt vnitas per cõgreſſum, bonũ monadicè continens: & quod diuinæ operationis ſimplex eſt & diuidi non B poteſt inſecabiliter in ſeipſa oſtẽdẽs. quibus proprium quidẽ bonum ab alio non inuadẽdum, anima ſtrenuè & conſtanter conſeruauit; alienũ autem fortiter vt malũ profligauit & repulit: vtque mẽtem habeat recta ratione præditam, & prudentem ſapiẽtiam, & cõtemplationem quæ in actione verſatur, & cognitionem virtute præditam: & quæ eas conſequitur, cognitionem quæ dari non poteſt obliuioni, quæ ſimul eſt & fideliſſima, & excidere nõ poteſt, & vt quæ cùm cauſis ef- C fecta & operationes cũ facultatibus prudenter coniũctas Deo obtulerit, accipiat diuinitatem, quæ eſt effectrix eorum ſimplicitatis. Eſt enim operatio & manifeſtatio, mẽtis quidem ratio, vt effectũ cauſæ & ſapientię prudentia, & contẽplationis actio, & virtus cognitionis, & eius quæ obliuioni nõ datur cognitionis fides. Ex quibus qui erga bonum & veritatem, Deum, inquam, internè afficitur, habitus fabricatur, quem dicebat eſſe diuinã ſcientiam, & quæ labi & falli non poteſt, cognitionem & dilectionem & pacẽ, in quibus D & per quas afficitur diuinitas ſeu deificatio: Illã quidem, vt quæ ſit cõplementum totius eius quã homines de Deo & diuinis aſſequi poſſunt, cognitionis & virtutum comprehẽſionis: Hãc verò, vt quæ germanè ad veritatem aſcendat, & ſufficientẽ diuinitatis præbeat experientiam. Et illam quidem, vt quæ totius Dei ex tota affectione delectationis ſit particeps: hanc verò, vt cui eadẽ cũ Deo víu-veniant, & vt iis qui eã habere digni fuerint, eueniant, præparat. Si enim, quod diuinum eſt, eſt omnino immobile, vt quod non habeat, quod ei vlla ex parte moleſtiã exhi- E beat: (quid enim illius circunſcriptionẽ pręuenerit?) Pax autẽ eſt, quæ labefactari & moueri nõ poteſt, ſtabilitas, & præterea lætitia, quæ moleſtia affici & vexari non poteſt:) An non cuiuis quoque animæ diuina vſu-venerint, quæ vt diuinã partem acciperet, digna habita fuerit, non quæ ſolùm vitij & ignorãtiæ, falſi & mali, quæ ſunt vitia virtuti & cognitioni, veritati, & bono repugnantia, quæ motibus animæ qui ſunt præter naturã aſſiſtunt, ſed iam etiam ipſius virtutis & cognitionis, veritatis rurſus & bonitatis, qui à nobis diſcreti & diſtincti fuerunt, fines,

ſi fas eſt dicere, tranſgreſſa & ſupra omnem modum veriſſimo & optimo Dei cubili, veriſſimis eius promiſſis conuenienter, ineffabiliter & incognita ratione cõiuncta, & nihil deinceps habens eorum quę in ei ſua natura poſſint moleſtiam afferre; quod ad ſuam in Deo occultationem & beatiſſimũ & ſanctiſſimum cubile poſſit peruenire, reuerendum illud eius quæ eſt ſupra mentem & rationẽ, vnitatis peragit myſteriũ. Per quod vna caro & vnus ſpiritus ſit Deus erga Eccleſiam animam, & erga Deum anima. Quomodo te Chriſte propter tuam bonitatẽ admirabor? Neque enim me laudaturum audebo dicere, qui nec ſatis quidem te poſſim admirari pro dignitate. Erunt enim duo in carne vna: Myſterium autem hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & Eccleſia, inquit diuinus Apoſtolus. Et rurſus: Qui adhæret Domino, eſt vnus ſpiritus. Ita ergo vniformem effectam animam & in ſe & in Deum coactã, non erit amplius ratio quę eam in multa per cogitationem diuidat, vt quæ caput habet coronatum primę & vni ſoli rationi & Deo, in quo per vnam quæ mente cõprehendi nõ poteſt, vnitatem, omnes eorum quæ ſunt, rationes vniformiter & ſunt & ſubſiſtunt, vtpote eorum quæ ſunt opifice & effectore. In quem fixis oculis reſpiciens cùm extra eam non ſit, ſed totus in tota, ſimplici applicatione, ſciet ipſa quoque eorum quæ ſunt rationes & cauſas, per quas fortè priuſquam deſponſata eſſet verbo & Deo, via & ratione diuiſionis inducebatur: & conſeruatiuè numeroſéque ac concinnè ad eũ ferebatur qui omnem rationem & cauſam & continet & efficit. Quia ergo hæc ſunt animæ, quæ (vt diximus) in mente habet poteſtate ſapientiam, ex ſapientia autem contemplationem, ex ea autem cognitionem, ex cognitione autem eam quæ obliuioni mandari nequit, cognitionem, per quam ad veritatem, vt quę ſit finis & extremum bonorum, quæ ſunt in mente, ducitur: in ratione autem habet prudentiam: ex ea verò actionem; ex actione autem virtutem, ex ea verò fidem, per quam in bono, vtpotè eorum quæ ex ratione fiunt, operatione, beato fine definit: per quæ rerum diuinarum ſcientia ex congreſſu vnionis horum qui fit inuicem colligitur: ad hæc omnia apertè quadrabit, animæ per contemplationem aſſimilata ſancta Dei Eccleſia, omnia quidem quæ eſſe in mente, & ex mente per proceſſum exiſtere oſtenſa ſunt per ſacrarium ſignificans: quæ autem eſſe in ratione & ex ratione per diſtinctionem exiſtere oſtenſum eſt, per templum oſtendens, & omnia ad id quod in diuino altari peragitur myſterium, congregans. In quo qui per ea quæ in Eccleſia celebrantur potuerit prudenter & ſapienter myſteriis initiari:

* χάρ. καί σου,

* ὄλη. C.A.

A εἰ θέμις εἰπεῖν, ὑπερβᾶσα· καὶ τῇ ὑπεραληθεστάτῃ καὶ ὑπεραγάθῳ κοίτῃ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν ἀψευδεστάτην αὐτοῦ ἐπαγγελίαν, ἀρρήτως τε καὶ ἀγνώστως ἑαυτὴν κατευνάσασα, ὡς μηδὲν τῶν διοχλεῖν αὐτῇ πεφυκότων λοιπὸν ἔχουσα φθάνον αὐτῆς τὴν ἐν Θεῷ κρυφιότητα. καθ' ἣν μακαρίαν καὶ παναγίαν κοίτην, τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο τῆς ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ἑνότητος μυστήριον ἐπιτελεῖται. δι' ὃ μία σὰρξ καὶ ἓν πνεῦμα ὅ τε Θεὸς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τὴν ψυχὴν, καὶ ἡ ψυχὴ πρὸς τὸν Θεὸν γενήσεται. Ὢ
B πῶς * σε, Χριστὲ, θαυμάσω τῆς ἀγαθότητος; οὐ γὰρ ἀνυμνῆσαι φλύαι τολμήσω, ὁ μήτε πρὸς τὸ θαυμάζειν ἀξίως ἀρκοῦσαν ἔχων τὴν δύναμιν. ἔσονται γὰρ οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, τὸ δὲ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν. ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος. καὶ πάλιν, ὁ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστιν. οὕτω γοῦν ἑνοειδῆ γενομένην ψυχὴν, καὶ πρὸς ἑαυτὴν καὶ τὸν Θεὸν συναχθεῖσαν, οὐκ ἔσται ὁ εἰς πολλὰ κατ' ἐπίνοιαν αὐτὴν ἔτι διαιρῶν λόγος, τῷ πρώτῳ
C καὶ μόνῳ καὶ ἑνὶ λόγῳ τε καὶ Θεῷ κατεστεμμένην τὴν κεφαλὴν· ἐν ᾧ κατὰ μίαν ἀπερινόητον ἁπλότητα πάντες οἱ τῶν ὄντων λόγοι ἑνοειδῶς καὶ εἰσὶ καὶ ὑφεστήκασιν, ὡς δημιουργῷ τῶν ὄντων καὶ ποιητῇ. ᾧ ἐνατενίζουσα οὐκ ἐκτὸς αὐτῆς * ὄντι, ἀλλ' ἐν ὅλῃ ὅλως κατὰ ἁπλῆν προσβολὴν εἴσεται καὶ αὐτὴ τοὺς τῶν ὄντων λόγους, καὶ τὰς αἰτίας, δι' οὓς τυχὸν πρὶν νυμφευθεῖσα τῷ λόγῳ καὶ Θεῷ, ταῖς διαιρετικαῖς ὑπήγετο μεθόδοις· συστικῶς τε δι' αὐτῶν καὶ ἐναρμονίως πρὸς αὐτὸν φερομένη, τὸν παντὸς λόγου καὶ πάσης αἰτίας περιεκτικόν τε καὶ ποιητήν. ἐπεὶ ταῦτα τοίνυν τῆς ψυ-
D χῆς εἰσὶν, ὡς ἔφαμεν, κατὰ νοῦν μὲν ἐχούσης δυνάμει τὴν σοφίαν, ἐκ δὲ τῆς σοφίας τὴν θεωρίαν, ἐκ δὲ ταύτης τὴν γνῶσιν· δι' ἧς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὡς πέρας καὶ τέλος οὖσαν τῶν κατὰ νοῦν ἀγαθῶν ἄγεται· κατὰ δὲ τὸν λόγον ἐχούσης τὴν φρόνησιν, ἐκ δὲ ταύτης τὴν πρᾶξιν, ἐκ δὲ τῆς πράξεως τὴν ἀρετὴν, ἐκ δὲ ταύτης τὴν πίστιν, καθ' ἣν εἰς τὸ ἀγαθὸν ὡς πέρας μακάριον τῶν λογικῶν ἐνεργειῶν καταλήγει· δι' ὧν ἡ τῶν θείων ἐπιστήμη, κατὰ σύνοδον τῆς πρὸς ἄλληλα τούτων ἑνώσεως, συλλέγεται· πρὸς ταῦ-
E τα πάντα σαφῶς ἁρμόσει, κατὰ τὴν θεωρίαν εἰκαζομένη τῇ ψυχῇ ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία· τὰ μὲν κατὰ νοῦν πάντα καὶ ἐκ τοῦ νοῦ κατὰ πρόοδον εἶναι δειχθέντα, διὰ τοῦ ἱερατείου σημαίνουσα· τὰ δὲ κατὰ τὸν λόγον καὶ ἐκ τοῦ λόγου κατὰ διαστολὴν εἶναι δηλωθέντα, διὰ τοῦ ναοῦ σαφηνίζουσα, καὶ πάντα συνάγουσα πρὸς τὸ τελούμενον ἐπὶ τοῦ θείου θυσιαστηρίου μυστήριον. ὅπερ διὰ τῶν κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἐπιτελουμένων ὁ δυνηθεὶς ἐμφρόνως τε καὶ σοφῶς μυηθῆναι,

ἐκκλησίας ὄντος Θεοῦ, καὶ θείαν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, κατηγήσατο. δι' ἣν ἴσως, καὶ ἧς ἡ χειροποίητος ἐκκλησία σοφῶς διὰ τῆς ἐν αὐτῇ τῶν θείων ποικιλίας κατὰ σύμβολον οὖσα, παράδειγμα πρὸς ὁδηγίαν τοῦ κρείττονος ἡμῖν παρεδόθη.

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

Πῶς καὶ ποίῳ τρόπῳ ἄνθρωπος λέγεται καὶ ἡ ἁγία γραφή.

B ΩΣΠΕΡ δὲ τῇ κατὰ ἀναγωγὴν θεωρίᾳ τὴν ἐκκλησίαν ἔλεγεν ἄνθρωπον εἶναι πνευματικὸν, μυστικὴν δὲ ἐκκλησίαν τὸν ἄνθρωπον· οὕτω δὴ καὶ τὴν ἁγίαν πᾶσαν κατὰ συναίρεσιν γραφὴν ἄνθρωπον ἔφασκεν εἶναι· τὴν μὲν παλαιὰν διαθήκην ἔχουσαν σῶμα, ψυχὴν δὲ τὸ πνεῦμα καὶ νοῦν τὴν καινὴν καὶ πάλιν, ὅλης τῆς ἁγίας γραφῆς, παλαιᾶς τέ φημι καὶ νέας, τὸ καθ' ἱστορίαν γράμμα, σῶμα· τὸν δὲ νοῦν τῶν γεγραμμένων, καὶ τὸν σκοπὸν, πρὸς ὃν ὁ νοῦς ἀποτέτακται, ψυχήν. ὅπερ ἀκούσας ἐγώ γε, μάλιστα τῆς εἰκασίας ἠγάσθην τὸ C ἀκριβές, καὶ τὸν κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ διανέμοντα χαρίσματα δεόντως, ἀνύμνησα κατὰ δύναμιν. ὡς γὰρ θνητὸς ὁ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, κατὰ τὸ φαινόμενον· κατὰ δὲ τὸ μὴ φαινόμενον, ἀθάνατος· οὕτω καὶ ἡ ἁγία γραφὴ, τὸ μὲν φαινόμενον γράμμα, * παρερχόμενον ἔχουσα· τὸ δὲ κρυπτόμενον τῷ γράμματι πνεῦμα μηδέποτε τοῦ εἶναι παυόμενον, ἀληθῆ τὸν λόγον τῆς θεωρίας συνίστησι. καὶ ὥσπερ οὗτος ὁ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, φιλοσοφίᾳ κρατῶν τῆς ἐμπαθοῦς ὀρέξεώς τε καὶ ὁρμῆς, μαραίνει τὴν σάρκα· οὕτω καὶ D ἡ ἁγία γραφὴ νοουμένη πνευματικῶς, τὸ γράμμα ἑαυτῆς περιτέμνει. φησὶ γὰρ ὁ θεῖος ἀπόστολος, ὅσον ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, τοσοῦτον ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ. τοῦτο νοείσθω καὶ λεγέσθω καὶ ἐπὶ τῆς ἁγίας γραφῆς, ἀνθρώπου τροπικῶς νοουμένης. ὅσον γὰρ αὐτῆς τὸ γράμμα ὑποχωρεῖ, τοσοῦτον τὸ πνεῦμα πλεονεκτεῖ· καὶ ὅσον αἱ σκιαὶ τῆς προσκαίρου λατρείας παρατρέχουσι, τοσοῦτον ἡ ἀλήθεια τῆς πίστεως ἡ παμφανής τε καὶ ὁλολαμπὴς καὶ ἄσκιος ἐπεισέρχεται· καθ' ἣν καὶ δι' E ἣν προηγουμένην καὶ ἔστι καὶ γέγραπται, καὶ γραφὴ λέγεται τῷ νῷ διὰ χάριτος πνευματικῆς ἐγχαραττομένη. ὥσπερ καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, διὰ τὴν ψυχὴν τὴν λογικήν τε καὶ νοερὰν, προηγουμένως ἄνθρωπος μάλιστα καὶ ἔστι καὶ λέγεται· καθ' ἣν καὶ δι' ἣν εἰκών τε καὶ ὁμοίωσις ἐστὶ Θεοῦ, τοῦ ποιήσαντος αὐτόν· καὶ τῶν λοιπῶν ζώων φυσικῶς ἀποδιώρισται, μηδεμίας πρὸς αὐτὰ σχετικὴν δυνάμεως τὴν οἱανοῦν ἔμφασιν ἔχων.

A verè Dei & diuinam ſuam animam reddiderit. Propter quam fortaſſe & huius quæ manu facta eſt Eccleſiæ ſapienter per varietatem eorum quæ in ea ſunt, diuinorum ſymbolicè exemplar exiſtens, vt nos ad id quod eſt melius deduceret, data eſt.

Cap. VI.

Quomodo & quanam ratione ſancta quæque Scriptura homo dicitur.

B QVEMADMODVM autem Anagogica, & quę mentem ſurſum euehit, contemplatione dixit Eccleſiam eſſe hominem ſpiritalem; hominem autem myſticam Eccleſiam: ita etiam vniuerſam ſimul comprehendens ſcripturam, eam hominē eſſe dixit. Nempe quòd vetus quidem teſtamentū habeat corpus, nouum verò, animam, ſpiritum & mentem. Et rurſus, quòd totius ſacræ ſcripturæ, veteris, inquam, & nouæ hiſtorica quidem litera corpus: mens autem & ſcopus eorum quæ ſcripta ſunt, animam. Quod ego quidem cum audiſſem, perfectam & ac- C curatā ſimilitudinem valde ſum admiratus, & eum qui pro dignitate vnicuiq; dona largitur, pro viribus, vt par fuit, laudaui. Quemadmodum enim homo qui in nobis, quod ad id quidē quod videtur attinet, eſt mortalis, quod verò ad id, quòd non videtur, immortalis; ita etiam ſancta ſcriptura, habens quidem litteram quæ exhibet id quod videtur, ſpiritum verò qui in litera celatur, quique nunquam eſſe deſinit, veram contemplationis rationem conſtituit. Et quemadmodum homo qui eſt in nobis cupiditatē atque appetitionem imperio ſuo regens & cōtinens, D vt caro marceſcat & flacceſcat, efficit: ita etiam ſancta ſcriptura ſpiritualiter intellecta, literam ſuam circumcidit. Dicit enim diuinus Apoſtolus: *Quantum noſter homo corrumpitur, tantum internus renouatur de die in diem.* Hoc etiam intelligatur & dicatur in ſacra Scriptura, quæ homo eſſe tropicè ſeu figuratè intelligitur. Quò enim magis cedit eius litera, eò magis abundat & plura poſſidet ſpiritus: & quantum eius quæ ad tempus introducta eſt, adorationis vmbræ prætereunt: tantum quę omni ex parte clara eſt, E illuſtris & vmbra penitus carens fidei veritas ingreditur. Ex qua & per quam principaliter & eſt, & ſcripta eſt, & dicitur ſcriptura, quæ in mente per ſpiritalem gratiam imprimitur. Quemadmodum etiam homo qui in nobis eſt, per animam mente & ratione prędit am principaliter homo maximè & eſt & dicitur: ex qua & per quam eſt imago & ſimilitudo Dei qui eum facit: & à reliquis animalibus ſeiungitur, vt qui eius quæ ad ea referatur, facultatis nullum omnino euidens ſignum habeat.

* παρεχόμενον. C.A.

2.Cor.4.v.16.

CAP. VII.

Quomodo mundus homo dicitur, & quanam ratione etiam homo mundus.

PER eandem rurſus ſimilitudinem aptè, & ad imitandũ appoſitè vniuerſum etiã mundum, qui ex iis quæ ſub aſpectũ cadunt, & quæ non cadunt, conſtituitur, hominem eſſe ſubiecit: & mundũ rurſus hominem qui conſtat ex anima & corpore. Dicebat enim, ea, quæ intelligentia percipiuntur, obtinere rationem animæ, ſicut etiã anima eorũ quæ percipiuntur intelligentia. Et corporis locũ tenere ſenſilia, ſicut etiam corpus, ſenſilium. Et ſenſiliũ quidẽ eſſe animã ea quæ ſola intelligentia apprehẽduntur; eorum verò quæ intelligẽtia apprehẽduntur, corpus, ſenſilia. Et vt animã quæ ineſt corpori, ſenſili mũdo eſſe eum qui ſola mente percipitur; ei autem qui mente intelligitur, ſenſilem; vt corpus, cùm animę commixtum eſt & contemperatum: & vnũ ex vtriſque eſſe mundum, quemadmodum ex anima & corpore vnum hominem, neutro eorum ſibi inuicem per vnionẽ coniunctorum & coaleſcẽtium, alterum negante & deiiciẽte, propter legẽ eius qui colligauit, per quam vnicæ poteſtatis ratio inſperſa eſt, quæ nõ permittit vt propter naturalem diuerſitatẽ ignoretur eſſe eadem ſubſtãtia in vnione, nec vt pronũcietur, proprietatem, quæ vnũquodque eorum ſibi circũſcribit ad diuiſionẽ & ſeiunctionẽ plus poſſe quàm eã quę myſticè eis in vnione indita eſt amicam cognationem: Per quam qui in vniuerſum & vnus eſt modus eius quæ eſt in vniuerſis obſcuræ & ignotæ præſentiæ, eius quæ omnia cõtinet cauſę, qui variè ineſt in omnibus, & per ſe, & inter inuicẽ omnia inconfuſa & indiuidua conſtituit: & vt ſuauiter inter ſe inuicẽ potiùs, quàm ſua ſint ſeparatim pervnificã habitudinem efficit, donec ei qui colligauit, ſoluere viſum fuerit, maioris & magis myſticæ diſpẽſationis gratia, tẽpore generalis quæ ſperatur, cõſummationis, quo & mũdus & homo in eo quod videtur, morietur: & rurſus nouus ex ſenio cõfecto conſurget per eã quæ protinus expectatur, reſurrectionem. Quãdo etiam qui in nobis eſt homo, vt pars cũ toto, paruus cũ magno vnà reſurget, accepta facultate vt ampliùs corrũpi nequeat. Quãdo & animæ corp⁹, & iis qui mẽte intelligũtur, ſẽſilia decorè & gloriâ ſimilia effecta fuerint, vna vniuerſis euidẽti & efficaci præſentia, pro vniuſcuiuſq. modo & proportione diuina poteſtate apparẽte, & per ſeipsã vnionis vinculũ in infinita ſæcula non diſſoluendũ conſeruante. Si quis ergo vult vitã & rationem piam & Deo gratã habere trium horum hominũ, mundi, inquam, & ſanctæ ſcripturæ, & eius qui in nobis eſt hominis, ea quæ ſunt meliora & præſtantiora plurimi faciat.

* τύπον. C.A.

* ἐνεσπαρμένος C.A.

ΚΕΦΑΛ. ζ΄.

Πῶς ὁ κόσμος ἄνθρωπος λέγεται, καὶ ποίῳ τρόπῳ καὶ ὁ ἄνθρωπος κόσμος.

ΚΑΤΑ ταύτην δὲ πάλιν ἀμιμήτως τὴν εἰκόνα καὶ τὸν κόσμον ὅλον, τὸν ἐξ ὁρατῶν καὶ ἀοράτων συνιστάμενον, ἄνθρωπον ὑπέβαλλεν εἶναι· καὶ κόσμον αὖθις τὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπον. ψυχῆς γὰρ λόγον ἐπέχειν, ἔλεγε, τὰ νοητά· ὥσπερ καὶ ἡ ψυχὴ τῶν νοητῶν· καὶ σώματος * τύπον ἐπέχειν τὰ αἰσθητά, ὥσπερ καὶ τῶν αἰσθητῶν τὸ σῶμα. καὶ ψυχὴν μὲν εἶναι τῶν αἰσθητῶν, τὰ νοητά· σῶμα δὲ τῶν νοητῶν, τὰ αἰσθητά. καὶ ὡς ψυχὴν ἐνοῦσαν σώματι, τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ τὸν νοητὸν εἶναι· καὶ τῷ νοητῷ τὸ αἰσθητόν, ὡς σῶμα τῇ ψυχῇ συγκεκροτούμενον· καὶ ἕνα τὸν ἐξ ἀμφοῖν εἶναι κόσμον, ὥσπερ καὶ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπον ἕνα, μηδετέρου τούτων, τῶν ἀλλήλοις καθ' ἕνωσιν συμπεφυκότων, θάτερον ἀρνουμένου καὶ ἀποπέμποντος διὰ τὸν τοῦ συνδήσαντος νόμον, καθ' ὃν τῆς ἑνοποιοῦ δυνάμεως ὁ λόγος * ἐνέσπαρται, μὴ συγχωρῶν τὴν καθ' ὑπόστασιν ἐπὶ τῇ ἑνώσει ταυτότητα τούτων ἀγνοηθῆναι, διὰ τὴν φυσικὴν ἑτερότητα· μηδὲ εἶναι δυνατωτέραν πρὸς διάστασίν τε καὶ μερισμὸν τὴν ἑκάστου τούτων ἑαυτῷ περιγράφουσαν ἰδιότητα, τῆς μυστικῶς καθ' ἕνωσιν αὐτοῖς ἐντεθείσης φιλικῆς συγγενείας ἀποφανθῆναι. καθ' ἣν ὁ καθόλου καὶ εἷς τρόπος τῆς ἐν ὅλοις ἀφανοῦς καὶ ἀγνώστου παρουσίας, τῆς τῶν ὄντων συνεκτικῆς αἰτίας ποικίλως πᾶσιν ἐνυπάρχων, καὶ καθ' ἑαυτὰ καὶ ἐν ἀλλήλοις τὰ ὅλα συνίστησιν ἄφυρτα καὶ ἀδιαίρετα, καὶ ἀλλήλων μᾶλλον, ἢ ἑαυτῶν κατὰ τὴν ἑνοποιὸν σχέσιν ὄντα παρίστησι· μέχρις οὗ λῦσαι ταῦτα δόξῃ τῷ συνδήσαντι, μείζονος ἕνεκα καὶ μυστικωτέρας οἰκονομίας, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐλπιζομένης καθολικῆς συντελείας. καθ' ἣν καὶ ὁ κόσμος ὡς ἄνθρωπος τῶν φαινομένων τεθνήξεται, καὶ πάλιν ἀναστήσεται νέος ἐκ γεγηρακότος, κατὰ τὴν παραυτίκα προσδοκωμένην ἀνάστασιν. ἡνίκα καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, ὡς μέρος τῷ ὅλῳ, καὶ μικρὸς τῷ μεγάλῳ, συνανασταθήσεται κόσμῳ· τὴν πρὸς τὸ μηκέτι δύνασθαι φθείρεσθαι κομισάμενος δύναμιν· ὅταν ἐμφερῆ τῇ τε ψυχῇ τὸ σῶμα, καὶ τοῖς νοητοῖς τὰ αἰσθητά, κατ' εὐπρέπειαν καὶ δόξαν, δειχθήσεται μιᾶς ὅλοις, κατ' ἐνεργῆ τε καὶ ἐνεργὸν παρουσίαν, ἀναλόγως ἑκάστῳ θείας ἐπιφαινομένης δυνάμεως, καὶ δι' ἑαυτῆς τὸν τῆς ἑνώσεως ἄλυτον εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας συντηρούσης δεσμόν. εἴ τις οὖν βούλεται καὶ βίον καὶ λόγον θεοφιλῆ καὶ θεάρεστον ἔχειν τῶν τριῶν τούτων ἀνθρώπων, τοῦ κόσμου τέ φημι, καὶ τῆς ἁγίας γραφῆς, καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς, τὰ κρείττω ἀεὶ πολλοῦ ποιείτω.

καὶ τιμιώτερα. ψυχῆς μὲν, ὅση δύναμις, ἐπιμελείσθω τῆς ἀθανάτου καὶ θείας, καὶ θεοποιηθησομένης ἐξ ἀρετῶν· καὶ σαρκὸς καταφρονείτω τῆς ὑποκειμένης φθορᾷ καὶ θανάτῳ, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἀμβλυνούσης ῥυπῶσαν δυναμένης ἀξίωμα. Φθαρτὸν γὰρ σῶμα, φησὶ, βαρύνει ψυχὴν, καὶ βρίθει τὸ γεῶδες σκῆνος νοῦν πολυφρόντιδα. Καὶ πάλιν, ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος· τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός. Καὶ αὖθις, ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ἑαυτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν. Πρὸς δὲ τὰς ἀσωμάτους καὶ νοερὰς δυνάμεις κατὰ νοῦν διὰ γνώσεως κινησάτω τὴν ἅμιλλαν, ἀφεὶς τὰ παρόντα καὶ βλεπόμενα. Τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, φησί· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια· αἷς διὰ τὸ πλῆθος τῆς κατ' εἰρήνην ἕξεως ὁ Θεὸς ἐνδημῶν ἀναπαύεται· καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, δι' ἔμφρονος μελέτης τῆς ἁγίας γραφῆς, ὑπερβὰς τὸ γράμμα, σωφρόνως ἀναφερέσθω. Ἐν ᾧ τὸ πλήρωμα ὑπάρχει τῶν ἀγαθῶν, καὶ οἱ θησαυροὶ τῆς γνώσεως καὶ τῆς σοφίας ἀπόκρυφοι. Ὧν εἴ τις ἐντὸς ἄξιος γενέσθαι φανήσεται, τὸν Θεὸν αὐτὸν εὑρήσει ταῖς πλαξὶ τῆς καρδίας ἐγγεγραμμένον, διὰ τῆς ἐν πνεύματι χάριτος, ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἐνοπτριζόμενος τῇ περιαιρέσει τοῦ κατὰ τὸ γράμμα καλύμματος.

A Et animæ quidem pro viribus curam gerat, quæ eſt immortalis & diuina, & ex virtutibus Deus eſt efficienda: & carnem negligat quæ interitui & morti eſt obnoxia, & neglectam animæ dignitatem poteſt commaculare. Corruptibile enim, inquit, corpus aggrauat animã, & deprimit terrenum tabernaculum mentem multùm ſollicitam. Et rurſus: Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem, & rurſus: Qui ſeminat in carne ſua, de carne metet corruptionem. Cum incorporeis autem & intelligentibus poteſtatibus mente per co-
B gnitionem certamen moueat, relictis iis quæ ſunt præſentia & quæ videntur. Quæ enim videntur, inquit, ſunt temporalia: quæ autem non videntur, æterna: In quibus propter habitus, qui ex pace eſt, multitudinem, Deus quieſcit. Et ad ſanctum Spiritum per prudentem ſanctæ ſcripturę meditationem, litteram tranſiliens, ſapienter ſe conferat. In quo eſt plenitudo omnium bonorum, & theſauri ſapientiæ & cognitionis abſconditi: intra quos ſi quis eſſe dignus viſus fuerit, Deum ipſum inueniet in tabulis cordis inſcriptum, per gratiam quæ eſt in ſpiritu, re-
C uelata facie Dei gloriam aſpiciens, ablato literæ velamine.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Τίνων εἰσὶ σύμβολα ἥ τε πρώτη τῆς ἁγίας συνάξεως εἴσοδος, καὶ τὰ μετ' αὐτὴν τελούμενα.

Ἤκει δὲ λοιπὸν ὁ λόγος ἡμῖν, μετὰ τὴν σύντομον ἔκθεσιν τῶν εἰρημένων, περὶ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας θεωρίαν παρὰ τοῦ μακαρίου γέροντος, συντομωτέραν καὶ τὴν περὶ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας συνάξεως διήγησιν, ὡς οἷόν τε, ποιησόμενος. Τὴν μὲν οὖν πρώτην εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν τοῦ ἀρχιερέως κατὰ τὴν ἱερὰν σύναξιν εἴσοδον, τῆς πρώτης τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ διὰ σαρκὸς εἰς τὸν κόσμον τοῦτον παρουσίας τύπον καὶ εἰκόνα φέρειν, ἐδίδασκε· δι' ἧς τὴν δουλωθεῖσαν τῇ φθορᾷ, καὶ * πραθεῖσαν ὑφ' ἑαυτῆς τῷ θανάτῳ διὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ βασιλευομένην τυραννικῶς ὑπὸ τοῦ διαβόλου τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἐλευθερώσας τε καὶ λυτρωσάμενος· πᾶσαν τὴν ὑπὲρ αὐτῆς ὀφειλὴν, ὡς ὑπεύθυνος, ἀποδοὺς ὁ ἀνεύθυνος καὶ ἀναμάρτητος, πάλιν πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπανήγαγε τῆς βασιλείας χάριν· ἑαυτὸν λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν δοὺς καὶ ἀντάλλαγμα· καὶ τῶν ἡμετέρων φθοροποιῶν παθημάτων τὸ ζωοποιὸν αὐτοῦ πάθος ἀντιδοὺς, παιώνιον ἄκος, καὶ παντὸς τοῦ κόσμου σωτήριον· μεθ' ἣν παρουσίαν ἡ εἰς οὐρανοὺς αὐτοῦ καὶ τὸν ὑπερουράνιον θρόνον ἀνάβασις τε

Cap. VIII.

Quorumnam ſunt ſigna, primus ſanctæ Synaxis introitus, & quæ poſt eum peraguntur.

Poſt breuem earum quæ à beato ſene de ſancta Eccleſia dictæ ſunt contemplationum expoſitionem, reſtat nunc
D vt quàm breuiſſimè fieri poterit, dicamus de ſancta Synaxi. Primum ergo Pontificis in Eccleſiam ad ſanctam Synaxin introitum, primi, filij Dei & ſeruatoris noſtri Christi per carnem in hunc mundum aduentus typum & imaginem ferre docuit, per quem cùm humanam naturam ab interitu mancipatam, & à ſeipſa morti peccatorum venundatam, & diaboli tyrannide oppreſſam liberaſſet & redemiſſet, * πραθεῖσαν. C.A.
E & omne pro ea debitum tanquam reus debendi exoluiſſet, qui nulli debito, nec peccato erat obnoxius, ad regni gratiam quæ erat ab initio reduxit, dans ſeipſum pretium, pæonium medicamentum & toti mundo ſalutare, poſt quem aduentum eius in cœlos, & in thronum ſupercœleſtem aſcenſus

& reſtitutio, ſymbolicè figuratur per ingreſſum ſacerdotis in ſacrarium & aſcenſum in throoum ſacerdotalem.

A καὶ ἀποκατάστασις συμβολικῶς τυποῦται διὰ τῆς ἐν τῷ ἱερατείῳ τοῦ ἀρχιερέως εἰσόδου, καὶ τῆς εἰς τὸν θρόνον τὸν ἱερατικὸν ἀναβάσεως.

Cap. IX.

Quidnam ſignificat etiam populi in ſanctam Dei Eccleſiam introitus.

POPVLI autem vnà cum Pontifice ſeu Sacerdote in Eccleſiam ingreſſus, infidelium ab infidelitate ad fidem, & ab ignorantia & errore ad Dei cognitiooem, conuerſionem, & fidelium à vitio & inſcitia ad virtutem & cognitionem, traductiooem ſignificat. Non ſolùm enim infidelium ad verùm & ſolum Deum conuerſionem, in Eccleſiam introitus ſignificat, ſed etiam vniuſcuiuſque noſtrum, qui credimus quidem, ſed Domini præcepta per turpem & intemperantem vitam infirmamus & tranſgredimur, per pœniteotiam & correctionem. Omnis enim homo ſiue homicida, ſiue adulter, ſiue fur, ſiue ſuperbus, ſiue arrogans vel inſolens, ac cootumelioſus vel detractor, vel qui odium ac inimicitias gerit, vel iracuodus, vel conuiciator, vel calumniator, vel ſuſurro, vel ad inuidiam propenſus, vel ebrioſus, vel, vt ſemel dicam, ne omuia vitij genera enumerans ſim prolixior: quicumque à quouis vitio tenebatur, poſtquam eo amplius ita ſponte & conſulto teneri, & ex propoſito operari ceſſauerit, & vitam in melius mutauerit, pro vitio virtutem eligens, is propriè & verè cum Chriſto Deo & Pontifice intelligatur & dicatur introire ad virtutem quæ tropicè dicitur Eccleſia.

ΚΕΦΑΛ. θʹ.

Τίνος ἔχει δήλωσιν καὶ ἡ τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν εἴσοδον.

B ΤΗΝ δὲ τοῦ λαοῦ σὺν τῷ ἱεράρχῃ γινομένην εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἴσοδον, τὴν ἐξ ἀγνοίας καὶ πλάνης εἰς ἐπίγνωσιν Θεοῦ ἐπιστροφὴν τῶν ἀπίστων, καὶ τὴν ἀπὸ κακίας καὶ ἀγνωσίας εἰς ἀρετὴν καὶ γνῶσιν, μετάθεσιν τῶν πιστῶν σημαίνειν, ὁ μακάριος ἔλεγε γέρων. οὐ γὰρ μόνον τὴν ἐπὶ τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἐπιστροφὴν τῶν ἀπίστων [καὶ τὴν ἀπὸ κακίας,] ἡ εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἴσοδος παραδηλοῖ· ἀλλὰ καὶ ἑκάστου ἡμῶν τῶν πιστευόντων μὲν, ἀθετούντων δὲ τὰς ἐντολὰς τοῦ κυρίου, δι' ἀγωγῆς ἀκολάστου καὶ ἀσχήμονος βίου, τὴν διὰ
C μετανοίας διόρθωσιν. πᾶς γὰρ ἄνθρωπος, εἴτε φονεὺς, εἴτε μοιχὸς, εἴτε κλέπτης, εἴτε ὑπερήφανος, εἴτε ἀλαζὼν, ἢ ὑβριστὴς, ἢ πλεονέκτης, ἢ φιλάργυρος, ἢ κατάλαλος, ἢ μνησίκακος, ἢ πρὸς θυμὸν καὶ ὀργὴν ἀνάγωγος, ἢ λοίδορος, ἢ συκοφάντης, ἢ ψίθυρος, ἢ φθόνῳ εὐχείρωτος, ἢ μέθυσος, καὶ ἁπλῶς, ἵνα μὴ πάντα τὰ τῆς κακίας εἴδη ἀπαριθμούμενος μηκύνω τὸν λόγον, ὅστις ὑφ' οἱασδήποτε κακίας ἐνεχόμενος· ἐπὰν τοῦ ἑκουσίως κατ' ἐπιτήδευσιν ἐνέχεσθαι καὶ ἐνεργεῖν κατὰ πρόθεσιν παύσηται, καὶ μεταβάλοι τὸν βίον ἐπὶ τὸ
D κρεῖττον, τῆς κακίας τὴν ἀρετὴν ἀνθαιρούμενος· ὁ τοιοῦτος κυρίως τε καὶ ἀληθῶς Χριστῷ τῷ Θεῷ καὶ ἀρχιερεῖ νοείσθω τε καὶ λεγέσθω συνεισιέναι εἰς τὴν ἀρετὴν, ἐκκλησίαν τροπικῶς νοουμένην.

Cap. X.

Quorumnam ſunt Symbola diuinæ lectiones.

DIVINAS autem ſaerorum librorum lectiones, diuinas & beatas ſanctiſſimi Dei voluntates & conſilia dicebat ſignificare magiſter. Per quæ eorum quæ ſunt agenda, admonitiones vnuſquiſque noſtrorum pro ea quæ ineſt ei facultate, conuenienter accipimus, & diuioorum ac beatorum certaminum leges diſcimos. Quibus conuenieoter legitimè certaotes, quæ victoribus iore daotur, regni Chriſti coronis digni habebimur.

ΚΕΦΑΛ. ιʹ.

Τίνων εἰσὶ σύμβολα τὰ θεῖα ἀναγνώσματα.

E ΤΑΣ δὲ θείας τῶν παναγίων βίβλων ἀναγνώσεις, τὰς θείας καὶ μακαρίας τοῦ παναγίου Θεοῦ βουλήσεις τε καὶ βουλὰς ὑπεμφαίνειν, ἔλεγεν ὁ διδάσκαλος· δι' ὧν τὰς ὑποθήκας τῶν πρακτέων ἀναλόγως ἕκαστος ἡμῶν, κατὰ τὴν ὑποῦσαν αὐτῷ δύναμιν, λαμβάνομεν· καὶ τοὺς τῶν θείων καὶ μακαρίων ἀγώνων νόμους μανθάνομεν. καθ' οὓς νομίμως ἀθλοῦντες, τῶν ἀξιονίκων τῆς Χριστοῦ βασιλείας ἀξιούμεθα στεφάνων.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

A

* Τίνος ἐστὶ σύμβολον τὰ θεῖα ᾄσματα.

Ἡ ΔΕ πνευματικὴ τῶν θείων ᾀσμάτων τερπνότης, τὴν ἐμφαντικὴν δήλωσιν ἔφασκε, τῶν θείων * ἐνδιδῶν ἀγαθῶν τὴν τὰς ψυχὰς πρὸς μὲν τὸν ἀκήρατον τοῦ Θεοῦ καὶ μακάριον ἀνακινοῦσαν ἔρωτα, πρὸς δὲ τὸ μῖσος τῆς ἁμαρτίας πλέον ἐγείρουσαν.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Τί σημαίνουσιν αἱ τῆς εἰρήνης προσφωνήσεις.

B

ΔΙΑ δὲ τῶν γινομένων ἔνδοθεν ἐκ τοῦ ἱερατείου, κελεύσει τοῦ ἀρχιερέως, ἐφ' ἑκάστῳ ἀναγνώσματι τῆς εἰρήνης προσφωνήσεων τὰς διὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων διακομιζομένας θείας ἀποδοχὰς δηλοῦσθαι, ὁ σοφὸς διωρίζετο. δι' ὧν ὁ Θεὸς ὁρίζει τῶν νομίμως ὑπὲρ τῆς ἀληθείας πρὸς τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις ἀθλούντων τοὺς ἀγῶνας, τὰς ἀοράτους συμπλοκὰς διαλύων καὶ εἰρήνην διδοὺς ἐν τῇ καταργήσει τοῦ σώματος, καὶ τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς πόνων, τῆς ἀπαθείας τὴν χάριν τοῖς ἁγίοις ἀντιδιδούς· ἵνα τοῦ πολεμεῖν ἀφέμενοι,

C

πρὸς γεωργίαν πνευματικὴν, εἴπουν, ἀρετῶν ἐργασίαν, τὰς τῆς ψυχῆς μετασκευάσωσι δυνάμεις· δι' ὧν τὰ στίφη τῶν πονηρῶν πνευμάτων διέλυσαν, στρατηγοῦντος αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ καὶ λόγου, καὶ τὰ πικρὰ τοῦ διαβόλου καὶ δυσάλυκτα μηχανήματα διασκεδάζοντος.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Τίνος ἰδικῶς ἐστὶ τοῦ καθ' ἕκαστον σύμβολον ἐστὶν ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου, καὶ τὰ μετ' αὐτὴν μυστικά.

D

ΟΘΕΝ εὐθὺς μετὰ ταύτας, τὴν θείαν τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν, ἡ τῆς [ἁγίας] ἐκκλησίας ἱερὰ διάταξις ἐνομοθέτησε γίγνεσθαι. ἰδικῶς μὲν τὴν ὑπὲρ τοῦ λόγου τοῖς σπουδαίοις κακοπάθειαν εἰσηγουμένην, μεθ' ἣν ὁ τῆς γνωστικῆς θεωρίας, ὥσπερ ἀρχιερεὺς, οὐρανόθεν ἐπιδημῶν αὐτοῖς λόγος, τῆς σαρκὸς αὐτοῖς, ὥσπερ τινὰ κόσμον αἰσθητὸν, συστέλλει τὸ φρόνημα, τοὺς ἔτι πρὸς γῆν κατανενευκότας λογισμοὺς * ἀπωθούμενος, καὶ πρὸς τὴν τῶν νοητῶν ἐ-

E

ποψίαν ἐντεῦθεν, διὰ τῆς τῶν θυρῶν κλείσεως, καὶ τῆς εἰσόδου τῶν ἁγίων μυστηρίων, αὐτοὺς ἀγαγών· λόγων τε καὶ πραγμάτων μύστας ἤδη τὰς αἰσθήσεις, καὶ ἔξω σαρκὸς καὶ κόσμου γεγενημένους τὰ ἀπόρρητα διδάσκει· συναχθέντας ἤδη πρότερον διὰ τοῦ ἀσπασμοῦ, πρὸς ἑαυτούς τε καὶ αὐτὸν καὶ μόνην ἀντιστάντας αὐτῷ τῆς περὶ ἑαυτοὺς πολλῆς εὐεργεσίας εὐγνωμόνως, τὸ ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας εὐχαριστήριον ὁμολογίας· ἣν τὸ θεῖον τῆς πίστεως αἰνίττεται σύμβολον.

CAP. XI.

Quorumnam ſunt ſigna diuina cantica.

SPIRITALEM autem diuinorum canticorum delectationem, dicebat ſignificare voluptatem diuina bona ſignificantem, quæ animas ad ſincerum & beatum Dei amorem commouet, ad vitij autem odium magis incitat.

* τίνων ἐστὶ σύμβολα. C.A.

* ἀγαθῶν ἔνδειξιν, C.A.

CAP. XII.

Quid ſignificant pacis acclamationes.

PER pacis autem acclamationes quæ intus ex ſacrario fiunt iuſſu Antiſtitis in vnaquaque lectione, eas quæ per ſanctos Angelos deferuntur, diuinas ſuſceptiones ſignificari dicebat ſapiens ſenex. Per quas Deus definit eorum certamina qui legitimè pro veritate contra aduerſas poteſtates decertant, quæ ſub aſpectum non cadunt, & congreſſiones diſſoluens, & pacem dans in exinanitione corporis & pro ſuſceptis pro virtute laboribus, ſanctos impatibilitatis gratia remunerans. Vt cùm pugnare ceſſauerint, ad ſpiritalem agriculturam ſeu virtutum operationem, animæ poteſtates transferant, per quas malorum ſpirituum cateruas diſſoluerunt, eis Chriſto ducente, difficileſque & ineuitabiles diaboli machinas diſſipante.

CAP. XIII.

Cuiuſnam in vnoquoque propriè ſignum eſt, ſancti Euangelij lectio, & myſtica, quæ eam conſequuntur.

VNDE ſtatim poſt eas, diuinam ſancti Euangelij lectionem ſacra ſanctæ Eccleſiæ conſtitutio fieri iuſſit: propriè quidem eam quæ à bonis pro verbo ſuſcipitur, afflictionem introducens, poſtquam is qui eſt cogitationis & contemplationis veluti Pontifex è cœlo ad eos adueniens verbum, eis carnis prudentiam, tanquam ſenſilem mundum perficit, rationes quæ deorſum adhuc in terram ſpectant, tanquam initiatas, ab eis repellens, & ad eorum quæ mente intelligimus, conſiderationem, per portarum clauſtrum & ſanctorum myſteriorum introitum, eos deducens. Et cùm rationum & actionum iam ſenſus clauſerint, & extra carnem & mundum fuerint; eos arcana docet, iam antè ad ſeipſos & ad eum per ſalutationem introductos, & pro multis in ipſos beneficiis, ſolam pro ſua ſalute gratiarum actricem confeſſionem grato animo referentes, quam diuinum ſignificat tibi fidei ſymbolum.

* ὡς κατηχουμένους αὐτῶν. Schol. C.A.

Deinde cùm eos per ter ſanctum in Angelorum numerum retulerit, & eandem quam eis ſanctificantis Theologiæ gratiam conceſſerit, ad Deum & patrem adducit adopturos ſpiritu, per oratiunem per quam digni habiti ſuntqui patrem Deum vocarent: & deinde rurſus: tanquam qui iam ſcitè ac ſponte omnes quæ ſunt, in iis quæ ſunt rationes perſecerint, incognitè ad incognitam, per hoc quod eſt, Vnus ſanctus, & ea quę deinceps ſequuntur, deducit vnitatem, gratia Deos effectos, & per eius ſolam, in quod poteſtate non cadit diuiſiu, participationem ſimiles effectos.

Cap. XIV.

Cuiuſnam eſt ſignum, ex eo quod generaliter ſignificatur diuina ſancti Euangelij lectio.

GENERALITER autem mundi huius conſummationem ſignificat. Poſt diuinam enim ſancti Euangelij lectionem, quando Pontifex deſcendit de ſede, & Catechumenorum & reliquorum qui diuina oſtendendorum ſacramẽtorum contemplatione indigni ſunt, fit per ſacros miniſtros dimiſſio & eiectio, quæ per ſe veritatem ſignificat & præfigurat, cuius imago eſt & typos, & inter eos quodammodo clamat, quòd poſtquam Euangelium regni fuerit prædicatum in vniuerſo mundo, vt ſcriptum eſt, in teſtimonium omnibus gentibus, tunc veniet finis, adueniente in ſecundo eius aduentu ex cœlis, cum magna ſcilicet potentia, magno Deo & Seruatore noſtro Ieſu Chriſto, (ipſe enim Dominus in voce Archangeli & in ſuno tubæ deſcendet de cœlo, inquit diuinus Apoſtolus) & aduerſarios vlciſcente, & per ſanctos Angelos, fideles ab infidelibus ſegregante, & à iuſtis iniuſtos, à ſanctis ſceleſtos, &, vt ſemel dicam, ab iis qui in Dei ſpiritu ambularunt, eos qui poſt carnem iuerunt; & infinitis & nunquam finiendis ſeculis, vt dicit diuinorum eloquiorum veritas, pro eorum quæ in vita egerint dignitate iuſtam reddente retributionem.

Cap. XV.

* ἅγιον εὐαγγέλιον.

Cuiuſnam ſignum eſt, quòd ſanctæ Eccleſiæ fores claudantur poſt ſanctum Euangelium.

QVÒD autem poſt ſacram S. Euangelij lectionem, & Catechumenorom eiectionem, ſanctæ Eccleſiæ fores claudantur, ſignificat & rerum materialium tranſitum,

A εἶτα τοῖς ἀγγέλοις ἐναριθμίους αὐτοὺς καταστήσας διὰ τοῦ τρισαγίου, καὶ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἐπιστήμην τῆς ἁγιαστικῆς θεολογίας αὐτοῖς χαρισάμενος, τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ προσάγει υἱοθετηθέντας τῷ πνεύματι, διὰ τῆς προσευχῆς, δι' ἧς πατέρα καλεῖν τὸν Θεὸν ἠξιώθησαν. κἀντεῦθεν πάλιν, ὡς ἂν ἐπιστημόνως ἤδη τοὺς ἐν τοῖς οὖσι πάντας λόγους περάσαντας, πρὸς τὴν ἄγνωστον ἀγνώστως διὰ τοῦ εἷς ἅγιος, καὶ τῶν ἑξῆς, ἄγει μονάδα, τῇ χάριτι ἑνωθέντας, καὶ κατὰ μέθεξιν πρὸς αὐτὴν ὁμοιωθέντας τῇ κατὰ δύναμιν ἀδιαιρέτῳ ταυτότητι. B

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Τίνος ἐστὶ σύμβολον, κατὰ τὸ γενικῶς σημαινόμενον, ἡ θεία τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ἀνάγνωσις.

ΓΕνικῶς δὲ τὴν τοῦ κόσμου τούτου συντέλειαν ὑποσημαίνουσα. μετὰ γὰρ τὴν θείαν τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν, ἥ τε ἀρχιερέως κάθοδος ἀπὸ τοῦ θρόνου, καὶ ἡ τῶν κατηχουμένων, καὶ ἡ τῶν λοιπῶν, τῶν ἀναξίων τῆς C θείας τῶν δειχθησομένων μυστηρίων θεωρίας, ἀπόλυσίς τε καὶ ἐκβολὴ, διὰ τῶν λειτουργῶν, γίνεται· σημαίνουσα καὶ προτυποῦσα δι' ἑαυτῆς τὴν ἀλήθειαν, ἧς εἰκὼν ὑπάρχει καὶ τύπος, καὶ οἷον ἐν τούτοις βοῶσα· ὅτι μετὰ τὸ κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον, καθὼς γέγραπται, τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ, εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, τότε ἥξει τὸ τέλος, παραγινομένου κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν, ἐξ οὐρανῶν, δηλαδὴ μετὰ δόξης πολλῆς τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. αὐτὸς γὰρ ὁ κύριος ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος, D καὶ ποιοῦντος ἐκδίκησιν ἐν τοῖς ὑπεναντίοις, καὶ ἀφορίζοντος διὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τῶν ἀπίστων, καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τοὺς ἀδίκους, καὶ τῶν ἁγίων τοὺς ἐναγεῖς· καὶ ἁπλῶς, ἵνα συνελὼν εἴπω, τῶν πνεύματι Θεοῦ στοιχησάντων, τοὺς ὀπίσω σαρκὸς πορευθέντας· καὶ ἐπ' αἰῶσιν ἀπείροις τε καὶ ἀτελευτήτοις, ὡς ἡ τῶν θείων λογίων ἀλήθειά φησι, κατ' ἀξίαν τῶν βεβιωμένων ἑκάστῳ δικαίαν ἀποδιδόντος τὴν ἀμοιβήν.

E

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Τίνος σύμβολόν ἐστιν ἡ κλεῖσις τῶν θυρῶν τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, ἡ μετὰ τὸ * εὐαγγέλιον τὸ ἅγιον γινομένη.

ΗΔΕ μετὰ τὴν ἱερὰν ἀνάγνωσιν τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου, καὶ τὴν ἐκβολὴν τῶν κατηχουμένων, γινομένη κλεῖσις τῶν θυρῶν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, τήν τε τῶν ὑλικῶν δηλοῖ πάροδον,

καὶ τὴν γινομένην μετὰ τὸν φοβερὸν ἐκεῖνον ἀφορισμόν, καὶ τὴν φοβερωτέραν ψῆφον εἰς τὸν νοητὸν κόσμον, ἤτοι τὸν νυμφῶνα τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἀξίων εἴσοδον, καὶ τὴν ἐν ταῖς αἰσθήσεσι τῆς κατὰ τὴν ἀπάτην ἐνεργείας τελείαν ἀποβολήν.

ΚΕΦΑΛ. ιϛ'.

Τί σημαίνει ἡ τῶν ἁγίων μυστηρίων εἴσοδος.

Η ΔΕ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν μυστηρίων εἴσοδος, ἀρχὴ καὶ προοίμιόν ἐστιν (ὡς ὁ μέγας ἐκεῖνος ἔφασκε γέρων) τῆς γινομένης ἐν οὐρανοῖς καινῆς διδασκαλίας περὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ τῆς εἰς ἡμᾶς, καὶ ἀποκάλυψις τοῦ ἐν ἀδύτοις τῆς θείας κρυφιότητος ὄντος μυστηρίου τῆς ἡμῶν σωτηρίας. οὐ γὰρ μὴ πίω, φησὶ πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ὁ Θεὸς καὶ Λόγος, ἀπ' ἄρτι ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πίνω μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ * τοῦ πατρός ἐμοῦ.

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

Τίνος ἐστὶ σύμβολον ὁ θεῖος ἀσπασμός.

Ο ΔΕ πᾶσι προσφωνούμενος * πνευματικὸς ἀσπασμός, τὴν ἐσομένην πάντων πρὸς ἀλλήλους ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν μελλόντων ἀρρήτων ἀγαθῶν ἀποκαλύψεως, κατὰ πίστιν τε καὶ ἀγάπην, ὁμόνοιάν τε καὶ ὁμογνωμοσύνην, καὶ ταυτότητα λογικήν, δι' ἧς τὴν πρὸς τὸν Λόγον καὶ Θεὸν οἰκείωσιν οἱ ἄξιοι δέχονται, προτυποῖ καὶ προδιαγράφει. λόγου γὰρ σύμβολον τὸ στόμα, καθ' ὃ μάλιστα πᾶσιν ἅπαντες οἱ λόγου μετειληφότες, ὡς λογικοὶ καὶ τῷ πρώτῳ καὶ μόνῳ λόγῳ καὶ παντὸς αἰτίῳ λόγου συμφύονται.

ΚΕΦΑΛ. ιη'.

Τί σημαίνει τὸ θεῖον τῆς πίστεως σύμβολον.

Η ΔΕ τοῦ θείου συμβόλου τῆς πίστεως γινομένη παρὰ πάντων ὁμολογία, τὴν ἐφ' οἷς ἐσώθημεν παραδόξοις λόγοις τε καὶ τρόποις τῆς πανσόφου περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ προνοίας γινομένην μυστικὴν εὐχαριστίαν, κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα, προσημαίνει· δι' ἧς εὐγνώμονας ἐπὶ τῇ θείᾳ εὐεργεσίᾳ ἑαυτοὺς συνιστῶσιν οἱ ἄξιοι, πλὴν ταύτης τῶν περὶ αὐτοὺς ἀπείρων θείων ἀγαθῶν ἀντεισαγαγεῖν ἄλλο τι καθόλου οὐκ ἔχοντες.

A & eum qui poſt terribilem illam ſegregationem, & terribiliorem ſententiam, in muodum, qui mente tantùm intelligitur, ſeu in ſpooſi Chriſti thalamum, futurus eſt, dignorum ingreſſum, & eius quæ per fraudem fit in ſenſibus, operationis perfectam etectionem.

Cap. XVI.

Quid ſignificat ſanctorum Sacramentorum introitus.

SANCTORVM autem & venerabilium myſteriorum ingreſſus, eſt initium & B procœmium, vt magnus ille dicebat ſenex, oouæ doctrioæ quæ io cœlis futura eſt, de Dei erga nos diſpenſatione, & reuelatio myſterij noſtræ ſalutis, quod eſt in diuinæ occultationis adytis. Noo bibam enim (inquit ſuis diſcipulis Deus & Verbum) deinceps de genimine vitis vſque ad diem illum, quando ipſum bibam nouum vobiſcùm in regno patris mei.

* τῶν ἱερῶν, C.A.

Cap. XVII.

C

Cuius eſt ſymbolum diuina ſalutatio.

SPIRITALIS autem quæ omnibus acclamatur ſalutatio, omnium quæ inter ſe inuicem futura eſt in tempore reuelatioois bonorum ineffabilium, conſenſum & concordiam, & rationalem (vt ita dicam) identitatem per fidem & dilectiooem, per quam cum ratiooe ſeu verbo & Deo familiaritatem & coniuoctiooem digni ſuſcipiunt, deſcribit & præfigurat. Rationis ſigoum eſt os, D per quam omnes maximè, qui ratioois, vtpotè ratiooe præditi, fuerunt participes, etiam primæ & ſoli rationi, ac verbo omniſque rationis ac orationis auctori coniuoguntur.

* θεῖος ἀσπασμὸς ἢ πνευματικός C.A.

Cap. XVIII.

Quid ſignificat diuinum fidei Symbolum.

DIVINI autem fidei ſymboli quæ fit ab omnibus coofeſſio, eam quæ propter admirabiles ſapientiſſimæ io nos Dei E prouidentiæ modos & rationes, in futuro ſæculo facienda eſt, gratiarum actiooem præſigoificat, per quam ſe propter diuina beneficia gratos qui digni ſunt, cooſtituunt, cùm præter eam, pro innumerabilibus diuinis quæ acceperunt, bonis, aliquid aliud omnino referre nequeant.

A

Cap. XIX.

Quid ſignificat ter ſancti glorificatio.

TRina autem, quæ fit diuinæ laudis ſanctitatis exclamatio à toto populo fideli, eam quæ cum incorporeis & intelligentibus poteſtatibus in futuro eſt apparitura, vnionem & æqualitatem ſignificat, per quam conuenienter ſupernis poteſtatibus, (propterea quòd immutabilis & perpetuus in Deum motus eius idem ſit) tribus ſanctificationibus vnam diuinitatem, quæ tres habet perſonas ſiue hypoſtaſes, laudare & ſanctificare humana natura docebitur.

Cap. XX.

Cuius eſt ſymbolum ſancta precatio: Pater noſter.

SAnctissima autem & in primis veneranda magni & beati Dei & Patris inuocatio, eſt eius quæ gratis & Spiritus ſancti gratia, danda eſt, exiſtentis & ſubſiſtentis adoptionis ſymbolum, per quam omni ſuperata & tecta humana proprietate, aduentu gratiæ filij Dei appellabuntur, & erunt omnes ſancti qui per virtutes hîc ſe diuina bonitatis pulchritudine ſplendidè & glorioſè exornarunt, ſpecioſóſque reddiderunt.

Cap. XXI.

Quid ſignificat myſtici ſacrificij finis, dum exclamantur hymni, videlicet vnus ſanctus: & quæ ſequuntur.

QVæ autem in myſtici ſacrificij ſiue à toto fit populo: ſcilicet; Vnus ſanctus, & eorum quę ſequuntur, confeſſio: eam quę ſupra rationem & mentem erga vnũ diuinæ ſimplicitatis arcanum futura eſt, eorum qui myſticè & ſapienter in Dei myſteriis initiati ſunt, eorum quæ ſola intelligentia percipiuntur, ab interitu alieno ſæculo coniunctionem & vnionem ſignificat. In quo eius quæ non apparet & eſt ſupra omnem modũ ineffabilis, gloriæ lucem aſpicientes, ad beatam puritatem cum ſupernis poteſtatibus ſuſcipiendam, fiunt idonei; Poſt quam fit tanquam finis omnium, Sacramenti communicatio, quæ in ſeipſam transformat: & bono per cauſam ſimiles ex gratia & participatione efficit eos qui dignè ſunt participes, quibus nihil deeſt, quantum homini contingit & datur, quominus ipſi ſint & vocentur adoptione Dij, per gratiam, propter totum Deum qui eos totos ſeipſo impleuit, & nihil ex eis reliquit ſua præſentia vacuum.

*ἐλλει. C. A.

ΚΕΦΑΛ. ιθ'.

Τί σημαίνει ἡ τοῦ τρισαγίου δοξολογία.

ΗΔΕ γιγνομένη τρισσὴ τοῦ ἁγιασμοῦ τῆς θείας ὑμνολογίας ἐκβόησις παρὰ παντὸς τοῦ πιστοῦ λαοῦ, τὴν πρὸς τὰς ἀσωμάτους καὶ νοερὰς δυνάμεις κατὰ τὸ μέλλον φανησομένην ἕνωσίν τε καὶ ἰσοτιμίαν παραδηλοῖ· καθ' ἣν συμφώνως ταῖς ἄνω δυνάμεσι, διὰ ταυτότητα τῆς ἀτρέπτου περὶ Θεὸν ἀεικινησίας, τρισὶν B ἁγιασμοῖς ὑμνεῖν τε καὶ ἁγιάζειν τὴν τρισυπόστατον μίαν θεότητα διδαχθήσεται τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις.

ΚΕΦΑΛ. κ'.

Τίνος ἐστὶ σύμβολον ἡ ἁγία προσευχὴ τοῦ, Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

ΗΔΕ πανάγία τε καὶ σεπτὴ τοῦ μεγάλου καὶ μακαρίου Θεοῦ καὶ πατρὸς ἐπίκλησις τῆς δοθησομένης ἐνυποστάτου τε καὶ ἐνυπάρκτου κατὰ δωρεὰν καὶ C χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος, υἱοθεσίας ἐστὶ σύμβολον· καθ' ἣν πάσης ὑπερνικωμένης τε καὶ καλυπτομένης ἀνθρωπίνης ἰδιότητος, τῇ ἐπιφοιτήσει τῆς χάριτος, υἱοὶ Θεοῦ χρηματίσουσί τε, καὶ ἔσονται πάντες οἱ ἅγιοι, ὅσοι δι' ἀρετῶν ἀπ' ἐντεῦθεν ἤδη τῷ θείῳ τῆς ἀγαθότητος κάλλει ἑαυτοὺς λαμπρῶς τε καὶ ἐπιδόξως ἐφαίδρυναν.

ΚΕΦΑΛ. κα'.

Τί σημαίνει τὸ τέλος τῆς μυστικῆς ἱερουργίας τῶν ἐκφωνουμένων ὕμνων, τουτέστιν, εἷς ἅγιος, εἷς κύριος· καὶ τὰ ἑξῆς.

D

ΗΔΕ κατὰ τὸ τέλος τῆς μυστικῆς ἱερουργίας παρὰ παντὸς τοῦ λαοῦ γινομένη τοῦ, εἷς ἅγιος, καὶ τῶν ἑξῆς, ὁμολογία, τὴν ὑπὲρ λόγον καὶ νοῦν πρὸς τὸ ἓν τῆς θείας ἁπλότητος κρύφιον γενησομένην τῶν μυστικῶς τε καὶ σοφῶς κατὰ Θεὸν τετελεσμένων συναγωγήν τε καὶ ἕνωσιν δηλοῖ, ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τῶν νοητῶν αἰῶνι· καθ' ὃν τῆς ἀφανοῦς καὶ ὑπεραρρήτου δόξης τὸ φῶς ἐποπτεύοντες, τῆς μακαρίας, μετὰ τῶν ἄνω δυνάμεων, καὶ αὐτοὶ δεκτικοὶ γίνονται καθαρότητος· μεθ' ἣν ὡς τέ- E λος πάντων, ἡ τοῦ μυστηρίου μετάδοσις γίνεται, μεταποιοῦσα πρὸς ἑαυτὴν, καὶ ὁμοίους τῷ κατ' αἰτίαν ἀγαθῷ κατὰ χάριν καὶ μέθεξιν ἀποφαίνουσα τοὺς ἀξίως μεταλαμβάνοντας, ἐν μηδενὶ αὐτοῦ λειπομένους, κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἀνθρώποις καὶ ἐνδεχόμενον. ὥστε καὶ αὐτοὺς δύνασθαι εἶναί τε καὶ καλεῖσθαι θέσει κατὰ τὴν χάριν θεοὺς, διὰ τὸν αὐτοὺς * ὅλως ἑαυτῷ πληρώσαντα ὅλον Θεὸν, καὶ μηδὲν αὐτῶν τῆς αὐτοῦ παρουσίας κενὸν καταλείψαντα.

A

ΚΕΦΑΛ. κβ'.

Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ καὶ ἡ * τῆς ψυχῆς καθ' ἑαυτὴν νοουμένης ἐπὶ τοῦ καθ' ἕκαστον ἰδικῶς ἐκθεωτικὴ καὶ τελεοποιὸς διὰ τῶν εἰρημένων θεωρεῖται κατάστασις.

ΔΕΥΡΟ δὴ οὖν, διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ καὶ τάξεως βαίνοντες, πάλιν τὰ αὐτὰ καὶ περὶ ψυχῆς γνωστικῆς θεωρήσωμεν· καὶ συναναβῆναι μικρὸν κατὰ δύναμιν τῷ λόγῳ μετ' εὐλαβείας πρὸς ὑψηλοτέραν θεωρίαν, συνεπιστῆναί τε καὶ κατατολμῆσαι· πῶς οἱ θεῖοι τῆς ἁγίας ἐκκλησίας θεσμοὶ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τὴν ἑαυτῆς τελειότητα δι' ἀληθοῦς καὶ ἐνεργοῦς γνώσεως ἄγουσι, ποθοῦντα τὸν νοῦν καὶ βουλόμενον, Θεοῦ χειραγωγοῦντος (εἰ δοκεῖ) μὴ κωλύσωμεν.

* ψυχὴ, ἢ ἡ κ. Cod. Marg.

B

ΚΕΦΑΛ. κγ'.

Τίνος σύμβολον τῶν κατὰ ψυχὴν ἀρετῶν ἐστὶν ἡ πρώτη εἴσοδος τῆς ἁγίας συνάξεως.

C ΑΘΡΕΙ τοιγαροῦν, ὅστις τῆς μακαρίας τοῦ Χριστοῦ σοφίας γνήσιος καθέστηκας ἐραστὴς, νοὸς ὀφθαλμοῖς κατὰ τὴν πρώτην εἴσοδον τῆς ἁγίας συνάξεως ἀπὸ τῆς ἔξωθεν τῶν ὑλικῶν πλάνης καὶ ταραχῆς, κατὰ τὸ γεγραμμένον· γυναῖκες ἐρχόμεναι ἀπὸ θέας, δεῦτε· τῆς ἐν εἴδει καὶ σχήματι, φημὶ κατὰ τὴν πρόσοψιν τῶν αἰσθητῶν περιπλανήσεως. οὐ γὰρ θεωρίας εἰπεῖν ἀληθὲς, κατὰ τοὺς ἀσόφους τῶν παρ' Ἕλλησι λεγομένων σοφῶν (μηδὲ γὰρ σοφοὶ κληθεῖεν ποτε πρὸς ἡμῶν, οἱ τὸν Θεὸν γνῶναι διὰ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων μὴ δυνηθέντες ἢ * μὴ βουληθέντες) τῶν αἰσθητῶν λέγειν τὴν ἐπιφάνειαν, καθ' ὃν ὁ διηνεκὴς τῶν αἰσθητῶν πρὸς ἄλληλα συνέστηκε πόλεμος, D πᾶσι τὴν δι' ἀλλήλων φθορὰν ἐνεργῶν, πάντων φθειρόντων ἄλληλα, καὶ ἐν ἀλλήλοις φθειρομένων· καὶ τοῦτο μόνον πάγιον ἐχόντων, τὸ ἀστατεῖν καὶ φθείρεσθαι, καὶ μηδέποτε συμβαίνειν ἀλλήλοις κατὰ διαμονὴν ἀμάχως δύνασθαι καὶ ἀστασίαστον· ἐρχομένην τι τὴν ψυχὴν, καὶ προτροπάδην φεύγουσαν, καὶ ὥσπερ εἰς ἐκκλησίαν καὶ ἄσυλον εἰρήνης ἀνάκτορον, τὴν ἐν πνεύματι φυσικὴν θεωρίαν, τὴν ἄμαχον καὶ πάσης ἐλευθέραν ταραχῆς μετὰ λόγου τε καὶ ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ μεγάλου E καὶ ἀληθοῦς ἡμῶν Θεοῦ καὶ ἀρχιερέως εἰσερχομένην, καὶ ὡς διὰ συμβόλων τῶν γινομένων θείων ἀναγνωσμάτων τοὺς τῶν ὄντων διδασκομένην λόγους, καὶ τὸ θαυμαστὸν καὶ μέγα τῆς ἐν νόμῳ καὶ προφήταις δηλουμένης θείας προνοίας μυστήριον, καθ' ἕκαστόν τι δεξαμένην ὑπὸ τῆς ἐν τούτοις καλῆς μαθητείας θεόθεν διὰ τῶν ἁγίων δυνάμεων νοερῶς κατὰ διάνοιαν αὐτῇ διαλεγομένων τὰς εἰρηνοδώρους σημειώσεις, μετὰ τῆς ῥωστικῆς καὶ συντηρητικῆς θέλξεως, τῆς θείας

* βουληθέντες μὴ τῶν C. A.

Cap. XXII.

Quomodo & quanam ratione, animæ quoque, per ſe intellectæ in vnoquoque ſeorſum Deum efficiens & perficiens per prædicta conſideratur conſtitutio.

AGE verò via & ordine per eadem procedentes rurſus etiam eadem de cognoſcente anima conſideremus: & parumper pro viribus ratione ad altiorem contemplationem piè aſcendere, & conſiderare, & intelligentia conſequi, quomodo diuini ſanctæ Eccleſiæ ritus animam ad ſuam perfectionem per veram & efficacem cognitionem deducunt mentem quæ id vult & deſiderat, Deo, ſi videtur, deducente, minimè prohibeamus.

Cap. XXIII.

Cuiuſnam ex animæ virtutibus ſignum eſt, primus ſanctæ ſynaxis introitus.

RESPICE ergo quiſquis es beatæ Dei ſapientiæ verus & ſincerus amator, mentis oculis in primo ſanctæ ſynaxis ingreſſu, ab externo materialium errore & perturbatione, ſicut ſcriptum eſt: Mulieres venientes à ſpectatione, venire: ea, inquam, quæ fit in forma & figura, per aſpectum errorem ſenſilium. Neque enim verum eſt eam dicere contemplationem, quemadmodum dicunt inſipienter Græcorum ſapientes (Sapientes enim à nobis nunquam dicentur, qui Deum per eius effecta cognoſcere non potuerunt, aut noluerunt) per quam eſt ſenſibus perpetuum inter ſe bellum, mutuum ſibi interitum afferentibus, & in ſe inuicem intereuntibus, & hoc ſolum firmum & ſtabile habentibus, quòd ſint inſtabilia, & corrumpantur, & in concordia ac perſeuerantia à pugna, & ſeditione aliena, nunquam poſſint conuenire. Reſpice, inquam, ab his venientem & quàm citiſſimè fugientem animam, & tanquam ad Eccleſiam, aſylum, & pacis templum, ad naturalem in ſpiritu contemplationem, quæ eſt à pugna & omni perturbatione libera cum ratione, & à ratione ſeu verbo magno, & vero noſtro Deo, & Pontifice ingredientem, & quæ per diuinas lectiones, tanquam per ſigna, & eorum quæ ſunt, rationes magnum & admirabile diuinæ, quæ in legibus & Prophetis ſignificatur, prouidentię docetur myſterium, & in vnoquoque pro pulchra eius diſciplina, per ſanctas poteſtates, cum ea per mentem & intelligentiam loquentes, pacis datrices ſignificationes cum confirmante & conſeruante delectatione diuini

& ardentis ex Deo deſiderij, per diuinorum canticorum, quæ intelligentia percipitur, voluptatẽ myſticè cantatã accepit. Rurſus eam aſpice ab his trãſeuotem, & ad voum & ſolum has rationes vnicè comprehendentẽ verticem ſe conferentem: dico autem ſanctum Euangelium io quo omnes & prouidentiæ, & eorum quæ ſunt rationes, per vnã comprehendendi facultatem voiformiter præextiterũt. Poſt quod, diuino ſenſu rurſus fas eſt piis imperturbatis mẽtis oculis videre Verbũ & Deum de cœlis ad eam deſcendentem, ſicut Pontificis à ſede ſacerdotali deſceoſus ſignificat, & inſtar Catechumenorum perfectè diſceroentem rationes, quæ in ſenſus & eius quod io eo diuidi poteſt, viſione verſantur. Deinceps rurſus eã, cùm extra ſenſibilia fuerit, vt ſanctæ Dei Eccleſiæ portarũ obſeratio intelligendã ſuggerit, ad eã quæ per ineffabilium myſteriorũ introitum ſignificatur, materiæ expertem & ſimplicẽ, & immutabilem, & deiformem, & ab omni forma & figura liberam, eorum, quæ intelligentia percipiuntur, ſcientiam deducẽtem. Per quã cùm rurſus ad ſeipſam proprias facultates collegerit, rationi autem ſeipſam in

* κ τοῦτ. C.A.

mente per intelligẽtem ſalutatiooẽ, ſeu cõplexum, vnierit, eas quæ cũ ipſa ſunt, ſalutis ratiooes & modos, per fidei ſymbolũ, grato & memori animo cooſiteri docentem: Poſt hæc autem rurſus, vt quæ iam deinceps per ſimplicem, & quę diuidi non poteſt, facultatem & ſenſibiliũ, & eorũ quæ mente percipiuotur, rationes, per diſciplinã cognitiooe cõprehenderit, ad ſublimis & illuſtris Theologiæ cognitionem, poſtquam omnia peruaſerit deducentem, & Angelis æqualẽ, quantum aſſequi contigit, præbentem ei iotelligentiam, & moderatè eam tanquam docentem, vt ſciat Deum vnũ, vnam ſubſtantiam, tres perſonas, ſeu hypoſtaſes, ter ſubſiſtẽtem ſubſtantiæ vnitatem, & eiuſdem cũ hypoſtaſe ſeu perſonis ſubſtantiæ Trinitatem, voitatem io Trinitate, & Trinitatem io vnitate, non aliam & aliam, oeque aliam præter aliam, oeque aliam in alia, neque ex alia aliam: ſed eandem in ipſa, & per ſe ſub ſeipſa, ſibi ipſi idem, & vnitatem & Trinitatem, iocompoſitam & incõfuſam voionem habeotem, & diſcretionem, quæ nec diuidi nec in partes ſcindi poteſt. Vnitatẽ quidem, ex ſubſtãtię, ſeu quatenus eſt, ratione, ſed nõ ex ſubſtantiæ cõpoſitione, vel contractiooe, vel cuiuſmodicũque cõfuſiooe. Trinitatem verò, ex modi exiſtẽdi & ſubſiſtendi ratione, ſed nõ per diuiſionem, vel alienationem, vel cuiuſmodicũque partitionem: neque enim vnitas hypoſtaſi ſeu perſonis diuiſa eſt: neque relatiuè vnum eſt, & in eis conſideratur. Neque in vnitate compoſitæ ſunt perſonæ, vel eam explent contractione, ſed eadem ſibiipſi idem, ſed tamen aliter & aliter.

* ταὐτὸν C.A.
* ἀσύνθετόν τε καὶ ἀσύγχυτον τὴν ἕνωσιν,

A καὶ διαπύρου κατὰ Θεὸν ἐφέσεως, διὰ τῆς μυστικῶς ὑπαδομένης αὐτῇ νοητῆς τῶν θείων ᾀσμάτων ἡδονῆς. πάλιν ἐκ τούτων μεταβαίνουσαν καὶ συναγομένην ἐπὶ τὴν μίαν καὶ μόνην καὶ ἑνιαίως τούτους συλλαμβάνουσαν τοὺς λόγους κορυφήν· λέγω δὲ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, ἐν ᾧ πάντες τῆς τε προνοίας καὶ τῶν ὄντων οἱ λόγοι κατὰ μίαν περιοχῆς δύναμιν ἑνοειδῶς προϋφεστήκασι. μεθ' ὃ κατ' αἴσθησιν θείαν αὐτὴν ὁρᾶν ἔνεστι πάλιν θεμιτὸν, τοῖς φιλοθέοις ἀταράχοις νοὸς ὄμμασι παραγινόμενον οὐρανόθεν αὐτῇ τὸν
B λόγον καὶ Θεὸν, ὡς ἡ τοῦ ἀρχιερέως ἀπὸ τοῦ θρόνου τοῦ ἱερατικοῦ σημαίνει κατάβασις, καὶ πλέον αὐτῆς διακρίνοντα κατηχουμένων δίκην, τοὺς ἐπὶ τὴν αἴσθησιν, καὶ τὸ κατ' αὐτὴν μεριστὸν, φανταζομένους λογισμούς. κἀντεῦθεν πάλιν ἔξω γενομένην τῶν αἰσθητῶν ὡς ἡ τῶν θυρῶν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας νοεῖν ὑποτίθεται κλεῖσις, ἐπὶ τὴν δηλουμένην διὰ τῆς εἰσόδου τῶν ἀρρήτων μυστηρίων ἄϋλον καὶ ἁπλῆν καὶ ἀναλλοίωτον καὶ θεοειδῆ καὶ παντὸς ἐλευθέραν εἴδους καὶ σχήματος ἐπιστήμην τῶν νοητῶν ἄγοντα· καθ' ἣν
C συναγαγοῦσαν πρὸς μὲν ἑαυτὴν τὰς οἰκείας δυνάμεις, πρὸς δὲ τὸν λόγον ἑαυτὴν * κατὰ τοῦτο διὰ τοῦ νοεροῦ ἀσπασμοῦ ἑνώσασαν τοὺς περὶ αὐτὴν ἀρρήτους τῆς σωτηρίας καὶ λόγους καὶ τρόπους, διὰ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως εὐχαρίστως ὁμολογεῖν ἐκδιδάσκοντα. ἐπὶ τούτοις δὲ πάλιν, ὡς ἤδη λοιπὸν κατὰ δύναμιν ἁπλῆν καὶ ἀδιαίρετον, διὰ μαθητείας γνῶσιν περιλαβοῦσαν τούς τε τῶν αἰσθητῶν καὶ τῶν νοητῶν λόγους ἐπὶ τὴν γνῶσιν τῆς ἐκφανοῦς αὐτὴν ἄγοντα θεολογίας, μετὰ τὴν πάντων διάβασιν, καὶ τὴν
D ἴσην τοῖς ἀγγέλοις, κατὰ τὸ ἐφικτὸν αὐτῇ, παρεχόμενον νόησιν· καὶ τοσοῦτον διδάσκοντα σωφρόνως αὐτὴν, ὅσον εἰδέναι Θεὸν ἕνα, μίαν οὐσίαν, ὑποστάσεις τρεῖς, μονάδα οὐσίας τρισυπόστατον, καὶ τριάδα ὑποστάσεων ὁμοούσιον, μονάδα ἐν τριάδι, καὶ τριάδα ἐν μονάδι· οὐκ ἄλλην καὶ ἄλλην, οὐδ' ἄλλην παρ' ἄλλην, οὐδὲ δι' ἄλλης ἄλλην, οὐδ' ἄλλην ἐν ἄλλῃ, οὐδὲ ἐξ ἄλλης ἄλλην· ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἐν ἑαυτῇ, καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐφ' ἑαυτὴν ἑαυτῇ· * ταὐτὴν καὶ μονάδα καὶ τριάδα, * ἀσύγχυτόν τε καὶ ἀσυγχύτως τὴν ἕνωσιν ἔχουσαν, καὶ τὴν διάκρισιν ἀδιαίρετον καὶ ἀμέριστον· μονάδα μὲν κατὰ τὸν τῆς οὐσίας, ἤτοι τὸν
E τοῦ εἶναι λόγον· ἀλλ' οὐ κατὰ σύνθεσιν ἢ συναίρεσιν, ἢ τὴν οἱονοῦν σύγχυσιν· τριάδα δὲ, κατὰ τὸν τοῦ πῶς ὑπάρχειν καὶ ὑφεστάναι λόγον, ἀλλ' οὐ κατὰ διαίρεσιν ἢ ἀλλοτρίωσιν, ἢ τὸν οἱονοῦν μερισμόν. οὐ γὰρ μεμέρισται ταῖς ὑποστάσεσιν ἡ μονὰς, οὐδὲ σχετικῶς ἔνεστι, καὶ ἐπιθεωρεῖται αὐταῖς· οὐδὲ συντίθενται εἰς μονάδα αἱ ὑποστάσεις, ἢ συναιρέσει αὐτὴν ἐκπληροῦσιν· ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἑαυτῇ ταὐτὸν, ἄλλως μέν τοι καὶ ἄλλως

μονὰς γάρ ἐστιν ἀσύγχυτος τῇ οὐσίᾳ καὶ τῷ κατ' αὐτὴν ἁπλῷ λόγῳ ἡ ἁγία τριὰς τῶν ὑποστάσεων. καὶ τριάς ἐστι ταῖς ὑποστάσεσι καὶ τῷ τρόπῳ τῆς ὑπάρξεως ἡ ἁγία μονάς. τὴν αὐτὴν ὅλην τοῦτο κἀκεῖνο διαφόρως, κατ' ἄλλον καὶ ἄλλον, ὡς εἴρηται, λόγον νοουμένην, μίαν καὶ μόνην, ἀδιαίρετόν τε καὶ ἀσύγχυτον, καὶ ἁπλῆν καὶ ἀμείωτον καὶ ἀπαράλλακτον θεότητα, μονάδα κατὰ τὴν οὐσίαν ὅλην ὑπάρχουσαν, καὶ ὅλην τριάδα τὴν αὐτὴν ταῖς ὑποστάσεσιν, καὶ μίαν ἑνὸς τρισφαοῦς ἀκτῖνα φωτὸς μονοειδῶς ἐπιλάμπουσαν· ἐφ' ᾧ καὶ τὴν ψυχήν, ὁμοτίμως τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις τοὺς ἐκφαντικοὺς καὶ ἐφικτοὺς τῇ κτίσει περὶ θεότητος δεξαμένην λόγους, καὶ συμφώνως αὐτοῖς ἀσιγήτως ἀνυμνεῖν μαθοῦσαν τριαδικῶς τὴν μίαν θεότητα, ἐπὶ τὴν κατὰ χάριν δι' ὁμοιότητος ἐμφερεῖς υἱοθεσίας ἀχθῆναι. δι' ἧς * μετ' εὐχὰς τὸν Θεὸν πατέρα, μυστικὸν τῇ χάριτι καὶ μόνον ἔχουσα, πρὸς τὸ ἓν τῆς αὐτοῦ κρυφιότητος κατ' ἔκστασιν πάντων συναχθήσεται. καὶ τοσοῦτον πείσεται μᾶλλον, ἢ γνώσεται τὰ θεῖα· ὅσον μὴ ἑαυτῆς εἶναι βούλεσθαι, μηδὲ * ἐξ αὐτῆς ἑαυτὴν ὑφ' ἑαυτῆς ἢ ἄλλου τινὸς γνωσθῆναι δύνασθαι, ἢ μόνου τοῦ ὅλην ἀγαθοπρεπῶς αὐτὴν ἀνειληφότος ὅλου Θεοῦ, καὶ * ὅλην αὐτῇ θεοπρεπῶς ὅλη καὶ ἀπαθῶς ἑαυτὸν ἐνιέντος, καὶ ὅλην θεοποιήσαντος, καὶ πρὸς * ἑαυτὴν ἀμεταβόλως μεταποιήσαντος, ὡς εἶναι, καθώς φησιν ὁ πανάγιος Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος, εἰκόνα καὶ φανέρωσιν τοῦ ἀφανοῦς φωτός, ἔσοπτρον ἀκραιφνές, διειδέστατον, ἀλώβητον, ἄχραντον, ἀκηλίδωτον, εἰσδεχόμενον ὅλην, εἰ θέμις εἰπεῖν, τὴν ὡραιότητα τοῦ ἀγαθοτύπου, θεοειδῶς καὶ ἀμειώτως ἐπιλάμπον ἐν ἑαυτῷ, καθάπερ οἷόν τέ ἐστι, τὴν ἀγαθότητα τῆς ἐν ἀδύτοις σιγῆς.

A est enim ſancta Trinitas perſonarum vnitas eiuſmodi, vt ſubſtantia, & ſimplici, quæ in ipſa eſt ratione, confundi non poſſit: & eſt Trinitas, perſonis & exiſtendi modo, ſancta vnitas. Eandem totam hoc & illud diuerſè, alio & alio modo, vt dictum eſt, intellectam, vnam, & ſolam, & quæ nec diuidi, nec confundi poteſt, & ſimplicem, & cui nihil poteſt detrahi, & quæ mutari nequit diuinitatem, vnitatem in tota ſubſtantia exiſtentem, & totam Trinitatem eandem cum perſonis, & vnum vnius trinè apparentis luminis radium, vniformiter reſ- B plendentem: In quo etiam animam, eùm æquè ac ſancti Angeli, apparentes, & quas creatura aſſequi poteſt, de diuinitate rationes ſuſceperit, & eodem cum eis concentu, abſque ſilentio, vnam diuinitatem trinè celebrare didicerit, ad adoptionem per gratiam, per conuenientem ſimilitudinem euehi: per quam in precibus Deum Patrem, & myſticum gratia & ſolum habēt, ad id quod vnum eſt eius occultationis per omnium extenſionem contrahetur: & hoc ei potiùs eueniet, quàm vt diuina cognoſcat; quatenus C nec ſui ipſius eſſe vult, nec ipſa ex ſeipſa, vel ſe ipſa, vel alio aliquo cognoſci poſſit, quàm ſolo eo qui totam benignè, & vt bonum decet, eam ſuſcepit, toto Deo, & ei toti, vt Deum decet, magnificè, & impatibiliter ſeipſum immiſit, & totum Deum efficit, & in ſeipſum immutabiliter transformauit. Vt ſit, ſicut dicit ſanctiſſimus Dionyſius Areopagita, imago & manifeſtatio obſcuri luminis, ſpeculum purum, maximè perſpicuum, illæſum, impollutum, immaculatum, totam in ſe ſuſcipiens, ſi fas eſt dicere, boni exemplaris diuinæ formæ ſpeciem, & citra di- D minutionem, in ſeipſo (quo ad eius fieri poteſt) bonitatem ſilentij, quod eſt in adytis, illuminans.

*ὅλην αὐτῇ θεο- πρεπῶς ὅλως.

ΚΕΦΑΛ. κδ'.

Τίνων ἐστὶν ἐνεργετικὴ τε καὶ ἀποτελεστικὴ μυστηρίων, διὰ τῶν τελουμένων κατὰ τὴν ἁγίαν σύναξιν θεσμῶν ἐν τοῖς πιστοῖς καὶ πιστῶς συναγομένοις, ἡ παραμένουσα τοῦ ἁγίου πνεύματος χάρις.

ΤΟΙΓΑΡΟΥΝ ᾤετο δεῖν ὁ μακάριος γέρων, καὶ παρακαλῶν οὐκ ἐπαύετο πάντα Χριστιανόν, τῇ ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ σχολάζειν, καὶ μὴ ἀπολιμπάνεσθαί ποτε τῆς ἐν αὐτῇ τελουμένης ἁγίας συνάξεως, διά τε τοὺς παραμένοντας αὐτῇ ἁγίους ἀγγέλους, καὶ ἀπογραφομένους ἑκάστοτε τοὺς εἰσιόντας, καὶ ἐμφανίζοντας τῷ Θεῷ, καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτῶν δεήσεις ποιουμένους· καὶ διὰ τὴν ἀοράτως ἀεὶ μὲν παροῦσαν τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριν, ἰδιοτρόπως δὲ μάλιστα κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἁγίας συνάξεως, καὶ ἕκαστον τῶν εὑρισκομένων μεταποιοῦσάν τε

CAP. XXIV.

Quidnam operetur & efficiat, myſteriorum per ea quæ in ſancta ſynaxi peraguntur, ritus in fidelibus & iis qui fideliter congregantur, ad Eccleſiam accedens Spiritus ſancti gratia.

E EXISTIMABAT itaque beatus ſenex, nec adhortari ceſſabat oportere omnem Chriſtianum ſanctæ Eccleſiæ vacare, & nunquam abeſſe à ſancta communione quę in ea peragitur, propter ſanctos Angelos qui in ea permanent, & eos qui ingrediuntur, ſemper deſcribunt, & Deo aperiunt, & pro eis orationes faciunt. Et propter ſancti Spiritus gratiam quæ inuiſibiliter quidem ſemper permanet, maximè autem & propria ratione tempore ſanctæ Synaxis & vnumquemque eorū qui inueniuntur, tranſmutat

A &transformat,&vt verè dicamus pro modo
*ἀληθῶς. C.A. & proportione ipſorum,ad id quod eſt diui-
nius,traducit & effingit, & ad id quod ſigni-
ficatur per myſteria quę peragũtur,deducit,
etſi ipſe nõ ſentiat,ſi eſt ex iis qui sũt in Chri-
ſto paruuli,& in profundũ eorum quæ fiunt,
nequit intueri:& propter eam quæ ſignifica-
tur per vnũquodque eorũ quæ peraguntur,
diuinorum ſignorũ ſalutis in ipſo operãtem
gratiam per ordinũ ſeriem ab his quæ cohæ-
rẽt vſque ad omnium finẽ procedentem. Et
in primo quidẽ introitu, efficientem infide-
litatis eiectionem,fidei incrementũ,vitij di-
B minutionẽ, virtutis augmẽtum,ignorantiæ
deletionem,cognitionis additamẽtum. Per
diuinorum autem verborũ auditionem, eo-
rum quæ dicta ſunt,fidei inquã,& virtutis&
cognitionis ſolidos & immobiles habitus &
affectiones. Per ea autẽ quæ illa conſequun-
tur,diuina cantica,voluntariũ animæ virtu-
tibus aſſẽſum,& quę propter eas in ipſa ineſt
in mẽte verſantem voluptatẽ & delectatio-
nem. Per ſacrã autem lectionem ſacri Euan-
gelij,terrenæ cogitationes & prudẽtiæ,tan-
quam mundi ſenſilis conſummationem. Per
C portarũ autẽ quę poſtea fit, obſerationẽ,qui
ex affectione ab hoc mundo interitui & cor-
ruptioni obnoxio,ad mundũ qui intelligẽtia
percipitur,fit animæ tranſitũ & traductionẽ,
per quã cùm ſenſus inſtar portarũ myſteriis
initiauerit,eos ab imaginib⁹ quæ sũt in pec-
cato, puros efficit. Per ſanctorũ autẽ myſte-
riorũ ingreſſum,perfectiorem & magis my-
ſticam & nouã de Dei in nos diſpenſatione
doctrinã & cognitionem. Per diuinam autẽ
ſalutationem, omniũ in omnes, & vniuſcu-
iuſque priùs in ſeipſum, & Deum cõcordiæ
& cõſenſionis & dilectionis (ſi dicere liceat)
D identitatẽ. Per ſymbolum autẽ confeſſionis
fidei propter admirabiles& opinione maio-
res ſalutis noſtrę modos vtilẽ gratiarũ actio-
nẽ. Per Ter ſanctũ autẽ,cum ſanctis Angelis
vnionẽ & honoris æqualitatem , & non ceſ-
ſaturã ſanctificantis Dei glorificationis mu-
dulatam cõſonantiam. Per orationem verò,
per quam patrem Deum vocare digni habe-
mur, veriſſimam S. Spiritus quæ fit in gratia
adoptionem. Per hoc autem quod canitur,
Vnus ſanctus (& quæ ſequuntur) gratiam &
coniunctionem quæ cum Deo vnum efficit.
E Per ſanctã autem immaculatorum & viuifi-
corum ſacramentorum participationem,eã
quam cũ ipſo eſſe cõtigit, ex participatione
præſimilitudinem, cõmunicationem, & (vt
eodẽ verbo rurſus vtar) identitatẽ, per quam
ex homine Deus fieri homo dignus habetur.
Quorũ enim hîc in præſenti vita per gratiã
in fide credimus eſſe donorũ ſancti Spiritus
participes, eorũ in futuro ſęculo verè, & vt re
ipſa ita ſit, per ſpẽ fidei noſtræ, quæ nõ exci-
dit, & eius qui eſt pollicitus, firmã & ſtabilẽ,
& quæ tranſiliri non poteſt, promiſſionem,

A καὶ μεταςκευάζουσαν, καὶ * ἀληθὲς εἰπεῖν μεταπλάττουσαν ἐπὶ τὸ θειότερον ἀναλόγως ἑαυτῷ, καὶ πρὸς τὸ δηλούμενον διὰ τῶν τελουμένων μυστηρίων ἄγουσαν, κἂν αὐτὸς μὴ αἰσθάνηται, εἴπερ τῶν ἔτι κατὰ Χριστὸν νηπίων ἐστὶ, καὶ εἰς τὸ βάθος τῶν γινομένων ὁρᾷν ἀδυνατεῖ, καὶ τὴν δηλουμένην δι' ἑκάστου τῶν τελουμένων θείων συμβόλων τῆς σωτηρίας ἐν αὐτῷ χάριν ἐνεργοῦσαν, κατὰ εἱρμὸν καὶ τάξιν, ἀπὸ τῶν προσεχῶν μέχρι τοῦ πάντων τέλους ὁδεύουσαν· κατὰ μὲν τὴν πρώτην εἴσοδον ἀπιστίας ἀποβολὴν, πί-
B στεως αὔξησιν, κακίας μείωσιν, ἀρετῆς ἐπίδοσιν, ἀγνοίας ἀφανισμὸν, γνώσεως προσθήκην. Διὰ δὲ τῆς ἀκροάσεως τῶν θείων λογίων, τὰς τῶν εἰρημένων τούτων, πίστεως φημὶ, καὶ ἀρετῆς, καὶ γνώσεως, παγίας καὶ ἀμεταθέτους ἕξεις τε καὶ διαθέσεις. Διὰ δὲ τῶν ἐπὶ τούτοις θείων ᾀσμάτων, τὴν πρὸς τὰς ἀρετὰς τῆς ψυχῆς ἑκούσιον συγκατάθεσιν, καὶ τὴν ἐπ' αὐταῖς ἐγγινομένην αὐτῇ νοερὰν ἡδονὴν καὶ τερπνότητα. Διὰ δὲ τῆς ἱερᾶς ἀναγνώσεως τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου, τὴν τοῦ χοϊκοῦ φρονήματος, ὥσπερ αἰσθητοῦ κόσμου, συντέλειαν. Διὰ δὲ τῆς μετὰ ταῦτα τῶν θυρῶν κλείσεως, τὴν κατὰ διά-
C θεσιν ἀπὸ τούτου τοῦ φθαρτοῦ κόσμου πρὸς τὸν νοητὸν κόσμον μετάβασιν τῆς ψυχῆς καὶ μετάθεσιν, δι' ἧς τὰς αἰσθήσεις, θυρῶν δίκην, μύσασα, τῶν κατὰ ἁμαρτίαν εἰδώλων καθαρὰς ἀπεργάζεται. Διὰ δὲ τῆς εἰσόδου τῶν ἁγίων μυστηρίων, τὴν τελεωτέραν καὶ μυστικωτέραν καὶ καινὴν περὶ τὴν εἰς ἡμᾶς οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ διδασκαλίαν καὶ γνῶσιν. Διὰ δὲ τοῦ θείου ἀσπασμοῦ, τὴν πάντων πρὸς πάντας καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἑκάστου πρότερον, καὶ τὸν Θεὸν, ὁμονοίας καὶ ὁμογνωμοσύνης καὶ ἀγά-
D πης ταυτότητα. Διὰ δὲ τῆς τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ὁμολογίας, τὴν ἐπὶ τοῖς παραδόξοις τρόποις τῆς σωτηρίας ἡμῶν πρέπουσαν εὐχαριστίαν. Διὰ δὲ τοῦ τρισαγίου, τὴν πρὸς τοὺς ἁγίους ἀγγέλους ἕνωσίν τε καὶ ἰσοτιμίαν, καὶ τὴν ἄπαυστον τῆς ἁγιαστικῆς δοξολογίας τοῦ Θεοῦ σύμφωνον εὐτονίαν. Διὰ δὲ τῆς προσευχῆς, δι' ἧς πατέρα καλεῖν τὸν Θεὸν ἀξιούμεθα, τὴν ἐν χάριτι τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀληθεστάτην υἱοθεσίαν. Διὰ δὲ τοῦ, εἷς ἅγιος, καὶ τῶν ἑξῆς, τὴν πρὸς αὐτὸν τὸν Θεὸν ἑνοποιὸν χάριν καὶ οἰκειότητα. Διὰ δὲ τῆς ἁγίας με-
E ταλήψεως τῶν ἀχράντων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων, τὴν πρὸς αὐτὸν κατὰ μέθεξιν ἐνδεχομένην δι' ὁμοιότητος κοινωνίαν τε καὶ ταυτότητα, δι' ἧς γενέσθαι Θεὸς ἐξ ἀνθρώπου καταξιοῦται ὁ ἄνθρωπος. Ὧν γὰρ ἐνταῦθα κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν, διὰ τῆς ἐν πίστει χάριτος, πιστεύομεν μετειληφέναι δωρεῶν τοῦ ἁγίου πνεύματος· τούτων ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι κατὰ ἀλήθειαν ἐνυποστάτως αὐτῷ τῷ πράγματι, κατὰ τὴν ἄτρεπτον ἐλπίδα τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ τὴν τοῦ ἐπαγγειλαμένου βεβαίαν καὶ ἀπαράβατον ὑπόσχεσιν.

φυλάξαντες κατὰ δύναμιν τὰς ἐντολάς, πιστεύομεν * καταλήψεσθαι, μεταβαίνοντες ἀπὸ τῆς ἐν πίστει χάριτος εἰς τὴν κατ' εἶδος χάριν, μεταποιοῦντος ἡμᾶς πρὸς ἑαυτὸν δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῇ ἐξαιρέσει τῶν ἐν ἡμῖν τῆς φθορᾶς γνωρισμάτων, καὶ τὰ παραδειχθέντα διὰ τῶν ἐνταῦθα αἰσθητῶν συμβόλων ἡμῖν ἀρχέτυπα χαριζομένου μυστήρια. Διὰ δὲ τὸ εὐμνημόνευτον, εἰ δοκεῖ, τὴν τῶν εἰρημένων δύναμιν κατ' ἐπιτομὴν ἐπιδραμόντες οὕτω κεφαλαιώσωμεν. ἔστι μὲν οὖν ἡ ἁγία ἐκκλησία, τύπος (ὡς εἴρηται) καὶ εἰκὼν τοῦ μὲν Θεοῦ· διότι τὴν ἐργάζεται κατὰ τὴν ἄπειρον αὐτοῦ δύναμιν καὶ σοφίαν, ἐπὶ τὰς διαφόρους τῶν ὄντων οὐσίας ἀσύγχυτον ἕνωσιν, ὡς δημιουργὸς κατ' ἄκρον ἑαυτῷ συνέχων· καὶ αὐτὴ κατὰ τὴν χάριν τῆς πίστεως εἰς τοὺς πιστοὺς ἐνεργεῖν, πάντας μὲν κατὰ μίαν τῆς πίστεως καὶ χάριν καὶ κλῆσιν τοὺς πιστοὺς ἀλλήλοις ἑνοειδῶς συναπλοῦσα, τοὺς δὲ πρακτικοὺς καὶ ἐναρέτους, κατὰ μίαν γνώμης ταυτότητα, τοὺς δὲ θεωρητικοὺς καὶ γνωστικοὺς πρὸς τούτοις καὶ καθ' ὁμόνοιαν ἀρραγῆ καὶ ἀδιαίρετον. τοῦ δὲ κόσμου τοῦ τε νοητοῦ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ τύπος ἐστίν· ὡς τοῦ νοητοῦ κόσμου τὸ ἱερατεῖον σύμβολον ἔχουσα, τοῦ αἰσθητοῦ δὲ τὸν ναόν. ἀνθρώπου δὲ πάλιν εἰκών ἐστιν, ὡς τὴν ψυχὴν διὰ τοῦ ἱερατείου μιμουμένη· τὸ δὲ σῶμα, διὰ τοῦ ναοῦ παραβαλλομένη. αὐτῆς δὲ τῆς ψυχῆς καθ' ἑαυτὴν νοουμένη τύπος ἐστὶ καὶ εἰκών, ὡς τοῦ θεωρητικοῦ διὰ τοῦ ἱερατείου φέρουσα τὸ ἐπίδοξον· τοῦ δὲ πρακτικοῦ διὰ τοῦ ναοῦ τὸν κόσμον ἔχουσα. τῆς δὲ τελουμένης ἐν αὐτῇ ἁγίας συνάξεως, ἡ μὲν πρώτη εἴσοδος γενικῶς μὲν δηλοῖ τὴν πρώτην τοῦ Θεοῦ ἡμῶν παρουσίαν· ἰδικῶς δὲ τὴν δι' αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ τῶν ἐξ ἀπιστίας εἰς πίστιν, καὶ ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετήν, καὶ ἀπὸ ἀγνωσίας εἰς γνῶσιν εἰσαγομένων ἐπιστροφήν. τὰ δὲ γινόμενα μετ' αὐτὴν ἀναγνώσματα, γενικῶς μὲν τὰ θεῖα θελήματά τε καὶ βουλήματα, καθ' ἃ χρὴ τοὺς πάντας παιδεύεσθαί τε καὶ πολιτεύεσθαι, μηνύει· ἰδικῶς δέ, τὴν κατὰ τὴν πίστιν διδασκαλίαν καὶ προκοπὴν τῶν πιστευσάντων, καὶ τῶν πρακτικῶν τὴν κατ' ἀρετὴν παγίαν διάθεσιν καθ' ἣν τῷ θείῳ νόμῳ στοιχοῦντες, τῶν ἐντολῶν, ἀνδρικῶς τε καὶ ἀκλονήτως ἵστανται πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου, καὶ τὰς ἀντικειμένας ἐνεργείας διαδιδράσκουσι, καὶ τῶν γνωστικῶν τὴν κατὰ θεωρίαν ἕξιν, καθ' ἣν τοὺς τῶν αἰσθητῶν καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς προνοίας πνευματικοὺς κατὰ δύναμιν συλλεγόμενοι λόγους, ἀπλανῶς πρὸς τὴν ἀλήθειαν φέρονται. τὰ δὲ θεῖα τῶν ᾀσμάτων μελίσματα, τὴν ἐγγινομένην ταῖς ἁπάντων ψυχαῖς θείαν ἡδονὴν καὶ τερπνότητα· καθ' ἣν μυστικῶς ῥωννύμεναι, τῶν μὲν παρελθόντων τῆς ἀρετῆς ἐπιλανθάνονται πόνων, πρὸς δὲ τὴν τῶν λειπομένων θείων καὶ ἀκηράτων ἀγαθῶν νεάζουσιν εὔτονον ἔφεσιν.

A cùm præcepta pro virib. ſeruauerimus, cre-
dimus nos futuros participes, trāſeūtes à gra- * μεταλήψ. C.A.
tia quæ eſt in fide, in gratiā quæ eſt in forma,
Deo ſcilicet & ſeruatore noſtro Ieſu Chriſto,
per oblationē eorū quę io oobis corruptionē
& interitū ſignificāt, in ſeipſum trāſformāte
& tranſmutante, & quæ per ſigna ſenſilia hîc
oſtēſa ſunt, archetypo & primitiua largiente
ſacramēta. Vt autē memoriæ faciliùs mādē-
tur, eorū quæ dicta ſuot, vim (ſi videtur) bre-
uiter percurrētes, ita in ſummū redigamus.
Eſt ergo ſaocta Ecclesia typus, vt dictū eſt, &
imago Dei, quooiā quā infinita ſua poteſtate
B & ſapiētia, in diuerſis eorū quæ ſūt ſubſtātiis
incōfuſam vnionē, taoquā opifex io ſummo
ſibi cōiungens & cōtioeos: ea quoq; per fidei
gratiā, eam efficit, omoes quidē in vna fidei
& gratia & vocatione, fideles inter ſe inuicē
vniformiter cōiungens: eos autē qui in rerū
actione, & in virtute verſantur, per mentem
quæ eſt vna & eadē: eos autē qui ſe contēpla-
tioni & rerum cogoitioni dederūt, vltra hæc
etiam per concordiā quæ frangi & diuidi nō
poteſt. Mundi autē tam eius qui intelligētia
percipitur, quā ſenſilis typus eſt: vt quæ eius
C qui cadit in intelligētiā, ſigoū habeat ſacra-
riū: ſēſilis verò tēplū. Hominis autē rurſus eſt
imago, vt quæ animā per ſacrariū imitetur:
corpus autē per templū repræſentat. Ipſius
autē animæ per ſe intellectæ typus eſt & ima-
go, vt quæ cōtēplantis facultatis gloriā ferat
per ſacrariū, agētis verò decorē & honeſtatē
per tēplū habeat. Sāctæ autē, quæ in ea pera-
gitur, ſynaxis, primus quidē ingreſſus gene-
raliter quidē ſignificat primū Chriſti Dei no-
ſtri aduentū: ſeparatim verò quæ per ipſum,
& cū ipſo, eorū qui ab iofidelitate ad fidē, & à
D vitio ad virtutē, & ab ignorātia ad cognitio-
nem iotroducũtur, cōuerſionem Quæ autē
poſt eam fiūt, lectiones, generaliter quidem
diuinam volūtatem, qua cōueniēter oportet
omnes erudiri & vitā ſuam inſtituere, ſignifi-
cant: priuatim verò ac ſeparatim eā quæ eſt
ex fide doctrinā, & eorum qui crediderunt,
profectum, & agentium firmā ac ſtabilem ex
virtute effectiooem, per qoam in diuina lege
præceprorū ingredientes fortiter ac cōſtan-
ter diaboli ioſidiis reſiſtūt, & quæ eis aduer-
ſantur opera, ratione effugiūt, & eorum qui
ſe cognitioni deduot, habitū qui verſatur in
E contemplatione: per quam ſenſilium, & eius
quæ in eis eſt prouidētiæ, ſpiritales pro viri-
bus ratiooes colligentes, citra errorem fe-
runtur ad vnitatem. Diuinæ autem cantico-
rum modulationes, diuinam voluptatem ac
delectationem quæ omnium mentibus in-
generatur, per quam myſticè confirmati,
præteritorum quidem virtutis laborū obli-
uiſcuntur, ad eorum autem quæ reſtant, di-
uioorum & à corruptione alienorum bono-
rum vehemens intenſumque deſiderium iu-
uenes recentéſq; redduntur ac renouantur.

A Sãctum autẽ Euãgelium, eſt quidẽ generaliter huius mũdi cõſummationis ſignũ: ſeorſũ verò ac peculiariter ſignificat eorum quidẽ qui crediderũt perfectã & omni ex parte abſolutã antiqui erroris deletionẽ: Eorũ autẽ qui in actione verſãtur, mortificationẽ, & legis ſecũdũ carnẽ & inſipiẽtiæ cõſummationẽ: Eorũ verò qui cognitioni ſe dedũt, multarũ ac diuerſarũ rationũ, ad eã quę maximè continet, contractionẽ & relationẽ, naturali cõtẽplatione, quę maiori traiectione vtitur, & eſt magis varia, eis conſummata ac finita. Antiſtitis autẽ de ſede deſcẽſus, & Catechumenorũ eiectio generaliter quidẽ ſignificat, B ſecũdum magni Dei & ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti de cœlis aduentum, & peccatorum à ſãctis ſegregationẽ, & iuſtã pro vniuſcuiuſq. meritis retributionẽ: ſeorſum verò ac ſeiunctim, perfectã in fide eorum qui crediderunt confirmationem, & cõprobationem, quam Deus & Verbũ eis accedens, facit, cùm tamẽ ſub eorũ aſpectũ nõ cadat, per quã quælibet adhuc in fide vlla ex parte claudicans ratio, more Catechum. ab eis eiicitur. Eorum autẽ qui in actione verſantur, perfectã impatibilitatem, per quam quælibet affectionibus obnoxia & nõ illuſtrata ratiocinatio, ab anima C recedit. Eorũ autẽ qui ſe cognitioni dediderunt, ea quæ cognita ſunt continentẽ ſcientiam, per quã omnes materialium imagines ab anima expellũtur. Portarũ autẽ obſeratio & ſanctorũ myſteriorum ingreſſus, & diuina ſalutatio, & ſymboli fidei exclamatio generaliter quidẽ ſignificãt ſẽſiliũ traſitũ, & rerũ quæ in intelligẽtiã tãtũ cadũt, manifeſtationẽ, & nouã diuini quod eſt in nobis myſterij doctrinã & omniũ in omnes, in ſeipſos & Deũ futurã concordiã & cõſenſionẽ, dilectionẽ, & (ſi dici poſſit) identitatẽ, & quæ pro iis fit, D propter quos ſeruati ſumus, modis, gratiarũ actionem: ſeparatim autẽ ac propriè, fideliũ quidem, qui fit ex ſimplici fide ad dogmatũ doctrinã, initiationẽ, cõſenſionẽ & pietatẽ, profectũ. Primũ enim ex his ſignificat portarũ obſeratio, ſecundum autem ſanctorum introitus, tertium verò ſalutatio, & quartũ ſymboli acclamatio. Eorũ autẽ qui in actione verſantur, ab actione ad cõtemplationẽ, cùm ſenſus cõpreſſerint & extra carnem & mũdum fuerint eiecti, quæ ex eis fiunt operationibus traductionem: & à modo præce- E ptorum ad eorum rationem aſcenſionem, & ipſorum præceptorum, ex propriis rationib. cum animæ facultatibus coniunctionem & intelligentiam, & ad Theologicam gratiarũ actionem, aptũ & commodatum habitum. Eorũ autem qui ſe cognitioni tradiderunt, à naturali contemplatione ad eorum quæ cadunt in intelligentiam, ſimplicem mentis cõſiderationem. Per quam nequaquam per ſenſum, vel aliquid eorum quæ videntur, diuinam & ineffabilem rationem perſequitur,

* πιστευέντων, C.A.

* εἰπωζόμων. C.A.

A Τὸ δὲ ἅγιον εὐαγγέλιον, γενικῶς μὲν, σύμβολόν ἐστι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου· ἰδικῶς δὲ τῶν μὲν πιστευσάντων δηλοῖ τὸν παντελῆ τῆς ἀρχαίας πλάνης ἀφανισμόν· τῶν δὲ πρακτικῶν τὴν νέκρωσιν καὶ συντέλειαν τοῦ κατὰ σάρκα νόμου τε καὶ φρονήματος. τῶν δὲ γνωστικῶν, τὴν πρὸς τὸν συνεκτικώτατον λόγον τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων λόγων συναγωγήν τε καὶ ἀναφορὰν, συντελεσθείσης αὐτοῖς καὶ περατωθείσης τῆς διεξοδικωτέρας καὶ ποικιλωτέρας φυσικῆς θεωρίας. ἡ δὲ τοῦ ἀρχιερέως ἀπὸ τοῦ θρόνου κατάβασις, καὶ ἡ τῶν κατηχουμένων ἐκβολὴ, γενι- B κῶς μὲν σημαίνει τὴν ἀπ' οὐρανοῦ δευτέραν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, καὶ τὸν ἀπὸ τῶν ἁγίων ἀφορισμὸν τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ τὴν δικαίαν πρὸς τὴν ἑκάστου ἀξίαν ἀμοιβήν· ἰδικῶς δὲ τὴν τελείαν ἐν πίστει τῶν * πιστευσάντων πληροφορίαν, ἣν ποιεῖ παραγινόμενος ἀοράτως ὁ Θεὸς καὶ λόγος, δι' ἧς πᾶς ἔτι καθ' ὁτιοῦν σκάζων κατὰ τὴν πίστιν λογισμὸς κατηχουμένου τρόπον αὐτῶν ἀπελαύνεται· τῶν δὲ πρακτικῶν τὴν τελείαν ἀπάθειαν, δι' ἧς πᾶς ἐμπαθὴς καὶ ἀφώτιστος λογισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπογίνεται. τῶν δὲ γνωστι- C κῶν τὴν συνεκτικὴν ἐπιστήμην τῶν * ἐπεγνωσμένων, δι' ἧς πᾶσαι τῶν ὑλικῶν αἱ εἰκόνες τῆς ψυχῆς ἐκδιώκονται. ἡ δὲ κλεῖσις τῶν θυρῶν, καὶ ἡ τῶν ἁγίων μυστηρίων εἴσοδος, καὶ ὁ θεῖος ἀσπασμὸς, καὶ ἡ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ἐκφώνησις, γενικῶς μὲν δηλοῖ τὴν τῶν αἰσθητῶν πάροδον, καὶ τὴν τῶν νοητῶν φανέρωσιν, καὶ τὴν καινὴν τοῦ περὶ ἡμᾶς θείου μυστηρίου διδασκαλίαν, καὶ τὴν πρὸς πάντας πάντων ἑαυτούς τε καὶ τὸν Θεὸν γενησομένην * ὁμονοίας, καὶ ὁ- D μογνωμοσύνης, καὶ ἀγάπης ταυτότητα, καὶ τὴν ἐφ' οἷς ἐσώθημεν τρόποις εὐχαριστίαν· ἰδικῶς δὲ τῶν μὲν πιστῶν τὴν ἀπὸ τῆς ἁπλῆς πίστεως εἰς τὴν ἐν δόγμασι διδασκαλίαν καὶ μύησιν καὶ ὁμοφωνίαν καὶ * εὐσεβῆ προκοπήν. τὸ γὰρ πρῶτον, ἡ τῶν θυρῶν δηλοῖ κλεῖσις· τὸ δεύτερον δὲ, ἡ τῶν ἁγίων εἴσοδος· τὸ δὲ τρίτον, ὁ ἀσπασμός· καὶ τὸ τέταρτον, ἡ ἐκφώνησις τοῦ συμβόλου. τῶν δὲ πρακτικῶν τὴν ἀπὸ πράξεως εἰς θεωρίαν μυσάντων τὰς αἰσθήσεις, καὶ ἔξω σαρκὸς καὶ κόσμου γενομένων, διὰ τῆς ἀποβολῆς τῶν E κατ' αὐτὰς ἐνεργειῶν μετάθεσιν, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ τρόπου τῶν ἐντολῶν εἰς τὸν λόγον αὐτῶν ἀνάβασιν, καὶ τὴν αὐτῶν τῶν ἐντολῶν κατὰ τοὺς οἰκείους λόγους συγγενῶς πρὸς τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς οἰκειότητά τε καὶ ἕνωσιν, καὶ τὴν πρὸς θεολογικὴν εὐχαριστίαν ἐπιτήδειον ἕξιν. τῶν δὲ γνωστικῶν τὴν ἀπὸ τῆς φυσικῆς θεωρίας εἰς τὴν τῶν νοητῶν ἁπλῆν κατανόησιν· καθ' ἣν οὐδαμῶς δι' αἰσθήσεως, ἤ τινος τῶν φαινομένων * ἐπὶ τῶν θείων καὶ ἀρρήτων μεταδιώκουσι λόγον,

& cum

καὶ τὴν πρὸς τὴν ψυχὴν τῶν αὐτῆς δυνάμεων ἕνωσιν, καὶ τὴν κατὰ νοῦν ἑνοειδῶς συλλαμβάνουσαν τῶν τῆς θείας προνοίας λόγων ἁπλότητα. ἡ δὲ τοῦ τρισαγίου ἄπαυστος τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἁγιαστικὴ δοξολογία, γενικῶς μὲν σημαίνει τὴν ἅμα τε καὶ ἐν ταυτῷ γενησομένην κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα τῶν οὐρανίων καὶ ἐπιγείων δυνάμεων ἴσην καὶ πολιτείαν, καὶ ἀγωγὴν, καὶ συμφωνίαν τῆς θείας δοξολογίας, ἀθανατισθέντος τοῖς ἀνθρώποις τοῦ σώματος διὰ τῆς ἀναστάσεως, καὶ μηκέτι βαρύνοντος τὴν ψυχὴν τῇ φθορᾷ, καὶ βαρυνομένου, ἀλλὰ διὰ τῆς εἰς ἀφθαρσίαν ἀλλαγῆς πρὸς ὑποδοχὴν παρουσίας Θεοῦ λαβόντες καὶ δύναμιν καὶ ἐπιτηδειότητα· ἰδικῶς δὲ τῶν μὲν πιστῶν τὴν πρὸς ἀγγέλους κατὰ τὴν πίστιν θεολογικὴν ἅμιλλαν· τῶν δὲ πρακτικῶν τὴν ἰσάγγελον, ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώποις, κατὰ τὸν βίον λαμπρότητα, καὶ τὴν εὔτονον τῆς θεολογικῆς ὑμνολογίας· τῶν δὲ γνωστικῶν, τὰς ἰσαγγέλους κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώποις περὶ θεότητος νοήσεις τε καὶ ὑμνήσεις καὶ ἀεικινησίας. ἡ δὲ μακαρία τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ πατρὸς ἐπίκλησις, καὶ ἡ τοῦ εἷς ἅγιος, καὶ τῶν ἑξῆς ἐκφώνησις, καὶ ἡ τῶν ἁγίων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων μετάληψις, τὴν ἐπὶ πᾶσι καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἀξίων ἐσομένην διὰ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν υἱοθεσίαν, ἕνωσίν τε καὶ οἰκειότητα, καὶ ὁμοιότητα θείαν, καὶ θέωσιν δηλοῖ· δι᾽ ἧς πάντα ἐν πᾶσιν ἔσται τοῖς σωζομένοις αὐτὸς ὁ Θεὸς ὁμοίοις· ὡς κάλλος ἀρχέτυπον κατ᾽ αἰτίαν ἐμπρέπον τοῖς αὐτῷ δι᾽ ἀρετῆς καὶ γνώσεως κατὰ χάριν ὁμοίως συμπρέπουσι. πιστοὺς δὲ καὶ ἐναρέτους καὶ γνωστικοὺς ἐκάλει, τοὺς εἰσαγομένους καὶ τοὺς προκόπτοντας, καὶ τοὺς τελείους, ἤγουν δούλους, καὶ μισθίους καὶ υἱοὺς [ἤγουν] τὰς τρεῖς τάξεις τῶν σωζομένων. δοῦλοι γάρ εἰσι πιστοὶ, οἱ φόβῳ τῶν ἠπειλημένων ἐκπληροῦντες τοῦ δεσπότου τὰς ἐντολὰς, καὶ τοῖς πιστευθεῖσιν εὐνοϊκῶς ἐργαζόμενοι. μίσθιοι δὲ, οἱ πόθῳ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν βαστάζοντες μεθ᾽ ὑπομονῆς τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα, τουτέστι τὴν ἔμφυτον καὶ συνεζευγμένην τῇ παρούσῃ ζωῇ ἐκ τῆς προπατορικῆς καταδίκης θλῖψιν, καὶ τοὺς ἐπ᾽ αὐτῇ ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς πειρασμοὺς, καὶ ζωῆς ζωὴν σοφῶς κατ᾽ αὐθαίρετον γνώμην ἀνταλλάσσοντες, τῆς παρούσης τὴν μέλλουσαν. υἱοὶ δὲ, οἱ μήτε φόβῳ τῶν ἠπειλημένων, μήτε πόθῳ τῶν ἐπηγγελμένων, ἀλλὰ τρόπῳ καὶ ἕξει τῆς πρὸς τὸ καλὸν κατὰ γνώμην τῆς ψυχῆς, ῥοπῆς τε καὶ διαθέσεως μηδέποτε τοῦ Θεοῦ χωριζόμενοι, κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν υἱὸν, πρὸς ὃν εἴρηται· τέκνον, σὺ πάντοτε μετ᾽ ἐμοῦ εἶ, καὶ τὰ ἐμὰ πάντα σά ἐστι· τοῦτο κατὰ τὴν ἐν χάριτι * θέσιν ἐνδεχομένως ὑπάρχοντες ὅπερ ὁ Θεὸς κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν αἰτίαν, καὶ ἐστὶ καὶ πιστεύεται.

A &cum anima ſuarum ipſius facultatũ vnionem, & quæ in mente, diuinæ prouidentiæ rationem vniformiter comprehẽdit, ſimplicitatem. Quę autem ounquam ceſſat, ſanctificans ſanctorum Angelorum Terſancti glorificatio, generaliter quidem ſignificat eam quę ſimul &eodem tempore futura eſt in futuro tempore, cœleſtium & terrenarum poteſtatũ æqualem vitæ rationem, & Dei gloria afficiendi cõſenſionem: vtpote cùm corpus per reſorrectiooẽ hominibus immortale effectum, & corruptio nõ ampliùs grauet
B animam, nec grauetur, ſed per immutationem ad alienationẽ, à corruptiooe & interitu, ad Dei ſuſcipieodam præſentiam, & poteſtatem, aptitudinem acceperit: Separatim autem & propriè, fidelium quidem cum Angelis theologicam in fide contentiooem: eorum autem qui in actiooe verſantur, Angelis æqualem, quoad eius fieri poteſt, hominibus in vita ſplendorem, & Dei decantati intenſum ſtudium & vehementiam: Eorum verò qoi cogoitioni ſe dedunt, Angelis æquales, quantum hominibus datum eſt, diuinitatis
C mente comprehenſiones, laudationes & perpetuos motus. Beata autem magni Dei & Patris inuocatio, &, vnus ſanctus, & eorum quæ ſequuntur acclamatio, & ſanctorum & viuificorum myſteriorum participatio, eam quæ in omnibus dignis futura eſt, per Dei noſtri bonitatem, in filios adoptionem, vniõoem & coniuoctionem & diuioam ſimilitudinem & deificationem ſignificat: Per quam erit omnia in omnibus qui ſeruantur, ipſe Deus, ſimilibos: Vt lux primaria, ceu lucis exempla qoæ in eis reſplendet, qui per vir-
D tutem &cognitiooem ex gratia ſimiliter reſplendent. Fideles autem & virtutis ſtudioſos & cognitioni deditos vocauit eos qoi introducuntur, &eos qui proficiũt, &eos qui ſunt perfecti, ſeruos ſcilicet & mercenarios, & filios, tres ordines eorum qui ſeruaotur. Serui enim ſunt fideles, qui metu eorũ quæ comminatus eſt, Domini mandata exequuntur, & non propter amorẽ & beneuolentiam eorum quibus crediderunt. Mercenarij autem, qui promiſſorum booorũ deſiderio, poodus & æſtum diei toleranter ferunt; hoc eſt, quæ
E præſenti vitæ ingenerata & coniuncta eſt à primi parentis cõdemnatione afflictionem, & quæ io ea pro virtute ſuſcipiuntur tentationes, & præſenti vita, vitã futuram, libera & ſpontanea ſentẽtia ſapienter commutaot. Filij autem, qui nec minarum metu, nec promiſſorum deſiderio, ſed qui more & habitu inclinationis & affectionis animæ, quæ ad id qood hooeſtum eſt, fertur, à Deo nuoquam ſeparaotur, conuenienter illi ſeotentiæ, qua dictum eſt; Fili, tu ſemper me- *υἱοθεσ. C. A.
cum es, & omnia mea tua ſunt: vt quibus per adoptionem in gratia hoc eſſe cõtingat, quod ex natura & cauſa Deus eſt & creditur.

Ne ergo à ſancta Dei Eccleſia recedamus; quæ tot in ſancta eorum quæ peragunrur diuinorum ſignorum ordinatione, noſtræ ſaluris myſteria continet: per quæ vnumquemque noſtrûm, maximè qui vitam rectè inſtituit, pro modo & proportione ſua, ſicut Chriſtus fabricans, quod datum eſt per ſanctum Baptiſmum in Spiriru ſancto adoptionis donum, in manifeſtationem deducit, Chriſto conuenienter peractum: ſed omni facultate & ſtudio exhibeamus nos ipſos dignos diuinis donis, per bona opera Deo gratias agentes, non conuerſantes ſicut gentes quæ Deum non norunt, in paſſione deſiderij: ſed quemadmodum dicit ſanctus Apoſtolus, mortificanres membra, quæ ſunt ſuper terram, fornicationem, immunditiam, paſſionem, deſiderium malum, & auaritiam, quæ eſt cultus idolorum, propter quæ venit ira in filios diffidentiæ: & iram omnem & indignationem & turpiloquium, & mendacium, & (vt ſemel dicam) omnem veterem hominem, qui corrumpitur ſecundùm deſideria deceptionis cum actionibus eius & deſideriis, deponentes, Deo dignè ambulemus, qui nos in regnum ſuum & gloriam vocauit: induentes viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, manſuetudinem, longanimitatem, in dilectione ſe inuicem ſuſtinentes & ſibi inuicem condonantes: ſi quis aduerſus aliquem querelam habeat: ſicut & Chriſtus condonauit nobis: Et in omnibus vinculum perfectionis, charitatem & pacem, in quam vocati ſumus in vno corpore: Et, vt in ſumma dicam, nouum hominem qui renouatnr ad cognitionem, ad imaginem eius qui creauit ipſum. Ita enim viuenres, poterimus ad finem diuinarum promiſſionum cum bona ſpe venire, & impleri agnitione voluntatis eius, in omni ſapientia & prudenria ſpiritali, fructificantes & creſcentes in agnitione Domini, in omni poteſtare confirmati, ſecundùm potentiam gloriæ ipſius, in omnem ædificationem & longanimitatem, cum gaudio gratias agentes Patri, qui nos fecit ſufficientes in partem ſortis ſanctorum in lumine. Huius autem grariæ clara eſt demonſtratio, voluntaria ac ſpontanea in id quod eſt cognatum, vna cum eo affectio. Cuius opus eſt, vt homini, qui vlla in re noſtro auxilio indiget, pro viribus, ſicut Deus, neceſſitudine & familiaritate iungamur, & non ſinamus vt curæ & prouidentiæ ſit expers, ſed conuenienti ſtudio, re ipſa factiſque oſtendamus viuam eſſe, quæ in nobis eſt, in Deum & proximum affectionem. Ex facto enim demonſtratur affectio.

* πραότητα, C.A.

* Χριστὸς, C.A.

Μὴ τοίνυν ἀπολειφθῶμεν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, τοσαῦτα κατὰ τὴν τῶν τελουμένων θείων συμβόλων ἁγίαν διάταξιν τῆς σωτηρίας ἡμῶν περιεχούσης μυστήρια, δι' ὧν ἕκαστον ἡμῶν καλῶς μάλιστα πολιτευόμενον ἀναλόγως ἑαυτῷ κατὰ Χριστὸν δημιουργοῦσα, τὸ δοθὲν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἐν πνεύματι ἁγίῳ χάρισμα τῆς υἱοθεσίας εἰς φανέρωσιν ἄγει, κατὰ Χριστὸν τελειούμενον· ἀλλὰ πάσῃ δυνάμει τε καὶ σπουδῇ παραστήσωμεν ἑαυτοὺς ἀξίους τῶν θείων χαρισμάτων, δι' ἔργων ἀγαθῶν εὐαρεστοῦντες τῷ Θεῷ· μὴ ἀναστρεφόμενοι κατὰ τὰ ἔθνη, τὰ μὴ εἰδότα Θεόν, ἐν πάθει ἐπιθυμίας. ἀλλά, καθώς φησιν ὁ ἅγιος ἀπόστολος, νεκρώσαντες τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακήν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία, δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας, ὀργήν τε πᾶσαν καὶ θυμόν, καὶ αἰσχρολογίαν, καὶ ψεῦδος, καί, συντόμως εἰπεῖν, πάντα τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, ἀποθέμενοι σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, ἀξίως τοῦ Θεοῦ περιπατήσωμεν, τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς εἰς τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν καὶ δόξαν, ἐνδυσάμενοι σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, * πραότητα, μακροθυμίαν, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ· καὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, ἐάν τις πρός τινα ἔχῃ μομφήν, καθὼς καὶ ὁ * κύριος ἐχαρίσατο ἡμῖν· ἐπὶ πᾶσί τε, τὸν σύνδεσμον τελειότητος, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εἰρήνην, εἰς ἣν καὶ ἐκλήθημεν, ἐν ἑνὶ σώματι· καί, ἵνα συνελὼν εἴπω, τὸν νέον ἄνθρωπον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν, κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. οὕτω γὰρ ἂν βιοῦντες, δυνηθείημεν πρὸς τὸ τέλος ἐλθεῖν τῶν θείων ἐπαγγελιῶν, μετ' ἐλπίδος ἀγαθῆς· πληρωθῆναί τε τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ καρποφοροῦντες καὶ αὐξανόμενοι τῇ ἐπιγνώσει κυρίου ἐν πάσῃ δυνάμει δυναμούμενοι κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτοῦ εἰς πᾶσαν οἰκοδομὴν καὶ μακροθυμίαν, μετὰ χαρᾶς εὐχαριστοῦντες τῷ πατρί, τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί. Σαφὴς δὲ τῆς χάριτος ταύτης ἐστὶν ἀπόδειξις, ἡ πρὸς τὸ συγγενὲς δι' εὐνοίας ἑκούσιος συνδιάθεσις· ἧς ἔργον ἐστίν, ὡς Θεόν, οἰκειοῦσθαι κατὰ δύναμιν τὸν καθ' ὁτιοῦν τῆς ἡμῶν ἐπικουρίας δεόμενον ἄνθρωπον· καὶ μὴ ἐᾶν ἀτημέλητον καὶ ἀπρονόητον, ἀλλὰ σπουδῇ τῇ πρεπούσῃ κατ' ἐνέργειαν ἐνδείκνυσθαι ζῶσαν τὴν ἐν ἡμῖν πρός τε τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον διάθεσιν. ἔργον γὰρ ἀπόδειξις διαθέσεως.

Οὐδὲν γὰρ οὔτε πρὸς δικαιοσύνην οὕτω ῥᾴδιόν ἐστιν, οὔτε πρὸς θέωσιν (ἵν' οὕτως εἴπω) καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἐγγύτητα καθέστηκεν ἐπιτήδειον, ὡς ἔλεος ἐκ ψυχῆς εἰς τοὺς δεομένους μεθ' ἡδονῆς καὶ χαρᾶς προσφερόμενος. εἰ γὰρ Θεὸν ὁ λόγος τὸν εὖ παθεῖν δεόμενον ἔδειξεν· ἐφ' ὅσον γὰρ ἐποιήσατέ φησιν ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε· Θεὸς δὲ ὁ εἰπών, πολλῷ μᾶλλον τὸν εὖ ποιεῖν δυνάμενον, καὶ ποιοῦντα, δείξει ἀληθῶς κατὰ χάριν καὶ μέθεξιν ὄντα Θεόν, ὡς τὴν αὐτοῦ τῆς εὐεργεσίας εὐμιμήτως ἀνειλημμένον ἐνέργειάν τε καὶ ἰδιότητα. καὶ εἰ Θεὸς ὁ πτωχός, διὰ τὴν τοῦ δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντος Θεοῦ συγκατάβασιν, καὶ εἰς ἑαυτὸν τὰ ἑκάστου συμπαθῶς ἀναδεχομένου πάθη, καὶ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ἐν ἑκάστῳ πάθους, ἀεὶ δι' ἀγαθότητα πάσχοντος μυστικῶς· πλέον * δηλονότι κατὰ τὸν εἰκότα λόγον ἔσται Θεός, ὁ κατὰ μίμησιν τοῦ Θεοῦ διὰ φιλανθρωπίας τὰ τῶν πασχόντων πάθη δι' ἑαυτοῦ θεοπρεπῶς ἐξιώμενος· καὶ τὴν αὐτὴν τῷ Θεῷ, κατὰ ἀναλογίαν τῆς σωστικῆς προνοίας, κατὰ διάθεσιν ἔχων, δεικνύμενος δύναμιν. Τίς οὖν ἄρα πρὸς ἀρετὴν οὕτω βραδύς ἐστι καὶ δυσκίνητος, ὥστε μὴ ἐφίεσθαι θεότητος, οὕτως εὐώνου τε καὶ εὐπορίστου καὶ ῥᾳδίας οὔσης τῆς κτήσεως; ἀσφαλὴς δὲ τούτων ἐστὶ καὶ ἄσυλος φυλακή, καὶ εὐμαρὴς πρὸς σωτηρίαν ὁδὸς ἧς, ὡς οἶμαι, χωρὶς κατ' ἀλήθειαν οὐδὲν ἔσται τῶν ἀγαθῶν ἀβλαβῶς τῷ ἔχοντι συντηρούμενον· ἡ αὐτοπραγία, εἴτουν ἰδιοπραγία, δι' ἧς τὰ κατ' ἑαυτοὺς σκοπεῖν τε καὶ διασκέπτεσθαι μόνους μανθάνοντες τοῦ περὶ ἄλλων διακενῆς βλάβην [ἔχειν] ἐλευθερούμεθα. Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς μόνους ὁρᾷν τε καὶ ἐτάζειν μάθοιμεν, οὐδέποτε τοῖς τῶν ἄλλων, ὡς δή ποτε ἂν ἔχοντα τύχωσιν, ἐπιθησόμεθα· γινώσκοντες ἕνα μόνον κριτὴν σοφόν τε καὶ δίκαιον τὸν Θεόν, τὸν σοφῶς τε καὶ δικαίως πάντα τὰ γινόμενα κρίνοντα· καθ' ὃν * γεγένηται λόγον, ἀλλ' οὐ καθ' ὃν πεφανέρωται τρόπον· ὃν ἴσως ἂν δυνάμαιντο καὶ ἄνθρωποι κρίνειν, ἀμυδρῶς εἰς τὸ φαινόμενον βλέποντες. περὶ ὃ οὐ πάντως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, οὐδὲ τῶν γινομένων ὁ λόγος. ὁ δὲ Θεὸς τὸ ἀφανές τε κίνημα τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν ἀόρατον ὁρμήν, καὶ τὸν λόγον * αὐτῆς, καθ' ὃν ὥρμηται ἡ ψυχή, καὶ τὸν τοῦ λόγου σκοπόν, τουτέστι τὸ παντὸς πράγματος * προεπινοούμενον τέλος βλέπων, κρίνει δικαίως, ὡς ἔφην, πάντα τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων πραττόμενα. ὅθεν εἰ κατορθῶσαι σπουδάσομεν, καὶ ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς περιορίσομεν τοῖς ἐκτὸς οὐκ ἐπιφυόμενοι, οὔτε ὁρᾷν, οὔτε ἀκούειν, οὔτε λαλεῖν τὸν ὀφθαλμόν, ἢ τὸ οὖς, ἢ τὴν γλῶσσαν τὰ τῶν ἄλλων ἀφήσομεν, εἰ μὲν οἷόν τέ ἐστι, παντελῶς;

A Nihil enim eſt nec tam ad iuſtitiam facile, nec ad hoc, vt Dij (vt ita dicam) reddamur, & ad Deum quàm proximè accedamus, aptum eſt, vt miſericordia, quæ ab anima in indigentes lubenter & hilariter offertur. Si enim Deus verbum, eum qui vt beneficio afficiatur, indiget, ſeipſum eſſe oſtendit: Quoties enim, inquit, vni ex his minimis feciſtis, mihi feciſtis: Deus eſt autem, qui dixit: multo magis enim qui benefacere poteſt & facit, verè per gratiam & participationem Deum eſſe oſtenderit, vt B qui eius beneficentiæ operationem & proprietatem aptè imitando, aſſumpſerit. Et ſi pauper Deus eſt, propterea quòd Deus pro nobis pauper factus, ſe ad noſtram imbecillitatem dimiſerit, & vniuſcuiuſque affectiones miſericorditer in ſeipſum ſuſcipiat, & vſque ad ſæculi conſummationem, pro modo & proportione vniuſcuiuſque paſſionis ſemper propter bonitatem myſticè patiatur: multo magis probabili ratione Deus eſt, qui ad Dei imitationem, eorum qui patiuntur affectiones per ſeipſum diuinè C medicatur, & eandem cum Deo, per proportionem conſeruantis prouidentiæ in affectione poteſtatem ſe habere indicat. Quis eſt ergo ad virtutem adeò tardus, & motu difficilis, vt diuinitatem non deſideret, quæ tam facilè emi, parari & poſſideri poteſt? Eorum autem ſecura eſt, vt quæ fures & prædones non timeat, cuſtodia, & facilis eſt via ad ſalutem, ſine qua (vt puto) nihil verè ab eo qui poſſidet, ſine damno conſeruatur. Hæc eſt, quæ per ſe & à ſe propriè exercetur actio, per quam ea quæ ſunt D in nobis ipſis ſolis conſiderare & perſpicere diſcentes, ne ab aliis inaniter damnum accipiamus, liberamur. Si enim nos ipſos ſolos intueri & examinare didicerimus, nunquam ea quæ ſunt aliorum, cuiuſmodicumque fuerint, inuademus: ſcientes vnum eſſe ſolum iudicem ſapientem & iuſtum Deum, qui ſapienter & iuſtè omnia quæ fiunt, ex ea ratione ex qua facta ſunt, iudicat: non ex ea, ex qua manifeſtata ſunt: quam fortaſſe poſſint etiam homines iudicare, ad id quod apparet obſcurè reſpicientes. In quo E tamen non eſt omnino veritas, nec eorum quæ fiunt, ratio. Deus autem & animæ motum qui ſub aſpectum non cadit, & appetitionem quæ videri non poteſt, & ipſam rationem qua impulſa eſt anima, & rationis ſcopum & inſtitutum, hoc eſt totius rei, qui in mente prius erat, finem reſpiciens, iuſtè (vt dixi) omnia iudicabit quæ fiunt ab hominibus. Quod ſi rectè gerere ſtuduerimus, & nos ipſos nobis ipſis circumſcribemus, non iis quæ exterius accedunt: nec videre, nec audire, nec loqui, oculum, vel aurem, vel linguam, ea quæ ſunt aliorum ſinemus, ſi maximè quidem fieri poteſt, omnino;

* δι' ἔλεον ὢν C.A.

* γεγένηται & πεφανέρωται, C.A.

* αὐτῷ.
* προεπινοουμένῳ, C.A.

ſin minùs, ex miſericordia potiùs quàm ex animi perturbatione, eis agere, & non ad lucrum noſtrum videre & audire & loqui permittentes, & ſolum tantum quantum diuinæ rationi, quæ ea, vt auriga currum, regit, videtur. Nihil enim eſt his inſtrumentis ad peccatum pronius, ſi ratione non reprimatur & caſtigetur. Eſt nihil eſt rurſus eis ad ſalutem promptius, ſi ea ordinet & componat ratio, & ad quæ oportet & vult, deducat. Ne ergo neglexerimus, Deo pro viribus parere, vocanti nos ad vitam æternam, & beatam finem, per diuinorum & ſalutarium ſuorum mandatorum executionem: vt accipiamus miſericordiam & inueniamus gratiam in auxilio opportuno: quod eſt, inquit diuius Apoſtolus, cum omnibus qui amant Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum in incorruptione: hoc eſt, qui in virtutis incorruptione & ſinceritate, & cum vitæ pura & non diſſimulata honeſtate, amant Dominum: vel (vt dicam apertiùs) qui amant Dominum in facienda eius voluntate & diuinorum eius iuſſorum nihil corrumpunt. Hæc ergo de his, propter mercedem obedientiæ, pro viribus, vt doctus ſum, expoſui, ea quæ ſunt magis myſtica & altiora, attingere non auſus. Quæ ſi quis ſtudioſus capit agnoſcere, ea legat quæ à ſancto Dionyſio Areopagita diuinè elaborata ſunt, & reuera inuenies ineffabilium myſteriorum reuelationem, per diuinam eius mentem & linguam hominum generi donatam propter eos qui ſalutis hæredes futuri ſunt. Et ſi non longè quidem à veſtro deſiderio aberrarunt, Deo gratiæ qui quæ bona & honeſta ſunt, ſuppeditat: & vobis qui vt ea dicerentur, coëgiſtis. Sin autem à veſtra ſpe & expectatione longè abfuerunt, quid agam, vel quomodo afficiat, cui in dicendo vires non ſuppetierunt? Imbecillitati enim venia danda, non autem puenienda eſt. Et ſuſcipiendum eſt potiùs quàm reprehendendum, ſi quod dari poteſt, datur, & maximè à vobis qui propter Deum amare propoſuiſtis. Deo certè gratum & acceptum eſt, quicquid pro viribus purè & ſincerè ex animo datur, etiam ſi cum magnis collatum videatur exiguum. Qui nec viduam quidem, cum duo minuta obtuliſſet, repulit: quæcuoque eſſet hæc vidua & duo eius minuta, ſiue anima virio viduata, & quæ veterem quidem legem, tanquam coniugem, amiſit, ſumma autem, cum ratione, ſeu verbo, & Deo, coniunctione nondum digna eſt: Ettamen, arrhæ inſtar, offert tanquam minuta, commoderatam vitam & rationem, vel fidem & bonã conſcientiam: vel habitum & operationem quæ in honeſto verſatur, vel eis conuenientem contemplationem & actionem:

* ἀπαθῶς C.A.

* παντὶ τῷ θείῳ C.A.

* ἐν τῷ ποιεῖν, C.A.

* τὸ καλὸν, C.A.

A Εἰ δὲ μή γε, συμπαθῶς μᾶλλον, ἀλλὰ μὴ * ἐμπαθῶς τούτοις ἐνεργεῖν, καὶ εἰς κέρδος ἡμέτερον ὁρᾶν τε καὶ ἀκούειν καὶ λαλεῖν ἐπιτρέποντες· καὶ τοσοῦτον μόνον, ὅσον τῷ ἡνιοχοῦντι * θείῳ λόγῳ ταῦτα δοκεῖ. οὐδὲν γὰρ τούτων τῶν ὀργάνων πρὸς ἁμαρτίαν ἐστὶν εὐολισθότερον μὴ λόγῳ παιδαγωγουμένων, καὶ οὐδὲν πάλιν πρὸς σωτηρίαν [αὐτῶν] ἑτοιμότερον, τάττοντος αὐτὰ τοῦ λόγου, καὶ ῥυθμίζοντος, καὶ ἐφ' ἃ δεῖ καὶ βούλεται ἄγοντος. μὴ τοίνυν ἀμελήσωμεν κατὰ δύναμιν τοῦ πείθεσθαι τῷ Θεῷ, καλοῦντι ἡμᾶς εἰς ζωὴν

B αἰώνιον καὶ μακάριον τέλος, διὰ τῆς ἐργασίας τῶν αὐτοῦ θείων τε καὶ σωτηρίων ἐντολῶν, ἵνα λάβωμεν ἔλεος, καὶ χάριν εὕρωμεν εἰς εὔκαιρον βοήθειαν. ἡ γὰρ χάρις, φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος, μετὰ πάντων τῶν ἀγαπώντων τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ, τουτέστι, τῶν μετὰ τῆς κατ' ἀρετὴν ἀφθαρσίας, καὶ τῆς κατὰ τὸν βίον καθαρᾶς τε καὶ ἀνυποκρίτου σεμνότητος ἀγαπώντων τὸν κύριον· * ἐν τῷ ποιεῖν αὐτοῦ τὰ θελήματα, καὶ μὴ παραφθείροντων τι τῶν θείων αὐτοῦ προσταγμάτων. Ταῦτα μὲν ἐγὼ περὶ τούτων

C διὰ τὸν τῆς ὑπακοῆς μισθὸν, κατὰ δύναμιν, ὡς ἐδιδάχθην, ἐξεθέμην, τῶν μυστικωτέρων τε καὶ ὑψηλοτέρων ἅψασθαι μὴ τολμήσας. ἅπερ εἰ ποθεῖ τις γνῶναι τῶν φιλομαθῶν, τοῖς περὶ τούτων τῷ ἁγίῳ Διονυσίῳ τῷ Ἀρεοπαγίτῃ ἐνθέως πονηθεῖσιν ἐντύχοι, καὶ εὑρήσει κατ' ἀλήθειαν μυστηρίων ἀῤῥήτων ἀποκάλυψιν, διὰ τῆς θείας αὐτοῦ καὶ διανοίας καὶ γλώττης χαρισθεῖσαν τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. Καὶ εἰ μὲν πολὺ τῆς

D ὑμῶν ἐπιθυμίας οὐκ ἀποπέπτωκε, τῷ Χριστῷ χάρις τῷ χορηγῷ τῶν καλῶν, καὶ ὑμῖν τοῖς λεχθῆναι ταῦτα βιασαμένοις. Εἰ δὲ μακράν που καὶ πολὺ τῆς ἐλπίδος ἀπολείπεται· τί πάθω, ἢ τί δράσω, περὶ τὸ λέγειν ἀσθενήσας; συγγνωστὸν γὰρ, ἀλλ' οὐ τιμωρητὸν, ἡ ἀσθένεια. καὶ ἀποδεκτὸν μᾶλλον, ἀλλ' οὐ μεμπτὸν τὸ ἐξ ὧν ἐστιν καὶ ἐνδεχόμενον· καὶ μάλιστα ὑμῖν, τοῖς ἀγαπᾶν διὰ τὸν Θεὸν προῃρημένοις. καὶ Θεῷ δὲ φίλον τὸ κατὰ δύναμιν ἅπαν, γνησίως ἐκ ψυχῆς προσαγόμενον, κἂν

E μικρὸν συγκριθὲν μεγάλων ὑπάρχον φαίνηται· ὃς οὐδὲ τὴν χήραν, τὰ δύο λεπτὰ προσκομίσασαν, ἀπεώσατο· ἥτις ποτὲ ἦν ἡ χήρα αὕτη, καὶ τὰ δύο ταύτης λεπτὰ, εἴτε ψυχὴν κακίας χηρεύουσα, καὶ ὥσπερ ἄνδρα τὸν παλαιὸν μὲν ἀποβαλλομένη νόμον, οὔπω δὲ τῆς πρὸς τὸν λόγον καὶ Θεὸν ἄκρας συναφείας ἀξία, προσάγουσα δὲ ὅμως αὐτῷ ἀῤῥαβῶνος λόγῳ ὥσπερ λεπτὰ τὸν τέως σύμμετρον λόγον καὶ βίον, ἢ πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν, ἢ τὴν περὶ * τὸ καλὸν ἕξιν καὶ ἐνέργειαν, ἢ τὴν τούτοις πρόσφορον θεωρίαν καὶ πρᾶξιν,

ἢ τὴν ἀνάλογον γνῶσιν καὶ ἀρετήν, ἢ τοὺς μικρὸν ὑπὲρ ταῦτα. Φημὶ δὴ τοὺς ἐν τῷ φυσικῷ καὶ τῷ γραπτῷ νόμῳ λόγους, οὓς ἡ ψυχὴ κεκτημένη, κατ' ἐκτάσιν τούτων καὶ ἄφεσιν, ὡς ὅλου βίου καὶ ζωῆς μόνῳ συναφθῆναι τῷ λόγῳ καὶ Θεῷ βουλομένη, προσάγει, καὶ τὴν κατὰ φύσιν καὶ νόμον βιαίων τρόπων τε καὶ θεσμῶν καὶ ἐθῶν, ὥσπερ ἀνδρῶν, χηρεύειν δέχεται. εἴτε τι ἄλλο τούτων πνευματικώτερον, καὶ μόνοις θεωρητὸν τοῖς καθαροῖς τὴν διάνοιαν, διὰ τὸ καθ' ἱστορίαν πληρωθῆναι γράμματος ὁ λόγος αἰνίττεται. πάντα γὰρ * τὰ κατὰ θεολογίαν ἐποπτικῶς συγκρινόμενα λόγῳ, τὰ ἐν ἀνθρώποις δοκοῦντα κατ' ἀρετὴν εἶναι μεγάλα, μικρὰ τυγχάνει· πλὴν γε ὅτι κἂν μικρά, καὶ ἐξ ὕλης εὐτελοῦς, καὶ * πολυτιμίας, ἀλλ' οὖν τοῖς ἐκ χρυσοῦ νομίσμασι τοῖς ἐν ὕλαις τιμιωτέραις, ἃ προσφέρουσιν οἱ εὐπορώτεροι, κατὰ τὸ ἴσον τὸν βασιλικὸν χαρακτῆρα φέροντα, κατὰ πλέον ἴσως ἔχοντα τῆς προσαγούσης τὴν ἐξ ὅλης διαθέσεως πρόθεσιν. Ταύτην κἀγὼ μιμούμενος τὴν χήραν, Θεῷ τε καὶ ὑμῖν, ἠγαπημένοι, τὰ μικρὰ ταῦτα καὶ εὐτελῆ, καὶ ἐξ εὐτελοῦς καὶ πτωχῆς διανοίας καὶ γλώσσης προσενηνεγμένα νοήματά τε καὶ ῥήματα ὥσπερ λεπτά, περὶ ὧν ἐκελεύσατε, προσενήνοχα· παρακαλῶν τὴν εὐλογημένην ὑμῶν καὶ ἁγίαν ψυχήν, πρότερον μὲν μηδενὸς ἔτι τῶν παρ' ἐμοῦ λεγομένων ἔγγραφον ζητῆσαι σημείωσιν, δυοῖν ἕνεκεν. ἑνὸς μέν, ὅτι μηδέπω τὸν φόβον ἐκτησάμην τοῦ Θεοῦ τὸν ἁγνὸν καὶ διαμένοντα, οὐδὲ ἀρετῆς ἕξιν στερέμνιον, καὶ δικαιοσύνης ἀληθοῦς πῆξιν σταθερὰν καὶ ἀσάλευτον, τὰ μαρτυροῦντα μάλιστα τοῖς λόγοις τὸ βέβαιον· ἑτέρου δέ, ὅτι πολλῷ κλύδωνι παθῶν ἔτι, δίκην θαλάσσης ἀγρίας, περιδονούμενος, καὶ πολὺ τοῦ θείου τῆς ἀπαθείας ἀπέχων λιμένος, καὶ ἄδηλον ἔχων τοῦ βίου τὸ πέρας, οὐ βούλομαι πρὸς τοῖς ἔργοις καὶ τοῖς ἐν γράμμασι λόγοις ἔχειν κατηγόρους. ἔπειτα δὲ τῆς εὐπειθείας χάριν, εἰ δίκαιόν ἐστιν, ἀποδεξάμενοι Χριστῷ με δι' εὐχῶν παράθεσθε τῷ μεγάλῳ καὶ μόνῳ Θεῷ καὶ Σωτῆρι τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

A vel quæ cum eis habet proportionem, cognitionem & virtutem, vel quæ ſunt his paulò ſuperiores. Dico autem quæ ſunt in naturali & ſcripta lege, rationes, quas anima poſſidens, pro earum, tanquam totius vitæ intenſione & remiſſione, ſoli verbo & Deo coniungit volens, offert, violentis moribus & ritibus qui ſunt ex lege & natura, tanquam maritis, viduari ſuſcipit: Siue aliquid aliud magis ſpiritale & quod ab iis ſolis conſiderari poteſt, qui mente puri ſunt per B impletam in hiſtoria literam, ratio ſignificat. Quæcumque enim in hominibus ex virtute magna eſſe videntur, ſi cum contemplante in Theologia ratione conferantur, parua ſunt: præterquam quòd etiam ſi parua ſint & ex vili & non pretioſa materia, æquè tamen ac aurea numiſmata, quæ ſunt ex omnium pretioſiſſima materia, offerunt autem ditioribus, regalem ferunt characterem, & plus fortaſſe habent, nempe offerentis ex tota affectione propoſitum. Hanc ego quoque C viduam imitans, Deo & vobis, ô dilecti, parua hæc & vilia & ex vili & paupere mente & lingua oblata, cogitata & verba tanquam minuta, ea de quibus iuſſiſtis, obtuli, rogans benedictam veſtram & ſanctam animam, primùm quidem, vt nihil eorum quæ à me dicuntur, ſcriptis mandari ampliùs petatis, duabus de cauſis: Vnâ quidem, quòd timorem Domini purum & immaculatum ac permanentem nondum paraui, nec ſolum virtutis habitum, nec veræ iuſtitiæ firmitatem ac ſtabilitatem: quæ de eorum quæ ſcribuntur D firmitate, maximum ferunt teſtimonium. Alterâ autem, quòd multis perturbationum vndis ſæui inſtar maris, adhuc agitatus, & à diuino impaſſibilitatis portu longè remotus, & vitæ finem neſciens, nolo præter ea quæ feci, ea etiam quæ ſcripſi, me accuſare. Deinde vt ſuſcepta, ſi par eſt, obedientiæ gratia, me Chriſto magno & ſoli Deo & noſtrarum animarum ſeruatori commendet: Cui gloria & potentia, cum Patre & Spiritu ſancto, in ſæcula ſæculorum. Amen.

*τῶν κατὰ θεολ. ἐποπτικῶν, C A.

*οὐ πολυτιμίας C. A

NICOLAI CABASILÆ, DE DIVINO ALTARIS SACRIFICIO,

Gentiano Herueto Aurelio Interpr.

AD LECTOREM ADMONITIO.

EX plurimis de religione noſtra controuerſiis, quæ à cacodæmone capitali humani generis hoſte, noſtris temporibus excitatæ ſunt, nulla maior, nulla Chriſtianæ republicæ pernicioſior eſſe videtur ea quæ in iis quæ ad ſanctiſſimi Domini noſtri corporis & ſanguinis myſterium pertinent à receptiſſima omnium fidelium perſuaſione aliena inuehit. Cùm enim præcipua atque adeo tota ſalutis noſtræ ſpes, vt eſt certiſſima, ita neminem confundit, ex hoc pendeat, ſi & Chriſti corpori, tanquam membra capiti, vniamur, & vberrimũ qui ex eius paſſione percipitur, fructum decerpamus; qui alterutri aliquid detrahit, aut de eo malè ſentit, vt ſummo crimini eſt affinis, ita etiam exitio ſit proximus, niſi reſipiſcat, neceſſe eſt. Atque eorum quidem, qui hodiernis temporibus à perpetuo & vnico Eccleſiæ conſenſu ſe ſeiunxerunt, hac re ſententiæ in duas ſe partes diuiſerunt. OEcolampadiani enim ſeu Zuingliani, aut, vt vulgò per antiphraſin dicuntur, Sacramentarij, quòd ſacramentorum dignitati quantum poſſunt detrahunt, idque ſibi laudi eſſe ducunt, ij, inquam, OEcolampadiani veterem Berengarij errorem reuocantes, in Euchariſtiæ ſacramento eſſe tantum corporis & ſanguinis ſignum, non autem verum corpus & ſanguinem aſſerunt: quòd autem fiat vllum in altari ſacrificium, nullo modo admittunt. Lutherani autem, cùm in hoc cum orthodoxis ſentiant, quòd in hoc ſacramento ſit verum corpus & ſanguis Chriſti, & quòd in altari peragatur ſacrificium, in eo rurſus toto, vt aiunt, cœlo aberrant, quòd panem & vinum ſimul cum Chriſti corpore remanere exiſtimant; cùm conſtet, poſt conſecrationem, quæ panem & vinum in corpus & ſanguinem conuertit: ſymbolorum ſeu ſignorum ſolas remanere ſpecies, conuerſa iam & mutata eorum ſubſtantia. Deinde quòd ſolum laudis & gratiarum actionis ſacrificium eſſe putant, cùm præter laudem & gratiarum actionem, ſit etiam verum & expiatorium pro peccatis ſacrificium. Accedit iis, quòd nec ſanctorum in eo memoriam fieri, nec pro defunctis orari, nec pro vllo homine priuatim preces in eo fundi velint: & ideo ſanctiſſimum Miſſæ canonem, tamquam rem impiam & execrandã deteſtantur, quòd offerendi vocabulo vtatur, ſanctorum in eo memoria agatur, pro defunctis & ſeparatim pro viuis aliquibus, & iis maximè pro quibus orari iubet Paulus, oretur. Ad eorum autem confutandos errores alij alia, vt vnicuique eorum magis expedire viſum eſt, via ingreſſi ſunt: alij enim productis ſacræ ſcripturæ teſtimoniis, alij efficacibus argumentis ſolidiſque rationibus, alij antiquiſſimorum quoque & probatiſſimorum doctorum auctoritatibus aduerſus eos decertarunt. Maxima certè laude omnes digni ſunt, qui noſtris aduerſariis (quidni enim aduerſarios vocem, qui cuiuſmodicumque ſint eorum proteſtationes, ſua certè relicta ſtatione nobiſcum ampliùs non ſtant?) qui noſtris inquam, aduerſariis oſtenderunt, ſe non modò eis vlla ex parte cedere, ſed veritate & ratione eſſe eis etiam longè ſuperiores. Mihi ad eorum reprimendam & frangendam, audaciam, ſummamque peruicaciam penitus infirmandam, & ad populum in fide & officio continendum, nihil melius & validius eſſe videtur, quàm ſi vnicum & perpetuum omnium gentium, quæ Chriſto nomen dederunt, hac in re conſenſum nobiſcum facere oſtendatur. Quamuis enim ad probandum quid in iis quæ de fide & religione exoriuntur controuerſiis, ſequendum ſit, iure debeat ſufficere ſancta Romanæ Eccleſiæ auctoritas, quæ quod à diuo Petro Apoſtolorum principe Chriſtique vicario eſt traditum, perpetua tot Pontificum ſerie vno & eodem tenore ſemper ſeruauit, & à qua, tanquam à ſanctiſſimo totius orbis oraculo, de rebus ad fidem pertinentibus ſi vlla exorta eſſet dubitatio, reſponſa in hodiernum vſque diem data ſunt: tamen quoniam harum ſectarum auctores, ſua tum demum decreta firma & ſtabilia fore exiſtimantes, ſi petram ſuo loco mouiſſent, eam fruſtra quidem, ſed magno tamen conatu labafactare conati ſunt, externa etiam euocare auxilia non fuerit alienum, non quòd non ſatis per ſe poſſit petra ſuper petram, hoc eſt, ſupra Chriſtum fundata, omnium hæreticorum quantiſcumque copiis, duce Chriſto, qui eam fundauit, reſiſtere: ſed vt cùm vniuerſo mundo planum factum fuerit, omnes qui Chriſti fidem vbique terrarum ſuſceperunt, rectè nobiſcum ſentire, & hæretici ſuæ vecordiæ morbum agnoſcentes, donec adhuc eſt medicinæ locus, ad optimum medicum, nempe Chriſtum, reuertantur; & qui primo quidem aſpectu probabilibus, ſed non minùs venenatis quàm futilibus, ſi rectè ponderentur, eorum argumentis adducti, aliquam eis fidem habuerunt, eos deinceps vt deploratos & immedicabili peſte affectos fugiant & auerſentur: reliqui verò, hoc accepto veluti antidoto, ſi eos omnino vitare non poſſint, quod eſſet conſultiſſimum, de ſua certè ſalute & cautiores & ſecuriores euadant. Hic itaque primùm ſtatuendum eſt, quòd id quod ab omnibus gentibus & nationibus quæ Chriſtum colunt, vbique citra vllũ diſcrimen ſeruatur, id non poſſit non eſſe à Chriſto & Apoſtolis traditum: quod autem à Chriſto & Apoſtolis traditum eſt, id non eſſe cum omni veneratione amplectendum, ſuſcipiendũ, & retinendum, eſt planè impium & nefarium dicere. Cùm itaque apud omnes Chriſtianas nationes, Sacerdotes diuinum ſacrum facientes, poſt conſecrationem, per quam verum efficit Chriſti corpus & ſanguinem, exterioribus tantùm ſignis remanentibus, vt apud omnes in

confeſſo eſt, ſtatim dicant, Tui mandati memores (nempe eius quod dixit Chriſtus, Hoc facite in mei recordationem) tibi offerimus, omnino neceſſe eſt hoc eſſe ſacrificium à Chriſto inſtitutum, & per manus ab Apoſtolis ad noſtra vſque tempora traditũ. Porrò autem cùm id & in remiſſionem peccatorum vbique offeratur, & in eo de ſanctis memoria agatur, & pro viuis ac defunctis tam generaliter quàm pro aliquibus nominatim oretur, non eſt dubium altaris ſacrificiũ, quod Hæbræo vocabulo ab Apoſtolis relicto Miſſam dicimus, & peccata expiare: & tam viuis quàm defunctis, & tam generaliter quàm priuatim aliquibus applicari ac prodeſſe, idque, velint nolint Lutherani, à tempore Apoſtolorum ad nos vſque perueniſſe. Quo fit vt canon Miſſæ, quem ij tantopere execrantur, apud alios omnes fideles iure ſacroſanctus, vt eſt, dicatur & habeatur. Rogentur omnes omnium nationum ſacerdotes, & omnes vno ore reſpondebunt, hæc quæ dixi omnia ita habere. Rogentur Æthiopes, qui Chaldæa lingua vtuntur, & ij hæc ita eſſe non inficiabuntur. Rogentur Armenij, qui licèt fortaſſe in nonnullis alijs aliquando à nobis diſceſſerint, in his quidem certè nobiſcum ſemper optimè conuenere. Rogentur Græci, & ij ea ita eſſe affirmabunt vt interim mirentur vllos eſſe omnino Chriſtianos qui audeant aliter ſentire. Quanquam quid eos rogare opus eſt, cùm Venetiis haud ita pridem ſit editum eorum λειτουργίαν ſeu ſacerdotale Græcum, ex quo poterit eorum ſacrificandi ritum quilibet ſtudioſus cognoſcere. Sed quoniam pulcherrimam eorum linguam non cuius ſcire datum eſt, hanc reip. Chriſtianæ nauaui operam, vt Diui Chryſoſtomi, & Diui Baſilij εὐχολόγιον, hoc eſt, ſacrificij ſeu miſſæ rituum ordinationem, ex eorum ſacerdotali, in linguam Latinam verterem. Quæ vt faciliùs intelligeretur, Nicolai quoque Cabaſilæ, viri in primis pij, & docti, compendioſam in eam interpretationem illi adiunxi: &, vt qui ſublimium rerum contemplatione delectantur, per hoc ſanctum & myſticum ſacrificium, ad ea quæ ſunt ab omni materia remota, mente verſanda deducantur, & Deo, quoad eius fieri poterit, vniantur. Maximi Monachi, optimi Dionyſii interpretis, de Myſtagogia Eccleſiaſtica, hoc eſt, de introductione ad ſacra Eccleſiæ myſteria, opuſculum adieci.

Ex quibus omnibus non dubito, ſtudioſe Lector, quin ſi ea diligenter perlegeris, non leuem ſis ex eis vtilitatem accepturus: nempe, vt non omni vento doctrinæ circumdatus, à Cynoſura, hoc eſt à Chriſti Eccleſia, optima fidelium duce, oculos minimè dimoueas. Hoc autem onus eo lubentiùs ſuſcepi, quòd cùm Lutherani, vt ſuam cauſam vulgo probabiliorem & plauſibiliorem efficiant, & Græcos pro ſe facere iactitent, & eo nomine pulcherrimam linguam apud bonos quidem, ſed plus ſatis, ſimplices, in inuidiam vocent: ij his quidem certè perlectis facilè intelligent, quàm longè latèque Græci ab eis diſſentiant, & pro parte orthodoxorum vnà cum cæteris Chriſtianis nationibus faciant.

Es tamen admonendus, ſtudioſe Lector, vt 29. & 30. caput libri Cabaſilæ cautè legas, ex quo imprudens fortaſſe quiſpiam poſſet facilè colligere aliud ſentire Græcos de verbis conſecrationis, quàm Latina Eccleſia ſentiat, cùm res tamen aliter habeat. Vt autem ad ea legenda tutiùs accedas, operæpretium fortaſſe fuerit te paucis præmunire. Primum itaque oportet intelligas, Græcos Latinorum ſententiam ſæpenumero non ſatis intellexiſſe: vbi autem fuiſſet expoſita, facile conſenſiſſe. Quod vſu venit in concilio Florentino, cùm de Spiritus ſancti poceſſione ageretur.

Cùm enim exiſtimarent Latinos duo principia ſtatuere, & ideo ab eis diſſentirent, vbi rem aliter habere intellexerunt, facilè acquieuère. Similiter hic noſter Cabaſila videtur exiſtimaſſe Latinos credere ſe per ſolam verborum Chriſti narrationem, Chriſti corpus & ſanguinem conficere, cùm tamen nemo Latinorum dubitet non ſufficere formam conſecrationis, niſi adſit conſecrantis ſacerdotis inſtitutum ac propoſitum. Quo accedente, forma verborum in perſona Chriſti prolata, dicitur eſſe efficax, & habere conuertendi poteſtatem, virtute ipſius Chriſti ſummi ſacerdotis. Item etiam falsò arbitratur Latinos contemnere orationes quæ fiunt à Sacerdote ſuper dona, poſt verba Chriſti recitata, & ex ritu conſecrandi pronunciata. Id enim falſum eſſe liquet ex canone Eccleſiæ Latinæ, in quo ponuntur tres ad minus orationes poſt conſecrationem ſuper diuina munera: Prima eſt; Super quæ propitio, &c. Secunda: Vnde & memores. Tertia: Hæc omnia ſemper bona creas, ſanctificas, & benedicis. Quanquam ſecundam quoque orationem aliter interpretantur, quàm Latini intelligant, vt ſtatim dicetur.

Quòd autem videtur eſſe in hac opinione, vt exiſtimet poſt verba conſecrationis adhuc remanere panis & vini ſubſtantiam, nec niſi poſt ſacerdotis orationes & benedictiones fieri conuerſionem, id eſſe falſum vel ex ipſius Baſilij & Chryſoſtomi ſacrificandi ritu facilè poteſt perſpici.

Nam poſt verba conſecrationis ſuper panem & vinum prolata Sacerdos & Diaconus ea vtique oſtendunt vt adorentur. Quinimò ipſi etiam ad menſam ter adorant: quod non fieret, niſi re ipſa facta eſſet conuerſio. Deinde ſi per benedictiones & orationes, quæ conſequuntur & dicuntur à ſacerdote, fieret conuerſio, non fieret conuerſio panis ante conuerſionem vini, Nam poſt vtriuſque benedictionem & orationem, tandem dicit Sacerdos: Mutans Spiritu tuo ſancto: & tamen ſi uera ſunt quæ dicit, per orationem ſacerdotis fieret mutatio tam panis quàm vini in ſuo ordine. Eius itaque expoſitio nec ſecum ſatis conſtaret, neque Chriſti ritui & ordini conſecratio Græcorum, ſi ea eſſet eiuſmodi, reſponderet, qui prius ſuum corpus verè confecit, deinde ſanguinem, non vtraque ſimul. Dicendum eſt ergo Latinorum & Græcorum eſſe mentem, vt eòdem veritatem conſecrationis referant, alioqui ſermo Chriſti non eſſet opifex, vt ait Chryſoſtomus, quem quidem adducit Cabaſila tanquam ſuæ opinioni contrarium, nec eius tamen auctoritati in diluendo ſatisfacit. Nam quod attinet ad vim verborum; Creſcite & multiplicamini, quibus vt alia addantur, requiritur, nempe matrimonium, alimentum, & cætera: id in cauſa eſt, quòd ea ad futurum referantur, & quæ requirebantur, includerent. Hic autem, Chriſtus veram & re ipſa ſubſiſtentem ſui corporis præſentiam ſignificauit, & ita vt ipſe fecit, fieri iuſſit, vt ſermo eius eſſet efficax & operans eo ipſo momento quo dicitur, non quando iam tranſit, vt

videtur ſentire Cabaſila. Nec obſtat quòd in miſſa Chryſoſtomi & Baſilij, poſt prolationem verborum Chriſti, dicit Sacerdos: Fiat corpus, Fiat ſanguis, &c. Non eſt enim intelligendum tunc primum fieri conuerſionem, quæ iam paulo antè facta eſt: ſed vt oſtendatur quòd licèt ſermo Chriſti in voce tranſierit, tamen remanet effectus potentiæ eius ſub ſymbolis ſeu ſpeciebus panis & vini. Similis modus loquendi inuenitur Marci quinto, de muliere profluuio ſanguinis laborante, quæ poſteaquam à Chriſto ſanata eſt fide, & eius fimbriæ veſtimenti contactu, à Chriſto nihilominus audit, Eſto ſana à plaga tua, quæ tamen iam ſanata fuerat. Sed hoc dicere voluit Chriſtus, vt licèt tactus fimbriæ tranſiiſſet, effectus tamen inde cõſecutus perſeueraret. Cùm itaque Cabaſila interpretatur locum illum Canonis Eccleſiæ Latinæ, ita vt ſuo ſenſui congruat, id diſſidet ab intelligentia Latinorum qui id aliter accipiunt. Nam perferri, ſiue ſurſum ferri, interpretatur, mutari. Latini autèm intelligunt offerri per manus ſancti Angeli, Chriſti ſcilicet, qui eſt magni conſilij Angelus; Vel etiam Angeli, ſeu Angelorum, qui orationes & vota noſtra Deo offerunt, vt legitur in libro Tobiæ, & Act. 10. Poſtremo, quod dicit poſt ſermonem Chriſti, dona altaris, panem & vinum adhuc vocari, id quidem verum eſt, de vino autem non itidem inuenio: calix enim vocatur in miſſa Chryſoſtomi, & Baſilij. Quamuis autem id verum eſſet, nihil tamen obſtaret, cùm res in quas aliæ conuertuntur, ſoleant retinere nomina earum quæ conuerſæ ſunt: vt patet in virga Moſis, & aqua in vinum conuerſa. Ioan. 2. Imò verò etiam Latini interdum vocant vinum ſanguinem Chriſti. At enim ſanctus Cyprianus, lib. 2. Epheſ. 3. quomodo autem creaturæ de creatura, vitis nouum vinum cum Chriſto in regno patris bibemus, ſi in ſacrificio Dei patris vinum non offerimus? Et Hieronymus, q. 2 ad Hedibiam: *Panis qui de cœlo deſcendit corpus eſt Domini, & vinum quod diſcipulis dedit, ſanguis illius eſt noui teſtamenti. Hæc autem quæ à nobis dicta ſunt, confirmat Cõcilium Florentinum, quod Armeniis dedit formam & ritum conſecrandi Eccleſiæ Latinæ: quem quidem receperunt, ipſis Græcis nequaquam reclamantibus. Hæc viſum eſt admonere, ne quis exiſtimaret Græcorum ſenſum, quod ad corporis & ſanguinis Domini confectionem attinet, à Latinorum ſententia, hoc eſt ab Eccleſiæ veritate diſſidere:* Quod *poſſet fortaſſe quiſpiam ex his duobus capitibus colligere. Cætera autem quæ ſunt in hoc libello, ſunt eiuſmodi, vt nihil magis pium nec magis Chriſtianum dici aut fingi poſſit. Ea itaque ſtudioſe lector fac legas, & æqui boni conſulas: & ſi quid ſpiritalis commodi ex eis percipias, Deo omnis boni auctori & datori age gratias. Vale & fruere.*

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΚΑΒΑΣΙΛΑ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ θείας λειτουργίας.

NICOLAI CABASILÆ COMPENDIOSA INTERpretatio in diuinum ſacrificium.

Gentianus quidem in ſua quæ hic præfigitur admonitione excuſans Cabaſilam, de albat Cabaſilam: conſtat maniſeſtiſſimè illum fuiſſe ſchiſmaticum, & odio in Romanam Eccleſiam incenſum. Librum hæreticorum de proceſſione Spiritus ſancti contra S. Thomam Aquinatem compoſuit, & multa furoris ſui vbique indicia prodit. Vixiſſe fertur ad annum ſalutis 1300. *Alia de ipſo in apparatu Poſſeuini inſpice. Opus iſtud in quibuſdam cautiſſimè legendum, in his præſertim quæ cap. 29 & 30. aduerſus Rom Eccleſiæ doctrinam nefariè diſputat.*

CAP. I.

Quid ſibi vult in ſumma vniuerſum ſacrificium

SANCTÆ ſactotum myſteriorum celebrationis opus & effectusquidem eſt, donorum io diuioum cotpus & ſanguinem mutatio: Finis autem, vt fideles per ipſa ſanctificentur, peccatorum temiſſione, & regni cœlorum hęreditate ſimul accepta. Pręparátio autem & quæ ad opus & hunc finẽ conferunt, preces, Pſalmodiæ & ſacrarũ literarum lectiones, &, vt ſemel dicam, omoia quæ ante donorum ſanctificationẽ, & poſt ſaoctificatiooem ſacroſanctè dicuntur, & fiunt. Etſi enim gratis dat nobis Deus ſancta omnia, & ad ipſum nihil afferimus, ſed ſunt reuera gratiæ, vt tamẽ ad ea recipienda & conſeruãda aptiſimus à nobis neceſſariò poſtulat: nec ſanctificationem impertierit, oiſi iis qui ita affecti & diſpoſiti fuerint. Ita baptizat, ita vngit, ita coouiuio excipit, & ſacra menſa impertit. Hoc autem ſignificauit in parabola ſeminis.

A (beside line 1) — B (beside "Etſi enim")

ΚΕΦΑΛ. α'.

A Τῆς ἁγίας τελετῆς τῶν ἱερῶν μυστηρίων, ἔργον μὲν ἡ τῶν δώρων εἰς τὸ θεῖον σῶμα καὶ αἷμα μεταβολή· τέλος δὲ, τὸ τοὺς πιστοὺς ἁγιασθῆναι, δι' αὐτῶν, ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, καὶ βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν, καὶ τὰ τοιαῦτα λαβόντας. παρασκευὴ δὲ, καὶ συντελῆ, πρὸς ἐκεῖνο τὸ ἔργον, καὶ τοῦτο τὸ τέλος, εὐχαὶ, ψαλμῳδίαι, καὶ ἱερῶν γραφῶν ἀναγνώσεις, καὶ πάντα, ἁπλῶς τὰ πρὸ τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν δώρων, καὶ μετὰ τὸν ἁγιασμὸν ἱερῶς γινόμενα, καὶ λεγόμενα. εἰ γὰρ προῖκα δίδωσιν ἡμῖν ὁ
B Θεὸς πάντα τὰ ἅγια, καὶ οὐδὲν αὐτῷ προσφέρομεν, ἀλλ' ἀτεχνῶς εἰσὶ χάριτες· ἀλλὰ τοὺς ἐπιτηδείους γενέσθαι πρὸς τὸ δέξασθαι αὐτὰ καὶ φυλάξαι δι' ἀνάγκης ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν· καὶ οὐκ ἂν μεταδοίη τοῦ ἁγιασμοῦ, μὴ οὕτω διατεθεῖσιν. οὕτω βαπτίζει, οὕτω χρίει, οὕτως ἑστιᾷ, καὶ τῆς φρικτῆς μεταδίδωσι τραπέζης. καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ἐν τῇ τοῦ σπόρου παραβολῇ.

Ἐξῆλθε γάρ φησιν ὁ σπείρων, οὐχ ἵνα ἀρόσῃ τὴν χώραν, ἀλλ' ἵνα σπείρῃ, ὡς δεῖ τῆς ἀρόσεως καὶ πάσης παρασκευῆς ὀφειλομένης εἰσενεχθῆναι. Ἐπεὶ τοίνυν οὕτως ἀναγκαῖον ἦν πρὸς τὴν τεῦξιν τῶν μυστηρίων τοὺς εὖ ἔχοντας ἀπαντῆσαι καὶ παρεσκευασμένους, ἔδει καὶ τοῦτο ἐνεῖναι τῇ συντάξει τῆς ἱερᾶς τελετῆς, καὶ ἔνεστι. Τοῦτο γὰρ δύνανται ἡμῖν εὐχαί, ψαλμοί, καὶ εἴ τι ἱερὸν ἐν αὐτῇ γίνεται, καὶ λέγεται. Ἁγιάζουσι γὰρ ἡμᾶς, καὶ διατιθέασι, τοῦτο μὲν πρὸς τὸ δέξασθαι καλῶς, τοῦτο δὲ πρὸς τὸ συντηρῆσαι τὸν ἁγιασμόν, καὶ μεῖναι κατέχοντας. Ἁγιάζουσι δὲ διχῶς, ἕνα μὲν τρόπον, καθ' ὃν ἀπ' αὐτῶν τῶν εὐχῶν ὠφελούμεθα, καὶ τῶν ψαλμῶν καὶ τῶν ἀναγνώσεων. Αἱ μὲν γὰρ εὐχαὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστρέφουσι, καὶ ἁμαρτιῶν ἄφεσιν προξενοῦσιν, αἵ τε ψαλμῳδίαι ὁμοίως, αὐτὸν ἡμῖν ἐξιλεοῦσι, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἐπισπῶνται ῥοπήν. Θῦσον γάρ φησι τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἐξελοῦμαί σε καὶ δοξάσεις με. Αἱ δὲ τῶν ἱερῶν γραφῶν ἀναγνώσεις τὴν τοῦ Θεοῦ καταγγέλλουσαι χρηστότητα, καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ αὖθις τὸ δίκαιον καὶ τὴν κρίσιν, τόν τε αὐτοῦ φόβον εἰς τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐνιᾶσι, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην ἀνάπτουσι. Καὶ οὕτω πρὸς τὸ τηρεῖν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, πολλὴν ἐμβάλλουσι προθυμίαν. Ταῦτα δὲ πάντα ἐν τῷ ἱερεῖ καὶ τῷ λαῷ καλλίω, καὶ θειοτέραν ἐργαζόμενα τὴν ψυχήν, καὶ ἀμφοτέρους μὲν πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῶν τιμίων δώρων καὶ συντήρησιν, ἐπιτηδείους ποιοῦσιν, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἱερουργίας τὸ τέλος. Ἰδίως δὲ τὸν ἱερέα πρὸς τὸ τελέσαι τὴν θυσίαν, ἀξίως ἔχειν παρασκευάζουσιν, ὅπερ ἐστὶ τῆς μυσταγωγίας τὸ ἔργον, ὡς εἴρηται. Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ πολλαχοῦ τῶν εὐχῶν κεῖται. Καὶ εὔχεται ὁ ἱερεὺς μὴ ἀνάξιος ὀφθῆναι τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ καθαραῖς χερσί, καὶ ψυχῇ, καὶ γλώττῃ τῷ μυστηρίῳ διακονῆσαι, καὶ οὕτω μὲν ἀπ' αὐτῆς τῆς δυνάμεως τῶν ῥημάτων, τῶν λεγομένων καὶ ᾀδομένων πρὸς τὴν τελετὴν ὠφελούμεθα· ἕτερον δὲ τρόπον ἀπὸ τούτων, καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τελουμένων ἁγιαζόμεθα, καθ' ὃν ἐν αὐτοῖς ὁρῶμεν τὸν Χριστὸν τυπούμενον καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ ἔργα, καὶ πάθη· καὶ γὰρ ἐν τοῖς ψαλμοῖς καὶ ἀναγνώσεσι, καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τῶν ἱερέων, διὰ πάσης τῆς τελετῆς πραττομένοις ἡ οἰκονομία τοῦ Σωτῆρος σημαίνεται, τὰ μὲν πρῶτα αὐτῆς, τῶν πρώτων τῆς ἱερουργίας δηλούντων, τῶν δὲ δευτέρων, τὰ δεύτερα, τῶν δὲ τελευταίων, τὰ μετ' ἐκεῖνα. Καὶ ἔξεστι τοῖς ταῦτα ὁρῶσι, πάντα ἐκεῖνα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχειν· ὁ μὲν γὰρ τῶν δώρων ἁγιασμός, αὐτὴ ἡ θυσία, τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλει, καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀνάληψιν· ἐπὶ τὰ τίμια ταῦτα δῶρα, εἰς αὐτὸ

A Exiit enim, inquit, qui ſeminat, non vt terram aret, ſed vt ſeminet, nempe quòd aratio & omois præparatio à nobis afferri debet. Quoniam ergo ad aſſequenda ſacramenta ita erat neceſſarium, vt qui rectè haberent, & parati eſſent, accederent: oportebat hoc ineſſe io ſancti ſacrificij conſtitutione, & ineſt. Hanc enim in nobis habent poteſtatem preces, Pſalmi, & ſi quid ſacroſanctè in ea fit & dicitur. Nos enim ſanctificant & diſponunt, partim quidem vt rectè ſuſcipiamus, partim autem vt ſanctificationem conſeruemus & retinere per-
B gamus. Dupliciter autem ſanctificant. Vno quidem modo, quo ab ipſis precibus iuuamur, & Pſalmis, & lectionibus. Preces enim ad Deum conuertuot, & peccatorum remiſſionem conciliant, & pſalmodiæ ſimiliter eum nobis efficiunt propitium, & quod illinc dependet momentum attrahunt. Sacrifica enim, inquit, Deo ſacrificium laudis, & liberabo te, & glorificabis me. Sacrarum autem ſcripturarum lectiones, Dei benignitatem, & humanitatem annunciantes, & rurſus iuſti-
C tiam, & iudicium, & eius metum in animas noſtras immittunt, & dilectiooem in eum accendunt, & ita ad eius ſeruanda mandata multam promptitudinem, & animi alacritatem afferuot. Hæc autem omnia & Sacerdoti & populo pulchriorem & diuioiorem animam efficieotia, vtroſque ad ſuſceptionem & conſeruationem aptos redduot: qui eſt finis ſacrificij: priuatim autem ac ſeorſum Sacerdotem, vt non indigoè ad ſacrificium perageodum accedat, præparant: quod quidem eſt myſterij ce-
D lebrandi opus, vt dictum eſt. Hoc ipſum autem etiam in multis precum locis ſitum eſt, & precatur Sacerdos oe videatur indignus propoſito, ſed puris manibus, & anima, & lingua, & myſterio ſeruiat, & ſic ab ipſa verborum, quæ dicuntur, & canuntur, poteſtate, ad ſacrum celebrandum adiuuamur: Alio autem modo ab his, & præterea omnibus quæ in ſacrificio peraguntur, ſaoctificamur, quateous in eis videmus Chriſtum figuratum, & ea quæ pro nobis fecit & paſſus eſt. Etenim in Pſalmis & lectionibus, & omnibus quæ
E à Sacerdote per totam ſacri celebratiooem fiunt, Seruatoris noſtri humanæ naturæ ſuſceptioois œconomia ſignificatur: quæ eius quidem primà ſunt, iis quæ in ſacrificio ſunt prima, ſignificantibus: quæ verò ſecundo loco, ſecunda: quæ autem poſtremo loco, ea quæ conſequuntur: & licet iis qui hæc vident, omnia habere ante oculos. Donorum enim ſanctificatio, ipſum ſacrificium, eius mortem annuntiat, & reſurrectiooem, & aſſumptionem, quoniam pretioſa hæc dona in ipſum

A corpus dominicum mutãtur, quod hæc omnia ſuſcepit, quod crucifixum eſt, reſurrexit & in cœlos aſcendit: Quæ autem ante ſacrificium dicuntur & fiunt, ea quæ ante mortẽ fuernot, aduentum, oſtenſionem, & perfectam manifeſtationem. Quæ autem poſt ſacrificium, patris promiſſionem, vt ipſe dicit, ſancti Spiritus ad Apoſtolos deſcenſum, gentium ad Deum per illos conuerſionem & commuoionem. Et eſt vniuerſa myſterij celebratio, veluti vna quædã imago vnius corporis reipublicę Seruatoris, omoes eius partes ab initio ad finem, per ordinem & inter ſe conuenieotiam ſub aſpectum deducens. B Vnde Pſalmi quidem, vt qui canũtur in procemiis, & adhuc aote eos quæ in donorum propoſitione & fiunt & dicuntur, primum tempus Chriſti œconomiæ ſignificant: Quæ autem poſt Pſalmos, ſacrarium literarum ſectiones, & alia, id quod ſequitur. Nam & ſi dicatur alius eſſe vſus lectionum & Pſalmodiarom, ea enim adſumpta eſſe, vt ſcilicet ad virtutem nos vngant, & vt Deum propitium reddaot, nihil tamen prohibet quominus & hoc & illud poſſint, & eadem, & fideles ad virtutem inducant, & Chriſti œconomiã & diſpenſationem in carne ſignificent. C Quemadmodum enim veſtes, iodumenti quidem vſum implent, & corpus tegunt: eo autem quod tales vel tales ſunt nonnunquam & artificium, & vitam & dignitatem eorum qui induti ſunt, ſignificant, ita etiam ſe habet in his. Quia enim diuinæ ſcripturæ, & verba diuioitus inſpirata, & hymnos Dei comprehendunt, & ad virtutem adhortantur, eos qui legunt & canunt, ſaoctificant. Quia autem talia electa ſunt, & ita ſunt ordinata; & aliam habeot poteſtatem, & ſufficiuot ad ſignificandam Chriſti peregrinationem, & D eius inſtitutionem. Neque enim ea ſolùm quæ coluntor & leguntur, ſed ea etiam quæ io celebrando peragitur, eodem modo ſe habeot: Fit enim vnumquodque, præſentis vſus gratia: ſignificat autem etiam aliquid ex operibus vel actionibus, vel paſſiooibus Chriſti. Quemadmodum oblatio Euangelij ad altare, oblatio pretioſorum donorum. Fit enim vtrumque vt vſus poſtulat, illa quidem, vt legatur Euangelium, hæc verò vt ſacrificiom peragatur: ſignificant autem vtraque, ſeruatoris oſtenſionem & manifeſtatio- E nem, illa quidem, incipientis manifeſtari, obſcuram & adhuc imperfectam: hæc verò, perfectiſſimam & vltimam. Sunt autem etiam eorum quæ fiunt, nonnulla quæ nullum vſum implent, ſed alicuius tantùm rei gratia ſignificandæ fiuot: ſicut panis punctio, & quæ in ipſo fit crucis inſcriptio, & quod ferriculum, quod ipſum pungit, eſt ad formam lanceæ factum: & poſtremum, aquæ io ſancta immiſſio. Porrò autem in alìis etiam ſacramentis multa talia inueneris,

κυριακὸν μεταβάλλεται σῶμα, τὸ ταῦτα πάντα δεξάμενον, τὸ σταυρωθὲν, τὸ ἀναστὰν, τὸ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνεληλυθός· τὰ δὲ πρὸ τῆς θυσίας, τὰ πρὸ τοῦ θανάτου, τὴν παρουσίαν, τὴν ἀνάδειξιν, τὴν τελείαν φανέρωσιν· τὰ δὲ μετὰ τὴν θυσίαν, τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς, ὡς αὐτὸς εἶπε, τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἰς τοὺς ἀποστόλους κάθοδον. τὴν τῶν ἐθνῶν, δι' ἐκείνων, εἰς τὸν Θεὸν ἐπιστροφήν τε καὶ κοινωνίαν. καὶ ἔστιν ἡ πᾶσα μυσταγωγία καθάπερ τις εἰκὼν μία, ἑνὸς σώματος τῆς τοῦ σωτῆρος πολιτείας, πάντα αὐτῆς τὰ μέρη, ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους, κατὰ τὴν πρὸς ἄλληλα τάξιν καὶ ἁρμονίαν ὑπὸ ὄψιν ἄγουσα. ὅθεν οἱ μὲν ψαλμοὶ, ὡς αἱ ἐν προοιμίοις ᾀδόμενοι, καὶ ἔτι πρὸ τούτων, τὰ ἐν τῇ προθέσει τῶν δώρων γινόμενα, καὶ λεγόμενα, τὸν πρῶτον καιρὸν τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας σημαίνουσιν. τὰ δὲ μετὰ τοὺς ψαλμοὺς, ἱερῶν γραφῶν ἀναγνώσεις, καὶ τὰ ἄλλα, τὸ ἐφεξῆς. εἰ γὰρ καὶ ἄλλη τις εἴρηται εἶναι ἡ χρεία τῶν ἀναγνώσεων, καὶ τῶν ψαλμῳδιῶν, παρειλῆφθαι γὰρ αὐτὰ, ἵνα δηλονότι πρὸς ἀρετὴν *εἰλαύνωσιν ἡμᾶς, ἵνα τὸν Θεὸν ἱλεώσωνται, ἀλλ' οὐδὲν κωλύει καὶ τοῦτο κἀκεῖνο δύνασθαι, καὶ τὰ αὐτὰ τούς τε πιστοὺς εἰς ἀρετὴν ἐνάγειν, καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίαν σημαίνειν. καθάπερ γὰρ τὰ ἱμάτια, πληροῦσι μὲν τὴν χρείαν τῆς ἐνδύσεως, καὶ καλύπτουσι τὸ σῶμα, τῷ δὲ τοιάδε εἶναι ἢ τοιάδε, καὶ ἐπιτήδευμα ἐνίοτε σημαίνουσι, καὶ βίον, καὶ ἀξίωμα τῶν περικειμένων· οὕτω καὶ ἐπὶ τούτων ἔχει· ὅτι μὲν γὰρ θεῖαι γραφαὶ, καὶ θεόπνευστα ῥήματα, καὶ ὕμνους τοῦ Θεοῦ περιέχουσι, καὶ εἰς ἀρετὴν προτρέπονται, τοὺς ἀναγινώσκοντας καὶ ᾄδοντας ἁγιάζουσιν. ὅτι δὲ τοιαῦτα ἐξελέχθησαν, καὶ οὕτως ἐτάχθησαν, καὶ τὴν ἄλλην δύναμιν ἔχουσι, καὶ ἀρκοῦσι πρὸς σημασίαν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίας καὶ πολιτείας. ἐπεὶ οὐ μόνον τὰ ᾀδόμενα, καὶ ἀναγινωσκόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ τελούμενα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. καὶ γίνεται ἕκαστον, τῆς χρείας ἕνεκα τῆς ἐνισταμένης. σημαίνει δὲ καί τι τῶν τοῦ Χριστοῦ ἔργων, ἢ πράξεων, ἢ παθῶν· οἷόν ἐστιν, ἡ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσαγωγὴ τοῦ εὐαγγελίου, ἡ εἰσαγωγὴ τῶν τιμίων δώρων· γίνεται μὲν γὰρ κατὰ χρείαν ἑκάτερον· ἡ μὲν ἵνα τὸ εὐαγγέλιον ἀναγνωσθῇ· ἡ δὲ ἵνα ἡ θυσία τελεσθῇ. σημαίνουσι δὲ ἀμφότερα τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνάδειξιν, καὶ φανέρωσιν, ἡ μὲν ἀρχομένου φανεροῦσθαι τὴν ἀμυδρὰν ἔτι καὶ ἀτελῆ· ἡ δὲ τὴν τελεωτάτην, καὶ τελευταίαν. εἰσὶ δὲ καὶ τῶν ἐνταῦθα τελουμένων ἔνια χρείαν μὲν οὐδεμίαν πληροῦντα· σημασίας δέ τινος ἕνεκα μόνον τελούμενα, ὡς ἥ τε τοῦ ἄρτου κέντησις, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ γραφὴ τοῦ σταυροῦ· καὶ τὸ αὐτὸν τι κεντοῦντα σίδηρον, ἐν εἴδει λόγχης εἶναι πεποιημένον. καὶ τὸ τελευταῖον ἡ εἰς τὰ ἅγια ἐμβολὴ τοῦ θερμοῦ ὕδατος. καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις δὲ μυστηρίοις πολλὰ τοιαῦτα ἂν εὕροις,

* ἐλαύνωσι.

ὥσπερ ἐν τῷ βαπτίσματι τοὺς βαπτίζεσθαι μέλλοντας, ὑπολύεσθαι δεῖ, καὶ ἀποδύεσθαι καὶ εἰς τὰς δυσμὰς βλέποντας, τὰς χεῖρας ἀποτείνειν, καὶ ἐμφυσᾶν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκεῖ, τὸ τοῦ πονηροῦ διδάσκουσι μῖσος ὅσον ἐν ἡμῖν εἶναι δεῖ, καὶ ὅπως ἀνάγκη αὐτὸν ἐκτρέπεσθαι, τὸν μέλλοντα Χριστιανὸν ἀληθινὸν εἶναι· καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον ἐν τοῖς μυστηρίοις, ἄλλην ἂν ἔχει τὴν σημασίαν. τὰ δὲ ἐν τῇ τελετῇ τῶν δώρων γινόμενα, εἰς τὴν τοῦ σωτῆρος οἰκονομίαν ἀναφέρεται πάντα· ἵνα ἡμῖν ἡ αὐτῆς θεωρία πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν οὖσα, τὰς ψυχὰς ἁγιάζῃ, καὶ οὕτως ἐπιτήδειοι γινώμεθα πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῶν ἱερῶν δώρων. καθάπερ γὰρ τότε τὴν οἰκουμένην ἀνέστησεν, οὕτως ἀεὶ θεωρουμένη καλλίω τοῖς θεωροῦσιν αὐτὴν, καὶ θειοτέραν ἐργάζεται τὴν ψυχήν. μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε ἂν ὠφέλησεν οὐδὲν, μὴ θεωρηθεῖσα, μὴ πιστευθεῖσα· καὶ τούτου χάριν ἐκηρύχθη, καὶ πρὸς τὸ πιστευθῆναι, μυρία ὁ Θεὸς ἐμηχανήσατο· ὡς οὐ δυναμένην τὰ ἑαυτῆς ποιεῖν, καὶ σώζειν ἀνθρώπους, εἰ γινομένη τοὺς σώζεσθαι μέλλοντας ὑπ' αὐτῆς ἐλάνθανεν. ἀλλὰ τότε μὲν κηρυττομένη, τὴν περὶ Χριστὸν αἰδῶ, καὶ τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἀγάπην, ἐν ταῖς τῶν ἀγνοησάντων ψυχαῖς, μὴ οὔσας ἐδημιούργει. νῦν δὲ ὑπὸ τῶν ἤδη πεπιστευκότων, φιλοπόνως θεωρουμένη, τὰ μακάρια ταῦτα πάθη οὐκ ἐντίθησι μὲν αὐτοῖς, ἐγκείμενα δὲ συντηρεῖ, καὶ ἀνακαινίζει, καὶ αὔξει· καὶ βεβαιοτέρους μὲν περὶ τὴν πίστιν, θερμοτέρους δὲ περὶ τὴν εὐλάβειαν καὶ τὴν ἀγάπην αὐτοὺς ἐργάζεται. ἃ γὰρ μὴ ὄντα γενέσθαι ἐποίησε, πολλῷ ῥᾷον φυλάξαι, καὶ συντηρῆσαι, καὶ ἀνανεῶσαι δυνήσεται ἄν. ἀλλὰ ταῦτά ἐστι, μεθ' ὧν ἀνάγκη προσιέναι τοῖς ἱεροῖς, καὶ ὧν χωρὶς, καὶ τὸ βλέπειν ἐκεῖ παντελῶς ἀνόσιον, εὐλάβεια, πίστις, ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν πολὺ τὸ θερμὸν ἔχουσα· διὰ τοῦτο ἔχρην τὴν ταύτην ἡμῖν ἐντεῖναι δυναμένην θεωρίαν ἐν τῇ συντάξει τῆς ἱερουργίας σημαίνεσθαι, ἵνα μὴ τῷ νῷ λογιζώμεθα μόνον, ἀλλὰ βλέπωμεν τρόπον δέ τινα τὴν πολλὴν τοῦ πλουσίου πενίαν, τὴν ἐπιδημίαν τοῦ πάντα τόπον κατέχοντος, τὰ ὀνείδη τοῦ εὐλογημένου, τὰ πάθη τοῦ ἀπαθοῦς, ὅσον μισηθεὶς, ὅσον ἠγάπησεν· ἡλίκος ὢν, ὅσον ἐταπείνωσεν ἑαυτόν· καὶ τί παθὼν καὶ τί δράσας, ταύτην ἡτοίμασεν ἐνώπιον ἡμῶν τὴν τράπεζαν. καὶ οὕτω θαυμάσαντες τὴν καινότητα τῆς σωτηρίας, ἐκπλαγέντες δὲ τὸ πλῆθος τοῦ οἰκτιρμοῦ, αἰδεσθῶμεν τὸν οὕτως ἐλεήσαντα, τὸν οὕτως σώσαντα· καὶ πιστεύσωμεν αὐτῷ τὰς ψυχὰς, καὶ παραθώμεθα τὴν ζωὴν, καὶ φλέξωμεν τὰς καρδίας τῷ πυρὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ· καὶ τοιοῦτοι γενόμενοι, τῷ πυρὶ τῶν μυστηρίων ὁμιλήσωμεν ἀσφαλῶς, καὶ οἰκείως. οὐ γὰρ ἀρκεῖ πρὸς τὸ τοιούτους γενέσθαι τότε, τὸ μαθεῖν ποτὲ τὰ Χριστοῦ, καὶ εἰδότας εἶναι·

A quemadmodum in baptiſmo, eos qui ſunt baptizandi, & calceas & veſtes oportet exuere, & ad occidentem reſpicientes, manus extendere, & inſufflare. Sed hæc quidem illic docent, quantum maligni odium in oobis eſſe oportet, & quomodo oeceſſe eſt eum ſe gerere, qui eſt verus Chriſtianus futurus: & ſi quid aliud huiuſmodi in ſacrameotis, aliam habeat ſignificationem. Quæ autem fiunt in myſterijs donorum celebratione, ad Seruatoris ſuſceptæ carnis œconomiam omnia referuntur, vt eius contemplatio noſtris oculis ſubiecta, B animas ſanctificet, & ſic apti efficiamur ad ſacrorum donorum ſuſceptionem. Sicut enim tunc cùm fuit, orbem terræ erexit, ita ſemper conſiderata, pulchriorem iis qui ipſam contemplantur, & diuinorem animam efficit: imò quod magis eſt, ne tunc quidem quicquam iuuiſſet, niſi conſiderata & credita fuiſſet, & ea de cauſſa prædicata: & vt crederetur, Deus innumerabilia machinatus eſt: nempe quòd non poſſet quod ſuum eſt facere, & homines ſeruare, ſi ijeos qui ab ipſa ſeruandi ſunt, eam fuiſſe C lateret. Sed nunc quidem prædicata, reuerentiam in Chriſtum, fidemque & dilectionem ingrati animi hominibus, cùm antea non eſſent, fabricabatur. Nunc autem ab iis qui iam crediderunt diligenter conſiderata, beatas has effectiones eis quidem non inſerit, ſed inſitas conſeruat, & renouat, & auget, & in fide quidem firmiores, in pietate autem & charitate ipſos ferueotiores efficit. Quæ enim cùm oon eſſent, vt fierent effecit, ea multò facilius ſeruare, & cuſtodire, & renouare poterit. Hæc autem D ſunt, cum quibus ad ſacra accedere neceſſe eſt, & ſine quibus vel eò aſpicere eſt omnino nefarium, religio, fides, dilectio in Deum valde vehemens. Propterea oportebat, contemplationem, quæ in nobis hæc poſſet inſerere, in ſacrificij conſtitutione ſignificari, vt non meote ſolùm, ſed etiam quodammodo oculis videremus multam diuitis paupertatem, eius peregrinationem qui omnem locum obtinet, probra eius qui eſt benedictus, paſſiones eius qui eſt impatibilis, quantum odio habitus, quantum dilexit, quantus quum eſſet, quantum ſe- E ipſum humiliauit, & quid paſſus, & quanam re à ſe facta, hanc coram nobis menſam parauit: & ita ſalutis nouitatem admirantes, & propter miſericordiarum multitudinem ſtupore perculſi, revereamur eum qui ſic miſertus eſt; eum, qui ſic ſeruauit: eique credamus animas, & vitam commẽdemus, & corda accendamus igne ſuę dilectionis: & quùm tales fuerimus, poterimus, & ſecurè & familiariter in myſteriorũ igne verſari. Nõ enim ſufficit ad hoc vt tunc tales ſimus, ea quæ Chriſti ſunt aliquando didiciſſe, & ea ſcire:

ſed neceſſe eſt etiam tunc mentis oculum illic figere, & ea actu contemplari, omni alia eiecta cogitatione, ſiquidem ad ſanctificationem illam, aptam & accommodatam, vt dixi, ſumus animam reddituri. Si enim tenemus quidem rationẽ pietatis, adeò, vt de ea rogati rectè reſpondeamus, quando autem oportet myſteriis imbui, nõ rectè omnia cõſideramus, nec mẽtem adhibemus, nulla eſt nobis illius cognitionis vtilitas: non enim poteſt nobis vllam earum quæ dictæ ſunt affectionum immittere: ex iis enim quæ tunc nos detinẽt, cogitationibus afficimur, & tales habemus affectiones, quales illæ poſſunt efficere: Propterea talis excogitata eſt figura, partim quidẽ non verbis ſolùm ſignificãs, ſed omnia etiam ſub aſpectum deducens, partim autem quæ toto ſacrificij tempore appareat, vt per illã quidem, agat in animas faciliùs, & non ſola contemplatio, ſed etiam affectio & paſſio in animis inſideat, vtpotè euidentius nobis per oculos impreſſa imaginatione: per illam autem nõ det locum obliuioni, neque ſinat cogitationem ad aliquid aliud conuertere, donec ad ipſam menſam deduxerit, & ita illis cogitationibus referti, & vigentem memoriam habentes, ſimus ſacrorum myſteriorum participes, ſanctificationi ſanctificationem inducentes, contemplationem ſanctificationi, ſanctificationem myſterio, & trãſformati à gloria in gloriam, in eam quæ eſt omnium maxima, ab ea quæ minor eſt. Et hoc quidem ſibi vult totum, vt ſummatim dicam, ſacrificium: deinceps autem vnumquodque ab initio eius, quoad fieri poterit, ſigillatim conſiderandum eſt. Primum quidem preces quæ fiunt initiis, & ſacræ benedictiones, & ſacra cantica, & lectiones: poſtea ipſum ſacrum opus, ipſum ſacrificium: poſt hoc autem ſanctificatio, qua per ipſum ſanctificantur animæ Chriſtianorum, & viuorum & mortuorum. Prætereaautem & quę ea conſequuntur, populi & ſacerdotis ad Deum cantica & preces, ſiquid eorum conſideratione & contemplatione indiget: ante omnia autem, & in omnibus, quæ per totam myſterij celebrationem apparet Seruatoris ſuſceptæ carnis œconomia, quid eorum, quæ ad illam pertinent, per quodnam eorum quæ in ſacri celebratione fiunt, ſignificatur.

Cap. II.

INITIVM autem ducamus ab eorum, quæ in propoſitione fiunt & dicuntur, contemplatione, & ipſa eorum allatione, donorúmque oblatione. Cur enim non ſtatim ad altare ducuntur & ſacrificantur, ſed primùm tanquam dona Deo dedicantur? Quia offerebantur quidem Deo ſacrificia ab antiquis, ratione carentium animalium cædes, & ſanguis: offerebantur autem etiam dona,

ἀλλ' ἀνάγκη καὶ τηνικαῦτα, τὸν ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας ἔχειν ἐκεῖ, καὶ θεωρεῖν αὐτὰ, ἐνεργείᾳ πάντα λογισμὸν ἕτερον ἐκβαλόντας· εἴγε μέλλοιμεν πρὸς τὸν ἁγιασμὸν ἐκεῖνον, ἐπιτηδείαν, ὥσπερ ἔφην, ἐργάσασθαι τὴν ψυχήν. εἰ γὰρ τὸν μὲν λόγον ἔχομεν τῆς εὐσεβείας, ὥστ' ἐρωτηθέντες αὐτὸν ὑγιῶς ἂν ἀποκρίνασθαι, ἐπειδὰν δὲ μυεῖσθαι δέῃ, μὴ θεωρῶμεν ἅπαντα καλῶς, ἀλλὰ τὸν νοῦν ἄλλοις προσέχωμεν, οὐδὲν ἡμῖν ὄφελος τῆς γνώσεως ἐστὶν ἐκείνης· οὐ γὰρ δύναταί τι τῶν εἰρημένων ἡμῖν ἐνθεῖναι παθῶν. πρὸς γὰρ τοὺς τότε κατέχοντας λογισμοὺς διατιθέμεθα. καὶ τοιαῦτα πάθη πάσχομεν, οἷα δρᾶν ἐκεῖνοι δύνανται. τούτου χάριν ὁ τοιοῦτος ἐπενοήθη τύπος· τοῦτο μὲν οὐ λόγοις μόνον σημαίνων, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ὄψιν ἄγων ἅπαντα· τοῦτο δὲ, διὰ πάσης τῆς ἱερουργίας φαινόμενος· ἵν' ἐκείνῳ μὲν εἰς τὰς ψυχὰς εὐκολώτερον δράσῃ, καὶ οὐ θεωρία ψιλὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάθος ἡμῖν ἐντεθῇ, ὡς ἂν τῆς φαντασίας διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐναργέστερον ἡμῖν τυπουμένης· ἐκείνῳ δὲ μὴ δῷ τῇ λήθῃ χώραν, μηδ' ἐάσῃ πρὸς ἄλλο τρέψαι τὸν λογισμὸν, ἕως ἐπ' αὐτὴν ἀπάγῃ τὴν τράπεζαν, καὶ οὕτω γέμοντες τῶν ἐννοιῶν τούτων, καὶ τὴν μνήμην ἀκμάζουσαν ἔχοντες, τῶν ἱερῶν μεταλαμβάνωμεν μυστηρίων, ἁγιασμὸν ἐπισάγοντες ἁγιασμῷ, τῷ τῶν θεωριῶν τὸν τῆς τελετῆς, καὶ μεταμορφούμενοι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν τὴν ἁπασῶν μεγίστην ἀπὸ τῆς ἐλάττονος. καὶ οὕτως μὲν ὁ νοῦς τῆς ὅλης ἱερουργίας ὡς ἐν κεφαλαίῳ. ἑξῆς δὲ ἄνωθεν αὐτὴν θεωρητέον ὡς οἷόν τε κατὰ μέρος. πρῶτον μὲν τὰς προτελείους εὐχὰς, καὶ ἱερολογίας, καὶ ᾠδὰς ἱερὰς, καὶ ἀναγνώσεις. ἔπειτα δὲ τὸ ἔργον αὐτὸ, τὸ ἱερὸν, αὐτὴν τὴν θυσίαν. μετὰ δὲ τοῦτο τὸν ἁγιασμὸν, ὃν δι' αὐτῆς ἁγιάζονται Χριστιανῶν ψυχαὶ, καὶ ζώντων, καὶ τεθνηκότων. ἔτι δὲ, καὶ τὰς ἐπὶ τούτοις τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἱερέως πρὸς Θεὸν ᾠδὰς καὶ εὐχὰς, εἴ τι τούτων ἐπισκέψεως καὶ θεωρίας δεῖταί τινος. πρὸ δὲ πάντων, καὶ ἐν πᾶσι, τὴν διὰ πάσης τῆς τελετῆς φαινομένην τοῦ σωτῆρος οἰκονομίαν τί τῶν ἐκείνης, διά τινος τῶν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τελουμένων σημαίνεται.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Διατί μὴ ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τίθενται τὰ τίμια δῶρα.

ΑΡΧΗ δὲ ἡμῖν ἔστω τῶν ἐν τῇ προθέσει τελουμένων, καὶ λεγομένων ἡ θεωρία, καὶ τούτων αὐτῆς τῆς προσαγωγῆς καὶ τῆς δωροφορίας. διατί γὰρ οὐκ εὐθὺς εἰς τὸ θυσιαστήριον ἄγεται καὶ θύεται, ἀλλὰ πρότερον ὡς δῶρα ἀνατίθεται τῷ Θεῷ; ὅτι προσήγοντο μὲν θυσίαι τῷ Θεῷ παρὰ τῶν παλαιῶν, ζώων ἀλόγων σφαγαὶ, καὶ αἵματα· προσήγοντο δὲ καὶ δῶρα,

quemad-

ὥσπερ τὰ χρυσᾶ σκεύη ἢ ἀργυρᾶ. τὸ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀμφότερα φαίνεται ἔχον. καὶ γὰρ θυσία μὲν, γέγονεν ὕστερον, ὅτε ἐσφάγη ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ πατρός· ἀνέκειτο δὲ ἐξ ἀρχῆς τῷ Θεῷ, καὶ δῶρον ἦν αὐτῷ τίμιον, καὶ ὡς προσληφθὲν ὡς ἀπαρχὴ τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ διὰ τὸν νόμον, ὅτι πρωτότοκος ἦν. τούτου χάριν τὰ νῦν προσαγόμενα δι' ὧν τὸ σῶμα ἐκεῖνο σημαίνεται, οὐκ εὐθὺς εἰς τὸ θυσιαστήριον ἄγεται καὶ θύεται· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὕστερον, πρότερον δὲ ἀνατίθεται, καὶ δῶρα τίμια τῷ Θεῷ, καὶ γίνεται, καὶ καλεῖται· οὕτως ὁ Χριστὸς ἐποίησεν. ὅτε γὰρ ἄρτον καὶ οἶνον ταῖς χερσὶ λαβὼν ἀνεδείκνυτο τῷ Θεῷ, καὶ πατρί, ὡς δῶρα ταῦτα προσάγων αὐτῷ, καὶ ἀνατιθεὶς ἀνεδείκνυ. καὶ πόθεν δῆλον; ἐξ ὧν ἡ ἐκκλησία ποιεῖ, καὶ δῶρα ταῦτα καλεῖ. οὐ γὰρ ἂν ἐποίει, εἰ μὴ Χριστὸν ᾔδει τοῦτο ποιήσαντα. ἤκουσε γὰρ αὐτοῦ κελεύσαντος, τοῦτο ποιεῖτε· καὶ οὐκ ἂν ἀνομοίως αὐτὸν ἐμιμήσατο.

ΚΕΦΑΛ. γʹ.

Ὅτι τὰ δῶρα ταῦτα, τῷ Θεῷ ἀνατίθεται, ὡς ἀπαρχαὶ ζωῆς ἀνθρωπίνης.

ΑΛΛΑ τί τὸ σχῆμα τῶν δώρων; καρπῶν ἀπαρχὰς οἱ παλαιοὶ προσέφερον, ἢ ποιμνίων, ἢ βουκολίων, ἢ ἄλλων κτήσεων. ἡμεῖς δὲ ὡς ἀπαρχὰς τῆς ἡμετέρας ζωῆς τῷ Θεῷ ἀφιερούμενοι ταῦτα τὰ δῶρα τροφὴν ἀνθρωπίνην ὄντα· δι' ἧς σωματικὴ ζωὴ συνέστηκε· καὶ οὐ συνέστηκε μόνον διὰ τῆς τροφῆς ἡ ζωή, ἀλλὰ καὶ σημαίνεται δι' αὐτῆς. συνεφαγόμεν γὰρ καὶ συνεπίομεν αὐτῷ μετὰ τὴν ἀνάστασιν περὶ τοῦ Χριστοῦ οἱ ἀπόστολοι ἔλεγον· ἵνα δείξωσιν ὅτι ζῶντα αὐτὸν εἶδον· καὶ ὁ Κύριος ὃν ἀνέστησε νεκρόν, τούτῳ δοῦναι φαγεῖν ἐκέλευσεν, ἵνα τῇ τροφῇ τὴν ζωὴν ἀποδείξῃ. ὥστε οὐδὲν ἀπεικὸς τὸν ἀρχόμενον τῆς τροφῆς, δοκεῖν αὐτῆς ἀπάρχεσθαι τῆς ζωῆς· ἀλλ' ἴσως εἴποι τις ἂν ὅτι καὶ πάντα σχεδὸν τὰ παρὰ τῶν παλαιῶν τῷ Θεῷ προσαγόμενα, τρέφειν δύναται τὸν ἄνθρωπον. καρποὶ γὰρ ἦσαν ἐφ' οἷς οἱ γεωργοὶ πονοῦσι, καὶ ζῶα τῶν ἐδωδίμων. τί οὖν; πάντα ἐκεῖνα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἦσαν ἀπαρχαί; οὐδαμῶς. οὐδὲν γὰρ ἐκείνων ἰδίως ἀνθρωπίνη τροφή. κοινὴ γὰρ καὶ τῶν ἄλλων ζώων. τὰ μὲν πτηνῶν καὶ ποηφάγων, τὰ δὲ σαρκοφάγων. ἀνθρώπινον γὰρ ἐκεῖνο λέγομεν, ὃ μόνῳ διαφέρει ἀνθρώπῳ· τὸ δὲ κατασκευῆς ἄρτου δεηθῆναι ὥστε φαγεῖν, καὶ μηχανήσασθαι οἶνον ὥστε πιεῖν, ἀνθρώπου μόνου ἴδιον. καὶ τὸ μὲν εἶδος τῆς δωροφορίας ταύτης τοιοῦτον.

A quemadmodum vaſa aurea vel argentea. Corpus autem Chriſti etiam vtraque habere videtur. Etenim ſacrificium quidem poſterius extitit, quando pro gloria patris eſt interfectus: dedicatus autem erat & oblatus Deo ab initio, & donum erat ipſi pretioſum, & tanquam adſumptum vt noſtri generis primitię, & propter legem, quòd erat primogenitus. Ea de cauſa, quæ nunc offeruntur, per quæ corpus illud ſignificatur, non ſtatim ad altare ducuntur & ſacrificantur, ſed hoc quidem fit poſtea, priùs autem Deo dedicantur, & dona pretioſa Deo, & fiunt, & vo-
B cantur. Ita fecit Chriſtus. Quando enim panem & vinum manibus acceptum oſtendit Deo & Patri, tanquam dona, ea Deo offerens & dedicans, oſtendit. Et vndenam hoc conſtabit? Ex eo quòd Eccleſia hoc facit, & ea dona vocat. Non enim id faceret, niſi Chriſtum hoc feciſſe ſciret. Audiuit enim ipſum iubentem; Hoc facite: & non diſſimiliter eum eſſet imitata.

Cap. III.

Quòd hæc dona Deo offeruntur tanquam vitæ humanæ primitiæ.

SED quænam eſt figura donorum? Fructuum primitias offerebant antiqui, vel pecorum, vel armentorum, vel aliarum poſſeſſionum: Nos autem, tanquam vitæ noſtrę primitias, hæc dona Deo conſecramus, vt quę ſunt humanum nutrimentum, per quod corporea vita conſtat: & non conſtat ſolùm per nutrimentum vita, ſed etiam per ipſum ſignificatur. Vnà enim cum eo comedimus & bibimus, poſt reſurrectionem dicebant de
D Chriſto Apoſtoli, vt oſtenderent, quòd viuentem ipſum viderent, & Chriſtus, quem excitauit, mortuo iuſſit dari quod comederet, vt nutrimento vitam oſtenderet. Quamobrem eſt ſatis probabile eum qui nutrimento veſci incipit, videri ipſam vitam inchoare. Sed dixerit fortaſſe quiſpiam, quòd etiam omnia ferè quæ ab antiquis Deo offerebantur, poterant hominem alere: erant enim fructus, pro quibus agricolæ terram colunt, & animalia eſculenta. Quid ergo?
E illáne omnia erant vitæ humanæ primitiæ? Nequaquam, nihil enim illorum eſt propriè nutrimentum humanum: commune eſt enim aliorum animalium: hæc quidem, volucrum & eorum quæ herba veſcuntur: illa verò ferarum, quæ carnem deuorant. Humanum enim illud dicimus, quod ad ſolum hominem pertinet: confectione autem panis opus habere vt comedat, & vinum conficere, vt bibat, eſt ſolius hominis proprium. Et hæc quidem eſt forma donorum oblationis.

Cap. IV.

Cur conſentaneum vt vitæ humanæ primitiæ eſſent hæc dona.

QVÆ eſt autem cauſa, & quæ ratio, quamobrem oporteat nos primitias vitæ Deo hæc dona offerre? Quòd Deus vitam nobis pro his muneribus remuneratur: & par erat muous à remuneratiooe non omnino diſcrepare, ſed aliquid cogoatum habere; & illius exiſtentis vitæ ipſum quoque eſſe quodammodo vitam, & maximè, quoniam ipſe eſt & doni legiſlator, & remunerationis ſuppeditator, qui iuſtè iudicat, & omnia lance & ſtatere ponderat. Ipſe iuſſit panem & vinum offerre. Ipſe pro eis retribuit panem viuentem, & calicem vitæ æternæ Vnde quemadmodum Apoſtolis pro piſcatione piſcationem reddidit, pro piſcatione piſcium, piſcationem hominum: & diuiti, qui de regno ioterrogauerat, pro terreois diuitiis cœleſtes diuitias pollicitus eſt: at contra hîc, quibus vitam æternam erat daturus (dico autem viuificum ſuum corpus & ſanguioem) eis offerre iuſſit ea quę breuis & momentaneæ vitæ cauſæ ſuot, vt pro vita, vitam reciperemus, pro temporali, æternam: & gratia, gloriæ ſit retributio, & noſtri miſericordia, habeat aliquid iuſtitiæ: & impleatur illud eloquium: Pooam miſericordiam meam in ſtatere. Et hoc non ſolùm fit in boc ſacramento, ſed etiam io baptiſmo, & vitam vita commutamus, & illam quidem prodigimus, haoc verò pro illa accipimus.

Sed vitæ quidem profuſio, mors eſt in quadam imagine & pictura, reſurrectio autem eſt vera vita. Quia enim Seruator, qui & mortuus erat & reſurrexerat, nouam ſuam vitam oobis quoque voluit impertiri: iuſſit nos etiam ex hoc magno dono ipſi aliquid offerre. Et quid hoc eſt? imitari eius mortem. Et quomodo? cùm corpus in aqua, tanquam in ſepulchro, abſconderimus, & hoc ter oſtenderimus, tanquam iam mortis & ſepulchri nos ſocios acceperit, noua ſua vita dignatur. Et hæc quidem ita habent.

Cap. V.

Cur non totus panis offertur, ſed pars quæ ſciſſa eſt.

PORRò autem illud etiam notandum eſt, quamnã ob cauſam, non panes ſimpliciter, ſed quem ipſe Sacerdos ex eis abſcindit, hoc & donũ facit, & Deo offert, & ad altare allatum cõſecrat. Et hoc eſt proprium oblationis. Alia enim dona, ij qui poſſidebant, ea ab iis quę erant eiuſdem geoeris ſeparabant,

A

ΚΕΦΑΛ. δ.

Διὰ τί εἰκὸς ἦν ἀπαρχὰς ἀνθρωπίνης ζωῆς εἶναι ταῦτα τὰ δῶρα.

Τί δὲ τὸ αἴτιον, καὶ τίς ὁ λόγος καθ' ὃν ἐχρῆν ἡμᾶς ἀπαρχὰς ζωῆς τῷ Θεῷ τὰ δῶρα ταῦτα προσάγειν; ὅτι ζωὴν ἡμῖν ὁ Θεὸς ἀντιδίδωσι τούτων τῶν δώρων. καὶ ἦν εἰκὸς τῇ ἀντιδόσει τὴν δόσιν μὴ παντελῶς ἀπᾴδειν, ἀλλ' ἔχειν τι συγγενές· καὶ ζωῆς οὔσης ἐκείνης, ζωὴν καὶ αὐτὴν εἶναι τρόπον τινά, καὶ μάλιστα ὅτι
B
ὁ αὐτός ἐστι, καὶ τῆς δόσεως νομοθέτης, καὶ τῆς ἀντιδόσεως χορηγός, ὁ δικαίως κρίνων, καὶ πάντα ζυγῷ τιθεὶς, καὶ σταθμῷ. αὐτὸς ἐκέλευσεν ἄρτον καὶ οἶνον προσάγειν, αὐτὸς ἀντιδίδωσι τούτων ἄρτον ζῶντα, καὶ ποτήριον ζωῆς αἰωνίου. ὅθεν καθάπερ τοῖς ἀποστόλοις, ἁλιείαν ἀντέδωκεν ἁλιείας, τῆς τῶν ἰχθύων τὴν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῷ ἐπερωτήσαντι πλουσίῳ περὶ τῆς βασιλείας, ἀντὶ πλούτου γηΐνου τὸν οὐράνιον ἐπηγγείλατο πλοῦτον· οὕτως ἀνάπαλιν ἐνταῦθα, οἷς ζωὴν αἰώνιον ἔμελλε δώσειν (λέγω δὲ τὸ ζωοποιὸν αὐτοῦ σῶμα καὶ τὸ αἷμα) τούτοις
C
προσφέρειν ἐκέλευσεν ἐπικήρου ζωῆς ἀφορμάς· ἵνα ζωῆς ἀντιλαβώμεθα ζωήν, τῆς προσκαίρου τὴν αἰωνίαν, καὶ ἡ χάρις ἀμοιβὴ δόξη, καὶ ὁ ἀμέτρητος ἔλεος, ἔχῃ τι καὶ δικαιοσύνης· καὶ τὸ λόγιον ἐκεῖνο πληρωθῇ, θήσω τὴν ἐλεημοσύνην μου εἰς σταθμούς. καὶ οὐκ ἐπὶ τοῦ μυστηρίου τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος τοῦτο γίνεται· καὶ ζωὴν ἀλλαττόμεθα ζωῆς, καὶ τὴν μὲν, προδίδομεν, τὴν δ' ἀντ' ἐκείνης λαμβάνομεν. ἀλλ' ἡ μὲν προδοσία τῆς ζωῆς, ὁ θάνατος
D
ἐν εἰκόνι τινὶ καὶ γραφῇ· ἡ δὲ ἀναβίωσις, ζωή ἐστιν ἀληθής. ἐπεὶ γὰρ ἀποθανὼν ὁ σωτήρ, καὶ ἀναστάς, τῆς νέας αὐτοῦ ζωῆς καὶ ἡμῖν ἠθέλησε μεταδοῦναι, ἐκέλευσέ τι τοῦ μεγάλου τούτου δώρου, καὶ ἡμᾶς προσφέρειν αὐτῷ. καὶ τί τοῦτο; τὸ μιμεῖσθαι τὸν αὐτοῦ θάνατον. καὶ τίνα τρόπον; ἐν ὕδατι τὸ σῶμα κρύψαντας καθάπερ ἐν τάφῳ· καὶ τοῦτο τρὶς ἐπιδειξαμένους ὡς ἤδη τοῦ θανάτου καὶ τῆς ταφῆς λαβὼν κοινωνούς, τῆς καινῆς αὐτοῦ ζωῆς ἀξιοῖ. καὶ ταῦτα μὲν οὕτω.

E

ΚΕΦΑΛ. ε.

Διὰ τί δὲ μὴ ὁλόκληρος ἀνατίθεται ἄρτος, ἀλλὰ τμῆμα;

Κἀκεῖνο δὲ ἐπισημειώσασθαι χρή, τί δή ποτε μὴ τοὺς προσενεχθέντας ἄρτους ἁπλῶς, ἀλλ' ὃν αὐτὸς ὁ ἱερεὺς αὐτῶν ἀποτέμνει, τοῦτον καὶ δῶρον ποιεῖται καὶ ἀνατίθησι τῷ Θεῷ, καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσάγων ἱερουργεῖ. καὶ τοῦτο τῆς Χριστοῦ προσαγωγῆς ἴδιον. τὰ γὰρ ἄλλα δῶρα, οἱ κεκτημένοι μὲν τοῦ ὁμογενοῦς ἀφώριζον,

A καὶ εἰς τὸν ναὸν ἦγον, καὶ ταῖς χερσὶν ἐνετίθεσαν τῶν ἱερέων· οἱ δὲ ἱερεῖς ἐδέχοντο καὶ ἀνετίθεσαν ἢ ἔθυον, ἢ ὅ τι ἔδει χρήσασθαι τῶν προσενεχθέντων ἑκάστῳ. Τὸ δὲ Κυριακὸν σῶμα ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἱερέως καὶ ἀφωρίσθη τῶν ὁμοφύλων, καὶ προσηνέχθη, καὶ ἀνελήφθη, καὶ ἀνετέθη Θεῷ, καὶ τελευταῖον ἐτύθη. αὐτὸς μὲν γὰρ ἐξεῖλεν ἑαυτὸν τοῦ ἡμετέρου φυράματος, ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἀφελών· αὐτὸς δὲ τῷ Θεῷ δῶρον ἔδωκεν, ἐν τοῖς κόλποις αὐτὸ θεὶς τοῦ πατρὸς, ὡς ἂν τῶν κόλπων ἐκείνων αὐτὸς μηδέποτε χωρισθεὶς, ἀλλ' ἐκεῖ καὶ τοῦτο κτίσας καὶ προσθέμενος, B ὥστε ἅμα τε πλασθῆναι, καὶ δεδομένον Θεῷ εἶναι. τελευταῖον καὶ ἐπὶ τὸν σταυρὸν αὐτὸς ἤγαγε καὶ ἔθυσε. διὰ τοῦτο τὸν μέλλοντα ἄρτον εἰς ἐκεῖνο μεταβάλλειν τὸ σῶμα, ὁ αὐτὸς ἱερεὺς καὶ ἀποκόπτει τῶν ὁμοφυῶν, καὶ ἀνατίθησι τῷ Θεῷ θεὶς ἐν τῷ ἱερῷ πίνακι, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὸ θυσιαστήριον ἄγων θύει.

& in templum afferebant, & in manibus ſacerdotum ponebant: Sacerdotes autem ſuſcipiebant & offerebant vel ſacrificabant, vel quicquid aliud fieri oportebat, ex iis quę oblata erant.

Corpus autem Domini ab eo ipſo Sacerdote, & ab iis quæ erant eiuſdem generis, ſeparatum, & ablatum, & aſſumptum, & Deo dedicatum, & poſtremò ſacrificatum eſt. Ipſe enim ſeipſum à noſtra maſſa ſeparaos, ſeparauit Dei filius. Ipſe autem donum Deo dedit, ponens id in ſinu patris, vtpote ab illo ſinu ipſe nunquam ſeparatus, ſed illi etiam hoc acquirens & apponens, vt ſimul ac formatum eſſet, Deo quoque eſſet datum: poſtremò autem ipſe quoque in crucem egit & ſacrificauit: propterea panem mutandum in ipſum corpus, ipſe Sacerdos & ab iis quæ ſunt eiuſdem generis & naturæ abſcindit, & Deo offert, ponens in ſacra tabula, & poſtea ad altare allatum ſacrificat.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Διὰ τί ἐν τῷ ἄρτῳ τυποῖ ὁ ἱερεὺς τὸ τοῦ Χριστοῦ πάθος. C

Ὁ μὲν οὖν ἀποτμηθεὶς ἄρτος, ἕως ἐν τῇ προθέσει κεῖται, ἄρτος ἐστὶ ψιλός· τοῦτο μόνον λαβὼν τὸ ἀνατεθῆναι Θεῷ, καὶ γενέσθαι δῶρον· ὅτε σημαίνει τὸν Χριστὸν κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐκείνην ἐξ ἧς ἐγένετο δῶρον. Ἐγένετο δὲ ἐξ αὐτῆς γεννήσεως καθάπερ εἴρηται, ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἄρρεσιν δῶρον ἦν, κατὰ τὸν νόμον, ἐπεὶ πρωτότοκος ἦν. ὅτι δὲ τὰ ὕστερον γενόμενα ἐν ἐκείνῳ τῷ σώματι πάθη διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, ὁ σταυρὸς καὶ D ὁ θάνατος, προετυπώθη πρότερον τοῖς ἀρχαίοις. τούτου χάριν καὶ ὁ ἱερεὺς ἐνταῦθα πρὶν ἀγαγεῖν εἰς τὸ θυσιαστήριον τοὺς ἄρτους, καὶ θῦσαι, τοὺς τύπους ἐκείνους πρότερον πειρᾶται δεικνύναι ἐν αὐτῷ. καὶ τίνα τρόπον; ἐν ὅσῳ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὁλοκλήρων ἄρτων ἀφαιρούμενος ποιεῖται δῶρον τὸ τοῦ Κυρίου πάθος, καὶ τὸν θάνατον ἐν αὐτῷ γράφει, καθάπερ ἐν πίνακι· καὶ πάντα ὅσα ποιεῖ, τὰ μὲν κατὰ χρείαν, τὰ δὲ ἐξεπίτηδες, εἰς τὴν σημασίαν ταύτην βιάζεται· καὶ ἔστι τὰ γινόμενα τηνικαῦτα, τῶν Χριστοῦ παθῶν, καὶ τοῦ θανάτου πρακτικὴ διήγησις. τοῦτο δὲ ἀρχαῖον ἔθος ἦν, καὶ πρακτικῶς ἐνίοτε, E καὶ διηγοῦντο, καὶ παρῄνουν, καὶ προεφήτευον. καὶ γὰρ ὁ προφήτης, δηλῶσαι βουλόμενος τὴν τῶν Ἑβραίων αἰχμαλωσίαν, ἔδησεν ἑαυτόν. καὶ Ἄγαβος ὕστερον, τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐποίησε, σημαίνων τε τοῦ Παύλου δεσμά. καὶ πατέρα τινά φασι θεοφόρων ἐρωτηθέντα τί ἐστι μοναχὸς, ἀποκρίνασθαι μὲν μηδὲν, τὸ δὲ ἱμάτιον περιδυθέντα, καταπατῆσαι. καὶ αὐτὸν δὲ τοῦ Κυρίου θάνατον, καὶ τὴν ὅλην οἰκονομίαν οἱ παλαιοὶ οὐ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις, αὐτοὶ ἐμήνυον, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐμάνθανον,

CAP. VI.

Cur in pane effingit Sacerdos paſſionem Chriſti.

ABscissvs ergo panis, donec in propoſitione ſitus eſt, panis putus & ſimplex, qui nihil aliud accepit, niſi quòd Deo eſt dedicatus, & donum effectus, quando etiam ſignificat Chriſtū in illa ætate ex qua donum factus eſt. Factus eſt autem ab ipſa natiuitate quemadmodum priùs dictum eſt, quòd etiam ptopter natiuitatem donum erat ſecundùm legem, quia erat primogenitus. Quia autem, quæ poſtea facta ſunt in illo corpore paſſiones propter ſalutem noſtrā, crux & mors, antiquis priùs figuratæ ſunt: ea de cauſa etiam Sacerdos hîc priuſquam panem ad altare afferat & ſacrificet, illos typos & figuras priùs in ipſo conatur oſtendere. Et quomodo? interea dum ipſum à panibus integris auferens, facit donum, Domini paſſionem & mortem in eo ſcribit, veluti in tabula: & omnia quæcumque facit, partim quidē ad vſum pertinētia, partim verò de induſtria facta, ad hanc ſignificationem deducuntur: & ſunt ea quæ tunc fiunt, ſalutarium paſſionum & mortis actiua narratio. Hic erat autē mos antiquus, & actiuè nonnunquam & narrabant, & ſuadebant & pŗdicabant: Etenim Propheta cùm vellet oſtendere Hebrŗorum captiuitatē, ſeipſum ligauit: & Agabus poſtea hoc ipſum fecit, ſignificans Pauli vincula. Dicunt etiam quendam ex diuinis patribus, rogatum quid eſt Monachus, nihil quidem reſpondiſſe, ſed qua indutus erat veſtē exuiſſe conculcaſſe. Porro autem ipſam Domini mortem, & à Chriſto ſuſceptę carnis œconomiam, veteres nō ſolùm verbis, ſed etiam factis, & ipſi ſignificabant, & à Deo diſcebant.

Ne ergo à ſancta Dei Eccleſia recedamus, quæ tot in ſancta eorum quæ peraguntur diuinorum ſignorum ordinatione, noſtræ ſalutis myſteria continet: per quæ vnumquemque noſtrûm, maximè qui vitam rectè inſtituit, pro modo & proportione ſua, ſicut Chriſtus fabricans, quod datum eſt per ſanctum Baptiſmum in Spiritu ſancto adoptionis donum, in manifeſtationem deducit, Chriſto conuenienter peractum: ſed omni facultate & ſtudio exhibeamus nos ipſos dignos diuinis donis, per bona opera Deo gratias agentes, non conuerſantes ſicut gentes quæ Deum non norunt, in paſſione deſiderij: ſed quemadmodum dicit ſanctus Apoſtolus, mortificantes membra, quæ ſunt ſuper terram, fornicationem, immunditiam, paſſionem, deſiderium malum, & auaritiam, quæ eſt cultus idolorum, propter quæ venit ira in filios diffidentiæ: & iram omnem & indignationem & turpiloquium, & mendacium, & (vt ſemel dicam) omnem veterem hominem, qui corrumpitur ſecundùm deſideria deceptionis cum actionibus eius & deſideriis, deponentes, Deo dignè ambulemus, qui nos in regnum ſuum & gloriam vocauit: induentes viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, manſuetudinem, longanimitatem, in dilectione ſe inuicem ſuſtinentes & ſibi inuicem condonantes: ſi quis aduerſus aliquem querelam habeat: ſicut & Chriſtus condonauit nobis: Et in omnibus vinculum perfectionis, charitatem & pacem, in quam vocari ſumus in vno corpore: Et, vt in ſumma dicam, nouum hominem qui renouatur ad cognitionem, ad imaginem eius qui creauit ipſum. Ita enim viuentes, poterimus ad finem diuinarum promiſſionum cum bona ſpe venire, & impleri agnitione voluntatis eius, in omni ſapientia & prudentia ſpiritali, fructificantes & creſcentes in agnitione Domini, in omni poteſtate confirmati, ſecundùm potentiam gloriæ ipſius, in omnem, ædificationem & longanimitatem, cum gaudio gratias agentes Patri, qui nos fecit ſufficientes in partem ſortis ſanctorum in lumine. Huius autem gratiæ clara eſt demonſtratio, voluntaria ac ſpontanea in id quod eſt cognatum, vna cum eo affectio. Cuius opus eſt, vt homini, qui vlla in re noſtro auxilio indiget, pro viribus, ſicut Deus, neceſſitudine & familiaritate iungamur, & non ſinamus vt curæ & prouidentiæ ſit expers, ſed conuenienti ſtudio, re ipſa factiſque oſtendamus viuam eſſe, quæ in nobis eſt, in Deum & proximum affectionem. Ex facto enim demonſtratur affectio.

A Μὴ τοίνυν ἀπολειφθῶμεν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, τοσαύτην κατὰ τὴν τῶν τελουμένων θείων συμβόλων ἁγίαν διάταξιν τῆς σωτηρίας ἡμῶν περιεχούσης μυστήρια, δι' ὧν ἕκαστον ἡμῶν καλῶς μάλιστα πολιτευόμενον ἀναλόγως ἑαυτῷ κατὰ Χριστὸν δημιουργοῦσα, τὸ δοθὲν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἐν πνεύματι ἁγίῳ χάρισμα τῆς υἱοθεσίας εἰς φανέρωσιν ἄγει, κατὰ Χριστὸν τελούμενον· ἀλλὰ πάσῃ δυνάμει τε καὶ σπουδῇ παρασχώμεθα ἑαυτοὺς ἀξίους τῶν θείων χαρισμάτων, δι' ἔργων ἀγαθῶν B εὐαρεστοῦντας τῷ Θεῷ· μὴ ἀναστρεφόμενοι κατὰ τὰ ἔθνη, τὰ μὴ εἰδότα Θεόν, ἐν πάθει ἐπιθυμίας. ἀλλά, καθώς φησιν ὁ ἅγιος ἀπόστολος, νεκρώσαντες τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακήν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία, δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας, ὀργήν τε πᾶσαν καὶ θυμόν, καὶ αἰσχρολογίαν, καὶ ψεῦδος, καί, συντόμως εἰπεῖν, πάντα τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, C ἀποθέμενοι σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, ἀξίως τοῦ Θεοῦ περιπατήσωμεν, τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς εἰς τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν καὶ δόξαν, ἐνδυσάμενοι σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, * πρᾳότητα, μακροθυμίαν, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ· καὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, ἐάν τις πρός τινα ἔχῃ μομφήν, καθὼς καὶ ὁ * κύριος ἐχαρίσατο ἡμῖν· ἐπὶ πᾶσι τε, τὸν σύνδεσμον τελειότητος, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εἰρήνην, εἰς ἣν καὶ ἐκλήθημεν, ἐν ἑνὶ σώματι· D καί, ἵνα συνελὼν εἴπω, τὸν νέον ἄνθρωπον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν, κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. οὕτω γὰρ ἂν βιοῦντες, δυνηθείημεν πρὸς τὸ τέλος ἐλθεῖν τῶν θείων ἐπαγγελιῶν, μετ' ἐλπίδος ἀγαθῆς· πληρωθῆναί τε τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ καρποφοροῦντες καὶ αὐξανόμενοι τῇ ἐπιγνώσει κυρίου ἐν πάσῃ δυνάμει δυναμούμενοι κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτοῦ εἰς πᾶ- E σαν οἰκοδομὴν καὶ μακροθυμίαν, μετὰ χαρᾶς εὐχαριστοῦντες τῷ πατρί, τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί. Σαφὴς δὲ τῆς χάριτος ταύτης ἐστὶν ἀπόδειξις, ἡ πρὸς τὸ συγγενὲς δι' εὐνοίας ἑκούσιος συνδιάθεσις. ἧς ἔργον ἐστίν, ὡς Θεόν, οἰκειοῦσθαι κατὰ δύναμιν τὸν καθ' ὁτιοῦν τῆς ἡμῶν ἐπικουρίας δεόμενον ἄνθρωπον· καὶ μὴ ἐᾶν ἀτημέλητον καὶ ἀπρονόητον, ἀλλὰ σπουδῇ τῇ πρεπούσῃ κατ' ἐνέργειαν ἐνδείκνυσθαι ζῶσαν τὴν ἐν ἡμῖν πρός τε τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον διάθεσιν. ἔργον γὰρ ἀπόδειξις διαθέσεως.

* πρᾳότητα, C.A.

* Χριστὸς, C.A.

Οὐδὲν γὰρ οὔτε πρὸς δικαιοσύνην οὕτω ῥᾴδιόν ἐστιν, οὔτε πρὸς θέωσιν (ἵν' οὕτως εἴπω) καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἐγγύτητα καθέστηκεν ἐπιτήδειον, ὡς ἔλεος ἐκ ψυχῆς εἰς τοὺς δεομένους μεθ' ἡδονῆς καὶ χαρᾶς προσφερόμενος. εἰ γὰρ Θεὸν ὁ λόγος τὸν εὖ παθεῖν δεόμενον ἔδειξεν· ἐφ' ὅσον γὰρ ἐποιήσατέ φησιν ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε· Θεὸς δὲ ὁ εἰπών, πολλῷ μᾶλλον τὸν εὖ ποιεῖν δυνάμενον, καὶ ποιοῦντα, δείξει ἀληθῶς κατὰ χάριν καὶ μέθεξιν ὄντα Θεόν, ὡς τὴν αὐτοῦ τῆς εὐεργεσίας εὐμιμήτως ἀνειλημμένον ἐνέργειαν τε καὶ ἰδιότητα. καὶ εἰ Θεὸς ὁ πτωχὸς, διὰ τὴν τοῦ δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντος Θεοῦ συγκατάβασιν, καὶ εἰς ἑαυτὸν τὰ ἑκάστου συμπαθῶς ἀναδεχομένου πάθη, καὶ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ἐν ἑκάστῳ πάθους, ἀεὶ δι' ἀγαθότητα πάσχοντος μυστικῶς· πλέον * δηλονότι κατὰ τὸν εἰκότα λόγον ἔσται Θεός, ὁ κατὰ μίμησιν τοῦ Θεοῦ διὰ φιλανθρωπίας τὰ τῶν πασχόντων πάθη δι' ἑαυτοῦ θεοπρεπῶς ἐξιώμενος· καὶ τὴν αὐτὴν τῷ Θεῷ, κατὰ ἀναλογίαν τῆς σωστικῆς προνοίας, κατὰ διάθεσιν ἔχων, ἐνδεικνύμενος δύναμιν. Τίς οὖν ἄρα πρὸς ἀρετὴν οὕτω βραδύς ἐστι καὶ δυσκίνητος, ὥστε μὴ ἐφίεσθαι θεότητος, οὕτως εὐώνου τε καὶ εὐπορίστου καὶ ῥᾳδίας οὔσης τῆς κτήσεως; ἀσφαλὴς δὲ τούτων ἐστὶ καὶ ἄσυλος φυλακὴ, καὶ εὐμαρὴς πρὸς σωτηρίαν ὁδός· ἧς, ὡς οἶμαι, χωρὶς κατ' ἀλήθειαν οὐδὲν ἔσται τῶν ἀγαθῶν ἀβλαβῶς τῷ ἔχοντι συντηρούμενον· ἡ αὐτοπραγία, εἴτουν ἰδιοπραγία, δι' ἧς τὰ κατ' ἑαυτοὺς σκοπεῖν τε καὶ διασκέπτεσθαι μόνους μανθάνοντες τῆς περὶ ἄλλων διακενῆς βλάβης [ἐχθρῶν] ἐλευθερούμεθα. Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς μόνους ὁρᾶν τε καὶ ἐτάζειν μάθοιμεν, οὐδέποτε τοῖς τῶν ἄλλων, ὡς δ' ἂν ἔχοντα τύχωσιν, ἐπιθησόμεθα· γινώσκοντες ἕνα μόνον κριτὴν σοφόν τε καὶ δίκαιον τὸν Θεόν, τὸν σοφῶς τε καὶ δικαίως πάντα τὰ γινόμενα κρίνοντα· καθ' ὃν * γεγένηται λόγον, ἀλλ' οὐ καθ' ὃν πεφανέρωται τρόπον· ὃν ἴσως ἂν δύναιντο καὶ ἄνθρωποι κρίνειν, ἀμυδρῶς εἰς τὸ φαινόμενον βλέποντες. περὶ ὃ οὐ πάντως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, οὐδὲ τῶν γινομένων ὁ λόγος. ὁ δὲ Θεὸς τὸ ἀφανές τε κίνημα τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν ἀόρατον ὁρμὴν, καὶ τὸν λόγον * αὐτοῦ, καθ' ὃν ὥρμηται ἡ ψυχὴ, καὶ τὸν τοῦ λόγου σκοπὸν, τουτέστι τὸ παντὸς πράγματος * προεπινοούμενον τέλος βλέπων, κρινεῖ δικαίως, ὡς ἔφην, πάντα τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων πραττόμενα. ὅπερ εἰ κατορθῶσαι σπουδάσομεν, καὶ ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς περιορίσομεν τοῖς ἐκτὸς οὐκ ἐπιφυόμενοι, οὔτε ὁρᾶν, οὔτε ἀκούειν, οὔτε λαλεῖν τὸν ὀφθαλμὸν, ἢ τὸ οὖς, ἢ τὴν γλῶτταν τὰ τῶν ἄλλων ἀφήσομεν, εἰ μὲν οἷόν τέ ἐστι, παντελῶς·

A Nihil enim eſt nec tam ad Iuſtitiam facile, nec ad hoc, vt Dij (vt ita dicam) reddamur, & ad Deum quàm proximè accedamus, aptum eſt, vt miſericordia, quæ ab anima in indigentes lubenter & hilariter offertur. Si enim Deus verbum, eum qui vt beneficio afficiatur, indiget, ſeipſum eſſe oſtendit: Quoties enim, inquit, vni ex his minimis feciſtis, mihi feciſtis: Deus eſt autem, qui dixit: multo magis enim qui benefacere poteſt & facit, verè per gratiam & participationem Deum eſſe oſtenderit, vt
B qui eius beneficentiæ operationem & proprietatem aptè imitando, aſſumpſerit. Et ſi pauper Deus eſt, propterea quòd Deus pro nobis pauper factus, ſe ad noſtram imbecillitatem dimiſerit, & vniuſcuiuſque affectiones miſericorditer in ſeipſum ſuſcipiat, (* δὲ δῆλον ὅτι C.A.) & vſque ad ſæculi conſummationem, pro modo & proportione vniuſcuiuſque paſſionis ſemper propter bonitatem myſticè patiatur: multo magis probabili ratione Deus eſt, qui ad Dei imitationem, eorum qui patiuntur affectiones per ſeipſum diuinè
C medicatur, & eandem cum Deo, per proportionem conſeruantis prouidentiæ in affectione poteſtatem ſe habere indicat. Quis eſt ergo ad virtutem adeò tardus, & motu difficilis, vt diuinitatem non deſideret, quæ tam facilè emi, parari & poſſideri poteſt? Eorum autem ſecura eſt, vt quæ fures & prædones non timeat, cuſtodia, & facilis eſt via ad ſalutem, ſine qua (vt puto) nihil verè ab eo qui poſſidet, ſine damno conſeruatur, Hæc eſt, quæ per ſe & à ſe propriè exercetur actio, per quam ea quæ ſunt
D in nobis ipſis ſolis conſiderare & perſpicere diſcentes, ne ab aliis inaniter damnum accipiamus, liberamur. Si enim nos ipſos ſolos intueri & examinare didicerimus, nunquam ea quæ ſunt aliorum, cuiuſmodicumque fuerint, inuademus: ſcientes vnum eſſe ſolum iudicem ſapientem & iuſtum Deum, (* γεγένηται ἢ πεφανέρωται, C.A.) qui ſapienter & inſtè omnia quæ fiunt, ex ea ratione ex qua facta ſunt, iudicat: non ex ea, ex qua manifeſtata ſunt: quam fortaſſe poſſint etiam homines iudicare, ad id quod apparet obſcurè reſpicientes. In quo
E tamen non eſt omnino veritas, nec eorum quæ fiunt, ratio. Deus autem & animæ (* αὐτήν. * προεπινοούμενον. C.A.) motum qui ſub aſpectum non cadit, & appetitionem quæ videri non poteſt, & ipſam rationem qua impulſa eſt anima, & rationis ſcopum & inſtitutum, hoc eſt totius rei, qui in mente prius erat, finem reſpiciens, iuſtè (vt dixi) omnia iudicabit quæ fiunt ab hominibus. Quod ſi rectè gerere ſtuduerimus, & nos ipſos nobis ipſis circumſcribemus, non iis quæ exterius accedunt: nec videre, nec audire, nec loqui, oculum, vel aurem, vel linguam, ea quæ ſunt aliorum ſinemus, ſi maximè quidem fieri poteſt, omnino.

A ſin minùs, ex miſericordia potiùs quàm ex animi perrurbatione, eis agere, & noo ad lucrum noſtrum videre & audire & loqui permitteotes, & ſolum tantum quanrum diuinæ rationi, quæ ea, vt auriga currum, regit, videtur. Nihil enim eſt his inſtrumentis ad peccatum pronius, ſi ratione non reprimarur & caſtigetur. Eſt nihil eſt rurſus eis ad ſalutem promptius, ſi ea ordinet & compooar ratio, & ad quæ oportet & vult, deducat. Ne ergo neglexerimus, Deo pro viribus parere, vocanti nos ad vitam æternam, & bearam finem, per diuinorum & ſalutarium ſuorum mandatorum executio- B nem: vt accipiamus miſericordiam & inueniamus gratiam in auxilio opportuno: quod eſt, inquit diuinus Apoſtolus, cum omnibus qui amant Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum in incorruptione: hoc eſt, qui in virtutis incorruptione & ſinceritate, & cum vitæ pura & non diſſimulata honeſtate, amant Dominum: vel (vt dicam apertiùs) qui amant Dominum in facienda eius voluntate & diuinorum eius iuſſorum nihil corrumpunr. Hæc ergo de his, C propter mercedem obedientiæ, pro viribus, vt doctus ſum, expoſui, ea quæ ſunt magis myſtica & altiora, attingere non auſus. Quæ ſi quis ſtudioſus capit agnoſcere, ea legat quæ à ſancto Dionyſio Areopagita diuioè elaborata ſuor, & reuera inueniet ineffabilium myſteriorum reuelationem, per diuinam eius mentem & linguam homioum generi donatam propter eos qui ſalutis hæredes futuri ſunt. Et ſi non longè quidem à veſtro deſiderio aberrarunt, Deo gratiæ qui D ...æ bona & hooeſta ſunt, ſuppeditat: ...c vobis qui vr ea dicerentur, coëgiſtis. Sin autem à veſtra ſpe & expectatione longè abfuerunt, quid agam, vel quomodo afficiat, cui in dicendo vires non ſuppetierunt? Imbecillitati enim venia danda, non autem punienda eſt. Er ſuſcipiendum eſt potiùs quàm reprehendendum, ſi quod dari poteſt, datur, & maximè à vobis qui proprer Deum amare propoſuiſtis. Deo certè gratum & acceptum eſt, quicquid pro viribus purè & ſiocerè ex animo datur, etiam ſi cum magnis collarum videatur exiguum. E Qui oec viduam quidem, cum duo minuta obtuliſſet, repulit: quæcuoque eſſet hæc vidua & duo eius minuta, ſiue anima vitio viduata, & quæ veterem quidem legem, tanquam coniugem, amiſit, ſumma autem, cum ratione, ſeu verbo, & Deo, coniunctione nondum digna eſt: Et tamen, arrhæ inſtar, offert tanquam minuta, commoderaram vitam & rationem, vel fidem & bonã conſcieotiam: vel habitum & operationem quæ io honeſto verſatur, vel eis conuenientem contemplationem & actionem:

A Εἰ δὲ μή γε, συμπαθῶς μᾶλλον, ἀλλὰ μὴ * ἐμπαθῶς τούτοις ἐνεργεῖν, καὶ εἰς κέρδος ἡμέτερον ὁρᾷν τε καὶ ἀκούειν καὶ λαλεῖν ἐπιτρέποντες· καὶ τοσοῦτον μόνον, ὅσον τῷ ἡνιοχοῦντι * θείῳ λόγῳ ταῦτα δοκεῖ. οὐδὲν γὰρ τούτων τῶν ὀργάνων πρὸς ἁμαρτίαν ἐστὶν εὐολισθότερον μὴ λόγῳ παιδαγωγουμένων, καὶ οὐδὲν πάλιν πρὸς σωτηρίαν [αὐτῶν] ἑτοιμότερον, τάττοντος αὐτὰ τοῦ λόγου, καὶ ῥυθμίζοντος, καὶ ἐφ' ἃ δεῖ καὶ βούλεται ἄγοντος. μὴ τοίνυν ἀμελήσωμεν κατὰ δύναμιν τοῦ πείθεσθαι τῷ Θεῷ, καλοῦντι ἡμᾶς εἰς ζωὴν B αἰώνιον καὶ μακάριον τέλος, διὰ τῆς ἐργασίας τῶν αὐτοῦ θείων τε καὶ σωτηρίων ἐντολῶν, ἵνα λάβωμεν ἔλεος, καὶ χάριν εὕρωμεν εἰς εὔκαιρον βοήθειαν. ἡ γὰρ χάρις, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, μετὰ πάντων τῶν ἀγαπώντων τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ, τουτέστι, τῶν μετὰ τῆς κατ' ἀρετὴν ἀφθαρσίας, καὶ τῆς κατὰ τὸν βίον καθαρότητός τε καὶ ἀνυποκρίτου σεμνότητος ἀγαπώντων τὸν κύριον· * ἐνοποιοῦν αὐτοῦ τὰ θελήματα, καὶ μὴ διαφθειρόντων τι τῶν θείων αὐτοῦ προσταγμάτων. Ταῦτα μὲν ἐγὼ περὶ τούτων C διὰ τὸν τῆς ὑπακοῆς μισθὸν, κατὰ δύναμιν, ὡς ἐδιδάχθην, ἐξεθέμην, τῶν μυστικωτέρων τε καὶ ὑψηλοτέρων ἅψασθαι μὴ τολμήσας. ἅπερ εἰ ποθεῖ τις γνῶναι τῶν φιλομαθῶν, τοῖς περὶ τούτων τῷ ἁγίῳ Διονυσίῳ τῷ Ἀρεοπαγίτῃ ἐνθέως πονηθεῖσιν ἐντυχὼν, καὶ εὑρήσει κατ' ἀλήθειαν μυστηρίων ἀρρήτων ἀποκάλυψιν, διὰ τῆς θείας αὐτοῦ καὶ διανοίας καὶ γλώττης χαρισθεῖσαν τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. Καὶ εἰ μὲν πολὺ τῆς D ὑμῶν ἐπιθυμίας οὐκ ἀποπέπτωκα, τῷ Χριστοῦ χάρις τῷ χορηγῷ τῶν καλῶν, καὶ ὑμῖν τοῖς λεχθῆναι ταῦτα βιασαμένοις. Εἰ δὲ μακράν που καὶ πολὺ τῆς ἐλπίδος ἀπολείπεται· τί πάθω, ἢ τί δράσω, περὶ τὸ λέγειν ἀσθενήσας; συγγνωστὸν γὰρ, ἀλλ' οὐ τιμωρητὸν, ἡ ἀσθένεια. καὶ ἀποδεκτὸν μᾶλλον, ἀλλ' οὐ μεμπτὸν τὸ ἐγχωροῦν καὶ ἐνδεχόμενον· καὶ μάλιστα ὑμῖν, τοῖς ἀγαπᾷν διὰ τὸν Θεὸν προῃρημένοις. καὶ Θεῷ δὲ φίλον τὸ κατὰ δύναμιν ἅπαν, γνησίως ἐκ ψυχῆς προσαγόμενον, κἂν E μικρὸν συγκρίσει μεγάλων ἀπαρχῶν φαίνηται· ὃς οὐδὲ τὴν χήραν, τὰ δύο λεπτὰ προσκομίσασαν, ἀπώσατο· ἥτις ποτὲ ἦν ἡ χήρα αὕτη, καὶ τὰ δύο ταύτης λεπτὰ, εἴτε ψυχὴ κακίας χηρεύουσα, καὶ ὥσπερ ἄνδρα τὸν παλαιὸν μὲν ἀποβαλλομένη νόμον, οὔπω δὲ τῆς πρὸς τὸν λόγον καὶ Θεὸν ἄκρας συναφείας ἀξία, προσάγουσα δὲ ὅμως αὐτῷ ἀρραβῶνος λόγῳ ὥσπερ λεπτὰ τὸν τέως σύμμετρον λόγον καὶ βίον, ἢ πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν, ἢ τὴν περὶ * τὸ καλὸν ἕξιν καὶ ἐνέργειαν. ἢ τὴν τούτοις πρόσφορον θεωρίαν καὶ πρᾶξιν,

* ἀνεμπαθῶς C.A.

* τῷ πατρῴῳ θείῳ C.A.

* ἐν τῷ ποιεῖν, C.A.

* τὸ καλὸν, C.A.

ἢ τὴν ἀνάλογον γνῶσιν καὶ ἀρετήν, ἢ τοὺς μικρὸν ὑπὲρ ταῦτα. φημὶ δὲ τοὺς ἐν τῷ φυσικῷ καὶ τῷ γραπτῷ νόμῳ λόγους, οὓς ἡ ψυχὴ κεκτημένη, κατ' ἐπίτασιν τούτων καὶ ἄφεσιν, ὡς ὅλου βίου καὶ ζωῆς μόνῳ συναφθῆναι τῷ λόγῳ καὶ Θεῷ βουλομένη, προσάγει, καὶ τῶν κατὰ φύσιν καὶ νόμον βιαίων τρόπων τε καὶ θεσμῶν καὶ ἐθῶν, ὥσπερ ἀνδρῶν, χηρεύειν δέχεται. εἴτε τι ἄλλο τούτων πνευματικώτερον, καὶ μόνοις θεωρητὸν τοῖς καθαροῖς τὴν διάνοιαν, διὰ τοῦ καθ' ἱστορίαν πληρωθέντος γράμματος ὁ λόγος αἰνίττεται. πάντα γὰρ * τὰ κατὰ θεολογίαν ἐποπτικῶς συγκρινόμενα λόγῳ, τὰ ἐν ἀνθρώποις δοκοῦντα κατ' ἀρετὴν εἶναι μεγάλα, μικρὰ τυγχάνει· πλήν γε ὅτι κἂν μικρά, καὶ ἐξ ὕλης εὐτελεῖς, καὶ * πολυτιμίας, ἀλλ' ἴσα τοῖς ἐκ χρυσοῦ νομίσμασι τοῖς ἐν ὕλαις τιμιωτέραις, ἃ προσφέρουσιν οἱ εὐπορώτεροι, κατὰ τὸ ἴσον τὸν βασιλικὸν χαρακτῆρα φέροντα, κατὰ πλέον ἴσως ἔχοντα τῆς προσαγούσης τὴν ἐξ ὅλης διαθέσεως πρόθεσιν. ταύτην κἀγὼ μιμούμενος τὴν χήραν, Θεῷ τε καὶ ὑμῖν, ἠγαπημένοι, τὰ μικρὰ ταῦτα καὶ εὐτελῆ, καὶ ἐξ εὐτελοῦς καὶ πτωχῆς διανοίας καὶ γλώττης προσενηνεγμένα νοήματά τε καὶ ῥήματα ὥσπερ λεπτά, περὶ ὧν ἐκελεύσατε, προσενήνοχα, παρακαλῶν τὴν εὐλογημένην ὑμῶν καὶ ἁγίαν ψυχήν, πρῶτον μὲν μηδενὸς ἔτι τῶν παρ' ἐμοῦ λεγομένων ἔγγραφον ζητῆσαι σημείωσιν, δυοῖν ἕνεκεν. ἑνὸς μέν, ὅτι μηδέπω τὸν φόβον ἐκτησάμην τοῦ Θεοῦ τὸν ἁγνὸν καὶ διαμένοντα, οὐδὲ ἀρετῆς ἕξιν στερέμνιον, καὶ δικαιοσύνης ἀληθοῦς πῆξιν σταθερὰν καὶ ἀσάλευτον, τὰ μαρτυροῦντα μάλιστα τοῖς λόγοις τὸ βέβαιον. ἑτέρου δέ, ὅτι πολλῷ κλύδωνι παθῶν ἔτι, δίκην θαλάσσης ἀγρίας, περιδινούμενος, καὶ πολὺ τοῦ θείου τῆς ἀπαθείας ἀπέχων λιμένος, καὶ ἄδηλον ἔχων τοῦ βίου τὸ πέρας, οὐ βούλομαι πρὸς τοῖς ἔργοις καὶ τοῖς ἐν γράμμασι λόγοις ἔχειν κατηγόρους. ἔπειτα δὲ τῆς εὐπειθείας χάριν, εἰ δίκαιόν ἐστιν, ἀποδεξάμενοί με Χριστῷ δι' εὐχῶν παραθέσθαι τῷ μεγάλῳ καὶ μόνῳ Θεῷ καὶ Σωτῆρι τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

A vel quæ cum eis habet proportionem, cognitionem & virtutem, vel quæ ſunt his paulò ſuperiores. Dico autem quæ ſunt in naturali & ſcripta lege, rationes, quas anima poſſidens, pro earum, tanquam totius vitæ intenſione & remiſſione, ſoli verbo & Deo coniungit volens, offert, violentis moribus & ritibus qui ſunt ex lege & natura, tanquam maritis, viduari ſuſcipit: Siue aliquid aliud magis ſpiritale & quod ab iis ſolis conſiderari poteſt, qui mente puri ſunt per B impletam in hiſtoria literam, ratio ſignificat. Quæcumque enim in hominibus ex virtute magna eſſe videntur, ſi cum contemplante in Theologia ratione conferantur, parua ſunt: præterquam quòd etiam ſi parua ſint & ex vili & non pretioſa materia, æquè tamen ac aurea numiſmata, quæ ſunt ex omnium pretioſiſſima materia, offeruntur autem ditioribus, regalem ferunt characterem, & plus fortaſſe habent, nempe offerentis ex tota affectione propoſitum. Hanc ego quoque C viduam imitans, Deo & vobis, ô dilecti, parua hæc & vilia & ex vili & paupere mente & lingua oblata, cogitata & verba tanquam minuta, ea de quibus iuſſiſtis, obtuli, rogans benedictam veſtram & ſanctam animam, primùm quidem, vt nihil eorum quæ à me dicuntur, ſcriptis mandari ampliùs petaris, duabus de cauſis: Vnâ quidem, quòd timorem Domini purum & immaculatum ac permanentem nondum paraui, nec ſolum virtutis habitum, nec veræ iuſtitiæ firmitatem ac ſtabilitatem: quæ de eorum quæ ſcribuntur D firmitate, maximum ferunt teſtimonium. Alterâ autem, quòd multis perturbationum vndis ſæui inſtar maris, adhuc agitatus, & à diuino impaſſibilitatis portu longè remotus, & vitæ finem neſciens, nolo præter ea quæ feci, ea etiam quæ ſcripſi, me accuſare. Deinde vt ſuſcepta, ſi par eſt, obedientiæ gratia, me Chriſto magno & ſoli Deo & noſtrarum animarum ſeruatori commendet: Cui gloria & potentia, cum Patre & Spiritu ſancto, in ſæcula ſæculorum. Amen.

* τῷ κατὰ θεολ. ἐποπτικῷ, C. A.

* οὐ πάνυ τιμίας C. A.

NICOLAI CABASILÆ, DE DIVINO ALTARIS SACRIFICIO,

Gentiano Herueto Aurelio Interpr.

AD LECTOREM ADMONITIO.

EX plurimis de religione noſtra controuerſiis, quæ à cacodæmone capitali humani generis hoſte, noſtris temporibus excitatæ ſunt, nulla maior, nulla Chriſtianæ republicæ pernicioſior eſſe videtur ea quæ in iis quæ ad ſanctiſſimi Domini noſtri corporis & ſanguinis myſterium pertinent à receptiſſima omnium fidelium perſuaſione aliena inuehit. Cùm enim præcipua atque adeo tota ſalutis noſtræ ſpes, vt eſt certiſſima, ita neminem confundit, ex hoc pendeat, ſi & Chriſti corpori, tanquam membra capiti, vniamur, & vberrimũ qui ex eius paſſione percipitur, fructum decerpamus; qui alterutri aliquid detrahit, aut de eo malè ſentit, vt ſummo crimini eſt affinis, ita etiam exitio ſit proximus, niſi reſipiſcat, neceſſe eſt. Atque eorum quidem, qui hodiernis temporibus à perpetuo & vnico Eccleſiæ conſenſu ſe ſeiunxerunt, hac re ſententiæ in duas ſe partes diuiſerunt. OEcolampadiani enim ſeu Zuingliani, aut, vt vulgò per antiphraſin dicuntur, Sacramentarij, quòd ſacramentorum dignitati quantum poſſunt detrahunt, idque ſibi laudi eſſe ducunt, ij, inquam, OEcolampadiani veterem Berengarij errorem reuocantes, in Euchariſtiæ ſacramento eſſe tantum corporis & ſanguinis ſignum, non autem verum corpus & ſanguinem aſſerunt: quòd autem fiat vllum in altari ſacrificium, nullo modo admittunt. Lutherani autem, cùm in hoc cum orthodoxis ſentiant, quòd in hoc ſacramento ſit verum corpus & ſanguis Chriſti, & quòd in altari peragatur ſacrificium, in eo rurſus toto, vt aiunt, cælo aberrant, quòd panem & vinum ſimul cum Chriſti corpore remanere exiſtimant; cùm conſtet, poſt conſecrationem, quæ panem & vinum in corpus & ſanguinem conuertit: ſymbolorum ſeu ſignorum ſolas remanere ſpecies, conuerſa iam & mutata eorum ſubſtantia. Deinde quòd ſolum laudis & gratiarum actionis ſacrificium eſſe putant, cùm præter laudem & gratiarum actionem, ſit etiam verum & expiatorium pro peccatis ſacrificium. Accedit iis, quòd nec ſanctorum in eo memoriam fieri, nec pro defunctis orari, nec pro vllo homine priuatim preces in eo fundi velint: & ideo ſanctiſſimum Miſſæ canonem, tamquam rem impiam & execrandã deteſtantur, quòd offerendi vocabulo vtatur, ſanctorum in eo memoria agatur, pro defunctis & ſeparatim pro viuis aliquibus, & iis maximè pro quibus orari iubet Paulus, oretur. Ad eorum autem confutandos errores alij alia, vt vnicuique eorum magis expedire viſum eſt, via ingreſſi ſunt: alij enim productis ſacræ ſcripturæ teſtimoniis, alij efficacibus argumentis ſolidiſque rationibus, alij antiquiſſimorum quoque & probatiſſimorum doctorum auctoritatibus aduerſus eos decertarunt. Maxima certè laude omnes digni ſunt, qui noſtris aduerſariis (quidni enim aduerſarios vocem, qui cuiuſmodicumque ſint eorum proteſtationes, ſua certè relicta ſtatione nobiſcum ampliùs non ſtant?) qui noſtris inquam, aduerſariis oſtenderunt, ſe non modò eis vlla ex parte cedere, ſed veritate & ratione eſſe eis etiam longè ſuperiores. Mihi ad eorum reprimendam & frangendam, audaciam, ſummamque peruicaciam penitus infirmandam, & ad populum in fide & officio continendum, nihil melius & validius eſſe videtur, quàm ſi vnicum & perpetuum omnium gentium, quæ Chriſto nomen dederunt, hac in re conſenſum nobiſcum facere oſtendatur. Quamuis enim ad probandum quid in iis quæ de fide & religione exoriuntur controuerſiis, ſequendum ſit, iure debeat ſufficere ſanctæ Romanæ Eccleſiæ auctoritas, quæ quod à diuo Petro Apoſtolorum principe Chriſtique vicario eſt traditum, perpetua tot Pontificum ſerie vno & eodem tenore ſemper ſeruauit, & à qua, tanquam à ſanctiſſimo totius orbis oraculo, de rebus ad fidem pertinentibus ſi vlla exorta eſſet dubitatio, reſponſa in hodiernum vſque diem data ſunt: tamen quoniam harum ſectarum auctores, ſua tum demum decreta firma & ſtabilia fore exiſtimantes, ſi petram ſuo loco mouiſſent, eam fruſtra quidem, ſed magno tamen conatu labefactare conati ſunt, externa etiam euocare auxilia non fuerit alienum, non quòd non ſatis per ſe poſſit petra ſuper petram, hoc eſt, ſupra Chriſtum fundata, omnium hæreticorum quantiſcumque copiis, duce Chriſto, qui eam fundauit, reſiſtere: ſed vt cùm vniuerſo mundo planum factum fuerit, omnes qui Chriſti fidem vbique terrarum ſuſceperunt, rectè nobiſcum ſentire; & hæretici ſuæ vecordiæ morbum agnoſcentes, donec adhuc eſt medicinæ locus, ad optimum medicum, nempe Chriſtum, reuertantur; & qui primo quidem aſpectu probabilibus, ſed non minùs venenatis quàm futilibus, ſi rectè ponderentur, eorum argumentis adducti, aliquam eis fidem habuerunt, eos deinceps vt deploratos & immedicabili peſte affectos fugiant & auerſentur: reliqui verò, hoc accepto veluti antidoto, ſi eos omnino vitare non poſſint, quod eſſet conſultiſſimum, de ſua certè ſalute & cautiores & ſecuriores euadant. Hic itaque primùm ſtatuendum eſt, quòd id quod ab omnibus gentibus & nationibus quæ Chriſtum colunt, vbique citra vllũ diſcrimen ſeruatur, id non poſſit non eſſe à Chriſto & Apoſtolis traditum: quod autem à Chriſto & Apoſtolis traditum eſt, id non eſſe cum omni veneratione amplectendum, ſuſcipiendũ, & retinendum, eſt planè impium & nefarium dicere. Cùm itaque apud omnes Chriſtianas nationes, Sacerdotes diuinum ſacrum facientes, poſt conſecrationem, per quam verum effici Chriſti corpus & ſanguinem, exterioribus tantùm ſignis remanentibus, vt apud omnes in

confeſſo eſt, ſtatim dicant, Tui mandati memores (nempe eius quod dixit Chriſtus, Hoc facite in mei recordationem) tibi offerimus, omnino neceſſe eſt hoc eſſe ſacrificium à Chriſto inſtitutum, & per manus ab Apoſtolis ad noſtra vſque tempora traditũ. Porrò autem cùm id & in remiſſionem peccatorum vbique offeratur, & in eo de ſanctis memoria agatur, & pro viuis ac defunctis tam generaliter quàm pro aliquibus nominatim oretur, non eſt dubium altaris ſacrificiũ, quod Hæbræo vocabulo ab Apoſtolis relicto Miſſam dicimus, & peccata expiare: & tam viuis quàm defunctis, & tam generaliter quàm priuatim aliquibus applicari ac prodeſſe, idque, velint nolint Lutherani, à tempore Apoſtolorum ad nos vſque perueniſſe. Quo fit vt canon Miſſæ, quem ij tantopere execrantur, apud alios omnes fideles iure ſacroſanctus, vt eſt, dicatur & habeatur. Rogentur omnes omnium nationum ſacerdotes, & omnes vno ore reſpondebunt, hæc quæ dixi omnia ita habere. Rogentur Æthiopes, qui Chaldæa lingua vtuntur, & ij hæc ita eſſe non inficiabuntur. Rogentur Armenij, qui licèt fortaſſe in nonnullis aliis aliquando à nobis diſceſſerint, in his quidem certè nobiſcum ſemper optimè conuenere. Rogentur Græci, & ij ea ita eſſe affirmabunt vt interim mirentur vllos eſſe omnino Chriſtianos qui audeant aliter ſentire. Quanquam quid eos rogare opus eſt, cùm Venetiis haud ita pridem ſit editum eorum λειτουργικὸν ſeu ſacerdotale Græcum, ex quo poterit eorum ſacrificandi ritum quilibet ſtudioſus cognoſcere. Sed quoniam pulcherrimam eorum linguam non cuiuis ſcire datum eſt, hanc reip. Chriſtianæ nauaui operam, vt Diui Chryſoſtomi, & Diui Baſilij εὐχολόγιον, hoc eſt, ſacrificij ſeu miſſæ rituum ordinationem, ex eorum ſacerdotali, in linguam Latinam verterem. Quæ vt faciliùs intelligeretur, Nicolai quoque Cabaſilæ, viri in primis pij, & docti, compendioſam in eam interpretationem illi adiunxi: &, vt qui ſublimium rerum contemplatione delectantur, per hoc ſanctum & myſticum ſacrificium, ad ea quæ ſunt ab omni materia remota, mente verſanda deducantur, & Deo, quoad eius fieri poterit, vniantur. Maximi Monachi, optimi Dionyſii interpretis, de Myſtagogia Eccleſiaſtica, hoc eſt, de introductione ad ſacra Eccleſiæ myſteria, opuſculum adieci.

Ex quibus omnibus non dubito, ſtudioſe Lector, quin ſi ea diligenter perlegeris, non leuem ſis ex eis vtilitatem accepturus: nempe, vt non omni vento doctrinæ circumdatus, à Cynoſura, hoc eſt à Chriſti Eccleſia, optima fidelium duce, oculos minimè dimoueas. Hoc autem onus eo lubentius ſuſcepi, quòd cùm Lutherani, vt ſuam cauſam vulgo probabiliorem & plauſibiliorem efficiant, & Græcos pro ſe facere iactitent, & eo nomine pulcherrimam linguam apud bonos quidem, ſed plus ſatis, ſimplices, in inuidiam vocent: ij his quidem certè perlectis facilè intelligent, quàm longè lateque Græci ab eis diſſentiant, & pro parte orthodoxorum vnà cum cæteris Chriſtianis *nationibus faciant.*

Es tamen admonendus, ſtudioſe Lector, vt 29. & 30. caput libri Cabaſilæ cautè legas, ex quo imprudens fortaſſe quiſpiam poſſet facilè colligere aliud ſentire Græcos de verbis conſecrationis, quàm Latina Eccleſia ſentiat, cùm res tamen aliter habeat. Vt autem ad ea legenda tutiùs accedas, operæpretium fortaſſe fuerit te paucis præmunire. Primum itaque oportet intelligas, Græcos Latinorum ſententiam ſæpenumero non ſatis intellexiſſe: vbi autem fuiſſet expoſita, facile conſenſiſſe. Quod vſu venit in concilio Florentino, cùm de Spiritus ſancti poceſſione ageretur.

Cùm enim exiſtimarent Latinos duo principia ſtatuere; & ideo ab eis diſſentirent, vbi rem aliter habere intellexerunt, facilè acquieuère. Similiter hic noſter Cabaſila videtur exiſtimaſſe Latinos credere ſe per ſolam verborum Chriſti narrationem, Chriſti corpus & ſanguinem conficere, cùm tamen nemo Latinorum dubitet non ſufficere formam conſecrationis, niſi adſit conſecrantis ſacerdotis inſtitutum ac propoſitum. Quo accedente, forma verborum in perſona Chriſti prolata, dicitur eſſe efficax, & habere conuertendi poteſtatem, virtute ipſius Chriſti ſummi ſacerdotis. Item etiam falsò arbitratur Latinos contemnere orationes quæ fiunt à Sacerdote ſuper dona, poſt verba Chriſti recitata, & ex ritu conſecrandi pronunciata. Id enim falſum eſſe liquet ex canone Eccleſiæ Latinæ, in quo ponuntur tres ad minus orationes poſt conſecrationem ſuper diuina munera: Prima eſt; Super quæ propitio, &c. Secunda: Vnde & memores. Tertia: Hæc omnia ſemper bona creas, ſanctificas, & benedicis. Quanquam *ſecundam quoque orationem aliter interpretantur, quàm Latini intelligant, vt ſtatim dicetur.*

Quòd autem videtur eſſe in hac opinione, vt exiſtimet poſt verba conſecrationis adhuc remanere panis & vini ſubſtantiam, nec niſi poſt ſacerdotis orationes & benedictiones fieri conuerſionem, id eſſe falſum vel ex ipſius Baſilij & Chryſoſtomi ſacrificandi ritu facilè poteſt perſpici.

Nam poſt verba conſecrationis ſuper panem & vinum prolata Sacerdos & Diaconus ea vtique oſtendunt vt adorentur. Quinimò *ipſi etiam ad menſam ter adorant: quod non fieret, niſi re ipſa facta eſſet conuerſio. Deinde ſi per benedictiones & orationes, quæ conſequuntur & dicuntur à ſacerdote, fieret conuerſio, non fieret conuerſio panis ante conuerſionem vini, Nam poſt vtriuſque benedictionem & orationem, tandem dicit Sacerdos: Mutans Spiritu tuo ſancto: & tamen ſi uera ſunt quæ dicit, per orationem ſacerdotis fieret mutatio tam panis quàm vini in ſuo ordine. Eius itaque expoſitio nec ſecum ſatis conſtaret, neque Chriſti ritui & ordini conſecratio Græcorum, ſi ea eſſet eiuſmodi, reſponderet, qui prius ſuum corpus verè confecit, deinde ſanguinem, non vtraque ſimul. Dicendum eſt ergo Latinorum & Græcorum eſſe mentem, vt eòdem veritatem conſecrationis referant, alioqui ſermo Chriſti non eſſet opifex, vt ait Chryſoſtomus, quem quidem adducit Cabaſila tanquam ſuæ opinioni contrarium, nec eius tamen auctoritati in diluendo ſatisfacit. Nam quod attinet ad vim verborum; Creſcite & multiplicamini, quibus vt alia addantur, requiritur, nempe matrimonium, alimentum, & cætera: id in cauſa eſt, quòd ea ad futurum referantur, & quæ requirebantur, includerent. Hic autem,* Chriſtus *veram & re ipſa ſubſiſtentem ſui corporis præſentiam ſignificauit, & ita vt ipſe fecit, fieri iuſſit, vt ſermo eius eſſet efficax & operans eo ipſo momento quo dicitur, non quando iam tranſit, vt*

Ἐξῆλθε γάρ φησιν ὁ σπείρων, οὐχ ἵνα ἀρόσῃ τὴν χώραν, ἀλλ᾽ ἵνα σπείρῃ, ὡς δὲ τῆς ἀρόσεως καὶ πάσης παρασκευῆς ὀφειλομένης εἰσενεχθῆναι. ἐπεὶ τοίνυν οὕτως ἀναγκαῖον ἦν πρὸς τὴν τάξιν τῶν μυστηρίων τὸ εὖ ἔχοντας ἀπαντῆσαι καὶ παρεσκευασμένους, ἔδει καὶ τοῦτο ἐνεῖναι τῇ συντάξει τῆς ἱερᾶς τελετῆς, καὶ ἔνεστι. τοῦτο γὰρ δύνανται ἡμῖν εὐχαί, ψαλμοί, καὶ εἴ τι ἱερῶς ἐν αὐτῇ γίγνεται, καὶ λέγεται. ἁγιάζουσι γὰρ ἡμᾶς, καὶ διατιθέασι, τοῦτο μὲν πρὸς τὸ δέξασθαι καλῶς, τοῦτο δὲ πρὸς τὸ συντηρῆσαι τὸν ἁγιασμόν, καὶ μεῖναι κατέχοντας. ἁγιάζουσι δὲ διχῶς, ἕνα μὲν τρόπον, καθ᾽ ὃν ἀπ᾽ αὐτῶν τῶν εὐχῶν ὠφελούμεθα, καὶ τῶν ψαλμῶν καὶ τῶν ἀναγνώσεων. αἱ μὲν γὰρ εὐχαὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστρέφουσι, καὶ ἁμαρτιῶν ἄφεσιν προξενοῦσιν, αἵ τε ψαλμῳδίαι ὁμοίως, αὐτὸν ἡμῖν ἐξιλεοῦσι, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἐπισπῶνται ῥοπήν. θῦσον γάρ φησι τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἐξελοῦμαί σε καὶ δοξάσεις με. αἱ δὲ τῶν ἱερῶν γραφῶν ἀναγνώσεις τὴν τοῦ Θεοῦ καταγγέλλουσαι χρηστότητα, καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ αὖθις τὸ δίκαιον καὶ τὴν κρίσιν, τόν τε αὐτοῦ φόβον εἰς τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐνιᾶσι, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην ἀνάπτουσι. καὶ οὕτω πρὸς τὸ τηρεῖν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, πολλὴν ἐμβάλλουσι προθυμίαν. ταῦτα δὲ πάντα ἐν τῷ ἱερεῖ καὶ τῷ λαῷ καλλίω, καὶ θειοτέραν ἐργαζόμενα τὴν ψυχήν, καὶ ἀμφοτέρους μὲν πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῶν τιμίων δώρων καὶ συντήρησιν, ἐπιτηδείους ποιοῦσιν, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἱερουργίας τὸ τέλος. ἰδίως δὲ τὸν ἱερέα πρὸς τὸ τελέσαι τὴν θυσίαν, ἀξίως ἔχειν παρασκευάζουσιν, ὅπερ ἐστὶ τῆς μυσταγωγίας τὸ ἔργον, ὡς εἴρηται. τοῦτο δ᾽ αὐτὸ καὶ πολλαχοῦ τῶν εὐχῶν κεῖται. καὶ εὔχεται ὁ ἱερεὺς μὴ ἀνάξιος ὀφθῆναι τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ καθαραῖς χερσί, καὶ ψυχῇ, καὶ γλώττῃ τῷ μυστηρίῳ διακονῆσαι, καὶ οὕτω μὲν ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς δυνάμεως τῶν ῥημάτων, τῶν λεγομένων καὶ ᾀδομένων πρὸς τὴν τελετὴν ὠφελούμεθα· ἕτερον δὲ τρόπον ἀπὸ τούτων, καὶ ἔτι πάντων τῶν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τελουμένων ἁγιαζόμεθα, καθ᾽ ὃν ἐν αὐτοῖς ὁρῶμεν τὸν Χριστὸν τυπούμενον καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ ἔργα, καὶ πάθη· καὶ γὰρ ἐν τοῖς ψαλμοῖς καὶ ἀναγνώσεσι, καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τῶν ἱερέων, διὰ πάσης τῆς τελετῆς πραττομένοις ἡ οἰκονομία τοῦ Σωτῆρος σημαίνεται, τὰ μὲν πρῶτα αὐτῆς, τῶν πρώτων τῆς ἱερουργίας δηλούντων, τῶν δὲ δευτέρων, τὰ δεύτερα, τῶν δὲ τελευταίων, τὰ μετ᾽ ἐκεῖνα. καὶ ἔξεστι τοῖς ταῦτα ὁρῶσι, πάντα ἐκεῖνα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχειν· ὁ μὲν γὰρ τῶν δώρων ἁγιασμός, αὐτὴ ἡ θυσία, τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλει, καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀνάληψιν· ἐπεὶ τὰ τίμια ταῦτα δῶρα, εἰς αὐτὸ

A Exiit enim, inquit, qui ſeminat, non vt
terram aret, ſed vt ſeminet, nempe quòd
aratio & omnis præparatio à nobis afferri
debet. Quoniam ergo ad aſſequenda ſa-
eramenta ita erat oeceſſarium, vt qui rectè
haberent, & parati eſſent, accederent: opor-
tebat hoc ineſſe in ſancti ſacrificij conſtitu-
tione, & ineſt. Hanc enim in nobis ha-
bent poteſtatem preces, Pſalmi, & ſi quid
ſaeroſanctè in ea fit & dicitur. Nos enim
ſaoctifieant & diſponunt, partim quidem
vt rectè ſuſcipiamus, partim autem vt ſan-
ctificationem conſeruemus & retinere per-
B gamus. Dupliciter autem ſanctificant.
Vno quidem modo, quo ab ipſis precibus
iuuamur, & Pſalmis, & lectionibus. Pre-
ces enim ad Deum coouertunt, & pec-
catorum remiſſionem conciliant, & pſal-
modiæ ſimiliter eum nobis efficiunt pro-
pitium, & quod illinc dependet mo-
mentum attrabunt. Sacrifica enim, inquit,
Deo ſacrificium laudis, & liberabo te,
& glorificabis me. Sacrarum autem ſcri-
pturarum lectiones, Dei benignitatem, &
humanitatem annunciantes, & rurſus iuſti-
C tiam, & iudicium, & eius metum in ani-
mas noſtras immittunt, & dilectionem in
eum accendunt, & ita ad eius ſeruanda
mandata multam promptitudinem, & ani-
mi alaeritatem afferuot. Hæc antem omnia
& Sacerdoti & populo pulchriorem & di-
uiniorem animam efficientia, vtroſque ad
ſuſceptionem & conſeruationem aptos red-
dunt: qui eſt finis ſacrifieij: priuatim au-
tem ac ſeorſum Sacerdotem, vt non indi-
gnè ad ſacrificium peragendum accedat,
præparant: quod quidem eſt myſterij ce-
D lebrandi opus, vt dictum eſt. Hoc ipſum
autem etiam in multis precum loeis ſitum
eſt, & precatur Sacerdos ne videatur indi-
gnus propoſito, ſed puris manibus, &
anima, & lingua, & myſterio ſeruiat, & ſic
ab ipſa verborum, quæ dicuntur, & ca-
nuntur, poteſtate, ad ſacrum celebrandum
adiuuamur: Alio autem modo ab his, &
præterea omnibus quæ in ſacrificio pera-
guntur, ſanctificamur, quatenus in eis
videmus Chriſtum figuratum, & ea quæ
pro nobis fecit & paſſus eſt. Etenim in
Pſalmis & lectionibus, & omnibus quæ
E à Sacerdote per totam ſacri celebratio-
oem fiuot, Seruatoris noſtri humaoæ na-
turæ ſuſceptioois œconomia ſignifieatur:
quæ eius quidem primà ſunt, iis quæ in
ſacrificio ſunt prima, ſignificantibus: quæ
verò ſecundo loco, ſecunda: quæ autem
poſtremo loco, ea quæ conſequuntur:
& licet iis qui hæc vident, omnia ha-
bere ante oculos. Donorum enim ſancti-
fieatio, ipſum ſaerifieium, eius mortem an-
nuntiat, & reſurrectionem, & aſſumptio-
nem, quoniam pretioſa hæc dona in ipſum

corpus dominicum mutãtur, quod hæc omnia ſuſcepit, quod crucifixum eſt, reſurrexit & in cœlos aſcendit: Quæ autem ante ſacrificium dicuntur & fiunt, ea quæ ante mortẽ fuerunt, aduentum, oſtenſionem, & perfectam manifeſtationem. Quæ autem poſt ſacrificium, patris promiſſionem, vt ipſe dicit, ſancti Spiritus ad Apoſtolos deſcenſum, gentium ad Deum per illos conuerſionem & communionem. Et eſt vniuerſa myſterij celebratio, veluti vna quædã imago vnius corporis reipublicę Seruatoris, omnes eius partes ab initio ad finem, per ordinem & inter ſe conuenientiam ſub aſpectum deducens. Vnde Pſalmi quidem, vt qui canũtur in prooemiis, & adhuc ante eos quæ in donorum propoſitione & fiunt & dicuntur, primum tempus Chriſti œconomiæ ſignificant: Quæ autem poſt Pſalmos, ſacrarium literarum ſectiooes, & alia, id quod ſequitur. Nam & ſi dicatur alius eſſe vſus lectionum & Pſalmodiarum, ea enim adſumpta eſſe, vt ſcilicet ad virtutem nos vngant, & vt Deum propitium reddaot, nihil tamen prohibet quominus & hoc & illud poſſint, & eadem, & fideles ad virtutem inducant, & Chriſti œcooomiã & diſpenſatiooem in carne ſigoificent. Quemadmodum enim veſtes, iodumenti quidem vſum implent, & corpus tegunt: eo autem quod tales vel tales ſunt ooonunquam & artificium, & vitam & dignitatem eorum qui induti ſunt, ſigoificant, ita etiam ſe habet in his. Quia enim diuinæ ſcripturæ, & verba diuinitus inſpirata, & hymnos Dei comprehendunt, & ad virtutem adhortantur, eos qui legunt & canunt, ſanctificant. Quia autem talia electa ſunt, & ita ſunt ordinata; & aliam habent poteſtatem, & ſufficiunt ad ſignificandam Chriſti peregrinationem, & eius inſtitutionem. Neque enim ea ſolùm quæ coluntur & leguntur, ſed ea etiam quæ in celebrando peragitur, eodem modo ſe habent: Fit enim vnumquodque, præſentis vſus gratia: ſignificat autem etiam aliquid ex operibus vel actionibus, vel paſſionibus Chriſti. Quemadmodum oblatio Euangelij ad altare, oblatio pretioſorum donorum. Fit enim vtrumque vt vſus poſtulat, illa quidem, vt legatur Euangelium, hæc verò vt ſacrificium peragatur: ſignificant autem vtraque, ſeruaroris oſtenſionem & manifeſtationem, illa quidem, incipientis manifeſtari, obſcuram & adhuc imperfectam: hæc verò, perfectiſſimam & vltimam. Sunt autem etiam eorum quæ fiunt, oonnulla quæ nullum vſum implent, ſed alicuius tantùm rei gratia ſignificandæ fiunt: ſicut panis punctio, & quæ in ipſo fit crucis inſcriptio, & quod ferriculum, quod ipſum pungit, eſt ad formam lanceæ factum: & poſtremum, aquæ in ſancta immiſſio. Porrò autem in aliis etiam ſacramentis multa talia inueneris,

A κυριακὸν μεταβάλλει σῶμα, τὸ ταῦτα πάντα δεξάμενον, τὸ σταυρωθὲν, τὸ ἀναστὰν, τὸ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνεληλυθός· τὰ δὲ πρὸ τῆς θυσίας, τὰ πρὸ τοῦ θανάτου, τὴν παρουσίαν, τὴν ἀνάδειξιν, τὴν τελείαν φανέρωσιν· τὰ δὲ μετὰ τὴν θυσίαν, τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς, ὡς αὐτὸς εἶπε, τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰς τοὺς ἀποστόλους κάθοδον. τὴν τῶν ἐθνῶν, δι' ἐκείνων, εἰς τὸν Θεὸν ἐπιστροφήν τε καὶ κοινωνίαν. καὶ ἔστιν ἡ πᾶσα μυσταγωγία καθάπερ τις εἰκὼν μία, ἑνὸς σώματος τῆς τοῦ σωτῆρος πολιτείας, πάντα αὐτῆς τὰ μέρη, ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους, κατὰ τὴν πρὸς ἄλληλα τάξιν καὶ ἁρμονίαν ὑπ' ὄψιν ἄγουσα. B ὅθεν οἱ μὲν ψαλμοὶ, ὡς αἱ ἐν προοιμίοις ᾀδόμενοι, καὶ ἔτι πρὸ τούτων, τὰ ἐν τῇ προθέσει τῶν δώρων δρώμενα, καὶ λεγόμενα, τὸν πρῶτον καιρὸν τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας σημαίνουσι. τὰ δὲ μετὰ τοὺς ψαλμοὺς, ἱερῶν γραφῶν ἀναγνώσεις, καὶ τὰ ἄλλα, τὸ ἐφεξῆς. εἰ γὰρ καὶ ἄλλη τις εἴρηται εἶναι ἡ χρεία τῶν ἀναγνώσεων, καὶ τῶν ψαλμῳδιῶν, παρειλῆφθαι γὰρ αὐτὰ, ἵνα δηλονότι πρὸς ἀρετὴν* εἰσάγωσιν ἡμᾶς, ἵνα τὸν Θεὸν ἱλεώσωνται, ἀλλ' οὐδὲν κωλύει καὶ τοῦτο κἀκεῖνο δύνασθαι, καὶ τὰ αὐτὰ τούς τε πιστοὺς εἰς ἀρετὴν ἐνάγειν, καὶ τὴν τοῦ C Χριστοῦ οἰκονομίαν σημαίνειν. καθάπερ γὰρ τὰ ἱμάτια, πληροῦσι μὲν τὴν χρείαν τῆς ἐνδύσεως, καὶ καλύπτουσι τὸ σῶμα, τῷ δὲ τοιάδε εἶναι ἢ τοιάδε, καὶ ἐπιτήδευμα ἐνίοτε σημαίνουσι, καὶ βίον, καὶ ἀξίωμα τῶν περικειμένων· οὕτω καὶ ἐπὶ τούτων ἔχει· ὅτι μὲν γὰρ θεῖαι γραφαὶ, καὶ θεόπνευστα ῥήματα, καὶ ὕμνους τοῦ Θεοῦ περιέχουσι, καὶ εἰς ἀρετὴν προτρέπονται, τοὺς ἀναγινώσκοντας καὶ ᾄδοντας ἁγιάζουσιν. ὅτι δὲ τοιαῦτα ἐξελέχθησαν, καὶ οὕτως ἐτάχθησαν, καὶ τὴν ἄλλην D δύναμιν ἔχουσι, καὶ ἀρκοῦσι πρὸς σημασίαν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίας καὶ πολιτείας. ἐπεὶ οὐ μόνον τὰ ᾀδόμενα, καὶ ἀναγινωσκόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ τελούμενα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. καὶ γὰρ ἕκαστον, τῆς χρείας ἕνεκα τῆς ἐνισταμένης. σημαίνει δὲ καί τι τῶν τοῦ Χριστοῦ ἔργων, ἢ πράξεων, ἢ παθῶν· οἷόν ἐστιν, ἡ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσαγωγὴ τοῦ εὐαγγελίου, ἡ εἰσαγωγὴ τῶν τιμίων δώρων· γίνεται μὲν γὰρ κατὰ χρείαν ἑκάτερον· ἡ μὲν ἵνα τὸ εὐαγγέλιον ἀναγνωσθῇ· ἡ δὲ ἵνα ἡ θυσία τελεσθῇ. σημαίνουσι δὲ ἀμφότερα τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνά-E δειξιν, καὶ φανέρωσιν, ἡ μὲν ἀρχομένου φανεροῦσθαι τὴν ἀμυδρὰν ἔτι καὶ ἀτελῆ· ἡ δὲ τὴν τελεωτάτην, καὶ τελευταίαν. εἰσὶ δὲ καὶ τῶν ἐνταῦθα τελουμένων ἔνια χρείαν μὲν οὐδεμίαν πληροῦντα· σημασίας δέ τινος ἕνεκα μόνον τελούμενα, ὥσπερ ἡ τοῦ ἄρτου κέντησις, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ γραφὴ τοῦ σταυροῦ· καὶ τὸ τὸν αὐτὸν τὸν κεντοῦντα σίδηρον, ἐν εἴδει λόγχης εἶναι πεποιημένον. καὶ τὸ τελευταῖον ἡ εἰς τὰ ἅγια ἐμβολὴ τοῦ θερμοῦ ὕδατος. καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις δὲ μυστηρίοις πολλὰ τοιαῦτα ἂν εὕροις,

* ἀνάγωσιν.

ὥσπερ ἐν τῷ βαπτίσματι τοὺς βαπτίζεσθαι μέλλοντας, ὑπολύεσθαι δεῖ, καὶ ἀποδύεσθαι καὶ εἰς τὰς δυσμὰς βλέποντας, τὰς χεῖρας ἀποτείνειν, καὶ ἐμφυσᾶν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκεῖ, ὅσον τοῦ πονηροῦ διδάσκει μῖσος ὅσον ἐν ἡμῖν εἶναι δεῖ, καὶ ὅπως ἀνάγκη αὐτὸν ἐκτρέπεσθαι, τὸν μέλλοντα Χριστιανὸν ἀληθινὸν εἶναι· καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον ἐν τοῖς μυστηρίοις, ἄλλην ἂν ἔχει τὴν σημασίαν. τὰ δὲ ἐν τῇ τελετῇ τῶν δώρων γινόμενα, εἰς τὴν τοῦ σωτῆρος οἰκονομίαν ἀναφέρεται πάντα· ἵνα ἡμῖν ἡ αὐτῆς θεωρία πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν οὖσα, τὰς ψυχὰς ἁγιάζῃ, καὶ οὕτως ἐπιτήδειοι γινώμεθα πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῶν ἱερῶν δώρων. καθάπερ γὰρ τότε τὴν οἰκουμένην ἀνέστησεν, οὕτως ἀεὶ θεωρουμένη κάλλιω τοῖς θεωροῦσιν αὐτήν, καὶ θειοτέραν ἐργάζεται τὴν ψυχήν. μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε ἂν ὠφέλησεν οὐδέν, μὴ θεωρηθεῖσα, μὴ πιστευθεῖσα· καὶ τούτου χάριν ἐκηρύχθη, καὶ πρὸς τὸ πιστευθῆναι, μυρία ὁ Θεὸς ἐμηχανήσατο· ὡς οὐ δυναμένην τὰ ἑαυτῆς ποιεῖν, καὶ σώζειν ἀνθρώπους, εἰ γινομένη τοὺς σώζεσθαι μέλλοντας ὑπ' αὐτῆς ἐλάνθανεν. ἀλλὰ τότε μὲν κηρυττομένη, τὴν περὶ Χριστὸν αἰδῶ, καὶ τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἀγάπην, ἐν ταῖς τῶν ἀγνοούντων ψυχαῖς, μὴ οὔσας ἐδημιούργει. νῦν δὲ ὑπὸ τῶν ἤδη πεπιστευκότων, φιλοπόνως θεωρουμένη, τὰ μακάρια ταῦτα πάθη οὐκ ἐντίθησι μὲν αὐτοῖς· ἐγκείμενα δὲ συντηρεῖ, καὶ ἀνακαινίζει, καὶ αὔξει· καὶ βεβαιοτέρους μὲν περὶ τὴν πίστιν, θερμοτέρους δὲ περὶ τὴν εὐλάβειαν καὶ τὴν ἀγάπην αὐτοὺς ἐργάζεται. ἃ γὰρ μὴ ὄντα γενέσθαι ἐποίησε, πολλῷ ῥᾷον φυλάξαι, καὶ συντηρῆσαι, καὶ ἀνανεῶσαι δύναιτ' ἄν· ἀλλὰ ταῦτά ἐστι, μεθ' ὧν ἀνάγκη προσιέναι τοῖς ἱεροῖς, καὶ ὧν χωρίς, καὶ τὸ βλέπειν ἐκεῖ παντελῶς ἀνόσιον, εὐλάβεια, πίστις, ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν πολὺ τὸ θερμὸν ἔχουσα· διὰ τοῦτο ἐχρῆν τὴν ταῦτα ἡμῖν ἐνθεῖναι δυναμένην θεωρίαν ἐν τῇ συντάξει τῆς ἱερουργίας σημαίνεσθαι, ἵνα μὴ τῷ νῷ λογιζώμεθα μόνον, ἀλλὰ βλέπωμεν τρόπον δή τινα τὴν πολλὴν τοῦ πλουσίου πενίαν, τὴν ἐπιδημίαν τοῦ πάντα τόπον κατέχοντος, τὰ ὀνείδη τοῦ εὐλογημένου, τὰ πάθη τοῦ ἀπαθοῦς, ὅσον μισηθείς, ὅσον ἠγάπησεν· ἡλίκος ὤν, ὅσον ἐταπείνωσεν ἑαυτόν· καὶ τί παθὼν καὶ τί δράσας, ταύτην ἡτοίμασεν ἐνώπιον ἡμῶν τὴν τράπεζαν. καὶ οὕτω θαυμάσαντες τὴν καινότητα τῆς σωτηρίας, ἐκπλαγέντες δὲ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν, αἰδεσθῶμεν, τὸν οὕτως ἐλεήσαντα, τὸν οὕτως σώσαντα· καὶ πιστεύσωμεν αὐτῷ τὰς ψυχάς, καὶ παραθώμεθα τὴν ζωήν, καὶ φλέξωμεν τὰς καρδίας τῷ πυρὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ· καὶ τοιοῦτοι γενόμενοι, τῷ πυρὶ τῶν μυστηρίων ὁμιλήσωμεν ἀσφαλῶς, καὶ οἰκείως. οὐ γὰρ ἀρκεῖ πρὸς τὸ τοιούτους γενέσθαι τότε, τὸ μαθεῖν ποτε τὰ Χριστοῦ, καὶ εἰδότας εἶναι·

A quemadmodum in baptiſmo, eos qui ſunt
baptizandi, & calceas & veſtes oportet
exuere, & ad occidentem reſpicientes,
manus extendere, & inſufflare. Sed hæc
quidem illic docent, quantum maligni
odium in nobis eſſe oportet, & quomodo
neceſſe eſt eum ſe gerere, qui eſt verus
Chriſtianus futurus: & ſi quid aliud huiuſ-
modi in ſacramentis, aliam habeat ſignifi-
cationem. Quæ autem fiunt in myſterij do-
norum celebratione, ad Seruatoris ſuſce-
ptæ carnis œconomiam omnia referuntur,
vt eius contemplatio noſtris oculis ſubiecta,
B animas ſanctificet, & ſic apti efficiamur ad
ſacrorum donorum ſuſceptionem. Sicut
enim tunc cùm fuit, orbem terræ erexit,
ira ſemper conſiderata, pulchriorem iis qui
ipſam contemplantur, & diuinorem ani-
mam efficit: imò quod magis eſt, ne tunc
quidem quicquam iuuiſſet, niſi conſiderata
& credita fuiſſet, & ea de cauſſa prædica-
ta: & vt crederetur, Deus innumerabilia
machinatus eſt: nempe quòd non poſſet
quod ſuum eſt facere, & homines ſeruare,
ſi eos qui ab ipſa ſeruandi ſunt, eam fuiſſe
C lateret. Sed nunc quidem prædicata, reue-
rentiam in Chriſtum, fidemque & dilectio-
nem ingrati animi hominibus, cùm antea
non eſſent, fabricabatur. Nunc autem ab
iis qui iam crediderunt diligenter conſide-
rata, beatas has effectiones eis quidem non
inſerit, ſed inſitas conſeruat, & renouat, &
auget, & in fide quidem firmiores, in pie-
tate autem & charitate ipſos feruentiores
efficit. Quæ enim cùm non eſſent, vt fie-
rent effecit, ea multò facilius ſeruare, &
cuſtodire, & renouare poterit. Hæc autem
D ſunt, cum quibus ad ſacra accedere neceſſe
eſt, & ſine quibus vel eò aſpicere eſt omni-
no nefarium, religio, fides, dilectio in
Deum valde vehemens. Propterea opor-
tebat, contemplationem, quæ in nobis
hæc poſſet inſerere, in ſacrificij conſtitu-
tione ſignificari, vt non mente ſolùm, ſed
etiam quodammodo oculis videremus mul-
tam diuitis paupertatem, eius peregrinatio-
nem qui omnem locum obtinet, probra eius
qui eſt benedictus, paſſiones eius qui eſt im-
patibilis, quantum odio habitus, quantum
dilexit, quantus quum eſſet, quantum ſe-
E ipſum humiliauit, & quid paſſus, & quanam
re à ſe facta, hanc coram nobis menſam para-
uit: & ita ſalutis nouitatem admirantes, &
propter miſericordiarum multitudinem ſtu-
pore perculſi, reuereamur eum qui ſic miſer-
tus eſt; eum, qui ſic ſeruauit: eique credamus
animas, & vitam commẽdemus, & corda ac-
cendamus igne ſuę dilectionis: & quùm tales
fuerimus, poterimus, & ſecurè & familiari-
ter in myſteriorũ igne verſari. Nõ enim ſuf-
ficit ad hoc vt tunc tales ſimus, ea quæ Chri-
ſti ſunt aliquando didiciſſe, & ea ſcire:

ſed neceſſe eſt etiam tunc mentis oculum illic figere, & ea actu contemplari, omoi alia eiecta cogitatione, ſiquidem ad ſanctificationem illam, aptam & accommodatam, vt dixi, ſumus animam reddituri Si enim tenemus quidem rationẽ pietatis, adeò, vt de ea rogati rectè reſpondeamus, quando autem opottet myſteriis imbui, nõ rectè omnia cõſideramus, nec mẽtem adhibemus, nulla eſt nobis illius cognitionis vtilitas: non enim poteſt nobis vllam earum quæ dictæ ſunt affectionum immittere: ex iis enim quæ tuoc nos detinẽt, cogitationibus afficimur, & tales habemus affectiones, quales illæ poſſunt efficere: Propterea talis excogitata eſt figura, partim quidẽ non verbis ſolùm ſignificãs, ſed omnia etiam ſub aſpectum deducens, partim autem quæ toto ſacrificij tempore appareat, vt per illã quidem, agat in animas faciliùs, & non ſola cootemplatio, ſed etiam affectio & paſſio in animis inſideat, vtpotè euidentius nobis per oculos impreſſa imaginatione: per illam autem nõ det locum obliuioni, neque ſinat cogitationem ad aliquid aliud conuertere, donec ad ipſam menſam deduxerit, & ita illis cogitationibus referti, & vigentem memoriam habentes, ſimus ſacrorum myſteriorum participes, ſanctificationi ſanctificationem inducentes, contemplationem ſanctificationi, ſanctificationem myſterio, & trãsformati à gloria in gloriam, in eam quæ eſt omnium maxima, ab ea quæ minor eſt. Et hoc quidem ſibi vult totum, vt ſummatim dicam, ſacrificium: deinceps autem vnumquodque ab initio eius, quoad fieri poterit, ſigillatim conſiderandum eſt. Primum quidem preces quæ fiunt initiis, & ſacrę benedictiones, & ſacra cantica, & lectiones: poſtea ipſum ſacrum opus, ipſum ſacrificium: poſt hoc autem ſanctificatio, qua per ipſum ſanctificadtur animæ Chriſtianorum, & viuorum & mortuorum. Præterea autem & quę ea conſequuntur, populi & ſacerdotis ad Deum cantica & preces, ſiquid eorum conſideratione & contemplatiooe indiget: ante omnia autem, & in omnibus, quæ per totam myſterij celebrationem apparet Seruatotis ſuſceptæ carnis œconomia, qoid eorum, quæ ad illam pertinent, per quodnam eorum quæ in ſacri celebratione fiunt, ſignificatur.

Cap. II.

INITIVM autem ducamus ab eorum, quæ in propoſitione fiunt & dicuntur, contemplatione, & ipſa eorum allatione, donorúmque oblatione. Cur enim non ſtatim ad altare ducuntur & ſacrificantur, ſed primùm tanquam dona Deo dedicantur? Quia offerebantut quidem Deo ſacrificia ab antiquis, ratione carentium animalium cædes, & ſanguis: offerebantut autem etiam dona,

A ἀλλ' ἀνάγκη καὶ τηνικαῦτα, τὸν ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας ἔχειν ἐκεῖ, καὶ θεωρεῖν αὐτά, ἐνεργείᾳ πάντα λογισμὸν ἕτερον ἐκβαλόντας· εἴγε μέλλοιμεν πρὸς τὸν ἁγιασμὸν ἐκεῖνον, ἐπιτηδείαν, ὥσπερ ἔφην, ἐργάσασθαι τὴν ψυχήν. εἰ γὰρ τὸν μὲν λόγον ἔχοιμεν τῆς εὐσεβείας, ὥστ' ἐρωτηθέντες αὐτὸν ὑγιῶς ἂν ἀποκρίνασθαι, ἐπειδὰν δὲ μυεῖσθαι δέῃ, μὴ θεωροῖμεν ἅπαντα καλῶς, ἀλλὰ τὸν νοῦν ἄλλοις προσέχοιμεν, οὐδὲν ἡμῖν ὄφελος τῆς γνώσεώς ἐστιν ἐκείνης· οὐ γὰρ δύναταί τι τῶν εἰρημένων ἡμῖν ἐνθεῖναι παθῶν. πρὸς γὰρ τοὺς τότε κατέχοντας λογισμοὺς διατιθέμεθα. καὶ τοιαῦτα πάθη B πάσχομεν, οἷα δρᾷν ἐκεῖνοι δύνανται. τούτου χάριν ὁ τοιοῦτος ἐπενοήθη τύπος· τοῦτο μὲν οὐ λόγοις μόνον σημαίνων, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ὄψιν ἄγων ἅπαντα· τοῦτο δέ, διὰ πάσης τῆς ἱερουργίας φαινόμενος· ἵν' ἐκείνῳ μὲν εἰς τὰς ψυχὰς εὐκολώτερον δράσῃ, καὶ οὐ θεωρία ψιλὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάθος ἡμῖν ἐντεθῇ, ὡς ἂν τῆς φαντασίας διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐναργέστερον ἡμῖν τυπουμένης· ἐκείνῳ δὲ μὴ δῷ τῇ λήθῃ χώραν, μηδ' ἐάσῃ πρὸς ἄλλο τρέψαι τὸν λογισμόν, ἕως ἐπ' αὐτὴν ἀγάγοι τὴν τράC πεζαν, καὶ οὕτω γέμοντες τῶν ἐννοιῶν τούτων, καὶ τὴν μνήμην ἀκμάζουσαν ἔχοντες, τῶν ἱερῶν μεταλαμβάνωμεν μυστηρίων, ἁγιασμὸν ἐπεισάγοντες ἁγιασμῷ, τῷ τελεστικῷ τὸν τῆς θεωρίας, καὶ μεταμορφούμενοι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν τὴν ἁπασῶν μεγίστην ἀπὸ τῆς ἐλάττονος. καὶ οὕτως μὲν ὁ νοῦς τῆς ὅλης ἱερουργίας ὡς ἐν κεφαλαίῳ. ἐξῆς δὲ ἄνωθεν αὐτὴν θεωρητέον ὡς οἷόν τε κατὰ μέρος. πρῶτον μὲν τὰς προτελείους εὐχάς, καὶ ἱερολογίας, καὶ ᾠδὰς ἱεράς, καὶ ἀναγνώσεις. ἔπειτα τὸ ἔρD γον αὐτό, τὸ ἱερόν, αὐτὴν τὴν θυσίαν. μετὰ δὲ τοῦτο τὸν ἁγιασμόν, ὃν δι' αὐτῆς ἁγιάζονται Χριστιανῶν ψυχαί, καὶ ζώντων, καὶ τεθνηκότων. ἔτι δέ, καὶ τὰς ἐπὶ τούτοις τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἱερέως πρὸς Θεὸν ᾠδὰς καὶ εὐχάς, εἴ τι τούτων ἐπισκέψεως καὶ θεωρίας δεῖταί τινος. πρὸ δὲ πάντων, καὶ ἐν πᾶσι, τὴν διὰ πάσης τῆς τελετῆς φαινομένην τοῦ σωτῆρος οἰκονομίαν τί τῶν ἐκείνης, διὰ τίνος τῶν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τελουμένων σημαίνεται.

ΚΕΦΑΛ. β'.

E Διὰ τί μὴ ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τίθεται τὰ τίμια δῶρα.

ΑΡΧΗ δὲ ἡμῖν ἔστω τῶν ἐν τῇ προθέσει τελουμένων, καὶ λεγομένων ἡ θεωρία, καὶ τούτων αὐτῶν τῆς προσαγωγῆς καὶ τῆς δωροφορίας. διὰ τί γὰρ οὐκ εὐθὺς εἰς τὸ θυσιαστήριον ἄγεται καὶ θύεται, ἀλλὰ πρῶτον ὡς δῶρα ἀνατίθεται τῷ Θεῷ; ὅτι προσήγοντο μὲν θυσίαι τῷ Θεῷ παρὰ τῶν παλαιῶν, ζώων ἀλόγων σφαγαί, καὶ αἵματα· προσήγοντο δὲ καὶ δῶρα,

quemad-

ὥσπερ τὰ χρυσᾶ σκεύη ἢ ἀργυρᾶ. τὸ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀμφότερα φαίνεται ἔχον. καὶ γὰρ θυσία μὲν, γέγονεν ὕστερον, ὅτε ἐσφάγη ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ πατρός· ἀνέκειτο δὲ ἐξ ἀρχῆς τῷ Θεῷ, καὶ δῶρον ἦν αὐτῷ τίμιον, καὶ ὡς προσληφθὲν ὡς ἀπαρχὴ τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ διὰ τὸν νόμον, ὅτι πρωτότοκος ἦν. τούτου χάριν τὰ νῦν προσαγόμενα δι' ὧν τὸ σῶμα ἐκεῖνο σημαίνεται, οὐκ εὐθὺς εἰς τὸ θυσιαστήριον ἄγεται καὶ θύεται· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὕστερον, πρότερον δὲ ἀνατίθεται, καὶ δῶρα τίμια τῷ Θεῷ, καὶ γίνεται, καὶ καλεῖται· οὕτως ὁ Χριστὸς ἐποίησεν. ὅτε γὰρ ἄρτον καὶ οἶνον ταῖς χερσὶ λαβὼν ἀνεδείκνυτο τῷ Θεῷ, καὶ πατρὶ, ὡς δῶρα ταῦτα προσάγων αὐτῷ, καὶ ἀνατιθεὶς ἀνεδείκνυ. καὶ πόθεν δῆλον; ἐξ ὧν ἡ ἐκκλησία ποιεῖ, καὶ δῶρα ταῦτα καλεῖ. οὐ γὰρ ἂν ἐποίει, εἰ μὴ Χριστὸν ἔγνω τοῦτο ποιήσαντα. ἤκουσε γὰρ αὐτοῦ κελεύσαντος, τοῦτο ποιεῖτε· καὶ οὐκ ἂν ἀνομοίως αὐτὸν ἐμιμήσατο.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι τὰ δῶρα ταῦτα, τῷ Θεῷ ἀνατίθεται, ὡς ἀπαρχαὶ ζωῆς ἀνθρωπίνης.

ΑΛΛΑ τί τὸ σχῆμα τῶν δώρων; καρπῶν ἀπαρχὰς οἱ παλαιοὶ προσέφερον, ἢ ποιμνίων, ἢ βουκολίων, ἢ ἄλλων κτήσεων. ἡμεῖς δὲ ὡς ἀπαρχὰς τῆς ἡμετέρας ζωῆς τῷ Θεῷ ἀφιεροῦμεν ταῦτα τὰ δῶρα τροφὴν ἀνθρωπίνην ὄντα· δι' ἧς σωματικὴ ζωὴ συνέστηκε· καὶ οὐ συνέστηκε μόνον διὰ τῆς τροφῆς ἡ ζωὴ, ἀλλὰ καὶ σημαίνεται δι' αὐτῆς. συνεφάγομεν γὰρ καὶ συνεπίομεν αὐτῷ μετὰ τὴν ἀνάστασιν περὶ τοῦ Χριστοῦ οἱ ἀπόστολοι ἔλεγον· ἵνα δείξωσιν ὅτι ζῶντα αὐτὸν εἶδον· καὶ ὁ Κύριος ὃν ἀνέστησε νεκρὸν, τούτῳ δοθῆναι φαγεῖν ἐκέλευσεν, ἵνα τῇ τροφῇ τὴν ζωὴν ἀποδείξῃ. ὥστε οὐδὲν ἀπεικὸς τὸν ἀπαρχόμενον τῆς τροφῆς, δοκεῖν αὐτῆς ἀπάρχεσθαι τῆς ζωῆς· ἀλλ' ἴσως εἴποι τις ἂν ὅτι καὶ πάντα σχεδὸν τὰ παρὰ τῶν παλαιῶν τῷ Θεῷ προσαγόμενα, τρέφειν ἐδύνατο τὸν ἄνθρωπον. καρποὶ γὰρ ἦσαν ἐφ' οἷς οἱ γεωργοὶ πονοῦσι, καὶ ζῶα τῶν ἐδωδίμων. τί οὖν; πάντα ἐκεῖνα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἦσαν ἀπαρχαί; οὐδαμῶς. οὐδὲν γὰρ ἐκείνων ἰδίως ἀνθρωπίνη τροφή. κοινὴ γὰρ καὶ τῶν ἄλλων ζώων. τὰ μὲν πτηνῶν καὶ ποηφάγων, τὰ δὲ σαρκοφάγων. ἀνθρώπινον γὰρ ἐκεῖνο λέγομεν, ὃ μόνῳ διαφέρει ἀνθρώπῳ· τὸ δὲ κατασκευῆς ἄρτου δεηθῆναι ὥστε φαγεῖν, καὶ μηχανήσασθαι οἶνον ὥστε πιεῖν, ἀνθρώπου μόνου ἴδιον. καὶ τὸ μὲν εἶδος τῆς δωροφορίας τοιοῦτον.

A quemadmodum vaſa aurea vel argentea. Corpus autem Chriſti etiam vtraque habere videtur. Etenim ſacrificium quidem poſterius extitit, quando pro gloria patris eſt interfectus: dedicatus autem erat & oblatus Deo ab initio, & donum erat ipſi pretioſum, & tanquam adſumptum vt noſtri generis primitię, & propter legem, quòd erat primogenitus. Ea de cauſa, quæ nunc offeruntur, per quæ corpus illud ſignificatur, non ſtatim ad altare ducuntur & ſacrificantur, ſed hoc quidem fit poſtea, priùs autem Deo dedicantur, & dona pretioſa Deo, & fiunt, & vo- B cantur. Ita fecit Chriſtus Quando enim panem & vinum manibus acceptum oſtendit Deo & Patri, tanquam dona, ea Deo offerens & dedicans, oſtendit. Et vndenam hoc conſtabit? Ex eo quòd Eccleſia hoc facit, & ea dona vocat. Non enim id faceret, niſi Chriſtum hoc feciſſe ſciret. Audiuit enim ipſum iubentem; Hoc facite: & non diſſimiliter eum eſſet imitata.

Cap. III.

Quòd hæc dona Deo offeruntur tanquam vitæ humanæ primitiæ.

SED quænam eſt figura donorum? Fructuum primitias offerebant antiqui, vel pecorum, vel armentorum, vel aliarum poſſeſſionum: Nos autem, tanquam vitæ noſtrę primitias, hæc dona Deo conſecramus, vt quę ſunt humanum nutrimentum, per quod corporea vita conſtat: & non conſtat ſolùm per nutrimentum vita, ſed etiam per ipſum ſignificatur. Vnà enim cum eo comedimus & bibimus, poſt reſurrectionem dicebant de D Chriſto Apoſtoli, vt oſtenderent, quòd viuentem ipſum viderent, & Chriſtus, quem excitauit, mortuo iuſſit dari quod comederet, vt nutrimento vitam oſtenderet. Quamobrem eſt ſatis probabile eum qui nutrimento veſci incipit, videri ipſam vitam inchoare. Sed dixerit fortaſſe quiſpiam, quòd etiam omnia ferè quæ ab antiquis Deo offerebantur, poterant hominem alere: erant enim fructus, pro quibus agricolæ terram colunt, & animalia eſculenta. Quid ergo? E illáne omnia erant vitæ humanæ primitiæ? Nequaquam, nihil enim illorum eſt propriè nutrimentum humanum: commune eſt enim aliorum animalium: hæc quidem, volucrum & eorum quæ herba veſcuntur: illa verò ferarum, quæ carnem deuorant. Humanum enim illud dicimus, quod ad ſolum hominem pertinet: confectione autem panis opus habere vt comedat, & vinum conficere, vt bibat, eſt ſolius hominis proprium. Et hæc quidem eſt forma donorum oblationis.

Cap. IV.

Cur conſentaneum vt vitæ humanæ primitiæ eſſent hæc dona.

A QVæ eſt autem cauſa, & quæ ratio, quamobrem oporteat nos primitias vitæ Deo hæc dona offerre? Quòd Deus vitam nobis pro his muneribus remuneratur: & par erat munus à remuneratione non omnino diſcrepare, ſed aliquid cognatum habere, & illius exiſtentis vitæ ipſum quoque eſſe quodammodo vitam, & maximè, quo- B niam ipſe eſt & doni legiſlator, & remunerationis ſuppeditator, qui iuſtè iudicat, & omnia lance & ſtatere ponderat. Ipſe iuſſit panem & vinum offerre. Ipſe pro eis retribuit panem viuentem, & calicem vitæ æternæ. Vnde quemadmodum Apoſtolis pro piſcatione piſcationem reddidit, pro piſcatione piſcium, piſcationem hominum: & diuiti, qui de regno interrogauerat, pro terrenis diuitiis cœleſtes diuitias pollicitus eſt: at contra hîc, quibus vitam æternam erat daturus (dico autem viuificum ſuum C corpus & ſanguinem) eis offerre iuſſit ea quę breuis & momentaneæ vitæ cauſæ ſunt, vt pro vita, vitam reciperemus, pro temporali, æternam: & gratia, gloriæ ſit retributio, & noſtri miſericordia, habeat aliquid iuſtitiæ: & impleatur illud eloquium: Ponam miſericordiam meam in ſtatere. Et hoc non ſolùm fit in hoc ſacramento, ſed etiam in baptiſmo, & vitam vita commutamus, & illam quidem prodigimus, hanc verò pro illa accipimus.

D Sed vitæ quidem profuſio, mors eſt in quadam imagine & pictura, reſurrectio autem eſt vera vita. Quia enim Seruator, qui & mortuus erat & reſurrexerat, nouam ſuam vitam nobis quoque voluit impertiri: iuſſit nos etiam ex hoc magno dono ipſi aliquid offerre. Et quid hoc eſt? imitari eius mortem. Et quomodo? cùm corpus in aqua, tanquam in ſepulchro, abſconderimus, & hoc ter oſtenderimus, tanquam iam mortis & ſepulchri nos ſocios acceperit, noua ſua vita dignatur. Et hæc quidem ita habent.

E

Cap. V.

Cur non totus panis offertur, ſed pars quæ ſciſſa eſt.

POrrò autem illud etiam notandum eſt, quamnã ob cauſam, non panes ſimpliciter, ſed quem ipſe Sacerdos ex eis abſcindit, hoc & donũ facit, & Deo offert, & ad altare allatum cõſecrat. Et hoc eſt proprium oblationis. Alia enim dona, ij qui poſſidebant, ea ab iis quę erant eiuſdem generis ſeparabant,

ΚΕΦΑΛ. δ.

Διὰ τί εἰκὸς ἦν ἀπαρχὰς ἀνθρωπίνης ζωῆς εἶναι ταῦτα τὰ δῶρα.

Τίς γὰρ τὸ αἴτιον, καὶ τίς ὁ λόγος καθ᾽ ὃν ἐχρῆν ἡμᾶς ἀπαρχὰς ζωῆς τῷ Θεῷ τὰ δῶρα ταῦτα προσάγειν; ὅτι ζωὴν ἡμῖν ὁ Θεὸς ἀντιδίδωσι τούτων τῶν δώρων. καὶ ἦν εἰκὸς τῇ ἀντιδόσει τὴν δόσιν μὴ παντελῶς ἀπᾴδειν, ἀλλ᾽ ἔχειν τι συγγενές· καὶ ζωῆς οὔσης ἐκείνης, ζωὴν καὶ αὐτὴν εἶναι τρόπον τινά, καὶ μάλιστα ὅτι ὁ αὐτός ἐστι, καὶ τῆς δόσεως νομοθέτης, καὶ τῆς ἀντιδόσεως χορηγός, ὁ δικαίως κρίνων, καὶ πάντα ζυγῷ τιθεὶς, καὶ σταθμῷ. αὐτὸς ἐκέλευσεν ἄρτον καὶ οἶνον προσάγειν, αὐτὸς ἀντιδίδωσι τούτων ἄρτον ζῶντα, καὶ ποτήριον ζωῆς αἰωνίου. ὅθεν καθάπερ τοῖς ἀποστόλοις, ἁλείαν ἀντέδωκεν ἁλείας, τῆς τῶν ἰχθύων τὴν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῷ ἐπερωτήσαντι πλουσίῳ περὶ τῆς βασιλείας, ἀντὶ πλούτου γηΐνου τὸν οὐράνιον ἐπηγγείλατο πλοῦτον· οὕτως ἀνάπαλιν ἐνταῦθα, οἷς ζωὴν αἰώνιον ἔμελλε δώσειν (λέγω δὲ τὸ ζωοποιὸν αὐτοῦ σῶμα καὶ τὸ αἷμα) τούτοις προσφέρειν ἐκέλευσεν ἐπικήρου ζωῆς ἀφορμάς· ἵνα ζωῆς ἀντιλάβωμεν ζωήν, τῆς προσκαίρου τὴν αἰωνίαν, καὶ ἡ χάρις ἀμοιβὴ δόξῃ, καὶ ὁ ἀμέτρητος ἔλεος, ἔχῃ τι καὶ δικαιοσύνης· καὶ τὸ λόγιον ἐκεῖνο πληρωθῇ, θήσω τὴν ἐλεημοσύνην μου εἰς σταθμούς. καὶ οὐκ ἐπὶ τοῦ μυστηρίου τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος τοῦτο γίνεται· καὶ ζωὴν ἀλλαττόμεθα ζωῆς, καὶ τὴν μὲν, προδίδομεν, τὴν δ᾽ ἀντ᾽ ἐκείνης λαμβάνομεν. ἀλλ᾽ ἡ μὲν προδοσία τῆς ζωῆς, ὁ θάνατος ἐν εἰκόνι τινὶ καὶ γραφῇ· ἡ δὲ ἀναβίωσις, ζωή ἐστιν ἀληθής. ἐπεὶ γὰρ ἀποθανὼν ὁ σωτήρ, καὶ ἀναστάς, τῆς νέας αὐτοῦ ζωῆς καὶ ἡμῖν ἠθέλησε μεταδοῦναι, ἐκέλευσέ τι τοῦ μεγάλου τούτου δώρου, καὶ ἡμᾶς προσφέρειν αὐτῷ. καὶ τί τοῦτο; τὸ μιμεῖσθαι τὸν αὐτοῦ θάνατον. καὶ τίνα τρόπον; ἐν ὕδατι τὸ σῶμα κρύψαντας καθάπερ ἐν τάφῳ· καὶ τοῦτο τρὶς ἐπιδειξαμένους ὡς ἤδη τοῦ θανάτου καὶ τῆς ταφῆς λαβὼν κοινωνούς, τῆς καινῆς αὐτοῦ ζωῆς ἀξιοῖ. καὶ ταῦτα μὲν οὕτω.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Διὰ τί δὴ μὴ ὁλόκληρος ἀνατίθεται ἄρτος, ἀλλὰ τμῆμα;

Κἀκεῖνο δὲ ἐπισημειώσασθαι χρή, τί δή ποτε μὴ τοὺς προσενεχθέντας ἄρτους ἁπλῶς, ἀλλ᾽ ὃν αὐτὸς ὁ ἱερεὺς αὐτῶν ἀποτέμνει, τοῦτον καὶ δῶρον ποιεῖται καὶ ἀνατίθησι τῷ Θεῷ, καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσάγων ἱερουργεῖ. καὶ τοῦτο τῆς Χριστοῦ προσαγωγῆς ἴδιον. τὰ γὰρ ἄλλα δῶρα, οἱ κεκτημένοι μὲν τῶν ὁμογενῶν ἀφώριζον,

καὶ εἰς τὸν ναὸν ἦγον, καὶ ταῖς χερσὶν ἐνετίθεσαν τῶν ἱερέων· οἱ δὲ ἱερεῖς ἐδέχοντο καὶ ἀνετίθεσαν ἢ ἔθυον, ὅ,τι ἔδει γενέσθαι τῶν προσενεχθέντων ἑκάστῳ. Τὸ δὲ Κυριακὸν σῶμα ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἱερέως καὶ ἀφωρίσθη τῶν ὁμοφυῶν, καὶ προσηνέχθη, καὶ ἀνελήφθη, καὶ ἀνετέθη Θεῷ, καὶ τελευταῖον ἐτύθη. αὐτὸς μὲν γὰρ ἐξεῖλεν ἑαυτὸν τοῦ ἡμετέρου φυράματος, ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἀφελών· αὐτὸς δὲ τῷ Θεῷ δῶρον ἔδωκεν, ἐν τοῖς κόλποις αὐτὸ θεὶς τοῦ πατρὸς, ὡς ἂν τῶν κόλπων ἐκείνων αὐτὸς μηδέ ποτε χωρισθεὶς, ἀλλ' ἐκεῖ καὶ τοῦτο κτίσας καὶ προσθέμενος, ὥστε ἅμα τε πλασθῆναι, καὶ δεδομένον Θεῷ εἶναι. τελευταῖον καὶ ἐπὶ τὸν σταυρὸν αὐτὸς ἤγαγε καὶ ἔθυσε. διὰ τοῦτο τὸν μέλλοντα ἄρτον εἰς ἐκεῖνο μεταβάλλειν τὸ σῶμα, ὁ αὐτὸς ἱερεὺς καὶ ἀποκόπτει τῶν ὁμοφυῶν, καὶ ἀνατίθησι τῷ Θεῷ θεὶς ἐν τῷ ἱερῷ πίνακι, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὸ θυσιαστήριον ἄγων θύει.

A & in templum afferebant, & in manibus ſacerdotum ponebant: Sacerdotes autem ſuſcipiebant & offerebant vel ſacrificabant, vel quicquid aliud fieri oportebat, ex iis quę oblata erant.

Corpus autem Domini ab eo ipſo Sacerdote, & ab iis quæ erant eiuſdem generis, ſeparatum, & ablatum, & aſſumptum, & Deo dedicatum, & poſtremò ſacrificatum eſt. Ipſe enim ſeipſum à noſtra maſſa ſeparans, ſeparauit Dei filius. Ipſe autem donum Deo dedit, ponens id in ſinu patris, vtpote
B ab illo ſinu ipſe nunquam ſeparatus, ſed illi etiam hoc acquirens & apponens, vt ſimul ac formatum eſſet, Deo quoque eſſet datum: poſtremò autem ipſe quoque in crucem egit & ſacrificauit: propterea panem mutandum in ipſum corpus, ipſe Sacerdos & ab iis quæ ſunt eiuſdem generis & naturæ abſcindit, & Deo offert, ponens in ſacra tabula, & poſtea ad altare allatum ſacrificat.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Διὰ τί ἐν τῷ ἄρτῳ τυποῖ ὁ ἱερεὺς τὸ τοῦ Χριστοῦ πάθος.

C

Ὁ μὲν οὖν ἀποτμηθεὶς ἄρτος, ἕως ἐν τῇ προθέσει κεῖται, ἄρτος ἐστὶ ψιλός· τοῦτο μόνον λαβὼν τὸ ἀνατεθῆναι Θεῷ, καὶ γενέσθαι δῶρον· ὅτε σημαίνει τὸν Χριστὸν κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐκείνην ἐξ ἧς ἐγένετο δῶρον. Ἐγένετο δὲ ἐξ αὐτῆς γεννήσεως καθάπερ εἴρηται, ὅτι καὶ κατὰ τὴν γένεσιν δῶρον ἦν, κατὰ τὸν νόμον, ἐπεὶ πρωτότοκος ἦν. ὅτι δὲ τὰ ὕστερον γενόμενα ἐν ἐκείνῳ τῷ σώματι πάθη διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, ὁ σταυρὸς καὶ ὁ θάνατος, προετυπώθη πρότερον τοῖς ἀρχαίοις. τούτου χάριν καὶ ὁ ἱερεὺς ἐνταῦθα πρὶν ἀγαγεῖν εἰς τὸ θυσιαστήριον τοὺς ἄρτους, καὶ θῦσαι, τοὺς τύπους ἐκείνους πρότερον πειρᾶται δεῖξαι ἐν αὐτῷ. καὶ τίνα τρόπον; ἐν ὅσῳ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὁλοκλήρων ἄρτων ἀφαιρούμενος ποιεῖται δῶρον τὸ τοῦ Κυρίου πάθος, καὶ τὸν θάνατον ἐν αὐτῷ γράφει, καθάπερ ἐν πίνακι· καὶ πάντα ὅσα ποιεῖ, τὰ μὲν κατὰ χρείαν, τὰ δὲ ἐξεπίτηδες, εἰς τὴν σημασίαν ταύτην βιάζεται· καὶ ἔστι τὰ γινόμενα τηνικαῦτα, τῶν Χριστοῦ παθῶν, καὶ τοῦ θανάτου πρακτικὴ διήγησις. τοῦτο δὲ ἀρχαῖον ἔθος ἦν, καὶ πρακτικῶς ἐνίοτε, καὶ διηγεῖσθαι, καὶ παραινεῖν, καὶ προφητεύειν. καὶ γὰρ ὁ προφήτης, δηλῶσαι βουλόμενος τὴν τῶν Ἑβραίων αἰχμαλωσίαν, ἔδησεν ἑαυτόν. καὶ Ἄγαβος ὕστερον, τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐποίησε, σημαίνων τὰ τοῦ Παύλου δεσμά. καὶ πατέρα τινά φασι θεοφόρων ἐρωτηθέντα τί ἐστι μοναχὸς, ἀποκρίνασθαι μὲν μηδὲν, τὸ δὲ ἱμάτιον περιδυθέντα, καταπατῆσαι. καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Κυρίου θάνατον, καὶ τὴν ὅλην οἰκονομίαν οἱ παλαιοὶ οὐ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις, αὐτοὶ ἐμήνυον, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐμάνθανον,

CAP. VI.

Cur in pane effingit Sacerdos paſſionem Chriſti.

ABSCISSVS ergo panis, donec in propoſitione ſitus eſt, panis purus & ſimplex, qui nihil aliud accepit, niſi quòd Deo eſt dedicatus, & donum effectus, quando etiam ſignificat Chriſtũ in illa ætate ex qua donum factus eſt. Factus eſt autem ab ipſa natiuitate quemadmodum priùs dictum eſt, quòd etiam propter natiuitatem donum erat ſecundùm legem, quia erat primogenitus. Quia autem, quæ poſtea facta ſunt in il-
D lo corpore paſſiones propter ſalutem noſtrã, crux & mors, antiquis priùs figuratæ ſunt: ea de cauſa etiam Sacerdos hîc priuſquam panem ad altare afferat & ſacrificet, illos typos & figuras priùs in ipſo conatur oſtendere. Et quomodo? interea dum ipſum à panibus integris auferens, facit donum, Domini paſſionem & mortem in eo ſcribit, veluti in tabula: & omnia quæcumque facit, partim quidẽ ad vſum pertinẽtia, partim verò de induſtria facta, ad hanc ſignificationem deducuntur: & ſunt ea quæ tunc fiunt, ſalutarium paſſionum & mortis actiua narratio. Hic erat autẽ
E mos antiquus, & actiuè nonnunquam & narrabant, & ſuadebant & prædicabant: Etenim Propheta cùm vellet oſtendere Hebręorum captiuitatẽ, ſeipſum ligauit: & Agabus poſtea hoc ipſum fecit, ſignificans Pauli vincula. Dicunt etiam quendam ex diuinis patribus, rogatum quid eſt Monachus, nihil quidem reſpondiſſe, ſed qua indutus erat veſtẽ exutã conculcaſſe. Porro autem ipſam Domini mortem, & à Chriſto ſuſceptę carnis œconomiam, veteres nõ ſolùm verbis, ſed etiam factis, & ipſi ſignificabant, & à Deo diſcebant.

Cuiuſmodi erat mare, quod virga ſcindebatur; & rubus, qui in flamma ardebat; & Iſaac, qui à patre ad cædem ducebatur: & alia per quæ ab initio ſignificabatur myſterium. Sacerdos etiam ea videtur facere, quæ de illo nouit ſacrificio, & verbis narrans, & factis oſtendens, quoad eius fieri poteſt, vt in ea materia oſtendatur: propemodum dicēs; Ita venit ad paſſionem Dominus, ita mortuus eſt, ita in latere punctus eſt, ita à puncto latere ſanguis & aqua tunc illa effuſa eſt. Et hæc facit, primùm quidem, vt oſtendat, ſicut dixi, quòd huius veritatis & rerum typi, & ſcripturæ quædam antè præceſſerunt, & præſignificauerunt hominibus: quemadmodum ipſe priuſquam panem ad altare afferat & ſacrificet, ea quæ ad ſacrificium pertinent, in ipſo deſcribit.

Deinde oſtendens quòd hic panis feſtinat mutari in illum verum panem crucifixum, ſacrificatum: præter hæc autem omnia, quoniam mortem Domini oportet annunciare: vt nullum modum annuntiationis & narrationis prætermittat, ad quam innumerabilia ora non ſufficerent, eam & verbis & factis recenſet.

Cap. VII.

Quid eſt Domini recordatio.

ET primùm pane accepto, à quo oportet ſacrum panem abſcindere, dicit; In recordationem Domini & Dei & Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti, ex illius præcepto. Hoc enim, inquit, facite in meam recordationem. Et non de pane illo hoc ſolùm dicit, ſed de vniuerſo quod celebratur myſterio, vt qui hinc ſacrū operari incipiat. Nam etiam Dominus poſtquam vniuerſum myſterium peregit, hoc dictum ſubiunxit: Hoc facite in meam recordationem. Sed quænam eſt hæc recordatio? & quomodo in rei ſacræ celebratione Domini meminimus, quid agentis, quomodo ſe habentis? dico autem, quid de ipſo reputantes, quid narrantes? an quòd mortuos ſuſcitauit, & cæcis viſum dedit, & ventos increpauit, & ex paucis panibus ad ſatietatem millia aliquot nutriuit, quæ eum & Deum eſſe, & omnia poſſe oſtenderunt? Nequaquam: ſed ea potiùs quæ videntur ſignificare imbecillitatem, crucem, paſſionem, mortem, in his nos iuſſit facere eius commemorationem. Et vndénam hoc ſcire poſſumus? Ita intellexit Paulus, qui quę eius ſunt, optimè nouit.

Ad Corinthios enim ſcribens de myſterio, cùm narraſſet Dominum dixiſſe; Hoc facite in meam recordationem, ſubiunxit: Quoties enim panem hunc comederitis, & de calice biberitis, mortem Domini annuntiabitis. Hoc ipſe etiam Dominus oſtendit in traditione ſacramenti.

A ἐξ ἣν ἡ τεμνομένη ῥάβδῳ θάλασσα, καὶ ἡ θάλλουσα ἐν φλογὶ βάτος, καὶ ὁ ἐπὶ τὴν σφαγὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀγόμενος Ἰσαάκ, καὶ τὰ ἄλλα δι᾽ ὧν ἐσημαίνετο τὸ μυστήριον ἐξ ἀρχῆς· ταῦτα καὶ ὁ ἱερεὺς φαίνεται ποιῶν, ἅπερ περὶ τῆς θυσίας οἶδεν ἐκείνης, καὶ λόγοις διηγούμενος, καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων δεικνὺς, ὡς δυνατὸν ἐν τοιαύτῃ ὕλῃ τοιαῦτα δεικνῦναι· μονονουχὶ λέγων, οὕτως ἐπὶ τὸ πάθος ἦλθεν ὁ Κύριος, οὕτως ἀπέθανε, οὕτως ἐκεντήθη τὴν πλευρὰν, οὕτως ἀπὸ τῆς κεντηθείσης πλευρᾶς, τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ ἐξεχύθη τότε ἐκεῖνο. καὶ ταῦτα ποιεῖ, πρῶτον μὲν ἵνα δείξῃ, καθάπερ εἶπον, ὡς τῆς ἀληθείας B ταύτης καὶ τῶν πραγμάτων, τύποι καὶ γραφαί τινες ἡγήσαντο πρότερον, καὶ προεσήμαινον τοῖς ἀνθρώποις· ὥσπερ αὐτὸς πρὶν εἰσαγαγεῖν τὸν ἄρτον εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ θῦσαι, τὰ τῆς θυσίας ἐν αὐτῷ γράφει.

Ἔπειτα δηλῶν, ὡς ὁ ἄρτος οὗτος εἰς ἐκεῖνον ἐπείγεται μεταβληθῆναι τὸν ἀληθινὸν ἄρτον, τὸν ἐσταυρωμένον, τὸν τεθυμένον· παρὰ πάντα δὲ ταῦτα, ἐπεὶ τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου δεῖ καταγγέλλειν, ἵνα μηδένα τρόπον ἀγγελίας καὶ διηγήσεως παραλίπῃ, πρὸς ὃν μυρίων ἔδει στομάτων ἡμῖν, καὶ λογικῶς αὐτὸν διηγεῖται καὶ πρακτικῶς. C

ΚΕΦΑΛ. ζ΄.

Τί ἐστι τοῦ Κυρίου ἀνάμνησις.

ΚΑΙ πρῶτον, ἄρτον λαβόμενος, ἀφ᾽ οὗ δεῖ τὸν ἱερὸν ἀποκόπτειν ἄρτον, εἰς ἀνάμνησιν, φησὶ, τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ἐκείνου παραγγελίαν. τοῦτο μὲν, φησὶ, ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· καὶ οὐ περὶ τοῦ ἄρτου ἐκείνου τοῦτο λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ πάσης τελετῆς, ὡς ἂν ἐν τελευταίῳ ἱερουργίας ἀρχόμενος. D ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος μετὰ τὸ τελέσαι τὸ μυστήριον ἅπαν, τοῦτον ἐπήγαγε τὸν λόγον. τοῦτο ποιεῖτε εἰς ἐμὴν ἀνάμνησιν. ἀλλὰ τίς ἡ ἀνάμνησίς ἐστιν αὕτη; καὶ πῶς ἐν τῇ τελετῇ μεμνησόμεθα τοῦ Κυρίου; τί ποιοῦντος καὶ πῶς ἔχοντος; λέγω δὲ τίνα περὶ αὐτοῦ ἀναλογιζόμενοι, τί διηγούμενοι; ἄρα ὅτι νεκροὺς ἀνέστησε, καὶ τυφλοῖς ἀνέδωκε βλέπειν, καὶ ἀνέμοις ἐπετίμησε, καὶ ἐξ ὀλίγων ἄρτων εἰς κόρον ἔθρεψε μυριάδας; ἃ Θεὸν αὐτὸν ἀπέδειξε, καὶ πάντα δυνάμενον; οὐδαμῶς· ἀλλὰ E μᾶλλον τὰ δοκοῦντα σημαίνειν ἀσθένειαν, τὸν σταυρὸν, τὸ πάθος, τὸν θάνατον, ἐν τούτοις ἡμᾶς τὴν ἀνάμνησιν αὐτοῦ ποιεῖσθαι ἐκέλευσε. καὶ πόθεν δῆλον; οὕτως ἐνόησε Παῦλος, ὁ τὰ ἐκείνου καλῶς εἰδώς. γράφων γὰρ Κορινθίοις περὶ τοῦ μυστηρίου, καὶ διηγησάμενος ὅτι ὁ Κύριος εἶπε, τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, ἐπήγαγεν· ὁσάκις γὰρ ἐσθίετε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλετε. τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐνέφηνεν ἐν τῇ παραδόσει τοῦ μυστηρίου.

A εἰπὼν γὰρ· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τοῦτο τὸ αἷμά μου, οὐ θαύματα αὐτοῖς προσέθηκε, εἰπὼν τὸ, νεκροὺς ἀνέστησα, τὸ, λεπροὺς ἐκαθάρισα. ἀλλὰ τί; τὸ πάθος μόνον, καὶ τὸν θάνατον, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον. καὶ τίς ὁ λόγος, ὅτι μὴ τῶν θαυμάτων, ἀλλὰ τῶν παθῶν μέμνηται; ὅτι ταῦτα ἐκείνων ἀναγκαιότερα· τοσούτου ὅσον τὰ μὲν ποιητικὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν εἰσί, καὶ χωρὶς τούτων, οὐκ ἦν ἀναστῆναι τὸν ἄνθρωπον. τὰ πάθη λέγω, ἐκεῖνα δὲ, ἀποδεικτικὰ μόνον. ἐγίνετο γὰρ τὰ θαύματα, ἵνα πιστωθῇ ὁ Κύριος, ὡς αὐτὸς ἀληθῶς ὁ σωτήρ ἐστι. B

A Cùm enim dixiſſet: Hoc eſt corpus meum, Hic eſt ſanguis meus: non adiecit eis miracula, dicens, quòd mortuos ſuſcitauit, quod leproſos mundauit. Sed quid? Paſſionem ſolùm & mortem: Quod pro vobis frangitur. Qui pro vobis effunditur. Et quænam eſt ratio, quòd non miraculorum, ſed paſſionum meminit? Quoniam hæ ſunt illis tanto magis neceſſariæ, quòd hæ quidem ſunt noſtræ ſalutis efficientes, & ſine his minimè poſſit homo reſurgere, paſſiones, inquam: illa autem tantùm demonſtrant. Fiebant enim miracula, vt crederetur Dominus eſſe verè Seruator. B

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ τῶν ἐν τῷ ἄρτῳ τελουμένων.

ΕΠΕΙ τοίνυν τὸν τρόπον τοῦτον δεῖ ποιεῖσθαι τοῦ Κυρίου τὴν ἀνάμνησιν, διὰ τοῦτο εἰπὼν ὁ ἱερεὺς, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου, ἐπάγει τὰ δηλοῦντα τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον. τὸν γὰρ ἄρτον ἀποκόπτων, τὴν περὶ τοῦ σωτηρίου πάθους ἐπιλέγει τῶν παλαιῶν C προφητειῶν. ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη (καὶ τὰ ἑξῆς) καὶ ῥήματι, καὶ πράγματι κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτὸς διηγούμενος. τὴν γὰρ τοῦ ἄρτου τομὴν κατὰ χρείαν ποιῶν, ἵνα ἐξέλῃ τὸ δῶρον, τὴν αὐτὴν καὶ παράδειγμα ποιεῖται τοῦ προκειμένου, εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου ἀποχώρησιν τοῦ Κυρίου, εἰς τὴν ἐπὶ τὸν πατέρα διὰ τοῦ θανάτου ὁδὸν, αὐτὴν αἰχμαλωτίζων· καθάπερ αὐτὸς εἴρηκεν· ἀφίημι τὸν κόσμον, καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα. καὶ ἐπεὶ πολλάκις πηγνὺς τὸ σιδήρειον, εἶτα ἀποκόπτει τὸν ἄρτον, εἰς τοσαῦτα διαιρεῖ τὸν προφητικὸν λόγον· ἕκαστον τοῦ λόγου μέ- D ρος, ἐφαρμόζων ἑκάστῳ μέρει τομῆς· ἵνα δείξῃ, τοῦ λόγου τὸ ἔργον ἐξήγησιν εἶναι· ὅτι καθάπερ οὗτος ὁ ἄρτος, ἐπὶ τῷ ἀνατεθεῖναι τῷ Θεῷ καὶ ἱερουργηθεῖναι τοῦ ὁμοφυοῦς ἀποδιῃρέθη, οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἀπεχώρησε τῶν ἀνθρώπων, ὧν διὰ φιλανθρωπίαν ἐκοινώνησε φύσει, καὶ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἤρθη ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ· καὶ τὰ ἑξῆς τῆς προφητείας προσθεὶς, καὶ τὸν ἄρτον θεὶς ἐν τῷ ἱερῷ πίνακι, ἐκεῖνα ποιεῖ, καὶ λέγει, E δι᾽ ὧν αὐτή ἡ θυσία, καὶ ὁ τοῦ κυρίου θάνατος καταγγέλλεται. θύεταί φησιν ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. ταῦτα λέγει καὶ ποιεῖ τοῦ θανάτου τὰ δηλοῦντα τὸν τρόπον. σταυρὸν γὰρ ἐν τῷ ἄρτῳ χαράττει, καὶ οὕτω μηνύει πῶς ἡ θυσία γέγονεν, ὅτι διὰ τοῦ σταυροῦ· μετὰ δὲ τοῦτο, καὶ ὡς ἐπὶ τὰ δεξιὰ μέρη κεντεῖ τὸν ἄρτον, τὴν πληγὴν τῆς πλευρᾶς ἐκείνης διηγούμενος, τῇ τοῦ ἄρτου πληγῇ.

CAP. VIII.

De ijs quæ in pane fiunt.

QVONIAM ergo oportet hoc modo facere Domini commemorationem, propterea cùm dixit Sacerdos, in recordationem Domini, ſubiungit ea quæ ſignificant crucem, & mortem. C Panem enim abſcindens, veterem de ſalutari paſſione refert Prophetiam: Sicut ouis ad cædem ductus eſt (& cætera) & verba, & facta: quantum ipſe poteſt, narrans. Nam cùm panem ad hunc vſum ſecet, vt donum eximat, hoc ipſum etiam facit exemplum propoſiti: ad ſignificandum receſſum Domini à mundo in viam quæ eſt ad patrem, per mortem, eam captiuam abducentis, ſicut ipſe dixit: Relinquo mundum, & vado ad patrem: & quia ſæpè figens ferrum, deinde ſcindit panem, in tot partes diuidit ſermonem Propheti- D cum, vnamquamque partem ſermonis accommodans vnicuique parti ſectionis, vt oſtenderet ſermonis munus eſſe narrationem: quia ſicut hic panis, ad hoc vt Deo offeratur & conſecretur, ab eo quod eſt eiuſdem generis & naturæ, ſeparatus eſt: ita etiam Dominus ab hominibus ſeceſſit, quorum naturæ per ſuam humanitatem fuit particeps: & tanquam ouis ad cædem ductus eſt: & eo modo ſublata eſt de terra vita eius: & adiectis E iis quæ ſequuntur in Prophetia, cùm panem in ſacra tabula ſtatuit, ille facit & dicit, per quæ ipſum ſacrificium, & mors Domini annunciatur. Sacrificatur, inquit, Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Hæc dicit & facit quæ declarant modum mortis. Crucem enim in pane imprimit, & ita indicat quomodo ſacrificium factũ eſt, nempe per crucem. Poſt hoc etiam ad dexteras partes panem pungit, illius lateris ictum narrans per percuſſionem panis,

A Propterea enim etiam ferriculum quod percutit, vocat lanceam, & ipſe habet factum inſtar lanceæ, vt illam lanceam in memoriam reuocet, & ita facto ea narrans, etiam hiſtoriæ verba legit. Et vnus militum, inquit, lancea latus eius pupugit. Similiter etiam ſanguinem & aquam quæ illinc fluxit, & verbo narrat, & facto oſtendit: Infundens quidem in ſacrum calicem vinum & aquam: ſubiungens autem illud: Et ſtatim exiit ſanguis & aqua. Et hæc quidem, recordatio Domini, & mortis eius narratio.

B

Cap. IX.

Cur Dominus hoc iuſſit facere in ſui recordationem.

SED quanam de cauſa hæc iuſſit, & ad quid reſpiciens, hanc recordationem à nobis exegit? Ne ingrati & immemores eſſemus. Eſt enim benefactoribus ab iis qui beneficio affecti ſunt, quædam gratiæ relatio, eorum meminiſſe, & eorum per quæ beneficio affecti ſunt. C Huius autem conſeruandæ memoriæ homines multas rationes excogitarũt, ſepulchra, ſtatuas, columnas, dies feſtos & celebres, certamina: quorum omnium vnum eſt inſtitutum, non ſinere vt viri præclari & præſtanti virtute, obliuioni mandẽtur. Tale eſt etiam quod dicit Seruator: Alij quidem alia obliuionis quærunt remedia, vt recordentur eorum qui ipſos beneficio affecerũt: vos autem in meam recordationem hoc facite: & quemadmodum ciuitates, fortium virorum per quos victoriam aſſecutæ ſunt, vel qui eis ſalutem attulerunt, aut res earum D rectè geſſerunt, columnis inſcribunt: ita etiam his donis nos mortem Domini adſcribimus, in qua vniuerſa ſita fuit aduerſus malignum victoria. Et per ſtatuas quidem, ciuitates ſolùm habent figuram corporis benefactorum: nos autem ab hac oblatione non habemus figurã corporis, ſed ipſum corpus eius qui ſe geſſit fortiſſimè. Hoc ipſum etiã antiquis conſtituit, vt in figura facerent, id quod nunc eſt in rerum veritate. Id enim erat Paſcha: & agni occiſio, in memoriam reuocat cædis illius ouis, & ſanguinis qui ſeruauit Hebræis in Ægypto primogenita. Et hæc quidem eſt ratio recordationis.

E

Cap. X.

Quænam poſt commemorationem in oblatione dicuntur: & quòd donorum oblatio, eadem & gratias agit, & ſupplex petit.

SACERDOS autem adhuc facit oblationem, & vniuſcuiuſque panis ex iis qui offeruntur, partem auferens, facit ſacrum donum, non eadem dicens,

A διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ πλῆττον σιδήρεον λόγχην καλεῖ, καὶ εἰς σχῆμα λόγχης αὐτὸ ἔχει πεποιημένον, ἵνα κἀκείνης ἀναμιμνήσκῃ τῆς λόγχης· καὶ οὕτως ἔργῳ ταῦτα διηγούμενος, καὶ τοὺς λόγους τῆς ἱστορίας ἀναγινώσκει. καὶ εἷς τῶν στρατιωτῶν φησί, λόγχῃ αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἔνυξεν. ὁμοίως καὶ τὸ ῥεῦσαν ἐκεῖθεν αἷμα, καὶ ὕδωρ, καὶ λόγῳ διηγεῖται, καὶ ἔργῳ δείκνυσιν, ἐγχέων μὲν εἰς τὸ ἱερὸν ποτήριον οἶνον καὶ ὕδωρ, (καὶ ταῦτα μὲν, ἀνάμνησις τοῦ Κυρίου) ἐπιλέγων τε καὶ ἐκεῖνο τὸ ῥῆμα, καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ.

B

ΚΕΦΑΛ. θʹ.

Διὰ τί ὁ κύριος ἐκέλευσε ποιεῖν τοῦτο εἰς τὴν αὐτοῦ ἀνάμνησιν.

ΑΛΛΑ τίνος ἕνεκα ταῦτα ἐκέλευσε, καὶ πρὸς τί βλέπων τὴν ἀνάμνησιν ταύτην ἀπῄτησε παρ' ἡμῶν; ἵνα μὴ ἀγνωμονήσωμεν. ἀμοιβὴ γάρ τις ἐστὶ παρὰ τῶν εὖ παθόντων τοῖς εὐεργέταις, τὸ μεμνῆσθαι αὐτῶν, καὶ τῶν ἔργων ὧν εὖ πεπόνθασι. C καὶ ταύτης τῆς μνήμης πολλὰς ἀφορμὰς ἐπενόησαν οἱ ἄνθρωποι, τάφους, ἀνδριάντας, στήλας, ἑορτάς, πανηγύρεις, ἀγῶνας· ὧν πάντων ἐστὶν ἓν ἔργον, τοῖς ἀγαθοῖς τῶν ἀνδρῶν μὴ λήθης παραδοθῆναι βυθοῖς. τοιοῦτον καὶ τὸ τοῦ σωτῆρος, ἄλλοι μὲν, ἄλλα φησὶ λήθης φάρμακα ζητοῦσιν, ὑπὲρ τοῦ μεμνῆσθαι τῶν εὖ πεποιηκότων αὐτούς. ὑμεῖς δὲ, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν τοῦτο ποιεῖτε· καὶ ὥσπερ ταῖς στήλαις τῶν ἀριστέων αἱ πόλεις προσαναγράφουσι τὰς νίκας δι' ὧν ἐσώθησαν, ἢ ἄμεινον ἔπραξαν· οὕτω τοῖς δώροις τούτοις ἡμεῖς, παραγράφομεν τὸν θάνατον D τοῦ κυρίου, ἐν ᾧ πᾶσα γέγονεν ἡ κατὰ τοῦ πονηροῦ νίκη· καὶ διὰ μὲν τῶν εἰκόνων πόλεις, τὸν τύπον μόνον τοῦ σώματος ἔχουσι τῶν εὐεργετῶν. ἡμεῖς δὲ ἀπὸ τῆς προσαγωγῆς ταύτης, οὐ τὸν τύπον τοῦ σώματος ἔχομεν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἀριστέα αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ ἀριστέως. τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο, καὶ ἐν τοῖς παλαιοῖς ἐνομοθέτησεν, ἐπὶ τῶν τύπων ποιεῖν, ὃ νῦν ἐπὶ τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων ἐκέλευσε. τοῦτο γὰρ ἦν τὸ πάσχα, καὶ ἡ σφαγὴ τοῦ ἀμνοῦ, ἀνάμνησις τῆς σφαγῆς τοῦ προβάτου, καὶ τοῦ αἵματος τοῦ διασεσωκότος ἐν Αἰγύπτῳ τοῖς Ἑβραίοις τὰ πρωτότοκα. καὶ οὕτως μὲν, ὁ τῆς ἀναμνήσεως τρόπος.

E

ΚΕΦΑΛ. ιʹ.

Τίνα μετὰ τὴν ἀνάμνησιν ἐπιλέγεται τῇ προσαγωγῇ, καὶ ὅτι ἡ προσαγωγὴ τῶν δώρων εὐχαριστήριός ἐστι καὶ ἱκετήριος ἡ αὐτή.

Ο ΔΕ ἱερεὺς τὴν προσαγωγὴν ἔτι ποιεῖται. καὶ τῶν προσενεχθέντων ἑκάστου μέρος ἀφαιρούμενος, ἱερὸν ποιεῖται δῶρον, οὐ τὰ αὐτὰ λέγων,

καὶ ποιῶν, ἃ ἀπ' ἀρχῆς, δι' ὧν ὁ θάνατος ἐσημαίνετο τοῦ κυρίου. ὅτι ἅπαξ εἰρημένα, περὶ πάσης τελετῆς εἰρῆσθαι νοοῦνται. πᾶσα γὰρ ἡ προσαγωγὴ τῶν δώρων, εἰς ἀνάμνησιν γίνεται τοῦ κυρίου. καὶ διὰ πάσης ὁ αὐτοῦ καταγγέλλεται θάνατος. τίνα δὲ τὰ ἐπιλεγόμενα; εἰς δόξαν τῆς παναγίου τοῦ Θεοῦ μητρὸς· εἰς πρεσβείαν τοῦδε τοῦ ἁγίου, ἢ τοῦδε· εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ψυχῶν ζώντων ἢ τεθνηκότων. καὶ τί ταῦτα βούλεται; εὐχαριστίαν πρὸς τὸν Θεὸν, ἱκεσίαν, τὰς ἀφορμὰς, τὰ αἴτια τῆς τῶν δώρων προσαγωγῆς. ἔχει γὰρ οὕτως· οὐδὲν δῶρον δίδοσθαι μάτην, εἴτε Θεὸν θεραπεύειν, εἴτε τοὺς ἀνθρώπους χαρίζεσθαι δεῖ· ἀλλ' ἀγαθοῦ τινὸς ἕνεκα, ἢ γενομένου, ἢ ἐλπιζομένου. ἢ γὰρ ὑπὲρ ὧν ἐλάβομεν, ἀμειβόμεθα τὸν εὐεργέτην δώροις, ἢ τῶν μήπω γενομένων ἡμῖν, ἵνα τύχωμεν, τὸν δοῦναι δυνάμενον θεραπεύομεν. ταῦτα δὲ τὰ δῶρα, καὶ ἀμφοτέρων ἕνεκα τῷ Θεῷ προσαγόμενα φαίνεται, καὶ ὅτι ἐλάβομεν, καὶ ἵνα λάβωμεν, καὶ εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ, καὶ ἱκετεύοντες αὐτόν· εὐχαριστοῦντες ὑπὲρ ὧν πεπόνθαμεν, ἱκετεύοντες ἵν' εὖ πάθωμεν· ὥστε τὰ αὐτὰ δῶρα εἶναι καὶ εὐχαριστήρια, καὶ ἱκέσια. ἀλλὰ τίνα τὰ ἤδη δοθέντα ἡμῖν ἀγαθά; τίνα δὲ τὰ ζητούμενα; τὰ αὐτὰ πάντως, ἄφεσις ἁμαρτιῶν, βασιλείας κληρονομία. ταῦτα γὰρ αὐτὸς ἐκέλευσε περὶ πάντων αἰτεῖσθαι, ταῦτά ἐστιν ἅπερ ἔλαβεν ἡ ἐκκλησία ἤδη, ταῦτα καὶ ὑπὲρ ὧν ἱκετεύει. καὶ τίς ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἔτυχε τῶν ἀγαθῶν τούτων; τίς δὲ καθ' ὃν οὔπω τετύχηκε, καὶ ἵνα τύχῃ, τοῦ Θεοῦ δεῖται; τετύχηκε πρῶτον, ὅτι δύναμιν ἐδέξατο πρὸς αὐτά. καὶ γὰρ ἔλαβεν ἐξουσίαν, τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, καὶ τοῦτο κοινόν ἐστι δῶρον Χριστιανοῖς ἅπασι διὰ τοῦ θανάτου ἡμῖν γενόμενον τοῦ Σωτῆρος. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ βάπτισμα τὸ θεῖον, καὶ τὰ ἄλλα μυστήρια δι' ὧν εἰσποιούμεθα τῷ Θεῷ, καὶ βασιλείας οὐρανῶν γινόμεθα κληρονόμοι. ἔπειτα καὶ αὐτῆς ἐκληρονόμησεν ἐνεργείᾳ τῆς βασιλείας ἐν μυρίοις τῶν ἑαυτῆς οἰκετῶν, οὓς ἀποικίαν ἀπέστειλεν εἰς τὸν οὐρανόν, οὓς ἐκκλησίαν πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, ὁ μακάριος Παῦλος ἐκάλεσεν. οὕτω μὲν τῶν μεγάλων τούτων ἡ ἐκκλησία τετύχηκεν ἀγαθῶν. διὰ δὲ τοὺς ἐπιτρέχοντας τῶν τέκνων αὐτῆς, ἐπὶ τὸ βραβεῖον, καὶ ἁπλῶς τοὺς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ζῶντας, ὧν τὸ πέρας ἄδηλον, καὶ τοὺς ἀπελθόντας, οὐ μετὰ πάνυ χρηστῶν καὶ βεβαίων ἐλπίδων, τούτου χάριν, μέμνηται μὲν τοῦ θανάτου τοῦ κυρίου· μέμνηται δὲ καὶ τῶν ἀπελθόντων ἁγίων· μέμνηται δὲ τῶν μήπω τελείων, ὑπὲρ μὲν ἐκείνων εὐχαριστουμένη, ὑπὲρ δὲ τούτων ἱκετευομένη. ὥστε τὰ μὲν πρῶτα τῆς προσαγωγῆς,

A & faciens quæ ab initio, per quæ mors Domini ſignificabatur: quia quæ ſemel dicta ſunt, de vniuerſo myſterio dicta eſſe intelliguntur. Omnis enim donorum oblatio fit in recordationem Domini, & per id vniuerſum mors eius annuntiatur. Quænam etiam ſunt quæ recitantur? In gloriam ſanctiſſimæ Dei matris, ad honorem huius vel illius ſancti. in peccatorum remiſſionem, animarum vel viuorum, vel mortuorum. Et quid hæc ſibi volunt? Gratiarum apud Deum actionem, ſupplicationis materiam & occaſionem, B cauſam donorum oblationis. Ita enim habet: Nullum donum fruſtra datnr, ſiue Deum colere, ſiue hominibus gratificari oportet, ſed alicuius boni gratia, quod vel factum eſt, vel ſperatur. Vel enim pro iis quæ accepimus, benefactori donis gratiam referimus: vel ſi nulla adhuc fuerint, eum qui dare poteſt, vt aſſequamur, colimus & obſeruamus. Hæc autem dona, propter vtrumque Deo offerri videntur, & quia accepimus & vt accipiamus, & Deo gratias agentes & ei C ſupplicantes. Gratias agentes, pro beneficiis quæ accipimus: ſupplicantes, vt accipiamus. Dona itaque, & in gratiarum actione, & in ſupplicatione verſantur: Sed quænam ſunt quæ iam nobis data ſunt: quæ verò quæruntur? Eadem omnino, remiſſio peccatorum, regni hæreditas: hæc enim ipſe iuſſit peti ante omnia. Ea ſunt quæ iam accepit Eccleſia, ea ſunt & pro quibus ſupplicat. Et quis eſt modus, quo hæc bona iam aſſecuta eſt, & quis, quo nondum aſſecuta eſt, & vt aſſequatur orat? D Primum quidem aſſecuta eſt, & ad ea poteſtatem accepit. Etenim accepit poteſtatem vt filij Dei fierent, & hoc eſt ſolum commune donum, quod Chriſtianis omnibus per mortem Seruatoris datum eſt. Hoc eſt enim diuinum baptiſma, & alia ſacramenta, per quæ à Deo adoptamur, & regni cœlorum hæredes efficimur. Deinde ipſius quoque regni actu fuit hæres, in innumerabilibus, qui ſunt ex ſuo choro, quos in cœli miſit coloniam, quos primogenitorum in cœlis deſcriptorum Eccleſiam vocauit beatus Paulus. Ita ergo Eccleſia hæc magna E bona eſt conſecuta. Propter ſuos autem filios, qui adhuc currunt ad brauium, &, vt ſemel dicam, eos qui in hac vita adhuc viuunt, quorum eſt finis incertus, & eos qui exceſſerunt non cum bona firmâque & ſtabili ſpe, regnum nondum eſt aſſecuta: ea de cauſa meminit quidem mortis Domini: meminit autem ſanctorum, quibus plena ſua obtigit perfectio: meminit & eorum qui nondum perfecti ſunt: pro illis quidem agens gratias, pro his verò ſupplicans. Quare primæ quidem oblationis partes,

A & etiam ſecundæ verſantur in agendis gratiis: quæ autem conſequuntur, in ſupplicatione, in recordatione Domini, in gloria beatæ ſuæ matris, in interceſſione ſanctorum. Gratias, inquit, agimus quòd morte tua vitæ portas nobis aperuiſti, quòd matrem ex nobis accepiſti, quòd tãtam gloriam homo eſt aſſecutus, quòd habemus interceſſores qui ſunt eiuſdem gentis, & iis qui ſunt eiuſdem nobiſcum generis tãtam libertatem impertiſti. Illud enim, in gloriam & interceſſionem idem eſt, quod pro gloria & pro interceſſione, quemadmodum & illud, In remiſſionem peccatorum, idem eſt quod pro remiſſione peccatorum. Illud autem, Pro aliquo, habet duplicem ſignificationem. Vel enim pro præſenti, vel pro eo quod ſperatur. Beatæ autem virginis gloriam, & ſanctorum interceſſionem & libertatem, quis neſcit eſſe bona præſentia? Pro præſentibus autem bonis dona offerre, nihil aliud eſt quàm manifeſta gratiarum actio. Præterea autem & illud, In recordationem Domini, per ea quę priùs dicta ſunt, euaſit manifeſtum ſignificare quandam erga ipſum pro morte ſua retributionem & gratiarum actionem. Propterea enim ante omnia in donorum oblatione hęc verba dicuntur, quòd mors illa nobis cauſa fuit omnium bonorum. Vltimo autem loco facit ſupplicationem, petens remiſſionem peccatorum, & requiem animarum, & alia huiuſmodi. Hoc eſt enim grati animi, non quid opus ſit ſtatim dicere, nec quod deeſt poſtulare: ſed potiùs ea quæ iam accepimus primùm memoria repetentes, pro eis illi gratias agere, & illum gloria afficere, & ſic iis quæ ſunt nobis neceſſaria, Dei gloriam præferre.

ÇAP. XI.

Cur dona cooperiuntur: & de iis quæ dicuntur.

QVIA autem, quæ in pane dicta & facta ſunt, per quæ mors Domini ſignificabatur, nihil aliud ſunt quàm typus & figura: panis autem adhuc panis manſit, neque quidquam aliud accepit quàm vt Deo donum eſſet, & ideo fert typum Dominici corporis in prima ætate, quoniam illud quoque ab initio donum fuit, vt antè dictum eſt: ea de cauſa miracula quæ in illo facta ſunt, cùm recenter eſſet natus, & adhuc in præſepi poſitus, ſacerdos in pane recitat & oſtendit. Super enim imponens Aſteriſcum qui dicitur, ſeu ſtellulam: Et ecce, inquit, ſtella veniens ſtetit ſupra, vbi erat puer. Deinde & quæ multis antè ſeculis de ipſo à Prophetis dicta, Deo conuenientia: ne propter carnem, & id quod apparet, homines de ea parua & diuinitate indigna exiſtimarent: Verbo Domini cœli firmati ſunt:

καὶ ἔτι τὰ δεύτερα, εὐχαριστήρια, τὰ δὲ μετ᾽ ἐκεῖνα, ἱκεσία εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου, εἰς δόξαν τῆς μακαρίου αὐτοῦ μητρὸς, εἰς πρεσβείαν τῶν ἁγίων. εὐχαριστοῦμέν σοι, φησιν, ὅτι τῷ θανάτῳ σου, τὰς τῆς ζωῆς πύλας ἡμῖν ἀνέῳξας· ὅτι μητέρα παρ᾽ ἡμῶν ἔλαβες, ὅτι τοσαύτης δόξης ἔτυχεν ἄνθρωπος, ὅτι πρεσβευτὰς ἔχομεν ὁμοφύλους, καὶ τοῖς ὁμογενέσιν ἡμῶν, τοσαύτης μετέδωκας παῤῥησίας. τὸ γὰρ εἰς δόξαν, καὶ εἰς πρεσβείαν, τοῦτό ἐστι, τὸ ἕνεκα τῆς δόξης, καὶ τῆς πρεσβείας· ὥσπερ καὶ τὸ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ταυτόν ἐστι τῷ, ἕνεκα τῆς B ἀφέσεως, * διπλῆν ἔχει τὴν σημασίαν. καὶ γὰρ ἕνεκα παρόντος, ἢ ἕνεκα ἐλπιζομένου. τὴν δὲ τῆς μακαρίου παρθένου δόξαν, καὶ τὴν τῶν ἁγίων πρεσβείαν καὶ παῤῥησίαν, τίς οὐκ οἶδεν ὅτι παρόντος ἐστὶ ἀγαθοῦ; τὸ δὲ παρόντων ἀγαθῶν χάριν δῶρα προσάγειν, οὐδὲν ἕτερον, ἢ εὐχαριστία σαφής; ἔτι δὲ καὶ τὸ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου διὰ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων, ἐφάνη δῆλον· ἀμοιβήν τινα πρὸς αὐτὸν, τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ εὐχαριστίαν σημαῖνον. διὰ τοῦτο γὰρ πρὸ πάντων ἐν τῇ προσαγωγῇ τῶν δώρων, ταῦτα λέγεται τὰ ῥήματα. C ὅτι ὁ θάνατος ἐκεῖνος, αἴτιος ἐγένετο τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν πάντων. ὕστατα δὲ πάντων, ποιεῖται τὴν ἱκεσίαν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ ψυχῶν ἀνάπαυσιν, καὶ τὰ τοιαῦτα αἰτούμενος. τοῦτο γὰρ εὐγνωμοσύνης, τῷ Θεῷ ἐντυγχάνοντας, μὴ τὴν χρείαν εὐθὺς λέγειν, μηδὲ τὸ ἐλλεῖπον ζητεῖν· ἀλλὰ μᾶλλον ὧν ἤδη λαβόντες ἔχομεν πρότερον μεμνημένους, εὐχαριστεῖν καὶ δοξολογεῖν, καὶ οὕτω πρὸ τῶν ἀναγκαίων ἡμῖν τὴν τοῦ Θεοῦ ποιεῖσθαι δοξολογίαν.

D

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Διὰ τί συγκαλύπτεται τὰ δῶρα· καὶ περὶ τῶν ἐπιλεγομένων.

ΕΠΕΙ δὲ τὰ ἐν τῷ ἄρτῳ εἰρημένα καὶ πεπραγμένα, δι᾽ ὧν ὁ θάνατος ἐσημαίνετο τοῦ Κυρίου γραφὴν ἠδύνατο μόνον καὶ τύπον· ὁ δὲ ἄρτος ἔμεινεν ἄρτος ὤν, τοῦτο μόνον λαβὼν, τὸ γενέσθαι δῶρον τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τοῦτο τύπον φέρει τοῦ Κυριακοῦ σώματος, κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν, ὅτι κἀκεῖνο ἐξ ἀρχῆς E δῶρον ἦν, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται· τούτου χάριν τὰ ἐν ἐκείνῳ γινόμενα θαύματα, ἄρτι τεχθέντι, καὶ ἐν τῇ φάτνῃ ἔτι κειμένῳ, ὁ ἱερεὺς ἐπιλέγει τοῖς ἄρτοις, καὶ ἐπιδείκνυσι. τὸν γὰρ λεγόμενον ἀστερίσκον ἐπιθεὶς αὐτῷ, καὶ ἰδοὺ, φησιν, ὁ ἀστὴρ ἐλθὼν ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον· ἔτι δὲ καὶ τὰ πόῤῥωθεν εἰρημένα τοῖς προφήταις περὶ αὐτοῦ Θεῷ πρέποντα· ἵνα μὴ διὰ τὴν σάρκα καὶ τὸ φαινόμενον, ἄνθρωποι μικρὰ περὶ αὐτοῦ, καὶ ἀνάξια περὶ αὐτοῦ θεότητος ὑποπτεύσωσι. Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν.

ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο· ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ· καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ πληρουμένη ἡ γῆ. καὶ ταῦτα λέγει, καὶ καλύπτει τὰ δῶρα, τὸν ἄρτον δηλονότι καὶ τὸ ποτήριον, πέπλοις τιμίοις, καὶ θυμιᾷ πανταχόθεν. καὶ γὰρ συνεκαλύπτετο μέν τέως, ἡ τοῦ σεσαρκωμένου Θεοῦ δύναμις, ἕως τοῦ καιροῦ τῶν θαυμάτων, καὶ τῆς ἐξ οὐρανοῦ μαρτυρίας· ἀλλ' οἱ λέγειν εἰδότες περὶ αὐτοῦ, ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο, καὶ τὰ εἰρημένα πάντα Θεοπρεπῆ· καὶ ἐπεγίνωσκον αὐτὸν, καὶ ὡς Θεὸν ἔσεβον, καὶ τὸ περὶ αὐτὸν σκέπασμα ἐζήτουν. καὶ ταῦτα αἰνιττόμενος ὁ B ἱερεὺς, κεκαλυμμένοις ἐπιλέγει τοῖς δώροις· σκέπασον ἡμᾶς ἐν τῇ σκέπῃ τῶν πτερύγων σου, καὶ θυμιᾷ πανταχόθεν. ταῦτα οὕτως εἰπὼν καὶ τελέσας, καὶ εὐξάμενος τὰ τῆς ἱερουργίας ἅπαντα κατὰ σκοπὸν ἀπαντῆσαι αὐτῷ, εἰς τὸ θυσιαστήριον ἔρχεται, καὶ στὰς παρὰ τῆς ἱερᾶς τραπέζης τῆς ἱερουργίας ἄρχεται.

A Dominus regnauit, decorem indutus eſt. Operuit cœlos virtus eius, & ſapientia cum plena eſt terra. Et hæc dicit, & tegit panem & calicem pretioſis peplis, & vndique ſuffumigat. Etenim tunc tegebatur quidem Dei incarnati potentia vſque ad tempus miraculorum, & teſtimonium de cœlo. Sed qui hæc de eo loqui ſciebant, Dominus regnauit, decorem indutus eſt, & omnia quæ dicta ſunt Deum decentia: & ipſum agooſcebant, & vt Deum colebant, & quod in eo erat, integumeotum quærebant. Et hæc tacitè ſignificans Sacerdos, tectis donis, dicit: Tege nos integumento alarum tuarum, & ſuffumigat vndique. Hæc cùm ſic dixit, & fecit, & orauit vt omnia huius quod peragitur ſacri, ſibi ritè & ex inſtituto ſuccedant, venit ad altare, & ſtans ante ſacram menſam, incipit ſacrificium.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ δοξολογίας.

C

ΚΑΙ πρῶτον ἁπάσης τῆς ἱερολογίας ἐστὶν ἀρχὴ τῆς δοξολογίας· εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἡ πρὸς Θεὸν ἔντευξις, εὐχαριστία ἐστὶ, δοξολογία, ἐξομολόγησις, αἴτησις. πρώτη δὲ πασῶν ἡ δοξολογία, μάλιστα μὲν ὅτι τοῦτο οἰκετῶν εὐγνωμόνων τῷ δεσπότῃ προσιόντων, μὴ τὰ ἑαυτῶν πρῶτον ἄγειν εἰς μέσον· ἀλλ' ἅπερ μόνον ἐστὶ καθαρῶς τοῦ δεσπότου. τοιοῦτον δὲ ἡ δοξολογία· ὁ μὲν γὰρ αἰτῶν, τὰ ἑαυτοῦ καλλίω βουλόμενος ποιῆσαι, αἰτεῖ· καὶ ὁ ἐξομολογούμενος κακῶν ἀπαλλαγῆναι ζητῶν, ἑαυτὸν περιβλέπει. D καὶ εὐχαριστῶν δῆλόν ἐστιν, ὅτι τοῖς ἰδίοις ἀγαθοῖς χαίρων εὐχαριστεῖ· ὁ δὲ δοξολογῶν, ἑαυτὸν ἀφεὶς, καὶ τὰ ἑαυτοῦ πάντα, αὐτὸν δι' αὐτὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ δόξαν, τὸν δεσπότην δοξολογεῖ· ἔπειτα καὶ αὐτὴ ἡ φύσις, καὶ τὸ εἰκὸς τοῦ πράγματος ἐνταῦθα πρώτην ἀπαιτεῖ τὴν δοξολογίαν. εὐθὺς γὰρ τῷ Θεῷ προσερχόμενοι, τὸ ἀπείρατον τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὸ μέγεθος καταvoοῦμεν· ᾧ θαῦμα, καὶ ἔκπληξις καὶ τὰ τοιαῦ- E τα ἀκολουθεῖ. τοῦτο δὲ ἡ δοξολογία. προϊόντες δὲ, τὴν αὐτοῦ χρηστότητα, καὶ δοξολογίαν, καὶ φιλανθρωπίαν, ᾧ ἀκολουθεῖ ἡ εὐχαριστία· μετὰ τοῦτο, τὴν ὑπερβολὴν αὐτοῦ τῆς χρηστότητος, καὶ τὸν πλοῦτον τῆς φιλανθρωπίας διασκοποῦμεν. ταύτης ὑπερβολῆς καὶ τούτου τοῦ πλούτου σημεῖον, ποιούμενοι πρῶτον, καὶ ἱκανὸν, τὴν ἡμῶν αὐτῶν πονηρίαν, ὅτι τοιοῦτοις οὖσι, εὐεργετῶν οὐ διαλείπει. τοῦτο γὰρ

Cap. XII.

De glorificatione in principio.

SACRIFICIVM autem incipit à glorificatione. Benedictum eſt regnum Patris & Filij & Spiritus ſancti. Quæ ad Deum fit allocutio, eſt gratiarum actio, glorificatio, confeſſio, petitio. Prima autem omnium eſt glorificatio, maximè quidem, quòd peccatorum grati animi eſt, ad Dominum accedentes non ſua ſtatim in medium adducere, ſed quæ ſolius Domini purè ſunt. Tale quid autem eſt glorificatio. Qui enim petit; ſua volens pulchriora facere, * ſeipſum prædicat: & qui gratias agit, elarum eſt quòd propriis boois gaudens, ei qui illa ſuppeditat, gratias agit. Qui autem glorificat, ſeipſo dimiſſo & ſuis omnibus, ipſum propter ipſum, & ipſius Domini potentiam & gloriam glorificat. Præterea, ipſa etiam natura & rei probabilitas, hic primam glorificationem exigit. Protinus enim ad Deum accedentes, acceſſibilem eius gloriam, & potentiam & magnitudioem mente cogitamus, quod quidem, admiratio & obſtupefactio, & quæ ſunt eiuſmodi conſequuotur, hoc autem glorificatio neceſſariò ſequitur. Procedentes autem, eius benignitatem & humanitatem diſcimus: quod conſequitur gratiarum actio. Poſt hoc, inſignem eius benignitatem & humanitatis diuitias conſideramus, noſtram improbitatem illius ſufficiens eſſe ſignum ducentes: quòd cùm tales ſimus, nos beneficiis afficere nunquam ceſſet. Hoc enim

ſignum, etiam ante alia, nos docet quàm eſt benignus & humanus Deus, quòd in nobis, quòd ante ipſos oculos. Noſtrorum autem malorum apud Deum meminiſſe, hoc eſt quod nominatur confeſſio. Quartum autem, petitio. Conſentaneum enim eſt confidere, quòd illa quorum egemus, petentes, ea conſequemur, poſt eas conſiderationes, in quibus Dei in nos benignitatem & humanitatem ediſcimus. Qui enim iis qui mali adhuc erant, bonus fuit, quidnam erit mutans, & quòd primi peccata dixerint, iuſtificatis, conuenienter ei quod à Propheta dictum eſt? Dic primus peccata tua, vt iuſtificeris. In compellando ergo Deo, primum locum habet glorificatio Quapropter ante omnes preces & omne ſacrificium ſacerdos glorificat Deum. Cur ergo ter Deum glorificans effatur, & non ſingulariter? Non enim benedictus Deus, vel benedictum Dei regnum, ſed diuiſim per perſonas: Benedictum Dei regnum, Patris & Filij & Spiritus ſancti. Quia per primam Chriſti incarnationem didicerunt homines, quòd tres perſonæ Deus eſt. Huius autem Domini incarnationis myſterium ſunt ſacra quæ celebrantur. Vnde in eorum exordiis oportebat Trinitatem reſplendere, & prædicari. Poſt glorificationem autem, introducit petitionem dicens, In pace Dominum oremus: Illud enim, Quid oremus vt oportet, neſcimus: & ne multa & ſuperuacanea loquamur, docens nos quæ orationes faciẽdæ ſunt: & primò docet modum, nempe quòd in pace orare oportet. Quid ergo poſt glorificationem ſtatim iuſſit petere eos, qui neque priùs confeſſi ſunt, neque Deo gratias egerunt? Quia dum pacem dixit, illa etiam comprehendit, ſi quis velit exactè conſiderare. Neque enim qui non eſt contentus iis quæ ſibi in vita eueniunt, poteſt in ſe pacem habere, ſed qui eſt gratus & in omnibus agit gratias, vt præſcribit lex beati Pauli: nec qui non habet puram conſcientiam: fieri autem non poteſt vt ſit pura conſcientia ſine confeſſione. Qui ergo orat cum pace, gratias agentem & confitentem priùs habuit animam. Ad hæc autem etiam petitio quam faciunt, eos & gratias agentes & cõfitentes oſtendit. Quid enim petunt? miſericordiam. Hæc autem eſt petitio eorum qui rei aguntur, qui quando omni ſui defendendi ratione ablata, nihil poſſunt dicere quo ſe iuſtificent, & cauſam ſuam tueantur: hanc vocem poſtremò ad iudicem emittunt, non iure, ſed ex eius clementia ea quibus indigent aſſequi expectãtes. Hoc autem eſt eorum qui multam quidem iudicis eſſe benignitatem, & clementiã, magnam autem eſſe ſuam improbitatem vtrumque teſtatur. Quorum hoc quidem eſt confeſſionis, illud verò gratiarum actionis.

A τὸ σημεῖον, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἡμᾶς διδάσκει, ὅσον ἐστὶ φιλάνθρωπος ὁ Θεός, ὅτι ἐγγύτερον, ὅτι ἐν ἡμῖν, ὅτι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν. τὸ δὲ μεμνῆσθαι τῶν ἡμετέρων κακῶν πρὸς τὸν Θεόν, τοῦτό ἐστιν ὃ ἐξομολόγησις ὀνομάζεται. τέταρτον δέ, ἡ αἴτησις. ἀκόλουθον γὰρ θαρρεῖν, ὡς ὧν δεόμεθα, αἰτούμενοι, τευξόμεθα μετὰ τοὺς λογισμοὺς ἐν οἷς τὴν περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ χρηστότητα καὶ φιλανθρωπίαν καταμανθάνομεν. ὁ γὰρ πονηροῖς οὖσιν ἔτι, γενόμενος ἀγαθός, τίς ἂν γένοιτο μεταβαλλομένοις; καὶ διὰ τὸ εἰπεῖν πρότερον τὰς ἁμαρτίας, δικαιωθεῖσι, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ προ-

B φήτου· λέγε σὺ πρῶτον τὰς ἁμαρτίας σου, ἵνα δικαιωθῇς; οὕτω πρώτην ἔχει τάξιν τῶν πρὸς Θεὸν ἐντεύξεων ἡ δοξολογία. διὰ τοῦτο πρὸ πάσης εὐχῆς, καὶ ἱερουργίας, ὁ ἱερεὺς δοξολογεῖ τὸν Θεόν. τί οὖν τὸ τριττὸν ἐπιφημίζει τοῦ Θεοῦ καὶ οὐ τὸ ἑνιαῖον; οὐ γάρ, εὐλογητὸς ὁ Θεός, ἢ εὐλογημένη ἡ βασιλεία, ἀλλὰ τοῖς προσώποις διῃρημένως· εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὅτι διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου πρῶτον ἐμάνθανον οἱ ἄνθρωποι, ὡς εἴη τρία πρόσωπα ὁ Θεός. ταύτης δὲ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου μυσταγωγία ἐστὶ τὰ

C τελούμενα· ὅθεν ἐν τοῖς προοιμίοις αὐτῶν ἔδει προλάμπειν καὶ κηρύττεσθαι τὴν τριάδα. Μετὰ δὲ τὴν δοξολογίαν εἰσάγει τὴν αἴτησιν, λέγων, Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. τὸ γάρ, τί προσευξόμεθα καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν· καὶ ἵνα μὴ βαττολογῶμεν, διδάσκει ἡμᾶς ἃ δεῖ περὶ τῆς εὐχῆς. καὶ πρῶτον τὸν τρόπον ὅτι ἐν εἰρήνῃ εὔχεσθαι δεῖ. τί οὖν μετὰ τὴν δοξολογίαν εὐθὺς αἰτεῖσθαι ἐκέλευσεν, οὔτε ἐξομολογησαμένους πρότερον, οὔτε εὐχαριστήσαντας τῷ

D Θεῷ; ὅτι ἐν τῷ εἰπεῖν τὴν εἰρήνην, κἀκεῖνα περιέλαβεν, εἴ τις ἀληθῶς ἐθέλει σκοπεῖν. οὔτε γὰρ ὁ ἀπαρεσκόμενος τοῖς συμβαίνουσιν αὐτῷ κατὰ τὸν βίον, δύναται εἰρήνην ἐν ἑαυτῷ ἔχειν. ἀλλ' ὁ εὐγνώμων καὶ ἐν παντὶ εὐχαριστῶν κατὰ τὸν τοῦ μακαρίου Παύλου νόμον· οὔτε ὁ μὴ συνειδὸς ἔχων καθαρόν· συνειδὸς δὲ καθαρόν, χωρὶς ἐξομολογήσεως, ἀμήχανον εἶναι. ὥστε μετ' εἰρήνης εὐχόμενος, εὐχαριστοῦσαν καὶ ἐξομολογουμένην πρότερον εἶχε

F τὴν ψυχήν. ἔτι δὲ καὶ αἴτησις ἣν αἰτοῦνται, εὐχαριστοῦντας καὶ ἐξομολογουμένους αὐτοὺς παρίστησι. τί γὰρ αἰτοῦνται; ἐλεηθῆναι. τοῦτο δὲ καταδίκων ἐστὶν αἴτημα, οἳ ὅταν πάσης ἀπολογίας ἐστερημένοι, μηδεμίαν ἔχωσιν εἰπεῖν δικαιολογίαν, ταύτην ἐσχάτην ἀφιᾶσι τὴν φωνὴν πρὸς τὸν δικαστήν, οὐκ ἀπὸ τοῦ δικαίου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐκείνου φιλανθρωπίας, ὧν δέονται τυχεῖν προσδοκῶντες. τοῦτο δὲ ἐστι μαρτυρούντων, τῷ μὲν δικαστῇ χρηστότητα πολλήν, ἑαυτοῖς δὲ πονηρίαν· ὧν τὸ μὲν ἐξομολογήσεως, τὸ δὲ εὐχαριστίας ἐστί.

Προτρέπεται δὲ ἐξ ἀρχῆς ὁ ἱερεὺς τὸν λαὸν εἰς τὴν εὐχὴν τεταγμένος, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ λαοῦ πρεσβευτὴς ὢν αὐτός· ἀλλ' ὁ μὲν ὡς πρεσβευτὴς αὐτῶν καὶ μεσίτης, ἵνα αὐτοῦ δέησις ἐνεργουμένη πολὺ ἰσχύῃ. καθάπερ ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος εἶπεν· ἐνεργεῖται γὰρ ἡ δέησις τοῦ δικαίου, ὅταν κἀκεῖνοι πάντες ὑπὲρ ὧν ἡ δέησις, τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσφέρωσιν ἅπαντα· χρηστότητα τρόπων, εὐχάς, ἐπιείκειαν, καὶ ὅτῳ ἄλλῳ ἴσασι χαίροντα τὸν Θεόν. τί δὲ τὸ αἴτημα τὸ πρῶτον αὐτῆς; ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης, καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν· διδάξας πρότερον ὅπως ἔχοντας εὔχεσθαι δεῖ, νῦν διδάσκει, καὶ τί δεῖ πρῶτον αἰτεῖσθαι. πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· τὴν μὲν γὰρ βασιλείαν ἡ τῶν ψυχῶν σωτηρία, ἡ δὲ ἄνωθεν εἰρήνη τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην σημαίνει. περὶ ἧς εἶπε Παῦλος, εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, ἣν ὁ Κύριος ἀφῆκεν τοῖς ἀποστόλοις, ἀναβαίνων πρὸς τὸν πατέρα, εἰρήνην εἰπὼν ἀφίημι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν. ὥσπερ γὰρ τὸ ὄνομα τῆς δικαιοσύνης ἐκεῖ οὐ τὴν τοῦ ἴσου διανομὴν σημαίνει μόνον, ἀλλ' ἁπλῶς παντὸς ἀρετῆς εἴδους δηλωτικόν ἐστιν· οὕτω καὶ τὸ τῆς εἰρήνης ἐνταῦθα, καθόλου τί ἐστι. καὶ γάρ ἐστιν ἁπασῶν ἀγαθῶν ὁμοῦ καὶ πάσης φιλοσοφίας καρπός· οὐ γάρ ἐστιν εἰρήνην τελείαν κτήσασθαι, τὸν ἐνδεῶς ἔχοντα μιᾶς τινος ἀρετῆς· ἀλλὰ ἀνάγκη τὸν εἰρηνεύσειν μέλλοντα διὰ πασῶν ἀφικέσθαι. δεῖ τοίνυν ἀσκεῖν ἑαυτοὺς πρὸς τὴν εἰρήνην πρῶτον τοῖς ἀνθρώποις δυνατήν· εἶτα αἰτεῖσθαι παρὰ Θεοῦ τὴν αὐτοῦ εἰρήνην. καθάπερ καὶ ἐφ' ἑκάστης ἀρετῆς ἔχει. ἔστι γὰρ σωφροσύνη διὰ ἀσκήσεως γινομένη, καί ἐστι σωφροσύνη παρὰ Θεοῦ τῇ ψυχῇ διδομένη, καὶ ἀγάπη, καὶ εὐχή, καὶ σοφία, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τὸν αὐτὸν τρόπον. διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἱερεὺς περὶ τῆς εἰρήνης ἐκείνης πρότερον ἡμῖν διαλέγεται τῆς ἐφ' ἡμῖν, τῆς ὑφ' ἡμῶν κατορθουμένης, καὶ μετὰ ταύτης κελεύει, τὰς πρὸς τὸν Θεὸν ποιεῖσθαι δεήσεις· εἶτα περὶ τῆς ἐκ Θεοῦ διδομένης, καὶ ταύτης ἕνεκα δεηθῆναι τὸν Θεὸν παραινεῖ, δεηθῶμεν λέγων ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν ἀρετῆς. Εἰρήνην λέγει, οὐ τὴν πρὸς ἀλλήλους μόνον, ὅταν πρὸς ἀλλήλους μὴ μνησικακῶμεν· ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτούς, ὅταν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ ἡμῶν· πολὺ δὲ τὸ ὄφελος ταύτης τῆς εἰρήνης. μᾶλλον δὲ ἀνάγκη ταύτης τῆς ἀρετῆς ἡμῖν πανταχοῦ. τὸν γὰρ θορυβούμενον νοῦν, Θεῷ συνελθεῖν παντελῶς ἀδύνατον, δι' αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ θορύβου. καθάπερ γὰρ ἡ εἰρήνη πανταχοῦ τοὺς πολλοὺς ἕνα δείκνυσι, οὕτως ὁ θόρυβος, τὸν ἕνα πολλοὺς ποιεῖ. πῶς οὖν ἐφαρμόσαι δυνήσεται τῷ ἑνὶ καὶ ἁπλῷ Θεῷ; ἐπεὶ δ' ὅτι οὐδὲ εὔξασθαι δύναται καλῶς, οὐδὲ

A Hortatur autem Sacerdos ab initio populum ad orationem, vt qui talis ſit qui ad orãdum eſt ordinatus, & ideo ſit populi propoſitus interceſſor & mediator, & eius operans oratio multum valeat, ſicut dixit Iacobus Apoſtolus: Operatur enim oratio iuſti, quãdo illi etiam omnino pro quibus preces fiũt, ex ſe omnia contulerint, morum bonitatem, preces, lenitatem, & æquitatem, & quocunque alio ſciunt Deum delectari. Quæ eſt autem eorum prima protinus petitio? Pro ſuperna pace, & ſalute animarum noſtrarum.

B Cùm priùs docuiſſet quomodo ſe habentes orare oportet, nunc etiam docet quid ſit primùm petendum, ſuperna ſcilicet pax, & animarum ſalus. Ita enim iuſſit Chriſtus petere primùm regnum Dei, & iuſtitiam. Regnum enim ſalus animarum: ſuperna autem pax, Dei iuſtitiam ſignificat. De qua dixit Paulus: Pax Dei quæ ſupereminet omnem mentem, quam Dominus reliquit diſcipulis, aſcendens ad Patrem. Pacem, dicens, relinquo vobis, pacem meam do vobis. Sicut enim illic nomen iuſtitiæ, non ſignificat ſolùm eius

C quod æquum eſt, diſtributionem, ſed abſolutè omne genus virtutis: ita hîc etiam nomen pacis eſt quid vniuerſale: eſt enim omnium ſimul virtutum & vniuerſæ philoſophiæ fructus. Neque enim fieri poteſt vt pacem perfectè habeat, cui vel vna aliqua virtus deficit: ſed neceſſe eſt, vt qui pacatus eſt futurus, per omnes veniat: oportet ergo ſeipſos primùm exercere ad pacem quæ poteſt haberi ab hominibus: deinde à Deo petere ſuam pacem, ſicut ſe habet etiam in vnaquaque virtute. Eſt

D enim temperantia, quæ paratur per exercitationem: & eſt temperantia, quæ à Deo datur animæ, & charitas, & oratio, & ſapientia, & in aliis eodem modo. Propterea etiam ſacerdos de pace illa primò loquitur quæ eſt in noſtra poteſtate, & à nobis rectè geri & adminiſtrari poteſt: & cum ea iubet ad Deum facere orationes, deinde de ea quæ à Deo datur, & pro ea hortatur: Deum orare: Oremus, dicens, pro ſuperna pace. Pacem autem dicit, non eam ſolam quæ eſt inter inuicem, quando nulli malè volumus, nec vllius ſumus in-

E iuriæ memores: ſed eam etiam quæ eſt erga nos ipſos, quando cor noſtrum non condemnat nos. Magna eſt autem pacis vtilitas, vel potiùs ea eſt omnino neceſſaria. Vt perturbata enim mens cum Deo conueniat, minimè fieri poteſt: primùm quidem, propter ipſam perturbationis naturam. Quemadmodum enim pax multos vnum reddit, ita etiam perturbatio vnum multa efficit. Quomodo ergo adaptari & conuenire poterit vni & ſimplici Deo? Propterea quòd neque rectè orare, neque

aliquid boni ex oratione conſequi poteſt, qui orat ſine pace. Siue enim ira hominem perturbat, & acceptæ iniuriæ memoria pacem ex anima eiecit, nec peccatorum quidem veniam inueniet ex oratione, tantum abeſt vt vllam aliam gratiam aſſequatur. Si quis peccatorum ſuorum cauſa à conſcientia pungitur, & habet cor quod eum accuſat, & ea perturbatione agitatur, omni apud Deum libertate priuatus eſt, vt ait diuinum eloquium, Et quando orat, ſine libertate loquitur, hoc eſt, ſine fide. Qui autem ſine fide
B orat, fruſtra orat, nec vllam ex eo ſentit vtilitatem. Propterea iubemur etiam cum pace Deum orare, & ante omnia ſupernam pacem petere: poſtea autem etiam pro aliis liberaliter preces fundere, non ſolùm Eccleſiæ, & imperio, & vtriuſque præfectis, vel iis qui ſunt in periculis, & rebus aduerſis opprimuntur, ſed pro omnibus omnino hominibus vniuerſæ terræ. Pro pace enim, inquit, vniuerſi mundi: maximè quidem, quia ſciunt ſuum Dominum eſſe communem omnium Domi-
C num, & quòd omnia ei curæ ſunt tanquam opera ſua: & ſi quis eorum curam gerat, magis eum colit, quàm ſi ei ſacrificet. Præterea autem, vt ſentit beatus Paulus, vt nos ſub eorum tranquillitate quietam vitam agamus, in omni pietate, & honeſtate. Et non ſolùm pro iis quæ ad animam conferunt, ſed etiam pro bonis corporalibus neceſſariis oramus, bona aëris temperie, & fructuum terræ fertilitate. Vt ſciamus eſſe omnium autorem & ſuppeditatorem Deum, & ad illum ſolum
D reſpiciamus: quoniam etiam panem ab ipſo petere quotidianum cum aliis iuſſit ipſe Chriſtus.

ἀπολαῦσαί τι τῆς εὐχῆς καλῶς ὁ χωρὶς εἰρήνης εὐχόμενος. εἴτε γὰρ ὀργὴ ταράττει τὸν ἄνθρωπον, καὶ μνησικακία τὴν εἰρήνην τῆς ψυχῆς ἐξέβαλεν, οὐδὲ συγγνώμην εὑρήσει τῶν πλημμελημάτων ἀπὸ τῆς εὐχῆς, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ ἄλλην τινὰ λήψεται χάριν. εἴτε ἁμαρτημάτων ἑτέρων ἕνεκα, ὑπὸ τοῦ συνειδότος κεντεῖται, καὶ τὴν καρδίαν ἔχει κατηγοροῦσαν, καὶ τοῦτον θορυβεῖται τὸν θόρυβον, τῆς πρὸς τὸν Θεὸν πάσης ἀπεστέρηται παῤῥησίας, κατὰ τὸ λόγιον, καὶ ὅταν εὔχηται, χωρὶς παῤῥησίας εὔχεται, τουτέστι χωρὶς πίστεως. ὁ δὲ
B χωρὶς πίστεως εὐχόμενος, μάτην εὔχεται, καὶ εἰς οὐδὲν ὄφελος. διὰ τοῦτο κελευόμεθα, καὶ μετὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Θεοῦ δεῖσθαι, καὶ πρὸ πάντων τὴν ἄνωθεν εἰρήνην αἰτεῖσθαι. μετὰ δὲ τοῦτον, καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων, φιλαγάθως δεήσεις ποιεῖσθαι, οὐ τῆς ἐκκλησίας μόνον, καὶ τῆς βασιλείας καὶ τῶν προεστώτων ἑκατέρων, καὶ τῶν ἐν κινδύνοις καὶ περιστάσεσι, καὶ συμφοραῖς ὄντων, ἀλλ' ἁπλῶς ἁπάντων ἀνθρώπων τῆς οἰκουμένης ἁπάσης. ὑπὲρ τῆς εἰρήνης γάρ, φησι, τοῦ σύμ-
C παντος κόσμου· μάλιστα μὲν ὅτι τὸν ἑαυτῶν δεσπότην ἴσασι κοινὸν ἁπάντων ὄντα δεσπότην, καὶ ὅτι μέλει πάντων αὐτῷ ὡς δημιουργῷ τῶν δημιουργημάτων· κἄν τις αὐτῶν κήδηται, θεραπεύει αὐτὸν μᾶλλον, ἢ θύων. ἔπειτα κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ γαλήνῃ αὐτῶν ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν, ἐν πάσῃ εὐλαβείᾳ καὶ σεμνότητι. καὶ οὐχ ὑπὲρ τῶν εἰς ψυχὴν φερόντων μόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν εὐχόμεθα τῶν ἀναγκαίων, εὐκρασίας ἀέρων, εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς· ἵν' εἰδῶμεν πάντων αἴτιον ὄντα καὶ χορηγὸν τὸν Θεόν, καὶ πρὸς ἐκεῖνον μόνον ὁρῶ-
D μεν· ἐπεὶ καὶ ἄρτον αἰτεῖσθαι παρ' αὐτοῦ καθημερινὸν μετὰ τῶν ἄλλων αὐτὸς ἐκέλευσεν ὁ Χριστός.

Cap. XIII.

Quid ſibi vult miſericordiæ vbique petitio.

Illvd quoque quærendum eſt, quam ob cauſam Sacerdos quidem iubet orare pro multis & diuerſis circumſtantes autem fideles rogant ſolùm miſericordiam, & eam ſolam omnino vocem ad Deum
E omittunt. Primùm quidem vox eiuſmodi, vt dictum eſt, gratiarum actionem & confeſſionem continet. Deinde à Deo petere miſericordiam, eſt eius regnum petere, quod ſe petentibus daturum Chriſtus eſt pollicitus, & alia etiam quibus opus habemus ſe adiecturum: & propterea eis hæc ſufficit precatio, vtpote quæ omnia ſimul poſſit. Et vndenam ſciri poteſt, quòd miſericordia Dei

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Τί βούλεται ἡ αἴτησις τοῦ ἐλέου πανταχοῦ.

Ζητητέον δὲ κἀκεῖνο, τίνος χάριν ὁ μὲν ἱερεὺς περὶ πολλῶν εὔχεσθαι κελεύει διαφόρων· οἱ δὲ περιεστῶτες πιστοί, ἐλεηθῆναι μόνον εὔχονται, καὶ ταύτην μόνην ἐπὶ πᾶσι, καὶ μόνην πρὸς τὸν
E Θεὸν ἀφιᾶσι φωνήν. πρῶτον μὲν ὅτι τοιαύτη φωνὴ καθάπερ εἴρηται εὐχαριστίαν καὶ ἐξομολόγησιν περιέχει. ἔπειτα δὲ ἔλεος παρὰ τοῦ Θεοῦ αἰτεῖν, τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ἐστὶν αἰτεῖν, ἣν τοῖς αἰτουμένοις ὁ Χριστὸς αὐτήν τε ἐπηγγείλατο δώσειν, καὶ τὰ ἄλλα ὧν χρείαν ἔχομεν πάντα, προσθήσειν, καὶ διὰ τοῦτο ταύτῃ ἀρκοῦνται τῇ δεήσει, ὡς πάντα ὁμοῦ δυναμένῃ. καὶ πόθεν ἐστὶ τοῦτο μαθεῖν; φησίν, ὡς ὁ ἔλεος τοῦ Θεοῦ

eius

τὴν αὐτοῦ βασιλείας σημαίνει; ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ ἆθλον τῶν ἐλεημόνων διηγούμενος, καὶ ἣν λήψονται παρ' αὐτοῦ τῆς χρηστότητος ἀμοιβὴν, νῦν μὲν ἐλεηθήσεσθαι αὐτοὺς λέγει, νῦν δὲ βασιλείας τεύξεσθαι· ὡς ταυτὸν ὄν, τό, τε τυχεῖν παρ' αὐτοῦ ἐλέου τυχεῖν, καὶ βασιλείας κληρονομίαν λαβεῖν. μακάριοι γάρ, φησιν, οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. εἶτα ἀλλαχοῦ, καθάπερ ἐξηγούμενος ἑαυτὸν, καὶ τί ἐστι τὸ ἐλεηθῆναι, σημαίνων, ἐρεῖ, φησιν, ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· τοὺς ἐλεήμονας λέγων· δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. καὶ ἄλλως δὲ εἴ τις ἐξ ὧν ἐλεήμονες ἄνθρωποι ποιοῦσι, τὸ ἔργον τοῦ θείου ἐλέου κατιδεῖν ἐθελήσει, οὐδὲν ἕτερον εὑρήσει δυνάμενον, ἢ τὴν βασιλείαν αὐτήν. τί οὖν οἱ ἐλεήμονες; ἐπείνασα, φησι, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ ἐποτίσατέ με. οὐκοῦν καὶ ὁ Χριστὸς οὓς ἐλεεῖ, τούτοις τῆς ἑαυτοῦ μεταδώσει τραπέζης. τίς δέ ἐστιν ἐκείνη; ἵνα ἐσθίητε, φησι, καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου, ἐν τῇ βασιλείᾳ μου. καὶ ἵνα γνῷς τὴν λαμπρότητα τῆς τραπέζης ἐκείνης, καὶ ὡς οὐκ ἔστι δούλων, ἀλλὰ βασιλέων, μανθάνετε τὸν διάκονον, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ πάντων δεσπότης. περιζώσεται γάρ, φησι, καὶ ἀνακλινεῖ αὐτοὺς, καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς. ἀλλὰ καὶ περιβαλεῖ γυμνὸν ὄντα τὸν ἐλεημένον. οὐκοῦν στολὴν δώσει βασιλικήν; οἴκοθεν γὰρ αὐτὸν ἐνδύσει καὶ τῶν αὐτοῦ. δουλικὸν δὲ οὐδὲν παρ' αὐτῷ βασιλεῖ γε ὄντι, ὥσπερ οὐδὲν παρ' ἡμῖν οἴκοθεν βασιλικὸν, οὖσί γε δούλοις. τοῦτο δέ ἐστι τὸ ἔνδυμα τοῦ γάμου, ὅπερ τοὺς περικειμένους, ἔνδον ἀνάγκη τῆς βασιλείας εἶναι. ὅτι οὐδὲν ἕξει ὁ βασιλεὺς, ὃ μεμψάμενος αὐτοὺς, ἐκβαλεῖ τοῦ νυμφῶνος. τί ἔτι; τὴν οἰκίαν αὐτοῖς ἀνοίξει τὴν ἑαυτοῦ καὶ εἰσαγαγὼν ἀναπαύσει. ξένος γὰρ ἤμην καὶ συνηγάγετέ με. ἀλλ' οἱ ταύτης τῆς χάριτος ἀξιούμενοι, οὐκ ἔτι δοῦλοι Θεοῦ, ἀλλὰ υἱοί. ὁ γὰρ δοῦλος, φησιν, οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα. οἱ δὲ υἱοὶ, καὶ κληρονόμοι, οὐ τῆς βασιλείας ἁπλῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ περικειμένου τὴν βασιλείαν. κληρονόμοι γάρ, φησι, Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ. οὕτω τὸν ἔλεον παρὰ τοῦ Χριστοῦ αἰτεῖν, τὸ τυχεῖν παρ' αὐτοῦ βασιλείας, ἐστὶν αἰτεῖν.

A eius regnum ſignificat? Ex eo quòd Chriſtus præmium miſericordium oarrans, & quam ab eo accipient benignitatis remunoerationem, nunc quidem illos miſericordiam aſſecututos, nunc verò regnum dicit perinde ac idem ſit, & ab ipſo miſericordiam aſſequi, & regnum accipere. Beati enim, inquit, miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Deinde alibi veluti ſeipſum ioterpretans, & quid ſit miſericordiam conſequi, ſignificans: Dicet, inquit, Rex iis qui ſunt à dextris, dicens ad miſericordes: Venite beoedicti Patris
B mei, hæredes eſſe parati vobis regni, à cooſtitutione mundi. Et alioqui ſi quis ex iis quæ faciunt homines miſericordes, voluerit diuinæ miſericordiæ opus perſpicere, ea nihil aliud inueniet valere, quàm ipſum regnum. Quid ergo miſericordes? Eſurij, ioquit, & dediſtis mihi comedere: ſitiui, & potum dediſtis mihi. Ergo & Chriſtus quorum miſeretur, eis ſuam menſam impertit. Quænam eſt autem illa? Vt comedatis, inquit, & bibatis io meoſa mea, in regno meo. Et vt ſcias illius menſæ ſplen-
C dorem, & quòd noo eſt ſeruorum, ſed Regum, ſcias, mioiſtrum, eſſe ipſum omnium Dominum. Acciogetur enim, inquit, & eos faciet accumbere, & accedens miniſtrabit ipſis. quinetiam veſtiet eum cuius miſertus fuerit, quum ſit nudus. Dabit ergo veſtem regalem: è domo enim, & ex ſuis eum induet. Nihil eſt autem apud eum ſeruile, cùm ſit Rex, ſicut nihil eſt apud nos è domo regale, quum ſerui ſimus. Hoc eſt autem indumentum nuptiale: quo qui induti ſunt, neceſſe eſt eos regni eſſe. Nihil
D enim habet Rex, quod cùm in eis repreheoderit, ex nuptialibus ædibus eiiciat. Quid præterea? domum eis ſuam aperiet, & introductos faciet quieſcere. Hoſpes enim eram, & me collegiſtis. Sed qui hac gratia dignati ſunt, non ampliùs ſerui Dei, ſed filij. Seruus enim, inquit, non manet in domo in æternum. Filij autem etiam hæredes, non regni ſolùm, ſed etiam eius qui regnum complectitur Hæredes enim, inquit, Dei, cohæredes autem Chriſti. Ita à Deo petere miſericordiam, eſt petere vt regnum ſibi liceat aſſequi.
E

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Περὶ τῆς παραθέσεως.

Μετὰ δὲ τὸ εὔξασθαι περὶ πάντων, ἑαυτοὺς κελεύει τῷ Θεῷ παραθέσθαι, λέγων· παναγίου, ἀχράντου, ὑπερευλογημένου, ἐνδόξου δεσποίνης

Cap. XIV.

De commendatione ſeu depoſito.

Postqvam autem orauerit pro omoibus, iubet eos Deo ſeipſos commendare, dicens: Sanctiſſimæ, intemeratæ, ſuperbenedictæ, glorioſæ dominæ

A noſtræ Deiparæ, & ſemper virginis Mariæ cum omnibus ſanctis memoriam facientes, nos ipſos, & nos inuicem, & omnem vitam noſtram Chriſto Domino commendemus, & cuſtodiendos deponamus. Non eſt omnium Deo ſeipſos commendare, & cuſtodiendos tradere. Non ſufficit enim dicere, ſed oportet etiam Dei conſenſum habere. Hoc autem omnino indiget libertate: libertatem autem facit pura conſcientia, quando cor noſtrum nos non condemnat, quando quæ ſunt eius, curamus: quando vt eorum quæ ſunt eius, curam geramus, noſtra negli-
B gimus. Tunc enim & ipſi verè à cura noſtri recedimus, & Deo eam ſecurè cõmittimus, quando firmam & ſtabilem fidem habemus quòd depoſitum noſtrum ſuſcipiet, & ſeruabit. Quia autem res tanta conſideratione & ſtudio indiget, propterea nunc quidem ſanctiſſimæ Dei matris, & omnium ſanctorum cœtus inuocato auxilio, ita commendationem ſeu depoſitionem facimus: hoc enim ſibi vult illud, commemorare, vocare, orare. Nunc autem fidei vnitate, & ſancti
C Spiritus priùs petita communione, deinde nos ipſos & omnem vitam noſtram Deo commendamus, & cuſtodiendam tradimus. Quid eſt autem vnitas fidei? Homo, inquit, duplici corde, eſt inſtabilis in viis ſuis: duplici corde, hominem vocans eum qui eſt dubius & minimè firmus & ſtabilis. Qui enim talis eſt, is in vtramque partem declinans, in neutra parte firmiter ingreditur. Huius autem contrarium per vnitatem ſignificatur: id quod ſcilicet eſt firmum, conſtans & ſtabile. Qui enim conſtanter credit, vnum quidpiam de re credit, vel eſſe, vel non
D eſſe. Qui autem eſt dubius, eum ad vtrumque declinare vel ex ipſo vocabulo manifeſtum eſt. Hoc ergo, fidei ſcilicet vnitas, eſt id quod eſt immobile, & ab omni dubitatione liberum. Sancti autem ſpiritus communio, illius gratiam ſignificat. Dicitur autem communio, quia quum Dominus per crucem, interiectam ſepis materiam, quæ inter nos & Deum erat, diruiſſet, quoniam eos qui tunc diſiuncti erant, nullo modo poſſe conuenire & communicare cognouerat: deinceps ſancti Spiritus ad Apoſtolos aduentus hoc efficit. Hinc enim ſanctum baptiſma & omnis fons diuinarum gratiarum, homi-
E nibus apertus eſt. Et vt dicit beatus Petrus, diuinæ naturæ facti ſumus participes.

Opus eſt ergo & fide firma & ſpiritus auxilio ei qui ſeipſum Deo eſt commendaturus, & ſe ei cuſtodiendum daturus. Neque verò vnuſquiſque ſeipſum ſolum, ſed etiam nos inuicem commendamus. Oportet enim non tantùm quærere quod ſuum eſt, ſed etiam aliorum, propter legem charitatis.

A ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀεὶ παρθένου Μαρίας, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες, ἑαυτοὺς, καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν τῷ Θεῷ παραθώμεθα. οὐ πάντων ἐστὶ τὸ παρατίθεσθαι ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ. οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ εἰπεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸν Θεὸν συνῃνημένον ἔχειν. τοῦτο δὲ παρρησίας δεῖται πάντως, παρρησίαν δὲ καθαρὸν ποιεῖ συνειδός· ὅταν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ ἡμῶν· ὅταν τὰ αὐτοῦ μεριμνῶμεν, ὅταν ὑπὲρ τοῦ μεριμνᾶν τὰ ἐκείνου, τῶν ἡμετέρων καταφρονῶμεν. τότε γὰρ αὐτοί τε ἀληθῶς ἀφιστάμεθα τῆς
B μερίμνης τῆς ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τῷ Θεῷ ταύτην παρατιθέμεθα ἀσφαλῶς· πιστεύοντες βεβαίως, ὅτι δέξεται τὴν παρακαταθήκην ἡμῶν καὶ φυλάξει. ἐπεὶ τοίνυν τοσαύτης δεῖται τὸ πρᾶγμα φιλοσοφίας τε καὶ σπουδῆς, διὰ τοῦτο νῦν μὲν πανάγιον τὴν Θεοῦ μητέρα, καὶ τὸν τῶν ἁγίων ἅπαντα κύκλον εἰς ἐπικουρίαν καλέσαντες, οὕτω ποιούμεθα τὴν παράθεσιν. τοῦτο γὰρ βούλεται τὸ μνημονεῦσαι, τὸ καλέσαι, τὸ δεηθῆναι. νῦν δὲ τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως, καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος αἰτησάμενοι πρότερον, εἶτα ἑαυ-
C τοὺς καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν παρατιθέμεθα τῷ Θεῷ. τί δέ ἐστιν ἡ τῆς πίστεως ἑνότης; ἀνὴρ, φησι, δίψυχος, ἀκατάστατος ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ· δίψυχον λέγων τὸν ἀμφίβολον, τὸν οὐδαμοῦ βέβαιον. ὁ γὰρ τοιοῦτος ἐφ' ἑκατέρας κλίνων, οὐδετέρωθι βαίνει βεβαίως. τούτου τὸ ἐναντίον δηλοῦται διὰ τῆς ἑνώσεως, τὸ πάγιον, τὸ βέβαιον, τὸ ἑστώς. ὁ μὲν γὰρ πιστεύων βεβαίως, ἕν τι γινώσκει περὶ τοῦ πράγματος, ἢ τὸ εἶναι ἢ τὸ μὴ εἶναι. ὁ δὲ ἀμφίβολος πρὸς ἄμφω ῥέπων, καὶ ἀπὸ τῆς προσηγορίας γίνεται δῆλος.
D τοῦτο μὲν ἡ τῆς πίστεως ἑνότης· τὸ ἀκίνητον, τὸ πάσης ἀμφιβολογίας ἀπηλλαγμένον. ἡ δὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος κοινωνία, τὴν ἐκείνου σημαίνει χάριν· λέγεται δὲ κοινωνία, ὅτι τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ σταυροῦ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, τὸ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἡμῶν καθελόντος, ἐπεὶ τοὺς τότε διϊσταμένους καὶ μηδὲν ἔχοντας κοινὸν, συνιέναι καὶ κοινωνεῖν ἔδει λοιπὸν, ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἐπιδημία τοῦτο ποιεῖ. ἐντεῦθεν γὰρ τὸ ἅγιον βάπτισμα καὶ πᾶσα ἡ τῶν θείων χαρίτων πηγὴ τοῖς ἀνθρώποις ἀνέῳγε, καὶ κατὰ τὸν μακάριον Πέτρον θείας γεγόναμεν κοινωνοὶ φύσεως. δεῖ τοίνυν καὶ πίστεως βεβαίας, καὶ τῆς παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος
E βοηθείας, τῷ μέλλοντι καλῶς ἀνατιθέναι τῷ Θεῷ ἑαυτόν. καὶ οὐχ ἑαυτὸν ἕκαστος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀλλήλους παρατιθέμεθα. δεῖ γὰρ οὐ τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἄλλων, διὰ τὸν τῆς ἀγάπης νόμον.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Περὶ τῶν λεγομένων ἀντιφώνων, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς εὐχῶν.

Ἐν ὅσῳ δὲ τὰς αἰτήσεις ὁ διάκονος ἐξηγεῖται, καὶ ὁ ἱερεὺς λαὸς εὔχεται. ὁ ἱερεὺς δὲ ἔνδον εὐχὴν ποιούμενος ἡσυχῇ καὶ καθ' ἑαυτὸν, ὑπὲρ τῶν παρεστώτων, καὶ τοῦ ἁγίου οἴκου, πλούσια χυθῆναι αὐτοῖς τὰ ἐλέη παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς οἰκτιρμούς· καὶ προστίθησι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν αὐτὸς ταῦτα αἰτεῖται, καὶ ὁ Θεὸς αὖ παρέχει τὰ ἑαυτοῦ δίκαια, οὐ τῷ, ἀξίους εἶναι τοὺς αἰτουμένους, οὐχ ὅτι δίκαιοι λαβεῖν ἡμεῖς, ἀλλ' ὅτι σοὶ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις. διὰ τὴν σὴν δόξαν ταῦτα δέομαί σου φησί. τὸ γὰρ οὕτω φιλανθρωπεύεσθαι πρὸς τοὺς ἀναξίους ἡμᾶς, ὑπὲρ τῆς σῆς ἐστὶ δόξης. τοῦτο δὲ τὸ δοξάζεσθαι πρέπει σοι κατ' ἐκεῖνο τὸ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ, μὴ ἡμῖν, ἀλλὰ τῷ ὀνόματί σου δὸς δόξαν. διὰ τοῦτο τὴν εὐχὴν τελέσας, τὴν αἰτιολογίαν ταύτην, ὅτι καὶ ἀκροτελεύτιος οὖσα καὶ δοξολογία ἐστὶν, εἰς ἐπήκοον πάντων ἀναγινώσκει, ἵνα τοῦ ὕμνου κοινωνοὺς ἅπαντας λάβῃ, καὶ ὑπὸ πάσης τῆς ἐκκλησίας ὁ Θεὸς ὑμνηθῇ. καὶ τοίνυν ἀκούοντες κοινωνοῦσιν αὐτῷ τοῦ ὕμνου. εἰπόντος γὰρ τοῦ ἱερέως καὶ δοξολογήσαντος, οἱ πιστοὶ πάντες τὸ ἀμὴν ἐπιλέγουσι, καὶ τοῦτο τὸ ῥῆμα βοήσαντες οἰκειοῦνται πάσας τὰς ἐκείνου φωνάς. εἶτα τῆς ἱερᾶς ψαλμῳδίας ἄρχεται μὲν ὁ ἱερεὺς· πληροῦσι δὲ τὸ πᾶν οἱ παρεστῶτες, τὰ θεόπνευστα τῶν ἱερῶν προφητῶν ᾄδοντες ῥήματα. ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ καὶ ψάλλειν τῷ ὀνόματί σου ὕψιστε· ἀρχῇ πρέπον εὐθὺς τὸ ῥῆμα, ὅτι περὶ αὐτοῦ λέγει τοῦ ὕμνου, ὅτι ἀγαθὸν, ὃ δεῖ πάντως εἰδέναι πρὸ παντὸς ὕμνου· ἐξομολογεῖσθαι λέγων, τὸ εὐχαριστεῖν, τὸ ὑμνεῖν. τούτων δὲ καὶ τῶν ἑξῆς ὑμνηθέντων, ὁ διάκονος εἰς εὐχὴν προτρέπεται τοὺς πιστοὺς, οἷα καὶ πρότερον αἰτεῖσθαι κελεύων. ἐν ὅσῳ δὲ ἡ ψαλμῳδία ἐπληροῦτο, καὶ οἱ πιστοὶ ηὔχοντο, ὁ ἱερεὺς ἔνδον εὐχὴν ποιησάμενος εἰς τὸν Θεὸν, καθόλου τε περὶ τοῦ πληρώματος τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἰδίως ὑπὲρ τῶν κοσμούντων τὸν ἅγιον αὐτοῦ οἶκον, καὶ λαμπρὸν πανταχόθεν ἀποδεικνύναι ἐπιθυμούντων, ἵνα καὶ αὐτοὶ παρ' αὐτοῦ δοξασθῶσιν, αἰτίαν προστίθησιν ἐπικαιροτάτην, ὅτι σὸν τὸ κράτος, καὶ σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία. παρὰ τοῖς βασιλεῦσι, φησὶν, ἡ δόξα, καὶ τὸ δύνασθαι λαμπροὺς ποιεῖν, οὓς ἂν βούλωνται. σὺ δὲ βασιλεὺς αἰώνιος, καὶ σὸν τὸ κράτος, καὶ σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία. καὶ ταύτην τὴν αἰτιολογίαν, ὡς δοξολογίαν οὖσαν βοήσας ἐν τοῖς ἁπάντων ὠσὶ τῶν πιστῶν, καὶ κοινωνοὺς λαβὼν τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ὕμνου, καθάπερ καὶ πρότερον, αὖθις τῆς ψαλμῳδίας ἄρχεται, καὶ οἱ πιστοὶ συμπληροῦσιν, εἶτα αἰτοῦνται παρὰ Θεοῦ τὰς αἰτήσεις, ὧν ὁ διάκονος ἐξηγεῖται, κατὰ τὰ πρότερον εἰρημένα.

CAP. XV.

De Antiphonis quæ dicuntur, & precibus quæ in ipſis ſunt.

INTEREA autem dum petitiones præit Diaconus, & ſacer orat populus, Sacerdos intus orat per ſe ſubmiſſa voce, pro aſtantibus, & pro hac ſancta domo, vt eis diuites effundantur miſericordiæ & miſerationes à Deo: & adiicit cauſam propter quam & ipſe hæc petit, & Deus quæ petiuit, iuſtè præbuerit, nō quòd digni ſint qui ſunt accepturi, non quòd ea iure accipere mereamur, ſed quia tibi conuenit omnis gloria, honor & adoratio. Propter tuam gloriam, inquit, hæc te rogo. Benignum enim & munificum eſſe in nos qui ſumus indigni, ad tuam gloriam pertinet: hoc autem, ſcilicet glorificari, tibi conuenit, vt eſt illud B. Dauid: Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. Propterea cùm perfecit orationem, hanc cauſæ allationem, quæ & eſt in extrema parte, & eſt glorificatio, legit omnibus audientibus, vt omnes hymni participes accipiat, & Deus ab omni Eccleſia laudetur. Audientes ergo, ſunt hymni cum illo participes. Poſtquam enim ille dixit, & glorificauit, fideles omnes Amen dicunt, & cùm hoc verbum acclamarunt, omnes illius voces vt proprias ſibi aſſumunt. Deinde ſacras Pſalmodias incipit quidem Sacerdos, implent autem vniuerſum ij qui circunſtant, diuinitus inſpirata ſacrorum Prophetarum verba canentes; Bonum eſt confiteri Domino, & pſallere nomini tuo Altiſſime: Principio conueniens ſtatim verbum, quia de ipſo dicit hymno, quòd eſt bonum, quod oportet omnino ſcire ante omnem hymnum, appellans confiteri, gratias agere, hymnos canere. His autem & iis quæ ſequuntur cantatis, Diaconus fideles ad orationem adhortatur. Interea autem dum peragebantur pſalmodiæ, & fideles orabant, Sacerdos poſtquam intus ad Deum fecit orationem, & generaliter pro toto corpore Eccleſiæ, & ſeorſum pro iis qui ſanctam domum eius ornant, & eam vndiquaque ſplendidam reddere deſiderant, vt & ipſi ab ipſo glorificentur: cauſam adiicit in primis opportunam & conuenientem: Quia tua eſt potentia, tuum eſt regnum. Apud Reges, inquit, eſt gloria, & poſſe ſplendidos efficere quos voluerit. Tu autem Rex æternus, & tua eſt potentia, & tuum eſt regnum. Et cùm hanc cauſæ redditionem, vtpote quæ ſit glorificatio, omnium fidelium auribus inclamauit, & nos hymni ad Deum participes effecit, ſicut & priùs rurſus incipit pſalmodias, & fideles eas complent. Deinde petunt à Deo petitiones, quas præit Diaconus, vt antè dictum eſt,

Sacerdos autem rurſus facta oratione pro iis qui vnà cum eo precantur fidelibus, vt quæ vnuſquiſque priuatim petit, à Deo conſequatur, prout ei vtile fuerit, & præterea vitam æternam in futuro; adiicit cauſam, ipſius bonitatem & clementiam. Quam vtpote vltimam, poſtquam omnibus audientibus dixit, incipit tertiam pſalmodiam. Quæ dum canitur, Euangelium introducitur ſtipatum lampadibus, omnibus iis deducentibus qui ſunt miniſtri altaris, Diacono ipſum afferente, vel, ſi non adſit, Sacerdote. Sacerdos autem, quando eſt ad altare ingreſſurus, ſtans paruo interiecto ſpatio ante fores, donec completa fuerit pſalmodia, orat Deum, vt ſancti Angeli vnà cum Deo ingrediantur, intrante ad altare, & ſacrificium contrectent, & ſint cum ipſo glorificationis participes, & adiicit cauſam: Quia & ab hominibus & ab Angelis conuenit ipſum glorificari & adorari. Hoc enim ſibi vult illud: Omnis gloria, honor, & adoratio ab omnibus qui Deum glorificare, honorare, & adorare ſciunt. Et hæc precatus, ingreditur ad altare, & ponit ſuper ſanctam menſam Euangelium.

CAP. XVI.

Significatio ſacrificij in ſumma.

NECESSE eſt autem ab alto ſigillatim perſequi verba pſalmodiarum, ſi priùs illud dixerimus, quòd myſterium incarnationis Chriſti ſignificatur quidem per ipſum ſacrificium: ſignificatur autem etiam per ea quæ præcedunt ſacrificium, & per ea quæ poſt ſacrificium & fiunt & dicuntur. Sacrificium enim mortem ipſius annuntiat, & reſurrectionem, & aſſumptionem, quoniam pretioſa dona in ipſum dominicum corpus mutantur, quod reſurrexit, quod in cœlos aſcendit. Quæ autem ante ſacrificium fiunt, ea quæ ante mortem fuerunt, aduentum, oſtenſionem, perfectam manifeſtationem: Quæ verò poſt ſacrificium, patris promiſſionem, vt ipſe dixit, Spiritus ad Apoſtolos deſcenſum, gentium per illos ad Deum conuerſionem & communionem. Et eſt vniuerſa myſterij celebratio, veluti vnum quoddam corpus hiſtoriæ ab initio vſque ad finem conuenientiam & integritatem conſeruans, adeò vt vnumquodque eorum quæ fiunt vel dicuntur, ſeparatim aliquid ad vniuerſi confectionem conferat. Vnde Pſalmi vt qui in diuini myſterij celebrationis exordio canũtur, primum tempus Chriſti incarnationis ſignificant. Quæ autem ea conſequuntur, nempe ſacrarum ſcripturarum lectiones, & reliqua, id quod deinceps ſequitur. Atqui alia eſſe cauſa dicta eſt

A Ὁ δὲ ἱερεὺς πάλιν εὐχὴν ποιησάμενος ὑπὲρ τῶν συνευχομένων αὐτῷ πιστῶν, ἵνα ὧν ἕκαστος ἰδίᾳ αἰτεῖται, τύχοι κατὰ τὸ αὐτῷ συμφέρον παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔτι ζωῆς αἰωνίου ἐν τῷ μέλλοντι· προστίθησιν αἰτίαν, τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα, καὶ φιλανθρωπίαν· ἣν καὶ ἀκροτελεύτιον οὖσαν εἰς ἐπήκοον τῶν ἁπάντων εἰπὼν, τῆς ἄρχεται ψαλμῳδίας τρίτης, ἧς ᾀδομένης τὸ εὐαγγέλιον εἰσάγεται δορυφορούμενον, ὑπὸ λαμπάσι καὶ θυμιάμασι, πάντων προπεμπόντων, ὅσοι τοῦ βήματος, τοῦ διακόνου αὐτὸ κομίζοντος, ἢ εἰ μὴ παρὼν τύχοι, τοῦ ἱερέως. Ὁ δὲ ἱερεὺς ἐν ᾧ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσιέναι μέλλει, B στὰς πρὸ τῶν θυρῶν ἐκ μικροῦ διαστήματος, ἕως ἡ ψαλμῳδία πληρωθῇ, εὔχεται τῷ Θεῷ ἁγίους ἀγγέλους συνεισελθεῖν, εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσιόντι, καὶ συνεφάψασθαι τῆς ἱερουργίας, καὶ κοινωνῆσαι τῆς πρὸς Θεὸν δοξολογίας αὐτῷ. Καὶ προστίθησιν αἰτίαν, ὅτι παρὰ ἀνθρώπων καὶ παρὰ ἀγγέλων πρέπει αὐτὸν δοξάζεσθαι, καὶ προσκυνεῖσθαι. Τοῦτο γὰρ βούλεται, ἡ πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις ἡ παρὰ πάντων, τῶν δοξάζειν Θεὸν εἰδότων, ἢ προσκυνεῖν. Καὶ ταῦτα εὐξάμενος εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσέρχεται, καὶ τίθησιν ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης τὸ εὐαγγέλιον.

C

ΚΕΦΑΛ. ις'.

Σημασία τῆς ἱερουργίας ἐν κεφαλαίῳ.

ΑΝΑΓΚΑΙΟΝ δὲ ἄνωθεν καθ' ἕκαστον μέρος ἐπελθεῖν τῶν ψαλμῳδιῶν τὰ ῥήματα, ἐκεῖνο πρότερον εἰπόντας· ὅτι τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ, σημαίνεται μὲν διὰ τῆς θυσίας αὐτῆς· σημαίνεται δὲ, καὶ διὰ τῶν πρὸ τῆς θυσίας, καὶ τῶν μετὰ τὴν θυ- D σίαν, τελουμένων καὶ λεγομένων. Ἡ μὲν γὰρ θυσία τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλει, καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἀνάληψιν, ὅτε τὰ τίμια δῶρα εἰς αὐτὸ τὸ Κυριακὸν μεταβάλλει σῶμα, τὸ ἀναστὰν, τὸ εἰς οὐρανοὺς ἀνεληλυθός. Τὰ δὲ πρὸ τῆς θυσίας, τὰ πρὸ τοῦ θανάτου, τὴν παρουσίαν, τὴν ἀνάδειξιν, τὴν τελείαν φανέρωσιν, τὰ δὲ μετὰ τὴν θυσίαν, τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς, ὡς αὐτὸς εἶπε, τὴν τοῦ πνεύματος ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους κάθοδον, τὴν τῶν ἐθνῶν δι' ἐκείνων πρὸς Θεὸν ἐπιστροφήν τε καὶ κοινωνίαν. Καὶ ἔστιν E ἡ πᾶσα μυσταγωγία καθάπερ τι σῶμα ἓν ἱστορίας, ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους τὴν συμφωνίαν καὶ ὁλοκληρίαν φυλάττον· ὥστε ἕκαστον τῶν τελουμένων, ἢ λεγομένων ἰδίαν τινὰ συντέλειαν τῇ ὁλότητι παρέχειν. Ὅθεν οἱ ψαλμοὶ, ὡς ἂν ἐν προοιμίοις τῆς μυσταγωγίας ᾀδόμενοι, τὸν πρότερον καιρὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας σημαίνουσι· τὰ δὲ μετὰ τοῦτον, αἵ τε τῶν ἱερῶν γραφῶν ἀναγνώσεις, καὶ τὰ ἄλλα, τὸ ἐφεξῆς. Καὶ μὴν ἄλλη τις εἶναι εἴρηται ἡ αἰτία τῶν

ψαλμῳδιῶν τε, καὶ τῶν γραφῶν· προκαθαρσίας τινὰ πρὸς τὰ μυστήρια, καὶ παρασκευάς· ἀλλ' οὐδὲν κωλύει καὶ τοῦτο κἀκεῖνο δύνασθαι, καὶ τὰ αὐτὰ καὶ τοὺς πιστοὺς ἁγιάζειν, καὶ τὴν οἰκονομίαν σημαίνειν. καθάπερ γὰρ τὰ ἱμάτια πληροῦσι μὲν τὴν χρείαν τῆς ἐνδύσεως, καὶ καλύπτουσι τὸ σῶμα, τῷ δὲ τοιάδε εἶναι, ἢ τοιάδε, καὶ ἐπιτήδευμα σημαίνουσι, καὶ βίον, καὶ ἀξίαν τῶν περικειμένων· οὕτω καὶ ἐπὶ τούτων ἔχει. ὅτι μὲν γὰρ ὅλως θεῖαι γραφαί, καὶ θεόπνευστα ῥήματα τὰ ᾀδόμενα καὶ ἀναγινωσκόμενα, τοὺς ἀναγινώσκοντας καὶ ᾄδοντας ἁγιάζει. ὅτι δὲ τοιαῦτα ἐξελέγη, καὶ οὕτως ἐτάχθησαν, καὶ τὴν ἄλλην δύναμιν ἔχουσι, καὶ ἀρκοῦσι πρὸς σημασίαν τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ πολιτείας. ἐπεὶ οὐ μόνον τὰ ᾀδόμενα καὶ λεγόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ τελούμενα, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ γίνεται μὲν ἕκαστον τῆς χρείας ἕνεκα τῆς ἐνισταμένης. σημαίνει δὲ καί τι τῶν τοῦ Χριστοῦ ἔργων ἢ πράξεων, ἢ παθῶν· οἷόν ἐστιν, ἡ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσαγωγὴ τοῦ εὐαγγελίου, ἢ εἰσαγωγὴ τῶν τιμίων δώρων. γίνονται μὲν γὰρ κατὰ χρείαν ἑκάτερα, ἡ μὲν ἵνα τὸ εὐαγγέλιον ἀναγνωσθῇ, ἡ δὲ ἵνα ἡ θυσία τελεσθῇ. σημαίνουσι δὲ ἀμφότεραι, τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάδειξιν ἢ φανέρωσιν. ἡ μὲν ἀρχομένου φανεροῦσθαι τὴν ἀμυδρὰν ἔτι καὶ ἀτελῆ, ἡ δὲ τὴν τελεωτάτην καὶ τελευταίαν. εἰσὶ δὲ καὶ τῶν ἐν τῇ μυσταγωγίᾳ τελουμένων ἔνια, χρείαν μὲν οὐδεμίαν πληροῦντα, σημασίας δὲ ἕνεκα μόνον τελούμενα, ὡς ἡ λόγχη, καὶ ἡ τοῦ ἄρτου κέντησις, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ γραφὴ τοῦ σταυροῦ, καὶ τὸ τελευταῖον ἡ εἰς τὰ ἅγια ἐκβολή. καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις δὲ μυστηρίοις, πολλὰ τοιαῦτα ἂν εὕροις, ὥσπερ ἐν τῷ βαπτίσματι, τὸ λούεσθαι μέλλοντας, ὑποδύεσθαι δεῖ καὶ ἀποδύεσθαι, καὶ εἰς τὰς δυσμὰς βλέποντας τὰς χεῖράς τε ἀποτείνειν, καὶ ἐμφυσᾷν. ταῦτα γὰρ καὶ ἕτερα τοιαῦτα, χρείαν μὲν οὐδεμίαν εἰς τὸ μυστήριον εἰσάγουσι· διδάσκουσι δὲ τὸν τελούμενον, τὸ μῖσος καὶ τὴν ἔχθραν, ἣν πρὸς τὸν πονηρὸν ἔχειν ἀνάγκη, καὶ ὅπως αὐτὸν ἐκτρέπεσθαι χρή, τὸν μέλλοντα Χριστιανὸν ἀληθῆ εἶναι. τούτων οὕτως ἐχόντων θεωρῶμεν τὴν ἱερουργίαν ἅπασαν κατὰ μέρος, καθ' ὅσον τῆς τοῦ σωτῆρος οἰκονομίας εἰκόνα φέρει· καὶ πρότερον τὰς ψαλμῳδίας.

ΚΕΦΑΛ. ιζ.

Ἐξήγησις τῶν πρώτων ἀντιφώνων.

ΗΜΕΝ οὖν πρώτη προτροπή ἐστιν εἰς δοξολογίας ἀρχομένοις πρέπουσα· ἀγαθόν, φησι, τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ· ὁ ὕμνος πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα, καὶ περὶ τοῦ μονογενοῦς. ἀγαθὸν

A ſcripturarum & pſalmodiarum, quòd ſint ſcilicet purgationes & præparationes ad ſacra myſteria. Sed nihil prohibet ea & hoc & illud poſſe, & eadem & fideles ſanctificare, & incarnationis myſterij œconomiam ſignificare. Quemadmodum enim veſtes implent quidem vſum amictus, & corpus tegunt, eò autem quòd tales ſunt vel tales, & ſtudium vitæque exercitium ſignificant, & dignitatem eorum qui induti ſunt: ita etiam ſe habet in his. Quòd enim ſunt omnino diuinæ ſcripturæ, & verba B diuinitus inſpirata quæ canuntur & leguntur: eos qui legunt & canunt, ſanctificant. Quòd autem talia electa ſunt, & ſic ordinata, etiam aliam habent poteſtatem: & ſufficiunt ad ſignificandum Chriſti aduentum & eius inſtitutionem. Non ſolùm enim ea quæ canuntur & dicuntur, ſed etiam quæ ſunt, eodem modo ſe habent, & fit vnumquodque propter vſum præſentem: ſignificat autem etiam aliquid ex operibus, vel actionibus, vel paſſionibus Chriſti. Sicut eſt Euangelij ad altare allatio, pretioſorum donorum importatio. Fit C enim vtrumque quidem ad vſum: illa quidem vt Euangelium tegatur, hæc verò vt peragatur ſacrificium. Significant autem vtræque Domini oſtenſionem & manifeſtationem: illa quidem eius incipientis manifeſtari, adhuc obſcuram exilémque & imperfectiſſimam: illa autem perfectiſſimam & vltimam. Sunt autem etiam eorum quæ in myſtica celebratione fiunt, quæ nullum vſum implent, ſignificandi autem gratia tantùm fiunt, vt lancea & panis punctio, & crucis inſcriptio, & poſtre- D mò aquæ calidæ in ſancta iniectio. Quinetiam in aliis ſacramentis multa eiuſmodi inueneris: quemadmodum in baptiſmo eos qui ſint tingendi, ſe & calceis & veſtibus exuere oportet, & ad occidentem aſpicientes, manus tendere, & inſufflare. Hæc enim & alia eiuſmodi nullum quidem vſum ad ſacramentum inducunt: ſed docent eum qui initiatur, odium & inimicitias, quas aduerſus malignum gerere neceſſe eſt, & quomodo oportet malignum auerſari, eum qui verus Chriſtianus futurus eſt. His ita ſe habentibus, contemplemur ſigillatim vniuer- E ſum ſacrificium, quatenus Seruatoris incarnationis fert imaginem: Et primùm pſalmodias.

Cap. XVII.

Interpretatio primæ Antiphonæ.

PRIMA ergo eſt adhortatio ad glorificationem, incipientibus conueniens. Bonum, inquit, confiteri Domino. Hymnus ad Deum & Patrem, & de vnigenito: Bonum

eſt confiteri Domino, & canere nomini tuo Altiſſime: altiſſimum patrem dicens, Dominum vnigenitum. Bonum laudare filium, & patrem. Et quid hæc ſibi volunt? Ad ea quæ ſunt deinceps dicenda exordium ducit. Eſt enim vtriſque communem hymnum dicturus. Quomodo? Clamabit ea quæ ſunt filij: per quæ pater quoque glorificatus eſt. Quænam eſt enim laudationis occaſio? Filij exinanitio & paupertas, in carne opera & paſſiones: ea enim vocat miſericordiam & veritatem. Miſericordiam quidem, quòd omnium miſerrimè affectos, cùm eius eſſemus inimici & hoſtes, propter multam ſuam benignitatem & clementiam non deſpexit: & non ſolùm noſtræ calamitatis miſertus eſt, ſed ipſorum etiam malorum fuit ſocius & particeps, interitus & mortis: & non ſolùm nos erexit à graui illo caſu, ſed regno etiam & maximis bonis dignatus eſt. Quocirca Paulus quoque, Quando, inquit, benignitas & humanitas apparuit Seruatoris noſtri, Dei, vt quæ nunc primùm oſtenſa & manifeſtata eſt quanta ſit. Et Dominus, ſic Deus dilexit mundum, inſignem dilectionem hoc verbo oſtendens. Miſericordiam ergo his de cauſis vocat ſuſceptæ carnis œconomiam. Veritatem autem, quia velut vmbræ & figuræ vetera omnia ad eam reſpiciebant. Propterea de ea loquens Propheta, Iurauit, inquit, Dominus, Dauid, veritatem. Quæ ſunt enim quæ iurata ſunt? Domini per carnem peregrinatio, & recta vitæ inſtitutio. De fructu, inquit, ventris tui ponam ſuper ſedem tuam, ipſum Seruatorem ſignificat. Et vndenam hoc ſciri poteſt? Gabriel docuit in iis in quibus arcanum partum ſignificans, & quantus ſit qui naſciturus eſt, docens, Dabit ei, inquit, Dominus Deus ſedem Dauid patris ſui, & regnabit ſuper domum Iacob in ſecula, & regni eius non erit finis. Sed ipſa veritas eſt & iudicium & iuſtitia. Quonam modo? Quia ſeruator in ea erecto peccato, & diabolo interfecto, non inſigni aliquo robore, nec quod potentia vinceret, hoc fecit, ſed iudicio & iuſtitia, ſicut dictum eſt: Iuſtitia & iudicium præparatio ſedis tuæ: ſicut & nos in iudiciis aduerſarios ſententia iudicum vincimus. Propterea, Nunc eſt, inquit, iudicium mundi huius, nunc princeps mundi huius eiicitur foras. Hæc ſciens beatus Dionyſius, diuinæ bonitatis maximè infinitam dicit benignitatem, defectricis multitudinis, dæmonum ſcilicet, potentiam aduerſus nos diſſoluere, non per potentiam, tanquam exuperantem, ſed vt myſticè dicit traditum eloquium, in iudicio, & iuſtitia.

A τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ, καὶ ψάλλειν τῷ ὀνόματί σου, ὕψιστε· ὕψιστον πατέρα λέγων Κύριον τὸν μονογενῆ· ἀγαθὸν, τὸν υἱὸν ὑμνεῖν, καί σε τὸν πατέρα. καὶ τί βούλεται ταῦτα; πρὸς τὰ ἑξῆς τοῦ λόγου προοιμιάζεται. μέλλει γὰρ κοινὸν αὐτοῖς ποιεῖσθαι τὸν ὕμνον. τίνα τρόπον; τὰ τοῦ υἱοῦ βοήσει, δι' ὧν καὶ ὁ πατὴρ ἐδοξάσθη. τίς γὰρ ἀφορμὴ τῆς ὑμνήσεως; ἡ τοῦ υἱοῦ κένωσις, καὶ πτωχεία, τὰ διὰ τῆς σαρκὸς ἔργα καὶ πάθη. ταῦτα γὰρ ἔλεος καὶ ἀλήθεια. ἔλεος μὲν, ὅτι πάντων ἀθλιώτατα διακειμένους,
B καὶ ἐχθροὺς ὄντας, καὶ πολεμίους αὐτοῦ, διὰ πολλὴν χρηστότητα, καὶ φιλανθρωπίαν, οὐ περιεῖδε, καὶ οὐ συνεπάλγησε μόνον τῆς συμφορᾶς ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἐκοινώνησε τῶν κακῶν, φθορᾶς καὶ θανάτου, καὶ οὐδὲ ἀνέστησε μόνον ἐκείνου τοῦ χαλεποῦ πτώματος, ἀλλὰ καὶ βασιλείας, καὶ τῶν μεγίστων ἠξίωσεν ἀγαθῶν. διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος· ὅτε φησὶν ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, ὡς τηνικαῦτα πρῶτον φανερωθείσης ὅση τίς ἐστι. καὶ ὁ Κύριος· οὕτως ἠ-
C γάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον· τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀγάπης ἐκφαίνων τῷ ῥήματι τούτῳ. ἔλεος μὲν τούτων ἕνεκα, τὴν οἰκονομίαν καλεῖ· ἀλήθειαν δὲ ὅτι καθάπερ σκιαὶ καὶ τύποι πρὸς αὐτὴν τὰ παλαιὰ πάντα ἑώρα. διὰ τοῦτο περὶ αὐτῆς ὁ προφήτης λέγων, ὤμοσε Κύριος, φησὶ, τῷ Δαβὶδ ἀλήθειαν. τίνα δὲ τὰ ὀμωμοσμένα; ἡ τοῦ Κυρίου διὰ σαρκὸς ἐπιδημία, καὶ πολιτεία. ἐκ καρποῦ φησὶ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου, αὐτὸν δηλῶν τὸν σωτῆρα. καὶ πόθεν δῆλον; ὁ Γαβριὴλ ἐδίδαξεν, ἐν οἷς τὸν ἀπόρρητον τόκον τῇ παρ-
D θένῳ μηνύων, καὶ τὸν τεχθησόμενον ἡλίκος ἔσται διδάσκων, δώσει αὐτῷ, φησὶ, Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀλήθεια, καὶ κρίσις ἐστὶ καὶ δικαιοσύνη· τίνα λόγον; ὅτι ὁ σωτὴρ ἐν αὐτῇ τὴν ἁμαρτίαν ἐκβάλλων, καὶ τὸν διάβολον ἀποκτείνας, οὐχ ὑπερβολῇ ἰσχύος, οὐδὲ τῷ νικᾷν δυνάμει τοῦτο ἐποίησεν· ἀλλὰ κρίσει, καὶ δικαιοσύνῃ, κατὰ τὸ εἰρημένον, δικαιοσύνη καὶ κρίμα ἑτοιμασία τοῦ θρόνου σου. καθάπερ ἡμεῖς ἐν τοῖς δι-
E καστηρίοις, τοὺς ἀντιδίκους αἱροῦμεν τῇ ψήφῳ τῶν δικαστῶν, διὰ τοῦτό φησι, νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου· νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω· ταῦτα εἰδὼς ὁ μακάριος Διονύσιος, τὴν τῆς θεαρχικῆς ἀγαθότητος ἀπειροτάτην φιλανθρωπίαν φησὶ τῆς ἀποστατικῆς πλήθους, τῶν δαιμόνων δηλονότι, τὸ καθ' ἡμῶν καταλῦσαι κράτος, οὐ κατὰ δύναμιν ὡς ὑπερισχύουσαν· κατὰ δὲ τὸ μυστικῶς ἡμῖν παραδοθὲν λόγιον, ἐν κρίσει, καὶ δικαιοσύνῃ.

ἐπεὶ τοίνυν τὸ ὑμνούμενον, οὐ μόνον ἔλεος καὶ ἀλήθεια, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνη ἐστὶ καὶ κρίσις, διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν ὁ ψαλμῳδὸς, ὅτι εὐθὺς ὁ Κύριος ἡμῶν Θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ. ἀγαθὸν τὸ ἀναγγέλλειν, φησὶ, τὸ πρωῒ τὸ ἔλεός σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου κατὰ νύκτα. ἡμέρας καὶ νυκτὸς δεῖ, φησι, τὸν Θεὸν ὑμνεῖν. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ πρωῒ καὶ κατὰ νύκτα. ὅπερ ἀλλαχοῦ φησιν, ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ ταῦτα μὲν ἡ προτέρα.

A Quia ergo quod laudatur, non ſolùm eſt miſericordia & veritas, ſed etiam iuſtitia & iudicium, propterea ſubiunxit Pſalmographus: Quoniam rectus Dominus noſter, & non eſt iniquitas in eo. Bonum annunciare, inquit, mane miſericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem. Diu & noctu, inquit, oportet Deum laudare. Hoc enim eſt illud, Mane & per noctem. Et hæc quidem prima pſalmodia.

ΚΕΦΑΛ. ιη'.

Τί σημαίνουσιν ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἱερουργίας τὰ ᾀδόμενα προφητικά.

B

ΗΔΕ δευτέρα ψαλμῳδία αὐτὴν τὴν ὑμνεῖ τὴν βασιλείαν καὶ τὴν εὐπρέπειαν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ υἱοῦ, τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀπὸ τῆς κενώσεως καὶ πτωχείας αὐτῷ περιγενομένης. ἀλλὰ τίς ἐνταῦθα χρεία τῆς προφητικῶν τούτων ῥημάτων; καὶ τί σημαίνουσι διὰ τί; τῆς τοῦ σωτῆρος οἰκονομίας; τὰς ἀρχὰς τῆς αὐτοῦ παρουσίας, ὅτε παρεγένετο μὲν, οὔπω δὲ ἐφαίνετο τοῖς πολλοῖς, ὅτε ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἐγίνωσκεν, τὸν πρὸ τοῦ Ἰωάννου καιρὸν, πρὶν ἀφθῆναι τὸν λύχνον. τότε γὰρ χρεία ἦν αὐτῷ ἔτι τῶν προφητικῶν λόγων. μετὰ δὲ ταῦτα αὐτὸς ἐφάνη ὁ προφητευόμενος, καὶ οὐκ ἦν ἔτι αὐτῷ χρεία τῶν προφητῶν, ἀλλὰ παρόντα αὐτὸν ὁ Ἰωάννης ἐδείκνυ, καὶ πρὸ τοῦ Ἰωάννου ὁ πατήρ. διὰ τοῦτο πάντες οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου προεφήτευον. τοῦτον δὴ τὸν καιρὸν τὸν πρὸ Ἰωάννου σημαίνουσι τὰ προφητικὰ ᾀδόμενα. ὅτι καὶ τὰ τίμια δῶρα, δι' ὧν ὁ Χριστὸς σημαίνεται, οὔπω εἰς μέσον ἄγεται, ἀλλ' ἰδίᾳ ἀπόκειται συγκεκαλυμμένα. καὶ ταῦτα μὲν οὕτω. Θεωρῶμεν δὲ τοῦ ψαλμοῦ τὰ ῥήματα. ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο, τὴν ἐπίγνωσιν ἣν ἐπέγνωσαν αὐτὸν ἄνθρωποι, καὶ ὑπετάγησαν, βασιλείαν ἐκάλεσεν, ὅτι καὶ εὐπρεπῆ καὶ ὡραῖον καὶ δυνατὸν αὐτὸν ἔγνωσαν, ὡς ἔδει γνῶναι. τοῦτό ἐστιν ἐκεῖνο τὸ τοῦ σωτῆρος. ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· ὅτι μετὰ τῶν ἐν οὐρανῷ καὶ οἱ ἐν τῇ γῇ τὸν δεσπότην ἐπέγνωσαν τὸν ἀληθινόν· ἐπεὶ καὶ τὰ ἑξῆς εἴ τις ἐπέλθοι, τὰ αὐτὰ πάντα εὑρήσει. καὶ τοίνυν τῆς βασιλείας ἐξηγούμενος τὸν τρόπον καὶ τῆς ἐξουσίας, ὁ μὲν προφήτης· καὶ γὰρ ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθήσεται· στερέωμα τὴν πίστιν λέγων. ἔστησε τοὺς τῇ πλάνῃ κλονουμένους, ἑαυτῷ συνέδησε· τοιοῦτος γὰρ ὁ πλανώμενος, οὐδαμοῦ δύναται στῆναι. ὁ δὲ Κύριος, πορευθέντες, φησὶ, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου τοῦ πνεύματος· ὅπερ ἐστὶν

Cap. XVIII.

Quid ſignificant in principiis ſacrificij quæ canuntur Prophetica.

SECVNDA autem pſalmodia ipſum regnum laudat, & decorem, & potentiam filij Dei, quæ ex exinanitione & paupertate ei acceſſit. Sed quis eſt hic vſus horum verborum Propheticorum, & quidnam ſignificant Seruatoris ſuſceptæ carnis œconomiæ? Principia eius præſentiæ, quando aderat quidem, ſed non cognoſcebatur à multis, quando in mundo C erat, & mundus ipſum non cognouit, tempus quod fuit ante Ioannem, priùs quàm accenſa eſſet lampas. Tunc enim ei adhuc opus erat dictis Propheticis. Poſtea autem apparuit ipſe qui prædicabatur, & non erat ampliùs ipſi Prophetis opus, ſed præſentem ipſum oſtendit Ioannes, & ante Ioannem ipſe pater. Propterea, Omnes, inquit, Prophetæ prophetarunt vſque ad Ioannem. Hoc ergo tempus, quod fuit ante Ioannem, ſignificant Prophetica quæ canuntur, quando etiam precioſa dona, per quæ Chriſtus ſignificatur, nondum in medium adducuntur, ſed ſeorſum cooperta repoſita ſunt. D Et hæc quidem ſic. Ipſa autem pſalmi verba conſideremus. Dominus regnauit, decorem indutus eſt. Cognitionem qua ipſum cognorunt homines, & ei ſubiecti fuerunt, regnum appellauit, quando & decorum, & pulchrum & potentem eum cognouerunt, vt noſſe oportebat. Hoc eſt illud Seruatoris, data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo, & in terra, quia cum iis qui ſunt in cœlo, etiam ij qui ſunt in terra, verum Dominum E agnouerunt. Nam & ſi quis ea quæ deinceps ſequuntur, percurrat, eadem omnia inueniet. Regni itaque & poteſtatis modum narrans Propheta, dicit: Etenim firmauit orbem terræ qui non commouebitur, firmamentum fidem dicens. Stare fecit eos qui errore commouebantur, & ſibi colligauit. Talis eſt enim qui errat, minimè ſtare poteſt. Dominus autem, Euntes inquit, docete omnes gentes, baptizantes ipſos in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti: quod eſt

doctrina fidei. Sed non ſufficit hoc, ad regnum, fides: neque perfectè ſubiectæ fuerint gentes hoc modo. Propterea cum eo etiam mandatorum obſeruationem oporteret adiicere: Propheta quidem, Teſtimonia, inquit, tua credibilia facta ſunt valde. Dominus autem, ei quod de baptiſmo dixit, de mandatis quoque ſermonem adiecit, dicens: Docentes eos ſeruare quæcunque mandaui vobis. Quæ enim Seruator, mandata, Propheta vocat teſtimonia. Et hæc vbique in ſcriptura inuenies, teſtimonia Dei leges appellante. Poſt hæc, Domum decet ſanctificatio, Domine: Sanctificationem vocans ſacrificia: dona, omnem cultum qui Deo debetur: qui dicens decere domum Dei, oſtendit non eſſe vacuam domum Dei neque Deo deſtitutam, ſed ipſum in ſeipſa habere domus Dominum. Si enim ea Deo eſſet vacua, non decerent eam illa quæ ſoli Deo conueniunt. Hoc autem etiam Dominus in quæ dicta ſunt adiecit, pollicitus ſe ſemper futurum cum Eccleſia. Eccleſiam autem, domum Dei viuentis vocat Paulus. Dicit enim, vt ſcias quomodo oporteat in domo Dei verſari, quæ eſt Eccleſia Dei viuentis. Ecce ego vobiſcum ſum. Et quod ille, in longitudinem dierum dixit, Dominus dicit: Omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi. Et hæc quidem pſalmodia eſt adeò exacta Prophetia eorum, quæ per crucem & mortem à Seruatore geſta ſunt.

Cap. XIX.

Interpretatio tertiæ Antiphonæ.

QVÆ autem ſequitur, videtur eſſe quidam occurſus, tanquam domino iam accedente & apparente: & ideo in ingreſſu Euangelij & oſtenſione ponitur & canitur, per quam Chriſtus ſignificatur. Quod autem Chriſti apparitionem ante oculos animæ habens Propheta, hanc cecinit pſalmodiam, maximè quidem oſtenditur ex gaudio & lætitia, qua ea de cauſa ipſe plenus videtur, & alios omnes vocat ad ſocietatem: Venite, exultemus Domino. Nō poterat enim homo gaudere, niſi Dominus cum eo verſaretur, quia ſolus Chriſtus nobis gaudium attulit: & ſi quis antequam ille in terram veniret, gauiſus eſt, in iis quæ ad illum pertinent, initiatus, gauiſus eſt. Sicut Abraham exultauit, inquit, vt videret diem meum, & vidit, & gauiſus eſt. Et ipſe Dauid. Redde mihi lætitiam ſalutaris tui. Quam enim habebat lætitiam in Chriſto antequam peccaret, eam per peccatum amiſſam vt reciperet Deum orauit. Quemadmodum ergo ſi dixiſſet, Venite & illuminemus, lucis præſentiam ſignificaſſet:

A ἡ διδασκαλία τῆς πίστεως· ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο πρὸς τὴν βασιλείαν, ἡ πίστις. οὐδὲ ὑποτάγησαν ἂν τελείως τὰ ἔθνη τὸν τρόπον τοῦτον. διὰ τοῦτο καὶ τὴν φυλακὴν τῶν ἐντολῶν προσθεῖναι δεήσειεν. ὁ μὲν προφήτης, τὰ μαρτύριά σου φησὶν ἐπιστώθησαν σφόδρα. ὁ δὲ Κύριος τῷ περὶ τοῦ βαπτίσματος λόγῳ, τὸν ἐντολῶν τὸν λόγον προσέθηκε, λέγων, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. ἅπερ γὰρ ὁ σωτὴρ ἐντολάς, ὁ προφήτης μαρτύρια φησί. καὶ τοῦτο πανταχοῦ τῆς γραφῆς εὑρήσεις, μαρτύρια τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους καλούσης. μετὰ ταῦτα· τῷ οἴκῳ σου πρέπει ἁγίασμα, Κύ-
B ριε· ἁγίασμα λέγων τὰς θυσίας· τὰ δῶρα, πᾶσαν λατρείαν τὴν ὀφειλομένην Θεῷ· ἃ πρέπειν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ φάσκων, δείκνυσιν οὐ κενὸν ὄντα τὸν οἶκον τοῦτον, οὐδὲ τοῦ Θεοῦ ἔρημον· ἀλλ' αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ ἔχοντα τὸν οἰκοδεσπότην. εἰ γὰρ κενὸς ἦν τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἂν ἔπρεπεν αὐτῷ τὰ τῷ Θεῷ πρέποντα μόνῳ· τοῦτο καὶ ὁ Κύριος τοῖς εἰρημένοις προσέθηκεν· ἐπαγγειλάμενος ἔσεσθαι μετὰ τῆς ἐκκλησίας ἀεί. τὴν δὲ ἐκκλησίαν οἶκον Θεοῦ ζῶντος ὁ Παῦλος καλεῖ. φησὶ γάρ, ἵνα γνῷς ὅπως δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι· ἥ τις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ
C ζῶντος· ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμί. καὶ ὅπερ ἐκεῖνος εἰς μακρότητα ἡμερῶν εἶπεν, ὁ Κύριος πάσας τὰς ἡμέρας, φησίν, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· καὶ αὕτη μὲν ψαλμῳδία οὕτως ἀκριβὴς προφητεία ἐστί, τῶν διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου τῷ σωτῆρι κατορθωμένων.

ΚΕΦΑΛ. ιθ'.

Ἐξήγησις τοῦ τρίτου ἀντιφώνου.

D ΗΔΕ ἑξῆς ἀπάντησις εἶναι δοκεῖ ὡς ἤδη τοῦ Κυρίου παραγινομένου, καὶ φαινομένου. διὰ τοῦτο πρὸς τῇ εἰσόδῳ τοῦ εὐαγγελίου καὶ ἀναδείξει τάττεται καὶ ᾄδεται, δι' οὗ ὁ Χριστὸς σημαίνεται. ὅτι δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐπιφάνειαν ὁ προφήτης πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς ἔχων ταύτην ᾖσε τὴν ψαλμῳδίαν, δείκνυται μάλιστα μὲν ἀπὸ τῆς ἐπ' αὐτῷ χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης ἧς αὐτός τε φαίνεται γέμων, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας εἰς κοινωνίαν καλεῖ. δεῦτε ἀγαλ-
E λιασώμεθα τῷ Κυρίῳ· οὐ γὰρ ἦν χαίρειν ἀνθρώπον μὴ τοῦ Κυρίου ἐπιδημήσαντος. ὅτι τὴν χαρὰν ἡμῖν ὁ Χριστὸς ἐκόμισε μόνος, καὶ εἴ τις δὲ πρὶν ἐκεῖνον ἐλθεῖν εἰς τὴν γῆν ἔχαιρε, τὰ ἐκείνου μυηθεὶς ἔχαιρεν. ὥσπερ Ἀβραὰμ ἠγαλλιάσατο, φησίν, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν, καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη, καὶ αὐτὸς ὁ Δαβίδ, ἀπόδος μοι τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου. ἣν γὰρ ἀγαλλίασιν εἶχεν ἐν τῷ Χριστῷ πρὶν ἁμαρτεῖν, ταύτην δι' ὧν ἥμαρτεν ἀποβαλών, ἀπολαβεῖν ἱκέτευε τὸν Θεόν. ὥσπερ οὖν εἰ ἔλεγε, δεῦτε καὶ φωτισθῶμεν, φωτὸς ἂν ἐμήνυε παρουσίαν·

οὕτως εἰπών, Δεῦτε, ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ, δηλοῦσιν αὐτὸν φανῆναι τὸν κομίζοντα τὴν χαράν. ἔπειτα καὶ Σωτῆρα καὶ Κύριον τοῦτον καλεῖ. σωτῆρα δὲ καὶ σωτηρίαν ἡ γραφὴ τὸν Χριστὸν καλεῖ ὅτι τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων μόνος ὁ υἱὸς, αὐτουργὸς ἐγένετο τῆς σωτηρίας ἡμῶν καὶ δι᾽ ἑαυτοῦ ταύτην εἰργάσατο. καθάπερ εἶπε Παῦλος, δι᾽ ἑαυτοῦ καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. ὃ καὶ αὐτὸς ἐδήλωσε, τῷ παραδείγματι τοῦ καλοῦ ποιμένος, ὃς οὐκ ἔπεμψε τοὺς ζητήσοντας τὸ πρόβατον τὸ ἀπολωλὸς, ἀλλ᾽ αὐτὸς ἐζήτησε καὶ εὗρε καὶ ἀνείλετο, καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων ἐκόμισε. διὰ τοῦτο καὶ τὴν προσηγορίαν ἐδέξατο, τὴν τοῦτο δυναμένην, κληθεὶς Ἰησοῦς. προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει· πρόσωπον τὴν φανέρωσιν αὐτοῦ λέγων· μὴ ἀναμείνωμεν οἴκοι γενόμενοι ἰδεῖν αὐτὸν, ἀπαντήσωμεν ἐν ἐξομολογήσει, ἐν δοξολογίᾳ δηλονότι, καὶ ἐν ψαλμοῖς ἀλαλάξωμεν αὐτῷ, Θεῷ πρέπουσαν ἀποδῶμεν αὐτῷ τιμήν. ὁ μὲν ἐν δούλου μορφῇ φανῆναι κατεδέξατο· ἡμεῖς δὲ τὸν δεσπότην μὴ ἀγνοήσωμεν, μὴ προσκόψωμεν τῇ σαρκὶ, μὴ παρενεχθῶμεν ἐπὶ τὰ ταπεινὰ περὶ τοῦ ὑψηλοῦ φρονεῖν, διὰ τὸ φαινόμενον. ὅτι Θεὸς μέγας Κύριος καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ὁ ἐν ταύτῃ καλυπτόμενος τῇ σαρκί. καὶ τὰ ἑξῆς δὲ θεοπρεπῆ προστίθησι πάντα. καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ προφητικὰ, καὶ οὕτω καιρὸν ᾄδονται.

ΚΕΦΑΛ. κʹ.

Περὶ τῆς ἀναδείξεως τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοῦ τρισαγίου ὕμνου.

ΤΟΥΤΩΝ δὲ ᾀσθέντων, ὁ ἱερεὺς ἐν μέσῳ πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἱστάμενος ὑψοῦ τὸ εὐαγγέλιον αἴρει, καὶ ἀναδείκνυσι· τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Κυρίου σημαίνων, ὅτε ἤρξατο φαίνεσθαι. διὰ γὰρ τοῦ εὐαγγελίου ὁ Χριστὸς δηλοῦται· ὥσπερ τὰ προφητικὰ βιβλία προφῆται λέγονται· κατὰ τὸ εἰρημένον ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ πρὸς τὸν πλούσιον, ἔχουσι Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας, τὰ βιβλία λέγοντος. ἐπεὶ δὲ τοῦ προφητευομένου, ἀναδεικνυμένου, καὶ δι᾽ ἑαυτοῦ φαινομένου, τοῖς ῥήμασι τῶν προφητῶν οὐδεὶς ἀξιοῖ προσέχειν, διὰ τοῦτο τοῦ εὐαγγελίου ἀναδεικνυμένου, τὰ προφητικὰ παύονται. ᾄδομεν δὲ, εἴ τι τῆς καινῆς ἐστι διαθήκης. ἢ γὰρ τὴν παναγίαν τοῦ Θεοῦ μητέρα, ἢ ἄλλους τῶν ἁγίων ἐγκωμιάζομεν, ἢ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ὑμνοῦμεν, ὑπὲρ ὧν εἰς ἡμᾶς ἐπεδήμησεν, ἢ ἐπιδημήσας ἔπαθεν, ἢ ἐποίησεν. ἐφ᾽ οἷς ἑκάστοτε ἡ ἐκκλησία πανηγυρίζει. ἔπειτα καὶ αὐτὸν, ὡς τριάδα, τὸν Θεὸν ἀνυμνοῦμεν, οἷον αὐτὸν ἡμᾶς εἶναι ἐδίδαξεν ἡ ἐπιφάνεια τοῦ σωτῆρος. ὁ δὲ ὕμνος οὗτος εἴληπται μὲν ἀπὸ τῶν ἀγγέλων,

A ita cùm dixit, Venite, exultemus Domino, oſtendimus, eum apparuiſſe qui affert lætitiam. Deinde etiam Seruatorem hunc Dominum appellat. Seruatorem autem, & ſalutem, & ſalutare Chriſtum vocat ſcriptura, & ex diuinis perſonis ſolus filius fuit noſtræ ſalutis opifex, & per ſeipſum vniuerſum effecit, quemadmodum dixit Paulus: Per ſeipſum purgationem faciens peccatorum noſtrorum. Quod etiam ipſe oſtendit exemplo boni paſtoris, qui non miſit qui ouem perditam quærerent, ſed ipſe quæſiuit, & inuenit, & ſuſtulit, & in humeris geſtauit. B Propterea etiam cognomen ſortitus eſt, quod rei conueniret, appellatus Ieſus: Præoccupemus faciem eius in confeſſione: faciem, apparitionem eius dicens: ne expectemus eum videre cùm domi fuerit, obuiam eamus in confeſſione, ſcilicet glorificatione. Et in pſalmis iubilemus ei: Deo conuenientem ei reddamus honorem. Ipſe quidem in ſerui forma eſſe elegit, nos autem Dominum ne ignoremus, & carne offendamus, ne eò abducamur, vt vilia & abiecta de excelſo, animo concipiamus, propter id quod apparet. Quia Deus magnus Domi- C nus, & Rex magnus ſuper omnem terram, qui in hac carne tegitur. Et quæ deinceps ſequuntur omnia Deo conuenientia adiicit. Et ſunt eiuſmodi quidem prophetica, & opportunè canuntur.

CAP. XX.

De oſtenſione Euangelij, & de hymno ter ſancti.

HIs autem peractis, Sacerdos ſtans ſuper altare, in altum tollit Euangelium, & oſtendit, Domini oſtenſio- D nem ſignificans, quando cœpit multis apparere. Per Euangelium enim Chriſtus ſignificatur, quemadmodum & Prophetici libri dicuntur Prophetæ, quemadmodum diuiti ab Abraham dictum eſt: Habet Moſen & Prophetas: dicebat autem libros. Quia autem eo qui prædicitur oſtenſo, & per ſeipſum apparente, verbis Prophetarum nemo vult attendere, propterea oſtenſo Euangelio ceſſant Prophetica. Canimus autem ſi E quid eſt noui teſtamenti. Vel enim ſanctiſſimam Dei matrem, vel alios ſanctos laudamus vel ipſum Chriſtum canticis celebramus, propterea quòd nobiſcum verſatus eſt, vel ob ea quæ dum nobiſcum verſaretur, paſſus eſt vel fecit. Propter quæ Eccleſia diem feſtum ſemper celebrat. Deinde etiam ipſum vt Trinitatem Deum decantamus, qualem ipſum eſſe nos docuit Seruatoris apparitio. Hic autem hymnus, ab Angelis quidem dictus eſt,

acceptus eſt autem ex libro Pſalmorum ſaoctorum Prophetæ. Collectus eſt autem à Chriſti Eccleſia, & Trinitati dedicatus: Hoc enim, Sanctus, quod ter canitur, eſt Angelorum: illud verò, Deus & fortis & immortalis, eſt beati Dauid, vbi dicit: Sitit anima mea ad Deum footem viuum. Hæc autem ſuſcepiſſe & illis coniuoxiſſe, & ſupplicationem adieciſſe, dico autem illud, Miſere noſtri, eſt Eccleſiæ eorum qui Trinitatem vnum Deum & ſciunt & prædicant: partim vt oſtendatur veteris teſtameoti cum nouo conuenientia: partim autem, vt Angeli & homines fiaot voa Eccleſia & chorus vnus, per Chriſti adueotum, qui eſt ſupercœleſtis & terrenus. Propterea, poſtquam eſt oſtenſum & allatum Euangelium, hunc hymnum canimus, propemodum clamantes, quòd is oobiſcum verſatus, non ſtatuit cum Angelis, & in illo choro poſuit. Et hæc quidem hoc modo.

A εἴληπται δὲ καὶ ἀπὸ τῆς βίβλου τῶν ἱερῶν τοῦ προφήτου ψαλμῶν. συνήχθη δὲ παρὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, καὶ ἀνετέθη τῇ Τριάδι. τὸ μὲν γὰρ, ἅγιος, τρὶς βοώμενον, τῶν ἀγγέλων, τὸ δὲ, Θεὸς καὶ ἰσχυρὸς καὶ ἀθάνατος, τοῦ μακαρίου Δαβὶδ, ἐν οἷς φησιν, ἐδίψησεν ἡ ψυχή μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα. τὸ δὲ δέξασθαι δὲ καὶ συνθεῖναι ταῦτα ἐκείνοις, καὶ προσθεῖναι τὴν ἱκεσίαν, λέγω δὲ τὸ, ἐλέησον ἡμᾶς, τῆς ἐκκλησίας τῶν τὴν Τριάδα τὸν ἕνα Θεὸν καὶ εἰδότων καὶ κηρυττόντων, ἵνα δειχθῇ, τοῦτο μὲν ἡ πρὸς τὴν καινὴν διαθήκην τῆς
B παλαιᾶς συμφωνία· τοῦτο δὲ τὸ, ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους, μίαν ἐκκλησίαν γενέσθαι, καὶ χορὸν ἕνα, διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐπιφάνειαν, τοῦ ὑπερουρανίου, καὶ ἐπιγείου. διὰ τοῦτο μετὰ τὸ ἀναδειχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον καὶ εἰσενεχθῆναι, τὸν ὕμνον ᾄδομεν τοῦτον, μονονοὺ βοῶντες, ὡς ὁ ἐπιδημήσας Χριστὸς μετὰ τῶν ἀγγέλων, ἡμᾶς ἔστησεν, εἰς ἐκεῖνον ἔταξε τὸν χορόν. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

Cap. XXI.

De oratione in hymno, & de ſacris acclamationibus.

SACERDOS autem ante hanc laudationem, Deo ſupplicat vt hymnum ſuſcipiat, & laudatoribus gratiam retribuat. Et quamnam gratiam? hymno conuenientem, vt ſanctificet ipſorum animas & corpora, data peccatorum venia, vt eum in ſanctitate colant omnibus diebus. Et cauſam adiicit: Quia ſanctus es, & in ſanctis requieſcis. Verè enim ſancti eſt delectari ſanctis & ſanctificare. Et cùm hoc exclamauit, & glorificationem adiecit, cantandi hymni ter ſancti ſacro populo hoc veluti ſignum proponit: & cùm ipſi, vt mos eſt, glorificationi Amen ſubiecerint, hymnum incipiunt. Poſt hymnum autem, Sacerdos iubet omnes non ſocorditer & negligenter ſtare, ſed ea quæ fiunt & canuntur attendere: πρόσχωμεν enim, quo vocabulo vtuntur, idem eſt quod, Mentem adhibeamus. Deinde precatur pacem omnibus, & ſapientiam in memoriã reuocat, cum qua oportet ad myſteria accedere & mẽtem adhibere. Quænam eſt autem ſapientia? Cogitatiooes myſterio conuenientes, cnm quibus oportet audire & videre ea quæ fiunt & dicuotur, eos qni fide pleni ſunt, qui nihil habent humani. Hoc eſt enim Chriſtianorum ſapientia, & hoc ſibi vult ſapientia, quæ io multis locis ſacrificij fidelibus acclamatur à Sacerdote, harum ſcilicet cogitarionum recordatio. Ita enim nos inuicem admonemus & in memoriam reuocamos, iotegram cogitationem voo verbo in auditorum animis renouantes. Quid autem hac in mentem reuocatione opus eſt? Magna eſt obliuionis tyrannis, & nulla humana affectio tam frequenter & tam facilè hominem ſubuertit.

ΚΕΦΑΛ. κα΄.

Περὶ τῆς κατὰ τὸν ὕμνον εὐχῆς, καὶ τῶν ἐπιφωνημάτων ἱερῶν.

C ὉΙΕΡΕΥΣ πρὸ μὲν τῆς ὑμνήσεως ταύτης, ἱκετεύει τὸν Θεὸν δέξασθαι τὸν ὕμνον, καὶ χάριν δοῦναι τοῖς ὑμνοῦσι. καὶ τίνα χάριν; τῷ ὕμνῳ κατάλληλον, ἁγιάσαι αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, συγγνώμην παρεχόμενον τῶν ἁμαρτημάτων, ὥστε ἐν ὁσιότητι λατρεύειν αὐτῷ πάσας τὰς ἡμέρας. καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησιν, ὅτι καὶ ἅγιος εἶ καὶ ἐν ἁγίοις ἐπαναπαύῃ. τοῦ γὰρ ἀληθῶς ἁγίου, τὸ χαίρειν ἐν τοῖς ἁγίοις καὶ ἁγιάζειν. καὶ τοῦτο ἐκβοήσας καὶ δοξολο-
D γίαν προσθεὶς, τῆς ὑμνήσεως τοῦ τρισαγίου πρὸς τὸν ἱερὸν λαὸν, σύνθημα τοῦτο ποιεῖται. καὶ αὐτοὶ τῇ δοξολογίᾳ τὸ ἀμὴν κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐπειπόντες, τοῦ ὕμνου ἀπάρχονται. μετὰ δὲ τὸν ὕμνον, ὁ ἱερεὺς κελεύει πάντας μὴ ῥαθύμως καὶ ἀμελῶς, ἀλλὰ τοῖς τελουμένοις καὶ ᾀδομένοις προσέχειν τὸν νοῦν. τὸ γὰρ πρόσχωμεν, τοῦτο δύναται. εἶτα τὴν εἰρήνην εὔχεται πᾶσι, καὶ σοφίαν ἀναμιμνήσκει, μεθ' ἧς δεῖ τοῖς μυστηρίοις προσέχειν. τίς δὲ ἡ σοφία; οἱ προσήκοντες τῇ τελετῇ λογισμοὶ, μεθ' ὧν ὁρᾷν δεῖ καὶ ἀκούειν τὰ τελούμενα καὶ λεγόμενα, οἱ πίστεως γέμοντες, οἱ
E μηδὲν ἀνθρώπινον ἔχοντες. τοῦτο γάρ ἡ τῶν Χριστιανῶν σοφία, καὶ τοῦτο δύναται, τὸ, σοφία, πολλαχοῦ τῆς ἱερουργίας ἐκβοώμενον τοῖς πιστοῖς παρὰ τοῦ ἱερέως, ἀνάμνησις τῶν λογισμῶν τούτων. οὕτω γὰρ ἀλλήλους ἀναμιμνήσκομεν, ὁλόκληρον ἔννοιαν ἑνὶ ῥήματι πολλάκις, εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουόντων ἀνανεοῦντες. τίς δὲ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναμνήσεως; πολλὴ τῆς λήθης ἡ τυραννὶς, καὶ οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, οὕτω συνεχῶς καὶ ῥᾳδίως ἀνατρέπει τὸν ἄνθρωπον,

ἐν τούτῳ τὸ πάθος. ἐπεὶ δὲ μετὰ τῶν προσηκόντων λογισμῶν ἀναγκαῖον ἑστάναι, καὶ μετέχειν τῆς τελετῆς, καὶ τῶν ἱερῶν αὐτῆς ἀκουσμάτων, καὶ θεαμάτων, εἴγε μέλλοιμεν μὴ μάτην μετέχειν αὐτῶν, καὶ τὸν χρόνον τρίβειν εἰκῇ· τοῦτο δὲ οὐ ῥᾴδιον· διὰ τοῦτο χρεία μὲν ἡμᾶς αὐτοὺς, παρ' ἑαυτῶν αὐτῶν ἐγρηγορέναι καὶ νήφειν. χρεία δὲ τῆς ἔξωθεν ὑπομνήσεως ἵνα συνεχῶς ὑπὸ τῆς λήθης συλώμενοι τὸν ἡμέτερον νοῦν, καὶ προσελκόμενοι εἰς ματαίας ἐλπίδας ἀναλαμβάνειν δυνώμεθα πάλιν· τοῦτο καὶ τὸ ᾆσμα βούλεται τὸ ᾀδόμενον μεταξὺ τῶν τιμίων δώρων εἰς τὸ θυσιαστήριον κομιζομένων. Πᾶσαν βιωτικὴν δὲ, φησι, ἀποθώμεθα μέριμναν· καὶ τοιαῦτα μὲν τοῦτο δύναται τὸ ῥῆμα. ἔστι δὲ καὶ τὸ, ὀρθοὶ, ἐπιφώνημα παραίνεσιν ἔχον. τίς δὲ ἡ παραίνεσις; ἐν ἀγωνίᾳ ἡμᾶς εἶναι βούλεται τῷ Θεῷ καὶ τοῖς μυστηρίοις ἐντυγχάνοντας, καὶ μὴ ῥᾳθύμως, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς καὶ πάσης αἰδοῦς τὴν τοιαύτην ὁμιλίαν ποιεῖσθαι, εἴτε ὁρᾶν, εἴτε λέγειν, εἴτε καὶ ἀκούειν τι δέοι τῶν ἱερῶν. καὶ σημεῖον τοῦτο πρῶτον δείκνυσθαι τῆς σπουδῆς ταύτης, καὶ τῆς εὐλαβείας, τὴν ὄρθωσιν τοῦ σώματος, τὸ μὴ καθημένους, ἀλλ' ἑστῶτας τοῦτο ποιεῖν· τοιοῦτον γὰρ τὸ σχῆμα τῶν ἱκετευόντων, τοιοῦτον τὸ σχῆμα τῶν δούλων, οἳ πρὸς τὸ βούλημα τῶν δεσποτῶν, ἄνω τὸν νοῦν ἔχουσιν, ἵνα πρὸς τὴν διακονίαν ἕτοιμοι, ἐπειδὰν τὸ κελευσθὲν ἀρπάσωσι, εὐθὺς δράμωσιν. ἡμεῖς δὲ καὶ ἱκέται τοῦ Θεοῦ περὶ τῶν μεγίστων, καὶ δοῦλοι καὶ δουλείας παντοδαπῆν. καὶ τῶν μὲν ῥημάτων τούτων οὗτος ὁ λόγος.

A vt hæc affectio. Quia autem eum conuenientibus cogitationibus neceſſe eſt ſtare & myſterij eſſe participes, & ſacrarum eius auditionum & contemplationum, niſi eis fruſtra ſumus interfuturi & tempus conſumpturi: hoc autem non eſt facile: propterea opus eſt quidem ipſos à nobis ipſis excitari & eſſe ſobrios: opus eſt autem externa admonitione, vt noſtram mentem ab oblatione aſſiduè ſurreptam, & ad vanas curas attractam poſſimus recipere. Hoc etiam ſibi vult canticum quod canitur, dum pretioſa dona ad altare afferuntur.

B Omnem, inquit, de victu ſollicitudinem deponamus. Et hæc quidem hoc verbum ſignificat. Hæc quoque acclamatio, recti, habet adhortationem. Quæ eſt autem adhortatio? Vult nos eſſe certamini intentos: qui ad Deum & diuina myſteria accedimus, & nos non ſocorditer, ſed cum ſtudio & diligentia, omnique reuerentia in eis verſari, ſiue videre, ſiue dicere, ſiue audire aliquid ex ſacris oportebit: & hoc primum ſignum oſtendere huius ſtudij & reuerentiæ, corporis erectionem, vt non ſe-

C dentes, ſed recti hoc agamus. Talis eſt enim habitus & figura ſupplicum, talis habitus ſeruorum, qui ad nutum Dominorum omnem mentem erectam habent, vt ſtatim ad miniſterium, poſtquam iuſſum arripuerint, rectà currant: nos autem ſumus Deo de maximis ſupplices & omni ſeruitutis genere ſerui. Et horum quidem verborum hæc eſt ratio.

ΚΕΦΑΛ. κβʹ.

Περὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν γραφῶν, καὶ τῆς τάξεως αὐτῶν, καὶ τῆς σημασίας.

ΜΕΤΑ δὲ τὸν τρισάγιον ὕμνον, ἀποστολικὸν ἀναγινώσκεται βιβλίον· εἶτα τὸ εὐαγγέλιον αὐτὸ, πρότερον ὕμνου τῷ Θεῷ παρὰ τῆς ἐκκλησίας ᾀσθέντος. διὰ τί δὲ πρὸ τῶν ἀναγνώσεων ἱερῶν γραφῶν, τὸν Θεὸν ὑμνοῦμεν; ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῦτο δεῖ ποιεῖν, οἷς ἐκεῖνος ἡμᾶς ἑκάστοτε δωρούμενος διατελεῖ· μάλιστα δὲ, ἐν ἐπιδείξει μεγάλου τινὸς ἀγαθοῦ· οἷόν ἐστιν ἡ τῶν θείων λογίων ἀκρόασις· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ ἀποστόλου μετὰ ἱκεσίας ὕμνος. πρόσκειται γὰρ τὸ ἐλέησον. ἐπὶ δὲ τοῦ εὐαγγελίου καθαρὰν ἱκεσίας ποιούμεθα τὴν ὑμνῳδίαν, ἵνα μάθωμεν ὡς ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ εὐαγγελίου σημαίνεται· ὃν τοῖς εὑροῦσι, ἅπαν τὸ ζητούμενον ἐν χερσίν. καὶ γὰρ ὁ νυμφίος ἔνδον, καὶ οὐ χρεία ἱκετεύειν αὐτὸν περὶ οὐδενὸς, πάντα ἔχοντας. ὥσπερ οὐδὲ νηστεύειν υἱοὺς τοῦ νυμφῶνος εἰκὸς, ἐφ' ὅσον μετ' αὐτῶν ἐστιν ὁ νυμφίος·

D

Cap. XXII.

De lectione ſcripturarum & ordine earum, & ſignificatione.

POST ter ſanctum hymnum, legitur liber Apoſtolicus: Deinde Euangelium, hymno priùs Deo ab Eccleſia cantato. Cur autem ante lectiones ſacrarum ſcripturarum, Deum laudamus? Quòd in omnibus oportet hoc facere, quibus ille nos perpetuò donat: maximè autem propter aſſecutionem magni alicuius boni,

E quale eſt diuinorum eloquiorum auditio. Sed in Apoſtolo quidem, hymnus cum ſupplicatione. Additur enim illud: Miſerere, In Euangelio autem puram à ſupplicatione facimus hymnodiam, vt ſciamus quòd Christus per Euangelium ſignificatur: quem qui inuenerint, iis omne quod quæritur, eſt in manibus. Etenim intus eſt ſponſus, & non opus eſt eis de vlla re ſupplicare, cùm omnia habeant. Sicut nec conſentaneum ieiunare filios ſponſi, quandiu eſt cum eis ſponſus:

ſed eum tantùm venerari & laudare: quandoquidem & Angelorum hymnus, qualem ipſum Prophetæ docent, propter eandem rationem, ſolùm hymnus eſt ab omni ſupplicatione liber. Sed quid ſibi vult hîc ſacrarum literarum lectio? Si vis quidem vſum ſcire, dictum eſt. Nos enim præparant & præpurgant ante magnam myſteriorum ſanctificationem. Sin autem quæris ſignificationem, Domini manifeſtationem ſignificant, qua manifeſtatus eſt paulatim poſt oſtenſionem. Primum enim oſtenditur complicatum Euangelium, quod Domini apparitionem ſignificat, per quam ipſum tacentem Pater oſtendit, quando ille nihil loquens prædicatoris voce opus habuit. Hæc autem perfectiorem manifeſtationem ſignificant: per quam publicè cum omnibus conuerſabatur, & ſeipſum docebat, non ſolùm ex iis quæ ipſe dicebat, ſed etiam ex iis quæ docuit Apoſtolos dicere, Mittens eos ad oues quæ perierant domus Iſraël. Propterea leguntur quidem literæ Apoſtolicæ, legitur autem ipſum quoque Euangelium. Cur non ergo primùm Euangelium? quia perfectioris manifeſtationis ſigna ſunt, quæ per ipſum Dominum, quàm quæ per Apoſtolos dicuntur. Quia autem non repentè, & vno ſimul tempore apparuit hominibus Dominus quanto erat robore, & quanta bonitate (hoc enim eſt ſecundi eius aduentus) ſed viâ procedens, ab eo quod eſt minùs apertum, ad id quod eſt manifeſtius proceſſit: Eadem cauſa eos qui eius oſtenſionem paulatim fuiſſe factam volunt oſtendere, Apoſtolica legere ante Euangelia eſt conſentaneum. Propterea enim etiam quæ perfectam eius oſtenſionem ſignificant, vltima ſeruantur, vt manifeſtum erit in iis quæ conſequuntur.

Cap. XXIII.

De petitionibus poſt Euangelium.

POSTQVAM autem lectum eſt Euangelium, iubet Diaconus populum orare. Orat autem intus ipſe ſacerdos per ſe, vt preces illorum à Deo ſuſcipiantur. Deinde cùm Deum magna voce glorificauit, ipſos quoque ſocios & participes glorificationis accipit. Quamnam autem orationem ab omnibus fieri maximè conuenit poſt Euangelium? niſi pro iis qui ſeruant Euangelium, qui imitati ſunt benignitatem & humanitatem Chriſti, qui per Euangelium ſignificantur? Et qui ſunt hi? Præſules Eccleſiæ, populorum paſtores, qui rempublicam ordinant. Hi enim, ſi ſeruant quod profeſſi ſunt quæ illic ſcripta ſunt pulchrè ſeruant & docent, & quod deeſt Chriſto, vt cenſet Apoſtolus, adimplent,

A ἀλλὰ τοῦτο μόνον, σέβειν αὐτὸν καὶ ὑμνεῖν· ἐπεὶ καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων ὕμνος, οἷον αὐτὸν οἱ προφῆται διδάσκουσι, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, τοῦτ' αὐτὸ μόνον ὕμνος ἐστὶν ἱκεσίας ἁπάσης ἀπηλλαγμένος. ἀλλὰ τί βούλεται ἐνταῦθα ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἱερῶν γραφῶν; εἰ μὲν τὴν χρείαν βούλει μαθεῖν, εἴρηται· προπαρασκευάζουσι γὰρ ἡμᾶς, καὶ προκαθαίρουσι πρὸ τοῦ μεγάλου τῶν μυστηρίων ἁγιασμοῦ. εἰ δὲ τὴν σημασίαν ζητεῖς, τὴν φανέρωσιν τοῦ Κυρίου δηλοῦσιν, ἣν ἐφανερώθη κατὰ μικρὸν μετὰ τὴν ἀνάδειξιν. πρότερον μὲν γὰρ τὸ εὐαγγέλιον ἀναδείκνυται συνεπτυγμένον, τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Κυρίου σημαῖνον. καθ'
B ἣν σιωπῶντα αὐτὸν ὁ πατὴρ ἀνεδείκνυ, ὅτε οὐδὲν ἐκεῖνος φθεγγόμενος, τῆς τοῦ κήρυκος ἐδεῖτο φωνῆς. ταῦτα δὲ τῆς φανερώσεως ἐστὶ σημαντικά, τῆς τελεωτέρας· καθ' ἣν δημοσίᾳ πᾶσιν ὡμίλει, καὶ ἑαυτὸν ἐδείκνυεν, οὐ μόνον ἐξ ὧν ἔλεγεν αὐτός, ἀλλὰ καὶ οἷς τοὺς ἀποστόλους ἐδίδασκε λέγειν, πέμπων αὐτοὺς εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ. διὰ τοῦτο ἀναγινώσκεται μὲν γράμματα ἀποστολικά, ἀναγινώσκεται δὲ αὐτὸ τὸ εὐαγγέλιον. τί οὖν μὴ πρότερον τὸ εὐαγγέλιον; ὅτι τελεωτέρας
C ἐστὶ φανερώσεως σημαντικὰ τὰ δι' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, ἢ διὰ τῶν ἀποστόλων λεγόμενα. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀθρόον ἐφάνη τοῖς ἀνθρώποις ὁ Κύριος ἡλίκος ἦν τὴν ἰσχύν, καὶ οἷος τὴν ἀγαθότητα (τοῦτο γὰρ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας) ἀλλ' ὁδῷ προβαίνων ἀπὸ τοῦ ἀφανεστέρου ἐπὶ τὸ φανερώτερον προῄει· τούτου χάριν τὴν ἀνάδειξιν αὐτοῦ κατὰ μικρὸν γινομένην δεῖξαι βουλομένοις, τὰ ἀποστολικὰ πρὸ τῶν εὐαγγελίων ἀναγινώσκειν εἰκός. διὰ τοῦτο γάρ, καὶ τὰ τῆς τελείας ἀναδείξεως αὐτοῦ σημαντικά, τελευταῖα φυλάττεται. ὡς ἐν τοῖς
D ἑξῆς ἔσται δῆλον.

ΚΕΦΑΛ. κα'.

Περὶ τῶν μετὰ τὸ εὐαγγέλιον αἰτήσεων.

ΜΕΤΑ δὲ τὸ, τὸ εὐαγγέλιον ἀναγνωσθῆναι, εὔξασθαι κελεύει τὸ πλῆθος ὁ διάκονος. εὔχεται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἱερεὺς ἔνδον καθ' ἑαυτὸν ἡ τυχεῖν τὰς εὐχὰς ἐκείνων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προσδεχθῆναι. εἶτα τὸν
E Θεὸν δοξολογήσας μεγάλῃ βοῇ, κοινωνοὺς καὶ αὐτοὺς τῆς δοξολογίας λαμβάνει. τίς δὲ ἡ παρὰ πάντων εὐχή, μάλιστα ἡ μετὰ τὸ εὐαγγέλιον πρέπουσα; ἢ τῶν τηρούντων τὸ εὐαγγέλιον, τῶν μεμιμημένων τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου σημαινομένου Χριστοῦ. καὶ τίνες οὗτοι; οἱ προεστῶτες τῆς ἐκκλησίας, οἱ λαῶν ποιμένες, οἱ τὴν πολιτείαν τάττοντες. οὗτοι γάρ, εἰ σώζουσι τὴν ἐπαγγελίαν, τὰ ἐκεῖ γεγραμμένα τηροῦσι καλῶς καὶ διδάσκουσι, καὶ τὸ ὑστέρημα τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν ἀπόστολον ἀναπληροῦσιν,

post

A μετ' ἐκεῖνον, τὴν αὐτοῦ ποίμνην κατ' ἐκεῖνον ποιμαίνοντες. ἔτι δὲ καὶ κτίσται ἱερῶν οἴκων, καὶ ἐπιμεληταί, καὶ ἀρετῆς διδάσκαλοι, καὶ εἴ τινες ὁπωσοῦν τῷ κοινῷ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῖς ἱεροῖς λυσιτελεῖς εἰσιν, εἰς ἐκεῖνον τελοῦσι τὸν χορόν, καὶ τῆς κοινῆς εἰσιν ἄξιοι τυγχάνειν εὐχῆς. μέλλων δὲ ἐπὶ τὴν θυσίαν ἤδη χωρεῖν, ἧς παρεῖναι τοὺς ἀμυήτους οὐ θέμις, οὓς κατηχουμένους ἔτι καλοῦμεν, ὅτι μέχρις ἀκοῆς, καὶ ὅσον διδασκαλία δύναται μόνον, τὸν Χριστιανισμὸν ὑπεδέξαντο, τούτους ἐκβάλλει τοῦ χοροῦ τῶν Χριστιανῶν πιστῶν, εὐχὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναγνοὺς πρότερον. ἡ δὲ εὐχή, τελειωθῆναι αὐτοὺς τοῦ
B βαπτίσματος ἀξιωθέντας κατὰ καιρόν· ἡ δὲ αἰτία τῆς εὐχῆς, ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα, ἵνα καὶ αὐτοί, φησι, σὺν ἡμῖν δοξάζωσι τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου· ἣν καὶ ὡς δοξολογίαν ἀναβοήσας, καὶ κοινωνοὺς λαβὼν τῆς δοξολογίας τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν, ἄλλην εὐχὴν εὔχεται. ἐν ᾗ πρῶτον μὲν εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ, ὅτι ὅλως ἠξιώθη ἐνώπιον αὐτοῦ στῆναι, καὶ χεῖρας αἴρειν πρὸς αὐτόν, ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἄλλων· ἔπειτα ἱκετεύει ἀξιωθῆναι τοῦτο ποιεῖν ἀεὶ μετὰ καθαροῦ συνειδότος. ἡ δὲ αἰτία τῆς εὐχῆς ταύτης, ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα· ὅτι σοι πρέπει, φησί, πᾶσα δόξα· καὶ οὕτω κατὰ τὸ εἰωθὸς μετὰ τοῦ πλήθους δοξολογήσας.
C πάλιν ἐφ' ἑαυτοῦ ὁ ἱερεὺς εὔχεται ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τοῦ πλήθους. ὥστε αὐτὸν ἀκατάκριτον παραστῆναι τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, καθαρὸν μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος· τοὺς δὲ συνευχομένους πιστοὺς τῶν μυστηρίων μεταλαβεῖν ἀξιωθῆναι, χωρὶς ἐνοχῆς καὶ κατακρίσεως, καὶ πρὸς τούτοις τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν κληρονομῆσαι· καὶ ἡ αἰτία τῆς εὐχῆς πάλιν ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα, εἰς ἣν ὁ Παῦλος ἐκέλευσε, λέγων, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε. τοῦτο ἡμῖν ἔστω πανταχοῦ σκοπός, φησι, τὸν Θεὸν δοξάζεσθαι. οἱ
D γεωργοὶ τέλος ποιοῦνται τῶν πόνων, τὴν φορὰν τῶν καρπῶν, ἐφ' οἷς αἱροῦνται πονεῖν· καὶ οἱ ἔμποροι τὸ κέρδος, καὶ ἄλλοι ἄλλο τι· ὑμεῖς δὲ ἐν ἅπασιν οἷς ποιεῖτε, τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ζητεῖτε. δοῦλοι γάρ ἐσμεν, ταύτην ὀφείλοντες τῷ δεσπότῃ τὴν διακονίαν, ὡς δὴ ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ κτισθέντες ὑπ' αὐτοῦ τὴν ἀρχήν, καὶ ὕστερον ἀγορασθέντες. διὰ τοῦτο τὴν ἐκκλησίαν εὑρήσεις τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ φροντίζουσαν πανταχοῦ· καὶ τοῦτ' ἄνω καὶ κάτω βοῶσαν τὸ ῥῆμα· καὶ ταύτην διὰ πάντων ὑμνοῦσαν,
E καὶ πάντα αὐτὴν ἡγουμένην, καὶ πρὸς ταύτην πάντα ποιοῦσαν, τὰς εὐχάς, τὰς δεήσεις, τὰς μυήσεις, τὰς παραινέσεις, πᾶν ἱερόν. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. κδ'.

Περὶ τῆς εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσαγωγῆς τῶν τιμίων δώρων.

ΟΔΕ ἱερεὺς βοῇ τὸν Θεὸν δοξολογήσας, ἔρχεται ἐπὶ τὰ δῶρα, καὶ ἀνελόμε-

A poſt illum, illius gregem illi conuenienter paſcentes. Præterea autem etiam ſacrarum domorum extructores & curatores, & virtutis doctores, & ſi vili quomodocunque communi Eccleſiæ & ſacris ſunt vtiles, ad eum numerum teferuntur, & communes preces aſſequi digni ſunt. Ad ſacrificium autem iam proceſſurus, cui nefas eſt intereſſe eos, qui non ſunt myſteriis initiati, quos nos Catecbumenos adhuc vocamus, quòd ad auditionem vſque & quanrum doctrina ſolùm licuit, Chriſtianiſmum ſuſceperunt, eos eiicit ex choro fidelium, lecta priùs pro eis ora-
B tione. Oratio autem eſt, vt ipſi perficiantur, tempus baptiſmi aſſecuti. Cauſa autem orationis, eſt Dei gloria. Vt & ipſi, inquit, nobiſcum glorificent omni ex parte venerandum & magnificum nomen tuum. Quam poſtquam etiam tanquam glorificationem inclamauit, & fidelium populum glorificationis participem aceepit, aliam facit orationem, in qua primùm quidem Deo agit gratias, quòd dignus omnino habitus ſit coram eo ſtare, & manus ad eum tollere pro ſe & aliis: præterea orat, vt dignus ſemper habeatur hoc faeere cum pura conſcientia. Cauſa
C antem huius quoque orationis eſt Dei gloria. Quoniã te decet, inquit, omnis gloria: & ita poſtquam pro more cum populo glorificauit, rurſus apud ſe orat ſacerdos pro ſeipſo, & populo, vt ſeipſum quidem ſanctæ menſæ nõ condemnandum exhibeat, purum ab inquinamento carnis & ſpiritus: eos autem qui vnà precantur, fideles, vt eſſe myſteriorũ participes digni habeantur, abſque reatu & condemnatione, & prçterea cœlorum regno digni habeantur. Et orationis rurſus cauſa eſt Dei gloria, in quam omnia facere iubet
D Paulus, dieens: omnia in gloriam Dei faeite. Hic ſit, inquit, nobis ſemper ſcopus, Deum glorificare. Agricolæ laborum ſibi finem proponunt, fructuum productionem, propter quos lubenter laborant: mercatores autem lucrum, & alij aliud. Vos autem in omnibus quæ facitis, gloriam Dei quærite. Serui enim ſumus, hoc Domino debentes miniſterium, vt qui pro ipſo & ab initio conditi ſumus, & poſtea empti: propterea inuenies, Eccleſiam, Dei glorię vbique curam gerere, & hoc verbum ſurſque deque clamare, &
E eam per omnia laudare, & eam omnia exiſtimare, & ad eam omnia facere, orationes, preces, myſteriorum ſeu ſacramentorum celebrationes, adhortationes, quicquid ſacrum. Et hæc quidem hoe modo.

Cap. XXIV.

De introductione ſacrorum donorum ad altare.

SACERDOS autem, poſtquam eum clamore Deum glorificatur, venit ad dona &

cùm ea in caput valdè honeſtè & reuerenter A fiſtulæ, egreditur.: & ſic ea ferens, ducit ad altare, de induſtria circumducens in templo propter populum, quietè & pedetentim. Ipſi autem canunt, & genua cum omni reuerentia & religione inflectunr, rogantes vt eorum ſit memor in donorum oblatione. Ipſe autem procedit comitatus lam adibus & ſuffitibus, & ita ſe habens, altare ingreditur. Hæc autem fiunt quidem ad vſum: oportebat enim afferri & in altari reponi dona quæ ſunt ſacrificanda, idque cum quàm maximo fieri poteſt honore & reuerentia. Ita enim introducebantur dona Dei: quandoquidem B & Reges, cùm oporteret ipſos dona offerre, rem non aliis committebant, ſed ipſi per ſeipſos ferentes, ea coronati introducebant.

Poſſunt autem hæc etiam habere ſignificationem vltimæ Chriſti oſtenſionis, per quam maximè Hebræorum inuidiam accendit, quando etiam profectus eſt via quæ ducit à patria in Hieruſalem, in qua oportebat eum ſacrificari, quando & in aſino vectus, vrbem ingreſſus eſt, à multis deductus, & canticis celebratus. Oportet autem et tunc ad Sacerdotis genua procidere, & orare vt illis orationibus noſtri meminerit. Neque enim eſt alius modus ſupplicationis qui C tantum poſſit, & qui magis firmam & ſtabilem nobis ſpem præbeat, quàm qui fit per hoc venerandum ſacrificium, quod impietates & iniquitates mundi gratis purgauit. Si qui autem eorum qui Sacerdote cum donis ingrediente humi procumbunt, tanquam corpus & ſanguinem Chriſti, dona quæ deferunt, adorant & alloquuntur, ab ingreſſu præſanctificatorum donorum decepti ſunt, ignorantes differentiam huius & illius ſacrificij. Hoc enim in ipſo ingreſſu non ſacrificata habet dona, & nondum perfecta: illud D autem perfecta & ſanctificata, & corpus & ſanguinem Chriſti. Et hæc quidem ſic habent.

Cap. XXV.

De precibus poſt pretioſorum donorum introductionem: & præceptis Sacerdotis ad populum.

SACERDOS autem dona quidem po- F nit ſuper menſam: ipſe autem, vt qui iam verſetur in myſterij celebratione, & venerandam ſit hoſtiam contrectaturus, adhuc ſeipſum componit, & per preces purgat, & ad ſacrificium præparae, & non ſolùm ſeipſum, ſed circunſiſtentem etiam multitudinem præparat, & diſponit ad gratiam, oratione, & inter ſe inuicem dilectione, & fidei confeſſione. In his autem conſiſtit vniuerſa præparatio, qurm Dominus iuſſit, dicens: Eſtote parati. Hîc enim fides,

A νος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μάλα κοσμίως, ἔξεισι. καὶ οὕτως αὐτὰ κομίζων, ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον εἰσάγει, περιάγων ἐπιτηδὲς ἐν τῷ ναῷ, σχολῇ καὶ βάδην. καὶ αὐτοὶ ᾄδουσι, καὶ προσπίπτουσιν αὐτῷ, σὺν αἰδοῖ πάσῃ καὶ εὐλαβείᾳ, δεόμενοι μνήμης παρ' αὐτοῦ τυχεῖν, ἐν τῇ τῶν δώρων προσαγωγῇ. καὶ αὐτὸς χωρεῖ, προπεμπόμενος ὑπὸ λαμπάσι καὶ θυμιάμασι· καὶ οὕτως ἔχων, τὸ θυσιαστήριον εἰσέρχεται. ταῦτα δὲ γίνεται μὲν κατὰ χρείαν. ἔδει γὰρ ἐνεχθῆναι, καὶ τῷ θυσιαστηρίῳ ἀποτεθῆναι τὰ θύεσθαι μέλλοντα δῶρα· καὶ τοῦτο σεμνῶς ὡς ἔξεστι καὶ κοσμίως. οὕτω γὰρ εἰσήγοντο τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ· ἐπεὶ καὶ B οἱ βασιλεῖς, δῶρα τῷ Θεῷ προσάγειν δέον αὐτοὺς, οὐκ ἄλλοις τὸ πρᾶγμα ἐπέτρεπον, ἀλλ' αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν κομίζοντες εἰσῆγον αὐτὰ ἐστεφανωμένοι. δύναται δὲ ταῦτα καὶ σημασίαν ἔχειν τῆς ἐσχάτης τοῦ Χριστοῦ ἀναδείξεως, καθ' ἣν μάλιστα τὴν βασκανίαν τῶν Ἑβραίων ἀνῆψεν, ἡνίκα καὶ ὁδὸν ἐστείλατο τὴν ἀπὸ τῆς πατρίδος ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ, ἐν ᾗ θύεσθαι ἔδει· ὅτε καὶ ὀχούμενος εἰσῄει τὴν πόλιν, ὑπὸ πολλῶν παραπεμπόμενος καὶ ὑμνούμενος· δεῖ δὲ προσπίπτειν τηνικαῦτα καὶ τῷ ἱερεῖ, καὶ δεῖσθαι, ἵνα ἡμῶν ἐν ταῖς εὐχαῖς ἐκείναις μνησθῇ. ἐπεὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος τρόπος ἱκεσίας οὕτω μέγα C δυνάμενος, καὶ βεβαίας παρεχόμενος ἡμῖν τὰς ἐλπίδας, ὥσπερ ὁ διὰ τῆς φρικωδεστάτης ταύτης θυσίας ἣ τὰς ἀσεβείας καὶ τὰς ἀνομίας ἐκαθάρισε δωρεάν. εἰ δέ τινες τῶν προσπιπτόντων εἰσιόντι μετὰ τῶν δώρων τῷ ἱερεῖ, ὡς σῶμα Χριστοῦ καὶ αἷμα τὰ κομιζόμενα δῶρα προσκυνοῦσι καὶ διαλέγονται, ἀπὸ τῆς εἰσόδου τῶν προηγιασμένων δώρων ἠπατήθησαν, ἀγνοήσαντες τὴν διαφορὰν τῆς ἱερουργίας ταύτης κἀκείνης. αὕτη μὲν γὰρ ἐν ταύτῃ τῇ εἰσόδῳ, ἄθυτα ἔχει τὰ δῶρα, D καὶ οὔπω τετελεσμένα· ἐκείνη δὲ τέλεια, καὶ ἡγιασμένα, καὶ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. κε΄.

Περὶ τῶν μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν δώρων καὶ εὐχῶν καὶ παραγγελιῶν τοῦ ἱερέως πρὸς τὸ πλῆθος.

F ΟΔΕ ἱερεὺς τὰ μὲν δῶρα τίθησιν ἐπὶ τῆς τραπέζης· αὐτὸς δὲ ὡς ἤδη πρὸς τῇ τελετῇ γινόμενος, καὶ μέλλων τῆς φρικτῆς ἅπτεσθαι θυσίας, ἔτι ἑαυτὸν εὐτρεπίζει, καὶ διὰ τῶν εὐχῶν καθαίρει, καὶ πρὸς τὴν ἱερουργίαν παρασκευάζει, καὶ οὐχ ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ περιεστὼς πλῆθος καταρτίζει, καὶ διατίθησι πρὸς τὴν χάριν, εὐχῇ καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπῃ, καὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως. ἐν τούτοις δὲ τὸ πᾶν τῆς ἑτοιμασίας ἐστὶ, καθ' ἣν ὁ Κύριος ἐκέλευσε λέγων, γίνεσθε ἕτοιμοι. ἐν ταῖς γὰρ ἡ πίστις,

καὶ τὰ ἔργα· ἡ μὲν πίστις διὰ τῆς ὁμολογίας φαινομένη, τὰ δὲ ἔργα διὰ τῆς ἀγάπης, ἥ τις τέλος ἐστὶν ἔργου παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ ἀρετῆς πάσης κεφάλαιον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν μετ᾽ ὀλίγον. περὶ δὲ τούτων τοὺς παρεστῶτας πιστοὺς εὔχεσθαι κελεύει ὑπὲρ ὧν εὔχεσθαι τότε δεῖ. ὑπὲρ τῶν προτεθέντων δώρων, φησὶ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. ὑπὲρ τοῦ προκειμένου, τὸν Θεὸν ἱκετεύσωμεν, ἵνα ἁγιασθῶσι τὰ δῶρα, καὶ εἰς τέλος ἡμῖν ἡ ἐξ ἀρχῆς πρόθεσις ἔλθῃ· εἶτα καὶ ἄλλα προσθεὶς, ὑπὲρ ὧν δεῖ τὸν Θεὸν ἱκετεύειν, καὶ τελευταῖον παραθέσθαι κελεύσας ἑαυτοὺς, τῷ Θεῷ καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν, εἶτα καὶ αὐτὸς, τὸ τῆς εὐχῆς ἀκροτελεύτιον, ἣν ὑφ᾽ ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἐποιήσατο, εἰς ἐπήκοον πάντων βοήσας κατὰ τὸ ἔθος καὶ δοξολογήσας, καὶ αὐτοὺς λαβὼν τῆς δοξολογίας κοινωνοὺς, μετὰ τοῦτο εἰρήνην τῆς πρὸς ἀλλήλους, καὶ εὔχεται πᾶσι, καὶ παραινεῖ.

Εἰπὼν γὰρ, εἰρήνη πᾶσι, ἐπάγει, ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους. ἐπεὶ δὲ εὔχεσθαι ὑπὲρ ἀλλήλων ἐντολή ἐστιν ἀποστολική, διὰ τοῦτο καὶ ὁ λαὸς εὔχεται αὐτῷ τὴν αὐτὴν εἰρήνην, λέγοντες, καὶ τῷ πνεύματί σου. ἐπεὶ δὲ τῇ πρὸς ἀλλήλους ἡμῶν ἀγάπῃ, καὶ πρὸς Θεὸν ἡ ἀγάπη ἀκολουθεῖ, τῇ δὲ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ, καὶ ἡ πρὸς Θεὸν τελεία καὶ ζῶσα πίστις ἕπεται, διὰ τοῦτο τὴν ἀγάπην εἰπὼν, καὶ ἀγαπᾶν ἀλλήλους παραινέσας, εὐθὺς τὴν ὁμολογίαν ἐπάγει τῆς πίστεως· ἵνα ἐν ὁμολογίᾳ, φησὶν, ὁμολογήσωμεν. καὶ οἱ πιστοὶ βοῶσιν, ὃν ὁμολογῆσαι δεῖ Θεὸν, τὴν ἁγίαν τριάδα.

A & opera: fides quidem quæ apparet per confeſſionem: opera autem per charitatem, quæ finis omnis boni operis, & ſumma omnis virtutis. Sed hæc quidem paulò poſt. Ante hæc autem fideles qui circumſiſtunt, orare iubet pro iis pro quibus tunc orare oportet. Pro propoſitis, inquit, donis orate Dominum. Pro eo quod eſt propoſitum, Deo ſupplicemus, vt dona ſanctificentur, & ad finem perducatur, quæ fuit ab initio propoſitio. Deinde cùm alia etiam adiecit pro quibus oportet Deum orare, & tandem cùm ſeipſos, & inter ſe inuicem, & totam ſuam vitam iuſſit
B Deo commendare: deinde cùm ipſe quoque vltimam orationis partem, quam apud ſe ad Deum fecit, audientibus omnibus, vt mos eſt, alta voce clamauit, & glorificauit, & ipſos glorificationis participes accepit, poſtea pacem omnibus inter ſe inuicem precatur, & ſuadet.

Poſtquam enim dixit, Pax omnibus, ſubiungit, Diligamus inuicem. Quoniam autem pro ſe inuicem precari, eſt præceptum Apoſtolicum, propterea populus quoque ei ipſam pacem precatur, dicens: Et cum ſpiri-
C tu tuo. Quia autem noſtram inter nos inuicem dilectionem, etiam amor Dei, Dei autem dilectionem, fides in eum perfecta & viua conſequitur, propterea qui dixit dilectionem, & ſe inuicem diligere horratus eſt, ſtatim introduxit confeſſionem fidei: vt in concordia, inquit, confiteamur. Et fideles clamant quem confiteri oportet, Deum, ſanctam Trinitatem.

ΚΕΦΑΛ. κϛ΄.

Περὶ τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως, καὶ ὧν μετ᾽ αὐτῆς ὁ ἱερεὺς τοῖς πιστοῖς παραινεῖ καὶ εὔχεται, καὶ ὧν ἐκεῖνοι πρὸς αὐτὸν ἀποκρίνονται.

ΕΙΤΑ ὁ ἱερεὺς ἐπικελεύει πάντας εἰπεῖν ἃ περὶ Θεοῦ μαθόντες πιστεύουσι· τὴν ἀληθινὴν σοφίαν· περὶ ἧς φησιν ὁ ἀπόστολος· σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις· ἣν σοφίαν ὁ κόσμος οὐκ ἔγνω. δηλονότι οἱ ἀπὸ τοῦ κόσμου σοφοὶ, καὶ τῆς ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν γνώσεως μεῖζον καὶ ὑψηλότερον, οὔτε εἰδότες, οὔτε ὅλως εἶναι πιστεύοντες. ἐν ταύτῃ τῇ σοφίᾳ κελεύει πάσας ἀναπετάσαι τὰς θύρας, τὰ στόματα ἡμῶν, τὰ ὦτα ἡμῶν. ἐν ταύτῃ, φησὶν, ἀνοίξατε τῇ σοφίᾳ ταῦτα διηνεκῶς καὶ λέγοντες καὶ ἀκούοντες. καὶ τοῦτο οὐ ῥαθύμως ἀλλὰ σπουδαίως ποιεῖτε, καὶ προσέχοντες ὑμῖν αὐτοῖς. καὶ αὐτοὶ πᾶσαν ἀναβοῶσι τὴν ὁμολογίαν τὸ τῆς πίστεως σύμβολον. εἶτα ὁ ἱερεὺς, στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου. ἐπὶ τῆς ὁμολογίας, φησὶ, ταύτης στῶμεν, μὴ διὰ πιθανολογίαν αἱρετικῶν σαλευόμενοι, στῶμεν μετὰ φόβου, ὅτι πολὺς ὁ κίνδυνος τοῖς ἀμφιβολίαν τινὰ περὶ τῆς πίστεως ταύτης ἐν τῇ ψυχῇ δεξαμένοις.

CAP. XXVI.

D *De confeſſione fidei, & de iis quæ poſt ipſam Sacerdos fidelibus ſuadet & precatur, & de iis quæ illi reſpondent.*

DEINDE Sacerdos adhuc iubet omnes dicere quæ de Deo didicerunt, & credunt, veram ſapientiam: de qua dicit Apoſtolus: Sapientiam autem loquimur inter perfectos, quam ſapientiam mundus non cognouit, ſcilicet mundi ſapientes, & qui ſenſibilium cognitione nihil maius nec altius norunt, neque omnino eſſe credunt. In hac ſapietia iubet omnes portas aperire, ora
E noſtra, aures noſtras. In hac, inquit, aperite ſapientia, eadem aſſiduè & dicentes, & audientes, & hoc non ſocorditer, ſed diligenter facite, & attendentes vobis ipſis. Ipſi autem omnem exclamant confeſſionem fidei ſymbolum. Deinde Sacerdos, Stemus rectè, ſtemus cum timore. In hac, inquit, confeſſione ſtemus, nec propter aptum ad perſuadendum hæreticorum ſermonem moueamur. Stemus cum timore: quia magnum eſt periculum iis qui dubitationem aliquam de hac fide in anima ſuſceperunt.

A Ita firmiter in fide ſtantibus, inquit, etiam donorum noſtrorum ad Deum oblatio ſecundùm rationem fiat. Quî autem ſecundùm rationem? In pace. Attendamus, inquit, ſanctam oblationem in pace offerre. Recordemini enim verborum Domini: Si offeras munus tuum, & recordatus fueris quòd habet quiſpiam aliquid aduerſus te, primum reconciliare, deinde accedens offer munus tuum. Fideles autem reſpondent: Offerimus non ſolùm cum pace, ſed etiam ipſam pacem loco muneris & alius ſacrificij. Miſericordiam offerimus ei qui dixit: B Miſericordiam volo, & non ſacrificium. Miſericordia autem eſt fœtus firmæ & puræ pacis: quando enim animam nulla perturbat affectio, nihil vetat quominus ea ſit plena miſericordia, & ſacrificio laudis. Hæc autem poſtquam dixerunt, precatur ſacerdos quæ ſunt omnium diuiniſſima & maxima: Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, & dilectio Dei & Patris, & communicatio ſancti Spiritus, ſit cum vobis omnibus. Et ipſi etiam eadem pro Sacerdote orantes: Et, cum ſpiritu tuo, ad eum reſpondent, C conuenienter præcepto quod iubet pro ſe inuicem orare. Hæc autem oratio ſumpta quidem eſt ex epiſtolis B. Pauli. Poſtulat autem nobis à ſancta Trinitate bona, omne donum perfectum: & hæc ab vnaquaque ex beatis perſonis proprio quodam nomine appellat. A filio quidem gratiam: à patre verò, dilectionem: à ſancto autem Spiritu, communicationem. Quia enim filius iis qui nihil contulerant, ſed etiam adhuc debendi rei erant, ſeipſum nobis ſeruatorem præbuit: Ete- D nim cùm impij adhuc eſſemus, inquit, pro nobis mortuus eſt: eius noſtri cura, gratia eſt. Quia autem pater per paſſiones filij humano generi reconciliatus eſt, & dilexit inimicos, propterea ea quæ ille in nos fecit, appellantur dilectio. Quia autem amicis ex inimicis effectis oportebat eum qui diues eſt in miſericordia, propria bona communicare, hoc facit Spiritus ſanctus qui venit ad Apoſtolos. Propterea illius in E homines benignitas communicatio dicitur. Sed dixerit quiſpiam, hæc omnia bona, cùm aduenit Seruator, hominibus data eſſe: quid eſt ergo adhuc opus oratione pro bonis quæ iam data ſunt? clarum eſt, quòd ne ea accepta amittamus, ſed ea perpetuò habeamus: & ideo non dixit: Dentur vobis omnibus, vt ea quæ iam data erant; ſed ſint cum vobis omnibus. Non recedat, inquit, à vobis gratia quæ data eſt. Poſtquam autem eos eiuſmodi oratione dignatus eſt,

A οὕτω δὲ βεβαίως ἑστώτων ἐν τῇ πίστει, φησὶ, καὶ ἡ τῶν δώρων ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν προσαγωγὴ, κατὰ λόγον γινέσθω. τί δὲ κατὰ λόγον; τὸ ἐν εἰρήνῃ· προσέχωμεν γὰρ, φησι, τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν, ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν· μέμνησθε γὰρ, φησι, τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ μνησθῇς ὅτι ἔχει τις κατὰ σοῦ, διαλλάγηθι πρῶτον, εἶτα ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. οἱ δὲ πιστοὶ ἀποκρίνονται, προσφέρομεν, οὐ μόνον μετ' εἰρήνης, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν εἰρήνην ἀντὶ δώρου καὶ θυσίας ἑτέρας. ἔλεον γὰρ, φησι, B προσφέρομεν, τῷ εἰπόντι, ἔλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν. ὁ δὲ ἔλεος, γέννημά ἐστι τῆς βεβαίας καὶ καθαρᾶς εἰρήνης. ὅταν γὰρ τὴν ψυχὴν οὐδὲν ἐνοχλῇ πάθος, οὐδὲν κωλύει ἐλέου γέμειν αὐτὴν ἀλλὰ καὶ θυσίαν αἰνέσεως. ταῦτα δὲ εἰπόντων, ὁ ἱερεὺς ἐπεύχεται τὰ θειότατα καὶ μέγιστα πάντων· ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. καὶ αὐτοὶ δὲ τὰ αὐτὰ ὑπὲρ τοῦ ἱερέως εὐχόμενοι· καὶ, μετὰ τοῦ πνεύματός σου, πρὸς αὐτὸν ἀποκρίνονται, κατὰ C τὴν εὔχεσθαι ὑπὲρ ἀλλήλων κελεύουσαν ἐντολήν. ἡ δὲ εὐχὴ αὕτη, εἴληπται μὲν ἀπὸ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ μακαρίου Παύλου. προξενεῖ δὲ ἡμῖν τὰ ἀπὸ τῆς ἁγίας τριάδος ἀγαθὰ, πᾶν δώρημα τέλειον, καὶ ταῦτα ἐφ' ἑκάστης τῶν μακαρίων ὑποστάσεων, ἰδίῳ τινὶ ὀνόματι ὀνομάζει· ἀπὸ μὲν τοῦ υἱοῦ χάριν· ἀπὸ δὲ τοῦ πατρὸς, ἀγάπην· ἀπὸ δὲ τοῦ πνεύματος, κοινωνίαν. ὅτι μὲν γὰρ υἱὸς, μηδὲν εἰσενεγκοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ὀφείλουσιν ἔτι δί- D κας, σωτῆρα παρέσχεν ἡμῖν ἑαυτόν. καὶ γὰρ ἀσεβῶν ὄντων ἔτι, φησὶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε. ἡ περὶ ἡμῶν αὐτοῦ πρόνοια, χάρις ἐστίν. ὅτι δὲ ὁ πατὴρ διὰ τῶν τοῦ υἱοῦ παθῶν, διηλλάγη τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἠγάπησε τοὺς ἐχθροὺς, διὰ τοῦτο, τὰ ἐκείνου πρὸς ἡμᾶς, ἀγάπη καλεῖται. ἐπεὶ δὲ τοῖς φιλιωθεῖσιν ἐχθροῖς ἔδει κοινωνῆσαι τὸν πλούσιον ἐν ἐλέῳ, τῶν οἰκείων ἀγαθῶν, τοῦτο ποιεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπιδημῆσαν τοῖς ἀποστόλοις. διὰ τοῦτο ἡ ἐκείνου πρὸς ἀνθρώπους χρη- E στότης κοινωνία λέγεται. ἀλλ' εἴποι τις ἂν, ὅτι ταῦτα τὰ ἀγαθὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημήσαντος πάντα τοῖς ἀνθρώποις ἐδόθη. τίς οὖν ἤδη χρεία τῆς εὐχῆς, περὶ τῶν ἤδη δοθέντων ἡμῖν; πρόδηλον· ἵνα ταῦτα λαβόντες μὴ ἀπολέσωμεν· ἀλλὰ μένωμεν ἔχοντες διὰ τέλους. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, δοθείη πᾶσιν ὑμῖν, ὡς ἤδη δοθέντων· ἀλλὰ, εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. μὴ ἀποσταίη, φησὶν, ἀφ' ὑμῶν, ἡ δοθεῖσα χάρις. τοιαύτης δὲ αὐτοὺς ἀξιώσας εὐχῆς,

καὶ οὕτω τὰς ψυχὰς ἀναστήσας ἀπὸ τῆς γῆς, αἴρει τὰ φρονήματα καὶ φησιν, ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας, τὰ ἄνω φρονῶμεν, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ αὐτοὶ συντίθενται καὶ φασιν, ἐκεῖ τὰς καρδίας ἔχειν, ὅπου ὁ θησαυρὸς ἡμῶν ἐστιν, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν, ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθήμενος. ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον.

ΚΕΦΑΛ. κζ.

Περὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν δώρων, καὶ τῆς πρὸ τούτου εὐχαριστίας.

ΟΥΤΩ δὲ κάλλιστα καὶ ἱερώτατα διατεθέντα τί λοιπόν, ἢ πρὸς εὐχαριστίαν τραπῆναι τοῦ χορηγοῦ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων Θεοῦ; ἄλλως τε τὸν πρῶτον ἱερέα μιμούμενος εὐχαριστοῦντα τῷ Θεῷ καὶ πατρί, πρὸ τοῦ παραδοῦναι τὸ μυστήριον τῆς κοινωνίας, καὶ αὐτὸς πρὸ τῆς τελεστικῆς εὐχῆς, καθ' ἣν ἱερουργεῖ τὰ ἅγια, τὴν εὐχαριστίαν ταύτην ποιεῖται, πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ· καὶ πάντων συντεθειμένων, καὶ, ἄξιον καὶ δίκαιον εἰπόντων, αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν εὐχαριστίαν ἀναφέρει τῷ Θεῷ· καὶ δοξολογήσας αὐτόν, καὶ μετ' ἀγγέλων ὑμνήσας, καὶ χάριτας ὁμολογήσας τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων, τῶν ἐξ αἰῶνος ἡμῖν παρ' αὐτοῦ γενομένων. καὶ τελευταῖον αὐτῆς τῆς ἀρρήτου, καὶ ὑπὲρ λόγον ἡμῶν ἕνεκα τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας μνησθείς, εἶτα ἱερουργεῖ τὰ τίμια δῶρα, καὶ ἡ θυσία πᾶσα τελεῖται. καὶ τίνα τρόπον; τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο διηγησάμενος δεῖπνον, καὶ ὅπως αὐτὸ παρέδωκε πρὸ τοῦ πάθους τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ ὡς ἐδέξατο ποτήριον, καὶ ὡς ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἡγίασε· καὶ ὡς εἶπε δι' ὧν ἐδήλωσε τὸ μυστήριον, καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα εἰπών, εἶτα προσπίπτει, καὶ εὔχεται καὶ ἱκετεύει, τὰς θείας ἐκείνας φωνὰς τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἐφαρμόσας καὶ ἐπὶ τῶν προκειμένων δώρων, καὶ δεξάμενα τὸ πανάγιον αὐτοῦ καὶ παντοδύναμον πνεῦμα, μεταβληθῆναι, τὸν μὲν ἄρτον, εἰς αὐτὸ τὸ τίμιον καὶ ἅγιον αὐτοῦ σῶμα, τὸν δὲ οἶνον, εἰς αὐτὸ τὸ ἄχραντον αὐτοῦ καὶ ἅγιον αἷμα. τούτων δὲ εἰρημένων, τὸ πᾶν τῆς ἱερουργίας ἤνυσται καὶ τετέλεσται, καὶ τὰ δῶρα ἡγιάσθη, καὶ ἡ θυσία ἀπηρτίσθη, καὶ τὸ μέγα θῦμα καὶ ἱερεῖον τὸ ὑπὲρ τοῦ κόσμου σφαγὲν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης ὁρᾶται κείμενον. ὁ γὰρ ἄρτος τοῦ Κυριακοῦ σώματος, οὐκ ἔτι τύπος, οὐδὲ δῶρον, εἰκόνα φέρων τοῦ ἀληθινοῦ δώρου, οὐδὲ γραφήν τινα κομίζων ἐν ἑαυτῷ τῶν σωτηρίων παθῶν ὥσπερ ἐν πίνακι. ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀληθινὸν δῶρον, αὐτὸ τοῦ δεσπότου τὸ πανάγιον σῶμα, τὸ πάντα ἀληθῶς ἐκεῖνα δεξάμενον τὰ ὀνείδη, τὰς ὕβρεις, τοὺς μώλωπας· τὸ σταυρωθέν, τὸ σφαγέν,

A & ſic animas erexit, cogitationes eorum à terra extollit: & dicit, Surſum corda habeamus: quæ ſupra ſunt cogitemus, non quæ in terra. Illi autem conſentiunt, & dicunt ſe illic corda habere, vbi eſt theſaurus noſter, vbi eſt Chriſtus in dextera patris ſedens: Habemus ad Dominum.

Cap. XXVII.

De ſanctificatione donorum, & quæ eam præcedit gratiarum actione.

B QVI autem pulcherrimè & ſanctiſſimè ſic affectus eſt, quid reſtat niſi vt ad gratias agendas conuertatur, Deo qui bona omnia ſuppeditat? maximè primum ſacerdotem imitans, Deo & patri gratias agentem, antequam daret ſacramentum communionis. Ipſe etiam ante orationem myſterij, per quam ſancta conſecrat, hanc gratiarum actionem fundit ad Deum & Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti: Gratias agamus Domino: & cùm omnes conſenſerint, &, dignum & iuſtum C eſt, dixerint, ipſe Deo offert gratiarum actionem: & poſtquam ipſum glorificauit, & cum Angelis laudauit, & gratias pro bonis omnibus egit quæ ab æterno in nos contulit, & poſtremo arcanæ eius, & quæ omnem ſermonem & rationem excedit incarnationis meminit, deinde pretioſa dona conſecrat, & totum ſacrificium peragitur, & quomodo? Cùm venerandam illam cœnam narrauit, & quomodo ipſam ante paſſionem dedit ſanctis ſuis diſcipulis, & quòd accepit cali- D cem, & quòd accepit panem, & actis gratiis ſanctificauit, & quòd dixit ea per quæ ſignificauit myſterium: & cùm ea ipſa verba dixit, deinde procidit, & orat, & ſupplicat, diuinas illas voces ipſius vnigeniti Seruatoris noſtri etiam in donis propoſitis applicans, vt ſuſcepto eius ſanctiſſimo & omnipotente Spiritu conuertatur quidem panis in ipſum corpus, & vinum in pretioſum & ſanctum eius ſanguinem. Hæc quum orauit, & dixit, vniuerſum ſacrificium peractum & perfectum eſt, & dona E ſunt ſanctificata, & hoſtia integra, & perfecta effecta eſt, & magna hoſtia & victima, quæ pro mundo mactata eſt, ſupra ſacram menſam ſita cernitur: panis enim non ampliùs figura Dominici corporis, neque donum ferens imaginem veri doni, neque ferens aliquam deſcriptionem ipſius Seruatoris paſſionum tanquam in tabula: ſed ipſum verum donum, ipſum ſanctiſſimum corpus Domini, quod omnia illa verè ſuſcepit, probra, contumelias, vibices: quod crucifixum, quod interfectum,

quod ſub Pontio Pilato pulchrum teſtimonium confeſſum eſt, quod colapbus appetitum, contumeliis affectum, ſputa paſſum eſt, & fel guſtauit. Similiter & vinum, ipſe ſanguis exiliit occiſo corpore, hoc corpus, & ſanguis qui ex Spiritu ſancto conſtitutus eſt, natus ex Maria virgine, qui ſepultus eſt, qui reſurrexit tertio die, qui aſcendit in cœlos, & ſedet ad dexteram patris.

Cap. XXVIII.

Vndenam Sacramentum firmiter & ſecurè credimus.

ET quænam eſt fides? Ipſe dixit: Hoc eſt corpus meum, Hic eſt ſanguis meus. Ipſe etiam iuſſit Apoſtolis, & per illos vniuerſæ Eccleſiæ, hoc facere. Hoc enim, inquit, facite in meam recordationem. Non iuſſiſſet autem facere, niſi eſſet poteſtatem daturus, vt poſſent hoc facere. Et quænam eſt poteſtas? Spiritus ſanctus, qui ex alto Apoſtolos armauit, ſicut à Domino ipſis dictum eſt: Sedete in ciuitate Hieruſalem, donec induamini virtute ex alto. Hoc eſt opus illius deſcenſus. Non enim ſemel deſcendit, deinde nos reliquit, ſed eſt & erit ſemper nobiſcum. Propterea enim eum miſit Seruator, vt nobiſcum maneat in æternum. Et alium, inquit, aduocatum mittam vobis, vt maneat vobiſcum in æternum, ſpiritum veritatis, quem mundus non poteſt accipere, quia non videt ipſum, nec cognoſcit ipſum: vos autem cognoſcitis ipſum, quia apud vos manet, & eſt in vobis. Is per manum & linguam ſacerdotum myſterium peragit. Neque verò ſpiritum ſolum miſit ad nos Dominus, vt maneat nobiſcum: ſed ipſe etiam pollicitus eſt, ſe nobiſcum manſurum vſque ad conſummationem ſæculi: ſed paracletus quidem adeſt inuiſibiliter, quia ipſe corpus non geſtauit. Dominus autem videtur & contrectatur per veneranda & ſacra myſteria, vt qui noſtram naturam & ſuſceperit, & ferat in æternum. Hæc eſt ſacerdotij poteſtas, hic eſt ſacerdos. Etenim qui ſeipſum ſemel obtulit & ſacrificauit, à ſacerdotio non ceſſauit, ſed perpetuum hoc ſacrificij munus nobis obit, per quod etiam eſt aduocatus pro nobis ad Deum in æternum. Qua de cauſa ei dictum eſt, Tu es ſacerdos in æternum. Propterea nulla eſt fidelibus de donorum ſanctificatione dubitatio, nec de aliis myſteriis, ſi ſecundùm propoſitum & ſacerdotum preces peragantur. Et hæc quidem hactenus.

A τὸ μάρτυ[illegible] ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, τὴν καλὴν ὁμολογί[illegible]πισθὲν, τὸ αἰκισθὲν, τὸ ἐμπτυσμάτων ἀνασχόμενον, τὸ χολῆς γευσάμενον. ὁμοίως καὶ ὁ οἶνος, αὐτὸ τὸ αἷμα τὸ ἐκπηδῆσαν σφαττομένου τοῦ σώματος, τοῦτο τὸ σῶμα, τοῦτο τὸ αἷμα τὸ συστὰν ἐκ πνεύματος ἁγίου, τὸ γεννηθὲν ἀπὸ τῆς ἁγίας παρθένου, τὸ ταφὲν, τὸ ἀναστὰν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, τὸ ἀνελθὸν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός.

ΚΕΦΑΛ. κη΄.

B

Πόθεν ἀσφαλῶς πιστεύομεν τὸ μυστήριον.

ΚΑΙ τίς ἡ πίστις; αὐτὸς εἶπε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τοῦτο τὸ αἷμά μου. αὐτὸς καὶ τοῖς ἀποστόλοις ἐκέλευσε, καὶ δι' ἐκείνων τῇ πάσῃ ἐκκλησίᾳ, τοῦτο ποιεῖν. τοῦτο γὰρ, φησι, ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. οὐκ ἂν κελεύσας τοῦτο ποιεῖν, εἰ μὴ δύναμιν ἐνθήσειν ἔμελλε, ὥστε δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν. καὶ τίς ἡ δύναμις; τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ ἐξ ὕψους τοὺς ἀποστόλους
C ὁπλίσασα δύναμις, κατὰ τὸ εἰρημένον πρὸς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Κυρίου· ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους. τοῦτο τὸ ἔργον ἐκείνης τῆς καθόδου. οὐ γὰρ κατελθὸν ἅπαξ, εἶτα ἀπολέλοιπεν ἡμᾶς. ἀλλὰ μεθ' ἡμῶν ἐστι, καὶ ἔσται μέχρι παντός. διὰ τοῦτο γὰρ ἔπεμψεν αὐτὸ ὁ Σωτὴρ, ἵνα μένῃ μεθ' ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας· ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ, οὐδὲ γινώσκει αὐτό· ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτὸ, ὅτι παρ'
D ὑμῖν μένει, καὶ ἐν ὑμῖν ἔσται. τοῦτο διὰ τῆς χειρὸς καὶ τῆς γλώσσης τῶν ἱερέων τὰ μυστήρια τελεσιουργεῖ. καὶ οὐ τὸ ἅγιον πνεῦμα μόνον ἔπεμψεν ὁ Κύριος ἡμῖν, ὥστε μένειν μεθ' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐπηγγείλατο μένειν μεθ' ἡμῶν, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. ἀλλ' ὁ μὲν παράκλητος, ἀοράτως πάρεστιν, ὅτι σῶμα αὐτὸς οὐκ ἐφόρεσεν. ὁ δὲ Κύριος, καὶ ὁρᾶται, καὶ ἁφῆς ἀνέχεται, διὰ τῶν φρικτῶν καὶ ἱερῶν μυστηρίων, ὡς ἂν τὴν ἡμετέραν φύσιν καὶ δεξάμενος, καὶ φέρων εἰς τὸν αἰῶνα. αὕτη τῆς ἱερωσύνης δύναμις, οὗτος ὁ ἱερεύς. οὐ γὰρ ἅπαξ ἑαυτὸν προσαγαγὼν καὶ θύσας, ἐπαύσατο τῆς ἱερωσύνης, ἀλλὰ διηνεκῆ ταύτην λειτουργεῖ
E τὴν λειτουργίαν ἡμῖν, καθ' ἣν καὶ παράκλητος ἡμῖν ἐστι πρὸς τὸν Θεὸν δι' αἰῶνος, οὗ χάριν εἴρηται πρὸς αὐτὸν, σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα. διὰ τοῦτο οὐδεμία τοῖς πιστοῖς περὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν δώρων ἀμφιβολία, οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλων τελετῶν, εἰ κατὰ τὴν πρόθεσιν καὶ τὰς εὐχὰς τῶν ἱερέων ἀποτελοῦνται, καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

Duo hæc integra capita nempe 29. & 30. meritò in totum eſſent expungenda: nam delirat Græcus iſte ſchiſmaticus, exiſtimans non ſolis verbis iſtius conſecrationis confici Euchariſtiam, ſed alijs quoque, quæ ex Græcorum Liturgiis apponuntur. Verùm fœdum iſtum Græcorum errorem egregiè confutarunt Beſſarion Cardinalis Nicænus lib. de verbis conſecrationis, & alij innumeri orthodoxi. Vide Bellarminum lib. 4. de Euchariſtia, cap. 12. 13. 14.

ΚΕΦΑΛ. κθ'.

Περὶ ὧν ἡμῖν ἐνταῦθα τινες Λατῖνοι μέμφονται· καὶ πρὸς μέμψιν ἀπολογία.

ΕΝταῦθα δέ τινες Λατῖνοι τῶν ἡμετέρων ἐπιλαμβάνονται. φασὶ γάρ, μετὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, τό, λάβετε, φάγετε, καὶ τὰ ἑξῆς, πρὸς τὸ ἁγιασθῆναι τὰ δῶρα, μηδεμιᾶς εὐχῆς ἔτι δεῖσθαι, ὡς ὑπὸ τοῦ Κυριακοῦ λόγου τελουμένα. διὰ τοῦτο οἱ μετὰ τὸ εἰπεῖν ταῦτα τὰ ῥήματα, ἄρτον καὶ οἶνον κατονομάζοντες, καὶ ὡς μήπω ἁγιασθεῖσιν, εὐχόμενοι τὸν ἁγιασμόν, πρὸς τῷ, ἀπιστίᾳ νοσεῖν, φασι, καὶ μάταιόν τι καὶ περιέλκον πρᾶγμα ποιοῦσιν. ὅτι δὲ ἐκεῖνος ἐστὶν ὁ λόγος, ὁ τὰ δῶρα τελειῶν, ὁ μακάριος, φασι, Χρυσόστομος μαρτυρεῖ· λέγων ὅτι καθάπερ ὁ δημιουργικὸς λόγος, τό, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, εἴρηται μὲν ἅπαξ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐνεργεῖται δὲ ἀεί· οὕτω καὶ ὁ λόγος οὗτος ἅπαξ ῥηθεὶς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, διὰ παντὸς ἐνεργεῖ. οἱ τοίνυν τῇ ἑαυτῶν εὐχῇ θαῤῥοῦντες μᾶλλον ἢ τῷ Κυριακῷ λόγῳ, πρῶτον μὲν, ἀσθένειαν αὐτοῦ καταγινώσκουσιν, ἔπειτα ἑαυτοῖς θαῤῥοῦντες φαίνονται μᾶλλον· καὶ τρίτον, ἀμφιβόλου πράγματος τῆς ἀνθρωπίνης εὐχῆς, τὸ μυστήριον ἐξαρτῶσι, πρᾶγμα τοσοῦτον, καὶ ᾧ δεῖ βεβαιότατα πιστεύειν, ἀμφιβολίας μεστὸν ἀποφαίνουσιν. οὐ γὰρ ἀνάγκη τὸν εὐχόμενον καὶ εἰσακούεσθαι, κἂν ᾖ Παῦλος τὴν ἀρετήν. ταῦτα δὲ πάντα, λύειν οὐ χαλεπόν. καὶ πρῶτον ἀπ' αὐτῶν τῶν τοῦ θείου Ἰωάννου ῥημάτων, οἷς ἰσχυρίζονται, ἀρκτέον. Εἰ γὰρ κατὰ τὸν δημιουργικὸν λόγον καὶ οὗτος ὁ λόγος δύναται, σκοπῶμεν ἐκεῖνο. εἶπεν ὁ Θεός, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε. τί οὖν; μετὰ τὸν λόγον ἐκεῖνον, οὐδενὸς πρὸς τοῦτο δεόμεθα; καὶ χρεία ἡμῖν οὐδενὸς ἄλλου πρὸς τὴν αὔξησιν οὐδεμία; ἢ καὶ γάμου καὶ συναφείας δεῖ, καὶ τῆς ἄλλης ἐπιμελείας, καὶ τούτων χωρίς, οὐ δυνατὸν συνεστάναι τὸ γένος, καὶ προχωρεῖν; Οὐκοῦν καθάπερ ἐκεῖ πρὸς παιδοποιίαν, ἀναγκαῖον ἡγούμεθα τὸν γάμον, καὶ μετὰ τὸν γάμον, ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου πάλιν εὐχόμεθα, καὶ οὐ δοκοῦμεν ἀτιμάζειν τὸν δημιουργικὸν λόγον, Εἰδότες αἴτιον αὐτὸν τῆς γενέσεως, ἀλλὰ τὸν τρόπον τοῦτον διὰ γάμου, διὰ τροφῆς, διὰ τῶν ἄλλων· οὕτω καὶ ἐνταῦθα πιστεύομεν αὐτὸν εἶναι τὸν ἐνεργοῦντα τὸ μυστήριον, τὸν τοῦ Κυρίου λόγον· ἀλλ' οὕτω, διὰ ἱερέως, δι' ἐντεύξεως αὐτοῦ καὶ εὐχῆς. οὐ γὰρ διὰ

A

CAP. XXIX.

De iis in quibus Latini nos reprehendunt: & ad reprehenſionem reſponſio.

HIc autem Latini quidam noſtra repreheudunt. Dicunt enim, poſt verbum Domini, Accipire, comedite, & quæ ſequuntur, ad hoc vt ſanctificeotur dona, nulla ampliùs opus habere oratione, vt quæ à verbo Domini perfecta ſint: proprerea qui poſtquam hæc verba dixerint, B panem & viuum nominant, & ranquam nondum ſanctificaris precantur ſanctificationem, præter id quòd infidelitate laborant, inquiunt, vanam quandam rem ſuperuacaneam faciunt. Quòd autem hoc verbum eſt quod dona perficit, beatus, inquiunr, Chryſoſtomus teſtatur, dicens, quòd quemadmodum opifex ſermo, hic ſcilicet, Creſcite & multiplicamini, ſemel quidem à Deo dictus eſt, ſemper autem operatur: ita etiam hoc verbum ſemel à Seruatore dictum, perpetuò operarur. Qui ergo ſuæ orationi magis confidunt, C quàm verbo Domini, primum quidem eum accuſant imbecillitatis. Deinde ſibi ipſis magis videntur confidere: & tertiò, rem tantam, nempe ſacramentum, à re dubia, videlicet humana oratione, volunt pendere, & quod oportet firmiſſimè credere, efficiunr plenum dubitatione. Non enim neceſſe eſt, eum qui orat, exaudire, etiamſi ſit virtute Paulus. Hæc autem omnia non eſt ſoluere difficile: & primùm ab ipſis verbis diui Ioanois, quibus nituntur. Si enim hoc verbum id poteſt quod ſermo opifex, illud cooſideremus: Dixit D Deus, Creſcite & multiplicamini. Quid ergo? Poſt illum ſermonem nullo adhuc egemus, & nullo nobis alio opus eſt ad geoeris iocrementum? an etiam matrimonio & coniunctione, & alia cura opus eſt, & ſine his fieri non poteſt vt genus conſtet & propagetur? Ergo ſicut illic ad liberorum procreationem matrimonium neceſſarium ducimus: & poſt marrimonium pro eo ipſo rurſus oramus, nec videmur opificem Sermonem habere E deſpicatui, ſcientes ipſum quidem eſſe cauſam generatioois, ſed hoc modo, per matrimonium, per nutrimentum, per alia: ita etiam credimus ipſum eſſe quod operatur myſterium, Domini ſcilicet verbum, ſed ſic per Sacerdotem, per eius interpellationem & orationem. Non enim per

A omnia ſimpliciter operatur, neque quomodocunque: ſed multa ſunt quæ requiruntur, ſine quibus non faciet quæ ſua ſunt. De morte autem Chriſti, quis neſcit eam eſſe ſolam, quæ peccatorum remiſſionem in mundum introduxerit? Sed illud etiam ſcimus, quòd poſt mortem illam etiam fide & pœnitentia & confeſſione opus eſt, & Sacerdotum oratione, nec poteſt homo ſolui à peccatis, niſi hæc præceſſerint. Quid igitur? mortémne illam deſpicimus, & eam impotentiæ condemnamus, B quòd exiſtimamus non ſufficere quæ eius ſunt, niſi etiam noſtra ipſorum afferamus? Nequaquam. Neque ergo meritò accuſandi ſunt qui orant vt dona perficiantur. Quandoquidem nec, orationi confidentes, ſibi ipſis confidunt, ſed Deo, qui ſe daturum eſt pollicitus. Contrarium enim poſtulat orationis ratio. Hoc eſt enim quod orationis cauſa eſt iis qui orant, quòd ſibiipſis non fidant de iis quæ petuntur: ſed credant ſe à Deo ſolo ea inuenturos. Et hoc clamat is qui C orat, dum ſeipſo relicto ad Deum confugit, quòd ſuam condemnant potentiam, & propterea vniuerſum Deo permittit. Non eſt, inquit, hoc meum, neque mearum virium, ſed te indiget, & tibi vniuerſum committo: & maximè quando quæ ſunt ſuper naturam & omnem vincunt rationem, oramus, vt quæ ſunt myſteriorum. Tunc enim ſoli Deo confidere orantes omnino neceſſe eſt. Hæc enim neque potuiſſet homo cogitare, niſi Deus docuiſſet: nec de- D ſiderare, niſi ille ſuaſiſſet: neque expectaſſet accipere, niſi qui à mendacio eſt alienus, eam ſpem dediſſet. Quare nec pro iis quidem orare auſus eſſet aliquis, niſi ipſe certè oſtendiſſet, quòd ea vult peti & ſuppeditare iis qui ea promptè petunt. Propterea nec dubia eſt oratio, nec finem habet incertum, quum ipſe Dominus per omnia oſtenderit ſe velle dare. Propterea myſteriorum ſanctificationem orationi Sacerdotis credimus, non tanquam alicui humanæ, ſed tanquam Dei potentiæ fidentes. E Non enim propter orantem hominem, ſed propter Deum exaudientem, neque quòd ille rogauit, ſed quòd veritas ſe eſſe daturum eſt pollicita. Quòd autem Chriſtus oſtendit ſe hanc ſemper velle nobis gratiam dare, nec dicere quidem opus eſt. Propterea enim in terram venit & ſacrificatus eſt & mortuus: & propterea altaria & Sacerdotes & omnis purgatio, & omnia præcepta & doctrinæ & adhortationes, vt hanc nobis menſam apponat.

A πάντων ἐνεργεῖν ἁπλῶς, οὐδὲ ὅπως δήποτε· ἀλλὰ πολλὰ τὰ ζητούμενα, ὧν χωρὶς οὐ ποιήσει τὰ ἑαυτοῦ. τὸν δὲ Χριστοῦ θάνατον τίς οὐκ οἶδεν, ὡς αὐτός ἐστι μόνος, ὁ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν εἰσενεγκὼν εἰς τὸν κόσμον; ἀλλὰ κἀκεῖνο γινώσκομεν, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον ἐκεῖνον, καὶ πίστεως χρεία, καὶ μετανοίας, καὶ ἐξομολογήσεως, καὶ τῆς τῶν ἱερέων εὐχῆς· καὶ οὐκ ἔστι λυθῆναι τῶν ἁμαρτιῶν ἄνθρωπον, μὴ τούτων ἡγησαμένων. τί οὖν; ἀτιμάζομεν τὸν θάνατον ἐκεῖνον, καὶ ἀσθένειαν αὐτοῦ καταγινώ- B σκομεν, ὅτι νομίζομεν μὴ ἀρκεῖν τὰ παρ' ἐκείνου, ἐὰν μὴ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν αὐτῶν εἰσενέγκωμεν; οὐδαμῶς. οὐκοῦν οὐδὲ τοῖς εὐχομένοις ὑπὲρ τοῦ τελειωθῆναι τὰ δῶρα τὰ τοιαῦτα ἐγκαλεῖν εὔλογον· ἐπεὶ οὐδὲ, τῇ εὐχῇ θαρροῦντες, ἑαυτοῖς θαρροῦσιν, ἀλλὰ τῷ δώσειν ἐπαγγειλαμένῳ Θεῷ. τοὐναντίον μὲν γὰρ ὁ τῆς εὐχῆς ἀπαιτεῖ λόγος. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ποιοῦν τὴν εὐχὴν τοῖς εὐχομένοις, τὸ μὴ θαρρεῖν ἑαυτοῖς περὶ τῶν ζητουμένων, ἀλλὰ παρὰ τῷ Θεῷ μόνῳ πιστεύειν εὑρήσειν αὐτά· καὶ τοῦ- C το βοᾷ ὁ εὐχόμενος, δι' ὧν ἑαυτὸν ἀφεὶς, εἰς τὸν Θεὸν καταφεύγει, ὡς τῆς ἑαυτοῦ κατέγνω δυνάμεως, καὶ διὰ τοῦτο τῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιτρέπει. οὐκ ἐμόν, φησι, τοῦτο, οὐδὲ τῆς ἐμῆς ἰσχύος, ἀλλὰ σοῦ δεῖται, καί σοι τὸ πᾶν ἀνατίθημι, καὶ μάλιστα ὅταν ὑπὲρ φύσιν καὶ πάντα νικῶντα λόγον εὐχώμεθα, οἷα τὰ τῶν μυστηρίων. τότε γὰρ τῷ Θεῷ μόνῳ θαρρεῖν τοὺς εὐχομένους πᾶσα ἀνάγκη. ταῦτα γὰρ οὔτε ἐνθυμηθῆναι δυνατὸν ἦν ἄνθρωπον μὴ τοῦ Θεοῦ διδάξαντος, οὔτε ἐπιθυ- D μῆσαι μὴ ἐκείνου παραινέσαντος· οὔτε προσδοκῆσαι λαβεῖν, μὴ τοῦ ἀψευδοῦς τοῦτο ἐλπίσαντος. ὥστε οὐδὲ εὔξασθαι περὶ τούτων, ἐτόλμησεν ἂν οὐδεὶς, εἰ μὴ αὐτὸς ἔδειξεν ἀσφαλῶς, ὡς ἄρα αἰτεῖσθαι ταῦτα, βούλεται, καὶ χορηγεῖν τοῖς αἰτουμένοις, ἑτοίμως ἔχει. διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀμφίβολος ἐνταῦθα ἡ εὐχὴ, οὐδὲ τὸ πέρας ἄδηλον ἔχει, αὐτοῦ τοῦ δοῦναι κυρίου, διὰ πάντων δείξαντος ὅτι βούλεται δοῦναι. διὰ τοῦτο τῶν μυστηρίων τὸν ἁγιασμὸν τῇ εὐχῇ τοῦ ἱερέως πιστεύομεν, οὐχ E ὡς ἀνθρωπίνῃ τινὶ, ἀλλ' ὡς Θεοῦ δυνάμει θαρροῦντες. οὐ γὰρ διὰ τὸν εὐχόμενον ἄνθρωπον, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐπακούοντα Θεόν· οὐδ' ὅτι ἐκεῖνος ἐδεήθη, ἀλλ' ὅτι ἡ ἀλήθεια ἐπηγγείλατο δώσειν. ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς ἔδειξεν, ὡς βούλεται ταύτην ἀεὶ διδόναι τὴν χάριν, οὐδὲ λόγου δεῖται. διὰ τοῦτο γὰρ εἰς τὴν γῆν ἦλθε, καὶ ἐτύθη, καὶ ἀπέθανε· διὰ τοῦτο θυσιαστήρια καὶ ἱερεῖς, καὶ πᾶσα κάθαρσις καὶ πᾶσαι ἐντολαὶ, καὶ διδασκαλίαι καὶ παραινέσεις, ἵνα τὴν τράπεζαν παραθῇ ταύτην ἡμῖν.

διὰ τοῦτο καὶ τὸ Πάσχα ἐπιτεθυμηκέναι ἔλεγεν ἐκεῖνο, ὅτι τοῦτο ἔμελλέ γε τηνικαῦτα παραδιδόναι τὸ ἀληθινὸν Πάσχα τοῖς μαθηταῖς. διὰ τοῦτο ἐκέλευσε τοῦτο ποιεῖν εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὅτι τοῦτο βούλεται ἱερουργεῖσθαι ἀεὶ παρ᾽ ἡμῶν. τίς οὖν ἔτι περὶ τοῦ ζητουμένου τοῖς εὐχομένοις ἀμφιβολία γένοιτ᾽ ἄν, εἰ λήψονται μὲν ὃ δέονται οὗτοι λαβεῖν· ὁ δὲ δοῦναι δυνάμενος, διδόναι ἐπιθυμεῖ; οὕτως οἱ τὸν ἁγιασμὸν τῶν δώρων τῇ εὐχῇ πιστεύοντες, οὔτε τοῦ Σωτῆρος τὰς φωνὰς περιορῶσιν [οὔτε ἑαυτοῖς θαῤῥοῦσιν] οὔτε ἀμφιβόλου πράγματος τὸ μυστήριον ἐξαρτῶσι τῆς ἀνθρωπίνης εὐχῆς, ὡς οἱ Λατῖνοι μάτην ἡμῖν ἐγκαλοῦσιν. ἐπεὶ καὶ τὸ πανάγιον μύρον, ὃ τῇ θείᾳ κοινωνίᾳ ὁ μακάριος Διονύσιός φησιν ὁμοταγὲς εἶναι, τῇ εὐχῇ τελεῖται, καὶ ἁγιάζεται. καὶ ὡς εἴη τελεστικὴ καὶ ἁγιαστική, οὐδεμία τοῖς εὐσεβέσιν ἀμφιβολία· καὶ ἡ τοῦ ἱερέως χειροτονία τὸν ἴσον τρόπον, καὶ ἡ τοῦ ἀρχιερέως, διὰ τῆς εὐχῆς ἱερουργεῖται. εὐξώμεθα γάρ, φησιν, ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἔλθοι ἐπ᾽ αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ παναγίου πνεύματος. μετὰ τὴν ἐπίθεσιν τῆς χειρὸς ὁ χειροτονῶν πρὸς τὸν κλῆρον βοᾷ. καὶ ἡ ἐν τῇ τῶν Λατίνων δὲ ἐκκλησίᾳ τελουμένη χειροτονία τοῦ ἱερέως, μετὰ τὸ ἐπιχέαι τὸ μύρον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ χειροτονουμένου, ὁ τελῶν εὔχεται τὴν χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπ᾽ αὐτὸν κατελθεῖν πλουσίαν· καὶ ἄφεσις ἁμαρτιῶν τοῖς μετανοοῦσι, διὰ τῆς εὐχῆς τῶν ἱερέων δίδοται· καὶ τὸ τελευταῖον τοῦ ἐλαίου μυστήριον, ὡσαύτως ἡ τῶν ἱερέων εὐχὴ τελεσιουργεῖ· ὃ καὶ ἴασιν σωματικῆς νόσου, καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν τοῖς τελουμένοις δύναται· ὡς ἡ ἀποστολικὴ παράδοσις ἔχει. ἀσθενεῖ γάρ τις ἐν ὑμῖν, φησί, προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ᾽ αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος. κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ. οἱ τοίνυν τὴν εὐχὴν ἐν τοῖς μυστηρίοις ἀποδοκιμάζοντες, τί πρὸς ταῦτα ἐροῦσιν; εἰ γὰρ ἄδηλον τὸ παρὰ τῶν εὐχῶν, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἄδηλον μὲν ὁ ἱερεύς, εἰ τοῦτό ἐστιν ὃ καλεῖται· ἄδηλον δὲ τὸ μύρον, εἰ δύναται ἁγιάζειν· καὶ οὕτως οὐδὲ τὸ μυστήριον συνεστάναι δύναται τῆς ἱερᾶς κοινωνίας, οὔτε ἱερέως ἀληθῶς ὄντος, οὔτε θυσιαστηρίου. οὔτε γὰρ παρὰ ἰδιώτου λεγόμενον τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, τελεσιουργίαν φαῖμεν ἂν οὐδ᾽ αὐτοί, οὔτε χωρὶς τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ γὰρ καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐν ᾧ δεῖ τεθεῖναι τὸν ἄρτον, τῷ μύρῳ ἁγιάζεται, ὃ δὴ μύρον διὰ τῶν εὐχῶν τελεσιουργεῖται. ἔτι δὲ καὶ ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, τίς ἡμῖν δώσει βεβαίως, τῶν ἱερέων καὶ τῆς αὐτῶν δεήσεως, ἀμφιβαλλομένων; καὶ οὐδὲν ἄλλο λοιπόν, ἢ πάντα τὸν Χριστιανισμὸν ἐκ μέσου ποιῆσαι.

A Propterea illud etiam Paſcha ſe deſide-
rare dicebat, quòd hoc verum Paſcha
erat diſcipulis traditurus: propterea iuſſit,
Hoc facite in meam recordationem,
quod vult ſemper, à nobis ſacrum fieri.
Quæ ergo fuerit orantibus dubitatio de
eo quod petitur, ſi acceptori ſunt?
quod hi quidem orauit vt accipiant: qui
autem dare poteſt, dare cupit. Ita qui
ſanctificationi donorum per orationem
confidunt, nec Seruatoris voces deſpi-
ciunt, nec à re dubia, humana ſcilicet
oratione, myſterium dependere oporte-
B re ſtatuunt, vt Latini nos fruſtra crimi-
nantur. Nam etiam ſanctiſſimum vnguen-
tum, quod eiuſdem eſſe ordinis cum diui-
na communione dicit Beatus Dionyſius,
oratione peragitur, & ſanctificatur. Quòd
autem operando ſacramento deſeruiat &
ſanctificet, nulla eſt piis dubitatio, &
Sacerdotis & Pontificis ordinatio ſimili
modo per orationem peragitur. Oremus
enim, inquit, pro ipſo, vt veniat in
ipſum gratia ſanctiſſimi ſpiritus: poſt im-
poſitionem manus, is qui ordinat, ad cle-
rum clamat: & in ea quæ fit in Latino-
C rum Eccleſia Pontificis ordinatione, poſt-
quam infudit vnguentum in caput eius
qui ordinatur, qui ordinat, optat locu-
pletem ſancti Spiritus gratiam in eum
deſcendere. Peccatorum quoque remiſſio
pœnitentibus datur per orationem Sa-
cerdotum, & vltimum olei ſacramen-
tum ſimiliter perficit Sacerdotum oratio:
quod etiam corporalis morbi medelam
& peccatorum remiſſionem dat iis qui-
bus peragitur, vt habet Apoſtolica tra-
ditio. Infirmatur enim aliquis in vobis,
inquit, accerſat Preſbyteros Eccleſiæ, &
orent pro ipſo, vngentes eum oleo, &
D oratio fidei ſeruabit laborantem, & ſuſci-
tabit eum Dominus: &, ſi peccata fa-
cerit, remittentur ei. Qui ergo oratio-
nem in ſacramentis approbant, ad hæc
quid dicent? Si enim eſt incertum quòd
fit à precibus, vt ipſi dicunt, incertum
quidem eſt an id ſit Sacerdos quod eſſe
dicitur: incertum autem an vnguentum
poſſit ſanctificare: & ita nec ſacramentum
quidem conſtare poteſt ſacræ communio-
nis, cùm neque ſit verè Sacerdos, nec
E altare. Neque enim verbum Domini ab
idiota priuatave perſona dictum, efficiendi
ſacramenti vim ipſi habere dixerint, ne-
que ſine altari. Altare enim ſupra quod
panis ponendus eſt, vnguento ſanctifica-
tur: quod quidem vnguentum precibus
conficitur. Præterea autem peccatorum
remiſſionem quis Sacerdos nobis certò
dabit, ſi de eorum oratione dubitetur? Et
nihil omnino aliud reſtat quàm vt
omnem Chriſtianiſmum de medio tollant,

qui eorum nouitates ſequuntur. Videtur ergo quòd illis potius, ſi ita cenſent, in dubio virtus ſita eſt, reſque in magno periculo verſatur iis qui à paternis traditionibus & quæ in iis eſt ſecuritate, aliena excogitant. Quòd enim orationibus Deus annuit, & dat Spiritum ſanctum iis qui ipſum petunt, & nihil ſit impoſſibile iis qui cum fide ipſum rogant, ipſe dixit Deus: nec vlla ratione fieri poteſt quin hæc vera ſint. Quòd autem tale quid euenerit iis qui quidpiam ex eloquiis narrant, nuſquam dicitur. Et oratione quidem ſacramenta peragere, tradiderunt patres, qui ab Apoſtolis & qui eis ſucceſſerunt, acceperunt, & alia ſicut dixi; & ſacram Euchariſtiam, poſt multos alios & magnus Baſilius & Ioannes Chryſoſtomus magnæ Eccleſiæ Doctores, quibus qui contradicunt, eorum nullam rationem ducere oportet eos qui pij eſſe volunt. Quòd autem ſermo Domini, qui de myſteriis in forma narrationis dicitur, ſufficiat ad donorum ſanctificationem, nullus neque Apoſtolus, nec doctor dixiſſe cernitur. Sed quòd ſemel à Domino dictus, eo ipſo quòd ab illo dictus ſit, ſicut opifex ſermo, ſemper operatur, & dicit etiam beatus Ioannes. Quòd autem nunc dictus à Sacerdote, eo quòd ab ipſo dicatur, hoc poſſit, nullo ex loco ſciri poteſt; quandoquidem nec ipſe ſermo opifex operatur, quòd in vnoquoque eorum quæ fiunt, ab aliquo homine dicatur, ſed quòd ſemel à Deo dictus ſit.

CAP. XXX.

Quòd etiam in Latinorum Eccleſia, eodem quo apud nos modo ſacrum celebratur myſterium.

QVOD autem os eis omnino obſtruit, eſt quòd etiam Latinorum Eccleſia, ad quam ſe referre videntur, poſt verbum Domini, pro donis orare non recuſat. Ii autem ideo falluntur, quòd Latini non ſtatim poſt Domini prolatum ſermonem orant, & quòd non apertè petunt ſanctificationem & mutationem in corpus Dominicum, ſed aliis vtuntur nominibus eò ferentibus, & quæ tantundem valent. quæ eſt autem oratio? Iube ſurſum ferri dona hæc in manu Angeli ad ſupercœleſte tuum altare. Dicant enim, quid hoc eſt, Surſum dona deferri? Vel enim localem eis tranſlationem precantur à terra & inferioribus locis in cœlum, vel dignam aliquam & ab humilioribus ad altiora mutationem. Sed ſi primum quidem, quid hac nobis oratione opus eſt, vtà nobis tollantur ſancta, quæ apud nos eſſe,

A τοῖς καινοτομίαις ἀκολουθοῦντας αὐτῶν. φαίνεται τοίνυν, ὡς ἐκείνοις μᾶλλον οἳ ταῦτα ἀξιοῦσιν, ἐν ἀμφιβολίᾳ κεῖται τὰ τῆς ἀρετῆς, καὶ πολὺν ἔχει τὸ πρᾶγμα κίνδυνον, ἀλλότρια τῶν πατρικῶν παραδόσεων, καὶ τῆς ἐν αὐταῖς ἀσφαλείας, ἐπινοοῦσιν. ὅτι μὲν γὰρ ὁ Θεὸς εὐχομένοις ἐπινεύει, καὶ δίδωσι πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν, καὶ οὐδὲν ἀδύνατον τοῖς μετὰ πίστεως αὐτοῦ δεομένοις, αὐτὸς εἶπεν ὁ Θεός. καὶ οὐδεμία μηχανὴ τοῦ μὴ ἀληθῆ ταῦτ' εἶναι. ὅτι δὲ διηγουμένοις ὁτιοῦν τῶν λογίων, συμβαίνει τι τοιοῦτον, οὐδαμοῦ λέγεται. καὶ τὸ μὲν εὐχῇ τὰ μυστικὰ τελεῖν οἱ πατέρες παρέδοσαν, ἀπὸ B τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐκείνους ἐκδεξαμένων παραλαβόντες· τά τε ἄλλα, καθάπερ ἔφην, καὶ τὴν ἱερὰν εὐχαριστίαν, μετὰ πολλοὺς ἄλλους καὶ μέγας Βασίλειος, καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, οἱ μεγάλοι τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι· οἷς τοὺς ἀντιλέγοντας, οὐδὲ λόγου τινὸς ἀξιοῦν χρή, τοὺς εὐσεβεῖν βουλομένους. τὸν δὲ τοῦ Κυρίου περὶ τῶν μυστηρίων λόγον, ἐν εἴδει διηγήσεως λεγόμενον πρὸς τὸν ἁγιασμὸν τῶν δώρων ἀρκεῖν, οὐδεὶς, οὔτε τῶν ἀποστόλων, οὔτε τῶν διδασκάλων εἰπὼν φαί- C νεται· ἀλλ' ὅτι μὲν ἅπαξ ὑπὸ τοῦ Κυρίου λεχθεὶς, αὐτῷ τῷ ὑπ' ἐκείνου λέγεσθαι, ὡς ὁ δημιουργικὸς λόγος ἀεὶ ἐνεργεῖ, καὶ ὁ μακάριός φησι Ἰωάννης. ὅτι δὲ νῦν ὑπὸ τοῦ ἱερέως λεγόμενος, διὰ τὸ ὑπ' ἐκείνου λέγεσθαι, τοῦτο δύναται, οὐδαμόθεν ἐστὶ μαθεῖν· ἐπεὶ οὐδὲ αὐτὸς ὁ δημιουργικὸς λόγος ἐνεργεῖ, ὅτι ἐφ' ἑκάστων γινόμενος, ὑπό τινος ἀνθρώπου λέγεται, ἀλλ' ὅτι ἐστὶν ἅπαξ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένος.

ΚΕΦΑΛ. λ'.

D

Ὅτι καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Λατίνων ἡ τελετὴ κατὰ τὸν αὐτὸν ἡμῖν τελεῖται τρόπον.

ΟΔΕ παντελῶς αὐτοὺς ἐπιστομίζει, ὅτι καὶ ἡ Λατίνων ἐκκλησία, εἰς ἣν ἀναφέρειν δοκοῦσι, μετὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν δώρων οὐ παραιτοῦνται. λανθάνει δὲ αὐτοὺς, ὅτι οὐκ εὐθὺς μετὰ τὸν λόγον εὔχονται, καὶ ὅτι οὐ σαφῶς ἁγιασμὸν αἰτοῦνται, καὶ μεταβολὴν εἰς τὸ Κυριακὸν σῶ- E μα· ἀλλ' ἑτέροις χρῶνται ὀνόμασι πρὸς τοῦτο φέρουσι, καὶ τὰ αὐτὰ δυναμένοις. τίς δὲ εὐχή; κέλευσον ἀνενεχθῆναι τὰ δῶρα ταῦτα ἐν χειρὶ ἀγγέλου, εἰς τὸ ὑπερουράνιόν σου θυσιαστήριον. λεγέτωσαν μὲν γὰρ, τί ἐστιν αὐτὸ, τὸ ἀνενεχθῆναι τὰ δῶρα ταῦτα; ἢ γὰρ τοπικὴν μετάθεσιν αὐτοῖς εὔχονται, ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τῶν κάτω τόπων εἰς τὸν οὐρανόν, ἢ ἀξίαν τινὰ, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ταπεινοτέρων ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα μεταβολήν. ἀλλ' εἰς μὲν τὸ πρότερον, τί ὄφελος ταύτης ἡμῖν τῆς εὐχῆς ἀφ' ἡμῶν ἀρθῆναι τὰ ἅγια, ἃ παρ' ἡμῖν εἶναι,

A καὶ ἐν ἡμῖν μένειν, καὶ εὐχόμεθα καὶ πιστεύομεν, ὡς τούτου ὄντος τὸ εἶναι τὸν Χριστὸν μεθ' ἡμῶν, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος; πῶς δὲ οὐ πιστεύουσιν, εἰ σῶμα Χριστοῦ τοῦτο γινώσκουσιν, ὅτι καὶ ἐν ἡμῖν ἐστι, καὶ ὑπερουράνιόν ἐστι, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς κάθηται; ὃν τρόπον οἶδεν αὐτός. πῶς δ' ἂν εἴη ὑπερουράνιον, τὸ μήπω γενόμενον αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὑπερουράνιον; πῶς δὲ καὶ ἀνενεχθήσεται ἐν χειρὶ ἀγγέλου, τὸ ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου. Εἰ δὲ ἀξίαν τινὰ αὐτοῖς εὔχονται, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολήν, οὐκ οἶδα B πῶς τινα καταλείψουσιν ἀσεβείας ὑπερβολήν, εἴγε καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου Χριστοῦ εἶναι ἀναγινώσκουσι, καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ ἁγιώτερον ἥξειν αὐτὰ πιστεύουσιν. ὅθεν δῆλοι πάντως εἰσίν, ἄρτον ἔτι καὶ οἶνον μήπω δεξάμενα τὸν ἁγιασμόν, εἰδότες αὐτά· καὶ διὰ τοῦτο εὔχονται μὲν ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς ἐπὶ δεομένων εὐχῆς, εὔχονται δὲ ἀνενεχθῆναι, ὡς ἐπὶ κείμενα κάτω, καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον ὡς μήπω τεθυμένα· ἵνα ἐκεῖ τεθέντα τυθῶσι. δεῖται γὰρ ἀγγέλου χειρός, ὡς τῆς δευτέρας ἱεραρχίας τῆς ἀνθρωπίνης κατὰ τὸν μέγαν C Διονύσιον, ὑπὸ τῆς πρώτης ἱεραρχίας τῶν ἀγγέλων βοηθουμένων· αὕτη ἡ εὐχὴ οὐδὲν ἕτερόν ἐστι δυναμένη τοῖς δώροις, ἢ τὴν εἰς τὸ Κυριακὸν σῶμα καὶ αἷμα μεταβολήν. οὐ γὰρ δὴ τόπον τινὰ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν ἐξῃρημένον, ἐν ᾧ δεῖ θύειν, τὸ θυσιαστήριον ἐκεῖνο νομιστέον. οὕτω γὰρ οὐ πολὺ διοισόμεθα τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις λεγόντων ἢ ἐν τῷ ὄρει τῆς Σαμαρείας τὸν τόπον εἶναι, ὅπου δεῖ Θεὸν προσκυνεῖν. ἀλλ' ἐπεὶ κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, εἷς Θεός, εἷς καὶ μεσίτης D Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων Ἰησοῦς Χριστός, πάντα τὰ μεσιτείαν δυνάμενα, τὸν ἁγιασμὸν ἡμῖν ἔχοντα, μόνος ἐστὶν αὐτὸς ὁ Σωτήρ. τίνα δὲ τὰ μεσιτείαν συνάγοντα, καὶ ἁγιάζειν δυνάμενα; ἱερεύς, ἱερεῖον, θυσιαστήριον. καὶ γὰρ τὸ θυσιαστήριον ἁγιάζει κατὰ τὸν Κυρίου λόγον, τὸ θυσιασθῆναι. τὸ θυσιαστήριον γάρ, φησι, τὸ ἁγιάζον τὸ δῶρον. οὐκοῦν ἐπεὶ μόνος αὐτός ἐστιν ὁ ἁγιάζων, μόνος ἂν εἴη ὁ ἱερεύς, καὶ ἱερεῖον καὶ θυσιαστήριον. καὶ ὅτι μὲν ὁ ἱερεὺς καὶ ἱερεῖον, αὐτὸς εἶπεν. ὑπὲρ αὐτῶν γάρ, φησιν, ἐγὼ ἁγιάζω ἐμαυτόν· ὅτι δὲ καὶ θυσιαστήριον, ὁ ἱερώτατος μαρτυρεῖ Διονύσιος, λέγων E ἐν τῷ περὶ τοῦ μύρου λόγῳ· Εἰ γάρ ἐστι τὸ θειότατον ἡμῶν θυσιαστήριον ὁ Ἰησοῦς ἡ θεαρχικὴ τῶν θείων νόων ἀφιέρωσις, ἐν ᾧ κατὰ τὸ λόγιον ἀφιερούμενοι, καὶ μυστικῶς ὁλοκαυτούμενοι, τὴν προσαγωγὴν ἔχοιμεν, ὑπερκοσμίοις ὀφθαλμοῖς ἐποπτεύσωμεν τὸ θειότατον αὐτὸ θυσιαστήριον. εἰς τοῦτο τὸ θυσιαστήριον τὸ ὑπερουράνιον τὰ δῶρα εὔχεται ἀνενεχθῆναι ὁ ἱερεύς· ὅπερ ἐστὶν ἁγιασθῆναι, εἰς αὐτὸ τὸ ὑπερουράνιον σῶμα τοῦ Κυρίου μεταβληθῆναι.

A & in nobis manere & oramus & credimus, tanquam hoc ſit, eſſe Chriſtum nobiſcum vſque ad conſummationem ſæculi? Quomodo autem non credunt, ſi hoc Chriſti corpus cognoſcunt, quod & in nobis eſt, & eſt ſupercœleſte, & ſedet ad dexteram patris? quo ipſe nouit modo. Quomodo autem fuerit quod nondum eſt, ſupercœleſte ipſum corpus Chriſti, quod eſt ſupercœleſte? Quomodo autem etiam ſurſum feretur in manu Angeli, quod ſuper omnem principatum & poteſtatem & virtutem & omne nomen quod nominatur? B Sin autem dignam aliquam & in melius mutationem orant, non video quomodo non ſint inſigni impietate futuri, ſi etiam ipſum eſſe Chriſti corpus cognoſcant, & ad melius quid & ſanctius id venturum eſſe credunt. Vnde manifeſtum eſt eos omnino ſcire ea adhuc eſſe panem & vinum quæ ſanctificationem nondum ſuſcepetunt, & propterea pro ipſis quidem orant, vt quę oratione adhuc indigent. Orant autem vt ea ſurſum ferantur, vt quæ adhuc inferiùs ſita ſint, & ad altare, vt quæ nondum ſint ſacrificata, C vt illic poſita ſacrificentur. Opus autem habent manu Angeli, nempe quòd ſecundæ humanæ Hierarchiæ, vt vult diuinus Dionyſius, à prima Angelorum Hierarchia auxilium feratur. Hæc oratio nihil aliud confert donis quàm mutationem in corpus & ſanguinem Domini. Non enim locus ſuper cœlos Deo ſeparatus in quo oporteat ſacrificare, altare illud exiſtimandum eſt. Ea enim ratione non multum differemus ab iis qui in monte Samariæ dicunt eſſe locum vbi oportet adorare, vel Hieroſolymis. Sed quo-D niam, vt ait B Paulus, vnus Deus, vnus etiam interceſſor Dei & hominum Ieſus Chriſtus, omnia quæ intercedendi vim habent, & ſanctificationem nobis præbent, ſolus eſt ipſe Seruator. Quænam ergo ſunt quæ intercedendi vim habent & ſanctificant? Sacerdos, hoſtia, altare. Etenim & altare ſanctificat, vt vult ſermo Domini. Altare enim, inquit, quod donum ſanctificat. Ergo quoniam ſolus ipſe eſt qui ſanctificat, ſolus fuerit Sacerdos & hoſtia & altare. Et quòd Sacerdos quidem & hoſtia, ipſe dixit: Pro ipſis enim, inquit, ego ſanctifico meip-E ſum. Quòd autem etiam altare, ſanctiſſimus teſtatur Dionyſius, dicens in libro de vnguento: Si enim eſt diuiniſſimum noſtrum altare Ieſus, diuina diuinarum mentium conſecratio, in quo, vt vult eloquium, conſecrati & myſticè tanquam holocauſtum ſacrificati oblationem habemus, ſupermundanis oculis aſpiciamus ipſum diuiniſſimum altare. Ad hoc ſupercœleſte altare orat Sacerdos dona ſurſum ferri, quod eſt ſanctificari, in ipſum ſupercœleſte Chriſti corpus mutari:

non locum mutantia, & à terra tranſlata in cœlum: quoniam videmus ipſa adhuc apud nos eſſe, & poſt orationem nihilo ſecius. Quoniam enim altare ſanctificat dona ei ſuperimpoſita, idem eſt orare vt dona ſanctificentur, & in altari poſita eſſe. Quæ eſt autem ſanctificatio, quæ altare ſanctificat? dona impoſita & quo ipſe Sacerdos ſeipſum ſanctificauit: Oblata eſſe Deo dona & ſacrificata. Quoniam enim idem eſt & Sacerdos, & altare, & hoſtia, idem eſt & à Sacerdote ſacrificatum eſſe, & in hoſtiam illam mutatum eſſe, & in illo ſupercœleſti altari poſita & dedicata eſſe. Propterea ſi cùm aliquod horum trium receperis, ores, vniuerſum oras, habes quod petis, perfeciſti ſacrificium. Veſtri quidem Sacerdotes tanquam hoſtiam Chriſtum aſpicientes, orant vt dona in illo ponantur, verbis diuerſis & ſermonibus vnam & eandem rem orantes. Et ideo noſtri Sacerdotes, poſtquam orauerint vt dona in diuinum corpus & ſanguinem mutentur, recordantes ſupercœleſtis altaris, non ampliùs orant vt dona ad ipſum ſurſum fetantur, ſed tanquam iis iam ſurſum latis & ſuſceptis, orant vt nobis dimittatur gratia & donum ſancti Spiritus. Oremus, inquit, pro ſanctificatis donis. Vt ſanctificentur? Minimè. Sunt enim ſanctificata, ſed vt nos ſanctificent, vt Deus qui ea ſanctificauit, nos quoque per ea ſanctificet. Clarum eſt ergo, quòd contemnere orationem pro donis poſt ſermonem Domini, ne Latinorum quidem omnino eſt Eccleſiæ, ſed paucorum quorundam & recentiorum, qui ei quoque in aliis detrimentum afferunt, vt qui ad nihil aliud ſe tam opportunè gerunt, quàm ad aliquid nouum dicendum & audiendum. Et hæc quidem de oratione.

Cap. XXXI.

Quænam de cauſa Sacerdos ad donorum ſanctificationem, non filium, ſed patrem inuocat?

SED quanam de cauſa, non filium ad dona ſanctificanda vocat Sacerdos, cùm is ſit, & Sacerdos, & ſanctificet, ſicut dictum eſt: ſed patrem? Vt ſcias quòd ſeruator habet illud, nempe ſanctificare, non vt homo, ſed vt Deus, per diuinam potentiam, quam habet communem cum patre.

Hoc ipſum etiam volens Dominus ſignificare, quando peregit myſterium, in cœlum aſpexit, & patri panem oſtendit. Ea de cauſa etiam nonnulla miracula ita videbatur facere ſub ſpecie orationis ad Deum, vt oſtenderet non eſſe hæc humanæ naturæ,

οὐ τόπον ἀμείψαντα, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς μεθιστάμενα εἰς τὸν οὐρανόν· ἐπεὶ ὁρῶμεν αὐτὰ, παρ' ἡμῖν ὄντα ἔτι, καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν οὐδὲν ἧττον. ἐπεὶ γὰρ τὸ θυσιαστήριον ἁγιάζει τὰ τεθέντα αὐτῷ δῶρα, ταυτόν ἐστιν, εὔξασθαι τοῖς δώροις ἁγιασθῆναι, καὶ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τεθῆναι. τίς γὰρ ὁ ἁγιασμὸς ὃς ἁγιάζει τὸ θυσιαστήριον; τὰ τεθέντα αὐτῷ δῶρα· ᾧ αὐτὸς ὁ ἱερεὺς ἡγίασεν ἑαυτὸν, τῷ προσενεχθῆναι τῷ Θεῷ καὶ τεθῆναι. ἐπεὶ γὰρ ὁ αὐτὸς ἐστὶ καὶ ἱερεὺς, καὶ θυσιαστήριον καὶ ἱερεῖον, ταυτόν ἐστιν, ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἐκείνου ἱερουργηθῆναι, καὶ εἰς τὸ ἱερεῖον ἐκεῖνο μεταβληθῆναι, καὶ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ ἐκείνῳ τῷ ὑπερουρανίῳ ἀνατεθῆναι. διὰ τοῦτο εἰ τῶν τριῶν ἀπολαβὼν εὔξαιο, τὸ πᾶν ηὔξω, τὸ ζητούμενον ἔχεις, τὴν θυσίαν ἐτέλεσας. οἱ μὲν γὰρ παρ' ὑμῖν ἱερεῖς, ὡς ἱερεῖον τὸν Χριστὸν βλέποντες, τοῖς δώροις εὔχονται τὴν ἐν ἐκείνῳ θέσιν, ῥήμασι διαφόροις καὶ λόγοις, ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα εὐχόμενοι. τούτου χάριν, οἱ παρ' ἡμῖν ἱερεῖς, μετὰ τὸ εὔξασθαι τοῖς δώροις τὴν εἰς τὸ θεῖον σῶμα καὶ αἷμα μεταβολὴν, μνησθέντες τοῦ ὑπερουρανίου θυσιαστηρίου, οὐκ ἔτι εὔχονται εἰς αὐτὸ ἀνενεχθῆναι τὰ δῶρα· ἀλλ' ὡς ἤδη ἀνενεχθέντων ἐκεῖ καὶ προσδεχθέντων εὔχονται καταπεμφθῆναι ἡμῖν τὴν χάριν καὶ τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος. εὐξώμεθα γὰρ, φησι, ὑπὲρ τῶν ἁγιασθέντων δώρων. ἵνα ἁγιασθῇ; οὐδαμῶς· ἡγίασται γάρ· ἀλλ' ἵνα ἁγιαστικὰ ἡμῖν γένωνται· ἵνα ὁ ἁγιάσας αὐτὰ Θεὸς, καὶ ἡμᾶς δι' αὐτῶν ἁγιάσῃ. φανερὸν τοίνυν, ὅτι τὸ ἀτιμάζειν τὴν ὑπὲρ τῶν δώρων εὐχὴν μετὰ τοὺς τοῦ Κυρίου λόγους, οὐδὲ τῆς τῶν Λατίνων ἐκκλησίας ἐστὶν ἁπλῶς, ἀλλ' ἐνίων ὀλίγων καὶ νεωτέρων, οἳ καὶ τὰ ἄλλα αὐτὴν ἐλυμήναντο· εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐκαιροῦντες ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς εὐχῆς.

ΚΕΦΑΛ. λα'.

Τίνος χάριν ὁ ἱερεὺς εἰς τὸν ἁγιασμὸν τῶν δώρων, οὐ τὸν υἱὸν, ἀλλὰ τὸν πατέρα καλεῖ.

ΑΛΛΑ τίνος χάριν οὐ τὸν υἱὸν ἐπὶ τὸ ἁγιάσαι τὰ δῶρα ὁ ἱερεὺς καλεῖ, ἱερέα ὄντα, καὶ ἁγιάζοντα καθάπερ εἴρηται· ἀλλὰ τὸν πατέρα; ἵνα μάθῃς, ὅτι τὸ ἁγιάζειν ὁ Σωτὴρ, οὐχ ὡς ἄνθρωπος ἔχει, ἀλλ' ὡς Θεός· καὶ διὰ τὴν δύναμιν τὴν θείαν, ἣν κοινὴν κέκτηται μετὰ τοῦ πατρός.

Τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος δηλῶσαι βουλόμενος, ὅτε ἐτέλει τὸ μυστήριον, εἰς τὸν οὐρανὸν ἔβλεπε, καὶ τῷ πατρὶ ἀνεδείκνυε τὸν ἄρτον. διὰ τοῦτο καὶ ἔνια τῶν θαυμάτων οὕτω φαίνεται ποιῶν, ἐν σχήματι τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχῆς, ἵνα δείξῃ, ὡς οὐ φύσεως ἀνθρωπίνης ἐστὶ τὰ τοιαῦτα,

καθ᾽ ἣν μητέρα εἶχεν ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλὰ τῆς ἑαυτοῦ θεότητος, καθ᾽ ἣν τὸν Θεὸν εἶχε πατέρα. καὶ ὅτε δὲ ἔμελλεν ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀναβαίνειν, βουλόμενος σημαίνειν τὰς δύο θελήσεις αὐτοῦ, τὴν θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, τὴν μὲν θέλησιν τῆς ἑαυτοῦ θεότητος τῷ πατρὶ ἀνετίθει, τὴν δὲ θέλησιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἑαυτοῦ θέλησιν ἔλεγεν εἶναι. οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, φησὶν, ἀλλ᾽ ὡς σύ· καὶ μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω. ὅτι γὰρ καὶ αὐτὸς ταύτην εἶχε τὴν θέλησιν, ἣν ἀπεπλήρου τῷ πατρὶ, δῆλος ἦν καὶ ἀπ᾽ αὐτῶν τούτων τῶν ῥημάτων, ἐν οἷς δοκεῖ διαιρεῖν τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν, τῆς θελήσεως τοῦ πατρός. τὸ γὰρ, μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω, συντιθεμένου ἦν καὶ τὰ αὐτὰ βουλομένου. δῆλον δὲ ἦν, ὅτε ἐπετίμα τῷ Πέτρῳ ἀπαγορεύοντι τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ τὸν θάνατον· καὶ ἔτι ἐν οἷς ἔλεγεν, ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ᾽ ὑμῶν, πρὸ τοῦ με παθεῖν. τὸ πρὸ τοῦ πάθους Πάσχα, φησι, ἐπεθύμησα· μονονοὺ λέγων, ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα αὐτὰ τὰ πρόθυρα τοῦ πάθους ἰδεῖν. καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

ΚΕΦΑΛ. λβ'.

Περὶ τῆς θυσίας αὐτῆς, καὶ τί ἐστι τὸ δεχόμενον τὴν θυσίαν.

ΠΕΡΙ δὲ τῆς θυσίας αὐτῆς ἄξιον ἐκεῖνο ζητεῖν. ἐπεὶ γὰρ οὐ τύπος θυσίας οὐδὲ αἵματος εἰκὼν, ἀλλὰ ἀληθῶς σφαγὴ καὶ θυσία, ζητοῦμεν τί τὸ θυόμενον, ὁ ἄρτος ἢ τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα; δηλονότι ποτὲ τὰ δῶρα θύεται, πρὸ τοῦ ἁγιασθῆναι, ἢ μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι; καὶ εἰ μὲν ὁ ἄρτος τὸ θυόμενον, πρῶτον μὲν τίς ἄρτου θυσία γένοιτ᾽ ἄν; ἔπειτα, οὐ τοῦτο ἡμῖν ἐστι τὸ μυστήριον, ἄρτον ἰδεῖν σφαττόμενον, ἀλλὰ τὸν ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν αἴροντα τῇ σφαγῇ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. εἰ δὲ αὐτὸ θύεται τὸ Κυριακὸν σῶμα, μάλιστα μὲν οὐδὲ δυνατόν· οὐδὲ γὰρ σφαγῆναι ἔτι ἢ πληγῆναι δύναται, ἀκήρατον ἤδη καὶ ἀθάνατον γενόμενον. εἰ δὲ καὶ τὸ τοιοῦτον αὐτὸ ἐνεγκεῖν, ἔδει καὶ τοὺς σταυροῦντας εἶναι, καὶ τ᾽ ἄλλα συνελθεῖν ἅπαντα, ἃ τὴν θυσίαν ἐκείνην εἰργάσαντο· εἴγε οὐ τύπος σφαγῆς, ἀλλὰ σφαγὴ ἀληθὴς ὑπόκειται εἶναι. ἔπειτα πῶς ὁ Χριστὸς ἅπαξ ἀπέθανε, καὶ ἐγερθεὶς, οὐκ ἔτι ἀποθνήσκει, καὶ ἅπαξ ἔπαθεν ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, καὶ ἅπαξ λέγεται προσενεχθεὶς, εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας. εἰ γὰρ καθ᾽ ἑκάστην τελετὴν αὐτὸς θύεται, καθ᾽ ἑκάστην ἀποθνήσκει. τί οὖν πρὸς ταῦτά ἐστιν εἰπεῖν; ἡ θυσία οὔτε πρὸ τοῦ ἁγιασθῆναι τὸν ἄρτον, οὔτε μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι τελεῖται, ἀλλ᾽ ἐν αὐτῷ τῷ ἁγιάζεσθαι. οὕτω γὰρ ἀνάγκη πάντας συντηρεῖσθαι τοὺς περὶ αὐτῆς πιστευομένους λόγους, καὶ μηδένα πίπτειν. τίνας δὲ λέγω λόγους; τὸ τὴν θυσίαν ταύτην, μὴ εἰκόνα

A per quam habuit matrem in terra; ſed ſuæ diuinitatis, per quam Deum habuit patrem. Porrò autem quando crucem erat aſcenſurus, volens ſignificare duas voluntates, diuinam ſcilicet, & humanam, ſuæ quidem diuinitatis voluntatem patri attribuit, humanitatis autem voluntatem ſuam eſſe dixit. Non ſicut ego volo, inquit, ſed ſicut vis, & non mea voluntas, ſed tua fit. Quòd enim ipſe etiam hanc habuit voluntatem, quam patri impleuit, ex his ipſis etiam verbis manifeſtum eſt, in quibus videtur ſeparare voluntatem ſuam à voluntate patris. Hoc e-
B nim: Non voluntas mea ſed tua fiat, eſt eius qui aſſentitur & vult eadem. Id etiam oſtendit, quando Petrum increpauit, qui crucem eius & mortem deprecabatur: & prætereà quando dixit, Deſiderio deſideraui hoc Paſcha manducare vobiſcum, antequam ego patiar. Paſcha, inquit, ante paſſionem deſideraui: propemodum dicens, Deſiderio deſideraui ipſa paſſionis videre veſtibula. Et hæc quidem hactenus.

Cap. XXXII.

C *De ſacrificio ipſo, & quid eſt quod ſacrificium ſuſcipit.*

DE ipſo autem ſacrificio operæpretium eſt illud quærere. Quia enim nõ figura ſacrificij, neque ſanguinis imago, ſed verè eſt mactatio & ſacrificium, quæramus quid eſt ſacrificatum, panis an corpus Domini? videlicet quando dona ſacrificantur, priùs quàm ſint ſanctificata, an poſtea. Et ſi panis quidẽ eſt quod ſacrificatur, primum quidẽ quodnã
D fuerit panis ſacrificium: Deinde non eſt hoc nobis myſterium, videre panẽ mactatũ, ſed agnum Dei qui ſua morte tollit peccata mũdi. Sin autem ipſum Dominicum corpus ſacrificatur, hoc certè ne fieri quidem poteſt. Nõ enim ampliùs occidi vel percuti poteſt, cùm iam ab interitu & corruptione alienũ & immortale effectũ ſit. Quòd ſi fieri poſſet vt adhuc aliquid tale pateretur, oporteret eſſe & qui crucifigerent, & omnia alia conuenire quæ illud ſacrificium effecerunt, ſiquidẽ nõ figura mactationis, ſed vera mactatio eſſe ponitur. Deinde quo modo Christus ſemel eſt
E mortuus, & ſuſcitatus, non ampliùs moritur: & ſemel paſſus eſt in cõſummatione ſæculi: & ſemel dicitur oblatus, vt multorũ peccata auferret. Si enim in vnaquaque myſterij celebratione ipſe ſacrificatur, quotidie moritur. Quid ad hæc ergo dicẽdũ eſt? Sacrificiũ neque antequam panis ſanctificetur, neque poſtquã eſt ſanctificatus peragitur, ſed eo ipſo tẽpore quo ſanctificatur. Sic enim neceſſe eſt omnia quæ de Deo credũtur, conſeruari, & nihil omnino excidere. Quænam autem ea ſunt? Sacrificium hoc non eſſe imaginem

A & figuram ſacrificij, ſed verum ſacrificium; non eſſe panem id quod ſacrificatur, ſed ipſum Chriſti corpus: & præterea vnum eſſe agni ſacrificium, & quod ſemel factum eſt. Et primùm videamus, an non figura, ſed re ipſa ſacrificium ſit myſterij celebratio. Quod enim eſt ouis ſacrificium, quæ ab eo quod non eſt omnino occiſum, in occiſum fit mutatio, hoc etiam hîc fit. Panis enim qui eſt inſacrificatus, mutatur tunc in id quod eſt ſacrificatum. Mutatur enim à pane non mactato in ipſum corpus Chriſti B quod verè mactatum eſt. Vnde quemadmodum in oue mutatio, verè ſacrificium operatur: ita iam hîc propter hanc mutationem id quod peragitur, verum eſt ſacrificium: mutatur enim non in figuram, ſed in rem mactationis, in ipſum corpus Chriſti quod ſacrificatum eſt. Sed ſi panis quidem manens fuiſſet ſacrificatus, panis eſſet qui mactationem ſuſcepit, & fuiſſet mactatio tunc panis ſacrificium. Quoniam autem vtráque mutata ſunt, & inſacrificatum & panis: & factus eſt pro inſacrificato quidem ſacrifica- C tus, pro pane autem corpus Chriſti, propterea mactatio illa non in pane, ſed tanquam in ſubiecto conſiderata, corpore Chriſti, non panis, ſed agni Dei ſacrificium, & eſt & dicitur. Clarum eſt autem quòd his poſitis, nihil neceſſe eſt multas fieri oblationes corporis Domini. Quia enim fit hoc ſacrificium agno non tunc occiſo, ſed pane mutato in agnum occiſum, clarum eſt quod fit quidem mutatio, ſed non tunc fit occiſio: & ſic id quod mutatur quidem, multa, & mutatio ſæpe: id autem in quod mutatur, nihil prohibet vnum & idem eſſe: ſicut vnum corpus, ita etiam D occiſionem corporis vnam. Et hæc quidem de his.

καὶ τύπον εἶναι θυσίας, ἀλλὰ θυσίαν ἀληθινήν· τὸ μὴ ἄρτον εἶναι τὸ τεθυμένον, ἀλλ᾽ αὐτὸ τὸ τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα. καὶ πρὸς τούτοις, τὸ μίαν εἶναι τὴν τοῦ ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ θυσίαν, καὶ ἅπαξ γεγενημένην. καὶ πρῶτον ἴδωμεν, εἰ μὴ τύπος ἀλλὰ πρᾶγμα θυσίας ἡ τελετή. τίς γὰρ ἡ τοῦ προβάτου θυσία, ἡ ἀπὸ τοῦ μὴ ἐσφαγμένου πάντως εἰς τὸ ἐσφαγμένον μεταβολή, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα γίνεται. ὁ γὰρ ἄρτος ἄθυτος ὢν μεταβάλλεται τότε εἰς τὸ τεθυμένον. μεταβάλλεται γὰρ ἀπ᾽ ἄρτου μὴ ἐσφαγμένου B εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τὸ σφαγὲν ἀληθῶς. ὅθεν καθάπερ ἐπὶ τοῦ προβάτου ἡ μεταβολή, θυσίαν ἀληθῶς ἐργάζεται, οὕτω καὶ ἐνταῦθα διὰ τὴν μεταβολὴν ταύτην, θυσία τὸ τελούμενον ἀληθῶς. μεταβάλλεται γὰρ οὐκ εἰς τύπον, ἀλλ᾽ εἰς πρᾶγμα σφαγῆς, εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τὸ τεθυμένον. ἀλλ᾽ εἰ μὲν ἄρτος μένων ἐγένετο τεθυμένος, ὁ ἄρτος ἂν ἦν ὁ δεξάμενος τὴν σφαγήν, καὶ ἦν ἂν ἡ σφαγὴ τότε ἄρτου θυσία. ἐπεὶ δὲ ἀμφότερα μετεβλήθη, καὶ τὸ ἄθυτον καὶ ὁ ἄρτος, καὶ γέγονεν ἀντὶ μὲν ἀθύτου τεθυμένος, ἀντὶ δὲ ἄρ- C του τὸ σῶμα Χριστοῦ, διὰ τοῦτο ἡ σφαγὴ ἐκείνη οὐκ ἐν τῷ ἄρτῳ, ἀλλ᾽ ὡς ἐν ὑποκειμένῳ θεωρουμένη τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ, οὐ τοῦ ἄρτου, ἀλλὰ τοῦ ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ θυσία καί ἐστι καὶ λέγεται. φανερὸν δὲ ὅτι τούτων ὑποκειμένων, οὐδὲν ἀναγκάζει πολλὰς γίνεσθαι τὰς προσαγωγὰς τοῦ Κυριακοῦ σώματος. ἐπεὶ γὰρ ἡ θυσία αὐτὴ γίνεται, οὐ σφαττομένου τηνικαῦτα τοῦ ἀμνοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἄρτου μεταβαλλομένου εἰς τὸν σφαγέντα ἀμνόν, πρόδηλον ὡς ἡ μὲν μεταβολὴ γίνεται, ἡ δὲ σφαγὴ οὐ γίνεται τότε, καὶ οὕτω τὸ μὲν μεταβαλλόμενον, πολλά, καὶ ἡ μεταβολὴ πολλάκις· τὸ δὲ εἰς ὃ μεταβάλλεται, οὐ- D δὲν κωλύει, ἓν καὶ τὸ αὐτὸ εἶναι, καθάπερ σῶμα ἓν καὶ οὕτως τοῦ σώματος σφαγὴν μίαν. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων.

Cap. XXXIII.

De orationibus poſt Sacrificium, & quænam eſt oratio, propter quam hic meminit ſanctorum, & præcipuè Sanctiſſimæ.

SACERDOS autem, peracto ſacrificio, & pignus Dei benignitatis videns, agnum eius propoſitum, tanquam iam in- E terceſſore accepto, & ſecum habens aduocatum, notas facit ſuas ad Deum petitiones: effundit preces cum bona iam & firma ſpe: & quorum, panes proponens meminit, & pro quibus preces in celebrandi myſterij præparatione fecit, & dona obtulit, & vt ea ſuſciperentur, ſupplicauit, ea his iam ſuſceptis, vt in opus exeant, orat. Quænam autem ſunt hæc? Communia, & viuis, & iis qui exceſſerunt: Vt pro donis gratia demittatur à Deo qui illa ſuſcepit: ſeparatim autem defunctis quidem animarum requiem,

ΚΕΦΑΛ. λγ.

Περὶ τῶν μετὰ τὴν θυσίαν εὐχῶν, καὶ τίς ὁ λόγος καθ᾽ ὃν ἐνταῦθα μνημονεύει τῶν ἁγίων, καὶ τῆς Παναγίας ἐξαιρέτως.

ΟΔΕ ἱερεὺς τῆς θυσίας τελεσθείσης, καὶ τὸ ἐνέχυρον τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας προκείμενον ὁρῶν, τὸν E ἀμνὸν αὐτοῦ, ὡς ἤδη τὸν μεσίτην λαβόμενος, καὶ μεθ᾽ ἑαυτοῦ τὸν παράκλητον ἔχων, γνωρίζει τὰ ἑαυτοῦ αἰτήματα πρὸς τὸν Θεόν, ἐκχεῖ τὴν δέησιν μετὰ χρηστῆς ἤδη καὶ βεβαίας ἐλπίδος, καὶ ὧν προθεὶς τὸν ἄρτον ἐμνήσθη, καὶ ὑπὲρ ὧν τὰς προτελείους εὐχὰς ἐποιήσατο, καὶ τὰ δῶρα προσήνεγκε, καὶ προσδεχθῆναι ταῦτα ἱκέτευσε, ταῦτα προσδεχθέντα εὔχεται εἰς ἔργον προβῆναι. τίνα δὲ ταῦτα; κοινὰ καὶ ζῶσι καὶ ἀπελθοῦσι, τὸ τὴν χάριν αὐτοῖς καταπεμφθῆναι ἀντὶ τῶν δώρων παρὰ τοῦ δεξαμένου ταῦτα Θεοῦ· ἰδίᾳ δὲ τοῖς μὲν ἀπελθοῦσι, ψυχῶν ἀνάπαυσιν,

καὶ βασιλείας κληρονομίαν μετὰ τῶν τετελειωμένων ἁγίων· τοῖς δὲ ζῶσι, τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἱερᾶς τραπέζης, καὶ ἁγιασθῆναι, καὶ μηδένα εἰς κρίμα μεταλαβεῖν· ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰρήνην, εὐετηρίαν, χορηγίαν τῶν ἀναγκαίων, τὸ τελευταῖον, βασιλείας ἀξίους φανῆναι παρὰ τῷ Θεῷ. ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον ἱκέσιος αὕτη ἡ προσαγωγὴ τῆς θυσίας, ἀλλὰ καὶ χαριστήριος, καθάπερ ἐν τοῖς προοιμίοις τῆς τελετῆς ἡνίκα ὁ ἱερεὺς ὡς δῶρα ἀνατίθησι τῷ Θεῷ τὰ προσαγόμενα, καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἐμφαίνει καὶ τὴν ἱκεσίαν· οὕτω καὶ νῦν τυθέντων καὶ τελειωθέντων τῶν δώρων, καὶ εὐχαριστεῖ δι' αὐτῶν τῷ Θεῷ, καὶ ἱκεσίαν προσάγει. καὶ τίθησι μὲν τὰς ἀφορμὰς τῆς εὐχαριστίας, προστίθησι δὲ καὶ τὰς ὑποθέσεις τῆς ἱκεσίας. καὶ τίνες αἱ ἀφορμαὶ τῆς εὐχαριστίας; οἱ ἅγιοι, καθάπερ καὶ πρότερον εἴρηται. ἐν τούτοις γὰρ ἡ ἐκκλησία ὃ ζητοῦσα ἦν εὗρε, καὶ τῆς εὐχῆς ἔτυχε τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. τίνες δὲ καὶ αἱ ὑποθέσεις τῆς ἱκεσίας; οἱ μήπω τελειωθέντες, οἱ δεόμενοι εὐχῆς. καὶ περὶ μὲν τῶν ἁγίων ἔτι προσάγομέν σοι, φησί, τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει προαναπαυσαμένων, πατέρων, προπατόρων, πατριαρχῶν, προφητῶν, εὐαγγελιστῶν, ἀποστόλων, κηρύκων, ὁμολογητῶν, ἐγκρατευτῶν, καὶ παντὸς πνεύματος ἐν πίστει τετελειωμένου, ἐξαιρέτως τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ ἑξῆς καταλέγει τὸν τῶν ἁγίων ἅπαντα σύλλογον. οὗτοι εἰσὶν ἀφορμαὶ τῆς πρὸς Θεὸν εὐχαριστίας τῇ ἐκκλησίᾳ. ὑπὲρ τούτων προσάγει τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν, ὡς εὐχαριστήριον τῷ Θεῷ. καὶ πάντων ἐξαιρέτως τῶν ἄλλων, ὑπὲρ τῆς μακαρίας τοῦ Θεοῦ μητρὸς, ὡς οὔσης ἁγιωσύνης ἐπέκεινα πάσης. διὰ τοῦτο οὐδὲν αὐτοῖς εὔχεται ὁ ἱερεύς· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς παρ' ἐκείνων εἰς τὰς εὐχὰς δεῖται βοηθεῖσθαι. ὅτι οὐχ ἱκέσιον, ἀλλὰ χαριστήριον ὑπὲρ αὐτῶν ὡς εἴρηται ποιεῖται τὴν τῶν δώρων προσαγωγήν. μετὰ δὲ ταῦτα, καὶ τὴν ἱκεσίαν δείκνυσι, καὶ καταλέγει περὶ ὧν ἱκετεύει, καὶ εὔχεται πᾶσι τὴν σωτηρίαν, καὶ εἴ τι προσῆκόν ἐστιν ἑκάστῳ καὶ κατάλληλον ἀγαθόν· ἐν οἷς καὶ ταῦτά φησιν.

Ἔτι προσάγομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ τῆς ἁγίας καθολικῆς, καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ὑπὲρ τῶν ἐν σεμνῇ πολιτείᾳ διαγόντων, ὑπὲρ τῶν πιστοτάτων καὶ φιλοχρίστων βασιλέων ἡμῶν. καὶ τοιαῦτα εὔχεται. καὶ οὕτω μὲν ὁ μακάριος Ἰωάννης, διπλοῦν τὸ σχῆμα τῆς ἱερᾶς ταύτης λατρείας εἶναι σημαίνων, χαριστήριον καὶ ἱκέσιον, χωρὶς μὲν τίθησιν ὑπὲρ ὧν εὐχαριστεῖ, χωρὶς δὲ, ὑπὲρ ὧν ἱκετεύει. ὁ δὲ θεῖος Βασίλειος τῇ ἱκεσίᾳ συμμίγνυσι τὴν εὐχαριστίαν.

A & regni hæreditatem cum ſanctis conſummatis: Viuis autem, vt ſint ſanctæ menſæ participes, & ſanctificentur, & nemo ſit eius in iudicium vel condemnationem particeps: remiſſionem peccatorum, pacem, fertilitatem, rerum neceſſariarum ſuppeditationem: & poſtremò vt regno digni apud Deum appareant. Quia autem oblatio ſacrificij, non ſolùm verſatur in ſupplicatione, ſed etiam gratiarum actione: quemadmodum in procemio celebrationis myſterij, quando Sacerdos tanquam dona Deo dedi-
B cat quæ offeruntur, & gratiarum actionem oſtendit, & ſupplicationem: ita etiam nunc ſacrificatis & perfectis donis, & per ea Deo gratias agit & offert ſupplicationem, & ponit quidem gratiarum agendarum cauſas, adiicit autem etiam ſupplicationis materiam Et quænam ſunt cauſæ agendi gratiæ? Sancti, ſicut priùs dictum eſt. In iis enim Eccleſia inuenit quod petebat, & quod orabat, aſſecuta eſt, nempe regnum cœlorum. Quæ eſt autem materia ſupplicationis? Qui nondum ſunt conſummati, qui opus habent oratione. Et de ſanctis quidem, Præterea of-
C ferimus tibi, inquit, rationabilem hunc cultum, pro iis qui in fide priùs requieuerunt, Patribus, Patriarchis, Apoſtolis, Prophetis, Euangeliſtis, Martyribus, Confeſſoribus, Continentibus, & quolibet Spiritu in pace conſummato, præcipuè autem ſanctiſſima, intemerata Dumina noſtra Deipara & ſemper virgine Maria: & deinceps enumerat omnem ſanctorum cœtum. Hi ſunt Eccleſiæ agendarum Deo gratiarum cauſæ. Pro iis offert rationabilem hunc cultum, tanquam Deo gratiarum actionem, & præ
D cæteris omnibus pro beata Dei matre, vt quæ omnem ſanctitatem excedat. Propterea nihil pro eis orat Sacerdos, ſed potiùs eos orat, vt ab eis in orationibus adiuuetur. quia non ad ſupplicationem, ſed ad gratiarum actionem, vt dictum eſt, facit pro ipſis donorum oblationem Poſt hæc vero affert etiam ſupplicationem, & enumerat ea pro quibus ſupplicat, & precatur omnibus ſalutem, & ſi quod bonum eſt vnicuique congruens & conueniens.

In quibus hæc etiam dicit: Præterea offerimus tibi rationabilem hunc cultum,
E pro orbe terrarum, pru ſancta Catholica & Apoſtolica Eccleſia, pro iis qui in veneranda reipublicæ adminiſtratione verſantur, pro fideliſſimis & Chriſti amantiſſimis Imperatoribus noſtris. Et hæc orat. Et ita quidem beatus Ioannes duplicem ſacri huius cultus habitum eſſe ſignificans, gratiarum actionis & ſupplicationis, ſeorſum quidem ponit eos pro quibus agit gratias, ſeorſum autem pro quibus ſupplicat. Diuinus autem Baſilius admiſcet ſupplicationi gratiarum actionem.

Et ita facit vbique in ſacri myſtetij celebratinne: & omnes ferè eius orationes inueneris, quæ vtramque vim habent. Meminit autem etiam ſanctnrum, quorum & diuus Ioannes etiam in eodem locn ſacrificij, ſed nnn eodem mndn. Pnſtquam enim orauit vt omnes digni habeantur communione ſacramentorum, non in iudicium, vel in condemnationem: ſubiungit, ſed vt inueniamus gratiam cum nmnibus Sanctis, qui tibi à ſæculo placuerunt, Maioribus noſtris, Auis, Patribus, Patriarchis, & quæ ſequuntur: deinde præcipuè, ſanctiſſima. B Sed hæc quidem verba habent ſupplicationem: oſtendunt autem etiam gratiarum actionem, & Deum generis benefactorem prædicant, vbi meminit eorum hominu m qui ab ipſo ſanctificati ſunt, & cnnſummati: propemodum dicens: Vt des nnbis gratiam, quam ſanctis priùs dediſti: vt nns ſanctifices, ſicut & alios priùs ſanctifieaſti, qui ſunt eiuſdem generis nobiſcum. Et de his quidem hæc ſufficiunt.

C

Cap. XXXIV.

De eis quæ Sacerdos pro ſe orat et pro ſacris donis, & de iis quæ iubet fideles orare.

SACERDOS autem poſtquam omnibus ea quæ par eſt orauerit, etiam prn ſe nrat vt à donis ſanctificetur. Quánam ſanctificatione? Vt accipiat remiſſionem peccatnrum. Hnc enim eſt donnrum principale officium. Et vndénam pnteſt hoc ſciri? D Ex iis quæ Dominus dixit, Apoſtnlis panem nſtendens: Hoc eſt cnrpus meum qund prn vobis frangitur in remiſſionem peccatorum. Et in calice ſimiliter, Mementn, inquit, Dnmine etiam meæ indignitatis, & condona mibi nmne delictum voluntarium & inuoluntarium. Et ne prnpter mea peccata prohibueris gratiam ſancti Spiritus à donis prnpoſitis. Remiſſionem peccatnrum dat ſanctus Spiritus iis qui ſunt donnrum participes. Hæc, inquit, gratia in me ne prohibeatur ex donis proptér mea peccata. E Dupliciter enim dicitur gratia operan in pretinſis donis Vno quidem modo, per quem ipſa ſanctificantur: Alio, per quem gratia nos per ipſa ſanctificat. Primo ergo modo, in donis gratiam operari nullum poteſt humanum malum vetare. Sed quemadmodum eorum ſanctificatin, nou eſt humanæ virtutis opus: ita nec fieri poteſt vt eam hominum vitium probibeat, Secundus autem noſtrn etiam ſtudio & diligentia indiget.

A καὶ τοῦτο ποιεῖ πανταχοῦ τῆς ἱερουργίας· καὶ τὰς εὐχὰς δὲ εὕροις σχεδὸν ἁπάσας, καὶ τοῦτο κἀκεῖνο δυναμένας. μέμνηται δὲ καὶ τῶν ἁγίων, ὧν ὁ ἅγιος Ἰωάννης, καὶ ταὐτὸν τῆς ἱερουργίας τὸν τόπον, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον. εὐξάμενος γὰρ ἀξιωθῆναι πάντας τῆς τῶν μυστηρίων κοινωνίας, μὴ εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκριμα ἐπάγει, ἀλλ' ἵνα εὕρωμεν χάριν μετὰ πάντων ἁγίων, τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων, προπατόρων, πατέρων, πατριαρχῶν· καὶ τὰ ἑξῆς· εἶτα ἐξαιρέτως τῆς παναγίας. ἀλλὰ καὶ ταῦτα B τὰ ῥήματα ἔχει μὲν ἱκεσίαν, ἐκφαίνει δὲ εὐχαριστίαν, καὶ εὐεργέτην τοῦ γένους κηρύττει τὸν Θεόν, ἐν οἷς μέμνηται τῶν παρ' αὐτοῦ τελειωθέντων καὶ ἁγιασθέντων τῶν ἀνθρώπων· μονονοὺ λέγων, ἵνα δῷς ἡμῖν χάριν, ἣν τοῖς ἁγίοις κατέθου πρότερον, ἵνα ἁγιάσῃς ὥσπερ καὶ ἄλλους φθάσας ἡγίασας τῶν ὁμογενῶν ἡμῖν. καὶ περὶ μὲν τούτων ἀρκείτω ταῦτα.

ΚΕΦΑΛ. λδ'.

Περὶ ὧν ὁ ἱερεὺς ἕνεκα ἑαυτοῦ εὔχεται ὑπὲρ τῶν ἱερῶν δώρων, καὶ ὑπὲρ ὧν τοῖς πιστοῖς εὔχεσθαι κελεύει.

ὉΔΕ ἱερεὺς μετὰ τὸ πᾶσιν εὔξασθαι τὰ δέοντα, καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ εὔχεται, ὑπὸ τῶν δώρων ἁγιασθῆναι. ποῖον ἁγιασμόν; ἄφεσιν λαβεῖν τῶν ἁμαρτιῶν. τοῦτο γὰρ τὸ προηγούμενον τὸ ἔργον τούτων τῶν δώρων. D καὶ πόθεν δῆλον; ἐξ ὧν ὁ Κύριος εἶπε τοῖς ἀποστόλοις, τὸν ἄρτον δεικνύς· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ ἐπὶ τοῦ ποτηρίου ὁμοίως. μνήσθητι Κύριε, φησί, καὶ τῆς ἐμῆς ἀναξιότητος, καὶ συγχώρησόν μοι πᾶν πλημμέλημα ἑκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον, καὶ μὴ διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας κωλύσῃς τὴν χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀπὸ τῶν προκειμένων δώρων. ἄφεσιν ἁμαρτιῶν δίδωσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς τῶν δώρων κοινωνοῦσι. αὕτη ἡ χάρις, φησί, μὴ κωλυθήτω ἀπὸ τῶν δώρων, διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας. διπλῶς γὰρ λέγεται ἐνεργεῖν ἐν τοῖς τιμίοις δώροις ἡ χάρις· E ἕνα μὲν τρόπον καθ' ὃν αὐτὰ ἁγιάζεται· ἕτερον δέ, καθ' ὃν ἡ χάρις δι' αὐτῶν ἡμᾶς ἁγιάζει. τὸν μὲν οὖν πρότερον ἐν τοῖς δώροις τὴν χάριν ἐνεργεῖν, οὐδέν τι δύναται κωλύειν τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν. ἀλλὰ καθάπερ ὁ ἁγιασμὸς αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀνθρωπίνης ἀρετῆς ἔργον, οὕτως οὐδὲ κωλύεσθαι δυνατὸν αὐτὸν ὑπὸ κακιῶν ἀνθρωπίνων. ὁ δεύτερος δέ, καὶ τῆς ἡμετέρας δεῖται σπουδῆς. διὸ τοῦτο καὶ ὑπὸ τῆς ἡμῶν κωλύεται ῥαθυμίας.

ἁγιάζει γὰρ ἡ χάρις διὰ τῶν δώρων ἡμᾶς, ἐὰν πρὸς τὸν ἁγιασμὸν ἐπιτηδείως ἔχοντας λάβῃ. ἐὰν δὲ ἀπαρασκευάστοις ἐμπέσῃ, οὔτε ὄφελος ἐνήνοχεν οὐδὲν, καὶ μυρίαν ἡμῖν ἐνέθηκε βλάβην. Ταύτην τὴν χάριν, εἴτε ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν ἐστὶ μόνον, εἴτε μετ' ἐκείνης καὶ ἄλλη δωρεὰ διδομένη τοῖς μετὰ καθαροῦ συνειδότος τὸ ἱερὸν τοῦτο δειπνούντων δεῖπνον, εὔχεται ὁ ἱερεὺς, μὴ κωλυθῆναι ἀπὸ τῶν δώρων, ὡς δυναμένην κωλυθῆναι δι' ἀνθρωπίνην κακίαν. Ταύτην τὴν εὐχὴν εὔχεται καὶ μετ' ὀλίγα σὺν παντὶ τῷ πλήθει κοινῇ. εὐξάμενος γὰρ ἅπασιν ὁμόνοιαν, ὥστε ἐν ἑνὶ στόματι, καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζειν τὸν Θεὸν, καὶ οὕτω διατεθεῖσιν, ἐπαγγειλάμενος τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἶτα κελεύει δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ τὴν εἰρημένην εὐχὴν, ἣν αὐτὸς ηὔξατο, πάντας τοὺς ἁγίους εἰς ἐπικουρίαν καλέσας. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ μνημονεῦσαι πάντων τῶν ἁγίων, τὸ καλέσαι, τὸ δεηθῆναι. καὶ τί φησι; δεηθῶμεν τοῦ Κυρίου, ὑπὲρ τῶν ἁγιασθέντων δώρων, οὐχ ἵνα αὐτὰ δέξωνται τὸν ἁγιασμὸν (διὰ τοῦτο γὰρ ἁγιασθέντα αὐτὰ εἶπον, ἵνα μὴ σὺ τοῦτο νομίσῃς,) ἀλλ' ἵνα ἡμῖν αὐτοῦ μεταδοίη. τοῦτο γάρ ἐστι τὸν φιλάνθρωπον Θεὸν, τὸν προσδεξάμενον αὐτὰ, τὴν χάριν ἡμῖν ἀντιπαραπέμψαι, εὐξώμεθα, φησιν, ὑπὲρ τῶν δώρων, ἵνα εἰς ἡμᾶς ἐνεργὰ γένωνται, ἵνα μὴ ἀδυνατήσῃ πρὸς ταύτην τὴν χάριν, καθάπερ ὅτε μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἐφαίνετο τὸ πάντα δυνάμενον αὐτοῦ σῶμα, ἐν ἐνίαις τῶν πόλεων οὐκ ἐδύνατο σημεῖα ποιεῖν διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, οὕτω δὲ ταῦτα πρὸς τὸ πλῆθος βοήσας, εἶτα καὶ αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ ἡσυχῇ εὔχεται, περὶ τῶν αὐτῶν τὸν Θεὸν ἱκετεύων, ὥστε μεταλαβεῖν μὲν τῶν φρικτῶν μυστηρίων, μετὰ καθαροῦ συνειδότος, ἀπολαῦσαι δὲ τῆς ἱερᾶς ταύτης τραπέζης ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν, βασιλείας κληρονομίαν, καὶ μὴ εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκριμα. Εἶτα εὐξάμενος ἅπασι τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν καὶ φυλακὴν, κελεύει αὐτοὺς εὔξασθαι τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν, ἁγίαν, εἰρηνικὴν, καὶ ἀναμάρτητον διενεγκεῖν, φρουρὸν ἔχοντας ἄγγελον εἰρήνης πιστὸν, διὰ τὸ ἄγγελον τοῦ ψεύδους ἐν τοῖς αὐτῶν πιστεύειν οὐκ ἀσφαλές. εὐχόμεθα δὲ περὶ τοῦ φύλακος ἀγγέλου, οὐχ ἵνα τότε ἡμῖν δοθῇ· δέδοται γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἑκάστῳ τῶν πιστῶν ἄγγελος· ἀλλ' ἵνα ἐνεργὸς ᾖ, καὶ τὰ αὐτοῦ ποιῇ, καὶ φρουρῇ, καὶ πρὸς τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν ἡμᾶς ὁδηγῇ, καὶ μὴ ἀποστῇ μηνίσας διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· πρὸς τούτοις ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ πάντα τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, καὶ εἰρήνην τῷ κόσμῳ, καὶ ἔτι πρὸς τὸ μέλλον ἀσφάλειαν, ἐν εἰρήνῃ καὶ μετανοίᾳ διενεγκόντας τὸν ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς χρόνον,

A Nos enim gratia per dona ſanctificat, ſi nos ad ſanctificationem aptos & accommodatos ceperit: Sin autem in nos imparatos inciderit, nec vllam vtilitatem attulerit, & plurimum etiam detrimentum damnúmque dederit. Hanc gratiam, ſiue eſt ſolùm remiſſio peccatorum, ſiue cum illa etiam aliud donum datur, iis qui cum pura conſcientia ſacram hanc cœnam ſumunt, orat Sacerdos, ne à donis prohibeatur, vt quæ poſſit prohiberi per humanum vitium. Hanc facit orationem etiam paulo pòſt cum vniuerſa communiter B multitudine: poſtquam enim omnibus concordiam precatus eſt, vt vno ore & corde Deum glorificent, ſic quoque diſponit annuntians miſericordiam magni Dei & Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti. Deinde iubet eos rogare Deum, & ad eum facere illam orationem quam dixit, omnium ſanctorum implorato auxilio: hoc enim, ſcilicet memoriam facere omnium ſanctorum, eſt inuocare, orare. Et quid dicit? Oremus Dominum pro donis ſanctificatis: non vt ea ſanctificationem ſuſcipiant (propterea enim dixi ea ſanctificata, C ne tu hoc putares) ſed vt ipſam nobis impertiant: hoc enim eſt, benignum & clementem Deum, qui ea ſuſcepit, gratiam nobis viciſſim remittere. Oremus, inquit, pro donis, vt in nos operentur, ne ad hanc gratiam non ſit potens: ſicut quando cum hominibus verſabatur hoc omnipotens corpus, in nonnullis ciuitatibus non poterat ſigna facere, propter eorum imbecillitatem. Cùm autem hæc ad populum ſic clamauit, deinde ipſe quoque per ſe ſubmiſsè orat de iiſdem Deum precans, vt ſint venerabilium myſteriorum participes cum bona conD ſcientia, fruantur autem ſacra menſa, peccatorum remiſſione, Spiritus ſancti participatione, regni hæreditate, & non in iudicium vel in condemnationem. Deinde poſtquam precatus eſt omnibus Dei auxilium, & cuſtodiam, iubet etiam eos orare, vt totum diem, perfectum, ſanctum, pacificum, & ſine vllo peccato tranſigant, habentes cuſtodem Angelum pacis, fidelem, propter Angelum mendacij, cui non eſt tutum ſua E credere. Oramus autem pro bono Angelo, non vt tunc nobis detur: datus eſt enim ab initio vnicuique fidelium Angelus: ſed vt operetur, & ſuo officio fungatur & cuſtodiat, & nos ad viam diuinam deducat, & non abſcedat ſuccenſens propter noſtra peccata: ad hæc remiſſionem peccatorum, & omnia quæ ſunt bona & vtilia noſtris animabus, & mundo pacem, & præterea in futurum ſecuritatem, in pace & pœnitentia tranſacto reliquo vitæ tempore,

vt ſit Chriſtianis finis qui eis conuenit, A deinde vt ſeipſos & inter ſe inuicem Deo commendent, & per totam eorum vitam vnitatem fidei & ſancti Spiritus communicationem petentes. Quid autem ſibi vult fidei vnitas, & ſancti Spiritus communicatio, & quam ob cauſam iis indigemus, prolixè antè dictum eſt.

ὥστε τὰ τέλη τοῦ βίου Χριστιανοῖς πρέποντα, εἶτα ἑαυτοὺς παραθέσθαι τῷ Θεῷ, καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν, τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος αἰτησαμένους. τί δὲ βούλεται ἡ τῆς πίστεως ἑνότης, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος κοινωνία, καὶ τίνος ἕνεκα τούτων ἐνταῦθα δεόμεθα, διὰ πολλῶν εἴρηται ἔμπροσθεν.

Cap. XXXV.

De oratione à Deo tradita, & inclinatione capitum, & gratiarum poſtea actione ad Deum, & glorificatione.

ΚΕΦΑΛ. λε'.

B Περὶ τῆς Θεοπαραδότου εὐχῆς, καὶ τῆς κλίσεως τῶν κεφαλῶν, καὶ τῆς μετὰ τοῦτο εὐχαριστίας καὶ δεήσεως πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ δοξολογίας.

SED cùm ſic ipſe ædificauit, & ad bonum omni ex parte inſtituit, & comparauit, tanquam iam perfectos, & diuina adoptione dignos: Deum rogat vt digni habeantur orationem illam cum ipſo liberè facere, in qua audemus ipſum patrem vocare. Poſtquam autem omnes illam cum eo dixerint, ipſe quum vltimam C eius partem ad Dei glorificationem exclamauit, orationem concludit. Poſt hoc pacem precatur omnibus. Quum autem eorum nobilitatem ſic in mentem reuocauit, & patrem Deum vocauit, deinde etiam tanquam Dominum iubet agnoſcere, & quæ ſunt ſeruorum in ipſum oſtendere, & ei capita inclinare, & eo habitu ſeruitutem confiteri: & inclinant non ſolùm tanquam natura Domino, & opifici & Deo; ſed etiam ſerui empti, ei qui emit pretioſo ſanguine vnigeniti, D pro quo etiam duplices ſeruos nos acquiſiuit, & filios ſuos fecit: etenim & ſeruitutem auxit, & maiorem reddidit, & adoptionem effecit vnus & idem ſanguis. Omnibus autem capita inclinantibus, Sacerdos apud ſe Deo gratias agens pro eorum quæ ſunt creatione, precatur ea quæ ſunt vtilia omnibus, mentionem faciens apud eum, & nominis vnigeniti, & gratiæ eius & benignitatis, tanquam ſic petita accepturus, vt ipſe Seruator profeſſus eſt. Omnia enim, inquit, quæcunque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Deinde adiecta glorificatione, audiente circunſtante multitudine, laudat ſanctiſſimam Trinitatem: & E cùm eos glorificationis participes accepit, deinde rurſus ad ſeipſum conuertitur, & ſubmiſſa voce per ſe precatur. Orans autem vocat ipſum Chriſtum, victimam, Sacerdotem, panem: vt ipſe per ſe eum ſeruis communicet.

ἈΛΛ' οὕτως αὐτοὺς οἰκοδομήσας καὶ πανταχόθεν εἰς τὰ ἀγαθὰ συγκροτήσας, ὡς ἤδη τελείους καὶ τῆς θείας υἱοθεσίας ἀξίους γενομένους, ἱκετεύει τὸν Θεὸν ἀξιωθῆναι τὴν εὐχὴν ἐκείνην εὔχεσθαι μετὰ παρρησίας, ἐν ᾗ τολμῶμεν πατέρα καλεῖν αὐτόν. εὐξαμένων δὲ αὐτὴν μετ' αὐτοῦ πάντων, αὐτὸς τὸ ἀκροτελεύτιον ἐκβοήσας εἰς δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν εὐχὴν C κατακλείει. μετὰ τοῦτο τὴν εἰρήνην εὔχεται πᾶσιν. οὕτω δὲ τῆς εὐγενείας διὰ τῆς εὐχῆς ἀναμνήσας, καὶ πατέρα καλέσας τὸν Θεόν, εἶτα καὶ ὡς δεσπότην ἐπιγινώσκειν κελεύει, καὶ τὰ δούλων πρὸς αὐτὸν ἐπιδείκνυσθαι, καὶ κλίναι τὰς κεφαλὰς αὐτῷ, καὶ ἐν τούτῳ τῷ σχήματι τῆς δουλείας ὁμολογῆσαι. καὶ κλίνουσιν οὐ μόνον ὡς φύσει δεσπότῃ καὶ δημιουργῷ καὶ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ ὡς ὠνητοὶ δοῦλοι, τῷ πριαμένῳ δι' αὐτοῦ αἵματος τοῦ μονογενοῦς. ὑπὲρ οὗ καὶ διπλοῦς δούλους ἡμᾶς ἐκτήσατο, D καὶ υἱοὺς ἐποιήσατο τοὺς αὐτούς. καὶ γὰρ καὶ τὴν δουλείαν ηὔξησεν ἡμῖν καὶ μείζονα ἔδειξε, καὶ τὴν υἱοθεσίαν εἰργάσατο, ὃ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ αἷμα. πάντων δὲ κλινόντων τὰς κεφαλάς, ὁ ἱερεὺς τῷ Θεῷ τὰς χάριτας ἐφ' ἑαυτοῦ τῆς τῶν ὅλων δημιουργίας ὁμολογήσας, εὔχεται τὰ συμφέροντα πᾶσι, μνησθεὶς πρὸς αὐτὸν καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ μονογενοῦς καὶ τῆς αὐτοῦ χάριτος καὶ φιλανθρωπίας· ὡς οὕτω τὰ αἰτήματα ληψόμενος, κατὰ τὴν αὐτοῦ Σωτῆρος θείαν ἐπαγγελίαν. πάντα γάρ, φησιν, ὅσα ἂν αἰτήσητε τὸν πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δώσει ὑμῖν· εἶτα δοξολογίαν προσθεὶς εἰς ἐπήκοον τοῦ περιεστῶτος πλήθους, ὑμνεῖ τὴν παναγίαν τριάδα, καὶ λαβὼν E κοινωνοὺς τῆς δοξολογίας, εἶτα πάλιν εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει, καὶ ἡσυχῇ καὶ καθ' ἑαυτὸν εὔχεται. εὐχόμενος δὲ αὐτὸν καλεῖ τὸν Χριστόν, τὸ σφάγιον, τὸν ἱερέα, τὸν ἄρτον· ἵνα αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τοῖς δούλοις ἑαυτὸν μεταδῷ.

ΚΕΦΑΛ. λϛʹ.

Περὶ ὧν ἱερεὺς πρὸς τὸ πλῆθος βοᾷ τὰ ἅγια ὑψῶν· καὶ ὧν ἐκεῖνοι πρὸς αὐτὸν ἀντιβοῶσιν.

ΚΑΙ μέλλων ἐπὶ τὴν τράπεζαν καὶ αὐτὸς χωρεῖν, καὶ ἄλλους συγκαλεῖν, ἐπεὶ οὐ πᾶσιν ἁπλῶς ἔξεστιν ἡ κοινωνία τῶν μυστηρίων, καὶ αὐτὸς οὐ πάντας καλεῖ· ἀλλὰ τὸν ζωοποιὸν ἄρτον λαβὼν, καὶ ἀναδείξας τοὺς ἀξίους αὐτοῦ μετέχοντας, εἰς τὴν μετουσίαν καλεῖ. τὰ ἅγια, φησὶ, τοῖς ἁγίοις. μονονοὺ λέγων· ἰδοὺ ὁ τῆς ζωῆς ἄρτος ὃν ὁρᾶτε. οὐκοῦν δράμετε μεταληψόμενοι, ἀλλ' οὐ πάντες, ἀλλ' εἴ τις ἅγιος. τὰ γὰρ ἅγια τοῖς ἁγίοις ἐφεῖται μόνοις. ἁγίους δὲ, οὐ τοὺς τελείους τὴν ἀρετὴν μόνον ἐνταῦθα φησὶν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι πρὸς τὴν τελειότητα ἐκείνην ἐπείγονται μὲν, λείπονται δ' ἔτι. καὶ τούτους γὰρ οὐδὲν κωλύει τῶν ἁγίων μυστηρίων ἐν μεθέξει γινομένους ἁγιάζεσθαι, καὶ τούτῳ τὸ μέρος ἅγιον εἶναι, ὥσπερ καὶ ἡ ἐκκλησία πᾶσα ἁγία λέγεται, καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος πρὸς δῆμον ὁλόκληρον γράφων, ἀδελφοὶ ἅγιοι, φησὶ, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι. ἅγιοι καλοῦνται διὰ τὸν ἅγιον οὗ μετέχουσι, καὶ οὗ σώματος καὶ αἵματος κοινωνοῦνται. μέλη γὰρ τοῦ σώματος ἐκείνου, σάρκες ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ὀστᾶ ἐκ τῶν ὀστῶν αὐτοῦ, ἕως οὗ ἂν ἐσμὲν αὐτῷ συνημμένοι καὶ τὴν ἁρμονίαν φυλάττομεν, ζῶμεν ἁγίαν ζωὴν, τὸν ἁγιασμὸν ἕλκοντες διὰ τῶν μυστηρίων, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐκείνης, καὶ τῆς καρδίας. ἐπειδὰν δ' ἀποτμηθῶμεν, καὶ τῆς ὁλότητος ἐκπέσωμεν τοῦ παναγίου σώματος, μάτην γευόμεθα τῶν ἱερῶν μυστηρίων. οὐ γὰρ διαβαίνει ἡ ζωὴ πρὸς τὰ νεκρὰ, καὶ ἀποκεκομμένα μέλη. τί δὲ τὸ ἀποκόπτον τοῦ ἁγίου σώματος ταυτὶ τὰ μέλη; αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν, φησὶ, διιστῶσι ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ὑμῶν. τί οὖν; πᾶσα ἁμαρτία νεκρὸν ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον; οὐδαμῶς. ἀλλ' ἡ πρὸς θάνατον μόνον. διὰ τοῦτο γὰρ, καὶ πρὸς θάνατον λέγεται. ἔστι γὰρ ἁμαρτία οὐ πρὸς θάνατον κατὰ τὸν μακάριον Ἰωάννην. διὰ τοῦτο τοὺς μεμυημένους εἰ μὴ τοιαῦτα πλημμελοῖεν, οἷα τοῦ Χριστοῦ διιστᾶν, καὶ θάνατον ἐπενεγκεῖν, οὐδὲν τὸ κωλῦον κοινωνοῦντας τῶν μυστηρίων, τοῦ ἁγιασμοῦ μετέχειν, καὶ πράγματος ἕνεκα καὶ ὀνόματος, ὡς ἂν ἔτι ζῶντα μέλη, καὶ συνημμένους τῇ κεφαλῇ. διὰ τοῦτο καὶ τοῦ ἱερέως βοήσαντος, τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις, οἱ πιστοὶ ἀντιβοῶσι, εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν τοῦ πατρός. ὅτι οὐδεὶς οἴκοθεν ἔχει τὸν ἁγιασμόν. οὐδ' ἔργον ἀνθρωπίνης ἐστὶν ἀρετῆς· ἀλλ' ἐξ ἐκείνου πάντες καὶ δι' ἐκείνου. καὶ καθάπερ εἰ πολλὰ κάτοπτρα τεθείη ὑπὸ τὸν ἥλιον, πάντα μὲν λάμπει,

CAP. XXXVI.

De iis quæ Sacerdos clamat ad populum ſancta eleuans: & de iis quæ illi viciſſim ad eum clamant.

ET ad menſam & ipſe acceſſurus, & alios vocaturos, quoniam non abſolutè omnibus ſacramentorum communio eſt licita, ipſe quoque non omnes vocat: B ſed viuifico pane accepto, & oſtenſo, eos qui dignè ſunt ipſius participes futuri, vocat. Sancta, inquit, ſanctis propemodum dicens: Ecce panis vitæ quem videtis. Accurrite ergo participes futuri, ſed non omnes, ſed ſi quis ſanctus. Sancta enim ſanctis ſolis permittuntur. Sanctos autem hîc non dicit virtute perfectos, ſed quicunque ad illam quidem tendunt perfectionem, ſed nondum ſunt aſſecuti: etenim eos nihil prohibet ſanctorum effectos myſteriorum participes, ſanctificari, & hanc partem eſſe ſanctam, C ſicut & vniuerſa Eccleſia ſancta eſſe dicitur: & beatus Apoſtolus ſcribens ad vniuerſum populum, Fratres ſancti, inquit, vocationis ſupercœleſtis participes. Sancti enim vocantur, propter ſanctum cuius ſunt participes, & quo corpori & ſanguini communicant. Membra enim illius corporis exiſtentes, carnes ex carnibus eius, & oſſa ex oſſibus eius, donec ei coniuncti ſumus, aptámque compagem & connexionem ſeruamus, viuimus, vitam & ſanctificationem per ſacramenta ab illo capite & corde trahentes. Poſtquam autem abſciſſi fue- D rimus, & à ſanctiſſimi corporis integritate exciderimus, fruſtra ſacra myſteria guſtamus: nec enim trãſmittetur vita ad membra mortua & abſciſſa. Quid autem quod membra abſcindit ab illo ſancto corpore? peccata veſtra, inquit, diuidũt inter me & vos. Quid igitur? Omne peccatum facit hominem mortuum? Nequaquam: ſed id ſolum quod eſt ad mortem: & ideo ad mortem dicitur. Eſt enim peccatum non ad mortem, vt vult beatus Ioannes: & ideo eos qui ſunt myſte- E riis initiati, ſi non eiuſmodi peccata peccant, quæ à Chriſto ſeparant, & mortem afferunt, nihil prohibet myſteriis communicantes, ſanctificationis eſſe participes, & propter rẽ & nomen, vt quæ ſint adhuc viua membra, & capiti cõiuncti ſint. Et ideò cùm clamauit Sacerdos, ſancta ſanctis, fideles contra exclamant: Vnus ſanctus, vnus Dominus Ieſus Chriſtus in gloria Dei Patris. Nemo enim ex ſe habet ſanctificationem, nec eſt humanæ virtutis opus, ſed ex illo omnes, & per illum. & quemadmodum ſi multa ſpecula ſub ſole poſueris, omnia quidem reſplendent,

Digitized by Google

& radios emittunt, & videberis multos ſoles videre: verè autem eſt vnus ſol, qui fulget in omnibus: ita etiam vnus ſanctus, nihilo ſecius in gloria Patris. Deum nemo glorificauit ea quæ ipſi conuenit gloria. Vnde Iudæis exprobrans dicebat: Si Deus ego ſum, vbi eſt gloria mea? Sed ſolus vnigenitus dedit ei gloriam quæ debetur. Quamobrem etiam cùm eſſet in paſſione, dixit patri: Ego te glorificaui in terra. Quomodo enim glorificauit? Non alia ratione quàm illius ſanctificatione hominibus oſtenſa, ſanctus apparens, ſicut ipſe eſt ſanctus pater. Siue enim tanquam huius ſancti Patrem, Deum intellexerimus, filij ſplendor eſt gloria Patris: ſiue tanquam Deum propter humanitatem, eſt omnino gloria opificis, opificij dignitas vel virtus.

Cap. XXXVII.

Quid ſignificet aqua calida in myſteria iniecta.

Ex vſu Græcorum: quem etſi nõ vſurpet Rom. Eccleſia, tolerat nihilominus, nec damnat in Græcis.

ITA autem conuocatis ad ſacram cœnam fidelibus, ipſe primum eſt eius particeps, & quotquot ſunt eiuſdem ordinis, & quicunque ſunt miniſtri altaris, aqua calida priùs in calicem iniecta, ad ſignificandum ſancti Spiritus ad Eccleſiam deſcenſum. Deſcendit enim tunc vniuerſa incarnatio Dominica peracta œconomia: nunc autem oblato ſacrificio, & conſummatis donis, verſatur cum iis qui dignè fuerunt eorum participes. Vniuerſa enim humanæ à Chriſto ſuſceptæ naturæ œconomia, in ſacro Euchariſtiæ myſterio, in pane, tanquam in tabula, inſcripta (nam & infantem ipſum, tanquam in figura contemplamur: & ad mortem ductum, & crucifixum, & in latere punctum: deinde etiam ipſum panem, in illud ſanctiſſimum corpus, quod hæc verè ſuſtinuit, & reſurrexit, & aſſumptum eſt, & ſedet ad dexteram Patris, mutatum) oportebat etiam horum omnium finem poſt hæc ſignificari, vt eſſet integra myſterij celebratio, vniuerſo negotio, & incarnationis diſpenſationi fine affectúque adiecto. Quod eſt enim opus, & quis effectus Chriſti paſſionum & operum & dictorum? ſi quis ea, quòd ad nos attinet, conſiderat, nihil aliud ſunt quàm ſancti Spiritus in Eccleſiam aduentus.

A καὶ ἀκτῖνας ἀφίησι, καὶ δόξεις πολλοὺς ἡλίους ὁρᾷν. εἷς δὲ ἀληθῶς ὁ ἐν πᾶσιν ἀστράπτων ἥλιος. οὕτω καὶ ὁ μόνος ὑπάρχων ἅγιος, εἰς τοὺς πιστοὺς χεόμενος, ἐν πολλαῖς μὲν ψυχαῖς φαίνεται, καὶ πολλοὺς δείκνυσιν ἁγίους. ἔστι δὲ εἷς τὸ μόνος ἅγιος· οὐδὲν ἧττον εἰς δόξαν τοῦ πατρός. τὸν γὰρ Θεὸν οὐδεὶς ἐδόξασε τὴν αὐτῷ προσήκουσαν δόξαν. ὅθεν ὀνειδίζων πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔλεγεν, εἰ Θεός εἰμι ἐγὼ, ποῦ ἐστιν ἡ δόξα μου; ἀλλὰ μόνος ὁ μονογενὴς ἀπέδωκεν αὐτῷ τὴν ὀφειλομένην δόξαν. διὸ καὶ πρὸς τῷ πάθει γενόμενος, ἔλεγεν πρὸς τὸν
B πατέρα, ἐγώ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς. πῶς γὰρ ἐδόξασεν; οὐκ ἄλλως ἢ τὸν ἁγιασμὸν ἐπιδειξάμενος τὸν ἐκείνου τοῖς ἀνθρώποις ἅγιος φανεὶς, ὥσπερ αὐτὸς ἐστιν ἅγιος ὁ πατήρ. εἴτε γὰρ ὡς πατέρα τοῦ ἁγίου τούτου νοήσωμεν τὸν Θεὸν, δόξα τοῦ πατρὸς ἡ τοῦ υἱοῦ λαμπρότης ἐστίν· εἴτε ὡς Θεὸν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, δόξα τοῦ δημιουργοῦ πάντως, ἡ τοῦ δημιουργήματος ἀξία ἡ ἀρετή.

ΚΕΦΑΛ. λζʹ.

C

Τί σημαίνει τὸ θερμὸν μετὰ ὕδωρ ἐμβαλλόμενον εἰς τὰ μυστήρια.

ΟΥΤΩ δὲ συγκαλέσας τοὺς πιστοὺς ἐπὶ τὸ ἱερὸν δεῖπνον, αὐτὸς πρῶτος αὐτοῦ μεταλαμβάνει, καὶ ὅσοι τῶν ὁμοταγῶν, καὶ ὅσοι τῶν περὶ τὸ βῆμα· θερμὸν ὕδωρ πρότερον εἰς τὸ ποτήριον ἐμβαλὼν, σημασίας ἕνεκα τῆς τοῦ ἁγίου
D πνεύματος ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν καθόδου. κατῆλθε γὰρ τότε τῆς οἰκονομίας τελεσθείσης τοῦ Σωτῆρος ἁπάσης· νῦν δὲ ἐπιδημεῖ, τῆς θυσίας ἀνενεχθείσης, καὶ τελειωθέντων τῶν δώρων, τοῖς γε ἀξίως κοινωνοῦσιν αὐτῶν. τῆς γὰρ τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας ἁπάσης κατὰ τὴν ἱερὰν τῆς εὐχαριστίας τελετὴν, ἐν τῷ ἄρτῳ καθάπερ ἐν πίνακι γραφομένης (καὶ γὰρ καὶ βρέφος αὐτοὶ ὡς ἐν τύπῳ θεωροῦμεν, καὶ εἰς θάνατον ἀγόμενον, καὶ σταυρούμενον, καὶ τὴν πλευρὰν κεντούμενον· εἶτα καὶ αὐτὸν τὸν ἄρτον, εἰς ἐκεῖνο τὸ πανάγιον σῶμα, τὸ ταῦτα ἀληθῶς ὑπομεῖναν, καὶ ἀναστὰν, καὶ ἀνα-
E ληφθὲν, καὶ καθήμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, μεταβαλλόμενον) ἔδει καὶ τὸ τέλος τούτων ἁπάντων μετὰ ταῦτα πάντα σημαίνεσθαι, ἵνα ὁλόκληρος ἡ μύησις γένηται τοῦ μυστηρίου· τῇ πραγματείᾳ πάσῃ καὶ οἰκονομίᾳ τοῦ ἀποτελέσματος προστεθέντος. τί γὰρ τὸ ἔργον καὶ ἀποτέλεσμα τῶν τοῦ Χριστοῦ παθῶν, καὶ λόγων, καὶ ἔργων; εἴ τις πρὸς ἡμᾶς αὐτὰ θεωρῇ, οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπιδημία.

Ἐκείνην ἔδει μετ' ἐκεῖνα σημανθῆναι καὶ αὐτήν. καὶ δὴ σημαίνεται τοῦ ζέοντος ὕδατος ἐκχεομένου τοῖς μυστηρίοις. τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ, αὐτό τε τοῦτο ὕδωρ ὄν, καὶ πυρὸς μετέχον, τὸ πνεῦμα σημαίνει τὸ ἅγιον, ὃ καὶ ὕδωρ λέγεται, καὶ ὡς πῦρ ἐφάνη τότε τοῖς τοῦ Χριστοῦ μαθηταῖς ἐμπεσόν. ὁ δὲ καιρὸς οὗτος τὸν καιρὸν ἐκεῖνον σημαίνει. τότε μὲν γὰρ κατῆλθε μετὰ τὸ πληρωθῆναι τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν ἅπαντα, νῦν δέ, τελεσθέντων τῶν δώρων, τὸ ὕδωρ ἐπεισάγεται τοῦτο. διὰ δὲ τῶν μυστηρίων, καὶ ἡ ἐκκλησία σημαίνεται, σῶμα οὖσα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους· ἥτις τότε ἐδέξατο πνεῦμα τὸ ἅγιον, μετὰ τὸ ἀναληφθῆναι τὸν Χριστὸν εἰς τοὺς οὐρανούς· καὶ νῦν δέχεται τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος προσδεχθέντων τῶν δώρων, εἰς τὸ ὑπερουράνιον θυσιαστήριον ἀντικαταπέμποντος αὐτὴν ἡμῖν τοῦ προσδεξαμένου ταῦτα Θεοῦ, κατὰ τὰ προειρημένα, ὅτι μεσίτης ὁ αὐτός, καὶ τότε καὶ νῦν, καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα.

A Oportebat ergo eum poſt illa ſignificari. Atque is quidem ſignificatur aqua calida in myſteria infuſa. Hæc enim aqua, cùm & aqua ſit, & ignis ſit particeps, ſignificat ſanctum Spiritum, qui etiam aqua dicitur, & tanquam ignis apparuit in Chriſti diſcipulos dilapſus: hoc autem tempus illud tempus ſignificat: tunc enim deſcendit, poſtquam omnia quæ ad Chriſtum ſpectabant, peracta erant. Nunc autem perfectis & conſummatis donis hæc aqua immittitur. Per myſteria autem ſignificatur B Eccleſia, quæ eſt corpus Chriſti, & membra ex parte, quæ & tunc accepit Spiritum ſanctum: & poſtquam Chriſtus in cœlos aſſumptus eſt, etiam nunc accipit donum ſpiritus, ſuſceptis donis in altari ſupercœleſti, id nobis contra remittente Deo, qui illa accepit, vt antea dictum eſt, quòd idem eſt interceſſor & tunc, & nunc, & idem ſpiritus.

ΚΕΦΑΛ. λη.

C

Τίνα λόγον τὰ μυστήρια σημαντικὰ τῆς ἐκκλησίας εἰσί.

Σημαίνεται δὲ ἡ ἐκκλησία ἐν τοῖς μυστηρίοις, οὐκ ὡς ἐν συμβόλοις, ἀλλ' ὡς ἐν καρδίᾳ μέλη, καὶ ὡς ἐν ῥίζῃ τοῦ φυτοῦ κλάδοι· καὶ καθάπερ ἔφη ὁ Κύριος ὡς ἐν ἀμπέλῳ κλήματα. οὐ γὰρ ὀνόματος ἐνταῦθα κοινωνία μόνον, ἢ ἀναλογία ὁμοιότητος, ἀλλὰ πράγματος ταυτότης. καὶ γὰρ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ τὰ μυστήρια· ἀλλὰ τῇ ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ ταῦτα βρῶσίς ἐστι καὶ πόσις ἀληθινή· καὶ τούτων μετέχουσα, οὐ πρὸς ἀνθρώπινον αὐτὰ μεταβάλλει σῶμα, καθάπερ ἄλλο τι σιτίον, ἀλλ' αὐτὴ μεταβάλλεται εἰς ἐκεῖνα, τῶν κρειττόνων ὑπερνικώντων. ἐπεὶ καὶ σίδηρος ὁμιλήσας πυρί, αὐτὸς γίνεται πῦρ, οὐ τῷ πυρὶ δίδωσιν εἶναι σίδηρον· καὶ καθάπερ τὸν πυρακτωθέντα σίδηρον, οὐ σίδηρον, ἀλλὰ πῦρ ἀτεχνῶς ὁρῶμεν, τῶν τοῦ σιδήρου ἰδιωμάτων ὑπὸ τοῦ πυρὸς παντελῶς ἀφανιζομένων, οὕτω καὶ τὴν Χριστοῦ ἐκκλησίαν, εἴ τις ἰδεῖν δυνηθείη κατ' αὐτὸ τοῦτο καθ' ὅσον αὐτῷ ἥνωται, καὶ τῶν αὐτοῦ μετέχει σαρκῶν, οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὸ μόνον τὸ Κυριακὸν ὄψεται σῶμα. διὰ τοῦτον τὸν λόγον ὑμεῖς ἐστε σῶμα Χριστοῦ, γράφει Παῦλος, καὶ μέλη ἐκ μέρους. οὐ γὰρ τὴν τοῦ Χριστοῦ περὶ ἡμᾶς πρόνοιαν, καὶ παιδαγωγίαν καὶ νουθεσίαν, καὶ τὴν ἡμετέραν ὑποταγὴν πρὸς αὐτὸν βουλόμενος δηλῶσαι, τὸν μὲν κεφαλήν, ἡμᾶς δὲ σῶμα προσεῖπεν, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς τοὺς τῶν συγγενῶν ἢ φίλων, μέλη καλοῦμεν, ὑπερβολῇ χρώμενοι· ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἐκεῖνο σημαίνων ὅπερ ἔλεγεν, ὅτι τοὺς πιστοὺς ἤδη διὰ τὸ αἷμα τοῦτο, ζῶντας τὴν ἐν τῷ Χριστῷ ζωήν,

Cap. XXXVIII.

Quǽnam ratione myſteria ſignificant Eccleſiam.

SIGNIFICATVR autem Eccleſia in myſteriis, non tanquam in ſignis, ſed tanquam in corde membra, & in arboris radice ramus: & ſicut dixit Dominus, tanquam in vite palmites. Non enim eſt hîc ſolùm nominis communio, vel analogiæ ſimilitudo, ſed res eadem. Etenim corpus D Chriſti & ſanguis myſteria: ſed Eccleſiæ hæc ſunt cibus & verus potus: & eorum particeps effecta, non ea mutat in corpus humanum veluti aliquem alium cibum: ſed ipſa in illa mutatur vincentibus iis quæ ſunt præſtantiora. Nam etiam ferrum cum igne habens conſuetudinem, fit ignis: non autem dat igni vt ſit ferrum: & quemadmodum ferrum inflammatum, non ferrum, ſed ignem apertè videmus, ferri proprietatibus omnino ab igne deletis: ita etiam Chriſti Eccleſiam ſi quis videre potuerit, E eo ipſo quòd ei vnita eſt, & eſt eius carnis particeps, nihil aliud videbit quàm ipſum corpus Domini. Propter hanc rationem, Vos eſtis corpus Chriſti, inquit Paulus, & membra, ex parte. Non enim Chriſti in nos curam & prouidentiam, inſtructionémque & admonitionem, & noſtram in eum ſubiectionem ſignificare volens, illum quidem caput, nos autem membra appellauit, ſicut & nos cognatorum vel amicorum membra vocamus, hyperbole vtentes: ſed illud ipſum ſignificans quod dicebat, fideles ſcilicet iam per hunc ſanguinem viuentes in Chriſto vitam,

& verè ab illo capite dependentes, & hoc corpore indutos. Propterea non eſt à ratione alienum hîc Eccleſiam per myſteria ſignificari.

Cap. XXXIX.

De vocatione fidelium ad communionem; & quæ oſtenſis donis dicunt fideles.

SACERDOS autem, poſtquam particeps fuit ſanctificatorum, ad populum conuertitur: & oſtenſis ſanctis, vocat eos qui participare voluerint, & iubet accedere cum timore Dei & fide, neque contemnentes, propter id quod apparet, neque dubitantes, quòd ſit ſupra rationem id quod creditur, ſed eorum dignitatem agnoſcentes, & quòd ſunt vitæ æternæ cauſæ iis qui illorum ſunt participes, credentes accedere. Ipſi autem pietatem oſtendentes & fidem, & adorant & benedicunt, & Ieſum qui in eis intelligitur, vt Deum celebrant: & vt ſit ſplendida glorificatio, ex verbis Propheticis eam faciunt: Benedictus qui venit in nomine Domini. Deus Dominus, & apparuit nobis. Ego veni, inquit, in nomine Patris, & non accipitis me. Si quis venerit in nomine proprio, illum accipietis. Hoc germani Domini, hoc vnigeniti, patrem laudibus afficere. Illud autem, eſt ſerui fugitiui arrogantia & defectio. Hæc quum ſciuiſſet Propheta, & intellexiſſet quidnam diſtinguit bonum paſtorem à lupo, eminus benedicit venientem in nomine Domini, Dominum Patrem dicens, & eum qui apparuit eundem Deum eſſe dicit. Iiſdem ipſi quoque verbis venientes, tanquam nunc ad eos venientem & apparentem Chriſtum benedicunt.

Cap. XL.

De Sacerdotis pro eis oratione, quam effatur ipſis poſt communionem.

DEINDE iis qui fuerunt participes myſteriorum precatur Sacerdos à Deo ſalutem & benedictionem. Et quæ eſt oratio? Serua Deus populum tuum, & benedic hæreditati tuæ. Et hoc eſt verbum Propheticum: quemadmodum ipſe etiam Propheta alibi dicit: Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam fines terræ: tanquam à patre dictum filio. Quod enim tanquam Deus habuit ab initio, eius poſtea tanquam homo hæres factus eſt.

A καὶ τῆς κεφαλῆς ὡς ἀληθῶς ἐκείνης ἐξηρτημένους, καὶ τοῦτο περικειμένους τὸ σῶμα, διὰ ταῦτα οὐδὲν ἀπεικὸς ἐνταῦθα διὰ τῶν μυστηρίων τὴν ἐκκλησίαν σημαίνεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. λθ'.

Περὶ τῆς ἐπὶ τῆς κοινωνίας κλήσεως τῶν πιστῶν, καὶ ἃ προσφωνοῦσι τοῖς δώροις φανεῖσιν οἱ πιστοί.

F ΟΔΕ ἱερεὺς μεταλαβὼν τῶν ἁγιασμάτων, πρὸς τὸ πλῆθος ἐπιστρέφεται, καὶ δείξας τὰ ἅγια, καλεῖ τοὺς μεταλαβεῖν βουλομένους, καὶ προσιέναι κελεύει μετὰ φόβου Θεοῦ, καὶ πίστεως, μήτε καταφρονοῦντας διὰ τὸ φαινόμενον, μήτε ἐνδοιάζοντας διὰ τὸ ὑπὲρ λόγον εἶναι τὸ πιστευόμενον, ἀλλ' ἐπιγινώσκοντας τὴν ἀξίαν αὐτῶν, ὡς εἴη ζωῆς αἰωνίου αἴτια τοῖς μεταλαμβάνουσι, πιστεύοντας προσιέναι. αὐτοὶ δὲ τὴν εὐσέβειαν ἐπιδεικνύμενοι καὶ τὴν πίστιν, καὶ προσκυνοῦσι, καὶ εὐλογοῦσι, καὶ θεολογοῦσι τὸν ἐν αὐτοῖς νοούμενον Ἰησοῦν· καὶ ἵνα
C λαμπρὰ γένηται ἡ δοξολογία, ἀπὸ τῶν προφητικῶν αὐτὴν ποιοῦνται ῥημάτων. εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου· Θεὸς Κύριος· καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. ἐγὼ ἦλθον, φησιν, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου, καὶ οὐ λαμβάνετέ με· ἐάν τις ἐξέρχεται ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε. τοῦτο τοῦ γνησίου δεσπότου· τοῦτο τοῦ μονογενοῦς, τὸν πατέρα ἐπιφημίζειν. ἐκεῖνο τοῦ δραπέτου δούλου τὸ αὔθαδες, ἡ ἀποστασία. ταῦτα εἰδὼς ὁ προφήτης, καὶ τὸ ἀποδιαστέλλον τὸν καλὸν ποιμένα τοῦ λύκου, μαθών, πόρρωθεν εὐλογεῖ τὸν ἐρχόμενον ἐν ὀνόματι Κυρίου, Κύριον τὸν πατέρα λέγων, καὶ τὸν
D ἐπιφανέντα, τοῦτον αὐτὸν εἶναι φησὶ τὸν Θεόν. τούτοις καὶ αὐτοὶ τοῖς λογίοις χρώμενοι, ὡς νῦν αὐτοῖς τὸν Χριστὸν ἐρχόμενον καὶ φαινόμενον εὐλογοῦσιν.

ΚΕΦΑΛ. μ'.

Περὶ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν εὐχῆς τοῦ ἱερέως, ἣν ἐκφωνεῖ μετὰ τὴν μετάληψιν αὐτῶν.

E ΕΙΤΑ μεταδοῦσι τῶν μυστηρίων εὔχεται ὁ ἱερεὺς τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ σωτηρίαν καὶ εὐλογίαν. καὶ τίς εὐχή; σῶσον ὁ Θεὸς τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου. καὶ τοῦτο τὸ ῥῆμα προφητικόν· ὥσπερ αὐτὸς προφήτης καὶ ἀλλαχοῦ φησι, δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς, ὡς ἀπὸ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν εἰρημένον. ὅπερ γὰρ ὡς Θεὸς εἶχεν ἐξ ἀρχῆς, ὡς ἄνθρωπος ἐκληρονόμησεν ὕστερον.

A Τί οὖν ἐπεὶ καὶ δημιουργὸς ἡμῶν ἐστὶν ὁ αὐτὸς, οὐ τὰ ἔργα σου, φησὶν, εὐλόγησον, ὧν αὐτὸς εἶ ποιητὴς, ἀλλὰ τὴν κληρονομίαν σου; ἵνα δυσωπήσῃ μᾶλλον τῆς πτωχείας ἣν ὑπὲρ ἡμῶν ἐπτώχευσεν, ἀναμνήσας αὐτόν. ὑπὲρ τούτων ἱκετεύω, φησὶν, ὑπὲρ ὧν αὐτὸς ἠνέσχου μετὰ τῶν δούλων γενέσθαι, καὶ λαβεῖν ἐντολὴν, καὶ στῆναι μετὰ τῶν λαμβανόντων, ὁ πάντα ἔχων· καὶ ἀκοῦσαι κληρονόμος ὁ μηδὲν ἐπίκτητον ἄλλως τι, τὸ μνησθῆναι τῆς ἀκριβεστέρας οἰκειώσεως ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν, εἰς ἔλεον αὐτὸν ἐφέλκεται μᾶλλον. ἀκριβεστέρα δὲ οἰκείωσις, ἡ κληρονομία, τῆς δημιουργίας, πολλῷ τῷ μέσῳ. καὶ πολὺ B βέλτιον ἡμᾶς ἐκτήσατο κληρονομήσας, ἢ πρότερον εἶχε δημιουργήσας. ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς δημιουργίας τῆς φύσεως ἁπλῶς τῶν ἀνθρώπων ἐκράτει· ἀπὸ δὲ τῆς κληρονομίας τοῦ λόγου καὶ τῆς προαιρέσεως κατέστη δεσπότης. ὅπερ ἐστὶν ἀνθρώπων ἀρχὴν, ὡς ἀληθῶς. ἐκεῖνο γὰρ κοινόν ἐστι καὶ τοῖς ἀλόγοις καὶ τοῖς ἀψύχοις. φύσει γὰρ πάντα ὑποτέτακται τῷ Θεῷ, ὡς δημιουργήματα τῷ δημιουργῷ. ἀλλὰ πῶς κατὰ τὴν κληρονομίαν τοῦ λόγου, καὶ τῆς προαιρέσεως κατέστη δεσπότης; ὅτι C κατελθόντι εἰς τὴν γῆν καὶ σταυρωθέντι, καὶ ἀναστάντι, τὸν λόγον τὸν ἡμέτερον ὑπετάξαμεν αὐτῷ, καὶ τὴν θέλησιν· τὸν μὲν λόγον, ὅτι ἔγνωμεν αὐτὸν Θεὸν ἀληθινὸν, καὶ τῆς κτίσεως ἁπάσης δεσπότην· τὴν δὲ θέλησιν, ὅτι ἠγαπήσαμεν αὐτὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ δεσποτείαν καὶ τὸν αὐτοῦ ζυγὸν, μετὰ χαρᾶς ἐπὶ τῶν αὐχένων ὑπεθήκαμεν. οὕτω τελείως τοὺς ἀνθρώπους ὁ Θεὸς ἔλαβεν, οὕτως ἀληθῶς ἐκτήσατο. ταύτης τῆς κτήσεως Ἡσαΐας ὁ προφήτης πόῤῥωθεν ἐπιθυμῶν ἔλεγε· Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν κτῆσαι ἡμᾶς. τοῦτο ἡ κληρονομία ἣν λέγεται λαβεῖν D παρὰ τοῦ πατρὸς ὁ μονογενής. καὶ τοιαύτη μὲν ἡ εὐχή.

A Cur ergo, cùm idem etiam nobis eſt opifex, noc dicit, Benedic opera tua, quorum tu es effector, ſed hæreditatem tuam? Vt maiorem eis reuerentiam exhiberet, paupertatem quam pro nobis ſuſtinuit, ei in mentem reuocans. Pro en, inquit, te oro, quod ipſe ſuſtinuiſti te eſſe cum ſeruis, & mandatum accipere, & ſtare cum iis qui accipiunt, cùm omnia habeas: & appellari hæres, cui nihil eſt acquiſitum: maximè cùm perfectioris meminiſſe noſtræ cum Chriſto neceſſitudinis, magis ipſum mouet B ad miſericordiam. Eſt autem hæreditas, multo creatione perfectior neceſſitudo. Multo enim amplius & melius non poſſedit hæres effectus, quàm priùs habuit cùm eſt fabricatus. Ex creatione enim, humanæ ſolummodo naturæ dominium obtinuit. Ex hæreditate autem, rationis & voluntatis dominus conſtitutus eſt, quod eſt verè hominibus imperare. Illud enim eſt commune & iis quæ carent ratione, & iis quæ ſunt inanimata. Omnia enim natura Deo ſubijciuntur, vt quæ ſint eius opera. Sed quo- C modo per hæreditatem, rationis & voluntatis conſtitutus eſt Dominus? Quia cùm in terram deſcendit, & crucifixus eſt, & reſurrexit, ei noſtram rationem ſubiecimus & voluntatem. Rationem quidem, quòd eum Deum verum cognouimus & vniuerſæ creaturæ Dominum: Voluntatem autem, quia eum dileximus & eius dominium, & iugum eius cum gaudio humeris ſuſtulimus. Ita Deus homines perfectè accepit, ita verè poſſedit. Hanc poſſeſſionem Eſaias Propheta longè antè deſiderans, dicebat, D Domine Deus noſter poſſide nos. Hæc eſt poſſeſſio & hæreditas, quam dicitur vnigenitus à patre accipere. Et talis quidem eſt oratio.

ΚΕΦΑΛ. μα'.

Περὶ τῆς μετὰ ταῦτα εὐχαριστίας καὶ δοξολογίας.

ΕΝΤΑΥΘΑ δὲ ἡ ἱερουργία συμπληροῦται ἅπασα, καὶ ἡ τῆς θείας εὐχαριστίας τελετὴ πέρας λαμβάνει. τότε γὰρ δῶρα ἡγίασται, καὶ τὸν ἱερέα E ἡγίασε, καὶ πάντα τὸν περὶ αὐτὸν χορὸν, καὶ δι' αὐτῶν τὸ λοιπὸν τῆς ἐκκλησίας ἐτέλεσε καὶ ἡγίασε πλήρωμα. διὰ τοῦτο εἰς εὐχαριστίαν τοῦ Θεοῦ καὶ δοξολογίαν, αὐτός τε ὁ ἱερεὺς καταλήγει καὶ οἱ περιεστῶτες πιστοί. καὶ ὁ μὲν, εὐλογητὸς ὁ Θεὸς, φησὶ, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Τὸ δὲ πλῆθος ᾄδουσι τὸ προοίμιον τῆς ᾠδῆς, ἀπὸ τῶν προφητικῶν τοῦτο λαβόντες ῥημάτων· πληρωθήτω τὸ στόμα ἡμῶν αἰνέσεως, Κύριε, ὅπως

CAP. XLI.

De gratiarum actione, & glorificatione quæ fit poſtea.

HIc autem vniuerſum completur ſacrificium, & diuinæ Euchari- E ſtiæ myſterium finem accipit. Nam & dona ſunt ſanctificata & ſacerdotem ſanctificarunt, & omnem qui eum circumſiſtit chorum; & per ipſos reliquum Eccleſiæ cœtum perfecit & ſanctificauit. Propterea in Dei gratiarum actionem & glorificationem & ipſe Sacerdos deſinit, & qui eum circumſiſtunt fideles. Et ille quidem, Benedictus Deus, inquit, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum.

Populus autem canit procemium cantici acceptum ex dictis Propheticis: Impleatur os noſtrum laude, Domine, vt

celebremus gloriam tuam: Non ſumus, inquit, ſufficientes, Domine, ne hymnum quidem & laudem tibi offerre, pro bonis quibus nos dignatus es. Sed tu hoc quoque nobis dona. Quonam modo? Implens os noſtrum laude: & quemadmodum das orationem orantibus, vt ſciamus quęnam oportet & quomodo petere: ita etiam ad laudem tuam, da oti facultatem. Deinde orant, vt quam acceperunt ſanctificationem habentes permaneant, & gratiam non perdant, nec donum amittant, ab eius manu adiuti, Conſerua nos in tua ſanctificatione: Quid agentes? (Etenim iis quoque quæ à nobis proficiſcuntur, opus eſt.) Toto die meditantes iuſtitiam tuam. Iuſtitiam dicentes, quæ in myſteriis conſideratur, Dei ſapientiam & benignitatem: quemadmodum Paulus accepit: Non enim erubeſco, inquit, Euangelium Chriſti: Iuſtitia enim Dei in ipſo reuelatur in omnes & ſuper omnes credentes. Huius iuſtitiæ meditatio poteſt in nobis ſanctificationem conſeruare. Nam & fidem in Deum auget & charitatem accendit, & nihil mali animam ſubire permittit. Non ergo fruſtra antè diximus, quòd ſine cogitationibus quæ conueniunt myſteriis, fieri non poteſt vt in nobis conſtet & permaneat ſanctificatio.

A ἂν ὑμνήσωμεν τὴν δόξαν σου· οὐκ ἐσμὲν ἱκανοί, φησι, δέσποτα, οὐδὲ ὕμνον σοι προσενεγκεῖν, ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν ὧν ἡμᾶς ἠξίωσας. ἀλλὰ σὺ καὶ τοῦτο δός. τίνα τρόπον; πληρώσας τὸ στόμα ἡμῶν αἰνέσεως, καὶ ὥσπερ εὐχὴν δίδως τοῖς εὐχομένοις, ἵν' εἰδῶμεν τίνα δεῖ καὶ ὅπως αἰτεῖσθαι· οὕτω καὶ πρὸς τὸν ὕμνον τὸν σόν, δίδου δύναμιν τῷ στόματι. εἶτα εὔχονται τὸν ἁγιασμόν, ὃν ἔλαβον ἔχοντες, μένειν, καὶ μὴ προδοῦναι τὴν χάριν, μηδὲ ἀπολέσαι τὴν δωρεάν, ὑπὸ τῆς ἐκείνου βοηθούμενοι χειρός· Τήρησον ἡμᾶς ἐν τῷ σῷ ἁγιασμῷ· B τί ποιοῦντας; (δεῖ γὰρ καὶ τῶν παρ' ἡμῶν) ὅλην τὴν ἡμέραν μελετῶντας τὴν δικαιοσύνην σου· δικαιοσύνην λέγοντες, τὴν ἐν τοῖς μυστηρίοις θεωρουμένην σοφίαν τοῦ Θεοῦ καὶ φιλανθρωπίαν, ὥσπερ ὁ Παῦλος ἐξέλαβεν. οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι, φησι, τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ. δικαιοσύνη γὰρ ἐν αὐτῷ τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτεται, εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας· ταύτης ἡ μελέτη τῆς δικαιοσύνης τὸν ἁγιασμὸν ἐν ἡμῖν δύναται συντηρεῖν. καὶ γὰρ καὶ τὴν εἰς Θεὸν πίστιν αὔξει καὶ τὴν ἀγάπην ἀνάπτει, καὶ οὐδὲν ἐᾷ πονηρὸν ἐπεισελθεῖν τῇ ψυχῇ. οὐκ ἄρα C μάτην ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλέγομεν, ὅτι χωρὶς τῶν πρεπόντων τοῖς μυστηρίοις λογισμῶν, οὐκ ἔστι τὸν ἁγιασμὸν συνεστάναι καὶ παραμένειν ἡμῖν.

Cap. XLII.

De ys qui dormierunt an ſanctificantur à menſa, ſicut & ij qui viuunt.

HOc quoque præter ea quæ dicta ſunt, neceſſe eſt examinare. Duobus enim modis ſanctificare cernitur diuinum hoc & ſacrum myſterium. Vno quidem modo, interceſſione: oblata enim dona, eo ipſo quòd offeruntur, eos qui offerunt, ſanctificant, & eos pro quibus offerunt, & Deum eis propitium efficiunt. Alio autem modo, participatione, quia fit nobis verus cibus & potus, vt dicit Dominus. Horum modorum, primus quidem eſt communis viuis & mortuis, etenim pro vtriſque offertur ſacrificium. Secundus autem modus ſolis viuentibus permittitur: mortui enim non poſſunt amplius comedere nec bibere. Quid igitur? Propterea nec ſanctificantur hac ſanctificatione quæ prouenit ex participatione, & deteriori ſunt hac in parte conditione mortui quàm viuentes? Minimè. Nam & Chriſtus ipſis ſeipſum communicat, eo modo quo ipſe nouit. Et vt id fiat apertum, conſideremus cauſas ſanctificationis, an non etiam animæ mortuorum ſe habent, ſicut & viuentium.

ΚΕΦΑΛ. μβ'.

Περὶ τῶν κεκοιμημένων, εἰ ἁγιάζονται ἀπὸ τῶν τῆς τραπέζης δώρων, ὁμοίως τοῖς ζῶσι.

D ΚΑΚΕΙΝΟ δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐξετάσαι, τῶν ἀναγκαίων. διπλῶς γὰρ ἁγιάζουσα φαίνεται ἡ θεία καὶ ἱερὰ τελετή. ἕνα μὲν τρόπον τῇ μεσιτείᾳ. προσφερόμενα γὰρ τὰ δῶρα, αὐτῷ τῷ προσφέρεσθαι, ἁγιάζει τοὺς προσφέροντας, καὶ ὑπὲρ ὧν προσφέρουσι, καὶ ἵλεων αὐτοῖς ἐργάζονται τὸν Θεόν. ἕτερον δὲ τῇ μεταλήψει, ὅτι βρῶσις ἡμῖν γίνεται, καὶ πόσις, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, ἀληθινή. τούτων τῶν τρόπων, ὁ μὲν πρῶτος, κοινὸς γίνεται, καὶ ζῶσι, καὶ τεθνηκόσι. καὶ γὰρ καὶ E ὑπὲρ ἀμφοτέρων τῶν γενῶν, ἡ θυσία προσφέρεται· ὁ δὲ δεύτερος μόνοις ἔξεστι τοῖς ζῶσιν. οὐ γὰρ ἐσθίειν ἔτι καὶ πίνειν οἱ νεκροὶ δύνανται. τί οὖν; διὰ τοῦτο οὐδὲ ἁγιάζονται τὸν ἁγιασμὸν τοῦτον ἀπὸ τῆς μεταλήψεως, καὶ ἔλαττον ἔχουσιν ἐνταῦθα τῶν ζώντων οἱ τεθνηκότες; οὐδαμῶς. καὶ γὰρ καὶ αὐτοῖς ὁ Χριστὸς ἑαυτὸν μεταδίδωσι τρόπον ὃν οἶδεν αὐτός· καὶ ἵνα γένηται δῆλον, θεωρῶμεν τὰ αἴτια τοῦ ἁγιασμοῦ, εἰ μὴ καὶ αἱ ψυχαὶ ἔχουσι τῶν τεθνηκότων, ὥσπερ τῶν ζώντων.

Quęnam

Τίνα δὲ τὰ αἴτια τοῦ ἁγιασμοῦ, ἆρα τὸ σῶμα ἔχειν; τὸ ποσὶ δραμεῖν ἐπὶ τὴν τράπεζαν; τὸ χερσὶ λαβεῖν τὰ ἅγια; τὸ δέξασθαι τῷ στόματι; τὸ φαγεῖν; τὸ πιεῖν; οὐδαμῶς. πολλοῖς γὰρ ταῦτα ἐπιδεξαμένοις, καὶ οὕτω προσεληλυθόσι τοῖς μυστηρίοις, οὔτι γέγονε πλέον οὐδὲν, καὶ ἀπῆλθον μειζόνων ὄντες ὑπεύθυνοι κακῶν. ἀλλὰ τίνα τοῦ ἁγιασμοῦ τὰ αἴτια τοῖς ἁγιαζομένοις; καὶ τίνα ἃ παρ' ἡμῶν ὁ Χριστὸς ἀπαιτεῖ; ψυχῆς κάθαρσις, ἀγάπη πρὸς Θεὸν, πίστις, ἐπιθυμία τοῦ μυστηρίου, προθυμία πρὸς τὴν μετάληψιν, ὁρμὴ ζέουσα, τὸ διψῶντας δραμεῖν.

Ταῦτά ἐστιν ἃ τὸν ἁγιασμὸν ἐφέλκεται τοῦτον· καὶ μεθ' ὧν τοὺς προσερχομένους ἀνάγκη τοῦ Χριστοῦ μεταλαβεῖν, καὶ ὧν χωρὶς ἀδύνατον. ἀλλὰ ταῦτα πάντα οὐ σωματικὰ, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς ἐξήρτηται μόνης. οὐκοῦν οὐδὲν κωλύει καὶ τὰς ψυχὰς ταῦτα δύνασθαι τῶν τεθνηκότων, ὥσπερ τῶν ζώντων.

Εἰ τοίνυν αἱ μὲν ψυχαὶ πρὸς τὸ μυστήριον ἑτοίμως ἔχουσι καὶ παρεσκευασμένως· ὁ δὲ ἁγιάσας καὶ τελέσας Κύριος, ἁγιάζειν ἀεὶ βούλεται, καὶ ἑαυτὸν ἑκάστοτε μεταδιδόναι ἐπιθυμεῖ, τί τὸ κωλῦσον τὴν μετουσίαν; πάντως οὐδέν. οὐκοῦν εἴποι τις ἄν, εἴ τις καὶ τῶν ζώντων τὰ μὲν ἐν τῇ ψυχῇ ἀγαθὰ ἔχοι τὰ εἰρημένα, μὴ προσέλθοι δὲ τοῖς μυστηρίοις, ἕξει τὸν ἐκεῖθεν ἁγιασμὸν οὐδὲν ἧττον; οὐ πᾶς· ἀλλ' εἴ τις οὐ δύναται προσιέναι σωματικῶς, ὥσπερ αἱ τῶν τεθνηκότων ψυχαί· οἷοι γεγόνασιν, οἱ ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρεσι, καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς, οἷς θυσιαστήριον καὶ ἱερέα ἰδεῖν, ἀμήχανον ἦν. τούτους γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τὸν ἁγιασμὸν ἀφανῶς ἡγίαζε τοῦτον. πόθεν δῆλον; ὅτι ζωὴν εἶχον ἐν ἑαυτοῖς, οὐ γὰρ ἔχοντες, εἰ μὴ τοῦ μυστηρίου τούτου μετεῖχον. αὐτὸς γὰρ ὁ Χριστὸς εἶπεν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. καὶ ἵνα τοῦτο σημαίνῃ, πολλοῖς τῶν ἁγίων τούτων, ἀγγέλους ἔπεμψε τὰ δῶρα κομίζοντας. εἰ δέ τις δυνάμενος οὐ προσέλθοι τῇ τραπέζῃ, τοῦτον τοῦ παρ' αὐτῆς ἁγιασμοῦ τυχεῖν παντελῶς ἀδύνατον· οὐχ ὅτι οὐ προσῆλθεν, ἁπλῶς, ἀλλ' ὅτι δυνάμενος οὐ προσῆλθε· καὶ διὰ τοῦτο δῆλόν ἐστιν, ὅτι τῶν ὀφειλομένων ἀγαθῶν τοῖς μυστηρίοις, ἔρημον ἔχει τὴν ψυχήν.

Τίς γὰρ ὁρμὴ καὶ προθυμία περὶ τὴν τράπεζαν παρὰ τοῦ δυναμένου ῥᾳδίως δραμεῖν ἐπ' αὐτὴν, καὶ μὴ βουλομένου; τίς δὲ πίστις πρὸς Θεὸν παρὰ τοῦ μὴ βουλομένου τὴν ἐν τοῖς ῥήμασι τοῦ Κυρίου κειμένην ἀπειλὴν, τοῖς τὸ δεῖπνον τοῦτο παρορῶσι;

A Quænam ſunt autem cauſæ ſanctificationis? nunquid corpus habere, pedibus ad menſam currere, manibus ſancta accipere, ore ſumere, comedere, bibere? Nequaquam: Ad multos enim qui hæc fecerunt, & ita ad myſteria acceſſerunt, nulla rediit vtilitas, & pluribus malis obnoxij receſſerunt. Sed quænam ſunt cauſæ ſanctificationis iis qui ſanctificantur, & quæ ſunt quæ Chriſtus à nobis exigit? Animæ purgatio, in Deum dilectio, fides, deſiderium myſterij, alacritas ad participationem, feruens appetitio, ſi-
B tientes currere.

Hæc ſunt quæ hanc ſanctificationem attrahunt, & cum quibus neceſſe eſt eos qui accedunt eſſe Chriſti participes, & ſine quibus fieri non poteſt. Sed hæc omnia non ſunt corporalia, ſed dependent à ſola anima. Nihil ergo prohibet etiam animas hoc poſſe mortuorum, ſicut & viuorum.

Si ergo animæ quidem ad ſuſcipiendum myſterium ſunt paratæ & promptæ: is autem in cuius eſt poteſtate ſanctificare &
C perficere, vult ſemper ſanctificare, & ſeipſum ſemper impertiri deſiderat: quid eſt prohibiturum hanc participationem? Nihil omnino. Ergo dixerit quiſpiam: Si quis etiam viuorum, bona quidem quæ dicta ſunt in anima habeat: ad myſteria autem non accedat, habebit illinc nihilo ſecius ſanctificationem? Non quilibet: ſed ſi quis non poteſt corporaliter accedere, ſicut defunctorum animæ, quales fuerunt ij qui in deſertis errabant montibus ſeu ſpeluncis & foraminibus
D terræ, qui altare aut Sacerdotem nullo modo videre poterant. Eos enim Chriſtus ipſe hac ſanctificatione inuiſibiliter ſanctificabat. Vndenam potes ſcire? Quòd vitam intra ſe habebant, non habituri niſi huius eſſent ſacramenti participes. Ipſe enim Chriſtus dixit, Niſi comederitis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis. Et vt hoc ſignificaret, multis horum Sanctorum miſit Angelos dona ferentes. Si quis autem cùm poſſet, ad menſam non acceſſerit, fieri non poteſt vt quæ ex eis proue-
E nit, ſanctificationem aſſequatur: non quòd non acceſſit ſolummodo, ſed quòd cùm poſſet, non acceſſit: & propterea clarum eſt, quòd bonis quæ debentur ſacramentis, vacuam habet animam.

Quæ eſt enim ad menſam adeundam alacritas, & quod deſiderium in eo qui cùm facilè poteſt ad eam accedere, non vult? Quænam eſt autem fides in Deum apud eum qui non timet minas quæ in Domini verbis ſitæ ſunt, aduerſus eos qui hanc cœnam contemnunt?

Quomodo autem amare credetur, cui cùm liceat accipere, non accipit? Propterea non eſt nouum, ſi animis à corporibus liberatis, quæ nullius huiuſmodi vitij inſimulari poſſunt, hanc menſam Chriſtus impertiit. Illud enim nouum eſt & admirabile, quòd homo qui in corruptione & interitu verſatur, ab interitu alienum corpus comedat: quòd autem anima, quæ eſt immortalis ſubſtantia, ſit eius quod eſt immortale, particeps, modo ſibi conueniente, quid mirum? Si autem hoc nouum & admirabile, per ineffabilem humanitatem & arcanam ſapientiam inuenit quomodo perficeret: id quod eſt probabile & conſentaneum quomodo non facere credetur?

πῶς δ᾽ ἂν πιστευθείη φιλεῖν, ὃς λαβεῖν ἐξὸν, οὐ λαμβάνει; διὰ τοῦτο οὐδὲν καινὸν, εἰ σωμάτων ἀπολελυμέναις ψυχαῖς ὁ Χριστὸς, αἷς τοιαύτην πονηρίαν οὐδεμίαν ἐγκαλεῖν ἔχει, τῆς τραπέζης μεταδίδωσι ταύτης. ἐκεῖνο μὲν γὰρ καινὸν καὶ ὑπερφυὲς, εἰ φθορᾷ συζῶν ἄνθρωπος, ἀκηράτου σώματος φάγοι· τὸ δὲ οὐσίαν ἀθάνατον τὴν ψυχὴν, ἀθανάτου μεταλαβεῖν, τὸν κατάλληλον αὐτῇ τρόπον, τί θαυμαστόν; εἰ δὲ τὸ καινὸν τοῦτο καὶ ὑπερφυὲς διὰ φιλανθρωπίας ἄφατον, καὶ σοφίαν ἀπόρρητον ἐξεῦρεν ὅπως ἀνύσῃ, τὸ εἰκὸς δὲ τὸ ἀκόλουθον ποιεῖν, πῶς οὐ πιστευθήσεται;

CAP. XLIII.

Quòd animæ eius qui communicat, ſit principaliter ſanctificatio.

QVONIAM autem iis etiam qui adhuc viuunt cum corpore, datur quidem donum per corpus, ſed primum peruadit in animæ ſubſtantiam, & per animam in corpus tranſmittitur: Et hoc ſignificans beatus Paulus: Qui adhæret, inquit, Domino, vnus eſt ſpiritus, vtpote quòd in anima primo & principaliter hæc vnio & coniunctio conſiſtat.

Illic enim propriè Dominus: Illic etiam ſanctificatio quæ proficiſcitur ex virtutibus & humano ſtudio, & illud quod peccat. Corpori autem omnia fiunt ex anima: & quemadmodum à malis cogitationibus quæ ex corde exeunt, inquinatur: ita etiam illinc eſt ei ſanctificatio: ſicut quæ à virtute: ita etiam quæ à ſacramentis: nonnulli autem morbi etiam corporales, quorum cauſa fuit animæ improbitas. Quod volens ſignificare Seruator, in liberanda à morbo anima, quod eſt eam liberare à peccatis, à corpore infirmitatem depulit. Si ergo nec ad ſanctificationis quidem ſuſceptionem, habet anima opus corpore, ſed illud ea potiùs, cur ſunt magis myſterij participes animæ quæ corpus habent, quàm quæ ab eo ſunt liberæ? Quòd Sacerdotem vident, & ab eo dona ſumant? Atqui illæ etiam habent æternum Sacerdotem, qui omnia eis factus eſt, qui etiam iis qui ex viuis verè ſumunt, impertit. Non enim omnes quibus dat Sacerdos, * verè ſumunt, ſed illi omnino ſoli quibus dat ipſe Chriſtus. Sacerdos enim omnibus, vt ſemel dicam, qui accedunt, Chriſtus autem dat iis ſolùm qui participes eſſe digni ſunt. Vnde clarum eſt, quòd qui animas ſacramento perficit & ſanctificat,

* *Cautè lege, etenim Græci, & hic Cabaſilas rectè ſentiunt de vera & reali præſentia corporis Domini in Euchariſtia: forſan verè intelligit dignè & fructuosè.*

ΚΕΦΑΛ. μγ´.

Ὅτι τῇ ψυχῇ τῶν μεταλαμβανόντων προηγουμένως ὁ ἁγιασμὸς ἐγγίνεται.

ΕΠΕΙ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἔτι μετὰ σώματος ζῶσι, δίδοται μὲν τὸ δῶρον διὰ τοῦ σώματος, ἀλλ᾽ εἰς τὴν οὐσίαν πρῶτον χωρεῖ τῆς ψυχῆς, καὶ διὰ τῆς ψυχῆς ἐπὶ τὸ σῶμα διαβαίνει· καὶ τοῦτο δηλοῖ ὁ μακάριος ἀπόστολος. ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, φησὶν, ἓν πνεῦμά ἐστιν· ὡς ἐν τῇ ψυχῇ προηγουμένως τῆς ἑνώσεως ταύτης, καὶ τῆς συναφείας συνισταμένης.

Ἐκεῖ γὰρ κυρίως ὁ ἄνθρωπος· ἐκεῖ καὶ ὁ ἁγιασμὸς ὁ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης σπουδῆς· καὶ τὸ ἁμαρτάνον ἐκεῖ, καὶ τὸ δεόμενον τῆς θεραπείας ἀπὸ τῶν δώρων, ἐκεῖνο. τῷ σώματι δὲ πάντα ἀπὸ τῆς ψυχῆς γίνεται. καὶ ὥσπερ ἀπὸ τῶν πονηρῶν διαλογισμῶν, τῶν ἀπὸ τῆς καρδίας ἐξερχομένων μολύνεται, οὕτω καὶ ὁ ἁγιασμὸς ἐκεῖθεν αὐτῷ, καθάπερ ὁ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς· οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν μυστηρίων. ἐνίοις δὲ σωματικαὶ νόσοι συμβαίνουσιν, αἰτίαν ἔχουσαι τὴν κακοήθειαν τῆς ψυχῆς· ὃ σημαίνειν βουλόμενος ὁ Σωτὴρ, τῷ θεραπεῦσαι τὴν τοῦ νοσοῦντος ψυχὴν, ὅπερ ἦν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτὴν ἀπολῦσαι, τὸ σῶμα τῆς ἀρρωστίας ἀνέστησεν. εἰ τοίνυν οὐδὲ πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ ἁγιασμοῦ δεῖται τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ ταύτης μᾶλλον ἐκεῖνο, τί πλέον τῆς τελετῆς ἔχουσιν αἱ μετέχουσαι σώματος ψυχαὶ τῶν ἀπηλλαγμένων, ὅτι τὸν ἱερέα ὁρῶσι, καὶ παρ᾽ αὐτοῦ τὰ δῶρα δέχονται; ἀλλ᾽ κἀκεῖναι, τὸν αἰώνιον ἔχουσιν ἱερέα, πάντα ταῦτα αὐταῖς γινόμενον, ὃς καὶ τῶν ἔτι ζώντων τοῖς ὡς ἀληθῶς λαμβάνουσι, μεταδίδωσιν. οὐ γὰρ πάντες οἷς δίδωσιν ὁ ἱερεὺς ἀληθῶς μεταλαμβάνουσιν· ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι μόνοι πάντως, οἷς αὐτὸς δίδωσιν ὁ Χριστός. ὁ μὲν γὰρ ἱερεὺς, πᾶσιν ἁπλῶς τοῖς προσιοῦσιν· ὁ δὲ Χριστὸς, τοῖς ἀξίοις τοῦ μετέχειν. ὅθεν δῆλον, ὡς ὁ τελῶν τὰς ψυχὰς τὸ μυστήριον, καὶ ἁγιάζων,

καὶ ζῶντας καὶ τεθνηκότας, μόνος τις αὐτός ἐστιν ὁ Σωτήρ. ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων ἁπάντων ἐκεῖνο γίγνεται δῆλον, ὅτι πάντα ὅσα εἰς τὴν ἱερὰν ἥκει τελετήν, κοινά ἐστι καὶ ζῶσι καὶ τεθνηκόσι. καὶ γὰρ τὰ αἴτια τοῦ ἁγιασμοῦ, ψυχικὰ ὄντα ἀγαθά, καὶ ἀμφοτέροις πάρεστι. καὶ τὸ προηγουμένως καὶ οἰκείως ἔχον πρὸς τὸν ἁγιασμόν, τὸ αὐτό· καὶ ὁ ἁγιάζων ἱερεύς, ὁ αὐτός. τοῦτο μόνον τοῖς ἐν σώματι ζῶσι πάρεστιν, οὐ μέτεστι τοῖς ἀπελθοῦσι, τὸ καὶ τοὺς ἀναξίους τῶν μυστηρίων ἁγιάζεσθαι δοκεῖν, ὅτι τὰ δῶρα τῷ σώματι δέχονται. ἐκεῖ γὰρ οὐδὲ προσιέναι δυνατόν, εἴ τις ἀπαρασκευάστως ἔχει, ἀλλὰ μόνοις ἔξεστι τοῖς ἀξίοις ἡ μετουσία· τοῦτο δὲ οὐδὲ προστίθησιν ἁγιασμὸν τοῖς ζῶσιν· ἀλλὰ τοὐναντίον κόλασιν ἔχει τὴν ἐσχάτην. καὶ διὰ τοῦτο τοῦ γένους τῶν ζώντων εἶναι πλεονέκτημα, πολλοῦ δεῖ. ἔτι δὲ καὶ δι' ἐκεῖνον τὸν λόγον, φανερὸν γίγνεται, ὅτι οὐ μόνον ἔξεστι, καὶ οὐδὲν ἔχει κώλυμα, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀναγκαίως ἀκολουθεῖ ταῖς ψυχαῖς ἐκείναις ἡ τῶν ἱερῶν δώρων μετάληψις. εἰ μὲν γὰρ καί τι ἕτερον ἦν ὃ τὰς ψυχὰς εὐφραῖνον καὶ ἀναπαῦον ἐκεῖ, ἦν ἂν ἐκεῖνο γέρας ταῖς ἀξίαις τῆς καθαρότητος, καὶ οὐκ ἂν ἐδέησε ταύτης τῆς τραπέζης ἐξ ἀνάγκης αὐταῖς. νῦν δὲ ὃ πᾶσαν τρυφὴν καὶ μακαριότητα τοῖς ἐκεῖ γινομένοις ἐργαζόμενον, εἴτε παράδεισον εἴποις, εἴτε κόλπους Ἀβραάμ, εἴτε λύπης καὶ ὀδύνης ἁπάσης καθαροὺς καὶ φωτεινοὺς καὶ χλοεροὺς καὶ ἀναψύχοντας τόπους, εἴτε τὴν βασιλείαν αὐτήν· οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ τοῦτο τὸ ποτήριον, καὶ οὗτος ὁ ἄρτος.

Ταῦτα γὰρ ὁ μεσίτης, ὁ πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰς τὰ ἅγια, ὁ μόνος ἄγων εἰς τὸν πατέρα, ὁ μόνος τῶν ψυχῶν ἥλιος, νῦν μὲν οὕτω φαινόμενος καὶ μετεχόμενος, ὡς ἠθέλησεν αὐτός, τοῖς δεσμίοις τῆς σαρκός· τότε δὲ ὀφθησόμενος καὶ μεταληφθησόμενος ἄνευ παραπετασμάτων· ὅτε ὀψόμεθα αὐτόν, φησι, καθώς ἐστιν· ὅτε ὡς πτῶμα συγκαλέσει τοὺς ἀετούς· ὅτε περιζώσεται καὶ ἀνακλινεῖ αὐτούς, καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς· ὅτε ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἀστράψει, καὶ δι' αὐτὸν λάμψουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ἥλιος. τούτῳ τοὺς μὴ συνημμένους, ὥσπερ οἶδε συνάπτειν ἡ τράπεζα, ἀναπαύσεως τυχεῖν, ἤ τι λαβεῖν ἀγαθόν, ἢ μικρὸν ἢ μεῖζον ἐκεῖ, παντελῶς ἀδύνατον.

ΚΕΦΑΛ. μδʹ.

Περὶ τῆς Χριστοῦ μεσιτείας.

Μεσίτης γάρ ἐστι δι' οὗ πάντα γέγονε τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ δοθέντα ἡμῖν ἀγαθά. μᾶλλον δὲ δίδοται ἀεί.

A & viuos & mortuos, ſolus eſt ipſe ſeruator. Ex dictis vtique omnibus fit illud manifeſtum, quòd quæcunque ad ſacri myſterij celebrationem pertinent, ſunt communia & viuis & mortuis. Cauſæ enim ſanctificationis, cùm ad animam pertineant, etiam vtriſqoe inſoot: & id quod primò ac principaliter & propriè ſanctificationem ſuſcipit, idem: & ſacerdos qui ſanctificat, idem: quod ſolùm adeſt iis qui viuunt in corpore, non eſt in iis qui è viuis exceſſerunt: vt etiam qui myſteriis iodigni ſunt, videan- B tur ſanctificari, quoniam dona ore ſomunt. Illic enim nec accedere quidem poteſt quiſpiam, ſi ſit imparatus, ſed ſolis iis qui digni ſunt, datur participatio: hoc autem non tribuit viuis ſanctificatiooem, ſed contrà, habet vltimum ſupplicium, & propterea multum abeſt vt viuorum geous ſit eis hac re ſuperius. Præterea autem etiam propter illam rationem clarum eſt, quòd non ſolùm licet, & quòd nihil vetat, ſed etiam quòd illas animas neceſſario conſequitur ſanctorum donorum par- C ticipatio. Si enim eſſet aliquid aliud, quod illic animis & delectationem & quietem præberet, eſſet illud præmium iis quæ puræ ſunt & muodæ, & noo eis hac menſa neceſſario opus eſſet: nunc autem id quod omnem voluptatem & beatitudioem iis qui illic ſuot, efficit, ſiue dicas paradiſum, ſiue ſioum Abrahæ, ſiue ab oomni dolore & triſtitia pura, & lucida & viridia & refrigerantia loca, ſioe ipſum regnum, nihil eſt aliud quàm hic calix & hic panis.

D Hæc enim ſunt interceſſor, qui pro nobis in ſancta fuit præcorſor, qui ſolus ducit ad patrem, qui ſolus ſol animarum, qui nunc quidem apparet & participatur, vt ipſe voluit, velata carne: tunc autem videbitur & participabitur ſine velis, quando videbimus ipſum ſicot eſt, quando ad cadauer conuocabit aquilas, quando ſuccioget ur, & eos faciet diſcumbere, & accedens mioiſtrabit ipſis, quando fulgebit in nubibus, & per eum iuſti reſpleodebunt vt ſol. Vt ei coniuncti, vt nouit E menſa coniungere, quietem aſſequaotur, vel aliquid boni illic percipiant vel paruum vel magnum, abſque eo fieri omnioo non poteſt.

Cap. XLIV.

De Chriſti interceſſione.

Est enim interceſſor, per quem omnia aſſecuti ſumus bona, quæ à Deo nobis data ſunt, vel potiùs ſemper dantur.

Non enim poſtquam ſemel fuit interceſſor, & omnia nobis tradidit pro quibus interceſſerat, receſſit, ſed ſemper intercedit, non verbis quibuſdam & precibus, ſicut ſolent legati: ſed re ipſa. Quænam autem ea res eſt? Sibi coniungere & proprias per ſe gratias impertiri, pro vniuſcuiuſque dignitate & modo purgationis. Et quemadmodum lux quæ per ſe viſum præbet videntibus, quibus defecerit, iis quoque viſus defuerit: ita etiam cum Chriſto conſuetudinem eſſe perpetuam animis neceſſe eſt, ſi ſint omnino victuræ & quieturæ. Neque enim ſine luce poteſt videre oculus: neque fieri poteſt vt ſine Chriſto vera vita & pax inſit in animis: quoniam ipſe eſt qui ſolus Deo reconciliat, qui eam pacem facit, ſine qua nulla ſpes eſt, vt qui Dei ſunt inimici, ſint eius bonorum participes. Siue ergo ab initio quis Chriſto coniunctus non eſt, ſiue coniunctus non manſit, eſt inimicus, & à diuinis bonis alienus. Quid eſt enim quod humanæ naturæ Deum reconciliauit? Omnino quòd hominem vidit filium ſuum dilectum. Ita etiam vnicuique homini reconciliatur, ſi quis gerat formam vnigeniti, & illius ferat corpus, & appareat vnus cum eo ſpiritus. Sine his autem, vnuſquiſque ipſe per ſe eſt homo vetus, qui Deo eſt inuiſus, qui cum eo nihil habet commune. Si ergo credendum eſt animis requiem procedere ex oratione Sacerdotum & oblatione ſacrorum donorum, antea credendum eſt hoc quoque eo modo fieri, quo ſolo fieri poteſt vt homo quieſcat. Quis ſit autem modus, dictum eſt: eo ſcilicet quòd Deo ſunt reconciliati & non ſunt inimici. Hoc autem quomodo? Quòd ſunt contemperati, & vnus facti ſunt ſpiritus cum dilecto, in quo ſolo pater complacuit. Sed hoc eſt ſacræ menſæ opus, quod commune oſtenſum eſt per ea quæ dicta ſunt viuis ſimiliter & mortuis.

Cap. XLV.

Quòd iis qui dormierunt, perfectior fit ſanctificatio.

NVDÆ autem corporibus animæ plùs habent commodi ad ſanctificationem, quàm eæ quæ viuunt in corporibus. Purgantur enim & peccatorum remiſſionem accipiunt per orationes Sacerdotis, & donorum interceſſionem, nihilo minùs quàm eorum qui viuunt. Sed non peccant amplius, nec noua veteribus crimina adiiciunt,

A οὐ γὰρ ἅπαξ μεσιτεύσας καὶ παραδοὺς ἅπαντα ἡμῖν, ὑπὲρ ὧν ἐμεσίτευσεν, ἀπηλλάγη, ἀλλ' ἀεὶ μεσιτεύει, οὐ λόγοις τισὶ καὶ δεήσεσιν, ὥσπερ οἱ πρεσβευταὶ ποιοῦσιν, ἀλλὰ πράγματι. τί δὲ τὸ πρᾶγμα; τὸ συνάπτειν ἑαυτῷ, καὶ δι' ἑαυτοῦ τῶν οἰκείων μεταδιδόναι χαρίτων, κατὰ τὴν ἀξίαν ἑκάστου, καὶ τὸ τῆς καθάρσεως μέτρον. Καὶ καθάπερ τὸ φῶς δι' ἑαυτοῦ τὸ ὁρᾶν τοῖς ὁρῶσι παρέχον, οἷς ἂν ἐπιλείποι, καὶ τὸ ὁρᾶν ἐπιλείπει· οὕτω καὶ τὴν μετὰ τοῦ Χριστοῦ συνουσίαν ἀνάγκη διηνεκῆ ταῖς ψυχαῖς εἶναι, εἴγε μέλλοιεν ζῆν ὅλως καὶ ἀναπαύεσθαι. οὔτε γὰρ χωρὶς φωτὸς ὀφθαλμὸς δύναται βλέπειν, B οὔτε χωρὶς τοῦ Χριστοῦ, ζωὴν ἀληθινὴν ταῖς ψυχαῖς, καὶ εἰρήνην εἶναι δυνατόν· ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ τῷ Θεῷ καταλλάττων μόνος, ὁ τὴν εἰρήνην ταύτην ποιῶν· ἧς χωρὶς ἐχθροὺς ὄντας τοῦ Θεοῦ, τῶν ἀγαθῶν τῶν αὐτοῦ μετέχειν ὁπωσοῦν, οὐδεμία ἐστὶν ἐλπίς. εἴτε οὖν οὐδὲ τὴν ἀρχὴν συνήφθη τις τῷ Χριστῷ, εἴτε συναφθεὶς οὐκ ἔμεινε συνημμένος, ἐχθρός ἐστιν ἔτι, καὶ τῶν θείων ἀλλότριος ἀγαθῶν. τί γὰρ τὸ καταλλάξαν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων τὸν Θεόν; πάντως, ὅτι ἄνθρωπον εἶδεν C υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἀγαπητόν· οὕτω καὶ ἑκάστῳ συνδιαλλάττεται τῶν ἀνθρώπων, εἴ τις τὴν μορφὴν κομίζει τοῦ μονογενοῦς, καὶ τὸ ἐκείνου φορεῖ σῶμα, καὶ ἓν πνεῦμα μετ' αὐτοῦ φαίνεται. τούτων δὲ χωρίς, ἕκαστος αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ ὁ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ παλαιός, ὁ τῷ Θεῷ ἀπηχθημένος, ὁ πρὸς αὐτὸν οὐδὲν κοινὸν ἔχων. Εἰ τοίνυν χρὴ πιστεύειν γίνεσθαί τινα ταῖς ψυχαῖς ἀνάπαυσιν ἀπὸ τῆς εὐχῆς τῶν ἱερέων, καὶ τῆς προσαγωγῆς τῶν ἱερῶν δώρων, πιστευτέον πρὸ τούτου, καὶ κατὰ τοῦτον αὐτὸ γίνεσθαι τὸν τρόπον, καθ' ὃν μόνον ἄνθρωπον ἀναπαύεσθαι δυνατόν. τίς δὲ ὁ τρόπος, D εἴρηται, τὸ διηλλάχθαι Θεῷ, καὶ μὴ ἐχθροὺς εἶναι. τοῦτο δὲ πῶς; τὸ ἀνακεκρᾶσθαι Θεῷ, καὶ ἓν πνεῦμα γενέσθαι μετὰ τοῦ ἠγαπημένου, ἐν ᾧ μόνῳ ηὐδόκησεν ὁ πατήρ· ἀλλὰ τοῦτο μὲν τῆς ἱερᾶς τραπέζης τὸ ἔργον, ὃ κοινὸν ἐδείχθη διὰ τῶν εἰρημένων, καὶ ζῶσιν ὁμοίως καὶ τεθνηκόσι.

ΚΕΦΑΛ. με'.

Ὅτι τελειότερος τοῖς κεκοιμημένοις ὁ ἁγιασμὸς γίνεται.

ΕΧΟΥΣΙ δέ τι πλέον εἰς ἁγιασμὸν τῶν ἐν σώματι ζώντων, αἱ γυμναὶ τῶν σωμάτων ψυχαί· καθαίρονται μὲν γάρ, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν λαμβάνουσι διὰ τῶν εὐχῶν τῶν ἱερέων, καὶ τῆς μεσιτείας τῶν δώρων, τῶν ἔτι ζώντων οὐδὲν ἔλαττον. ἁμαρτάνουσι δὲ οὐδέν, οὐδὲ προστιθέασιν ἐγκλήματα νέα τοῖς παλαιοῖς,

ὥσπερ ὃ πλείους ἔχει τῶν ζώντων, ἀλλὰ μόνον ἢ παντελῶς ἀφίενται πάσης εὐθύνης, ἢ γοῦν ἀφαιροῦσι τῶν ἐγκλημάτων ἀεί· καὶ οὕτω πρὸς τὴν μετουσίαν τοῦ Σωτῆρος ἑτοιμότερον ἔχουσι καὶ κάλλιον, οὐ μόνον τῶν πλειόνων ἐν σώματι ζώντων, ἀλλὰ καὶ σφῶν αὐτῶν, εἰ μετὰ σώματος ἦσαν. καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο μόνον, ὃ γυμνὰς εἶναι τοῦ σώματος, ἐπιτηδειοτέρας ἀποδίδωσιν εἶναι πολλῷ πρὸς τὴν μετουσίαν τῶν μυστηρίων, ἢ δυνατὸν ἦν, ὃ σῶμα περικειμένας. πολλῶν γὰρ οὐσῶν καὶ διαφόρων ἐκεῖ τῶν μονῶν, ἵνα πᾶν μέτρον ἀρετῆς τιμηθῇ, καὶ μηδὲν ἄμισθον ᾖ παρὰ τῷ δικαίῳ καὶ φιλανθρώπῳ κριτῇ· καθάπερ οἱ τῶν μεγίστων ἄξιοι γερῶν, καὶ τέλειοι, καὶ τῆς τελείας μακαριότητος κληρονόμοι, Παῦλος, καὶ εἴ τις κατ' ἐκεῖνον, καθαρώτερον αὐτῆς ἀπολαύουσιν ἀναλύσαντες, ἢ ὅτε τῷ βίῳ τούτῳ παρῆσαν· οὕτω καὶ τῆς μετρίας τοὺς πρὸς τοιαύτην ἀνάπαυσιν τεταγμένους εἰκὸς ἄμεινον τυγχάνειν ἀπελθόντας ἐντεῦθεν, ἢ μετὰ σώματος ζῶντας. Ἐδείχθη δὲ ὡς πάσης ψυχῶν ἀνάπαυσις, καὶ πᾶν ἆθλον ἀρετῆς, καὶ μικρὸν καὶ μεῖζον, οὐδέν ἐστιν ἕτερον ἢ ὁ ἄρτος οὗτος, καὶ τοῦτο ὃ ποτήριον, καταλλήλως ἑκατέρῳ μέρει, ζώντων λέγω καὶ νεκρῶν, μεταλαμβανόμενα. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος τὴν ἐν τῷ μέλλοντι τῶν ἁγίων ἀπόλαυσιν, δεῖπνον ἐκάλεσεν· ἵνα δείξῃ ταύτης τῆς τραπέζης μηδὲν εἶναι πλέον ἐκεῖ. οὕτω καὶ ὑπὲρ τῶν ἀπελθόντων, ὥσπερ ὑπὲρ τῶν ζώντων ἐστὶν ἡ θεία τῆς εὐχαριστίας ἱερουργία. καὶ διπλῶς ἁγιαζομένων ἐκείνων, ὡς εἴρηται, διπλῶς καὶ αὐτοὶ ἁγιάζονται, καὶ οὐδετέρως ἔλαττον ἔχουσι τῶν ζώντων οἱ μεταστάντες, ἀλλ' ἔστιν ὅπως καὶ μεῖζον.

A vt faciunt vt plurimùm viuentium animæ, ſed tantummodo vel nulli ſunt rationi reddendæ obnoxiæ, vel ſemper vtique de criminibus detrahunt: & ita ad Seruatoris participationem promptiùs & meliùs ſe habent pluribus in corpore viuentibus, atque adeo etiam ſeipſis ſi eſſent cum corpore. Quinetiam hoc ipſum ſolum quod ſcilicet ſunt nudæ corpore, efficit vt ſint multo aptiores ad participationem myſteriorum, quàm fieri poſſet ſi eſſent rectæ corpore. Cùm enim ſint illic multæ & diuerſæ manB ſiones, vt omnis virtutis modus honoretur, & nihil ſit non remuneratum apud iuſtum & clementem iudicem: quemadmodum qui ſunt maximis digni præmiis & perfecti, perfectæque beatitudinis hæredes, Paulus, & ſi quis eſt eiuſmodi, ea puriùs fruuntur diſſoluti, quàm cùm in hac vita aderant: ita qui mediocres in hac quiete collocati, eos conſentaneum eſt melius ſe habere cùm hinc receſſerint, quàm dum viuunt cum corpore. Oſtenſum eſt autem quòd omnis quies animarum & omne præmium virtutis, ſiue paruum, ſiue magnum, non C eſt aliud quàm hic panis & hic calix, quæ ab vtriſque, viuis inquam & mortuis, conuenienter participantur. Propterea enim Chriſtus quoque ſanctorum in futuro fruitionem, cœnam vocauit, vt oſtenderet nihil illic eſſe præterquam menſam: ita etiam pro defunctis ſicut & pro viuis, eſt diuinum Euchariſtiæ ſacrificium: & cum dupliciter, vt dictum eſt, ſanctificemur, ipſi quoque duobus modis ſanctificantur, & neutro modo ſunt ij qui migrarunt, deteriori conditione iis qui viuunt, ſed aliquo modo etiam D meliori.

ΚΕΦΑΛ. μϛʹ.

Πῶς ἀεὶ τὰ δῶρα ταῦτα δεκτά εἰσι τῷ Θεῷ.

Ἐφεξῆς δὲ κἀκεῖνο σκοπῶμεν· ὅτι μὲν ἀπὸ τῆς τελετῆς ἁγιάζονται πάντες οἱ πιστοί, δῆλον ἀπὸ τῶν εἰρημένων· εἰ δὲ καὶ πάντοτε, ζητεῖν ἄξιον. ἐπεὶ γὰρ δώρων ἐστὶ προσαγωγὴ ἡ ἱερουργία, τὰ δῶρα δὲ οὐ πάντοτε δεκτὰ παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἔστιν ἃ διὰ τὴν πονηρίαν τῶν προσαγόντων, καὶ μισοῦνται, καὶ ἀποπέμπονται· καὶ τούτου πολλαὶ μὲν παρὰ τοῖς παλαιοῖς, πολλαὶ δὲ παρὰ τοῖς ἐν χάριτι ζῶσιν αἱ ἀποδείξεις. ζητοῦμεν μή ποτε καὶ ταῦτα δῶρα ἐνίοτε μάτην ἱερουργοῦνται, μὴ ἁγιαζόμενα, ὡς ἄδεκτα, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τῆς τελετῆς, ὡς ἂν οὐκ ἀεὶ παρὰ ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ πονηρῶν προσφερόμενα. ὅτι γὰρ ὁ Θεὸς καὶ ταῦτα τὰ δῶρα ἀποστρέφεται,

CAP. XLVI.

Quomodo eadem ſemper dona à Deo ſuſcipi poſſunt.

ILLVD autem deinceps conſideremus. Quòd enim ex ſacro myſterio omnes ſanctificantur fideles, clarum eſt ex iis quæ dicta ſunt. An autem etiam ſemper, operæpretium eſt quærere. Quoniam enim donorum eſt oblatio ſacrificium, dona autem E non ſemper à Deo ſuſcipiuntur, ſed ſunt nonnulla, quæ propter eorum qui offerunt, improbitatem, & odio habentur, & repudiantur: & multæ ſunt huius rei & apud veteres, & apud eos qui viuunt in gratia, probationes: quæramus nunquid hæc dona nonnunquam fruſtra ſacrificantur, non ſanctificata, vt quæ non ſint accepta, vt ſacrum profitetur myſterium, vt quæ non ſemper à viris bonis, ſed nonnunquam etiam à malis offerantur. Quòd enim Deus etiam hæc dona auerſatur,

quando fuerit ſceleratus is qui offert, A clarum eſt ex eo quod facit Eccleſia. Quando enim nouit qui mortalia peccant, non ſinit eos hæc dona offerre, &, ſi auſi fuerint, non ſuſcipit, ſed eos à donis repellit. Sed quoniam omnes tales rectè non nouit Eccleſia, ſed plures latent, & eorum dona ſacra menſa ſuſcipit, quid de illis donis oportet ſtatuere, an Deo non eſſe accepta, & omni eſſe ſanctificatione deſtituta? & ſi hoc datum fuetit, incertum quando ſancta, cùm de moribus eorum qui offerunt, vel vt plurimùm dubitetur, B vel ij omnino ignotentur: & ita hæſitantes, & ſine fide ad ſacramenta accedentes, neceſſe eſt fideles nihil ab eis iuuari. Quid ad hæc ergo dicendum eſt? Quod cùm ſit duplex donorum oblatio, prima quidem eius qui ea dona defert in manus Sacerdotum: ſecunda autem, Eccleſiæ ad Deum: prima quidem oblatio, quando eſt improbus qui offert, eſt inanis, & nihil confert offerenti, quoniam ipſe eſt malus. Non enim ea quæ offeruntur, ipſa per ſe ſunt Deo execranda. C (Omnis enim Dei creatura bona eſt.) Secunda autem quæ fit à bonis vitis, & pro Dei gloria & ſanctorum, & totius orbis ſalute, & omni, vt ſemel dicam, iuſta petitione, nihil vetat quominus ſit accepta. Nulla enim donis inquinatio allata eſt à manibus eius qui ab initio obtulit, ſed pura manentia, etiam à ſanctis oblata, & ſanctificantur, & ſanctificant eos qui accedunt. In nullo enim rationis expertium animantium, vel animatorum, poteſt inſidere aliqua peccati macula. Peccatum enim eſt morbus D voluntatis, & ſolùm eſt eorum quæ ſunt ratione prædita, peccato inquinari. Cur ergo, ſi ſempet pura ſunt dona quæ à malis offeruntur, ea lex Eccleſiæ non ſuſcipit? Vt eos qui offerunt, admoneat, vt cognoſcant maximam Dei iram quam ipſe oſtendit, qui etiam creaturas ſuas quibus non habet quòd quicquam ctiminis obiiciat, propter ipſos auerſatur & habet odio: & cùm hæc intellexetint, timeant, & vitam corrigant: ipſa autem dona nullius vitij condemnat. Propterea nihil prohibet E quominus ea ſint accepta & ſanctificentur, cùm ſecundam oblationem faciant boni viri. Sed dixerit quiſpiam: Atqui non omnes qui offerunt, ſunt viri boni, ſed nonnulli etiam laborant extremo vitij morbo: Vnde ad eandem dubitationeni noſtra redit oratio: Quando enim vtroſque oblatores Deo eſſe inuiſos contigerit (contingit enim) vndénam donis accedet vt Deo grata ſint & accepta,

A ὅταν ὁ προσάγων ἐναγὴς ᾖ, δῆλον, ἐξ ὧν ἡ ἐκκλησία τοῦτο ποιεῖ. καὶ γὰρ οὓς οἶδε θανάσιμα ἁμαρτάνοντας, οὐκ ἐᾷ τὰ τοιαῦτα δωροφορεῖν· κἂν τολμήσωσιν, οὐ παραδέχεται, ἀλλ᾽ ἀποδιώκει μετὰ τῶν δώρων. ἀλλ᾽ ἐπεὶ οὐ πάντας τοὺς τοιούτους ἡ ἐκκλησία οἶδε καλῶς, ἀλλ᾽ οἱ πλείους λανθάνουσι, καὶ τὰ δῶρα αὐτῶν ἡ θεία τράπεζα δέχεται, τί χρὴ περὶ ἐκείνων τῶν δώρων γινώσκειν; ἆρα ἄδεκτα παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἁγιασμοῦ παντὸς ἔρημα; καὶ εἰ τοῦτο δοθείη, ἄδηλον πότε ἅγια, τοῦ τρόπου B τῶν προσαγόντων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀμφιβαλλομένου, ἢ παντελῶς ἀγνοουμένου, καὶ οὕτως ἀμφιγνοοῦντας καὶ χωρὶς πίστεως προσερχομένους τοῖς μυστηρίοις, ἀνάγκη μηδὲν παρ᾽ αὐτῶν τοὺς πιστοὺς ὠφελεῖσθαι. τί οὖν πρὸς ταῦτά ἐστιν εἰπεῖν; ὅτι διττῆς οὔσης τῆς τῶν δώρων προσαγωγῆς, τῆς μὲν πρώτης τοῦ οἴκοθεν αὐτὰ κομίζοντος εἰς τὰς τῶν ἱερέων χεῖρας· τῆς δὲ δευτέρας τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεόν· ἡ μὲν προτέρα προσαγωγή, ὅταν πονηρὸς ὁ προσάγων ᾖ, ματαία, καὶ οὐδὲν αὐτῆς ὄφελος τῷ προσφέροντι, διὰ τὸ πονηρὸν αὐτὸν εἶναι· οὐ γὰρ δὴ τὰ προσαγόμενα C αὐτὰ δι᾽ ἑαυτὰ παρὰ τῷ Θεῷ βδελυκτά, (ὅτι πᾶν κτίσμα τοῦ Θεοῦ καλόν) τὴν δὲ δευτέραν παρὰ ἀγαθῶν ἀνδρῶν γινομένην, καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, καὶ τῶν ἁγίων, καὶ τῆς σωτηρίας τῆς οἰκουμένης, καὶ πάσης ἁπλῶς δικαίας αἰτήσεως, οὐδὲν κωλύει ἀπρόσδεκτον εἶναι. οὐ γὰρ ἐνετέθη τις μολυσμὸς τοῖς δώροις ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ ἐξ ἀρχῆς αὐτὰ προσενεγκόντος. ἀλλὰ καθαρὰ μένοντα, καὶ ὑπὸ καθαρῶν ἀναφερόμενα, καὶ ἁγιάζονται, καὶ ἁγιάζουσι τοὺς προσερχομένους. ἐν οὐδενὶ γὰρ τῶν ἀλόγων ἢ τῶν ἀψύχων ῥυπαρία D τις τῆς ἁμαρτίας ἐντεθῆναι δύναται· ὅτι ἡ ἁμαρτία προαιρέσεώς ἐστι νόσημα· καὶ μόνων ἂν εἴη τῶν λογικῶν τὸ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας μολύνεσθαι. τί οὖν, εἰ ἀεὶ καθαρὰ τὰ δῶρα τὰ παρὰ τῶν πονηρῶν προσαγόμενα, ὁ νόμος τῆς ἐκκλησίας οὐ παραδέχεται; ἵνα τοὺς προσάγοντας ἐντρέψῃ, ἵνα μάθωσι τῆς τοῦ Θεοῦ ὀργῆς, ἣν αὐτοῖς ἐνδείκνυσι, τὴν ὑπερβολήν, ὃς καὶ τὰ αὐτοῦ κτίσματα οἷς οὐδὲν ἔγκλημα ἔχει, ἀποστρέφεται, καὶ μισεῖ· καὶ ταῦτα μαθόντες, φοβηθῶσι καὶ διορθώσωνται τὸν βίον αὐτῶν· τῶν δὲ δώρων οὐδεμίαν καταγινώσκει κακίαν. διὰ τοῦτο οὐδὲν κωλύει δεκτὰ γίνεσθαι E ταῦτα καὶ ἁγιάζεσθαι τὴν δευτέραν προσαγωγὴν ποιουμένων ἀνδρῶν ἀγαθῶν. ἀλλ᾽ εἴποι τις ἄν, καὶ μὴν οὐ πάντες οἱ προσάγοντες ἱερεῖς ἀγαθοί, ἀλλ᾽ ἔνιοι καὶ πονηρίαν νοσοῦσι τὴν ἐσχάτην· ὅθεν εἰς τὴν αὐτὴν ἀπορίαν περιίσταται ὁ λόγος ἡμῖν. ὅταν γὰρ τύχῃ καὶ ἀμφοτέρους τοὺς προσαγωγέας εἶναι θεοστυγεῖς (ἐνδέχεται γάρ) πόθεν ὑπάρξει τοῖς δώροις τὸ εἶναι Θεῷ κεχαρισμένα, καὶ δεκτά,

A καὶ ἅγια, καὶ ἁγιαστικά; οὐδαμόθεν· ἀλλὰ τότε μὲν ἀληθῶς ἄδεκτα. ἀεὶ δὲ ἀμφίβολα, διὰ τὸ ἀμφιβάλλεσθαι τοὺς τρόπους τῶν προσφερόντων αὐτὰ καὶ ἱερουργούντων. Οὐδεὶς γὰρ βεβαίως οἶδε, φησί, τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ ἐν αὐτῷ πνεῦμα· καὶ οὕτω πολλὴ μὲν περὶ τὴν τελετὴν ἀπιστία, καὶ ἀμφιβολία· τὸ δὲ βέβαιον οὐδαμοῦ· καὶ ἡ μετάληψις τῶν ἁγίων οὐδὲν ὄφελος οἴσει τοῖς πιστοῖς μεταλαμβάνουσι χωρὶς πίστεως. Ταῦτα εἴποι καὶ ἀπορήσειεν ἄν, εἴ τις οἴεται τὸν ἱερέα αὐτὸν εἶναι τὸν κύριον τῆς τῶν δώρων τούτων προσαγωγῆς· οὐκ ἔστι δέ. ἀλλὰ τὸ μὲν τὴν προσαγωγὴν

B αὐτῶν κυρίως ἐργαζόμενον, ἡ χάρις ἐστὶν ἡ ἁγιάζουσα. τοῦτο γάρ ἐστι προσενεχθῆναι αὐτά, τὸ ἁγιασθῆναι· ὁ δὲ ἑκάστοτε ἱερουργῶν, ὑπηρέτης ἐστὶν ἐκείνης. εἰσφέρει γὰρ οὐδὲν οἴκοθεν, οὐδέ τι τολμᾷ ποιεῖν ἢ λέγειν ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ κρίσεως, καὶ τῶν λογισμῶν· ἀλλ' ἐκεῖνα μόνον ἃ παρέλαβεν ἐκεῖθεν, εἴτε πρᾶγμά ἐστιν, εἴτε λόγος, εἴτε ἔργον, κατὰ τὸν τρόπον, ὃν ἐκελεύσθη, κομίσας ἀποδίδωσι τῷ Θεῷ· καὶ οὕτω τὰ δῶρα κατὰ τὸ ἀρέσκον τῷ Θεῷ ἀεὶ προσφερόμενα, ἀνάγκη ἀρεστὰ αὐτῷ καὶ ἀεὶ δεκτὰ εἶναι. τί γὰρ εἰ τὰ καθ' ἑαυ-

C τὸν φαῦλός ἐστιν ὁ κομίζων; οὐ γὰρ προσέθηκεν οὐδὲν ἡ φαυλότης ἐκείνου τοῖς δώροις, οὐδὲ χείρω ποιεῖ τὴν προσαγωγήν· ὥσπερ οὐδὲ ἰατρικὸν φάρμακον κωλύεται εἶναι ὑγιεινόν, ὅτι ἰδιώτης ἄνθρωπος, καὶ τῆς τέχνης οὐδὲν ἐπαΐων αὐτὸ συνέθηκεν, εἰ μόνον ἰατροῦ κελεύσαντος καὶ τὴν κατασκευὴν ἅπασαν ἐκδόντος αὐτῷ συνέθηκε. γένοιτο γὰρ ἄν, οὐ διὰ τὴν ἀμαθίαν τοῦ ὑπηρετήσαντος μάταιον, ἀλλὰ διὰ τὴν τέχνην τοῦ ἐκδεδωκότος σωτήριον. ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ ὑπηρέτου ἀνεπιστημοσύνης, οὐδὲν ἔλαβεν· ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ ἰατροῦ

D τέχνης πᾶσαν ἐδέξατο τὴν κατασκευήν. οὕτω κἀνταῦθα τὸ πᾶν ἡ χάρις ἐργάζεται. ὁ δὲ ἱερεὺς ὑπηρέτης ἐστὶ μόνον, οὐδὲ αὐτὸ τὸ ὑπηρετεῖν οἴκοθεν ἔχων. καὶ τοῦτο γὰρ παρὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ. τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ ἱερωσύνη, δύναμις ὑπηρετική τις τῶν ἱερῶν. ἀλλ' ὅτι μὲν πάντας τοὺς πιστοὺς ἁγιάζει ταῦτα τὰ δῶρα, καὶ πάντοτε, πάντοτε ὄντα δεκτὰ τῷ Θεῷ, δῆλον ἀπὸ τῶν εἰρημένων.

A & ſancta & ſanctificantia? nuſquam, ſed tunc quidem verè accepta non ſunt. Sunt autem dubia, eò quod de moribus eorum qui offerunt & ſacrificant, dubitatur.

Nemo enim, inquit, certò nouit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus qui eſt in ipſo; & ita multa eſt circa ſacrum myſterium infidelitas & dubitatio: certitudo autem nuſquam, & ſanctorum participatio nihil proderit fidelibus, qui ſine fide participant. Hæc dixerit & dubitauerit, ſi quis

B putat ipſum Sacerdotem eſſe dominum horum donorum oblationis, ſed non eſt. Sed quod eorum quidem oblationem propriè efficit, eſt gratia ſanctificans. Hoc enim eſt oblatum eſſe, eſſe ſanctificatum. Qui autem quotidie ſacrificat, eſt illius miniſter. Nihil enim domo affert, neque aliquid audet facere vel dicere ex ſuo iudicio vel ratione: ſed illa ſolùm quæ illinc accepit, ſiue res eſt, ſiue ſermo, ſiue factum, eò quo iuſſus eſt modo offerens, Deo reddit: & ita dona, quæ prout ei placet, Deo ſemper offerunt, neceſſe eſt ſemper ei eſſe

C accepta. Quid tum enim, ſi is qui offert, in iis quæ ad ſe pertinent malus eſt? Illius enim improbitas donis nihil adiicit, neque reddit oblationem deteriorem, ſicut nec medicamentum ſalutare eſſe prohibetur, quòd ſimplex & idiota, & qui artem nihil callet, hoc compoſuit, ſimodò iubente medico, & eam compoſitionem tradente id compoſuit. Fuerit enim non propter eius qui inſeruit imperitiam vanum, ſed propter artem eius qui tradidit, ſalutare. A miniſtri enim inſcitia nihil accepit, ab arte autem medici omnem ſuſcepit compoſitio-

D nem. Ita hîc etiam gratia vniuerſum efficit. Sacerdos autem ſolùm eſt miniſter, nec ipſum quidem miniſterium domo prolatum habens. Nam id etiam habet à gratia. Hoc eſt enim Sacerdotium, poteſtas quædam miniſtratrix ſacrorum. Sed quòd fideles quidem ſanctificant omnia dona & ſemper, vt quæ Deo ſemper accepta ſint, clarum eſt ex iis quæ dicta ſunt.

ΚΕΦΑΛ. μζʹ.

Ὅσον εἰσὶ δεκτά.

E Ἑπόμενον δὲ θεωρῆσαι καὶ ὅσον εἰσὶ δεκτά. τί γὰρ τῷ δώρῳ τό, δεκτὸν εἶναι, καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων; τί ποιοῦντες τὰ δῶρα, δέχεσθαι αὐτὰ λέγονται; ἆρ' ὅτι ταῖς χερσὶ λαμβάνομεν καὶ κόλπον αὐτοῖς ὑπέχομεν; οὐδαμῶς. πολλὰ γάρ, οὐδὲ κομίσαι τοὺς λαμβάνοντας, οὐδὲ ὑποδέξασθαι δυνατόν· ὥσπερ εἰ ἀγρὸς εἴη τὸ διδόμενον,

CAP. XLVII.

Quatenus ſunt accepta.

SEQVITVR vt etiam conſideremus quatenus ſunt accepta. Quid enim hoc ſibi vult, Eſſe donum acceptum, etiam apud homines? Quidnam facientes, dicuntur ea dona ſuſcipere? An quod manibus ſumimus & ea in ſinum ponimus? Nequaquam. Multa enim ſunt quæ nec qui accipiunt, ferre, nec ſuſcipere poſſunt: quemadmodum ſi ſit ager quod datur,

vel domus, vel qnid tale. Sed quidnam fuerit accipere in omnibus donis? In propriis ſtatuere, propria & domeſtica efficere, & ea ratione ea accepta eſſe dicuntur. Deus autem hæc dona ita propria & familiaria efficit, vt ea faciat eſſe corpus & ſanguinem vnigeniti. Si ergo huic familiaritati nihil poteſt ſimile excogitari; nec quatenus ſunt accepta, poteſt modus inueniri. Præterea autem, etiam ex remuneratione facilè ſciri poteſt quàm acceptum fuerit ei qui accepit, id quod datum eſt. Quæ eſt ergo hîc remuneratio? Ipſum rurſus Chriſti corpus & ſanguis. Accipiens enim à nobis panem & vinum Deus ipſum reddit filium. Et vndénam, inquit, ſciemus quòd hæc dona nobis pro iis quæ offeruntur à Deo dantur? Ex his quæ is qui illis tectus eſt, dicit, nobis dicens, Accipite. Ita enim oſtenditur donum. Hac voce & qui donat & qui accipit, & quod donatur, ſignificatur. Poteſt etiam aliàs aliquid accipi, tanquam depoſitum, quo non fas eſt vti eos qui acceperunt: Tu autem ne hoc exiſtimes, ſed ſcias eſſe tuum, quo te etiam vti iuſſit, dicens: Comedite. Ita ſunt dona Deo acceepra & tam inſigniter: propterea ſemper ſanctificant omnes Chriſtianorum animas, & viuorum & mortuorum, quæ ſunt adhuc imperfectæ & egent ſanctificatione. Sancti enim perfecti ac conſummati, ſtantes cum Angelis, in cœleſtem hierarchiam iam adoptati, non egent amplius hierarchia terreſtri.

Cap. XLVIII.

Quænam ratio propter quam ſanctos his donis veneramur & colimus.

HVic autem conſequens eſt illud quærere: Si enim hæc ſancta, Deo quidem donantur, eos autem ſanctificant qui ſanctificatione indigent: quamnam ob cauſam etiam iam ſanctificatos & omni ex parte perfectos, hac donorum oblatione coli credimus; & quando eos aliquid orantes, in auxilium vocauerimus, horum donorum miniſterium pollicemur, tanquam vel ipſis ea donaturi, vel pro ipſis, vt fiant meliores? Quòd quidem eſt etiam alius modus donorum oblationis quam priùs dixi, per quem hæc dona fiunt etiam ſanctorum, quando Deo tanquam pro gratiarum actione offeruntur, quòd eis perfectionem & conſummationem dederit: ſunt enim Dei dona, vt quæ ei donantur. Sunt & fidelium, vt pote iis qui auxilio indigent, vt auxilia: ſunt etiam ſanctorum, quòd eorum gratia Deo donantur.

Quod enim mea gratia datũ eſt, ego acci-

A ἡ οἰκία, ἤ τι τοιοῦτον. ἀλλὰ τί ἂν εἴη τὸ δέχεσθαι ἐπὶ πάντων τῶν δώρων; τὸ μετὰ τῶν ἰδίων τάξαι, τὸ οἰκειώσασθαι, ταῦτα δεκτὰ λέγονται. ὁ δὲ Θεὸς ταῦτα τὰ δῶρα οὕτως οἰκειοῦται, ὥστε αὐτὰ σῶμα καὶ αἷμα ποιεῖται τοῦ μονογενοῦς. Εἰ τοίνυν τῆς οἰκειώσεως ταύτης, οὐδέν ἐστιν ἴσον ἐνθυμηθῆναι, οὐδ' ὅσον εἰσὶ δεκτὰ μέτρον εὑρεῖν δυνατόν. ἔτι γε μὴν καὶ ἀπὸ τῆς ἀντιδόσεως δῆλον γίνεται, ὅσον ἀποδέχεται τὸ δοθὲν ὁ λαβών. τίς οὖν ἐνταῦθα ἡ ἀντίδοσις; αὐτὸ πάλιν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα· λαμβάνων γὰρ ἡμῶν ἄρτον καὶ οἶνον B ὁ Θεός, αὐτὸν ἀντιδίδωσι τὸν υἱόν. καὶ πόθεν δῆλον, φησίν, ὅτι ὡς δῶρα ταῦτα ἡμῖν ἀντὶ τῶν προσαχθέντων παρὰ τοῦ Θεοῦ δίδοται; ἐξ ὧν αὐτὸς ὁ ταῦτα περικείμενος φησὶ πρὸς ἡμᾶς· λάβετε λέγων· οὕτω γὰρ μηνύεται τὸ δῶρον. ταύτῃ τῇ φωνῇ, καὶ ὁ διδοὺς καὶ ὁ δεχόμενος, καὶ τὸ διδόμενον σημαίνεται· ἔστι καὶ ἄλλως τι λαβεῖν, ὡς παρακαταθήκην, ᾧ χρῆσθαι τοὺς λαβόντας οὐ θέμις. σὺ δ' ἵνα μὴ τοῦτο νομίσῃς, ἀλλ' ἴδῃς ὅτι σόν ἐστι, καὶ χρήσασθαι ἐκέλευσε, φάγετε, λέγων. οὕτω δεκτὰ τῷ Θεῷ τὰ δῶρα καὶ μετὰ τοσαύτης ὑπερβολῆς. διὰ τοῦτο ἁγιάζουσιν ἀεὶ πάσας Χριστιανῶν C ψυχάς, καὶ ζώντων καὶ τεθνεώτων τὰς ἀτελεῖς, ἔτι δεομένας ἁγιασμοῦ. οἱ γὰρ τελειωθέντες ἅγιοι μετὰ τῶν ἀγγέλων ἑστῶτες, καὶ εἰς τὴν οὐράνιον ἱεραρχίαν ἤδη τελέσαντες, οὐκ ἔτι δέονται τῆς ἐπιγείου ἱεραρχίας.

ΚΕΦΑΛ. μη'.

Τίς ὁ λόγος καθ' ὃν καὶ τοὺς ἁγίους τοῖς δώροις τούτοις δεξιούμεθα καὶ θεραπεύομεν.

D ΤΟύτῳ δ' ἀκόλουθον ἐκεῖνο ζητῆσαι· Εἰ γὰρ ταῦτα τὰ ἅγια ἀνατίθεται μὲν τῷ Θεῷ, ἁγιάζει δὲ τοὺς ἁγιασμοῦ δεομένους, τίνος ἕνεκα καὶ τοὺς ἡγιασμένους ἤδη καὶ πάντα τελείους, ταύτῃ τῇ δωροφορίᾳ δεξιοῦσθαι πιστεύομεν, καὶ ἐπειδὰν αὐτῶν τι δεηθέντες, εἰς ἐπικουρίαν καλέσωμεν, τὴν τῶν δώρων τούτων ὑπισχνούμεθα λειτουργίαν, ὥσπερ ἢ αὐτοῖς ταῦτα ἀναθήσειν μέλλοντες, ἢ ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα γένωνται βελτίους; ὅτι καὶ ἕτερός ἐστι τρόπος τῆς δωροφορίας E ταύτης, ἣν πρόσθεν ἔφην, καθ' ὃν τὰ δῶρα ταῦτα, καὶ τῶν ἁγίων γίνεται, ὅταν ὡς εὐχαριστήρια τῷ Θεῷ προσάγωνται, ὑπὲρ τῆς αὐτῶν δόξης, ἧς αὐτοὺς ἐδόξασε, καὶ ὑπὲρ τῆς τελειώσεως, ἧς αὐτοὺς ἐτελείωσεν. ἔστι μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ τὰ δῶρα, ὡς αὐτῷ ἀνατιθέμενα· ἔστι δὲ καὶ τῶν δεομένων βοηθείας πιστῶν, ὡς βοηθήματα. ἔστι δὲ καὶ τῶν ἁγίων, ὅτι αὐτῶν χάριν ἀνατίθεται τῷ Θεῷ.

Τὸ γὰρ ἐμὴν χάριν δοθέν, ἐγὼ λαμβάνω,

κἂν ὅστισοῦν ὁ δεχόμενος ᾖ· οὐ γὰρ πάντα τὰ διδόμενα ἡμῖν ὁθενοῦν ταῖς χερσὶ λαμβάνομεν ταῖς ἡμετέραις μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς τῶν φίλων, καὶ τῶν οἰκείων, καὶ ἁπλῶς πάντων οἷς ὁ δωρούμενος ἵνα ἡμᾶς εὐφράνῃ, δωρεῖται. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος, τῶν πενήτων λαμβανόντων, ὅτι οἱ χορηγοῦντες αὐτοῖς, αὐτοῦ χάριν τοῦτο ποιοῦσιν, αὐτὸς λαμβάνειν φησίν. οὕτω καὶ οἱ ἅγιοι ταῦτα τὰ δῶρα λαμβάνουσιν, ὅτι αὐτῶν χάριν ἀνατίθεται τῷ Θεῷ. ὥσπερ γὰρ διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἀγάπην ἐκεῖνο γίνεται, οὕτω διὰ τὴν τῶν ἁγίων ἀγάπην τοῦτο. ὅτι μὲν γὰρ σφόδρα φιλοῦμεν αὐτούς, τὰ αὐτῶν ἀγαθὰ ἡμέτερα λογιζόμεθα, καὶ συγχαίρομεν αὐτοῖς τῆς εὐδαιμονίας, ὡς καὶ αὐτοὶ μετέχοντες τῶν ἀγαθῶν. οὕτω δὲ χαίροντες ταῖς παρὰ τοῦ Κυρίου δεδομέναις αὐτοῖς δωρεαῖς, εὐχαριστοῦμεν τῷ δεδωκότι, καὶ τὰ χαριστήρια προσάγομεν δῶρα. οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον αὐτοὶ τὰ δῶρα λαμβάνουσιν, ὅτι διὰ τὴν αὐτῶν ἀγάπην ἡ δωροφορία γίνεται, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸ τοῦτο τῶν ἡδίστων καὶ σφόδρα κεχαρισμένων αὐτοῖς, λέγω δὴ τὸ, τὸν Θεὸν δι' αὐτοὺς χάριτας δέχεσθαι, καὶ δοξάζεσθαι. ὥσπερ γὰρ μέγιστον ἁμάρτημα τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων τὸ βλασφημεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' αὐτούς· οὕτω μέγα κατόρθωμα, καὶ περισπούδαστον τοῖς ἁγίοις, τὸ, δι' αὐτοὺς τὸν Θεὸν δοξάζεσθαι. τοῦτο καὶ μετὰ σώματος ζῶσι διηνεκὴς ἀγὼν, καὶ μεταστᾶσιν εἰς τὸν οὐρανὸν ἔργον ἐστὶν ἄληκτον καὶ τρυφή, καὶ τῆς μακαριότητος ἐκείνης κεφάλαιον. εἰ γὰρ ὅτε τὰ ἀγαθὰ ἐν ἐλπίσιν ἦν μόνον αὐτοῖς, διετέλουν ἐν πᾶσιν εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ, καὶ πάντα εἰς δόξαν αὐτοῦ ποιοῦντες· ὁποίους αὐτοὺς γίνεσθαι τὰ τοιαῦτα χρὴ νομίζειν, ὅτε μείζων μὲν αὐτοῖς ἡ εὐγνωμοσύνη πολλῷ τῷ μέσῳ, τελείοις ἤδη πᾶσαν ἀρετὴν γενομένοις, τὰ δὲ ἀγαθὰ οὐκ ἔτι ἐλπίζουσιν ἀλλ' αὐτῇ πείρᾳ μανθάνουσι τὴν τοῦ δεσπότου φιλανθρωπίαν, ὅτε ὁρῶσιν ἑαυτοὺς ἐξ οἵων οἷοι γεγόνασιν ἀντὶ πηλίνων ἥλιοι, ἀντὶ δούλων ἠτιμωμένων, υἱοὶ τίμιοι, καὶ βασιλείας οὐρανῶν κληρονόμοι· ἀντὶ ὑπευθύνων, δυνατοὶ καὶ ἄλλους λύειν εὐθύνης, τῇ πρὸς τὸν δικαστὴν παρρησίᾳ; διὰ τοῦτο οὐδὲ κόρος ἐστὶν αὐτοῖς οὐδεὶς τῶν εἰς Θεὸν ὕμνων· οὐδὲ νομίζουσιν αὐτοὶ μόνοι πρὸς τὴν εὐχαριστίαν ἀρκεῖν· ὅθεν βούλονται πάντας καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους ἔχειν τοῦτον αὐτοῖς συνεργαζομένους τὸν ὕμνον· ἵνα τὸ ὄφλημα αὐτῶν ἡ εὐχαριστία τῷ Θεῷ ἐγγυτέρω τῆς ἀξίας ἀποδοθῇ, πολλαπλασίων ἑαυτῆς γενομένη, τῇ προσθήκῃ τῶν ὑμνητῶν. καὶ τούτων μάρτυρες οἱ περὶ Ἀζαρίαν ἅγιοι παῖδες οἱ τοῦ πυρὸς κρατήσαντες, καὶ ταύτην παρὰ τοῦ Θεοῦ τότε λαβόντες τὴν χάριν· ἐπεὶ ἔδει καὶ αὐτοὺς τῆς παραδόξου ταύτης σωτηρίας χάριτας ὁμολογῆσαι τῷ σώσαντι,

A pio, quicunque is ſit qui accipit. Non enim omnia quæ nobis vndecunque donantur, noſtris manibus accipimus, ſed etiam amicorum & familiarium, & vt ſemel dicam, omnium quibus donator donat, vt nobis rem gratam faciat. Propterea etiam Dominus, pauperibus accipientibus, quia qui eis ſuppeditant, eius gratia hoc faciunt, ipſe ſe dicit accipere. Ita etiam ſancti hæc dona accipiunt, quòd eorum gratia Deo donantur. Quemadmodum enim propter Chriſti dilectionem B illud fit, ita hoc etiam propter dilectionem ſanctorum. Quia enim valde eos diligimus, eadem bona noſtra eſſe ducimus, & eis de felicitate gratulamur tanquam ipſi bonorum participes. Ita etiam gaudentes donis ipſis à Domino datis, gratias agimus ei qui dedit, & pro gratiarum actione dona offerimus. Non propter hoc autem ſolùm ij dona accipiunt, quòd propter eorum dilectionem fit donorum oblatio; ſed quòd hoc etiam eſt eis iucundiſſimum & longè gratiſſimum, dico autem quòd Deus per ipſos gratias accipit, & C glorificatur. Quemadmodum enim eſt maximum peccatum malorum hominum, quòd blaſphematur nomen Dei per ipſos, ita ſanctis eſt magnum beneficium, & magno ſtudio appetendum, quòd per ipſos Deus glorificatur. Hoc & cum corpore viuentibus erat perpetuum certamen, poſtquam in cœlum migrarunt, continuum eſt opus, & voluptas, & illius beatitudinis caput. Si enim quando bona eis in ſpe ſolùm erant, Deo gratias perpetuò agebant, & omnia ad eius gloriam faciebant; cuiuſmodi oportet eos in talibus exiſtimare, D quando multo maior quidem eſt eis gratitudo & beneficij recordatio, cùm omni iam virtute perfecti ſunt, bona autem non ſperant amplius, ſed ipſa experientia diſcunt Domini benignitatem: quando vident quales ex qualibus facti ſunt, pro terrenis ſoles, pro ſeruis contemptis honorati filij, & regni cœleſtis hæredes, pro reis, potentes vel alios è reis eximere, per eam quam habent apud Iudicem dicendi libertatem? Propterea nulla eſt, inquam, eis Deum laudandi ſatietas. Vnde nec exi- E ſtimant ſeipſos ſolos ſufficere ad agendas gratias. Vnde volunt etiam omnes Angelos & homines ad eius laudem celebrandam habere auditores. Vt eorum debitum, gratiarum ſcilicet Deo actio, eò propius pro dignitate ſoluatur, multiplicata per laudatorum additamentum. Et hoc teſtantur ſancti Azariæ filij, qui cùm ignem viciſſent, & eam tunc gratiam à Deo accepiſſent, quandoquidem oportebat ipſos propter hanc admirabilem & inopinatam ſalutem Deo gratias agere, qui eos ſeruauerat,

A & cum laudare, non ſatis habuerunt, ſi ipſi ſoli laudarent, nec ſuum auxilium ſufficere exiſtimarunt, ſed etiam Angelos conuocarunt & omnia hominum genera: & cœlum ipſum, & ſolem, & aſtra, & terram & montes, & omnia rationis, & animæ expertia, & omnem, vt ſemel dicam, creaturam. Tantum eſt Deum laudandi apud ſanctos deſiderium, etiam adhuc cum corpore viuentes, & multo magis poſtquam à corpore diſceſſerint.

Vnde ſi quis eorum recordatus, eorúmque honoris, beatitudinis & gloriæ, Deum B qui eos coronauit, laudauerit, tribuit eis gratiam omnium gratiarum præſtantiſſimam, & maximè quando non ſolis vocibus laudem celebrat, ſed etiam donorum pro gratiis agendis oblatione, & donorum Deo adeò acceptorum & pretioſorum ſupremo honore. Tunc enim, quemadmodum ipſe Seruator propitius ipſa ſuſcipiens, & ſuper omnem cultum legalem, ſuum corpus & ſanguinem retribuit: ita etiam ipſi eis gaudentes, vt nullo aliorum, quibus ipſos colere videmur, totos ſeipſos nobis præbent C ad ferendum auxilium in omni re quæ nobis conducit: Dominum enim ſuum omni ex parte imitantur.

καὶ ὑμνῆσαι, οὐκ ἠγάπησαν, εἰ αὐτοὶ μόνον ὑμνήσουσι, οὐδὲ τὴν ἑαυτῶν βοήθειαν ἀρκεῖν ἐνόμισαν, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλους συνεκάλουν, καὶ ἀνθρώπων ἅπαντα γένη, καὶ οὐρανὸν αὐτὸν, καὶ τὸν ἥλιον, καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ γῆν καὶ ὄρη, καὶ ἄλογα πάντα καὶ ἄψυχα· καὶ ἁπλῶς, πᾶσαν τὴν κτίσιν. Τοσαύτη τοῦ τὸν Θεὸν ὑμνεῖσθαι παρὰ τοῖς ἁγίοις ἐπιθυμία, καὶ μετὰ σώματος ἔτι ζῶσι, καὶ πολλῷ μᾶλλον ἀπαλλαγεῖσι τοῦ σώματος.

Ὅθεν εἴ τις αὐτῶν μεμνημένος καὶ τῆς εὐδοκιμήσεως αὐτῶν, καὶ τῆς μακαριότητος, καὶ τῆς δόξης, τὸν στεφανώσαντα Θεὸν ὑμνήσειε, χάριν αὐτοῖς κατατίθησι χαρίτων ἁπασῶν τὴν τιμιωτέραν, καὶ μάλιστα ὅταν ποιῆται τὴν ὕμνησιν, οὐ φωναῖς ψιλαῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ δώρων χαριστηρίων προσαγωγῇ, καὶ δώρων οὕτω σφόδρα δεκτῶν τῷ Θεῷ, καὶ τιμίων τὴν ἀνωτάτω τιμήν. Τηνικαῦτα γὰρ καθάπερ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, ἵλεως αὐτὰ δεξάμενος, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν νομικὴν λατρείαν τὸ σῶμα αὐτοῦ ἡμῖν ἀντιδίδωσι, καὶ τὸ αἷμα· οὕτω καὶ αὐτοὶ χαίροντες αὐτοῖς, ὡς οὐδενὶ τῶν ἄλλων, οἷς αὐτοὺς θεραπεύειν δοκοῦμεν, ὅλους παρέχουσιν ἡμῖν ἑαυτοὺς συντελεῖν πρὸς πᾶν ὅτι ἡμῖν συμφέρει. Πανταχοῦ γὰρ τὸν ἑαυτῶν μιμοῦνται δεσπότην.

Cap. XLIX.

Aduerſus eos qui dicunt ſanctorum quæ fit in ſacro myſterio, memoriam, eſſe ſacerdotis pro eis ad Deum ſupplicationem.

D SED hîc nonnulli decepti ſunt, non gratiarum actionem, ſed pro ſanctis ad Deum ſupplicationem, eorum memoriam eſſe putantes, neſcio vndenam accepta hac cogitandi occaſione. Neque enim ex ipſis rebus eſt hæc credere conſentaneum, nec ex ipſis verbis ſacrificij. Et quòd rerum quidem veriſimilitudo multum abeſt vt hæc concedat, hinc apertum eſt. Si enim pro ſanctis orat Eccleſia, illa omnino orauerit, quæ ſemper orare conſueuit. Quænam autem ſunt quæ orantur iis qui dormierunt? E Remiſſio peccatorum, regni hæreditas: quies in ſinu Abrahæ cum conſummatis ſanctis. Hæc ſunt oratio Eccleſiæ. Præter hæc nihil eam orantem inueneris iis qui emigrarunt. In his definita eſt noſtra ad Deum ſupplicatio. Non enim quicquid deſiderauerit quiſpiam, id etiam fas eſt orare. Sed hic quoque lex eſt terminus quem non licet transgredi.

Quid enim orabimus, vt oportet, neſcimus, inquit, ſed ipſe ſpiritus interpellat pro

ΚΕΦΑΛ. μθʹ.

Πρὸς τοὺς λέγοντας τὴν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν ἁγίων μνήμην, ἱκεσίαν τοῦ ἱερέως πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν εἶναι.

ΑΛΛ' ἐνταῦθα τινες ἠπατήθησαν, οὐκ εὐχαριστίαν ἀλλ' ἱκεσίαν ὑπὲρ τῶν ἁγίων πρὸς τὸν Θεὸν τὴν μνήμην αὐτῶν εἶναι νομίσαντες, οὐκ οἶδα πόθεν λαβόντες τῶν λογισμῶν τούτων τὰς ἀφορμάς. Οὔτε γὰρ ἀπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ταῦτα πιστεύειν ἀκόλουθον, οὔτε ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα τῆς ἱερουργίας ῥημάτων. Καὶ τὸ μὲν εἰκὸς τῶν πραγμάτων, ὅτι πολλοῦ δεῖ τοιαῦτα συγχωρεῖν, δῆλον ἐκεῖθεν. Εἰ γὰρ εὔχεται ὑπὲρ τῶν ἁγίων ἡ ἐκκλησία, ἐκεῖνα πάντως εὔξαιτ' ἂν ἃ εἴωθεν εὔχεσθαι πανταχοῦ. Τίνα δέ ἐστιν ἃ εὔχεται τοῖς κεκοιμημένοις; ἄφεσις ἁμαρτιῶν, βασιλείας κληρονομία, ἀνάπαυσις ἐν τοῖς κόλποις Ἀβραὰμ μετὰ τῶν τετελειωμένων ἁγίων. Ταῦτα τῆς ἐκκλησίας εὐχή, παρὰ ταῦτα οὐδὲν ἂν εὕροις εὐχομένην τοῖς μεταστᾶσιν. Ἐν τούτοις ὥρισται ἡ πρὸς Θεὸν ἡμῶν ἱκεσία. Οὐ γὰρ πᾶν ὅπερ ἄν τις ἐπιθυμήσειε, καὶ εὔχεσθαι ἔξεστιν. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα νόμος ἐστὶ, καὶ ὅρος, ὃν ὑπερβαίνειν ἀθέμιτον.

Τὸ γὰρ τί προσευξόμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν, φησιν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ

μὲν τουτέστιν, ἃ δεῖ προσεύχεσθαι, διδάσκει ἡμᾶς. οὕτω γὰρ οἱ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας εἰλήφασιν. σκέψαι τοίνυν εἴ τι πλέον τῶν εἰρημένων ἐν πάσαις ταῖς τελεταῖς καὶ ἱερολογίαις ἐστὶν εὑρεῖν εὐχομένην τὴν ἐκκλησίαν, καὶ οὐκ ἂν εὕροις. οὐκοῦν εὔξονται μὲν τοῖς ἀθῴοις ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ὡς ὑπευθύνοις ἔτι καὶ δίκας ὀφείλουσιν· εὔξονται δὲ τοῖς ἁγίοις, ὡς μήπω ἡγιασμένοις, τὴν μετὰ τῶν ἁγίων ἀνάπαυσιν· εὔξονται δὲ τελείωσιν τοῖς τελείοις, ὡς μήπω τελειωθεῖσιν. καὶ οὕτως ἀνάγκη δυοῖν θάτερον ἁμαρτάνειν αὐτούς· ἢ γὰρ ὁμολογοῦντες τὴν μακαριότητα, καὶ τὴν τελειότητα τῶν ἁγίων, ἑκόντες βούλονται πρὸς τὸν Θεὸν ληρεῖν, καὶ ματαίαν ὑπὲρ αὐτῶν συνείρειν εὐχήν, ὅπερ ἐστὶν ἀνδρῶν τὰ θεῖα παιζόντων μᾶλλον ἢ ἱερέων. ἢ μετὰ σπουδῆς ποιούμενοι τὰς εὐχάς, ὡς ἂν οἰόμενοι τοὺς ἁγίους δι' αὐτῶν ὠφελεῖν, τὴν αὐτῶν ἀρνοῦνται δόξαν, ὅπερ ἐστὶ βλασφημεῖν, οὐκ αὐτοὺς μόνον ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν αὐτόν, ὡς ψευσάμενον τὰς ἐπαγγελίας, ὡς ἐπηγγείλατο δοξάζειν, καὶ τῆς βασιλείας μεταδώσειν αὐτοῖς· μᾶλλον δὲ καὶ ἄμφω σαφὴς ἐστὶ βλασφημία· τοῦτο μέν, ὡς παντελῶς ἀρνουμένων τὴν μακαριότητα τῶν ἁγίων· ἐκεῖνο δέ, ὡς τὰ τῶν ἀρνουμένων ποιούντων. οὓς γὰρ εἶναι πιστεύουσι μακαρίους, ὡς ἐν υἱῶν μοίρᾳ τεταγμένους, καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς κληρονόμους, τούτους ἴσως ἂν ἀγεράστους καὶ ἀτιμήτους καὶ ὑπευθύνους, δι' ὧν τοιαῦτα ὑπὲρ αὐτῶν ἀξιοῦσιν εὔχεσθαι, μαρτυροῦσιν. οὕτω μὲν οὖν αὐτῶν ἕνεκα τῶν πραγμάτων, ἄτοπον εἶναι φαίνεται, εἴ τις νομίζει τὴν ὑπὲρ τῶν ἁγίων παρὰ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὸν Θεὸν προσφορὰν ἱκεσίαν εἶναι. ἴδωμεν δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα. Ἔτι προσάγομέν σοι λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων, προπατόρων, πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, κηρύκων, εὐαγγελιστῶν, μαρτύρων, ὁμολογητῶν, ἐγκρατευτῶν, καὶ παντὸς πνεύματος ἐν πίστει τετελειωμένου· ἐξαιρέτως, τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ προφήτου καὶ Βαπτιστοῦ καὶ προδρόμου, τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων, καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ὧν ταῖς ἱκεσίαις ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ὁ Θεός, καὶ μνήσθητι πάντων τῶν κεκοιμημένων ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως, καὶ ζωῆς αἰωνίου· καὶ ἀνάπαυσον ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου. ταῦτα τὰ ῥήματα ἐν οἷς οὐδεμία περιέχεται περὶ τῶν ἁγίων πρὸς τὸν Θεὸν ἱκεσία, οὐδὲ εὔχεται ὁ ἱερεὺς τῶν εἰωθότων οὐδέν. ἀλλὰ τῶν μὲν ἄλλων κεκοιμημένων πιστῶν μεμνημένος, εὐθὺς προσέθηκε τὴν ὑπὲρ τούτων εὐχήν. ἀνάπαυσον γὰρ αὐτούς, φησίν, ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου. ἐπὶ δὲ τῶν ἁγίων τοὐναντίον ἅπαν.

A nobis: hoc eſt, quæ orare oportet nos docet: ita enim Eccleſiæ doctores acceperunt. Conſidera ergo, ſi præter ea quæ dicta ſunt, in omnibus ſacrorum myſteriorum celebrationibus inueniri poſſit orans Eccleſia, & non inuenies. Ergo orabunt quidem iis qui rei non ſunt, remiſſionem peccatorum, tanquam adhuc reis & obligatis: orabunt autem ſanctis, tanquam non ſanctificatis, cum ſanctis requiem: orabunt perfectis conſummationem, tanquam nondum conſummatis, & ſic neceſſe eſt eos alterutrum peccare. Vel
B enim confitentes beatitudinem & perfectionem ſanctorum, lubentes volunt apud Deum nugari, & inanem pro eis orationem contexere: quod eſt virorum diuina ludibrio habentium, potiùs quàm Sacerdotum: Vel ſeriò facientes orationes, tanquam exiſtimantes ſe ſanctos per eas iuuare, eorum gloriam inficiantur, quod eſt blaſphemare non ipſos tantùm, ſed etiam Deum ipſum, vt qui promiſſa non ſeruauerit quæ promiſit, ſe eos glorificaturum, & regnum impertiturum: Vel potius vtrumque eſt manifeſta blaſphe-
C mia: hoc quidem, tanquam omnino negantium ſanctorum beatitudinem: illud autem, tanquam facientium ea quæ faciunt qui negant. Quos enim beatos eſſe credunt, & qui in filiorum ordinem relati ſunt, & ipſius regni hæredes, eos nullo eſſe muoere affectos & inhonoratos & reos, eo ipſo quo pro eis talia precantur, teſtantur. Ita ergo harum rerum gratia abſurdum eſſe videtur, ſi quis exiſtimet Eccleſiæ pro Sanctis ad Deum oblationem eſſe ſupplicatoriam. Videamus autem etiam ipſa verba. Præterea offerimus tibi rationabilem hunc cultum
D pro iis qui in fide requieuerunt, Maioribus, Patribus, Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis, Prædicatoribus, Euangeliſtis, Martyribus, Confeſſoribus, Continentibus, & omni ſpiritu in fide conſummato, præcipuè ſanctiſſima, intemerata, glorioſa Domina noſtra, Deipara & ſemper virgine Maria, ſancto Propheta præcurſore & Baptiſta Ioanne, Sanctis & benedictis Apoſtolis, & omnibus Sanctis: quorum precibus reſpice nos
E Deus, & memento omnium qui dormierunt in ſpe reſurrectionis & vitæ æternæ: & fac illos quieſcere vbi reſpicit lumen vultus tui. Hæc ſunt verba in quibus nulla continetur pro ſanctis ad Deum ſupplicatio, nec eis ſacerdos quicquam conſuetum precatur. Sed aliorum quidem fidelium qui dormierunt, faciens memoriam, ſtatim adiicit pro eis orationem: Fac eos, inquit, requieſcere, vbi reſpicit lumen vultus tui. In ſanctis autem totum eſt contrarium.

Non enim pro eis facit interceſſionem, ſed ipſos potiùs interceſſores ſtatuit. Quum enim dixiſſet, & ſanctos annumeraſſet, adiicit: Quorum interceſſionibus viſita nos Deus, Quòd autem maximè oſtendit non orationem aliquam & ſupplicationem, ſed pro ſanctis gratiarum actionem eſſe hæc verba, eſt, quòd etiam Dei mater in eo catalogo ponitur. Neque enim poneretur, ſi is chorus aliqua interceſſione egeret, vt quæ eſt vltra omnem interceſſionem, non ſolùm humanę hierarchiæ, ſed etiam Angelorum, quum ſit ipſis etiam ſanctiſſimis mentibus incomparabiliter ſanctior. Atqui Christus eſt, inquit, qui hoc peragit ſacrificium. Quid ergo mi-
* γ. τῦτο. rum: ſi etiam pro ſanctis & matre interceſſerit? Sed hoc nullam habet rationem. Non eſt enim hic modus interceſſionis Chriſti. Fuit enim interceſſor Dei & hominum, ſed non verbis quibuſdam & precibus, ſed ſeipſo, nempe quòd cùm Deus & homo eſſet, Deum hominibus coniunxit communem terminum, ſeipſum vtriſque naturis iniiciens. Exiſtimare autem ipſum, per preces quæ fiunt in ſacrificio, ſemper intercedere, eſt omni blaſphemia & abſurditate plenum.

Et ſi enim ipſe eſt qui peragit ſacrificium, non tamen omnia quæ illic dicuntur & fiunt, ei attribuemus. Myſterij enim opus & finem, ſacrificari ſcilicet, & ſanctificari fideles, ipſe eſt ſolus qui peragit. De his autem preces ſunt orationes & ſupplicationes Sacerdotis. Illa enim ſunt Domini: hæc
* γ. Κύριος. verò ſerui: & hic quidem precatur, ille verò preces perficit: & Seruator quidem donat, Sacerdos verò pro iis quæ data ſunt, agit gratias: & Sacerdos quidem offert: Dominus verò dona accipit. Offert enim etiam Dominus, ſed ſeipſum patri, & dona hæc quando ipſe facta fuerint, quando in eius corpus & ſanguinem conuerſa & mutata. Quia enim ſeipſum offert, ideo dicitur idem eſſe & qui offert, & qui offertur & ſuſcipit. Offerens quidem & ſuſcipiens vt Deus, oblatus autem vt homo: Panem autem & vinum, dum adhuc dona ſunt, offert quidem Sacerdos, ſuſcipit autem Dominus.

Et quid agens dona ſuſcipit? Ea ſanctificans, in ſuum corpus & ſanguinem mutans. Hoc enim eſt ſuſcipere, proprium, & familiare efficere, vt dictum eſt. Hic eſt modus quo Chriſtus hoc ſacrificium celebrat. Hæc ſunt quæ ei Sacerdotium conſtituunt.
* γ. κτ. Si autem præter ea quæ dicta ſunt, etiam orationes quæ fiunt in myſterij celebratione, vel omnes, vel aliquas Chriſti voces eſſe dixerit, nihil in hac re ab impiis differet, qui eius gloriæ detrahere auſi ſunt. Lege omnes orationes, & ſcies verba illa omnia eſſe ſeruorum verba. Lege etiam eam

A οὐ γὰρ πρεσβείαν ὑπὲρ αὐτῶν ποιεῖται, ἀλλ' αὐτοὺς μᾶλλον προβάλλεται πρέσβεις. εἰπὼν γὰρ καὶ ἀριθμήσας τοὺς ἁγίους, ἐπάγει, ὧν ταῖς πρεσβείαις ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ὁ Θεός. ὃ δὲ μάλιστα δείκνυσιν, οὐ δέησιν εἶναι καὶ ἱκεσίαν, ἀλλ' εὐχαριστίαν ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἶναι ταῦτα τὰ ῥήματα, ὅτι καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ μήτηρ ἐν τούτῳ τῷ καταλόγῳ τάττεται· οὐ γὰρ ἂν ἐτάττετο, εἰ μεσιτείας τινὸς ὁ χορὸς ἐδεῖτο, ἥγε πάσης ἐστὶν ἐπέκεινα μεσιτείας, οὐ τῆς ἀνθρωπίνης μόνον ἱεραρχίας, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἀγγέλων, ὡς αὐτῶν καὶ αὐτῶν οὖσα τῶν ἁγιωτάτων νόων ἀσυγκρίτως ἁγιωτέρα. Καὶ μὴν ὁ Χρι-
B στός ἐστι, φησιν, ὁ ταύτην τελῶν ἱερουργίαν. τί οὖν θαυμαστὸν εἰ καὶ τοῖς ἁγίοις καὶ αὐτῇ μεσιτεύσειε τῇ μητρί; ἀλλ' οὐδένα * τὸν λόγον ἔχει. οὐ γάρ ἐστιν ὁ τρόπος τῆς τοῦ Χριστοῦ μεσιτείας· μεσίτης μὲν γὰρ ἐγένετο Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· ἀλλ' οὐ λόγοις τισὶ καὶ εὐχαῖς, ἀλλ' ἑαυτῷ· ὅτι γὰρ Θεὸς ὁ αὐτὸς καὶ ἄνθρωπος ὤν, Θεὸν ἀνθρώποις συνῆψε, κοινὸν ὅρον ἑαυτὸν ἀμφοτέραις ταῖς φύσεσιν ἐμβαλών. τὸ δὲ νομίζειν αὐτὸν διὰ τῶν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ εὐχῶν ἀεὶ μεσιτεύειν, βλασφημίας ἁπάσης καὶ ἀτοπίας ἐστὶ μεστόν.

Εἰ γὰρ καὶ αὐτός ἐστιν ὁ τελῶν τὴν ἱερουργίαν, ἀλλ' οὐ
C πάντα τὰ ἐκεῖ γινόμενα καὶ λεγόμενα αὐτῷ ἀνατιθέμεν. τὸ μὲν γὰρ ἔργον τῆς μυσταγωγίας, καὶ τὸ τέλος, εἴπερ τὸ ἁγιασθῆναι τὰ δῶρα, καὶ ἁγιάσαι τοὺς πιστούς, αὐτός ἐστι μόνος ὁ τελῶν. αἱ δὲ περὶ τούτων εὐχαὶ καὶ δεήσεις καὶ ἱκεσίαι, τοῦ ἱερέως· ἐκεῖνα μὲν γὰρ δεσπότου, ταῦτα δὲ δούλου· καὶ ὁ μὲν εὔχεται, ὁ δὲ τελειοῖ τὰς εὐχάς· καὶ ὁ μὲν Σωτὴρ δίδωσιν, ὁ δὲ ἱερεὺς ὑπὲρ τῶν δοθέντων εὐχαριστεῖ· καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς προσάγει, ὁ δὲ * Σωτὴρ ἐκδέχεται τὰ δῶρα· προσφέρει μὲν γὰρ καὶ ὁ Κύριος,
D ἀλλ' ἑαυτὸν τῷ πατρί, καὶ τὰ δῶρα ταῦτα, ὅταν αὐτοῦ γένωνται, ὅταν εἰς τὸ αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα μεταβληθῶσιν. ὅτι γὰρ ἑαυτὸν προσφέρει, διὰ τοῦτο εἶναι λέγεται ὁ αὐτὸς καὶ προσφέρων, καὶ προσφερόμενος, καὶ προσδεχόμενος· προσφέρων μέν, καὶ προσδεχόμενος, ὡς Θεός· προσφερόμενος δὲ ὡς ἄνθρωπος· ἄρτον δὲ καὶ οἶνον ἔτι ὄντα τὰ δῶρα, προσφέρει μὲν ὁ ἱερεύς, προσδέχεται δὲ ὁ Κύριος.

Καὶ τί ποιῶν τὰ δῶρα προσδέχεται; ἁγιά-
E ζων αὐτά, εἰς τὸ αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα μεταβάλλων· τοῦτο γὰρ τὸ δέχεσθαι, τὸ οἰκειοῦσθαι, * μετὰ τὰ προειρημένα. οὗτός ἐστιν ὁ τρόπος καθ' ὃν ὁ Χριστὸς τὴν ἱερουργίαν ταύτην ἱερουργεῖ· ταῦτά ἐστιν ἃ τὴν ἱερωσύνην αὐτῷ ποιεῖ. εἰ δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις, καὶ τὰς ἐν τῇ μυσταγωγίᾳ εὐχάς, ἢ πάσας ἢ τινὰς τοῦ Χριστοῦ φαίη τις εἶναι φωνάς, οὐδὲν κατὰ τοῦτο διοίσει τῶν ἀσεβῶν, οἳ τὴν δόξαν αὐτοῦ καθαιρεῖν ἐτόλμησαν. ἀνάγνωθι τὰς εὐχὰς ἁπάσας, καὶ εἴσῃ τὰ ῥήματα ἐκεῖνα πάντα, δούλων εἶναι ῥήματα· ἀνάγνωθι καὶ ταύτην

ἐν ᾗ μνημονεύει τῶν ἁγίων, ἣν τῷ Χριστῷ ἀνατιθέναι τολμῶσι, καὶ εὑρήσεις ἐκεῖ οὐδὲν μὲν υἱῷ πρέπον ὁμοτίμῳ, πάντα δὲ δούλῳ. πρῶτον μὲν γὰρ, οὐκ ἀφ' ἑνὸς προσώπου, ἀλλὰ κοινὴ τοῦ γένους ἐστὶν ἡ εὐχαριστία, καὶ ὡς ἁμαρτήσαντες, καὶ μὴ περιοφθέντες ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, εὐχαριστοῦσι· καὶ ἡ εὐχαριστία, οὐ πρὸς τὸν πατέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ μητρὸς, ὡς δεσποίνης δοῦλοι μέμνηνται. καὶ ταῖς πρεσβείαις αὐτῆς, καὶ τῶν ἁγίων, τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπισκέψεως καὶ προνοίας αἰτοῦνται τυχεῖν. ταῦτα δὲ τί κοινὸν ἔχει πρὸς τὸν ἕνα Κύριον τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἀναμάρτητον, τὸν πάντων δεσπότην; εὐχαριστοῦμέν σοί, φησι, καὶ τῷ υἱῷ σου τῷ μονογενεῖ. οὐκοῦν ὁ Χριστὸς εὐχαριστεῖ τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ τῷ μονογενεῖ; καὶ ἰδοὺ δύο ἔσονται υἱοί, κατὰ τὴν Νεστορίου μανίαν· οὕτως ἀσεβὲς καὶ ἀνόητον τὸν Χριστὸν νομίζειν ὑπὲρ τῶν ἁγίων πρεσβεύειν, καὶ τοιαύτην πρεσβείας καὶ μεσιτείας αὐτῷ περιάπτειν. ἐδείχθη δὲ ταῦτα μηδὲ τῶν ἱερέων εἶναι. λείπεται δὴ μὴ ἱκεσίαν ἀλλ' εὐχαριστίαν εἶναι ταῦτα τὰ ῥήματα. ναί, φησιν, ἀλλ' ἡ λέξις οὐκ ἐᾷ τὴν ἱκεσίαν σαφῶς διερμηνεύουσαν. ἡ γὰρ (ὑπὲρ) πρόθεσις τοῦτο βούλεται σημαίνειν.

Οὐ πάντως· οὐ γὰρ πανταχοῦ τὸν δεόμενον δείκνυσι. οὐ γὰρ ἐν οἷς ἱκετεύομεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς εὐχαριστοῦμεν, ταύτῃ χρώμεθα τῇ λέξει. καὶ τοῦτο δῆλον πολλαχόθεν, καὶ ἀπ' αὐτῆς δὲ τῆς προκειμένης εὐχῆς· ὑπὲρ τούτων, φησίν, ἁπάντων εὐχαριστοῦμέν σοι, καὶ τῷ μονογενεῖ σου υἱῷ, καὶ τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ, ὑπὲρ πάντων ὧν ἴσμεν καὶ ὧν οὐκ ἴσμεν, εὐχαριστοῦμέν σοι καὶ ὑπὲρ τῆς λειτουργίας ταύτης, ἣν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν δέξασθαι κατηξίωσας. ὁρᾷς τὴν (ὑπὲρ) καὶ ἐπὶ τῆς εὐχαριστίας κειμένην. οὐκοῦν πρὸς τὴν πλάνην ταύτην οὐδεμία καταλείπεται πρόφασις. οὕτω μὲν οὖν ἀδύνατον ἱκέσιον εἶναι τὴν περὶ τῶν ἁγίων μνήμην. ὅτι δὲ εὐχαριστήριός ἐστι, δείκνυσιν αὐτὸ τοῦτο τὸ μὴ εἶναι ἱκέσιον. ἀνάγκη γὰρ δυοῖν θάτερον, ἢ ἱκέσιον εἶναι, ἢ εὐχαριστήριον· ὅτι κατὰ τοὺς δύο μόνον τούτους τρόπους μεμνήμεθα πρὸς τὸν Θεὸν τῶν παρ' ἐκείνου γενομένων ἡμῖν ἀγαθῶν, ἢ ἵνα λάβωμεν αὐτά, ἢ ὅτι ἤδη ἐλάβομεν. καὶ τὸ μέν ἐστιν ἱκεσία, τὸ δὲ εὐχαριστία. δείκνυσι δὲ καὶ τὸ πασῶν μεγίστην εἶναι τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν τῶν ἁγίων τελείωσιν. καὶ διὰ τοῦτο μὴ χάριτας ὁμολογεῖν αὐτῷ τὴν ἐκκλησίαν περὶ αὐτῶν, μὴ θεμιτὸν εἶναι. καὶ τί λέγω μεγίστην τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν, τὴν τῶν ἁγίων τελείωσιν; αὕτη μὲν οὖν ἐστιν ἅπασα ἡ τοῦ Θεοῦ δωρεά. πάντων γὰρ ὧν εἰς τὸ γένος ἡμῶν ἐποίησεν ἀγαθῶν, τοῦτό ἐστι τὸ τέλος, τοῦτο καρπός,

A in qua ſanctorum meminit, quam audent Chriſto tribuere, & inuenies nihil illic conueoire filio, qui eſt patri honore æqualis: omnia autem ſeruorum. Primùm enim non ab vna perſona, ſed communis eſt generis gratiarum actio: & vt qui peccarunt, & non ſunt deſpecti à Dei miſericordia & clementia, agunt gratias: & gratiarum actio, non ad patrem ſolum, ſed etiam ad filium eius & ſanctum Spiritum: & Dei matris tanquam dominæ ſerui meminerunt, & eius & ſan-
B ctorum interceſſionibus, vt à Deo viſitentur, & eorum cura habeatur, petunt. Hæc autem quidnam commune habent cum vno Domino vnigenito Dei filio, peccato non obnoxio, omnium Domino? Gratias agimus, inquit, tibi, & filio tuo vnigenito. Chriſtus ergo gratias agit filio Dei vnigenito, & ecce, duo erunt Dij, vt voluit inſania Neſtorij: adeò eſt impium & ſtultum exiſtimare Chriſtum pro ſanctis intercedere, eiuſmodique legationis & interceſſionis munus ei tribuere. Oſtenſum eſt autem
C hæc ne eſſe quidem ſacerdotum. Reſtat ergo hæc verba non eſſe ſupplicationem, ſed gratiarum actionem. Certè, inquit: ſed non permittit dictio, quæ apertè ſupplicationem indicat. (Pro) enim præpoſitio hoc vult ſignificare.

Non omnino, non ſemper enim eum qui rogat, oſtendit. Non enim ſolùm quando ſupplicamus, ſed etiam quando gratias agimus, hac dictione vtimur. Et hoc ex multis ſciri poteſt, & ab ipſa etiam propoſita oratione. Pro his omnibus, inquit, tibi gratias agimus, & vnigenito tuo filio & Spiritui ſancto,
D pro omnibus quæ ſcimus & quæ neſcimus, tibi gratias agimus. Agimus tibi gratias etiam pro hoc ſacrificio, quod ex noſtris manibus ſuſcipere dignatus es. Vides hanc dictionem proponi etiam in gratiarum actione. Ad hunc itaque errorem nulla relinquitur excuſatio. Ita ergo fieri non poteſt vt ſit ſupplicatoria ſanctorum commemoratio. Eam autem verſari in gratiarum actione, hoc ipſum oſtendit, quòd non eſt ſupplicatoria. Duorum enim alterum neceſſe eſt, ea vel ſupplicari, vel gratias
E agi. Et hîc duobus modis apud Deum commemorationem facimus bonorum quæ nobis à Deo fiunt, vel vt ea accipiamus, vel quòd ea iam accepterimus. Et eſt illud quidem ſupplicatio, hoc verò gratiarum actio. Oſtendit autem hoc etiam, quòd Dei in homioes donorum ſit longè maximum, ſanctorum conſummatio, & ideo non ipſi Eccleſiam hoc nomine gratias agere, eſſet nefarium. Et quid dico eſſe donorum Dei maximum? ſanctorum conſummationem? Hæc certè eſt vniuerſum Dei donum. Omnium enim bonorum quæ in noſtrum fecit genus, hic eſt finis, hic fructus,

chori ſanctorum, & hac de cauſa cœlum nobis eſt fabricatom, terra & quicquid videtur: propterea paradiſus, propterea Prophetæ, propterea ipſe Deus in carne, & Dei ſermones & opera, & paſſiones, & mors, vt à terra, in cœlum migrent homines, & regni quod illic eſt, fiant hæredes. Si eſt ergo omoino gratiarum actio in ſacro myſterio, & hæc dona tam in gratiarum actione quàm in ſupplicatione verſantur, omnino oeceſſe eſt gratiarum agendarum & ſummam & cauſam eſſe, ipſos ſanctos conſummatos.

Omnino autem quid in nobis cauſa eſt gratiatum actionis; an non quòd accepe-rimus quod petimus? Cuiuis hoc clarum eſt. Ergo idem eſt propter quod gratias agimus, & quod petimus. Quid ergo petit à Deo Eccleſia? Quod ab ipſo petere iuſſa eſt. Eius regnum, videlicet vt fideles eius ſint hæredes: vt fiant ſancti, ſicut is qui eos vocauit, ſanctus eſt. Si hæc autem, à Deo rogat & poſtulat, clarum eſt quod pro iis ipſis quoque agit gratias. Orat vt fideles in ſanctitate perficiantur, & propterea pro ſanctis iam perfectis & conſummatis, ei qui perfecit, gratias agere eſt oeceſſario conſentaneum. Propter haoc pro ſanctis gratiarum actiooem, hoc ſacrum myſterium Euchariſtia dicitur. Etſi enim aliorum quoque multorum hic meotionem faciat, ſancti tamen ſuot finis omnium, & pro quibus illa petuntur. Vode quando pro illis agit gratias, agit gratias pro ſanctorum perfectione. Quemadmodum enim quæcunque fecit Dominus, ea fecit vt chorum ſanctorum ſtatueret, ita etiam Eccleſia, vbi illum laudat pro omoibus, ad ſanctorum chorum reſpiciens hoc agit. Ea de cauſa quando tradidit Seruator ſacramentum, patri gratias agens tradidit, quòd per ipſum oobis cœlum eſſet aperturus, & huoc primogenitorum cœtum illic congregaturus. Eum imitans Eccleſia, non ſolùm ſupplicantem, ſed etiam gratias agentem facit donorum oblatiooem. Et hoc quidem aliunde oſteodit, maximè autem ex oratione, io qua totius ſacrificij ſcopus contioetur. Cùm enim recenſuiſſet omoia quæ nobis à Deo data ſunt, & gratias egiſſet pro omnibus: & poſtremo addidiſſet Domini in carne aduentum, & huius ſacramenti traditionem, & quod nobis quoque hoc iuſſit facere, ſubiunxit, Recordantes ergo ſalutaris huius præcepti, & omnium quæ pro nobis facta ſunt, crucis, &c. & enumeratis deinceps omnibus quæ crucem conſecuta ſunt, deinde dicit, Tua ex tuis tibi offerimus: de omnibus, & per omnia, te laudamus, te benedicimus, tibi gratias agimus Domine, & oramus te Deus noſter.

A οἱ χοροὶ τῶν ἁγίων· καὶ τούτου ἕνεκα οὐρανὸς ἡμῖν * ἐδημιουργήθη, καὶ ἡ γῆ, καὶ τὸ ὁρώμενον ἅπαν· διὰ τοῦτο παράδεισος· διὰ τοῦτο προφῆται· διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐν σαρκὶ, καὶ Θεοῦ λόγοι, καὶ ἔργα, καὶ πάθη, καὶ θάνατος· ἵνα ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανὸν μετοικήσωσιν ἄνθρωποι, καὶ τῆς ἐκεῖ βασιλείας γένωνται κληρονόμοι. Εἰ τοίνυν ὅλως εὐχαριστία ἐστὶν ἐν τῇ τελετῇ, καὶ τὰ δῶρα ταῦτα χαριστήρια, καθάπερ ἱκέσια, πᾶσα ἀνάγκη τὸ κεφάλαιον τῆς εὐχαριστίας, καὶ τὴν ἀφορμὴν, αὐτοὺς εἶναι τοὺς τελειωθέν-B τας ἁγίους.

Ὅλως δὲ τί ἐστι τὸ ποιοῦν ἐν ἡμῖν τὴν εὐχαριστίαν· οὐ τὸ αἰτεῖν, καὶ λαβεῖν ὅπερ αἰτοῦμεν; τί οὖν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ ἐκκλησία αἰτεῖται; ὅπερ αἰτεῖν παρ' αὐτοῦ ἐκελεύσθη, τὴν βασιλείαν αὐτοῦ δηλονότι, ἵνα οἱ πιστοὶ ταύτης κληρονομήσωσιν· ἵνα ἅγιοι γένωνται, κατὰ τὸν καλέσαντα ἅγιον. Εἰ δὲ ταῦτα τοῦ Θεοῦ δεῖται καὶ ἱκετεύει, πρόδηλον ὅτι καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τούτων εὐχαριστεῖ· εὔχεται τοὺς πιστοὺς ἐν ἁγιωσύνῃ τε-C λειωθῆναι, καὶ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ἤδη τελειωθέντων ἁγίων τῷ τελειώσαντι χάριτας ὁμολογεῖν ἀκόλουθόν ἐστιν ἐξ ἀνάγκης. Διὰ ταύτην τὴν ὑπὲρ τῶν ἁγίων εὐχαριστίαν, ἡ αὐτὴ τελετὴ εὐχαριστία καλεῖται. εἰ γὰρ καὶ ἄλλων ἐνταῦθα πολλῶν μέμνηται, ἀλλ' οἱ ἅγιοι τὸ τέλος ἁπάντων, καὶ ὑπὲρ ὧν ἐκεῖνα ζητεῖται· ὅθεν ὅταν ὑπὲρ ἐκείνων εὐχαριστῇ, ὑπὲρ τῆς τελειώσεως τῶν ἁγίων εὐχαριστεῖ. καθάπερ γὰρ ὁ Κύριος ὅσα ἐποίησεν, ἵνα συστήσῃ τὸν τῶν ἁγίων χορὸν, ἐποίησεν· οὕτω καὶ ἡ ἐκκλησία, ἐν οἷς αὐτὸν ὑπὲρ ἐκείνων ἁπάντων ὑμνεῖ, πρὸς τὸν χορὸν βλέπουσα τῶν ἁγίων τοῦτο ποιεῖ. Τούτου χάριν ὅτε παρεδίδου τοῦτο τὸ μυ-D στήριον ὁ Σωτὴρ, εὐχαριστῶν τῷ πατρὶ παρεδίδου, ὅτι δι' αὐτοῦ ἔμελλεν ἡμῖν ἀνοίγειν τὸν οὐρανὸν, καὶ ταύτην τὴν πανήγυριν τῶν πρωτοτόκων συνάγειν ἐκεῖ. τοῦτον ἡ ἐκκλησία μιμουμένη, οὐχ ἱκέσιον μόνον, ἀλλὰ καὶ χαριστήριον τὴν προσαγωγὴν ποιεῖται τῶν δώρων. καὶ τοῦτο δείκνυσι μὲν ἑτέρωθεν, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς εὐχῆς, ἐν ᾗ πᾶς ὁ σκοπὸς περιέχεται τῆς ἱερουργίας. διηγησαμένη γὰρ ἅπαντα τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθέντα ἡμῖν, καὶ E ὑπὲρ πάντων εὐχαριστήσασα, καὶ τελευταῖον προσθεῖσα τὴν τοῦ Κυρίου διὰ σαρκὸς παρουσίαν, καὶ τὴν τοῦ μυστηρίου παράδοσιν, καὶ ὡς ἐνετείλατο καὶ ἡμᾶς τοῦτο ποιεῖν, ἐπήγαγε, μεμνημένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς, καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γενομένων, τοῦ σταυροῦ καὶ ἑξῆς πάντα καταλέξασα μετὰ τὸν σταυρὸν, εἶτά φησι, τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοι * προσφέρομεν κατὰ πάντα, καὶ διὰ πάντα, σὲ ὑμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν Κύριε, καὶ δεόμεθά σου ὁ Θεὸς ἡμῶν.

* γ. ἐστερεώθη.

* γ. προσφέροντες.

ρᾶς; τῶν εὐεργεσιῶν, φησί, μεμνημένοι, ταύτην ποιούμεθα τὴν δωροφορίαν. τοῦτο δέ ἐστι τὸ εὐχαριστεῖν, τὸ ὑπὲρ τῶν ἤδη ἀγαθῶν δεδομένων ἡμῖν, δώροις τὸν εὐεργέτην τιμᾶν. εἶτα, καὶ σαφέστερον δηλοῦσα τὴν εὐχαριστίαν, φησί, προσφέροντες τὴν προσφορὰν ταύτην, σὲ ὑμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά σου ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Οὗτος ὁ νοῦς, φησί, τῆς προσαγωγῆς τῶν δώρων, τὸ ὑμνεῖν, τὸ εὐχαριστεῖν, τὸ ἱκετεύειν, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐλέγομεν. ὥστε εἶναι, καὶ εὐχαριστήριον καὶ ἱκέσιον τὴν αὐτήν. καὶ ταῦτα ποιοῦμεν, φησί, δύο τινῶν μεμνημένοι, τῆς ἐντολῆς, ἣν ἡμῖν ἐνετείλατο, λέγων, τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γενομένων· ἡ μὲν γὰρ μνήμη τῶν εὐεργεσιῶν ἅπαξ ἁπλῶς εἰς ἀμοιβὴν ἡμᾶς προτρέπεται, καὶ τὸ ὅλως τι προσενεγκεῖν τῷ οὕτω μυρίων ὑπάρξαντι αἰτίῳ χρηστῶν ἡμῖν· ἡ δὲ μνήμη τῆς ἐντολῆς, καὶ αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἀμοιβῆς διδάσκει ἡμᾶς, καὶ τίνα δεῖ δῶρα προσάγειν. αὐτὴν ἐκείνην τὴν προσφορὰν προσίομεν, ἣν αὐτὸς ὁ μονογενὴς ἀνέδειξέ σοι, τῷ Θεῷ καὶ πατρί, καὶ εὐχαριστοῦμεν προσάγοντες, ὅτι καὶ αὐτὸς ἀναδείξας αὐτὴν ηὐχαρίστει. διὰ ταῦτα οὐδὲν οἴκοθεν εἰσαγόμεθα εἰς ταύτην τὴν δωροφορίαν, οὔτε γὰρ ἔργα ἡμῶν τὰ δῶρα ἀλλά σου τοῦ πάντων δημιουργοῦ. οὔτε ἡμετέρα ἐπίνοια τῆς λατρείας ὁ τρόπος οὗτος, ἀλλ' οὐδὲ προσεθυμήθημεν, οὐδὲ οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτῶν εἰς αὐτὴν ἐκινήθημεν· ἀλλ' αὐτὸς ἐδίδαξας, αὐτὸς προσετρέψω διὰ τοῦ μονογενοῦς. τούτου χάριν ἃ προσφέρομέν σοι ἐκ τῶν σῶν ὧν ἡμῖν δέδωκας, σά ἐστι κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα. οὕτω καὶ ὑπὲρ αὐτῆς τῆς χαριστηρίου προσφορᾶς, ἄλλην πάλιν εὐχαριστίαν ὀφείλομεν τῷ Θεῷ, ὅτι οὐδὲν αὐτῆς ἡμέτερον, ἀλλὰ πᾶσα ἐκείνου δῶρον, καὶ αὐτὸ τὸ θέλειν αὐτὴν καὶ τὸ ἐνεργεῖν, αὐτός ἐστιν ὁ ἐνεργῶν ἡμῖν κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον. διὰ τοῦτο ἐν ταῖς εὐχαῖς καὶ τοῦτο λέγεται· εὐχαριστοῦμέν σοι καὶ ὑπὲρ αὐτῆς τῆς λειτουργίας, ἣν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν δέξασθαι κατηξίωσας. ἃ μὲν οὖν ἡμᾶς διδάσκει τὴν ἐν τῇ λειτουργίᾳ μνήμην τῶν ἁγίων, μὴ ἱκεσίαν εἶναι πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλ' εὐχαριστίαν, ταῦτά ἐστιν.

A Vides? Beneficiorum, inquit, recordantes, hanc tibi donorum oblationem facimus: hoc autem eſt gratias agere, pro bonis iam nobis donatis, donis benefactorem honorare. Deinde etiam apertiùs oſtendens gratiarum actionem, ait, Offerentes oblationem hanc, te laudamus, te benedicimus, tibi gratias agimus, Domine, & rogamus te, Deus noſter.

Hoc ergo eſt inſtitutum donorum oblationis, laudare, gratias agere, ſupplicare, vt à principio diximus, vt eadem B & in ſupplicatione & gratiarum actione verſetur. Et hæc facimus, inquit, donorum recordantes, & præcepti quod nobis dedit, dicens: Hoc facite in meam recordationem: & omnium quæ pro nobis facta ſunt. Beneficiorum enim, vt ſemel dicam, recordatio nos ad retributionem adhortatur, & ad aliquid omnino offerendum ei qui nos prior innumerabilibus beneficiis ſic affecit. Præcepti autem memoria, & ipſa forma retributionis nos docet, quænam ipſi dona offerre C oportet. Illam ipſam oblationem admittimus, quam ipſe vnigenitus tibi oſtendit Deo & Patri, & gratias agimus, quia ipſe etiam eam oſtendens egit gratias. Propterea ad hanc donorum oblationem nihil domo afferimus. Neque enim dona ſunt noſtra opera, ſed tua omnium opificis. Nec noſtrum eſt inuentum hæc colendi forma, ſed neque noſtra ſponte hoc voluimus: neque domo & ex nobis ipſis ad eam impulſi ſumus: ſed ipſe docuiſti, ipſe adhortatus es per vnigenitum. Et ideo quæ tibi offerimus, ex tuis quæ nobis dediſti, D tua ſunt in omnibus & per omnia. Ita etiam pro ipſa quæ aguntur gratiæ oblatione, aliam rurſus gratiarum actionem Deo debemus, quia nihil eius noſtrum eſt, ſed tota eſt illius donum, & hoc ipſum quod id volumus & operamur, idem eſt qui in nobis operatur, vt ait diuinus Apoſtolus. Propterea hoc quoque in orationibus dicitur: Gratias agimus tibi pro ſacrificio, quod è noſtris manibus ſuſcipere dignatus es. Quæ ergo docent, ſanctorum in ſacrificio commemorationem non eſſe ad Deum pro ipſis ſupplicationem, ſed gra- E tiarum actionem, hæc ſunt.

ΚΕΦΑΛ. ν'.

Ποσάκις τῆς ἱερουργίας τῶν ἁγίων ἡ μνήμη γίνεται· καὶ τίς ἡ διαφορά.

ΙΔΩΜΕΝ δὲ ποσάκις καὶ ποῦ τῆς ἱερουργίας ἡ μνήμη αὕτη γίνεται. γίνεται γὰρ δὶς

Cap. L.

Quot modis fit in ſacrificio ſanctorum commemoratio, & quæ differentia.

Videamus autē quoties & in quo ſacrificij loco fit hæc cōmemoratio. Fit enim bis

primùm quidem in eius priocipio, quando dona offeruntur: ſecundò autem, quaodo ſacrificatur.

Quia enim duplex eſt oblatio, hæc quidem tanquam ſolummodo donorum, & munerum, vt antea dictum eſt: illa autem tanqoam ſacrificij; neceſſe eſt etiam eos pro quibus offeruotur, & primæ & ſecundæ oblationis meminiſſe. Itaque quemadmodum io prima, In recordationem, inquit, Domioi & Dei Seruatoris noſtri Ieſu Christi: ita etiam io ſecunda, Recordaotes ergo eorum quæ pro nobis facta ſunt, crucis & aliorum quæ Chriſtus pro nobis ſuſtinuit. Quod enim hîc ſibi vult crucis memoria, & aliorum quæ crucem conſecuta ſunt, hoc illic eſt Domini commemoratio. Non enim, vt miracula facieotis Seruatoris, ſed vt crucifixi & morientis, tunc Sacerdos meminit, vt in illo loco per multa oſtenſum eſt. Et rurſus ſicut in prima, Ad gloriam ſaoctiſſimæ, ad ioterceſſionem ſaoctorum dicit, ita etiam in ſecunda: pro ſanctis omoibus, præcipuè ſanctiſſima. Sicut eoim illic excellentiam; ita hîc quoniam poſt aliquos alios eius memioit, illud præcipuè adiicit: & quemadmodum io prima, poſt ſaoctos, eorum qui agebant miſericordiam, meminit: & pro quibus ſupplicat, viuorum & mortuorum: ita etiam in ſecunda. Eſt autem differentia: in ſecuoda enim narrat oblatiooem: dicit enim: Offerimus tibi hunc cultum rationalem: & ſimul etiam ponit cauſas oblationis: vel priùs dicens, vel ſubiungens memoriæ paſſionum Seruatoris, memoriam ſanctorum.

In prima autem pooit ſolas cauſas oblatiooís: In memoriam Domini, io gloriam ſanctiſſimæ: & quæ ſequuntur: In quibus meminit & eorum pro quibus agit gratias, & eorum pro quibus ſupplicat. Quæ eſt ergo ratio, quòd in hoc quidem facto ſe offerre oſtendit? De pane enim detrahens, id Deo offert: & ideo ooo opus fuit verbis quæ hoc ſignificareot: io ſecunda autem oblatiooe oihil facere cernitur, ſed fit quidem oblatio, fit autem inuiſibiliter. Gratia enim ſacrificium latenter operatur per ſacramentales operationes Sacerdotis. Opus ergo fuit verbis, quæ prædicarent eam, quæ noo apparebat, oblationem.

A πρῶτον μὲν ἐν ταῖς ἀρχαῖς αὐτῆς, ὅτε ἀνατίθεται τὰ δῶρα· δεύτερον δὲ, ὅτε θύεται.

Ἐπεὶ γὰρ διττὴ ἡ προσαγωγὴ, ἡ μὲν, ὡς δώρων καὶ ἀναθημάτων ἁπλῶς, καθάπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται· ἡ δὲ, ὡς θυσίας· ἀνάγκη καὶ τούτους ὑπὲρ ὧν προσάγονται, καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης, καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας προσαγωγῆς μνημονεύεσθαι· καὶ τοίνυν καθάπερ ἐπὶ τῆς πρώτης, εἰς ἀνάμνησιν, φησὶ, τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δευ-
B τέρας. μεμνημένοι τοίνυν τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γενομένων, τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν ἄλλων ὧν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινεν ὁ Χριστός. ὃ γὰρ ἐνταῦθα βούλεται ἡ τοῦ σταυροῦ μνήμη, καὶ τῶν ἄλλων τῶν μετὰ τὸν σταυρὸν, τοῦτο ἐκεῖ ἡ τοῦ Κυρίου ἀνάμνησις. οὐ γὰρ ὡς θαυματουργοῦντος τοῦ Σωτῆρος, ἀλλ' ὡς σταυρουμένου, καὶ ἀποθνήσκοντος, τηνικαῦτα ὁ ἱερεὺς μέμνηται, ὡς ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ διὰ πολλῶν ἀπεδείχθη. καὶ πάλιν, ὥσπερ ἐπὶ τῆς πρώτης, εἰς δόξαν τῆς παναγίας, εἰς πρεσβείαν τῶν ἁγίων, φησὶν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας ὑπὲρ τῶν ἁγίων ἁπάντων,
C ἐξαιρέτως τῆς παναγίας. ὥσπερ γὰρ τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς ἔδειξε, τῶν ἄλλων προστιθεὶς ἁπάντων, οὕτως ἐνταῦθα, ἐπεὶ μετά τινας ἄλλους αὐτῆς ἐμνημόνευσε, τὸ ἐξαιρέτως προσθεὶς, καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῆς πρώτης, μετὰ τοὺς ἁγίους, τῶν ἐλέους δεομένων μέμνηται, καὶ ὑπὲρ ὧν ἱκετεύει, καὶ ζώντων, καὶ τεθνηκότων· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας. ἔχει δὲ διαφοράν. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς δευτέρας, καὶ διηγεῖται τὴν προσαγωγήν. φησὶ γὰρ, προσάγομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν. μεθ' ὧν τίθησι τὰς ἀφορμὰς τῆς προσαγωγῆς, ἢ προλέγων, ἢ ἐπιλέγων τὴν μνήμην τῶν τοῦ Σωτῆρος παθῶν, τὴν μνήμην τῶν ἁγίων.

D Ἐπὶ δὲ τῆς πρώτης, μόνας τίθησι τὰς ἀφορμὰς τῆς προσαγωγῆς, λέγων· εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου, εἰς δόξαν τῆς παναγίας· καὶ τὰ ἑξῆς. ἐν οἷς μέμνηται, καὶ ὑπὲρ ὧν εὐχαριστεῖ, καὶ ὑπὲρ ὧν ἱκετεύει. τίς οὖν ὁ λόγος, ὅτι ἐν ταύτῃ μὲν ἔργῳ δείκνυσιν ὅτι προσφέρει· καὶ γὰρ ἀφαιρῶν τοῦ ἄρτου ἀνατίθησι τῷ Θεῷ· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐδεήθη τῶν δηλούντων ῥημάτων· ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας προσαγωγῆς οὐδὲν φαίνεται ποιεῖν. ἀλλὰ γίνεται μὲν ἡ προσφορὰ, γίνεται δὲ ἀοράτως. τὴν γὰρ θυσίαν ἀ-
E φανῶς ἡ χάρις ἐργάζεται διὰ τῶν τελεστικῶν εὐχῶν τοῦ ἱερέως. ἐντεῦθεν ἔδει λόγων τῶν κηρυττόντων τὴν μὴ φαινομένην προσαγωγήν.

A

ΚΕΦΑΛ. να´.

Διὰ τί λογικὴν λατρείαν ὁ ἱερεὺς τὴν θυσίαν καλεῖ.

Τοῦτου χάριν καὶ λογικὴν λατρείαν αὐτὴν καλεῖ, ὅτι οὐδὲν ἔργον εἰσάγει, μόνοις δὲ τοῖς τελεστικοῖς ῥήμασι χρώμενος, τὴν προσφορὰν ταύτην προσφέρει. ἡ μὲν γὰρ προτέρα προσαγωγή, ἔργον ἐστὶν ἀνθρώπῳ δυνατόν· καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἱερέως πραττομένη, πρακτικὴ ἂν εἴη λατρεία. τὴν δὲ δευτέραν, B τὴν εἰς τὸ θεῖον σῶμα καὶ αἷμα μεταβολὴν τῶν δώρων, ἥτις ἐστὶν ἡ θυσία, ὑπὲρ ἀνθρώπου δύναμιν οὖσαν, ἐργάζεται μὲν ἡ χάρις· εὔχεται δὲ μόνον ὁ ἱερεύς. ὅθεν εἰ καὶ ἔργον ἐστὶ καὶ πρᾶγμα ἀληθῶς ἡ θυσία, ἀλλ᾽ αὐτὸς οὐδὲν εἰς αὐτὴν ἐργαζόμενος, ἀλλὰ λέγων μόνον, εἰκότως, οὐ πραγματικῶς, ἀλλὰ λογικὴν λατρείαν προσάγειν φησί.

CAP. LI.

Cur Sacerdos vocat ſacrificium, cultum rationalem.

Ea de cauſa eum etiam vocat cultum rationalem aut verbalem, quòd nullum inducit factum, ſed ſolis vtens verbis ſacramentalibus, hanc offert oblationem. Prima enim oblatio, eſt factum quod fieri poteſt ab homine, & ideo quum fiat ab homine, actiuus cultus fuerit. Secunda autem, B mutatio donorum in diuinum corpus & ſanguinem, quæ eſt ſacrificium, cùm ſit ſupra vires humanas: operatur enim gratia, orat autem ſolùm Sacerdos. Vnde etſi re vera opus eſt & factum, ſacrificium: ſed tamen quia ipſe nihil agit, ſed tantùm dicit, meritò non actiuum, ſed rationalem aut verbalem cultum ſe offerre dicit.

ΚΕΦΑΛ. νβ´.

C *Διὰ τί εὐχαριστία μόνον καλεῖται ἡ τελετή.*

Κἀκεῖνο δὲ ζητήσεως ἄξιον. ἐπεὶ γὰρ καὶ εὐχαριστήριόν ἐστιν ἡ τελετή, καὶ ἱκέσιος, διὰ τί μὴ καὶ ἀμφότερα, ἀλλ᾽ Εὐχαριστία καλεῖται μόνον; ἀπὸ τοῦ πλείονος. πλείους γὰρ αἱ ἀφορμαὶ τῆς εὐχαριστίας, ἢ τῆς ἱκεσίας. πλείω γὰρ ἐλάβομεν, ἢ ὧν ἔτι δεόμεθα. τὰ μὲν γάρ, μέρος, ἐκεῖνα δὲ ὅλον. ἃ γὰρ ἱκετεύομεν λαβεῖν, μέρος εἰσὶν ὧν ἐλάβομεν. ἐλάβομεν γὰρ ἅπαντα, ὅσα εἰς τὸν Θεὸν ἧκον, καὶ οὐδὲν παρῆκεν, ὃ μὴ δέδωκεν. ἀλλὰ τῶν μὲν τυχεῖν οὔπω καιρὸν ἔχομεν, ὥσπερ ἡ ἀφθαρσία τῶν σωμάτων, καὶ ἡ ἀθανασία, D καὶ ἡ ἐν οὐρανοῖς βασιλεία· τὰ δὲ λαβόντες οὐ κατέχομεν, ὥσπερ ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τὰ ἄλλα τὰ διὰ τῶν μυστηρίων ἡμῖν χορηγούμενα δῶρα· τὰ δὲ *ἐπελάβομεν, ὅτι κακῶς ἐχρησάμεθα, ἵνα μὴ γενώμεθα χείρους, ὥσπερ ἄνεσιν, καὶ ὑγείας, καὶ πλοῦτον οἱ τρυφῆς ὕλην καὶ πονηρίας ποιησάμενοι ταῦτα, ἢ ἐπὶ κέρδει μείζονι, ὥσπερ ὁ Ἰώβ, τῶν ἀγαθῶν ἀποστερούμεθα τῶν παρόντων. ὅθεν δῆλον, ὡς ἱκεσίας μὲν οὐδένα τόπον ἀφῆκεν ὁ Θεός, εὐχα- E ριστίας δὲ πᾶσαν ἀφορμὴν ἔδωκεν, ἡμεῖς δὲ τὴν ἔνδειαν ἡμῖν αὐτοῖς ὑπὸ ῥαθυμίας κατασκευάζοντες τῆς ἱκεσίας δεόμεθα. ἴδωμεν γὰρ περὶ τίνων ἱκετεύομεν. περὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν; ἀλλὰ ταύτην πλουσίαν ἐλάβομεν, καὶ μηδὲν ἀγωνισάμενοι διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. τί οὖν πάλιν αὐτὴν αἰτοῦμεν; ὅτι πάλιν ὑπεύθυνοι γεγόναμεν ἁμαρτίαις. ἀλλὰ τί τὸ αἴτιον ἡμῖν τῆς εὐθύνης ταύτης; ἡμεῖς αὐτοί.

CAP. LII.

C *Quare Euchariſtia ſolùm vocatur myſterium.*

Illvd quoque eſt operæpretium quærere. Quoniam enim ſacrum myſterium in gratiarum actione & ſupplicatione verſatur, cur non etiã vtrũque, ſed Euchariſtia, hoc eſt gratiarũ actio, tãtum dicitur? ab eo quod eſt amplius. Plures enim ſunt cauſæ gratiarum actionis quàm ſupplicationis: plura enim accepimus, quàm ea ſunt quibus adhuc opus habemus. Hęc enim pars, illa verò totũ. quę enim rogamus accipere, pars ſunt eorũ quæ accepimus. Omnia enim accepimus, quæ ad Deum attinent, & nihil prętermiſit quod D nõ dederit. Sed hæc quidem aſſequẽdi nondum tempus habemus, ſicut eſt corporũ incorruptibilitas & immortalitas & regnum in cœlis: illa verò accepta non retinemus, ſicut eſt remiſſio peccatorũ & alia dona, quæ per *χ. ἀπεβάλομεν ſacramẽta nobis ſuppeditãtur: alia autẽ perdidimus, quia malè vſi ſumus, ne reddamur deteriores, ſicut conſolationem & ſanitatem & diuitias, quibus tanquam delitiarũ & nequitiæ inſtrumentis vſi, non ad lucrũ maius, vt Iob, præſentibus bonis priuamur. Vnde E clarum eſt quòd ſupplicationis nullum locũ reliquit Deus: agẽdarum autem gratiarũ occaſionem omnẽ ſuppeditauit, ſed nos nobis ipſis inopiam propter ſocordiam parantes, egemus ſupplicatione. Videamus enim de quibus ſupplicamus. De remiſſione peccatorum? ſed eam copioſam accepimus abſque vllo noſtro certamine & cõtẽtione, per ſacrũ baptiſmũ: cur ergo eã rurſus petimus? Quia rurſus peccatis obnoxij facti ſumus. Sed quę nam cauſa eſt quòd obnoxij ſumus? nos ipſi.

Ergo nos etiam ſupplicationis cauſæ ſumus. Præterea de regno, vt eius hæredes ſimus, ſupplicamus? atqui data eſt nobis hæreditas. Etenim filij Dei facti ſumus, qui regno indutus eſt. Quis enim hæres, niſi filius? Quid autem rerum paternarum hæredem effugit? Nihil. Quomodo ergo petimus id quod iam datum eſt? Aliena à filiorum adoptione perpetrauimus, poſtquam ex Deo nati ſumus & ad eum honorem peruenimus: pro filiis mali ſerui facti ſumus, & propterea tanquam de re aliena & quæ nihil ad nos pertinet, ſupplicamus. Ergo nos quoque huius ſupplicationis nobis cauſæ ſumus. De bonis autem corporalibus iuſſit Dominus, Petite primum regnum Dei & iuſtitiam, & hæc omnia adiicientur vobis: &, Ne ſitis ſolliciti de nutrimento, & de indumentis, & pater veſter cœleſtis quicquid opus fuerit, ſuppeditabit. Nos autem quando eis egemus, vel propter ſocordiam & infelicitatem noſtram hoc patimur, & quòd de eis præceptum non ſeruamus: & tunc egeſtas noſtrum eſt opus, & quæ propter eam fit ſupplicatio: Vel propter Dei prouidentiam & benignitatem, ſicut Iob, vt maiora & præſtantiora bona conſequamur. Et tunc illa egeſtas Dei opus eſt: non præbet autem orationis aut ſupplicationis, ſed glorificationis & gratiarum actionis materiam. Quemadmodum Iob dicebat: Sit nomen Domini benedictum in ſæculum ſæculi. Vides quòd omnia quæ à Deo in nos proficiſcuntur, nos ad glorificationem & gratiarum actionem tantùm deducunt, orationum autem & ſupplicationum nos cauſæ ſumus. Propterea omnium bonorum & corporis, & animæ, in noſtris ad Deum interpellationibus memoriam facientes, ad gratiarum actionem omnium commemorationem facimus, ſiue ea nobis adſint ſiue non adſint. Ille enim ſemel dedit omnia, & apud ſe nihil reliquit. Et hoc ſciens beatus Paulus iuſſit pro omnibus gratias agere, ſcribens: Semper gaudete, in omnibus gratias agite. Hac de cauſa perfectiſſimam & exactiſſimam noſtram cum Deo collocutionem, myſterij communionis celebrationem, in quo mentionem facimus, non huius vel illius gratiæ, ſed omnium, vt ſemel dicam, Dei bonorum, & quæ actu nobis ſunt & futura ſunt, Euchariſtiam, hoc eſt, gratiarum actionem, nominare erat conſentaneum, non ex iis quæ in miſeria verſantes, & eam implorantes rogamus, ſed ex iis quæ Deus in nos confert beneficiis; nec ex noſtra paupertate, ſed ex diuitiis illius benignitatis. Quia enim in ea Deo ſupplicamus, & gratias agimus: ſed gratiarum quidem actio, Dei opus eſt, vt dictum eſt: ſupplicatio verò

ἐκείνω καὶ τῆς ἱκεσίας ἡμεῖς· ἔτι περὶ τῆς βασιλείας, ἵνα κληρονομήσωμεν αὐτῆς, ἱκετεύομεν; ἀλλὰ μὴν δέδοται ἡμῖν αὕτη ἡ κληρονομία. καὶ γὰρ τέκνα Θεοῦ γεγόναμεν αὐτοῦ τοῦ περικειμένου τὴν βασιλείαν. τίς γὰρ κληρονόμος, εἰ μὴ τὸ τέκνον; τί δὲ τῶν πατρῴων διαφεύγει τὸν κληρονόμον; οὐδέν. πῶς οὖν αἰτοῦμεν τὸ ἤδη δοθέν; ἀλλότρια τῆς υἱοθεσίας ἐτολμήσαμεν, μετὰ τὸ ἐκ Θεοῦ γεννηθῆναι, καὶ εἰς ταύτην ἀναβῆναι τὴν τιμήν, ἀντὶ υἱῶν πονηροὶ δοῦλοι γεγόναμεν· καὶ διὰ τοῦτο ὡς περὶ ἀλλοτρίου πράγματος, καὶ οὐδὲν ἡμῖν
B διαφέροντος ἱκετεύομεν. Οὐκοῦν καὶ ταύτης ἡμεῖς ἐσμεν αἴτιοι τῆς ἱκεσίας ἡμῖν αὐτοῖς. περὶ δὲ τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν ὁ Κύριος ἐκέλευσεν· αἰτεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν· καί, μὴ μεριμνᾶτε περὶ τῆς τροφῆς, καὶ ἐνδυμάτων· καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος πᾶσαν χορηγήσει τὴν χρείαν. ἡμεῖς δὲ ἐπειδὰν αὐτῶν ἐνδεῶς ἔχωμεν, ἢ διὰ ῥᾳθυμίαν, καὶ ἀπιστίαν τοῦτο πάσχομεν, καὶ τὸ μὴ τηρῆσαι τὴν περὶ αὐτῶν ἐντολήν· καὶ τότε ἡ ἔνδεια ἔργον ἡμέτερον, καὶ ἡ δι᾽ αὐτὴν ἱκεσία· ἢ πρόνοια Θεοῦ,
C καὶ φιλανθρωπία, ὥσπερ ὁ Ἰώβ, ἵνα μειζόνων τύχωμεν καὶ τιμιωτέρων. καὶ τότε ἡ ἔνδεια ἐκείνη, ἔστι μὲν τοῦ Θεοῦ ἔργον, ἔστι δέ, οὐ δεήσεώς τινος καὶ ἱκεσίας, ἀλλὰ δοξολογίας ἀφορμή, καὶ εὐχαριστίας. ὥσπερ ὁ Ἰὼβ ἔλεγεν, εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. ὁρᾷς ὅτι τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἅπαντα πρὸς δοξολογίαν καὶ εὐχαριστίαν φέρει μόνον, τῶν δὲ ἱκεσιῶν τούτων, καὶ τῶν δεήσεων ἡμεῖς αἴτιοι. διὰ
D τοῦτο πάντων τῶν ἀγαθῶν, καὶ τῶν σωματικῶν, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς ἐν ταῖς πρὸς Θεὸν ὁμιλίαις μνημονεύοντες, ἐπ᾽ εὐχαριστίᾳ πάντων μνημονεύομεν, εἴτε πάρεστιν ἡμῖν ἅπαντα, εἴτε μή. ἐκεῖνος γὰρ ἅπαξ ἔδωκεν ἅπαντα, καὶ οὐδὲν ἀφῆκε παρ᾽ ἑαυτῷ. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ μακάριος ἀπόστολος, ἐκέλευσε πάντων ἕνεκα εὐχαριστεῖν· γράφων, πάντοτε χαίρετε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε. τούτου χάριν τὴν τελεωτάτην καὶ ἀκριβεστάτην πρὸς Θεὸν
E τὴν ὁμιλίαν, τὴν τῆς κοινωνίας τελετήν, ἐν ᾗ μνημονεύομεν, οὐ ταύτης, ἢ ἐκείνης τῆς χάριτος, ἀλλὰ πάντων ἁπλῶς τῶν ἐκ Θεοῦ ἀγαθῶν, καὶ ὄντων ἡμῖν ἐνεργείᾳ καὶ ἐσομένων, εὐχαριστίαν ὀνομάζειν εἰκὸς ἦν. οὐκ ἐξ ὧν ἡμεῖς δυστυχοῦντες δεόμεθα, καλοῦντες αὐτήν, ἀλλ᾽ ἐξ ὧν ἡμᾶς ὁ Θεὸς εὐεργετεῖ. οὐδὲ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας πενίας, ἀλλ᾽ ἀπὸ τοῦ πλούτου τῆς ἐκείνου χρηστότητος. ἐπεὶ γὰρ καὶ ἱκετεύομεν ἐν αὐτῇ τὸν Θεόν, καὶ εὐχαριστοῦμεν, ἀλλ᾽ ἡ μὲν εὐχαριστία, Θεοῦ ἔργον, ὡς εἴρηται· ἡ δὲ ἱκεσία

τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας. καὶ ἡ μὲν εὐχαριστία ἐπὶ πλείοσιν, ἡ δὲ ἱκεσία ὑπὲρ ἐλαττόνων· ἡ μὲν γὰρ ἐπὶ πᾶσιν ἁπλῶς ἀγαθοῖς, ἡ δὲ ὑπὲρ ἐνίων· διὰ τοῦτο, ἀπὸ τῶν κρειττόνων καὶ πλειόνων ἔδει τοὔνομα αὐτῇ θεμένους εὐχαριστίαν ὀνομάζειν. (οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἄνθρωπος λογικὸν ζῶον λέγεται, καίτοι καὶ ἀλόγου τινὸς μετέχων, ἀπὸ τοῦ κρείττονος καὶ μείζονος μέρους καλούμενος.) ἄλλως δὲ ὅτι ὁ πρῶτος αὐτὴν καταδείξας, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, οὐχ ἱκετεύων, ἀλλὰ μόνον εὐχαριστῶν τῷ πατρὶ, ταύτην ἐτέλεσε καὶ παρέδωκε τὴν τελετήν· καὶ τούτου χάριν ἡ ἐκκλησία, ὅπερ οὖσαν* παρέλαβεν αὐτὴν, τοῦτο καλεῖ, εὐχαριστίαν ὀνομάζουσα. καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

A humanæ imbecillitatis: & gratiarum quidem actio, propter plura: ſupplicatio verò, pro paucioribus. Illa enim própter omnia, vt ſemel dicam, bona: hæc verò, in nonnullis: propterea oportebat ex melioribus & pluribus ei nomine impoſito, appellare Euchariſtiam. (Ita enim etiam homo dicitur animal ratione prædıtum, licèt ſit alicuius particeps quod caret ratione, vt qui à meliori & maiori parte vocetur:) & maximè quia primus qui id oſtendit, Dominus noſter Ieſus Chriſtus, non ſupplicans, ſed ſolùm patri agens gratias, hoc B myſterium peregit & tradidit: & ea de cauſa, quod illud eſſe accepit, hoc vocat, Euchariſtiam nominans. Et hæc quidem hactenus.

* παρέλαβεν.

ΚΕΦΑΛ. νγ'.

Περὶ τῆς ἐπὶ τῇ κοινωνίᾳ τῶν μυστηρίων κοινῆς εὐχαριστίας, καὶ τῆς πρὸς τῷ τέλει τῆς ἱερουργίας εὐχῶν.

Ὁ ΔΕ ἱερεὺς τοὺς μεταλαβόντας τῶν μυστηρίων, ὑπὲρ τῆς μεταλήψεως, εὐχαριστῆσαι κελεύει τῷ μεταδόντι Θεῷ· καὶ τοῦτο οὐ παρέργως, οὐδὲ ῥαθύμως, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς. τοῦτο γὰρ βούλεται, τὸ, ὀρθοὶ, οὐκ ἀνακειμένους οὐδὲ καθημένους, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα πρὸς αὐτὸν ἀτενίζοντας. εἶτα δὴ καὶ τ' ἄλλα τὰ εἰωθότα τοῦ Θεοῦ δεηθῆναι παραινέσας, ἔξεισι τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ στὰς πρὸ τῶν θυρῶν, ἀναγινώσκει τὴν ὑπὲρ ἁπάντων εὐχήν. ἐνταῦθα δὲ ἐκεῖνο ἐπισημήνασθαι χρὴ, πῶς μετὰ τὴν ἱερουργίαν, καὶ τὴν ἐπὶ ταύτῃ δοξολογίαν, ὡς δὴ τῶν εἰς τὸ θεῖον ὀφειλομένων τελεσθέντων ἁπάντων, ὥσπερ ἀπολύων ἑαυτὸν τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ συνουσίας, καὶ τοῦ ὕψους ἐκείνου, εἰς τὴν ἀνθρώπων ὁμιλίαν φαίνεται κατὰ μικρὸν καταβαίνων. καὶ τοῦτο ἱεροπρεπῶς. καὶ γὰρ εὐχόμενος τοῦτο ποιεῖ. καὶ ὁ τρόπος τῆς εὐχῆς καὶ ὁ τόπος δείκνυσιν αὐτὸν καταβαίνοντα. Πρότερον μὲν γὰρ, ἔνδον τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ, μηδενὸς ἀκούοντος, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀποτεινόμενος εὔχεται· νῦν δὲ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξελθὼν, καὶ τοῦ πλήθους μέσος γενόμενος, πάντων ἀκουόντων, τὴν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, καὶ πάντων τῶν πιστῶν κοινὴν ποιεῖται δέησιν. Εἶτα καὶ τὸν προσενεχθέντα ἄρτον, ἐξ οὗ τὸν ἱερὸν ἀπέτεμεν ἄρτον, εἰς πολλὰ διελὼν, μεταδίδωσι τοῖς πιστοῖς, ὡς ἅγιον γενόμενον, αὐτῷ τῷ ἀνατεθῆναι Θεῷ καὶ ἱερωθῆναι. οἱ δὲ σὺν εὐλαβείᾳ πάσῃ δέχονται, καὶ καταφιλοῦσι τὴν δεξιὰν, ὡς ἂν προσφάτως ἀψαμένην τοῦ παναγίου σώματος τοῦ Χριστοῦ Σωτῆρος, καὶ τὸν ἐκεῖθεν ἁγιασμὸν, καὶ δεξαμένην, καὶ μεταδοῦναι τοῖς ψαύουσι πι-

CAP. LIII.

De communi propter ſacramentorum communionem gratiarum actione, & vltima oratione.

C SACERDOS autem eos qui ſunt ſacramentorum participes, pro participatione iubet agere gratias Deo qui impertiit, idque non ocioſè, neque obiter & ſocorditer, ſed attentè & diligenter. Hoc enim ſibi vult illud, Recti, non iacentes, nec ſedentes, ſed animam & corpus ad ipſum intendentes. Deinde cùm alia quoque quæ conſueuerunt, Deum orare ſuaſit, egreditur ab altari, & ſtans ante fores, legit quæ fit pro D omnibus orationem. Hic autem illud notandum eſt, quomodo poſt ſacrificium, & quæ fit propter ipſum glorificationem, tanquam omnibus quæ Deo debebantur peractis, cum Deo conuerſationem, & illam altitudinem veluti relinquens, ad hominum allocutionem videtur panlatim deſcendere, ídque ſanctè, & vt decet Sacerdotem. Etenim orans hoc facit, & modus orationis & locus oſtendit eum deſcendere. Priùs enim ad altare, & apud ſe, & nullo audiente, & ad Deum intentus, orat, nunc autem ab altari egreſſus, & in medio populi E exiſtens, omnibus audientibus, pro Eccleſia & omnibus fidelibus communem facit orationem. Deinde etiam oblatum panem, ex quo ſacrum panem abſcidit, in multa diuiſum tradit fidelibus, vt qui ſanctus ſit, eo quod templo fuerit dedicatus & oblatus: illi autem cum omni reuerentia ſuſcipiunt, & dexteram deoſculantur, vt quæ ſanctiſſimum Seruatoris corpus reeenter tetigerit, & quæ ex eo procedit ſanctificationem & ſuſceperit, & iis qui attingunt, impertiri cre-

ditur. Interea autem eum quoque qui illis A horum bonorum auctor eſt & ſuppeditator, glorificant: & glorificatio Scripturæ, Sit nomen Domini benedictum: & quæ ſequuntur. Et cùm hoc ſæpe clamauerint, Pſalmum poſtea legunt, plenum glorificatione & gratiarum actione. Quis eſt autem Pſalmus? Benedicam Dominum in omni tempore. Pane autem diſtributo, & pſalmo peracto, precatur Sacerdos populo vltimam precationem, non ſolùm ab altari disiunctus, & omnibus audientibus, ſed etiam ad ipſam multitudinem dirigens verba orationis, maiorem nunc quàm antè oſtendens cum multis conſuetudinem. B

Quæ eſt autem oratio? Vt miſericordiam aſſecuti ſeruemur, vt qui in domo nihil afferre poſſimus quod ſit dignum ſalute, ſed ad ſolam reſpicientes eius qui ſeruare poteſt benignitatem & clementiam. Propterea enim hic etiam multorum meminit interceſſorum, qui ad hoc nobis laturi ſunt auxilium, & ante omnes, ſanctiſſimæ Dei matris, per quam & ab initio miſericordiam ſumus conſecuti. Proœmium autem orationis, Chriſtus verus Deus noſter: non ex adulterinis & iis qui falſo nomine appellantur, C quos multos aliquando coluimus, ſed quem poſtea vix inuenimus, Verus Deus noſter: propterea etiam illi conuenit, tanquam Deo, omnis gloria, ſoli honor & adoratio, qui eſt cum patre eius principio carente, & ſanctiſſimo & bono & viuifico eius ſpiritu, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

γινομένην. ἐν τοσούτῳ δὲ καὶ τὸν αἴτιον καὶ χορηγὸν αὐτοῖς τῶν ἀγαθῶν τούτων δοξολογοῦσι· καὶ ἡ δοξολογία τῆς γραφῆς, εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον· καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ τοῦτο πολλάκις βοήσαντες, ψαλμὸν ἔπειτα ἀναγινώσκουσι, δοξολογίας καὶ εὐχαριστίας μεστόν. τίς δὲ ὁ ψαλμός; εὐλογήσω τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ. τοῦ δὲ ἄρτου δοθέντος, καὶ τοῦ ψαλμοῦ τελεσθέντος, εὔχεται ὁ ἱερεὺς τῷ πλήθει τὴν τελευταίαν εὐχὴν, οὐ μόνον ἔξω τοῦ θυσιαστηρίου καὶ πάντων ἀκουόντων, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ πλῆθος ἀποτεινόμενος τὰ ῥήματα τῆς εὐχῆς, μείζονα νῦν ἢ πρότερον ἐνδεικνύμενος τὴν πρὸς τοὺς πολλοὺς κοινωνίαν. τίς δὲ ἡ εὐχή; ἵνα ἐλεηθέντες σωθῶμεν, ὡς οὐδὲν ἔχοντες οἴκοθεν εἰσενεγκεῖν σωτηρίας ἄξιον, ἀλλὰ πρὸς μόνην ἀφορῶντες τὴν τοῦ σῶσαι δυναμένου φιλανθρωπίαν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πολλῶν ἐνταῦθα μέμνηται πρεσβειῶν, τῶν εἰς τοῦτο βοηθησόντων ἡμῖν· καὶ πρὸ πάντων, τῆς παναγίας τοῦ Θεοῦ μητρὸς, δι᾽ ἧς καὶ τὴν ἀρχὴν ἐλεήθημεν. τὸ δὲ προοίμιον τῆς εὐχῆς, Χριστὸς ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν· οὐ τῶν νόθων εἷς καὶ τῶν ψευδωνύμων, οὓς πολλούς ποτε ἐσεβόμεθα, ἀλλ᾽ ὃν ὕστερον μόλις εὕρομεν, ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν. διὰ τοῦτο καὶ μόνῳ αὐτῷ πρέπει ὡς Θεῷ πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Μεθώνης, πρὸς τοὺς διστάζοντας, καὶ λέγοντας, ὅτι ὁ ἱερουργούμενος ἄρτος καὶ οἶνος, οὐκ ἔστι σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

NICOLAI BEATISSIMI EPISCOPI METHONENSIS, AD eos qui hæſitant, aiúntque conſecratum panem & vinum non eſſe corpus & ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti.

Non te lateat lector, Nicolaum Methonenſem Epiſcopum Græcum eſſe, ac ſchiſmaticum, Eccleſiæque Romanæ perduellem: cuius extat tractatus de proceſſione Spiritus ſancti à ſolo Patre (in Bibliotheca Vaticana) Quocirca circunſpectè legendus, & ſeparandum pretioſum à vili.

MYSTICAM hanc & incruentam conſecrationem, qua panem & calicem conſecratos in corpus & ſanguinem Domini tranſmutari credimus, à quonam principium accepiſſe dicas? nonne ab ipſo Deo & Seruatore noſtro Ieſu Chriſto, quemadmodum nos ſacra docent Euangelia? Prorſus ab eo. Quis verò ille eſt ſer- D

ΤΗΝ μυστικὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον ἱερουργίαν, καθ᾽ ἣν τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον καθαγιαζόμενα, εἰς τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου μεταποιεῖσθαι πιστεύομεν, παρὰ τίνος δὴ τὴν ἀρχὴν φαίης δεδέχθαι; ἆρ᾽ οὐχὶ παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθὼς ἡμᾶς τὰ ἱερὰ διδάσκουσιν εὐαγγέλια; παρ᾽ αὐτοῦ πάντως. οἷος δὲ καὶ ὁ λό-

A γὰρ τῆς παραδόσεως; τοῦτο ποιεῖτε, φησιν, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· καὶ ὁ θεῖος Παῦλος· ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε. πῶς καὶ τίνα τρόπον, παρ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἐμάθομεν. λαβὼν γάρ, φησι, τὸν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε, καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς καὶ εἶπε· λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον καὶ διδόμενον· ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων, τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ αἵματί μου. B ταὐτὸν δὲ εἰπεῖν κατὰ τὸν θεῖον Ματθαῖον, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον. ὁ δὲ σκοπὸς τίς, καὶ τὸ τέλος τῆς παραδόσεως; τί ἄλλο, ἢ μετουσία Χριστοῦ, καὶ ζωὴ ἐν Χριστῷ τῶν μετεχόντων αἰώνιος; ἐάν τις γάρ, φησι, φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα· καί, ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς· καί, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς· ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· καὶ πάλιν, ὁ C τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ· καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν πατήρ, κἀγὼ ζῶ διὰ τὸν πατέρα· καί, ὁ τρώγων με, κἀκεῖνος ζήσεται δι' ἐμέ· τὴν γὰρ αὐτοῦ σάρκα ὡς δέλεαρ ἐν ἀγκίστρῳ περιτιθέμενος, τῇ θείᾳ αὐτοῦ δυνάμει, τὸν μὲν ὄφιν καθέλκει, ἡμᾶς δὲ ἀνάγει. βαβαὶ ὡς φρικτὸν καὶ φοβερὸν τὸ μυστήριον. ὁ παραδεδωκὼς τοῦτο, Θεός ἐστι, διὰ φιλανθρωπίαν καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, καὶ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν καὶ θάνατον προσερχόμενος, ἵνα τὸν ὑπόδικον τῷ θανάτῳ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἄνθρωπον τοῦ θανάτου ἐξέλη- D ται. αἰτία δὲ τῆς παραδόσεως, ἡ τῆς μεγάλης ταύτης εὐεργεσίας ἀνάμνησις· σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, τὰ τελούμενα· τῆς τελετῆς τέλος, μετουσία Χριστοῦ, καὶ ζωὴ αἰώνιος· ταὐτὸν δὲ εἰπεῖν, τῶν μετεχόντων ἐκθέωσις. ὡς καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος μεγαλοφώνως βοᾷ, τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν; εἶτα ἐπάγει καὶ λογισμόν, πῶς γινόμεθα σῶμα Χριστοῦ. καὶ φησί· τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν; ὅτι εἷς ἄρτος, ἓν σῶμα οἱ πολλοί ἐσμεν· οἱ γὰρ E πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν. τί γάρ ἐστι, φησιν, ὁ ἄρτος; δηλονότι σῶμα Χριστοῦ· τί δὲ γίνονται οἱ μεταλαμβάνοντες; δηλονότι σῶμα Χριστοῦ· μετέχοντες γὰρ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡμεῖς, ἐκεῖνο γινόμεθα· ἐπεὶ γὰρ ἡ πᾶσα ἡμῶν σὰρξ ἐφθάρη ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἐδέησεν ἡμῖν σαρκὸς νέας· τίς οὖν οὕτω θρασὺς καὶ πάντολμος, ὡς καινοτομεῖν τὴν παράδοσιν, καὶ παραγράφεσθαι τὸ μυστήριον, καὶ

A mo, quo id traditur? *Hoc facite*, inquit, *in meam commemorationem*. Et D. Paulus: *Quotieſcunque enim comeditis panem hunc, & calicem hunc bibitis, mortem Domini annunciatis*. Quo modo, quóque ritu, ab ipſo Seruatore didicemus. *Accipiens enim*, inquit, *panem, & gratias agens, fregit, ac dedit diſcipulis, & ait: Accipite, comedite: Hoc eſt corpus meum quod pro vobis frangitur & traditur: ſimiliter & calicem, poſtquam cœnauit, dicens: Hic calix nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine*. Id autem idem B eſt, quod & diuus Matthæus ioqoit: *Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro vobis effunditur*. Quis verò ſcopus ac finis huius traditionis? Quid aliud quàm participatio Chriſti, & vita in Chriſto participantium æterna? *Si quis enim*, inquit, *comederit ex hoc pane, viuet in æternum*: &, *Panis autem quem ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mundi vita*: & *Niſi manducetis carnem filij hominis, & bibatis eius ſanguinem, non habetis vitam in vobis: qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam*: & rurſus, C *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo: Quemadmodum miſit me viuens Pater, & ego viuo propter patrem*: & *Qui edit me, & ille viuet propter me*. Carnem enim ſuam quaſi eſcam homo circumponens, diuina ſua virtute, ſerpentem quidem deprimit, nos autem erigit. Papæ, quàm expaueſceodum & tremendum myſterium: Qui hoc tradidit, Deus eſt, qui propter clementiam & benignitatem ſuam homo quoque factus eſt, & tanquam ouis ad mactationem & mortem proceſſit, vt obooxium D morti propter peccatum hominem morte eximeret. Cauſa huius traditionis eſt, magni huius beneficij recordatio. Corpus & ſanguis Chriſti ea ſunt, quæ hoc ritu perficiuntur: ritus finis, participatio Chriſti & vita æterna; quod idem eſt quaſi diceres, participantium deificatio: vt diuus Paulus magna voce proclamat, *Calix benedictionis quem benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt?* deinde ſubdit & rationem, quo pacto fiamus corpus Chriſti, aitque, *Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Chriſti eſt? quandoquidem* E *vnus panis, & vnum corpus multi ſumus: omnes enim vno pane participamus*. Quid enim eſt, ait, panis? nimirum corpus Chriſti. Quid verò fiunt participantes? nimirum corpus Chriſti: nam participantes corpore Chriſti, nos etiam ipſum efficimur. Nam quia vniuerſa noſtra caro corrupta eſt à peccato, opus nobis fuit noua carne. Quis ergo tam audax & prorſus temerarius exiſtat, vt aduerſus hanc traditionem aliquid noui moliatur, myſteriúmque falſitatis accuſet, at-

1. Cor. 11.

Matth. 26.

Ioan. 6.

1. Cor. 10.

A que abroget eum, qui ita tradidit & inſtituit? *Si quis legem Moyſis abroget*, inquit Apoſtolus, *ſine miſericordia vlla, ſub duobus aut tribus teſtibus moritur: quanto dignus deteriori ſupplicio cenſendus erit, qui filium Dei conculcarit, & ſanguinem teſtamenti profanum exiſtimarit, & ſpiritum gratiæ iniuria affecerit:* Verùm quis ille, qui conculcat filium Dei, & aliorum quæ diximus reus cenſetur? nonne qui ſanguinem eius ingratus abrogat, nec admittit, & veracis ab omnique mendacio alieni oris traditionem & mandatum nihili facit? B *Hoc eſt corpus meum*, dicentis: &, *Hic eſt ſanguis meus*: &, *Niſi manducetis carnem filij hominis, & bibatis eius ſanguinem, non habetis vitam in vobis.* Quid hæſitas? quid omnipotenti impotentiam attribuis? Nonne ipſe eſt qui ex nihilo omnia vt eſſent fecit? vnus trium perſonarum diuinitatis; qui poſtremis temporibus incarnatus eſt, & panem in ſuum corpus tranſmutari iuſſit? Quid requiris cauſam & ordinem naturæ, panis tranſmutationis in Chriſti corpus; & aquæ vinique in ſanguinem; C cùm ſupra naturam, rationem, mentem, & cogitationem, ex Virgine ſit natus? non credes itaque nec mortuorum reſurrectionem, nec in cœlos eius aſſumptionem, & alia Chriſti miracula ſupra naturam, mentem & cogitationem eminentia. Id tibi accidit, quòd Chriſtum, non Deum verum ac filium Dei confiteris, ſed Arrianiſmum vel potiùs Iudaïſmum recipis. At fortaſſis dubitas miniméque credis, quòd non videas carnem & ſanguinem, ſed panem & vinum. Qua de re ſcias oportet, tu D qui ingrato iniquóque animo erga beneficum affectus es, Deum qui omnia nouit, cùm humaniſſimus ſit, prouidè hoc feciſſe, ad hominum imbecillitatem ſe demittentem, ne auerſarentur multi arrhabonem æternæ vitæ, & ægrè ferrent, carnem & ſanguinem intuentes. Itaque rebus naturæ conſuetis hoc fieri voluit, his ſuam diuinitatem coniungens, cùm dixit: *Hoc eſt corpus meum*, &, *Hic eſt ſanguis meus*, &, *Accipite, comedite, & bibite ex eo omnes, in remiſſionem peccatorum*: & rurſum, *Panis quem ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mundi vita*: &, E *Niſi manducetis carnem filij hominis, & bibatis eius ſanguinem, non habetis vitam in vobis. Hoc facite in meam commemorationem.* Propterea ei credentes, ita offerimus panem perfectum, viuum, ſiue corpus Chriſti quod perfectum etiam poſt paſſionem permanſit & integrum, (neque enim os eius contritum eſt) & à diuina vita inſeparabile, planè quale ipſe primus noſter ac magnus Pontifex

Ad Heb. 10.

Cauté lege, nã aqua non conſecratur, niſi priùs in naturam vini conuerſa, nec tutè ſentiunt, qui oppoſitum reputant.

ἀθετεῖν οὕτω τὸν παραδόντα τε καὶ νομοθετήσαντα; ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως, φησὶν ὁ ἀπόστολος, χωρὶς οἰκτιρμῶν, ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν, ἀποθνήσκει· πόσῳ δοκεῖ χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος καθυβρίσας. ἀλλὰ τίς ὁ καταπατῶν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ τἄλλα τὰ εἰρημένα κατηγορούμενος; ἢ δῆλον, ὡς ὁ τὸ σῶμα αὐτοῦ διὰ τῆς ἀχαριστίας ἀθετῶν, καὶ μὴ ἀποδεχόμενος, καὶ τὴν τοῦ ἀψευδοῦς στόματος παράδοσίν τε καὶ ἔνταλμα ἐξουθενίζων; τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου εἰπόντος, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου· καὶ, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. τί διστάζεις; τί τῷ παντοδυνάμῳ ἀδυναμίαν προσάπτεις; οὐκ αὐτός ἐστιν ὁ ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παραγαγών, ὁ εἷς τῆς τρισυποστάτου θεότητος, ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων σαρκωθεὶς, καὶ ὁ τὸν ἄρτον εἰς τὸ αὐτοῦ σῶμα μεταβάλλεσθαι προστεταχώς; τί πάλιν ζητεῖς αἰτίαν καὶ τάξιν φύσεως τῆς τοῦ ἄρτου μεταβολῆς εἰς τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα, καὶ τοῦ ὕδατος καὶ οἴνου εἰς αἷμα· ἐπεὶ ὑπὲρ φύσιν καὶ λόγον καὶ νοῦν καὶ ἔννοιαν ἐκ παρθένου ἐτέχθη; ἀπιστήσεις ἄρα καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς αὐτοῦ ἀνάληψιν, καὶ τἄλλα τοῦ Χριστοῦ θαύματα ὑπὲρ φύσιν καὶ νοῦν καὶ ἔννοιαν ὄντα. τοῦτό σοι συμβαίνει, ὅτι τὸν Χριστὸν, οὐ Θεὸν ἀληθινὸν καὶ υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὁμολογεῖς, ἀλλ' ἀρειανίζεις, μᾶλλον δὲ ἰουδαΐζεις. ἀλλ' ἴσως πάλιν ἀμφιβάλλεις καὶ ἀπιστεῖς, ὅτι οὐχ ὁρᾷς σάρκα καὶ αἷμα, ἀλλ' ἄρτον καὶ οἶνον· περὶ οὗ εἰδέναι σε χρὴ ἀχάριστε καὶ ἀγνώμων περὶ τὸν εὐεργέτην, ὅτι ὁ τὰ πάντα εἰδὼς Θεὸς, φιλανθρωπότατος ὢν, οἰκονομικῶς τοῦτο ἐποίησε, τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνων, ἵνα μὴ ἀποστρέφωνται οἱ πολλοὶ τὸν ἀρραβῶνα τῆς αἰωνίου ζωῆς, καὶ δυσχεραίνωσι, σάρκα καὶ αἷμα βλέποντες. διὸ διὰ τῶν συνηθεστέρων τῆς φύσεως τοῦτο γενέσθαι ἠβουλήθη, συζεύξας αὐτοῖς τὴν αὐτοῦ θεότητα, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, εἰπὼν· καὶ, λάβετε, φάγετε, καὶ πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· καὶ πάλιν, ὁ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μού ἐστιν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς· καὶ, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. διὰ τοῦτο αὐτῷ πιστεύοντες, οὕτω προσφέρομεν ἄρτον τέλειον, ζῶντα, εἴτουν σῶμα Χριστοῦ τέλειον, καὶ μετὰ τὸ πάθος διαμεμενηκὸς καὶ ὁλόκληρον· οὐδὲ γὰρ ὀστοῦν αὐτοῦ συνετρίβη· καὶ τῆς θείας ζωῆς ἀχώριστον, τοιοῦτον οἷον αὐτὸς ὁ πρῶτος ἡμῶν καὶ μέγας ἀρχιερεὺς

καὶ θύτης καὶ θῦμα τοῖς οἰκείοις μύσταις παρέδωκεν· αὐτοί τε πάλιν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται τοῦ λόγου καὶ ὑπηρέται, τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης, παρέδοσαν. πάντες μὲν τῇ ἐν Ἱεροσολύμοις, ὅπου καὶ ὁ θεῖος Ἰάκωβος ὁ τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου ἀρχιερέως ἀδελφὸς, καὶ διάδοχος τὴν μυστικὴν καὶ ἀναίμακτον λειτουργίαν ἐξέθετο· Πέτρος δὲ καὶ Παῦλος, τῇ ἐν Ἀντιοχείᾳ· Παῦλος δὲ ἰδίως, καὶ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ· Μάρκος δὲ, τῇ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· Ἰωάννης καὶ Ἀνδρέας, τῇ ἐν Ἀσίᾳ τε καὶ Εὐρώπῃ· καὶ πάντες τῇ πανταχοῦ ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς συγγραφείσης παρὰ ἱερῷ Κλήμεντι λειτουργίας παραδεδώκασιν· ἐν ᾗ ταῦτα οὕτω ῥητῶς κεῖται· Μεμνημένοι οὖν ὧν δι' ἡμᾶς ὑπέμεινεν, εὐχαριστοῦμέν σοι Θεὲ παντοκράτορ, οὐχ ὅσον ὀφείλομεν, ἀλλ' ὅσον δυνάμεθα, καὶ τὴν διάταξιν αὐτοῦ πληροῦμεν· ἐν ᾗ γὰρ νυκτὶ παρεδίδοτο, λαβὼν ἄρτον ταῖς ἁγίαις καὶ ἀμώμοις αὐτοῦ χερσί, καὶ ἀναβλέψας πρὸς σὲ τὸν Θεὸν αὐτοῦ καὶ πατέρα, καὶ κλάσας, ἔδωκεν ἡμῖν, εἰπών· λάβετε ἐξ αὐτοῦ, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ περὶ πολλῶν θρυπτόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον κεράσας ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος, καὶ ἁγιάσας, ἔδωκεν ἡμῖν λέγων, πίνετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. μεμνημένοι τοίνυν τοῦ πάθους αὐτοῦ καὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἐπανόδου, καὶ τῆς μελλούσης αὐτοῦ δευτέρας παρουσίας, ἐν ᾗ ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, προσφέρομέν σοι τῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ, κατὰ τὴν αὐτοῦ διάταξιν, τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ ποτήριον τοῦτο, εὐχαριστοῦντές σοι δι' αὐτοῦ, ἐφ' οἷς κατηξίωσας ἡμᾶς ἑστάναι ἐνώπιόν σου καὶ ἱερατεύειν σοι· καὶ ἀξιοῦμέν σε, ὅπως εὐμενῶς ἐπιβλέψοις ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα ἐνώπιόν σου, σὺ ὁ ἀνενδεὴς Θεὸς, καὶ εὐδοκήσοις ἐπ' αὐτοῖς εἰς τιμὴν τοῦ Χριστοῦ σου· καὶ καταπέμψοις τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα ἐπὶ τὴν θυσίαν ταύτην, τὸν μάρτυρα τῶν παθημάτων τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὅπως ἀποφήνοι τὸν ἄρτον τοῦτον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο, αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου. καὶ πάλιν ὁ μέγας Παῦλος, ἐγὼ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε καὶ εἶπε· λάβετε, φάγετε, τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ. εἰ δὲ ὑπονοεῖς τοῦτο τὸ παρ' ἡμῶν ἐπιτελούμενον ἔλαττον εἶναι ἐκείνου, οὐκ οἶδας ὅτι ὁ Χριστὸς

A & ſacrificus victimáque, ſuis ipſius diſcipulis tradidit: iique denuo qui ab initio ſuis ipſi oculis Verbum intuiti ſunt, eique miniſtrarunt, Catholicæ Eccleſiæ ab extremis ad extremos vſque orbis terrarum limites tradiderunt: omnes quidem Hieroſolymitanæ, vbi & Diuus Iacobus primi magníque Pontificis frater ac ſucceſſor, myſticam incruentámque Liturgiam expoſuit. Petrus autem & Paulus Antiochenſis: Paulus verò peculiariter, orbi vniuerſo: Marcus, Alexandriæ: Ioannes & Andreas, Aſiæ & B Europæ: Omnéſque vniuerſæ Eccleſiæ vbicuuque ſit, per eam quam ſanctus Clemens conſcripſit Liturgiam, tradiderunt: quæ hæc ita ad verbum habentur: Memores igitur eorum quæ propter nos paſſus eſt, gratias agimus tibi Deus omnipotens, non quantum demus, ſed quantum poſſumus, & eius ſtatutum adimplemus. *In qua enim nocte tradebatur, accipiens panem in ſanctas & immaculatas ſuas manus, & eleuatis oculis ad te Deum ac patrem ſuum, fregit, de-* C *ditque nobis dicens: Accipite ex eo, comedite: Hoc eſt corpus meum quod pro multis comminuitur in remiſſionem peccatorum.* Similiter & calicem ex vino & aqua temperatum, ſanctificauit, deditque nobis dicens, *Bibite ex eo omnes: Hic eſt ſanguis meus qui pro multis effunditur in remiſſionem peccatorum. Hoc facite in meam commemorationem.* Memores igitur paſſionis eius, mortis, reſurrectionis, reditus in cœlos & futuri eius ſecundi aduentus, in quo veniet iudicaturus viuos & mor- D tuos, reddituruſque cuique ſecundùm opera ſúa, offerimus tibi regi ac Deo, ſecundùm eius inſtitutionem, panem hunc, & hunc calicem, gratias tibi per eum agentes, quòd nos fueris dignatus adſtare coram te & tibi ſacrificare. Et te rogamus vt propitio ſerenóque vultu reſpicias ſupra hæc propoſita dona coram te, tu qui nullius indiges Deus: & tibi complacitum ſit in eis ad honorem Chriſti tui, & mittere digneris ſanctum tuum Spiritum ſuper hoc ſacrificium, teſtem paſſionum Domini Ieſu, vt efficiat panem hunc E corpus Chriſti tui: & calicem hunc, ſanguinem Chriſti tui. Et iterum magnus ille Paulus, *Ego accepi à Domino quod & tradidi vobis: quòd Dominus Ieſus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & benedixit, fregit, dixitque: Accipite, comedite: Hoc eſt corpus meum quod pro vobis frangitur. Hoc facite in meam commemorationem. Quotieſcunque enim comeditis panem hunc, & calicem hunc bibitis, mortem Domini annuntiatis donec veniat.* Si verò cenſes, hoc quod à nobis perficitur, illo minus eſſe, neſcis Chriſtum etiam

hoc tempore operari, núncque adeſſe. *Ero enim vobiſcum dies vniuerſos ad conſummationem vſque ſæculi*, pollicitus eſt. Hoc item myſterium ſummopere admirans quaſi obſtupefactus diuus Apoſtolus, cum timore Dei ac fide vt dignè ei participemus adhortatur, & ſupplicium tranſgreſſori definit. *Quicunque comederit*, inquiens, *panem hunc, aut biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & ſanguinis Domini.* Id perinde eſt, ac ſi dixerit (diui Chryſoſtomi ſententia) quemadmodum tradidit quidem eum Iudas, in eum verò petulanter debacchati ſunt Iudæi: ita dedecore & infamia eum afficiunt, qui ſanctiſſimum eius corpus indignè ore ſumunt, & corpori admouent impuro. Itaque inquit, *probet ſeipſum homo*; non alter alterum: hoc enim iudicare eſt: *ſed primum quiſque ſeipſum: & ſic de pane edat: & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit, non dyiudicans*, hoc eſt, perpendens & conſiderans *corpus Domini* propoſitum. Quòd ſi is, qui per ſe in aliquod humanorum vitiorum delapſus eſt, & indiſcretè acceſſit, vt indignè communicans, tanta mulctatur condemnatione: qui in ipſam conſecrationem peccat, & immediatè ipſum Dominicum contumeliis afficit corpus atque negat, traditionémque abrogat, & auctorem qui tradidit, conculcat, quánam fuerit, & quanto magis deteriori ac maiori dignus tum accuſatione tum ſupplicio? Horroréne plena ſunt ea dicta? Reliquúmne eſt vllum noui facinoris, præuaricationis, impietatis genus, quod ad hanc ſceleris audaciam accedere poſſit? Verùm libera ô Domine, per tuam miſericordiam ab hac impoſtura & dementia omnes eos, qui non rectè confitentur, quem conſecramus panem & vinum, corpus perfectum & ſanguinem pretioſum eſſe Chriſti tui.

A καὶ νῦν ἐνεργεῖ, καὶ νῦν πάρεστιν· ἔσομαι γὰρ μεθ' ὑμῶν τὰς ἡμέρας ἁπάσας ἄχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ἐπηγγείλατο. τοῦτο δὲ μυστήριον πάλιν ὑπερεκπληττόμενος ὁ θεῖος ἀπόστολος, μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ πίστεως ἀξίως ἡμᾶς αὐτοῦ μετέχειν παρακελεύεται, καὶ τιμωρίαν τοῦ παραβαίνοντος ἀφορίζεται· ὃς ἂν ἐσθίῃ, λέγων, τὸν ἄρτον τοῦτον, ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου. τοῦτο τοίνυν ἐστὶν εἰπεῖν (κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον) καθάπερ προέδωκε
B μὲν αὐτὸν Ἰούδας, ἐπαρῴνησαν δὲ εἰς αὐτὸν Ἰουδαῖοι, οὕτως ἀτιμάζουσιν αὐτὸν οἱ τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα ἀναξίως τῷ στόματι δεχόμενοι, καὶ ἐναγεῖ προσφέροντες σώματι. διό φησι, δοκιμαζέτω ἄνθρωπος ἑαυτόν, οὐχ ἕτερος τὸν ἕτερον· τοῦτο γὰρ κρίνειν ἐστὶν· ἀλλὰ πρῶτον ἕκαστος ἑαυτόν. καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω· ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων, τουτέστιν ἐξετάζων καὶ ἐννοῶν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου προκείμενον. εἰ δὲ ὁ
C καθ' ἑαυτὸν ἔν τινι τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ὀλισθήσας, καὶ προσιὼν ἀδιακρίτως, ὡς ἀναξίως μετέχων, τοσαύτης ἀξιοῦται τῆς κατακρίσεως· ὁ εἰς αὐτὴν τὴν ἱερουργίαν ἐξαμαρτάνων, καὶ ἀμέσως αὐτὸ τὸ Κυριακὸν καθυβρίζων σῶμα καὶ ἀπαρνούμενος, τήν τε παράδοσιν ἀθετῶν, καὶ τὸν παραδεδωκότα καταπατῶν, τίνος ἂν εἴη καὶ πόσῳ μᾶλλον χείρονός τε καὶ μείζονος ἄξιος καὶ κατηγορίας καὶ τιμωρίας; ἆρ' οὐ φρίκης γέμει τὰ εἰρημένα; ἆρ' ἀπολέλειπταί τις ὑπερβολὴ ἐν τῷ τῆς καινοτομίας καὶ παραβάσεως καὶ ἀθεΐας τολμήματι; ἀλλὰ ῥῦσαι Κύριε διὰ τοῦ ἐλέους σου τοιαύτης ἁπάσης τῆς παραφροσύνης πάντας τοὺς μὴ ὀρθῶς ὁμολο-
D γοῦντας τὸν ὑφ' ἡμῶν ἱερουργούμενον ἄρτον καὶ οἶνον, σῶμα τέλειον καὶ αἷμα τίμιον εἶναι τοῦ Χριστοῦ σου.

BEATI

ΤΟΥ̃ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΣΑΜΩΝΑ, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Γάζης, διάλεξις πρὸς Αχμὲδ τὸν Σαρακηνὸν, ἀποδεικνύουσα τὸν ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἱερουργηθέντα ἄρτον καὶ οἶνον, σῶμα καὶ αἷμα ἀληθινὸν καὶ ὁλόκληρον εἶναι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ.

BEATI SAMONÆ, GAZÆ CIVITATIS ARCHIEPISCOPI,

Diſceptatio, cum Achmed Saraceno, perſpicuè docens, panem ac vinum, vtrumque per Sacerdotem conſecratum, verum eſſe & integrum corpus ac ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti.

Ioannes Garetius centenario 11. ait opinari quoſdam Samonam vixiſſe circa annum Domini 1072. & in indice lib. de ſacrificio Miſſæ: ait hunc vixiſſe anno 1050.

A ΕΤΥΓΧΑΝΟΜΕΝ ποτὲ πορευόμενοι τὴν εἰς Ἔμεσαν μετὰ πολλῶν ἄλλων· καὶ τῇ συνήθει διαλέξει τῇ καθ' ὁδὸν παραμύθιον οὔσῃ χρώμενοι, περὶ διαφόρων ὑποθέσεων, πέραν τοῦ δέοντος ἐν συνουσίᾳ διήλθομεν· ἐξ ὧν καί τις σοφὸς ἀνὴρ καὶ λόγιος Σαρακηνὸς τὸ γένος εἰς τὴν τῶν μυστηρίων διήγησιν τραπεὶς, ἠρώτησεν ἐμὲ, οὑτωσὶ φάσκων· Διὰ τί, ὦ ἐπίσκοπε, ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς ἐμπαίζετε τοὺς Χριστιανοὺς τὸν ἐξ ἀλεύρου ὀπτώμενον ἄρτον αὐτοῖς κατὰ B βραχὺ μερίζοντες, καὶ σῶμα Χριστοῦ ὀνομάζοντες, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν παρέχειν αὐτὸν τοῖς μεταλαμβάνουσι δυνάμενον διαβεβαιοῦντες; ἆρα ἢ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐμπαίζετε, ἢ τοὺς ὧν ἄρχετε; Σα. Καὶ τί λέγεις, ἄρτος οὐ γίνεται Θεοῦ σῶμα; Αχ. Εκάτερον ἀπορῶ μέρος ἀποκρίνασθαι τῆς ἀντιφάσεως. Σα. Τοσοῦτόν σε ἡ μήτηρ σου γεγέννηκεν; Αχ. Οὐχί. Σα. Ἀλλὰ πόσον. Αχ. Σμικρόν. Σα. Καὶ τίς σε ἐμεγάλυνε; Αχ. Θεοῦ θέλοντος, ἡ τροφή. Σα. Οὐκοῦν ἄρτος σοι γέγονε σῶμα; Αχ. Σύμφημι. C Σα. Καὶ πῶς σοι ἄρτος γέγονε σῶμα; Αχ. Τὸν τρόπον ἀγνοῶ; Σα. Διὰ τοῦ λαιμοῦ ἡ βρῶσις καὶ ἡ πόσις εἰς τὸν στόμαχον κατέρχεται, ὡς εἰς χύτραν· παρακειμένου δὲ τῷ στομάχῳ θερμοῦ ὄντος τοῦ ἥπατος, ἕψεται ἡ τροφὴ καὶ χυλοῦται· καὶ τὸ μὲν παχυμερὲς, κάτω χωρεῖ· τὸ δὲ λεπτομερὲς, κεχυλωμένον ἐπιπολάζει. ὡς θερμὸν δὲ ὑπάρχον τὸ ἧπαρ καὶ συμφυὲς, ἀνασπᾷ καὶ αἱματοῖ· καὶ ὡς δι' ὀχετῶν ἅπαν τὸ σῶμα διὰ τῶν φλεβῶν καταρδεύει, D μερίζον τὴν χυλωθεῖσαν ἐν τῷ στομάχῳ τροφὴν, καὶ ἐν αὐτῷ αἱματωθεῖσαν, ἑκάστῳ τῶν μελῶν συμμεταβαλλομένην, οἷόν ἐστιν ἐκεῖνο, ὀστέοις ὀστοῦν, μυελῷ μυελὸν, νεύροις νεῦρον, ὀφθαλμοῖς ὀφθαλμοὺς, θριξὶ θρίχα, δέρματι δέρμα, ὄνυξιν ὄνυχα· καὶ οὕτω γίνεται ἡ τοῦ βρέφους εἰς ἄνδρα αὔξησις, τοῦ ἄρτου αὐτῷ γεγονότος σῶμα, καὶ τῆς πόσεως, αἷμα.

A ALIQVANDO fortè proficiſcebamur Emeſam cum multis aliis: & familiari colloquio de variis atq; diuerſis rebus vtentes, quod nos in itinere conſolabatur, vltra quàm decuit in ſermone progreſſi ſumus: ex quorum numero vir quidā doctus atque facundus, genere Saracenus, ad narrationem myſteriorum cōuerſus, me interrogauit his verbis: Heus ex te audire velim Epiſcope, quamobrem vos Sacerdotes Chriſtianis illuditis, dum panē ex farina co- B ctum eis minutim partientes, corpúſq. Chriſti nominātes, remiſſionem peccatorum exhibere poſſe iis qui eum recipiunt, confirmatis. Vobíſne ipſis illuditis, an iis in quos habetis imperium? SAMONAS. Quid narras? paníſne Dei corpus efficitur? ACHMED. In vtram partem contradictionis reſpondeam, mihi incertum eſt. SAM. Tantúmne quantus es te genuit mater tua? ACH. Minimè. SAM. Sed quantum? ACH. Paruulum. SAM Quis te in magnitudinē ita produxit? ACH. Alimentum, Deo ita annuente. SAM. Ergo panis tibi C in corpus conuerſus eſt. ACH Ita prorſus exiſtimo. SAM. Quo tādem pacto panis tibi non verſus eſt in corpus? ACH Haud quidē ſcio. SAM. Per guttur cibus & potus in vētriculum demittuntur, tanquam in ollam aliquam. Sed cùm hepar calidum adiaceat ſtomacho, coquitur alimentum, & in chylum conuertitur: quódque craſſum eſt, deorſum abit: quod autem tenue; in chylum mutatum innatat. At verò cùm iecur ſit calidum, molle & laxum, ad ſe attrahit & in ſanguinem conuertit: nec non vniuerſum corpus per D venas veluti per canales irrigat, alimentum in chylum conuerſum in ventriculo diſtribuens, in ipſóque in ſanguinem conuerſum, ſingulis membris commutatum, cuiuſmodi eſt illud: Oſſibus os, medullæ medullam, neruis neruum, oculis oculos, capillis capillum, cuti cutem, vnguibus vnguem: atque ita fit infantis incrementum in virum, pane ei in corpus mutato, & potione in ſanguinē,

Nutritionis ratio.

hoc tempore operari, núncque adeſſe. *Ero* A *enim vobiſcum dies vniuerſos ad conſummationem vſque ſæculi*, pollicitus eſt. Hoc item myſterium ſummopere admirans quaſi ubſtupefactus diuus Apoſtolus, cum timore Dei ac fide vt dignè ei participemus adhortatur, & ſupplicium tranſgreſſori definit. *Quicunque comederit, inquiens, panem hunc, aut biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & ſanguinis Domini.* Id perinde eſt, ac ſi dixerit (diui Chryſoſtomi ſententia) quemadmodum tradidit quidem eum Iudas, io eum verò petulanter debacchati B ſunt Iudæi: ita dedecore & infamia eum afficiunt, qui ſanctiſſimum eius corpus iodignè ore ſumunt, & corpori admouent impuro. Itaque inquit, *probet ſeipſum homo;* non alter alterum: hoc enim iudicare eſt: *ſed primum quiſque ſeipſum: & ſic de pane edat: & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit, non dijudicans*, hoc eſt, perpendens & conſiderans *corpus Domini* propoſitum. Quòd ſi is, qui per ſe in aliquod humanorum vitiorum delapſus eſt, & iodiſcretè acceſſit, vt indignè communicans, tanta mulctatur con- C demnatiooe: qui in ipſam conſecrationem peccat, & immediatè ipſum Dominicum cootumeliis afficit corpus atque negat, traditionémque abrogat, & auctorem qui tradidit, conculcat, quánam fuerit, & quanto magis deteriori ac maiori digous tum accuſatiooe tum ſupplicio? Horroréne plena ſunt ea dicta? Reliquúmne eſt vllum noui facinoris, præuaricationis, impietatis genus, quod ad hanc ſceleris audaciam accedere poſſit? Verùm libera ô Domine, per tuam miſericordiam ab hac impoſtura & dementia omnes eos, qui non rectè confitentur, quem conſecramus panem & vinum, corpus perfectum & ſangui- D nem pretioſum eſſe Chriſti tui.

A καὶ νῦν ἐνεργεῖ, καὶ νῦν πάρεστιν· ἔσομαι γὰρ μεθ' ὑμῶν τὰς ἡμέρας ἁπάσας ἄχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ἐπηγγείλατο. τοῦτο δὲ μυστήριον πάλιν ὑπερεκπληττόμενος ὁ θεῖος ἀπόστολος, μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ πίστεως ἀξίως ἡμᾶς αὐτοῦ μετέχειν παρακελεύεται, καὶ τιμωρίαν τοῦ παραβαίνοντος ἀφορίζεται· ὃς ἂν ἐσθίῃ, λέγων, τὸν ἄρτον τοῦτον, ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου. τοῦτο δ' εἰπεῖν (κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον) καθάπερ προέδωκε B μὲν αὐτὸν Ἰούδας, ἐπαρῴνησαν δὲ εἰς αὐτὸν Ἰουδαῖοι, οὕτως ἀτιμάζουσιν αὐτὸν οἱ τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα ἀναξίως τῷ στόματι δεχόμενοι, καὶ ἐναγεῖ προσφέροντες σώματι. διό φησι, δοκιμαζέτω ἄνθρωπος ἑαυτὸν, οὐχ ἕτερος τὸν ἕτερον· τοῦτο γὰρ κρίναι ἐστίν· ἀλλὰ πρῶτον ἕκαστος ἑαυτόν. καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω· ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων, τουτέστιν ἐξετάζων καὶ ἐννοῶν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου προκείμενον. Εἰ δὲ ὁ C καθ' ἑαυτὸν ἔν τινι τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ὀλισθαίνων, καὶ προσιὼν ἀδιακρίτως, ὡς ἀναξίως μετέχων, τοσαύτης ἀξιοῦται τῆς κατακρίσεως· ὁ περὶ αὐτὴν τὴν ἱερουργίαν ἐξαμαρτάνων, καὶ ἀμέσως αὐτὸ τὸ Κυριακὸν καθυβρίζων σῶμα καὶ ἀπαρνούμενος, τήν τε παράδοσιν ἀθετῶν, καὶ τὸν παραδεδωκότα καταπατῶν, τίνος ἂν εἴη καὶ πόσῳ μᾶλλον χείρονός τε καὶ μείζονος ἄξιος καὶ κατηγορίας καὶ τιμωρίας; ἆρ' οὐ φρίκης γέμει τὰ εἰρημένα; ἆρ' ἀπολέλειπταί τις ὑπερβολὴ τῷ τῆς καινοτομίας καὶ παραβάσεως καὶ ἀθεΐας τολμήματι; ἀλλὰ ῥῦσαι Κύριε διὰ τοῦ ἐλέους σου τοιαύτης ἀπάσης τε καὶ παραφροσύνης πάντας τοὺς μὴ ὀρθῶς ὁμολο- D γοῦντας τὸν ὑφ' ἡμῶν ἱερουργούμενον ἄρτον καὶ οἶνον, σῶμα τέλειον καὶ αἷμα τίμιον εἶναι τοῦ Χριστοῦ σου.

BEATI

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΣΑΜΩΝΑ, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Γάζης, διάλεξις πρὸς Ἀχμὲδ τὸν Σαρακηνόν, ἀποδεικνύουσα τὸν ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἱερουργημένον ἄρτον καὶ οἶνον, σῶμα καὶ αἷμα ἀληθινὸν καὶ ὁλόκληρον εἶναι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

BEATI SAMONÆ, GAZÆ CIVITATIS ARCHIEPISCOPI,

Diſceptatio, cum Achmed Saraceno, perſpicuè docens, panem ac vinum, vtrumque per Sacerdotem conſecratum, verum eſſe & integrum corpus ac ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti.

Ioannes Garetius centenario 11 ait opinari quoſdam Samonam vixiſſe circa annum Domini 1072. & in indice lib. de ſacrificio Miſſæ: ait hunc vixiſſe anno 1050.

ΕΤΥΓΧΑΝΟΜΕΝ ποτε πορευόμενοι τὴν εἰς Ἔμεσαν μετὰ πολλῶν ἄλλων· καὶ τῇ συνήθει διαλέξει τῇ καθ᾽ ὁδὸν παραμύθιον οὔσῃ χρώμενοι, περὶ διαφόρων ὑποθέσεων, πέραν τοῦ δέοντος ἐν συνουσίᾳ διήλθομεν· ἐξ ὧν καί τις σοφὸς ἀνὴρ καὶ λόγιος Σαρακηνὸς τὸ γένος εἰς τὴν τῶν μυστηρίων διήγησιν τραπείς, ἠρώτησεν ἐμέ, οὑτωσὶ φάσκων· Διὰ τί, ὦ ἐπίσκοπε, ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς ἐμπαίζετε τοὺς Χριστιανοὺς τὸν ἐξ ἀλεύρου ὀπτώμενον ἄρτον αὐτοῖς κατὰ βραχὺ μερίζοντες, καὶ σῶμα Χριστοῦ ὀνομάζοντες, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν παρέχειν αὐτὸν τοῖς μεταλαμβάνουσι δυνάμενον διαβεβαιοῦντες; ἆρα ἢ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐμπαίζετε, ἢ τοὺς ὧν ἄρχετε; Σα. Καὶ τί λέγεις, ἄρτος οὐ γὰρ Θεοῦ σῶμα; Αχ. Ἑκάτερον ἀπορῶ μέρος ἀποκρίνασθαι τῆς ἀντιφάσεως. Σα. Τοσοῦτόν σε ἡ μήτηρ σου γεγέννηκε; Αχ. Οὐχί. Σα. Ἀλλὰ πόσον. Αχ. Σμικρόν. Σα. Καὶ τίς σε ἐμεγάλυνε; Αχ. Θεοῦ θέλοντος, ἡ τροφή. Σα. Οὐκοῦν ἄρτος σοι γέγονε σῶμα; Αχ. Σύμφημι. Σα. Καὶ πῶς σοι ἄρτος γέγονε σῶμα; Αχ. Τὸν τρόπον ἀγνοῶ. Σα. Διὰ τοῦ λαιμοῦ ἡ βρῶσις καὶ ἡ πόσις εἰς τὸν στόμαχον κατέρχεται, ὡς εἰς χύτραν· παρακειμένου δὲ τῷ στομάχῳ θερμοῦ ὄντος τοῦ ἥπατος, ἕψεται ἡ τροφὴ καὶ χυλοῦται· καὶ τὸ μὲν παχυμερές, κάτω χωρεῖ· τὸ δὲ λεπτομερές, κεχυλωμένον ἐπιπολάζει. ὡς θερμὸν δὲ ὑπάρχον τὸ ἧπαρ καὶ συμφυὲς, ἀνασπᾷ καὶ αἱματοῖ· καὶ ὡς δι᾽ ὀχετῶν ἅπαν τὸ σῶμα διὰ τῶν φλεβῶν καταρδεύει, μερίζον τὴν χυλωθεῖσαν ἐν τῷ στομάχῳ τροφήν, καὶ ἐν αὐτῷ αἱματωθεῖσαν, ἑκάστῳ τῶν μελῶν συμμεταβαλλομένην, οἷόν ἐστιν ἐκεῖνο, ὀστέοις ὀστοῦν, μυελῷ μυελόν, νεύροις νεῦρον, ὀφθαλμοῖς ὀφθαλμούς, θριξὶ θρίχα, δέρματι δέρμα, ὄνυξιν ὄνυχα· καὶ οὕτω γίνεται ἡ τοῦ βρέφους εἰς ἄνδρα αὔξησις, τοῦ ἄρτου αὐτῷ γενομένου σῶμα, καὶ τῆς πόσεως, αἷμα.

A ALIQVANDO fortè proficiſcebamur Emeſam cum multis aliis: & familiari colloquio de variis atq; diuerſis rebus vtentes, quod nos in itinere conſolabatur, vltra quàm decuit in ſermone progreſſi ſumus: ex quorum numero vir quidã doctus atque facundus, genere Saraceous, ad narrationem myſteriorum cõuerſus, me interrogauit his verbis: Heus ex te audire velim Epiſcope, quamobrem vos Sacerdotes Chriſtianis illuditis, dum panẽ ex farina co-
B ctum eis minutim partientes, corpúſq. Chriſti nominãtes, remiſſiooem peccatorum exhibere poſſe iis qui eum recipiunt, coofirmatis. Vobíſoe ipſis illuditis, ao iis in quos habetis imperium? SAMONAS. Quid narras? paníſne Dei corpus efficitur? ACHMED. In vtram partem contradictionis reſpondeam, mihi iocertum eſt. SAM. Tantúmne quantus es te genuit mater tua? ACH. Minimè. SAM. Sed quantum? ACH. Paruulum. SAM Quis te in magnitudinẽ ita produxit? ACH. Alimentum, Deo ita annuente. SAM. Ergo panis tibi
C in corpus conuerſus eſt. ACH Ita prorſus exiſtimo. SAM. Quo tãdem pacto panis tibi non verſus eſt in corpus? ACH Haud quidẽ ſcio. SAM. Per guttur cibus & potus in vẽtriculum demittuntur, tanquam io ollam aliquam. Sed cùm hepar calidum adiaceat ſtomacho, coquitur alimentum, & io chylum conuertitur: quódque craſſum eſt, deorſum abit: quod autem tenue, in chylum mutatum innatat. At verò cùm iecur ſit calidum, molle & laxum, ad ſe attrahit & in ſanguinem conuertit: nec non vniuerſum corpus per
D venas veluti per canales irrigat, alimentum in chylum conuerſum in ventriculo diſtribuens, in ipſóque in ſanguinem conuerſum, ſingulis membris commutatum, cuiuſmodi eſt illud: Oſſibus os, medullæ medullam, neruis neruum, oculis oculos, capillis capillum, cuti cutem, vnguibus vnguem: atque ita fit infantis incrementum in virum, panei in corpus mutato, & potione io ſanguinẽ,

Nutritionis ratio.

ACHMED. Vera memoras. SAMONAS. Eodem etiam pacto intelligas fieri noſtrum myſterium. Sacerdos enim panem ſuper menſam ſanctam deponit, pariter & vinum: & comprecando, inuocatione ſancta Spiritus ſanctus deſcendit, & superuenit in ea quæ ſunt propoſita: & igne ſuæ diuinitatis, in corpus & ſanguinem Christi, panem & vinum commutat, non minùs quàm iecur alimentum in corpus cuiuſdam hominis. An non, amabo, concedis poſſe ſacroſanctum Dei Spiritum idem præſtare quod tuum iecur? ACHMED. Concedo. SAMONAS. Hoc igitur corpus & ſanguinem aſſumimus in remiſſionem peccatorum, & in vitam æternam, Domino noſtro dicente: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam.* Iis verò qui non facilè credunt ob id quod apparet, tanquam non videntibus id euenire quod res pollicetur corporaliter effici (panis enim & vinum apparent) præterea iis qui dicunt; Quo pacto fieri poteſt vt oratio & diuinæ virtutis inuocatio ſuper pane facta, tranſmutet eum in carnem viuam, ſimplex & vnica ratio ſatis erit. Contrà enim interrogabimus, cùm ratio carnalis generationis, omnibus ſit perſpicua, quî illud humidum quod infunditur ad procreationem animalis, in hominem conuertitur? Atqui nulla eſt in hac re ratio quæ ratiocinatione aliqua probabile excogitare queat. Quidnam enim commune definitio hominis collata cum illa qualitate quæ cernitur, habet? Nam homo eſt quiddam rationis particeps vique intelligendi præditum: illud autem in humida quadam qualitate cernitur. Nilque ampliùs quàm id quod ſenſu cernitur, comprehendit intelligentia: ſed virtute diuina illud conuertitur in hominem: qua ſublata, perſtat immotum & inefficax. Si igitur illic, non id quod ſubiectum eſt, hominem efficit: ſed virtus diuina transfert id quod apparet in naturam hominis, extremæ eſt inſcitiæ, illic tantam támque immenſam Dei potentiam atteſtantes, exiſtimare, hîc Deum impotentem eſſe, vt adimpleat ſuam voluntatem. ACHMED. Sed quid pani commune eſt cum carne? SAMONAS. Dic mihi quæſo, quid commune humori cum imagine Dei? Verùm quemadmodum nil eſt illic nouum & inauditum, ſi volente Deo humidum tranſeat in animal nobiliſſimum: ita etiam hic pariter credendum eſt, non eſſe mirum ſi virtutis diuinæ acceſſu ad immortalitatem panis tranſeat, & in corpus Chriſti conuertatur. ACHMED. At verò quum Chriſtus hoc diſcipulis ſuis tradidit, non multas precationes effudit, neq. ſic vos admonuit dicere. Quomodo igitur vos non ita facitis: imò precib. multis vobis opus eſt?

Panis & vini in Christi corpus & ſanguinem commutantur.
Ioan 6.

A Αχ. Ἔοικε. Σα. Τρόπον τὸν αὐτὸν καὶ τὸ ἡ-
μέτερον νόει μοι γίνεσθαι μυστήριον· τίθησι γὰρ ἐπὶ
τὴν ἁγίαν τράπεζαν ὁ ἱερεὺς τὸν ἄρτον, ὁμοίως καὶ
τὸν οἶνον· καὶ δεομένου, ἐπικλήσει ἁγίᾳ τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον κάτεισι, καὶ ἐπιφοιτᾷ τοῖς προκειμένοις·
καὶ τῷ πυρὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος, εἰς σῶμα καὶ αἷμα
Χριστοῦ, τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον μεταβάλλει, οὐχ ἧττον
ἢ τὸ ἧπαρ τὴν τροφὴν, εἰς τὸ τοῦ τινος ἀνθρώπου. ἢ οὐ
δίδως αὐτὸν δύνασθαι τὸ πνεῦμα ἅγιον τοῦ Θεοῦ πνεῦ-
μα ὅπερ τὸ σὸν δύναται ἧπαρ ἐκτελεῖν; Αχ. Δί-
B δωμι. Σα. Τούτου τοίνυν τοῦ σώματος καὶ αἵ-
ματος μεταλαμβάνομεν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ
εἰς ζωὴν αἰώνιον, τοῦ δεσπότου ἡμῶν εἰρηκότος, ὁ
τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔ-
χει ζωὴν αἰώνιον· τοῖς δὲ δυσπειθῶς ἔχουσι πρὸς τὸ
φαινόμενον, ὡς μὴ βλέπουσι τὸ συμβαῖνον τῇ ἐπαγ-
γελίᾳ τῶν σωματικῶς ἐνεργουμένων (ἄρτος γὰρ καὶ
οἶνος φαίνεται) προσέτι δὲ καὶ τοῖς λέγουσι, πῶς
ἐστι δυνατὸν εὐχὴν καὶ δυνάμεως θείας ἐπίκλησιν
ἐπὶ τοῦ ἄρτου γινομένην μεταβάλλειν αὐτὸν εἰς σάρ-
C κα ζῶσαν, ἁπλοῦς ἐξαρκεῖ λόγος· ἀντερωτήσο-
μεν γὰρ, τοῦ τρόπου τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως, πᾶσιν
ὄντος προδήλου, πῶς ἄνθρωπος ἐκεῖνο τὸ ὑγρὸν γίνεται,
τὸ εἰς ἀφορμὴν τῆς συστάσεως τοῦ ζώου καταβαλλό-
μενον; ἀλλὰ μὴν, οὐδεὶς ἐπ᾽ ἐκείνου λόγος ἐστὶν ὁ
λογισμῷ τινὶ τὸ πιθανὸν ἐξευρίσκων. τί γὰρ κοινὸν ἔ-
χει ὅρος ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἐκείνου θεωρουμένην
ποιότητα συγκρινόμενος; ἄνθρωπος μὲν γὰρ, λογι-
κόν τι χρῆμα καὶ διανοητικόν ἐστιν· ἐκεῖνο δὲ ἐν ὑ-
γρᾷ τινι θεωρεῖται ποιότητι· καὶ πλέον οὐδὲν τοῦ κατ᾽
αἴσθησιν ὁρωμένου, καταλαμβάνει ἡ ἔννοια· ἀλλὰ
D θείᾳ δυνάμει ἐκεῖνο ἄνθρωπος γίνεται· ἧς μὴ συμ-
παρούσης, ἀκίνητόν ἐστι καὶ ἀνενέργητον. εἰ οὖν ἐκεῖ οὐ
τὸ ὑποκείμενον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ᾽ ἡ θεία δύ-
ναμις πρὸς ἀνθρώπου φύσιν μεταποιεῖ τὸ φαινόμε-
νον, τῆς ἐσχάτης ἂν εἴη ἀγνωμοσύνης, ἐκεῖ τo-
σαύτην Θεοῦ προσμαρτυροῦντας δύναμιν, ἀπο-
νεῖν ἐν τῷ μέρει τούτῳ τὸ θεῖον οἴεσθαι πρὸς τὴν
ἐκπλήρωσιν τοῦ θελήματος. Αχ. Ἀλλὰ τί κοι-
νὸν ἄρτῳ καὶ σαρκί; Σα. Καὶ τί κοινὸν, λέξον μοι,
E ὑγρότητι καὶ εἰκόνι Θεοῦ; ἀλλ᾽ ὥσπερ οὐδὲν ἐκεῖ τὸ
παράδοξον, εἰ Θεοῦ βουλομένου, πρὸς τὸ τιμιώτα-
τον ζῶον τὸ ὑγρὸν μεταβαίνει, οὕτω καὶ ἐπὶ τούτου τὸ
ἴσον πιστευτέον, μηδὲν εἶναι θαυμαστὸν, εἰ θείας δυ-
νάμεως παρουσίᾳ πρὸς ἀφθαρσίαν μετασκευάζε-
ται ὁ ἄρτος, καὶ εἰς σῶμα Χριστοῦ μεταβάλλεται.
Αχ. Ἀλλ᾽ ὁ Χριστὸς ὅτε τοῦτο τοῖς μαθηταῖς
αὐτοῦ παρέδωκε, οὔτ᾽ αὐτὸς πολλὰς εὐχὰς εἶπε,
οὔθ᾽ ὑμῖν οὕτω προσέταξε λέγειν. πῶς τοίνυν ὑ-
μεῖς οὐχ οὕτω ποιεῖτε, ἀλλ᾽ εὐχῶν πολλῶν δεῖσθε,

Digitized by Google

Σα. Ὁ Χριστὸς καθὸ Θεὸς, κύριος ἦν καὶ τοῦ ἑαυτοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ᾗ φησιν αὐτὸς, ὅτι ἐξουσίαν ἔχω τὴν ψυχήν μου δοῦναι, καὶ πάλιν λαβεῖν αὐτήν. καὶ αὐτὸς φύσει Θεὸς ὢν, ἡγίασεν εὐθὺς τῇ αὐτοῦ θείᾳ δυνάμει καὶ χάριτι τότε τὸν ἄρτον, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου εἰπὼν, ἔχων καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα ἐν ἑαυτῷ· καὶ οὕτως τὸν ἄρτον οἰκεῖον σῶμα ἐποίησε· καὶ οὐκ ἐδεῖτο ἑτέρου τινὸς ὑπερέχοντος, καὶ τὸν ἄρτον ἁγιάσοντος· τὸ γὰρ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται· αὐτὸς δὲ ὁ Χριστὸς οὐκ ἐλάττων ὢν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος, αὐτεξουσίως ἐποίει ὅσα ἐβούλετο. ὁ δέ γε παρ' ἡμῖν ἱερεὺς, εἰ καὶ τύπον φέρει Χριστοῦ, ἀλλ' ἄνθρωπός ἐστι παντὶ τρόπῳ ὑποκείμενος ἀμαρτίαις καὶ κατεχόμενος (οὐδεὶς γὰρ ἀναμάρτητος, ὡς τὸ θεῖον λόγιον, κἂν μία ὥρα ἐστὶν ἡ ζωὴ αὐτοῦ, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός.) διὰ τοῦτο δεῖται πολλῶν εὐχῶν, καὶ πρότερον μὲν ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἀγνοημάτων, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος Παῦλος. διὸ καὶ πᾶς ὁ λαὸς παριστάμενος ἔξω τοῦ ἀδύτου, συμπονεῖ καὶ συμπροσεύχεται τῷ ἱερεῖ. δέεται τοίνυν ὁ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ὡς μέσον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἱστάμενος πρέσβυς, ἵνα μὴ κώλυμα γένηται τῆς τοῦ παναγίου πνεύματος ἐπελεύσεως, ἀλλὰ καταπέμψῃ καὶ αὖθις τὸ πανταχοῦ παρὸν θεῖον καὶ τελεταρχικὸν καὶ ἁγιαστικὸν πνεῦμα, δι' οὗ τὰ πάντα τά τε ἐν οὐρανῷ, τά τε ἐπὶ γῆς λεγόμενα ἅγια, τῇ μετοχῇ τῆς ἁγιαστικῆς αὐτοῦ χάριτος ἁγιάζεται· εἰς τὸ τελεσιουργῆσαι τὸν προκείμενον εἰς θυσίαν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον, καὶ ποιῆσαι αὐτὰ, αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ Κυριακὸν σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ· ὁ πατὴρ γὰρ εὐδόκησε, φασὶ, τὰ παρ' ἡμῖν λόγια· καὶ ὁ υἱὸς ἐσκήνωσε, καὶ ἡ παρθένος ἔτικε Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα συνήργησεν· ὃ καὶ ἐκ τῶν παρθενικῶν αἱμάτων μέρος λαβὸν, ᾠκοδόμησε τὸν σωματικὸν ναὸν τοῦ Χριστοῦ. κἀντεῦθεν δηλοῦμεν καὶ τὸ ἀχώριστον καὶ ἰσοδύναμον, καὶ ὁμοφυὲς καὶ παντοδύναμον τῆς ἁγίας τριάδος, εἰ καὶ ταῖς ὑποστάσεσι διῄρηται· καὶ ὅπου ἔνθα ἐστὶ μία τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ἀχωρίστως καὶ αἱ λοιπαὶ δύο τῇ φύσει σύνεισιν, ὡς συνδημιουργαὶ καὶ τοῦ παντὸς προνοητικαί. Αχ. Καλῶς τὰ ἀπόρρητα διεξέρχῃ. ἀλλὰ τί δή ποτε ὁ Χριστὸς τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐσθίειν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι παρέδωκεν; Σαμ. Ἀρρήτῳ φιλανθρωπίᾳ καὶ θαυμαστῇ οἰκονομίᾳ ἐγένετο· τοῦτο μὲν, πρὸς ἀποτροπὴν τῶν ἐναντίων δυνάμεων· τοῦτο δὲ, καὶ εἰς περιποίησιν ἡμῶν ψυχῆς ἅμα καὶ σώματος· ἐπεὶ οὐκ ἦν δυνατὸν ἔτι καὶ σωματικῶς ἡμῖν τοῖς ἐπὶ γῆς τὸν Χριστὸν μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος συναναστρέφεσθαι καὶ συνδιάγειν, καὶ τὰς παντοίας νόσους ἡμῶν ἑκάστῃ ὥρᾳ ἰᾶσθαι·

A SAMONAS. Chriſtus quatenus Deus, Dominus erat ſui corporis & animæ, vt ipſe ait, *Poteſtatem habeo dandi animam meam, & rurſum accipiendi eam.* *Rom. 10.* Cùm igitur ipſe natura eſſet Deus, illico tunc panem illum ſua potentia diuina & gratia ſanctificauit: *Hoc eſt corpus meum*, *Matth. 26.* dicens, habens patrem ac Spiritum ſanctum in ſemetipſo, ſicque panem in corpus proprium conuertit: nec alio quopiam ſe præſtantiore opus habuit qui ſanctificaret panem. Nam quod inferius eſt, benedicitur à ſuperiore. Siquidem ipſe Chriſtus, cum non ſit inferior patre & Spiritu B ſancto, ſua potentia quicquid vellet efficiebat. Sacerdos autem qui eſt apud nos, etſi Chriſti typum gerat, tamen homo eſt, omnino obnoxius peccatis, & obuinctus. (Nemo enim expers peccati, vt diuinus ſermo habet, licèt vnius horæ ſit vita eius, niſi ſolus Deus) *propterea indiget multis precibus, & primùm quidem pro ignorantijs propriis, deinde pro peccatis populi*, *Hebr. 7.* vt ait Apoſtolus Paulus. Quocirca & omnis populus aſtans extra aditum, cum Sacerdote comprecatur, eúmque adiuuat: Sacerdos igitur Deum pa-C trem orat, vtpote qui ſit inter Deum & homines conſtitutus legatus, ne quid intercedat impedimenti, quominus ſacroſanctus Spiritus adueniat; ſed rurſus demittat Spiritum diuinum, ſacræ huius operationis initiatorem atque ſanctificatorem, qui nullo non loco præſens eſt, per quem omnia quæ in cœlo & in terra, ſancta dicuntur, participatione eius ſanctificantis gratiæ ſanctificantur, vt propoſitum panem & calicem in ſacrificium perficiat, & ea commutet in illud ipſum Dominicum corpus & ſanguinem Chriſti. Nam patri cõplacitum eſt, vt aiunt D oracula noſtra, & filius habitauit, & virgo peperit Deum incarnatum, & Spiritus *Matt. 3. & 17.* ſanctus cooperatus eſt, qui ex virgineo ſanguine parte ſumpta, ædificauit corporale templum Chriſti. Hinc quoque demonſtramus inſeparabilitatem potentiæ ſimul & naturæ æqualitatem, inſuper omnipotentiam ſanctę Trinitatis, licèt tribus diſtinguatur perſonis: quódque vbi vna eſt trium perſonarum, ibi & ſimul naturâ adſunt reliquæ duæ inſeparabiliter (tãquam cooperatrices, ſuáque prouidentia vniuerſitatem creatura-E rum moderantes.) ACHIMEN. Probè arcana memoras: ſed cur tandem Chriſtus tradidit corpus ſuum edendum in ſe credentibus? SAMONAS. Ineffabili erga nos benignitate, miráque diſpenſatione factum eſt: partim ad *Rationes cur Chriſtus corpus ſuum edendum tradiderit credentibus in ſe.* auerſionem contrariarum poteſtatum; partim & ad conſeruationem animæ noſtræ ſimul & corporis: quandoquidem nõ ampliùs fieri poterat vt Chriſtus vnà nobiſcum in terra corporaliter verſaretur, & habitaret vſque ad conſummationem ſæculi, & omnifarios morbos noſtros ſingulis horis ſanaret:

hanc ſanè ob cauſam omnipotens, cùm ſit multum miſericors, clemens, atque benignus, noluit nos à ſe ſeparari: ſed perinde atque filios ſuos ſecum eſſe per participationem atque communionem huius panis atque vini & aquæ, eò quòd res iſtæ familiariùs naturæ noſtræ congruant, nec quiſquam eas faſtidiat aut execretur, quæ in corpus ipſius & ſanguinem mutantur diuina virtute, iuxta illius præceptum, quòd etiam cedit in remiſſionem peccatorum & in vitam æternam, ac in tutelam animæ & corporis, dignè illud cum ſincera fide aſſumentibus. *Niſi enim manducaueritis, inquit, carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.* (Ioan. 6.) Quocirca nobis ita traditum & ſeruatur, & citra vllam controuerſiam creditur; quoad ipſe venerit, iuxta Pauli vocem. ACHMED. Hæccine communicatio & ſacrificium corporis & ſanguinis Chriſti, quod offertis Sacerdotes, verúmne eſt Chriſti corpus & ſanguis verus, an exemplar corporis eius, perinde atque ſacrificium hirci, quod Iudæi offerunt? SAMONAS. Abſit quòd nos appellemus exemplar corporis Chriſti, ſanctam communionem, aut panem nudum, aut figuram, aut imaginem: quinimo corpus ipſum reuera, & ſanguinem Chriſti Dei noſtri in Deum conuerſum aſſumimus, qui incarnatus, & genitus eſt ex ſancta Dei genitrice ſemperque virgine Maria. Sic enim credimus, & ita profitemur iuxta vocem ipſius Chriſti, quam ad diſcipulos in cœna illa myſtica, tradens eis panem viuificantem, pronuntiabat: Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum. Similiter & calicem eis tradens, inquit: Hic eſt ſanguis meus, non dixit: Hoc eſt exemplar mei corporis & ſanguinis, aut imago. Et in pleriſque aliis locis conſtat Chriſtum dixiſſe: *Qui manducat meam carnem & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam.* Cæterùm cùm ipſemet Chriſtus teſtificetur, corpus ſuum eſſe reuera & ſanguinem id quod nos fideles offerendo aſſumimus, quid amplius eſt opus de hac re dubitare, ſi Deum & filium Dei ipſum eſſe credimus? Si enim ex nihilo mundum condidit, & verbum eius verum eſt, viuum, efficax atque omnipotens: & quæcunque voluit Dominus, fecit omnia, nónne poteſt panem in ſuum ipſius corpus mutare, & aquæ & vini commixtionem in proprium ſanguinem? (*Verbum Dei efficax eſt.*) Nam quemadmodum initio dixit: Germinet terra herbam virentem, & vſque in hodiernum diem, eo pluuiam mittente terra germinat herbas, quæ Dei auxilio protegitur, eiúſque iuſſu id præſtare cogitur: ita loquutus eſt Deus: Hoc eſt corpus meum: &, Hic eſt ſanguis meus, &, hoc facite in meam commemorationem:

A διὰ τοῦτο τοίνυν παντοδύναμος ὢν καὶ πολυεύσπλαγχνος καὶ φιλάνθρωπος, οὐκ ἠβουλήθη ἡμᾶς μὴ χωρίζεσθαι ἀπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς τέκνα αὐτοῦ συνεῖναι διὰ τῆς μετοχῆς καὶ κοινωνίας τούτου τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ὕδατος, ὡς συμπαθεστέρων ὄντων τῇ ἡμετέρᾳ φύσει, καὶ μὴ βδελυκτῶν, εἰς σῶμα αὐτοῦ καὶ αἷμα μεταβαλλομένων θείᾳ δυνάμει κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόσταξιν· ὃ καὶ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ φυλακτήριον ψυχῆς τε καὶ σώματος τοῖς πίστει ἀξίως μεταλαμβάνουσι γίνεται· ἐὰν B γὰρ μὴ φάγητε, ἔφη, τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς· διὸ καὶ ἡμῖν οὕτω παραδοθὲν, καὶ φυλάττεται καὶ ἀναμφιβόλως πιστεύεται, ἄχρις οὗ ἂν αὐτὸς ἔλθῃ, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν. Αχ. Αὕτη ἄρα ἡ κοινωνία καὶ ἡ θυσία τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἣν προσφέρετε οἱ ἱερεῖς, σῶμα καὶ αἷμα ἀληθινόν ἐστι Χριστοῦ, ἢ ἀντίτυπος τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὡς ἡ θυσία τοῦ τράγου ἣν Ἰουδαῖοι προσφέρουσι; Σα. Μὴ γένοιτο ἡμᾶς εἰπεῖν ἀντίτυπον τοῦ C σώματος τοῦ Χριστοῦ τὴν ἁγίαν κοινωνίαν, ἢ ψιλὸν ἄρτον, ἢ τύπον, ἢ εἰκόνα, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ αἷμα ἀληθῶς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τεθεωρημένων μεταλαμβάνομεν, τοῦ σαρκωθέντος καὶ γεννηθέντος ἐκ τῆς ἁγίας θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας· οὕτω γὰρ πιστεύομεν, καὶ οὕτως ὁμολογοῦμεν κατὰ τὴν φωνὴν αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἣν πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τοῦ δείπνου τοῦ μυστικοῦ μεταδιδοὺς αὐτοῖς τὸν ζωοποιὸν ἄρτον, ἔλεγε, λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα. ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μεταδιδοὺς αὐτοῖς, φησι, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα· οὐκ εἶπε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ D ἀντίτυπον τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος, ἢ ἡ εἰκών. καὶ ἐν ἑτέροις δὲ πλείοσι τόποις φαίνεται ὁ Χριστὸς εἰπὼν, ὅτι ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. λοιπὸν, αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρήσαντος, ὅτι σῶμα αὐτοῦ ἐστὶν ἀληθῶς καὶ αἷμα, ὅπερ οἱ πιστοὶ προσάγοντες μεταλαμβάνομεν, τί δεῖ πλέον περὶ τούτου ἀμφιβάλλειν, εἰ Θεὸν καὶ υἱὸν τοῦ Θεοῦ αὐτὸν εἶναι πιστεύομεν; εἰ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὸν κόσμον πεποίηκε, καὶ ὁ αὐτοῦ λόγος ἀληθής ἐστι, καὶ ζῶν, καὶ ἐνεργὴς, καὶ παντοδύναμος· καὶ E πάντα ὅσα ἠθέλησεν, ὁ Κύριος ἐποίησεν, οὐ δύναται τὸν ἄρτον εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα μεταποιῆσαι, καὶ τὴν τοῦ ὕδατος καὶ οἴνου κρᾶσιν εἰς τὸ ἴδιον αἷμα; ὡς γὰρ εἶπεν ἐν τῇ ἀρχῇ, βλαστησάτω ἡ γῆ χλοάζουσαν βοτάνην, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ὕοντος αὐτοῦ βλαστάνει βοτάνας ἡ γῆ, ὑπερασπιζομένη καὶ βιαζομένη ὑπὸ τῆς κελεύσεως τοῦ Θεοῦ· οὕτως εἶπεν ὁ Θεὸς, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, καὶ, τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν·

καὶ ταύτῃ τῇ τοῦ παντοδυνάμου προστάξει μέχρι τῆς αὐτοῦ δευτέρας παρουσίας, γίνεται, διὰ ἐπιπνοίας καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος. Αχ. Ἀλλὰ διὰ τί μᾶλλον ὁ Χριστὸς ὑπὸ τῷ εἴδει ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, καὶ ὕδατος, τοῦ σώματος αὐτοῦ κεκρυμμένου καὶ τοῦ αἵματος, μεταλαμβάνειν παρέδωκεν, ἢ ὑπὸ ἄλλῃ ὕλῃ; Σα. καὶ ἤδη εἴρηκα περὶ τούτου, καὶ πάλιν λέξω· Θεοῦ συγκαταβάσει καὶ ἀφάτῳ προνοίᾳ, ἀφέσει τε καὶ ἀξιώσει εἰς ὑμᾶς τοῦτ' ἐγένετο, ἵνα τοῖς τῆς φύσεως συνήθεσιν, εἰς τὸ φαγεῖν καὶ πιεῖν διαπερώμεθα, καὶ ἀναφερώμεθα εἰς τὰ ὑπὲρ φύσιν, φημὶ δὴ B εἰς τὰ θεῖα μυστήρια. ἀλλ' οὖν ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις βρώμασιν ὁ ἄρτος τὴν πρώτην εἴληφε τάξιν, ὁμοίως καὶ ἐν τοῖς ποτοῖς τὸ ὕδωρ καὶ ὁ οἶνος προτιμῶνται. τούτοις τοίνυν, τῷ ἄρτῳ φημὶ καὶ τῷ οἴνῳ καὶ ὕδατι ἡμῖν ἐθισθεῖσι συζεύξας ὁ Κύριος τὴν αὐτοῦ θεότητα, τῇ δυνάμει τοῦ ῥήματος αὐτοῦ, ᾗ τὰ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν, εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα αὐτὰ μεταβάλλει· ἄρτος δὲ ὅμως καὶ οἶνος παραλαμβάνεται καὶ φαίνεται. καὶ τοῦτο τῷ οἰκονομικῷ τρόπῳ καὶ συγκαταβατικῇ δωρεᾷ, ἀφαιρεῖται ἡμᾶς τὴν φρίκην καὶ τὸν φόβον, ὃν φρίττοντες C κατειχόμεθα ἄν, εἰ τὴν αὐτοῦ σάρκα ἐν τῷ αὐτῆς ἰδίῳ εἴδει, καὶ τὸ αἷμα ἐκέλευσεν ἡμᾶς λαμβάνειν. πρὸς τούτοις δὲ, καὶ τὰ ἔκφυλα ἔθνη, ἡμῶν σαρκοβορίαν κατέγνωσαν ἄν, λέγοντα δίκην θηρίων ἡμᾶς αἱμοποτεῖν καὶ ὠμοβορεῖν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπιστίαν, ἄρτον μόνον καὶ οἶνον ὁρῶσιν· οἱ δὲ πιστοὶ, σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ αἷμα τὸ ἐκ τῆς ἀχράντου χεόμενον πλευρᾶς· ὥσπερ καὶ ἐν τῷ τοῦ βαπτίσματος λουτρῷ οἱ ἀπιστίᾳ κατεχόμενοι, ὕδωρ μόνον ἐπὶ τῆς κολυμβήθρας ὁρῶσιν· οἱ δὲ πιστοὶ, τὸ ὕδωρ καὶ πῦρ καὶ πνεῦμα καθορῶσιν. ὅταν δὲ καὶ ἐκεῖνοι μέτοχοι γένωνται τοῦ βα- D πτίσματος, τότε καὶ αὐτοὶ τὸ βέβαιον ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ λαμβάνουσι πρὸς τὴν ἀόρατον ἀναγέννησιν. ὥστε, εἴ τις ἐστὶν ἐν τῷ ὕδατι χάρις, οὐκ ἐκ τῆς φύσεώς ἐστι τοῦ ὕδατος, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ πνεύματος παρουσίας. Αχ. πρόδηλον ὅτι πάντα τρόπον καλῶς κηρύττεις καὶ διεξέρχῃ τὰ τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ μυστήρια. περὶ τούτου δὲ ἀπορήσειεν ἄν τις· πῶς εἷς ὢν ὁ Θεὸς καὶ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἕν, εἰς ἀναρίθμητα σώματα καὶ μέρη διαιρεῖται. πολλοὶ τὰ διαιρούμενα ἄρα Χρι- E στοί εἰσιν, ἢ εἷς, ἢ ἐν ἑκάστῳ μέρει εἷς, καὶ ὁ αὐτὸς σῶος καὶ ὁλόκληρος; Σα. ἐκ τῶν αἰσθητῶν καὶ ὑλικῶν παραδειγμάτων, τὰ ἄϋλα καὶ τὰ ὑπὲρ φύσιν ἀποδεικνύομεν. ἀκουέτω τοίνυν τούτου τοῦ παραδείγματος, καὶ νοείτω τὴν ἐν αὐτῷ ἐγκεκρυμμένην τοῦ λόγου δύναμιν. θετέον. κάτοπτρόν τις ἔχων προσουδίσει, καὶ εἰς πολλὰ κλάσματα κατέκλασεν· ἐν ἑκάστῳ δὲ ὅμως κλάσματι τὴν σκιὰν σώαν τις ὄψεται·

A idque omnipotentis mandato vſque ad eius ſecundum aduentum fit, diuina inſpiratione & acceſſu Spiritus ſancti. Ach. Sed quare Chriſtus ſub ſpecie panis, vini, & aquæ abditum ſuum corpus & ſanguinem potiùs aſſumendum tradidit, quàm ſub alia materia? Sam. De hoc ſuperiùs dixi, rurſus etiam dicturus: demittente enim ſe Deo, perque ipſius inenarrabilem prouidentiam, condonationem, & erga nos dignationem, factum eſt, vt per eà quæ nobis vſu ad edendum & bibendum familiaria ſunt, tranſeamus, & ad ea ſuſtollamur quæ noſtram B exuperant naturam, id eſt, ad myſteria diuina. Quinetiam inter alios omnes cibos, panis ſibi primum locum vendicauit. Itidem & inter potiones aqua & vinum primas tenent. His igitur, pane, inquam, vino & aqua nobis aſſuefactis, Dominus coniuncta ſua diuinitate, virtute ſui verbi, qua omnia vt eſſent ex nihilo produxit, in proprium ſuum corpus & ſanguinem ea transfert. Verumtamen panis & vinum aſſumuntur, & apparent. Idque prudenti diſpenſatione ac gratuita demiſſione ſui ad captum noſtrum, tollit à nobis horrorem atque me- C tum: qui deterriti ab eo reſiliiſſemus, ſi carnem ſuam in ſua propria ſpecie, & ſanguinem iuſſiſſet nos aſſumere. Ad hæc exteræ quoque nationes condemnaſſent nos voracitatis carnis humanæ, dicentes, nos more ferarum ſanguinem bibere, & crudam carnem vorare: quæ propter incredulitatem ſolùm panem & vinum intuentur: ſed fideles corpus Chriſti & ſanguinem ex incontaminato eius latere effuſum: quemadmodum & in lauacro baptiſmatis, qui ſunt infideles, ſolam aquam in piſcina vident: fideles autem, aquam, ignem, & ſpiritum cõtemplantur. Quum verò illi etiam D participes baptiſmatis fuerint effecti, tunc ipſi quoque infirmitatem ac robur à ſenſibus percepta ſumunt ad inuiſibilem regenerationem. Itaque ſi qua eſt gratia in aqua, non eſt ex aquæ natura, ſed ex aduentu Spiritus ſancti. Ach. Non dubium eſt, quin omnibus modis rectè prædices & recenſeas myſteria fidei Chriſtianæ: verùm de hac re ambigere quis poſſet, quo pacto cùm ſit vnus Deus & verum corpus Chriſti, in infinita corpora & partes diuidatur. E Multi ſunt ergo Chriſti ea quæ diuiduntur, an vnus? aut in ſingulis partibus vnus & idẽ ſaluus & integer? Sam. His exemplis quæ ſub ſenſum & materiam cadunt, declaramus ea quæ carent materia, & quæ ſupra naturam ſunt. Audiat igitur quiſpiam hoc exemplum, & intelligat vim verbi quę in eo abdita eſt. Ponamus ita eſſe: Quiſpiam habens ſpeculum alliſit terræ, & in multa fragmenta comminuit: in ſingulis tamen fragmentis vmbrã ſui ſaluã quis videre poſſit:

Cantè lege, nã aqua miſſa in calicem non tranſſubſtantiatur in ſanguinem, niſi prius conuerſa in vinum: & hoc ſolum innuit Samonas.

CorpusChriſti verum & integrum conſiſtit ſub vnoquoque fruſto panis conſecrato.

ſic intelligat oportet ex hac vmbra, carnem Chriſti eſſe ſaluam atque integram in vnoquoque fruſto, quocunque tẽpure, quoties, & vbicunque frangitur. Rurſuſque tibi aliud exemplũ aſſume. Omne verbum quod homo proferendo emittit, & qui loquitur, ipſum audit, atque intelligit, & qui circunſtat: etſi multi ſunt qui audiant, non tamen diuiſum, ſed integrum audiunt. Eodem modo ponendum eſt & affirmandum in corpore Chriſti: Illud Chriſti ſacroſanctum corpus aſſidens patri, apud eum manet. Quinetiam panis conſecratus per ſacerdotem in verum Chriſti corpus transformatus potentia diuina per acceſſum ſacroſancti Spiritus, licèt diuidatur, tamẽ integrum & ſaluum in vnoquoque fruſto ſeruatur: vt etiam oratio eius qui loquitur, omnibus qui audiunt, integra, nec diuiſa auditur. Ita iis exemplis quæ ſub aſpectum & ſenſum cadunt, peruicaces nimiúmque curioſos ad intelligenda Dei myſteria, quæ ſupra naturam, rationem, intelligentiam, & ſupra nos ſunt, adducimus. Quũ igitur panis ſanctificatus in partes diuiditur, qui ſacroſanctum Chriſti corpus eſt, ne exiſtimes, quòd particulatim diducatur, aut auellatur, aut more membrorum à ſe auulſorum diuidatur incontaminatum illud corpus (nam immortale eſt & incorruptibile, quódque nunquam exhauriri & conſumi poterit) ſed quòd partitio ea eſt accidentium, quæ ſub ſenſum cadunt, duntaxat poſt ſanctificationem, ad fidei robur & exhibitionem ſigni viſibilis rerum quæ permanent, ſimul & in arrbabonem, & in viaticum parandæ nobis vitæ æternæ. ACH. Digna prorſus ſunt hęc admiratione, & paradoxa, Abba pater, & ſupra naturam, mentem & cogitationem bumanam ineffabilia myſteria de fide Chriſtianorum. Quare tibi gratias ago, quòd & nobis oſtenderis quàm æquiſſimum, planum, & intellectu haud difficile, ſimul & verum eſſet dogma, quo Chriſtum omnipotentem, benignum ac verum eſſe Deum demonſtraſti, à qno mendacium quàm longiſſimè ſubmotum eſt, procul exploſa imaginaria omnis opinio. Cæterùm his ſancta & philoſophica commentatione inter nos diſcuſſis, abeundum nobis eſt. Deinceps enim equi nobis extimulandi ſunt ad iter: namque, vti video, dies deuergit in veſperum.

Partitio fit accidẽtium Euchariſtiæ non autem corporis Chriſti.

A οὕτω νοῆσαι ἄν τις καὶ ἐκ ταύτης τῆς σκιᾶς, τὴν τοῦ Χριστοῦ σάρκα εἶναι σῴαν καὶ ὁλόκληρον ἐν ἑκάστῳ κλάσματι, καθ' ὥραν καὶ ὁσάκις καὶ πανταχοῦ κλωμένην. καὶ αὖθις λάβε καὶ ἕτερον παράδειγμα· πᾶν ὅ τι ἄνθρωπος ῥῆμα προσφέρων λέγει, καὶ ὁ λέγων νοεῖ αὐτὸ καὶ ἀκούει, καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀκούουσιν, εἰ καὶ πολλοί εἰσιν οἱ ἀκούοντες, οὐ διῃρημένον, ἀλλ' ὁλόκληρον· τὸν αὐτὸν τρόπον θετέον καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. τὸ τοῦ Χριστοῦ πανάγιον σῶμα, καθεζόμενον παρὰ τῷ πατρὶ, μένει ἐν

B αὐτῷ· ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ ἱερουργούμενος ἄρτος εἰς τὸ ἀληθὲς τοῦ Χριστοῦ σῶμα μεταβαλλόμενος, δυνάμει θείᾳ δι' ἐπιφοιτήσεως τοῦ παναγίου πνεύματος, κἂν γὰρ μερίζεται, ἀλλ' ὁλόκληρον καὶ σῶον ἐν ἑκάστῳ κλάσματι σώζεται, ὡς καὶ ὁ λόγος τοῦ λέγοντος πρὸς πάντας τοὺς ἀκούοντας, ὁλόκληρος καὶ οὐ διῃρημένος ἀκούεται. οὕτω διὰ τῶν ὁρατῶν καὶ αἰσθητῶν παραδειγμάτων τοὺς ἀπειθεῖς καὶ περιέργους εἰς τὸ κατανοῆσαι τὰ τοῦ Θεοῦ μυστήρια ὑπὲρ φύσιν καὶ λόγον καὶ ἔννοιαν καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ὄντα ἀνάγομεν.

C ὅταν τοίνυν ὁ ἁγιασθεὶς ἄρτος εἰς μέρη τέμνηται, ὃς τὸ πανάγιον τοῦ Χριστοῦ ἐστι σῶμα, μὴ νομίσῃς ὅτι μερίζεται, ἢ ἀποσπᾶται, ἢ διαιρεῖται τὸ ἄχραντον ἐκεῖνο σῶμα· ἀθάνατον γὰρ καὶ ἄφθαρτον καὶ ἀδαπάνητον· ἀλλ' ὅτι μερισμός ἐστιν ἐκεῖνος τῶν αἰσθητῶν συμβεβηκότων μόνον μετὰ τὸν ἁγιασμὸν, πρὸς ῥώμην πίστεως καὶ παράστασιν ὁρατοῦ σημείου τῶν μενόντων, καὶ ἀρραβῶνα καὶ ἐφόδιον ζωῆς αἰωνίου. Αχ. Ὄντως θαυμαστὰ καὶ παράδοξα καὶ ὑπὲρ φύσιν καὶ νοῦν καὶ ἔννοιαν ἀνθρωπίνην τὰ τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν ἀπόρρητα μυστήρια, πά-

D τερ Αββᾶ· εὐχαριστῶ δέ σοι, ὅτι καὶ ἡμῖν ἀπέδειξας ἄγαν ὁμαλώτατον, καὶ λεῖον, καὶ ἀληθὲς δόγμα, τὸν Χριστὸν παντοδύναμον, καὶ φιλάνθρωπον, καὶ ἀληθῆ Θεὸν ὑποδεικνύον, ἐξ οὗ ἀπελήλαται τὸ ψεῦδος. ἐξελήλαται δὲ καὶ πᾶσα φαντασία. ἀλλ' ἴωμεν· ἁγίως γὰρ ταῦτα πεφιλοσόφηται. μυωπιζόμενοι δὴ ἔτι μᾶλλον, ἐπεὶ ὡς ὁρᾷς, κέκλικεν ἡ ἡμέρα.

ΤΟΥ ΝΙΚΗΤΑ ΤΑΞΙΣ ΓΙΝΟΜΕΝΗ ΕΠΙ ΤΟΙΣ

ἀπὸ Σαρακηνῶν ἐπιστρέφουσι πρὸς τὴν καθαρὰν καὶ ἀληθῆ πίστιν ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν.

NICETÆ DE ORDINE QVI TVNC OBSERVATVR CVM

quis à Saraceniſmo ad noſtram (hoc eſt Chriſtianorum) fidem, puram quidem illam & veram, transfugit, ex libro xx. Theſauri Orthodoxiæ, Fragmentum.

De Saraceni Anathematiſmo, ſeu Abrenunciatione.

Προηγουμένως μὲν ὁ προσιὼν τῇ ὀρθῇ πίστει, νηστεύει ἐπὶ ἑβδομάδας δύο· καὶ διδάσκεται τὴν ἐν τοῖς θείοις καὶ ἁγίοις εὐαγγελίοις παραδεδομένην ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προσευχήν, καὶ τὸ ἱερὸν τῆς πίστεως σύμβολον· εἶτα περιειλημμένος τὴν ἱερατικὴν ὁ ἱερεύς, ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ, συμπαρόντων καὶ ἑτέρων πιστῶν ὅσοι βούλονται, μετακαλεῖται τοῦτον· καὶ ἱστῶν πρὸ τῆς ἁγίας κολυμβήθρας ἀποκεκαλυμμένον ἔχοντα τὴν κεφαλήν, φησί, πρὸς αὐτόν. Ὁ δεῖνα ὁ ἀπὸ Σαρακηνῶν σήμερον προσερχόμενος τῇ πίστει τῶν Χριστιανῶν, οὐκ ἔκ τινος βίας ἢ ἀνάγκης, οὐδὲ ἀπὸ δόλου ἢ ὑποκρίσεως, ἀλλ' ἐξ ὅλης ψυχῆς, καὶ καρδίας καθαρᾶς καὶ ἀδόλου, τὸν Χριστὸν ἀγαπώσης καὶ τὴν αὐτοῦ πίστιν· ἀποτάσσομαι πάσῃ τῇ τῶν Σαρακηνῶν θρησκείᾳ· καὶ ἀναθεματίζω Μωαμέδ τὸν καὶ Μουχούμετ· ὃν οἱ Σαρακηνοὶ τιμῶσιν ὡς ἀπόστολον Θεοῦ καὶ προφήτην· κἀκείνου συντιθεμένου, καὶ λέγοντος τὰ αὐτὰ ῥήματα, ἢ δι' ἑαυτοῦ, ἢ δι' ἑρμηνέως, ἐὰν αὐτὸς μὴ γραικίζῃ, ἢ διὰ τοῦ ἀναδόχου αὐτοῦ, εἰ παιδίον ἐστί· πάλιν ὁ ἱερεὺς ἐπιφέρει τὰ ἀκόλουθα· καὶ αὖθις γίνεται ἡ ἀπόκρισις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον.

A PRIMVM qui ad fidem orthodoxam accedit, duas hebdomadas ieiunat, orationémque illam ediſcit quæ nobis à Domino noſtro Ieſu Chriſto ſanctis in Euangeliis tradita eſt; quam ſacrum fidei Symbolum ſubſequitur. Deinde ſacerdotali ſtola exornatus ſacerdos, in baptiſterio, præſentibus aliis quoque fidelibus quotquot adeſſe volunt, eum accerſit, & ante ſacrum lauacrum ſiſtens, retectum caput habentem, ait illi, Dic, heus tu
B qui à Saracenis hodie ad Chriſtianorum fidem accedis, non ex violentia quadam aut neceſſitate, neque dolo aut hypocriſi, ſed ex tota anima & corde puro atque ſincero, quibus Chriſtum & eius fidem diligis: Renuntio omni Saracenorum religioni, & anathematizo Moamedum (qui aliâs Machumetus dicitur) quem Saraceni, vt Dei Apoſtolum & Prophetam venerantur. Poſteaquam autem ille conſenſit, iiſdem verbis prolatis, vel à ſeipſo vel per interpretem, ſi Græcè neſciat; vel per fideiuſſorem
C eius, ſi ſit puer: tunc ſacerdos ſubiungit ea quæ ſequuntur; quibus denuò reſpondetur eodem modo. *Fideiuſſor in Baptiſmo.*

De Saraceni Catechiſmo ſeu Inſtitutione.

Καὶ τοῦ ἀναθεματισμοῦ πάντως πληρωθέντος, φησὶν ὁ διάκονος, Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν· καὶ ὁ λαός,

* * * * *

* *

* * *

ANathematiſmo completo, Diaconus ait, *Dominum oremus*. Populus: *Amen.* Eóque qui ad Chriſtum conuertitur, caput inclinante; Sacerdos, pro ipſo ita precatur. Deus magne, magníque nominis: qui oris tui verbo, priores tenebras illumi-
D naſti, qui vnigenitum Filium tuum, in Mundum miſiſti, vt eſſet propitiatio pro peccatis noſtris: qui ſedes ſuper Cherubim: quem glorificant Seraphim: cui omne genu flectitur, cœleſtium, terreſtrium, & inferorum: quem omnis terra regem ſæculorum confitetur: qui ouem errantem, in Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti ouile reduxiſti: qui conuertis peccatores à via ipſorum, ipſe hunc quoque ſeruum

tuum,à tenebris aduerſariis, ad lumen æter- A
num conuerte Reuoca ipſum ab errore diaboli, ad diuinitatis vnigeniti Filij tui Ieſu Chriſti cognitionem. Confirma cor eius, in fide & dilectione Chriſti tui, partem & hæreditatem ei largire in Eccleſiâ tua. Tu enim es Deus noſter, & vnigenitus Filius tuus, & Spiritus ſanctiſſimus; nunc & ſemper in ſæcula. Mox; *Amen*, reſponſo, ſignóque crucis impreſſo, eum dimitte; qui poſtridie Catechumenis acceuſetur. Eum enim exutum & diſcalceatum Sacerdos introducit, atque intra templorũ valuas ad oriẽtem ſiſtit, eíque tertium inſufflans, fronti & pectori eius ſignum crucis imprimit, manúque capiti eius B
impoſita, orationem hanc pronunciat. In nomine tuo, Domine Deus veritatis, & vnigeniti Filij tui, & ſancti tui Spiritus; impono manum meam ſuper hũc ſeruum, qui ad nomen tuum confugere dignatus eſt; vt ſub vmbra alarum tuarum protegatur. Aufer ab eo veterem illum errorem; eumque imple ea fide & charitate quę in te eſt, vt cognoſcat te ſolum verum Deum, & vnigenitum Filium tuum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & ſanctum Spiritum tuum. Da ei, vt in cunctis præceptis tuis ambulet; & quæ tibi complacita ſunt, obſeruet. quia ſi fecerit ea C
homo, viuet in eis. Scribito eum in libro vitæ tuæ, & vnito eum cum ouili hæreditatis tuæ. Glorificetur nomen ſanctum tuum in eo; & nomen dilecti filij tui, Domini noſtri Ieſu Chriſti; & viuifici Spiritus tui. Sint oculi tui intendentes in eum miſericorditer, in perpetuum; & aures tuæ, vt audiant vocem deprecationis eius. Exhilara eum in factis manuum eius, & in omni generatione eius; vt glorificetur in te, adorans & glorificans magnum & ſublime nomen tuum, & laudet D
te in æternum cunctis diebus vitæ ſuæ. *Exclamatio.* Te namque laudat omnis virtus cœlorum, Mox; *Amen*, reſponſo, ſignóque crucis impreſſo, eum dimittit.

Inſufflatio in Baptiſmo.

* * * * *

* * * *

* * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

* * * * *

Κύριε ἐλέησον. καὶ τὰ ἑξῆς. μετὰ δὲ τὸ ἀμήν, σφραγίζων αὐτὸν ἀπολύει· καὶ τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ συναριθμεῖται τοῖς κατηχουμένοις.

De Saraceni Exorciſmo, ſeu adiuratione.

POſtridie verò per exorciſmum, ſeu adiurationem, religione obſtringitur. Sacerdos enim illum denuo in templum ducit; & inſufflans ter in faciem & aures eius, tandémque exorciſmorum orationes adiiciens, eum rurſus ſigno crucis munitum à E
ſe dimittit; atque ita denuo Catechumenus ſeu diſcipulus, in Eccleſia motatur, & ſcripturas audit. Deinde peractis omnibus Baptiſmi cærimoniis, dignus habetur, qui diuina regeneratione expietur.

* * * *

* * * *

* * * * *

Saracenicorum anathematiſmorum, ſeu execrationum forma hæc eſt:

EGo qui à Saracenis hodie ad Chriſtianorum fidem accedo; non ex violẽtia quadã aut neceſſitate, neque dolo aut hypocriſi,

Ἔστι δὲ ὁ ἀναθεματισμὸς τῶν Σαρακηνῶν, τοιοῦτος.

ὉΔεῖνα ὁ ἀπὸ Σαρακηνῶν σήμερον προσερχόμενος τῇ πίστει τῶν Χριστιανῶν, οὐκ ἔκ τινος βίας ἢ ἀνάγκης, οὐδὲ ἀπὸ δόλου ἢ ἀποκρίσεως,

Digitized by Google

ἀλλ' ἐξ ὅλης ψυχῆς, καὶ καρδίας καθαρᾶς καὶ ἀδόλου, τὸν Χριστὸν ἀγαπῶσι καὶ τὴν αὐτοῦ πίστιν· ἀποτάσσομαι πάσῃ τῇ τῶν Σαρακηνῶν θρησκείᾳ· καὶ ἀναθεματίζω Μωάμεδ τὸν καὶ Μουχούμετ· ὃν οἱ Σαρακηνοὶ τιμῶσιν ὡς ἀπόστολον Θεοῦ καὶ προφήτην. Αναθεματίζω Αλείμ τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸν τοῦ Μωάμεδ· καὶ Χασσάνην καὶ Χουσένην, τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ· καὶ Απουπίκερτον καὶ Κουβίκερ· καὶ Οὐμὰρ καὶ Τάλχαν, καὶ Απουπάκρην τὸν Παδούκην καὶ Μαβίε, καὶ Αβδελλὰν, καὶ Ζεὶτ, καὶ Ιζὶτ, καὶ Σαΐτην καὶ Οὐθμὰν, καὶ τοὺς λοιποὺς πάντας συμμύστας καὶ συνεργοὺς καὶ διαδόχους τοῦ Μωάμεδ. Αναθεματίζω Ζάδιζε καὶ Αἴσε καὶ Ζεϊνέπ καὶ Ομκελθὶμ, τὰς γυναῖκας καὶ μιαρωτέρας τῶν γυναικῶν τοῦ Μωάμεδ, καὶ Φάτμαν τὴν θυγατέρα αὐτοῦ. Αναθεματίζω τὸν λεγόμενον Κουρὰν, τὴν ὅλην ἤτοι γραφὴν τοῦ Μωάμεδ ἣν πλάττεται διὰ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ κατενεχθῆναι αὐτῷ· καὶ πᾶσαν τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς νομοθεσίας, καὶ τὰς ἀποκρύφους διηγήσεις, καὶ τὰ μυστήρια καὶ τὰς παραδόσεις, καὶ τὰς βλασφημίας αὐτοῦ. Αναθεματίζω τὸν παράδεισον τοῦ Μωάμεδ· ἐν ᾧ λέγει τέσσαρας εἶναι ποταμοὺς, ἐξ ὕδατος ἀθολώτου, ἐκ γάλακτος μὴ ἀλλάσσοντος τὴν γεῦσιν αὐτοῦ, καὶ οἴνου ἡδέος, καὶ μέλιτος ὑλιστοῦ· καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν, ἣν ὁρίζει εἰς πεντήκοντα μυριάδας ἐτῶν, διάγειν ἐν αὐτῷ τοὺς Σαρακηνοὺς μετὰ τῶν ἰδίων γυναικῶν, σαρκικῶς καὶ ἐμπαθῶς ζῶντας· καὶ ὑπὸ σκιὰν δένδρων ἃ καλοῦνται Σέδρη καὶ Τάλεχ, κρέα βρώσοντας ὀρνέων ὧν ἐπιθυμοῦσι, καὶ ὀπώρας παντοίων· πίνοντας τὸ ἀπὸ Καφουρὰ πηγῆς, καὶ ἀπὸ Ζιγγίβερ πηγῆς, ὠνομασμένης Σαλσαβίλα· καὶ οἴνου προσεχομένους οὗ τὸ κέρασμα ἐκ πηγῆς Θεσνείμ· ὧν αἱ ἡλικίαι οὐρανομήκεις, ἀρρένων τε καὶ θηλειῶν· καὶ τὰ μέλη τεσσαρακοντάπηχυς· συνουσιαζόντων ἀνερυθριάστως ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· ὅτι Θεός, φησιν, οὐκ αἰσχύνεται. Αναθεματίζω τοὺς ὀνομαζομένους παρὰ τοῦ Μωάμεδ ἀγγέλους, τόν τε Αρὼθ καὶ τὸν Μαρὼθ, καὶ τὸν Τζάφα καὶ τὸν Μαρούα· οὓς ἐκ τῶν σεβασμίων εἶναι τοῦ Θεοῦ περιτίθεται. πρὸς τούτοις δὲ καὶ τοὺς μυθολογουμένους ὑπ' αὐτοῦ προφήτας καὶ ἀποστόλους, εἴπουν τὸν Χοὺδ καὶ Τζαλὲτ ἢ Σαλὲχ, καὶ τὸν Σωάιπ καὶ τὸν Εδρὴς, καὶ τὸν Δουαλκιφὶλ καὶ τὸν Λοκμάν.

Αναθεματίζω πάσας τὰς μαρτυρίας τοῦ Μωάμεδ, ὅσας ἐκ τῆς παλαιᾶς δῆθεν γραφῆς, διαστρέφων αὐτὴν καὶ νοθεύων, καὶ μυρία καταψευδόμενος τοῦ Νῶε καὶ Αβραὰμ, καὶ Ισαὰκ καὶ Ιακὼβ, καὶ Ιωσὴφ καὶ Ιὼβ, καὶ Μωσέως καὶ Ααρὼν, καὶ Δαβὶδ καὶ Σολομῶντος, καὶ Ηλία καὶ Ιωνᾶ, καὶ Ζαχαρίου τοῦ πατρὸς Ιωάννου. ἔτι ἀναθεματίζω ὅσα θεολογεῖ βαρβάρως καὶ ἀμαθῶς περί τε τῶν ἄλλων τοῦ Θεοῦ

A ſed ex tota anima & corde puro atque ſincero, quibus Chriſtum & eius fidem diligo. I. Renuntio omni Saracenorum religioni, & anathematizo Moamedum (qui aliàs Machumetus dicitur) quem Saraceni vt Dei Apoſtolum & Prophetam venerantur. II. Anathematizo Alim, Moamedi generum; item, Apompicertum, Bacicor, Amar, Talchan, Apupacren, Sadicenum, Maëuié, Zupeerum, Abdelan, Zeit, Iſirh, Saït, Vthman, & cæteros omnes Moamedi collegas, ſodales, & ſucceſſores. III. Anathe-
B matizo Gadiſé, Aiſé, Zeinep, & Omoelthum; primas eáſque impuriſſimas Moamedi coniuges; vnà cum Pæatuma eius filia. IV. Anathematizo eum qui dicitur Coré; hoc eſt, vniuerſam Moamedi ſcripturam, quam ſibi per Archangelum Gabrielem diuinitus delatam eſſe fingit; atque ſimul & ſemel, doctrinam eius vniuerſam, leges, apocryphas narrationes, & myſteria; necnon traditiones, & omnes eiuſdem blaſphemias. V. Anathematizo Moamedi Paradiſum, in quo fluuios quatuor eſſe ait; vnum aquæ
C lympidæ, alterum lactis ſuauitatem ſuam non amittentis, tertium vini dulcis, quartum mellis duciſſimi; atque futuro iudicij die, quæ in annorum quinquagena millia definit, Saracenos in ipſo commoraturos vnà cum propriis vxoribus, & cum illis carnaliter (vt ita dicam) & ἐμπαθῶς (hoc eſt, cum perturbato & pathetico affectu) congreſſuros; vitámque acturos ſub vmbra quarumdam arborum, quæ Sidra & Talech vocantur; atque auium quas cupient, carnes comeſturos, & ex omnibus fructuum ſpeciebus: Ad hæc ex fonte Caphura, & ex fonte
D Zinciber, qui Salſabila nominatur, bibituros: Item vino vſuros; cuius cornu quidem ex fonte Theonim. Quorum Saracenorum, tam maſculorum quàm fœminarum, ætates eiuſdem cum cœlo magnitudinis; membra autem cubitorũ quadraginta, cùm citra ſatietatem coram Deo Venerea exercebunt: quia Deus (vt ait ille) nullo pudore ſuffunditur. VI. Anathematizo Angelos, qui propriis à Moamedo nominibus exprimuntur; nimirum Aroth, Maronem, Tzapha, & Maroua: quos, piis, in Deum prodigioſo mendacio, acceſſet; vnáque cum illis fabuloſos
E eiuſdem Prophetas & Apoſtolos, ſcilicet Chud, Zalech, vel Starech, Soaip, Edrês, Duacipbel, & Lochmam. VII. Anathematizo teſtimonia omnia Moamedi; quotquot ſcilicet ex veteri teſtamento adducit, quæ inuertit & adulterat, infinitáque adeo mendacia de Noëo, Abrahamo, Iſaaco, Iacobo, Ioſepho, Iobo, Moſe, Aarone, Dauide, Salomone, Elia, Iona, & Zacharia, Ioannis præcurſoris patre congerit. VIII. Anathematizo quæcumque idem barbara illa & indocta theologia, cùm de cæteris Dei

A creaturis, tum de ſole & luna diſſerit, cùm equites eos eſſe fabulatur. IX. Anathematizo apocrypham illam Saracenorum diſciplinam, vnà cum Moamedi promiſſione: qua clauigerum ſe paradiſi fore ait, & introducturum in eum ſeptuaginta millia Saracenorum iuſtorum. Deum autem, peccatores iudicaturum, quos quidem, tabellis collũ cingentibus Moamedique libertos dictos, in paradiſum ingreſſuros eſſe ait. X. Anathematizo impura omnia præcepta quæcumque de nuptiis, de nuptiarum ſolutione ſeu diuortio, de adulteratarum vxorum purgatione, de vxorũ & pellicum numero. B Deniq; impura omnia documẽta quæ de cæteris id genus tradit. XI. Anathematizo Moamedi blaſphemiam, qua ſic loquitur; Deus quemcumque vult in errorem inducit, & quemcumque vult ad bonum dirigit. Item: ſi Deus voluiſſet, homines haudquaquam mutuis ſe bellis conficerent, ſed ipſe facit quicquid vult, idémque boni & mali omnis author eſt, Fortuna denique & fatum rebus omnibus dominantur. XII. Anathematizo Moamedi nugas; quibus ait, quòd Dominus & Deus noſter Ieſus C Chriſtus ex Maria Moſis & Aaronis ſorore natus eſt ſine ſemine, ex Dei Verbo & Spiritu ſancto: quódque cùm adhuc infans eſſet, volatilia luto effingeret, & inſufflando animam eis inſpiraret, cæcos ſanaret, mortuos ſuſcitaret. Item quòd Apoſtolorum hortatu petiit à Deo, & detulit è cœlo menſam, & nutriuit eos. Item quòd neque crucifixus eſt, neque re vera mortuus vt homo; ſed, phantaſia ſola, ab Hebræis ea perpeſſus. Item quòd à Deo interrogatus; num ſeipſum in mundo Deum nomi- D naſſet, negauit dicens: Tu ſcis omnia, & noſti quòd nunquam me Deum aut filium tuum nominaui: ſeruus enim tuus ſum: nec tamen eò ſuperbiæ euado, vt eo me nomine dici velim. XIII. Anathematizo doctrinam Moamedi, quæ Chriſtum Dei filium non eſſe, dicit: ſed Apoſtolum & Prophetam: quia (inquit ille) Deo ſocius nullus eſt: & quicumque Chriſtum illi ſocium adiungunt, ij puniendi ſunt in gehenna ignis. XIV. Anathematizo Moamedi doctrinam, in qua domum orationis Deo ab E Abrahamo & Iſmaële ædificatam dicit, in Bacchis, ſeu Meke, vel Makech: quam quidem domum, oratorium obſeruationis nominat: & mandat vt vbicumque ſint & orent, facies ſuas verſus partem illam conuertant. XV. Anathematizo inſuper ipſam orationis domum, quæ in Mecca eſt: In cuius meditullio lapidem iacêre aiunt, qui Veneris effigiem referat; cui tamen is honos deferatur, quaſi ſuper eum Abrahamus Agarem compreſſerit, vel camelum ei alligauerit, cùm Iſaacum immolaturus eſſet.

A ποιημάτων, καὶ περὶ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, λέγων αὐτοὺς καβαλλαρίους εἶναι. Ἀναθεματίζω τὴν παρὰ τοῖς Σαρακηνοῖς ἀπόκρυφον διδασκαλίαν, καὶ ὑπόσχεσιν τοῦ Μωάμεδ, ἥτις φησὶ κλειδοῦχον αὐτὸν γενήσεσθαι τοῦ παραδείσου, καὶ εἰσάξειν μὲν ἐν τούτῳ ἑβδομήκοντα χιλιάδας Σαρακηνῶν δικαίων· τοὺς δὲ ἁμαρτωλοὺς κριθήσεσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ· καὶ πιττακίων εἰς τοὺς τραχήλους αὐτῶν περιτεθειμένων, οὕτως εἰσελεύσεσθαι καὶ τούτους εἰς τὸν παράδεισον, ὀνομαζομένους ἀπελευθέρους Μωάμεδ. Ἀναθεματίζω τὰς νομοθεσίας τοῦ B Μωάμεδ, τὰς περὶ γάμων καὶ λύσεως γάμων, καὶ καθαρισμοῦ μοιχευομένων γυναικῶν, καὶ ἀριθμοῦ γυναικῶν καὶ παλλακίδων· καὶ πάντα τὰ περὶ τοιούτων ἀκάθαρτα διδάγματα. Ἀναθεματίζω τὴν τοῦ Μωάμεδ βλασφημίαν τὴν λέγουσαν, ὅτι ὁ Θεὸς, ὃν θέλει, πλανᾷ· καὶ ὃν θέλει, ὁδηγεῖ εἰς ἀγαθόν· καὶ ὅτι εἰ ὁ Θεὸς ἤθελεν, οὐκ ἂν ἐπολέμουν ἀλλήλοις οἱ ἄνθρωποι· ἀλλ' αὐτὸς ποιεῖ ὅσα βούλεται· καὶ πάντως ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ αἴτιος αὐτός ἐστι· καὶ τύχη καὶ εἱμαρμένη πάντων κρατεῖ. Ἀναθεματίζω τὴν τοῦ Μωάμεδ φλυαρίαν, C τὴν λέγουσαν ὅτι ὁ Κύριος καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἀπὸ Μαρίας τῆς ἀδελφῆς τοῦ Μωσέως καὶ Ἀαρὼν ἐγεννήθη ἄνευ σπορᾶς ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πνεύματος· καὶ ὅτι νήπιος ὢν, πετεινὰ ἐκ πηλοῦ ἐπλαστούργει, καὶ ἐμφυσῶν ἐποίει αὐτὰ ζῶα· καὶ τυφλοὺς ἰᾶτο, καὶ νεκροὺς ἤγειρε· καὶ ὅτι ἐκ παρακλήσεως τῶν ἀποστόλων, ᾐτήσατο τὸν Θεὸν, καὶ κατήνεγκεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τράπεζαν, καὶ ἐξέθρεψεν αὐτούς· καὶ ὅτι οὔτε ἐσταυρώθη, οὔτε κατὰ ἀλήθειαν ἀπέθανεν ὡς ἄνθρωπος· ἀλλὰ κατὰ φαντασίαν μόνην ταῦτα παρὰ τῶν Ἑβραίων ὑπέστη· καὶ ὅτι ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ D Θεοῦ, εἰ ὠνόμασεν ἑαυτὸν Θεὸν ἐν τῷ κόσμῳ, ἠρνήσατο, λέγων, ὅτι, Σὺ πάντα γινώσκεις, καὶ οἶδας ὅτι οὐκ ὠνόμασα ἑαυτὸν Θεὸν ἢ υἱόν σου· δοῦλος γάρ σου εἰμὶ, καὶ οὐχ ὑπερηφανεύομαι τοῦτο καλεῖσθαι. Ἀναθεματίζω τὴν διδαχὴν τοῦ Μωάμεδ, τὴν λέγουσαν μὴ εἶναι τὸν Χριστὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀπόστολον καὶ προφήτην· καθότι, φησὶν, ὁ Θεὸς κοινωνὸν οὐκ ἔχει· καὶ πάντες οἱ λέγοντες αὐτῷ κοινωνὸν τὸν Χριστὸν, μέλλουσι κολάζεσθαι εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. Ἀναθεματίζω τὴν μυθοποιίαν τοῦ Μωάμεδ, ἐν ᾗ, φησι, γε- E νέσθαι τῷ Θεῷ οἶκον προσευχῆς παρὰ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἰσμαὴλ, εἰς τὸ Βάκχα ἤτοι τὸ Μάκε ἢ Μάκεχ· ὃν ὀνομάζει προσκυνητήριον τοῦ παρατηρήματος· καὶ προστάσσει, ὅπου ἂν ὦσι καὶ εὔχωνται, στρέφωσι τὰ πρόσωπα αὐτῶν πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο. Ἀναθεματίζω καὶ αὐτὸν τὸν εἰς τὸ Μάκε οἶκον τῆς εὐχῆς· ἐν ᾧ φασι κεῖσθαι μέσον λίθον μέγαν, ἐκτύπωμα τῆς Ἀφροδίτης ἔχοντα· τιμᾶσθαι δὲ τοῦτον, ὡς ἐπάνω αὐτοῦ τῇ Ἄγαρ ὁμιλήσαντος τοῦ Ἀβραάμ· ἢ ὡς αὐτῷ τὴν κάμηλον προσδήσαντος, ὅτε τὸν Ἰσαὰκ ἔμελλε θύειν.

Τοὺς δ' εἰς αὐτὴν ἐκεῖσε ἀπιόντας, τὴν μὲν μίαν ἑαυτῶν χεῖρα πρὸς τὸν λίθον ἐκτείνειν· τῇ δὲ ἑτέρᾳ τὸ οὖς κατέχειν ἴδιον· καὶ οὕτω κυκλοτερῶς ἑαυτοὺς περιφέρειν, ἕως ἂν πέσωσι σκοτοδινιάσαντες. Αναθεματίζω δὲ καὶ αὐτὸ τὸ Μέκε, καὶ τὴν περιοχὴν αὐτοῦ πᾶσαν· καὶ τοὺς παρὰ τῶν Σαρακηνῶν ἐκεῖ ῥιπτομένους ἑπτὰ λίθους κατὰ τῶν Χριστιανῶν· καὶ πᾶσαν τὴν προσευχὴν αὐτῶν καὶ λατρείαν, καὶ τὰ ἔθιμα αὐτῶν. Αναθεματίζω τὴν διδαχὴν τοῦ Μωάμεθ τὴν περὶ τῆς καμήλου θηλείας, ἣν λέγει τοῦ Θεοῦ ἱερὰν οὖσαν, φονευθῆναι παρὰ τῶν τηνικαῦτα ἀνθρώπων· καὶ διὰ τοῦτο ἀμύνασθαι αὐτοὺς τὸν Θεόν. Αναθεματίζω τοὺς τῷ πρωϊνῷ προσκυνοῦντας ἄστρῳ, ἤγουν τῷ ἑωσφόρῳ καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ, ἣν κατὰ τὴν Ἀράβων γλῶσσαν Χαβὰρ ὀνομάζουσι, τουτέστι μεγάλην. Αναθεματίζω πάσας τὰς διατάξεις τοῦ Μωάμεθ, ἐν αἷς τοὺς Χριστιανοὺς ὀνειδίζων ὠνητὰς ὀνομάζει καὶ κοινωνοὺς καὶ ἑταιριαστάς· καὶ διεγείρει τοὺς Σαρακηνοὺς πρὸς τὸ μῖσος καὶ τὴν σφαγὴν, ὁδὸν Θεοῦ ὀνομάζων, καὶ τὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν πόλεμον· καὶ τοὺς ἐν τῷ τοιούτῳ πολέμῳ ἀποθνήσκοντας Σαρακηνούς, υἱοὺς Θεοῦ καὶ ἀξίους τοῦ παραδείσου καλῶν. Αναθεματίζω τὰς περὶ τῶν εὐχῶν διατάξεις μιαρὰς καὶ ἀκαθάρτους τοῦ Μωάμεθ, ἐν αἷς καὶ τοῦτο προστίθησιν, ἵνα ἐὰν μὴ εὑρίσκωσιν ἐξ ἑτοίμου ὕδωρ, λαμβάνωσι χνοῦ λεπτόν, καὶ μετ' αὐτοῦ τρίβωσιν αὐτῶν τὰς χεῖρας καὶ τὰς ὄψεις. Αναθεματίζω τὴν περὶ τῆς πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλίαν τοῦ Μωάμεθ, ἐν ᾗ φησιν ὅτι ἐπλάσθη ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ χώματος καὶ σταγόνος, καὶ βδελλῶν καὶ μασσήματος· καὶ ὅτι τοῦ ἀνθρώπου πλασθέντος, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἄγγελοι, Θεοῦ προστάξει, προσεκύνησαν αὐτῷ, μόνος δὲ ὁ Βελίαρ οὐκ ἐπείσθη προσκυνῆσαι. καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἀναθεματίζω τὸν Θεὸν τοῦ Μωάμεθ, περὶ οὗ λέγει ὅτι αὐτός ἐστι Θεὸς εἷς ὁλόσφυρος [ὃς] οὐκ ἐγέννησεν, οὐδὲ ἐγεννήθη, οὐδὲ ἐγένετο ὅμοιος αὐτῷ τις.

A Ij autem qui eò proficiſcebantur, maoum alteram lapidi proteudere, alteram verò propriam auriculam detinere, atque ita in orbem ſeſe circumagere ſolebaot, donec tenebris excæcati caderent. XVI. Anatbematizo verò ipſum quoque Meke, & ea quę ambitu eius cootioentur umnia: oecnoo Saracenos qui ſeptem ibi lapides contra Chriſtianos iaciunt; omnem præterea orationem, omnem cultum, omnes denique ritus eorum. XVII. Anathematizo Moamedi de camelo fœmina narrationem, quam, cùm B ſacrata Deo eſſet, ab illius ſæculi hominibus occiſam fuiſſe ait, quocirca pœnas ab illis Deus repetiuerit. XVIII. Anathematizo eos, qui matutinam ſtellam ſeu Luciferum & Venerem adorant; quam Arabico etiam ſermone Chabarem (hoc eſt, magnam) nomioant. XIX. Anathematizo cunctas quoque Moamedi conſtitutiones, in quibus illos maledictos inceſſans, ὠνητοὺς venales, κοινωνικοὺς communicatiuos, & ἑταιριαστὰς ſodalitati addictos vocat: & Saracenos in eorum cædem & odium inſtigat; viam Dei oominans, bellum quod aduerſus Chriſtianos ſuſcipi- C tur; Saracenóſque qui eo in bello moriuntur, Dei filios, atque paradiſo dignos appellans. XX. Anatbematizo impias illas & impuras Moamedi de precibus conſtitutiones, in quibus & hoc addit; ſi aquam in promptu non inueniant, minutum puluerem accipiant, eóque oculos & manus terant. XXI. Anathematizo Moamedi doctrinam de Adami ſeu bominis formatione; in qua quidem, homo ex terræ mole, gutta, hirundinibus, & ſubactione formatus eſt: hominémque formarum, cæteri quidem omnes Angeli iuſſu Dei adurauerunt; ſolus autem D Beliar adduci non potuit, vt illum adoraret. XXII. Io primis autem Moamedi Deum anatbematizo; quem vnicum Deum, auróque ſolido conſtantem Deum eſſe ait; qui nec genuerit, nec genitus ſit, nec ſibi ſimilem quemquam habeat.

Anathematiſmis impoſturarum Mahumeticarum, Chriſtianæ fidei ſuprà confeſſio ſubijcitur.

Τὰ εἰρημένα τοίνυν ἅπαντα, καὶ αὐτὸν τὸν Μωάμεθ, καὶ τὸν σφυρήλατον αὐτοῦ Θεὸν ἀναθεματίζων, καὶ ἀποταξάμενος αὐτοῖς, συντάσσομαι τῷ μόνῳ ἀληθινῷ Θεῷ τῷ Χριστῷ, καὶ πιστεύω εἰς πατέρα, υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα· τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον τριάδα· καὶ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν καὶ πρὸς ἀνθρώπους ἐπιδημίαν ὁμολογῶν τοῦ τῆς ἁγίας τριάδος ἑνὸς τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεννηθέντος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· γενέσθαι τοῦτον τέλειον

E SVPRA dicta ergo omnia, ipſúmque Moamedum, atque Deum eius ὁλόσφυρον, (hoc, eſt totum auro confictum) anathematizaos, eíſque tenuntians; vero nunc demum ſolique Chriſto Deo adhæreo: credóque in Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctū, ſanctam, conſubſtantialem, indiuiduámque Trinitatem: necnon diſpenſationem illam in carne factam, atque ad homines aduētum vnius è ſancta Trinitate confiteor; oimirum vdigeniti filij & Verbi Dei; qui à Patre ante ſæcula genitus eſt, per quem omnia facta ſunt. Confiteor eum, hominem omni-

A bus numeris abſolutum re vera fuiſſe; qui ſita tamen diuinitate nō exceſſerit. Eundémque verè Deum & verè hominem eſſe, ſine vlla confuſione, conuerſione, & commutatione, in vnica perſona & naturis duabus: qui omnia paſſus vltro ſit; qui caroe crucifixus, diuinitate impatibili manente, qui ſepultos ſit, tertia die reſurrexerit, in cælos aſſumptus ſit, indéque venturus cum gloria vt viuos & mortuos iudicet. II. Sanctam præterea Virginem quæ illum in carne peperit, Dei propriè veréque matrem eſſe credo & cōfiteor; eandémque, vt re vera Dei qui homo factus B eſt, matrem; atque idcirco Dominam & Reginam omnis creaturæ diuina gratia effectā, adoro & veneror. III. Panem inſuper & vinū, quibus Chriſtiani myſticè faciunt, quorúmque participes diuinis in ſacrificiis vnà fiunt, credo & confiteor. Credo etiam corpus & ſanguinem Ieſu Chriſti, reuera eſſe, quæ diuioa eius virtute, intellectualiter & inuiſibiliter, ſupra omnem naturalem cogitationem, vtque ſolus ille nouit, tranſmutata ſint; eáque ita ego etiam me percepturum C polliceor; vt quæ reuera ſint caro & ſanguis ipſius, in ſanctificationem animæ & corporis, & vitam æternam, denique regni cœlorum hæreditatem, tranſmutata iis qui perfecta in fide communicant. IV. Rogo inſuper, vt ſancto Chriſti baptiſmo intingar, idque puro & minimè doloſo animo, cordéque & fide ſinceris; mihi procul dubio veréque perſuadēs; ipſum expurgationem eſſe quæ ſolo percipiatur intellectu, necnon regenerationem animæ & corporis. V. Venerandam denique crucem eiuſdem veri Chriſti & Dei noſtri; vt quæ non ampliùs ſit interitus & execra- D tionis ioſtrumentum, ſed libertatis æternæque vitæ atque victoriæ ſigoum, quam ille de morte & diabolo reportauit. Venerandus etiam, tum Dei Verbi ad homines adueotus in carne, ſanctæque Virgiois & Dei genitricis quę illum ineffabili quodam modo peperit; Angelorum etiam diuioa forma præditorum, & Sanctorom omnium imagines; tāquam prototyporum ſen exemplarium ſymbola, approbo, veneror, & ſaloto. Imò verò ipſos etiam ſacros Angelos, & ſanctos voiuerſos qui Deo grati & accepti fuerunt, tanquam ſeruos & fideles miniſtros illius veneror, & cultu diuino proſequor; eius honoris gratia, quem Deo detulerunt. VI. Atque ita E ex tota anima, & corde, veráque voluntate; me ad Chriſtianorum fidem recipio. Quòd ſi hæc ex hypocriſi & dolo à me dicātur, non autem ex fide, quæ tota ex anima, & corde Chriſtum diligeote, procedat: ſit mihi ἀνάθεμα & κατάθεμα; hoc eſt, ſúſque déque ſacer & inteſtabilis ipſe ſim; animáque mea cum Satana dæmonibúſque collocetur.

Virgo Deipara, Domina & Regina omnis creatura.

Christi corpus & ſanguis, vt ille ſolus nouit, tranſmutata in Sacrificio.

A φορέσαντα κατὰ ἀλήθειαν ἄνθρωπον, μὴ ἐκστάντα τῆς οἰκείας θεότητος· καὶ εἶναι τὸν αὐτὸν Θεὸν ἀληθῶς, καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς, ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως καὶ ἀναλλοιώτως, ἐν ὑποστάσει μιᾷ, καὶ δυσὶ φύσεσιν· ἑκουσίως τε πάντα παθεῖν, καὶ σταυρωθῆναι σαρκί, τῆς θεότητος ἀπαθοῦς μεινάσης· καὶ ταφῆναι, καὶ τριήμερον ἀναστῆναι, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀναληφθῆναι· καὶ ἥξειν ἐν δόξῃ, μέλλοντα κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ τὴν κατὰ σάρκα τοῦτον τεκοῦσαν παρθένον, ἁγίαν Μαριὰμ παρθένον, καὶ μείνασαν μετὰ τόκον παρθένον, κυρίως καὶ ἀληθῶς θεο- B τόκον καὶ πιστεύω καὶ λέγω· καὶ ὡς κατὰ ἀλήθειαν μητέρα Θεοῦ ἐνανθρωπήσαντος· καὶ διὰ τοῦτο κυρίαν καὶ δέσποιναν ἐν χάριτι γεγενημένην πάσης τῆς κτίσεως, προσκυνῶ καὶ τιμῶ. καὶ τὸν παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς μυστικῶς ἱερουργούμενον ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, ὧν ἐν ταῖς θείαις τελεταῖς μεταλαμβάνουσι, πείθομαι καὶ ὁμολογῶ. καὶ πιστεύω σῶμα καὶ αἷμα κατὰ ἀλήθειαν εἶναι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεταβαλλόμενα τῇ ἐκείνου θείᾳ δυνάμει, νοερῶς τε καὶ ἀοράτως, ὑπὲρ πᾶσαν φυσικὴν ἔννοιαν, ὡς οἶδε μόνος αὐτός· καὶ οὕτω κἀγὼ μετα- C λήψεσθαι τούτων συντίθεμαι, ὡς κατὰ ἀλήθειαν ὄντων σαρκός τε καὶ αἵματος αὐτοῦ, καὶ εἰς ἁγιασμὸν ψυχῆς τε καὶ σώματος, καὶ ζωὴν αἰώνιον, καὶ βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν μεταλαμβανομένων, τοῖς αὐτῶν ἐν πίστει τελείᾳ μετέχουσι. καὶ τὸ ἅγιον τοῦ Χριστοῦ βάπτισμα μετὰ καθαρᾶς καὶ ἀδόλου ψυχῆς καὶ καρδίας, καὶ πίστεως εἰλικρινοῦς, ἐπιζητῶ δέξασθαι, πληροφορούμενος ἀληθῶς, κάθαρσιν αὐτὸ νοητὴν εἶναι, καὶ ἀναγέννησιν ψυχῆς τε καὶ σώματος. καὶ τὸν σεβάσμιον δὲ σταυρὸν τοῦ αὐτοῦ ἀληθινοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, ὡς οὐκέτι D φθορᾶς καὶ ἀρᾶς ὄργανον, ἀλλ᾽ ἐλευθερίας καὶ ζωῆς αἰωνίου, καὶ σημεῖον τῆς κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ θανάτου νίκης. ἔτι δὲ καὶ τὰς σεβασμίους εἰκόνας, τῆς τε κατὰ σάρκα πρὸς ἀνθρώπους ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ λόγου, καὶ τῆς ἀφράστως αὐτὸν τεκούσης ἁγνῆς παρθένου καὶ θεομήτορος, καὶ τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἁγίων ἁπάντων, ὡς σύμβολα τῶν πρωτοτύπων, καὶ δέχομαι καὶ τιμῶ καὶ ἀσπάζομαι. καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ἱεροὺς ἀγγέλους, καὶ τοὺς ἁγίους ἅπαντας, τοὺς τῷ Θεῷ εὐαρεστήσαντας, ὡς δούλους ἐκείνου καὶ πιστοὺς θεράποντας τιμῶ καὶ σέβομαι, διὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνον τιμήν. καὶ οὕτως ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας, καὶ προαιρέσεως ἀληθοῦς, προσ- E έρχομαι τῇ πίστει τῶν Χριστιανῶν. Εἰ δὲ μεθ᾽ ὑποκρίσεως καὶ δόλου ταῦτά φημι, καὶ οὐκ ἐκ πίστεως ὁλοψύχου, καὶ καρδίας τὸν Χριστὸν ἀγαπώσης, εἴη μοι ἀνάθεμα καὶ κατάθεμα, καὶ ἡ ψυχή μου ταχθείη μετὰ τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν δαιμόνων.

EX

EX THEOPHANSIS MONACHI Chronographia.

Κόσμου ἔτη	τῆς θείας σαρκώσ. ἔτη	Ρωμ. Βασιλ. Ἡράκλειος	Περσῶν βασιλεὺς Μουάμεδ
ςρκβ'	χκβ'	ἔτ. κα'	ἔτ. θ'.

Τούτῳ τῷ ἔτει ἀπεβίω Μουάμεδ ὁ τῶν Σαρακηνῶν ἀρχηγὸς [καὶ] ψευδοπροφήτης, προχειρισάμενος τὸν Ἀβουβάχαρ συγγενῆ αὐτοῦ· καὶ πάντες ἐφοβήθησαν· οἱ δὲ πεπλανημένοι Ἑβραῖοι, ἐν ἀρχῇ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, ἐνόμισαν αὐτὸν εἶναι τὸν παρ' αὐτοῖς προσδοκώμενον Χριστόν· ὡς καί τινας τῶν προεστηκότων αὐτῶν, προσελθεῖν αὐτῷ, καὶ δέξασθαι τὴν αὐτοῦ θρησκείαν, καὶ ἀφῆσαι τὴν τοῦ θεόπτου Μωσέως. ἦσαν δὲ τὸν ἀριθμὸν δέκα οἱ τοῦτο πεποιηκότες. καὶ σὺν αὐτῷ διῆγον ἄχρι τῆς σφαγῆς αὐτοῦ· θεωρήσαντες δὲ αὐτὸν ἐσθίοντα ἀπὸ καμήλου, ἔγνωσαν ὅτι οὐκ ἔστιν ὃν ἐνόμισαν, καὶ ἠπόρουν τί πρᾶξαι, καὶ ἀφῆσαι αὐτοῦ τὴν θρησκείαν· δειλιῶντες οἱ τάλανες, ἐδίδασκον αὐτὸν ἀθέμιτα καθ' ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν· καὶ διῆγον σὺν αὐτῷ. ἀναγκαῖον δὲ ἡγησάμην περὶ τῆς τούτου γενεᾶς διηγήσασθαι· ἀπὸ μιᾶς γενικωτάτης φυλῆς κατήγετο, ἐξ Ἰσμαὴλ, υἱοῦ Ἀβραάμ. Νίζαρος γὰρ ὁ τοῦ Ἰσμαὴλ ἀπόγονος, πατὴρ πάντων αὐτῶν ἀναγορεύεται. οὗτος γεννᾷ υἱοὺς δύο, Μουώδαρον καὶ Ἀραβίαν. Μουώδαρος γεννᾷ Κούρασον καὶ Καΐσον, καὶ Θεμίμην καὶ Ἄσαδον, καὶ ἄλλους ἀγνώστους. οὗτοι πάντες ᾤκουν τὴν Μαδιανῖτιν ἔρημον, καὶ ἐν αὐτῇ ἐκτηνοτρόφουν, ἐν σκηναῖς κατοικοῦντες. εἰσὶ δὲ καὶ ἐνδότεροι αὐτῶν, μὴ ὄντες τῆς φυλῆς αὐτῶν, ἀλλὰ τοῦ Ἰεκτὰν, οἱ λεγόμενοι Ἀμανῖται, τουτέστιν Ὁμηρῖται. ἐπραγματεύοντο δέ τινες αὐτῶν ἐν ταῖς καμήλοις αὐτῶν. ἀπόρου δὲ καὶ ὀρφανοῦ ὄντος τοῦ προειρημένου Μουάμεδ, ἔδοξεν αὐτῷ εἰσιέναι πρός τινα γυναῖκα πλουσίαν, συγγενῆ αὐτοῦ οὖσαν, ὀνόματι Χαδιγᾶ, μίσθιον ἐπὶ τὸ καμηλεύειν, καὶ πραγματεύεσθαι ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Παλαιστίνῃ. κατ' ὀλίγον δὲ παρρησιασάμενος, ὑπεισῆλθεν τῇ γυναικὶ, χήρᾳ οὔσῃ· καὶ ἔλαβεν αὐτὴν γυναῖκα, καὶ ἔσχεν τὰς καμήλους αὐτῆς καὶ τὴν ὕπαρξιν. ἐρχόμενος δὲ ἐν Παλαιστίνῃ, συνανεστρέφετο Ἰουδαίοις καὶ Χριστιανοῖς, καὶ ἐθηρεύετο παρ' αὐτῶν τινα γραφικά. εἶχε δὲ τὸ πάθος τῆς ἐπιληψίας. καὶ νοήσασα ἡ τούτου γυνὴ, σφόδρα ἐλυπεῖτο, ὡς εὐγενὴς οὖσα, καὶ τῷ τοιούτῳ συναφθεῖσα, οὐ μόνον ἀπόρῳ ὄντι, ἀλλὰ καὶ ἐπιληπτικῷ. ἐπιτηδεύει δὲ αὐτὸς θεραπεῦσαι αὐτὴν, οὕτω λέγων,

EX ANASTASII BIBLIOTHEcarij Eccleſiaſtica hiſtoria.

A

MVNDI, anno VI CXXII. Diuinæ incarnationis, anno DCXXII. anno verò imperij Heraclij XXI. Ioannes Papa Romanus habetur. Hoc etiam anno Muamed Saracenorum (qui & Arabum) B princeps & pſeudo-propheta, moritur, promoto Abubacharo cognato ſuo ad principatum ſuum. Ipſoque tempore venit auditio eius, & omnes extimuerunt; at verò decepti Hebræi in principio aduentus eius, æſtimauerunt eſſe illum qui ab eis expectabatur Chriſtus: ita vt quidam [eorum] qui intendebant ei, accederent ad ipſum, & eius religionem ſuſciperent; Moſis inſpectoris Dei, dimiſſa: erant autem numero decem qui hoc faciebant: cum ipſo quoque degebant vſque ad cædem eius. Porro cùm aſpicerent eum co- C medentem de camelo, cognouerunt quòd non eſſet quem æſtimabant: & hæſitabant quid agerent, & vt religionem eius dimitterent: formidantes miſeri, docebant eum contra nos Chriſtianos illicita: & conuerſabantur cum ipſo. Neceſſarium autem [reor] narrandum de generatione huius, ita. Ex vna generaliſſima tribu oriundus erat, Hiſmahelis videlicet, filij Abrahæ. Nizarus enim Hiſmahelis pronepos, pater eorum omnium ducitur, hic gignit filios duos, Mundarum ſcilicet & Arabian. D Mundarus gignit Cumraſon & Kaiſon, & Theominem, & Aſadum, & alios ignotos: hi omnes habitabant Madianiten eremum, & in ea nutriebant pecora, in tabernaculis conuerſantes. Sunt autem & his interiores, qui non ſunt de tribu ipſorum, ſed ex Iectam; videlicet hi qui vocitantur Amanitæ, id eſt Homiritæ, quidam ſanè ipſorum negotiabantur in camelis ſuis. Cùm autem inops & orphanus prædictus eſſet Moameth, viſum eſt ſibi ad quandam introire mulierem locupletem & co- E gnatam ſuam, nomine Chadigam, mercenarium, ad negotiandum cum camelis apud Ægyptum & Palæſtinam. Paulatim autem fiducia penes ipſam percepta mulierem, quæ vidua erat, accepit eam vxorem, & habuit camelos illius atque ſubſtantiam: cúmque veniret in Palæſtinam, conuerſabatur cum Iudæis & Chriſtianis: capiebat autem ab eis quaſdam ſcripturas. Porro habebat paſſionem epilepſiæ, quo comperto, huius coniux oppidò triſtabatur, vtpote nobilis & quæ ſe huiuſmodi copularit, egeno ſcilicet & epileptico. Procurat verò ipſe placare illam taliter, dicens,

Quia viſionem quandam Angeli Gabrielis dicti contemplor; & non ferens huius aſpectum, mente deficio & cado: ipſa verò cum haberet & alterum quendam propter infidelitatem ibidem exſulem habitantem amicum ſuum, indicauit ei omnia, & nomen Angeli, at ille volens eam reddere certam, dixit ei, *Veritatem locutus eſt: etenim ipſe Angelus mittitur ad cunctas Prophetas*. Ipſa ergo prima, ſuſcepto pſeudomonachi verbo, credidit ei, & prædicauit id aliis mulieribus contribulibus ſuis, prophetam eum eſſe: & taliter ex fœminis fama venit ad viros: primo dumtaxat ad Abubacharum, quem & ſucceſſorem dimiſit: & tenuit hæreſis eius partes Æthribi: poſtremò per bellum: nam primùm quidem occultè: annis decem; & bello ſimiliter decem, & manifeſtè nouem. Docuit autem auditores ſuos, quòd qui occidit inimicum, vel ab inimico occiditur, in paradiſum ingreditur. Paradiſum verò carnalis cibi ac potus & commixtionis mulierum perhibebat: fluuiúmque vini ac mellis & lactis; & fœminarum non præſentium, ſed aliarum. & mixturam multorum annorum, futuram, & affluentem voluptatem: nec non & alia quædam luxuria & ſtultitia plena: compati tamen inuicem, & auxiliari patienti. Porro eodem anno natus eſt in Oriente Dauid filius eius: eadémque die natus eſt Heraclius, filius Heraclij iunioris, qui & Conſtantinus appellatus eſt; & baptizatus eſt à Sergio patriarcha.

Anno imperij Heraclij viceſimoſecundo Modeſtus Hieroſolymitanus habetur antiſtes, & Abubacharus dux Arabum; qui tribus principatus eſt annis. Perſæ verò inſurrexerunt inuicem, & ſeſe mutuo debellarunt. Per idem quoque tempus, rex Indorum mittit congratulatorio Heraclio; in Perſarum victoria: margaritas ſcilicet, & lapides pretioſos multos. Mortuus autem Moameth erat; qui ſtatuerat quatuor amiræos expugnandi Chriſtianos qui ex Arabum genere fuerant & venerunt contra Mucheas caſtellum, in quo erat Theodorus Bigarius, volens irruere in Arabes die quo idolis immolaturi erant. Comperto autem hoc Bigarius collegit omnes milites eorum qui eremum obſeruabant; & diligenter ſciſcitatus à Saraceno diem & horam qua erant in illos aggreſſuri, ipſe irruens in eos in prædio quod dicebatur Mothus, occidit tres amiræos, plurimámque populi partem. Exiliuit autem vnus amiras, Chaledus ſcilicet, quem *Gladium* Dei dicunt.

A ὅτι ὀπτασίαν τινὰ ἀγγέλου λεγομένου Γαβριὴλ θεωρῶ· καὶ μὴ ὑποφέρων τὴν τούτου θέαν, ὀλιγωρῶ καὶ πίπτω. αὕτη δὲ, ἔχουσα μοναχόν τινα διὰ κακοπιστίαν ἐξόριστον ἐκεῖσε οἰκοῦντα, φίλον αὐτῆς, ἀνήγγειλεν αὐτῷ πάντα, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγγέλου. κἀκεῖνος, θέλων πληροφορῆσαι αὐτὴν, εἶπεν αὐτῇ, ὅτι ἀλήθειαν εἴρηκεν. καὶ γὰρ οὗτος ὁ ἄγγελος ἐκπέμπεται πρὸς πάντας προφήτας. αὕτη δὲ πρώτη δεξαμένη τὸν λόγον τοῦ ψευδαββᾶ [ὀνόματι Σεργίου κακοδόξου,] ἐπίστευσεν αὐτῷ, καὶ ἐκήρυξεν ἄλλαις γυναιξὶν ὁμοφύλοις αὐτῆς, προ-

B φήτην αὐτὸν εἶναι). καὶ οὕτως ἐκ γυναικῶν ἦλθεν εἰς ἄνδρας, πρῶτον εἰς Ἀβουβέκερ, ὃν καὶ διάδοχον κατέλιπεν· καὶ ἐκράτησεν ἡ αἵρεσις αὐτοῦ τὰ μέρη τῆς Αἰθρίβου διὰ πολέμου τὸ ἔσχατον· πρῶτον μὲν, κρυφίως, ἔτη δέκα· καὶ διὰ πολέμου, ὁμοίως δέκα. καὶ φανερῶς, ἐννέα. ἐδίδαξεν δὲ τοὺς ἑαυτοῦ ὑπηκόους, ὅτι ὁ ἀποκτείνων ἐχθρὸν, ἢ ὑπὸ ἐχθροῦ ἀποκτεινόμενος, εἰς παράδεισον εἰσέρχεται. τὸν δὲ παράδεισον, σαρκικῆς βρώσεως καὶ πόσεως καὶ μίξεως γυναικῶν ἔλεγεν· ποταμόν τε οἴνου καὶ μέλιτος καὶ γάλακτος· καὶ γυναικῶν οὐ

C τῶν παρόντων, ἀλλ᾽ ἄλλων· καὶ τὴν μίξιν πολυχρόνιον εἶναι, καὶ διαρκῆ τὴν ἡδονήν, καὶ ἄλλα τινὰ ἀσωτίας καὶ μωρίας μεστά. συμπαθεῖν δὲ ἀλλήλοις, καὶ βοηθεῖν ἀδικουμένοις. ἐν αὐτῷ δὲ τῷ ἔτει, Ἰνδ. ιδ΄, μηνὶ Νοεμβρίῳ ιζ΄, ἐγεννήθη Ἡρακλείῳ ἐν τῇ ἀνατολῇ [Δαβὶδ] ὁ υἱὸς αὐτοῦ· καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ Ἡράκλειος ἐτέχθη, υἱὸς Ἡρακλείου τοῦ μικροῦ, τοῦ καὶ Κωνσταντίνου, υἱοῦ Ἡρακλείου τοῦ μεγάλου· καὶ ἐβαπτίσθη ἐν Βλαχέρναις ὑπὸ Σεργίου [τοῦ] πατριάρχου, τῇ ε΄ Ἰνδ. μηνὶ Νοεμβρίῳ, γ΄.

D Ἀράβων ἀρχηγὸς Ἀβουβέκερ, ἔτ. γ΄. Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος Μόδεστος, ἔτ. β΄. ςρκγ΄. χκγ΄. κβ΄. α΄. Τούτῳ τῷ ἔτει ἐστασίασαν Πέρσαι κατ᾽ ἀλλήλων, καὶ ἐπολέμησαν ἑαυτούς. ἐν αὐτῷ δὲ τῷ καιρῷ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰνδῶν πέμπει συγχαρίκια τῷ Ἡρακλείῳ ἐπὶ τῇ τῶν Περσῶν νίκῃ, μαργαρίτας καὶ λίθους τιμίους ἱκανούς. ἦν δὲ προτελευτήσας ὁ Μουάμεδ ὃς ἦν στήσας δ΄ ἀμηραίους τοῦ πολεμεῖν τοὺς ἐξ Ἀράβων γένους Χριστιανούς. καὶ ἦλθον κατέναντι Μουχέων κώμης λεγομένης· ἐν ᾗ ὑπῆρχεν Θεόδωρος ὁ βικάριος, θέλοντες ἐπιρρίψαι κατὰ τῶν Ἀράβων τῇ ἡμέρᾳ τῆς εἰδωλοθυσίας αὐτῶν. μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ Βικάριος παρά τινος

E Κορασίου Κουτάβα λεγομένου, καὶ μισθίου αὐτοῦ γενομένου, συνάγει πάντας τοὺς στρατιώτας τῶν παραφυλάκων τῆς ἐρήμου· καὶ ἀκριβωσάμενος παρὰ τοῦ Σαρακηνοῦ τὴν ὥραν καὶ τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ ἔμελλον ἐπιρρίπτειν, αὐτὸς ἐπιρρίψας αὐτοῖς ἐν χωρίῳ ἐπιλεγομένῳ Μοθοὺς, ἀποκτείνει τρεῖς ἀμηραίους, καὶ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ. ἐξῆλθεν δὲ εἷς ἀμηρᾶς ὁ Χάλεδος, ὃν λέγουσιν τὴν Μάχαιραν τοῦ Θεοῦ.

ἦσαν δέ τινες τῶν πλησίον Ἀράβων λαμβάνοντες παρὰ τῶν βασιλέων ῥόγας μικρὰς, πρὸς τὸ φυλάξαι τὰ στόμια τῆς ἐρήμου. ἐν αὐτῷ δὲ τῷ καιρῷ ἦλθέν τις εὐνοῦχος διδῶν τὰς ῥόγας τῶν στρατιωτῶν. καὶ ἐλθόντες οἱ Ἄραβες κατὰ τὸ ἔθος λαβεῖν τὴν ῥόγαν αὐτῶν, ὁ εὐνοῦχος κατεδίωξεν αὐτοὺς, λέγων ὅτι· ὁ δεσπότης μόγις τοῖς στρατιώταις δίδωσι ῥόγας· πόσῳ μᾶλλον τοῖς κυσὶ τούτοις; θλιβέντες οὖν οἱ βάρβαροι, ἤγουν οἱ Ἄραβες, ἀπῆλθον πρὸς τοὺς ὁμοφύλους· καὶ αὐτοὶ ὡδήγησαν αὐτοὺς ἐπὶ τὴν χώραν Γάζης, στόμιον οὔσης τῆς ἐρήμου κατὰ τὸ Σιναῖον ὄρος, πλουσίας σφόδρα. Περσῶν βασιλεὺς Ὁρμίσδας ἔτη ια΄.

A Erant autem quidam Arabum iuxta poſitorum, qui accipiebant ab Imperatoribus rogas pauxillas ad cuſtodiendum ſtomia eremi. Eodem verò tempore venit quidam ſpado daturus militum rogas, & cùm veniſſent Arabes ſecundùm conſuetudinem acceptum rogam ſuam, eunuchus impulit, dicens; *Quia Dominus vix dat militibus rogas, quanto minùs canibus iſtis?* Videntes ergo Barbari, id eſt Arabes hoc, abierunt ad ſui generis viros; & ipſi duxerunt eos in regionem Gazæ, quæ aditus erat eremi contra Sinæon montem, locuples valde.

B

κόσμου ἔτη ςρκδ΄	τῆς θείας σαρκώσ. ἔτη χκδ΄	Ῥωμ. βασιλεὺς Ἡράκλειος ἔτη κγ΄	Ἀράβων ἀρχηγὸς Ἀβουβάχαρ ἔτ. β΄.

Τούτῳ τῷ ἔτει ἔπεμψεν Ἀβουβέχερ στρατηγοὺς τέσσαρας· οἳ καὶ ὁδηγηθέντες, ὡς προέφην, ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ἦλθον καὶ ἔλαβον τὴν Ἡραν καὶ πᾶσαν τὴν χώραν Γάζης. μόγις δὲ ἐλθὼν ποτὲ ἀπὸ Καισαρείας Παλαιστίνης Σέργιος σὺν στρατιώταις ὀλίγοις, καὶ συμβαλὼν πόλεμον, κτείνεται πρῶτος σὺν τοῖς στρατιώταις, τριακοσίοις οὖσι· καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους λαβόντες, καὶ λάφυρα πολλὰ, ὑπέστρεψαν μετὰ πολλῆς νίκης. αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ σεισμὸς ἐγένετο κατὰ τὴν Παλαιστίνην· καὶ ἐφάνη σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ κατὰ μεσημβρίαν, ὁ λεγόμενος δοκίτης, προμηνύων τὴν τῶν Ἀράβων ἐπικράτησιν. ἔμεινεν δὲ ἡμέρας τριάκοντα, διατείνων ἀπὸ μεσημβρίας ἕως ἄρκτου. ἦν δὲ ξιφοειδής. Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος Σωφρόνιος, ἔτη γ΄· Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος Κῦρος, ἔτη ι΄.

Mundi, anno VI CXXIIII. Diuinæ incarnationis, anno DCXXIIII. anno imperij Heraclij viceſimo tertio, cùm miſiſſet Abubacharus prætores quatuor, qui ducti fuerant (vt prætuli) ab Arabibus, venerunt atque cœperunt Hiran, & totam regionem Gazæ, tandemque aliquando cùm veniſſet à Cæſarea Palæſtinæ . . . cum militibus paucis, inito bello perimitur primus cum exercitu, qui trecentorum erat virorum: & multis captiuis acceptis, & exuuiis plurimis, C reuerſi ſunt cum victoria ſplendida. Porro eodem anno terræmotus factus eſt in Palæſtina, & apparuit ſignum quod dicitur docites, in cœlo contra meridiem; prænuntians Arabum potentatum. Perdurauit autem diebus triginta, extenſum à Meridie vſque ad Arctum: erat autem in modum gladij.

ςρκε΄.	χκε΄.	κδ΄.	γ΄.

Τούτῳ τῷ ἔτει ὁ Ἀβουβέχερ τελευτᾷ, ἀμηρεύσας ἔτη β΄. καὶ παραλαμβάνει τὴν ἀρχὴν ὁ Ἄμρος· ὃς παρέλαβεν Βόστραν τὴν πόλιν μετὰ καὶ ἄλλων πόλεων. ἀπεδήμησαν δὲ μέχρι τῆς Γαμιθᾶ. τούτοις συμβαλὼν Θεόδωρος ὁ τοῦ βασιλέως Ἡρακλείου ἀδελφὸς, ἡττήθη, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα, ἐν Ἐμέσῃ ἔρχεται. ὁ δὲ βασιλεὺς προχειρίζεται ἕτερον στρατηγὸν ὀνόματι Βαάνην, καὶ Θεόδωρον σακελλάριον μετὰ Ῥωμαϊκῆς δυνάμεως πέμπει κατὰ τῶν Ἀράβων. παραγενόμενος δὲ εἰς Ἐδεσσὸν, συναντᾷ πλῆθος Σαρακηνῶν· καὶ ἀποκτείνας πολλοὺς καὶ τὸν ἀμηρεύοντα αὐτῶν, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀπελαύνει ἄχρι Δαμασκοῦ· κἀκεῖ παρὰ τὸν Βαρδάνασιον ποταμὸν παραφοσσατεύει, ὃν καλοῦσι Σαρακηνοὶ Βαραδάν. Ἡράκλειος δὲ τὴν Συρίαν καταλιπὼν ὡς ἀπελπίσας, ἄρας καὶ τὰ τίμια ξύλα ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπῄει. Βαάνης δὲ ἀπὸ Δαμασκοῦ εἰς Ἐδεσσὸν στρέφει, καὶ Θεόδωρος σακελλάριος, ἔχων στρατὸν χιλιάδας τεσσαράκοντα· καὶ διώκουσι τοὺς Ἄραβας ἀπὸ Ἐμέσης ἕως Δαμασκοῦ.

Anno imperij Heraclij viceſimoquarto, Alexandrinus Cyrus, & almus Sophronius Hieroſolymitanus habetur antiſtes: quo anno Abubacharus moritur; D qui principatus eſt annis duobus: & ſumit principatum Hamarus: qui deſtinat exercitum aduerſus Arabiam, capitque Boſtra ciuitatem, vnà cum aliis ciuitatibus. Profecti ſunt autem vſque Gametha. Cum his bellum aggreſſus Theodorus Imperatoris Heraclij frater, victus eſt, & ad Imperatorem Hedeſſam venit, aſt Imperator ordinauit alium prætorem, nomine Bahanem: & Theodorum ſaccellarium, cum virtute Romanica: & aduerſus Arabes mittit, cùmque veniſſet Hemeſam, occurrit multitudo Saracenorum, quibus E occiſis vnà cum eo qui principabatur in eis, reliquos abigit vſque Damaſcum: & illic iuxta Bardaneſium fluuium latebras fouet. Heraclius autem, Syria derelicta in deſperationem ruens, ſublatis quoque pretioſis lignis, ab Hieruſalem Conſtantinopolim abiit, Bahanis autem à Damaſco Hemeſam redit vnà cum Theodoro ſacellario, cùm haberent exercitus quadraginnta millia; & inſequuntur Arabes ab Hemeſa vſque Damaſcum.

Mundi, anno vı cxxvı. Diuinæ incarnationis, anno dc xxvı. anno verò imperij Heraclij viceſimoquinto, Saraceni aciem direxerunt in Arabiam contra partes Damaſci, cùm eſſent multitudinis infinitæ. Quo Bahanes comperto, ad Imperialem ſacellarium mittit vt veniret cum exercitu ſuo in auxilium ſibi, cum plurima eſſet Arabum copia. Venit ergo ſacellarius ad Bahanem: qui profecti ab Emeſa, occurrunt Arabibus: & conſilio facto, prima die, quæ tertia feria hebdomadis erat, menſis Loi die viceſima tertia, ſuperantur hi qui circa ſacellarium ſunt inuenti. Simultate autem facta, hi qui cum Bahane erant, Bahanem prouehunt Imperatorem, & Heraclium reſpuunt, tunc hi qui cum ſacellario fuerant, diſceſſerunt: & Saraceni, aditu reperto, bellum ineunt. Inter hæc vento noto contra Romanos ſpirante, non valentes inimicis in faciem occurrere propter puluerem, ſuperantur, & ſemetipſos immittentes in arctas vias Hiermuchtham fluminis, illic penitus perierunt. Erant autem vtriuſque prætoris millia quadraginta. Tunc Saraceni ſplendidè triumphantes, contra Damaſcum veniunt, & hanc capiunt, & regiones Phœnicis; & habitant illic, & in Ægyptum aciem dirigunt.

Κόσμου ἔτη ͵ςρκϛʹ	Τῆς θείας σαρκώσ. ἔτη χκϛʹ	Ῥωμ. Βασιλ. Ἡρακλείου ἔτ. κεʹ	Ἀράβων ἀρχηγὸς Οὔμαρος ἔτ. αʹ.

Τούτῳ τῷ ἔτει ἐστράτευσαν οἱ Σαρακηνοὶ τὴν Ἀραβίαν ἐπὶ τὰ μέρη Δαμασκοῦ, πλῆθος ὄντες ἄπειρον. Βαάνης δὲ μαθών, πρὸς τὸν βασιλικὸν σακελλάριον ἀποστέλλει, ἵνα καταλάβῃ μετὰ τοῦ ἑαυτοῦ στρατοῦ εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, διὰ τὸ πλῆθος εἶναι τοὺς Ἄραβας. κατέλαβεν δὲ ὁ σακελλάριος πρὸς Βαάνην· καὶ ἀπάραντες ἀπὸ Ἐμέσης, συναντῶσι τοῖς Ἄραψι· καὶ συμβολῆς γενομένης τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ, ἥτις ἦν γʹ τῆς ἑβδομάδος, κγʹ τοῦ Ἰουλίου μηνός, ἡττῶνται οἱ περὶ τὸν σακελλάριον. στασιάσαντες δὲ οἱ τοῦ Βαάνους, Βαάνην προχειρίζονται βασιλέα, καὶ Ἡράκλειον ἀπεκήρυξαν· τότε οἱ περὶ τὸν σακελλάριον ὑπεχώρησαν· καὶ οἱ Σαρακηνοί, εὑρόντες ἄδειαν, συμβάλλουσι [μετὰ Βαάνου] πόλεμον. ἀνέμου δὲ πνεύσαντος κατὰ Ῥωμαίων [βιαίου] νότου, μὴ δυνηθέντες ἀντωπῆσαι τοῖς ἐχθροῖς διὰ τὸν κονιορτόν, ἡττῶνται· καὶ ἑαυτοὺς βαλόντες εἰς τὰς στενόδους τοῦ Ἑρμουχθᾶ ποταμοῦ, ἐκεῖ ἀπώλοντο ἄρδην. ἦσαν δὲ ἀμφοτέρων τῶν στρατηγῶν χιλιάδες τεσσαράκοντα. τότε οἱ Σαρακηνοὶ νικήσαντες λαμπρῶς, ἐπὶ τὴν Δαμασκὸν ἔρχονται, καὶ ταύτην παραλαμβάνουσι, καὶ τὰς χώρας τῆς Φοινίκης, καὶ οἰκίζονται ἐκεῖ, καὶ στρατεύουσι κατ' Αἰγύπτου.

ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΑΦΗΣ ΤΩΝ ΙΣΜΑΗΛΙΤΩΝ,
καὶ τῆς φλυαρίας τῶν δογμάτων αὐτῶν.

ISMAELITICARVM, FVTILIVMQVE EIVS SECTÆ dogmatum, perſpicua confutatio.

Ex Euthymij Monachi Zigabeni Dogmatica Panoplia par. 2. tit. 24.

Ioanne Iacobo Beurero Interprete.

SARACENI vſque ad Heraclij tempora ſimulachris colendis dediti fuere, ſummáque veneratione colebant Luciferũ, & Venerẽ; quã quidẽ illi *Chabar* ſua lingua appellitabant: declarat autem hęc vox ſua lingua *Magnam*. Quo tempore pſeudo-propheta apud ipſos exortus eſt, Moamethille, qui blaſphemiis magnopere nobilitatus eſt. Hic è tribu quadã Iſmaëlitide genus ducens: primũ quidem admodũ iuuenis parẽtibus orbatus, ſeruitutẽ ſeruiebat apud mulierem quandam viduam, quæ genere ad ipſum attinebat. Ætate puerili exacta, in intimam conſuetudinem eius ſeſe inſinuauit.

ΟΙ Σαρακηνοί, μέχρι [μὲν] τῶν Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως χρόνων, εἰδωλολάτρουν, προσκυνοῦντες τῷ ἑωσφόρῳ ἄστρῳ, καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ, ἣν δὴ καὶ Χαβὰρ τῇ ἑαυτῶν ἐπονομάζουσι γλώττῃ (δηλοῖ δὲ ἡ λέξις αὕτη, τὴν μεγάλην) τότε δὲ ψευδοπροφήτης αὐτοῖς ἀνέστη, Μωάμεθ, ὁ τῆς βλασφημίας μέγας καὶ περιβόητος. οὗτος, ἀπὸ μιᾶς τῶν ἐξ Ἰσμαὴλ φυλῶν καταγόμενος, καὶ κομιδῇ νέος ὀρφανισθείς, ἐθήτευε παρὰ γυναικὶ χήρᾳ, κατὰ γένος αὐτῷ προσηκούσῃ. τὴν παιδικὴν δὲ παραμειψάμενος ἡλικίαν, ὑπέδυ ταύτην, καὶ συνήθης

A καὶ φανερῶς αὐτὴν ἔλαβεν εἰς γυναῖκα. γενόμενος δὲ κύριος τῶν ὑπαρχόντων αὐτῇ, πολλάκις [καὶ] ἀπεδήμει κατ' ἐμπορείαν. καί ποτε παραγενόμενος εἰς Παλαιστίνην, συνέτυχεν Ἑβραίοις εἶτα καὶ Ἀρειανοῖς· ἔπειτα καὶ Νεστοριανοῖς· καὶ δόξας φιλομαθὴς, ἠρύσατο ταχέως, ἐξ Ἑβραίων μὲν, μοναρχίαν· ἐξ Ἀρειανῶν δὲ, λόγον καὶ πνεῦμα, κτιστά· ἀπὸ δὲ Νεστοριανῶν, ἀνθρωπολατρείαν· καὶ συνθέτης ἐξ αὐτῶν θρησκείας ἑαυτῷ συνεστήσατο. νοσήσαντος δέ ποτε πρὸς ἐπιληψίαν, ἡ δηλωθεῖσα B τούτου γυνὴ, σφόδρα ἠνιᾶτο καὶ ἤσχαλλεν, οὐ μόνον ὡς πένητι συναφθεῖσα, ἀλλὰ καὶ ὡς παραλυτικὸν ἔχουσα τὸν γημάμενον. εἷς δὲ αὐτοῖς φίλος, μοναχός τις αἱρετικὸς, ἐξόριστος εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη διὰ κακοπιστίαν γενόμενος. οὗτος, ἐξ ὑποθήκης τοῦ Μωάμεθ, ἐπληροφόρησε τὴν τούτου σύζυγον, ὡς οὐκ ἔστι κοινὴ νόσος ἡ κατέχουσα τοῦτον· ἀλλ' ὁσάκις ἂν ἴδῃ τὸν ἀρχάγγελον Γαβριὴλ, μὴ φέρων αὐτοῦ τὴν φοβερὰν ἐπιφάνειαν, εἰς τοῦτο καταπίπτει τὸ πάθος. καὶ γὰρ ὁ δηλωθεὶς ἄγγελος, εἰς τοὺς C μεγάλους ἀποστέλλεται προφήτας, ἀποκαλύπτων αὐτοῖς [τὰ] μυστήρια [τοῦ] Θεοῦ, καὶ γνῶσιν τῶν ἐσομένων. ἀποστέλλεται δὲ, φησι, καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα τὸν σαυτῆς, ὡς μέγιστον προφήτην. αὕτη δὲ, πεισθεῖσα τοῖς λεγομένοις, καὶ γενομένη περιχαρὴς, ἐκήρυττε διαῤῥήδην ταῖς ἄλλαις γυναιξὶν, ὅτι μέγας ἐστὶ προφήτης Μωάμεθ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς. καὶ τὸν τρόπον τοῦτον ἐκ γυναικῶν εἰς ἄνδρας ὁ λόγος οὗτος [διαδοθεὶς] ἐκράτησε, καὶ κατέστη βέβαιος. καὶ λοιπὸν ἤρξατο διδάσκειν ὁ πλάνος ἐκεῖνος, καὶ τὴν D τῶν δογμάτων αὐτοῦ νόσον διασπείρειν ἐπὶ τοὺς ἀνοήτους.

Οὗτος διεθρύλλησε γραφὴν οὐρανόθεν ἐπ' αὐτὸν κοιμώμενον καταπεσεῖν, ἔχουσαν τοιαύτην θεολογίαν· Ὅτι τε εἷς Θεός ἐστι, ποιητὴς τῶν ὅλων, μήτε γεννηθεὶς, μήτε γεννήσας· καὶ ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, κτιστὰ ὄντα, εἰσῆλθεν εἰς Μαριὰμ τὴν ἀδελφὴν Μωσέως καὶ Ἀαρὼν, καὶ ἐγέννησεν αὐτὴ δίχα σπέρματος Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, προφήτην καὶ δοῦλον [γεγονότα] τοῦ Θεοῦ· E καὶ ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι φθονήσαντες, [ἠθέλησαν αὐτὸν σταυρῶσαι καὶ κρατήσαντες,] ἐσταύρωσαν τὴν σκιὰν αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ ὁ Χριστὸς, οὐκ ἐσταυρώθη, οὐδὲ ἀπέθανεν· ὁ γὰρ Θεὸς ἔλαβεν αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν εἰς τὸν οὐρανὸν, διὰ τὸ φιλεῖν αὐτόν· καὶ ὅτι ἀνελθόντα τὸν Χριστὸν εἰς τὸν οὐρανὸν, ἠρώτησεν ὁ Θεὸς, λέγων· ὦ Ἰησοῦ, σὺ εἶπες τὸν λόγον τοῦτον, ὅτι υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεός; καὶ ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, ὅτι, οὐκ εἶπον ἐγώ· οὐδὲ αἰσχύνομαι εἶναι δοῦλός σου· ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι λέγουσι ὅτι εἶπον τὸν λόγον τοῦτον.

& cum ea concubuit, tandémque eam in vxorem duxit. Omnium itaque opum heres factus, ſæpenumero etiam mercaturæ cauſa peregrè proficiſcebatur. Quodam ergo tempore in Palæſtinam iter faciens, incidit in Hebræos, deinde & in Arianos, tandem etiam in Neſtorianos: quúmque videretur ingenio diſcendi cupido, celeriter è Iudæorum quidem doctrina, Vnius imperium: ex Arianorum verò, Verbum & Spiritum, res eſſe conditas: è Neſtorianorum tandem, Hominis cultum, hauſit. E quibus omnibus inter ſe iunctis, mixtam quandam religionem commentus eſt. Qui cùm aliquando paralyſi laboraret, prædicta ipſius vxor ægrè illud & indignè ferebat, vtpotè quæ non ſolùm pauperi, ſed & paralytico nupſiſſet. Quibus cùm familiaris eſſet monachus quidam hæreticus, in eas partes ob prauas quaſdam de fide opiniones expulſus: hic ex inſtinctu Moamethi, coniugi eius confirmauit, non eſſe illum communem morbum quo maritus affligeretur: ſed quotieſcumque conſpiceret Archangelum Gabrielem, & aſpectum ipſius inſolitum ac terribilem minùs ferret, in hunc morbum incidere ſolere. Nam hic Angelus, inquit, ad magnos Prophetas ablegatur, vt iiſdem arcana & myſteria, ſcientiámque futurorum aperiat. Sed & ad maritum tuum, ait, mittitur, tamquam ad Prophetam maximum. Hæc verò cùm orationi fidem adhibuiſſet, magno cum gaudio palam apud alias mulieres diuulgabat, Magnum Prophetam eſſe Moamethum ſuum virum. Atque hoc modo etiam apud viros hæc fama mulieris obtinuit, & confirmata eſt. Sicque deinceps impoſtor ille docere cœpit, & peſtem ſuorum placitorum apud imperitos ac ſimplices diſſeminare.

2 Hic diuulgauit Scripturam quandam cœlitus ſuper ipſum dormientem delapſam, quæ talem de Deo doctrinam complecteretur: nempe vnum eſſe Deum conditorem vniuerſi, qui neque genitus ſit, neque genuerit: Et Verbum Dei, atque Spiritum eius, quæ ſint condita, ingreſſa Mariam ſororem Moſis & Aaronis: hancque ſine ſemine peperiſſe Ieſum Chriſtum, qui Propheta, & ſeruus Dei fuerit: Iudæóſque inuidia concitatos, voluiſſe ipſum in crucem tollere: quo comprehenſo, vmbram eius crucifixerint: Chriſtum verò neque crucifixum fuiſſe, neque obiiſſe: Deum enim hunc aſſumpſiſſe, eo quòd ipſum amaret. Deum etiam Chriſtum, poſteaquam in cœlum aſcendiſſet, interrogaſſe dicentem: O Ieſu, tuáne hæc eſt oratio, quòd tu ſcilicet ſis filius Dei, & Deus? & Ieſum reſpondiſſe, ſe non docuiſſe hoc, neque erubeſcere ſe Dei ſeruum eſſe: verùm homines hæc ita dixiſſe.

Hæc aliáque permulta monſtra in illa ſcriptura effutit ridicula, quam ad ſe delatam nimis inſolenter iactitat.

3 Nos verò diſcipulo eius reſpondemus, Omnes Prophetas de Domino noſtro Ieſu Chriſto prædixiſſe; & ante hos, Moſen: quòd & Dei filius, & Deus, extremis temporibus humanam naturam eſſet aſſumpturus: & abſoluta diſpenſatione ſua in carne, crucifigetur, ſepelietur, & reſurget, & in cœlum aſſumetur: tandémque venturus ſit iudex omnium, reddens vnicuique ſecundùm opera eius: atque hos quidem Prophetas, vos quoque, vti quidem dicitis, probatis. Atqui de Moametho nemo illorum prædixit quòd Deus Saracenis talem Prophetam excitaturus ſit. Et Moſes quidem, cùm mōs Sina terribilis eſſet nubibus, igne, tenebris, & turbine aliiſque conſimilibus quę terrorem incutere & formidinem addere ſolent; omni populo ſpectante, in tenebras ingreſſus eſt. Legémque retulit: Moamethus verò iſte quibus portentis, aut quibuſnam ſpectantibus, accepit illam diuinitus ad ſe miſſam, vt aiebat, ſcripturam? At iſti cùm his rationibus premuntur, & in anguſtias rediguntur, reſpondent, Deum, quæcũque velit, & quomodo velit, facere. Deinde nos iterum vrgemus; At quomodo deſcendit illa ſcriptura ad Prophetum veſtrum? Et iſti reſpondent, Eo dormiente in ipſum incidit. Et nos iterum reponimus, Et vndenam conſtat quòd diuinitus ſuper ipſum deciderit? Enimvero veriſimile eſt hominem qui eam ſcripſerat in ipſum proieciſſe: vel potiùs ipſum eam confinxiſſe, & poſtea, quaſi cœlitus delapſa ſit, prædicaſſe. Cùm igitur nihil ſolidi ad ſui defenſionem in medium adferre poſſint, dicimus nos: Quemadmodum qui dormit, loquendo delirat, & ſæpe aliquid monſtroſi in ſomnis videt: ſic etiam illa ſcriptura quæ in ipſum dormientem coniecta eſt, delirario & ſomnio ſimillimum mendacium fuit. Rurſus quum nos ex iiſdem quærimus, qui fiat vt cùm illi ex præcepto Moamethi nihil ſine teſtimonio neque facere neque probare & admittere ſoleant; nullum teſtimonium ab eodem exegerint quòd Deus ipſum vt Prophetam elegerit, quódque ipſe diuinitus hanc de Deo doctrinam acceperit: pudore ſuffuſi conticeſcunt. Et nos iterum contrà, O abſurdiſſimos vos: mulieres & ſeruos, pecunias & poſſeſſiones, aſinos atque canes, viliſſimum animal, ſine teſtibus non poſſidetis: ſolam verò Fidem & Scripturam adeo ſine teſtibus tenetis?

4 Verùm, quia vos Ieſum Chriſtum Verbum Dei & Spiritum eius dicitis: nolentes volentes fatemini, Verbum Dei, & Spiritum ipſius, in ipſo Deo eſſe.

A καὶ ἄλλα πολλὰ τερατολογῶν ἐν τῇ τοιαύτῃ γραφῇ γέλωτος ἄξια, ταύτην ἐκ Θεοῦ, ἐπ' αὐτὸν κατενεχθῆναι φρυάττεται.

Ἡμεῖς δὲ πρὸς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ λέγομεν· ὅτι περὶ μὲν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντες οἱ προφῆται προκατήγγειλαν· καὶ πρὸ τούτων, Μωσῆς· ὅτι Θεοῦ υἱὸς ὢν καὶ Θεός, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐνανθρωπήσει· καὶ τελέσας τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν αὐτοῦ, σταυρωθήσεται καὶ ταφήσεται, καὶ ἀναστήσεται, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀναληφθήσεται· καὶ τελευταῖον ἥξει κριτὴς πάντων, ἀποδιδοὺς ἑκάστῳ
B κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· τούτους δὲ τοὺς προφήτας, καὶ ὑμεῖς, ὡς λέγετε, δέχεσθε. περὶ δὲ τοῦ Μωάμεθ, τούτων οὐδεὶς προεφήτευσεν ὅτι τοιοῦτον προφήτην ἀναστήσει τοῖς Σαρακηνοῖς ὁ Θεός. Καὶ ὁ μὲν Μωσῆς, τοῦ ὄρους τοῦ Σινᾶ φοβεροῦ γεγονότος ἐν νεφέλῃ, καὶ πυρί, καὶ γνόφῳ, καὶ θυέλλῃ, καὶ τοιαύταις ἄλλαις φρικταῖς καταπλήξεσιν, ὁρῶντος τοῦ λαοῦ παντός, εἰσῆλθεν εἰς τὸν γνόφον, καὶ τὸν νόμον ἐκομίσατο· ὁ δὲ Μωάμεθ, ποίων θεοσημείων προηγησαμένων, ἢ τίνων ὁρώντων, ἐδέξατο τὴν θεόπεμ-
C πτον ταύτην, ὡς ἔλεγε, γραφήν; καὶ οὗτοι ἐξαπορούμενοι ἀποκρίνονται, ὅτι ὁ Θεός, ὅσα θέλει, καὶ ὡς θέλει, ποιεῖ· εἶτα πάλιν ἡμεῖς· Ἀλλὰ πῶς κατῆλθεν ἐπὶ τὸν προφήτην ὑμῶν ἡ γραφή; καὶ λέγουσιν, ὅτι κοιμωμένου ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτόν. καὶ αὖθις ἡμεῖς, καὶ πόθεν δῆλον ὅτι θεόθεν ἔπεσεν ἐπ' αὐτόν; εἰκὸς γὰρ ἄνθρωπον αὐτὴν γράψαντα, ῥίψαι ἐπ' αὐτόν· ἢ καὶ αὐτὸν ταύτην πλασάμενον, κηρύττειν ὅτι θεόθεν ἔπεσεν ἐπ' αὐτόν· μηδὲν δὲ καί-
D ριον προσαπολογεῖσθαι δυναμένων, λέγομεν ὅτι ὥσπερ ὁ κοιμώμενος παραφθέγγεται, καὶ ἀλλοκότους ὀνείρους βλέπει πολλάκις, οὕτω καὶ τὰ τῆς γραφῆς, ἥτις ἐπ' αὐτὸν ἐρρίφη κοιμώμενον, παραφορά, καὶ ὀνειρωδέστατον τὸ ψεῦδος. ἐρωτώντων δὲ πάλιν ἡμῶν, πῶς, τοῦ Μωάμεθ ὑμῖν ἐντειλαμένου, μηδὲν ἄνευ μαρτυρίας ἢ ποιεῖν ἢ παραδέχεσθαι, οὐκ ἀπῃτήσατε αὐτὸν μαρτυρίαν, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν προφήτην ἐχειροτόνησε, καὶ ὅτι θεόθεν ἐδέξατο τὴν εἰρημένην θεολογίαν; σιωπῶσιν αἰ-
E δούμενοι. καὶ αὖθις ἡμεῖς, Ὢ τῆς ἀτοπίας· γυναῖκας μὲν καὶ δούλους, καὶ χρήματα καὶ κτήματα, καὶ ὄνους καὶ κύνας, τὸ εὐτελέστατον, χωρὶς μαρτυρίας οὐκ ἔχετε· μόνην δὲ πίστιν καὶ γραφήν, οὕτως ἀμάρτυρον ἔχετε;

Ἀλλ' ἐπεὶ Ἰησοῦν Χριστὸν λέγετε λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ πνεῦμα αὐτοῦ, συνομολογεῖτε καὶ ἄκοντες ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ἐν τῷ Θεῷ εἰσιν.

ὁ γὰρ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ἀχώριστά εἰσι τοῦ οὗ εἰσιν, ἵνα μὴ ἄλογος καὶ ἄπνους ἀπολειφθῇ. Εἰ δὲ ἐν τῷ Θεῷ ἐστιν ὁ λόγος αὐτοῦ, δηλονότι καὶ Θεός ἐστι. καὶ λοιπὸν ὁ Χριστὸς, ὡς μὲν λόγος τοῦ Θεοῦ, Θεός ἐστιν· ὡς δὲ ἐκ παρθένου γεννηθεὶς, ἄνθρωπός ἐστι. καὶ οὕτω διπλοῦν ὄντα χρὴ τοῦτον ὁμολογεῖν, Θεόν τε καὶ ἄνθρωπον, ἐν δύο φύσεσι γνωριζόμενον, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος. αὐτοὶ δὲ πάλιν ἀλογίστως ἐπὶ τὴν θεόπεμπτον γραφὴν καταφεύγουσι· χρὴ δὲ καὶ συλλογιστικῶς αὐτοὺς ἀναγαγεῖν ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν· ὁ Θεὸς, τέλειος ὢν, οὐκ ἄλογός ἐστι. λόγον δὲ ἔχων, οὐκ ἀνυπόστατον ἔχει τοῦτον, οὐδὲ ἀρξάμενον τοῦ εἶναι, οὐδὲ παυσόμενον· οὐδὲ γὰρ ἦν ποτε ἄλογος· ἀλλ' ἀεὶ ὢν τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἔχων ἐξ αὐτοῦ γεννώμενον, καὶ ἐν αὐτῷ μένοντα, καὶ ζῶντα, καὶ τέλειον, καὶ οὐ κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον. ὧν γὰρ τὸ εἶναι διάφορον, τούτων καὶ ὁ λόγος διάφορος. ὥσπερ δὲ ὁ ἡμέτερος λόγος ἐκ τοῦ νοῦ γὰρ νοούμενος, καὶ οὔτε δι' ὅλου ὁ αὐτός ἐστι τῷ νῷ, οὔτε παντάπασιν ἕτερος· (ἐκ τοῦ νοῦ μὲν γὰρ ὢν, ἄλλος ἐστὶ παρ' αὐτόν· αὐτὸν δὲ τὸν νοῦν ἐμφαίνων, οὐκ ἔστιν παντελῶς ἕτερος παρ' αὐτόν· ἀλλ' ἓν ὢν κατὰ τὴν φύσιν, ἕτερός ἐστι τῷ ὑποκειμένῳ) οὕτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ὅς ἐστιν ὁ υἱὸς, τῷ μὲν ὑφεστάναι καθ' ἑαυτὸν, διῄρηται πρὸς ἐκεῖνον παρ' οὗ τὴν γέννησιν ἔσχηκε· τῷ δὲ ταῦτα δεικνύειν ἐν ἑαυτῷ ἃ περὶ τὸν Θεὸν θεωρεῖται, ἕν ἐστι πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν φύσιν. Δεῖ τὸν λόγον, ἔχειν καὶ πνεῦμα, συμπαρομαρτοῦν τε αὐτῷ, καὶ φανεροῦν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν. καὶ γὰρ ὁ ἡμέτερος λόγος, οὐκ ἄμοιρός ἐστι πνεύματος· ὅπερ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐκφωνήσεως, φωνὴ γὰρ τοῦ λόγου ἡμῶν, φανεροῦσα τὴν τούτου δύναμιν. ἀλλ' ἐφ' ἡμῶν μὲν, ἀλλότριον τῆς ἡμετέρας οὐσίας τὸ πνεῦμα τοῦτο, ἀέρος ὂν εἰσροὴ καὶ ἐκροή· ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ, ὥσπερ ὁ λόγος οὐ κατὰ τὸν ἡμέτερον, ἀλλ' οὐσιωδῶς ὑφεστὼς, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ φύσεως [τῷ γεννήτορι· οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐσιωδῶς ὑφεστὼς, καὶ τῆς αὐτῆς τῷ Θεῷ οὐσίας καὶ φύσεως] καὶ τελειότητος, ἐκ τοῦ πατρὸς προϊὸν, καὶ ἐν αὐτῷ ὂν, καὶ τῷ λόγῳ καὶ υἱῷ συμπαρομαρτοῦν, καὶ ἐκφαντικὸν ὑπάρχον αὐτοῦ. Περὶ μὲν οὖν πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, ὅτι καί εἰσι, καὶ τῆς αὐτῆς εἰσι φύσεως, ἱκανῶς ἡμῖν ἀποδέδεικται.

Περὶ δὲ τῆς μητρὸς τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, βραχέα τινὰ διαλεκτέον, καὶ ὅσα δύναιτ' ἂν ἐλέγξαι τὴν θεόπεμπτον ἐκείνην γραφήν. ἀφ' οὗ [γὰρ] ἡ τοῦ

A Verbum enim Dei, & Spiritus Dei, ab eo ſeparari nequeunt cuius ſunt, quin expers Verbi expérſque Spiritus relinquatur. Si igitur in Deo eſt verbum eius, nimirum & ipſum Deus eſt. Itaque & Chriſtus verbum Dei, Deus eſt. Quia verò ex virgine natus eſt, etiam homo eſt. Sic igitur duabus naturis conſtantem eum, oportet confiteri & Deum & hominem; vtpote qui in duabus naturis cognoſcatur; diuinitatis inquam, & humanitatis. Iſti verò, vt antea temere & inconſideratè ad ſcripturam illam falſo diuinitus miſſam confugiunt. Itaque ratiocina-
B tione quadam, vt verum perſpiciant, adigendi ſunt. Deus cùm ſit perfectus, expers τοῦ λόγου (i. verbi) non eſt. Cùm igitur τῷ λόγῳ (i. verbo) præditus ſit, non ſine hypoſtaſi idem obtinet, neque quòd aliquando eſſe cœperit, neque quòd deſierit. Neque enim Deus vnquam expers τοῦ λόγου (i. verbi) fuit: ſed cùm ſit ſemper, ſuúmque Verbum habeat, quod ex ipſo generatur, & in ipſo maner, & viuit, & perfectum eſt: non ſecundùm noſtrum λόγον, ſiue verbum: quorum enim eſſentia diuerſa eſt, eorum etiam ὁ λόγος, ſiue verbum. Quemadmodum autem noſtrum
C verbum (ſiue oratio) ex mente naſcitur: ſic non omnino cum eâdem eadem eſt, ſed neque penitus diuerſa. Ex mente enim cùm ſit, aliud quiddam præter ipſam eſt: iam quia mentem ipſam declarat, non eſt omnino aliud præter ipſam: ſed vnum quiddam cùm ſint natura, ſubiecto inter ſe differunt. Sic etiam Dei Verbum, (quod & Filius eſt) propria quidem hypoſtaſi ab eo ſeparatum eſt à quo ortum ſiue generationem habet: quia verò in ſe ipſo oſtendit quæ etiam in Deo cernuntur, vnũ cum ipſo eſt & quidem natura. Iam verò Verbum vt Spiritum coniunctum habeat, oportet, qui ipſius vim &
D efficaciam declaret. Namque ne noſtra quidem oratio Spiritus expers eſt: qui tempore pronunciationis vox fit noſtræ rationis; quæ omnem illius vim oſtendit, & in apertum profert. Sed in nobis ſpiritus ille alienus eſt à noſtra eſſentia; quippe cùm ſit influxus & refluxus aëris: in Deo verò, quemadmodum ὁ λόγος, (Verbum) non vti noſtrum verbum, ſed eſſentialiter ſubſiſtens, eiuſdem eſſentiæ, eiuſdem naturæ [eſt cum genitore: ſic & Spiritus ſanctus, eſſentialiter ſubſiſtens, e-
E iuſdem cum Deo eſt eſſentiæ & naturæ] & perfectionis; ex Deo procedens, in eo exiſtit, & τῷ λόγῳ (Verbo) Filio nempe, coniunctus, ipſum declarat. Ac de Patre quidem, & Filio, & Spiritu ſancto, quòd & ſint, & eiuſdem naturæ ſint, ſatis à nobis demonſtratum eſt.

5 De matre verò Filij Dei, qui naturam aſſumpſit, paucis diſſerẽdum, & quantum ſatis ſit ad coarguendã ſcripturam illã diuinitus ſcilicet miſſam. Ab eo itaque tempore quo

Moſis & Aaronis ſoror Maria cum fratribus ex Ægypto egreſſa eſt, periodus [bis] mille annorum vſque ad Chriſti in carne natiuitatem lapſa eſt. Hæc verò Maria, non tranſgreſſa eſt paruulam ætatem illam mulierum illarum quæ ſecum ea tempeſtate viuebant. Manifeſtum ergo mendacium proprio commento & hiſtorica fide euerſum. Quomodo verò ætas Dauidis, qui vnus è maioribus Chriſti fuit, humanitas loquendo, computari queat, qui poſt obitum Mariæ, ſororis Moſis & Aaronis, multis annis poſtea & natus & educatus eſt, liberóſque procreauit?

6 Nullo pacto igitur diuinitus miſſa eſt ſcriptura, quę talia nugatur & tanta mendaciorum portenta. Si enim Mariæ, ſororis Moſis & Aaronis, filius eſſet Chriſtus: cōueniebat, ipſum, cùm Pontio Pilato iudicādus aſtaret, extremæ ætatis eſſe; & veluti hominis reliquias: vtpote qui tam multis annis, qui interea lapſi ſunt, paulatim & ſenſim conſumptus eſſet. Præterea non vmbram Chriſti, ſed ipſum Chriſtū crucifixum eſſe ſecūdùm carnem, declarat ſanguis, qui de ſanctiſſimo ipſius corpore defluxit; qui adhuc apud Chriſtianos conſeruatur, & ſcaturit; qui quòd ſit Chriſti, ſanādi vi multiſque miraculis planū fit. Quin & Prophetę de ipſius ſupplicio crucis, déque iis quæ illud antecesſerūt, perſpicuè vaticinati ſunt: vt iā ex reliquis ſcripturę partibus probationes omittamus, quas Agareni neque ſciunt, neque ſanè admittunt.

7 Iam verò, quod dicit ille, Deum ignorare num Chriſtus homines docuerit quòd ſit Deus etiam ipſe, & propterea ipſum interrogare: & ipſo hoc negante, Deum veluti apologiam ipſius & defenſionem probaſſe: hoc vero annon quauis damnatione dignum eſt? quomodo enim Deus eſt, ſi quæ fiunt, ignorat: quomodo Chriſtus, qui veritatē ſeipſum in Euangelio nominauit, Deo falſum dixit, cū veritatē negauit? quippe qui Deus eſt, quemadmodum priùs demonſtratū eſt.

8 Traducunt atque infamant nos veluti ſimulacrorum cultores, eo quòd crucem adoremus, quam illi etiam exſecrantur. Et reſpondemus; Quomodo ergo vos lapidi adhæretis Brachthan, & ipſum oſculamini? Et reſpondent nonnulli ex ipſis; Ideo, quia ſuper ipſum Abraham cum Agar congreſſus eſt: alij verò, quia ad ipſum alligauit camelum, cùm Iſaacum immolaturus eſſet. Ad quos nos iterum; Itáne vos non pudet adorare & honorare lapidem in quo cum muliere Abraham coïuit, aut ad quem camelum alligauit: nobis verò exprobraris quòd crucem adoremus, per quam vires Dæmonum, & Diaboli omnis deceptio eneruantur & infringuntur? Atqui prædictus lapis iſte caput eſt Veneris, quam Iſmaelitæ iam olim adorabant. Lapis ille etiamnum præfert, ſi quis accuratè ſpectet, deformationē capitis.

Μωσέως καὶ Ἀαρὼν ἀδελφὴ Μαρία, μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς, ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, διχιλίων ἐτῶν περίοδος, ἄχρι τῆς τοῦ Κυρίου κατὰ σάρκα γεννήσεως παρέδραμεν. αὕτη δὲ ἡ Μαρία, οὐχ ὑπερέβη τὸ μέτρον τῆς ζωῆς τῶν οὐσῶν τότε κατ' αὐτὴν γυναικῶν. πρόδηλον οὖν τὸ ψεῦδος, καὶ κακόπλαστον, καὶ παρ' ἱστορίαν. πῶς δ' ἂν καὶ ὁ Δαβίδ, πρόγονος τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον [αὐτοῦ] λογισθείη, μετὰ τὸν τῆς Μαρίας θάνατον, τῆς ἀδελφῆς Μωσέως καὶ Ἀαρών, πολλοῖς ὕστερον ἔτεσι γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς καὶ παιδοποιήσας;

Πῶς οὖν θεόπεμπτος ἡ τοιαῦτα φλυαροῦσα γραφή, καὶ τηλικαῦτα ψευδολογοῦσα; Εἰ γὰρ Μαρίας τῆς ἀδελφῆς Μωσέως καὶ Ἀαρὼν υἱὸς ἦν ὁ Χριστός, ἔδει τοῦτον, ὅτε παρίστατο Ποντίῳ Πιλάτῳ κρινόμενος, ἐσχατόγηρων εἶναι, καὶ οἷον ἀνθρώπου λείψανον, τῷ πολλῷ μήκει τῶν ἐν μέσῳ χρόνων κατὰ μικρὸν δαπανώμενον. ὅτι δὲ οὐχ ἡ σκιὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἐσταυρώθη κατὰ σάρκα, δηλοῖ τὸ καταρρεῦσαν αἷμα τοῦ παναγίου σώματος αὐτοῦ, παρὰ Χριστιανοῖς φυλαττόμενον, καὶ βρύον ἰάσεσι, καὶ πολλοῖς θαύμασι μαρτυρούμενον ὅτι τοῦ Χριστοῦ ἐστι. καὶ οἱ προφῆται δὲ περὶ τῆς σταυρώσεως αὐτοῦ καὶ τῶν περὶ ταύτης παθημάτων, σαφῶς προκατήγγειλαν· ἵνα τὰς ἐκ τῶν ἄλλων γραφῶν ἐάσωμεν ἀποδείξεις, ἃς οὐδὲ ἐπίστανται οἱ Σαρακηνοί, ναὶ μὴν οὐδὲ παραδέχονται.

Τὸ δὲ καὶ τὸν Θεὸν ἀγνοεῖν εἰ ὁ Χριστὸς ἐδίδαξε τοὺς ἀνθρώπους ὅτι Θεός ἐστι καὶ αὐτός, καὶ διὰ τοῦτο ἐπερωτᾶν αὐτόν, καὶ ἀρνησαμένου δέξασθαι πως τὴν ἀπολογίαν αὐτοῦ, ποίας οὐκ ἂν εἴη καταγνώσεως ἄξιον; πῶς γὰρ Θεός, εἰ ἀγνοεῖ τὸ γινόμενον; πῶς δὲ καὶ ὁ Χριστός, ἀλήθειαν ἑαυτὸν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ὀνομάσας, ἐψεύσατο [παρὰ] τῷ Θεῷ τὴν ἀλήθειαν ἀρνησάμενος; [καίτοι Θεὸς ὤν, ὡς προαποδέδεικται.]

Διαβάλλουσιν ἡμᾶς ὡς εἰδωλολάτρας, διὰ τὸ προσκυνεῖν τὸν σταυρόν, ὃν καὶ βδελύττονται. καὶ λέγομεν πρὸς αὐτούς· πῶς οὖν [καὶ] ὑμεῖς προστρίβεσθε τῷ λίθῳ τῷ Βραχθάν, καὶ φιλεῖτε τοῦτον; καὶ τινὲς μὲν αὐτῶν φασι, διότι ἐπάνω αὐτοῦ συνουσίασε τῇ Ἄγαρ ὁ Ἀβραάμ· ἄλλοι δέ, ὅτι προσέδησεν αὐτῷ τὴν κάμηλον, μέλλων θύσαι τὸν Ἰσαάκ· πρὸς οὓς πάλιν ἡμεῖς· εἶτα ὑμεῖς μὲν οὐκ αἰδεῖσθε προσκυνοῦντες καὶ τιμῶντες λίθον ἐφ' οὗ γυναικὶ συνουσίασεν ὁ Ἀβραάμ, ἢ προσέδησε τὴν κάμηλον. ἡμῖν δὲ ὀνειδίζετε προσκυνοῦσι τὸν σταυρὸν δι' οὗ δαιμόνων ἰσχύς, καὶ διαβόλου καταλύεται πλάνη; ὁ δὲ ῥηθεὶς λίθος, κεφαλὴ τῆς Ἀφροδίτης ἐστίν, ἣν πάλαι προσεκύνουν οἱ Ἰσμαηλῖται· φέρει γὰρ ὁ λίθος μέχρι καὶ νῦν τοῖς ἀκριβῶς κατασκοποῦσιν ἐκ γλυφίδος ἀποτύπωσιν κεφαλῆς.

τὸ Βακχὰ Ἰσμακὲχ καλούμενον εἴδωλον, ὅπερ αὐτὸς προσκύνημα παρατηρήματος ὀνομάζει, τοὺς ἀθλίους βαρβάρους προσκυνεῖν ἐκέλευσε. καὶ δύο δὲ ὀνόματα βάρβαρα, τὸ Τζιτζαφὰ καὶ Μαρουὰ, ἐκ τῶν σεβασμάτων εἶναι λέγει τοῦ Θεοῦ· Θεοῦ δὲ πάντως τοῦ οἰκείου. καὶ τοῖς ἠπατημένοις δὲ ὑπ᾽ αὐτοῦ, παραγινομένοις κατὰ τὸ ἔκθεσμον μιαρὸν οἴκημα τοῦ προσευκτηρίου, περιελθεῖν αὐτὸ κυκλικῶς προστάττει. ὡς δὲ παρά τινος ἐξ αὐτῶν πρὸς Χριστιανοὺς αὐτομολήσαντος ἔμαθεν, εἴδωλόν τι λίθινον καθίσταται μέσον τοῦ οἴκου· καὶ οἱ τὴν πρᾶξιν τοῦ δαιμονιώδους ἐπιτάγματος τούτου πληροῦντες, κεκλικότες τοὺς ἀθλίους αὐτῶν αὐχένας, καὶ τὴν χεῖρα ὄρθιον πρὸς αὐτὸ ἐκτετακότες, τῇ τε ἑτέρᾳ τοὺς ἑαυτῶν κατέχοντες, κυκλοτερῶς περιέρχονται, μέχρις ἂν σκοτοδινίᾳ ληφθέντες καταπέσωσιν. ἰδοὺ προδήλως εἰδωλολατρεῖν ἐνομοθέτησεν.

Οὗτος ὁ Μωάμεθ, καί τοι ἀμαθὴς ὢν καὶ ἄγροικος, τρία καὶ δέκα καὶ ἑκατὸν συνεγράψατο μυθάρια· ἑκάστῳ τούτων, ὄνομα ἐπιθεὶς ἄξιον τῆς ἀπαιδευσίας καὶ μωρολογίας αὐτοῦ. ὧν ἁπάντων τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ [τὴν] πρόδηλον φλυαρίαν, τὸ καὶ διηγήσασθαι καὶ ἀνατρέψαι, ἴσον ἐστὶ τῷ τὴν Αὐγέου κόπρον ἐκκαθᾶραι, κατὰ τὸν Ἡρακλέα. λοιπὸν οὖν, τὰ ἄλλα παραδραμόντες, ὀλίγων ποιησόμεθα μνήμην, καὶ ὅσα πάντως ἀναγκαιότερα, πρὸς τὸ διαγνωσθῆναί τι καὶ καταγνωσθῆναι.

Ὁλόσφυρον λέγει τὸν Θεὸν, ἤτοι σφαιρικόν. τοῦτο δὲ τὸ σχῆμα, σώματός ἐστι, καὶ σῶμα ἐμφαίνει· ὥσπερ δὴ καὶ τὸ πυκνὸν καὶ πεπιλημένον. σφαῖρα δὲ ὑλικὴ κατ᾽ αὐτὸν ὁ Θεὸς ὤν, οὔτε ἀκούσεται, οὔτε ὄψεται· καὶ κατὰ πρανοῦς, ὡς ἔτυχεν, ἐνεχθήσεται, καὶ ἄτακτα κατακυλισθήσεται.

Δογματίζων αἴτιον εἶναι παντὸς κακοῦ τὸν Θεὸν, ὥσπερ δὴ καὶ παντὸς ἀγαθοῦ, φησίν· ὃν ὁδηγεῖ ὁ Θεὸς, ἐκεῖνός ἐστιν ὡδηγημένος· καὶ οὓς πλανᾷ, ἐκεῖνοί εἰσιν οἱ ἀπολλύμενοι. καὶ μετ᾽ ὀλίγα, τὸ αὐτὸ βεβαιῶν, ἐπήγαγεν, ὅτι, οὐ κυριεύω τῆς ψυχῆς μου εἰς ὠφέλειαν, εἴτε βλάβην· εἰ μὴ ὅπερ θέλει ὁ Θεός. καὶ ἐπιλαθόμενος ὅτι προφήτην πρὸ μικροῦ ἐκήρυξεν ἑαυτὸν, λέγει, καὶ εἰ ἐγίνωσκον τὰ ἀπόντα, εἶχον ἂν πλεονάσαι ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ οὐκ ἂν εἶχέ μου ἅψασθαι δεινόν. καὶ πῶς ἂν ἐξέφυγες τὰ δεινὰ, φύσει, καθὼς [αὐτὸς] λέγεις, ὄντα; εἰ δὲ ἠδύνασαι διαφυγεῖν αὐτὰ, οὐ φύσει πάντως εἰσίν. ὅτι δὲ οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεὸς, ἀπεδείξαμεν ἐν τῷ κατὰ [τῶν] Μασσαλιανῶν τίτλῳ, καὶ ζήτησον τὸ ιζʹ κεφάλαιον.

Φησὶν ἐν τῷ ὀγδόῳ τῶν μυθαρίων αὐτοῦ· λέγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ὁ Ἰσραὴλ ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ λέγουσιν οἱ Χριστιανοὶ, ὅτι ὁ Χριστός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

A Eſt ſimulachrum *Bacchà Iſmakech* illis dictum: quod ipſe *Adoramen obſeruationis* appellat, &c, vt miſeri barbari adorarent præcepit. Sed & duo vocabula barbara, nempe Tzitzapha & Marüa, ex ſingolari Dei colendi religione eſſe docet; Dei autem omnino ſui & proprij. Quinetiam ille miſeris illis & à ſe deceptis, in execrabili illo domicilio, quod precationibus deſtinatum, adeſſe, & in orbem illud circuire iubet: & (quemadmodum ego ex quodam ipſius diſcipulorum, qui ad Chriſtianorum partes tranſiit, intellexi) ſtatua quædam lapidea erecta eſt in medio domicilij, & qui dæmoniaca illa mandati iſtius actione
B defunguntur, miſeris ſuis ceruicibus inclinatis, altera maou ſurſum ad ipſam erecta, altera autem tenentes, circumeunt, donec vertigine correpti concidant. Enimvero quid hic aliud, quàm ſtatuam colere, quaſi lege ſanxit?

9 Hic quidem Moameth licèt eſſet rudis & agreſtis homo, tamen centum & tredecim conſcripſit fabellas, & vnicuique harum digoum quoddam nomen bac ſua inſcitia
C iodidit Quarum quidem omnium impuritatem & nugas manifeſtas, & recenſere & refellere, quid aliud fuerit quàm cum Hercule Augeæ ſtabulum, egeſto ſtercore, purgare? Reliquum igitur fuerir, aliis præteritis, paucis eorum dumraxat meminiſſe quæ maioris momenti ſunt, & ad rectè cognoſcendam, & ad damnandam ſectam exſecrabilem.

Deum ὁλόσφυρον dicit, ſphæricum videlicet ac rotundum. Atqui hæc figura corporis eſt, & corpus declarat; quemadmodum
D quod denſum atque conſtipatum eſt. Cùm igitur, vt ipſi placet, Deus materiata quædam ſit ſphæra, neque audiet, neque videbit: & in præceps temere feretur, ioconditóque motn volutabitur.

Cùm autem ſtatuit Deum autorem omnis mali, quemadmodum & omnis boni, ait: *Quem Deus ducit, ille rectè ducitur: & quot ille in errorem impellit, illi ſunt qui deſeruntur.* Et paulo poſt hæc confirmans, ſubiicit: *Non ſum Dominus animæ meæ, neque ad ſalutem neque ad perniciem, niſi quatexus hoc ipſum Deus vult.* Oblitus deinde quòd Pro-
E phetam paulo ante ſeipſum prædicaſſet, ait; *Et ſi noſſem ea quæ abſunt, poſſem ſanè bonis affluere, neque me poſſet malum attingere.* Quomodo verò tu mala effugeres, quæ, vti tu doces, ſunt natura? Si verò tu illa vitare potuiſti, non igitur illa natura ſunt. Deum verò oon eſſe auctorem malorum, io titulo contra Maſſaliotas à oobis demooſtratum eſt: conſule cap. XVII.

Io octaua fabellarum ſuarum ait: *Iudæi dicunt Iſraëlem eſſe filium Dei: & Chriſtiani dicunt Chriſtum eſſe filium Dei.*

hic eſt ſermo per ipſorum ſtomachum: & quæ ſequuntur. Verùm attende, ô fili patris tui mendacis: Iudæi quidem, non germanum Dei filium Iſraelem nominant; ſed tantùm, vt oſtendant Dei erga ſe amorem & propenſionem, ob eam qua Patres excellebant pietatem: Chriſtiani verò, natura filium Dei, & Patri conſubſtantialem ſecundùm diuinitatem, Chriſtum confitentur. Nam ſi, vt fateris, Chriſto à Deo Euangelium datum eſt, quemadmodum nos ipſi in ſubſequentibus demonſtrabimus; & in Euangelio ſcriptum eſt quòd ter Deus cœlitus de Chriſto teſtificatus ſit; alicubi quidem dicens, *Hic eſt filius meus dilectus*: alicubi verò, *& glorificaui & [rurſum] glorificabo*: & in monte Thabor, *Ipſum audite*: quidnam abſurdi & alieni admittunt Chriſtiani, qui & Deum, & Dei filium Chriſtum confitentur: cùm & Deus Chriſto ea tribuat ex teſtimonio Euangelij: quod etiam tu diuinitus datum fuiſſe affirmas?

Cùm verò Chriſti & Euangelij mentionem facit, ex perſona Dei ait; *Miſimus hunc velut aſſeclam omnium (aliorum ſcilicet Prophetarum) Ieſum filium Mariæ; vt ea quæ in Lege antè ſcripta erant, vera certáque repræſentaret: Euangelio ad ipſum demiſſo: in quo eſt via, lux, & iuſtitia: ſecundùm potentiam Legis, quæ ipſum antecesſit, ad inſtitutionem & promiſſionem eorum qui ipſum timent, & ad iudicandum domeſticos Euangelij.* Si igitur Chriſtus, vt ea quæ de ipſo prædicta erant, vera repræſentaret, id eſt vt legem veterem expleret, aduenit, Euangeliúmque viam, inſtitutionem, lucem & iuſtitiam hominibus tradidit, quemadmodum tu ipſe confiteris: & ipſe iudicium facturus eſt: reliquum eſt aliud te nihil hominibus obtrudere quàm errores, & quæ ex diametro cum doctrina veritatis pugnent.

Iterum tamquam ex perſona Dei proponit; *Cùm regionem aliquam perdere volebamus, iubebamus homines in eadem agentes, ſeſe luxui & intemperantiæ dedere: & hoc decretum de perditione ipſorum, de ipſis verum fiebat, vnà cum oraculo: & ſic ipſos verè perdomuimus: multoſque perdidimus ex ſæculis illis poſt Noë.* Hæc verba cuinam potiùs cõueniant? Deone ſalutis humanæ amanti; an verò dæmoni, qui homines ſummo odio proſequitur? Deúſne iubet homines intemperanter viuere; an diabolus? Atqui iubet intemperanter viuere, is eſt auctor intemperantiæ & luxus, atque adeo maiori pœna dignus.

Moſes quidem literis mandauit quod *filij Dei videntes filias hominum quòd eſſent formoſæ, duxerunt ſibi vxores*: Filios Dei poſteros Sethi appellans. (Sic enim ille nominatus eſt, ob imitationem Dei, & ſtudium virtutis, vitámque religioſam.) *Filias* verò *hominum* dixit eas quæ à

A τοῦτ' ἔστιν ὁ λόγος αὐτῶν διὰ τῶν στομάχων αὐτῶν· καὶ τὰ ἑξῆς. ἀλλ' ἄκουσον υἱὲ τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους· Ἰουδαῖοι μὲν, οὐ γνήσιον υἱὸν τοῦ Θεοῦ Ἰσραὴλ ὀνομάζουσιν· ἀλλ' ἢ ὅσον δεῖξαι τὴν πρὸς αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ στοργὴν, διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς εὐσέβειαν. οἱ δέ γε Χριστιανοὶ φύσει υἱὸν Θεοῦ, καὶ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, κατὰ τὴν θεότητα, τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦσιν. εἰ γὰρ, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖς, ἐκ Θεοῦ δέδοται τῷ Χριστῷ τὸ εὐαγγέλιον, καθὼς ὑποκατιόντες ἀποδείξομεν· ἐν αὐτῷ δὲ τῷ εὐαγγελίῳ γέγραπται, ὅτι τρίτον ἄνωθεν ὁ Θεὸς
B ὑπὲρ Χριστοῦ ἐμαρτύρησε· πῆ μὲν λέγων, [ὅτι,] Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· πῆ δὲ, καὶ ἐδόξασα, καὶ [πάλιν] δοξάσω· καὶ ἐν τῷ ὄρει δὲ τῷ Θαβὼρ, αὐτοῦ ἀκούετε. τί ἄτοπον καὶ ξένον ποιοῦσιν οἱ Χριστιανοὶ, Θεὸν καὶ Θεοῦ υἱὸν ὁμολογοῦντες τὸν Χριστὸν, τοῦ Θεοῦ [καὶ] τῷ Χριστῷ ταῦτα προσμαρτυρηκότος, ὡς διδάσκει τὸ εὐαγγέλιον, ὃ ἐκ Θεοῦ δεδόσθαι ὁμολογεῖς;

Ἐπιμνησθεὶς δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου, φησὶν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· ἀπεστείλαμεν ἀκόλουθον τούτων
C πάντων (δηλαδὴ τῶν προφητῶν) Ἰησοῦν τὸν υἱὸν Μαρίας, εἰς τὸ ἀληθοποιῆσαι τὰ πρὸ αὐτοῦ, τὰ τοῦ νόμου, καταγαγόντες πρὸς αὐτὸν τὸ εὐαγγέλιον· ἐν ᾧ ἐστὶν ὁδήγησις, φῶς, καὶ δικαιοσύνη, κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ πρὸ αὐτοῦ νόμου, εἰς ὁδήγησιν καὶ ἐπαγγελίαν τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν, καὶ εἰς τὸ κρῖναι τοὺς οἰκείους τοῦ εὐαγγελίου. εἰ δὲ ἀληθοποιῆσαι τὰ πρὸ αὐτοῦ, τουτέστι τὰ τοῦ παλαιοῦ νόμου, παραγενόμενος ὁ Χριστὸς, καὶ τὸ εὐαγγέλιον, ὁδήγησιν, καὶ φῶς, καὶ δικαιοσύνην τοῖς ἀνθρώποις παρέδωκεν, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖς, καὶ τὴν κρίσιν
D αὐτὸς μέλλει ποιεῖν, σοὶ περιλέλειπται συνεισενεγκεῖν τοῖς ἀνθρώποις οὐδὲν ἕτερον ἢ πλάνην καὶ ἐναντίωσιν τῆς ἀληθείας δογμάτων.

Λέγει πάλιν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· ὅταν ἠθέλομεν ἀπολέσαι χωρίον, ἐκελεύομεν τοῖς ἐσοῦσιν ἐν αὐτῷ, καὶ ἠσώτευσαν ἐν αὐτῷ· καὶ ἐδικαιοῦτο ἐπάνω αὐτῶν [ὁ] λόγος, ὁ τῆς ἀπωλείας αὐτῶν δηλονότι, ἐκ τῆς κατ' αὐτῶν ἀποφάσεως· καὶ ἐδαμάσαμεν αὐτοὺς δαμάσει, καὶ πολλοὺς ἀπωλέσαμεν ἐκ τῶν γενεῶν μετὰ τὸν Νῶε. ταῦτα τὰ ῥήματα τίνι μᾶλλον ἁρμόζει, τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ, ἢ τῷ μισανθρώπῳ δαίμονι; Θεὸς κελεύει ἀσωτεύειν, ἢ διάβολος; ὁ δὲ κελεύων ἀ-
E σωτεύειν, ἐκεῖνος τῆς ἀσωτίας αἴτιος μάλιστα, καὶ πλείονος κολάσεως ἄξιος·

Μωσῆς μὲν ἔγραψεν, ὅτι ἰδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, ὅτι καλαί εἰσιν, ἐλάβοντο ἑαυτοῖς γυναῖκας· υἱοὺς μὲν Θεοῦ, τοὺς ἀπογόνους τοῦ Σὴθ προσαγορεύων (οὕτω γὰρ δοκεῖ ὠνομάσθαι, διὰ τὸ θεομίμητον αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐνάρετον καὶ εὐλαβῆ πολιτείαν) θυγατέρας δὲ ἀνθρώπων, τὰς ἐκ τοῦ

Καὶν καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ καταγομένων. ὁ δὲ Μωάμεθ, τοὐναντίον εἴρηκεν· ἀντὶ μὲν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ, θηλείας ἀγγέλους εἰπὼν, κατὰ τὸν Ἑλλήνων μῦθον, Ἶρις δ' αὖ Ἑλένῃ λευκωλένῳ ἄγγελος ἦλθεν. ἀντὶ δὲ τῶν θυγατέρων τῶν ἀνθρώπων, υἱοὺς ἀνθρώπων ἐπαγαγών· καὶ τὸ πάντων ἐλεεινότατον, ὅτι παρὰ Θεοῦ ταῦτα γενέσθαι καταγγέλλει, λέγων, ἐξελέξατο Κύριος ἡμῶν τὰ τέκνα· καὶ ἔλαβεν ἐκ τῶν ἀγγέλων θηλείας. ὑμεῖς δὲ λέγετε λόγους μεγάλους, τουτέστι, φημίζετε τὸν Θεὸν υἱοὺς ἔχειν, μᾶλλον μὲν οὖν, θηλείας ἀγγέλους, νύμφας δέδωκε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων· ἐξ ὧν οἱ γίγαντες ἐγεννήθησαν. καὶ ὅτι μὲν αἱ θήλειαι ἄγγελοι οὐκ εἰσὶ θυγατέρες Θεοῦ, κατὰ τὸν ιϛ' μῦθον, ὄμνυσι, καὶ ἐπαρᾶται τὸν τοῦτο ὑπολαμβάνοντα· ὅτι δὲ θήλειαι ἄγγελοί εἰσιν, ἐνίσταται, καὶ διϊσχυρίζεται. ἀλλ' εἰ καὶ δοθείη, ὅπερ ἀμήχανον, ἄνδρα θηλείᾳ ἀγγέλῳ μίγνυσθαι, καὶ σπερμαίνειν ἐν αὐτῇ, ἐν ποίᾳ μήτρᾳ συνέξει καὶ ζωώσει τὸ σωματικὸν σπέρμα ἡ ἀσώματος; ποίᾳ δὲ καταλλήλῳ ὕλῃ θρέψει τοῦτο; πῶς δὲ τὸ ἐγγάστριον περιθάλψει τὸ βρέφος; πῶς δὲ καὶ γαλουχήσει τὸ χυλοὺς θρεπτικοὺς εἰωθὸς ἐπισπᾶσθαι ζῷον, ἡ ἄυλος καὶ ἄναιμος φύσις; οὐκ ἄρα πάντως οὔτε θήλεά ἐστιν ἄγγελος. τὸ γὰρ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ, σωμάτων ἴδια.

Εἰσάγει τὸν Θεὸν αὐτοῦ τοιοῦτον ὅρκον ὀμνύοντα, μὰ φουλκὶ τῶν φουλκῶν, καὶ προθίσματα προθισμάτων. καὶ αὖθις ἐν ἑτέρῳ μυθαρίῳ, μὰ λικμούμενα λικμούντων, καὶ βαστάζουσας γόμους, καὶ τρεχούσας εὐθεῖαν, καὶ τὰ μερίζοντα πράγματα. καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ, μὰ τὸ ὄρος, καὶ γραφὴν διστιχισμένην ἐν μεμβράνῳ λεπτῷ· καὶ τὸ ὀσπήτιον τὸ ᾠκοδομημένον, καὶ τὸ στέγος τὸ σηκούμενον, καὶ τὴν θάλασσαν τὴν δεδεμένην. καὶ ἐν ἑτέροις ἄλλα τινὰ βαρβαρικὰ καὶ ἀνόητα, καὶ τῆς αὐτοῦ φλυαρίας καὶ φρενοβλαβείας οὐκ ἀπᾴδοντα. καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, μὰ τὸν κάλαμον καὶ ἃ στιχίζουσι. καὶ πάλιν ἐν ἄλλοις ὅρκον πεποίηται, [μὰ] τὰς ἀπολελυμένας ὀρδίνου, καὶ καταιγίδων καταιγίδας, καὶ ἁπλωτῶν ἁπλώματα, καὶ χωρούσας χώρημα, καὶ ῥιπτούσας γνώμην ἀπολογητικήν. καὶ αὖθις ἐν ἄλλοις, μὰ τὰς ἀνασπωμένας βόλισμα, καὶ ἀφελομένας ἀφέλωμα, καὶ κολυμβούσας κόλυμβον, καὶ προλαβούσας προλάβωμα, καὶ διοικούσας πρᾶγμα ἐν ἡμέρᾳ ἐν ᾗ σείεται ὁ σεισμός· καὶ αὖθις ἐν ἑτέρῳ, μὰ τὸν οὐρανὸν τὸν πυργωμένον, καὶ τὴν ἡμέραν τῆς συμπηγῆς· καὶ μάρτυς καὶ μαρτυρούμενον. καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ, μὰ τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν Ἀλταρείκ. καὶ τί οἶδας τί τὸ ἀλταρείκ; ὁ ἀστὴρ ὁ τρυπητός. καὶ ἐν ἄλλῳ πάλιν, μὰ τὸ αὖγος καὶ νύκτας δέκα· καὶ ἡ ζυγὴ καὶ ἡ ἀποζυγή· καὶ ἡ νὺξ ὅταν ἐφαπλῶται·

A Chaino eſſent procreatæ, aut ab ipſo genus ducerent. Moameth verò contrà dixit: & pro filiis quidem Dei, Angelos fœminas nominauit, vt eſt in fabulis Græcorum; *Aſt Iris Helenæ formoſæ nuntia venit.* Pro filiabus verò hominum, filios hominum ſubiecit: & quod omnium maximè miſerabile eſt, hæc à Deo facta narrat, cùm ait: *Elegit Dominus noſter liberos: & accepit ex Angelis quidem fœminas. Vos verò ardua quædam & magna pronuntiatis, id eſt, Deum liberos habere diuulgatis: imò verò potiùs* B *Angelos fœminas, nymphas dedit ille filiis hominum; è quibus Gigantes nati ſunt.* Iam verò Angelos fœminas non eſſe filias Dei, vt eſt in fabella XVI. iureiurando affirmat; eúmque qui ita opinetur, exſecratur. Quòd verò fœminę Angeli ſint, iterum iterúmque affirmat & pertendit. Quòd ſi etiam daretur, quod tamen fieri nequit, virum cum fœmina Angelo rem habere, & ſemen in eandem emittere: quanam, cedo, matrice continebit, & viuum efficiet ea quæ corporis eſt expers, ſemen corpo- C reum? deinde, quanam congruente alimonia nutriet iſtud? quomodo infantem, qui ante partum in ventre fouetur, circumferet? denique quomodo lacte fouebit animal, quod ſuccos nutrientes attrahere conſueuit, ea quæ materiæ & ſanguinis eſt expers natura? Non igitur omnino eſt Angelus fœmina: fœmina enim & mas, propria ſunt corporum.

10 Inducit Deum ſuum tali iureiurando ſeſe obſtringentem, *Næ per phulcos phulcorum, & prothiſmata prothiſmatum.* Et iterum in alia fabella; *Næ per licmunta lic-* D *muntum, & portantes onera, currentéſque rectam viam, & ea quæ res partiuntur.* Et iterum in alia; *Næ per montem & ſcripturam duobus verſibus ſcriptam in membrana tenui: & hoſpitium ædificatum, & tectum quod appenditur, & per mare vinctum.* Et in aliis alia quædam barbarica, ſtulta, inepta, nec aliena ab ipſius nugis & amentia. Et alibi rurſum, *Per calamum, & quæ diſtinguunt verſus.* Et iterum in aliis iuramentum concipit: *Per abſolutas ordine, & per procellarum procellas; per expanſorum expanſiones, & capientes conceptamen, & iacientes ſen-* E *tentiam defenſoriam.* Et iterum in aliis, *Næ per eas quæ attrahunt bolidem, per adimentes adimentum, per natantes natationem, per anticipantes anticipamen, per adminiſtrantes negotium in die quo terræ motus quatit.* Et rurſum in alia; *Næ per cœlum turritum, & diem compoſitionis, per teſtem & teſtificatum.* Et rurſum in alia; *Næ per cœlum & Altarik.* Et quid ſcis quid ſit *Altarik? Stella,* inquit, *perforata.* Et in alio loco; *Næ per fulgorem & noctes decem: per iunctarum et ſeiunctarum, per noctem cùm expanſa fuerit,*

Et rurſus in alio; *Næ per ficus & oleas montis Sina, & per hanc regionem.* Et in alio: *Næ per currentem in latratu, & per monſtrantes ignis iacula; per eam quæ incidit in fulgorem, & per eos qui turbant aquam ſtagnantem.* Et alibi, *Næ per Alezer.* Harum verò formularum iurandi, alias quidem ſui Dei eſſe ait: alius verò ipſe vtitur; volens in his quoque barbaros conſternare, atque oſtendere ſe multiplicem diſciplinam ac profunda myſteria callere; vt & cum dicit; *Inſcriptio in Acca*; & quid ſcis quid ſit Acca? aliáque permulta eiuſmodi, quæ & prolatu ſunt difficilia, & intelligi prorſus nequeunt, aures nempe ſuorum diſcipulorum percellentia.

Iurat præterea Moameth per Solem, Lunam, aſtra, igneum ſplendorem, animalia, canes curſores, plantas, aliáque incognita & barbara vocabula (vt ego exiſtimo) dæmonum noxiorum & ſceleſtorum. Hæc porro cùm ille in ſuis iurandi formulis adhibeat, perſpicuè oſtendit quòd iſta pro Diis colat: qui enim iurat, per maiorem iurare ſolet. Itaque & Deus, cùm non poſſet per maiorem iurare, per ſeipſum iurauit, quemadmodum Scriptura docuit. Iuſiurandum autem in Deo intelligimus, promiſſi ſui per aliquod aſſumptum confirmationem.

11 Templum etiam tradit & ab Iſmaële & Abrahamo ædificatum eſſe Deo: quod quidem neque exſtitit vmquam; neque à Scriptura memoratur, nam ſi lapidem vnctum, vt Deo ſtatua erigeretur vncta, diuinus Moſes non reticuit: quomodo templum integrum ſilentio præteriuiſſet?

12 Conſtituit vt ſui orarent conuerſi ad auſtrum; ſcilicet vt etiam hac in re ab illis diſtinguerentur, qui ad Orientem Solem conuerſi precantur.

Iubet præterea eos qui ſe ad preces conferunt, priùs ſeſe purgare; aqua quidem, ſi adſit: ſin minùs, humo foſſitia. Atqui hæc magis fœdat, non purgat. Deinde quidnam confert nuda illa per aquam purgatio? Siquidem animi omni impuritate ſcatent.

Dicit iterum, tamquam ex perſona Dei: *Nos dedimus tibi ſcarabeum: tu ergo funde preces ad Dominum tuum, & macta.* O admirandum ſacrificium & magnificum, talíque legiſlatore dignum!

13 Quæ à XVIII. Moamethi fabella vſque ad XXXVI. interiecta ſunt, omnia prætermiſimus, tamquam plena omnibus nugis, & monſtroſis figmentis, quæque adeo à ſeipſis euertuntur, & refutantur; illa nempe quæcumque ex veteri pariter & nouo teſtamento accepit & corrupit. Dicit enim Mariam ſororem Moſis & Aaronis, iuxta palmam peperiſſe Chriſtum: & cùm deſponderet animum ob dolores partus, Chriſtum ex vtero ipſam allocutum eſſe,

A καὶ αὖθις ἐν ἄλλῳ, μὰ τὰς συκὰς καὶ τὰς ἐλαίας τοῦ Σινᾶ, καὶ ταύτην τὴν χώραν. καὶ ἐν ἄλλῳ πάλιν, μὰ τὰς δραμούσας ἐν ὑλακισμῷ, καὶ τὰς δεικνυούσας πυρβολίδα, καὶ τὰς περιπιπτούσας εἰς τὸ αὐγάς, καὶ ταράξαντας εἰς τὸ ὑδροστάσιμα. καὶ ἀλλαχοῦ, μὰ τὸν Αλεζερ. τούτων δὲ τῶν ὅρκων, τοὺς μὲν, τοῦ παρ' αὐτοῦ Θεοῦ φησιν εἶναι· τοὺς δὲ, αὐτὸς ὄμνυσι, καταπλήττειν κἀν τούτοις τοὺς βαρβάρους, καὶ θέλων δεῖξαι τούτοις πολυμαθὴς, καὶ βαθέα μυστήρια ἐπιστάμενος, ὥσπερ καὶ ὅταν λέγῃ, ἐπιγραφὴ εἰς τὸ ἀκκά. [καὶ τί οἶδας τί τὸ ἀκκά;] καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα παντελῶς δύσφραστα καὶ ἀνόητα, καὶ τὰς ἀκοὰς καταπλήττοντα τῶν
B μαθητευομένων αὐτῷ.

Ἐπιόμνυται Μωάμεθ κατά τε ἡλίου καὶ σελήνης, καὶ τῶν ἄστρων, καὶ λαμπυρίδων ζώων, καὶ κυνῶν δρομικῶν, καὶ φυτῶν, καὶ ἑτέρων ἀγνώστων καὶ βαρβαρικῶν ὀνομάτων, ὡς οἶμαι, δαιμόνων τινῶν ἀλιτηρίων καὶ παλαμναίων. ταῦτα δὲ ποιούμενος ὅρκον, δῆλος ὅτι Θεοὺς αὐτὰ νομίζων· ὁ γὰρ ὀμνύων, κατὰ τοῦ μείζονος εἴωθεν ὀμνύειν. διὸ καὶ ὁ Θεὸς, μὴ ἔχων κατὰ μείζονος ὀμνύειν, καθ' ἑαυτοῦ ὤμοσεν, ὡς ἐδίδαξεν ἡ γραφή. ὅρκον δὲ νοοῦμεν ἐπὶ Θεοῦ, τὴν διά
C τινος παραλαμβανομένου βεβαίωσιν τῆς ἐπαγγελίας.

Ναὸν λέγει παρά τε Ισμαὴλ καὶ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ ἀνοικοδομηθῆναι· τὸν οὔτε γενόμενον πώποτε, οὔτε παρὰ τῇ γραφῇ μνημονευόμενον· εἰ γὰρ ἀλειφθέντος λίθου μόνον εἰς στήλην [τῷ] Θεῷ κεχρισμένου, οὐ παρέδραμεν ὁ θεῖος Μωσῆς, πῶς ναὸν ὅλον ἀπεσιώπησεν ἄν;

Ἐνομοθέτησεν εὔχεσθαι πρὸς νότον ἀπεστραμμέ-
D νοις· ἵνα κἀν τούτῳ διακρίνωνται ἀπὸ τῶν στρεφομένων πρὸς τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν.

Κελεύει τοὺς εἰς εὐχὴν ἐρχομένους, καθαίρειν ἑαυτοὺς· ὕδατι μὲν, εἰ πάρεστιν· εἰ δὲ ἄπεστι, χώματι· τοῦτο δὲ ῥυποῖ μᾶλλον, οὐχὶ καθαίρει. τί δὲ καὶ συντελέσει ἡ διὰ τοῦ ὕδατος ψιλὴ κάθαρσις, εἴπερ αἱ ψυχαὶ τούτων, ἀκαθαρσίας εἰσὶ μεσταί;

Λέγει πάλιν, ὡς ἐκ Θεοῦ, ἡμεῖς δεδώκαμέν σοι τὸν κάνθαρον· καὶ εὖξαι πρὸς τὸν Κύριόν σου, καὶ σφά-
E ξον. ὢ θαυμαστὸν θυσία καὶ μεγαλοπρεπὴς, καὶ τοῦ νομοθέτου ἐπαξία.

Τὰ ἀπὸ τοῦ ιη' μυθαρίου Μωάμεθ, μέχρι τοῦ λϛ', [πάντα] παρήκαμεν, ὡς μεστὰ πάσης τερθρείας καὶ τερατολογίας, καὶ αὐτόθεν ἀνατρεπόμενα, ὅσα ἀπό τε τῆς παλαιᾶς, ἀπό τε τῆς νέας ἔλαβε καὶ παρέφθειρε. λέγει γὰρ τὴν τοῦ Μωσέως καὶ Ἀαρὼν ἀδελφὴν Μαρίαν, παρὰ φοίνικι τίκτειν τὸν Χριστὸν, ἀπολεγομένην τὴν ἑαυτῆς ψυχὴν διὰ τὰς ὠδῖνας· καὶ τὸν Χριστὸν ἀπὸ τῆς γαστρὸς αὐτῇ προσφθέγξασθαι,

iuſſiſſeque

καὶ κελεῦσαι σεῖσαι τὸν φοίνικα, καὶ φαγεῖν ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτοῦ. τὸν δὲ Δαβὶδ καὶ τὸν Σολομῶντα δαίμοσι καὶ ὀρνέοις προσδιαλέγεσθαι, δαίμονάς τε συνεργοὺς τῷ Σολομῶντι πεφηνέναι, καὶ γνώδας τινάς· καὶ τῶν ἀνέμων ἄρχειν αὐτὸν, καὶ τῶν μυρμήκων κατανοῆσαι τὰ μυστήρια· καὶ ἄγριον τινα ἀλεκτρυόνα, εἶναι τούτοις διδάσκαλον. καὶ τὸν θώρακα δὲ τὸν σιδηροῦν παρὰ τοῦ Δαβὶδ λέγει πρῶτον ἐπινοηθῆναι.

Ἑαυτὸν δὲ κριτὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ φησὶ κρινοῦντα τὴν οἰκουμένην· καὶ ἕτερα τούτων ἀλογώτερα καὶ δαιμονιωδέστερα καταφλυαρεῖ.

Τὸν ἥλιόν φησιν εἰς θερμὸν ὕδωρ καταβαπτίζεσθαι πρὸς τῷ τέλει τῆς ἑσπέρας· καὶ λουόμενον, ἀνιέναι πρὸς ὄρθρον καὶ ἀνατέλλειν. ἀλλ' εἰ πῦρ μὲν ὁ ἥλιος, ἀλλήλων δὲ φθαρτικὰ τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ· πῶς οὐκ ἀναλίσκει θάτερον τὸ ἕτερον; τίς δὲ καὶ ἡ χρεία [τοῦ] τοιούτου λουτροῦ; καθαρώτατος γὰρ ὁ ἥλιος, καὶ αὐτοῦ τοῦ ὕδατος πολλῷ καθαρώτερος.

Τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην ἐφ' ἵπποις εἶναι φησίν. ἀλλὰ πῶς ἄψυχα ταῦτα ὄντα, ἱππεύειν δύνανται; πῶς δὲ καὶ οἱ ἵπποι, ὄχημα πυρὸς εἶναι ὑποστήσονται; γήινος γὰρ ἕκαστος ἵππος, καὶ δαπανᾶται πυρός. οἱ δὲ κατὰ τὸν Ἠλίαν ἔμπυροι ἵπποι, οὐ φύσιν εἶχον ἵππων, ἀλλὰ σχῆμα μόνον, ἄγγελοι Θεοῦ τυγχάνοντες.

Ἐκ βδέλλης ἄνθρωπον γίνεσθαι λέγει. ἀλλὰ πῶς ἐκ τοῦ ἀτιμοτάτου τὸ τιμιώτατον, καὶ ἐκ τοῦ ἀλόγου τὸ λογικὸν, καὶ ἐκ τοῦ φευκτοῦ τὸ εὐκτόν;

Ἐκ πάντων τῶν ζώων τῆς βρώσεως ἀποπέμπεται μόνον τὸν χοῖρον· οὔτε δὲ κύνα, οὔτε λύκον, οὔτε τι ἄλλο· ἀλλὰ πάντων μετέχειν προστέτακται τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἠπατημένους· φάγετε γάρ, φησιν, ἐκ τῶν ὄντων ἐν τῇ γῇ, καθαρὰ γὰρ καὶ καλά· καὶ μὴ ἀκολουθῆτε τοῖς ἴχνεσι τοῦ Σατανᾶ. Σατανᾶν δηλονότι καλῶν, τὸν τὰ μὲν, καθαρά, τὰ δὲ ἀκάθαρτα προσηγορευκότα Θεόν. ἀλλ' εἰ Σατανᾶς ἐστιν, πῶς Θεὸν αὐτὸν ἐν ἄλλοις ὀνομάζεις, ὦ λῆρε καὶ σεαυτῷ μαχόμενε;

Περὶ νηστείας νομοθετῶν, οὕτω φησὶν, ὅτι ἔξεστιν ὑμῖν ἡ νὺξ τῆς νηστείας, εἰς μίξιν τῶν γυναικῶν [ὑμῶν]· αὗται γὰρ ὑμῶν εἰσι σκεπάσματα· καὶ ὑμεῖς αὐταῖς [ἐστὲ σκεπάσματα. ἔγνω γὰρ ὁ Θεὸς ὅτι παρεβουλεύεσθε ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐν τῇ νηστείᾳ, καὶ ἵλεως ὑμῖν γέγονε. μίχθητε αὐταῖς εἰς παράκλησιν· καὶ] φάγετε ἑσπέρας καὶ πίετε, ἕως τὸ τῆς νυκτὸς μέλαν φανῇ λευκὸν διὰ τῆς ἡμέρας· καὶ πάλιν, πληρώσετε τὴν νηστείαν ἕως τῆς ἑσπέρας, καὶ μίχθητε αὐταῖς, ὑμῶν συχναζόντων ἐν τῷ προσευκτηρίῳ. αὕτη ἐστὶν ὁ νόμος Θεοῦ. ποία νηστεία, ἀκάθαρτε, ἢ ποῖος νόμος Θεοῦ,

A iuſſiſſeque palmam concutere, & comedere de fructibus eius. Dauidem verò & Salomonem cum dæmonibus & auibus collocutum ſcribit: & dæmonas Salomoni miniſtros fuiſſe, item & gundas quaſdam: idémque imperium in ventos habuiſſe: & formicarum perſpexiſſe myſteria; & ſyluestrem quendam gallinaceum ipſis doctorem fuiſſe: ſed & ferreum thoracem primum à Dauide excogitatum eſſe.

Seipſum verò iudicem cum Deo prædicat, qui iudicaturus ſit orbem: aliaque iſtis abſurdiora & magis diabolica debla-
B terat.

Solem tradit in aquam calidam ad fines occaſus immergi; & lotum circa diluculum aſcendere atque exoriri: Atqui ſi Sol quidem ignis eſt; ignis autem & aqua ſe inuicem mutuò conficiunt: quî fit vt alterum non conſumat alterum? Deinde, quid opus eſt Soli hoc lauacro? Sol enim puriſſimus eſt, ipſáque adeo aqua multo purior.

14 Solem & Lunam in equis incedere tradit. Sed quomodo hæc, cùm ſint ina-
C nima, equitare poſſunt? quomodo equi ignis vehiculum eſſe ſuſtinebunt? Equus enim terreſtris eſt, & igni deflagrare poteſt. Eliæ verò illi ignei equi, figuram equorum præferebant, cùm reuera Angeli Dei eſſent.

15 Ex hirudine ſiue ſanguiſuga, hominem fieri dicit. Verum enim vero qua ratione ex abiectiſſimo pretioſiſſimum; ex bruto, ratione præditum; ex eo quod fugiendum & auerſandum eſt, id quod expetitur?

16 Ex eſu omnium animalium ſolum
D abominatur porcum; neque canem, neque lupum, neque vllum aliud: ſed cæteris omnibus veſci iubet diſcipulos à ſe deceptos. *Comedite*, inquit, *de iis quæ ſunt in terra: pura enim ſunt & bona: neque ſequamini veſtigia Satanæ*. Satanam ſcilicet appellitans Deum, qui alia quidem munda, alia verò immunda dixit. Sed ſi quidem iſte Satanas eſt, quomodo ipſum in aliis Deum appellas, ô vane nugator, tibique ipſi repugnans?

17 De Ieiunio dum leges fert, ſic ait: *Nox ieiunij vobis libera conceſſa eſt, vt cum*
E *veſtris vxoribus concumbatis. Ipſæ enim ſunt veſtra tegumenta; & vos ipſis eſtis tegumenta, Deus enim perſpectum habuit inſidias vobis fieri in ieiunio, & vobis propitius eſt. Itaque miſceamini cum illis ad conſolationem: & veſperi comedite ac bibite, donec ex atra noctis caligine candida dies illuceſcat; & iterum expleto vſque ad veſperam ieiunio, cum mulieribus rem habete, Oratorium aſſiduè frequentantes. Hæc ieiunandi ratio lex Dei eſt.* Quodnam verò ieiunium, ô impure, quænam Dei lex,

per totam noctem bacchari, & libidini indulgere?

De Continentia atque Modeſtia apud ſuos diſſerens ait: *Mulieres veſtræ habitaculum veſtrum ſunt: Intrate in veſtrum habitaculum, vndecunque vultis, & cum animis veſtris congredimini*: id eſt, omnem libidinem animi veſtri explete, & vtimini mulieribus veſtris vtrimque. Quid hac tua impuritate ſpurcius & abominabilius?

18 Hic legem tulit vt quiſque veſtrum quatuor vxores ducere queat; pellices verò mille, aut quotquot aliquis alere poſſit. Verùm vxoribus ſubiectas eſſe vult pellices: permittitque repudiare quam maritus velit, & aliam pro ea ducere: O incomparabilem, porcinámque aut caninam intemperantiam!

Cùm diuortij meminit inter virum & vxorem, hæc conſtituit: *Si quis vxorem ſuam repudiauerit, ipſa nubat alij: atque ita, ſi velit qui eam dimiſit maritus eius, ad ipſum reuertatur. Reuerti verò ad ipſum, antequam alij nupſerit, non licebit.* Præclara verò lex, quæ adulterium ſancit, idémque repudij remedium & quaſi purgamentum definit.

19 Cùm verò ſuos diſcipulos in bellum aduerſus nos incitat, ait: *Occidite ipſos, vbicumque in ipſos incideritis.* Sed cuius rei cauſa hoc ipſum iubes, ô ſanguinarie? Vt omnes, etiam amentes atque imprudentes, impia tua & ſpurca placita coarguant.

20 Excitat autem multis modis & armat barbaros, vt Chriſtianorum ſanguine abutantur: dum illis perſuaſum eſſe vult, magnam & copioſam mercedem apud Deum repoſitam eſſe iis qui crudeliter in ipſos graſſentur. Iubet etiam quintam partem captiuorum & aliorum ſpoliorum dedicari Deo, & Prophetæ Apoſtolóque eius Moametho. Neque enim æquum erat lucri non eſſe cum illis participem eum qui ipſis internecionis & cædium fuiſſet auctor: ſed par erat, ex ſanguinario populo, ſanguinario Prophetæ ſanguinarias primitias decerni.

Sed tamen rogantibus Chriſtianis iubet reconciliari: Papæ inhumanam humanitatem! ſi quidem reconciliati cum ipſis, & ſeparati, audebunt priuari hac poteſtate; ne ſcilicet bellum contra ipſós ſuſcipiant, & ipſos interficiant: ſin verò eandem cum ipſis ſectam profiteantur, in fratrum numero habebuntur.

Non adigetis ipſos, ait, *ad fidẽ. Nam ex lubrico & periculoſo, quod gratum acceptũque eſt, planũ factum eſt*, id eſt, apparuit veſtra fides Deo ingrata; aliis religionibus improbatis, tanquam periculoſis: Euge, magna ſanè humanitas, quod interficere Chriſtianos mandaſti; adigere interim ad fidem non iuſſiſti.

A τὸ δι᾽ ὅλης [τῆς] νυκτὸς βιάζειν καὶ ἀσελγαίνειν;

Περὶ σωφροσύνης αὐτοῖς διαλεγόμενος, φησίν, αἱ γυναῖκες ὑμῶν, ναετὸς ὑμῶν· εἰσέλθετε εἰς τοὺς ναετοὺς ὑμῶν, ὅθεν βούλεσθε· καὶ συνέλθετε ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. τουτέστι, πᾶσαν ἐπιθυμίαν τῶν ψυχῶν ὑμῶν πληρώσατε· καὶ χρήσασθε ταῖς γυναιξὶν ὑμῶν, ἀμφοτέρωθεν. τί τῆς [σῆς] ἀκαθαρσίας ταύτης ἀσελγέστερον καὶ μιαρώτερον;

Οὗτος ἐνομοθέτησε, γυναῖκας μὲν τέσσαρας ἕκαστον [ὑμῶν] λαμβάνειν· παλλακὰς δὲ χιλίας, ἢ ὅσας ἂν τρέφειν δυνηθείη· ὑποκεῖσθαι δὲ ταῖς γυναιξὶ τὰς παλλακάς· καὶ ἣν ἂν ὁ ἀνὴρ βούληται, ἀπολύειν, καὶ ἄλλην ἀντεισάγειν. ὢ τῆς ἀνυπερβλήτου καὶ χοιρώδους ἢ κυνώδους ἀκολασίας!

Λύσεως μνημονεύσας γυναικὸς ἐξ ἀνδρός, φησὶ ταῦτα· ἐάν τις ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, γαμηθήτω αὕτη ἑτέρῳ· καὶ οὕτως, εἰ βούλεται ὁ ἀπολύσας αὐτὴν ἀνὴρ αὐτῆς, ἐπαναστρεψάσθω πρὸς αὐτόν. οὐκ ἐξέσται δὲ αὐτῇ, πρὸ τοῦ γαμηθῆναι ἑτέρῳ, ἐπαναστρέψαι πρὸς αὐτόν. καλὸς νόμος ὁ μοιχείαν ἐπιτάττων, καὶ καθάρσιον αὐτὴν τῆς ἀπολελυμένης ὁριζόμενος.

Εἰς τὸν καθ᾽ ἡμῶν πόλεμον ἐγείρων τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, φησί· φονεύσατε αὐτοὺς ὅπου ἂν συναντήσητε αὐτοῖς. ἀλλὰ τίνος ἕνεκα τοῦτο κελεύεις, ὦ μιαιφόνε; ἵνα πάντως μὴ νουνεχεῖς ὄντες, ἐλέγξωσι τὰ ἀσεβῆ σου καὶ κατάπλυστα δόγματα.

Διανίστησι καὶ ἐξοπλίζει παντοιοτρόπως τοὺς βαρβάρους πρὸς τὸ [τοῖς] τῶν Χριστιανῶν αἵμασι καταχραίνεσθαι, πείθων τούτους πολλὴν παρὰ Θεῷ μισθαποδοσίαν κεῖσθαι τοῖς ὠμῶς κατ᾽ αὐτῶν χωροῦσι. τὴν πέμπτην δὲ μοῖραν τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν ἄλλων σκύλων ἀνατίθεσθαι τῷ Θεῷ, καὶ τῷ προφήτῃ καὶ ἀποστόλῳ αὐτοῦ Μωάμεθ· οὐ γὰρ ἔδει μὴ καὶ τοῦ κέρδους αὐτοῖς κοινωνῆσαι, τὸν τῆς ἀπωλείας αὐτοῖς αἴτιον. [ἐχρῆν δὲ ἐκ μιαιφόνου λαοῦ, μιαιφόνῳ προφήτῃ μιαιφόνους εἶναι τὰς προσενέξεις.]

Καὶ καταλλάττεσθαι δὲ κελεύει, παρακαλούντων Χριστιανῶν. βαβαὶ τῆς ἀπανθρώπου φιλανθρωπίας· εἰ μὲν καταλλαγέντες, καὶ καθ᾽ ἑαυτοὺς γενόμενοι, τολμήσουσι τῆς αὐτῆς ἐξουσίας ἀποδιαιρεθῆναι, πόλεμον κατ᾽ αὐτῶν συγκροτεῖν, καὶ ἀποσφάττειν αὐτούς· εἰ δὲ τὴν αὐτὴν ἐπαγγέλλοιντο θρησκείαν, εἰς ἀδελφοὺς αὐτοὺς παραδέχεσθαι.

Οὐ καταναγκάσετε, φησίν, εἰς πίστιν [αὐτούς.] ἐφανερώθη γὰρ τὸ εὐπρόσδεκτον ἐκ τοῦ σφαλεροῦ. τουτέστιν, ἐφάνη ἡ καθ᾽ ὑμᾶς πίστις εὐπρόσδεκτος τῷ Θεῷ, τῶν ἄλλων πίστεων ἀποδοκιμασθεισῶν, οἷα σφαλερῶν. εὖγε τῆς φιλανθρωπίας· ὅτι σφάζειν τοὺς Χριστιανοὺς ἐπιτάξας, μὴ ἀναγκάζειν τέως εἰς τὴν πίστιν ἐκέλευσε

φονεύειν ἐπιτάξας, οὐ δι' ἀλλοτριότητα πίστεως, ἀλλὰ δι' οἰκείαν ἀπήνειαν καὶ ἀπανθρωπίαν, καὶ ἵνα μὴ ζῶντες ἐλέγχωσι τὴν αὐτοῦ [ἀπόνοιαν καὶ] ἀσέβειαν, ὡς προείρηται.

Παραινεῖ τοῖς ἰδίοις λέγων· μὴ γίνεσθε ἀντιλήπτορες Ἰουδαίων [τε] καὶ Χριστιανῶν. ὅστις γὰρ ὑπερασπίζεται αὐτῶν ἐξ ὑμῶν, ὁ τοιοῦτος ἐξ αὐτῶν ὑπάρχει. ἔστω· Χριστιανοὺς μὲν, τοὺς τὴν παντουργὸν καὶ ἁγίαν τριάδα σέβοντας μισεῖς, καὶ τοιαῦτα ὑπομένειν κελεύεις· Ἰουδαίοις δὲ, τοῖς ἐπαγγελλομένοις τὴν τοῦ Ἀβραὰμ ἀποσώζειν πίστιν, διὰ τί ταῦτα προξενεῖς; ἀλλ' οὐκ ἔξω καὶ τοῦτο τῆς σῆς κακοφροσύνης. οἶδας γὰρ ὅτι ὁ νόμος τὴν [τοῦ] Χριστοῦ θεότητα δείκνυσι. [καὶ] διὰ τοῦτο ἀμφοτέρους ἐχθραίνειν κελεύεις, Χριστομάχος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, θεομάχος ὤν.

Εἶτα οὕτως ἐξισάζει Χριστιανούς τε καὶ Ἰουδαίους, λέγων· οὐδὲν ὑμῖν οἰκεῖον γραφῶν, οὐδὲν ὑμῖν ἔσται, ἕως ἂν ἐξακολουθῆτε τῷ νόμῳ καὶ τῷ εὐαγγελίῳ· ὄφελον δηλονότι καὶ μὴν, ἀνωτέρω μικρὸν, ἀληθοποιηθῆναι μὲν παρὰ Χριστοῦ τὸν νόμον εἴρηκας· ἐκδοθῆναι δὲ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ὁδήγησιν, καὶ φῶς, καὶ δικαιοσύνην. ἀλλ' ὄντως ἑαυτῷ περιπίπτει τὰ πολλὰ τὸ ψεῦδος, ἵνα φανερωτέρως ἐλεγχθείη.

Περιτέμνειν καὶ τοὺς ἄρρενας καὶ τὰς θηλείας νομοθετήσας, ἀπηγόρευσεν αὐτοῖς καὶ τὸν οἶνον. τὸ μὲν οὖν περιτέμνειν τοὺς ἄρρενας, Ἑβραϊκόν· τὸ καὶ τὰς θηλείας, τῆς τοῦ Μωάμεθ ἀναισχυντίας ἴδιον, ἐπὶ διορθώσει δῆθεν τῆς νομικῆς περιτομῆς. ἡ δὲ ἀποχὴ τοῦ οἴνου, ἵνα μὴ μεθυσκόμενοι, τοῖς ἐχθροῖς [αὐτῶν] εὐάλωτοι γίνωνται, καὶ μάλιστα τοῖς Χριστιανοῖς.

Ἐμυθολόγησε, κάμηλόν τινα γενέσθαι, δυναμένην πίνειν ὅλον τὸν παραῤῥέοντα ποταμόν. εἶναι δὲ ταύτην παμμεγέθη, καὶ μὴ χωρουμένην μεταξὺ δύο τῶν μεγίστων ὀρέων. λαὸς οὖν, φησιν, ἦν ἐν τῷ τόπῳ· καὶ τὴν μὲν μίαν ἡμέραν, αὐτὸς ἔπινε τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ· τὴν δὲ ἑτέραν, ἡ κάμηλος. πίνουσα δὲ τὸ ὕδωρ [τοῦ ποταμοῦ,] ἐπότιζεν αὐτοὺς, τὸ ἑαυτῆς γάλα παρεχομένη ἀντὶ [τοῦ] ὕδατος. ἀνέστησαν οὖν ἐκεῖνοι, πονηροὶ ὄντες, καὶ ἀπέκτειναν τὴν κάμηλον. ἦν δὲ ταύτης γέννημα, μικρὰ κάμηλος· ἥτις, ἀναιρεθείσης τῆς μητρὸς, ἐβόησε πρὸς τὸν Θεόν· καὶ ἔλαβεν αὐτὴν πρὸς ἑαυτόν. ἐρωτῶμεν οὖν τοὺς τοῦ μυθολογήσαντος [ταῦτα] μαθητὰς, πότερον ἐκ συνδυασμοῦ γεγένηται ἡ μικρὰ κάμηλος, ἢ δίχα συνουσίας; [καὶ λέγουσι, δίχα συνουσίας. καὶ πάλιν ἡμεῖς, καὶ πῶς δίχα συνουσίας;] καὶ λέγουσιν ἀγνοεῖν. καὶ αὖθις ἡμεῖς, πῶς πρὸς ἑαυτὸν ὁ Θεὸς τὴν μικρὰν κάμηλον ἀνελάβετο, καὶ ποῦ βόσκεται; πῶς δὲ καὶ ὁ προφήτης ὑμῶν οὐκ ἐδίδαξε τὰ περὶ τῆς ἀσυνδυάστου γεννήσεως αὐτῆς; καὶ ποῦ νέμεται;

A ſed occidere mandaſti; non ob alienam fidem; ſed ob inſitam ſæuitiem atque inhumanitatem, & ne ſuperſtites coarguant tuam inſaniam atque impietatem, vti prædictum eſt.

Admonet ſuos dicens; *Ne ſitis ſocij neque Iudæorum, neque Chriſtianorum. Nam quicunque ipſos defendit ex ipſis eſt.* Eſto ſanè: Chriſtianos Omnipotentem ſanctamque Trinitatem colentes odio proſequeris: in Iudæos verò, qui profitentur ſeſe Abrahami fidem conſeruare, cur hoc moliris? ſed nihil alienum à tua B malitia. Noſti enim quòd Lex diuinitatem Chriſti declaret: idcirco vtroſque odio habere præcipis, tu qui Chriſti, imò (vt potiùs dicam) Dei hoſtis es.

Deinde ſic inter ſe æquat Iudæos & Chriſtianos, cùm ait: *Nihil vobis proprij negotij, neque etiam vobis erit: donec Legem & Euangelium amplexi fueritis:* vtinam verò ſcilicet. Atqui paulo antè Legem à Chriſto impletam fuiſſe dixiſti; Euangeliúmque promulgatum eſſe, viam & lucem & iuſti- C tiam. Sed reuera mendacium ſeipſum iugulat, vt euidenter coarguatur.

De Circumciſione & marium & fœminarum legem tulit: interdixit illis etiam vino. Et mares quidem circumcidere, Hebraïcum: fœminas verò, impudentiæ Moamethicæ proprium; ſcilicet vt circumciſionem in lege præſcriptam hoc pacto corrigeret. Abſtinentia à vino hoc vult, ne ebrij facti, facilè ab hoſtibus in poteſtatem redigerentur, & maximè à Chriſtianis.

Fabulatus eſt fuiſſe Camelum quendam qui potuerit integros fluuios præter- D fluentes epotare: fuiſſe autem illum permagnum, & qui inter duos montes maximos non caperetur. Et in eo (inquit) loco populus erat; & altero quidem die, ipſe aquam fluuij bibebat: altero verò, Camelus: iſque, cùm bibiſſet aquam, populo illi potum præbebat lac ſuum, pro aqua. Hic itaque populus, cùm eſſet malus, inſurrexit, & camelum interfecit. Erat autem huius pullus exiguus camelus; qui interfecta matre, ad Deum cla- E mauit: & aſſumpſit eundem ad ſeipſum. Interrogemus igitur diſcipulos huius fabulatoris; Vtrùm ex coniunctione paruus camelus natus ſit, an abſque coitu? [Et dicunt, *Abſque coitu.* Et nos rurſum, *Et quomodo abſque coitu?*] Et reſpondent, ſe ignorare. Et nos iterum; *Quomodo verò Deus ad ſeipſum paruum illum camelum aſſumpſit, & vbi paſcitur? & quo pacto Propheta veſter non explicauit eius ortum, cùm nulla planè anteceſſerit coniunctio? & vbi paſcitur?*

Et vtrùm viuit in cælo; an verò poſteaquam aſſumptus eſt, obiit; aut vos in paradiſum præcurrit? Iſti verò cùm non habeant quod reſpondeant, conticeſcunt.

21 Seipſum ait claues paradiſi accepiſſe: & circa diem vniuerſalis iudicij, poſtquam Moſes cum Hebræis, ob legis tranſgreſſiones condemnatus fuerit; & poſt ſententiam de Chriſtianis latam, quam illi ferent quia Chriſtum & *Dei filium* & *Deum* appellant: apertum iri paradiſum ab ipſo: & ſimul cum ipſo intraturas chiliadas ſeptuaginta, ex eorum numero qui doctrinam ipſius amplexi fuerint: reliquos verò ſuos diſcipulos iudicatum iri dictitat: & quidem meliores ipſorum, citra omnem controuerſiam & ipſos paradiſo potituros: peiores verò & peccatores, chartulam de collo pendentem ferentes, & ipſos in paradiſum intromiſſum iri: appellarique iſtos *libertos Dei & Prophetæ Moamethi.*

22 Paradiſum quidem quatuor flumina habere tradit, ex aqua pura, lacte puro, & dulci vino, melléque defæcato. Item concumbere ipſos cum mulieribus in paradiſo: eſſéque congreſſum ipſorum iucundiſſimum omnino & ſufficientem, & qui numquam diffluat. Hebræos verò & Chriſtianos, ligna ſempiterni ignis appellari: Samaritanos autem deſtinatos eſſe vt ſtercus efferant eorum qui in paradiſo agunt, vt qui dem deferueſcat Paradiſus. Hæc quidem omnia, & ridicula vndequaque & aliena ab omni Chriſtianorum doctrina; itemque fabellæ, & abſurda minimè conſiſtentia, non egent vlla refutatione, vt quæ à ſeipſis redarguantur & conuincantur.

23 Et vt intercluderet omnibus viam inueſtigandi ſua placita, vtrùm ſcilicet vera ſint, an falſa; mandat, hoc quidem tempore, tamquam diuinitus inſpirata, ſua amplecti omnia: inueſtigationem vero illorum & probationem, ad diem vſque extremum iudicij vniuerſalis reſeruandam. Tunc enim quod probum ſincerúmque ſit, planum fore. Ne verò quiſquam dicat, *Poſtula à Deo ſignum aliquod ad confirmationem tuorum placitorum*: ſimulat petitionem, & ad Deum ait; *Poſtulant à te domeſtici & vernaculi diſcipuli ſcripturæ*, (id eſt, qui ſcripturam illam diuinitus miſſam amplectuntur) *vt demittas ad eos ſcripturam è cælis*, ſcilicet ſcripturam ſecundam, quæ certos eos reddat; placita à me propoſita & conſtituta, eſſe vera & tibi grata. Poſtea de Hebræis proponit: quòd illi maius quippiam à Moſe petierint, dicentes, *Oſtende nobis Deum manifeſtè*: & quòd comprehenderit ipſos Deus ob iniuſtitiam ſuam,

A καὶ εἰ ζῇ ἐν [τῷ] οὐρανῷ, ἢ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τετελεύτηκεν· ἢ πρόδρομος ὑμῶν εἰσῆλθεν εἰς τὸν παράδεισον; καὶ μηδὲν ἔχοντες εἰπεῖν, μένουσι σιγῶντες.

Ἑαυτὸν λέγει τὰς κλεῖς τοῦ παραδείσου λαβεῖν· καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς παγκοσμίου κρίσεως, μετὰ τὸ καταδικασθῆναι Μωσέα μετὰ τῶν Ἑβραίων ἁπάντων, διὰ τὴν τοῦ νόμου παράβασιν· καὶ μετὰ τὴν [κατὰ] τῶν Χριστιανῶν ψῆφον, ἣν ἀποίσονται προσαγορεύοντες τὸν Χριστὸν υἱὸν Θεοῦ καὶ Θεόν· ἀνοιγῆναι μὲν τὸν παράδεισον ὑπ' αὐτοῦ· συνεισελθεῖν δὲ αὐτῷ
B χιλιάδας ἑβδομήκοντα, ἀπὸ τῶν παραδεξαμένων τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ· τοὺς δὲ λοιποὺς τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, κριθήσεσθαι φάσκει· καὶ τοὺς μὲν κρείττονας [ἐξ] αὐτῶν, ἀναμφιβόλως καὶ αὐτοὺς εἰς τὸν παράδεισον εἰσαχθῆναι· τοὺς δὲ χείρονας καὶ ἁμαρτωλοὺς πιττάκιον τῷ τραχήλῳ ἑαυτῶν περιδεδεμένον φέροντας, καὶ αὐτοὺς εἰς τὸν παράδεισον εἰσαχθῆναι καὶ καλεῖσθαι τούτους, ἀπελευθέρους τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ προφήτου Μωάμεθ.

Τὸν παράδεισον, τέσσαρας λέγει ποταμοὺς ἔχειν,
C ἐξ ὕδατος ἀθολώτου, καὶ γάλακτος καθαροῦ, καὶ οἴνου ἡδέος, καὶ μέλιτος ὑλιστοῦ· συνουσιάζειν δὲ καὶ γυναιξὶν ἐν τῷ παραδείσῳ· καὶ εἶναι τὴν συνουσίαν αὐτῶν ἡδυτάτην πάνυ, καὶ διαρκῆ, καὶ ἄρρευστον. τοὺς μέντοι Ἑβραίους, καὶ τοὺς Χριστιανούς, ξύλα τοῦ αἰωνίου χρηματίζειν πυρός· τοὺς δὲ Σαμαρείτας ἀποτετάχθαι πρὸς τὴν ἐκφορὰν τῆς κόπρου τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ διαιτωμένων· ἵνα μὴ ἐποζέσῃ, φησίν, ὁ παράδεισος. ταῦτα πάντα, [τὰ] καταγέλαστα πάντα καὶ ἀπαράδεκτα Χριστιανοῖς ὄντα, καὶ μυθάρια, καὶ
D ἀσύστατα, οὐκ ἐπιδέονταί τινος ἀνατροπῆς, αὐτόθεν ἐληλεγμένα.

Ἀποκλείων πᾶσι τὴν ἔρευναν τῶν παρ' αὐτοῦ δογματιζομένων, εἰ ἀληθῆ ταῦτα ἢ μή, κελεύει, νῦν μέν, ὡς θεόπνευστα δέχεσθαι τὰ παρ' αὐτοῦ πάντα· παραπέμψαι δὲ τὴν τούτων [ἔρευναν καὶ] δοκιμασίαν, εἰς τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς παγκοσμίου κρίσεως· τότε γὰρ φανῆναι τὸ πάντως δόκιμον. ἵνα δὲ μή τις εἴπῃ, αἴτησαι παρὰ τοῦ Θεοῦ σημεῖον εἰς πίστωσιν τῶν παρὰ σοῦ δογματιζομένων, ὑποκρίνεται τὴν αἴτησιν, καί φησι πρὸς τὸν Θεόν· αἰτοῦνταί σε οἱ
E οἰκεῖοι τῆς γραφῆς (τουτέστιν, οἱ τὴν θεόπεμπτόν σου γραφὴν δεξάμενοι) τοῦ κατενέγκαι ἐπάνω αὐτῶν γραφὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· γραφὴν δευτέραν δηλονότι, πληροφοροῦσαν περὶ τῶν παρ' αὐτοῦ δογματιζομένων, ὅτι ἀληθῆ καὶ εὐάρεστα. εἶτα προστίθησι περὶ τῶν Ἑβραίων, ὅτι ᾐτήσαντο τὸν Μωσῆν μείζονα τούτου, καὶ εἶπον, δεῖξον ἡμῖν τὸν Θεὸν φανερῶς· καὶ ἔλαβεν αὐτοὺς ὁ ἥλιος διὰ τῆς ἀδικίας αὐτῶν

τουτέστιν, ἀνέλοι αὐτοὺς διὰ τὴν παράλογον ταύτην αἴτησιν αὐτῶν. ταῦτα δὲ προσέθηκεν, ἐκφοβῶν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ κωλύων (ὡς δεδήλωται) ζητεῖν αὐτοὺς ἀποδείξεις τῆς ἀληθείας, ἵνα μὴ τὰ ὅμοια πάθωσι. καίτοι παρῃτήσαντο μᾶλλον οἱ Ἰουδαῖοι τὸ λαλῆσαι πρὸς αὐτοὺς τὸν Θεόν· καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὀφθεῖσαν τοῦ Θεοῦ δόξαν, φορτικὴν ἡγήσαντο καὶ ἀνυπόστατον· καὶ ψευδὲς αὐτὸ τὸ παράδειγμα τῶν οὕτως ἀποθανόντων Ἑβραίων.

Ἔτι περιποιούμενος ἑαυτῷ ἀλήθειαν καὶ ἀξιοπιστίαν ἐπὶ τοῖς δογματιζομένοις, εἰσάγει πρόσωπά [τινα] πᾶσιν ἀδιάγνωστα, εἰς κήρυγμα πρὸ τοῦ Νῶε ἐλθόντα· καὶ ἐν οἷς μὲν ἐπιστεύθησαν, θείαν εὐλογίαν προσεξενηκότα· ἐν οἷς δὲ ἠπιστήθησαν, κατάραν μεγίστην. μετὰ μέντοι τὸν Νῶε ἐπεισάγει Τζάλεδ τινὰ προφήτην, ἀδελφὸν Θαμούδ, τὸν οὔτε γεγονότα, οὔτε παρ' ἄλλου ὀνομασθέντα. ἔτι δὲ καὶ Σαΐπον, ὁμοίως ἄγνωστον καὶ τῷ Μωσῇ, καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἱστορικοῖς· οὓς λέγει κηρύξαντας, παρ' οἷς μὲν ἐπιστεύθησαν, τὸν Θεὸν αὐτοῖς εὐμενῆ παρεσχηκέναι· παρ' οἷς δὲ ἠπιστήθησαν, καταστροφὴν αὐτοῖς γενέσθαι.

Εἶτα προστίθησι περὶ ἑαυτοῦ τοιάδε· οὐαὶ ἄνθρωποι· ἐγὼ ἀπόστολός εἰμι τοῦ Θεοῦ· ἔδειξας, ἀφ' ὧν δογματίζεις, ὦ πλάνε, ποίου Θεοῦ ὑπάρχεις ἀπόστολος, ὅτι τοῦ ψευδωνύμου, φημὶ δὴ τοῦ Σατανᾶ. τούτῳ μὲν γὰρ φίλα διδάσκεις, ἐχθρὰ δὲ τῷ ἀληθινῷ καὶ μεγάλῳ Θεῷ.

Λέγει πάλιν, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, περὶ ἑαυτοῦ· ἀπεστάλη μέν σοι πρὸς ἔθνος, τοῦ τυγχάνειν ἐπιμέλω αὐτῶν τὰ δηλοποιηθέντα πρός σε. τουτέστι, τοῦ ὑποτάσσεσθαι αὐτοὺς τοῖς δηλοποιηθεῖσι δόγμασι. καὶ τοῦτο δὲ εἴρηκεν, ἀξιόπιστον ἑαυτὸν ποιῶν, ὡς εἴωθε πολλάκις ποιεῖν. καὶ αὖθις προστίθησι· λέγουσιν οἱ ἀρνούμενοι, οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος. ἀρκεσθῇ μοι ὁ Θεός· [ἐστὶ μάρτυς μεταξὺ ἐμοῦ καὶ ὑμῶν. τὸ δὲ, ἀρκεσθῇ μοι ὁ Θεὸς,] ἀντὶ τοῦ, ἀρκέσει μοι εἰς μαρτυρίαν ὁ Θεὸς· ὅς ἐστι μάρτυς, ἐμοῦ μὲν, ὅτι εἰμὶ ἀπόστολος αὐτοῦ· ὑμῶν δὲ, ὅτι ἀπιστεῖτέ μοι. Θεὸν μὲν οὕτω προβάλλεται μάρτυρα τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, οὐδὲν δὲ Θεοῦ ἄξιον ἐπιφέρεται· μίαν, οὔτε ἀποστόλου σύμβολον, οὐ θαυματουργίας, οὐ προφητείαν ἀληθινὴν, οὐ βίον ἐξησκημένον, οὐδὲ ἁπλῶς γνῶσιν· ἀλλ' ἀναποδείκτως, Θεός μοι μάρτυς, φησίν.

Καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ λόγῳ τάδε διέξεισιν, ὅτι πάντως ἐροῦσί μοι, ὅτι δαιμονιζόμενος εἶ, λέγων ἐκ Θεοῦ δέξασθαι ταῦτα. εἰ γὰρ ἦσαν ἀληθῆ, ἄγγελος ἂν κατήγγελλε. αἰτίας δὲ τίθησι τοῦ μηδένα καταβῆναι ἄγγελον, καί φησιν, ὅτι εἰσί τινες δι' οὓς τοῦτο κωλύεται· καὶ ὅτι τῶν ἀγγέλων κατελθόντων, τὸ ὅλον ἀνύσεται καὶ [illegible] χάρις τοῖς ἀνθρώποις.

A id eſt, ſuſtulerit è medio, ob hanc abſurdam & inepraࣺ petitionem ipſorum. Hæc quidem ille addidit, vr terrerer diſcipulos ſuos, & prohiberet (vri declararum eſt) inquirere demonſtrationes veritaris; oe ſcilicet ſimilia ipſis acciderent. Iudæi tamen magis deprecati ſunt, ne Deus loqueretur ad ipſos: & gloriam Dei, quæ ipſis in moote Sina apparuerat, horribilem exiſtimarunt & intolerabilem: falſúmque eſt exemplum Hebræorum, qui eo modo perierunt.

Prærerea conatur coocihare ſibi veritatis ſtudium, & fide digoam auctorirarē placitis B ſuis aſtruere; dū in mediū adducit perſonas quaſdā difficiles cognitu, quæ ante Noë ad prædicandū veneriot: & in quibus quidem ipſis fides habita fuerir, benedictionē magnā aſſecuros eſſe homines: io quibus verò fides derogara ſir, maledictionem ſummā ſenſiſſe. Poſt Noë verò iorroducir Tzaled quendam Prophetam, fratrem Thamodi; qui neque vmquam fuir, neque ab vllo alio nominatus eſt, item & Saipum, ſimiliter ignotum & Moſi, & omnibus aliis hiſtoricis. Atque hos quidem omnes prędicaſſe dicit: eoſdémque C illis qui fidem ipſis habuerinr, Deum propitium præbuiſſe: vbi verò fides illis penitus habita non fuir, eas gentes fuiſſe euerſas.

25 Deinceps de ſeipſo addir talia: *væ homines, ego ſū Dei Apoſtolus*. Ex placitis tuis planū fit, cuius Dei, ô impoſtor, ſis Apoſtolus; falſo, inquā, ſic appellari: nēpe Satanę: huic n. grata & amica doces; at inimica vero & maguo Deo.

Rurſum velut ex perſona Dei dicit: *miſimus te ad gentem, vt ea quæ tibi reuelata & patefacta ſunt, eidem præſint & imperent*, id eſt, vt illa ſubiecta ſit üsquę ribi reoelara ſunt, placiris. D Atque hoc quidē ideo dixit, vt auctorirarē & fidem ſibi cōpararet, quemadmodū ſępenumero cōſueuir facere. Et iterū addir: *Qui religionē noſtrā improbāt, aiūt me nō eſſe Apoſtolū: Deus mihi ſufficiat, hic inter me & vos teſtis.* Quod aurē dicit, *ſufficiat mihi Deus*, idē eſt ac ſi dixiſſer: ſuficiet mihi Deus in teſtimoniū, qui teſtis eſt mihi quidē, quòd ſim Apoſtolus; vobis verò, quòd mihi fidem nō haberis. Sic Deū ille obteſtatur velut teſtē ſui Apoſtolatus: nec ramē quicquā Deo dignū adfert: qui nullā quoque Apoſtoli teſſerā ſiue ſymbolū, neque miraculū, neque prophetiam veram, E neque vitā exercitationibus ſanctis excultā, neque aliam (vr ſimpliciter dicam) cognitionem profert: ſed abſque omni probarione & demonſtratione, *Deus mihi teſtis eſt*, inquit.

26 Er iterum in alin ſermone hæc narrat: *Omnino mihi obijciet, me à Dæmone exagitatum dictitare Deū hæc mihi tradidiſſe. Si n. hæc eſſent vera, Angelus aliquis hæc mihi annūciaſſet.* Exponit etiā cauſas, cur nullus Angelorū deſcēdat; & air, *eſſe aliquos per quos hoc ipſū impeditur: & quòd Angelis deſcendētib. vniuerſū hoc conſummatū eſt, & quæ tū gratia hominibus fuerit:*

Atqui hæc oratio, fucus & prætextus eſt perplexi animi tui, & inſcitiæ atque imbecillitatis tuæ. Sæpenumero enim Angeli in terram deſceoderunt; imo quotidie deſcendunt, cùm mittuntur ad miniſterium eorum qui ſunt conſeruandi.

27 Quodnam ergo ſignum & demonſtratio Apoſtolatus tui? *Obſeruate*, ait, *eiaculationes aſtrorum, quando Satanas aſcendit ad audiendum ea quæ in cœlo dicuntur: atque ob id credite me eſſe Apoſtolum, alius enim ante me hoc nullus docuit.* [Sanè, nullus alins hoc docuit: ideoque] manifeſtum eſt mendacium: neque enim eiaculationes iſtæ aſtrorum, quemadmodum iſte ait, ſunt, quæ in dæmonem emittuntur; ſed emuoctiones ſcintillantium aſtrorum. Vnumquodque enim aſtrum, ignis eſt, & pro natura ignis ſcintillas emittit.

Iterum tandem auctoritatem & fidem ſibi aſtruere nititur, cùm introducit Deum teſtificantem de ſeipſo, iurantémque ac dicentem: *Næ per aſtrum quod occidit, ſocius veſter non eſt in errorem inductus; neque inique egit, neque pro ſuo arbitratu locutus eſt; neque eſt doctrina eius aliud quàm reuelatio ipſi reuelata; quam oſtendit ei Fortis ille viribus & inuiſibilis.* Sed, vt Deum iurare per ſtellam, eſt mendacium: ſic etiam quæcumque patefacta ſunt Moametho, falſa ſunt & diabolica.

Tradit, Ieſum Mariæ filium, prædixiſſe de ſe, his verbis: *Ego ſum Dei Apoſtolus ante vos, implens ea quæ ante me in Lege prædicta fuere: & annuncio vobis Apoſtolum venturum poſt me, cui nomen Moamed.* Vbinam verò hoc Chriſtus prædixit? aut in quanam ſcriptura? Omnino enim Chriſti oracula, vbicumque tandem ſint ſcripta, accuratè tenetis. Aut igitur diſcipuli Moamedi demonſtrent hanc de Moamedo prædictionem in aliqua parte diuinitus ioſpiratarum Scripturarum perſcriptam eſſe: aut liquidò ſciant eſſe etiam hoc mendacium, quemadmodum alia ipſius dogmata.

28 Centeſima duodecima fabella, inſcriptionem habet in *Phiſomæ*. Eſt autem præſtigiatoria incantatio, quæ dicit: *Dic, Parcam Domino lucis, è malo* [*quod finxit,*] *& ex malo eiaculationis aſtrorum, quando illa intenduntur; & è malo ſputorum in mundos, & è malo inuidorum.*

Fabella centeſima decimatertia, & ipſa præſtigiatoria incantatio eſt, nam & ipſa inſcribitur, *Phiſomæ*, & ſic habet: *Dic, Parcam Domino hominum,* [*regi hominum,*] *Deus hominum, è malo; è malo ſuſurro dæmonum, quando inſuſurrant in corda hominum, è dæmonibus & hominibus.*

29 Tradidit magus iſte & præſtigiator magica quædã artificia, & dæmoonicas ceremonias, aliaſque nefarias ſceleſtáſq. artes & fa-

ἀλλὰ μὴν πρόφασις τοῦτο τῆς ἀπορίας καὶ τῆς ἀσθενείας σου. πολλάκις γὰρ ἄγγελοι κατῆλθον εἰς τὴν γῆν, μᾶλλον δὲ καθ' ἑκάστην καταβαίνουσιν, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενοι τῶν σωζομένων.

Ὁποῖον δὲ καὶ τὸ σημεῖον καὶ ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ; Ἴδετε γάρ, φησι, τὰς ἀστροτοξίας, ὁπηνίκα ἀναβαίνει ὁ Σατανᾶς, ἀκροάσασθαι τῶν ἐν οὐρανῷ λαλουμένων· διὰ τοῦτο πιστεύσατε ὅτι ἀπόστολός εἰμι. ἄλλος γὰρ τοῦτο πρὸ ἐμοῦ οὐκ ἐδίδαξεν. [ὄντως οὐδεὶς ἄλλος τοῦτο ἐδίδαξε· διὸ καὶ] πρόδηλόν ἐστι ψεῦδος. οὐκ ἀστροτοξίαι γὰρ ταῦτα, καθὼς αὐτός φησι, κατὰ τοῦ δαίμονος ἐκπεμπόμεναι· ἀλλ' ἀποσπινθηρίσεις τῶν ἀστέρων. ἕκαστος γὰρ ἀστήρ, πῦρ ἐστι, καὶ κατὰ τὴν τοῦ πυρὸς φύσιν, ἐκπυρώσεις ἐκπέμπει.

Πάλιν ἑαυτῷ κατασκευάζων τὸ ἀξιόπιστον, εἰσάγει τὸν Θεὸν μαρτυροῦντα περὶ ἑαυτοῦ καὶ ὀμνύοντα, καὶ λέγοντα· μὰ τὸ ἄστρον τὸ δυόμενον, οὐκ ἐπλανήθη ὁ ἑταῖρος ὑμῶν, οὐδὲ ἠνόμησε, καὶ οὐκ ἐφθέγξατο ἐκ θελήματος· οὐκ ἔστιν αὐτὸ εἰ μὴ ἀποκάλυψις ἀποκαλυφθεῖσα, ἣν ἔδειξεν αὐτῷ ὁ ἰσχυρὸς εἰς δύναμιν, ὁ ἀθεώρητος. ἀλλὰ μήν, ὥσπερ τὸ τὸν Θεὸν ὀμόσαι κατ' ἀστέρος, ψευδές· οὕτω δὴ καὶ ὅσα ἀπεκαλύφθη τῷ Μωάμεθ, ψευδῆ καὶ δαιμονιώδη.

Φησὶ προφητεῦσαι Ἰησοῦν τὸν υἱὸν Μαρίας περὶ ἑαυτοῦ, εἰπόντα· ἐγὼ ἀπόστολός εἰμι τοῦ Θεοῦ πρὸς ὑμᾶς, ἀληθοποιῶν τὰ ἔμπροσθέν μου τὰ τοῦ νόμου· καὶ εὐαγγελιζόμενος ἀπόστολον ἐρχόμενον μετ' ἐμέ· ὄνομα αὐτῷ Μωάμεθ. καὶ ποῦ τοῦτο προεφήτευσεν ὁ Χριστός, ἢ ἐν ποίᾳ γραφῇ; πάντως γὰρ τοὺς τοῦ Χριστοῦ λόγους, ὁπηδήποτε κειμένους, εἰς ἀκρίβειαν ἐπίστασθε. ἤγουν δειξάτωσαν οἱ τοῦ Μωάμεθ μαθηταὶ γεγραμμένην που τῶν θεοπνεύστων γραφῶν ταύτην [τὴν] περὶ τοῦ Μωάμεθ πρόρρησιν· ἢ σαφῶς ἴστωσαν ὅτι καὶ τοῦτο ψεῦδος, ὥσπερ δὴ καὶ τἄλλα τῶν διδαγμάτων αὐτοῦ.

Τὸ ἑκατοστὸν δωδέκατον μυθάριον, ἐπιγέγραπται μὲν εἰς τὸ Φείσομαι· ἔστι δέ τις γοητικὴ ἐπῳδή, λέγουσα· Εἰπέ, Φείσομαι εἰς τὸν Κύριον τοῦ διαφαύσματος ἐκ κακοῦ οὗ ἔπλασε, καὶ ἐκ κακοῦ τῆς ἀστροτοξίας, ὅτε εἰστείνεται· καὶ ἐκ κακοῦ ἐμπτυσμάτων εἰς τοὺς κόσμους, καὶ ἐκ κακοῦ φθονούντων.

Καὶ τὸ ἑκατοστὸν δὲ τρισκαιδέκατον μυθάριον, γοητικὴ καὶ αὐτή ἐστιν ἐπῳδή· ἐπιγέγραπται μὲν γὰρ καὶ τοῦτο εἰς τὸ Φείσομαι. ἔχει δὲ οὕτως· εἰπέ, Φείσομαι εἰς τὸν Κύριον τῶν ἀνθρώπων, [βασιλέα τῶν ἀνθρώπων.] ὁ Θεὸς τῶν ἀνθρώπων, [ἐκ κακοῦ,] ἐκ κακοῦ ψιθυρίσματος τῶν δαιμόνων· ὅτε ψιθυρίζεται εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῶν δαιμόνων καὶ ἀνθρώπων.

Παρέδωκεν οὖν ὁ γόης μαγικάς τινας κακοτεχνίας, καὶ δαιμονιώδεις τελετάς, καὶ ἄλλας ἀθεμίτους ἀπορ-

τουργίας. μάτην οὖν ἐπὶ τούτῳ μεγαλαυχοῦσιν οἱ τούτου μαθηταί, καὶ οὐκ ἐγκαλύπτονται τοιοῦτον ἔχοντες μυσταγωγόν, πάσης βλασφημίας καὶ ἀθεΐας καὶ τερατολογίας [καὶ γοητείας] ἀνάπλεων.

Λέγουσιν οἱ Ἰσμαηλῖται, εὐλογηθῆναι καὶ τὸν Ἰσμαὴλ υἱὸν Θεοῦ· πρὸς οὓς ἡμεῖς φαμέν, ὅτι εὐλογίαν ἐκεῖνος ἔλαβεν, οὐχ οἵαν ὁ Ἰσαάκ, οὗ τῷ σπέρματι ἐνευλογηθῆναι πάντα τὰ ἔθνη ἐπηγγείλατο ὁ Θεός, καὶ κληρονόμον [τοῦτο] γενέσθαι τῆς μεγίστης ἐπαγγελίας· ἀλλ' οἵαν καὶ τὰ ἄλογα πάντα, ὥστε αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι. τίς δὲ ὄνησις τῷ γένει [τούτου] τῷ πληθυνομένῳ, καὶ τῆς θείας εὐμενείας ἀποτυγχάνοντι, καὶ ἀλλοτριουμένῳ Θεοῦ;

Ταῦτα τὰ μυθώδη ληρήματα τοῦ ψευδωνύμου Μωάμεθ, διὰ τοῦτο ἐνταῦθα ἐγράψαμεν, ὡς ἂν οἱ Χριστιανοὶ ταῦτα ὁρῶντες, καταγελῶσιν αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ μαθητάς, καὶ διαπτύωσι τὴν αὐτῶν πλάνην τε καὶ ἀπώλειαν· καὶ τὴν τῶν Χριστιανῶν πεφωτισμένην καὶ ὑπὲρ ἥλιον λάμπουσαν ὀρθόδοξον πίστιν ὑπερυψοῦντες, καὶ τὸν σωτῆρα Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν εὐχαριστοῦντες, μεγαλύνωμεν καὶ δοξάζωμεν τὴν αὐτοῦ ἄπειρον ἀγαθότητα καὶ εὐεργεσίαν, ὅτι ἐλυτρώσατο ἡμᾶς τῇ αὐτοῦ εὐσπλαγχνίᾳ ἐκ ταύτης τῆς μεμισημένης πλάνης καὶ ἀπωλείας, οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ πλάνης ἄλλης τῶν ἀθέων, καὶ αἱρετικῶν θρησκείας, τῶν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ σῶμα τῇ ἀπωλείᾳ παραδιδόντων. ὧν πρῶτος ἐγώ, ὁ ταῦτα γράψας, καταπτύω καὶ ἀποστρέφομαι τὰ μυθώδη ταῦτα ληρήματα, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν· πιστεύω δὲ καὶ κηρύττω τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν.

A crificia. Fruſtra igitur diſcipuli huius glorientur, nec pudet ipſos habere talem doctorem myſteriorum, omni blaſphemia, atheiſmis & monſtris ſcatentem.

30 Iſmaëlitæ deniqne dicunt, benedictum etiam fuiſſe Iſmaëlem filium Dei: Quibus nos reſpondemus: benedictionem quidem illum accepiſſe: non tamen qualem accepit Iſaacus; (in cuius ſemine Deus promiſerat benedicendas eſſe omnes gentes, eáſque heredes fore promiſſionis maximæ) ſed talem qua etiam bruta animantia gaudent, creſcecere nempe & multiplicari. B At quidnam profuerit generi [huius] creſcere & multiplicari; & diuina beneuolentia gratiâque fruſtrari, atque à Deo alienum eſſe?

Hæc fabuloſa nugamenta pſeudo-prophetæ Moamedi, propterea hic præſcripta ſunt, vt Chriſtiani, ea videntes, ipſum cum diſcipulis ſuis derideant, & errorem perditionemque ipſorum deſpuant; Chriſtianorúmque orthodoxam fidem, quæ Solem ipſum claritate ac ſplendore ſuperat, extollentes, Chriſtum Seruatorem Deúmque C noſtrum debita gratiarum actione magnificemus, & infinitam ipſius bonitatem ac beneficentiam celebremus, quòd benigna ſua miſericordia nos liberauit exoſo iſto errore ac perditione, atque adeo etiam cetero improborum errore, hæreticorúmque cultu, qui vnà cum anima etiam corpus perditioni dedunt. Quorum primus ego qui hęc ſcripſi, deſpuo deteſtórque fabuloſa iſta nugamenta omnemque hæreſin, & credo ac prædico Dominum Deúmque noſtrum Ieſum Chriſtum.

D

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΡΧΗΓΟΥ ΤΩΝ Σαρακηνῶν Μωάμεθ, τοῦ καὶ Μουχουμέτ.

ΜΕΤΑ δὲ Κωνσταντῖνον, ἐβασίλευσε Κώνστας ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἔτη κζ'. ἐφ' οὗ μέγας ἄνεμος καὶ ῥαγδαῖος πνεύσας, πολλὰ μὲν δένδρα καὶ παμμεγέθη προρρίζως ἀνέσπασε, πολλοὺς δὲ στύλους καὶ κίονα τῶν ἁγίων κατέβαλε· καὶ ὁ τῶν Σαρακηνῶν ἀρχηγὸς καὶ ψευδοπροφήτης Μουχουμέτ, ἐκ μιᾶς φυλῆς γενικωτάτης Ἰσμαὴλ [υἱοῦ Ἀβραὰμ καταγόμενος, ἀνεφάνη. ἀναγκαῖον δὲ ἡγοῦμαι περὶ τῆς τούτου μυσαρᾶς καὶ παμμιάρου αἱρέσεως διηγήσασθαι. Νίζαρος γὰρ ὁ τοῦ Ἰσμαὴλ] ἀπόγονος, πατὴρ αὐτῶν ἀναγορεύεται πάντων. οὗτος οὖν γεννᾷ υἱοὺς δύο, Μούνδαρον καὶ Ἀραβίαν. ὁ δὲ Μούνδαρος, τίκτει Κουσάρον καὶ Καΐσον, καὶ Θεμίμην καὶ Ἀσαδον, καὶ ἄλλους τινὰς ἀνωνύμους· οἳ τὴν Μαδιανίτιν ἔρημον κληρωσάμενοι ἐκτηνοτρόφουν, ἐν σκηναῖς κατοικοῦντες.

DE SARACENORVM PRINCIPE Moametho, qui & Muchumet.

POST Conſtantinum verò, imperio præfuit Conſtans, filius eius, annos XXVII. ſub quo ita magnus rapidúſque flauit ventus, vt & arbores multas atque ingentes radicitus euelleret, & multas ſtellas columnáſque Sanctorum deiiceret: Saracenorúmque princeps & pſeudo propheta E Muchumet, ex vna tribu generaliſſima, Iſmaëlis videlicet, filij Abrahami, originem ducens, exortus eſt. Neceſſarium autem duco de ſceleſta fœdáque huius hæreſi narrare. Nizarus enim, Iſmaëlis nepos, omnium eorum perhibetur pater. Hic duos gignit filios, Myndarum & Arabiam: at Myndarus procreat Cuſarum & Caitum, Theminénque & Aſadum, & alios quoſdam nomine ignotos: qui Madianitin eremum ſortiti, aluerunt pecora, in tabernaculis habitantes.

ſunt autem & interiores hiſce, non ex eorum tribu, ſed ex Iectan, qui dicuntur Homeritæ, id eſt, Ammanitæ. Cùm autem inops eſſet prædictus Muchumet ſiue Mohamet, contulit ſe ad mulierem quandam diuitem cognatam ſuam, nomine Chaddigam, vt ei mercede ſeruiret, & per camelos negotiaretur cum contribulibus ſuis in Ægypto & Palæſtina: deinde paulatim vſurpata libertate, ſubrepſit illi mulieri, quæ vidua tunc erat: eáque vxore capta, camelos eius & omnem ſubſtantiam nactus eſt, cúmque Palæſtinam incoleret, conuerſabatur cum Chriſtianis pariter ac Iudæis, & aliqua Scripturæ dicta ac verba aucupabatur. Habebat autem morbum epilepſiæ, vnde vxor eius vehementer eam ob rem dolebat, vt quæ ſplendida & diues, tali marito copulata eſſet, non inopi ſolùm, verùm etiam epileptico. Ad quam eluctandam: *Video*, inquiebat, *terribilem viſionem Angeli, cui nomen Gabriel, & cùm viſionem eius ſufferre nequeam, animo delinquo & concido*: fidémque inuenit, cum teſtimonium ei perhiberet quidam pſeudomonachus Arianus; qui ob malam fidem Conſtantinopoli è monaſterio Calliſtrati exterminatus erat cum turpitudine ſub imperio Heraclij. Hic ſceleſtus [nebulo] ſeduxit iſtam & reliquas mulieres, huiuſmodi verbis: *Venit*, inquir, *à viſione quadam Angeli qui dicitur Gabriel: & non ferens id ſpectaculum, concidit: hic enim Angelus ad omnes prophetas [à Deo] ablegatur.* Iſta ergo mulier, & reliquæ, pſeudabbæ verbis perſuaſæ illum eſſe prophetam, vbique prophetam eum eſſe prædicarunt: obtinuitque iſta hæreſis. Prodiit autem erroris huius ſermo ex Æthribo, etiam ad vnum è phylarchis, nomine Bubatcham. Qua re lætans vxor eius, ſucceſſorem & hæredem eum reliquit. Porro quum diebus illis Imperator Heraclius cum victoria è Perſarum bello reuerteretur, & per Æthtibum tranſiturus eſſet, obuiam ei iuit ille Deo exoſus Moameth, ferens ei victoriales laudes, ſicut ipſum docuerat ſceleſtus ille .... petitáque ab eo terra quæ pecoribus ſuis alendis ſufficeret, petitionis compos factus eſt. Ex eo igitur admodum conſpicuus fieri cœpit, vtpote affluens opibus, occupauitque improbus error & hæreſis iſthæc partes Æthribi. Hic Deo inuiſus & ſceleratus Moameth cum in Hebræos & Chriſtianos [Arrianos ſcilicet ac Neſtorianos] incidiſſet, & vndique ceu ſtipem collegiſſet, è Iudæis quidem, vnius [Dei] imperium; ex Arianis, Verbum & Spiritum creata; à Neſtorianis autem, hominum cultum: [compoſitam quondam ex illis] religionem ſibi aſtruxit: ac prætextu cognitionis diuinæ, adſcita ſibi gente, docuit eos vt ſe circumciderent, viros pariter & mulieres:

A εἰσὶ δὲ καὶ ἐνδότεροι τούτων, οὐκ ἐκ τῆς φυλῆς αὐτῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Ιεκτὰν, οἱ λεγόμενοι Ομηρεῖται, τουτέστιν Αμμανῖται. ἀπόρου δὲ ὄντος τοῦ προλεχθέντος Μουχουμὲτ εἴτουν Μωάμετ, εἰσῆλθε πρός τινα γυναῖκα πλουσίαν, μισθωτεῦσαι αὐτῇ, συγγενίδα αὐτοῦ οὖσαν, καλουμένην Χαδδιγῆν, πρὸς τὸ καμηλεύειν καὶ πραγματεύεσθαι μετὰ τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ [ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Παλαιστίνῃ.] εἶτα κατὰ μικρὸν παῤῥησιασάμενος, καὶ προσελθὼν τῇ γυναικὶ, χήρᾳ οὔσῃ, λαμβάνει αὐτὴν εἰς γυναῖκα, καὶ ἔσχε τὰς καμήλους αὐτῆς καὶ τὴν ὕπαρξιν B πᾶσαν· καὶ [δὴ] ἐπιχωριάζων ἐν Παλαιστίνῃ, συνανεστρέφετο Ἰουδαίοις τε καὶ Χριστιανοῖς, καὶ ἐθηρᾶτο λόγους τινὰς καὶ γραφικὰς ῥήσεις. εἶχε δὲ τὸ πάθος τῆς ἐπιληψίας. ἡ οὖν γυνὴ αὐτοῦ διὰ τοῦτο ἐλυπεῖτο σφόδρα, ὡς περιφανὴς καὶ πλουσία, καὶ τοιούτῳ ἀνδρὶ συναφθεῖσα, οὐ μόνον ἀπόρῳ, ἀλλὰ καὶ ἐπιληπτικῷ. ἣν ἀποσεισάμενος, ἔφασκεν, ὅτι φοβερὰν ὀπτασίαν ἀγγέλου θεωρῶ, Γαβριὴλ ὀνόματι· καὶ μὴ ὑποφέρων αὐτοῦ τὴν θεωρίαν, ὀλιγωρῶ καὶ πίπτω. ἐπιστώθη δὲ, συνεπιμαρτυροῦντος αὐτῷ μοναχοῦ τινος Ἀρειανοῦ ψευδωνύμου, διὰ τὴν κακοπιστίαν αὐτοῦ ἐξελαθέντος ἀπὸ Κωνσταντι- C νουπόλεως, ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Καλλιστράτου μετ' αἰσχύνης, ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἡρακλείου. οὗτος ὁ μιαρὸς ἀπεπλάνησεν αὐτὴν, καὶ τὰς λοιπὰς γυναῖκας, οὕτω λέγων, ὅτι ὀπτασίαν τινὰ ἀγγέλου λεγομένου Γαβριὴλ ἦλθε θεωρῶν· καὶ μὴ φέρων τὴν θέαν, καταπίπτει. οὗτος γὰρ ὁ ἄγγελος εἰς πάντας τοὺς προφήτας ἀποστέλλεται. αὕτη οὖν ἡ γυνὴ, καὶ αἱ λοιπαὶ, τοῖς λόγοις τοῦ ψευδαββᾶ πεισθεῖσαι προφήτην αὐτὸν εἶναι, ἐκήρυξαν πανταχοῦ προφήτην αὐτὸν ὑπάρχειν· καὶ ἐκράτησεν ἡ αἵρεσις D αὕτη. ἀπὸ δὲ τῆς Αἰθρίβου προῆλθεν ὁ λόγος τῆς πλάνης ταύτης, καὶ εἰς ἄνδρα φύλαρχον, τοὔνομα Βυβαρχάμ. ἡ οὖν γυνὴ γηθοῦσα, τοῦτον διάδοχον καὶ κληρονόμον κατέλιπεν [ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐπαναστρεφομένου τοῦ βασιλέως Ἡρακλείου μετὰ νίκης ἐκ τοῦ τῶν Περσῶν πολέμου· καὶ μέλλοντος αὐτοῦ διελθεῖν τὴν Αἴθριβον, ἀπῆλθε πρὸς ὑπάντησιν αὐτοῦ ὁ θεομισὴς Μωάμεθ, κομίζων αὐτῷ νικητικοὺς ἐπαίνους, καθὼς ἐδίδαξεν αὐτὸν ὁ μιαρὸς ······ καὶ αἰτήσας παρ' αὐτοῦ γῆν ἀρκοῦσαν τῶν θρεμμάτων αὐτοῦ, ἔτυχε τῆς αἰτή- E σεως. ἐκ τούτου οὖν ἐγένετο περιφανὴς ἄγαν, ὡς περιούσιος· καὶ κατέσχεν ἡ πονηρὰ πλάνη καὶ ἡ αἵρεσις αὕτη τὰ μέρη τῆς Αἰθρίβου.] οὗτος ὁ θεομισὴς καὶ παλαμναῖος, περιτυχὼν Ἑβραίοις καὶ Χριστιανοῖς, [Ἀρειανοῖς δῆθεν καὶ Νεστοριανοῖς,] καὶ πανταχόθεν ἐρανισάμενος, ἐξ Ἰουδαίων μὲν, μοναρχίαν· ἐξ Ἀρειανῶν δὲ, λόγον καὶ πνεῦμα κτιστά· ἀπὸ δὲ Νεστοριανῶν, ἀνθρώπων λατρείαν, ἑαυτῷ θρησκείαν περιεποιήσατο· καὶ προφάσει θεογνωσίας εἰσποιησάμενος τὸ ἔθνος, ἐδίδαξεν αὐτοὺς περιτέμνεσθαι, καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας·

καὶ ἕνα μόνον προσκυνεῖν Θεόν· καὶ τὸν Χριστὸν τιμᾶν ὡς λόγον τοῦ Θεοῦ μὲν, οὐχὶ υἱὸν δέ· [ἀλλ' ὡς ἐκ πνεύματος ἁγίου γεγεννημένον. λόγον δὲ] καὶ πνεῦμα, προφορικὸν καὶ εἰς ἀέρα χεόμενον ὑπονοεῖν, οὐκ ἐνυπόστατον, οὐδὲ τῷ πατρὶ ὁμοούσιον. τὴν δὲ ἁγίαν παρθένον Μαρίαν, μὴ λέγειν θεοτόκον, ἀλλὰ τὴν Ἀαρὼν καὶ Μωσέως ἀδελφὴν ὑπολαμβάνειν εἶναι. μὴ [δὲ] βαπτίζεσθαι μηδὲ σαββατίζειν αὐτοὺς ἐδίδαξεν· μηδὲ τοῖς νομικοῖς ἢ εὐαγγελικοῖς ἔθεσιν ἐπακολουθεῖν, ἀλλὰ βδελύττεσθαι τὸν σταυρὸν καὶ τὴν σκιὰν ἐσταυρῶσθαι τοῦ Σωτῆρος ὁμολογεῖν. παρεγγύησε δὲ αὐτοῖς [καὶ] καθόλου τῶν τῷ νόμῳ ἀπηγορευμένων μεταλαβεῖν, πλὴν ὑείων κρεῶν· οἴνῳ δὲ παντάπασι μὴ χρᾶσθαι. Τοιοῦτόν τι μυθευσάμενος, ἑαυτὸν κλειδοῦχόν φησι γεγενῆσθαι τοῦ παραδείσου· ἐξότου ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, μετὰ τὸ παραστῆναι τὸν Μωσέα σὺν τοῖς Ἰσραηλίταις, καὶ ὡς παραβάτας τοῦ νόμου τῇ κολάσει τοῦ πυρὸς παραδοθῆναι, αὖθίς τε Ἰησοῦν παραστῆναι ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ, [ἀρνησάμενον ὅτι οὐκ ἐλάλησεν ἑαυτὸν εἶναι υἱὸν Θεοῦ·] τοὺς δὲ Χριστιανοὺς, ὡς τοιοῦτον τολμήσαντας προστρίψαι τῷ Χριστῷ ὄνομα, καὶ Θεὸν αὐτὸν, καὶ υἱὸν Θεοῦ, καὶ λόγον [καὶ] σεσαρκωμένον καὶ σταυρωθέντα δογματίσαντας, τῇ τοῦ πυρὸς γεέννῃ παραδοθῆναι. εἶτα ἑαυτόν φησιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεκλῆσθαι μάλα θεοσεβῆ· καὶ τοῦ παντὸς αὐτὸν ἔθνους αἴτιον θεοσεβείας ὑπάρξαντα ἐπαινεθῆναι· καὶ τούτου χάριν τοῦ παραδείσου κλειδοῦχον γεγενῆσθαι· καί γε μετὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ τὸν παράδεισον ἀνεῳχθῆναι, συνεισελθεῖν αὐτῷ πάντως καὶ ἀναντιρρήτως ἑβδομήκοντα χιλιάδας, τοὺς δυναμένους ἐφορμῆσαι πρὸς τοῦτο· τοὺς δὲ λοιποὺς κριθήσεσθαι φάσκει· καὶ τοὺς μὲν δικαίους, ἀναμφιβόλως τῆς τρυφῆς ἀπολαῦσαι· τοὺς δὲ εὑρισκομένους ἁμαρτωλοὺς, πιττάκια ἐν τοῖς τραχήλοις περιέχοντας δεδεμένα, εἰς τὸν παράδεισον καὶ αὐτοὺς εἰσελθεῖν· καὶ τούτους ὀνομάζεσθαι ἀπελευθέρους τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Μουχουμέτ. εἶναι δὲ καὶ τρεῖς ποταμοὺς ἐν τῷ παραδείσῳ φησίν· ἕνα, μέλιτος· καὶ ἄλλον, γάλακτος· καὶ ἕτερον, οἴνου· πρὸς τὸ ἐπεξουσίως ἔχειν ἕκαστον, ὅθεν βούλεται, μετέχειν καὶ ἐμπίπλασθαι· τὰς δὲ γυναῖκας αὐτοῖς συνεῖναι· καὶ φιλοκαλεῖν αὐτῶν τὰς κόμας, καὶ παντοίως θεραπεύειν αὐτῶν τὰ φιλήδονα σώματα· ὁ σαρκόφρων καὶ ἐμπαθὴς, καὶ δοῦλος τῆς ἁμαρτίας· τοὺς δὲ Ἰουδαίους καὶ Χριστιανοὺς, ξύλα τοῦ πυρὸς γενομένους ὑπολειφθῆναι τοὺς Σαμαρείτας ἔφη πρὸς τὰ ἐκφόρια, καὶ τὴν κόπρον αὐτοὺς τοῦ παραδείσου ἐκβάλλειν, [ὅπως ἂν μὴ ἐποζέσειεν ὁ παράδεισος.] ἕκαστον δὲ, ὡς ἂν ἐνταῦθα βιώσειεν, εἴτε ἐν πλούτῳ, εἴτε ἐν πενίᾳ καὶ ἀδοξίᾳ, τὸν αὐτὸν τρόπον κἀκεῖσε διάγειν. οὕτως οὖν ὁ θεοστυγὴς καὶ ἐμβρόντητος, πρὸς τούτοις πᾶσι, καὶ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ τὸν Θεὸν αἴτιον ὑπάρχειν ἐτερατολόγει.

A voúmque ſolum adorarent Deum: & Chriſtum honorarent, vt Verbum Dei quidem, at non vt Filium; [ſed velut è Spiritu ſancto genitum: tum Verbum] & Spiritum, prolatitium eſſe atque in aërem fundi, & non in propria perſona ſubſiſtere Patrique coëſſentialem eſſe opinarentur. Et ſanctam virginem Mariam non Deiperam dicerent, ſed Aaronis ac Moſis ſororem eſſe ducerent. Neque baptizari eos aut ſabbatum agere docuit, nec legalibus euangelicíſque ritibus obſequi: ſed crucem abominari, & Chriſti vmbram crucifixam eſſe confiteri. Præcepit eis in vniuerſum B [omnibus] lege interdictis veſci, præterquam ſuillis carnibus: at vino omnino non vti. Talem quoque ſparſit fabulam, ſéque Paradiſi clauigerum factum eſſe dixit, eamque ob rem in die iudicij, primum Moſen cum Iſraëlitis [ad Dei tribunal] aſtituros, & vt Legis tranſgreſſores, ignis pœnæ traditum iri: tum Ieſum deinde ante Deum adſtiturum eſſe, negatorúmque quòd ſe Dei filium eſſe dixerit: ac Chriſtianos, vt qui tale Chriſto nomen imponere auſi fuerint, eúmque Deum, Dei Filium, & Verbum incarnatum crucifixúmque communi C dogmate pronuntiarint, ignis gehennæ traditum iri, poſtea ſe à Deo vocitatum iri gnauum Dei cultorem, laudibúſque cumulatum iri, vt qui toti genti ſuæ pietatis erga Deum auctor fuerit, eáque gratia Paradiſi clauigerum factum eſſe, & poſtquam Paradiſus ab ipſo adapertus fuerit, omnino & abſque vlla refragatione ſecum intratura eſſe dicit ſeptuaginta millia, eos nempe qui eò anniti potuerint: reliquos iudicatum iri ait: & iuſtos quidem, abſque omni dubio delicijs fruituros: eos verò qui peccatores D reperti fuerint, pittacia collis circumligata habentes, & ipſos in Paradiſum intraturos eſſe: atque hos nominatum iri *Libertos Dei & Muchumeti*. Eſſe quoque tres in Paradiſo fluuios ait: vnum, mellis: & alium, lactis: alium, vini: vt pro arbitrio quiſque, vnde libuerit, ad ſatietatem vſque participare poſſit. Fore cum ipſis etiam mulieres, & comas eis ornaturas, omnibúſque modis eorum corpora voluptatibus dedita curaturas: carnem dunta- E xat ſapiens, affectibúſque indulgens, peccati ſeruus. Iudæis porro Chriſtianiſque igni lignorum vice traditis; Samaritas ad ſtercora ceteráſque ſordes è Paradiſo efferendas relictum iri: ne videlicet oleat Paradiſus, vnumquemque autem, prout hîc vixerit, ſiue in diuitiis ſiue in paupertate ſtatúque inglorio, eodem modo iſtic quoque vitam tranſacturum. Hic Deo inuiſus ac ceu tonitru mente orbatus [blatero,] præter omnia iſta, etiam omnis boni pariter & mali Deum auctorem eſſe prodigiosè aſſeruit.

& quotcumque prædones, veneficos, aliiſve interdictis actionibus deditos capi & interimi videant: *Sic*, inquit, *ſcripſit Deus, fierique præfiniuit, atque ita eos mori voluit*. Demiretur autem aliquis, & quidem meritò, talem hominis vaui & cum Deo pugnantis fraudem, tantas vires acquirere ac tamdiu perdurare potuiſſe: maximopere verò [admiretur] extremam dementiam & beſtialitatem eorum qui hucuſque illius errori mancipati, pro firma diuináque religione amanter eum habent, nam ad ſolidè verã ſacrámque & diuioitus coronatam fidem, euidenter cæcutiunt, tenebris inuoluti intellectúque orbati: & illi falſo nomioe velatæ religioni, fictitiiſque commentis iſtius impoſtoris, animum intendunt miſeri ac vecordes. Ac peregrinis nugis, deliriſque ac profanis inanitatibus, ceu malis illætantes, ſe demulceri patiuntur; & ad diuinitus datos ſalutaréſque ſermones, ne aures quidem admouere omnino ſuſtinent: nam verum Deum, qui per Legem & Prophetas maoifeſtè prædicatur ac creditur, repellentes & abrogantes, Deo aduerſantem hominem inſanum, palam à furiis agitatum, earundémque iiiſtinctu loqueotem, amaoter ac lætanter admittunt, maleſani ac rabidi. Nã quæ à Deo inſpirata ſcriptura, de impio & deliro Muchumeto quidnam præcepit? aut quis propheta diuinus, eum vt veritatis doctorem prænuotiauit? Ac dicant tandem iſti omnis ſacræ inſpirationis initiatiooiſque exſortes homines, quonam modo, cùm prophetas qui ab Adamo vſque ad Chriſti aduentum fuerunt, libentet ſanè acceptent, eum quem iſti diſertè Chriſtum & Deum prænuncupant, ipſi oegaot? peſſimúmque illum atque improbiſſimum, qui ab iſtis omnino oe nominatur quidem aut præſignificatur, vt myſteriorum Dei excellentiſſimum ioterpretem, veriſſimæque fidei doctorem, acceptant, & vt beoefactorem diuinis honoribus efferunt, impij & læui, vel æuo potiùs exterendi homines. Examinent tandem iſti omnis diſcriminis negligentes furioſique, etiam ea quæ ab illo furioſè impiéque effutita ſunt deliria, & dicant quomodo cum oraculis à Deo traditis conſonent. Nam Dei verbum clarè docet, perſpicuiſque oraculis euidentiſſimè clamat, Deum omnis mali inſontem eſſe, homioémque ſuæ ſalutis perditioniſve liberum habere arbitrium, at ille miſerrimus omnibúſque modis execrandus, Dei pariter & hominum irreconciliabilis hoſtis, à ſioiſtro vulgique ſeductore dæmooe inſtinctus & agitatus, atque adeo intemperante lingua & mente amente blaterans, omois boni pariter & mali Deum auctorem prodigioſa audacia affirmat: & quidquid homini obuenerit, ſiue ex improbi dæmonis inſtinctu,

A καὶ τοὺς λῃστὰς καὶ φαρμακεῖς, καὶ ὅσους ἂν ἀπηγορευμέναις ἁλόντας πράξεσιν ἀναιρουμένους ἴδοιεν, οὕτω, φησὶν, ἔγραψεν ὁ Θεὸς καὶ προώρισε γενέσθαι καὶ οὕτως ἀποθανεῖν αὐτοὺς ἠβουλήθη. ἀγάσαιτο δ' ἄν τις, μάλα δὲ σὺν εἰκότως, τὴν τοσαύτην καὶ τηλικαύτην ἰσχύν τε καὶ διάρκειαν τῆς ἀπάτης τοῦ θεομάχου καὶ ματαιόφρονος· μάλιστα δὲ ἐσχάτην παράνοιάν τε καὶ κτηνωδίαν τῶν μέχρι νῦν τῇ τούτου πλάνῃ δεδουλωμένων, καὶ ὡς ἰσχυρὰν [θρησκείαν] καὶ θείαν ταύτην ἀφρόνως ἡγουμένων. πρὸς γὰρ τὴν ὄντως ἀληθῆ τε

B καὶ ἱερὰν καὶ θεοβεβαίωτον πίστιν ἐναργῶς ἀποτυφλώττουσιν οἱ ἐσκοτισμένοι καὶ ἀσύνετοι· πρὸς δὲ τὴν ψευδώνυμον λατρείαν καὶ πλαστολογίαν τοῦ φέναχος προσέχουσιν οἱ δείλαιοι καὶ βαρυκάρδιοι. πρὸς μὲν τοὺς [ὀθνείους] ὕθλους καὶ λήρους καὶ βεβήλους κενοφωνίας οἱ χαιρεσίκακοι ἐνθέλγονται· πρὸς δὲ τοὺς θεοπαραδότους καὶ σωτηριώδεις λόγους οὐδὲ τὴν ἀκοὴν ἐπιτεῖναι τὸ παράπαν ἀνέχονται. τὸν γὰρ ὄντως ὄντα Θεὸν, τὸν διὰ νόμου καὶ προφητῶν ἐκδήλως κηρυττόμενόν τε καὶ πιστευόμενον ἀπωθούμενοι καὶ ἐκψηφιζόμενοι, τὸν ἀντίθεον

C καὶ μεμηνότα, καὶ φανερῶς ὑπὸ τῶν ἐριννύων ἐνεργούμενον καὶ φθεγγόμενον, οἱ κακόφρονες καὶ λυσσώδεις ἀσμένως καὶ γεγηθότως προσίενται. ποία γὰρ θεόπνευστος γραφὴ περὶ τοῦ ἀσεβοῦς καὶ παραπλῆγος Μουχουμὲτ προδιεστείλατο; ἢ ποῖος αὐτὸν θεσπέσιος προφήτης ὡς διδάσκαλον εὐσεβείας προεμήνυσεν; εἰπάτωσαν οἱ ἀμέτοχοι πάσης ἱερᾶς ἐπιπνοίας καὶ μυήσεως, πῶς τοὺς ἀπὸ [τοῦ] Ἀδὰμ καὶ μέχρι τῆς Χριστοῦ παρουσίας, προφήτας ἀσμένως δῆθεν ἀποδεχόμενοι, τὸν μὲν ὑπ' αὐτῶν διαρρήδην προαναφωνού-

D μενον Χριστὸν καὶ Θεὸν ἐξαρνοῦνται· τὸν δὲ κάκιστον καὶ μοχθηρὸν, καὶ μηδὲ τὸ σύνολον πρὸς αὐτῶν ὀνομαζόμενον ἢ προσημαινόμενον, ὡς θεομύστην [καὶ] ἐξοχώτατον, καὶ ἀληθεστάτης πίστεως διδάσκαλον, ἀποδέχονται, καὶ ὡς εὐεργέτην ἐκθειάζουσιν οἱ δύσσοιοι καὶ εὐώνυμοι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀώνυμοι; ἀνακρινέτωσαν δὲ οἱ ἀδιάκριτοι καὶ μανιώδεις καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ μανιωδῶς καὶ δυσσεβῶς ῥηθέντα ληρήματα· καὶ λεγέτωσαν ποίαν συμφωνίαν ἔχουσι πρὸς τὰ θεοπαράδοτα λόγια. ὁ μὲν γὰρ θεῖος λόγος ἀναφανδὸν ἐκδιδάσκει καὶ διαπρυ-

E σίως χρησμῳδεῖ σαφέστατα, τὸν Θεὸν ὑπάρχειν ἀναίτιον παντὸς κακοῦ, καὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι αὐτεξούσιον τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας ἢ ἀπωλείας. ὁ δὲ τρισάθλιος καὶ τρισκατάρατος, καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἄσπονδος ἐχθρὸς, ἐκ σκαιοτέρου καὶ λαοπλάνου δαίμονος ἐνηχούμενος καὶ ἐνεργούμενος, [καὶ μέντοι καὶ] ἐξ ἀκολάστου γλώσσης καὶ γνώμης ἀγνώμονος φθεγγόμενος, παντὸς ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ τὸν Θεὸν αἴτιον τολμηρῶς τερατεύεται· καὶ πᾶν ὅπερ [ἂν] ἐπέλθῃ τῷ ἀνθρώπῳ, κἄν τι ἐξ ἐπηρείας τοῦ πονηροῦ,

κἄν τε ἐξ οἰκείας ῥαθυμίας καὶ ἀδιακρισίας, τῆς δίας τοῦτο τυγχάνῃ προνοίας ὁ ἀλιτήριος ἀποφαίνει. καὶ ὁ μὲν, περιφρονεῖν πλούτου, καὶ ταπεινοφρονεῖν, καὶ τὸν ἐνήδονον βίον ἀποσείεσθαι, καὶ μὴ ἀνταποδιδόναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ διακελεύεται· ὁ δὲ πλουτεῖν, καὶ ὑψηλοφρονεῖν, καὶ πᾶσαν ἡδονὴν ἐκ περιουσίας ἀσπάζεσθαι, καὶ ἀντεπεξιέναι σφόδρα τοῖς ἀντιπίπτουσιν, ὡς ψυχικὸν [καὶ] σωτήριον καὶ τοῦ παραδείσου προξενον. ἀλλ' ὦ τῆς ἀπονοίας καὶ παραπληξίας καὶ χλεύης τοῦ γόητος [καὶ] παλαμναίου, καὶ τῆς παραφροσύνης καὶ ἀπωλείας τῶν παρ' αὐτοῦ δεινῶς ἐξανδραποδισθέντων, καὶ μέχρι δεῦρο παρασυρομένων καὶ ἀπατωμένων. οὐδὲ γὰρ συνιοῦσι πάμπαν οἱ ἄγαν μοχθηροὶ καὶ θηριώδεις καὶ λίαν ἀσύνετοι, εἰς ποῖον χαλεπὸν καὶ ζοφερὸν χάος καὶ σατανικὴν χάρυβδιν κατεποντίσθησαν, καὶ τέλεον κατεπόθησαν, καὶ εἰς οἵους ἀφύκτους καὶ ἀδιεξοδεύτους λαβυρίνθους καὶ δυσβάτους ἀτραποὺς καὶ ψυχοφθόρους φενακισθέντες ἐλεεινῶς ἐξεκυλίσθησαν, καὶ συνεσχέθησαν ἀποφθαρέντες εἰς τέλος. διὸ τοίνυν θαυμάζειν λίαν ἐπεισί μοι τὴν τοσαύτην ἀλογίαν καὶ ἀναισθησίαν αὐτῶν, καίπερ οἰομένων ἐντρεχεστάτους αὐτοὺς εἶναι καὶ λογιωτάτους, πῶς οὐκ ἐννοοῦσι τῆς κενῆς ἀπάτης αὐτῶν τὸν ὄλισθον. ἔδει γὰρ ἔδει τοὺς ὄντως ἄφρονας καὶ βοσκηματώδεις, ἐπιγνῶναι [κἂν] τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ πρόδηλον καὶ μυσαρὸν βρόχον· ὅτι εἴπερ διὰ βρώσεως καὶ πόσεως αἰσθητῆς τε καὶ φθαρτῆς, ἕξουσι τηνικαῦτα τὴν [αὐτὴν] ζωὴν, ἀνάγκη πάλιν αὐτοὺς καὶ τῇ φθορᾷ δουλεύειν, καὶ θνήσκειν κατὰ τὸν τῆς ἀκολουθίας λόγον. ἀμήχανον γὰρ τὸν [τῆς] φθαρτῆς βρώσεως καὶ πόσεως ἐν μετουσίᾳ τυγχάνοντα, ἄφθαρτον καθόλου καὶ ἀθάνατον διαμεῖναι, καὶ πότε καὶ ποῦ λοιπὸν τὴν ἀποκαραδοκουμένην ζωὴν αἰώνιον καὶ ἀκήρατον τοῖς πιστοῖς κατὰ τὰς θείας γραφὰς, οἱ θνητοὶ [καὶ] ψυχῇ καὶ σώματι τεύξονται; καὶ πρὸς τούτοις ἴστωσαν οἱ ἀλόγιστοι καὶ τάλανες, ὡς οὐδέπω μέχρι τῆς σήμερον, τῆς παλαιᾶς αὐτῶν [καὶ] ἀθέου πλάνης ἀπηλλάγησαν· ἀλλ' ἐν προσχήματι θεοσεβείας εἰδωλολατροῦσι λεληθότως, καὶ τὸν ἐγκεκρυμμένον τῇ θρησκείᾳ αὐτῶν δόλον τοῦ ἀρχεκάκου δαίμονος, οὐδ' ὅλως οἱ ἀνόητοι καὶ ἀπόπληκτοι ἐπιγινώσκουσι· πάλαι μὲν εἰδωλολατρήσαντες, καὶ τὴν παρ' Ἕλλησιν Ἀφροδίτην λεγομένην, τουτέστι τὴν ἡδονὴν, προσκυνοῦντες· καὶ τὸν ταύτης ἀστέρα (ταύτης γὰρ τὸν ἀστέρα τὸν ἑωσφόρον εἶναι μυθολογοῦσιν· ἣν δὴ καὶ Κουβαρ τῇ ἑαυτῶν κακεμφάτῳ ἐπωνομάσαντο γλώσσῃ, ὅπερ ἐστὶ μεγάλη) διέμειναν ἕως ἄρτι τὴν Ἀφροδίτην Θεὸν ὀνομάζοντες.

A ſiue ex ſua ipſius ſocordia & indiſcreta
incogitantia, id omne diuitiæ prouidentiæ
eſſe ſceleratus ille pronuntiat. Deinde, il-
le quidem, diuitias contemnere, humi-
litatem colere, voluptuariam vitam repu-
diare, nec malum pro malo reddere iubet:
hic verò, diuitiis ſtudere, altum ſapere,
omnem voluptatis affluentiam amplecti,
omnique conatu aduerſarios vltum ire iu-
bet, vt quod animæ ſalutare ſit, ac para-
diſum eonciliet. Sed ô amentiam veſaniám-
que ac ludibria præſtigiatoris iſtius ſceleſti:
ô dementiam exitiúmque eorum qui te-
B trè ab illo mancipati, hucuſque ab eodem
ſeducuntur & circumaguntur! Nec enim
prorſus intelligunt improbi iſti, beſtialéſ-
que & omni intellectu orbati, in quàm
difficile tenebroſúmque chaos & ſatani-
cam Charybdim demerſi, penitúſque ab-
ſorpti ſint; & in quàm imperuios inelu-
ctabiléſque labyrinthos, in quàm inuias
animæque exitiales ſemitas, per impoſtu-
ram deuoluti, miſerabiliter impliciti, mi-
ſere tandem perituri ſint. Quapropter
ſubit mihi ſupra modum mirari in eis ta-
lem ac tantum, omni ratione ac ſenſu de-
C ſtitutum ſtuporem; (licèt ſagacitare ratio-
níſque vi plurimum ſe pollere exiſtiment)
quomodo inanis iſtius impoſturæ lubrici-
tatem non cogitent. Oportebat enim,
oportebat, iſtos verè amentes ac pecuinos
homines agnoſcere ſaltem manifeſtum
ſceleſtúmque illius de reſurrectione la-
queum: quia ſi per cibum potúmque ſen-
ſibilem ac corruptibilem, tunc temporis
eandem habituri ſunt vitam, neceſſe quo-
que eſt eos rurſum corruptioni obnoxios
eſſe, ac mori ſecundùm rationem conſe-
quentiæ: nec enim vlla ratione fieri poteſt
vt qui corruptibilem cibum potúmque
D ſumit, in totum incorruptilis immorta-
liſque permaneat. Et quando demum at-
que vbi æternam illam omniſque noxæ
exſortem vitam, quæ à fidelibus, ſecundùm
diuinas ſcripturas, exſpectatur, conſequen-
tur iſti & anima & corpore mortales? At-
que inſuper ſciant inconſiderati miſeríque
iſti, ſe nondum in hodiernum vſque diem
ſuo vetere impióque errore liberatos
eſſe: ſed ſub ſpecie cultus diuini, la-
tenter idola colunt; dolúmque à dæ-
E mone omnis mali auctore, ſuæ religio-
ni occultè immiſtum, amentiſſimi per-
culſique homines neutiquam agnoſcunt:
nam cùm iam olim idola coluerint, &
quam Græci paganíſque Venerem di-
cunt, id eſt Voluptatem, adorauerint:
ſtellam eius (ſtellam enim eius Lucife-
rum eſſe fabulantur, eandémque Vene-
rem etiam *Cubar*, id eſt *Magnam*, malè ſo-
nante lingua ſua nominant) ad hoc vſque
tempus deam Venerem appellarunt.

A Ac ne mendacium aliquibus dicere videamur, magnum iſtud eorum myſterium declaremus, ſceleſtæ namque ac profanæ illorum precationis formula ſic habet: *Alla alla va cubar alla*: quæ vt interpretemur, *Alla alla*, ſignificat *Deus Deus*: *Va*, *maior*. *Cubar*, *magna*, ſeu *Luna* & *Venus*: quorum ſenſus eſt hic, *Deus Deus maior, & magna illa* (nempe Luna Venúſque) *dea*: ídque declarat illa poſtremi *Alla*: quæ omnia occultè ſuæ linguæ idiomate, talem naturam habente, loquuntur: ſiquidem palam apud ratione ac mente præditos homines B publicare nolunt, propterea quòd manifeſtam notionem habeant. Sed omiſſis purcinis iſtis ac cœnoſis, qui præter voluptatem & otium nihil ſciunt, immedicabilique ſenſuum ſtupore laborant, ad ſequentem hiſtoriæ ſeriem nobis procedat oratio.

[DE ARABIBVS.]

Poſt mortem verò diri iſtius Muchumeti, exorta eſt in meridiana cœli parte C ſtella quæ *dokites* (ſeu *trabalis*) dicitur, Arabum iſtorum imperium portendens: manſitque ad triginta dies, à meridie ſeptentrionem verſus gladij forma ſe pertendens. Quo tempore iſti, olim Arabes, nunc Saraceni dicti, Arabia relicta, cum exercitu in Damaſci partes venerunt, infinita copiarum multitudine. Quo cognito Banes & Baſiliſcus, orientalis exercitus duces, & ipſi eruperunt, conſertiſque manibus, longè ſuperantur Chriſtiani. Cùm enim vehemens notus aduerſum Romanos ſpiraret, D hoſtem aduerſis oculis propter pulueris multitudinem intueri non valentes, fœdè terga vertunt: atque ita Saraceni ſplendida potiti victoria, ad Damaſcum profecti, eáque vi capta, itidem & cæteris omnibus Phœnices regionibus, domicilia in eis collocant impij iſti ac profani, occulto Dei iudicio.

A καὶ ἵνα μὴ δόξωμεν τισὶ ψευδολογεῖν, σαφηνίσωμεν αὐτῶν τὸ μέγα μυστήριον. ἔχει δὲ ἡ λέξις τῆς μυσαρᾶς αὐτῶν καὶ παμβεβήλου προσευχῆς οὕτως· ἀλλὰ ἀλλὰ οὐὰ κουβὰρ ἀλλά· καὶ τὸ μὲν ἀλλὰ ἀλλὰ, ἑρμηνεύεται, ὁ Θεὸς ὁ Θεός· τὸ δὲ οὐὰ, μείζων· τὸ δὲ κουβὰρ, μεγάλη, ἤτοι Σελήνη καὶ Ἀφροδίτη· ὅπερ ἐστὶν οὕτως, ὁ Θεὸς ὁ Θεὸς μείζων, καὶ ἡ μεγάλη (εἴπουν ἡ Σελήνη καὶ Ἀφροδίτη) Θεός. καὶ τοῦτο σαφηνίζει ἡ ἐπαγωγὴ τοῦ τελευταίου, ἀλλά. ἅπερ [πάντα] ἀποκεκρυμμένως τῇ ἰδιότητι τῆς ἑαυτῶν γλώσσης λαλοῦσιν, B οὕτω φύσεως ἐχούσης· [εἰ καὶ φανερῶς δημοσιεύειν οὐ θέλουσιν εἰς λογικοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐχέφρονας, διὰ τὸ τῆς γνώσεως πρόδηλον.] ἀλλὰ τοὺς μὲν χοιρώδεις τούτους καὶ τελματώδεις, μηδὲν ἕτερον ἀντὶ τῆς ἡδονῆς καὶ ῥᾳστώνης εἰδότας, ἀφέμενος [ἡμῖν] ὁ λόγος ὡς ἀνεπαισθήτως καὶ ἀνηκέστως νοσοῦντας, πρὸς τὰ ἑξῆς τῆς ἱστορίας χωρείτω.

[ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ.]

C Μετὰ δέ γε τὸν θάνατον τοῦ ἐπικατάρατου Μουχουμὰτ, ἐφάνη κατὰ μεσημβρίαν ἀστὴρ ὁ λεγόμενος δοκίτης, προσημαίνων τὴν τῶν Ἀράβων [τούτων] ἐπικράτησιν· καὶ ἔμεινεν ἡμέρας τριάκοντα, διατείνων ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς ἄρκτον ξιφοειδῶς. ἐν ᾧ χρόνῳ ἐπιστρατεύσαντες οὗτοι, οἱ πάλαι μὲν λεγόμενοι Ἄραβες, νῦν δὲ Σαρακηνοί· καὶ τὴν Ἀραβίαν ἐκλιπόντες, ἦλθον ἐπὶ τὰ μέρη τῆς Δαμασκοῦ, πλῆθος ἄπειρον. ὅπερ μαθόντες Βάνης καὶ Βασιλίσκος οἱ στρατηγοὶ τῆς ἀνατολῆς, καὶ αὐτοὶ ἐξώρμησαν. εἶτα συμπλοκῆς γενομένης, ἡττῶνται λίαν οἱ Χριστιανοί. ἀνέμου γὰρ πνεύ- D σαντος κατὰ Ῥωμαίων βιαίου νότου, μὴ δυνάμενοι τοῖς ἐχθροῖς ἀντωπῆσαι διὰ τὸν πολὺν κονιορτὸν, δεινῶς τρέπονται. καὶ οὕτω νικήσαντες οἱ Σαρακηνοὶ κατὰ κράτος καὶ λαμπρῶς, ἐπὶ τὴν Δαμασκὸν ἐλθόντες, καὶ δορυάλωτον αὐτὴν λαβόντες, ὡσαύτως καὶ τὰς χώρας πάσας τῆς Φοινίκης, οἰκίζονται ἐν αὐταῖς οἱ ἐναγεῖς καὶ βέβηλοι, τοῖς ἀδήλοις τοῦ Θεοῦ κρίμασι.

PHILO

ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ. ΛΟΓΟΣ ΕΓΚΩΜΙΑΣΤΙΚΟΣ

εἰς τοὺς μεγάλους ἱεράρχας, καὶ οἰκουμενικοὺς διδασκάλους, Βασίλειον τὸν μέγαν, Γρηγόριον, τὸν θεολόγον, καὶ Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον.

PHILOTHEI PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLITANI

in eximios Pontifices & orbis terrarum Doctores, Baſilium Magnum, Gregorium Theologum, & Ioannem Chryſoſtomum, Laudatio.

Iacobo Pontano Soc. IESV *Interprete.*

ΤΟΥΣ διδασκάλους ἡμῶν ἐπαινέσωμεν. τοὺς πατέρας οἱ παῖδες κατὰ χρέος τιμήσωμεν. τοὺς τρεῖς φιλοσόφους, καὶ σοφοὺς τῆς ἐκκλησίας ῥήτορας, τὰ τέκνα τῆς ἐκκλησίας, οἱ προσκυνηταὶ τῆς μεγάλης τριάδος, κατὰ δύναμιν εὐφημήσωμεν. τοὺς λόγους τοὺς ὄντως λογίους, καὶ λόγον ὁμοῦ πνεύσασι τόν τε θεῖον ἅμα καὶ τὸν ἀνθρώπινον, οἱ τούτων ἀκροαταὶ καὶ μύσται δῶρον προσαξώμεθα λόγους, οὐχ οὓς ἐῤῥίψαν, ἀλλ' οὓς ὑπερηγάπησαν, ὡς αὐτοί φασιν. οὐδὲ γὰρ ὅτι τοσοῦτον ἡ τῶν μεγάλων ἀξία τὸν ἡμέτερον ὑπερβαίνει καὶ νοῦν καὶ λόγον, ὡς μηδὲ μετρίαν δι' ὑπερβολὴν ἐφικέσθαι τὸ μέσον, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἡμῖν λόγον, καὶ τὴν εὐφημίαν παραιτητέον καθάπαξ. οὐδὲ γὰρ ὅσιον· ἀλλὰ τοῖς κατὰ δύναμιν μᾶλλον ἐγχειρητέον, ἵνα καὶ μᾶλλον τὸ φίλτρον ἐντεῦθεν, καὶ τὸ χρέος ἐκ τῶν ἐνόντων, τοῖς πατράσιν ἐκτισώμεθα. δείξομεν ἐκ τούτου καὶ γὰρ, ὡς οὐ διανοίας ὕψει, καὶ λόγου ῥώμῃ τεθαῤῥηκότες, ἀλλὰ πίστει μόνῃ, καὶ πόθῳ, καὶ τῷ τοῦ χρέους, ὡς εἰπεῖν, ἠναγκάσθαι, καὶ τοῖς τὴν δύναμιν ὑπερβαίνουσιν ἐπεβαλόμεθα· ἐπεὶ καὶ Θεὸν αὐτόν, καίτοι γε τὸ πάντων κράτος, καὶ τὴν ἀρχὴν ὑπερφυῶς κατὰ φύσιν ἀνῃρημένον, ἐκ τῶν ἐνόντων τιμῶμεν, καὶ ὧν εὐποροῦμεν εὐσεβῶς ἀπαρχόμεθα, κἂν ὀβολοὶ δύο, κἂν ἄρτου τρύφος, κἂν ποτήριον ὕδατος τὸ προσφερόμενον ᾖ, κἂν τὸ πάνυ σμικρότατον. καὶ οὐδεὶς εἰς δίκην μικρολογίας ἢ ῥᾳθυμίας ἑάλω, ὅτι μὴ τὸ πρὸς ἀξίαν, ἀλλὰ τὸ πρὸς δύναμιν δή που προσήνεγκεν. ἀλλ' ἐκεῖνοι μᾶλλον ὑπὸ μέμψιν δικαίαν, ὅσοιγε τοῦ κατὰ δύναμιν ἑκόντες ἠμελήκασιν. ἐπεὶ καὶ τῶν μεγάλων τούτων ἐκεῖνο θαυμαστὴ συμβουλὴ καὶ παραίνεσις, τὸ μὴ κενὸν ἐναντίον ὀφθῆναι Θεοῦ, κατὰ τοὺς ἐκείνου δηλονότι χρησμούς· μηδέ, ὅτι τοῦ παντὸς λείπεταί τις, τὸ πᾶν ἐλλείπειν. ἀλλὰ τὸ μὲν εἰσφέρειν, τόδε προθυμεῖσθαι, ὑπὲρ δὲ τοῦ συγγνώμην δεῖσθαι δοθῆναι τῇ ἀσθενείᾳ, ἕκαστον ἐκ τῶν παρόντων καρποφορεῖν τῷ Θεῷ, καὶ τῶν οἰκείων.

A MAGISTROS noſtros, diſcipuli laudibus efferamus. Parentes liberi pro eo ac decet honoremus. Tres Philoſophos & Eccleſiæ ſapientes atque oratores, Eccleſiæ filij, auguſtęque Trinitatis adoratores pro virili concelebremus. Oratione citra controuerſiam eloquentibus, & diuinum ſimul humanúmque λόγον ſpirantibus, eorũ auditores, & per eos cœleſtibus imbuti myſteriis pro munere cõſecremus: Orationē, non qualē ipſi repudiarũt ac reiecerunt: ſed qualem ſe dilexiſſe iidem teſtificati ſunt.

B Neque enim quia virorũ iſtorũ excellētium præſtantia, & cogitationes noſtras & dicēdi copiã tantopere vincit, vt ne medium quidē magnitudinis eiꝰ poſſimus attingere, idcirco etiam ſilendũ, illorúmq; prædicatio penitus recuſanda eſt: quin toto pectore annitendũ, vt potiùs quē debemus, hinc Patribus noſtris amorem pro virili perſoluamus. Inde ſiquidē apertum fiet, nec nos ingenij excelſitate, nec eloquētię viribus cõfiſos, verùm fide tãtummodo, & charitate, atque vt ita dicam, ipſo debito cõpulſos, vel maius quoddam onus,

C quã pro humeris ſuſtuliſſe: quando & Deum ipſum, quanquam natura Imperatores ac Principes vniuerſos infinitis partibus excedētem, vt poſſumus, veneramur, & quæ ſuppetunt, ſeu obolos duos, ſeu fruſtum panis, ſeu calicem aquę frigidæ, ſeu longè minimũ quippiam eidem piè offerimus, ac libamus. Nec vſque in hunc diem, aut ſordium, aut torporis poſtulatus eſt quiſquam, quia non aliquid pro dignitate, ſed pro recula ſua obtulerit. Illi magis in reprehenſionem incurrunt, qui quod poterant, ſponte neglexerunt: quandoquidem & illuſtrium iſtorum

D præclarum illud conſilium eſt, *In conſpectu Dei* (iuxta eius oraculum videlicet) *non apparere vacuum*: nec, quoniam quis ab omnibus relinquitur, ideo omnia relinquere: ſed hoc offerre, ad hoc offerendum animo ac volũtate paratum eſſe: pro hoc imbecillitati veniam rogitare, & vnumquemq; ex his quę propria poſſidet, fructum Deo dedicare. *Exod. 23.*

A Adeſdum igitur admiranda ſanè Patrum Trinitas, magnæ illius Trinitatis myſteriorum conſcij, & amici, & miniſtri: poſt primos, inquam, diſcipulos, & miniſtros, & amicos Verbi: deductores ſponſæ, & ipſimet ſponſi, & ſimul filij veræ ac principis ſapientiæ, quam & vos iuxta Sapientem illum amauiſtis, & à iuuentute veſtra exquiſiuiſtis: & cum qua ſupra quàm illi præclarè coniuncti & copulati eſtis. Adeſdum ergo fidei, & doctrinæ ſacræ ſtabilimentum, cuius diuina eſt oratio, & lingua ignea, qui & anima, & lingua, & cætera omnia es aureus. Et quanquam nullum mihi vinculum vobiſcum, nec honos par, nec vlla B coniunctio; & quanquam de vobis tam excellentibus viris habenda oratio vires meas, vt dixi, multum ſuperet, tamen ad commune veſtrum encomium mihi opitulamini, & ingenium excitate, verba ſubminiſtrate, linguámque inaſpectabili modo dirigite, & me manuducite, virtute ſpiritus illius qui in vobis habitauit. Oportebat nimirum de veſtris laudibus dicturum, veſtram quoque inſignem illam, ac ſapientia refertam eloquentiam, veſtráſque voces habere: ſolæ enim illæ C rem pro dignitate conficerent. Alioqui, Petrum ego, & Ioannem, & Paulum, coryphæorum, ac primorum diſcipulorum Apoſtolorúmque Verbi triadem, Spiritus ſancti præcipua domicilia & inſtrumenta, affirmarem ego dignos eſſe qui hoc negotij ſuſciperent, & æquè honoratis, amicis, ac ſtudioſis ſui, & certaminum ſociis congruentem atque accommodatam laudationem contexerent. Verùm quoniam id vobis quoque aſſentientibus fieri D prorſus nequit, tenuitatem noſtram moderatè feretis, ſat ſcio, vos, qui aliena ſentitis incommoda: vos humani, & qui modeſtiam locis omnibus reuera commendaſtis, Chriſtúmque in hoc etiam, vt ſi qui alij, mirandum in modum imitati eſtis. Præſertim cùm haud à nobis excogitatis & inuentis, ſed veſtris potiùs de Deo, & inter vos ſermonibus confidentes, veſtra vobis quantum poſſumus retribuamus: id quod deinceps oratio declarabit.

E Leges itaque & locos encomiorum, à profanis dicendi magiſtris præſcriptos, qui patriam, genus, diuitias, corporis itē robur, ſpeciem liberalem, & ſimilia curioſè imprimis inquirenda & ſcrutanda cenſent, in hoc argumento præteribimus, non ſolùm quòd hi viri omnia illa deſpexerunt, ſeſéque ſupra res infimas & ſupra mundum ipſum extulerunt: ſed quòd ipſimet, quemadmodū equos generoſiſſimos aut abiectiſſimos, non ex forma aut colore probari; ita nec hominem extremis depingi ac deſcribi iuſtum & decorū

A Ἀλλὰ δεῦρό μοι τῶν πατέρων ἡ θαυμαστὴ τῷ ὄντι τριάς· οἱ τῆς μεγάλης τριάδος καὶ μύσται, καὶ φίλοι, καὶ ὑπηρέται· μετὰ τοὺς πρώτους φημὶ μαθητὰς, καὶ ὑπηρέτας, καὶ φίλους τοῦ λόγου. οἱ νυμφαγωγοὶ καὶ νυμφίοι, καὶ παῖδες ὁμοῦ τῆς ἀληθινῆς καὶ πρώτης σοφίας, ἣν καὶ αὐτοὶ ἐφιλήσατε, κατὰ τὸν σοφὸν ἐκεῖνον, καὶ ἣν ἐκ νεότητος ἐκζητήσαντες, ὑπὲρ ἐκεῖνον ταύτην καλῶς καὶ συνήφθητε, καὶ ἡρμόσθητε. δεῦρο τὸ ἑδραίωμα ἡ τῆς πίστεως καὶ τοῦ λόγου βάσις, οὗ τὸν θεῖον λόγον, καὶ τὴν πυρίνην αὐχῶν γλῶτταν, ὁ καὶ ψυχὴν, καὶ γλῶτταν, καὶ τ' ἄλλα πάντα B χρυσοῦς. Εἰ καὶ μὴ συμφυΐα, καὶ ὁμοτιμία, καὶ ἕνωσις, συνεργάσασθέ μοι τὴν κοινὴν ὑμῶν εὐφημίαν· εἰ καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς, ὅπερ εἶπον, ὁ πρὸς τοὺς μεγάλους ὑμᾶς κατὰ πολὺ λόγος, καὶ λόγον διδόντες, καὶ διανοίας ἁπτόμενοι, καὶ τὴν γλῶτταν ἀοράτως ὑποκινοῦντες, καὶ χειραγωγοῦντες, τῇ δυνάμει τοῦ ἐν ὑμῖν πνεύματος. ἔδει μὲν οὖν κατά γε τὸν ὑμέτερον (ὑπὲρ ὑμῶν αὐτῶν φημὶ) μέγαν καὶ σοφώτατον λόγον ἐκεῖνον, τὰς ὑμῶν παρεῖναι φωνὰς, τοῖς ἐπαινεῖν ἐπιχειροῦσιν ὑμᾶς. ἐκεῖναι καὶ γὰρ ἂν μόναι τὸ πρὸς C ἀξίαν εἰργάσαντο. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, Πέτρον ἂν εἶπον ἐγὼ, καὶ Ἰωάννην, καὶ Παῦλον, τὴν τριάδα τῶν κορυφαίων, τῶν πρώτων μαθητῶν τε καὶ ἀποστόλων τοῦ λόγου, τὰ τοῦ πνεύματος πρῶτα καὶ δοχεῖα, καὶ ὄργανα, τοῦτον ὑποστελθεῖν ἀξίους εἶναι τὸν ἄθλον, καὶ τοῖς ὁμοτίμοις, καὶ φίλοις, καὶ σπουδασταῖς, καὶ συναγωνισταῖς τῶν αὐτῶν κατάλληλον καὶ προσφυᾶ τινα πλέξαι τὸν ἔπαινον. ἀλλ' ἐπεὶ τῶν ἀδυνάτων ἐκεῖνα καὶ ὑμεῖς ἐρεῖτε καθάπαξ, μετριάσατε οἶδ' ὅτι καὶ τὰ παρ' ἡμῶν D εὐτελῆ καὶ σμικρὰ ταῦτα, οἱ συμπαθεῖς τε καὶ φιλάνθρωποι, καὶ πανταχοῦ τὸ μέτριον ἐπαινέσαντες ὄντως, καὶ Χριστὸν, εἴπερ τινὲς ἄλλοι, κἀν τούτῳ θαυμαστῶς μιμησάμενοι. ἄλλως τε καὶ ὅτι μὴ τοῖς παρ' ἡμῶν αὐτῶν τεθαρρηκότες ἡμεῖς, ὅσοι καὶ γὰρ καὶ ὁποῖοι ἐκεῖνοι; ἀλλὰ τοῖς ὑμετέροις μᾶλλον, καὶ οἷσπερ αὐτοὶ θεόν τε, καὶ ἀλλήλους προσείπετε, τὰ ὑμῶν ὑμῖν αὖθις εἰσφέρομεν ὡς ἡ δύναμις. δηλώσει δὲ καὶ ὁ λόγος.

E Νόμους μὲν οὖν ἐγκωμίων τῶν ἔξω, οἱ πατρίδα, καὶ γένος, καὶ πλοῦτον, καὶ δὴ καὶ σώματος ῥώμην, καὶ κάλλος, καὶ τὰ τοιαῦτα περιεργάζεσθαι περὶ τῶν ἄλλων καὶ πολυπραγμονεῖν ἀξιοῦσι, παραιτητέον ἡμῖν ἐνταῦθα. οὐ μόνον ὅτι καταφρονηταὶ πάντων ἐκείνων, καὶ ὑπὲρ τὰ κάτω καὶ τὸν κόσμον οἱ ὑπερκόσμιοι οὗτοι· ἀλλ' ὅτι μηδὲ τοὺς μὲν μορφαῖς καὶ ταῖς χρόαις δοκιμάζεσθαι, κατὰ τῶν ἵππων τοὺς εὐγενεστάτους ἢ ἀτιμοτάτους, ὑμῶν δὲ ζωγραφεῖσθαι τοῖς ἔξωθεν, δίκαιόν τε καὶ εὐπρεπὲς εἶναι

οἱ αὐτοὶ μάλα καλῶς εἶπον. ἐκείνοις δὲ μόνοις πρὸς τὴν εὐφημίαν τῶν μεγάλων ἀπὸ μέρους χρηστέον, τοῖς οἰκειοτάτοις, καὶ γνησίοις αὐτῶν τούτων, καὶ οἷς αὐτοὶ τοὺς αὐτῶν ὁμοτρόπους, καὶ Θεοῦ φίλους, μάρτυράς φημι, καὶ πατέρας, καὶ διδασκάλους, θαυμαστῶς τοῖς ἑαυτῶν λόγοις προσεῖπον. οὐκ ἂν δέ τις τῶν λόγους ἐξεταζόντων, ἀπειροκαλίας τινός, ἢ καὶ κλοπῆς ἡμᾶς ἐλέγχειν ἐθελήσῃ, ὥσγε ἐγὼ νομίζω, εἰ τοῖς τούτων ἐπὶ μακρὸν χρησόμεθα λόγοις, καὶ ταῖς αὐτῶν θεολογίαις, καὶ γνώμαις αὐτούς τε καὶ τὸν ἡμέτερον κοσμήσαιμεν λόγον, ἴσως καὶ πόρρω τῆς ἐν τοῖς λόγοις συνηθείας, ὡς ἄν τισι δόξῃ. πρῶτον μὲν, ὅτι μὴ μόνον οὐχ ὅσιον, οὐδ᾽ εὐλαβὲς ἐκεῖνο νομίζω, ἀλλὰ καὶ ἁρπαγῆς καὶ πλεονεξίας οὐ πόρρω, τὸ ἐν οἷς ἔξεστι τούτοις τὰ ἑαυτῶν λέγειν, μὴ παραχωρεῖν ἡμᾶς. ἐκείνοις τοῦ λόγου, μηδ᾽ ὑπεξίστασθαι, σιγῇ τὴν ἀκοὴν ὑπέχοντας μόνην, ὡς ἐν τελετῇ μυστηρίων, ἀλλ᾽ ἀναισχυντεῖν, καὶ θρασύνεσθαι, καὶ τὰ ἑαυτῶν τολμᾶν ἀντεισάγειν. δεύτερον δ᾽ ὅτι μηδὲ τῆς συνηθείας, μηδὲ τῶν ἱερῶν τοῦτο πόρρω καὶ τῶν ἀρίστων. οὐ μόνον γὰρ τοὺς πρὸ ἡμῶν σοφούς τε καὶ ἀγαθοὺς εὑρίσκομεν ἄνδρας, τούτῳ χρησαμένους τῷ τρόπῳ μετὰ πολλῆς τῆς φιλοτιμίας, ἐν τοῖς ὑπὲρ τῶν μεγάλων τουτωνί φημι λόγοις, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ τούτους αὐτοὺς τοὺς τῆς σοφίας θαυμαστοὺς διδασκάλους ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτῶν λόγοις τοῦτο πολλάκις ποιοῦντας ὁρῶμεν· τὰ αὐτῶν παρ᾽ ἑαυτῶν ὥσπερ δανειζομένους, εἴτε τοῖς ὑπὲρ τῶν ἱερῶν μυστηρίων, εἴτε τοῖς ἀλλήλων καὶ τοῖς τῶν φίλων ἱεροῖς ἐγκωμίοις, τύπους ὡσπερεὶ καὶ παράδειγμα γινομένους καὶ τούτου τοῖς τὰ ἐκείνων ἐζηλωκόσιν. εἰ δὲ καὶ τρίτον ζητοίης, πρόσεστι καὶ τρίτον, τὸ τοῦ φίλτρου καὶ τοῦ ἔρωτος, καὶ τῆς μαλακίας, ἵν᾽ οὕτως εἴπω, τῆς πρὸς τοὺς λόγους, καὶ τὰς βροντὰς ἐκείνας θεσπεσίας, καὶ τὸ ἱερὸν ὄντως νέκταρ. οὗ μηδὲ κόρον ἡμεῖς ἔσχομεν ποτὲ, καὶ ἀκούοντες, καὶ ἀναγινώσκοντες, καὶ γράφοντες, καὶ χρώμενοι τούτοις, ἔν γε τῷ ἱσταμένῳ τῆς χρείας. καὶ δὴ πρὸς αὐτοὺς ἐκείνους, καὶ τὴν εὐφημίαν ἤδη χωρῶμεν.

Οὗτοι κατὰ πρόνοιαν ὑψηλοτάτην, καὶ ἀπόρρητον ὄντως καὶ θείαν, ἣ πόρρωθεν οἶδεν (ὡς αὐτοὶ καὶ τοῦτό φασι) τὰς τῶν μεγάλων πραγμάτων ἀρχὰς καταβάλλεσθαι, γεννῶνται μέσον τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας, εἴτε τὴν κάτω καὶ σωματικὴν βούλει γέννησιν λέγειν, εἴτε τὴν ἄνω, καὶ ὑψηλὴν, καὶ θείαν, ἣν ἡμερινὴν ὁ θεῖος εἶπε Δαβίδ, καὶ τῆς νυκτερινῆς ἀντίθετον, εἴτε καὶ ἀμφοτέρας. καὶ ταύτην καὶ μητέρα, καὶ τροφὸν, καὶ πατρίδα, καὶ γένος, καὶ πᾶν εἴτι τοιοῦτον, ποιησάμενοι μόνην, τρέφονται μὲν τὰ πρῶτα παρ᾽ αὐτῇ,

A percommodè ſcripſerunt, & iis duntaxat ad eorum præconij partem aliquam vtemur, quæ ipſorum imprimis propria & germana ſunt, & quibus ſui ſimiles, ac Dei amicos, martyres, inquam, Patres ac Doctores ſuos in ſcriptis ſuis admirabiliter collaudarunt. Spero igitur neminem alienarum orationum ceoſorem ac iudicem, alicuius ineptiæ, aut furti nos damnaturum; ſi eorum verbis, diuiniſque dictis ac ſententiis vberiùs adhibitis, cùm ipſos, tum orationem noſtram co-
B honeſtauerimus, idque remotè fortaſſis ab oratorum conſuetudine, vt nonnulli cxiſtimabunt. Primùm enim non ſolùm à iuſtitia ac pietate abhorrens, ſed rapinæ & auaritiæ quoque affine arbitror, vbi, ipſimet ſua proferre in medium poſſunt, nos illis ſermonem non cedere, locúmque dare, & cum ſilentio (ſicut in myſteriorum ritibus) auſcultare; verum impudenter & confidenter agere, & propria audere contra obtrudere Deinde iſtud nec inuſitatum eſt, nec à more ſanctorum optimorúmque vi-
C rorum alienum. Conſtat enim non modò maiores noſtros, homines ſapientes & integros iſtam rationem perſtudioſè tenuiſſe in orationibus, quas de clariſſimis hiſce viris contexuerunt: ſed inſuper hos ipſos ſapientiæ doctores inclytos in ſuis ipſorum voluminibus id factitaſſe comperimus, vt ſua à ſemetipſis velut mutuarentur, & cùm ſacra myſteria tractarent, & cùm viciſſim ſeſe & amicos ſanctis laudibus proſequerentur: qua quidem ratione huius rei quaſi typem & exemplar imitatoribus ſuis præmonſtrarunt. Iam ſi tertiam reſponſionem requiris, eſt in promptu etiam ter-
D tia, ardor, & amor incredibilis, &, vt ita vocemus, malacia quædam erga ſcripta, & tonitrua illa diuina, & ſine dubio ſacrum nectar, quo nos illa ſiue audiendo, ſiue legendo, ſiue ſcribendo, ſiue vt vſus poſtulauit, adhibeodo ſatiari & expleri nunquam potuimus. Quamobrem ad eos, eorúmque laudes deprædicandas aliquando accedamus.

Hi ſecundùm altiſſimam, veréque inexplicabilem ac diuinam prouidentiam, quæ multo antè (vt ipſi quoque docent)
E magnarum rerum principia, & fundameota ponere ſolet, in medio Chriſti Eccleſiæ nati ſunt, ſiue terrenam, & corpoream generationem, ſiue ſupernam, ſublimem ac diuinam, quam S. Dauid diei generationem, & nocturnæ generationi contrariam dixit, ſiue ambas ſpectare voluerimus. Et cùm hanc ſolam (ſpiritualem generationem) ſibi & matrem, & nutricem, & patriam, & genus, & quidquid eſt huiuſmodi, ſtatuiſſent, primùm ab ea aliti ſunt,

Pſalm.18.

A fideique ac pietatis purum, ac ſine dolo lac, introductorios & initiatorios ſermones eius hanſerunt, & cnm illis, ac poſt illos orbem diſciplinarum liberalium excoluerunt. Vbi verò perfectioribus illis doctrinis, externaque ſapientia opus fuit (requiritur enim, inquiunt ipſimet, etiam vis dicendi ad animi ſenſa explicanda: intelligentia ſiquidem, quæ explicare ſe neſcit, motus torpentium eſt) ſuis telis rectæ doctrinæ fidei aduerſantes, & apud ſemetipſos ſapientes ac ſcientes feriendos, & ſupercilium, inanémque inflationem, ac ſpiritus illis detrahendos exiſti- B marunt; néve in ipſorum diſciplinis ruditas & imperitia, ſacræ rationis noſtræ imbecillitas ab inſipientibus exiſtimaretur, etiam in illis, non leuiter, nec molli brachio, vt quiſpiam dixerit, verùm adeò ſedulò, & inſigniter ſe exercnerunt, vt ſupra fieri nihil poſſet. Cúmque fœlicitatem ingeniorum pari diligentia cumulaſſent, quibus duobus ſcientiarum artiumque robur continetur, in omnibus breui ſpatio omnes earnm candidatos ſuperarunt. Sic igitur o- C ratoriam facultatem, & philoſophiam, immò omnes philoſophiæ partes non infœlici ſucceſſu percipiunt. De Aſtronomia verò, & Geometria, déq. numerorum proportione, cùm tantum didiciſſent, inquit (puta Nazianzenus) vt ab iis exagitari nō poſſent, qui his rebus inflantur, id quod iam dixi, ſuperuacanea & curioſa (quod iterum Magnus ille ſcribit) vt pietatem ſectantibus inutilia, contempſerunt. Quanquam & ea ſic callerent vt neſcires hæc ne, an illa magis in illis admirarêre. Ita ſecundum ſcopum ſuum generoſi iſti, & quemadmodum tales oportebat, cùm res ſuas in his quoque inſtituiſ- D ſent, modicum mundo & ſcenæ gratificati ſunt, multitudiniſq. deſiderio quoquo modo ſeruierunt. Nec enim tāquam in theatro hiſtriones plauſum captarunt, aut ſe magnificè oſtentarunt: ſed hîc item Deo virtutiq. potiſſimas partes tribuerunt, & in iudiciis oppreſſorum cauſſam, quantum ingenio & arte valebant, agentes, ſancitiſque iuſtitiæ legibus patrocinantes, & eam pro virili ſua corroborātes, breui admodum ſui ipſorum, & Dei euaſerunt; totóq. mundo, & omnibus quæ in eo ſunt relictis, ad vitam ſolitariam, E ſiue potiùs angelicam conuerſi, omnes tum veteris tum noui Teſtamenti libros, vt inquit, meditando ſic perſcrutati ſunt, quo modo ne vnum quidem alius: & ditati ſunt contemplatione, ditati quoque morum ac vitæ ſplendore, vtrumque mirabiliter connectentes, catenam verè auream, & quæ à pleriſque haud connectatur; vita quidem ad contemplationem duce vtentes, contemplatione autem vitam ipſam obſignantes. Quin vt accuratiùs, quod res eſt dicam, non ſolùm his rectè ſupra alios funguntur,

Rom. 11.
1. Cor. 8.

A καὶ πεπίζονται τὸ τῆς πίστεως καθαρόν τε καὶ ἄδολον γάλα, διὰ τῶν εἰσαγωγικῶν καὶ προτελείων αὐτῆς λόγων· καὶ τὰ τῶν ἐγκυκλίων σὺν ἐκείνοις καὶ μετ' ἐκεῖνα φιλοσοφοῦσιν. ἐπεὶ δὲ καὶ λόγων αὐτοῖς ἔδει τελεωτέρων, καὶ σοφίας τῆς ἔξω (δεῖ γάρ, φασιν οἱ αὐτοί, καὶ τῆς ἐν λόγοις δυνάμεως πρὸς τὴν τῶν νοουμένων δήλωσιν· κίνημα γὰρ ναρκώντων ἐστὶ νοῦς ἀνεκλάλητος) ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας τῷ τῆς πίστεως ὀρθῷ λόγῳ, καὶ παρ' ἑαυτοῖς εἶναι δο- B κοῦντας σοφούς, καὶ καθ' ἑαυτῶν ἐπιστήμονας δεῖν ᾤοντο ἐκείνων εἶναι τοῖς ἐκείνων βέλεσι βάλλειν, καὶ τὴν ὀφρὺν καταπατεῖν, καὶ τὸ κενὸν φύσημα. καὶ ἵνα μὴ τὸ τῶν λόγων ἐκείνων ἀνάσκητον, ἀσθένεια τοῦ καθ' ἡμᾶς ἱεροῦ νομίζηται λόγου παρὰ τοῖς ἀνοήτοις, ἀσκοῦσι κἀκεῖνα, οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ παρέργως, ὡς ἄν εἴποι τις, ἀλλ' οὕτω φιλοτίμως καὶ λαμπρῶς ἄγαν, ὡς μηδεμίαν ὑπερβολὴν καταλιπεῖν. φύσεσι γὰρ δεξιαῖς, καὶ σπουδὴν τὴν κατάλληλον συνεισενεγκόντες, ἐξ ὧν φησιν ἐπιστῆμαι, καὶ τέχναι τὸ κράτος ἔχουσι, C τὸ κράτος ἐν βραχεῖ κατὰ πάντων ἐκτήσαντο τῶν ἐκεῖνα φιλοσοφούντων. ῥητορικὴν μὲν οὖν καὶ φιλοσοφίαν, μᾶλλον δὲ καὶ μέρος ἅπαν φιλοσοφίας, οὕτως εἰς ἄκρον, εἴπερ τινὲς κατορθοῦσιν. ἀστρονομίας δέ φησι, καὶ γεωμετρίας, καὶ ἀριθμῶν ἀναλογίας τοσοῦτον λαβόντες, ὅσον μὴ κλονεῖσθαι τοῖς περὶ ταῦτα κομψοῖς· ὃ καὶ αὐτὸς ἔφθην εἰπὼν ἤδη, τὸ περιττὸν (ὡς ὁ μέγας καὶ αὖθις φησι) διέπτυσαν, ὡς ἄχρηστον τοῖς εὐσεβεῖν ἐθέλουσιν· ὥστε μᾶλλον μὲν τὸ αἱρεθὲν τοῦ παρεθέντος ἐξ ἀξίας θαυμάζειν· μᾶλλον δὲ τοῦ αἱρεθέντος τὸ παρεθέν. οὕτω κατὰ σκοπὸν οἱ γενναῖοι, καὶ ὥσπερ ἔδει γε τοὺς τοιούτους, τὰ ἑαυτῶν κἀν τούτοις D οἰκονομήσαντες, μικρά τε τῷ κόσμῳ, καὶ τῇ σκηνῇ φησι χαρισάμενοι, καὶ ὅσον τὸν τῶν πολλῶν πόθον ἀφοσιώσασθαι. οὐ γὰρ αὐτοί γε εἶχον θεατρικῶς ἢ ἐπιδεικτικῶς· μᾶλλον δὲ κἀνταῦθα Θεῷ, καὶ ἀρετῇ δεδωκότες τὸ πλεῖστον, διὰ τῆς ἐν δικαστηρίοις συνηγορίας τῶν καταπονουμένων προστιθέμενοι μέρει καὶ φύσει καὶ τέχνῃ, καὶ τοῖς κειμένοις νόμοις παριστάμενοι τοῦ δικαίου, καὶ τὸ κράτος οἷς εἶχον πάντῃ διδόντες, τάχιστα ἑαυτῶν γένονται καὶ E Θεοῦ· καὶ κόσμον ὅλον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα καταλιπόντες, πρὸς τὸν μοναδικόν, εἴτ' οὖν ἀγγελικὸν ἀποκλίνουσι βίον. καὶ πᾶσαν μὲν φησι παλαιὰν βίβλον ἐκμελετήσαντες, πᾶσαν δὲ νέαν, ὡς οὐδεμίαν ἕτερος, πλουτοῦσι μὲν θεωρίαν, πλουτοῦσι δὲ βίου λαμπρότητα, καὶ πλέκουσι θαυμασίως ἀμφότερα, τὴν χρυσῆν ὄντως σειράν, καὶ τοῖς πολλοῖς ἄπλοκον· βίῳ μὲν ὁδηγῷ θεωρίας, θεωρίᾳ δὲ σφραγῖδι βίου χρησάμενοι· μᾶλλον δ' εἰπεῖν ἀκριβέστερον, οὐ κατορθοῦσι ταυτὶ μόνον ὑπὲρ τοὺς ἄλλους,

καὶ σὺν ἀλλήλοις κάλλιστα πλέκουσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἕξιν ἀκροτάτην, καὶ ἐπιστήμην θαυμαστὴν ἔρχονται· οὗτοι καὶ νομοθέται, καὶ διδάσκαλοι τοῖς μετ᾽ αὐτοὺς τῶν τοιούτων χρηματίζουσι πᾶσιν, ἱερωσύνης, καὶ μοναδικῆς πολιτείας, καὶ εἰπεῖν συνελόντα, πράξεως καὶ θεωρίας ὁμοῦ κανόνας καὶ τύπους καὶ νόμους τὰ ἑαυτῶν καταλιπόντες ἱερὰ ταῦτα συγγράμματα καὶ πυκτία, μηδὲ θαυμάζεσθαι πρὸς ἀξίαν διὰ μέγεθος καὶ περιουσίαν δυνάμενα χάριτος. ἐντεῦθεν αὐτοῖς ἡ πρὸς Θεὸν ἀνάβασίς τε, καὶ θεωρία καὶ ὑπερφυὴς ὅρασίς τε, καὶ ἔλλαμψις. καὶ τὸ ἀκρότατον τῶν ἐφετῶν, ἡ τῆς καθ᾽ ὁμοίωσιν ἕξις, καὶ οὗ γενομένοις φησὶ, πάσης θεωρίας ἀνάπαυσις. οὐδὲ γὰρ ἔχει ὕψωσιν ὑψηλοτέραν ἡ ὅλως ἕξις, οὐδὲ ὁ θεωρητικώτατος νοῦς, καὶ διαβατικώτατος.

Μᾶλλον δὲ αὐτοῖς ἐκείνοις καὶ τὴν ἑξῆς ὡσαύτως τοῦ λόγου παραχωρήσωμεν. οἱ αὐτοὶ γὰρ καὶ τοῦ πράττειν ὁμοῦ, καὶ τοῦ λέγειν ἐκεῖνα καθηγεμόνες ἀκριβεῖς καὶ τεχνῖται, καὶ οὐδεὶς οὐκ ἂν ποτε τούτοις περὶ τούτων ἀμφισβητήσειεν. ᾧ τινι μὲν οὖν ἐξεγένετο διὰ λόγου καὶ θεωρίας διαφυγόντι τὴν ὕλην, καὶ τὸ σαρκικὸν τοῦτο, εἴτε νέφος χρὴ λέγειν, εἴτε προκάλυμμα, Θεῷ συγγενέσθαι, καὶ τῷ ἀκραιφνεστάτῳ φωτὶ κραθῆναι, καθόσον ἐφικτὸν ἀνθρωπίνῃ φύσει, μακάριος οὗτος τῆς τε ἐντεῦθεν ἀναβάσεως, καὶ τῆς ἐκεῖθεν θεώσεως, ἣν τὸ γνησίως φιλοσοφῆσαι χαρίζεται, καὶ τὸ ὑπὲρ τὴν ὑλικὴν γενέσθαι δυάδα, διὰ τὴν ἐν τριάδι νοουμένην ἑνότητα. ὅστις δὲ ὑπὸ τῆς συζυγίας χείρων ἐγένετο, καὶ τοσοῦτον τῷ πηλῷ συνεσχέθη, ὡς μὴ δυνηθῆναι ἐμβλέψαι πρὸς τὰς τῆς ἀληθείας αὐγὰς, μηδὲ ὑπὲρ τὰ κάτω φέρεσθαι, γεγονὼς ἄνωθεν, καὶ πρὸς τὰ ἄνω καλούμενος, ἄθλιος οὗτος ἐμοὶ τῆς τυφλώσεως κἂν ἐν τοῖς τῇδε εὐθηνῇ, καὶ τοσούτῳ πλέον, ὅσῳ περ ἂν μᾶλλον ὑπὸ τῆς εὐροίας παίζηται, καὶ πείθηταί τι ἄλλο καλὸν εἶναι παρὰ τὸ ὄντως καλὸν, πονηρὸν πονηρᾶς δόξης καρπὸν δρεπόμενος, ἢ ζόφον κατακριθῆναι, ἢ ὡς πῦρ ἰδεῖν, ὃν ὡς φῶς οὐκ ἐγνώρισε. Ταῦτα ὀλίγοις μὲν φησιν ἐφιλοσοφήθη, καὶ τῶν νῦν, καὶ τῶν πάλαι (ὀλίγοι γὰρ οἱ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰ πάντες πλάσματα) νομοθέταις, στρατηγοῖς, ἱερεῦσι, προφήταις, εὐαγγελισταῖς, ἀποστόλοις, ποιμέσι, καὶ διδασκάλοις, παντὶ πνευματικῷ πληρώματι· ἐν δὲ τοῖς πᾶσι, καὶ τοῖς νῦν ἐπαινουμένοις εἴπερ τισί.

Τούτων ἡ ἐμὴ τῶν θεολόγων τριὰς, Βασίλειός τε, καὶ Ἰωάννης, καὶ Γρηγόριος ἅμα. οὐδὲ γὰρ τὴν προαριθμημένην καὶ τὴν ὑπαριθμημένοισι δείσομεν ἐν τοῖς συμφυέσι, καὶ ἰσοψύχοις, καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν ἀρετὴν ὁμοτίμοις. τοῖς μὲν ἁμιλληθῇ, τοῖς δὲ συνηριθμήθη, τοῖς δὲ καὶ ὑπερέσχεν· ἀπελείφθη δὲ οὐδενὸς, ὡς ἐγώ φημι. τῶν μὲν τὸν λόγον, τῶν δὲ, τὴν πρᾶξιν εἰς ἄκρον κατωρθωκότες·

A & hanc catenã mutuò præclariſſimè conoectunt, verũ etiam horũ habitũ longè præſtãtiſſimũ, & ſcientiã in admiratione ponendã conſequuntur, eorumq. magiſtri à poſteris ſuis omoibus, ſacerdotij, vitæ ſolitariæ, &, vt paucis cõplectar, actionis & cõtemplationis canonibus, formulis, præceptis, ſacris videlicet cõmentariis & opuſculis relictis, appellantur: quæ quidẽ propter magnitudinem & abundantiã gratiæ, quantũ debemus ſuſpicere non poſſumus. Hinc illis ad Deũ aſcenſus, & ſpeculatio, excellentiſſimáque voio, & B illumioatio: quódque deſiderabilium ſupremum eſt, ſecundùm ſimilitudinem habitus. Quò qui peruenerunr, inquit, eorũ cootemplatio omnis quieſcit, quando oec in amplitudine ſua habitus, nec mens quamuis cootemplaodi ac penetrandi ſumma vi prædita, quidquam ſublimius reperit.

At.o. illis ipſis potiùs etiã deinceps orationẽ cõcedamus. Iidem nãque ſimul agẽdi illa, & explicandi exquiſiti prçceptores & artifices ſuot: nec erit vnquam, qui cũ ipſis de hac palma cõtendat. Cuicumque igitur cõtigit, per C rationẽ & contemplationem, terrena mole, & hac caroea oube, ſiue tegumẽto perruptis cum Deo verſari, puriſſimæq. luci, pro captu humaoæ naturæ cõmiſceri, hic beatus eſt: & quia hinc ſurſum aſcendit, & quia inde deificationẽ nactus eſt, quã ſiocerũ philoſophiæ ſtudiũ cõciliat, mẽtiſq; ſupra terrenũ binarium euectio, propter eam, quã in Trinitate vnitatẽ iotelligimus. Qui autẽ ob animæ cũ corpore çoniũctionẽ factus dererior, lutóq; tantopere implicitus hæret, vt nec veritatis lumen intueri, nec ſupra hæc infima ſe attol- D lere valeat, quanquã deſuper oriundus, & ad ſuperna vocatus, hic mihi ob cæcitatẽ videtur miſer, tametſi caducis circũfluxerit: tantóque miſerior, quãto magis rebus ad volũtatem fluentibus deluſus, & áliud bonũ, vero bono præſtantius credere in animũ induxerit: malũ vtiq. malæ opinionis fructũ carpẽs, vt aut tenebris damnetur, aut vt ignẽ videat, quem vt lucẽ non agoouit. Hæc non multis, inquit, tam noſtræ ętatis quã veteris memoriæ hominibus ſtudio fuerunt (pauci quippe ſunt Dei, licèt omnes ipſius figmenta ſint) le- E giſlatoribus, belli ducibus, ſacerdotib. Prophetis, Euang. Apoſt. paſtorib. toti ſpirituali cœtui: ioter omoes verò his etiam, vt nemini magis, de quorũ laudibus nunc diſſeremus.

Hæc mea eſt Theologorũ Trinitas, Baſilius, Ioanoes, & Gregorius. Haud enim timebimus vel eos qui aote, vel eos qui poſt hos numerantur, qui ita inter ſe hærenr, tam ſunr voanimes, claritatéque & virtutis hooore pares Quæ cum aliis certauit, cum aliis eodem numero habita eſt, alios ſuperauit, nemini vt ego ſentio, primos conceſſit. Et aliorum quidem ſermonem & doctrinam, aliorum actionem perfectè expreſſerunt:

illorum item manſuetudinem, horum zelum, aliorum diſcrimina, quorundam plura, nõnullorum omnia imitati ſunt. Et aliud ab alio bonum ſumentes, ſicut qui formas ſcitiſſimè pingunt, dicendi peritos, actione, rurſum in agendo exercitatos, eloquentia & doctrina poſt ſe reliquerunt. Aut ſi mauis, ab eloquentia celebratos, eloquentia: actione autem in agendo excellentes antegreſſi ſunt & in vtroque mediocres, alterius præſtantia ſuperarunt: in altero autem eminentes, hoc ipſo præcurrerunt, quòd ambobus ſingulari modo vſi ſunt. Et ſanè nouum miraculum, omnique oratione ſuperius eos nominandos arbitror, quod mirificè omnium aures atque animi obſtupeſcant. Propter hęc nempe, Petro & Paulo, & filiis Tonitrui, eorúmque ſociis illos annumerari æquius fuerit, quàm alios quoſcunque Chriſti diſcipulos: ac propter hos ante alios quoſcunque, Chriſtum, poſt redditum ab inferis in cœlum proficiſcentem dixiſſe exiſtimandum, *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſæculi*, illuſtrem ſucceſſionem, & communem horum cum ipſis apoſtolatum miniſteriúmque honoris item æqualitatem inſinuantem.

Matth. 28.

Vera autem & iuſta me dicere, nec ob ſingularem quo eos diligo amorem quidquam (vt alicui videri poſſim) non conueniens, ad gratiam de his Patribus affirmare, inde conſtabit. Etiam hos Chriſtus diſcipulos & Apoſtolos diuino ſpiritu, quemadmodum illos inſtituit, & Euangelium, & prædicationem, & communem hominum ſalutem perinde illis commiſit: Etiam hi linguas igneas deſuper à ſpiritu deſcendentes, diuiſionémque & diſtributionem gratiarum, & inſignium operationem, vt illi ſuſcipiunt: nec humanis ac barbaris, ſed Angelorum linguis, & vocibus arcanis cœleſtibuſq. loquuntur; diuinóque ſpiritu imbuti, à Deo inſpiratarum ſcripturarum ſublimia, & recondita interpretantur, & prophetant, & cum Prophetis miro quodam modo non aſpectabilem aſpiciunt, reuelationibuſq. & myſteriis inexplicabilibus digni habentur. Et miranda opera efficiunt, & morbos deſperatos, vt illi, ſola Chriſti imploratione curant; nec corporum tantummodo, ſed animarum quoque: immò verò per peccatũ iam mortuas in vitã reſtituunt, quod maius eſt quàm corporibus ſpiritum reddere. Præterea dæmones à membris humanis fugant, vitioſarum affectionum dæmonũque dij, per gratiã, ab eo, qui ſolus per naturam Deus eſt, creati: vt olim ad magnũ illum Moſen, *Ecce*, inquit, *conſtitui te Deum Pharaonis*: quibus verbis Ægypti cladem & plagas, atque in profundo mari extremam Ægyptiorum perniciem obſcuriùs ſignificauit, quas legiſlator & ductor admirabili illius potentia inuexit.

Actor. 2.
1. Cor. 12.
Exod. 7.

A τῇδε δὲ πρᾶον, τῇδε, τὸν ζῆλον, τῇδε δὲ τοὺς κινδύνους, τῇδε τὰ πλείω, τῇδε ἅπαντα. καὶ ἄλλο ἀπ' ἄλλου κάλλος λαβόντες, ὥσπερ οἱ τὰς μορφὰς μεθ' ὑπερβολῆς γράφοντες, καὶ τοὺς μὲν ἐν λόγῳ δεινούς, τῇ πράξει, τοὺς δὲ πρακτικούς, τῷ λόγῳ νικήσαντες. εἰ βούλει δέ, λόγῳ μὲν τοὺς εὐδοκίμους, ἐν λόγῳ, πράξει δὲ τοὺς πρακτικωτάτους ὑπερβάλλοντες. καὶ τοὺς μὲν κατ' ἀμφότερα μέσως ἔχοντας, τῷ ἀεὶ τὸ ἕτερον ὑπερβαλόντες· τοὺς δὲ καθ' ἕτερον ἄκρους, τοῖς ἀμφοτέροις περιδραμόντες τῷ μεθ' ὑπερβολῆς ἀμφοτέροις χρήσασθαι. B καὶ θαῦμα καινόν τι, καὶ ὑπὲρ λόγον τὸ κατ' αὐτούς φημι χρηματίσαι, πᾶσαν ὑπερφυῶς καταπλῆττον καὶ ἀκοὴν ὁμοῦ, καὶ διάνοιαν. διὰ ταῦτά τοι καὶ Πέτρῳ καὶ Παύλῳ καὶ τοῖς υἱοῖς τῆς Βροντῆς, καὶ δὴ καὶ τῇ περὶ αὐτοὺς ἑταιρείᾳ συναριθμεῖσθαι δίκαιοι μᾶλλον ἂν εἶεν ὑπὲρ οὑστινασοῦν ἄλλους τῶν Χριστοῦ φίλων· καὶ διὰ τούτους γε περὶ τῶν ἄλλων μᾶλλον πρὸς τοὺς μαθητὰς τὸν Χριστὸν εἰπεῖν, εἰς οὐρανοὺς μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἀνιόντα, τό, ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, τὴν λαμπρὰν C διαδοχήν, καὶ τὸ κοινὸν τῆς τούτων πρὸς ἐκείνους ἀποστολῆς, καὶ ὑπηρεσίας, καὶ τὸ ὁμότιμον αἰνιττόμενον.

Καὶ ὡς ἀληθῆ τε δίκαια λέγω, μηδὲν τοῖς πατράσιν, ὡς ἂν οἰηθείη τις, διὰ τὸ φίλτρον χαριζόμενος, τῶν μὴ προσηκόντων ἐκείνοις, δῆλον ἐντεῦθεν. καὶ τούτους Χριστὸς μαθητὰς καὶ ἀποστόλους ἀναδείκνυσι πνεύματι θείῳ καθάπερ κἀκείνους, καὶ τούτοις τὸ εὐαγγέλιον ἐγχειρίζει, καὶ τὸ κήρυγμα, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων κοινὴν σωτηρίαν. καὶ οὗτοι τὰς πυρίνας κατ' ἐκείνους δέχονται γλώσσας, ἄνωθεν ἐκ τοῦ πνεύματος κατιούσας, καὶ τὸν μερισμόν, καὶ τὴν διανομὴν τῶν ἐκείνου δέχονται χαρισμάτων, καὶ τῆς D ὑπερφυοῦς ἐνεργείας· καὶ γλώσσαις λαλοῦσιν οὐκ ἀνθρωπίναις τε καὶ βαρβάροις, ἀλλὰ γλώσσαις ἀγγέλων, καὶ φωναῖς ἀπορρήτοις τισί, καὶ οὐρανίαις, καὶ διερμηνεύουσι τὰ ὑψηλὰ καὶ ἀπόρρητα τῶν θεοπνεύστων γραφῶν, πνεύματι θείῳ. καὶ προφητεύουσι, καὶ ὁρῶσιν ὑπερφυῶς τὸν ἀόρατον σὺν ἐκείνοις, καὶ ἀποκαλύψεων ὑπερφυῶν ἀξιοῦνται καὶ μυστηρίων ἀρρήτων· καὶ θαυματουργοῦσι, καὶ νόσους ἀνιάτους ἰῶνται κατ' ἐκείνους, ἐπικλήσει Χριστοῦ μόνῃ, οὐ σωμάτων φημὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ E ψυχῶν· μᾶλλον δὲ καὶ νεκρωθείσας διὰ τῆς ἁμαρτίας, πρὸς ζωὴν ἐπανάγουσιν αὖθις. ὃ δὴ καὶ τῆς τῶν σωμάτων ἀναστάσεως πολλῷ μεῖζον. καὶ δαίμονας ἐξ ἀνθρώπων δραπετεύειν ποιοῦσιν, θεοὶ κατὰ χάριν ὑπὸ τοῦ μόνου κατὰ φύσιν Θεοῦ χρηματισθέντες παθῶν καὶ δαιμόνων· ὡς καὶ πρὸς Μωσέα πάλαι τὸν μέγαν, ἰδοὺ δέδωκά σε Θεὸν Φαραώ, ἔλεγε. τὸ τῆς Αἰγύπτου πάθος, καὶ τὰς πληγάς, καὶ τὴν ἐν βυθῷ καὶ θαλάσσῃ πανωλεθρίαν τῶν ἐκγόνων αὐτῆς αἰνιττόμενος, ἅπερ ὁ νομοθέτης καὶ στρατηγός, διὰ τῆς ὑπερφυοῦς ἐκείνου δυνάμεως εἰργάσατο.

Οἱ μὲν οὖν πρῶτοι μαθηταὶ καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου παρ' αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν ἐθνῶν ἀποστελλόμενοι κλῆσιν, ταύτην ὑπ' αὐτοῦ τὴν πνευματικὴν σκευὴν ἐνδύονται, καὶ τὴν πανοπλίαν, ὑπὲρ τῶν σωζομένων ἀνθρώπων, κατὰ τῆς κατεχούσης δαιμονικῆς τυραννίδος. καὶ γὰρ, ἀπελθόντες, φησὶ, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται· ὁ δὲ ἀπιστήσας, κατακριθήσεται. σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασι ταῦτα παρακολουθήσει, ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι· γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς· ὄφεις ἀροῦσι· κἂν θανάσιμόν τι πίωσιν, οὐ μὴ αὐτοὺς βλάψῃ· ἐπὶ ἀρρώστους χεῖρας ἐπιθήσουσι, καὶ καλῶς ἕξουσιν. ἃ δήπου καὶ εἰς ἔργον ἐξέβη κατὰ τὰς ἀψευδεῖς τοῦ δεσπότου ἐπαγγελίας. ὀλίγα μὲν δεηθέντων λόγου τῶν ἀποστόλων, πρὸς τοὺς τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς εἰδωλολατρείας ἀντεχομένους· τὸ δὲ πλεῖστον, ἢ καὶ τὸ πᾶν σχεδὸν, τοῖς ὑπερφυέσι σημείοις, καὶ τοῖς θαύμασι καταπραξαμένων. καὶ τὴν ἐξ ἐθνῶν ταύτην ἐκκλησίαν, νύμφην ἄσπιλον παραστησάντων αὐτῷ κατὰ Παῦλον.

Οὐδὲ Ἑλληνισμοῦ, καὶ τῆς τῶν εἰδώλων κτισμάτων λατρείας, καὶ δὴ καὶ τῆς δαιμονικῆς κατὰ τῶν ἀνθρώπων τυραννίδος καὶ βίας, δυνάμει Χριστοῦ κάλλιστα γεγονότων ἐκ μέσου διὰ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων, ἄλλην ἐργάζεται πεῖραν ὁδὸν ὁ διώκτης· οὐκ ἔτι μὲν παρρησίᾳ (οὐδὲ γὰρ ἦν αὐτῷ χώρα τῶν τοιούτων αὖθις ἀγώνων, πανταχόθεν ἐξεληλαμένῳ, καὶ ἡττημένῳ) δόλῳ δὲ τὴν φίλην πολυθείαν, καὶ ἀθεΐαν, καὶ πάλιν εἰσάγων, ἥνπερ ἐξ ἀρχῆς ἄνωθεν ἐν παραδείσῳ δολίως ὠδινήσας κατὰ τῶν πρωτοπλάστων, καὶ ταύτῃ τυραννήσας ἐπὶ μακρὸν τὴν ἡμετέραν φύσιν, εἰς ἑαυτὸν πάλιν τὸ πρὸς Θεὸν σέβας καὶ τὴν τιμὴν ἐσπούδασεν ἕλκειν, μηδὲ τὸν σταυρὸν, καὶ τὸ Θεοῦ φρίττων ὁ ἀναιδὴς αἷμα, δι' ὧν ἡ τυραννὶς αὐτοῦ κατελύθη· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀναίρεσιν ἔτι τῷ οὐραίῳ σπαίρων ὁ δράκων· καὶ πρὸς ἄμυναν δῆθεν καὶ πάλην ὁ ἄνους καὶ ἄθεος ἑαυτὸν αἴσχιστα διεγείρων. καὶ τοῦτο καὶ τῶν κακίστων αἱρέσεων κατὰ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ τυραννὶς αὖθις, καὶ ὁ κενὸς τῆς πίστεως διωγμὸς, μετὰ Νέρωνάς φημι, καὶ Τραϊανοὺς, καὶ Δεκίους, ἢ Διοκλητιανοὺς, καὶ Μαξιμιανούς τε, καὶ Μαξιμίνους· καὶ ὅσοι τῆς πρώτης ἀσεβείας καὶ ἀθεΐας προέστησαν, Σαβελλίους τε, καὶ Ἀρείους, καὶ Μακεδονίους, καὶ Ἀπολλιναρίους ἡμῖν ἐξεγείρας, τοὺς τῆς δευτέρας ἀθεΐας προμάχους, καὶ διώκτας τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας, οὐδὲν ἧττον ἐκείνων, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον· ὅσῳ τὸ Χριστοῦ, φησὶ, φέροντες ὄνομα (τὰ γὰρ τῶν ἐμῶν διδασκάλων καὶ πάλιν φθέγξομαι) ψευδόχριστοι, καὶ Χριστιανοῖς ὄνειδος ἦσαν· οἷς καὶ τὸ ποιεῖν ἄθεον, καὶ τὸ πάσχειν ἄδοξον, τῷ μηδὲ ἀδικεῖσθαι δοκεῖν, μηδὲ τὸ μεγαλοπρεπὲς ὄνομα προσεῖναι τὴν μαρτυρίαν,

A Primùm igitur diſcipuli, & miniſtri Verbi, ab eo ad gentium vocationem miſſi, hoc habitu ſpirituali, & omni armorum genere propter ſaluandos homines, aduerſus diabolicam in eos dominationem induuntur. Ait enim: *Euntes prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur. Signa autem eos qui crediderint, hæc ſequentur. In nomine meo dæmonia eijcient: linguis loquentur nouis: ſerpentes tollent: & ſi mortiferum quid biberint, non eis nocebit: ſuper ægros manus imponent, & bene habebunt.* Quæ B omnia nimirum iuxta Domini promiſſa, à mendacio aliena, euentus comprobauit, quando Apoſtoli aduerſum gentiles, idolorumque cultores ſibi adſtantes ſermone parum eguerunt: maximámque partem, vel potiùs pene totum ſignis inuſitatis, & prodigijs confecerunt: & hanc ex ethnicis congregatam Eccleſiam, ſponſam ei immaculatam, ſecundùm Paulum, exhibuerunt.

Græcorum porrò ſuperſtitione, falſorum C deorum, & creaturarum adoratione, & dæmoniaca in homines tyrannide, Chriſti virtute per ſanctos Apoſtolos pulcherrimè de medio ſublatis, aliam viam tentat perſecutor, non iam palam, & apertè (haud enim iſtiuſmodi certaminum, vt vndique expulſo ad deuicto, locus ei de integro dabatur) ſed dolo complurium deorum cultum, & ἀθείαν rurſus inducens: quã cùm à principio quondam contra protoplaſtos in paradiſo fraudulenter peperiſſet, multiſque ſæculis naturam noſtram ea tyrannide oppreſſam tenuiſ D ſet, ad ſe denuo diuinum cultum honorémque reuocare impudens laborauit, nec crucem, nec Dei ſanguinem reueritus, per quæ crudele eius imperium deſtructum eſt: ſed pòſt deſtructionem adhuc cauda palpitans draco, & ad vltionem, luctámque amens: & impius ſeipſum turpiſſimè exſuſcitans. Hoc autem nihil aliud eſt quàm improbiſſimarum hæreſum contra Chriſti Eccleſiam noua tyrannis, & inanis fidei perſecutio: poſt Nerones, inquam, Traianos, Decios, Diocletianos, Maximianos, & Maximinos, & quotquot primæ impieta- E tis & ἀθείας præſides ac duces extiterunt, Sabellios, Arios, Apollinarios, ſecundæ ἀθείας defenſores nobis excitans, & Eccleſiæ Chriſti perſecutores, non minùs quàm illos, niſi etiam acerbiores: quòd cùm Chriſti nomen ferrent, inquit, magiſtrorum enim meorum verba iterum vſurpabo) Pſeudochriſti, & Chriſtianorum opprobria erant: quibus & facere impietas, & pati dedecus videbatur: quòd non putarent nos affici iniuria neque in nos magnificum martyrij nomen conuenite

ſed nos etiam hic furari quodammodo veritatem, & pati vt Chriſtianos, cum interim vt impij pœnas exſolueremus. Atque idcirco excitatum eſt nobis, inquit, cornu ſaluris, & lapis angularis, ſibi nos & noſmet mutuò eadem compage coniungens. Immiſſa eſt ſuo tempore admiranda hęc Theologorum Trinitas; aut ignis purgans fæces ac ſordes: aut ventilabrum ruſticum, quo leuitas & grauitas dogmatum ſecernitur: aut ferrum, nequitiam radicitus exſcindens. Et Verbum ſuos ſibi adiutores inuenit: & Spiritus qui pro ipſo ſpirare velint, nanciſcitur. Hinc ſecunda vocatio & apoſtolatus, & Euangelij noua prædicatio, chori Patrum Theologorum, inquam, contra ſecundam impietatem, & ἀσέβειαν, Apoſtolorum ſcilicet poſt Apoſtolos, & Euangeliſtarum poſt Euangeliſtas, & Theologorum poſt Theologos: & Petrus, & Ioannes, qui videntur, & ſunt columnæ Eccleſiæ Chriſti: & poſt illos tertius illis conglutinatus, & æquè honorandus Paulus, tamerſi tempore paulo poſterior; zelo tamen, ſtudio, arte, & Euangelicis certaminibus par, eiſdémque & confœderatus: ipſi vertices, & præſides chori huius, ſicut antè memini.

Galat. 2.

Verum enim vero primorum diſcipulorum, & Apoſtolorum robur in ſignis ac portentis, in linguis, reuelationibus, vaticiniis conſiſtebat, per quæ vniuerſum ſub ſole mundum viuificarunt, & ad ea verbis non multis opus habuerunt, id quod ſuprà tetigi. At iſtis principibus, Apoſtolorum ſucceſſoribus ac Theologis, ne hîc quidem vlla ratione pauperibus, in ſermone, & circa ſermones atque doctrinam omne certamen ac robur fuit. Quoniam non aduerſus idola, manifeſtúmque creaturarum cultum, ſed contra ſubdolam quandam, & occultam in Deum impietatem, & nouam erga creaturas ſeruitutem conflictus à gubernatoribus iſtis nauis Eccleſiæ totius mundi ſuſcipiebatur. Quid enim ſibi volebant perſecurores, cùm vnigenitum, & conſubſtantiale, & honore æquale Dei Verbum communi nomine Deum appellarent, & idem nihilominus ad creaturam vſque deprimerent; connaturalem porrò, & eiuſdem throni ſocium ſpiritum nec Dei vocabulo nominarent, & ad creaturarum ordinem ſimiliter detraherenr? Peruerſa, inquam, diuiſio & ἀθεΐα Arij. Quid Sabelliana commiſtio, & trium in vnum confuſio? vt ſecundùm illos neque tria, neque vnum eſſet, quod adoratur noua & abſurda ἀθεΐα. Quin etiam Chriſti nomen gerenres, dubium Chriſtianis, ſiue Chriſtianorum ſimplicioribus & rudibus certamen,

A ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα κλέπτεσθαι τὴν ἀλήθειαν, πάσχοντας ὡς Χριστιανούς, ὡς ἀσεβεῖς κολάζεσθαι. καὶ διὰ τοῦτο ἠγέρθη, φησί, κέρας σωτηρίας ἡμῖν ἠδικημένοις, καὶ λίθος ἀκρογωνιαῖος, συνδέων ἑαυτῷ τε καὶ ἀλλήλοις ἡμᾶς. ἐνεβλήθη κατὰ καιρὸν ἡ θαυμαστή φημι τῶν θεολόγων αὕτη τριάς· ἢ πῦρ καθαρτήριον τῆς φαύλης ὕλης, καὶ μοχθηρᾶς· ἢ πτύον γεωργικόν, ᾧ τὸ κοῦφον τῶν δογμάτων, καὶ τὸ βαρὺ διακρίνεται· ἢ μάχαιρα τὰς τῆς κακίας ῥίζας ἐκτέμνουσα. καὶ ὁ λόγος εὑρίσκει τοὺς ἰδίους συμμάχους, καὶ τὸ πνεῦμα παραλαμβάνει τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ πνέοντας.
B διὰ ταῦτα ἡ δευτέρα κλῆσις, καὶ ἀποστολή, καὶ τὸ εὐαγγελικὸν αὖθις κήρυγμα, τοῦ χοροῦ φημι, τῶν θεολόγων πατέρων, κατὰ τῆς δευτέρας ἀσεβείας καὶ ἀθεΐας, τῶν μετὰ τοὺς ἀποστόλους ἀποστόλων, καὶ εὐαγγελιστῶν μετὰ τοὺς εὐαγγελιστάς, καὶ θεολόγων μετὰ τοὺς θεολόγους, καὶ Πέτρος, καὶ Ἰωάννης, οἱ δοκοῦντες καὶ ὄντες στῦλοι τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας, καὶ τρίτος μετ' ἐκείνους, ὁ συμφυής, καὶ ὁμότιμος Παῦλος, εἰ καὶ τῷ χρόνῳ βραχὺ μετ' ἐκείνους, ἀλλὰ τῷ ζήλῳ καὶ τῇ σπουδῇ, καὶ τῇ τέχνῃ, καὶ τοῖς ὑπὲρ τοῦ εὐαγγελίου ἀγῶσιν ἴσος, καὶ ὁμόταγής ἐκείνοις, καὶ σύμπνους· οἱ
C κορυφαῖοι καὶ προκαθήμενοι τοῦ χοροῦ τούτου, καθὰ δὴ καὶ προέφθην.

Ἀλλὰ τοῖς μὲν προτέροις μαθηταῖς τε καὶ ἀποστόλοις, ἐν σημείοις τε καὶ θαύμασι, καὶ γλώσσαις, καὶ ἀποκαλύψεσι, καὶ προφητείαις τὸ κράτος ἦν, δι' ὧν τὴν ζωογονήσασι τὴν ὑφ' ἥλιον πᾶσαν· καὶ βραχέα ἵνα πρὸς ἐκεῖνα δεηθεῖσι τοῦ λόγου, καθάπερ εἰπὼν ἔφθην. τοῖς δέ γε κορυφαίοις τούτοις, τοῖς μετὰ τοὺς ἀποστόλους ἀποστόλοις, καὶ θεολόγοις, μηδὲ
D τούτων οὐδαμῶς μηδόπως πτωχοῖς ἐσχηκόσιν, ἐν λόγοις καὶ περὶ λόγους ἦν ὁ ἀγών, καὶ τὸ κράτος. ἐπεὶ γὰρ οὐ πρὸς εἴδωλα, καὶ φανερὰν κτισμάτων λατρείαν, ἀλλὰ πρὸς ὕφαλόν τινα, καὶ κεκρυμμένην ἀθεΐαν, καὶ δουλείαν αὖθις κτισμάτων ὁ ἀγὼν ἦν τοῖς κυβερνήταις τούτοις τοῦ παγκοσμίου σκάφους τῆς ἐκκλησίας. τί γὰρ καὶ ἐβούλετο τοῖς διώκταις, τὸ Θεὸν μὲν ὁμωνύμως καλεῖν τὸν μονογενῆ, καὶ ὁμοούσιον, καὶ ὁμότιμον τοῦ Θεοῦ λόγον, εἰς κτίσμα δὲ τοῦτον κατάγειν· τὸ δὲ συμφυές τε καὶ
E σύνθρονον αὐτοῦ πνεῦμα, μήτε Θεὸν ὀνομάζειν, καὶ εἰς κτίσιν κατασπᾶν ὁμοίως καὶ τοῦτο; ἡ πονηρά φημι διαίρεσις Ἀρείου καὶ ἀθεΐα. τί δὲ ἡ Σαβελλίου συναλοιφὴ καὶ σύγχυσις τῶν τριῶν εἰς τὸ ἕν; ὡς μήτε τρία, μήτε ἓν κατ' ἐκείνους τὸ προσκυνούμενον εἶναι, ἡ καινὴ καὶ ἀλλόκοτος ἀθεΐα. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ Χριστοῦ φέροντες ὄνομα, οἱ πολέμιοι Χριστοῦ, καὶ τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας, ἀμφίβολόν πως Χριστιανοῖς, ἢ Χριστιανῶν τοῖς ἁπλουστέροις τε καὶ ἀτέχνοις τὸν ἀγῶνα,

καὶ τὴν τῆς ἀληθείας αὕρεσιν ἐνεποίουν. Διὰ τῶν τοῖς κορυφαίοις τῶν διδασκάλων, περὶ τὸν λόγον πᾶς ὁ ἀγὼν ἦν, ὥσπερ ἔφην, καὶ τὸν αὐτὸν ἔδει καὶ τὸ οἰκεῖον παιδεύειν, καὶ πείθειν, καὶ πρὸς εὐσεβείας καταρτίζειν, καὶ τὸ ἀλλότριον ἀποσκευάζεσθαι· μᾶλλον δὲ καὶ τοὺς τῆς κακοδοξίας ἐξελέγχειν προστάτας, βλασφημίας εἰς τὸ ὕψος λαλοῦντας. ἔθεντο γὰρ καὶ εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα, κατὰ τὸν μακάριον φάναι Δαβίδ, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν διῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν οὐρανὸν κλινόντων εἰς γῆν, καὶ μετὰ τῆς κτίσεως ἀριθμούντων φύσιν τὴν ὑπερκόσμιον· ἣν οὐδὲ χωρεῖν ἡ κτίσις δύναται, κἂν μεθ' ἡμῶν τι γένηται, λόγῳ φιλανθρωπίας, ἵν' ἡμᾶς ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτὴν χαμαὶ κειμένους. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν τοιοῦτοι, καὶ οὕτως ἔχοντες, ἄλλοι Σεναχερείμ τινες, καὶ Ναβουχοδονόσορες κατὰ Ἱερουσαλήμ τι, καὶ Ἰουδαίους, ἢ Δαρεῖοι, καὶ Ξέρξαι, καὶ ἡ πολυθρύλλητος Περσικὴ στρατιά, καὶ ἀριθμοῦ κρείττων, ὥς φασι, κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Μᾶλλον δὲ τοῖς διδασκάλοις τούτοις καὶ αὖθις δεῖ παραχωρῆσαι τοῦ λόγου, τὰ ἑαυτῶν ὑπὲρ πᾶσαν καὶ γλῶτταν, φημί, καὶ διάνοιαν ἄριστα διδάσκουσι, καὶ ὡς οὐδεὶς τῶν πάντων. ἦν ὅτε ἤκμαζε τὰ ἡμέτερα, καὶ καλῶς εἶχεν, ἡνίκα τὸ μὲν περιττὸν τοῦτο, καὶ κατεγλωττισμένον τῆς θεολογίας καὶ ἔντεχνον οὐκ εἶχεν ἔφοδον εἰς τὰς θείας αὐλάς, τὸ δὲ ἁπλοῦν τε καὶ εὐγενὲς τοῦ λόγου, εὐσεβὲς ἐνομίζετο. ἀφ' οὗ δὲ Σέξτοι, καὶ Πύρρωνες, καὶ ἡ ἀντίθετος γλῶσσα, ὥσπερ νόσημα δεινὸν καὶ κακόηθες ταῖς ἐκκλησίαις ἡμῶν εἰσεφθάρη, καὶ ἡ φλυαρία παίδευσις ἔδοξε, καὶ ὅ φησι περὶ Ἀθηναίων ἡ βίβλος τῶν πράξεων, εἰς οὐδὲν ἄλλο εὐκαιροῦμεν ἢ λέγειν τι, καὶ ἀκούειν καινότερον. Τοῦ δὲ τῆς λύσσης ἤρξατο μὲν Ἄρειος ὁ τῆς μανίας ἐπώνυμος, ὃς καὶ δίκην ἔδωκεν ἀκολάστου γλώσσης, τὴν ἐν ῥυπαροῖς τόποις κατάλυσιν, εὐχῆς ἔργον οὐ νόσου γενόμενος, καὶ τὴν Ἰούδα ῥῆξιν ὑποστάς, ἐπ' ἴσῃ προδοσίᾳ τοῦ λόγου. Διαδεξάμενοι δὲ ἄλλοι τὴν νόσον, τέχνην ἀσεβείας ἐδημιούργησαν, οἳ τῷ ἀγεννήτῳ τὴν θεότητα περιγράψαντες, τὸ γεννητόν, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκπορευτόν, ἐξώρισαν τῆς θεότητος, ὀνόματος κοινωνίᾳ μόνον τὴν τριάδα τιμήσαντες. ἣν μηδὲ ταύτῃ τηρήσαντες.

Ἀλλ' ἡμεῖς εἰδότες τὸ μὲν εἰς ἀριθμὸν ἕνα τὰ τρία συναλείφειν, ἀθεότητος ὄν, καὶ τῆς Σαβελλίου καινοτομίας, ὃς πρῶτος συστολὴν θεότητος ἐπενόησε· τὸ δὲ τὰ τρία διαιρεῖν φύσεσι, καὶ κατατομὴν θεότητος ἔκφυλον· καὶ τὸ ἓν καλῶς ἐτηρήσαμεν· θεότητι γὰρ· καὶ τὰ τρία εὐσεβῶς ἐκηρύξαμεν, ἰδιότητι γὰρ· οὔτε τῷ ἑνὶ συγχέαντες, οὔτε τοῖς τρισὶ διαιρήσαντες· ἀλλ' ἐν ὅροις μείναντες τῆς εὐσεβείας,

A & veritatis inuentionem faciebant. Quocirca ab ipſis magiſtrorum coryphæis opera omnis in ſermonem & doctrinam collata eſt, vt dixi, eundémque & domeſticos erudire, ſuadendóque ad pietatis numeros componere, & alienos amoliri oportebat: immò verò improbarum opinionum patronos redarguere, blaſphemias in altum loqueotes: *Poſuerunt quippe in cœlum os ſuum:* vt B. Dauid ait, *& lingua eorum tranſiuit in terram*, dum cœlum in terram inclinant, & cum creatura naturam ſupermundanam numerant, quam *Pſalm. 72.*
B neque comprehendere creata res poteſt: etſi ex benignitate quippiam oobiſcum factus eſt, vt nos humi iacentes ad ſe attraheret. Ceterùm illi quidem tales ſunt, & ita ſe habent. Alij Senacheribi & Nabuchodonoſores contra Hieruſalem, & Iudæam inueniuntur, aut Darij & Xerxes, & ille fama notiſſimus, & innumerabilis aduerſus Græciam Perſarum exercitus.

At enim præſtat magiſtris hiſce ruſum auſcultare, ſua ita docentibus, vt meliùs
C nulla lingua, nullum ingeoium poſſit. Erat, inquit, cùm vigereot res noſtræ, & bono loco eſſeot; quando ſcilicet iſta ſuperuacanea, verborúmque fucis & arte inſtructa tradeoda Theologiæ ratio ad diuinas caulas acceſſum neutiquam reperiebat: contrà ſimplex & ingenua oratio pietas ducebatur. Sed poſtquam Sexti & Pyrrhones, & contradicendi ſtudioſa lingua, haud ſecus quàm grauis quidam morbus, & praua conſuetudo Eccleſias ooſtras corrupit; & nugacitas viſa eſt eruditio: & quod Actorum liber de Athenienſibus refert, ad nihil aliud
D vacamus, quàm ad dicendum audiendumve aliquid noui: hunc furorem Arius ille, à furore (à Marte) nomen ſortitus, inchoauit: qui etiam petulantis linguæ ſupplicium pertulit, in locis ſordidis anima expirata, quod illi piorum votis & precibus, non morbi alicuius violeotia contigit: atque inſtar Iudæ, propter ſimilem Verbi proditionem diſruptus eſt. Alij in morbum ſuccedentes, artem impietatis fabricati ſunt, qui diuinitatem Ingenito definientes, Genitum, & Procedentem ſimul Deitatis finibus excluſeruot, nominis duntaxat communione Tri-
E nitatem venerantes: quin oe iſtud quidem ei relinquentes. *Actor. 17.*

At nos ſcientes in vnum tria contrahere impietatis eſſe, & nouitatis iotroductæ à Sabellio, qui primus contractionem diuinitatis commeotus eſt, & tria diuidere naturis, diuinitatis peregrinam & inuſitatam ſectionem eſſe, & vnum pulchrè conſeruamus (deitati videlicet) & tria (quod ad proprietates attinet) piè docemus nec per vnum deitatem confundimus; nec per tria diſtrahimus: ſed intra metas pietatis maoeotes,

A immoderatam in vtramque partem inclinationem reprehenſionemque deuitamus. Quamobrem mediam ac regiam viam ſecantes (in quo & virtutis laus ſita eſt, vt moralium rerum peritis placet) credimus in Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, conſubſtantialitatem, vnam eandémque gloriam, quibus & baptiſmi perfectio nititur, & nominibus, & rebus ipſis: noſti enim, initiate, illum eſſe negationem ἀθεΐας, & confeſſionem Deitatis: atque ita conſummamur, vnum quidem in eſſentia cognoſcentes, & adoratione communi, atque indiuiſa B affirmantes; tria autem in hypoſtaſibus, ſiue (quod quidam malunt) in perſonis; ne inepti ſint, qui de his litigant, quaſi in verbis potiùs quam in rebus pietatem noſtram conſtituamus. Sed times, ne τριθεΐα, id eſt triplex diuinitas, tibi exprobretur. Tu quod habes bonum tibi retine, in tribus ſcilicet vnionem: mihi pugnam ſine: patiare me nauim compingere, tu naui vtere. Etiamſi alius ſit, qui naues fabricetur, tamen tu me tuam ſine fabricare. Tu hanc ſecurus habita: & licèt eius cauſſa nihil laboraris, nihilominus curſu proſpero nauigabis. Aut incole domum meam, qui C hæc conſtruxi & paraui, quamuis ad ea ſtudium operámque nullam impenderis. In nubem ingrediamur. Da mihi tabulas cordis tui. *Exod. 24. & 31.* Sum tibi Moſes, etſi hoc dictu eſt audacius. Inſcribo digito Dei nouum decalogum: inſcribo compendium ſalutis. Quòd ſi quæ beſtia hæretica, & rationis expers eſt, infra maneat: aut periculum erit, ne ſermone veritatis lapidetur.

Non temere igitur, neque à ſcopo aberrãs ego illa de iſtis, qui ſunt æquales Apoſtolis, & Apoſtoli, & Theologorum anteſignani, D antea protuli, etiam hos cum Petro & Paulo, *Marci 3.* & filiis Tonitrui, primi illius chori capitibus in mundum à Chriſto miſſos, qui ſecundam ἀθεΐαν, & creaturarum cultum poſt illos, & cum illis, virtute Verbi, veræque ac primæ ſapientiæ, igne ſpiritus penitus exurerent, & Eccleſiam eius, defectionis diſcrimini proximam, propter hyemem, ventos contrarios; procellas dæmonum artificio concitatas calefacerent, ardorémque priſtinum redaccẽderent. Per quos videlicet conſequimur, vt ſanctè viuamus, vt ſacerdotio bene fungamur, & doceamus, & audiamus, & Euange- F licã atque Apoſtolicã fidem agnoſcamus. Et quò vitam ſine offenſione ac puriter degamus, ab ipſorum ſapienti prouidentia accipimus. Audiſtis enim cœleſtes ipſorũ voces, quas nobis per eos Spiritus ſanctus diuinitus eſt locutus. *Pſalm. 17.* *Intonuit enim reuera de cælo Dominus, & Altiſſimus dedit vocẽ ſuam*, *Pſalm. 67.* etiam per hoſce magnos; *Pſalm. 17.* *& illuxerunt coruſcationes eius orbi terrarum: & commota eſt, & contremuit terra: Pſalm. 113. & fundamenta montium conturbata ſunt à facie Domini, & à facie Dei Iacob.*

τὸ φυγεῖν τὴν ἀμετρίαν ἐπὶ θάτερα κλῆσιν τε, καὶ αἰτίασιν. διὰ τὴν μέσην βαδίζοντές, φησι, καὶ βασιλικὴν (ἐν ᾧ καὶ τὸ τῶν ἀρετῶν ἕστηκεν, ὡς δοκεῖ τοῖς περὶ ταῦτα δεινοῖς) πιστεύομεν εἰς πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ πνεῦμα ἅγιον, ὁμοούσιά τε, καὶ ὁμόδοξα, ἐν οἷς καὶ τὸ βάπτισμα τὴν τελείωσιν ἔχει, ἔν τε ὀνόμασι, καὶ πράγμασιν (οἶδας ὁ μυηθεὶς) ἄρνησις ὂν ἀθεΐας, καὶ ὁμολογία θεότητος· καὶ οὕτω καταρτιζόμεθα, τὸ μὲν ἓν τῇ οὐσίᾳ γινώσκοντες, καὶ τῷ ἀμερίστῳ τῆς προσκυνήσεως, τὰ δὲ τρία ταῖς ὑποστάσεσιν, εἴτ' οὖν προσώποις, ὅ τισι φίλον. μηδὲ γὰρ οἱ περὶ ταῦτα ζυγομαχοῦντες ἀγανακτείτωσαν, ὥσπερ ἐν ὀνόμασι κειμένης ἡμῖν τῆς εὐσεβείας, οὐκ ἐν πράγμασιν. ἀλλὰ δέδοικας μὴ τριθεΐαν ὀφλισκάνῃς. ἔχε σὺ τὸ ἀγαθὸν, τὴν ἐν τοῖς τρισὶν ἕνωσιν· ἐμοὶ τὴν μάχην παράπεμψον. ἔασον ἐμὲ ναυπηγὸν εἶναι· σὺ χρῶ τῇ νηΐ· καὶ εἰ ναυπηγός ἐστιν ἕτερος, ἐμὲ λάβε τῆς οἰκίας ἀρχιτέκτονα. σὺ ταύτην οἴκει μετ' ἀσφαλείας, καὶ εἰ μηδὲν ἐμόχθησας, οὐχ ἧττον εὐπλοήσεις. ἢ οἴκει τὴν οἰκείαν ἐμοῦ τοῦ ταῦτα κατασκευάσαντος, καὶ εἰ μηδὲν περὶ ταῦτα πεφιλοπόνηκας. Εἴσω τῆς νεφέλης χωρήσωμεν· δός μοι τὰς πλάκας τῆς σῆς καρδίας· γινομένῳ σοι Μωσῆς, εἰ καὶ τολμηρὸν εἰπεῖν. ἐγγράφω δακτύλῳ Θεοῦ νέον δεκάλογον, ἐγγράφω σύντομον σωτηρίας. εἰ δέ τι θηρίον αἱρετικὸν, καὶ ἄλογον, κάτω μενέτω, ἢ κινδυνευσάτω λιθοβολούμενον τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας.

Οὐ μάτην ἄρα, οὐδ' ἔξω τοῦ σκοποῦ βάλλων ἐγὼ, ἐκεῖνα περὶ τῶν ἰσαποστόλων, καὶ ἀποστόλων τούτων, καὶ κορυφαίων θεολόγων φθάσας ἔλεγον, ὅτι καὶ τούτους μετὰ Πέτρου, καὶ Παύλου, καὶ τῶν υἱῶν τῆς βροντῆς, τῶν τοῦ πρώτου χοροῦ φημὶ κορυφαίων, εἰς τὸν κόσμον Χριστὸς ἐξαπέστειλε, τὴν δευτέραν ἀθεΐαν, καὶ τὴν λατρείαν τῶν κτισμάτων, μετ' ἐκείνους καὶ σὺν ἐκείνοις, δυνάμει λόγου, καὶ τῆς ἀληθινῆς, καὶ πρώτης σοφίας, τῷ πυρὶ τοῦ πνεύματος καταφλέξοντας, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνου κινδυνεύουσαν ἐκλιπεῖν ἤδη τῷ χειμῶνι, καὶ ταῖς δαιμονικαῖς ἐπιπνοίαις θερμανοῦντας, καὶ ἀναζωπυρήσοντας· δι' ὧν δήπου καὶ τὸ καλῶς ζῆν ἡμῖν, καὶ ἱερᾶσθαι, καὶ διδάσκειν, καὶ ἀκροᾶσθαι, καὶ τὴν εὐαγγελικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐπιγινώσκειν πίστιν, καὶ πολιτείαν ἀπλανῶς καὶ καθαρῶς τῇ ἐκείνου σοφῇ προνοίᾳ περίεστι. ἠκούσατε γὰρ τῶν θείων ἐκείνων φωνῶν, ἃς δι' αὐτῶν ἡμῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον θεοπρεπῶς ἀπεφθέγξατο. ἐβρόντησε καὶ γὰρ ὄντως ἐξ οὐρανοῦ ὁ Κύριος, καὶ ὁ ὕψιστος ἔδωκε φωνὴν αὐτοῦ, καὶ διὰ τούτων τῶν μεγάλων, καὶ ἔφαναν αἱ ἀστραπαὶ αὐτοῦ τῇ οἰκουμένῃ, καὶ ἐσαλεύθη, καὶ ἔντρομος ἐγενήθη ἡ γῆ, καὶ τὰ θεμέλια τῶν ὀρέων ἐσαλεύθησαν, ἀπὸ προσώπου Κυρίου, ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ.

ἅ τινα δὴ ταῦτα, καὶ ὅν τινα τὸν σάλον αὐτῶν ὑπολη-πτέον; οἶμαι δὲ τοὺς ἀπὸ γῆς, καὶ κοιλίας φωνοῦντας, καὶ παρὰ τοῦ πνεύματος λαλεῖν ἐπιχειροῦντας χωρὶς πνεύματος. οὓς οὐκ ἀπέστειλα, φησὶν ὁ Θεὸς, καὶ αὐτοὶ προεφήτευον. ἔτι δὲ καὶ τὸν αὐτοὺς ὑποκινοῦντα, καὶ λαλεῖν τὰ τοιαῦτα διδάσκοντα, τὸν προστάτην, καὶ ἀρχηγὸν φημὶ τῆς κακίας ἄνωθεν, ὃν δήπου καὶ ὄρος μέγα, καὶ Λευιαθὰν τῇ θείᾳ γραφῇ καλεῖν ἔθος, τὸν ἀπὸ προσώπου Κυρίου σαλευόμενόν τε, καὶ κλονούμενον, καὶ ἰλιγγιῶντα. ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου Κυρίου φησὶν ὁ μεγαλοφωνότατος Ἡσαΐας, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. καὶ ἵνα πάλιν πρὸς τὸν σοφώτατον ἐπανέλθω Δαβίδ, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. ὃ καὶ Παῦλος ὁ μέγας περὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν συναποστόλων ἐκεῖθεν ἐξείληφε. καὶ, οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ φησι, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. καὶ, ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα, καὶ νὺξ τῇ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν. οὐδὲν γὰρ τὸ κωλῦον καὶ ἡμέραν τὴν τοῦ πνεύματος ἐπικαλεῖν χάριν, διὰ τὴν τοῦ φωτὸς αἴγλην, καὶ τὴν λαμπρότητα, καὶ νύκτα τὴν αὐτὴν αὖθις, διὰ τὸ βαθύ τι, καὶ δυσθεώρητον. ἔθετο γάρ φησι σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ, τὸν θεῖον αὐτοῦ λόγον, καὶ τὸ βάθος τῆς γνώσεως, καὶ τῆς σοφίας, τοὺς τοῦ φωτὸς, καὶ τῆς ἡμέρας υἱοὺς τούτους διδάσκοντας, οὓς καὶ νύκτα τις εἰπὼν, οὐκ ἂν ἁμάρτῃ τοῦ πρέποντος, οἶμαι, διὰ τὸν ἐπιπροσθοῦντα δηλαδὴ τοῦ σαρκίου ζόφον, καὶ τὴν ἀχλὺν, τῷ φωτὶ τῆς δόξης Κυρίου διαχωριζόμενα· κατὰ τὸν αὐτὸν αὖθις εἰπεῖν προφήτην· ὁ Θεός μου φωτιεῖς τὸ σκότος μου, λέγοντα. καὶ, ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου. καὶ, ἔστω ἡ λαμπρότης Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς. καὶ ὁ αὐτὸς αὖθις· οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ, οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν· τοὺς λόγους ἐκείνους, καὶ τὰς ἄνωθεν φερομένας τούτων φωνὰς, ἢ βροντὰς προαναφωνῶν. πᾶσαν ἀκοήν τε, καὶ γλῶτταν, ἀπ' ἄκρων γῆς εἰς ἄκρα διαλαβούσας, καὶ πάντα κατασχούσας τῇ μεγαλοφωνίᾳ τὰ πέρατα. περὶ ὧν δήπου καὶ τὸν θαυμαστὸν οἶμαι προειπεῖν Ἡσαΐαν, ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν ἀνάβηθι ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιὼν (τὴν Χριστοῦ ἐκκλησίαν φημὶ) ὕψωσον τῇ ἰσχύϊ τὴν φωνήν σου, ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ. λέλυται γὰρ ἡ ἀδικία αὐτῆς. καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

Ἀλλ' ἐπεὶ καὶ τοῦ θεόπτου, καὶ νομοθέτου Μωσέως, οἱ θεόπται, καὶ νομοθέται θεολογοῦντες καὶ διδάσκοντες οὗτοι πρὸ βραχέως ἐμνήσθησαν· εἴσω καὶ γάρ φησι τῆς νεφέλης χωρήσωμεν· δός μοι τὰς πλάκας τῆς σῆς καρδίας· γίνομαί σοι Μωσῆς (εἰ καὶ τολμηρὸν εἰπεῖν) ἐγγράφω δακτύλῳ Θεοῦ νέον δεκάλογον·

A Quæ porrò iſta, & quam ab eis Eccleſiæ iactationem tempeſtatémque importari iudicabimus? hos eſſe opinor, qui à terra, è cerebro ſuo clamant, & quæ ſpiritus ſunt, citra ſpiritum loqui non reformidant. *Quos ego non miſi*, ait Dominus, *& ipſi prophetabant.* (Hierem. 14. & 23.) Præterea inſtigantem illos, & docentem loqui talia, ducem auctorémque ſcelerum ab initio: quem diuina Scriptura montem magnum, & Leuiathan (Iob 2. & 40.) nuncupare conſueuit, lumine faciei Domini agitatum, & quaſſatum, & vertigine correptum. B *A facie formidinis Domini*, (Iſaia 2.) inquit magniloquentiſſimus Iſaias, *& à gloria fortitudinis eius.* Atque vt ad ſapientiſſimum Dauidem reuertar, *in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* (Pſalm. 18.) Vnde & inſignis ille Paulus de ſe, & coapoſtolis illud interpretatus eſt. Et, *Cœli enarrant gloriam Dei*, inquit, (Rom. 10.) *& opera manuum eius annuntiat firmamentum.* (Pſalm. 18.) Et, *dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcientiam.* Nihil enim prohibet etiam diem vocare ſpiritus gratiam, propter luminis ſplendorem, & claritatem; & eandem rurſus noctem, propter profun- C ditatem nempe, & difficultatem quam habet contemplatio. *Poſuit enim tenebras latibulum ſuum*, (Pſalm 17.) diuinum puta verbum ſuum, & profundum cognitionis ac ſapientiæ, hoſce lucis ac diei filios docentis: quos ſi quis etiam noctem nominauerit, mea ſententia ab eo quod decet nihil faciet alienum, propter incurrentem carunculæ huius caliginem, & tenebras, quæ lumen gloriæ Dei intercedunt: vt cum eodem Propheta iterum dicam: *Deus meus illumina nobis tenebras*, inquit. (Ibid.) Et, *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui.* (Pſalm. 4.) Et, *Sit ſplendor Domini Dei ſuper nos.* (Pſalm 89.) Idem rurſus: D *Non ſunt loquelæ neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum*: (Pſalm. 18.) horum ſermones illos, & de cœlo delatas voces, ſiue tonitrua prænuntians: quæ omnium aures atque linguas ab extremis terrarum vſque ad extrema comprehenderunt, omnéſque mundi fines magniloquentia ſua occuparunt. De quibus ſanè inclytum quoque Iſaiam vaticinatum reor *Super montem excelſum aſcende tu, qui euangelizas Sion*, Eccleſiam Chriſti, inquam. (Iſaia 40.) *Exalta in fortitudine vocem tuam, qui euangelizas Hieruſalem. Exaltate, nolite* E *timere. Sacerdotes loquimini ad cor Hieruſalem, dimiſſa eſt enim iniquitas illius.* Et hæc quidem hactenus.

Sed quoniam & ſpeculatoris Dei, & legiſlatoris Moſis, ſimiliter eiuſdem ſpectatores, & legiſlatores, de Deo philoſophantes & docétes hi paulò antè meminerũt: ait enim, in vrbem ingrediamur, da mihi tabulas cordis tui: ſum tibi Moſes (quãuis hoc dictũ audax ſit) inſcribo digito Dei decalogũ nouũ;

inſcribo compendium ſalutis: oe hoc qui-
dem tranſeundum opinor, quio pro viribus
conſideremus: præſertim cùm ab ipſis adeo
ſublimiter & magnificè prolatum ſit. Quid
igitur? quæ eſt oratio mea? Hi quoque, vt
Moſes ille clariſſimus, paſtorali virga ab eo
Exod. 2. & 3. qui eſt, ſibi tradita, diiſque Pharaonis, & ho-
ſtilis exercitus eius appellati, in teoebroſam,
& perſecutricem Ægyptum, in peruerſam,
inquam, & ratione carentem ... deſcen
derunt, diuinóque verbo, & digito Dei,
ſicut ille, plagis ſæuiſſimis eam flagellarunt,
Deiode etiam populum Domini inde edu-
centes, *In manu potenti & brachio excelſo*, &
Pſalm. 135. profundum ſalſæ infidelitatis, ligno cru-
cis, atque in eo ſuffixi admiranda imitatio-
ne, & communi ſalute, quam in medio
Pſalm. 73. terræ ipſe ſolus operatus eſt, poſt illum, &
Exod. 14. cum illo pertranſierunt, Ægyptiumque, &
ſuperbam mentem, Pharaonem dico, qui
animo cernitur, cum omnibus copiis ſub-
merſerunt, equos, & aſcenſores, & duces
ibidem marinis aquis obrueruot; & victo-
riale carmen cùm ipſis cecinerunt, tum po-
Ibid. 15. pulum Domini ſimiliter canere docueruot.
Exod. 17. Iidem cum Moſe montem conſcenderuot,
Amalec improbum prauarum motionum
architectum extenſione maouum, & figu-
ra ooui myſterij, ineffabilibus iotelligeotiæ
efficacitatibus proſtrauerunt; qui poſt pri-
mam illam illuſtrémque victoriam, Dei po-
pulum impudenter iterum inuaſerat. Io co-
lumna lucis & nubis per ſolitudinem iis
præiuerunt. Maona quod ſub ratiooem
Ibid. 13. & 19. cadit, Chriſtum, inquam, in alimoniam
immortalitatis affatim his præbuerunt. De
petra percuſſa, lateris Domioi videlicet,
Num. 20. melle nouo, quodam modo eos ſaturarunt:
Deut. 32. ídque tanto excellentius, quanto hæc typis
illis & adumbrationibus excelſiora, maie-
ſtatiſque pleniora ſunt. Quid amplius? Dei
iuſſu Sinai monte conſcenſo, ſine fulguri-
bus, tonitruis, procella, & caligine (quibus
initiati exterrentur) & ignem perrumpunt,
& cum Moſe oubem ingrediuntur, & io ta-
Exod. 24. bulis non lapideis, ſed in cordibus carnali-
2. Cor. 3. bus, digito Dei (vt cum ipſis rurſus dicam)
nouum decalogum, & compendium ſalutis
inſcribunt: & hic quidem ſacroſaoctæ Tri-
nitatis, & diuinum Chriſti œconomiæ my-
ſterium, illic Euangelico affinem viueodi
modum, maodatorúmque impleodorum
Iacob. 2. viam inſculpunt (*fides ſiquidem ſine operibus
mortua eſt*, vt opera ſine fide: quod etiam ipſi
docuerunt) iode non iam cum Moſe, ſed
Exod. 24. plus quàm Moſes anima & vultu glorifi-
2. Cor. 3. cantur. Quod enim ille in vultu gerebat, hi
magnificentiùs & ſublimiùs in animabus
habebant. Hoc quoque ab ipſis, quanquam
de aliis dictum eſt. Quin imo Chriſtus etiam
ipſe hoc ipſum in perſona primorum diſci-
polorū Apoſtolorumq́. ſuorū confeſſus eſt.

A ἐγγράφω σύντομον σωτηρίας. τοῦτο τοίνυν δεῖν, οἶμαι,
παραδραμεῖν ἀθεώρητον κατὰ δύναμιν, καὶ μάλιστα
παρ' αὐτῶν ἐκείνων οὕτω ῥηθὲν ὑψηλῶς τε καὶ μεγα-
λοπρεπῶς. τί οὖν φημι; καὶ τίς ὁ ἐμὸς λόγος; καὶ οὗ-
τοι, κατὰ Μωσέα τὸν μέγαν τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον
ἐγχειρισθέντες παρὰ τοῦ ὄντος, καὶ θεοὶ Φαραὼ
κληθέντες, καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἀντικειμένης δυνά-
μεως, εἴς τε τὴν σκοτεινὴν καὶ διωκτείραν Αἴγυπτον,
τὴν πονηράν φημι, καὶ ἄλογον ἀθείαν κατῆλθον, καὶ
λόγῳ θείῳ, καὶ δακτύλῳ Θεοῦ, κατ' ἐκεῖνον, πλη-
γαῖς βαρυτάταις ταύτην ἐμάστιξαν· εἶτα καὶ τὸν τοῦ
B Κυρίου λαὸν ἐκεῖθεν ἐξαγαγόντες, ἐν χειρὶ κρα-
ταιᾷ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, τόν τε βυθὸν τῆς ἁλμυ-
ρᾶς ἀπιστίας ξύλῳ σταυροῦ, καὶ τῇ τοῦ ἐν αὐτῷ παγέντος
θαυμαστῇ ἐκμιμήσει καὶ κοινῇ σωτηρίᾳ, ἣν ἐν μέ-
σῳ τῆς γῆς αὐτὸς μόνος εἰργάσατο, μετ' ἐκεῖνον, καὶ
σὺν ἐκείνῳ διέρρηξαν, καὶ τὸν Ἀσσύριον, καὶ ὑπερή-
φανον νοῦν, τὸν νοητὸν Φαραὼ λέγω πανστρατὶ κατε-
βάπτισαν, ἵππους, καὶ ἀναβάτας, τριστάτας αὐτό-
θι καταποντίσαντες, καὶ τὸν ἐπινίκιον αὐτοί τε μεγα-
C λοπρεπῶς ᾄσαντες, καὶ τὸν τοῦ Κυρίου λαὸν αὖθις
ὡσαύτως διδάξαντες. ἐπὶ τοῦ ὄρους ἀνῆλθον μετὰ
Μωσέως, καὶ οὗτοι τὸν Ἀμαλὴκ τὸν πονηρὸν τῶν πα-
θῶν προστάτην, ἐκτάσει χειρῶν, καὶ τύπῳ καινοῦ
μυστηρίου ταῖς ἀλαλήτοις ἐνεργείαις τοῦ νοῦ κατέβα-
λον· μετὰ τὴν πρώτην καὶ μεγάλην ἐκείνην νί-
κην ἰταμῶς τῷ λαῷ Κυρίου καὶ πάλιν ἐπιθέ-
μενον. στύλῳ φωτὸς καὶ νεφέλης ἐν ἐρήμῳ τούτοις
ὡδήγησαν. τὸ μάννα τὸ νοητὸν, Χριστὸν εἰς τροφὴν ἀμ-
βροσίας ἀφθόνως τούτοις δεδώκασιν. ἐξ ἀκροτόμου πέ-
D τρας, τῆς δεσποτικῆς δηλαδὴ πλευρᾶς, μέλι καινῶς τού-
τους ἐχόρτασαν, ὅσῳ ταῦτα τῶν τύπων ἐκείνων ὑψη-
λότερά τε, καὶ μεγαλοπρεπέστερα. εἶτα τί; τὸ Σίναιον
ἀναβάντες λόγῳ Θεοῦ, ἀστραπῶν, καὶ βροντῶν δίχα,
καὶ θυέλλης, καὶ γνόφου (τοὺς ὑπ' αὐτοῦ μυσταγωγουμέ-
νους ἐκδειματούντων) τό, τε πῦρ διακόπτουσι, καὶ μετὰ
Μωσέως τῆς νεφέλης εἴσω χωροῦσι, καὶ πλαξὶν οὐ λιθίναις,
ἀλλὰ καρδίαις σαρκίναις, δακτύλῳ Θεοῦ, κατ' αὐτοὺς
ἐκείνους αὖθις εἰπεῖν, ἐγγράφουσι νέον δεκάλογον, ἐγ-
γράφουσι σύντομον σωτηρίας, ἔνθεν μὲν τὸ τῆς μεγάλης
E τριάδος, καὶ δὴ καὶ τὸ τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας, θεῖον μυστή-
ριον, ἐκεῖθεν δὲ τὴν τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας, καὶ τὴν τῶν ἐντο-
λῶν ἐκπλήρωσιν ἐγχαράττοντες (ἐπεὶ πίστις χωρὶς ἔρ-
γων νεκρά, ὡς ἔργα δίχα πίστεως αὐτοὶ φθάσαντες ἔφη-
σαν) εἶτ' ἐκεῖθεν οὐκ ἔτι μετὰ Μωσέως, ἀλλ' ὑπὲρ Μω-
σέα τὴν ψυχὴν καὶ τὰ πρόσωπα δοξάζονται. ὅπερ γὰρ ἐ-
κεῖνος ἐπὶ τῆς ὄψεως ἔφερεν, ἐπὶ τῆς ψυχῆς εἶχον οὗτοι με-
γαλοπρεπέστερόν τε, καὶ ὑψηλότερον. οἱ αὐτοὶ καὶ τοῦτό φα-
σιν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Χριστὸς αὐτὸς, αὐτὸ τοῦτο διὰ τῶν πρώ-
των μαθητῶν τε καὶ ἀποστόλων πρὸς αὐτοὺς φθάσας,

Multi

ἔλεγεν, ὅτι πολλοὶ προφῆται, καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον· καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν.

Ἐκ τοῦ τῆς θεοφανείας ὄρους θεοειδεῖς καὶ θεοφόροι, καὶ ἥλιοι ἄλλοι κατέρχονται· μᾶλλον δὲ καὶ τῆς νεφέλης εἴσω τοὺς μυσταγωγουμένους (ὡς αὐτοί φασι) μετὰ Πέτρου τε, καὶ τῶν υἱῶν τῆς βροντῆς ἀπορρήτως εἰσάγουσι, καὶ συνεισάγουσιν ἑαυτοῖς· καὶ τῇ ἐκεῖθεν αἴγλῃ, καὶ ταῖς μυστικαῖς λαμπηδόσι τῆς θειοτάτης Τριάδος, τῆς πηγῆς τῶν φώτων καταφωτίζουσιν. οὐ τὰ ἔκφορα μόνον τοῦ μυστηρίου, καὶ ταῖς τῶν πολλῶν ἀκοαῖς οὐκ ἀπόρρητα μυσταγωγοῦντες ἐκεῖνα, καθάπερ εἰπόντες ἔφησαν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκείνων ἐνδότερα, καὶ μυστικώτερα. ἔχεις καὶ γάρ, φησι, τοῦ μυστηρίου τὰ ἔκφορα, καὶ ταῖς τῶν πολλῶν ἀκοαῖς οὐκ ἀπόρρητα· τὰ δ' ἄλλα δὲ εἴσω μαθήσῃ τῆς Τριάδος χαριζομένης. δηλονότι μετὰ τὸ βάπτισμα, καὶ τὴν κάθαρσιν ἃ καὶ κρύψεις παρὰ σεαυτῷ σφραγῖδι κεκρυμμένα. καὶ τίνα ταῦτα, καὶ ἡλίκα, καὶ ὅθεν ἥκοντα, οἱ αὐτοὶ καὶ πάλιν ἐκδιδάσκουσι τοὺς μεμυημένους ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, εἰ καὶ ἀμυδρότερον ἔτι, καὶ οὐκ ἔξω παντελῶς τῶν προκαλυμμάτων, καὶ τῶν ἐσόπτρων, διὰ τὴν προβεβλημένην ἀχλύν, καὶ τὸν τῆς σαρκὸς ζόφον, εἰς ὃν συνεζεύγμεθα.

Τούτου τοῦ θείου καὶ ἀγαθοῦ πνεύματος, ὦ θεοφόροι διδάσκαλοι, καὶ ὑμεῖς τῶν χαρισμάτων καὶ τῆς ἐνεργείας πλησθέντες, καὶ ὅλον ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς, διὰ τούτων, περὶ τῆς Τριάδος, τὸ ὅλον ἑκάστῳ διαφόρως ἐνοικοῦντα, καὶ ὅλον ὄντα μετὰ Θεοῦ, καὶ πληροῦντα τὸ πᾶν, καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν, καὶ τοῦ παντὸς ὄντα ἔξω, ὡς αὐτοὶ καὶ ταῦτα εἰρήκατε. ἐδέξασθε γὰρ καὶ αὐτοὶ τὰς πυρίνας γλώσσας μετὰ τῶν ἀποστόλων ἐν ὑπερῴῳ τόπῳ, τῆς ὑψηλῆς, φημι, τοῦ νοῦ φυλακῆς τε, καὶ θεωρίας ὑμῶν, οὐκ ἀπὸ τελωνῶν, καὶ σκυτοτόμων, καὶ ἁλιέων κατ' ἐκείνους κληθέντες εἰς ἀποστόλους, καὶ μαθητὰς (εὐδόκησε γὰρ ὁ Θεὸς τὸ τηνικαῦτα διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας. ἐπειδή φησιν ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν) ἀλλ' ἀπὸ ῥητόρων, καὶ φιλοσόφων, καὶ διαλεκτικῶν καὶ σοφῶν ἐπὶ τὴν ἀληθινὴν καὶ ἀρχαίαν ἐλθόντες σοφίαν καὶ τὴν ἀποστολήν· ἵνα καὶ διὰ τῆς κάτω σοφίας, ὡσπερεί τινος σκευοφόρου, καὶ ὑπηρέτιδος ἐξελεγχθῇ τὸ μωρὸν ὄντως, καὶ ἀσθενὲς τῆς ἔξω σοφίας. πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐξήλθετε σωτηρίαν, ὥσπερ τινὲς ἄλλοι κατὰ χάριν θεοί, καὶ πλάσται τῶν σωζομένων, τῇ δυνάμει τοῦ πάντων δημιουργοῦ τε, καὶ πλάστου, καὶ μόνου κατὰ φύσιν Θεοῦ.

Καὶ Μωσῆς μὲν ὁ μέγας ἐκεῖνος τὸ βραδύ τε καὶ ἰσχνὸν τῆς γλώττης, καὶ τῆς φωνῆς ἑαυτοῦ προβαλλόμενος, ὡς δὲ καὶ Ἱερεμίας ὕστερον τὸ νεάζον τῆς σωματικῆς ἡλικίας,

A *Multi*, inquit, *Prophetæ & Reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ vos auditis, & non audierunt.* Lucæ 10.

E monte diuinæ apparitionis Deo ſimiles effecti, & numine afflati, & Soles noui deſcendunt: Quin potiùs intra nubem (vt ipſi loquuntur) myſteria docendos cum Petro, & filiis tonitrui arcanò inducunt, & vnà ſecum introducunt, claritatéque illa, myſticiſque ſplendoribus altiſſimæ Trinitatis, & fontis luminum, eos Matth. 17. B illuminant: non vulgata tantùm, multorumque auribus non ignota, nec ſecreta illa myſteria, vt aiunt ipſi, verùm illis interiora quoque, magiſque myſtica docentes. Habes enim, inquit, myſterij notiora, & multorum aures minimè fugientia: cætera intus, Trinitate largiente cognoſces; poſt baptiſmum & purgationem videlicet, quæ apud te ſigillo munita abſcondes. Quænam autem illa, & qualia ſint, & vnde veniant, iidem initiatos rurſus docent in eodem ſpiritu, tametſi adhuc obſcuriùs, nec omnino C citra ſpeculum, & integumenta propter obſtantem nebulam, & carnis caliginem, quibus impliciti ſumus.

Huius diuini & boni ſpiritus, ô cœleſti numine inſtincti doctores, chariſmatibus & efficientia vos quoque repleti eſtis, & per hæc totum intra vos habetis, vnum de ſancta Trinitate, totum in vnoquoque Epheſ. 4. habitantem, & totum cum Deo manentem, & implentem hoc Omne, & ſuper Omne, & extra Omne exiſtentem, iuxta doctrinam veſtram. Suſcepiſtis nimirum & ipſi linguas igneas cum Apoſtolis in edi- Actor. 2. D tiſſimo ædium loco; hoc eſt, in excelſæ mentis veſtræ cuſtodia & contemplatione: non quemadmodum illi, è publicanis, & ſutoribus, & piſcatoribus vocati, vnctique in Apoſtolos, & diſcipulos (*placuit enim tunc Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes. Quia*, inquit, *in Dei ſapientia non cognouit mundus per ſapientiam Deum*) ſed ab oratoribus, philoſophis, 1. Cor. 1. dialecticis, & ſapientibus ad veram & antiquiſſimam ſapientiam atque apoſtolatum veniſtis: vt etiam per inferiorem ſapientiam, veluti ſarcinariam quandam, & E miniſtram ſtulta ſanè & imbecilla externorum ſapientia redargueretur. Ad ſalutem noſtram egreſſi eſtis, ceu alij quidam per gratiam, & formatores ſaluandorum, in virtute omnium opificis, & formatoris, quique ſolus ſecundùm naturam Deus eſt.

Ac Moſes quidem eximius ille tarditatem & gracilitatem linguæ, ac vocis ſuæ, & poſteà Hieremias immaturitatem ætatis corporeæ excuſantes, Exod. 4. Hierem. 1.

prophetandi munere, & diuini apoſtolatus officio fungi cunctabantur, prædicationemque differebant. At vos admirabili ſuper hoc reuelatione, & oraculis inde acceptis, omni timiditate abiecta, & humanis cogitationibus penitus depoſitis, vocantem promptè, vt generoſi, vt virili robore præditi, ſecuti eſtis, & ipſi quoque cum Iſaia, *Ecce ego adſum, mitte me*, apertè dixiſtis. Vnde etiam excellentius quàm ille è diuino & ſingulari illo altari, tanquam forcipe carbone intellectuali, ſpiritus operatione accepto, non ſolùm Iudæos, Syros, Ægyptios, aut hos aut illos: ſed Orientem & Occidentem, Aquilonem & Auſtrum, & qua per orbem ſalutare Dei verbum diuulgatum eſt, ad officium & curam veſtram pertinere exiſtimaſtis, illum (orbem inquam) agitatum ſtabilire, & quaſſatum, linguis oppoſitis, ſana veritatis doctrina corroborare annitentes.

Iſaia 6.

Porrò qui magnæ Cæſareenſium Eccleſiæ tunc præclarè præfuit (Baſilius) & quaſi ſacrum quoddam Prytaneum, aut omniū orbis Eccleſiarum ſpeculum, & curiam eam habuit, illinc verbo & opere præeſt vniuerſis, omnibúſq. viribus, & ingenio, cum excellēti quadam ſpiritus virtute eas adminiſtrat, ſcribendo, docendo, admonendo, mandando, diſputando, confutando, hortando, reges, præfectos, duces, principes, clerum, populum, communem vitam traducentes, & ſolitarios, viros pariter ac mulieres, regiones totas, & vrbes: pro nequam paſtoribus, & propagatoribus impietatis ſeipſum ſubiiciendo: ſermone & ſcriptis oratorem, philoſophum, theologum agendo; ſpirituque adiuuante, pietatem libris conficiendis erudi-tiſſimè defendendo, vt nihilominus ipſi cum magno Paulo dicere liceat. *Inſtantia mea quotidiana, ſollicitudo omnium Eccleſiarum. Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non vror.*

2.Cor.11.

Alij verò ampliſſimæ huius & reginæ vrbium [Conſtantinopolis] ſacrum præſulatum ac principatum diuina prouidentia ſuo tempore ſibi commendatum cùm accepiſſent [Gregorius Nazianzenus puta, & Ioannes Chryſoſtomus] vterque ſublimibus & diuinis, quibúſque magnum & admirabile Dei regnum ſplendet, quæque ipſum exquirentes ſequuntur, eandem verè maximam, & omnium, quotquot vbique terrarum extant, ciuitatum principem reddiderunt: per quā, & ex qua velut è carceribus, aut ſancto propugnaculo prodeūtes, diuina oratione ſua, & doctrinis venerabilibus orbis terrarum fines obierūt; tantúmque anteceſſores & ſucceſſores omnes, quotquot nimirum huius vrbis princeps ſacerdotium, & pōtificiam præfecturā cum Euangelica diſciplina poſt primos ac præcipuos Chriſti diſcipulus adminiſtrādam adepti ſunt, antecelluerunt,

A καὶ πρὸς διδασκαλίαν δῆθεν οὐκ εὐχερῶς ὤκνουν, τὸ προφητείας καὶ τὴν θείαν ἀποστολὴν ἀνεβάλλοντο, καὶ τὸ κήρυγμα. ὑμεῖς δὲ τὴν περὶ τούτου θαυμαστὴν ἀποκάλυψιν, καὶ τοὺς ἐκεῖθεν δεδεγμένοι χρησμοὺς, δειλίαν ἀπορρίψαντες πᾶσαν, καὶ πάντας ἀνθρωπίνους ἀποβαλόμενοι λογισμοὺς, τῷ καλέσαντι προθύμως, οἱ γενναῖοι καὶ ἀνδρικῶς ἐξηκολουθήσατε, ἰδοὺ ἐγώ εἰμι, ἀπόστειλόν με, μετὰ Ἡσαΐου καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν Θεὸν φήσαντες ἄντικρυς. ὅθεν καὶ τὸν νοητὸν ὑπὲρ ἐκεῖνον ἄνθρακα ἐκ τοῦ θείου καὶ ὑπερφυοῦς θυσιαστηρίου καθάπερ τινὶ λαβίδι, τῇ B μεγάλῃ τοῦ πνεύματος ἐνεργείᾳ οἱ μεγάλοι δεξάμενοι, οὐ Ἰουδαίους μόνον καὶ Σύρους, καὶ Αἰγυπτίους, ἢ τοὺς δεῖνας, καὶ τοὺς δεῖνας, ἀλλ᾽ ἀνατολήν τε καὶ δύσιν, βορείαν τε καὶ νοτίαν λῆξιν, καὶ πᾶσαν ἁπλῶς, ὅσην ὁ σωτήριος ἐπέδραμε λόγος, ἔργον ἑαυτῶν ποιούμενοι καὶ σπούδασμα, κλονουμένην στηρίξαι, καὶ δονουμένην ταῖς ἀντιθέτοις γλώσσαις σθενῶσαι τῷ τῆς ἀληθείας ὑγιεῖ λόγῳ σπουδάσαντες.

Ἀλλ᾽ ὁ μὲν τῆς μεγάλης τῶν Καισαρέων ἐκκλησίας τότε προκαθεσθεὶς μεγαλοπρεπῶς, καὶ ὥσπερ ἱερόν τι C πρυτανεῖον, ἢ τῶν τῆς οἰκουμένης ἐκκλησιῶν ἁπασῶν, ἐπισκοπήν τε, καὶ ἀρχεῖον ταύτην πεποιημένος, ἐκεῖθεν ἐπιστατεῖ πάσαις καὶ λόγοις καὶ ἔργοις, καὶ πάσῃ τῇ δυναμένῃ, καὶ πεφυκότι, τὸ κατ᾽ ἐκείνας οἰκονομεῖν, ἐν τῇ μεγάλῃ δυνάμει τοῦ πνεύματος, γράφων, διδάσκων, παραινῶν, ἐπιστέλλων, διαλεγόμενος, ἐλέγχων, παρακαλῶν, βασιλέας, ὑπάρχους, στρατηγοὺς, ἄρχοντας, κλῆρον, λαὸν, τοὺς κοινωνικοὺς, καὶ μονάζοντας, ἄνδρας ὁμοῦ καὶ γυναῖκας, χώρας ὅλας, καὶ πόλεις, τοῖς κακοῖς ποιμέσι καὶ προστάταις τῆς ἀθείας ἑ- D αυτὸν ἀντιπεξάγων, καὶ λόγοις καὶ γράμμασι ῥητορεύων, φιλοσοφῶν, θεολογῶν, καὶ λογογραφῶν ὑψηλῶς μετὰ τοῦ πνεύματος τὴν εὐσέβειαν. ὡς καὶ αὐτὸν μετὰ Παύλου τοῦ μεγάλου δύνασθαι λέγειν, ἡ ἐπισύστασίς μου ἡ καθ᾽ ἡμέραν, ἡ μέριμνα πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν. τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;

Οἱ δὲ τῆς μεγίστης καὶ βασιλίδος ταύτης τῶν πόλεων, τὴν ἱερὰν ἡγεμονίαν καὶ τὴν ἀρχὴν προνοίᾳ Θεοῦ κατὰ καιρὸν ἐγχειρισθέντες, ἑκάτεροι καὶ τοῖς ὑ- E ψηλοῖς τε καὶ θείοις, καὶ οἷς ἡ μεγάλη καὶ ὑπερφυὴς τοῦ Θεοῦ βασιλεία ἐκλάμπει, καὶ τοῖς αὐτὴν ἐκζητοῦσι προσγίνεται, μεγίστην καὶ βασιλίδα τῷ ὄντι τῶν ἁπανταχοῦ γῆς ἀπειργάσαντο· καὶ δι᾽ αὐτῆς τε, καὶ ἐξ αὐτῆς, ὥσπερ ἐξ ἀφετηρίας καὶ ἱεροῦ τινος ὁρμητηρίου, τῷ θείῳ λόγῳ, καὶ ταῖς σεπταῖς διδασκαλίαις, τὰ τῆς οἰκουμένης περιέλαβον πέρατα· τοσοῦτον ἀποκρύψαντες τούς τε πρὸ αὐτῶν, καὶ τοὺς μετ᾽ αὐτοὺς πάντας, ὅσοι δηλαδὴ τὴν ἡγεμονίαν ταύτης, καὶ τὴν ἱερατικὴν προστασίαν, μετὰ τοὺς κορυφαίους Χριστοῦ μαθητὰς, καὶ τὸ εὐαγγελικὸν ἐνεχειρίσθησαν κήρυγμα,

A ὡς μικροῦ καὶ ἀγνοεῖσθαι τῷ πλείστῳ μέρει τῆς ἐκκλησίας πάντας ἐκείνους σχεδὸν, καὶ μηδ' ἐξ ὀνόματος παρὰ τούτοις γινώσκεσθαι· καίτοιγε καὶ πολλῶν ἀναδειχθέντων ἐν τῷ μέσῳ, καὶ κατὰ γνῶσιν καὶ λαμπρῶς ἀνακηρυχθέντων καὶ λόγῳ καὶ πολιτείᾳ. ἀλλ' οὗτοι καὶ κατ' ἄμφω πάντας τῷ περιόντι τῆς αἴγλης οὕτως ἀπέκρυψαν, ὥσπερ ἀστέρας ἥλιος. εἰ δέ τινες καὶ μετὰ τοὺς γενναίους τούτους ὑψηλόν τι καὶ γενναῖον ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς μεγίστης τῶν ἐκκλησιῶν παρελθόντες κατορθοῦν ἔδοξαν, ἢ καὶ κατώρθωσαν, εὐθὺς καὶ ἡ κλῆσις αὐτοῖς ἐκεῖθεν, B καὶ τὸ καινὸν παρὰ τῶν πιστῶν προσέρρημα, τῶν μὲν προσόντων ὀνομάτων τῶν ποιμένων ἑκάστων σιωπωμένων.

Οὕτως καὶ τῶν μεγάλων ἐκείνων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, καὶ πάντων ὁμοῦ τούτους ἀποκαλούντων, καὶ τὸν θεολόγον, καὶ τὸν χρυσολόγον, καὶ μετὰ πολλῆς τινος τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ἀξιώσεως ἐπιφημιζόντων αὐτοῖς· δεικνύσης τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας κἀντεῦθεν, οὐδὲ χωρὶς πνεύματος, οἶμαι, ὡς πρῶτοι καὶ μόνοι σχεδὸν ἐκεῖνοι μετὰ τοὺς πρώτους ἀποστόλους, καὶ ποιμένες εἰσὶ, καὶ διδάσκαλοι τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας, οὐκ ἄλλοι. C καὶ διὰ τοῦτο καὶ τῆς ἐκείνων διδασκαλίας καὶ τῶν δογμάτων, καὶ τῆς θεολογίας, ὥσπερ τινῶν ἱερῶν πλακῶν καὶ θείων διαθηκῶν ἀντεχομένη, καὶ ἴσα καὶ ψυχῇ καὶ ζωῇ ταῦτα φιλοῦσα, μᾶλλον δ' εἰπεῖν ἀληθῶς, καὶ ὑπὲρ κεφαλήν τε, καὶ ζωὴν ἄγουσα, οὐδὲ τῶν προσηγοριῶν, οὐδὲ τῶν ἱερῶν ὀνομάτων ἐκείνων ἀφίστασθαι θέλει. ἀλλὰ καὶ οὓς τῶν διδασκάλων μετ' ἐκείνους φιλοῦσι, καὶ τοὺς χαρακτῆρας ἐκείνων, καὶ τῆς διδασκαλίας ἴχνη καθορῶσιν, ἢ καὶ ὁρᾶν πως ἐν τούτοις δοκοῦσι, ταῖς ἐκείνων ἀποκαλοῦσι προσηγορίαις, τόν τε πρὸς τοὺς μεγάλους ἀφοσιούμενοι πόθον (φιλοῦσι D καὶ γάρ φησιν οἱ σφόδρα περί τινα ἐρωτικῶς διακείμενοι, ἡδέως σεμνύνεσθαι καὶ τοῖς ὀνόμασι) καὶ τούτους ἐξ ἐκείνων τῶν μεγάλων τιμῶντες, καὶ δεικνύντες, ὡς οὐ πόῤῥω τῶν σκιῶν καὶ τῶν ἰνδαλμάτων πως τῶν ἡλίων ἐκείνων ἑστήκασι. μέγα γὰρ τούτοις καὶ τοῦτο.

Ἃ δὴ καὶ τῶν σοφῶν τις μικρῷ πρὸ ἡμῶν καθ' ἑαυτὸν ὥσπερ ὑπερθαυμάζων, καὶ τὸ μέγεθος τῆς παντοδαπῆς σοφίας, καὶ τὴν τοῦ λόγου πηγὴν, καὶ τὸ ὕψος ὁμοῦ καὶ τὸ πλάτος τῆς τῶν μεγάλων διδασκαλίας ὑπερφυῶς ἐκπληττόμενος, καὶ οἷον εἰκόνα τινὰ τοῦ κατ' αὐτοὺς E πράγματος ἀναπλάττειν ἐθέλων, οὕτω πως ἔλεγε πρὸς τοὺς τότε συνόντας· εἴ τις, φησὶ, τῷ μεγάλῳ καὶ ὑψηλῷ τούτῳ κίονι, τῷ τὸν βασιλικὸν ἀνδριάντα ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς φέροντι (ἐκεῖνον δηλαδὴ τὸν κίονα λέγων, τὸν πρὸ πυλῶν τοῦ μεγίστου νεὼ τοῦ τῆς Θεοῦ σοφίας ἱστάμενον) εἴ τις οὖν ἐκείνῳ, φησὶ, τοιοῦτον καθ' ὑπόθεσιν ἕτερον ἐπέθηκε κίονα, καὶ ἐπὶ τούτῳ τρίτον ὡσαύτως ἄλλον ἀνέστησεν, ἴσους ἐκείνῳ τό ὕψος τε, καὶ τὸ μέγεθος,

A vt propemodum maximam partem vniuerſi ab Eccleſia ignorentur, & præ his nec de nomine quidem cognoſcantur: quanquam & multi in medio creati, & à doctrina moribúſque non vulgare præconium conſecuti fuerint. Verùm hi vtriuſque ſplendoris magnitudine, non aliter quàm ſideribus ſolis claritas, obſcuritatem attulerunt. Quòd ſi qui etiam poſt generoſos iſtos in Eccleſiarum maximæ principatum ingreſſi, non humile quiddam, & præclarum cum laude aut præſtare viſi ſunt, aut præſtite- B runt, mox illis inde appellatio, & nomen nouum à fidelibus inditum eſt, tacitis, quæ paſtores ſinguli gerebant nominibus.

Neque verò magnos iſtos viri, mulieres, vulgus omne ſuis nominibus appellat: ſed vni Theologi, alteri Chryſoſtomi vocabulum cum ingenti quadam voluptate & reuerentia attribuit: & oſtendit etiam hinc Eccleſia, neque id ſine ſpiritu Dei, vt arbitror, illos primos, & propemodum ſolos ſecundùm C primos Apoſtolos, totius Eccleſiæ per terrarum orbem & paſtores & doctores eſſe. Et hac eadem de cauſſa ipſorum doctrinæ dogmatiſque, & Theologiæ perinde vt ſacris tabulis, diuiniſque Euangeliis adhærens, eáque vt animam & vitam ſuam æſtimans, nec appellationibus, nec ſacris eorum nominibus abſtinere vult: quin etiam quos magiſtros poſt illos amant, & in quibus illorum imaginem & eruditionis veſtigia vel cernunt, vel cernere ſaltem ſibi videntur, hos eorum cognomentis afficiunt, amorem ſuum erga magiſtros illos quoquomodo indicantes (ſolent D enim, inquit, qui vehementiùs quempiam diligunt, libenter etiam eius nomen vſurpare) & eos illuſtrium illorum nominibus honorantes, demonſtrantéſque non procul illos ab vmbris & ſimulachris Solium illorum abeſſe. Nam & hoc ipſis magnum quiddam eſt.

Quæ item ſapiens quidam paulo ante noſtram memoriam ſecum admirans, & præſtantiam cuiuſque generis ſapientiæ, & orationis fontem, ſublimitatémque & amplitudinem doctrinæ magnorum iſtorum E mirificè obſtupeſcens, ac velut imaginem quandam eorum excellentiæ effingere volens, ſic, qui tunc aderant familiares eſt allocutus: Si quis huic grandi & excelſæ columnæ, in cuius ſupremo Imperatoris ſtatua eſt collocata (illam videlicet columnam dicebat, quæ ante portas maximi templi Dei ſapientiæ viſitur) ſi quis igitur huic alteram talem imponeret (licet enim fingere) & ſuper ea inſuper tertiam locaret, craſſitudine altitudinéque ſimilem,

in vertice huius tertiæ columnæ ego tres illos totius orbis magiſtros conſtituerem, & quidquid ſub ſole gentium eſt, inde ſimul eos docere: humi autem, ad baſin primæ columnæ omnes ſimul ſapientes ac magiſtros in orbem circumfuſos, ſuas ipſorum diſciplinas tradere oportere affirmarem. Tanta eſt, inquit, horum Patrum dignitas, & auctoritas. Et hæc quidem ille Ego verò etiam huic ſermoni pridem ſuffragor, optiméque, & vt par fuit, dictum ſentio, idémque affirmaturum quemlibet autumo, qui illos nouerit.

Ac Baſilius ſanè & Gregorius Magni, factis, doctrina diuinarúmque ſcripturarum explicationibus, diſputationibus Theologicis, & morum præceptis Chriſti Eccleſiam cohoneſtarunt: nec ſatis queo dicere, in quo à me dictotum id cumulatiùs præſtiterint, propterea quòd in omnibus ſummè claruerint: nec poſſint illa à quoquam vllo modo inter ſe comparari. Quanquam (quod cùm maioribus noſtris, tum coæuis etiam hominibus viſum eſt) ad Theologiæ montem, & Verbum magis acceſſerunt, diuináſque voces illas, & ſingularem perfectiſſimamque de Trinitate Theologiam à Deo Verbo, quod fuit in principio apud Deum, ſecretiſſimè ſuſceptum, omnes docuerunt: ſicut & nos iam vtcunque ex admirandis & Theologicis ipſorum verbis demonſtrauimus: ſiquidem & ad hæc generoſos illos tempus, Eccleſiarúmque conditio & neceſſitas magis vocabat: quas nec modica tempeſtas & bellum graue tunc opprimebat, cùm proh dolor, ſacerdotes, & paſtores in Deum impiè agerent, & vehementer inſanirent, vt ſanctus Hieremias ait, Imperatoribus patrocinantibus, & αὐτίαν acerbè vlciſcentibus, auliciſque nihilominus cum eunuchis, & gynæceo, contubernali, inquàm, ſeu domeſtica iſta ſocietate improbitatis auctori vnà militante, atque opem ferente. Atque huiuſmodi gubernatoribus ducibúſque Chriſti Eccleſia indigebat. Idcirco & huc deſuper vocati, vt iam diximus, Deique panoplia, & munimentis cincti, *& gladio ſpiritus, quod eſt verbum Dei*, in manus accepto, errorum arces viriliter euerterunt, fortem in nequitia virtute ſpiritus alligarunt, & vaſa eius diripuerunt; ſicut in Euangelio Chriſtus ait, nunc quidem cum Præfectis & Imperatoribus, nunc cum Eccleſiarum præſulibus, & lupis potius & crudelibus gregum dilaniatoribus, non paſtoribus, nunc cum Iudaïſmum & Gentiliſmum ſectantibus decertantes, & vſque ad exilia, mortem, lapidationes, impietatem in Eccleſia concionibus perſequentes:

Matth. 17.
Ioan. 1.
Hierem. 2.
Epheſ. 6.
Luca 11.

A ἐπὶ τῆς ἄκρας τοῦ τρίτου τοῦ κορυφῆς ἐκείνου, δέον εἶπον αὖ ἔγωγε εἶναι τοὺς τρεῖς παγκοσμίους διδασκάλους τούτους ἵστασθαι, καὶ διδάσκειν ὁμοῦ τὴν ὑφ' ἥλιον, ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, περὶ τὴν τοῦ πρώτου φημὶ στύλου βάσιν, πάντας ὁμοῦ σοφούς τε, καὶ διδασκάλους, κύκλῳ περὶ αὐτοὺς ἔχοντας, καὶ τὸν ἴδιον λόγον διδάσκοντας. τοσοῦτόν φησι τὸ κατ' αὐτοὺς ἐστί. καὶ ταῦτα μὲν ἐκεῖνος. ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὸς τέως τῷ λόγῳ συντίθημι· καὶ κάλλιστα καὶ πρεπόντως εἰρῆσθαι τοῦτόν φημι, οἶμαι δ' ὅτι καὶ τῶν καλῶς

B ἐκείνους εἰδότων ἕκαστος.

Καὶ Βασίλειος μὲν ὁμοῦ, καὶ Γρηγόριος οἱ μεγάλοι, ἔργοις, καὶ λόγοις, καὶ θείων γραφῶν ἐξηγήσεσι καὶ θεολογίαις, καὶ παραινέσεσιν ἠθικαῖς τὴν Χριστοῦ καταχοσμήσαντες ἐκκλησίαν, ἀκριβῶς λέγειν οὐκ ἔχω ἐν τίνι τῶν εἰρημένων τούτων τὸ πλέον ἐσχήκασι· καὶ τοῦτο διὰ τὸ ἐν πᾶσιν ἄκρως οἶμαι τούτους ἐκλάμψαι, καὶ τοὺς βουλομένους μετρεῖν τε, καὶ παραμετρεῖν ἀλλήλοις ἐκεῖνα, μηδαμῶς δύνασθαι. τέως γε μὴν ὡς καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν τε, καὶ τοῖς σὺν ἡμῖν ἔδοξε, τῷ τῆς

C θεολογίας ὄρει μᾶλλον καὶ τῷ λόγῳ προσεσχήκασιν, καὶ τὰς θείας ἐκείνας φωνάς, καὶ τὴν ὑπερφυᾶ καὶ μεγίστην τῆς μεγάλης τριάδος θεολογίαν, παρὰ τοῦ Θεοῦ λόγου τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὄντος ἐν ἀπορρήτοις δεξάμενοι, πάντας ἐδίδαξαν· ὡς καὶ ἡμεῖς ἤδη φθάσαντες ἀπὸ μέρους, διὰ τῶν θαυμαστῶν αὐτῶν λόγων καὶ τῆς θεολογίας ἐδείξαμεν. ἐπεὶ καὶ πρὸς ταῦτα τοὺς γενναίους ὁ καιρὸς ἐκεῖνος μᾶλλον ἐκάλει, καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν πράγματα· καὶ μέγας τις ἦν ὁ τηνικαῦτα ταῖς ἐκκλησίαις ὁ χειμών, καὶ ὁ πόλεμος, ἱερέων, φεῦ,

D καὶ ποιμένων εἰς Θεὸν ἀσεβούντων, καὶ δὴ ὡς ἀφραινόντων, ᾗ φησιν ὁ θεῖος Ἱερεμίας. βασιλέων συνηγορούντων, καὶ πικρῶς ἐπεκδικούντων τὴν αἰτίαν, καὶ τῶν περὶ τὰ βασίλεια οὐχ ἧττον σὺν εὐνούχοις ἅμα, καὶ τῇ γυναικωνίτιδι, τῇ συνοίκῳ φημὶ συζυγίᾳ ταύτῃ τῷ τῆς κακίας ἀρχηγῷ συστρατηγούντων τε καὶ συναγωνιζομένων. καὶ τοιούτων ἔδει τῶν κυβερνητῶν τε, καὶ στρατηγῶν τῇ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ· διὰ τοῦτο καὶ πρὸς ταῦτα κληθέντες ἄνωθεν, ὥσπερ ἔφημεν ἤδη, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ πανοπλίαν, καὶ τὴν σκευὴν περιθέμενοι, καὶ τὴν

E μάχαιραν ἐν χερσὶ λαβόντες τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ, τὰ τῆς πλάνης καθεῖλον ἀνδρικῶς ὀχυρώματα, τὸν ἰσχυρὸν ἐν κακίᾳ δήσαντες τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος, καὶ διαρπάσαντες τὰ ἐκείνου σκεύη, καθά φησιν ἐν εὐαγγελίοις Χριστός, νῦν μὲν πρὸς ὑπάρχους καὶ βασιλέας, νῦν δὲ πρὸς τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνας, καὶ λύκους μᾶλλον, καὶ δεινοὺς τῶν ποιμνίων σπαράκτας, οὐχὶ ποιμένας, νῦν δὲ πρὸς τοὺς Ἰουδαΐζοντάς τε καὶ Ἑλληνίζοντας ἀγωνιζόμενοι, καὶ μέχρις ἐξορειῶν καὶ θανάτου, ὡς καὶ λίθοις καθ' ἑαυτῶν ἐπισπᾶσθαι, κατὰ τῆς ἀσεβείας ἐπ' ἐκκλησίας δημηγοροῦντες

εἰ καὶ τῶν κινδύνων καὶ τῶν θανάτων πάντων ἐκείνων θείᾳ δυνάμει, δι' ἡμᾶς δηλονότι, καὶ τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν ἐξαντλοῦντες ὑφίσταντο.

Ἰωάννης δὲ ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, εἰ μὲν οὐδὲν ἕτερον εἶδος αὐτῷ λόγων προσῆν, ἐκ μόνης ἂν τῆς μεγάλης καὶ θαυμαστῆς θεολογίας, καὶ τῶν ἀγώνων τῶν πρὸς Ἕλληνάς τε καὶ Ἰουδαίους, καὶ τῆς ἀνατροπῆς αὐτῶν τε φημὶ τούτων, καὶ δὴ καὶ τῶν παρομοίων αὐτοῖς κακοδόξων, Ἀρειανῶν λέγω, καὶ Σαβελλιανῶν ὁμοῦ, καὶ Μακεδονιανῶν, καὶ Μανιχαίων, καὶ Οὐαλεντινιανῶν, καὶ τῶν ἀπὸ Μαρκίωνος, καὶ μὴν καὶ τῶν τὴν εἱμαρμένην ἀσεβῶς παρεισαγόντων κατὰ τὸ αὐτόματον, θαυμαστός τις ἂν ἔδοξε, καὶ ὑπερφυής, καὶ παρ' ὄντι περιμέγιστος. νῦν δὲ ποταμοὶ μὲν θεολογίας ἐκ τοῦ Χριστοῦ στόματος, καὶ τῆς αὐτοῦ θεολόγου γλώττης ἀνέβλυσαν, καὶ πᾶσαν ἐπότισαν τὴν γῆν, ὅσην ὁ σωτήριος περιέλαβε λόγος. τὸ δὲ τῶν λόγων αὐτοῦ πότιμον καὶ ἥδιστον πέλαγος, τὴν δὲ τῶν ὑψηλῶν τε καὶ ὑπερφυῶν νοημάτων ἀπέραντον ἄβυσσον, τὴν δὲ ὑπὲρ ἄνθρωπον εὐπορίαν, τὸ δὲ ὕψος ἅμα, καὶ τὴν σαφήνειαν, τὴν δὲ ἀπόρρητον ἡδονὴν ἐκείνην, καὶ τὴν γλυκύτητα, τὴν δὲ ῥητορικὴν πιθανότητα, καὶ τὸ μετὰ τῆς ἀληθείας τῶν λόγων ἰσχυρόν τε, καὶ βίαιον, παῖδας ἀποδεῖξαν τοὺς ἐν τοῖς λόγοις εὐδοκιμήσαντας Ἕλληνας, δι' ὧν τήν τε παλαιὰν ὁμοῦ, καὶ τὴν νέαν πᾶσαν γραφὴν ἐξηγήσατο, καὶ τὰ βαθέα, καὶ δυσλήπτα ταύτης εἰς φῶς τε καὶ σαφήνειαν ἤνεγκε, καὶ τὰς τελετὰς τῶν σεπτῶν μυστηρίων ἀνύμνησε, καὶ πατέρας ἱερούς, καὶ μάρτυρας ἀνευφήμησε, καὶ ἠθικούς, καὶ συμβουλευτικοὺς λόγους ὥσπερ τινὰς πηγὰς ἀενάους, καὶ ῥεύματα ποταμῶν ἀεῤῥύτων ἐκ τῆς κεχαριτωμένης καρδίας ἀνέδωκεν, ὡς ποτὲ μὲν τὸ πλῆθος αὐτῶν ὑπὲρ τὸ κάλλος θαυμάζεσθαι. ποτὲ δὲ τὸ κάλλος ὑπὲρ τὸ πλῆθος· μᾶλλον δὲ ἀεὶ καὶ ἀμφότερα. ὡς καὶ τὰ τῶν Σειρήνων, εἴπερ μὴ μῦθος ἦν, λήρους ἀτεχνῶς εἶναι πρὸς ταῦτα καὶ παιδιάν. ταῦτα δὴ καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐ μόνον οὐκ ἐπαινέσαι τις πρὸς ἀξίαν ἀλλ' οὐδὲ κατὰ μέρος διεξελθεῖν γοῦν, καὶ ὑπογράψαι τῷ λόγῳ δυνήσεται, εἰ μὴ κυάθῳ τὸ Ἀτλαντικὸν ἀναμετρεῖν πέλαγος, καὶ κοτύλῃ τὸν μέγαν Νεῖλον, ἢ τὸν Εὐφράτην ἀρύεσθαι βούλοιτο. ἐκεῖνα δὲ τὸν κόσμον ἤπερ ἔφην διαλαβόντα, οὐ δι' Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ Σύρων, καὶ Αἰγυπτίων, καὶ Μαύρων, καὶ Ἰσπανῶν, καὶ Γότθων, καὶ Τειβαλλῶν, καὶ Σκυθῶν, καὶ πάσης βαρβάρου φωνῆς τε, καὶ γλώττης ἑαυτὰ θαυμαστῶς πᾶσιν ἀνακηρύττει, μετὰ μεγίστης τῆς δόξης τε, καὶ τοῦ θαύματος.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν κοινὰ καὶ τοῖς τρισὶ δήπουθεν· οὐ μόνον ὅτι τούτων ὁμοίως καὶ τῶν τοιούτων ἕκαστος αὐ-

A etſi pericula, & mortes, & calamitates illas omnes diuino adiuti auxilio, propter nos videlicet & ſalutem noſtram tolerarunt.

Ioannes autem, lingua aureus, etſi alio orationis genere nullo excelleret, ex ſola profectò Theologia, quam eximiam & admirabilem conſecutus eſt, & ex dimicationibus contra Græcos ac Iudæos, eorúmque & ſimilium peruerſa opinantium, Arianorum puta, Sabellianorum, Macedonianorum, Mani- B chæorum, ac Valentinianorum, Marcioniſtarum, fatúmque contra voluntatis libertatem impiè inducentium ſubuerſione glorioſum ſibi nomen comparaſſet: Nunc ore illius aureo, & lingua Theologica, flumina Theologica erumpentia, quantum terrarum ſalutaris Chriſti diſciplina complexa eſt, irrigarunt. Sermonum porro eius potabile ſuauiſſimúmque pelagus, & ſublimium atque lectiſſimorum ſenſuum infinitam abyſſum, & humano captu ſuperiorem abundantiam, altitudinem pa- C riter, & perſpicuitatem, iucunditatem, & dulcedinem illam inexplicabilem, rhetoricámque perſuadendi efficaciam, & cum veritate orationis neruos & impetus, quibus Græcos alioqui eloquentia celebres præ ſe pueros fuiſſe oſtendit, quibúſque totam veterem & nouam ſcripturam explanauit, profundáque illius, & comprehenſu difficilia in lucem apertúmque protulit, venerabilium myſteriorum ceremonias celebrauit, & ſanctos Patres ac Martyres collaudauit, & orationes de moribus, & ſuaſorios, tanquam D fontes quoſdam perennes, & fluenta fluminum ſemper manantium ex corde gratia pleno emiſit: quorum nunc multitudinem ſupra elegantiam, nunc elegantiam ſupra multitudinem, immo enim vero vtrumque ſemper admirere: vt etiam fabuloſus ille Sirenum cantus, nugæ & ludus cum iſtis collatus videatur: hæc, inquam, & iſtiuſmodi non ſolùm nemo pro dignitate laudare, ſed nec particulatim ſaltem enarrare, & deſcribere vtcunque poterit, niſi cyatho Atlanticum mare, & coryla vaſtum Nilum metiri, aut Eupbra- E tem exhaurire velit. Illa autem mundum, vt dicebam complexa, non per Græcos & Romanos duntaxat, ſed etiam per Syros, Ægyptios, Mauros, Hiſpanos, Gothos, Triballos, Scythas, omniúmque barbararum voces & linguas admirabiliter, & cum gloria & ſtupore maximo ſeſe diffuderunt.

Cæterùm hæc trium communia ſunt, non modò, quòd his & talibus eorum vnuſquiſ-

que plenus eſt: ſed quòd nec proprium quippiam ſine paribus ſibi honore poſſidere cupiunt, verùm quòd habent, commune faciunt, & cum amicis honoriſque ſocijs communicant, & viciſſim ſapientes iſti ſua impartiunur, & inuicem ex æquo mutuantur, propter honoris æqualitatem, conſpirationem atque conſenſum, & amorem mutuum videlicet.

Baſilij ſiquidem Magni hoc peculiare aiunt eſſe, motiones animi ex Theologiæ rationibus ſubtiliſſimè & erudittiſſimè perſpicere & examinare, diuini opificij prouidentiæque modos expendere, mores & habilitates animarum ingenioſè obſeruare, atque ita de his ſingulis differere, vt ſermoni in animo inſpiraſſe animam, & eius verba viuere videantur, ſicut ipſe de quodam rhetore non Chriſtiano teſtatur.

Gregorij quodammodo peculiarem aiunt eſſe Theologiam, & genus orationis reconditum in rebus Theologicis, ſublimes intelligentias, verba, compoſitionem & elocutionem, ſublimia: Quocirca commune Theologorum nomen quodammodo ſuum vnius effecit, quando ipſum ſolum, & peculiariter Theologum, poſt filium tonitrui, primúmque Theologum & Euangeliſtam fidelium Eccleſia nominat. Eius etiã eſt breuitas, & acrimonia, & paucis verbis ac ſyllabis magna illa & eximia valde comprehendere, vt argumentorum pręſtantiæ, & admirabilitati adſtrictior dictio non modò nihil officiat; ſed cum ſingulari quadam ſublimitate perſpicuitas quoque, & nouus quidem ornatus, ſententiarúmque perſpicuitas & perfectio adſit, & præclarus vir inſuper ſecundùm omnia Rhetotica cauſſarum genera commendationem mereatur: & ſiue ſuadeat, ſiue laudet, ſiue iudicialem controuerſiam diſceptet, vbique ſibi ſimilis, ac ſummus ſit, & nihil interim à grauitate & ſublimitate ſua vel tantillum diſcedat.

Et quoniam ornatus, & grauitatis, ſeu granditatis, & quaſi roboris cuiuſdam eius in dicendo mentionem habuimus, hoc quoque neceſſariò adiungendum duco, Gregorium ſolum ex Græcis omnibus, in Græca Atticáque ſapientia & lingua, ſi quiſquam alius, exercitatum fuiſſe; nec neceſſe habuiſſe, illorum itẽm legibus, & moribus ſeruitutem ſeruire: ſed Atticæ quidem dictionis fucum & curioſitatem, vt inane ac ſuperuacaneum quiddam alijs reliquiſſe: de Græca autem ſapientia quod purum, honeſtum ac ſimplex eſt, aſſumerem, antea non viſam orationis ideam, ſeu formam, compoſitionemque & phraſin, veluti legiſlatorem ipſum, & dicendi magiſtrum inſignem inueniſſe. Ex quo in admiratione, & nimium quàrum clarus fuit, apud eos præſertim vniuerſos, qui ſupra ceteros eloquentiã colerẽt

A τῶν ἐστι πλήρης, ἀλλ' ὅτι μηδὲ φιλοδοξοῦσιν ἴδιόν τι, ἢ χωρὶς εἰς τὴν ὁμοτίμων κεκτῆσθαι τὴν τιμὴν ἕκαστος, ἀλλὰ κοινοποιεῖται τὸ ἴδιον προσὸν, καὶ οὐχ ἑαυτοῦ μᾶλλον, ἀλλὰ καὶ τῶν φίλων, καὶ ὁμότιμον ἐκεῖνο ποιεῖται, ἀντιδιδόντες ἀλλήλοις οἱ σοφοὶ τὰ οἰκεῖα, καὶ τὰ παρ' ἀλλήλων ἐξ ἴσου λαμβάνοντες, διὰ τὴν ὁμοτιμίαν φημὶ καὶ τὴν σύμπνοιαν, καὶ τὸ φίλτρον.

Ἐπὶ καὶ Βασιλείου μὲν τοῦ μεγάλου τοῦτό φασιν ἴδιον εἶναι, τὸ μετὰ τῆς ὑψηλοτάτης καὶ μεγίστης θεολογίας καὶ τὰς κινήσεις εἰς βάθος καθορᾶν τε, καὶ ἐξετάζειν, δη- B μιουργίας τε, καὶ προνοίας λόγους ἀναμετρεῖν, καὶ ἤθη, καὶ ψυχῶν ἐπιτηδειότητας εὐστόχως ἐπιτηρεῖν, καὶ ὥσπερ ἔμψυχόν τινα, καὶ ζῶντα τὸν περὶ ἑκάστου τούτων ἐκτίθεσθαι λόγον, οἱονεί τινα ψυχὴν τοῖς ἀψύχοις λόγοις ἐμπνέοντα, ὅπερ αὐτὸς περί τινος ἔφη τῶν ἔξω ῥητόρων.

Γρηγορίου δὲ τοῦτό φασιν ὥσπερ ἴδιον, τὴν θεολογίαν, καὶ τὸ περὶ αὐτὴν ὕψος τοῦ λόγου, ἔν τε νοήμασιν ὁμοίως καὶ λέξει, καὶ συνθήκῃ, καὶ φράσει. δι' ἃ δήπου καὶ τὴν κοινὴν προσηγορίαν τῶν θεολόγων ὥσπερ ἐξι- C διώσασθαι, θεολόγον αὐτὸν ἐξαιρέτως προσειπούσης μόνον τῆς τῶν πιστῶν ἐκκλησίας, μετὰ τὸν υἱὸν τῆς βροντῆς, τὸν πρῶτον θεολόγον, καὶ εὐαγγελιστὴν φημί. καὶ μὴν καὶ τὸ σύντομον, καὶ γοργὸν, καὶ τὸ ἐν ὀλίγαις τισὶ συλλαβαῖς τε καὶ λέξεσι τὰ μεγάλα καὶ ὑπερφυᾶ περιλαμβάνειν ἐκεῖνα, καὶ μηδέν τι ταῖς μεγάλαις καὶ θαυμασταῖς ὑποθέσεσι τὴν συντομίαν τοῦ λόγου λυμαίνεσθαι· ἀλλὰ μετὰ τοῦ θαυμαστοῦ ὕψους καὶ τὴν σαφήνειαν, καὶ τὸ καινὸν κάλλος, καὶ τὸ τῶν ἐννοιῶν ἀνελλιπὲς προσεῖναι καὶ τέλειον· καὶ προσέτι τὸ πᾶσι D τοῖς μέρεσι τῆς ῥητορικῆς ἐν τοῖς λόγοις ὡσαύτως εὐδοκιμεῖν τὸν θεῖον, καὶ συμβουλεύοντα, καὶ ἐγκωμιάζοντα, καὶ τῷ δικανικῷ χρώμενον, τὸν αὐτὸν ἄκρον ἐν πᾶσιν εἶναι, καὶ ὅμοιον ἑαυτῷ, μηδὲν μηδαμοῦ τοῦ μεγέθους ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ὕψους ἀποπίπτοντα.

Ἐπεὶ δὲ κάλλους ἐμνήσθην, καὶ μεγέθους, καὶ ῥώμης λόγων, κἀκεῖνα προσθεῖναι τοῖς εἰρημένοις ἀναγκαῖον νομίζω, ὅτι Γρηγόριος μόνος ἐξ ἁπάντων Ἑλλήνων, ἐπὶ Ἑλληνικήν τε, καὶ Ἀττικὴν σοφίαν, καὶ τὴν γλῶτταν ἄκρως, εἴπερ τις ἀσκήσας, οὐκ ἔσχεν ἀνάγκην καὶ τοῖς ἐκείνων νόμοις, καὶ τοῖς ἔθεσι καθάπαξ δουλεύειν· E ἀλλὰ τῆς μὲν Ἀττικῆς τὸ ἐν λέξει καὶ φράσει κομμωτικὸν, καὶ περίεργον, ὡς περιττὸν καταλιπὼν ἄλλοις, τῆς δ' Ἑλληνικῆς τὸ καθαρόν τε καὶ σῶφρον προσλαβόμενος, καὶ ἁπλοῦν, καινήν τινα λόγων ἰδέαν, καὶ συνθήκην, καὶ φράσιν ἐξεῦρεν, οἷα δὴ νομοθέτης καὶ αὐτὸς, καὶ ὑψηλὸς διδάσκαλος λόγων, ὡς θαυμάζεσθαι μὲν, καὶ φιλεῖσθαι καθ' ὑπερβολὴν ὑπὸ πάντων, καὶ μάλιστα τῶν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους λόγοις τιμώντων τὸ

καὶ φιλοσόφων, καὶ δημιουργεῖν τούτους εἰδότων, καὶ ὥσπερ ἐξηρτῆσθαι τούτοις τὴν διάνοιαν, καὶ τὴν ὦτα, τῷ τε ὕψους, καὶ τοῦ κάλλους ἐκείνων, καὶ τῆς εὐγενείας, καὶ τῆς ἀπορρήτου καὶ θεσπεσίας ἡδονῆς, καὶ τοῦ μέλιτος· ἀτενίζειν δὲ πάντας ὁμοῦ πρὸς τὴν οὐ κοινὴν, καὶ ἀμίμητον ταύτην ἰδέαν, ἥτις ποτ' ἐστὶ, καὶ ὅθεν ἠκηκουῖα, καὶ τὸ φυσικόν τε, καὶ ἀμήχανον κάλλος, ἐκφράσαι ἀμβροσίαν τινὰ, καὶ νέκταρ, μᾶλλον δὲ (τὸ τῆς θείας φάναι γραφῆς) ἄρτον ἀγγέλων, καὶ μάννα τὸ ἱερὸν ἡγουμένους τοὺς λόγους ἐκείνους, δι' ὧν ἡ σοφωτάτη καὶ ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιά τε, καὶ γλῶττα τὰ περὶ θεολογίας, καὶ θεότητος ὑπερφυῶς ἐξεῖπεν ἐκφᾶνα.

Τούς τε περὶ δημιουργίας καὶ προνοίας ἱεροὺς λόγους, καὶ δὴ καὶ τὸ μέγα τῆς μεγάλης περὶ ἡμᾶς οἰκονομίας Χριστοῦ μυστήριον, ἱερῶς τε καὶ θεσπεσίους πως αὖ εἴποι τις; τῇ παλαιᾷ τὴν καινὴν συμβιβάζει, καὶ τὴν τοῦ νόμου τελείωσιν, καὶ τὴν τύπων, καὶ τὴν σκιὰν τὴν μετάθεσιν πρὸς τὴν διὰ εὐαγγελικὴν τελειότητα, καὶ τὴν ἀλήθειαν πᾶσιν ὑποδείκνυσι, οὕτως ἐκφυῶς τε, καὶ σοφῶς, καὶ πιθανῶς ἄγαν, καὶ μετὰ τῆς σαφηνείας ἐκείνης, καὶ τῆς ἀπορρήτου γλυκύτητος, καὶ τοῦ θαύματος, ὡς κἀντεῦθεν μᾶλλον τὴν Χριστοῦ ἐκκλησίαν τὰ περὶ τὰ μυστήρια μὴ μόνον ὁρᾶν ὑψηλῶς ἔχειν, ἀλλὰ καὶ πάσχειν ὑψηλότερον, καὶ μανθάνειν, καὶ πρὸς τὴν ἐκεῖθεν οἰκονομίαν τε, καὶ τὴν σωτηρίαν ἀνάγεσθαι, καὶ τὴν καλλίστην τε, καὶ ὑψηλοτάτην ἀλλοίωσιν ἀλλοιοῦσθαι. ὃ δὴ κἂν τοῖς ἐπαίνοις τῶν σοφῶν πατέρων τε, καὶ μαρτύρων παραπλησίως αὐτῷ συνέβη, διὰ τῶν θαυμαστῶν λόγων ἐκείνων οὐδὲν ἧττον, ἢ διὰ τῶν ἱερῶν πράξεων, καὶ τῆς ἀποστολικῆς πολιτείας, καὶ τῶν ἀγώνων, ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας διακηρυχθέντων τε, καὶ στεφανωθέντων.

Ποιητικῆς γε μὴν ἕνεκα, καὶ ἐπῶν, καὶ παντοδαπῶν μέτρων, ἃ περὶ πολλῶν τε, καὶ πλεῖστα πρὸς χρησίμην Χριστιανῶν παιδείαν διαφόρως ἐξέθετο, καὶ λόγων ποιητῶν ἄσκησιν, καὶ σοφίαν, τίς αὐτῷ τῶν παρ' Ἑλλησι ποιητῶν ἀμφισβητήσει, καὶ οὐ παραχωρήσει τοῦ μεγέθους, καὶ τῆς τέχνης, καὶ τῆς ἐν τούτοις δυνάμεως; ὧν δήπου καί τις τῶν καθ' ἡμᾶς σοφῶν ἐν τοῖς ἐπ' αὐτῷ λόγοις αὐτὸν ἐκπληττόμενος ἔλεγεν, ὡς τοσοῦτον αὐτῷ κἀν τούτοις καὶ δυνάμεως, καὶ σοφίας, καὶ τέχνης ὑπὲρ τοὺς παλαιοὺς περίεστιν, ὡς εἰ μὴ καὶ τῶν ἄλλων αὐτῷ λόγων μηδενός γε προσῆκε, μηδὲ μέγας ἐν ἐκείνοις οὕτω, καὶ θαυμαστὸς ἦν, ἀπὸ τῶν μέτρων τούτων, καὶ τῆς ποιητικῆς μόνης ἂν τὸ κατ' αὐτὸν βεβαιοῦσθαι, καὶ παρὰ πᾶσι σοφοῖς μέγιστός τις εἶ), καὶ θαυμαστὸς εἶεν.

Ἐπεὶ δὲ τοιοῦτοι μὲν οἱ μεγάλοι σὺν ἀλλήλοις ὁρώμενοι, τοιοῦτοι δὲ καὶ καθ' ἕκαστον, καὶ οὕτω τὰ οἰ-

A & amarent, & adhibere in ſcribendo artificium ſcirent, vt animis & auribus & ſubtilitate, feſtiuitate, & nobilitate, incredibilique & diuina iucunditate, & melle orationum illius ſuſpenſi penderent: torperent autem omnes ſimul ad hanc minimè communem, & inimitabilem ideam, cum ſtupore mirantes, quænam & vnde extitiſſet, naturalemque ornatum illum, & ad deſcribendum difficilem, ambroſiam quandam & nectar, ſeu (vt ex diuina ſcriptura potiùs dicam) orationes eius panem Angelorum, & B ſacrum manna exiſtimarent, quibus ſapientiſſima & humana ſuperior mens atque lingua tam ſacroſancta illa de Theologia & diuinitate tam mirificè edidiſſet.

Illa præterea de rerum fabricatione procurationéque, & magnum illud magnæ circa nos œconomiæ Christi ſacramentum quàm ſanctè & diuinè tractauerit, quis dicendo conſequatur? Et veteri ſcripturæ nouam conciliauit: & quemadmodum figuræ & vmbræ legis ad Euangelicam perfectionem veritatémque tranſierint, completæ- C que fuerint, omnibus patefecit; tam ingenioſè ac dextrè, ſapientérque, tanta perſuaſionis vi, adeo perſpicuè, & quantum dici non poteſt, dulciter, & modo tam mirifico, vt & hinc potiùs Eccleſia Chriſti veneranda myſteria non ſolùm ſublimiter videre ac intueri, ſed multo etiam ſublimiùs pati, ac ſentire, & percipere, & ad illam œconomiam ſalutémque euehi, pulcherrimáque & altiſſima mutatione immutari queat. Quare iiſdem pœne laudibus, quibus Patres doctiſſimi, & martyres, condecoratus eſt: qui ſcilicet propter eximia librorum monumenta, quæ reliquerunt, non minùs quàm propter D ſacras actiones, & Apoſtolicam vitæ rationem certamináque ab Eccleſia decantati & honorati ſunt.

In poëſi autem, & verſibus, varióque metrorum genere, quæ de compluribus argumentis, & pleráque ad communem Chriſtianorum inſtitutionem diuersè compoſuit, in poëticæ demum rationis, & diſciplinæ exercitatione, quis Græcorum poëtarum ei ſe oppoſuerit, nec illi in his artis perfectionem facultatémque conceſſerit? De quibus etiam non nemo noſtrorum ſapientum E in eius laudatione non citra ſtuporem dixit, tantum in iſtis & facultate, & doctrina, & artificio valuiſſe, vt etiamſi aliarum literarum rudis fuiſſet, nec ad tantum in illis faſtigium præſtantiámque perueniſſet, ex carminibus iſtis, & poëtica ſola prædicari vbique, & apud omnes eruditos pro magno & ſingulari viro haberi potuiſſe. Atque hæc hactenus.

Quoniam igitur hi tres magni ſunt ſimul, magni quoque ſeorsũ cõſiderati; adeóq. pri-

uata ſua inter ſe libenter communia fece- A
ruot, viciſſimque communicarunt, ſicut à
me paulo ſuprà commemoratum eſt, tám-
que ingens eſt, & admiranda eorum gloria,
& magnificentia, & æquè in doctrina, &
actionibus, & per omnia plena coniunctio,
conſenſus atque conſpiratio, vt quod in pro-
uerbio eſt, ex vnguibus leooem cognoſcas,
etiam illa dictis conuenienter adiiciam.

Cùm aduerſus Iudæos & Geotes ipſorum
inuectiuas & cõfutatorias orationes lego, &
eorũ qui poſt ipſos, eodemque ſæculo cum
ipſis vixetũt, Chriſtianos ſ fingẽtium, & in- B
terim impietatis inanitatẽ ſimiliter tuentiũ,
Noëticam eluuionem, ſceleratorúmque ex-
tremam perniciem videre videor, cuius im-
petu propugnatorum impietatis ac tyrãno-
rũ muri ſceleſti, ac monimenta deiiciuntur,
quæ noo à quouis, quanquam volente, deiici
ac diſturbari poſſunt, propter eorũ habitum,
inquam, & verſutiã. Quando de Filio, & Spi-
ritu, vnáq. io Trinirate diuinitate, & quomo-
do cõprehendi non poſſit, ſcripta lego, Deũ
quem habeo dilucidiùs magiſque inrelligo,
verámque monarchiam ſimul, & Trinitatis
myſterium ex ipſis perdiſco; & eminentias, & C
ſummiſſiones, & cõiunctionẽ, diuiſionemq;
perſonarum ſimul & naturæ, tempori item
obnoxias generationes & proceſſiones, cor-
poralem diſſolutionem, & fluxum, ſecũdùm
naturã minus & maius; & Deum cõprehen-
ſum, & deorum multitudinem, inæqualita-
témq. Iudæorum, & Gentiliũ reſpuo, Theo-
logiæq. & ſpeculatioois certæ rationes edo-
ceor, quatenus edoceri me fas eſt; & Deũ v-
num legitimè ac purè in Trinirate adóro qui
nec cœpit, inquit, nec aliquãdo deſioet, ceu
pelagus eſſeotiæ infinitũ & immenſum, om- D
nẽ cogitationem tẽporis ac naturæ exupe-
rans, mẽte ſola adumbratũ, & hoc ipſum per-
quã exiliter ac mediocriter, nõ ex iis quæ e-
ius natura cõtioentur, & ſecũdùm ipſũ; ſed
quæ circa ipſum ſunt: nec ſuper his deitate
effuſa, ne deorũ cateruã inducamus: nec his
deitate circumſcripta, oe paupertatis diuini-
tatẽ condemnemus, aut propter monarchiã
cum Iudæis, aut propter multitudinem cum
gentilibus ſentientes. Quando quæ de diui-
na fabricatione ac prouidentia ſcripſerunt
euoluens diſcutio, naturæ & diuinæ potẽtiæ
ratiooes animaduerto, productarumq. rerũ E
cogoitionẽ adipiſcor, & video id quod pro-
priè eſt, extra omnia, & ſuper omoia eſſe; &
quo pacto, quę oeutiquam ſunt, coodat, & vt
ſint efficiat, naturáſq & facultates procreet,
& efficientias, & proprietates, & commuoi-
tates, & diſcrimina, & vniones, & habitus, &
priuationes, & motiooes, & mutationes, &
alterationes vnicuiq; congruenter det, ſicut
ipſe dare nouit, & rationes proprias impertit
ſingulis, quibus res noſtras miro modo, & ſu-
pra quã dici, aut cogitari queat, moderatur.

A κεῖα καὶ ἀλλήλων φιλοῦσι ποιεῖσθαι, κοινοποιούμενοι,
καὶ ἀλλήλοις ἀντιδιδόντες, καθάπερ ἤδη καὶ φθάσας ἔ-
φην, καὶ τοσαύτη, καὶ οὕτως αὐτῶν ὑπερφυής ἡ τε δόξα,
καὶ τὸ μεγαλεῖον, ὁμοίως ἔν τε λόγοις, καὶ πράγμασι,
καὶ ἡ διὰ πάντων ἀκριβὴς ἕνωσίς τε, καὶ συμφωνία, ὡς
ἐξ ὀνύχων φασὶ δεῖξαι τὸν λέοντα, κἀκεῖνα τοῖς εἰρημέ-
νοις ἀκολούθως προσθήσω.

Ὅταν τοῖς κατὰ Ἰουδαίων τε καὶ Ἑλλήνων στηλιτευ-
τικοῖς καὶ ἀντιρρητικοῖς αὐτῶν λόγοις ἐντύχω, καὶ τῶν
μετ᾽ αὐτούς τε, καὶ σὺν αὐτοῖς ἐν πλάσματι Χριστια-
B νισμοῦ τῆς κενῆς ἀθείας ὡσαύτως προστάντων, τὸν
ἐπὶ Νῶε κατακλυσμὸν ὁρᾶν τῶν ὑδάτων, καὶ τὴν τῶν
ἀσεβῶν πανωλεθρίαν, οἷς καταστρέφεται τείχη πονη-
ρὰ, καὶ ὀχυρώματα τῶν τῆς ἀσεβείας προστατῶν, καὶ
τυράννων, οὐκ εὐάλωτα τοῖς καθαιρεῖν βουλομένοις,
διὰ τὴν ἕξιν, οἶμαι, καὶ τὸν τύφον, καὶ τὴν διπλοΐαν.
ὅταν τοὺς περὶ υἱοῦ τε, καὶ πνεύματος, καὶ τῆς μιᾶς
ἐν τριάδι θεότητος, καὶ τοῦ ταύτης ἀκαταλήπτου λό-
γους ἀναγινώσκω, γινώσκω Θεὸν μᾶλλον ὃν ἔχω, καὶ
τὴν ἀληθινὴν μοναρχίαν ὁμοῦ, καὶ τὸ τῆς τριάδος
C μυστήριον ἐκπαιδεύομαι παρ᾽ ἐκείνων, καὶ τὰς ὑπερ-
βολὰς, καὶ τὰς ὑφέσεις, καὶ τὴν συναλοιφὴν, καὶ τὴν
διαίρεσιν τῶν τε προσώπων ὁμοῦ, καὶ τῆς φύσεως,
τὰς χρονικάς τε γεννήσεις ὁμοῦ καὶ τὰς ἐκπορεύσεις,
καὶ τὴν σωματικὴν τομήν τε, καὶ ῥεῦσιν, καὶ τὸ κατὰ
τὴν φύσιν ἔλαττόν τε καὶ μεῖζον, καὶ τὸν καταληπτὸν
Θεὸν, καὶ τὴν πολυθεΐαν Ἰουδαίων τε καὶ Ἑλλήνων
ἀποῤῥίπτω, θεολογίας τε, καὶ θεωρίας ἀπλανεῖς ἐκ-
διδάσκομαι λόγους, καθόσον οἷόν τε, καὶ Θεὸν ἕνα γνη-
σίως τε καὶ καθαρῶς προσκυνῶ ἐν τριάδι, οὔτε ἀρ-
D ξάμενόν, φησιν, οὔτε παυσόμενον, οἷόν τι πέλαγος οὐ-
σίας ἄπειρον, καὶ ἀόριστον, πᾶσαν ὑπερεκπίπτον ἔννοιαν
καὶ χρόνου καὶ φύσεως, νῷ μόνον σκιαγραφούμενον· καὶ
τοῦτο λίαν ἀμυδρῶς, καὶ μετρίως, οὐκ ἐκ τῶν κατ᾽ αὐ-
τὸν, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν περὶ αὐτόν· οὔτε ὑπὲρ ταῦτα τῆς θεότη-
τος, φησι, χεομένης, ἵνα μὴ δῆμον Θεῶν εἰσαγάγω-
μεν, οὔτε ἐντὸς τούτων ὁριζομένης, ἵνα μὴ πενίαν θεό-
τητος καταγνῶμεν, ἢ διὰ τὴν μοναρχίαν Ἰουδαΐ-
ζοντες, ἢ διὰ τὴν ἀφθονίαν Ἑλληνίζοντες. ὅταν τὰ
περὶ θείας δημιουργίας τε καὶ προνοίας, αὐτῶν ἐξετά-
E ζω, μανθάνω κτίσεως καὶ θείας δυνάμεως λόγους, καὶ
τὴν γνῶσιν εὑρίσκω τῶν ὄντων, καὶ διδάσκομαι τὸ κυ-
ρίως ὄν, ἔξω τῶν ὄντων ὂν πάντων, ὡς ὑπὲρ πάν-
τα, καὶ πῶς τὰ μηδαμῶς ὄντα παράγει, καὶ ὄντα ποιεῖ,
καὶ φύσεις, καὶ δυνάμεις κτίζει, καὶ ἐνεργείας, καὶ ἰ-
διότητας, καὶ κοινότητας, καὶ διαφορὰς, καὶ ἑνώσεις,
καὶ ἕξεις τε, καὶ στερήσεις, καὶ κινήσεις, καὶ τροπὰς, καὶ
ἀλλοιώσεις ἑκάστῳ δίδωσι καταλλήλως, ὡς ἐκεῖνος
ἐξοίδε μόνος· καὶ λόγους ἐντίθησι τοῖς οἰκείοις ἑκά-
στοις, οἷς τὰ ἡμέτερα καινῶς ἰθύνει, καὶ ὑπὲρ λόγον

καὶ τὰ ἐν τισι δοκούσας ἀνωμαλίας, καὶ ἀνισότητας, ὑπὲρ τὴν ἰσότητα κατορθοῦ, καὶ τὴν σταθμικήν. ὅταν τὰ περὶ τῆς ὑψηλῆς ἱερωσύνης ὑψηλῶς παρ' ἐκείνων ἀκούω, Θεοῦ φωναῖς οὐρανόθεν φερομέναις ἐντυγχάνειν νομίζω, καὶ γῆς ἀπανίσταμαι, καὶ τῶν περιγείων, καὶ γλώσσαις ἀγγέλων Θεοῦ μυστήρια τότε πρώτως μανθάνω, αἵτινές ποτέ εἰσιν αὗται, καὶ πῶς τοῖς κάτω, καὶ ὑλικοῖς ἀΰλως λαλοῦσαι, οὐρανίων τε μυστηρίων ἀποκάλυψιν, καὶ εὐταξίαν βλέπω ἀποκαλυπτομένην ἀνθρώποις καὶ προφήτας, καὶ εὐαγγελιστάς, καὶ ἀποστόλους, καὶ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν παλαιάν, καὶ τὴν νέαν ἐκδιδάσκουσαν· πῶς δεῖ καὶ πότε προσεγγίζειν τῷ ἀπροσίτῳ, καὶ πηνίκα μὲν ὑποχωρεῖν, πηνίκα δὲ προσιέναι καλοῦντι. τὸ μέν, φησι, διὰ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν, τὸ δέ, διὰ τὴν τοῦ καλοῦντος δύναμιν. καὶ πῶς τὸ καλὸν σῶμα Χριστοῦ, τὴν ἐκκλησίαν, ποικίλως οἰκονομεῖν, καὶ μεταχειρίζειν, καιροὺς ἐπιτηροῦντας, καὶ διαφορὰς πραγμάτων, καὶ προαιρέσεων, καὶ προσώπων, καὶ ἠθῶν, καὶ γνωμῶν, καὶ ἀγωγῆς, καὶ ἀσκήσεως, καὶ παιδείας, τῆς τε κοινῇ φημι, καὶ καθ' ἕκαστον, εἰς τὴν κοινὴν κεφαλὴν πάντων Χριστὸν ἀφορῶντας, κἀκεῖθεν τὰς τῶν ἡμῖν πεπραγμένων ἐκδεχομένους τὰς ψήφους· πῶς τε μετὰ Θεοῦ δοκιμάζειν τοὺς παρὰ Θεοῦ καλουμένους πρὸς ταῦτα, μήτε καιροῖς καὶ δυναστείαις, καὶ φιλίαις χαριζομένους· ὡς κατολιγωρεῖν μὲν οὐ καλῶς τῶν ἀξίων διὰ τὰ προρρηθέντα· ἐγκρίνεσθαι δὲ κακῶς διὰ ῥαθυμίαν τοὺς ἀναξίους, ὡς ἂν ἑκατέρωθεν ἐκπίπτωμεν αἴσχιστα τοῦ καλοῦ, καὶ τῆς ἀκριβείας, τό τε καλὸν ἀτιμάζοντες, τό τε κακὸν ἐκλεγόμενοι, καὶ δίκας ἀμφοτέρωθεν ὀφείλοντες τῷ ἀδεκάστως αὐτὰ τότε κρίνοντι.

Παρθενίας γε μὴν τῆς ὑψηλοτάτης ἕνεκα, καὶ κανόνων, καὶ τύπων μοναδικοῦ καὶ ἀγγελικοῦ βίου, καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν ἐχηκότος, τί χρὴ καὶ λέγειν; ὅπου γε μὴ μόνον ἀσκηταὶ τούτων γεγόνασιν ἀκριβέστατοι, μετ' Ἀντωνίου τε, καὶ Ἀμμῶν, καὶ Παύλου τῶν τοῦ χοροῦ κορυφαίων, ὑπὲρ οὕστινας οὖν ἄλλους, ἀλλὰ καὶ νομοθέται, καὶ ὁδηγοὶ καὶ διδάσκαλοι χρηματίζουσι τούτων τοῖς ἄλλοις· ὡς τῶν αὐτῶν εἶναι σχεδὸν μόνων καὶ τὸ πράττειν ἀξίως, καὶ τὸ λέγειν, καὶ γράφειν, καὶ καθηγεῖσθαι τοῖς ἄλλοις τὰ τοιαῦτα. τίς οὕτω καὶ πάθη ψυχῆς ὁμοῦ, καὶ σαρκὸς ἐξήτασε, καὶ τὴν πρὸς τὸ θῆλυ τοῦ ἄρρενος φυσικὴν ὁρμήν τε, καὶ σχέσιν, καὶ συμπάθειαν, ὡς εἰπεῖν, καὶ τίνα μὲν τὰ τῆς φύσεως, τίνα δὲ τὰ τῆς προαιρέσεως, καὶ τῆς συνηθείας, καὶ τίνα καὶ τῆς κακίστης καὶ πονηροτάτης ἕξεως δυσαπάλλακτα, καὶ βιαιότατα πάθη, καὶ τίνες μὲν αἱ ἀρχαί, καὶ αἰτίαι, τίνες δὲ αἱ αὐξητικαί, καὶ θρεπτικαὶ τούτων ὗλαι, τίνα δὲ αὖθις τὰ τῇ ῥοπῇ καὶ τῇ συμμαχίᾳ τοῦ κρείττονος καθαιροῦντα ταῦτα καὶ ἀφανίζοντα,

A quæque apparent in quibuſdam inæqualitates, & imparitates, pluſquam æqualia, & nimis ad amuſſim directa perſpicio. Quando de ſublimi ſacerdotio exquiſitè ab eis conſcripta audio, Dei voces de cœlo delapſas audire me arbitror, & à terra terreniſque recedo; Angelorúmque linguis tum primùm diuina myſteria diſco, quales ipſorum ſuot, humi ambulantibus, materiáque conſtantibus ſine corpore propemodum loquentes: cœleſtiúmque myſteriorum reuelationem, & bonum ordinem hominibus præſcriptum ac pateſactum cerno: B & Propheras, Euaogeliſtas, & Apoſtolos, & priſcam ac nouam ſcripturam vniuerſam ſimul docentem; quo pacto, & quando ad inacceſſum accedere, quando ſe ſubducere, quando ad accerſentem adire oporteat: illud, inquit, propter infirmitatem propriam: hoc propter vocantis potentiam. Et quomodo ſpecioſum Eccleſiæ Chriſti corpus variè regendum, & tractandum ſit, ſpectatis temporibus, rerum, voluntatum perſonarúmque diſcriminibus, motibus & ſententiis, educatione, exercitatione, inſtitutione communiter & ſigillatim, commune C omnium caput Chriſtum intuendo, indéque operum noſtrorum calculum exſpectando. Et quemadmodum cum Deo explorandi ac probandi ſiot, qui ab eo ad hæc vocantur, nec tempori, nec potentiæ, nec amicitiæ gratificaodo; ne non bene negligantur, qui propter iam dicta digni ſunt: contrà, malè deligantur, qui propter ignauiam iodigni ſunt: vt ita vtrinque ab eo quod bonum & perfectum eſt, turpiſſimè deflectamus: nimitum booum ipſum aſpernantes: & malum aſciſcentes, & iocorrupto iudici pœnas hioc & inde debentes.

D Iam qood ad virginitatem celſiſſimam, & regulas ac deſcriptionem monaſticæ Angelicæque, & ſecum habitantis vitæ attinet, quid ego dicam? quando non ſolùm in bis diligentiſſimè ſe exercuerunt cum Antooio, Ammone, Paulo, huius familiæ primanis ſupra omnes alios: ſed etiam legiſlatores, & duces, & magiſtri horum appellantur: vt propemodum eorundem duntaxat ſit & egregia ſacere, & dicere, & ſcribere, & aliis talia præcipere. Nam E quis affectiones animæ & carnis accuratiùs examinauit, mariſque in fœminam appetitum naturalem, & cum ea conuenientiam conſeoſúmque vt ita dicam, & quinam naturæ motus ſint, qui arbitratus, qui conſuetudinis, qui peſſimi peruerſiſſimique habitus, & à quibus propter vehementiam ægrè liberari poſſis? & vnde his principia & cauſſæ, vnde incrementa & alimenta: rurſum, quæ fauore & auxilio Dei hæc deſtruant, aboleant,

verámque virginitatis incorruptionem efficiant? quæ ſcilicet eſt animæ vera virginitas & puritas, omnem & practicam & contemplatiuam virtutem includens, & ſtudioſum ad Euangelicam perfectionem deducens, Angelicum, inquam, & monaſticum viuendi inſtitutum, & virginitas & ordo diuinis functionibus occupatus.

Porrò hi Patres præter iam enumerata, legitimas quoque nuptias, viduitatemque celebrarunt, & cum illis coniunxerunt, quidque in vtroque vtile, quid noxium eſſet, difficultatémque & facilitatem ex ſanctis Scripturis, & ipſa rerum experientia omnibus diſertè oſtenderunt; vt in omnibus *perfectus ſit Dei homo*, & in nullo planè deficiat.

2. Tim. 3. Quis non cùm de pœnitentia, & compunctione, & præclariſſima humanitate ageret, nobilium iſtorum ſcriptorum argumenta perpendit, & docendo ſecutus eſt? qui[?] ob pondus peccatorum ad deſperationem præcipites celeriter inde retrahantur, pelagus diuinæ benignitatis explicant, & orationem vt manum porrigunt; duros autem & audaces, & à compunctione abhorrentes, timore examinis rerum in hac vita perpetratarum, iudiciique ac pœnarum terrore, & implacabilitate iudicis ad timorem Dei, & dolorem animi adducunt. Humanos verò, & pauperum amantes, & compatientes eſſe, adeo vehementer dictis & factis docuerunt, & adeò maximi hanc Dei imitatricem, diuinámque fecere virtutem, vt propemodum hanc ſolam probauerint eſſe, quæ peccatorum ſordes ſupra alias purgare, & à tentationibus animi, & corporis ſimul liberare, & ab omnifaria morte ſeruare, ſuáque pulchritudine praxin vnà & contemplationem ornare queat, & poſtremò benedictus patris, & hæredes regni à conſtitutione mundi præparati, eius cultores à Chri-
Matth. 25. ſto pronuntiatus eſſe, Dei filios, & Deos nominatos ſecundùm gratiam, & imitationem per illam veri ac ſolius ſecundùm naturam Dei. Humilitatis autem, & charitatis, verè ſublimium, & perfectos efficientium, omnis denique virtutis poſt Chriſtum & primos Apoſtolos athletæ, artifices, & prædicatores ſummi, quinam præter beatos iſtos reperti ſunt? Qui tam pauperes ſpiritu, & corde contrito, ac verè mites, humileſque fuerunt, vt ipſius Chriſti exemplaria quædam, & ſimulachra ſecundùm hæc eadem appellentur, iuxta verbum illius, *Diſcite*, inquit, *à me quia mitis*
Matth. 11. *ſum & humilis corde*; & hominibus item

A καὶ τὴν ἐν παρθενίᾳ ἀληθῆ ἀφθαρσίαν κατασκευάζοντα; ἥτις γε ἡ τῆς ψυχῆς ἀληθὴς παρθενία, καὶ καθαρότης, ἡ πᾶσαν μεθ᾽ ἑαυτῆς ἔχουσα δηλαδὴ τὴν κατὰ πρᾶξιν ἅμα καὶ θεωρίαν ἀρετήν, καὶ πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν τελειότητα φέρουσα τὸν σπουδαῖον, ἡ ἀγγελική, φημί, καὶ μοναδικὴ πολιτεία, καὶ παρθενία, καὶ θεουργὸς τάξις.

Ἀλλ᾽ οὗτοί γε πρὸς τοῖς εἰρημένοις οὐδὲ τὰ τῶν νομίμων γάμων, οὐδὲ τὰ τῆς χηρείας ἐν τῷ παρῆκαν ἀλλὰ κἀκεῖνα συνῆψαν τοῖς εἰρημένοις, ὅ ἐν ἑκατέροις ὠφέλιμόν τι καὶ βλαβερόν, καὶ δὴ καὶ τὸ βαρὺ, καὶ τὸ
B κοῦφον ἐκ τῶν θείων γραφῶν, καὶ τῆς πείρας αὐτῆς ἀποδείξαντες τῶν πραγμάτων πᾶσι τῷ λόγῳ, ἵνα διὰ πάντων ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, ἐν μηδενὶ τῶν πάντων λειπόμενος.

Τίς οὐκ περὶ μετανοίας καὶ κατανύξεως, καὶ τῆς καλλίστης φιλανθρωπίας, κατὰ τοὺς ἡμιαίους φημὶ τούτους, οὐ καὶ ἐξήτασε καὶ ἐδίδαξε λόγους; ὡς τοὺς μὲν εἰς ἀπόγνωσιν τῷ βάρει τῶν ἁμαρτημάτων ὡς ἐπὶ κρημνῶν εὐχερῶς καταφερομένους, ταχέως ἐκεῖθεν ἀνέλκειν, τὸ πέλαγος τῆς θείας φιλανθρωπίας ἐξη-
C γουμένους, καὶ ὥσπερ χεῖρα διδόντας τὸν λόγον· τοὺς δὲ σκληρούς, καὶ θρασεῖς, καὶ ἀκατανύκτους τῷ φόβῳ τῆς ἐξετάσεως τῶν βεβιωμένων, καὶ τῷ τῆς κρίσεως, καὶ τῆς κολάσεως φοβερῷ καὶ ἀδεκάστῳ, πρὸς φόβον Θεοῦ, καὶ κατάνυξιν ἄγειν. Φιλανθρώπους γε μὴν, καὶ φιλοπτώχους, καὶ συμπαθεῖς, οὕτω σφοδρῶς καὶ λέγοντες, καὶ πράττοντες τοὺς ἀνθρώπους ἐδίδαξαν εἶναι, καὶ οὕτω τοῦ παντὸς τὴν θεομίμητον καὶ θεουργὸν ἀρετὴν ταύτην τιμᾶσθαι, ὡς μόνην ταύτην δεῖξαι σχε-
D δὸν, καὶ ῥύπον ἁμαρτημάτων ὑπὲρ τὰς ἄλλας δυναμένην καθαίρειν, καὶ πειρασμῶν ψυχικῶν ὁμοῦ καὶ σωματικῶν ἀπαλλάττειν, καὶ θανάτου παντοδαποῦ ῥύεσθαι, καὶ πρᾶξιν ὁμοῦ, καὶ θεωρίαν κοσμεῖν τῷ παρ᾽ ἑαυτῆς κάλλει, καὶ τελευταῖον, εὐλογημένους τοῦ πατρὸς, καὶ κληρονόμους τῆς ἡτοιμασμένης βασιλείας ἀπὸ καταβολῆς κόσμου τοὺς αὐτῆς ἐργάτας ὑπὸ Χριστοῦ προσειρῆσθαι, υἱοὺς Θεοῦ καὶ θεοὺς χρηματίζοντας κατὰ χάριν, τῇ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου κατὰ φύσιν Θεοῦ δι᾽ αὐτῆς ἐκμιμήσει. Ταπεινοφροσύνης
E δὲ, καὶ ἀγάπης τῶν ὄντως ὑψηλῶν καὶ τελειοποιῶν ἀρετῆς πάσης τίνες μετὰ Χριστὸν, καὶ τοὺς πρώτους μαθητὰς, καὶ ἀθληταὶ, καὶ τεχνῖται, καὶ ῥήτορες ὑφηγηταὶ ἄκροι, πλὴν τούτων τῶν μακαρίων; τίνες οὕτω καὶ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, καὶ τὴν καρδίαν συντετριμμένοι, καὶ πρᾶοι καὶ ταπεινοὶ γεγόνασιν ὄντως, ὡς αὐτοὶ μὲν εἰκόνες τινὲς καὶ ἐκμαγεῖα χρηματίσαι καὶ κατ᾽ αὐτὰ ταῦτα Χριστοῦ, κατὰ τὸν αὐτοῦ φημὶ λόγον (μάθετε καὶ γάρ φησιν ἀπ᾽ ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ) τοῖς δ᾽ ἀνθρώποις οἱ αὐτοὶ πάλιν

καὶ ὁδηγοὶ, καὶ ἀρχηγοὶ, καὶ θαυμαστοὶ διδάσκαλοι, καὶ θεῖα γενέσθαι πρωτότυπα, τὰ πράττοντες, καὶ λέγοντες, καὶ λογογραφοῦντες τὰ τοιαῦτα;

Εἰ δὲ καὶ τῆς θείας ἀγάπης ἀκρότατος ὅρος ἐκεῖνός ἐστι κατὰ τοὺς θείους δηλονότι χρησμοὺς, τὸ μὴ μόνον ὡς ἑαυτὸν ἀγαπᾷν τὸν πλησίον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ παραιτεῖσθαι ἐν τῷ τῆς χρείας καλοῦντι (μείζονα γὰρ ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει φησὶν, ἵνα θῇ τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ, ὅπερ ὁ μὲν Χριστὸς εἰπὼν, καὶ ἔργοις αὐτίκα πεπλήρωκεν, ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸς ἑαυτὸν εἰς θάνατον δεδωκώς· Παῦλος δὲ ὁ μαθητὴς μετ᾽ ἐκεῖνον ἐτόλμησε μόνος ὑπὲρ τῆς τῶν Ἰουδαίων σωτηρίας ἑαυτῷ τὰ τοιαῦτα κατεύξασθαι. ηὐχόμην καὶ γὰρ φησὶν ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν μου τῶν κατὰ σάρκα, οἵτινές εἰσιν Ἰσραηλῖται) ἆρ᾽ οὐχὶ καὶ οὗτοι πρὸς τὸν ἀκρότατον ἤλασαν ὅρον τῆς τῶν ἐντολῶν κορυφαίας ἀγάπης, ἐκεῖνα μετὰ Παύλου τοῦ μακαρίου πεπληρωκότες ὡσαύτως; τί γὰρ περὶ ἑαυτῶν αὐτοὶ περὶ τούτων φασὶ γράφοντες; τολμῶ τι καὶ μεῖζον ὑπὲρ ὑμῶν φησι τοῦ ἀποστόλου φθέγξασθαι· τοσοῦτον ὑμῶν περιέχομαι, καὶ τοσοῦτον ὑμῶν αἰδοῦμαι τὴν εὔκοσμον ταύτην στολὴν, καὶ τὸ χρῶμα τῆς ἐγκρατείας καὶ τὰ ἱερὰ ταῦτα συστήματα, καὶ τὴν σεμνὴν παρθενίαν, καὶ κάθαρσιν, καὶ τὴν πάννυχον ψαλμῳδίαν, καὶ τὸ φιλόπτωχον, καὶ φιλάδελφον, καὶ φιλόξενον, ὥστε καὶ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ, καὶ παθεῖν τι ὡς κατάκριτος δέχομαι, μόνον εἰ σταίητε μεθ᾽ ἡμῶν, καὶ κοινὴν τὴν τριάδα δοξάσομεν.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὑπὲρ ἐκείνων τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας δηλονότι Χριστοῦ, οὕτω θαυμαστά τε, καὶ θεομίμητα, καθάπερ ἔφθην εἰπών. εἴδωμεν δὴ ὡσαύτως καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν ἔνδον, καὶ γνησίων αὐτῆς, καὶ ὑγιῶς τὴν θεότητα τοῦ πνεύματος ὁμολογούντων, καὶ προσκυνούντων. ἐβουλόμην, εἰ οἷόν τε, φησιν, ὄψει αὐτῇ τὴν ἀγάπην ἣν περὶ ὑμᾶς ἔχω, ἐνδείξασθαι. οὐδὲν γὰρ ἐμοὶ ποθεινότερον ὑμῶν, οὐδὲ τοῦτο τὸ φῶς. μυριάκις γὰρ εὐξαίμην ἂν αὐτὸς πηρωθῆναι, εἴγε ἐνῆν διὰ τούτου τὰς ὑμετέρας ἐπιστρέψαι ψυχάς. οὕτως αὐτοῦ τοῦ φωτὸς γλυκίων ἐμοὶ ἡ σωτηρία ἡ ὑμετέρα. τί γὰρ ὄφελός μοι τῶν ἀκτίνων τῶν ἡλιακῶν, ὅταν ἡ δι᾽ ὑμᾶς ἀθυμία πολὺ κατασκεδάζῃ τῶν ὀφθαλμῶν τὸ σκότος; τὸ γὰρ φῶς τότε καλὸν, ὅταν ἐν εὐφροσύνῃ φαίνῃ· ἐπεὶ τῇ λυπουμένῃ ψυχῇ καὶ παρενοχλεῖν δοκεῖ. ὅτι δὲ οὐ ψεύδομαι, μὴ γένοιτο μέν ποτε πεῖραν λαβεῖν. πλὴν εἴ ποτε συμβαίη τινὰ ὑμῶν ἁμαρτεῖν, καθεύδοντί μοι προσέχητε. Εἰ μὴ τοῖς παραλυτικοῖς ἔοικα, εἰ μὴ τοῖς ἐξεστηκόσι, καὶ κατὰ τὸν προφητικὸν λόγον, καὶ τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου καὶ αὐτὸ οὐκ ἔστι μετ᾽ ἐμοῦ.

A & ductores & auctores, & magiſtri admirabiles, diuináque prototypa hæc faciendo, diſſerendo, ſcribendo facti ſint?

Quòd ſi etiam charitatis in proximum ille ſecundùm diuina oracula ſupremus omnium terminus eſt, eum non modò diligere vt ſeipſum; ſed neceſſitare poſtulante, animam quoque eius cauſſa, vitamque contemnere (*maiorem enim charitatem nemo habet*, inquit, *quàm vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis* [Ioan. 15.]
B quod quidem Chriſtus cùm dixiſſet, mox opere ipſo impleuit; cùm ſemet pro nobis in mortem tradidit: Paulus autem diſcipulus poſt illnm ſolus eſt auſus pro Iudæorum ſalute talia ſibi imptecari: *Optabam*, inquit, *anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundùm carnem, qui ſunt Iſraëlitæ.*) [Rom. 9.] An non ſimiliter iſti ad ſupremam lioeam proceſſerunt mandatorùm extremæ perfectiſſimæque charitatis, idem cum beato Paulo non dubitantes dicere? Quid enim de ſemetipſis hac in re ſcribunt?
C Audeo, inquit Chryſoſtomus, maius quiddam de nobis, quàm Apoſtolus, affirmare. Adeo vos complector, adeóque reuereor hanc decentem ſtolam, & colorem continentiæ, & ſacros hoſce conuentus, & auguſtam virginitatem, & puritatem & nocturnam pſalmodiam, & amorem in pauperes, & hoſpites, vt etiam anathema à Chriſto eſſe; & pati inſtar damnati velim, tantùm vt ſtaretis nobiſcum: & communiter Trinitatem celebraremus.

D Sed hæc quidem propter illos, qui ab Ecleſia Chriſti extranei ſunt videlicet, adeò mirabilia, & Dei imitatione referta, ſicut dixi. Videamus nihilominus quæ propter internos, & legitimos, diuinitatémque ſpiritus coofiteotes, & adorantes dixerit. Vellem, inquit, ſi poſſem, ante oculos vobis conſtituere, quam erga vos gero charitatem. Nihil quippe mihi vobis eſt amabilius, ne ipſa quidem lux iſta. Millies enim optarem ipſe orbari luminibus, ſi ita animas veſtras conuertere poſſem: adeò mihi ſalus veſtra huius lucis aſpectu iucundior eſt.
E Nam quid iuuaot radij ſolis, quaodo oborta veſtri cauſſa ægritudo, oculis magnas offundit tenebras? Tunc enim lux bona & grata eſt, quaodo hilaritate hauritur: animæ enim mœrenti, etiam moleſtiam videtur apportare. Huius veritatis abſit vt vnquam periculum faciatis. Veruntamen, ſi qoando contigerit ex vobis peccare quempiam, me dormientem coouenite. Si non ſum ſimilis paralyticis, ſi non amentibus, &, vt loquar cum Propheta, *Et lumen oculorum meorum & ipſum non eſt mecum*,

& niſi quis iudicet me ſupra modum ambitioſum, videres me quotidie fontes lacrymarum emittentem. Harum mihi conſcia eſt domuncula, & ſolitudo. Credite mihi, ſpem ſalutis meæ pene abiicio: dum enim veſtra defleo, nunquam mea mala lugendi otium mihi eſt; ita mihi omnia vos eſtis. Si ſenſero vos proficere, præ gaudio mala mea non ſentio. Si videro non proficere, præ animi dolore rurſum mea dimitto, vt qui exultem veſtris bonis, etſi mala habeam innumera: contriſter autem veſtris malis etiamſi innumerabilia adſint mihi rectè facta. Quid enim ſperem ego, ſi vos non proficiatis? Cur autem me quidquam triſtem reddat, ſi vos rectè geratis? In ſublime videor euolare, cùm boni quippiam de vobis audio. Implete gaudium meum: Liceat vobis ſalutem aſſequi, me autem propter vos reddere rationem: Vobis dari ſalutem, me accuſari, quòd muneri meo non ſatisfecerim. Non enim curo, vt per me ſalui ſitis: ſed ſolùm, vt ſalui ſitis, quacunque ratione. Hoc tantum eſt votum meum, quòd progreſſus veſtros deſidero, quòd vos amo, quòd vos complector, quòd vos mihi eſtis omnia, & pater, & mater, & fratres, & filij: &, ſi liceret cor noſtrum rumpere, & vobis omnibus exhibere, videretis in magna latitudine intus eſſe & vxores, & filios, & maritos. Eiuſmodi enim eſt virtus charitatis, animámque vel cœlo ipſo capaciorem facit.

Talia ſunt ſanctorum & ter beatorum iſtorum Patrum, talia, inquam, de charitate, & pro charitate Dei & facta, & dicta, qualium nos hîc partem aliquam oſtendimus: adeo admiranda, & vltra modum egregia, & terrenis iſtis humaniſque verbis ſuperiora, ſolóque Deo ipſorumque anima & virtute digna, & quæ ne admirari quidem pro dignitate ob excellentiam magnitudinemque poſſis. Quinimo, & denuo ſingularibus eorum verbis pro his ipſis etiam in his vtar; hoc longè præſtat, hoc diuturnis illis laboribus ac ſermonibus multo eſt conducibilius, quos nunc omnes ſcriptitant, qui ambitione quadam tenentur, atque ideo fortaſſe circa fidei doctrinam quædam immutantur. Hoc multis vigiliis & chameuniis eſt præclarius, quarum commodis fruuntur, qui eas obeunt: Hoc fama celebratis exiliis, fugis, lapidationibus, contumeliis, iniuriis multo eſt lucroſius, & gratioſius. Pro illo enim hæc etiam perpeti voluerunt. Quamobrem & illud, *Si diligis me, Petre, paſce oues meas*, ad nobilem illum coryphæum, tertium à Chriſto prolatum, ad ſe nihilominus planè prolatum rati, etiam ſic eum amare,

Ioan. 2.

A καὶ εἰ μή με τις ἔκρινε φιλοτιμίας ἐραστήν, εἶδες ἂν καθ' ἑκάστην ἡμέραν πηγὰς δακρύων ἀφιέντα. ταῦτα δέ μοι σύνοιδεν ὁ οἰκίσκος, καὶ ἡ ἐρημία. πιστεύσατε γάρ μοι, τῆς μὲν ἐμαυτοῦ σωτηρίας ἀπέγνων· τὰ γὰρ ὑμέτερα θρηνῶν, οὐδὲ σχολὴν ἔχω τὰ ἐμαυτοῦ κακὰ πενθεῖν. οὕτω μοι πάντα ὑμεῖς ἐστε· κἂν αἴσθωμαι ἐπιδιδόντας ὑμᾶς, οὐκ αἰσθάνομαι τῶν ἐμαυτοῦ κακῶν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς. κἂν ἴδω μὴ ἐπιδιδόντας, ὑπὸ τῆς ἀθυμίας πάλιν περιπέμπομαι τὰ ἐμά, φαιδρὸς μὲν ὢν ἐπὶ τοῖς ὑμετέροις ἀγαθοῖς, κἂν μυρία ἔχω δεινά. σκυθρωπὸς δὲ ἐπὶ τοῖς ὑμετέροις λυπηροῖς, κἂν μυρία B κατορθώματα ᾖ. τίς γὰρ ἐμοὶ ἐλπίς, ὑμῶν μὴ προκοπτόντων; τίς δὲ ἀθυμία, ὑμῶν εὐδοκιμούντων; πτεροῦσθαι δοκῶ, ὅταν τι περὶ ὑμῶν ἀκούσω χρηστόν. πληρώσατέ μου τὴν χαράν. γένοιτο σωθῆναι ὑμᾶς, καὶ δοῦναι λόγον ἐμὲ δι' ὑμᾶς· ὑμᾶς σωθῆναι, καὶ ἐμὲ ἐγκαλεῖσθαι, ὡς μὴ πληρώσαντα τὰ παρ' ἐμαυτοῦ. οὐ γὰρ τοῦ δι' ἐμοῦ σωθῆναι ὑμᾶς φροντίζω, ἀλλὰ τοῦ σωθῆναι μόνον δι' ὁτουδήποτε. τοσοῦτον μόνον εἰσήνεγκα εἰς τὴν εὐχήν, ὅτι ἐπιθυμῶ ὑμῶν τὴν προκοπήν, ὅτι C φιλῶ, ὅτι συμπέπλεγμαι. ὅτι πάντα μοι ὑμεῖς ἐστε, καὶ μήτηρ, καὶ ἀδελφοί, καὶ παιδία· καὶ εἴγε ἐνῆν τὴν καρδίαν ὑμῶν ἀναρρῆξαι, καὶ ἐπιδεῖξαι, πάντας ὑμᾶς εἴδετε ἂν μετὰ πολλῆς ἔνδον οὔσας τῆς εὐρυχωρίας, καὶ γυναῖκας, καὶ παῖδας καὶ ἄνδρας. τοιαύτη γὰρ ἡ τῆς ἀγάπης δύναμις, καὶ τοῦ οὐρανοῦ εὐρυχωροτέραν ποιεῖ τὴν ψυχήν.

Τοιαῦτα τὰ τῶν ἱερῶν καὶ τρισολβίων τούτων πατέρων, καὶ διδασκάλων, καὶ τὰ περὶ ἀγάπης, καὶ ὑπὲρ D ἀγάπης Θεοῦ, τά τε πράγματα, καὶ οἱ λόγοι, φημί, ὡς καὶ περὶ τούτων ἡμᾶς ἀπὸ μέρους ἐνταῦθα δεῖξαι· οὕτω θαυμαστὰ καὶ ὑπερφυᾶ, καὶ ὑπὲρ τὸν κάτω τουτονὶ λόγον, καὶ τὸν ἀνθρώπινον, καὶ ἄξια μόνου Θεοῦ, καὶ τῆς αὐτῶν ψυχῆς, καὶ τῆς ἀρετῆς· καὶ οὐδὲ τὸ θαυμάζεσθαι πρὸς ἀξίαν διὰ τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὸ μέγεθος ἔχοντα. μᾶλλον δὲ ἵνα καὶ πάλιν τοῖς θαυμαστοῖς αὐτῶν λόγοις ὑπὲρ τούτων αὐτῶν καὶ ἐν τούτοις χρησώμεθα· τοῦτο καὶ γὰρ κατὰ πολὺ βέλτιον· τοῦτο τῶν μακρῶν πόνων, καὶ λόγων λυσιτελέστερον, οὓς πάντες ἤδη λογογραφοῦσιν, οἷς τι καὶ φιλοτιμίας συνέ- E ζευκται· καὶ διὰ τοῦτο ἴσως τι καὶ καινοτομεῖται περὶ τὸν λόγον. τοῦτο τῶν πολλῶν ἀγρυπνιῶν καὶ χαμευνιῶν προτιμότερον, τῶν μέχρι τῶν κατορθούντων τὸ κέρδος· τοῦτο τῶν ἀοιδίμων ἐξοριῶν, καὶ φυγῶν, καὶ λιθασμῶν, καὶ λοιδοριῶν, καὶ ὕβρεων ἐπικερδέστερόν τε, καὶ χαριέστερον. ὑπὲρ γὰρ ἐκείνου καὶ ταῦτα παθεῖν εἵλοντο. διὸ καὶ τὸ εἰ φιλεῖς με Πέτρε, ποίμαινε τὰ πρόβατά μου, πρὸς τὸν μέγαν τουτονὶ κορυφαῖον τρισσῶς εἰρημένον παρὰ Χριστοῦ, καὶ πρὸς αὑτοὺς ὡσαύτως εἰρῆσθαι νομίσαντες αὐτίκα, καὶ οὕτω φιλεῖν ἐκεῖνον,

vtriuſ-

ὡς ἐκεῖνος ἐβούλετο, καὶ λόγοις καὶ ἔργοις μετὰ Πέτρου σπουδάσαντες, καὶ τὴν ψυχὴν κατ' ἐκεῖνον ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου δεδώκασι, καὶ μισθὸν τῆς ἱερουργίας τοῦ εὐαγγελίου, καὶ θεοπρεπὲς, καὶ ὑπέρτιμον τοῦτο γέρας παρὰ Χριστοῦ ἐκομίσαντο. Τί γάρ φησιν αὐτὸς μετ' ἐκεῖνα πρὸς τὸν μακάριον μαθητήν; ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ὅτε ἦς νεώτερος, ἐζώννυες σεαυτὸν, καὶ περιεπάτεις ὅπου ἤθελες· ὅταν δὲ γηράσῃς, ἐκτενεῖς τὰς χεῖράς σου, καὶ ἄλλος σε ζώσει, καὶ οἴσει ὅπου οὐ θέλεις. Τοῦτο δέ φησιν εἶπε, σημαίνων ποίῳ θανάτῳ δοξάσει τὸν Θεόν· μονονουχὶ τοῦτο λέγων, ὅτι ἐπειδὴ ἡμετέραν ποιμαντικὴν, καὶ τὸ ἐμὸν ἀνεδέξω ποίμνιον, ὡς ἐγὼ βούλομαι, καὶ οὕτω με φιλεῖν ὡμολόγησας, τοῦτο μισθὸν ἀξιώτατον κομιεῖ παρ' ἐμοῦ, τὸ διὰ σταυροῦ καὶ θανάτου ἀκολουθῆσαί μοι, καὶ οὕτω δοξάσαι Θεὸν, καὶ δοξασθῆναι θεοπρεπῶς παρ' αὐτοῦ.

Ταῦτα καὶ ὑμεῖς ὦ γενναῖοι ζηλώσαντες καὶ εἰπόντες, καὶ λαμπρῶς διὰ τῶν ἔργων ἐπιδειξάμενοι, καὶ τοῦ θαυμαστοῦ Πέτρου μηδὲν ἀπολειφθέντες, καὶ κατὰ τοῦτο καὶ τῶν ὁμοίων γερῶν ὡσαύτως, καὶ τῆς ἀναρρήσεως ἠξιώθητε, καὶ φῶς τοῦ κόσμου καὶ ἅλς τῆς γῆς, καὶ πόλις ἐπάνω ὄρους κειμένη, καὶ λύχνος ἐπὶ λυχνίου τιθέμενος, καὶ λάμπων ἐν τῇ παγκοσμίῳ οἰκίᾳ ταύτῃ παρὰ Χριστοῦ, σὺν ἐκείνῳ γεγόνατε. καὶ οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ κλεῖς οὐρανῶν σὺν ἐκείνῳ δι' ἐκεῖνα πιστεύεσθε. καὶ οὐχ ὅσον ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ, μείζονα δὲ κύκλον τῷ εὐαγγελίῳ περιελαμβάνετε· καὶ υἱοὶ βροντῆς οὐκ ὀνομάζεσθε μὲν, γίνεσθε δὲ, καὶ ἐπὶ τὸ στῆθος Ἰησοῦ κείμενοι, ἐκεῖθεν ἕλκετε τοῦ λόγου τὴν δύναμιν, καὶ τὸ βάθος τῶν νοημάτων.

Τὰ δὲ τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου παθεῖν οἱ γενναῖοι κεκώλυνται· τοὺς μὲν λιθαζόντων, καὶ τῶν κρυφίων ἐκείνων σφαγέων ἄνωθεν ἐπισχόντος Θεοῦ, διὰ τὴν τῶν σωζομένων ὑπ' αὐτῶν σωτηρίαν, καθὰ δὴ καὶ φθάσαντες ἔφημεν· τοὺς δὲ τῇ πρὸς αὐτοὺς ἐπισχόντας αἰδοῖ, σφαδάζοντας τοῖς θυμοῖς, καὶ τοὺς λίθους φέροντας ἐν χερσί. δι' ἃ δήπου καὶ φθάσας ἐγὼ, καὶ ὁμοταγεῖς, καὶ ὁμοτίμους, καὶ ἐφαμίλλους ἐν ἅπασιν εἶπον τοῖς κορυφαίοις τῶν ἀποστόλων Χριστοῦ, καὶ μετὰ Μωσέως, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ Μωσέα, καὶ τοὺς τῆς παλαιᾶς πάντας προφήτας καὶ νομοθέτας ἀκριβεῖς, καὶ θεόπτας, ἅτε καὶ τὸν θεῖον ἐκεῖνον νόμον, καὶ τὰς ἱερὰς προφητείας τοῖς ἑαυτῶν λόγοις πρὸς φῶς ἀγαγόντας, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ γράμματος πρὸς τὸ πνεῦμα μετάθεσιν ἐκείνων πάντας διδάξαντας.

Εἰ δὲ καὶ Μωσῆς ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς τὸν Θεὸν ὀργιζόμενον ἔλεγεν, εἰ μὲν ἀφῇς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου, ἧς ἔγραψας, συναπολέσθαι διὰ τὸ φίλτρον τοῖς ποιμαινομένοις

A vt ipſo amari volebat, verbis & operibus cum Petro ſtudentes, animam quoque, vt ille, pro grege dederunt, & mercedem ſacræ functionis in Euangelio prædicando, diuinum & inæſtimabile pręmium à Chriſto retulerunt. Quid enim deinceps beato diſcipulo ait? *Amen amen dico tibi: quando eras iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas: Quando autem ſenueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet, quò tu non vis. Hoc autem dixit,* inquit, *ſignificans qua morte eſſet clarificaturus Deum.* Perinde ac ſi diceret, poſtquam munus paſtorale meum, & gregem meum B ſuſcepiſti, vt ego volo, & ita me diligere confeſſus es, hoc præmium digniſſimum à me reportabis, vt per mortem & crucem me ſequaris, itaque glorifices Deum, & glorificeris à Deo.

Hæc & vos, ô generoſi, æmulantes, & loquentes, operibúſque apertè & inſigniter demonſtrantes, & Petro illo admirando etiam hac in parte nihilo inferiores, ſimilibus item præmiis, & appellatione honeſtati, & cum illo à Chriſto facti eſtis *lux mundi, ſal terræ, ciuitas* *Matth.5.* C *ſupra montem, & lucerna ſupra candelabrum poſita*, quæ in totius mundi domo *Matth 16.* luceat. Neque iſta tantùm, ſed etiam claues regni cœlorum ideo vobis cre- *Rom.15.* ditæ ſunt. Nec quantum eſt ſpatij ab Hieruſalem vſque in Illyricum, ſed or- *Marci 3.* bem maiorem Euangelio obiuiſtis, & filij tonitrui non quidem nuncupamini, *Ioan. 21.* ſed reuera eſtis; & ſuper pectus Ieſu recumbentes, inde ſermonis efficacitatem, profunditatémque intelligentiarum trahitis.

D Pœnas autem protomartyris Stephani illuſtres iſti experiri permiſſi non ſunt, lapidantium & occultorum illorum mactatorum quoſdam Deo cœlitus cohibente, ob ſalutem eorum, quibus ipſi ſalutem pepererunt, vt & antè diximus; aliis pudore & reuerentia erga illos captis, ſuccenſentibus animis, lapidéſque manibus portantibus. Quare & ego ſuprà, ordine, honore, certaminibus per omnia Apoſtolorum Chriſti principibus E pares eos eſſe confirmaui, & cum Moſe collocaui: quin ſupra Moſen, & veteris Teſtamenti Prophetas, & legiſlatores perfectos, & Dei ſpectatores: vtpote qui diuinam illam legem, ſacráque vaticinia ſcriptis ſuis illuſtrarint, & illorum tranſitum à littera ad ſpiritum omnes mortales docuerint.

Quòd ſi Moſes pro Iſraële Deo irato dixit: *Si dimittis illis peccatum, dimitte: ſin* *Exod.32.* *autem, dele me de libro, quem ſcripſiſti*, ob ardentem gregis ſui amorem cum eo perire

A non recuſaos, ſanè etiam hic, ſi inquiſieris apud Paſtores & legiſlatores meos amplius quiddam inuenies. Non enim hi cum ſibi charis etiam interire Moſis exemplo optabant, ſed pro ipſis potiùs ſubire diſcrimina, & cum Chriſto pro amicis animam ponere, quò illi ſalute potireotur. Sed neque illud cum Moſe hi Deo obie-

Num 11. cerunt, inobedientibus irari videlicet, *Cur afflixiſti famulum tuum, & quare non inueni gratiam coram te, vt imponas pondus vniuerſi populi huius ſuper me? Nunquid ego concepi omnem hanc multitudinem, vt dicas mihi, porta*

B *eos in ſinu tuo, ſicut portare ſolet nutrix infantulum, & defer in terram, pro qua iurauit patribus eorum?* Non ſic ſuper his quos paſcebant etiam beati hi locuti ſunt: ſed illa nimirum, quæ & altiſſima ſunt, & ſatis prædicari nequeunt, quæ ipſi per ſeipſos dignè nos docuerunt.

Magna igitur hæc & excelſa; imò ſi ita dicere fas eſt, & magnis maiora, & excelſis excelſiora, virorúmque tantorum virtuti & moribus reſpondentia, & potentiæ cuiuſ-

C dam, quæ omnem doctrinæ amplitudinem ſibi vendicarit. Sic enim ſtatuo (vt ex ipſorum ſcriptis de ipſis rurſum loquar) ſi qua fuit, aut erit tuba, latè per aërem reſonans, aut Dei vox mundum implens, aut terræ vniuerſæ tremor, ex nouitate atiqua miraculóque, hæc eſſe illorum voces & ſeoſa, quibus omnes alios antecellunt, & iofra ſe relinquuot, quanto nos beſtiarum naturæ antecellimus.

Ac illi quidem ita ſe habent, taléſque ſuot, quod ad nos, & totam ſimul Chri-

D ſti Eccleſiam attinet, vt nemo ex omnibus in his cum ipſis cooferri, aut contendere vllo modo poſſit. Nobis autem, inquit, quænam alia hodierni conuentus gratia? quæ compotationum iucunditas? quæ fori? quæ Principum, & familiarium ipſorum voluptas? quæ monachorum, aut coniugatorum? quæ otioſorum, aut occupatorum? quæ externæ, aut Chriſtianæ philoſophiæ ſectatoribus? vna & per omnia maxima, illorum ſcripta, & labores. Neque enim ſcriptores poſteri aliuode quam ex ipſorum libris copiam ſuam petunt. Prætereuntur & tacentur

E vetera, & quæ nonnulli diuinæ doctrinæ inſudantes laborarunt, noua clamantur, & prædicantur, cenſetúrque is doctiſſimus, qui in ipſorum monumentis quàm accuratiſſimè volutatus fuerit, & verbis ea commodè efferre, audientéſque erudire potuerit. Etenim hi tres ſtudioſioribus ad imitationem prę omnibus ſufficiunt: qui id, quod imprimis nouum & admiratione plenum eſt, in omnibus prædictis habuerunt, vt primi, & ſoli à ſeipſis, propriiſq. ſermonibus,

A ἐλλόγιμος, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ πλέον ἐξετάζων εὑρήσεις παρὰ τοῖς ἐμοῖς ποιμέσι, καὶ νομοθέταις. οὐδὲ γὰρ συναπολέσθαι σφᾶς τοῖς φίλοις ἢ οὗτοι, καθὰ δὴ καὶ Μωσῆς, ηὔχοντο, ἀλλὰ προκινδυνεῦσαι μᾶλλον ἐκείνων οὗτοι, καὶ θεῖναι τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν φίλων μετὰ Χριστοῦ, ἵν᾽ ἐκείνοις τὸ σώζεσθαι περιγένηται. οὐ μὴν ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐκεῖνο μετὰ Μωσέως πρὸς Θεὸν εἶπον καὶ οὗτοι, κατὰ τῶν ἀπειθῶν δυσχεραίνοντες· ἵνα τί ἐκάκωσας τὸν θεράποντά σου; καὶ διὰ τί οὐχ εὕρηκα χάριν ἐναντίον σου, ἐπιθεῖναί μοι τὴν ὁρμὴν τοῦ λαοῦ τούτου ἐπ᾽

B ἐμέ; μὴ ἐγὼ ἐν γαστρὶ ἔλαβον τὸν πάντα λαὸν τοῦτον, ἢ ἐγὼ ἔτεκον αὐτούς, ὅτι λέγεις μοι, λάβε αὐτοὺς εἰς τὸν κόλπον σου, ὡσεὶ ἄρει τιθηνὸς τὸν θηλάζοντα, εἰς τὴν γῆν ἣν ὤμοσας τοῖς πατράσιν αὐτῶν; οὐχ οὕτω πρὸς Θεὸν περὶ τῶν ποιμαινομένων καὶ οἱ μακάριοι οὗτοι ἔλεγον· ἀλλ᾽ ἐκεῖνα δήπου, τὰ ὑπὲρ λόγον, καὶ ὑψηλότατα, ἃ δὴ καὶ φθάσαντες αὐτοὶ δι᾽ ἑαυτῶν ἀξίως ἡμᾶς ἐδίδαξαν.

Μεγάλα μὲν οὖν ταῦτα, καὶ ὑψηλά, μᾶλλον δὲ εἰ οὕτω χρὴ λέγειν, καὶ μεγάλων μείζονα, καὶ ὑψηλῶν

C ὑψηλότερα, καὶ τῆς τῶν ἀνδρῶν ἀρετῆς, καὶ τοῦ ἤθους ἄξια, καὶ τοῦ διδασκαλίας κράτους, οἰκειουμένου τὰ πέρατα. οἶμαι γὰρ (ἵν᾽ ἐκ τῶν αὐτῶν πάλιν περὶ αὐτῶν φθεγξώμεθα) εἴ τις ἐγένετο, ἢ γενήσεται σάλπιγξ ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος φθάνουσα, ἢ Θεοῦ φωνὴ τὸν κόσμον περιλαμβάνουσα, ἢ σεισμὸς οἰκουμένης ἔκ τινος καινοτομίας καὶ θαύματος, ταῦτα εἶναι τὴν ἐκείνων φωνὴν καὶ διάνοιαν, τοσοῦτον ἀπολειπούσαν πάντας, καὶ κάτω τιθεῖσαν, ὅσον τὴν τῶν ἀλόγων φύσιν ἡμεῖς.

D Κἀκεῖνοι μὲν οὕτως, καὶ τοιοῦτοι τὰ πρὸς ἡμᾶς εἰσι, καὶ τὴν Χριστοῦ πᾶσαν ἐκκλησίαν ὁμοῦ, ὡς μηδὲ παραβάλλεσθαι μηδ᾽ ἁμιλλᾶσθαι περὶ τῶν τοιούτων πρὸς τούτους μηδένας τῶν πάντων ἔχειν μηδέποτε. ἡμῖν δέ, φησι, τίς μὲν ἄλλη συλλόγου σήμερον χάρις; τίς δὲ συμποσίων ἡδονή; τίς δὲ ἀγορᾶς; τίς δὲ ἐκκλησιῶν; τίς τῶν ἐν τέλει, καὶ τῶν μετ᾽ ἐκείνων τρυφή; τίς μοναστῶν, ἢ μιγάδων; τίς τῶν ἀπραγμόνων, ἢ τῶν ἐν πράγμασι; τίς τῶν τὰ ἔξω φιλοσοφούντων, ἢ τὰ ἡμέτερα; μία, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἡ μεγίστη, τὰ ἐκείνων συγγράμματα, καὶ πονήματα. οὐδὲ γράφουσιν εὐπορία τις ἄλλη μετ᾽ ἐκείνους, ἢ τὰ ἐκείνων συγγράμ-

E ματα. σιωπᾶται τὰ παλαιά, καὶ ὅσα τινὲς τοῖς θείοις λόγοις ἐνίδρωσαν· βοᾶται τὰ νέα, καὶ ἔστιν ἄριστος ἐν λόγοις, ὃς ἂν τὰ ἐκείνων μάλιστα τυγχάνῃ γινώσκων, καὶ διὰ γλώττης φέρων, καὶ συνετίζων τὰς ἀκοάς. ἤρκεσαν γὰρ οἱ τρεῖς ἀντὶ πάντων τοῖς σπουδαιοτέροις εἰς μίμησιν· οἳ δὴ καὶ τὸ καινότατον τοῦτο καὶ θαύματος πλῆρες ἐπὶ πᾶσιν ἔσχον τοῖς προρρηθεῖσι, τὸ πρῶτοι καὶ μόνοι παρ᾽ ἑαυτῶν τε καὶ τῶν οἰκείων λόγων·

καὶ συγγραμμάτων τὰ ἐγκώμια δέξασθαι, πάσης ἐπιστήμης τε, καὶ λόγων ἰδέας, καὶ τῆς περὶ ταῦτα δυνάμεως ἐξισταμένων ὁμοῦ πάντων καὶ παραχωρούντων τοῖς μεγάλοις τούτοις· ὃ δὴ καὶ ἀρχόμενος ἔφην τοῦ λόγου.

Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων σπουδαίων τέ φημι καὶ ῥᾳθύμων, σοφῶν τε καὶ ἀμαθῶν, Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων, καὶ πάντων ὁμοῦ, ἐκείνους ἂν ἴδοις φιλοῦντας ἀλλήλους καὶ φιλουμένους τοὺς τὴν αὐτὴν ἐσχηκότας τε καὶ σπουδάζοντας, καὶ τὴν αὐτὴν μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας ἑκάστοτε τρέχοντας (ἐπεὶ καὶ φίλον φασὶ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον) τοὺς δὲ νῦν ἐπαινουμένους, οὕτω σφοδρῶς τε καὶ μεθ' ὑπερβολῆς καὶ ὁμοῦ καὶ πάντες φιλοῦσιν, ὡς ἀπὸ συνθήματος, ὡς μηδὲ λέγειν ἐξεῖναι, μηδὲ μαθεῖν. καὶ τοὺς μὲν Χριστοῦ μαθητὰς πάντας καὶ μιμητὰς, ἀποστόλους λέγω καὶ μάρτυρας, καὶ ποιμένας, καὶ διδασκάλους, καὶ τὴν τῶν ὁσίων καὶ δικαίων ἅμα πληθὺν, εἰ καὶ πάντας ὁμοῦ πάντες, διὰ τὸ πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην φίλτρον, καὶ τὴν κατὰ δύναμιν μίμησιν διαφερόντως τιμῶσί τε καὶ φιλοῦσιν· ἀλλὰ τὴν σπουδὴν, καὶ τὸ φίλτρον οὐχ ὁμοίως, οὐδὲ κατὰ ταῦτα πάντες πρὸς πάντας ἔχουσιν· ἀλλ' οἱ μὲν τούτους, οἱ δὲ ἐκείνους, καὶ ἄλλος ἄλλον καὶ φιλοῦσι μᾶλλον, καὶ προσεδρεύουσι, καὶ δωροφοροῦσι γε τὰ εἰκότα καθόσον ἔξεστι. πάντες δὲ ὁμοῦ τοὺς τρεῖς τούτους καὶ φιλοῦσι, καὶ ἐπαινοῦσι, καὶ θαυμάζουσι, καὶ κροτοῦσι, καὶ διὰ γλώττης ἀεὶ δήποτε φέρουσι, σκιρτῶντες, βοῶντες, ἀνευφημοῦντες, καὶ τί τῶν καλλίστων οὐ κατ' αὐτῶν κεκραγότες; τοὺς πατέρας, τοὺς διδασκάλους, τοὺς εὐεργέτας, τοὺς σωτῆρας μετὰ Θεὸν, τοὺς κυβερνήτας, τοὺς θεολόγους, τοὺς τῆς πίστεως στύλους, τοὺς προμάχους τῆς ὀρθῆς δόξης, τοὺς τῶν αἱρέσεων καταλύτας, τοὺς τῶν θείων γραφῶν ἑρμηνέας, τοὺς σοφοὺς, καὶ φιλοσόφους τῆς ἐκκλησίας, καὶ ῥήτορας, τοὺς πάντα ἡμῖν ὁμοῦ μετὰ Θεὸν, καὶ μετὰ Θεοῦ γεγονότας· μᾶλλον δὲ καὶ γινομένους, καὶ γενησομένους, καὶ μηδὲ λήξοντας. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα κατ' αὐτῶν μετὰ μεγάλου πάντες ἀναβοῶσι τοῦ θαύματος. οἱ δέ γε τὴν ἐκείνων ἱερὰν λειτουργίαν, καὶ τὴν τῶν ἀνθρωπίνων οἰκονομίαν ψυχῶν, καὶ τὴν τῶν ἐκκλησιῶν προστασίαν διαδεξάμενοι μετ' ἐκείνους, τί χρὴ καὶ λέγειν; ὅπως τῆς θεσπεσίας αὐτῶν ἐξήρτηνται θεολογίας καὶ γλώττης, καὶ ὅπως αὐτοῖς τε, καὶ τὰ αὐτῶν ὑπὸ τοῦτον πνέουσι τὸν ἀέρα· καὶ δογμάτων ἱερῶν διδασκάλους, καὶ ὁδηγοὺς εὐαγγελικῆς πολιτείας, καὶ κανόνας ἱερωσύνης, καὶ ἀρχετύπους παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ ἀγάπης, καὶ φρονήσεως, καὶ ἀνδρείας, καὶ σωφροσύνης ὁμοῦ, καὶ δικαιοσύνης, καὶ σοφίας παντοίας, καὶ λόγων, καὶ πάσης τῆς ἐπιστήμης θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ τύπους, καὶ κανόνας ἀσφαλεῖς ἔχοντες τούτους· καὶ μηδὲ λέγειν, μηδὲ πράττειν, μηδὲ διδάσκειν,

A & ſcriptis laudari poſſent, de omni genere ſcientiæ, ſcriptionúm forma & vi ſingulari: obſtupeſcentibus ſimul omnibus, & magnis iſtis oratione cedentibus: quod principio aſſerui.

Itaque in aliis hominibus diligentibus & ſocordibus, ſapientibus & indoctis, Græcis & barbaris, & cuiuſque demum generis illos videas diligere & diligi inter ſe, quibus eadem ſtudia ſunt in amoribus, quique eodem ſemper curriculo, pari alacritate decurrunt: (quandoquidem, vt prouerbio
B fertur, ſimili ſimilis gaudet:) aſt quos nunc laudamus, tam incenſo tamque inflammato amore ſimul omnes quaſi ex compoſito proſequuntur, quàm nec verbis dici, nec animo capi queat: Et Chriſti quidem diſcipulos atque imitatores omnes, Apoſtolos, inquam, & Martyres, & Paſtores, & Doctores, ſanctorúmque & iuſtorum totam multitudinem, propter eorum erga cummunem Dominum charitatem, & eius imitationem, pro viribus excellenter honorant, diliguntque: verumtamen ſtudio, & præcipuo quodam amore non æquè, nec
C ſecundùm omnia ſinguli in omnes effunduntur: ſed hi iſtos, alij illos, & alius alium vehementiùs diligunt, & in iis colendis ſunt aſſidui, & pro decoro facultatibus donariis afficiunt: At tres iſtos omnes diligunt, commendant, ſuſpiciunt, plauſibus tollunt, in ore ſemper habent, exilientes, cantantes, collaudantes, & quid non præclariſſimum de iis claris etiam vocibus prædicantes: eos Patres, magiſtros, bene meritos, ſecundùm Deum ſaluatores, gubernatores, Theologos, fidei columnas, orthodoxæ fidei propugnatores, hæreſum euerſores, ſanctarum Scripturarum expla-
D natores, ſapientes, & Eccleſiæ philoſophos atque oratores, omnia nobis ſimul poſt Deum & cum Deo factos pronuntiantes: imò verò, qui omnia nobis fiunt, & fient, neque vnquam fieri deſinent. Iſta iſtorúmque non diſſimilia nemo non de hiſce magnis admirabundus exclamat. Iam qui in eorum ſacrum munus, & humanarum animarum procurationem, Eccleſiarúmque gubernationem ſucceſſerunt, quid opus eſt dicere? quomodo à diuina ipſorum Theolo-
E gia, linguáque pendeant, & quomodo ipſos quæque ipſorum ſunt, magis quàm hunc aërem ſpirent, tanquam ſacrorum dogmatum magiſtros, Euangelicæ vitæ duces, & canonas ſacerdotum; & omnis boni archetypus, & charitatis, prudentiæ, fortitudinis, temperantiæ ſimul & iuſtitiæ, & omnis ſapientiæ ac eloquentiæ, omnis diuinarum humanarúmque rerum ſcientiæ formas & regulas tutiſſimas illos habeant: ac neque dicere, neque facere, neque docere,

neque aduerſum ſanæ fidei noſtræ oppugnatores, ſiue ipſorum decretis atque conſultis, diſputandi forma ac methodo, & à Deo inſpirata doctrina diſputare audeant. Siquidem & cum illis verſari familiariter videntur, & quæ illorum ſunt, ab ipſis illis intellectuali ac ſenſibili modo ſimul, ſancta quadam ratione audire: illud propter illorum è ſuperis obumbrationem, amorémque quem gerunt noſtri, ſingularem: hoc propter ſacra eorum volumina. Nec enim nos ita deſeruerunt, vt omnino deſeruerint.

Quid plura? Si iſti vſque ad conſummationem ſæculi in carne, in mundo, atque inter homines manſiſſent, & nouo pottento vita illorum ad communem fructum cum vniuerſitate hac ſupra naturæ curſum durauiſſet, quemadmodum cœlum & ſol, & reliquus ille ſiderum chorus, aut magnorum horum corporum quaternarius, per quæ creatura hæc ſub ſenſum & aſpectum cadens potentia conditoris cohæret, & citra ſolutionem cuſtoditur: aut anima quædam communis, & vitalis vniuerſi virtus; hoc & nobis conduceret, ſi quid aliu d ex omnibus, quauis æſtimatione maius, & magnæ prouidentiæ, ac virtuti omnipotenti conſentaneum. Sed quoniam & hi homines nati erant, nec poterant naturæ legem effugere, nec puluerem terræ non reddere, debitum perſoluunt, ne ſubſtantia quædam à materiæ concretione libera, ac peregrina, nobis tantùm aſſimilata videantur, quæ noua illa, & hominis captum excedentia præſtet, redditúrque ſuo tempore puluis puluerí; vt tandem à diuturnis agonibus, laboribus, ſudoribus, & omne genus periculis reſpiret, & imagini quod fuit ſecundùm imaginem purius perfectiúſque reſtituitur. Cæterùm admirabilitas ipſorum nunc longè maior, & nimiùm miris modis ſublimior atque excellentior eſt. Nam quamuis hinc demigrauerint, non tamen à nobis diſceſſerunt, corporibúſque ſeparati, ſpiritu arctiùs nobiſcum coniunguntur, Eccleſiæque Chriſti inſeparabiliter adſunt, magnam illam & paſtoralem prouinciam validiùs complectentes, & pro grege dimicantes, & lupos perfectè occidentes (quos priùs, dum hîc viuerent, paſtorali baculo, & funda ſermonis abigebant) quando & inuidia, & malignitate, & lapidationibus, & perſecutionibus, & exilio, & mortibus omnigenis modo ſuperiores dicuntur, & faciunt, nec patiuntur, & quæ ſupra naturam ſunt, res præclariſſimas, ipſi naturam tranſgreſſi, per ſublimiſſimam doctrinam ſuam & admonitiones communes nunc magis efficiunt. Ac lingua quidem ſilet, & aurea labia natura clauſit:

Geneſ.3.

Geneſ.2.

A μηδὲ διαλέγεσθαι πρὸς τοὺς αὐτίκα δὴ τὰ μάλιστα μαχομένους τῷ καθ' ἡμᾶς ὑγιεῖ τῆς πίστεως ἀντεχόμενοι λόγῳ, τῆς αὐτῶν διαγνώμης δίχα, καὶ τοῦ χρόνου, καὶ τοῦ τύπου τῶν λόγων, καὶ τῆς θεοπνεύστου διδασκαλίας. ἐπεὶ καὶ συνεῖναι δοκοῦσι τούτοις, καὶ τὰ αὐτῶν παρ' αὐτῶν ἐκείνων νοητῶς ὁμοῦ τε καὶ αἰσθητῶς, τὸ μὲν, διὰ τὴν ἐκείνων ἄνωθεν ἐπισκίασιν, καὶ τὸ φίλτρον· τὸ δὲ, διὰ τῶν ἱερῶν τούτων πυκτίων ἱερῶς ἀκροᾶσθαι. οὐδὲ γὰρ ἀπολιπόντες ἡμᾶς παντάπασιν ἀπολείπουσι.

B Καὶ τί δεῖ πλείω καὶ μακρότερα λέγειν; οὗτοι εἰ μὲν καὶ μέχρι συντελείας ἐν σαρκὶ τοῦ κόσμου καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνῆσαν, τῷ παντὶ τῷδε καὶ τῆς αὐτῶν ζωῆς εἰς κοινὸν ὄφελος καὶ θαυμαστὸν ὑπὲρ φύσιν συνεκτεινομένης, ὥσπερ οὐρανός τε, καὶ ἥλιος, καὶ ὁ λοιπὸς τῶν ἀστέρων ἐκεῖνος χορὸς, ἢ τῶν μεγάλων τούτων στοιχείων ἡ τετρακτὺς, δι' ὧν ἡ αἰσθητικὴ καὶ ὁρωμένη κτίσις αὕτη τῇ δυνάμει τοῦ κτίσαντος συνέχεται, καὶ πρὸς τὸ ἀδιάλυτον συντηρεῖται· ἢ ψυχή τις κοινὴ, καὶ ζωτικὴ τοῦ παντὸς δύ-
C ναμις· τοῦτο καὶ πρὸς ὑμῶν ἂν ἦν εἴπερ τι τῶν πάντων, καὶ τοῦ παντὸς ὑπὲρ πάντα τιμώμενον, καί γε τῆς μεγάλης προνοίας καὶ τῆς παντοδυνάμου δυνάμεως ἄξιον. ἀλλ' ἐπεὶ καὶ οὗτοι ἄνθρωποι ὄντες οὐκ ἦν μὴ τοῖς νόμοις δουλεῦσαι τῆς φύσεως, μηδὲ τὸν χοῦν ἀποδοῦναι τῇ γῇ, (τὸ μὲν κατὰ φύσιν καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ καὶ δόξωσιν οὐσία τις ἄϋλος εἶ), καὶ ξένη τὸ καθ' ἡμᾶς ὑποκειμένη, καὶ τὰ καινὰ, καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐκεῖνα τελέσασα. καὶ ἀποδίδοται μὲν κατὰ καιρὸν ὁ χοῦς τῷ χοΐ, ἵνα καὶ τῶν μα-
D κρῶν τέως ἀγώνων, καὶ πόνων, καὶ ἱδρώτων, καὶ τῶν παντοδαπῶν ἀναπνεύσῃ κινδύνων. ἀποδίδοται δὲ καὶ τῇ εἰκόνι τὸ κατ' εἰκόνα τρανότερόν τε, καὶ τελεώτερον· τὸ δὲ κατ' αὐτοὺς θαῦμα πολλῷ μᾶλλον, καὶ καθ' ὑπερβολὴν νῦν ὑψηλότερόν τε, καὶ ὑπερφυέστερον· ὅτι καὶ μεταστάντες, ἡμῶν οὐκ ἀπέστησαν· καὶ τῇ σαρκὶ χωρισθέντες, τῷ πνεύματι μᾶλλον συνήφθησαν, καὶ συνεῖσιν ἀχωρίστως τῇ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ, τῆς μεγάλης ἐκείνης προστασίας, καὶ τῆς ποιμαντικῆς κραταιότερον ἀντεχόμενοι, καὶ προπο-
E λεμοῦντες τῆς ποίμνης, καὶ τοὺς λύκους ἀναιροῦντες τελείως, οὓς τῇ καλαύροπι, καὶ τῇ τοῦ λόγου σφενδόνῃ παρόντες ἀπήλαυνον πρότερον, ὅτε καὶ φθόνου, καὶ βασκανίας, καὶ λιθασμῶν, καὶ διωγμῶν, καὶ ὑπερορίας, καὶ θανάτων παντοδαπῶν νῦν ἀνώτεροι χρηματίζουσι, καὶ δρῶσι, μὴ πάσχοντες, καὶ τὰ ὑπὲρ φύσιν, ὑπὲρ φύσιν μᾶλλον νῦν γεγονότες ἐξανύουσι κάλλιστα, διὰ τῆς αὐτῶν ὑψηλοτάτης διδασκαλίας, καὶ τῶν κοινῶν παραινέσεων. καὶ ἡ μὲν γλῶττα σιγᾷ, καὶ τὰ χρυσᾶ κατὰ φύσιν μέμυκε χείλη.

τὰ δὲ ἱερὰ πυκτία, καὶ οἱ θεόπνευστοι λόγοι, καὶ τῶν περὶ Θεοῦ δογμάτων οἱ ζῶντες, καὶ ἔμψυχοι θησαυροὶ, καὶ ἡ γνῶσις ἡ ὀρθοδόξως αὐτοῦ τὴν θεότητα, ἅπερ ἡμῖν ὡς κλῆρός τις πατρικὸς, καὶ ὑπέρτιμος ὑπ' αὐτῶν κατελήφθη, ὡς ἐκ μυρίων βοᾷ γλωσσῶν τε καὶ στομάτων ἀκαταπαύστως. καὶ ζῶσι μὲν ἐν Χριστῷ τὴν μακαρίαν ἐκείνην ζωὴν, καὶ ἀπόλεμον· ζῶσι δὲ καὶ παρ' ἡμῖν ἐνταῦθεν λαλοῦντες, καθάπερ εἶπον· καὶ τὸν κόσμον μετὰ Χριστοῦ σώζοντες.

Δεῦρο δὴ, περιστάντες με πᾶς ὁ περὶ ἐκείνους φίλος χορὸς, συνεργάσασθέ μοι τὴν εὐφημίαν· οἱ ποιμένες τοὺς ποιμένας ἐπαινοῦντες καὶ διδασκάλους· οἱ περὶ τὸ βῆμα, καὶ τὴν ἱερὰν τράπεζαν, καὶ τὴν λειτουργίαν, τοὺς τῆς τάξεως ταύτης, καὶ τῶν ἱερῶν εὐχῶν ἀρχηγούς τε, καὶ νομοθέτας· οἱ φιλόσοφοι, καὶ σοφοὶ, καὶ διαλεκτικοὶ, καὶ λογογράφοι, καὶ ῥήτορες, τήν τε πρώτην, καὶ ἀνωτάτην σοφίαν, καὶ δὴ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ κάτω ἀσκοῦντες τοὺς τούτων ἀσκητὰς, καὶ τεχνίτας, καὶ καθηγεμόνας, καὶ ὑψηλοὺς διδασκάλους, καὶ ῥήτορας. καὶ ἵνα συνελὼν εἴπω, οἱ μονασταὶ καὶ μιγάδες, οἱ τῆς ἐρημίας τε, καὶ τῆς πολιτείας, οἱ τῆς ἁπλότητος, καὶ τῆς ἀκριβείας, ὅσοι τῆς θεωρίας, καὶ ὅσοι τῆς πράξεως. ἐγὼ δὲ καὶ ἀποστόλους καλῶ, καὶ προφήτας, ὅσοι πρό τε Χριστοῦ, καὶ μετὰ Χριστὸν, καὶ νομοθέτας, καὶ στρατηγοὺς, καὶ ἱερέας, ἐπεὶ μᾶλλον ἐκεῖνοι τούτους γινώσκουσι καὶ φιλοῦσι, καὶ τοῖς αὐτῶν ἐγκαλλωπίζονται παντοδαποῖς κατορθώμασι, καὶ τοῖς λόγοις· καὶ τῆς περὶ αὐτῶν ἀναδοῦνται στεφάνοις τε καὶ τοῖς ἐγκωμίοις, καὶ λόγοις ἅμα, καὶ πράγμασιν.

Ἀλλ' ὦ ποιμένες σοφοὶ, καὶ διδάσκαλοι, καὶ πατέρες, καὶ ὁδηγοὶ, καὶ προστάται, μετὰ τὸν πρῶτον, καὶ μόνον ποιμένα, καὶ διδάσκαλον, καὶ προστάτην, καὶ δεσπότην τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας· ὦ σωτῆρες μετὰ τὸν πρῶτον σωτῆρα, καὶ εὐεργέται μετὰ τὸν εὐεργέτην, καὶ οἰκονόμοι πιστοὶ, καὶ φρόνιμοι· οὓς κατέστησεν ὁ Κύριος ἐπὶ τῆς οἰκίας, ταύτης λέγω τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας· οἱ δεδωκότες καὶ διδόντες κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον τοῖς ὁμοδούλοις τὸ σιτομέτριον ἐν καιρῷ. οὓς κατὰ τὸν ἑαυτοῦ λόγον, καθίστησιν ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ δι' ἐκεῖνα. ὦ προφητῶν καὶ ἀποστόλων, καὶ μαρτύρων κοινωνοὶ, καὶ συνάθλοι, καὶ συνεργάται, καὶ συναγωνισταί· ὦ ψυχὴ, καὶ γλῶττα, καὶ στόμα, καὶ νοῦ, καὶ λόγε, καὶ σοφία, καὶ ἀρετὴ, καὶ καυχήσεως στέφανος, καὶ κλέος, καὶ ὑπέρτιμος τιμὴ, καὶ λαμπρότης, καὶ δόξα, καὶ καύχημα, καὶ βάσις, καὶ ἔρεισμα τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας (ὡς γὰρ ἕνα τοὺς τρεῖς κατασπάζομεν, διὰ τὸ τῆς ἑνώσεως, καὶ τῆς συμφυΐας κοινὸν, καὶ ὁμότιμον) ἔχετε καὶ παρ' ἡμῶν τὸν εὐτελῆ καὶ βραχὺν τουτονὶ λόγον· μᾶλλον δὲ καὶ μέγαν,

A ſacri autem commentarij, & orationes è diuino inſtinctu prophetæ, dogmatúmque de Deo viui, & animati theſauri, & orthodoxa diuinitatis eius cognitio, quæ vt pretioſiſſimum patrimonium nobis relique-runt, innumerabilium linguis & ore decantantur. Viuunt quidem illi in Chriſto vitam illam beatam, ab omni interitu ſemotam: viuunt nihilominus apud nos quoque hic loquentes, vt dixi, & mundum cum Chriſto ſaluum præſtantes.

Agedum, totus illorum amans chorus me circumſiſtat, détque mecum illorum B laudibus operam. Qui paſtores eſtis, paſtores & magiſtros celebrantes: Qui in ſacrario verſamini, & in ſacra menſa operamini, huius ordinis, ſacrarúmque precationum principes ac præceptores: Philoſophi, & ſapientes, dialectici, & ſcriptores, & oratores, quique primam, & altiſſimam, quique humanam & inferiorem ſapientiam colitis; horum exercitatores & artifices, & duces, & excelſos magiſtros, & oratores. Et vt paucis comprehendam, monachi, & coniugio copulati, ſolitariam vitam agentes, & in C medijs hominum cœtibus degentes, ſimplicitate quadam contenti, & morum exactiorum cupidi: qui vel contemplationi, vel rebus agendis ſunt dediti: Ego verò etiam Apoſtolos inuito, & Prophetas, quotquot ante, & poſt Chriſtum extiterunt, & legiſlatores, & duces, & ſacerdotes: ſiquidem & ills pleniùs hoc cognoſcunt & amant, eorúmque omnigenis virtutis atque ſcriptis exornantur, & encomiis, verbiſque & operibus quaſi coronis D reuinciuntur.

Verùm ô paſtores ſapientes, & magiſtri, & parentes, & duces, & defenſores poſt primum, & ſolum paſtorem, magiſtrum, defenſorem, ac Dominum Eccleſiæ ſuæ: ô ſeruatores poſt primum ſeruatorem, & benefactores poſt primum benefactorem, & diſpenſatores fideles ac prudentes, *Quos conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam*, hanc dico Eccleſiam ipſius: qui dediſtis, & datis, iuxta verbum ipſius, conſeruis *tritici* E *menſuram in tempore*; quos idcirco, vt ſequitur, *ſuper omnia ſua conſtituit*: ô Prophetarum, Apoſtolorum, Martyrúmque conſortes, certaminúmque ſocij, & adiutores, & commilitones: ô anima, & lingua, & os, & mens, & ſapientia, & virtus, & corona gloriæ, & celebritas, & honos omni honore præſtantior, & claritas, & fama, & gloriatio, & baſis, & firmamentum Chriſti Eccleſiæ: habetote etiam à nobis hanc inelegantem, & breuem orationem, ſeu magnam,

Luc.12.

1.Theſſ.2.

& ſublimem potiùs : illud propter ſeipſam, imbecillitatémque propriam : hoc propter vos, & verba veſtra, quibus ipſa tota innititur, & ſimul contexitur : quod veſtra erga humiles & abiectos humanitas & ſummiſſio non refugit. Reſpicite nos de cœlo propitij, & hunc Chriſti iuxta ad veſtrum gregem inuiſite, quem ſudoribus & longis laboribus collegiſtis, olim paruum & imperfectum, iuxta verbum veſtrum, neque liberis fruentem paſcuis, neque ouile implentem, iámque nihilominus veſtra inſpectione, ſedulitate, prouidentia indigentem, incultum & horridum, ac ſylueſcentem poſt illam multiplicem diligentiam veſtram, vti vineam illam, *quæ facta eſt dilecto in cornu, in loco pingui*, vt apud Iſaiam legimus : parco enim quæ ſequuntur dicere, ne panegyrim contaminem. Quoniam nunc magis in Chriſto viuitis, & res noſtras maiore miſeratione, clariúſque intuemini, puriùs & altiùs in lumine magnæ Trinitatis, & inde ſine medio, abſque ſpeculis, & repræſentationibus illuſtrationem capeſſentes ; quam decet omnis gloria, honos, adoratio, imperium, maieſtas & magnificentia, nunc & in omnium ſæculorum æternitatem. Amen.

Iſaie 5.

A καὶ ὑψηλὸν τὸν αἰῶνα· τὸ μὲν, δι' ἑαυτὸν, καὶ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν· τὸ δὲ, δι' ὑμᾶς, καὶ τοὺς ὑμετέρους λόγους, εἰς αὐτὸς ὅλος ἐρείδεται, καὶ συνεξυφαίνεται, διὰ τὴν ὑμῶν πρὸς τὸ ταπεινὸν φιλανθρωπίαν, καὶ συγκατάβασιν. ὑμεῖς δ' ἐποπτεύοιτε ἡμᾶς ἄνωθεν ἵλεῳ, καὶ τὸ Χριστοῦ τοῦτο, καὶ ὑμέτερον φιλανθρώπως ἐπισκέπτοισθε ποίμνιον, ὅπερ ἱδρῶσι καὶ πόνοις μακροῖς συνεσπάσατε, μικρόν τι καὶ ἀτελὲς ὂν πάλαι, κατὰ τὸν ὑμέτερον λόγον, καὶ μήτε νομῆς ἐλευθέρας ἔχον, μήτε μάνδρα περιεχόμενον καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον τῆς ὑμῶν ἐπι-
B σκοπῆς, καὶ τῆς ἐπιμελείας, καὶ προνοίας δεόμενον, χερσούμενον, καὶ ὑλομανοῦν, καὶ μετὰ τὴν πολυειδῆ καὶ θαυμαστὴν ἐκείνην ὑμῶν ἐπιμέλειαν, κατὰ τὸν ἀμπελῶνα ἐκεῖνόν φημι, ὃς ἐγενήθη τῷ ἠγαπημένῳ ἐν κέρατι, ἐν τόπῳ πίονι, κατά φησιν Ἠσαΐας. φειδόμεθα γὰρ τι πλέον εἰπεῖν, αἰδούμενοι τὴν πανήγυριν. ἐπεὶ καὶ ζῆτε μᾶλλον νῦν ἐν Χριστῷ, καὶ συμπαθέστερον, καὶ τρανότερον ἐποπτεύετε τὰ ἡμέτερα, καθαρώτερόν τε, καὶ ὑψηλότερον ἐνατενίζοντες τῷ φωτὶ τῆς μεγάλης τριά-
C δος, καὶ τὰς ἐκεῖθεν ἐλλάμψεις ἀμέσως δεχόμενοι, τῶν ἐσόπτρων λυθέντων, καὶ τῶν ἐμφάσεων. ᾗ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, κράτος, μεγαλωσύνη τε, καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΙΠΠΟΛΥΤΟΥ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

καὶ μάρτυρος, λόγος περὶ τῆς συντελείας τοῦ κόσμου, καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου, καὶ εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ex editione Pariſienſi Gul. Morelij 1550.

BEATISSIMI HIPPOLYTI, EPISCOPI ET

Martyris, oratio de conſummatione mundi, ac de Antichriſto, & ſecundo Aduentu Domini noſtri Ieſu Chriſti.

LLVSTRISSIMO PRINCIPI CARDINALIQVE

amplíſſimo Carolo à Lotharingia, Ioannes Picus claſſium Inquiſitoriarum Senatus Pariſienſis Præſes, S.

PERACTO *ſingulis annis, Antiſtes clariſſime, iudiciorum curſu, quid agant cæteri, aut in quo ſuum collocent otium, neſcio, nec ſum admodum ſollicitus: mihi quidem ad minuendas vitæ curas, leuandámque in obeundis fori muneribus contractam moleſtiam, nihil eſt gratius, nihil optatius diuinorum lectione librorum: quam allatis tam ex Italia quàm è Græcia veterum Græcorum monimentis (nam Latini ſcriptores reperiuntur perpauci) in dies cumulatiorem fieri deſidero. Neque tamen adeo ſum ingratus in concines meos, vt huius generis oblectatione ſatiatus, inanes illos deſeram: ſed cùm occurrerit quidpiam quod eorum cognitione dignum exiſtimauero, id quamprimum licet, Latinè redditum publicè legendum emitto, prius equidem adhibito peritorum eius diſciplinæ iudicio, ne falſa aut erronea pro veris amplectentes, tum ipſi vel nolentes labamur, tum legentes in errorem præter opinionem mittamus. Itaque cum audiſſem ab his qui noſtro nomine libros antiquorum diſquirebant, extare Venetiis orationem beati Hippolyti Epiſcopi & Martyris, de Conſummatione mundi, Antichriſto, & Secundo aduentu Chriſti, Græcè ſcriptam: certior factus ex catalogo ſcriptorum Eccleſiaſticorum per diuum Hieronymum edito, Hippolytum Epiſcopum inter cæteros in ſcripturas commentarios ſcripſiſſe libellum de Antichriſto, motus etiam vetuſtate auctoris, qui vixit temporibus Alexandri Imperatoris, anno poſt Chriſtũ*

ducenteſimo viceſimo, non conquieui, donec allata illa & in Latinum ſermonem conuerſa omnium legere volentium deſiderio vtroque idiomate excuderetur. Cæterùm hac in oratione nemo ſperet diem vel horam illius ſecundi aduentus ſiue iudicij, deſignatam iri, quam nemo (dempto ſolo Patre, vt Chriſtus inquit in Euangelio) exploratam habet: verùm quæ ſtrictim & conciſè de indiciis diem illam anteceſſuris à Domino dicta ſunt, ea ipſa verboſiùs & more prope declamatorio lepidiùs explicari. allatis Prophetarum atque Apoſtolorum confirmantibus propoſitum teſtimoniis. Quicunque tamen accedet ad lectionem huius orationis, duo potiſſimùm attendet, & ſummopere cauebit, in quibus peculiarem & alienam ab Eccleſiaſtica doctrina tuetur Hippolytus opinionem. Prius, dum cenſet Ioannem Euangeliſtam quaſi minimè mortuum, cum duobus prophetis Enocho & Elia, venturum ad prædicandum verbum Dei paulò antequam reueletur Antichriſtus: cùm tamen & beatum Ioannem obijſſe mortem aſſerat Eccleſia: & ille ipſe Ioannes Apocalypſeos vndecimo capite duorum duntaxat prophetarum antichriſto præeuntium faciat mentionem. Alterum eſt in eo quòd exiſtimat Antichriſtum non futurum verum hominem, ſed corpus tantùm phantaſticum oſtentaturum, contra diui Pauli ſententiam vocantis illum hominem peccati, filiúmque perditionis. Quæ ne fallant imprudentem lectorem, ſunt ad marginem annotata. Hac igitur breui quidem oratione, ſed hiſce præſertim aduentus dominici diebus peropportuna, quod offerrem tibi, Præſul ornatiſſime, commodius nihil obtigit, nempe quæ poſterioris aduentus dominici clara præmia complectitur. Cuius tandiu fruère lectione, quandiu ſumma Reipublicæ negotia patientur. Vale. Lutetiæ, poſtridie Calendas Decembris.

EX LIBRO BEATI HIERONYMI DE Scriptoribus Eccleſiaſticis.

H*ippolytus cuiuſdam Eccleſiæ epiſcopus (nomen quippe vrbis ſcire non potui) rationem Paſchæ temporúmque Canones ſcripſit vſque ad primum annum Alexandri Imperatoris, & ſedecim annorum circulum, quem Græci* ἑκκαιδεκαετηρίδα *vocant, reperit: & Euſebio, qui ſuper eodem Paſcha canonem decem & nouem annorum, id eſt,* ἐννεακαιδεκαετηρίδα *compoſuit, occaſionem dedit. Scripſit nonnullos in ſcripturas commentarios, è quibus hos reperi,* ἑξαήμερον, *& in Exodum, & in Canticum canticorum, in Geneſim, & in Zachariam, de Pſalmis, & in Eſaiam, de Daniele, de Apocalypſi, de Prouerbijs, de Eccleſiaſte, de Saul, de Pythoniſſa, de Antichriſto, de Reſurrectione contra Marcionem, de Paſcha aduerſum omnes hæreſes Et* προσομιλίαν *de laude Domini Saluatoris, in qua præſente Origene ſe loqui in Eccleſia ſignificat. In huius æmulationem, Ambroſius, quem de Marcionis hæreſi ad veram fidem correctum diximus, cohortatus eſt Originem in ſcripturas commentarios ſcribere, præbens ei ſeptem & eo ampliùs notarios, eorúmque expenſas, & librariorum parem numerum: quodque his maius eſt, incredibili ſtudio quotidie ab eo opus exigens, & vnde in quadam epiſtola* ἐργοδιώκτην *eum Origenes vocat.*

SCIRE NON POTVI] *Gelaſius PP. I. in libro contra Eutychem; Arabum Metropolis Epiſcopum eum nominat; Germanus Conſtantinop. Hippolytum de Roma; Zonaras, Annalium tom. 2. Martyrem & Epiſcopum Romani Portus, quem Centuriaſtæ, oſcitanter, eſſe Hoſtiam ſcripſerunt. Et quidem Portuenſem Epiſcopum fuiſſe qui Cyclum Paſchalem deſcripſit, indicat ſtatua illius marmorea, cuius meminit Marianus Victorinus Scholio 1. in illius vitam in D. Hieronymi Script. Eccleſiaſticorum Catalogo: Alioqui citat Germanus Conſtantinopolitanus in rerum Eccleſiaſticarum contemplatione (quem librum habes huius Biblioth. tom. 5.) ex huius libro de Antichriſto; illum Anno mundi 6500. venturum; quod re vera non habetur in hac S. Hippolyti orat. Cùm enim de Aduentus illius tempore loquitur, conſtanter ait futurum poſtremis temporibus; de hora autem vel die, nihil præterea. His ſi addas non ita eſſe veriſimile Italum Epiſcopum vel Græcè ſcripſiſſe vel fuiſſe tanta neceſſitudine cum Origene coniunctum; per me liceat duo ſint Hippolyti; Latinus vnus ille Prior Portuenſis; Græcus verò alter huius Orationis Author.*

De S. Hippolyto agunt etiam Euſebius lib. 6. hiſt. cap. 16. Nicephorus lib. 5. cap. 15. S. Hieronymus epiſt. 86. ad Magnum, & Proœmio in Matthæum. Photius in Bibliotheca, & alij. Martyr occubuit ſub Alexandro Mammeæ, inſcriptúſque extat Romano Martyrologio 22. Auguſti. Plura de eodem ex probatis Auctoribus collecta exhibent notæ ad Roman. Martyrolog. & Annales Eccleſiaſtici, tom. 2. anno Chriſti 224. cap. 10. & anno 228. cap. 3. & ſeq. Item & apparatus ſacer Poſſeuini.

Non eſt illud opus S. Gelaſii primi Romani Pont. vt io. 4. initio illius libri annotauimus.

Fallitur Margarinus. Nam S. Hippolytus Portuenſis, Epiſcopus Græcus fuit, & Græcè ſcripſit. vt apparet. etiam ex Cyclo Paſchali Græcis litteris ſcripto, & ſedi eiuſdẽ S. Hippolyti marmoreo qua nunc in Vaticano ſeruantur, inſculpto. Cõſule notas ad Romanum Martyrologium, 22 Auguſti.

ΕΠΕΙΔΗ γὰρ οἱ μακάριοι προφῆται ὀφθαλμοὶ ἡμῶν γεγόνασι, τῶν ἀποκρύφων τὴν δήλωσιν ἡμῖν ἐμφανιζόμενοι, διά τε βίου, διά τε ἐμφανείας, καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ τὰ μήπω γεγονότα διαλεγόμενοι· ὅθεν καὶ πάσαις ταῖς μετέπειτα γενεαῖς μεγίστην θεωρίαν καὶ πρᾶξιν ἀνεζωγράφησαν· διὸ δὴ καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ διὰ

A

QVONIAM beati Prophetæ, oculi noſtri fuerunt, rerum arcanarum declarationem nobis indicantes; tum vita, tum manifeſtatione, atque Spiritus ſancti Aduentu, & verba de iis quæ nondum acciderant facientes; vnde etiam omnium ſæculorum poſteritati maximam delinearunt contemplandi agendique occaſionem, quam etiam ob cauſam, Dei per

Maria Deipara.

Christi deſcēſus ad inferos.

carnem Aduentu in Mundum promulgato, qui ex impolluta ac Deipara Maria ortum ſumpſit atque incrementum: eius cum hominibus conſuetudinem ac vitam; eiuſque per baptiſma declarationem, futuram omnibus hominibus regenerationem per lauacrum regenerationis, eius miracula copioſa, beatam illam in Cruce Paſſionem, ludibria Iudæorum quæ in ea pertulit, ſepulturam eius, deſcenſum ad Inferos, aſceoſum redemptionémque animarum quæ fuerunt à ſæculis, mortis extinctionem, viuificam eius à mortuis reſurrectiooem, vniuerſi Mundi reformationem, in Cœlum Aſſumptionem & Aſcenſiooem, ſaocti Spiritus ſuſceptionem qua ornauit Apoſtolos: Adueutum denique ſecundum qui manifeſtabit omnia, cùm Videntes appellentur, neceſſario præmonſtrarunt ac prædixerunt: vode diem etiam Conſummationis nobis ſignificarunt, extremis temporibus Apoſtatam emerſurum qui homines ſeduceret; initium ac finem regni eius, Iudicis quoque Aduentum, Iuſtorum vitam, ac delinquentium ſupplicia præſignarunt: vti omnes ſingulis diebus ac horis bæc animo verſantes velut Eccleſiæ filij cognoſcamus, ne vnum quidem iota aut voum apicem ex his præteritum iri; quemadmodum ſermo Saluatoris indicauit: Omnes igitur neceſſariò aperite oculos cordium veſtrorum, ac auribus animæ veſtræ quæ dicturi ſumus, excipite. Explicabo enim, vobis hodierno die, omois horroris terroriſque plenam narrationem: nempe de conſummatione; id eſt, totius Mundi ſeductione qnam patietur ab hoſte & diabolo, quam ſequetur ſecundus Aduentus Domioi ooſtri Ieſu Chriſti. Vnde ergo (Chriſti amantes) ſumam initium? quid exordiar, quidve commemorabo? Quem, eorum quæ dico, teſtem exhibebo? Verùm vnde ſermonem ſumus auſpicati, eos in medium proferamus teſtes fide dignos, qoi dicta comprobent: deinde Apoſtolorum quoque doctrinam vel Prophetiam potiùs, vt per vniuerſum Orbem terrarum quaſi tuba caoent conſummationis diem. Cùm igitur hi quoque præſignauerint quæ nondum euenerunt; ac fallacias peruerſáque conſilia improborum hominum qui exiſtent; aperueriot; agedum, Eſaiam Prophetam tanquam primum teſtem in medium producamus, qui docet nos quæ futura ſunt circa teoıpora conſummationis. Quid igitur ait? *Terra veſtra deſerta, Ciuitates veſtræ igne exuſtæ, Regionem veſtram in conſpectu veſtro deuorant alieni. Derelinquetur filia Sion ſicut vmbraculum in vinea, & ſicut tugurium in cucumerario, tanquam Ciuitas quæ obſidetur.*

Oratio de mūdi conſummatione, terroris plena eſt.

A σαρκὸς ἐπιδημίαν τῷ κόσμῳ κηρύξαντες, τὴν ἐκ τῆς παναχράντου καὶ θεοτόκου Μαρίας, γεννήσεώς τε καὶ αὐξήσεως· καὶ τῆς μετὰ ἀνθρώπων ἀναστροφῆς καὶ βιώσεως, καὶ τὴν διὰ βαπτίσματος ἀνάδειξιν αὐτοῦ, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις γεννησομένην ἀναγέννησιν, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας· τὴν τῶν θαυμάτων πληθύν, καὶ τὸ ἐπὶ σταυροῦ μακάριον πάθος, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἐμπαίγματα, ἅπερ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ὑπέμεινε· τὴν ταφὴν αὐτοῦ, τὴν εἰς ᾅδου κατάβασιν, καὶ τὴν ἀπ' αἰώνων ψυχῶν ἀνάβασίν τε καὶ ἀπολύτρωσιν, B τὴν τοῦ θανάτου φθοράν, τήν τε ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ζωοποιὸν ἔγερσιν, καὶ παντὸς τοῦ κόσμου ἀνάπλασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως ἄνοδον, καὶ τὴν τοῦ πνεύματος ὑποδοχήν, ἧσπερ οἱ ἀπόστολοι κατηξιώθησαν· καὶ πάλιν τὴν δευτέραν παρουσίαν τὴν μέλλουσαν ἐκφαίνειν τὰ σύμπαντα, ἀναγκαίως γὰρ βλέποντες καλούμενοι προϋπέδειξαν καὶ προεῖπον· διὸ καὶ τῆς συντελείας ἡμῖν τὴν ἡμέραν ἐνεφάνισαν, τὴν ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς, τὴν τοῦ ἀποστάτου ἐμφανῆναι καὶ πλάνην τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὴν C ἔναρξιν καὶ συμπλήρωσιν, καὶ τὴν τοῦ κριτοῦ ἔλευσιν, καὶ τὴν τῶν δικαίων ζωήν, καὶ τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν τιμωρίαν προϋπέφηναν, ἵνα πάντες ἡμεῖς ἐν νῷ φέροντες ταῦτα καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν, ὡς τέκνα τῆς ἐκκλησίας γινώσκωμεν, ὅτι ἰῶτα ἕν, ἢ μία κεραία ἐξ αὐτῶν οὐκ ἀπολυθήσεται, καθὼς ὁ σωτῆρος λόγος ἀπεφήνεν. ἀναγκαίως οὖν πάντες ἀνοίξατε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν καρδιῶν ὑμῶν, καὶ τὰ ὦτα τῆς ψυχῆς ὑμῶν καὶ ὑποδέξασθε, ὃν μέλλομεν λέγειν λόγον· πάσης γὰρ φρίκης καὶ φόβου μεστὸν διήγημα μέλ- D λω ἐμφανίσαι σήμερον, τὴν συντέλειαν, ἤγουν, τὴν παγκόσμιον τοῦ ἐχθροῦ καὶ διαβόλου πλάνην· καὶ μετὰ ταῦτα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δευτέραν παρουσίαν. πόθεν οὖν, φιλόχριστοι, λάβω ἀρχήν; ἢ τί ἀπάρξομαι, ἢ τί διηγήσομαι; τίνα μάρτυρα τοῖς λεγομένοις παρέξω; ἀλλ' ὅθεν τὸν λόγον ἠρξάμεθα, τούτους εἰς μέσον παραγάγωμεν πιστοὺς μάρτυρας, βεβαιοῦντας τῶν λεγομένων τὴν δήλωσιν· καὶ μετέπειτα, καὶ τῶν ἀποστόλων τὴν διδαχήν, μᾶλλον δὲ προφητείαν, πῶς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης σαλπίζουσι τῆς E συντελείας τὴν ἡμέραν. ἐπεὶ οὖν καὶ οὗτοι τὰ μήπω γενησόμενα προϋπέδειξαν, καὶ τῶν μελλόντων ἀναφανῆναι πονηρῶν ἀνθρώπων σκαιωρίαν καὶ κακοβουλίαν ἀνεφάνησαν· φέρε οὖν, τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ὡς πρῶτον μάρτυρα μέσον εἰσαγάγωμεν, περὶ τῶν χρόνων τῆς συντελείας ἡμῖν ἐκδιδάσκοντα. τί οὖν φησιν; ἡ γῆ ὑμῶν ἔρημος· αἱ πόλεις ὑμῶν πυρίκαυστοι· τὴν χώραν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν ἀλλότριοι κατεσθίουσιν· ἐγκαταλειφθήσεται ἡ θυγάτηρ Σιών, ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι, καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν σικυηλάτῳ· ὡς πόλις πολιορκουμένη.

εἶδες τοῦ προφήτου, ἀγαπητέ, τὴν ἔκλαμψιν, καὶ περὶ πόσων γενεῶν τὸν καιρὸν προεθέασεν; οὐ γὰρ περὶ τῶν Ἰουδαίων τοῦτον τὸν λόγον προϋπέφηνεν, οὐδὲ περὶ τῆς Σιὼν τῆς πόλεως, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐκκλησίας· Σιὼν γὰρ τὴν ἐξ ἐθνῶν προσαχθεῖσαν νύμφην πάντες οἱ προφῆται ἐδήλωσαν. διὸ καὶ πρὸς δεύτερον μάρτυρα τὸν λόγον ὑφαπλώσωμεν. ποῖος δὲ οὗτος; ἄκουσον καὶ τοῦ Ὠσηὲ τοιαῦτα φωνοῦντος μεγαλοφώνως· ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐπάξει Κύριος ἄνεμον καύσωνος ἐκ τῆς ἐρήμου ἐπ' αὐτούς, καὶ ἀναξηρανεῖ τὰς φλέβας αὐτῶν· καὶ ἐξερημώσει τὰς πηγὰς αὐτῶν· καὶ πάντα τὰ σκεύη τὰ ἐπιθυμητὰ ἀφανισθήσονται. ὅτι ἀντέστησαν πρὸς τὸν Θεόν, ἐν ῥομφαίᾳ πεσοῦνται· καὶ αἱ ἐν γαστρὶ αὐτῶν ἔχουσαι, διαρραγήσονται. τίς γὰρ ἄλλος ἄνεμος καύσωνος ἐκ τῆς ἐρήμου, ἀλλ' ἢ ὁ ἀντίχριστος ὁ μέλλων ἀφανίσαι καὶ ἀναξηρᾶναι τὰς φλέβας τῶν ὑδάτων, καὶ τοὺς καρποὺς τῶν δένδρων ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ, ὅτι ἐπεθύμησαν ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ οἱ ἄνθρωποι; διὸ καὶ ἀφανίσει αὐτούς, καὶ δουλεύσουσιν αὐτῷ ἐν τῇ ἀκαθαρσίᾳ αὐτοῦ. ὅρα συμφωνίας προφήτου πρὸς προφήτην. μάθε καὶ ἕτερον τὰ ὅμοια διαλεγόμενον. Ἀμὼς γὰρ τὰ αὐτὰ συμφώνως προεφήτευσε· τάδε λέγει Κύριος· διὰ τοῦτο ἀνθ' ὧν κατεκονδυλίσατε πτωχόν, καὶ δῶρα ἐκλεκτὰ ἐδέξασθε παρ' αὐτοῦ, οἴκους γὰρ ᾠκοδομήσατε, καὶ οὐ μὴ κατοικήσητε ἐν αὐτοῖς· ἀμπελῶνας ἐπιθυμητοὺς ἐφυτεύσατε, καὶ οὐ μὴ πίητε τὸν οἶνον αὐτῶν, ὅτι ἔγνων πολλὰς ἀσεβείας· καταπατοῦντες τὸ δίκαιον, καὶ λαμβάνοντες ἀντάλλαγμα, καὶ πένητας ἐν πύλαις ἐκκλίνοντες· διὰ τοῦτο ὁ συνιὼν ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σιωπήσεται, ὅτι καιρὸς πονηρός ἐστι. μάθε, ἀγαπητέ, τῶν τότε ἀνθρώπων τὴν πονηρίαν, πῶς καθαρπάζουσιν οἰκίας καὶ ἀγρούς, καὶ τὸ δίκαιον τοῦ δικαίου αἴροντες· ὅταν γὰρ ταῦτα γένηται, ἵνα ἴδῃς ὅτι τέλος ἐστί. διὸ ἔγνως τὴν σοφίαν τοῦ προφήτου, καὶ τὴν ἀποκάλυψιν τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις· καὶ πάντες οἱ προφῆται, ὡς προείπομεν, ὡς τὰ ἀρχαῖα ἐξεφάνισαν, οὕτως καὶ τὰ ἐν τοῖς ὑστέροις καιροῖς γενήσεσθαι μέλλοντα διαφανεστέρως ἐθεάσαντο. ἀλλ' ἵνα μὴ τὸν λόγον ἁπάντων τῶν προφητῶν τοῖς ῥήμασιν ἀναλώσωμεν, ἑνὸς μνησθέντες, ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. τί δὲ καὶ Μιχαίας προαγορεύει; τάδε λέγει Κύριος, ἐπὶ τοὺς προφήτας τοὺς πλανῶντας τὸν λαόν μου, τοὺς δάκνοντας ἐν τοῖς ὀδοῦσιν αὐτῶν, καὶ κηρύσσοντας ἐπ' αὐτὸν εἰρήνην· καὶ εἰ οὐκ ἐδόθη εἰς τὸ στόμα αὐτῶν, ἡγίασαν ἐπ' αὐτὸν πόλεμον· διὰ τοῦτο νὺξ ὑμῖν ἔσται ἐξ ὁράσεως, καὶ σκοτία ὑμῖν ἔσται ἐκ μαντείας· καὶ δύσεται ὁ ἥλιος ἐπὶ τοὺς προφήτας, καὶ συσκοτάσει ἐπ' αὐτοὺς ἡ ἡμέρα. καὶ καταισχυνθήσονται οἱ ὁρῶντες τὰ ἐνύπνια, καὶ καταγελασθήσονται οἱ μάντεις. ταῦτα προείρη-

A Vides, dilecte, lumen Prophetæ immiſſum; quo tempus illud, quot ante ſæculis vaticinatus eſt; Nec enim de Iudæis, nec de ciuitate Sion verbum hoc prædixit; ſed de Eccleſia: Nam omnes Prophetæ declararunt Sion eſſe ſponſam è Gentibus adductam. Quocirca ad ſecundum Teſtem orationem applicemus; Quiſnam eſt ille? Audi etiam Oſeam grandiloqua fundentem: *In diebus illis inducet Dominus è deſerto ventum vredinis contra illos, deſiccabit venas* B *eorum, & deſertos faciet fontes eorum, & vniuerſa vaſa deſiderabilia delebuntur: Quia reſtiterunt contra Deum, in gladio cadent; & quæ ex eis prægnantes fuerint, diſrumpentur.* Ecquis alius ventus vredinis à deſerto, quam Antichriſtus qui temporibus ſuis deleturus eſt & deſiccaturus venas aquarum & fructus arborum, propterea quòd homines amplexi ſunt opera eius? Itaque delebit eos, ipſique ſeruient in impuritate ipſius. Attende concordiam prophetæ C cum Propheta; cognoſce alium quoque ſimilia proloquentem; eadem enim Amos Propheta conſentiens prædixit: *Hæc dicit Dominus; quia pugno percutitis pauperem, & dona electa cœpiſtis ab eo, domos poſitas ædificaſtis & non habitabitis in eis: Vineas deſiderabiles plantaſtis nec tamen vinum bibetis earum, quia noui permultas impietates veſtras, & grauia ſunt peccata veſtra; qui defraudatis iuſtos, accipitis munera, & pauperes in portis opprimitis; Ideò prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum eſt.* Diſce, D dilecte mi, probitatem hominum illius memoriæ, vt iuſtum diripiant, domos & agros & ipſam iuſtitiam auferant à iuſto; vt ſcias tuum finem adeſſe, quando hæc fient: Ita perſpecta tibi eſt Prophetæ ſapientia, ac reuelatio futura temporibus illis. Quin Prophetæ omnes (quemadmodum prædiximus) vt vetera patefecerunt, ſic poſterioribus euentura temporibus clarè vaticinati ſunt. Sed ne recenſendis omnium Prophetarum verbis orationem conſumamus; vbi vnius mentionem fecerimus, ad propoſitum reuertamur. Quid E porrò Micheas quoque prædicit? *Hæc dicit Dominus ſuper Prophetas qui ſeducunt populum meum, qui mordent dentibus ſuis & prædicant ei pacem; & ſi nihil datum fuerit in os eorum, ſanctificant ſuper eum bellum. Propterea nox erit vobis pro viſione; & tenebræ vobis erunt pro diuinatione: Et occidet Sol ſuper Prophetas; & obtenebrabitur ſuper eos dies: Et confundentur qui vident ſomnia, & deridebuntur Vates.* Hæc prænar-

Oſea 13.

Antichriſtus ventus vredinis à deſerto.

Amos 5.

Mundi finis ſigna.

Mich. 3.

tauimus,vt intelligatis cruciatum & pertur- A
bationem extremis futuram tēporibus,om-
niúmque hominum inter ſe viuendi conſue-
tudinem, inuidiam, odium, cnntentionem,
Paſtorum in ouibus negligentiã, populi er-
ga Sacerdotes animum immorigetum: Ita
omnes ſuo atbittatu viuēt. Filij manus inii-
cient in parentes;vxor virum ſnum tradet in
mortem; vir vxorem ſuam,vt ream trahet in
iudicium, Domini in ſeruos ſuos erũt inhu-
mani,ſerui in dominos animum gerent ino-
bedientem: ſenis canitiem nemo reuerebi-
tur: templa dinina domorũ inſtar erũt, locis B
omnibus euerſiones fient Eccleſiarum,Scri-
pturæ contemnentur; hoſtes illius Cantica
vbique decantabunt. Poſt hæc,ſtupra,adul-
teria, periuria, incantationes; diuinationes
magno impetu ſtudióq; ſequentur. In ſum-
ma,ex iis qui Chriſtiani videntur,tunc exur-
gēt falſi Prophetæ falſique Apoſtoli; homi-
nes impoſtores,corruptores,malefici, men-
tientes alius in alium, adulteri, ſtupratores,
rapaces, auari, periuri, detractores. Paſtores
fient quaſi lupi,Monachi expetent quæ ſunt
mundi; diuites animũ expertem miſericor- C
diæ induent, pauperi non ſuccurrunt Prin-
cipes; Potentes,miſerationes abiicient;iudi-
ces iuſtum auferent ex iuſto, muneribuſque
excæcati iniuſtitiam probabunt. Quid nar-
to quæ fient ab hominibus, cùm ipſa etiam
elemēta ordinem ſuũ ſint negatura? Terræ-
motus erunt per omnes Regiones,tonitrua,
venti, horrenda fulgura quæ domos agroſq.
exurent; procellæ ventorum,quæ tettam ac
mare ſine modo perturbabunt;terræ ſterili-
tates,ſonitus maris,intolerabilis commotio
ob interitum tam animarũ quàm hominum: D
ſigna in Sole, ſigna in Luna, ſiderum de via
deflexiones, auguſtiæ gentium,aëris intem-
peries, grandinis emiſſiones ſuper faciē ter-
ræ,hyemes inordinatæ,diuerſa frigora,ardo-
res qui ſedari nequeant: repentina fulmina,
inſperata incendia:&,vt ſemel dicam,gemi-
tus & planctus vniuerſæ terræ conſolatione
carentis. Ex quo enim abundauerit *iniquitas
refrigeſcet charitas multorum.* Propterea Do-
minus Vniuerſi,horum omnium fluctuatio-
nem & confuſionem clamat,per Euãgelium
dicens: *Videte ne ſeducamini,multi enim venient* E
*in nomine meo dicentes, quia ego ſum, & tempus
appropinquauit: ne ſeducamini igitur poſt eos:
Cum autem audieritis bella & diſſenſiones,nolite
terreri;oportet enim primum hæc fieri,ſed non ſta-
tim finis.* Videamus verba Saluatoris, quem-
admodum ad nos ſemper confirmandos prę-
ceperit, *Videte, ne ſeducamini; Multi enim ve-
nient in nomine meo dicentes, Ego ſum:* Nam
poſteaquam ipſe aſſumptus eſt ad Patrem,
ſurrexerunt quidam dicentes, Ego ſum

Hominum quãta futura ſit, in mundi fine improbitas.

Elementorum perturbatio in mũdi conſummatione.

Luc. xi.

A σαφῶς, ἵνα γνῶτε τὴν ἐπ' ἐσχάτων γινομένην ὀδύ-
νην καὶ ταραχὴν, καὶ πάντων ἀνθρώπων τὴν πρὸς ἀλ-
λήλους ἀναστροφὴν, καὶ φθόνον, καὶ μῖσος, καὶ ἔριν, τὴν τῶν
ποιμένων ἐπὶ τῶν προβάτων ἀμέλειαν, καὶ τοῦ λαοῦ πρὸς
τοὺς ἱερεῖς ἀνυπότακτον διάθεσιν. διὸ πάντες τὸ ἴδιον θέ-
λημα περιπατήσουσι· καὶ τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσιν ἐπι-
βαλοῦνται χεῖρας· γυνὴ τὸν ἴδιον ἄνδρα παραδώσει εἰς
θάνατον, καὶ ἀνὴρ τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐπὶ κριτήριον ἄξει
ὡς ὑπεύθυνον· δεσπόται εἰς τοὺς ἰδίους δούλους ἀπάν-
B θρωποι αὐθεντήσονται, καὶ δοῦλοι πρὸς τοὺς δεσπότας
ἀνυπότακτον διάθεσιν περιβαλοῦνται. πρεσβυτέρου
πολιὰν οὐδεὶς αἰδεσθήσεται, καὶ νεωτέρου κάλλος οὐδεὶς
οἰκτειρήσει· οἱ ναοὶ τοῦ Θεοῦ ὡς οἶκοι ἔσονται, καὶ καταστρο-
φαὶ τῶν ἐκκλησιῶν πανταχοῦ γενήσονται. αἱ γραφαὶ κα-
ταφρονηθήσονται, καὶ οἱ ἐχθροὶ τὰ ᾄσματα πανταχοῦ
ᾄσουσι. πορνεῖαι, καὶ μοιχεῖαι, καὶ ἐπιορκίαι, καὶ ἐπαοιδίαι,
καὶ μαντεῖαι ὀπίσω τούτων σφοδρῶς καὶ προθύμως ἐπα-
κολουθήσουσι. καὶ καθόλου, ὑπὸ τῶν δοκούντων εἶναι Χρι-
στιανῶν, ἐπεγερθήσονται ψευδοπροφῆται, ψευδαπό-
C στολοι, γόητες ἄνθρωποι, φθοροποιοὶ, κακοποιοὶ, ψευδό-
μενοι κατ' ἀλλήλων, μοιχοὶ, πόρνοι, ἅρπαγες, πλεονέκται,
ἐπίορκοι, καταλάλοι· οἱ ποιμένες ὡς λύκοι γενήσονται· οἱ
μοναχοὶ τὰ τοῦ κόσμου ποθήσουσιν· οἱ πλούσιοι ἀσπλαγ-
χνίαν ἐνδύσονται· οἱ ἄρχοντες πτωχῶν οὐ βοηθήσουσιν, οἱ
δυνάσται οἰκτιρμοὺς ἀποβαλοῦνται· οἱ κριταὶ τὸ δίκαιον
ἐκ τοῦ δικαίου ἀροῦσι, καὶ τοῖς δώροις ἐκτυφλούμενοι,
ἀδικίαν ἐπισπάσονται. καὶ τί λέγω ἀπὸ ἀνθρώπων, ὅπου
καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τὴν οἰκείαν τάξιν ἀρνήσονται; σεισμοὶ
ἐπὶ πᾶσι χώραις, βρονταὶ, ἄνεμοι, καὶ φοβεραὶ ἀστραπαὶ,
D οἴκους καὶ ἀγροὺς καταφλέγουσαι, καταιγίδες ἀνέμων, τὴν
γῆν καὶ τὴν θάλασσαν ἀμέτρως ἐκταράσσουσαι· τῆς γῆς
ἀκαρπίαι, θαλάσσης ἦχος καὶ σάλος ἀφόρητος ἀπὸ ψυ-
χῶν καὶ ἀπωλείας ἀνθρώπων· σημεῖα ἐν ἡλίῳ, σημεῖα ἐν
σελήνῃ, ἄστρων πορείας τροπαὶ, συνοχαὶ ἐθνῶν, ἀέρων ἀκρα-
σίαι, χαλάζης βολίδες ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς, χειμῶνος
ἀταξίαι, παγετοὶ διάφοροι, καύσωνες ἀπαραμύθητοι,
κεραυνοὶ αἰφνίδιοι, ἐμπρησμοὶ ἀδόκητοι, καὶ ἁπαξα-
πλῶς πάσης τῆς γῆς θρῆνος καὶ κοπετὸς, παραμυθίαν
μὴ ἐχούσης. ἐκ γὰρ τοῦ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυ-
E γήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. διὰ τούτων τὴν ζάλην,
τὴν ἀταξίαν, ὁ Κύριος τοῦ παντὸς, διὰ τοῦ εὐαγγελίου
βοᾷ, λέγων, βλέπετε μὴ πλανηθῆτε· πολλοὶ γὰρ ἐ-
λεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες, ὅτι ἐγώ εἰμι,
καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε. μὴ οὖν πλανηθῆτε ὀπίσω αὐτῶν.
ὅταν δὲ ἀκούσητε πολέμους καὶ ἀκαταστασίας, μὴ πτοη-
θῆτε· δεῖ γὰρ ταῦτα γενέσθαι πρῶτον, ἀλλ' οὐκ εὐθὺς τὸ
τέλος. μάθωμεν τοῦ Σωτῆρος τὸν λόγον, πῶς διὰ παντὸς
ἀσφαλίζων ἡμᾶς προήγγειλε, βλέπετε μὴ πλανηθῆ-
τε· πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες,

ὅτι ἐγώ εἰμι. καὶ γὰρ μετὰ τὸ ἀναληφθῆναι αὐτὸν πρὸς τὸν πατέρα, ἀνέστησάν τινες λέγοντες, ὅτι ἐγώ εἰμι

ὁ Χριστός, καθὼς Σίμων ὁ μάγος, καὶ οἱ λοιποί, ὧν οὐκ ἔστι καιρὸς ἄρτι τὰ ὀνόματα μνημονεῦσαι. διὸ καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς συντελείας, δεῖ πάλιν ἀναστῆναι ψευδοχρίστους ἄνδρας λέγοντας, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Χριστός· καὶ πολλοὺς πλανήσουσι· καὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων δραμοῦσιν ἀπὸ ἀνατολῶν ἕως δυσμῶν, καὶ ἀπὸ βορρᾶ ἕως θαλάσσης, λέγοντες, ποῦ ὧδε ὁ Χριστός, ποῦ ἐκεῖ ὁ Χριστός· ἀλλὰ μάταιον φρόνημα κεκτημένοι, καὶ τὰς γραφὰς ἐμμελῶς οὐκ ἀναγινώσκοντες, οὐκ ὀρθὰ φρονοῦντες, ζητήσουσιν ὄνομα, ὅπερ εὑρεῖν οὐ δυνήσονται. δεῖ γὰρ πρότερον ταῦτα γενέσθαι, καὶ οὕτως ὀφθῆναι τὸν υἱὸν τῆς ἀπωλείας, ἤγουν τὸν διάβολον. καὶ οἱ θεηγόροι ἀπόστολοι βεβαιώσαντες τὴν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, ἕκαστος αὐτῶν ἀπέδειξε τῶν ἐναγῶν καὶ φθοροποιῶν ἀνθρώπων τὴν ἀνάδειξιν τούτων, καὶ ἐκήρυξαν ἀναφανδὸν τὰς τούτων ἀθεμίτους πράξεις. πρῶτος ὁ Πέτρος ἡ πέτρα τῆς πίστεως, ὃν ἐμακάρισε Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ διδάσκαλος τῆς ἐκκλησίας, ὁ πρῶτος μαθητής, ὁ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας ἔχων, ἐδίδαξεν ἡμᾶς λέγων, τοῦτο πρῶτον γινώσκετε, τέκνα, ὅτι ἐλεύσονται ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐμπαῖκται κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας αὐτῶν πορευόμενοι· καὶ ἐν ὑμῖν ἔσονται ψευδοδιδάσκαλοι, οἵτινες παρεισάξουσιν αἱρέσεις ἀπωλείας. μετὰ τοῦτον συνῳδὰ Ἰωάννης ὁ θεολόγος καὶ ἠγαπημένος τοῦ Χριστοῦ, βοᾷ· φανερά ἐστι τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου, καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν· ἀλλὰ μὴ πλανηθῆτε ὀπίσω αὐτῶν· μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε, ὅτι πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐληλύθασιν εἰς τὸν κόσμον. εἶτα ὁ Ἰούδας Ἰακώβου τὰ ὅμοια τούτων λέγει· ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν χρόνων ἔσονται ἐμπαῖκται κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας πορευόμενοι τῶν ἀσεβειῶν· οὗτοί εἰσιν οἱ ἀφόβως ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες. ἔγνως τῶν θεολόγων καὶ ἀποστόλων τὴν συμφωνίαν, καὶ ὁμόνοιαν τῆς διδαχῆς αὐτῶν· ἄκουε λοιπὸν καὶ Παύλου λέγοντος μετὰ παρρησίας, πῶς τούτους φανερῶς ἀποκαλύπτει. βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, βλέπετε τὴν κατατομήν· βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης· βλέπετε πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσι. λοιπὸν τίς ἕξει ἀπολογίαν, ἀκούων ταῦτα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, παρά τε τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων, καὶ παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, καὶ οὐ φροντίσει τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ τὸν καιρὸν τῆς συντελείας, καὶ τὴν ὥραν ἐκείνην, ἐν ᾗ μέλλομεν παρίστασθαι ἐπὶ τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ; ἀλλὰ τῆς συντελείας τοῦ λόγου τρέψωμεν τὴν διήγησιν ἐπὶ τὰ ἀκόλουθα, ὡς ἡμῖν μέλλοντα ῥηθήσεσθαι. προάγω δὲ εἰς μέσον ἀξιόπιστον μάρτυρα, τὸν προφήτην Δανιήλ, ὃς τὸ ἐνύπνιον τοῦ Ναβουχοδονόσορ διέλυσε· καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν βασιλειῶν ἕως τῆς συντελείας, ὑπέδειξεν ἀπαρέγκλιτον ὁδὸν τοῖς ὁδεῦσαι θέλουσι, τῆς ἀληθείας τὴν δήλωσιν·

A Chriſtus; vt Simon Magus, & reliqui quorum nomina referre non eſt huius temporis. Quare extremo etiam die conſummationis exurgere denuo debent pſeudochriſti viri qui dicant, Ego ſum Chriſtus; & ſeducent complures. Et multi homines accurrent ab Oriente ad Occidentem vſque; & ab Aquilone vſque ad mare dicentes, Vbi hic Chriſtus? Vbi illic Chriſtus? ſed vt qui vaoa ſapientia præditi, nec diligenter legant Scripturas, nec recta ſentiant, nomeo quærant quod in- B uenire non poterunt: oportet enim primùm hæc fieri; itaque coospici filium perditionis, hoc eſt diabolum. Quin & diuiniloqui Apoſtoli qui confirmant Aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſigillatim innuerunt iſtorum deteſtandorum ac exitialium hominum demonſtrationem, ac palam prædicarunt nefarias illorum actiones. Princeps Petrus, fidei petra; quem beatum iudicauit Chriſtus Deus noſter, ille doctor Eccleſiæ, ille primus Diſcipulorum, ille qui regni claues habet, C docuit nos dicens: *Hoc primùm ſcitote filij, quod venient in extremis diebus illuſores, ſecundùm ſuas ipſorum concupiſcentias ambulantes:* Et, *Erunt in vobis falſi doctores, qui introducent ſectas perditionum.* Secundùm hunc conſonat Ioannes Theologus dilectus Chriſti, clamátque; *Manifeſti ſunt filij diaboli.* Et, *nunc Antichriſti multi facti ſunt, verùm ne ſeducamini poſt eos. Nolite omni ſpiritui credere, quia multi pſeudoprophetæ exierunt in Mundum.* Deinde etiam Iudas Iacobi frater, his ſimilia dicit: *In nouiſſimis temporibus erunt illuſores, ſecundùm ſua deſideria ambulantes in impietatibus;* D *hi ſunt qui ſine metu ſeipſos paſcunt.* Perſpexiſti Theologorum & Apoſtolorum conſenſum, ac doctrinæ illorum concordiam: deinceps Paulum etiam audias, liberè loquentem; quàm apertè hoſce reuelet: *Videte malos operarios, videte conciſionem: Videte ne quis vos deprædetur per Philoſophiam & inanem fallaciam: Videte quomodo cautè ambuletis, quoniam dies mali ſunt.* Ecquis igitur habebit excuſationem, qui hæc audiat in Eccleſia à Prophetis, ab Apoſtolis, atque ab ipſo Domino, E nec ſollicitus erit de ruina ſua, ac tempore conſummatioois & hora illa qua ſiſti debemus ad tribunal Chriſti? Sed narrationem huius de conſummatione orationis conuertamus ad ea quæ ſequuntur nobis dicenda. In medium verò produco teſtem fide dignum Danielem Propheram qui ſomnium Nabuchodonoſor diſſoluit; atque ab initio regnorum vſque ad conſummationem, viam indeclinabilem ſequi volentibus, declarationem veritatis demonſtrauit:

Princeps Petrus, fidei petra.

2. Petri 3.3.

2. Petri 2.1.

1. Ioan. 2. & 3.

1. Ioan. 4.

In Iud. 1.

Phil. 3.

Coloſſ. 2.

Quid enim Propheta clarè Regi Nabuchodonoſor prænunciauit? *Videbas, ò Rex & ecce ſtatua ingens ſtabat in conſpectu tuo; cuius caput erat ex auro, brachia eius & humeri argentei, venter & femora ex ære, tibiæ ferreæ, pedum autem pars erat ferrea, pars teſtacea: Contemplabaris ergo donec abſciſſus eſt lapis ſine manibus, qui percuſſit imaginis pedes ferreos ac teſtaceos, & tandem comminuit; Túmque ſimul comminuta ſunt teſta, ferrum, æs, argentum, & aurum; & facta ſunt quaſi puluis ab area æſtiua: Lapis autem qui percuſſit imaginem, creuit in montem magnum, & repleuit vniuerſam terram.* (Dan. 2.)

B Coniungentes ergo his viſiones Danielis; amborum vnam faciemus expoſitionem, demonſtrantes vera fuiſſe à Daniele viſa, & conſentanea iis quę Nabuchodonoſor quoque præuiderat. In hunc enim modum ait Propheta: (Dan. 7.) *Ego Daniel videbam, & ecce quatuor venti Cæli irruerunt in mare magnum; & quatuor beſtiæ grandes aſcendebant de mari, inter ſe diuerſæ: Prima beſtia quaſi leæna, & eius alæ velut aquilæ: aſpiciebam donec euulſæ ſunt alæ eius, & ſublata eſt à terra, & ſuper pedes hominis ſtetit, & cor hominis datum eſt ei: Et ecce C beſtia ſecunda ſimilis vrſo, in parte ſtetit, & tres ordines in ore eius in medio dentium eius, & ſic dicebant ei: Surge, comede carnes plurimas. Poſt hoc aſpiciebam, & ecce beſtia tertia veluti pardus, & huic erant auis alæ quatuor ſuper ſe, capita quatuor erant beſtiæ: Poſt hoc aſpiciebam, & ecce quarta beſtia terribilis atque mirabilis & fortis ſupra modum, cuius dentes erant ferrei, & vngues ænei, edebat & comminuebat, & reliqua pedibus ſuis conculcabat: & hoc valde diſcrepabat ab omnibus beſtijs præcedentibus eam, & habebat cornua decem: Conſiderabam D cornua eius, & ecce, cornu paruum creuit in medio eorum, & tria de cornibus primis euulſa ſunt à facie eius; Et ecce oculi quaſi oculi hominis erant in cornu iſto, & os loquens ingentia.*

Cùm igitur hæc videantur omnibus intellectu difficilia, quæ myſticè dicta ſunt à Propheta; nullum eorum celabimus eos qui mente ſunt ſana præditi. Cùm dicit Daniel, primam beſtiam (hoc eſt leænam) aſcendentem è mari; ſignificat regnum Babyloniorum, quod fuit in mundo, aureum caput ſtatuæ illius. Quod autem dicit, alas eius velut aquilæ; ſignificat E exaltatum Regem Nabuchodonoſor, contra Deum ſeſe extuliſſe. Poſtmodum inquit alas eius euulſas, quoniam euerſa fuit eius gloria: Pulſus enim fuit è regno ſuo. Illa autem verba; *Cor hominis ei datum eſt, & ſuper pedes hominis ſtetit;*

Τί γάρ, φησὶν ὁ προφήτης, ἀριδήλως πρὸς τὸν Ναβουχοδονόσορ προεμήνυεν; ἐθεώρεις, ὦ βασιλεῦ, καὶ ἰδοὺ εἰκὼν μεγάλη ἑστῶσα πρὸ προσώπου σου, ἧς ἡ κεφαλὴ ἐκ χρυσίου, οἱ βραχίονες αὐτῆς καὶ οἱ ὦμοι ἀργυροῖ, ἡ κοιλία καὶ οἱ μηροὶ χαλκοῖ, αἱ κνῆμαι σιδηραῖ, οἱ πόδες μὲν μέρος τι σιδηροῦν, καὶ μέρος τι ὀστράκινον. ἐθεώρεις ἕως οὗ ἀπετμήθη λίθος ἄνευ χειρὸς, καὶ ἐπάταξε τὴν εἰκόνα ἐπὶ τοὺς πόδας τοὺς σιδηροῦς καὶ ὀστρακίνους, καὶ ἠλέπτυνεν εἰς τέλος· τότε ἐλεπτύνθη εἰσάπαξ, τὸ ὄστρακον, καὶ ὁ σίδηρος, καὶ ὁ χαλκὸς, ὁ ἄργυρος, καὶ ὁ χρυσὸς· καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ κονιορτὸς ἀπὸ ἅλωνος θερινῆς, καὶ ὁ λίθος ὁ πατάξας τὴν εἰκόνα, ἐγένετο εἰς ὄρος μέγα, καὶ ἐπλήρωσε πᾶσαν τὴν γῆν. διὸ συνάψαντες τούτοις καὶ τὰς τοῦ Δανιὴλ ὁράσεις, μίαν ἐν ἀμφοτέροις τὴν διήγησιν ποιησόμεθα, ἐπιδεικνύντες πῶς σύμφωνα καὶ ἀληθῆ ἦσαν τοῦ προφήτου τὰ ὁραθέντα, ἅπερ καὶ ὁ Ναβουχοδονόσορ προεώρακε. λέγει γὰρ οὕτως ὁ προφήτης· ἐγὼ Δανιὴλ ἐθεώρουν, καὶ ἰδοὺ οἱ τέσσαρες οἱ ἄνεμοι τοῦ οὐρανοῦ προσέβαλλον εἰς τὴν θάλασσαν τὴν μεγάλην· καὶ τέσσαρα θηρία μεγάλα ἀνέβαινον ἐκ τῆς θαλάσσης, διαφέροντα ἀλλήλων. τὸ πρῶτον θηρίον ὡσεὶ λέαινα, καὶ πτερὰ αὐτῆς ὡς ἀετοῦ. ἐθεώρουν ἕως οὗ ἐξετίλη τὰ πτερὰ αὐτῆς, καὶ ἐξήρθη ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ ποδῶν ἀνθρώπου ἐστάθη, καὶ καρδία ἀνθρώπου ἐδόθη αὐτῷ· καὶ ἰδοὺ θηρίον δεύτερον, ὅμοιον ἄρκτῳ, καὶ εἰς μέρος ἓν ἐστάθη, καὶ τρία πλευρὰ ἐν τῷ στόματι αὐτῆς ἀνὰ μέσον τῶν ὀδόντων αὐτῆς· καὶ οὕτως ἔλεγον αὐτῇ, ἀνάστηθι, φάγε σάρκας πολλάς. ὀπίσω αὐτοῦ ἐθεώρουν, καὶ ἰδοὺ θηρίον τρίτον, ὡσεὶ πάρδαλις, καὶ αὐτῇ πτερὰ τέσσαρα πετεινοῦ ὑπεράνω αὐτῆς, τέσσαρες κεφαλαὶ τῷ θηρίῳ. ὀπίσω τούτου ἐθεώρουν, καὶ ἰδοὺ τέταρτον θηρίον φοβερὸν καὶ ἔκθαμβον, καὶ ἰσχυρὸν περισσῶς· οἱ ὀδόντες αὐτοῦ σιδηροῖ μεγάλοι, καὶ οἱ ὄνυχες αὐτοῦ χαλκοῖ, ἐσθίον καὶ λεπτῦνον, καὶ τὰ ἐπίλοιπα τοῖς ποσὶν αὐτοῦ συνεπάτει, καὶ αὐτὸ διαφέρον περισσῶς παρὰ πάντα τὰ θηρία τὰ ἔμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ κέρατα δέκα αὐτῷ. προσενόουν τοῖς κέρασιν αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ μικρὸν κέρας ἀνέβη ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ τρία κέρατα ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐξερριζώθη ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ· καὶ ἰδοὺ ὀφθαλμοὶ ὡσεὶ ὀφθαλμοὶ ἀνθρώπου ἐν τῷ κέρατι τούτῳ, καὶ στόμα λαλοῦν μεγάλα. ἐπεὶ οὖν δυσνόητα πᾶσι δοκεῖ ταῦτα τὰ μυστικῶς εἰρημένα παρὰ τοῦ προφήτου, οὐδὲν τούτων ἀποκρύψομεν τοῖς ὑγιῆ τὸν νοῦν κεκτημένοις. τὸ πρῶτον θηρίον εἰπὼν ὁ Δανιὴλ, ἤγουν τὴν λέαιναν, τὴν ἐκ τῆς θαλάσσης ἀναβαίνουσαν, τὴν τῶν Βαβυλωνίων γεγενημένην βασιλείαν ἐν τῷ κόσμῳ σημαίνει, ταύτην οὖσαν τῆς εἰκόνος τὴν χρυσῆν κεφαλήν. τὸ δὲ λέγειν, πτερὰ αὐτῇ ὡς ἀετοῦ, ὅτι ὑψώθη ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδονόσορ, καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ ἐπήρθη. εἶτα, φησὶν, ἐξετίλη τὰ πτερὰ αὐτῆς, ὅτι καθῃρέθη αὐτοῦ ἡ δόξα· ἐδιώχθη γὰρ ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ. τὸ δὲ εἰπεῖν, καρδία ἀνθρώπου ἐδόθη αὐτῷ, καὶ ἐπὶ ποδῶν ἀνθρώπου ἐστάθη,

resipuiſſe

τὸ μετανοῆσαι, ἐπιγνοὺς ἑαυτὸν, ὅτι ἄνθρωπός ἐστι· καὶ ἔδωκε δόξαν τῷ Θεῷ. ἰδοὺ ἀπέδειξε τὴν τοῦ πρώτου θηρίου ὁμοίωσιν. μετὰ δὲ τὴν λέαιναν δεύτερον ἑώρα θηρίον ὁ προφήτης, ὅμοιον ἄρκτῳ· ὅπερ ἦσαν Πέρσαι. μετὰ γὰρ Βαβυλωνίους Πέρσαι ἐκράτησαν. τὸ δὲ λέγειν, τρία πλευρὰ ἐν τῷ στόματι αὐτῆς ἐθεώρουν, τρία ἔθνη ἔδειξε, Πέρσας, Μήδους, καὶ Βαβυλωνίους, ὅπερ δέδεικται μετὰ τὸν χρυσὸν ὁ ἄργυρος ἐν τῇ εἰκόνι. ἰδοὺ καὶ τὸ δεύτερον θηρίον ἀπεδείξαμεν. ἔπειτα τὸ τρίτον ἡ πάρδαλις, οἵτινες ἦσαν Ἕλληνες. μετὰ γὰρ Πέρσας Ἀλέξανδρος ὁ τῶν Μακεδόνων ἐκράτησε, καθελὼν τὸν Δαρεῖον, ὃ δέδεικται ἐν τῇ εἰκόνι ὁ χαλκός. τὸ δὲ λέγειν, πτερὰ τέσσαρα πετεινοῦ, καὶ τέσσαρες κεφαλαὶ τῷ θηρίῳ, σαφέστατα ἔδειξε, πῶς διεμερίσθη εἰς τέσσαρα μέρη ἡ βασιλεία τοῦ Ἀλεξάνδρου. τέσσαρας γὰρ κεφαλὰς εἰπὼν, τοὺς τέσσαρας βασιλεῖς τοὺς ἐξ αὐτῆς ἀναστάντας· τελευτῶν γὰρ ὁ Ἀλέξανδρος διεῖλε τὴν βασιλείαν αὐτοῦ εἰς τέσσαρα μέρη. ἰδοὺ καὶ τὸ τρίτον εἴπομεν· ἔπειτά φησι, τέταρτον θηρίον φοβερὸν καὶ ἔκθαμβον· οἱ ὀδόντες αὐτοῦ σιδηροῖ, καὶ οἱ ὄνυχες χαλκοῖ. τίνες οὗτοι, ἀλλ᾽ ἢ ἡ Ῥωμαίων βασιλεία, ὅπερ ἐστὶν ὁ σίδηρος, ἐν ᾧ συνθλάσει τὰ πρὸ αὐτῆς πάντα βασίλεια, καὶ κατακυριεύσει πάσης τῆς γῆς; μετὰ δὲ τοῦτο, τί περιλείπεται ἑρμηνεῦσαι ἡμῖν ὧν ἑώρακεν ὁ προφήτης, ἀλλ᾽ ἢ τὰ ἴχνη τῶν ποδῶν τῆς εἰκόνος, ἐν οἷς καὶ μέρος μέν τι σιδηροῦν, μέρος δὲ ὀστράκινον, ἅμα μεμιγμένον εἰς ἓν τὰ ἀμφότερα· μυστικῶς γὰρ ἐδήλωσε διὰ τῶν δέκα δακτύλων τῶν ποδῶν τῆς εἰκόνος, τοὺς δέκα βασιλεῖς τοὺς ἐξ αὐτῆς ἐγειρομένους, ἅπερ ἡρμήνευσεν ὁ Δανιήλ· προσενόουν γὰρ τὸ θηρίον, ἤγουν τὸ τέταρτον· καὶ ἰδοὺ δέκα κέρατα ὀπίσω αὐτοῦ ἐν οἷς ἀνέβη ἕτερον κέρας ὡς παραφυάδιον· καὶ τρία πρὸ αὐτοῦ ἐξεριζώθη· ὅπερ δέδεικται κέρας τὸ παραφυάδιον, ἄλλον μὴ εἶναι εἰ μὴ ὁ ἀντίχριστος ὁ μέλλων ἀναστῆσαι τὴν τῶν Ἰουδαίων βασιλείαν. τρία δὲ κέρατα ἃ μέλλει ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐκριζοῦσθαι, τοὺς τρεῖς βασιλεῖς δηλοῖ, Αἰγύπτου, Λιβύων τε, καὶ Αἰθιόπων, οὓς ἀνελεῖ ἐν παρατάξει πολέμου, ὡς κρατήσας ἁπάντων, ἔθνος ὢν τύραννος, θλίψιν καὶ διωγμὸν ἐπὶ τοὺς ἁγίους ποιήσει, ἐπαιρόμενος κατ᾽ αὐτῶν. ὁρᾷς πῶς ὁ Δανιὴλ τὴν βασιλειῶν ἐπικράτησιν τῷ Ναβουχοδονόσορ διηρμήνευσε; βλέπεις πῶς τῆς εἰκόνος τὴν μορφὴν πᾶσι τοῖς πέρασιν ἐδήλωσεν; ἔγνως τὴν τῶν τεσσάρων θηρίων τὴν ἐκ τῆς θαλάσσης ἀνάβασιν πῶς ἡμῖν προϋπέδειξε; λοιπόν ἐστι τὰ μερικῶς πραχθέντα ὑπὸ τοῦ ἀντιχρίστου, ὑμῖν μὴ ἀποκρύψωμεν, ἀλλ᾽ ὅσον ἐφικτὸν διά τε προφητῶν, διά τε γραφῶν, αὐτοῦ ἀνακηρύξωμεν τὴν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν πλάνην, καὶ γινομένην ἔλευσιν. τὸν μὲν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν κατὰ σάρκα ἐπιδημήσαντα ἐκ τῆς ἁγίας ἀχράντου παρθένου, καὶ τὴν Ἰούδα φυλὴν ἀναλαβόμενον, καὶ ἐξ αὐτῆς προελθόντα, τὸ βασιλικὸν τῆς συγγενείας ἐδήλωσε, κατὰ τὴν Ἰακὼβ,

A reſipuiſſe eum, vbi ſehominem eſſe agnouit, dediſſeque gloriam Deo. En demonſtrauit primæ beſtiæ ſimilirudinem. Poſt leænam, alteram beſtiam vider Propheta vrſo ſimilem: qui erant Perſæ: Cùm autem dicir: *Videbam in ore eius tres ordines*, tres gentes deſigoat, Perſas, Medos, ac Babylomos: quod declarar in imagioe argenrum poſt aurum: En ſecundam etiam beſtiam declarauimus. Sequitur tertia, pardus: qui Græci fuerunt: Alexaoder enim Rex Macedonum poſt Perſas rerum potirus eſt, fuſo Dario: quod signi- B ficatur per æs, in imagine. Iam quod ait, beſtiam habere quatuor alas auis, & quatuor capita, clariſſimè demonſtrauit quo pacto regnum Alexandri diuiſum fuerit quatuor in partes. Quatuor enim habuit capita, Reges quatuor qui ex eo regno ſurrexerunt: Nam moriens Alexaoder regnum ſuum diuiſir in quatuor partes. Iam etiam tertiam beſtiam expediuimus, deinceps oarrar quartam beſtiam terribilem ac ſtupendam, cuius dentes erant ferrei, ac vngues ænei. Quinam ſunt hi, C niſi Romanorum imperium quod eſt ferrum quo conteret omoes ſuperiores Reges, & dominabirur vniuerſæ terræ? Quid porrò reliquum eſt nobis interpretandum ex his quæ vidit Propheta? Ar extremitates illæ pedum imaginis, in quibus pars erat ferrea, pars teſtacea, permixta ambo in vnum: Siquidem decem digitis pedum imaginis, myſticè ſignificaun decem Reges inde exortos: quod Daniel eſt interpretatus: *Conſiderabam* enim, inquit (beſtiam quartam videlicet) *& ecce* D *decem cornua poſt eam, In quibus aſcendit alterum cornu tanquam pullulans, ac tria ſe priora eradicabit.* Quod cornu demonſtrat pullum alium non eſſe niſi Anrichriſtum qui ſuſcitabir regnum Iudæorum. Tria cornua quæ ab eo radicitus euellentur, tres Reges indicant, Ægypti, Lybiæ, Æthiopum, quos deleturus eſt acie bellica: quibus omnibus potitus, iam tyrannus formidabilis ſanctos affliger ac perſequetur, ioſurgens in eos. Vides vt Daniel Nabuchodonoſoro regnorum dominationem E expoſuerit? Cernis, vt ſtaruæ formam, omnibus ſuis lineamentis declarârit? percepiſti qua ratione præmonſtrârit nobis quatuor beſtiarum aſcenſum è mari? Supereſt, vt Antichriſti peculiaria facinora vobis aperiamus, & quatenus licebit, è Prophetis atque Scripturis promulgemus eius vagationem per vniuerſam terram, & Aduentum nefarium. Cùm Dominus Ieſus Chriſtus ſecundùm carnem aduenerit ex ſancta & immaculata Virgine, tribúmq. Iuda aſſumpſerit, ex eáq. proceſſerit, declarauit Scriptura regiã ſtirpem, ex ſententia Iacob,

Antichriſti facinora.

Geneſ.49.

in benedictionibus clamantis ad Iudam filium ſuum: *Te laudabunt fratres tui, manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum, adorabunt te Filij patris tui: Catulus Leonis Iuda, è virgulto, Fili mi, aſcendiſti: Recubans dormiuiſti vt Leo, & velut catulus Leonis: quis excitabit illum? Non deficiet Princeps ex Iuda, neque Dux de femoribus eius, donec veniant quæ repoſita ſunt ei, & ipſe eſt expectatio gentium.* Attende verba Iacob ad Iudam dicta, in Domino eſſe impleta. Idem profectò clamat etiam de Antichriſto Patriarcha. Itaque ſicuti Prophetiam emiſit in Iudam, ita & in filium ſuum, Dan: Nam Iudas erat filius eius quartus: Dan verò filius quoque eius ſeptimus. Ecquid de illo clamauit? *Occurrat ipſi Dan coluber in via, inſidens in ſemita, mordens vngulam equi.* Quis erat Serpens niſi Seductor ille, ab initio dictus in Geneſi ſeduxiſſe Euam, & Adamum ſupplantaſſe? Sed quoniam pluribus hæc nobis ſunt demonſtranda, haud grauabimur. Ille certò naſciturus eſt è tribu Dan, & veluti Rex tyrannus aciem ex aduerſo inſtructurus eſt, iudex ſeuerus ac diabolus, vt ait Propheta: *Dan iudicabit populum ſuum, vt quæuis alia tribus in Iſraël.* Sed dicet quiſpiam, hoc de Sampſone dictum eſſe, qui natus eſt è tribu Dan, iudicauit populum ſuum annos viginti. At in parte duntaxat illud à Sampſone factum eſt, hoc verò vniuerſè implebitur temporibus Antichriſti. Inquit enim Hieremias in hunc modum: *E Dan audiemus vocem acutiſſimam equorum eius: A voce hinnitus equitatus equorum eius concuſſa eſt vniuerſa terra.* Et rurſus Moſes inquit: *Catulus Leonis Dan, & exiliet è Baſan.* Et ne quis dicat, dictum hoc ad Saluatorem pertinere, attendat animum. *Dan*, inquit, *Catulus Leonis*, perſpicuum reddit propoſitum, nominata tribu Dan, de qua naſcetur diabolus. Quemadmodum enim è tribu Iuda natus eſt Chriſtus, ità naſcetur è tribu Dan Antichriſtus. Cúmque Dominus ac Saluator noſter Ieſus Chriſtus filius Dei propter regiam & illuſtrem naturam, Leo ſitantè prædicatus, eodem modo Scriptura, diabolum ob tyrannicam ac violentam indolem, leonem ſimiliter fore prædicauit: nam per omnia, ſeductor ille vult imitari filium Dei Leo Chriſtus, Leo quoque, Antichriſtus. Chriſtus Rex cœleſtium atque terreſtrium; Rex etiam naſcetur ſuper terram Antichriſtus. Demonſtratus eſt Saluator vt agnus, ipſe quoque naſcetur in Circunciſione. Chriſtus miſit Apoſtolos ad omnes gentes, hic itidem mittet Pſeudoapoſtolos. Chriſtus oues diſperſas congregauit, hic populum Hebræorum diſperſum, ad eundem modum congregabit.

Geneſ.3.

Antichriſtus naſciturus de tribu Dan. Geneſ.49. Iud.16.

Chriſtus diſtus eſt Leo, itè & Antichriſtus: ſed diuerſis de cauſis.

Antichriſtus per omnia volet imitari Chriſtum.

A τὸν ἐν ταῖς εὐλογίαις ἀναφωνοῦντα πρὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν Ἰούδαν· σὲ αἰνέσουσιν οἱ ἀδελφοί σου, αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου, προσκυνήσουσί σε οἱ υἱοὶ τοῦ πατρός σου. σκύμνος λέοντος Ἰούδα· ἐκ βλαστοῦ μου υἱέ μου ἀνέβης· ἀναπεσὼν ἐκοιμήθης ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν; οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. ἰδὲ τοῦ Ἰακὼβ τὰ ῥήματα πρὸς τὸν Ἰούδαν λεγόμενα, ἐπὶ τοῦ Κυρίου πληρωθέντα. τὸ αὐτὸ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀντιχρίστου ὁ πατριάρχης βοᾷ. διὸ ὥσπερ εἰς τὸν Ἰούδαν προεφήτευσεν, B οὕτως καὶ ἐπὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Δάν· ὁ γὰρ Ἰούδας, υἱὸς αὐτοῦ ὑπῆρχε τέταρτος· ὁ δὲ Δάν, καὶ αὐτὸς υἱὸς αὐτοῦ ἕβδομος. τί γὰρ ἐπ' αὐτῷ ἐβόησε; γενηθήτω Δὰν ὄφις ἐφ' ὁδοῦ καθήμενος, δάκνων πτέρναν ἵππου. ὄφις τίς ἐστιν ἀλλ' ἢ ὁ ἐπ' ἀρχῆς πλάνος, ὁ ἐν τῇ γενέσει εἰρημένος, ὁ πλανήσας τὴν Εὔαν, καὶ πτερνίσας τὸν Ἀδάμ; ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ πλειόνων δεῖ ἀποδεῖξαι τὰ λεγόμενα, οὐκ ὀκνήσομεν. ὅτι μὲν γὰρ ὄντως ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Δὰν μέλλει γεννᾶσθαι, καὶ ἀντιπαρατάσσεσθαι τύραννος ὢν βασι- C λεύς, κριτὴς δεινός, καὶ διαβόλου υἱός, ὥς φησιν ὁ προφήτης, Δὰν κρινεῖ τὸν ἑαυτοῦ λαόν, ὡσεὶ καὶ μία φυλὴ ἐν Ἰσραήλ. ἀλλ' ἐρεῖ τις, ὅτι τοῦτο ἐπὶ τοῦ Σαμψὼν εἴρηται, ὃς ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Δὰν γεννηθεὶς ἔκρινε τὸν λαὸν αὐτοῦ εἴκοσιν ἔτη. τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ Σαμψὼν μερικὸν γέγονεν, τὸ δὲ καθόλου πληρωθήσεται ἐπὶ τὸν ἀντίχριστον· λέγει γὰρ καὶ Ἱερεμίας οὕτως, ἐκ Δὰν ἀκουσόμεθα φωνὴν ὀξύτητος ἵππων αὐτοῦ, ἀπὸ φωνῆς χρεμετισμοῦ ἱππασίας ἵππων αὐτοῦ ἐσείσθη πᾶσα ἡ γῆ. D καὶ πάλιν Μωσῆς φησι, σκύμνος λέοντος Δάν, καὶ ἐκπηδήσεται ἐκ τοῦ Βασάν. ἀλλ' ἵνα μή τις σφαλῇ περὶ τοῦ Σωτῆρος εἰρῆσθαι τὸ ῥητὸν τοῦτο, ἐπιστησάτω τὸν νοῦν. Δάν, φησι, σκύμνος λέοντος· τὴν φυλὴν ὀνομάσας τοῦ Δάν, ἐσαφήνισε τὸ προκείμενον, ἐξ ἧς μέλλει ὁ διάβολος γεννᾶσθαι· ὥσπερ γὰρ ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα γεννᾶται ὁ Χριστός, οὕτως ἐκ τῆς Δὰν φυλῆς γεννήσεται ὁ ἀντίχριστος. τοῦ μὲν Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ βασιλικὸν καὶ ἔνδοξον, λέοντος προκεκηρυγμένου· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸν διάβολον ὁμοίως λέοντα προσηγόρευσεν E ἡ γραφή, διὰ τὸ τυραννικὸν αὐτοῦ καὶ βίαιον. κατὰ πάντα γὰρ ἐξομοιοῦσθαι βούλεται ὁ πλάνος τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ. λέων ὁ Χριστός, καὶ λέων ὁ ἀντίχριστος· βασιλεὺς ὁ Χριστὸς τῶν οὐρανίων καὶ ἐπιγείων, καὶ βασιλεὺς γεννήσεται ἐπὶ γῆς ὁ ἀντίχριστος. ἐδείχθη ὁ Σωτὴρ ὡς ἀρνίον, καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἐν περιτομῇ γεννήσεται. ἀπέστειλεν ὁ Χριστὸς τοὺς ἀποστόλους εἰς πάντα τὰ ἔθνη, καὶ αὐτὸς ὁμοίως πέμψει ψευδαποστόλους. συνήγαγε τὰ ἐσκορπισμένα πρόβατα ὁ Χριστός, καὶ αὐτὸς ὁμοίως συνάξει τὸν ἐσκορπισμένον λαὸν τῶν Ἑβραίων.

ἔδωκεν ὁ Χριστὸς τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν, καὶ αὐτὸς ὁμοίως δώσει τὸ ἑαυτοῦ σημεῖον. ἐν σχήματι ἀνθρώπου ἐφάνη ὁ Κύριος, καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἐν σχήματι ἀνθρώπου ἐξελεύσεται. ἐκ τῶν Ἑβραίων ὁ Χριστὸς ἀνέτειλε, καὶ αὐτὸς ἐξ Ἰουδαίων γεννήσεται. ἀνέδειξεν ὁ Χριστὸς τὴν ἰδίαν σάρκα ὡς ναὸν, καὶ ἀνέστησε τριήμερον, καὶ αὐτὸς ἀναστήσει τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις λίθινον ναόν. καὶ ταῦτα μὲν τὰ πλάνα αὐτοῦ τεχνάσματα, ἐν τοῖς ἑξῆς δηλωθησομένοις ἐμφανῆ γενήσονται τοῖς νουνεχῶς ἡμῶν ἀκροωμένοις· καὶ γὰρ δύο παρουσίας τοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος διὰ τῶν γραφῶν ἐδιδάχθημεν. καὶ ἡ μὲν πρώτη κατὰ σάρκα γεγενημένη ἄτιμος, διὰ τὸ ταπεινὸν δειχθῆναι αὐτόν· οὕτως καὶ ἡ δευτέρα αὐτοῦ παρουσία κεκήρυκται ἐν δόξῃ, ὡς πάρεστιν ἀπὸ οὐρανῶν μετὰ δυνάμεως, καὶ ἀγγέλων, καὶ πατρικῆς δόξης. ἡ μὲν πρώτη αὐτοῦ παρουσία, Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν εἶχε πρόδρομον· ἡ δὲ δευτέρα αὐτοῦ, ἐν ᾗ μέλλει ἔρχεσθαι ἐν δόξῃ, Ἐνὼχ, καὶ Ἠλίαν, καὶ Ἰωάννην τὸν Θεολόγον ἀναδείξει. καὶ ὅρα τοῦ δεσπότου τὴν φιλανθρωπίαν, ὅτι καὶ ἐν τοῖς ὑστέροις χρόνοις πῶς τῶν τῶν βροτῶν φύσεις κήδεται καὶ ἐλεεῖ, ὅτι οὐδὲ τότε χωρὶς προφητῶν ἡμᾶς καταλιμπάνει, ἀλλὰ πέμψει αὐτοὺς πρὸς διδασκαλίαν ἡμῶν, καὶ πληροφορίαν, καὶ ἐπιστροφὴν τῆς τοῦ ἀντικειμένου παρουσίας· καθὼς καὶ ἐν τούτῳ Δανιὴλ προεθέσπισε· λέγει γάρ, Διαθήκην θήσομαι μιᾶς ἑβδομάδος, καὶ ἐν τῷ ἡμίσει τῆς ἑβδομάδος ἀρθήσεταί μου θυσία καὶ σπονδή. μίαν γὰρ ἑβδομάδα, τὴν ἑπταετῆ τὴν ἀνάδειξιν σημαίνει, ἥτις ἐπ' ἐν ὑστέροις καιροῖς γενήσεται· καὶ τὸ ἥμισυ τῆς ἑβδομάδος λήψονται οἱ δύο προφῆται μετὰ Ἰωάννου, τοῦ κηρύξαι εἰς τὸν σύμπαντα κόσμον περὶ τοῦ ἀντιχρίστου τὴν παρουσίαν, τοῦτ' ἔστιν ἡμέρας χιλίας διακοσίας ἑξήκοντα, περιβεβλημένοι σάκκους· οἳ καὶ ποιήσουσι σημεῖα καὶ τέρατα, εἰς τὸ κἂν οὕτως δυσωπῆσαι καὶ ἐπιστρέψαι τοὺς ἀνθρώπους πρὸς μετάνοιαν, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτῶν ἀνομίαν καὶ ἀσέβειαν. καὶ εἴ τις θέλει αὐτοὺς ἀδικῆσαι, πῦρ ἐκπορεύσεται ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ κατεσθίει τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν. οὗτοι ἔχουσιν ἐξουσίαν κλεῖσαι τὸν οὐρανὸν, ἵνα μὴ ὑετὸν βρέξῃ τὰς ἡμέρας τῆς παρουσίας τοῦ ἀντιχρίστου, καὶ τὰ ὕδατα στρέψαι εἰς αἷμα, καὶ πατάξαι τὴν γῆν ἐν πάσῃ πληγῇ, ὁσάκις ἐὰν θελήσωσι. καὶ ὅταν κηρύξωσι ταῦτα πάντα, παρὰ τοῦ διαβόλου ἐν ῥομφαίᾳ πεσοῦνται· καὶ πληρώσουσι τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν· καθὼς φησι καὶ τοῦτο Δανιὴλ, προτεθεωρακὼς ὅτι τὸ θηρίον τὸ ἀναβαῖνον ἐκ τῆς ἀβύσσου ποιήσει μετ' αὐτῶν πόλεμον, ἤγουν, μετὰ Ἐνὼχ, Ἠλία, καὶ Ἰωάννου, καὶ νικήσει αὐτοὺς, καὶ ἀποκτενεῖ αὐτοὺς, διὰ τὸ μὴ θέλειν αὐτοὺς δόξαν δοῦναι τῷ διαβόλῳ. τοῦτ' ἔστι, τὸ ἀναφανὲν μικρὸν κέρας.

A Chriſtus dedit credentibus in eum pretioſam ac viuificam Crucem; hic itidem, ſignum ſuum daturus eſt. Apparuit Dominus in figura humana, ſic iſte prodibit ſub forma hominis. Ex Hebræis ortus eſt Chriſtus, hic quoque naſcetur è Iudæis. Chriſtus oſtendit carnem ſuam tanquam templum, ac ſuſcitauit tertia die; ſic iſte Hieroſolymis ſuſcitabit templum lapideum. Atque has illius fallacias ex iis quæ deinceps exponemus, liquidò intelligent qui attentè nos audient. Nam B è Scripturis duplicem Aduentum Chriſti Saluatoris didicimus. Ac prior quidem ſecundùm carnem, fuit abiectus, eò quòd ille humilis apparuerit: Ita poſterior eius Aduentus prædicatus eſt glorioſus, quoniam veniet è cœlis cum potentia, cum Angelis & gloria Patris. Prior ipſius Aduentus præcurſorem habuit Ioannem Baptiſtam, poſterior autem quo venturus eſt in gloria, Enoch, Eliam, & Ioannem Theologum * exhibebit. Humanitatem ſpecta Domini; vt, vel extre- C mis temporibus, mortalium curam gerat ac miſereatur. Ac ne tunc quidem ſine Prophetis nos relinquet, ſed miſſurus eſt eos ad doctrinam noſtram certamque ſcientiam, atque vt animos attendamus in Aduentum aduerſarij, vt ibidem Daniel præmonſtrauit. Inquit enim, *Teſtamentum confirmabit multis hebdomada vna: & in medio hebdomadæ auferetur Sacrificium & Hoſtia.* Vna hebdomada, ſeptennij demonſtrationem indicat poſterioribus futuram temporibus. Ac dimidium hebdomadæ ſument duo Prophetæ cum Ioanne, ad D denunciandum per vniuerſum Mundum Aduentum Antichriſti, hoc eſt, mille ducentos ſexaginta dies, amicti ſaccis: facientque ſigna & prodigia, vt vel hac ratione flectant & conuertant homines ad pœnitentiam, propter immenſam eorum iniquitatem & impietatem. *Quòd ſi quis velit eis nocere, ignis egredietur ex ore ipſorum, & deuorabit hoſtes eorum. Hi* E *poteſtatem habent claudendi cælum, ne pluat diebus Aduentus Antichriſti: & aquam conuertendi in ſanguinem, ac percutiendi terram omni plaga quatieſcumque voluerint. Cùmque prædicauerint hæc omnia, occumbent gladio interfecti à diabolo: Et implebunt teſtimonium ſuum:* vt inquit etiam Daniel, qui præuidit beſtiam aſcendentem ex Abyſſo * cum eis bellum geſturam; id eſt, Enoch, Elia, & Ioanne; & ſuperatos eos interfecturam, propterea quòd noluerint gloriam dare diabolo. Iſtud eſt exiguum cornu quod emergebat:

Duplex Chriſti aduentus.

* *Cautè lege de Ioāne, nam duorū tantùm prophetarum mentio fit c.11. Apocal.*

Dan 9.

* *Imò videtur Ioannes prædixiſſe. beſtiā aſcendentem de Abyſſo, Apoc.11.*

Nam Antichriſtus elatus corde, poſtea incipiet exaltare ſeipſum & glorificare tanquam Deum, perſecutione Sanctos, & blaſphemia Chriſtum inceſſens. Verùm quia narrationis ſeries neceſſariò nos deduxit ad dies regni Aduerſarij illius, primò natiuitas eius eſt exponenda atque incrementum: tum ſermo (vt antea diximus) deducendus ad explicandum quo pacto, per omnia diabolus & filius iniquitatis ſit Saluatori noſtro ſe exæquaturus. Sic enim nos docet demonſtratio: Cùm Saluator Mundi, genus humanum ſaluare decreuiſſet, ex immaculata Virgine Maria natus eſt, & in figura carnis hoſtem conculcauit, ſuæ diuinitatis propria potentia. Ad eundem modum etiam diabolus, ex impura muliere prodibit ſuper terram, ſed falsò naſcetur ex Virgine. Etenim Deus noſter in carne verſatus eſt nobiſcum, noſtræ non diſpari, quam ipſe fecit Adamo poſteriſque eius omnibus, abſque peccato. Sed diabolus * licèt carnem aſſumat, hoc opinione tantùm. Qui enim carnem feret, quam ipſe non condidit, ſed oppugnat quotidie? Hanc (opinor) dilecti, carnis ſuæ ſubſtantiam phantaſticam aſſumit organi vice. Propterea edetur ex Virgine veluti ſpiritus, qui quidem tunc reliquis apparebit caro. (Nam virginem peperiſſe ſolam ſanctiſſimam nouimus, quæ carnigerum verè genuit Saluatorem: Siquidem Moſes ait, *Omne maſculinum adaperiens vuluam, ſanctum Domino vocabitur:*) Hoc autem nequaquam; Sed quemadmodum hoſtis non aperiet vuluam, ita nec carnem veram aſſumet, aut circumcidetur & vt circumciſus eſt Chriſtus. Et ſicuti Chriſtus elegit Apoſtolos, ſic ille integrum populum diſcipulos ſibi aſciſcet, nequitia ſui ſimiles. In primis autem Iudaïcam gentem amabit, apud eos omnes ſigna edet & horrenda miracula, non vera ſed falſa, ad ſeducendos ſui ſimiles impios. Etenim, ſi fieri poteſt, etiam electos abducet à dilectione Chriſti. Verùm in primordiis ſuis clemens erit, factus ad dilectionem, quietus, religioſus, pacificus, qui odio proſequatur iniuſtitiam, deteſtetur munera, idololatriam non admittat, amet Scripturas, reuereatur ſacerdotes, canitiem honorari habeat, ſcortationem repudiet, adulterium abominetur, obtrectationes non audiat, deierationes non recipiat; hoſpitalis, ſtudioſus pauperum, miſericors. Poſtea edet prodigia, leproſos mondando, paralyticos excitando, expellendo dæmones; longinqua non aliter quàm præſentia denunciabit, excitabit mortuos, viduis opem feret, pupillos tuebitur, cunctos diliget, conciliabit homines contendentes ad amicitiam, his verbis: *Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram.*

De natiuitate & progreſſu Antichriſti.

** Caue prorſus quia Paulus vocat Antichriſtum hominē peccati: Huius autem opinionis meminit, verùm ſic vt eam non probet D. Hieronym. in illud Dan.7. Et ecce oculi quaſi oculi hominis erant.*

2. Theſſ.2.

Exod.13.&34

Num.8.

Luc.2.

Hypocritici mores Antichriſti.

Non verè, ſed apparenter: nā certum eſt Antichriſtū vera miracula nequaquā effecturum.

Vide lib. noſtrum de Antichriſto, 7. cap.14.18.19.

Epheſ.4.

ὃς ἐπαρθεὶς τῇ καρδίᾳ, λοιπὸν ἄρχεται ἑαυτὸν ὑψοῦν καὶ δοξάζειν ὡς Θεὸν, διώκων τοὺς ἁγίους, καὶ βλασφημῶν τὸν Χριστόν. ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὸν εἱρμὸν τῆς διηγήσεως ἠναγκάσθημεν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰς ἡμέρας τῆς βασιλείας τοῦ ἀντικειμένου, ἀναγκαῖόν ἐστιν εἰπεῖν πρῶτον τὰ περὶ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ καὶ αὐξήσεως· καὶ τότε ἐπὶ τὴν διήγησιν ταύτην παραγαγεῖν τὸν λόγον, καθὼς προείπομεν, ὅτι εἰς πάντα ἐξισοῦσθαι μέλλει τῷ Σωτῆρι ἡμῶν ὁ διάβολος καὶ υἱὸς τῆς ἀνομίας· οὕτως καὶ δηλοῖ ἡμῖν ἡ ἀπόδει-
B ξις· ἐπειδὴ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου βουλόμενος τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων σῶσαι, ἐκ τῆς ἀχράντου καὶ παρθένου Μαρίας ἐτέχθη, καὶ ἐν σχήματι σαρκὸς τὸν ἐχθρὸν κατεπάτησεν, ἐν ἰδίᾳ δυνάμει τῆς αὐτοῦ θεότητος· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ διάβολος ἐκ μιαρᾶς γυναικὸς ἐξελεύσεται ἐπὶ τῆς γῆς· τίκτεται δὲ ἐν πλάνῃ ἐκ παρθένου. ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν σαρκικῶς ἡμῖν ἐπεδήμησε κατὰ τὴν σάρκα τὴν ἡμετέραν, ἣν αὐτὸς ἐποίησε τῷ Ἀδὰμ καὶ πᾶσι τοῖς ἐκ Ἀδὰμ, χωρὶς ἁμαρτίας· ὁ δὲ διάβολος εἰ καὶ σάρκα ἀναλάβοι, ἀλλὰ ταύτην ἐν δοκήσει· πῶς γὰρ ἣν
C οὐκ ἐποίησε σάρκα, ἀλλὰ καὶ πολεμεῖ καθ' ἑκάστην, ταύτην φορέσει; ταύτην δὲ οἶμαι, ἠγαπημένοι, φανταστικὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ οὐσίαν ἀναλήψεται ὄργανον. διὰ τοῦτο καὶ ἐκ παρθένου τίκτεται, ὥσπερ πνεῦμα, καὶ σὰρξ τοῖς λοιποῖς ἐμφανισθήσεται τότε (τὸ γὰρ παρθένον τεκεῖν, μόνην τὴν πανάγιαν ἐγνώκαμεν, σαρκοφόρον ἀπλανῶς γεννήσασαν τὸν Σωτῆρα· ἐπεὶ Μωσῆς λέγει, πᾶν ἄρσεν διανοῖγον μήτραν, ἅγιον τῷ Κυρίῳ κληθήσεται) οὐ μὴν οὐδαμῶς. ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἐχθρὸς οὐ διανοίξει μήτραν, οὕτως οὐδὲ σάρκα τελείαν ἀναλήψεται καὶ περιτμηθήσεται, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς περιετμήθη· καὶ
D καθὼς ὁ Χριστὸς τοὺς ἀποστόλους ἐξελέξατο, οὕτως καὶ ἐκεῖνος δῆμον ὁλόκληρον μαθητῶν προσλήψεται ὁμοίους τῆς αὐτοῦ κακουργίας ὑπάρχοντας. ἐν πρώτοις δὲ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος ἀγαπήσει. μετὰ δὲ τούτων ἅπαντων σημεῖα ἐπιτελέσει, καὶ θαύματα φοβερὰ, ἀλλ' οὐκ ἀληθῆ, ἀλλ' ἐν πλάνῃ, ὅπως πλανήσῃ τοὺς ὁμοίους αὐτοῦ ἀσεβεῖς· εἰ δυνατὸν γὰρ καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀποστήσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. ἀλλὰ τὰ πρῶτα αὐτοῦ γενήσεται πραΰς, ἀγαπητικὸς, ἥσυχος, εὐλαβὴς, εἰρηνοποιὸς μισῶν ἀδικίαν, βδελυττόμενος δῶρα, εἰδωλολατρείαν μὴ
E προσιέμενος, τὰς γραφάς φησιν ἀγαπῶν, ἱερεῖς αἰδούμενος, πολιὰς τιμῶν, πορνείαν μὴ καταδεχόμενος, μοιχείαν βδελυττόμενος, καταλαλιαῖς μὴ προσέχων, ὅρκους μὴ καταδεχόμενος, φιλόξενος, φιλόπτωχος, ἐλεήμων· εἶτα καὶ τέρατα ποιήσει, λεπροὺς καθαρίζων, παραλυτικοὺς ἐγείρων, δαίμονας ἀπελαύνων, περὶ τῶν πόρρω ὡς ἐνεστώτων διαγγέλλων, νεκροὺς ἀνιστῶν, χήραις ἐπικουρῶν, ὀρφανῶν προϊστάμενος, ἀγαπῶν πάντας, τοὺς μαχομένους ἀνθρώπους καταλλάττων εἰς ἀγάπην, καὶ λέγων, μὴ ἐπιδυέτω ὁ ἥλιος ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν.

χρυσὸν οὐ κτήσεται, ἀργύριον οὐκ ἀγαπήσει, πλοῦτον οὐ προσοίσεται. καὶ ταῦτα πάντα ποιήσει ὕπουλος ὢν καὶ δόλιος, καὶ πάντας θέλων ἐξαπατῆσαι πρὸς τὸ ποιῆσαι αὐτὸν βασιλέα· ὅταν γὰρ ἴδωσιν οἱ λαοὶ καὶ οἱ δῆμοι τοσαύτας ἀρετὰς καὶ τοσαύτας αὐτοῦ δυνάμεις, πάντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ μιᾷ γνώμῃ συναχθήσονται ἐπὶ τὸ ποιῆσαι αὐτὸν βασιλέα· μάλιστα ὅτι τὸ τῶν Ἑβραίων γένος ἀγαπηθήσεται ὑπὸ πάντας ὑπ' αὐτοῦ τοῦ τυράννου λέγοντες πρὸς ἀλλήλους· μή ἄρα εὑρίσκεται τοιοῦτος ἀγαθὸς ἄνθρωπος καὶ δίκαιος ἐν τῇ γενεᾷ ἡμῶν; ἐξαιρέτως, ὡς προέφην, τὸ τῶν Ἰουδαίων γένος, νομίζοντες ὅτι βασιλέα αὐτὸν θεάσονται ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀρχῇ. καὶ προστρέχοντες αὐτῷ λέγοντες, πάντες σοι πειθόμεθα, πάντες σοι πεποίθαμεν, σε γνωρίζομεν δίκαιον ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν· πάντες διά σου σωθῆναι ἐλπίζομεν· καὶ διὰ τοῦ στόματός σου ἐλάβομεν κρίσιν δικαίαν καὶ ἀδωροδόκητον· καὶ τὰ πρῶτα μὲν ὑπούλως γενόμενος ὁ ψεύστης καὶ ἄνομος, παραιτήσεται τὴν δόξαν αὐτήν. οἱ δὲ ἄνθρωποι προσμένοντες καὶ παρακαλοῦντες αὐτόν, ἀναδείξουσι βασιλέα, καὶ μετὰ ταῦτα ὑψοῦται τῇ καρδίᾳ, καὶ ὁ πρὶν πρᾶος γενήσεται σοβαρός· καὶ ὁ ἀγαπῶν διώκειν, γενήσεται ἀνελεήμων· ὁ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, γενήσεται ὑψηλὸς καὶ ἀπάνθρωπος· καὶ ὁ μισῶν ἀδικίαν, δικαίους καταδιώξει· ἔπειτα ἀνυψούμενος εἰς τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν, συντάξει πόλεμον· καὶ τρεῖς βασιλεῖς μεγάλους πατάξει ἐν θυμῷ, Αἰγυπτίων, Λιβύων, καὶ Αἰθιόπων. καὶ μετὰ ταῦτα ποιήσει τὸν ναὸν τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ ἀναστήσει αὐτὸν ἐν τάχει, καὶ ἀποδώσει αὐτὸν τοῖς Ἰουδαίοις. εἶτα ὑψωθήσεται τῇ καρδίᾳ κατὰ πάντος ἀνθρώπου· οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ βλάσφημα λαλήσει, δοκῶν ὁ δόλιος, ὅτι τὸ λοιπὸν βασιλεύει ἐπὶ τῆς γῆς ἕως τοῦ αἰῶνος, μὴ γινώσκων ὁ ταλαίπωρος, ὅτι ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἐν τάχει καταργεῖται, καὶ ἀπολήψεται τὸ ἡτοιμασμένον πῦρ αὐτῷ ἐν τάχει, σὺν πᾶσι τοῖς πειθομένοις αὐτῷ, καὶ δουλεύσασιν αὐτῷ. τοῦ γὰρ Δανιὴλ εἰπόντος, ἑβδομάδα μίαν θήσομαι τῆς διαθήκης μου, τὰ ἑπτὰ ἔτη ἐδήλωσε· τὸ ἥμισυ τῆς ἑβδομάδος, τοῦ κηρύξαι τοὺς προφήτας· καὶ τὸ ἥμισυ τῆς ἑβδομάδος, ἤγουν τὰ τρία ἥμισυ ἔτη βασιλεύσει ὁ ἀντίχριστος ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ μετὰ τοῦτο ἀρθήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ καὶ ἡ δόξα. ὁρᾶτε φιλόθεοι οἵα θλῖψις ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις γενήσεται, ἀλλ' ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις μόνον. τότε ὁ ἄνομος ἐπαρθεὶς τῇ καρδίᾳ, συνάξει τοὺς ἑαυτοῦ δαίμονας ἐν σχήματι ἀνθρώπων, καὶ τοὺς προσκαλουμένους αὐτὸν ἐπὶ τὴν βασιλείαν βδελύξεται, καὶ πολλὰς ψυχὰς μιανεῖ· ποιήσει γὰρ αὐτοῖς ἄρχοντας ἐκ τῶν δαιμόνων. καὶ οὐκ ἔτι ὡς εὐλαβής, ἀλλὰ πάντα ἐν πᾶσιν αὐστηρός, ἀπότομος, ὀργίλος, θυμώδης, ἐχθρός, ἀκατάστατος, φοβερός, ἀηδής, μισητός, βδελυκτός, ἀνήμερος, ἀλάστωρ, πονηρός,

A Non poſſidebit aurum, nec diliget argentum, diuitias non amplectetur. Atque hæc omnia faciet conſilio ſimulato ac fraudulento: quo circumueniat omnes, vt ſe regem creent. Nam vbi populi ac multitudines, tantas eius virtutes atque facultates perſpexerint, vno conſenſu conuenient omnes vnum in locum, ad creandum illum regem. Ac potiſſimùm Hebræorum gens, præ omnibus ipſi tyranno chara erit: dicentque alius alij: Nunquid in generatione noſtra, talis ac tam bonus B & iuſtus homo inueniri poteſt? Iudæi præcipuè, vt iam dixi, ſperantes ſe ſpectaturos illum regem tali in imperio; eum adeuntes, his verbis alloquentur: Omnes tibi obtemperamus, agnoſcamus te iuſtum ſuper omnem terram, omnes à te ſalutem nos conſecuturos ſperamus, & ex ore tuo iuſtum & incorruptum iudicium accipiemus. Atque initio quidem mendax & iniquus ille, ſubdolè gloriam hanc repudiabit; ac perſeuerantes homines & obſecrantes, illum declarabunt regem. *Antichriſti vitæ commutatio.* C Poſtea extollet animum, & qui priùs erat manſuetus, euadet ferox; qui dilectionem amplectebatur, fiet immiſericors; qui animum gerebat ſummiſſum, ſuperbus atque inhumanus euadet: qui oderat iniuſtitiam, iuſtos perſequetur: Deinde ſublatus in regnum ſuum, bellum inſtruet; iraque percitus tres magnos reges percutiet, Ægyptiorum, Lybiorum, atque Æthiopum: Inde templum conſtruet Hieruſolymis, quod confeſtim excitatum tradet Iudæis. Tum efferetur animo in omnes homines: quinetiam in Deum D ipſum contumelioſa verba proloquetur, ſperans doloſus ille in poſterum ſe perpetuò regnaturum ſuper terram; ignorans miſer, regnum ſuum breui irritum fore, & quamprimùm ſe recepturum ignem paratum ipſi cum omnibus qui crediderint & ſeruierint illi. Nam cùm Daniel dixerit: *Teſtamentum confirmabit multis hebdomada vna*; ſeptem annos declarauit. *Daniel 9.* Dimidium hebdomadæ prædicarunt Prophetæ: dimidium hebdomadæ; hoc eſt, tres annos cum dimidio regnabit Antichriſtus ſuper terram: pòſt auferetur regnum illius & glo- *Regnum Antichriſti, triū annorum cum dimidio.* E ria. Aduertite qui Deum diligitis, qualis afflictio futura ſit illis temporibus: at illis duntaxat temporibus. Tunc iniquus ille elato animo dæmones ſuos congregabit humana ſpecie, & eos qui illum ad regnum inuitarunt, faſtidiet, animáſque multas inquinabit: quippe principes eis conſtituet ex dæmonibus. Nec iam velut religioſus, ſed planè auſterus, ſeuerus, iracundus, plenus excandeſcentiæ, truculentus, inconſtans, terribilis, grauis, odioſus, contemptor, immitis, exitioſus, nequam,

Antichriſti falſa miracula.

in eo ſtudium & operam collocans, vt vniuerſum genus hominum in foſſam interitus coniciat, ſigna falſa multiplicabit. Cunctis enim populis fauſta omnia acclamantibus propter obiectas ſpecies, vehementi & grandi voce clamabit (ita vt moueatur locus in quo tubæ aſtiterint ei.) Perſpicite populi, Tribus ac gentes magnam meam poteſtatem ac potentiam vireſque imperij mei. Quis princeps tam potens atque ego? Quis Deus magnus, præter me? Potentiæ meæ quis reſiſtet? Transferet montes ante oculos ſpectantium, ſiccis pedibus ambulabit ſuper mare, deducet ignem è cœlo, conuertet diem in tenebras, & noctem in diem: Solem circumaget quò libuerit. Et, vt ſemel dicam, elementa omnia terræ Mariſque, vi oblatæ apparitionis ſe coram ſpectantibus, obtemperate ſibi demonſtrabit. Nam ſi ipſe modò non conſpicuus Filius perditionis, viſibiliter tamen nobis bellum ac pugnas & cædes immittit atque excitat, tunc cùm in propria perſona veniet ipſe ac verè illum homines intuebuntur, quas non machinas, dolos ac ſpecies molietur ad ſeducendos cunctos homines & abducendos à via veritatis & regni porta? Deinceps poſt hæc omnia cœlum non dabit rorem ſuum, nubes non præbebunt aquam, terra denegabit fructus ſuos, mate graui replebitur odore, flumina deſiccabuntur, morientur piſces maris, homines fame ſitique peribunt, pater amplexus filium, mater item filiam, vnà morientur, nec erit qui ſepeliat: Verùm vniuerſa tetra perfundetur fœtore corporum morticiniorum paſſim iacentium. Mare quoque non recipiens fluminum incurſus, cœni inſtar fiet, infinitóque & graui odore replebitur. Tum peſtis inualeſcet ſuper vniuerſam terram; tum lamentatio carens omni conſolatione, tum eiulatus immodicus, tum fletus continui. Tum homines beatos prædicabunt eos qui antea deceſſerunt, dicentes eis: Aperite ſepulchra veſtra, noſque miſeros excipite: Aperite loculos veſtros, vt ſuſcipiatis miſerabiles cognatos ac familiares veſtros: Beati eſtis vos qui non ſpectaſtis dies iſtos: Beati vos qui non vidiſtis vitam iſtam, tot dolores nobis & cruciatus afferentem, nec peſtem illam vincentem omnia remedia, neque neceſſitatem iſtam quæ occupat animas noſtras. Inde impurus ille mandata mittet per vniuerſam prouinciam, operâ tum dæmonum, tum ſenſibilium hominum, qui dicant: Rex magnus natus eſt ſuper terram, venite omnes adoratum eum, properate omnes ad ſpectandas vires potentiæ eius. En vobis præſtabit frumentum, vinum vobis largietur, opes pretioſas ac ſublimes dignitates.

Conſummationis Mundi ſigna.

A καὶ σπουδάζων ἐμβαλεῖν εἰς βόθρον ἀπωλείας πᾶν τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, πληθυνεῖ σημεῖα ψευδῆ. τῶν λαῶν γὰρ ἁπάντων ἀνευφημούντων διὰ τὰς φαντασίας, κεκράξει φωνῇ ἰσχυρᾷ, ὥστε σαλευθῆναι τὸν τόπον, ἐν ᾧ οἱ ὄχλοι αὐτῷ παρεστήκεισαν· γνῶτε λαοί, καὶ φυλαὶ, καὶ ἔθνη, τὴν ἐμὴν μεγάλην ἐξουσίαν, καὶ δύναμιν, καὶ τὴν ἰσχὺν τῆς ἐμῆς βασιλείας. τίς δυνάστης μέγας, ὡς ἐγώ; τίς Θεὸς μέγας, πλὴν ἐμοῦ; τίς τῇ ἐμῇ ἐξουσίᾳ ἀντιστήσεται; μεταστήσει ὄρη ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν θεωρούντων, περιπατήσει τὴν θάλασσαν ἀβρόχοις ποσὶ, καταξεῖ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ, ποιήσει τὴν ἡμέραν σκότος, καὶ
B τὴν νύκτα ἡμέραν· τὸν ἥλιον μεταστρέψει ὅπου βούλεται· καὶ ἁπαξαπλῶς, πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης ἐν δυνάμει τῆς φαντασίας αὐτοῦ, ἐνώπιον τῶν θεωρούντων ἀναδείξει ὑπήκοα. εἰ γὰρ αὐτὸς μὴ φαινόμενος ἔτι ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ἐγείρει ἡμῖν πόλεμον πρὸς μάχας καὶ σφαγαὶ ἐπάγει καὶ ἐρεθίζει, ὅτε αὐτὸς ὅταν ἴδῃ ἢ αὐτοπροσώπως ἔρχεσθαι, καὶ θεωρῶσιν αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι ἐν ἀληθείᾳ, τίνας οὐκ εἰσπράξεται μηχανὰς καὶ δόλους, καὶ φαντασίας, πρὸς τὸ πάντας ἀνθρώπους πλανῆσαι καὶ ἀποστῆσαι ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀλη-
C θείας, καὶ ἐκ τῆς θύρας τῆς βασιλείας; εἶτα μετὰ ταῦτα πάντα, ὁ οὐρανὸς οὐ δώσει τὴν δρόσον αὐτοῦ, αἱ νεφέλαι οὐ δώσουσιν ὕδωρ, ἡ γῆ ἀρνήσεται τοὺς καρποὺς αὐτῆς, ἡ θάλασσα δυσωδίας πληρωθήσεται, οἱ ποταμοὶ ξηρανθήσονται, οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης τεθνήξονται, οἱ ἄνθρωποι ἐκ τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς δίψης τελευτήσουσι· καὶ πατὴρ τὸν υἱὸν περιπλακεὶς ἅμα ἀποθανοῦνται, καὶ μήτηρ θυγατέρα ὁμοίως· καὶ οὐκ ἔστιν ὁ θάπτων. ἀλλ᾽ ἡ γῆ πᾶσα ἐκ τῶν σωμάτων τῶν ἐῤῥιμμένων θνησιμαίων, δυσωδίας πλη-
D ρωθήσεται· καὶ ἡ θάλασσα μὴ δεχομένη τῶν ποταμῶν τὰ ῥεύματα, βορβόρου δίκην γενήσεται, καὶ ἀπειρου καὶ δυσωδίας πληρωθήσεται. τότε λοιμὸς ἰσχυρὸς ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, τότε θρῆνος ἀπαραμύθητος, τότε κλαυθμὸς ἄμετρος, τότε στεναγμοὶ ἄπαυστοι· τότε μακαριοῦσιν οἱ ἄνθρωποι τοὺς προτεθνηκότας, λέγοντες πρὸς αὐτοὺς, ἀνοίξατε τοὺς τάφους ὑμῶν, καὶ δέξασθε ἡμᾶς τοὺς ἀθλίους· ἀνοίξατε τὰς θήκας ὑμῶν πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἐλεεινῶν συγγενῶν ὑμῶν καὶ γνωστῶν. μακάριοι ὑμεῖς, ὅτι οὐκ ἐθεάσασθε τὰς ἡμέρας ταύτας· μακάριοι
E ὑμεῖς, ὅτι τὸν βίον τοῦτον τὸν ὀδυνηρὸν οὐκ ἐφθάσατε ἰδεῖν, οὐδὲ τὸν λοιμὸν τοῦτον τὸν ἀπαραμύθητον, οὐδὲ τὴν ἀνάγκην ταύτην, τὴν μετέχουσαν τὰς ἡμετέρας ψυχάς· εἶτα ἐντάλματα ὁ μιαρὸς πέμψει κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν, διά τε δαιμόνων, διά τε τῶν αἰσθητῶν ἀνθρώπων, λεγόντων, ὅτι βασιλεὺς μέγας γέγονεν ἐπὶ τῆς γῆς· δεῦτε πάντες εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ· δεῦτε πάντες θεάσασθαι τὴν ἰσχὺν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ· ἰδοὺ γὰρ ὑμῖν καὶ σῖτον παρέξει, καὶ οἶνον ὑμῖν χαρίσεται, καὶ πλοῦτον πολυτελῆ, καὶ ἀξίας μεγάλας.

τῷ γὰρ κελεύσματι αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ καὶ θάλασσα ὑπακούει· δεῦτε πάντες πρός με. καὶ πάντες διὰ τὴν στέρησιν τῶν βρωμάτων, ἐπ' αὐτὸν ἐλεύσονται, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτόν· καὶ δώσει αὐτοῖς χάραγμα ἐν τῇ χειρὶ τῇ δεξιᾷ, καὶ ἐν τῷ μετώπῳ, ἵνα μή τις τὸν τίμιον σταυρὸν ποιήσῃ ἐν τῷ μετώπῳ τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ χειρί. καὶ ἀπὸ τότε οὐκ ἕξει ἐξουσίαν σφραγίσαι τι τῶν μελῶν αὐτοῦ· ἀλλὰ τῷ πλάνῳ προστεθήσονται, καὶ αὐτῷ δουλεύσει· καὶ μετάνοια ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν· ἀλλ' ὁ τοιοῦτος ἀπώλετο, καὶ ἀπὸ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων. καὶ δώσει αὐτοῖς ὁ πλάνος βραχέα βρώματα διὰ τὴν σφραγῖδα αὐτοῦ τὴν μιαράν. ἡ δὲ σφραγὶς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ μετώπου, καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς χειρός ἐστι ψῆφος, χξϛ. καὶ ὡς οἶμαι, οὐδὲ ἀκριβῶς ἐπίσταμαι τοῦτο (ἐν τῇ γραφῇ γὰρ πολλὰ ἐν τῷ ψήφῳ τούτῳ ὀνόματα εὑρίσκονται) ἀλλὰ λέγομεν ἴσως γραφῆναι τὴν αὐτὴν σφραγῖδα, Ἀρνοῦμαι· ἔτι γὰρ καὶ προσφάτως διὰ τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ ὁ ἀντίδικος ἐχθρὸς, ἤγουν τῶν εἰδωλολατρῶν, τοὺς μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ προετρέποντο οἱ ἄνομοι, ἀρνῆσαι, φησί, τὸν Θεόν σου τὸν ἐσταυρωμένον. τοιοῦτον γενήσεται καὶ ἐπὶ τοῦ μισοκάλου ἡ σφραγὶς λέγουσα, ἀρνοῦμαι, φησί, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς· ἀρνοῦμαι τὸ βάπτισμα, ἀρνοῦμαι τὴν λατρείαν μου, καί σοι προστίθεμαι, καί σε πιστεύω. τοῦτο γὰρ οἱ προφῆται κηρύξουσιν Ἐνὼχ καὶ Ἠλίας, ὅτι μὴ πεισθῆτε τῷ μέλλοντι ἐλεύσεσθαι καὶ ὀφθῆναι ἐχθρῷ, ὅτι ἀντίδικός ἐστι καὶ φθορεὺς, καὶ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, καὶ πλανᾷ ὑμᾶς, καὶ διὰ τοῦτο ὑμᾶς ἀποκτενεῖ, καὶ ἐν ῥομφαίᾳ πατάξει αὐτούς. βλέπετε τὴν πλάνην τοῦ ἐχθροῦ, γινώσκετε τὰς μηχανὰς τοῦ δολίου, πῶς διὰ παντὸς σκοτίσαι βούλεται τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων· τοὺς γὰρ δαίμονας αὐτοῦ ἀποδείξει ὡς ἀγγέλους φωτεινούς, καὶ στρατιὰς ἀσωμάτων προσάξει, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός· καὶ ἔμπροσθεν πάντων ἀναδείκνυσι αὐτὸν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναλαμβανόμενον, μετὰ σαλπίγγων, καὶ ἤχων, καὶ κραυγῆς ἰσχυρᾶς, εὐφημούντων αὐτὸν ἀδιηγήτοις ὕμνοις. καὶ ἐκλάμπων ὥσπερ φῶς ὁ τῆς σκοτίας κληρονόμος, καί ποτε μὲν εἰς οὐρανοὺς ἀνιπτάμενος, ποτὲ δὲ ἐπὶ τῆς γῆς κατερχόμενος ἐν δόξῃ μεγάλῃ· ποτὲ δὲ καὶ ὡς ἀγγέλους τοὺς δαίμονας ἐπιτάσσων, τοῦ ποιεῖν τὰ θελήματα αὐτοῦ μετὰ πολλοῦ φόβου καὶ τρόμου, τότε ἀποστελεῖ ἐν ὄρεσι, καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς τῶν δαιμόνων τὰς φάλαγγας, πρὸς τὸ ἐρευνῆσαι τοὺς ἀποκρυβέντας ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, καὶ προσαγαγεῖν αὐτοὺς εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ· καὶ τοὺς μὲν πειθομένους αὐτῷ σφραγίσει τῇ σφραγῖδι αὐτοῦ· τοὺς δὲ μὴ βουλομένους αὐτῷ ὑπακοῦσαι, τιμωρίας ἀνηκέστοις, καὶ βασάνοις πικροτάτοις, καὶ μηχαναῖς ἀναλώσει, οἷα οὐδὲ ἐγένοντο, οὐδὲ εἰς ἀκοὴν ἀνθρώπου ἠκούσθη, οὔτε ὀφθαλμὸς βροτῶν ἐθεάσατο. μακάριοι οἱ τότε νικήσαντες τὸν τύραννον, ὅτι παρὰ τοὺς πρώτους μάρτυρας ἐνδοξότεροι καὶ ὑψηλότεροι ἔχουσιν ἀναδειχθῆναι·

A Eius namque imperio omnis terra maréque obtemperent: Ad illum omnes accedite. Mox cuncti ciborum penuria accedent atque adorabunt eum; quibus dabit characterem in dextra manu & fronte, ne quis dextra ſua pretioſam illam Crucem pingat in fronte: Ex quo tempore non poterit vllum ſignare membrorum ſuorum; ſed adhærebit ſeductori, eique ſeruiet, neque ducetur pœnitudine, ſed peribit tum quod ad Deum, tum quod ad homines attinet. Ita ſeductor ille dabit eis pauca cibaria, idque ob impurum ſigillum ſuum. Sigillum illius tam in fronte quàm dextra B manu, eſt calculus, χξϛ. Ac, vt opinor, neque certò hoc ſcio, (quòd in Scriptura quæ eſt in calculo illo, permulta reperiantur nomina quæ numerum illum habeant) At dicimus fortaſſe ſcripturam illius ſigilli eſſe ἀρνοῦμαι, id eſt, nego. Nam antea quoque hoſtis ille nobis aduerſarius, opera miniſtrorum ſuorum (hoc eſt idolatrarum) Chriſti Martyres hortantium: Negato (aiebat) Deum tuum Crucifixum, tale erit tempore illius tempeſtatis, omnis oſotis ſigillum, dicens, Nego Creatorem cœli & terræ, Nego baptiſma, Nego adoratio- C nem à me Deo præſtari ſolitam; tibi adhæreſco, in te credo. Hoc enim Enoch & Elias Prophetæ denuntiabunt: Ne credatis hoſti qui venturus eſt & apparebit. Nempe aduerſarius eſt, corruptor, & filius perditionis; ſeducet vos & interficiet: Et romphæa feriet illos. Attendite fraudem Hoſtis, inſidias cognoſcite illius doloſi, quemadmodum hominum mentem obtenebrare perpetuò ſtudeat. Dæmones enim ſuos velut ſplendentes Angelos red- D det, innumeraſque copias ſpirituum incorporeorum adducet; & coram omnibus in cœlum aſſumi ſe demonſtrabit, cum tubis, ſonis, & clamore valido prædicantium illum hymnis indicibilibus. Itaque ille tenebrarum hæres, inſtar lucis fulgens, interdum volitans in cœlos, quandóque deſcendens cum gloria magna ſuper terram, nonnunquam dæmonibus imperans velut Angelis ad iuſſa ſua peragenda cum timore & tremore multo; confeſtim mittet dæmonum cohortes ad montes, ſpe- E luncas & cauernas terræ, qui ſcrutentur eos qui ſubduxerunt ſeſe ab oculis eius, & adducent eos ad adorandum illum. Ac ſibi obtemperantes, ſigillo ſuo notabit; recuſantes verò imperium ipſius, pœnis incomparabilibus, acerbiſſimiſque tormentis & machinis abſumet; qualia nunquam fuerunt, nec auribus homo percepit, nec oculis mortalium conſpecta ſunt. O beatos, qui tunc tyrannum illum deuicerint! Quippe prioribus Martyribus illuſtriores & ſublimiores declarandi ſunt;

Sigillum Antichriſti, ne quis crucem pingat.

Character iſte χξϛ. ſignificat numerũ 666. de quo Apocal. 13. in fine fit mentio.

Martyres ſub Antichriſto paſſi, beatiores antiquis Martyribus.

propterea quòd ſuperiores, ſuperarunt Tyrannos; hi verò diabolum ipſum filium perditionis expugnarint, ac victoriam reportarint. Quibus igitur encomiis & coronis non ornabuntur à rege Christo? Sed reuertamur ad propoſitum. Tunc homines vbi ſigillum acceperint, & nec eſcas nec aquam inuenerint, adibunt eum cum voce acerba, dicentes; Da nobis quod edamus & bibamus, nam omnes præ fame cunctiſque neceſſitatibus deficimus: Iube cœlum præbere nobis aquam, abige à nobis beſtias homines deuorantes: tum doloſus ille reſpondens, multa cum inhumanitate ſubſannabit illos, his verbis: Cœlum negat pluuiam, terra non iterum producit germina ſua; vndenam ego vobis alimenta ſuppeditabo? Auditis his verbis doloſi illius, miſeri tunc intelligent, eum eſſe improbum illum diabolum. Tunc plangent miſerè, plorabunt vehementer; faciem manibus ſuis contundent, capillos ſuos euellent, genas vnguibus dilacerabunt, alius alij dicentes: O calamitatem! O acerbam negotiationem! O pactum fraudulentum! O caſum ingentem! Quomodo nos Impoſtor ſeduxit! Quomodo adhæſimus ei! Quomodo retibus illius! Quomodo verriculo illius impuri, concluſi ſumus! Quomodo Scripturas audientes non intelligebamus! Siquidem tunc illigati rebus vitæ, ac deſiderio huius ſæculi, perfacilè adducentur ad diabolum, & ſignabuntur: At multi qui audiunt Scripturas diuinas; eas in manibus habebunt, mente verſabunt, impoſturam illius euitabunt. Clarè enim perſpicient inſidias eius, & impoſturæ arrogantiam; effugientque è manibus eius ad montes, & occultabuntur in cauernis terræ; cum lacrymis & contrito corde quærentes illum amantem hominum, qui eripiet eos è laqueis illius, & conſeruabit à moleſtis illius ſcandalis, dextráque manu ſua, inuiſibili modo proteget eos qui dignè ac iuſtè ei ſupplicabunt. Vides quali ieiunio quibúſve precibus tunc vtentur ſancti? Simul diſce, quàm durum tempus ac dies orientur illis qui in vrbe agriſque erunt. Accedent ab Occidente ad Orientem vſque plorantes maiorem in modum, grauiterque plangent. Illuceſcente die noctem expectabunt vt requieſcant ab operibus ſuis: vbi nox comprehenderit illos, ob crebras terræ concuſſiones aëriſque tempeſtates; quærent, vt vel aſpiciant lumen diei, & qua ratione poſtea in acerbam mortem deueniant.

Illigati ſæculo facilè ab Antichriſto ſignabuntur.

A οἱ γὰρ μάρτυρες πρώτους τοὺς αὐτοῦ ὑπασπιστὰς ἐνίκησαν· οὗτοι δὲ αὐτὸν τὸν διάβολον υἱὸν τῆς ἀπωλείας, καταπαλαίσαντες καὶ νικηταὶ γενόμενοι. ποίων οὖν ἐγκωμίων καὶ στεφάνων οὐ κατακοσμηθήσονται παρὰ τοῦ βασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν· ὅταν γὰρ λάβωσι τότε οἱ ἄνθρωποι τὴν σφραγίδα, καὶ οὐχ εὕρωσι τροφάς, οὔτε ὕδωρ, προσέρχονται αὐτῷ μετ' ὀδυνηρᾶς φωνῆς, λέγοντες, δὸς ἡμῖν φαγεῖν καὶ πιεῖν, ὅτι πάντες ἐκ τοῦ λιμοῦ καὶ ἀπὸ πάσης ἀνάγκης ἐκλείπομεν, καὶ ἐπίταξον τὸν οὐρανὸν τοῦ δοῦναι ἡμῖν ὕδωρ· καὶ ἀπέλασον τὰ B ἀνθρωποφάγα θηρία· τότε ὁ δόλιος ἀποκριθήσεται μυκτηρίζων αὐτοὺς ἐν πολλῇ ἀπανθρωπίᾳ, λέγων, ὁ οὐρανὸς οὐ βούλεται δοῦναι ὑετόν· ἡ γῆ πάλιν οὐ βλαστάνει τὰ γεννήματα αὐτῆς· πόθεν ὑμῖν δώσω ἐγὼ βρώματα; τότε ἀκούσαντες τῶν ῥημάτων τοῦ δολίου τούτου οἱ ἄθλιοι, νοήσουσιν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ πονηρὸς διάβολος, καὶ κόψονται ὀδυνηρῶς, καὶ κλαύσονται μεγάλως, καὶ τὸ πρόσωπον ταῖς χερσὶν αὐτῶν τύψουσι, καὶ τὰς τρίχας αὐτῶν διαρρήξουσι, καὶ τοῖς ὄνυξι τὰς παρειὰς καταξανοῦσι, C λέγοντες πρὸς ἀλλήλους, ὢ τῆς συμφορᾶς, ὢ τῆς ὀδυνηρᾶς πραγματείας· ὢ τοῦ δολίου συναλλάγματος, ὢ τοῦ μεγίστου πταίσματος· πῶς ἐπλανήθημεν ὑπὸ τοῦ πλάνου· πῶς προσεκολλήθημεν αὐτῷ· πῶς τοῖς τούτου δικτύοις ἐζωγρεύθημεν· πῶς τῇ μιαρᾷ αὐτοῦ σαγήνῃ συνελκύσθημεν· πῶς ἀκούοντες τῶν γραφῶν οὐ συνιῶμεν. καὶ γὰρ τότε οἱ δεδεμένοι ἐν πράγμασι βιωτικοῖς, καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὗτοι εὐχερῶς προσαχθήσονται τῷ διαβόλῳ, καὶ σφραγισθήσονται· οἱ δὲ ἀκροώμενοι τῶν θείων γραφῶν, καὶ ἐπὶ χεῖρας ἔχοντες, καὶ ἐν νῷ ταύτας ἐννοοῦντες, πολλοὶ D ἀποδράσονται ἐκ τῆς αὐτοῦ πλάνης· νοήσουσι γὰρ τῆς ἐπιβουλῆς αὐτοῦ τὴν ἐμφώλευσιν, καὶ τῆς πλάνης αὐτοῦ τὴν ἀλαζονείαν, καὶ ἐκφεύξονται ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς κατακρυβήσονται, καὶ μετὰ δακρύων, καὶ συντετριμμένης καρδίας ζητήσουσι τὸν φιλάνθρωπον· καὶ αὐτὸς ἐξαρπάσει αὐτοὺς ἐκ τῶν βρόχων αὐτοῦ, καὶ διασώσει ἐκ τῶν σκανδάλων αὐτοῦ τῶν χαλεπῶν· καὶ ἀοράτως σκεπάσει αὐτοὺς τῇ χειρὶ αὐτοῦ τῇ δεξιᾷ, τοὺς ἀξίως αὐτῷ καὶ δικαίως E προσπίπτοντας. ὁρᾷς οἵαν νηστείαν καὶ προσευχὴν ἐκτελέσουσι τότε οἱ ἅγιοι· μάθε καὶ τοῖς ἐν τῇ πόλει καὶ χώρᾳ οἷος χαλεπὸς καιρὸς καὶ ἡμέραι γενήσονται. καὶ ἀπὸ δυσμῶν ἕως ἀνατολῶν παραγενήσονται, καὶ κλαύσουσι μεγάλως, καὶ κόψονται ἰσχυρῶς, καὶ τῆς ἡμέρας διαφαυσκούσης, ἐκδέξονται τὴν νύκτα, ἵνα ἀναπαύσωνται ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν· καταλαβούσης δὲ τῆς νυκτός, ἐκ τῶν ἐπαλλήλων σεισμῶν, καὶ ἐκ τῶν καταιγίδων τῶν ἀέρων, ζητήσουσιν, ἵνα κἂν θεωρῶσι τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, καὶ πῶς μέλλουσι λοιπὸν χαλεπῷ θανάτῳ προσέρχεσθαι.

τὸν ὀδυνηρὸν βίον πενθεῖ τότε πᾶσα ἡ γῆ, πενθεῖ καὶ ἡ θάλασσα καὶ ὁ ἀήρ· πενθεῖ καὶ ὁ ἥλιος· πενθεῖ καὶ τὰ ἄγρια ζῶα σὺν τοῖς πετεινοῖς, πενθοῦσιν ὄρη καὶ βουνοί, καὶ τὰ ξύλα τοῦ πεδίου, διὰ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ὅτι πάντες ἐξέκλιναν ἀπὸ Θεοῦ ἁγίου, καὶ τῷ πλάνῳ ἐπίστευσαν, δεξάμενοι τὸν χαρακτῆρα τοῦ μιαροῦ καὶ θεομάχου ἀντὶ τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ τοῦ σωτῆρος. πενθοῦσι καὶ αἱ ἐκκλησίαι πένθος μέγα, διότι οὔτε προσφορὰ οὔτε θυμίαμα ἐκτελεῖται, οὔτε λατρεία θεάρεστος· ἀλλὰ τὰ ἱερὰ τῶν ἐκκλησιῶν ὡς ὀπωροφυλάκιον γενήσεται· καὶ τὸ τίμιον σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις οὐκ ἀναφανήσεται· λειτουργία σβεσθήσεται· ψαλμῳδία παυθήσεται· ἀνάγνωσις τῶν γραφῶν οὐκ εἰσακουσθήσεται· ἀλλὰ σκότος ἔσται τοῖς ἀνθρώποις, καὶ θρῆνος ἐπὶ θρῆνον, καὶ οὐαὶ ἐπὶ οὐαί. ῥιφήσεται τότε ὁ ἄργυρος καὶ ὁ χρυσὸς ἐν ταῖς πλατείαις, καὶ οὐδεὶς συνάξει αὐτά· ἀλλὰ πάντα βδελυκτὰ καθέστηκασι. πάντες γὰρ τοῦ ἐκφυγεῖν καὶ κρυβῆναι σπουδάσουσι, καὶ οὐδαμοῦ δυνήσονται λαθεῖν ἐκ τῶν παθῶν τοῦ ἀντικειμένου· ἀλλὰ τὸ σημεῖον αὐτοῦ περιφέροντες, εὔδηλοι καὶ γνωστοὶ αὐτοῦ ἀναδειχθήσονται. ἔξωθεν φόβος, καὶ ἔσωθεν τρόμος, καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ. ἐν πλατείᾳ καὶ ἐν τοῖς οἴκοις θνησιμαῖα· ἐν πλατείαις καὶ ἐν οἴκοις πεῖνα καὶ δίψα· ἐν πλατείαις θόρυβοι, ἐν οἴκοις κοπετοί· μαρανθήσεται τὸ κάλλος τῆς ὄψεως τοῦ προσώπου· γίνονται γὰρ ἰδέαι αὐτῶν ὡσεὶ νεκρῶν· καὶ τὸ κάλλος τῶν γυναικῶν μαρανθήσεται, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ἀνθρώπων πάντων ἀφαιρεθήσεται. οὐδὲ γὰρ τότε ὁ εὔσπλαγχνος καὶ φιλάνθρωπος Θεός, καταλείψει τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος ἀπαραμύθητον, ἀλλὰ καὶ κολοβώσει τὰς ἡμέρας ἐκείνας, καὶ τὸν χρόνον τῶν τριῶν ἥμισυ ἐτῶν, καὶ ποιήσει αὐτὰ σύντομα, διὰ τὸ κατάλειμμα τῶν ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καταφυγόντων· ἵνα μὴ πάντων τῶν ἁγίων ἐκείνων ἡ φάλαγξ ἐκλείψῃ. ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς αἱ ἡμέραι αὗται διαδραμοῦνται· καὶ ἀρθήσεται ἡ βασιλεία τοῦ πλάνου καὶ ἀντιχρίστου ἐν τάχει. καὶ λοιπὸν ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ παρελεύσεται τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. καὶ τῶν ἀνθρώπων ἡ ἐξουσία καταργηθήσεται. καὶ τὰ ὁρώμενα ταῦτα πάντα ἀφανισθήσονται. τούτων οὖν ἐσομένων, ἀγαπητοί, ὧν προείπομεν, καὶ τῆς μιᾶς ἑβδομάδος εἰς δύο μερισθείσης, καὶ τοῦ βδελύγματος τῆς ἐρημώσεως τότε ἀναφανέντος, καὶ τῶν προδρόμων τοῦ Κυρίου τὸν ἴδιον δρόμον τελεσάντων, καὶ τοῦ σύμπαντος κόσμου λοιπὸν εἰς συντέλειαν ἐρχομένου, τί περιλείπεται ἀλλ' ἢ ἐπιφάνεια τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀπ' οὐρανῶν, εἰς ὃν ἠλπίσαμεν· ὃς ἐξάξει τὴν πύρωσιν, καὶ τὴν δικαιοκρισίαν πᾶσαν τοῖς ἀπειθήσασιν αὐτῷ; λέγει γὰρ ὁ Κύριος· ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ

A Tum lugebit vniuerſa terra vitam cruciatuum plenam; lugebit mare, lugebit aër, lugebit Sol, lugebunt animantes feræ cum volatilibus, lugebunt montes & colles ac ligna, campi propter genus humanum, eò quòd omnes defecerint à ſancto tuo & crediderint Impoſtori illi, ſuſcepto charactere impuri illius & hoſtis Dei, luco viuificæ Crucis Saluatoris. Lugebunt etiam Eccleſiæ, luctum magnum; quia nec Oblatio, nec ſuffitus fiat, nec cultus Deo gratus. Sed Eccleſiarum æ-
B des ſacræ, tugurij inſtar erunt: Pretioſumque corpus & ſanguis Chriſti non extabit in diebus illis, Liturgia extinguetur, pſalmorum decantatio ceſſabit, Scripturarum recitatio non audietur: ſed erunt apud homines tenebræ, lamentatio ſuper lamentationem, væ ſuper væ. Argentum & aurum tunc proiicietur in plateas, nec quiſquam colliget ea; ſed omnia abominationi habebunt. Cuncti enim aufugere conabuntur & abſcondi, nuſquam tamen latere poterunt à malis Aduerſarij, ſed notam illius circumfe-
C rentes facilè cognoſcentur, ac noti eius declarabuntur. Extra timor, intus tremor, nocte diéque, tum in platea tum domi morticinia; in plateis & domibus fames ac ſitis, in plateis tumultus, in domibus planctus. Pulchritudo aſpectus faciei tabeſcet, fient enim formæ eorum tanquam mortuorum. Venuſtas mulierum exareſcet, cupiditas omnium hominum euaneſcet. Neque tamen eo tempore miſericors & hominum amans Deus relinquet humanum genus omni conſolatione de-
D ſtitutum, ſed decurtabit dies illos & tempus trium annorum & ſemis, conciſum reddet, propter reliquias latitantium in montibus & ſpeluncis, ne phalanx illa ſanctorum illorum omnium deficiat. Sed dies illi celeriter tranſibunt: Seductoris & Antichriſti regnum citò tolletur. Deinde in ictu oculi præteribit ſpecies Mundi huius; hominumque potentia euacuabitur, & cuncta quæ cadunt ſub oculos, delebuntur. Quum igitur (dilecti) facta fuerint hæc quæ antè diximus, diuiſáque in duas partes vna hebdomada,
E & abominatiu deſolationis tunc extiterit, & præcurſores Domini curſum ſuum peregerint, mundo denique vniuerſo ad conſummationem properante: quid ſupereſt, niſi Aduentus Domini & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti filij Dei, de cœlis, in quem ſperruimus; qui exuſtionem ac iuſtum omne iudicium educet in eos qui non crediderint ei? Ait enim Dominus: *Quemadmodum fulgur exit ab Oriente & apparet vſque ad Occidentem: ſic erit etiam aduentus Filij*

Euchariſtia defectus & Liturgia.

Secundus aduentus Chriſti.

Matth. 4.

hominis: Vbi enim fuerit cadauer, illic congregabuntur & aquilæ. Orietur enim ab Oriente ad Occidentem vſque ſignum Crucis ſuperantis ſplendorem Solis; denuncians aduentum & apparitionem Iudicis vt reddat cuique ſecundùm opera ſua. Nam de Reſurrectione vniuerſa & de regno ſanctorum loquitur Daniel: *Et multi dormientium excitabuntur è puluere terræ; hi in vitam æternam, illi in contumeliam & ignominiam æternam.* Eſaias autem dicit: *Reſurgent mortui, & excitabuntur qui ſunt in monumentis, ac lætabuntur habitantes in terra.* Dominus quoque noſter ait: *Multi in illa die audient vocem filij Dei; & qui audierint, viuent.* Tunc enim ſonabit tuba, & excitabit dormientes è profundiſſimis terræ tam iuſtos quàm peccatores: omniſque natura, lingua, gens & tribus reſurgent in ictu oculi, & aſtabunt ſuper faciem terræ, expectantes iuſti atque terribilis Iudicis aduentum, in timore & tremore inenarrabili. Fluuius enim igneus egrediens cum furore inſtar maris ſæui, exuret montes & colles, & mare delebit, ac æthera velut ceram inflammatione diſſoluet: Stellæ cadent de cœlo, Sol conuertetur in tenebras, & Luna in ſanguinem: cœlum more libri volutabitur: exuretur vniuerſa terra propter opera quæ in ea corruperunt homines, in ſcortationibus, adulteriis, mendaciis, idololatriis, cædibus ac pugnis; nam fiet cœlum nouum & terra noua. Tunc ſancti Angeli diſcurrent, congregantes omnes gentes; quos expergefaciet horrenda vox illa tubæ: ſiſtenturque ad tribunal Chriſti, qui fuere quondam Reges, Principes, Pontifices, Sacerdotes, vt adminiſtrationis ſuæ & ouilis reddant rationem; qui videlicet per negligentiam ſuam perdiderunt ouem de grege ſuo. Adducentur eo tempore milites qui non contenti ſtipendiis ſuis vexarunt viduas, pupillos, & pauperes. Tunc ſiſtentur tributi exactores, qui plus quàm ſit imperatum, pauperi eripiunt. Itidem qui probum aurum adulterant, vt damno pauperem afficiant, in agris, in domibus, in Eccleſiis. Tunc exurgent effœminati, cum pudore; qui quidem thorum proprium immaculatum non ſeruauerunt, ſed quauis carnis pulchritudine capti ſua deſideria ſunt ſecuti. Tunc qui dilectionem Domini non ſeruarunt, exurgent mœſti ac tetrici, eò quòd Saluatoris mandatum facile contempſerunt: quod præcipit: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum.*

Crucis ſignum in Chriſti iudicis aduentu.

Daniel 12.

Eſa 26.

Ioan. 5.

Iudicandi in extremo iudicio.

Matth. 19.

A ἀνθρώπου· ὅπου γὰρ ἐὰν ᾖ τὸ πτῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται καὶ οἱ ἀετοί. τὸ γὰρ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἀπὸ ἀνατολῶν ἕως δυσμῶν ἀνατελεῖ ὑπὲρ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου, καὶ μηνύσει τοῦ κριτοῦ τὴν ἔλευσιν καὶ τὴν ἐμφάνειαν, τοῦ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. περὶ γὰρ τῆς ἀναστάσεως τῶν ἁπάντων, καὶ τῆς βασιλείας τῶν ἁγίων, λέγει Δανιήλ· καὶ πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι ἐξεγερθήσονται, οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς ὀνειδισμὸν καὶ εἰς αἰσχύνην αἰώνιον. Ἡσαΐας δὲ λέγει, ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ, καὶ ἐγερθήσονται **B** οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, καὶ εὐφρανθήσονται οἱ ἐν τῇ γῇ. ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν λέγει, πολλοὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται. τότε γὰρ ἡ σάλπιγξ ἠχήσει, καὶ ἐξυπνίσει τοὺς κεκοιμημένους ἐκ τῶν κατωτάτων τῆς γῆς, δικαίους καὶ ἁμαρτωλούς· καὶ πᾶσα φύσις, καὶ γλῶσσα, καὶ ἔθνος, καὶ φυλὴ, ἀναστήσεται ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, καὶ παραστήσονται ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς, ἐκδεχόμενοι τὴν τοῦ δικαίου καὶ φοβεροῦ κριτοῦ ἔλευσιν, ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ ἀδιηγήτῳ. ὁ γὰρ πύρινος ποταμὸς ἐξερχόμενος μετὰ θυμοῦ, ὥσπερ **C** ἀγρία θάλασσα, καὶ κατακαύσει ὄρη καὶ βουνοὺς, καὶ τὴν θάλασσαν ἀφανίσει, καὶ τὸν αἰθέρα διαλύσει ἐκ τῆς πυρώσεως, ὥσπερ κηρόν. τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ πεσοῦνται, ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα. ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλίον εἱλίσσεται· ἡ γῆ πᾶσα κατακαυθήσονται διὰ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα, ἅπερ διέφθειραν οἱ ἄνθρωποι, ἐν πορνείαις, ἐν μοιχείαις, καὶ ἐν ψεύδεσι καὶ ἀκαθαρσίαις, καὶ ἐν εἰδωλολατρείαις, καὶ ἐν φόνοις, καὶ ἐν μάχαις. γενήσεται γὰρ ὁ οὐρανὸς καινὸς, καὶ ἡ γῆ καινή. τότε οἱ ἅγιοι ἄγγελοι ἐπιδράξουσιν ἐπισυνάγοντες **D** πάντα τὰ ἔθνη, οὓς ἐξυπνίσει ἡ φοβερὰ ἐκείνη φωνὴ τῆς σάλπιγγος· καὶ παραστήσονται τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ οἱ ποτὲ βασιλεῖς, οἱ ἄρχοντες, οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ ἱερεῖς· καὶ περὶ τῆς ἰδίας πολιτείας ἀπολογίαν διδόντες, καὶ περὶ τοῦ ποιμνίου· οἵτινες δι' ἀμελείας αὐτῶν ἀπώλεσαν πρόβατον ἐκ τῆς ποίμνης αὐτῶν. τότε ἀχθήσονται οἱ στρατιῶται οἱ μὴ ἀρκούμενοι τοῖς ὀψωνίοις αὐτῶν· ἀλλ' ἐπηρεάζοντες χήρας, καὶ ὀρφανοὺς, καὶ πτωχούς. τότε παραστήσονται οἱ φορολόγοι, οἱ παρὰ τὸ κείμενον πλέον ἁρπάζοντες τὸν πένητα, καὶ ποιοῦντες τὸν δόκιμον χρυσὸν ὡς κίβδηλον, ἵνα ζημιώσωσι τὸν πτωχὸν, ἔν τε ἀγροῖς, ἔν τε **E** οἴκοις, καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. τότε ἀναστήσονται ἀνδρόγυνοι μετ' αἰσχύνης, οἵτινες οὐκ ἐφύλαξαν τὴν κοίτην αὐτῶν ἀμίαντον, ἀλλὰ πᾶν τὸ κάλλος τῆς σαρκὸς ἀπατώμενοι, καὶ ἐν ταῖς ἰδίαις ἐπιθυμίαις πορευόμενοι. τότε ἀναστήσονται οἱ τὴν ἀγάπην τοῦ Κυρίου μὴ φυλάξαντες, κατηφεῖς καὶ σκυθρωποὶ, ὅτι τὴν ἐλαφρὰν ἐντολὴν τοῦ Σωτῆρος ἠθέτησαν, τὴν λέγουσαν, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν.

τότε κλαύσουσιν οἱ τὸν ζυγὸν αὐτῶν ἄδικον κατηρτημένοι, καὶ σταθμοὺς, καὶ μέτρα, καὶ μόδια ἄδικα, ἐκδεχόμενοι τὸν δίκαιον κριτήν. καὶ τί ἐπιφερόμεθα πολλοὺς λόγους τῶν παραστησομένων; τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος· οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ, κατηφεῖς καὶ σκυθρωποὶ ἀναδειχθήσονται· ἀμφότεροι γὰρ οἵ τε δίκαιοι καὶ ἁμαρτωλοὶ ἄφθαρτοι ἀναστήσονται· οἱ γὰρ δίκαιοι, ἵνα αἰωνίως τιμηθῶσι, καὶ κατατρυφήσωσι τὰ ἀθάνατα· οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ, ἵνα ἐν τῇ κρίσει αἰωνίως κολασθήσονται. ἕκαστος γὰρ ἐνθυμηθήτω ὅτι δώσει ἀπολογίαν τῷ δικαίῳ κριτῇ, εἴτε ἀγαθὰ, εἴτε φαῦλα· αἱ γὰρ πράξεις πάντων τῶν ἀνθρώπων, ἕκαστον περικυκλώσει, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε πονηρόν. αἱ γὰρ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται, καὶ πάντα φόβος καὶ τρόμος κατέδεται, τὸν οὐρανὸν, τὴν γῆν, καὶ τὰ καταχθόνια· καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται αὐτὸν, καὶ ὁμολογήσει τὸν ἐρχόμενον κρῖναι κριτήριον δίκαιον, Θεὸν ἰσχυρὸν καὶ ποιητὴν τῶν ἁπάντων. τότε μετὰ δειλίας καὶ θάμβους ἐλεύσονται ἄγγελοι, θρόνοι, ἐξουσίαι, ἀρχαὶ, κυριότητες, πολυόμματα, ἑξαπτέρυγα, Χερουβίμ τε καὶ Σεραφὶμ, ἐν ἰσχύι κεκραγότα, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαὼθ, παντοκράτωρ· πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου. καὶ ἀποκαλυφθήσεται ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ ὁ Κύριος τῶν κυριευόντων, καὶ κριτὴς ἀπροσωπόληπτος, καὶ δικαστὴς, τὸ δίκαιον ἀπονέμων ἑκάστῳ, ἐπὶ θρόνου φοβεροῦ καὶ ἐπηρμένου. καὶ πᾶσα σὰρξ τῶν βροτῶν κατίδῃ αὐτοῦ τὸ πρόσωπον μετὰ φόβου καὶ δειλίας μεγάλης, καὶ δίκαιος καὶ ἁμαρτωλός. τότε ἀχθήσεται ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ἤγουν ὁ διάβολος, μετὰ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, καὶ μετὰ τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ, ὑπὸ ἀγγέλων αὐστηρῶν καὶ ἀποτόμων· καὶ παραδοθήσονται τῷ πυρὶ τῷ ἀσβέστῳ, καὶ τῷ σκώληκι τῷ ἀκοιμήτῳ, καὶ τῷ σκότει τῷ ἐξωτέρῳ. τῶν γὰρ Ἑβραίων ὁ δῆμος ὄψεται αὐτὸν ἐν σχήματι ἀνθρώπου, καθὼς αὐτοῖς ὤφθη ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου διὰ σαρκὸς, καὶ καθὼς αὐτὸν ἐσταύρωσαν. καὶ δείξει αὐτοῖς τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν τοὺς ἥλους· καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ νενυγμένην διὰ τῆς λόγχης· καὶ τὴν κάραν τὴν ἐξ ἀκανθῶν ἐστεφανωμένην, καὶ τὸν τίμιον σταυρόν· καὶ ἅπαξ πάντα θεάσονται ὁ τῶν Ἑβραίων δῆμος, καὶ κόψονται, καὶ κλαύσονται, καθὼς βοᾷ ὁ προφήτης, ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν, καὶ οὐδείς ἐστιν ὁ βοηθῶν αὐτοῖς, ἢ ὁ ἐλεῶν αὐτούς· ὅτι οὐ μετενόησαν, ἢ ἀπεστράφησαν ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς πονηρᾶς· καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον μετὰ τῶν δαιμόνων καὶ τοῦ διαβόλου. εἶτα ἐπισυνάξει πάντα τὰ ἔθνη, καθὼς τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον διαπρυσίως βοᾷ. τί γὰρ λέγει Ματθαῖος ὁ εὐαγγελιστὴς, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὁ Κύριος διὰ τοῦ εὐαγγελίου; ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ᾽ αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ.

A Tuoe qui habueriot libram iniquam, ſtateras, menſuras, mndios iniuſtos, gement, expectantes iuſtum Iudicem. Sed quid plura de ſiſtendis addimus? Tunc iuſti fulgebunt vt Snl, peccatnres autem triſtes & tetrici apparebonr. Vtrique enim & iuſti & peccatores reſurgent incorruptibiles: iuſti, vt perpetuo ſint in hnnnre, ac immnrtalibus fruantur deliciis, peccatnres, vt per iudicium pœnas luant ſempiternas. Quiſque igitnr veſtrûm perpendat apud ſe, rum bonorum tum B malnrum, iuſto Iudici ratinnem reddendam. Nam actiones nmnes, hnminum vnumquemque tam prnbum quàm improbum circumdabunt. Quandoquidem Virtutes cœlnrum mouebuntur, & nmnia timnr ac tremnr abſument, cœlum, terram, ac ſubterranea: & nmnis lingua confitebitur eum, & fatebitur eum qui veniet iuſtum iudicium iudicaturus, Deum fnrtem & cnnditnrem nmnium. Tunc cum pauore ac ſtupore prncedent Angeli, Throni, Poteſtates, Principatus, Dnminationes, & multis C oculis, & alis ſex, prædita Cherubim ac Seraphim, fnrtiter elamantia, *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth omnipotens, plenum eſt cælum & terra gloria tua.* Et reuelabitur Rex Regum & Dominus Dominantium; ac Iudex qui perſonam non accipit, ſed cuique qund iuſtum eſt diſtribuit in thronn terribili & exaltato. Et videbit nmnis carn mnrtalium, faciem eius, tum iuſtus, tum peccator, cum timore ac metu ingenti. Tum adducetur filius perditionis, id eſt, diabolus, cum dæmonibus & mi- D niſtris ſuis, ab Angelis ſeueris & rigidis: tradenrurque igni ioextinguibili, vermi non dnrmienti, ac tenebris exterinribus. Videbit enim popolus Hebrænrum illum in figura humaoa, quemadmodum illis ex ſancta Virgine per carnem apparuit, & ſicuti crucifixerunt eum: ac nſtendet eis manuum pedúmque clauos, latus ſuum lancea perforatum, caput coronatum ſpinis, ac pretioſam crucem. Denique omnia videbunt Hebræi, & plangeot ac plorabunt, quemadmndum Prnpheta clamat: *Videbunt in quem transfixe-* E *runt*; nemóque feret npem illis aut miſerebitur eorum, quia oon egerunt pœnitentiam, nec auerſi ſuot à via ſua praua. Itaque diſcedent hi in ſupplicium æternum cum dæmnnibus & diabnln: deinde congregabit nmnes gentes, vt clara vnce clamat Euangelium. Quid enim ait Matthæus Euangeliſta, imò Dominus ipſe in Euangelio? *Quum venerit Filius hominis in gloria ſua & omnes ſancti Angeli cum eo, tunc ſedebit ſuper thronum glariæ ſuæ:*

Cum ſignis ſuæ paſſionis indicabit Chriſtus.

Matthæi 25.

& congregabuntur coram eo omnes gentes, & ſeparabit eos ab inuicem velati paſtor ſeparat oues ab hædis: & conſtituet oues quidem à dextris ſuis, hædos autem à ſiniſtris: Tunc dicet ijs qui erunt à dextris eius: Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione Mundi. Venite Prophetæ, propter nomen meum expulſi: Venite Patriarchæ, qui ante aduentum meum obtemperaſtis mihi, regnúmque meum deſideraſtis: Venite Apoſtoli, mearum afflictionum participes, dum inter homines agerem, propter Euangelium: Venite Martyres, qui confeſſi me coram tyrannis, tormenta multa atque ſupplicia pertuliſtis. Venite Pontifices, qui purè mihi ſacrificium die noctéque obtuliſtis, ac Pretioſum corpus & ſanguinem meum immolaſtis quotidie. Venite Sancti qui in montibus, in ſpeluncis & cauernis terræ exercuiſtis vos, qui per continentiam, preces, & virginitatem ſeruiſtis nomini meo. Venite adoleſcentulæ quæ thalamum meum exoptaſtis, nec præter me ſponſum alium dilexiſtis, quæ per Martyrium & pietatis exercitationem, mihi immortali ac incorruptibili Sponſo copulatæ eſtis. Venite, qui dilexiſtis pauperes ac peregrinos. Venite, qui charitatem meam ſeruaſtis, ſicut ſum ego charitas. Venite ſocij pacis, ego enim ſum ipſa pax. *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum*, qui nihili feciſtis diuitias, qui pauperis eſtis miſerti, qui tuliſtis opem pupillis, qui viduis eſtis auxiliati, qui ſitientibus potum dediſtis, qui pauiſtis eſurientes, qui excepiſtis peregrinos, qui nudos induiſtis, qui viſitaſtis infirmos, qui detentos incarcere conſolati eſtis, qui cæcis auxilio fuiſtis, qui ſigillum fidei conſeruaſtis illæſum, qui concurriſtis ad Eccleſias, qui ſcripturas meas audiſtis, qui ſermones meos expetiſtis, qui legem meam noctu diúque ſeruaſtis, qui tanquam ſtrenui milites, dura mecum toleraſtis, mihi regi cœleſti placere ſtudentes: Venite, hæreditatis iure poſſidere præparatum vobis regnum à conſtitutione Mundi. En regnum meum paratum eſt: En patet Paradiſus: En immortalitas mea decorata eſt: Venite omnes, poſſidere paratum vobis regnum à conſtitutione Mundi. *Tunc reſpondebunt iuſti*, attoniti magnitudine miraculi, quòd is quem ordines Angelorum intueri clarè ac verè non poſſunt, conſolatur eos velut amicos: clamabúntque ad illum: *Domine quando te vidimus eſurientem, & pauimus,*

A καὶ συναχθήσονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ἀφοριεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ὥσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων· καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων. τότε ἐρεῖ τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. δεῦτε οἱ προφῆται οἱ διὰ τὸ ὄνομά μου ἐκδιωχθέντες. δεῦτε οἱ πατριάρχαι, οἱ πρὸ τῆς ἐμῆς παρουσίας πειθαρχήσαντές μοι, καὶ ποθήσαντες τὴν ἐμὴν βασιλείαν. δεῦτε οἱ ἀπόστολοι, οἱ συγκακοπαθήσαντές B μοι ἐν τῇ ἐνανθρωπήσει, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. δεῦτε μάρτυρες, οἱ ὁμολογήσαντές μοι ἐνώπιον τυράννων, καὶ βασάνους πολλὰς καὶ τιμωρίας ὑπομείναντες. δεῦτε οἱ ἱεράρχαι οἱ λειτουργήσαντές μοι ἀμώμως ἡμέρας καὶ νυκτὸς, καὶ τὸ τίμιον σῶμα καὶ αἷμά μου καθ' ἑκάστην θύοντες. δεῦτε οἱ ὅσιοι, οἱ ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς ἀσκήσαντες, οἱ δι' ἐγκρατείας, καὶ εὐχῆς, καὶ παρθενίας θεραπεύσαντές μου τὸ ὄνομα. δεῦτε νεάνιδες αἱ τὸν νυμφῶνά μου ποθήσασαι, καὶ πλὴν ἐμοῦ τοῦ νυμφίου ἄλλον μὴ ἀγαπήσασαι· αἱ διὰ μαρτυρίου καὶ ἀσκή- C σεως ἐμοὶ συναφθεῖσαι τῷ ἀθανάτῳ καὶ ἀφθάρτῳ νυμφίῳ. δεῦτε φιλόπτωχοι, φιλόξενοι. δεῦτε οἱ τὴν ἀγάπην μου φυλάξαντες, καθὼς ἐγὼ ἀγάπη εἰμί. δεῦτε οἱ τῆς εἰρήνης μετέχοντες. ἐγὼ γάρ εἰμι ἡ εἰρήνη. δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν, οἱ τὸν πλοῦτον μὴ τιμήσαντες, οἱ ἐλεήσαντες τὸν πένητα, οἱ τοῖς ὀρφανοῖς βοηθήσαντες, οἱ ταῖς χήραις ἐπικουρήσαντες, οἱ τοὺς διψῶντας ποτίσαντες, οἱ τοὺς πεινῶν- D τας διαθρέψαντες, οἱ τοὺς ξένους ἐπισυναγαγόντες, οἱ τοὺς γυμνοὺς ἐνδύσαντες, οἱ τοὺς ἀσθενεῖς ἐπισκέψαντες, οἱ τοὺς ἐν φυλακαῖς παραμυθήσαντες, οἱ τοῖς τυφλοῖς ἐπικουρήσαντες, οἱ τὴν σφραγῖδα τῆς πίστεως ἄθραυστον διαφυλάξαντες, οἱ ταῖς ἐκκλησίαις ἐπισυντρέχοντες, οἱ τῶν γραφῶν μου ἀκούοντες, οἱ τοὺς λόγους μου ποθήσαντες, οἱ τὸν νόμον μου τηρήσαντες ἡμέρας καὶ νυκτὸς, οἱ συγκακοπαθήσαντές μοι καλοὶ στρατιῶται, ἐμοὶ τῷ οὐρανίῳ βασι- E λεῖ ἀρέσαι βουλόμενοι. δεῦτε κληρονομήσατε ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. ἰδοὺ ἡ βασιλεία μου ηὐτρέπισται, ἰδοὺ ὁ παράδεισος ἠνεῴχθη, ἰδοὺ ἡ ἀθανασία μου κεκαλλώπισται. δεῦτε πάντες, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. τότε ἀποκριθήσονται οἱ δίκαιοι ἐκπληττόμενοι τῷ μεγέθει τοῦ θαύματος, ὅτι ὃν οὐ δύνανται βλέπειν τρανῶς ἀγγέλων τὰ τάγματα, ὡς φίλους αὐτοὺς προσκαλεῖται· καὶ βοήσουσι πρὸς αὐτὸν, Κύριε, πότε σε εἴδομεν πεινῶντα, καὶ ἐθρέψαμεν;

Domine

διψῶντα, πότε σε ἴδομεν διψῶντα, καὶ ἐποτίσαμεν; φοβερέ, πότε σε ἴδομεν γυμνόν, καὶ περιεβάλομεν; ἀθάνατε, πότε σε ἴδομεν ξένον, καὶ συνηγάγομεν; φιλάνθρωπε, πότε σε ἴδομεν ἀσθενῆ ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ ἤλθομεν πρός σε; σὺ εἶ ὁ ἀεὶ ὤν. σὺ εἶ ὁ συνάναρχος τῷ πατρὶ καὶ συναΐδιος τῷ πνεύματι· σὺ εἶ ὁ ἐκ μὴ ὄντων τὰ πάντα ποιήσας· σὺ εἶ ὁ τῶν ἀγγέλων βασιλεύς· σὺ εἶ ὃν τρέμουσιν ἄβυσσοι· σὺ εἶ ὁ ἀναβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον· σὺ εἶ, ὁ ποιήσας ἡμᾶς καὶ πλάσας ἀπὸ γῆς· σὺ εἶ ὁ τὰ ἀόρατα δημιουργήσας. σοῦ ἀπὸ προσώπου φεύγει πᾶσα ἡ γῆ, καὶ πῶς ἡμεῖς ἐξενοδοχήσαμεν τὴν σὴν βασιλείαν καὶ κυριότητα; τότε ἀποκριθήσεται πάλιν ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, λέγων πρὸς αὐτούς· ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε· ἐφ' ὅσον οὓς προεῖπον ὑμῖν, ἐξενοδοχήσατε, ἐνεδύσατε, καὶ ἐθρέψατε, καὶ ἐποτίσατε τὰ μέλη μου τοὺς πτωχούς, ἐμοὶ ἐποιήσατε. ἀλλὰ δεῦτε εἰς τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἀπολαύσατε εἰς αἰῶνα αἰῶνος παρὰ τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, καὶ τοῦ παναγίου καὶ ζωοποιοῦ πνεύματος. ποῖον ἄρα στόμα ἐκδιηγήσεται τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, οὔτε οὖς οὐκ ἤκουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν; ἔγνωτε χαρὰν ἀδιάδοχον, ἔγνωτε βασιλείαν ἀσάλευτον, ἔγνωτε τρυφὴν ἀγαθῶν τέλος μὴ ἔχουσαν· μάθετε καὶ τὴν τῶν εὐωνύμων ὀδυνηρὰν φωνήν, ἣν πρὸς αὐτοὺς ἀποφθέγξεται ὁ δίκαιος κριτής, καὶ Θεὸς ὁ πρᾶος ἐν θυμῷ ἀμέτρῳ καὶ ὀργῇ. ἀπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· ὑμεῖς γὰρ ἑαυτοῖς ταῦτα προεξενίσατε, δέξασθε ἑαυτοῖς καὶ τὴν ἀπόλαυσιν. ἀπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, καὶ εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· ἐγὼ ἔπλασα ὑμᾶς, καὶ ἄλλῳ προσετέθητε· ἐγώ εἰμι ὁ ἐκ μήτρας ἐξαγαγὼν ὑμᾶς, καὶ με ἠθετήσατε. ἐγώ εἰμι ὁ ἐκ γῆς διαπλάσας προστάξει μου, καὶ ἄλλῳ προσσυνετέθητε. ἐγώ εἰμι ὁ διαθρέψας ὑμᾶς, καὶ ἄλλῳ ἐδουλεύσατε. ἐγὼ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν πρὸς διατροφὴν ὑμῶν καὶ συμπέρασμα βίου προσέταξα, ὑμεῖς δὲ τὰς ἐντολάς μου παρηκούσατε. ἐγὼ τὸ φῶς ὑμῖν ἐποίησα πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς ἡμέρας, καὶ τὴν νύκτα πρὸς ἀνάπαυσιν, ὑμεῖς δὲ τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς ἐμὲ παρεπικράνατε, καὶ ἠθετήσατε, καὶ τὰ πάθη θύραν ἠνοίξατε. ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ ἐργάται τῆς ἀδικίας. οὐκ οἶδα ὑμᾶς, οὐ γνωρίζω ὑμᾶς· ἄλλου Κυρίου ἐργάται ἐγένεσθε, τοῦτ' ἔστι, τοῦ διαβόλου· μετ' αὐτοῦ τὸ σκότος κληρονομήσατε, καὶ τὸ ἄσβεστον πῦρ, καὶ τὸν σκώληκα τὸν ἀκοίμητον, καὶ τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων. ἐπείνασα γὰρ καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν·

A *Domine; quando te vidimus ſitientem, & præbuimus potum?* Stupende, quando te vidimus nudum, & operuimus? Immortalis, quando te vidimus peregrinum, & collegimus? Amator hominum, quando te vidimus infirmum aut in carcere, & venimus ad te? Tu es, qui ſemper es. Tu vnà cum Patre cares principio, & coæternus es Spiritu ſancto. Tu es, qui ex nihilo omnia creaſti. Tu es, rex Angelorum. Tu es, quem tremunt abyſſi. Tu es, qui lumine indueris, vti veſti- B mento. Tu es, qui nos creaſti ac finxiſti è terra. Tu es, qui inuiſibilia condiſti. A facie tua fugit vniuerſa terra: & quo pacto nos regiam tuam dignitatem ac dominationem excepimus hoſpitio? Tum reſpondebit iterum Rex regum, dicens eis: *Quatenus feciſtis vni ex fratribus meis minimis, mihi feciſtis.* (Ibidem.) Quatenus hos quos antè dixi vobis, excepiſtis, induiſtis, aluiſtis, potu recreaſtis, membra mea, pauperes dico, mihi feciſtis. Verùm accedite ad regnum vobis paratum C à conſtitutione Mundi, fruamini in ſæculum ſæculi, à Deo patre meo cœleſti, ac perſancto & viuifico Spiritu. *Ecquod os enarrabit bona illa, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus eum?* (1.Cor.2.) Noſtis gaudium perpetuum, noſtis regnum inconcuſſum, noſtis delicias nullum finem bonorum habentes. Diſcite quoque acerbam vocem quam in eos qui ſtabunt à ſiniſtris, eloquetur iuſtus iudex & Deus clemens, cum ira & indignatione vehementi: *Diſcedite à me, maledicti, in ignem æternum paratum dia-* D *bolo & Angelis eius.* Ipſi vobis hæc comparaſtis, iiſdem vos fruamini. Diſcedite à me maledicti in tenebras exteriores, & in ignem qui non extinguitur, paratum diabolo & Angelis eius. Ego vos formaui, & adhæſiſtis alteri. Ego ſum qui è vulua eduxi vos, & me reieciſtis. Ego ſum qui iuſſu meo de terra vos formaui, & alij vos adiunxiſtis. Ego ſum qui vos enutriui, & alteri ſeruiſtis. Ego terram ac mare in alimentum veſtrum & vitæ terminum conſtitui, at vos præ- E ceptis meis non paruiſtis. Ego lucem vobis creaui, vt die frueremini, itidem noctem, vt requieſceritis, at vos improbis factis me irritaſtis ac reſpuiſtis, foréſque affectionibus aperuiſtis. Diſcedite à me operarij iniquitatis, neſcio vos, non agnoſco vos, alterius Domini operarij facti eſtis, hoc eſt, diaboli. Poſſidete cum ipſo tenebras atque ignem qui non extinguitur, & vermem qui non dormit, ac ſtridorem dentium. Nam *eſurini, & non dediſtis mihi quod manducarem:*

Sitini, & non dediſtis mihi potum; Hoſpes fui, & non collegiſtis me. Ægrotaui, & non viſitaſtis me. Aures veſtras condidi, vt audiretis Scripturas, at vos paraſtis eas ad cantica dæmonum, citharas & ridicula. Oculos veſtros creaui vt perſpiceretis lumen præceptorum meorum, eáque exequeremini; at vos accerſiſtis ſtupra & impudicitias, & ad reliquam immunditiam ipſos aperuiſtis. Os veſtrum compoſui ad glorificandum & laudandum Deum, & Pſalmos cantionéſque ſpiritales pronuociandas, lectioniſque continuam meditationem; at vos aptaſtis illud ad conuitia, deierationes & blaſphemias, dum ſedentes obtrectatis proximis veſtris. Manus veſtras feci, vt ad preces & obſecrationes extenderetis eas; at vos ad rapinas, cædes & mutuas occiſiones expandiſtis. Pedes veſtros ordinaui vt ambularetis in præparatione Euangelij pacis; tum in Eccleſiis, tum in domibus ſanctorum meorum; at vos docuiſtis currere ad adulteria, ſtupra, ſpectacula, ſaltationes, in ſublime iactatiooes. Iam ſolutus eſt conuentus publicus; ſpectaculum deſiit Mundi huius,

Philip. 2. præteriit deceptio ac ſpecies illius: mihi adhæreſcite: *Cui flectitur omne genu cœleſtium, terreſtrium, & infernorum.* Omnes enim qui neglexerint, nec miſericordiam exercuerint, hîc bene merendo; nihil eis debetur, niſi ignis qui non extinguitur: Humanus eoim ſum, at iuſtus quoque iudex. Nam omnes pro dignitate remunerabor, omni-

Merces laboris. bus pro cuiuſque labore mercedem præſtabo: omnibus pro ſuo certamine præmia rependam. Miſereri volo, ſed oleum io vaſis veſtris non video. Miſericordiam exhibere deſidero, ſed tranſegiſtis vitam omnem ſine vlla commiſeratione. Affectu miſericordiæ erga vos commoueri propero, ſed lampades veſtræ caliginoſæ ſunt præ cordis duritia. *Diſcedite à me:* Iudicium enim fiet ei ſine miſericordia qui non fecit

Iac. 2. miſericordiam. Tunc ipſi etiam reſpondebunt tremendo ac perſonas non accipieoti Iudici: *Domine, quando te vidimus eſurientem*

Matth. 25. *aut ſitientem, aut peregrinum, aut nudum, aut ægrotum, aut in carcere, & non miniſtrauimus tibi?* Domine non agnoſcis nos? Tu nos formaſti, tu condidiſti, tu nos è quatuor elementis compoſuiſti, tu ſpiritum & animam inſeruiſti. Tibi credidimus, ſigni tui participes facti ſumus, baptiſma tuum accepimus, te confeſſi ſumus Deum, te nouimus Creatorem. In te ſigna fecimus, per te dęmonas expulimus, propter te carnem macerauimus, propter te virginitatem ſeruauimus, propter te caſtitatem nobis adſciuimus, propter te facti ſumus aduenæ terræ, & ais: *Neſcio vos, diſcedite à me?* tum reſpoodebit etiam illis, his verbis: Confeſſi eſtis me Dominum, ſed verbis meis non paruiſtis. Signo crucis meæ notati eſtis;

A ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με· ξένος ἤμην, καὶ οὐ συνηγάγετέ με· γυμνός, καὶ οὐ περιεβάλετέ με· ἠσθένησα, καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ οὐκ ἤλθετε πρός με. Τὰς ἀκοὰς ὑμῶν ἐποίησα πρὸς τὸ ἀκούειν ὑμᾶς τῶν γραφῶν· ὑμεῖς δὲ ταύτας ἡτοιμάσατε εἰς ᾄσματα δαιμονικά, καὶ κιθάρας, καὶ γέλοια. Τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐποίησα πρὸς τὸ καθορᾶν τὸ φῶς τῶν ἐντολῶν μου, καὶ ἐκτελεῖν αὐτάς, ὑμεῖς δὲ προσεκαλέσατε πορνείας, καὶ ἀσελγείας, καὶ τῇ λοιπῇ ἀκαθαρσίᾳ αὐτοὺς διηνοίξατε· τὸ στόμα ὑμῶν πρὸς δοξολογίαν, καὶ αἶνον, καὶ

B ψαλμούς, καὶ ᾠδὰς πνευματικάς, ἡτοίμασα λαλεῖν, καὶ μελετᾶν διὰ παντὸς τὴν ἀνάγνωσιν, ὑμεῖς δὲ πρὸς λοιδορίας, καὶ ὅρκους καὶ βλασφημίας αὐτὸ ἡτοιμάσατε, καθήμενοι καταλαλοῦντες τοὺς πλησίους ὑμῶν. Τὰς χεῖρας ὑμῶν πρὸς προσευχὰς καὶ δεήσεις ἐποίησα, τοῦ ἐκπετάσαι· ὑμεῖς δὲ πρὸς ἁρπάγματα, καὶ φόνους, καὶ ἀλληλοφονίας ἐξετείνατε. Τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, καὶ ἐν ἐκκλησίαις, καὶ τοῖς οἴκοις τῶν ἁγίων μου διεταξάμην ὁδεύειν· ὑμεῖς δὲ εἰς μοιχείαν καὶ εἰς πορνείας, καὶ θέατρα, καὶ ὀρχήσεις, καὶ μετεω-

C ρισμούς, ἐδιδάξατε τρέχειν. ἐλύθη λοιπὸν ἡ πανήγυρις, ἐπαύθη τοῦ βίου τὸ θέατρον, παρῆλθεν ἡ πλάνη αὐτοῦ καὶ ἡ φαντασία· ἐμοὶ προσηνέχθητε, ᾧ κάμπτει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων· πάντες γὰρ οἱ ἀμελήσαντες, οὐδὲ οἰκτειρήσαντες ἐν εὐποιΐαις ἐνταῦθα, οὐδὲν χρεωστοῦνται ἀλλ' ἢ τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον. φιλάνθρωπος γάρ εἰμι, ἀλλὰ καὶ δικαιοκρίτης. πᾶσι γὰρ τὰς κατ' ἀξίαν ἀποδώσω τὰς ἀμοιβάς· πᾶσι κατὰ τὸν ἑκάστου κάματον παρέξω τὸν μισθόν· πᾶσι πρὸς τὸν ἴδιον ἀγῶνα δώσω καὶ τὰς ἀμοιβάς. ἐλεῆσαι βούλομαι,

D ἀλλ' ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγείοις ὑμῶν οὐ καθορῶ· οἰκτειρῆσαι θέλω, ἀλλ' ὅλως αὐτὸν ἀοικτιρμόνως τὸν βίον μετήλθετε. σπλαγχνισθῆναι σπεύδω, ἀλλ' αἱ λαμπάδες ὑμῶν σκοτειναί εἰσιν ἐκ τῆς ἀσπλαγχνίας· ἀπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ· ἡ γὰρ κρίσις ἀνίλεως τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος. τότε ἀποκριθήσονται καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν φοβερὸν κριτήν, καὶ ἀπροσωπόληπτον, Κύριε πότε σε εἴδομεν πεινῶντα, ἢ διψῶντα, ἢ ξένον, ἢ γυμνόν, ἢ ἀσθενῆ, ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐ διηκονήσαμέν σοι; Κύριε οὐ γνωρίζεις ἡμᾶς, σὺ ἡμᾶς ἔπλασας, σὺ ἐδημιούργησας, σὺ ἐκ τεσσάρων στοιχείων ἡμᾶς συνήρ-

E μοσας· σὺ πνεῦμα καὶ ψυχὴν ἔθηκας· σοὶ ἐπιστεύσαμεν, σοῦ τὴν σφραγῖδα μετέσχομεν· σοῦ τὸ βάπτισμα ἐλάβομεν· σὲ ὡμολογήσαμεν Θεόν, σὲ ἔγνωμεν κτίστην, ἐν σοὶ σημεῖα πεποιήκαμεν· διὰ σοῦ δαίμονας ἀπηλάσαμεν, διὰ σὲ τὴν σάρκα ἐτήξαμεν, διὰ σὲ παρθενίαν ἐφυλάξαμεν, διὰ σὲ ἁγνείαν ἐπεσπασάμεθα, διὰ σὲ πάροικοι τῆς γῆς ἐγενήθημεν, καὶ λέγεις, οὐκ οἶδα ὑμᾶς· ἀπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ; τότε ἀποκριθήσεται καὶ αὐτοῖς λέγων, ὡμολογήσατέ με δεσπότην, ἀλλὰ τοῖς λόγοις μου οὐκ ἐπειθαρχήσατε· τὴν σφραγῖδα τοῦ σταυροῦ μου ἐσημειώθητε,

ἀλλὰ ταύτην ἀσπλαγχνίᾳ ἠφανίσατε. τὸ βάπτισμά μου ἐλάβετε, ἀλλὰ τὰς ἐντολάς μου οὐκ ἐφυλάξατε, ἀλλὰ τὴν μισαδελφίαν ἐκ τῶν ὑμετέρων ψυχῶν οὐκ ἐξεβάλετε. οὐ γὰρ πᾶς ὅστις λέγει μοι, Κύριε Κύριε, σωθήσεται, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημά μου. καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον· οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. ἠκούσατε, ἀγαπητοὶ, τοῦ Κυρίου τὴν ἀπόκρισιν· ἔγνωτε τοῦ κριτοῦ τὴν ἀπόφασιν· ἐμάθετε οἷον κριτήριον φοβερὸν ἡμᾶς ἀναμένει, καὶ ἡμέρα, καὶ ὥρα· ταύτης φροντίζωμεν καθ' ἑκάστην, ταύτης μελετήσωμεν ἡμέρας καὶ νυκτὸς, καὶ ἐν τοῖς οἴκοις, καὶ ἐν πλατείαις, καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἵνα μὴ εἰς τὴν δίκην ἐκείνην τὴν φοβερὰν καὶ ἀπροσωπόληπτον παραστῶμεν κατακεκριμένοι, ταπεινοὶ καὶ σκυθρωποὶ, ἀλλὰ μετὰ καθαρᾶς πράξεως, καὶ βίου, καὶ πολιτείας, καὶ ἐξομολογήσεως, ἵνα εἴπῃ καὶ πρὸς ἡμᾶς ὁ εὔσπλαγχνος καὶ φιλάνθρωπος Θεός, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε, πορεύου εἰς εἰρήνην, καὶ τὸ, εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A ſed hoc, animi crudelitate deleuiſtis: Baptiſma meum recepiſtis, at præcepta mea non ſeruaſtis, at odium fraternum ex animis veſtris non excuſſiſtis. *Non enim omnis qui dicit mihi; Domine, Domine, ſaluabitur; ſed qui facit voluntatem meam.* Et diſcedent hi in ſupplicium æternum, iuſti verò in vitam æternam. Audiſtis, dilecti, reſponſionem Domini, cognouiſtis ſententiam Iudicis: didiciſtis quàm horrendum iudicium & dies & hora nos maneat: de eo ſollici- B ti cogitemus quotidie, hoc diu noctuque meditemur, in domibus, in plateis, in Eccleſiis: ne in tremendo illo Iudicio, in quo nulla eſt perſonarum acceptio, abiecti ac triſtes adſtemus condemnati: ſed cum actione, vita, conuerſatione, confeſſione pura, vt nobis quoque dicat ille miſericors, hominúmque amans Deus: *Fides tua te ſaluam fecit, vade in pace.* Item illud: *Euge ſerue bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam, intra in gaudium Do-* C *mini tui.* Quod conſequi, nobis omnibus contingat gratia & clementia Domini noſtri Ieſu Chriſti: cum quo Patrem eius initio carentem, cum ſacroſancto, bono & viuifico eius Spiritu, nunc & ſemper decet gloria, honor, & adoratio. Amen.

Signum Cruc. Matth. 7.

Luc. 18. Matth. 25.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΠΑΡΑΙΝΕΤΙΚΩΝ, ΣΚΕΔΙΑ-
σθεῖσα παρὰ Ἀγαπητοῦ διακόνου τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας,
πρὸς βασιλέα Ἰουστινιανόν. ὧν ἡ ἀκροστιχὶς ὧδέ πως ἔχει.

EXPOSITIO CAPITVM ADMONITORIORVM, EDITA
ex tempore ab Agapeto Diacono ſanctiſſimæ Dei magnæ Eccleſiæ.
Quorum apex Literarius ſicpote habet.

Τῷ θειοτάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ ἡμῶν Ἰουστινιανῷ, Ἀγαπητὸς ὁ ἐλάχιστος διάκονος.

Diuo & pientiſſimo Imperatori noſtro Iuſtiniano Agapetus minimus Diaconus.

Quiſnam Agapetus iſte fuerit, vel potiùs quis non fuerit, docebunt te Annales Eccleſiaſt. tom. 7. anno Chriſti 527. cap. 41.

ΤΙΜΗΣ ἁπάσης ὑπέρτερον ἔχων ἀξίωμα βασιλεῦ, τίμα ὑπὲρ ἅπαντας τὸν τούτου σε ἀξιώσαντα Θεὸν, ὅτι καὶ καθ' ὁμοίωσιν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας, ἔδωκέ σοι τὸ σκῆπτρον τῆς ἐπιγείου δυναστείας, ἵνα τοὺς ἀνθρώπους διδάξῃς τὴν τοῦ δικαίου φυλακὴν, καὶ τῶν κατ' αὐτοῦ λυσσώντων ἐκδιώξῃς τὴν ὑλακὴν, ὑπὸ τῶν αὐτοῦ βασιλευόμενος νόμων, καὶ τῶν ὑπὸ σὲ βασιλεύων ἐννόμως.

D HONORE quolibet ſublimiorem quum habeas dignitatem, ô Imperator, honora ſupra omnes qui hoc te dignatus eſt Deum, quoniam iuxta ſimilitudinem cœleſtis regni, tradidit tibi ſceptrum terrenæ poteſtatis, vt homines edoceres iuſti cuſtodiam: & eorum qui aduerſum ipſum rabiunt, inſectareris latratum: tum ipſius obtemperando legibus, tum ſubditos tibi, regendo pro iure.

Terrenum imperium cœleſti ſimile Idem 1. Cap.

2 Ceu gubernator vigilat vſque adeò Imperatoris oculatiſſimus intellectus, continens turò æquitatis clauos, atque expellens fortiter impetuoſos iniquitatis fluctus, vt ne cymba mundanæ reipubl. illidatur fluctibus ioiquitatis. A

Seipſum noſſe.

3 Diuioum documentum & potiſſimum, nos homines, vt cognoſcat ſe quiſque, docemur. Qui eoim ſeipſum cognouit, cognoſcet Deum. Deum verò qui cognuuit, aſſimilabitur Deo: aſſimilabitur autem Deo, qui dignus factus Deo eſt: dignus denique fit Deo, qui nihil indignum patrat Deo: ſed qui vt cogitat quæ ipſius ſunt, ita tam loquitur quæ cogitat, quàm facit quæ loquitur. B

Contra generis iactantiã.

4 Maiorum nobilitate ne qois delicietur: limum enim habent omnes generis autorem, & qui purpura byſſóque turgent, & qui paupertate & aduerſa valetudine affliguntur, tam qui diademate redimiti ſunt, quàm qui per cubicula excubant: oe igitur lutulentum iactemus geous, ſed morum integritate gloriemur.

Reges plura quam ſubditi debent Deo.

5 Scito ô pietatis diuinitus fabricatum ſpecimen, quia quanto maioribus dignus habitus es, tribuente Deo, muneribus, tanto maius ipſi nomen es: ergo redde benefactori debitum gratitudinis, acceptaoti debitum vt meritum, & beneficio beneficium rependenti: ipſe enim ſemper & beneficus prior promeretur, & vt debitum beneficia repenſat: gratitudinem autem exigit à nobis, non quæ verborum blandorum prolatione, ſed quæ rerum piarum oblatione peragitur. C

Reges humana agere & velle debent.

6 Nulla res adeò commendabilem reddit hominem, vt poſſe quidem quæ velit efficere, ſemper autem humana & velle, & agere: quooiam igitur à Deo tibi donata eſt facultas, quà indigebat propter nos bona tua voluntas, omnia & velis & agas, prout ei placet, qui eam tibi dedit. D

Diuitiæ fluctibus ſimiles.

7 Terrenarum opum inſtabiles diuitiæ fluuiatilium vndarum imitantur curſum: modicum enim affluunt his qui habere ſe eas arbitrantur, mox verò refluentes ad alios accedunt, ſolus autem beoeficentiæ theſaurus ſtabilis eſt poſſidentibus eum: bonarum enim actionum meritum ad autores retorquetur.

Beneficentia.

8 Inacceſſus nimirum ex iſtis hominibus propter celſitudinem huius, quod hic deorſum eſt, imperij: facilis idem aditu es indigeotibus, ob vim ſupernæ illius poteſtatis: atque aperis aures his qui à paupertate obſidentur, vt inuenias Dei auditum adapertum: quales enim erga noſtros fuerimus conſeruos, talem circa nos reperiemus Dominum. E

Imperatoris benignitas. Mens ſpeculo ſimilis.

9 Sollicitam Imperatoris animam ſpeculi io modum abſtergi oportet, vt diuinis ſplendoribus ſemper coruſcet, rerúmque diſtin-

Ὡς κυβερνήτης ἄγρυπνος διαπαντὸς ὁ τοῦ βασιλέως πολυόμματος νοῦς, διακατέχων ἀσφαλῶς τῆς εὐνομίας τοὺς οἴακας, καὶ ἀπωθούμενος ἰσχυρῶς τῆς ἀνομίας τοὺς ῥύακας, ἵνα τὸ σκάφος τῆς παγκοσμίου πολιτείας μὴ περιπίπτῃ κύμασιν ἀδικίας.

Θεῖον μάθημα καὶ πρῶτον οἱ ἄνθρωποι, τὸ γνῶναί τινα ἑαυτὸν, διδασκόμεθα. ὁ γὰρ ἑαυτὸν γνοὺς, γνώσεται Θεόν· Θεὸν δὲ ὁ γνοὺς, ὁμοιωθήσεται Θεῷ. ὁμοιωθήσεται δὲ Θεῷ, ὁ ἄξιος γενόμενος Θεοῦ. ἄξιος δὲ γίνεται Θεοῦ, ὁ μηδὲν ἀνάξιον πράττων Θεοῦ, ἀλλὰ φρονῶν μὲν τὰ αὐτοῦ, λαλῶν δὲ ἃ φρονεῖ, ποιῶν δὲ ἃ λαλεῖ.

Ἐπὶ προγόνων εὐγενείᾳ μηδεὶς ἐναβρυνέσθω. πηλὸν γὰρ ἔχουσι πάντες τοῦ γένους προπάτορα, καὶ οἱ ἐν πορφύρᾳ καὶ βύσσῳ καυχώμενοι, καὶ οἱ ἐν πενίᾳ καὶ νόσῳ τρυχόμενοι, καὶ διαδήματα περικείμενοι, καὶ οἱ διὰ δώματα προσκείμενοι. μὴ τοίνυν εἰς πήλινον ἐγκαυχώμεθα γένος, ἀλλ' ἐπὶ χρηστότητι σεμνυνώμεθα τρόπων.

Ἴσθι ὦ εὐσεβείας θεότευκτον ἄγαλμα, ὅτι ὅσῳ μεγάλων ἠξιώθης παρὰ Θεοῦ δωρεῶν, τοσούτῳ μείζονος ἀμοιβῆς ὀφειλέτης ὑπάρχεις αὐτῷ. ἐκτίνου· ἀπόδος τῷ εὐεργέτῃ τὸ χρέος τῆς εὐχαριστίας, τῷ λαμβάνοντι τὸ χρέος ὡς χάριν, καὶ τὴν χάριτος χάριν ἀντιδιδόντι. αὐτὸς γὰρ ἀεὶ καὶ χαρίτων ἄρχει, καὶ ὡς χρέος τὰς χάριτας ἀποδίδωσιν· εὐχαριστίαν δὲ ζητεῖ παρ' ἡμῶν, οὐ τὴν διὰ ῥημάτων ἀγαθῶν περιφορὰν, ἀλλὰ τὴν διὰ πραγμάτων εὐσεβῶν προσφοράν.

Οὐδὲν οὕτως εὐδόκιμον ἐργάζεται ἄνθρωπον, ὡς δύνασθαι μὲν ἃ βούλεται πράττειν, ἀεὶ δὲ φιλάνθρωπα καὶ βούλεσθαι καὶ πράττειν. ἐπεὶ τοίνυν ἐκ Θεοῦ σοι κεχάρισται δύναμις, ἧς ἐδεῖτο δι' ἡμᾶς ἡ ἀγαθή σου βούλησις, πάντα καὶ βούλου, καὶ πρᾶττε, ὡς ἀρέσκει τῷ ταύτην σοι δεδωκότι.

Τῶν ἐπιγείων χρημάτων ὁ ἄστατος πλοῦτος, τῶν ποταμίων ῥευμάτων μιμεῖται τὸν δρόμον· πρὸς ὀλίγον μὲν ἐπιρρέων τοῖς ἔχειν νομίζουσι· μετ' ὀλίγον δὲ παραρρέων, εἰς ἄλλους ἀπέρχεται. μόνος δὲ τῆς εὐποιΐας ὁ θησαυρὸς, μόνιμός ἐστι τοῖς κεκτημένοις αὐτόν. τῶν γὰρ ἀγαθῶν ἔργων αἱ χάριτες ἐπὶ τοὺς ποιοῦντας ἐπαναστρέφουσιν.

Ἀπρόσιτος μὲν ὑπάρχεις ἀνθρώποις, διὰ τὸ ὕψος τῆς κάτω βασιλείας· εὐπρόσιτος δὲ γίνῃ τοῖς δεομένοις, διὰ τὸ κράτος τῆς ἄνω ἐξουσίας. καὶ ἀνοίγεις τὰ ὦτα τοῖς ὑπὸ πενίας πολιορκουμένοις, ἵνα εὕρῃς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀκοὴν ἀνεῳγμένην. οἷοι γὰρ ἂν τοῖς ἡμετέροις γενώμεθα συνδούλοις, τοιοῦτον περὶ ἡμᾶς εὑρήσομεν τὸν δεσπότην.

Τὴν πολυμέριμνον τοῦ βασιλέως ψυχὴν, κατόπτρου δίκην ἀποσμήχεσθαι χρὴ, ἵνα ταῖς θείαις αὐγαῖς ἀεὶ καταστράπτηται, καὶ τῶν πραγμάτων τὰς κρί-

σῆς ἐκ θεῶν διδάσκεσθαι. οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ τὰ δέοντα καθορᾶν, ὡς τὸ φυλάττειν ἐκείνην διὰ παντὸς καθαράν.

Ὥσπερ ἐπὶ τῶν πλεόντων, ὅταν μὲν ὁ ναύτης σφαλῇ, μικρὰν φέρει τοῖς συμπλέουσι βλάβην· ὅταν δὲ αὐτὸς ὁ κυβερνήτης, παντὸς ἐργάζεται τοῦ πλοίου ἀπώλειαν· οὕτω καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν, ἂν μέν τις τῶν ἀρχομένων ἁμάρτῃ, οὐ τὸ κοινὸν τοσοῦτον, ὅσον ἑαυτὸν ἀδικεῖ. ἂν δὲ αὐτὸς ὁ ἄρχων, πάσης ἐργάζεται τῆς πολιτείας τὴν βλάβην. ὡς οὖν μεγάλας ὑφέξων εὐθύνας, εἴ τι παρίδοι τῶν δεόντων, μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ λεγέτω πάντα, καὶ πραττέτω.

Κύκλος τις τῶν ἀνθρωπίνων περιτρέχει πραγμάτων, ἄλλοτε ἄλλως φέρων αὐτὰ, καὶ περιφέρων. καὶ τούτοις ἀνισότης ἐστὶ, τὸ μηδὲν τῶν παρόντων ἐν ταυτότητι μένειν. δεῖ οὖν σε κράτιστε βασιλεῦ ἐν τῇ τούτων ἀγχιστρόφῳ μεταβολῇ, ἀμετάβλητον ἔχειν τὸν εὐσεβῆ λογισμόν.

Ἀποστρέφου τῶν κολάκων τοὺς ἀπατηλοὺς λόγους, ὥσπερ τοὺς κοράκων τοὺς ἁρπακτικοὺς τρόπους· οἱ μὲν γὰρ τοὺς τοῦ σώματος ἐξορύττουσιν ὀφθαλμούς· οἱ δὲ, τοὺς τῆς ψυχῆς ἐξαμβλυώσουσι λογισμοὺς, μὴ συγχωροῦντες ὁρᾶν τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν. ἢ γὰρ ἐπαινοῦσιν ἔσθ᾽ ὅτε τὰ ψόγου ἄξια, ἢ ψέγουσι πολλάκις τὰ ἐπαίνων κρείττονα· ἵνα δυοῖν θάτερον αὐτοῖς ἁμαρτάνηται, ἢ τὸ κακὸν ἐπαινούμενον, ἢ τὸ καλὸν ὑβριζόμενον.

Ἴσον εἶναι χρὴ πάντοτε τοῦ βασιλέως φρόνημα. τὸ γὰρ συμμεταβάλλεσθαι ταῖς τῶν πραγμάτων μεταβολαῖς, διανοίας ἀβεβαίου τεκμήριον γίνεται. τὸ δὲ παγίως ἐν τοῖς καλοῖς ἐρηρεῖσθαι, ὡς τὸ εὐσεβὲς ὑμῶν ἐστήρικται κράτος, καὶ μήτε πρὸς ἀλαζονείαν ἐπαίρεσθαι, μήτε πρὸς ἀθυμίαν καταφέρεσθαι, βεβηκότων ἐστὶν ἀσφαλῶς, καὶ ἀκράδαντον ἐχόντων τὴν ψυχήν.

Εἴ τις κεκαθαρμένον ἔχει τὸν λογισμὸν ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης ἀπάτης, καὶ βλέπει τὸ οὐτιδανὸν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως, τό τε βραχὺ καὶ ὠκύμορον τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, καὶ τὸν συνεζευγμένον τῇ σαρκὶ ῥύπον, εἰς τὸν τῆς ὑπερηφανίας οὐκ ἐμπεσεῖται κρημνὸν, κἂν ἐν ἀξιώματι ὑπάρχῃ ὑψηλῷ.

Ὑπὲρ πάντα τῆς βασιλείας τὰ ἔνδοξα, τῆς εὐσεβείας τὸ στέμμα τὸν βασιλέα κοσμεῖ. ὁ γὰρ πλοῦτος ἀπέρχεται, καὶ ἡ δόξα μετέρχεται· τὸ δὲ κλέος τῆς ἐνθέου πολιτείας ἀθανάτοις αἰῶσι συμπαρεκτείνεται, καὶ λήθης ἐπέκεινα τοὺς ἔχοντας ἵστησι.

Σφόδρα μοι δοκεῖ ἀτοπώτατον εἶναι, ὅτι πλούσιοι καὶ πένητες ἄνθρωποι, ἐξ ἀνομοίων πραγμάτων βλάβην πάσχουσιν ὁμοίαν. οἱ μὲν γὰρ, ὑπὸ τοῦ κόρου διαρρήγνυνται, οἱ δὲ, ὑπὸ τοῦ λιμοῦ διαφθείρονται. καὶ οἱ μὲν, κατέχουσι τοῦ κόσμου τὰ πέρατα,

A cta iudicia inde condiſcat: nihil enim adeò facit quæ peragenda ſunt conſpicere, atque cuſtodire eam perpetuò ſinceram.

10 Sicuti fit apud nauigantes, quum nauta errat, modicum affert nauigantibus nocumentum: quum verò ipſe gubernator, totius efficit nauigij perniciem: ſic & in ciuitatibus, ſi quis ex ſubditis peccet, non tam rempub. quàm ſeipſum lædit: ſin verò ipſe princeps, vniuerſæ infert reipub. detrimentum. Is igitur vt non exiguam redditurus rationem, ſi quid neglexerit eorum quæ facto opus ſunt, exquiſita diligentia & dicitet
B cuncta, & factitet.

Reſp. Nauifimilis.

11 Circulus quidam humanarum reuoluitur rerum, qui modò ſic modò aliter agitat ipſas, & circumfert: atque in his inæqualitas eſt, eo quòd nihil ex præſentibus in eodem ſtatu maneat: oportet igitur te potentiſſime Imperator, in hac rerum verſatili mutatione immutabilem habere pietatis cogitationem.

Pietatis cogitatio immutabilis.

Adulatores fugiendi.

12 Auerſare adulatorum pellaceis ſermones, vt coruorum rapaceis mores: illi namque corporis effodiunt oculos, iſti autem animæ hebetant cogitatus, quum non permittant perſpicere rerum veritatem: vel e-
C nim commendant nonnunquam, reprehenſione quæ digna ſunt, vel reprehendunt plerumque, quæ omni laude ſunt maiora: vt de duorum alterum ab ipſis committatur, vel prauorum laus, vel contumelioſius honorum contemptus.

13 Æqualem oportet ſemper eſſe Imperatoris animum: mutari enim pro rerum varietatibus mentis inſtabilis argumentum efficitur: firmiter autem bonis inhærere, in qua firmitate pium veſtrum corroboratum & fixum eſt imperium, & neque vſque ad inſolentiam extolli, neque vſque ad animi conſternationem deiici, in tuta veluti baſi ſtabi-
D litorum eſt hominum, animamque inconcuſſam habentium.

Imperator ſit conſtans.

14 Si quis purum habet cogitatum humanæ deceptionis, perſpicitque ſuæ naturæ vilitatem, breuitatémque veloci fato obnoxiæ præſentis vitæ, tum carni coniunctas inſitaſque ſordes, ad ſuperbiæ nunquam illabetur præcipitium, quamuis in excelſo dignitatis faſtigio conſiſtat.

Remedium contra ſuperbiam.

E 15 Super omnia præclara quæ regnum habet, pietatis cultúſque diuini corona regem exornat: diuitiæ namque euaneſcunt, vulgi fauor & aura tranſit, ſola vitæ Deo placentis gloria immortalibus ſeculis coëxtenditur, & trans obliuionis tenebras collocat poſſidenteis.

16 Vehementer mihi videtur abſurdiſſimum eſſe, quòd diuites & pauperes homines ex diſſimilibus rebus detrimentum ſimile patiuntur: illi namque à copia rerum petrumpuntur, hi verò fame pereunt: item illi occupant vltimos mundi terminos,

Diuites, & pauperes quomodo regendi

hi nnn habent vbi calloſa pedũm veſtigia ſiſtant: vt igitur vtraque pars ſanitatis fiant compotes, auferendo & diminuendn iſtn regere opnrtet, ad æqualitatem inæqualitas transferenda eſt.

Reges Philoſophi.

17 Noſtris temporibus oſtenſum eſt prnſperæ vitæ tempus qund prædixit quidam veteribus futurum, cùm vel philnſophi regnabunt, vel reges philoſophabuntur: nam tum philnſnphando digni habiti regnneſtis, tum verò regnando à philnſophia nnn deſciuiſtis: ſi enim amare ſapientiam efficit philoſuphiam, principium autem ſapientiæ, Dei eſt timor, quem in pectnribus veſtris iugiter habetis, clarum quàm verum ſit quod à me dicitur.

Verum Imperium.

18 Te reuera Imperatnrem aſſerimus, quippe qui & imperare ac dnminari voluptatibus vales, & tum corona caſtitatis reuinctus, tum purpuram iuſtitiæ indutus incedis: aliis namque pnteſtatibus mnrs ipſa ſuccedit: huiuſcemodi verò regnum immortalem ſeruat perpetuitatem: item alia hnc in ſeculo ſoluuntur, hæc autem à perpetuo ſupplicin liberantur.

Beneficensia.

19 Si hnnore, qui ab omnibus pnficiſcitur, perfrui vis, præſta te communem omnium benefactnrem: nihil enim adeò attrahit ad beneunlentiam, vt beneficij graria quæ datur indigentibus: quod enim ob metum prçſtatur obſequium, fucata figuratáque eſt adulatio ficti honoris titulo, fallens eos qui ipſi animum aduertunt.

Venerandum Imperium.

20 Venerandum iure eſt veſtrum imperium: quia hoſtibus quidem ſuæ demnnſtrat pietatis aculeos, ſubditis verò exhibet humanitatem: & quum illos vincat armorum vi, inermi charitate vincitur à ſuis: quantum enim feræ & ouis interſtitium eſt, tantum eſſe inter eos diſcrimen arbitratur.

Imperatoris decorum.

21 Eſſentia corporis æqualis es cuilibet homini Imperator, poteſtate autem dignitatis cunctorum præſidi Deo: non enim habet in terris ſe quenquam altinrem. Oportet igitur ipſum, vt Deum, non iraſci; vt mortalem nnn efferri: nam etſi effigie diuina honoratus eſt, at puluere tamen terreno connexus eſt, quo edocetur vt erga nmnes ſeruet æqualitatem.

Adulatores vmbris ſimiles.

22 Accepta eos qui bnnnrum te cõſiliorum admonitũ vnlunt, nnn eos qui adulari ſæpenumero ſtudẽt: illi enim quod reuera expedit, perſpiciunt: hi verò ad ea quæ placent potentibus, reſpiciunt: corpurúmq. vmbras imitantes, ſingulis eorum dictis applaudunt.

23 Talem te præſta tuos erga famulns, qualem optas erga te Dominum eſſe: provt enim audimus, audiemur, & vt reſpicimus, reſpiciemur à diuino cunctáque nbtuente aſpectu. Priores igitur nos miſericordiæ miſericnrdiam cnnferamus, vt pari par recipiamus.

οἱ δὲ οὐκ ἔχουσι ποῦ στῆσαι τὰ πέλματα. ἵνα τοίνυν ἄμφω τῆς ὑγιείας τύχωσιν, ἀφαιρέσει καὶ προσθέσει τούτους θεραπευτέον, καὶ πρὸς ἰσότητα, τὴν ἀνισότητα μετενεκτέον.

Ἐφ' ἡμῶν ἀνεδείχθη τῆς εὐζωΐας ὁ χρόνος, ὃν προεῖπέ τις τῶν παλαιῶν ἔσεσθαι, ὅταν ἢ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν, ἢ βασιλεῖς φιλοσοφήσωσι. καὶ γὰρ φιλοσοφοῦντες, ἠξιώθητε βασιλείας, καὶ βασιλεύοντες οὐκ ἀπέστητε φιλοσοφίας. εἰ γὰρ τὸ φιλεῖν σοφίαν ποιεῖ φιλοσοφίαν, ἀρχὴ δὲ σοφίας ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος, ὃν ἐν τοῖς στέρνοις ὑμῶν διαπαντὸς ἔχετε, εὔδηλον ὡς ἀληθὲς τὸ παρ' ἐμοῦ λεγόμενον.

Βασιλέα σε κατ' ἀλήθειαν ὁρίζομαι, ὡς βασιλεύειν καὶ κρατεῖν τῶν ἡδονῶν δυνάμενον· καὶ τὸν στέφανον τῆς σωφροσύνης ἀναδησάμενον, καὶ πορφύραν τῆς δικαιοσύνης ἀμφιασάμενον. ἡ μὲν γὰρ ἄλλη ἐξουσία, τὸν θάνατον ἔχει διάδοχον· ἡ δὲ τοιαύτη βασιλεία, τὴν ἀθάνατον σώζει διαμονήν· καὶ ἡ μὲν, ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ καταλύεται· ἡ δὲ, τῆς αἰωνίου κολάσεως ῥύεται.

Εἰ τὴν ἐκ πάντων βούλει καρποῦσθαι τιμὴν, γίνου τοῖς ἅπασιν εὐεργέτης κοινός. οὐδὲν γὰρ οὕτω πρὸς εὔνοιαν ἐφέλκεται, ὡς εὐποιΐας χάρις διδομένη τοῖς χρῄζουσιν. ἡ γὰρ διὰ φόβον γινομένη θεραπεία, κατεσχηματισμένη ἐστὶ θωπεία, πεπλασμένης τιμῆς ὀνόματι φενακίζουσα τοὺς αὐτῇ προσέχοντας.

Σεβαστὴ δικαίως ἐστὶν ἡ ὑμῶν βασιλεία, ὅτι τοῖς πολεμίοις μὲν δείκνυσι τὴν ἐξουσίαν, τοῖς ὑπηκόοις δὲ νέμει φιλανθρωπίαν. καὶ νικῶσα ἐκείνους τῇ δυνάμει τῶν ὅπλων, ἀόπλῳ ἀγάπῃ τῶν οἰκείων ἡττᾶται. ὅσον γὰρ θηρίου καὶ προβάτου τὸ μέσον, τοσοῦτον ἀμφοτέρων ἡγεῖται τὸ διάφορον.

Τῇ μὲν οὐσίᾳ τοῦ σώματος, ἴσος παντὶ ἀνθρώπῳ, ὦ βασιλεῦ, τῇ ἐξουσίᾳ δὲ τοῦ ἀξιώματος ὅμοιός ἐστι τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ. οὐκ ἔχει γὰρ ἐπὶ γῆς τὸν αὐτοῦ ὑψηλότερον. χρὴ τοίνυν αὐτὸν καὶ ὡς Θεὸν μὴ ὀργίζεσθαι, καὶ ὡς θνητὸν μὴ ἐπαίρεσθαι. Εἰ γὰρ καὶ εἰκόνι θεϊκῇ τετίμηται, ἀλλὰ καὶ κόνει χοϊκῇ συμπέπλεκται· δι' ἧς ἐκδιδάσκεται τὴν πρὸς πάντας ἰσότητα.

Ἀποδέχου τοὺς τὰ χρηστὰ συμβουλεύειν ἐθέλοντας, ἀλλὰ μὴ τοὺς κολακεύειν ἑκάστοτε σπεύδοντας. οἱ μὲν γὰρ τὸ συμφέρον συνορῶσιν ἐν ἀληθείᾳ· οἱ δὲ πρὸς τὰ δοκοῦντα τοῖς κρατοῦσιν ἀφορῶσι, καὶ τῶν σωμάτων τὰς σκιὰς μιμούμενοι, τοῖς παρ' αὐτῶν λεγομένοις συνᾴδουσι.

Τοιοῦτος γίνου περὶ τοὺς σοὺς οἰκέτας, οἷον εὔχῃ σοι τὸν δεσπότην γενέσθαι. ὡς γὰρ ἀκούομεν, ἀκουσθησόμεθα, καὶ ὡς ὁρῶμεν, ὀφθησόμεθα ὑπὸ τοῦ θείου καὶ πανεφόρου βλέμματος. προεισενέγκωμεν οὖν τῷ ἐλέῳ τὸν ἔλεον, ἵνα τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ἀντιλάβωμεν

A Ὥσπερ τὰ ἀκριβῆ τῶν κατόπτρων τοιαύτας δείκνυσι τὰς τῶν προσώπων ἐμφάσεις, οἷά περ ἐστὶ τὰ πρωτότυπα, φαιδρὰ μὲν τῶν φαιδρυνομένων, σκυθρωπὰ δὲ τῶν σκυθρωπαζόντων· οὕτω καὶ ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ κρίσις, ταῖς ἡμετέραις πράξεσιν ἐξομοιοῦται. οἷα περ γὰρ ἂν ἢ τὰ παρ' ἡμῶν εἰργασμένα, τοιαῦτα ἡμῖν ἐκ τῶν ὁμοίων παρέχει.

Βουλεύου μὲν τὰ πρακτέα βραδέως, ἐκτέλει δὲ τὰ κριθέντα, σπουδαίως. ἐπεὶ λίαν ἐστὶ σφαλερὸν, τὸ ἐν τοῖς πράγμασιν ἀπερίσκεπτον. εἰ γὰρ τὰ ἐξ ἀβουλίας τις ἐννοήσει κακὰ, τότε γνώσεται καλῶς τῆς εὐβουλίας τὰ χρήσιμα, ὡς καὶ τῆς ὑγείας τὴν χάριν, μετὰ τὴν πεῖραν τῆς νόσου. δεῖ τοίνυν εὐφρονέστατε βασιλεῦ, καὶ βουλῇ συνετωτέρᾳ, καὶ εὐχῇ συντονωτέρᾳ, ἐξερευνᾷν ἀκριβῶς τὰ συνοίσοντα τῷ κόσμῳ. B

Ἄριστα διοικήσεις τὴν ἀγαθήν σου βασιλείαν, εἰ πάντα σπουδάζεις ἐφορᾷν, καὶ μηδὲν αὐτῇ παρορᾷν. οὐ γὰρ μικρόν ἐστί σοι, ὅπερ μικρὸν εἶναι δοκεῖ ἐν συγκρίσει τῶν σῶν. ἐπεὶ καὶ ῥῆμα βασιλέως ψιλὸν, μεγάλην ἔχει παρὰ πᾶσιν ἰσχύν.

C Σαυτῷ τὴν τοῦ φυλάττειν τοὺς νόμους ἐπίθες ἀνάγκην, ὡς μὴ ἔχων ἐπὶ γῆς τὸν δυνάμενον ἀναγκάζειν. οὕτω γὰρ καὶ τῶν νόμων ἐπιδείξεις τὸ σέβας, αὐτὸς πρὸ τῶν ἄλλων τούτους αἰδούμενος, καὶ τοῖς ὑπηκόοις φανήσεται τὸ παρανομεῖν οὐκ ἀκίνδυνον.

Ἴσον τῷ πλημμελεῖν, τὸ μὴ κωλύειν τοὺς πλημμελοῦντας λογίζου. κἂν γάρ τις πολιτεύηται μὲν ἐνθέσμως, ἀνέχηται δὲ τῶν βιούντων ἀθέσμως, συνεργὸς τῶν κακῶν παρὰ Θεῷ κρίνεται. εἰ δὲ βούλει διπλῶς εὐδοκιμεῖν, καὶ τοὺς τὰ κάλλιστα ποιοῦντας πρότιμα, καὶ τοῖς τὰ χείριστα δρῶσιν ἐπιτίμα. D

Λίαν συμφέρειν ὑπολαμβάνω, τὸ φεύγειν τὰς τῶν κακῶν συνδιατριβάς. τὸν γὰρ συνόντα πάντοτε ἀνθρώποις πονηροῖς ἢ παθεῖν ἢ μαθεῖν ἀνάγκη τι πονηρόν. ὁ δὲ τοῖς ἀγαθοῖς συνδιάγων, ἢ μίμησιν τῶν καλῶν ἐκδιδάσκεται, ἢ μείωσιν τῶν κακῶν ἐκπαιδεύεται.

Ἐγκόσμιον ὑπὸ Θεοῦ πιστευθεὶς βασιλείαν, μηδενὶ χρῶ τῶν πονηρῶν πρὸς τὰς τῶν πραγμάτων διοικήσεις. ὧν γὰρ ἂν ἐκεῖνοι κακῶς διαπράξωνται, λόγον ὑφέξει Θεῷ ὁ τὴν ἰσχὺν αὐτοῖς δεδωκώς. μετὰ πολλῆς οὖν ἐξετάσεως αἱ τῶν προβολαὶ γινέσθωσαν. E

Ἴσον νομίζω κακὸν, καὶ τῶν ἐχθρῶν θυμοῦσθαι ταῖς κακουργίαις, καὶ τῶν φίλων θέλγεσθαι ταῖς κολακείαις. δεῖ γὰρ πρὸς ἑκατέρους γενναίως ἀνθίστασθαι, καὶ τοῦ πρέποντος μηδαμῶς ἀφίστασθαι, μήτε τὴν ἀλόγιστον ἐκείνων δυσμένειαν ἀμυνόμενον, μήτε τὴν ἐπίπλαστον τούτων εὐμένειαν ἀμειβόμενον.

24 Sicuti exquiſita ſpecula tales monſtrant vultuum apparentias, qualia ipſa ſunt archetypa, nitidas videlicet nitentium, triſteis autem triſtantium: eodem pacto iuſtum Dei iudicium noſtris actionibus aſſimilatur: qualia enim ſint quæ à nobis præſtantur, talia ipſe oobis par pari referens exhibet. *Dei iudicium ſimile ſpeculo.*

25 Conſulta quæ agenda ſunt, cnoctanter: exequere autem, quæ decreueris, maturè: quoniam periculoſum eſt admodum inconſiderata in rebus temeritas: ſi quis enim quæ ex inconſulta mente proueniunt mala, conceperit animo, facilè comperiet boni conſilij commoda: vt qui ſanitatis dotem, poſt ægrotationis experimentum perſentiſcunt. Debes igitur cordatiſſime rex tum conſilio prudentiore, tum precibus ad Deum impenſioribus, exquirere diligenter quæ mundo ſunt expeditura. *Temeritas.*

26 Optimè reges egregium tuum imperium ſi omnia des operam perſpicere: nec negligere patiare quicquam: neque enim paruum eſt in te, quod paruum eſſe apparet comparatione tuorum, quoniam vel exile imperatoris verbum & minimum ingentem obtinet apud omneis vim. *Imperatoris magna ſunt omnia.*

27 Tibi ipſi cuſtodiendi leges impone neceſſitatem, quum non habeas iu terris qui te poſſit cogere: ſic enim tum legum præ te feres cultum ipſe, ante alios eas reuerendo; tum ſubditis conſtabit legum præuaricationem periculi non eſſe immunem.

28 Peccare, & ooo cohibere peccanteis, iuxta æſtima: ſi quis enim in ciuitate vitam quidem ipſe traducat æquè, toleret autem viuenteis iniquè, ſocius malorum apud Deum iudicatur: quòd ſi velis bifariàm approbari, vt pulcherrima quæque gerenteis honora, ita teterrima patrantibus ſuccenſe. *Peccantes arguendi.*

29 Expedire admodum arbitror effugere prauorum contubernia: qui enim cum hominibus improbis ſemper verſatur, eum vel pati vel diſcere malum aliquid neceſſe eſt: qui verò vnà cum booìs degit, vel imitationem honeſtorum edocetur, vel diminutionem vitiorum condiſcit. *Conuictus bonorum.*

30 Terrarum orbis à Deo cùm creditum tibi ſit regnum, caue ne aliquo vtaris ex prauis ad rerum adminiſtrationes: quæ enim illi perperam fecerint, eorum rationem reddet Deo qui peccandi facultatem ipſis indulſerit. Magna igitur & diligenti cum perſcrutatione magiſtratuum promotiones fiant, oportet. *Magiſtratuū promotiones.*

31 Æquale reor eſſe malum, & inimicorum excandeſcere flagitiis, & amicum demulceri blanditiis: oportet enim vtriſque reſiſtere, nec vſquam à decore diſcedere, neque irrationabilem eorum maleuolentiam vlciſcendo, neque fictitiam horum beneuolentiam remunerando.

Antichriſti falſa miracula.

in eo ſtudium & operam collocans, vt vniuerſum genus hominum in foſſam interitus conijciat, ſigna falſa multiplicabit. Cunctis enim populis fauſta omnia acclamantibus propter obiectas ſpecies, vehementi & grandi voce clamabit (ita vt moueatur locus in quo turbæ aſtiterint ei.) Perſpicite populi, Tribus ac gentes magnam meam poteſtatem ac potentiam vireſque imperij mei. Quis princeps tam potens atque ego? Quis Deus magnus, præter me? Potentiæ meæ quis reſiſtet? Transferet montes ante oculos ſpectantium, ſiccis pedibus ambulabit ſuper mare, deducet ignem è cœlo, conuertet diem in tenebras, & noctem in diem: Solem circumaget quò libuerit. Et, vt ſemel dicam, elementa omnia terræ Mariſque, vi oblatæ apparitionis ſe coram ſpectantibus, obtemperare ſibi demonſtrabit. Nam ſi ipſe modò non conſpicuus Filius perditionis, viſibiliter tamen nobis bellum ac pugnas & cædes immittit atque excitat, tunc cùm in propria perſona veniet ipſe ac verè illum homines intuebuntur, quas non machinas, dolos ac ſpecies molietur ad ſeducendos cunctos homines & abducendos à via veritatis & regni porta? Deinceps poſt hæc omnia cœlum non dabit rorem ſuum, nubes non præbebunt aquam, terra denegabit fructus ſuos, mare graui replebitur odore, flumina deſiccabuntur, morientur piſces maris, homines fame ſitique peribunt, pater amplexus filium, mater item filiam, vnà morientur, nec erit qui ſepeliat: Verùm vniuerſa terra perfundetur fœtore corporum morticiniorum paſſim iacentium. Mare quoque non recipiens fluminum incurſus, cœni inſtar fiet, infinitóque & graui odore replebitur. Tum peſtis inualeſcet ſuper vniuerſam terram; tum lamentatio carens omni conſolatione, tum eiulatus immodicus, tum fletus continui. Tum homines beatos prædicabunt eos qui antea deceſſerunt, dicentes eis: Aperite ſepulchra veſtra, noſque miſeros excipite: Aperite loculos veſtros, vt ſuſcipiatis miſerabiles cognatos ac familiares veſtros: Beati eſtis vos qui non ſpectaſtis dies iſtos: Beati vos qui non vidiſtis vitam iſtam, tot dolores nobis & cruciatus afferentem, nec peſtem illam vincentem omnia remedia, neque neceſſitatem iſtam quæ occupat animas noſtras. Inde impurus ille mandata mittet per vniuerſam prouinciam, operâ tum dæmonum, tum ſenſibilium hominum, qui dicant: Rex magnus natus eſt ſuper terram, venite omnes adoratum eum, properate omnes ad ſpectandas vires potentiæ eius. En vobis præſtabit frumentum, vinum vobis largietur, opes pretioſas ac ſublimes dignitates,

Conſummationis Mundi ſigna.

A καὶ σπουδάζων ἐμβαλεῖν εἰς βόθρον ἀπωλείας πᾶν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, πληθυνεῖ σημεῖα ψευδῆ. τοῦ λαοῦ γὰρ ἁπάντων εὐφημούντων διὰ τὰς φαντασίας, κραυγάσει φωνῇ ἰσχυρᾷ, ὥστε σαλευθῆναι τὸν τόπον, ἐν ᾧ οἱ ὄχλοι αὐτῷ παρεστήκασιν· γνῶτε λαοί, καὶ φυλαί, καὶ ἔθνη, τὴν ἐμὴν μεγάλην ἐξουσίαν, καὶ δύναμιν, καὶ τὴν ἰσχὺν τῆς ἐμῆς βασιλείας. τίς δυνάστης μέγας, ὡς ἐγώ; τίς Θεὸς μέγας, πλὴν ἐμοῦ; τίς τῇ ἐμῇ ἐξουσίᾳ ἀντιστήσεται; μεταστήσει ὄρη ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν θεωρούντων, περιπατήσει τὴν θάλασσαν ἀβρόχοις ποσί, B κατάξει πῦρ ἐξ οὐρανοῦ, ποιήσει τὴν ἡμέραν σκότος, καὶ τὴν νύκτα ἡμέραν· τὸν ἥλιον μεταστρέψει ὅπου βούλεται· καὶ ἁπαξαπλῶς, πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης ἐν δυνάμει τῆς φαντασίας αὐτοῦ, ἐνώπιον τῶν θεωρούντων ἀναδείξει ὑπήκοα. εἰ γὰρ αὐτὸς μὴ φαινόμενος ἔτι ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ἐγείρει ἡμῖν πόλεμον πρὸς μάχας καὶ σφαγαῖς ἐπάγει καὶ ἐρεθίζει, τότε αὐτὸς ὅταν μέλλῃ αὐθεντικῶς ἔρχεσθαι, καὶ θεωρεῖ αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι ἐν ἀληθείᾳ, τίνας οὐκ εἰσπράξεται μηχανάς, καὶ δόλους, καὶ φαντασίας, πρὸς τὸ πάντας ἀνθρώπους πλανῆσαι καὶ ἀποστῆσαι ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀλη- C θείας, καὶ ἐκ τῆς θύρας τῆς βασιλείας; εἶτα μετὰ ταῦτα πάντα, ὁ οὐρανὸς οὐ δώσει τὴν δρόσον αὐτοῦ, αἱ νεφέλαι οὐ δώσουσιν ὕδωρ, ἡ γῆ ἀρνήσεται τοὺς καρποὺς αὐτῆς, ἡ θάλασσα δυσωδίας πληρωθήσεται, οἱ ποταμοὶ ξηρανθήσονται, οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης τεθνήξονται, οἱ ἄνθρωποι ἐκ τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς δίψης τελευτήσουσι· καὶ πατὴρ τὸν υἱὸν περιπλακεὶς ἅμα ἀποθανοῦνται, καὶ μήτηρ θυγατέρα ὁμοίως· καὶ οὐκ ἔστιν ὁ θάπτων. ἀλλ' ἡ γῆ πᾶσα ἐκ τῶν σωμάτων τῶν ἐρριμμένων θνησιμαίων, δυσωδίας πλη- D ρωθήσεται· καὶ ἡ θάλασσα μὴ δεχομένη τῶν ποταμῶν τὰ ῥεύματα, βορβόρου δίκην γενήσεται, καὶ ὀσμῆς ἀπείρου καὶ δυσωδίας πληρωθήσεται. τότε λοιμὸς ἰσχυρὸς ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, τότε θρῆνος ἀπαραμύθητος, τότε κλαυθμὸς ἄμετρος, τότε στεναγμοὶ ἄπαυστοι· τότε μακαρίσουσιν οἱ ἄνθρωποι τοὺς προτεθνηκότας, λέγοντες πρὸς αὐτούς, ἀνοίξατε τοὺς τάφους ὑμῶν, καὶ δέξασθε ἡμᾶς τοὺς ἀθλίους· ἀνοίξατε τὰς θήκας ὑμῶν πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἐλεεινῶν συγγενῶν ὑμῶν καὶ γνωστῶν. μακάριοι ὑμεῖς, ὅτι οὐκ ἐθεάσασθε τὰς ἡμέρας ταύτας· μακάριοι E ὑμεῖς, ὅτι τὸν βίον τοῦτον τὸν ὀδυνηρὸν οὐκ ἐφθάσατε ἰδεῖν, οὐδὲ τὸν λοιμὸν τοῦτον τὸν ἀπαραμύθητον, οὐδὲ τὴν ἀνάγκην ταύτην, τὴν μετέχουσαν τὰς ἡμετέρας ψυχάς· εἶτα ἐντάλματα ὁ μιαρὸς πέμψει κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν, διά τε δαιμόνων, διά τε τῶν αἰσθητῶν ἀνθρώπων, λεγόντων, ὅτι βασιλεὺς μέγας γέγονεν ἐπὶ τῆς γῆς· δεῦτε πάντες εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ· δεῦτε πάντες θεάσασθαι τὴν ἰσχὺν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ· ἰδοὺ γὰρ ὑμῖν καὶ σῖτον παρέξει, καὶ οἶνον ὑμῖν χαρίσεται, καὶ πλοῦτον πολυτελῆ, καὶ ἀξίας μεγάλας·

τῷ γὰρ κελεύσματι αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ καὶ θάλασσα ὑπακούει. δεῦτε πάντες πρὸς αὐτόν· καὶ πάντες διὰ τὴν σπάνιν τῶν βρωμάτων, ἐπ' αὐτὸν ἐλεύσονται, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτόν· καὶ δώσει αὐτοῖς χάραγμα ἐν τῇ χειρὶ τῇ δεξιᾷ, καὶ ἐν τῷ μετώπῳ, ἵνα μή τις τὸν τίμιον σταυρὸν ποιήσῃ ἐν τῷ μετώπῳ τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ χειρί· καὶ ἀπὸ τότε οὐκ ἔξει ἐξουσίαν σφραγίσαι τι τῶν μελῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ τῷ πλάνῳ προστεθήσονται, καὶ αὐτῷ δουλεύσει· καὶ μετάνοια ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν· ἀλλ' ὁ τοιοῦτος ἀπόλλυται, καὶ ἀπὸ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων. καὶ δώσει αὐτοῖς ὁ πλάνος βραχέα βρώματα διὰ τὴν σφραγῖδα αὐτοῦ τὴν μιαράν. ἡ δὲ σφραγὶς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ μετώπου, καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς χειρός ἐστι ψῆφος, χξϛ. καὶ ὡς οἶμαι, οὐκ ἀκριβῶς ἐπίσταμαι τοῦτο (ἐν τῇ γραφῇ γὰρ πολλὰ ἐν τῷ ψήφῳ τούτῳ ὀνόματα εὑρίσκονται) ἀλλὰ λέγομεν ἴσως γραφῆναι τὴν αὐτοῦ σφραγῖδα, Ἀρνοῦμαι. ἤδη γὰρ πρώην διὰ τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ ὁ ἀντίδικος ἐχθρός, ἤγουν τῶν εἰδωλολατρῶν, τοὺς μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ προετρέποντο οἱ ἄνομοι, ἀρνῆσαι, φησί, τὸν Θεόν σου τὸν ἐσταυρωμένον. τοιοῦτον γενήσεται καὶ ἐπὶ τοῦ μισοκάλου ἡ σφραγὶς λέγουσα, ἀρνοῦμαι, φησί, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς· ἀρνοῦμαι τὸ βάπτισμα, ἀρνοῦμαι τὴν λατρείαν μου, καί σοι προστίθεμαι, καὶ σὲ πιστεύω· τοῦτο γὰρ οἱ προφῆται κηρύξουσιν Ἐνὼχ καὶ Ἠλίας, ὅτι μὴ πεισθῆτε τῷ μέλλοντι ἐλεύσεσθαι καὶ ὀφθῆναι ἐχθρῷ, ὅτι ἀντίδικός ἐστι καὶ φθορεύς, καὶ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, καὶ πλανᾷ ὑμᾶς, καὶ διὰ τοῦτο ὑμᾶς ἀποκτενεῖ, καὶ ἐν ῥομφαίᾳ πατάξει αὐτούς. βλέπετε τὴν πλάνην τοῦ ἐχθροῦ, γινώσκετε τὰς μηχανὰς τοῦ δολίου, πῶς διὰ παντὸς σκοτίσαι βούλεται τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων. τοὺς γὰρ δαίμονας αὐτοῦ ἀποδείξει ὡς ἀγγέλους φωτεινούς, καὶ στρατιὰς ἀσωμάτων ἐπεισάξει, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός· καὶ ἔμπροσθεν πάντων ἀναδείκνυσιν αὐτὸν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναλαμβανόμενον, μετὰ σαλπίγγων, καὶ ἤχων, καὶ κραυγῆς ἰσχυρᾶς, εὐφημούντων αὐτὸν ἀδιηγήτοις ὕμνοις. καὶ ἐκλάμπων ὥσπερ φῶς ὁ τῆς σκοτίας κληρονόμος, καί ποτε μὲν εἰς οὐρανοὺς ἀνιπτάμενος, ποτὲ δὲ ἐπὶ τῆς γῆς κατερχόμενος ἐν δόξῃ μεγάλῃ· ποτὲ δὲ καὶ ὡς ἀγγέλους τοὺς δαίμονας ἐπιτάσσων, τοῦ ποιεῖν τὰ θελήματα αὐτοῦ μετὰ πολλοῦ φόβου καὶ τρόμου, ποτὲ ἀποστελεῖ ἐν ὄρεσι, καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς τῶν δαιμόνων τὰς φάλαγγας πρὸς τὸ ἐρευνῆσαι τοὺς ἀποκρυβέντας ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, καὶ προσαγαγεῖν αὐτοὺς εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ· καὶ τοὺς μὲν πειθομένους αὐτῷ σφραγίσει τῇ σφραγῖδι αὐτοῦ, τοὺς δὲ μὴ βουλομένους αὐτῷ ὑπακοῦσαι, τιμωρίαις ἀνεκφράστοις, καὶ βασάνοις πικροτάταις, καὶ μηχαναῖς ἀναλώσει, οἷα οὐδὲ ἐγένοντο, οὐδὲ εἰς ἀκοὴν ἀνθρώπου ἠκούσθη, οὐδὲ ὀφθαλμὸς βροτῶν ἐθεάσατο. μακάριοι οἱ τότε νικήσαντες τὸν τύραννον, ὅτι παρὰ τοὺς πρώτους μάρτυρας ἐνδοξότεροι καὶ ὑψηλότεροι ἔχουσιν ἀναδειχθῆναι·

A Eius namque imperio omnis terra maréque obtemperent: Ad illum omnes accedite. Mox cuncti ciborum penuria accedent atque adorabunt eum; quibus dabit characterem in dextra manu & fronte, ne quis dextra ſua pretioſam illam Crucem pingat in fronte: Ex quo tempore non poterit vllum ſignare membrorum ſuorum; ſed adhærebit ſeductori, eique ſeruiet, neque ducetur pœnitudine, ſed peribit tum quod ad Deum, tum quod ad homines attinet. Ita ſeductor ille dabit eis pauca cibaria, idque ob impurum ſigillum ſuum. Sigillum illius tam in fronte quàm dextra B manu, eſt calculus, χξϛ. Ac, vt opinor, neque certò hoc ſcio, (quòd in Scriptura quæ eſt in calculo illo, permulta reperiantur nomina quæ numerum illum habeant) At dicimus fortaſſe ſcripturam illius ſigilli eſſe ἀρνοῦμαι, id eſt, nego. Nam antea quoque hoſtis ille nobis aduerſarius, opera miniſtrorum ſuorum (hoc eſt idolatrarum) Chriſti Martyres hortantium: Negato (aiebat) Deum tuum Crucifixum, tale erit tempore illius tempeſtatis, omnis oſoris ſigillum, dicens, Nego Creatorem cœli & terræ, Nego baptiſma, Nego adoratio- C nem à me, Deo præſtari ſolitam; tibi adhæreſco, in te credo. Hoc enim Enoch & Elias Prophetæ denuntiabunt: Ne credatis hoſti qui venturus eſt & apparebit. Nempe aduerſarius eſt, corruptor, & filius perditionis; ſeducet vos & interficiet: Et romphæa feriet illos. Attendite fraudem Hoſtis, inſidias cognoſcite illius doloſi, quemadmodum hominum mentem obtenebrare perpetuò ſtudeat. Dæmones enim ſuos velut ſplendentes Angelos red- D det, innumeraſque copias ſpirituum incorporeorum adducet; & coram omnibus in cœlum aſſumi ſe demonſtrabit, cum tubis, ſonis, & clamore valido prædicantium illum hymnis indicibilibus. Itaque ille tenebrarum hæres, inſtar lucis fulgeos, interdum volitans in cœlos, quandóque deſcendens cum gloria magna ſuper terram, nonnunquam dæmonibus imperans velut Angelis ad iuſſa ſua peragenda cum timore & tremore multo; confeſtim mittet dæmonum cohortes ad montes, ſpe- E luncas & cauernas terræ, qui ſcrutentur eos qui ſubduxerunt ſeſe ab oculis eius, & adducent eos ad adorandum illum. Ac ſibi obtemperantes, ſigillo ſuo notabit; recuſantes verò imperium ipſius, pœnis incomparabilibus, acerbiſſimiſque tormentis & machinis abſumet; qualia nunquam fuerunt, nec auribus homo percepit, nec oculis mortalium conſpecta ſunt. O beatos, qui tunc tyrannum illum deuicerint! Quippe prioribus Martyribus illuſtriores & ſublimiores declarandi ſunt;

Sigillum Antichriſti, ne quis crucem pingat.

Character iſte χξϛ, ſignificat numerū 666. de quo Apocal. 13. in fine fit mentio.

Martyres ſub Antichriſto paſſi, beatiores antiquis Martyribus.

propterea quòd ſuperiores, ſuperarunt Tyrannos; hi verò diabolum ipſum filium perditionis expugnarint, ac victoriam reportarint. Quibus igitur encomiis & coronis non ornabuntur à rege Chriſto? Sed reuertamur ad propoſitum. Tunc homines vbi ſigillum acceperint, & nec eſcas nec aquam inuenerint, adibunt eum cum voce acerba, dicentes; Da nobis quod edamus & bibamus, nam omnes præ fame cunctiſque neceſſitatibus deficimus: Iube cœlum præbere nobis aquam, abige à nobis beſtias homines deuorantes: tum doloſus ille reſpondens, multa cum inhumanitate ſubſannabit illos, his verbis: Cœlum negat pluuiam, terra non iterum producit germina ſua; vndenam ego vobis alimenta ſuppeditabo? Auditis his verbis doloſi illius, miſeri tunc intelligent, eum eſſe improbum illum diabolum. Tunc plangent miſerè, plorabunt vehementer; faciem manibus ſuis contundent, capillos ſuos euellent, genas vnguibus dilacerabunt, alius alij dicentes: O calamitatem! O acerbam negotiationem! O pactum fraudulentum! O caſum ingentem! Quomodo nos Impoſtor ſeduxit! Quomodo adhæſimus ei! Quomodo retibus illius! Quomodo verriculo illius impuri, concluſi ſumus! Quomodo Scripturas audientes non intelligebamus! Siquidem tunc illigati rebus vitæ, ac deſiderio huius ſæculi, perfacilè adducentur ad diabolum, & ſignabuntur: At multi qui audiunt Scripturas diuinas; eas in manibus habebunt, mente verſabunt, impoſturam illius euitabunt. Clarè enim perſpicient inſidias eius, & impoſturæ arrogantiam; effugientque è manibus eius ad montes, & occultabuntur in cauernis terræ; cum lacrymis & contrito corde quærentes illum amantem hominum, qui eripiet eos è laqueis illius, & conſeruabit à moleſtis illius ſcandalis, dextráque manu ſua, inuiſibili modo proteget eos qui dignè ac iuſtè ei ſupplicabunt. Vides quali ieiunio quibúſve precibus tunc vtentur ſancti? Simul diſce, quàm durum tempus ac dies orientur illis qui in vrbe agriſque erunt. Accedent ab Occidente ad Orientem vſque plorantes maiorem in modum, grauitérque plangent. Illuceſcente die noctem expectabunt vt requieſcant ab operibus ſuis: vbi nox comprehenderit illos, ob crebras terræ concuſſiones aëriſque tempeſtates; quærent, vt vel aſpiciant lumen diei, & qua ratione poſtea in acerbam mortem deueniant.

Illigati ſæculo facilè ab Antichriſto ſignabuntur.

A οἱ γὰρ μάρτυρες τοὺς αὐτοῦ ὑπασπιστὰς ἐνίκησαν· οὗτοι δὲ αὐτὸν τὸν διάβολον υἱὸν τῆς ἀπωλείας, καταπαλαίσαντες καὶ νικηταὶ γενόμενοι. ποίων οὖν ἐγκωμίων καὶ στεφάνων οὐ κατακοσμηθήσονται παρὰ τοῦ βασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν· ὅταν γὰρ λάβωσι τότε οἱ ἄνθρωποι τὴν σφραγῖδα, καὶ οὐχ εὕρωσι τροφὰς, οὔτε ὕδωρ, προσέρχονται αὐτῷ μετὰ ὀδυνηρᾶς φωνῆς, λέγοντες, δὸς ἡμῖν φαγεῖν καὶ πιεῖν, ὅτι πάντες ἐκ τοῦ λιμοῦ καὶ ἀπὸ πάσης ἀνάγκης ἐκλείπομεν, καὶ ἐπίτα- B ξον τὸν οὐρανὸν τοῦ δοῦναι ἡμῖν ὕδωρ· καὶ ἀπέλασον τὰ ἀνθρωποφάγα θηρία· τότε ὁ δόλιος ἀποκριθήσεται μυκτηρίζων αὐτοὺς ἐν πολλῇ ἀπανθρωπίᾳ, λέγων, ὁ οὐρανὸς οὐ βούλεται δοῦναι ὑετόν· ἡ γῆ πάλιν οὐ βλαστάνει τὰ γεννήματα αὐτῆς· πόθεν ὑμῖν δώσω ἐγὼ βρώματα; τότε ἀκούσαντες τῶν ῥημάτων τοῦ δολίου τούτου οἱ ἄθλιοι, νοήσουσιν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ πονηρὸς διάβολος, καὶ κόψονται ὀδυνηρῶς, καὶ κλαύσονται μεγάλως, καὶ τὸ πρόσωπον ταῖς χερσὶν αὐτῶν τύψουσι, καὶ τὰς τρίχας αὐτῶν διαῤῥήξουσι, καὶ τοῖς ὄνυξι τὰς παρειὰς καταξα- C νοῦσι, λέγοντες πρὸς ἀλλήλους, ὢ τῆς συμφορᾶς, ὢ τῆς ὀδυνηρᾶς πραγματείας· ὢ τοῦ δολίου συναλλάγματος, ὢ τοῦ μεγίστου πτώματος· πῶς ἐπλανήθημεν ὑπὸ τοῦ πλάνου· πῶς προσεκολλήθημεν αὐτῷ· πῶς τοῖς τούτου δικτύοις ἐζωγρήθημεν· πῶς τῇ μιαρᾷ αὐτοῦ σαγήνῃ συνελκύσθημεν· πῶς ἀκούοντες τῶν γραφῶν οὐ συνιέμεν. καὶ γὰρ τότε οἱ δεδεμένοι ἐν πράγμασι βιωτικοῖς, καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὗτοι εὐχερῶς προστεθήσονται τῷ διαβόλῳ, καὶ σφραγισθήσονται· οἱ δὲ ἀκροώμενοι τῶν θείων γραφῶν, καὶ ἐπὶ χεῖ- D ρας ἔχοντες, καὶ ἐν νῷ ταύτας ἐννοοῦντες, πολλοὶ ἀποδράσονται ἐκ τῆς αὐτοῦ πλάνης· νοήσουσι γὰρ τῆς ἐπιβουλῆς αὐτοῦ τὴν ἐμφάνειαν, καὶ τῆς πλάνης αὐτοῦ τὴν ἀλαζονείαν, καὶ ἐκφεύξονται ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς κατακρυβήσονται, καὶ μετὰ δακρύων, καὶ συντετριμμένης καρδίας ζητήσουσι τὸν φιλάνθρωπον· καὶ αὐτὸς ἐξαιρήσει αὐτοὺς ἐκ τῶν βρόχων αὐτοῦ, καὶ διασώσει ἐκ τῶν σκανδάλων αὐτοῦ τῶν χαλεπῶν· καὶ ἀοράτως σκεπάσει αὐτοὺς τῇ χειρὶ αὐτοῦ τῇ δεξιᾷ, τοὺς ἀξίως αὐτῷ καὶ δικαίως E προσπίπτοντας. ὁρᾷς οἵαν νηστείαν καὶ προσευχὴν ἐκτελέσουσι τότε οἱ ἅγιοι· μάθε καὶ τοῖς ἐν τῇ πόλει καὶ χώραις οἷος χαλεπὸς καιρὸς καὶ ἡμέραι γενήσονται. καὶ ἀπὸ δυσμῶν ἕως ἀνατολῶν παραγενήσονται, καὶ κλαύσουσι μεγάλως, καὶ κόψονται ἰσχυρῶς, καὶ τῆς ἡμέρας διαφαυσκούσης, ἐκδέξονται τὴν νύκτα, ἵνα ἀναπαύσωνται ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν· καταλαβούσης δὲ τῆς νυκτὸς, ἐκ τῶν ἐπαλλήλων σεισμῶν, καὶ ἐκ τῶν καταιγίδων τῶν ἀέρων, ζητήσουσιν, ἵνα κἂν θεωρῶσι τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, καὶ πῶς μηνύσουσι λοιπὸν χαλεπῷ θανάτῳ προσέρχεσθαι.

τὸν ὀδυνηρὸν βίον· πενθήσει τότε πᾶσα ἡ γῆ, πενθήσει καὶ ἡ θάλασσα, καὶ ὁ ἀὴρ· πενθήσει καὶ ὁ ἥλιος· πενθήσει καὶ τὰ ἄγρια ζῶα σὺν τοῖς πετεινοῖς, πενθήσουσιν ὄρη καὶ βουνοὶ, καὶ τὰ ξύλα τοῦ πεδίου, διὰ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ὅτι πάντες ἐξέκλιναν ἀπὸ Θεοῦ ἁγίου, καὶ τῷ πλάνῳ ἐπίστευσαν, δεξάμενοι τὸν χαρακτῆρα τοῦ μιαροῦ καὶ θεομάχου ἀντὶ τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ τοῦ σωτῆρος. πενθοῦσι καὶ αἱ ἐκκλησίαι πένθος μέγα, διότι οὔτε προσφορὰ, οὔτε θυμίαμα ἐκτελεῖται, οὔτε λατρεία θεάρεστος· ἀλλὰ τὰ ἱερὰ τῶν ἐκκλησιῶν ὡς ὀπωροφυλάκιον γενήσονται, καὶ τὸ τίμιον σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις οὐκ ἀναφανήσεται· λειτουργία σβεσθήσεται, ψαλμῳδία παυθήσεται· ἀνάγνωσις τῶν γραφῶν οὐκ εἰσακουσθήσεται· ἀλλὰ σκότος ἔσται τοῖς ἀνθρώποις, καὶ θρῆνος ἐπὶ θρῆνον, καὶ οὐαὶ ἐπὶ οὐαί· ῥιφήσεται τότε ἄργυρος καὶ ὁ χρυσὸς ἐν ταῖς πλατείαις, καὶ οὐδεὶς συνάξει αὐτούς· ἀλλὰ πάντα βδελυκτὰ καθέστηκασι. πάντες γὰρ τοῦ ἐκφυγεῖν καὶ κρυβῆναι σπουδάσουσι, καὶ οὐδαμοῦ δυνήσονται λαθεῖν ἐκ τῶν παθῶν τοῦ ἀντικειμένου· ἀλλὰ τὸ σημεῖον αὐτοῦ περιφέροντες, εὔδηλοι καὶ γνωστοὶ αὐτοῦ ἀναδειχθήσονται. ἔξωθεν φόβος, καὶ ἔσωθεν τρόμος, καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ. ἐν πλατείᾳ καὶ ἐν τοῖς οἴκοις θνησιμαῖα· ἐν πλατείαις καὶ ἐν οἴκοις πεῖνα καὶ δίψα· ἐν πλατείαις θόρυβοι, ἐν οἴκοις κοπετοί· μαρανθήσεται τὸ κάλλος τῆς ὄψεως τοῦ προσώπου· γενήσονται γὰρ ἰδέαι αὐτῶν, ὥσπερ νεκρῶν· καὶ τὸ κάλλος τῶν γυναικῶν μαρανθήσεται, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ἀνθρώπων πάντων ἀφαιρεθήσεται· οὐδὲ γὰρ τότε ὁ εὔσπλαγχνος καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς, καταλείψει τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος ἀπαραμύθητον, ἀλλὰ καὶ κολοβώσει τὰς ἡμέρας ἐκείνας, καὶ τὸν χρόνον τῶν τριῶν ἥμισυ ἐτῶν, καὶ ποιήσει αὐτὸν σύντομα, διὰ τὸ κατάλειμμα τῶν ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις κατακρυφθέντων· ἵνα μὴ πάντων τῶν ἁγίων ἐκείνων ἡ φάλαγξ ἐκλείψῃ. ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς αἱ ἡμέραι αὗται διαδραμοῦνται· καὶ ἀρθήσεται ἡ βασιλεία τοῦ πλάνου καὶ ἀντιχρίστου ἐν τάχει. καὶ λοιπὸν ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ παρελεύσεται τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. καὶ τῶν ἀνθρώπων ἡ ἐξουσία καταργηθήσεται. καὶ τὰ ὁρώμενα ταῦτα πάντα ἀφανισθήσονται. τούτων οὖν ἐσομένων, ἀγαπητοὶ, ὧν προειπόμεν, καὶ τῆς μιᾶς ἑβδομάδος εἰς δύο μερισθείσης, καὶ τοῦ βδελύγματος τῆς ἐρημώσεως τότε ἀναφανέντος, καὶ τῶν προδρόμων τοῦ Κυρίου τὸν ἴδιον δρόμον τελεσάντων, καὶ τοῦ σύμπαντος κόσμου λοιπὸν εἰς συντέλειαν ἐρχομένου, τί περιλείπεται ἀλλ᾽ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀπ᾽ οὐρανῶν, εἰς ὃν ἠλπίσαμεν· ὃς ἐξάξει τὴν πύρωσιν, καὶ τὴν δικαιοκρισίαν πᾶσι τοῖς ἀπειθήσασιν αὐτῷ; λέγει γὰρ ὁ Κύριος· ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ

A Tum lugebit vniuerſa terra vitam cruciatuum plenam; lugebit mare, lugebit aër, lugebit Sol, lugebunt animantes feræ cum volatilibus, lugebunt montes & colles ac ligna, campi propter genus humanum, eò quòd omnes defecerint à ſancto tuo & crediderint Impoſtori illi, ſuſcepto charactere impuri illius & hoſtis Dei, loco viuificæ Crucis Saluatoris. Lugebunt etiam Eccleſiæ, luctum magnum; quia nec Oblatio, nec ſuffitus fiat, nec cultus Deo gratus. Sed Eccleſiarum æ-
B des ſacræ, tugurij inſtar erunt: Pretioſumque corpus & ſanguis Chriſti non exrabit in diebus illis, Liturgia extinguetur, pſalmorum decantatio ceſſabit, Scripturarum recitatio non audietur: ſed erunt apud homines tenebræ, lamentatio ſuper lamentationem, væ ſuper væ. Argentum & aurum tunc proiicietur in plateas, nec quiſquam colliget ea; ſed omnia abominationi habebunt. Cuncti enim aufugere conabuntur & abſcondi, nuſquam tamen latere poterunt à malis
C Aduerſarij, ſed notam illius circumferentes facilè cognoſcentur, ac noti eius declarabuntur. Extra timor, intus tremor, nocte diéque, tum in platea tum domi morticinia; in plateis & domibus fames ac ſitis, in plateis tumultus, in domibus planctus. Pulchritudo aſpectus faciei tabeſcet, fient enim formæ eorum tanquam mortuorum. Venuſtas mulierum exareſcet, cupiditas omnium hominum euaneſcet. Neque tamen eo tempore miſericors & hominum amans Deus relinquet humanum genus omni conſolatione de-
D ſtitutum, ſed decurtabit dies illos & tempus trium annorum & ſemis, conciſum reddet, propter reliquias latitantium in montibus & ſpeluncis, ne phalanx illa ſanctorum illorum omnium deficiat. Sed dies illi celeriter tranſibunt: Seductoris & Antichriſti regnum citò tolletur. Deinde in ictu oculi præteribit ſpecies Mundi huius; hominumque potentia euacuabitur, & cuncta quæ cadunt ſub oculos, delebuntur. Quum igitur (dilecti) facta fuerint hæc quæ antè diximus, diuiſáque in duas partes vna hebdomada,
E & abominatio deſolationis tunc extiterit, & præcurſores Domini curſum ſuum peregerint, mundo denique vniuerſo ad conſummationem properante: quid ſupereſt, niſi Aduentus Domini & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti filij Dei, de cœlis, in quem ſperauimus; qui exuſtionem ac iuſtum omne iudicium educet in eos qui non crediderint ei? Ait enim Dominus: *Quemadmodum fulgur exit ab Oriente & apparet vſque ad Occidentem: ſic erit etiam aduentus Filij*

Euchariſtia defectus & Liturgia.

Secundus aduentus Chriſti.

Matth. 4.

hominis: Vbi enim fuerit cadauer, illic congregabuntur & aquilæ. Orietur enim ab Oriente ad Occidentem vſque ſignum Crucis ſuperantis ſplendorem Solis; denuncians aduentum & apparitionem Iudicis vt reddat cuique ſecundùm opera ſua. Nam de Reſurrectione vniuerſa & de regno ſanctorum loquitur Daniel: *Et multi dormientium excitabuntur è puluere terræ; hi in vitam æternam, illi in contumeliam & ignominiam æternam.* Eſaias autem dicit: *Reſurgent mortui, & excitabuntur qui ſunt in monumentis, ac lætabuntur habitantes in terra.* Dominus quoque noſter ait: *Multi in illa die audient vocem filij Dei; & qui audierint, viuent.* Tunc enim ſonabit tuba, & excitabit dormientes è profundiſſimis terræ tam iuſtos quàm peccatores: omniſque natura, lingua, gens & tribus reſurgent in ictu oculi, & aſtabunt ſuper faciem terræ, expectantes iuſti atque terribilis Iudicis aduentum, in timore & tremore inenarrabili. Fluuius enim igneus egrediens cum furore inſtar maris ſæui, exuret montes & colles, & mare delebit, ac æthera velut ceram inflammatione diſſoluet: Stellæ cadent de cœlo, Sol conuertetur in tenebras, & Luna in ſanguinem: cœlum more libri volutabitur: exuretur vniuerſa terra propter opera quæ in ea corruperunt homines, in ſcortationibus, adulteriis, mendaciis, idololatriis, cædibus ac pugnis; nam fiet cœlum nouum & terra noua. Tunc ſancti Angeli diſcurrent, congregantes omnes gentes; quos expergefaciet horrenda vox illa tubæ: ſiſtenturque ad tribunal Chriſti, qui fuere quondam Reges, Principes, Pontifices, Sacerdotes, vt adminiſtrationis ſuæ & ouilis reddant rationem; qui videlicet per negligentiam ſuam perdiderunt ouem de grege ſuo. Adducentur eo tempore milites qui non contenti ſtipendiis ſuis vexarunt viduas, pupillos, & pauperes. Tunc ſiſtentur tributi exactores, qui plus quàm ſit imperatum, pauperi eripiunt. Itidem qui probum aurum adulterant, vt damno pauperem afficiant, in agris, in domibus, in Eccleſiis. Tunc exurgent effœminati, cum pudore; qui quidem thorum proprium immaculatum non ſeruauerunt, ſed quauis carnis pulchritudine capti ſua deſideria ſunt ſecuti. Tunc qui dilectionem Domini non ſeruarunt, exurgent mœſti ac tetrici, eò quòd Saluatoris mandatum facile contempſerunt: quod præcipit: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum.*

Crucis ſignum in Chriſti iudicis aduentu. — *Daniel 12.* — *Eſa 26.* — *Ioan. 5.* — *Iudicandi in extremo iudicio.* — *Matth. 19.*

A ἀνθρώπου· ὅπου γὰρ ἐὰν ᾖ τὸ πτῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται καὶ οἱ ἀετοί. τὸ γὰρ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἀπὸ ἀνατολῶν ἕως δυσμῶν ἀνατελεῖ ὑπὲρ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου, καὶ μηνύσει τοῦ κριτοῦ τὴν ἔλευσιν καὶ τὴν ἐμφάνειαν, τοῦ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. περὶ γὰρ τῆς ἀναστάσεως τῶν ἁπάντων, καὶ τῆς βασιλείας τῶν ἁγίων, λέγει Δανιήλ· καὶ πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι ἐξεγερθήσονται, οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς ὀνειδισμὸν καὶ εἰς αἰσχύνην αἰώνιον. Ἡσαΐας δὲ λέγει· ἀναστήσονται οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται B οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, καὶ εὐφρανθήσονται οἱ ἐν τῇ γῇ. ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν λέγει, πολλοὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται. τότε γὰρ ἡ σάλπιγξ ἠχήσει, καὶ ἐξυπνίσει τοὺς κεκοιμημένους ἐκ τῶν κατωτάτων τῆς γῆς, δικαίους καὶ ἁμαρτωλούς· καὶ πᾶσα φύσις, καὶ γλῶσσα, καὶ ἔθνος, καὶ φυλή, ἀναστήσονται ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, καὶ παραστήσονται ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς, ἐκδεχόμενοι τὴν τοῦ δικαίου καὶ φοβεροῦ κριτοῦ ἔλευσιν, ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ ἀδιηγήτῳ. ὁ γὰρ πύρινος ποταμὸς ἐξερχόμενος μετὰ θυμοῦ, ὥσπερ C ἀγρία θάλασσα, καὶ κατακαύσει ὄρη καὶ βουνούς, καὶ τὴν θάλασσαν ἀφανίσει, καὶ τὸν αἰθέρα διαλύσει ἐκ τῆς πυρώσεως, ὥσπερ κηρόν. τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ πεσοῦνται, ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα. ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλίον εἱλίσσεται· ἡ γῆ πᾶσα κατακαυθήσεται διὰ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα, ἅπερ διέφθειραν οἱ ἄνθρωποι, ἐν πορνείαις, ἐν μοιχείαις, καὶ ἐν ψεύδεσι καὶ ἀκαθαρσίαις, καὶ ἐν εἰδωλολατρείαις, καὶ ἐν φόνοις, καὶ ἐν μάχαις. γενήσεται γὰρ ὁ οὐρανὸς καινός, καὶ ἡ γῆ καινή· τότε οἱ ἅγιοι ἄγγελοι ἐπιδραμοῦσιν ἐπισυνάγοντες D πάντα τὰ ἔθνη, οὓς ἐξυπνίσει ἡ φοβερὰ ἐκείνη φωνὴ τῆς σάλπιγγος· καὶ παραστήσονται τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ οἱ ποτὲ βασιλεῖς, οἱ ἄρχοντες, οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ ἱερεῖς· καὶ περὶ τῆς ἰδίας πολιτείας ἀπολογίαν διδόντες, καὶ περὶ τοῦ ποιμνίου· οἵτινες δι' ἀμελείας αὐτῶν ἀπώλεσαν πρόβατον ἐκ τῆς ποίμνης αὐτῶν. τότε ἀχθήσονται οἱ στρατιῶται οἱ μὴ ἀρκούμενοι τοῖς ὀψωνίοις αὐτῶν· ἀλλ' ἐπηρεάζοντες χήρας, καὶ ὀρφανούς, καὶ πτωχούς. τότε παραστήσονται οἱ φορολόγοι, οἱ παρὰ τὸ κείμενον πλέον ἁρπάζοντες τὸν πένητα, καὶ ποιοῦντες τὸν δόκιμον χρυσὸν ὡς κίβδηλον, ἵνα ζημιώσωσι τὸν πτωχόν, ἔν τε ἀγροῖς, ἔν τε E οἴκοις, καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. τότε ἀναστήσονται ἀνδρόγυνοι μετ' αἰσχύνης, οἵτινες οὐκ ἐφύλαξαν τὴν κοίτην αὐτῶν ἀμίαντον, ἀλλὰ παντὶ τὸ κάλλος τῆς σαρκὸς ἀπατώμενοι, καὶ ἐν ταῖς ἰδίαις ἐπιθυμίαις πορευόμενοι. τότε ἀναστήσονται οἱ τὴν ἀγάπην τοῦ Κυρίου μὴ φυλάξαντες, κατηφεῖς καὶ σκυθρωποί, ὅτι τὴν ἐλαφρὰν ἐντολὴν τοῦ Σωτῆρος ἠθέτησαν, τὴν λέγουσαν, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν.

τότε κλαύσουσιν οἱ τὸν ζυγὸν αὐτῶν ἄδικον κεκτημένοι, καὶ σταθμοὺς, καὶ μέτρα, καὶ μόδια ἄδικα, ἐκδεχόμενοι τὸν δίκαιον κριτήν. καὶ τί ἐπιφέρομεν πολλοὺς λόγους τῶν παραστασομένων; τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος· οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ, κατηφεῖς καὶ σκυθρωποὶ ἀναδειχθήσονται· ἀμφότεροι γὰρ οἵ τε δίκαιοι καὶ ἁμαρτωλοὶ ἄφθαρτοι ἀναστήσονται· οἱ γὰρ δίκαιοι, ἵνα αἰωνίως τιμηθῶσι, καὶ κατατρυφήσωσι τὰ ἀθάνατα· οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ, ἵνα ἐν τῇ κρίσει αἰωνίως κολασθήσωνται. ἕκαστος γὰρ ἐνθυμηθήτω ὅτι δώσει ἀπολογίαν τῷ δικαίῳ κριτῇ, εἴτε ἀγαθὰ, εἴτε φαῦλα· αἱ γὰρ πράξεις πάντων τῶν ἀνθρώπων, ἕκαστον περικυκλώσει, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε πονηρόν. αἱ γὰρ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται, καὶ πάντα φόβος καὶ τρόμος καταδέξεται, τὸν οὐρανὸν, τὴν γῆν, καὶ τὰ καταχθόνια· καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται αὐτὸν, καὶ ὁμολογήσει τὸν ἐρχόμενον κρῖναι κριτήριον δίκαιον, Θεὸν ἰσχυρὸν καὶ ποιητὴν τῶν ἁπάντων. τότε μετὰ δειλίας καὶ θάμβους ἐλεύσονται ἄγγελοι, θρόνοι, ἐξουσίαι, ἀρχαὶ, κυριότητες, πολυόμματα, ἑξαπτέρυγα, Χερουβίμ τε καὶ Σεραφὶμ, ἐν ἰσχύϊ κεκραγότα, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαὼθ, παντοκράτωρ· πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου. καὶ ἀποκαλυφθήσεται ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ ὁ Κύριος τῶν κυριευόντων, καὶ κριτὴς ἀπροσωπόληπτος, καὶ δικαστὴς, τὸ δίκαιον ἀπονέμων ἑκάστῳ, ἐπὶ θρόνου φοβεροῦ καὶ ἐπηρμένου. καὶ πᾶσα σὰρξ τῶν βροτῶν κατίδῃ αὐτοῦ τὸ πρόσωπον μετὰ φόβου καὶ δειλίας μεγάλης, καὶ δίκαιος καὶ ἁμαρτωλός. τότε ἀχθήσεται ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ἤγουν ὁ διάβολος, μετὰ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, καὶ μετὰ τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ, ὑπὸ ἀγγέλων αὐστηρῶν καὶ ἀποτόμων· καὶ παραδοθήσονται τῷ πυρὶ τῷ ἀσβέστῳ, καὶ τῷ σκώληκι τῷ ἀκοιμήτῳ, καὶ τῷ σκότει τῷ ἐξωτέρῳ. τῶν γὰρ Ἑβραίων ὁ δῆμος, ὄψεται αὐτὸν ἐν σχήματι ἀνθρώπου, καθὼς αὐτοῖς ὤφθη ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου διὰ σαρκὸς, καὶ καθὼς αὐτὸν ἐσταύρωσαν. καὶ δείξει αὐτοῖς τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν τοὺς ἥλους· καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ νενυγμένην διὰ τῆς λόγχης· καὶ τὴν κάραν τὴν ἐξ ἀκανθῶν στεφανωθεῖσαν, καὶ τὸν τίμιον σταυρόν· καὶ ἅπαξ πάντα θεάσονται ὁ τῶν Ἑβραίων δῆμος, καὶ κόψονται, καὶ κλαύσονται, καθὼς βοᾷ ὁ προφήτης, ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν, καὶ οὐδείς ἐστιν ὁ βοηθῶν αὐτοῖς, ἢ ὁ ἐλεῶν αὐτούς· ὅτι οὐ μετενόησαν, ἢ ἀπεστράφησαν ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς πονηρᾶς· καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον μετὰ τῶν δαιμόνων καὶ τοῦ διαβόλου. εἶτα ἐπισυνάξει πάντα τὰ ἔθνη, καθὼς τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον διαπρυσίως βοᾷ. τί γὰρ λέγει Ματθαῖος ὁ εὐαγγελιστὴς, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὁ Κύριος διὰ τοῦ εὐαγγελίου; ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ᾽ αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ·

A Tunc qui habuerint libram iniquam, ſtateras, menſuras, modios iniuſtos, gement, expectantes iuſtum Iudicem. Sed quid plura de ſiſtendis addimus? Tunc iuſti fulgebunt vt Sol, peccatores autem triſtes & tetrici apparebunt. Vtrique enim & iuſti & peccatores reſurgent incorruptibiles: iuſti, vt perpetuo ſint in honore, ac immortalibus fruantur deliciis, peccatores, vt per iudicium pœnas luant ſempiternas. Quiſque igitur veſtrûm perpendat apud ſe, tum bonorum tum B malorum, iuſto Iudici rationem reddendam. Nam actiones omnes, hominum vnumquemque tam probum quàm improbum circumdabunt. Quandoquidem Virtutes cœlorum mouebuntur, & omnia timor ac tremor abſument, cœlum, terram, ac ſubterranea: & omnis lingua confitebitur eum, & fatebitur eum qui veniet iuſtum iudicium iudicaturus, Deum fortem & conditorem omnium. Tunc cum pauore ac ſtupore procedent Angeli, Throni, Poteſtates, Principatus, Dominationes, & multis C oculis, & alis ſex, prædita Cherubim ac Seraphim, fortiter clamantia, *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth omnipotens, plenum eſt cælum & terra gloria tua.* Et reuelabitur Rex Regum & Dominus Dominantium; ac Iudex qui perſonam non accipit, ſed cuique quod iuſtum eſt diſtribuit in throno terribili & exaltato. Et videbit omnis caro mortalium, faciem eius, tum iuſtus, tum peccator, cum timore ac metu ingenti. Tum adducetur filius perditionis, id eſt, diabolus, cum dæmonibus & mi- D niſtris ſuis, ab Angelis ſeueris & rigidis: tradenturque igni inextinguibili, vermi non dormienti, ac tenebris exterioribus. Videbit enim populus Hebræorum illum in figura humana, quemadmodum illis ex ſancta Virgine per carnem apparuit, & ſicuti crucifixerunt eum: ac oſtendet eis manuum pedúmque clauos, latus ſuum lancea perforatum, caput coronatum ſpinis, ac pretioſam crucem. Denique omnia videbunt Hebræi, & plangent ac plorabunt, quemadmodum Propheta clamat: *Videbunt in quem transfixe-* E *runt*; nemóque feret opem illis aut miſerebitur eorum, quia non egerunt pœnitentiam, nec auerſi ſunt à via ſua praua. Itaque diſcedent hi in ſupplicium æternum cum dæmonibus & diabolo: deinde congregabit omnes gentes, vt clara voce clamat Euangelium. Quid enim ait Matthæus Euangeliſta, imò Dominus ipſe in Euangelio? *Quum venerit Filius hominis in gloria ſua & omnes ſancti Angeli cum eo, tunc ſedebit ſuper thronum gloriæ ſuæ:*

Cum ſignis ſuæ paſſionis indicabit Chriſtus.

Matth. 25.

δέσποτα, πότε σε ἴδομεν διψῶντα, καὶ ἐποτίσαμεν; φοβερέ, πότε σε ἴδομεν γυμνόν, καὶ περιεβάλομεν; ἀθάνατε, πότε σε ἴδομεν ξένον, καὶ συνηγάγομεν; φιλάνθρωπε, πότε σε ἴδομεν ἀσθενῆ ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ ἤλθομεν πρὸς σε; σὺ εἶ ὁ ἀεὶ ὤν. σὺ εἶ ὁ συνάναρχος τῷ πατρὶ καὶ συναΐδιος τῷ πνεύματι· σὺ εἶ ὁ ἐκ μὴ ὄντων τὰ πάντα ποιήσας· σὺ εἶ ὁ τῶν ἀγγέλων βασιλεύς· σὺ εἶ ὃν τρέμουσιν ἄβυσσοι· σὺ εἶ ὁ ἀναβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον· σὺ εἶ, ὁ ποιήσας ἡμᾶς καὶ πλάσας ἀπὸ γῆς· σὺ εἶ ὁ τὰ ἀόρατα δημιουργήσας. σοῦ ἀπὸ προσώπου φεύγει πᾶσα ἡ γῆ, καὶ πῶς ἡμεῖς ἐξενοδοχήσαμεν τὴν σὴν βασιλείαν καὶ κυριότητα; τότε ἀποκριθήσεται πάλιν ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, λέγων πρὸς αὐτούς· ἐφ᾽ ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε· ἐφ᾽ ὅσον οὓς προεῖπον ὑμῖν, ἐξενοδοχήσατε, ἐνεδύσατε, καὶ ἐθρέψατε, καὶ ἐποτίσατε τὰ μέλη μου τοὺς πτωχούς, ἐμοὶ ἐποιήσατε. ἀλλὰ δεῦτε εἰς τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἀπολαύσατε εἰς αἰῶνα αἰῶνος παρὰ τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, καὶ τοῦ παναγίου καὶ ζωοποιοῦ πνεύματος. ποῖον ἄρα στόμα ἐκδιηγήσεται τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ οἶδεν, οὔτε οὓς οὐκ ἤκουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν; ἔγνωτε χαρὰν ἀδιάδοχον, ἔγνωτε βασιλείαν ἀσάλευτον, ἔγνωτε τρυφὴν ἀγαθῶν τέλος μὴ ἔχουσαν· μάθετε καὶ τὴν τῶν ἐξ εὐωνύμων ὀδυνηρὰν φωνήν, ἣν πρὸς αὐτοὺς ἀποφθέγξεται ὁ δίκαιος κριτής, καὶ Θεὸς ὁ πρᾷος ἐν θυμῷ ἀμέτρῳ καὶ ὀργῇ. ἀπέλθετε ἀπ᾽ ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· ὑμεῖς δὲ ἑαυτοῖς ταῦτα προεξενίσατε· δέξασθε ἑαυτοῖς καὶ τὴν ἀπόλαυσιν. ἀπέλθετε ἀπ᾽ ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, καὶ εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· ἐγὼ ἔπλασα ὑμᾶς, καὶ ἄλλῳ προσενέχθητε· ἐγώ εἰμι ὁ ἐκ μήτρας ἐξαγαγὼν ὑμᾶς, καὶ με ἠθετήσατε. ἐγώ εἰμι ὁ ἐκ γῆς διαπλάσας προστάξει μου, καὶ ἄλλῳ προσηνέχθητε. ἐγώ εἰμι ὁ διαθρέψας ὑμᾶς, καὶ ἄλλῳ ἐδουλεύσατε. ἐγὼ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν πρὸς διατροφὴν ὑμῶν καὶ συμπέρασμα βίου προσέταξα, ὑμεῖς δὲ τὰς ἐντολάς μου παρηκούσατε. ἐγὼ τὸ φῶς ὑμῖν ἐποίησα πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς ἡμέρας, καὶ τὴν νύκτα πρὸς ἀνάπαυσιν, ὑμεῖς δὲ τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς ἐμὲ παρεπικράνατε, καὶ ἠθετήσατε, καὶ πάθεσι θύραν ἠνοίξατε. ἀποχωρεῖτε ἀπ᾽ ἐμοῦ ἐργάται τῆς ἀδικίας. οὐκ οἶδα ὑμᾶς, οὐ γνωρίζω ὑμᾶς· ἄλλου Κυρίου ἐργάται ἐγένεσθε, τοῦτ᾽ ἔστι, τοῦ διαβόλου· μετ᾽ αὐτοῦ τὸ σκότος κληρονομήσατε, καὶ τὸ ἄσβεστον πῦρ, καὶ τὸν σκώληκα τὸν ἀκοίμητον, καὶ τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων. ἐπείνασα γὰρ καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν·

A *Domine; quando te vidimus ſitientem, & præbuimus potum?* Stupende, quando te vidimus oudum, & operuimus? Immortalis, quando te vidimus peregrinum, & collegimus? Amator hominum, quando te vidimus ioſirmum aut io carcere, & venimus ad te? Tu es, qui ſemper es. Tu vnà cum Patre cares principio, & coæternus es Spiritu ſancto. Tu es, qui ex nihilo omnia creaſti. Tu es, rex Angelorum. Tu es, quem tremuot abyſſi. Tu es, qui lumine indueris, vti veſti- B mento. Tu es, qui nos creaſti ac finxiſti è terra. Tu es, qui inuiſibilia condidiſti. A facie tua fugit vniuerſa terra: & quo pacto nos regiam tuam dignitatem ac dominationem excepimus hoſpitio? Tum reſpondebit iterum Rex regum, dicens eis: *Quatenus feciſtis vni ex fratribus meis minimis, mihi feciſtis.* Ibidem. Quatenus hos quos antè dixi vobis, excepiſtis, induiſtis, aluiſtis, potu recreaſtis, membra mea, pauperes dico, mihi feciſtis. Verùm accedite ad regnum vobis paratum C à conſtitutione Mundi, fruamini in ſæculum ſæculi, à Deo patre meo cœleſti, ac perſancto & viuifico Spiritu. *Ecquod os enarrabit bona illa, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus eum?* 1.Cor.2. Noſtis gaudium perpetuum, noſtis regnum inconcuſſum, noſtis delicias nullum finem boaorum habentes. Diſcite quoque acerbam vocem quam in eos qui ſtabunt à ſiniſtris, eloquetur iuſtus iudex & Deus clemeos, cum ira & indignatiooe vehementi: *Diſcedite à me, maledicti, in ignem æternum paratum dia-* D *bolo & Angelis eius.* Ipſi vobis hæc comparaſtis, iiſdem vos fruamini. Diſcedite à me maledicti io teoebras exteriores, & in ignem qui non extinguitur, paratum diabolo & Angelis eius. Ego vos formaui, & adhæſiſtis alteri. Ego ſum qui è vulua eduxi vos, & me reiecistis. Ego ſum qui iuſſu meo de terra vos formaui, & alij vos adiunxiſtis. Ego ſum qui vos enutriui, & alteri ſeruiſtis. Ego terram ac mare in alimentum veſtrum & vitæ terminum cooſtitui, at vos præ- E ceptis meis non paruiſtis. Ego lucem vobis creaui, vt die frueremini, itidem noctem, vt requieſceritis, at vos improbis factis me irritaſtis ac reſpuiſtis, foréſque affectionibus aperuiſtis. Diſcedite à me operarij iniquitatis, neſcio vos, non agnoſco vos, alterius Domini operarij facti eſtis, hoc eſt, diaboli. Poſſidete cum ipſo tenebras atque ignem qui non extinguitur, & vermem qui non dorojit, ac ſtridorem deotium. Nam *eſuriui, & non dediſtis mihi quod manducarem:*

Sitini, & non dediſtis mihi potum; Hoſpes fui, & non collegiſtis me: Ægrotaui, & non viſitaſtis me. Aures veſtras condidi, vt audiretis Scripturas, at vos paraſtis eas ad cantica dæmonum, citharas & ridicula. Oculos veſtros creaui vt perſpiceretis lumen præceptorum meorum, eáque exequeremini; at vos accerſiſtis ſtupra & impudicitias, & ad reliquam immunditiam ipſos aperuiſtis. Os veſtrum compoſui ad glorificandum & laudandum Deum, & Pſalmos cantionéſque ſpiritales pronunciandas, lectionisque continuam meditationem; at vos aptaſtis illud ad conuitia, deierationes & blaſphemias, dum ſedentes obtrectatis proximis veſtris. Manus veſtras feci, vt ad preces & obſecrationes extenderetis eas; at vos ad rapinas, cædes & mutuas occiſiones expandiſtis. Pedes veſtros ordinaui vt ambularetis in præparatione Euangelij pacis; tum in Eccleſiis, tum in domibus ſanctorum meorum; at vos docuiſtis currere ad adulteria, ſtupra, ſpectacula, ſaltationes, in ſublime iactatiooes. Iam ſolutus eſt conuentus publicus; ſpectaculum deſiit Muodi huius, C præteriit deceptio ac ſpecies illius: mihi adhæreſcite: *Cui flectitur omne genu cæleſtium, terreſtrium, & infernorum.* [Philip. 2.] Omnes enim qui neglexerint, nec miſericordiam exercuerint, hîc bene merendo; nihil eis debetur, niſi ignis qui non extinguitur: Humanus enim ſum, at iuſtus quoque iudex. Nam omnes pro dignitate remunerabor, omnibus pro cuiuſque labore mercedem præſtabo: [Merces laboris.] omnibus pro ſuo certamine præmia rependam. Miſereri volo, ſed oleum in vaſis veſtris non video. Miſericordiam exhibere deſidero, ſed tranſegiſtis vitam omnem D ſine vlla commiſeratione. Affectu miſericordiæ erga vos commoueri propero, ſed lampades veſtræ caliginoſæ ſunt præ cordis duritia. *Diſcedite à me:* Iudicium enim fiet ei ſine miſericordia qui non fecit miſericordiam. [Iac. 2.] Tunc ipſi etiam reſpondebunt tremendo ac perſonas non accipienti Iudici: *Domine, quando te vidimus eſurientem aut ſitientem, aut peregrinum, aut nudum, aut ægrotum, aut in carcere, & non miniſtrauimus tibi?* [Matth. 25.] Domine non agnoſcis nos? Tu nos formaſti, tu condidiſti, tu nos è quatuor elementis compoſuiſti, tu ſpiritum & animam inſerui- E ſti. Tibi credidimus, ſigni tui participes facti ſumus, baptiſma tuum accepimus, te confeſſi ſumus Deum, te nouimus Creatorem. In te ſigna fecimus, per te dęmonas expulimus, propter te carnem macerauimus, propter te virginitatem ſeruauimus, propter te caſtitatem nobis adſciuimus, propter te facti ſumus aduenæ terræ, & ais: *Neſcio vos, diſcedite à me?* tum reſpondebit etiam illis, his verbis: Confeſſi eſtis me Domioum, ſed verbis meis non paruiſtis. Signo crucis meæ notati eſtis;

A ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με· ξένος ἤμην, καὶ οὐ συνηγάγετέ με· γυμνὸς, καὶ οὐ περιεβάλετέ με· ἠσθένησα, καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ οὐκ ἤλθετε πρός με. Τὰς ἀκοὰς ὑμῶν ἐποίησα πρὸς τὸ ἀκούειν ὑμᾶς τῶν γραφῶν· ὑμεῖς δὲ ταύτας ἡτοιμάσατε εἰς ᾄσματα δαιμονικὰ, καὶ κιθάρας, καὶ γέλοια. Τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐποίησα πρὸς τὸ καθορᾷν τὸ φῶς τῶν ἐντολῶν μου, καὶ ἐκτελεῖν αὐτὰς, ὑμεῖς δὲ προσκαλεῖτε πορνείας, καὶ ἀσελγείας, καὶ τῇ λοιπῇ ἀκαθαρσίᾳ αὐτοὺς διηνοίξατε· τὸ στόμα ὑμῶν πρὸς δοξολογίαν, καὶ αἶνον, καὶ ψαλμοὺς, καὶ ᾠδὰς πνευματικὰς, ἡτοίμασα λαλεῖν, B καὶ μελετᾷν διὰ παντὸς τὴν ἀνάγνωσιν, ὑμεῖς δὲ πρὸς λοιδορίας, καὶ ὅρκους καὶ βλασφημίας αὐτὸ ἡτοιμάσατε, καθήμενοι καταλαλοῦντες τοὺς πλησίον ὑμῶν. Τὰς χεῖρας ὑμῶν πρὸς προσευχὰς καὶ δεήσεις ἐποίησα, τοῦ ἐκπετάσαι· ὑμεῖς δὲ πρὸς ἁρπάγματα, καὶ φόνους, καὶ ἀλληλοφονίας ἐξετείνατε. Τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, καὶ ἐν ἐκκλησίαις, καὶ τοῖς οἴκοις τῶν ἁγίων μου διεταξάμην ὁδεύειν· ὑμεῖς δὲ εἰς μοιχείας καὶ εἰς πορνείας, καὶ θέατρα, καὶ ὀρχήσεις, καὶ μετεω- C ρισμοὺς, ἐδιδάξατε τρέχειν. ἐλύθη λοιπὸν ἡ πανήγυρις, ἐπαύθη τοῦ βίου τὸ θέατρον, παρῆλθεν ἡ πλάνη αὐτοῦ καὶ ἡ φαντασία· ἐμοὶ προσκολλήθητε, ᾧ κάμπτει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων· πάντες γὰρ οἱ ἀμελήσαντες, οὐδὲ οἰκτειρήσαντες ἐν ἀγαθοποιΐαις ἐνταῦθα, οὐδὲν χρεωστοῦνται ἀλλ' ἢ τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον. Φιλάνθρωπος γάρ εἰμι, ἀλλὰ καὶ δικαιοκρίτης. πᾶσι γὰρ τὰς κατ' ἀξίαν ἀποδώσω τὰς ἀμοιβάς· πᾶσι κατὰ τὸν ἑκάστου κάματον παρέξω τὸν μισθόν· πᾶσι πρὸς τὸν ἴδιον ἀγῶνα δώσω καὶ τὰς ἀμοιβάς. ἐλεῆσαι βούλομαι, D ἀλλ' ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγείοις ὑμῶν οὐ καθορῶ· οἰκτειρῆσαι θέλω, ἀλλ' ὅλως αὐτὸν οἰκτιρμῶν τὸν βίον μετήλθετε. σπλαγχνισθῆναι σπεύδω, ἀλλ' αἱ λαμπάδες ὑμῶν σκοτειναί εἰσιν ἐκ τῆς ἀσπλαγχνίας· ἀπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ· ἡ γὰρ κρίσις ἀνίλεως ἐστὶ τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος. τότε ἀποκριθήσονται καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν φοβερὸν κριτὴν, καὶ ἀπροσωπόληπτον, Κύριε πότε σε ἴδομεν πεινῶντα, ἢ διψῶντα, ἢ ξένον, ἢ γυμνὸν, ἢ ἀσθενῆ, ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐ διηκονήσαμέν σοι; Κύριε οὐ γνωρίζεις ἡμᾶς; σὺ ἡμᾶς ἔπλασας, σὺ ἐδημιούργησας, σὺ ἐκ τεσσάρων στοιχείων ἡμᾶς συνήρ- E μοσας· σὺ πνεῦμα καὶ ψυχὴν ἔθηκας· σοὶ ἐπιστεύσαμεν, σοῦ τὴν σφραγίδα μετέχομεν· σοῦ τὸ βάπτισμα ἐλάβομεν· σὲ ὁμολογήσαμεν Θεὸν, σὲ ἔγνωμεν κτίστην, ἐν σοὶ σημεῖα πεποιήκαμεν· διὰ σὲ δαίμονας ἀπηλάσαμεν, διὰ σὲ τὴν σάρκα ἐτήξαμεν, διὰ σὲ παρθενίαν ἐφυλάξαμεν, διὰ σὲ ἁγνείαν ἐπεσπασάμεθα, διὰ σὲ πάροικοι τῆς γῆς ἐγενήθημεν, καὶ λέγεις, οὐκ οἶδα ὑμᾶς· ἀπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ; τότε ἀποκριθήσεται καὶ αὐτοῖς λέγων, ὡμολογήσατέ με δεσπότην, ἀλλὰ τοῖς λόγοις μου οὐκ ἐπειθαρχήσατε. τὴν σφραγίδα τοῦ σταυροῦ μου ἐσημειώθητε,

ἀλλὰ ταύτην ἀσπλαγχνίᾳ ἠφανίσατε. τὸ βάπτισμά μου ἐλάβετε, ἀλλὰ τὰς ἐντολάς μου οὐκ ἐφυλάξατε, ἀλλὰ τὴν μισαδελφίαν ἐκ τῶν ὑμετέρων ψυχῶν οὐκ ἐσβέσατε. οὐ γὰρ πᾶς ὅστις λέγει μοι, Κύριε Κύριε, σωθήσεται, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημά μου. καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον· οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. ἠκούσατε, ἀγαπητοί, τοῦ Κυρίου τὴν ἀπόκρισιν· ἔγνωτε τοῦ κριτοῦ τὴν ἀπόφασιν· ἐμάθετε οἷον κριτήριον φοβερὸν ἡμᾶς ἀναμένει, ἡ ἡμέρα, καὶ ὥρα· ταύτης φροντίσωμεν καθ' ἑκάστην, ταύτης μελετήσωμεν ἡμέρας καὶ νυκτὸς, καὶ ἐν τοῖς οἴκοις, καὶ ἐν πλατείαις, καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἵνα μὴ εἰς τὴν δίκην ἐκείνην τὴν φοβερὰν καὶ ἀπροσωπόληπτον παραστῶμεν κατακεκριμένοι, ταπεινοὶ καὶ σκυθρωποὶ, ἀλλὰ μετὰ καθαρᾶς πράξεως, καὶ βίου, καὶ πολιτείας, καὶ ἐξομολογήσεως, ἵνα εἴπῃ καὶ πρὸς ἡμᾶς ὁ εὔσπλαγχνος καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε, πορεύου εἰς εἰρήνην, καὶ τὸ, εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ ἐπὶ ὀλίγα ἧς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A ſed hoc, animi erudelitate deleuiſtis: Baptiſma meum reeepiſtis, at præcepta mea non ſeruaſtis, at odium fraternum ex animis veſtris non excuſſiſtis. *Non enim omnis qui dicit mihi; Domine, Domine, ſaluabitur; ſed qui facit voluntatem meam.* Et diſcedent hi in ſupplieium æternum, iuſti verò in vitam æternam. Audiſtis, dilecti, reſponſionem Domini, cognouiſtis ſententiam Iudieis: didieiſtis quàm horrendum iudicium & dies & hora nos maneat: de eo ſollieiti
B eogitemus quotidie, hoe diu noctuque meditemur, in domibus, in plateis, in Eeeleſiis: ne in tremendo illo Iudieio, in quo nulla eſt perſonarum aeeeptio, abiecti ae triſtes adſtemus condemnati: ſed eum actione, vita, eonuerſatione, eonfeſſione pura, vt nobis quoque dicat ille miſericors, hominúmque amans Deus: *Fides tua te ſaluum fecit, vade in pace.* Item illud: *Euge ſerue bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam, intra in gaudium Do-*
C *mini tui.* Quod eonſequi, nobis omnibus contingat gratia & clementia Domini noſtri Ieſu Chriſti: eum quo Patrem eius initio carentem, eum ſacroſancto, bono & viuifico eius Spiritu, nunc & ſemper deeet gloria, honor, & adoratio. Amen.

Signum Crucis. Matth. 7.

Luc. 18. Matth. 25.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΠΑΡΑΙΝΕΤΙΚΩΝ, ΣΚΕΔΙΑΣΘΕῖσα παρὰ Ἀγαπητοῦ διακόνου τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, πρὸς βασιλέα Ἰουστινιανόν. ὧν ἡ ἀκροστιχὶς ὧδέ πως ἔχει.

EXPOSITIO CAPITVM ADMONITORIORVM, EDITA ex tempore ab Agapeto Diacono ſanctiſſimæ Dei magnæ Eccleſiæ. Quorum apex Literarius ſic poté habet.

Τῷ θειοτάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ ἡμῶν Ἰουστινιανῷ, Ἀγαπητὸς ὁ ἐλάχιστος διάκονος.

Dino & pientiſſimo Imperatori noſtro Iuſtiniano Agapetus minimus Diaeonus.

Quiſnam Agapetus iſte fuerit, vel potiùs quis non fuerit, docebunt te Annales Eccleſiaſt. tom. 7. anno Chriſti 527. cap. 41.

ΤΙΜΗΣ ἁπάσης ὑπέρτερον ἔχων ἀξίωμα βασιλεῦ, τίμα ὑπὲρ ἅπαντας τὸν τούτου σε ἀξιώσαντα Θεὸν, ὅτι καὶ καθ' ὁμοίωσιν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας, ἔδωκέ σοι τὸ σκῆπτρον τῆς ἐπιγείου δυναστείας, ἵνα τοὺς ἀνθρώπους διδάξῃς τὴν τοῦ δικαίου φυλακὴν, καὶ τῶν κατ' αὐτοῦ λυσσώντων ἐκδιώξῃς τὴν ὑλακὴν, ὑπὸ τῶν αὐτοῦ βασιλευόμενος νόμων, καὶ τῶν ὑπὸ σὲ βασιλεύων ἐννόμως.

D HONORE quolibet ſublimiorem quum habeas dignitatem, ô Imperator, honora ſupra omnes qui hoc te dignatus eſt Deum, quoniam iuxta ſimilitudinem cœleſtis regni, tradidit tibi ſeeptrum terrenæ poteſtatis, vt homines edoeeres iuſti euſtodiam: & eorum qui aduerſum ipſum rabiunt, inſectareris latratum: tum ipſius obtemperando legibus, tum ſubditos tibi, regendo pro iure.

Terrenum imperium cœleſti ſimile. Idem 1. Cap.

2 Ceu gubernator vigilat vſque adeò Imperatoris oculatiſſimus intellectus, continens tutò æquitatis clauos, atque expellens fortiter impetuoſos iniquitatis fluctus, vt ne cymba mundanæ reipubl. illidatur fluctibus iniquitatis. A

Seipſum noſſe. 3 Diuinum documentum & potiſſimum, nos homines, vt cognoſcat ſe quiſque, docemur. Qui enim ſeipſum cognouit, cognoſcet Deum. Deum verò qui cognouit, aſſimilabitur Deo: aſſimilabitur autem Deo, qui dignus factus Deo eſt: dignus denique fit Deo, qui nihil indignum patrat Deo: ſed qui vt cogitat quæ ipſius ſunt, ita tam loquitur B quæ cogitat, quàm facit quæ loquitur.

Contra generis iactantiã. 4 Maiorum nobilitate ne quis delicietur: limum enim habent omnes generis autorem, & qui purpura byſſóque turgent, & qui paupertate & aduerſa valetudine affliguntur, tam qui diademate redimiti ſunt, quàm qui per cubicula excubant: ne igitur lutulentum iactemus genus, ſed morum integritate gloriemur.

Reges plura quam ſubditi debent Deo. 5 Scito ô pietatis diuinitus fabricatum ſpecimen, quia quanto maioribus dignus habitus es, tribuente Deo, muneribus, C tanto maius ipſi nomen es: ergo redde benefactori debitum gratitudinis, acceptanti debitum vt meritum, & beneficio beneficium rependenti: ipſe enim ſemper & beneficiis prior promeretur, & vt debitum beneficia repenſat: gratitudinem autem exigit à nobis, non quæ verborum blandorum prolatione, ſed quæ rerum piarum oblatione peragitur.

Reges humana agere & velle debent. 6 Nulla res adeò commendabilem reddit hominem, vt poſſe quidem quæ velit efficere, ſemper autem humana & velle, & agere: D quoniam igitur à Deo tibi donata eſt facultas, qua indigebat propter nos bona tua voluntas, omnia & velis & agas, prout ei placet, qui eam tibi dedit.

Diuitiæ fluctibus ſimiles. 7 Terrenarum opum inſtabiles diuitiæ fluuiatilium vndarum imitantur curſum: modicum enim affluunt his qui habere ſe eas arbitrantur, mox verò refluentes ad alios accedunt, ſolus autem beneficentiæ theſaurus ſtabilis eſt poſſidentibus eum: bonarum enim actionum meritum ad autores retorquetur.

Beneficentia. 8 Inacceſſus nimirum ex iſtis hominibus propter celſitudinem huius, quod hic deorſum eſt, imperij: facilis idem aditu eſt indigentibus, ob vim ſupernæ illius poteſtatis: E atque aperis aures his qui à paupertate obſidentur, vt inuenias Dei auditum adapertum: quales enim erga nuſtros conſeruos fuerimus, talem circa nos reperiemus Dominum.

Imperatoris benignitas. Mens ſpeculo ſimilis. 9 Sollicitam Imperatoris animam ſpeculi in modum abſtergi oportet, vt diuinis ſplendoribus ſemper coruſcet, rerúmque diſtin-

Ὡς κυβερνήτης ἄγρυπνος ὁ διὰ παντὸς τοῦ βασιλέως πολυόμματος νοῦς, διακατέχων ἀσφαλῶς τῆς εὐνομίας τοὺς οἴακας, καὶ ἀπωθούμενος ἰσχυρῶς τῆς ἀνομίας τοὺς ῥύακας, ἵνα τὸ σκάφος τῆς παγκοσμίου πολιτείας μὴ περιπίπτῃ κύμασιν ἀδικίας.

Θεῖον μάθημα καὶ πρῶτον οἱ ἄνθρωποι, τὸ γνῶναι τινὰ ἑαυτόν, διδασκόμεθα. ὁ γὰρ ἑαυτὸν γνούς, γνώσεται Θεόν· Θεὸν δὲ ὁ γνούς, ὁμοιωθήσεται Θεῷ. ὁμοιωθήσεται δὲ Θεῷ, ὁ ἄξιος γενόμενος Θεοῦ. ἄξιος δὲ γίνεται Θεοῦ, ὁ μηδὲν ἀνάξιον πράττων Θεοῦ, ἀλλὰ φρονῶν μὲν τὰ αὐτοῦ, λαλῶν δὲ ἃ φρονεῖ, ποιῶν δὲ ἃ λαλεῖ.

Ἐπὶ προγόνων εὐγενείᾳ μηδεὶς ἐναβρυνέσθω. πηλὸν γὰρ ἔχουσι πάντες τοῦ γένους προπάτορα, καὶ οἱ ἐν πορφύρᾳ καὶ βύσσῳ καυχώμενοι, καὶ οἱ ἐν πενίᾳ καὶ νόσῳ τρυχόμενοι, καὶ διαδήματι περικείμενοι, καὶ οἱ διὰ δώματα προσκείμενοι. μὴ τοίνυν εἰς πηλινὸν ἐγκαυχώμεθα γένος, ἀλλ' ἐπὶ χρηστότητι σεμνυνώμεθα τρόπων.

Ἴσθι ὦ εὐσεβείας θεότευκτον ἄγαλμα, ὅτι ὅσῳ μεγάλων ἠξιώθης παρὰ Θεοῦ δωρεῶν, τοσούτῳ μείζονος ἀμοιβῆς ὀφειλέτης ὑπάρχεις αὐτῷ. οὐκοῦν ἀπόδος τῷ εὐεργέτῃ τὸ χρέος τῆς εὐχαριστίας, τῷ λαμβάνοντι τὸ χρέος ὡς χάριν, καὶ τὴν χάριτος χάριν ἀντιδιδόντι. αὐτὸς γὰρ ἀεὶ καὶ χάριτος ἄρχει, καὶ ὡς χρέος τὰς χάριτας ἀποδίδωσιν· εὐχαριστίαν δὲ ζητεῖ παρ' ἡμῶν, οὐ τὴν διὰ ῥημάτων ἀγαθῶν προφοράν, ἀλλὰ τὴν διὰ πραγμάτων εὐσεβῶν προσφοράν.

Οὐδὲν οὕτως εὐδόκιμον ἐργάζεται ἄνθρωπον, ὡς δύνασθαι μὲν ἃ βούλεται πράττειν, ἀεὶ δὲ φιλάνθρωπα καὶ βούλεσθαι καὶ πράττειν. ἐπεὶ τοίνυν ἐκ Θεοῦ σοι κεχάρισται δύναμις, ἧς ἐδεῖτο δι' ἡμᾶς ἡ ἀγαθή σου βούλησις, πάντα καὶ βούλου, καὶ πράττε, ὡς ἀρέσκει τῷ ταύτην σοι δεδωκότι.

Τῶν ἐπιγείων χρημάτων ὁ ἄστατος πλοῦτος, τὴν ποταμίων ῥευμάτων μιμεῖται τὸν δρόμον· πρὸς ὀλίγον μὲν ἐπιρρέων τοῖς ἔχειν νομίζουσι· μετ' ὀλίγον δὲ παραρρέων, εἰς ἄλλους ἀπέρχεται. μόνος δὲ τῆς εὐποιΐας ὁ θησαυρός, μόνιμός ἐστι τοῖς κεκτημένοις αὐτόν. τῶν γὰρ ἀγαθῶν ἔργων αἱ χάριτες ἐπὶ τοὺς ποιοῦντας ἐπαναστρέφουσι.

Ἀπρόσιτος μὲν ὑπάρχεις ἀνθρώποις, διὰ τὸ ὕψος τῆς κάτω βασιλείας· εὐπρόσιτος δὲ γίνῃ τοῖς δεομένοις, διὰ τὸ κράτος τῆς ἄνω ἐξουσίας. καὶ ἀνοίγεις τὰ ὦτα τοῖς ὑπὸ πενίας πολιορκουμένοις, ἵνα εὕρῃς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀκοὴν ἀνεῳγμένην. οἷοι γὰρ ἂν τοῖς ἡμετέροις γενώμεθα συνδούλοις, τοιοῦτον περὶ ἡμᾶς εὑρήσομεν τὸν δεσπότην.

Τὴν πολυμέριμνον τοῦ βασιλέως ψυχήν, κατόπτρου δίκην ἀποσμήχεσθαι χρή, ἵνα ταῖς θείαις αὐγαῖς ἀεὶ καταστράπτηται, καὶ τὴν πραγμάτων τὰς κρί-

σῆς ἐν αὐτῇ διδάσκεσθαι. οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ τὰ δέοντα καθορᾶν, ὡς τὸ φυλάσσειν ἐκείνην διὰ παντὸς καθαράν.

Ὥσπερ ἐπὶ τῶν πλεόντων, ὅταν μὲν ὁ ναύτης σφαλῇ, μικρὰν φέρει τοῖς συμπλέουσι βλάβην· ὅταν δὲ αὐτὸς ὁ κυβερνήτης, παντὸς ἐργάζεται τοῦ πλοίου ἀπώλειαν· οὕτω καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν, ἂν μέν τις τῶν ἀρχομένων ἁμάρτῃ, οὐ τὸ κοινὸν τοσοῦτον, ὅσον ἑαυτὸν ἀδικεῖ. ἂν δὲ αὐτὸς ὁ ἄρχων, πάσης ἐργάζεται τῆς πολιτείας τὴν βλάβην. ὡς οὖν μεγάλας ὑφέξων εὐθύνας, εἴ τι παρίδοι τῶν δεόντων, μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ λεγέτω πάντα, καὶ πραττέτω.

Κύκλος τις τῶν ἀνθρωπίνων περιτρέχει πραγμάτων, ἄλλοτε ἄλλως φέρων αὐτὰ, καὶ περιφέρων. καὶ ἀνισότης ἐστὶ, τὸ μηδὲν τῶν παρόντων ἐν ταυτότητι μένειν. διὸ οὖν σε χρὴ πιστὲ βασιλεῦ ἐν τῇ τούτων ἀγχιστρόφῳ μεταβολῇ, ἀμετάβλητον ἔχειν τὸν εὐσεβῆ λογισμόν.

Ἀποστρέφου τῶν κολάκων τοὺς ἀπατηλοὺς λόγους, ὥσπερ τῶν κοράκων τοὺς ἁρπακτικοὺς τρόπους· οἱ μὲν γὰρ τοὺς τοῦ σώματος ἐξορύττουσιν ὀφθαλμούς· οἱ δὲ, τοὺς τῆς ψυχῆς ἐξαμβλυώσσουσι λογισμοὺς, μὴ συγχωροῦσιν ὁρᾶν τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν. ἢ γὰρ ἐπαινοῦσιν ἔσθ' ὅτε τὰ ψόγου ἄξια, ἢ ψέγουσι πολλάκις τὰ ἐπαίνων κρείττονα· ἵνα δυοῖν θάτερον αὐτοῖς ἁμάρτηται, ἢ τὸ κακὸν ἐπαινούμενον, ἢ τὸ καλὸν ὑβριζόμενον.

Ἴσον εἶναι χρὴ πάντοτε τοῦ βασιλέως φρόνημα. τὸ γὰρ συμμεταβάλλεσθαι ταῖς τῶν πραγμάτων μεταβολαῖς, διανοίας ἀβεβαίου τεκμήριον ἐστί. τὸ δὲ παγίως ἐν τοῖς καλοῖς ἐρηρεῖσθαι, ὡς τὸ εὐσεβὲς ὑμῶν ἐστήρικται κράτος, καὶ μήτε πρὸς ἀλαζονείαν ὑπεραίρεσθαι, μήτε πρὸς ἀθυμίαν καταφέρεσθαι, βεβηκότων ἐστὶν ἀσφαλῶς, καὶ ἀκράδαντον ἐχόντων τὴν ψυχήν.

Εἴ τις κεκαθαρμένον ἔχει τὸν λογισμὸν ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης ἀπάτης, καὶ βλέπει τὸ οὐτιδανὸν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως, τό τε βραχὺ καὶ ὠκύμορον τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, καὶ τὸν συνεζευγμένον τῇ σαρκὶ ῥύπον, εἰς τὸν τῆς ὑπερηφανίας οὐκ ἐμπεσεῖται κρημνὸν, κἂν ἐν ἀξιώματι τυγχάνῃ ὑψηλῷ.

Ὑπὲρ πάντα τῆς βασιλείας τὰ ἔνδοξα, τῆς εὐσεβείας τὸ στέμμα τὸν βασιλέα κοσμεῖ. ὁ γὰρ πλοῦτος ἀφέρχεται, καὶ ἡ δόξα μετέρχεται· τὸ δὲ κλέος τῆς ἐνθέου πολιτείας ἀθανάτοις αἰῶσι συμπαρεκτείνεται, καὶ λήθης ἐπέκεινα τοὺς ἔχοντας ἵστησι.

Σφόδρα μοι δοκεῖ ἀτοπώτατον εἶναι, ὅτι πλούσιοι καὶ πένητες ἄνθρωποι, ἐξ ἀνομοίων πραγμάτων βλάβην πάσχουσιν ὁμοίαν. οἱ μὲν γὰρ, ὑπὸ τοῦ κόρου διαρρήγνυνται, οἱ δὲ, ὑπὸ τοῦ λιμοῦ διαφθείρονται. καὶ οἱ μὲν, κατέχουσι τοῦ κόσμου τὰ πέρατα,

A cta iudicia inde condiſcat: nihil enim adeò facit quæ peragenda ſunt conſpicere, atque cuſtodire eam perpetuò ſinceram.

10 Sicuti fit apud nauigantes, quum nauta errat, modicum affert nauigantibus nocumentum: quum verò ipſe gubernator, totius efficit nauigij perniciem: ſic & in ciuitatibus, ſi quis ex ſubditis peccet, non tam rempub. quàm ſeipſum lædit: ſin verò ipſe princeps, vniuerſæ infert reipub. detrimentum. Is igitur vt non exiguam reddituturus rationem, ſi quid neglexerit eorum quæ facto opus ſunt, exquiſita diligentia & dicitet B cuncta, & facitet. *Reſp. Nauiſimilis.*

11 Circulus quidam humanarum reuoluitur rerum, qui modò ſic modò aliter agitat ipſas, & circumfert: atque in his inæqualitas eſt, eo quòd nihil ex præſentibus in eodem ſtatu maneat: oportet igitur te potentiſſime Imperator, in hac rerum verſatili mutatione immutabilem habere pietatis cogitationem. *Pietatis cogitatio immutabilis.*

12 Auerſare adulatorum pellaceis ſermones, vt coruorum rapaceis mores: illi namque corporis effodiunt oculos, iſti autem animæ hebetant cogitatus, quum non permittant perſpicere rerum veritatem: vel C enim commendant nonnunquam, reprehenſione quæ digna ſunt, vel reprehendunt plerumque, quæ omni laude ſunt maiora: vt de duorum alterum ab ipſis committatur, vel prauorum laus, vel contumelioſus honorum contemptus. *Adulatores fugiendi.*

13 Æqualem oportet ſemper eſſe Imperatoris animum: mutari enim pro rerum varietatibus mentis inſtabilis argumentum efficitur: firmiter autem bonis inhærere, in qua firmitate pium veſtrum corroboratum & fixum eſt imperium, & neque vſque ad inſolentiam extolli, neque vſque ad animi conſternationem deiici, in tuta veluti baſi ſtabi- D litorum eſt hominum, animamque inconcuſſam habentium. *Imperator ſit conſtans.*

14 Si quis purum habet cogitatum humanæ deceptionis, perſpicitque ſuæ naturæ vilitatem, breuitatémque veloci fato obnoxiæ præſentis vitæ, tum carni coniunctas inſitaſque ſordes, ad ſuperbiæ nunquam illabetur præcipitium, quamuis in excelſo dignitatis faſtigio conſiſtat. *Remedium contra ſuperbiam.*

E 15 Super omnia præclara quæ regnum habet, pietatis cultúſque diuini corona regem exornat: diuitiæ namque euaneſcunt, vulgi fauor & aura tranſit, ſola vitæ Deo placentis gloria immortalibus ſeculis coëxtenditur, & trans obliuionis tenebras collocat poſſidenteis.

16 Vehementer mihi videtur abſurdiſſimum eſſe, quòd diuites & pauperes homines ex diſſimilibus rebus detrimentum ſimile patiuntur: illi namque à copia rerum perrumpuntur, hi verò fame pereunt: item illi occupant vltimos mundi terminos, *Diuites, & pauperes quomodo regendi.*

hi non habent vbi calloſa pedum veſtigia ſiſtant: vt igitur vtraque pars ſanitatis fiant compotes, auferendo & diminuendo iſtos regere oportet, ad æqualitatem inæqualitas transferenda eſt.

Reges Philoſophi. 17 Noſtris temporibus oſtenſum eſt proſperæ vitæ tempus quod prædixit quidam veteribus futurum, cùm vel philoſophi regnabunt, vel reges philoſophabuntur: nam tum philoſophando digni habiti regno eſtis, tum verò regnando à philoſophia non defeciſtis: ſi enim amare ſapientiam efficit philoſophiam, principium autem ſapientiæ, Dei eſt timor, quem in pectoribus veſtris iugiter habetis, clarum quàm verum ſit quod à me dicitur.

Verum Imperium. 18 Te reuera Imperatorem aſſerimus, quippe qui & imperare ac dominari voluptatibus vales, & tum corona caſtitatis reuinctus, tum purpuram iuſtitiæ indutus incedis: aliis namque poteſtatibus mors ipſa ſuccedit: huiuſcemodi verò regnum immortalem ſeruat perpetuitatem: item alia hoc in ſeculo ſoluuntur, hæc autem à perpetuo ſupplicio liberantur.

Beneficentia. 19 Si honore, qui ab omnibus proficiſcitur, perfrui vis, præſta te communem omnium benefactorem: nihil enim adeò attrahit ad beneuolentiam, vt beneficij gratia quæ datur indigentibus: quod enim ob metum præſtatur obſequium, fucata figuratáque eſt adulatio ficti honoris titulo, fallens eos qui ipſi animum aduertunt.

Venerandum Imperium. 20 Venerandum iure eſt veſtrum imperium: quia hoſtibus quidem ſuæ demonſtrat pietatis aculeos, ſubditis verò exhibet humanitatem: & quum illos vincat armorum vi, inermi charitate vincitur à ſuis: quantum enim feræ & ouis interſtitium eſt, tantum eſſe inter eos diſcrimen arbitratur.

Imperatoris decorum. 21 Eſſentia corporis æqualis es cuilibet homini Imperator, poteſtate autem dignitatis cunctorum præſidi Deo: non enim habet in terris ſe quenquam altiorem. Oportet igitur ipſum, vt Deum, non iraſci; vt mortalem non efferri: nam etſi effigie diuina honoratus eſt, at puluere tamen terreno connexus eſt, quo edocetur vt erga omnes ſeruet æqualitatem.

Adulatores vmbris ſimiles. 22 Accepta eos qui bonorum te cõſiliorum admonitũ volunt, non eos qui adulari ſæpenumero ſtudẽt: illi enim quod reuera expedit, perſpiciunt: hi verò ad ea quæ placent potentibus, reſpiciunt: corporúmq. vmbras imitantes, ſingulis eorum dictis applaudunt.

23 Talem te præſta tuos erga famulos, qualem optas erga te Dominum eſſe: prout enim audimus, audiemur, & vt reſpicimus, reſpiciemur à diuino cunctáque obtuente aſpectu. Priores igitur nos miſericordiæ miſericordiam conferamus, vt pari par recipiamus.

οἱ δὲ οὐκ ἔχουσι ποῦ στῆναι τὰ πέλματα. ἵνα τοίνυν ἄμφω τῆς ὑγείας τύχωσιν, ἀφαιρέσει καὶ προσθέσει τούτους θεραπευτέον, καὶ πρὸς ἰσότητα, τὴν ἀνισότητα μετενεκτέον.

Ἐφ' ἡμῶν ἀνεδείχθη τῆς εὐζωΐας ὁ χρόνος, ὃν προεῖπέ τις τῶν παλαιῶν ἔσεσθαι, ὅταν ἢ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν, ἢ βασιλεῖς φιλοσοφήσωσι. καὶ γὰρ φιλοσοφοῦντες, ἠξιώθητε βασιλείας, καὶ βασιλεύοντες οὐκ ἀπέστητε φιλοσοφίας. εἰ γὰρ τὸ φιλεῖν σοφίαν ποιεῖ φιλοσοφίαν, ἀρχὴ δὲ σοφίας ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος, ὃν ἐν τοῖς στέρνοις ὑμῶν διαπαντὸς ἔχετε, εὔδηλον ὡς ἀληθὲς τὸ παρ' ἐμοῦ λεγόμενον.

Βασιλέα σε κατ' ἀλήθειαν ὁρίζομαι, ὡς βασιλεύειν καὶ κρατεῖν τῶν ἡδονῶν δυνάμενον, καὶ τὸν στέφανον τῆς σωφροσύνης ἀναδησάμενον, καὶ πορφύραν τῆς δικαιοσύνης ἀμφιασάμενον. ἡ μὲν γὰρ ἄλλη ἐξουσία, τὸν θάνατον ἔχει διαδοχήν· ἡ δὲ τοιαύτη βασιλεία, τὴν ἀθάνατον σώζει διαμονήν· καὶ ἡ μὲν, ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ παραλύεται· ἡ δὲ, τῆς αἰωνίου κολάσεως ῥύεται.

Εἰ τὴν ἐκ πάντων βούλει καρποῦσθαι τιμὴν, γίνου τοῖς ἅπασιν εὐεργέτης κοινός. οὐδὲν γὰρ οὕτω πρὸς εὔνοιαν ἐφέλκεται, ὡς εὐποιΐας χάρις διδομένη τοῖς χρῄζουσιν. ἡ γὰρ διὰ φόβον γινομένη θεραπεία, κατεσχηματισμένη ἐστὶ κολακεία, πεπλασμένης τιμῆς ὀνόματι φενακίζουσα τοὺς αὐτῇ προσέχοντας.

Σεπτὴ δικαίως ἐστὶν ἡ ὑμῶν βασιλεία, ὅτι τοῖς πολεμίοις μὲν δείκνυσι τὴν ἐξουσίαν, τοῖς ὑπηκόοις δὲ νέμει φιλανθρωπίαν. καὶ νικῶσα ἐκείνους τῇ δυνάμει τῶν ὅπλων, ἀόπλῳ ἀγάπῃ τῶν οἰκείων ἡττᾶται. ὅσον γὰρ θηρείου καὶ προβάτου τὸ μέσον, τοσοῦτον ἀμφοτέρων ἡγεῖται τὸ διάφορον.

Τῇ μὲν οὐσίᾳ τοῦ σώματος, ἴσος παντὶ ἀνθρώπῳ, ὦ βασιλεῦ, τῇ ἐξουσίᾳ δὲ τοῦ ἀξιώματος ὅμοιός ἐστι τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ. οὐκ ἔχει γὰρ ἐπὶ γῆς τὸν αὐτοῦ ὑψηλότερον. χρὴ τοίνυν αὐτὸν καὶ ὡς Θεὸν μὴ ὀργίζεσθαι, καὶ ὡς θνητὸν μὴ ἐπαίρεσθαι. εἰ γὰρ καὶ εἰκόνι θεϊκῇ τετίμηται, ἀλλὰ καὶ κόνει χοϊκῇ συμπέπλεκται· δι' ἧς ἐκδιδάσκεται τὴν πρὸς πάντας ἰσότητα.

Ἀποδέχου τοὺς τὰ χρηστὰ συμβουλεύειν ἐθέλοντας, ἀλλὰ μὴ τοὺς κολακεύειν ἑκάστοτε σπεύδοντας. οἱ μὲν γὰρ τὸ συμφέρον συνορῶσιν ἐν ἀληθείᾳ· οἱ δὲ πρὸς τὰ δοκοῦντα τοῖς κρατοῦσιν ἀφορῶσι, καὶ τῶν σωμάτων ταῖς σκιαῖς μιμούμενοι, τοῖς παρ' αὐτῶν λεγομένοις συνᾴδουσι.

Τοιοῦτος γίνου περὶ τοὺς σοὺς οἰκέτας, οἷον εὔχῃ σοι τὸν δεσπότην γενέσθαι. ὡς γὰρ ἀκούομεν, ἀκουσθησόμεθα, καὶ ὡς ὁρῶμεν, ὁραθησόμεθα ὑπὸ τοῦ θείου καὶ παντεφόρου βλέμματος. προεισενέγκωμεν οὖν τῷ ἐλέῳ τὸν ἔλεον, ἵνα τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ἀντιλάβωμεν.

Ὥσπερ τὰ ἀκριβῆ τῶν κατόπτρων τοιαύτας δείκνυσι τὰς τῶν προσώπων ἐμφάσεις, οἷά περ ἐστὶ τὰ πρωτότυπα, φαιδρὰ μὲν τῶν φαιδρυνομένων, σκυθρωπὰ δὲ τῶν σκυθρωπαζόντων· οὕτω καὶ ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ κρίσις, ταῖς ἡμετέραις πράξεσιν ἐξομοιοῦται. οἷα περ γὰρ ἂν ᾖ τὰ παρ' ἡμῶν εἰργασμένα, τοιαῦτα ἡμῖν ἐκ τῶν ὁμοίων παρέχει.

Βουλεύου μὲν τὰ πρακτέα βραδέως, ἐκτέλει δὲ τὰ κριθέντα, σπουδαίως. ἐπεὶ λίαν ἐστὶ σφαλερὸν, τὸ ἐν τοῖς πράγμασιν ἀπερίσκεπτον. εἰ γὰρ τὰ διὰ ἀβουλίας τις ἐννοήσει κακὰ, τότε γνώσεται καλῶς τῆς εὐβουλίας τὰ χρήσιμα, ὡς καὶ τῆς ὑγείας τὴν χάριν, μετὰ τὴν πεῖραν τῆς νόσου. δεῖ τοίνυν εὐφρονέστατε βασιλεῦ, καὶ βουλῇ συνετωτέρᾳ, καὶ εὐχῇ συντονωτέρᾳ, ἐξερευνᾷν ἀκριβῶς τὰ συνοίσοντα τῷ κόσμῳ.

Ἄριστα διοικήσεις τὴν ἀγαθήν σου βασιλείαν, εἰ πάντα σπουδάζεις ἐφορᾷν, καὶ μηδὲν ἀνέχῃ παρορᾷν. οὐ γὰρ μικρὸν ἐστὶ σοι, ὅπερ μικρὸν εἶναι δοκεῖ ἐν συγκρίσει τῶν σῶν. ἐπειδὴ καὶ ῥῆμα βασιλέως ψιλὸν, μεγάλην ἔχει παρὰ πᾶσιν ἰσχύν.

Σεαυτῷ τὴν τοῦ φυλάττειν τοὺς νόμους ἐπίθες ἀνάγκην, ὡς μὴ ἔχων ἐπὶ γῆς τὸν δυνάμενον ἀναγκάζειν. οὕτω γὰρ καὶ τῶν νόμων ἐπιδείξεις τὸ σέβας, αὐτὸς πρὸ τῶν ἄλλων τούτους αἰδούμενος, καὶ τοῖς ὑπηκόοις φανήσεται τὸ παρανομεῖν οὐκ ἀκίνδυνον.

Ἴσον τοῦ πλημμελεῖν, τὸ μὴ κωλύειν τοὺς πλημμελοῦντας λογίζου. κἂν γάρ τις πολιτεύηται μὲν ἐνθέσμως, ἀνέχηται δὲ τῶν βιούντων ἀθέσμως, συνεργὸς τῶν κακῶν παρὰ Θεῷ κρίνεται. εἰ δὲ βούλει διπλῶς εὐδοκιμεῖν, καὶ τοὺς τὰ κάλλιστα ποιοῦντας προτίμα, καὶ τοῖς τὰ χείριστα δρῶσιν ἐπιτίμα.

Λίαν συμφέρειν ὑπολαμβάνω, τὸ φεύγειν τὰς τῶν κακῶν συνδιατρίψεις. τὸν γὰρ συνόντα πάντοτε ἀνθρώποις πονηροῖς ἢ παθεῖν ἢ μαθεῖν ἀνάγκη τι πονηρόν. ὁ δὲ τοῖς ἀγαθοῖς συνδιάγων, ἢ μίμησιν τῶν καλῶν ἐκδιδάσκεται, ἢ μείωσιν τῶν κακῶν ἐκπαιδεύεται.

Ἐγκόσμιον ὑπὸ Θεοῦ πιστευθεὶς βασιλείαν, μηδενὶ χρῶ τῶν πονηρῶν πρὸς τὰς τῶν πραγμάτων διοικήσεις. ὧν γὰρ ἂν ἐκεῖνοι κακῶς διαπράξωνται, λόγον ὑφέξει Θεῷ ὁ τὴν ἰσχὺν αὐτοῖς δεδωκώς. μετὰ πολλῆς οὖν ἐξετάσεως αἱ τῶν προβολαὶ γινέσθωσαν.

Ἴσον νομίζω κακὸν, καὶ τῶν ἐχθρῶν θυμοῦσθαι ταῖς κακουργίαις, καὶ τῶν φίλων θέλγεσθαι ταῖς κολακείαις. δεῖ γὰρ πρὸς ἑκατέρους γενναίως ἀνθίστασθαι, καὶ τοῦ πρέποντος μηδαμῶς ἀφίστασθαι, μήτε τὴν ἄλογον ἐκείνων δυσμένειαν ἀμυνόμενον, μήτε τὴν ἐπίπλαστον τούτων εὐμένειαν ἀμειβόμενον.

24 Sicuti exquiſita ſpecula tales monſtrant vultuum apparentias, qualia ipſa ſunt archetypa, nitidas videlicet nitentium, triſteis autem triſtanrium: eodem pacto iuſtum Dei iudicium noſtris actionibus aſſimilatur: qualia enim ſint quæ à nobis præſtantur, talia ipſe nobis par pari referens exhibet.

Dei iudicium ſimile ſpeculo.

25 Conſulta quæ agenda ſunt, cunctanter: exequere autem, quæ decreueris, maturè: quoniam periculoſum eſt admodum inconſiderata in rebus temeritas: ſi quis enim quæ ex inconſulta mente proueniunt mala, conceperit animo, facilè comperiet boni conſilij commoda: vt qui ſanitatis dotem, poſt ægrotationis experimentum perſentiſcunt. Debes igitur cordatiſſime rex tum conſilio prudentiore, tum precibus ad Deum impenſioribus, exquirere diligenter quæ mundo ſunt expeditura.

Temeritas.

26 Optimè reges egregium tuum imperium ſi omnia des operam perſpicere: nec negligere patiare quicquam: neque enim paruum eſt in te, quod paruum eſſe apparet comparatione tuorum, quoniam vel exile imperatoris verbum & minimum ingentem obtinet apud omneis vim.

Imperatoris magna ſunt omnia.

27 Tibi ipſi cuſtodiendi leges impone neceſſitatem, quum non habeas in terris qui te poſſit cogere: ſic enim tum legum præ te feres cultum ipſe, ante alios eas reuerendo; tum ſubditis conſtabit legum præuaricationem periculi non eſſe immunem.

28 Peccare, & non cohibere peccanteis, iuxta æſtima: ſi quis enim in ciuitate vitam quidem ipſe traducat æquè, toleret autem viuenteis iniquè, ſocius malorum apud Deum iudicatur: quòd ſi velis bifariàm approbari, vt pulcherrima quæque gerenteis honora, ita teterrima patrantibus ſuccenſe.

Peccantes arguendi.

29 Expedire admodum arbitror effugere prauorum contubernia: qui enim cum hominibus improbis ſemper verſatur, eum vel pati vel diſcere malum aliquid neceſſe eſt: qui verò vnà cum bonis degit, vel imitationem honeſtorum edocetur, vel diminutionem vitiorum condiſcit.

Conuictus bonorum.

30 Terrarum orbis à Deo cùm creditum tibi ſit regnum, caue ne aliquo vtaris ex prauis ad rerum adminiſtrarionee: quæ enim illi perperam fecerint, eorum rationem reddet Deo qui peccandi facultatem ipſis indulſerit. Magna igitur & diligenti cum perſcrutatione magiſtratuum promotiones fiant, oportet.

Magiſtratuū promotiones.

31 Æquale reor eſſe malum, & inimicorum excandeſcere flagitiis, & amicúm demulceri blanditiis: oportet enim vtriſque reſiſtere, nec vſquam à decore diſcedere, neque irrationabilem eorum maleuolentiam vlciſcendo, neque fictitiam horum beneuolentiam remunerando.

Vera amicitia ſigna.

A 32 Exiſtima veriſſimos amicos non qui laudent omnia quæ dicantur abs te, ſed qui nihil non integro iudicio facere conteodunt, ſic vt gratulentur tibi, ſi bene; triſtentur, ſi contra, ſi perperam dixeris feceriſve: hi enim reuera ab omni fraude abhorrentis amicitiæ præ ſe ferunt inſignia.

Imperator ſit modeſtus.

33 Ne mutet tibi magnanimam mentem terrenæ huius poteſtatis moles, ſed vt fragilem fatoque obnoxium regens principatum, immutabilem habeto intellectum in rebus mutabilibus: nimia neque lætitia ſublimem te extollens, neque mœſtitia vileſcens.

B 34 Sicuti aurum quamuis modò ſic, modò aliter ab arte traosfiguretur, atque ad varias ornamentorum ſpecies transformetur, permanet tamen id quod eſt, nec mutationem patitur; ſic ipſe quoque, inclytiſſime imperator, licèt aliud ex alio per gradus obtinueris regimen, perueneriſque ad ipſum ſupremum honorem, idem tamen permanes, non in eiſdem rebus, inalterabilem cootineos in officio animum.

Tutum imperium.

C 35 Exiſtima tunc demum te tutò regnare, cùm volentibus imperas hominibus: quod enim inuito aoimo ſubiicitur, ſeditionibus fluctuat capta occaſione: quod verò vinculis beneuoleotiæ regitur, ſtabilem ſeruat erga rectorem obedieotiam.

Rex ſeipſum corrigat.

36 Vt dominium imperij tui facias decantabile, quantam habes aduerſus ſubditos peccantes iram, tantam habendam eſſe tibi aduerſus teipſum peccantem cenſeto: nemo enim valet tanta pollentem poteſtate corrigere, niſi ratio propria, quæ ex ipſo peccante moueatur.

Miſericordia.

37 Magnam qui poteſtatem adeptus eſt, D largitorem poteſtatis imitetur pro viribus: ſi enim imaginem geſtat rerum præſidis Dei, atque per ipſum continet rerum principatum, in eo maximè imitabitur Deum, vt non exiſtimet quicquam miſericordia pretioſius optabiliúſve.

38 Super aurum & lapidem pretioſum beneficeotiæ diuitias nobis veluti theſaurum recondamus: illæ namque tum in præſenti vita oblectant ſpe futuræ fruitionis, tum in futura dulcedinem afferuot, experimeoto guſtatúque ſperatæ beatitudinis: quæ verò nunc circa nos apparent, tanquam nihil ad nos pertinentia, ne nos nimiùm allectent.

Imperatoria æquitas.

E 39 Da operam vt eos ſplendidioribus demerearis remunerationibus, qui cum beneuolentia capeſſunt quæ mandaotur abs te, hoc enim pacto & bonorum augebis alacritatem, & malos docebis vt dediſcant malitiam: eiſdem enim cenſeri dignos, qui non eadem faciunt, nimis nefarium eſt.

40 Pretioſiſſimum omnium eſt imperium: tunc verò vel maximè huiuſmodi eſt, quum hac qui circundatus eſt poteſta-

A Ἡγοῦ τούτους εἶναι φίλους ἀληθεστάτους, μὴ τοὺς ἐπαινοῦντας ἅπαντα τὰ παρὰ σοῦ λεγόμενα, ἀλλὰ τοὺς κρίσει δικαίᾳ πάντα πράττειν σπουδάζοντας, καὶ συνηδομένους μὲν ἐπὶ τοῖς χρηστοτέροις, ἐπιστυγνάζοντας δὲ ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις. οὗτοι γὰρ ὄντως ἀψευδεστάτης φιλίας δεικνύουσι τεκμήριον.

Μὴ μεταβαλέτω σοι τὴν μεγαλόφρονα γνώμην τῆς ἐπιγείου ταύτης δυναστείας ὁ ὄγκος, ἀλλ' ὡς ἐπίκηρον διέπων ἀρχὴν, ἄτρεπτον ἔχε τὸν νοῦν ἐν πράγμασι τρεπτοῖς, μήτε ἐν ταῖς εὐθυμίαις ἐξυψούμενος, B μήτε ἐν ταῖς ἀθυμίαις ταπεινούμενος.

Ὥσπερ χρυσὸς ἄλλοτε ἄλλοις ὑπὸ τῆς τέχνης μετατυπούμενος, καὶ πρὸς διάφορα κοσμίων εἴδη μεταποιούμενος, ὅπερ ἐστὶ διαμένει, καὶ τροπὴν οὐχ ὑπομένει, οὕτω καὶ αὐτὸς, εὐκλεέστατε βασιλεῦ, ἄλλην ἐξ ἄλλης ἀμείβων ἀρχὴν, φθάσας δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἀνωτάτω τιμὴν, ὁ αὐτὸς διαμένεις, ἐν τοῖς αὐτοῖς πράγμασιν, ἀναλλοίωτον ἔχων ἐν τῷ καλῷ τὸ φρόνημα.

Νόμιζε τότε βασιλεύειν ἀσφαλῶς, ὅταν ἑκόντων ἀνάσσεις τῶν ἀνθρώπων. τὸ γὰρ ἀκουσίως ὑποταττόμενον, C στασιάζει καιροῦ λαβόμενον. τὸ δὲ τοῖς δεσμοῖς τῆς εὐνοίας κρατούμενον, βεβαίαν ἔχει πρὸς τὸ κρατοῦν τὴν εὐπείθειαν.

Ἵνα τὸ κράτος τῆς βασιλείας ποιήσῃς ἀοίδιμον, ὅσην ἔχῃς κατὰ τῶν ὑπηκόων ἁμαρτανόντων ὀργὴν, τοσαύτην ἔχῃς καὶ κατὰ σαυτοῦ πλημμελοῦντος ἀξίου. οὐδεὶς γὰρ ἰσχύει τὸν ἐν ἐξουσίᾳ τηλικαύτῃ παιδεύειν, εἰ μὴ λογισμὸς οἰκεῖος ἐξ αὐτοῦ τοῦ πλημμελοῦντος κινούμενος.

Ὁ μεγάλης ἐξουσίας ἐπιλαβόμενος, τὸν δοτῆρα τῆς ἐξουσίας μιμείσθω κατὰ δύναμιν. εἰ γάρ πως τὴν εἰκόνα φέρει τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ κατέχει τὴν ἐπὶ πάντων ἀρχὴν, ἐν τούτῳ δὲ μάλιστα τὸν Θεὸν μιμήσεται, εἰ μηδὲν ἡγεῖσθαι τοῦ ἐλεεῖν προτιμότερον.

Ὑπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον, τῆς εὐποιΐας τὸν πλοῦτον ἑαυτοῖς θησαυρίσωμεν· τὸν καὶ ὧδε κατευφραίνοντα τῇ ἐλπίδι τῆς μελλούσης ἀπολαύσεως, κἀκεῖ καταγλυκαίνοντα τῇ πείρᾳ τῆς ἐλπισθείσης μακαριότητος. τὰ δὲ νῦν περὶ ἡμᾶς ὡς οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, μὴ τερπέτω ἡμᾶς.

Σπούδαζε λαμπροτέραις ἀμείβεσθαι δωρεαῖς, E τοὺς μετ' εὐνοίας ποιοῦντας τὰ παρὰ σοῦ προστεταγμένα. τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐπαυξήσεις τὴν προθυμίαν, καὶ τοὺς πονηροὺς διδάξεις μεταμαθεῖν τὴν κακίαν. τὸ γὰρ τῶν αὐτῶν ἀξιοῦσθαι τοὺς μὴ τὰ αὐτὰ ποιοῦντας, ἄγαν ἐστὶν ἀθέμιτον.

Τιμιώτατον πάντων ἐστὶν ἡ βασιλεία. τότε δὲ μάλιστα τοιοῦτόν ἐστιν, ὅταν ὁ ταύτῃ περικείμενος τὸ κρά-

τις, μὴ πρὸς αὐθάδειαν ῥέπῃ, ἀλλὰ πρὸς ἐπιείκειαν βλέπῃ· τὸ μὲν ἀπάνθρωπον, ὡς θηριῶδες ἀποστρεφόμενος, τὸ δὲ φιλάνθρωπον, ὡς θεοείκελον ἐνδεικνύμενος.

Ἴσως πρός τε φίλους καὶ ἐχθροὺς ποιοῦ τὰς κρίσεις, μήτε τοῖς εὐνοοῦσι χαριζόμενος διὰ τὴν εὔνοιαν, μήτε τοῖς δυσμενέσιν ἀνθιστάμενος δι᾽ ἀπέχθειαν· ἐπεὶ τῆς αὐτῆς ἐστιν ἀτοπίας, καὶ δικαιοῦν τὸν ἄδικον, εἰ καὶ φίλος ὑπάρχει, καὶ ἀδικεῖν τὸν δίκαιον, εἰ καὶ ἐχθρὸς τυγχάνει. τὸ γὰρ κακὸν ἐν ἀμφοτέροις ὅμοιον, κἂν ἐν τοῖς ἐναντίοις εὑρίσκηται.

Νουνεχῶς ἀκροᾶσθαι δεῖ τοὺς τῶν πραγμάτων κριτάς. δυσθήρατος γάρ ἐστιν ἡ τοῦ δικαίου εὕρεσις, ῥᾳδίως ἐκφεύγουσα τοὺς μὴ λίαν προσέχοντας. ἂν δὲ καὶ τὴν τῶν λεγόντων ἀφέντες δεινότητα, καὶ τὴν τῶν λεγομένων παρέντες πιθανότητα, εἰς τὸ βάθος τῶν νοημάτων ἑαυτοὺς ἐμβάλλωσιν, οὕτως ἀνιμήσονται τὸ παρ᾽ αὐτῶν ζητούμενον, καὶ διπλῆν ἁμαρτίαν ἐκφεύξονται, μήτε αὐτοὶ τὸ καλὸν προδιδόντες, μήτε ἄλλοις τοῦτο δρᾶν συγχωροῦντες.

Ἰσάριθμα τοῖς ἄστροις ἂν κτήσῃ τὰ κατορθώματα, οὐδέποτε νικήσεις τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα. ὅσα γὰρ ἄν τις προσενέγκῃ Θεῷ ἐκ τῶν αὐτοῦ, τὰ αὐτοῦ προσφέρει αὐτῷ. καὶ ὡς οὐκ ἔστιν ὑπερβῆναι τὴν ἰδίαν ἐν τῷ ἡλίῳ σκιάν, προλαμβανομένην ἀεὶ καὶ τὸν λίαν ἐπειγόμενον· οὕτως οὐδὲ τὴν ἀνυπέρβλητον τοῦ Θεοῦ χρηστότητα ταῖς εὐποιΐαις ὑπερβήσονται ἄνθρωποι.

Ἀδαπάνητός ἐστι τῆς εὐποιΐας ὁ πλοῦτος. ἐν τῷ διδόναι γὰρ λαμβάνεται, καὶ ἐν τῷ σκορπίζειν συνάγεται. τοῦτον ἔχων ἐν τῇ ψυχῇ σου πλουσιόδωρε βασιλεῦ, δίδου πᾶσι δαψιλῶς τοῖς αἰτοῦσι παρά σου. ἀπειροπλασίας γὰρ ἕξεις τὰς ὑπὲρ τούτων ἀμοιβάς, ὅταν ἔλθῃ ὁ καιρὸς τῆς τῶν ἔργων ἀνταποδόσεως.

Νεύματι Θεοῦ τὴν βασιλείαν λαβών, μίμησαι αὐτὸν δι᾽ ἔργων ἀγαθῶν· ὅτι τῶν εὖ ποιεῖν δυναμένων ἤθρου, ἀλλ᾽ οὐ τῶν εὖ παθεῖν δεομένων. τὸ γὰρ ἕτοιμον τῆς τῶν χρημάτων δαψιλείας ἀνεμπόδιστόν ἐστι πρὸς τὰς τῶν πενήτων εὐποιΐας.

Ὥσπερ ὀφθαλμὸς ἐμπέφυκε σώματι, οὕτω βασιλεὺς τῷ κόσμῳ ἐνήρμοσται, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διδόμενος εἰς συνεργίαν τῶν συμφερόντων. χρὴ οὖν αὐτόν, ὡς οἰκείων μελῶν, οὕτω πάντων ἀνθρώπων προνοεῖν, ἵνα προκόπτωσιν ἐν καλοῖς, καὶ μὴ προσκόπτωσιν ἐν κακοῖς.

Ἀσφαλεστάτην ἡγοῦ τῆς σωτηρίας σου φυλακήν, τὸ μηδέποτέ τινα τῶν ὑπηκόων ἀδικεῖν. ὁ γάρ τινα μὴ ἀδικῶν, οὐχ ὑφορᾶταί τινα· ἔτι δὲ τὸ μὴ ἀδικεῖν ἀσφάλειαν παρέξει, τὸ εὐεργετεῖν πολλῷ πλέον. τὸ ἀσφαλὲς γὰρ δίδωσι, καὶ τὸ προσφιλὲς οὐ προδίδωσι.

te, non ad pertinacem & temerariam ſęuitiā propenſus ſit, ſed ad æquitatem reſpiciat: inclementiam vt farinam auerſando: humanitatem vt Deo ſimilem præ ſe ferendo.

41 Æqua laoce tam ad amicos quàm ad ioimicos vergens iudicandi munus obito: neque bene ſentientibus de te gratificans ob beneuolentiam, oeque maleuolis reſiſtens propter inimicitias: quoniam eiuſdem eſt abſurditatis, & ſecundùm iniqua petentem dare litem, etſi ſit amicus: & iniuriam iuſto inferre, etſi ſit ioimicus: malum enim vtrobique ſimile eſt, tametſi in contrariis inueniatur.

Iuſtè iudicandum.

42 Intenta mente auſcultare debent rerum iudices, difficilis namque captu eſt iuſti intentio, faciléque effugere ſolet non admodum attendentes. Quòd ſi prætermiſſa dicentium eloqueutia, dictorúmque oeglecta veriſimilitudine, ad penitiſſimam inteotionum profunditatem penetrauerint, ſic demum haurient quod ab ipſis quęritur, geminique inſontes erunt delicti, neque ipſi honeſtum prodendo, neque aliis id vt committant, coocedendo.

Attentio in iudiciis.

43 Æqualia numero ſideribus etſi edideris bona opera, non tamen ob id ſuperabis Dei bonitatem: quæcunque enim quiſpiam obtulerit Deo, ſua ipſi offeret: & ſicuti tranſilire vel anteire nulli datur ſuam in ſole vmbram, præuenientem ſemper, vel nimis properantem: ita inſuperabilem Dei bonitatem, oulli boois operibus homioes excedent.

Dei bonitas inſuperabilis.

44 Inexhauſtę ſunt beneficentiæ opes, nam largiendo acquiruntur, & diſſipando colliguntur: has tuo ioſitas animo habens, muoificentiſſime Impetator, largire omnibus affatim petentibus abs te: infiniticuplas enim pro his habebis remuneratiooes, quum tempus reddendi vicem venerit.

Beneficentia.

45 Nutu Dei regnum adeptus, imitare eum bonis operibus, quio ioter eorum numerum natus es, beneficio qui afficere poſſuot, noo qui affici poſtulant: paratæ enim rerum copiæ nullum impedimentum eſſe poteſt, quominus conſerantur in pauperes beneficia.

46 Sicut oculus innatus eſt corpoti, ita Imperator mundo aptus eſt, à Deo datus pro adminiſtratione eorum quæ vſui ſunt: oportet igitur eum omnibus hominibus quaſi propriis membris proſpicere, vt proficiant in bonis, neu malorum offenſaculo illidantur.

47 Tutiſſimam arbitrare ſalutis tuæ cuſtodiam, nulla quenquam ex ſubditis afficere iniuria: qui enim offendit neminem, ſuſpicioni habet neminem: quòd ſi nulla quenquam afficere ioiuria, tutelam coociliat, longè beneficentiis collatis magis id præſtabit. Nam vt tutelam exhibet, ita charitatem non prodit.

48 Eſto ſubditis pientiſſime Imperator & formidabilis ob excellentiam poteſtatis, & amabilis ob largitiooem beneficentiæ, neque formidinem contemnendo propter amorem, nec item amorem negligens ob formidinem, ſed tam manſuetudinem præ te ferens haud aſpernabilem, quàm nimiam & aſpernabilem familiaritatem immiti ſeueritate caſtigans.

49 Quæ ſubditis verbo quaſi lege præſcribis, hæc tu præueoiens re ipſa præſtitiſti, vt verbis quibus perſuades, integra quoque vita adſtipuletur: ſic enim commendabile tuũ aſſeuerabis imperium, ſi & ratiocineris non ſine opere, & opereris non ſine ratione.

Plus amandi à regibus, qui petant, quàm qui dant.

50 Eos plus ama, ſereniſſime imperator, accipere abs te beneficia qui ſupplicant, quàm tibi qui contendunt offerre munera: his enim debitor referendi gratiam efficeris, illi verò Deum dant tibi vadem, vendicantem ſibi, pertineréque ad ſe putantem quæcunque erga ſupplices contuleris, & remunerantem bonis retributionibus tuam tam piam quàm perhumanam intentionem.

51 Solis profecto partes ſunt, illuſtrare radiis orbem · principis verò virtus eſt egenorum miſereri: porro iis clarior eſt Imperator, qui pius eſt· ille namque cedit ſuccedenti nocti, hic autem rapacitati prauorum non concedit indulgétve quicquam, ſed lumine veritatis iniquitatis occulta coarguit.

Virtus principis, beneficentia.

52 Priores quidem te Imperatores principatus adornauit, tu verò eum pręſtantiſſime illuſtriorem reddidiſti, manſuetudine temperans diluenſque auſteram poteſtatis molem, bonitatéque vincens adeuntium te formidinem: quapropter tuæ ſerenitatis portum ſubeunt omnes, qui miſericordia indigent, fructibuſque paupertatis liberati, gratiarum actores hymnos ad te miſſitant.

53 Quantum poteſtate cæteris antecellis, tantum factis etiam emicare ante alios enitere: perſuaſiſſimum enim habe eam abs te poſtulari honeſtorum operationem, quę magnitudine virium proportione reſpoodeat: vt igitur à Deo quaſi per præconem victor declareris, corooa inuicti imperij tuo capiti impoſita, coronam etiam ex promerendis acquirito.

54 Contemplator bene priùs quàm mãdes quæ fieri velis: ſic fiet vt ſemper prudẽter iubeas quæ fas eſt: lubricũ enim eſt inſtrumẽtum linguæ, maximúmq; affert negligentibus periculũ: quòd ſi pium intellectũ velut muſicam illi præfeceris, omnibus harmoniæ numeris concinnatum modulabitur melos.

Lingua lubricitas.

55 Acutum quidem eſſe oportet principem cùm in aliis tum vel maximè in afferendo de rebus difficillimis iudicio: Lentum autem ad iraſcendum. Et quoniam omnimoda iræ abſentia aſpernabilis eſt, & iraſcatur mediocriter, & non iraſcatur, oportet: illud, vt

A Γίνου τοῖς ὑπηκόοις, εὐσεβέστατε βασιλεῦ, καὶ φοβερὸς διὰ τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἐξουσίας, καὶ ποθεινὸς διὰ τὴν παροχὴν τῆς εὐποιΐας· μήτε τοῦ φόβου καταφρονῶν διὰ τὸν πόθον, μήτε τοῦ πόθου παραμελῶν διὰ τὸν φόβον· ἀλλὰ τὸ ἥμερον ἔχων ἀκαταφρόνητον, καὶ τὸ εὐκαταφρόνητον ἔχων ἀμήμερον.

Ἃ τοῖς ὑπηκόοις νομοθετεῖς διὰ τῶν λόγων, ταῦτα προλαβὼν ὑπέδειξας διὰ τῶν ἔργων· ἵνα τοῖς λόγοις οἷς πείθεις, ὁ χρηστὸς συναγωνίζηται βίος. οὕτω

B γὰρ εὐδόκιμον ἀποφανεῖς σου τὸ κράτος, ἢ λέγων πρακτικῶς, καὶ πράττων λογικῶς.

Πλέον ἀγάπα, βασιλεῦ γαληνότατε, τοὺς λαμβάνειν παρὰ σοῦ χάριτας ἱκετεύοντας, ἢ τοὺς σπουδάζοντας δωρεὰς σοὶ προσφέρειν. τοῖς μὲν γὰρ ὀφειλέτης ἀμοιβῆς καθίστασαι· οἱ δέ σοι τὸν ὀφειλέτην ποιοῦσι τὸν οἰκειούμενον τὰ εἰς αὐτοὺς γινόμενα, καὶ ἀμειβόμενον ἀγαθαῖς ἀντιδόσεσι τὸν φιλόθεον, ἢ φιλάνθρωπόν σου σκοπόν.

Ἡλίου μὲν ἔργον ἐστὶ, τὸ καταλάμπειν ταῖς ἀκτῖσι τὴν κτίσιν. ἄνακτος δὲ ἀρετὴ, τὸ ἐλεεῖν τοὺς

C δεομένους. κἀκείνου δὲ φανερώτερος, ὁ εὐσεβὴς βασιλεύς. ὁ μὲν γὰρ ὑποχωρεῖ τῇ διαδοχῇ τῆς νυκτός· ὁ δὲ οὐ παραχωρεῖ τῇ συναρπαγῇ τῶν κακῶν, ἀλλὰ τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας ἐξελέγχει τὰ κρυπτὰ τῆς ἀδικίας.

Τοὺς μὲν πρὸ σοῦ βασιλεῖς ἡ ἀρχὴ κατεκόσμησε, σὺ δὲ ταύτην, κράτιστε, φαιδροτέραν ἐποίησας, ἡμερότητι κιρνῶν τῆς ἐξουσίας τὸν ὄγκον, καὶ χρηστότητι νικῶν τῶν προσιόντων σοι τὸν φόβον. ὅθεν τῷ λιμένι τῆς σῆς γαληνότητος πάντες προσορμίζουσιν οἱ ἐ-

D λέους δεόμενοι, καὶ τῶν κυμάτων τῆς πενίας ἀπαλλαττόμενοι, εὐχαριστηρίους ὕμνους σοι ἀναπέμπουσιν.

Ὅσον τῇ δυναστείᾳ πάντων ὑπερανέχεις, τοσοῦτον καὶ τοῖς ἔργοις ὑπερλάμπειν ἀγωνίζου. ἀναλογοῦσαν γὰρ τῷ μεγέθει τῆς δυνάμεως τὴν ἐργασίαν τῶν καλῶν ἀπαιτεῖσθαι προσδόκησον. ἵνα τοίνυν παρὰ Θεοῦ ἀνακηρυχθῇς, μετὰ τοῦ στεφάνου τῆς ἀηττήτου βασιλείας, κτῆσαι καὶ τὸ στέμμα τῆς τῶν πενήτων εὐποιΐας.

E Σκέπτου πρὶν ἐπιτάττειν ἃ θέλεις, ἵνα προστάττῃς ἐμφρόνως ἃ θέμις. εὐόλισθον γὰρ τὸ τῆς γλώττης ὄργανον, καὶ μέγιστον παρέχει τοῖς ἀμελοῦσι κίνδυνον. Εἰ δὲ τὸν εὐσεβῆ λογισμὸν ὡς μουσικὴν ἐπιστήσεις αὐτῷ, τὸ πανάρμονιον τῆς ἀρετῆς ἀνακρούσεται μέλος.

Ὀξὺν μὲν εἶναι χρὴ περὶ πάντα τὸν ἄνακτα, καὶ μάλιστα περὶ τὰς κρίσεις τῶν δυσχερῶν πραγμάτων, βραδὺν δὲ λίαν εἰς ὀργὴν ἐπιδείκνυσθαι· ἐπεὶ γὰρ τὸ πάντη ἀόργητον εὐκαταφρόνητον, καὶ θυμοῦσθαι μετρίως, καὶ μὴ θυμοῦσθαι· τὸ μὲν, ἵνα

τῶν φαύλων τὰς ὁρμὰς ἀναστέλλῃ, τὸ δὲ, ἵνα τὰς ἀφορμὰς τῶν χρηστῶν αὐξύνῃ.

A prauorum impetum comprimat, hoc vt propenſiones bonorum perueſtiget.

Ἐν τῷ ἀκριβεῖ τῆς καρδίας σου βουλευτηρίῳ, ἐπιμελῶς κατανόει τῶν συνόντων σοι τοὺς τρόπους, ἵνα γινώσκῃς ἀκριβῶς καὶ τοὺς ἐν ἀγάπῃ περιέποντας, καὶ τοὺς ἐν ἀπάτῃ κολακεύοντας. πολλοὶ γὰρ εὔνοιαν ὑποκρινόμενοι, μεγάλα τοὺς πιστεύοντας καταβλάπτουσι.

56 In exquiſita tui cordis curia diligenter perſpicito, conuerſantium tecum mores vt pernoſcas ad amuſſim, & quos charitas colere compellit, & qui tibi per fraudem adulantur: plerique enim per beneuolentiam ſimulantes, magno credentibus detrimento ſunt. *Beneuolentia ſimulata.*

Λόγων ἀκούσας ὠφελῆσαι δυναμένων, μὴ μόνον ἀκοῇ τούτων, ἀλλὰ καὶ πράξει διαδέχου. οὕτω γὰρ τὸ τοῦ βασιλέως ἀγλαΐζεται κράτος, ὅταν ἢ παρ' ἑαυτοῦ τὰ δέοντα συνορᾷ, ἢ παρ' ἄλλου εὑρεθέντα μηδαμῶς παρορᾷ, ἀλλὰ μανθάνει μὲν ἀνεπαισχύντως, ἐπιτελεῖ δὲ ἀνυπερθέτως.

57 Sermonem cùm audis iuuare valentem, ne auribus modò, verùm opere etiam excipito: ſic enim imperatoris exornatur decoratúrque dominium, quum vel ex ſe B conſiderat quorum indiget vſus, vel ab alio reperta non deſpicit, ſed tum diſcit ſine verecundia, tum exequitur ſine cunctatione.

Ἀκρόπολις μὲν ἀπορθήτοις τείχεσιν ἠσφαλισμένη καταφρονεῖ τῶν πολιορκούντων αὐτὴν πολεμίων, ἡ εὐσεβὴς δὲ βασιλεία ὑμῶν, ἐλεημοσύναις τετειχισμένη, καὶ προσευχαῖς περιπυργουμένη, ἄβλητος γίνεται τοῖς τῶν ἐχθρῶν βέλεσιν, ἰσάριθμα κατ' αὐτῶν ἐγείρουσα τρόπαια.

58 Arx quidem indepopulabilibus muris munita contemnit obſidenteis ſe hoſtes: pium autem veſtrum imperium, quum & liberalitate erga miſeros veluti muro cinctum, & precum turribus corroboratum, ſit inuictum, nullis hoſtium telis peruium ſit: præclara & celebria contra eos erigens trophæa.

Χρῆσαι δεόντως τῇ κάτω βασιλείᾳ, ἵνα κλίμαξ σοι γένηται τῆς ἄνω εὐδοξίας. οἱ γὰρ ταύτην καλῶς διοικοῦντες, μετὰ ταύτης κἀκείνης ἀξιοῦνται. ταύτην δὲ διοικοῦσι καλῶς, οἱ πατρικὸν τοῖς ἀρχομένοις ἐπιδεικνύοντες πόθον, καὶ ἀρχικὸν παρ' αὐτῶν ἀντιλαμβάνοντες φόβον· ἀπειλαῖς μὲν τὰ πταίσματα προαναστέλλοντες, τιμωρίαις δὲ πεῖραν αὐτοῖς οὐ προσάγοντες.

C 59 Vtere vt oportet regno hoc inferiore, vt ſcala tibi fiat ſuperioris claritatis: qui enim hanc rectè gubernant, illa quoque poſtmodum digni cenſentur: hanc autem rectè gubernant, qui paternam ſubditis oſtendunt charitatem, & principi debitum ab ipſis recipiunt timorem: itaque minis quidem vitia compeſcunt: ſupplicij autem ſenſum ipſis neutiquam infligunt. *Regni recta adminiſtratio*

Ἱμάτιον ἀπαλαίωτόν ἐστι τὸ τῆς εὐποιΐας περιβόλαιον. καὶ ἄφθαρτος στολὴ ἡ πρὸς τοὺς πένητας στοργή. διὸ τὸν βουλόμενον εὐσεβῶς βασιλεύειν, τοιούτοις ἐνδύμασι τὴν ψυχὴν καλλωπίζειν. φιλοπτωχίας γὰρ ἠμφιεσμένος πορφύραν, καὶ οὐρανίου βασιλείας καταξιοῦται.

60 Veſtimentum inueteſtabile eſt beneficentiæ amictus: & incorrupta ſtola eſt charitas erga pauperes: quàm igitur oportet D qui piè regnare vult, talium indumentorum pulchritudine animam exornare: amoris enim in egenos qui indutus eſt purpuram, cœleſtis quoque regni composeſſi citur. *Beneficentia in pauperes.*

Σκῆπτρον βασιλείας παρὰ Θεοῦ δεξάμενος, σκέπτου πῶς ἀρέσῃς τῷ ταύτην σοι δεδωκότι, καὶ ὡς πάντων ἀνθρώπων ὑπ' αὐτοῦ προτιμηθεὶς, πλέον πάντων ἐπείγου καταγεραίρειν αὐτόν. τοῦτο δὲ γέρας ἡγεῖται μέγιστον, ἂν ὡς αὐτὸν τοὺς ὑπ' αὐτοῦ διαπλασθέντας ὁρᾷς, καὶ ὡς χρεὼν καταβολὴν τὰς εὐποιΐας πληροῖς.

61 Sceptrum imperij quum à Deo ſuſceperis, cogitato quibuſnam modis placebis ei qui id tibi dedit: quúmque omnibus hominibus ab eo ſis prælatus, magis omnibus eum honeſtare feſtina. Porro id ipſe honeſtamentum arbitratur maximum, ſi quaſi te factos à ſe tuearis, atque vt debiti exolutionem benefaciendi munus adimpleas. E

Τρέχειν μὲν εἰς τὴν ἄνω βοήθειαν πᾶς ἄνθρωπος ὀφείλει, ὁ σωτηρίας γλιχόμενος· ὁ βασιλεὺς δὲ πρὸ πάντων, ὡς μεριμνῶν ὑπὲρ πάντων. ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γὰρ φυλαττόμενος, καὶ τοὺς πολεμίους καταγωνίζεται γενναίως, καὶ τοὺς οἰκείους κατασφαλίζεται σπουδαίως.

62 Recurrere ad ſupernum auxilium cùm homo quiuis debet ſalutem qui expetat, tum ante omneis Imperator, vtpote qui pro omnibus ſollicitus eſt: quum enim à Deo cuſtoditur, tam hoſtes generoſa manu debellat, quàm ſuos ſedulò communit. *Imperatori neceſſaria oratio.*

Ὁ μὲν Θεὸς οὐδενὸς δεῖται, ὁ βασιλεὺς δὲ μόνου Θεοῦ. μιμοῦ τοίνυν τὸν οὐδενὸς δεόμενον, καὶ δαψιλεύου τοῖς αἰτοῦσι τὸν ἔλεον, μὴ ἀκριβολογούμενος

63 Deus nulla re indiget: Imperator ſolo Deo: Imitare igitur nullius indigum, petentibúſque fac vberem miſericordiæ copiam: tamen exacta & ad viuum reſecante rem, ratione impenſarum tuum er- *Regia beneficentiæ modus.*

gæ famularum vtens, ſed omnium de ſuſtinenda vita petitionibus ſatisfaciens: longè enim ſatius eſt merito dignorum etiam indignis miſereri, quam indignorum vitio dignos iis defraudare quæ merentur.

Rex ſit miſericors. 64 Veniam quum delictorum tuorum petas, ipſe quoque te offendentibus ignoſce, quoniam remiſſioni retribuitur remiſſio, noſtræ cum conſeruis noſtris reconciliationi, Dei amicitia & familiaritas.

65 Qui inculpabiliter principem agere ſtudet cùm notas cauere debet, quæ forinſecus inuruntur, tum ſeipſum ante alios verecundari, vt & apertè delinquere abſtineat propter alios, & à ſeipſo cohibeatur, quominus priuata ſeorſum flagitia committat. Si enim ex ſubditis ſunt, qui reuerentia digni habentur, multo magis ea dignus Imperator efficitur.

Principis vitium eſt ſi non facit bona. 66 Priuati vitium eſſe aſſero, patrare praua ſupplicióque digna: Principis verò culpam, non facere quæ honeſta ſunt, ſalutémque pariunt: neque enim malorum abſtinentia iuſtificat potentem, ſed bonorum editio coronat eundem: Ne igitur malitia duntaxat abſtinere cogitet, ſed iuſtitiam etiam capeſſere contendat.

Mors. 67 Dignitatum ſplendores mors haud reformidat: omnibus enim voraces ſuos dentes infigit: ergo ante illius ineluctabilem aduentum opum copiam tranſportemus in cœlum: nemo enim quæ colligit in mundo, illuc profectus abducit, ſed omnibus in terra derelictis, nudus de vita ſua reddit rationem.

Imperator Dei ſeruus. 67. Imperator vt eſt omnium Dominus: ita cum omnibus Dei ſeruus exiſtit. Tum igitur demum vocabitur Dominus, quum ipſe ſibi dominari, nec illicitis voluptatibus famulari patietur, tum adiutricem piam rationem aſſumens, inuictam ſcilicet imperatricem animi perturbationum rationis expertium, indomitas cupiditates armatura caſtimoniæ debellabit.

Peccata. 69 Quemadmodum vmbræ corpora ſectantur, ſic animas flagitia comitantur, euidenti effigie actiones exprimentia, ideò non datur in iudicio negare: ipſa enim vniuſcuiuſque opera obteſtabuntur, haud ſanè vocem emittendo, ſed talia prorſus ſeſe repræſentando, qualia à nobis ſint patrata.

Vita ſimilis naui. 70 Nauis per mare commeantis imitatur tranſitum compendioſa præſentis vitæ conditio, qua ſanè nos nautas fallens ſuos, & pedentim cunctanti raptans curſu, tandem ad ſuum cuiuſque exitium perducit: ſi igitur hæc ita ſe habent, prætercurramus prætercurrentia mundi negotia, adcurramúſque his quæ ad ſæcula ſæculorum permaneat.

A περὶ τοὺς σοὺς οἰκέτας, ἀλλὰ πᾶσι παρέχων τὰς πρὸς τὸ ζῆν αἰτήσεις. πολὺ γὰρ κρεῖττόν ἐστι διὰ τοὺς ἀξίους ἐλεεῖν καὶ τοὺς ἀναξίους, ἢ τοὺς ἀξίους ἀποστερεῖν διὰ τοὺς ἀναξίους.

Συγγνώμην αἰτούμενος ἁμαρτημάτων, συγγίνωσκε καὶ αὐτὸς τοῖς εἰς σὲ πλημμελοῦσιν, ὅτι ἀφέσεως ἀντιδίδοται ἄφεσις, καὶ τῇ πρὸς τοὺς ὁμοδούλους ἡμῶν καταλλαγῇ, ἡ πρὸς Θεὸν φιλία καὶ οἰκείωσις.

Δεῖ τὸν ἀμέμπτως ἀνάσσειν ἐσπουδακότα, καὶ τὰς τῶν ἔξωθεν ἀδοξίας φυλάττεσθαι, καὶ ἑαυτὸν πρὸ ἐκείνων αἰσχύνεσθαι, ἵνα καὶ τὸ φανερῶς ἁμαρτάνειν δι' ἐκείνους ἀπέχηται, B καὶ τὸ κατ' ἰδίαν πλημμελεῖν ὑφ' ἑαυτοῦ κωλύηται. εἰ γὰρ οἱ ὑπήκοοι αἰδοῦς ἄξιοι φαίνονται, πολλῷ πλέον ὁ βασιλεὺς ἄξιος ταύτης γίνεται.

Ἰδιώτου μὲν εἶναι κακίαν φημί, τὸ πράττειν φαῦλα καὶ κολάσεως ἄξια. ἄρχοντος δὲ πονηρίαν, τὸ μὴ ποιεῖν τὰ καλὰ καὶ σωτηρίας πρόξενα. οὐ γὰρ ἡ τῶν κακῶν ἀποχὴ δικαιοῖ τὸν κρατοῦντα, ἀλλ' ἡ τῶν καλῶν παροχὴ στεφανοῖ τὸν τοιοῦτον. μὴ μόνον τοίνυν πονηρίας ἀπέχεσθαι λογιζέσθω, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνης ἀντέχεσθαι σπουδαζέτω.

C Ἀξιωμάτων λαμπρότητας οὐ δυσωπεῖται ὁ θάνατος. κατὰ πάντων γὰρ ἐπιβάλλει τοὺς παμφάγους αὐτοῦ ὀδόντας. ἐγκοπῶ πρὸ τῆς ἐκείνου ἀπαραιτήτου παρουσίας, μετατιθῶμεν εἰς οὐρανὸν τὴν τῶν χρημάτων περιουσίαν. οὐδεὶς γὰρ ἃ ἐν κόσμῳ συνάγει, ἐκεῖσε ἀποδημήσας ἀπάγει, ἀλλὰ πάντα καταλιπὼν ἐπὶ γῆς, γυμνὸς λογοθετεῖται τὸν βίον αὐτοῦ.

Κύριος μὲν πάντων ἐστὶν ὁ βασιλεύς, δοῦλος δὲ μετὰ πάντων ὑπάρχει Θεοῦ. τότε δὲ μάλιστα κληD θήσεται κύριος, ὅταν αὐτὸς ἑαυτοῦ δεσπόζῃ, καὶ ταῖς ἀτόποις ἡδοναῖς μὴ δουλεύῃ, ἀλλὰ σύμμαχον ἔχων τὸν εὐσεβῆ λογισμόν, τὸν ἀήττητον αὐτοκράτορα τῶν ἀλόγων παθῶν, τοὺς πανδαμάτορας ἔρωτας τῇ πανοπλίᾳ τῆς σωφροσύνης καταγωνίζηται.

Ὃν τρόπον αἱ σκιαὶ τοῖς σώμασιν ἕπονται, οὕτως αἱ ἁμαρτίαι ταῖς ψυχαῖς ἀκολουθοῦσιν, ἐναργῶς τὰς πράξεις ἐξεικονίζουσαι. διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐν τῇ κρίσει ἀρνήσασθαι. αὐτὰ γὰρ ἑκάστου καταμαρτυρήσει τὰ E πράγματα, οὐ φωνὴν ἀφιέντα, ἀλλὰ τοιαῦτα φανέντα, οἷα παρ' ἡμῶν ἐπράχθησαν.

Νηὸς ποντοπορούσης μιμεῖται διάβασιν ἡ βραχυτελὴς τοῦ παρόντος βίου κατάστασις, ἡμᾶς τοὺς αὐτῆς πλωτῆρας λανθάνουσα, καὶ κατὰ μικρὸν παρασύρουσα δρόμον, καὶ πρὸς ἴδιον ἑκάστου παραπέμπουσα τέλος. εἰ τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔχει, παραδράμωμεν τὰ παρατρέχοντα τοῦ κόσμου πράγματα, καὶ προσδράμωμεν τοῖς εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων μένουσιν.

71. Faſtuoſu

Ὁ σοβαρὸς καὶ ὑπερήφανος ἄνθρωπος, μὴ ὡς ταῦρος ὑψικέρως ἐπαιρέσθω, ἀλλ' ἐννοείτω τῆς σαρκὸς τὴν ὑπόστασιν, καὶ παυέτω τῆς καρδίας τὸ ἐπηρμένον. εἰ γὰρ καὶ γέγονεν ἄρχων ἐπὶ γῆς, μὴ ἀγνοείτω ὑπάρχων ἐκ τῆς γῆς, ἀπὸ χοὸς ἐπὶ θρόνον βαίνων, καὶ εἰς αὐτὸν μετὰ χρόνον καταβαίνων. A

Σπούδαζε διαπαντὸς ἀήττητε βασιλεῦ καὶ ὥσπερ οἱ τὰς κλίμακας ἀναβαίνειν ἀρξάμενοι, οὐ πρότερον ἵστανται τῆς ἐπὶ τὰ ἄνω φορᾶς πρὶν ἂν τῆς ἄκρας ἐφίκωνται βαθμίδος· οὕτω καὶ αὐτὸς ἔχου τῆς τῶν καλῶν ἀναβάσεως, ὅπως ἂν καὶ τῆς ἄνω βασιλείας ἀπολαύσῃς· ἣν σοι παράσχοι Χριστὸς μετὰ τῆς ὁμοζύγου, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ βασιλευομένων, εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. B

71 Faſtuoſus & ſuperciliosſus homo, ne vt taurus alticornis eleuetur, ſed animaduertens carnis ſubſiſtentiam, ſedare debet cordis tumorem: nam etſi factus eſt princeps in terra, ne tamen ignoret ſeſe ortum ex terra, quum ex puluere ad ſolium conſcendere, atque in puluere tandem deſcendere poſſit.

72 Studeto ſemper, inuictiſſime Imperator: & ſicuti ſcalas qui ſcandunt, non prius deſiſtunt, aut ad ſuperiora ferri deſinunt, quàm ad ſupremum perueniant gradum: ita tu quoque iugiter honeſtorum aſcenſum continuato: ſic fiet vt cœleſtis quoque regni fructum aliquando percipias: quod vtinam & tibi tribuat, & coniugi, Chriſtus Rex omnium, & qui regnant, & qui regnantur, in ſæcula. Amen.

ΑΙΝΕΙΟΥ ΓΑΖΑΙΟΥ ΣΟΦΙΣΤΟΥ ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΣ, ἤτοι περὶ ἀθανασίας ψυχῶν καὶ ἀναστάσεως σωμάτων διάλογος.

ÆNEÆ GAZÆI PLATONICI, PHILOSOPHI Chriſtiani, Theophraſtus, ſiue de Animarum immortalitate, & corporum reſurrectione, Dialogus, è Græco in ſermonem Latinum conuerſus.

De hoc authore, altum eſt ſilentium apud eos qui ſcriptorum Eccleſiaſticorum, & illuſtrium catalogos contexuerunt: Ex his tamen quæ ad finem operis Æneas narrat de ſtupendo illo miraculo Sanctorum Confeſſorum in Africa, quos in perſecutione Vuandalica præciſis linguis ab Hunnerico Rege Arriano, clarè poſtea & expeditè loquendi vſum non amiſiſſe commemorat: cùm ait, Heri, & quidem paulo antè id factum, & ſe quoque confeſſores illos ſine linguis loquentes vidiſſe: manifeſtè oſtendit ſe temporibus Zenonis Imperatoris ſeu Anaſtaſij vixiſſe: nam mirandum illud ſub Zenone contigiſſe, S. Victor lib. 3. de perſecutione Vuandalica, & alij omnes affirmant. Conſule tom. 6. Annal. Eccleſ. anno Domini 484. cap. 8. & 90. Latinè redditus primùm reperitur hic Æneæ dialogus ab Ambroſio Camaldulenſi, & prælo datus Baſileæ anno 1516. poſtea prodijt ex Interpretatione Ioannis Vuolſij Tigurini hæretici, cuius interpretationi parum fidendum.

Græcus textus ex mſſ. bibliotheca Auguſtana editus eſt cum Latina interpretatione Io. Vuolphij Tigur. apud And. Geſnerũ an. 1560.

ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ. ΑΙΓΥΠΤΟΣ Ἀλεξανδρεὺς, Ἀξίθεος Σύρος, Θεόφραστος Ἀθηναῖος.

INTERLOCVTORES. AXITHEVS SYRVS. THEOPHRASTVS ATHENIENSIS. ÆGYPTVS ALEXANDRINVS.

ΑΙΓΥΠΤΟΣ. Ποῖ δὴ καὶ πόθεν Ἀξίθεε; C

ΑΞΙΘ. Παρὰ τῶν Σύρων, καὶ πρὸς Ἀθηναίους ὦ Αἰγύπτιε. σκαιὸς δέ τις ἄνεμος τὴν ναῦν ἐκβιάζεται, καὶ προκατέλυσε τὸν πλοῦν. καὶ ἰδού σοι πάρειμι· τὸν Νεῖλον οὐ τὸν Ἰλισσὸν, τὴν δὲ Φάρον οὐ τὸν Πειραιᾶ θεώμενος.

ÆGYPTVS. Quónam tendis, & vnde nobis ades Axithee?

AXITHEVS. A Syris quidem huc aduenio, & ad Athenienſes contendebam Ægypte: ſed ventus ſiniſter nauim violenter abripuit, atque interrupit nauigationem. Quò fit vt tibi nunc adſim, Nilum quidem non autem Iliſum, Pharum non Piræum intuens.

ÆGYPTVS. Magnam me hercle vento gratiam habeo, qui te vi ſua actum ad amicos adduxerit. Sed obſecro te, num adhuc meminiſti Hieroclis, & eius, quam is docebat, philoſophiæ: quem nos pueri in philoſophia præceptorem babuimus: quando nobis hoc ipſo, quod mutuum amaremus, permultos amicos cõciliabamus? Ego verò haud ſcio an vnquam tantopere doluerim, quàm cùm ipſe multa ac varia ſapientia repletus & excultus, hinc ad Syros tuos diſcederes. Ac longũ quidem tempus hoc eſt: ſed tamen amorem in te meum haud quaquam interrupit, magiſque in eodem ipſum, quo te diſcedente fuit, vigore cõſeruauit, vt multis annis te nec viderim, nec viſurum vnquam ſperauerim. Igitur mihi bona quædam fortuna ad id, vt in conſpectum meum mihi reddirêre, nunc adiumento fuit: téque mihi tantopere petitam prædam, optima venatrix ipſa, præter ſpem meam eſt aſſecuta.

Studia philoſophica, amicitiam conciliant rerum omnium.

AXITH. Iam verò cum ea, quam dicis, fortuna conſentit, nec ſiniſter eſt, ſed gratioſus & amicitiæ noſtræ amicus ventus, qui amicum amico tranſmiſerit. Verùm dic mihi num adhuc ſint apud nus aliqui, qui perinde vt Hierocles præcẽptor noſter conſueuerat, philoſophiæ myſteria doceant? Et vtrùm eorum ſcholas adeant nobiles aliqui & boni adoleſcentes, cuiuſmodi erat Protagoras ille Lycius, qui mihi ætate quidem par atque æqualis fuit, ſed me venuſtate & ingenio longè ſuperabat?

ÆGYPT. Olim quidem vigebant hîc præclara illa humanitatis ſtudia, verùm iam periêre prorſus & diſſoluta ſunt. Nã qui in numero diſcipulorum ſunt, ij prorſus abhorrent à diſcẽdi ſtudio: qui verò doctorum perſunas ſuſcipiũt atque gerunt, ij docendi viam ac rationem prorſus omnẽ ignorant. Orcheſtra quidem & circus abundant bominum frequentia ac turbis: at philoſophorum auditoria, & Muſis ſacra loca ſunt in vaſtam atque aſperam ſolitudinem redacta.

Proniores ſunt homines ad ſpectacula, quàm ad honeſta ſtudia.

AXITH. Eadẽ ipſe quoque ſuſpicatus, Ægypto præterita Atbenas cõtendebã, exploratũ videlicet, an ſapiẽs aliquis apud Atbenienſes ſupereſſet. Id enim velim ab eo ſciſcitari, quod & apud priſcos & apud noſtros bomines ſæpe & multum in quæſtionẽ venit, at adeò dubium & incertũ fuit, vt de eo aliter atque aliter ſit diſceptatum.

ÆGYPT. Habes hic, ô amicũ caput, ipſas Athenas, ni malis, arcẽ, aut propugnacula, aut nauália quàm ſapientẽ virũ videre. Appulit huc ad nos magna Athenarũ gloria, Theophraſtus, & tertiũ hîc iam agit diem. Sed agedũ ipſum accedamus. Ab illo diſces quicquid rogaueris, ſin minùs, hoc diſces tamen, illud ipſum ab homine ne quæri quidem oportere. Neque enim fieri poteſt vt vel Athenis, vel vſpiam alibi, Theophraſto ſapientiorem hominem nanciſci queas.

Theophraſti laudes.

AXITHEVS. Diuinum quiddam ac ſanè quàm auſpicatum narras: quando penes Nilum philoſophiam Atticam inuenio, ac propterea, vt hanc diſcam, immenſa maria percurrere non neceſſe habeo. Sed eamus ad illum,

ΑΙΓΥΠΤ. Ἦ πολλὴν χάριν οἶδα τῷ πνεύματι, ὅτι σε παρὰ φίλους κατήγαγεν ἐκβιαζόμενον. ἦ οὐ μέμνησαι τοῦ Ἱεροκλέους, καὶ τῆς Ἱεροκλέους φιλοσοφίας, παρ' ᾧ φιλοσοφίαν ἐκ παιδὸς καὶ ἀλλήλων ἐρῶντες, πολλοὺς εἴχομεν τοὺς ἐραστάς; ἐγὼ γοῦν οὐκ οἶδα τοσοῦτον ἀλγήσας, ὡς ὅτε παρ' ἡμῶν ἀπῄεις ποικίλης σοφίας σεαυτὸν γεμίσας τοῖς Σύροις. καὶ συχνὸς μὲν ὁ χρόνος· οὔπω δὲ κατέλυσε τὸν ἔρωτα. ἀλλ' ὁμοίως ἀκμάζει, ὥσπερ αὖ εἶχεν ὅτ' ἀπῄεις, καίτοι πολλῶν ἐτῶν οὐκ εἶδον οὐδὲ ᾤμην ὄψεσθαι. ἀλλά μοι τύχη τις συναγωνιζομένη, καὶ ποθούμενον παρ' ἐλπίδα θηρεύει.

ΑΞΙΘ. Νῦν τῇ τύχῃ συνῇδεν, καὶ οὐκ ἄρα σκαιὸς ἦν ὁ ἄνεμος, ἀλλ' ἄγγελός τε καὶ τῷ ἔρωτι φίλος, εἴγε τῷ ἐραστῇ παραπέμπει τὸν ἐρώμενον. ἀλλ' εἰπέ μοι, ἔτι παρ' ὑμῖν εἰσιν οἱ τῆς φιλοσοφίας διακονοῦντες τὰς τελετάς, οἷος ἦν Ἱεροκλῆς ὁ διδάσκαλος; ἔτι δὲ φοιτῶσι νέοι καλοὶ κἀγαθοί, οἷος ἦν Πρωταγόρας ἐκεῖνος Λύκιος, ὁ ἐμοὶ μὲν ἡλικιώτης, κάλλει δὲ καὶ εὐφυΐᾳ προήκων;

ΑΙΓΥΠΤ. Πάλαι μὲν ἦν τὰ καλά, νῦν δὲ οἴχεται καὶ διαλέλυται. ὁ μὲν γὰρ οὐκ ἐθέλει μανθάνειν, εἰς τοὺς μαθητὰς ἐγγεγραμμένος· ὁ δὲ διδάσκειν οὐκ οἶδε, τὸν μυσταγωγὸν ὑποκρινόμενος. ὀρχήστρα μὲν ἀνθεῖ καὶ ἱπποδρομία, φιλοσοφία δὲ καὶ τὰ μουσεῖα εἰς δεινὴν ἐρημίαν ἀφῖκται.

ΑΞΙΘ. Ταῦτα καὶ αὐτὸς ὑποπτεύων, τὴν Αἴγυπτον παραδραμών, τὰς Ἀθήνας ἐζήτουν· εἴ τις που σοφὸς παρὰ Ἀθηναίοις ὑπολείπεται. βούλομαι γὰρ πυθέσθαι παρ' αὐτοῦ, ὃ τοῖς τε πάλαι καὶ τοῖς νῦν πολλὴν παρέχει τὴν ἀπορίαν, ὡς ἄλλοτε ἄλλα καὶ περὶ αὐτοῦ διαλέγεσθαι.

ΑΙΓΥΠΤ. Ἔχεις, ὦ φιλότης, τὰς Ἀθήνας. εἰ γὰρ μήτε τὴν ἀκρόπολιν, μήτε τὰ προπύλαια, μήτε τὰ νεώρια βούλει θεωρεῖν, ἀλλ' ἄνδρα σοφὸν κατῆρεν ἡμῖν τὸ μέγα κλέος Ἀθηναίων ὁ Θεόφραστος, καὶ τρίτην ἄγει ταύτην ἡμέραν. ἀλλὰ παρ' αὐτὸν ἴωμεν, παρ' ἐκείνου μάθοις μὲν ὅ τι ζητεῖς, ἢ μάθοις αὖ ὡς οὐδὲ παρ' ἀνθρώπων τοῦτο προσήκει ζητεῖν. οὐ γάρ ἐστιν οὔτε παρ' Ἀθηναίοις, οὔτε παρ' ἄλλοις Θεοφράστου σοφωτέροις περιτυχεῖν.

ΑΞΙΘ. Ἕρμαιον λέγεις· εἰ παρὰ τὸν Νεῖλον εὕρισκον ἂν τὴν τῶν Ἀθηναίων φιλοσοφίαν· ὡς μήτε μεγάλα πελάγη διατέμνειν, καὶ ταῦτα μανθάνειν. ἀλλ' ἴωμεν,

ἤδη γάρ με Θεοφράστου πεποίηκας ἐραστήν.

ΑΙΓΥΠΤ. Ἥκω σοι τὸν Ἀξίθεον ἄγων ἀντεραστήν, ὦ Θεόφραστε. ἐρᾷ γὰρ καὶ αὐτὸς φιλοσοφίας.

ΘΕΟΦ. Ἢ μάλα μοι παλαιὸς φίλος Ἀξίθεος, εἴγε φιλοσοφίας ἐραστής. καλὸν γὰρ καὶ σπάνιον τὸ χρῆμα· ἐπεὶ καὶ παρ' Ἀθηναίοις, ἔνθα μάλιστα διεφαίνη φιλοσοφία, παντελῶς ἄγνωστος καὶ ἐς τὸ μηδὲν ἀπέρριπται.

ΑΞΙΘ. Μάτην ἄρα πρὸς Ἀθηναίους ἐκομιζόμην, εἰ μηδένα φὴς ἀξιόχρεων καταλιπεῖν τὸ ἐρωτώμενον ἀποκρίνεσθαι. οὐ μάτην δὲ προκατέλυσα τὸν πλοῦν, ὡς κατὰ θεῖον, τὸν φιλοσοφίᾳ προήκοντα, καὶ τῶν Ἀθηναίων τὸν κράτιστον, παρὰ τὸν Νεῖλον εὑρίσκω. ἀλλ' εἰπέ μοι· λέγει γὰρ ὁ Αἰγύπτιος ὡς οὐκ ἔστιν, ἄλλοθεν ἢ παρά σου μανθάνειν· ἔξεστιν ἐρωτᾶν ὅ τι καὶ βούλομαι;

ΘΕΟΦ. Ἐρώτα δὴ εἴπερ μοι βούλει χαρίζεσθαι· οὐδεὶς γάρ με πολλῶν ἐτῶν ἠρώτηκε καινὸν οὐδέν.

ΑΞΙΘ. Εὐτυχοῦμεν εἴγε μανθάνειν ἔξεστι, καὶ τῷ ἐκδιδάσκοντι χαρίζεσθαι. πότερον ἐνταῦθα προβεβίωκεν ἡ ψυχή, καὶ πάλιν βιώσεται; ἢ τὸν παρόντα βίον βεβιωκυῖα, τῶν τῇδε πραγμάτων ἀπηλλάγη;

ΘΕΟΦΡ. Προβεβίωκε καὶ βιώσεται. ταυτὶ γάρ με διδάσκειν ἐθέλουσιν οἱ πάλαι σοφοί.

ΑΞΙΘ. Λέγεις ὡς πολλάκις ἡ αὐτὴ ψυχὴ κάτεισιν εἰς τόνδε τὸν βίον;

ΘΕΟΦ. Λέγω γὰρ μὲν οὖν εἰ μή τι σοφώτερον λέγεις.

ΑΞΙΘ. Ἥξει δὲ πάλιν ἑκοῦσα, ἢ διά τινος ἀνάγκης;

ΘΕΟΦ. Ἐγώ σοι διανοίξω ὥσπερ ἐν ἱεροῖς περιεργάσομαι τὰ τῶν παλαιῶν ἀπόρρητα. ὁ μὲν γὰρ Ἡράκλειτος διαδοχὴν ἀναγκαίαν τιθέμενος, ἄνω καὶ κάτω τῆς ψυχῆς τὴν πορείαν ἔφη γίνεσθαι. ἐπεὶ κάματος ἐστὶ τοῖς αὐτοῖς ἄνω μοχθεῖν, καὶ τοῖς θεοῖς συμπαρεῖναι καὶ ἄρχεσθαι. διὰ τοῦτο τῇ τοῦ ἠρεμεῖν ἐπιθυμίᾳ καὶ ἀρχῆς ἐλπίδι, κάτω φησὶ φέρεσθαι τὴν ψυχήν. ὁ δὲ Ἐμπεδοκλῆς ἐκφοβεῖ, νόμον εἶναι λέγων ταῖς ψυχαῖς ἁμαρτούσαις, ἐνταῦθα πεσεῖν· ὑποδέχεται ἠρέμα, ὃ καὶ Πυθαγόρας αἰνίττεται. ὁ δὲ δὴ Πλάτων ὁ ἡμέτερος πρόγονος πολλά τε καὶ καλὰ περὶ ψυχῆς διαλέγεται περί τε τῆς πορείας πολλαχῇ λέγων, οὐ ταὐτὰ πανταχοῦ λέγων. ἀλλὰ νῦν μὲν ὁ ἐν Φαίδωνι Σωκράτης αὐτῷ, τὸ αἰσθητὸν ἅπαν ἀτιμάσας,

A iam enim effeciſti me Theophraſti illius amantiſſimum.

ÆGYPTVS. Venio, Theophraſte, meeum adducens Axitheum illum, quaſi quendam riualem meum, qui philoſophiæ ſtudia perinde atque ego amplectitur.

THEOPHRASTVS. Veteris amici loco mihi ſanè fuerit hic Axitheus, quando philoſophiæ ſtudio ducitur. Hæe enim & præclara, & rara quædam res eſt: quippe quæ Athenis, qua in vrbe quondam illuſtris fuit, iam prorſus eſt obſcurata atque in nihilum redacta.

B AXITH. Igitur fruſtra Athenas ferebar, ſi nemo, quemadmodum ipſe aperis iſthic ſupereſt, qui ad propoſitã quæſtionem quamque poſſit reſpondere; minimé que fruſtrà nauigationem interrupi meam, quando mihi ceu Deo ad philoſophiã duce, præcipuum Athenienſium virũ ad fluenta Nili reperio. Sed quæſo te, quoniam dicit Ægyptus, nõ poſſe me ex quoquã meliùs quod velim, quàm ex te cognoſcere: an ne mihi licet, quaecumque de re libuerit te percontari?

Athenarum ſtudia diſſipata.

THEOPHRASTVS. Quin percontare, ſiquidem mihi velis gratum facere. Neque enim C quiſquam multis iam annis, noui quicquam ex me quæſiuit.

2 AXITH. Perbeati nobis videmur eſſe, quibus datur & diſcere, & hoc ipſu quod diſcere volumus, doctori gratum facere. Igitur quęro, num hîc viua priùs extiterit anima, & pòſt iterum ſit victura: an etiam peracto vitæ præſentis curſu, rebus humanis ſoluta ac libera ſit futura.

Diſputationis ſcopus.

THEOPH. Et vixit anteà, & eſt omnino iterum victura, ſiquidem verum eſt quod ſapientes priſci tradiderunt.

AXITHEVS. An ſtatuis eandem animam in D humanam hanc vitam iterum atque iterum deſcendere?

THEOPH. Sanè quidem hoc ipſum dico, niſi tu quid ſapientiùs proferas.

AXITH. Sed eſt ne ſua ſponte, an neceſſitate quadam acta reditura?

3 THEOPH. Ego tibi veterum arcana, quaſi in ſacrario quodam ſedens, pandam. Heraclitus igitur, qui idem ſucceſſionem eſſe neceſſariam voluit, animam ſurſum & deorſum ferri ſtatuit. Eſſe etiam aiebat immodici laboris apud ſuperos eodem ſubinde loco fatigari, & cũ diis ha- E bere commercium, eorúmq. imperio ſubiici. Qua de cauſa non ſolùm quietis & otij deſiderio, verùm etiã libertatis ac dominationis, ipſe excitatam animã dictitabat à ſuperis in terras deſcendere. Ab hac autẽ opinione deterret nos Empedocles, qui dicit lege cautũ eſſe, ne quæ peccatorum aliquorum reæ ſunt animæ, poſſint inde deſcendere: nimirum ad id ipſum ſenſim accedens quod Pythagoras etiã ſubobſcurè ſignificauit. Proauus autẽ noſter Plato multa pręclarè de anima diſſeruit. Ac de hac, ſiue eius motu ſiue inceſſu multa cùm dicat, nõ vbique eadem dicit. Et in Phædone Socrates, quicquid ſenſum habet, honore omni quaſi exſpoliat,

Philoſophorũ varia opiniones de anima. Heracliti.

Platonis.

& eam quæ eſt animæ cũ corpore coniunctionem ſic reprehendit, vt animam quaſi vinculis conſtrictam, atque in corpore quaſi in quodam tumulo ſepultam cõqueratur: tum vetus illud quaſiq. miniſterij loco habitum dictũ prohet. ὡς ἔν τινι φρουρᾷ, ἐπειδὴ ἀφικόμεθα, γεγόναμεν: id eſt, quaſi in quodam carcere, poſtquam huc ventũ eſt, ſuimus. Quod Empedocles ἄντρον, Plato verò in libro de repub. nomine σπήλαιον appellat. Quòd deniq. anima hinc emigrat id aliud nihil eſſe ait ipſe, quàm vinculis ſolui, & ex antro effugere. Aliàs autem in Phædro Socrates dicit, ſe videre animas quaſi pennis ſenſim nudatas deſcẽdere: ac nonnullas pennis iam diffluẽtibus grauatas eouſque deſcendere, dum corpori alicui coniunctæ conſiſtant. Atque hæc ſit eius in terras deſcenſus cauſa. Poſt euolutis aliquot tẽporis partibus, ferunt eam iterum eodem aſcendere, quo quidem eam tanquã in iudicium atque ad pœnas mittunt. Quin volunt etiã eam & ſorte & fortuna, & neceſſitate trahi. Verùm ad hunc modum illo animæ in corpus deſcenſu vituperato, eum, qui Timæus inſcribitur, librũ deinceps componens, ſententiam mutauit, quando animæ in corpus aduentũ illum magnis laudibus vehit, & mundũ hunc admiratur, eúmque beatum Deum appellat, & animã quæ in ipſo apparuit, multa ſalute impertit, ac peramanter appellat, vt quam ab Optimo Maximo opifice datam credat, idque ab omni hominũ genere credi poſtulat.

Platonis palinodia.

Illud ipſum enim quod vniuerſum appellatur, etiam mente præditum ſit neceſſe eſt: quippe quod citra animã non potuerit fieri perfectum ac ſuis partibus omnibus abſolutum. At hoc ipſum vt perfectũ ſit, ei quod vniuerſum dicitur, anima cuiuſq; ſuppeditat, quãdo id quod ſenſum habet, & ſolet excitare, & cõplecti, & exornare, & loco ſuo collocare: nempe vt hoc requirenti opifici ipſi ſua ſponte ſubſeruiat, ac ne pulchrum hoc opus eius maneat imperfectum, facit. Voluit enim rerum conditor quæ in illo qui mentis & rationis cõpos eſt, mundo iam antè extiterunt, in hoc noſtro, qui ſenſibus eſt expoſitus, atque coram cernitur, mundo demonſtrare. Atque hæc quidem Plato. Ariſtoteles autem eius diſcipulus diuerſum ſentit, & animam, excogitato nouo nomine, ἐντελέχειαν, id eſt, continuatam quandam & perennem motionem appellat: quam exiſtimat materiæ quaſi extremam manum imponere; ac forma cùm ſit, ſimul cum corpore diſſolui.

Ariſtotelis ſententia de Anima.

AXITH. Equidem fœlicem te eſſe, Theophraſte, iudico, qui cùm hac de re veterum placita ſint multa ac varia, nullum eorum omnium ignores, eáque adeò perſpicuè tradas, vt ab ſe ipſo potiùs quàm à priſcis ſapientibus inuẽtas res, oratione efferre videare. Quin mihi videris Hippiam ſuperare memoria, & in his rebus vſu atque experientia plurimùm valere. Verùm ipſe quid faciam, incertus ſum, necdum comperi, cuius partes ſequi potiſſimùm conueniat.

καὶ τὴν πρὸς τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς κοινωνίαν μεμψάμενος, δεσμῷ τινι καὶ οἷον ἐν σήματι καταθαπτομένην τῷ σώματι τὴν ψυχὴν ὀλοφύρεται· καὶ τὸν ἐν ἀπορρήτοις λόγον ἀποθαυμάζει λέγοντα, ὡς ἔν τινι φρουρᾷ, ἐπεὶ ἀφικόμεθα, γεγόναμεν. καὶ τόδε τὸ πᾶν, Ἐμπεδοκλῆς ἄντρον πεποίηκεν. ἐν πολιτείᾳ δὲ Πλάτων μεταβάλλων, σπήλαιον ὀνομάζει. ἀμέλει καὶ τὴν δεσμῶν λύσιν, καὶ τοῦ σπηλαίου φυγὴν, τὴν ἐνθένδε τῆς ψυχῆς ἔφη πορείαν. ἄλλοτε δὲ ὁ τοῦ Φαίδρου Σωκράτης, τὰς καταπιπτούσας ψυχὰς τῶν πτερῶν ἐψιλωμένας φησὶ θεωρεῖν. τὴν γὰρ πτερορρυήσασαν, βαρύνεσθαι καὶ φέρεσθαι κάτω, ἕως ἂν στῇ, σώματι προσπλάσασα. καὶ αὕτη τῆς ἀφίξεως αἰτία. καὶ περιόδοις πάλιν ἀνελθοῦσαν αὐτὴν τῇδε φέρουσιν, καὶ κρίσει καὶ δίκῃ καταπέμπουσιν· ἀλλὰ καὶ κλήροις καὶ τύχαις καὶ ἀνάγκαις καθέλκουσιν. οὕτω πανταχοῦ τὴν πρὸς τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς κάθοδον μεμψάμενος, τὸν Τίμαιον συνθεὶς, μεταβαλλόμενος τὴν ἄφιξιν ἐπαινεῖ, καὶ τόνδε τὸν κόσμον ἀποθαυμάζει, Θεὸν εὐδαίμονα προσονομάζων, καὶ τὴν ψυχὴν ἐνθένδε φανεῖσαν ἀσπάζεται· παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ γὰρ τοῦ δημιουργοῦ αὐτὴν δεδόσθαι πιστεύει, καὶ τοὺς ἄλλους πείθειν παρασκευάζεται. ἔδει γὰρ ἔννουν εἶναι τόδε τὸ πᾶν, ἄνευ δὲ ψυχῆς οὐχ οἷόν τε ἦν γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ τέλεον. τοῦτο δὲ ἡ ἑκάστου ψυχὴ δίδωσι τῷ παντὶ, τὸ αἰσθητὸν ἐγείρουσα, καὶ συνέχουσα καὶ κοσμοῦσα καὶ τάττουσα. ὥστε ἑκοῦσαν ἑκόντι τῷ δημιουργῷ διακονεῖν πρὸς τὸ μὴ ἀτελὲς διαμεῖναι τόδε τὸ καλὸν αὐτοῦ ποίημα· ἐβούλετο γὰρ ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ δεικνύναι ὅσαπερ ἐν τῷ νοητῷ προϋπῆρχε. ταῦτα μὲν ὁ Πλάτων. ὁ δὲ τούτου μαθητὴς Ἀριστοτέλης οὐ ταῦτ᾽, ἀλλ᾽ ἐντελέχειαν ὀνοματοποιῶν εἶναι τὴν ψυχὴν, οἷον τῇ ὕλῃ τὸ τέλεον ἐπισάγουσαν· καὶ εἶδος οὖσαν τῷ σώματι συνδιαλύεσθαι.

ΑΞΙΘ. Εὐδαίμων, εἶ ὦ Θεόφραστε, ὅτι πολλῶν ὄντων καὶ ποικίλων τῶν πάλαι λεγομένων, οὐδέν σε διέλαθεν, ἀλλὰ πάντα διδάσκεις σαφῶς, ὡς αὐτὸς ἐξευρὼν, οὐ τὰ τῶν παλαιῶν διεξιών. μνημονικὸς δὲ μᾶλλον τοῦ Ἱππίου ἐφάνης, καὶ οὐκ ἀμελέτητος. ἀλλ᾽ ὃ δράσω, ἀμφίβολός εἰμι διαμένων, καὶ οὐκ ἔχω τίσι θῶμαι, οὐκ εἰδὼς ὅτῳ χρὴ μᾶλλον συνέπεσθαι.

πότερον Ἡρακλείτῳ, ᾧ δοκεῖ τὴν ἀπὸ τῶν πόνων τῆς ψυχῆς ἀνάπαυλαν εἶναι τὴν εἰς τόνδε τὸν βίον φυγήν; ἢ τῷ Ἐμπεδοκλεῖ, ὃς κατὰ ποινὴν ὑπὲρ ὧν ἥμαρτεν ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν ἀπέρριψεν; ἢ τῷ Πλάτωνι μᾶλλον, ὃς νῦν μὲν κατὰ ποινὴν, νῦν δὲ πρὸς τὸ τέλειον εἶναι τόδε τὸ πᾶν· καὶ νῦν μὲν ἀκουσίαν, νῦν δὲ ἑκουσίαν· καὶ ἐνίοτε μὲν πρὸς βίαν· ἐνίοτε δὲ αὐτοκινήτως ὅπῃ βούλεται τὴν ψυχὴν ἐκπέμπεσθαι (τὸν γὰρ Ἀριστοτέλην σιωπήσομαι ὃς δι' ὑπερβολὴν σοφίας τὴν τῆς ψυχῆς ἀθανασίαν ἀφείλετο) τὰ ἀλλήλων ἕκαστοι καταλύοντες, καὶ τοῖς ἄλλοις καὶ ἑαυτοῖς τἀναντία φιλοσοφοῦντες.

ΘΕΟΦΡ. Βούλονται μὲν οἱ ἐξ Ἀκαδημίας πείθειν ὡς οὐ διαφωνεῖ Πλάτων αὐτὸς ἑαυτῷ· νοήματα καὶ ὀνόματα ὡς ἂν ἐθέλωσι μετατιθέντες· ὥσπερ οἱ τοὺς χρησμοὺς πρὸς τὴν ἑαυτῶν βούλησιν ἑρμηνεύοντες. δοκοῦσι δέ μοι παντελῶς ὑβριάζεσθαι. οὔτε γὰρ γέγονεν, οὐδ' ἂν γένοιτο μᾶλλον τοῦ Πλάτωνος ἱκανὸς ἑρμηνεῦσαι σαφῶς πᾶν ὅτι ἐθέλει. οἱ δὲ αἰσχυνόμενοι τὸ δοκεῖν διαφωνεῖν ἑτέραν ἐξ ἀπολογίας αὐτῷ κατηγορίαν ἐφέλκονται. ἢ γὰρ ἀσαφὴς διδάσκαλος ὁ φιλόσοφος, ἢ φθόνῳ τὴν διάνοιαν ἀποκρύπτει. οὐδέτερον δὲ πέπονθεν ὁ Πλάτων· ἀλλὰ τοὺς τἀκείνου σοφιζομένους λέληθε· τὴν τῶν Χαλδαίων καὶ Αἰγυπτίων φιλοσοφίαν εἰσφέρων τῇ Ἑλλάδι· καὶ τὰ Πυθαγόρου καὶ Ἡρακλείτου καὶ Ἐμπεδοκλέους ἐπιδείκνυς ὅθεν ἄλλοτε ἄλλων λόγων ἐστὶν, ὡς ἂν μηδὲν τῶν πανταχοῦ σοφῶς εὑρημένων διαλάθοι τοὺς ἐν Ἀκαδημίᾳ φιλοσοφοῦντας. ἔστι καὶ περὶ τῆς ὕλης, πῇ μὲν γεγενῆσθαι, πῇ δὲ ἀγένητον αὐτὴν ἀποφαίνει. οἱ δὲ ὕστερον τὸ γλαφυρὸν καὶ ποικίλον τῆς Πλάτωνος γνώσεως ἀγνοήσαντες, καὶ ὀρεγόμενοι τοῦ, πρῶτος ἕκαστος ἐπινοεῖν τι καινὸν, ἐν σφίσιν αὐτοῖς συνεταράχθησαν, καὶ διασκεδασθέντες, οὔτε τῷ Πλάτωνι, οὔτε ἀλλήλοις συνέπονται· ἃ πολλάς μοι παρέχει τὰς ὠδῖνας.

ΑΞΙΘ. Τίκτεις οὐκ ἀγεννῶς. ἐγὼ δὲ πρὸς ταύτην ἰλιγγιάσας τὴν ἀπορίαν, πατρίδος καὶ φιλτάτων ἀπολελησμένος, ἔπλεον Ἀθήναζε. νῦν δέ σοι περιτυχὼν καὶ τὴν ἐν σοὶ σοφίαν θαυμάζων, ἔτι μᾶλλον τεθαύμακα, εἰ ταῦτα καταμαθὼν ἔτι Πυθαγόρᾳ, καὶ Πλάτωνι, Χαλδαίοις τε καὶ Αἰγυπτίοις

A Heraclitóne accedam, cui videtur anima quæ defuncta ſuis apud ſuperos laboribus, quietis locum cùm aliquem inueniat, in hāc vitam quaſi confugere: an Empedocli aſſentiar, qui putat animam, vt peccatorum antea commiſſorum pœnas luat, in hanc vitam ablegari: aut Platoni potiùs adſtipuler, qui modò ſtatuit, animam, ad exoluenda ſupplicia: modò dicit eandē, vt illud quod vniuerſū dicimus, perficiatur, idq; modò ſua ſponte, modò coactam: iam aliunde excitatā, iam ſuo ipſius motu proprio emitti (Ariſtotelem enim, qui nimia quadā ſua atque intem- B perata ſapientia falſus, animarū immortalitatē è medio omnē tulit, ſilentio prætereo) Reliqui deinceps hoc omnes agunt, vt alij aliorum ſententias deſtruant atque conuellant: quo fit vt & aliis & ſibi ipſis contrarias opiniones prodāt.

Ariſtoteles impius.

Theophrastvs. Equidem in hoc mirificè ſeſe torqueant Academici, vt omnibus perſuadeant, Platonem ſecum ipſum minimè diſſidere, ideóque ſolent eius & ſententias & dictiones, quocunque placet, detorquere; haud ſecus ac qui diuina oracula ex animi ſui ſententia exponunt. At illi mihi videntur Platonem ipſum iniuria afficere. Neque enim quiſquam aut fuit C aut futurus eſt, qui potuerit Platone pleniùs ac meliùs, quæ voluerit, verbis efferre. Alij quos itidem pudet videri diuerſum quiddam ab eius ſententia docere, hoc ipſo quòd eius defenſionem ſuſcipiunt, nouum ei crimen impingunt. Aut enim obſcurus præceptor eſt philoſophus, aut inuidia quadam agitatus mētem & ſententiam ſuam de induſtria obſcurauit. At neutro horum vitiorum Plato noſter laborauit, magiſque hi ipſi eius interpretes ignoratione philoſophiæ Platonicæ laborarūt. Is enim in eā curā ac cogitationē potiſſimum incubuit, vt Chal- D dæorum & Ægyptiorū philoſophiam in Græciam ſuam importaret. itémque Pythagoræ, & Heracliti, & Empedoclis placita in medium afferret. Itaque dum ſtudet efficere, vt eos qui in Academia philoſophantur, omnium quæ ſunt vſpiā ſapienter cogitata, nihil lateat, accidit, vt aliàs aliud dicere videatur. quale eſt illud, quod ab eo de materia dicitur, alibi quidē eam natā, alibi verò non natam eſſe. Verùm poſteri cùm Platonis doctrinā multarum & variarum rerū atque opinionum cognitione perpolitam atq; ornatam ignorarent, idque vnicè ſpectarent, vt nouæ alicuius opinionis excogitatione, alius a- E lium anteuerteret, turbas inter ſeſe ipſi concitarunt, ac deinceps partes in contrarias ſparſi, neque Platonem neque ſe ipſi ſequuti ſunt. Qua ex re dolorem maximum cepi.

Platonis eloquentia, & ſtudia.

Contra Platonicos.

Axithevs Egregiè tu quidem iſta profers. Ego verò multitudine & varietate illarum opinionum perturbatus, patria amiciſque relictis, Athenas nauigandum mihi duxi. Iam verò vbi in te incidi, eam, quæ in te eſt, ſapientiam ſuſpicio, multóque magis miror te, qui iſtis iam exploratè cognitis, adhuc ſtudeas Pythagorā, Platonem, Chaldæos & Ægyptios

ſurſum vorſum ferri ſolitos, ſibi ipſis cõciliare. A Hi enim iiſdem de rebus non vnum idemque iudicium omnes ferunt, ac ne ſinguli quidem eadem ſtatuunt. At pugnantia atque inter ſe contraria dicere, non eſt hominis ſapientis, verùm imperiti. At mihi quidem non videtur Deus huius doctrinæ dux eſſe, alioquin eadem omnes docerent. Sed exiſtimandum eſſe humanam quandam ſui ipſius admirationem atque arrogantiam, in qua multæ eæque inter ſe contrariæ opiniones varient.

THEOPHRASTVS. Agnoſco quod dicis, optime. Nam & Platoni ipſi placuit, vti ſuis decretis eatenus ſtaretur, dum aliquis diuinior homo in terris appareret, qui veritatem ipſam aperiat: cui conueniens ſit omnes aſſentiri atque obtemperare. B

AXITHEVS. Rectè ſanè hæc dicis. Verùm dic ſodes, num hoc antea aliquando cognitum atque etiam animo reputatum fuerit. Me enim priſcorum philoſophorum perturbatio ſanè quàm perplexum facit. Quando eorum alij rurſus in homines, alij in feras animam quaſi præcipitem agunt.

THEOPH. Si omnes noſſes, non poſſes ſatis demirari tantam docentium contentionem. C Sæpè ego quaſi è ſublimi ſpecula perſpiciens, ſolus omnia quaſi cęde, ſanguine, tumultu plena vidi, quæ tibi, quoniam & audire & diſcere multa cupis, in tabula depingere minimè grauabor. Ægyptiis ſanè videtur, eadẽ anima cùm hominem, tum verò bouem, & canẽ, & auem, & piſcem induere. Quæ ipſa, quemadmodum eorum fert opinio, modò ceu brutum animal, vt formica, aut camelus, humi paſcitur: modò in balenam ſeu rhombum conuerſa in mari viuit: rurſus in naturam auis traducta, monedula, aut luſcinia apparet & in aërem tendit: D denique in aliud atque aliud animantium genus verſa, tandem peragratis omnibus eò rurſus vnde erat digreſſa, recurrit.

Ægyptiorum errores de Anima.

ÆGYPTVS. Heu quæ prodigia commemoras: quàm fœlix eſſem, ſi camelus aut rhombus aut monedula euaderem.

AXITHEVS. Rides tu quidem Ægypte: ego verò Theophraſtum intuens obſtupui, quòd etiam cognitis his næniis, Ægyptiorum conſuetudine & placitis nihilominus adhuc detinetur.

THEOPHRASTVS. Ipſe etiam Apollo, atque huius filius Plato, idem Axithee, quod Ægyptij ſenſerunt. Vbicũque enim Apollo oracula reddit, ſemper vt Ægyptiorũ inuentis homines acquieſcant, mandat. E Plato verò tradit virorum animas molles atque effœminatas in mulieres reuiuiſcere. Eas itẽ quæ vitiis ſint immerſæ, in feras deſcendere, & cum terreſtribus animantibus victitare, cum auibus volitare, vel cum aquatilibus cõiungi & commiſceri. Socratis autem cum Phædone habitum colloquium perſequens, animas eorum qui ab auaritia in tranſverſum rapti, & ad prædã prõpti ſemper ac parati fuiſſent, in miluos & in lupos transformat.

Platonica metempſychoſis.

A ἄνω κάτω συμπεριενεχθῆς, οἵ γε μὴ ταῦτα περὶ τῶν αὐτῶν λέγουσιν ἅπαντες, μηδὲ ταυτὰ ἕκαστοι. ἀπειρίας δὲ τἀναντία λέγειν, οὐκ ἐπιστήμης. καὶ ὡς ἔοικεν, τούτου τοῦ δόγματος οὐ θεὸς ἦν ἡγεμών. ἢ γὰρ ἂν ταυτὸ πᾶσιν ἐδόκει· ἀλλ' ἀνθρωπίνη τις οἴησις, ἐν ᾗ πολλά τε καὶ ἐναντία ποικίλλεται.

ΘΕΟΦ. Οἶδα ὦ ἀγαθέ. ἀλλὰ καὶ Πλάτωνι συνδοκεῖ τοῖς αὐτοῦ πείθεσθαι ἕως ἄν τις θειότερος ἄνθρωπος αὐτοῦ ἀναφανεὶς αὐτὸ τἀληθὲς ἐκδιδάσκοι, ᾧ προσήκοι πάλιν συνέπεσθαι.

ΑΞΙΘ. Ἦ καλῶς λέγεις· ἀλλ' εἰπέ μοι, B ἤδη ποτὲ διενοήθης καὶ τοῦτο; ἐμὲ γὰρ ἐκταράττει τῶν πάλαι φιλοσοφούντων ἡ ταραχή, οἱ μὲν γὰρ εἰς ἀνθρώπους αὖθις, οἱ δὲ εἰς θηρία τὴν ψυχὴν ἀπορρίπτουσιν.

ΘΕΟΦ. Εἰ πάντας εἰδείης, θαυμάσαις ἂν ὅση τῶν λεγόντων ἡ μάχη. ἐγὼ γὰρ κατ' ἐμαυτὸν στὰς ἐξ ἀνδροκτασίας ἔκ θ' αἵματος, ἔκ τε κυδοιμοῦ, οἷον ἐκ περιωπῆς τῆς μάχης τὴν ποικιλίαν ἐθεώρησα, καί σοι ταύτην, (φιλήκοος γὰρ εἶ καὶ φιλομαθὴς) ἐθέλω συγγράφειν. C Αἰγυπτίοις μὲν γὰρ δοκεῖ τὴν αὐτὴν ψυχὴν καὶ ἄνθρωπον, καὶ βοῦν, καὶ κύνα, καὶ ὄρνεον, καὶ ἰχθὺν μεταμπίσχεσθαι. καὶ νῦν μὲν αὖθις οἷόν τι θηρίον, μύρμηξ ἢ κάμηλος, τὴν γῆν νέμεται. νῦν δὲ εἰς ἰχθὺν ὀλισθήσασα κῆτος ἢ μεμβρὰς γενομένη τὴν θάλατταν ἔδυ. αὖθις δὲ εἰς ὀρνέου φύσιν μεταπηδήσασα, κολοιὸς ἢ ἀηδὼν ὀφθεῖσα, εἰς ἀέρα διέπτη, ἄλλοτε ἄλλο διεκδῦσα τῶν ζώων, ἕως ἅπαντα διεξελθοῦσα, πάλιν ἀναδράμοι, ὅθεν τὸ πρῶτον κατέβη.

D ΑΙΓΥΠΤ. Φεῦ τῆς τερατολογίας· εὐδαιμονοίην ἂν εἰ κάμηλος, ἢ μεμβράς, ἢ κολοιὸς γενοίμην.

ΑΞΙΘ. Σὺ μὲν Αἰγύπτιε καταγελᾷς· ἐγὼ δὲ τὸν Θεόφραστον ἐκπέπληγμαι, εἰ ταῦτα εἰδὼς ἔτι τοῖς Αἰγυπτίοις συμφέρεται.

ΘΕΟΦ. Αὐτὸς ὁ Ἀπόλλων, καὶ ὁ τούτου παῖς ὁ Πλάτων, ὁμογνώμονες ὦ Ἀξίθεε τοῖς Αἰγυπτίοις γεγόνασι. ὁ μὲν, οὕτω πως χρησμῳδῶν ὁ Ἀπόλλων, καὶ κελεύων τοῖς τῶν Αἰγυπτίων εὑρήμασι πανταχοῦ πείθεσθαι. E ὁ δὲ δὴ Πλάτων τὸν Τίμαιον ἐπιδεικνὺς, τὰς τῶν ἀνδρῶν [illegible] ψυχὰς ἐν τῷδε τῷ βίῳ θηλυνομένας εἰς γυναῖκας ἀναβιῶναι. κακίας δὲ ἐμπιπλαμένας, εἰς θηρία καταβαίνειν, καὶ χερσαίοις συνδιαιτᾶσθαι, τοῖς τε πτηνοῖς συμπέτεσθαι, καὶ τοῖς ἐνύδροις συναγελάζεσθαι. τὴν δὲ πρὸς Φαίδωνα Σωκράτους συνουσίαν διεξιὼν, τοὺς ὑπὸ πλεονεξίας ἐπαιρομένους, καὶ πρὸς ἁρπαγὰς ἑτοίμους, εἰς ἰκτίνους καὶ λύκους μεταβάλλει.

τοὺς ὑπὸ ἐπιθυμιῶν δεδουλωμένους, εἰς τοὺς ὄνους ἀπελαύνει. τὴν δὲ εὐδαίμονα πόλιν οἰκίζων, ἔπειτά που λέγει τὸν Ὀρφέα τὸν τῆς Καλλιόπης, ἐπειδὴ παρὰ γυναικῶν διασπασθεὶς τόνδε τὸν βίον ἀπελύθη, τὸν ἄνθρωπον φεύγοντα, κύκνον γενόμενον, οἷα μουσικὸν ὄντα, τὴν μουσικὴν ἐργάζεσθαι. ὁ δὲ Θερσίτης, ὃς πάντων αἴσχιστος ἦν ὅσοι ὑπ' Ἴλιον ἦλθον, τὸν Ἀχιλλέα οὐ πολεμοῦντα, ἀλλ' ἐνυβρίζοντα τῷ Ἀγαμέμνονι, καὶ τοὺς ἥρωας μιμούμενος, εἰς πίθηκον μετασχηματίζεσθαι, καὶ ἐκμιμεῖσθαι τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα, ὃ εἶδος οὐ τὸ ἦθος αὐτοῦ μεταβάλλων.

ΑΞΙΘ. Τί οὖν ὦ φιλότης; οἱ τῶν Πλάτωνος ἱερῶν μυσταγωγοί; οὐδὲ ἐν τούτοις ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις σοφίζονται, οὐδὲ τὸν πλατὺν γέλωτα συγκαλύπτουσιν, ὀνόματα μετακινοῦντες καὶ νοήματα συγχέοντες;

ΘΕΟΦ. Οἱ μὲν παλαιοὶ μυσταγωγοὶ τῶν λεγομένων μετακινοῦσιν οὐδέν· εὖ εἰδότες ὅτι τῶν Αἰγυπτίων ὁ Πλάτων μαθητὴς γενόμενος, καὶ τῶν ἐκείνων διατεθρυλλημένος τὰ ὦτα, ὡς ἡ τῶν ἀνθρώπων ψυχὴ πάντα ζῷα μεταβαίνει, πανταχοῦ διασπείρει τὸ δόγμα. Πλωτῖνος γοῦν καὶ Ἁρποκρατίων ἀμέλει καὶ Βοηθὸς καὶ Νουμένιος τὸν Πλάτωνος ἰκτῖνον παραλαβόντες, ἰκτῖνον παραδιδόασι, καὶ τὸν λύκον λύκον, καὶ ὄνον τὸν ὄνον. καὶ ὁ πίθηκος αὐτοῖς οὐκ ἄλλο ἢ τοῦτο. καὶ ὁ κύκνος οὐκ ἄλλο ἢ κύκνος νομίζεται. καὶ πρὸ τοῦ σώματος ἐμπίπλασθαι τὴν ψυχὴν, δυνατὸν εἶναι λέγουσι, καὶ τοῖς ἀλόγοις ἐξεικάζεσθαι· ᾧ γοῦν ὁμοιώθη, κατὰ τοῦτο φέρεσθαι, ἄλλην ἄλλο ζῷον ὑποδῦσαν. Ἐπιγενόμενοι δὲ Πορφύριός τε καὶ Ἰάμβλιχος καὶ τοῖς ἀνωτέρω σοφίας πέρι φρονοῦντες, καὶ ἐρυθριῶντες τὸν Πλάτωνος ὄνον καὶ λύκον καὶ ἰκτῖνον, καὶ κατανοήσαντες ὡς ἄλλη μὲν λογικῆς ψυχῆς ἡ οὐσία, ἄλλη δὲ ἀλόγου· καὶ ὅτι οὐ μεθίστανται, ἀλλ' ὡσαύτως ἔχουσιν αἱ οὐσίαι οἷαι τὸ πρὶν προῆλθον. οὐ γὰρ τὸ λογικὸν τῇ ψυχῇ συμβεβηκὸς ὡς μεταχωρεῖν, ἀλλ' οὐσίας διαφορὰ βεβαίως ἱδρυμένη. καὶ ὅλως ἀδύνατον τὸν λόγον εἰς ἀλογίαν μεταπεσεῖν, εἰ μὴ καὶ τὸ ἄλογον φήσουσιν ὑφαρπάζειν τοῦ λόγου τὴν φύσιν. ταῦτα ὀψέ ποτε διαλογισάμενοι, ὑποπηδήσαντες τὰ ἄλογα τῶν ζῴων μεταβαλόντες, οὐκ εἰς ὄνον φασίν, ἀλλ' εἰς ὀνώδη ἄνθρωπον ἀναβιῶναι τὸν ἄνθρωπον· οὐδ' εἰς λέοντα, ἀλλ' εἰς λεοντώδη ἄνθρωπον· οὐ γὰρ τὴν φύσιν ἀλλὰ τὴν τῶν σωμάτων μορφὴν μεταμείβεσθαι. ὥσπερ ἐπὶ τῆς σκηνῆς οἱ τῆς τραγῳδίας ὑποκρίνονται, οἱ νῦν μὲν τὸν Ἀλκμαίωνα, νῦν δὲ τὸν Ὀρέστην ὑποκρίνονται.

A Qui verò fœdis libidinibus ſeſe dediſſent, eos in aſinos vertit. At vbi fœlicem illam ciuitatẽ cõſtituit, Orpheum Calliopes filium, poſtquã à mulieribus diſcerptus, vitã cum morte commutaſſet, dum homo fugeret, cygnum dicit euaſiſſe: nẽpe vt qui muſicus inſignis extitiſſet, artem muſicam deinceps etiã exerceret. Therſites autem is, qui fuit omnium, quotquot ad Ilium venere, turpiſſimus, qui Achillem non quidem in bello fortiter pugnando, ſed Agamemnonem reliquoſque Heroas conuiciis petendo imitari cõſueuit, in ſimiam transformatus eſt, atque etiamnum hominem videtur magis imitari, quàm præſtare poſſe.
B

Axith. Quid igitur, ô amice, Platonis ſacrorũ cuſtodes & interpretes? nihil ne in his, perinde vt ſolẽt in aliis eius placitis, ſubtiliter & acutè excogitãt, aut nomina tranſponunt, aut ſententias alias aliis confundunt, nẽpe, vt quod ridiculum ſit, ſacratiore aliquo myſterio regant?

Theoph. Priſci quidem horum ſacrorum antiſtites, eorũ quæ ſunt dicta nihil ſuo loco mouent, quippe quibus exploratè ſit cognitum, Platonem poſtquam Ægyptiorum diſcipulus extitiſſet, illorúmq. verbis aures impleſſet, hoc
C ipſum, quòd anima humana in omne genus animãtium tranſeat, per omnes libros ſuos ſparſiſſe. Plotinus igitur & Harpocration: itémque Boëthus atque Numenius, Platonis miluum, qualem accepetunt, aliis tradiderunt miluũ: & lupum, lupum: & aſinum, aſinũ: nec ſimia quicquã aliud eſt eis quàm ſimia, nec cygnus aliud quàm cygnus. Et animã, aiunt illi, priuſquã cũ aliquo corpore cõiungatur, poſſe eorũ quæ ratione carent, animantium ſimilitudinem aſſumere: at cuicunque ſimilis facta fuerit, ſecundùm eius naturam ferri: denique etiam aliam aliud animal induere. Hos ſecuti Porphyrius &
D Iamblichus, non ſolùm maiorum ſuorũ philoſophiam paulò altiùs conſiderarunt, ſed etiam veriti ſũt de Platonis aſino & lupo & miluo dicere: tum etiam reputarunt, aliã eſſe eius quod rationem habet, & aliã rurſus eius quod ratione caret, animantis ſubſtantiam: quòdque non ſoleant ita ſolum vertere ſubſtãtiæ, verùm eædem, quæ eùm primùm egrederentur erant, permanere. Neque enim ratione eſſe præditũ, accidens, quoddã animæ eſſe, quod eam modò accedere, modò deſerere ſoleat, ſed eſſe differentiã in ipſa ſubſtantia conſtanter permanentem: minimèq. fieri poſſe, vt ratio in naturam
E brutam cõuertatur: niſi cõcedas, aiunt animali bruto hoc datũ eſſe, vt rationem furto auferre queat. His ſerò tãdem conſideratis & errorem veterum minuendũ, & bruta animalia ſilentio prætereunda arbitrati: hominem inquiunt, nõ in aſinum, verùm in hominem aſininum: neque in leonem, ſed in leoninũ hominem reuiuiſcere. Non enim naturam, ſed corporum formam tranſmutari: quemadmodum in ſcena qui perſonas tragicas ſuſcipiunt: ac modò Alcmęonis, modò Oreſtis perſonam gerunt.

Platonis opinio

Porphyrij & Iamblichi ſententia.

A AXITHEVS. Linum lino, Theophraſte, mihi videntur illi nectere, & malum remedium adhibere malo. Quid enim attinet corporis vinculis animam liberari, quæ rurſus in aliud corpus immittitur? Inutilis etiam ad leuandam moleſtiis animam fruſtráque in medium introducta mors eſt. Erat enim perdiriſſimorum hominum vita eò vſque propaganda, quoad ipſorum pœnæ fuerant extendendæ. Ac ſi in laſciuiam prouoluta anima, mille libidinibus in hac vita, haud ſecus ac reginis quibuſdam mancipata ſeruierit: quę B ratio ſuaſerit, vt ob hocipſum ſupplicio afficienda in hominem aſininum reuiuiſcat? Nimirum vt ſuæ libidini magis magiſque inſeruiat: ac ſupplicio illo non tollatur, ſed augeatur etiam & firmetur laſciuia. Atqui pœna vitioſorum animæ motuum, quaſi medicina quædam exiſtimatur, quæ coërceat, truncet, ſecet, & penitus exſcindat: non autem ſuſcitet, inflammet, vllam materiam vitioſo motui ſuppeditet. Id enim ſi fiat, perinde fuerit, ac ſi quis iudex hominem furti reum, non ſupplicio aliquo affici, verùm in ſacram ædem C ingredi, & inde, quicquid libeat, abripere iubeat: tum quoniam furti reus eſt, vt habendi ſtudium ſatis ſupérque expleat, etiam dona Diis ſuſpenſa auferenda præbeat. Iam turpis aliquis puerorum amator, qui conſueuit florentem adoleſcentium ætatem corrumpere, fiat iterum ipſe puer formoſus, vt eadem ipſe patiatur, ſcilicet. Alius ſit adulter, & in mulierem conuertatur, vt adulterio prorſus infamis efficiatur.

Pœna vt medicina debet exiſtimari.

ÆGYPTVS. Heu quàm abſurda narras: ſic enim pœna ſceleribus irrogata, ac ſcelerum omne genus homines, ceu leno quiſpiam proſtitueret.

D AXITHEVS. Sanè, cùm iubeant doctiſſimus ille Porphyrius, & numine afflatus Iamblichus, id quod in nobis eſt, iis qui ſunt apud inferos, iudicibus remittere, & illas humanis delictis pœnas irrogare: Atque hoſce vt ſequamur, Theophraſtus volet ſcilicet.

THEOPHRASTVS. Minimè verò iſthuc amplius velim Axithee: nam neque Syrianus, neque Proclus hos ſequuntur, verùm proprium quiddam ac nouum excogitarunt.

AXITHEVS. Quid verò id eſt, Theophraſte?

E THEOPHRASTVS. Animam eam, quæ ſemper ad rapinam prompta ſit & parata, non in miluum conuertunt illi: quando ſit abſurdum eam quæ ratione ſit prædita, in id quod ratione caret, traduci: tum neque in milui ſimilem hominem tranſmittunt; quando ſit abſurdum, pœnam maioris auaritiæ cauſam fieri. Sed ducent illi, miluum quidem habere ſuam ipſius animam, eámque ratione deſtitutam: humanam huic alligatam, adhærentem, vnà volitantem. Atque hæc eſt ſupplicij illius forma ac ratio.

Syriani & Procli ſententia.

ΑΞΙΘ. Λίνον λίνῳ συνάπτουσι, τὸ τοῦ λόγου, Θεόφραστε· καὶ κακῷ τὸ κακὸν ἰῶνται. τί γὰρ ἔδει σώματος τὴν ψυχὴν ἀπαλλάττεσθαι, εἰ πάλιν εἰς ἕτερον σῶμα καταπέμπεται; περίεργος ἡ τελευτή, καὶ μάτην εἰς μέσον παραφέρεται. ἔδει γὰρ τῶν πονηροτάτων ἐπιτείνειν τὸν βίον, εἰς ὅσον ἔδει τὴν τιμωρίαν παρεκτείνεσθαι. καὶ ἄλλως, εἰ πρὸς ἀκολασίαν ἐκπέσοι ψυχή, καὶ ὑπὸ μυρίων ἐπιθυμιῶν ὥσπερ δεσποινῶν ἐν τῷ δὲ τῷ βίῳ κρατουμένη, καὶ αἰσχρῶς δουλεύουσα· διὰ τοῦτο πάλιν ὑπὸ τῆς δίκης ἐκπεμπομένη εἰς ὀνώδη ἄνθρωπον ἀναβιώῃ, ὡς ἂν ἔτι μᾶλλον ἐπιθυμίαις δουλεύοι, κακίας χορηγὸν τὴν τιμωρίαν ἐδέξατο· καὶ γίγνεται τῆς ἀκολασίας οὐκ ἀφαίρεσις ἡ τίσις, ἀλλὰ βεβαιοτέρα προσθήκη. καὶ μὴν ἡ δίκη τῶν παθημάτων ἰατρικὴ νομίζεται, συστέλλουσά τε καὶ κολάζουσα καὶ διατέμνουσα, καὶ ὅλως ἐκκόπτουσα, ἀλλ' οὐ διεγείρουσα, οὐδὲ παροξύνουσα, οὐδετέραν ἐπινοοῦσα τῷ πάθει τὴν ὕλην. εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, παραπλήσιον ἦν, ὥσπερ ἂν εἴ τις δικαστὴς λαβὼν ἄνθρωπον κλοπῆς ἑαλωκότα, οὐ παθεῖν τι κελεύοι, ἀλλ' εἰς ἱερὰ φοιτῶντα λαμβάνειν ὅ τι βούλοιτο, ὡς ἂν τῆς πλεονεξίας ἀφθόνως ἔχοι, καὶ αὐτῷ παρέχοι τῶν ἀναθημάτων ἀδεῶς ἅπτεσθαι, ἐπειδὴ κλοπῆς ἑάλωκεν. καὶ ὁ δεῖνα τῶν ἀγρίων ἐστί, καὶ τῶν νέων διαφθείρει τὴν ὥραν· αὖθις γενέσθω νέος καλός, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς ταυτὰ πάθοι· ἕτερος μοιχὸς εἰς γυναῖκα μεταβαλλέσθω, ὡς ἂν ὑπὸ μοιχείας ὑβρίζοιτο.

ΑΙΓΥΠΤ. Ἰοὺ ἰοὺ τῆς ἀτοπίας· προαγωγὸς ἡ δίκη γίγνεται.

ΑΞΙΘ. Κελεύει γὰρ ὦ Αἰγύπτιε ὁ πολυμαθὴς Πορφύριος, καὶ ὁ ἔνθεος Ἰάμβλιχος τὸ ἐφ' ἡμῖν τοῖς ἐν ᾅδου δικασταῖς ἀνατιθέντες, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πταισμάτων τὴν δίκην αἰτιώμενοι. τούτοις ἀκολουθεῖν ἡμᾶς ὁ Θεόφραστος βούλεται.

ΘΕΟΦ. Οὐκ ἂν ἔτι βουλοίμην Ἀξίθεε. οὔτε γὰρ Συριανὸς οὔτε ὁ Πρόκλος αὐτοῖς συνέπονται· ἀλλ' ἴδιόν τι καὶ καινὸν εὑρήκασι.

ΑΞΙΘ. Τί τοῦτο, ὦ Θεόφραστε;

ΘΕΟΦΡ. Τὴν πρὸς ἁρπαγὴν παρεσκευασμένην ψυχὴν οὐκ εἰς ἰκτῖνον μεταβάλλουσιν. ἄλογον γὰρ εἰς ἄλογον τὴν λογικὴν μεταθεῖσθαι· οὐδ' εἰς ἰκτινώδη ἄνθρωπον ἐκπέμπουσιν· ἄτοπον γὰρ εἰ πλεονεξίας αἰτία γίγνεται κόλασις. ἀλλὰ τὸν μὲν ἰκτῖνον λέγουσι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἔχειν τὴν ἄλογον, τὴν δὲ ἀνθρωπίνην ταύτῃ συνδεδέσθαι, καὶ παρακολουθεῖν καὶ συμπέτεσθαι. καὶ οὗτος τῆς τιμωρίας ὁ τρόπος.

ΑΞΙΘ. Καινότερον μὲν τὸ εὕρημα, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον καταγέλαστον, εἰ μύρμηκι μὲν Ὀδυσσεὺς συνέπεται. οἰκονόμω γὰρ ἄμφω, καὶ πολλοὺς πόνους ἀνατλῆναι δυναμένω. σφηκὶ δὲ ὁ Ἕκτωρ συνδεῖται· κορυθαιόλω γὰρ ἄμφω, καὶ μαχιμωτάτω. ὁ δὲ βάτραχος καὶ Κλέων ἕν. θαμὰ γὰρ βοῶσιν ἀμφότεροι, καὶ καθὰ τὸν ὑπέρβολον ἠχεῖ. ἀναίδεια γὰρ ἑκατέρου τὸ γνώρισμα. καὶ διπλοῦς τις ὢν μύρμηξ, ὁ σφήξ, ὁ βάτραχος, ἡμᾶς οὐ διέλαθεν. οὐ γὰρ ἄνευ σώματος, οὔτ' Ὀδυσσεὺς, οὔτ' ἄλλος οὐδεὶς συνέπεσθαι, εἴπερ συνέπεται. οὐ γὰρ παντελῶς φὴς τοῦ σώματος ἀπαλλάττεσθαι τὸν ἐπὶ τῆς τιμωρίας δεόμενον.

ΘΕΟΦ. Οὐ μὲν οὖν.

ΑΞΙΘ. Πότερον οὖν ἐντὸς τῆς μύρμηκος ὁ Ὀδυσσεὺς ἀποκρύπτεται, ἢ τοῦ ποδὸς ἐξήρτηται, καθάπερ τοῦ κριοῦ παρὰ τῷ Κύκλωπι; καὶ ἐπισύρεται ὅποι δὴ τῇ μύρμηκι δοκεῖ; τί τοῦτο γελᾷς ὦ Αἰγύπτιε;

ΑΙΓΥΠΤ. Οὐ καταγέλαστος μυθολογία παρ' ἀλαζονείας μηδὲν ἐπαισθάνεσθαι;

ΑΞΙΘ. Φέρε γὰρ ὦ Θεόφραστε, εἰ ψάρων ἀγέλην, ἢ γεράνων κλαγγηδὸν πετομένων καὶ ἴδοις, ἴσως ἂν φαίης τοὺς ἐπὶ σκηνῆς διαπλάττοντας, καὶ ὑβριστὰς καὶ θορυβοῦντας καὶ ἀσελγαίνοντας τελευτήσαντας, τούτοις τοῖς ὀρνέοις συνδεδέσθαι, καὶ συντετάχθαι, καὶ βοᾶν οἷάπερ ἐκεῖνα, καὶ πανταχοῦ συνέπεσθαι. εἰ δὲ ἁλόντα τὰ ὄρνεα θύοιτο, τῶν δεσμῶν γίνεται φυγὴ ἡ τῶν ὀρνίθων σφαγή. λύονται γὰρ ἀφανιζομένης τῆς ψυχῆς, ᾗ συνεδέθησαν. οὐ γὰρ ἀθάνατον τὴν ἄλογον ψυχὴν εἶναι φήσουσιν. τί δὲ εἰ ταῖς ἀφύαις συνδεθεῖεν, εἶτα πλησθείη δὲ καὶ τῶν ἁσπαλιευτῶν ἡ σαγήνη, ἆρ' ὅτι τότε λυθεῖσαι τῆς τιμωρίας καταγελάσουσιν; ὁ γὰρ τῶν ἰχθύων δεσμὸς τῶν ψυχῶν λύσις ἐστί, καὶ τῶν ἀφύων ἡ θήρα ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς ἐλευθερία γίνεται. ἤδη δὲ μελιττουργοὶ τῶν μελιττῶν ἀπολιπουσῶν μηχανῶνται τοιόνδε· εἰς οἰκίσκον βοῦν εἰσελάσαντες, παίουσι ξύλοις ἕως ἀπέπνει, καὶ ὁ μὲν ἐλεεινῶς ἔκειτο. οἱ δὲ τὰς θύρας ἀκριβῶς συγκλείσαντες, ὡς μηδαμόθεν εἰσδῦναι τὸ πνεῦμα, ποτὲ μὲν ἀπῆλθον. ἀριθμήσαντες δὲ ἡμέρας τετταράκοντα, καὶ ὕστερον διανοίξαντες, σεσηπότα μὲν τὸν βοῦν εὑρίσκουσι, μυρία δὲ ἀντὶ ἑνὸς ζῷα περιπλανώμενα. μελιττῶν γοῦν ἐξαίφνης πλήρης ὁ οἶκος ἐφάνη, αἳ τοῦ βοὸς ἐξεγένοντο· καὶ ἅμα φύσαι βοτρυδὸν τοῖς πτεροῖς ἐχρήσαντο. ταύτας οἱ μελιττουργοὶ παραλαβόντες καὶ θεραπεύσαντες, τὴν τῶν μελιττῶν ἐργασίαν οὐ παρέργως ἐποιήσαντο. ἆρ' οὖν ἡ μία ψυχὴ κερματισθεῖσα εἰς τὰς μυρίας διεσκέδασται; ἃς συλλέξας ὁ βοῦς μόνος κατεῖχεν· ἢ τὰς πολλὰς ἐκείνας προσκτησαμένη τὰς τῶν μελιττῶν ἀγέλας συνέταξεν;

A Axithevs. Recentius quidem inuentum hoc eſt, ſed multò magis ridiculum. Quod ſi ita ſit, *Eiuſdem expugnatio.* formicæ Vlyſſes ſequetur, quum rei familiaris gubernatores prudentes & induſtrij ſint ambo: veſpæ Hector alligabitur, cùm ornatam galeā habeāt & belliceſi ſint ambo: itémque rana & Cleon vnà vitam agent, quādo eundem ambo clamorem edunt, ſicque ille quaſi lapidem ceruici alligatum trahet. Impudētia enim vtriuſq. eſt inſigne. At formicas, veſpas, ranas eſſe duplices non hactenus latuit. Neque enim ſine corpore, vel eorum qui ſequuntur ea, quiſquā ſequetur, ſiquidem ſequatur: quandoquidem B non puto te ſtatuere, corpore liberum ac ſolutum eſſe eum, qui ſupplicio ſit afficiendus.

Theophrastvs. Minimè verò.

Axithevs. Vtrum igitur intra formicam Vlyſſes quaſi concluſus occulitur, an ex antiquo eius pede pendet, velut ex ariete apud Cyclopem: &, quò libuerit formicæ, trahitur? Sed quid tu rides Ægypte?

Ægyptvs. Quis non rideat tam fabuloſas narrationes eorum, quæ præ ſumma arrogantia veritatis ſenſum nullum habent.

Axith. Age enim ſi ſturnorum turmam aut gruum, cum clangore & ſtrepitu volantium, C videas, fortaſſe dicas eos eſſe, qui in ſcena perſonatos exercitꝰ dncūt: aut eos, qui iniuria alios afficere, tumultus excitare, petulāter agere cōſueuere: iam mortuos huiuſmodi auibus alligatos vnà cum ipſis ſtrepere & clamitare, eaſque quocūque ſequi oportere. Iam ſi quis has aues captas mactet earū ipſarum mactatio præſtabit animabus eertum quoddā ex his vinculis effugiū. Etenim ea, cui aſtrictæ erāt, anima eōfecta atque ſublata, ipſæ quoq. liberētur neceſſe eſt: quandoquidem haud ſtatuūt etiam brutam ae ratione carentem animam eſſe immortalem. Quid autem ſi piſcibus illæ coniunctæ fuerint, diueſq. fit ac plena piſcatorum ſagena? an non D illæ ſe ſupplicio ſuo liberatum iri cū riſu excipient? Nā piſcium captiuitas, animabus exiſtit liberatio: & piſciū venatio, eſt humanis animabus libertas. Iam & apum miniſtri, deficientib. apibus tale quiddā machinantur: Bouem arcta domūcula cōcluſum fuſtibus tantiſper cædūt, dum animam exhalet: qui ſi ita miſerabiliter iſthic proſtratus iaceat, illi, ita accuratè vt nulla ex parte vel leuis aura penetret, clauſis ianuis, E diſcedunt: tum præteritis diebus quadraginta, ianuis reſeratis, bouem quidē putrefactum, at eius vnius loco innumera animalia eircumuolātia reperiunt. Apum enim, quæ ex boue ſunt enatæ, & inſtar vuarum paſſarum iacentes, alas mouēt, domus tota repente facta eſt plena. His apum ac mellis adminiſtri ſumptis atq. curatis, mellis opus non ſine bona fruge aggrediuntur. Iam quæro, nū hæc vna bouis anima minutatim conciſa in illas innumeras eſt diffuſa, quas bos vnus coactas comprehendit: an verò ipſa multis illis ſibi in ſocietatem aſcitis, hæc apum examina collegit, atque in vnum congregauit?

Digitized by Google

Atque hæc mihi videntur admodum ridicula: A tibi verò nõ item. Sed fortaſſe venient, qui vel quartò nouum quiddam comminiſci poſſint. Sed quanto plus verba faciendo ſecum ipſi pugnarint, tanto magis docendo fallent & errabunt. Quo ferimini, ô Athenienſes, qui tam fabuloſa referenti, tam prõptas aures porrigitis? Vides enim vt iſthæc ipſa ſecum colliſa ratio, inſtar igniferi ſilicis multũ lucis reddiderit, & quę in tenebris hactenus latebãt, arguat, miniméque permittat, vt animam antea vixiſſe, in poſterum quiſquam confidenter aſſeueret?

Athenienſium lenitas.

THEOPH. Eadem mihi quoque priuſquam B hoc ex te audirem, animo ſederunt, mẽtemque inde ſæpenumero retraxerũt: ſed maiorum reuerentia, & eius, quo cum diſputabã rationis & conſilij inopia, me adigebant ac continebant.

AXITH. Illud autem an non ante omnia veniebat in mentem tibi, animam, ſiquidem antea vixiſſet, rerum pręteritarum meminiſſe, vel recordari oportere? Veteres enim ſolebãt omnes liberales diſciplinas *ἀναμνήσεις*, id eſt, quaſi quandam rerum anteactarum recordationem, appellare. Deinceps & creatoris, & illius quæ mente percipitur pulchritudinis, vnde longo tempore diſceſſerat, recordatur. An ergo vitæ C prioris, & earum, quas audiſſet, pręceptionum, & eorũ, quæ tuliſſet malorum, & patriæ & parentum, vnde heri diſceſſerat, penitus oblita eſſe crederetur? Et quæ ratio hæc dabit, vt rerũ ſecundarum meminiſſe, aduerſarum autem obliuiſci credamur, cùm earum ipſarum memoria magis magiſq. animis imprimatur? Ego quidem hac ipſa de cauſa filium, aut famulum, ob id quòd cõmiſerint peccatum, puniens, antequã de ipſis ſupplicium ſumam præmoneo, vt meminerint, ne poſthac vnquam in eadem mala recurrant: Deus autem, quando vltima D ſupplicia decernit, nõ edoceat eos, qui patiuntur, pœnarum cauſas: ſed ſcelerum memoriam omnem tollat, dum plenum vindictæ ſenſum nõ infert? Quid igitur ea, quæ peccatum celet, pœna profuerit? Sanè cõtra ac inſtituta fuit, & irritat magis, & in contumaciam trahit. Facile verò fuerit atque ab iuſtitia minimè alienũ, ei, qui ſupplicio afficiatur, quoniã nullius ſibi culpæ conſcius ſupplicium patitur, cõuitiis atque contumeliis iudicem inceſſere. Tu verò Theophraſte, qui tot artium præcepta recolis, an tui E ipſius ſolũ es immemor? nec potes nobis, miles ne an philoſophus: lepuſne an leo antea fueris: luſciniam an miluum ſecutus ſis, referre?

THEOPH. Fertur Pythagoras meminiſſe, ſeſe Euphorbum in Troiam fuiſſe.

Pythagoræ mendacium.

AXITH. Hæc dicens ille ſuperbè mentiebatur, ac quod docebat animam antea quoque vixiſſe, hoc ipſo conabatur confirmare. Eodem autem aſtu atque conſilio, cùm in meatu quodam ſubterraneo, annos decem latuiſſet, atque inde tanquam ex inferis reuerſus prodiiſſet, ex Plutone audiſſe ſeſe, atque credere dictitabat, animam eſſe immortalem.

ταῦτά μοι καταγέλαστα φαίνεται, σοὶ δ' οὐχ οὕτως; τάχα δ' ἥξουσι καὶ τέταρτον νεωτεροποιοῦντες. ἀλλ' ὅση τῶν λόγων ἡ μάχη, τοσαύτη τῶν δογμάτων ἡ πλάνη. ποῖ φέρεσθε ὦ Ἀθηναῖοι, οἱ τῷ μυθολογοῦντι πειθόμενοι; ὁρᾷς γὰρ ὡς αὐτὸς ἑαυτῷ προσκρουόμενος ὁ λόγος, οἷα οἱ πυρφόροι τῶν λίθων φῶς ἐξέλαμψε, καὶ τὰ ἐν σκότει τέως λανθάνοντα διελέγχει; καὶ οὐκέτι συγχωρεῖ προβεβιωκέναι τὴν ψυχὴν ἰσχυρίζεσθαι;

ΘΕΟΦ. Ταῦτά μοι καὶ πρότερον ἐφιζάνοντα, πολλάκις ἀνέστρεφε τὴν διάνοιαν. τῶν δὲ πατέρων αἰδὼς, καὶ συμμαχοῦντος ἀπειρία κατείργουσαι ἐπεῖχον.

ΑΞΙΘ. Ἐκεῖνο δέ σοι πρὸ ἄλλων οὐκ εἰσῄει; εἰ προβεβίωκεν ἡ ψυχὴ, ἐμέμνητο ἂν ἢ ἀνεμιμνήσκετο; καίτοι τὰς μαθήσεις ἀναμνήσεις καλοῦσιν οἱ παλαιοί. εἶτα τοῦ μὲν δημιουργοῦ καὶ τοῦ νοητοῦ κάλλους ἀναμιμνήσκεται, ὅθεν μακρόν τινα χρόνον ἀπέστη. τοῦ δὲ προτέρου βίου καὶ ἐπιτηδευμάτων καὶ παθημάτων, καὶ πατρίδος καὶ γονέων παντελῶς ἐπιλέλησται, ὅθεν χθὲς ἀπῳκίζετο; καίτοι τίνα λόγον ἔχει τῶν μὲν καλῶν ἀναμιμνήσκεσθαι, τῶν δὲ ὀδυνηρῶν ἐπιλελῆσθαι· ὧν μᾶλλον ἐνδύεται καὶ ἐντυποῦται μνήμη; ἐγὼ μὲν οὖν τὸν υἱὸν ἢ τὸν οἰκέτην ἐφ' οἷς ἥμαρτε κολάζων, περὶ τῆς τιμωρίας πολλάκις προλέγω· ἀξιῶ τε μεμνῆσθαι ὡς μηκέτι τοῖς αὐτοῖς προσπταίειν. ὁ δὲ Θεὸς τὰ ἔσχατα δικάζων ἐπιτίμια, οὐκ ἐκδιδάσκει τοὺς πάσχοντας ἐφ' οἷς τὰ ἐπιτίμια, ἀλλ' ἀφαιρεῖται τῶν ἁμαρτημάτων τὴν μνήμην, ἀκριβῆ τὴν αἴσθησιν τῆς τιμωρίας ἐπάγων; τί οὖν ὠφέλησε τιμωρία τὴν ἁμαρτίαν ἀποκρύπτουσα; τοὐναντίον μὲν οὖν καὶ παροξύνει καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἐπαίρει. ῥᾳδίως δὲ καὶ δικαίως κακίζει τὸν δικαστὴν ἐκεῖνος, εἰ φαῦλον μηδὲν αὐτὸς αὑτῷ συνειδὼς ὑπομένει τὴν τιμωρίαν. αὐτὸς δ' ἡμῖν ὦ Θεόφραστε τοσούτων θεωρημάτων ἀναμνησθεὶς, σαυτοῦ μόνου ἀμνημονεῖς; καὶ οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν, οὔτε εἰ στρατιώτης ἢ φιλόσοφος γέγονας· οὔτε εἰ λαγωὸς ἢ λέων· οὔτε εἰ ἀηδόνι ἢ ἰκτίνῳ συνηκολούθεις;

ΘΕΟΦ. Λέγεται Πυθαγόρας ἀναμνησθῆναι ὡς εἴη ποτὲ Εὔφορβος ὁ ἐν Τροίᾳ.

ΑΞΙΘ. Ταῦτα λέγων ἠλαζονεύετο, μηχανώμενος πείθειν ὅπερ ἐδίδασκεν, ὡς προβεβίωκεν ἡ ψυχή. ἀπὸ δὲ τῆς αὐτῆς διανοίας ἐν ὀρύγματι λαθὼν ὑπὸ γῆν δέκα ἔτη; ἐξ ᾅδου δῆθεν ἐκεῖθεν ἀνέβη, καὶ παρὰ τοῦ Πλούτωνος ἀκηκοέναι ἔλεγεν, ὡς ἀθάνατος ἡ ψυχὴ διεπιστεύετο.

ταύτης τῆς ἀλαζονείας ὕστερον Ἀπολλώνιος ὁ Καππαδόκης ἐραστὴς γενόμενος, πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐμυθολόγει περὶ τῶν ἐν Ἰνδοῖς σοφῶν· ὡς ἴσασιν οἵ τινές ποτε γεγόνασιν· εἰς μάρτυρας ἔξω τῆς οἰκουμένης καταφεύγων. ἀλλ' ὅμως ἐλέγχεται. οὔτε γὰρ Κτησίας πολλὰ καὶ μυθώδη περὶ τῶν Ἰνδῶν συνθεὶς, οὐδαμοῦ τοῦτο μυθολογεῖ· οὔτε Ἀρριανὸς ἐπεὶ δὲ ἀληθέστερον μᾶλλον ἢ μυθωδέστερον συγγράφων, τοῦ δόγματος ἐμνήσθη· καίτοι τὴν τῶν Βραχμάνων πρὸς Ἀλέξανδρον συνουσίαν ἐκδιδάσκων, ἐν ᾗ παραινοῦσιν Ἀλεξάνδρῳ πλεονεξίας ἀπέχεσθαι. καὶ ὁ καιρὸς ἀπῄτει δὲ τὸ πλάσμα· ὡς ἂν τὸν Ἀλέξανδρον, ἐπεὶ τῶν φαινομένων κατέπληττεν οὐδὲν, ἀφανεῖς βοὰς ἀναπλάττοντες καταπλήξωσι. τότε γὰρ ἔδει μᾶλλον ἐξηχῆσαι τῆς φιλοσοφίας τὴν ὑπερβολὴν, ὅτι περὶ ἀνδραποδισμοῦ καὶ ἀναστάσεως ἐκινδύνευον οἱ ὁμόφυλοι. ἀλλ' ὅμως οὔτε πρὸς Ἀλέξανδρον τοιοῦτον οὐδὲν ἐπεδείξαντο, οὔτε ὕστερον τοῖς Ἕλλησιν ἐπιστέλλοντες· καὶ τὴν τῶν Ἑλλήνων φιλοσοφίαν διαβάλλοντες, καὶ τὴν ἑαυτῶν ἀποσεμνύνοντες, οὐδαμοῦ τοῦτο τῆς ἀλαζονείας τὸ εἶδος τῇ ἐπιστολῇ προσέρριψαν. εἰ τοίνυν μήτε τῶν πρότερον μήτε τῶν ὕστερον μηδεὶς τῷ λόγῳ συμμαρτυρεῖ, μεμονωμένος ὁ Ἀπολλώνιος, τὰ ψευδῆ λέγων ἐλέγχεται. Ἱεροκλῆς δὲ, οὐχ ὁ διδάσκαλος, ἀλλ' ὁ παραβαλλόμενος τὰ θαυμάσια, ἄπιστον καὶ τοῦτο προσέθηκεν· ὅτι νέος ἡταιρηκὼς, Κερκυραῖος δὲ ὁ νέος, μετ' ἐραστοῦ Μύρωνος ἔπλει. καθορμισθείσης δὲ τῆς νεὼς εἴς τινα χῶρον ἔρημον, ἀποχωρήσας ὀλοφύρεται, ἀναμνησθεὶς ὅτι περ ἐκ τῶν ἐραστῶν τις ἐν τῷ πρὸ τοῦ βίῳ τῆς ὥρας τοῦ νέου διαμαρτὼν, ἀπεπνίγη· καὶ δακρύει ὅτι μὴ αὐτῷ πρότερον ἐχαρίσατο. οὐκοῦν γελοῖον εἰ ὁ μὲν ἡταιρηκὼς ἀναμιμνήσκεται, Σωκράτης δὲ ἀμνημονεῖ καὶ Πλάτων; καὶ οὐδὲν εἰδέναι τῶν πρόσθεν ἀλαζονεύεται; καὶ μέντοι καὶ παρὰ Χαλδαίοις καὶ Αἰγυπτίοις καὶ Ἕλλησιν οἱ τὰς τελετὰς ἀγείροντες, καὶ γοητεύειν τῶν πάλαι τελευτησάντων τὰς ψυχὰς ἐπαγγελλόμενοι, καὶ ταῖς ἐπῳδαῖς ἄγειν τε καὶ ἕλκειν ὅποι ἂν ἐθέλωσιν, εἰ τὴν Ὁμήρου ψυχὴν ἐθέλοιεν καλεῖν, εἰ τὴν Ὀρφέως, εἰ τὴν Φορωνέως, εἰ τὴν τοῦ Κέκροπος, ἀλεκτρυόνας θύοντες, καὶ χαρακτῆρας ὑπογράφοντες, λέγουσι προσκαλεῖσθαι καὶ δεικνύναι· καίτοι εἰ ὁ μὲν, ἀηδὼν, ὁ δὲ, κύκνος, ὁ δὲ ἄνθρωπος, ὁ δὲ, λέων ἐγένετο, πῶς ἥξουσι καλούμενοι, εἰ μὴ τὸ ὄρνεον, καὶ τὸ θηρίον καὶ τὸν ἄνθρωπον ἄψυχον ἀπολείποντες ἥξουσι;

A Eiuſdem imprudentis arrogãtiæ deinceps Apollonius ille Cappadox factus imitator, Græcis hominibus referebat, de iis qui apud Indos eſſent Sapientibus, quòd illi noſſent, quinam olim ipſi fuiſſẽt. Rectè ſanè homo vanus ad eos qui extra orbẽ degũt teſtes, confugiebat. Sed nihilominus falſi cõuincitur: quando ne Cteſias quidem, qui multa alioquin de Indis fabuloſa cõſcripſit, harũ illius næniarum vſpiam mẽtionem facit. Neque verò Arrianus, qui verè magis quàm fabuloſè hiſtoriam ſcribit, dogmatis huius vſpiã meminit, etiam cùm Brachmanum cum Alexandro congreſſum refert, ac quo pacto ipſi regem ab illo B habendi ſtudio nimio, dehortati ſint, diligenter exponit. Et certè tẽpus ipſum tale quoddã commentum requirebat, nempe, vt Alexandrum illũ Magnum, quem earũ quæ in hoc orbe viſuntur rerum nihil ab animi ſuo propoſito abſterruit, aliquibus quæ nõ videntur mõſtris perterrerent. Ac profectò oportebat tũc potiſſimùm egregiã illam ac præpotentem philoſophiæ vim exerere, quando noſtris hominibus ſeruitutis & excidij metus ineſſet. Illi verò quos paulò antè memoraui, Sapiẽtes Indi, neque apud Alexãdrum tale quicquam demõſtrarunt: neque deinceps, cùm literas quibus & Græcã reprehenderũt, & ſuam C ipſorum philoſophiam vt venerandam laudibus veherẽt, ad Græcos ipſos darẽt, huiuſce vanitatis vel leuem ſpeciem vllam ſuis literis inſeruerunt. Itaque ſi illi neque veterum, neque recẽtiorum quiſquã vel vno verbo teſtimonium dicit, ſolus ipſe relictus Apollonius, ac teſtibus omnibus deſtitutus, conuincitur falſum tradidiſſe. Hierocles autem, non is, quem ipſi præceptorem olim habuimus: verùm ſcriptor ille qui miracula quædã refert, incredibile etiam illud factum ſuis narrationibus adiecit. Adoleſcẽtem queodã impudicum, qui quidem Corcyræus eſſet, cum Myrone quodam amatore ſuo nauigaſſe: delata autem in quẽdam deſertum atque incultum locum naui, D cum paulũ ſeceſſiſſet, fleuiſſe, quòd recordatus eſſet, quendam ex amatoribus, dum olim viueret antea, quia ibidem adoleſcentis amore frui non potuiſſet, ſuffocatum eſſe: ſéque propterea flere, quòd illi non gratificatus eſſet. An ergo ridiculum non eſt, laſciuum illum atque impudicum adoleſcentem anteacta recolere, Socratem autem & Platonem, eorum quæ ſunt olim facta nil meminiſſe, nihilque ſeſe ſcire, gloE riari poſſe? Equidem qui apud Chaldæos, & Ægyptios, & Græcos ſacras quaſdam ac ſolennes cæremonias peragunt, & euocare iam olim mortuorum animas, eaſque ſacris quibuſdam carminibus ſe quocunque velint, & ducere & pertrahere poſſe pollicentur: ſi mactatis gallinaceis, & ſcriptis quibuſdam characteribus, aut Homeri, aut Orphei, aut Phoronei, aut Cecropis animam dicant ſeſe velle euocare & oſtendere: ſiquidem alius luſcinia, alius cygnus, alius homo, alius leo fuit: quomodo quæſo euocati venient? an non auem, beſtiam, hominem, anima deſtitutos relinquent, ac venient?

Apollonij vanitas.

Apollonij narratio.

Dæmones parentum defunctorum aliquando perſonas induunt.

Et quomodo quæſo, vel cygnus, vel leo ſcribunt A ſe quondam fuiſſe hominem, cùm id homo ipſe ignoret? Ergo ſuis illis carminibus fallunt: quippe non patrem, aut mulierculam producunt, ſed dirum quemdam dæmonem patris aut mulieris perſonam repræſentantem monſtrant. Quare & ſole vix dum oborto ſpectrum hoc omne ſtatim euaneſcit. Atque ſic anilis eſt fabulæ ſimile quicquid in hanc ſententiam dicitur, nec quicquam habet quod ſit probabile.

THEOPH. Benè mihi videris iſthæc dicere, miniméque malè ad obiecta reſpondere. Sed ſi vitam animę priorem prorſus è medio tollamus: B videtur neſcio quę rerum perturbatio inde exurgere, ſi mali benè, boni malè habeant.

AXITH. Ad id reſpondebo, ſiquidem tibi non ſit ingratum.

THEOPHRASTVS. Erit mihi ſanè pergratum.

AXITH. Principio mihi dicas velim, quid tu malum, ſeu fortunam aduerſam putes, an morbum, & pauperiem, aut torqueri, aut è medio prorſus tolli, malum appellas?

THEOPH. Hæc ipſa malorum numero comprehendo.

AXITH. At iis, qui in opes & potentiam & voluptatē prorſus intenti ſunt, potiùs cōpetebat C hæc oratio, quàm Theophraſto. Neq. enim ipſe ignoras pauperiem & morbū, & ipſam mortem, neque turpia neque mala eſſe, vel Socrati atque ipſi quoque philoſophiæ videri: quippe quæ ipſa multis ſæpè ſaluti fuere. Ipſe enim Socrates in paupertate quaſi ſuperbiebat, eamque diuitiarū nomine dignam ducebat, & philoſophiæ ſociam atque amicam appellabat. Quemadmodum etiā morbū Theagi multum momēti ad philoſophiā attuliſſe idem aiebat: ſic de illo verba faciens, ſi benè memini: Theagi verò noſtro omnia, vt philoſophiam deſerat, anſam adminiſtrant, ſolus D autem hic morbus obſtat, atque eum quominus id faciat, coërcet. Et ſanè Plato, qui quidem erat robuſto admodū ac vegeto corpore, locū minimè ſalubrem, in quo ingeniū exerceret, delegit, ſicque & id quod habebat firmæ valetudinis nimiū detrahebat, & cum tēperantia atque modeſtia corporis robur commutabat. Mortem autē malorū omnium ſolutionem, ac tutam ab his libertatem ſanè quàm piè & reuerenter appellat: docens quòd Deus hominis miſericordia tactus, hæc eius vincula mortalia fecerit. Iam ſi bonorū cauſæ hæc ſunt, qua fronte mala appellamus? E Porrò prodigalitas & auaritia, itemq. temeritas & ignauia, omniū fœdiſſima & ſunt & nominantur mala: quorū nullum bonis ineſt. Sed eis vera fœlicitas ſemper adeſt, neque eam fas eſt recedere: ſiquidem temperantia, iuſtitia, fortitudo, prudentia, quarum nulla bonos deſtituit, vera felicitas exiſtunt. Sed nec improbitas horum quicquam poteſt auferre. Marſupium quidem amputare, & corpus diſſecare poteſt: felicitatem autem auellere nequaquam poteſt. In alias quidem res habet interdum imperium: virtus autem ab omni dominatione eſt immunis ac libera.

Aduerſa, Socrati diuitiæ erant.

Virtus ſola ſeruire neſcit.

A πῶς γὰρ ὁ κύκνος εἴσεται ἢ λέων, ὅτι ἄνθρωπός ποτε ἐγένετο, ὅτε οὐδ' ὁ ἄνθρωπος εἴσεται; καίτοι κἀκεῖνοι ταῖς τελεταῖς σοφίζονται. οὐ γὰρ τὸν σὸν πατέρα οὐδὲ τὸ γύναιον ἔδειξαν, ἀλλὰ χαλεπόν τινα δαίμονα τὸν πατέρα καὶ τὸ γύναιον ὑποκρινόμενον. ἅμα γοῦν ἀνίσχει ὁ ἥλιος, καὶ τὸ φάσμα διαλύεται. οὕτω γραὸς μυθολογία τὸ θρυλλούμενον, καὶ πιθανὸν οὐδέν.

ΘΕΟΦ. Εὖ λέγειν μοι δοκεῖς, καὶ οὐκ ἀγεννῶς ἀντιτετάχθαι. ἀλλ' εἰ παντελῶς τὸν πρότερον B τῆς ψυχῆς βίον ἀνέλοιμεν, ἀταξία δόξει τὸ γιγνόμενον, εἰ κακοὶ μὲν εὖ πράττουσιν, ἀτυχοῦσι δὲ ἀγαθοί.

ΑΞΙΘ. Ἀποκρινοῦμαι εἴ σοι ἥδιον.

ΘΕΟΦΡ. Πάνυ μὲν οὖν.

ΑΞΙΘ. Εἰπέ μοι πρότερον δέ, τίνα φὴς ἀτυχίαν, ἢ νόσον λέγεις καὶ πενίαν, καὶ στρεβλοῦσθαι, καὶ τὸ ὅλον ἀναιρεῖσθαι;

ΘΕΟΦΡ. Ταῦτά φημι.

ΑΞΙΘ. Ἀλλὰ τοῖς μὲν πρὸς πλοῦτον, C τὴν δυναστείαν καὶ ἡδονὴν ἐπτοημένοις, ἥρμοττεν ὁ λόγος Θεοφράστῳ δὲ οὐκέτι. οὐ γὰρ ἀγνοεῖς ὅτι πενία καὶ νόσος καὶ θάνατος, οὔτ' αἰσχρά, οὔτε κακὰ Σωκράτει καὶ φιλοσοφίᾳ δοκεῖ εἶναι· πολλοῖς πολλάκις ὠφέλησαν. αὐτὸς μὲν γὰρ Σωκράτης ἐπὶ πενίᾳ μέγα φρονεῖ, καὶ πλοῦτον αὐτὴν ὀνομάζει, καὶ φιλοσοφίας φίλην. ὥσπερ καὶ τὴν νόσον τῷ Θεάγει μέγα πρὸς φιλοσοφίαν ἔφη συμβάλλεσθαι· οὑτωσὶ λέγων· εἴ τι που μέμνημαι· ἀλλὰ μὲν καὶ Θεάγει τῷ ἡμετέρῳ πάντα συμβέβηκε πρὸς τὸ ἐκπεσεῖν φι- D λοσοφίας. ἡ δὲ νοσοτροφία κατείργουσα ἐπέχει. ὁ δὲ δὴ Πλάτων (ἔρρωτο γὰρ) νοσῶδες χωρίον καταλαβὼν ἐνδιέτριβε, τῆς ὑγείας τὸ πλέον ἀφαιρούμενος, καὶ σωφροσύνῃ τῆς ῥώμης αὐτίκα τὸ ἄγαν ἀποσπώμενος. τὸν δὲ θάνατον, κακῶν ἐλευθερίαν καὶ λύσιν μάλα σεμνῶς ὀνομάζει. διδάσκων ὡς ὁ Θεὸς ἐλεήσας τὸν ἄνθρωπον, θνητὰ αὐτῷ καὶ τὰ δεσμὰ πεποίηκεν. εἰ τοίνυν ἀγαθῶν αἴτια, πῶς ἂν εἴη κα- E κά; ἀκολασία δὲ καὶ πλεονεξία, καὶ ἄνοια καὶ δειλία, αἴσχιστα τῶν κακῶν καὶ ἔστι καὶ λέγεται. ὧν οὐδὲν μέτεστι τοῖς ἀγαθοῖς. ἀεὶ δὲ πάρεστιν εὐδαιμονία, καὶ οὐ θέμις ἀφίστασθαι· εἴγε σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἀνδρεία καὶ φρόνησις, ἀληθὴς εὐδαιμονία, ὧν οὐδὲν ἀπολείπει τοὺς ἀγαθούς. οὐδὲ ἀφαιρήσεταί τι τούτων ὁ ἀδικεῖν προῃρημένος· οὐ γὰρ δυνήσεται. ἀλλὰ τὸ μὲν βαλάντιον περικόψει καὶ τὸ σῶμα διατεμεῖν δύναται· παρασπάσαι δέ τι τῆς εὐδαιμονίας ἀδύνατος. ἀλλὰ τῶν μὲν ἄλλων ἐπικρατεῖ· ἀρετὴ δὲ, ἀδέσποτος.

Et cer.c

καὶ τὸ αὐτεξούσιον ψυχῆς λογικῆς κάλλιστον ἀξίωμα. αὕτη πρώτη πρὸς ἡμᾶς καὶ μεγίστη τοῦ δημιουργοῦ δωρεά, ἣν ἐγὼ πάντων μᾶλλον ἀσπάζομαι, καὶ πλείστην οἶδα τῷ δεδωκότι τὴν χάριν. τί γὰρ ἐλευθερίας σεμνότερον; ἣ παραλαβοῦσα τὸν ἄνθρωπον, Θεὸν τὸν ἄνθρωπον ἀπεργάζεται.

ΘΕΟΦ. Ἆρ' οὖν οὐκ ἄμεινον ἦν ἀγαθοὺς ἀνάγκῃ γενέσθαι, ἢ ἐλευθερίας ὀνόματι ἐξεῖναι κακίαν αἱρεῖσθαι;

ΑΞΙΘ. Καὶ τίς αὕτη γένοιτ' ἂν ἀρετὴ δουλεύειν ἠναγκασμένη ψυχῇ; βίαιον γὰρ οὐδὲν κάλλιστον μάθημα. οὐδ' ἀνάγκῃ τι γενόμενον πρὸς εὐφημίαν ἐπιτήδειον. πῶς δὲ ἀμείνων ὁ ἄνθρωπος ἦν, εἰ λίθινος ἦν, ὅποι βούλοιτο ὁ τεχνίτης περιφερόμενος; ἢ τινὰ φθόγγον παρ' ἑαυτοῦ παρεχόμενος, ὃν εἰς τὴν ὅλην ἁρμονίαν ὁ δημιουργὸς συναπτάτῃ καλῶς;

ΘΕΟΦ. Ἀλλὰ θαυμάζω ὅτι μή, τὴν τῶν φαυλοτέρων μισήσας κακίαν, καὶ τῶν ἐπιεικῶν συγκατέλυσε τὴν ἐξουσίαν.

ΑΞΙΘ. Τί δέ; οὐ ὠφελιμώτερον ἀγαθῶν ἕνεκα, τῆς τῶν κακῶν ἀπειθείας ἀνέχεσθαι, ἢ διὰ τὴν τῶν φαύλων ἀκοσμίαν, τῶν κρειττόνων τὸν κόσμον ἀποσείσασθαι; φέρε γάρ, εἴ τις γεωργεῖν ταχθείς, καὶ γεωργὸς ὀνομαζόμενος, τὰς ἀμπέλους ἀποδρὰς, εἰς ἄστυ δραμὼν, ἑταίραν ἐξαίφνης καταμαθὼν, κάλλει καὶ χρυσῷ διαλάμπουσαν, μύρου τε ὄζουσαν, καὶ προσπαίζοι τὴν εὐφυῶς καὶ αἱμύλα φθεγγομένην, ἐκπλαγεὶς ταύτῃ συνέποιτο, τῶν βοτρύων ἐπιλελησμένος· ὁ δέ τις γεωργίας αὐτῷ κοινωνῶν, πυθόμενος τοῦ ἑταίρου τὸν ἔρωτα, νεανικωτέρως τῶν ἔργων ἀνέχοιτο, καὶ τὰς ἀμπέλους ἔτι μᾶλλον θεραπεύοι, ὥστε τοῦ ἀτακτοῦντος ἐκπληρῶσαι τὴν χρείαν· εἰ σὺ τῶν ἀγρῶν δεσπότης ἐτύγχανες, ἆρα τὸν σωφρονοῦντα καὶ ἐργαζόμενον διὰ τὸν ἐρῶντα καὶ ἐν ἄστει μεθύοντα τῆς οἰκίας ἂν ἐξέκλεισας;

ΘΕΟΦ. Οὐ μὲν οὖν. δεινῶς γὰρ ἄν μοι τὸ χωρίον ἐξηγριοῦτο.

ΑΞΙΘ. Οὐκοῦν τὸν γεωργοῦντα μᾶλλον ἐπῄνεις, ὅτι ἐξὸν εἰς ἄστυ βαδίζειν, καὶ τῷ ἐρῶντι συμπίνειν, ὁ δὲ καλοὺς ἱδρῶτας ἡδονῆς αὐτίκα ταλλάττεται.

ΘΕΟΦ. Πάνυ μὲν οὖν, εἴπερ ἐθέλω μοι τοὺς βότρυς εὖ προελθεῖν. Ἀλλ' ἐχρῆν τοὺς μὲν ἀγαθοὺς διασώζειν, τοὺς δ' αὖ φαυλοτέρους ἢ τὴν ἀρχὴν μὴ ποιεῖν, ἢ γενομένους εὐθὺς διαφθείρειν.

ΑΞΙΘ. Εἶτ' ὁ μὲν τοῦ Σόλωνος οὐκ ἐᾷ νόμον ἐπ' ἀνδρὶ τιθέναι, ἀλλ' ἢ τὸν αὐτὸν ἐπὶ

A Et certè animæ, quæ ratione ſit prædita, pulcherrima hæc eſt dignitas, quòd ſui iuris ſit, ac planè libera. Atque hoc ipſum eſt eorum quæ ſunt in nos collata, præcipuum ac maximum conditoris munus, quod ego omnium maximè exoſculor, maximáſque Deo datori gratias ago. Quid enim libertate eſt auguſtius? hæc quem hominem accepit, ex homine Deum facit.

THEOPHRASTVS. Sed an non præſtiteratne ceſſariò bonos naſci, quàm ſub illo libertatis nomine deligendi & faciendi mali licentiam B habere? *Libertatis munus eximium.*

AXITH. Ecquæ cedo & qualis virtus eſſet, animam ſic coactam eſſe & ſeruire? Nec firma eſt, vlla vi quæ geritur diſciplina: nec laude dignum eſt quod coactus feceris. Quo pacto autem præſtaret hominem quaſi lapideum eſſe, qui quocunque libeat artifici mitti queat? quàm qui vocalem aliquem ex ſe ipſe ſonum edat, quem vniuerſi illius opificij conditor ad hanc ſui operis harmoniam totam pulchrè accommodet?

THEOPH. Miror verò, quòd cùm malorum vitioſam naturam ſeu improbitatem odio habeat: C non etiam ob id ſuam bonis libertatem ac facultatem ſoluat ac frangat.

AXITHEVS. Quid ita? An non præſtat, propter bonos malorum contumaciam tolerare: quàm propter malorum deformitatem, eorum qui meliores ſunt ornatum atque formam velle decurtare? Age enim, ſi quis ſit operis ruſticis obeundis deſtinatus, ac nomen agricolæ obtineat, relictis vitibus in vrbem currat, ac ſtatim etiam videat ſcortillum auro formáque fulgens, vnguentum redolens, blandè obuios quoſque alloquens; captus eius amore, vitibus relictis eam ſequatur: is autem qui ſocius bu- D ius in colenda ac plantanda vinea eſſet, amore ſui collegæ cognito, tanto magis ſtrenuè laboraret, vitéſque excoleret, quo damnum ſocij negligentia datum reſarciret: num tu, ſi quidem illius agri Dominus eſſes, frugi ſeruum & laborantem agricolam propter eum, qui in vrbe crapulæ & amoribus indulget, ædibus eiiceres? *Libertas arbitrij.*

THEOPH. Minimè verò: ſic enim magno meo malo, mihi prædium horridum ac ſylueſtre euaderet.

AXITHEVS. An non potiùs colonum induſtrium collaudares, quòd cùm æquè potuiſſet E in vrbem ire, atque vnà cum ſocio amare & potare, honeſtos amores turpi voluntati antetulit?

THEOPHRASTVS. Ita prorſus, ſi quidem mihi velim botros abundè prouenire. Verùm oportebat, bonos quidem ſaluos atque incolumes conſeruari: malos autem, vel prorſus nullos procreari, vel eos qui nati iam eſſent, ſtatim extirpari.

AXITHEVS. Atqui Solonis lex non ſinit ius cuiquam peculiare, ſed vnum idémque

A hominibus omnibus imponit. Tu verò de toto genere mortaliũ ſic ſtatuis, vt velis alios quidem procrerai & nutriri, alios verò priuſquã generẽtur (ſi modò poſſit fieri) interire. Qua ratione ſol quoque nõ omnes calefacere, neque terra fructũ omnibus proferre debebũt. Quòd ſi hoc ſuperfluè dici ipſe exiſtimes, & hominem omnia præclarè & rectè facere, nec vnquã à virtute aberrare ſtatuas: nimiũ tu quidẽ homini tribuis. minimèque mirũ eſt, ſi quãdo is peccet, te tantopere mirari. At homo non eſt illa ſumma ac principe, verùm infima illa rationẽ habẽtis animæ præditus facultate: quippe qui animæ immortalitate & ratione ſolùm bruta animãtia ſuperat: quin ob B corruptionẽ corporis, & alimenti ſibi neceſſariũ vſum, ab illis ſuperioribus & cœleſtibus ſumma ratione prędìtis ſubſtãtiis lõgè ſuperatur. Quãobrem illũ peccare, nõ eſt tantopere mirãdum, & ob eius natura alienũ. Si enim ſeorſim à corpore degẽs anima, ad appetitum aut ad iram rapiatur, mirandum quiddã acciderit: ſi cum corpore aliquo ſit cõiuncta ac conſociata, ſanè eorũ quæ in terris verſantur, & alimẽtis cõſeruãtur, corporũ curam gerat neceſſe eſt: Ergo de creatoris ipſius iudicio concupiſcat rectè & moderatè. Vnde enim infans recens natus lac appetit? Vnde iis qui vexãt aut moleſtiam faciũt, iraſcitur? Nẽpe quia C hoc datum, illud remotum, ſaluti ſit & videatur. Ex quo ſequitur, eam vitæ viam ac rationẽ, quæ ſecũdùm naturam eſt, & bonam & ſalutarẽ eſſe: ac rurſus eam quæ eſt naturæ cõtraria, & turpẽ, & puniendam: illam deinde, quæ naturã ſuperat ipſam, eſſe excelſam & honoribus ſummis afficiẽdam. Iam ſi quæ ſunt vltima, propterea quòd prima non ſint, libeat accuſare: an non eodẽ ipſo modo omnẽ omniũ rerũ ordinem diſſoluemus? Credo enim, ſi lapidẽ abiicias, eò quòd non perinde vt terra, plãtas alióſve fructus edat: ſi plãtas vituperes, quia terram ipſæ non arẽt, vt boues: ſi D bouẽ plectas, quod nõ iiſdẽ quibus arator rebus afficiatur: ſi denique ipſe etiã agricola abigatur, quòd non perinde atque cœleſtes illæ & ſuperæ facultates ſiue potentiæ, alimẽti curam omnem abiiciat: an non hac abſurda ſapientia ad diuinas vſque res euecti, ſuperis quoq. facultatib. officia ſua auferemus: quæ tamen in hoc, vt ſupremo rerũ opifici ſeruiant, ſunt procreatæ & cõſtitutę? Quod ſi fiat, quid quæſo omniũ quæ ſunt, rerum ſuo loco relinquemus? Statuendũ eſt autẽ, & benignũ eſſe rerũ opificem, & ſuum quæque locũ E obtinere. Eorum enim quæ facta ſunt, humile & abiectum eſt nihil: ſunt autem omnia pulchra, & magna, & cõcinno ordine collocata. Etenim lapis, ſiquidem ſit ac maneat lapis: tum arbor, ſit arbor: & leo, ſi leo ſit: formã ac bonitatem ſuam habent. Ac leo quidem, etſi eius, quæ bruta ſit ac ratione careat, vitæ viã ſecat: tamẽ quia præſtantiſſimũ illud rationis munus nõ habet, neglectæ rationis crimine vacabit. At homo, quoniam eſt doribus egregiis refertum & elaboratum quoddam opus, tunc quoque bonitati & pulchritudini ſuæ reſponderit, quando ſit ac maneat homo.

A πᾶσιν ἀνθρώποις ἐπιθέσθαι. ἀλλ' εἰσὶν οὓς ἀφορίζεις, κελεύων τοὺς μὲν κατασπείρεσθαι καὶ τρέφεσθαι· τοὺς δὲ, πρεσβυτέραν εἶναι τοῦ τόκου τὴν τελευτήν. οὐκοῦν μηδ' ὁ ἥλιος ἅπαντας θερμαινέτω, μηδ' ἡ γῆ καρπὸν ἅπασι φερέτω. εἰ τοῦτο μὲν λέγειν περίεργον, ἐθέλεις δὲ τὸν ἄνθρωπον ἅπαντα κατορθοῦν, καὶ μηδὲν διαμαρτεῖν, σφόδρα θαυμάζεις τὸν ἄνθρωπον· διὸ θαυμάζεις εἴπερ ἐξήμαρτεν. ἀλλ' ἔστιν οὐ τῆς πρώτης λογικῆς μερίδος, ἀλλὰ τῆς ἐσχάτης ὁ ἄνθρωπος· ὃς ψυχῆς μὲν ἀθανασίᾳ B καὶ λόγῳ τῶν ἀλόγων ἐπίκειται· φθορᾷ δὲ σώματος καὶ τροφῆς ἐνδείᾳ τῶν ἄνω λογικῶν οὐσιῶν ἀπολείπεται. οὐκ ἄρα παράδοξον τὸ γενόμενον οὐδέν. εἰ μὲν γὰρ μονωθεῖσα τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ πρὸς ἐπιθυμίαν ἢ ὀργὴν ἐξήγετο, θαυμαστὸν ἦν. νῦν δὲ μετὰ σώματος ἔδει τῶν τῇδε σωμάτων ἐπιμελεῖσθαι, ἃ τροφῇ διασώζεται. οὐκοῦν ἐπιθυμείτω καλῶς καὶ μετρίως φησὶν ὁ δημιουργός. ἢ πόθεν τὸ παιδίον ἄρτι γινόμενον, τοῦ γάλακτος ἐφίεται, καὶ πρὸς τὸ λυποῦν ὀργίζεται· ἢ ἵνα τὸ μὲν C προσιέμενον, τὸ δὲ μισούμενον σωθείη; τὸ μὲν οὖν κατὰ φύσιν ζῆν, καλὸν καὶ διασώζεται. τὸ δὲ παρὰ φύσιν, αἰσχρὸν καὶ κολάζεται· τὸ δὲ ὑπὲρ τὴν φύσιν, μέγα καὶ τιμῆς ἄξιον. εἰ δὲ τὰ ἔσχατα ὅτι μὴ τὰ πρῶτα, διαγράψαιμεν, οὐκ ἂν φθάνοιμεν πᾶσαν τάξιν διαλύοντες. φέρε γὰρ εἰ τὸν λίθον ἐκβάλλειν ἐθέλοιμεν, ὅτι μὴ καρποὺς οἷα φυτὰ δίδωσι· τὰ δὲ φυτὰ διαβάλλειν, ὅτι μὴ D τὴν γῆν οἷα βοῦς ἐργάζεται· τὸν δὲ βοῦν κακίζειν, οὐ γὰρ τῷ γεωργῷ παραπλησίως βουλεύεται· ὁ δὲ γεωργὸς αὐτὸς ἀπελαυνέσθω, ὅτι μὴ ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἐξ ἴσου τροφῆς ἠμέλησεν· εἶθ' ὑπ' ἀλόγου σοφίας μέχρι τῶν θείων ἀναβαίνοι τις, ὡς οὐδ' αἱ ἄνω δυνάμεις δημιουργεῖν, ἀλλὰ τῷ δημιουργῷ διακονεῖν ἐτάχθησαν· εἰ ταῦτα ποιοῖμεν, τί τῶν ὄντων κατὰ χώραν ἑστάναι καταλείψομεν, E ἀλλ' εὐμενὴς μὲν καὶ ὁ δημιουργὸς εἴη, πάντα δὲ κατὰ τάξιν μενέτω. σμικρὸν γὰρ τῶν γενομένων οὐδέν· ἀλλὰ πάντα καλὰ καὶ μεγάλα καὶ τεταγμένα. καὶ ὁ λίθος καλὸς, εἰ λίθος· καὶ τὸ δένδρον, εἰ δένδρον. καὶ ὁ λέων καλὸς, κἂν ἐπείη κατὰ λόγον τῆς ἀλόγου ζωῆς· οὐ γὰρ ἦν ἐν αὐτῷ τῆς ἀλογίας κρεῖττον οὐδὲν, διόπερ ἀνεύθυνος, ὅτι ἂν παράλογον ποιῇ. ἐσπουδασμένον δέ τι χρῆμα καὶ χαρίεν ἄνθρωπος, ὅταν ἄνθρωπος ᾖ.

μέχρι τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ σοφίας ἀναβαίνων. ἀλλὰ καὶ τροφῆς ἐφίεται, καὶ τῶν λυπούντων αἰσθάνεται· ἀμφότερα γὰρ ὁ ἄνθρωπος. νοῦς ἀγαθὸς, ἀλόγων σώματι χρώμενος, ἀνθρώπων δὲ γενόμενος, κατ' ἐξουσίαν ἄνω καὶ κάτω μεταχωρεῖ, ἕτερον αἱρούμενος προτέρου. τοῦτο γὰρ ἡ ἀνθρώπου προαίρεσις δύναται· καὶ τεταγμένη μὲν ἡ τοῦ λόγου δύναμις καὶ ἀρχή. ἄτακτος δὲ φορὰ ἡ τοῦ λόγου σπουδὴ, εἰ μὴ λόγῳ ῥυθμίζοιτο. κἂν ὁ λόγος ἀργὸς ᾖ διὰ ῥαθυμίαν καὶ ὄκνον, ἢ δι' ἀπαιδευσίαν, καὶ τὴν κάτω χολὴν, καὶ τὴν τῶν ἄνω λήθην. ἐπιθυμία καὶ θυμὸς, οἷα ἵππων ζεῦγος ἐκπεσόντος τοῦ ἡνιόχου συνταράττεται· ἀλλ' οὐκ ἀνεύθυνον τὸ πρᾶγμα· ὁ γὰρ ἀγωνοθέτης προϋπέδειξε τὰ γυμνάσια, καὶ ὅτε δεῖ ἀγωνιστὴν ἀσκεῖν, προεκήρυξεν. ὧν ἀμελήσας ὁ λόγος, δίδωσι δίκας οὐχ ὧν ἐποίησεν, ἀλλ' ὧν παρεῖδεν. ὁ γὰρ τοῦ ἀλόγου τὴν ἀταξίαν παῦσαι δυνάμενος λόγος, παρορᾷ δὲ, ἀληθέστερον αὐτὸ διαπράττεται. οὐκ ἄρα τὴν ἐν ἡμῖν παισὶ τὴν ἀρχὴν ἐπιτρεπτέον· ἢ μὴ θαυμάζειν εἰ πάντα ἄνω καὶ κάτω φέροιτ' ἂν τὰ ἡμέτερα. πολλῶν γὰρ ὁ παῖς ἐπιθυμεῖ, ἀλλ' ἀρίστη διάνοια, καὶ ὁ θυμὸς ταύτῃ συμμαχῶν κωλύει καὶ συστέλλει τὰς μυρίας ἐπιθυμίας. εἰ δὲ ἀγριαίνει ἡ τοῦ χείρονος δυναστεία, τοῦ ἀμείνονος γὰρ ταραχὴ ἣν θεραπεύειν ἐστί· πολλὰ γὰρ τὰ φάρμακα, ἀγαθὴ τροφὴ καὶ παιδεία καὶ νόμος, καὶ λόγος, καὶ ἡ τῶν καλῶν μελέτη, καὶ συνήθεια καὶ ἐπιστήμη, καὶ ἡ τοῦ παντὸς τάξις. καὶ μὲν δὴ τῶν ἐπιρρεόντων ἡ μετάστασις ἱκανὸν διδασκάλιον σωφροσύνης τοῖς ὁρῶσιν ἐστίν. οἷα τῶν χρημάτων αἱ μεταβολαί· αἳ τοὺς μὲν πλεονεκτεῖν ἐφιεμένους, ἐκδιδάσκουσιν ὡς οὐδὲν βέβαιον πολλῷ ῥεύσαντες ἱδρῶτι προσεκτήσαντο· ὡς ἀπίστου καὶ ἀφυλάκτου πράγματος ἀπηλλάγησαν. ὁ δὲ μηδὲν τούτων διανοηθεὶς, ἡσυχίαν ἄγειν οὐ δύναται, ἀλλὰ συνταραχθεὶς, εἰκῆ φέρεται· καὶ οἷα ἐν σκότῳ προσπταίων λοιδορεῖται, οὐδὲν εἰδὼς τῶν ἐν μέσῳ προκειμένων καλῶς, ἀλλ' αὐτὴν ἀμαθῶς ἀγνοήσας τὴν ἄγνοιαν, διπλάσιον νοσεῖ· οὔτ' αὐτὸς θεωρῶν, καὶ τὰ ἐν ποσὶ διαβάλλων. καὶ οὐχὶ θέλων τὸ γινόμενον, ἀλλ' ὅπερ ἂν αὐτῷ δοκῇ, τοῦτο καλὸν καὶ χρήσιμον ὑπολαμβάνων. ὥστ' ἂν ἀδικήσῃ μὲν τὸν ἀγαθὸν ὁ φαῦλος, αὐτὸς ἐξ ἀλογίας παροξυνόμενος, Θεὸς ἀναίτιος· ἀδικήσῃ δὲ τὸν προσπεσόντα,

A Idque tunc fiet quando ad bonum ipſum & ad boni cognitionem aſpirat: ſed & alimentum appetit, & triſtibus rebus offenditur: vtrum enim reſpicias, erit homo. Mens bona, quæ ſecus ac ſuadet ratio, corpore vtitur, vbi fuerit ſumma rerũ potita, pro ſua poteſtate ſurſum vorſum vertitur, & alterum alteri præfert. Id enim ea, quæ homini ineſt, quodlibet eligendi facultas poteſt: ea videlicet, quæ eſt ordinata rationis facultas, quaſique principiũ. Eſt autem inordinata motio omnia, quæ non eſt rectæ rationi conſentanea, mentis induſtria: quamquam inutilis ſit interdũ B & otioſa ratio: vel ob torporem & inertiam, vel ob ruditatem & inſcitiam: itémq. ob rerum futurarum negligentiam, pręteritarũ obliuionem. Iam cupiditas & ira, haud ſecus ac par equorum, clapſo è vehiculo auriga, perturbantur. Quæ res crimine haud vacat. Nam magiſter certaminum prædixit, quæ qualiáq. forẽt certamina, & quãdo potiſſimùm oportet pugilem ſui curam habere, proclamauit: quæ cùm ratio neglexerit, non eorum quæ fecit, ſed eorum quæ neglexit pœnas luit. Ratio enim ea, quæ ſtultitiæ incuriã atque in rebus gerẽdis inſcitiam coërcere poteſt, adeò facile quid facto opus ſit, diſpicit, vt ipſum dein- C ceps rectiùs ac meliùs perficiat. Quæ ergo in noſtra ſunt poteſtate, ea pueris minimè ſunt permittenda, niſi velimus mirabiliter omnia noſtra ſurſum vorſum ferri. Multarum rerum deſiderio tenetur puer: ſed mens optima, atque opem ei ferens animus, prohibent, & reprimunt innumeras cupiditates. Sin quæ deterior eſt in homine, vis ferociat, & quæ melior eſt, ſanè quàm turbatur: quæ tamen aliquo remedio curari poteſt. Et ſunt remedia multa & varia: vt bona educatio, & diſciplina recta, & lex: itémq. ratio; rerũ honeſtarũ ſtudium, honeſtus conuictus, ſcientia, & omnino D omnium vitæ partium rectus ac cõcinnus ordo. Et ſanè eorum, quę mortalibus affluunt, bonorũ commutatio, quaſique huc illúcque ferri ſolita poſſeſſio, ad temperantiam ſiue continentiam momenti ſatis apparens eſt documentum iis qui ipſam vident atque obſeruant. Quemadmodum eos qui conquirendis opibus dediti ſunt, homines, ipſæ etiam pecuniarũ permutationes, quàm inſtabilem & fluxam rem magno ſudore comparaſint, quàmque infidum & parum tutum bonũ abs ſe dimiſerint, ſatis ſupérque docent. At qui nihil horum cogitat, animo tranquillo eſſe non poteſt multóque magis, turbatus temerè fertur: E ac veluti in tenebris obambulans, ſed offendens, conuitiatur, quando nihil eorum quæ in via poſita fuerant, ſciuerit: ſuam ipſius neſciens ignorantiam, duplici morbo laborat: vno quòd non ſe, qui non aduerterit, ſed res in via poſitas accuſet: altero, quòd idipſum quod accidit, nolit æquo animo ferre: multóq. magis quod ipſi libebat, bonum re commodum putet. Igitur ſi quis improbus & ſceleſtus homo, bonum & probum aliquem iniuria affecerit; ille quidem qui ſcelus auſus eſt patrare, obliquę rationis œſtro percitus peccauit: Deus autẽ omni illius rei culpa vacat.

Facultas eligendi quodlibet homini ineſt.

Aduerſus vitia, homini ſunt varia ac multa remedia.

A Quemadmodum enim, qui ſagittam iamiam vult eiaculari, eum qui ſagittæ ſeſe obuiam dederit, quiſquis ſit, neceſſariò vulnerabit: ſic ille quouiam improbus eſt, quem poterit, quemve obuium habuerit, eum iniuria afficiet. Ipſe etiam auarus, non quidem recto fertur ordine: at peruerſum auaritiæ ordinem, Deus in ordinem atque in viam rectam reducit: idque ceu artifex optimus qui communi vtilitati ſui operis benè conſulturus, quicquid eſt eius quod temerè effluat, ſitque aliis inutile, totum expurgat, & vt cæteris ſit accommodatum cogit, inque totius operis complementum adducit. Ergo iniuria facta, ei qui fecerit, ceu peccatum imputatur, B eſtque etiam damno: quippe qui, cùm fecerit, nec facti culpa vacet, nec pœnas effugiat. Ei verò qui paſſus fuit iniuriã, ſaluti potiùs eſt quàm damno: quandoquidem ei ad fœlicitatem mumenti multum attulerit, & in vtilitatem publicam quoque ceſſerit hæc afflictio. Hominibus enim ſapientibus atque ad virtutem aſpirantibus ſufficiens eſt ſulatium, hoc ſibi perſuaſum habere, metu mortis ei qui bonus ſit, virtutem minimè eſſe fugiendam. Virtutem enim Deus propterea diuitiis, potentia, voluptatibus omnino vacuam eſſe voluit, vt athletæ boni, non illa- C rum quas dixi rerum, ſed illius ipſi gratia, virtutem ipſam amplecterentur: nempe vt ne cum effectibus virtutem confunderent, & concederent aduerſa bonis ſuperari. Veluti ſi quis certamen cum eo quod malum eſt, decernat, ac velit omnem animæ facultatem exſuſcitari: quo pro pulchro & bono tantum periculum ſubire queat: ſanè ea ipſa perturbatio, fortitudinis, nou imbecillitatis ſpecimen erit. Et vt hoc addam etiam, ſi quis bonus, alicuius boni gratia, mali quiddam patiatur, ac tandem obeat mortẽ, D ſpes eſt certiſſima, eum etiam mortuum, viuere, & ad primum principium aſcendere, nec eſſe quòd vllam aliam mutationem pertimeſcat: ſed habeat fœlicitatem ſempiternam, & voluptatẽ animæ pura dignam: quæ certè ſunt & videntur eſſe iuſta virtutis præmia: non autem dominatio, non opum affluentia; quæ multis etiam ipſorum dominis damnum ſæpenumero dedêre: multóque minùs ea bona, ex quibus mala prouenire cõſueuêre, quæque non æterna ſunt, ſed ſpectra vmbrarum ſimilia, & monumẽta. Interdum autem ad virtutem cõtendit homo, in eóq; propoſito ſuſceptóque cõſilio perit. Hic, ſi quid E aduerſum legibus patrarit, aut ſaltem cogitarit; nobis quidem videtur optimè eius res habere, quippe quibus noſtri, ſeu potiùs illius prætextus obſtãt, quominus quid intus lateat videamus. Ex quo ſolet vſuuenire, vt ignoratione cauſæ decepti, quamobrem aduerſi quid pertulerit, admiremur. At in cõſpectu ſupremi iudicis, nuda detectáque ſunt omnia. Qui ſi videat hominẽ aliquibus in rebus officium ſuũ præclarè facere, in aliquibus rurſus vtcumq; vitiatũ quidẽ eſſe, verũtamen aliquo adhuc remedio curari poſſe: tunc ſanè permittit vt leniore aliquo malo afficiatur,

Iniuriam pati ſalutare.

Virtus diuitiarum & voluptatum expers.

Virtutis iuſta præmia.

Supremo iudici detecta ſunt omnia.

A τοῦ τοξότου μέλλοντος, ἀνάγκη τὸν προστυχόντα τρωθῆναι, ὁποῖος ποτ' ἂν ᾖ. ἀλλ' ὁ μὲν πλεονέκτης οὐ κατὰ τάξιν χωρεῖ· ὁ δὲ Θεὸς τῆς πλεονεξίας τὴν ἀταξίαν εἰς τάξιν ἄγει· τοῦ ἀρίστου τεχνίτου πρὸς τὸ κοινὸν τῆς ἐργασίας καλῶς τῷ φανέντι χρησαμένου· καὶ τὸ ἀπερριμμένον εἰκῆ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἄχρηστον, ἐκκαθαίρων καὶ συναρμόζειν ἀναγκάζων, καὶ πρὸς τὸ ὅλον συντάττων. ὥστε τὸ γενόμενον ἀδίκημα, τῷ μὲν ποιήσαντι, κακὸν καὶ ἀδίκημα· καὶ οὐκ ἀφείθη τῆς αἰτίας ὁ B δράσας, οὐδὲ ἀποδιδράσκει τὴν δίκην· τῷ δὲ παθόντι οὐ κακὸν ἀλλὰ χρήσιμον εἴγε προσθήκην εὐδαιμονίας αὐτῷ τὸ πάθος προεξένησε, καὶ εἰς ὄφελος τῷ κοινῷ συντάττεται. ἐπεὶ παράκλησις ἱκανὴ τοῖς εὖ φρονοῦσι πρὸς ἀρετὴν τὸ μὴ φόβῳ θανάτου τὸν ἀγαθὸν φεύγειν ἀρετήν. διὰ τοῦτο γὰρ αὐτὴν ὁ Θεὸς περιουσίας καὶ δυναστείας καὶ ἡδονῆς γυμνὴν ἐποίησεν. ὥστε τοὺς ἀγαθοὺς ἀγωνιστὰς C μὴ ἕνεκα τούτων τὴν ἀρετὴν αἱρεῖσθαι, ἀλλ' αὐτῆς ἕνεκα, ὡς ἂν μὴ συνταράξωσι πάθη τὴν ἀρετήν. καὶ τὰ ἀλγεινὰ τῶν ἀγαθῶν ἡγεῖσθαι συγχωρεῖ, ὁ ἀγωνοθέτης, καὶ βουλόμενος ὅλην τῆς ψυχῆς ἀνακινῆσαι τὴν δύναμιν· ὡς ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τηλικοῦτον κίνδυνον ἀναπλῆσαι δύνασθαι. ὥστε τῆς ἰσχύος οὐκ ἀσθενείας τὸ πάθος ἐπίδειξις γίνεται. καὶ ἄλλως, εἰ ἀγαθὸς ὁ παθὼν, εἰς ἀγαθὸν ἡ τελευτὴ τούτῳ συμβαίνει. ἔστι γὰρ ὄντι D καὶ τελευτήσαντα ζῆν ὡς ἀληθῶς, καὶ μέχρι τῆς πρώτης ἀρχῆς ἀναβαίνειν, καὶ μηκέτι δεδιέναι μεταβολήν· ἀλλ' ἀθάνατον ἔχειν εὐδαιμονίαν καὶ τρυφὴν ἐμπρέπουσαν ψυχῇ καθαρᾷ. ταῦτα γὰρ ἀρετῆς ἆθλα νομίζειν, οὐ τυραννὶς, οὐδὲ πλούτου περιουσία· ἃ πολλοὺς πολλάκις μεταβέβληκε δεσπότας. καὶ οὔτε ἀγαθὰ ταῦτα εἴπερ καὶ κακῶν αἴτια· οὔτε ἀθάνατα, ἀλλὰ σκιοειδῆ φαντάσματα καὶ ἐφήμερα. ἐνίοτε δὲ ἀποδύει μὲν E πρὸς ἀρετὴν ὁ ἄνθρωπος, ὄλλυται δὲ καί τι παρανόμων ἢ διεπράξατο, ἢ διενοήθη, ἐν ἡμῖν μὲν εὖ ἔχειν δοκεῖ· τὰ γὰρ ἡμέτερα προκαλύμματα, ἐκείνου, ἐμποδὼν γίνεται σαφῶς τὰ ἔνδον θεωρεῖν· καὶ θαυμάζομεν ἄν τι πάθῃ τῇ τῆς αἰτίας ἀγνοίᾳ. τῷ δὲ δικαστῇ γυμνὰ πάντα. καὶ κατιδὼν τὸν ἄνθρωπον τὰ μὲν ἄλλα πράττοντα καλῶς, μικρὸν δέ τι αὐτοῦ λελωβημένον, ἰάσιμον δὲ φαρμάκῳ· ἐνταῦθα συγχωρεῖ παθεῖν τι αὐτὸν καὶ ἀποτίσαι.

ὥστε καθαρὸν γινόμενον τῶν ἐκεῖ καλῶν καθαρῶς ἀπολαύειν. Εἰ δέ τις ἀδικῶν ἄνθρωπον ἄλλον, παρ' ἄλλου πάθοι κακῶς, αὐτὸς μὲν πέπονθε δικαίως· ὁ δὲ δράσας, ἀδίκως ἐπέθετο, ὃ καὶ μήποτε ἐκφύγοι. Θεὸς δὲ ἀμφότερα συνέταξε. καὶ τὸν πεισόμενον τῷ ἐπιτηδείῳ ποιῆσαι τινί, ὃ παθεῖν ἐχρῆν ἐκεῖνον, εἰς ταὐτὸν συνήγαγε· καὶ ἑκάστου δὲ φθόγγου ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν φωνὴν ἀφιέντος, τὴν μὲν βελτίω, τὴν δὲ χείρω· καὶ τοῦ μὲν ποιοῦντος, τοῦ δὲ πάσχοντος, μίαν ἐπ' αὐτοῖς ὅμως τὴν ἁρμονίαν συνεστήσατο. καὶ οὐ διὰ τοῦτο κακὸν ἐγένετο ὡς ἂν συνταχθείη, ἀλλ' ἐπεὶ ἐγένετο παρ' ἡμῶν, ἀπὸ τῆς προνοίας συνετάττετο. δύναμις δὲ καὶ τοῦτο μεγάλη, καλῶς καὶ τοῖς κακοῖς χρῆσθαι· καὶ τοῖς ἐξ ἡμῶν ἀμόρφοις γινομένοις, εἰς μορφὰς ἑτέρας συντελεῖν δύνασθαι. οὕτω δὴ ταῖς ψυχαῖς τὸ κατ' ἀξίαν συλλέγεται, καὶ τὸ πεπονηκὸς θεραπεύεται, καὶ τὸ κοινὸν διασώζεται. πλουτείτω δὲ καὶ ὑγιαινέτω τέως ὁ πονηρός, φησιν, ἡ τῆς προνοίας φιλανθρωπία. ἢ γὰρ τῇ θεραπείᾳ γένοιτ' ἂν βελτίων, καθάπερ οἱ παῖδες ἡδονῇ τινι πρὸς τέχνην παρακαλούμενοι· ἢ ἐξελεγχθείς, καὶ πᾶν ὅ τι τῆς ψυχῆς ὕπουλον γυμνώσας, καὶ ὅλον ἑαυτὸν ἐπιδειξάμενος, αὐτὸς ἑαυτῷ προσεκριπίζει τὴν φλόγα, πολλὴν ὕλην ἐπιφερόμενος. κἀντεῦθεν πεσὼν οὐδεμίαν ἕξει παραίτησιν οὐδὲ συγγνώμην. οὐ γὰρ ἂν ἔχοις σκήπτεσθαι, ὅτι δι' ἀπορίαν οὐκ ἐβοήθεις τοῖς εὖ παθεῖν δεομένοις, ἐπλούτεις γάρ· οὐδ' ὅτι δυναστείας ἐνδείᾳ περιεώρας ἀδικουμένους· ἐτυράννεις γάρ· οὐδ' ὅτι ἀρρωστίᾳ τοῦ δύνασθαι ἡττήθης τῶν ἡδονῶν· ῥώμη γὰρ σώματος προσῆν. βούλεται γὰρ ὁ δικαστὴς δι' ὑπερβολὴν δικαιοσύνης οὐκ ἀμφίβολον εἶναι τὴν κρίσιν· ἀλλ' ὥστε τὸν ἑαλωκότα καὶ πάσχειν, καὶ τοῦ δικαστοῦ θαυμάζειν τὴν ψῆφον. Εἰ μὲν γὰρ ἦν ὁ θάνατος τοῦ παντὸς ἀπαλλαγή, καλῶς ἂν ἠπόρουν, εἴ τις πονηρὸς ὢν ἐν τυραννίδι τὸν βίον ἐτελεύτησε. νῦν δὲ ἐπεὶ ἀθάνατος ἡ ψυχή, οὐδὲ εἰς ᾅδου μεταχωρήσασα φεύγει τὴν δίκην, ἀλλ' ἐκεῖ μάλιστα τῆς τιμωρίας αἰσθάνεται, εἰς τάρταρον πεσοῦσα ὅθεν οὔποτε ἐκβήσεται. ὥστε ἕρμαιον τοῖς κακοῖς ἐνταῦθα νοσεῖν τι καὶ ἀπορεῖν καὶ δουλεύειν. ἤδη γάρ τις ἐν τῷ ἰδιωτεύειν μικρὰ ἐξαμαρτών, τῆς τῶν μελῶν ἁρμονίας αὐτῷ διαλυθείσης τὴν αἰτίαν μαθών, καὶ ταύτην ἐκδακρύσας, τῆς ἐν ᾅδου τιμωρίας ἀπηλλάγη.

A nẽpe vt pœnis, quas dederit, factus purior, iiſque iſthic adſunt bonis caſtè perfruatur. Cæterùm, ſi quis, vbi in alium fuerit iniurius, ab alio rurſus malum accipiat: iure quidem ipſe malum illatũ feret: ſed qui damnum ei dedit, iniuſtè dedit, miniméque pœnas effugiet. Deus autẽ vtrumque, quemadmodum factum eſt, cõſtituit: quippe qui hominem illum iniuria vel malo afficiendum, homini ad id, quod debebat pati, malũ inferendum, apto atque idoneo adduxit: quaſique vtriuſque ex vtroque vocem emittens ipſe, hanc quidem meliorem, illam verò deteriorem: altero B quidem agẽte, ſed patiente altero: vnum quendam in iis ambobus cõcentum dedit. Neque verò hoc ipſum cõſtituendo peccatum cõmiſſum eſt: quando factum ipſum ab hominibus patratum eſt, à prouidẽtia cõſtitutum & coordinatũ. Magnæ verò facultatis eſt, etiam ea quæ malè facta ſunt, in vſum aliquem bonum conuertere, & quæ nos informia fecimus, ea in formam pulchram poſſe redigere, & perfecta exhibere. Atque ſic quidẽ Animabus ſua dignitas acquiritur, & quod aliquid eſt mali paſsũ, curatur, & publicum bonum conſeruatur. Sed ſi ſceleſtus aliquis C diteſcat ac valeat, id quidẽ conſtat eſſe ex prouidentiæ diuinæ erga nos propẽſa volũtate & gratia. Siue enim hoc remedio fiat melior, quemadmodum pueri quibuſdã illecebris ad bonarũ artium ſtudia inuitari ſolent: ſiue cõuictus deſperatæ malitiæ, atq. nudato eo, quod latebat, Animę totius vlcere, ſeipsũ, quàm ſit intus & in cute malus, prodiderit: flammam ipſe ſibi parat, multam videlicet materiã cumulans, vnde etiam lapſus nullam habebit neque excuſationem, neque culpæ condonationẽ. Neque enim poteſt cõminiſci, quòd propter inopiã egentibus nõ potuerit ſuccurrere, qui diuitiis abundabat: neque etiam fingere, quòd potentia ac viribus deſtitutus, eos D qui premerẽtur iniuriis, neglexerit, qui ſummus rerum Dominus erat: neque prętexere, quòd imbecillitate ſuapte factum ſit, vt voluptatibus ſuccũberet, cui corporis robur alias ad res aſſuerat. Nam vt omnibus conſtet, quàm multa ſit huius Iudicis, & excellẽs iuſtitia, vult ille ipſe iudicium ſuum nec obſcurum eſſe, nec ambiguum: verùm ſic iudicare, vt reus & pœnam ſibi irrogatam ferat, & ſententiam ab Iudice de ſe latam ſuſpiciat atque revereatur. Etenim ſi mors omnium rerum finis vltimus eſſet, rectè in quæſtionem vocarent homines, quinam fieret vt homo ſceleſtus, in imperio, atque in lauta fortuna vitam E ſuam omnem finiret. Iam verò cùm immortalis ſit Anima, ac neque ad inferos demiſſa, pœnam effugiat: ſed iſthic maximè anteactæ vitæ vindictam ſentiat, cùm in ima tartara ceciderit, vnde nunquam eſt exitura. Quamobrem inſperati lucri vice fuerit, hîc ægrotare, egere, ſeruum eſſe, cùm is qui illa perfert, in priuato vitæ genere, & parum deliquerit, ac deinceps membrorum ſuorum compactione iam ſoluta, iamque eius fortunæ ſuæ cauſa cognita, ac ſatis deplorata, à ſuppliciis inferorum liber & immunis euadat.

Mala in vſũ bonum cõuertere, diuinæ facultatis eſt.

Sceleſti, cur diteſcant & valeant.

Mors non eſt finis vltimus rerũ omnium.

Alius execto oculo factus hîc exemplũ iuſtitiæ, vitij ſui ſiue perturbationis euentum odio proſecutus ac deteſtatus, liber etiam ipſe euadit.

Alia quæſtio. THEOPH. Egregiè tu quidem abſtruſas illas atque abditas res expoſuiſti. At ille de quo dixeras, quia fecerat iniuriam alteri, ideò priuatus eſt oculis: puer autem qui recens natus, cæcus eſt, quando antea nec vixit, nec peccatum commiſit vllum: quibus de cauſis, dic ſodes, oculorum morbo grauatur?

AXITH. Quæ ſunt huius generis ſeu miſeriæ, ſeu ægritudines, eas ego potiùs ex aliquo corporis infortunio, quàm Animæ puniendæ cauſa arbitror euenire. Etenim ex principio deficiente & debili, quæcumque conſequuntur, confuſa ac manca ſint neceſſe eſt. Quid enim ſibi cohæreat, eo ipſo, ex quo totum deſumptum eſt, diſſoluto? Ergo ſi principium ſeminis, & ipſa materiæ vis præpolleat, quod coagmẽtatum eſt, & affabre effictum, & exornatum ab opifice procreante, idipſum fœtus pulcherrimus, ac quaſi viua quædam ſtatua exiſtit. At humano ſemine propter caloris inopiam tabeſcente, & materia per nimium humorem turbata, aquis totum corpus illud quaſi vndis obruitur, tantóque magis cadit, ac ſuffocatur. Quo fit vti neceſſe ſit id quod naſcitur, in contrarium conuerti. Contraria verò ſunt, robori debilitas: ei quod ſaluum eſt, id quod periit: ſano & incolumi, quod morbidum eſt & ægrum. Atque hac ratione potiſſimùm accidit, vt multi infantes, imbecilles, & *Monſtrorum origo.* monſtri ſimiles, & mutili naſcantur. Vnde etiam alius digito vno abundat, alius vno caret: & alius quidem ſecundùm naturam, alius obuerſo tergo in lucem prodit, tum alius vel ex parentum vel cognatorum aliquo tabidum aliquid ſibi contraxit. Ac rurſus oculus alij imperfectus manſit, alij detortus fuit: Nec defuêre quibus dextræ contractæ eſſent: quorum aliqui ad ſummum ſapientiæ culmen aſcenderunt: nec corporis vitio quominus iſthuc peruenirẽt, impediri potuere: aliqui verò in malitiam lapſi, non quantum vel- *Quibuſdam corporum incommodum, Animæ cuſtodia eſt.* lent peccare poſſunt: eſtque illis hoc corporis incommodum, quaſi quædam Animæ eorum diuinitus attributa cuſtodia: videtúrque rem rectè reputãtibus ſaluti potiùs eſſe quàm damno. Qui verò in tenebris oberrant, & ſuæ ipſorum Animæ oculum mancum atque imperfectum haud reſpiciunt, illi ſolent cæci illius Animam, quaſi pœnis inferorum affecta iam eſſet, ſic contemptam atque abiectam iudicare. Verùm aliam etiam occultam rationem poſſum tibi referre: Non in eas ſolùm quæ modò ante pedes ſunt res, Prouidentiæ lex animaduertit: verùm etiam *Prouidentia Dei effectus mirabiles.* in eas quæ longo poſt tempore eueniunt, proſpicit: tum quæ quibuſque cõuenientia ſunt atque digna, ea vt eueniant, decernit. Hunc quidem quoniam durus in ſeruos herus futurus eſſe videbatur, ſeruum fieri permiſit: illum verò quòd malè eſſet vſurus opibus, pauperem reliquit atque egenum. Ille quia decepturus & adulaturus, ac falſos ſtatim damno affecturus erat capite,

ἕτερος δὲ ἐκκοπεὶς τὸν ὀφθαλμὸν, καὶ παράδειγμα τῆς δίκης τῇδε γενόμενος, μισήσας τὴν τοῦ πάθους ὑπόθεσιν, ἐλεύθερος ἀφείθη.

ΘΕΟΦ. Καλῶς, ὦ γενναῖε τὰ ἀπόρρητα διηγήσω. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν, ἠδίκει γὰρ, τὸν ὀφθαλμὸν ἀφῄρηται. τὸ δὲ παιδίον τυφλὸν ἄρτι τεχθὲν, εἰ μὴ προβεβίωκεν, οὐδὲ προδιήμαρτε. πῶς γὰρ πόθεν οὖν εἰπέ μοι τῶν ὀφθαλμῶν ἡ νόσος;

ΑΞΙΘ. Τούτων ἔγωγε τὰ πολλὰ, σώματος συντυχίαν, οὐ ψυχῆς τιμωρίαν εἶναι λογίζομαι. τῆς γὰρ ἀρχῆς μὴ ἀρκούσης, ἀνάγκη τὰς ἑπομένας
B συμφύρεσθαι. πῶς γὰρ συνέχοι διαλυθέντος ἐκείνου ἐξ οὗ τὸ ὅλον ἐξήρτηται; εἰ μὲν οὖν ἡ τοῦ σπέρματος ἀρχὴ, καὶ δυνάμεις τῆς ὕλης ἐπικρατεῖ, συνιστάμενον ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦντος καὶ σχηματιζόμενον καὶ διακοσμούμενον καλὸν τὸ κύημα, καὶ οἷον ἔμψυχον ἄγαλμα γίνεται. τῆς δὲ γονῆς μαραινομένης θερμότητος ἐνδείᾳ, καὶ τῆς ὕλης ἐπιμισγομένης ὑγρότητος περιουσίᾳ, τὸ ὕδωρ ἐπικλύζεται, καὶ μᾶλλον ὀλισθαίνει, καὶ ὅλως καταδύει. καὶ εἰς τοὐναντίον ἀνάγκη τὸ φυόμενον μεταβάλλειν. ἐναντίον δὲ, δυνάμει μὲν, ἀδυναμία, τῷ δὲ ἐρ-
C ρωμένῳ τὸ διεφθαρμένον, τῷ δὲ ὑγιεινῷ τὸ νοσερόν· καὶ ταύτῃ μᾶλλον τὰ ἀσθενῆ καὶ τερατώδη καὶ λελωβημένα τῶν παίδων γίνεται. ἐντεῦθεν τῷ μὲν, περιττὸς δάκτυλος ἐξήρτηται, τοῦ δὲ ἀφῄρηται· καὶ ὁ μὲν κατὰ τὴν φύσιν· ὁ δὲ κατόπιν ἐγένετο· καὶ ὁ μὲν, ἐκ γονέως ἢ φθινάδες ἐπισύρεται. τοῦ δὲ ἀτελὴς ὁ ὀφθαλμὸς διέμεινεν. ὁ μὲν τοὺς πόδας διέστραπτο· ὁ δὲ συνεσταλμένην εἶχε τὴν δεξιάν. καὶ τούτων οἱ μὲν εἰς ἄκρον
D φιλοσοφίας ἀνέβησαν· καὶ οὐδὲν ἐμποδὼν ἐγένετο παρακεκομμένον τὸ σῶμα. οἱ δὲ εἰς κακίαν ἐκπεπτωκότες, οὐ πράττουσιν ὅσον ἐθέλουσιν. καὶ γίνεται ψυχῆς αὐτοῖς φυλακὴ ἡ τοῦ σώματος βλάβη, καὶ σωτηρία μᾶλλον ἢ τιμωρία τὸ πάθος τοῖς ὁρῶσιν ἐφάνη. οἱ δὲ οἷον ἐν σκότει πλανηθέντες, καὶ τῆς αὐτῶν ψυχῆς τὸ ὄμμα πεπηρωμένον καὶ ἀτελὲς καταλείποντες, τοῦ τυφλοῦ τὴν ψυχὴν, ὥσπερ ἐν ᾅδου τιμωρουμένην ἤδη κακίζουσιν. ἔχω δέ σοι καὶ
E ἕτερον λόγον ἀπόρρητον διεξιέναι· οὐ τὸ παρὸν μόνον βλέπει τῆς προνοίας ὁ νόμος, ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον γίνεσθαι καὶ οἷς προσήκει, καὶ τὴν ἀξίαν ἐκεῖθεν τάττει. τὸν μὲν, γενέσθαι δοῦλον ἀφῆκε· χαλεπὸς γὰρ ἂν δεσπότης ἐφάνη· τὸν δὲ, πένητα καταλέλοιπε· κακῶς γὰρ ἂν ἐχρήσατο τῷ πλούτῳ· ὁ δὲ (ᾔδει γε γὰρ ἐξαπατᾶν καὶ κολακεύειν, καὶ ὀξέως πρὸς ἀπάτας ἐξάγειν τὸν πεσόντα) συνεθλάσθη τὴν κεφαλὴν,

ἔνθα μάλιστα τῆς ψυχῆς ἡ ἐνέργεια καὶ ὁ λόγος ἤργησε, καὶ ἀνόητος διέμεινεν· ἄλλος δὲ ὁ ἄνθρωπος οἱονεί τις πρὸς φόνον ἕτοιμος γενόμενος, ἀναιρουμένης αὐτοῦ τῆς δεξιᾶς, ἡσυχίαν ἄγειν ἠγάπησεν. ἡκέτω δὲ ἡμῖν εἰς μέσον ὁ τυφλὸς παῖς, περὶ οὗ ὁ λόγος. χειραγωγούμενος τῷ λόγῳ ἐστὶν, ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς χρήσεσθαι, εἰ χρήσεσθαι. διὸ συγκεκλεῖσθαι συνεχώρησεν, τοῦτο τῷ πεπονθότι συνήνεγκε. καὶ ὁ τυφλὸς ἐκεῖνος τοῦ Λυγκέως εὐδαιμονέστερος, εἰ δικαιότερος γένοιτο. οὐ πολλοῖς δὲ τοῦτο συμβαίνει. οὐ γὰρ ἔδει πολλὰ παρὰ φύσιν συγχωρεῖν γίνεσθαι. ὡς ἂν μὴ συνταραχθείη φύσιν, ἣν αὐτὸς ἔταξεν. ἔδει δὲ συγχωρεῖν, ὡς ἂν μανθάνοιμεν τῇ τοῦ ἀμόρφου παραθέσει, ὅσον τὸ κάλλος, καὶ ὅθεν ἀφῖκται τῇ φύσει τοῦ κάλλους ἡ χορηγία. ἀκριβεστέρα γὰρ τοῦ καλοῦ γνῶσις, ἡ τοῦ κακοῦ γίνεται πείρᾳ. τὸ δὲ χαριέστατον, οὐχ εἷς τῆς θεραπείας ὁ τρόπος. οὐ γὰρ ἑνὶ φαρμάκῳ ἡ τῆς προνοίας ἰατρικὴ χρήσαιτ' ἄν. ἀλλ' ἄλλο ἄλλῳ προσφέρει· ἅπασι δὲ προσφέρει· ποικίλη γὰρ ἡ τέχνη. ἐπεὶ τὰ πάθη ποικίλλεται. ὁ μὲν, τῷ μὴ ὁρᾶν, τοῦ κακῶς ὁρᾶν ἀπηλλάγη· ὁ δὲ καὶ τούτου καταφρονήσας, τοῦ ὀξέως ὁρῶντος ὀξύτερος πρὸς ἡδονὰς ἐφάνη, καὶ φάρμακον ἕτερον ἐπιζητεῖ. ἐνίοτε δὲ καὶ πῦρ ἀνάλωσε καὶ σίδηρον. τῷ δὲ, πρὸς σωφροσύνην ἤρκεσεν ἡ τῶν χρημάτων ἀπορία· καὶ ἄλλῳ ἄλλο συμφέρει· καὶ οὐ ταὐτὸν ἅπασι. καὶ ἑκάστου πάθους πολλὰ τὰ φάρμακα. ὅθεν ἡ τέχνη καλλωπίζεται· ἀλλ' ὁ τῆς ἰατρικῆς ἄπειρος, εἰ κατίδοι φάρμακον, ὅπερ ἠγνόησε, τὸν ἰατρὸν ἐλοιδόρησεν. ὁ δὴ ἄνευ λόγου καὶ ἐπιστήμης ἐπεμβαίνων τῇ τέχνῃ, ἓν μαθὼν φάρμακον, τοῦτο πᾶσιν ἐπάγει τοῖς κάμνουσιν· οὐδὲν διορίζων, οὐ φύσιν, οὐ κρᾶσιν, οὐ χώραν, οὐχ ἡλικίαν, οὐ πάθος. ὧν οὐδὲν τὸν τεχνικώτατον παρέδραμεν. ὅλως δὲ πενία καὶ νόσος καὶ τὰ λεγόμενα κακὰ, τοῖς μὲν ἀγαθοῖς οὐδέν· οὐ γὰρ εἰς πλοῦτον ἢ σώματος ῥώμην, ἢ κάλλος αὐτοῖς ἡ παρασκευή· τοῖς δὲ φαυλοτάτοις συμφορὰ νομίζεται· ἀλλ' ὅμως κἀκείνοις ἐπὶ μᾶλλον συνήνεγκε. πᾶσαν γὰρ δὴ κακίαν ἡδονὴ μὲν ὥσπερ ἔλαιον φλόγα διεγείρει. λύπη δὲ καθάπερ ὁ μανδραγόρας κοιμίζει. οὐ γὰρ μόνον ἐν τοῖς σώμασιν ἀλλὰ καὶ ταῖς ψυχαῖς τὰ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἰάματα γίνεται. οὐκ ἀεὶ δὲ μέλλουσα κακία νόσῳ προκαταστέλλεται. οὐ γὰρ ἔδει τὴν πρόνοιαν οὕτως εἶναι, ὡς μηδὲν ἡμᾶς εἶναι· πάντα γὰρ, οὔσης προνοίας, οὐδ' ἂν εἴη.

A in quo Animæ ſedes ac vis eſt, læſus atq. ictus eſt:
vnde eũ ipſum ratio defecit, ipſéq; ſtolidus atque
imprudens euaſit. Alij rurſus procliui ad cędem
fato dextra cõtabuit: eóq. factũ eſt ſibi trãquil-
lè potiùs pacatéq viuẽdũ vt putet. Sed prodeat
in mediũ cæc⁹ ille puer, qui ratione duce aliàs vti
ſolet: quo de nobis antea quoq ſermo. Hic ſi ſuo-
rũ haberet oculorũ vsũ illũ certè haberet laſciuũ
atq. impudicũ. Quare ei prouidẽtia oculos clau-
ſit, hácq. plaga ipsũ affectũ coercuit: eſtq. cæcus
hic factus Lynceo ipſo fœlicior, quãdo ſimul etiã
iuſtior euaſit Neq, verò multis id vſu uenit: quã-
B do minimè oportuit præter naturã vt euenirent
plurima, dare: ſed pulchritudinis ſuæ munus, na-
turæ quã Deus ipſe conſtituit, vt ne tota turbata
tandẽ euerteretur, ſaluum atq. integrũ relinqui.
Ac rurſus hæc vt euenirẽt, oportuit cõcedi, vt ei
quod pulchrũ eſt, eo quod deforme eſt oppoſito,
quãtopere excellit pulchritudo, vnde eſſet ſuus
naturæ decor, cognoſceremus. Perfectior.n. pe-
nes eos eſt, & plenior boni cognitio, qui malorũ
aliquid experti ſunt. Ac quod gratiſſimũ eſt, non
vna eadémq. eſt huius medicinę ratio. Hęc enim
prouidẽtiæ medicina, omnia quidẽ curat, nõ au-
C tẽ vnũ idémq. medicamẽtũ omnib. afferr, ſed ad
alios morbos pharmaca alia profert: quãdo cùm
morbi ſint multi & varij, ars quoq ipſa multiplex
ſit neceſſe eſt. Hic quidẽ eo ipſo quòd nil videt,
malis etiã amoribus prohibitus atq. excluſus eſt:
ille etiã hoc aſpernatus remediũ, aliquo alio acu-
tiſſimis oculis prædito lõgè vehemẽtiùs ad libi-
dines fertur, ac propterea alio quoq. remedio op⁹
habet. Vnde & interdũ flãma aut ferro coërce-
tur. Aliis ad tẽperãtiã pecuniariũ inopia ſufficiẽs
remediũ, aliis aliud ſalubre fuit. Neque idẽ phar-
macũ omnib. adhibitũ. Suntq. etiã cuiuſq. morbi
D remedia multa & varia. Qua de cauſa ars quoq.
ipſa eſt & habetur illuſtrior. Verũ qui medicæ fa-
cultatis huius eſt ignarus, is, ſi quod antea ſibi nec
viſum nec exploratũ medicamẽtũ videt, medicũ
ipsũ cõuitiis ſtatim petit Solẽt enim qui ſine ra-
tione & doctrina medicã artẽ aggrediũtur, cùm *Medici imperiti.*
vnũ quoddã medicamẽtũ cognorint, illud ipsũ
omnib ægrè affectis ſemper adhibere, nulla na-
turæ, tẽperamẽti, loci, ętatis, morbi habita ratio-
ne: quarũ rerũ eum, qui peritus ſit artis medicæ,
nihil omnino præteriſſet. Exiſtimandũ eſt autẽ
omninò, nec pauperiẽ, nec morbũ, nec quæcũq.
E alia, quæ vulgò videntur & dicũtur mala, iis qui
boni ſunt, eſſe mala: quãdo ipſi neq. diuitiis, neq.
corporis robori atq. formæ cõparãdis multũ ſtu-
dent. Malis autẽ hæc exiſtimãtur mala, quæ etiã
boois potuerint boni plus afferre. Omnis enim
naturæ vitioſitas voluptate haud ſecus atq. oleo *Aduerſa bonis non ſunt mala.*
flãma exſuſcitatur: dolore verò ceu mandragora
ſopitur. Neq. enim in corporib. modò, verũ etiã
in animis, cõtraria contrariis adhibita, remedio
ſolẽt eſſe Neq etiã futura malitia, priuſquam in
apertũ erũpat, ſemper aliquo morbo reprimitur:
quãdo prouidẽtiam non oportuit eiuſmodi eſſe,
vti nos in nihilũ omnino redigeremur: Etenim
ſi quicquid eſt, Prouidẽtia ſit, nihil prorſus eſſet.

Imbecillitatis liberorum, parentes ſunt cauſa.

At cuius quæſo, quicquid eſt, eſſet, ſi diuina omnia forent? Itaque parentes etiam, vt imbecillitatis natorum rei, ſunt accuſandi: Naſcuntur enim ex caluis calui, itaque ex ægris ęgri: quemadmodum & Hippocrates, & ipſa ratio docent. Et intemperantia atque ebrietas, ea quæ iam ſata fuerant damno plerúmque affecere: quando ſemen ipſum deterius & omnino euanidum eſt, ac veluti argẽtum adulterinum artificis manum refugit, atque formam omnem recuſat: ſic illud ipſum formam à ratione ſine cauſa recipere nullam poteſt. Atque hinc quidem monſtra permulta, multique morbi naſcuntur. Minimeque hæc etiam vtilitate ſua carent cùm ſint hominibus intemperantiæ non obſcura reprehenſio, eoſque excitent etiam, vti vigilent magis, atque ad liberorum procreationem ſobrij potiùs accedant. Quamobrem Hebræorum legem ipſe quoque recipio, quę mutili nati hominis patrem lapidibus obruit, eo quòd tãtiſper ſe continere, atque à muliere dum munda fieret, abſtinere nequiuerit. Vnde materiæ nimia copia, & turpiſſimus pueri morbus enaſceretur neceſſe fuit.

Leges Hebræorum & Lacedæmoniorum de Monſtris.

Et Lacedæmoniorum legiſlator, huc ipſo Reipub. ſuæ præclarè conſulit, quod nec muliebri ſexui quietis atque ocij locum vllum reliquerit: exiſtimans, ſi vterque parens robore laboribus cõfirmato præpolleat, oportere etiam robuſtiores liberos gigni. Atque hæc eſt illa Prouidentiæ ratio, quam niſi qui ratione recta deſtitutus eſt, reprehendit nemo. Quemadmodum etiam qui pingendi artem ignorant, interdum etiam picturas variè, ſcitè, & vt delectare poſſint, factas reprebendunt.

Theoph. An verò non iniquum eſt, alium quidem vt primùm natus eſt, vita priuari, alium rurſus hac ipſa ad vltimam vſque ſenectutem frui?

Vitam humanam pro vtilitate noſtra Deus moderatur.

Axith. Vitam humanam Deus, vtilitatis noſtræ habita ratione, & vt breuior ſit, contrahit, & vt ſit diuturnior, producit. Etenim Anima, ſi citiùs recedat, materiam cui formam dedit, eo ipſa ornauit: ipſa verò citra detrimentum ſuum diſceſſit, quando generationis experimentum lucrata eſt, & oppoſito ſibi corpore mortali, quanto præſtet immortalem eſſe, pleniùs atque meliùs cognouit: denique etiam immortalitatis rationem mortali corpori inſeuit, atque homines reliquos edocuit, ne omnia naturæ credant. Neque enim hæc dominium vitæ habet: alioquin eam certis legibus extenderet, ac tempus eius terminis ſuis definiret, atque adeò illam ipſam ſuppeditaret: nec vtrum meliùs deteriúſve eſſet, magnopere laboraret. Prouidentiæ verò, non naturæ munus hoc eſt. Vnde etiam ea ſecundùm noſtra commoda, diuerſos hoſce vitæ noſtræ terminos figit, eoſque vt rerum omnium moderatori viſum erit, huc illúcque transfert. Sin aliquis ad vltimam ſenectutem perueniat, eò maiorum quidem certaminum periculum erit: ſed ſi quæ propoſita ſunt, didicerit ac fecerit omnia, omnemque etiam ſapientiam,

τίνος γὰρ ἂν εἴη, εἰ μόνον εἴη τὸ θεῖον; διὸ δὴ καὶ πατέρας τῆς τῶν τικτομένων ἀσθενείας αἰτιατέον. γίγνονται δὲ καὶ ἐκ φαλακρῶν, φαλακροὶ, καὶ ἐκ νοσωδῶν νοσώδεις, ὡς Ἱπποκράτης βούλεται, καὶ ὁ ἀληθὴς λόγος. καὶ ἀκολασία καὶ μέθη τὸ ἀπειργασμένον κατέβλαψε, χεῖρον γὰρ ἐργασθὲν τὸ σπέρμα καὶ ἐξίτηλον ὥσπερ μὴ ῥᾳδίως ὑπομένει τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου μορφήν. οἷα ἄργυρος κίβδηλος, δι᾽ ἀσθένειαν ἀποφεύγει τοῦ δημιουργοῦ τὴν τέχνην, καὶ τὸ B εἶδος ἀναίνεται. ἐντεῦθεν τὰ πολλὰ τέρατα καὶ παθήματα τίκτεται· καὶ οὐδὲ ταῦτα παντελῶς ἄχρηστα τῷ παντί. ἔλεγχος γὰρ ἀκολασίας γίγνεται, καὶ ἐγείρει καὶ ἐγρηγορέναι τοὺς ἄλλους ἀναπείθει, ὥστε νήφοντας εἰς παιδοποιίαν ἰέναι. ἐπεὶ καὶ τῶν Ἑβραίων τὸν νόμον προσίεμαι, ὃς τοῦ λελωβημένου τὸν πατέρα κατέλευσεν, ὅτι δι᾽ ἀκρασίαν τῆς γυναικὸς τὸν καθαρμὸν οὐχ ὑπέμεινεν. ὅθεν ἡ τῆς ὕλης πλεονεξία καὶ ἡ αἰσχίστη τοῦ παιδὸς νόσος, C καὶ ὁ τῶν Λακεδαιμονίων νομοθέτης εὖ ἐβουλεύσατο, οὐδὲ ταῖς γυναιξὶν ἀργεῖν συγχωρῶν. ἀμφοτέρων γὰρ ὄντων ἐρρωμενεστέρων, ἐρρωμενέστερα τὰ τικτόμενα φιλεῖ γίγνεσθαι. οὗτος τῆς προνοίας ὁ λόγος, ὃν οὐδεὶς μέμφεται, πλὴν ἀλογίᾳ χρώμενος· ὥσπερ οἱ τῆς γραφικῆς ἄπειροι, οἱ τὰ ποικίλα καὶ γλαφυρὰ καὶ χαρίεντα τῆς τέχνης κακίζουσιν.

ΘΕΟΦ. Εἶτ᾽ οὐκ ἀνώμαλον, τὸν μὲν, παρ᾽ αὐτὴν τὴν γένεσιν, τεθνάναι, τὸν δὲ, ἐπὶ γή- D ραος οὐδῷ;

ΑΞΙΘ. Θεὸς ἐπ᾽ ὠφελείᾳ συστέλλει, καὶ ἐπὶ μακρότατον προάγει τὸν βίον. εἰ μὲν γὰρ ἡ ψυχὴ θᾶττον ἀπέλθοι, διεκόσμησε μὲν τὴν ὕλην, ᾗ τὸ εἶδος ἐπέθηκεν. αὐτὴ δὲ παρὰ τῆς βλάβης ἀπῆλθε, καὶ προσεκέρδανε τῆς γνώσεως τὴν πεῖραν, καὶ τῇ παραθέσει τοῦ θνητοῦ σώματος τὸ ἀθάνατον ἄμεινον ἔγνω, καὶ τῷ θνητῷ σώματι τῆς ἀθανασίας τὸν λό- E γον ἐγκατέσπειρε· καὶ τοὺς ὄντας ἐκδιδάσκει μὴ πάντα τῇ φύσει πιστεύειν. οὐ γὰρ αὐτὴ τοῦ ζῆν ἔχει τὸ κῦρος. ἢ γὰρ ἂν ἐπὶ ῥητοῖς προὔβαινε, καὶ τὸν χρόνον διώριζε, καὶ τοῦτον ἅπασιν ἐχορήγει, οὐδὲν προεισκοποῦσα εἴτε ἄμεινον, εἴτε μή. προνοίας γὰρ οὐ φύσεως τοῦτο. διὸ καὶ αὐτὴ πρὸς τὸ λυσιτελοῦν τὸ διάφορον ἔχει. καὶ μετατίθεται ὡς ἂν τῷ ἐπιστατοῦντι τῶν ὅλων δοκῇ. εἰ δέ τις εἰς γῆρας ἀφίκοιτο, κίνδυνος μὲν, μειζόνων δὲ τῶν ἄθλων ἀπήλαυσεν, εἰ τὰ προειρημένα μαθὼν καὶ ποιήσας, πᾶσάν τε σοφίαν

καὶ ἐπιστήμην καὶ τέχνην εἰσαγαγὼν τῷ βίῳ· καὶ μὴ μόνον ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν ἅπασαν διακοσμήσας ἀπέλθοι. οὐ γὰρ ἔδει τὸν αὐτὸν χρόνον ἅπασι διορίζεσθαι. ἢ γὰρ ἂν ἀσελγείᾳ συζήσαντες ἄνθρωποι, σωφροσύνῃ παρὰ τὴν πολιὰν ἐπερείδοντο· καὶ ἐν ἡλικίᾳ τοῖς ἀλλοτρίοις ἐντρυφήσαντες, τοῦ γήρως τὴν δικαιοσύνην προὐβάλλοντο. ἔτι γὰρ νῦν ἀκολασίαν καὶ πλεονεξίαν οὕτω ῥᾷστα διώκουσιν, οὐκ εἰδότες εἰ μέχρι τῆς ἑσπέρας βιώσονται, τί, ἂν ἔδρασαν εὖ εἰδότες ὡς εἰς γῆρας ἀφίξονται; μὴ δή τις φιλοχρηματείτω παίδων ἕνεκα, ἄδηλον νομίζων εἰ πρὶν ἐπὶ τὸν κλῆρον ἐλθεῖν, διαφθαρήσονται. καὶ μὴν διὸ θεῖος καὶ οὗτος νόμος παρὰ τῆς ὥρας ἐνίους ἀπελθεῖν· καὶ πέρα ὅρου βιῶναι τὸν ἄριστον εἰ καιρὸς καλοίη καὶ χρεία. προνοίας γὰρ πρὸς τὸ καλὸν τιθέναι, καὶ πρὸς τὸ κάλλιστον μεταθεῖναι. εἰ δὲ παγίως ὁ ὅρος ἵδρυτο, ἀνάγκης οὐ προνοίας ἐδόκει. νῦν δὲ τοῦτον ἐᾷ παραβαίνεσθαι τοὺς συνιέναι δυναμένους ἐκδιδάσκουσα· ὅτι πρὸς ἐξουσίαν οὐ πρὸς ἀνάγκην εἰς τάξιν ἕκαστα τίθησι, καὶ πρὸς τὸ βέλτιστον μετατίθησι, καὶ κατὰ νοῦν, οὐ μάτην, καὶ πρὸς διδασκαλίαν, οὐ πρὸς βίαν ἀφίησι, καὶ οὐκ ἀφίησι. ταῦτα δὲ δυνάμεως οὐκ ἀσθενείας, καὶ ἐπιμελείας οὐκ ἀργίας σύμβολα γίγνεται. μὴ δὴ θαυμαζέτω μηδεὶς, εἰ τῶν σωμάτων μυρία τὰ συμπτώματα γίγνεται· οὐ γὰρ μάτην ἐπιγίνεται, ἀλλὰ πολλάκις μὲν ἀδυνατήσασα ἡ ὕλη ἐπισπᾶσθαι ψυχὴν, πρὶν εὖ καὶ καλῶς ὀφθῆναι, κατέπεσεν. ἔγνωσαν δὲ οἱ σὺν τῷ δημιουργῷ τὴν ὕλην ἅμα συνεισφέροντες καὶ ἰσόρροπον ἄγοντες, ὡς ἔσχατον οὐκ ἀρχή· καὶ ὡς ἀσθενὴς οὐκ ἀντίπαλος· καὶ ὡς ἔξωθεν οὐ παρ' ἑαυτῆς τῆς ζωῆς ἀπήλαυσεν. ἤδη δὲ καὶ διακοσμηθεῖσα τοῦ σώματος ἡ ὕλη, συνταράττεται καὶ διαλύεται· ἢ γὰρ ἐπιθέμενον θηρίον διεσπάραξεν, ἢ λίθος ἐμπεσὼν ἐπάταξεν· ἐνίοτε δὲ πολλὰ πεπωκὼς ἄνθρωπος, ἀπεπνίγη, ἢ οὐδὲν πεπωκὼς ἀπεῖπε. πλησμονή τε καὶ λιμὸς ταὐτὸν ἔδρασαν· καὶ μὴν καὶ πολέμιος εἰσβαλὼν, τὸν προσπεσόντα κατέσφαξε, καὶ κατέκλυσε θάλασσα, καὶ σεισμὸς κατέχωσε, καὶ σκηπτὸς ἠφάνισε. καὶ οὐ παράδοξον εἰ τοσούτων ἐν μέσῳ συμπτωμάτων ἁλώσεται, ἀλλ' εἰ πάντα διαφεύξεται. ἐναντίον μὲν γὰρ ἄλλῳ ἄλλο. εἰς δὲ πάντα, οὐδέν. ἁρμονίας γὰρ καὶ τοῦτο, ἐκ τῶν ἐναντίων φθόγγων μίαν τὴν μελῳδίαν ἐργάζεσθαι.

A & ſcientiam, & artem in vſum humanæ vitæ introduxerit: hic poſtquam nõ modò ſibi ipſi verũ etiam vniuerſæ terræ ſummo ornamẽto fuiſſet, è viuis exceſſiſſet. Neque enim oportuit iiſdẽ terminis atque ſpatiis definitũ vitæ tẽpus omnibus dari: quãdo hoc dato, eò res delaberentur, vt homines multo minùs pudicè vitã agerent, ac continentiam vſque in ætatem vltimam differrent: quiq; dum florerẽt ætate, rebus alienis frui conſueuiſſent, iam ſenes facti, vix dum iuſtitiam ſectarentur. Ac ſi iam impudicitiam atque auaritiam adeò facilè perſequuntur, cùm neſciunt, vſque ad ſenectam vltimam ſeſe peruenturos, quid, ſi B certè ſcirẽt, facturos putes? Et ne quis liberorum ſuorũ gratia pecuniis coaceruãdis nimium ſtuderet, ac potiùs cogitaret incertum eſſe, an priùs intereant, quàm hæreditatem adire poſſint: hæc quoq. diuinitus introducta lex eſt, vt ante tẽpus è viuis excedãt aliqui: ac rurſus, ſi tempus & res ferant, vltra terminũ optimus quiſq. viuat. Solet enim Prouidẽtia non ſolùm benè res cõſtituere, verùm etiam optimè, quæ cõſtituta fuerãt, quocunque pat eſt, transferre. Terminum enim ſuo loco fixum manere, videtur eſſe neceſſitatis, non Prouidẽtiæ. Interdum autem, vt fixum terminũ C trãſiliant aliqui, permittit, nẽpe vt eos, qui ingenio valẽt, edoceat, ſolere ſeſe, ex libera quadam ac nullis legibus aſtricta poteſtate, nõn autẽ vlla coactam neceſſitate, in ordinem rectũ, quæ fiũt, cogere, atque ad id quod optimum ſit, trãſferre: idque prudẽter, & adductam aliqua ratione: non temere & fruſtra, vt doceat nõ vt cogat, vel concedere, vel non cõcedere. Quæ res potentiæ non imbecillitatis; induſtriæ, non ſocordiæ ſignificationem habet. Nemini igitur mirũ videri debet, ſi corporibus accidant innumera huius generis incõmoda, cùm non accidant citra graue aliquã cauſam: ac ſæpe materia, ſuis ipſa viribus deſti- D tuta, Animæ comitem ſe præſtare non poſſit, & priuſquam benè & pulchrè videatur, cadat. Ex quo cognouerunt qui cum Creatore materiam ſimul conferunt, & paris momenti ducunt, quòd hæc ſit vltimum quiddam non principium: imbecillis, non virtute pari prædita, aliunde non ex ſe vitam nacta. Sed & interdum materia, corpore iam ornata confunditur atque diſſoluitur: cùm eam aut irruens fera diſcerpſerit, aut incidens in ipſam lapis contriuerit. Nonnunquam etiam homo vel nimio potu ſuffocatur, vel potu E nullo prorſus vſus occumbit. Nec rarò ſatietas atque fames idem fecẽre. Quinetiam hoſtis irruens obuium quem iugulauerit, & vndæ maris demerſerint, aut terræmotus abſumpſerit, aut fulmen proſtrauerit. Quamobrem cùm hominibus adeò multæ & variæ res eueniant, non eſt illud inopinatum quiddam, ſi quis illarum aliqua intercipiatur, multóque magis mirandum eſſet, ſi tot caſus omnes effugerent. Hæc enim ſingula ſi conſideres, contrarium eſt alterum alteri: ſin vniuerſa reſpicias, congruunt. Habet enim hoc ipſum harmonia, vt ex contrariis ſonis concentum vnum efficiat.

Idem vitæ ſpatiũ non omnes decebat.

Prouidentia opus.

Iam ſi pater eius qui periit filij, inuiſus fuit, vt maiore dolore affectus, æquior ac melior euadat, eo caſu minimè potuit impediri. Sin autem iuſtus fuit, hoc ipſo ad illuſtriorem virtutis probationem deuenit. Nihil enim fortaſſe puer ille præclarè & fortiter facturus fuerat: alioquin ſupra quàm ſperari vel optari poterat, ſaluus conſeruatus eſſet. Veluti ſæpe & multum vſuveniſſe ferunt, vt quòd Pelias, Telephus, Cyrus feris obiecti, ab his nutriti atque educati ſunt quibus paſcendis ac nutriendis expoſiti fuerant. Futurum enim erat, vt magnas ipſi res atque ſtupendas gererent. Quemadmodum & Hercules fertur, rupta, qua vehebatur naui, à quadam balena deuoratus, & nihilominus ſaluus conſeruatus eſſe. Et colligi poſſet ingens Heroum turba, eorum, qui cùm in pericula maxima incidiſſent, tamen ope diuina magis quàm ſpe & expectatione ſua ſemper euaſerunt. Rurſus non pauci ſunt, qui in his ipſis, in quæ inciderant, malis capri atque irretiti perierunt. Idque perinde omnino accidit, vt videbatur & iis qui inciderant, & illis, qui ſpectabant, vtile fore. Aliis morbus læſæ mentis ſedatus eſt: in aliis rurſus horrendus viſus eſt. Sæpe etiam qui virtute eſt præditus, miſeriarum aliquid præfert, nempe vt ne ſe ipſum efferens, ipſam virtutem contumelia atque iniuria afficiat, néve qui ab illo ſæpe conſeruati ſunt, obliti naturæ, iam ipſum Dei, non ampliùs hominis loco habendum putent Quo morbo plerique Græcorum, Thracum, Ægyptiorum, Italorum laborarunt: qui vel homines, à quibus beneficiorum aliquid acceperant, vel etiam magiſtratus atque principes ſuos, non heroës, ſed Deos eſſe exiſtimarunt: hiſque vt Diis immortalibus & initiati ſunt, & victimas obtulerunt. Ergo Menelaum, & per Iouem ipſam quoque Helenam, poſt Alexandrum & Deiphebum inter ancillas Laconicæ Diis annumerant, cúmque iis vnà colunt, ac ſacrificiis, & ſuſpenſis ad eorum aras donis proſequuntur. Bacchum autem Semeles filium, & Alcmena illa natum Herculem, profectò Deos eſſe, quotquot hinc vſque ad columnas Herculis habitant, omnes aſſeuerant. Quos tamen mortales fuiſſe natos Porphyrius conuincit, cùm ſcribit alicubi, ſceleratiſſimos dæmones optimis viris inſidias tendere, eóſque repentè atque improniſos adoriri: veluti Bacchum atque Herculem, Iuno. Habitant in Thracia ad Iſtri fluminis ripas Gethæ, qui Pythagoræ ſeruum, Zamolxim, fugitiuum, & heri ſui philoſophiam profiteri auſum, ſolum eſſe Deum autumant: eique pulcherrimos atque optimos quoſque ex ſuis mactatos immortalitati ſolent, vt eorum fert opinio, conſecrare. Protheus etiam Ægyptiis videtur Deus eſſe: atque eius ſacrorum Helena, quam, qui ſacris illis ſunt initiati, Venerem Hoſpitam vocant, partem etiam ipſe capit. Et Itali priſcos reges ſuos, quotquot ex annalibus colligunt, in numerum Deorum omnes retulêre.

Pueri cur aliquando pereũt alias conſeruantur.

Hercules vorατus à Balena.

Hominum apotheoſes.

A εἰ μὲν οὖν ἄδικος ὁ τοῦ διεφθαρμένου πατήρ, ἵνα μᾶλλον ἀλγήσας ἔσται μετριώτερος, οὐ διεκωλύθη τὸ σύμπτωμα. εἰ δ᾽ ἦν δίκαιος, εἰς λαμπροτέραν δοκιμασίαν ἀπέβη. οὐδὲν γὰρ σεμνὸν οὐδὲ νεανικὸν ἔμελλεν ὁ παῖς ἐκεῖνος ἐπιδείκνυσθαι. ἢ γὰρ ἂν ἐκ παραδόξου καὶ κρεῖττον ἐλπίδος διεσώθη, οἷα δὴ πολλὰ γέγονε πολλάκις. λέγεται γοῦν Πελίας τε καὶ Τήλεφος καὶ Κῦρος ἄρτι τεχθέντες ἐρρίφθαι τῶν θηρίων ἐν μέσῳ, ἀλλ᾽ ὅμως B ὑπὸ τούτων τρέφεσθαι, ἃ τρέφειν ἐξετέθησαν. ἔμελλον γὰρ μεγάλα ἔργα καὶ θαυμαστὰ ἐργάζεσθαι. ὥσπερ καὶ Ἡρακλῆς ᾄδεται, διαρραγείσης αὐτῷ τῆς νεὼς ἐφ᾽ ἧς ἔπλει, ὑπὸ κήτους καταποθῆναι καὶ διασώζεσθαι. ἐπιρρεῖ δὲ πλῆθος ἡρώων μεγίστοις κινδύνοις ἐμπεπτωκότων, καὶ κατὰ θεῖον, οὐ κατ᾽ ἐλπίδα διαφυγόντων. οἱ δὲ πολλοὶ τῷ συμβεβηκότι περιτυχόντες ἁλίσκονται· πάντως δὲ ἐπ᾽ ὠφελείᾳ αὐτῶν τε καὶ τῶν θεωμένων. τοῖς μὲν γὰρ ἔστη τῆς διανοίας ἡ νόσος· τοῖς δὲ φοβερὰ ἡ νόσος C ἐφάνη. πάσχει δὲ δὴ καὶ ὁ κεκτημένος τὴν ἀρετήν, ὡς μήτε αὐτὸν ἐπαρθέντα τὴν ἀρετὴν ὑβρίζειν, μήτε τοὺς παρ᾽ αὐτοῦ πολλάκις διασωθέντας τῆς φύσεως ἐπιλαθομένους, Θεὸν ἐξ ἀνθρώπου ἀναγράφειν τὸν ἄνθρωπον. ὃ δὴ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ Θρᾳκῶν καὶ Αἰγυπτίων καὶ Ἰταλῶν πεπόνθασι, τοὺς ἑαυτῶν εὐεργέτας ἢ ὅλως ἄρχοντας, οὐχ ἥρωας ἀλλὰ Θεοὺς νομίζοντες καὶ προσκυνοῦντες. καὶ οἷα θεοῖς τελούμενοι καὶ θύοντες. τὸν γοῦν Μενέλεων, καὶ νὴ Δία τὴν Ἑλένην μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ τὸν Δηίφοβον, ἐν θεραπαίναις τῆς Λακωνικῆς τοῖς θεοῖς συναριθμοῦντες μετ᾽ ἐκείνων D ᾄδουσι, θυσίαις τε καὶ ἀναθήμασι θεραπεύοντες. τὸν δὲ τῆς Σεμέλης Διόνυσον, καὶ τὸν τῆς Ἀλκμήνης Ἡρακλέα μέχρι τῶν Ἡρακλέους στηλῶν, θεοὺς εἶναι πάντες ἐπιφημίζουσιν. οὓς ἐξελέγχει θνητοὺς γενομένους ὁ Πορφύριος. τοὺς γὰρ δαίμονας διαγράφων τῷ λόγῳ, λέγει που τοὺς φαυλοτάτους δαίμονας τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι λόχους καὶ ἐνέδρας καθίζειν, καὶ ἐξαίφνης ἐπιτίθεσθαι· καθάπερ ἡ Ἥρα τῷ Διονύσῳ καὶ Ἡρακλεῖ. οἰκοῦσι E τὴν Θρᾴκην. οἱ Γέται δὲ ποταμῷ Ἴστρῳ παροικοῦντες, οἳ τὸν τοῦ Πυθαγόρου θεράποντα, Σάλμοξιν ἐκεῖνον, φυγάδα γενόμενον, καὶ τὴν τοῦ δεσπότου φιλοσοφίαν ὑποκρινόμενον, μόνον Θεὸν ἄγουσι. καὶ τοὺς καλοὺς καὶ βελτίστους ἀποσφάττοντες αὐτῶν, ἀθανατίζουσιν ὡς οἴονται. καὶ ὁ Πρωτεὺς Θεὸς εἶναι τοῖς Αἰγυπτίοις νομίζεται. καὶ ἡ Ἑλένη τῶν ἱερῶν αὐτῷ κοινωνεῖ· ἣν ξένην Ἀφροδίτην ὀνομάζουσιν οἱ τελούμενοι. καὶ Ἰταλοὶ θεοῖς συναριθμοῦσι τοὺς βασιλέας ἅπαντας καταλέγοντες.

A ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, τρεισκαιδέκατος Θεὸς παρ' Ἀθηναίοις ἀνηγορεύετο. ἀλλὰ πολλάκις τραυματίας γενόμενος καὶ νοσήσας, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀποθανὼν, ἐγνώσθη τὴν φύσιν θνητὸς ὑπάρχων, ὁ τέως εἰς τοὺς θεοὺς ἀναγεγραμμένος. οὕτω καλὰ τοῖς ἀνθρώποις μαθήματα, τὰ τῶν καλῶν παθήματα γίγνεται.

ΘΕΟΦ. Εὖ λέγειν μοι δοκεῖς. καὶ οὐ καλὸν ὡς ἔοικε μεταβάλλεσθαι. οὐ γὰρ ἔτι μετὰ τῶν ἐνταῦθα γενομένων οὐδὲν ἐκβιάζεται προβεβιωκέναι τὴν ψυχὴν ὁμολογεῖν. B

ΑΞΙΘ. Καλῶς γε ποιῶν ὦ ἑταῖρε. οὐ γὰρ ἐθελήσει λόγῳ χρωμένη ψυχὴ μετὰ τὴν πεῖραν τοσοῦτον κίνδυνον αὖθις ἀνατλῆναι. οὐδὲ ἔξεστιν ἡμῖν δεύτερον ἀγωνίζεσθαι. ἱκανὸς γὰρ ὁ παρὼν βίος πρὸς ἐπίδειξιν. εὐθύς τε γὰρ ἐκ παιδὸς ἡ τῆς ψυχῆς δύναμις τῷ ἀγωνοθέτῃ τούτῳ τι διαδείκνυται. εὐεξία τε καὶ καχεξία πρὸ τῶν παλαισμάτων γνωρίζεται, τὰ δ' ὕστερον ἐπιτηδεύματα καὶ προαιρέσεις καὶ πράξεις, οὐδὲ τοὺς θεατὰς λανθάνει, μή τί γε τὸν κριτήν. C διόπερ οὐκ ἀναμένουσι δεύτερον βίον οὐδ' ἑτέραν δοκιμασίαν ὥσπερ οἱ τὰ παρόντα μὴ διαγινώσκοντες, μηδὲ τὰ μέλλοντα προγινώσκοντες. ἀλλὰ τὴν μὲν διακοσμήσασαν τόνδε τὸν ἀγῶνα, καὶ εὐεξίαν καὶ τέχνην ἐπιδειξαμένην, καὶ πᾶσι τοῖς αὐτοῦ νόμοις ἐμμένουσαν, ὡς νικῶσαν ἐστεφάνωσε νέκταρός τε καὶ τιμαῖς, καὶ τῆς ἄνω χορείας ἠξίωσεν, ὅθεν ἐκπίπτειν οὐ θέμις. τὴν δὲ ῥᾴθυμον, καὶ ἄνανδρον, καὶ ἀνόητον, καὶ λάλον, καὶ διαταράττουσαν D μὲν τὸ θέατρον, τοὺς δὲ νόμους συγχέουσαν, μισήσας εὐθὺς, ἐκ τῆς φρουρᾶς εἰς τὸ τῆς κάτω δεσμωτήριον ἀπέπεμψεν, ὅθεν ἀποδιδράσκειν οὐ θέμις.

ΘΕΟΦΡ. Πόθεν οὖν εἰσκαλεῖται τοὺς πολλοὺς τούτους ἀγωνιστὰς τοσούτων ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ προεξεληλυθότων; οὐ γὰρ τοὺς αὐτοὺς λέγεις.

ΑΞΙΘ. Οὐ μὲν οὖν;

ΘΕΟΦ. Οὐκοῦν, πόθεν εἰπέ μοι. E

ΑΞΙΘ. Θεὸς μὲν ὅσπερ ἐστὶ, ποιεῖται τὰ γιγνόμενα· οὐ γὰρ ἄλλα ποιῶν ἐλαττοῦται, οὐδὲ πολλὰ προβαλλόμενος ἀναλίσκεται· ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ὅλος μένει, ὅσῳ μᾶλλον πλῆθος ἐργάζεται. οὐ γὰρ ἐκ τῶν καθέκαστον γινομένων, ἀλλὰ παρ' ἑαυτοῦ δημιουργὸς ὁ δημιουργός. ἐπεὶ καὶ παρὰ ἀνθρώποις οὐχ ὁ τεκτονικὸς εἰς ἃ δημιουργεῖ διαμεμέρισται, οὐδέ τι τῆς ψυχῆς, οὐδὲ τῆς ὅλης ἐπιστήμης ἀφῄρηται. οὐδὲ εἰ νῦν μὲν ἱερὰ, νῦν δ' οἰκίας, νῦν δὲ νεώρια τεκταίνεται.

Alexander autem decimus tertius Deus apud Athenienſes numeratur. At ille ſæpè ſaucius, ſæpè æger, demum vita defunctus, qui nihil humana natura haberet maius, explorate cognitus eſt & deprehenſus homo, & tamen in numerum Deorum relatus. Ergo virorum illuſtrium ærumnæ pręclara ſunt hominibus & illuſtria documenta.

Ærumnæ illuſtrium virorum, præclara ſunt hominibus documenta.

Theophrastvs. Rectè mihi quidem tu videris hæc docere: Nec mihi probatur ampliùs illa tranſmigratio. Neque enim eorum quæ facta iam ſunt, quicquam cogit, vt Animam antea vixiſſe confiteamur.

Axith. Rectè ſanè facis amice. Neque enim volet ratione prædita Anima, ad tanta, quæ iam antea eſt experta, pericula denuò ſuſtinenda redire. Nec conceſſum eſt etiam nobis in certamen illud iterum prodire. Sufficit enim præſens hæc vita, ad cuiuſque virtutis demonſtrationem. Et certaminis huius magiſtro, vel etiam in puero, ſtatim animi vis oſtenditur: ac ſiue bonus ſiue malus ſit animi habitus, priuſquam ad certamen veniatur, innoteſcit, quæque poſt ſequuntur ſtudia, conſilia, facta, non modò non iudicem, ſed neque ſpectatores quidem ipſos latere poſſunt. Quamobrem nec vitam, nec probationem alteram expectant: vt qui nec dignoſcunt præſentia, nec præſciunt futura. Iudex autem eam Animam, quæ virtute ſua luctam hanc ornauit: quæ bonæ indolis atque artis ſpecimen de ſe præbuit, quæ omnes eius leges ſeruauit; vt victricem iam corona, nectare, honoribus, cœlitum conſortio dignatus eſt, vnde fas non eſt, eam vnquam excidere. Inertem autem & ignauam, & ſtolidam, & futilem: itemque & theatrum turbare, & leges confundere ſolitam, ſtatim vt vinculis corporis ſoluta fuit execratus, in pœnarum carcerem demiſit: vnde fas non eſt vnquam effugere.

Theophrastvs. Vnde ergo tot certatores accerſit, cùm tam longis temporibus, adeò multi iam antea è palæſtra exceſſerint? non enim dicis, opinor, eoſdem omnes fuiſſe.

Axithevs. Nequaquam.

Theophrastvs. Vnde ergo, dic ſodes.

Axithevs Deus omnia, quæ quidem procreantur, ipſe nihilominus hoc ipſum quod eſt permanens, facit: neque alia cùm facit, in ſubſtantiam aliam ipſe mutatur; neque multa cùm promit, ipſe conſumitur. Sed eò magis totus integer manet, quòd ſubinde maiorem rerum copiam facit. Nam ei, non ex ſingulis iis quæ naſcuntur, verùm ex hoc ipſo, quòd rerum conditor aliàs eſt, opificis nomen datur. Quemadmodum etiam in hominum rebus atque negotiis, architectus non in ea, quæ facit, ædificia diuiditur: nec propterea quòd multa facit, ideò vel de eius Anima, vel de tota eius ſcientia, quicquam decedit: licèt iam delubra, iam ædes, modò naues fabricet.

Deus immutabile.

Igitur manet primus retum conditor, manenr etiam quæ ſunr ab eo procreata, eaque ipſa ab eius nutu & prouidenria pendent. Omitte ergo, quod quærebas, vnde ſit hæc in theatrum prodeuntium tanta copia: quando de nobis ipſis hoc potiùs quàm de ſummo rerum conditore quæri poſſet: quódque rerum omnium opifex præſtare & efficere poſſit omnia, vel mulieribus aſſeuerantibus crede. Quid enim vnde venianr, qui in theatrum intranr, certatores quæras: cùm is ipſe qui certamen hoc inſtituit, eos omnes acceſſat, hócque eius edictum opus naturę ſtatim fiat? Eodem conſilio ſuperas illas mente & intelligentia præditas facultates produxit, neque earũ vlla, vnde nam eſſet, auſa eſt ſciſcitari. Eodem modo cœlum pariter ac terram fecit: quorum illud aſtris, hanc plantis ornauit. Vides etiam plãtas, partim enatis iam fructibus grauatas, partim nondum natas parturire: tum vbi tempus fuerit, huic iterum edicto obſequi, & flores protrudere, & virere, & tandem perfectos fructus edere: vi illa facultatéque naturali, qua præditæ primum genuerant, intus manente, ſæpéque & iterum fructuum copiam ſuppeditante, ita vt radix, non modò nõ corrumpatur, verum etiam firmior ac validior fiat. Quid igitur mirum, ſi ſupremus ille rerum opifex, omnie, quæ & futura ſunt, & iam olim facta, comprehendat: & eorum vnumquodque, qualecumque vult, quóque tempore conuenit, quáque forma pulcherrimum eſt, arte & ſapientia ſua profert?

Dei opera in rebus naturalibus.

THEOPH. Qua verò de cauſa Deus illas alteras mente & ratione præditas facultates, & initio procreauit, & certo numero definiuit: humanas autem Animas, quæ & ipſæ mentis ſunt & rationis compotes, ſubinde adhuc producit?

AXITH. Optimus ille legiſlator, non omnes hominum morbos, dum erumpant, expectat: hoc enim eſſet eius, qui ſolummodo iudicis fungitur officio: tantùm autem principium ortus eorum prædicit. Nam & herbas, & multa pharmaca, & remedia, antequam vlli eſſent morbi, terræ vt proferret, mandauit. Equidem præuidit Deus, quod deinceps accidit, vt homines illas ipſas ratione præditas facultates admirari, & nullum ſui principium habere, & nunquam natas eſſe exiſtimarent: itemque multa principia & innumeros Deos ſtatuerent, eóque ipſo democratiam quandam inordinatam introducerent, illa videlicet optimè inſtituta monarchia repudiata. Qui etiam hunc ipſum, qui noſtris eſt expoſitus & percipitur ſenſibus, mundum, diuinis laudibus celebrarunt, & Deum, qui ſit ab æterno, nec vnquam ex quoquam natus, eſſe ſtatuerunt: vnde & qui in philoſophia plurimùm pollebant, in opiniones ſanè quàm abſurdas impegerũt. Qua de cauſa noſtras Animas, etſi rationis compotes eſſent, nihilominus quotidie adhuc creat, videlicet indicium ipſius potentiæ: & documentum iam olim procreatarum facultatũ originis: quam hæ ſeu ratione, ſeu mente & intelligẽtia præditæ facultates & ſubſtantiæ, ex eodẽ omnes opifice,

Præſcientia Dei.

Animas Deus quotidie creat

A ἀλλὰ πρῶτος μὲν ὁ δημιουργός, μένει δὲ τὰ παρ' αὐτοῦ γιγνόμενα τῆς αὐτοῦ προνοίας δεόμενα. ἀναθέμενος οὖν τὸ πόθεν (περὶ ἐμὲ γὰρ καὶ σὲ τοῦτο) ταῖς δὲ γυναιξὶ πειθόμενος, ὅτι τῷ δημιουργῷ τῶν ὅλων οὐδὲν τῶν ὅλων ἀδύνατον· μὴ ζήτει τοὺς ἀεὶ καταβαίνοντας ἀγωνιστὰς ὅθεν ἐπεισέρχονται· αὐτὸς γὰρ ὁ τὸν ἀγῶνα τιθεὶς, εἰσκαλεῖται. καὶ τὸ κήρυγμα φύσις γίγνεται. οὕτω βουληθεὶς τὰς νοερὰς δυνάμεις ὑπέστησε, καὶ οὐδεμία πόθεν ἐρωτᾶν ἐπήρθη. οὕτω τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐποίει· B καὶ τὸν μὲν, τοῖς ἄστροις· τὴν δὲ, τοῖς φυτοῖς διεκόσμει. ὁρᾷς δέ που καὶ τὰ φυτὰ νῦν ἤδη βρίθοντα τοῖς καρποῖς· τοὺς δὲ μήπω γινομένους ὠδίνοντα. ὅταν δὲ πάλιν καιρὸς καλῇ, πείθεται τῷ κηρύγματι, καὶ ἐξάγει καὶ ὑπερεκφαίνει, καὶ ὅλως τελέους ἀποδίδωσι τοὺς καρπούς, τῆς δυνάμεως δι' ἧς τὸ πρῶτον ἀπεγέννησεν ἔνδον μενούσης. καὶ πάλιν καὶ πολλάκις τῶν καρπῶν ἀφθονία. τῆς δὲ ῥίζης οὐδὲν ἁλίσκεται, ὅτι μὴ καὶ βεβαιοτέρα γίγνεται. C τί οὖν ἔτι θαυμάζομεν εἰ ὁ δημιουργὸς ἅπαντα περιείληφε τὰ γινόμενα καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι; ἕκαστον δὲ ὡς ἐθέλει καὶ ὅτε προσήκει, καὶ ὡς ἂν κάλλιστα ἔχοι, σοφίᾳ καὶ τέχνῃ προφέρει.

ΘΕΟΦ. Ἀλλὰ τί δήποτε τὰς μὲν ἄλλας λογικὰς δυνάμεις καὶ προϋπέστησεν ὁ Θεὸς καὶ διώρισε· τὰς δὲ τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς λογικὰς οὔσας, ἔτι καὶ νῦν προβάλλεται;

D ΑΞΙΘ. Ὁ ἀγαθὸς νομοθέτης οὐκ ἀναμένει πάντα τ' ἀνθρώπων τὰ πάθη. δικαστοῦ γὰρ ἤδη τοῦτό γε· ἀλλὰ μόνον τὴν ἀρχὴν γενέσθαι προλέγει. ἐπεὶ καὶ τὰς πόας, καὶ τὰ πολλὰ φάρμακα, καὶ ἰάσεις περὶ τῶν νοσημάτων τῇ γῇ προευτρεπίζειν κελεύει. καὶ νῦν προεῖδεν ὁ Θεὸς ὅτι τὰς λογικὰς δυνάμεις θαυμάσαντες ἄνθρωποι ἀνάρχους τε καὶ ἀγεννήτους νομίσαντες, καὶ πολλὰς ἀρχὰς καὶ μυρίους θεοὺς ποιοῦντες, E δημοκρατίαν ἄτακτον ἀντὶ τῆς τεταγμένης μοναρχίας εἰσποιήσουσιν, οἳ καὶ τὸν αἰσθητὸν κόσμον ἐπαινέσαντες, καὶ ἐν αὐτῷ στάντες Θεὸν ἄναρχον καὶ ἀγέννητον εἶναι· καὶ οἱ πάνυ φιλοσοφίᾳ σφαλέντες, εἰς φαντασίας ἀλόγους ἐξώκειλαν. διὰ τοῦτο τὰς ἡμετέρας ψυχὰς λογικὰς οὔσας, ἔτι καὶ νῦν προβάλλεται παράδειγμα τῆς αὐτοῦ δυνάμεως, καὶ διδασκαλίαν τῶν προϋφεστηκότων, ὡς ἐξ ἑνὸς δημιουργοῦ πάντα,

atqu

καὶ ἐκ μιᾶς ἀρχῆς πᾶσα λογικὴ καὶ νοερὰ δύναμις καὶ οὐσία προῆλθε. καὶ ὅτι προῆλθον, μὴ ἀπιστήσητε εἰς ὑμᾶς αὐτοὺς νεωστὶ φυομένους ἀποβλέποντες, οἳ ταῖς προϋπηργμέναις οὐσίαις ὁμοίως ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν βαδίζετε, καὶ μέχρι τῆς πρώτης ἀρχῆς ἀναβαίνετε. οἷα δὴ ἀμέλει κἀν τοῖς οὐρανίοις σώμασι πεποίηκε, τὴν σελήνην μόνην ἀστέρων παρῆκε φθίνειν καὶ ἀφιέναι τὸ φῶς, καὶ πάλιν ἄρχεσθαι, καὶ νεωτέραν γίγνεσθαι· ὡς ἂν μηδὲν τῶν ἄνω σωμάτων ἀγέννητον ὑπονοήσαντες, ὑπὸ ἀλογίας τι πάθοιμεν. ὥσπερ οὖν ἐκ τοῦ ἐσχάτου τῶν ἀστέρων ἄρτι φανέντος καὶ ἀφανιζομένου, καὶ τὸ ἀνωτέρω γενέσθαι παιδευόμεθα· οὕτως ἐκ τῆς τελευταίας λογικῆς οὐσίας τῆς ἀνθρωπείας ψυχῆς νεωστὶ προβαλλομένης, καὶ τὰς πρὸ αὐτῆς λογικὰς δυνάμεις ἐκ τοῦ δημιουργοῦ τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι καλῶς ὁ λόγος κατείληφεν. οὐδὲν γὰρ ἀργὸν οὐδὲ περιττὸν, οὐδὲ μάτην ἐργάζεται. εἰ δὲ ἑνὸς ὄντος τοῦ ἀνθρώπου τὴν μίαν ψυχὴν προϋπάρχειν, πολλῷ δὲ ὕστερον τὸ σῶμα συμπεπλάσθαι φήσομεν, ἀργή τις ἦν πρὶν καταβῆναι καὶ περιττὴ χρόνον τοσοῦτον ἡ ψυχὴ, καὶ οὐκ ἔδειξεν ἐνεργείᾳ τὴν δύναμιν, οὐδὲ ἔγνω ὅπερ εἶχε· ταῦτα γὰρ κατιοῦσα κερδαίνει. ἀργοτέρα δὲ μᾶλλον ἢ ἀρίστη ἣν ὑμεῖς ἄφθαρτον καὶ νεοτελῆ καλεῖτε, ἢ μὴ πρότερον ἐπειράθη σώματος, ἀλλὰ πρῶτον γενομένη τῇδε βιοτεύει. οἷα περ ἡ τοῦ Διονύσου καὶ Ἡρακλέους ἐν Θήβαις λέγεται γενέσθαι. εἰ δὲ ἄνω τις διῳκισμένη αὐτὴ προσειργάζετο, ὕστερον ἐπειδὴ κατέβη, κενὴν καὶ ἔρημον καὶ ἐν ἀργίᾳ τὴν ἑαυτῆς χώραν καταλέλοιπεν. αἱ μὲν γὰρ ἄλλαι δυνάμεις, ἅμα τε προῆλθον καὶ ἐτάχθησαν οὗ δεῖ ἑκάστην· καὶ ὅ τι χρὴ λειτουργεῖν καὶ διακονεῖν καὶ ὑπηρετεῖν, καὶ φυλάττειν. τὴν δὲ ἀνθρωπίνην ψυχὴν μακρόν τινα χρόνον ἐν ἀργίᾳ καθίσαντες, ὀψέποτε δεσμῶτιν εἰς σῆμα τὸ σῶμα πέμπουσι· καίτοι τὴν γῆν διακοσμεῖν αὐτῇ προστέτακται, ἐπεὶ οὐδὲ ἄνθρωπος εἴη, κἂν παύσηται τοῦ Θεοῦ κηρύττειν ὄργια, ὡς μηδένα τόπον ἄθεον περιορᾶσθαι. οὐκοῦν ἄμεινον ἅμα τῷ προσελθεῖν τὸ προστεταγμένον ἐκτελεῖν, ἢ ἀργὸν καὶ ἀτελῆ τοσοῦτον διαμένειν, καὶ τῷ μὴ τὴν ἀρχὴν ἐνεργεῖν, τὴν ἑαυτῆς δύναμιν παντελῶς ἀγνοεῖν. ἐπίδειξις γὰρ καὶ γνῶσις δυνάμεως ἡ ἐνέργεια.

ΘΕΟΦΡ. Ἀλλ' εἰ χρόνῳ προέρχεται, πῶς ἀθάνατος;

ΑΞΙΘ. Οὐκ ἄλλος τὰς ἄνω δυνάμεις, ἄλλος δὲ τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν δημιουργεῖ, ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἐκεῖνός τε καὶ ταύτην προβάλλεται.

A atque ex eodem omnes principio trahant. Ac
quòd hinc illæ quoque prouenerint, facilè cre-
detis, ſi in vos ipſos recens creatos Animos con-
uerteritis: quippe qui perinde vt illæ iam olim
factæ ſubſtantiæ, ſupra mortalium rerum curam
in ipſum cœlum cõtenditis, atque etiam ad prin-
cipium primum vſque aſcenditis. Quod certè in
cœleſtibus corporibus itidem fecit. Solam enim
ex omni ſiderum numero lunam, voluit lucem
ſuam modò minuere & remittere, modò reſtau-
rare, quaſique ad iuuentam dennò reuerti. Nēpe
vt cogitarent homioes ſuperiorum illorum cor-
B porum nullum prorſus eſſe quod non ſit natum,
quódve ſuapte ſponte exiſtat: hócque abſurdo
errore abſtineremus: ac potiùs ex infimo illo ſi-
dere, quod etiamnũ modò magis, modò minùs
lucere cernimus, ſuperiora quoque illa facta eſſe
colligeremus. Eodem modo, ex Anima humana,
illa videlicet vltima, ac ouper procreata, quæ ra-
tionis eſt particeps, etiam ipſa ſubſtantiâ, eas etiã
quæ ſunt ante ipſam creatæ, ratione præditas
facultates, ex eodem opifice exortas eſſe, vt col-
ligamus, ipſa ratio ſuadet. Nihil enim ille otio-
ſum, nihil ſuperfluum, nihil fruſtra fecit. Sin de-
mus, cùm vnus homo fuiſſet, vnam etiam Ani-
C mam iam antè extitiſſe, corpus autem lõgo poſt
tempore effictum: otioſa profectò fuit Anima,
priuſquam in corpus deſcenderet, & tamdiu ſu-
perflua, ſeu fruſtra condita, nec potuit vires ſuas
exerere, neque quid quantúmve poſſet, ipſa ſci-
re: quæ omnia, poſtquam deſcenderit, demum
acquirit. Ea verò, quam vos incorruptã ac recens
effectam appellatis, otioſa potiùs erit quàm bo-
oa: quando corporis vſum priùs non eſt experta,
ſed iam primùm nata viuit: cuiuſmodi Bacchi
atque Herculis Thebis fuiſſe feruor. Sed ſi quæ
apud ſuperos antea verſata, aliquid iſthic egit,
D pòſt vbi deſcenderit, vacuam, deſertam, & in
ocio ſedem ſuam reliquerit, neceſſe eſt. Reliquæ
enim facultates, vt primum prodiere, & quo loco
oportuit, collocatæ ſunt, & ſuũ quæque munus
obire, & miniſtrare, & ſubſeruire, & curare iuſſæ.
Humanam autem Animam illi, poſtquam con-
ſtituêre longum tempus in otio, ſerò tandem
vinctam in ſepulchrum, nempe corpus mittunt.
Equidem ei iniunctum hoc eſt, vt terram ornet
ac iuuet: miniméque hominis eſſet, ſi ceſſaret
quæ ad Dei cultum pertineot, prædicare, & vt
nullus Deo vacuus ſit locus, efficere. Ao ergo
E non præſtat, eam, vt primùm prodierit, com-
miſſum ſibi munus obire, quàm perinde ac ſi
nondum eſſet nata atque perfecta, adeò diu cun-
ctari, eóque ipſo quod initiò nihil agat, ſuam ip-
ſius vim facultatémque prorſus oninem ignora-
re? Actio enim quid aliud eſt, quàm quædam co-
gnitio demonſtratióque virtutis?

THEOPH. Sed ſi tempore certo & definito pro-
dit, quî poteſt eſſe immortalis?

AXITHEVS. Non alius eſt qui ſu-
periores illas facultates creat, & alius rur-
ſus, qui hominis Animam condit: ſed vnus
idémque & illas, & hanc ipſam producit.

A Quod ſi idem ſit, non erit nouum aut rarũ quiddam, quod vna facultas, vna ſcientia, & olim & etiamnum hanc efficiat. Eiuſmodi enim eſt ſupremus ille rerum opifex, vt neque eius potentia conſeoeſcat, neque eius ſcientia limitibus vllis circumſcribi concludique poſſit. Quamobrem aut ne illas quidem immortales eſſe fateamur, aut etiam hanc immortalem eſſe coocedamus neceſſe eſt. Hæc enim perinde vt illæ, ad principium primum vſque aſcẽdit. Et certè Deus, nullam eorum, quę ſunt rationis compotes, ſubſtantiarum mortalem fecit. Quî igitur factum eſſet, vt ſuã haoc legem trãſgrederetur, cùm noſtram
B Animam crearet: quam etſi non cõmuni ſecum ſobſtantia donauit, ſimilem tamen, quaſique quãdam ſui ipſius imaginem facit? Ac ſi quidem ei philoſophari libeat, Dei ſimilis euadit. At id quod immortali ſimile eſt, ipſum quoque ſit immortale neceſſe eſt: quando id quod eſt mortale, ei quod immortale eſt, non ſimile ſed contrarium eſt. Tu verò, qui Platonem ipſum totum ebibiſti, dicis, omoe quod natum ſit, protſus eſſe mortale, & interite, & ſolui. At ego Timæi memoriã tibi tenouabo, & orationis illius egregiæ, quam Conditot ipſe habet, cuius exordij memi-
C ni: O vos (inquit) Dij Deorum, quorum ego & pater ſum, & ptoeteator: immortales quidem omnino vos haudquaquam eſtis, quia procreati eſtis: neque tamen ſoluemini, hoc videlicet cooſecuti ex mea, quæ mortem ſuperat, voluntate. Quibus verbis hæc ambo introducit, & factum eſſe, & nũquam interire: & natum eſſe, & morte ſuperiotem euaſiſſe. Ergo hominis Aoima principio ſic facta prodiit, vt ſit ſubſtantia ratiooem habens, quę ſemper moueatur, ſitque ſui iutis ac libera: quæ vitam ex ſe habeat ſuam, eámq. poſſit etiã corpori impertire. Quibus bonis eorum
D quæ mortalia ſunt, nullũ eſt præditum: ſed ſunt hæc extra conttouerſiam, vera ac certa immortalitatis argumẽta. Et certè mitaberis vim illam intus in Anima latẽtem, ſi terum quas foris agit, varietatem ooris. Omnis enim ars, omnis ſcientia, itémque actio & cõtemplatio ſatis ſupérque docere poſſunt, Animam hominis eſſe immortalem. Qui enim eis ſuũ illud eſſe dedit, ille ipſe etiam perpetuum vt eſſent, hoc eis donũ dedit, idque donum eſt ipſa iam natuta. Platoni verò videtur etiam mundus hic totus & factus olim fuiſſe, & mortalis eſſe, & perpetuò cõſeruandus, quando quòd vti queat, non ideo prorſus comburi poſſit. Iam Platonem commendant, licèt
E aſſerat, cotpora facta quidem eſſe, non autem diſſolui: contrà Animabus nolunt tribui, quod corpotibus facilè concedunt.

Anima Dei imago.

Anima libera facta eſt.

Theoph. Non poſſumus nos has rationes ſequi. Sed vnum nos adhuc fugit, quòd cùm cæteras ratione atque intelligeotia præditas ſubſtantias certo quodam modo numeróque circumſcriptas aſſeramus: bumanas autem Animas dicimus, extra modum numerúmque omnem prouenire: niſi eaodem Animam in multa corpora commigrare concedamus.

A εἰ δὲ ὁ αὐτὸς, καινὸν οὐδὲν εἰ μία δύναμις, καὶ ἐπιστήμη μία τότε, καὶ νῦν ταύτην ἐργάζεται. οὐ γὰρ χρόνῳ ἡ τοῦ δημιουργοῦ δύναμις ἐναπομαραίνεται, οὐδὲ ἐπιστήμη μέχρι τοῦ διορίζεται. ἢ τοίνυν μηδὲ ἐκείνας ἀθανάτους εἶναι συγχωρήσωμεν, ἢ καὶ ταύτην ἀνάγκη τοιαύτην εἶναι πείθεσθαι· ἀναβαίνει γὰρ μέχρι τῆς πρώτης ἀρχῆς· ὥσπερ ἐκείνας οὐδεμίαν γε λογικὴν οὐσίαν θνητὴν πεποίηκε. πῶς οὖν τὴν ἡμετέραν ψυχὴν δημιουργῶν, τὸν ἑαυτοῦ παρέβαινε νόμον, ἣν
B ὁμοούσιον μὲν οὐ πεποίηκεν, ὁμοίαν δὲ καὶ οἷον εἰκόνα· καὶ εἰ φιλοσοφοίη, τῷ Θεῷ προσεικάζεσθαι; τὸ δὲ τῷ ἀθανάτῳ προσόμοιον, καὶ ἀθάνατον· τὸ γὰρ θνητὸν ἀθανάτῳ οὐχ ὅμοιον, ἀλλ' ἐναντίον. σὺ δὲ ὁ τὸν Πλάτωνα καταπιὼν, λέγεις πᾶν τὸ γινόμενον πάντως εἶναι θνητὸν, καὶ φθείρεσθαι, καὶ διαλύεσθαι. ἀναμνήσω δέ σε Τιμαίου, καὶ τῆς τοῦ δημιουργοῦ δημηγορίας ἧς τὸ προοίμιον, ὡς ἐγὼ μέμνημαι· Θεοὶ Θεῶν, ὧν ἐγὼ πατήρ τε καὶ δημιουργὸς, ἀθάνατοι
C μὲν πάμπαν οὐκ ἐστὲ, ἐπείπερ ἐγένεσθε, οὔτοι γε μὴν λυθήσεσθε, τῆς ἐμῆς βουλήσεως, κρείττονος θανάτου, λαχόντες. ἀμφότερα γοῦν ἅμα συνάγει, καὶ πεποιῆσθαι, καὶ μὴ διαλύεσθαι, καὶ γενέσθαι, καὶ τοῦ θανάτου κρείττους γίνεσθαι. τοιαύτη προῆλθεν ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ, οὐσία λογικὴ, ἀεικίνητος καὶ αὐτεξούσιος, ζωὴν ἐξ αὐτῆς ἔχουσα, καὶ σώματι χορηγεῖν δυναμένη· ἃ θνητὸν οὐδὲν ἔλαβεν, ἀλλὰ πάντα ταῦτα τῆς ἀθανασίας ἀτεχνῶς
D γνωρίσματα. καὶ θαυμάσαις ἂν τὴν ἔνδον τῆς ψυχῆς δύναμιν ἀπὸ τῆς ποικιλίας τῶν ἔξω καταμαθών. πᾶσα γὰρ τέχνη καὶ ἐπιστήμη, καὶ πρᾶξις καὶ θεωρία, ἱκανὸν τὸ τῆς ψυχῆς ἑρμηνεῦσαι ἀθάνατον. ὁ γὰρ τὸ εἶναι δοὺς, καὶ τὸ ἀεὶ τὰς ἡμετέρας ψυχὰς εἶναι, δῶρον παρέσχε. καὶ τὸ δῶρον φύσις ἦν. Πλάτωνι δὲ δοκεῖ καὶ τὸν ὅλον κόσμον τουτονὶ καὶ γενέσθαι, καὶ θνητὸν εἶναι· ἀθάνατον διασώζεσθαι. οὐ γὰρ τὸ ἐνδεχόμενον καίεσθαι, πάντως καίεται. εἶτα Πλάτωνα μὲν ἐπαινοῦσι, κἂν λέγῃ τὰ σώματα γενέσθαι καὶ μὴ διαλύεσθαι· ταῖς δὲ ψυχαῖς οὐκ
E ἐθέλουσι συγχωρεῖν, ἃ τοῖς σώμασι ῥᾳδίως χαρίζονται;

ΘΕΟΦ. Οὐκ ἔστι μὴ οὐχὶ τούτοις συνέπεσθαι. ἓν δὲ ἡμᾶς παρέδραμεν, ὅτι τὰς μὲν ἄλλας νοερὰς καὶ λογικὰς οὐσίας μέτρῳ διωρίσθαι λέγομεν· τὰς δὲ ἀνθρωπίνας εἰς ἀμετρίαν ἐξάγεσθαι. εἰ μὴ τὴν αὐτὴν ψυχὴν ἐπὶ πολλὰ σώματα μεταβαίνειν συγχωρήσοι ὁ λόγος.

A ΑΞΙΘ. Τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν τὸ πλῆθος πρὸς ἡμᾶς μὲν ἄπειρον· τῷ δὲ δημιουργῷ πεπερασμένον, ὥσπερ καὶ ἄλλαι τῶν λογικῶν οὐσίαι. ἃς σὺ μὲν οὐκ ἀριθμήσεις, Θεὸς δὲ ὅσα τε περιείληφεν, ἡμῖν μὲν ἀόριστα· τῷ δὲ περιλαβόντι διωρισμένα. καὶ αὐτὸς αὐτοῖς μέτρον ἐστὶν, ὧν περιέλαβεν. ἐν δὲ ταῖς ἀΰλοις καὶ λογικαῖς οὐσίαις, οὐ στενοχωρία τὸ πλῆθος· ἓν γὰρ τὰ πάντα· καὶ ἕκαστον ὅλον ἐπλήρωσε, καὶ πάντα τὸ ὅλον ὑποδέχεται. B καὶ οὐκ ἐμπόδιον ἄλλο ἄλλῳ, καθάπερ τὰ ἔνυλα σώματα. ἐπεὶ κἀν τοῖς φυτοῖς τῶν νῦν λεγομένων εἴδωλα φαίνεται. ἐξ ἑνὸς γὰρ δένδρου βλαστήματα μὲν μυρία τέμνεται, ἕκαστον δὲ τῶν ἀποτεμνομένων, τὸ ὅλον τῆς ζωῆς ἔχει· ὡς τῇ γῇ δοθὲν βλαστάνειν· καὶ τῆς ζωῆς τὸ ὅλον τῷ μεγάλῳ δένδρῳ ὁμοίως ἐμμεμενηκέναι. κἀξ ἑνὸς ἄπειρα τὰ γινόμενα, καὶ ἓν πάντα, καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ γενομένων οὐδὲν ἐκεῖνο ἐξ οὗ τὰ γενόμενα. κἂν εἰς ἀπειρίαν ἡμῖν προβαίνειν δοκῇ, καὶ ἀόριστον οὐδέν. C πρὸς δὲ τούτοις, πᾶν ἐξ ἀνομοίων συνθετόν, χρόνῳ ποτὲ καὶ διαλύεται. τοιοῦτος καὶ ὁ αἰσθητὸς κόσμος· καὶ οὗ τὰ μέρη φθείρεται, ἐξ ὧν τὸ ὅλον, ἀνάγκη τὸ ὅλον τοῖς μέρεσιν ἐξ ὧν συνετέθη, ταὐτὰ πείσεσθαι, ἕως ἂν τὸ ἀθάνατον καθαρῶς λάβοι. πᾶς δὲ χρόνος Θεῷ μὲν βραχὺς· θνητοῖς δὲ μακρότατος. οὐκοῦν, εἰ μέχρι τούτου τὰ σώματα διορίζεται, οὐκ εἰς ἀπειρίαν τὰς ψυχὰς ἐξάγομεν· ἀλλὰ στήσεται τῶν ψυχῶν ἡ φορά, ὅταν στῇ τὸ δεόμενον, καὶ ὑποδεχόμενον. D ὥστε μέτρον ταῖς ψυχαῖς ἡ χρεία· καὶ τὸ μέτρον ἐνδέοντι διορίζεται. ἢ Ἀπόλλων μὲν τῆς ψάμμου πάσης εἰδέναι τὸν ἀριθμὸν ἐπαγγέλλεται, αὐτὸς ὁ δημιουργὸς τῶν ψυχῶν ἀγνοήσει τὸν ἀριθμὸν ὧν αὐτὸς παρεβάλλετο; καὶ μὴν νοερῶν δυνάμεων μεστὸς ὅλος ὁ οὐρανός, μεστὸς δὲ ὁ αἰθὴρ ἀγγέλων τε καὶ δαιμόνων, πλήρης μὲν ὁ ἀήρ, πλήρης δὲ καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ θάλασσα, καὶ τὰ ὑπὸ γῆν πάντα. καὶ ὥς ἔφη τις τῶν παρ' ἡμῖν σοφῶν, κενὸν οὐδὲν οὐδ' ὅσον ἀθέρα καὶ E τρίχα βαλεῖν. ὥστε κἂν εἰ θελήσειεν εἰς μυρία ἔτη τὸν αἰσθητὸν βίον ἀνθρώποις ἐπεκτείνειν, οὐκ ἂν οἶμαι τῇ τῶν ἀγγέλων καὶ δαιμόνων πολυπληθείᾳ τῶν ἀνθρώπων αἱ ψυχαὶ γένοιντ' ἂν ἰσάριθμοι. ὡς δὲ νῦν λέγεται, παντελὴς ψυχῶν ἐπίλειψις γένοιτ' ἂν τῷδε τῷ βίῳ. εἰ γὰρ αὐτὸς τοιοῦτος διαμένει, καὶ οἱ μὲν ἀγαθοὶ εἰς τὸ Ἠλύσιον ἀναδραμόντες, ἀθάνατα συμποσιάσουσιν,

A AXITH. Animarum humanarum multitudo omnis, nobis quidem in immenſum excreſcit: at ea penes ipſum opificem æquè eſt finita ac certa, atque aliarum rationem habentium ſubſtantiarum. Eas ipſe quidē minimè facilè numeraueris: Deus autem facillimè. Et quęcũque ipſe comprehenderit, ea nobis quidem infinita ſunt omnia: ipſi verò complectenti illa Deo prorſus finita. Hicque eſt eis modus, quem vult qui cõprehendit. In incorporeis autem & rationem habentibus ſubſtãtiis, multitudo non facit vt ipſis ſubſtantiis aliqua accidat anguſtia. Vnum enim B ſunt omnia, & ſingula totum explent, & omnia totum ſuſcipiũt: nec impellitur aut premitur alterum ab altero, quemadmodũ corpora alia aliis impedimẽto eſſe poſſunt. Nam & in plantis, eorum quæ iam dicta ſunt, quaſi quædam ſimulachra cernũtur. Amputantur enim ex vna aliqua arbore ſurculi propè innumeri, qui tamen iam amputati, vitam in ſe totam quiq. habent: ita vt terræ mandati germinẽt, eóq. ipſo oſtẽdant, ſibi nõ minusquàm magnę arbori vitã intus affuiſſe. Atque ex vno illo germine fiunt innumera, & vnum omnia, & eorũ quæ ex eo ſunt nata, nullũ C eſt idipſum, ex quo ſunt enatæ. Ac quanquam nobis hæc in infinitũ deduci videãtur, tamen infinitum eorũ eſt nullum. His adde, quòd quæ ex imparibus cõpoſita ſunt, tẽpore ſuo diſſoluãtur neceſſe eſt. Atque eiuſmodi mundus hic eſt, qui cernitur. Si quid ſit, cuius partes, ex quibus ipſũ conſtabat, intereant: ſanè totũ illud cum ſuis, ex quibus compoſitum fuerat, partibus vnà pereat neceſſe eſt, vſq dum mortalitatem purã accipiat. Omne verò tẽpus Deo quidẽ breue eſt, hominibus cõtra lõgum. Igitur ſi corpora aliquò vſque finita ſunt ac terminis ſuis circũſcripta: nõ certè committendũ eſt vt animas in immenſum producamus. Sed ibi ſiſtetur Animarum motus, vbi D corporũ Animas ipſas ſuſcipientiũ numerus gradum ſiſtit. Quo fit vt Animabus is ſit pręſcriptus numerus ac modus, quem earum vſus poſtularit: iſque ipſe modus in eo, qui Anima aliqua eget, gradũ ſiſtit. Mirum ſit autẽ, cùm Apollinẽ fama ferat, omnẽ arenã in numerato habere: & ſupremum illũ opificẽ Animarũ, quas ipſe procreauit, numerũ neſcire. Atque earum, quæ ſunt intelligentia prædite, facultatũ plenũ eſt totum cœlũ: plenus etiã æther Angelorũ, atque Dæmonum: itémque plenus aër, plena terra, plenum mare, plena denique quæ ſub terra ſunt omnia. Ac quemadmodũ ait quidam ſapientũ noſtratium, E adeò nihil eſt in rerum natura vacuum, vt ne ſit etiam, quò capillum iniicias. Sed etſi mortalibus in decies millenos annos hæc externis ſenſibus expoſita vita producatur, nunquam tamen, opinor, tantæ Angelorum atque Dæmonum multitudini, humanarum Animarum numerus par erit: ac quęmadmodum nunc ferunt, in hac quoque vita fiet, vt hæc Animarum copia omnis ceſſet atque deficiat. Hac enim durante & permanente vita, boni quidem in campum Elyſium euecti ibidem agent ſempiterna conuiuia,

Animarum numerũ Deus quidem nouit, ſed non homo.

Angeli in aëre, terra, cœlo, & mari.

ſempérque erunt pleni nectare, quæ & ipſa Platonis in ciuitate lex eſt: mali verò in tartara delapſi, ex quibus nunquam ſunt egreſſuri: ipſi quidem non amplius proficiunt, ſed exemplum iuſtitiæ facti æternùm iſthic iacebunt. Quod in Phædone & Gorgia Socrates conſtanter affirmabat. Animarum igitur numero tantopere diminuto, ipſæ vitam hanc quaſi deſtitutam deſertamque relinquent. Nec dices deinceps vnquam fore, vt in hanc vitam redeat Anima, videlicet hic iterum victura: cùm hæc omnia ſint iam antea confutata, & ſiquidem iuuenili quodam modo gloriari libeat, vinculis adamantinis ligata. Iam ſi mille annis ſemel (vt ait in Phædro Socrates) vnaquæque Anima conſuetudinem cum corpore habeat, & in decem millium annorum ambitum modus Animarum ſufficere ſtatuatur: nos longè minore numero Animarum egebimus. Neque enim in tam longum tempus mortalia corpora produci ipſi ſtatuimus. Quo fit vt mihi potiùs Animarum numerum atque modum finitum ſtatuenti, quam tibi diuerſum exiſtimanti, ſit aſſentiendum.

Animarum finitus eſt numerus.

THEOPH. De Anima quidem nullum mihi dubium reliquiſti: ſed putas ne fore aliquando, vt mundus hic diſſoluatur.

AXITH. Sic ſanè, id enim, cùm mundus ipſe ſit corporeus, & ſua ſponte atque ex ſeipſo minimè exiſtat, facilè eſt demonſtratum. Quid enim dicas? ſi corporum generatio, quæ ipſa motus quidam eſt videlicet, manere vno in loco nolit, ac potiùs ad vnum & illud & perfectum, ex quo prouenit, principium tendat, properet, atque etiam propellatur? neque enim ſine cauſa aliqua fit motus, neque vſpiam ſiſtitur antequam id quod deſideratum eſt, inuentum ſit: inuenietur, quando ſupremus ille rerum opifex voluerit: volet autem ille, cùm ei viſum fuerit opportunum. Etenim facta iam Animarum probatione, & perſpicua atque omnibus nota malitiæ reprehenſione: hoc omne quod ſenſibus eſt expoſitum, in id quod immortale eſt atque æternum, conuertetur: quando conueniens eſt hominum immortalitati, vt locus aptus atque accommodus fiat incolarum felicitati. Oportuit in eo, qui periturus eſt, mundo, mortale quoque ſeu periturum Animans eſſe, ac rurſus in illo æterno æternum atque immortale. Omnium enim rerum vna quædam eſt concordia: nec eſt inordinatum, aut ab hac concordia deflectens quicquam: ſed ſingula ſingulis ſunt amica, apta atque idonea. Atque hæc ſupremi conditoris voluntas eſt ipſa natura. Nam & ſapientis & præpotentis eſſe puto, res eaſdem & mortales facere, & immortales. Quanta enim potentia & ſapientia fit, & vt mortalis naturæ non expertes atque ignorantes ſimus: & in illa ipſa iam explorata non maneamus?

Mundus aliquando diſſoluetur.

THEOPH. Quid verò? An non hic mundus, & nunquam natus eſt, & principio omni caret? Aut quomodo opifex ille eſt opifex: ſiquidè tempus fuit vllum, quo ſuarum rerum nihil peragebat?

A ἀεὶ τοῦ νέκταρος ἐμπιπλάμενοι. νόμος γὰρ καὶ οὗτος τῆς Πλάτωνος πολιτείας. οἱ δὲ κακοὶ εἰς τάρταρον ἐμπεσόντες, ὅθεν οὔ ποτε ἐκβήσονται, αὐτοὶ μὲν οὐκέτι ὀνίνανται. παράδειγμα δὲ τῆς δίκης γενόμενοι εἰς ἀεὶ κείσονται. ταῦτα γὰρ ἐν Φαίδωνι καὶ Γοργίᾳ Σωκράτης διισχυρίζετο. ἐκ τοῦ μέσου τοσοῦτον ἀφῃρημένων λάθοιεν ἄν ποτε ἔρημον τὸν ἀνθρώπων τὸν βίον καταλιπόντες. καὶ οὐκ ἔτι φήσεις ὡς τόνδε τὸν βίον αὖθις ἡ ψυχὴ βιώσεται. B ταῦτα γὰρ ἐξελήλεγκται, καί, εἰ νεανικὸν εἰπεῖν, ἀδαμαντίνοις δέδεται. εἰ δ' ἐν χιλίοις ἔτεσιν ἅπαξ φησὶν ὁ τοῦ Φαίδρου Σωκράτης τὴν ψυχὴν ἑκάστην σώματι κοινωνεῖν, καὶ εἰς μυρίων ἐτῶν περίοδον τὸ τῶν ψυχῶν μέτρον ἐξαρκεῖν λέγεται, ἡμεῖς ἐλαττόνων ψυχῶν δεησόμεθα. οὐ γὰρ εἰς τοσοῦτον χρόνον τὰ θνητὰ σώματά φαμεν παρατείνεσθαι. ὥστε πρὸς ἐμοὶ μᾶλλον ἢ παρά σοι μέτρῳ τὰς ψυχὰς ὁρίζεσθαι.

C ΘΕΟΦΡ. Ψυχῆς μὲν οὖν πέρι οὐδὲν ἀμφισβήτησιν ἀπολείπεις. οἴει δέ τι κόσμον χρόνῳ ποτὲ διαλύεσθαι;

ΑΞΙΘ. Εἴπερ εὔλογον γέγονεν ὦ ἑταῖρε, καὶ μὴ αὐτόματον τὸ καλὸν τουτὶ σχῆμα. πῶς λέγεις; εἰ τῶν σωμάτων ἡ γένεσις οἷα δὴ κίνησις οὖσα μένειν οὐκ ἐθέλει, ἀεὶ δὲ τοῦ τελείου καὶ ἑνὸς ὅθεν προῆλθεν ὀρέγεται, καὶ πρὸς ἐκεῖνο σπεύδει καὶ ἐπείγεται; οὐ γὰρ ματαία ἡ κίνησις, οὐδέποτε ἄρα στήσεται ἕως ἂν D τὸ ποθούμενον εὕρῃ· εὑρήσει δέ, ὅταν ὁ δημιουργὸς αὐτὸς βούληται· βουλήσεται δέ, ὅταν ἐπιτήδειον ᾖ. μετὰ γὰρ τὴν τῶν ψυχῶν δοκιμασίαν, καὶ τὸν περιφανῆ τῆς κακίας ἔλεγχον, τὸ αἰσθητὸν ὅλον ἐπὶ τὸ ἀθάνατον μεταλλάξει· ὥστε συνᾳδὸν τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀθανασίᾳ καὶ πάλιν οἰκεῖον γενέσθαι τὸν τόπον, τῇ τῶν οἰκούντων εὐδαιμονίᾳ. ἔδει γὰρ θνητῷ κόσμῳ, θνητὸν ζῶον ἐνδιαιτᾶσθαι· ἀθανάτῳ δὲ τὸ ἀθάνατον. μία γὰρ τοῦ παντὸς σύμπνοια, E ἄτακτον οὐδέν, οὐδὲ ἀσύμφωνον, ἀλλ' ἑκάστῳ φίλιόν τε καὶ ἐπιτήδειον· καὶ τὴν τοῦ δημιουργοῦ βούλησιν, πεποίηται φύσιν. σοφοῦ δὲ οἶμαι καὶ δυνατοῦ τὰ αὐτὰ θνητὰ καὶ ἀθάνατα μεταποιεῖν. ἤ, πόσης δυνάμεως καὶ σοφίας, μήτε τὸ θνητὸν ἡμᾶς ἀγνοεῖν, μήτε ἐν αὐτῷ διαμένειν;

ΘΕΟΦ. Τί δέ; οὐκ ἀγένητος ὁ κόσμος καὶ ἄναρχος; ἢ πῶς δημιουργὸς ὁ δημιουργός, εἰ χρόνος ἦν ὅτε μὴ τὰ αὐτοῦ εἰργάζετο;

ΑΞΙΘ. Ἄκουε δὴ, φασὶ, μάλα καλοῦ λόγου. ὁ πάντων βασιλεὺς, ἐξ οὗ τὰ πάντα, ἡ τῶν ὄντων ἀρχὴ, καὶ γονή· οὐ γὰρ ἄγονος πηγὴ, αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν, ὁ τῆς σοφίας πατὴρ, καὶ τῶν ὅλων δημιουργός. οὐ χρόνῳ τῆς τοκοῦ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας ἤρξατο. ἀεὶ γὰρ τοῦ λόγου καὶ σοφίας πατὴρ· οὐ πάθει γεννήσας, οὐ γὰρ ἐξ ἀνάγκης, οὐδὲ συναίτιον τῆς γεννήσεως λαβών· οὐ γὰρ ἦν ἄλλο· οὐδὲ ἑαυτὸν τῆς δυνάμεως κενώσας· ἀεὶ γὰρ ἐν ἑαυτῷ, ὃν τέτοκεν, ἔχει, ὅλον ἐν ὅλῳ πληροῦντα καὶ πληρούμενον. μόνον γὰρ πατὴρ εἶναι μόνος ἠβούλετο. καὶ οὐ περιττὸν τὸ γέννημα. οὐ γὰρ εἶχεν ἐν ἑαυτῷ καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας· οὐ γὰρ σύνθεσις ἐν αὐτῷ. διὰ τοῦτο τὸν λόγον οὐσιωδῶς τέτοκεν· ἵνα τὴν ὑπόστασιν, καὶ τοῦ πατρὸς δύναμιν διηγήσηται αὐτὸς λόγος ὤν, αὐτὸς νοῦς καὶ τῷ νοῒ ἅπαντα συναθροίσας. πάντα ὁ πατὴρ δι' αὐτοῦ δημιουργεῖ. σοφία γὰρ ἐστὶ τοῦτο τὸ πᾶν ἐργάζεσθαι. καὶ ἅμα τῷ τόκῳ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἅγιον πνεῦμα προσήνεγκε· οὐ βίᾳ, φησὶν, ἀλλ' ἐξουσίᾳ δυνάμεως. διὸ δὴ καὶ τέτοκε βουλόμενος, καὶ προήγαγε δυνάμενος. καὶ τούτῳ τῷ πνεύματι τά τε νοητὰ καὶ αἰσθητὰ ἐμπνέων, δυνάμεως πληροῖ, καὶ συνέχει, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἕλκει. ἐπιστρέφει γὰρ ἀεὶ πρὸς τὸν πατέρα τὸ πνεῦμα, καὶ πᾶν ἀνέλκει οὗ ἂν ἐφάψηται. οὕτως ἄχρονος ἡ μεγάλη τοῦ πατρὸς σοφία καὶ δύναμις, ἡ μονὰς, ἡ θεία τριὰς, οὐ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπιδεχομένη. οὐσία γὰρ μία, καὶ τὰς νοερὰς οὐσίας συνέστησε, καὶ πεποίηκεν· ἠβούλετο γὰρ ἔχειν οὓς ἂν εὖ ποιῇ. διὰ τοῦτο τὰς ἄνω δυνάμεις προβαλέσθαι τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τῆς πρώτης εὐεργεσίας ἱκανῶς ἀπολαύειν. ἀγαθῷ γὰρ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς φθόνος· οὕτως οὐκ ἐν ἀργίᾳ πρὸ τῶν αἰσθητῶν διέμεινεν. οὐρανὸν δὲ, ὅθεν ὁ χρόνος ἄρχεται, καὶ γῆν, καὶ ἀέρα, καὶ θάλατταν, μετὰ τὰ πρῶτα δημιουργεῖ. ἄλλοτε γὰρ ἄλλο κατ' ἐξουσίαν ἐργάζεται. αὐτὸς δὲ ἀεὶ ἐργάζεται· αὐτὸς καὶ τὴν ὕλην χορηγεῖ τοῖς πᾶσι· ἐγείρει τε καὶ συναρμόττει καὶ πλέκει καὶ διακοσμεῖ. οὐ γὰρ ἀγέννητος οὐδ' ἄναρχος ἡ ὕλη. τοῦτό σε καὶ Χαλδαῖοι διδάσκουσι, καὶ ὁ Πορφύριος. ἐπιγράφει δὲ καθ' ὅλον τὸ βιβλίον, ὃ εἰς μέσον προσάγει τῶν Χαλδαίων τὰ λόγια, ἐν οἷς γεννητὴν εἶναι τὴν ὕλην ἰσχυρίζεται· καὶ τὸ Πλωτίνου διερμηνεύων βιβλίον, ὅτι τὸν τὰ κατὰ φύσιν που λέγων, ἀγέννητον δὲ εἶναι τὴν ὕλην,

A AXITHEVS. Idipſum audias quæſo: reddunt enim rationem ſanè quàm bonam. Supremus ille Rex omnium, ex quo omnia promanant, rerum omnium principium & origo, imprimiſque fœcundus fons eſt: quippe qui ſit ſummum bonum, ſapientiæ pater, rerum omnium conditor. Is non tempore aliquo cœpit habere generationis vim atque facultatem: ſed ſemper Verbi & Sapientiæ pater exiſtit. Neque verò paſſus eſt quicquam generando: quippe qui nec aliqua neceſſitatis vi, nec aſſumpto generationis conſorte (quan- B quam non eſſet quiſquam alius) neque exhauſta per hoc ſua potentia, generauit: Semper enim in ſe eum genuit quem totum in toto, replentem & repletum habet. Solus ipſe pater eſſe voluit. Nec propterea eſt ſuperflua illa ſoboles: alioquin enim non haberet eum in ſe, qui & ipſe eſſet eiuſdem naturæ atque ſubſtantiæ. Iam quia compoſitum in eo non eſt quicquam, ideò Verbum naturaliter, aut, vt ſic dicam, ſubſtantialiter genuit: nempe vt ſubſtantiam & virtutem patris enarret: qui ipſe eſt Verbum, quique ipſe eſt mens, & mente in vnum omnia cogit, omniáque per ipſum C pater facit. Sapientia enim hoc quicquid eſt ſola potuit effici. Atque vnà cum Filio, qui naturæ eſt eiuſdem, Spiritum ſanctum etiam produxit: non vi certè vlla adigente, ſed virtutis ſuæ facultate. Vnde & quia voluit, & quia potuit, eum produxit. Quo ſpiritu Deus omnia mente & ſenſu prædita ſolet afflare, & virtute replere, & complecti, & ad ſeſe pertrahere. Semper enim Spiritus ad Patrem ſe conuertit, eóque etiam quicquid contigerit, prorſus trahit. Atque eiuſmodi eſt perennis hæc magna patris ſapientia & virtus, D quæ eſt vnitas & diuina Trinitas, nec maius nec minus quicquam in ſe recipiens. Eſt enim vna ſubſtantia, quæ mentem habentes ſubſtantias conſtituit ac fecit: quando voluit habere quibus benefaceret: ideóque ſuperas illas facultates produxit, nempe vt ipſo bono, primáque ſua beneficentia abundè fruerentur. Nullus enim in bono inuidiæ eſt locus. Atque ſic quidem Conditor antequam hæc ipſa quæ ſenſibus ſunt expoſita, procreaſſet, minimè orioſus fuit. Cœlum autem, à quo tempus initium ſumpſit, & terram, & aërem, & mare, his E iam procreatis effecit. Aliás etiam aliud, pro ſua ſumma potentia facit, materiámque rebus omnibus ipſe præſtat, exſuſcitat, coagmentat, concinnat, ornat. Neque enim credendum eſt materiam non naſci, principióque carere. Quod te Chaldæi docent. itémque Porphyrius in eo quem *Χαλδ.* inſcribit libro, cùm rationes Chaldæorum in medium omnes affert, iis materiam eſſe natam affirmat: tum Plotini librum explicans dicit, exiſtimare ſecundùm naturam ac rectè dici, materiam non natam,

Filij Dei generatio æterna.

Spiritus ſancti emanatio æterna.

Trinitas & vnitas in Deo.

& tanquam rerum principiom poni, planè vt impiam opinionem minuendam ac explodeodam. Si igitur materia eſt nata, nec habenda pro primo rerum omnium principio, ſed vltimò creata: quomodo ſenſibus expoſitus ille mundus poterit non natus eſſe, aut principio carere, aut omni tempore prior extitiſſe? Opus enim ipſum non poteſt eſſe prius aut antiquius ſua materia. Idem nobis etiam Plato, quemadmodum ipſe non ignoras, in Timæo, nullo colore verborum vſus, affirmat. Ac primùm ſitne factus, an infectus hic mundus, quærit: tum cauſa aſcribitur, poteſt enim cerni: ipſáque cœli ſuauiſſima portio, ſidera itidem facta ſunt. Ipſorum enim commigrationes ſiue motus, & decurſus, & conuerſiones, & aduerſus Boream aſcenſus, & in auſtrum deſcenſus: ſoliſque & lunæ defectiones, & quicquid ſenſus non eſt expers, gigni quidem Platoni videntur, verùm eſſe firma ac ſolida nunquam.

Theoph. At Platonis myſteriorum interpretes, τὸ, γέγονεν, id eſt, factum eſt, non ſimpliciter accipiunt, ſed perinde ac ſi diceretur ſecundùm cauſam factum, exponunt. Vt vmbræ meæ cauſam meam ipſius corpus aio: at ea corpus meum non fecit, ſed hæc ipſum ſecuta eſt.

Axith. Ergo conditor non eſt conditor: ſiquidem quæ fecit, minimè ſua voluntate fecit: & vniuerſum hoc quicquid eſt ſponte ſua atque ex ſeſe exiſtit. Et ni ſit factum iam aliquod corpus, quod ſtet è regione ſolis, non concedit vt à tergo lux fiat: idque ipſum eſt vmbra. Vnde & talis eſt vmbra, quale corpus illud exiſtit. At Conditor eſt incorporeus, & immenſus, & lux quædam æterna: quomodo igitur, aut vndenam vmbra acceſſit? Quomodo verò præſtantiſſimus & verus rerum Creator erit? verùm, ſi quæ velit, ipſe condat & componat: an verò vmbra neceſſariò comitante? Et quis eſt qui ſuam ipſius vmbram ornare aut demoliri velit? Nuoquid non prouidentiam etiam hæc deſipientum hominum ratio ſuſtulerit? Sic enim nulla prorſus haberetur vmbræ cura ac ratio. Adde, quòd iuxta corpus vmbra cernitur: at fieri non poteſt vt ſimul cum Creatore ſumatur ipſa quoque materia. Atque hoc ipſum Plotinus inquiſiuit, & apertis verbis dixit materiam antea fuiſſe, ſimulque Anaxagoram obiurat, quòd eam non etiam dicat antea fuiſſe, magiſque, Creatorem ſimul & materiam vnà introducat. Quod tamen fieri non poteſt: cum Opificem opere ſuo priorem eſſe omnino oporteat. Atticus autem aſſiduus ille Platonis imitator, exponens Platonis ſui chariſſimi placita, huiuſque mundi materiam atque ordinem inquirens, ait: illum ipſum quem dicimus mundum, neque non natum, neque ſempiternum eſſe: ſed ab eo, qui potentia ſit maior & perfectior, & antiquior, & ſapientior, conditum eſſe: cùm fieri non poſſit, vt ipſe, qui cerni & contingi queat, quique corpus habeat, nunquam natus eſſe videatur.

Deus incorporeus.

καὶ τὸ ἐν ἀρχαῖς τίθεσθαι, ὡς ἄθεον δόγμα, παραιτητέον. εἰ τοίνυν ἡ ὕλη γεννητή, καὶ οὐκ ἀρχή, ἀλλ᾽ ἔσχατον, πῶς ὁ αἰσθητὸς κόσμος ἀγέννητος ἢ ἄναρχος, ἢ πρὸ τοῦ χρόνου; οὐ γὰρ πρὸ τῆς ὕλης ποίημα. αὐτὸς δὲ ἡμῖν ὁ Πλάτων μέμνηται ἐν Τιμαίῳ, πῶς οὐδὲν χρηματιζόμενος ἀποφαίνεται· πρότερον ἐρωτῶν, πότερον γέγονεν ὁ κόσμος, ἢ οὐ γέγονεν. εἶτα ἡ αἰτία προσγέγραπται. ὁρατός τε γάρ ἐστιν· αὐτός τε ἐστὶ τοῦ οὐρανοῦ τὸ περικαλλέστατον, οἱ ἀστέρες· ἀλλ᾽ ὅμως καὶ οὗτοι γεγόνασιν. αἵ τε γὰρ μετοικήσεις καὶ δρόμοι καὶ ὑποστροφαί, καὶ αἱ πρὸς τὸν βορρᾶν ἀναβάσεις, καὶ αἱ πρὸς τὸν νότον κάθοδοι, ἡλίου τε καὶ σελήνης ἐκλείψεις, αἰσθητὰ πάντα· ἃ γίγνεσθαι μὲν δοκεῖ Πλάτωνι, εἶναι δὲ βεβαίως οὐδέποτε.

ΘΕΟΦ. Οἱ τοῦ Πλάτωνος μυσταγωγοί, τὸ, γέγονεν, λέγουσι, ἀλλὰ κατ᾽ αἰτίαν γέγονεν. οἷον τῆς ἐμῆς σκιᾶς αἴτιον, τὸ μὲν σῶμα, ἀλλ᾽ οὐκ αὐτὸ πεποίηκεν αὐτήν, ἀλλ᾽ ἐκείνη τούτῳ συνηκολούθησεν.

ΑΞΙΘ. Οὐκ ἄρα δημιουργὸς ὁ δημιουργός, εἰ μὴ βουλόμενος ὃ πεποίηκε, δημιουργεῖ. ἀλλ᾽ αὐτόματον γέγονε τὸ πᾶν· εἰ μὴ γέγονεν ἀντιστατοῦν τῷ ἡλίῳ τὸ σῶμα, οὐ συγχωρεῖ κατόπιν γενέσθαι τὴν λαμπηδόνα· καὶ τοῦτ᾽ ἡ σκιά. ὅθεν οἷον τὸ σῶμα, τοιαύτη διαχαράττεται. ὁ δὲ δημιουργός, ἀσώματος, ἀόριστος, αὐτὸ τὸ φῶς ὑπάρχων. πῶς οὖν ἢ πόθεν συμβέβηκεν ἡ σκιά; πῶς δὲ ἀμείνων ἔσται καὶ ὡς ἀληθῶς δημιουργός, αὐτὸς ποιῶν καὶ συναρμόζων ἃ βούλοιτο; ἢ σκιᾶς ἐξ ἀνάγκης ἑπομένης; τίς δ᾽ ἂν τὴν ἑαυτοῦ σκιὰν κοσμεῖν ἢ καθαιρεῖν βούλοιτο; οὐκοῦν καὶ τὴν πρόνοιαν ὁ τῶν ἀνοήτων λόγος συναναιρεῖ. οὐ γὰρ ἂν γένοιτο σκιᾶς ἐπιμέλεια. ἔτι δὲ ἅμα τῷ σώματι σκιὰ παραφαίνεται· ἀλλ᾽ ἀδύνατον ἅμα τῷ δημιουργῷ παραλαμβάνεσθαι τὴν ὕλην. τοῦτο Πλωτῖνος ἐξεργαζόμενος τὴν ὕλην σαφῶς πάνυ προλέγει, καὶ τὸν Αναξαγόραν κωμῳδεῖ ἐπὶ μὴ προλέγει, ἀλλ᾽ ἅμα τὸν δημιουργὸν καὶ τὴν ὕλην εἰσηγεῖται. ἀδύνατον δὲ ἅμα. δεῖ γὰρ εἶναι πρεσβύτερον τοῦ ποιήματος τὸν ποιητήν. ὁ δὲ πολὺς καὶ Ἀττικὸς ὁ τοῦ Πλάτωνος ἐραστής, τὰ τῷ ἐρωμένῳ δοκοῦντα διεξιών, ἔφη που τοῦ κόσμου τὴν φύσιν καὶ τάξιν ἐπιζητῶν. τοιοῦτον δὲ αὐτὸν ὄντα οὐκ ἀγένητον, οὐδ᾽ ἀΐδιον εἶναι· ἀλλ᾽ ὑπὸ τοῦ μείζονος τὴν δύναμιν καὶ τελειοτέρου Θεοῦ τοῦ πρεσβυτάτου καὶ νοητοῦ γεγονέναι. ὁρατὸν γὰρ ὄντα καὶ ἁπτὸν καὶ πάντῃ σωματοειδῆ, ἀμήχανον ἔσται ἀγένητον εἶναι.

ὧν γὰρ ἡ οὐσία βοηθείας δεῖται τῆς παρ' ἑτέρου πρὸς τὸ εἶναι, πῶς ταῦτα μὴ ὁμολογοῦμεν γεγενῆσθαι τε καὶ ὑπὸ τοῦ ποιήσαντος διασώζεσθαι; τὸν δὲ Ἀριστοτέλην, καὶ γελοῖον ἀποκαλεῖ, ὁμολογοῦντα μὲν τὸ πᾶν ὁρατὸν εἶναι καὶ ἁπτὸν καὶ σωματοειδὲς, ἀγένητον δὲ καὶ ἄφθαρτον εἶναι φιλονεικοῦντα. ἢ πῶς οὐ καταγέλαστος ἐκεῖνος, εἰ μηδὲ τοῖς τῶν Αἰγυπτίων προφήταις ἐθέλει συνέπεσθαι· οἱ τοῦ δὲ τοῦ παντὸς ἀρχὴν καὶ γένεσιν λέγοντες, ἐπισημαίνουσι καρκίνῳ τοῦ κόσμου τὴν ὥραν; ἀλλὰ καὶ Ἀπόλλων ποτὲ χρησμῳδῶν γενέσθαι καὶ τοὺς δαίμονας, ᾄδει καὶ πρὸ τοῦ ἀνθρώπου γενέσθαι, καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου κατασκευῆς. καὶ πρὸς χρείαν ἀνθρώπου τῷ δημιουργῷ διακονεῖν. ὁ δὲ χρησμὸς ἐκδέδοται πρὸ ἡμῶν θείας τοῦ κόσμου γονῆς ἄφθαρτα πνεύματα εἰς ἡμετέρας χρείας. πῶς οὖν οἱ τοῦ Πλάτωνος μυσταγωγοὶ τά τε νοητὰ καὶ τὰ αἰσθητὰ ἅμα πάντα παραγαγόντες, οὐκ ἐναντία σοφίζονται τῷ Ἀπόλλωνι καὶ τῷ Πλάτωνι; οὐ γὰρ δὴ ἅμα δὴ πάντα. νῦν τοῦ θέρους ἡ ὥρα, καὶ τὰ φυτὰ τοῖς καρποῖς ἐγκαλλωπίζεται, οὔπω δὲ χειμὼν καταρρήγνυται. ἆρ' οὖν τοῦ μὲν θέρους ἐστὶ ποιητὴς, τοῦ δὲ χειμῶνος οὐκέτι; οὐδὲ ὕει ὕδωρ; οὐδ' εἰς καρπογονίαν προευτρεπίζει τὴν γῆν; ὅτι μὴ τὸ θέρος ἅμα τῷ χειμῶνι συμφύρεται; ἀλλ' οὐκ ἀσθενείας οὐδ' ἀταξίας, ἀλλὰ τάξεως καὶ δυνάμεως σημεῖον. ἡ σιωπὴ τοῦ Πυθαγόρου τὸ δόγμα· ἀλλ' ὅμως λογικὸς ἦν, εἰ καὶ τότε σιωπᾷν ἐγνώκει. ἡ δὲ ἀγαλματοποιία, τοῦ Φειδίου τέχνη, ἀλλ' ὅμως δημιουργὸς ἦν εἰ καὶ μὴ ἅμα τὸ ἐν ἀκροπόλει καὶ Ὀλυμπίᾳ πεποίηκεν ἄγαλμα.

ΘΕΟΦ. Πότερον οὖν κακῶς τόδε τὸ πᾶν συνεδέθη;

ΑΞΙΘ. Οὐ μὲν οὖν ἦν ἄμεινον.

ΘΕΟΦ. Πῶς οὖν λυθήσεται;

ΑΞΙΘ. Ὅτι τὸ συντεθὲν οὐχ ἁπλοῦν. ἄλλο γὰρ ἄλλῳ συμπλέκεται. τὸ δὲ ἐκ πολλῶν καὶ ἀνομοίων καὶ ἐναντίων συντεθὲν, εὖ διαλύεται· τὸ δὲ δύναμιν πρὸς διάλυσιν ἔχον ἐπιτηδείαν, ἐνεργήσει ποτὲ τοῦτο ὅπερ ἡ δύναμις ὤδινε.

ΘΕΟΦ. Τί δὲ τὸ καλῶς συντεθὲν καὶ ἁρμοσθὲν λύειν, σοφίας εἶναι σοι δοκεῖ;

ΑΞΙΘ. Εἰ τὰ μέρη θνητὰ καταλέλοιπε, καὶ τὸ ὅλον διαλύειν προδιώρισεν. ἐξ ἐκείνων γὰρ τοῦτο. εἰ ὀφθαλμὸς, καὶ δάκτυλος καὶ μέρος ἕκαστον παθεῖν δύναται, οὐκ ἀπαθὲς τὸ σῶμα· ἀλλὰ τὸ ὅλον τοῖς μέρεσι ταὐτὸν πείσεται. ἔπειτα εἰ μὲν ἡ λύσις φθορὰν εἰσάγει τῷ παντὶ, λύειν ἀνόητον ἦν.

A Quarum enim rerum natura, ad id vt exiſtat, ope & auxilio eget: quomodo audebimus dicere, eas non natas eſſe, nec ab eo qui ipſas fecerit, conſeruari? Ariſtotelem autem ridiculũ appellat, quòd & vniuerſam hanc mundi machinam cerni tangique poſſe, itémque eſſe corpoream fateatur: & nihilominus contendat, eam nec creatam olim, nec perituram vnquam eſſe. Sed cur non rideatur ille, qui nec Ægyptiorum vatibus aſſenſum præbeat, qui cùm mundi initiũ generationémq. exponunt, cancro tempus ætatis eius aſcribunt? Sed & Apollo quodam oraculo edito reſpondit: ante hominum mundique creationem, dæmo- B nes factos eſſe, qui Conditori ſalutem hominis curanti ſubſeruirẽt: Oraculum autem ipſum ſic habet: Conditi ſunt ante nos diuinámq. mundi generationem, immortales ſpiritus in noſtram vtilitatem. Quî fit igitur vt Platonis & interpretes, & mentem & ſenſum habentia ſimul omnia introducant? an non contrariam Apollini, ipſiq. etiam Platoni philoſophiam hoc ipſo efficiunt? Neque enim omnia ſimul exiſtunt. Iam æſtatis tempus eſt, & plantæ fructibus ornatæ mirificè ſibi placent: nec dum hyems nos obruit. Num ergò ille ſolùm æſtatis, ac non etiam hyemis eſt C creator? num ille non pluit? an verò tellurem propterea non hîc etiam procreandis frugibus aptam atque idoneam facit, quia cum hyeme non confundit æſtatem? At hoc neque imbecillitatis, neque neglecti ordinis: ſed & ſeruati ordinis, & ſummę potentiæ ſignificationem habet. Silentium quidem Pythagoræ decretum fuit, & tamen nihilominus rationis compos erat, vt ei tunc tacendum videretur. Statuariam artem Phidias nouerat, atque etiam bonus erat artifex: etſi non in arce Athenienſium ſimul in Olympia ſtatuas erigeret.

Mundus initium habuit.

Dæmonum creatio, mundum præceſſit.

Theoph. An ergo vniuerſam hanc mundi ma- D chinam malè compactam cenſes?

Axith. Non eſt aliud hoc opificio melius vllum.

Theoph. Quo pacto igitur poterit diſſolui?

Axith. Quia hoc opus non ſimplex eſt, ſed compoſitum: quippe in quo alterum cum altero coniungatur. At quicquid eſt ex multis & diſſimilibus, iiſq. etiam inter ſe contrariis rebus cõpactum, id verò facilè diſſolui poteſt. Quicquid autem vim & naturam aptam ad ſui diſſolutionem atque interitum habet, id aliquando hoc ipſum aget, ad quod ab ſua natura vocatur.

Mundus diſſoluetur.

E Theophrastvs. An verò tu ſapientis eſſe putas, id quod bene compactum eſt, & concinnè coagmentatum, diſſoluere?

Axith. Siquidem & partes eius interituras fecit: & vt totum ipſum diſſoluatur, iam antea decreuit. Ex his enim illud ſequitur: Si oculus, & digitus, & vnumquodque corporis membrum aliquid mali pati poſſunt, non erit à malis immune corpus, ſed ipſum totum idem feret quod partes. Porrò ſi interitum hæc membrorum diſſolutio toti corpori importet, ipſum quidem ſoluere, eſt alienum à ratione & prudentia:

A ſed ſi interitum ſiue mortem hæc partium diſſolutio frangat ac ſolnat ipſa; magnæ eſt profectò ſapientiæ, & immenſæ potentiæ, quæ mortalia fuerant, immortalia efficere.

THEOPH. Cur igitur non initio hoc fecit? Vtrùm non potuit, aut noluit?

AXITH. Dei voluntatem nullæ vnquam vires deficiunt. Voluit igitur ille ea quæ mentem habent eſſe ſempiterna: non item ea quæ ſenſum tantùm habent.

THEOPH. Inuidiáne, an alia aliqua cauſa?

AXITH. Penes eum qui ſummum bonum eſt, nulla prorſus eſt erga quenquam inuidia. Sed ſi B ſimilia eſſent omnia, nihil eſſent, cùm vnum eſſent. Iam verò meote & ratione præditas ſubſtantias, & illum mente præditarum facultatum mundum omnino omnem immortalitate donauit: nec eſt vlla inuidia. Secundo ordine ſeoſum habẽtia, eáque mortalia collocauit: quæ pulchra quidem ſunt & magna: ſed primis illis longè minora. Non ergo quòd ſecunda primis adiunxit: ſed aliquid pulcherrimarum illarũ rerum, quod quidem procreare poterat, infectum prætermittere, fuiſſet inuidiæ. Et immortalia pariter ac mortalia creare potentiæ potiùs eſt quàm imbe-C cillitatis. Diuitis enim illius & omnipotentis Verbi atque opificis eſt, non modò res diuerſas, verùm etiam inter ſe contrarias procreare, vt album & nigrum, calidum & frigidum, mortalia & immortalia: quæ tameo ipſa quoque pro ſua ſumma atque exeellenri potentia, deinceps immortalitate donauit. Qua de cauſa iam antea quoque mortalibus rebus immortalitatis ſemen aliquod iniecerit, quod aliquando germinabit, & ſuperabit, & quod minus eſt, abſumet, ſibique accommodabit, æternúmque florentes fructus feret. Eſtque huius rei minimè leue argu-D mentum, quod illa puriſſima cœli terręque pars, vel iam ab interitu ſaloa atque immunis conſeruatur. Quibus ſanè Olympi, & Fortunatarum inſularum, & campi Elyſij nomen veteres attribuerunt: oempe vt oſtenderent, fore vt cœlum totum terráque tota eiuſmodi eſſent. Neque enim quicquam eſt à Creatore factum, quod vſquequaque ſit mortale, eáq. de cauſa corruptio ſeu interitus rerum, vim ſuam non ſemper obtinebit. Hoc autem fecit, vt id quod ſenſum mouet, & eſt corporenm, aliquantiſper ſui ipſius ortum interitúmque ſuſciperet: idque alicuius, quod cogitabat, boni maioris cauſa. Simol & E formis earúmque multitudini & varietati, & pulchritudini locũ dedit: voluitque eas ſui ipſarum interitu atque ortu ſubinde iterum atque iterũ imprimi, & continuata illa mutatione, hæc pulchra formarum genera, in materia quaſi detecta ac nudata ob oculos ponere: voluit etiã eas quæ ſunt formis rationes ſiue cauſas ſtudio quodam confirmari, motúque demooſtrari: nimirum vt externa illa varietate ducti internas illas rationes ſiue cauſas admiremur. Veluti ſi quis pictor alicuius pulchri ſimulachri multas imagines fingat, vt nulla pulchritudinis pars lateat,

Cautè legendũ etiam ſubſtantias ſpiritales & Angelicas plures quàm creauit, potuiſſe & potest Deus creare, nec propterea quod eas non crearit, inuidus eſt.

Olympi, fortunatarum inſularum, ac Elyſiorum fabulæ origo.

A εἰ δὲ τὴν φθορὰν αὐτὴν ἡ λύσις καταλύσει, μεγάλης σοφίας καὶ ἀφάτου δυνάμεως τὰ θνητὰ ποιεῖν ἀθάνατα.

ΘΕΟΦΡ. Τί οὖν μὴ τὴν ἀρχὴν πεποίηκε; πότερον οὐκ ἠδύνατο; ἢ οὐκ ἠβούλετο;

ΑΞΙΘ. Τῆς τοῦ Θεοῦ βουλήσεως οὐκ ἀπολείπεται δύναμις. βουληθεὶς γοῦν τὰ νοητὰ πάντα πεποίηκεν ἀθάνατα. τὰ δὲ αἰσθητὰ οὐκ ἠβούλετο.

ΘΕΟΦ. Διὰ φθόνον, ἢ τί;

B ΑΞΙΘ. Ἀγαθῷ περὶ οὐδενὸς φθόνος οὐδείς· ἀλλ' εἰ πάντα ὅμοια ἦν, οὐδὲν ἦν· ἓν γὰρ ἦν. νῦν δὲ νοερὰς καὶ λογικὰς οὐσίας καὶ ἁπλῶς τὸν νοητὸν κόσμον ὅλον ἀθάνατον περιεβάλλετο· καὶ φθόνος οὐδείς. δεύτερα δὲ αἰσθητὰ καὶ θνητὰ προσέθηκε. καλὰ μὲν ὄντα καὶ μεγάλα, τῶν δὲ προτέρων ἐλάττονα. οὐκ ἄρα τὸ δεύτερα προσθεῖναι φθονοῦντος ἦν· ἀλλά τι τῶν καλῶν παραλιπεῖν ὧν ποιεῖν ἠδύνατο. καὶ ἀ-C θάνατα καὶ θνητὰ δημιουργεῖν, αἴτια δυνάμεως ἦν, οὐκ ἀσθενείας. τελείου γὰρ λόγου καὶ δημιουργοῦ, μὴ μόνον διάφορα ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀλλήλοις ἐναντία. οἷον λευκὸν καὶ μέλαν, καὶ θερμὸν, καὶ ψυχρὸν, καὶ ἀθάνατα, καὶ θνητά. ἃ δὴ ὑπερβολῇ δυνάμεως, ἀθάνατα μεταποιήσει. διὸ δὴ προκατέσπειρε κἂν τοῖς θνητοῖς τὸ ἀθάνατον. ὃ καὶ βλαστήσει ποτὲ, καὶ κρατήσει, καὶ τὸ ἔλαττον ἐκτρέψει, καὶ πρὸς ἑαυτὸ μετασκευάσει, καὶ ἀθαλῆς ἕξει τοὺς καρπούς. καὶ παράδει-D γμα τόδε τοῦ λόγου οὐκ ἐλάχιστον ὅτι τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς τὸ ἀκραιφνέστατον καὶ ἀθάνατον νῦν διασώζεται. ὃ δὴ Ὄλυμπόν τε καὶ Μακάρων νήσους, καὶ Ἐλύσιον πολλάκις ὀνομάζει τὰ λόγια, εἰς ἀπόδειξιν ὅτι τὸ ὅλον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ἔσται τοιοῦτον. οὐδὲν γὰρ παρὰ τοῦ δημιουργοῦ γενόμενον παντελῶς θνητόν· οὐκοῦν διαμένει θνητόν. πεποίηκε δὲ τὸ αἰσθητὸν καὶ ἔνυλον χρόνον τινὰ γένεσιν καὶ φθορὰν ὑποδέχεσθαι, μεῖζον ἀγαθὸν προνοούμενος. ἅμα μὲν ταῖς ἰδέαις καὶ E τῷ ποικίλῳ τῶν εἰδῶν κάλλει χώραν διδοὺς, ὥστε τῇ φθορᾷ καὶ τῇ γενέσει πολλάκις ἐντυποῦσθαι· καὶ τῇ συνεχείᾳ τῆς μεταβολῆς τὰ καλὰ τῆς μορφῆς σχήματα ἐν τῇ ὕλῃ γυμνάζεσθαι· καὶ τοὺς περὶ τῶν εἰδῶν λόγους μελέτῃ βεβαιοῦσθαι, καὶ τῇ κινήσει διαδείκνυσθαι. ὥστε τῇ ποικιλίᾳ τῶν ἔξω θαυμάζειν τοὺς περὶ αὐτῶν ἔνδον νοήσεις· οἷον εἴ τις ζωγράφος καλοῦ γε ὄντος τοῦ ἀρχετύπου πολλὰς τοῦ αὐτοῦ εἰκόνας ἐξεργάσηται, ὡς μηδὲν τοῦ κάλλους διαλαθεῖν,

καὶ πάντα γὰρ διαφαίνεσθαι, καὶ σεμνοτέραν δεικνύναι τὴν τέχνην. ἅμα δὲ καὶ τὰς λογικὰς οὐσίας ἐνδεικνύμενος ὅτι μὴ δι' ἀνάγκην, ἀλλὰ κατὰ δωρεὰν τὴν ἀθανασίαν αὐτῆς χαρίζεται. καὶ ἐν τοῖς προτέροις ἑκόντι θέσθαι οὐ τῶν δευτέρων ἀπορίᾳ· καὶ ὡς δεῖ τὰ πρῶτα τῶν δευτέρων ἐπιμελεῖσθαι, καὶ μηδὲν αὐτῶν ἐμπίπλασθαι, ἀλλὰ τῶν ἐσχάτων ἐφάπτεσθαι, καὶ τῆς ἀρχῆς ἐξηρτῆσθαι, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀεὶ βλέπειν, καὶ ποιεῖν τὸ κελευόμενον, καὶ ἄρχεσθαι μᾶλλον, ἢ ἄρχειν βούλεσθαι. ἐλευθερία γὰρ καὶ ὡς ἀληθῶς δύναμις τοῦ ἀγαθοῦ δουλεύειν ἐφίεσθαι. δεῖ τοίνυν τοὺς λογικὴν οὐσίαν λαβόντας ἑκόντας ἄρχεσθαι σεμνῶς, εἰ μέλλοιεν τῷ αὐτεξουσίῳ κεχρῆσθαι καλῶς. ὃ μέγιστον παρὰ τοῦ δημιουργοῦ τῆς ἀθανασίας ἔχουσι τὸ σύμβολον. εἰ δὲ ὑπηρετεῖν τῷ προεστῶτι βαρυνόμενοι, καὶ ὅτι μὴ πρῶτος αὐτὸς ἕκαστος γέγονε, δυσχεραίνει, καὶ τυραννίδος ὀρέγεται, καὶ παρανομεῖν ἄρχεται, τῆς τάξεως ἀποπαισθέντες, εἰς ἀταξίαν πεσοῦνται, καὶ τῆς τοῦ βασιλέως ἀστραπῆς ἀποστάντες, θνητοὶ μὲν οὐκ ἔσονται, ἀθάνατοι παρ' αὐτοῦ τὸ πρῶτον γενόμενοι, ἀλλ' οἷα μὲν σκότει τῶν θνητῶν αἰσθήσονται· καὶ ὥσπερ εἰς ποταμὸν ἐμπεσόντες, τῇ καὶ τῇ φέροιντο κρατούμενοι μᾶλλον ἢ κρατοῦντες. ταῦτα προγνοὺς ὁ δημιουργὸς προεξεῦρεν ὅπως πάντη τὸ γιγνόμενον· καὶ οὔτε τὸ αὐτεξούσιον τῶν ἀρχομένων διὰ τοὺς ἀφισταμένους ἐξεῖλε· καὶ τὴν τῶν ἀφισταμένων ἀσθένειαν τοῖς ἐνύλοις ἐξήλεγξεν ὅτι μεμολυσμένοι, διαφθείρειν οὐ σώζειν ἐπίστανται. καὶ τούτους ἐλεήσας, οὐκ ἐᾷ νοσεῖν ἀθάνατα, θνητὸν ποιήσας. οὗ τὸ πλέον ἀπολαύειν ὀρέγονται, οὗ λυθείσης τῆς τυραννίδος συνδιαλύεται. καὶ μετὰ τὴν τῶν τυράννων κατάλυσιν, ἀθάνατον αὖθις ποιήσει τὸ μέρος, ὃ δι' ἐκείνους θνητὸν τὸ πρῶτον ἀφῆκε.

Καὶ τοῦτο συνεισῆκεν εἰς δέλεαρ καὶ ἔλεγχον, καὶ λύσιν τῆς τυραννίδος· εἰς ἐπίδειξιν δὲ τῆς τοῦ δημιουργοῦ δυνάμεως καὶ δικαιοσύνης καὶ πρᾳότητος τῆς φιλανθρωπίας καὶ νίκης. οἶδε τὴν φθορὰν ταύτην ὁ Πλάτων, εἰ καὶ τὴν ἀθανασίαν τὴν μέλλουσαν ἠγνόησεν. οὐ γὰρ τῆς γῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ οὐρανοῦ φθορὰν σαφῶς ἐπεισάγει Τιμαίῳ, λέγων ἐκ τῆς οἰκείας φθορᾶς τὸν οὐρανὸν τρέφεσθαι. εἰ τοίνυν τροφὴ καὶ ἡ φθορά, ποῦ τὸ ἀθάνατον; εἰ μὴ τὴν φθορὰν ὁ δημιουργὸς μεταλλάξει τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τὸ ὅλον εἰς ἀθανασίαν ἀναδυσάμενος, μεθ' ἣν οὐκ ἔτι τελευτή, οὐδὲ κακίας ἐπανάστασις, οὐ θνητὸν οὐδέν; τοῖς δὲ ἀπὸ τῆς Στοᾶς ἐδόκει, πολλάκις μὲν φθείρεσθαι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, πολλάκις δὲ ἀνανεοῦσθαι.

A ſed ea tota vndequaque pareat, artemque efficiat auguſtiorem. Sed & productis iis quæ ratione ſunt prædītæ ſubſtantiis ſimul oſtendit, ſe non neceſsitate vlla, verùm ſua liberali voluntate ductum, immortalitatis munus eis conceſsiſſe, eaſque loco priore, magis quòd vellet, quàm quòd poſteriora nulla haberet, collocaſſe. Eſt igitur earum officium, vt ipſæ, quoniam primæ ſint, ſecundis inſeruiant, eaſque potiùs curent, quàm præ ſe contemnant, multóque magis illas vltimas etiam amplectantur: tum ad primum principium ſemper reſpiciant, & imperata faciant, malintque parere quàm dominari. Vera enim eſt & libertas & potentia, ei B qui verè bonus eſt, ſeruire velle. Oportet igitur eus qui rationem habente natura ſunt donati, ſuapte voluntate, huic imperio quanta poſſunt reuerentia parere: ſiquidem ſuo iure, ſuáve libertate bene vti velint. Quòd enim ſui iuris ſunt, ac verè liberi, idipſum acceperunt à Creatore maximum immortalitatis ſignum. Sin qui ſupremo rerum moderatori grauatè inſeruiant, quodque ipſe primus factus non ſit quiſque moleſtè ferat, atque aſpiret ad imperium, & violare leges accipiant: ij ab ordine recto auulſi in quandam ἀταξίαν incidunt: ac quoniam à clariſsima ſummi legis luce defecerunt, mortales C quidem non erunt, quippe qui initio facti ſunt immortales, ſed tenebras mortalium ſentient, quaſique in profluentem lapſi, huc illùcque ferentur, ſubiecti potiùs quàm præfecti imperio. Atque hæc ſupremus opifex præuiſa cauit, ac ne euenirent, fecit: ac neque propter eos qui deficiunt, obedientibus libertatem ademit, ſed potiùs obedientium imbecillitatem corporeis ſeu terrenis rebus caſtigaram curauit, quia deſerri perdere non ſeruare norunt. Eos miſeratus, non ſinit morbo tabeſcere, idque mortale fecit, quo cupiuot ipſi maximè perfrui: quo deinceps ſaluto ſaluati ſunt & libertati ipſiſtum D poſt tyrannorum interitum rurſus immortalem faciet partem eam, quam propter illos initiò mortalem dimiſit.

Libertas vera maximũ immortalitatis ſignum eſt.

Atque hoc ipſum introduxit ceu eſcam, reprehenſionem, ſolutionem tyrannidis: tum velut demonſtrationem quandam eius, qua pollet conditor, potentiæ, iuſtitiæ, manſuetudinis, propenſæ erga humanum genus voluntatis, atque etiam victoriæ. Hoc autem corru- E ptionis genus, etiam Plato vidit, licèt immortalitatem futuram ignorauit. Neque enim terræ ſolùm, verum etiam cœli interitum ſatis claris & apertis in Timæo verbis introduxit, dicens, cœlum ex ſua ipſius propria corruptione quaſi quodámodo nutriri. Ergo ſi corruptio quædam nutritio conſeruatióque eſt: vbi locorum erit immortalitas, niſi Creator corruptionem cœli terræque ſic prorſus omnem conuertat, ſicque induat immortalitate, vt eam nulla amplius mors, nulla malitiæ inſultatio, nihil deniq; mortale conſequatur? Stoicis autem cœlum ſimul ac terra ſæpè interire ſæpéque renouari videbãtur.

Cœli terraque interitũ Plato agnouit.

Sed ſi ſunt iterum interitura, inotilis eis erit & ſuperuacanea mutatio. An oon præſt. r.:t eiuſdem ſemel fieri mutationem, quam mutatio alia nulla conſequatur? Eſtque omnino ſic reuicturus homo, vt noo iterum moriatur. Nihil enim erit io eo mortale. Sed & homo, & totus hic mundus, & omnino omnia fieot noua atque æterna.

Theophrastvs. Sed vtrùm cum corpore reuiuiſcet homo an ſine corpore?

Axithevs. Siquidem integer eſt homo. Anima rationem habens corporique coniuncta?

Theophrastvs. Quali verò corpore? huic ne ſimili, aërio, aut oſtrei ſimili? Eiuſmodi enim corporibus coniuncta eſt Anima, per quæ qualiaque loca venit,

Axithevs. Dicis tu quidem Animam multorum & variorum corporum onus ferre. Ac quemadmodum parua illa animalcula in aranearum telas illapſa, ſtatim inuoluuntur & capiuntur: ſic tu ſtatuis Animam humanam, vbi corpori licèt multum diuerſo appropinquauerit, eo ipſo ſtatim indui & capi, vt ſi per aſtra habeat iter, aſtrorum ſimili: ſi per æthera, æthereo corpore veſtiatur: ſin deſcendat in aërem, circundetur aërio: ſin verò in terris ſit, cum terreno corpore cooiungatur. Si igitur aliis elementis adeò facilè coniungitur, quid prohibet, quin ſi in ignem inciderit, igneo corpore amiciatur? Sique maris vndis obruatur, aqueum ſibi corpus hauriat? Viſne Ægypte huiuſmodi corporum experimentum ſumere?

Ægyptvs. Mihi non eſt ocij tantum vt vel ignibus comburi velim, vel aquis ſuffocari.

Axithevs. Ac omne corpus, ait Theophraſtus, animæ perinde ac veſtem conuenire: quanquam eam vel triplam vel quadruplam eſſe, nos hactenus latuit.

Theophrastvs. Rides tu quidem priſca myſteria.

Axithevs. Tu verò feriò doces hæc: miniméque ridiculum videtur tibi incorporeum quiddam cum quocumque corpore coniungi, aliudque ali & coaleſcere, & conſui, multaque corpora eodem veſtimento tegi. Sin autem animata ſint corpora, tu multa animalia vnam Animam quaſi quendam cogoatorum pecorum gregem dicis impellere, & ordinem in ſeſe aſceodentium animalium ſimul trahere.

Theoph. Abſurda quidem videntur hæc eſſe, nihilque ipſe non coofutatum reliquiſti. Sed an oon audis etiam circa ſepulchra videri vmbras ac ſpectra, quæ profectò ſuotilla aëria Animarum corpora, quæ ſimulachra vocant.

A ἀλλ' εἰ πάλιν φθείρεσθαι μέλλοιεν, μάταια ἂν ἦν καὶ περίεργον. οὐκοῦν ἄμεινον ἡ εἰσάπαξ μεταβολή, μεθ' ἣν οὐκέτι μεταβολή. καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀναβιώσεται οὐχ ὥστε πάλιν τεθνάναι. οὐδὲν γὰρ ἔσται θνητόν. ἀλλὰ πάντα καινὰ καὶ ἀθάνατα, καὶ ὁ πᾶς οὗτος κόσμος καὶ ὁ ἄνθρωπος.

ΘΕΟΦ. Πότερον δὲ μετὰ τοῦ σώματος ὁ ἄνθρωπος ἀναβιώσεται, ἢ οὐ μετὰ τοῦ σώματος;

ΑΞΙΘ. Ἦ γὰρ ἄνθρωπος ψυχὴ λογικὴ σώματι χρωμένη;

ΘΕΟΦ. Ποίου δὲ σώματος, τοῦ αἰθερώδους, B ἢ τοῦ ἀερώδους, ἢ τοῦ ὀστρεώδους; τοιούτων γὰρ καὶ τοσούτων ἡ ψυχὴ σωμάτων ἐμπίπλαται, δι' ὅσων καὶ οἵων χωρίων περιέρχεται.

ΑΞΙΘ. Ποικίλων σωμάτων φορτίον λέγεις τὴν ψυχὴν περιφέρειν. καὶ ὥσπερ τὰ μικρὰ ζῶα τοῖς ἀραχνίοις ἐμπεσόντα εὐθὺς περιβάλλεσθαι καὶ τεθηρεῦσθαι· οὕτως ὡς ἔοικεν ἡ ἀνθρωπία ψυχὴ προσπελάζουσα σώματι, κἂν διάφορα ᾖ, ταχέως ἐνδύεσθαι καὶ ἁλίσκεσθαι· κἂν τὸν οὐρανὸν διαβαίνῃ, οὐράνιον τὸ σῶμα περιβάλλεσθαι· εἰ δὲ διὰ τῶν ἄστρων, ἀστροειδές· εἰ δὲ, διὰ αἰθέρος C ἡ πάροδος, αἰθερίῳ σώματι περιστοιχίζεσθαι· κἂν εἰς ἀέρα καταβῇ, τὸ ἀερῶδες περιαιρεῖσθαι. εἰ δὲ ἐπὶ τῆς γῆς ὀφθείη, γήϊνον αὐτῇ τὸ σῶμα συμπήγνυσθαι. εἰ τοίνυν τῶν ἄλλων στοιχείων οὕτω ῥᾳδίως ἐμπίπλασθαι, τί κωλύει κἂν εἰς πῦρ ἐμπέσοι, πυρίνῳ σώματι περιλάμπεσθαι; κἂν ὑπὸ θαλάττης κατακλύζοιτο, ὑδάτινον ἀνιμᾶσθαι τὸ σῶμα; βούλει τῶν τοιούτων σωμάτων πεῖραν λαμβάνειν, ὦ Αἰγύπτιε;

ΑΙΓΥΠΤ. Οὐκ ἔστι μοι σχολὴ κατακαίεσθαι, D οὐδὲ ὑπὸ ὑδάτων ἀποπνίγεσθαι.

ΑΞΙΘ. Ἀλλὰ πᾶν σῶμα φησὶν ὁ Θεόφραστος ἁρμόδιον εἶναι ψυχῇ, καθάπερ ἱμάτιον. καὶ τριπλοῖς τισὶν ἢ τετραπλοῖς ἡμᾶς ἐλάνθανε.

ΘΕΟΦ. Παίζεις σὺ Ἀξίθεε τὰ τῶν παλαιῶν ἀπόρρητα.

ΑΞΙΘ. Σὺ δὲ σπουδάζεις ὦ Θεόφραστε, καὶ οὐ γελοῖον εἶναί σοι δοκεῖ τὸ ἀσώματον ὁποιῳοῦν σώματι ῥᾳδίως συμπλέκεσθαι, καὶ ἐπισυνάπτειν E καὶ συρράπτειν ἄλλο ἄλλῳ, καὶ πολλὰ ἅμα σώματα ἐπενδύεσθαι. εἰ δὲ καὶ ἔμψυχα τὰ σώματα, πολλὰ ζῶα τὴν μίαν ψυχήν, ὥσπερ ἀλλήλοις συμπεφυκότων βοσκημάτων φῂς ἐλαύνειν, καὶ ὁρμαθὸν ἀλλήλοις ἐμβεβηκότων ζώων συναίρειν.

ΘΕΟΦ. Ἔοικε μὲν ἄτοπα ταῦτα εἶναι. καὶ οὐδὲν ἐᾷς ἀνέλεγκτον, ἀλλ' ἀκούεις οἷα τὰ περὶ τὰ μνήματα σκιοειδῆ φαντάσματα· ταῦτά ἐστι τὰ ἀερώδη τῶν ψυχῶν σώματα, ἃ δὴ εἴδωλα καλοῦσιν.

ΑΞΙΘ. Οὔπω μεμάθηκας ὁ πάντα μαθὼν, ὅτι δαιμόνια κακοέργα καὶ ἔνυλα τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς ὑποκρίνεται· καὶ οἱ γοητείᾳ σοφιζόμενοι, καὶ τὸν πάλαι τεθνηκότα καλεῖν ἐπαγγελλόμενοι, οὐκ ἄνθρωπον ταῖς ἐπῳδίαις ἕλκουσιν, ἀλλά τι δαιμόνιον, ὃ τὴν ἀνθρώπου τὴν εἰκόνα τὸ εἴδωλον σχηματίζεσθαι, καί τι πρὸς ἀπάτην τερατεύεται καὶ φθέγγεσθαι, ἀλλ' ὁ ἥλιος ἀνίσχει, καὶ τὸ φάσμα διαλέλυται. εἰ δ' ἦν ἀνθρωπίνη ψυχὴ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ τοῖς φιλτάτοις μάλα ἡδέως προσδιελέγετο, καὶ συνδιῆγε.

ΘΕΟΦ. Πῶς οὖν ἀλγήσει ψυχὴ τιμωρουμένη, εἰ τὸ ἀέριον ἀνέλοιμεν σῶμα; οὐ γὰρ ἄνευ σώματός τις ἀλγήσει.

ΑΞΙΘ. Ἦ καλῶς λέγεις, οὐκ ἄνευ σώματος. ἀλλὰ τὸ οἰκεῖον ἀναλήψεται, ᾧ φανερῶς ἐχρήσατο, ὅταν ὁ τεταγμένος τῆς κρίσεως χρόνος καλοίη. οὐ γὰρ ἄλλο μὲν ἥσθη, ἄλλο δὲ ἀλγήσει· οὐδ' ἄλλο μὲν διηκόνει, ἄλλο δὲ πρὸς κρίσιν ὑπάγεται.

ΘΕΟΦ. Τὸ γήινον λέγεις; μέγα θαῦμα· καὶ μὴν διαλέλυται καὶ διεσκέδασται· καὶ τὸ μὲν, ὑπὸ τῶν ἰχθύων διατέμνεσθαι· τὸ δὲ, ὑπὸ τῶν ὀρνέων διασπαράττεται· καὶ ταῦτα ὑφ' ἑτέρων ἁλίσκεσθαι καὶ διόλλυσθαι· ὡς μηδὲν εἶναι τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος γνώρισμα.

ΑΞΙΘ. Μορμολύττῃ ὦ γενναῖε, μαθὼν δ' ἡμερώτερος ἔσῃ. ἀλλ' ἀπόκριναι, τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, πότερον ἁπλοῦν ἢ σύνθετον;

ΘΕΟΦ. Δηλονότι σύνθετον.

ΑΞΙΘ. Ἐκ τίνων δ' ἡ σύνθεσις; ἐκ τεττάρων φῄς;

ΘΕΟΦ. Στοιχείων φημί.

ΑΞΙΘ. Διαλυόμενον δὲ τὸ σύνθετον, οὐκ εἰς ταῦτα πάλιν ἀναχωρεῖ ἐξ ὧν συνετέθη;

ΘΕΟΦ. Πάνυ μὲν οὖν.

ΑΞΙΘ. Οὐκοῦν τὸ τοῦ ἀνθρώπου τὸ σῶμα καὶ ὁ ἰχθὺς, καὶ τὸ ὄρνεον, καὶ τὸ θηρίον εἰς τὰ στοιχεῖα πάλιν ἀνέδραμε· καὶ ἕκαστον ὅθεν συνῆλθεν, εἰς ἐκεῖνο διαλύεται;

ΘΕΟΦ. Πάνυ γε.

ΑΞΙΘ. Εἰ τοίνυν στοιχεῖα διασώζεται, καὶ ἡ τοῦ ἡμετέρου σώματος ἀφορμὴ συνδιασώζεται. καὶ ὅταν ὁ δημιουργὸς καλῇ, πάντα πανταχόθεν συλλέγεσθαι. εἰ γὰρ τὴν ἀρχὴν μικρά τις καὶ ἀνείδεος ὑγρότης ὅλον ἄνθρωπον ἀπεκύησεν, οὐκ ἂν ἔτι θαυμάσαιμι εἰ ὅλου τοῦ ἀνθρώπου τὸ σῶμα τοῖς στοιχείοις κατασπαρὲν, οὐ πλέον ἀλλ' αὐτὸ τὸ μέτρον ἀποδέδωκεν. εἶδον ἔγωγε πολλήν τε καὶ καλὴν ἀμφιλαφῆ τε καὶ σύσκιον ἄμπελον, ἣ τὴν ἐμὴν οἰκίαν διεκόσμει,

A AXITH. Nunquid hoc ignoras, qui cognita habes omnia, hæc ſpectra eſſe mala Dæmonia, humanas Animas repræſentantia? quódque ij qui incantationibus operam nauant, ſéque poſſe profiteotur, iam olim defunctum euocare: noo hominem carminibus ſuis attrahunt, ſed Dæmonium aliquod malum; quod ſimulachrum hominis effingat, atque vt imponat, miracula ſimul ac humanam vocem edat. Quod tamen ſpectrum orto ſole ſtatim euaneſcit, cùm veriſimile ſit ipſum, ſi eſſet hominis Anima, etiam interdiu, quos chariſſimos habet, ſuauiter allocuturum, B vnáque futurum.

Spectra ad ſepulchra oberrantia interdum mala dæmonia.

THEOPH. Quem igitur Anima io modum cruciatus vllos ſentiet atque ferer, ſi corpus aërium è medio tollamus? Neque enim cruciatus vllos ſentiet corpore deſtituta.

AXITH. Rectè quidem hæc dicis, illam ſine corpore ſentire dolores vllos poſſe. Sed corpus ſuum ipſius repetet, quo iam antea publicè atque in conſpectu hominum eſt vſa: idque tunc fiet, cùm definitum iudicij tempus poſtularit. Neque enim fiet, vt cum alio voluptatem ceperit, cum alio verò dolorem communem capiat: neque corpus aliud Animæ ſubſeruierit, aliud C rurſus, vocetur in iudicium.

Cautè lege: Anima enim exuta corpore, verè & propriè torquetur & patitur ab igne, & veros dolores ſentit, forſitan loquiture Æneas de dolore qui ex læſione corporis in anima efficitur. Vide S. Thomam 1.2.q.35 art.1. & 2. Reſurrectio corporum.

THEOPHRASTVS. An ergo terrenum hoc corpus reſuſcitatum iri putas? at id miraculi ſimile fuerit: quandoquidem diffluit & diſperſum eſt: & aliud quidem à piſcibus laniatum, aliud autem ab auibus diſcerptum eſt: eáque animalia deinceps ab aliis capta, ſic abſumpta ſunt, vt ne veſtigium quidem humani corporis vllum amplius exiſtat.

AXITH. Terres tu me quidem, ô generoſe vir: ſed hac re pleniùs ac meliùs cognita, prorſus eris manſuetior. Verùm dic mihi, eſt ne corpus humanum, ſimplex an compoſitum?

D THEOPH. Omnino compoſitum.

AXITH. Quibus igitur ex partibus compoſitum putas? ex quatuor dices?

THEOPH. Elementis, inquam.

AXITH. Iam verò ſi id quod compoſitum eſt, diſſoluitur: an non in res eas redit, ex quibus compuſitum fuit?

THEOPHRASTVS. Omnino.

AXITH. An igitur non humanum corpus, & piſcis, & auis, & fera in elementa recurrunt: & vnumquodque io id ex quo collectum fuerit, redit?

THEOPH. Omnino.

E AXITH. Iam ſi elementa cooſeruantur, & vnà corporis noſtri cauſa conſeruatur, conſequens eſt fore, vt omnia, cùm ſupremus Opifex vocarit, vndecumque colligantur. Etenim in priocipio parua quædam, eáque informis atque humida materia, totum hominem concepit: non mirabor ipſe ampliùs, ſi totius hominis corpus in elementa diſſeminatum, non amplius aut maius, ſed priori par reddiderit. Vidi ego grandem, pulchram, amplam, vmbroſam vitem: quæ meas ipſius ædes ornabat,

non ab vno vinitore plaotata, neque ab vllo ſurculo nutrita: ſed etiam mihi quidam acinus in fuodum lapſus totam porrexit. Vbi igitur truocus ſeu ramus ille latitauit? Vbi tot folia? Itémque fructus vbi delituit? Qui verò rei ruſticæ ſedulam operam nauant, ij ficum iunco perforatam & ſeminibus replent, & vnà cum iunco defodiuot: nec multo pòſt, ad numerum ſeminum ficus arbores eodem ordine ſitæ apparent. Atqui ſemen quàm parua, propéque indiuidua, & puncti ſimilis res eſt: & tamen protritum poſtquam fuit, adeo magnam arborem parit. Et palma arbor licèt oſſe duriſſimo orta, vſque in ſublimem aërem exaltatur. His

Apum ſubtilis procuratio.

adde & humanam illam artem, cuius paulò aotè meminimus, quæ apes facit. Quomodo verò apes hæc facit? Solent apum producendarum, ſtudioſi, taurum fuſtibus mactatum, ac mortuum, in aliqua caſa, pauca terra, dum totus conſumatur ac computreſcat, defoſſum accuratè claudere.

Phœnix.

Ibi tum præter omnium ſpem, vnius tauri corruptio & putrefactio, plurimarum apum ortus vitáque exiſtit. Et Phœnix auis fertur io quingentos annos vitam producere: tum deinde mortua totáque conſumpta reuiuiſcere. Succurrit etiam ingens animalium copia, quæ ex aliorum animantium interitu generatur. Sed horum nihil Theophraſtus admiratur: ſolúmque hominis corpus reuiuiſcere & admirandum & non credendum opinatur: qui tamen Athenienſibus indigenas ſe eſſe dicentibus fidem habet. Sed naturam hanc ad credendum adeò difficilem, Conditor eo ipſo iam antea ſuſtulit, quòd tanta miracula huic ipſi affiora dedit, vt illud deinceps incredibile videri nequaquam poſſit. Etenim telluri mandat, vt multas producat & plaotas & beſtias, ipſe interea ad vberiorem partum innumera ſemina præparans, vt ne nouum ei videatur hoc deinceps imperium. Nam ſi viua atque animata corpora dederit, non erit deioceps nouum quicquam, ſi hæc eadem hominum corpora ſolum reddat.

Theophrastvs. Licet hoc mihi perſuadeas: ſed ſi corpus in ea, quam nunc habet forma perduraret, haud incredibile mihi videretur. Animam iterum io idipſum quaſi quandam ſtatuam ſubire. Sin autem ſit multis iam annis hæc corporis conſtitutio proportióque ſoluta; quo pacto hoc ipſo iterum vtetur?

Ægypt. At certè noſtra corpora facilè reuiuiſcent, quando iacent bellè condita, atque ad ſuſcipiendam animam præparata.

Axithevs. Quam lepidus eſt Ægyptus!

Theophraſtus autem nondum animaduertit parui referre, diffuſum ne ſit cadauer, an adhuc compactum: æquè enim in ambobus compago compoſitióque membrorum ſoluta eſt. Neque enim à corpore diſcedit Anima, niſi compoſitione ſoluta,

A οὐχ ὑπὸ γεωργοῦ πεφυτευμένην, οὐδὲ ὑπὸ βλαστήματος ἀνατετραμμένην· ἀλλὰ γίγαρτον κατὰ τὴν ὅλην ἐχορήγησε. ποῦ τοίνυν τὸ στέλεχος ἐκρύπτετο; ποῦ δὲ τὰ μυρία φύλλα; ὁ δὲ καρπὸς, ποῦ διελάνθανεν; οἱ δὲ γεωργοῦντες σῦκον σχοινίῳ προστρίψαντες, καὶ κεγχραμίδων ἐμπλήσαντες, κατέχωσαν τὸ σχοινίον. χρόνος βραχὺς, καὶ πρὸς μέτρον τῶν κεγχραμίδων σῦκα καὶ στίχον καλὰ διεφάνησαν. καίτοι μικρόν τι καὶ ἄτομον καὶ οἷον σημεῖον ἡ κέγχραμις· ἀλλ' ὅμως διαφθαρεῖσα, τί μέγα δένδρον ὤδινε; καὶ τὸ δέν-
B δρον ὁ φοῖνιξ εἰς ἀέρα μετεωρίζεται, ἀλλ' ὅσιον ἀποσκληρὸς τῆς γενέσεως ἡ πρόφασις. ἔτι δὲ καὶ ἀνθρωπεία τέχνη ἧς καὶ πρότερον ἐμνήσθημεν, ἣ μελίσσας ἐργάζεται. πῶς οὖν ἐργάζεται; ταῦρον ἀνελόντες οἱ τῶν μελισσῶν ἐρασταὶ, καὶ νεκρὸν ἐν οἴκῳ καταχώσαντες μετρίως, καὶ συγκλείσαντες ἀκριβῶς, ἕως διαφθείρεσθαι, καὶ κατασήπεσθαι. καὶ τὸ παράδοξον, ἡ τοῦ ἑνὸς φθορὰ καὶ σῆψις, μυρίων μελισσῶν γένεσις καὶ ζωὴ καὶ
C βίος ἐγένετο. καὶ τὸ ὄρνεον ὁ φοῖνιξ εἰς πεντακόσια ἔτη βιῶναι λέγεται· τελευτήσας δὲ καὶ ὅλως διαχυθεὶς, αὖθις ἀναβιώσκει. καὶ ἐπιρρεῖ πλῆθος ζώων ἐκ φθορᾶς λαχόντων τὴν γένεσιν. ἀλλὰ τούτων μὲν οὐδὲν ὁ Θεόφραστος θαυμάζει· εἰ δὲ ἀναβιώη τοῦ ἀνθρώπου τὸ σῶμα, τοῦτο τεθαύμακε καὶ ἀπιστεῖ, ὁ τοῖς πρεσβυτέροις Ἀθηναίοις αὐτόχθοσιν εἶναι πειθόμενος. καὶ μὴν ταύτην τὴν ἀπιστίαν προορῶν ὁ δημιουργὸς, τοσαῦτα θαύματα παραπλήσια δίδωσιν, ὡς ἂν μηδὲ ἐκεῖνο ὕστερον
D ἄπιστον ὀφθείη· καὶ τὴν γῆν ἐξάγειν κελεύει, πολλὰ μὲν ζῷα, πολλὰ δὲ φυτά. μυρία δὲ σπέρματα προγυμνάζων εἰς τόκον, ὡς ἂν μὴ καινὸν αὐτῇ δόξῃ τὸ πρόσταγμα. εἰ γὰρ ζῶντα σώματα καὶ ἔμψυχα δίδωσιν, οὐκ ἂν ἔτι ξένον ὀφθείη, αὐτὰ μόνα τῶν ἀνθρώπων ἀποδιδόναι τὰ σώματα.

ΘΕΟΦ. Ἔστω, ἢ πείθεις. ἀλλ' εἰ μὲν τὸ σῶμα μεμορφωμένον διέμενεν, οὐκ ἀπίθανον ἦν αὖθις ὥσπερ εἰς ἄγαλμα τὴν ψυχὴν ὑποδῦ-
E ναι. εἰ δὲ πολλῶν ἐτῶν ἡ τοῦ σώματος ἁρμονία λέλυται, πῶς ἂν ὕστερον αὐτῷ χρήσαιτο ἔτι;

ΑΙΓΥΠΤ. Ἦ που ἄρα τὰ γε ἡμῶν σώματα ῥᾳδίως ἀναβιώσεται· κεῖται γὰρ τεταριχευμένα, καὶ πρὸς ὑποδοχὴν ψυχῆς ἕτοιμα.

ΑΞΙΘ. Ὡς εὖ λέγεις ὁ Αἰγύπτιος.

Ὁ δὲ Θεόφραστος οὔπω κατενόησεν ὡς οὐδὲν διαφέρει νεκρὸς διακεχυμένος ἢ ἔτι συμπεπηγώς. ὁμοίως γὰρ ἐν ἀμφοτέροις ἡ ἁρμονία διαλέλυται. οὐ γὰρ ἂν ἀποσταίη σώματος ἡ ψυχὴ, μὴ τῆς ἁρμονίας λυθεί-

quò

σης, ὥστε τοῦ γεγραμμένου ὁ νεκρὸς ἄνθρωπος, οὐδὲν ἄμεινον, εἰ μὴ καὶ ἀσθενέστερος. ὁ μὲν γὰρ εὔχροός τε καὶ ἐν ὥρᾳ, ὁ δὲ ἀπηνθηκὼς, καὶ ὅλος ἔξωρος. ἢ τοίνυν τὰ χρώματα καὶ τοὺς εἰργασμένους λίθους εἰς ὑποδοχὴν ψυχῆς νεκροῦ σώματος χρὴ προτιμᾶν, ἢ οὐδὲν διαφέρειν ὁμολογεῖν εἰς κοινωνίαν ψυχῆς τὸ συνεστηκὸς σῶμα τοῦ διεσκεδασμένου. ἐπεὶ καὶ νῦν ἀφικνουμένη οὐ τέλεον εὑρίσκει τὸ σῶμα, ἀλλ' ἄμορφον τὸ σπέρμα. ἀλλ' οὔτε φαινόμενον ἰσχυρὸν, ἀλλ' ἡ ἔνδον λανθάνουσα δύναμις.

ΘΕΟΦ. Ὅπως οὖν ἑκάστη ψυχὴ τὸ ἑαυτῆς ἀναλήψεται σῶμα;

ΑΞΙΘ. Ἐξ ὕλης καὶ εἴδους τὸ σῶμα. ἡ μὲν οὖν ὕλη φθείρεται καὶ διαλύεται. μένει δὲ ὁ ἄσιστος τοῦ εἴδους ὁ λόγος. ἢ οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ ὁ σῖτος ὅταν αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι σπείροντες γῇ κρύψωσιν, αὐτὸς μὲν ἐφθάρη καὶ ἐξεχύθη καὶ τέθνηκεν. ὁ δὲ δημιουργὸς αὐτοῦ λόγος, ἀδιάφθορος καὶ συγκεκροτημένος, καὶ οἷον ἀθάνατος; ὃς ἐρρωμένος διαμένων, καὶ τὴν ἐν κύκλῳ τοῦ σπέρματος γῆν συλλέγων, καὶ τὸ περικεχυμένον ὑγρὸν ἐφέλκων, καὶ τῇ θέρμῃ περιθάλπων ἀναζωπυρεῖ, καὶ σβεσθέντα τὸν σῖτον, καὶ ῥίζαν ἐγκατέπηξε, καὶ φύλλον ἐξέφυσε, καὶ τὴν καλάμην ἀνήγειρε, καὶ τοὺς στάχυς ἐξέθρεψε, καὶ ἁπλῶς ἄνω τὸν κάτω σῖτον αὖθις ἀναβιῶναι πεποίηκεν· καὶ ὁ τῶν ὀλύρων λόγος ὀλύρας διέσωσε, καὶ ὁ τῶν κυάμων κυάμους· καὶ ἄπιστον τούτων οὐδέν. εἰ δὲ δέοι τὸν ἄνθρωπον ἀνασωθῆναι, φθόνος δαιμόνων καὶ ἀνθρώπων ἀπιστία. εἰ τοίνυν ἐν τοῖς θνητοῖς ὁ τοῦ εἴδους λόγος ἀθάνατος, ἤπουγε τῆς ἀθανάτου ψυχῆς ἀθάνατος ὁ λόγος, καὶ οὔποτε χρόνῳ διάλλυται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ μένων, ὅταν ἡ προθυμία πάρῃ. (πάντα γὰρ εὖ μάλα προείρηται, καὶ τέτακται.) διεγείρει τὴν ὕλην καὶ κοσμεῖ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν τὸν ἀρχαῖον τρόπον· ὥστε τῇ ψυχῇ γνωριμώτατον εἶναι τὸ εἶδος. καὶ αὐτὸς ὁ συγκαλῶν Θεὸς ἑκάστην ψυχὴν πρὸς τὸ οἰκεῖον ἐκπέμπει καὶ διαχωρίζει, καὶ διανέμει καθάπερ παρ' ἡμῖν οἱ ἀγαθοὶ νομεῖς, οἱ μυρίων ὄντων βοσκημάτων, διακρίνουσι ῥᾳδίως εἰ χρὴ ἕκαστα, καὶ οὐ δέος μή ποτε συνταραχθείη. καὶ νῦν ὕει μὲν ὁ Θεός· μυρία δὲ καὶ δένδρα καὶ βοτάναι, ἓν δὲ τὸ ὕδωρ. ἀλλ' ὅμως ἑκάστου λόγος τὸ αὐτὸ ὕδωρ ἕλκων, πρὸς τὸ οἰκεῖον μετέβαλεν εἶδος, καὶ σχῆμα καὶ χρῶμα, καὶ μέγεθος, καὶ ἡδὺ καὶ πικρὸν, καὶ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, καὶ εὐῶδες καὶ οὐκ εὐῶδες.

A quo fit vt homine picto nihilo præſtet, ſitque potiùs imbecillior. Ille enim pulchro colore venuſtus, & in ſuo quaſi flore eſt: hic autem florere omnino deſiit, éſtque totus exoletus. Igitur aut colores, & elaboratos lapides ad ſuſcipiendum Animam aptiores eſſe, quàm ſit hominis defuncti corpus, exiſtimandum: aut confitendum eſt, conſortium Animæ, ſiue compactum an diffuſum corpus, nihil afferre: quando Anima, ne nunc quidem in corpus migrans ipſum, perfectum atque omnibus ſuis partibus abſolutum corpus, ſed informe ſemen inuenit. Quin illud ipſum etiam eius robur, nondum cernitur, magiſque intus latens vis eſt ipſum eri- B gens.

Nihil refert ad reſurrectionem corporis diffuſum fuerit nec ne.

Theoph. An igitur ſuum quæque Anima proprium corpus recipiet?

Axitheus. Corpus hominis materia & forma conſtat. Iam materia quidem corrumpitur atque diſſoluitur, immunis autem ab interitu formæ cauſa aut ratio omnis manet. An verò non vides, vt triticum, quod qui ſementem faciunt homines, humi condunt: ipſum quidem totum periit, diffuſum eſt & mortuum: at efficiens eius cauſa incorrupta, inconcuſſa, quaſique immortalis exiſtit? Quæ etiam ſalua per- C manens & omnem circum ſe humum colligens, humorémque vndiquaque circumfuſum attrahens & calore fouens, extinctum iam triticum reſuſcitat, & radices altiùs figit, & florem emittit, & culmen erigit, & ariſtas nutrit, omninóque defunctum triticum vt reuiuiſcat, facit. Eodémque modo ſiliginis cauſa ſiliginem, fabæque fabas hucuſque conſeruarunt: nec eſt eorum incredibile quicquam. Sin res poſtulet hominem ſaluum conſeruari, Dæmonum inuidia accidit, vt ab eo aſſenſum cohibeamus. Si igitur in caducis mortalibúſque re- D bus formæ conſeruatrix cauſa ſit immortalis, multo magis immortalis Animæ cauſa fuerit immortalis, nec vllo tempore diſſoluitur: ſed in ſeipſa manens, cùm libuerit, & opportunum viſum erit, (ſunt enim omnia perbene conſtituta atque optimo ordine collocata) materiam totam exuſcitat, vt ſua in priſtinum ſtatum reſtituit atque exornat. Quo fit, vt ſua animæ cuiuſque forma ſit cognitu facillima. Sed & Deus ipſe, qui in vnum Animas omnes vocat, ad ſuam propriam formam, etiam vnamquamque Animam mittit: & ſeparat aliis ab aliis, & diſtribuit præmia ac pœnas. Idque haud ſecus facit, ac qui apud nos ſunt boni paſtores, ſolent ſua pecudibus, quas innumeras habent, loca propria deſtinare: nempe vt, & eas ipſi facilè diſcernant, & illæ quàm minimum inter ſeſe perturbentur. Iam verò cùm pluat ipſe Deus, cùm multæ ſint arbores & plantæ; cùm vna aqua: iuxta tamen cuiuſque illorum omnium cauſæ, illa vna eandémque aquam in ſuam ipſius propriam formam trahit: tum confert colorem, magnitudinem, dulcorem, amarorem, calorem, frigus, aut bonum, aut malum odorem.

Deus, vt paſtor pecudibus loca, ſic animabus præmia & pœnas diſtribuet.

A Atque hæc res homines ſapientes nunquam perplexos fecit: ſin opificis edicto fiat vt Anima, quæ eſt aliàs immortalis, ſuam ipſius recolens formam agnoſcat, ac recipiat: ſolum id eſt & videtur illis eiuſmodi, vt de eo dubitent, ac ſecum ipſi pugnent. Statuendum eſt igitur, formam, qualis initio prodit, talem prorſus manſiſſe: materiam autem, quoniam ſubiecta eſt, & ad ſuſcipiendam quamlibet formam facta, eam quæ melior eſt & præſtantior omnino ſuſcipere. Veluti ponas ob oculos Achillis ſtatuam æream: Is æreus Achilles temporis vetuſtate conſumatur: æſque illud abiectum aliqui ſibi ſumant, atque in fruſta minutiſſima ſectum, paſſim diſſeminent: B Ibi tum peritus aliquis artifex, æris materia, vt ad artem aptiſſima collaudata: æs illud omne conquirat atque inueniat: ac deinceps conflatum & expurgatum arte & facultate quadam ſua, ipſum æs in aurum conuertat, eique Achillis formam inducat: erit profectò & videbitur aureus idem ille Achilles, qui priùs fuerat æreus. Eodem modo corporum materia, procul ab ſe remotis, pondere, & ſitu, & mortalitate, ſupremi conditoris arte & ſumma gratia, pura, & leuis, & immortalis euadit. Oportebat enim, eam, quoniam ad immortalem Animæ ſocietatem facta C fuit, immortalitate, cuius antea quoque guſtum aliquem, ſiue fructum ceperat, aliquando potiri. Aliàs enim, vt ſæpe dictum eſt, obiiſſe nonnunquam profuit: nempe vt malitia, aut amputetur, aut ipſa ſibi pœnam inueniat. Cæterùm ſi noſtra corpora omnino rediguntur in nihilum, quamobrem eis tanta virtus inſedit,

Mira de corporibus quorundam defunctorum.

vti ſepulchris condita plus poſſint, quàm olim, cùm terra tota oberrarent? Audis Oedipum, vt Colonis iacens, Athenienſibus ſit viſus in Scyro ſepultus eſſe. Fertur etiam, Athenienſibus, cùm peſte premerentur, Apollinem D conſultum reſpondiſſe, vt Theſeum Ægei filium Athenas transferrent. In Scyro autem ſepultus fuerat, in qua etiam dolo oppreſſus obierat. Monebat igitur Apollo, finem morborum nullum priùs fore, quàm apud Athenienſes Theſeus iam defunctus conderetur: ac poſtquam in Atticam regionem Theſei reliquiæ ſunt deportatæ, peſtis etiam illa ceſſauit. An verò non hoc etiam cognouiſti, vt Oreſtes quadam apud Arcades vrna delituerit: longo verò poſt eius mortem tempore Lacedæmonij, cùm E bella priùs omnia fœliciter geſſiſſent, ab Arcadibus, contra ac cogitarant, victi ſunt & profligati? Cùm verò rerum ſuarum incerti prorſus eſſent, Apollinem, quid facto opus eſſet, rogarunt. Is reſpondit, non armatos milites aduocandos, non cogendos equites: ſed vnum iam olim vita functum hominem in belli ſocietatem inueniendum. Et docuit obſcurè quidem, ſed docuit tamen, quòd in Chalcide Agamemnonis filius iaceret, eum illi clàm ſurriperent, ſicque vnà cum ipſo victoriam ſimul ad ſe transferrent. Inueniunt igitur Oreſtem:

καὶ ἀεὶ μὲν παράδοξον τὸ γιγνόμενον, ἀλλ' ὅμως οὐ διετάραξε τοὺς σοφούς. εἰ δὲ τοῦ δημιουργοῦ προσῆλθε τὸ κήρυγμα, καὶ ἡ ἀθάνατος ψυχὴ μεμνημένη τὸ οἰκεῖον εἶδος ἐπέγνω καὶ ἀνέλαβε. πρὸς τοῦτο μόνον ἀποροῦσι καὶ διαμάχονται. τὸ μὲν οὖν εἶδος οἷον τὸ πρῶτον προσῆλθε, τοιοῦτο διέμεινεν. ἡ δὲ ὕλη (ὑπόκειται γὰρ πάσῃ ποιότητι) δεξαμένη τις οὖσα μεταβολὴν ὑποδέχεται. οἱονεὶ Ἀχιλλεὺς εἴη χαλκοῦς, λυθείη δὲ χρόνῳ ἑστὼς ὁ Ἀχιλλεύς, καί τινες τὸν χαλκὸν ἠμελημένον λαβόντες, καὶ κατακερματίσαντες, πανταχοῦ διασπείρωσιν· ὁ δὲ σοφὸς δημιουργὸς ἐπαινέσας τοῦ χαλκοῦ τὴν ὕλην ὡς ἐπιτηδείαν τῇ τέχνῃ, καὶ [illegible] συλλέγων τὸν ὅλον ἐξ ἀμόρη συγχωνεύσας, καὶ ἐκκαθάρας, καὶ σοφίᾳ τινὶ καὶ δυνάμει τὸν χαλκὸν εἰς χρυσὸν μεταβαλών, τοῦ Ἀχιλλέως ἐπάγοι τὸ εἶδος, ἐφάνη ἂν χρυσοῦς ὁ πάλαι χαλκοῦς Ἀχιλλεὺς μένων. οὕτω τοῦ σώματος ἡ ὕλη τὸ βαρὺ καὶ κεχυμένον καὶ θνητὸν διαφυγοῦσα, τῇ τοῦ δημιουργοῦ φιλοτιμίᾳ καὶ τέχνῃ, καθαρὰ καὶ κούφη καὶ ἀθάνατος γίνεται. ἔδει γὰρ αὐτὴν πρὸς τὸ ἀθάνατον τῆς ψυχῆς κοινωνίαν πεποιημένην, ἀθανασίαν ποτὲ μεταλαβεῖν, ἧς καὶ τὸ πρότερον ἀπήλαυσεν ἄν. εἰ μὴ (διὸ πολλάκις εἴρηται) χρόνον τινὰ τεθνάναι συνεχωρήθη, καὶ ὡς ἂν ἡ κακία διακοπῇ, ἢ καὶ αὐτὴ ἑαυτῇ τὴν τιμωρίαν ἐξεύροι. εἰ γὰρ εἰς τὸ μηδὲν τὰ σώματα διελύετο, τί ποτε ἄρα τοσοῦτον ἰσχύος αὖθις ἐναπέθεντο, ὥστε μείζονι ἰσχύειν ἐν θήκαις καθιδρυμένα, ἢ ὅτε πανταχοῦ γῆς περιῄει; ἀκούεις τὸν Οἰδίπουν ὡς ἐν Κολωνῷ κείμενος, ἐν Σκύρῳ κεῖσθαι τοῖς Ἀθηναίοις ἐδόκει; λέγεται δὲ Ἀθηναίοις, ἐπεὶ ἐνόσουν, τὸν Ἀπόλλω χρῆσαι, Θησέα τὸν Αἰγέως ἐπὶ τὰς Ἀθήνας μεταβιβάζειν· ἐν Σκύρῳ δὲ κατορώρυκτο (ἐκεῖ γὰρ δολοφονηθεὶς ἐτελεύτησεν) ἀπέφαινε οὐκ εἶναι τοῦ παθήματος λύσιν, πρὶν ἂν τοῖς Ἀθηναίοις κατατεθνηκὼς ὁ Θησεὺς συνοικισθείη. ἅμα τε τῆς Ἀττικῆς τοῦ Θησέως τὸ λείψανον ἐπέβη, καὶ ὁ λοιμὸς οὐκ ἔτι ἦν. ἢ οὔπω μεμάθηκας ὅτι ὁ Ὀρέστης ἐν σορῷ παρὰ τοῖς Ἀρκάσιν ἐκρύπτετο; συχνῷ δὲ χρόνῳ μετὰ τὴν Ὀρέστου τελευτὴν οἱ Λακεδαιμόνιοι τοὺς ἄλλους πολέμους εὖ πράττοντες, ἀπὸ τῶν Ἀρκάδων οὐχ ὡς ἤθελον ἀπηλλάττοντο· ὡς δ' οὐκ εἶχον οἵ τινες ἀπορῶνται, ὅ τι χρὴ ποιεῖν, ἐρωτῶσι τὸν Ἀπόλλωνα· ὁ δὲ αὖθις ἀνεῖλεν, οὐχ ὁπλίτας παρακαλεῖν, οὐδὲ ἱππέας συλλέγειν, ἀλλ' ἕνα νεκρὸν ἄνθρωπον εἰς συμμαχίαν εὑρίσκειν. καὶ ἐδίδασκεν ἀσαφῶς μέν, ἀλλ' ὅμως ἐδίδασκεν, ὡς ἐν Χαλκίδι τοῦ Ἀγαμέμνονος ὁ παῖς κέοιτο, καὶ ὡς τοῦτον ὑποκλέψαντες μεταθήσουσι μετ' ἐκείνου τὴν νίκην. εὑρίσκουσι τὸν Ὀρέστην,

καὶ ἀποκλέπτουσι καὶ τὸ λοιπὸν ἐνίκων. Εἶτα ἐκεῖνοι Οἰδίπους ὁ τῇ μητρὶ συγγενόμενος, καὶ Ὀρέστης ὁ τὴν μητέρα ἀπεκτονὼς, καὶ Θησεὺς ὁ σωφρονοῦντα τὸν παῖδα ταῖς ἀραῖς κατασύρων, ὑπὸ γῆν ὄντες τὴν γῆν διασώζειν λέγονται, ἤπου γε ἄνδρες τὸν βίον ὅλον ταῖς ἀρεταῖς συμμετρήσαντες, καὶ τὴν τελευτὴν αὐτὴν ὑπὲρ εὐσεβείας λαμπροτέρως ἀναδεξάμενοι. ὡς ἐγὼ κατανενόηκα ἀνδρῶν ἀγαθῶν συχνὰ σώματα τοσοῦτον ἐκδειματοῦντα τῶν δαιμόνων τὰς φάλαγγας, ὅσον ἐκεῖνοι τὸν τεθηραμένον ἄνθρωπον· καὶ τὰ μυρία νοσήματα, ἐν οἷς τῶν ἰατρῶν ἠσθένησεν ἡ τέχνη, ῥᾳδίως χαλῶντα καὶ ἐκκαθαίροντα, καὶ ὅλως ἐκκόπτοντα. εἰ δὲ μελλούσης ἀθανασίας τὰ σώματα παντελῶς ἄμοιρα ἦν, ἀσθενῆ τε καὶ περιττὰ καὶ εἰκῆ κείμενα ἦν· καὶ ἄλλως εἰ τοὺς πονηροὺς ἀνάγκη μετὰ σώματος ὁποτέρου βούλεσθε εἰς τὸ τῆς τίσεως ἰέναι δεσμωτήριον, πῶς οὐ δίκαιον τῶν τῆς ψυχῆς καλῶν ἀπολαύειν τὸ σῶμα, οὐδὲ ἐν ταῖς συμφοραῖς οὐκ ἀποδιδρᾶσκον τὴν κοινωνίαν; σοφὸν δὲ τὸ μηχάνημα, τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος ἀπολύεσθαι, ὡς ἂν τὸ πάθημα μάθημα γένοιτο, ὅση μὲν ἡ τῆς ψυχῆς δύναμις, οἵα δὲ ἡ τοῦ σώματος ἀσθένεια. νόμος δὲ αὖθις ἀναβιῶναι. οὐ γὰρ ἔδει τὸ σῶμα ἐς ἀεὶ μάτην ἐρρίφθαι, ἐπεὶ τὸ πρῶτον, ψυχῆς ἀθανασίας ἐγεύσατο· ἀλλ' οὐκ εἰς τόνδε τὸν βίον ἀναβιῶναι. ἱκανὴ γὰρ ἡ πρώτη γένεσις τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐκδιδάξαι τὴν πεῖραν. καὶ ἄλλως περίεργος ἡ τελευτὴ, εἰ πρὸς τὸν αὐτὸν αὖθις ἐπανέστρεφε τὸν βίον. ἢ ταῦτα μὲν μυθολογία ὡς καὶ πρότερον ἡμῖν ἀποδέδεικται. οὐ γὰρ ἐπιλέλησαι μνημονικώτατος ὤν. τὸ δὲ ἀληθέστερον, εἰς ἀθάνατον ἀναβιώσεσθαι βίον, τοῖς μὲν ἀγαθοῖς πάλαι ποθούμενον, φοβερὸν δὲ τοῖς οὐδὲν φοβουμένοις τὸν βίον.

ΘΕΟΦΡ. Οὐκ ἀγεννῶς ἐπεξέρχῃ τῷ λόγῳ. ἀλλ' εἰ τὰ σώματα διὰ τὴν τῆς ψυχῆς κοινωνίαν ἀπαθανατίζεται, καὶ τῶν ἀλόγων ζώων ὡς ἔοικεν ἔσται τοιαῦτα. μετέχει γὰρ κἀκεῖνα ψυχῆς.

ΑΞΙΘ. Ἀλλὰ ἀλόγου καὶ θνητῆς ὦ σοφώτατε, ἣ τῷ σώματι συνδιελύετο. εἰ τοίνυν ἐκλέλοιπεν ἡ ψυχὴ, περίεργον διεγείρειν τὸ σῶμα. οὐ γὰρ δι' ἑαυτῶν ἕνεκα, ἀλλὰ πρὸς χάριν τῆς ψυχῆς τὰ σώματα ἀνίσταται. τοῖς μὲν οὖν ἀλόγοις οὐδὲν ἀθάνατον ἐγκατέσπαρται· ἐπεὶ καὶ τῆς ἐκείνων ψυχῆς κρείττων ὁ θάνατος. ἡ δὲ ἡμετέρα ψυχὴ, ἀθάνατος γὰρ, εἰς ἓν ἐλθοῦσα τῷ σώματι, ἀθανασίας αὐτῷ σπέρμα καταλέλοιπε.

A eúmque ſuffurantur, ac deinceps ſemper vincunt. Igitur, ſi Oedipus ille, qui rem cum matre turpiter babuit, & Oreſtes, qui matrem interemit, & Theſeus, qui pudicum puerum corrupit, terra iam operti, rerram ipſam conſeruare dicuntur: an non ij potiùs, qui vitam omnem in virtutum ſtudio conſumpſerunt, ac mortem ipſam illuſtriorem, pro vera erga Deum pietate fortiter obierunt? Quemadmodum ego noui multa bonorum virorum corpora, quæ etiam phalanges Dæmonum tantopere terrerent, quantopere ipſi vexabant B hominem abs ſe captum atque obſeſſum: itemque morbos innumeros, quibus curandis ars medica non ſuffecerat, ipſa facilè curarent, perpurgarent, omninóque auferrent. Si verò futuræ illius immortalitatis omnino expertia ſunt noſtra corpora: certè etiam infirma, ſuperuacanea, prorſuſque abiecta ſint neceſſe eſt. Præterea ſi ſceleratos oporteat in pœnarum carcerem deſcendere, quo pacto iuſtum non erit, Animæ bonis id corpus frui, cuius in aduerſis rebus ſocietatem nunquam declinauit? Eſt autem boc ſanè quàm ſapienter excogitatum, vt Anima aliqua vſque à corpore diſcedat: C quando hoc ipſum pati diſcere eſt, videlicet, quanta ſit animæ virtus, quantáque ſit corporis imbecillitas. At legis habendum loco, quòd ipſum reuiuiſcat. Neque enim oportebat, corpus, quaſi fruſtra factum, ſemper abiectum eſſe, cùm initio ſtatim Animæ immortalitatem deguſtarit: ſed neque in hanc quoque vitam reuiuiſcere, quando primus in hanc vitam ortus noſter ad demonſtrandum vſum vitæ humanæ ſufficiebat. Sed & otioſa mors eſſet, ſi in vitam eandem iterum eſſet redeundum. Inanes autem, & fabularum ſimiles eſſe rationes iſtas iam antea ſatis eſt demonſtratum. Neque D enim obliuiſci illarum potuiſti, qui memoria polles maxima. Illud potiùs eſt verum, in vitam immortalem nos reuicturos eſſe: eámque bonis quidem iamdudum optatam, malis autem & iis qui dum in viuis eſſent, nullarum rerum metu coërceri poterant, omnino terribilem ac metuendam.

De Martyrum corporibus & reliquiis loquitur.

THEOPH. Egregiè tu quidem hæc oratione explicaſti. Sed ſi corpora ad tuendum ſuam cum Animabus ſocietatem æterna fiunt, videtur profectò, brutorum animantium corpora, ipſa quoque ſempiterna fore: quippe quæ & ipſa ſuas animas adepta ſunt.

Anima brutorum cum corporibus intereunt.

E AXITHEVS. Animas quidem, ſed rationis expertes, & mortales, & quæ ſimul cum corporibus intereant. Iam ſi defecerit Anima, ſuperuacaneum fuerit corpus ſuſcitare, quando non ſua ipſorum, verùm Animæ gratia corpora ſuſcitantur. Ergo brutis animantibus nihil inſitum eſt, quod ſit immortale. Nam & illorum Animam mors ſuperat: noſtra verò Anima, quæ eſt immortalis ipſa, vbi in vnam cum corpore ſocietatem coiuerit, immortalitatis ei ſemen quaſi quodammodo infudit.

Ac quoniam homo ſupremi illius Opificis maximum quaſi germen atque opus ſit: nec conueniebat, nec poterat fieri, vt humanæ ſubſtantiæ quicquam prorſus mortale permaneret. Sed quoniam brutorum animantium ortum ex elementis educi iuſſit, idque eius edictum ſit iam ipſa naturæ vis & potentia: ea talibus támque fluxis rebus quaſi parentibus orta, ipſa quoque diſſoluantur atque intereant neceſſe eſt. Neque enim æternitatis ſiue guſtum, ſiue fructum vllum ceperunt: humanum autem corpus, quoniam cum Anima ſimul egit, immortali quoque alimento, quaſi nutriti cœpit, & ad omnem artem aptè & ſuauiter incitatum eſt, hócque ipſo ſibi immortalitatis aliquid iam attraxit, nec parum illius nectaris guſtauit. qua de cauſa collapſum non perpetuo iacebit. Etenim ſi ſole vi caloris ſui in frigidam aquam agente, aqua ipſa caleſcit, atque ex ſe quaſi ignem flammámque emittit: quis non credat, humanum corpus, ſuſcepta Anima tota immortali, vim ignémve æternitatis ſibi quoque vindicaſſe? Veluti ſulphur quid eſt aliud quàm terra quaſi igne ſuccenſa? Ea tamen iacet éſtque & videtur ei qui tangit frigida & abiecta: at ignem, quem occultatum intra ſe habet, adhibitum facilè & extemplo arripit, celeritérque ſuccendit, vimque ſuam re ipſa monſtrat, atque in ordinem ſeu naturam ignis properè tranſit. Hoc modo hominum corpora, poſtquam cum Animæ immortali natura coniuncta fuerint atque commixta: aliàs quidem frigida & immobilia prorſus iacent: at cum ſint ad ineundam cum Anima ſocietatem apta, quamprimum eadem deinceps eis iterum obtigerit coniunctio, prompta profectò ſunt & parata ad id, vt ſe foueri ſinant ac reſurgant, vt ſuauiter ipſam ſequantur, & ad immortalitatem recurrant. Neque incredibile eſt materiam in meliorem ſtatum commutari. Nam & apud nos qui materiæ peritiam aliquam habent, ij ſibi argentum & ſtannum ſumunt, priore metalli genere deleto, materiam ipſam in auguſtius & pretioſius conuertunt, atque aurum pulcherrimum efficiunt. Pariter etiam arena diſperſa, & nitrum diffuſum iacent: at ars humana, nitrum ex his nouum & perſpicuum vt fiat, excogitauit. Plantarum autem mutationes vel agricolarum pueri canunt. Quid igitur eum, qui creauit homines, hominibus ipſis imbecilliorem & rudiorem ſuſpicamur? An non debebat earum, quæ quotidie eueniunt rerum ſeu fides, ſeu certa ac firma perſuaſio, vt ne de futuris dubij perplexique eſſemus, prohibere? Sed multa cùm ſint ante noſtrum hoc certamen exercitia, cur eorum omnium obliti quaſi metu ſoluti cedimus? Si factus eſt mundus, quemadmodum etiam homo factus eſt, & initio, quoad corpus, terrigena prodiit: Vnde enim aliàs prodiiſſet? An non eſt naturæ conſentaneum, eundem etiam terra deinceps hominem naſci? Quid igitur de rebus omnino veris & conceſſis pueriliter diſceptatis?

A καὶ τὸ μέγιστον, αὐτοῦ τοῦ δημιουργοῦ ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ γέννημα καὶ ποίημα· οὐδὲν οὖν ἀνθρωπίνης οὐσίας παντελῶς θνητὸν διαμένειν ἠδύνατο. τῶν δὲ ἀλόγων ζώων τὴν γένεσιν τοῖς στοιχείοις ἐξάγειν ἐξέταξεν· καὶ τὸ πρόσταγμα, φύσις ἐστὶ καὶ δύναμις· οἷα δὴ ἐκ τοιούτων πατέρων προελθόντα παντελῶς διαλύεται. οὐ γάρ ποτε τῆς ἀθανασίας ἐγεύσατο. τὸ δὲ ἀνθρώπειον σῶμα ψυχῇ συνεργαζόμενον ἀθανάτῳ περιετρέφετο, καὶ πρὸς πᾶσαν τέχνην ἐπιτηδείως καὶ
B μάλα ἀμελετήτως συγκινούμενον, ἀθανασίας τι περιεσπάσατο, καὶ τοῦ νέκταρος οὐ παντελῶς ἄγευστον. οὐκ ἄρα πεσὸν εἰσαεὶ κείσεται. εἰ γὰρ ἡλίου προσπίπτοντος ὕδατι ψυχρῷ, θέρμη τε ἐπεγίνετο, καὶ ἀπὸ τοῦ ὕδατος πῦρ ἀνῆκε καὶ φλόγα, τίς ἂν ἀπιστήσειεν εἰ τοῦ ἀνθρώπου τὸ σῶμα ψυχὴν ὅλην ἀθάνατον εἰσδεξάμενον δύναμιν καί τινα τῆς ἀθανασίας ἐκτήσατο; ἐστὶ γῆ πυρωθεῖσα τὸ θεῖον· ἣ τέως μὲν κεῖται ψυχρὰ τῷ ἁπτομένῳ καὶ ἄτυφος· ἐπειδὰν δὲ πυ-
C ρὸς ἐγγὺς γένηται, τοῦτο ῥᾳδίως ἀνήρπασε. πρὸς ὃ τὸ πῦρ ἐλάνθανεν ἔχουσα, καὶ ταχέως ἐξήφθη, καὶ ἐνεργείᾳ τὴν δύναμιν ἔδειξε, καὶ εἰς τὴν τοῦ πυρὸς τάξιν ἐπείγεται· οὕτω δὴ τῶν ἀνθρώπων τὰ σώματα τῇ τῆς ψυχῆς ἀθανασίᾳ συμμίξαντα, τὸν μὲν ἄλλον χρόνον ψυχρὰ καὶ ἀκίνητα παντελῶς ἀπέρριπται· ψυχῇ δὲ κοινωνεῖν ἐπιτήδεια, κἂν ποτε αὖθις σύμμιξις, ἕτοιμος περιθάλπεσθαι καὶ διανίστασθαι, καὶ ἡδέως συνέπεσθαι, καὶ πρὸς ἀθανασίαν ἀνέδραμε, καὶ οὐκ ἀπίθανος
D ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβολὴ τῆς ὕλης. ἐπεὶ καὶ παρ' ἡμῖν οἱ περὶ τὴν ὕλην σοφοί, ἄργυρον καὶ κασσίτερον παραλαβόντες, καὶ τὸ εἶδος ἀφανίσαντες, ἐπὶ τὸ σεμνότερον μεταβαλόντες τὴν ὕλην, χρυσὸν κάλλιστον ἐποίησαν. καὶ ἡ ψάμμος διεσκέδασται, καὶ τὸ νίτρον διακέχυται· ἀλλ' ἀνθρωπεία τέχνη καινήν τινα καὶ διαφανῆ τὴν ὕελον ἐκ τούτων ἐπενόησε. τὴν δὲ τῶν φυτῶν μεταβολὴν ᾄδουσι τῶν γεωργῶν οἱ παῖδες. τί οὖν; ἀνθρώπων, τὸν τῶν ἀνθρώπων δημιουργὸν ἀσθενέστερον καὶ ἀπειρότερον ὑπειλήφατε; καὶ οὐδὲ τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν γιγνομένων ἡ πίστις τὴν περὶ τῶν
E μελλόντων ἀπιστίαν ἐξήλασεν; ἀλλὰ πολλὰ μὲν πρὸ τοῦ ἀγῶνος τὰ γυμνάσια, πρὸς δὲ τὸν ἀγῶνα πάντων ἐπιλελησμένοι διαλύεσθε. εἰ γέγονεν ὁ κόσμος, ὥσπερ οὖν γέγονε γηγενὴς κατὰ τὸ σῶμα τὸ πρῶτον ὁ ἄνθρωπος. πόθεν γὰρ ἄλλοθεν; οὐκοῦν κατὰ φύσιν ἀπὸ τῆς γῆς ὕστερον γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον; τί οὖν πρὸς τὰ ἀληθῆ, καὶ τὰ ὁμολογούμενα νεανικῶς διαμάχεσθε;

εἶτα ἀφανῆ καὶ τὰ ἄτοπα μάλα ἡδέως προσιέμενοι. ὑμεῖς γὰρ εἰ τὸν Γλαῦκον τὸν Μίνωος ἀποπνιγέντα τῷ μέλιτι, Πολύιδος, ὁ μάντις ἐξ Ἄργους εἰς Κρήτην ἀφικόμενος, ἀναστῆσαι λέγοιτο, παρὰ τοῦ Δράκοντος τὴν πόαν μαθών, ἀβασανίστως δέχεσθε· καὶ ὅτι τὸν Ἱππόλυτον ὁ Ἀσκληπιός, ἢ τὸν Τυνδάρεων· λέγεται γὰρ καὶ τοῦτο· καὶ ὡς τὴν Ἄλκηστιν Ἡρακλῆς, καὶ τὸν Θησέα, καὶ Τίμωνα, καὶ Λυδόν, καὶ Τιμοσθένην τὸν Ἀθηναῖον, Εὐδόξῳ τὰ τοιαῦτα συγγράφοντι πείθεσθε. Πίνδαρος δὲ ὁ Θηβαῖος, καὶ Ἡρόδοτος Ἁλικαρνασσεύς, Ἀριστέα φασὶ τὸν Προκοννήσιον εἰσελθόντα παρὰ τὸν κναφέα ἐν Προκοννήσῳ, ἐκεῖ καὶ τεθνάναι· καὶ ἀφανισθέντα Κυζικηνοῖς φανερῶς διαλέγεσθαι. καὶ διακοσίοις ὕστερον ἔτεσι καὶ τεσσαράκοντα ἐν Ἰταλίᾳ Μεταποντίνοις ὀφθῆναι, καὶ κελεῦσαι ἑαυτὸν θυσίαις τιμᾶν, καὶ τὸν Ἀπόλλωνα· συνείπετο γάρ, ἔφη, τῷ Ἀπόλλωνι τότε κόραξ, ὢν ὅπερ νῦν Ἀριστεύς. καὶ τοὺς Μεταποντίνους πέμψαντας εἰς Δελφοὺς ἐρωτᾶν τὸν Ἀπόλλωνα εἰ χρὴ τῷ Ἀριστεῖ πείθεσθαι· καὶ τὴν Πυθίαν χρῆσαι ὡς πειθομένοις ἄμεινον ἔσται. καὶ νῦν ἀνδριὰς ἕστηκεν ἐπωνυμίᾳ Ἀριστέως, παρ' αὐτῷ τῷ ἀγάλματι τοῦ Ἀπόλλωνος. καὶ ὡς θεοῖς ἀμφοτέροις ἡ θυσία κοινὴ νομίζεται, καὶ τούτοις ἀνεξετάστως συνέπεσθε. καθάπερ πρὸς θαλλὸν τὰ θρέμματα, καὶ ἀλλήλοις συνήδεσθε κορυβαντιῶντες. οὐδεὶς γὰρ τολμῶντι πω γράφειν ἀντῆρεν. εἰ δὲ αὐτὸς ὁ δημιουργὸς ἀθανάτῳ ψυχῇ ἀθάνατον αὐτῆς καὶ τὸ σῶμα ποιεῖν ἐπαγγέλλεται, πρὸς τοῦτον ἄσπονδον πόλεμον καὶ ἀκήρυκτον διεγείρειν ἀλλήλοις παρακελεύεσθε. καίτοι καὶ Πλάτων τῷ σώματι τὸν Ἁρμόνιον ἐξ ᾅδου πρὸς τοὺς ζῶντας ἀνάγει. ὁ δὲ Ζωροάστρης προλέγει ὡς ἔσται ποτὲ χρόνος, ἐν ᾧ πάντων νεκρῶν ἀνάστασις ἔσται. οἶδεν ὁ Θεόπομπος ὃ λέγω, καὶ τοὺς ἄλλους αὐτὸς ἐκδιδάσκει. ἀλλὰ γὰρ πρὸς ἐκείνους μὲν τῶν πάλαι σοφῶν ἀντεῖπεν οὐδείς. οἱ δὲ νέοι θρασύνονται, καὶ θείῳ λόγῳ πολεμεῖν ἐπαίρονται, οἷα δὴ θείας μοίρας ἀφεστηκότες, καὶ πολὺ τὸ ἄλογον ἐπισύροντες. οὐ μόνον τὸ σῶμα θνητὸν εἰς ἀεὶ καταλείπουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὑπὸ ἀλογίας τεθνάναι προσαναγκάζουσι. θάνατος γὰρ ψυχῆς ἡ τῆς ἀρετῆς ἄγνοια. τὰ δὲ τῶν Ἑβραίων λόγια, ἃ τὰ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀνυμνοῦσι λόγια, οὐ τοῦ ἀνθρώπου τὸ μέρος, ἀλλὰ ὅλον ἀναβιῶναι τὸν ἄνθρωπον.

Νῦν γοῦν ἔτι παρὰ τοῖς Σύροις εἰσί, καὶ ἄλλοθι ἄνθρωποι ἐκ παιδὸς εἰς γῆρας σεσωφρονηκότες, καὶ τὴν ψυχὴν πρὸς τὰ νοητὰ μετεωρίσαντες·

A præſertim qui & obſcura & abſurda tam libẽter admittitis? Vos enim quod Glaucum Minois filiũ, eũ qui melle ſuffocatus erat, Polydius vates Argis in Cretã profectus fertur ſuſcitaſſe, herba videlicet per Draconem cognita, nulla alia rei probatione requiſita recipitis. Et quod itidem fertur, Hippolytum atque vnum Tyndari filium Æſculapius, quódque Hercules Alceſtem, Theſeum, Timonem, Lydum, Timoſthenem, Athenienſem ſuſcitarint, Eudoxo res eiuſmodi conſcribenti fidem habetis. Pindarus & Herodotus Halicarnaſſeus, Ariſteum illũ, Proconneſiũ aiũt in ipſa Proconneſo ad fullonem quendã ingreſſum iſthic mortem obiiſſe: cúmque aliquãtiſper B latuiſſet, Cyzicenis deinceps oppreſſis, verbis locutum eſſe: tum ducentis poſt ac quadraginta annis in Italia Metapontinis apparuiſſe: iiſque iuſſiſſe, vti ipſum & Apollinem ſimul, ſacrificiis honoribúſque diuinis proſequerentur. Erat enim, inquit, tunc coruus, & ſequebatur Apollinem, qui nunc iterum eſt Ariſteus. Vbi verò Metapontini Delphos miſiſſent, qui conſulerent Apollinem, vtrùm Ariſteo fidem habendam cenſeret, Apollinem, ſiquidem verbis eius fidem habuiſſent atque obtemperaſſent, ſaluti id fore, reſpondiſſe. Quo factum eſt, vt ſtatua Ariſtei no-C men habens, ponè ſimulachrum Apollinis erecta iam videatur, quódque vt diis, ambobus victima cõmunis decernatur. Atque hæc vos omnia, nulla rerum habita ratione, perinde ſequimini, vt fruticem pecudes, vobiſque inuicem inſtar Corybantum inſanientium applauditis. Nec contra quiſquam vnquam ſcripſit. Cæterùm ſi Conditor immortali Animæ corpus etiam immortale ſe facturum polliceatur, aduerſus eum atrox & ſubitum bellum vt moueatur, alij alios incitatis. Atque Plato fertur, Harmonium ex Inferis, vnà cum corpore reduxiſſe. Zoroaſtres au-D tem vaticinatur fore tempus, quo ſit omnium mortuorũ reſurrectiu futura Sciuit etiam Theopompus quod dico, idque ipſum alios quoque docet. Sed illis priſcorum ſapientum nemo quicquam contradixit. Soli rècentiores adeò ſunt audaculi, vt verbo diuino repugnandum exiſtiment: quippe qui à via ſeu acie diuina digreſſi, multum brutæ, & eius quæ rationis omnis eſt expers naturę ſecum trahunt: non ſolùm corpus perpetuò mortale eſſe ſinunt, ſed & ipſam Animam ſua victi ſtultitia, mori quaſi quodammodo cogunt. Virtutis enim ignorantia reuera Ani-E mæ mors eſt. At Hebræorum vaticinia, quę profecto ipſa quoque nonnullis Apollinis oraculis commendantur, non vnam tantùm hominis partem, ſed hominem ipſum totum atque integrum vitæ redditum iri pollicentur.

Mortuos multos ſuſcitatos fuiſſe, ſibi Pagani perſuadebant.

Virtutis ignorantia eſt mori animæ.

Sunt autem adhuc aliqui, cùm apud Syros, tum aliqui quoque homines, qui ab ineunte ætate vſque ad ſenectam vltimam, temperantem modeſtámque vitam ęgerunt: atque etiam animum ad cœleſtium, & omnino omnium, quæ mente & intelligentia percipiuntur rerum contemplationem aduerterunt:

vt & ei corpus quoque ſubſeruiret, coëgerunt, & hymnis Deum celebrarunt: ſicque & agendo & contemplando ad ſummum philoſophiæ culmen aſcenderunt. Hi quo ſuam, quæ erat eis cum Deo, cognationem re ipſa comprobarent, pura mente Deum ipſum precati, vt mortui reuiuiſcerent, effecêre. Hancque ſatis firmam huius doctrinæ probationem attulerunt. Nullum enim apud eos receptum eſt dogma, quod ſolis verbis conſtet, ac non potiùs ex ipſis rebus geſtis ſtatim fidem ſibi ſumat. Et qui miraculi ſpectator eſt, is etiam doctrinæ minimè dubius aut perplexus auditor abit. Nec fabulæ ſunt quod dicimus, nec è longa vetuſtatis memoria repetitum, ſed hac tempeſtate factum miraculum. Ego ipſe vidi ſenem, & egregiè bonum, & Deo cum primis charum. Ei familiaris erat quidam agricola vir ſimplicis ingenij, & pater vnius tantùm pueruli: cum quo puero vir ille ruſticus ſenem illum frequenter adibat, volens aliquid boni facere & diſcere, illúcque ſuarum quoque frugum primitias, tanquam ad fanum quoddam afferebat. Accidit haud ita multò pòſt, vt puer graui morbo correptus, vitam cum morte commutaret. Eum iam defunctum pater, non vti lex mandabat, ſepulchro condit, ſed ſportæ impoſitum, foliis obtectum, atque in humeros ſublatum, portans ad ſenem ipſum intrat: deinceps autem depoſito onere, ſenem, vti conſueuerat, affatus: cùm ei intentis in ipſum oculis aſſediſſet, paucáque & dixiſſet & audiſſet; puero, vt habebat, ceu vuarum primitiis illic relicto, diſceſſit. At vbi ſol iam occidiſſet, facta ſolita precatione ſenex, fructus illos attracturus, foliis remotis, non vuas ſed mortuum inuenit, ac quantam pater ſpem fidémque habuiſſet, eſt admiratus. Ergo cùm animo in Deum intento ſuper puerum incubuiſſet, priùs non ſurrexit, quàm puerum reſuſcitaſſet. Atque ſic eum ſuſcitatum ad patrem miſit: ipſe verò in exilium iuit, ne admiratione eius homines perciti nimis moleſti deinceps eſſent. Atque hoc opus cum ſermone conuenit, cùm id ille non potuiſſet vnquam efficere, ſi falſam animo opinionem cepiſſet. Sed vt verbum hoc à Deo accepit, verbum in opus auxilio Dei producit. Eſt autem optima argumenti forma reuera præſtare, quod facile præſtitu polliceare.

Precibus piorum hominũ, mortui ſuſcitati fuerunt.

Mortuus reſuſcitatur precibus ſancti cuiuſdam hominis.

Theoph. Inopinatum & rarum hoc eſt quidem, ſed ei, qui factum viderit, fidem non habere, nec facilè nec fas eſt.

Axith. Eſt etiam aliud quod tibi commemorem: idque ipſum quoniam his oculis vidi, vt audias perquam velim. Fuit boni cuiuſdam viri diſcipulus minimè malus. Is animi venuſtate præſtabat quidem, ſed oculorum ſenſu carebat. Igitur vt magiſter iam iam vitam cum morte commutaturus eſſet, cæcus aſſiſtens ille,

A καὶ τὸ σῶμα δουλεύειν αὐτῇ, κἂν τοῖς ὕμνοις ἀναπείσαντες, καὶ πράξει καὶ θεωρίᾳ φιλοσοφίας εἰς ἄκρον ἀφικνούμενοι, τὴν τοῦ Θεοῦ ἐνδεικνύντες συγγένειαν, καὶ αὐτὸν καθαρῶς προσκαλούμενοι, νεκροὺς ἀναβιῶναι πεποιήκασι, ταύτην ἰσχυρὰν ἀπόδειξιν τοῦ δόγματος προσφέροντες. οὐδὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς δόγμα μέχρι τῶν λόγων ἵσταται, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἔργων εὐθὺς λαμβάνει τὴν πίστιν. καὶ ὁ τοῦ θαύματος θεατὴς, ἄπεισι τοῦ δόγματος οὐκ ἀμφίβολος ἀκροατής. καὶ οὐ μῦ-
B θος τὸ λεγόμενον, οὐδὲ παλαιῷ θαῦμα θρυλούμενον χρόνῳ διακατέχεσθαι· ἀλλ' εἶδον ἐγὼ πρεσβύτην μάλα καλὸν, καὶ τὸ ὅλον Θεῷ κεχαρισμένον· τούτῳ συνήθης ἦν γεωργὸς, ἁπλοῦς ἀνὴρ, καὶ ἑνὸς παιδαρίου πατήρ. οὗτος μετὰ τοῦ παιδὸς ἅμα παρὰ τῷ πρεσβύτῃ ἐφοίτα, χρηστόν τι ποιεῖν καὶ μαθεῖν βουλόμενος. καὶ τῶν καρπῶν τὰς ἀπαρχὰς ὥσπερ εἰς ἱερὸν ἐκεῖ διεκόμιζε. χρόνος βραχὺς, καὶ ὁ παῖς νοσήσας, τελευτᾷ τὸν βίον, καὶ ἐπειδὴ ἀπέθανεν, οὐ γῇ κρύπτει, καθάπερ ὁ νόμος κελεύει, ἀλλὰ σπυρίδι καταθεὶς ὁ
C πατὴρ, τοῖς φύλλοις συγκαλύπτει, καὶ ἐπὶ τὸν ὦμον ἀράμενος, παρὰ τὸν πρεσβύτην εἰσέρχεται· καὶ τὸ φορτίον ἀποθέμενος, καὶ οἷα εἰώθει προσειπὼν, καὶ πεπηγόσι τοῖς ὀφθαλμοῖς καθήμενος μικρὰ εἰπὼν, καὶ ἀκούσας, αὖθις ἄπεισι, τὸ παιδίον ὡς εἶχε καταλιπὼν, ὡς τῶν βοτρύων τὰς ἀπαρχάς. ὁ ἥλιος ἔδυ καὶ ὁ πρεσβύτης προσευξάμενος, ἤμελλε τῶν καρπῶν ἅπτεσθαι· καὶ τὰ φύλλα μετακινῶν, οὐ βότρυς ἀλλὰ νεκρὸν εὑρίσκει τὸν παῖδα. ἐθαύμασεν ὁ γέρων ἡλίκην ὁ πατὴρ ἤλπισε. καὶ πρὸς τὸ θεῖον μετεωρίσας τὸν
D νοῦν ἐπὶ τὸν παῖδα καταπεσὼν, οὐ πρότερον ἔστη εἰ μὴ τὸ παιδάριον ἀνέστη· οὕτω δὴ τὸν μὲν ἀποστέλλει παρὰ τὸν φύσαντα· αὐτὸς δὲ φυγὰς ἀπαλλάττεται, ὡς ἂν μὴ ἐνοχλοῖεν θαυμάζοντες ἄνθρωποι. τὸ δὲ ἔργον συνᾴδει τῷ λόγῳ. καὶ οὐκ ἂν τοσοῦτον ἐκεῖνος εἰργάσατο, εἰ δόξαν ψευδῆ προσεδέξατο. ἀλλὰ παρὰ Θεοῦ τὸν λόγον μαθὼν, εἰς ἔργον μετὰ τοῦ Θεοῦ προσφέρει τὸν λό-
E γον. τοῦτο δὲ μέγιστον εἶδος ἐλέγχου, ποιεῖν ἐκεῖνο ὅπερ ἐπαγγελεῖ δυνατὸν εἶναι γίνεσθαι.

ΘΕΟΦ. Παράδοξον μὲν, ἀληθεῖ δὲ θεατῇ ῥᾳδίως ἀπιστεῖν οὐ θέμις.

ΑΞΙΘ. Ἐγὼ δέ σοι καὶ ἕτερόν τι λέγω, ἀλλ' ἄκουε, ὅπερ ἐγὼ τεθέαμαι· ἀνδρὸς ἀγαθοῦ μαθητὴς οὐ φαῦλος ὑπῆρχεν, ἀλλὰ τὸ τῆς ψυχῆς κάλλος ἔχων, τὸ ὀφθαλμὼ ἐστέρητο· ἐπεὶ δὲ τὸν βίον μεταλλάττειν ἔμελλεν ὁ διδάσκαλος, παρεστὼς ὁ τυφλὸς,

ἐδεῖτο βοηθεῖν αὐτῷ πρὸς τὸ ὁρᾶν. ὁ δὲ ἔφη, εἰ ἀληθὴς ἐμοὶ δόξα, εἴη δ' ἀληθής, ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀχλύος διαλυθείσης, τουτονὶ θεωρήσεις τὸν ἥλιον. τοσοῦτον εἰπὼν ὁ γέρων ἀπέπνευσε. καὶ οὐκ ἀπέβη ἄλλως αὐτῷ· ἀλλ' ἡμέραι ἑπτά· ὁ δὲ τυφλὸς ἐκεῖνος τέως χειραγωγούμενος, ἐξαίφνης ἐθαύμασε τοῦ ἡλίου τὴν ἀκτῖνα. καὶ αὐτὸς λαβὼν τὰ λόγια, καὶ ἀναγνοὺς δημοσίᾳ κατεπλήγη τὸν θεατὴν, καὶ πεῖσαι φιλόνεικον ἀκροατὴν, καὶ ὡς ἀθάνατος ἡ ψυχὴ, καὶ ὅτι μετὰ καλῆς τροφῆς καὶ παιδείας ἀπελθοῦσα, τὸ τεθνηκὸς τοῦ σώματος διανίστησιν.

ΘΕΟΦ. Εὐδαιμονεῖ, καί σοι τοῦ λόγου καὶ τῆς θέας συνήδομαι.

ΑΞΙΘ. Ταῦτα μὲν παρ' ἡμῖν. γέγονε δὲ καὶ ἀλλ' ἄλλα τοιαῦτα, καὶ γίνεσθαι. τὸ δὲ χθὲς καὶ πρώην γινόμενον, καὶ αὐτὸς, οἶμαι, τεθέασαι.

ΘΕΟΦ. Τὸ ποῖον δὴ λέγεις;

ΑΞΙΘ. Τὴν μεγάλην Λιβύην πικρὰ κατεῖχε τυραννίς. ἄπιστον δὲ τυραννίδι φιλανθρωπία καὶ ἀληθὴς δόξα. ὁ γοῦν τύραννος ἔγκλημα ποιεῖται τὴν τῶν ἀρχομένων εὐσέβειαν, καὶ τὸ καλὸν δόγμα τοὺς ἱερέας ἀρνεῖσθαι κελεύει. οὐ πειθομένων δὲ, ὢ τῆς ἀσεβείας, θεοφιλῆ γλῶτταν ἐκτέμνει. καθάπερ ὁ τοῦ μύθου Τηρεὺς, βεβιασμένης παρθένου [illegible], κατηγορίαν οἰόμενος, τὴν γλῶτταν ἀπέκειρεν. ἀλλ' ἡ μὲν κόρη ἐνυφαίνει τῷ πέπλῳ τὸ δρᾶμα, καὶ ἑρμηνεύει τῇ τέχνῃ. οὐ γὰρ ἔτι λαλεῖν παρεῖχεν ἡ φύσις. οἱ δὲ, πέπλου καὶ τέχνης οὐδὲν δεηθέντες, τὸν τῆς φύσεως καλοῦσι δημιουργόν. ὁ δὲ νεωτέραν αὖθις φύσιν, ἡμέρᾳ τρίτῃ χαρίζεται. οὐ γλῶτταν ἑτέραν διδοὺς, ἀλλ' ἄνευ γλώττης σαφέστερον ἢ πρότερον διαλέγεσθαι. ἐγὼ δ' ἐπίστευον ὡς ἀδύνατον αὐλητὴν ἐν ἀπορίᾳ τῶν αὐλῶν, αὐλητικὴν ἐπιδείκνυσθαι· ἀδύνατον δὲ κιθαρῳδὸν ἐν ἀπορίᾳ τῆς κιθάρας, μουσικὴν ἐργάζεσθαι· νῦν δέ με τουτὶ τὸ καινὸν θέαμα ἀναγκάζει μετατίθεσθαι, καὶ μηδὲν τῶν ὁρωμένων πεπηγέναι νομίζειν, εἰ Θεὸς ἐθέλει μετακινεῖν. εἶδον ἔγωγε τοὺς ἄνδρας, καὶ λαλούντων ἤκουσα, καὶ τῆς φωνῆς τὸ εὔαρθρον θαυμάζων, τὸ τῆς φωνῆς ὄργανον ἐζήτουν· καὶ τοῖς ὠσὶν ἀπιστῶν, τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπέτρεπον τὴν κρίσιν. καὶ τὸ στόμα διανοίγων, ὅλην ἐκ ῥιζῶν ἀνασπασθεῖσαν ἐθεώρουν τὴν γλῶτταν· καὶ ἐκπλαγεὶς ἐθαύμαζον, οὐχ ὅπως τὸν λόγον συνήρμοσαν, ἀλλ' ὅπως ἐσώθησαν. τοῦτο καὶ τὸν ἀγνώμονος λυέτω τῆς ἀπιστίας· εἰ σώματα πεσόντα διανίστασθαι. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐκ τῶν ὄντων ἡ τῶν σωμάτων ἀνάστασις· ἐνταῦθα δὲ ἐξ οὐκ ὄντων ἡ τῆς φωνῆς ἁρμονία, εἰ τοιαῦτα δρῶσι.

A rogabat, vti ſibi ad recipiendum viſum opem ferret. Ille verò, ſi verum eſt, inquit, quod ego mihi perſuadeo, ſicque Deus erit propitius: ſeptimo ab hinc die, ſoluta hac caligine, certè ſolem videbis. Tantum effatus ſenex, Animam exhalauit. Nec ſecus res euenit, quàm quòd die ſeptima cæcus ille, qui hactenus manu ducabatur, repente ſolis radios, dictu mirum, aſpexit, & librum ſumptum publicè legit: eóque in ſtuporem omnium animos conuertit, & auditori contentioſo, quòd Anima ſit immortalis, quódque benè hic nutrita atque educata, ac deinceps hinc digreſſa, corpus mutuum ſit ſuſcitatura, facilè B perſuaſit.

Cæcus precibus ſancti viri illuminatus

THEOPH. Equidem te felicem iudico, tibique & de ea tua perſuaſione & de eo quòd hoc videris, gratulor.

AXITHEVS. Atque hæc quidem apud nos ita ſunt facta: ſed etiam eiuſmodi multa, alibi cùm facta ſunt olim, tum adhuc fient. Quod autem heri, & quidem paulò antè factum eſt, id opinor, ipſe quoque vidiſti.

THEOPHRASTVS. Quid id eſt, cedo?

AXITH. Magnam Libyam dura premi tyrannide. Ac quoniam tyrãnis humanitatem ſiue benignitatem & ſanam atque veram de rebus ſen- C tentiam haud admittit, ſanè tyrannus criminis in loco ducit eorũ, qui ipſius imperio ſub ſunt, pietatẽ: iubetq; illud tam præclarũ ac bonũ dogma Sacerdotes abnegare: iis qui non obtemperant, proh ſcelus, charam Deo linguã exſcindit: Terei illius, de quo ſcriptum eſt in fabulis, exemplum imitatus, qui cùm vim virgini feciſſet, & accuſationem ſceleris declinare ſtuderet, linguam exſecuit. At virgo peplo facinus intexit, & exponit arte, cùm natura, vt eloqueretur non daret. Illi verò, de quibus nobis eſt oratio, nec pe- D plo opus habent, ſed ipſius naturæ conditorem implorant, qui recentiorẽ eis naturam die tertia pòſt largitur: non dato quidem alterius linguæ: ſed facultatis ſine lingua articulatius quàm vnquam anteà quod vellent eloquendi munere. Ego verò putabam fieri non poſſe, vt tibicen carens tibiis artis ſuæ ſpecimen vllum daret: itémque citharœdus deſtitutus cithara, Muſicam artem exerceret. At nouum hoc ſpectaculum cogit me ſententiam illam mutare, nihilque earum quæ videntur rerum fixum ac firmum exiſtimare, ſiquidem id Deus loco ſuo mouere velit. Ipſe ego hos viros vidi, & loquentes au- E diui, & vocem adeo articulatam eſſe pſſe miratus ſum: inſtrumentum vocis inquirebam: & auribus non credens, oculis iudicandi munus remiſi, atque ore aperto linguam totam radicitus euulſam vidi, ac ſtupefactus mirabar, non ſanè quo pacto vocem conformarent, ſed quomodo conſeruati eſſent. Atque hoc ipſum etiã imperiti cuiuſque ad credendum duritiem emolliret: ac doceret, verum ne ſit quod dicimus, corpora collapſa reſurgere. Illic enim ex iis quæ exiſtunt rebus corporum reſurrectio exiſtit: hic verò ex iis quæ nuſquã ſunt rebus, harmonia vocis efficitur.

Ac certè iis quæ ferunt, quæque norunt illi, quis niſi planè ſtupidus non accedat atque acquieſcat?

Theoph. Quid enim faceret, ô chariſſime? verùm dic mihi, vnde hæc illis ſapientibus eſt cognitio atque facultas, vt factis aſſeuerent quæ verbis docent?

Axitheus. Deus, ô optime, idipſum quod eſt, manens, amore noſtri generis homo factus eſt, verbi ſapientiam & operis potentiam iis qui ſunt ad percipiendum apti, inſpirauit. Atquehic ipſe primus, vt qui Deus eſt, ſuum ipſius corpus ad immortalem vitam reſuſcitauit, idque munus deinceps omnibus commune pollicetur. Mendacij verò arguere ſapientem virum, nedum ipſum Deum, fas non eſt. Quin etiam quaſi Deus immortalis euadit, nec mortalis eſt ampliùs, quiſquis Dei legibus obtemperat. Eſt enim immortalitatis munus, & vt idem quod mente præditæ ſubſtantiæ ſolent, agit iam adeptus: nempe vt magnificè regi maximo aſtet, eúmque conſtanter & quocumque ſequatur.

Reſurrectio Chriſti.

Theoph. Credo. Iam enim quendam diuinæ gratiæ ſenſum percipio. Itaque valeat academia, potiúſque ad ipſum eamus: quando ipſe etiam Plato, eoúſque ſibi credendum dicit, dum quis ipſo ſapientior adueniat. At Deo ſapientior eſt nemo.

Philoſophus credit.

Axitheus. Iam quoniam iſthuc venimus, ſacrificium gratiarum actionis Deo offeramus: non hecatomben, vt apud Athenienſes, Mineruæ: nec formicam, vt in Iſthmo, Soli & Neptuno: ſed perpurgata mente, quo Deo ſimiles euadamus. Impuris enim quæ pura ſunt, attingere nefas exiſtimatur. O Rex, & pater, & conditor omnium, ô prima Sapientia Patris & Verbum, per quod is omnia produxit. (Qua enim re alia quàm Sapientia & Verbo Deus omnia creat?) O Spiritus ſancte, per quem Deus omnibus aſpirat, omnia comprebendit ac conſeruat, & ad ſuam perfectionem adduxit: O diuina Trinitas & ſancta vnitas: des nobis ſupernæ illius pulchritudinis memoriam, des omnibus æternitatem. Sed iam ſatis precati ſumus: Itaque hinc eamus.

Trinitatis inuocatio.

A τίς οὕτως ἠλίθιος ὥστε μὴ οἷς ἐκεῖνοι γινώσκουσιν, ἀκολουθεῖν;

ΘΕΟΦΡ. Πῶς γὰρ ἔμελλεν ὦ φιλότης; ἀλλ' εἰπέ μοι, πόθεν οἱ σοφοὶ μαθόντες ἀναπείθουσι τοῖς ἔργοις ἃ τοῖς λόγοις προδιδάσκουσι;

ΑΞΙΘ. Θεὸς ὦ γενναῖε, Θεὸς μείνας ὅπερ ἦν διὰ φιλανθρωπίαν ἄνθρωπος γενόμενος, τὴν τοῦ λόγου σοφίαν, καὶ τοῦ ἔργου τὴν δύναμιν τοῖς ἐπιτηδείοις ἐνέπνευσε. καὶ
B αὐτὸς πρῶτος οἷα Θεὸς ἀναστήσας τὸ ἑαυτοῦ σῶμα πρὸς ἀθανασίαν, κοινὴν τὴν δωρεὰν ἅπασιν ἐπαγγέλλεται. ψευδολογίας δὲ ἁλῶναι, οὐδὲ ἄνδρα σοφὸν θέμις, μή τί γε Θεόν. ὁ τοῖς ἐκείνου νόμοις πειθόμενος, Θεὸς ἄμβροτος οὐκ ἔτι θνητός. ὥστε τῆς ἀθανασίας μεταλαχόντα, ταῖς νοεραῖς οὐσίαις ταὐτὸν ἐργάζεσθαι· καὶ σεμνῶς ἤδη τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ παρεστάναι, καὶ βεβαίως πανταχοῦ συνέπεσθαι.

ΘΕΟΦ. Πείθομαι. ἤδη γὰρ τῆς εὐμενείας
C αἰσθάνομαι τοῦ Θεοῦ. ἀλλὰ χαιρέτω μὲν ἀκαδημία, πρὸς ἐκεῖνον δὲ ἴωμεν. αὐτὸς γὰρ ὁ Πλάτων μέχρι τούτου κελεύει πείθεσθαι Πλάτωνι, ἕως ἂν αὐτοῦ σοφώτερος ἀναφανῇ. Θεοῦ δὲ σοφώτερον οὐδέν.

ΑΞΙΘ. Ἀλλ' ἐπείπερ πεπείκαμεν, χαριστήρια τῷ Θεῷ θύσωμεν· οὐχ ἑκατόμβην ὡς παρὰ Ἀθηναίοις τῇ Ἀθηνᾷ, οὐδὲ μύρμηκα, ὥσπερ ἐν Ἰσθμῷ Ἡλίῳ καὶ Ποσειδῶνι· ἀλλὰ τὸν νοῦν ἐκκαθαίροντες, ὡς αὐτῷ τῷ Θεῷ προσεικάζεσθαι. μὴ θεμιτῷ γὰρ καθαροῦ ἐφάπτεσθαι
D οὐ θεμιτὸν εἶναι νομίζεται. ὦ Βασιλεῦ καὶ Πάτερ καὶ δημιουργὲ τῶν ὅλων· ὦ πρώτη σοφία τοῦ πατρὸς, καὶ λόγε δι' οὗ τὰ πάντα παρήγαγε. (τίνι γὰρ ὁ Θεὸς ἢ σοφίᾳ καὶ λόγῳ δημιουργεῖ;) ὦ πνεῦμα ἅγιον, δι' οὗ ὁ Θεὸς ἅπασιν ἐμπνέων, συνέχει καὶ διασώζει, καὶ ἐπὶ τὸ τέλειον ἄγει· ὦ θεία τριὰς, καὶ μονὰς ἁγία, δοίης ἡμῖν τοῦ ἄνω κάλλους τὴν μνήμην, δοίης δὲ τῷ παντὶ τὴν ἀθανασίαν. ἱκανῶς ἡμῖν ηὔκται· ἀλλ' ἴωμεν.

ΗΣΥΧΙΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, ΕΙΣ τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν θεοτόκον.

HESYCHII PRESBYTERI HIEROSOLYMITANI, DE ſancta Maria Deipara, Homilia, eodem Pico Interprete.

Putant nonnulli hunc Heſychium eſſe eundem qui ſcripſit Commentaria in Leuiticum, quem Epiſcopum Hieroſolymitanum appellat Strabus Monachus, præfatione Gloſſæ ordinariæ in Leuiticum; ſicque exiſtimant authorem huius Homiliæ ex Presbytero Hieroſolymitano factum eiuſdem Eccleſiæ Epiſcopum, eſſeque illum Heſychium qui in ordine Hieroſolymitanorum Antiſtitum numeratur quinquageſimus nonus in Chronologia S. Nicephori, floruiſſeque tempore S. Gregorij Magni; ad quem extat eiuſdem Epiſtola, quæ eſt 40. lib. 9. Regiſtri. Conſule apparatum Poſſeuini.

ΠΑΣΑ μὲν μνήμη δικαίων πανεύφημος, καὶ πᾶσα πανήγυρις θεοφιλῶν εὐκλεής, πάντες ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἠρίστευσαν, πάντες τοὺς πόνους ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς ὁμολογίας ὑπεδέξαντο, πάντες διὰ τοὺς τῆς ἀληθείας στεφάνους, τοῖς κινδύνοις ἐνεβάκχευσαν. ἡ δὲ παροῦσα νῦν ἡμέρα τῆς ἑορτῆς ὑπερένδοξος· τὴν παρθένου γὰρ περιέχει πανήγυριν, ἥτις τοσοῦτον ὑπερέβαλε πάσας, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν λόγον ἐθέλοντα ὑποδέξασθαι χωρηθέντα παρ' αὐτῆς ἀστενοχωρήτως. A πρὸς ἣν πρὸ τοῦ παντὸς ὁ τῶν ἀρχαγγέλων Γαβριὴλ ἀνεβόησε πρῶτος, χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. ἰδοὺ γὰρ συλλήψῃ ἐν γαστρί, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. B χαρᾶς εὐθὺς ἀρχὴ πρὸς αὐτήν, τὰ παρὰ τοῦ Γαβριὴλ εὐαγγέλια. ἐπεὶ γὰρ ἡ προτέρα παρθένος ταῖς τῆς ἀποφάσεως ἐπὶ τῇ παραβάσει περιεκέκλειστο λύπαις, καὶ τὰ τῶν στεναγμῶν ἐξ αὐτῆς ἀνέβαινον πλήθη· καὶ πᾶσα γυνὴ δι' αὐτὴν ἐν ὀδύνῃ, καὶ τόκος ἅπας δι' αὐτὴν ἐν πικρίᾳ· ἡ δευτέρα παρθένος διὰ τῆς προσηγορίας, τὸ τοῦ θήλεος πᾶν θλιβερὸν ἀπώσατο, C καὶ πᾶσαν λύπης πηγὴν ἐπὶ τοῖς τόκοις ἐνέφραξε, καὶ τὸ τῆς ἀθυμίας ἐπὶ τῇ τεκνογονίᾳ τῶν γυναικῶν διεσκέδασε νέφος· καὶ τὰ τῆς χαρᾶς ταῖς ὁμοφύλοις περιήστραψε φῶτα, παρὰ τοῦ Γαβριὴλ ἐπακούσασα, χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, οὐχ ἡσυχῇ τὸν ἀσπασμὸν ἐδέξατο, ἀλλὰ τῆς τοιαύτης φωνῆς ἐπακούσασα, καὶ τὸν ἀρχάγγελον Γαβριὴλ θεωρήσασα κατὰ τὴν οἰκίαν παρὰ προσδοκίαν, καὶ τῆς περὶ τὸν τόκον τοὺς λογισμοὺς συγκλονηθεῖσα φωνῆς, D τοιαύτας τινὰς πρὸς τὸν ἀρχάγγελον, ὡς εἰκός, προσεβάλλετο ῥήσεις· ὅλα, λέγουσα, παράδοξα καὶ ξένα ὁρῶ σήμερον ἐπὶ σοῦ. καὶ τό, πῶς ἐτόλμησας μὴ μεμνηστευμένῃ ἀδεῶς ἐπιβῆναι παρθένῳ, καὶ τῶν ἀπίστων σου ῥημάτων τὸ κήρυγμα φαίνειν; λέγεις γάρ με ὅτι τίκτειν ἄνευ σπο-

A OMNIS profectò memoria iuſtorum totis votis eſt celebrãda, & omnis ſolennitas amicorũ Dei, glorioſa. Cuncti enim religionis ergô fortiter fecerunt, cũcti pro cõfeſſione vera ſuſceperunt labores: cuncti, vt coronas veritatis conſequerentur, veluti numine diuini ducti, periculis ſeſe obiecerunt. Hic autem dies feſtus qui nunc agitur, omnẽ gloriam ſuperat, vtpotè qui cõtineat ſolennitatem Virginis, quæ vſq; adeò omnibus antecellit, vt ipſum Deum Verbum volentem ſuſceperit, quem B ipſa citra vllam loci anguſtiam comprehendit. Ad quam ante omnia Gabriel Archangelus primus exclamauit, *Aue gratia plena, Dominus tecum: Ecce enim concipies in vtero, & paries Filium, & vocabis nomen eius Emmanuel.* Fauſta Gabrielis nuntia, fuerũt illi mox initiũ lætitiæ. Cùm enim prima Virgo * cõcluderetur moleſtiis per ſententiã condemnatoriam ob tranſgreſſionem inflictis, & ab ea gemitus plurimi prodirent, omniſq. mulier, illius cauſa, in dolore eſſet conſtituta, & partus omnis propter eam acerbitatem pateretur: C ſecunda Virgo ex denominatione etiam Angelica miſeriam omnem fœminei ſexus repulit, omnémque triſtitiæ fontem qui inter patiendum adeſſe ſolet, obſtruxit, & nubem deſperationis, qua premuntur mulieres in partu, diſſipauit: & lumina lætitiæ apud contribules coruſcare fecit. Dum audiret itaque à Gabriele, *Aue gratia plena, Dominus tecum*, non excepit ſalutationem tranquillo animo, ſed cùm talem vocem exaudiſſet, & D Gabrielem Archangelum intuita domi ex inſperato, & ob vocem de pariendo, cogitatione perturbata eſſet, tales quaſdam (vt veriſimile eſt) abiiciebat Gabrielis locutiones: omnia, inquiens, pręter opinionem, & peregrina video in te hodie. Et iſtud: Quo pacto auſus es temere accedere ad Virginem non deſponſatam, & incredibilia verba prædicare? Ais enim me parituram pue-

Sanctorum dies feſti celebrandi.

Solemnitas Virginis.

Luc. 1.

** Virginẽ dicit quaſi viraginem, intelligẽs Euam.*

Geneſ 3.

Luc. 1.

A rum abſque ſemine, cõcepturam dixiſti nullis nuptiis interuenientibus: loculum vteri abſque vlla cum viro cohabitatione & conuerſatione editurum fructum. Quis vidit, quis audiuit fertiliũ agrorũ naturæ peritus, antea agrũ incultum produxiſſe ſpicam, aut terram non plantatam germinaſſe vuam, vinum ſine vite, aut fluuium abſque fonte prodeuntem? Quod quidem nemo ex primis ſæculis audiuit auribus, aut oculis conſpexit accidiſſe. Qua ratione tibi fidem habebo me ſuggillanti? Quid ergo Gabriel ei hæſitanti reſpondit? Dixi quod didici, quod audiui

Luc. 1. B loquor: *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi. Ideoque quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei:* Tanquam is ſit à quo, & velut is ad quem omnis creatura, tanquã creator & opifex omnium, tanquã ſæculorum Pater, tãquam ſæculi parens, tanquã omniũ conditor, tanquã cœlis antiquior, tanquã Angelorum opifex, & humanitatis formator: tãquam denique eorũ, qui alioqui perituri eſſent, Saluator: præter hæc nihil poſſum denunciare. Non enim ô Virgo, mãdatum habeo, vt per ſingula dicã,

C Quo pacto: ſed vt earum rerũ miniſter ſim, quæ faciũt ad fauſtum erga te nuntium. Admirare igitur mecũ myſterium, & bona nuntia abſque dubitatione excipe. Illa verò ait,

Luc. 1. *Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum* Nos igitur natiuitatẽ dominicã edocti Archãgelicis ſermonibus Gabrielis, incedamus à tergo ſemitis eius. Ego, quemadmodũ ille, vim partus citra diſquiſitionẽ curioſam, diuinã agnoſco & cẽſeo: didicimus à Magis,

Matth. 2. imò verò inſtructi ſumus, vt eã rem religioſè colamus: qui quidẽ inquirẽtes infantẽ, ſtella duce, non dixerunt his quos interrogabant,

D quomodo fit conceptio diuina, quomodo vterus ſine ſemine, quomodo partus incorruptus, quomodo mater poſt partũ eſt Virgo, quomodo ſubiicitur annis, qui prior illis eſt: quomodo eſt in tempore, qui eſt ante ſæcula: quomodo natura vteri comprehendere potuit eum, qui eſt incomprehenſus: quomodo is qui eſt incorporeus, ſine con-

Phil. 2. uerſione factus eſt caro, quomodo Deus verbũ ſeipſum exinaniens in vtero virgineo, cùm eſſet inſignis & glorioſus, inſtar ſerui, modo indicibili ex eo incarnatus eſt: quomodo id quod eſt perfectum, infans eſſe poteſt: quomodo lac ſugit is qui nutrit: quomodo is qui tegit & cõplectitur vniuerſa, continetur in vlnis: quomodo Pater futuri ſęculi, ſit infans: quomodo ſurſum & deorſum eſt: quomodo is qui eſt in cœlis, eſt etiã in terra: quomodo pannis inuoluitur, qui Auriga eſt Cherubicorum curruum: quomodo iacet in pręſepio, qui eſt in ſinu Patris: quomodo faſ-

Ioan. 1. ciis continetur, qui educit vinctos in forti-

Pſalm. 67. tudine: & cuncta alia quæ vel referre horreſcimus. Sed cùm taciturni peruenissent ad ſtabulum, vbi inquiſierunt, decentem cultũ exhibuerunt Regi & Deo cum muneribus, cupientes cũ gau-

A ρου παιδίον ἄνευ γάμου ἔφης συλλαβεῖν, ἄνευ συντυχίας καὶ ὁμιλίας ἀνδρὸς καρποφορήσειν τὸ τῆς μήτρας χωρίον. τίς εἶδε, τίς ἤκουσεν ἐκ γεωργίας τὸ πρότερον ἄρουραν ἀγεώργητον ἐξανθῆσαι στάχυν, ἢ γῆν ἀφύτευτον βότρυν βλαστῆσαι, οἶνον ἄνευ ἀμπέλου, ἢ ποταμὸν ἄνευ πηγῆς προϊόντα; ὅπερ οὐδεὶς τῶν προτέρων αἰώνων, ἢ τοῖς ὠσὶν ἤκουσεν, ἢ καθεώρακεν τοῖς ὀφθαλμοῖς γεγονός. πῶς πιστεύσω σοι πρὸς ἐμὲ κωμῳδοῦντι; τί οὖν ὁ Γαβριὴλ πρὸς αὐτὴν διστάζουσαν; ὅπερ ἔμαθον, εἶπον, ὅπερ ἤκουσα, λέγω·

B πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ, ὥσπερ ὑπάρχων πρὸς ὅν, ὡς πρὸς ὃν πάσης κτίσεως, ὡς κτίστης καὶ δημιουργὸς τῶν ἁπάντων, ὡς τῶν αἰώνων πατήρ, ὡς τοῦ κόσμου γεννήτωρ, ὡς τοῦ παντὸς ποιητής, ὡς τῶν οὐρανῶν ἀρχαιότερος, ὡς τῶν ἀγγέλων δημιουργός, ὡς τῆς ἀνθρωπότητος πλάστης, ὡς τῶν ἀπολλυμένων Σωτήρ· οὐδὲν πλέον τούτων ἀπαγγέλλειν ἰσχύω. οὐ γὰρ τὸ πῶς λέγειν προσετάχθην, παρθένε· ἀλλὰ τοῦ εὐαγγελισμοῦ πρὸς σὲ διακονῆσαι

C τὰ πράγματα. θαύμαζε οὖν σὺν ἐμοὶ τὸ μυστήριον, καὶ ἀνενδοιάστως δέχου τὰ εὐαγγέλια. ἡ δέ φησιν, ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. τοῖς ἀρχαγγελικοῖς τοίνυν καὶ ἡμεῖς μαθητευθέντες λόγοις τοῦ Γαβριὴλ περὶ τῆς δεσποτικῆς γεννήσεως, τοῖς ἐκείνου ἴχνεσι κατόπιν ὁδεύσωμεν. ὡς ἐκεῖνος ἐκπλήττω ἀπεριέργως τοῦ τόκου τὴν δύναμιν· παρὰ τῶν μάγων εὐσεβεῖν διδαχθέντες, μᾶλλον δὲ παιδευθέντες, οἵτινες ζητοῦντες τὸ βρέφος, ποδηγοῦντος ἀστέρος, οὐκ εἶπον πρὸς τοὺς ἐρωτωμένους, πῶς ἡ σύλληψις θεία, πῶς ἄσπορος ἡ νηδύς, πῶς ἄφθορος ὁ τόκος, πῶς μετὰ τὸν

D τόκον ἐν παρθένοις ἡ μήτηρ, πῶς ὑπὸ ἐνιαυτοῖς ὁ προών, πῶς ἐν χρόνοις ὁ πρὸ τῶν αἰώνων, πῶς ἡ τῆς μήτρας τὸν ἀχώρητον ἐχώρησε φύσις, πῶς γέγονε σάρξ, μὴ τραπεὶς ὁ ἀσώματος· πῶς ὁ Θεὸς λόγος ἐν τῇ παρθενικῇ κενώσας ἑαυτὸν νηδύϊ πανεύφημος, πρὸς δούλου μορφὴν ἀρρήτως ἐξ αὐτῆς ἐσαρκώθη, πῶς τὸ τέλειον βρέφος, πῶς ὁ τρέφων θηλάζει, πῶς ὁ πάντα περιέπων ἀγκάλαις περιέχεται, πῶς ὁ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος πατήρ, νήπιον, πῶς ὁ ἄνω καὶ κάτω, πῶς ὁ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς, πῶς ἐν σπαργάνοις ὁ τῶν χερουβικῶν ἁρμάτων ἡνίοχος, πῶς ὁ ἐν κόλποις τοῦ πατρὸς, ἐν φάτνῃ, πῶς ἐν σπαργάνοις, ὁ ἐξάγων πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἅπερ καὶ λαλεῖν φρικτόν· ἀλλὰ μετὰ δώρων σιγῇ καταλαβόντες σπήλαιον, μετὰ τὴν ἐρώτησιν, τὸ βασιλεῖ καὶ Θεῷ πρεπῶδες προσκυνήσαντες σέβας, πρὸς τὴν ἐνεγκαμένην μετὰ χα-

ἐρασθῶμεν φιλυπόστροφοι, ἀπαρχὴ θεογνωσίας ἀναδειχθέντες τοῖς ἔθνεσιν· οὓς τὰ μὲν ἔθνη ἐζήλωσαν· Ἰουδαῖοι δὲ ἀκαμπεῖς, μᾶλλον δὲ σκληροτράχηλοι ὄντες, οὔτε εἰς ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις φανέντα πρὸς ἐπίγνωσιν ἐσπούδασαν μιμήσασθαι τοὺς ὑπὸ ἀστέρος μακρόθεν ὁδηγηθέντας. ἐγὼ δὲ, ἀγαπητοὶ, πρὸς τὸ πρόθυμον ὑμῶν τῆς ἀκροάσεως τῶν θείων λογίων ὁρῶν, καὶ τὸ περὶ τοὺς ἐξηγουμένους φιλόστοργον, τῇ φιληκοΐᾳ ὑμῶν νικώμενος πρὸς τὸν τῆς διδασκαλίας διανίσταμαι πόθον· τῇ τῆς ἀγάπης ὑμῶν συγχαρητικῇ τερπόμενος. ὑμεῖς γὰρ τοὺς λέγοντας, ὡς πολυΐστορες μαθηταὶ, συνεχῶς συγκροτεῖτε, ὑμεῖς τὸν κυβερνήτην ὡς ἐπιβάται ῥυθμίζετε· ὑμεῖς τὰ τῆς γλώττης πηδάλια προσευχαῖς διακρατεῖτε. τίς δὲ ζήλου ὑμῶν ἀπαγγεῖλαι ἐπαξίως δυνήσεται; τίς δὲ κατὰ Ἑλλήνων ὑμῶν ἐξηγήσεται μῖσος; τίς δὲ κατὰ αἱρετικῶν ὑμῶν ἀναπετάσει θράσος; τίς δὲ πρὸς Ἰουδαίους ὑμῶν δεσμοὺς δυνήσεται ἀναγγεῖλαι; βδελυκτοὶ γὰρ μετὰ τῶν ἄλλων ἀληθῶς Ἰουδαῖοι, οὐδὲν πεινῶντες καὶ διψῶντες ἀεὶ ἀλλ᾽ ἢ φόνους ἀθῴους, οὐδενὶ χαίροντες, ἢ τὸ λάκκοις ἐῤῥιπτεῖν τοὺς προφήτας, τὸ κατ᾽ ἐδάφους ἕλκειν, καὶ λιθάζειν δικαίους, τὸ μαχαίρας ἐκκεντεῖν, καὶ πρίζειν πρίοσι τοὺς τῆς εὐσεβείας κήρυκας, τὸ κόπτειν χειρῶν καὶ ποδῶν μέρη τῶν εὐσεβῶν, καὶ ταῖς χερσὶν αἱμαγμέναις κρατεῖν τὰ πρὸς ἀμυνὴν ὄργανα; τὸ τὰς παλάμας φοινίσσειν τῇ συνεχεῖ ἀναιρέσει τῶν δικαίων· οἵτινες τοσοῦτον πρὸς δυσσεβεστάτην κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐληλάκασι τόλμαν, ὡς ἀναιδῶς ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς αὐτὸν ἀνακράζειν. ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι Μωσῇ λελάληκεν ὁ Θεὸς, τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν· ὢ τῶν τολμηρῶν πραγμάτων, ὢ μίσους πρὸς Ἰουδαίους πρὸς φυγὴν ἀπονοοῦντος. ὁσάκις γὰρ ἂν τὴν πρὸς αὐτοὺς δραπετεῦσαι βουληθῶ βδελυρίαν, τοσαυτάκις μοι φανερῶς ἀπαντῶσιν, ἢ προφητῶν ἐγκαλούμενοι λόγοις, ἢ ταῖς τοῦ νόμου συλλαβαῖς ὑβριζόμενοι, ἢ ταῖς τῶν προσκυνουμένων εὐαγγελίων ἐνοχλούμενοι βίβλοις, ὡς καινὴν αἱ θεῖαι σελίδες ὑποψίαν ἡμῖν ἐπήγαγον αὐτοὺς τὰς ἀναισχύντους περὶ τὸν δεσπότην τῶν ὅλων προβαλλομένους φωνὰς, καὶ λέγοντας τολμηρῶς, ἅπερ ἠκούσατε, Μωσῇ λελάληκεν ὁ Θεὸς, τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν. ὢ τῆς φανερᾶς ἀναιδείας, ὢ τῆς ἀνακεκαλυμμένης τῶν λῃστῶν γλωσσαλγίας, ὢ τῆς τυφλῆς τῶν λόγων ἐναντιότητος. ὅτε μὲν γὰρ Ἡρώδης παρ᾽ αὐτῶν ἐπυνθάνετο, ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται, μετὰ παρρησίας ἔλεγον ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας· καὶ τὴν τῆς προφητείας ἀπεδείκνυον κλῆσιν, καὶ τὸν ἱεροφάντην μαρτυροῦντα παρῆγον, προφήτης μέγας ἐγήγερται ἐν τῷ Ἰσραήλ· καὶ νῦν κεκαλυμμένῳ προσώπῳ κεκράγασι, Μωσῇ λελάληκεν ὁ Θεὸς,

A dio reuerti in ſuam regionem, qui declarati ſunt erga gentes eſſe primitiæ cognitionis diuinæ: quos gentes quidem æmulatæ ſunt. Iudæi autem inflexibiles, vel potiùs obdurata ceruice, eos qui miniſterio ſtellæ è longinquis regionibus erant adducti, neglexerunt imitari, vt cognoſcere poſſent Solem iuſtitiæ in propriis eorum locis apparentem. Ego verò chariſſimi, animaduertens veſtram animi promptitudinem ad audienda eloquia diuina, & intimum amorem erga illorum interpretes, veſtro audiendi ſtudio victus, excitor ad docendi deſide-
B rium, congratulatione charitatis veſtræ delectatus. Vos enim continenter cum plauſu excipitis eos qui ſermonem habent, perinde ac diſcipuli, multarum rerum enarratores: vos velut vectores, gubernatorem ipſi componitis: vos gubernacula linguæ, precibus continetis. Quis zelum veſtrum pro dignitate poterit enarrare? quis verbis explicabit veſtrum aduerſus Græcos infideles odium? quis contra hæreticos veſtram patefaciet animoſam fiduciam? quis veſtras in Iudæos inimicitias cõmemorare poterit? exe-
C crandi enim cum reliquiis re vera ſunt Iudæi, qui nihil aliud perpetuò eſuriunt & ſitiunt niſi cædes innocentium, nulla re magis oblectari, quàm vt Prophetas in foueas proiiciant, in terram protrahant, lapident iuſtos, gladios exerant in religionis præcones, ſerris in fruſta concidant, partes manuum ac pedum piorum virorum amputẽt, & cruentis manibus teneant inſtrumenta ad ſupplicium idonea, continua iuſtorum interfectione palmas ſanguine perfundant: qui quidem aduerſus Saluatorem noſtrum
D tantam & tam impiam effutierunt audaciam, vt impudenter eo præſente exclamarent in illum, *Nos ſcimus quòd Moyſi locutus eſt Deus, hunc autem neſcimus unde ſit.* Ioan. 9. O res audacter geſtas. O odium in Iudæos, quod me declinare non ſinit. Quoties enim abominationem eorum effugere deſidero, toties palam mihi occurrunt, vel Prophetarum verba calumniantes, aut in ſyllabas legis contumelioſi, aut libros adorandorum Euangeliorum perturbantes, ita vt chartæ diuinæ nouam ſuſpicionem nobis
E ingeſſerint, ipſos impudentes voces obieciſſe in Dominum omnium, & audacter dixiſſe quæ audiſtis: *Moyſi locutus eſt Deus, hunc autem neſcimus vnde ſit.* Matth. 2. O manifeſtam imprudentiam! O ægritudinẽ linguę latronum detectam! O cæcam ſermonum contrarietatem. |Nam cùm Herodes percunctaretur eos, *vbi Chriſtus naſceretur*, cum fiducia dicebant, *in Bethleem Iudæ*, & oſtendebant conLuc. 7. cluſionem Prophetiæ adducentes ſacrarum rerũ interpretem, teſtificantẽ bis verbis, *Propheta magnus excitatus eſt in Iſrael.* Nunc autẽ velata facie clamãt, *Moyſi locutus eſt Deus,*

hunc autem neſcimus vnde ſit. Haud dubiè
Ioan 9. non cognouerunt neque intellexerunt, in
teoebris ambulant. Verè populus iſte ſtul-
tus & minimè ſapiens, vnde meritò Chri-
Pſal. 81. ſtus exclamat in eos, *Cecinimus vobis, &*
Matth. 11. *non ſaltaſtis: Lamentati ſumus vobis, & non*
Matth. 11. *planxiſtis.* Quis contra eos ex aduerſo ſta-
bit ad impugnandam tam iniquam ſen-
tentiam? Quis arguet contentioſas eorum
inimicitias? Tot apud eos Chriſtus mira-
culoſas operatiooes circumquaque exhi-
Ioan. 2. buit, corroboraos paralyticos, muodans
leproſos, malè habentes ſanans, curans
vexatos à dæmonio, aperiens palpebras
oculorum, mortuos illorum excitans è ſe-
pulchris, aquam in vinum mutans, & alia
præſtaos infinita, quæ laborioſum eſſet re-
cenſere. Et tamen nuſquam apud eos eſt
vel tantillum fidei. Eſto, non credis no-
bis, ô Iudæe, lege ſacros Antiſtites, euol-
ue libros qui ſunt apud te: oeque velis
leuiter deteſtari ſanctos, Petrum aut Pau-
lum Euangeliſtas. Audi ſaltem vel Móy-
Deut. 18. ſen quid præſcripſerit in lege: *Prophetam*
ſuſcitabit Dominus Deus de fratribus veſtris,
ipſum tanquam me audietis. Intuere quid
Eſa 7. Eſaias prophetans ioclamet, *Ecce virgo in*
vtero habebit, & pariet filium, & vocabitur
nomen eius Emmanuel. Audi Hieremiam
Baruch. 3. vociferaotem ingentia, *Hic eſt Deus no-*
ſter, non reputabitur alius præter eum: &
deſcendam, inquit: *poſt hæc in terris viſus*
eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Vide
Malach. 4. rurſum quid innuat Zacharias. *Ecce vir,*
nomen ei Sol iuſtitiæ, & ſanitas in pennis
Matth. 9. *eius.* Et mulier quæ fluxu ſanguinis labo-
Marc. 6. rans multos poſt annos ſanata eſt, vnà
Luc. 8. cum aliis ſermonem coofirmauit, & ſi-
Ezech. 44. gillo notauit, ſolo fimbriæ tactu recipiens
ſanitatem. Quid? lege ſtudioſè Ezechie-
lem, & virum deſideriorum, quo pacto
ille quidem dicebat, *Hæc eſt porta Domini,*
& ingredietur Dominus per eam & egre-
Dan. 10. *dietur, & erit porta clauſa.* Daniel autem
inquit, *Et ecce in nubibus cœli velut filius*
hominis veniens. Adſta ipſi Iacob, & diſce
quid dicat in benedictionibus emittendis:
Gen. 49. *Non deficiet princeps de Iuda, & dux de*
femoribus eius, donec veniat qui repoſitus eſt,
& ipſe expectatio gentium. Pulſa citharam
ſaocti Spiritus, & perſpice quid Dauid
Pſal. 86. accuratè decantauerit, *Mater Sion dicet ho-*
mo, & homo natus eſt in ea, & ipſe funda-
uit eam Altiſſimus. Virgo enim eſt mater,
& poſt partum permanſit ſigillum virgini-
tatis, quod natura indidit, ioconcuſſum
Pſalm. 71. cuſtodiens. Rurſum inſpice quid ait Da-
uid, *Orietur in diebus eius iuſtitia, & dein-*
de dominabitur à mare vſque ad mare, & à
fluminibus vſque ad terminos terræ. Num quis
præceptorum noſtrorum hæc pronunciauit?
Num quis diſcipulorũ Saluatoris in tabulis

A τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν. οὕτως οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν, ἐν σκότει διαπορεύονται. ἀληθῶς ἐστὶ λαὸς μωρὸς καὶ οὐχὶ σοφός. εἰκότως ὁ Χριστὸς πρὸς αὐτοὺς ἀνεβόα, ηὐλήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὠρχήσασθε· ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐκόψασθε. τίς πρὸς τὴν οὕτως κατ᾽ αὐτῶν παρατάξεται ἀγνώμονα γνώμην; τίς τὴν φιλόνεικον αὐτῶν δυσμένειαν διελέγξει; τοσαύτας αὐτοῖς θαυματουργίας ὁ Χριστὸς περιεκύκλωσε, τοὺς παραλελυμένους νευρῶν, τοὺς λεπροὺς καθαρίζων, τοὺς κακῶς ἔχοντας ὑγιάζων, τοὺς δαιμονιζομένους
B ἰώμενος, ἀνοίγων τῶν ὀμμάτων τὰ βλέφαρα, τοὺς νεκροὺς αὐτῶν ἀνιστῶν ἐκ τάφων, ὕδωρ εἰς οἶνον μεταποιῶν, καὶ ἄλλα μυρία παρέχων, ἅπερ ἐργῶδες λαλεῖν· καὶ πίστεως παρ᾽ αὐτοῖς οὐδαμοῦ κἂν βραχύ. ἔστω ὑμεῖς. οὐκ ἡμῖν πείθῃ, ὦ Ἰουδαῖε, τοὺς ἱεροφάντας ἀνάγνωθι, τὰς παρὰ σοὶ κειμένας σελίδας ἀνάπτυξον, μηδὲ ξηρῶς Πέτρον, μηδὲ τὸν Παῦλον, τοὺς εὐαγγελιστὰς ἀφοσιώσῃ. ἄκουσον γοῦν καὶ Μωσέως τί ἐν νόμῳ προέγραψε. προφήτην ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμοῦ αὐτοῦ ἀκούσετε. βλέπε τί
C προφητεύων Ἡσαΐας βοᾷ, ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. ἄκουσον Ἱερεμίου κεκραγότος μεγάλα· οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν, καὶ ὑποκαταβαίνων, φησί, μετὰ ταῦτα ἐπὶ γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. ὅρα πάλιν τί Ζαχαρίας ἐσήμανεν· ἰδοὺ ἀνήρ, ὄνομα αὐτῷ ἥλιος δικαιοσύνης, καὶ ἴασις ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. καὶ τὸν λόγον αἱμόρροος γυνὴ μετὰ πολλὰ ἔτη ἰαθεῖσα, σὺν καὶ ἄλλοις ἐβεβαίωσε καὶ ἐσφράγισεν, ἡ τῇ ἀφῇ τοῦ κρασπέ-
D δου δεξαμένη τὴν ἴασιν. τί; τὸν Ἰεζεκιὴλ, καὶ τὸν ἄνδρα τῶν ἐπιθυμιῶν φιλολόγως ἀνάγνωθι. πῶς ὁ μὲν, αὕτη ἡ πύλη τοῦ Κυρίου, ἔλεγε, καὶ εἰσελεύσεται Κύριος δι᾽ αὐτῆς καὶ ἐξελεύσεται, καὶ ἔσται ἡ πύλη κεκλεισμένη. ὁ δὲ Δανιήλ, ἐθεώρουν, φησί, καὶ ἰδοὺ ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος. παράστηθι τῷ Ἰακώβ, καὶ τί λέγει μεταξὺ τῶν εὐλογιῶν κατάμαθε. οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως οὗ ἔλθῃ ὃς ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. ἅψαι τῆς κιθάρας τοῦ πνεύματος,
E καὶ θέασαι τί Δαβὶδ ἀκριβῶς ἐμελῴδησε, μήτηρ Σιὼν ἐρεῖ, ἄνθρωπος καὶ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν ὁ ὕψιστος. παρθένος γὰρ ἡ μήτηρ, καὶ μετὰ τόκον διέμεινε τῆς παρθενίας σφραγίς, ἣν ἡ φύσις ἐπέθηκεν ἀπαρασάλευτον φυλάττουσα. πάλιν ὅρα τί λέγει Δαβίδ, ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη. καὶ ἑξῆς κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης. μὴ ταῦτα τίς τῶν διδασκάλων τῶν ἡμετέρων προεφημεύουσι; μή τις τῶν μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος ἐν δέλτοις,

ἢ χάρταις τὰ τοιαῦτα συνέγραψεν; οὐχ ὅσοι περὶ αὐτοῦ προεκήρυξαν τὰ τῆς περιτομῆς, ταῦτα περιεσάλπισαν τέκνα; οὐχ οἱ τοῦ Ἀβραὰμ ἔκγονοι ταῦτα ἀνεκήρυξαν; εἰ τούτοις οὐ χαίρεις πιστεύειν, ἐντράπηθι τοὺς δαίμονας ἀναβοῶντας, καὶ λέγοντας, τί ἡμῖν καὶ σοὶ υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος; αἰδέσθητι ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων καὶ δαιμόνων, καὶ πάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως τὴν περὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ ὁμολογίαν. εἰ δὲ καὶ τούτοις ἀθετῇ, δέξαι τὴν τοῦ πατρὸς ἐπ' αὐτῷ μαρτυρίαν οὐρανόθεν βροντῶσαν, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα. αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

A aut chartis talia circumſcripſit? Nonne quicunque de eo antea prædicarunt, ij erant filij circumciſionis qui hæc præcinebant? His fortè non tibi libet credere: Reuerere dæmones exclamantes his verbis, *Quid nobis & tibi fili Dei viuentis?* Reuerere Angelorum, hominum, dæmonum, ac ſimul vniuerſæ creaturæ confeſſionem de Christo Domino. Sin etiam hæc auerſaris, excipe teſtatricem Patris vocem, illius gratia è ſuperis inſtar tonitrui reſonantem, *Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi bene complacui.* Ipſi gloria in ſæcula ſæculorum. B Amen.

Matth. 8.
Matth. 17.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ αὐτήν.

ΠΑΣΑ μὲν εὐγνώμων γλῶττα τὴν παρθένον εἰκότως καὶ θεοτόκον ἀσπάζεται, καὶ τὸν Γαβριὴλ μιμεῖται τὸν ἄρχοντα τῶν ἀγγέλων εἰς δύναμιν. καὶ ὁ μὲν αὐτῇ χαίρειν λέγει· ὁ δὲ, Κύριος ἐκ σοῦ, προσφωνεῖ, διὰ τὸ ἐξ αὐτῆς τεχθέντα, καὶ μετὰ σαρκὸς τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐπιφανέντα Κύριον. ἐκεῖνος αὐτὴν μητέρα φωτὸς ἐπονομάζει· ἐκεῖνος ἀστέρα ζωῆς· ἄλλος θρόνον προσαγορεύει Θεοῦ, ἄλλος ναὸν οὐρανοῦ μείζονα· ἕτερος καθέδραν τῆς τῶν Χερουβικῶν καθέδρας οὐκ ἐλάττονα· ἕτερος πάλιν κῆπον ἄσπορον, εὔφορον, ἀγεώργητον, ἄμπελον εὐβότρυν, εὐθαλῆ, ἀψηλάφητον, τρυγόνα καθαρὰν, περιστερὰν ἀμίαντον, νεφέλην τῶν ὑετῶν χωρὶς φθορᾶς συλλαμβάνουσαν· πέτραν, ἧς ὁ μαργαρίτης τοῦ ἡλίου λαμπρότερος· μέταλλον ἐξ οὗ ὁ λίθος ὅλην καλύπτων τὴν γῆν, οὐδενὸς αὐτὸν λατομοῦντος προέρχεται· ὁλκάδα φορτίου γέμουσαν, καὶ κυβερνήτου μὴ χρῄζουσαν, θησαυρὸν πλουτοποιόν· ἄλλοι δὲ ὁμοίως ἄστομον, λύχνον ἀφ' ἑαυτῆς ἅπτουσαν, κιβωτὸν τὴν τοῦ Νῶε πλατυτέραν, εὐμηκεστέραν, ἐνδοξοτέραν. ἐκείνη ζώων κιβωτὸς, αὕτη δὲ ζωῆς· ἐκείνη ζώων φθαρτῶν, αὕτη δὲ ἀφθάρτου ζωῆς· ἐκείνη τὸν Νῶε, αὕτη δὲ τοῦ Νῶε τὸν ποιητὴν ἐβάστασεν· ἐκείνη διώροφα καὶ τριώροφα ἐκέκτητο, αὕτη δὲ ὅλον τῆς τριάδος τὸ πλήρωμα. ἐπειδὴ γὰρ καὶ τὸ πνεῦμα ἐπεδήμει, καὶ ὁ πατὴρ ἐπεσκίασε, καὶ ὁ υἱὸς ἐνεσκήνου κυοφορούμενος. πνεῦμα γὰρ ἅγιον, φησιν, ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ. ὁρᾷς ὅσον τὸ τῆς θεοτόκου παρθένου καὶ πηλίκον ἀξίωμα; ὁ γὰρ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ τοῦ κόσμου ποιητὴς, ὡς βρέφος παρ' αὐτῆς ἐβαστάζετο, καὶ τὸν Ἀδὰμ ἀνέπλασε, καὶ τὴν Εὔαν ἡγίασε, καὶ κατήργει τὸν δράκοντα, καὶ τὸν παράδεισον ἤνοιγε, καὶ τὴν σφραγῖδα τῆς γαστρὸς ἠσφαλίζετο. εἰκότως σφόδρα καὶ κατὰ λόγον, ἑκάτερον.

EIVSDEM DE EADEM.

IVRE proculdubio omnis grati animi lingua ſalutat Virginem & Deiparam, ac pro viribus Gabrielem Angelorum Principem imitatur. Itaque hic quidem dicit ei, *Aue*: ille verò acclamat, *Dominus ex te*, eo quòd Dominus editus aſſumpta carne apparuerit humano generi. C Iſte cognominat eam, Matrem lucis: ille, Stellam vitæ: alius Dei thronum appellat: alius, Templum maius Cœlo: alius, Cathedram non inferiorem cathedra cherubica: alius item, Hortū non ſeminatum, fertilem, incultum, vitem vuarum feracem, valde florentem intactam: turturem mundam, columbam impollutā, nubem pluuias incorruptas continentem, ſpecimen cuius gemma Sole ſplendidior, fodinam vnde prodit lapis totam terram tegens, à nullo inciſus: D nauem mercibus refertam, nullóque egentem gubernatore: theſaurum locupletantem: Alij ſimiliter Lucernam otis expertem, quæ à ſe ipſa iugiter ardeat: Arcam arca Noë latiorem, longiorem, illuſtriorem. Illa erat animalium arca, hæc autem arca vitæ: illa corruptibilium animaliū, iſta verò vitæ incorruptibilis: illa ipſum Noë, hæc verò ipſius Noë factorem portauit: illa duas & tres contignationes & manſiones habebat, hæc autem vniuerſum Trinitatis complementum: quandoquidem & E Spiritus ſanctus adueniebat atque hoſpitabatur, & Pater obumbrabat, & Filius vtero geſtatus inhabitabat. *Spiritus enim ſanctus*, ait, *ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi. Ideoque quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei.* Vides quanta & qualis eſt Deiparæ virginis dignitas, vnigenitus enim Dei filius Mundi conditor, velut infans geſtabatur ab ea, & Adamum reformabat, Euámque ſanctificabat, excludebat Draconem, & Paradiſum aperiebat, ſigillum vteri muniens. Meritò ſanè vtrumque & iuſta ratione.

Luc. 1.
Editio vulgata, tecum: non, ex te, habet.
Cantic. 5.
Incultum dicit, quia præter humanam cohabitationē.
Dan. 2.
Luc. 1.
Geneſ. 3.
Clauſtra Virginei pudoris non aperuit Chriſtus.

A Aperiebat enim Paradiſum, quoniam la-
tronem introducturus erat in eum, cunctóſ-
que regni hæredes deducturus. Sigillum
vteri muniebat, eo quòd is qui carnem aſſu-
mebat, eſſet Deus & Verbum, nequaquam
opus habens portis ingrediendi cauſa aut
egrediendi. Tibi igitur, ô virgo, Prophetæ
Ezech. 24. & 26. tribuunt laudes, & quiſquam Deiferam
dicit, qui miraculorum myſteriis fidem ha-
Maria Deifera. buerit. Et ille quidem te virgam Ieſſe voci-
tat, vt obſcurè declaret virginitatem, quæ
Eſa. 7. nullo modo vulnerari aut incuruari potue-
rit. Iſte verò comparat cum rubo ardente,
B qui tamen non exuritur: vt ſubindicet car-
Exod 3. nem vnigeniti, & Virginem Deiparam.
Hæc enim ardebat, & non conſumebatur:
Maria Deipara. peperit ſiquidem, & vterum non aperuit:
concepit, & vuluam non corrupit: eduxit
infantem, & vterum ſignatum reliquit: lac
Matth. 1. ſuppeditauit, vbera tamen intacta conſerua-
Luc. 3. uit: portabat puerum, pueri tamen Patrem
Cant. lege, verè ſiquidem ſponſa & coniux fuit, quoad veritatem & eſſentiam coniugij, non quoad thorum vel coniugij conſummationem, vt docent Theologi, vide S. Tho. 3. par. q. 29. art. 2. non agnoſcebat: mater effecta eſt, quę mini-
mè ſponſa fuit: nutriebatur filius, & non in-
ueniebatur Pater: ager fructum edebat, &
fructus carebat cultore: meſſis reddebat
C quæ ſemen non acceperat: currebat fluuius,
& fons quacunque ex parte clauſus erat, vt
perſpicuum fieret te matrem eſſe factam, &
tamen non eſſe paſſam ea quæ mulieribus
accidunt. Peperiſti tanquam mulier, non
tamen vt mulier corrupta es: iuxta legem
naturalem geſtabas in vtero, quoniam tem-
pus pariendi præſcriptum expectabas: ve-
Luc. 1. rumtamen concepiſti præter legem natura-
Ezech. 44. lem: Alius te appellauit portam clauſam in
Ezech 1. Oriente ſitam, quæ introduxit clauſarum
Ioan. 1. portarum Regem: necnon etiam Portam
D emittentem te vocauit, quoniam porta præ-
ſentis vitæ vnigenito effecta es. Portam in
Oriente ſitam, quia lux vera, quæ illuminat
omnem hominem venientem in mundum,
ex vtero tuo proceſſit, velut è quodam tha-
lamo regio. Tu Regem portarum clauſa-
rum introduxiſti, atque iterum eduxiſti.
Nequaquam enim Rex gloriæ, dum conci-
peretur aut ederetur, vuluæ tuæ portas
prorſus aperuit, neque virginitatis vin-
cula laxauit. Vocauit te Hortum conclu-
Cantic 4. ſum, & Fontem ſignatum, is qui ex te
Cantic. 4. ortus eſt ſponſus, prædixit in Canticis.
E Horrum concluſum, ob id quòd falx cor-
ruptionis, aut vindemia te non attigit:
Eſa. 11. florem autem, qui ex radice Ieſſe homi-
num generi purè exhiberur, excultus tibi à
puro intemerato Spiritu. Fontem conclu-
ſum, quia flumen vitæ ex te prodiens re-
pleuit terram, alioqui ramus nuptialis fon-
tem tuum nequaquam exhauſit. Dauid ſi-
ne intermiſſione cithara celebrat eum qui
Pſalm. 131. ex te natus eſt, *Surge Domine in requiem*
Ioan 1. *tuam, tu & arca ſanctificationis tuæ.* Surge: vn
de? è ſinu Patris, non vt à Patre ſepareris:

τὸν γὰρ παράδεισον ἀνοίγων, ἐπειδὴ τὸν λῃστὴν εἰσφέρειν, καὶ πάντας εἰς αὐτὸν χειραγωγεῖν τοὺς κληρονόμους τῆς βασιλείας ἤμελλε. τὴν σφραγῖδα τῆς γαστρὸς ἠσφαλίζετο, Θεὸς καὶ λόγος ὑπάρχων ὁ σαρκούμενος, οὐδαμῶς θύρας πρὸς τὴν εἴσοδον ἢ τὴν ἔξοδον ἔχρῃζε. σοὶ μὲν οὖν, ὦ παρθένε, τοὺς ἐπαίνους οἱ προφῆται μερίζονται, καὶ λέγει τὴν θεοφόρον ἕκαστος, ὃς τῶν θαυμάτων ἐπιστεύθη μυστήρια. καὶ ὁ μέν σε ῥάβδον Ἰεσσαὶ καλεῖ, ἵνα τὸ ἄτρωτον καὶ ἀκαμπὲς τῆς παρθενίας αἰνίξηται. ὁ δὲ βάτῳ παραβάλλει καιομένῃ καὶ μὴ κατακαιομένῃ, ἵνα τὴν σάρκα τοῦ μονογενοῦς καὶ τὴν παρθένον τὴν θεοτόκον αἰνίξηται. ἡ μὲν γὰρ ἐκαίετο, καὶ οὐ κατεκαίετο, ἐπειδήπερ ἔτικε, καὶ τὴν γαστέρα οὐκ ἤνοιξε· συνέλαβε, καὶ τὴν μήτραν οὐκ ἔφθειρεν· ἐξήγαγε τὸ βρέφος, καὶ τὴν κοιλίαν ἐσφραγισμένην κατέλιπεν· ἐχορήγησε γάλα, καὶ τοὺς μαστοὺς ἀψηλαφήτους ἐφύλαξεν· ἐβάσταζε παιδίον, καὶ τοῦ παιδίου πατέρα οὐκ ἐγίνωσκεν· ἐγένετο μήτηρ, καὶ οὐκ ἐγένετο νύμφη. υἱὸς ἐτρέφετο, καὶ πατὴρ οὐχ εὑρίσκετο· ὁ ἀγρὸς ἐκαρποφόρει, καὶ ὁ καρπὸς γεωργὸν οὐκ ἐκέκτητο· θέρος ἀπέδωκε, καὶ σπορὰν οὐκ ἐδέξατο· ποταμὸς ἔτρεχε, καὶ ἡ πηγὴ πάντοθεν ἐκέκλειστο εἰς ἔνδειξιν, ὅτι καὶ μήτηρ ἐγένου, καὶ τὰ μητέρων οὐκ ἔπαθες· ἔτεκες ὡς γυνή, καὶ οὐκ ἐφθάρης ὡς γυνή· κατὰ νόμον ἐκυοφόρεις τῆς φύσεως, ἐπειδὴ τὸν τεταγμένον καιρὸν τῶν ὠδίνων ἀνέμενες. ἀλλὰ γὰρ καὶ συνέλαβες παρὰ νόμον τῆς φύσεως. ἕτερός σε πύλην κεκλεισμένην, ἐν ἀνατολαῖς δὲ κειμένην προσηγόρευσε, καὶ τὸν βασιλέα τῶν θυρῶν κεκλεισμένων εἰσαγαγοῦσαν· οὕτω δὴ καὶ ἐκφέρουσάν με πύλην σε κέκληκεν, ἐπειδὴ θύρα τοῦ παρόντος βίου τῷ μονογενεῖ γέγονας· πύλην ἐν ἀνατολαῖς κειμένην, ἐπειδὴ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, ἐκ τῆς σῆς γαστρὸς καθάπερ ἔκ τινος παστάδος βασιλικῆς προέρχεται. σὺ τὸν βασιλέα τῶν θυρῶν κεκλεισμένων εἰσήγαγες, ἀλλὰ πάλιν ἐξήγαγες. οὔτε γὰρ συλλαμβανόμενος, οὔτε ὅλως τικτόμενος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης τὰς θύρας τῆς σῆς μήτρας ἀνέῳξεν, οὔτε τῆς παρθενίας τοὺς συνδέσμους ἐχαύνωσε· σὲ κῆπον κεκλεισμένον ὠνόμαζε, καὶ πηγὴν ἐσφραγισμένην ὁ ἐκ σοῦ νυμφίος, καὶ προεῖπεν ἐν τοῖς ᾄσμασι, κῆπον κεκλεισμένον ἐπειδή σου μέν, δρέπανον φθορᾶς ἢ τρυγητὸς οὐχ ἥψατο. ἄνθος δέ, τὸ ἐκ τῆς ῥάβδου τοῦ Ἰεσσαὶ καθαρῶς τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ καθαρῶς παρέστησεν, ὑπὸ μόνου γεωργηθέν σοι τοῦ καθαροῦ καὶ ἀκηράτου πνεύματος. πηγὴν ἐσφραγισμένην, ὅτι ποταμὸς ζωῆς ἐκ σοῦ προελθὼν τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσεν. ἀλλὰ κλάδος γαμικὸς τὴν σὴν πηγὴν οὐκ ἐξήντλησε. περί σου Δαβὶδ ἐκ σοῦ κιθαρίζων οὐ παύεται· ἀνάστηθι Κύριε εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, σὺ καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματός σου. ἀνάστηθι, πόθεν; ἐκ τῶν κόλπων τοῦ πατρός, οὐχ ἵνα χωρισθῇς τοῦ πατρός·

A (τοῦτο γὰρ οὐ θέμις ἢ νοῆσαι ἢ λέγεσθαι) ἵνα δὲ τὴν οἰκονομίαν πράξῃς, ἥ τι ἄνωθέν σοι πρὸ αἰώνων καὶ πρὸ τῶν ἡμερῶν προώρισον. ἀνάστηθι, ἵνα τοὺς πεσόντας ἐγείρῃς, ἵνα τοὺς σκελισθέντας ὀρθώσῃς, ἵνα τὸ σὸν ἀναλάβῃς κτῆμα, παρὰ τοῦ ἐχθροῦ μέχρι τοῦ νῦν τυραννούμενον. ἀνάστηθι Κύριε εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, ἣν ἐπὶ τῆς γῆς ὥρισας, καὶ εἰς τὴν Βηθλεὲμ ἔταξας, τὸ σπήλαιον καὶ τὴν φάτνην καὶ τὰ σπάργανα· ἐν οὐρανοῖς γὰρ οὐ χρῄζεις ἀναπαύσεως. αὐτὸς δὲ ἀνάπαυσις ὑπάρχεις ὅλης τῆς κτίσεως. ἐπὶ γῆς δὲ δι' ἡμᾶς τὰ τῆς σαρκὸς πάσχεις. οὐ γὰρ οὐχὶ καὶ πείνη καὶ δίψη ἣν ἔχου. ἀλλὰ γὰρ καὶ

B πεινῶν ἄρτος ὑπάρχεις ζωῆς, καὶ διψῶν αὐτὸς εἶ τῶν διψώντων παράκλησις. ποταμὸν γὰρ ἀφθαρσίας καθέστηκας· καὶ κοπιῶν τοῖς περιπάτοις τῆς ξηρᾶς, πεζεύεις κόπου χωρὶς τῆς θαλάσσης τὰ κύματα. ἀνάστηθι Κύριε εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, σὺ καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματός σου, ἡ παρθένος, ἡ θεοτόκος, εὔδηλον· εἰ γὰρ σὺ μαργαρίτης, εἰκότως ἐκείνη κιβωτός· ἐπειδὴ σὺ τυγχάνεις ἥλιος, οὐρανὸς ἀναγκαίως ἡ παρθένος κληθήσεται· ἐπειδὴ σὺ ἄνθος τυγχάνεις ἀμάραντον, ἄρα ἡ παρθένος ἀφθαρσίας φυτόν, ἀθανασίας παράδεισος. εἰς ἣν Ἡ-

C σαΐας ταῦτα θεωρῶν ἀρτίως προανεφώνησε λέγων, ἰδοὺ, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. ἰδοὺ ἡ παρθένος. ποία; ἡ τῶν γυναικῶν ἔγκριτος, ἡ τῶν παρθένων ἐξαίρετος, τὸ σεμνὸν τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐγκαλλώπισμα, τὸ τοῦ πηλοῦ ἡμετέρου καύχημα, ἡ τῆς αἰσχύνης τὴν Εὔαν, καὶ τῆς ἀπειλῆς τὸν Ἀδὰμ ἀπαλλάξασα, ἡ τὴν παρρησίαν ἀποτεμοῦσα τοῦ δράκοντος· ἧς καπνὸς ἐπιθυμίας οὐχ ἥψατο, οὐδὲ σκώληξ αὐτὴν ἡ-

D δυπαθείας ἔβλαψεν. ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται πόθεν, ὦ προφῆτα; οὐ λέγω, φησί. τοῦτο γὰρ τῷ Γαβριὴλ πεφύλακται. πολλοὶ τὰ τοῦ θεοτόκου διερμηνεύονται τὰ θαύματα, πολλὰ δὲ ὅμως καὶ ἐξ αὐτῶν παραλέλειπται· πλὴν ἐγὼ τὸν τόκον τῆς ἀειπαρθένου πεπίστευμαι· Μιχαίας τὸν χῶρον ἐν ᾧ τὸ θαῦμα πεπρακται· Δαβὶδ τὸν καιρόν. αὐτὸς γὰρ τό, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε, τῇ τῶν ψαλμῶν προφητείᾳ ἐνέθηκε. Γαβριὴλ τοίνυν ἐρεῖ τό, πόθεν. ἐκεῖνος γὰρ ἐξ οὐρανοῦ κατέρχεται· ἐκεῖνος ἐπ' αὐτὸ τοῦτο ἐπὶ τὴν παρ-

E θένον πέμπεται· ἐκεῖνος ἐν καιρῷ τοῦ τόκου παραγίνεται, καὶ τοῦ τόκου τὴν ὑπόστασιν ἀναγκαίως ἑρμηνεῦσαι πιστεύεται. εἰ δὲ καὶ παρ' ἐμοῦ μανθάνειν θέλεις, τὰ ἑξῆς τῆς προφητείας, ἐπελθὲ καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. τί δέ ἐστιν Ἐμμανουήλ; μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. μὴ τοίνυν Θεὸς ἀπὸ γάμου καὶ φθορᾶς συλλαμβάνεται, καὶ ἐξ ἀνδρὸς καὶ κοίτης τεχθῆναι ἢ σαρκωθῆναι δύναται; οὐδαμῶς, ἀλλ' ἐξ ἐνεργείας Θεοῦ, ἐξ ἐπιφοιτήσεως ὑψίστου, ἐκ παρουσίας πνεύματος. τί γὰρ οὕτω λοιπὸν ἡ παρθένος πρὸς τὸν Γαβριὴλ ἔλεγε,

(hoc enim dicere vel cogitare nefas eſt) ſed vt diſpenſationem peragas, vel quidpiam è cœlis ante ſæcula & ante generationes tibi præfinitum. Surge, vt lapſos erigas, vt claudicantes rectà incedere facias, vt poſſeſſionem tuam recipias, quæ ab hoſte ad hoc vſque tempus tyrannico modo occupatur. *Surge Domine in requiem tuam*, quam ſuper terram præſcripſiſti, & in Bethleem conſtituiſti, vtpote ſtabulum, præſepe, & faſcias. Non enim eges in cœlis requie, ſed ipſe es requies vniuerſæ creaturæ: at in terra, noſtra cauſa pateris quæ ad carnem pertinent. Non enim erat eſuries aut ſitis vera quam habebas, quinimo eſuriens, panis es vitæ: & ſitiens ipſe es conſolatio laborantium ſiti, cùm ſis fluuius incorruptionis: & dum fatigabaris obambulando terram, per fluctus maris iter pedibus faciebas abſque labore. *Surge Domine in requiem tuam, tu & arca ſanctificationis tuæ*, quæ eſt baud dubiè Virgo Deipata. Si enim tu es gemma, meritò illa eſt arca, & quia Sol exiſtis, neceſſariò Virgo vocabitur cœlum: cùm ſis flos immarceſſibilis, profectò Virgo erit planta incorruptionis, & Paradiſus immortalitatis: in quam Eſaias hæc proſpiciens nuper acclamauit dicens, *Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel.* Ecce virgo, quænam? mulierum egregia, è Virginibus electa, præclarum naturæ noſtræ ornamentum, gloria luti noſtri, quæ Euam pudore, & Adamum comminatione liberauit, audaciam Draconis abſcidit: quam concupiſcentiæ fumus non attigit, neque vermis voluptatis eam læſit. *Ecce virgo in vtero concipiet*, vndenam ô Propbeta? non dico, ait, hoc enim reſeruatum eſt Gabrieli. Permulti diſtinctè declarare nituntur miracula Virginis, pleraque tamen eorum prætermiſſa ſunt. Cæterùm ego de partu ſemper Virginis fidem facio: Michæas, de regione & loco in quo miraculum peractum eſt: Dauid, de tempore. Ipſe enim Prophetiæ Pſalmorum inſeruit iſtud, *Ex vtero ante luciferum genui te.* Gabriel igitur dicturus eſt vnde. Ille enim de cœlo deſcendit, ille ad hoc ipſum mittitur ad Virginem, ille tempore partus adeſt, & ſubſtantiam partus creditur neceſſariò declaraſſe. Sin & cupis & à me diſcere, quæ ſequuntur in Propheta, percurre: *Et pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel.* Quid porro eſt Emmanuël? Nobiſcum Deus. Nunquid ergo Deus ex nuptiis & corruptione concipitur, & ex viro atque concubitu editus aut incarnatus eſſe poteſt? Nequaquam, ſed operatione diuina, ſeminatione ſuperna, & aduentu Spiritus ſancti. Quamobrem cùm Virgo Gabrieli diceret,

Eſa.35.

Ioan.6.

Matth.14.

Arca ſanctificationis virgo Maria.

Eſa.7.

Luc.1.

Mich.5.

Pſalm.2.

Quomodo fiet iſtud apud me, quia virum non cognoſco? percellit me: miraculum quod dixiſti, me perterret: & oraculum Angeli Virginem obſtupefacit, miranda dicis, ideóque mihi dubia, quia peregrina extimeſco nuntij fauſti nouitatem: perturbor ob ea quæ dicuntur à te admodum inſolita: *Quomodo mihi fiet iſtud, quia virum non cognoſco?* qua ratione fiam mater, quæ non fui ſponſa? flos ætatis vigentis non eſt corruptus: cingulum virginitatis non ſolui: vincula vuluæ non laxaui: vteri non diſſolui ſigillum: Angelus confeſtim ſubiunxit, *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi:* hoc eſt, ſi cognoſceres virum, non pareres Deum, cui viſum eſt ex te, propter te citra corruptionem, ſerui formam ſumere: nunquam fieres inſtrumentum incarnationis eius qui omnia produxit. Verùm quia munda es à concubitu nuptiali, quia templum incorruptum, & tabernaculum ab omni ſorde liberum conſeruaſti & Pater hoſpitatur apud te, & Spiritus ſanctus obumbrat, & aſſumpta carne vnigenitus ex te naſcitur: eam ob rem, ne dubites vllo modo, de reliquis myſteriis ne ſis anxia, ſi parias in ſtabulo vniuerſæ creaturæ opificem: ne hæſites, ſi ſedere facias in præſepio eum qui ſedet in dorſo Cherubim, ſi non habeas locum in diuerſorio, cùm ſis mater Regis eorum quæ ſurſum ſunt & deorſum. Libens enim qui ex te natus eſt, pauper efficitur, vt diuites refrænet, & egenis patientiæ ſit argumentum, & gratiarum actionis magiſter. Libens reconditur in præſepi, vt qui ſunt pecuini accurrant, & reperiant λόγον, id eſt, ſermonem & rationem in præſepi conſtitutam: vt ex eo recipiant dignitatem rationalem: vt qui currunt ad paleas, frumentum nanciſcantur: vt beſtiarum more feſtinent, arbitrantes ſe inuenturos in præſepi manipulos hordei, & panem verum manducaturos, alimentum vitæ, cœnam lucis, eſcam lætitiæ, incorruptionis dulcedinem, vnde oritur notitia regni, arrha adoptionis filiorum, cœlorum hæreditas, ſocietas cum Patre & Filio & Spiritu ſancto. Ipſi gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

Quare Deus pauper naſcitur & in præſepio.

A πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; τοῦτ' ἔστιν, ἐκπλήττει με τὸ θαῦμα, καταπλήττει με τὸ ῥῆμα, καὶ ὁ τοῦ ἀγγέλου χρηματισμὸς τὴν παρθένον ἐξίστησι, θαυμαστὰ λέγεις, ἐμοὶ δὲ διὰ τὸ ξένον ὕποπτα. δέδοικα τοῦ εὐαγγελισμοῦ τὸ καινόν, θορυβοῦμαι πρὸς τὸ λίαν τῶν λεγομένων ἀήθες. πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; πῶς ἔσομαι μήτηρ, μὴ γενομένη νύμφη; οὐκ ἐφθάρη τὸ τῆς ὥρας ἄνθος, τὸν ζωστῆρα τῆς παρθενίας οὐκ ἔλυσα, τὸν δεσμὸν τῆς μήτρας οὐκ ἐχαύνωσα, τὴν σφραγῖδα τῆς γαστρὸς οὐ παρέλυσα. B ὁ δὲ ἄγγελος παραχρῆμα ἐπήγαγε, πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· τοῦτ' ἔστιν, εἰ ἐγίνωσκες ἄνδρα, οὐκ ἂν ἔτεκες Θεόν, δούλου μορφὴν λαβεῖν ἐκ σοῦ διὰ σὲ χωρὶς φθορᾶς εὐδοκήσαντα, οὐκ ἂν ὄργανον ἐγένου τῆς τοῦ πάντα παραγαγόντος σαρκώσεως. ἀλλ' ἐπεὶ καθαρὰ τυγχάνεις κοίτης γαμικῆς, ἐπεὶ τὸν ναὸν ἄφθαρτον, καὶ τὴν σκηνὴν ῥύπου παντὸς ἐλευθέραν ἐτήρησας, καὶ ὁ πατὴρ ἐπιδημεῖ σοι, καὶ τὸ πνεῦμα ἐπισκιάζει, καὶ μετὰ σαρκὸς ἐκ σοῦ ὁ μονογενὴς ἀποτίκτεται. σὺ οὖν μηδαμῶς διακριθῇς τὰ ἑξῆς μυστήρια, μὴ διακριθῇς ἐν σπηλαίῳ ἀποτίκτουσα τὸν ὅλης τῆς κτίσεως δημιουργόν, C μὴ διακριθῇς ἐν φάτνῃ καθίζουσα τὸν ἐπὶ τῶν νώτων τῶν Χερουβὶμ καθεζόμενον, οὐκ ἔχουσα τόπον ἐν τῷ καταλύματι, καὶ μήτηρ βασιλέως τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω τυγχάνουσα. ἑκὼν γὰρ ἐκ σοῦ πτωχεύει, ἵνα καὶ τοὺς πλουσίους χαλινώσῃ, καὶ τοῖς πτωχοῖς ὑπόθεσις ὑπομονῆς, καὶ διδάσκαλος εὐχαριστίας γένηται. ἑκὼν ἐπὶ τῆς φάτνης ἀποτίθεται, ἵνα οἱ κτηνώδεις προσδράμωσι, καὶ τὸν λόγον εὕρωσιν ἐπὶ τῆς φάτνης κείμενον, ἵνα D ἀναλάβωσιν ἐξ αὐτοῦ τὸ λογικὸν ἀξίωμα, ἵνα σῖτον εὕρωσι προσδοκήσαντες ἄχυρα, ἵνα ὡς κτήνη προσδράμωσι, δράγματα κριθῆς ἐπὶ τῆς φάτνης εὑρεῖν οἰόμενοι, καὶ τὸν ἄρτον τὸν ἀληθινὸν φάγωσι, τὴν τροφὴν τῆς ζωῆς, τὸ δεῖπνον τοῦ φωτός, τὴν βρῶσιν τῆς χαρᾶς, τῆς ἀφθαρσίας τὸ γλύκασμα, ἐξ οὗ τῆς βασιλείας ἡ γνῶσις, τῆς υἱοθεσίας ὁ ἀρραβών, ὁ τῶν οὐρανῶν κλῆρος, ἡ κοινωνία τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

CHRYSIPPI PRESBYTERI Hieroſolymitani de ſancta Maria Deipara.

Eodem Pico Interprete.

VIRGAM Ieſſe ſemper virentem, quæ cuncto generi humano vitam pro fructu attulit, omni quidem tempore beatam prædicare, admirari, & laudibus extollere conuenit. Iis tamen, qui hymnis celebrant eam, eſt quoddam tempus præſcriptum, quo & vt plurimùm præclara ſolemnitas hæc peragitur:

E ΧΡΥΣΙΠΠΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ Ἱεροσολύμων εἰς τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν θεοτόκον.

ΤΗΝ ἀειθαλῆ ῥάβδον Ἰεσσαί, τὴν ὅλῳ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει καρποφορήσασαν τὴν ζωήν, ἐν παντὶ μὲν πρέπει χρόνῳ μακαρίζειν, θαυμάζειν, εὐφημεῖν. ἐξαίρετος δέ τις τῶν ὑμνούντων ἐστὶν εἰς αὐτὴν ὁ παρὼν καιρός. ἐν γὰρ δὴ τούτῳ καὶ πολλαχοῦ αὕτη διαπρεπὴς ἐπιτελεῖται πανήγυρις

πάντως ἐπεὶ πᾶν περακταί τι κατὰ τοῦτο μυστήριον τὴν πολλῶν διαφεύγον τὴν αἴσθησιν. δεῦρο τοίνυν ἐρῶ, καὶ ἡμεῖς, εἰ καὶ δῶρα πρὸς ἀξίαν δωροφορῆσαι μὴ ἔνεστιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δύναμιν ὅμως εὐγνωμονήσωμεν. τὴν δὲ ἀρχὴν εὐθὺς λάβωμεν ἐκ τῆς τοῦ Γαβριὴλ πρὸς αὐτὴν φωνῆς, χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. χαῖρε, φησί· σοὶ γὰρ τὸ ὄντως χαίρειν, σοὶ τὸ, κεχαριτωμένη, ὡς ἀληθῶς ἀκούειν, ἐπεὶ μετὰ σοῦ τῆς χαρᾶς ὅλος ὁ θησαυρὸς, τῆς χαρᾶς ὅλης καὶ χάριτος, μετὰ τῆς δούλης ὁ βασιλεὺς, μετὰ τῆς ὡραίας ἐν γυναιξὶν ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, μετὰ τῆς ἀμιάντου κόρης ὁ ἁγιάζων τὰ σύμπαντα, μετὰ σοῦ τῶν ἁπάντων ὁ ποιητὴς, μετὰ σοῦ ἵνα γένηται καὶ ἐκ σοῦ· μετὰ σοῦ τῇ συλλήψει, ἵνα καὶ ἀπὸ σοῦ τῷ τόκῳ· μετὰ σοῦ ὡς Θεὸς, ἵνα καὶ ἀπὸ σοῦ ὡς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. καὶ ἡ μὲν τοῦ ἀρχαγγέλου φωνὴ μέχρι τούτου ὁρίζει τὸν ἀσπασμόν. ἡμᾶς δὲ εὔκαιρον νῦν ἐκ πλείονων αὐτῇ ἐπάθμα θεῖναι τὰς τῶν προρρήσεων εὐφημίας. χαῖρε οὖν ἀεὶ, χαῖρε ἡ κεχαριτωμένη· χαῖρε ἡ μήτραν λαχοῦσα παρὰ τὴν φύσιν, καὶ αὐτῶν πλατυτέραν τῶν οὐρανῶν, εἴπερ, ὃν μὴ χωροῦσι μηδὲ οἱ οὐρανοὶ, σὺ διὰ ταύτης ἐχώρησας. χαῖρε ἡ τοῦ φωτὸς πηγὴ τοῦ φωτίζοντος πάντα ἄνθρωπον. χαῖρε ἡ τοῦ ἡλίου ἀνατολὴ, τοῦ μὴ δῦναι δυναμένου ποτέ. χαῖρε τὸ ταμεῖον τῆς ζωῆς. χαῖρε ὁ κῆπος ὁ τοῦ πατρός. χαῖρε ὁ λειμὼν ὅλης τῆς εὐωδίας τοῦ πνεύματος. χαῖρε ἡ ῥίζα πάντων τῶν ἀγαθῶν. χαῖρε τὸ μαργαρίτου πεῖρα, τοῦ τιμὴν ἅπασαν ὑπερβαίνοντος. χαῖρε ἡ ἄμπελος ἡ καλλίβοτρυς. χαῖρε ἡ νεφέλη τοῦ ὑετοῦ τοῦ τὰς ψυχὰς τῶν ὁσίων ποτίζοντος· χαῖρε τὸ φρέαρ τοῦ ἀεὶ ζῶντος ὕδατος. χαῖρε ἡ βάτος ἡ καιομένη τῷ νοητῷ πυρὶ, κατακαιομένη δὲ οὐδαμῶς. χαῖρε ἡ κεκλεισμένη πύλη, μόνῳ δὲ ἀνοιγεῖσα βασιλεῖ. χαῖρε τὸ ὄρος, ὅθεν ὁ ἀκρογωνιαῖος ἄνευ χειρῶν ἀπετμήθη λίθος. ταῦτα γὰρ καὶ πολλὰ ἕτερα παραπλήσια πάντες αὐτὴν κατὰ μέρος οἱ θεοφόροι προσφθέγγονται. ἀλλ᾽ ἡμῖν ἐξαρκεῖ συμμετρῆσαι νῦν τὸν λόγον, οἷς εἰς τὸ μέσον παρήγαγον, οἱ τὰ πρὸς τὴν πανήγυριν χορηγοῦντες, ἣν ἑορτάζομεν. ἃ οὖν με καὶ βούλεσθε εἰπεῖν πρότερον εἴπω, πῶς Ἡσαΐας αὐτῆς αἰνεῖ τὸν τόκον ἄσπορον, καὶ πολύφορον τὸν ἀγεώργητον, καὶ καλλίκαρπον, τὸν παρὰ φύσιν καὶ κατὰ φύσιν ἅμα κατὰ φύσιν, διὰ τὸ καθ᾽ ἡμᾶς· παρὰ φύσιν, διὰ τὸν ἄνωθεν ἐκδημήσαντα· κατὰ φύσιν, διὰ χρόνον τὸν τῆς κυήσεως, ἔτι δὲ καὶ τὸν νόμον τὸν τῆς γεννήσεως· παρὰ φύσιν, διὰ τὸ ταῦτα ἅπαντα τὸν ὑπὲρ ἡμᾶς καταδέξασθαι δι᾽ ἡμᾶς. ἀλλ᾽ εἴπω ποῖα καὶ Παῦλος κέκραγεν, εἴπω, ποῖα κηρύττει καὶ ὁ Λουκᾶς, εἰ περὶ ἐκείνου με εἰπεῖν βούλεσθε, οἷα καὶ νῦν ἐμελῴδησε Δαβὶδ, τὴν θεομίμητον ἀνακρούων λύραν. οἶδα ὡς τοῦτο καὶ προτιμᾶτε καὶ βούλεσθε. ἃ γὰρ ποθεῖ τις πλέον, τούτων καὶ ἀκροᾶσθαι ἐπιθυμεῖ μᾶλλον.

A cúmque planè circa myſterium iſtud quippiam geſtum ſit, quod ſenſum multorum effugiat. Agite ergo, & nos etſi munera digna offerre nequimus, pro viribus tamen bonam voluntatem adferamus. Mox verò ſumamus initium à verbis quę Gabriel apud eam fecit, *Aue gratia plena, Dominus tecum.* Aue, inquit, tuum enim eſt re vera auere & gaudere: tuum eſt veriſſimè audire iſtud, Gratia plena, quia tecum eſt vniuerſus lætitiæ theſaurus, totius lætitiæ & gratiæ Rex cum ancilla: cum ſpecioſa inter mulieres, ſpecioſus forma præ filiis hominum: cum B puella impolluta, is qui ſanctificat omnia. Tecum eſt conditor omnium, tecum inquam, vt ex te gignatur; tecum cōceptione, vt ex partu tuo generetur; tecũ vel vt Deus, vt ex te ſit Deus & homo. Hactenus Gabriel verbis ſalutationis finem imponit. Nos autẽ per opportunum eſt modò vt plurimarum prophetiarum fauſtas acclamationes illi adſcribamus & dedicemus. Aue igitur ſemper, Aue gratia plena, Aue quæ vuluam adepta es præter naturam, vel ipſis cœlis latiorem: quandoquidẽ per hanc cōprehendiſti eum, C quem ne cœli quidem capiunt. Aue fons lucis omnem hominem illuminantis. Aue Solis ortus, qui nullum ferre poteſt occaſum. Aue armarium vitæ. Aue quæ es hortus Patris. Aue quæ es pratum totius fragrantiæ ſancti Spiritus. Aue radix omnium bonorũ. Aue ſpecimen gemmæ omne pretium excedentis. Aue vitis vuas pulchras producẽs. Aue nubes pluuiæ, potum animi Sanctorum exhibentis. Aue quæ es puteus ſemper viuentis aquæ. Aue quæ es rubus ardens igne ſpiritali, nuſquam tamẽ adureris. Aue porta D clauſa, ſoli Regi aperta. Aue mons vnde lapis angularis abſciſſus eſt ſine manibus. His enim atque aliis multis huiuſmodi cũcti qui Deum geſtant particularim eam alloquuntur. Cæterùm nobis ſufficit nunc admetiri ſermonem cum his quę in medium adduxerunt illi, qui ſuppeditant ea quæ ad feſtum pertinent, quod celebramus. Quapropter dico in primis quod me vultis dicere, quo pacto Eſaias laudibus proſequitur partum ſeminis expertem, ſed fertilem: incultum, & nihilominus pulchros fructus producẽtem; E præter naturam ſimul & ſecũdùm naturam, quia quæ noſtra ſunt accepit: pręter naturã, quia digreſſus eſt à ſuperis: ſecundùm naturam, propter tempus conceptionis, inſuper & propter legem generationis: præter naturam, eo quod is qui ſupra nos eſt, hæc omnia ſuſcepit noſtra gratia. Dico porro quæ & Paulus exclamauit, dico etiam quæ Lucas prædicat, aut placet vobis vt antea dicam, qualia nunc decãtauit Dauid, dum pulſaret lyram Dei imitatricem: ſcio quòd hoc anteponitis & vultis. Quæ enim quiſpiam vehemẽtiùs expetit, hęc audire magis deſiderat.

Pſalm. 4.
Virginis Conceptio ſine macula qua Chriſtum concepit.
Ioan. 1.
Exod 3.
Exod. 44
Dan. 2.
Eſa 7.
Gal. 4.
Luc. 1. & 2.

A Mauultis vos meritò cantica Dauidis, eo quòd in ipſis omnem vitam ducatis, quòd Hymnorum cantionem continuam obſeruetis, quòd diù noctúque eorum gratia chorum congregari ſolitum non deſeratis: quòd eorum dulcedinem ore ſemper hauriatis, atque ex eis viuificas delicias abſque ſatietate in animis recondatis. Agite ergo agite, denuo illa cum clamore pronunciare quæ prodeunt ex tam grata vobis cithara: *Surge Domine in requiem tuam, tu & arca ſanctificationis tuæ.* Arca enim verè regia: B Arca pretioſiſſima eſt Virgo Deipara: Arca quæ excepit totius ſanctificationis theſaurum: Arca non ea in qua erant omnium animalium genera, quemadmodum in arca Noë, quæ fluctuantis vniuerſi mundi effugiebat naufragium: Arca non ea in qua erant tabulæ lapideæ, quemadmodum in arca quæ per totum deſertum vnà cum Iſraële perambulabat: ſed arca cuius architectus & incola gubernator & mercator, comes viæ & dux erat, opifex omnium creaturarum quas in C ſe ipſe vniuerſas portat, ſed à cunctis ipſe non comprehenditur. *Surge Domine in requiem tuam*, tua enim requies, inquit, eſt Virgo, & vterus tua requies, quia tibi cubile efficietur & habitatio. Surge Domine. Nam niſi tu exurgas è ſinu paterno, inquit, genus noſtrum quondam lapſum non reſurget. Surge Domine, quia etiamſi exurgas, non ſeparaberis à gloria paterna, & verſans in terra, non relinques cœlos, & licèt appareas in carne, non imminues poteſtatem quam habes ante ſecula: *Tu & arca ſanctificationis tuæ.* Cùm enim tu in- D de ſurrexeris, ſigillabis arcam ſanctificationis tuæ, tumque arca cum omnibus exurget à lapſu, in quo vel illam conſtituit Euæ cognatio. Talia præclamabat & exorabat illius gratia, quæ ex eo germinare debebat, imò verò totius generis humani nomine. Age verò alteram etiam recolite Pſalmorum cantionem, quæ illuſtriorem hymnis præ ſe ferat honorem. Audiſti quæ fuerint hymnorum, iam audi quæ ſint odæ verba. *Audi filia, & vide, & inclina aurem* E *tuam, & obliuiſcere populum tuum, & domum Patris tui, & concupiſcet Rex decorem tuum, quia eſt ipſe Dominus tuus, & adorabis eum.* Tractemus igitur quantum licet etiam in his latentem ſenſum. Audi, inquit, filia, hoc eſt, de cætero ſermo meus dirigitur ad te, quæ à me ortum accepiſti, ſermo, inquam, ad te, per quem eadem etiam euangelizo Eccleſiæ gentium: ſermo meus ad te, quæ deſponſanda es Regi magno: ſermo eſt ad te, quæ Deum Verbum, prout ipſe nouit, conceptura es. Audi filia, & vide:

Nocturna preces. *Pſalm. 131.* *Geneſ. 6.* *Ioſue 4. 5. & 6.*

A ποθεῖτε ὑμεῖς πλέον εἰκότως τὰ τοῦ Δαβίδ, ὡς ἐν αὐτοῖς τὸν πάντα διεκτελοῦντες βίον, ὡς τὴν δι' αὐτῶν ἄπαυστον ὑμνῳδίαν φυλάττοντες, ὡς τὴν χοροστασίαν τὴν ἐπ' αὐτοῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας οὐ διαλείποντες, ὡς ἐξαντλοῦντες αὐτῶν ἀεὶ διὰ τῶν στομάτων τὸν γλυκασμόν, ὡς τὴν ἐξ αὐτῶν ζωοποιὸν τρυφὴν ἀπλήστως ἐνθησαυρίζοντες ταῖς ψυχαῖς. δεῦτε οὖν δεῦτε, πάλιν ἀναβοᾶτε, καὶ νῦν τὰ ἐκ τῆς οὕτως ὑμῖν προσφιλοῦς κιθάρας· ἀνάστηθι Κύριε εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, σὺ καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ B ἁγιάσματός σου. κιβωτὸς γὰρ ὄντως βασιλική, κιβωτὸς λίαν πολύτιμος, ἡ ἀειπάρθενος θεοτόκος· κιβωτὸς ὅλου τοῦ ἁγιάσματος τὸν θησαυρὸν δεξαμένη· κιβωτὸς οὐκ ἐν ᾗ τὰ τῶν ζώων ἁπάντων γένη, καθάπερ ἐπὶ τῆς Νῶε, τὸ τοῦ πανκοσμίου κλύδωνος διαφυγούσης ναυάγιον· κιβωτὸς οὐκ ἐν ᾗ πλάκες λίθιναι, καθάπερ ἐπὶ τῆς κατὰ πᾶσαν τὴν ἔρημον συνοδοιπορησάσης τῷ Ἰσραήλ· ἀλλὰ κιβωτὸς ἧς ἀρχιτέκτων καὶ ἔνοικος, κυβερνήτης καὶ ἔμπορος, συνοδοιπόρος καὶ ἡγεμών, ὁ τῆς κτίσεως ὅλης δημιουργός, ὁ ἐν ἑαυτῷ φέρων τὴν σύμπασαν, ἀλλ' C αὐτὸς ὑπὸ πάσης οὐ περιλαμβανόμενος· ἀνάστηθι Κύριε εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου· σὴ γάρ, φησιν, ἡ παρθένος καὶ μήτρα, ἀνάπαυσις, σὴ ἀνάπαυσις, ἐπειδὴ σοι καὶ κλίνη γενήσεται καὶ κατοίκησις. ἀνάστηθι Κύριε. ἐὰν γὰρ μὴ σύ, φησιν, ἐκ τῶν τοῦ πατρὸς κόλπων ἐξαναστῇς, πεπτωκὸς πάλαι τὸ γένος ὑμῶν οὐκ ἀναστήσεται. ἀνάστηθι Κύριε· σὺ γὰρ καὶ ἀναστάς, οὐ χωρισθήσῃ τῆς δόξης τοῦ πατρός, καὶ κάτω περιερχόμενος, οὐκ ἀπολείψεις τοὺς οὐρανούς, καὶ ἐν σαρκὶ φανείς, οὐκ ἐλαττώσεις τὴν ἐξουσίαν τὴν προαιώνιον. σὺ καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματός σου. ὅταν γὰρ σὺ ἐκεῖθεν ἐξαναστάς, τὴν τοῦ σου ἁγιάσματος κι- D βωτὸν σφραγίσῃς, τότε καὶ ἡ κιβωτὸς μετὰ πάντων ἐξαναστήσεται ἐκ τοῦ πτώματος, ἐν ᾧ κατέστησε καὶ αὐτὴν ἡ τῆς Εὔας συγγένεια. τοιαῦτα περὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ λαβεῖν μελλούσης τὴν βλάστησιν, μᾶλλον δὲ αὐτὰ καὶ ὑπὲρ ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, προσανεφώνει καὶ ἐπρεσβεύετο. φέρε δὴ καὶ ἑτέρας ἐπαναμνήσθητε ψαλμικῆς ᾠδῆς, πολὺ λαμπρότερον τὸ τῶν ὕμνων ἐχούσης στέφανον. οἷα γὰρ καὶ τὰ ῥήματα τῶν ὕμνων ἤκουσας, πάλιν, οἷα τὰ τῆς ᾠδῆς, ἄκουε. ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ E οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, ὅτι αὐτός ἐστι Κύριός σου, καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ. ψηλαφήσωμεν τοίνυν ὡς ἐξαρκεῖ, καὶ τὴν ἐν τούτοις διάνοιαν· ἄκουσον, φησί, θύγατερ, τοῦτ' ἐστι, πρὸς σέ μοι λοιπὸν ὁ λόγος, τὴν ἐξ ἐμοῦ· πρὸς σὲ ὁ λόγος δι' ἧς τὰ αὐτὰ καὶ τὴν ἐκ τῶν ἐθνῶν ἐκκλησίαν εὐαγγελίζομαι· πρὸς σέ μοι ὁ λόγος, τὴν τῷ βασιλεῖ μέλλουσαν τῷ μεγάλῳ νυμφεύεσθαι· πρὸς σὲ ὁ λόγος τὴν τὸν Θεὸν λόγον μέλλουσαν, ὡς αὐτὸς οἶδε, κυοφορεῖν. ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε.

ἄκουσον οὕτως ἐπιμελῶς, ἵνα καὶ τοῖς τῆς γνώσεως ὀφθαλμοῖς θεωρήσῃς τὰ πράγματα. ἄκουσον καὶ ἐμοῦ ταῦτα προεκκάμπτοντος, καὶ τοῦ Γαβριὴλ τὰ αὐτά σοι μηνύσειν μέλλοντος. ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου. ἐστὶ γὰρ τῆς τοῦ κόσμου λυτρώσεως ὁ διαγγελισμός, κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ διορθώσει σου τῆς καρδίας ἡ ἀκοή. καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου. πονηρὸς γάρ σε λαὸς ἐνυβρίζει τῇ ἀγχιστείᾳ τῇ παρ᾽ αὐτοῦ. λαὸς ἀγνώμων προσοικειοῦταί σοι τῷ ἀμώμῳ βλαστήματι φύσεως· καὶ τὸ σὸν φυτὸν ῥόδον ἀκανθηφόρον γεώργιον. μετὰ δὲ τοῦ λαοῦ καὶ αὐτὸν τὸν πατρῷον οἶκον ἔλαττον. ἄκουσον τῆς ἀξίας, ἣν ἀπὸ τῆς ἀνεκφράστου λήψῃ κυήσεως. καὶ γὰρ ὁ τὴν σπορὰν μέλλων σοι χορηγεῖν, ἐγὼ προφήτης ὑπάρχω καὶ βασιλεύς, ἀλλὰ σὺ βασιλέως μήτηρ ἀναδειχθήσῃ, οὐ τῶν ἐν τῇ γῇ σκήπτρων, ἀλλὰ τῶν οὐρανίων δεσπόζοντος. καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου· μηκέτι πρόσεχε τῇ συγγενείᾳ τῇ κάτωθεν· εἰς βασιλίδα γὰρ μεταστήσῃ οὐράνιον. καὶ ἄκουε, φησί, πῶς ἐραστής ἔσται σου, ὁ καὶ ποιητὴς ἁπάντων καὶ ἐξουσιαστής. ἐπιθυμήσει γάρ, φησίν, ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου· αὐτὸς ἑαυτῷ νυμφεύσεταί σε ὁ πατήρ, τὸ πνεῦμα συνεργήσει τὰ πρὸς τὴν νύμφευσιν· ὁ υἱὸς καὶ αὐτὸς μεταλήψεται τῆς εὐπρεπείας τοῦ σοῦ ναοῦ. μὴ γὰρ δὴ τίκτειν βρέφος ὑπολάβοις ἀνθρώπινον, ὅτι αὐτός ἐστι Κύριός σου καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ, αὐτός σου πλάστης, αὐτὸς καὶ βρέφος, αὐτὸν καὶ κυήσεις, καὶ προσκυνήσεις μετὰ τῶν ἄλλων ὡς Κύριον. κατανόησε τὸ ἐπιθαλάμιον Δαβίδ, τῇ θεοτόκῳ προσενήνοχεν, ὡς μελῳδὸς μὲν τὸν ὕμνον διεξιών, ὡς δὲ πατὴρ ὁμοῦ καὶ συγχαίρων τῇ πρὸς τοσοῦτον μακαριότητι τῆς παιδός· ἀλλὰ τίς καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ τόκου, τίς ἀξίως εἰπεῖν; ἐντεῦθεν βοάτω ἡ τοῦ Ἡσαΐου σάλπιγξ, κατὰ καιρὸν τὴν φωνὴν ὑπουργήσουσα τῷ ἐνηχοῦντι τὰ ῥήματα. ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. νῦν πρῶτον ὑμῖν, φησίν, ἀποκαλύπτω μυστήριον, οἷον αἱ ἔμπροσθεν οὐχ ἑωράκασι γενεαί, μᾶλλον δὲ οἷον οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῆς φύσεως οἶδε νόμος. δεῖκνυ μοι παρθενίαν καὶ σύλληψιν· δεῖκνυ μοι τόκον, οὐ δείξας γάμον· ὥστε μὴ ἀπιστήσῃ μηδείς, ὅτι Θεὸς τὸ βρέφος. εἰ δὲ ὁμοῦ Θεός τε καὶ βρέφος, τὴν τοῦ Ἐμμανουὴλ κλῆσιν ἀπαιτεῖ ἡ τούτων συνοδος. καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, τουτέστι, Θεὸν τὸν αὐτὸν ἀδιαιρέτως καὶ ἄνθρωπον, Θεὸν καὶ ἄνθρωπον αὐτόν. καὶ γὰρ ὁ τόκος κατὰ τὴν σάρκα ἀνθρώπινος, καὶ ὁ τεχθεὶς Θεός, ὁ τόκος κατὰ τὴν σάρκα ἀνθρώπινος. διὰ τοῦτο καὶ τὰ τοῦ τόκου κατὰ τὸν παρὰ ἀνθρώποις νόμον. ὁ τεχθείς, Θεός· διὰ τοῦτο καὶ ἡ τῆς μήτρας σφραγὶς τῇ τεκούσῃ διέμεινεν. ὁ τεχθείς, Θεός. πῶς γὰρ ἂν καὶ ἀστὴρ ἀνεκήρυττεν εἰς τὰ ἔθνη τὴν γέννησιν;

A adeò diligenter auſculta, vt etiam ipſis notitiæ oculis intuearis effectum. Audi etiam hæc me cum inclinatione prædicentem, atque Gabrielem eadem tibi indicaturum; *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam:* hoc enim fauſtum nuncium eſt de redemptione Mundi. *Inclina aurem tuam,* & auſcultatio diriget cor tuum. *Et obliuiſcere populum tuum & domum Patris tui:* populus enim à quo cognationem contraxiſti, nequam eſt, ignominiam tibi affert: Populus imprudens tibi irreprehenſæ natura propa- *Pſalm. 44.*
B gini familiaritate iũctus eſt, & cultura ſpinarum ferax roſam tuam producit, obliuiſcere autem vnà cum populo, etiam ipſam domũ paternam. Audi pauliſper dignitatem quam adeptura es è conceptione indicibili. Etenim Propheta & Rex ſum ego, qui tibi ſemen ſuppeditabo, tu verò declarabere mater Regis, qui Dominus eſt ſceptrorum non terrenorum, at cœleſtium. *Et obliuiſcere populum tuum & domum Patris tui.* Ne poſthac attendas animum huic inferiori cognationi,
C quoniam in Reginam tranſmutaberis. Et audi, inquit, quanto te amore proſequetur is qui conditor omnium eſt, & poteſtatem habet. *Concupiſcet enim,* ait, *Rex decorem tuum.* Ipſe Pater te ſibi ipſi deſponſabit, Spiritus ſanctus coëfficiet ea quę ad diſpenſationem pertinent, & Filius ipſum templi tui decorẽ aſſumet, Itaque ne exiſtimaueris te pariturã infantem humanũ, *quoniam ipſe eſt Dominus tuus, & adorabis eum.* Ipſe formator tui, ipſe etiam infans, ipſum concipiès, & cum cęteris adorabis vt dominum. Animaduerte quodnam Epithalamiũ Dauid obtulit Deiparæ,
D dũ velut modulator quiſpiã hymnũ decãtat, quo etiã velut Pater cõgratulatur tãtę puellæ beatitudini. Cæterùm quis circũſtantias partus, quis inquã, vt par eſt, explicare poſſit? Inde clãgere incipiat tuba Eſaiæ, & opportunè ſubminiſtret vocẽ reſonãti verba: *Ecce virgo in vtero accipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel.* Nunc primum inquit, vobis reuelo myſterium quale non viderũt anteriores nationes imo verò quale ne ipſa quidem lex naturæ nouit. Oſtendito mihi virginitatẽ & cõceptionem. Oſtẽdito
E mihi partũ nullis demõſtratis nuptiis. Itaq; ne diffidat quis infantem eſſe Deum. Quòd ſi Deus eſt ſimul & infans, horum concurſus appellationẽ Emmanuelis expoſcit. *Et vocabunt nomen eius Emmanuel,* hoc eſt Deum, & eundem indiuiduè hominem, Deum & hominem ipſum. Etenim partus ſecũdùm carnem humanus eſt: qui verò natus eſt Deus, partus ſecundùm carnem humanus. & ob id quæ pertinent ad partum humanæ legi ſubiecta ſunt: natus verò eſt Deus, propterea & vuluæ ſigillum permanſit ei quæ peperit. Eſt Deus qui natus eſt: alioqui quo pacto ſtella natiuitatem eius in gentes euulgaſſet? *Per humanã legem intellige infirmitatem humanam dempto peccato.*

Intellige Deũ pro Chriſto per communicationem idiomatum. Eſt Deus * qui natus eſt, ſed ex muliere naturam habet humanam. *Miſit enim Deus filium ſuum natum ex muliere, factum ſub lege vt eos qui ſub lege erant redimeret, vt filiorum adoptionem reciperemus.* (*Gal.4.*) Audiamus hæc Pauli verba dicentis conuenientia cum his quæ dicta ſunt ab Eſaia. O ſermonem ſuperantem omnem intellectum: vt ego efficiar filius Dei, vnigenitus Dei filius factus eſt ad ſimilitudinem meam. Ad ſimilitudinem autem meã dico, participatione carnis, in qua tamẽ nulla ſit communicatio peccati. Quænam igitur, quænam veriſimile eſt hoſtem humani generis ſecum loqui, dum videt nos per mulierem reuocatos ad filiorum adoptionẽ quam initio habebamus? Nónne hæc dicit & quæritur? Quî fit vt inſtrumentum quod in principio cooperabatur mihi, nunc mihi aduerſetur? Mulier mecum effecit, vt in genus humanum tyrannidem occuparem, & mulier me è tyrannide deturbauit. Antiqua Eua me erexit in altum, & noua deiecit. (*1.Cor.15.* *Dempto ſcilicet peccato.*) Ipſa eſt etiam Eua ſecundùm naturam, licèt non Eua ſecundùm generandi rationem. Quæ enim mulier poſſit edere partum adeò alienũ ab omnium opinione? nulli coïtus inſeruiens corruptioni imprægnata mater effecta eſt citra ſolutionem virginitatis. Lac edidit quæ nullas nouit nuptias: nutriuit infantem, cuius tamen infantis nullus ſit Pater in terra. Quamobrem meritò immutatæ ſunt res meæ ab eo qui immutat naturam: & per quam captiuitati ſubiiciebam, in captiuitatem redactus ſum: per quam vincebam, ſuccubui. Ego verò fruſtra in eam malignè moliebar inſidias, & ipſi etiam Ioſeph ſuadens vt de ea malè ſuſpicaretur, conſilium ei ſubieci, vt occultè eam dimitteret, & hac ratione declararet ex adulterio proficiſci conceptionem. (*Matth.1.*) Angelus autem aſtãs in ſomnis apertè reuelauit ei quod latebat in conceptione myſterium. At verò quantum mihi tempus ſufficere poſſit ad proſequendum verbis, quibus modis triumphauit de me qui partum ex ea ſubiit? In his quæ attentabam deprehenſus, in his quæ impugnabam pudefactus, dum ab ipſis qui mecum ſunt dæmonibus frequenter audirem ipſum appellari Dei filium. (*Luc.4.*) Eripuit mihi cunctos variis morbis laborantes: eripuit omnes à malignis ſpiritibus perturbatos: eripuit etiam eos quos ipſi morti tradidi: tandem etiam conſiliis meis in Crucem actus, multo maiore me verecundia perfudit, & mecum denuò mortem, dum è Cruce concuſſit vniuerſa quæ ſunt in terra, ex motu patefaciens omnia quæ ſub terra iacebant, decerpens tam me hîc quàm mortem ibi, reſurgentibus cum eo mortuis. (*Matth.17.*) Horum igitur omnium quæ mihi cauſa eſt? quæ alia præter eam quæ genuit eiuſmodi miraculorum opificem? profectò præſtabat mihi, (*Geneſ.3.*)

A ὁ τεχθεὶς Θεός, ἀλλ' ἐκ γυναικὸς τὴν φύσιν ἀνθρωπίνην ἔχει. ἐξαπέστειλε γὰρ ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν. τοῦ Παύλου ταῦτα τοῖς τοῦ Ἠσαΐου συμμαρτυροῦντος ἀκούσωμεν. ὢ παντὸς λόγου κρείττονος ἐνθυμήματος, ἵνα ἐγὼ γένωμαι τοῦ Θεοῦ υἱός, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ υἱὸς γέγονε κατ' ἐμέ, λέγω δὲ κατ' ἐμέ, τῇ κοινωνίᾳ τῆς σαρκός. οὐ τῇ μετουσίᾳ τῆς ἁμαρτίας ἐν αὐτῇ. ποῖα οὖν εἰκός, ποῖα καὶ λέγειν πρὸς B ἑαυτὸν τὸν τῆς ἀνθρωπίνου φύσεως πολέμιον, διὰ γυναικὸς νῦν ὁρῶντα, πρὸς τὴν υἱοθεσίαν ἡμᾶς ἀνακληθέντας τὴν ἐξ ἀρχῆς; ἆρα οὐ τοιαῦτα ἀεὶ καὶ λέγει καὶ θρηνῳδεῖ; πόθεν τὸ σκεῦος τὸ ἐξ ἀρχῆς συνεργόν μοι γενόμενον, νῦν μοι πολέμιον; γυνὴ πρὸς τὴν τοῦ γένους μοι τυραννίδα συνέπραξε, καὶ γυνὴ μετὰ τῆς τυραννίδος ἐκβέβληκεν· ἡ Εὔα ἡ παλαιά με ἀνύψωσε, καὶ ἡ νέα κατέβαλεν. Εὔα γὰρ καὶ ἡ νῦν αὕτη κατὰ τὴν φύσιν, εἰ καὶ οὐκ Εὔα κατὰ τὴν γέννησιν. ποίας γὰρ γυναικὸς τὸ τεκεῖν οὕτω τόκον παράδοξον ἢ κυοφορῆσαι μηδεμιᾷ C φθορᾷ συνουσίας δουλεύσασα, μήτηρ ἐγένετο τὴν παρθενίαν μὴ λύσασα, γάλα προσήνεγκε, μὴ ἐπιγνοῦσα γάμον, βρέφος ἐξέθρεψε, καὶ τοῦ βρέφους πατὴρ ἐπὶ γῆς οὐδείς. εἰκότως τοιγαροῦν ὑπὸ τοῦ τὴν φύσιν εἰς τοσοῦτον καινοτομήσαντος, καινοτομεῖται καὶ τὰ περὶ ἐμέ. καὶ δι' ἧς ᾐχμαλώτευσα ᾐχμαλώτευμαι, δι' ἧς ἐκράτησα κεκράτημαι. ἐγὼ δὲ μάτην τὰς κατ' αὐτῆς ἐπιβουλὰς ἐκακοτέχνουν. καὶ αὐτὸν ἀναπείθων τὸν Ἰωσὴφ πονηρὰν ἔχειν ὑπόνοιαν, ἐνέβαλον καὶ βουλὴν αὐτῷ τοῦ λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν, ἵνα δειγμα- D τίσῃ δῆθεν, ὡς ἐκ πορνείας γεγεννημένην τὴν σύλληψιν. ἐπιστὰς δὲ κατ' ὄναρ, ὁ ἄγγελος ἀπεκάλυψε πρὸς αὐτὸν σαφῶς, τὸ ἐπὶ τῇ κυήσει μυστήριον. ἀλλὰ τίς ἐξαρκέσει μοι χρόνος εἰς τὸ διεξελθεῖν, ἐν οἷς ἐθριαμβεύθην ὑπὸ τοῦ καταδεξαμένου τὸν ἀπ' αὐτῆς τόκον; ἐν οἷς ἐπείραζον, ἐλεγχόμενος. ἐν οἷς ἐπολέμουν, καταισχυνόμενος, παρ' αὐτῶν τῶν σὺν ἐμοὶ δαιμόνων ἀκούων πολλάκις τοῦτον ὀνομαζόμενον τὸν τοῦ Θεοῦ υἱόν; ἐξήρπασεν ἀπ' ἐμοῦ πάντας τοὺς ἐν ποικίλαις νόσοις· ἐξήρπασε πάντας τοὺς ἐκ πονηρῶν πνευμάτων ἐνοχλουμένους· ἐξήρπασεν, οὓς καὶ αὐτοῦ τῷ θανάτῳ παρέδωκα. τὸ τελευταῖον E διὰ τῶν ἐμῶν βουλευμάτων ἀρθεὶς καὶ ἐπὶ τὸν σταυρόν, πολὺ δὴ πλέον κἀμὲ κατῄσχυνε, καὶ μετ' ἐμοῦ πάλιν τὸν θάνατον· πάντα τὰ ἐπὶ γῆς διασαλεύσας ἐκ τοῦ σταυροῦ, πάντα ὑπὸ γῆν ἀναπετάσας ἀπὸ τοῦ κινήματος, συλλαγωγήσας κἀμὲ ἐνταῦθα, καὶ ἐκεῖνον ἐκεῖ, διὰ τῶν συναναστάντων αὐτῷ νεκρῶν. πάντων οὖν τούτων μοι τίς αἰτία; τίς ἄλλη εἰ μὴ τὸν θαυματουργὸν τῶν τοιούτων γεννήσασα; βέλτιον ἦν με ἄρα,

μηδὲ τῇ Εὔᾳ τῇ παλαιᾷ τὸν δόλον προσάγειν. βέλτιον ἦν μοι μηδὲ ἐκείνην ἐξαπατῆσαι διὰ τοῦ ὄφεως. τί γάρ μοι κέρδος ἐκ τῆς ἀπάτης; ὅτι οὓς οὖν κατεδούλωσα, νῦν ὁρῶ τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν ἀπολαμβάνοντας, μᾶλλον δὲ μετὰ τῆς ἔμπροσθεν ἐλευθερίας, καὶ αὐτὴν ἔτι κληρονομοῦντας τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. τοιούτοις μὲν ἔοικε λόγοις νῦν κεχρῆσθαι πρὸς αὐτὸν ὁ κοινὸς πάντων ἡμῶν ἐχθρός· ἡμεῖς δὲ πάλιν ἀναδραμόντες ἐπὶ τὴν τῶν προλαβόντων μνήμην, ὑμνῶμεν τὴν ῥάβδον τοῦ Ἰεσσαί, μακαρίζωμεν, εὐφημῶμεν δὲ ἱερὸν βλάστημα τοῦ Δαβίδ. ἀνέβη γὰρ καὶ Ἰωσὴφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐκ πόλεως Ναζαρὲτ τὴν Ἰουδαίαν εἰς πόλιν Δαβίδ, ἥτις καλεῖται Βηθλεέμ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαβίδ, σὺν Μαριὰμ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ οὔσῃ ἐγκύῳ. τοῦτο καὶ ὁ Λουκᾶς ἡμῖν διὰ τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας ἐξήγγειλε, τὴν οἰκειότητα τοῦ Δαβίδ, οὐ μόνον τῷ Ἰωσήφ, ἀλλὰ καὶ τῇ θεοτόκῳ καὶ ἀειπαρθένῳ προσμαρτυρῶν. τί οὖν, ἐπεὶ καὶ ἀνέβησαν, τί συμβαίνει; ἐπλήσθησαν, φησίν, αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν, καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς, τὸν ἅμα καὶ αὐτῆς καὶ τοῦ οὐρανίου πατρὸς πρωτότοκον, καὶ μονογενῆ. καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτόν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ. διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι· ἐσπαργάνωσε τὸν ἀναβεβλημένον φῶς ὡς ἱμάτιον· ἐσπαργάνωσε τὸν τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει, τὴν κτίσιν ἅπασαν σπαργανώσαντα· ἀνέκλινεν ἐν τῇ φάτνῃ τὸν τοὺς οὐρανοὺς κλίναντα τῷ οἰκείῳ θελήματι· ἀνέκλινεν ἐν τῇ φάτνῃ τὸν ἐπὶ τῆς γῆς καθέδρας. οὐ μὴν οὐδὲ συνέβαινε ταῦτα μάτην. ἀλλ᾽ ἐν τῇ τῶν ἀλόγων φάτνῃ ὁ λόγος προυτίθετο, ἵνα καὶ τοῖς ἀλόγοις κατὰ προαίρεσιν, λογικῆς μεταδῷ προσδραμοῦσιν αἰσθήσεως. τραπέζῃ προυτίθετο τῶν κτηνῶν ὁ ἄρτος ὁ ἐπουράνιος, ἵνα καὶ τοῖς κτηνώδεσι τῶν ἀνθρώπων μυστικῆς βρώσεως χορηγήσῃ μετάληψιν. καὶ οὐδὲ τόπος, φησίν, ἦν αὐτοῖς ἐν τῷ καταλύματι. τόπον οὐκ εἶχεν οἰκήματος, ὁ τὸν τοῦ ὅλου κόσμου κατασκευάσας οἶκον. οὐκ εἶχε τόπον οἰκήματος, ἐπεὶ πλούσιος ὤν, ἑκουσίως ἐπτώχευσεν· οὐκ εἶχε τόπον· ποῖος γὰρ ἂν καὶ τόπος τὸν ὑπὲρ τόπον ἐχώρησεν; εὔκαιρον τοιγαροῦν ἡμᾶς κἀκεῖνο δὲ ψαλμικὸν εἰπεῖν, ὡς δὲ πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητός σου Κύριε, πόθεν γὰρ τὰ τοιαῦτα; πόθεν ἀλλ᾽ ἢ ἐκ τῆς σου δι᾽ ἡμᾶς καταβάντος χρηστότητος; πόθεν ἡ εἰς τοσοῦτον αὐτοῦ ταπείνωσις, ἀλλ᾽ ἢ ἐκ τῆς περὶ τὴν ἡμετέραν φύσιν χρηστότητος; πλὴν ἀλλὰ γὰρ καὶ ὥσπερ διὰ τῶν ἄνωθεν, οὕτω καὶ διὰ τῶν παρ᾽ ἡμῖν αὐτοῦ τὰ τῆς δεσποτείας τῆς τῶν ἁπάντων ἐξέλαμψεν. ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ αὐτὸν αἱ στρατιαὶ τῶν ἀγγέλων περιεστήκασιν·

A vt Euam illam antiquam non inducerem in dolum: ſatius erat mihi etiam per Serpentem, illam non decipere. Nam quid lucri mihi acceſſit ex circumuentione? ſiquidem eos quos in ſeruitutem redegi, modò video priſcam libertatem recipere, imò verò vna cum præcedente libertate etiam ipſum regnum cœlorum hæreditario iure poſſidere? Talibus equidem communis omnium noſtrum inimicus apud ſeipſum vſus eſſe ſermonibus videtur. Nos verò denuò recurrentes ad ea, quorum ſuperiùs fecimus B mentionem, laudemus virgam Ieſſe beatum prædicemus, & fauſtis ominibus proſequamur ſacrum Dauidis ſurculum: *aſcendit enim & Ioſeph à Galilæa de ciuitate Nazareth in Iudæam ad ciuitatem Dauid, quæ quidem vocatur Bethleem, eo quòd ipſe eſſet de domo & familia Dauid, cum Maria ſibi deſponſata & grauida.* (Matth. 1.) Iſta Lucas nobis nunciauit per hiſtoriam Euangelicam, teſtificans familiam & propinquitatem Dauidis non ſolùm ad Ioſeph, ſed etiam ad Deiparam & ſemper Virginem pertinere. Quid igitur poſteaquam aſcenderunt, quid accidit? C *Impleti ſunt*, inquit, *dies vt ipſa pareret, & peperit filium ſuum primogenitum.* (Luc 2.) Peperit filium ſuum, qui & illius ſimul & Patris cœleſtis eſt primogenitus & vnigenitus. *Et pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præſepio, quia non erat locus in diuerſorio.* Inuoluit panniculis illum qui amictus eſt lumine ſicut veſtimento: Faſciis inuoluit eum, qui ſua ipſius potentia omnem creaturam inuoluit: Reclinauit in præſepio eum, qui proprio arbitrio cœlos inclinat: reclinauit in præſepio eum, qui ſedet ſuper ſolium. D Hæc porro non fruſtra contingebant, ſed in præſepi animalium irrationalium proponebatur λόγος, id eſt Verbum & ratio, vt pro inſtituto accurrẽtes homines irrationales, ſenſus rationalis participes efficeret. In menſa beſtiarum, proponebatur panis cœleſtis, vt ex hominum genere, his qui beſtiales erant, communicationem eſcæ myſticæ exhiberet. *Et non erat locus in ipſis in diuerſorio.* Locum in quo habitaret non haber, is qui domum totius mũdi conſtruxit. Non habet locũ habitationis, quia cùm eſſet diues, ſpõ- (Philipp. 2.) E te pauper effectus eſt. Locum non habebat, quis enim locus capere poſſet eũ qui locum excedit? Quare peropportunum eſt, vt hoc etiam è Pſalmis dicamus, *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine!* (Pſalm 30.) Vnde enim hęc? Vnde enim niſi ex tua, qui gratia noſtri deſcendiſti, bonitate? vnde tanta ipſius humilitas, niſi ex ipſius erga naturam noſtram clementia? Cæterum quemadmodum quæ ſpectant ad Dominum omnium, reſplendere ſolent in eius honorem, per ea quæ geruntur in cœlis, ita & per ea quæ geſta ſunt apud nos: eo ſuper Cherubim ſedente, circunſtare ſolent exercitus Angelorum:

verùm & in præſepio choreæ circuoſtete- A runt: illic à virtutibus cœleſtibus continuam habet adorariooem: hîc à geotibus, ſtella obtemperante: illic vniuerſa elementorum turba, quæ habent à oatura, offerunt: hîc & paſtores pro munenbus exhibent tripudia, & magi, theſauros: illic præterquam quòd ſedet io ſolio ſuper Cherubim, etiam eſt in ſinu Patris: hîc non ſolùm reſidet in præſepio, ſed etiam ſedet in vlnis maternis. Iſte porro thronus verè regius, B thronus iſte glorioſus, thronus ſanctus, thronus ſolus dignus qui ſanctum ſaoctorum geſtaret io terra. Ipſi gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς φάτνης χορεῖαι περιεκύκλωσαν· ἐκεῖ τὴν ἐκ τῶν οὐρανίων δυνάμεων ἄπαυστον ἔχει προσκύνησιν· ἐνταῦθα τὴν τῶν ἐθνῶν διὰ τοῦ ἀστέρος ὑποταγήν· ἐκεῖ σύμπας ὁ τῶν στοιχείων δῆμος τὰ κατὰ φύσιν δωροφορεῖ· ἐνταῦθα καὶ οἱ ποιμένες ἐδωροφόρησαν σκιρτήματα, καὶ οἱ μάγοι τοὺς θησαυρούς· ἐκεῖ μετὰ τῆς ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ καθέδρας, καὶ ἡ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός· ἐνταῦθα μετὰ τῆς ἐν τῇ φάτνῃ καὶ ἐν ταῖς ἀγκάλαις ταῖς μητρικαῖς. θρόνος δὲ καὶ οὗτος ἀληθῶς βασιλικός, θρόνος καὶ αὐτὸς ἔνδοξος, θρόνος ἅγιος, θρόνος τὸν ἅγιον τῶν ἁγίων ἐπὶ γῆς βαστάζειν μόνος ἄξιος. αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

Ex editiene Baſilienſi Orthodoxographorum, anno 1569.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ ΤΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΟΥ

εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου.

D. ANDREÆ HIEROSOLYMITANI ARCHIEPISCOPI, in S. Mariæ Deiparæ ſalutationem, Sermo.

SIXTVS SENENSIS LIB. IV. BIBLIOTH.

Andreas Hieroſolymitanus Epiſcopus ſcripſit Græco ſermone in Annunciationem Deiparæ Virginis, ac ſalutationem, ex Luc. 1. luculentiſſimam orationem: quæ incipit, Adeſt hodie gaudium. Interprete Marco Hoppero. Caniſius initio Catechiſmi putat illam floruiſſe ſub Iuſtino 2. Imp. 550.

ADEST hodie gaudium omoium C priſtinam nobis ooxam diluens: Adeſt qui eſt vbique, vt gaudio omoia impleat. Quomodo verò adeſt? Nullis certè ſtipatus ſatrapis: non Angelorum ſecum duceos exercitum, noo ſuam iactans expeditionem, ſed quietè ac ſubmiſſe id agens, quò tenebrarum principem lateat: quò prudenter illaqueato ſerpente, captóque Aſſyrio illo dracone, qui ſeruituti ſuæ humanam libertatem omnem
Luc. 1. ſubiecit, ſpolia auferret. Quoniam immenſa eius erga nos miſericordia, tan- D tum condemnari opus, (homioem dico) non ſuſtinuit, propter quem cœlos condidit, terram firmauit, aëra expandit, maria dilatauit, ac omoem denique obrutui noſtro fabricam obiectam effecit. Propterea Deus ſuper terram, Deus ex cœlo, Deus inter homines, Deus in vtero virginis geſtatus, quem totum vniuerſum noo caperet. Hinc humana natura gaudij præludia percipit, ac diuini initium E conſortij capit. Hinc à ſuo purgata peccato, cum immenſarum diuitiarum ſponſo nuptias celebrat. Hinc prior noſtra effigies nouam figuram conſequitur, ac
Eſ. 1. 45. ſenio quaſi confectus mundus, peccatorum ſenectam exuit: At cœlum lætetur deſuper, rorentque nubes iuſtitiam:

ἘΠΕΣΤΗ σήμερον ἡ πάντων χαρά, λύουσα τὴν προτέραν ἀρὰν· ἐπέστη ὁ πανταχοῦ, ἵνα τὰ πάντα πληρώσῃ χαρᾶς. ἐπέστη δὲ πῶς; οὐ δορυφορίας ἔχων, οὐ στρατιὰς ἀγγέλων συνεπαγόμενος· οὐ κομπάζων τὴν πρόοδον· ἀλλ' ἡσυχῇ καὶ ἠρέμα τοῦτο ποιῶν, ἵνα λάθῃ τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους, ἵνα τέχνῃ σοφίας παγιδεύσας τὸν ὄφιν, καὶ τὸν δράκοντα φενακίσας τὸν νοητὸν, τὸν Ἀσσύριον, τὸν πᾶσαν ὑφ' ἑαυτὸν δουλωσάμενον τὴν ἀνθρωπίνην εὐγένειαν, ἁρπάσῃ τὰ λάφυρα. οὐκ ἀνασχόμενος αὐτοῦ τῆς ἀπειρομεγέθους περὶ ἡμᾶς εὐσπλαγχνίας τοσοῦτον ἔργον ζημιωθῆναι (τὸν ἄνθρωπον) δι' ὃν οὐρανοὺς ἐκαμάρωσε, γῆν ἐστερέωσεν, ἀέρα ἐξέχεε, θάλασσαν ἥπλωσε, καὶ τὴν φαινομένην ἅπασαν ἐπετελέσατο κτίσιν. διὰ τοῦτο Θεὸς ἐπὶ γῆς, Θεὸς ἐξ οὐρανοῦ, Θεὸς ἐν ἀνθρώποις, Θεὸς ἐν γαστρὶ παρθένου φερόμενος, ὁ πανταχοῦ μὴ χωρούμενος. ἐντεῦθεν ἡ ἀνθρώπου φύσις χαρᾶς προοίμια δέχεται, καὶ ἀρχὴν λαμβάνει θεώσεως· ἐντεῦθεν τὸν ἑαυτῆς ἀποκειραμένη τῆς ἁμαρτίας πολυφάντατον πλοῦτον νυμφοστολεῖται τῷ κτίσαντι. ἐντεῦθεν ἡμῶν ἡ προτέρα διάπλασις νέαν ἀνάπλασιν δέχεται, καὶ ὁ γηράσας κόσμος, τὴν ἐξ ἁμαρτίας παλαίωσιν ἀποτίθεται. ἀλλ' εὐφραινέσθω ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν, καὶ νεφέλαι ῥανάτωσαν δικαιοσύνην.

τὰ λαξάτω τὰ ὄρη γλυκασμὸν, καὶ οἱ βουνοὶ ἀγαλλίασιν, ὅτι ἠλέησεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. σήμερον γὰρ τὸ ἀποκεκρυμμένον πρὸ τῶν αἰώνων μυστήριον φανεροῦται, καὶ ἀνακεφαλαίωσιν ἐν Χριστῷ τὰ σύμπαντα δέχεται. σήμερον ὁ δημιουργὸς τῶν ὅλων ἐξουσιαρχία τὴν προβεβουλευμένην αὐτῷ τῆς τῶν ὄντων ποιήσεως, πρὸς πέρας ἄγει βουλὴν, ἵνα τὴν καθ' ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς προεπινοηθεῖσαν τῷ ἀρχηγῷ τῆς κακίας βουλὴν διασκεδάσῃ. διὰ τοῦτο χορεύουσιν ἄγγελοι, συγχαίρουσιν ἄνθρωποι, καὶ ὁ σύμπας ἀνανεούμενος πρὸς ἑαυτὸν ἐπανέρχεται κόσμος. τίς νοῦς, ποία δὲ ταῦτα χωρήσει γλῶττα; μήτι γε λόγος ἐκφράσαι δυνήσαιτο, ἢ ἀκοὴ δέξασθαι. εἰκότως οὖν ἡ παροῦσα πανήγυρις, φαιδρὰ καὶ γεγανυμένη συγκεκρότηται σήμερον. τὴν παγμεγίστην τοῦ ἡμετέρου φυράματος ἑορτάζουσα πρόσληψιν. ὡς οὖσα καὶ τοιαύτη, τῆς μὲν κτίσεως ἁπάσης εὐφρόσυνος, τοῦ δὲ γένους ἀνόρθωσις. ἐκ οὖν χαρᾶς εὐαγγέλια σήμερον, Θεοῦ φιλανθρωπίας μηνύματα, παγκοσμίου σωτηρίας χαρμόσυνα, πόθεν καὶ παρὰ τίνος, καὶ πρὸς τίνα ἥκοντα; ἐξ οὐρανοῦ καὶ παρὰ Θεοῦ, καὶ πρὸς τὴν παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρί. τίς ἡ παρθένος; τίς ὁ ἀνήρ; τίνα δὲ τούτοις ὀνόματα; τῇ μὲν, Μαρία, τῷ δὲ, Ἰωσήφ. ἀμφότεροι δὲ ἦσαν ἐκ γένους Δαβίδ. τίνος ταῦτα διακονοῦντος, καὶ πόθεν ἥκοντος; τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ ἐξ ὑψίστου ἀποσταλέντος εἰς διακονίαν τοῦ θαύματος. ἔδει γὰρ τοῦ ὑψίστου τὸν λειτουργὸν, ἐκ τῶν ὑψίστων ἐπὶ γῆς κατελθόντα, παράδοξον ἐπὶ παραδόξοις τοῖς πράγμασι διακομίσαι μυστήριον. τί τοῦτο; τὴν τοῦ Κυρίου συγκατάβασιν, τὴν ἄρρητον τῆς περὶ ἡμᾶς οἰκονομίας φανέρωσιν. τὴν ἀπ' αἰῶνος κεκαλυμμένην τῆς θείας βουλῆς καὶ προγνώσεως ἔκφασιν καὶ βεβαίωσιν. ἀλλὰ ποῦ ταῦτα καὶ πότε, καὶ ὅτου χάριν; εἰς Ναζαρὲτ, πόλιν τῆς Γαλιλαίας τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ, καθ' ὃν Ἰωάννης συνείληπτο, ἵνα τὸν ἐρχόμενον κηρύξῃ ἐγγάστριον. ὅτε ὁ Γαβριὴλ πρὸς τὴν ἐπίγειον παστάδα, τῶν αἰθερίων μεταπτὰς ἁψίδων, ἐπέστη τῇ Ναζαρὲτ, καὶ τῇ παρθένῳ προσελθὼν, τῆς ἀφράστου οἰκονομίας ἀφοβητὶ διηκόνει τὸ μήνυμα. τοῦτο τῆς πρὸς ἀνθρώπους θείας καταλλαγῆς τὸ μυστήριον, τοῦτο πανηγυρίζομεν σήμερον, τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους συνάφειαν, τὴν τοῦ προσλήμματος θέωσιν, τὴν τῆς εἰκόνος ἡμῶν ἀναμόρφωσιν, τὴν εἰς τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσιν, τὴν εἰς οὐρανοὺς ὕψωσιν καὶ ἀνάβασιν. διὰ τοῦτο χαρᾷ χαίρει τὰ σύμπαντα σήμερον, καὶ πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων ἡ νοητὴ διακόσμησις, ταῖς θείαις περὶ ἡμᾶς καταλλαγαῖς ἐπισπένδεται. φίλον γὰρ αὐταῖς τὸ πρὸς Θεὸν ἡμῶν ἐπανόρθωμα,

A ſtillent montes dulcedinem, & colles lætitiam, quoniam miſertus eſt Deus populi ſui. Hodie enim, quod ante omnia ſæcula abſconditum fuit, myſterium reuelatur, & in Chriſto tanquam capite, omnia repetuntur. Hodie ſumma vniuerſi opifex potentia conceptum apud ſe iamdudum de rerum creatione conſilium ad finem perducit: quò quod de nobis iam ab initio omnis mali princeps inſtituit conſilium, irritum faceret. Oh id ſanè repudiant Angeli, congratulantur ſibi homines, ad quod vniuerſus reſtitutus orbis concurrit. Quæ mens, aut quæ B hæc concipiat lingua? Non equidem vllus ſermo eloqui, vel auditus percipere poſſit. Meritò ergo præſens hoc feſtum magna nobis ſolemnitate & lætitia hodie peragitur, quod pleniſſimam coinquinationis noſtræ expiationem concelebrat, quædam quaſi exiſtens vniuerſæ quidem creaturæ læta feſtiuitas, humano verò generi reſtitutio. *Feſtum Annunciationis.* Hæ igitur gaudij hodiernæ annunciationes, hæc Dei reconciliationis indicia, exoptatiſſimæque ſalutis læta vaticinia, C vndenam & à quo, vel ad quem pertingunt? Ex cœlo, à Deo & ad Virginem viro deſponſatam. Quæ verò virgo? aut quiſnam vir ille? quæve hiſce nomina ſunt? Illi quidem, Maria, huic verò, Ioſeph: *Luc. 1.* Ambo de ſtirpe Dauid. Quo rerum harum miniſtro & vnde venerat? Archangelo Gabriele ex altiſſimis in huius ſtupendæ rei miniſterium demiſſo. Decebat enim miniſtrum Altiſſimi, ex altiſſimis ſuper terram deorſum volantem, inauditum illud atque ſui admiratione res admirandas D cunctas longè ſuperans myſterium ſecum adferre. Quodnam illud? Domini ad nos deſcenſionem, illius incredibilis diſpenſationis manifeſtationem: diuini conſilij atque decreti ab æterno abſconditi promulgationem confirmationémque. Vbi autem & quando cuiuſque gratia contigit iſta fieri? In Nazareth ciuitate Galileæ: menſe VI. à Ioanne concepto: vt venturum in vtero exiſtentem prædicaret. Nam Gabriel *Luc. 1.* è ſublimi per æthera ad terreſtria loca demiſſus, Nazareth conſtitit, & ad virginem E accedens inſcrutabilis illius diſpenſationis indicium ei placidè pro ſuo officio fecit. Hoc illud eſt diuinæ cum humano genere reconciliationis myſterium. Huius hodie feſtum celebramus, Dei, inquam, cum hominibus coniunctionem, adoptionis noſtræ dignitatem, imaginis noſtræ reformationem, in melius emendationem, in cœlos exaltationem atque aſcenſionem. Quapropter magno hodie cuncta Gaudio, ac vniuerſi cœleſtium poteſtatum ordines ſpirituales, ob Dei nobiſcum reconciliationem nobis quoque placantur. Iucundiſſima *Luc. 15.* enim ipſis eſt noſtra ad Deum reuerſio,

& ad ſtatum meliorem ingreſſus atque reditus. Quoniam valde ſunt noſtri cauſſa ſolliciti atque benigni : ad eorum quippe miniſterium miſſi qui ſalutem ſortientur. Lætentur itaque cuncta hodie, vniuerſa exultet natura : Cœlum enim apertum eſt: Terra regem vniuerſi clanculum excipit: Nazaret Eden hortum ęmulata, ipſius Eden conditorem ſinu ſuo complectitur: Miſerationum pater humanam deformitatem vnico ſuo atque voigeoito ſibi filio deſpondit: cuius Gabriel myſterij miniſter fit, ac virgini acclamat: *Aue*, quò gaudium quod auia perdiderat, filia Adam ex Dauide orta, per ſe recuperaret. Hodie pater omnis gloriæ humani generis calamitatem miſertus, corruptam in Adamo naturam propitiis oculis intuitus eſt. Hodie miſericordiæ largitor, viſcerum ſuorum optimorum abyſſum nobis reuelat, ac naturam noſtram miſericordia ſua inſtar marium perfundit, quæ multa aqua teguntur. Decebat quippe eum, à quo & per quem & in quo facta ſunt omnia, veteris noſtræ noxæ condemnatiooem miſericordia ſua commutare, propriáque ſua gloria glotioſam reddere corruptam in Adamo naturam, nec non veritate contundere fallax illud fallacis patris conſilium, cuius opus fuit prima tranſgreſſio, protoplaſti, inquam, delictum. Hoc nimirum magnus ille Rex Dauid in Pſalmis ſuis cecinit iam antea: *Miſericordia & veritas occurrêre ſibi mutuo: Iuſtitia & pax ſe mutuò exoſculatæ ſunt*: Quid ob aliud hæc dicens, quàm filij ſecundùm patris beneplacitum, miſericordiam breui ſuper nos venturam, qua miſertus noſtri, miſericordiæ largitor, nobis eſt ſimilis factus, abſque omni tamen peccato : quò tranſgreſſionem noſtram ipſe tolleret, ac lapſos nos à caſu erigeret, confractúmque vas de nouo iam ab omni immune contritione fingeret. Vetitatem autem dixit eius, quæ non eſſet iuxta phantaſiam ioter homioes factam apparitionem. Noo enim ſimulatam (quod videri alicui poterat) carnem à nobis aſſumpſit, ſed in ipſa rei veritate ſingulari ſimul erga geous humanum ſtudio, & ſecundùm homines ex homioum ſubſtantia ſibi aſciuit, qui eſt Altiſſimus, ac totam noſtram in ſemetipſo naturam ſanctificauit: nec diſpenſatiooem eam ſub ſpecie quadam finxit. Hanc ille carnis, inquam, veritatem cognouit, illæſa eius Deitate manente, ſtupendæ prorſus alterationis. Quoniam igitur miſericordia & veritas, vt habent Prophetarum oracula, mutuò ſibi occurrêre, meritò ſanè iuſtitia & pax mutuò quoque ſe exoſculatæ ſunt. Iuſtitia quidem, quæ eſt aduerſus eum, qui primos parentes decepit, prolata ſententia. Quando? & à quonam? Hodie, & à patre Altiſſimo:

Nazareth hortum paradiſi æmulata eſt.

Lucæ 1.

Pſalm 84.

Veram carnem aſſumpſit Verbum.

A καὶ ἡ πρὸς τὴν ἀμείνω κατάστασιν πρόοδος καὶ ἀνάβασις. καὶ γάρ εἰσι λίαν συμπαθεῖς καὶ φιλάνθρωποι ἅτε εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενοι τῶν μελλόντων κληρονομεῖν σωτηρίαν. Τοιγαροῦν ἀγαλλιάσθω τὰ σύμπαντα σήμερον, καὶ ἡ φύσις σκιρτάτω. ὁ οὐρανὸς γὰρ ἐξανοίγεται, ἡ γῆ τὸν βασιλέα τοῦ παντὸς ἀφανῶς ὑποδέχεται· Ναζαρὲτ τὴν Ἐδὲμ μεμιμημένη, τὸν τῆς Ἐδὲμ φυτουργὸν ἐγκολπάζεται· ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, τὴν ἀνθρωπίνην ἐξαλλαγὴν

B τῷ μόνῳ μόνος ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντι μνηστεύεται· καὶ Γαβριὴλ τῷ μυστηρίῳ διακονεῖ, καὶ τῇ παρθένῳ ὑποφωνεῖ τὸ χαῖρε, ἵνα τὴν χαρὰν ἣν ἡ προμήτωρ ἀπώλεσεν, ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀδὰμ ἡ ἐκ Δαβὶδ ἀνατείλασα, δι' ἑαυτῆς ἀνασώσηται. σήμερον ὁ τῆς δόξης πατὴρ εἰς οἶκτον τῆς ἀνθρωπίνου φύσεως ἐλθὼν, τὴν ἐν Ἀδὰμ φθαρεῖσαν φύσιν, ἱλέῳ κατοπτεύει τῷ βλέμματι· σήμερον τὴν αὐτοῦ παναγάθων σπλάγχνων ὁ τῆς εὐσπλαγχνίας δοτὴρ ἀνακαλύπτει τὴν ἄβυσσον, καὶ ὀχετεύει τῇ φύσει τὸ ἔλεον,

C ὡς ὕδωρ πολὺ καλύψαι θαλάσσας. ἔπρεπε γὰρ τῷ ἐξ οὗ, καὶ δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκεν, ἐλέῳ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀρχαίας ἀρᾶς, τὴν καταδίκην ἀμείψασθαι, δόξῃ τε τῇ ἑαυτοῦ παραδοξάσαι τὴν ἀδοξήσασαν ἐν Ἀδὰμ φύσιν, καὶ ἀληθείᾳ τὴν τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους ἐπικεχρημένον συμβουλὴν ἀποσείσασθαι, ἧς ἔργον ἡ πρώτη παράβασις τοῦ Ἀδαμιαίου πλάσματος τὸ παράπτωμα. οὐ δὴ χάριν ὁ μέγας ἐν βασιλεῦσι Δαβὶδ ὁ θεοπάτωρ προέψαλλεν, ἔλεος καὶ ἀλήθεια συνήντησαν, δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη κατεφίλησαν. τί ταῦτα λέγων;

D ἢ τάχα τὸ τοῦ υἱοῦ κατ' εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς περὶ ἡμᾶς ἔλεον, καθ' ὃν ἐλεήσας ἡμᾶς ὁ τοῦ ἐλέους δοτὴρ, ἐγένετο καθ' ἡμᾶς δίχα μόνου τοῦ πταίσματος, ἵνα λυθῇ τὸ παράπτωμα, καὶ πεσόντας ἡμᾶς ἀναστήσῃ τοῦ πτώματος, καὶ ἀναπλάσῃ τὸ πταῖσαν, δίχα συντρίψεως; ἀλήθειαν δὲ τὴν οὐ κατὰ φαντασίαν αὐτοῦ γενομένην πρὸς ἀνθρώπους φανέρωσιν· οὐ γὰρ κατεσχηματισμένην, ὡς ἄν τις φαίη, τὴν ἐξ ἡμῶν ἐποιήσατο πρόσληψιν, ἀλλ' ὡς ὄντως ἀληθείᾳ φιλανθρώπως ἅμα καὶ κατὰ ἀν-

E θρώπους ἐκ τῆς ἀνθρώπων οὐσίας οὐσιωθεὶς ὁ ὑπερούσιος, καὶ ὅλον ἡμῶν ἐν ἑαυτῷ θεώσας τὸ πρόσλημμα, οὔτε τὴν οἰκονομίαν ἐφαντάσατο, καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς σαρκὸς ἐπιστώσατο, ἀλωβήτου μεινάσης αὐτοῦ τῆς θεότητος, πάσης ἐκστατικῆς ἀλλοιώσεως. ἐπεὶ οὖν ἔλεος καὶ ἀλήθεια κατὰ τὴν προφητείαν συνήντησαν, εἰκότως ἄρα δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη κατεφίλησαν· δικαιοσύνη μὲν, ἡ κατὰ τοῦ ἀδικήσαντος τοὺς προγόνους ἐξενεχθεῖσα ψῆφος. πότε; καὶ παρὰ τίνος; σήμερον, καὶ παρὰ τοῦ ὑψίστου πατρός.

Iuxta

καθ' ἣν ἐδικαίωσεν ὁ φύσει φιλάνθρωπος ἐν ἴσῳ τοῦ ἡμετέρου σχήματος εἴδει τὸν ἑαυτοῦ μονογενῆ υἱὸν ἐπιφανέντα κατακρῖναι τὸν ἀντικείμενον. εἰρήνην δὲ, ἣν ἐξαίφνης ἄνωθεν ἡ τῶν ἀγγέλων χοροστασία, τῇ τοῦ εἰρηνάρχου υἱοῦ κατὰ σάρκα γεννήσει ὁμοφώνως ἀνύμνησε· δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ λέγουσα, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· δόξαν, ἣν ἐδοξάσθη παρὰ Χριστοῦ τὸ ἀνθρώπινον, τῶν οὐρανίων ἁψίδων ὑπεράνω γενόμενον, καὶ πάσης ὑπεραρθὲν ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως, κατὰ τὸν μέγαν ἀπόστολον· εἰρήνην δὲ, ἣν αὐτὸς ἐμεσίτευσε συνάψας τοῖς ἐπὶ γῆς τὰ οὐράνια, καὶ ξένην τρίβον τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου τοῖς ἐπὶ γῆς ἐχαρίσατο. εὐδοκίαν δὲ, ἣν αὐτὸς εὐδόκησεν ὁ πατὴρ, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἀγαπητὸν ἀποστείλας πρὸς τοὺς κατακρίτους ἡμᾶς, ἵνα τὴν εὐδοκηθεῖσαν ἐν αὐτῷ παρὰ τοῦ πατρὸς σωτηρίαν, ὡς ὁμοθελὴς τοῦ πατρὸς, εἰς ἡμᾶς ἐκπληρώσῃ. τοῦτο ὃ νῦν πανηγυρίζομεν σήμερον· τοῦτο καὶ Γαβριὴλ ἐγχειρίζεται τὸ ἐπίταγμα, καὶ μεσιτευθεὶς θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι, καὶ πάσης καταλλαγῆς ὅμηρα τῇ παρθένῳ πρῶτος εὐαγγελίζεται. τῶν γὰρ οἰκτιρμῶν ὁ πατὴρ οἰκτείρας τὸ γένος ἡμῶν, ἤδη τῷ τῆς ἁμαρτίας καταφθαρὲν ὀλισθήματι, ἐμνήσθη τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ μὴ φέρων εἰς τέλος ἡμᾶς ἀπολλυμένους ὁρᾶν, πρῶτον μὲν τὸν ἐν γράμματι νόμον πλαξὶ λιθίναις ἐγκεχαραγμένον, ταῖς Μωσέως χερσὶν ἐνεχείρισεν. ὡς δὲ μηδὲν ὁ νόμος ὁ γραπτὸς ἐτελείωσε, πνευματοφόρους ἄνδρας ἀπέστειλε, τοὺς διορατικοὺς λέγω προφήτας, πάσας ὑφηγουμένους τὰς ὁδοὺς Θεοῦ τὰς εὐθείας. ὡς δὲ βύοντες τὰς αἰσθήσεις οἱ πρὸς οὓς ἀπεστάλησαν, οὐδὲν ἧττον ὁμοίως διέκειντο, οὐδ' οὕτως ἡμῶν τὸ πλάσμα παρεῖδεν ὁ πλάστης, ἀλλ' ἐκ τῶν ὑπεραγάθων αὐτοῦ καὶ πανημέρων κόλπων, τὸν ὁμόθρονον αὐτοῦ καὶ ἰσοσθενῆ καὶ ἰσάγαθον ἐξομοιώσαντα υἱὸν ἐξαπέστειλεν εἰς τοὺς ἀναξίους ἡμᾶς, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησε· κρείνας μᾶλλον τὴν τῶν προσκεκρουκότων σωτηρίαν ἐργάσασθαι, ἢ τοιοῦτον καὶ τοσοῦτον τῆς εἰς τὸ πλάσμα παριδεῖν ἐργασίας κατόρθωμα. ἑνὶ τοίνυν τῶν πρώτων ἀγγέλων διακονῆσαι τῷ μυστηρίῳ τάξας, τοιάδε, οἶμαι, τῷ τῆς οἰκείας μεγαλειότητος διεκελεύσατο νεύματι. δεῦρο, λέγων, ἄπιθι Γαβριὴλ εἰς Ναζαρὲτ, πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ἐν ᾗ κόρη παρθένος οἰκίζεται, μεμνηστευμένη ἀνδρὶ ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ· Μαρία τῇ παρθένῳ τὸ ὄνομα· εἰς Ναζαρὲτ φησι, διὰ τί; ἵνα τὸ τῆς παρθενίας θεοπρεπέστατον κάλλος, καθάπερ ῥόδον ἐξ ἀκανθωδεστάτης χώρας ὁ παντοκράτωρ ἐκλέξηται· καὶ διὰ τὴν προφητείαν, ὅτι Ναζαραῖος κληθήσεται. τίς; ὃν Ναθαναὴλ ὕστερον υἱὸν Θεοῦ καὶ βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ κηρυττόμενος. ἀμέλει τοι, καὶ εἴθισται Γαβριὴλ ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ μυστηρίοις διακονεῖν.

A Iuxta quam, qui natura ſua benignus eſt, iuſtiſſime decreuit, vt filius eius proprius vnigenitus in noſtræ ſimili comparens forma aduerſarium illum condemnaret. Pacem verò dico, quam deſuper ſubitò Angelorum chorus, in ipſa ſtatim Irenarchę filij ſecundũ carnem natiuitate vnanimiter concelebrauit dicens: *Gloria in Altiſſimis Deo, ac in terra pax, in hominibus bona voluntas.* (Luc. 2.) Gloria, qua per Chriſtum, genus humanum eſt glorioſum factum, ſupra cœlorum orbes euectum, ac omnem ſupra principatum, & poteſtatem virtutémque elatum, vt habet magnus (Epheſ. 1.) B ille Apoſtolus. Pacem autem quam ipſemet, interponendo ſe, nobis reſtituit, coniunctis cum terreſtribus atque cœleſtibus, ac nouam redeundi in cœlos ſemitam terrigenis gratuitò donauit. Bonam autem voluntatem, qua ipſimet beneplacuit Patri, filium ſuum dilectum ad condemnatos nos mittere, vt probatam & acceptam Patri per ipſum ſalutem, quaſi conſentiens patri, in nobis expleret. Huc illud eſt cuius hodie feſtum celebramus; hoc Gabriel quoque demandatum ſibi officium exequitur, ac me- C dius inter Deum & homines totius reconciliationis pignora, rem equidem lætiſſimam, Virgini primus annuntiat. Nam miſerationum Pater, noſtri miſertus generis, tranſgreſſionis noxa iam deperditi, manuum ſuarum operum recordatus eſt: nec noſtrum penitus interitum videre ſuſtinens, primùm quidem legem in tabulas lapideas ſcriptam per Moſis manus tradidit. Poſtquam verò nihil ſcripta lex proficeret, viros diuino ſpiritu præditos miſit. (Videntes & Prophetas appello) qui Dei vias omnes rectás docerẽt. D Verùm cùm illi, ad quos miſſi hi erant, obſtructis ſenſibus ſuis, nihil minùs quã antea proprios affectus ſequerentur, nec ſic tamẽ nos fictionem ſuam plaſtes ille deſpexit, ſed ex benigniſſimo mitiſſimóque ſinu ſuo ſuũ (Filius patri æqualis.) eiuſdem ſecum maieſtatis, potentiæ & bonitatis filium ad indignos nos miſit, ad quos fines ſæculorum pertigêre: ſatius fore exiſtimans, hoſtium ſuorum ſalutem perficere, quàm tale ac tantum creationis ſuæ ſpecimen, ac perfectionis velut exẽplar deſpicere. Vni ergo ex præcipuis Angelorum, quem E huius miniſterio myſterij prçfeciſſet, talia, vt puto, veræ maieſtatis ſuæ nutu mandauit: Heus inquiẽs, vade Gabriel Nazareth in ciuitatẽ Galileæ, in qua puella Virgo habitat, deſpõſata viro, cui nomẽ eſt Ioſeph: Virgini autem nomẽ eſt Mariæ. Vade, inquit, Nazareth Cur nã? Quò gratioſiſſimũ virginitatis decus, veluti roſam ſuaueolentẽ ex loco ſpinoſo ſibi omnipotẽs eligeret: tum etiam ob prophetiã: *Quoniã Nazaræus vocabitur.* quiſnam? quẽ Nathanael poſtea Dei filiũ, & regẽ Iſraël prædicat Ceterùm conſueuit Gabriel circa Dei, miniſtrando, verſari myſteria,

A quemadmodũ ex Daniele id cogoouimos,
Abi igitur Nazareth in ciuitatem Galilex,
quò cùm citò perueneris, illud primum vir-
gini nuntia, gaudij, inquam, Euaogelium,
quod iam antea Eua amiſerat. Nec animam
eius metu aliquo perturbes; nam gaodij, oõ
mœroris, hoc indicium eſt: voluptatis, non
triſtitiæ ſalutatio eſt. Quodnam vel fuit, vel
cootiogat vnquam humano generi maius
illo gaudiom? dum diuioam naturam parti-
cipat, & arctà cum Deo cooiooctione vnum
cum eo fit, ſecundùm vnitatis adeóque eſ-
ſeotiæ rationem? Quid verò dignom magis
B admiratiooe, quàm Dei videre deſcenſum
ad vterum vſque mulieris pertingentem? ô
rem incredibilem! Deus ioter membra mu-
lieris, *cuius cœlum thronus eſt, & terra ſcabellum*
Iſa 66. *pedum eius*. Deus io vtero, qui patri ſuo coæ-
uus cœlos inhabitat? Ecquid aliud præter
exiſtimationem magis, quàm Deum ſub ho-
minis ſpecie apparere, vt tameo de propria
deitate nihil ei decedat? tum etiã voiuerſam
videre naturam humanam cum plaſte ſuo
coniunctã, vt torus diuious reddatur bomo,
C qui primus ſub peccatum cecidit? Quid igi-
tur Gabriel? Auditis his & cognito hoc mã-
dato, diuina quidem voce ſibi denonciato,
viribus autẽ eius longè ſuperiore exiſteote,
inter metum & gaudium conſtitutus fuit.
Nec enim fiduciam inde manifeſtã habens,
nec tutum ſatis contradicere exiſtimaos, di-
uinæ obſecutus voci ad virgioem ſe demiſit.
Cúmque Nazareth iam perueniſſet, ad do-
mum cooſtitit: meditabundo nimirum ſimi-
lis factus, ac ſecum quaſi hæſitaos variis pro-
culdubio cogitationibus diſtrahebatur: talia
Gabrielis cogitationes. puto, apud ſe animo voluens: Vndeoam Dei
D exequi conſilium aggrediar? velocíne curſu
ad thalamum contendam? At animum vir-
ginis ſic terrebo. Tardiùs ergo accedam?
Verùm ceu animo furandi ingreſſus puellæ
iudicabor. Pulſabóoe igitur fores? ſed quo-
modo? nec enim illud conſoetum Aogelis
eſt: oec quod corpore vacat, agere quic-
qoam eorum poteſt, quæ vel apprebendunt
vel apprehenduotur. Portámne priùs ape-
riam? ſed & clauſa ea ingredi poſſum. No-
mine eam vocabo? ſed territabo iuuencu-
lam. Hoc ergo faciam: ad mitteotis me con-
ſilium, impetum moderabor. Inteotio quip-
pe eius eſt humanum ſeruare genus. Quod
E ſanè coosilium, etſi præter expectationem
omoium quodammodo ſit, miſericordiæ
tamen plenum eſt, reconciliationis ſymbo-
lum. Quomodo autem ad Virginem acce-
dam? aut quam aduentus mei cauſam primã
dicam? oum gaudij Euangelij, aut Domini
mei inhabitationem, ac Spiritus inuaſiooẽ?
vel Altiſſimi obumbratiooem? ſic etenim
Virgioem exhilarabo: indicabo ei ſtatim
rem illam admirandam, accedam propius &
ſalutabo eam, acclamando ſubmiſsè, *Aue:*

A ὡς ἐν τῷ Δανιὴλ ἔγνωμεν. ἄπιθι τοίνυν εἰς Να-
ζαρὲτ πόλιν τῆς Γαλιλαίας. καὶ τῇ δὲ φθάσας
σπουδῇ τοῦτο πρῶτον πρόσειπε τῇ παρθένῳ, τὸ τῆς
χαρᾶς εὐαγγέλιον ὃ προαπώλεσεν Εὔα, καὶ μὴ δὲ
θορυβήσῃς αὐτῆς τὴν ψυχήν. χαρᾶς γὰρ οὐ λύπης
τὸ μήνυμα. θυμηδίας οὐκ ἀθυμίας ὁ ἀσπασμός.
ποία γὰρ ἦν καὶ ἔσται ταύτης μείζων χαρὰ
τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει, τὸ κοινωνὸν γενέσθαι θείας
φύσεως, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν συναφείᾳ, ἓν μετ'
αὐτοῦ γενέσθαι κατὰ τὸν τῆς ἑνώσεως εἴτ' οὖν ὑπο-
B στάσεως λόγον; τί δὲ θαυμασιώτερον τοῦ βλέπειν Θεοῦ
συγκατάβασιν, μέχρι καὶ τῆς ἐν μήτρᾳ γυναικὸς
κυοφορίας φθάνουσαν; ὢ παραδόξων πραγμά-
των, Θεὸς ἐν μορίοις γυναικός, ὁ τὸν οὐρανὸν θρό-
νον ἔχων καὶ ὑποπόδιον τὴν γῆν· Θεὸς ἐγγάστριος,
ὁ συνουράνιος, καὶ τῆς πατρικῆς ἀϊδιότητος σύν-
θρονος. καὶ τί τούτου παραδοξότερον, ἀνθρωπό-
μορφον ὁρᾶσθαι Θεόν, μὴ ἐκστάντα τῆς οἰκείας θεό-
τητος; τήν τε ἀνθρωπίνην φύσιν ὁρᾶν ὅλην συνημ-
μένην τῷ πλάσαντι, ἵνα ὅλος ὁ ἄνθρωπος θεω-
C θῇ, ὁ πρῶτος πεσὼν ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν; τί οὖν
ὁ Γαβριήλ; ὡς ταῦτα ἤκουσε, καὶ τὸ κέλευσμα ἔ-
γνω, θείᾳ μὲν ψήφῳ κεκυρωμένον, τῆς αὐτοῦ δὲ
κρεῖττον ὑπάρχον δυνάμεως, φόβου καὶ χαρᾶς
μεθόριος ἵστατο· μηδὲ τὸ θαρρεῖν αὐτόθεν ἔχων ἐπί-
δηλον, καὶ ἀντιλέγειν ἀσφαλὲς οὐχ ἡγούμενος· τῷ
θείῳ μέντοι πειθαρχήσας κελεύσματι, κατέπτη
πρὸς τὴν παρθένον, καὶ τὴν Ναζαρὲτ καταλα-
βών, ἐπέστη τῷ δωματίῳ· εἶτα σκέψεις τις γενόμενος,
καὶ καθ' ἑαυτὸν ὥσπερ διαπορῶν, τοῖς λογισμοῖς διε-
D μερίζετο, τοιάδε, οἶμαι, πρὸς ἑαυτὸν λογιζόμενος· πόθεν
ἄρξομαι διακονεῖν τῷ Θεοῦ τῷ βουλήματι, δρο-
μαῖος ἐπεισέλθω τῷ θαλάμῳ; ἀλλὰ πτοήσω τὴν
ψυχὴν τῆς παρθένου. σχολαιότερον ἐπιβῶ; ἀλλ' ὡς
τὴν εἴσοδον κλέψας τῇ κόρῃ κριθήσομαι. θυροκρουστή-
σω; καὶ πῶς; οὐ γὰρ ἴδιον ἀγγέλοις τοῦτο. οὐδὲ τι τῶν
κρατούντων ἢ κρατουμένων ἐργάζεσθαι δύναται τὸ ἀσώ-
ματον. προαναοίξω τὴν πύλην; ἀλλὰ καὶ συγκε-
κλεισμένης εἴσω γενέσθαι μοι δυνατόν. καλέσω ταύ-
την ἐξ ὀνόματος; ἀλλὰ ταράξω τὴν νεάνιδα. τοῦτο
οὖν δράσω πρὸς τὸ τοῦ πέμψαντος βούλημα, τὴν ὁρ-
μὴν ἀπευθυνῶ. σκοπὸς γὰρ αὐτῷ τὸ ἀνθρώπινον
E σῶσαι. τὸ δέ γε βούλημα εἰ καὶ παράδοξόν πως, ἀλλ'
εὐσπλαγχνίας μεστόν, καταλλαγῆς σύμβολον. πῶς
οὖν ἄρα προσέλθω τῇ παρθένῳ; τί πρῶτον αὐτῇ
διαλέξομαι; τὸ τῆς χαρᾶς εὐαγγέλιον, ἢ τοῦ Κυ-
ρίου μου τὴν ἐνοίκησιν; τοῦ πνεύματος τὴν ἐπέ-
λευσιν, ἢ τοῦ ὑψίστου τὴν ἐπισκίασιν; χαριτίσω τοι-
γαροῦν τὴν παρθένον, καταμηνύσω τὸ θαῦμα, προσ-
πελάσω, ἀσπάσομαι, ὑποφωνήσω τὸ χαῖρε.

καλὸν ἐπισυνάξειν πρὸς τὴν παρρησίαν ὁ ἀσπασμός. ὁμη-
ρευέτω μοι τῆς πρὸς αὐτὴν ὁμιλίας, τὸ χαῖρε. αὐτὴ
γὰρ μόνη ἡ τοῦ χαῖρε φωνὴ, πρὸς τὴν μηδένα φό-
βον ἐμποιῆσαι τῇ κόρῃ, καὶ προδιαμαλίσει αὐτῇ τὴν
τῆς ψυχῆς κατάστασιν. ἀπὸ χαρᾶς οὖν ἀρξόμενος, τὰ
τῆς χαρᾶς αὐτῇ προσαγγελῶν μηνύματα. πρέ-
πει γὰρ οὕτω τὴν βασιλίδα χαρᾶς εὐαγγελίοις ἀ-
σπάζεσθαι. χαροποιὸς γὰρ ὁ τρόπος, εὐφρόσυνος ὁ
χαρᾶς θυμηδίας τὸ κέλευσμα· σωτηρίας τὸ βούλη-
μα, καὶ χαρᾶς ἀκαταλήπτου προοίμιον. ταῦτα δὲ
ἐπιστήσας καθ᾽ ἑαυτὸν ὁ ἀρχάγγελος, ἐπέστη τῇ πα-
στάδι, καὶ προφθάσας τὸν θάλαμον, καθ᾽ ὃν ἡ παρθέ-
νος ᾠκίζετο, ἠσυχῇ τῇ θύρᾳ προσήγγισε, καὶ γενόμε-
νος εἴσω, πρᾳεῖα τῇ φωνῇ τῇ παρθένῳ προσεῖπε·
χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, ὁ πρὸ σοῦ,
μετὰ σοῦ σήμερον, καὶ μετ᾽ ὀλίγον, ἐκ σοῦ. τὸ μὲν
ἀϊδίως, τὸ δὲ χρονικῶς. βαβαὶ τῆς ἀμετρήτου φι-
λανθρωπίας, βαβαὶ τῆς χρηστότητος. οὐκ ἠρκέσθη
τῆς χαρᾶς τῷ μηνύματι, εἰ μὴ καὶ τὸν τῆς χαρᾶς
αὐτουργὸν ἀνεκήρυξε τῷ τῆς παρθένου κυήματι. τὸ γὰρ,
ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, αὐτὸν παρεῖναι τὸν βασιλέα προ-
δήλως μηνύει, ὅλον ἐν αὐτῇ σωματούμενον, καὶ τῆς
οἰκείας δόξης οὐκ ἐξιστάμενον. χαῖρε κεχαριτωμένη,
ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. χαῖρε τὸ τῆς χαρᾶς ὄργανον, δι᾽
οὗ τὸ τῆς ἀρᾶς ἐλύθη κατάκριμα, καὶ τὸ τῆς χαρᾶς
ἀντεισήχθη δικαίωμα. χαῖρε ἀληθῶς εὐλογημένη,
χαῖρε λελαμπρυσμένη· χαῖρε καλλωπισμένον τῆς
θείας δόξης ἀνάκτορον· χαῖρε ἱερότευκτον τοῦ
βασιλέως παλάτιον. χαῖρε νυμφὼν ἐν ᾧ Χριστὸς
ἐνυμφεύσατο τὴν ἀνθρωπότητα. χαίροις ἐκλελεγ-
μένη Θεῷ πρὸ γεννήσεως· χαίροις τὸ θεῖον πρὸς
ἀνθρώπους διαλλακτήριον· χαίροις θησαυρὲ τῆς
ἀκηράτου ζωῆς· χαίροις οὐρανὲ τοῦ ἡλίου τῆς δό-
ξης ὑπερουράνιον οἴκημα· χαίροις Θεοῦ μηδαμοῦ
χωρητοῦ, ἐν σοὶ δὲ μόνῃ χωρητοῦ, χωρίον εὐρύχωρον·
χαίροις γῆ ἁγία παρθενικὴ ἐξ ἧς ὁ νέος Ἀδὰμ ἀρ-
ρήτῳ θεοπλαστίᾳ νέος Ἀδὰμ ἐχρημάτισεν, ἵνα τὸν
παλαιὸν ἀνασώσηται· χαίροις ζύμη ἁγία θεοτε-
λής, ἐξ ἧς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀνεζυμώθη
τὸ φύραμα, καὶ ἐξ ἑνὸς σώματος Χριστοῦ ἀρτοποιη-
θὲν εἰς ἓν συνεπλάθη τὸ παράδοξον σύγκριμα. χαῖρε
κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· ὁ εἰπὼν γενηθήτω
φῶς γενηθήτω στερέωμα, καὶ τὰ καθεξῆς ἅπαντα τῆς
αὐτοῦ δημιουργικῆς μεγαλειότητος ἔργα. χαίροις τῆς
ἀκαταλήπτου χαρᾶς γεννήτειρα· χαίροις ἡ νέα
τῆς δόξης κιβωτὸς, ἐν ᾗ ἀναπέπαυται τὸ πνεῦ-
μα τοῦ Θεοῦ καταπτάν. κιβωτὸς, ἐν ᾗ τὸ ἁγία-
σμα τῆς καινοπρεποῦς δόξης. ὁ κατὰ φύσιν ἅγιος, ἐν
τῷ παρθενικῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ, ὡς τῆς ἐν-
σαρκώσεως λόγῳ, παραδόξως ἑαυτῷ συνέπηξε·

A Commodus mihi liberioris ſermonis ingreſſus fuerit ſalutatio: ipſum, inquam, *Aue*, ceu pignus quoddam inſtituendi cum ea colloquij permittatur mihi. Nam vnica hæc vox, Salue, nullum apud puellam metus locum relinquet, ac mentem eius priùs demulcebit. Ab ipſo eius gaudio exordium ſumam, lætitiæ ſigna ſtatim ei annuntians. Decet enim lætis ita præconiis reginam ſalutari. Hic etiam modus gaudium efficit: occaſio præterea commoda eſt. Hoc quoque mandatum animæ voluptatem inducit. Salutis hoc conſilium B eſt, & immenſi gaudij procemium. Hæc apud ſe animo voluens Archangelus, ad domum acceſſit: ac ad thalamum, in quo Virgo erat, cùm perueniſſet, aperto clam oſtio ad eam ingreſſus eſt, & manſueta admodum voce Virginem compellauit, dicens: *Aue gratioſa, Dominus tecum*: Qui ante te, hodie vnà tecum eſt, & ex te paulò poſt naſcetur. Illud quidem ab æterno, hoc verò ad tempus. Papæ, immenſam illam humanitatem! Papæ, illam bonitatem! Non fuit contentus gaudij ſigna prodidiſſe, niſi lætitiæ quoque aucto- C rem in vtero Virginis deprædicaſſet. Hoc enim quod ait: *Dominus tecum*, ipſum adeſſe regem clarè ſignificat: totum inquam, eum in ipſa eſſe in corpus coactum, vt etiam nihil de propria eius gloria ceſſerit. *Aue gratioſa, Dominus tecum.* Salue lætitiæ organum per quod delicti noſtri condemnatio expiata eſt, ac veri gaudij plena facta compenſatio eſt: Salue verè benedicta: Salue illuminata: Salue magnificum diuinæ gloriæ templum: Salue conſecratum regis palatium: Salue thalame, in quo Chriſti humanitas deſponſata eſt: Salue electa Deo antequam nata D fueris: Salue diuina cum hominibus reconciliatio: Salue theſaure vitæ immarceſcibilis: Salue cœlum, ſolis gloriæ cœleſte tabernaculum: Salue Dei ager ampliſſime, quem nullus alius locus, niſi tu ſola, comprehendere poteſt: Salue ſancta virginalis tellus, ex quo nouus Adam ineffabili fictione formatus eſt, qui veterem ſaluti reſtitueret. Salue ſanctum Dei E fermentum, quo tota generis humani maſſa conſperſa eſt, & ex vnico Chriſti corpore ceu panis factus, in vnum coiit incredibilis concretio. *Aue gratioſa, Dominus tecum*, qui dicebat, fiat lux, fiat firmamentum, ac reliqua deinceps magnificæ creationis eius opera: Salua ſis immenſi gaudij genitrix: Salua ſis noua gloriæ arca, in qua Dei Spiritus delapſus quieuit: arca in qua nouæ ſanctificatio gloriæ. Qui ſuapte natura ſanctus, in vtero virginali, ceu naturæ officina, quod incarnationem mirabiliter ſeipſum concluſit:

Aue.

Dominus tecum.

Geneſ. 1.

Virginis Mariæ encomia.

Aperiebat enim Paradiſum, quoniam latronem introducturus erat in eum, cunctóſque regni hæredes deducturus. Sigillum vteri muniebat, eo quòd is qui carnem aſſumebat, eſſet Deus & Verbum, nequaquam opus habens portis ingrediendi cauſa aut egrediendi. Tibi igitur, ô virgo, Prophetæ tribuunt laudes, & quiſquam Deiferam dicit, qui miraculorum myſteriis fidem habuerit. Et ille quidem te virgam Ieſſe vocitat, vt obſcurè declaret virginitatem, quæ nullo modo vulnerari aut incuruari potuerit. Iſte verò comparat cum rubo ardente, qui tamen non exuritur: vt ſubindicet carnem vnigeniti, & Virginem Deiparam. Hæc enim ardebat, & non conſumebatur: peperit ſiquidem, & vterum non aperuit: concepit, & vuluam non corrupit: eduxit infantem, & vterum ſignatum reliquit: lac ſuppeditauit, vbera tamen intacta conſeruauit: portabat puerum, pueri tamen Patrem non agnoſcebat: mater effecta eſt, quę minimè ſponſa fuit: nutriebatur filius, & non inueniebatur Pater: ager fructum edebat, & fructus carebat cultore: meſſis reddebat quæ ſemen non acceperat: currebat fluuius, & fons quacunque ex parte clauſus erat, vt perſpicuum fieret te matrem eſſe factam, & tamen non eſſe paſſam ea quæ mulieribus accidunt. Peperiſti tanquam mulier, non tamen vt mulier corrupta es: iuxta legem naturalem geſtabas in vtero, quoniam tempus pariendi præſcriptum expectabas: veruntamen concepiſti præter legem naturalem: Alius te appellauit portam clauſam in Oriente ſitam, quæ introduxit clauſarum portarum Regem: necnon etiam Portam emittentem te vocauit, quoniam porta præſentis vitæ vnigenito effecta es. Portam in Oriente ſitam, quia lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum, ex vtero tuo proceſſit, velut è quodam thalamo regio. Tu Regem portarum clauſarum introduxiſti, atque iterum eduxiſti. Nequaquam enim Rex gloriæ, dum conciperetur aut ederetur, vuluæ tuæ portas prorſus aperuit, neque virginitatis vincula laxauit. Vocauit te Hortum concluſum, & Fontem ſignatum, is qui ex te ortus eſt ſponſus, prædixit in Canticis. Hortum concluſum, ob id quòd falx corruptionis, aut vindemia te non attigit: florem autem, qui ex radice Ieſſe hominum generi purè exhibetur, excultus tibi à puro intemerato Spiritu. Fontem concluſum, quia flumen vitæ ex te prodiens repleuit terram, alioqui ramus nuptialis fontem tuum nequaquam exhauſit. Dauid ſine intermiſſione cithara celebrat eum qui ex te natus eſt, *Surge Domine in requiem tuam, tu & arca ſanctificationis tuæ.* Surge: vnde? è ſinu Patris, non vt à Patre ſepareris:

Ezech. 24. & 26. — *Maria Deifera.* — *Eſa. 7.* — *Exod 3.* — *Maria Deipara.* — *Matth. 1.* — *Luc. 3.* — *Caute lege, verè ſiquidem ſponſa & coniux fuit, quoad veritatem & eſſentiam coniugy, non quoad thorum vel coniugy conſummationem, vt docent Theologi, vide S Tho. 3. par. q. 29. art. 2.* — *Luc. 13* — *Ezech. 44.* — *Ezech 1.* — *Ioan. 1.* — *Cantic 4.* — *Cantic. 4.* — *Eſa. 11.* — *Pſalm. 131.* — *Ioan. 1.*

A τὸν γὰρ παράδεισον ἤνοιγεν, ἐπειδὴ ληστὴν εἰσφέρειν, καὶ πάντας εἰς αὐτὸν χειραγωγεῖν τοὺς κληρονόμους τῆς βασιλείας ἤμελλε. τὴν σφραγῖδα τῆς γαστρὸς ἠσφαλίζετο, Θεὸς καὶ λόγος ὑπάρχων ὁ σαρκούμενος, οὐδαμῶς θύρας πρὸς τὴν εἴσοδον ἢ τὴν ἔξοδον ἐχρῄζε. σοὶ μὲν οὖν, ὦ παρθένε, τοὺς ἐπαίνους οἱ προφῆται μερίζονται, καὶ λέγει τὴν θεοφόρον ἕκαστος, ὃς τῶν θαυμάτων ἐπιστεύθη μυστήρια. καὶ ὁ μέν σε ῥάβδον Ἰεσσαὶ καλεῖ, ἵνα τὸ ἄτρωτον καὶ ἀκαμπὲς τῆς παρθενίας αἰνίξηται. ὁ δὲ βάτῳ παραβάλλει καιομένῃ καὶ μὴ κατακαιομένῃ, ἵνα τὴν σάρκα τοῦ μονογενοῦς καὶ τὴν παρθένον τὴν θεοτόκον αἰνίξηται. ἡ μὲν γὰρ ἐκαίετο, καὶ οὐ
B κατεκαίετο, ἐπειδήπερ ἔτεκε, καὶ τὴν γαστέρα οὐκ ἤνοιξε· συνέλαβε, καὶ τὴν μήτραν οὐκ ἔφθειρεν· ἐξήγαγε τὸ βρέφος, καὶ τὴν κοιλίαν ἐσφραγισμένην κατέλιπεν· ἐχορήγησε γάλα, καὶ τοὺς μαστοὺς ἀψηλαφήτους ἐφύλαξεν· ἐβάστασε παιδίον, καὶ τοῦ παιδίου πατέρα οὐκ ἐγνώρισεν· ἐγένετο μήτηρ, καὶ οὐκ ἐγένετο νύμφη. υἱὸς ἐτρέφετο, καὶ πατὴρ οὐχ εὑρίσκετο· ὁ ἀγρὸς ἐκαρποφόρει, καὶ ὁ καρπὸς γεωργὸν οὐκ ἐκέκτητο· θέρος ἀπεδίδου, καὶ σπόρον οὐκ ἐδέξατο· ποταμὸς ἔτρεχε, καὶ ἡ πηγὴ πάντοθεν ἐκέκλειστο εἰς ἔνδειξιν, ὅτι καὶ μήτηρ ἐγένου, καὶ τὰ
C μητέρων οὐκ ἔπαθες· ἔτεκες ὡς γυνή, καὶ οὐκ ἐφθάρης ὡς γυνή· κατὰ νόμον ἐκυοφόρεις τῆς φύσεως, ἐπειδὴ τὸν τεταγμένον καιρὸν τῶν ὠδίνων ἀνέμενες. ἀλλὰ γὰρ καὶ συνέλαβες παρὰ νόμον τῆς φύσεως. ἕτερός σε πύλην κεκλεισμένην, ἐν ἀνατολαῖς δὲ κειμένην προσηγόρευσε, καὶ τὸν βασιλέα τῶν θυρῶν κεκλεισμένων εἰσάγουσαν· οὕτω δὲ καὶ ἐκφέρουσαν πύλην σε κέκληκεν, ἐπειδὴ θύρα τοῦ παρόντος βίου τοῦ μονογενοῦς γέγονας· πύλην ἐν ἀνατολαῖς κειμένην, ἐπειδὴ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν τὸ φω-
D τίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, ἐκ τῆς σῆς γαστρὸς καθάπερ ἔκ τινος παστάδος βασιλικῆς προέρχεται. σὺ τὸν βασιλέα τῶν θυρῶν κεκλεισμένων εἰσήγαγες, ἀλλὰ πάλιν ἐξήγαγες. οὔτε γὰρ συλλαμβανόμενος, οὔτε ὅλως τικτόμενος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης τὰς θύρας τῆς σῆς μήτρας ἠνέῳξεν, οὔτε τῆς παρθενίας τοὺς συνδέσμους ἐχαύνωσε· σὲ κῆπον κεκλεισμένον ὠνόμαζε, καὶ πηγὴν ἐσφραγισμένην ὁ ἐκ σοῦ νυμφίος, καὶ προεῖπεν ἐν τοῖς ᾄσμασι, κῆπον κεκλεισμένον ἐπειδὴ σου μὲν, δρεπάνη φθορᾶς ἢ τρυγητὸς οὐχ ἥψατο. ἄνθος δὲ, τὸ ἐκ τῆς ῥάβδου τοῦ Ἰεσσαὶ
E καθαρῶς τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ καθαρῶς παρέστησεν, ὑπὸ μόνου γεωργηθὲν σοι τοῦ καθαροῦ καὶ ἀκηράτου πνεύματος. πηγὴν ἐσφραγισμένην, ὅτι ποταμὸς ζωῆς ἐκ σοῦ προελθὼν τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσεν. ἀλλὰ κλάδος γαμικὸς τὴν σὴν πηγὴν οὐκ ἐξήντλησε. περὶ τοῦ Δαβὶδ ἐκ σοῦ κιθαρίζων οὐ παύεται· ἀνάστηθι Κύριε εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, σὺ καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματός σου. ἀνάστηθι, πόθεν; ἐκ τῶν κόλπων τοῦ πατρὸς, οὐχ ἵνα χωρισθῇς τοῦ πατρὸς·

(τοῦτο γὰρ οὐ θέμις ἢ νοῆσαι ἢ λέγεσθαι) ἵνα δὲ τὴν οἰκονομίαν πράξῃς, ἤ τι ἄνωθέν σοι πρὸ αἰώνων καὶ πρὸ τῶν γενεῶν προωρισμένον. ἀνάστηθι, ἵνα τοὺς πεσόντας ἐγείρῃς, ἵνα τοὺς σκελισθέντας ὀρθώσῃς, ἵνα τὸ σὸν ἀναλάβῃς κτῆμα, παρὰ τοῦ ἐχθροῦ μέχρι τοῦ νῦν τυραννούμενον. ἀνάστηθι Κύριε εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, ἣν ἐπὶ τῆς γῆς ὥρισας, καὶ εἰς τὴν Βηθλεὲμ ἔπηξας, τὸ σπήλαιον καὶ τὴν φάτνην καὶ τὰ σπάργανα· ἐν οὐρανοῖς γὰρ οὐ χρῄζεις ἀναπαύσεως. αὐτὸς δὲ ἀνάπαυσις ὑπάρχεις ὅλης τῆς κτίσεως. ἐπὶ γῆς δὲ δι' ἡμᾶς τὰ τῆς σαρκὸς πάσχεις. ἡ γὰρ οὐχὶ καὶ πείνη καὶ δίψη ἣν εἶχες. ἀλλὰ γὰρ καὶ πεινῶν ἄρτος ὑπάρχεις ζωῆς, καὶ διψῶν αὐτὸς εἶ τῶν διψώντων παράκλησις. ποταμὸν γὰρ ἀφθαρσίας καθέστηκας· καὶ κοπιῶν τοῖς περιπάτοις τῆς ξηρᾶς, πεζεύεις κόπου χωρὶς τῆς θαλάσσης τὰ κύματα. ἀνάστηθι Κύριε εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, σὺ καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματός σου, ἡ παρθένος, ἡ θεοτόκος, εὔδηλον· εἰ γὰρ σὺ μαργαρίτης, εἰκότως ἐκείνη κιβωτός· ἐπειδὴ σὺ τυγχάνεις ἥλιος, οὐρανὸς ἀναγκαίως ἡ παρθένος κληθήσεται· ἐπειδὴ σὺ ἄνθος τυγχάνεις ἀμάραντον, ἄρα ἡ παρθένος ἀφθαρσίας φυτὸν, ἀθανασίας παράδεισος. εἰς ἣν Ἡσαΐας ταῦτα θεῶν ἀξίως προανεφώνησε λέγων, ἰδοὺ, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. ἰδοὺ ἡ παρθένος. ποία; ἡ τῶν γυναικῶν ἔγκριτος, ἡ τῶν παρθένων ἐξαίρετος, τὸ σεμνὸν τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐγκαλλώπισμα, τὸ τοῦ πηλοῦ ἡμετέρου καύχημα, ἡ τῆς αἰσχύνης τὴν Εὔαν, καὶ τῆς ἀπειλῆς τὸν Ἀδὰμ ἀπαλλάξασα, ἡ τὴν παρρησίαν ἀποτεμοῦσα τοῦ δράκοντος· ἧς καπνὸς ἐπιθυμίας οὐχ ἥψατο, οὐδὲ σκώληξ αὐτὴν ἡδυπαθείας ἔβλαψεν. ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται· πόθεν, ὦ προφῆτα; οὐ λέγω, φησί. τοῦτο γὰρ τῷ Γαβριὴλ τετήρηται. πολλοὶ τῆς θεοτόκου διερμηνεύουσι τὰ θαύματα, πολλὰ δὲ ὅμως καὶ ἐξ αὐτῶν παραλέλειπται· πλὴν ἐγὼ τὸν τόκον τῆς ἀειπαρθένου πεπίστευμαι· Μιχαίας τὸν χῶρον ἐν ᾧ τὸ θαῦμα πέπρακται· Δαβὶδ τὸν καιρόν. αὐτὸς γὰρ τὸ, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε, τῇ τῶν ψαλμῶν προφητείᾳ ἐνέθηκε. Γαβριὴλ τοίνυν ἐρεῖ τὸ, πόθεν. ἐκεῖνος γὰρ ἐξ οὐρανοῦ κατέρχεται· ἐκεῖνος ἐπ' αὐτὸ τοῦτο ἐπὶ τὴν παρθένον πέμπεται· ἐκεῖνος ἐν καιρῷ τοῦ τόκου παραγίνεται, καὶ τοῦ τόκου τὴν ὑπόστασιν ἀναγκαίως ἑρμηνεῦσαι πιστεύεται. εἰ δὲ καὶ παρ' ἐμοῦ μανθάνειν θέλεις, τὰ ἑξῆς τῆς προφητείας, ἐπέλθε· καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. τί δέ ἐστιν Ἐμμανουήλ; μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. μὴ τοίνυν Θεὸς ἀπὸ γάμου καὶ φθορᾶς συλλαμβάνεται, καὶ ἐξ ἀνδρὸς καὶ κοίτης τεχθῆναι ἢ σαρκωθῆναι δύναται; οὐδαμῶς, ἀλλ' ἐξ ἐνεργείας Θεοῦ, ἐξ ἐπιφοιτήσεως ὑψίστου, ἐκ παρουσίας πνεύματος. τί γὰρ ὅτε ἐκείνη ἡ παρθένος πρὸς τὸν Γαβριὴλ ἔλεγεν,

A (hoc enim dicere vel cogitare nefas eſt) ſed vt diſpenſationem peragas, vel quidpiam è cœlis ante ſæcula & ante generationes tibi præfinitum. *Esa.35.* Surge, vt lapſos erigas, vt claudicantes rectà incedere facias, vt poſſeſſionem tuam recipias, quæ ab hoſte ad hoc vſque tempus tyrannico modo occupatur. *Surge Domine in requiem tuam*, quam ſuper terram præſcripſiſti, & in Bethleem conſtituiſti, vtpote ſtabulum, præſepe, & faſcias. Non enim eges in cœlis requie, ſed ipſe es requies vniuerſæ creaturæ: at in terra, noſtra cauſa pateris B quæ ad carnem pertinent. *Ioan.6.* Non enim erat eſuries aut ſitis vera quam habebas, quinimo eſuriens, panis es vitæ: & ſitiens ipſe es conſolatio laborantium ſiti, cùm ſis fluuius incorruptionis: & dum fatigabaris obambulando terram, per fluctus maris iter pedibus faciebas abſque labore. *Math.14.* *Surge Domine in requiem tuam, tu & arca ſanctificationis tuæ*, quæ eſt haud dubiè Virgo Deipara. *Arca ſanctificationis virgo Maria.* Si enim tu es gemma, meritò illa eſt arca, & quia Sol exiſtis, neceſſariò Virgo vocabitur cœlum: cùm ſis flos immarceſſibilis, C profectò Virgo erit planta incorruptionis, & Paradiſus immortalitatis: in quam Eſaias hæc proſpiciens nuper acclamauit dicens, *Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel.* *Esa.7.* Ecce virgo, quænam? mulierum egregia, è Virginibus electa, præclarum naturæ noſtræ ornamentum, gloria luti noſtri, quæ Euam pudore, & Adamum comminatione liberauit, audaciam Draconis abſcidit: quam concupiſcentiæ fumus non attigit, neque vermis D voluptatis eam læſit. *Ecce virgo in vtero concipiet*, vndénam ô Propheta? non dico, ait, hoc enim reſeruatum eſt Gabrieli. Permulti diſtinctè declarare nituntur miracula Virginis, pleraque tamen eorum prætermiſſa ſunt. Cæterùm ego de partu ſemper Virginis fidem facio: *Luc.1.* Michæas, de regione & loco in quo miraculum peractum eſt: *Mich.5.* Dauid, de tempore. Ipſe enim Prophetiæ Pſalmorum inſeruit iſtud, *Ex vtero ante luciferum genui te.* Gabriel igitur dicturus eſt vnde. Ille enim de cœlo deſcendit, E ille ad hoc ipſum mittitur ad Virginem, ille tempore partus adeſt, & ſubſtantiam partus creditur neceſſariò declaraſſe. Sin & cupis & à me diſcere, quæ ſequuntur in Propheta, percurre: *Et pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel.* *Pſalm.2.* Quid porro eſt Emmanuël? Nobiſcum Deus. Nunquid ergo Deus ex nuptiis & corruptione concipitur, & ex viro atque concubitu editus aut incarnatus eſſe poteſt? Nequaquam, ſed operatione diuina, ſeminatione ſuperna, & aduentu Spiritus ſancti. Quamobrem cùm Virgo Gabrieli diceret,

Quomodo fiet iſtud apud me, quia virum non cognoſco? percellit me: miraculum quod dixiſti, me perterret: & oraculum Angeli Virginem obſtupefacit, miranda dicis, ideóque mihi dubia, quia peregrina extimeſco nuntij fauſti nouitatem: perturbor ob ea quæ dicuntur à te admodum inſolita: *Quomodo mihi fiet iſtud, quia virum non cognoſco?* qua ratione fiam mater, quæ non fui ſponſa? flos ætatis vigentis non eſt corruptus: cingulum virginitatis non ſolui: vincula vuluæ non laxaui: vteri non diſſolui ſigillum: Angelus confeſtim ſubiunxit, *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi:* hoc eſt, ſi cognoſceres virum, non pareres Deum, cui viſum eſt ex te, propter te citra corruptionem, ſerui formam ſumere: nunquam fieres inſtrumentum incarnationis eius qui omnia produxit. Verùm quia munda es à concubitu nuptiali, quia templum incorruptum, & tabernaculum ab omni ſorde liberum conſeruaſti: & Pater hoſpitatur apud te, & Spiritus ſanctus obumbrat, & aſſumpta carne vnigenitus ex te naſcitur: eam ob rem, ne dubites vllo modo, de reliquis myſteriis ne ſis anxia, ſi parias in ſtabulo vniuerſæ creaturæ opificem: ne hæſites, ſi ſedere facias in præſepio eum qui ſedet in dorſo Cherubim, ſi non habeas locum in diuerſorio, cùm ſis mater Regis eorum quæ ſurſum ſunt & deorſum. Libens enim qui ex te natus eſt, pauper efficitur, vt diuites refrænet, & egenis patientiæ ſit argumentum, & gratiarum actionis magiſter. Libens reconditur in præſepi, vt qui ſunt pecuini accurrant, & reperiant λόγον, id eſt, ſermonem & rationem in præſepi conſtitutam: vt ex eo recipiant dignitatem rationalem: vt qui currunt ad paleas, frumentum nanciſcantur: vt beſtiarum more feſtinent, arbitrantes ſe inuenturos in præſepi manipulos hordei, & panem verum manducaturos, alimentum vitæ, cœoam lucis, eſcam lætitiæ, incorruptionis dulcedinem, vnde oritur notitia regni, arrha adoptionis filiorum, cœlorum hæreditas, ſocietas cum Patre & Filio & Spiritu ſancto. Ipſi gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

Quare Deus pauper naſcitur & in præſepio.

πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; τοῦτ' ἔστιν, ἐκπλήττει με τὸ θαῦμα, καταπλήττει με τὸ ῥῆμα, καὶ ὁ τοῦ ἀγγέλου χρηματισμὸς τὴν παρθένον ἐξίστησι, θαυμαστὰ λέγεις, ἐμοὶ δὲ διὰ τὸ ξένον ὕποπτα. δέδοικα τοῦ εὐαγγελισμοῦ τὸ καινὸν, θορυβοῦμαι πρὸς τὸ λίαν τῶν λεγομένων ἀηθές. πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; πῶς ἔσομαι μήτηρ, μὴ γενομένη νύμφη; οὐκ ἐφθάρη τὸ τῆς ὥρας ἄνθος, τὸν ζωστῆρα τῆς παρθενίας οὐκ ἔλυσα, τὸν δεσμὸν τῆς μήτρας οὐκ ἐχαύνωσα, τὴν σφραγῖδα τῆς γαστρὸς οὐ παρέλυσα. ὁ δὲ ἄγγελος παραχρῆμα ἐπήγαγε, πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· τοῦτ' ἔστιν, εἰ ἐγίνωσκες ἄνδρα, οὐκ ἂν ἔτεκες Θεὸν, δούλου μορφὴν λαβεῖν ἐκ σοῦ διὰ σὲ χωρὶς φθορᾶς εὐδοκήσαντα, οὐκ ἂν ὄργανον ἐγένου τῆς τοῦ πάντα παραγαγόντος σαρκώσεως. ἀλλ' ἐπεὶ καθαρὰ τυγχάνεις κοίτης γαμικῆς, ἐπεὶ τὸν ναὸν ἄφθαρτον, καὶ τὴν σκηνὴν ῥύπου παντὸς ἐλεύθερον ἐτήρησας, καὶ ὁ πατὴρ ἐπιδημεῖ σοι, καὶ τὸ πνεῦμα ἐπισκιάζει, καὶ μετὰ σαρκὸς ἐκ σοῦ ὁ μονογενὴς τίκτεται. σὺ οὖν μηδαμῶς διακριθῇς τὰ ἑξῆς μυστήρια, μὴ διακριθῇς ἐν σπηλαίῳ τίκτουσα τὸν ὅλης τῆς κτίσεως δημιουργὸν, μὴ διακριθῇς ἐν φάτνῃ καθίζουσα τὸν ἐπὶ τῶν νώτων τῶν Χερουβὶμ καθεζόμενον, οὐκ ἔχουσα τόπον ἐν τῷ καταλύματι, καὶ μήτηρ βασιλέως τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω τυγχάνουσα. ἑκὼν γὰρ ἐκ σοῦ πτωχεύει, ἵνα τοὺς πλουσίους χαλινώσῃ, καὶ τοῖς πτωχοῖς ὑπόθεσις ὑπομονῆς, καὶ διδάσκαλος εὐχαριστίας γένηται. ἑκὼν ἐπὶ τῆς φάτνης τίθεται, ἵνα οἱ κτηνώδεις προσδράμωσι, καὶ τὸν λόγον εὕρωσιν ἐπὶ τῆς φάτνης κείμενον, ἵνα ἀναλάβωσιν ἐξ αὐτοῦ τὸ λογικὸν ἀξίωμα, ἵνα σῖτον εὕρωσι προσδοκήσαντες ἄχυρα, ἵνα ὡς κτήνη προσδράμωσι, δράγματα κριθῆς ἐπὶ τῆς φάτνης εὑρεῖν οἰόμενοι, καὶ τὸν ἄρτον τὸν ἀληθινὸν φάγωσι, τὴν τροφὴν τῆς ζωῆς, τὸ δεῖπνον τοῦ φωτὸς, τὴν βρῶσιν τῆς χαρᾶς, τῆς ἀφθαρσίας τὸ γλύκασμα, ἐξ οὗ τῆς βασιλείας ἡ γνῶσις, τῆς υἱοθεσίας ὁ ἀρραβὼν, ὁ τῶν οὐρανῶν κλῆρος, ἡ κοινωνία τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

CHRYSIPPI PRESBYTERI Hieroſolymitani de ſancta Maria Deipara.

Eodem Pico Interprete.

VIRGAM Ieſſe ſemper virentem, quæ cuncto generi humano vitam pro fructu attulit, omni quidem tempore beatam prædicare, admirari, & laudibus extollere conuenit. Iis tamen, qui hymnis celebrant eam, eſt quoddam tempus præſcriptum, quo & vt plurimùm præclara ſolemnitas hæc peragitur:

ΧΡΥΣΙΠΠΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ Ἱεροσολύμων εἰς τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν θεοτόκον.

ΤΗΝ ἀειθαλῆ ῥάβδον Ἰεσσαὶ, τὴν ὅλῳ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει καρποφορήσασαν τὴν ζωὴν, ἐν παντὶ μὲν πρέπει χρόνῳ μακαρίζειν, θαυμάζειν, εὐφημεῖν. ἐξαίρετος δέ τις τῶν ὑμνούντων ἐστὶν αὐτὴν ὁ παρὼν καιρός. ἐν γὰρ δὴ τούτῳ καὶ πολλαχοῦ αὕτη διαπρεπὴς ἐπιτελεῖται πανήγυρις

πάντως ἐπεὶ πέπρακταί τι κατὰ τοῦτο μυστήριον τὴν πολλῶν διαφεῦγον τὴν αἴσθησιν. δεῦρο τοιγαροῦν, καὶ ἡμεῖς, εἰ καὶ τὰ πρὸς ἀξίαν δωροφορῆσαι μὴ ἔνεστιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δύναμιν ὅμως εὐγνωμονήσωμεν. τὴν δὲ ἀρχὴν εὐθὺς λάβωμεν ἐκ τῆς τοῦ Γαβριὴλ πρὸς αὐτὴν φωνῆς, χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. χαῖρε, φησί· σὸν γὰρ τὸ ὄντως χαίρειν, σὸν τὸ, κεχαριτωμένη, ὡς ἀληθῶς ἀκούειν, ἐπειδὴ μετὰ σοῦ τῆς χαρᾶς ὅλος ὁ θησαυρὸς, τῆς χαρᾶς ὅλης καὶ χάριτος, μετὰ τῆς δούλης ὁ βασιλεὺς, μετὰ τῆς ὡραίας ἐν γυναιξὶν ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, μετὰ τῆς ἀμιάντου κόρης ὁ ἁγιάζων τὰ σύμπαντα, μετὰ σοῦ τῶν ἁπάντων ὁ ποιητὴς, μετὰ σοῦ ἵνα γένηται καὶ ἐκ σοῦ· μετὰ σοῦ τῇ συλλήψει, ἵνα καὶ ἀπὸ σοῦ τῷ τόκῳ· μετὰ σοῦ ὡς Θεὸς, ἵνα καὶ ἀπὸ σοῦ ὡς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. καὶ ἡ μὲν τοῦ ἀρχαγγέλου φωνὴ μέχρι τούτου ἵστησι τὸν ἀσπασμόν. ἡμᾶς δὲ εὔκαιρον νῦν ἐκ πλειόνων αὐτῇ ἐπισυνάψαι τὰς τῶν προῤῥήσεων εὐφημίας. χαῖρε οὖν ἀεὶ, χαῖρε ἡ κεχαριτωμένη· χαῖρε ἡ μήτραν λαχοῦσα παρὰ τῆς φύσεως, καὶ αὐτὴν πλατυτέραν τῶν οὐρανῶν, εἴπερ, ὃν μὴ χωροῦσι μηδὲ οἱ οὐρανοὶ, σὺ διὰ ταύτης ἐχώρησας. χαῖρε ἡ τοῦ φωτὸς πηγὴ τοῦ φωτίζοντος πάντα ἄνθρωπον. χαῖρε ἡ τοῦ ἡλίου ἀνατολὴ, τοῦ μὴ δύνειν δυναμένου ποτέ. χαῖρε τὸ ταμεῖον τῆς ζωῆς. χαῖρε ὁ κῆπος ὁ τοῦ πατρός. χαῖρε ὁ λειμὼν ὅλης τῆς εὐωδίας τοῦ πνεύματος. χαῖρε ἡ ῥίζα πάντων τῶν ἀγαθῶν. χαῖρε τῆς μαργαρείτου πεῖρα, τοῦ τιμὴν ἅπασαν ὑπερβαίνοντος. χαῖρε ἡ ἄμπελος ἡ καλλίβοτρυς. χαῖρε ἡ νεφέλη τοῦ ὑετοῦ τοῦ τὰς ψυχὰς τῶν ὁσίων ποτίζοντος· χαῖρε τὸ φρέαρ τοῦ ἀεὶ ζῶντος ὕδατος. χαῖρε ἡ βάτος ἡ καιομένη τῷ νοητῷ πυρὶ, κατακαιομένη δὲ οὐδαμῶς· χαῖρε ἡ κεκλεισμένη πύλη, μόνῳ δὲ ἀνοιγεῖσα βασιλεῖ. χαῖρε τὸ ὄρος, ὅθεν ὁ ἀκρογωνιαῖος ἄνευ χειρῶν ἀπετμήθη λίθος. ταῦτα γὰρ καὶ πολλὰ ἕτερα παραπλήσια πάντες αὐτὴν κατὰ μέρος οἱ θεοφόροι προσεφθέγξαντο. ἀλλ' ἡμῖν ἐξαρκεῖ συμμετρῆσαι αὐτοῖς τὸν λόγον, οἷς εἰς τὸ μέσον παρήγαγον, οἱ τὰ πρὸς τὴν πανήγυριν χορηγοῦντες, ἣν ἑορτάζομεν. τί οὖν με καὶ βούλεσθε εἰπεῖν πρότερον εἴπω, πῶς Ἡσαΐας αὐτῆς αἰνεῖ μὲν τὸν τόκον ἄσπορον, καὶ πολύφορον τὸν ἀγεώργητον, καὶ καλλίκαρπον, τὸν παρὰ φύσιν καὶ κατὰ φύσιν ἅμα· κατὰ φύσιν, διὰ τὸ καθ' ἡμᾶς· παρὰ φύσιν, διὰ τὸν ἄνωθεν ἐκδημήσαντα· κατὰ φύσιν, διὰ χρόνον τὸν τῆς κυήσεως, ἔτι δὲ καὶ τὸν νόμον τὸν τῆς γεννήσεως· παρὰ φύσιν, διὰ τὸ ταῦτα ἅπαντα τὸν ὑπὲρ ἡμᾶς καταδέξασθαι δι' ἡμᾶς. ἀλλ' εἴπω ποῖα καὶ Παῦλος κέκραγεν, εἴπω, ποῖα κηρύττει καὶ ὁ Λουκᾶς, εἰ περὶ ἐκείνου με εἰπεῖν βούλεσθε, οἷα καὶ νῦν ἐμελῴδησε Δαβὶδ, τὴν θεομίμητον ἀνακρουόμενος λύραν. οἶδα ὡς τοῦτο καὶ προτιμᾶτε καὶ βούλεσθε. ἃ γὰρ ποθεῖ τις πλέον, τούτων καὶ ἀκροᾶσθαι ἐπιθυμεῖ μᾶλλον.

A cúmqoe planè circa myſtetium iſtud quippiam geſtum ſit, quod ſenſum multotum effugiat. Agite ergo, & nos etſi munera digna offerre nequiinus, pro viribus tamen bonam voluntatem adferamus. Mox verò ſumamus initium à verbis quę Gabriel apud eam fecit, *Aue gratia plena, Dominus tecum.* Aue, inquit, tuum enim eſt re vera aoere & gaudere: tuum eſt veriſſimè audire iſtud, Graria plena, quia recum eſt vniuerſus lætitiæ theſaurus, totius lætitiæ & gratiæ Rex cum aocilla: cum ſpecioſa iorer mulieres, *Pſalm. 4.* B ſpecioſus forma præ filiis hominum: cum puella impolluta, is qui ſanctificat omnia. *Virginis Conceptio ſine macula qua Chriſtum concepit.* Tecum eſt conditor omnium, tecum inquam, vt ex te gignatur; tecum cōceptione, vt ex partu tuo generetur; tecū vel vt Deus, vt ex te ſit Deus & homo. Hactenus Gabriel verbis ſalutationis finem imponit. Nos aotē per opportunum eſt modò vt plorimarom prophetiarum fauſtas acclamariooes illi adſcribamns & dedicemos. Aue igitur ſemper, Aue gratia plena, Aue quæ vuluam adepta es præter naturam, vel ipſis cœlis latiorem: *Ioan. 1.* quaodoquidē per hanc cōprehendiſti eum, C quem ne cœli quidem capiunt. Aue fons lucis omoem hominem illuminantis. Aue Solis ortus, qui nullum ferre poteſt occaſum. Aue armarium vitæ Aue quæ es hortus Patris. Aue quæ es pratum totius fragrantiæ ſancti Spiritus. Aue radix omnium bonorū. Aue ſpecimen gemmæ omne pretium excedentis. Aue vitis vuas pulchras producēs. Aue nubes pluuiæ, potum animi Sanctorum exhibentis. Aue quæ es puteus ſemper viuentis aquæ. *Exod 3.* Aue quæ es rubus ardens igne ſpiritali, nuſquam tamē aduſteris. *Exod. 44* Aue porta *Dan. 2.* D clauſa, ſoli Regi aperta. Aue moos vnde lapis angularis abſciſſus eſt ſioe manibus. His enim atque aliis multis huiuſmodi cūcti qoi Deum geſtant particulatim eam alloquuntur. Cæterùm nobis ſufficit nuoc admetiri ſermonem cum his quę in mediom adduxerunt illi, qui ſuppeditant ea quæ ad feſtum pertinent, quod celebramus. Quapropter dico in primis quod me vultis dicere, quo pacto Eſaias laudibus proſequitur partum *Eſa 7.* ſeminis expertem, ſed fertilem: iocultum, & nihilominus pulchros fructus producētem; E præter naturam ſimol & ſecūdùm naturam, quia quæ oostra ſunt accepit: pręter naturā, quia digreſſus eſt à ſuperis: ſecundùm naturam, propter tempus conceptionis, inſuper & propter legem generationis: præter naturam, eo quod is qui ſupra nos eſt, hæc omnia ſuſcepit noſtra gratia. Dico porro quæ & Paulos exclamauit, dico etiam quæ Lucas prædicat, aut placet vobis vt antea dicam, *Gal. 4.* qualia nunc decārauit Dauid, dum pulſaret *Luc. 1. & 2.* lyram Dei imitatricem: ſcio quòd hoc antepouitis & vultis. Quæ enim quiſpiam vehementiùs expetit, hęc audire magis deſiderat.

Mauultis vos meritò cantica Dauidis, eo quòd in ipſis omnem vitam ducatis, quòd Hymnorum cantionem continuam obſeruetis, quòd diù noctúque eorum gratia chorum congregari ſolitum non deſeratis: *Nocturnæ preces.* quòd eorum dulcedinem ore ſemper hauriatis, atque ex eis viuificas delicias abſque ſatietate in animis recondatis. Agite ergo agite, denuo illa cum clamore pronunciate quæ prodeunt ex tam grata vobis cithara: *Surge Domine in requiem tuam, tu & arca ſanctificationis tuæ.* *Pſalm.131.* Arca enim verè regia: Arca pretioſiſſima eſt Virgo Deipara: Arca quæ excepit totius ſanctificationis theſaurum: Arca non ea in qua erant omnium animalium genera, quemadmodum in arca Noë, quæ fluctuantis vniuerſi mundi effugiebat naufragium: *Geneſ.6.* Arca non ea in qua erant tabulæ lapideæ, quemadmodum in arca quæ per totum deſertum vnà cum Iſraële perambulabat: ſed arca cuius architectus & incola gubernator & mercator, comes viæ & dux erat, opifex omnium creaturarum quas in ſe ipſe vniuerſas portat, ſed à cunctis ipſe non comprehenditur. *Ioſue 4.5.& 6.* *Surge Domine in requiem tuam*, tua enim requies, inquit, eſt Virgo, & vterus tua requies, quia tibi cubile efficietur & habitatio. Surge Domine. Nam niſi tu exurgas è ſinu paterno, inquit, genus noſtrum quondam lapſum non reſurget. Surge Domine, quia etiamſi exurgas, non ſeparaberis à gloria paterna, & verſans in terra, non relinques cœlos, & licèt appareas in carne, non imminues poteſtatem quam habes ante ſecula: *Tu & arca ſanctificationis tuæ.* Cùm enim tu inde ſurrexeris, ſigillabis arcam ſanctificationis tuæ, tumque arca cum omnibus exurget à lapſu, in quo vel illam conſtituit Euæ cognatio. Talia præclamabat & exorabat illius gratia, quæ ex eo germinare debebat, imò verò totius generis humani nomine. Age verò alteram etiam recolite Pſalmorum cantionem, quæ illuſtriorem hymnis præ ſe ferat honorem. Audiſti quæ fuerint hymnorum, iam audi quæ ſint odæ verba. *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum, & domum Patris tui, & concupiſcet Rex decorem tuum, quia eſt ipſe Dominus tuus, & adorabis eum.* Tractemus igitur quantum licet etiam in his latentem ſenſum. Audi, inquit, filia, hoc eſt, de cætero ſermo meus dirigitur ad te, quæ à me ortum accepiſti, ſermo, inquam, ad te, per quem eadem etiam euangelizo Eccleſiæ gentium: ſermo meus ad te, quæ deſponſanda es Regi magno: ſermo eſt ad te, quæ Deum Verbum, prout ipſe nouit, conceptura es. Audi filia, & vide.

A ποθεῖτε ὑμεῖς πλέον εἰκότως τὰ τοῦ Δαβὶδ, ὡς ἐν αὐτοῖς τὸν πάντα διεκτελοῦντες βίον, ὡς τὴν δι' αὐτῶν ἄπαυστον ὑμνῳδίαν φυλάττοντες, ὡς τὴν χορεστασίαν τὴν ἐπ' αὐτοῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας οὐ διαλείποντες, ὡς ἐξαντλοῦντες αὐτῶν ἀεὶ διὰ τοῦ στόματος τὸν γλυκασμὸν, ὡς τὴν ἐξ αὐτῶν ζωοποιὸν τρυφὴν ἀπλήστως ἐναποθησαυρίζοντες ταῖς ψυχαῖς. δεῦτε οὖν δεῦτε, πάλιν ἀναβοᾶτε, καὶ νῦν τὰ ἐκ τῆς οὕτως ὑμῖν περισοφιλοῦς κιθάρας· ἀνάστηθι Κύριε εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, σὺ καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ B ἁγιάσματός σου. κιβωτὸς γὰρ ὄντως βασιλικὴ, κιβωτὸς λίαν πολύτιμος, ἡ ἀειπάρθενος θεοτόκος· κιβωτὸς ὅλου τοῦ ἁγιάσματος τὸν θησαυρὸν δεξαμένη· κιβωτὸς οὐκ ἐν ᾗ τὰ τῶν ζώων ἁπάντων γένη, καθάπερ ἐπὶ τῆς Νῶε, ὅτε τὸν τοῦ παγκοσμίου κλύδωνος διαφυγούσης ναυάγιον· κιβωτὸς οὐκ ἐν ᾗ πλάκες λίθιναι, καθάπερ ἐπὶ τῆς κατὰ πᾶσαν τὴν ἔρημον συνοδοιπορησάσης τῷ Ἰσραήλ· ἀλλὰ κιβωτὸς ἧς ἀρχιτέκτων καὶ ἔνοικος, κυβερνήτης τε καὶ ἔμπορος, συνοδοιπόρος καὶ ἡγεμὼν, ὁ τῆς κτίσεως ὅλης δημιουργὸς, ὁ ἐν ἑαυτῷ φέρων τὴν σύμπασαν, ἀλλ' C αὐτὸς ὑπὸ πάσης οὐ περιλαμβανόμενος· ἀνάστηθι Κύριε εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου· σὴ γὰρ, φησιν, ἡ παρθένος καὶ μήτρα, ἀνάπαυσις, σὴ ἀνάπαυσις, ἐπειδή σοι καὶ κλίνη γίνεσθαι καὶ κατοίκησις. ἀνάστηθι Κύριε. ἐὰν γὰρ μὴ σὺ, φησιν, ἐκ τῶν τοῦ πατρὸς κόλπων ἐξαναστῇς, πεπτωκὸς πάλαι τὸ γένος ὑμῶν οὐκ ἀναστήσεται. ἀνάστηθι Κύριε· σὺ γὰρ καὶ ἀναστὰς, οὐ χωρισθήσῃ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, καὶ κάτω παραγενόμενος, οὐκ ἀπολείψεις τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐν σαρκὶ φανεὶς, οὐκ ἐλαττώσεις τὴν ἐξουσίαν τὴν προαιώνιον. σὺ καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματός σου. ὅταν γὰρ σὺ ἐκεῖθεν ἐξαναστὰς, τὴν τοῦ σου ἁγιάσματος κιβωτὸν σφραγίσῃς, τότε καὶ ἡ κιβωτὸς μετὰ πάντων ἐξα- D ναστήσεται ἐκ τοῦ πτώματος, ἐν ᾧ κατέστησε καὶ αὐτὴν ἡ τῆς Εὔας συγγένεια. τοιαῦτα περὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ ῥάβδου μελλούσης τὴν βλάστησιν, μᾶλλον δὲ αὐτὰ καὶ ὑπὲρ ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, προανεφώνει καὶ ἐπρεσβεύετο. φέρε δὴ καὶ ἑτέρας ἐπαναμνήσθητε ψαλμικῆς ᾠδῆς, πολὺ λαμπρότερον τὸν τῶν ὕμνων ἐχούσης σέβασμον. οἷα γὰρ καὶ τὰ ῥήματα τῶν ὕμνων ἤκουσας, πάλιν, οἷα τὰ τῆς ᾠδῆς, ἄκουε. ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ E οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, ὅτι αὐτός ἐστι Κύριός σου, καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ. φιλοσοφήσωμεν τοίνυν ὡς ἐχωρεῖ, καὶ τὴν ἐν τούτοις διάνοιαν· ἄκουσον, φησὶ, θύγατερ, τοῦτ' ἔστι, πρὸς σέ μοι λοιπὸν ὁ λόγος, τὴν ἐξ ἐμοῦ· πρὸς σὲ ὁ λόγος δι' ἧς τὰ αὐτὰ καὶ τὴν ἐκ τῶν ἐθνῶν ἐκκλησίαν εὐαγγελίζομαι· πρὸς σέ μοι ὁ λόγος, τὴν τῷ βασιλεῖ μέλλουσαν τῷ μεγάλῳ νυμφεύεσθαι· πρὸς σὲ ὁ λόγος τὴν τὸν Θεὸν λόγον μέλλουσαν, ὡς αὐτὸς οἶδε, κυοφορεῖν. ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε.

Digitized by Google

ἄκουσον οὕτως ἐπιμελῶς, ἵνα καὶ τοῖς τῆς γνώσεως ὀφθαλμοῖς θεωρήσῃς τὰ πράγματα. ἄκουσον καὶ ἐμοῦ ταῦτα προεκκάμπτοντος, καὶ τοῦ Γαβριὴλ τὰ αὐτά σοι μέλλοντος μηνύοντος. ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου. περὶ γὰρ τῆς τοῦ κόσμου λυτρώσεως ὁ διαγγελισμός, κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ διορθώσεταί σου τὴν καρδίαν ἡ ἀκοή. καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου. πονηρὸς γάρ σε λαὸς ἐνυβρίζει τῇ ἀγχιστείᾳ τῇ περὶ αὐτοῦ. λαὸς ἀγνώμων προσοικειοῦταί σοι τῷ ἀμώμῳ βλαστήματι φύσεως, καὶ τὸ σὸν φυτὸν ῥόδον ἀκανθηφόρον γεώργιον. μετὰ δὲ τοῦ λαοῦ καὶ αὐτὸν τὸν πατρῷον οἶκον ἐλαττὸν ἄκουσον τῆς ἀξίας, ἣν ἀπὸ τῆς ἀνεκφράστου λήψῃ κυήσεως. καὶ γὰρ ὁ τὴν σπορὰν μέλλω σοι χορηγεῖν, ἐγὼ προφήτης ὑπάρχω καὶ βασιλεύς, ἀλλὰ σὺ βασιλέως μήτηρ ἀναδειχθήσῃ, οὐ τῶν ἐν τῇ γῇ σκήπτρων, ἀλλὰ τῶν οὐρανίων δεσπόζοντος. καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου· μηκέτι πρόσεχε τῇ συγγενείᾳ τῇ κάτωθεν· εἰς βασιλίδα γὰρ μεταστήσῃ οὐράνιον. καὶ ἄκουε, φησι, πῶς ἐραστής ἐστί σου, ὁ καὶ ποιητὴς ἁπάντων καὶ ἐξουσιαστής. ἐπιθυμήσει γάρ, φησιν, ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου· αὐτὸς ἑαυτῷ νυμφεύσεταί σε ὁ πατήρ, τὸ πνεῦμα συνεργήσει τὰ πρὸς τὴν νύμφευσιν· ὁ υἱὸς καὶ αὐτὸς μεταλήψεται τῆς εὐπρεπείας τοῦ σοῦ ναοῦ. μὴ γὰρ δὴ τίκτειν βρέφος ὑπολάβοις ἀνθρώπινον, ὅτι αὐτός ἐστι Κύριός σου καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ, αὐτός σου πλάστης, αὐτὸς καὶ βρέφος, αὐτὸν καὶ κυήσεις, καὶ προσκυνήσεις μετὰ τῶν ἄλλων ὡς Κύριον. κατάμαθέ τε οὖν τὸ ἐπιθαλάμιον Δαβίδ, τῇ θεοτόκῳ προσήνεγκεν, ὡς μελῳδὸς μὲν τὸν ὕμνον διεξιών, ὡς δὲ πατὴρ ὁμοῦ καὶ συγχαίρων τῇ πρὸς τοσοῦτον μακαριότητι τῆς παιδός· ἀλλὰ τίς καὶ τὰ ἐπὶ τῷ τόκῳ, τίς ἱκανὸς εἰπεῖν; ἐντεῦθεν βοάτω ἡ τοῦ Ἠσαΐου σάλπιγξ, κατὰ καιρὸν τὴν φωνὴν ὑπουργοῦσα τοῖς ἐνηχοῦντι τὰ ῥήματα. ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. νῦν πρότερον ὑμῖν, φησιν, ἀποκαλύπτω μυστήριον, οἷον αἱ ἔμπροσθεν οὐχ ἑωράκασι γενεαί, μᾶλλον δὲ οἷον οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῆς φύσεως οἶδε νόμος. δεῖκνυ μοι παρθενίαν καὶ σύλληψιν· δεῖκνυ μοι τόκον, οὐ δείξας γάμον· ὥστε μὴ ἀπιστήσῃ μηδείς, ὅτι Θεὸς τὸ βρέφος. εἰ δὲ ὁμοῦ Θεός τε καὶ βρέφος, τὴν τοῦ Ἐμμανουὴλ κλῆσιν ἀπαιτεῖ ἡ τούτων σύνοδος. καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, τουτέστι, Θεὸν τὸν αὐτὸν ἀδιαιρέτως καὶ ἄνθρωπον, Θεὸν καὶ ἄνθρωπον αὐτόν. καὶ γὰρ ὁ τόκος κατὰ τὴν σάρκα ἀνθρώπινος, καὶ ὁ τεχθεὶς Θεός, ὁ τόκος κατὰ τὴν σάρκα ἀνθρώπινος. διὰ τοῦτο καὶ τὰ τοῦ τόκου κατὰ τὸν παρὰ ἀνθρώποις νόμον. ὁ τεχθεὶς, Θεός· διὰ τοῦτο καὶ ἡ τῆς μήτρας σφραγὶς τῇ τικούσῃ διέμεινεν. ὁ τεχθεὶς, Θεός. πῶς γὰρ ἂν καὶ ἀστὴρ ἀνεκήρυττεν εἰς τὰ ἔθνη τὴν γέννησιν;

A adeò diligenter auſculta, vt etiam ipſis notitiæ oculis intuearis effectum. Audi etiam hæc me cum inclinatione prædicentem, atque Gabrielem eadem tibi indicaturum, *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam:* hoc enim fauſtum nuncium eſt de redemptione Mundi. *Inclina aurem tuam*, & auſcultatio diriget cor tuum. *Et obliuiſcere populum tuum & domum Patris tui:* populus enim à quo cognationem contraxiſti, nequam eſt, ignominiam tibi affert: Populus imprudens tibi irreprehenſæ natura propa- B gini familiaritate iūctus eſt, & cultura ſpinarum ferax roſam tuam producit, obliuiſcere autem vnà cum populo, etiam ipſam domū paternam. Audi paulisper dignitatem quam adeptura es è conceptione indicibili. Etenim Propheta & Rex ſum ego, qui tibi ſemen ſuppeditabo, tu verò declarabere mater Regis, qui Dominus eſt ſceptrorum non terrenorum, at cœleſtium. *Et obliuiſcere populum tuum & domum Patris tui.* Ne poſthac attendas animum huic inferiori cognationi, C quoniam in Reginam tranſmutaberis. Et audi, inquit, quanto te amore proſequetur is qui conditor omnium eſt, & poteſtatem habet *Concupiſcet enim*, ait, *Rex decorem tuum.* Ipſe Pater te ſibi ipſi deſponſabit, Spiritus ſanctus efficiet ea quę ad diſpenſationem pertinent, & Filius ipſum templi tui decorē aſſumet. Itaque ne exiſtimaueris te pariturā infantem humanū, *quoniam ipſe eſt Dominus tuus, & adorabis eum.* Ipſe formator tui, ipſe etiam infans, ipſum concipiès, & cum cęteris adorabis vt dominum. Animaduerte quonam Epithalamiū Dauid obtulit Deiparæ, D dū velut modulator quiſpiā hymnū decātat, quo etiā velut Pater cōgratulatur tātę puellæ beatitudini. Cæterùm quis circūſtantias partus, quis inquā, vt par eſt, explicare poſſit? Inde clāgere incipiat tuba Eſaiæ, & opportunè ſubminiſtret vocē reſonāti verba: *Ecce virgo in vtero accipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel.* Nunc primum inquit, vobis reuelo myſterium quale non viderūt anteriores nationes imo verò quale ne ipſa quidem lex naturæ nouit. Oſtendito mihi virginitatē & cōceptionem. Oſtēdito E mihi partū nullis demōſtratis nuptiis. Itaq; ne diffidat quis infantem eſſe Deum. Quòd ſi Deus eſt ſimul & infans, horum concurſus appellationē Emmanuelis expoſcit. *Et vocabunt nomen eius Emmanuel*, hoc eſt Deum, & eundem indiuiduè hominem, Deum & hominem ipſum. Etenim partus ſecūdùm carnem humanus eſt: qui verò natus eſt Deus, partus ſecundùm carnem humanus. & ob id quæ pertinent ad partum humanæ legi ſubiecta ſunt: natus verò eſt Deus, propterea & vuluæ ſigillum permanſit ei quæ peperit. Eſt Deus qui natus eſt: alioqui quo pacto ſtella natiuitatem eius in gentes euulgaſſet?

Pſalm. 44.

Per humanā legem intellige infirmitatem humanam dempto peccato.

A μηδὲ τῇ Εὔᾳ τῇ παλαιᾷ τὸν δόλον προσάγειν. βέλτιον ἦν μοι μηδὲ ἐκείνην ἐξαπατῆσαι διὰ τοῦ ὄφεως. τί γάρ μοι κέρδος ἐκ τῆς ἀπάτης; ὅτι οὓς οὖν κατεδούλωσα, νῦν ὁρῶ τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν ἀπολαμβάνοντας, μᾶλλον δὲ μετὰ τῆς ἔμπροσθεν ἐλευθερίας, καὶ αὐτὴν ἔτι κληρονομοῦντας τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. τοιούτοις μὲν ἔοικε λόγοις νῦν κεχρῆσθαι πρὸς αὐτὸν ὁ κοινὸς πάντων ἡμῶν ἐχθρός· ἡμεῖς δὲ πάλιν ἀναδραμόντες ἐπὶ τὴν τῶν προλαβόντων μνήμην, ὑμνῶμεν τὴν ῥάβδον τοῦ Ἰεσσαί, B μακαρίζωμεν, εὐφημῶμεν τὸ ἱερὸν βλάστημα τοῦ Δαβίδ. ἀνέβη γὰρ καὶ Ἰωσὴφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐκ πόλεως Ναζαρὲτ τὴν Ἰουδαίαν εἰς πόλιν Δαβίδ, ἥτις καλεῖται Βηθλεέμ. διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαβίδ, σὺν Μαριὰμ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ οὔσῃ ἐγκύῳ. ταῦτα καὶ ὁ Λουκᾶς ἡμῖν διὰ τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας ἐξήγγειλε, τὴν οἰκειότητα τοῦ Δαβίδ, οὐ μόνον τῷ Ἰωσὴφ, ἀλλὰ καὶ τῇ θεοτόκῳ καὶ ἀειπαρθένῳ προσμαρτυρῶν. τί οὖν, ἐπειδὴ καὶ ἀνέβησαν, τί συμβαίνει; ἐπλήσθησαν, φησιν, αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν C αὐτήν, καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς, τὸν ἅμα καὶ αὐτῆς καὶ τοῦ οὐρανίου πατρὸς πρωτότοκον, καὶ μονογενῆ. καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτόν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ. διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι· ἐσπαργάνωσε τὸν ἀναβεβλημένον φῶς ὡς ἱμάτιον· ἐσπαργάνωσε τὸν τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει, τὴν κτίσιν ἅπασαν σπαργανώσαντα· ἀνέκλινεν ἐν τῇ φάτνῃ τὸν τοὺς οὐρανοὺς κλίναντα τῷ οἰκείῳ θελήματι· ἀνέκλινεν ἐν τῇ φάτνῃ τὸν ἐπὶ τῆς γῆς καθέδρας. οὐ μὴν οὐδὲ συνέβαινε ταῦτα D μάτην. ἀλλ' ἐν τῇ τῶν ἀλόγων φάτνῃ ὁ λόγος προὐτίθετο, ἵνα καὶ τοῖς ἀλόγοις κατὰ προαίρεσιν, λογικῆς μεταδῷ προσδραμοῦσιν αἰσθήσεως. τραπέζῃ προὐτίθετο τῶν κτηνῶν ὁ ἄρτος ὁ ἐπουράνιος, ἵνα καὶ τοῖς κτηνώδεσι τῶν ἀνθρώπων μυστικῆς βρώσεως χορηγήσῃ μετάληψιν. καὶ οὐδὲ τόπος, φησίν, ἦν αὐτοῖς ἐν τῷ καταλύματι. τόπον οὐκ εἶχεν οἰκήματος, ὁ τὸν τοῦ ὅλου κόσμου κατασκευάσας οἶκον. οὐκ εἶχε τόπον οἰκήματος, ἐπεὶ πλούσιος ὤν, ἑκουσίως ἐπτώχευσεν· οὐκ εἶχε τόπον· E ποῖος γὰρ ἂν καὶ τόπος τὸν ὑπὲρ τόπον ἐχώρησεν; εὔκαιρον τοιγαροῦν ἡμᾶς κἀκεῖνο τὸ ψαλμικὸν εἰπεῖν, ὡς τὸ πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητός σου Κύριε, πόθεν γὰρ τὰ τοιαῦτα; πόθεν ἀλλ' ἢ ἐκ τῆς σου δι' ἡμᾶς καταβάντος χρηστότητος; πόθεν ἡ εἰς τοσοῦτον αὐτοῦ ταπείνωσις, ἀλλ' ἢ ἐκ τῆς περὶ τὴν ἡμετέραν φύσιν χρηστότητος; πλὴν ἀλλὰ γὰρ καὶ ὥσπερ διὰ τῶν ἄνωθεν, οὕτω καὶ διὰ τῶν παρ' ἡμῖν αὐτοῦ τὰ τῆς δεσποτείας τῆς τῶν ἁπάντων ἐξέλαμψεν. ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ αὐτὸν αἱ στρατιαὶ τῶν ἀγγέλων περιεστήκασιν·

A vt Euam illam antiquam non inducerem in dolum: ſatius erat mihi etiam per Serpentem, illam non decipere. Nam quid lucri mihi acceſſit ex circumuentione? ſiquidem eos quos in ſeruitutem redegi, modò video priſcam libertatem recipere, imò verò vnà cum præcedente libertate etiam ipſum regnum cœlorum hæreditario iure poſſidere? Talibus equidem communis omnium noſtrum inimicus apud ſeipſum vſus eſſe ſermonibus videtur. Nos verò denuò recurrentes ad ea, quorum ſuperiùs fecimus B mentionem, laudemus virgam Ieſſe beatum prædicemus, & fauſtis ominibus proſequamur ſacrum Dauidis ſurculum: *aſcendit enim & Ioſeph à Galilæa de ciuitate Nazareth in Iudæam ad ciuitatem Dauid, quæ quidem vocatur Bethleem, eo quòd ipſe eſſet de domo & familia Dauid, cum Maria ſibi deſponſata & grauida.* Matth. 1. Iſta Lucas nobis nuntiauit per hiſtoriam Euangelicam, teſtificans familiam & propinquitatem Dauidis non ſolùm ad Ioſeph, ſed etiam ad Deiparam & ſemper Virginem pertinere. Quid igitur poſteaquam aſcende- C runt, quid accidit? *Impleti ſunt*, inquit, *dies vt ipſa pareret, & peperit filium ſuum primogenitum.* Luc 2. Peperit filium ſuum, qui & illius ſimul & Patris cœleſtis eſt primogenitus & vnigenitus. *Et pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præſepio, quia non erat locus in diuerſorio.* Inuoluit panniculis illum qui amictus eſt lumine ſicut veſtimento: Faſciis inuoluit eum, qui ſua ipſius potentia omnem creaturam inuoluit: Reclinauit in præſepio eum, qui proprio arbitrio cœlos inclinat: reclinauit in præſepio eum, qui ſedet ſuper ſo- D lium. Hæc porro non fruſtra contingebant, ſed in præſepi animalium irrationalium proponebatur ὁ λόγος, id eſt Verbum & ratio, vt pro inſtituto accurrẽtes homines irrationales, ſenſus rationalis participes efficeret. In menſa beſtiarum, proponebatur panis cœleſtis, vt ex hominum genere, his qui beſtiales erant, communicationem eſcæ myſticæ exhiberet. *Et non erat locus in ipſis in diuerſorio.* Locum in quo habitaret non habet, is qui Philipp. 2. domum totius mũdi conſtruxit. Non habet locũ habitationis, quia cùm eſſet diues, ſpõ- E te pauper effectus eſt. Locum non habebat, quis enim locus capere poſſet eũ qui locum excedit? Quare peropportunum eſt, vt hoc etiam è Pſalmis dicamus, *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine!* Pſalm 30. Vnde enim hęc? Vnde enim niſi ex tua, qui gratia noſtri deſcendiſti, bonitate? vnde tanta ipſius humilitas, niſi ex ipſius erga naturam noſtram clementia? Cæterum quemadmodum quæ ſpectant ad Dominum omnium, reſplendere ſolent in eius honorem, per ea quæ geruntur in cœlis, ita & per ea quæ geſta ſunt apud nos: eo ſuper Cherubim ſedente, circunſtare ſolent exercitus Angelorum:

A verùm & in præſepio choreæ circunſteterunt: illic à virtutibus cœleſtibus continuam habet adorationem: hîc à gentibus, ſtella obtemperante: illic vniuerſa elementorum turba, quæ habent à natura, offerunt: hîc & paſtores pro muneribus exhibent tripudia, & magi, theſauros: illic præterquam quòd ſedet in ſolio ſuper Cherubim, etiam eſt in ſinu Patris: hîc non ſolùm reſidet in præſepio, ſed etiam ſedet in vlnis maternis. B Iſte porro thronus verè regius, thronus iſte glorioſus, thronus ſanctus, thronus ſolùs dignus qui ſanctum ſanctorum geſtaret in terra. Ipſi gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς φάτνης χορείαν περιεκύκλωσαν· ἐκεῖ τὴν ἐκ τῶν οὐρανίων δυνάμεων ἄπαυστον ἔχει προσκύνησιν· ἐν τούτῳ τὴν τῶν ἐθνῶν διὰ τοῦ ἀστέρος ὑποταγήν· ἐκεῖ σύμπας ὁ τῶν στοιχείων δῆμος τὰ κατὰ φύσιν δωροφορεῖ· ἐν τούτῳ καὶ οἱ ποιμένες ἐδωροφόρουν σκιρτήματα, καὶ οἱ μάγοι τοὺς θησαυρούς· ἐκεῖ μετὰ τῆς ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ καθέδρας, καὶ ἡ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς· ἐν τούτῳ μετὰ τῆς ἐν τῇ φάτνῃ καὶ ἐν ταῖς ἀγκάλαις ταῖς μητρικαῖς. θρόνος δὲ καὶ οὗτος ἀληθῶς βασιλικός, θρόνος καὶ αὐτὸς ἔνδοξος, θρόνος ἅγιος, θρόνος τὸν ἅγιον τῶν ἁγίων ἐπὶ γῆς βαστάζειν μόνος ἄξιος. αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

Ex editione Baſilienſi Orthodoxographorum, anno 1569.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ ΤΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΟΥ

εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου.

D. ANDREÆ HIEROSOLYMITANI ARCHIEPISCOPI, in S. Mariæ Deiparæ ſalutationem, Sermo.

SIXTVS SENENSIS LIB. IV. BIBLIOTH.

Andreas Hieroſolymitanus Epiſcopus ſcripſit Græco ſermone in Annunciationem Deiparæ Virginis ac ſalutationem, ex Luc. 1. luculentiſſimam orationem: quæ incipit, Adeſt hodie gaudium. Interprete Marco Hoppero. Caniſius initio Catechiſmi putat illum floruiſſe ſub Iuſtino 2. Imp. 550.

ADEST hodie gaudium omnium C priſtinam nobis noxam diluens: Adeſt qui eſt vbique, vt gaudio omnia impleat. Quomodo verò adeſt? Nullis certè ſtipatus ſatrapis: non Angelorum ſecum ducens exercitum, non ſuam iactans expeditionem, ſed quietè ac ſubmiſſè id agens, quò tenebrarum principem lateat: quò prudenter illaqueato ſerpente, captóque Aſſyrio illo dracone, qui ſeruituti ſuæ humanam libertatem omnem ſubiecit, ſpolia auferret. (Luc. 1.) Quoniam immenſa eius erga nos miſericordia, tan- D tum condemnari opus, (hominem dico) non ſuſtinuit, propter quem cœlos condidit, terram firmauit, aëra expandit, maria dilatauit, ac omnem denique obtutui noſtro fabricam obiectam effecit. Propterea Deus ſuper terram, Deus ex cœlo, Deus inter homines, Deus in vtero virginis geſtatus, quem totum vniuerſum non caperet. Hinc humana natura gaudij præludia percipit, ac diuini initium E conſortij capit. Hinc à ſuo purgata peccato, cum immenſarum diuitiarum ſponſo nuptias celebrat. (Eſa. 45.) Hinc prior noſtra effigies nouam figuram conſequitur, ac ſenio quaſi confectus mundus, peccatorum ſenectam exuit: At cœlum lætetur deſuper, rorentque nubes iuſtitiam:

ΕΠΕΣΤΗ σήμερον ἡ πάντων χαρά, λύουσα τὴν προτέραν ἀράν· ἐπέστη ὁ πανταχοῦ, ἵνα τὰ πάντα πληρώσῃ χαρᾶς. ἐπέστη δὲ πῶς; οὐ δορυφόρους ἔχων, οὐ στρατιὰς ἀγγέλων συνεπαγόμενος· οὐ κομπάζων τὴν πρόοδον· ἀλλ' ἡσυχῇ καὶ ἠρέμα τοῦτο ποιῶν, ἵνα λάθῃ τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους, ἵνα τέχνῃ σοφίας παγιδεύσας τὸν ὄφιν, καὶ τὸν δράκοντα φενακίσας τὸν νοητόν, τὸν Ἀσσύριον, τὸν πᾶσαν ὑφ' ἑαυτὸν δουλωσάμενον τὴν ἀνθρωπίνην εὐγένειαν, ἁρπάσῃ τὰ λάφυρα, οὐκ ἀνασχόμενος αὐτὸς τὸ ὑπερμέγεθες τὸ εἰς ἡμᾶς εὐσπλαγχνίας τοσοῦτον ἔργον ζημιωθῆναι (τὸν ἄνθρωπον) δι' ὃν οὐρανοὺς ἐκαμάρωσε, γῆν ἐστερέωσεν, ἀέρα ἐξέχεε, θάλασσαν ἥπλωσε, καὶ τὴν φαινομένην ἅπασαν ἐπενοήσατο κτίσιν. διὰ τοῦτο Θεὸς ἐπὶ γῆς, Θεὸς ἐξ οὐρανοῦ, Θεὸς ἐν ἀνθρώποις, Θεὸς ἐν γαστρὶ παρθένου φερόμενος, ὁ πανταχοῦ μὴ χωρούμενος. ἐντεῦθεν ἡ ἀνθρώπου φύσις χαρᾶς προοίμια δέχεται, καὶ ἀρχὴν λαμβάνει θεώσεως· ἐντεῦθεν τὸν ἑαυτῆς ἀποκαθαιρομένη τῆς ἁμαρτίας πολυφόρητον πλοῦτον νυμφοστολεῖται τῷ κτίσαντι. ἐντεῦθεν ἡμῶν ἡ πρώτη διάπλασις νέαν ἀνάπλασιν δέχεται, καὶ ὁ γηράσας κόσμος, τὴν ἐξ ἁμαρτίας παλαίωσιν ἀποδύεται. ἀλλ' εὐφραινέσθω ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν, καὶ νεφέλαι ῥανάτωσαν δικαιοσύνην.

A στάξάτω τὰ ὄρη γλυκασμὸν, καὶ οἱ βουνοὶ ἀγαλλίασιν, ὅτι ἠλέησεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. σήμερον γὰρ τὸ ἀποκεκρυμμένον πρὸ τῶν αἰώνων μυστήριον φανεροῦται, καὶ ἀνακεφαλαίωσιν ἐν Χριστῷ τὰ σύμπαντα δέχεται. σήμερον ὁ δημιουργὸς τῶν ὅλων ἐξουσιαρχία τὴν προβεβουλευμένην αὐτῇ τῆς τῶν ὄντων ποιήσεως, πρὸς πέρας ἄγει βουλὴν, ἵνα τὴν καθ' ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς προεπινοηθεῖσαν τῷ ἀρχηγῷ τῆς κακίας βουλὴν διασκεδάσῃ. διὰ τοῦτο χορεύουσιν ἄγγελοι, συγχαίρουσιν ἄνθρωποι, B καὶ ὁ σύμπας ἀνανεούμενος πρὸς ἑαυτὸν ἐπανέρχεται κόσμος. τίς νοῦς, ποία δὲ ταῦτα χωρήσει γλῶττα; μή τι γε λόγος ἐκφράσαι δυνήσαιτο, ἢ ἀκοὴ δέξασθαι. εἰκότως οὖν ἡ παροῦσα πανήγυρις, φαιδρὰ καὶ γεγανωμένη συγκεκρότηται σήμερον. τὴν πανσθενεστάτην τοῦ ἡμετέρου φυράματος ἑορτάζουσα πρόληψιν. ὡς οὖσα καὶ ποταπὴ, τῆς μὲν κτίσεως ἁπάσης εὐφρόσυνος, τοῦ δὲ γένους ἀνόρθωσις. ἐκ οὖν χαρᾶς εὐαγγέλια σήμερον, Θεοῦ φιλανθρωπίας μηνύματα, παγκοσμίου σωτηρίας C χρησμόσυνα, πόθεν καὶ παρὰ τίνος, καὶ πρὸς τίνα ἥκοντα; ἐξ οὐρανοῦ καὶ παρὰ Θεοῦ, καὶ πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρί. τίς ἡ παρθένος; τίς ὁ ἀνήρ; τίνα δὲ τούτοις ὀνόματα; τῇ μὲν, Μαρία, τῷ δὲ, Ἰωσήφ. ἀμφότεροι δὲ ἤστην ἐκ γένους Δαβίδ. τίνος ταῦτα διακονοῦντος, καὶ πόθεν ἥκοντος; τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ ἐξ ὑψίστου ἀποσταλέντος εἰς διακονίαν τοῦ θαύματος. ἔδει γὰρ τὸν τοῦ ὑψίστου τὸν λειτουργὸν, ἐκ τῶν ὑψίστων ἐπὶ γῆς καταπτάντα, παράδοξον ἐπὶ παραδόξοις τοῖς πράγμασι διακομίσαι μυστήριον. D τί τοῦτο; τὴν τοῦ Κυρίου συγκατάβασιν, τὴν ἄρρητον τῆς περὶ ἡμᾶς οἰκονομίας φανέρωσιν. τὴν ἀπ' αἰῶνος κεκαλυμμένην τῆς θείας βουλῆς καὶ προγνώσεως ἔκφασιν καὶ βεβαίωσιν. ἀλλὰ ποῦ ταῦτα καὶ πότε, καὶ ὅτου χάριν; εἰς Ναζαρὲτ, πόλιν τῆς Γαλιλαίας τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ, καθ' ὃν Ἰωάννης συνείληπτο, ἵνα τὸν ἐρχόμενον κηρύξῃ ἐγγάστριον. ὅθεν ὁ Γαβριὴλ πρὸς τὴν ἐπίγειον παστάδα, τῶν αἰθερίων μεταστὰς ἀψίδων, ἐπέστη τῇ Ναζαρὲτ, E καὶ τῇ παρθένῳ προσελθὼν, τῆς ἀφράστου οἰκονομίας ἀψοφητὶ διηκόνει τὸ μήνυμα. τοῦτο τῆς πρὸς ἀνθρώπους θείας καταλλαγῆς τὸ μυστήριον, τοῦτο πανηγυρίζομεν σήμερον, τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους συνάφειαν, τὴν τοῦ προσλήμματος θέωσιν, τὴν τῆς εἰκόνος ἡμῶν ἀναμόρφωσιν, τὴν εἰς τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσιν, τὴν εἰς οὐρανοὺς ὕψωσιν καὶ ἀνάβασιν. διὰ τοῦτο χαρᾶς χαίρει τὰ σύμπαντα σήμερον, καὶ πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων ἡ νοητὴ διακόσμησις, ταῖς θείαις περὶ ἡμᾶς καταλλαγαῖς ἐπισπένδεται. φίλον γὰρ αὐταῖς τὸ πρὸς Θεὸν ἡμῶν ἐπανόρθωμα,

ſtillent montes dulcedinem, & colles lætitiam, quooiam miſertus eſt Deus populi ſui. Hodie enim, quod ante omnia ſæcula abſconditum fuit, myſterium reuelatur, & in Chriſto tanquam capite, omnia repetuntur. Hodie ſumma vniuerſi opifex potentia conceptum apud ſe iamdudum de rerum creatione conſilium ad finem perducit: quò quod de nobis iam ab initio omnis mali princeps inſtituit conſilium, irritum faceret. Ob id ſanè repudiant Angeli, congratulantur ſibi homines, ad quod vniuerſus reſtitutus orbis concurrit. Quæ mens, aut quæ hæc concipiat lingua? Non equidem vllus ſermo eloqui, vel auditus percipere poſſit. Meritò ergo præſens hoc feſtum magna nobis ſolemnitate & lætitia hodie peragitur, quod pleniſſimam coinquinationis noſtræ expiationem concelebrat, quędam quaſi exiſtens vniuerſæ quidem creaturæ læta feſtiuitas, humano verò generi reſtitutio. Hæ igitur gaudij hodiernæ annunciationes, hæc Dei reconciliationis indicia, exoptatiſſimæque ſalutis læta vaticinia, vndenam & à quo, vel ad quem pertingunt? Ex cœlo, à Deo & ad Virginem viro deſponſatam. Quæ verò virgo? aut quiſnam vir ille? quæve hiſce nomina ſunt? Illi quidem, Maria, huic verò, Ioſeph: Ambo de ſtirpe Dauid. Quo rerum harum miniſtro & vnde venerat? Archangelo Gabriele ex altiſſimis in huius ſtupendæ rei miniſterium demiſſo. Decebat enim miniſtrum Altiſſimi, ex altiſſimis ſuper terram deorſum volantem, inauditum illud atque ſui admiratione res admirandas cunctas longè ſuperans myſterium ſecum adferre. Quodnam illud? Domini ad nos deſcenſionem, illius incredibilis diſpenſationis manifeſtationem: diuini conſilij atque decreti ab æterno abſconditi promulgationem confirmationémque. Vbi autem & quando cuiuſque gratia contigit iſta fieri? In Nazareth ciuitate Galileæ: menſe VI. à Ioanne concepto: vt venturum in vtero exiſtentem prædicaret. Nam Gabriel è ſublimi per æthera ad terreſtria loca demiſſus, Nazareth conſtitit, & ad virginem accedens inſcrutabilis illius diſpenſationis indicium ei placidè pro ſuo officio fecit. Hoc illud eſt diuinæ cum humano genere reconciliationis myſterium. Huius hodie feſtum celebramus, Dei, inquam, cum hominibus coniunctionem, adoptionis noſtræ dignitatem, imaginis noſtræ reformationem, in melius emendationem, in cœlos exaltationem atque aſcenſionem. Quapropter magno hodie cuncta Gaudio, ac vniuerſi cœleſtium poteſtatum ordines ſpirituales; ob Dei nobiſcum reconciliationem nobis quoque placantur Iucundiſſima enim ipſis eſt noſtra ad Deum reuerſio,

Feſtum Annunciationis.

Luc. 1.

Luc. 1.

Luc. 15.

& ad ſtatum meliorem ingreſſus atque reditus. Quoniam valde ſunt noſtri cauſſa ſolliciti atque benigni: ad eorum quippe miniſterium miſſi qui ſalutem ſortientur. Lætentur itaque cuncta hodie, vniuerſa exultet natura: Cœlum enim apertum eſt: Terra regem vniuerſi clanculum excipit: Nazaret Eden hortum ęmulata, ipſius Eden conditorem ſinu ſuo complectitur: Miſerationum pater humanam deformitatem vnico ſuo atque vnigenito ſibi filio deſpondit: cuius Gabriel myſterij miniſter fit, ac virgini acclamat: *Aue*, quò gaudium quod auia perdiderat, filia Adam ex Dauide orta, per ſe recuperaret. Hodie pater omnis gloriæ humani generis calamitatem miſertus, corruptam in Adamo naturam propitiis oculis intuitus eſt. Hodie miſericordiæ largitor, viſcerum ſuorum optimorum abyſſum nobis reuelat, ac naturam noſtram miſericordia ſua inſtar marium perfundit, quæ multa aqua teguntur. Decebat quippe eum, à quo & per quem & in quo facta ſunt omnia, veteris noſtræ noxæ condemnationem miſericordia ſua commutare, propriáque ſua gloria glorioſam reddere corruptam in Adamo naturam, nec non veritate contundere fallax illud fallacis patris conſilium, cuius opus fuit prima tranſgreſſio, protoplaſti, inquam, delictum. Hinc nimirum magnus ille Rex Dauid in Pſalmis ſuis cecinit iam antea: *Miſericordia & veritas occurrere ſibi mutuo: Iuſtitia & pax ſe mutuò exoſculatæ ſunt*: Quid ob aliud hæc dicens, quàm filij ſecundùm patris beneplacitum, miſericordiam breui ſuper nos venturam, qua miſertus noſtri, miſericordiæ largitor, nobis eſt ſimilis factus, abſque omni tamen peccato: quò tranſgreſſionem noſtram ipſe tolleret, ac lapſos nos à caſu erigeret, confractúmque vas de nouo iam ab omni immune contritione fingeret. Veritatem autem dixit eius, quæ non eſſet iuxta phantaſiam inter homines factam apparitionem. Non enim ſimulatam (quod videri alicui poterat) carnem à nobis aſſumpſit, ſed in ipſa rei veritate ſingulari ſimul erga genus humanum ſtudio, & ſecundùm homines ex hominum ſubſtantia ſibi aſciuit, qui eſt Altiſſimus, ac totam noſtram in ſemetipſo naturam ſanctificauit: nec diſpenſationem eam ſub ſpecie quadam finxit. Hanc ille carnis, inquam, veritatem cognouit, illæſa eius Deitate manente, ſtupendæ prorſus alterationis. Quoniam igitur miſericordia & veritas, vt habent Prophetarum oracula, mutuò ſibi occurrêre, meritò ſanè iuſtitia & pax mutuò quoque ſe exoſculatæ ſunt. Iuſtitia quidem, quæ eſt aduerſus eum, qui primos parentes decepit, prolata ſententia. Quando? & à quonam? Hodie, & à patre Altiſſimo:

Nazareth hortum paradiſi æmulata eſt.

Luc. 1.

Pſalm 84.

Veram carnem aſſumpſit Verbum.

A καὶ ἡ πρὸς τὴν ἀμείνω κατάστασιν πρόοδος καὶ ἀνάβασις. καὶ γάρ εἰσι λίαν συμπαθεῖς καὶ φιλάνθρωποι ἅτε εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενοι τῶν μελλόντων κληρονομεῖν σωτηρίαν. Συγχαιρέτω ἀγαλλιάσθω τὰ σύμπαντα σήμερον, καὶ ἡ φύσις σκιρτάτω. ὁ οὐρανὸς γὰρ ἐξανοίγεται, ἡ γῆ τὸν βασιλέα τοῦ παντὸς ἀφανῶς ὑποδέχεται· Ναζαρὲτ τὴν Ἐδὲμ μιμουμένη, τὸν τῆς Ἐδὲμ φυτουργὸν ἐγκολπάζεται· ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, τὴν ἀνθρωπίνην ἐσχατιὰν τῷ μόνῳ μόνος ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντι μνηστεύεται· καὶ
B Γαβριὴλ τῷ μυστηρίῳ διακονεῖ, καὶ τῇ παρθένῳ ὑποφωνεῖ τὸ χαῖρε, ἵνα τὴν χαρὰν ἣν ἡ προμήτωρ ἀπώλεσεν, ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀδὰμ ἡ ἐκ Δαβὶδ ἀνατείλασα, δι' ἑαυτῆς ἀνασώσηται. σήμερον ὁ τῆς δόξης πατὴρ εἰς οἶκτον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐλθὼν, τὴν ἐν Ἀδὰμ φθαρεῖσαν φύσιν, ἱλεῳ κατοπτεύει τῷ βλέμματι· σήμερον τὴν αὐτοῦ παναγάθων σπλάγχνων ὁ τῆς εὐσπλαγχνίας δοτὴρ ἀνακαλύπτει τὴν ἄβυσσον, καὶ δοχετεύει τῇ φύσει τὸν ἔλεον, ὡς ὕδωρ πολὺ καλύψαι θαλάσσας. ἔπρεπε γὰρ
C τῷ ἐξ οὗ, καὶ δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκεν, ἐλέῳ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀρχαίας ἀρᾶς, τὴν καταδίκην ἀμείψασθαι, δόξῃ τε τῇ ἑαυτοῦ περιδοξάσαι τὴν ἀδοξήσασαν ἐν Ἀδὰμ φύσιν, καὶ ἀληθείᾳ τὴν τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους ἐπικεχειρημένην συμβουλὴν ἀποσείσασθαι, ἧς ἔργον ἡ πρώτη παράβασις τοῦ Ἀδαμιαίου πλάσματος τὸ παράπτωμα. οὗ δὴ χάριν ὁ μέγας ἐν βασιλεῦσι Δαβὶδ ὁ θεοπάτωρ προέψαλλεν, ἔλεος καὶ ἀλήθεια συνηντήθησαν, δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη κατεφίλησαν. τί ταῦτα λέγων; ἢ πάντα τὸν τοῦ υἱοῦ κατ' εὐδοκίαν τοῦ
D πατρὸς περὶ ἡμᾶς ἔλεον, καθ' ὃν ἐλεήσας ἡμᾶς ὁ τοῦ ἐλέους δοτὴρ, ἐγένετο καθ' ἡμᾶς δίχα μόνου τοῦ πταίσματος, ἵνα λυθῇ τὸ παράπτωμα, καὶ πεσόντας ἡμᾶς ἀναστήσῃ τοῦ πτώματος, καὶ ἀναπλάσῃ τὸ πλασθὲν, δίχα συντρίψεως; ἀλήθειαν δὲ τὴν οὐ κατὰ φαντασίαν αὐτῷ γενομένην πρὸς ἀνθρώπους φανέρωσιν· οὐ γὰρ κατεσχηματισμένην, ὥς ἄν τις φαίη τὴν ἐξ ἡμῶν ἐποιήσατο πρόσληψιν, ἀλλ' ὡς ὄντως ἀληθείᾳ φιλανθρώπως ἅμα καὶ κατὰ ἀν-
E θρώπους ἐκ τῆς ἀνθρώπων οὐσίας οὐσιωθεὶς ὁ ὑπερούσιος, καὶ ὅλον ἡμῶν ἐν ἑαυτῷ θεώσας τὸ πρόσλημμα, οὔτε τὴν οἰκονομίαν ἐφάντασε, καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς σαρκὸς ἐπιστώσατο, ἀλωβήτου μεινάσης αὐτῷ τῆς θεότητος, πάσης ἐκστατικῆς ἀλλοιώσεως. ἐπεὶ οὖν ἔλεος καὶ ἀλήθεια κατὰ τὴν προφητείαν συνηντήθησαν, εἰκότως ἄρα δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη κατεφίλησαν· δικαιοσύνη μὲν, ἡ κατὰ τοῦ ἀδικήσαντος τοὺς προγόνους ἐξενεχθεῖσα ψῆφος. πότε; καὶ παρὰ τίνος; σήμερον, καὶ παρὰ τοῦ ὑψίστου πατρός.

Iuxta

καθ' ἣν ἐδικαίωσεν ὁ φύσει φιλάνθρωπος ἐν ἴσῳ τοῦ ἡμετέρου σχήματος εἴδει τὸν ἑαυτοῦ μονογενῆ υἱὸν ἐπιφανέντα κατακρῖναι τὸν ἀντικείμενον. εἰρήνην δὲ, ἣν ἐξαίφνης ἄνωθεν ἡ τῶν ἀγγέλων χοροστασία, τῇ τοῦ εἰρηνάρχου υἱοῦ κατὰ σάρκα γεννήσει ὁμοφώνως ἀνυμνοῦσι· δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ λέγουσα, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· δόξα, ἣν ἐδοξάσθη παρὰ Χριστοῦ τὸ ἀνθρώπινον, τῶν οὐρανίων ἁψίδων ὑπεράνω γενόμενον, καὶ πάσης ὑπεράνω ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως, κατὰ τὸν μέγαν ἀπόστολον· εἰρήνην δὲ, ἣν αὐτὸς ἐμεσίτευσε συνάψας τοῖς ἐπὶ γῆς τὰ οὐράνια, καὶ ξένην τρίβον τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου τοῖς ἐπὶ γῆς ἐχαρίσατο. εὐδοκίαν δὲ, ἣν αὐτὸς εὐδόκησεν ὁ πατὴρ, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἀγαπητὸν ἀποστείλας πρὸς τοὺς κατακρίτους ἡμᾶς, ἵνα τὴν εὐδοκηθεῖσαν ἐν αὐτῷ παρὰ τοῦ πατρὸς σωτηρίαν, ὡς ὁμοθελὴς τοῦ πατρὸς εἰς ἡμᾶς ἐκπληρώσῃ. τοῦτο ὃ νῦν πανηγυρίζομεν σήμερον· τοῦτο καὶ Γαβριὴλ ἐγχειρίζεται τὸ ἐπίταγμα, καὶ μεσιτεύει θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι, τῆς πάσης καταλλαγῆς ὅμηρα τῇ παρθένῳ πρῶτος εὐαγγελίζεται. τῶν γὰρ οἰκτιρμῶν ὁ πατὴρ οἰκτείρας τὸ γένος ἡμῶν, ἤδη τῷ τῆς ἀμβλίας καταφθαρὲν ὀλισθήματι, ἐμνήσθη τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ μὴ φέρων εἰς τέλος ἡμᾶς ἀπολλυμένους ὁρᾶν, πρότερον μὲν τὸν ἐν γράμματι νόμον πλαξὶ λιθίναις ἐγγεγραμμένον, ταῖς Μωσέως χερσὶν ἐνεχείρισεν. ὡς δὲ μηδὲν ὁ νόμος ὁ γραπτὸς ἐτελείωσε, πνευματοφόρους ἄνδρας ἀπέστειλε, τοὺς διορατικοὺς λέγω προφήτας, πάσας προδεικνύοντας τὰς ὁδοὺς Θεοῦ τὰς εὐθείας. ὡς δὲ βύοντες τὰς αἰσθήσεις οἱ πρὸς οὓς ἀπεστάλησαν, οὐδὲν ἧττον ὁμοίως διέκειντο, οὐδ' οὕτως ἡμῶν τὸ πλάσμα παρεῖδεν ὁ πλάστης, ἀλλ' ἐκ τῶν ὑπεραγάθων αὐτοῦ καὶ πανημέρων κόλπων, τὸν ὁμόθρονον αὐτοῦ καὶ ἰσοσθενῆ καὶ ἰσάγαθον ἐξομαστάντα υἱὸν ἐξαπέστειλεν εἰς τοὺς ἀναξίους ἡμᾶς, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησε· κρείνας μᾶλλον τὴν τῶν προσκεκρουκότων σωτηρίαν ἐργάζεσθαι, ἢ τοιοῦτον καὶ τοσοῦτον τῆς εἰς τὸ πλάσμα παρειδεῖν ἐργασίας κατόρθωμα. ἑνὶ τοίνυν τῶν προὔχων ἀγγέλων διακονῆσαι τῷ μυστηρίῳ ταξάσας, τοιάδε, οἶμαι, τῷ τῆς οἰκείας μεγαλειότητος διεκελεύσατο νεύματι. δεῦρο, λέγων, ἄπιθι Γαβριὴλ εἰς Ναζαρὲτ, πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ἐν ᾗ κόρη παρθένος οἰκίζεται, μεμνηστευμένη ἀνδρὶ ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ· Μαρία τῇ παρθένῳ τὸ ὄνομα· εἰς Ναζαρὲτ φησι, διὰ τί; ἵνα τὸ τῆς παρθενίας θεοπρεπέστατον κάλλος, καθάπερ ῥόδον ἐξ ἀκανθώδους χώρας ὁ παντοκράτωρ ἐκλέξηται· καὶ διὰ τὴν προφητείαν, ὅτι Ναζαραῖος κληθήσεται. τίς; ὃ δὴ Ναθαναὴλ ὕστερον υἱὸς Θεοῦ καὶ βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ κηρυττόμενος. ἀμέλει τοι, καὶ εἴθισται Γαβριὴλ ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ μυστηρίοις διακονεῖν,

A Iuxta quam, qui natura ſua benignus eſt, iuſtiſſimè decreuit, vt filius eius proprius vnigenitus in noſtræ ſimili comparens forma aduerſarium illum condemnaret. Pacem verò dico, quam deſuper ſubitò Angelorum chorus, in ipſa ſtatim Irenarchę filij ſecundũ carnem natiuitate vnanimiter concelebrauit dicens: *Gloria in Altiſſimis Deo, ac in terra pax, in hominibus bona voluntas.* (*Luc. 1.*) Gloria, qua per Chriſtum, genus humanum eſt glorioſum factum, ſupra cœlorum orbes euectum, ac omnem ſupra principatum, & poteſtatem virtutémque elatum, vt habet magnus B ille Apoſtolus. (*Epheſ. 1.*) Pacem autem quam ipſemet, interponendo ſe, nobis reſtituit, coniunctis cum terreſtribus atque cœleſtibus, ac nouam redeundi in cœlos ſemitam terrigenis gratuitò donauit. Bonam autem voluntatem, qua ipſimet beneplacuit Patri, filium ſuum dilectum ad condemnatos nos mittere, vt probatam & acceptam Patri per ipſum ſalutem, quaſi conſentiens patri, in nobis expleret. Hoc illud eſt cuius hodie feſtum celebramus; hoc Gabriel quoque demandatum ſibi officium exequitur, ac medius inter Deum & homines totius reconci- C liationis pignora, rem equidem lætiſſimam, Virgini primus annuntiat. Nam miſerationum Pater, noſtri miſertus generis, tranſgreſſionis noxa iam deperditi, manuum ſuarum operum recordatus eſt: nec noſtrum penitus interitum videre ſuſtinens, primùm quidem legem in tabulas lapideas ſcriptam per Moſis manus tradidit. Poſtquam verò nihil ſcripta lex proficeret, viros diuino ſpiritu præditos miſit. (Videntes & Prophetas appello) qui Dei vias omnes rectas docerent. D Verùm cùm illi, ad quos miſſi hi erant, obſtructis ſenſibus ſuis, nihil minùs quã antea proprios affectus ſequerentur, nec ſic tamẽ nos fictionem ſuam plaſtes ille deſpexit, ſed ex benigniſſimo mitiſſimóque ſinu ſuo ſuũ eiuſdem ſecum maieſtatis, potentiæ & bonitatis filium ad indignos nos miſit, ad quos fines ſæculorum pertigêre: ſatius fore exiſtimans, hoſtium ſuorum ſalutem perficere, quàm tale ac tantum creationis ſuæ ſpecimen, ac perfectionis velut exẽplar deſpicere. (*Filius patri æqualis.*) Vni ergo ex præcipuis Angelorum, quem E huius miniſterio myſterij pręfeciſſet, talia, vt puto, veræ maieſtatis ſuæ nutu mandauit: Heus inquiẽs, vade Gabriel Nazareth in ciuitatẽ Galileæ, in qua puella Virgo habitat, deſpõſata viro, cui nomẽ eſt Ioſeph; Virgini autem nomẽ eſt Mariæ. Vade, inquit, Nazareth. Cur nã? Quò gratioſiſſimũ virginitatis decus, veluti roſam ſuaueolentẽ ex loco ſpinoſo ſibi omnipotẽs eligeret: tum etiam ob prophetiã: *Quoniã Nazaræus vocabitur.* quiſnam? quẽ Nathanael poſtea Dei filiũ, & regẽ Iſraël prædicat. Cęterùm conſueuit Gabriel circa Dei, miniſtrando, verſari myſteria,

quemadmodũ ex Daniele id cognouimos, Abi igitur Nazareth in ciuitatem Galileæ, quò cùm citò perueneris, illud primum virgini nuntia, gaudij, inquam, Euangelium, quod iam antea Eua amiſerat. Nec animam eius metu aliquo perturbes; nam gaudij, nõ mœroris, hoc indicium eſt: voluptatis, non triſtitiæ ſalutatio eſt. Quodnam vel fuit, vel contingat vnquam humano generi maius illo gaudium? dum diuinam naturam participat, & arcta cum Deo coniunctione vnum cum eo fit, ſecundùm vnitatis adeóque eſſentiæ rationem? Quid verò dignum magis admiratione, quàm Dei videre deſcenſum ad vterum vſque mulieris pertingentem? ô rem incredibilem! Deus inter membra mulieris, *cuius cœlum thronus eſt, & terra ſcabellum pedum eius*. Deus in vtero, qui patri ſuo coæuus cœlos inhabitat! Ecquid aliud præter exiſtimationem magis, quàm Deum ſub hominis ſpecie apparere, vt tamen de propria deitate nihil ei decedat! tum etiã vniuerſam videre naturam humanam cum plaſte ſuo coniunctã, vt totus diuinus reddatur homo, qui primus ſub peccatum cecidit? Quid igitur Gabriel? Auditis his & cognito hoc mãdato, diuina quidem voce ſibi denunciato, viribus autẽ eius longè ſuperiore exiſtente, inter metum & gaudium conſtitutus fuit. Nec enim fiduciam inde manifeſtã habens, nec tutum ſatis contradicere exiſtimans, diuinæ obſecutus voci ad virginem ſe demiſit. Cúmque Nazareth iam perueniſſet, ad domum conſtitit meditabundo nimirum ſimilis factus, ac ſecum quaſi hæſitans variis proculdubio cogitationibus diſtrahebatur: talia puto, apud ſe animo voluens: Vndenam Dei exequi conſilium aggrediar? veloci ne curſu ad thalamum contendam? At animum virginis ſic terrebo. Tardiùs ergo accedam? Verùm ceu animo furandi ingreſſus puellæ iudicabor. Pulſabóne igitur fores? ſed quomodo? nec enim illud conſuetum Angelis eſt: nec quod corpore vacat, agere quicquam eorum poteſt, quæ vel apprehendunt vel apprehenduntur. Portámne priùs aperiam? ſed & clauſa ea ingredi poſſum. Nomine eam vocabo? ſed territabo iuuenculam. Hoc ergo faciam: ad mittentis me conſilium, impetum moderabor. Intentio quippe eius eſt humanum ſeruare genus. Quod ſanè conſilium, etſi præter expectationem omnium quodammodo ſit, miſericordiæ tamen plenum eſt, reconciliationis ſymbolum. Quomodo autem ad Virginem accedam? aut quam aduentus mei cauſam primã dicam? num gaudij Euangelij, aut Domini mei inhabitationem, ac Spiritus inuaſionẽ? vel Altiſſimi obumbrationem? ſic enim Virginem exhilarabo: indicabo ei ſtatim rem illam admirandam, accedam propius & ſalutabo eam, acclamando ſubmiſsè, *Aue:*

Iſa. 66.

Gabrielis cogitationes.

A ὡς ἐν τῷ Δανιὴλ ἔγνωμεν. ἄπιθι τοίνυν εἰς Ναζαρὲτ πόλιν τῆς Γαλιλαίας. καὶ τῇ δὲ φθάσας σπουδῇ τοῦτο πρῶτον πρόσειπε τῇ παρθένῳ, τὸ τῆς χαρᾶς εὐαγγέλιον ὃ προαπώλεσεν Εὔα, καὶ μὴ δὴ θορυβήσῃς αὐτῆς τὴν ψυχήν. χαρᾶς γὰρ οὐ λύπης τὸ μήνυμα. θυμηδίας οὐκ ἀθυμίας ὁ ἀσπασμός. ποία γὰρ ἦν καὶ ἔσται ταύτης μείζων χαρὰ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει, τὸ κοινωνὸν γενέσθαι θείας φύσεως, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν συναφείᾳ, ἓν μετ' αὐτοῦ γενέσθαι κατὰ τὸν τῆς ἑνώσεως εἴτ' οὖν ὑπο-
B στάσεως λόγον; τί δὲ θαυμασιώτερον τοῦ βλέπειν Θεοῦ συγκατάβασιν, μέχρι καὶ τῆς ἐν μήτρᾳ γυναικὸς κυοφορίας φθάνουσαν; ὢ παραδόξων πραγμάτων, Θεὸς ἐν μορίοις γυναικός, ὁ τὸν οὐρανὸν θρόνον ἔχων καὶ ὑποπόδιον τὴν γῆν· Θεὸς ἐγγάστριος, ὁ ὑπερουράνιος, καὶ τῆς πατρικῆς αἰδιότητος σύνθρονος. καὶ τί τούτου παραδοξότερον, ἀνθρωπόμορφον ὁρᾶσθαι Θεόν, μὴ ἐκστάντα τῆς οἰκείας θεότητος; τήν τε ἀνθρωπίνην φύσιν ὁρᾶν ὅλην συνημμένην τῷ πλάστῃ, ἵνα ὅλος ὁ ἄνθρωπος θεω-
C θῇ, ὁ πρῶτος πεσὼν ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν; τί οὖν ὁ Γαβριήλ; ὡς τούτων ἤκουσε, καὶ τὸ κέλευσμα ἔγνω, θείᾳ μὲν ψήφῳ κεκυρωμένον, τῆς αὐτοῦ δὲ κρεῖττον ὑπάρχον δυνάμεως, φόβου καὶ χαρᾶς μεθόριος ἵστατο· μηδὲ τὸ θαρρεῖν αὐτόθεν ἔχων ἐπίδηλον, καὶ ἀντιλέγειν ἀσφαλὲς οὐχ ἡγούμενος· τῷ θείῳ μέντοι παρομαρτήσας κελεύσματι, κατέπτη πρὸς τὴν παρθένον, καὶ τὴν Ναζαρὲτ καταλαβών, ἐπέστη τῷ δωματίῳ· εἶτα σιωπῶν τις γενόμενος, καὶ καθ' ἑαυτὸν ὥσπερ διαπορῶν, τοῖς λογισμοῖς διε-
D μερίζετο, τοιάδε, οἶμαι, πρὸς ἑαυτὸν λογιζόμενος· πόθεν ἀπάρξομαι διακονεῖν τῷ Θεοῦ τῷ βουλήματι, δρομαῖος ἐπεισέλθω τῷ θαλάμῳ; ἀλλὰ πτοήσω τὴν ψυχὴν τῆς παρθένου. σχολαιότερον ἐπιβῶ; ἀλλ' ὡς τὴν εἴσοδον κλέψας τῇ κόρῃ κριθήσομαι. θύραν κρούσω; καὶ πῶς; οὐ γὰρ ἴδιον ἀγγέλοις τοῦτο. οὐδέ τι τῶν κρατούντων ἢ κρατουμένων εἴργειν δύναται τὸ ἀσώματον. προσανοίξω τὴν πύλην; ἀλλὰ καὶ συγκεκλεισμένης εἴσω γενέσθαι με δυνατόν. καλέσω ταύτην ἐξ ὀνόματος; ἀλλὰ ταράξω τὴν νεάνιδα. τοῦτο οὖν δράσω· πρὸς τὸ τοῦ πέμψαντος βούλημα, τὴν ὁρμὴν ἀπευθυνῶ. σκοπὸς γὰρ αὐτοῦ τὸ ἀνθρώπινον
E σῶσαι. τὸ δέ γε βούλημα εἰ καὶ παράδοξόν πως, ἀλλ' εὐσπλαγχνίας μεστόν, καταλλαγῆς σύμβολον. πῶς οὖν ἄρα προσέλθω τῇ παρθένῳ; τί πρῶτον αὐτῇ διαλέξομαι; τὸ τῆς χαρᾶς εὐαγγέλιον, ἢ τοῦ Κυρίου μου τὴν ἐνοίκησιν; τοῦ πνεύματος τὴν ἐπέλευσιν, ἢ τοῦ ὑψίστου τὴν ἐπισκίασιν; χαιρετίσω τοιγαροῦν τὴν παρθένον, καταμηνύσω τὸ θαῦμα, προσπλησιάσω, ἀσπάσομαι, ὑποφωνήσω τὸ χαῖρε·

καλὸν ἐπισυνδῆσαι πρὸς παρρησίαν ὁ ἀσπασμός. ὁμηρευέτω μοι τῆς πρὸς αὐτὴν ὁμιλίας, τὸ χαῖρε. αὐτὴ γὰρ μόνη ἡ τοῦ χαῖρε φωνὴ, πρὸς τὸ μηδένα φόβον ἐμποιῆσαι τῇ κόρῃ, καὶ προδιημαλίσει αὐτῇ τὴν τῆς ψυχῆς κατάστασιν. ἀπὸ χαρᾶς οὖν ἄρξομαι, τὰ τῆς χαρᾶς αὐτῇ προσαγγέλων μηνύματα. πρέπει γὰρ οὕτω τὴν βασιλίδα χαρᾶς εὐαγγελίοις ἀσπάζεσθαι. χαροποιὸς γὰρ ὁ τρόπος, εὐφρόσυνος ὁ καιρὸς· θυμηδίας τὸ κέλευσμα· σωτηρίας τὸ βούλημα, καὶ χαρᾶς ἀκαταλήπτου προοίμιον. ταῦτα δὴ πιστώσας καθ' ἑαυτὸν ὁ ἀρχάγγελος, ἐπέστη τῇ παστάδι, καὶ προφθάσας τὸν θάλαμον, καθ' ὃν ἡ παρθένος ηὐλίζετο, ἡσυχῇ τῇ θύρᾳ προσανοίγνυσι, καὶ γενόμενος ἔνδον, πρᾳεία τῇ φωνῇ τὴν παρθένον προσεῖπε· χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, ὁ πρὸ σοῦ, μετὰ σοῦ σήμερον, καὶ μετ' ὀλίγον, ἐκ σοῦ. τὸ μὲν ἀϊδίως, τὸ δὲ χρονικῶς. βαβαὶ τῆς ἀμετρήτου φιλανθρωπίας, βαβαὶ τῆς χρηστότητος. οὐκ ἠρκέσθη τῆς χαρᾶς τῷ μηνύματι, εἰ μὴ καὶ τὸν τῆς χαρᾶς δημιουργὸν ἀνεκήρυξε τῷ τῆς παρθένου κυήματι. τὸ γὰρ, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, αὐτὸν παρεῖναι τὸν βασιλέα προδήλως μηνύει, ὅλον ἐν αὐτῇ σωματούμενον, καὶ τῆς οἰκείας δόξης οὐκ ἐξιστάμενον. χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. χαῖρε τὸ τῆς χαρᾶς ὄργανον, δι' οὗ τῆς ἀρᾶς ἐλύθη κατάκριμα, καὶ τὸ τῆς χαρᾶς ἀντεισήχθη δικαίωμα. χαῖρε ἀληθῶς εὐλογημένη, χαῖρε λελαμπρυσμένη· χαῖρε κεκαλλωπισμένον τῆς θείας δόξης ἀνάκτορον· χαῖρε ἱερότευκτον τοῦ βασιλέως παλάτιον. χαῖρε νυμφὼν ἐν ᾧ Χριστὸς ἐνυμφεύσατο τὴν ἀνθρωπότητα. χαίροις ἐκλεχθεῖσα Θεῷ πρὸ γεννήσεως· χαίροις τὸ θεῖον πρὸς ἀνθρώπους διαλλακτήριον· χαίροις θησαυρὲ τῆς ἀκηράτου ζωῆς· χαίροις οὐρανὲ τοῦ ἡλίου τῆς δόξης ἐπουράνιον οἴκημα· χαίροις Θεοῦ μηδαμοῦ χωρητοῦ, ἐν σοὶ δὲ μόνῃ χωρητοῦ, χωρίον εὐρύχωρον· χαίροις γῆ ἁγία παρθενικὴ ἐξ ἧς ὁ νέος Ἀδὰμ ἀρρήτῳ θεοπλαστίᾳ νέος Ἀδὰμ ἐχρημάτισεν, ἵνα τὸν παλαιὸν ἀνασώσηται· χαίροις ζύμη ἁγία θεοτελής, ἐξ ἧς ὅλον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀνεζυμώθη τὸ φύραμα, καὶ ἐξ ἑνὸς σώματος Χριστοῦ ἀρτοποιηθὲν εἰς ἓν συνῆλθε τὸ παράδοξον σύγκριμα. χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· ὁ εἰπὼν γενηθήτω φῶς, γενηθήτω στερέωμα, καὶ τὰ καθεξῆς ἅπαντα τῆς αὐτοῦ δημιουργικῆς μεγαλειότητος ἔργα. χαίροις τῆς ἀκαταλήπτου χαρᾶς γεννήτειρα· χαίροις ἡ νέα τῆς δόξης κιβωτὸς, ἐν ᾗ ἀναπέπαυται τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατελθόν. κιβωτὸς, ἐν ᾗ τὸ ἁγίασμα τῆς καινοπρεποῦς δόξης. ὁ κατὰ φύσιν ἅγιος, ἐν τῷ παρθενικῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ, τῷ τῆς ἐνσαρκώσεως λόγῳ, παραδόξως ἑαυτῷ συνέπηξε.

A Commodus mihi liberioris ſermonis ingreſſus fuerit ſalutatio : ipſum, inquam, *Aue*, ceu pigous quoddam inſtituendi cum ea colloquij permittatur mihi. Nam vnica hæc vox, Salue, nullum apud puellam metus locum relinquet, ac mentem eius priùs demulcebit. Ab ipſo eius gaudio exordium ſumam, lætitiæ ſigna ſtatim ei annuntians. Decet enim lætis ita præconiis regioam ſalutari. Hic etiam modus gaudium efficit : occaſio præterea commoda eſt. Hoc quoque mandatum animæ voluptatem inducit. Salutis boc conſilium B eſt, & immenſi gaudij proœmium. Hæc apud ſe animo volnens Archangelus, ad domum acceſſit : ac ad thalamum, in quo Virgo erat, cùm perueniſſet, aperto clam oſtio ad eam ingteſſus eſt, & manſueta admodum voce Virgioem compellauit, dicens : *Aue gratioſa, Dominus tecum* : Qui ante te, hodie vnà tecum eſt, & ex te paulò poſt naſcetur. Illud quidem ab æterno, hoc verò ad tempus. Papæ, immenſam illam humanitatem! Papæ, illam bonitatem! Non fuit contentus gaudij ſigna prodidiſſe, niſi lætitiæ quoque auctoC rem in vtero Virginis deprædicaſſet. Hoc enim quod ait : *Dominus tecum*, ipſum adeſſe regem clarè ſignificat : totum inquam, eum in ipſa eſſe in corpus coactum, vt etiam nihil de propria eius gloria ceſſerit. *Aue gratioſa, Dominus tecum.* Salue lætitiæ orgaoum per quod delicti noſtri coodemnatio expiata eſt, ac veri gaudij pleoa facta compenſatio eſt : Salue verè benedicta : Salue illuminata : Salue magnificum diuinæ gloriæ templum : Salue conſecratum regis palatium : Salue thalame, in quo Chriſti bumanitas deſponſata eſt : Salue electa Deo anteqnam nata D fueris : Salue diuina cum homioibus reconciliatio : Salue theſaure vitæ immarceſcibilis : Salue cœlum, ſolis gloriæ cœleſte tabernaculum : Salue Dei ager ampliſſime, quem oullus alius locus, niſi tu ſola, comprehendere poteſt : Salue ſancta virginalis tellus, ex quo nouus Adam ineffabili fictione formatus eſt, qui veterem ſaluti teſtitueret. Salue ſanctum Dei E fermentum, quo tota geoeris humaoi maſſa conſperſa eſt, & ex vnico Chriſti corpore ceu panis factus, in vnum coiit incredibilis concretio. *Aue gratioſa, Dominus tecum*, qui dicebat, fiat lux, fiat firmamentum, ac reliqua deinceps magnificæ creatioois eius opera : Salua ſis immeoſi gaudij genitrix : Salua ſis noua gloriæ arca, in qua Dei Spiritus delapſus quieuit : arca in qua nouæ ſaoctificatio gloriæ. Qui ſuapte natura ſanctus, io vtero virginali, ceu naturæ officina, quoad iocarnationem mirabiliter ſeipſum concluſit :

Aue.

Dominus tecum.

Geneſ. 1.

Virginis Mariæ encomia.

non quidem vt quod eſſet, immutaret, (mutari quippe non poreſt) ſed vt quod non erat, aſſumeret: (humanitatis enim ſtudioſus eſt.) Salue vrna aurea, quæ eum fers, qui dulce maona reddit, ac mel à petra ingrato Iſraëli elicuit: Salue Seraphica myſtici anthracis fibula; Salue contemplariuæ cognitionis intellectuale ſpeculnm, per quod celebres ſpiritu Prophetæ incredibilem Dei ad oos deſcenſionem myſticè adumbrauerunt: Salue dioptra perſpectiua, per quam qui in triſti peccatorum vmbra ſedebant, recipientes deſuper cum gloria venienrem ortum iuſtitiæ ſolem, mirabiliter illuſtrati ſunt: Salue Prophetarum & Patriarcharum omnium ornamentum, oecnoo inueſtigabilium Dei oraculorum præconium veriſſimum. *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.* Ac verè quidem benedicta, nam benedixit te ſibi ipſi Deus in tabernaculum. Quoniam paterna gloria ſuperabundantem hominem Chriſtum Ieſum eundem quoque Deum, perfectiſſimum iis naturis ex quibus & in quibus conſtitir, ineffabili quodam modo in vtero tuo geſſiſti. Beoedicta tu in mulieribus, quæ cœleſtem theſaurum, in quo alij omnes ſapientiæ & cognitionis theſauri ſunt recooditi, in tuto virginitatis tuæ velut promptuario libertimè complexa es. Verè tu benedicta, cuius venter aceruus quidam areæ, quoniam fructum benedictionis, ſpicam immortalitatis, Chriſtum inquam, ſine ſemioantis ac colo- ni opera, perfectiſſimè produxiſti, meſſem copioſam infinita millia coogratulantium ſibi de ſalutis noſtræ operario adduxiſti. Tu verè benedicta, quæ ſola præ matribus omnibus digna es habira mater Conditoris tui: Ac ita quidem, vt quæ matribus contingunt ignorares, quippe quod ex te per partum prodiie, virginitatem tuam haud corrupit: nam qui formauit, idem quoque communicauit caſtiratis ſignacula. Reuera benedicta tu, quæ ſola ſine viro concepiſti & in vtero eum geſſiſti, qui cœlos expandit, ac virginiratis tuæ terram cœleſtem reddidit. *Benedicta tu in mulieribus:* Quæ ſola benedictionem es ſortita, quam Deus gentibus per Abrahamum promiſerat. Verè tu benedicta, vt quæ benedicti pueri Ieſu Chriſti Seruatoris noſtri marer es nuncupata. Propter quam gentes acclamant: Benedictus qui venit in oomine Domini: &, Benedictum nomen gloriæ eius ſempiternum. Et implebitur gloria eius vniuerſa terra; fiat, fiat. Benedicta tu inter fœminas, quam beatam omnes generationes prædicant, reges glorificant, quam potenratus adorant, cuius in conſpectu ditiſſimi ex populo dona litant, quam & à tergo ſequentes & præeuntes virgines in regis templum comitantur.

Coloſſ.2.

Geneſ.2.

Matth.21.

A οὐχ ὅπερ ἦν μεταβαλὼν (ἄτρεπτος γάρ) ἀλλ' ὃ οὐκ ἦν προσλαβὼν (φιλάνθρωπος γάρ.) χαῖρε στάμνος χρυσῆ, τὸν τὸ Μάννα γλυκάναντα φέρουσα, καὶ μέλι ἐκ πέτρας Ἰσραὴλ τῷ ἀγνώμονι χαλάσαντα. χαίροις ἡ Σεραφικὴ τοῦ μυστικοῦ ἄνθρακος λαβίς· χαίροις δὲ νοερὸν τῆς θεωρητικῆς προσγνώσεως κάτοπτρον, δι' οὗ τὴν περὶ ἡμᾶς ἀπειροδύναμον τοῦ Θεοῦ συγκατάβασιν οἱ κλεινοὶ τοῦ πνεύματος προφῆται μυστικῶς ἐφαντάσθησαν· χαίροις διόπτρα προσβλεπτική, B δι' ἧς τὸν ἐρχόμενον ἄνωθεν μετὰ δόξης ἀνίσχοντα ἥλιον τῆς δικαιοσύνης, οἱ τῷ ἀμειδεῖ σκιαζόμενοι τῆς ἁμαρτίας σκότει δεξάμενοι, καταπληκτικῶς περιελάμφθησαν. χαῖρε δὲ πάντων προφητῶν καὶ πατριαρχῶν ἐγκαλλώπισμα, καὶ τῶν ἀνεξιχνιάστων τοῦ Θεοῦ προγνώσεων ἀψευδέστατον κήρυγμα. εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου. καὶ εἰκότως εὐλογημένη· εὐλόγησε γάρ σε ὁ Θεὸς δὲ αὐτοῦ σκήνωμα, ὅτι τὸν ὑπερπλήρη τῆς πατρικῆς δόξης ἄνθρωπον, Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν αὐτὸν καὶ Θεὸν ἐν τελειότητι C τῶν ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς συνέστηκε φύσεων, ἀπερινοήτως ἐκυοφόρησας. εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶν, ἡ τὸν οὐράνιον θησαυρὸν, ἐν ᾧ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι, ἐν τῷ ἀσύλῳ τῆς παρθενίας σου ταμιείῳ ἀστενοχωρήτως χωρήσασα. σὺ ἀληθῶς εὐλογημένη, ἧς ἡ κοιλία, θημωνία ἅλωνος, ὅτι καρπὸν εὐλογίας, τὸν στάχυν τῆς ἀφθαρσίας Χριστὸν ἀσπερμάτως, ἀγεωργήτως ἐτελεσφόρησας, πολύχουν ἄμητον, μυριοπλάσιον, χιλιάδας εὐθυμουμένων τῷ γεωργῷ τῆς ἡμῶν σωτηρίας, προσάξασα· σὺ ἀληθῶς εὐλογημένη, ἡ μόνη πασῶν μητέρων προετοιμασθεῖσα μήτηρ τοῦ κτίστου σου, καὶ τὰ D μητέρων λαθοῦσα· ὅτι μὴ τῆς παρθενίας τῆς σῆς τὸ ἐξαίρετον μητρῴαις ὠδῖσι διέφθορε, τοῦ παρθενικοῦ σου βλαστοῦ τὰ τῆς ἁγνείας σου σῶα συντηρήσαντος σήμαντρα. σὺ ὄντως εὐλογημένη, ἡ μόνη ἀνάνδρως κυοφορήσασα τὸν τοὺς οὐρανοὺς ἐκτανύσαντα, καὶ τὴν γῆν τῆς παρθενίας σου ξενοπρεπῶς οὐρανώσαντα. εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶν, ἡ μόνη τὴν εὐλογίαν κληρωσαμένη, ἣν εἰς τὰ ἔθνη διὰ τοῦ Ἀβραὰμ ὁ Θεὸς ἐπηγγείλατο. σὺ ἀληθῶς εὐλογημένη, ὡς μόνη τοῦ εὐ- E λογητοῦ παιδὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν χρηματίσασα μήτηρ. δι' ἧς κράζει τὰ ἔθνη, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, καὶ εὐλογητὸν τὸ ὄνομα τῆς δόξης αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ πληρωθήσεται τῆς δόξης αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. γένοιτο, γένοιτο. εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶν, ἣν μακαρίζουσι γενεαί, δοξάζουσι βασιλεῖς, ἣν προσκυνοῦσι δυνάσται, ἧς τὸ πρόσωπον λιτανεύσουσιν * οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ, καὶ παρθένοι ὀπίσω αὐτῆς ἑπόμεναί τε καὶ προεξάρχουσαι, εἰς ναὸν βασιλέως συνελαύνουσι.

Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶν· ἣν Ἡσαΐας ἰδὼν προφητικοῖς ὄμμασι, προφῆτιν καὶ παρθένον ὠνόμασε, πλίνθον τε αὖ καὶ τόπον καὶ ὅρασιν, καὶ κεφαλίδα βιβλίου, καὶ ταύτην ἐσφραγισμένην ἀναφανδὸν ἐκάλει. εὐλογημένη σὺ ἀληθῶς, ἣν Ἰεζεκιὴλ ἀνατολὴν προηγόρευσε, πύλην τε συγκεκλεισμένην, ὑπὸ μόνου δὲ διοδευομένην Θεοῦ, καὶ πάλιν συγκεκλεισμένην. σὺ μόνη ἀληθῶς εὐλογημένη· ἣν ὄρος ἑώρα μέγα Δανιὴλ ὁ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀνήρ, καὶ ὄρος κατάσκιον Ἀββακοὺκ ὁ θαυμάσιος, ὄρος τε Θεοῦ, καὶ ὄρος πῖον, ὄρος τετυρωμένον, ὄρος ὃ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ, ὁ προπάτωρ σου καὶ βασιλεὺς προφητικῶς ἐμελῴδησεν. εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶν· ἣν Ζαχαρίας ὁ θεοπτικώτατος, λυχνίαν χρυσῆν ἑώρα, ἑπτὰ ἐπιθυρίοις κατακαλλωπιζομένην, εἴτ' οὖν ταῖς ἑπτὰ τοῦ θείου πνεύματος περιλαμπομένην χαρίσμασι. σὺ ἀληθῶς εὐλογημένη, ὁ νοητὸς τοῦ ζωηροῦ ξύλου τῆς σωτηρίας παράδεισος, ἡ αὐτὸν τῆς Ἐδὲμ τὸν φυτουργὸν ἔνδον ἔχουσα Χριστόν, τυπικῶς ἐν σοὶ προωρισμένον· ὃς ἀρρήτῳ δυνάμει ποταμοῦ δίκην τῆς ζωοτόκου σου μήτρας ἐκπορευόμενος, τέτρασιν ἀρχαῖς διὰ τοῦ εὐαγγελίου, τῆς οἰκουμένης κατάρδει τὸ πρόσωπον. εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου· καρπὸς ἐξ οὗ φαγὼν Ἀδὰμ ὁ πρωτόπλαστος, ἔμεσε τὴν ἀρχαίαν κατάποσιν, δι' ἧς τὸ τῆς ἀπάτης εἰσεδέξατο δέλεαρ. καρπὸς, ἐξ οὗ πηγάζει γλυκασμὸς τῆς πικρᾶς τοῦ ξύλου γεύσεως, ἀποκαθαίρων τὴν ἀνθρωπότητα, ὁ πηγὰς ποταμηφόρους ἐν ἐρήμῳ λιθάσας τῷ Ἰσραὴλ ἀλητεύοντι, καὶ τὴν Μερρὰν γλυκάνας, καὶ ἄρτον ἐπομβρήσας, ξένην τροφὴν καὶ ἀνήροτον. εὐλογημένος ὁ καρπὸς, ὁ τὰ ἀτεκνοῦντα ὕδατα καὶ πικρὰ δι' Ἐλισσαίου πότιμα δείξας καὶ γόνιμα τῇ προσθέσει τοῦ ἅλατος. εὐλογημένος ὁ καρπὸς ὁ ἐξ ἀκηράτου βλαστοῦ τῆς παρθενικῆς νηδύος, οἷα πέπειρος ὑπερφυῶς ἀρκέσας, ἐξεκύρισε βότρυς. εὐλογημένος ὁ καρπὸς, ἐξ οὗ πηγαὶ βρύουσιν ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. καρπὸς, ἐξ οὗ ζωηρὸς ἄρτος, τὸ κυριακὸν ἀναφέρεται σῶμα, καὶ ἀθανασίας κρατὴρ, σωτήριον ἀναδείκνυται πόμα. εὐλογημένος ὁ καρπὸς, ὃν ἁγιάζει πᾶσα γλῶσσα ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, τῷ τριπλασιασμῷ τῆς ἐν τριάδι ἁγιασμένης θεότητος, ἐν τῷ ταὐτῷ τῆς οὐσίας αὐτὸν συνεισφέρουσα, τῇ δὲ τῶν ἐναρχικῶν ὑποστάσεων ἰδιότητι προσωπικῶς ἀφορίζουσα. εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου. ἡ δὲ, φησὶν, ἐπὶ τῷ λόγῳ διεταράχθη, καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῇ λέγουσα, ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος. διεταράχθη, φησὶ, οὐκ ἀπιστίᾳ τινὶ βληθεῖσα τὸν νοῦν· ἄπαγε, εὐλαβείᾳ δὲ μᾶλλον τῇ πρὸς τὸ ξένον τοῦ ἐπιφθέγματος.

A Benedicta tu in mulieribus: quam Eſaias Propheticis oculis cōſpicatus prophetiſſam & virginem nūcupauit: Laterem inſuper & locū viſionémque & libri caput, idq. ſigillo cōſignatum manifeſtè appellauit. Verè benedicta tu, quam Ezechiel Propheta verum ſolis ortū proclamauit, necnon portā occluſam, à ſolo Deo recluſam ac rurſus concluſam. Sola tu verè benedicta es, quam montē magnum vir ille deſiderabilis Daniel vidit: Ac montem obumbrantem, Abacuc ille admirabilis: Montem præterea Dei, & mōtem B pinguem: montem quoque iucundū, montem inquam, quem Deo inhabitare placuit, quo propater tuus, & rex diuino afflatus ſpiritu cecinit. *Benedicta tu inter mulieres*: quam Zacharias vir diuiniſſimus aureum ceu candelabrum ſeptem vidit lychnis ornatum, nimirum ſeptem illis ſancti Spiritus donis clarum & lucidum. Verè tu benedicta, ſenſu intellectúque prædita, viuidi ſalutis noſtræ ligni paradiſus, quæ ipſum horti Eden colonum Chriſtum inquam, Dominum intra te habes, figuris in te adumbratum: qui ineffabili quadā potentia fluminis inſtar viui purū C vterum tuum egreſſus, quatuor velut riuis per Euāgelium ſuum orbis faciem irrigauit. *Benedicta tu in mulieribus & benedictus fructus ventris tui.* Fructus, de quo comedens Adam protoplaſtus, euomuit veterem illam deuorationē, qua deceptionis eſcam ſumpſerat. Fructus vnde ceu ex fonte defluit amarulentæ ligni deguſtationis quædam condulcoratio, humanam purgans naturam: qui fontes fluminum inſtar erranti in deſerto Iſraëli è petra elicuit, & aquas amaras in Mara dulces reddidit: panem inſuper pluit, nouum alimenti genus & inaratum. Benedi-D ctus fructus, qui ſteriles & amaras aquas per Eliſæum potabiles & fœcundas ſalis inſperſione effecit. Benedictus fructus ille qui ex incorrupto virginalis vteri ſurculo veloti perfectus mirabiliter matureſcens botrus enatus eſt. Benedictus fructus, ex quo fontes ſcaturiunt aquæ in vitam ſalientis æternam. Fructus, ex quo vitalis ille panis corpus inquam, dominicum producitur, & immortalitatis calix, ſalutaris potio exhibetur. Benedictus fructus, quem ſanctum omnis lingua celebrat, cœleſtium, terreſtrium & infernorum, in triplicitate ſacroſanctæ quæ in Tri-E nitate eſt, Deitatis: Vnum & idem quod ad eſſentiam confitentes, proprietate verò eorum, quæ peculiariter ſibi quiſque habet, in perſonas ſegregantes. *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui. Hæc autem inquit, turbata eſt ſuper oratione eius, & cogitabat apud ſe dicens: qualis eſſet illa ſalutatio.* Turbata eſt, inquit. Num ex incredulitate aliqua mente fuit perculſa? abſit vt id dicamus, ſed pietate magis & reuerentia, propter inſuetum alloquium:

Zach. 4. *Geneſ. 2.* *Exod. 15.* *4 Reg. 2.* *Phil. 2.* *Luc 1.*

magni proculdubio faciens vaticinium hoc quod ibi apparuiſſet: nec, quemadmodũ Zacharias antea in interiore tẽpli parte incredulus extitit, vnde à genitalib. ad formandæ vocis organa pœna ei trãſlata, cum fandi impotẽtia ſterilitatẽ cõmutauit: ſed velut omni vacãs reprehẽſione, & à qualicũque cũ viro cõcubitu, vel etiã cõſuetudine libera, cœleſtium rerũ diligẽti contẽplatione aſſuefacta, animóq; intẽta, hãc mẽtis ſuæ perturbationẽ ex ſalutatione ſibi incuſſam ſenſit. Cõueniebat quippe eã meticuloſiorem (quod in muliere haud improbatur) exiſtẽtem, ſubitò quidẽ animo hærere, ad ſe autẽ, ratione progreſſa, reuerſam, perpendẽtem ea quæ dicerentur, nõ leuiter, quod videri alicui poſſet, nec obiter aures loquẽti prębere. Quare diſertè valdè Euãgeliſta adiecit dicẽs: *Hæc autẽ cogitabat*: Ratiocinatrice nimirũ puræ mẽtis facultate probãs & examinãs id quod cogitaret, ne quod diceretur ſibi temerè arriperet: *Qualis nam illa dicẽs eſſet ſalutatio* Veriſimile enim eſt ipſam, & de clara ſtirpe natã, & Dauidis filiã, haud ignarã diuinorũ quæ in ſcripturis habẽtur oraculorũ fuiſſe: vt cogitationes ſuas ſtatim cõuerterit ad primę parẽtis lapſum, in animo ſecũ ſuo voluẽs deceptionia primæ caſũ, ac reliqua huius generis à veteribus ſanctis hominũ memorię relicta. Nõ ergo immeritò Euãgeliſta meditabũdã illã fuiſſe ſcripſit. Cæterùm quò & ingeniũ quòd ei eſſet, declararet, necnõ cognitionis certitudinẽ firmitatémque poſuit etiam tãquam certum. Nondũ enim honeſti iudicio ad rationis conſiderationiſve metã probato, haud conueniebat ceu ratam ſalutationem eam habere. Niſi quia animi illam perturbationem ſupprimere ſtudebat, verbum nullũ fecerit, ſola autem quadam diſpoſitione aliquãtulum meditabũda, mẽtis cõmotionem quãdã ſignificauit, morũ decore pro ſermone vſa. *Qualis nam illa eſſet ſalutatio* Quaſi diceret: Num ſola ego inter mulieres nouum naturę modũ inducam? Méne ſolã poſſibile eſt fœtũ in vtero geſtare cũ nullo congreſſam viro? Qualiſnam hæc ſit ſalutatio? Quis ille aut vnde ingreſſus, qui nunciũ hoc mihi apportauit? Hominémne eum qui mihi loquitur, putabo? ſed corpore ceu vacãs apparet: Angelũ ergo eũ cenſebo? Verũ hominis inſtar loquitur. Quid, quod video, ſit ignoro & ad ea quæ mihi dicũtur hæſito? Quid igitur Gabriel? Quamprimũ puellę terrorẽ cognouiſſet, nihil prorſus huiuſmodi cogitãs, voce ſtatim ad eã emiſſa, inquit: *Ne time Maria, nacta es enim gratiã apud Deũ* Prius itaq; metũ eius ademit, poſtea ſic ad fiduciam eã excitauit. Ne timeas, inquiẽs, nacta es. n. gratiã apud Deũ, quã Eua perdiderat. Eo quod dicit, gratiã, ſoluit omnẽ ſentẽtiæ ambiguitatẽ, & id quod antea videbatur ambiguum.

In muliere metus probatur.

B. Virgo erudita.

Virginis cogitata.

δόξασα δῆθεν κληδονισμὸν τὸ φαινόμενον· οὐδ᾽ ὥσπερ πρότερον Ζαχαρίας ἐν τοῖς ἀδύτοις ἀπιστήσας ὑπέστη· δι᾽ ἣν ἐκ τῶν γεννητικῶν ἐπὶ τὰ φωνητικὰ ὄργανα ἐπιτιμίαν ἐδέξατο, καὶ ἀφωνίᾳ τὴν ἀτεκνίαν ἠλλάξατο· ἀλλ᾽ οἷα παντὸς καθαρεύουσα μώμου, καὶ τῆς οἵας οὖν πρὸς ἄνδρα ἐπιμιξίας, εἴτουν συνηθείας ἐλευθεριάζουσα, καὶ τῇ τῶν οὐρανίων ἀκλινεῖ θεωρίᾳ τὸν νοῦν ἐθίζουσα προσεπιλῆναι, τὸν ἐκ τοῦ ἀσπασμοῦ γενόμενον αὐτῇ κατὰ ψυχὴν εἰσεδέξατο τάραχον. καὶ γὰρ ἦν αὐτήν, ὡς τὸ εἰκός, ἀπαρρησίαστον ὑπάρχουσαν, ἐνδοιάσαι μὲν παραχρῆμα, λογισμῷ δὲ πρότερον βεβηκότι, τὸ λεχθὲν ἀνακρίνασθαι, μὴ πρὸς τὸ τυχόν, ὡς ἄν τις φαίη, μηδ᾽ ἀπερισκέπτως τὴν ἀκοὴν ὑποσχεῖν τῷ λαλοῦντι. ὅθεν σοφῶς ἄγαν ὁ διηγητὴς ἐπεσημήνατο, εἰπών, ἣ δὲ διελογίζετο· τῷ κριτηρίῳ τῆς καθαρᾶς ὡσανεὶ διανοίας τὸ λεχθὲν βασανίζουσα, διὰ τὸ μὴ ἀκρίτως τὸ ῥηθὲν παραδέξασθαι, ποταπὸς λέγουσα εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος. εἰκὸς γὰρ αὐτὴν εὐγενῆ τε οὖσαν καὶ θυγατέρα Δαβίδ, μηδὲ τῶν ἐν γραφαῖς ἀμοιρεῖν ἐνθείων διηγημάτων· ὡς παραπέμψαι τὸν νοῦν αὐτίκα πρὸς τὸ τῆς προμήτορος πταῖσμα, τὸ ἐκ τῆς ἀπάτης ἐνθυμηθεῖσαν ὀλίσθημα, καὶ ὅσα τοιουτότροπα τοῖς παλαιοῖς ἱστόρηται. οὐκ ἀπεικὸς οὖν αὐτὴν διαλογιζομένην ὁ διηγητὴς συνεγράψατο· ἀλλ᾽ ἵνα καὶ τὸ ἀγχίνουν ὅσον προσῆν αὐτῇ παραδείξῃ, καὶ τὸ τῆς γνώσεως ἀσφαλές τι καὶ πάγιον, τέθηκεν ὡσανεὶ καὶ ἀδιάμβατον. τὸ γὰρ οὐ καλοῦ κρίσεως μήπω δοκιμασθείσης, τῇ παρεξετάσει τοῦ τοῦ λογισμοῦ διασκέψεως, οὐ δεῖ συγκατατίθεσθαι τὴν πρόσρησιν. πλὴν ὅτι τῆς ψυχῆς τὸν τάραχον καταστεῖλαι σπουδάζουσα, λόγον μὲν οὐ προσήκατο, μόνῳ δὲ τῷ σχήματι μικρὸν ὅσον ὑπενδοιάσασα, διεδείκνυ τῆς ψυχῆς τὴν κατάστασιν, τὸ τοῦ ἤθους εὐσταθὲς ἀντὶ φωνῆς ὑποστήσασα. ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος, λέγουσα, μὴ μόνη γυναικῶν ἐγὼ καινοτομήσω τῇ φύσει; μὴ μόνην ἐμὲ δυνατὸν κυοφορῆσαι καρπόν, μὴ συνελθοῦσαν ἀνδρί; ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος; τίς ὁ τὴν ἐπαγγελίαν, καὶ πόθεν εἰσελθὼν εἰσκεκόμικε ταύτην; ἄνθρωπον λογίζομαι τὸν φθεγγόμενον; ἀλλ᾽ ὡς ἀσώματος φαίνεται· ἄγγελον αὐτὸν νομίσω; ἀλλ᾽ ὡς ἄνθρωπος φθέγγεται. τί τὸ ὁρώμενον ἀγνοῶ, καὶ πρὸς τὸ λαλούμενον ἀπορῶ; τί οὖν ὁ Γαβριήλ; ὡς μόνον ᾔσθετο τῆς κόρης τὸν τάραχον, πρὸς μηδὲν ὅλως διανοηθείς, αὐτίκα φωνὴν ἐπαφίησι, καί φησι· μὴ φοβοῦ Μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ. πρότερον αὐτῆς τὸν φόβον κατέστειλεν, εἶθ᾽ οὕτως πρὸς τὸ θαρρεῖν διανέστησε. μὴ φοβοῦ λέγων· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, ἣν ἀπώλεσεν Εὔα. χάριν εἰπών. ἔλυσε τὸ τῆς γνώμης ἀμφίβολον, καὶ τὸ δόξαν εἶναί πως ἀμφίβολον, διὰ τῆς ἐπαγωγῆς τοῦ, εὗρες χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, πιθανῶς ἐξεκρούσατο τῆς παρθένου τὸν φόβον.

Quod enim ſubiecit: *Inueniſti gratiam apud Deum*, commodè omnem excuſſit virgini metum:

μὴ φοβοῦ Μαριά, οὐκ ἀπατηλὸς ὁ τρόπος, οὐ πλανήσαί σε ἥκω, οὐ πάλιν συρίζων ὄφις λαλῶ· οὐκ ἀπὸ γῆς φωνῶ σοι, ἐκ τῶν ὑψίστων ἦλθόν σοι κομίζων τὸ εὐαγγέλιον, καὶ οὐχ ἁπλῶς εὐαγγέλιον, ἀλλὰ χαρᾶς εὐαγγέλιον· μὴ φοβοῦ Μαριά, οὐ χλεύης ὁ ἀσπασμός, οὐ λύπης τὸ μήνυμα, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, ὁ τῆς χαρᾶς ἁπάσης δοτὴρ, καὶ παντὸς τοῦ κόσμου Σωτὴρ, μετὰ σοῦ, ὁ τῶν πατρικῶν κόλπων μὴ χωρισθεὶς, ἐν δὲ τῇ μήτρᾳ τῇ σῇ συλληφθείς· κεχαριτωμένην σε εἶπον, ἵνα τὴν χαρὰν τοῦ ἐν σοὶ μυστηρίου μηνύσω· κεχαριτωμένην σε εἶπον, ὡς αὐτὴν ὅλην τὴν χαρὰν δεξαμένην ἐν μήτρᾳ σου, καὶ στολὴν ὄντως χαριτωθεῖσαν, τῇ τῶν θείων χαρισμάτων λαμπρότητι. ὁ Κύριος μετὰ σοῦ προσεφώνησα, ἵνα τὴν ἐξουσίαν τοῦ προσδραμόντος ἐν σοὶ καταμηνύσω. Κύριος γὰρ καὶ Θεὸς ἐξουσιαστὴς ἄρχων εἰρήνης αὐτός ἐστι, καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος πατὴρ, καί σου τῆς παρθένου υἱὸς, καὶ πάντων Σωτήρ. ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια μετὰ σοῦ. Κύριος μὲν τοῦ νόμου, τῆς δὲ χάριτος πατὴρ, καὶ τῆς ἀληθείας πηγή. μὴ φοβοῦ Μαριά, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, ὁ πάσης κυριείας ἐξουσιάρχης, ὁ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων υἱὸς, ὁ ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ γεννηθεὶς, καὶ ἐν χρόνῳ ἐκ σοῦ σαρκωθεὶς, ὁ ἄνω ὅλος ὢν αὐτῷ ἐγκόλπιος, κάτω ὅλος μετὰ σοῦ ἐγγάστριος. αὐτός ἐστι μετὰ σοῦ καὶ ἐν σοί· προφθάσας γὰρ εἰσεπήδησε, καὶ τὴν σὴν ὑπέδυ νηδὺν, καὶ γέγονεν ἐν σοὶ χωρητὸς, ὁ κατὰ φύσιν ἀχώρητος. μὴ φοβοῦ Μαριά. εὗρες γὰρ παρὰ τῷ Θεῷ χάριν, ἣν οὐκ ἐδέξατο Σάῤῥα, ἣν οὐκ ἔγνω Ῥεβέκκα, ἣν Ῥαχὴλ οὐκ ἐγνώρισεν. εὗρες χάριν, ἧς ἡ ἐξάκουστος οὐκ ἠξίωται Ἄννα, οὔτε Φενάννα, ἡ ταύτης ἀντίθετος· ὅσον αἱ μὲν ἐκ τῶν ἀτέκνων μητέρες πεφήνασι, συναποβαλοῦσαι τῇ παρθενίᾳ τὴν στείρωσιν· σὺ δὲ μετὰ τοῦ εἶναι μήτηρ, καὶ τὸ παρθενεύειν ἀναφαίρετον ἕξεις. μὴ τοίνυν φοβοῦ, εὗρες γὰρ παρὰ τῷ Θεῷ χάριν, ἣν οὐδεὶς εὗρε τῶν ἀπ' αἰῶνος, ὡς σύ. καὶ τίς ἂν γένοιτο χάρις τοιαύτη, παρὰ Θεοῦ τὸ ἐξαίρετον ἔχουσα; εὗρες τοίνυν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Βαβαὶ τοῦ θαύματος. πρότερον αὐτῇ τὸ τῆς ἀπορίας ἐπιλύσατο πρόβλημα, εἶθ' οὕτως τὸν τῆς ἑρμηνείας συνεξήγαγε λόγον. καὶ ὅρα, πόσα ἐν ὀλίγῳ ποιεῖ. καταστέλλει τὸν φόβον, προμηνύει τὴν χάριν, ἑρμηνεύει τὴν κύησιν, προφητεύει τὸν τόκον, ὀνοματογραφεῖ τοῦ τικτομένου τὴν κλῆσιν. οὐχ ἵσταται δὲ μέχρι τούτων ὁ λόγος αὐτοῦ, ἀλλ' ἵνα καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας παραδειχθῇ τοῦ κυήματος, ἐπήγαγεν αὐτίκα· οὗτος ἔσται μέγας, καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται, καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς, τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. εἶδες ὅπως τῆς παρθένου ὑφείλετο τὸν φόβον;

A *Ne timeas Maria.* Nõ fraudulẽtus hic mod⁹ eſt, haud fallẽdi animo ad te venio, non impoſtor ſerpẽs rurſus tibi loquitur, nõ terren⁹ tibi nũcius adſum. Ex altiſſimis veni lætũ tibi adportãs nunciũ, nec qualecũque lætum nũcium, ſed plenum gaudij lætum nũcium. *Ne timeas Maria.* Non fraudis hæc ſalutatio eſt, non triſtitiæ ſignificatio. *Dominus tecum,* qui vnus omnis gaudij largitor, & vniuerſi mundi cõſeruator eſt. Tecum eſt, qui à ſinu patris auelli nõ poteſt: In tuo autẽ cõceptus vtero eſt. Gratioſam te appellaui, vt myſterij quod in te eſt gaudiũ ſignificarẽ: Gratioſam te dixi, quòd omne in ventre tuo gaudiũ re- B ceptũ ſit: & quòd ſtola tua verè ſit gratioſa diuinorũ donorũ ſplendore. *Dominus tecum;* acclamaui tibi, quò potẽtiam eius, qui in te eſt, mauifeſtarem. Dominus enim & Deus, princeps pacis ipſe eſt, & futuri ſęculi Pater, & tuus, nẽpe virginis filius, ac in vniuerſum omnium ſaluator. *Dominus tecum.* Gandium & veritas tecum. Dominus quidem legis, gratię autẽ pater, ac veritatis fons. *Ne timeas Maria, Dominus tecum* Omnis fati dominatur: Patris luminum filius ab æterno ex ipſo genitus: temporali verò natiuitate ex carne *Iſa. 9.* C tua progreſſus: Qui totus ſupernè in ſinu patris eſt, infernè autem totus tecum in vtero tuo eſt, ille ipſe tecum & intra te eſt: præueniendo namque te inſiliit, ac tuum ſuperingreſſus corpus eſt: in te adeò locum inuenit, qui loco ſecũdùm propriam naturam comprehẽdi nullo poteſt. *Ne timeas Maria, nacta es enim gratiam apud Deum.* Gratiam quam non accepit Sara: quam non ſenſit Rebecca: quam nec Rachel cognouit. Inueniſti gratiã qua non digna eſt habita nobis illa Anna, nec Phenenna, hinc è regione poſita: Quo- D niam hæ quidem matres ex ſterilibus factæ ſunt, amittentes vnà cum virginitate orbitatem: Tu autem vt etiam mater ſis, virginitate tamen frueris quoque illæſa. Quapropter *ne metuas, inueniſti enim gratiam apud Deum.* Gratiam qualem non nactus eſt quiſquam ab æterno ſicut tu. Quæ etenim talis ſit gratia Dei, quæ ſummum fauorem mereatur? Nacta es itaque gratiam apud Deum. *Et ecce concipies in vtero, & paries filium, ac vocabis nomen eius Ieſum.* Papę rẽ admiratione dignàm: Primæ quæſtionis ei dubium ſoluit: Poſtea E mente quæ contineret, ſermone ſic aperuit: vide quoque quanta breui peragat, pellit timorem, gratiam indicat, interpretatur conceptum, partum vaticinatur, nomen quo proles nata ſit appellãda, ſubiicit. Non verò finem hîc verborum facit, ſed vt magnitudo quoque potentiæ declararetur infantis, ſubiecit ſtatim: *Is erit magnus, & filius Altiſſimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris ipſius, regnabitque ſuper domum Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.* Vides qualiter virgini ademerit metum?

Vides quantopere animum eius fiducia confirmet? Nam filium vocãs Altiſſimi & patrẽ pueri Dauidem nominans, erexit omnino mentem eius ſubitò, quemadmodum quæ ſequuntur, declarant. Vide quoque virginis quantus intellectus ſit. Vt enim audiuit hęc, & eminentiſſimæ diuinæ voluntatis potẽtiæ cognouit conſtantiam, dixit ad Angelum: *Quomodo erit mihi iſtud, quandoquidem virum non cognoſco?* Rem mihi nouam (inquit) polliceris: Quæ ipſam ſuperant naturam mihi nuncias: Nuptias ego nullas experta ſum, deſpõſata enim ac nupta cum viro nondum fui, ſponſum futuram ego ſolùm, at virum Ioſephum nondum cognoſco. Contubernalis eſt tantùm, μνηστὴρ, non etiam idem cum deſpoaſata ingreditur cubile. Vterus meus genitali ſemine vacat, nec cultus eſt. *Quomodo erit iſtud, quandoquidem virum non cognoſco.* Num enim inquit, me ſolam natura matrem ſine nuptiis declarabit? An ſola ego præter naturam naturæ incognitam generationem producam? Non ſunt peractæ nobis nuptiæ: virum non experta ſum, non enim cognoui Ioſephum: Tutor meus non maritus mihi cognitus eſt. Quomodo ergo iſtud mihi erit? Reſpondit illicò Gabriel, & interrogationis huius craſſitatem ſublimitate contradictionis extenuauit, dicens: Quid ô beatiſſima hæc dicis? Cur talia fundis verba? Cœlitus ego adueni nouum tibi conceptionis modũ nuncians: non terrenus tibi loquor, Dominum eſſe tecum dixi, & tu quomodo hoc mihi continget, ambigis? Hunc ego anteuertiſſe aduentum meum: & tuum ſubiuiſſe vterum tibi nuncio: & tu de viro mihi diſſeris, ac terreno quodam partu, dicisque: *Quomodo iſtud mihi erit?* Quomodo erit tibi? cogita quomodo virga floruit: quomodo aquã petra ediderit, vndénam ipſa fuit grauida? Quomodo rubi ignis arbuſta peruaſerit, vt tamen non cremaret eam: Si hiſce fidem habes, nec mihi diffidere debes. Qui enim tam hæc quã illa fecit, vnus & idẽ eſt, nẽpe qui in vtero nũc tuo geſtatur. Nouo itaque & præternaturali modo eius quo tu grauida es, pueri mater eris. Non ſicut Elizabeth, nec veluti Anna quæ te peperit: Illæ enim virili perfuſæ ſemine matres factæ ſunt. Tu verò abſq; viri opera filium paries ſine ſemine tibi cõceſſũ. Et ſi modũ quo id fieri poſſit, ambigis, hũc quoque tibi apertè dicã: *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obũbrabit tibi.* Nõ enim ex viri volũtate, nec ex voluntate carnis, qui naſcetur, proueniet Non carnis interueniet voluptas matris Dei partui: Naturæ quippe terminos ſuperat. Et ſi naturali prorſus ratione deſtitutus eſt, eximiam igitur & naturali præſtãtiorem ortus ſui rationem habet. Non igitur paſſio vlla circa partum deorſum: quoniam nec circa generationem ſurſum ſubſecuta eſt. *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obũbrabit tibi.*

Virginis tutor Ioſephus.

Num. 17.

Exod. 3.

Luc. 1.

Anna mater virginis Mariæ.

A εἶδες εἰς ὅσον αὐτῆς τὴν ψυχὴν παρεθάρρυνεν; υἱὸν γὰρ εἰπὼν ὑψίστου, καὶ πατέρα τοῦ τεχθησομένου τὸν Δαβὶδ ὀνομάσας, ἐπτέρωσεν αὐτῆς ὅλον παραχρῆμα τὸν νοῦν, ὡς δηλοῖ τὰ ἑπόμενα. καὶ ὅρα τῆς παρθένου τὴν σύνεσιν. ὡς γὰρ ταῦτα ἐπύθετο, καὶ τῆς καθ' ὑπερβολὴν τοῦ θείου θελήματος ἐξουσίας ἔγνω τὸ ἀπερίτρεπτον, ἔφη πρὸς τὸν ἄγγελον, πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; ξένα μοί, φησι, ὑπισχνῇ. ὑπερβαίνοντα τὴν φύσιν ἐπαγγέλλῃ, ἄπειρος τυγχάνω γάμου, μεμνήστευμαι γάρ, ἀλλ' οὐ νενύμφευμαι· μνηστῆρα μόνον,

B ἀλλ' οὐκ ἄνδρα τὸν Ἰωσὴφ ἐπίσταμαι. σύνοικος ὁ μνηστήρ, ἀλλ' οὐ σύνευνος· ἄσπορος ὁ γαστήρ, ἀλλ' οὐκ ἀρόσιμος. πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; μὴ γὰρ ἐμὲ μόνην ἡ φύσις, φησί, μητέρα δείξει γάμου χωρίς; μὴ μόνη παρὰ τὴν φύσιν ἐγώ, ξένην τῇ φύσει γέννησιν συνεισάξω, οὐ προεβὴ γάμος, οὐ πεῖραν ἔσχον ἀνδρός, οὐ γὰρ ἔγνων τὸν Ἰωσήφ, φύλαξ, οὐκ ἀνήρ, ἐγνωρίσθη μοι, καὶ πῶς ἔσται μοι τοῦτο; ἀποκρίνεται ταχὺ Γαβριήλ, καὶ τὸ παχὺ τῆς πεύσεως, τῷ ὕψει τῆς ἀντιφράσεως ἀπολεπτύνει, καί φησι, τί τοιαῦ-

C τα λέγεις ὦ πανολβία; τί τοιαῦτα προβάλλῃ ῥήματα; ἐγὼ οὐρανόθεν ἦλθον, κομίζων σοι τὸ ξενοπρεπὲς τῆς συλλήψεως· οὐκ ἀπὸ γῆς φωνῶ σοι. ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, εἶπον, καὶ σὺ πῶς ἔσται μοι τοῦτο διαπορεῖς; ἐγὼ τὴν ἐμὴν προφθάσαντα παρουσίαν, εἰς τὴν σὴν κοιλίαν διαγγελίζομαί σοι, καὶ σὺ περὶ ἀνδρὸς διαλέγῃ μοι, καὶ τῆς κάτω γεννήσεως, καὶ λέγεις πῶς ἔσται μοι τοῦτο; πῶς ἔσται σοι; ἐννόησον πῶς ἡ ῥάβδος ἐξηνθήσε· πῶς ἡ πέτρα τὸ ὕδωρ ἀπέτεκε, πόθεν ἐγκυμονήσασα, πῶς τὸ τῆς βάτου πῦρ περιεπόλευεν ἐν τῇ θάμνῳ, μὴ φλέξαν αὐτήν; εἰ τούτοις μὴ ἀπιστεῖς, μηδὲ

D ἐμοὶ ἀπίστει. ὁ γὰρ ταῦτα κἀκεῖνα ποιῶν, εἷς ἐστιν, ὁ ἐν γαστρί σου φερόμενος. ξένῳ τοίνυν παρὰ τὴν φύσιν διασμῷ τοῦ ἐν σοὶ κυηθέντος γενήσῃ τροφός· οὐχ ὡς Ἐλισάβετ, οὐχ ὡς Ἄννα ἡ σε τεκοῦσα· ἐκεῖναι γὰρ ἐν σπέρμασι θείοις γεγόνασι μητέρες, σὺ δὲ ἄνανδρος παιδοποιήσεις, τὸν ἄσπορον εἰσοικισθέντα σοι· καὶ εἰ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς, καὶ τοῦτόν σοι λέξω σαφῶς. πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σε. οὐ γὰρ ἐκ θελήματος ἀνδρός, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς ὁ τικτόμενος ἔσται. οὐ μεσιτεύσει σαρκὸς ἡδονὴ μητρὸς Θεοῦ

E τοκετῷ. τοὺς γὰρ τῆς φύσεως ὅρους ὑπερανέστηκε. καὶ εἰ τοῦ κατὰ φύσιν παντελῶς ἐστέρηται, τὸν γοῦν ὑπερφυᾶ λόγον ἐπικρατέστερον τοῦ κατὰ φύσιν ἔχοντα. οὐκ οὖν πάθος περὶ τὴν κάτω κύησιν, ὅτι οὐχὶ συνουσία, μηδὲ περὶ τὴν ἄνω γέννησιν ἐπηκολούθησε. πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σε.

ὅρα πῶς τὸ τῆς τριάδος φανεροῦται μυστήριον. πνεῦμα γὰρ ἅγιον εἰπών, οὐκ ἄλλο ἢ τὸν παράκλητον ἔφη. δύναμιν δὲ τοῦ ὑψίστου, περιφανῶς τὸν υἱὸν ὑπογράφει. τῇ γὰρ τοῦ ὑψίστου φωνῇ, τὸ τοῦ πατρὸς συνεπιφέρεται πρόσωπον· τὸ δέ, ἐπισκιάσει σοι, ἐκεῖνο δοκεῖ μοι λέγειν, ὅπερ οἶμαι πρότερον Ἀββακοὺμ προφητικοῖς ὄμμασιν ἰδών, ὄρος κατάσκιον τὴν παρθένον ἐκάλει. μονονουχὶ τὴν ἐπισκιάσασαν αὐτὴν τοῦ πνεύματος δύναμιν ὑπογράφων, σκηνοπηγίας ἄρρητον αὐτουργοῦσαν ἐν αὐτῇ τῷ τῆς ἐνσαρκώσεως λόγῳ, καθ' ὃν ἀχειροτμήτως τὸν ναὸν τοῦ σώματος ἐν τῇ κατὰ τὴν ἔρημον τῶν παθῶν τῆς παρθένου νηδύϊ πάσης προσύλου καθαρευούσης μετουσίας καὶ προσπαθείας, ὡς δῆλον ἐκ τῶν ἑξῆς. φησὶ γάρ, διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ. τὸ γὰρ ἐξ ἁγίου πνεύματος δι' ἁγίου πατρὸς ἀπερινοήτως διαπλασθὲν προαιώνιον βρέφος, δικαίως ἅγιον ἔσται, καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται, ὡς τοῦ ὑψίστου πεφηνὼς συναΐδιος λόγος. δείκνυται τοίνυν σαφῶς τῇ παρθένῳ, τί καὶ πόθεν, καὶ ὡς τὸ ἐν αὐτῇ κυηθὲν καὶ ἐξ αὐτῆς, καὶ υἱὸς Θεοῦ ἔσται τὸ τεχθησόμενον. ἵν' οὖν ἐκτυπώτερον αὐτῇ καὶ τρανότερον διασαφηνίσῃ τοῦ λόγου τὴν δύναμιν, τῆς Ἐλισάβετ συνεισάγει τὴν κύησιν· ὡσανεὶ λέγων· ὅτι ὁ μήτραν παρ' ἐλπίδα γόνιμον ἐν γήρᾳ δεῖξαι δυνηθείς, καὶ παρθένον κυοφόρον ὑπὲρ λόγον δείξει πρόδηλον. διὸ ἐπάγει, ὅτι οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα. τούτων ἡ παρθένος ἀκούσασα, μᾶλλον δὲ τῷ τοῦ ἐνοικοῦντος πνεύματος φωτὶ διαυγασθεῖσα τὸν νοῦν, ἀσμένως τε διατεθεῖσα τῇ θυμηδίᾳ τοῦ ἐπαγγέλματος, ὅλη θυμήρης γέγονε, καὶ ὡς ἡ γραφὴ τὸν Δαβὶδ ὑπογράφει, ὡραία τὴν ψυχὴν μετὰ κάλλους ὀφθαλμῶν ἀνεφάνη· ἅτε ἡσθεῖσα τῷ θαύματι, καὶ τὸν ἀσπασμὸν ἀσμενίσασα. καὶ γὰρ ἦν χαρᾶς ἀφράστου μεστὸν τὸ λαλούμενον. οὕτω σφόδρα μάλα καὶ λίαν σαφῶς ὁ Γαβριὴλ τὴν παρθένον πέπεισεν ἀσμενίσαι τὸ θαῦμα, ἐπαγαγὼν τό, οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα. τί οὖν φησι τὸ εὐαγγέλιον; εἶπε δὲ Μαριάμ· ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. εἶδες σύνεσιν; εἶδες καταστολῆς κοσμίας ὑπερβολήν; ἐπεὶ ἔγνω μαθοῦσα τοῦ τόκου τὴν σύλληψιν, τοῦ τεκτοῦ τὴν γέννησιν, ὅστις καὶ τίνος ἔσται υἱός, καὶ ὅστις κληθήσεται, καὶ τίνος θρόνου διάδοχος, τίνων τε βασιλεύσει, τέλος, οὐκ ἔξω τῆς βασιλείας ὁ τεχθησόμενος, αὐτίκα χαροποιὸν ἀφῆκε φωνήν. ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου· γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. ἐκεῖνο σαφῶς λέγουσα· ἰδού, ἑτοίμη πρόκειμαι, καὶ κωλῦον οὐδέν, ἡ ψυχὴ πρόθυμος, ἡ γαστὴρ εὔκαιρος, ἀνέπαφος γὰρ μόνῳ τετηρημένη τῷ πλάστῃ. ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου.

A Vide qualiter Trinitatis manifeſtetur my-
ſterium: Spiritum enim ſanctum dicens oon
aliũ quàm paracletũ inquit. Per virtutẽ verò
Altiſſimi, apertè filiũ innuit. Nam voce hac,
Altiſſimi, Patris inſertur perſonæ: hoc autẽ,
obumbrabit tibi, illud dicere mihi videtur:
quod vt puto Abacuc antea, propbeticis o-
culis intuitus, mõtem obumbrãtem virgini
nuncupauit: tantum non ſpiritus potentiam
ſubiungẽs, quæ obũbrarit eam: vmbraculũ
ineffabile, per ſe efficax in ipſa, pro incarna-
tionis ratione, ſecundùm quàm inuiolabili-
B ter corporis templum in libero à paſſionibus
virginis vtero, omni expurgata materiali
moleſtia & affectione, quemadmodũ ex his
quæ ſequuntur, patet. Ait enim: *Quapropter
& quod naſcetur ſanctum, vocabitur filius Dei.*
Nam qui ex ſancto Spiritu per ſanctũ Patrẽ
inſcrutabiliter, dũ ante ſæcula eſſet, forma-
tus eſt infans, meritò ſanctus erit, & filius Al-
tiſſimi vocabitur, veluti Altiſſimi prolatus
ſermo coæuus. Oſtẽſum igitur clarè eſt vir-
gioi quidnam & vnde, qualéve quod in ipſa
cõceptum & ex ipſa proditurum eſſet: Filius
C quippe Dei naſcetur Quò verò manifeſtiùs
etiamoũ certiúſq. ei ſermonis buius vim de-
clararet, Elizabethæ quoq; cõceptiooem io-
troducit: Ac ſi dicat: Quoniã qui matricem
præter omnẽ ſpẽ prolificã in ſenectute red-
dere poteſt, nimirũ virginẽ quoque grauidã
præter rationẽ exhibebit palã. Vnde quoq.
inſert: *Quia nõ erit impoſſibile apud Deum omne
verbũ* His ergo auditis, maximè verò ſpiritus
inhabitantis lumine mente illuſtrata Virgo,
nec non animi mox quadã delectatione ob
nunciũ illud affecta, tota eſt quieta reddita.
Et, quemadmodũ Scriptura Dauidẽ cõme-
morat, gratioſa anima in pulchritudine ocu-
D lorũ apparuit: Delectata quippe rem ob ad-
mirandam fuit, ac ſalutationẽ illam libenter
agnouit. Fuit etenim gaudij ineffabilis ple-
oũ id quod ei dicebatur. Valde & adeo planè
perſuaſit Gabriel Virgini, vt reciperet libẽter
admirabile illud nuntiũ, eo quòd ſubiiceret,
Non erit impoſſibile apud Deum omne verbum.
Quid ergo inquit Euangeliſta? *Dixit autem
Maria: Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundùm
verbum tuum.* Vides intellectum, vides ami-
ctus hooeſti excellentiã? Poſteaquam enim
cognouiſſet, edocta de conceptu, prolis ge-
neratiooem: quiſnam & cuius futurus eſſet
E filius, quóve eſſet nomioe appellandus, &
cui tbrono ſucceſſurus quibúſve regnaturus
ſit, ac denique abſque regno eũ, qui naſcitu-
rus eſſet, nõ fore, protinus lætitiæ nuntiam
vocem protulit: *Ecce ancilla Domini: fiat mihi
ſecundùm verbum tuum.* Illud nimirum pa-
lam dicens: Ecce promptè me expono,
nec quod probibeat id quicquam eſt. Pa-
rata eſt anima mea, & venter meus oppor-
tunus: nam intactus etiamnum eſt, ſoli ſuo
cuſtoditus conditori. *Ecce ancilla Domini.*

Ad obediendum facilis, ad ſeruiendum parata, ad ſuſcipiendum prompta: *Fiat mihi ſecundùm verbum tuum.* Poſtquam enim omnia (inquit) quomodo qualiterve ſint, opportunè annunciaſti, vniuerſum illud perficiendum, gaudio & ſuprema gloria repletum eſt. *Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundùm verbum tuum.* Euge admirabilem diſpenſatiooem! Euge illius gratiæ! Vah liberæ illius & voluntatis & præſentiæ! Verè ſpiritus ſanctus cohabitauit virgini, & virtus Altiſſimi obumbrauit ei, ſecundùm præfinitum Dei conſilium & præcognitiooem. Ac diſceſſit ab illa Angelus, inquit. Quum commiſſum ſibi executus eſſet ſedulò miniſterium, diſceſſit ab ea Aogelus. Verùm Dominus noo receſſit ab ea. Ille enim comprehenſibilis eſt, licèt corpore vacet: hic vero comprehendi non poteſt, quantumuis in corpore & virgiooei vteri loco ſit concluſus. Ille prærerea venientem prænunciauit, ob ſalutem hominum ex virgine natum, hic vero ooſtra aſſumpta ſubſtantia in ſemetipſum transformauit, reſtituens naturæ ſecundam imagioem ac primam dignitatem, quam ob primorum parentum ioobedieotiam amiſerat. Quæ ſanè rurſus inducta conſedit in cœleſtibus ſupra omnem principatum, poteſtatem & virtutem, nec oon ſupra omne nominatum tam in præſeoti quàm futuro ſæculo. Ei ſit gloria & imperium, & honor, & adoratio cum infinito Patre & ſacroſancto viuificantéque Spiritu, nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum. Amen.

A πρὸς ὑπακοὴν εὐπειθής, πρὸς δουλείαν εὐτρεπής, πρὸς ὑποδοχὴν ἑτοίμη· γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. ἐπειδὴ γὰρ πάντα, φησί, ὡς ἔδει τελῶν εὐθετέως ἀπήγγειλας, ὅλον τὸ τελούμενον χαρᾶς καὶ δόξης τῆς ἀνωτάτω πεπλήρωται. ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. εὖγε τῆς ἀφράστου οἰκονομίας, εὖγε τῆς χάριτος, ὑπερεῦγε τῆς ἀνάρχου καὶ βουλῆς καὶ προγνώσεως. ὄντως πνεῦμα ἅγιον ἐνῴκησε τῇ παρθένῳ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπεσκίασεν αὐτήν, κατὰ τὴν προωρισμένην βουλὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ πρόγνωσιν. B καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος, φησί, τὸ κελευσθὲν αὐτῷ δῆλον ἀποπληρώσας λειτούργημα, ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος, ἀλλ' οὐκ ἀπέστη ὁ Κύριος. ὁ μὲν γὰρ ἐμπερίγραπτος, κἂν ἀσώματος· ὁ δὲ ἀπερίγραπτος κἂν ἐν σώματι, καὶ γαστρὶ παρθένου χωρούμενος. καὶ ὁ μὲν τὸν ἐρχόμενον προκατήγγελλεν, ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἐκ παρθένου κυοφορούμενον· ὁ δὲ τὴν ἡμετέραν οὐσίαν ἀναλαβὼν, εἰς ἑαυτὸν ἀνεμόρφωσεν, ἀποδοὺς τῇ φύσει τὸ κατ' εἰκόνα, καὶ C τὸ πρῶτον ἀξίωμα, ὃ δι' ἀπροσεξίαν τῶν προπατόρων ἀπώλεσε· καὶ ἀναγαγὼν, συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, ἔν τε τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

ΠΑΝΤΟΛΕΟΝΤΟΣ ΔΙΑΚΟΝΟΥ ΤΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

μεγάλης ἐκκλησίας, λόγος εἰς τὰ ἅγια φῶτα.

PANTALEONTIS MAGNÆ DEI ECCLESIÆ DIACONI, de luminibus Sanctis (id eſt, de Domino Chriſto & ſancto Ioanne eius Præcurſore) Sermo.

QVæ feſti huius eſt gratia, nihil puto ſermonis eam ſplendore indigere. Omni quippe orationis elegantia quæ io præſentiarũ tractamus, pulchriora ſunt, nec ſermo vllus tam venuſtus atque noſtra hęc per ſe eſt paoegyris. Quid etenim poſſit præſente noſtra ſolemnitate eſſe ſplẽdidius: ad quam & cœleſtia ad celebrandum regna conueniunt: ad quæ regis deſuper animus quoque acceſſit: Io qua & terricolarum rex, abſcõdito diademate cum populo con-

D ΤΗΝ τῆς πανηγύρεως χάριν, τὸ ἀπὸ τῶν λόγων ὁρῶ μὴ δεομένην λαμπρότητος. παντὸς γὰρ κάλλους λόγων τὰ παρόντα καλλίω, καὶ λόγος οὐδεὶς οὕτως ὡραῖος, ὡς αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ πανήγυρις. τί γὰρ ἂν εἴη τῆς παρούσης ἑορτῆς ὡραιότερον; Εἰς ἣν καὶ τὰ τῶν οὐρανῶν, καὶ τὰ τῆς γῆς ἑορτάζουσι βασίλεια; Εἰς ἣν καὶ ἄνωθεν βασιλέως θυμὸς ἐπεδήμησεν; Εἰς ἣν καὶ τῶν ἐπιγείων ὁ βασιλεὺς, τὸ διάδημα κρύψας, συναναστρέφεται δήμοις,

καὶ ὁ τῶν ὅλων δεσπότης Χριστὸς εἰς θήραν τοῦ διαβόλου παραγενόμενος, καὶ τὸ τῆς θεότητος ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ σκεπάσας ἀξίωμα, τοῖς τῶν Ἰουδαίων συναυλίζεται δήμοις, καὶ τὴν τοῦ βαπτίσματος ὑποκρίνεται χρείαν, αὐτὸς ὢν τοῦ βαπτίζοντος βάπτισμα· καὶ γέγονε, κατὰ τὸ φαινόμενον, τῶν ἀνθρώπων εἷς. καὶ γὰρ βασιλεῦσιν ἑπόμενος, οἵπερ ἂν εἰς θήραν ἀπίωσιν, ἀντὶ τῆς βασιλικῆς ἀξίας στρατιωτικὸν περιβάλλεσθαι σχῆμα. οὕτω καὶ ὁ τῶν ὅλων βασιλεὺς Χριστὸς, εἰς θήραν τοῦ διαβόλου παραγενόμενος, καὶ τὸ θηρίον πρὸς συμβολὴν ἐρεθίζων, κρύψας τὴν ἀπρόσιτον τῷ θηρίῳ θεότητα, (οὐ γὰρ ἂν εἴπερ ἔγνω, προσῆλθε) τὴν εὐχείρωτον δείκνυσι τῆς ἀνθρωπίνης φύσιν, ἵν' ὡς εὐλήπτῳ προσελθὼν περιπέσῃ τῇ θήρᾳ. ἀλλ' ἡ τῆς προσποιήσεως τὸν Ἰωάννην οὐ διέλαθε τέχνη, τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος αὐτῷ τὴν κεκρυμμένην ἐν τῇ σαρκὶ δειξάσης θεότητα. ὅρα γοῦν οἷα πρὸς αὐτὸν ἀναβοᾷ· ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρός με; κἂν τούτοις λανθάνῃς, ἐμοί, φησι, γέγονας γνώριμος, οἶδά σου τὴν προσποίησιν, δέσποτα. γνωρίζω τὸν ἔνδον κεκρυμμένον, ἔγνων σου τὴν ἀξίαν ἐν μήτρᾳ βασταζόμενος ἔτι, μέγα μοι καὶ τὸ λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων τῶν σῶν· σὺ δὲ καὶ τῇ κεφαλῇ προσάγειν τὴν δεξιὰν ἐπιτάττεις. τῆς σῆς ἦλθον παρουσίας ἑτοιμαστής, οὐχ ἁγιαστὴς τῆς ἀναμαρτήτου σαρκός. οὐκ εἰμὶ τῶν τὴν σὴν ἀγνοούντων ἀξίαν· ἐκ τῆς μητρῴας γαστρός σε μέλλουσαν τίκτειν θεασάμενος, ἔκραζον, πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου πρός με; ἀμνὸς παραγέγονας αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· κἀγὼ τὴν σὴν μετὰ τοῦ κόσμου δωρεὰν ἀναμένων. ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρός με; πρὸς τὸν πηλὸν ὁ χρυσός; πρὸς τὸν λύχνον ὁ ἥλιος; πρὸς τὸν σπινθῆρα τὸ φῶς, ἡ πηγὴ πρὸς τὸν πιεῖν ἐπειγόμενον; πρὸς τὸν ἐκ σπέρματος, ὁ ἐκ παρθένου τεχθείς; ἀρκεῖ μοι τὸ κεκλῆσθαί σου πρόδρομον, προσκυνῶ τὴν εἰς τοῦτο διακονίαν. τί οὖν καὶ νίπτεσθαι βιάζῃ τῆς δικαιοσύνης ὁ ἥλιος; τί οὖν ὁ δεσπότης Χριστός; ἄφες ἄρτι· οὕτω γὰρ πρέπον ἡμῖν ἐστι πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. ἄφες ἄρτι. ἐπιεικείας μοι νῦν οὐ δοξολογίας ὁ καιρός· ἀνθρωπίνης πολιτείας, οὐ δεσποτικῆς αὐθεντίας. γεγενημένος γὰρ δι' ὑμᾶς, Ἰωάννη, ἐτέχθην ἐκ γαστρὸς ἀνθρωπίνης· γαλακτοτροφίας μετέσχον· αὐξηθεὶς κατὰ σώματος νόμον τὴν τῶν νομίμων φυλακὴν ἀπεπλήρωσα. οὐδὲν μοι τῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως παραλέλειπται πολιτευμάτων: δέχομαι καὶ νῦν ὡς ἄνθρωπος βάπτισμα. περαιούσθω πάντα παρ' ἐμοῦ τὰ τῆς τοῦ σώματος ἀκόλουθα φύσεως· μὴ μάθῃ δι' ὧν λέγῃ ὁ διάβολος τὴν κεκρυμμένην μου θεότητα.

A uerſatur: Immo qui Dominus eſt vniuerſi, Chriſtus ad captiuum ducendum Satanam delapſus, tecta per humanam ſpeciem diuinitatis ſuæ maieſtate, cum populo Iudaico cohabitat, & baptiſmi ſe vſui ſubmittit, quum ipſe ſit baptizantis baptiſma: Et fit, ſicut foris apparet, hominum vnus. Regum eſt ſecutus conſuetudinem, qui dum prædæ inſidiantur, depoſita regia maieſtate, militari ſe habitu amiciunt: Sic vniuerſi quoque rex Chriſtus ad venandum Satanam accedens, & ad conflictum feram incitans, abſcondita quæ à B congreſſu beſtiam deterreret, diuinitate ſua (haud enim ſi quidem cognouiſſet, acceſſiſſet) infirmam oſtendit humanitatis naturam, per quam quaſi cum imbecillo & captu facili congreſſura, in laqueum incideret. Sed hoc diſſimulandi ſtudium haud Ioannem latuit, Spiritus et gratia abſconditam in carne diuinitatem monſtrante. Vide igitur qualiter ad eum exclamet: *Mihi inquit, opus eſt, vt a te baptizer, & tu venis ad me?* (Matth. 3.) Etſi inquit, hos lateas, mihi tamen factus es cognitus, noui tuam, ô Domine, diſſimulationem: C cognoſco qui intra te abſconditus eſt, quoniam tuam cognoui maieſtatem, dum in vtero adhuc matris geſtarer. Magnum mihi foret ſoluere corrigiam calceamentorum tuorum, & tu mandas vt dexteram meam capiti tuo admoueam? Tui ego veni aduentus præco, non carnis tuæ, quæ ſine labe & macula eſt, ſanctificator. Non ego ex iis ſum qui tuam ignorant eminentiam: nam ex materno vtero qua parente eſſes naſciturus, conſpicatus exclamaui: *Vnde hoc mihi vt veniat mater Domini mei ad me?* (Luc. 1.) D Agnus tu acceſſiſti, qui tollas noxam mundi. Et ego vnà cum mundo tuum expectans donum, opus habeo vt abs te baptizer: tu verò ad me venis: Ad lutum, aurum? ad lychnum, ſol? ad ſcintillam, fax? Fons ad ſitientem? ad natum ex ſemine, qui ex Virgine natus eſt? Satis eſt mihi tuum me vocari præcurſorem, ob quod ſanè ipſum adoro miniſterium. Quid igitur ad lauandum ſe quoque compellit iuſtitiæ Sol? Quid ergo Dominus Chriſtus, *Omitte nunc inquit, ſic enim decet nos, vt compleamus omnem iu-* E *ſtitiam.* (*Chriſtus quare baptizatur* Matth. 3.) Omitte nunc, manſuetudinis mihi nunc, non glorificationis tempus eſt, humano viuendi more, non imperiali poteſtate. Adueni enim propter vos, ô Ioannes, natus ex vtero humano, lacte nutritus, pro corporis lege auctus, ſtatutorum obſeruantiam executus ſum. Nulla mihi humanæ conditionis prætermiſſa ciuilitas eſt: Quare nunc quoque ceu homo baptiſma ſuſcipio. Perage ea mecum omnia, quæ corporis naturæ conueniunt: Ne diſcat, per quæ dicat Diabolus abſconditam meam diuinitatem,

ne myſterium metuens, congreſſum meum fugiat, atque auerſam à ſe ſtragem lucretur. Omitte nunc, videbis meam paulò poſt ô Ioannes gloriam: Videbis me dæmoniacæ phalangis victorem: Videbis ſatanæ à me regnum expoliatum: Videbis me ab Angelica cœleſti turba laudibus celebrari: Videbis me terreſtris orbis iudicem præſidentem: Videbis me ab omnibus coli gentibus: Videbis omne genu cœleſtium, terreſtrium & infernorum ad adorandum me flecti. Omitte nunc, ſic enim nos decet, vt compleamus omnem iuſtitiam. Hæc Chriſto & Ioanne inter ſe colloquentibus, Iudæorum audientium aſtitit turba, qui attoniti de facto hoc admirabili dubitabant. Stupore videbatur dignum. Qui enim Phariſæos baptizabat, ab hoc rogat baptizari: Qui Sadducæis erat formidabilis, ad illius nunc aſpectum aſſurgit, flectens genua: Ieiunio clarus, ab eo qui non ieiunauit, benedictionem quærit. Qui veſte ex pilis contexta erat tectus, ab eo qui eiuſmodi nihil ſecum affert, purgationem ſupplex petit: qui apum in deſerto laboribus & herbarum radicibus ac locuſtis à puero nutritus, huius nunc tanquam ſanctiorem conſtitutionem formidat. Quod ergo excellentiæ inter illos diſcrimen eſt? quale de illo Deus fert ſuffragium? Interea dum omnes ſic ſtupore ſunt correpti, è cœlis ebuccinantis auditur vox. Inquirite, inquit, apud ſe quiſque baptizati virtutem, diſcite potentiam eius, qui apud vos eſſentiam quæſiuit. Cognoſcite quantum ſit inter Ioannem & hunc diſcrimen. *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum eſt.* Hinc quoque Ioannes non in templo baptizat, nec in domo aliqua, quemadmodum aliorum vnuſquiſque cōſueuit: ſed apud deſertum, & dio expoſitum flumen, quo audientes omnes ex cœleſti illa per aëtem audita voce præſentem hunc diſcerent. Magnum videlicet magnæ illius panægyris choragum, Dominum dominantium, & Regem regum, ac humanitatis omnis fontem. Iugum enim tuum ſuaue eſt, ô Rex humaniſſime, & onus tuum leue: Vt deceat quoque hæc ad nos Domini verba exclamare: *Tollite iugum meum ſuper vos, iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue eſt: diſcite à me, quoniam mitis ſum.* Nec conſtitutionum onere nos grauat, non iugo opprimimur, non metu torquemur. Verùm timuimus quidem, at liberi nunc à metu, non veluti ſontes & damnati ſeruitutis iugum toleramus: ſed voluptati magis quàm oneri nobis eſt. Sis igitur nobis multiplicatos ſeruatus in annos: diuturnitatis longitudini tu ſuperaddas: Fias ſenex: Tu populum quem fortitus es, dirigas. Dicat ad te quoque Deus:

Luc. 5.

Matth. 3. Luc. 3. Marc. 3.

A μὴ φοβηθεὶς τὸ μυστήριον, καὶ φύγῃ τὴν πρὸς ἐμὲ συμβολήν, καὶ κερδήσῃ δραπετεύουσαν τὴν ἧτταν. ἄφες ἄρτι· ὄψει μου μικρὸν ὕστερον Ἰωάννη τὴν δόξαν. ὄψει με τῆς τῶν δαιμόνων νικητὴν παρατάξεως· ὄψει τὴν τοῦ ᾅδου παρ' ἐμοῦ σκυλευομένην βασιλείαν. ὄψει με ἀγγέλων οὐρανίων δοξαζόμενον ὕμνοις· ὄψει με τῆς οἰκουμένης κριτὴν προκαθήμενον· ὄψει με παρὰ παντὸς λατρευόμενον ἔθνους· ὄψει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων πρὸς τὴν ἐμὴν συγκεκυφὸς προσκύνησιν. ἄφες ἄρτι. οὕτως B γὰρ πρέπον ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. Τούτων πρὸς τὸν Ἰωάννην παρὰ Χριστοῦ λαλουμένων, καὶ πρὸς αὐτὸν παρ' ἐκείνου, οἱ τῶν Ἰουδαίων ἀκροαταὶ περιεστήκεισαν δῆμοι, καὶ καθ' ἑαυτοὺς συμπεριηπόρουν. θαυμαστὸν τὸ γινόμενον, ἐκπλήξεως τὸ φαινόμενον ἄξιον· ὁ Φαρισαίους βαπτίζων, παρὰ τούτου βαπτισθῆναι παρακαλεῖ· ὁ Σαδδουκαίοις φρικτός, πρὸς τὴν τούτου νῦν ἕστηκε συγκεκυφὼς θεωρίαν. ὁ νηστευτὴς παρὰ τοῦ μὴ νηστεύοντος ζητεῖ εὐλογίας. ὁ τριχίνῃ κεχρημένος ἐσθῆτι, τῆς παρὰ τοῦ μηδὲν τοιοῦτον ἐπιφερομένου ἱκέτης καθάρσεως· ὁ τοῖς C τῶν μελισσῶν κατὰ τὴν ἔρημον πόνοις καὶ τοῖς τῶν βοτανῶν συντρεφόμενος ἐκ βρέφους ἀκρίσμασι τὴν τούτου νῦν ὡς ἁγιωτέραν δέδιε πολιτείαν. τίνι ἄρα τῆς τούτου πρὸς τοῦτον ὑπεροχῆς τὸ διάφορον; τίς ἄρα ψῆφος τοῦ Θεοῦ περὶ τούτου; μεταξὺ τῆς τοιαύτης ἀπορίας ἐξ οὐρανῶν διαβοᾶται φωνή. ζητεῖτε, φησι, καθ' ἑαυτοὺς τοῦ βαπτιζομένου τὴν δύναμιν, μάθετε τοῦ ζητουμένου παρ' ὑμῖν τὴν οὐσίαν, γνῶτε Ἰωάννου καὶ τούτου πηλίκον τὸ διάφορον. οὗτός ἐστιν ὁ D υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα. ἐντεῦθεν Ἰωάννης, οὐ κατὰ τὸν ναὸν ποιεῖται τὸ βάπτισμα, οὐ κατ' οἶκον, ὡς ἑκάστῳ βαπτίζοντι συνήθες· ἀλλ' ἐν ἐρημίᾳ καὶ ὑπαιθρίῳ ποταμῷ, ἵνα πάντες ἀκούοντες ἐκ τῆς ἐξ οὐρανῶν κατὰ τὸν ἀέρα φωνῆς, τὸν παρόντα διδάσκωνται. μεγάλης ἄρα μέγαν χορευτὴν πανηγύρεως, δεσπότην δεσποτικῆς, βασιλικῆς βασιλέα, φιλανθρώπου φιλάνθρωπον. ὁ γὰρ ζυγός σου χρηστός, ὦ φιλάνθρωπε βασιλεῦ· καὶ τὸ φορτίον σου ἐλαφρόν, ὡς πρέπειν πρὸς ἡμᾶς καὶ σοὶ τὰ τοῦ δεσπότου E βοᾶν· ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς. ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστι. μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι. καὶ οὐ βαρεῖ τῷ προστάγματι, οὐ ζυγῷ δαμαζόμεθα, οὐχ ὑπόγκῳ καταπλώμεθα φόβῳ, ἀλλὰ δεδοίκαμεν μέν, ἐλευθεροῦντες δὲ φόβου, οὐ καταδίοντες, ἕλκομεν τὸν τῆς δουλείας ζυγόν, ἀλλ' ἡδόμενοι μᾶλλον ἢ βαρυνόμενοι. εἴης τοίνυν ἡμῖν πολυελίκτοις σωζόμενος ἔτεσιν· ἐπιδοίης πρὸς μῆκος πολυετίας. γήραιο πρεσβύτης· ὃν ἐπιστεύθης λαὸν ἡνιοχοίης. Εἴποι καὶ πρὸς σὲ ὁ Θεός,

Regnum

τὴν τῶν ἐκ σοῦ τικτομένων βασιλείαν κηρύττων, αὐξανῶ σε σφόδρα σφοδρῶς, καὶ θήσω σε εἰς ἔθνη, καὶ βασιλεῖς ἐκ σοῦ ἐξελεύσονται. ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

A Regnum eorum qui ex te naſcentur, propagando, augebo te vehementer nimis, & ponam te in gentes, & reges ex te prodibunt. In Chriſto Ieſu Domino noſtro, cui ſit omnis gloria, honor & veneratio, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΕΡΜΑΝΟΥ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ἐγκώμιον εἰς τὴν ὑπεραγίαν θεοτόκον.

Ὅτι προσηνέχθη ἐν τῷ ναῷ τριετίζουσα ὑπὸ τῶν αὐτῆς γονέων.

SANCTI PATRIS NOSTRI GERMANI ARCHIEPISCOPI Conſtantinopolitani, Encomium in ſanctiſſimam Deiparam.

Vixit hic auctor tempore Leonis Iſaurici, ſeu Cononis Imperatoris, à quo & in exilium actus ob imaginũ cultum adſertũ: teſte Georgio Pediaſymo in Hiſtoria nondum edita, qui etiam eius citat Orationem εἰς τὴν κοίμησιν τῆς θεοτόκου. *Hic eſt, niſi fallor, Cyrus Germanus cuius Homilia exſtat,* εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν ἁγίων νηστειῶν: *cuius initiũ,* Τίς θεὸς πλὴν τοῦ θεοῦ ἡμῶν;

Feſto Præſentationis XXI. Nouemb. vbi Lauſurius alium interpretem habet Gentianum Heruetum.

Quando ad templum eſt triennis à parentibus ſuis deducta.

ΙΔΟΥ καὶ πάλιν ἑτέρα πανήγυρις καὶ φαιδρὰ ἑορτὴ τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου. ἰδοὺ πρόοδος τῆς ἀμωμήτου νύμφης. ἰδοὺ προπομπὴ πρώτη τῆς βασιλίδος. ἰδοὺ σημαντήριον ἀκριβὲς τῆς ἐσομένης περὶ αὐτὴν δόξης. ἰδοὺ προοίμιον σαφὲς τῆς μελλούσης ἐπισκιάζειν αὐτῇ θείας χάριτος. ἰδοὺ χάρισμα τηλαυγὲς τῆς ὑπερβαλλούσης αὐτῇ καθαρότητος. ὅπου γὰρ οὐ πολλάκις, ἀλλ' ἅπαξ μόνον τοῦ ἐνιαυτοῦ ὁ ἱερεὺς Σιὼν τὰς μυστικὰς ἐπετέλει λατρείας, ἐκεῖ αὐτὴ* τὴν διαμονὴν ἀδιάπαυστον ὑπὸ τῶν αὐτῆς γονέων προσάγεται ἐν τοῖς ἀδύτοις τοῖς ἱεροῖς τῆς χάριτος. τίς ἔγνω τοιοῦτον πώποτε; τίς εἶδεν, ἢ τίς* ἑώρακε τῶν νῦν ἢ τῶν πάλαι θῆλυ προσαγόμενον εἰς τὰ τῶν ἁγίων ἐνδότερα ἅγια, τὰ μικροῦ δεῖν καὶ ἀνδράσιν ἀπρόσιτα, ἐν αὐτοῖς κατοικεῖν καὶ ἐκδιατρέφεσθαι; ἆρ' οὐκ ἀπόδειξις ἐναργὴς τῆς ποτε τῆς ἐπ' αὐτῇ γενησομένης ξένης εἰς ὕστερον μεγαλουργίας; ἆρ' οὐ σημεῖον ἐμφανές; ἆρ' οὐ τεκμήριον ἔκδηλον;

Λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ κατ' αὐτῆς κινοῦντες γλώσσας, καὶ βλέποντες ὡς μὴ βλέποντες, ποῦ τοιαῦτά ποτε κατεῖδον; κόρην ἐξ ἐπαγγελίας, καὶ αὐτὴν τριετίζουσαν, εἰς τὸ τρίτον καταπέτασμα ὡς δῶρον ἄμωμον προσφερομένην.

B ECCE aliud nobis rurſus lætum Matris Domini feſtum. Ecce egreſſio ſponſæ irreprehenſæ. Ecce quo Regina primùm deducitur comitatu. Ecce ſignum certiſſimum futuræ ipſius gloriæ. Ecce principium clariſſimum diuinæ gratiæ ipſam obumbraturæ. Ecce beneficium ſplendidiſſimum eminentis in ipſâ puritatis. Vbi enim non ſæpe, ſed ſemel C dumtaxat quotannis Sacerdos Sion ingrediens rem ſacram faciebat, eò ipſa à parentibus inducitur, vt aſſiduè in ſacris illis diuinæ gratiæ penetralibus commoretur. Quis tale quid vnquam cognouit? quis vidit vllam feminarum, quæ vel nunc, vel olim ſuêre, in interiora ſancta ſanctorum deductam fuiſſe; & quo vix ipſis viris accedere licebar, ibidem habitare atque nutriri? Nónne argumentum manifeſtum eſt rerum maximarum atque inuſitatarum in ipſâ aliquando perpetrandarum? nonne ſignum apertiſſi- D mum? nónne iudicium ſeſe vltro prodens?

Dicant qui contra ipſam linguas ſuas mouent, videntéſque ſunt tanquam non videntes, vbi tale quid vnquam viderunt? puellam ex promiſſione, eámque triennem, ad tertium vſque templi velum tanquam donum omni reprehenſione vacans* oblatam,

* Fort. ἐκεῖ.

* Fort. ἤκουσε.

* *Statim vt ablactata fuit videtur Greg. Nyſſen. templo oblatã cenſere Homilia.* εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Κυρίου. *cuius principium,* Σαλπίσατε ἐν νεομηνίᾳ.

A ibidem aſſiduè habitaturum, & à diuitibus plebis venerandam; idque Virginibus comitantibus; facibúſque ardentibus honorificè deductam; ſacerdorúmque ac Propbetarum manibus ſupinis acceptam. Quomodo intelligere bæc noluerunt? quomodo prima videnres, poſterioribus fidem oon habuêre? quomodo quum peregrina hæc, & inuſitata, io ea iam anrea conſpexiſſenr, iis quæ poſtea ſucceſſerunr, contradixêre? Neque enim nequicquam, aut fortuitò prima hæc ei acciderunt; ſed omnia velut exordiuoi poſteriorum fuêre. Alioqui dicanr nobis, qui apud ſe fruſtra ſapientes ſunt, num aliarum ſterilium, B poſtea parientium, filiola aliquando in ſaoctis ſanctorum collocetur, & à Prophetis ſuſcipiarur? Nónne qui bæc talia ac tanta in ipſâ tunc conremplabantur, meritò dicere potuêre, quod poſtea alij, eiuſdem cum ipſis ſenteotiæ, de filio illius protulêre: *Quis tandem puer iſte erit?* Planè.

Sed illi quidem aliam opinionem ſequuti, perditionis ſemitam inſiſtant; in baratbrúmque, quod ipſi ſibi effoderunt, incidant: nos autem ſacer Dei populns, Sacerdotes, inquam, ac Priocipes; in muodo degentes, C ſolitariam etiam ſequenres vitam, ſerui & liberi, opifices & agricolæ, plantarum ſatores & piſcatores, iuuenes & ſeoes, viri & mulieres venire, alacriter Deiparam accedamus, quæque in ipſâ diuina ſacramenta perfecta fuere, ordine conſideremus, quomodo hodiernâ die Virgo ſanctiſſima à parentibus ſuis, per Sacerdores, ad Dei templum adducarur: quomodo animatum Domini templum, in templo inanimi collocetur: quomodo Propheta ſuis ipſe manibus eam ſuſcipiar, & adytis inferat, nihil iodignatus, D neque parentibus ipſius dicens, oolle ſe rem hanc nouitiam facere, puellámque in ſancta ſanctorum introducere, vt in illis aſſiduè commoretur atque iohabitet, vbi ipſe eodem tempore ingredi iuſſus eſſet; nihil, inquam, tale Propbeta ille dicebat: ſed velut præuidens quod futurum erat (quippe Vates exſiſtens) ſuſcipiens ipſam, arque exſpectans, ſicut poſt eum Symeon eiuſdem filium, alacriter eam complectitur.

Deinde fortè & matrem amplexus, puellámqoe manibus reneos, in hæc verba al- E loquitur: Vnde tibi genus, ô mulier? quis ribi modus, quis ſcopus huius tui facti? quúmque ſimile exemplum, quod ſequi poſſis, non habeas, quomodo ipſa ſola ac prima nouum hoc atque inauditum aggreſſa es facinus? Túne puellam, vt ſacra penetralia iogrediatur, adduces? quid ſpectas? quod ribi nomen? eloquere. Ego (inquit ad Prophetam illa Anna, quæ à Grariâ nomen acceperat) genus ex Sacerdorali ordine Aaronis, ſtirpéque Propheticâ ac Regiâ duco. Dauidis enim ac Salc-

A πρὸς τὸ ἐκεῖσε οἰκεῖν ἀδιαλείπτως, καὶ ὑπὸ τῶν πλουσίων τοῦ λαοῦ λιτανευομένην, ὑπὸ παρθένων προπεμπομένην, μετὰ λαμπάδων προαγομένην, ὑπὸ ἱερέων καὶ προφητῶν χερσὶν ὑπτίαις προσλαμβανομένην. πῶς οὐκ ἠβουλήθησαν συνιέναι; πῶς ὁρῶντες τὰ πρῶτα, τοῖς ἐσχάτοις ἠπίστησαν; πῶς ξένα καὶ παρηλλαγμένα τὰ ἐπ' αὐτῇ προειδόντες, τοῖς μετέπειτα γινομένοις ἀντέλεξαν; οὐ γὰρ εἰκῇ, καὶ ὡς ἔτυχε, τὰ περὶ αὐτὴν πρῶτα γεγόνασιν, ἀλλὰ πάντα προοίμια τῶν * ὑστάτων. εἰπάτωσαν γὰρ ἡμῖν οἱ παρ' ἑαυτοῖς σοφοὶ τὰ B μάταια, πῶς καὶ ἑτέρων στειρῶν τικουσῶν οὐδεμιᾶς θυγάτριον εἰς τὰ τῶν ἁγίων ἀναβέβηται ἅγια, καὶ ὑπὸ προφητῶν προσείληπται; ἆρ' οὐκ εἶχον οἱ τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα εἰς τὴν αὐτὴν τότε θεωροῦντες εἰπεῖν, ὅ, τι καὶ οἱ τούτων ὁμογνώμονες ὕστερον εἰς τὸν ἐκείνης υἱόν· τί ἄρα ἔσται τὸ παιδίον τοῦτο; Γνώμην μὲν οὖν.

Ἀλλ' οἱ μὲν ἀλλοτριόφρονες τὴν τῆς ἀπωλείας ὁδὸν ὁδευέτωσαν, καὶ τῷ ὑπ' αὐτῶν ὀρυχθέντι βαράθρῳ ἐμπιπτέτωσαν· ἡμεῖς δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ λαὸς C περιούσιος, ἱερεῖς καὶ ἄρχοντες, κοσμικοὶ καὶ μονάζοντες, δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι, χειροτέχναι καὶ γηπόνοι, φυτηκόμοι καὶ ἁλιεῖς, νέοι καὶ πρεσβῦται, ἄνδρες καὶ γυναῖκες δεῦτε, προθύμως τῇ θεοτόκῳ προσέλθωμεν, καὶ τὰ εἰς αὐτὴν προτελεσθέντα θεῖα μυστήρια οἰκονομικῶς ἐποπτεύσωμεν πῶς ὑπὸ γονέων σήμερον ἡ πανιερὸς τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν αὐτοῦ ἱερέων προσάγεται, πῶς ὁ ναὸς ὁ ἔμψυχος Κυρίου τῷ ἀψύχῳ προσανατίθεται, πῶς ὁ προφήτης αὐτοχείρως D ταύτην εἰσδέχεται, καὶ τοῖς ἀδύτοις εἰσφέρει, οὐδὲν δυσχεράνας, οὐδὲ εἰπὼν τοῖς αὐτῆς γεννήτορσιν· οὐ πράσσω τοῦτο τὸ καινότατον ἐπιτήδευμα, καὶ κόρην εἰσάγω εἰς τὰ τῶν ἁγίων ἅγια, τὸ ἐν αὐτοῖς αὐλίζεσθαι καὶ κατοικεῖν ἀδιάστατα, ἔνθ' ἐγὼ αὐτὸς χρόνου εἰσιέναι προστέταγμαι· οὐδὲν ὁ προφήτης ἐκεῖνος ἐφθέγξατο τοιοῦτον· ἀλλ' ὡς προειδὼς τὸ ἐσόμενον, πάντως (ἐπεὶ προφήτης ἦν) προσδεχόμενος ταύτην καὶ προσμένων, οἷα ὁ μετ' αὐτὸν Συμεὼν τὸν ἐκείνης υἱόν, δέχεται ταύτην προθύμως.

E Εἶτα περιπτυξάμενος τυχὸν προσφωνεῖ τῇ μητρὶ, τοιάδε λέγων, καὶ τὴν παῖδα ταῖς χερσὶ κατέχων· πόθεν ἔφυς, ὦ γύναι; τίς σου ὁ τρόπος καὶ ὁ σκοπὸς τῆς τοιαύτης ἐπιτηδεύσεως; καὶ πῶς ὑπογραμμὸν τοιοῦτον μὴ ἔχουσα, μόνη τοῦτο ἐφεῦρες τὸ καινὸν καὶ ἀνήκουστον δρᾶμα; κόρην * εἰσάγεις σκηνοβατεῖν εἰς τὰ ἄδυτα; τίς σου ἡ σκέψις φράσον, καὶ τί τὸ * ὄνομα; ἐγώ, φησὶν ἡ χαριτώνυμος Ἄννα τῷ προφήτῃ, γένους μὲν πέφυκα ἱερατικοῦ, φυλῆς Ἀαρωνείτιδος, ῥίζης προφητικῆς καὶ βασιλικῆς. τοῦ γὰρ Δαβὶδ καὶ Σολο-

* ἐσχάτων.

* συνεισάγεις.

* ὄνυμα.

μήτης, καὶ τὴν καθεξῆς ὄρπηξ καθέστηκα· σὺν τούτοις δὲ καὶ τῆς σῆς γαμετῆς Ἐλισαβέτ. εἶτα συναφθεῖσα μετ' ἀνδρὶ, νόμῳ τῷ τοῦ δεσπότου, εὑρέθην δὲ στεῖρα, καὶ ἄγονος ἐφ' ἱκανὸν τὸν χρόνον. μηδὲν οὖν ὅλως ἀνασώζειν τῆς συμφορᾶς εὑρηκυῖα φάρμακον, πρὸς τὸν μόνον δυνάστην καὶ τῶν ἀπόρων πορείαν Θεὸν κατέφυγον, καὶ πρὸς αὐτὸν μου τὸ στόμα σπουδαίως ἀνοίξασα, σὺν οἰμωγῇ καρδίας, μετὰ δακρύων ἐβόησα, τοιαῦτα εἰποῦσα· ὦ δὴ Κύριε, Κύριε, ὁ καταδυνόντων ψυχῶν εἰσακούων ταχύτατα, ἵνα τί με * παρέλλαξας φύσεως τῶν προγόνων; ἵνα τί ἔθου με παραβολὴν ἐν τῷ γένει μου, καὶ κίνησιν κεφαλῆς ἐν τῇ φυλῇ μου; ἵνα τί τῆς κατάρας τῶν σῶν προφητῶν μέτοχόν με ἀνέδειξας, δοὺς μοι μήτραν ἀτεκνοῦσαν, καὶ μαστοὺς ξηρούς; ἵνα τί μοι τὰ δῶρα ἀπρόσδεκτα ὡς ἀτέκνου ἐποίησας; ἵνα τί μυκτηρισμόν με τοῖς γνωστοῖς, χλευασμὸν τοῖς ὑπὸ χεῖρα, καὶ τοῖς γείτοσιν ὄνειδος γενέσθαι κατέλιπες; ἐπίβλεψον Κύριε, εἰσάκουσον δέσποτα, σπλαγχνίσθητι ἅγιε· ὁμοίωσόν με τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τοῖς θηρίοις τῆς γῆς, τοῖς τῆς θαλάσσης ἰχθύσιν· ὅτι καὶ αὐτὰ γόνιμά εἰσιν ἐνώπιόν σου Κύριε. μὴ * χεῖρον φανῇ τῶν ἀλόγων, ὕψιστε, ἡ κατὰ σὴν ὁμοίωσιν καὶ εἰκόνα ὑπὸ σου γεγονυῖα.

Ταῦτα εἰποῦσα, * ἐπὶ τούτοις ὅμοια, προσέθηκα· ὅτι σοι δέσποτα δῶρον χαριστήριον πάντως ἀναθήσομαι, ὃ ἂν δοίης μοι τέκνον, τοῦ εἶναι αὐτὸ καὶ διαμένειν εἰς τὸ σὸν τὸ ἁγιαστήριον, ὡς ἱερὸν ἀνάθημα καὶ δῶρον πολύτιμον παρὰ σοῦ δωρηθέν μοι τοῦ δαψιλεστάτου δοτῆρος τῶν τελείων δωρημάτων.

Τοιαῦτα ἐγὼ αἴθριος οὖσα ἐν τῷ ἐμῷ παραδείσῳ, τὸ μὲν ὄμμα εἰς οὐρανοὺς τείνουσα, τὸ δὲ στῆθός μου ταῖς χερσὶ τύπτουσα, πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Θεὸν ἀνεβόων. ὁ δὲ ἐμοὶ σύζυγος ἐν τῷ ὄρει μονώτατος ὤν, καὶ νηστεύων τεσσαρακονθήμερον, τὰ ἴσα τούτων τὸν Θεὸν ἐλιτάνευε. οὕτω τοίνυν ἐπικαμφθεὶς ὁ πρὸς οἶκτον ἕτοιμος καὶ φιλόψυχος Κύριος ταῖς ἀμφοτέρων εὐχαῖς, τὸν αὐτοῦ πέπομφεν ἄγγελον τὴν τῆς ἐμῆς παιδὸς σύλληψιν ἡμῖν προσαγγείλαντα. αὐτίκα γοῦν ἡ φύσις πρὸς Θεοῦ κελευσθεῖσα τὴν γονὴν εἰσεδέξατο. οὐ γὰρ πρὶν τῆς θείας χάριτος αὐτὴ τετόλμηκε δέξασθαι. ἀλλ' ἐκείνης προσεφαπτομένης, οὕτως ἡ μύσασα μήτρα τὰς ἰδίας πύλας ἀνέῳξεν, καὶ τὴν ἐκ Θεοῦ ὑποθήκην εἰσδεξαμένη μετ' αὐτῇ κατέσχεν, ἄχρι Θεοῦ εὐδοκίᾳ τὸ ἐν αὐτῇ σπερμανθὲν εἰς φῶς ἐξῆλθεν.

Ἐντεῦθεν τοίνυν ἀπογαλακτισθέντος * αὐτῆς τὰς εὐχάς μου τῷ Θεῷ ἀποδίδωμι, ἃς διέστειλε τὰ χείλη μου, καὶ ἐλάλησε τὸ στόμα μου ἐν τῇ θλίψει μου. διὰ τοῦτο τὸ τῶν παρθένων σῖφος μετὰ λαμπάδων συνήθροισα, τοὺς ἱερεῖς συνεκάλεσα, τοὺς συγγενεῖς μου

A monis, quique illis ſucceſſerunt, ramus exſiſto; immo & vxoris tuæ Elizabeth cognatâ. Quæ poſtquam viro ſecundùm Legis præſcriptum coniuncta fuiſſem; ſterilis inuenta ſum, ſterilíſque tempus plurimum tranſegi ſine prole. Nullum autem calamitatis meæ remedium reperiens, ad ſolum rerum omnium potentem, quique in rebus etiam difficillimis viam nobis rationémque oſtendit, Deum cõfugi. Ad ipſum os meum enixè aperiens, cum gemitu cordis, & lacrymis, hæc clamaui, dicens: Domine, Domi-
B ne, qui animas miſeriâ oppreſſas celerrimè exaudis, cur me à maiorum meorum naturâ diſcrepare voluiſti? cur me parabolam fabulámque in familiâ meâ poſuiſti? cur commotionem capitis in tribu meâ? cur me execrationibus Prophetarum tuorum obnoxiam oſtendiſti? cur vterum mihi ſterilem, ſiccáque vbera tribuiſti? cur mea velut ſterilis munera parum expeteoda feciſti? cur me illuſionem notis mei, & deriſum ſnbditis meis, vicinisque contumeliam fieri reliquiſti? Aſpice me Domine; exaudi me
C Domine; miſerere mei ſancte. Fac me ſaltem ſimilem volatilibus cœli, & animantibus terræ, ac piſcibus maris, quoniam etiam illa omnia gignendi vim coram te habent, ô Domine. Ne deterior appareat animantibus brutis, quæ ad tuam ſimilitudinem imaginémque abs te eſt facta, Altiſſime Deus.

Hæc dicens, hiſque ſimilia, adiunxi inſuper; me Domino donum gratitudinis ergò omnino oblaturam quam mihi dederis prolem, vt maneat in ſanctuario tuo, tanquam ſacrum donarium, munuſque pretioſiſſi-
D mum mihi ab ipſo datum, perfectorum donorum liberaliſſimo datore.

Hæc ego in horto meo ſub dio oculis in cœlum defixa, manibus autem pectus tundens, ad Deum, qui in cœlis eſt, clamabam. Coniux autem meus, ſolus in monte quum eſſet, dies quadraginta ieiunans, ſimilia Deum comprecabatur. Atque ita tandem Dominus benignus, noſtríque amans, ad miſericordiam noſtris vtriuſque precibus flexus, Aogelum ſuum miſit, nobis filiæ huius meæ conceptiooem annunciantem. Sicque ex tempore natura, à Deo iuſſa, ſemen
E admiſit: neque enim ante hoc à Deo beneficium conceſſum, id facere fuerat auſa: ſed eo Dei munere ſimul concurrente, matrix, antè concluſa, portas ſuas aperuit, diuinúmque hoc pignus in vtero concepit: donec diuinâ voluntate, quod in ipſo iam generatum erat, tandem in lucem exiit.

Ob hoc igitur, filiâ iam ablactatâ, vota mea Deo reddo, *Quæ diſtinxerunt labia mea, & os meum locutum eſt in afflictione meâ.* Propterea etiam virginum agmen cum facibus coëgi, Sacerdotes conuocaui, cognatoſque meos

χ. παρήλλαξας

Pſal.68.12.

Pſal.43.15.

Pſal.78.5.

χείρων φανείη

* τῶν τοῖς εἰρημένοις ὡμ.

* αὐτῶ. forte niſi antea legas ἀπογαλακτισθείσης.

Pſal.65.14.

A ſimul adduxi, ad omnes dicens: Congratulamini mihi omnes, quia hodie mater, & deductrix ſum declarata filiæ meæ: non ad terrenum aliquem Regem, quia non æquum eſſet; ſed cœleſti Regi eam tanquam debitum donum offerens, dedicanſque. Accipe igitur quod reliquum eſt, ô Dei Vates, à Deo mihi datam filiam: accipe, atque intrò ducens, planta ipſam in loco ſanctificationis, in Dei dicato habitaculo; nihil anxiè inquirens, donec quæ ipſi de illâ ſtatuere viſum fuerit, finem ſuum excipiant, ad quem illam Deus vocauit.

B Quæ verba cùm Zacharias audiſſet, ſtatim ita Annam alloquitur: Benedicta radix tua, mulier veneranda: honoratus glorificatúſque eſt vterus tuus, viro amata: maximéque glorioſa eſt hæc deductio tua, Deo dilecta.

Deinde puellam ſummo cum gaudio tenens, eam alacriter infert in ſancta ſanctorum, hæc fortean ad ipſam dicens: Ingredere huc plenitudo meæ prophetiæ: huc ades perfectio diuinarum ordinationum: huc ades ſignaculum teſtamenti ipſius: huc ades finis ipſius conſiliorum: huc ades declaratio C ipſius ſacramentorum: huc ades ſpeculum omnium Prophetarum: huc ades collectrix malè conſonantium: huc ades coniunctrix iam olim diſiunctorum: huc ades firmamentum in terra demiſſorum: huc ades renouatio rerum antiquarum: huc ades ſplendor in tenebris iacentium: huc ades maximè nouũ Dei donum: huc ades Domina mortalium omnium, ingredere in gloriam Domini tui: hactenus quidem in eam quæ in terris calcari poteſt, paulò autem poſt in ſupernam illam, hominibúſque inacceſſam.

* συνάξις.

D Atque ita meritò quum Sacerdos ad puellam loquutus fuiſſet; eam depoſuit intus, vbi conueniebat, præfinitúmque erat. Ipſa autem exſultans, geſtiénſque, tanquam in thalamo, ita in templo Dei gradiebatur: triennis quidem, ſi ætatem ſpectes; cæterùm diuinâ iam gratiâ perfecta, vtpote iam antea Deo vniuerſorum, ac moderatori omnium præcognita.

Ac deinceps in interioribus ſanctis ſanctorum manſit, ambroſiis dapibus ab Angelo nutrita, & ſacro nectare potata, E donec ab hac in alteram ætatem iam tranſiiſſet: tuncque nutu diuino & Sacerdotum conſilio de ipſa ſortitio fit, fortéque Ioſeph ille iuſtus ſanctam hanc virginem diuina diſpenſatione à Dei templo ſacerdotibúſque ipſius accipit; ad ſerpentem illum malorum architectum decipiendum: ne eam tanquam virginem & puellam adhuc integram, adoriretur; ſed tanquam deſponſam iam præteriret. Fuit igitur caſtiſſima virgo in domo Ioſeph fabri, ſummo illi vniuerſorum fabro Deo conſeruata,

A συνήγαγον, πᾶσι λέγουσα ταῦτα· συγχάρητέ μοι πάντες, ὅτι καὶ μήτηρ, καὶ προσαγωγὸς σήμερον ἀναδέδειγμαι· οὐ βασιλεῖ ἐπιγείῳ τὸ ἐμὸν τέκνον προσάγουσα, ὅτι οὐδὲ ἔοικε, ἀλλὰ τῷ ἐπουρανίῳ βασιλεῖ ἀναθεῖσα τοῦτο, ὡς τούτου δῶρον. δέξαι λοιπὸν, ὦ προφῆτα, τὴν ἐμὴν θεόδοτον θυγατέρα· δέξαι, καὶ εἰσαγαγὼν καταφύτευσον αὐτὴν εἰς τόπον ἁγιάσματος, εἰς ἕτοιμον κατοικητήριον Θεοῦ, μηδὲν περιεργαζόμενος, ἕως ἂν τὰ κατ᾽ αὐτὴν θελήσειεν εἰς πέρας ἐλθεῖν ὁ ταύτην ἐνταῦθα καλέσας Θεός.

B Τούτων ἀκούσας ὁ Ζαχαρίας τῶν λόγων, εὐθὺς τῇ Ἄννῃ προσεῖπεν· εὐλογημένη ἡ ῥίζα σου, πάντιμε· δεδοξασμένη ἡ μήτρα σου, φίλανδρε· καὶ ὑπερένδοξος ἡ προσαγωγή σου φιλόθεε.

Εἶτα τὴν παῖδα περιχαρῶς κατέχων, ταύτην εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσφέρει προθύμως, τάχα που τοιαῦτα πρὸς αὐτὴν εἰπών· δεῦρο πλήρωσις τῆς ἐμῆς προφητείας· δεῦρο τέλεσμα τῶν συνταγῶν Κυρίου· δεῦρο σφράγισμα τῆς αὐτοῦ διαθήκης· δεῦρο τὸ πέρας τῶν αὐτοῦ βουλευμάτων· δεῦρο δήλωσις τῶν αὐτοῦ μυστηρίων· δεῦρο ἔσοπτρον τῶν προφητῶν C ἁπάντων· δεῦρο σύλλογε κακῶς διαφωνούντων· δεῦρο * συνάψις τῶν πάλαι διεστώτων· δεῦρο στήριγμα τῶν κάτω νενευκότων· δεῦρο καινισμὸς τῶν πεπαλαιωμένων· δεῦρο τὸ σέλας τῶν ἐν σκότει κειμένων· δεῦρο δώρημα καινότατον καὶ θεῖον· δεῦρο δέσποινα τῶν γηγενῶν ἁπάντων. εἴσελθε εἰς τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου σου· τέως μὲν εἰς τὴν κάτω καὶ πατουμένην, μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ καὶ εἰς τὴν ἄνω καὶ ἄβατον ἀνθρώποις.

D Οὕτως εἰκότως λέξας ὁ μύστης πρὸς τὸ παιδίον, ἐναπέθετο τοῦτο ἔνθα προσῆκε, καὶ προσήρμοσται, καὶ προώρισται. ἡ δὲ παῖς σκιρτῶσα, καὶ ἀγαλλομένη, καθάπερ ἐν θαλάμῳ, ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ ἐβάδιζε· τριετίζουσα μὲν τῷ χρόνῳ τῆς ἡλικίας, ὑπερτελὴς δὲ τῇ χάριτι τῇ θείᾳ, ὡς ἅτε προεγνωσμένη καὶ προωρισμένη καὶ ἐκλελεγμένη τῷ πάντων Θεῷ καὶ ταμίᾳ.

Ἔμεινεν δὲ αὐτὴ λοιπὸν εἰς τὰ τῶν ἁγίων ἐνδότερα ἅγια, ἀμβροσίῳ τροφῇ δι᾽ ἀγγέλου τρεφομένη, καὶ τοῦ E θείου νέκταρος ποτιζομένη, μέχρι δευτέρας μεθηλικιώσεως· καὶ τότε νεύματι Θεοῦ καὶ βουλῇ ἱερέων δίδοται περὶ αὐτῆς κλῆρος, καὶ κατακληροῦται Ἰωσὴφ ὁ δίκαιος, καὶ τὴν ἁγίαν ταύτην παρθένον οἰκονομικῶς ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ἱερέων παραλαμβάνει, πρὸς δελεασμὸν τοῦ ἀρχεκάκου ὄφεως· ἵνα μὴ ὡς παρθένῳ προσβάλῃ τῇ ἀκηράτῳ κόρῃ, ἀλλ᾽ ὡς ἅτε μεμνηστευμένην ταύτην παραδράμῃ. ὑπῆρχε τοίνυν ἡ παναγέραστος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ τέκτονος Ἰωσὴφ, τῷ ἀρχιτέκτονι Θεῷ τηρουμένη,

ἕως ὃ τὸ πρὸ πάντων αἰώνων ἀπόκρυφον θεῖον μυστήριον ἐν αὐτῇ ἐτελέσθη, καὶ τοῖς βροτοῖς ὁ Θεὸς ἐξ αὐτῆς ὁμοιώθη. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἄλλης πραγματείας καὶ καιροῦ πρέποντος δεόμενον. ἡμῖν δὲ ὁ λόγος ἐπὶ τὸ προκείμενον πάλιν ἀναγέσθω, καὶ τὴν ἡμέραν τῆς προπομπῆς* σήμερον εὐφημείτω.

Ἄπιθι γὰρ οὖν, ὦ δέσποινα θεομῆτορ, ἄπιθι πρὸς τὴν σὴν* κληρουχίαν, καὶ βάδιζε εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου σκιρτῶσα καὶ χαίρουσα, τρεφομένη καὶ θάλπουσα· προσδεχομένη ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὴν ἐν σοὶ τοῦ παναγίου πνεύματος ἔλευσιν, καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ὑψίστου τὴν ἐπισκίασιν, καὶ τοῦ υἱοῦ σου τὴν σύλληψιν, ὡς Γαβριὴλ σοὶ* προεφώνησεν· καὶ δὸς τοῖς τὴν σὴν ἑορτὴν* τελοῦσιν τὴν σὴν βοήθειαν, καὶ σκέπην, καὶ προστασίαν· ῥυομένη πάντοτε ταῖς σαῖς πρεσβείαις τούτους ἐκ πάσης ἀνάγκης καὶ κινδύνων, νόσων τε ἐθνῶν, καὶ συμφορῶν παντοίων, καὶ τῆς μελλούσης ἀπειλῆς τοῦ υἱοῦ σου. τάξον δὲ αὐτοὺς, ὡς τοῦ δεσπότου μήτηρ, ἐν τόπῳ τρυφῆς, ἔνθα φῶς καὶ εἰρήνη καὶ τῶν ὀρεκτῶν ἡ ἀκεραιοτάτη δόσις· καὶ ἄλαλα γενηθήτω τὰ χείλη τὰ δόλια, τὰ λαλοῦντα κατὰ σοῦ τῆς δικαίας, ἀνομίαν ἐν ὑπερηφανείᾳ καὶ ἐξουδενώσει· καὶ ἐξουδενωθήτω ἐν τῇ πόλει σου ἡ τούτων εἰκών· αἰσχυνθήτωσαν, καὶ ἐκλειπέτωσαν, καὶ ἀπολέσθωσαν, καὶ γνώτωσαν ὅτι ὄνομά σοι, δέσποινα. σὺ γὰρ μόνη θεοτόκος, ὑψηλοτάτη ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν· ἡμεῖς δέ σε, θεόνυμφε, πίστει εὐλογοῦμεν, καὶ πόθῳ γεραίρομεν, καὶ φόβῳ προσκυνοῦμεν, ἀεί σε μεγαλύνοντες καὶ σεπτῶς μακαρίζοντες. μακάριος γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐξ ἀνδρῶν ὁ πατήρ σου, καὶ μακαρία ἐκ γυναικῶν ἡ μήτηρ σου· μακάριος ὁ οἶκός σου· μακάριοι οἱ γνωστοί σου· μακάριοι οἱ ἰδόντες σε· μακάριοι οἱ συνομιλήσαντες· μακάριοι οἱ ὑπηρετήσαντες· μακάριοι οἱ τόποι οὓς ἐβάδισας· μακάριος ὁ ναὸς, ἐν ᾧ προσηνέχθης· μακάριος Ζαχαρίας, ὅ σε ἐναγκαλισάμενος· μακάριος Ἰωσὴφ, ὅ σε μνηστευσάμενος· μακαρία ἡ κλίνη σου· μακάριος ὁ τάφος σου· σὺ γὰρ τιμὴ τῶν τιμῶν, καὶ γέρας τῶν ἄθλων, καὶ ὑψωμάτων ὕψωμα.

Ἀλλ' ὦ δέσποινα, μόνη τὸ ἐμὸν ἐκ Θεοῦ ψυχαγώγημα, τοῦ ἐν ἐμοὶ καύσωνος ἡ θεία δρόσος· τῆς ξηρανθείσης μου καρδίας ἡ θεόρρυτος ῥανίς· τῆς ζοφερᾶς μου ψυχῆς ἡ τηλαυγεστάτη λαμπάς· τῆς ἐμῆς πορείας ἡ ποδηγία· τῆς ἀσθενείας μου ἡ δύναμις· τῆς γυμνώσεως ἡ ἀμφίασις· τῆς πτωχείας ὁ πλοῦτος· τῶν ἀνιάτων τραυμάτων ἴαμα· ἡ τῶν δακρύων ἀφαίρεσις· τῶν στεναγμῶν ἡ κατάπαυσις· τῶν συμφορῶν ἡ μεταποίησις· τῶν ὀδυνῶν ὁ κουφισμός· τῶν δεσμῶν ἡ λύσις· τῆς σωτηρίας μου ἡ ἐλπίς· εἰσάκουσόν μου τῶν προσευχῶν, οἰκτείρησόν μου τοὺς στεναγμούς,

A quouſque ſacramentum illud diuinum, ab omnibus ſæculis abſconditum, in ipſâ fuit perfectum, Deúſque ex eâdem mortalibus ſimilis effectus. Cæterùm id alterius operis, & temporis eſt ad id opportuni. Nobis autem nunc ſermo ad id quod præ manibus eſt, reuertatur; diémque ſolemnis huius deductionis bonis ominibus proſequatur.

* Fort. ὁμοιωθείη.
* Fort. κληρουχίαν

Abi igitur, Domina: abi Dei Mater in tuam hæreditatem: ingredere in atria Domini gaudens geſtienſque, alta illic atque enutrita, diem ex die exſpectans, (Luc. 1.) B quâ Spiritus ſanctiſſimus ſuper te veniat, virtúſque Altiſſimi tui obumbret, ac filium tuum concipias, ſicut Gabriel prædixit: síſque iis qui feſtum hoc tuum concelebraut, auxilium, tegumentum, præſidium; ſemper eos tuâ interceſſione ex omni neceſſitate, periculis, morbis noxiis, calamitatibúſque omnis generis, ac futuris filij tui minis liberans; eoſque, tanquam Domini mater, in loco deliciarum colloca: vbi lux eſt, & pax, rerúmque expetendarum pleniſſimum donum: ac muta fiant labia doloſa, quæ C loquuntur contra te, quæ iuſta es, iniquitatem in ſuperbiâ & contemptu: (Pſal. 30. 19.) ad nihilum redigatur in ciuitate tuâ imago ipſorum; (Pſal. 72. 20.) confundantur, & deficiant, & pereant, & cognoſcant quia nomen tibi, Domina. (Pſal. 82. 18.) Tu enim ſola Deipara, Altiſſima ſuper omnem terram; nos verò te, diuina Sponſa, fide benedicimus, deſiderio honoramus, timore adoramus, ſemper te exaltantes, beatamque cum veneratione prædicantes. Beatus quippe reuera ex viris pater tuus, & beata ex mulieribus mater tua: beata domus tua: beati noti tui: beati qui te viderunt: beati qui tua conſuetudine D vſi fuêre: beati qui tibi miniſtrarunt: beata loca quæ calcaſti: beatum templum, ad quod adducta es: beatus Zacharias, qui te vlnis excepit: beatus Ioſeph, qui te ſibi deſpondit: beatus lectus tuus: beatum ſepulchrum tuum. Tu enim es pretium pretiorum, tu præmium præmiorum, tu exaltatio exaltationum.

* πρoσῆλθεν.
* ἐκτελοῦσι.

Sed, ô Domina mea ſola; quæ ſola mi- E hi ex Deo ſolatium, ſola æſtus in me exiſtentis diuinus ros; cordis mei exareſcentis guttæ diuinitus fluentes: tenebricoſæ meæ animæ ſplendidiſſima lampas: itineris mei directio: debilitatis meæ potentia: nuditatis meæ veſtimentum: mendicitatis meæ diuitiæ: inſanabilium vulnerum meorum medicina: lacrymarum mearum ablatio: gemituum meorum ceſſatio: calamitatum mearum reſtauratio: dolorum meorum releuatio: vinculorum meorum ſolutio: ſalutis meæ ſpes: exaudi orationes meas, miſerere ſuſpiriorum meorum,

& ſuſcipe lamentationes meas: miſerere, inquam, mei: lacrymis meis inclinata viſcera tuæ benignitaris erga me commoue, vt decet Dei in homines propenſi matrem: aſpice, atque annue ſupplicationi meæ: imple ſitiens animæ meæ deſiderium, & coniunge me coniugi & conſeruæ meæ, in terrâ manſuetorum, in tabernaculis iuſtorum, in loco ſanctorum: Tu quæ es omnium patrocinium, omnium lætitia, ac plena animi oblectatio, fac me, quæſo, dignum, vt ſimul cum ipsâ hoc gaudio fruar, in lætitiâ illâ verè inenarrabili, Dei videlicet ex te nati ac Regis thalamo, nunquam perituro, deliciiſque perpetuis, ac nunquam defluxuris, in regno ipſius occaſum Solis neſciente, omniſque termini experte. Ita, ita, Domina mea, refugium, vita, auxilium, armatura, exultatio, ſpes, & robur meum, da mihi cum ipsâ filij tui ineffabilibus ac nunquam deſituris incomprehenſiſque donis frui, in ſupercœleſti illâ manſione. Habebis enim, modò velis, eius efficiendi, ſat ſcio, vtpote Altiſſimi mater, facultatem: atque ob id etiam petere audeo. Ne igitur exſpectatione mea frauder, Domina puriſſima; ſed eius compos reddar, ô Dei ſponſa, quæ vniuerſorum expectationem ſupra rationem peperiſti Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, verum Deum ac Dominum: quem decet omnis gloria, honor, atque adoratio, cum Patre principij experte, & viuifico Spiritu, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

* v. c. συζύγῳ, ſeu potiùs συνοίκῳ (quâ voce Chryſoſtomus etiam vtitur λόγῳ, εἰς τὴν ἀποτομὴν προδρόμου: cuius initium, πάλιν Ἡρῳδιὰς μαίνεται (vel etiam συζύγῳ.

* Fort. χορῷ.

καὶ πρόσδεξαί μου τοὺς ὀδυρμούς· ἐλέησόν με· ἐπικαμφθεῖσα τοῖς δάκρυσι τοῖς ἐμοῖς, σπλαγχνίσθητι ἐπ' ἐμοὶ ὡς μήτηρ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ· ἐπίβλεψον καὶ κατάνευσον πρὸς τὴν ἐμὴν ἱκεσίαν. ἐκπλήρωσόν μου τὸ ἐκδιψώμενον καταθύμιον, καὶ συνάψον με τῇ ἐμῇ * συζύγῳ καὶ συνδούλῃ ἐν τῇ γῇ τῶν πρᾳέων, ἐν σκηναῖς τῶν δικαίων, ἐν * χορῷ τῶν ἁγίων· καὶ ἀξίωσόν με, ἡ πάντων προστασία, καὶ πάντων χαρά, καὶ φαιδρὰ θυμηδία, συνευφρανθῆναι ταύτῃ δέομαί σου, ἐν τῇ χαρᾷ ἐκείνῃ τῇ ὄντως ἀνεκφράστῳ τοῦ ἐκ σοῦ γεννηθέντος Θεοῦ καὶ βασιλέως, καὶ τῷ νυμφῶνι αὐτοῦ τῷ ἀφθάρτῳ, καὶ τρυφῇ τῇ ἀλήκτῳ καὶ ἀκορέστῳ, καὶ ἐν τῇ ἀνεσπέρῳ αὐτοῦ καὶ ἀπεράντῳ βασιλείᾳ. ναὶ δέσποινα, τὸ ἐμὸν καταφύγιον, ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀντίληψις, τὸ ὅπλον καὶ τὸ καύχημα, ἡ ἐλπίς μου καὶ τὸ σθένος μου. δός μοι σὺν αὐτῇ ἀπολαῦσαι τῶν τοῦ υἱοῦ σου ἀνεκδιηγήτων καὶ ἀκαταλήπτων δωρεῶν ἐν τῇ ἐπουρανίῳ διαμονῇ. ἔχεις γάρ, οἶδα, συνδρομὴν τῷ θελῆσαι τὸ δυνήσασθαι, ὡς τοῦ ὑψίστου μήτηρ· καὶ διὰ τοῦτο τολμῶ. μὴ οὖν ἀποστερηθείην, πανάχραντε κυρία, τῆς ἐμῆς προσδοκίας· ἀλλὰ τύχοιμι ταύτης, θεόνυμφε, ἡ τὴν τῶν ὅλων προσδοκίαν ὑπὲρ λόγον τεκοῦσα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ δεσπότην· ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμή, καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ πατρί, καὶ τῷ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΕΡΜΑΝΟΥ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὴν ἁγίαν γέννησιν τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. Λόγος.

SANCTI PATRIS NOSTRI GERMANI ARCHIEPISCOPI Conſtantinopolitani, in ſanctam Natiuitatem Beatiſſimæ Virginis Deiparæ, Oratio.

Andrea Schotto Societ. IESV *Theol. Interprete.*

SI palmo metiri terram poſſumus, ac funiculo mare circunſcribere: ſi cubitis cœlum continetur, & ſtellarum numerari copia poteſt: ſi guttæ pluuiæ telluriſque glebæ, ventorúmque impetus atque arenæ comprehenduntur; certè facilè quod in manibus eſt argumentũ comprehẽdi queat, nimirũ Genitricis Dei feſtus hic conuentus, & ortus admirandæ eius Virginis perfectio, puellæ nuptiarũ ſemper ex-

* Fort. ἀπεικάζεται.

Εἰ μετρεῖται γῆ σπιθαμῇ, καὶ σπαρτίῳ περιγράφεται θάλασσα· εἰ πήχεσιν οὐρανὸς * ἀπεικάζεται, καὶ ἀστέρων πλῆθος ἀπαριθμεῖται· εἰ σταγόνες ὑετοῦ, καὶ βώλακες γῆς, καὶ ἀνέμων ὄγκος, καὶ ψάμμου ποσότης καταλαμβάνεται, τάχα ἂν καὶ μετὰ χεῖρας ἡμῖν ὑποθέσεως ἔσται κατάληψις δήπουθεν. Θεοῦ γὰρ μητρὸς ἡ πανήγυρις, καὶ γενεσίων ἀξιαγάστου παιδὸς τὸ τελούμενον, παιδὸς ἀειπαρθένου, παιδὸς ἀπει-

ἐργάμου, βασιλίδος, προφήτιδος, ἧς τὰ βασίλεια σπάργανα Δαβὶδ ὁ μέγας ἐν προφήταις καὶ βασιλεῦσι, βασιλείῳ τῷ βλέμματι ἐξιχνιάζων ἀνέκραγεν· πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν, ἐν κρασπέδοις χρυσοῖς περιβεβλημένη πεποικιλμένης· πόρρωθεν οἶμαι τὴν ἐκ σπαργάνων εὐθὺς περιτεθεῖσαν αὐτῇ θεόθεν τοῦ κάλλους εὐπρέπειαν, διὰ τῶν ποικίλων τοῦ θείου πνεύματος χαρισμάτων ὑποσημαίνων. τούτοις γὰρ ὁ διάχρυσος ἱματισμὸς, καὶ οἱ χρυσοῖ κρασπεδωτοὶ, κατ' ἐμὴν ἐπιστήμην, οἶμαι δὲ καὶ τὰ βασίλεια σπάργανα παρὰ τῶν εὐγνωμόνων * ἀπερισπαθῶς ἐκλαμβάνεσθαι· ὧν τὴν ἔνδον εὐπρέπειαν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ κάλλους ἔξωθεν περιλαμπομένην τῇ παρθένῳ προθεωρῶν ὡραιότητα, πεπαρρησιασμένῃ τῇ φωνῇ προσανέκραγεν· ἄκουσον, λέγων, θύγατερ, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου· καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. ἀλλ' εἰ καὶ προδήλως εἰς τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν τὴν ἀναφορὰν ἔχει, ἀλλ' οὐ χαλεπὸν καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐᾶν λαμβάνεσθαι τῆς ὅλης ὅλῳ τῷ τῆς ἐκκλησίας νυμφίῳ ναοποιηθείσης τῷ τῆς ἐνσαρκώσεως θαύματι. ἄγε δὴ οὖν εἰς ταυτὸν συνελθόντες μετὰ τοῦ Δαβὶδ τὴν ἐκ Δαβὶδ ἐπικροτήσωμεν, οἷα μήτηρ Θεοῦ ἐγκώμια, σεβασθῶμεν τῆς ἑορτῆς τὴν λαμπρότητα, προσάξωμεν τῇ παρθένῳ τὰ τῆς παρθενίας σεμνολογήματα· δωροφορήσωμεν τῇ βασιλίδι τοῦ γένους ὡς δῶρα μύρα πολύτιμα, τὰ τῶν προφητῶν χρησμῳδήματα· προσφωνήσωμεν αὐτῇ τὸ τοῦ Γαβριὴλ ἐπιφώνημα· εἴπωμεν τῇ μητρὶ τῆς χαρᾶς, εἴπωμεν, χαῖρε κεχαριτωμένη, χαῖρε ἐκλαμπρυσμένη, δι' ἧς τὸ σκότος ἠλάθη, καὶ τὸ φῶς ἀντεισήχθη· χαῖρε κεχαριτωμένη, δι' ἧς ὁ νόμος ἠρέμησε, καὶ ἡ χάρις ἐξέλαμψε· χαῖρε τῆς χαρᾶς τὸ προοίμιον, καὶ τῆς ἀρᾶς τὸ συμπέρασμα· χαῖρε ἀληθῶς κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, ὁ ἐκ σοῦ ὕστερον, πρότερον μετὰ σοῦ· δυνάμει τὸ πρότερον, ἐνεργείᾳ τὸ δεύτερον· νῦν μὲν ἑτοιμάζων σου τὴν νηδὺν ἑαυτῷ καταγώγιον· τότε δὲ οἰκοδομῶν ἐκ σοῦ σαρκικῶς τὸ μέγα τῆς οἰκονομίας μυστήριον· χαίροις ἡ μόνη τὴν εὐλογίαν ἐγκολπωσαμένη τὸν Κύριον, ἵνα τὴν προτέραν κατάραν ἡ προμήτωρ ἐκδύσηται· χαίροις τὸ θεοδόχον τῆς παρθενίας θησαύρισμα, ἐξ οὗ τοκετὸς προελήλυθεν ἄφθορος, καὶ ὁ πλοῦτος τῆς παρθενίας μεμένηκεν ἄσυλος. χαίροις μήτηρ ἀγνεύουσα, καὶ παρθένε πορίζουσα· χαίροις κάλλους διάδημα, καὶ τοῦ γένους βασίλισσα, βασιλικοῖς ἐπωραϊζομένη πάντοθεν προτερήμασι· χαίροις ἱερόθεον τέμενος Χριστοῦ, τοῦ μόνου μόνως εἰς τὰ τῶν οὐρανῶν ἅγια κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἱερουργήσαντος· χαίροις ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν, ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ, τὸ σκῆπτρον Δαβὶδ, τὸ βασιλικὸν ἔνδυμα, ὁ τῶν χαρίτων ὁ στέφανος, ὁ τῆς παρθενίας ὁ τύπος ὁ ἄγραφος, τὸ ἁγια-

A pertis, Reginæ & Prophetiſſæ, in cuius regia incunabula magnus ille inter Reges & Prophetas Dauid regio velut cernens oculo ſic exclamat: *Omnis gloria eius filiæ Regis ab intus, in fimbrijs aureis circumamicta varietate.* Psal. 44.14. Significans nimirum longè antea decorem, vt opinor, pulchritudinis in faſciis ipſi diuinitus per varia Spiritus ſancti dona additum. Huc enim pertinent aureum, vt equidem exiſtimo, indumentum & fimbriæ aureæ. Puto & regia incunabula pro benignis & candidis & affectu accipi, quorum inter-B num decorem quoque ex pulchritudine externa reſplendeſcẽtem in Virgine ornatum antè proſpiciens, in liberam hanc vocem eruperit: *Audi*, inquit, *filia, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui, & concupiſcet Rex decorem tuum.* Ibid. v. 11. Quæ quidem etſi apertè ad Gentium Eccleſiam reſpectum habeant, non tamen difficilè de illa intelligi queant, quæ vniuerſæ Eccleſiæ communi ſponſo admirando Incarnationis opere templum effecta eſt. Age igitur, facto huius rei gratia conuentu cum Dauide, ex ipſo Dauide applaudamus ad C matris Dei encomia, celebremus feſti ſolemnitatem, Virginis integritatem honorificoſque prædicemus titulos: Offeramus Reginæ, vt dona noſtri generis, vnguenta pretioſa vatum oracula illi nuncupemus, puta illud Gabrielis alloquium matri lætitiæ dicamus, *Aue gratia plena*: Gaude illuminata, per quam tenebræ pulſæ, luxque introducta: *Aue gratia plena*, per quam ceſſauit lex, & gratia inclaruit. Gaude gaudij principium, & execrationis terminus. Salue, verè gratiis referta. *Do-D minus tecum*, qui priùs ex te, poſtea tecum, nunc quidem adaptans vterum tuum ſibi diuerſorium: tunc è carne tua magnum conficiens Incarnationis myſterium. Gaude ſola ſiou complexa benedictionem, hoc eſt Dominum, vt pro auia exuat execrationem. Gaude Virginitatis diuinum complexa theſaurum, vnde incorruptus prodiit partus, & integritatis opes, quæ auferri furto non poſſunt, permanſerunt. Gaude mater intacta, E & virgo acquiſitionis. Salue pulchritudinis diadema, genere Regina, regiiſque vbique curata prærogatiuis. Gaude ſacrum Christi delubrum, qui ſolus in adytis ſanctiſque ſanctorum ſecundùm ordinem Melchiſedech ſacrificauit. Gaude virga Aaron, radix Ieſſe, ſceptrum Dauid, regium indumentum, gratiarum corona, typus virginitatis, non ſcriptum ſancti-

* Fort. ἀπερι-βάτως vel ἀπερι-σπάστως.

moniæ folium, manifeſtorum rationale. A Salue legis atque gratiæ mediatrix, veteris nouiqne Teſtamenti ſigillum, totius Prophetiæ clariſſimum ſupplementum, ſumma diuinitus inſpiratæ veritas Scripturæ, quæ Dei ac Verbi ſpirans ac puriſſima pars, in qua ſine voce & ſcriptura ipſe inſcriptus Deus & Verbum per diem legitur. Gaude quæ ab initio noſtræ figurationis finis es eorum quæ ad nos ſunt diuinorum oraculorum, ac prędictionum diuinæ gloriæ denun-

Gen. 18. 22. ciatio, ſacrarium Gentium, inexpectata ſalus. Salue vera ſcala Iacob, mons fumigans, arca ſanctuarij, & vndique abſcondita aureo & illuſtrante ſpiritu, ex auro confecta vrna, B

Gen. 3. 16. Chriſtum manna cœleſte producens, & incorruptum vniuerſi orbis cibum. Salue quæ

Pſal. 117. 26. illud, *in dolore paries filios*, locum in te non habendo, iam in gaudio pariendo correxiſti. *Benedicta tu in mulieribus*, per quam præcognoſcens Gentes, aduocat fideles *Benedictus*

* Fort. [illegible] valde igneũ, aut [illegible] coctum, maturum botrum, vel [illegible], folium. Heſ. *qui venit in nomine Domini: Deus Dominus & illuxit nobis. Benedicta tu in mulieribus*: myſtica atque à Deo conſita vitis, quæ in vocandis Eccleſiis ſarmentum naſcens, & igneum botrum nobis incorruptionis germinans. *Benedicta tu in mulieribus*, aruus à

* Fort. [illegible] Deo cultus, quæ ſine ſemine nec creatam C nobis vitæ ſpicam velut in cumulo vtero

Num. 16. 49. geſtans. *Benedicta tu in mulieribus*, quæ re-

Coloſſ. 2. 9. uera terra exiſtis deſiderabilis, è qua figulus limum terræ capiens æquale nobiſcum vas

Ioſu. 15. ſub peccati lege induit. *Benedicta tu in mulieribus*, quæ recens Selom in qua ſpiritalis quieuit arca Incarnationis Dei ac Verbi. Et certè *omnis plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitauit. Benedicta tu inter mulieres*, reuera Dabir, in quo diuini ſanctæ Eccleſiæ myſtagogi iudicis tenentes ſedem diuinarum re- D uelationum futura prædixerunt. *Benedicta tu inter mulieres*, ſpiritalis Bethleem, natura atque cognitione viui panis domus ſpiritalis & facta & appellata. In te etenim habitauit nobiſcum contemperatus non com-

* Fort. [illegible] miſtus fermento, totum ſibi Adamum fermentans, vt panis fieret viuus ac cœleſtis.

1. Cor. 5. *Benedicta tu inter mulieres*, quæ legali atque vmbratili ſubiecta figuræ, ex quo

Exod. 31. 2. & 36. 1. magnus Beſeleel Chriſtus Deus, gratia ſine manibus eſt ſibi templum architectatus animatum ſuum corpus opificio E ſancti Spiritus: neque illi, vt ita dicam, nuptiale carmen hymnum pro dignitate concinemus, niſi è ſacræ Scripturæ prato flores illi myſticè corrogantes laudum nectamus coronam. Non eſt enim, non eſt inquam vbi per omnia ſimul diuinitus inſpiratæ Scripturæ loca, quin ſparſa ſint varia ſigna ac figuræ:

A σίας ἐπιπέταλον, τὸ τῶν δήλων λόγιον· χαῖρε ἡ νόμου μεσίτις καὶ χάριτος, τὸ παλαιᾶς καὶ νέας τῆς διαθήκης ἐπισφράγισμα, τὸ πάσης προφητείας ἐκφανέστατον πλήρωμα, ἡ ἀκροστιχὶς τῆς θεοπνεύστου τῶν γραφῶν, δηλαδὴ ἐν ᾗ Θεοῦ καὶ Λόγου ἔμψυχός τε καὶ καθαρώτατος τόμος, ἐν ᾧ ἀφθέγκτως, ἀγράφως, αὐτὸς ἐγγραφεὶς ὁ Θεὸς καὶ Λόγος καθ' ἡμέραν ἀναγινώσκεται· χαίροις ἡ ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἡμῶν ἀναπλάσεως, τὸ πέρας τῶν πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελιῶν, καὶ προρρήσεων, καὶ προκεκηρυγμένων τῆς θείας δόξης ἁγιαστήριον, ἡ ἀπροσδόκητος τῶν ἐθνῶν σωτηρία· χαίροις ἀληθινὴ ἡ κλίμαξ τοῦ Ἰακώβ, B τὸ καπνιζόμενον ὄρος, ἡ κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματος, ἡ πάντοθεν κεκαλυμμένη χρυσίῳ τῷ διαυγάζοντι πνεύματι, ἡ χρυσήλατος στάμνος Χριστὸν τὸ μάννα τὸ οὐράνιον φέρουσα, καὶ ζωὴν τοῦ παντὸς ἀκήρατον· χαῖρε δι' ἧς τὸ, ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα, χώραν οὐκ ἔχον ἐπὶ σοὶ, πρὸς τὸ ἐν ἀγαλλιάσει τίκτειν μεταπεποίηται· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ, δι' ἧς ἐν ἐπιγνώσει κράζει τὰ ἔθνη πιστεύοντα, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· Θεὸς Κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶν, ἡ μυστικὴ καὶ θεοφύτευτος ἄμπελος, ἡ ἐν τοῖς κλήσεσι τῆς ἐκκλησίας εὐκληματοῦσα, καὶ τὸν * πυρεμβότρυον C ἡμῖν τῆς ἀφθαρσίας ἐκ μήτρας κυπρίζουσα· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶν ἡ θεογεώργητος ἄρουρα, ἡ τὸν ἄσπορον καὶ * ἀπότιστον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἄσταχυν ὡς ἐν θημωνίᾳ τῇ κοιλίᾳ βαστάσασα· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶν, ἡ ὄντως ἐπιθυμητὴ γῆ, ἐξ ἧς τὸν πηλὸν ὁ κεραμεὺς τοῦ χώματος ἡμῶν ἀνελόμενος τὸ συντελεσθὲν σκεῦος ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἀνενεώσατο. εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶν ἡ νέα Σηλώμ, ἐν ᾗ ἀνεπαύσατο ἡ νοερὰ κιβωτὸς τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου· ναὶ μὲν καὶ πᾶν τὸ πλήρωμα σω- D ματικῶς κατῴκησε τῆς Θεότητος· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ, τὸ θεῖον ὄντως Δαβίρ· ἐν ᾧ οἱ θεοφόροι τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας μυσταγωγοὶ τὸ χρηματιστήριον ἔχοντες τῶν θείων ἀποκαλύψεων ἐχρησμῳδοῦντο τὰ μέλλοντα· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶν, ἡ νοητὴ Βηθλεέμ, ἡ κατὰ φύσιν τοῦ τῆς ζωῆς ἄρτου νοερώτατος οἶκος καὶ γενομένη καὶ λεγομένη· ἐνοικήσας γὰρ ὡς οἶδεν ἐν σοὶ, καὶ τῷ ἡμετέρῳ συμφυραθεὶς * ἀφύρτως φυράματι, ὅλον ἑαυτῷ τὸν Ἀδὰμ ἀνεζύμωσεν, ἵνα ἄρτος γένηται ζωηρὸς καὶ οὐράνιος· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶν, ἡ τῆς νομικῆς καὶ σκιώ- E δους ὑποκειμένης σκηνῆς, ἐξ ἧς ὁ μέγας Βεσελεὴλ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡ χάρις ἀχειροτεύκτως ἑαυτῷ ναὸν ἐτεκτήνατο, τὸ ἐμψυχούμενον αὐτοῦ σῶμα τῇ ἀρχιτεκτονίᾳ τοῦ πνεύματος καὶ οὐδ' ἂν, εἴποι καὶ φαίην, ἀγαπητὴ, τὸν ἐπιθαλάμιον αὐτῇ, κατ' ἀξίαν συμπληρώσωμεν ὕμνον, εἰ μὴ καὶ τῆς ἀπὸ γραφῆς λειμώνων αὐτῇ τὰ ἄνθη μυστικῶς ἐρανισάμενοι, τὸν τῶν ἐγκωμίων ἀναπλέξωμεν στέφανον. οὐκ ἔστι γὰρ, οὐκ ἔστιν, ὅπου μὴ διὰ πάσης ὁμοῦ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς περιερχόμενος ἴδοι τις ἂν αὐτῆς κατεσπαρμένας ποικίλως τὰς ἐπισημασίας,

ἀνεὶ κατὰ σαυτὸν τῷ φιλοπόνῳ τῶν λόγων παραγυμνώσας, εὑρήσεις ἂν ἐκτυπώσεις ὅσην περὶ Θεοῦ τὴν δόξαν ἐνεκολπώσατο· διὰ γὰρ αὐτὴν πολυσήμοις ὀνόμασι κατακαλλωπιζομένην, καὶ πολλαχοῦ τῆς γραφῆς ἐμφαντικῶς δηλουμένην, ὡς ὅταν φέρε εἰπεῖν, παρθένον αὐτὴν ὀνομάζει, νεάνιδα, προφῆτιδα, εἶτα παστάδα, οἶκον Θεοῦ, ναὸν ἅγιον, δεύτερον σκηνήν, τράπεζαν ἁγίαν, θυσιαστήριον, ἱλαστήριον, χρυσοῦν θυμιατήριον, ἅγια ἁγίων, Χερουβὶμ δόξης, στάμνον χρυσῆν, πλάκας τῆς διαθήκης, ἱερατικὴν ῥάβδον, σκῆπτρον βασιλείας, διάδημα κάλλους, κέρας ἐν ᾧ τὸ μύρον τῆς χρίσεως, ἀλάβαστρον, λυχνίαν, ἀτμίδα, λαμπάδιον, θρυαλλίδα, ὄχημα, θάμνον, πέτραν, γῆν, παράδεισον, χώραν, ἄρουραν, πηγήν, ἀμνάδα, σταγόνα, καὶ ὅσα ταύτην οἱ κήρυκες τοῦ πνεύματος ὑποφῆται, κατὰ τὴν ἐν συμβόλοις μυστικὴν ἐποπτείαν προβλεπτικῶς ὀνομάζουσιν· οἷον, βάτον μὲν ὡς ὅταν λέγῃ Μωσῆς, διαβὰς ὄψομαι τὸ ὅραμα τὸ μέγα τοῦτο· τί ὅτι καίεται ἡ βάτος, καὶ οὐ κατακαίεται· ῥάβδον δὲ, ὡς ὅταν Ἡσαΐας φησίν, ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται· ῥίζαν καθάπερ· καὶ ἔσται ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαί, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, ἐπ' αὐτὸν ἔθνη ἐλπιοῦσι· γῆν ἁγίαν· Μωσῆ Μωσῆ, λῦσον τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου· ἡ γὰρ γῆ, ἐφ' ἣν σὺ ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστί. γῆν ἐπιθυμητήν, καὶ ἐξουδένωσαν γῆν ἐπιθυμητήν· γῆν ἀνατέλλουσαν· ἀλήθεια ἐκ τῆς γῆς ἀνέτειλε. Θαιμάν,* ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαιμὰν ἥξει. ὄρος· καὶ ὁ ἅγιος ἐξ ὄρους κατασκίου δασέος. ἐτμήθη λίθος ἐξ ὄρους ἄνευ χειρῶν. ὄρος ὃ ηὐδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ. ἐλαίαν· ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ. κιβωτόν· ἀνάστηθι Κύριε εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, σὺ καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματός σου. θρόνον· εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ πλήρης ὁ οἶκος τῆς δόξης αὐτοῦ. πύλην· καὶ εἶπε Κύριος πρός με· ἡ πύλη αὕτη κεκλεισμένη ἔσται, οὐκ ἀνοιχθήσεται· καὶ οὐδεὶς οὐ μὴ διέλθῃ δι' αὐτῆς· ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται δι' αὐτῆς καὶ ἔσται ἡ πύλη κεκλεισμένη. Σιών· ἥξει ἐκ Σιὼν ὁ ῥυόμενος ἀποστρέψει ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ· ἐξελέξατο Κύριος τὴν Σιών, ᾑρετίσατο αὐτὴν εἰς κατοικίαν ἑαυτῷ· μήτηρ· Σιὼν ἐρεῖ, ἄνθρωπος καὶ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν ὁ ὕψιστος· καὶ πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου πρός με; φορεῖον· φορεῖον ἐποίησεν ἑαυτῷ ὁ βασιλεὺς Σολομὼν ἀπὸ ξύλων τοῦ Λιβάνου· κλίνην· ἰδοὺ ἡ κλίνη τοῦ Σολομῶντος, ἑξήκοντα δυνατοὶ κύκλῳ αὐτῆς ἀπὸ δυνατῶν Ἰσραήλ. κεφαλίς· καὶ ἰδοὺ χεὶρ ἐκτεταμένη πρός με, καὶ ἐν αὐτῇ κεφαλὶς βιβλίου, καὶ ἀνείλησεν αὐτὴν ἐνώπιον ἐμοῦ, καὶ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα τὰ ἔμπροσθεν καὶ τὰ ὄπισθεν· καὶ εἶπε πρός με· υἱὲ ἀνθρώπου, κατάφαγε τὴν κεφαλίδα ταύτην. βιβλίον· καὶ ἔσται ὑμῖν τὰ ῥήματα ταῦτα, λέγει ὁ Θεός, ὡς οἱ λόγοι τοῦ βιβλίου τοῦ ἐσφραγι-

A quæ ſi per ſe excutias reperientur in typo, vt quautam Dei gloriam ſinu complexa ſit Virgo. Variis itaque nominibus ipſam videas adumbratam, & paſſim in ſacris litteris clarè exhibitam, vt quoties loqui introducitur ipſam nominet Iuuenculam, Prophetiſſam, deinde thalamum nuptialem, domum Dei, templum ſanctum, aureum tabernaculum, ſacram menſam, altare, propitiatorium, thuribulum aureum, ſancta ſanctorum, Cherubim gloriæ, vrnam auream, tabulas teſtamenti, virgam ſacroſanctam, re-
B gni ſceptrum, diadema pulchritudinis, cornũ in quo vnguenti pigmẽtum, alabaſtrum, lucernam, vaporem, lampada exiguam, ellycbnium, vehiculum, arbuſtum, perram, rerram, bortum, regionem, aruum, fonrem, agnam, guttam: quæque ſancti Spiritus miniſtri hanc ſecundùm myſticam in ſymbolis inſpectionem præuidendo nominanr; vt
rubum, quando Moſes ait: *Vadam & videbo viſionem hanc magnam: quid hoc? ardet* Exod.3.3.
rubus & non comburitur. Vitga vocatur, vt
cùm Eſaias dixit: *Egredietur virga de radice* Eſa 11.1.
Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. Radix
C nominatur: *Et erit radix Ieſſe, & qui exur-* Eſa.11.10.
get regere gentes, in eum Gentes ſperabunt. Rom.15.12.
Et terra ſancta: *Moſes, Moſes, ſolue calcea-* Exod.3.5.
mentum de pedibus tuis: Terra enim in qua
ſtas, terra ſancta eſt. Rurſum rerra deſide- Pſal.105.24.
rabilis: *Et pro nihilo habuerunt terram deſiderabilem.* Terra irem ſurgens: *Veritas de* Pſal.84.12.
terra orta eſt. Theman: *Deus * ab auſtro ve-* Abac.3.3.
niet. Mons: *Et ſanctus de monte vmbroſo ac* * al. ἐκ Θαιμάν.
denſo. Abſciſſus lapis eſt de monte ſine manibus. Ibidem: quidam addunt,
&: *Mons in quo placitum eſt Deo habitare* ὀρεών.
in eo. Oliua quoque: *Ego quaſi oliua fructi-* Dan.2.45.
D *fera in domo Domini.* Arca: *Surge Domine* Pſal.67.17.
in requiem tuam, tu & arca ſanctificationis Pſal.51.10.
tuæ. Thronus: *Vidi Dominum ſedentem ſu-* Pſal.131.8.
per ſolium excelſum & eleuatum: & plena Eſa.6.1.
omnis domus gloriæ eius. Porta: *Et ait Do-* Ezech.44.2.
minus ad me: Porta hæc clauſa erit, non aperietur, & vir non tranſibit per eam: quoniam Dominus Deus Iſrael ingredietur & egredietur per eam. Et erit clauſa porta. Sion: Eſa 59.20.
Venit ex Sion qui eripiat, & auertat im- Rom.11.26.
pietatem à Iacob. Elegit Dominus Sion, ele- Pſal.131.13.
git eam in habitationem ſibi. Mater: Pſal.86.5.
E *Sion, dicet homo, & homo natus eſt in* Luc.1.43.
ea, & ipſe fundauit eam Altiſſimus. Et: *Vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini*
ad me? Ferculum: *Fecit ſibi Rex Salo-* Cant.3.9.
mon ferculum de lignis Libani. Lectus: 2.Reg.10.21. Cant.3.7.
Ecce lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortibus Iſrael. Caput: *Et*
vidi & ecce manus extenta ad me, & in Ezech.2.9.
ea capitulum libri: & expandit illud coram
me: & erant in eo ſcripta anteriora & poſte- Ezech.3.1.
riora. Et dixit ad me: fili hominis comede
capitulum iſtud. Liber: *Et erunt vobis verba* Eſa.29.11.
hæc, dicit Dominus, vt verba libri ſigna-

te: quem ſi dederint ipſi homini ſcienti litteras, dicentes, lege hæc: & dicet, non poſſum legere: ſi-
Eſa.8.1. *gnatus enim eſt.* Volumen: *Et dixit Dominus ad me. Sume tibi volumen nouum, magnum, & ſcribe in eo hominis ſtylo, vt velociter deprædationem*
Eſa.6.6. *faciat ſpoliorum. Adeſt enim.* Forceps: *Et miſſus eſt ad me vnus de Seraphim, & in manu habebat carbonem, quem forcipe ſumpſit de altari, & tetigit os meum, & dixit: Ecce te-*
Eſa.7.14. *tigit hoc labia tua, & peccata tua circumpurgabis.* Virgo: *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel.*
Eſa.8.3. Propheтiſſa: *Et acceſſi ad prophetiſſam, & in vtero concepit, & peperit filium. Et dixit Dominus mihi. Voca nomen eius, Citò ſpolia, velociter deprædare. Quia antequam ſciat puer vocare patrem & matrem ſuam, tollet virtutem Damaſci, & ſpolia Samariæ.* Re-
Pſal.44.10. gina: *Aſtitit regina à dextris tuis, in veſtitu deaurato, circumdata varietate.* Proxima,
Cant.4.7. ſeu amica. *Tota pulchra es, proxima mea, tota pulchra, & macula non eſt in te. Surge veni huc proxima mea, ſponſa veni de monte Libano. Venies, venies, & à principio fidei tranſibis. Fauum diſtillant labia tua, ſpon-*
Cant.4.11. *ſa: mel & lac ſub lingua tua: & odor veſtimentorum tuorum, ſicut odor thuris.* Soror: *Quàm pulchri oculi tui, ſoror mea ſponſa.*
Cant.4.9. Hortus: *Hortus concluſus, fons ſignatus.* Fi-
Cant.4.12. lia: *Audi filia & vide, & inclina aurem tuam,*
Pſal.44.11. *obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui: & concupiſcet Rex pulchritudinem tuam.*
Prou.31.29. *Multæ filiæ acquiſierunt diuitias, multæ fecerunt virtutem: tu ſupergreſſa es vniuerſas.*
Luc.1.26. Deſponſata: *Miſſus eſt Angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galileæ, cui nomen Nazareth, ad virginem deſponſatam viro, cui nomen*
Eſai.19.1. *Ioſeph, de domo ac patria Dauid: & nomen virginis, Maria.* Nubes: *Ecce Dominus ſedet ſuper nubem leuem, & veniet in Ægyptum, &*
Ezech.1.27. & 2.1. *concutientur manu-facta Ægypti.* Aſpectus, ſeu Viſio: *Vidi viſionem ignis, & ſplendor eius in circuitu. Sicut viſio arcus, cùm fuerit in nube, in diebus pluuiæ: ſic ſtatio ſplendoris per gy-*
Ibidem. *rum. Hæc viſio ſimilitudinis gloriæ Domini.* Electrum: *Et vidi quaſi ſpeciem electri, velut aſpectum ignis intrinſecus eius per circuitum; à viſione lumbi, & vſque deorſum.* Dies & nox:
Pſal.18.3. *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat*
Pſal.32.13 & 113.16. *ſcientiam.* Cœlum: *De cœlo reſpexit Dominus, vidit omnes filios hominum. Cœlum cœli Domino.*
Pſal.67.33. Oriens: *Regna terræ cantate Deo: pſallite Do-*
Ibid v.5. *mino qui aſcendit ſuper cœlum cœli ad Orientem.*
Pſal.18.6. Occaſus: *Iter facite Domino, qui aſcendit ſuper occaſum: Dominus, nomen illi.* Sol: *In ſole po-*
Pſal.86.3. *ſuit tabernaculum ſuum, & ipſe ſponſus procedens de thalamo ſuo.* Ciuitas: *Glorioſa di-*

A σφραγισμένου, ὃ ἐὰν δώσωσιν αὐτὸ ἀνθρώπῳ ἐπισταμένῳ γράμματα, λέγοντες αὐτῷ, ἀνάγνωθι ταῦτα. καὶ ἐρεῖ, οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι· ἐσφράγισται γάρ. τόμος· καὶ εἶπε Κύριος πρός με· λάβε σεαυτῷ τόμον καινὸν μεγάλον, καὶ γράψον εἰς αὐτὸν γραφίδι ἀνθρώπου, τοῦ ὀξέως προνομὴν ποιῆσαι σκύλων· πάρεστι γάρ. λαβίς· καὶ ἀπεστάλη πρός με ἓν τῶν Σεραφὶμ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ εἶχεν ἄνθρακα, ὃν τῇ λαβίδι ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἥψατο τοῦ στόματός μου, καὶ εἶπεν· ἰδοὺ ἥψατο τοῦτο τῶν χειλέων σου, καὶ ἁμαρτίας σου περικαθαριεῖ. παρθένος·
B ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. προφῆτις· καὶ προσῆλθον πρὸς τὴν προφῆτιν, καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβε, καὶ ἔτεκεν υἱόν, καὶ εἶπε Κύριος πρός με· κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμευσον· διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας· βασίλισσα· παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη, πεποι-
C κιλμένη· πλησίον· ὅλη καλὴ εἶ πλησίον μου· ὅλη καλὴ, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί. δεῦρο ἡ πλησίον μου νύμφη· δεῦρο ἀπὸ Λιβάνου, ἐλθοῦσα, καὶ ἐλεύσῃ ἀπ' ἀρχῆς πίστεως. κηρίον ἀποστάζουσι χείλη σου νύμφη, μέλι καὶ γάλα ὑπὸ τὴν γλῶσσάν σου, καὶ ὀσμὴ ἱματίων σου ὡς ὀσμὴ τοῦ Λιβάνου. ἀδελφή· τί ἐκαλλιώθησαν ὀφθαλμοί σου, ἀδελφή μου νύμφη; κῆπος· κῆπος κεκλεισμένος, πηγὴ ἐσφραγισμένη. θυγάτηρ· ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. πολ-
D λαὶ θυγατέρες ἐκτήσαντο πλοῦτον, πολλαὶ ἐποίησαν δύναμιν· σὺ δὲ ὑπέρκεισαι, καὶ ὑπερῆρας πάσας· μεμνηστευμένη· ἀπεστάλη ἄγγελος Γαβριὴλ ἀπὸ Θεοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ᾗ ὄνομα Ναζαρὲτ, πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ, ᾧ ὄνομα Ἰωσὴφ, ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαβίδ· καὶ τὸ ὄνομα τῆς παρθένου Μαρία· νεφέλη· ἰδοὺ Κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης, καὶ ἥξει εἰς Αἴγυπτον, καὶ σεισθήσονται τὰ χειροποίητα Αἰγύπτου· ὅρασις· ἰδοὺ ὅρασιν πυρὸς, καὶ τὸ φέγγος αὐτοῦ κύκλῳ, ὡς ὅρασις τόξου, ὅταν ᾖ ἐν τῇ νεφέλῃ ἐν ἡμέρᾳ ὑετοῦ. οὕτως
E ἡ στάσις τοῦ φέγγους κυκλόθεν. αὕτη ἡ ὅρασις ὁμοιώματος δόξης Κυρίου. ἤλεκτρον. καὶ ἴδον ὡς ὄψιν ἠλέκτρου ὅρασις πυρὸς, ἔσωθεν αὐτοῦ κύκλῳ, ἀπὸ ὁράσεως ὀσφύος, καὶ ἕως κάτω· ἡμέρα· νύξ· ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα· καὶ νὺξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν· οὐρανός· ἐξ οὐρανοῦ ἐπέβλεψεν ὁ Κύριος, ἴδε πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ· ἀνατολή· αἱ βασιλεῖαι τῆς γῆς ᾄσατε τῷ Θεῷ, ψάλατε τῷ Κυρίῳ τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολάς. δύσις· ὁδοποιήσατε τῷ Κυρίῳ τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ δυσμῶν· Κύριος ὄνομα αὐτῷ. ἥλιος. ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ. πόλις· δεδοξασμένα ἐλα-

λήθη περὶ σοῦ ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ, τοῦ ποταμοῦ τὰ ὁρμή-
ματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ· ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ
αὐτῆς, καὶ οὐ (σαλευθήσεται)· πλίνθος· καὶ σὺ υἱὲ ἀνθρώπου,
λάβε σεαυτῷ πλίνθον καὶ ποιήσεις αὐτὴν πρὸ προσώ-
που σου· καὶ γράψεις ἐν αὐτῇ πόλιν, καὶ δώσεις ἐπ᾽ αὐτὴν
περιοχήν· τόπος· ὡς φοβερὸς ὁ τόπος οὗτος· οὐκ ἔστι τοῦτο
ἀλλ᾽ ἢ οἶκος Θεοῦ· καὶ αὕτη ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀνέ-
λαβέ με πνεῦμα, καὶ ἤκουσα κατόπισθέν μου φωνὴν σει-
σμοῦ μεγάλου· εὐλογημένη ἡ δόξα Κυρίου ἐκ τοῦ τόπου
αὐτοῦ· εἰ δώσω ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, καὶ τοῖς βλεφά-
ροις μου νυσταγμόν, καὶ ἀνάπαυσιν τοῖς κροτάφοις μου, ἕως
οὗ εὕρω τόπον τῷ Κυρίῳ, σκήνωμα τῷ Θεῷ Ἰακώβ.
πόκος· καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, καὶ ὡσεὶ σταγὼν ἡ
στάζουσα ἐπὶ τὴν γῆν· γυνή· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί, καὶ
εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου· ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς
τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νό-
μον· μακαρία· μακαρία ἡ πιστεύσασα, ὅτι ἔσται τελείωσις
τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ Κυρίου. καὶ, μακαρία ἡ κοι-
λία ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοὶ οὓς ἐθήλασας, Μαρία· μὴ
φοβοῦ Μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ· καὶ ἰδοὺ
συλλήψῃ ἐν γαστρὶ καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ
Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν
αὐτῶν· οὗτος ἔσται μέγας, καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται, καὶ δώ-
σει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐ-
τοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς
βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος· καὶ εἶπε Μαριὰμ πρὸς
τὸν ἄγγελον, πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; καὶ
εἶπεν ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτήν· πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται
ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώ-
μενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ. καὶ εἶπε Μαριάμ, με-
γαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον, καὶ ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμά
μου ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σωτῆρί μου. καὶ τίς οὐκ ἂν ἀγάσαι-
το ταύτην εἰς τοσοῦτον ὕψος ἀρθεῖσαν, ὡς καὶ μητέρα γενέ-
σθαι Θεοῦ, τὸ παραδοξότατον ὄντως καὶ πρᾶγμα καὶ ἄ-
κουσμα; καί μοι πεισθέντες ἐπ᾽ αὐτὴν ἀναδράμωμεν
τὴν ἑορτῆς τὴν ἐξάρχουσαν, ἵν᾽ ὅθεν ὁ λόγος μικρὸν ἀποβὰς
ἐπανῆλθε πάλιν· φέρε τοίνυν τὴν τῆς ἡμέρας ὑμνω-
δίαν ἐφαπλώσωμεν, καὶ μικρὸν τοῖς συνειλεγμένοις προσ-
διαλεχθέντες τὴν ὁρμὴν τοῦ λόγου διαναπαύσωμεν.
ἐδεῖτο τοιγαροῦν ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις τῷ πατρῴῳ
παραλισθήματι συντριβεῖσα τοῦ ἀναπλάσοντος ἢ
ἀνορθώσοντος· καὶ φωνῇ σιγώσῃ μέγα πρὸς τὸν κτίσαντα ἐ-
βόα· ἵνα τί Κύριε ἀφέστηκας μακρόθεν; γνωριμώτερον
δὲ διὰ τοῦ προφήτου ὀδυρτικῶς ἐποτνιᾶτο, ποθεινῶς, λέ-
γουσα, ποῦ ἐστι τὰ ἐλέη σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε, ἃ ὤμοσας τῷ
Δαβὶδ ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου; τί οὖν ὁ θελητὴς τοῦ ἐλέους;
οὐχ ὑπερεῖδεν, οὐκ ἀπεβάλετο, οὐκ εἰς μακρὸν τὰ παραγ-
γέλματα παρέτεινε· ποῖα δὴ ταῦτα; οὐ μή σε ἀνῶ, οὐδ᾽
οὐ μή σε ἐγκαταλείπω· ὃ καὶ τοῖς μαθηταῖς ὕστερον ἀπὸ
γῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνατρέχων, ἐξ ὧν οὐ διέστηκεν, ἔφασκεν·

A *Ista ſunt de te ciuitas Dei: Fluminis impetus*
lætificauerunt ciuitatem Dei: Deus in medio *Pſal. 45. 5.*
eius, & non commouebitur. Later: *Et tu fili*
hominis ſume tibi laterem, & pones eum *Ezech. 4. 1.*
ante faciem tuam, & deſcribes in ea ciuita-
tem Hieruſalem. Et dabis ſuper eam obſi-
dionem. Locus: *Quàm terribilis eſt locus* *Geneſ. 28. 17.*
iſte; non eſt hic aliud niſi domus Dei, & *Ezech 3. 12.*
porta cæli. Et aſſumpſit me ſpiritus, & au-
diui poſt me vocem commotionis magnæ: *Pſal. 131 4.*
Benedicta gloria Domini de loco ſuo. Si de-
dero ſomnum oculis meis, & palpebris meis
B *dormitationem. Et requiem temporibus meis,*
donec inueniam locum Domino, & taber- *Pſal. 71. 6.*
naculum Deo Iacob. Vellus: *Deſcendet ſicut*
pluuia in vellus, & ſicut gutta ſtillans ſuper *Luc. 1. 42.*
terram. Mulier: *Benedicta tu inter mulie-*
res, & benedictus fructus ventris tui. Mi-
ſit Deus filium ſuum factum ex muliere, *Gal. 4. 4.*
factum ſub lege. Beata: *Beata quæ cre-* *Luc. 1. 45.*
didiſti: quia perficientur in te quæ dicta ſunt *Luc. 11. 28.*
tibi à Domino. Et: *Beatus venter qui te* *Luc. 1. 30*
portauit, & vbera quæ ſuxiſti. Maria: *Ne*
timeas, Maria; inueniſti enim gratiam
C *apud Deum. Et ecce concipies & paries fi-*
lium, & vocabis nomen eius Ieſum. Ipſe
enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis
eorum. Hic erit magnus, & filius Altiſſimi
vocabitur, & dabit illi Dominus Deus ſe-
dem Dauid patris ſui, & regnabit in do-
mo Iacob in æternum: & regni eius non
erit finis. Et dixit Maria ad Angelum:
Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non
cognoſco? Et dixit Angelus ad ipſam: Spi-
ritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus
Altiſſimi obumbrabit tibi: & quod naſcetur
ex te ſanctum, vocabitur filius Dei. Dixit
D quoque Maria: *Magnificat anima mea Do-* *Luc. 1. 46.*
minum, & exultabit ſpiritus meus in Deo
ſalutari meo. Et quis non admiretur hanc
in tantam ſubuectam eſſe altitudinem,
& Dei parentem factam, præter opinio-
nem, vt res ſit inuſitata & inaudita. Et ſi
me audire vultis, ad eam ipſam recurre-
mus feſti huius antiſtitam, & vnde ſermo
paululum abſceſſit, eodem denuo reuer-
tatur. Age igitur, diei feſtos hymnos re-
petamus, ac ſimul in vnum collectis pa-
rumper collocuti à ſermonis impetu inter-
quieſcemus. Egebat itaque natura humana,
E vetere colliſa ruina, reparatore atque in-
ſtauratore: & tacita quaſi voce valide ad
conditorem vociferabatur: *Vt quid Domine* *Pſal 9.*
receſſiſti longè? Intelligibili magis per Pro- *Hebr. 10.*
phetas ac querula voce ſupplicabat: *Vbi ſunt* *Pſal. 88 50.*
miſericordiæ tuæ antiquæ Domine, ſicut iuraſti
Dauid in veritate tua? Quid igitur miſeri-
cordiam volens? non contempſit, non re-
iecit, non in longum admonitiones proten-
dit. Qualia hæc? non te deſero, non te de-
relinquo: qui & diſcipulis poſtea à terra in
cœlum, à quibus diſcedebat, reuertens dixit:

Ioan.14.18. *Non relinquam vos orphanos, venio ad vos.* Hęc & ante cognitam Incarnationem ſuam per Prophetas manifeſtiùs promiſit. Quæ cùm ita ſint, & iam tempus erat extremum denuntiationi faciendæ, vide quid agat ſalutem noſtram noſtrâ maſſa operaturus, non aliunde attulit inſtrumentum, non ex alia natura vas commutauit, ſed ex eodem ipſo luto, & ex eodem, vt ita dicam, fermento reſecans honeſtam ſibi conditionem, & talis reuera ſupra fidem connexionis templum ædificauit: in quo primus ipſe ac ſolus ſummus Sacerdos atque Rex legitimè Sacerdotium è nobis aſſumpſit. Meminit itaque figmenti ſui Deus: conditæ enim ab ipſo omnes ſunt gentes. Meminit miſerationum ſuarum quæ à ſæculo ſunt, æternus Dominus; meminit teſtamenti ſui cum homine pacti: meminit ac recordatur, non reucit, ſed ſtatim ad beneficentiam adduxit. Meminit & Dauid, & iuriſiurandi quod ipſi iurauit, fore vt è ſemine eius Chriſtus exiſteret. In quo lapſo noſtro genere inſtar ſcenæ opus ædificauit admirando miraculo adferens prodigium. Et certè ſobriæ Annæ, mentis motæ, anguſtia deformatæ valde, moleſtè id quoque ferente marito quòd ſobole carerent, ſterilitate vtroſque Deus liberauit. Precibus quidem horum commotus dedit ſterili ſobolem, quam ad Deum fuſa proſeminauit oratio, & coniugi fructum, quem ſpes progerminauit, flóſque perpetuo florens effloruit æſtu *expertis prolis. Facta mater quæ antea ſine ſobole, & ſurculum progerminans, quæ germen numquam produxerat. Et quid hac quæſo ſobolis generatione venerabilius? quid magis inopinatum, quàm Dei matrem cernere, *apertum quidem ſed non corruptum vterum? non ſeminati ventris fructum caſtitatis proferentem, ac Virginem è ſterili & orba germinantem? Verùm cur id accidit? nimirum vt incredibili admiratione parienti credatur, quando quod antea non videbatur natura ſine patre filium, ſine doloribus natura præter naturam induxit vi ſupernaturali naturæ opificem filios generare: & mater effecta, quæ matrum ſunt cùm effugiſſet: atque infans non habuit quem patrem ſuper terram vocaret, quòd ſine præuio conceptus ſemine, neque corruptionis acceſſu pepererit. Quæ enim multarum ſterilitate concipientium exempla habent vniuerſas ſupergreſſa omne punctum tulit. Si enim & Patriarchis cohabitabant vt coniuges, ſimilis quidem veriſimiliter admirandæ rei æſtimatæ diſſolutiones, & ipſæ

*Fort. ἰσχ.

*Fort. ἀνοιγέσῃ, vel ἀνοιχθείσῃ.

A Οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς, ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. τοῦτο δὲ πρὸ τῆς ἀφράστου ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ διὰ προφητῶν ἀριδήλως ὑπέσχετο. ἐπεὶ οὖν οὕτω ταῦτα, καὶ ἤδη καιρὸς ἐκδοχῆς πέρας ἐπιθεῖναι τῷ ἐπαγγέλματι, ὅρα τί ποιεῖ ὁ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν τοῦ ἡμῶν φυράματος πραγματευόμενος, οὐ θύραθεν εἰσκεκόμικεν ὄργανον, οὐκ ἐξ ἑτέρας οὐσίας ἀνεμόρφωσε σκεῦος, ἀλλ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ, καὶ τῆς αὐτῆς ὡς ἄν τις φαίη ζύμης ἀποσπάσας συρμάδα, τίμιον ἑαυτῷ καὶ τῆς τοιαύτης ὄντως ὑπὲρ ἀρρήτου συμπήξεως ναὸν ἐτεκτήνατο. ἐν ᾧ περ αὐτὸς ὁ πρῶτος τε μόνος ἀρχιερεύς τε καὶ βασιλεὺς
B οἰκονομικῶς τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερουργήσας πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα καταλλαγήν, ὅλην ἡμῶν τὴν οὐσίαν ὑπερφυῶς καὶ κατ' οὐσίαν ἐκ τῆς ἀνθρώπων οὐσίας ἀνέλαβεν. ἐμνήσθη τοιγαροῦν τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων ὁ Θεός. κτίσμα γὰρ αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη· ἐμνήσθη τῶν οἰκτιρμῶν αὐτοῦ τῶν ἀπ' αἰῶνος, ὁ τῶν αἰώνων Κύριος· ἐμνήσθη τῆς διαθήκης ἧς πρὸς ἀνθρώπους διέθετο· ἐμνήσθη, καὶ μνησθεὶς οὐχ ὑπερέθετο, ἀλλ' αὐτίκα τὴν εὐεργεσίαν ἐπήγαγε· μνησθεὶς γὰρ τοῦ Δαβίδ, καὶ ὧν αὐτῷ διωμόκει πρότερον ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ τὸν Χριστὸν ἀναστήσειν· ἐν ᾧ τὸ πεπτωκὸς τοῦ ἡμετέρου γένους σκηνῆς δί-
C κην ἀνοικοδόμησε ποίημα, παράδοξον ἐπὶ παραδόξῳ τῷ θαύματι, συνεσκευακὼς θαῦμα· καὶ δὴ τῆς σώφρονος Ἄννης πολλῷ τῷ τῆς ἀγονίας ἄχθει κατηφιωμένης, μάλα δὲ καὶ τοῦ συνεύνου πικρῶς πιεζομένου τῆς ἀτεκνίας χάριν, ἀμφοτέρων ἔλυσε τὴν στείρωσιν ὁ Θεός, λιταῖς τε τούτων ἐπικαμφθεὶς δίδωσι τῇ στείρᾳ γονήν, ἣν προεξέσπειρεν εὐχή· καὶ τῷ συνεύνῳ καρπόν, ὃν ἐβλάστησεν ἐλπίς, καὶ ἄνθος ἀειθαλὲς τοῖς ἀποξηρανθεῖσι τῆς ἀπαιδίας τῷ καύσωνι· καὶ γίνεται μήτηρ ἡ
D πρότερον ἄγονος, καὶ κληματὶς ἀναθάλλουσα ἡ βλαστὸν οὐκ ἐκφύουσα· καὶ τί ταύτης ἔσται τῆς παιδοποιΐας αἰδεσιμώτερον; τί δὲ παραδοξότερον τοῦ βλέπειν μητέρα Θεοῦ, διανοιγείσης μὲν, οὐ διαφθαρείσης δὲ τῆς νηδύος* ἐκ νεασπόρου γαστρός, καρπὸν ἁγνείας ἐκφύουσαν, καὶ παρθένον ἐκ στείρας ἀγόνου βλαστάνουσαν· ἵνα τί γένηται; ἵνα τῷ κατ' αὐτὴν ὑπεραίροντι θαύματι τὸ τῆς τικτούσης πιστώσηται· ἡ μὲν, ὃ μὴ πρότερον τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἐγνώριστο, ἀπάτορα τόκον ἐξ ἀλοχεύτων ὠδίνων τῇ φύσει παρὰ τὴν φύσιν εἰσήγαγεν,
E ὑπερφυεῖ δυνάμει τὸν τῆς φύσεως δημιουργὸν ἐν μήτρᾳ παιδοποιήσασα· καὶ γέγονε μήτηρ τὰ μητέρων φυγοῦσα· καὶ τὸ βρέφος οὐκ εἶχε πατέρα καλεῖν ἐπὶ γῆς, ὅτι μὴ σπορᾶς μεσιτευούσης συνείληπτο, μηδὲ φθορᾶς ὑποδραμούσης ἡ τεκοῦσα γεγέννηκεν· ἡ δὲ καὶ τὰ πολλὰ τῶν ἐν στειρώσει παραλαβουσῶν ἔχουσα τὰ ὑποδείγματα κατὰ πασῶν ὑπερνικῶσαν ἔσχε τὴν ψῆφον. εἰ γὰρ καὶ πατριάρχαις συνῴκησαν ὡς σύνευνοι, τῆς μὲν ὁμοίας εἰκότως θαυματοποιΐας ἠξιώθησαν λῦσαί τε αὐτὴ

vinculorum

τῶν δεσμῶν τῆς ἀῤῥωστίας· καὶ γὰρ τῆς ἱερογόνου ταύτης παιδὸς προειλήχασιν οὖσαι προμήτορες· ἀλλ' αἱ μὲν πορρωτάτω που καὶ λίαν ἄποθεν τοῦ κατὰ τὴν θείαν οἰκονομίαν θαύματος τὸ συμβὰν ἔχουσιν· ἡ δὲ ὕστερον μὲν, ἐπὶ καιροῦ δὲ, καὶ πρὸς αὐταῖς γε ταῖς θύραις τοῦ καιροῦ, ὅτε δὴ καὶ αὐταῖς ἐφέστηκε θύραις, ὁ τὴν δραχμὴν τὴν βασιλικὴν, λέγω δὲ τὴν καθ' ἡμᾶς ἐπιζητῶν εἰκόνα, ἵνα τὸν χοῦν ἐν ᾧ πρότερον ἀποκέκρυπτο τῇ ἀνακαθάρσει τοῦ θεοποιοῦ ἐναποσμήξῃ πνεύματος, κἀκεῖθεν ὥσπερ ἐν ἑαυτῷ φιλανθρώπως τὴν ἀνθρωπίνην ἀναμορφώσηται φύσιν. Τίς οὖν ὁ χοῦς ἐν ᾧ τὸ καθ' ἡμᾶς εὐγενὲς ἀποκέκρυπτο; ἢ δῆλον αὐτόθεν τάχα, κἂν ἡμεῖς μὴ λέγωμεν· ὅτι τὸν χοῦν ἐκεῖνον ἐξ οὗ διεπλάσθημεν πρότερον, καὶ ἀνεπλάσθημεν ὕστερον ἀνερευνήσας ὁ πλάσας ἡμᾶς, τὸ ζητούμενον εὗρε. τί τοῦτο; τὸ τῆς εἰκόνος ἀρχέτυπον, ὅπερ συγκεχωσμένως οἶδε τοῖς πάθεσιν ὁ καθ' οὐσίαν ἀπαθής, τὸν χοῦν τὸν ἐν Ἀδὰμ ἐξηρεύνα. ὁ δὲ χοῦς ἐν ᾧ τὸ ζητηθὲν εὑρέθη, γῆ μὲν ἦν τοῦ καθ' ἡμᾶς ὁμοιόμορφος σώματος, ἔχουσα χώραν τὴν παρθενικὴν ὑπεράγιον μήτραν· ταύτην γὰρ εὗρεν ἄρουραν ὁ ζωαρχικὸς ἡμῶν στάχυς, ἐν ᾗ ἀσπόρως αὐτὸς καὶ γεωργίας χωρὶς, ἐκφύσας ὑπερφυῶς ἀνεβλάστησεν. οὗτος ὁ χοῦς, οὗτος ὁ στάχυς, αὕτη ἡ χώρα τῆς γῆς, ἐν ᾗ κοσμοπρεπῶς ἀνεπλάσθημεν, καὶ δι' ἧς ὁ χοῦς ὁ ἡμέτερος ἀναμορφωθεὶς ἐπὶ τὸ ἀρχαῖον ἐπανῆλθεν ἀξίωμα. Ἴδες ὅσα τῆς Ἄννης ὁ τόκος ἐμπεριέχει μυστήρια, ὅπως τε τῷ καθ' ὑπεροχὴν θαύματι τῆς κατ' αὐτὴν ἐνδόξου παιδοποιΐας τὰς προτέρας στείρας ὑπερηκόντισεν; οἵας τε παρθένος κόρη θεόκλητος ἡ ὑπεράμωμος αὐτὴ Μαρία κυοφορίας ἠξίωται. Καὶ τίς γυναικῶν ἐπὶ τοιούτοις καὶ τοσούτοις ἐνδόξοις ἀποθαυμάζεται πώποτε; οὐκοῦν ἐπεὶ πρὸς τοσοῦτον ὕψος ὑπεραρθεῖσαν [illegible] ὁ ἡμέτερος ἀσθενὴς λόγος, καὶ προσωτέρω χωρεῖν οὐκ ἔχει, μικρὰ ἄττα τῇ μητρὶ τῆς χαρᾶς αὖθις ἐπιχαριτίζοντες εἴπωμεν· καλὸν γὰρ αὐτῇ τὸ τῆς χαρᾶς προσεπιλέγειν ἐπίφθεγμα· χαῖρε κεχαριτωμένη· χαῖρε δεδοξασμένη· χαῖρε χαροποιὸν τῆς πάντων σωτηρίας ἀνάθημα· χαῖρε τὸ χρυσοῦν ἀληθῶς τῶν νοητῶν ἀρωμάτων θυμιατήριον, ἐν ᾧ τὸ νοερὸν θυμίαμα συντεθεὶς ὁ Χριστὸς ἐκ θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, ἐν πυρὶ τῇ θεότητι τῆς ἐμψυχωμένης αὐτοῦ καὶ νοερᾶς σαρκὸς τὸ εὐῶδες ἀσυγχύτως, ἀμερίστως ὑπέδειξε· χαῖρε ἡ ἀχειρότευκτος σκηνὴ καὶ θεότευκτος, εἰς ἣν ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων μόνος ὁ Θεὸς καὶ πρῶτος ἀρχιερεὺς εἰσελήλυθεν, τὴν ὑπὲρ πάντων ἐν σοὶ κρυφιομύστως ἱερουργήσων λατρείαν, τὸ τῶν ἁγίων δεύτερον καταπέτασμα, ἐν ᾧ τὸ κοσμικὸν ἱλαστήριον, καὶ τὸ τῶν Χερουβὶμ ὑπέρτιμον ἀποσκίασμα, ὅσῳ καὶ αὐτὸν τὸν τῶν ἀδύτων Κύριον, ἔνδον νηδύος ἐπὶ παραπετάσματι συνεκάλυψας ἐγγάστριον φέρουσα· ἡ ἑπτάλυχνος καὶ ἑπτάκαυτος τῶν ἑπτὰ χαρισμάτων λυχνία, ἑπτὰ ἐπαρυστρίσι καταστραπτομένη τοῦ πνεύματος· ἡ ἀκατάσβεστος θρυαλλὶς τοῦ φωτὸς τοῦ πάντα φωτίζοντος,

A vinculorum ſterilitatis ſortitæ [decus] ſed quæ longè antea fuerit, & valde admirandi operis ex diuina Incarnatione acceperunt: hæc verò ſecuta eſt, ſed in tempore, & cùm plenitudo temporis venit, quando & pro foribus aderat is qui drachmam, hoc eſt noſtram quærebat imaginem, vt terram in qua antea delituit inundatione deifici ſpiritus purificaret, indéque vt in ſeipſo humaniter humanam reformaret naturam. Quis igitur puluis qui nobiſcum conditus latuit? vel manifeſtum fortè ex ſe, etſi nos taceamus. Quia terram ex qua priùs formati ac refor-
B mati poſteriùs inueſtigans, qui nos cōdidit, reperit quod quærebat: Quodnam hoc imaginis archetypum quod nouit per affectiones qui natura ſua perturbationis eſt expers, puluerem, qui ab Adam eſt inueſtigauit. Terra vero, in qua quæſitum repertum eſt, terra erat, è qua ſumus, eiuſdem formæ & corporis eſt, locum habens benedictum in Virginis vtero. Hoc enim aruum inuenit vitæ princeps noſtræ ſpica, in qua ſine ſemine & abſque agricultura ſupernaturaliter natus germinauit. Hic puluis, hæc ſpica,
C hæc terræ regio, in qua nunc decenterque reformamur, per quam puluis noſter reformatus ad priſtinam dignitatem reuocetur. Viden quot Annæ ſoboles myſteria contineat? vt excellenti miraculo glorioſi ſui partus procreatione priores ſuperauerit prolis generationes? quomodo puella Virgo diuina atque integra Maria ſobolis generatione dignetur. Quæ etenim mulier talibus tantiſq; laudibus vnquā inclaruit? Profectò cùm ad tantam eleuata ſublimitatem noſtra nō ſufficit oratio, & nos parum gaudij matri gra-
D tioſè offerentes dicamus. (Honeſtum enim ipſi lætitiæ acclamationem dedicare.) Aue gratia plena, aue gloriæ quoque plena: ſalue omnes lætificans, ſalutare donarium. Salue aurea reuera ſpiritalium aromatum acerra, qua ſpirituale ſacrificium Chriſtus compoſitus è Deitate ſimul & humanitate in igne diuinitate viuificę ipſius ac ſpiritualis carnis boni odoris inconfusè, indiuisè oſtendit. Salue non manu factū tabernaculum, atque à Deo conditum, in quod ſemel in conſummatione ſæculi ſolus Deus ac ſummus Pontifex introiuit, occultè in ſe rem faciens di-
E uinam, ſanctorum alterum velamen, in quo elegans propitiatorium [ſeu operculum arcę Teſtamenti veteris] & Cherubim cum venerandum vmbraculum, quatenus ipſum noxiarum adytum Dominum in vtero ſub velamento vterum geſtans abſcondiſti. Lucerna ſeptupla & toties ardens donorum ſeptem candelabrum, ſeptem fuſoriis refulgens Spiritus ſancti, lucerna inextinguibilis luminis omnia colluſtrantis,

Hebr. 9.

Zach. 4. 2.

quam myſticè alat vnctioois oleum. Gaude altare, io quo agnus viuificans ſpiritaliter onınem fructum offertur: diuina menſa ſacrificij mentem omnem excedentis, ſuper qua Chriſtus ipſe panis cœleſtis, qni ſuper omnes agnus, vt ſuffitus & vaporatio ſacrúmque viuificum collocatur, vitam adferens iis qui participant: omnis myſtici ſacrificij pignus, quo Dei caro mactatur, omoiáque ſanctificantur, ac myſticè hominibus conuerſans inhabitat ac participat, tractatur manibus, oec à peccatoribus contaminatur, labris etiam luteis aſſumitur, noſtræque in carnis puluerem temperatum commiſcetur ooo perflatum. O oon diceodam abſolutionem: ô benignitatem: Quando per mulierem contribulem ooſtrique geoeris ſupra naturam conditionemq́oe hæc oobis Deus largitus eſt: per mulierem ioquam, cuius animæ pulchritudo inuſitato modo, ſine exẽplo in tantum eſt ſubuecta, vt & Chriſtum ipſum eius inæſtimabilis ceperit pulchritudo, ex eáque ſecundò generatus ſit, & ſine patre qoidem. Sic & corporis decẽs habitus, ad tantum puritatis perductus, vt ad ipſam perueoiret corporũ expertis atque incõprehẽſibilis ſupernaturalis ſubſtãtiç granditatẽ per vnam ſanctæ Trinitatis perſonam. Hæc Deipara eſt Maria, Chriſtianorum omnium perfugiom, primáque primi lapſus primorũ parentũ reparatio, ad indolentiámq; perturbati generis reſtauratio: Rubi illius à Moyſe olim myſticè viſi adũbrata conſpectio. Hoc vellus eſt Gedeoois, quòd ille ſymbolicè humectatum cœlitus cadente exili pluuia ſine ſtrepitu vidit, admiratiooe ſpectaculi cõmotus: quod opus pluuiã in ſignũ victimæ certò demonſtrauit. Hęc purpurea Dauidis veſtis variegata, hęc eſt carnis aſſumptio, quaſi porpurã Deo Dauidi carne cõiuncto conciliãs: Thronus Cherubicus, immẽſus, igneus ac ſublimis, Regem Domioum exercituum ſinu geſtãs: Superum limeo cœleſtium arcanorum: quod Seraphim alis tectus velat: his quidem facies, illis verò pedes: illis autẽ volitãs inclamat vehementer tremẽdum illom hymnum gloriç incõparabilis, quã oculis aſpicere nefas. Porta cœlorũ, per quã ſolus cælorũ Dominus ingreſſus, nemine ante ipſum vel poſt ipſũ abditũ capiẽte acceſſũ. O cœlũ lætare ob ipſam. Te enim imitata quem non capiebas, ooo in arctum coactum cõprehendit. O tellus ipſâ exolta. Geſtatio etenim veteri ipſius cœlo acceptam tuam cum Deo vnionem cœlos ipſos terrenos effecit. Plaudat & mare Virginis admirandis. Chriſtus enim qui partum ipſius corpore ſubierat, aquarum liquidam ſubſtantiam aquis tioctus ſanctificauit. Voiuerſa deniq; creatura gaudeat atque exoltet, manibuſq; plaudat. Nata enim nobis hodie iuuencula, à qua ſalus, & per quam totius mundi redemptio

A ὧν ἐπιτρέφει μυστικῶς τὸ τῆς χρίσεως ἔλαιον· χαίροις θυσιαστήριον ἐν ᾧ μυστικῶς ὁ ἀμνὸς ὁ ζωηφόρος ὁλοκάρπωμα Χριστὸς ἀναφέρεται· ἡ θεόμυστος τράπεζα τῆς ὑπὲρ νοῦν ἱερουργίας, ἐφ' ἧς ὁ ἐξ οὐρανῶν ἄρτος Χριστός, ὁ ὑπὲρ πάντων ἀμνὸς ὡς θυμίαμα καὶ ἱερεῖον ζωοθυτούμενον τέθυται, ζωοποιοῦν τοὺς μετέχοντας· τὸ πάσης μυστικῆς λατρείας κειμήλιον, ἐν ᾧ θεὸς σαρκὶ σφαγιάζεται καὶ ἁγιάζει τὰ σύμπαντα, καὶ μυστικῶς ἀνθρώποις ἐπιδημῶν εἰσοικίζεται καὶ μετέχεται, καὶ ἀνέχεται χερσὶν ἁμαρτωλῶν ἀγχίζεσθαι, χείλεσί τε πηλίνοις προσεγγίζεσθαι, καὶ εἰς
B τὸν χοῦν τῆς σαρκὸς ἡμῶν ἀνακιρνᾶσθαι κιρνώμενον, οὐ διαπνεόμενον. ὢ τῆς ἀφράστου κενώσεως, ὢ τῆς χρηστότητος. ὅτι διὰ γυναικὸς ὁμοφύλου ταῦτα καὶ συγγενοῦς ὑπὲρ φύσιν καὶ θέσιν Θεὸς ἡμῖν ἐχαρίσατο· γυναικὸς ἧς τὸ μὲν τῆς ψυχῆς κάλλος ἀπειράκις ἀπείρως εἰς τοσοῦτον ἐξήρθη, ὅπως καὶ Χριστὸς αὐτὸν τὸ ἀμήχανον κάλλος εἰς ἐπιθυμίαν τῆς ταύτης κάλλους ἐλθεῖν, καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἑλέσθαι δευτέραν γέννησιν καὶ ἀπατορίαν· οὕτω δὲ καὶ τοῦ σώματος εὐπρεπὴς ἡ κατάστασις, καὶ πρὸς τοσοῦτον καθαρότητος
C φθάνουσα, ὅσον καὶ αὐτὴν χωρῆσαι τὸ ἀσώματόν τε καὶ ἀπερίληπτον τῆς ὑπερουσίου φύσεως μεγαλότητα δι' ἑνὸς τῶν τριῶν αὐτῆς ὑποστάσεων. αὕτη ἐστὶν ἡ θεοτόκος Μαρία τὸ κοινὸν ἁπάντων τῶν Χριστιανῶν καταφύγιον, ἡ πρώτη τοῦ πρώτου πτώματος τῶν προγόνων ἀνάκλησις, ἡ πρὸς ἀπάθειαν τοῦ πεπονθότος γένους ἐπάνοδος· τὸ κατὰ τὴν βάτον Μωσέως προπάλαι μυστικῶς σκιογραφούμενον ὅραμα, ὁ πόκος τοῦ Γεδεών, ὃν ἐκεῖνος συμβολικῶς νοτισθέντα τῷ ἐξ οὐρανοῦ ψεκάσιν ἀψοφητὶ θεασάμενος εἰς θαῦμα ξενίας τὸ δρᾶμα τὸν ὑετὸν εἰς σημεῖον τοῦ ἱερείου σαφῶς ἐτεκμήρατο· ἡ θεοποίκιλτος τοῦ Δαβὶδ ἁλουργίς, ἡ
D τὸ τῆς σαρκὸς πρόσλημμα, οἱονεὶ πορφυρίδα τῷ Θεῷ τῷ Δαβὶδ σαρκωθέντι προσάξασα· ὁ Χερουβικὸς θρόνος, ὁ ὑπερμεγέθης, ὁ πύρινος, ὁ μετέωρος, τὸν βασιλέα Κύριον Σαβαὼθ ἐγκόλπιον φέρουσα, τὸ ὑπέρθυρον τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀδύτων, οὗ τὰ Σεραφὶμ εἰς ἣν καὶ συνεπτυγμένα ταῖς πτέρυξιν, ταῖς μὲν τὰς ὄψεις, ταῖς δὲ τοὺς πόδας· ταῖς δὲ ἱπτάμενα μέγα κέκραγε τὸν φοβερὸν ἐκεῖνον ὕμνον τῆς ἀσυγκρίτου δόξης τὴν θέαν οὐ φέροντα. ἡ πύλη τῶν οὐρανῶν, δι' ἧς μόνος ὁ τῶν οὐρανῶν δεσπότης διώδευσε, μηδενὶ μετ' αὐτὸν ἢ πρὸ αὐτοῦ βαθὺν παραχωρήσας τὴν εἴσοδον· εὐφραίνου ἐπ' αὐτῇ οὐρανέ· σὺ γὰρ μιμησαμένη τὸν ἐν σοὶ μὴ χωρούμενον Κύριον ἀστενοχωρήτως ἐχώρησε.
E χόρευσον ἐπ' αὐτῇ γῆ· τὴν γὰρ αὐτῆς κυοφορίαν τὴν σὴν οὐρανώσασα ἕνωσιν, οὐρανοὺς τοὺς ἐπιγείους εἰργάσατο. κροτείτω καὶ θάλασσα τῆς παρθένου τὸ θαῦμα. Χριστὸς γὰρ ὁ τόκον τὸν ἑαυτῆς ὑπεισελθὼν μετὰ σώματος, τὴν τῶν ὑδάτων ὑγρὰν οὐσίαν ἡγίασε βαπτισθεὶς ἐν τοῖς ὕδασι· πᾶσα τοίνυν ἡ κτίσις χαιρέτω καὶ χορευέτω, καὶ χεῖρας ἐπικροτείτω. ἐγεννήθη γὰρ σήμερον ἡμῖν νεᾶνις, ἐξ ἧς ἡ σωτηρία, καὶ δι' ἧς ἡ παγκόσμιος λύτρωσις

Χριστὸς Ἰησοῦς ὁ Θεὸς καὶ Λόγος, ὁ ὢν καὶ ὃς ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος καὶ μένων εἰς τοὺς αἰῶνας· παρ' οὗ καὶ τὸν ἡμέτερον ὡς αὖ ἐκ μεγάλου τοῦ παρθενικοῦ λόγου πελάγους κατείργαντα διὰ ταπεινῶν λόγον Θεῷ τῇ Τριάδι, τῷ ἐν πατρὶ καὶ αὐτῷ τῷ υἱῷ σὺν ἁγίῳ πνεύματι προσκυνουμένῳ, μίαν ἐν τρισὶν ἁγιστείας προσοδματίνοντες δόξαν καὶ τιμὴν καὶ προσκύνησιν νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους ἀπείρους αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

A Christus Ieſus, Deus & Verbum: qui eſt, & qui erat, quique venturus eſt, & manet in ſæcula. Ex qua & nos vt è magno Virginei Verbi mari eductum ſermonem finientes, Deo Trinitati, qui in Patre & ipſo Filio cum ſancto Spiritu adoratur, offerimus gloriam & honorem cultúmque nunc & per infinita ſæculorum ſæcula. Amen.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΕΡΜΑΝΟΥ

ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὴν ἁγίαν Κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. Λόγος β΄.

SANCTI PATRIS NOSTRI GERMANI ARCHIEPISCOPI,

Conſtantinopolitani, in Beatam ſanctiſſimæ Dominæ noſtræ Deiparæ ſempérque Virginis Mariæ dormitionem, Sermo.

Andrea Schotto Interprete.

ΠΑΥΣΑΣΘΩΣΑΝ τῶν αἱρετικῶν οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἐμβρόντητοι λόγοι· ἐμφραχθήτωσαν τὰ τούτων ἄδικα χείλη· ἀγαλλιάσθωσαν καὶ εὐφρανθήτωσαν ἐπὶ σοὶ πάντες οἱ ζητοῦντές σε, Θεοτόκε, καὶ λεγέτωσαν διὰ παντός, μεγαλυνθήτω ὁ Κύριος· οἱ ἀγαπῶντες μεγαλωσύνην κατὰ χρέως τὸ ὄνομά σου· ὅτι τὸ στόμα τῶν Χριστιανῶν μελετήσει τὴν δικαιοσύνην σου, καὶ τὴν παρθενίαν σου, ὅλην τὴν ἡμέραν τὸν ἔπαινον τῆς ἁγιωσύνης τοῦ τόκου σου. εἶδον οἱ πτωχοὶ τὸν διὰ σοῦ τῆς χρηστότητος τοῦ Θεοῦ πλοῦτον· εἶδον, καὶ εἶπον, τοῦ ἐλέους Κυρίου πλήρης ἡ γῆ. C ἐξεζήτησαν οἱ ἁμαρτωλοὶ διὰ σοῦ τὸν Θεόν, καὶ ἐσώθησαν· εἶπον καὶ αὐτοί· Εἰ μὴ ὅτι Κύριος ἐβοήθησεν ἡμῖν ἐκ παρθένου σαρκωθείς, παρὰ βραχὺ παρῴκησεν ἄν, ἐν τῷ παμφάγῳ τῆς ἀπονεκρώσεως ᾅδῃ τῶν ψυχῶν ἡμῶν αἱ καταδύσεις. δυνατὴ τοιγαροῦν πρὸς σωτηρίαν βοήθειά σου, Θεοτόκε, καὶ μὴ χρῄζουσά τινος ἑτέρου πρὸς τὸν Θεὸν προστάτου. σὺ γὰρ εἶ τῆς ὄντως ἀληθινῆς ζωῆς ἡ μήτηρ· σὺ εἶ τῆς ἀναπλάσεως Ἀδὰμ ἡ ζύμη· σὺ εἶ τῶν ὀνειδισμῶν τῆς Εὔας ἡ ἐλευθερία. ἐκείνης ἡ μήτρα, φθορά· ἡ δὲ σὴ γαστήρ, D ἀφθαρσία· ἐκείνη θανάτου κατοίκησις, σὺ μετάστασις ἀπὸ θανάτου. ἐκείνη βλεφάρων καταχθονισμός, σὺ γρηγορούντων ὀφθαλμῶν ἀκοίμητος δόξα· ἐκείνης τὰ τέκνα λύπη, ὁ δὲ σὸς υἱὸς παγγενὴς χαρά· ἐκείνη ὡς γῆ οὖσα, εἰς γῆν ἀπῆλθε· σὺ καὶ ζωὴν ἡμῖν ἔτεκες, καὶ πρὸς τὴν ζωὴν ἐπανῆλθες, καὶ ζωὴν τοῖς ἀνθρώποις καὶ μετὰ θάνατον προξενοῦσα κατίσχυσας. Οὐκ ἔστι τῆς μεγαλωσύνης σου πέρας· οὐκ ἔστι τῆς ἀντιλήψεώς σου κόρος, οὐδὲ τῆς ζωοκοιμήτου σου μεταθέσεως ἐπιζώμιος ὡς εἰπεῖν ὑπερέχουσα τοῖς ἀνθρώποις αἴσθησις.

B CESSENT indocti veſanique hæreticorum ſermiones: iniqua eorum labia obturentur: exultent ac lætentur de te cuncti quærentes te, ô Deipara; quoſque obſtrictus tibi amor ad celebrandam nominis tui magnitudinem prouocat. Dicant iugiter: *Magnificetur Dominus*: Os enim Chriſtianorum iuſtitiam ac Virginitatem tuam, laudémque ſanctitudinis filij tui meditabitur tota die. *Pſal.34.39.& 69.* Viderunt egentes theſaurum diuinæ per te benignitatis, viderunt inquam atque dixerunt: *Miſericordiæ Domini plena eſt terra.* *Pſal.32.5.* Quæſiuerunt per te peccatores Deum, & ſalutem inuenerunt: dixerúntque & ipſi: *Niſi quia Dominus carnem de Virgine ſumens adiuuis nos, paulominus in deuorantis inferni interitum incidiſſent animæ noſtræ.* *Pſal.93.17.* Potens igitur ad ſalutem eſt auxilium tuum, Deipara, nec alterius cuiuſquam apud Deum commendationem requirens. Tu namque es veræ ipſius vitæ parens, tu fermentum redintegrationis Adam, tu opprobriorum Euæ liberatio. Illius vterus corruptio: tuus venter corruptionis immunitas. Illa mortis ſedes; tu eiuſdem ſublatio, Illa palpebrarum noſtrarum demiſſio, tu vigilantium inſomnis oculorum gloria. Illius partus dolor eſt, tuus omnigenum gaudium. Illa vt puluis in puluerem rediit; *Gen 3 39.* tu & vitam peperiſti nobis, & ad vitam rediiſti, & vitam hominibus etiam poſt mortem procuratam corroboraſti. *Magnitudinis tuæ non eſt finis.* *Pſal.144 3.* Te fruenti nulla ſaturitas, nec vlla pinguior, vt ita dicam, conditio ſuccurrit hominibus de tranſitu illo tuo cum vitali quodam ſomno cõiuncto meditãtibus.

Quocirca & tutela tua immortali, & deprecatio vita, & perpetua eſt omnino protectio. Niſi enim tu iter aperires, Nemo ſpiritalis euaderet, Nemo in ſpiritu Deum adoraret: Tunc enim ſpiritalis factus eſt homo, cùm tu, Deipara, ſancti Spiritus habitaculum effecta es.) Nemo Dei cognitione repletus eſt niſi per te, ô ſanctiſſima: Nemo ſaluus niſi per te, Deipara: Nemo periculorum expers niſi per te Virgo mater: Nemo donum vllum conſecutus niſi per te, dilecta Deo. Quis enim tantopere peccatores defendit? quis tantum errantibus patrocinatur? Quilibet enim eorum qui vel vllo nobis

Matth. 11. 13. *Luc. 13. 6.* auxilio eſſe poſſent, parabolicę ficus excidiū in nobis metuens, vbi Deo ſupplicationes noſtras obtulerat, hæſitabat, ne decreto ſeu ſententiæ ob repromiſſionis nullum fructum viſa ſit iniuſta contradictio. Tu verò maternum ſuſtinens ad Deum robur, iiſque qui enormibus ſe peccatis mâciparunt, eximiam remiſſionis gratiam côcilias: & his qui ſupra modum omnem deliquerût, modo quodam eminenti veniam expedis. Fieri enim non poteſt vt non exaudiaris, cùm tibi tanquam verę & intaminatę matri ſuæ, quo ad omnia, per omnia, & in omnibus ipſe Deus morem

Pſal. 77. 49. gerat. Hinc meritò ad te afflictus confugit; infirmus tibi adhæreſcit: bello petitus te hoſtibus opponit. Indignationem, iram, tribulationem, immiſſionem per Angelos malos euertis, iuſtáſque minas & ſententiam æquę condemnationis commutas, ingenti amore omnem populum Filij tui nomen implorantem complexa. Hinc & populus tuus Chriſtianus perpendens rerum ſuarum ſtatum, fidenter tibi ſuas ad Deum preces deferendas committit. Te indubitanter audet exorare, te precibus vrgere, ô ſanctiſſima, ob robur & multitudinem tuorum in nos beneficiorum. Quapropter quis te non in cœlum efferat, quæ altiſſima contemplatione defixos tenes Angelos; quæ præter omnem exſpectationem mortalibus obuenis; quæ fiduciam Chriſtianis præbes, & frequentatum es perfugium? Simulatque enim tremore correptus fuerit Chriſtianus, aut lapide pedem offenderit, illico præſidium tui nominis inuocatur. Quare quis te glorificans, non vſque te celebrabit: ſimul egregiè incipiat, ac non denuo ad laudum tuarum præſtantiam celebrandam reuertatur? Pro dignitate enim deprædicare te nemo poteſt. Qui per omnia laudare te [nequit] aſſiduè te prædicans ſupra mentis debitum perſoluere [conatur.] Cùm enim multorum debitor rependere ac paria facere non poteſt, gratiarum actionem accumulat. Quandoquidem bonum omne donum ſine fine exiſtens gratiarum ſemper actionem à principio ad bonum aliquod reuocat:

A διὸ καὶ ἡ προστασία σου ζῶσα, καὶ ἡ πρεσβεία σου ζωή, καὶ ἡ σκέπη σου διηνεκής. εἰ μὴ γὰρ σὺ προηγῇ, οὐδεὶς πνευματικὸς ἀποτελεῖται, οὐδεὶς ἐν πνεύματι τὸν Θεὸν προσκυνεῖ. τότε γὰρ πνευματικὸς ὁ ἄνθρωπος, ὅταν σὺ, Θεοτόκε, πνεύματος ἁγίου κατοικητήριον ἐγένου. οὐδεὶς θεογνωσίας ἀνάμεστος, εἰ μὴ διὰ σοῦ, πανάγια· οὐδεὶς ὁ σωζόμενος εἰ μὴ διὰ σοῦ, Θεοτόκε· οὐδεὶς κινδύνων ἐλεύθερος, εἰ μὴ διὰ σοῦ τῆς παρθενομήτορος· οὐδεὶς ὁ ἐλεούμενος δῶρον, εἰ μὴ διὰ σοῦ θεοχαρίτωτε. τίς γὰρ τῶν ἁμαρτωλῶν ὑπὲρ τοσοῦτον ὑπερμαχεῖ; τίς τῶν

B ἀδιορθώτων κατὰ τοσοῦτον ὑπεραπολογεῖται; πᾶς γὰρ τῶν δυναμένων ἔσθ᾽ ὅτε καὶ βοηθεῖν τῆς παραβολικῆς συκῆς τὴν ἐκτομὴν ἐν ἡμῖν ἐκλαβούμενος, ἀνεβάλλετο τὴν ἡμῶν ἱκεσίαν τῷ Θεῷ προσαναπέμψας· ἵνα μὴ τῆς ἀποφάσεως διὰ τὸ ἄκαρπον τῆς ὑποσχέσεως δοθείσης, ἄδικος ἡ ἀντιφώνησις ὀφθῇ· σὺ δὲ μητρῷον ἔχουσα πρὸς Θεὸν τὴν ἰσχὺν, καὶ τοῖς καθ᾽ ὑπερβολὴν ἁμαρτάνουσιν, καθ᾽ ὑπερβολὴν τὴν συγχώρησιν ἐξανύεις· οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεταί σέ ποτε παρακουσθῆναι,

C ἐπεὶ πειθαρχεῖ σοι κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ὁ Θεὸς, ὡς ἀληθινῇ αὐτοῦ καὶ ἀχράντῳ μητρί. ὅθεν ὁ θλιβόμενος, εὐλόγως πρὸς σὲ καταφεύγει· ὁ ἀσθενῶν σοι προσκολλᾶται· ὁ πολεμούμενος, σὲ τοῖς ἐχθροῖς ἀνθοπλίζει. θυμὸν καὶ ὀργὴν καὶ θλίψιν, ἀποστολὴν δι᾽ ἀγγέλων πονηρῶν σὺ μεταβάλλεις, ἀπειλὴν δικαίαν, καὶ ψῆφον ἀξιοπαθοῦς καταδίκης σὺ μεταστρέφεις· ἀγαπῶσα μεγάλως τὸν ἐπικεκλημένον τῷ ὀνόματι τοῦ υἱοῦ σου λαόν. ἔνθεν καὶ ὁ Χριστιανικὸς λαός σου τὰ καθ᾽ ἑαυτὸν ἀνακρίνων, πρὸς μὲν τὸν Θεὸν παρρησιαστικῶς ὑποστέλλεταί σοι τὰς δεή-

D σεις προσφέρειν· σὲ δυσωπεῖν ἀνενδοιάστως θαρρεῖ, πανάγια, διὰ τὴν πεῖραν καὶ τὰ πλήθη τῶν εἰς ἡμᾶς ἀγαθῶν σου· καὶ παραβιάζεσθαί σε πολλάκις ἐν ἱκεσίαις. ἀνθ᾽ ὧν τίς σε μὴ μακαρίσει τὴν τῶν ἀγγέλων ὑπὲρ ἔννοιαν θεωρίαν, τὴν τῶν ἀνθρώπων ὑπερέξενον ἐπιτυχίαν, τὴν ὑπόληψιν τῆς ἐλπίδος τῶν Χριστιανῶν, τὸ ὀχλούμενον τῶν ἁμαρτωλῶν προσφύγιον· τὴν καθ᾽ ὥραν ἐν τῷ στόματι τῶν Χριστιανῶν φερομένην· ἅμα γὰρ εἰ πτοηθῇ Χριστιανὸς, εἰ καὶ πρὸς λίθον τὸν ἑαυτοῦ προσ-

E κόψει πόδα, τὸ σὸν ἐπικέκληται πρὸς βοήθειαν ὄνομα. σὲ τοιγαροῦν τίς δοξάζων, ἀπαύστως μὴ δοξάσει σε, καὶ μᾶλλον ἄκρως ἐνάρξηται; ἀδύνατον γὰρ ἐπαξίως ἀνυμνῆσαί σε· τὸ δὲ πάντως μεγαλύνειν σε ποιεῖ διὰ τοῦ διηνεκῶς δοξολογεῖν σε παρὰ ψυχὴν τοῦ χρέους ἀναλαμβανόμενον. ἐπεὶ γὰρ πολλὰ χρεωστῶν οὐδὲν ἀνταποδίδωσί σοι, πληθύνει τὴν εὐχαριστίαν, ... τὴν προστασίαν· ἐπεὶ πᾶν ἀγαθὸν δώρημα τέλος μὴ δεχόμενον, τὴν εὐχαριστίαν ἀεὶ ὡς ἐν ἀρχῇ τὸ ἀγαθὸν πρός τι προσάγει·

σὲ τίς μὴ θαυμάσῃ τὴν ἀμετάθετον ἐλπίδα; τὴν ἀμετάτρεπτον σκέπην, τὴν ἀμετάστατον καταφυγήν, τὴν ἀκοίμητον πρεσβείαν, τὴν ἀδιάλειπτον σωτηρίαν, τὴν σταθερὰν βοήθειαν; τὴν ἀσάλευτον προστασίαν, τὸ ἀπόρθητον τεῖχος, τὸν θησαυρὸν τῶν ἀπολαύσεων, τὸν ἀνέκλειπτον παράδεισον, τὸ ἀσφαλὲς ὀχύρωμα· τὸ κραταιὸν περιχαράκωμα, τὸν ἰσχυρὸν τῆς ἀντιλήψεως πύργον, τὸν λιμένα τῶν χειμαζομένων, τὴν γαλήνην τῶν τεταραγμένων, τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν ἐγγυητήν· τὴν τῶν ἀπεγνωσμένων προσαγωγήν· τὴν τῶν ἐξορισθέντων ἐπιστροφήν. τὴν τῶν ἀλλοτριωθέντων οἰκείωσιν· τὴν τῶν κατακεκριμένων παράθεσιν· τὴν τῶν κατηραμένων εὐλογίαν· τὴν δρόσον τῆς ψυχικῆς αὐχμηρίας· τὴν σταγόνα τῆς ἐκτακείσης βοτάνης. τὰ γὰρ ὀστᾶ ἡμῶν, ὡς γέγραπται, διά σου καθάπερ βοτάνη ἀνατελεῖ· τὴν τοῦ ἀμνοῦ καὶ ποιμένος μητέρα, καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν γνωριζομένην πρόξενον· ὅλα τὰ σὰ παράδοξα ἀληθινά, δεδικαιωμένα ἐπὶ τὸ αὐτό· ἐπιθυμητά τε πάντα καὶ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον· καὶ γὰρ οἱ δοῦλοί σου ποθοῦμεν αὐτά· ἐν τῷ ποθεῖν ἀντάμειψις ἐκ σοῦ πολλή· τὰ ἐλέη σου τίς συνήσει; ἀλλ' ἀρκεῖ σοι πρὸς ἔλεον, ἀξιάγαστε, τὸ μὴ εὐπορεῖν ἡμᾶς ἐγκωμιάσαι τὰ σά. ἔχεις ἐκ Θεοῦ τὸ μέγα πρὸς θρίαμβον ὕψος· διότι λαὸν αὐτῷ Χριστιανικὸν ἀπὸ σαρκὸς τῆς σῆς συνεστήσω, καὶ τὸ ὁμοιογενές σου σύμμορφον τῆς θείας αὐτοῦ καὶ ὁμοιωτικῆς εἰκόνος ἀπηργάσω. εὐλογημένον τοίνυν διὰ τοῦτο τὸ ὄνομά σου εἰς τοὺς αἰῶνας· παρὰ τοῦ ἡλίου τὸ φῶς σου, ὑπερτέρα πάσης τῆς κτίσεως ἡ τιμή σου, παρὰ τῶν ἀγγέλων ἡ ὑπεροχή σου· ὑψηλοτέρα σὺ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ καὶ πλατυτέρα τοῦ οὐρανοῦ τῶν οὐρανῶν, καὶ τοῦ γραφικῶς παρά τινος ἁγίου ἀναφερομένου ἑβδόμου * ὀγδοοτέρα, καὶ εἴ ἐστί τις ἕτερος· καὶ ὑπερέκεινα λέγει, οὐρανέ· εὐλογημένη σὺ ἐν γενεαῖς γενεῶν· ἀλλὰ καὶ εὐλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. οὐδὲ γάρ ἐστι τόπος ἔνθα σὺ μὴ δοξάζει· οὐδὲ φυλή, ἐξ ἧς οὐκ ἐβλάστησαν διά σου καρποὶ τῷ Θεῷ· ὥστε καὶ τὰ μὴ ἐπεγνωκότα σε κατὰ τὸν κόσμον τοῦτον ἔθνη, σταυρῷ δοκῷ, καὶ αὐτὰ μακαριοῦσί σε Θεοτόκε παρθένε. ὅταν γὰρ ὁ ἐξ σοῦ γεννηθεὶς ἥξει κρῖναι τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ὄψονται καὶ κόψονται οἱ μὴ θεοτόκον σε πίστεως ὁμολογῆσαι θελήσαντες· καὶ τότε γνώσονται ποίου θησαυροῦ ἑαυτοὺς κακοβούλως ἐζημίωσαν· ἀλλὰ ἡμῖν τοῖς Χριστιανικοῖς τῇ Χριστιανικῇ σεβομένοις σε πίστει, παρέχου τῆς ἀμεταθέτου σου προστασίας τὸ ἔλεος.

A Quis te non admiretur, cùm ſis nobis ſpes immutabilis, firma protectio, inconcuſſum perfugium, vigilans tutela, ſalus perennis, auxilium ſtabile, patrocinium inconcuſſum, murus inexpugnabilis, theſaurus voluptatum, hortus non deficiens, arx tuta, vallum vndique munitum, valida auxilij turris, portus tempeſtate iactatorum, malacia perturbatorum, pro peccatoribus fide-iubens, deſperabundis facilis aditus, ab exilio reuocatio, B alienatorum reconciliatio, damnatorum reſtitutio, maledictorum benedictio, ros ſiccitatis animi, irrigatio marceſcentis herbæ: *Oſſa enim*, vt Scriptura ait, noſtra per te *velut herba germinabunt*. Agni paſtoriſque parens, & publica bonorum omnium procuratrix. Omnia tua verè ſunt admiranda: *Iuſtificata in idipſum, omniàque deſiderabilia ac dulciora ſuper mel & fauum.* Etenim nos ſerui tui concupiſcimus ea, aliis multa in eorum deſiderio ex te eſt retributio. Miſerationes tuas qois C comprehendet? Verùm tibi ô admirabilis, ad miſericordiam ſufficit, quòd te toáque ſatis laudare non valemus. Magnam à Deo ad triumphandum celſitatem adepta es, quòd populum ipſi Chriſtianum de carne tua conſtitueris, & illud quod genere tibi ſimile erat, conforme diuinæ eius expreſſæque imagini reddideris. Quapropter benedictum nomen tuum in ſæcula. Vincit Solem lux tua, ſuperat creata omnia dignatio tua, ſed & angelis antecellis: Cœlo es altior, imò & D latior cœlo cœlorum, * * Graphicè à ſancto viro dictum, amplior es: qui præterea ait: O cœlum: benedicta tu in generationibus generationum: ſed & benedicantur in te omnes tribus terræ: nullus eſt enim locus in quo tuæ laudes non celebrentur. Nulla tribus è qua non fructus aliqui per te Deo germinarint, adeo vt etiam gentes quæ in hoc mundo non cognouerunt E cruce * * beatam te dicent Virgo Deipara. Cùm enim natus tuus ad mundum in iuſtitia iudicandum veniet; videbunt, plangentque qui te Deiparam fide confiteri noluerunt, ac tum demum perſpicient quanto te theſauro, peruerſo ſanè conſilio, defraudarint. Nobis itaque Chriſtianis, tèque Chriſtiana fide venerantibus exhibe ſtabilis tutelæ tuæ miſericordiam.

Eſai.66,14.

Pſal.18.10.

Fort. αὐτόματα ψιλῶν.

Fort. ἰσχυροτέρα, non ὀγδοοτέρα.

χριστὸν διὰ σταυρ.

Tuam ſiquidem dormitionem, ô Deipara, iure vitam eſſe arbitramur, téque ſpiritaliter contubernalem nos habere credimus. Ab ingruente enim calamitate quærentes te, liberamur, cúmque rurſus gaudia hic reducit, ea concilias, & poſtquam in omnibus tibi curæ ſumus, oobiſcum te agere certo credimus. Quemadmodum enim ſiticuloſus ad fontem properat, ſic omnis anima fidelis ad te accurrit, tuo vt auxilio impleatur: ac rurſus huiuſce aëris perceptio vitalem hominibus odorem inſpirat, ita & Chriſtiani omnis Orthodoxi ad te reſpiratio, diuinitatis ipſum quoque participem facit. Neque enim tantum cœli hauſtu animæ noſtræ reſpirant, quantum nominis tui protectiooe confirmamur: adeo vt in Chriſto & in te impleatur quod ſcriptum eſt: *Spiratio narium noſtrarum es tu, in tegumento tuo vmbra fruemur.* Quale enim hominum geous, vt ita dicam, Chriſtianis parem adepta eſt gloriam, tam illuſtri fuit exiſtimatiooe? Angeli cœleſtibus glorientur habitaculis, nos ſanctorum templorum tuorum feriis delectamur. Si euim Salomoois * quondam templum io terris cœlum adumbrabat, nonne multo ſanè potius cùm tu viua Chriſti templum fueris, tuas Eccleſias iure merito vt terreſtres cœlos efferemus? Stellarum claritas in firmamento cœli loquitur, & corporis tui prudentium imagioum colores ducti largitionem tuorum erga nos dooorum, illuſtrant. Sol & Luna vnius axem circuli illuminant, ſed omnis domus, omniſque ciuitas & regio tuum ex filij tui lumine lumen exornat. Quapropter beatus homo etſi peccator, eo quòd te quoad naturam velut ſociam geoeris adeptus, per te diuinæ naturæ particeps effectus ſit, verè beatus, beoéque illi factum, ſed & melius futurum eſt. Non enim deficiet qui tuum auxilium aduſque finem obtinere dignus erit. Dicatur Deipara mors tibi ſubiecta, quia vitam mortalibus protuliſti. Dicatur ſub te ſepulchrum, quando ſublimitatis inexplicabilis diuinum facta es fundamentum. Dicatur ſub te egeſta tellus; Figura es etenim, quaodo materiæ ex limo corruptæ domina vocaris. Vt igitur fide cooſitemur, te vnà nobiſcum verſari: (niſi enim in eo conſolatio noſtra ſita eſſet, deficeret nos ſaoè deſiderium, quo noſtrum tibi ſpiritum, & fide cœlos, vt ſcriptum eſt, coagmentatos intelligimus) ita & te comitem nobiſcum degentem etiam poſt corporis huius peregrinationem viſuros credimus. Non enim tantum dolet anima cùm à corpore auellitur,

Fort. φλεγομένη redundat.
Fort. ἀναπνεόμεθα.
Sap. 2. 2.
* *γ. πάλαι pro πάλιν.*
* *fort. λαμπρά.*
* *γ. ἁμαρτωλός.*
γ. ἀξιούμενος.
* *fort. ὕλης. γ. ἀνθρ.*

A καὶ τὴν γὰρ κοίμησίν σου θεοτόκε ζωὴν ἡγούμεθα δικαίως, καὶ σύνοικόν σε πνευματικῶς ἔχειν πεπιστεύκαμεν, καὶ ὅταν θλίψεις, ἐγγὺς εἶ, καὶ ζητοῦντές σε λυτρούμεθα, καὶ ὅταν πάλιν χαρὰς κομίζῃς, σὺ εἶ ταύτης πρόξενος, καὶ ἐπὰν ἐν ὅλοις ὑπό σου μεριμνώμεθα, μεθ' ἡμῶν συνδιάγειν σε πληροφορούμεθα. ὃν γὰρ τρόπον ὁ διψῶν πρὸς τὴν πηγὴν κατασπουδάζει, οὕτω καὶ πᾶσα ψυχὴ πιστοτάτη πρός σε κατατρέχει ἐμπλησθῆναι τῆς σῆς * φλεγομένη βοηθείας· καὶ πάλιν ὥσπερ τὸ τοῦ B ἀέρος αἴσθημα ζωτικὴν τοῖς ἀνθρώποις ἐμπνέει τὴν ὄσφρησιν· οὕτω καὶ ἡ παντὸς ὀρθοδόξου Χριστιανοῦ πρός σε θεόμορφος πνοή. οὐδὲ γὰρ τοσοῦτον τῆς τοῦ ἀέρος δυνάμεθα ψυχαγωγίας, ὅσον τῆς τοῦ ὀνόματός σου φρουρούμεθα σκέπης. ὡς ἐν Χριστῷ καὶ ἐν σοὶ τὸ γεγραμμένον πληροῦσθαι, ἀναπνοή, φησι, μυκτήρων ἡμῶν σὺ εἶ, ἐν τῇ σκέπῃ σου τῇ σκιᾷ ζησόμεθα. ποῖον γὰρ γένος ἀνθρώπων, παρὲξ εἰπεῖν, Χριστιανῶν τοιαύτης ἐπέτυχε δόξης, τοιαύτης ἀπόρησεν ὑπολήψεως; ἄγγελοι ταῖς οὐρανίοις C ἐγκαυχάσθωσαν καταμοναῖς· ἡμεῖς τοῖς τῶν ἁγιασμάτων σου ναῶν εὐφραινόμεθα χαρισμοῖς. Εἰ γὰρ ὁ Σολομώντιος * πάλιν ναὸς τὸν οὐρανὸν ἐπὶ γῆς ἐσκιογράφει, πόσῳ μᾶλλον ἐμψύχου σου ναοῦ γεγονυίας Χριστοῦ, μὴ καὶ τὰς ἐκκλησίας τὰς σὰς, ὡς ἐπιγείους οὐρανοὺς δικαίως ἐστὶν ἀνακομπάζειν; ἀστέρες * λαμπηδογλωσσοῦσιν ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ· αἱ σωματικαί σου θεομόρφων τῶν εἰκόνων χρωματουργίαι τὴν ἐπίδοσιν τῶν σῶν ἡμῖν ἀπαστράπτουσι δωρεῶν· ἥλιος καὶ σελήνη τὸν ἕνα τοῦ κυκλώματος διαδονοῦσι πόλον· D πᾶς οἶκος καὶ πᾶσα πόλις, καὶ χώρα τὸν σὸν ἐκ τοῦ σου γεννηθέντος φωτὸς ἀγλαΐζεται φῶς. διὰ τοῦτο μακάριος, κἂν * ἁμαρτωλὸς ὁ ἄνθρωπος, ὅπερ συγγενῆ σε κατ' οὐσίαν κτησάμενος εὑρέθη, καὶ θείας φύσεως διὰ σοῦ κοινωνός, μακάριος ἀληθῶς, καὶ καλῶς αὐτῷ γέγονεν· μᾶλλον δὲ καὶ ἔσται καλῶς· οὐ διαλείψει γὰρ τὴν σὴν ἀντίληψιν ἕως τέλους ἔχειν * ἀξιουμένοις. ἐρείτω θάνατος ἐπὶ σοὶ θεοτόκε, ζωὴν ὅτι τοῖς ἀνθρώποις προσήγαγες. ἐρείτω τάφος ἐπὶ σοί, ἐπειδήπερ ὕψους ἀκαταφράστου θεῖος ἐγένου θεμέλιος. E ἐρείτω χοῦς ἐπὶ σοὶ ἀνάπλασις γὰρ εἶ, ὅτι τοῖς ἐν ὕλῃ * πηλοῦ διαφθαρεῖσιν κεχρημάτικας δέσποινα· * οὐκοῦν πίστει σε μεθ' ἡμῶν συνδιάστροφον ἔχειν ὁμολογοῦμεν (εἰ μὴ γὰρ ἐν τούτῳ παρηγορούμεθα, ἐξέλιπεν ἂν ἐπιθυμία ἢ πρός σε τὸ ἡμέτερον πνεῦμα καὶ πίστει τοὺς οὐρανούς, ὡς γέγραπται, κατηρτίσθαι νοοῦμεν) οὕτω καί σε μετελθοῦσαν συνδιάγειν καὶ μετὰ τὴν ἐκδημίαν τοῦ σώματος πιστεύομεν ἀναθεωρεῖν. οὐ γὰρ ὀδύνη τοσαύτη τῇ ψυχῇ τῆς σαρκὸς ὅταν ἀποσπασθῇ,

ὅσον ὀδύνην φέρει τὸ σου στερηθῆναι, πανάχραντε· ὅθεν κατὰ τὸ γεγραμμένον, κἂν τὸ σῶμά σου καθεύδῃ, ἡ καρδία σου ἀγρυπνεῖ, καὶ, κἂν τὸ ἀπαραίτητον τοῦ θανάτου τῇ ἀνθρωπείᾳ ἐδέξω φύσει, οὐ νυστάξει, οὐδὲ ὑπνώσει ὁ φυλάσσων ἡμᾶς ὀφθαλμός σου· οὐκ ἀμάρτυρος γὰρ ἡ μετάστασίς σου, οὐδὲ ψευδὴς ἡ κοίμησις· οὐρανὸς τῶν ἐπὶ σοὶ συνδραμόντων τότε, διηγεῖται τὴν δόξαν· ἡ γῆ τὴν περὶ αὐτῶν παρέχουσιν ἀλήθειαν, αἱ νεφέλαι τὴν ἐξ αὐτῶν σοι διακονηθεῖσαν βοῶσι τιμὴν, καὶ ἄγγελοι τὴν εἰς σε τότε γενομένην ἐπαγγέλουσι *δωροφορίαν· τὸ φῶς φημὶ κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ οἱ ἀπόστολοι παρεγένοντο πρὸς σέ, καθάπερ καὶ Ἀββακοὺκ ὁ προφήτης ἐκ μερῶν τῆς Ὀσροηνῆς, ἐν ὥρᾳ μιᾷ διὰ νεφελικῆς ἁρπαγῆς καὶ ἀγγελικῆς δεξιᾶς ὑποβληθεὶς, ἐν τῇ Περσικῇ Βαβυλῶνι εἰς τὸν λάκκον τοῦ Δανιὴλ παρέστη· ἀλλ' ὥσπερ ῥανὶς εἰς θάλασσαν ἐπιχεομένη οὐδὲν προστίθησιν, οὐδὲ βαλάντιον πτωχοῦ πλουσίου θησαυρὸν ἀποκενοῖ, οὕτως οὐδὲ τὰ ὕψη σου τῶν ἐγκωμίων ἱκανός τις ἐν λόγων φωναῖς κατὰ μεγαλῦναι· ἔχεις γὰρ ἑαυτῆς τὸν ἴδιον ὕμνον, ὅτιπερ θεοτόκος ἀνεδείχθης. οὐδὲ γὰρ ὅτι τοῖς ὠσὶν ἡμῶν παραγραφικῆς ἐξηγήσεως τοῦτο καὶ μόνον ἠκούσθη· οὐδὲ πάλιν ὅτιπερ οἱ πατέρες ἡμῶν ἀνήγγειλαν ἡμῖν τοῦτο, πρὸς ἀληθινοῦσαν διηγήσει, τὴν προσηγορίαν ἐκπληρώσω τῆς Θεοτόκου· ἀλλ' ἐπὶ καὶ τὸ ἔργον, ὃ εἰργάσω ἡμῖν, κυρίως καὶ ἀληθῶς ἀγλωσσοπραγείτως καὶ ὀρθοδόξως θεοτόκον σε βεβαιοῖ τῶν πραγμάτων. καὶ τούτου χάριν τὸ θεοδόχον σου σῶμα παρὰ νεκροποιοῦ καταφθορᾶς ἔπρεπεν ὄντως μὴ συγκλασθῆναι, ἀλλὰ καὶ τὸν τάφον ὡς ἀνθρώπινον ὑποδέξασθαι τὸ ἴδιον φόρεμα, καὶ σὲ ζωοτελῶς πρὸς τὰ οὐράνια τῆς οἰκείας μεταστάσεως ζωῆς, *κενὸν μὲν τὸ μνῆμα δειχθῆναι τῆς σαρκός σου, ἀχώριστον δὲ τῆς τῶν ἀνθρώπων συναναστροφῆς εὑρεθῆναι τὸ πνεῦμά σου, ἀοράτῳ ἐνεργείᾳ τοῦ ὑπὸ σου παρθενικῶς γεννηθέντος υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀνάρχῳ πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

A quantus dolor eſt te immaculata priuari. Hinc, iuxta Scripturam, *Et ſi corpus tuum dormiat, cor tamen tuum vigilat*: & quamuis ineuitabilem mortis neceſſitatem humana conditione acceperis, non dormitabit neque dormiet cuſtodiens nos oculus tuus. Neque enim teſtibus caret tranſitus tuus, neque dormitio tua. Cœlum enarrat gloriam eorum quæ tum in te confluxerunt: terra eorumdem veram demonſtrationem præbet: nubes tuum ex ipſis honorem tibi famulantem pro-

B clamant, & Angeli munera tibi delata annunciant: ſed & lumen illud Hieroſolymorum Apoſtoli acceſſerunt ad te, ſicut & Habacuc propheta è partibus Oſrhoenæ, vnius horæ ſpatio per nubes raptus, & Angelica dextera in Babylonem Perſicam ad lacum Danielis tranſlatus fuit. Quemadmodum igitur gutta aliqua infuſa mari nihil adiicit, neque pauperis crumena diuitis theſaurum euacuat, ita nemo tuarum celſitudinem laudum oratione ſatis extollere valet; cùm laudem

C tibi propriam habeas, quòd Deiparam te eſſe conſtet. Nec enim quia auribus noſtris Scriptura narrante hoc ſolúmque auditum eſt, nec rurſum quia patres noſtri totum hoc nobis narrarunt, veræ narrationis alloquium finiam Deiparæ; ſed opus quod operata es in nobis propriè atque orthodoxè Deiparam te negotiorum Præfecti [appellant.] Ideóque & corpus tuum, quo Deum velut hoſpitio excepiſti, ſanè par erat nulla mortifera corruptione inuolui: ſed & ſepulchrum velut

D hominis propriam meſſem ſuſcipere, ac te viuentem ad cœleſtem domum in vitam traduci, vacuum quidem tuo corpore monumentum oſtendere, inſeparabilem verò ab humana conuerſatione inueniri ſpiritum tuum, inuiſibili eius virtute qui ex te Virgine natus eſt Deus noſter: Cui gloria & poteſtas cum patre principij experte, ſanctóque ac viuifico ſpiritu tuo, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

E

Cantic.5.2.
Pſal.18.1.
* lego δωρεάν.
Daniel.14.32.
* γρ. κενὴ

ΝΕΜΕΣΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΠΕΡΙ ΦΥΣΕΩΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ, Βιβλίον ἕν.

NEMESII EPISCOPI EMISSENI ET PHILOSOPHI CHRISTIANI: De Natura hominis, Liber vnus.

PRIMVM ET IN LVCEM EDITVS, ET LATINE CONVERSVS A Nicaſio Ellebodio Caſletano. Antuerpiæ ex officina Chriſtophori Plantini 1565.

NICASIVS *Ellebodius Græca in Nemeſium præfatione, ſiue Epiſtola, ait, Nemeſium Emeſæ vrbis Phœnices Epiſcopum extitiſſe. Apud alios omnes, altum eſt de illo ſilentium. Non idem, quod lectori facilè apparebit, animas ante corpora exiſtere, ſenſiſſe, Pythagoræ, Platonis, & Origenis dogmatum ſtudio, & proinde vixiſſe ante Iuſtiniani tempora, quibus anno videlicet 551. in Synodo Conſtantinop. error iſte damnatus eſt. Reperias & apud Nazianzenum carmen ad Nemeſium: ſed non forſan iſtum, quia illum legum peritum facit, hunc autem apparet Philoſophiæ deditum eſſe.*

INDEX CAPITVM.		ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.	
De natura hominis.	Cap. 1.	Περὶ φύσεως ἀνθρώπου.	Κεφ. α
De anima.	2.	Περὶ ψυχῆς.	β
De iunctione corporis & animæ.	3	Περὶ ἑνώσεως ψυχῆς καὶ σώματος.	γ
De corpore.	4	Περὶ σώματος.	δ
De elementis.	5	Περὶ στοιχείων.	ε
De phantaſia.	6	Περὶ τοῦ φανταστικοῦ.	ϛ
De viſu.	7	Περὶ τῆς ὄψεως.	ζ
De tactu.	8	Περὶ ἁφῆς.	η
De guſtatu.	9	Περὶ γεύσεως.	θ
De auditu.	10	Περὶ ἀκοῆς.	ι
De odoratu.	11	Περὶ ὀσφρήσεως.	ια
De cogitatione.	12	Περὶ τοῦ διανοητικοῦ.	ιβ
De memoria.	13	Περὶ τοῦ μνημονευτικοῦ.	ιγ
De ratione & oratione.	14	Περὶ τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου καὶ τοῦ προφορικοῦ.	ιδ
Alia diuiſio animæ.	15	Ἑτέρα διαίρεσις τῆς ψυχῆς.	ιε
De parte animæ rationis experte, ſeu appetitione.	16	Περὶ τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς ὃ καὶ παθητικὸν καὶ ὀρεκτικὸν καλεῖται.	ιϛ
De cupiditate.	17	Περὶ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ.	ιζ
De voluptate.	18	Περὶ ἡδονῆς.	ιη
De ægritudine.	19	Περὶ λύπης.	ιθ
De metu.	20	Περὶ φόβου.	κ
De ira.	21	Περὶ θυμοῦ.	κα
De parte rationis experte, rationi non parente.	22	Περὶ τοῦ ἀλόγου, τοῦ μὴ κατηκόου λόγου.	κβ
De nutriente parte.	23	Περὶ τοῦ θρεπτικοῦ.	κγ
De pulſibus.	24	Περὶ τῶν σφυγμῶν.	κδ
De generandi & ſeminandi facultate.	25	Περὶ τοῦ γεννητικοῦ καὶ σπερματικοῦ.	κε
Alia diuiſio facultatum, quæ animal adminiſtrant.	26	Ἄλλη διαίρεσις τῶν διοικουσῶν δυνάμεων τὸ ζῷον.	κϛ
De motu animalium per ſe & electionem ad appetitum pertinente.	27	Περὶ τῆς καθ᾽ ὁρμὴν ἢ κατὰ προαίρεσιν κινήσεως ἥτις ἐπὶ τοῦ ὀρεκτικοῦ.	κζ

Περὶ ἀναπνοῆς.	κη	*De reſpiratione.*	28
Περὶ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου.	κθ	*De eo, quod ſponte, & inuitè fit.*	29
Περὶ ἀκουσίου.	λ	*De eo, quod inuitè fit.*	30
Περὶ τοῦ δι' ἄγνοιαν ἀκουσίου.	λα	*De eo, quod inuitè fit, per ignorationem.*	31
Περὶ τοῦ ἑκουσίου.	λβ	*De eo, quod ſponte fit.*	32
Περὶ προαιρέσεως.	λγ	*De electione.*	33
Περὶ τίνων βουλευόμεθα.	λδ	*De quibus rebus conſultemus.*	34
Περὶ εἱμαρμένης.	λε	*De fato.*	35
Περὶ τῆς διὰ τῶν ἄστρων εἱμαρμένης.	λϛ	*De fato, quod in aſtris ponitur.*	36
Περὶ τῶν λεγόντων αἵρεσιν τῶν πρακτέων ἐφ' ἡμῖν εἶναι, τὴν δὲ αἱρεθέντων ἀπόφασιν ἐπὶ τῇ εἱμαρμένῃ.	λζ	*De his, qui dicunt rerum agendarum optionem in nobis eſſe, exitum verò rerum optatarum in fati poteſtate.*	37
Περὶ τοῦ πῶς λέγει Πλάτων τὴν εἱμαρμένην.	λη	*Quomodo Plato fatum dicat.*	38
Περὶ τοῦ αὐτεξουσίου, ὅ ἐστι τοῦ ἐφ' ἡμῖν.	λθ	*De libera voluntate, ſeu de ijs quæ in noſtra ſunt poteſtate.*	39
Περὶ τοῦ ὅτι ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν τινά.	μ	*Quæ ſint illa, quæ in noſtra ſunt poteſtate.*	40
Διὰ ποίαν αἰτίαν αὐτεξούσιοι γεγόναμεν.	μα	*Quam ob cauſſam libera voluntate procreati ſimus.*	41
Περὶ προνοίας.	μβ	*De prouidentia.*	42
Τί ἐστι πρόνοια.	μγ	*Quid ſit prouidentia.*	43
Περὶ τοῦ τίνων ἐστὶ πρόνοια.	μδ	*Quarum rerum ſit prouidentia.*	44.

NICASIVS ELLEBODIVS LECTORI S.

QVÆ me ratio ad Nemeſij editionem adhortata ſit, Lector optime, pluribus mihi verbis exponendum eſſe non arbitror. Nam ſi quis eſt, qui veteres ſcriptores è bibliothecarum latebris euocari & in aſpectum lucémque proferri nolit; aut non magnum iudicio ſuo fructum eorum laudi tribuendum exiſtimet, quorum induſtriæ curriculum in hoc genere ſtudiorum elaboret, huic à iudicio & omnino ab humanitate derelicto ſtudere probare ſe nemo debet. ſin producere veterum eruditorum libros, & ad omnium, qui literis ducuntur, cognitionem propagare rectum in primis & reſp. fructuoſum omnes iudicant, ſcilicet verboſiùs commemorandum mihi non eſt, cur eam rem ſuſceperim, in qua verſari præclarum eſſe, & hominum vitæ vehementer vtile inter omnes conſtat. Quanquam ego quidem cùm omnium doctorum monumenta, quorum dumtaxat ætas ab noſtra memoria longiùs abfuerit, emi & illuſtrari volo; tum verò eorum maximè, qui de philoſophia & quidem Græcis litteris aliquid prodidère: nam neque præſtantius eſſe quicquam philoſophia poteſt, quippe cuius & præceptis omnis vita ad honeſtatem laudemque conformatur; & regulis omnium artium & ſcientiarum rationes nituntur: & ſermo Græcus (fieri poteſt vt fallar, dicam tamen quod ſentio) eiuſmodi eſt, vt hoc vno ea, quam probitatis magiſtram & omnium artium regulam diximus, philoſophia ſe mortalibus explicari, ad omnémque poſteritatem tranſmitti velit: cæterarum gentium linguis tractari nolit, vehementérque recuſet. Hoc in genere cùm viderem eſſe Nemeſium, qui Græcè de præcipua ac neceſſaria philoſophiæ parte, & quæ propriè ad nos pertineat, hoc eſt de natura hominis, aptè, dilucidè, eruditè, & in quo plus eſt poſitum, quàm in cæteris omnibus, piè diſſerat; dedi operam, vt & Græcum exemplar prodiret in publicum: quod ſexcentis locis, etſi in tam paruo opere credibile vix eſt, mirabiliter mendis inquinatum, duorum vetuſtorum codicum ope expurgauimus: & Latina quoque interpretatio, quo omnium intelligentiæ ſeruiremus, adiungeretur. Hæc pauca de conſilio meo & opera, quam probari tibi cupio, neſcire te nolui. De cæteris: cùm leges, pro arbitrio tuo exiſtimabis. Vale.

A

Nemesii, *De Natura hominis.*

Cap. I.

Hominem ex animo intelligente, & corpore rectiſſimè conſtructum eſſe, atque ita quidem rectè, vt aliter fieri, ac cohærere non poſſit, multi iique boni viri exiſtimarunt. Sed cùm boc habeat controuerſiam, quòd intelligens animus dicatur, vtrùm intelligendi vis ad animum, velut diſpar quædam natura, ad diſparem naturam accedens, intelligentem eum efficiat: an intelligentiam à ſeipſo, atque ſuapte natura habeat, atque vt corporis oculus, ita hæc eius pulcherrima pars ſit: aliqui, in quibus eſt Plotinus, aliud eſſe animum, aliud intelligentiam ſtatuentes, ex tribus hominẽ conſtare volunt, corpore, animo, intelligentia. Quos etiã Apollinarius ſecutus eſt, Laodiceæ Epiſcopus: nam hoc opinionis ſuæ iacto fundamento, reliqua ſuo dogmati cõuenienter aſtruxit. Nonnulli non ſepararũt ab animo intelligentiam, ſed in ea principatum eſſe animæ opinantur. Ariſtoteles verò, eam quidem intelligẽtiam quæ poteſtate eſt, vnà cum homine fabricatam putat: ſed eam quæ actu eſt, extrinſecus ſe inſinuare nobis, neq; ad eſſentiam hominis, ſed ad progreſſionem cognitionis, & contemplationis rerum naturalium, conferre. Nam paucos admodum homines, & eos ſolòs qui ſe philoſophiæ dediderunt, intelligentiam actu habere confirmat. At Plato quod in homine præſtantiſſimum eſt intuens, eóque nos ad vnius animi diuinitatem, curámque conuertens, non quod ex corpore & animo iunctum eſt, ſed animum ipſum tali corpore vtentem, hominem eſſe dicit: ſcilicet vt animum nos eſſe credentes, ſpretis & contemptis cupiditatibus corporis, vtpote quæ hominis non ſint, quà homo eſt, ſed primario loco animalis, ſecundario hominis, (quoniam & animal homo eſt) ſola animi bona, virtutes, & pietatem perſequamur. Neque tamen certè inter omnes non conſtat animum corpore potiorem eſſe, cùm ab hoc corpus velut inſtrumentum moueatur. Declarat hoc perſpicuè mors, ſiquidem anima ſeiuncta, omnis motus & muneris expers corpus manet, non aliter atque artifice remoto nullo motu cieri poſſunt inſtrumenta. Iam verò illud nemo eſt qui ignoret, hominem & cum inanimis conuenire, & beſtiarum vitæ eſſe participem, & cum ratione præditorum mente quadamtenus coniungi. Nam cum inanimis quidem cõuenit in corpore, & quatuor elemẽtorum temperatione: cum ſtirpibus, & in his ipſis, & in altrice & procreatrice anima.

Quot, quibúſve partibus conſtet homo diuerſæ ſunt ſententiæ.

* ἀξιοπρεπέστερον τὸ κατὰ τὸν ἄνθρωπον.

Animum corpore potiorem eſſe, omnes cenſuerunt.

Homo quatenus cum alijs rebus conueniat.

ΝΕΜΕΣΙΟΥ, περὶ φύσεως ἀνθρώπου.

ΚΕΦΑΛ. α΄.

ΤΟΝ ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς νοερᾶς καὶ σώματος ἄριστα κατεσκευάσθαι, καὶ οὕτω καλῶς, ὡς οὐκ ἐνεδέχετο ἄλλως γενέσθαι καὶ συνεστάναι, πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς ἀνδράσιν ἔδοξε. τὸ δὲ νοερὸν λέγεσθαι τὴν ψυχὴν, ἀμφιβολίαν ἔχοντες, πότερον προσελθὼν ὁ νοῦς τῇ ψυχῇ ὡς ἄλλος ἄλλῃ, νοερὰν αὐτὴν ἐποίησεν, ἢ τὸ νοερὸν ἀφ' ἑαυτῆς ἡ ψυχὴ καὶ φύσει κέκτηται, καὶ τοῦτό ἐστιν αὐτῆς τὸ κάλλιστον μέρος, ὡς ὀφθαλμὸς ἐν σώματι· τινὲς μὲν ὧν ἐστι καὶ Πλωτῖνος, ἄλλην εἶναι τὴν ψυχὴν καὶ ἄλλον τὸν νοῦν δογματίσαντες, ἐκ τριῶν τὸν ἄνθρωπον συνεστάναι βούλονται, σώματος, καὶ ψυχῆς, καὶ νοῦ· οἷς ἠκολούθησε καὶ Ἀπολλινάριος ὁ τῆς Λαοδικείας γενόμενος ἐπίσκοπος. τοῦτον γὰρ πηξάμενος τὸν θεμέλιον τῆς οἰκείας δόξης, καὶ τὰ λοιπὰ προσῳκοδόμησε κατὰ τὸ οἰκεῖον δόγμα. τινὲς δὲ οὐ διέστειλαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς τὸν νοῦν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἡγεμονικὸν εἶναι τὸ νοερὸν ἡγοῦνται. Ἀριστοτέλης δὲ τὸν μὲν δυνάμει νοῦν συγκατεσκευάσθαι τῷ ἀνθρώπῳ, τὸν δὲ ἐνεργείᾳ θύραθεν ἡμῖν ἐπεισιέναι δοξάζει· οὐκ εἰς τὸ εἶναι καὶ τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἀνθρώπου συντελοῦντα, ἀλλ' εἰς προκοπὴν τῆς τῶν φυσικῶν γνώσεως καὶ θεωρίας συμβαλλόμενον. κομιδῇ γοῦν ὀλίγους τῶν ἀνθρώπων καὶ μόνους τοὺς φιλοσοφήσαντας τὸν ἐνεργείᾳ νοῦν ἔχειν διαβεβαιοῦται. Πλάτων δὲ οὐ λέγει τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸ συναμφότερον, ψυχὴν καὶ σῶμα, ἀλλὰ ψυχὴν σώματι τοιῷδε χρωμένην, * τὸ ἀξιοπρεπέστερον φανταζόμενος τῶν κατὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ εὐθὺς ἡμᾶς ἐπιστρέφων πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς μόνης θειότητα καὶ ἐπιμέλειαν, ἵνα τὴν ψυχὴν ἑαυτοὺς εἶναι πιστεύοντες, τὰ τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ μόνα διώκωμεν, τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν εὐσέβειαν, καὶ μὴ τὰς τοῦ σώματος ἐπιθυμίας ἀγαπήσωμεν, ὡς οὐκ οὔσας ἀνθρώπου ᾗ ἄνθρωπος, ἀλλὰ ζώου μὲν προηγουμένως, ἀνθρώπου δὲ ἑπομένως, ἐπειδὴ καὶ ζῶον ὁ ἄνθρωπος. καὶ ἄλλως δὲ κυριώτερα τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ πᾶσιν ἀνθρώποις εἶναι καθωμολόγηται. ὑπὸ ταύτης γὰρ ὡς ὀργάνου κινεῖται τὸ σῶμα. δηλοῖ δὲ ὁ θάνατος· χωρισθείσης γὰρ τῆς ψυχῆς, ἀκίνητον μένει τὸ σῶμα παντελῶς καὶ ἀνενέργητον, ὡς τεχνίτου χωρισθέντος ἀκίνητα μένει τὰ ὄργανα. γνώριμον δὲ ὅτι καὶ τοῖς ἀψύχοις κοινωνεῖ, καὶ τῆς τῶν ἀλόγων μετέχει ζωῆς, καὶ τῆς τῶν λογικῶν μετείληφε νοήσεως. κοινωνεῖ γὰρ τοῖς μὲν ἀψύχοις κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὴν ἀπὸ τῶν τεττάρων στοιχείων κρᾶσιν. τοῖς δὲ φυτοῖς κατά τε ταῦτα καὶ τὴν θρεπτικὴν καὶ σπερματικὴν δύναμιν.

τοῖς δὲ ἀλόγοις καὶ ἐν τούτοις μὲν, ἐξ ἐπιμέτρου δὲ κατά τε τὴν καθ' ὁρμὴν κίνησιν καὶ κατὰ τὴν ὄρεξιν καὶ τὸν θυμὸν καὶ τὴν αἰσθητικὴν καὶ ἀναπνευστικὴν δύναμιν. ταῦτα γὰρ ἅπαντα κοινὰ τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς ἀλόγοις ἐστὶν, εἰ καὶ μὴ πᾶσι πάντα. συνάπτεται δὲ διὰ τοῦ λογικοῦ ταῖς ἀσωμάτοις καὶ νοεραῖς φύσεσι, λογιζόμενος καὶ νοῶν καὶ κρίνων ἕκαστα, καὶ τὰς ἀρετὰς μεταδιώκων, καὶ τῶν ἀρετῶν τὸν κολοφῶνα τὴν εὐσέβειαν ἀσπαζόμενος. διὸ καὶ ὥσπερ ἐν μεθορίοις ἐστὶν αἰσθητῆς καὶ νοητῆς οὐσίας. συναπτόμενος κατὰ μὲν τὸ σῶμα καὶ τὰς σωματικὰς δυνάμεις τοῖς ἄλλοις ζώοις καὶ τοῖς ἀψύχοις, κατὰ δὲ τὸ λογικὸν ταῖς ἀσωμάτοις οὐσίαις, ὡς εἴρηται πρότερον. ὁ γὰρ δημιουργὸς ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον ἔοικεν ἐπισυνάπτειν ἀλλήλαις τὰς διαφόρους φύσεις, ὥστε μίαν εἶναι καὶ συγγενῆ τὴν πᾶσαν κτίσιν. ἐξ οὗ μάλιστα δείκνυται εἷς ὢν ὁ πάντων τῶν ὄντων δημιουργός. οὐ γὰρ μόνον ἥνωσε τὴν ὕπαρξιν τῶν κατὰ μέρος ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ ἕκαστα πρὸς ἄλληλα συνήρμοσεν οἰκείως. ὥσπερ γὰρ ἐν ἑκάστῳ τῶν ζώων ἥνωσε τὰ ἀναίσθητα τοῖς αἰσθητικοῖς, ὀστοῦν καὶ πιμελὴν καὶ τρίχας καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἀναίσθητα τοῖς αἰσθητικοῖς νεύροις καὶ σαρξὶ καὶ τοῖς ὁμοίοις, καὶ ἐποίησεν ἐξ ἀναισθήτων καὶ αἰσθητικῶν συγκείμενον τὸ ζῶον, καὶ οὐ μόνον συγκείμενον, ἀλλὰ καὶ ἓν ὂν ἀπέδειξεν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης κατ' εἶδος κτίσεως πεποίηκε συνάπτων ἀλλήλοις τῇ κατ' ὀλίγον οἰκειότητι καὶ παραλλαγῇ τῆς φύσεως. ὡς μὴ κατὰ πολὺ διεστάναι τὰ πάντη ἄψυχα τῶν ἐχόντων φυτῶν τὴν θρεπτικὴν δύναμιν· μηδ' αὖ ταῦτα τῶν ἀλόγων καὶ αἰσθητικῶν ζώων· μήτε μὴν τὰ ἄλογα τῶν λογικῶν ἀπηλλοτριῶσθαι πάντη καὶ ἀσύμβατα καὶ ἄνευ δεσμοῦ τινος εἶναι συμφυοῦς καὶ φυσικοῦ. διαλλάττει μὲν γὰρ λίθος λίθου δυνάμει τινὶ, ἀλλ' ἡ μαγνῆτις λίθος ἐξεληλυθέναι δοκεῖ τὴν τῶν ἄλλων λίθων φύσιν τε καὶ δύναμιν ἐν τῷ περιφανῶς ἕλκειν πρὸς ἑαυτὴν καὶ κατέχειν τὸν σίδηρον, ὥσπερ τροφὴν αὐτὸν ποιήσασθαι βουλομένη· καὶ μὴ μόνον ἐφ' ἑνὸς σιδήρου τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ἄλλον δι' ἄλλου κατέχειν τῷ μεταδιδόναι τοῖς ἐχομένοις πᾶσι τῆς δυνάμεως ἑαυτῆς. κατέχεται γοῦν καὶ ὁ σίδηρος σιδήρου ἐπὰν ὑπὸ τῆς μαγνήτιδος ἔχηται. εἶτα πάλιν ἑξῆς ἀπὸ τῶν φυτῶν ἐπὶ τὰ ζῶα μετιὼν, οὐκ ἀθρόως ἐπὶ τὴν μεταβατικὴν καὶ αἰσθητικὴν ὥρμησε φύσιν· ἀλλ' ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον ἐμμελῶς ἐπὶ ταύτην προῆλθε. τὰς γὰρ πίννας καὶ τὰς ἀκαλήφας ὥσπερ αἰσθητικὰ δένδρα κατεσκεύασεν. ἐρρίζωσε μὲν γὰρ αὐτὰς ἐν τῇ θαλάσσῃ δίκην φυτῶν· καὶ ὥσπερ ξύλα τὰ ὄστρακα περιέθηκε, καὶ ἔστησεν ὥσπερ φυτά. αἴσθησιν δὲ αὐταῖς ἐνέθηκε τὴν ἁπτικὴν, τὴν κοινὴν πάντων ζώων αἴσθησιν· ὡς κοινωνεῖν τοῖς μὲν φυτοῖς κατὰ τὸ ἐρριζῶσθαι καὶ ἑστάναι,

A Cum rationis expertibus non ſolùm in his omnibus, ſed etiam in motu interiore, in appetitu, in ira, denique in ſentiendi ſpirandique facultate. Hæc enim omnia, communia ſunt hominum, & rationis expertium, etſi non omnia omnium. Mente porrò, & ratione, cum corporis expertibus, & intelligentibus naturis coniungitur, cùm ratiocinetur & intelligat & iudicet omnia, & cùm cæteras virtutes ſequatur, tum pietatem, in qua virtutum omnium ſumma eſt, amplexetur. Quapropter velut in confinio eſt ſenſum mouentis, & quæ mente comprehenditur naturæ, quòd, (vt iam explicatum eſt) B corpore, & corporis facultatibus ad cætera animalia, & inanima, ratione ad corpore vacantes ſubſtantias accedat. Nam huius pulcherrimæ fabrieç opifex & ſator videtur ſenſim diſpares inuicem naturas aptaſſe, vt vnum eſſent omnia, & inter ſe cognatione quadam tenerentur. Ex quo maximè vnum eſſe qui vniuerſitatem rerum procreauerit, oſtenditur. Non enim ſolùm iunxit ſingulatim indiuidua, ſed etiam omnia quæ vbique ſunt aptè inter ſe compoſuit. Sicut enim in vnoquoque animali, quæ ſenſu carent, os C adipem, pilos, & alia eiuſdem generis, cum iis quæ ſenſum habent, neruis, carnibus, & ſimilibus coniunxit: & ex his vtriſque animal conflauit, neque conflauit ſolùm, ſed etiam vnum effecit: ſic in reliquis rebus, cuiuſcunque ſint ſpeciei, fecit, eáſque naturæ cùm ſimilitudine, tum diſcrepantia, pedetentim procedente inter ſe conſtruxit, vt neque multum quæ prorſus ſunt inanima, à ſtirpibus quæ nutrientem habent animam, diſſideant: neque rurſus hæ à beſtiis, & reliquis animantibus quæ anima ſentiente inD ſtructa ſunt: neque porrò beſtiæ, ab intelligentibus naturis planè ſeiungantur, nullóque cum eis fœdere & inſito naturalique vinculo colligentur. Lapis enim lapide differt vi quadam, ſed Magnes lapis à natura & vi cæterorum lapidum diſceſſiſſe videtur, cùm ferrum ad ſe perſpicuè trahat & contineat, idque velut alendi ſui cauſa facere videatur. Neque id in vno ferro efficiat, ſed etiam aliud per aliud cohibeat, quòd omnibus ſibi adhęreſcẽtibus, vim ſuam impertiat. Itaque etiã ferrũ tenetur à ferro, cùm ipſum E à Magnete continetur. Deinceps ædificator mũdi Deus à ſtirpibus ad animalia trãſiens, non protinus ad gradiendi ſentiẽdique vim deuenit, ſed gradatim eò & concinnè progreſſus eſt. Pinnas enim, & vrticas marinas, velut ſentiẽtes arbores effecit, quoniam eas in mari inſtar ſtirpium ſuis radicibus defixit, & teſtis quaſi lignis circũdedit, & non ſecus ac ſi ſtirpes eſſent immobiles, iuſſit cõſiſtere: tangendi tamen ſenſum iis largitus eſt, qui communis eſt omnium animalium: vt, cum ſtirpibus hoc ipſo quòd fixę, & ſtabiles ſunt,

Magnes.

In creanda rerum perfectione, gradatio à Deo obſeruata.

Digitized by Google

com animalibus, ob tangendi ſenſum, ſocietate teneātur. Nam ſpōgiam, etſi ad ſaxa inhæret, & contrahi, & aperiri, aut potiùs dilatari cùm ſenſerit aliquid accedere, ab Ariſtotele eſt traditum. Quocirca hæc omnia eruditi iſtactæ ex animali & ſtirpibus nomine ζωόφυτα vſurpāt. Porrò autem ad pinnas, & id genus alia, adiūxit, ea quæ cōmeant quidem illa de vno loco in alium, at lōgè procedere nequeunt, ſed circa vnum eundemque locū volutātur. Huius generis ſunt pleraque quibus teſta pro tegmine eſt, & quæ terræ inteſtina nominantur. Atque ita paulatim aliis plures ſenſus, aliis vim progrediēdi longiùs, tribuēs ad beſtias perfectiores peruenit: dico autē perfectiores, quę omnes habent ſenſus, & lōgè poſſunt procedere. Inde à beſtiis ad animal rationis compos, hoc eſt, hominem, progrediēs, nō cōtinuò eū genuit, ſed priùs etiam cæteris animāribus naturalem quandam prudentiam, & artificium, & calliditatē incolumitatis ipſorū cauſa dedit, vt propinqua ratione vtēribus animalibus viderētur. Ac tum demum illud animal quod verè rationis eſſet particeps, hominem procreauit. Eandem progreſſionis rationem in ſonis vocum, ſi quis quærat, inueniet: ex ſimplici ſcilicet & vniuſmodi equorū & boum voce minutatim ad variam & differētem coruorum & imitatricium auium vocem eſſe deductos, quoad explanato & perfecto ſunt hominum ſermone terminati. Explanatam autem & diſtinctam vocem ex cogitatione & ratione aptam eſſe voluit, quòd eam vt animi ſenſus interpretaretur, effinxit. Ita omnia omnibus cōcinnè aptauit, & colligauit, & per hominis procreationem ea quæ intelligentia cōprehendūtur, & quæ ſenſu accipiūtur, in vnum cōtraxit, atque cōiunxit. Quare rectè Moyſes mūdi ædificationē exponēs, vltimò dixit hominem eſſe factum, nō ſolùm quòd cùm omnia propter ipſum eſſent cōdita, oportebat primùm quæ ad vſum illius pertinebāt, parata eſſe, deinde eum qui eis vſurus eſſet, produci; ſed etiam quoniam cùm & quæ ratione & quę cernēdi ſenſu natura percipitur facta eſſet, oportebat eſſe quoddā vinculum vtriuſque, vt vnū eſſet hoc vniuerſum, ſibiq; conſentiēs, nec à ſeipſo alienū. Proinde homo genitus eſt, animal quod vtrāque naturā cōiungeret. Ac ſapientia quidē eius qui hūc orbē molitus eſt Dei, vt breuiſſimè exponi potuit, hæc eſt Itaque homo inter vtriuſque naturę vtētis ratione & expertis, fines interiectus, ſi corporis voluptatibus delinitus eas prçoptauerit, beſtiarum vitā amplectetur, & in illa numerabitur, & terrenus, vt loquitur Paulus, vocabitur, audietq; illud: Terra es & in terrā reuerteris, &, Cōparatus eſt cum iumētis inſipiētib. & illorū ſimilis eſt effectus: ſin deſpectis & pro nihilo ductis omnib. voluptatibus corporis, rationi paruerit, diuinā

Margin notes: * οἱ παλαιοὶ τῶν σοφῶν. — *Homo cur loco vltimo creatus ſit.* — 1. *Cor.* 15. *Geneſ.* 3. *Pſalm.* 48.

A τοῖς δὲ ζώοις κατὰ τὴν ἁφήν. τὸν γοῦν σπόγγον καίτοι προσπεφυκότα ταῖς πέτραις καὶ συστέλλεσθαι καὶ ἀνοίγνυσθαι ἢ μᾶλλον ἐκτείνεσθαι ὅταν προσιόντος αἴσθηταί τινος, Ἀριστοτέλης ἱστόρησε. διὸ τὰ τοιαῦτα πάντα ζωόφυτα καλεῖν ἔθος ἔχουσιν * οἱ σοφοί. πάλιν δὲ ταῖς πίνναις καὶ τοῖς τοιούτοις συνῆψε τὴν τῶν μεταβατικῶν μὲν ζώων γένεσιν, μακρὰν δὲ προελθεῖν μὴ δυναμένων, ἀλλ' αὐτόθεν αὐτοῦ που κινουμένων. τοιαῦτα δέ ἐστι τὰ πλεῖστα τῶν ὀστρακοδέρμων, καὶ τὰ καλούμενα τῆς γῆς ἔντερα. εἶθ' οὕτως B κατὰ μέρος προστιθεὶς, τοῖς μὲν αἰσθήσεις πλείους, τοῖς δὲ τὸ μεταβατικὸν ἐπιπλεῖστον, εἰς τὰ τελειότερα, τῶν ἀλόγων ζώων κατήντησε. λέγω δὲ τελειότερα τὰ πάσας ἔχοντα τὰς αἰσθήσεις καὶ προϊέναι μακρὰν δυνάμενα. πάλιν δὲ μεταβαίνων ἀπὸ τῶν ἀλόγων ἐπὶ τὸ λογικὸν ζῶον, τὸν ἄνθρωπον, οὐδὲ τοῦτο ἀθρόως κατεσκεύασεν, ἀλλὰ πρότερον καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις φυσικάς τινας συνέσεις καὶ μηχανὰς καὶ πανουργίας πρὸς σωτηρίας ἐνέθηκεν, ὡς ἐγγὺς λογικῶν αὐτὰ φαίνεσθαι. καὶ οὕτως τὸ ἀληθῶς C λογικὸν ζῶον τὸν ἄνθρωπον παρεβάλετο. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς φωνῆς ζητῶν εὑρήσεις, ἐξ ἁπλῆς καὶ μονοειδοῦς τῆς ἵππων καὶ βοῶν ἐκφωνήσεως κατὰ μέρος εἰς ποικίλην καὶ διάφορον παραχθεῖσαν τὴν τῶν κοράκων καὶ μιμηλῶν ὀρνέων φωνὴν, ἕως εἰς τὴν ἔναρθρον καὶ τελείαν τὴν ἀνθρώπου κατέληξεν· πάλιν τε τὴν ἔναρθρον διάλεκτον ἐξῆψε τῆς διανοίας καὶ τοῦ λογισμοῦ, ἐξάγγελον ποιήσας αὐτὴν τῶν κατὰ νοῦν κινημάτων. καὶ οὕτω πᾶσι πάντα μουσικῶς συνήρμοσε, καὶ συνέδησε, καὶ εἰς ἓν συνήγαγε τά τε νοητὰ καὶ τὰ ὁρατὰ διὰ μέσης τῆς τῶν ἀνθρώπων D γενέσεως. διὸ καὶ καλῶς ὁ Μωσῆς τὴν δημιουργίαν ἐκτιθέμενος, τελευταῖον ἔφησε τὸν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι· οὐ μόνον ὅτι πάντων δι' αὐτὸν γενομένων, ἀκόλουθον ἦν πρότερον τὰ πρὸς τὴν χρῆσιν αὐτοῦ παρασκευασθῆναι, καὶ οὕτως αὐτὸν τὸν χρησόμενον παραχθῆναι, ἀλλ' ὅτι νοητῆς γενομένης οὐσίας, καὶ πάλιν ὁρατῆς, ἔδει γενέσθαι τινὰ καὶ σύνδεσμον ἀμφοτέρων, ἵνα ἓν ᾖ τὸ πᾶν καὶ συμπαθὲς ἑαυτῷ, καὶ μὴ ἀλλότριον αὐτὸ ἑαυτοῦ. ἐγένετο οὖν τὸ συνδέον ἀμφοτέρας τὰς φύσεις ζῶον ὁ ἄνθρωπος. τὰ μὲν οὖν τῆς σοφίας E τοῦ δημιουργοῦ, συντόμως εἰπεῖν, τοιαῦτα. ἐν μεθορίοις οὖν τῆς ἀλόγου καὶ λογικῆς φύσεως ὁ ἄνθρωπος ταχθεὶς, ἐὰν μὲν ἐπὶ τὸ σῶμα ῥέψῃ, καὶ τὰ τοῦ σώματος πλέον ἀγαπήσῃ, τὸν τῶν ἀλόγων ἀσπάζεται βίον· καὶ τούτοις συναριθμηθήσεται, καὶ χοϊκὸς κληθήσεται, κατὰ Παῦλον, καὶ ἀκούσεται, γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· καὶ προσσυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. ἐὰν δὲ ἐπὶ τὸ λογικὸν χωρήσῃ καταφρονήσας τῶν σωματικῶν πασῶν ἡδονῶν, τὴν θείαν τε

& Deo

μακαριωτάτην ζωὴν μετέρχεσθαι, καὶ τὴν ὡς ἀνθρώπου προηγουμένως, καὶ ἔσται οἷος ὁ ἐπουράνιος, κατὰ τὸ εἰρημένον, οἷος ὁ χοϊκὸς τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί, καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. τῆς δὲ λογικῆς φύσεως τὸ κεφάλαιόν ἐστι τὸ φεύγειν καὶ ἀποστρέφεσθαι τὰ κακά, μετιέναι δὲ καὶ αἱρεῖσθαι τὰ καλά. τῶν δὲ καλῶν τὰ μέν ἐστι κατὰ κοινωνίαν ψυχῆς καὶ σώματος, ἐχόντων καὶ τούτων ἐπὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἀναφοράν, ὡς ψυχῆς προσχρωμένης σώματι, ὡς αἱ ἀρεταί. τὰ δὲ τῆς ψυχῆς αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν μόνης μὴ προσδεομένης σώματος, ὡς ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ τῶν ὄντων θεωρία. ὅσοι τοίνυν τὸν ἀνθρώπου βίον ὡς ἀνθρώπου ζῆν προαιροῦνται, καὶ μὴ ὡς ζώου μόνον, τὰς ἀρετὰς μετέρχονται καὶ τὴν εὐσέβειαν. τίνα δέ ἐστι τὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τίνα τὰ τῆς εὐσεβείας, ἐν τοῖς ἑξῆς διαληψόμεθα, ὅταν τὸν περὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἀποδῶμεν λόγον. οὐδέπω γὰρ ἐγνωσμένου τί ποτε ἡμῶν ἐστιν ἡ ψυχὴ κατ' οὐσίαν, οὐκ ἔστιν ἀκόλουθον περὶ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς διαλαμβάνειν. Ἑβραῖοι δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐξ ἀρχῆς οὔτε θνητὸν ὁμολογουμένως, οὔτε ἀθάνατον γεγενῆσθαί φασιν· ἀλλ' ἐν μεθορίοις ἑκατέρας φύσεως, ἵνα ἂν μὲν τοῖς σωματικοῖς ἀκολουθήσῃ πάθεσι, περιπέσῃ καὶ ταῖς σωματικαῖς μεταβολαῖς· ἐὰν δὲ τὰ τῆς ψυχῆς προτιμήσῃ καλά, τῆς ἀθανασίας ἀξιωθῇ. εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν θνητὸν ἐποίησεν ὁ Θεός, οὐκ ἂν ἁμαρτόντα θανάτῳ κατεδίκασε. τοῦ γὰρ θνητοῦ θνητότητα οὐδεὶς καταδικάζει. εἰ δ' αὖ πάλιν ἀθάνατον, οὐδ' ἂν τροφῆς αὐτὸν ἐνδεᾶ κατεσκεύασεν (οὐδὲν γὰρ τῶν ἀθανάτων τροφῆς σωματικῆς δεῖται) οὐδ' ἂν οὕτω ῥᾳδίως μετενόησε, καὶ τὸν γενόμενον ἀθάνατον θνητὸν εὐθέως ἐποίησεν. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῶν ἁμαρτησάντων ἀγγέλων τοῦτο φαίνεται πεποιηκώς, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς φύσιν ἀθάνατοι διέμειναν, ἄλλην τῶν ἡμαρτημένων ἀπεκδεχόμενοι δίκην, ἀλλ' οὐ τὸν θάνατον. βέλτιον οὖν ἢ τούτῳ τὸν τρόπον νοεῖν τὸ προκείμενον, ἢ ὅτι θνητὸς μὲν * κατεσκεύαστο, δυνάμενος δὲ ἐκ προκοπῆς τελειούμενος ἀθάνατος γενέσθαι. τουτέστι δυνάμει ἀθάνατος. ἐπεὶ δὲ οὐ συνέφερεν αὐτῷ πρὸ τῆς τελειώσεως γνῶναι τὴν φύσιν ἑαυτοῦ, ἀπηγόρευσεν αὐτῷ μὴ γεύσασθαι τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως. ἦσαν γὰρ, μᾶλλον δὲ εἰσὶν ἔτι καὶ νῦν δυνάμεις ἐν τοῖς φυτοῖς μέγισται· τότε δὲ ὡς ἐν ἀρχῇ τῆς κοσμοποιΐας ἀκραιφνεῖς οὖσαι ἰσχυροτάτην εἶχον τὴν ἐνέργειαν. ἦν οὖν καὶ ἀπόγευσίς τινος καρποῦ γνῶσιν ἐμποιοῦσα τῆς οἰκείας φύσεως. οὐκ ἠβούλετο δὲ αὐτὸν ὁ Θεὸς πρὸ τῆς τελειώσεως γνῶναι τὴν οἰκείαν φύσιν, ἵνα μὴ γνοὺς ἑαυτὸν ἐνδεᾶ πολλῶν ὄντα, τῆς σωματικῆς ἐπιμεληθῇ χρείας καταλιπὼν τὴν τῆς ψυχῆς πρόνοιαν. καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἐκώλυσεν αὐτὸν μεταλαμβάνειν τοῦ καρποῦ τῆς γνώσεως.

A & Deo acceptiſſimam, eamque quæ ad hominem præcipuè pertineat, vitam ſequitur, & erit velut cœleſtis, vt literis ſanctis eſt proditum. Qualis terrenus, tales terreni, qualis cœleſtis, tales cœleſtes. Eſt autem naturæ ratione vtentis hoc caput, fugere & auerſari quæ mala ſunt, ſequi & expetere contraria. Bonorum porrò alia in animi & corporis ſocietate cernuntur: nam & hæc ad animum velut vtentem corpore referuntur, vt virtutes: alia animi ipſius per ſe nec egentis corpore ſunt propria, vt pietas in B Deum, & rerum cognitio. Itaque qui hominis quà homo eſt non animal tantùm, vitam volunt degere, virtutes & religionem colunt. Quæ autem ad virtutes & religionem pertineant, poſtea perſpicietur, cùm de anima & corpore diſſeruerimus. Cùm enim nondum ſit cognitum, quænam vis ſit & eſſentia animi noſtri, non conuenit de vſu eius agere & munere. Hebræi hominem ab initio neque planè mortalem, neque planè immortalem genitum eſſe aiunt, ſed veluti in confinio cadentis, & C ſempiternæ naturæ eſſe poſitum: ſic vt ſi corporis affectionibus ſe dederet, ſub corporis mutationes ſubiiceretur: ſin animi bona anteponeret, ad immortalitatem traduceretur. Nam ſi hominem à primo ortu Deus mortalem procreaſſet, profectò, non poſtquam ſe peccato obſtrinxerat, mortis eum condemnaſſet. Nam mortalem quidem quis mortalitatis condemnat? Contrà ſi immortalem, neque alimenti egentem feciſſet: (nihil enim quod immortale eſt, corporeum alimentum deſiderat) neque ita facilè pœnitentia ductus eum qui creatus D eſſet immortalis, continuò mortalem effeciſſet. Neque enim in Angelis qui peccarunt hoc fecit, ſed vt ab initio natura immortales ſunt creati, ita manſerunt: neque peccatorum ſuorum pœnam, mortem, ſed aliud ſupplicij genus exſpectant. Quare vel hæc probanda ſententia eſt: vel dicendum mortalem quidem factum eſſe hominem, ſed qui ad perfectionem procedere, ac immortalitatem tandem conſequi poſſet. Quod hanc habet ſententiam, poteſtate hominem eſſe immortalem procreatum. Quoniam verò non conducebat illi ante partam perfectionem, noſſe naturam ſuam, ligno illi cognitionis interdixit: Erant enim & verò ſunt etiam nunc vires in his quæ è terra oriuntur maximæ, verùm tunc vt in exordio mundi, cum puræ & incorruptæ eſſent, erant efficaciſſimæ. Erat igitur fructus quidã qui delibatus, illi naturæ ſuæ cognitionem afferret. Nolebat autem Deus ipſum, antequã perfectus & abſolutus eſſet, noſſe naturam ſuam, ne vbi multa ſibi deeſſe cognoſſet, animi curã vſui cultuíq; corporis poſthaberet. Hãc ob cauſã ne cognitionis lignum attingeret, prohibuit.

Bonorum ſpecies.

Hebræorum de homine ſententia.

* κατεσκευάσθη.

Ibidem.

Poſt lapſum conceſſum eſt homini veſci carnibus.

Verùm vbi non obtemperaſſet, ſeque ipſe cognouiſſet, & à perfectione remotus eſt, & quæ ad corpus vſui eſſent, deſiderauit: Itaque ſtatim quo ſe tegeret, quæſiuit. Ait enim Moyſes, illum ſe eſſe nudum cognouiſſe. Priùs enim apud ſe non erat, & in ſuiipſius ignoratione verſabatur. Cùm igitur à perfectione eſſet reiectus, item ab immortalitate depulſus eſt: quæ tamen poſtea Dei beneficio recipietur. Poſt hunc caſum conceſſum eſt vt carnibus veſceretur, cùm priùs ſolis iis quæ è terra naſcerentur, contentū eſſe iuſſiſſet: Ea enim in paradiſo erant. At deſperata perfectione, de cætero vt quibus vellet frueretur, indulſit. Cùm autem ex corpore homo conſtet, omne porrò corpus ex quatuor elementis conflatum ſit, neceſſe eſt, quæ affectiones elementis conueniunt, eaſdem in hominem cadere, ſectionem, commutationem, fluxum, quæ ſunt ſolius corporis. Ac commutatio quidem in qualitate, fluxus in exinanitione perſpicitur. Exhauritur enim ſemper animal cùm per aperta, tum per occulta foramina qui pori dicuntur, de quibus poſteriùs dicemus. Neceſſe igitur eſt paria iis quę exhauriuntur ſummitti, aut morte diſſolui animal, inopia eorum quæ ſufficiantur: quoniam autem ſicca ſunt & humida, & ſpiritus, quæ exhauriuntur, neceſſe eſt & ſicco & humido cibo indigeat animal, & ſpiritu. Cibus autem & potus per elementa nobis comparantur, ex quibus etiam concreti ſumus. Alitur enim vnumquodque naturæ ſuæ accōmodato, & ſimili curatur contrario. Elementorum verò quædā partim proximè, partim aliis quibuſdā naturis intercedētibus aſſumimus, vt aquam aliquando per ſe, aliquando per vinum, oleum, & omnia quæ humidi fructus appellantur: Nihil enim aliud eſt vinum quàm aqua è vitæ certa quadam qualitate affecta. Similiter igne vtimur aliquando proximè, dum ab eo caleſcimus, aliquando per ea quæ edimus, vel bibimus: In omnibus enim vel magna vel parua ignis pars inſperſa eſt. De aëre idem ſentiendum eſt. Nam proximè quidem eo fruimur, quòd reſpiramus, quòd circūfuſum nobis habemus, quòd in comedendo & bibendo ducimus: Per alias verò naturas omnes quibus alimur. Terrā autem per ſe nos quidem nullo modo, ſed ſemper aliis quibuſdam interpoſitis veſcimur: Terra enim frumētum fit, frumentum autem nobis cibus eſt. Galeritæ enim, & columbæ, ſæpè etiam perdices, terram edunt. At homo per ſemina, arborū baccas, carnes. Sed quoniam non ſolùm propter decētiam, ſed etiam propter tangendi ſenſus excellentiam, quo maximè omnibus animalibus homo præſtat, neq; corio nos obduxit, vt boues & cætera quæ craſſa cute veſtita ſunt: neque pilis magnis & denſis, vt capras, oues, lepores: neque cortice, vt ſerpentes, & piſces:

Eiſdem concreti ſumus & nutrimur.

Vinum.

* ὑπ᾽ ἀμπέλω.

A παραβάντος δὲ καὶ γνόντος ἑαυτὸν, τῆς μὲν τελειώσεως ἐξέπεσε, τῆς δὲ σωματικῆς χρείας ἐγένετο. σκέπασμα γοῦν εὐθέως ἐπεζήτει. φησὶ γὰρ ὁ Μωσῆς ὅτι γυμνὸς ὢν ἔγνω. πρότερον δὲ ἐν ἐκστάσει αὐτὸν ἐποίησε καὶ ἐν ἀγνωσίᾳ ἑαυτοῦ. ἐκπεσὼν οὖν τῆς τελειώσεως, ἐξέπεσεν ὁμοίως καὶ τῆς ἀθανασίας, ἣν ὕστερον ἀναλήψεται χάριτι τοῦ ποιήσαντος αὐτόν. μετὰ δὲ τὴν ἔκπτωσιν καὶ ἡ τῶν κρεῶν ἀπόλαυσις αὐτῷ συνεχωρήθη· πρότερον μὲν γὰρ τοῖς ἀπὸ γῆς μόνοις ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀρκεῖσθαι· ταῦτα γὰρ ἦν ἐν τῷ
B παραδείσῳ. ἀπεγνωσμένης δὲ τῆς τελειώσεως τῇ συγκαταβάσει λοιπὸν συνεχωρήθη τὰ τῆς ἀπολαύσεως· ἐπεὶ δὲ ἐκ σώματός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, πᾶν δὲ σῶμα ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων συνέστηκεν, ἀνάγκη τούτοις τοῖς πάθεσιν περιπίπτειν αὐτὸν οἷς καὶ τὰ στοιχεῖα, τομῇ καὶ μεταβολῇ καὶ ῥεύσει· ἅπερ ἐστὶ μόνου τοῦ σώματος. μεταβολῇ μὲν τῇ κατὰ ποιότητα· ῥεύσει δὲ τῇ κατὰ κένωσιν. κενοῦται γὰρ ἀεὶ τὸ ζῶον διά τε τῶν προδήλων πόρων καὶ διὰ τῶν ἀδήλων· περὶ ὧν ὕστε-
C ρον ἐροῦμεν. ἀνάγκη τοίνυν ἢ τοῖς κενουμένοις ἀντιφέρεσθαι τὰ ἴσα, ἢ διαλύεσθαι τὸ ζῶον ἐνδείᾳ τῶν ἐπεισιόντων. ξηρῶν δὲ ὄντων καὶ ὑγρῶν καὶ πνεύματος τῶν κενουμένων, ἀνάγκη καὶ ξηρᾶς καὶ ὑγρᾶς προσδεῖσθαι τροφῆς τὸ ζῶον καὶ πνεύματος. ἔστι δὲ ἡμῖν ἡ τροφὴ καὶ τὸ ποτὸν διὰ τῶν στοιχείων ἐξ ὧν καὶ συνέστημεν. ἕκαστον γὰρ τῷ μὲν οἰκείῳ καὶ ὁμοίῳ τρέφεται. τῷ δὲ ἐναντίῳ θεραπεύεται. τῶν δὲ στοιχείων τὰ μὲν προσεχῶς τε ἅμα, τὰ δὲ καὶ διὰ μέσων τινῶν προσφερόμεθα. ὡς ὕδωρ ποτὲ μὲν καθ᾽ ἑαυτό, ποτὲ δὲ καὶ διὰ μέσου τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἐλαίου καὶ πάντων τῶν καλουμένων ὑγρῶν
D καρπῶν. οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστιν οἶνος ἢ ὕδωρ * ἐξ ἀμπέλου πεποιωμένον· ὁμοίως δὲ καὶ πυρὸς μεταλαμβάνομεν, ποτὲ μὲν προσεχῶς ὑπ᾽ αὐτοῦ θαλπόμενοι, ποτὲ δὲ διὰ μέσων ὧν ἐσθίομεν ἢ πίνομεν· ἐν πᾶσι γὰρ ἢ πλείων ἢ ἐλάττων μοῖρα τοῦ πυρὸς ἐγκατέσπαρται (τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῦ ἀέρος) προσεχῶς μὲν ἀναπνέοντες καὶ περικεχυμένον ἡμῖν ἔχοντες, καὶ ἐν τῷ ἐσθίειν καὶ πίνειν ἕλκοντες· διὰ μέσων δὲ τῶν ἄλλων πάντων ὧν προσφερόμεθα. τὴν δὲ γῆν προσεχῶς μὲν ἡμεῖς οὐδαμῶς· διὰ μέσων δὲ τινῶν· γῆ
E μὲν γὰρ σῖτος γίνεται. σῖτον δὲ ἡμεῖς ἐσθίομεν. κόρυδοι μὲν γὰρ καὶ περιστεραὶ πολλάκις καὶ πέρδικες τὴν γῆν σιτοῦνται· ἄνθρωπος δὲ διὰ μέσων τῶν σπερμάτων καὶ τῶν ἀκροδρύων καὶ τῶν σαρκῶν. ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον δι᾽ εὐπρέπειαν, ἀλλὰ καὶ δι᾽ εὐαισθησίαν τὴν κατὰ τὴν ἁφήν, ᾗ μάλιστα πλεονεκτεῖ πάντα τὰ ζῶα ὁ ἄνθρωπος, οὐ περιέθηκεν ἡμῖν οὔτε δέρμα παχὺ ὡς τοῖς βουσὶ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς παχυδέρμοις, οὔτε τρίχας μεγάλας καὶ πυκνὰς ὡς ταῖς αἰξὶ καὶ τοῖς προβάτοις καὶ λαγωοῖς, οὔτε φολίδας ὡς τοῖς ὄφεσι καὶ τοῖς ἰχθύσι

οὔτε ὄστρακα ὡς ταῖς χελώναις καὶ τοῖς ὀστρέοις, οὔτε μαλακόστρακα ὡς τοῖς καράβοις, οὔτε πτέρυγας ὡς τοῖς ὀρνέοις, ἀναγκαίως ἐσθῆτος ἐδεήθημεν, τῆς ἀναπληρούσης ἐν ἡμῖν ὅπερ ἡ φύσις τοῖς ἄλλοις ἐδωρήσατο. διὰ ταῦτα μὲν οὖν τροφῆς καὶ ἐσθῆτος δεόμεθα. οἰκήσεως δὲ, καὶ διὰ ταῦτα μὲν, δι᾽ ἃ καὶ ἐσθῆτος καὶ τροφῆς ἐδεήθημεν, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ διὰ τὰς τῶν θηρίων ἀποφυγάς· διὰ δὲ τὰς δυσκρασίας τῶν ποιοτήτων καὶ τὴν λύσιν τῆς συνεχείας τοῦ σώματος, ἰατρῶν καὶ θεραπείας ἐν χρείᾳ καθέσταμεν· τῆς δὲ μεταβολῆς κατὰ ποιότητα γινομένης, ἀνάγκη διὰ τῆς ἀντικειμένης ποιότητος εἰς τὸ σύμμετρον ἀγαγεῖν τὴν κατάστασιν τοῦ σώματος. οὐ γὰρ ὡς οἴονταί τινες τὸ θερμανθὲν σῶμα καταψῦξαι προσήκει τοῖς ἰατροῖς, ἀλλ᾽ εἰς τὸ εὔκρατον μεταστῆσαι. εἰ γὰρ καταψύξαιεν, εἰς τὴν ἐναντίαν περιέστησαν νόσον ἡ διάθεσις. χρεία τοίνυν ἀνθρώπῳ, τροφῆς μὲν καὶ ποτοῦ διὰ τὰς κενώσεις, καὶ διαφορήσεις· ἐσθῆτος δὲ, διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν ἐκ φύσεως ἰσχυρὰν περιβολήν. οἴκου δὲ, διά τε τὰς δυσκρασίας τοῦ περιέχοντος καὶ διὰ τὰ θηρία· θεραπείας δὲ, διὰ τὰς μεταβολὰς τῶν ποιοτήτων, καὶ τὴν αἴσθησιν τὴν ἐνδεδομένην τῷ σώματι. εἰ γὰρ μὴ προσῆν ἡμῖν ἡ αἴσθησις, οὔτ᾽ ἂν ἠλγοῦμεν, οὔτ᾽ ἂν θεραπείας ἐδεήθημεν· μὴ ἀλγοῦντες δὲ διεφθαρήμεθ᾽ ἄν, ἐν ἀγνωσίᾳ τοῦ κακοῦ τὸ πάθος οὐκ ἰώμενοι. διὰ δὲ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς ἀπὸ τούτων χρείας, ἀλλήλων δεόμεθα. διὰ δὲ τὸ δεῖσθαι ἀλλήλων, εἰς ταυτὸ πολλοὶ συνελθόντες κοινωνοῦμεν ἀλλήλοις κατὰ τὰς * τοῦ βίου χρείας ἐν τοῖς συναλλάγμασι· τὴν τοιαύτην σύνοδον καὶ συνοικίαν πόλιν * ὠνομάσαμεν· ἵνα ἐγγύθεν καὶ μὴ πόρρωθεν τὰς ὠφελείας καρπώμεθα. φύσει γὰρ συναγελαστικὸν καὶ πολιτικὸν ζῷον γέγονεν ὁ ἄνθρωπος. εἷς γὰρ οὐδεὶς αὐτάρκης ἑαυτῷ πρὸς ἅπαντα. δῆλον οὖν ὡς αἱ πόλεις διὰ τὰ συναλλάγματα καὶ τὰ μαθήματα συνέστησαν. δύο δὲ τούτων πρεσβείων ὁ ἄνθρωπος * ἐξαιρέτως ἔτυχε. καὶ γὰρ μόνος οὗτος συγγνώμης τυγχάνει μετανοῶν, καὶ τὸ σῶμα τούτου μόνου θνητὸν ὂν ἀπαθανατίζεται. καὶ τοῦ μὲν σωματικοῦ διὰ τὴν ψυχὴν, τοῦ δὲ ψυχικοῦ διὰ τὸ σῶμα. μόνος γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῶν λογικῶν ἐξαίρετον ἔχει τὸ συγγνώμης ἐν τῷ μετανοεῖν ἀξιοῦσθαι. οὔτε γὰρ δαίμονες, οὔτε ἄγγελοι * μετανοήσαντες συγγνώμης ἀξιοῦνται· καὶ ἐν τούτῳ μάλιστα ὁ δίκαιος καὶ ἐλεήμων ὁ Θεὸς δείκνυταί τε καὶ λέγεται. τοῖς μὲν γὰρ ἀγγέλοις μηδὲν ἔχουσιν ἐπανάγκασμα προσέλκον εἰς ἁμαρτίαν, ἀλλ᾽ ἐλευθέροις οὖσιν ἐκ φύσεως τῶν σωματικῶν παθῶν τε καὶ χρειῶν καὶ ἡδονῶν, εἰκότως οὐδεμία δίδοται συγγνώμη μετανοοῦσιν· ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐ μόνον ἐστὶ λογικὸν, ἀλλὰ καὶ ζῷον.

A neque teſta molliore, vt carabos: neque pennis, vt aues: neceſſariò veſtitu opus habuimus, qui cum iis quæ cæteris animantibus tribuit, compenſaretur. Atque hæ quidem cauſæ ſunt cur alimento & amictu nobis opus ſit. Tectum verò, cùm iiſdem de cauſis ob quas & veſtitu & victu indiguimus, tum maximè ad fugiendum ferarum impetum opus eſt. Medicos autem & curationem, propter malas temperationes qualitatum, & diſſulutionem continuationis corporis requirimus. Mutatio autem cùm in qualitate fiat, neceſſe eſt per contrariam qua- B litatem ad aptam compoſitionem humorum, conſtitutionem corporis redigere Non enim, vt opinantur quidam, medicis propoſitum eſt corpus concalefactum refrigerare, ſed ad bonam temperationem traducere. Si enim refrigerarent, in contrarium morbum habitus corporis verteretur. Quare concluditur, homini cibo & potione opus eſſe, propter exinanitiones, & diſcuſſiones: veſtitu, quoniam à natura nullo valido amictu munitus eſt: domo, propter malas temperationes aëris, & feras: curatione, ob murationes qualitatum, & ſenſum, qui corpori ingene- C ratus eſt. Si enim ſenſus nobis non adeſſet, neque doleremus, neque curationis indigeremus: Si autem non doleremus, vtique periremus, neque in ignoratione mali morbum curaremus. Iam verò propter artes, & ſcientias, & vtilitates quæ ab his manant, indigemus alter alterius opera, & idcirco vnum in locum multi conuenimus, & ad vitę vſus, res inter nos rationeſque contrahimus. Quem conuentum, & coniunctionem ædium, ciuitatem vocauimus, vt è propinquo non longè mutua commoda caperentur. Natura enim animal congregabile & ciuile homo factus eſt. Nam in nemine vno ad omnia ſatis D præſidij eſt. Itaque perſpicuum eſt, ciuitates propter commercia & diſciplinas eſſe conſtitutas. Eſt autem duplici honoris & muneris genere homo affectus, quòd & ipſe ſolus pœnitētia veniam peccatorum impetrat, & eius vnius corpus quamuis mortale, & caducum, æternum & immortale redditur: Quorum alterum, quod ad corpus pertinet, propter animum: alterum quod ad animum, propter E corpus conſecutus eſt. Solus enim homo inter omnia quæ ratione ſunt prædita, habet hoc præcipuum, vt eius erratum pœnitentiæ condonetur: Nam neque Dæmones, neque Angeli, per pœnitētiam delictorum veniam impetrare poſſunt. In quo maximè iuſtus & miſericors Deus & oſtenditur & dicitur. Nam Angeli cùm nullam habeant cauſam neceſſariam quę ad peccandum impellat, ſed natura omni affectione corporis, & inopia & voluptate vacet, meritò per pœnitentiam ad veniam aſpirare non poſſunt. At homo non modò rationis particeps, ſed etiā animal eſt,

Quibus homo egeat iuxta corpus.

Ciuitatum ratio.

* ἐν τῷ βίῳ.

* ὠνόμασαν.

* ἐξαιρέτοις.

Solius hominis errata, per pœnitentiam condonantur.

* μετανοοῦντες.

&neceſſarij vitæ vſus animalis, motúſq. turbidi perſæpe rationẽ attentãt atq. labefactãt. Quare cũ ad ſanitatẽ redit, & declinatis turbulẽtis animi motionib. virtutẽ cõplectitur, iuſta illi miſericordia, id eſt, venia tribuitur. Atque vt propriũ eius naturæ ridere eſt: nam & ſoli adeſt, & omni, & ſemper, ita in rebus non naturæ lege, ſed Dei erga nos beneficio cõſtitutis, propriũ eſt hominis, præ omnibus quę ratione ſunt prædita, vt per pœnitentiam omni culpa liberetur. Nã ſoli homini, &, omni, & ſẽper, quoad in terris viuit, hoc datũ eſt. Nã morte obita nõ item. Quomodo etiã Angelos, nõnulli volũt nõ ampliùs poſtquã lapſi ſunt, cõſequi veniã per pœnitẽtiã: mors enim illorũ lapſus eſt Sed ante lapſum, ad ſimilitudinem vitæ hominũ, etiã ipſis veniã Deũ daturũ fuiſſe: Nũc verò, cũ nõ pœnituerit eos erratorũ ſuorũ, æternis, nec vlla venia remittẽdis ſuppliciis, ſuiſque meritis congruentib. mulctãtur. Quapropter hinc intelligitur, qui pœnitentiã reſpuunt, eos pręcipuũ munus & propriũ hominis tollere. Eſt hoc quoq; in homine propriũ, & eximiũ, quòd in omni genere animantiũ, eius vnius corpus, à morte excitatur ad vitã, & ad immortalitatem cõtendit. Quod quidẽ propter animi immortalitatẽ, vt illud alterũ, propter corporis imbecillitatem & perturbationes, quib. plurimis iactatur, adeptus eſt. Solius quoq; hominis eſt artiũ, & ſciẽtiarũ cognitio, & harũ ipſarũ artiũ exercitatio. Quãobrẽ hominẽ definiũt ſic, Animal rationis particeps, mortale, mẽtis & ſcientiæ capax: Animal, quoniam homo ſubſtãtia eſt animata, ſentiens, quæ animalis definitio eſt. Rationis particeps, vt ſeparetur ab hisquę ratione caret: Mortale, vt ab immortalib. quæ ratione vtũtur, ſeiungatur: Mẽtis & ſcientiæ capax, quoniam diſcẽdo artes & ſcientiæ parantur. Etſi enim naturalis facultas in nobis eſt mẽtis artiúmque capax, earũ tamẽ vſum & exercitationũ diſciplina acquirimus. Quãquam hãc partem, additamentũ definitionis aiunt eſſe, quòd nihilominus, vt ea abſit, definitio conſiſtat. Sed quoniam ſunt qui Nymphas, & alia quædam Dæmonum genera inducant, viuẽtia quidem illa ad lõgum tẽpus, non tamen immortalia, vt ab his hominem ſecernant, addiderunt ad definitionẽ, Mentis capax, atque ſciẽtiæ. Nihil enim illa diſcunt, ſed natura ſciunt, quæ ſciũt. Porrò autẽ Hebræorum dogma eſt, hãc rerum vniuerſitatẽ hominis cauſa ædificatam eſſe: vt quæ tergo geſtandis oneribus apta ſunt, & boues qui ad agricultionem ſunt vtiles, proximè hominũ cauſa, fœnũ illorũ. Quæ enim facta ſunt, alia propter ſe, alia aliorũ cauſa, facta ſũt: propter ſe, omnia quæ ratione vtũtur: aliorum cauſa, cùm quæ ratione, tũ quæ anima caret. Quòd ſi hæc aliorũ cauſa ſunt genita, age quorum cauſa ſint genita videamus. An igitur Angelorum? At hoc quidẽ nemo qui ſapiat dixerit:

Solius hominis corpus ad immortalitatem ſuſcitabitur.

Homo quid.

Hebræorum de rebus creatis ſententia.

A αἱ δὲ χρεῖαι τοῦ ζώου καὶ τὰ πάθη πολλάκις παρεῖλ-
κυσαν τὸν λογισμόν. ὅταν οὖν ἀνανήψας ἀποφύγῃ
μὲν ταῦτα, χωρήσῃ δὲ ἐπὶ τὰς ἀρετάς, ἐλέους δι-
καίου τυγχάνει τῆς συγγνώμης. καὶ ὥσπερ ἴδιον ἐστὶ τῆς
οὐσίας αὐτοῦ τὸ γελαστικόν, ἐπειδὴ καὶ μόνῳ τούτῳ πρό-
σεστι καὶ παντὶ καὶ ἀεί, οὕτως ἐν τοῖς κατὰ χάριν ἴδιον ἀν-
θρώπου παρὰ πᾶσαν τὴν λογικὴν κτίσιν, τὸ διὰ
τῆς μετανοίας ἀπολύεσθαι τῶν προημαρτημένων
τὰς αἰτίας. καὶ γὰρ μόνῳ ἀνθρώπῳ τοῦτο δεδώρηται,
καὶ παντί, καὶ ἀεὶ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐγκοσμίου
B ζωῆς, μετὰ δὲ θάνατον οὐκέτι. οὕτω δή τινες καὶ τοὺς
ἀγγέλους βούλονται μηκέτι μετὰ τὴν ἔκπτωσιν τυγ-
χάνειν τῆς ἐκ μετανοίας συγγνώμης. θάνατος γὰρ
τούτων ἡ ἔκπτωσις· πρὸ δὲ τῆς ἐκπτώσεως καθ'
ὁμοιότητα τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ αὐτοὺς ἀξιοῦ-
σθαι συγγνώμης. ἐπεὶ μὴ ποιήσαντες, ἀσύγγνωστον
καὶ διαιωνίζουσαν ἔχουσι τὸ λοιπὸν τῆς τιμωρίας τὴν
προσήκουσαν δίκην. δῆλον οὖν ἐκ τούτων ὡς οἱ τὴν
μετάνοιαν οὐ δεχόμενοι, τὴν ἐξαίρετον δωρεὰν καὶ τὴν
ἰδίαν ἀνθρώπου περιγράφουσιν. ἴδιον δὲ αὐτοῦ καὶ
C ἐξαίρετον καὶ μόνον τῶν ἄλλων ζώων τὸ τούτου σῶμα
μετὰ θάνατον ἀνίστασθαι, καὶ εἰς ἀθανασίαν χωρεῖν·
τυγχάνει δὲ τούτου διὰ τὴν ψυχῆς ἀθανασίαν· ὡς-
περ ἐκείνου διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειάν τι καὶ
πολυπάθειαν. ἴδια δὲ αὐτοῦ καὶ τὰ τῶν τεχνῶν τι καὶ
ἐπιστημῶν μαθήματα, καὶ αἱ κατὰ τὰς τέχνας ταύτας
ἐνέργειαι. διὸ καὶ τὸν ἄνθρωπον ὁρίζονται ζῷον λο-
γικόν, θνητόν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν· ζῷον μέν, ὅτι
καὶ ὁ ἄνθρωπος οὐσία ἐστὶν ἔμψυχος αἰσθητική. ἐστὶ τοῦτο
γὰρ ὅρος ζώου· λογικὸν δέ, ἵνα χωρισθῇ τῶν ἀλόγων·
D καὶ θνητόν, ἵνα χωρισθῇ τῶν ἀθανάτων λογικῶν. τὸ δὲ
νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, ὅτι διὰ μαθήσεως προσ-
γίνονται ἡμῖν αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, ἔχουσι μὲν
δύναμιν δεκτικὴν καὶ τοῦ νοῦ καὶ τῶν τεχνῶν, τὴν
δὲ ἐνέργειαν κτωμένοις ἐκ τῶν μαθημάτων. λέγουσι
δὲ τοῦτο τῷ ὅρῳ προστεθεῖσθαι ὕστερον· ἐρρῶσθαι μὲν
γὰρ καὶ χωρὶς τούτου τὸν ὅρον. ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ νύμφας
καὶ ἄλλα τινὰ γένη δαιμόνων τινὲς εἰσάγουσι, πολυ-
χρόνια μέν, οὐ μὴν ἀθάνατα, ἵνα καὶ ἀπὸ τούτων
διαστείλωσι τὸν ἄνθρωπον, προσέθηκαν τὸ νοῦ καὶ
ἐπιστήμης δεκτικόν· οὐδὲν γὰρ ἐκείνων μανθάνει, ἀλ-
E λὰ φύσει οἶδεν ἃ οἶδεν. Ἑβραίων δὲ δόγμα τὸ πᾶν τοῦ-
το διὰ τὸν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι· προσεχῶς μὲν δι'
αὐτὸν οἱ νωτοφόρα καὶ βόας τοὺς πρὸς γεωργίαν· χόρ-
τον δὲ διὰ ταῦτα. τῶν γὰρ γινομένων τὰ μὲν δι' αὐ-
τὰ γέγονε, τὰ δὲ δι' ἄλλα. δι' ἑαυτὰ μέν, τὰ λογικὰ
πάντα· δι' ἕτερα δέ, τά τε ἄλογα καὶ τὰ ἄψυ-
χα. εἰ δὲ ταῦτα δι' ἄλλα γέγονε, διὰ ποῖα γέ-
γονε σκοπήσωμεν. ἆρ' οὖν δι' ἀγγέλους; ἀλλ' οὐκ ἄν
τις εὖ φρονῶν εἴποι δι' ἀγγέλους αὐτὰ γεγενῆσθαι·

τὰ γὰρ δι' ἄλλα γινόμενα πρὸς σύστασιν ἐκείνων καὶ διαμονὴν καὶ ἄνεσιν γέγονεν· ἢ γὰρ τῆς διαδοχῆς τοῦ γένους ἕνεκεν ἢ τροφῆς ἢ σκέπης, ἢ θεραπείας, ἢ διαγωγῆς, καὶ ἀναπαύσεως. ἄγγελος δὲ τούτων οὐδενὸς δεῖται· οὔτε γὰρ διαδοχὴν ἔχει γένους οὔτε τροφῆς ἐνδεής ἐστι σωματικῆς, οὔτε σκέπης, οὔτε τῶν ἄλλων· εἰ δὲ μὴ ἄγγελος, δῆλον ὡς οὐδὲ ἄλλη τις φύσις ὑπεραναβεβηκυῖα τῶν ἀγγέλων· ὅσῳ γὰρ ὑπέρκειται, τοσούτῳ μᾶλλον καὶ τὸ ἀνενδεὲς αὐτῇ πρόσεστι. ζητητέον οὖν φύσιν λογικὴν μὲν, ἐνδεᾶ δὲ τῶν προειρημένων. τίς οὖν ἑτέρα τοιαύτη φανείη παραλιπόντων ἡμῶν τὸν ἄνθρωπον; οὐκοῦν συνάγεται διὰ τοῦτον τά τε ἄψυχα καὶ τὰ ἄλογα γεγενῆσθαι. ἐπεὶ τοίνυν δι' αὐτὸν ὡς ἐδείχθη, γέγονε, διὰ τοῦτο καὶ ἄρχων αὐτῶν κατέστη. ἄρχοντος δὲ ἔργον πρὸς μὲν ἐν χρείας τοῖς ἀρχομένοις χρῆσθαι, καὶ μὴ πρὸς ἡδυπαθείας ἀκολάστως ἐξυβρίζειν, μηδὲ φορτικῶς καὶ ἐπαχθῶς προσφέρεσθαι τοῖς ἀρχομένοις. ἁμαρτάνουσι τοίνυν ὅσοι τοῖς ἀλόγοις οὐκ εὖ κέχρηνται· οὐ γὰρ ποιοῦσιν ἄρχοντος ἔργον, οὐδὲ δικαίου κατὰ τὸ γεγραμμένον, δίκαιος οἰκτείρει ψυχὰς κτηνῶν αὐτοῦ. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις ὡς οὐδὲν δι' ἄλλο, ἀλλ' ἕκαστον δι' αὐτὸ γέγονεν. οὐκοῦν χωρίσαντες πρῶτον τὰ ἔμψυχα ἀπὸ τῶν ἀψύχων, ἴδωμεν εἰ δύναται τὰ ἄψυχα δι' ἑαυτὰ γεγενῆσθαι. εἰ γὰρ ταῦτα δι' ἑαυτὰ, πῶς ἢ πόθεν τραφήσεται τὰ ζῶα; ὁρῶμεν γὰρ τὴν φύσιν ἐπιχορηγοῦσαν τροφὰς τοῖς ζώοις ἐκ τῆς γῆς καρπῶν τε καὶ φυτῶν, πλὴν ἐλαχίστων τῶν σαρκοφάγων. καὶ αὐτὰ δὲ ταῦτα τὰ σαρκοφάγα τροφὴν ποιεῖται τῶν ζώων τὰ τὴν γῆν νεμόμενα. ὡς λύκοι μὲν καὶ λέοντες ἄρνας καὶ αἶγας καὶ σῦς καὶ ἐλάφους· ἀετοὶ δὲ πέρδικας καὶ φάσσας καὶ λαγωοὺς καὶ τὰ ὅμοια, ἅτινα τοὺς καρποὺς τῆς γῆς νέμεται. καὶ γὰρ τῶν ἰχθύων ἡ φύσις ἀλληλοφάγος οὖσα, οὐ μέχρι πάντων διήκει σαρκοφαγοῦσα, ἀλλὰ κατέληξεν ἐν τοῖς νεμομένοις φύκια καὶ ἄλλα τινὰ ἐν τῷ ὕδατι φυόμενα. εἰ γὰρ ἦν πάντα τὰ γένη τῶν ἰχθύων σαρκοφάγα, καὶ μηδὲν ἦν ἐκφεῦγον τὴν τῆς σαρκὸς σίτησιν, οὐκ ἂν οὐδὲ ἐπ' ὀλίγον ἐπήρκεσεν, ἀλλὰ διεφθάρη, τὰ μὲν ὑπ' ἀλλήλων, τὰ δὲ διὰ τροφῆς ἔνδειαν. ἵνα δὲ μὴ τοῦτο γένηται, τινὲς τῶν ἰχθύων κατεσκευάσθησαν, σαρκῶν μὲν ἀπεχόμενοι, τὴν δὲ ὡς ἄν τις εἴποι θαλασσίαν βοτάνην νεμόμενοι· ἵνα ἐκ τούτων καὶ τὰ ἄλλα διασώζηται. γίνεται γὰρ βορὰ μὲν τούτων, τὰ φύκια, ἐκεῖνα δὲ τῶν ἄλλων· καὶ πάλιν ταῦτα τῶν ἄλλων· ὡς διὰ τοῦ τῶν τελευταίων τροφὴν ἀδιαλείπτως ἐκ τοῦ γεώδους τοῦ κατὰ τὴν θάλασσαν περιεχομένου, καὶ τὴν τῶν ἄλλων ὑπόστασιν σώζεσθαι. ἀπέδειξεν οὖν ὁ λόγος τὴν τῶν φυτῶν γένεσιν μὴ δι' ἑαυτὴν, ἀλλ' εἰς τροφὴν καὶ σύστασιν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ζώων γεγενημένην.

A quæ enim propter alia ſunt effecta, propter eorum cohærentiam & permanentiam & oblectationem comparata ſunt: aut enim propagandi generis gratia, aut cibi, aut tegumenti, aut curationis, aut voluptatis, & requietis. At verò Angelus nihil horum deſiderat, neque enim genus ſuum propagat, neque corporeo alimento neque tegumento, neque reliquis opus habet. Sin autem horum Angeli non indigent, equidem multo minùs alia vlla natura quæ Angelis ſit præſtantior. Vt enim quidque excellit maximè, ita ab inopia & indigentia eſt remotiſſimum.
B Itaque quærẽda natura eſt, quæ & rationis ſit particeps & his quæ iam enumerauimus, opus habeat. Quæ igitur alia, ſi hominẽ prætermittamus, talis queat exiſtere? Quare efficitur hominis cauſa, & quæ inanima ſunt & quę ratione carẽt, eſſe procreata. Quod quoniam ita eſt, ei imperium in illa omnia mandatum eſt. Officium autem eius qui imperat, eſt, pro modo ſuæ inopiæ vti iis quibus imperet: neque intemperanter & contumelioſè ad luxum abuti, aut iis grauem eſſe, atque moleſtum. Ergo in vitio ſunt, qui beſtiis non rectè vtuntur: non
C enim imperantis, aut omnino iuſti hominis munere funguntur, quando, vt traditur diuinis litteris, Iuſtus miſeretur animarum iumentorum ſuorum. Sed fortaſſe dicet quis, nihil alterius cauſa, ſed quodque propter ſe factum eſſe. Quocirca ſeiunctis primùm animatis ab inanimis, conſideremus an fieri poſſit, vt inanima ſuam ob cauſam creata ſint. Si enim propter ſe ipſa, quomodo aut vnde nutrientur animalia? Videmus enim naturam ſuppeditare animalibus paſtum è terra, fructus, & ſtirpes, exceptis paucis, quæ carnem vorant, quæ tamen ipſa paſcũtur animalibus quibus terra cibus
D eſt; vt lupi, & leones, agnis, capris, ſuibus, ceruis: aquilæ, perdicibus, palumbibus, leporibus, & eiuſmodi quæ terræ fructibus aluntur. Nam piſces qui inter ſe alius alium vorant, non omnes in carnem graſſantur: ſed hæc carnis appetitio inſiſtit in iis quæ paſcuntur alga, & aliis quibuſdam quæ in aqua naſcuntur. Nam ſi omnia piſcium genera carne veſcerentur, nullumque eſſet
E quod à carne abhorreret ne ad exiguum quidem tempus ſuffeciſſent, ac iamdudum alia mutuis cædibus, alia cibi inopia periiſſent. Quod ne eueniat, aliqui piſces à carnibus ſe abſtinent, & marinam, vt ita dicam, herbam depaſcunt, vt ex ipſis etiam cæteri ſuſtententur. Horum enim pabulum alga eſt, ipſi aliorum, & iſti rurſus aliorum, vt vltimorum alimẽto quod perpetuò è terreno illo quod in mari eſt, ſuggeritur, reliqui incolumes conſeruentur. Ratio igitur edocet, ſtirpes non ſua cauſa, ſed ob victum & naturam hominum & cæterorum animalium ortas eſſe.

Angeli rebus corporeis non indigent.

Rebus creatis non eſt abutendum.

Prou. 12.

Nec animata, nec inanima propter ſe facta fuerũt.

Idque ſi verum eſt, dubium noo eſt quin etiã cauſæ illarum accretionis, & ortus, propter eadem animalia conſtitutæ ſint Ergo ſtellarum motus, & orbes cœleſtes, & anni tempora, & imbres, omoia talia propterea inſtituta ſunt, vt alimentis cootinenter velut in orbem ſuppeditantibus oullo tempore eorum natura occidat quæ fructibus veſcũtur: vt illa quidem propter fructus, fructus autẽ, animalium cauſa & hominum reperiantur. Reliquũ eſt videre, belluæ & mutæ pecudes ſuáne cauſa, an hominis gratia generatæ ſint. Verùm fortaſſe abſurdum ſit, quę prudentia vacent & oaturali ſolùm appetitione viuant, & terram prooa intueantur, & ſeruitutem figura ſui corporis declarent, dicere propter ſe eſſe producta. Cùm autẽ multa ſint quæ hac de re dici poſſiot, & ferè proprium opus propter multitudinem deſiderent: nec ioſtitutũ noſtrum huius temporis longitudinem orationis patiatur, ad pauca, eáque quæ pondus aliqnod habeant, venieodum eſt. Itaque ſi in hominem vt in imaginem intuentes, ea quæ externa ſunt, contẽplabimur, ex ipſa eſſeotia earum rerum quæ quæruntur, argumentum cõcludemus. Videmus in ooſtra anima, partẽ eam quæ rationis eſt expers, eiuſque itẽ duas partes iram & cupiditatẽ ſeruire rationi, itaque rem comparatam, vt hæc imperet, illa pareaot, hæc iubeat, illa iuſſis obſequãtur, & pręſto ſint velut miniſtrę, ad omnes vſus quos ratio oſtẽderit, cùm quidem homo io naturę lege perſtiterit. Quòd ſi ratio quæ in nobis eſt, imperat ratioois expertibus animę partibus quæ in nobis ſunt, nóone verum eſt, etiã eorũ expertium rationis quæ extra ſunt eam eſſe dominam, & illa ad eius vſus eſſe comparata? Natura enim ita ſtatutum eſt, vt quod ratioois eſt expers, ratiooi ſeruiat, vt ex eo quod in nobis vſu venit, probatum eſt. Oſtẽdit idem multorum animalium ſtructura ad hominum miniſterium fabricata: boum, omniúmque quæ tergo geſtant, ad colendos agros, & vectiones: plerarúmque volucrum, & aquatilium, & terreſtrium, ad veſcendi voluptatẽ: imitatricium auium, ad delectationem, & animi remiſſionem. Sin aliqua ſunt quæ hos fructus noo ferãt, contráque perniciem homini important, ſciendum eſt cùm quæ ad hominum vſus valent, primario loco creata eſſent, tum cætera omoia quæ natura ferebat, eſſe condita: vt ne res vlla quæ fieri poſſet, ab hoc opificio abeſſet. Quãquam ne iſta quidem planè eiuſmodi ſunt, vt nullã ex iis homo vtilitatem capiat. Nam etiam venenatæ beſtiæ emolumentum illi faciunt, propterea quòd eis ad curãda vulnera ab illis ipſis illata, cæteróſque morbos ſanãdos abutitur. Tales ſnnt theriacæ quædam compoſitiooes, quæ vocãtur, quas ratio excogitauit, vt per eas etiam illis dominaretur, & velut à deuictis hoſtibus commodum perciperet.

Quod rationis eſt expers, rationi ſeruire debet.

Venenata beſtia homini proſunt.

A Εἰ δὲ ταῦτα διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰ ζῶα, δῆλον ὡς καὶ τὰ τῆς τούτων αὐξήσεως καὶ γενέσεως αἴτια διὰ ταῦτα γέγονεν. οὐκοῦν ἀστέρων κινήσεις καὶ οὐρανὸς καὶ ὧραι καὶ ὄμβροι καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα διὰ ταῦτα γέγονεν, ἵνα τῶν τροφῶν ὡς ἐν κύκλῳ διηνεκῶς χορηγουμένων, ἀνελλιπὴς καὶ ἡ τῶν προσφερομένων τοὺς καρποὺς διαμείνῃ φύσις· ὡς δείκνυσθαι ταῦτα μὲν διὰ τοὺς καρπούς, τοὺς δὲ καρποὺς διὰ τὰ ζῶα καὶ τὸν ἄνθρωπον. λοιπὸν ἐστὶν ἐπιδιασκέψασθαι πότερον καὶ ἡ τῶν ἀλόγων φύσις δι' ἑαυτὴν γέγονεν, ἢ B διὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἀλλ' ἴσως ἄτοπον τὰ φρονήσεως ἄμοιρα, καὶ καθ' ὁρμὴν φυσικὴν μόνην ζῶντα, καὶ πρὸς γῆν κάτω κεκυφότα, καὶ τὴν δουλείαν διὰ τοῦ σχήματος ἐνδεικνύμενα, λέγειν δι' ἑαυτὰ γεγενῆσθαι· πολλῶν δὲ ὄντων τῶν ἐνδεχομένων εἰς τοῦτο ῥηθῆναι, καὶ σχεδὸν ἰδίας συγγραφῆς διὰ τὸ πλῆθος δεομένων, μὴ χωρούσης τῆς προκειμένης ὑποθέσεως τὸ μῆκος τῶν λόγων, ἐπὶ τὰ σύντομα μὲν, καίρια δὲ κατεντῆσαι προσήκει. Εἰ τοίνυν ὡς ἐν εἰκόνι τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τὰ τῶν ἔξωθεν ἐσοπτρισθείημεν, ἐξ αὐτῆς C ἂν εἴημεν τῆς τῶν ζητουμένων οὐσίας, τὰς ἀποδείξεις ποιούμενοι. ὁρῶμεν οὖν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ψυχῇ τὴν ἀλογίαν καὶ τὰ ταύτης μέρη, λέγω δὲ τὴν ὄρεξιν καὶ τὸν θυμὸν πρὸς ὑπηρεσίαν δεδομένα τοῦ λογικοῦ· καὶ τὸ μὲν ἄρχον, τὰ δὲ ἀρχόμενα. καὶ τὸ μὲν κελεῦον, τὰ δὲ κελευόμενα, καὶ ὑπηρετοῦντα ταῖς χρείαις αἷς ἂν ὁ λόγος ὑποβάλλῃ, ὅταν σώζῃ τὸ κατὰ φύσιν ὁ ἄνθρωπος. Εἰ δὲ τῶν ἐν ἡμῖν ἀλόγων τὸ ἐν ἡμῖν ἄρχει λογικόν, πῶς οὐκ εἰκὸς καὶ τῶν ἔξωθεν ἀλόγων αὐτὸ κρατεῖν, καὶ πρὸς τὰς χρείας αὐτῷ δεδόσθαι; ὑπηρετεῖσθαι γὰρ φύσει τέτακται τὸ ἄλογον τῷ λογικῷ, ὡς ἐν D τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐδείχθη. δηλοῖ δὲ τοῦτο καὶ ἡ τῶν πολλῶν ζώων κατασκευή, πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν ἀνθρώπων ἐπιτηδείως γενομένη. βόες μὲν καὶ πάντα τὰ νωτοφόρα πρὸς γεωργίαν καὶ ἀχθοφορίαν· τὰ πολλὰ δὲ τῶν πτηνῶν καὶ τῶν ἐνύδρων καὶ τῶν χερσαίων πρὸς ἀπόλαυσιν· τὰ δὲ μιμηλὰ πρὸς τέρψιν καὶ ἄνεσιν. εἰ δὲ μὴ πάντα ταῖς τοιαύταις χρείαις ὑπηρετεῖται, ἀλλ' ἔνια καὶ λυμαίνεται τὸν ἄνθρωπον, ἰστέον ὡς προηγουμένως τῶν δι' ὑπηρεσίαν γινομένων, καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ ἐνδεχόμενα κατεσκεύασται· ἵνα μηδὲν E ἐλλίπῃ τῇ κτίσει τῶν ἐνδεχομένων γενέσθαι. οὐδὲ ταῦτα δὲ παντάπασιν ἐκπέφευγε τὴν τῶν ἀνθρώπων ὄνησιν. ἀλλὰ καὶ τὰ δηλητηριώδη πρὸς οἰκείαν ὠφέλειαν ὁ λόγος καρποῦται. κατακέχρηται γὰρ αὐτοῖς πρὸς θεραπείαν τῆς ἐξ αὐτῶν ἐκείνων βλάβης, καὶ τῆς τῶν ἄλλων ἀρρωστημάτων ἰάσεως. τοιαῦταί τινές εἰσιν αἱ θηριακαὶ καλούμεναι κατασκευαί, ἃς ὁ λόγος ἐπενόησεν, ἵνα καὶ τούτων κρατῇ δι' αὐτῶν, καὶ ὥσπερ ὑπὸ πολεμίων κρατηθέντων ὠφελῆται.

ἔχει δὲ μεγίστας ὁ ἄνθρωπος ἀντιπάλους τούτων δυνάμεις δεδομένας παρὰ τοῦ δημιουργοῦ εἴργειν καὶ ἀμύνεσθαι καὶ διορθοῦσθαι τὰς ἐπιβουλὰς αὐτῶν δυναμένας· ἄλλα μὲν γὰρ ἄλλαις ἁρμόζει χρείαις. κοινῇ δὲ πάντα πρὸς θεραπείαν ἀνθρώπου συντελεῖν πέφυκε, καὶ τὰ μὴ ταῖς ἄλλαις χρείαις χρήσιμα. καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν νῦν κατάστασιν τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου λεγέσθω. ἐπεὶ τό γε ἀρχαῖον οὐδὲ τῶν ἀλόγων ζώων ἐτόλμα καταβλάπτειν τὸν ἄνθρωπον· ἀλλ' ἦν αὐτῷ πάντα δοῦλα καὶ ὑποτεταγμένα καὶ πειθήνια, ἕως ἐκράτει τῶν οἰκείων παθῶν, καὶ τῆς ἀλογίας τῆς ἐν αὐτῷ. μὴ κρατῶν δὲ τῶν οἰκείων παθῶν, ἀλλὰ κρατούμενος ὑπ' αὐτῶν, ἐκρατήθη καὶ παρὰ τῶν ἔξωθεν θηρίων εὐλόγως. συνεισῆλθε γὰρ τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ ἡ παρὰ τούτων βλάβη. ὅτι δὲ τοῦτο ἐστὶν ἀληθές, δῆλον ἐκ τῶν τὸν ἄριστον μετελθόντων βίον. κρείττους γὰρ ὤφθησαν οὗτοι τῆς τῶν θηρίων ἐπιβουλῆς· ὡς λεόντων μὲν ὁ Δανιήλ· Παῦλος δέ, τοῦ δήγματος τῆς ἐχίδνης. τίς οὖν ἀξίως θαυμάσει τὴν εὐγένειαν τούτου τοῦ ζώου τοῦ συνδέοντος ἐν ἑαυτῷ τὰ θνητὰ τοῖς ἀθανάτοις, καὶ τὰ λογικὰ τοῖς ἀλόγοις συνάπτοντος; τοῦ φέροντος ἐν τῇ καθ' ἑαυτὸν φύσει τῆς πάσης κτίσεως τὴν εἰκόνα, δι' ἃ καὶ μικρὸς κόσμος εἴρηται; τοῦ τοσαύτης ἠξιωμένου παρὰ τοῦ Θεοῦ προνοίας· δι' ὃ πάντα καὶ τὰ νῦν καὶ μέλλοντα· δι' ὃ ὁ Θεὸς ἄνθρωπος γέγονε, τοῦ λήγοντος εἰς ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν διαφεύγοντος. ὁ οὐρανὸν βασιλεύει κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ γεγονός, Χριστῷ συνδιάγει, Θεοῦ τέκνον ἐστί, πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας προκάθηται. τίς δ' ἂν ἐξειπεῖν δύναιτο τὰ τούτου τοῦ ζώου πλεονεκτήματα; πελάγη διαβαίνει, οὐρανὸν ἐμβατεύει τῇ θεωρίᾳ, ἀστέρων κινήματα καὶ μέτρα* κατανοεῖ· γῆν καρποῦται καὶ θάλασσαν, θηρίων καὶ κητῶν καταφρονεῖ· πᾶσαν ἐπιστήμην καὶ μέθοδον κατορθοῖ· ὑπερορίοις διὰ τῶν γραμμάτων οἷς βούλεται προσομιλεῖ, μηδὲν ὑπὸ τοῦ σώματος ἐμποδιζόμενος· προφητεύει τὰ μέλλοντα, πάντων ἄρχει, πάντων κρατεῖ, πάντων ἀπολαύει· ἀγγέλοις καὶ Θεῷ διαλέγεται· τῇ κτίσει κελεύει· δαίμοσιν ἐπιτάττει, τὴν τῶν ὄντων φύσιν ἐρευνᾷ· Θεὸν περιεργάζεται· οἶκος καὶ ναὸς γίνεται Θεοῦ· καὶ ταῦτα πάντα διὰ τῶν ἀρετῶν ὠνεῖται καὶ τῆς εὐσεβείας. ἀλλ' ἵνα μὴ δόξωμέν τισιν ἀπειροκάλως ἀνθρώπου γράφειν ἐγκώμιον, καὶ μὴ μόνον τὴν φύσιν ἐκθέσθαι καθάπερ προεθέμεθα, αὐτοῦ που καταπαύσωμεν τὸν λόγον. εἰ καὶ τὰ μάλιστα τῆς φύσεως πλεονεκτήματα λέγοντες, τὴν φύσιν αὐτὴν διηγούμεθα. εἰδότες οὖν ὅσης εὐγενείας μετειλήφαμεν, καὶ ὅτι φυτόν ἐσμεν οὐράνιον, μὴ καταισχύνωμεν τὴν φύσιν, μηδὲ* τῶν τοιούτων δωρεῶν ἀποφανθῶμεν ἀνάξιοι, μηδὲ ἑαυτοὺς τοσαύτης ἐξουσίας καὶ δόξης καὶ μακαριότητος ἀποστερήσωμεν, ὀλίγου χρόνου,

A Sed habet homo infinitas vires his cõtrarias à Deo acceptas, quibus arcere, & vlciſci & corrigere eorum iniurias poſſit. Alia enim alios vſus habent, communiter tamẽ omnia ad hominis commoditatem natura conferunt, etiam illa quorum alioqui nulla vtilitas appareat. Verùm hæc ſic accipienda ſunt, vt ad præſentem vitæ noſtræ ſtatum referãtur. Nam antiquitus quidem nullum cęterorum animalium hominem audebat lædere, ſed omnia illi ſeruiebant, & imperio parebant, quoad ſuos ipſe turbidos animi motus, & partem illã à ratione vacuã in poteſtate habebat. B Cùm verò non ratione regeret commotiones illas turbulẽtas, ſed illis ſe ipſe dederet, meritò etiam ab extraneis feris ſuperatus eſt. Nam peccatum, beſtiarum nocumenta comitata ſunt. Quod ita eſſe, patet ex his qui caſtè & innocenter vixêre, quos beſtiarum conatus reſutaſſe ſcimus, vt Danielem, leonum: Paulum, morſum viperæ. Quis ergo huius animalis nobilitatẽ dignè admirari poſſit? quod in ſeipſo mortalia cum immortalibus copulat, & ratione vtẽtia cum rationis expertibus coniungit? quod in ſua ipſius C natura omnium rerum creatarum ſpeciem gerit: qua de cauſa paruus mundus dictus eſt? Cui tam egregiè Deus conſuluit, cuius gratia omnia & pręſentia & futura ſunt, cuius cauſa etiam Deus homo factus eſt: quod mortalitatem effugit, & ad immortalitatem tendit, in eáque acquieſcit: quod ad imaginem, & formam Dei factum, imperat cœlorum orbibus: cum Chriſto beatam vitam ducit: Dei filius eſt: omni poteſtati, & dominatui præeſt. Quis huius animãtis præſtantiam, & ornamenta quibus cætera vincit D animalia, oratione conſequatur? Maria tranſmittit, animi contemplatione cœlos peragrat, ſiderum curſus, & interualla, & magnitudines intelligit: terra & mari potitur, feras & cete contemnit: Omnem ſcientiam, omnem artem, omnem doctrinam rectiſſimè tractat: abſentes quos vult, nihil impediente corpore per litteras conuenit: prædicit futura: omnibus imperat: omnibus dominatur: omnibus fruitur: cum Angelis & Deo colloquitur: cæteris rebus creatis mandat quæ vult: Dæmonibus imperat: rerum naturam indagat: Dei eſſentiam ſtudioſè E inueſtigat: domus & templum Dei fit, & hæc omnia per virtutes & pietatem adipiſcitur. Sed ne videamur aliquibus ineptè hominis laudes pertexere, neque ſolam eius naturam exponere, quod nobis erat propoſitum, hîc orationem terminabimus: etſi maximè dum eius naturæ præſtantiam explicamus, ipſam naturam exponimus. Proinde excellentiæ naturæ noſtræ conſcij, & ſtirpem nos eſſe cœleſtem quãdam ſcientes, ne dedecoremus naturam, neque tantis muneribus indigni iudicemur, aut pro caduca,

Peccati ſequela.

Dan. 6. Act. 19.

Homo paruus mundus.

* [illegible]

Vſus præcedentium.

* [illegible]

& breui voluptate, ad omnem æternitatem duraturam lætitiam proiicientes, tãta nos poteſtate, tãta gloria, tanta beatitudine ſpoliemus, imò potiùs per honeſtas & cum virtute coniunctas actiones, per fugam vitiorũ, per propoſitum, & volũtatem bonam, quam in primis adiuuare Deus ſolet, & per preces, nobilitatem & dignitatẽ noſtram tueamur. Sed de his ſatis. Quoniã autem hominem ex animo cõſtare & corpore, cõmunis omnium ſentẽtia docet, age vt diſtributè procedat oratio, priùs de anima tractemꝰ, ſed ita vt ſubtiles & ſpinoſas admodũ & vulgo ad intelligẽdũ difficiles quæſtiones prætermittamus.

A καὶ βραχείας ἡδονῆς πάντων τῶν αἰώνων καταπροδόντες ἀπόλαυσιν· ἀλλὰ διὰ τῶν καλῶν ἔργων καὶ τῆς ἀποχῆς τῶν φαύλων καὶ τοῦ ὀρθοῦ σκοποῦ, ᾧ μάλιστα ὁ θεῖος συνεργεῖν εἴωθεν, καὶ διὰ τῶν εὐχῶν τὴν εὐγένειαν διασώσωμεν. περὶ μὲν οὖν τούτων ἱκανὰ ταῦτα. ἐπεὶ δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς εἶναι καὶ σώματος ὁ κοινὸς ὑποβάλλει λόγος, φέρε, διελόντες πρότερον περὶ ψυχῆς διαλαβώμεθα, τὰ λίαν λεπτὰ καὶ περισκελῆ καὶ τοῖς πολλοῖς δυσκατανόητα τῶν ζητουμένων B παραλιπόντες.

De Anima.

Cap. II.

Variorum Philoſophorum, varia de anima ſententia.

DE anima omnium ferè veterũ rationes inter ſe diſſentiunt. Democritus enim & Epicurus & omnis Stoicorũ Philoſophorũ chorus corpus eſſe animam dicunt. Et hi ipſi qui corpus eſſe animã volũt, de eius eſſentia C inter ſe non cõueniunt. Stoici enim ſpiritum aiunt eſſe animã, cõcalefactum & igneum: Critias, ſanguinẽ. Hippõ Philoſophus, aquã: Democritus, ignẽ: etenim globoſas indiuiduorum corpuſculorũ figuras cõcretas ignẽ animámq. efficere Heraclitus, vniuerſi quidem animã, exhalationem eſſe humidorum: animalium autẽ animam, cùm ab exteriori exhalatione, tũ ab ea quæ in ipſis eſt animalibus eiuſdẽ cum illa generis ortam eſſe auctor eſt. Inter eos etiam qui ſinę corpore animã dicunt, infinita diſſenſio eſt: quòd alij, eã ſubſtãtiam, & immortalem confirment: alij, D etſi corporis ſit expers, ſubſtantiam tamen, & immortalẽ negent. Thales enim princeps dicendi fuit, animam ſemper moueri, & per ſe moueri. Pythagoras numerum aſſeruit ſeipſum mouẽtem. Plato ſubſtantiam quæ ſub intelligẽtiam cadat, per ſéque ad numerum harmoniæ aptum moueatur. Ariſtoteles, entelechiam primã corporis naturalis, inſtrumẽtis prędití poteſtate viuẽtis. Dinarchus, harmoniam quatuor elemẽtorum: nõ enim eam quæ è vocibus exiſtit, ſed calidorum & E frigidorum, humidorum & ſiccorum quę in corpore ſunt temperationẽ, harmoniæ participem, & cõcentum volt dicere. Atque de his perſpicuum eſt, cæteros animã ſubſtantiam dicere: Ariſtotelem & Dinarchum à ſubſtantia remouere. Præterea fuerunt qui vnam eſſe, & eandem omnium animam putarunt, quę minutatim in res ſingulas concidatur, in ſéque rurſus coẽat: vt Manichæi, & alij nonnulli. Alij, multas ſpeciéque differentes, arbitrati ſunt. Alij, & vnam, & multas. Neceſſe eſt igitur in tot opinionibus refellendis paulò longior ponatur oratio.

Περὶ ψυχῆς.

ΚΕΦΑΛ. β'.

ΔΙαφωνεῖται σχεδὸν ἅπασι τοῖς παλαιοῖς ὁ περὶ τῆς ψυχῆς λόγος. Δημόκριτος μὲν γὰρ καὶ Ἐπίκουρος, καὶ πᾶν τὸ τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων σύστημα, C σῶμα τὴν ψυχὴν ἀποφαίνονται. καὶ αὐτοὶ δὲ οὗτοι οἱ σῶμα τὴν ψυχὴν ἀποφαινόμενοι, διαφέρονται περὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς. οἱ μὲν γὰρ Στωϊκοὶ πνεῦμα λέγουσιν αὐτὴν ἔνθερμον καὶ διάπυρον· Κριτίας δὲ, αἷμα. Ἵππων δὲ ὁ φιλόσοφος, ὕδωρ· Δημόκριτος δὲ, πῦρ· τὰ γὰρ σφαιροειδῆ σχήματα τῶν ἀτόμων συγκρινόμενα πῦρ τε καὶ ψυχὴν ἀποτελεῖν. Ἡράκλειτος δὲ τὴν μὲν τοῦ παντὸς ψυχὴν, ἀναθυμίασιν ἐκ τῶν ὑγρῶν· τὴν δὲ ἐν τοῖς ζώοις ἀπό τε τῆς ἐκτὸς καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀναθυμιάσεως ὁμογενῆ πεφυκέναι. πάλιν δὲ καὶ τῶν λεγόντων ἀσώματον εἶναι τὴν ψυχὴν, D ἄπειρος γέγονεν ἡ διαφωνία. τῶν μὲν οὐσίαν αὐτὴν καὶ ἀθάνατον λεγόντων, τῶν δὲ ἀσώματον μὲν, οὐ μὴν οὐσίαν, οὐδὲ ἀθάνατον. Θαλῆς μὲν γὰρ πρῶτος τὴν ψυχὴν ἔφησεν ἀεικίνητον καὶ αὐτοκίνητον· Πυθαγόρας δὲ ἀριθμὸν κινοῦντα ἑαυτόν. Πλάτων δὲ οὐσίαν νοητὴν ἐξ ἑαυτῆς κινητὴν, κατ᾽ ἀριθμὸν ἐναρμόνιον· Ἀριστοτέλης δὲ, ἐντελέχειαν πρώτην σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος. Δείναρχος δὲ ἁρμονίαν τῶν τεσσάρων στοιχείων. οὐ γὰρ τὴν ἐκ τῶν φθόγγων συνισταμένην, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ σώματι E θερμῶν καὶ ὑγρῶν καὶ ψυχρῶν καὶ ξηρῶν ἐναρμόνιον κρᾶσιν καὶ συμφωνίαν βούλεται λέγειν. δῆλον δὲ ἔτι καὶ τούτων οἱ μὲν ἄλλοι τὴν ψυχὴν εἶναι λέγουσιν οὐσίαν· Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Δείναρχος, ἀνούσιον. ἔτι δὲ πρὸς τούτοις οἱ μὲν μίαν εἶναι καὶ τὴν αὐτὴν τῶν πάντων ψυχὴν νενομίκασι, κατακερματιζομένην εἰς τὰ καθ᾽ ἕκαστα καὶ πάλιν εἰς ἑαυτὴν συνιοῦσαν· ὡς οἱ Μανιχαῖοι καὶ ἄλλοι τινές. οἱ δὲ πολλὰς καὶ διαφόρους κατ᾽ εἶδος· οἱ δὲ μίαν καὶ πολλάς. πᾶσα τοίνυν ἀνάγκη μηκῦναι τὸν λόγον τοσαύταις δόξαις ἀντιλέγοντας.

Κοινῇ μὲν οὖν πρὸς πάντας τοὺς λέγοντας σῶμα τὴν ψυχὴν, ἀρκέσει τὰ παρὰ Ἀμμωνίου τοῦ διδασκάλου Πλωτίνου καὶ Νουμηνίου τοῦ Πυθαγορικοῦ εἰρημένα. εἰσὶ δὲ ταῦτα· τὰ σώματα τῇ οἰκείᾳ φύσει τρεπτὰ ὄντα καὶ σκεδαστὰ * διόλου, καὶ εἰς ἄπειρον τμητὰ ἐν αὐτοῖς μηδενὸς ἀμεταβλήτου ὑπολειπομένου, δεῖται τοῦ * συνέχοντος καὶ συνάγοντος, καὶ ὥσπερ συσφίγγοντος καὶ συγκρατοῦντος αὐτὰ, ὅπερ ψυχὴν λέγομεν. εἰ τοίνυν σῶμά ἐστιν ἡ ψυχὴ οἱονδήποτε εἰ καὶ λεπτομερέστατον, τί πάλιν ἐστὶ τὸ συνέχον ἐκείνην; ἐδείχθη γὰρ πᾶν σῶμα δεῖσθαι τοῦ συνέχοντος· καὶ οὕτως εἰς ἄπειρον, ἕως ἂν καταντήσωμεν εἰς ἀσώματον. Εἰ δὲ λέγοιεν καθάπερ οἱ Στωϊκοὶ τονικήν τινα εἶναι κίνησιν περὶ τὰ σώματα εἰς τὸ * εἴσω ἅμα κινουμένην καὶ εἰς τὸ ἔξω· καὶ τὴν μὲν εἰς τὸ ἔξω μεγεθῶν καὶ ποιοτήτων ἀποτελεστικὴν εἶναι· τὴν δὲ εἰς τὸ εἴσω ἑνώσεως καὶ οὐσίας, ἐρωτητέον αὐτοὺς, ἐπειδὴ πᾶσα κίνησις ἀπό τινός ἐστι δυνάμεως, τίς ἡ δύναμις αὕτη καὶ ἐν τίνι οὐσίωται. εἰ μὲν οὖν καὶ ἡ δύναμις αὕτη ὕλη τίς ἐστι, τοῖς αὐτοῖς πάλιν χρησόμεθα λόγοις· Εἰ δὲ οὐχ ὕλη ἀλλ᾽ ἔνυλον, ἕτερον δέ ἐστι τὸ ἔνυλον παρὰ τὴν ὕλην· (τὸ γὰρ μετέχον ὕλης, ἔνυλον λέγεται) τί ποτε ἄρα ἐστὶ τὸ μετέχον τῆς ὕλης, πότερον ὕλη καὶ αὐτὸ, ἢ ἄϋλον; εἰ μὲν οὖν ὕλη, πῶς ἔνυλον καὶ οὐχ ὕλη; εἰ δὲ οὐχ ὕλη, ἄϋλον ἄρα. Εἰ δὲ ἄϋλον, οὐ σῶμα· πᾶν γὰρ σῶμα ἔνυλον. Εἰ δὲ λέγοιεν ὅτι τὰ σώματα τριχῆ διαστατά ἐστι, καὶ ἡ ψυχὴ δὲ διόλου διήκουσα τοῦ σώματος τριχῆ διαστατή ἐστι καὶ διὰ τοῦτο πάντως καὶ σῶμα· ἐροῦμεν, ὅτι πᾶν μὲν σῶμα τριχῆ διαστατὸν, οὐ πᾶν δὲ τὸ τριχῆ διαστατὸν σῶμα. καὶ γὰρ ὁ τόπος καὶ τὸ ποιὸν ἀσώματα ὄντα καθ᾽ ἑαυτὰ κατὰ συμβεβηκὸς ἐν ὄγκῳ ποσοῦται. οὕτως οὖν καὶ τῇ ψυχῇ καθ᾽ ἑαυτὴν μὲν πρόσεστι τὸ ἀδιάστατον κατὰ συμβεβηκὸς δὲ τῷ ἐν ᾧ ἐστι τριχῆ διαστατῷ ὄντι συνθεωρεῖται καὶ αὐτὴ τριχῆ διαστατή. ἔτι πᾶν σῶμα ἢ ἔξωθεν κινεῖται ἢ ἔνδοθεν. ἀλλ᾽ εἰ μὲν ἔξωθεν, ἄψυχον ἔσται· εἰ δὲ ἔνδοθεν, ἔμψυχον. εἰ δὲ σῶμα, ἡ ψυχὴ· εἰ μὲν ἔξωθεν κινοῖτο, ἄψυχός ἐστιν· εἰ δὲ ἔνδοθεν, ἔμψυχος. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ, ἔμψυχον, καὶ τὸ, ἄψυχον λέγειν τὴν ψυχήν. οὐκ ἄρα σῶμα ἡ ψυχή. ἔτι ἡ ψυχὴ εἰ μὲν τρέφεται, ὑπὸ ἀσωμάτου τρέφεται. τὰ γὰρ μαθήματα τρέφει αὐτήν. οὐδὲν δὲ σῶμα ὑπὸ ἀσωμάτου τρέφεται· οὐκ ἄρα σῶμα ἡ ψυχή. Ξενοκράτης οὕτω συνῆγεν· εἰ δὲ μὴ τρέφεται, πᾶν δὲ σῶμα ζώου τρέφεται, οὐ σῶμα ἡ ψυχή. καὶ ταῦτα μὲν κοινῇ πρὸς πάντας τοὺς λέγοντας σῶμα εἶναι τὴν ψυχήν. ἰδίᾳ δὲ πρὸς τοὺς δοξάζοντας αἷμα ἢ πνεῦμα εἶναι τὴν ψυχὴν, ἐπειδὴ τοῦ πνεύματος ἢ τοῦ αἵματος χωριζομένου νεκροῦ-

A Atqui cõmuniter cõtra omnes qui dicũt animã eſſe corpus, illa ſufficient, quæ ab Ammonio doctore Plotini, & Numenio Pythagoreo diſputata ſunt. Sunt autẽ hæc, Corpora quæ ſua natura mutãtur, penitúſque diſſipãtur, & infinitè diuiduntur, ſi in iis nihil quod ſit immutabile, relinquatur, opus habent aliquo ſe cõtinente, & cõnectẽte & velut cõſtringẽte & cohibẽte, quod animam dicimus. Itaque ſi corpus eſt anima qualecũq. tãdẽ etiã tenuiſſimũ, quid rurſus erit quod ipſum contineat? Oſtẽſum eſt enim, omne corpus indigere aliquo à quo cõtineatur, & ita infinitè donec ad aliquid quod corpore vacet perueniamus. B Sin reſpõderint quod Stoici, cõtentã quandã eſſe motionem in corporibus, quæ intro ſimul & extra feratur: & eam quidẽ quæ extra fertur, magnitudines & qualitates efficere: quæ verò intro, iunctionẽ atque ſubſtãtiam, quærendũ de iis eſt, cùm omnis motus ab aliqua vi proficiſcatur, quę vis hęc ſit, & in quo eius eſſẽtia ſit poſita. Nam ſi vis hæc, materia quædã eſt, inſtabimus iiſdẽ rationibus: Sin materia non eſt, ſed è materia quid cõcretũ: aliud autẽ eſt è materia cõcretũ, aliud materia: (quod enim materiæ eſt particeps, è materia concretũ di- C citur: Quid tãdem eſt, quod materiæ eſt particeps? vtrùm materia etiã ipſum, an materiæ expers? Si materia, quomodo è materia concretũ, ac nõ materia eſt? Si nõ materia, expers ergo materiæ: ſi materiæ expers, nõ ergo corpus: omne enim corpus è materia concretum eſt. Quòd ſi dicãt, corpora triplici ſpatiorum genere porrigi, in animáq; quæ per totũ corpus permeet, parẽ ſpatiorũ numerũ reperiri, ac ideò certè corpus eſſe, reſpõdebimus, omne quidem corpus tria habere ſpatiorum genera, non tamen quidquid tria habet ſpatio- D rum genera, eſſe corpus. Etenim locus & qualitas cùm vacent corpore per ſeipſa, ex accidẽti in magnitudine quantitatẽ adipiſcũtur. Ita animæ per ſe adeſt, vt omni careat ſpatio: at ex accidẽti, cum eo in quo eſt, quod triplex habet ſpatium, etiã ipſa triplex habere ſpatiũ intelligitur. Deinde omne corpus, vel pulſu agitatur externo, vel motu cietur interiore & ſuo. Si externo, inanimum eſt: ſi interiore, animatũ. Si ergo corpus anima eſt, ac agitatur aliũde, inanimata eſt: ſin à ſe mouetur, animata. Vtrumque autẽ abſurdũ eſt, & animatã, & E inanimatã animam dicere. Non ergo corpus anima eſt. Præterea, anima ſi alitur, eo quod vacet corpore, alitur: animi enim eſca, diſciplinæ ſunt: At nullum corpus alitur eo quod vacet corpore: nõ ergo corpus anima eſt. Xenocrates autẽ ita cõcludebat, Si nõ alitur anima, omne autẽ corpus animalis alitur, non eſt corpus anima. Atq. hęc quidẽ cõmuniter aduerſus omnes qui dicunt animã eſſe corpus, diſputata ſũt. Propriè verò, cõtra eos qui putant animã vel ſanguinẽ eſſe, vel ſpiritũ, quoniam ſemoto ſpiritu vel ſanguine animal ex-

Anima non eſt corpus.

* καὶ διάλυτα εἰς ἄπ.

* ἀντιδοῦντος.

* ἔσω σῶμα.

Anima neque eſt ſanguis neque ſpiritus.

tinguitur, non illud dicendum quod nonnulli, qui arbitrantur ſe aliquid afferre, ſcripſere, cùm dicerent: Ergo cum defluxerit pars ſanguinis, animæ pars defluxerit: Leuis enim eſt, & futilis iſta reſponſio: Nam in his quæ particularum ſunt ſimilium inter ſe, reliqua pars eadem eſt cum tota: Nam & multum, & perpaulum aquæ aqua eſt, argentum itidem & aurum, & omnia quorum partes eſſentia inter ſe non differunt. Itaque & ſanguis qui relinquitur quantumcunque ſit, anima eſt: ſiquidem ſanguis anima eſt. Illud igitur potiùs dicendum eſt, Si hoc eſt anima, quo detracto, animal interit, ſanè & pituita anima eſt, & bilis vtraque: Nam horum vtrumcumque defecerit, viuendi finem animali afferet. Quod & in iecore valet, & cerebro, & corde, & ſtomacho, & renibus & inteſtinis, & aliis permultis. Quo enim horum ſublato non ad interitum animal dilabetur? Præterea multa carent ſanguine, quæ tamen animata ſunt, vt cartilaginea, & mollia, vt ſepiæ & loligines, & muri: & omnia quibus teſta pro tegmine eſt, quæque cruſta integuntur, vt carabi, & cancri, & gammari. Si igitur hæc animata ſunt, nec ſanguinem habent, tamen patet animam non eſſe ſanguinem. Illis verò qui dicunt aquam eſſe animam, quoniam vitam omnibus largiri videtur, nec fieri poteſt vt ſine aqua vita ducatur: multa ſunt quæ aduerſentur: neque enim ſine alimentis poſſis viuere: quare horum ſententia omnes, ſingulíque cibi anima ſunt. Deinde multa ſunt animalia quæ non bibant, vt de quodam aquilarum genere traditum eſt. Perdix etiam ſine potu viuere poteſt. Verùm cur aqua potiùs anima eſt quàm aër? Ab aqua enim perquamdiu abſtinere te poſſis, at à ducendo ſpiritu ne ad breuiſſimum quidem tempus: quamquam nec aër anima eſt: multa enim ſunt quæ viuunt, neque tamen reſpirant, vt inſecta omnia, vt apes & veſpæ, & formicæ, & quæ ſanguine carent, & pleræque animantes marinæ, & omnia quæ pulmonem non habent: nihil enim quod pulmonem non habet, ſpirat aërem. Quæ reciprocatur enunciatio, Nihil quod aërem non ſpirat, pulmonem habet. Sed quoniam Cleanthis Stoici, & Chryſippi feruntur rationes quædam non contemnendæ, etiam harum diſſolutiones afferendæ ſunt, vt à Platonicis ſunt expoſitæ. Cleanthes ratiocinationem nectit eiuſmodi, Non ſolùm, inquit, corpore parentum ſimiles naſcimur, ſed etiam animo, affectionibus, moribus, habitibus: Similitudo porrò, & diſſimilitudo in corpore, non in non corpore ſpectantur: corpus igitur anima eſt.

*τῷ ζώῳ.

Anima non eſt aqua.

Cleanthis & Chryſippi rationes refelluntur.

A ται τὸ ζῶον, οὐκ ἐκεῖνο ῥητέον ὅπερ τινὲς τῶν οἰομένων εἶναί τι, γεγραφήκασι, λέγοντες· οὐκοῦν ὅταν μέρος ἀποῤῥυῇ τοῦ σώματος, μέρος ἀποῤῥυῇ τῆς ψυχῆς. κουφολογία γὰρ τὸ τοιοῦτον. ἐπὶ γὰρ τῶν ὁμοιομερῶν καὶ τὸ ἀπολειπόμενον μέρος ταὐτόν ἐστι τῷ παντί. ὕδωρ γοῦν καὶ τὸ πολὺ καὶ τὸ βραχύτατον. ὁμοίως καὶ ἄργυρος καὶ χρυσὸς καὶ πάντα ὧν τὰ μέρη οὐ διαλλάττει ἀλλήλων κατ' οὐσίαν. οὕτως οὖν καὶ τὸ ἀπολειπόμενον B αἷμα ὅσον ἂν ᾖ, ψυχή ἐστιν, εἴπερ ψυχὴ τὸ αἷμα. ἐκεῖνο οὖν μᾶλλον λεκτέον, ὅτι εἰ τοῦτ' ἐστὶ ψυχὴ, οὗ ἐξαιρουμένου θνήσκει τὸ ζῶον, πάντως καὶ τὸ φλέγμα ψυχή ἐστι, καὶ αἱ χολαὶ ἀμφότεραι. ὁποῖον γὰρ ἂν τούτων ἐκλίπῃ, τέλος ἐπάγει * τῶ ζώῳ. ἔτι δὲ καὶ τὸ ἧπαρ, καὶ ὁ ἐγκέφαλος, καὶ ἡ καρδία, καὶ ὁ στόμαχος, καὶ οἱ νεφροὶ, καὶ τὰ ἔντερα, καὶ ἄλλα πολλά. τίνος γὰρ τούτων ἐξαιρεθέντος οὐ τεθνήξεται τὸ ζῶον; ἄλλως τε πολλά ἐστιν ἄναιμα μὲν, ἔμψυχα δὲ, ὡς C τὰ σελάχη καὶ μαλάκια, οἷον σηπίαι καὶ τευθίδες καὶ σμύραι, καὶ πάντα τὰ ὀστρακόδερμα καὶ ἁπαλόστρακα, ὡς οἱ κάραβοι καὶ οἱ καρκίνοι καὶ ἀστακοί. εἰ τοίνυν ἐστὶν ἔμψυχα μὲν, ἄναιμα δὲ, δῆλον ὡς οὐκ ἔστιν αἷμα ἡ ψυχή. πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας ὕδωρ εἶναι τὴν ψυχὴν, ὅτι τὸ ὕδωρ ζωογονεῖν φαίνεται πάντα, καὶ χωρὶς ὕδατος βιοτεύειν ἀδύνατον, πολλὰ τὰ ἀντιπίπτοντα. οὐδὲ γὰρ τροφῆς χωρὶς οἷόν τε ζῆν. ψυχὴν ἄρα καὶ τὰς τροφὰς πάσας καθ' ἑκάστην ῥητέον κατ' αὐτούς. ἔπειτα πολλὰ τῶν ζώων ἐστὶ μὴ πίνοντα, ὡς ἐπί τινων D ἀετῶν ἱστόρηται. καὶ πέρδιξ δὲ δύναται ζῆν χωρὶς τοῦ πίνειν. διὰ τί δὲ μᾶλλον τὸ ὕδωρ ψυχὴ καὶ οὐχ ὁ ἀήρ; ὕδατος μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ πολὺ δυνατὸν ἀπέχεσθαι· τοῦ δὲ ἀναπνεῖν τὸν ἀέρα, οὐδὲ τὸ βραχύτατον. ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἀὴρ ψυχή. πολλὰ γάρ ἐστι ζῶντα μὲν, μὴ ἀναπνέοντα δὲ τὸν ἀέρα, ὡς τὰ ἔντομα πάντα. οἷον μέλιτται καὶ σφῆκες καὶ μύρμηκες καὶ τὰ ἄναιμα, καὶ τῶν θαλασσίων τὰ πολλὰ, καὶ πάνθ' ὅσα οὐκ ἔχει πνεύμονα. οὐδὲ γὰρ μὴ ἔχον πνεύμονα ἀναπνεῖ τὸν ἀέρα. E καὶ ἀντιστρέφει, οὐδὲν μὴ ἀναπνέον τὸν ἀέρα, πνεύμονα ἔχει. ἐπεὶ δὲ καὶ Κλεάνθους τοῦ Στωϊκοῦ καὶ Χρυσίππου φέρονται λόγοι τινὲς οὐκ εὐκαταφρόνητοι, ἐκθετέον καὶ τούτων τὰς λύσεις ὡς ἐπέλυσαν οἱ ἀπὸ Πλάτωνος. ὁ Κλεάνθης τοιόνδε πλέκει συλλογισμόν· οὐ μόνον φησὶν ὅμοιοι τοῖς γονεῦσι γινόμεθα κατὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν, τοῖς πάθεσι, τοῖς ἤθεσι, ταῖς διαθέσεσι. σώματος δὲ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἀνόμοιον, οὐχὶ δὲ ἀσωμάτου· σῶμα ἄρα ἡ ψυχή.

ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους * τὸ καθόλου οὐ συγκατασκευάζεται· πρὸς τούτῳ δὲ καὶ τὸ οὐχὶ δὲ ἀσωμάτου, ψεῦδός ἐστι. λέγομεν γὰρ ἀριθμοὺς ὁμοίους εἶναι, ὧν αἱ πλευραὶ ἀνάλογοί εἰσιν, ὡς τὸν ἓξ καὶ τὸν εἰκοσιτέσσαρα. πλευραὶ γὰρ τοῦ ἓξ καὶ ὁ δύο καὶ ὁ τρεῖς· τοῦ δὲ εἰκοσιτέσσαρα ὁ τέσσαρα καὶ ὁ ἕξ. ἀναλογίαν δὲ ἔχει τὰ μὲν δύο πρὸς τὰ τέσσαρα, τὰ δὲ τρία πρὸς τὰ ἕξ. ἐν διπλασίονι γὰρ λόγῳ θεωρεῖται. τὰ γὰρ τέσσαρα τῶν δύο διπλασίονα, καὶ τὰ ἓξ τῶν τριῶν. ἀσώματοι δὲ οἱ ἀριθμοί· καὶ σχήματα δὲ σχήμασιν ὅμοιά ἐστιν, ὅσα τάς τε γωνίας ἴσας ἔχει καὶ τὰς περὶ τὰς ἴσας γωνίας πλευρὰς ἀνάλογον. τὸ δὲ σχῆμα καὶ αὐτοὶ ἀσώματον ὁμολογοῦσιν εἶναι. ἔτι ὡς τοῦ ποσοῦ ἴδιόν ἐστι τὸ ἴσον καὶ ἄνισον, οὕτω καὶ τοῦ ποιοῦ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἀνόμοιον. ἀσώματον δὲ ἡ ποιότης. ἔστι ἄρα καὶ ἀσώματον ἀσωμάτῳ ὅμοιον. ἔτι φησίν· οὐδὲν ἀσώματον συμπάσχει σώματι· οὐδὲ ἀσωμάτῳ σῶμα, ἀλλὰ σῶμα σώματι· συμπάσχει δὲ ἡ ψυχὴ τῷ σώματι νοσοῦντι καὶ τεμνομένῳ καὶ τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ· αἰσχυνομένης γοῦν ἐρυθρὸν γίνεται καὶ φοβουμένης ὠχρόν. σῶμα ἄρα ἡ ψυχή. ἔστι δὲ τὸ ἕτερον τῶν λημμάτων ψεῦδος κατὰ τὴν πρόσληψιν κείμενον, τὸ λέγον· οὐδὲν ἀσώματον σώματι συμπάσχει. τί γὰρ εἰ μόνῃ τῇ ψυχῇ τοῦτο πρόσεστιν; ὥσπερ ἂν εἰ λέγοι οὐδὲν ζῷον τὴν ἄνω γένυν κινεῖ· ὁ δὲ κροκόδειλος τὴν ἄνω γένυν κινεῖ· οὐ ζῷον ἄρα ὁ κροκόδειλος. ψευδὴς γάρ ἐστιν ἡ πρότασις καὶ ἐν τῇ κατὰ πρόσληψιν ἡ λέγουσα, οὐδὲν ζῷον τὴν ἄνω γένυν κινεῖ. ἰδοὺ γὰρ ὁ κροκόδειλος καὶ ζῷον καὶ τὴν ἄνω γένυν κινεῖ. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὅταν λέγῃ, μηδὲν ἀσώματον σώματι συμπάσχειν. προσειλημμένον γὰρ τὸ ζητούμενον τῇ ἀποφάσει. εἰ δέ τις ὑποθοῖτο ἀληθὲς εἶναι, τὸ μηδὲν ἀσώματον σώματι συμπάσχειν, ἀλλὰ τὸ ἐπαγόμενον οὐκ ἔστιν ὁμολογούμενον, ὅτι συμπάσχει ἡ ψυχὴ νοσοῦντι καὶ τεμνομένῳ τῷ σώματι. ἀμφιβάλλεται γὰρ εἴτε σῶμα μόνον ἐστὶ τὸ ἀλγοῦν λαβὸν παρὰ τῆς ψυχῆς τὴν αἴσθησιν, αὐτὴ δὲ μένει ἀπαθής, εἴτε καὶ συναλγεῖ τῷ σώματι. καὶ κρατεῖ μᾶλλον παρὰ τοῖς ἐνδοξοτέροις τὸ πρότερον. οὐ δεῖ δὲ ἐκ τῶν ἀμφιβαλλομένων συνάγειν τοὺς συλλογισμούς· ἀλλ' ἐκ τῶν ὁμολογουμένων. ἐκ περιουσίας δὲ δείκνυται καί τινα ἀσώματα τοῖς σώμασι συμπάσχοντα. αἱ ποιότητες γοῦν ἀσώματοι οὖσαι πασχόντων τῶν σωμάτων καὶ αὐταὶ συμπάσχουσιν, ἔν τε τῇ φθορᾷ καὶ γενέσει συναλλοιούμεναι τῷ σώματι. Χρύσιππος δέ φησιν ὅτι ὁ θάνατός ἐστι ψυχῆς χωρισμὸς ἀπὸ σώματος. οὐδὲν δὲ ἀσώματον ἀπὸ σώματος χωρίζεται· οὐδὲ γὰρ ἐφάπτεται σώματος ἀσώματον· ἡ δὲ ψυχὴ καὶ ἐφάπτεται καὶ χωρίζεται τοῦ σώματος·

A Primùm ex partibus vniuerſum genus non concluditur: deinde illud, non in non corpore, falſum eſt: dicimus enim numeros ſimiles eſſe, quorum latera inter ſe proportionem habeant, vt VI & XXIIII: latera enim VI ſunt II & III: XXIIII verò, IIII & VI, nam II ad IIII, & III ad VI. proportio eſt: in duplici enim ratione ſunt poſita: IIII, enim II duplicia, & VI, III. & tamen numeri corporis ſunt expertes. Figuræ quoque, figuris ſint ſimiles, quæ & angulos æquales habent, & latera, quæ B æquales angulos continent, ſibi proportione reſpondentes. Figuram autem etiam ipſi eſſe non corpus confitentur. Accedit huc, quòd vt quantitatis eſt proprium, æquale eſſe, & non æquale, ita qualitatis ſimile, & diſſimile. Non corpus autem qualitas: Eſt igitur etiam non corpus non corpori ſimile. Addit Cleanthes, Nullum non corpus conſentit cum corpore, ſed corpus cum corpore. Conſentit autem anima cum corpore, dum ægrotat & ſecatur: Corpus item cum anima, quòd dum pudore afficitur, C rubeſcat, dum timet, palleſcat: Corpus igitur anima. Eſt autem altera ſumptio non vera, quæ in aſſumptione eſt hæc, Nullum non corpus, cum corpore conſentit. Quid enim ſi in ſolam animam hoc conuenit? Similiterque dicunt vt ſi quis ita ratiocinetur, Nullum animal ſuperiorem maxillam mouet, crocodilus autem ſuperiorem maxillam mouet, Non ergo animal eſt crocodilus. Falſa eſt enim enũtiatio in aſſumptione iſta, Nullum animal ſuperiorem maxillam mouet: nam crocodilus & animal eſt, & ſuperiorem maxillam mouet. Idem euenit in iſtam Cleanthis enunciationem, Nullum D non corpus cum corpore conſentit: nam cum negante enunciatione ſumit quod quæritur. Verùm faciamus verum eſſe, nullum non corpus cum corpore conſentire, quod inducitur non eſt conceſſum, Conſentire animam cum corpore dum ægrotat vel ſecatur. Dubium enim eſt vtrùm corpus tantùm ſit quod doleat, accepto ſenſu ab anima quæ omnis doloris ſit expers, an etiam ipſa cum corpore dolore afficiatur. Atque adeò priùs illud nobilioribus Philoſophis magis probatur. Atqui non ex ambiguis, & controuerſis, ſed ex conceſſis omnis ratio cõcludenda eſt. E Illud etiam etſi neceſſe non eſt, tamen velut ornandæ cumulandæque rationis noſtræ cauſa oſtenditur, Non corpora aliqua cum corpore conſentire: Nam qualitates quę vacant corpore cum corporibus conſentiunt, cùm & in interitu & in ortu cum corpore commutentur. Chryſippus ait, mortem eſſe ſeparationem animæ à corpore: nullum autem non corpus à corpore ſeparatur: neque enim non corpus, corpus attingit, at anima & tangit, & ſeparatur à corpore:

A ergo corpus anima: Quorum illud quidem, mortem eſſe ſeparationem animæ à corpore, verum eſt. At non corpus non tãgere corpus, falſum quidẽ ſi vniuerſè dicatur: ſed in anima verũ eſt, falſum vniuerſè, quia linea cũ ſit nõ corpus, tãgit corpus, ab eóq. ſeparatur: ſimiliter & albedo: In anima verum, quoniã anima corpus nõ tãgit: ſi enim tãgit, nimirũ ad illud appoſita eſt: quod ſi eſt, non ad totũ appoſita eſt. Fieri enim nequit vt totũ corpus ad totũ corpus apponatur, & ita non erit totũ animal animatum. Quare ſi tãgit, corpus anima eſt, ſed animal nõ erit totũ animatum: ſin totum eſt animatum, neq; tangit, neque corpus anima eſt. B Eſt autem animal totum animatum, neque ergo tãgit, neque corpus eſt anima. Et cùm ſit nõ corpus, à corpore ſeparatur. Quare animam non eſſe corpus ex his quæ diximus, perſpici poteſt. At vero neque eſſe non ſubſtãtiam, deinceps explicandum eſt. Quoniam ergo & Dinarchus harmoniam animam definiuit, & Simmias contradicens Socrati, animã harmoniam eſſe aſſerebat, quòd animam harmoniæ ſimilem eſſe diceret, corpus lyræ: horum diſſolutiones afferẽdæ ſunt quæ in Platonis Phædone ſunt expoſitæ. C Quarum vna vtitur iis quæ ſupra cõfirmata & demonſtrata erant. Erat autem demõſtratum diſciplinas eſſe recordationes. Hoc igitur ſumpto vt cõfeſſo, rationem inſtituit ſic, ſi diſciplinæ ſunt recordationes, antè erat noſtra anima, quàm in humana ſpecie generaretur. Ac ſi harmonia eſt, priùs nõ erat, ſed poſteriùs corpore iam compoſito genita eſt. Omnis enim cõpoſitio nõ aliter habet, quàm ſe illa habẽt ex quibus conflata eſt. Eſt enim compoſitio, quippe quæ harmonia ſit, quædam cõmunio eorũ quæ cõponantur, eámq. nõ antecedere D illa ex quibus cõſtat, ſed conſequi contingit. Quare inter ſe pugnant, animam harmoniam eſſe, & diſciplinas recordationes. Verum autem illud de recordationibus: falſum igitur animam eſſe harmoniam. Præterea anima, & aduerſatur corpori, & imperatoris locum obtinet, quòd corpori imperet, & dominetur: Harmonia verò neque præeſt, neque aduerſatur. Non eſt igitur harmonia anima. Deinde vna harmonia, magis & minus harmonia eſt alia, quòd remittatur, & intẽdatur, E non quidem ratione harmoniæ: fieri enim nequit, vt ratio magis minúſve dicatur ratio, ſed propter aptationem. Si enim acuta vox cum graui permixta remittatur, rationem quidẽ eandẽ ſeruant in vocum magnitudinibus, ſed variatur harmonia ex aptatione, dum magis minúſve intẽditur. Vna porrò anima non eſt magis minúſve anima, quàm alia: non eſt ergo anima harmonia. Ad hæc, in animam virtus cadit, & vitium, in harmoniam harmonia, & quod ei contrarium eſt non cadit: non ergo anima harmonia. Præterea anima, quòd in eam cõtraria viciſſim cadant, ſubſtãtia eſt

Mors eſt ſeparatio animæ à corpore.

Anima non eſt harmonia, aut aliud accidẽs.

σῶμα ἄρα ψυχή. τούτων δὲ τὸ μὲν τὸν θάνατον εἶναι χωρισμὸν ψυχῆς ἀπὸ σώματος ἀληθές ἐστι. τὸ δὲ μὴ ἐφάπτεσθαι ἀσώματον σώματος, ψεῦδος μέν ἐστι καθόλου λεγόμενον, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς ἀληθές. ψεῦδος μὲν, ἐπεὶ καὶ ἡ γραμμὴ ἀσώματος οὖσα ἐφάπτεται σώματος καὶ χωρίζεται· ὁμοίως καὶ ἡ λευκότης. ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς ἀληθές. οὐ γὰρ ἐφάπτεται τοῦ σώματος ἡ ψυχή· εἰ γὰρ ἐφάπτεται, δηλονότι παράκειται αὐτῷ. εἰ δὲ τοῦτο οὐχ ὅλῳ παράκειται. ἀδύνατον γὰρ σῶμα σώματι ὅλον ὅλῳ παρακεῖσθαι· καὶ οὕτως οὐκ ἔσται ὅλον ἔμψυχον τὸ ζῶον. ὥστε εἰ μὲν ἐφάπτεται, σῶμα μὲν ἔσται ἡ ψυχή, ὅλον δὲ οὐκ ἔσται ἔμψυχον τὸ ζῶον. εἰ δὲ ὅλον ἐστὶν ἔμψυχον, οὔτε ἐφάπτεται, οὔτε σῶμά ἐστιν ἡ ψυχή. τὸ δὲ ζῶον ὅλον ἔμψυχόν ἐστιν, οὔτε ἄρα ἐφάπτεται, οὔτε σῶμά ἐστι ψυχὴ, καὶ χωρίζεται ἀσώματος οὖσα. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ σῶμα, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων· ὅτι δὲ οὐδὲ ἀνούσιος ἑξῆς ῥητέον. ἐπεὶ δὴ καὶ Δείναρχος ἁρμονίαν ὡρίσατο τὴν ψυχὴν, καὶ Σιμμίας ἀντιλέγων τῷ Σωκράτει, τὴν ψυχὴν ἁρμονίαν εἶναι ἔφασκε, λέγων ἐοικέναι τὴν μὲν ψυχὴν ἁρμονίᾳ, τὸ δὲ σῶμα λύρᾳ, ἐκθετέον τὰς λύσεις τούτων τὰς ἐν τῷ Φαίδωνι Πλάτωνος κειμένας. μία μὲν οὖν ἐστιν ἐκ τῶν προαποδεδειγμένων αὐτῷ. προαποδέδεικται γὰρ ὅτι αἱ μαθήσεις ἀναμνήσεις εἰσί. τοῦτο οὖν λαβὼν ὡς ὁμολογούμενον κατασκευάζει τὸν λόγον οὕτως. εἰ αἱ μαθήσεις ἀναμνήσεις εἰσὶν, ἦν ἡμῶν ἡ ψυχὴ πρὶν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ εἴδει γενέσθαι. εἰ δὲ ἁρμονία ἐστὶ, πρότερον μὲν οὐκ ἦν, ὕστερον δὲ ἐγένετο ἁρμοσθέντος τοῦ σώματος. πᾶσα γὰρ σύνθεσις οὐκ ἄλλως ἔχει ἢ ὡς ἔχει τὰ ἐξ ὧν σύγκειται. κοινωνία γάρ τίς ἐστι τῶν συντεθειμένων ἡ σύνθεσις ἁρμονία οὖσα· καὶ οὐ κωλύει τὸ μὴ ἡγεῖσθαι αὐτὴν, ἐκείνων ἀφ᾽ ὧν συνετέθη, ἀλλ᾽ ἕπεσθαι αὐτοῖς. μάχεται τοίνυν τὸ ἁρμονίαν τὴν ψυχὴν εἶναι, τῷ τὰς μαθήσεις ἀναμνήσεις εἶναι. τὸ δὲ τῶν ἀναμνήσεων ἀληθές ἐστι, ψεῦδος ἄρα τὸ τὴν ψυχὴν ἁρμονίαν εἶναι. ἔτι ἡ μὲν ψυχὴ καὶ ἐναντιοῦται τῷ σώματι καὶ τὸν ἀρχικὸν ἐπέχει λόγον, ἅτε αὐτοῦ ἄρχουσα. ἡ δὲ ἁρμονία, οὔτε ἡγεῖται οὔτε ἐναντιοῦται· οὐκ ἄρα ἡ ψυχὴ ἁρμονία. ἔτι ἁρμονία ἁρμονίας μᾶλλον καὶ ἧττόν ἐστιν ἁρμονία τῷ χαλᾶσθαι καὶ ἐπιτείνεσθαι, οὐ τῷ λόγῳ δὲ τῆς ἁρμονίας. ἀδύνατον γάρ ἐστι λόγον τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἔχειν, ἀλλ᾽ ἐν τῇ ἁρμογῇ. ἐὰν γὰρ κεκραμμένος ὀξὺς φθόγγος καὶ βαρὺς ἔπειτα ἀνεθῶσι, τὸν λόγον μὲν τὸν αὐτὸν σώζουσιν ἐν τοῖς μεγέθεσι τῶν φθόγγων· παραλλαγὴν δὲ λαμβάνει ἡ ἁρμονία κατὰ τὴν ἁρμογὴν μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπιτεινομένη· ψυχὴ δὲ ψυχῆς οὐκ ἔστι μᾶλλον καὶ ἧττον. οὐκ ἄρα ἁρμονία ἐστὶν ἡ ψυχή. ἔτι ἡ ψυχὴ τῷ ἐπιδέχεσθαι τὰ ἐναντία, παρὰ μέρος οὐσία ἐστὶ

& ſubiectum

καὶ ὑποκείμενον· ἡ δὲ ἁρμονία ποιότης καὶ ἐν ὑποκειμένῳ. ἡ δὲ οὐσία ποιότητος ἑτέρα, καὶ ἡ ψυχὴ ἄρα ἁρμονίας ἑτέρα· ἁρμονίας μέντοι μετέχειν τὴν ψυχὴν οὐδὲν ἄτοπον, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο ἁρμονία ἐστίν. οὐδὲ γὰρ διότι ἀρετῆς μετέχει, ἀρετή ἐστιν ἡ ψυχή. Γαληνὸς δὲ ἀποφαίνεται μὲν οὐδέν· ἀλλὰ καὶ διαμαρτύρεται ἐν τοῖς ἀποδεικτικοῖς λόγοις, ὡς οὐδὲν εἴη περὶ ψυχῆς ἀποφηνάμενος· ἔοικε δὲ ἐξ ὧν λέγει, δοκιμάζειν μᾶλλον τὸ κρᾶσιν εἶναι τὴν ψυχήν· ταύτῃ γὰρ ἐπακολουθεῖν τὴν τῶν ἠθῶν διαφοράν· ἐκ τῶν Ἱπποκράτους κατασκευάζων τὸν λόγον. εἰ δὲ τοῦτο, δῆλον ὅτι καὶ θνητὴν αὐτὴν οἴεται, οὐ πᾶσαν δέ, ἀλλὰ τὴν ἄλογον ψυχὴν μόνην· περὶ δὲ τῆς λογικῆς ἀμφιβάλλει λέγων οὕτως. * ὅτι δὲ οὐ δύναται τοῦ σώματος ἡ κρᾶσις εἶναι ψυχή, δῆλον ἐντεῦθεν· πᾶν σῶμα ἔμψυχόν τε καὶ ἄψυχον ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων κέκραται. ἡ γὰρ τούτων κρᾶσις τὰ σώματα ἀπεργάζεται. εἰ τοίνυν ἡ τοῦ σώματος κρᾶσίς ἐστιν ἡ ψυχή, οὐδὲν ἄψυχον ἔσται· καὶ συνάγεται ὁ λόγος οὕτως· εἰ ἡ κρᾶσις τοῦ σώματος ψυχή ἐστι, πᾶν δὲ σῶμα κρᾶσιν ἔχει, πᾶν σῶμα ψυχὴν ἔχει. εἰ δὲ πᾶν σῶμα ψυχὴν ἔχει, οὐδὲν σῶμά ἐστιν ἄψυχον. οὔτε λίθος ἄρα οὔτε ξύλα οὔτε σίδηρος οὔτε ἄλλο τι ἄψυχον ἔσται. εἰ δὲ μὴ καθόλου πᾶσαν κρᾶσιν σώματος λέγοι ψυχὴν εἶναι, ἀλλὰ τὴν τοιάνδε, ἐρωτητέον ποία κρᾶσίς ἐστιν ἡ ποιοῦσα ζῷον, καὶ ψυχῆς λόγον ἐπέχουσα. ὁποίαν γὰρ ἂν εἴποι τὴν κρᾶσιν, τοιαύτην εὑρήσομεν καὶ ἐν τοῖς ἀψύχοις. ἐννέα γὰρ οὐσῶν κράσεων ὡς αὐτὸς ἐν τῷ περὶ κράσεων ἔδειξεν· ὀκτὼ μὲν τῶν δυσκράτων, μιᾶς δὲ τῆς εὐκράτου· κατὰ μὲν τὴν εὔκρατον λέγει κεκρᾶσθαι τὸν ἄνθρωπον, οὐ πάντα δέ, ἀλλὰ τὸν τῆς μέσης κράσεως. κατὰ δὲ τὰς ἄλλας δυσκρασίας τὰ ἄλλα ζῷα κατ' εἶδος, κατὰ τῆς ἐπὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀνέσεώς τε καὶ ἐπιτάσεως. εὑρίσκεται δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀψύχοις αἱ ἐννέα κράσεις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ὡς αὐτὸς πάλιν ἐν τοῖς ἁπλοῖς ἐπέδειξεν. ἔτι εἰ ἡ ψυχὴ κρᾶσίς ἐστιν, αἱ δὲ κράσεις ἐναλλάσσονται κατά τε τὰς ἡλικίας καὶ τὰς ὥρας καὶ τὰς διαίτας, ἡ ψυχὴ ἐναλλάσσεται· εἰ δὲ ἐναλλάττεται, οὐ τὴν αὐτὴν ἔχομεν ψυχήν, ἀλλὰ κατὰ τὴν κρᾶσιν, ποτὲ μὲν λέοντος, ποτὲ δὲ προβάτου, ποτὲ δὲ ἄλλου τινός, ὅπερ ἄτοπον. ἔτι ἡ κρᾶσις οὐκ ἐναντιοῦται ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ συνεργεῖ. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ κινοῦσα, ἡ ψυχὴ ἐναντιοῦται, οὐκ ἄρα ἡ κρᾶσίς ἐστι ψυχή. ἔτι εἰ κρᾶσίς ἐστι ψυχή, ἡ δὲ κρᾶσις ποιότης, ἣ καὶ γίνεται καὶ ἀπογίνεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς, καὶ ἡ ψυχὴ ἄρα χωρισθήσεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς. τοῦτο δὲ οὐκ ἀληθές, οὐκ ἄρα κρᾶσις, οὐδὲ ποιότης ἐστὶν ἡ ψυχή.

A & ſubiectum: harmonia verò qualitas & in ſubiecto. Eſt autē ſubſtātia aliud à qualitate: quare & anima, ab harmonia aliud eſt: & ſi participem eſſe animam harmoniæ non eſt abſurdum, non tamen idcirco harmonia eſt: nō enim quoniā virtutis anima eſt particeps, virtus eſt. Galenus verò nihil quidem pronūciat, ſed teſtatur in libro de demonſtratione, ſe nihil de anima affirmaſſe, attamen quæ dicit, declarāt eum magis probare animam eſſe temperamentum, vtpote cùm motum differentia intemperamentum ſequatur. Quod ex Hippocratis dictis cōfirmare nititur. Verùm B ſi ita eſt, certè etiam mortalē eam opinatur, non tamen omnem, ſed eam tantùm quæ rationis eſt expers. Nam de rationis participe addubitat, his quidē verbis.* Verùm corporis temperamentum non poſſe eſſe animam, hinc patet, Omne corpus, & animatū & inanimatum, ex quatuor elementis temperatum eſt: horum enim temperatio corpora efficit. Si igitur corporis temperamētum eſt anima, nihil erit inanimum: & concluditur ratio ſic: Si temperamentū corporis anima eſt, Omne porrò corpus temperamētum habet, Omne corpus animā habet: Si omne corpus animā C habet, nullum eſt corpus inanimum: neque lapis igitur, neque lignum, neque ferrum, neque aliud quippiam inanimū eſt. Si verò non vniuersè omnē temperationem corporis dixerit eſſe animam, ſed certam quādam, quærendum qualis temperatio ſit, quæ animal efficiat, & animæ loco numeretur. Qualecumque enim temperamentum dixerit, tale & in animis reperiemus. Cùm enim nouem tēperamenta ſint, vt ipſe in libris de temperamentis oſtendit, octo quidem incommoda, vnum commodum, eo quod commodum eſt, dicit hominem eſſe temperatum, non omnem tamen, ſed eum qui medio temperamento eſt: D reliquis incommodis temperamentis cætera animalia pro cuiuſque ſpecie, alia magis alia minus eſſe concreta. Inueniuntur autem etiā in inanimis nouem hæc temperamēta, vt ipſe rurſus in ſimplicibus oſtēdit. Præterea ſi anima temperamentum eſt, temperamenta autem ætatibus, temporibus, victúque mutantur, efficitur mutari animam: ſi mutatur anima, non eandem habemus animam, ſed pro E temperamento, aliquando leonis, aliquando ouis, aliquando alterius cuiuſdam animalis, quod abſurdum eſt. Deinde temperatio non aduerſatur cupiditatib. corporis, ſed adiuuat etiam. Ipſa enim eſt quæ mouet, & incitat: anima autem aduerſatur, non eſt ergo anima temperatio. Præterea ſi anima temperamentum eſt, temperamentum autem qualitas, qualitas rurſus & aduenit, & recedit, ſic vt ſubiectum nihilo magis intereat: item anima quoque ſeparabitur, ſic vt ſubiectum non intereat. Hoc autem verum non eſt. Non ergo temperamentum, aut qualitas anima.

Galeni & Hippocratis ſententia de anima, refellitur.

• Galeni verba, atque libri de demonſtratione deſiderantur.

A Non enim ſanè alterum contrariorum naturaliter adeſſe animali dicent, vt calorem igni. Hic enim mutari non poteſt, at temperatio mutatur: imò bi ipſi ſunt, qui medendi ſcientia, temperationes murant. Omnes inſuper corporis qualitates ſenſu percipiuntur, anima verò non ſub ſenſum, ſed ſub intelligentiam cadit: noo ergo corporis qualitas anima eſt. Præterea ſanguinis & ſpiritus, adiuncta carne, neruis, cæteris, bona temperatio, robur eſt: caloris, frigoris, ſiccitatis, & humoris, ſaoitas: membrorum autem apta compoſitio, cum coloris ſuauitate, corporis pulchritudinem gigoit.

B Quare ſi harmonia ſuauitatis, & roboris, & pulchritudinis, anima eſt, neceſſe eſt homioem, quoad viuit, neque ægrotum eſſe, neque infirmum, neque deformem: Cootingit autem ſæpè oon voam tantùm, ſed omnes pariter has tres bonas temperatiooes perire, & hominem tamen viuere: Accidit enim vt idem ſimul & turpis ſit, & infirmus, & ægrotus: noo ergo corporis bona temperatio anima eſt. Sed ioquies, quomodo ergo naturales virtutes, vitiáque naturalia hominem inſequuntur?

C Id verò ex corporis temperamento fit. Vt enim naturaliter ex temperamento ſalubri ſuot, & ioſalubri corpore, ita alij oaturaliter amara bile abundantes, ad iracundiam, alij ad tiunorem, alij ad venerem propenſi ſunt. Verùm aliqui coërcent, & ſuperant. Dubium autem ooo eſt, quio temperamentum coërceant: atque aliud eſt quod coërcet, aliud eſt quod coërcetur: aliud ergo temperamentum, aliud anima. Cùm enim corpus animæ ſit inſtrumentum, ſi idoneè effectum fuerit, adiuuat animam, ipſúmque ſe commodè habet: Sin non idoneè,

D impedit animam, ac tum ſatis negotij habet anima, dum cum ineptia ſui inſtrumenti luctatur, ac niſi admodum ſit ſobria, etiam cum eo peruertitur: quomodo muſicum lyræ peruerſio in errorem inducit, niſi eam primùm rectè compoſuerit. Quamobrem animæ adhibenda cura eſt, vt corpus accommodatum ſibi inſtrumentum reddat, quod per rationem, & mores aſſequetur, vt in harmooia, ita hic alia laxans, alia iotendens, quo ipſum ſibi aptum efficiat, eóque vt commodo inſtrumento vtatur, oiſi & ipſa cum eo peruerſa fuerit, quando etiam hoc aliquando vſu venir.

Ariſtotelis opinio de anima, refellitur.

E Ariſtoteles qui animam dicit entelechiam, nihilominus idem ſentit, quod qui qualitatem eam eſſe volunt. Sed explicemus priùs, quam eotelechiam vocet. Subſtantiam trifariàm dicit intelligi, voam, quæ vt materia ſubiecta ſit, quæ per ſe quidem, nihil eſt, poteſtatem tamen ad rerum ortum habeat: Alteram, formam, & ſpeciem, per quam materia formatur: Tertiam, quod ex vtriſque ſpecie & materia conſlatur, quod demum animatum eſt.

A οὐ γὰρ δή που τὸ ἕτερον τῶν ἀντικειμένων φυσικῶς προσεῖναι φήσουσι τοῦ ζώου ὡς ἐπὶ τοῦ πυρὸς τὸ θερμόν. ἀμετάβλητον γὰρ τοῦτο. φαίνεται δὲ μεταπιπτομένη ἡ κρᾶσις· μᾶλλον δὲ αὐτοί εἰσιν οἱ διὰ τῆς ἰατρικῆς τέχνης τὰς κράσεις μεταβάλλοντες. ἔτι πᾶσαι τοῦ σώματος αἱ ποιότητες αἰσθηταί εἰσιν. ἡ δὲ ψυχὴ οὐκ αἰσθητὴ ἀλλὰ νοητή. οὐκ ἄρα ποιότης ἀσώματός ἐστιν ἡ ψυχή. ἔτι ἡ τοῦ αἵματος καὶ πνεύματος μετὰ προσθέσεως σαρκῶν καὶ νεύρων καὶ τῶν ἄλλων, εὐκρασία, ἰσχύς ἐστι· καὶ ἡ τῶν θερμῶν δὲ καὶ ψυχρῶν καὶ ξηρῶν καὶ ὑγρῶν εὐκρασία,

B ὑγεία ἐστίν, ἡ δὲ συμμετρία τῶν μελῶν μετὰ τῆς εὐχροίας τὸ κάλλος ποιεῖ τοῦ σώματος. εἰ τοίνυν ἡ ἁρμονία τῆς ὑγείας καὶ τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ κάλλους ψυχή ἐστιν, ἀνάγκη ἦν τὸν ἄνθρωπον ζῶντα μήτε νοσεῖν, μήτε ἀσθενεῖν, μήτε ἄμορφον εἶναι. συμβαίνει δὲ πολλάκις οὐ μίαν μόνην, ἀλλ' ὁμοῦ τὰς τρεῖς ταύτας εὐκρασίας ἀπόλλυσθαι καὶ ζῆν τὸν ἄνθρωπον· συμβαίνει γὰρ τὸν αὐτὸν ὁμοῦ καὶ ἄμορφον εἶναι καὶ ἀσθενεῖν καὶ νοσεῖν. οὐκ ἄρα ἡ εὐκρασία τοῦ σώματός ἐστιν ἡ ψυχή. πῶς οὖν φυσικαί τινες κακίαι καὶ ἀρεταὶ τοῖς ἀνθρώποις

C ἕπονται; τοῦτο ἐκ τῆς τοῦ σώματος ἀληθῶς κράσεως γίνεται· ὡς γὰρ φυσικῶς οἱ ὑγιεινοὶ καὶ νοσώδεις εἰσὶν ἐκ τῆς κράσεως, οὕτω τινὲς φυσικῶς πικρόχολοι ὄντες ὀργίλοι εἰσίν, ἄλλοι δειλοί, ἄλλοι καταφερεῖς· ἀλλ' ἔνιοι κρατοῦσι καὶ περιγίνονται. δῆλον δὲ ὅτι τῆς κράσεως κρατοῦσιν. ἄλλο δέ ἐστι τὸ κρατοῦν καὶ ἄλλο τὸ κρατούμενον, ἄλλο ἄρα κρᾶσις καὶ ἄλλο ψυχή. ὄργανον γὰρ ὂν τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς, ἐὰν μὲν ἐπιτηδείως κατασκευασθῇ, συνεργεῖ τῇ ψυχῇ, καὶ αὐτὸ ἔχει ἐπιτηδείως· ἐὰν δὲ ἀνεπιτηδείως, ἐμποδίζει καὶ τότε χρεία τῇ ψυχῇ πραγμάτων,

D ἀπομαχομένη πρὸς τὴν ἀνεπιτηδειότητα τοῦ ὀργάνου· καὶ ἐὰν μὴ σφόδρα νήφῃ καὶ συνδιαστρέφηται αὐτῷ· καθάπερ μουσικὸς συνεξαμαρτάνει τῇ τῆς λύρας διαστροφῇ, ἐὰν μὴ πρότερον αὐτὴν καταστήσῃ καλῶς. διὸ καὶ χρεία τῇ ψυχῇ τῆς ἐπιμελείας τοῦ σώματος, ἵνα καταστήσῃ αὐτὸ ὄργανον ἐπιτήδειον ἑαυτῇ. τοῦτο δὲ ποιεῖ διά τε τοῦ λόγου καὶ τῶν ἠθῶν, ὡς ἐν ἁρμονίᾳ τὰ μὲν χαλῶσα, τὰ δὲ ἐπιτείνουσα, ἵνα ἁρμόδιον αὐτὸ ἑαυτῇ κατασκευάσῃ, καὶ χρήσηται ἐπιτηδείῳ ὀργάνῳ, ἐὰν μὴ καὶ αὐτὴ συνδιαστραφῇ αὐτῷ· συμβαίνει γὰρ καὶ τοῦτο.

E Ἀριστοτέλης δὲ τὴν ψυχὴν ἐντελέχειαν λέγων, οὐδὲν ἧττον συμφέρεται τοῖς ποιότητα λέγουσιν αὐτήν. διασαφήσωμεν δὲ πρότερον τὴν ἐντελέχειαν τίνα καλεῖ. τὴν οὐσίαν τριχῶς λέγει· τὸ μὲν ὡς ὕλην ὑποκείμενον ὃ καθ' ἑαυτὸ μὲν οὐδέν ἐστι, δύναμιν δὲ ἔχει πρὸς γένεσιν· ἕτερον δέ, μορφὴν καὶ εἶδος καθ' ἣν εἰδοποιεῖται ἡ ὕλη· τρίτον δὲ τὸ συναμφότερον τὸ ἐκ τοῦ εἴδους καὶ τῆς ὕλης γεγενημένον, ὃ ἐστι λοιπὸν ἔμψυχον.

ἔστι μὲν οὖν ἡ ὕλη δύναμις, τὸ δὲ εἶδος ἐντελέχεια. καὶ τοῦτο δὲ διχῶς, τὸ μὲν ὡς ἐπιστήμη, τὸ δὲ ὡς θεωρεῖν κατ' ἐπιστήμην. τουτέστι τὸ μὲν ὡς διάθεσις, τὸ δὲ ὡς ἐνέργεια. ὡς ἐπιστήμη μὲν οὖν ὅτι ἐν τῷ ὑπάρχειν τὴν ψυχὴν καὶ ὕπνος, καὶ ἐγρήγορσίς ἐστιν. ἀνάλογος δὲ ἡ μὲν ἐγρήγορσίς ἐστι τῷ θεωρεῖν, ὁ δὲ ὕπνος τῷ ἔχειν, καὶ μὴ ἐνεργεῖν· προτέρα δέ ἐστιν ἡ ἐπιστήμη τῆς ἐνεργείας. διὸ καὶ προτέραν ἐντελέχειαν καλεῖ τὸ εἶδος· δευτέραν δὲ τὴν ἐνέργειαν, οἷον ὁ ὀφθαλμὸς ἐξ ὑποκειμένου ἐστὶ καὶ εἴδους· καὶ ἔστι τὸ μὲν ὑποκείμενον ἐν αὐτῷ, τὸ δεδεγμένον τὴν ὄψιν, ὕλη ὀφθαλμοῦ. καλεῖται δὲ καὶ αὐτὴ ὁμωνύμως ὀφθαλμός· εἶδος δὲ καὶ ἐντελέχεια ἐστὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἡ ἐνέργεια καθ' ἣν ὁρᾷ. ὥσπερ οὖν ὁ ἄρτι τεχθεὶς σκύλαξ οὐδετέραν μὲν ἔχει ἐντελέχειαν, δύναμιν δὲ τοῦ δέξασθαι τὴν ἐντελέχειαν· οὕτως δεῖ λαβεῖν καὶ τὸ τῆς ψυχῆς. ὡς γὰρ ἐκεῖ γεννηθεῖσα ἡ ὄψις τελειοῖ τὸν ὀφθαλμόν, οὕτως ἐνταῦθα γεννηθεῖσα ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι τελειοῖ τὸ ζῶον. ὡς μήτε ἄνευ σώματος εἶναί ποτε τὴν ψυχήν, μήτε σῶμα δίχα ψυχῆς. σῶμα μὲν γὰρ οὐκ ἔστι, σώματος δέ ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο ἐν σώματι ὑπάρχει καὶ σώματι τοιῷδε· καθ' ἑαυτὴν δὲ οὐχ ὑπάρχει· ἀλλὰ πρῶτον μὲν τὸ παθητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς ψυχὴν καλεῖ, χωρίζων αὐτῆς τὸ λογικόν. ἔδει δὲ πᾶσαν ὁμοῦ λαβεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μὴ ἀπὸ μέρους, καὶ ταῦτα τοῦ ἀσθενεστάτου, περὶ τοῦ παντὸς ἀποφαίνεσθαι· ἔπειτα τὸ σῶμά φησι δυνάμει τὸ ζῆν ἔχειν καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὴν ψυχήν. λέγει γὰρ τὸ σῶμα δυνάμει ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· δεῖ δὲ τὸ σῶμα τὸ δυνάμει ζωὴν ἔχον πρότερον ἐνεργείᾳ σῶμα εἶναι· οὐ δύναται δὲ ἐνεργείᾳ σῶμα εἶναι πρὸ τοῦ δέξασθαι τὸ εἶδος· ὕλη γάρ ἐστιν ἄποιον τὸ σῶμα· ἀδύνατον ἄρα τὸ μὴ ὂν ἐνεργείᾳ, δύναμιν ἔχειν πρὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ τι γενέσθαι. εἰ δὲ καὶ σῶμα καὶ δυνάμει ἐστί, πῶς τὸ δυνάμει σῶμα δυνάμει ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ δύναται; ἄλλως τε ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων δυνατὸν ἔχοντά τι μὴ χρῆσθαι αὐτῷ, οἷον ὄψιν ἔχοντα, μὴ χρῆσθαι αὐτῇ· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς ἀδύνατον. οὐδὲ γὰρ ὁ καθεύδων ἄνευ ψυχικῆς ἐνεργείας ἐστί· καὶ γὰρ τρέφεται καὶ αὔξεται καὶ φαντασιοῦται καὶ ἀναπνεῖ· ὅπερ μάλιστα τῆς ζωῆς ἐστι τεκμήριον. ἐκ τούτων οὖν φανερὸν ὅτι δυνάμει τὸ ζῆν οὐ δύναται προσεῖναί τινι, ἀλλὰ πάντως ἐνεργείᾳ. προηγουμένως γὰρ τὸ εἰδοποιοῦν τὴν ψυχὴν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἀλλ' ἡ ζωή. ἡ μὲν γὰρ ψυχῇ σύμφυτός ἐστιν ἡ ζωή· τῷ δὲ σώματι κατὰ μέθεξιν. ὁ λέγων τοίνυν ὑγείαν ἀνάλογον εἶναι τῇ ζωῇ, οὐ τὴν τῆς ψυχῆς ζωὴν λέγει ἀλλὰ τὴν τοῦ σώματος· καὶ οὕτως σοφίζεται. ἡ μὲν γὰρ σωματικὴ οὐσία παρὰ μέρος τῶν ἐναντίων ἐστὶ δεκτική· ἡ δὲ κατὰ τὸ εἶδος οὐδαμῶς.

A Eſt igitur materia poteſtas, ſpecies entelechia. Et iſta quidē biſariàm quoq; accipitur, tū vt ſcientia, tum vt ex ſcientia contēplatio, hoc eſt, tum vt habitus, tum vt vſus habitus. Anima igitur, vt ſcientia eſt, quoniā hoc ipſo quòd anima eſt, & ſomnus & vigilia eſt. Vigilia autem cōtemplatiooi, ſomnus viſui, qui tamen iam nō fungatur ſuo munere, proportione reſpondet. Atque ſcientia vſu ſcieotiæ prior eſt, propterea primam entelechiam vocat ſpeciem ſecundam, vſum, atque muneris functionem. Quemadmodum oculus ex ſub-B iecto eſt, & ſpecie: atque id quidem quod in eo ſubiicitur, viſúmque accepit, materia eius eſt, quæ ipſa quoque cōmuni nomine oculus dicitur. Speeies verò, & entelechia prima oculi, ipſemet viſus qui vidēdi vim oculo impertit. Secunda autē entelechia oculi, eſt functio muneris qua videt. Vt igitur paulò antè natus catulus, neutra prædit⁹ eſt eotelechia, ſed vim habet accipiēdi entelechiam, ita de anima intelligendū eſt. Vt enim illic vidēdi ſenſus, dum eſt ortus, oculum abſoluit, ita hic dū corpori anima ingenita eſt, animal perficit, vt C neque ſioe corpore vnquam ſit anima, neque corpus ſine anima: corpus enim non eſt, ſed corporis: ideóque in corpore eſt, & quidem corpore tali: per ſe verò, ſuáque vi nulla eſt. Sed primùm quidē patibilem animæ partem animam vocat, diſcludens ab ea quæ rationis eſt particeps. Atqui omnis ſimul hominis anima ſumēda erat, oeq; ex vna eius parte, eáque infirmiſſima, de vniuerſo ptonunciandū. Deiode corpus ait poteſtatē habere, vt viuat, etiam antequam generetur anima. Ait enim corpus poteſtate vitā io ſeipſo habere. Oportet autem corpus quod poteſtate vitā habet, D priùs actu eſſe corpus. Nō poteſt autem actu eſſe corpus, antequam formam accipiat. Eſt enim corpus, materia omois qualitatis expers. Fieri ergo nequit, vt quod actu nō eſt, aliquid ex ſe creādi vim habeat. Quòd ſi etiam corpus poteſtate eſt, quomodo quod poteſtate corpus eſt, poteſtate vitam habere in ſeipſo poteſt? præſertim cùm in cæteris fieri poſſit, vt qui habeat aliquid, eo nō vtatur, vt in quo viſus ſit, noo fungatur muoere oculorum: in aoima id fieri nequeat: non enim in dormiente nullum animæ munus eſt: Nam & alitur, & augeſcit, & phantaſia vtitur, & reſpi-E rat, quod in primis vitæ argumentum eſt. Quare ex his manifeſtū eſt nulli adeſſe poſſe vt viuat poteſtate, ſed omnino actu viuet. Quod enim potiſſimum animā format, oihil aliud præter vitam eſt: animæ enim cognata vita eſt. Corpori verò non aliter adeſt, quàm quòd eius quodāmodo eſt particeps. Quare qui dicit ſaoitatem vitæ proportione reſpondere, ooo animæ vitam, ſed corporis intelligit, & ita fallax eius eſt oratio. Nam in corpoream ſubſtantiam viciſſim cadunt contraria; in eam quæ ſpecies eſt, non caduot.

A Si enim differentia quæ ſpeciẽ efficit, mouetur, etiã animal mutabitur Itaque nõ in ſubſtantiam quę ſpecies eſt, cõtraria caduot, ſed eam quæ ſubiectum eſt, id eſt, corpoream. Nullo igitur modo aoima corporis entelechia eſſe poteſt, ſed ſubſtãtia eſt omnib partibus abſoluta, vacãs corpore. Nam viciſſim in eam cadũt cõtraria, virtus & vitiũ, à quo ſpecies longiſſimè aberrat. Deiode ait, animani, quæ ſit entelechia, eſſe immobilem, per ſe: moueri tamen, ex accidẽti, neque eſſe abſurdum, eam motũ afferre nobis, etſi ipſa omnis motioois ſit expers. Etenim pulchritudo mo- B uet nos, quę tamen ipſa nullo motu agitatur. Verùm vt ita ſit, non mouet pulchritudo rem immobilem, ſed quæ ea natura eſt, vt moueatur. Itaque ſi corpus qudque per ſe motum haberet, nihil eſſet abſurdum moueri ipſum ab eo quod ſit immobile. Nũc fieri nequit, vt immobile ab immobili moueatur. Vnde igitur motus proficiſcitur oiſi ab aoima? Non enim per ſe corpus mouetur. Itaque dum primum motionis ortũ vult oſteodere, non primum ſed ſecundum oſtẽdit. Si eoim moueret eam tem quæ non mouetur, primum motum faceret: Sin alio quodã modo mouet id quod C à ſeipſo mouetur, ſecũdi motus ortum exponit. Vnde igitur primus ortꝰ motioois corpori? Nã dicere à ſeipſo moueri elemenra, quòd alia, natura ſint leuia, alia grauia, falſum eſt. Si enim leuitas & grauitas motus eſt, nunquam leuia & grauia conſiſteot: cooſiſtuot autem cùm ſuum locum occupauerint: Non ergo leuitas & grauitas, cauſæ primi motus ſunt, ſed qualitates ſunt elementorũ. Sed tamẽ vt etiam hoc detur, quomodo ratiocinari, opinari, iudicare, grauitatis & leuitatis opera eſſe poſſunt? Si oon ſunt grauitatis & leuitatis D opera, neque elementorum ſunt: ſi non elementorũ, neque certè corporum. Præterea ſi ex accidenti mouetur anima, corpus per ſe, efficietur vt etiam ſi abſit aoima, per ſe corpus moueatur. Quod ſi eſt, etiam animal erit ſine anima. Hæc autem abſurda ſont, abſurdum ergo & quod initio dicebatur. Verũ ne illud quidem verũ eſt quod dicitur: Quicquid natura mouetur, etiam per vim moueri, & quicquid per vim mouetur, etiam moueri natura. Mũdus enim cùm natura moueatur, per vim mouetur. Neq; ſi quid natura mooetur, id etiam natura cõſiſtit: oam & muodus, & ſol, & E luna, cùm ſecundùm oaturã moueaotur, ſecuodùm oaturam ſtare non poſſunt. Eodem modo ☩ anima, cùm ſecũdùm naturam ſemper moueatur, ſecuodùm naturam conſiſtere non poteſt. Nã ſtatus, animæ eſt ioteritus, vt cuiuſlibet rei quę ſemper moueatur. Accedit eódem, quòd illud quod ab initio quærebatur, non diſſoluitur, vnde corpus cõtineatur, quod oatura ſua diſſolubile eſt & diſſipabile. Atque hæc quidem ſelecta de multis, ſatis ſunt, vt aoimam neque eotelechiam eſſe,

Anima nõ eſt entelechia, ſed ſubſtãtia corporis expers.

Motus cauſa inueſtigantur.

* ἀορεστ.

A ἐὰν γὰρ ἡ κατὰ τὸ εἶδος διαφορὰ μεταλλαγῇ, μεταλλάττεται καὶ τὸ ζῶον. ὥστε οὐχ ἡ κατὰ τὸ εἶδος οὐσία τῶν ἐναντίων ἐστὶ δεκτικὴ, ἀλλ᾽ ἡ κατὰ τὸ ὑποκείμενον, τουτέστιν ἡ σωματική. οὐ δύναται τοίνυν ἡ ψυχὴ κατ᾽ οὐδένα τρόπον ἐντελέχεια τοῦ σώματος εἶναι· ἀλλ᾽ οὐσία αὐτοτελὴς ἀσώματος· παρὰ μέρος γὰρ ἐπιδέχεται τὰ ἐναντία κακίας καὶ ἀρετῆς· ὅπερ οὐκ ἠδύνατο τὸ εἶδος ἐπιδέξασθαι. ἔπειτά φησιν ἐντελέχειαν οὖσαν τὴν ψυχὴν ἀκίνητον εἶναι καθ᾽ ἑαυτὴν, κινεῖσθαι δὲ κατὰ συμβεβηκός. B οὐδὲ ἀπεικὸς ἀκίνητον οὖσαν κινεῖν ἡμᾶς· καὶ γὰρ τὸ κάλλος ἀκίνητον ὂν κινεῖ ἡμᾶς· ἀλλ᾽ εἰ καὶ τοῦτο ἀκίνητον ὂν κινεῖ, ἀλλὰ τὸ φύσιν ἔχον κινεῖσθαι, κινεῖ καὶ οὐχὶ τὸ ἀκίνητον. εἰ τοίνυν καὶ τὸ σῶμα καθ᾽ ἑαυτὸ κίνησιν εἶχεν, οὐδὲν ἦν αὐτῷ ἄτοπον κινεῖσθαι ὑπὸ ἀκινήτου. νῦν δὲ ἀδύνατον τὸ ἀκίνητον ὑπὸ ἀκινήτου κινεῖσθαι. πόθεν οὖν τῷ σώματι τὸ κινεῖσθαι, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς ψυχῆς; οὐ γὰρ αὐτοκίνητόν ἐστι τὸ σῶμα. πρώτην οὖν ἀρχὴν κινήσεως βουλόμενος δεῖξαι, οὐ πρώτην, ἀλλὰ δευτέραν ἔδειξεν. εἰ μὲν γὰρ τὸ μὴ C κινούμενον ἐκίνει, πρώτην ἐποίει κίνησιν· εἰ δὲ τὸ κινούμενον ἀφ᾽ ἑαυτοῦ καὶ ἄλλως κινεῖ, δευτέρας κινήσεως ἀρχὴν ἐξηγεῖται. πόθεν οὖν πρώτη ἀρχὴ τῆς κινήσεως τῷ σώματι; τὸ γὰρ λέγειν ἀφ᾽ ἑαυτῶν κινεῖσθαι τὰ στοιχεῖα, τὰ μὲν κοῦφα ὄντα φύσει, τὰ δὲ βαρέα, ψεῦδός ἐστιν. εἰ γὰρ ἡ κουφότης καὶ βαρύτης κίνησίς ἐστιν, οὐδέποτε στήσεται τὰ κοῦφα καὶ τὰ βαρέα. ἵσταται δὲ τὸν οἰκεῖον καταλαβόντα τόπον· οὐκ ἄρα κουφότης καὶ βαρύτης αἴτιαι πρώτης κινήσεώς εἰσιν, ἀλλὰ ποιότητες τῶν στοιχείων. ἐὰν δὲ καὶ τοῦτο D δοθῇ, πῶς τὸ λογίζεσθαι καὶ δοξάζειν καὶ κρίνειν, δύναται κουφότητος καὶ βαρύτητος ἔργα εἶναι; εἰ δὲ μὴ τούτων, οὐδὲ τῶν στοιχείων· εἰ δὲ μὴ τῶν στοιχείων, οὐδὲ τῶν σωμάτων· ἔτι εἰ κατὰ συμβεβηκὸς ἡ ψυχὴ κινεῖται, τὸ δὲ σῶμα ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ μὴ οὔσης τῆς ψυχῆς, ἐξ ἑαυτοῦ τὸ σῶμα κινηθήσεται. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ζῶον ἔσται χωρὶς τῆς ψυχῆς· ἄτοπα δὲ ταῦτα, ἄτοπον ἄρα καὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς· ἀλλ᾽ οὐδὲ τὸ λέγειν ὅτι πᾶν τὸ φύσει κινούμενον καὶ βίᾳ κινεῖται, καὶ πᾶν τὸ βίᾳ κινούμενον καὶ φύσει κινεῖται, ἀληθές ἐστιν. ὁ γὰρ κόσμος φύσει κινούμενος βίᾳ οὐ κινεῖται· οὐ μὴν οὐδὲ εἴ τι κατὰ E φύσιν κινεῖται, τοῦτο καὶ κατὰ φύσιν ἠρεμεῖ. καὶ γὰρ ὁ κόσμος καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη κατὰ φύσιν κινούμενοι, κατὰ φύσιν ἠρεμεῖν οὐ δύνανται. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ψυχὴ κατὰ φύσιν ἀεικίνητος οὖσα, κατὰ φύσιν ἠρεμεῖν οὐ δύναται. ἡ γὰρ ἠρεμία φθορὰ τῆς ψυχῆς ἐστι καὶ παντὸς ἀεικινήτου. πρὸς τούτοις καὶ τὸ ἀπορούμενον ἐξ ἀρχῆς * ἄλυτον μένει, πόθεν τὸ σῶμα συνέχεται φύσει πεφυκὸς σκεδάννυσθαι· ἀρκεῖ ταῦτα ἐκ πολλῶν ἀποδεῖξαι, τὴν ψυχὴν μήτε ἐντελέχειαν οὖσαν,

μήτε ἀκίνητον, μήτε ἐν σώματι γινομένην. Πυθαγόρας δὲ συμβολικῶς εἰκάζειν ἀεὶ καὶ τὸν Θεὸν καὶ πάντα τοῖς ἀριθμοῖς εἰωθώς, ὡρίσατο καὶ τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν ἑαυτὸν κινοῦντα, ᾧ καὶ Ξενοκράτης ἠκολούθησεν· οὐχ ὅτι ἀριθμός ἐστιν ἡ ψυχή, ἀλλ' ὅτι ἐν τοῖς ἀριθμητοῖς ἐστι καὶ ἐν τοῖς πεπληθυσμένοις· καὶ ὅτι ἡ ψυχή ἐστιν ἡ διακρίνουσα τὰ πράγματα ταῖς μορφαῖς καὶ τύποις ἑκάστοις ἐπιβάλλειν. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τὰ εἴδη ἀπὸ τῶν εἰδῶν χωρίζουσα, καὶ διάφορα αὐτὰ ἀποφαίνουσα τῇ τε ἑτερότητι τῶν εἰδῶν καὶ τῷ πλήθει τοῦ ἀριθμοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἀριθμητὰ ποιοῦσα τὰ πράγματα. ὅθεν οὐ παντάπασιν ἀπήλλακται τῆς κατὰ τοὺς ἀριθμοὺς κοινωνίας. τὸ δὲ αὐτοκίνητον καὶ αὐτὸς αὐτῇ προσεμαρτύρησεν. ὅτι δὲ ἀριθμὸς οὐκ ἔστι, δῆλον ἐντεῦθεν. ὁ ἀριθμὸς ποσόν ἐστιν, ἡ δὲ ψυχὴ οὐ ποσὸν ἀλλ' οὐσία· οὐκ ἄρα ἀριθμὸς ἡ ψυχή· εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ τὸν ἀριθμὸν ἐν τοῖς νοητοῖς οὐσίαν εἶναι βούλονται, ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς ἐροῦμεν· ἔτι ἡ ψυχὴ συνεχής ἐστι· ὁ δὲ ἀριθμὸς οὐ συνεχής. οὐκ ἄρα ἀριθμὸς ἡ ψυχή. ἔτι ὁ ἀριθμὸς κατὰ πρόσθεσιν αὔξεται, ἡ δὲ ψυχὴ κατὰ πρόσθεσιν οὐκ αὔξεται. ἔτι ὁ ἀριθμὸς ἄρτιός ἐστιν ἢ περιττός· ἡ δὲ ψυχὴ οὔτε ἄρτιος οὔτε περιττή· οὐκ ἄρα ἀριθμὸς ἡ ψυχή. ἔτι ἡ ψυχὴ αὐτοκίνητός ἐστιν. ὁ δὲ ἀριθμὸς ὡρισμένως ἀκίνητος· ἔτι ὁ μὲν ἀριθμὸς μένων εἷς καὶ ὁ αὐτὸς τὴν φύσιν οὐδὲ μίαν ποιότητα τὴν ἐν ἀριθμοῖς γινομένην ὑπαλλάξαι δύναται. ψυχὴ δὲ μία καὶ ἡ αὐτὴ μένουσα κατὰ τὴν οὐσίαν ὑπαλλάττει τὰς ποιότητας, ἐξ ἀμαθίας εἰς ἐπιστήμην μεταπίπτουσα καὶ ἐκ κακίας εἰς ἀρετήν· οὐκ ἄρα ἀριθμὸς ἡ ψυχή. τὰ μὲν οὖν τῶν παλαιῶν δόγματα περὶ ψυχῆς τοιαῦτα. Εὐνόμιος δὲ ὡρίσατο τὴν ψυχὴν οὐσίαν ἀσώματον ἐν σώματι κτιζομένην συμφωνήσας ὁμοῦ Πλάτωνι καὶ Ἀριστοτέλει· τὸ μὲν γάρ, οὐσίαν ἀσώματον, ἐκ τοῦ Πλάτωνος εἴληφε. τὸ δέ, ἐν σώματι κτιζομένην, ἐκ τῆς Ἀριστοτέλους διδασκαλίας. οὐκ ἐννοήσας καίπερ ὀξὺς ὢν ὅτι συνάγειν εἰς ταυτὸ πειρᾶται τὰ ἀσύμβατα. πᾶν γὰρ τὸ γένεσιν ἔχον σωματικὴν ὁμοῦ καὶ χρονικήν, φθαρτόν ἐστι καὶ θνητόν· συνᾴδει δὲ τούτοις καὶ τὰ Μωσέως· τὴν γὰρ τῶν αἰσθητῶν γένεσιν ὑπογράφων, οὐκ ἐν αὐτῇ καὶ τὴν τῶν νοητῶν ῥητῶς ἔφησεν ὑποστῆναι φύσιν. ἀλλ' εἰκάζοντές τινες τοῦτο δοξάζουσιν, οἷς οὐ πάντες συμφέρονται. εἰ δέ τις ἐκ τοῦ μετὰ τὴν διάπλασιν τοῦ σώματος ἐμβεβλῆσθαι τὴν ψυχήν, ἡγεῖται, μετὰ τὸ σῶμα γεγενῆσθαι αὐτήν, διαμαρτάνει τῆς ἀληθείας· οὔτε γὰρ ὁ Μωσῆς τότε αὐτὴν κεκτίσθαι λέγει ὅτε τῷ σώματι ἐνεβάλετο· οὔτε κατὰ λόγον οὕτως ἔχει. ἢ τοίνυν θνητὴν αὐτὴν λεγέτω, ὡς Ἀριστοτέλης, φήσας αὐτὴν ἐν σώματι γεννᾶσθαι, καὶ οἱ Στωϊκοί·

A neque immobilem, neque in corpore gigni oſtendamus. Pythagoras verò, per quandam ſignificationem, & Deum, & omoia alia, cum numeris ſemper cōparare ſolitus, etiam aoimam numerum eſſe ſeipſum mouentem definiuit: quem Xenocrates ſequutus eſt, non quòd numerus ſit anima, ſed in iis quæ numerantur, & multiplicata ſunt, reperiatur, & quoniam anima eſt, quæ res inuicē ſecernat, quòd formas cuique & notas imprimat. Hęc eoim eſt quæ ſpeciem à ſpecie diſtinguat, & eas cum diſſimilitudine formarum, tum numeri multitudine diſcrepātes efficiat, eámq. ob rem numerum in rebus conſtituat. Vnde B non omnino à ſocietate & coniunctione numerorum alieoa eſt. Cæterùm immortalem eam eſſe, & per ſe moueri, ſuo quoque iudicio & teſtimooio comprobauit. Verumtamen numerum eam non eſſe, hinc clarum & apertum eſt: Numerus eoim quantitas eſt, anima autem non eſt quantitas, ſed ſubſtantia, non ergo numerus anima eſt: etſi vel maximè etiam numerum in iis quæ intelligentia cernuntur, ſubſtantiam eſſe volunt, vt deinceps dicemus. Deinde anima cōtinua eſt, numer⁹ continuus noo eſt, ooo ergo anima numerus. Præterea numerus addendo creſcit, at anima C addendo non creſcit. Numerus item, vel par eſt, vel impar: anima neque par oeque impar, ergo anima non eſt numerus. Anima inſuper per ſe mouetur, numerus autem definitè eſt immobilis. Adde quòd numerus vnus, idemque natura permanēs, nullā qualitatē quæ in numeris ſit, mutare poteſt: Anima autē vna, eadémq. permanens eſſentiâ, mutat qualitates, dū ex inſcitia, in ſcientiam, ex vitio, in virtutem cōmutatur: non ergo anima, numerus. Itaque veterum dogmata de anima hęc ſunt. D Eunomius cum Platone ſimul & Ariſtotele conſentiens, animam ſubſtātiam eſſe corporis expertē, quæ in corpore creatur, definiūt. Nam quod ait, ſubſtātiam corporis expertē, à Platone accepit: vt illud alterum, quæ creatur in corpore, ex Ariſtotelis diſciplina: neque vidit quamuis acutus ſit, vt eſt, ſe ea coniungere quæ conuenire nullo modo poſſunt. Quidquid enim corporeum habet ortum, & ab aliquo tēporis priocipatu genitum eſt, id fragile & caducū eſt. * His conſentanea ſuot quæ à Moyſe ſunt prodita: oam ortum eorum E quæ ſenſum mouent, deſcribens, non diſertè dixit, in eo etiam illorum naturam exiſtere, quæ ratione ſapientiáque comprehendūtur: etſi aliqui ſunt qui hoc opioiooe augurētur, ſed his nō omnes aſſentiuotur. Quod ſi quis ex eo quod poſt effictum corpus anima immiſſa eſt, eam poſt corpus generatā eſſe putat, à vero aberrat. Non enim Moyſes creatam dicit tum cùm in corpus impacta eſt, nec quæ ratio fert, vt ita ſe res habeat. Quare aut mortalem animam dicat, vt Ariſtoteles, & Stoici, qui voluerunt eā in corpore generari:

Pythagoræ ſententia confutatur.

** Hæc & ſequētia attentè & cum iudicio lege; nam hic Nemeſius orditur multis argumētis ſtabilire hæreſin Origenis, vel aliorū, de præexiſtētia animarum ante corpora, conatus probare animā nō creari à Deo in corpore, ſed iam antea ſimul omnes creatas varijs temporibus in corpora infūdi. Vide Sixtum lib. 5. biblioth. annotat. 208. qui hunc Nemeſii locū notat ſub nomine S. Gregorij Nyſſeni: nam liber hic Nemeſii de natura hominis, ſeu de anima, falſò S. Gregorio Nyſſeno inſcriptus circumferebatur. Vide Poſſeuini ſacrum apparatum.*

A aut ſi dicit ſubſtãtiam corporis expertem, ne dicat eam in corpore creari, ne in mentibus noſtris mortalis animæ ootionem gignat, atque adeò quæ prorſos ratione ſit vacua Præterea eius ſenteotia nondum plenus muodus eſt, ſed etiamnum inchoatus, ac dimidia ſui parte perfectus, acceſſionémq; ſemper deſiderat, oam quinquaginta millium ſubſtãtiarum, quæ ratione percipiuotur, vt minimum qnotidie ad eũ fit acceſſio: & quod grauiſſimum eſt cum abſolutus erit, tum illo auctore diſſoluerur, vltimis homioibus qui eruntad illa rempora, cùm mortui ad vitam reuocabuntur, animarum numerum explentibus. B Quo quid à ratione magis auerſúm eſſe poſſit, dicere, tum mundum interire cùm omoibus ſuis partibus expletus fuerit? Omnino enim hoc inſtar luſionis puerorũ in arena eſt, qui ſtatim vt opus perfecerunt, ea quæ fabricarant, perturbãr Nam aſſerere prouidentiæ ratione animas nuoc gigni, non creationis, non enim nouam ſubſtantiam, neque aliam ab ea quæ eſt, importari, ſed eam quæ ſit per prouidentiam multiplicari, ignorantium eſt differentiam creatioois & prouidentiæ. C Prouidentiæ enim opus eſt, per vnius ortum ex altero, conſeruare ſubſtaotiam caducorum animalium: dico eorũ quæ ex putredioe noo naſcuntur. Nam horum propagationem alia

Creatio quid. rurſus putrefactio cõſeruat. Creatioois verò præſtantiſſimum officium eſt, ex nihilo aliud efficere. Si ergo animæ ex ortu fiunr mutuo, ratione prouidentiæ fiunt, & caducæ ſunt vt cætera quæ ex propagatione generis oriũtur: Sin fiunt ex nihilo, creatio hæc eſt, neque ve-

Geneſ.2. rum eſt quod dicit Moyſes, Ceſſauit Deus ab omnibus operibus ſiuis: ſed horum vtrumque

Ioan.5. abſurdum eſt. D Non ergo nunc animæ fiunt. Nam illud, Pater meus operatur, nõ de creatione, ſed de prouidentia dictum eſſe, etiam

Apollinarij opinioque etiã exagitatur. ipſi Eunomio videtur. Apollioarius verò putat animos ab animis gigni, vt à corporibus corpora. Progredi enim vt propagatiooem primi hominis in omnes qui ex illo generantur. Neque enim ſepoſiras eſſe & conditas animas, oeque nunc gigni. Eos enim qui hoc dicanr, Deum mœchis operam nauantem facere, propterea quòd ex his pueri naſcautur. Mendacij etiã conuinci illud, Ceſſauit Deus ab omnibus operibus ſuis, quæ cœpit facere, ſiquidem nunc etiam facit animas. Verùm ſi E omnia quæ per propagationẽ ex ortu mutuo gignũtur, oſtẽſa ſunt eſſe mortalia (propterea enim generant & generantur, vt caducorum geous permaneat) neceſſe eſt etiã iſtum, aut mortalẽ dicere eſſe animam, cùm fiat ex ortu mutuo, aut non per propagationẽ iſtiuſmodi ortu gigni animas. Nã de iis qui ex adulterio naſcũtur, prouidentiæ rationi quæ incognita nobis eſt, relinquamus. Verumtamen ſi aliquid de prouidẽtia coniiciendũ eſt, planè cognoſcit, id quod gignitur, aut vitę hominum,

A ἢ λέγων οὐσίαν ἀσώματον, παραιτεῖσθαι λέγειν ἐν σώματι κτιζομένην, ἵνα μὴ θνητῆς ψυχῆς ἔννοιαν ἡμῖν παράσχῃ, καὶ παντελῶς ἀλόγου. ἄλλως τε κατ' αὐτὸν οὔπω πλήρης ἐστὶν ὁ κόσμος, ἀλλ' ἡμιτελὴς ἔτι καὶ νῦν καὶ προσθήκης ἀεὶ δεόμενος. πεντάκις μυρίας γοῦν τὸ ἐλάχιστον καθ' ἑκάστην ἡμέραν οὐσίας νοητὰς προσγίνονται αὐτῷ· καὶ τὸ χαλεπώτατον ὅταν τελεσιουργηθῇ, τότε διαλυθήσεται, κατ' αὐτόν, τῶν τελευταίων ἀνθρώπων τῶν πρὸς τὴν ἀνάστασιν, τὸν ψυχικὸν ἀριθμὸν ἀποπληρωσάντων· B οὗ τί ἂν γένοιτο ἀλογώτερον, τότε φάσκειν διαφθαρῆναι τὸν κόσμον ὅταν πληρωθῇ; κομιδῇ γὰρ νηπίων παίδων ὁ τρόπος οὗτος ἐν ψάμμῳ τῆς παιδιᾶς· εὐθὺς μετὰ τὸ πληρῶσαι συγχεόντων τὰ γινόμενα πράγματα· τὸ γὰρ λέγειν προνοίας λόγῳ νῦν τὰς ψυχὰς γίνεσθαι καὶ οὐ κτίσεως· οὐ γὰρ καινὴν οὐσίαν οὐδὲ ἄλλην παρὰ τὴν οὖσαν εἰσάγεσθαι, ἀλλὰ τὴν οὖσαν κατὰ πρόνοιαν πλεονάζεσθαι· ἀγνοούντων ἐστὶ διαφορὰν κτίσεως καὶ προνοίας. προνοίας μὲν γὰρ ἔργον ἐστὶ τὸ ἐξ ἀλληλογονίας διασώζειν τὴν τῶν C φθαρτῶν ζώων οὐσίαν· λέγω δὲ τῶν μὴ κατὰ σηπεδόνα γινομένων· ἐπεὶ τὴν τούτων διαδοχὴν σηπεδὼν πάλιν ἑτέρα διαφυλάττει· κτίσεως δὲ τὸ κάλλιστον ἔργον τὸ ἐξ οὐκ ὄντων ποιεῖν. Εἰ τοίνυν ἐξ ἀλληλογονίας αἱ ψυχαὶ γίνονται, καὶ φθαρταί εἰσι, καθάπερ τὰ ἄλλα τὰ ἐκ διαδοχῆς γινόμενα. Εἰ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων παράγονται, κτίσις ἐστὶ τὸ γινόμενον· καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθὲς τὸ τοῦ Μωσέως, τὸ, κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ. ἄτοπα δὲ ἀμφότερα. οὐκ ἄρα νῦν αἱ ψυχαὶ γίνονται· τὸ γὰρ, ὁ πατήρ D μου ἐργάζεται, οὐκ ἐπὶ τοῦ κτίζειν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προνοεῖν εἰρῆσθαι καὶ αὐτῷ δοκεῖ· Ἀπολλιναρίῳ δὲ δοκεῖ, τὰς ψυχὰς ἀπὸ τῶν ψυχῶν τίκτεσθαι, ὥσπερ ἀπὸ τῶν σωμάτων τὰ σώματα· προϊέναι γὰρ τὴν ψυχὴν κατὰ διαδοχὴν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου εἰς τοὺς ἐξ ἐκείνου πάντας, καθάπερ τὴν σωματικὴν διαδοχήν· μήτε γὰρ ἀποκεῖσθαι ψυχάς, μήτε νῦν κτίζεσθαι· τοὺς γὰρ ταῦτα λέγοντας συνεργὸν ποιεῖν τὸν Θεὸν τοῖς μοιχοῖς· καὶ γὰρ ἐκ τούτων παιδία τίκτεσθαι· ψευδὸς δὲ εἶναι καὶ τό, κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ποιεῖν, εἴπερ ἔτι καὶ νῦν ψυχὰς δημιουργεῖ. ἀλλ', E εἰ πάντα τὰ κατὰ διαδοχὴν ἐξ ἀλληλογονίας γινόμενα δέδεικται θνητὰ (διὰ γὰρ τοῦτο γίνεται καὶ γεννᾶται, ἵνα τῶν φθαρτῶν διαμείνῃ τὸ γένος) ἀνάγκη καὶ τοῦτον ἢ θνητὴν εἶναι λέγειν τὴν ψυχὴν ἐξ ἀλληλογονίας γινομένην, ἢ μὴ κατὰ διαδοχὴν ἐξ ἀλληλογονίας γεννᾶσθαι τὰς ψυχάς. τὸ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐκ μοιχείας γεννωμένων τῷ τῆς προνοίας λόγῳ καταλίπωμεν ἀγνώστῳ τῷ ἡμῖν ὄντι· εἰ δέ τι δεῖ καὶ τῆς προνοίας καταστοχάζεσθαι, πάντως οἶδεν, τὸ τικτόμενον, ἢ τὸν βίον

ἢ ἑαυτῷ χρήσιμον ἐσόμενον· καὶ διὰ τοῦτο συγχωρεῖ τὴν ἐμψύχωσιν γίνεσθαι. ἱκανὸν δὲ τεκμήριον τούτου λαμβάνομεν τὸν ἐκ τῆς τοῦ Οὐρίου καὶ τοῦ Δαβὶδ γεννηθέντα Σολομῶνα. ἑξῆς ἐπισκεψώμεθα καὶ τὴν δόξαν τῶν Μανιχαίων, ἣν ἔχουσι περὶ τῆς ψυχῆς. φασὶ μὲν γὰρ αὐτὴν ἀθάνατον καὶ ἀσώματον· μίαν δὲ μόνην εἶναι τὴν τῶν ἁπάντων ψυχὴν καταχερματιζομένην καὶ κατατεμνομένην εἰς τὰ καθ' ἕκαστα σώματα ἄψυχά τε καὶ ἔμψυχα· καὶ τὰ μὲν πλείονος αὐτῆς μετέχειν, τὰ δὲ ἐλάττονος· πλείονος μὲν τὰ ἔμψυχα, ἐλάττονος δὲ τὰ ἄψυχα· πολλῷ δὲ πλείονος τὰ οὐράνια· ὡς τῆς καθόλου ψυχῆς μέρη τὰς καθ' ἕκαστον εἶναι ψυχάς. καὶ εἰ μὲν ἀμερίστως μερίζεσθαι ταύτην ἔφασκον, ὡς τὴν φωνὴν ἐν τοῖς ἀκούουσι, μέτριον ἂν ἦν τὸ κακόν· νῦν δὲ τὴν οὐσίαν αὐτὴν τῆς ψυχῆς καταμερίζεσθαι λέγουσι· καὶ τὸ πάντων χαλεπώτατον ὅτι κυρίως αὐτὴν ἐν τοῖς στοιχείοις εἶναι βούλονται, καὶ συμμερίζεσθαι τούτοις ἐν τῇ τῶν σωμάτων γενέσει, καὶ πάλιν εἰς ταυτὸ συνιέναι, διαλυομένων τῶν σωμάτων· ὡς ὕδωρ μεριζόμενον καὶ πάλιν συναγόμενον καὶ μιγνύμενον. καὶ τὰς μὲν καθαρὰς ψυχὰς χωρεῖν εἰς τὸ φῶς, φῶς οὔσας· τὰς δὲ μεμολυσμένας ὑπὸ τῆς ὕλης χωρεῖν εἰς τὰ στοιχεῖα· καὶ πάλιν ἀπὸ τῶν στοιχείων εἰς τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα· καὶ οὕτω τὴν οὐσίαν αὐτῆς κατατέμνοντες καὶ σωματικὴν ἀποφαίνοντες, καὶ πάθεσιν ὑποβάλλοντες, ἀθάνατον εἶναί φασι· περιπίπτουσι δὲ τοῖς ἐναντίοις. φάσκοντες γὰρ ἀνατρέχειν τὰς μεμολυσμένας ψυχὰς ἐπὶ τὰ στοιχεῖα καὶ κατασυμμίγνυσθαι ἀλλήλαις, πάλιν αὐτὰς ἐν ταῖς μετενσωματώσεσί φασι τιμωρεῖσθαι κατὰ τὸ μέγεθος τῶν ἁμαρτημάτων, ἑνοῦντες αὐτὰς καὶ πάλιν χωρίζοντες καθ' ὑπόστασιν. καὶ γὰρ τὰς σκιὰς φωτὸς μὲν ὄντος χωρίζεσθαι, συννεφίας δὲ γινομένης ἑνοῦσθαι, ὅπερ ἀδύνατον ἐπὶ νοητῆς φύσεως γίνεσθαι· καὶ γὰρ αἱ σκιαὶ τῶν αἰσθητῶν εἰσιν, εἰ καὶ δοίη τις αὐτὰς χωρίζεσθαι, καὶ πάλιν ἑνοῦσθαι. Πλάτων δὲ καὶ μίαν εἶναι καὶ πολλὰς τὰς ψυχὰς ἀποφαίνεται· μίαν μὲν γὰρ εἶναι τὴν τοῦ παντὸς ψυχήν, εἶναι δὲ καὶ ἄλλας τῶν κατὰ μέρος, ὡς ἰδίᾳ μὲν τὸ πᾶν ἐμψυχοῦσθαι ὑπὸ τῆς τοῦ παντὸς ψυχῆς, ἰδίᾳ δὲ πάλιν τὰ κατὰ μέρος ὑπὸ τῆς ἰδίας ἑκάστου ψυχῆς. λέγει γοῦν τὴν μὲν τοῦ παντὸς διατετάσθαι ψυχὴν ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς γῆς ἐπὶ τὰ πέρατα τοῦ οὐρανοῦ· οὐ τοπικῶς αὐτὴν διατετάσθαι φάσκων, ἀλλὰ νοητῶς· ταύτην δὲ τὴν ψυχὴν εἶναι τὴν περιάγουσαν σφαιροειδῶς τὸ πᾶν καὶ συνέχουσαν καὶ συσφίγγουσαν τὸ σωματοειδὲς τοῦ κόσμου· δεῖσθαι γὰρ τὰ σώματα τοῦ συνέχοντος ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἐδείχθη· ποιεῖ δὲ τοῦτο τὴν εἰδοποιὸν ψυχήν.

A aut ſibi ipſi vtile futurum, ideóque animam ſubire corpus permittit. Cuius abundè magnum argumentum licet atripere Salomonem, qui ex Vriæ vxore & Dauide natus eſt. Nunc Manichæorum opinio qualis ſit inſpiciamus. Aiuot enim animam immortalem & corporis expertem eſſe: ſed vnam ſolam omoium quæ vbique ſunt, animam minutatim coocerptam, & diſtributam io ſingula corpora, tam inanima quàm animata, & eius in aliis plus, in aliis minus ineſſe. Plus enim eſſe in animatis, in inaoimis minos, ac multo plus B in cœleſtibus corporibus, quàm in aliis omnibus; vt partes vniuerſæ animæ, rerum ſingularum ſint animæ. Ac ſi quidem indiuiduè diuidi eam dicerent, vt vocem in iis qui eam auribus accipiunt, mediocre malum eſſet: nunc ipſam ſubſtantiam animæ in partes aiunt diuidi, & quod omnium grauiſſimum eſt, ipſam propriè in elementis eſſe volunt, cum quibus & in ortu corporum diuidatur, & rurſus in eorumdem diſſolutionem coëat: non ſecus atque aqua quæ diuiditur, iterum contrahitur, & permiſcetur. Ac C puras quidem aoimas in lucem excedere, cùm ſint lux; quæ verò à materia contaminatæ ſunt, abire in elementa, & rurſus ab elementis in ſtirpes, & aoimalia. Et ad hunc modum ſubſtantiam eius concidentes, & corpoream patibilémqoe facientes, immortalem eſſe aiuot. Verùm eò delabuntur, vt ſecum pugnantia lpquantur. Nam cùm dicant eas quæ contaminatæ ſunt, reuocari io elementa, & ſibi mutuò miſceri: rurſus eas pro magnitudioe cuiuſque peccatorum, dum ab vno corpore in aliud transferuntur, puniri cenſent, & earum naturam, tum D coniuogunt, tum ſeparant. Nam quòd vmbræ lucente ſole ſeparantur, cœlo oubibus obducto iunguntur, id io natura quæ mente cernitur fieri non poteſt: nam vmbræ ſub ſeoſum cadunt, etiamſi concedat quiſpiam eas ſeparari, rurſúſque cooiungi. Plato & vnam & multas eſſe animas, affirmat. Vnam enim eſſe huius vniuerſi animam, eſſe etiam alias rerum ſingularum, vt vniuerſum, vniuerſi E anima ſeparatim animatum ſit, itémque ſeparatim res ſingulæ, ſua quæque anima ſint præditæ. Dicit enim vniuerſæ naturæ animam porrectam eſſe à centro orbis terræ, vſque ad extremas oras cœli: non equidem vt locum iſta notet porrectio, ſed extenſionis quendam modum, quem meos & ratio aſſequatur: atque hanc eſſe animam quæ in orbem, rerum vniuerſitatem cootorqueat, mundíque corpus cootineat, atque conſtringat. Egere enim corpora vi aliqua à qua contineantur, idque præſtare animam, qoę ſpeciem efficit, ſuprà oſtenſum eſt.

Manichæorum opinio refellitur.

Viuere enim quamque rem, ſuo vitæ genere, & interitus, interire. Quoad enim corpus cõtinetur, & conſtringitur, eſſe dicitur; dum diſſoluitur, occidere. Et viuere quidem omnia, non eſſe tamen omnia animalia. Secérnunt enim ab inanimis ſtirpes, quòd hæ creſcãt, & nutriantur, id eſt, altrice, & naturali facultate: expertes rationis animantes, à ſtirpibus & herbis, ſenſu, rationis cõpotes, ab expertibus, ratione. Atque ita cùm omnia dicant viuere vniuſcuiuſque naturam diſtinguunt. Itaque viuere dicunt etiam quæ prorſus ſunt inanima, vita quadam quæ in habitu eſt, quoniam continentur ab vniuerſi anima, eò quòd ſint duntaxat, nec dilabantur. Hanc eſſe volunt animam, quæ gubernat vniuerſa; & ſingulas animas, quæ tamen iam antea à Deo factæ ſint, in corporibus includat; cũ ſcilicet Deus illi leges dederit, quibus hunc mundum adminiſtret: quas etiam fatum vocat Plato: & vim quę ad nos regendos ſatis ſit, ſuppeditet. Sed hæc etiam in diſputatione de fato dicta ſunt. Communiter igitur omnes Græci qui animam immortalem ſtatuerunt, eam de vno corpore in aliud transferri cenſuere: ſed in formis animarum diſſentiunt. Alij enim, vnam ſpeciem ratione vtentem dicunt, eámque & ad ſtirpes, & herbas, & ad beſtiarum corpora tranſire, & horũ partim certo & definito temporum ambitu, partim vt caſus tulerit, id fieri exiſtimarunt. Alij, nõ vnam ſpeciem animarum eſſe tradunt, ſed duas, rationis participem, & quæ rationis ſit expers. Neque deſunt, qui multas animarũ ſpecies conſtituant, totidem ſcilicet, quot ſunt ſpecies animantium: maximáque eſt inter Platonicos in hoc dogmate diſſenſio. Cùm enim Plato ſcripſerit furioſas & iracundas, & rapaces animas, in luporum & leonum corpora trãsferri; quæ verò intẽperatè vixiſſent, aſinorum, & ſimiliũ corpora aſſumere: Alij propriè intellexerũt, leones, & lupos, & aſinos: alij mutatione verborum eum vſum eſſe iudicarũt, ac mores per animalia deſignaſſe. Cronius enim in libro quẽ de iterato ortu ſcripſit, (ita enim migrationem illam de vno corpore in aliud appellat) omnes animas ratione præditas eſſe vult. Similiter Theodorus Platonicus, in libro qui inſcribitur, Animam eſſe omnes ſpecies: itémque Porphyrius. Iamblichus verò contrariam rationem ſequitur, & perinde vtcũque fuerit ſpecies animalium, ita animæ ſpeciem eſſe dicit: quod hanc habet vim, ſpecies animarum eſſe differentes. Nam librum edidit vnum, inſcriptione hac, Non fieri migrationes animarũ ab hominibus ad beſtias: neque à beſtiis ad homines, ſed ab animalibus ad animalia, & ab hominibus ad homines. In quo mihi quidem videtur non modò Platonis opinionem, ſed etiam veritatem præ cæteris eſſe aſſecutus, vt cùm multis aliis tum his rationibus licet oſtendere:

Marginal notes: * ἐν τῷ — *Diſputatio de fato.*

A ζῆν γὰρ ἕκαστον τῶν ὄντων τὴν ἰδίαν ζωὴν, καὶ φθείρεσθαι τὴν ἰδίαν φθοράν. ἕως μὲν γὰρ συνέχεται καὶ συσφίγγεται, τὸ σῶμα εἶναι λέγεται· διαλυόμενον δὲ, φθείρεσθαι· καὶ ζῆν μὲν πάντα, μὴ εἶναι δὲ πάντα ζῶα· διακρίνουσι γὰρ ἀπὸ μὲν τῶν ἀψύχων τὰ φυτὰ τῷ αὔξεσθαι καὶ τρέφεσθαι, τουτέστι τῇ θρεπτικῇ καὶ φυσικῇ δυνάμει. τὰ δὲ ἄλογα ζῶα, ἀπὸ τῶν φυτῶν, τῇ αἰσθήσει, τὰ δὲ λογικὰ, ἀπὸ τῶν ἀλόγων, τῷ λογικῷ· καὶ οὕτως ζῆν πάντα λέγοντες διαστέλλουσι τὴν ἑκάστου φύσιν. ζῆν μὲν λέγουσι καὶ τὰ πάντη B ἄψυχα, ἑκτικὴν ζωήν· καθὸ συνέχεται ὑπὸ τῆς τοῦ παντὸς ψυχῆς* τῷ εἶναι μόνον καὶ μὴ διαλύεσθαι. ταύτην δὲ εἶναι τὴν ψυχὴν τὴν διακυβερνῶσαν τὸ πᾶν καὶ τὴν τὰς μερικὰς ψυχὰς τὰς προτέρους παρὰ τοῦ δημιουργοῦ γενομένας ἐπιπέμπουσαν δηλαδὴ αὐτὴν τοῦ δημιουργοῦ καὶ νόμους αὐτῇ δεδωκότος, καθ᾽ οὓς διεξάγειν ὀφείλει τοῦτο τὸ πᾶν, οὓς καὶ εἱμαρμένην καλεῖ, καὶ χορηγοῦντος δύναμιν ἁρμόζουσαν διέπειν ἡμᾶς. εἴρηται δὲ ταῦτα καὶ ἐν τοῖς περὶ εἱμαρμένης. κοινῇ μὲν οὖν πάντες Ἕλληνες οἱ τὴν ψυ- C χὴν ἀθάνατον ἀποφηνάμενοι τὴν μετενσωμάτωσιν δογματίζουσι. διαφέρονται δὲ περὶ τὰ εἴδη τῶν ψυχῶν· οἱ μὲν γὰρ ἓν εἶδος τὸ λογικὸν λέγουσι· τοῦτο δὲ καὶ εἰς φυτὰ καὶ εἰς τὰ τῶν ἀλόγων σώματα μεταβαίνειν· οἱ μὲν κατά τινας ῥητὰς χρόνων περιόδους, οἱ δὲ ὡς ἔτυχεν. ἄλλοι δὲ οὐχ ἓν εἶδος ψυχῶν, ἀλλὰ δύο, λογικόν τε καὶ ἄλογον· τινὲς δὲ πολλὰ, τοσαῦτα ὅσα τῶν ζώων τὰ εἴδη· μάλιστα δὲ οἱ ἀπὸ Πλάτωνος περὶ τὸ δόγμα τοῦτο διηνέχθησαν. εἰπόντος γὰρ Πλάτωνος τὰς μὲν θυμικὰς καὶ ὀργίλους καὶ D ἁρπακτικὰς ψυχὰς, λύκων καὶ λεόντων σώματα μεταμφιέννυσθαι· τὰς δὲ περὶ τὴν ἀκολασίαν ἠσχολημένας, ὄνων καὶ τῶν τοιούτων ἀναλαμβάνειν σώματα, οἱ μὲν κυρίως ἤκουσαν τοὺς λέοντας καὶ τοὺς λύκους καὶ τοὺς ὄνους· οἱ δὲ τροπικῶς αὐτὸν εἰρηκέναι διέγνωσαν, τὰ ἤθη διὰ τῶν ζώων παρεμφαίνοντα. Κρόνιος μὲν γὰρ ἐν τῷ περὶ παλιγγενεσίας (οὕτω δὲ καλεῖ τὴν μετενσωμάτωσιν) λογικὰς πάσας βούλεται. ὁμοίως δὲ καὶ Θεόδωρος ὁ Πλατωνικὸς ἐν τῷ ὅτι ἡ ψυχὴ E πάντα τὰ εἴδη ἐστί· καὶ Πορφύριος ὁμοίως. Ἰάμβλιχος δὲ τὴν ἐναντίαν τούτοις δραμὼν, κατ᾽ εἶδος ζώων ψυχῆς εἶδος εἶναι λέγει, ἤγουν εἴδη διάφορα. γέγραπται γοῦν αὐτῷ μονόβιβλον ἐπίγραφον, ὅτι οὐκ ἀπ᾽ ἀνθρώπων εἰς ἄλογα, οὐδὲ ἀπὸ ζώων ἀλόγων εἰς ἀνθρώπους αἱ μετενσωματώσεις γίνονται, ἀλλὰ ἀπὸ ζώων εἰς ζῶα, καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων εἰς ἀνθρώπους. καί μοι δοκεῖ μᾶλλον οὗτος ἕνεκα τούτου καλῶς κατεστοχάσθαι μὴ μόνον τῆς Πλάτωνος γνώμης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς· ὡς ἔστιν ἐκ πολλῶν καὶ ἄλλων ἐπιδεῖξαι, μάλιστα δὲ ἐκ τούτων.

Digitized by Google

A οὐδὲ γὰρ μία τῶν λογικῶν κινήσεων ἐμφαίνεται τοῖς ἀλόγοις ζώοις· οὔτε γὰρ τέχναι, οὔτε μαθήματα, οὔτε βουλαί, οὔτε ἀρεταί, οὔτε ἄλλο τι τῶν διανοητικῶν ἐν αὐτοῖς ἐστίν· ἐξ ὧν δῆλον ὡς οὐ μέτεστι λογικῆς ψυχῆς αὐτοῖς. καὶ γὰρ ἄτοπον λέγειν τὰ ἄλογα λογικά. εἰ γὰρ καὶ κομιδῇ ἔοικε τοῖς βρέφεσιν ἡ ἄλογος μόνη κίνησις προσεῖναι, ἀλλὰ ψυχὴν λογικὴν φαμὲν ἔχειν αὐτά· ἐπιδεῖ γὰρ αὐξανόμενα τὴν λογικὴν ἀναδείκνυσιν ἐνέργειαν. τὸ δὲ ἄλογον κατ' οὐδεμίαν ἡλικίαν ἐμφαῖνον τὸ λογικόν, περιττῶς ἂν ἔχοι λογικὴν ψυχήν, ἀχρήστου παντελῶς μενούσης ἔσεσθαι τῆς λογικῆς δυνάμεως. B καὶ γὰρ οὐδὲν περιττὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ γεγενῆσθαι συμφώνως πᾶσι συνωμολόγηται. εἰ δὲ τοῦτο, περιττῶς ἂν ἡ λογικὴ ψυχὴ τοῖς κτήνεσι καὶ τοῖς θηρίοις ἐγκατεβάλετο, μηδέποτε δυναμένη τὸ ἑαυτῆς ἔργον ἐπιδείξασθαι· καὶ ἦν ἂν ἔγκλημα τοῦ δόντος ἀνάρμοστον ψυχὴν τῷ σώματι· οὔτε γὰρ τεχνίτου τὸ ἔργον, οὔτε τάξιν ἢ ἁρμονίαν εἰδότος. εἰ δέ τις λέγοι κινεῖσθαι μὲν κατὰ διάθεσιν λογικῶς τὰ ζῷα, τὴν δὲ διάπλασιν αὐτῶν ἀνεπιτήδειον εἶναι τεχνικῆς πράξεως, πιστούμενος τὸν λόγον ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων (C περιαιρεθέντων γὰρ μόνων τῶν δακτύλων τῶν χειρῶν, τὰς πλείστας τέχνας παραπόλλυσθαι) οὐ λύει τὸ ζητούμενον· μένει γὰρ ἔτι τὸ αὐτὸ ἄτοπον, ὡς τοῦ Θεοῦ μὴ προσφόρως ψυχὴν ἐναρμόσαντος τῷ σώματι, ἀλλὰ περιττὴν καὶ ἄχρηστον καὶ ἀνενέργητον ἐμποδιζομένην διὰ πάσης τῆς ἡλικίας αὐτῶν εἰς τὰς οἰκείας ἐνεργείας· πρὸς τῷ καὶ τὸν λόγον αὐτοὺς κατασκευάζειν ἐξ ἀδήλων καὶ οὐχ ὁμολογουμένων. πόθεν γὰρ ὅτι κατὰ διάθεσιν λογικῶς κινεῖται τὰ ζῷα; βέλτιον οὖν D προσφόρως ἡγεῖσθαι ἑκάστῳ σώματι ψυχὴν ἐνηρμόσθαι, καὶ μηδὲν ἔχειν πλέον κατὰ διάθεσιν τὰ ζῷα τῆς ἐμφαινομένης ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν φυσικῆς ἁπλότητος. ἕκαστον γὰρ εἶδος τῶν ἀλόγων κατ' οἰκείαν ὁρμὴν κινεῖται, πρὸς ἣν γέγονεν ἐξ ἀρχῆς χρείαν τε καὶ ἐνέργειαν· καὶ πρὸς ταῦτα καὶ τὴν διάπλασιν ἐπιτηδείαν ἔχει· οὐ μὴν ἀβοήθητα παντάπασιν αὐτὰ καταλέλοιπεν ὁ δημιουργός, ἀλλ' ἑκάστῳ φυσικὴν οὐ λογικὴν ἐνέβαλε σύνεσιν· τισὶ δὲ καὶ πανουργίαν ἐνέθηκεν ὥσπερ τέχνης εἰκόνα καὶ E σκιὰν λογικήν, δυεῖν τούτων ἕνεκεν, ὑπέρ τε καὶ τὰς ἐνεστώσας ἐπιβουλὰς ἐκκλίνειν, καὶ τὰς μελλούσας προφυλάττεσθαι, καὶ ἐπὶ τῷ συνάψαι τὴν κτίσιν πᾶσαν ἑαυτῇ, ὡς ἤδη εἴρηται. ὅτι δὲ οὐ λογικῶς ταῦτα ποιεῖ, δῆλον ἐκ τοῦ κατ' εἶδος ἕκαστον ζῷον ὁμοίως τὰ αὐτὰ ποιεῖν, καὶ μὴ διαλλάττειν αὐτῶν ἐν τῷ πλήθει τὰς ἐνεργείας, εἰ μὴ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἀλλὰ κατὰ μίαν ὁρμὴν ὅλον τὸ εἶδος κινεῖσθαι. πᾶς γὰρ λαγωὸς ὁμοίως τεχνάζεται,

A Nullus enim motus rationis cernitur in beſtiis: neque enim artes, neque diſciplinæ, neque conſilium, neque virtutes, neque aliud quippiam, quod ad rationem pertineat, in illis eſt. Ex quo patet, non eſſe eas, animæ vtentis ratione participes. Etenim abſurdum eſt, quæ ratione careant, dicere, ratione eſſe prædita. Etſi enim in modò natis pueris, ſolus ratione vacuus motus ineſt, tamẽ anima rationis cõpote ornatos eos dicimꝰ. Nã vbi adoleuerint, rationis vſum declarant. At beſtia cùm nulla ætate rationem patefaciat, ſuperuacaneã habeat animã rationis participem, quòd nullam illi rationis vis vtilitatẽ allatura ſit. Nã nihil B ſuperuacaneè à Deo factum eſſe, ab omnibus vno ore cõceſſum eſt. Quod ſi eſt, ſuperuacaneè anima rationis cõpos, iumẽtis & feris iniecta ſit, cùm nũquam in iis ſuũ munus poſſit edere, neque hoc illi non vituperationi ſit & crimini, qui corpori animã inhabilem dedit. Non enim hoc artificis opus eſt, aut omnino eius cui ordo & harmonia ſit cognita. Quòd ſi quis dicat eſſe quidẽ in animalibus motus rationis ex habitu, verùm ita efficta eſſe eorũ corpora, vt in ea nõ cadat artificioſa actio, idque hominũ exemplo cõfirmare nitatur (qui- C bus ſi digiti modò manuũ amputentur, plurimas artes exercere nõ poſſunt) quæſtionem non diſſoluit. Relinquitur enim adhuc idem abſurdũ, Deum non ingenuiſſe corpori accõmodatã animã, ſed ſuperuacaneã, & inutilẽ, & ocioſam, quæ per omnem ipſorum vitam à fungendo ſuo munere impediatur. Accedit etiam quòd ex dubiis, neque conceſſis rebus eorum ratio conſtet. Vnde enim ſcimus, ex habitu ratione moueri animalia? Satius ergo eſt exiſtimare, cuique corpori accommodatã animam eſſe inſitam, neque habere quidquã D amplius ex habitu animalia, quàm naturalem illam ſimplicitatem, quæ in operibus eorum apparet. Quæque enim ſpecies beſtiarum, naturæ inſtinctu mouetur, ad quem ab initio vſum, & ad quod fungendum munus generatã eſt, atque ad ea exequenda, appoſitè illorum corpus figuratum eſt. Neque ea tamen omni ope deſtituta, Deus reliquit, ſed vnicuiq; naturalem, non à ratione proficiſcentem prudentiam immiſit: quibuſdam etiam calliditatem, tanquam artis imaginem, & rationis vmbram inſeruit. Quod duabus de cauſis ab E eo factum eſt, & vt inſtãs malum effugerent, venienſque præcauerent, & vt omnia quæ creata eſſent, inter ſe connecteret, atque coniungeret: vt ſuprà eſt à nobis expoſitum. Verùm illa non ratione ad agendum adduci, hinc licet exiſtimes, quòd omnia quæ ſub eandem ſpeciem ſubiecta ſunt animalia, ſimiliter eadem faciant, neque in tanta multitudine opera eorum diſcrepent, niſi quòd vnum magis facit, alterum minus, ſed vno naturæ impetu, tota ſpecies moueatur. Omnis enim lepus, eodem modo dolo vtitur,

Contra Metem psychoſin Platonicam.

Homo liber eſt & ſui iuris.

& omnis lupus, eodem modo callidus, & omnis ſimia, eodem modo imitatur. Quod in homo non ita eſt, ſexcentæ enim rationes ſunt humanarum actionum. Liberum eſt enim, ſuíque iuris, quod rationem habet. Proinde non vt cuique ſpeciei beſtiarum, ita omnibus hominibus vnum idémque opus eſt. Nam illæ ſola natura mouentur, quæ autem naturalia ſunt, eodem modo ſunt apud omnes: at actiones quę à ratione manant, alię apud alios ſunt, neque apud omnes eædem neceſſariò. Si dixerint, ad luendam pœnam peccatorum, quæ cùm in corporibus humanis eſſet, admiſit anima, in eiuſmodi corpora detrudi, per id quod poſterius eſt, rem quæ quæritur, demonſtrant. Cur enim in corpora animalium quæ ante hominem facta ſunt, animæ rationis participes iniectæ ſunt? Non enim certè quod peccarint in corporibus humanis, etiam antequam in corpore humano reperirentur. Videtur autem noſtram hanc opinionem approbare, etiam admirabilis ille medicus Galenus, & in quaque ſpecie animalis diuerſam eſſe animæ ſpeciem arbitrari. Scribit enim ſtatim in principio libri primi de vſu partiū, hoc modo: Atque ſi hoc ita eſt, multę animalium partes erunt, aliæ maiores, aliæ minores, aliæ etiam quæ in aliam ſpeciem ſecari nō poſſunt, quibus omnibus animæ opus eſt. Nam corpus eius eſt inſtrumentum, eámque ob rem multùm à ſe differunt partes animalium, quandoquidem & animę. Deinde in progreſſu eiuſdem libri addit & hoc, de ſimia. Atqui ſapientiſſime accuſator, dicat natura tibi, animali anima ridiculo, oportuit ridiculam corporis ſtructuram dari. Ita differentibus ſpecie corporibus, differentes ineſſe animas cognouit. Atque iſta quidem de his diſputata ſunt. Quòd ſi animam oſtendimus neque corpus eſſe, neque harmoniam, neque temperationem, neque aliam vllam qualitatem, dubitandum non eſt quin ſubſtātia quædam ſit anima, vacans corpore: nam eſſe quidem, inter omnes conſtat. Si autem neque corpus eſt, neque accidens, profectò ſubſtantia eſt corporis expers, neque de iis eſt, quorum, vt ita dicam, eſſe, in alio eſt poſitum. Hæc enim adueniunt, & recedunt, ſine ſubiecti interitu: At anima dum ſeiungitur, prorſus corpus extinguitur. Eiſdem rationibus licebit vti, vt eam immortalem eſſe doceamus. Si enim neque corpus eſt, quod natura ſua diſſolui & interire probatum eſt, neque qualitas, neque quantitas, neque aliud quicquam è numero caducorum, obſcurum non eſt quin immortalis ſit. Multæ quidem ſunt eius immortalitatis certiſſimæ rationes apud Platonem & alios, ſed ſpinoſæ, & ad cognoſcendum difficiles, & vix iis notæ qui in illis ſcientiis magnopere verſati ſunt. Nobis autem ſatis eſt ad demonſtrationem animæ immortalitatis, doctrina diuinarum lite-

Epilogus totius capitis.

A καὶ πᾶς λύκος ὁμοίως πανουργεῖ, καὶ πᾶς πίθηκος ὁμοίως μιμεῖται. ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐπ' ἀνθρώπου· μυρίαι γὰρ ὁδοὶ τῶν ἀνθρωπείων πράξεων. ἐλεύθερον γάρ τι καὶ αὐτεξούσιον τὸ λογικόν· ὅθεν οὐχ ἓν καὶ ταυτὸν πᾶσιν ἔργον ἀνθρώποις· ὡς ἑκάστῳ εἴδει τῶν ἀλόγων ζώων· φύσει γὰρ μόνῃ ταῦτα κινεῖται. τὰ δὲ φύσει ὁμοίως παρὰ πᾶσίν ἐστιν· αἱ δὲ λογικαὶ πράξεις ἄλλαι παρ' ἄλλοις, καὶ οὐκ ἐξ ἀνάγκης αἱ αὐταὶ παρὰ πᾶσιν. εἰ δὲ λέγοιεν ἐπὶ τιμωρίᾳ τὰς

B ψυχὰς τῶν προημαρτηκυιῶν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ εἰς τοιαῦτα σώματα καταπέμπεσθαι, ἐκ τῶν ὑστέρων ποιοῦνται τὴν ἀπόδειξιν. διὰ τί γὰρ εἰς τὰ πρῶτα γενόμενα σώματα τῶν ζώων, ἐνεβλήθησαν λογικαὶ ψυχαί; οὐ γὰρ δήπου ὡς ἐν σώμασιν ἀνθρωπείοις ἁμαρτήσασαι πρὶν καὶ εἰς σῶμα γενέσθαι ἀνθρώπειον. ἔοικε δὲ ταύτῃ τῇ δόξῃ ἕπεσθαι καὶ Γαληνὸς ὁ θαυμάσιος ἰατρὸς, καὶ καθ' ἕκαστον εἶδος ζώου, διάφορον εἶναι δοξάζειν καὶ ψυχῆς εἶδος. λέγει γὰρ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου βιβλίου τῆς περὶ

C χρείας μορίων πραγματείας, οὕτως καὶ εἰ τοῦτο, πολλὰ τῶν ζώων ἔσται μόρια· τὰ μὲν μείζω, τὰ δὲ ἐλάττω, τὰ δὲ παντάπασιν εἰς ἕτερον εἶδος ἄτμητα· χρεία δὲ πάντων αὐτῶν ἐστι τῇ ψυχῇ. τὸ γὰρ σῶμα ταύτης ὄργανον, καὶ διὰ τοῦτο πολὺ διενήνοχεν ἀλλήλων τὰ μόρια τῶν ζώων, ὅτι καὶ αἱ ψυχαί. πάλιν δὲ προελθὼν ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ, προσέθηκεν ἐπὶ τοῦ πιθήκου καὶ τοῦτο· ναὶ μὰ ὦ σοφώτατε κατήγορε λέξοιεν ἂν ἡ φύσις πρὸς σέ, γελοίῳ τὴν ψυχὴν ζώῳ γελοίαν ἐχρῆν δοθῆναι σώματος κατασκευήν· οὕτως οἶδε τοῖς διαφόροις κατ'

D εἶδος σώμασι διαφόρους ἐνούσας ψυχάς· καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. εἰ δὲ τὴν ψυχὴν ἀπεδείξαμεν μήτε σῶμα οὖσαν, μήτε ἁρμονίαν, μήτε κρᾶσιν, μήτε ἄλλην τινὰ ποιότητα, δῆλον ἐκ τούτων ὡς οὐσία τίς ἐστιν ἀσώματος ἡ ψυχή. ὅτι μὲν γάρ ἐστιν, ὁμολογεῖται πᾶσιν· εἰ δὲ μήτε σῶμα μήτε συμβεβηκὸς, δῆλον ὅτι ἀσώματός ἐστιν οὐσία, καὶ οὐδὲν τῶν ἐχόντων ἐν ἄλλῳ τὸ εἶναι. ταῦτα γὰρ καὶ γίνεται καὶ ἀπογίνεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς. τῆς δὲ ψυχῆς χωριζομένης τὸ σῶμα πάντως φθείρεται.

E τοῖς αὐτοῖς δὲ χρησάμενον ἐστὶν ἀποδεῖξαι τὴν ψυχὴν ἀθάνατον οὖσαν. εἰ γὰρ μήτε σῶμά ἐστιν, ὅπερ φύσει διάλυτον ἐδείχθη, καὶ φθαρτὸν, μήτε ποιότης, μήτε ποσότης, μήτε ἄλλο τι τῶν φθειρομένων, δῆλον ὅτι ἀθάνατός ἐστι· πολλαὶ μὲν οὖν εἰσι τῆς ἀθανασίας αὐτῆς αἱ ἀποδείξεις παρά τε Πλάτωνι καὶ τοῖς ἄλλοις· ἀλλ' ἐκεῖναι μὲν ποικίλαι καὶ δυσκατανόητοι, καὶ μόλις τοῖς ἐντεθραμμένοις ἐκείναις ταῖς ἐπιστήμαις γνώριμοι· ἡμῖν δὲ ἀρκεῖ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀθανασίας αὐτῆς, ἡ τῶν θείων λογι-

τῶν διδασκαλία, τὸ πιστὸν ἀφ' ἑαυτῆς ἔχουσα διὰ τὸ θεόπνευστος εἶναι· πρὸς δὲ τοὺς μὴ καταδεχομένους τὰ τῶν Χριστιανῶν * γράμματα, ἀρκεῖ τὸ μηδὲν εἶναι τὴν ψυχὴν τῶν φθειρομένων ἀποδεῖξαι. Εἰ γὰρ μηδέν ἐστι τῶν φθειρομένων, ἔστι δὲ ἄφθαρτος, ἔστι καὶ ἀθάνατος. ὥστε τοῦτο μὲν ἀρκούντως ἔχον παραλειπτέον.

A ratum, quæ à ſe fidem habet, nec foris petitæ probationis eget, quia diuino inſtinctu & inflatu data eſt. Aduerſus eos qui Chriſtianorum litteris non vtuntur, ſatis eſt, quòd non * numerari animam in iis quæ occidunt, demonſtrauimus. Si enim nihil eſt eorum quæ occidunt, ſed interitum omnem effugit, immortalis profectò eſt. Itaque hoc quod abundè declaratum ſit, omittendum eſt.

* Ἑλλήνων.

Περὶ ἑνώσεως ψυχῆς καὶ σώματος.

ΚΕΦΑΛ. γʹ.

B

ΖΗΤΗΤΕΟΝ δὲ πῶς ψυχῆς καὶ σώματος ἀψύχου γίνεται ἕνωσις. ἄπορον γὰρ τὸ πρᾶγμα. εἰ δὲ μὴ μόνον ἐκ τούτων ἀλλὰ καὶ τοῦ νοῦ συνέστηκεν ὁ ἄνθρωπος, ὡς εἶπόν τινες, ἔτι πλέον ἀπορώτερον. πάντα γὰρ τὰ συνιόντα εἰς μιᾶς οὐσίας ὑπόστασιν πάντως ἑνοῦται· πάντα δὲ τὰ ἑνούμενα ἀλλοιοῦται, καὶ οὐ μένει ἅπερ πρότερον, ὡς ἐπὶ τῶν στοιχείων δειχθήσεται· ἑνωθέντα γὰρ ἄλλο τι γέγονε. πῶς οὖν ἢ τὸ σῶμα ἑνωθὲν τῇ ψυχῇ ἔτι μένει σῶμα, ἢ πάλιν ἡ
C
ψυχὴ ἀσώματος οὖσα καὶ οὐσιώδης καθ' ἑαυτήν, πῶς ἑνοῦται σώματι καὶ μέρος γίνεται τοῦ ζώου σώζουσα τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἀσύγχυτον καὶ ἀδιάφθορον; ἀνάγκη γὰρ ἢ ἑνοῦσθαι τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, καὶ συναλλοιοῦσθαι καὶ συμφθείρεσθαι ἀμφότερα ὡς τὰ στοιχεῖα· ἢ μὴ ἑνοῦσθαι μὲν διὰ τὰς εἰρημένας ἀτοπίας, παρακεῖσθαι δὲ ὡς χορευτὰς ἐν χορῷ· ἢ ψῆφον τῇ ψήφῳ· ἢ κεκρᾶσθαι ὡς οἶνον καὶ ὕδωρ. ἀλλ' ὅτι μὲν οὐ δύναται παρακεῖσθαι τῷ σώματι ἡ ψυχή, ἐν τῷ περὶ ψυχῆς
D
ἀποδέδεικται. ἦν γὰρ ἂν αὐτὸ μόνον τὸ μέρος τοῦ σώματος ἔμψυχον τὸ πλησιάζον τῇ ψυχῇ, τὸ δὲ μὴ συνημμένον, ἄψυχον. πρὸς τῷ μὴ δύνασθαι ἓν λέγεσθαι τὸ κατὰ παράθεσιν, ὡς ξύλα, φέρε εἰπεῖν, καὶ σίδηρον ἤ τι τοιοῦτον. καὶ ἡ κρᾶσις δὲ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ὕδατος ἀμφότερα συνδιαφθείρει. οὔτε γὰρ ὕδωρ ἐστὶ καθαρὸν τὸ κρᾶμα οὔτε οἶνος· καίτοι τῆς τοιαύτης κράσεως κατὰ παράθεσιν γινομένης λανθανούσης τὴν αἴσθησιν διὰ τὸ λεπτομερὲς τῶν κεκραμένων. δῆλον δὲ ἐκ τοῦ πάλιν ἀπ' ἀλλήλων δύνασθαι χωρίζε-
E
σθαι. σπόγγος γοῦν ἐλαιωθεὶς ἀναμᾶται καθαρὸν τὸ ὕδωρ, καὶ πάπυρος· αἰσθητῶς δὲ χωρίσαι τὰ ἀκριβῶς ἡνωμένα παντάπασιν ἀδύνατον. Εἰ δὲ μήτε ἥνωται, μήτε παράκειται, μήτε κέκραται, τίς ὁ λόγος τοῦ τὸ ζῷον ἓν λέγεσθαι; Πλάτων μὲν οὖν διὰ ταύτην τὴν ἀπορίαν οὐ βούλεται τὸ ζῷον ἐκ ψυχῆς εἶναι καὶ σώματος· ἀλλὰ ψυχὴν σώματι κεχρη-

De iunctione corporis & animæ.

Cap. III.

B

QVÆRENDVM quomodo animæ, & corporis quod anima vacat, fiat iunctio: dubia enim res eſt. Si autẽ non ſolùm ex anima & corpore, ſed etiam mente, homo cõflatus eſt, vt nonnulli cenſuerunt, longè magis res ambigua eſt, & controuerſa. Omnia enim quæ ad vnius naturæ conſtitutionem conueniunt, prorſus iũctione aliqua tenentur. Omnia autem quæ iunctione tenentur, commutantur: neque quæ priùs erant, permanent, vt
C
de elementis oſtẽdetur. Nam poſtquam iuncta ſunt, in aliam quãdam natutam abierunt. Quomodo ergo aut corpus iunctum animæ corpus manet, aut anima cùm ſit corporis expers, & ſubſtantia per ſe, iungitur corpori, & pars animalis efficitur, ſic vt ſuam eſſentiam non confuſam & incorruptam cõſeruet? Neceſſe eſt enim aut ita iunctam eſſe animam, & corpus, vt ſimul ambo commutata, & corrupta ſint, vt elementa: aut non quidẽ ſic iuncta eſſe, propter abſurda quæ conſequi iam diximus, ſed alterum ad alterum eſſe appoſitum,
D
vt in choro ſaltatores: aut calculum ad calculum: vel ita temperata eſſe, vt vinum & aqua cõmiſcentur. Verùm animam ad corpus non poſſe eſſe appoſitã, capite quod de anima eſt, demonſtrauimus. Nam præterquam quòd vnum dici non poſſunt, quæ appoſitione vnius ad alterum coagmẽtata ſunt, vt verbi gratia, lignum & ferrũ, vel aliquid eiuſdem generis, ea pars ſola corporis eſſet animata, quæ animæ propinqua eſt; quæ cõiuncta non eſt, inanima. Vini quoq; & aquæ temperatio vtrumque & vinum & aquam corrumpit: neque enim pura aqua eſt permixtũ illud, neque vi-
E
num: quamquam talis temperatio appoſitione fit, quam tamen ſenſus deprehendere non poteſt, propter tenuitatem partium eorum quæ tẽperata ſunt. Quod ex eo perſpicuum eſt, quòd rurſum alterum ab altero ſeparari poteſt. Nam ſpõgia oleo imbuta, & papyrus, aquam puram attrahit. At quę verè & exquiſitè temperata ſunt, à ſe mutuò diſtrahi nullo modo poſſunt: ſic vt ſub ſenſum cadat eorum diſiunctio. Quòd ſi neque iuncta ſunt, neque appoſitũ alterũ alteri, neque tẽperata, quæ ratio eſt, cur animal vnũ dicatur? Itaq; Plato hac dubitatione cõmotus, nõ vult animal cõſtare ex anima & corpore, ſed ipſũ eſſe animã, quæ corpore vta-

tur, & velut corpore veſtita ſit. Sed ne iſta quidẽ ratio ab omni dubitatione libera eſt. Quomodo enim vnũ eſſe poteſt cum veſtitu anima? non enim vnũ eſt tunica cum eo quod tunica indutũ eſt. Ammonius Platoni doctor hanc quæſtionem ad hunc modum ſoluebat: Dicebat enim naturas eas quæ ratione & mente cognoſcuntur, eiuſmodi eſſe, vt etiam cum his quæ ſe poſſent accipere, iungerẽtur, veluti quæ ſimul corrumpuntur: & iunctas manere, nõ confuſas & incorruptas, vt ea quę apponuntur. Nã in corporibus quidẽ iunctio omnino cõmutat ea quæ coëunt, quãdoquidem in alia corpora mutantur, vt elemẽta, in corpora quę ex eis cõcreta ſunt: & alimẽta, in ſanguinem, & ſanguis in carnem, reliquaſque partes corporis. In iis verò quæ intelligentia intuentur, iunctio quidẽ fit, cõmutatio tamẽ nulla ſequitur. Id enim quod ratione cõprehẽditur, natura paratum eſt vt omnẽ eſſentiæ cõmutationem reſpuat. Sed vel decedit, vel in nihilũ occidit, mutationis verò omnis eſt expers. Neque verò in nihilum occidit, non enim eſſet immortale: & anima cùm ſit vita, ſi in tẽperationem mutaretur, mutaret quoq; neque ampliùs eſſet vita. Quid autem cõferret corpori, ſi ei vitam non impertiret? non ergo anima in iunctione commutatur. Hoc oſtenſo, quę ſub rationem, & mentem cadunt, eſſentia ſua commutari non poſſe, neceſſario ſequitur: ea dum iunguntur, non vnà interire cum iis quibuſcum iuncta ſunt. Quare & iuncta eſt, & non confuſè iuncta eſt anima corpori. Nam iunctam eſſe, naturę conſenſus, atque conſpiratio declarat. Conſentit enim, atque cõgruit ſibi totum animal, quippe quod vnum ſit. Non confundi autem cum corpore animã, ex eo conſtat, quòd ſecundùm ſomnũ quodammodo ſeiuncta à corpore, ídq; velut exanime relinquens, nec præter vitam quidquam illi aſpirãs, ne prorſus intereat, per ſe in ſomniis ſuo munere fungatur: futura præſentiens, & ſe cũ beatis illis mẽtibus, & ab omni corporis contagione ſegregatis coniungens. Quod idem illi vſu venit, dum per ſe cõſiderat aliquid earum rerum quæ ſub intelligentiam cadunt. Nam etiam tum quoad fieri poteſt, ſeipſam abducit à corpore, & per ſe eſt, vt ad hunc modum res apprehendat. Cùm enim vacet corpore, quovis penetrat, & permeat, quemadmodum quæ ſimul corrupta ſunt. Manet tamẽ incorrupta, quemadmodũ quæ non confuſa ſunt, & tuetur illam ſuam vnitatem, & in quibuſcunque fuerit, ea ad ſuam vitam vertit, neque ab iis vertitur. Vt enim ſol præſentia ſua aërem illuſtrans eum ad lumen traducit, aërique lumen iungitur, & cum eo non confuſè funditur: ita anima iuncta corpori, manet omnino non confuſa: hoc vno à ſole diſcrepans, quòd ſol cùm corpus ſit, locóque circumſcribatur, non eſt vbicunque lux ſua eſt, quemadmodum neque ignis.

Anima corpori iungitur, ſed non commiſcetur.

Similitudo.

A ἡνωμένην, καὶ ὥσπερ ἐνδεδυμένην τὸ σῶμα. ἔχει δὲ καὶ οὗτος ὁ λόγος ἀπορίαν τινά. πῶς γὰρ ἓν εἶναι δύναται μετὰ τοῦ ἐνδύματος ἡ ψυχή; οὐ γὰρ ἓν ὁ χιτὼν μετὰ τοῦ ἐνδεδυμένου. Ἀμμώνιος δὲ ὁ διδάσκαλος τοῦ Πλωτίνου τὸ ζητούμενον τοῦτον τὸν τρόπον ἐπελύετο· ἔλεγε γὰρ τὰ νοητὰ τοιαύτην ἔχειν φύσιν, ὡς καὶ ἑνοῦσθαι τοῖς δυναμένοις αὐτὰ δέξασθαι, καθάπερ τὰ συνεφθαρμένα, καὶ ἑνωμένα μένειν ἀσύγχυτα καὶ ἀδιάφθορα ὡς τὰ παρακείμενα. ἐπὶ μὲν γὰρ σωμάτων ἡ ἕνωσις ἀλλοίωσιν τῶν συνιόντων πάν-B τως ἐργάζεται, ἐπειδήπερ εἰς ἄλλα σώματα μεταβάλλεται, ὡς τὰ στοιχεῖα εἰς τὰ συγκείματα, καὶ αἱ τροφαὶ εἰς αἷμα, τὸ δὲ αἷμα εἰς σάρκα, καὶ τὰ λοιπὰ μέρια τοῦ σώματος· ἐπὶ δὲ τῶν νοητῶν ἕνωσις μὲν γίνεται, ἀλλοίωσις δὲ οὐ παρακολουθεῖ. οὐ γὰρ πέφυκε τὸ νοητὸν κατ' οὐσίαν ἀλλοιοῦσθαι· ἀλλ' ἢ ἐξίσταται, ἢ εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεται. μεταβολὴν δὲ οὐκ ἐπιδέχεται, ἀλλ' οὔτε εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεται. οὐ γὰρ ἂν ἦν ἀθάνατον. καὶ ἡ ψυχὴ ζωὴ οὖσα, εἰ ἐν τῇ κράσει μετεβάλλετο, ἠλλοιώθη ἂν καὶ C οὐκ ἦν ἂν ἔτι ζωή. τί δὲ συνεβάλλετο τῷ σώματι, εἰ μὴ παρεῖχεν αὐτῷ τὴν ζωήν; οὐκ ἄρα ἀλλοιοῦται ἡ ψυχὴ ἐν τῇ ἑνώσει. δεδειγμένου τοίνυν τοῦ ὅτι τὰ νοητὰ ἀναλλοίωτα κατ' οὐσίαν ἐστὶν, ἀναγκαίως παρακολουθεῖ τὸ καὶ ἑνούμενα αὐτὰ μὴ συνδιαφθείρεσθαι, οἷς ἑνοῦται. καὶ ἥνωται τοίνυν καὶ ἀσυγχύτως ἥνωται τῷ σώματι ἡ ψυχή· ὅτι μὲν γὰρ ἥνωται, ἡ συμπάθεια δείκνυσι· συμπαθεῖ γὰρ ὅλον ἑαυτῷ τὸ ζῷον ὡς ἓν ὄν. ὅτι δὲ ἀσύγχυτον μένει, δῆλον ἐκ τοῦ τὴν ψυχὴν τρόπον τινὰ χωριζομένην τοῦ D σώματος ἐν τῷ ὕπνῳ, καὶ ὥσπερ νεκρὸν αὐτὸ κεῖσθαι καταλιποῦσαν, μόνον δὲ ἐξατμίζουσαν αὐτῷ τὴν ζωὴν, ἵνα μὴ παντελῶς ἀπόληται, καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐν τοῖς ὀνείροις ἐνεργεῖν θεσπίζουσαν τὸ μέλλον καὶ τοῖς νοητοῖς πλησιάζουσαν. ταὐτὸ συμβαίνει καὶ ὅταν καθ' ἑαυτὴν ἐπισκέπτηταί τι τῶν νοητῶν· καὶ τότε γὰρ ὡς οἷόν τε τοῦ σώματος ἑαυτὴν χωρίζει καὶ καθ' ἑαυτὴν γίνεται, ἵν' οὕτως ἐπιβάλλῃ τοῖς οὖσι. ἀσώματος γὰρ οὖσα δι' ὅλου κεχώρηκεν ὡς τὰ συνεφθαρμένα· μένουσα ἀδιάφθορος ὡς τὰ ἀσύγχυτα, καὶ τὸ καθ' ἑαυτὴν ἓν διασώζουσα. καὶ ἐν οἷς ἂν E γένηται τρέπουσα ἐκεῖνα κατὰ τὴν ἑαυτῆς ζωὴν, καὶ μὴ τρεπομένη ὑπ' ἐκείνων. ὡς γὰρ ὁ ἥλιος τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ τὸν ἀέρα εἰς φῶς μεταβάλλει, ποιῶν αὐτὸν φωτοειδῆ, καὶ ἑνοῦται τῷ ἀέρι τὸ φῶς, ἀσυγχύτως ἅμα αὐτῷ κεχυμένον· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ψυχὴ ἑνουμένη τῷ σώματι, μένει παντελῶς ἀσύγχυτος· κατὰ τοῦτο μόνον διαλλάττουσα ὅτι ὁ μὲν ἥλιος σῶμα ὢν καὶ τόπῳ περιγραφόμενος, οὐκ ἔστι πανταχοῦ ἔνθα καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ· ὡς οὐδὲ τὸ πῦρ.

μένει γὰρ καὶ αὐτὸ ἐν τοῖς ξύλοις ἢ ἐν θρυαλλίδι δεδεμένον ὡς ἐν τόπῳ. ἡ δὲ ψυχὴ ἀσώματος οὖσα καὶ μὴ περιγραφομένη τόπῳ, ὅλη δι᾽ ὅλου χωρεῖ καὶ τοῦ φωτὸς ἑαυτῆς καὶ τοῦ σώματος· καὶ οὐκ ἔστι μέρος φωτιζόμενον ὑπ᾽ αὐτῆς ἐν ᾧ μὴ ὅλη πάρεστιν. οὐ γὰρ κρατεῖται ὑπὸ τοῦ σώματος, ἀλλ᾽ αὐτὴ κρατεῖ τὸ σῶμα· οὐδὲ ἐν τῷ σώματί ἐστιν ὡς ἐν ἀγγείῳ ἢ ἀσκῷ· ἀλλὰ μᾶλλον τὸ σῶμα ἐν αὐτῇ. μὴ κωλυόμενα γὰρ ὑπὸ τῶν σωμάτων τὰ νοητά, ἀλλὰ διὰ παντὸς σώματος χωροῦντα καὶ διαφοιτῶντα καὶ διεξιόντα οὐχ οἷά τέ ἐστιν ὑπὸ τόπου σωματικοῦ κατέχεσθαι· νοητὰ γὰρ ὄντα ἐν νοητοῖς καὶ τόποις ἐστίν· ἢ γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ἢ ἐν τοῖς ὑπερκειμένοις νοητοῖς· ὡς ἡ ψυχὴ ποτὲ μὲν ἐν ἑαυτῇ ἐστιν, ὅταν λογίζεται, ποτὲ δὲ ἐν τῷ νῷ ὅταν νοῇ. ἐπὰν οὖν ἐν σώματι λέγηται εἶναι, οὐχ ὡς ἐν τόπῳ τῷ σώματι λέγεται εἶναι, ἀλλ᾽ ὡς ἐν σχέσει καὶ τῷ παρεῖναι, ὡς λέγεται ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν. καὶ γὰρ τῇ σχέσει καὶ τῇ πρός τι ῥοπῇ καὶ διαθέσει, δεδέσθαι φαμὲν ὑπὸ τοῦ σώματος τὴν ψυχήν· ὡς λέγομεν ὑπὸ τῆς ἐρωμένης δεδέσθαι τὸν ἐραστήν· οὐ σωματικῶς οὐδὲ τοπικῶς, ἀλλὰ κατὰ σχέσιν. ἀμέγεθος γὰρ ὂν καὶ ἄογκον καὶ ἀμερές, τῆς κατὰ μέρος τοπικῆς περιγράφεσθαι κρεῖττόν ἐστι. τὸ γὰρ μὴ ἔχον μέρος ποίῳ δυνάσαιτο τόπῳ περιγράφεσθαι; ὄγκῳ γὰρ τόπος συνυφίσταται· τόπος γάρ ἐστι πέρας τοῦ περιέχοντος καθ᾽ ὃ περιέχει τὸ περιεχόμενον. εἰ δέ τις λέγοι· οὐκοῦν καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Ῥώμῃ ἐστὶ καὶ πανταχοῦ ἡ ἐμὴ ψυχή, λανθάνει ἑαυτὸν πάλιν τόπον λέγων. καὶ γὰρ τὸ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ὅλως τὸ ἐν τῷδε, τόπος ἐστίν. ἐν τόπῳ δὲ ὅλως οὐκ ἔστιν, ἀλλ᾽ ἐν σχέσει. δέδεικται γὰρ μὴ δύνασθαι περιληφθῆναι τόπῳ. ὅταν οὖν ἐν σχέσει γένηται τὸ νοητὸν τόπου τινὸς ἢ πράγματος ἐν τόπῳ ὄντος, καταχρηστικώτερον λέγομεν ἐκεῖ αὐτὸ εἶναι, διὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ τὴν ἐκεῖ· τὸν τόπον ἀντὶ τῆς σχέσεως καὶ τῆς ἐνεργείας λαμβάνοντες. δέον γὰρ λέγειν, ἐκεῖ ἐνεργεῖ, λέγομεν, ἐκεῖ ἐστιν. ἁρμόσειε δ᾽ ἂν οὗτος ὁ λόγος καθαρώτερον καὶ μάλιστα τῇ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἑνώσει τοῦ Θεοῦ λόγου· καθ᾽ ἣν ἑνωθεὶς ἔμεινεν ἀσύγχυτος καὶ ἀπερίληπτος· οὐ κατὰ τὸν τῆς ψυχῆς τρόπον. ἐκείνη μὲν γὰρ τῶν πεπληθυσμένων οὖσα δοκεῖ καὶ συμπάσχειν πως δι᾽ οἰκειότητα τῷ σώματι, καὶ κρατεῖσθαι ὅτε καὶ κρατεῖ. ὁ δὲ Θεὸς λόγος οὐδὲν αὐτὸς ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῆς περὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἀλλοιούμενος, οὐδὲ μετέχων τῆς ἐκείνων ἀσθενείας, μεταδιδοὺς δὲ αὐτοῖς τῆς ἑαυτοῦ θειότητος γίνεται σὺν αὐτοῖς ἓν μένων, ἐν ᾧπερ ἦν καὶ πρὸ τῆς ἑνώσεως· καὶ καινότερος οὗτος ὁ τρόπος τῆς κράσεως ἢ ἑνώσεως· καὶ κιρνᾶται καὶ μένει πάντα πάντῃ ἄμικτος καὶ ἀσύγχυτος καὶ ἀδιάφθορος,

A Manet enim ignis in ligno, aut in lucerna, tanquam in loco illigatus. Anima verò, quòd corporis eſt expers, neque loco definitur, tota per totum & lumen ſuum & corpus permeat: neque eſt pars vlla quæ ab illa illuſtretur, in qua tota non adſit. Non enim tenetur à corpore, ſed ipſa tenet corpus, neque in corpore eſt vt in vaſe, aut vtre, ſed contra potiùs in ea corpus. Non enim, quæ cernuntur intelligentia, à corporibus impedita, ſed per totum corpus meantia & tranſeuntia & vagantia corporeo loco comprehendi poſſunt. Cùm enim intelligentia comprehendantur, etiam in locis ſunt quæ B animo cernuntur. Aut enim in ſeipſis, aut in ſuperioribus mentibus, vt animus aliquando in ſeipſo eſt, dum ratiocinatur: aliquando in mente, dum intelligit. Cùm igitur in corpore eſſe dicitur, non in corpore, vt in loco, eſſe dicitur: ſed vt inclinatione quadam & quia adeſt, quomodo Deum in nobis eſſe dicimus. Etenim inclinatione & propenſione ad aliquid, & affectione vinctam dicimus à corpore animam: quemadmodum eum qui amat ab amica vinctum dicimus non corpore, aut loco, ſed animi inclinatione. Cùm enim magnitudine, & mole & partibus careat, nulla C loci parte terminari, aut circumſcribi poteſt. Quod enim partem nullam habet, quo loco circumſcribi queat? cum mole enim locus exiſtit. Nam locus terminus eſt corporis cōtinentis, quo id quod continetur, complectitur. Quod ſi quis dixerit, ergo & Alexandriæ, & Romæ, denique vbique eſt mea anima, non videt ſe locum denuo dicere. Etenim quod ita dicitur Alexandriæ, aut omnino hîc, locus eſt. In loco autem prorſus non eſt, ſed in inclinatione. Oſtēſum eſt enim loco comprehendi non poſſe. Cùm ergo in inclinatio-D ne aliqua fuerit, quod intelligentia comprehenditur, ad locum, aut rem quæ in loco ſit, per abuſionem ibi eſſe dicimus propter muneris functionem quę illic eſt, locumque pro inclinatione & fūctione muneris accipimus. Cùm enim dicendum ſit illic fungi ſuo munere, illic eſſe dicimus. Verùm hæc ratio iunctionis liquidiùs maximéque ad iunctionem verbi Dei, & hominis conueniet: qua poſt iunctionem, neque confuſum, neque comprehenſum, ab homine eſt: neque tamen ad E eundem modum quo anima. Hæc enim cùm multiplicata ſit, videtur etiam conſentire & congruere aliquo modo propter ſocietatem cum corpore, & tum ipſum tenere, tum ab eo teneri. At Deus Verbum, nihil ipſum à ſocietate corporis & animæ, immutatum, neque illorum imbecillitatis particeps, ſed eis ſuam diuinitatem impartiens, vnum cum eis fit & permanet, quod erat ante iūctionem. Nouus hic temperationis, aut iūctionis modus eſt, & temperatur & manet omnis dūtaxat admixtionis expers, & nō confuſum, & incorruptū,

Verbum ſine admixtione, homini iunctum eſt.

&immutabile; & præterquam quòd ſe non vertit neque confunditur, quoniam omnis prorſus commutationis eſt expers, non vnà cum illis patitur, ſed vnà tantùm agit: neq; ſimul interit, aut commutatur, ſed cùm illa amplificat, tum ab illis non imminuitur Teſtatur hoc Porphyrius, qui Chriſtum oppugnare & inſectari non dubitauit. Sunt autem grauia inimicorum, à nobis quæ ſunt teſtimonia, neque contradici quicquam poteſt. Itaque Porpbyrius capite ſecũdo variarum quæſtionum, ad verbum ſic ſcribit, Non improbandũ igitur accidere poſſe, vt aliqua ſubſtantia ad alterius ſubſtantiæ abſolutionem aſſumatur, & pars ſubſtantiæ ſit, ita vt in ſua ipſius natura maneat, & aliam ſubſtantiam compleat, & vnum cum alio fiat, & ſuam vnitatem conſeruet, & quod maius eſt, ipſa quidem non vertatur, ſed ea in quibuſcunque fuerit, ad ſuam ipſius actionem ſua præſentia vertat. Atque hæc de animæ & corporis iunctione ſcribit. Quòd ſi in anima vera eſt ratio, propterea quod eſt non corpus, longè longéque erit verior de Deo Verbo, quod multo magis non concretum & verè ab omni coagmentatione corporis remotum eſt. Hoc planiſſimè obturat os iis qui iunctionem Dei cum homine accuſare conantur. Plerique enim Græcorum hoc irrident, quòd dicant fieri non poſſe, nec probabile, nec decorum eſſe, vt diuina eſſentia cum natura mortali temperetur, atque iungatur. Nos verò vſi eorum teſtimonio, quorum inter illos celebre nomen eſt, crimen hoc depellimus. Dicitur à quibuſdam & maximè ab Eunomianis, iunctum eſſe Deum verbum corpori, non ſubſtãtia, ſed vtriuſque viribus. Non enim eſſe ſubſtantias quæ iunctæ, aut temperatæ ſint, ſed vires corporis cum viribus Diuinis eſſe commixtas. Vires autem corporis nimirum omnis quod inſtrumentis ſit præditum, ex Ariſtotelis ſententia dicunt eſſe ſenſus. His ergo Diuinæ vires commixtæ iunctionem, illis autboribus, effecerunt. At nemo, opinor, hoc iis dederit, ſenſus corporeas vires eſſe. Suprà enim perſpicuè explicatũ eſt, quæ corporis, quæ animæ, quæ eius quod ex vtroque eſt, ſint propria. Et in propriis eius quod ex vtroque conflatum eſt, ſenſus per inſtrumenta ſuum munus fungentes, ponebamus, ipſa porrò inſtrumenta corporis eſſe dicebamus. Quare ſatius eſt, vt antè diximus, ex propria natura rerũ corpore vacantium, nõ confusè iunctionem fieri ſubſtantiarum, ita vt quæ diuinior eſt, nihil mali, aut ſordium ab bumiliori contrahat, ſed contra potiùs quæ humilior eſt, à diuiniore dumtaxat adiuuetur. Nam natura purè expers corporis, penetrat liberè omnia, & à nullo ipſa penetratur: vt, quoniam omnia penetrat, iungatur; quoniã à nullo penetratur, expers omnis admixtionis & confuſionis maneat.

Eunomiani.

A καὶ ἀμετάβλητος· οὐ συμπάσχων ἀλλὰ συμπράττων μόνον· οὐδὲ συμφθειρόμενος καὶ συμμεταβαλλόμενος, ἀλλὰ συναύξων μὲν ἐκεῖνα, αὐτὸς δὲ μὴ μειούμενος ὑπ᾽ αὐτῶν, πρὸς τῷ μένειν ἄτρεπτος καὶ ἀσύγχυτος. ἐπειδὴ καὶ καθαρῶς πάσης ἀλλοιώσεως ἀμέτοχός ἐστι. μάρτυς τούτου ἐστὶ Πορφύριος ὁ κατὰ τοῦ Χριστοῦ κινήσας τὴν ἑαυτοῦ γλῶσσαν. ἰσχυραὶ δὲ τῶν ἐχθρῶν αἱ ὑπὲρ ἡμῶν μαρτυρίαι, καὶ μηδεμίαν ἀντιλογίαν ἐπιδεχόμεναι. οὕτως τοίνυν ὁ Πορφύριος ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ τῶν συμμίκτων ζητημάτων γράφει κατὰ λέξιν οὕτως· B οὐκ ἀπογνωστέον οὖν ἐνδέχεσθαί τινα οὐσίαν παραληφθῆναι εἰς συμπλήρωσιν ἑτέρας οὐσίας, καὶ εἶναι μέρος οὐσίας μένουσαν κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν μετὰ τοῦ συμπληροῦν ἄλλην οὐσίαν, ἕν τι σὺν ἄλλῳ γενομένην, καὶ τὸ καθ᾽ ἑαυτὴν ἓν διασώζουσαν. καὶ τὸ μεῖζον, αὐτὴν μὲν μὴ τρεπομένην, τρέπουσαν δὲ ἐκεῖνα ἐν οἷς ἂν γένηται εἰς τὴν ἑαυτῆς ἐνέργειαν τῇ παρουσίᾳ. λέγει δὲ ταῦτα περὶ τῆς ἑνώσεως τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Εἰ δὲ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἀληθὴς ὁ λόγος διὰ τὸ ἀσώματον, πολλῷ πλέον C ἐπὶ τοῦ Θεοῦ λόγου τοῦ μᾶλλον ἀσυγκρίτου καὶ κατ᾽ ἀλήθειαν ὄντος ἀσωμάτου· ὅπερ ἄντικρυς ἀποφράττει τὰ στόματα τῶν ἐπιχειρούντων κατηγορεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ ἑνώσεως πρὸς τὸν ἄνθρωπον. τοῦτο γὰρ Ἑλλήνων οἱ πολλοὶ γέλωτα ποιοῦνται, φάσκοντες ἀδύνατον καὶ ἀπίθανον καὶ ἀπρεπὲς εἶναι συγγενέσθαι θνητῇ φύσει τὸ θεῖον κατὰ κρᾶσιν καὶ ἕνωσιν. ἀλλ᾽ ἡμεῖς τοῖς ἐνδοκίμοις αὐτῶν χρησάμενοι μάρτυσιν ἀποδυόμεθα τὴν αἰτίαν. λέγεται δὲ παρά τισι καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς Εὐνομιανοῖς ἡνῶσθαι τὸν Θεὸν λόγον τῷ σώματι οὐ κατ᾽ οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἑκατέρου δυνάμεις. οὐ γὰρ εἶναι τὰς οὐσίας τὰς ἑνωθείσας ἢ κραθείσας, ἀλλὰ τὰς δυνάμεις τοῦ σώ- D ματος ταῖς δυνάμεσι ταῖς θείαις συγκεκρᾶσθαι· δυνάμεις δὲ τοῦ σώματος πάντως δήπου τοῦ ὀργανικοῦ κατὰ Ἀριστοτέλην λέγουσιν εἶναι τὰς αἰσθήσεις. ταύταις οὖν αἱ θεῖαι δυνάμεις συγκιρνάμεναι τὴν ἕνωσιν ἀπειργάσαντο κατ᾽ αὐτούς. οὐδεὶς δὲ ἂν αὐτοῖς οἶμαι συγχωρήσει τὰς αἰσθήσεις σωματικὰς δυνάμεις ἀποφαινομένοις· διώρισται γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σαφῶς, τίνα μὲν ἴδια σώματος, τίνα δὲ ψυχῆς, τίνα δὲ τοῦ συναμφοτέρου. καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις τοῦ συναμφοτέρου E τὰς δι᾽ ὀργάνων αἰσθήσεις ἐτίθεμεν· αὐτὰ δὲ τὰ ὄργανα, τοῦ σώματος ἐλέγομεν εἶναι. βέλτιον οὖν ὡς προείρηται κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν τῶν ἀσωμάτων ἀσυγχύτως τὴν ἕνωσιν γίνεσθαι τῶν οὐσιῶν, μηδὲν παραβλαπτομένης τῆς θειοτέρας ἐκ τῆς ὑποδεεστέρας. ἀλλὰ ταύτης μόνον ὠφελουμένης ἐκ τῆς θειοτέρας. ἐπειδὴ ἡ καθαρῶς ἀσώματος φύσις, χωρεῖ μὲν ἀκωλύτως διὰ πάντων, δι᾽ αὐτῆς δὲ οὐδέν· ὥστε τῷ μὲν χωρεῖν αὐτὴν διὰ πάντων, ἡνῶσθαι τῷ δὲ μηδὲν δι᾽ αὐτῆς, μένειν ἄμικτον καὶ ἀσύγχυτον.

οὐκ εὐδοκίᾳ τοίνυν ὁ τρόπος τῆς ἑνώσεως, ὥς τισι τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν δοκεῖ, ἀλλ᾽ ἡ φύσις αἰτία. τὸ μὲν γὰρ ἀναλαβεῖν σῶμα κατ᾽ εὐδοκίαν εἴποι τις ἂν εἰκότως γεγενῆσθαι, τὸ δὲ ἑνούμενον μὴ συγχυθῆναι, κατὰ τὴν οἰκείαν τοῦ Θεοῦ φύσιν οὐ κατ᾽ εὐδοκίαν ἐστί. τοὺς γὰρ βαθμοὺς τῶν ψυχῶν καὶ τὰς ἀναβάσεις καὶ καταβάσεις, ἃς Ὠριγένης εἰσάγει μηδὲν προσηκούσας ταῖς θείαις γραφαῖς, μηδὲ συνᾳδούσας τοῖς τῶν Χριστιανῶν δόγμασι παραλειπτέον.

A Non ergo hæc iunctionis ratio, Dei lubito, vt quibuſdam claris viris videtur, ſed natura nititur. Nam quod corpus quidem induit, meritò dixerit quiſpiam Dei lubito factum eſſe. Quòd verò poſtquam innctus eſt, non confundatur, propria Dei natura fit, non quoniam ita illi eſt collibitum. Nam gradus animarum, aſcenſus item, & deſcenſus, quos Origenes inducit, nihil pertinentes ad diuinas litteras, neque cum Chriſtianorum decretis conſentanei, relinquendi ſunt.

B

Περὶ σώματος.

ΚΕΦΑΛ. δ΄.

ΠΑΝ σῶμα τῶν τεσσάρων στοιχείων ἐστὶ σύγκριμα, καὶ ἐκ τούτων γέγονε· προσεχῶς μὲν τὰ τῶν ἐναίμων ζώων ἐκ τῶν τεσσάρων χυμῶν, αἵματος, φλέγματος, ξανθῆς τε χολῆς, καὶ μελαίνης· τὰ δὲ τῶν ἀναίμων ἔκ τε τῶν ἄλλων χυμῶν καὶ ἐκ τοῦ ἀναλογοῦντος ἐν αὐτοῖς τῷ αἵματι· προσεχῶς δὲ λέγεται, ὅταν ἀμέσως ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τι γένηται· ὡς εἶναι τῶν μὲν τεσσάρων στοιχείων σύγκριμα τοὺς τέσσαρας χυμούς· τῶν δὲ χυμῶν τὰ ὁμοιομερῆ ἅ ἐστι μόρια τοῦ σώματος. εἰκάζονται δὲ τῇ μὲν γῇ τὴν μέλαιναν χολήν, τῷ δὲ ὕδατι τὸ φλέγμα· τῷ δὲ ἀέρι τὸ αἷμα, τῷ δὲ πυρὶ τὴν ξανθὴν χολήν. πᾶν δὲ σύγκριμα στοιχείων ἢ στερεόν ἐστιν, ἢ ὑγρόν, ἢ πνεῦμα. Ἀριστοτέλης δὲ προσεχῶς ἐξ αἵματος μόνου βούλεται γίνεσθαι τὰ σώματα τῶν ζώων· ἐκ τούτου γὰρ καὶ τρέφεσθαι προσεχῶς καὶ αὔξεσθαι πάντα τὰ τοῦ ζώου μόρια· καὶ τὸ σπέρμα δὲ τὴν γένεσιν ἐξ αἵματος ἔχειν. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ οὐκ ἐδόκει καλῶς ἔχειν τά τε σκληρότατα ὀστᾶ καὶ τὴν ἁπαλωτάτην σάρκα καὶ πιμελὴν γίνεσθαι, ἤρεσεν Ἱπποκράτει πρῶτον τὰ σώματα τῶν ζώων ἐκ τῶν τεσσάρων χυμῶν συμπήγνυσθαι προσεχῶς· ἵν᾽ ἐκ μὲν τῶν γεωδεστέρων καὶ παχυμερεστέρων τὰ στερεώτερα γίνωνται, ἐκ δὲ τῶν μαλακωτέρων τὰ μαλακά. εὑρίσκονται δὲ πολλάκις οἱ τέσσαρες ἐν τῷ αἵματι χυμοί, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐν ταῖς φλεβοτομίαις, ποτὲ μὲν τοῦ ἐρρώδους φλέγματος πλεονάζοντος ἐν αὐτῷ, ποτὲ δὲ τῆς μελαίνης ἢ ξανθῆς χολῆς. ὅθεν δοκοῦσί πως ἀλλήλοις συμφωνεῖν οἱ ἄνδρες. ἔστι δὲ τῶν ἐν τοῖς ζώοις μερῶν, τὰ μὲν ὁμοιομερῆ, τὰ δὲ ἀνομοιομερῆ· ἔστι ὁμοιομερῆ μὲν, ἐγκέφαλος, μήνιγγες, νεῦρον, μυελός, ὀστέον, ὀδούς, χόνδρος, ἀδένες, ὄνυχες, σύνδεσμοι, ὑμένες, ἶνες, τρίχες, σάρκες, φλέβες, ἀρτηρίαι, πόροι, πιμελή, δέρμα, καὶ τὰ οἱονεὶ στοιχεῖα προσεχῆ τούτων, αἷμα, καὶ αἷμα καθαρόν, φλέγμα, χολὴ μέλαινα, καὶ ξανθή· ὁ γὰρ τένων σύνθετός ἐστιν ἔκ τε συνδέσμων καὶ νευρωδῶν ἰνῶν·

De Corpore.

CAP. IV.

Omne corpus è quatuor elementis conflatum eſt.

OMNE corpus è quatuor elementis concretum & conflatum eſt. Proximè quidem eorum quę ſanguinem habent, corpora, è quatuor humoribus, ſanguine, pituita, flaua bile, & atra: eorum verò quæ ſanguine carent, cùm ex cæteris humoribus, tum C ex eo quod in iis cum ſanguine comparatur. Proximè autem dicitur, quando nulla natura intercedente ex illis quid factum fuerit, vt è quatuor quidem elementis, quatuor humores, ex humoribus ea quæ particularum ſunt ſimilium, & partes ſunt corporis, onerata ſint. Comparant autem cum terra atram bilem, cum aqua pituitam, cum aëre ſanguinem, cum igni flauam bilem. Quidquid autem ex elementis concretum eſt, aut ſolidum eſt, aut humidum, aut ſpiritus. Ariſtoteles verò proximè ex ſanguine ſolo vult fieri corpora animantium. D Eo enim & ali proximè, & augeri omnes corporis partes, & ſemen quoque ex ſanguine ortum ducere. Sed quoniam rectum non videbatur & oſſa quæ duriſſima eſſent, & carnem quæ molliſſima, & adipem ex vno eodémque gigni, placuit Hippocrati primùm è quatuor humoribus proximè concreſcere corpora animalium, vt ex his quæ terrena magis & craſſiora ſunt, ſolidiora fiant, è mollioribus mollia. Inueniuntur tamen ſæpè quatuor humores in ſanguine, vt licet videre in venarum inciſionibus, cùm aliquando seroſa pituita in eo abundet, aliquando atra aut flaua bilis. Quamobrem iſti E inter ſe conſentire aliquo modo videntur.

Partium corporis quadam ſimiles, quædam verò diſſimiles ſunt.

Sunt autem inter partes animalium quædam ſimilium partium, quædam diſſimilium. Similium, cerebrũ, tunica cerebri, neruus, medulla, os, dens, cartilago, glãdes, vngues, ligamenta, membranæ, fibræ, pili, carnes, venæ, arteriȩ, pori, adeps, cutis, & horum velut proxima elementa ſanguis, qui purus eſt, pituita, bilis atra & flaua. Nam tendo cùm ex ligamẽtis, tum ex neruoſis fibris compoſitus eſt.

Diſſimilium partium, caput, thorax, manus, pedes, & cætera membra hominis: non enim in caput, caput diuiditur, vt neruus in neruum, & vena in venam, & caro in carnem. Quidquid autem diſſimilium eſt partium, ex his quæ ſimilium ſunt partium conſtat, vt caput è neruis, & carnibus & oſſibus & aliis eiuſmodi, quæ etiam organica, id eſt, ſi ita licet loqui, inſtrumentaria vocant. Definitio eorum quæ ſimilium ſunt partium, hæc eſt: Quorum partes & totius & inter ſe ſunt ſimiles: Simile porrò nunc pro eodem intelligendum eſt. Non autem omne animal omnes partes corporis habet: ſed aliqua eorum mutila reperiuntur: alia enim carent pedibus, vt piſces & ſerpentes: Alia capite, vt cancri, & carabi, & quædam aquatilia (habent enim ſenſuum inſtrumenta in pectore, quia caput non habent) Alia pulmone, quotquot ſcilicet aërem ſpiritu non ducunt: Alia veſica, vt aues & omnia quæ vrinam non reddunt. Quibus autem teſta pro tegumento eſt, plurimis membris priuata ſunt: nam ea vt ſint animalia, in paucis poſitum habent. Videntur etiam aliqua non habere cùm habeant, vt cetui videntur non habere flauam bilem, quoniam in inteſtinis eam diſperſam atque latentem habent. Homo verò & omnia & perfecta habet, & ita omnia vt rectè aliter res ſe habere non poſſit. In partium quoque ſitu, magna in animantibus diſſimilitudo eſt. Alia enim habent vbera in pectore, alia in aluo, alia ſub cruribus, & alia duo, alia quatuor, alia plura. Propemodum enim natura ad numerum eorum quæ gignuntur vberum multitudinem dimenſa eſt. Verùm ſi quis hæc exquiſitè velit excerpere, legat Ariſtotelis hiſtoriam, quæ de animalibus eſt. Non enim propoſiti eſt noſtri de his exactè agere, ſed quibuſdam veluti formis adumbrare. Quare ad diſputationem de elementis quæ deinceps quæritur, veniamus.

A ἀνομοιομερῆ δὲ, κεφαλὴ, θώραξ, χεῖρες, πόδες, καὶ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ ἀνθρώπου. οὐ γὰρ εἰς κεφαλὴν διαιρεῖται ἡ κεφαλή· ὥσπερ τὸ νεῦρον εἰς νεῦρον· καὶ ἡ φλὲψ εἰς φλέβα, καὶ ἡ σὰρξ εἰς σάρκα. πᾶν μὲν δὲ ἀνομοιομερὲς ἐξ ὁμοιομερῶν συνέστηκεν, ὡς ἡ κεφαλὴ ἐκ νεύρων καὶ σαρκῶν καὶ ὀστέων καὶ τῶν τοιούτων· καλοῦσι δὲ ταῦτα καὶ ὀργανικά. ὅρος δὲ ὁμοιομερῶν ἐστί· ὧν τὰ μόρια τῷ τε ὅλῳ καὶ ἀλλήλοις ἐστὶν ὅμοια. τὸ δὲ ὅμοιον νῦν ἀντὶ τοῦ ταυτὸν δεῖ λαμβάνειν. οὐ πᾶν δὲ ζῷον πάντα τὰ μόρια τοῦ σώματος κέκτηται, ἀλλ' ἔστιν ἔνια κολοβά· τὰ μὲν γάρ ἐστιν ἄποδα ὡς ἰχθύες, καὶ ὄφεις· τὰ
B δὲ ἀκέφαλα, ὡς καρκίνοι καὶ κάραβοι καὶ τῶν ἐνύδρων ἔνια· ἐν γὰρ τῷ στήθει τὰ αἰσθητήρια ἔχουσι, διὰ τὸ μὴ ἔχειν κεφαλήν· τὰ δὲ πνεύμονος ἐστέρηται, ὅσα μὴ ἀναπνεῖ τὸν ἀέρα· τὰ δὲ κύστιν οὐκ ἔχει, ὡς ὄρνιθες καὶ πάντα τὰ μὴ οὐροῦντα· τὰ δὲ ὀστρακόδερμα τῶν πλείστων ἀμοιρεῖ μερῶν. ἐν ὀλίγοις γὰρ αὐτοῖς τὸ εἶναι ζῴοις ὑπάρχει· δοκεῖ δέ τινα καὶ τὰ ἔχοντα μὴ ἔχειν, ὡς ἔλαφοι δοκοῦσι μὴ ἔχειν τὴν ξανθὴν χολὴν, ἐπειδήπερ ἐν τοῖς ἐντέροις ἔχουσιν αὐτὴν διεσπαρμένην καὶ ἀφανῆ. ὁ δὲ
C ἄνθρωπος καὶ πάντα καὶ τέλεια, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἄλλως ἐνδέχοιτο καλῶς, ἔχει πάντα· οὕτω δὲ καὶ κατὰ τὴν θέσιν τῶν μορίων, πολλὴ ἡ διαφορὰ τοῖς ζῴοις. τὰ μὲν γὰρ ἔχει τοὺς μαστοὺς ἐν τῷ στήθει· τὰ δὲ ἐν τῇ κοιλίᾳ· τὰ δὲ ὑπὸ τοὺς μηρούς· καὶ τὰ μὲν β', τὰ δὲ δ', τὰ δὲ πλείους. σχεδὸν γὰρ συνεμέτρησεν ἡ φύσις τῷ τῶν γεννωμένων ἀριθμῷ τὸ πλῆθος τῶν μαστῶν. Εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐκλέγειν ταῦτα βούλοιτο, τὴν περὶ ζῴων ἱστορίαν Ἀριστοτέλους ἀναγινωσκέτω· οὐ γὰρ τῆς προκειμένης γραφῆς ἀκριβοῦν ἐστι ταῦτα, ἀλλ' ὡς ὑπο-
D γραφάς τινας καὶ τύπους ἐκθέσθαι. μετέλθωμεν οὖν ἐπὶ τὸν τῶν στοιχείων λόγον ἐξ ἀκολουθίας ἐπιζητούμενον.

De Elementis.

Cap. V.

Quatuor elementa, horúmque qualitates.

ELEMENTVM mundanum pars eſt minima corporum concretorum. Sunt autem elementa quatuor, terra, aqua, aër, ignis, compoſita ad ordinem quem iam diximus, ſi ab infra locatis corporibus ad ſupera progrediantur: ipſa prima & ſimplicia, ſi cum cæteris corporibus cõparentur. Etenim omne elemẽtum eiuſdem eſt generis cum iis quorum eſt elementum. Nã principium non eiuſdem eſt generis cum his quæ ex ipſo naſcuntur: Elementum autem prorſus eiuſdem generis. Iam verò terram, aquam, aërem, ignem, eſſe elementa euidens & apertum eſt.

Περὶ στοιχείων.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

E ΤΟ στοιχεῖον τὸ κοσμικόν ἐστι μέρος ἐλάχιστον τοῦ συγκρίματος τῶν σωμάτων· Εἰσὶ δὲ στοιχεῖα δ', γῆ, ὕδωρ, ἀὴρ, πῦρ, συντεταγμένα κατὰ τὴν εἰρημένην τάξιν, ἀπὸ τῶν κάτωθεν ἐπὶ τὰ ἄνω σώματα· αὐτὰ πρῶτά τε καὶ ἁπλᾶ, ὡς πρὸς τὰ ἄλλα σώματα. καὶ γὰρ πᾶν στοιχεῖον ὁμογενές ἐστι τοῖς ὧν ἐστι στοιχεῖον· ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ οὐκ ὁμογενὴς τοῖς ἐξ αὐτῆς· τὸ δὲ στοιχεῖον πάντως ὁμογενές· ἀλλ' ὅτι μὲν γῆ καὶ ὕδωρ ἀήρ τε καὶ πῦρ ἐστι τὰ στοιχεῖα, δῆλον·

A Καὶ γὰρ ἐν τούτοις ἄκραι αἱ ποιότητες δυνάμει καὶ
ἐνεργείᾳ φαίνονται· οὐ μὴν τῶν αἰσθητῶν τι τού-
των στοιχείων ἄκρατον καὶ ἀνεπίμικτόν ἐστιν ἑτέρου
στοιχείου. νενόθευται γὰρ ἠρέμα πως ἅπαντα ταῦ-
τα, καὶ μετείληφεν ἀλλήλων μᾶλλον ἢ ἧττον· ἀλ-
λὰ καὶ ἐν τῇ μίξει καταδηλός ἐστιν ἡ φύσις αὐτῶν.
ἕκαστον δὲ τῶν στοιχείων κατὰ συζυγίας δύο ποιότητας
ἔχει τὰς εἰδοποιούσας αὐτό. ἔστι γὰρ ἡ μὲν γῆ ξηρὰ
καὶ ψυχρά· τὸ δὲ ὕδωρ ψυχρὸν καὶ ὑγρόν· ὁ δὲ ἀὴρ
ὑγρὸς καὶ θερμὸς κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν· τὸ δὲ πῦρ
θερμὸν καὶ ξηρόν. οὐ μὴν αἱ ποιότητες καθ᾽ ἑαυτὰς
B εἶναι δύνανται στοιχεῖα· οὐ γὰρ ἐκ ποιοτήτων ἀσω-
μάτων οἷόν τε συστῆναι σώματα, ἀλλ᾽ οὐδὲ τ᾽ ἄλ-
λα σώματα μὴ ἄκραν ἔχοντα καὶ κατ᾽ ἐνέργειαν
τὴν ποιότητα δυνατὸν εἶναι στοιχεῖα. ἦν γὰρ ἂν ἄ-
πειρα τὰ στοιχεῖα πάντων τῶν ὄντων τὴν κατὰ τὸ μᾶλ-
λον καὶ ἧττον ποιότητα κεκτημένων, καὶ οὐ δυνα-
μένων διακριθῆναι ποῖα ποίων στοιχεῖά ἐστιν. ἀ-
νάγκη τοίνυν τὸ στοιχεῖον εἶναι καὶ σῶμα καὶ ἁπλοῦν
σῶμα, καὶ κατ᾽ ἐνέργειαν ἔχον ἄκρας τὰς ποιότη-
τας· λέγω δὲ θερμότητα καὶ ψυχρότητα, ὑγρότη-
τα καὶ ξηρότητα· αὗται γὰρ μόναι τῶν ποιοτήτων
C ὅλην δι᾽ ὅλου μεταβάλλουσι τὴν οὐσίαν· τῶν δὲ ἄλ-
λων ποιοτήτων οὐδὲ μία τοῦτο δρᾷ. οὔτε γὰρ τὸ
λευκὸν πλησιάζον σώματι λευκαίνει αὐτὸ δι᾽ ὅλου,
ὡς τὸ θερμὸν θερμαίνει, καὶ τὸ ψυχρὸν ψύχει, οὔτε τῶν
ἄλλων οὐδέν. ἐναντία δὲ ἀλλήλοις ἐστὶ τὰ στοιχεῖα τὰ
κατὰ τὰς β´ ποιότητας ἐναντία, ὡς τὸ ὕδωρ τῷ πυ-
ρὶ ψυχρὸν ὂν καὶ ὑγρόν, θερμῷ ὄντι καὶ ξηρῷ· καὶ
ἡ γῆ τῷ ἀέρι ψυχρὰ οὖσα καὶ ξηρά, τῷ θερμῷ
καὶ ὑγρῷ. ἐπεὶ δὲ τὰ ἐναντία συνάπτεσθαι ἀλ-
D λήλοις οὐκ ἠδύνατο, μὴ μέσου τινὸς δεσμοῦ τε-
ταγμένου τοῦ συνδέοντος αὐτά, ἔταξεν ὁ δημιουργὸς
ἐν μέσῳ μὲν τῆς γῆς καὶ τοῦ ἀέρος ἐναντίων ὄντων τὸ
ὕδωρ, δοὺς αὐτῷ δύο ποιότητας, ψυχρότητα καὶ ὑγρό-
τητα, καθ᾽ ἃς ἠδύνατο τοῖς ἄκροις συναπτόμενον συν-
δεῖν αὐτά. τῷ μὲν γὰρ ψυχρῷ συνοικειοῦται τῇ γῇ·
τῷ δὲ ὑγρῷ συνάπτεται τῷ ἀέρι· πάλιν μέσον τοῦ
ὕδατος καὶ τοῦ πυρὸς ἐναντίων ὄντων καὶ αὐτῶν
ἔταξε τὸν ἀέρα, τῇ μὲν ὑγρᾷ ποιότητι οἰκειούμενον
τῷ ὕδατι, τῇ δὲ θερμῇ τῷ πυρί· καὶ οὕτω τὰ ἐναν-
E τία συνῆψεν ἀλλήλοις διὰ μέσων τινῶν τῶν συν-
δεόντων καὶ ἑαυτὰ καὶ τὰ συνδούμενα. ὁ γὰρ τοιοῦτος
δεσμὸς ἄριστός ἐστιν. ἕκαστον οὖν αὐτῶν κατὰ μὲν τὴν
ἑτέραν ποιότητα συνῆπται τῷ πρὸ αὐτοῦ, κατὰ δὲ τὴν
ἑτέραν τῷ μετ᾽ αὐτό. οἷον τὸ ὕδωρ ψυχρόν ἐστι καὶ ὑ-
γρόν· ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸ ψυχρὸν τῇ γῇ συνάπτεται
οὔσῃ πρὸ αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἄνοδον· κατὰ δὲ τὸ ὑγρόν, τῷ
ἀέρι ὄντι μετ᾽ αὐτό. ὁμοίως καὶ ὁ ἀήρ, κατὰ μὲν
τὸ ὑγρὸν συνάπτεται τῷ ὕδατι πρὸ αὐτοῦ ὄντι·

A Etenim in his ſummæ qualitates poteſtate
& actu conſpiciuotur; quamquam nullum
horum elementorum quæ ſenſu percipiun-
tur, & intemperatione & admixtione cum
alio elemento vacat. Nam tacitè quodam-
modo hæc adulterata ſunt omnia, & al-
terum alterius magis minúſve eſt parti-
ceps, atque etiam mixtione cuiuſque na-
tura facilè perſpicitnr. Habet autem
quodque elementnm iugaras qualitates
duas à quibus formetur. Eſt enim terra
frigida & ſicca, aqua frigida & humida,
aër calidus & humidus natura ſua: ignis
ſiccus & calidus. Neque verò vel quali-
B tates per ſe elementa eſſe poſſunt: non
enim ex corpore vacantibus qualitatibus
corpora conſtare poſſunt, vel cætera cor-
pora quæ ſummam eámque actu qualita-
tem non habent. Eſſent enim infinita
elementa omnia quæ ſunt, quæ alia magis
alia minùs eam qualitatem habeant, nec
diiudicari poſſit quæ quorum elemenra
ſint. Neceſſe eſt ergo, elementum, &
corpus eſſe, & ſimplex corpus, & actu
habere ſummas qualitates, calorem dico
& frigus, humorem & ſiccitatem. Hæ
C enim ſolæ qualitates totam penitus mu-
tant ſubſtantiam, quod cæterarum nulla
facit qualitatum. Neque enim albedo aut
alia vlla qualitas corpori admora, totnm
penitus corpus dealbat, aut afficit: vt calor
calefacit & frigus refrigerat. Snot autem
elementa ſibi mutuò contraria, quæ duas
habent qualitates contrarias, vt aqua fri-
gida & humida igni calido, & ſicco, &
terra ſicca, & frigida, aëri calido & hu-
mido. Quoniam autem contraria ſibi co-
pulari non poterant, ſi non eſſet medium
D quoddam vinculum quod ea colligaret;
qui hunc mundi ornatum molitus eſt
Deus, inter terram & aërem quæ contra-
ria ſunt, aquam poſuit, duáſque ei qua-
litates dedit, humorem & frigus, quibus
cnm extremis copulatis ea colligare poſſet.
Nam frigore cum terra neceſſitudinem
habet, humore cum aëre cooiuogitur.
Inter aquam item & ignem, qui cootra-
ria quoque ſunt, medium aërem interiecit,
qui humore cum aqna, calore cum igni
conuenit. Atqne ad iſtum modum contra-
E ria coniunxit, interiectis naturis quibnſdam
vincientibus, quæ & ſeipſas & ea qnæ vin-
cirent, aſtringerent. Tale enim vinculum
optimum eſt. Ergo vnamqnamque harum
naturarum, quas interpoſitas diximus, alte-
ra qualitate iunxit cum eo elemento qnod
antecedit, altera cnm eo quod cooſequitur:
vt aqua frigida eſt & humida, ſed frigore
cum terra coniungitur, quæ antecedit in
aſcenſu ab infimis ad ſuprema; humore
cum aëre, qui conſequitur. Similiter aër
humore coniungitur aquæ qnæ antecedit:

Elementa quo pacto ſibi inuicem aduerſentur & cohæreant.

calore, igoi qui conſeqoitur. Etiam ignis A calore coniungitur cum aëre qui antecedit, ſiccitate cum terra per inflexionem & conuerſionem ad extremum. Eodem modo terra per ioflexionem, frigore cum aqua, calore cum igni conoectitur. Vt enim non ſolùm ad ſupera & infera aſcenſum deſcenſúmque habeant elementa, ſed etiam in orbem referantur extrema, ideo ignem & terram ad ſe mutuò inflectit quodammodo, atque conuertit. Etenim ignis ſolo calore amiſſo terra fit, quod è fulmioibus apertum eſt. Delatus enim ignis & à ſummo ardore refrigera- B tus in lapidem vertitur. Quocirca omne fulmen cum lapide fertur & ſulphure. Eſt autem ſulphur velut ignis refrigeratus, oeque ampliùs actu calidus, ſed poteſtate, ſiccus verò etiam actu. Sola autem elementa actu habent eas qualitates, cætera omnia poteſtate, niſi ad elementum admoueantur. Ac ne vnquam occidant elementa, vel quæ ex eis concreta ſunt, ſapieoter Deus prouidit, vt elemenra, & in ſe mutuò, & in concreta ex eis corpora mutarentur, rurſúſque hæc in elemeota C diſſoluerentur. Atque ita ex ortu mutuo in quo ſatis magna vis eſt, conſtantia perpetuo cooſeruantur. Terra enim cùm limum contraxerit, aqua fit: Aqua denſata & compreſſa, terra: eadémque calefacta, & io vapores ſoluta, aër: Aer contractus & denſatus in aquam, ſiccatus io ignem conuertitur. Sic etiam ignis extioctus, & ſiccitate detracta in aërem vertitur. Eſt enim aër ignis extinctio, & vapor aquæ calefactæ: Quorum vtrumque declarat ex calore aërem naſci. Etenim aqua calefacta, & ignis D extioctus aër fit. Eſt igitur ſua natura calidus: frigeſcit tameo dum ad aqoam, & ad terram accedit, vt iofimæ eius partes quæ ad terram verguot, frigidæ ſint, ſupremæ quæ ad ignem, calidæ. Quod ideo euenit, quia mollis eſt aër, & facilè alieoam qualitatem accipit. Celeriter enim migrat de ſua natora, & mutatur. Ariſtoteles duas naturas eſſe aëris dicit, alium qui ad vaporum naturam accedat, qui ex aquæ reſpiratione gignitur, alium fumoſum, qui ex ignis extioctione exiſtit. Ac fumoſum quidem E calidom eſſe, qui ad vaporum naturam accedat, vbi quidem oaſcitur calidum: procedentem verò, paulatim refrigerari, & tandem in aquam coooerti. Quam duplicem naturam aëris induxit, cùm vt alia quædam qoæ abſurdda videntur, effugiat, tum verò quòd ſublimiora quæ ſunt, & à terris remota longiùs, frigidiora appareaot. Omnia autem corpora ex congreſſu quatuor horum elementorum oriuntur, tam ſtirpium quàm animalium, natura puriſſima elementa ad horum corporum procreationem attrahente.

Fulmen omne lapidem habet & ſulphur.

κατὰ δὲ τὸ θερμὸν τῷ πυρὶ ὄντι μετ' αὐτό. καὶ τὸ πῦρ A δὲ κατὰ μὲν τὴν θερμότητα συνάπτεται τῷ ἀέρι πρὸ αὐτοῦ ὄντι, κατὰ δὲ τὴν ξηρότητα τῇ γῇ κατ' ἐπίκλασιν καὶ ἐπιστροφὴν τὴν πρὸς τὸ ἄκρον. οὕτω δὲ καὶ ἡ γῆ κατὰ μὲν τὸ ψυχρὸν τῷ ὕδατι, κατὰ δὲ τὸ ξηρὸν τῷ πυρὶ κατ' ἐπίκλασιν. ἵνα γὰρ μὴ μόνον τὴν πρὸς τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω κάθοδόν τε καὶ ἄνοδον τὴν θέσιν ἔχῃ τὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ κύκλον, ἐπικάμψει πως καὶ ἐπιστρέψει τὰ ἄκρα πρὸς ἄλληλα· λέγω δὲ τὸ πῦρ καὶ τὴν γῆν. καὶ γὰρ τὸ πῦρ ἀποβαλὸν τὴν θερμότητα μόνην γίνεται B γῆ· τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τῶν κεραυνῶν. καταφερόμενον γὰρ τὸ πῦρ καὶ ψυχόμενον ἐκ τῆς ὑπεροπλήσεως ἀπολιθοῦται. διὸ πᾶς κεραυνὸς μετὰ λίθου καὶ θείου φέρεται. ἔστι δὲ τὸ θεῖον ὥσπερ πῦρ ἀνεψυγμένον οὐκ ἔτι θερμὸν κατ' ἐνέργειαν, ἀλλὰ δυνάμει· ξηρὸν δὲ καὶ ἐνεργείᾳ. μόνα δὲ τὰ στοιχεῖα κατ' ἐνέργειαν ἔχει τὰς ποιότητας· τὰ δὲ ἄλλα πάντα δυνάμει, ἐὰν μὴ πλησιάσῃ στοιχείῳ. ἵνα δὲ μηδέποτε ἐπιλίπῃ μήτε τὰ στοιχεῖα μήτε τὰ ἐξ αὐτῶν συγκείμενα, σοφῶς ὁ δημιουργὸς ἐπιχνάσατο, ὥστε τὰ στοιχεῖα καὶ εἰς ἄλληλά τε μεταβάλλεσθαι, καὶ εἰς τὰ συγκείμενα, καὶ πάλιν τὰ συγκείμενα C εἰς τὰ στοιχεῖα ἀναλύεσθαι· καὶ οὕτως ἐξ ἀλληλογενείας διηνεκοῦς συνιστάμενα σώζεσθαι διὰ παντός. γῆ μὲν γὰρ *πηλωθεῖσα γίνεται ὕδωρ· ὕδωρ δὲ πυκνωθὲν καὶ πιληθὲν γίνεται γῆ· θερμανθὲν δὲ καὶ ἐξατμισθὲν γίνεται ἀήρ· ἀὴρ δὲ συναχθεὶς μὲν καὶ πυκνωθεὶς γίνεται ὕδωρ· ξηρανθεὶς δὲ εἰς πῦρ μεταβάλλεται. οὕτω δὲ καὶ τὸ πῦρ σβεσθὲν μὲν καὶ ἀποβαλὸν τὴν ξηρότητα ἐξαεροῦται. ἔστι γὰρ ἀὴρ σβέσις πυρὸς καὶ ἀτμὶς ὕδατος θερμανθέντος. ἐξ ἀμφοτέρων οὖν δῆλον ὡς ἐκ θερμότητος ἡ γένεσις αὐτοῦ· καὶ γὰρ θερμανθὲν τὸ ὕδωρ, καὶ σβεσθὲν τὸ πῦρ ἀὴρ γίνεται. D ἔστι μὲν οὖν κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν θερμός. ψύχεται δὲ τῷ πρὸς τὸ ὕδωρ γειτνιάσει, καὶ τῷ πρὸς τὴν γῆν· ὡς τὰ μὲν κάτω μέρη αὐτοῦ τὰ πρὸς τῇ γῇ ψυχρὰ εἶναι· τὰ δὲ ἄνω καὶ πρὸς τὸ πῦρ θερμά· συμβαίνει δὲ τοῦτο διὰ τὸ μαλακὸν καὶ εὐπαθὲς τοῦ ἀέρος· ταχέως γὰρ ἐξίσταται τῆς οἰκείας φύσεως καὶ μεταβάλλεται. Ἀριστοτέλης δὲ δύο φύσεις εἶναι τοῦ ἀέρος φησί· τὸ μὲν ἀτμῶδες τὸ ἐκ τῆς ἀναθυμιάσεως τοῦ ὕδατος· τὸ δὲ καπνῶδες τὸ ἐκ τῆς σβέσεως τοῦ πυρός· καὶ τὸ μὲν E καπνῶδες, θερμὸν εἶναι· τὸ δὲ ἀτμῶδες, ἔνθα μὲν τίκτεται θερμὸν καὶ αὐτό, προϊὸν δὲ κατὰ μέρος ψύχεσθαι καὶ προσκόπτον ἐξυδατοῦσθαι· ἵνα δὲ καὶ ἄλλα τινὰ δοκοῦντα εἶναι ἄτοπα ἐκδιαφύγῃ, καὶ πρὸς τούτοις τὸ τὰ ὑψηλότερα καὶ πολὺ τῆς γῆς ἀφεστῶτα ψυχρότερα φαίνεσθαι, διπλῆν ὑπέθετο τὴν φύσιν αὐτοῦ. πάντα δὲ τὰ σώματα τὴν γένεσιν ἐκ τῆς συνόδου τῶν τεσσάρων τούτων στοιχείων ἔχει, τά τε τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων, τῆς φύσεως τὰ καθαρώτατα τῶν στοιχείων εἰς τὴν γένεσιν τούτων τῶν σωμάτων ἑλκούσης.

* γ. πιλωθεῖσα.

καλεῖ δὲ ταῦτα τὰ σώματα Ἀριστοτέλης φυσικά· οὐ κατὰ σωρείαν συντιθεμένων αὐτῶν, ἀλλ' ὅλων δι' ὅλων εἰς ἕνωσιν ἀνακιρναμένων, καὶ ἕν τι καὶ ἄλλο παρὰ αὐτὰ ποιούντων τὸ σῶμα. οὕτω γὰρ κιρνᾶται ὡς μηδ' ἔστι διακρῖναι αὐτά, μηδὲ ἰδίᾳ μὲν θεάσασθαι τὴν γῆν, ἰδίᾳ δὲ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν ἀέρα καὶ τὸ πῦρ, τῷ ἕν τι καὶ ἄλλο παρὰ ταῦτα ἐκ τῆς συνόδου τῶν δ' γεγενῆσθαι, ὡς ἐπὶ τῆς τετραφαρμάκου. καὶ γὰρ ἐκεῖ ἄλλο ἡ τετραφάρμακος παρὰ τὰ ἐξ ὧν σύγκειται· οὐχ ὁμοίως μέντοι· οὐ γὰρ κατὰ παράθεσιν τῶν λεπτομερεστάτων ὡς ἐν τῇ τετραφαρμάκῳ τὰ στοιχεῖα ποιεῖ τὰ σώματα, ἀλλὰ κατὰ μεταβολὴν καὶ ἑνότητα· πάλιν δὲ εἰς τὰ στοιχεῖα ἀναλύεται τὰ σώματα· καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ διαμένει διηνεκῶς τὰ πάντα, καὶ ἀρκεῖ πρὸς τὴν τῶν ὄντων γένεσιν· μήτε πλεονάζοντά ποτε, μήτε μειούμενα. ὅθεν καὶ τὴν ἄλλου γένεσιν, ἄλλου φθορὰν εἶναί φασι· καὶ τὴν ἄλλου φθοράν, ἄλλου γένεσιν, οὐ μόνον κατὰ τὴν ψυχήν, ὡς προείρηται, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ σῶμα. Πλάτωνι δὲ δοκεῖ, τὰ μὲν τρία στοιχεῖα μεταβάλλειν εἰς ἄλληλα, τὴν δὲ γῆν ἀμετάβλητον μένειν. ἀπεικάζων γὰρ ἑκάστῳ στοιχείῳ τὰ στερεώματα τῶν εὐθυγράμμων σχημάτων, τῇ μὲν γῇ τὸ κυβικὸν σχῆμα ἐπεὶ ἀκινητότατόν ἐστι τῶν λοιπῶν· ὕδατι δὲ τῶν λοιπῶν τὸ δυσκινητότατον τὸ εἰκοσάεδρον, τὸ δὲ εὐκινητότατον τὸ πυραμοειδὲς τῷ πυρί, τὸ δὲ ὀκτάεδρον τῷ ἀέρι· ὅσπερ ἐστὶν εὐκινητότερον μὲν ὕδατος, δυσκινητότερον δὲ πυρός· ἐκ τούτων τῶν σχημάτων ποιεῖται τὴν ἀπόδειξιν, τοῦ τὰ μὲν τρία εἰς ἄλληλα μεταβάλλεσθαι, τὴν δὲ γῆν τοῦτο μὴ πάσχειν. τὰ μὲν γὰρ τρία τήν τε πυραμίδα καὶ τὸ ὀκτάεδρον καὶ τὸ εἰκοσάεδρον ἐκ σκαληνῶν τριγώνων συνίστασθαι, τὸν δὲ κύβον ἐξ ἰσοπλεύρων τριγώνων. ὅσα τοίνυν ἐκ τῶν σκαληνῶν τριγώνων συνέστη, ταῦτα δύνασθαι διαλυόμενα, καὶ πάλιν συνιόντα, εἰς ἄλληλα μεταβάλλεσθαι. οὐ μὴν καὶ τὸν κύβον διαλυθέντα εἴς τι τῶν ἄλλων τριῶν σχημάτων δύνασθαι μεταβάλλειν. ἐξ ἰσοπλεύρων γὰρ τριγώνων συνέστηκεν, ἐξ ὧν οὐδὲν τῶν ἄλλων τριῶν συστῆναι δύναται· μήτ' αὖ τι τῶν τριῶν σχημάτων εἰς κύβον. ἀνάγκη οὖν καὶ τὰ εἰδοποιηθέντα σώματα κατὰ τὰ εἴδη ταῦτα, οὕτως ἔχειν πρὸς ἄλληλα ὡς ἐκεῖνα εἶχεν. οὐ μὴν ἀπαθὴς ἔμεινεν ἡ γῆ, ἀλλὰ διαιρεῖται ὑπὸ τῶν λεπτομερεστέρων σωμάτων· διαστοιχουμένη μέν, οὐ μὴν καὶ μεταβαλλομένη εἰς τὰ διαιροῦντα αὐτήν. πάλιν γὰρ συνιοῦσα εἰς αὐτὴν ἀποκαθίσταται, ὅσπερ φαίνεται ἐν τῷ ὕδατι. ἐὰν γὰρ εἰς ὕδωρ γῆν ὀλίγην βαλὼν ταράξῃς, διαλύεται εἰς ὕδωρ ἡ γῆ· ἐὰν δὲ παύσῃ ταράττων, λαβόντος στάσιν τοῦ ὕδατος ὑφιζάνει. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ πάσης τῆς γῆς δεῖ νοεῖν. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο μεταβολή, ἀλλὰ διάκρισις τῶν μεμιγμένων.

A Vocat Ariſtoteles hæc corpora naturalia, neque per aceruationem componuntur, ſed tota penitus iunguntur & commiſcentur, & vnum quippiam & à ſe diſtinctum corpus efficiunt. Ita enim iuncta ſunt, vt diſcerni nullo modo poſſint, neque ſeparatim cerni terra, ſeparatim aqua, & aër & ignis: quoniam vnum quid, & ab ipſis diuerſum ex horum quatuor congreſſione factum eſt, vt in tetrapharmaco. Nam hîc quoque aliud eſt tetrapharmacum, ab iis quibus conſtat. Non tamen eodem modo: non enim elementa per appoſitionem rerum tenuiſſimarum, vt in tetrapharmaco corpora efficiunt; ſed

B per mutationem & vnitatem. Atque in elementa rurſum diſſoluuntur corpora: itaque perpetuo permanent omnia, & ad rerum omnium quæ ſunt ortum ſufficiunt, neque vel redundant vnquam vel imminuuntur. Quamobrem alterius ortum, interitum eſſe aiunt alterius, & vieiſſim alterius interitum, alterius ortum, non ſolùm in anima, vt ſuprà oſtenſum eſt, ſed etiam in corpore. Platoni verò placet tria quidem elementa mutari in alia, at terram immutabilem remanere. Nam eum quoque elemento comparans ſoliditates figurarum, quæ re-

Ortus vnius eſt alterius interitus. Plato.

C ctis lineis continentur, cum terra cubum, quoniam præ cæteris difficillimè mouetur; cum aqua, eam quæ cæterarum ad motum ineptiſſima eſt, id eſt, figuram vicenarum baſium; cum igne, figuram mobilitate omnibus præſtantem Pyramidem; cum aëre, qui ex aqua faciliùs, igni difficiliùs mouetur, figuram octonarum baſium; ex his formis demonſtrat tria in ſe mutuò mutari: terram nequaquam. Nam has tres, Pyramidem, octonarum & vicenarum baſium fi-

D guram ex triangulis trium laterum non æqualium qui ſcaleni dicuntur, conſtare, cubum verò è triangulis parium laterum. Quæ igitur è triangulis ſcalenis conſtant, hæc diſſoluta, rurſuſque coëuntia, in ſe mutuò mutari poſſe, ac cubum diſſolutum in aliquam trium aliarum figurarum mutari non poſſe (conſtat enim ex parium laterum triangulis, ex quibus nullum aliorum trium conſtare poteſt,) neque aliquam trium aliarum figurarũ in cubum. Neceſſe eſt igitur etiam corpora, quæ his formis formantur, vt ſe for-

E mæ habeant, ita ipſa ſe habere inter ſe. Neque tamen non patibilis omnino terra eſt, ſed à tenuioribus corporibus diuiditur, vt diſtrahi quidẽ alterius elementi interuentu poſſit, non etiam mutari in ea à quibus diuiditur. Rurſus enim in ſe coiens, ſibi reſtituitur: quod in aqua licet cernere. Si enim in aquam exigua terra miſſa, eam perturbes, diſſoluitur in aquam terra, ſin deſiſtas perturbare, vbi aqua conſtiterit, terra ſubſidit. Hoc idem ad totam terram transferendum eſt. Verùm nõ mutatio hæc eſt, ſed mixtorum diremptio.

Ait enim Plato, ignis acumine diſſolui terram, quæ diſſoluta in ipſo feratur, aut in vaſtitate aëris cùm eam aër diſſoluerit, aut in aquo, cùm ab aqua fuerit diſſoluta. Alio modo elementa diuidens, tradit vnumquodque elementum tres habere qualitates, ignem, acumen, raritatem, motum: alterum extremum elementorum, id eſt terram, hebetudinem, denſitatem, ſtatum: vt ſunt per has qualitates contraria, ignis, & terra: quod in cæteris qualitatibus quas iugabamus, non eueniebat: Sumptas autem eſſe ab vtroque extremorum qualitates, & ita media elementa extitiſſe. Sumuntur enim ab igne duæ qualitates, raritas & motus: vna à terra hebetudo, & aër conſtituitur, qui qualitates habet quibus formetur, hebetudinem, raritatem, motum: rurſus duæ ſumuntur qualitates terræ, hebetudo, & denſitas; & vna ignis, motus: & aqua fit quæ formatur hebetudine, denſitate, motu. Eſt igitur, vt acumen ad hebetudinem, ita ignis ad aërem, vt raritas ad denſitatem, ita aër ad aquam, vt motus ad ſtatum, ita aqua ad terram. Vt igitur ignis ad aërem, ita aër ad aquam, & vt aër ad aquam, ita aqua ad terram. Nam plana quidem, nata & apta ſunt, vt ab vno medio, id eſt, analogia, ſolida autem duobus mediis contineantur. Alio modo dicunt elementa habere qualitates. Nam terram & aquam habere pondus, quo natura deorſum ferantur; aërem & ignem, leuitatem, quâ natura in ſublime tendant. Stoici tradunt elementorum alia habere vim efficiendi, alia accipiendi, & quaſi patiendi: Efficiendi quidem vim habere aërem & ignem; accipiendi & patiendi, terram, & aquam. Ariſtoteles etiam quintum corpus inducit cœleſte, & volubile, quòd cœlum è quatuor elementis conflatum eſſe nolit. Appellat autem volubile quintum corpus, quòd in orbem circum terram feratur, cùm Plato diſertè dicat, ex igne & terra cœlum conſtare. Ita enim ait, Corporeum, & aſpectabile, & tractabile oportet eſſe quod natum eſt. Sine igne autem nihil vnquam fuerit aſpectabile, neque tractabile ſine aliquo ſolido. Solidum autem non ſine terra. Vnde moliens hoc vniuerſum Deus, ex igni ipſum & terra effecit. Duo autem ſola rectè ſine tertio conſtare non poſſunt, oportet enim vinculum in medio eſſe amborum, quod ea copulet. Vinculum porrò optimum, quod maximè ex ſe iis quæ vincit, vnum facit: quod optimè nata eſt proportio efficere. Vinculum dicit duo media elementa ea proportione quæ expoſita eſt inter ſe comparata. Qui Hebræorum dogmata defenſitans, de cœlo terráque diſſentiunt.

Stoici.

A λέγει δὲ ὁ Πλάτων καὶ ὑπὸ τῆς ὀξύτητος τοῦ πυρὸς λύεσθαι τὴν γῆν· ἣ δὲ λυθεῖσα φέρεται ἐν αὐτῷ ἢ ἐν ἀέρος ὄγκῳ, δηλονότι ὅταν ὁ ἀὴρ αὐτὴν διαλύσῃ· ἢ ἐν ὕδατι, ὅταν ἐφ' ὕδατος λυθῇ. λέγει δὲ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον διαιρῶν, ἕκαστον τῶν στοιχείων τρεῖς ποιότητας ἔχειν· τὸ μὲν πῦρ, ὀξύτητα, μανότητα, κίνησιν· τὸ δὲ ἕτερον ἄκρον τῶν στοιχείων, τουτέστι τὴν γῆν, ἀμβλύτητα, πυκνότητα, στάσιν· ὡς εἶναι κατὰ ταύτας τὰς ποιότητας ἐναντία τὴν γῆν καὶ τὸ πῦρ· ὅπερ οὐκ ἦν κατὰ τὰς ἄλλας τὰς ἐν συζυγίᾳ ποιότητας· εἰλῆφθαι δὲ
B ἀφ' ἑκατέρων τῶν ἄκρων ποιότητας, καὶ οὕτως τὰ μέσα στοιχεῖα γεγενῆσθαι. λαμβάνονται γὰρ τοῦ μὲν πυρὸς δύο ποιότητες ἡ μανότης καὶ ἡ κίνησις· μία δὲ τῆς γῆς ἡ ἀμβλύτης. καὶ συνίσταται ὁ ἀὴρ εἰδοποιοὺς ἔχων ποιότητας, ἀμβλύτητα, μανότητα, κίνησιν· πάλιν λαμβάνονται ποιότητες τῆς γῆς, ἀμβλύτης καὶ πυκνότης· τοῦ δὲ πυρὸς, μία μόνη ἡ κίνησις· καὶ γίνεται τὸ ὕδωρ εἰδοποιούμενον καὶ αὐτὸ ἀμβλύτητι, πυκνότητι, κινήσει. ἔστιν οὖν ὡς ὀξύτης πρὸς ἀμβλύτητα, οὕτω πῦρ πρὸς ἀέρα· ὡς δὲ μανότης πρὸς πυκνότητα,
C οὕτως ἀὴρ πρὸς ὕδωρ· ὡς δὲ κίνησις πρὸς στάσιν, οὕτως ὕδωρ πρὸς γῆν· ὡς ἄρα πῦρ πρὸς ἀέρα, οὕτως ἀὴρ πρὸς ὕδωρ· καὶ ὡς ἀὴρ πρὸς ὕδωρ, οὕτως ὕδωρ πρὸς γῆν. πέφυκε γὰρ τὰ μὲν ἐπίπεδα ὑπὸ μιᾶς μεσότητος συνέχεσθαι, τουτέστιν ἀναλογίας· τὰ δὲ στερεὰ ὑπὸ δύο μεσοτήτων. κατ' ἄλλον δὲ τρόπον λέγουσι ποιότητας ἔχειν τὰ στοιχεῖα· τὴν μὲν γὰρ γῆν καὶ τὸ ὕδωρ βαρύτητα ἔχειν καθ' ἣν κάτω φύσει φέρονται· τὸν δὲ ἀέρα καὶ τὸ πῦρ κουφότητα, καθ' ἣν ἄνω φύσει φέρονται. λέγουσι δὲ οἱ Στωϊκοὶ τῶν στοιχείων
D τὰ μὲν εἶναι δραστικὰ, τὰ δὲ παθητικά· δραστικὰ μὲν ἀέρα καὶ τὸ πῦρ· παθητικὰ δὲ, γῆν καὶ ὕδωρ. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ πέμπτον εἰσάγει σῶμα τὸ αἰθέριον καὶ κυκλοφορικὸν, μὴ βουλόμενος τὸν οὐρανὸν ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων γεγενῆσθαι· κυκλοφορικὸν δὲ λέγει τὸ πέμπτον σῶμα, ὅτι ἐν κύκλῳ περὶ τὴν γῆν φέρεται· τοῦ Πλάτωνος διαρρήδην φάσκοντος ἐκ πυρὸς καὶ γῆς αὐτὸν συνεστάναι. λέγει γὰρ οὕτως· σωματοειδὲς καὶ ὁρατὸν, ἁπτόν τε δεῖ τὸ γενόμενον εἶναι· χωρὶς δὲ πυρὸς οὐδὲν
E ἄν ποτε ὁρατὸν γένοιτο, οὐδὲ ἁπτὸν ἄνευ τινὸς στερεοῦ, στερεὸν δὲ οὐκ ἄνευ γῆς· ὅθεν ἐκ πυρὸς καὶ γῆς τὸ τοῦ παντὸς συνεστάναι σῶμα ὁ Θεὸς ἀρχόμενος ἐποίει. δύο δὲ μόνα καλῶς συνίστασθαι τρίτου χωρὶς οὐ δυνατόν· δεσμὸς γὰρ ἐν μέσῳ δεῖ ἀμφοῖν συναγωγὸν γίνεσθαι. δεσμὸς δὲ κάλλιστος ὃς ἂν ἑαυτόν τε καὶ τὰ ξυνδούμενα ἓν ποιῇ ὅτι μάλιστα· τοῦτο δὲ πέφυκεν ἀναλογία κάλλιστα ἀποτελεῖν· δεσμὸν λέγων τὰ μέσα δύο στοιχεῖα ἐξ ἀναλογίας εἰλημμένα τῆς προειρημένης. οἱ δὲ τὰ τῶν Ἑβραίων πρεσβεύοντες, διαφέρονται περὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς.

οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι σχεδὸν πάντες, ἐξ οὐδεμιᾶς προϋποκειμένης ὕλης φάσκουσι γεγενῆσθαι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἀπολλινάριος δὲ ἐκ τῆς ἀβύσσου πεποιηκέναι τὸν Θεὸν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν βούλεται· τῆς γὰρ ἀβύσσου Μωσῆς οὐκ ἐμνημόνευσεν ἐν τῇ γενέσει τοῦ κόσμου ὡς γεγενημένης. ἐν δὲ τῷ Ἰὼβ εἴρηται ὁ ποιήσας τὴν ἄβυσσον. ἐκ ταύτης οὖν ὡς ἐξ ὕλης βούλεται τὰ ἄλλα πάντα γεγενῆσθαι· οὐ μὴν ἀγέννητον, ἀλλὰ γεννητὴν εἶναι αὐτὴν πρὸ πάντων τῶν σωματικῶν προκαταβεβλημένην ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ὑπόστασιν. δηλοῖ δὲ καὶ τοὔνομα τῆς ἀβύσσου τὸ τῆς ὕλης ἄπειρον. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὅπως ἂν ἔχοι, οὐδὲν διαφέρει· καὶ γὰρ οὕτως πάντων ὁ Θεὸς καὶ δημιουργὸς δείκνυται, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων πεποιηκὼς τὰ πάντα· πρὸς δὲ τοὺς ἓν μόνον λέγοντας εἶναι στοιχεῖον, ἢ τὸ πῦρ, ἢ τὸν ἀέρα, ἢ τὸ ὕδωρ, ἀρκέσει τὰ παρὰ Ἱπποκράτους εἰρημένα· εἰ ἓν ἦν ὁ ἄνθρωπος, οὐδέποτε ἂν ἤλγειν· οὐδὲ γὰρ ἂν ἦν, ὑφ᾽ οὗ ἀλγήσειεν ἓν ὤν. εἰ δὲ καὶ ἤλγειν, ἓν ἂν ἦν τὸ ἰώμενον. δεῖ γὰρ τὸ μέλλον ἀλγεῖν, ἐν μεταβολῇ γίνεσθαι μετ᾽ αἰσθήσεως· εἰ δὲ ἓν μόνον ἦν τὸ στοιχεῖον, οὐκ ἦν εἰς ὃ μεταβληθείη, μὴ τρεπόμενον δὲ ἀλλὰ μένον ἐφ᾽ ἑαυτοῦ, οὐκ ἂν ἤλγησεν, εἰ καὶ αἰσθητὸν ἦν. ἀνάγκη δὲ καὶ τὸ πάσχον ὑπό τινος πάσχειν. εἰ δὲ μόνον ἓν ἦν τὸ στοιχεῖον, οὐκ ἦν ἂν ἑτέρα ποιότης παρὰ τὴν τοῦ ἑνὸς στοιχείου, ὑφ᾽ ἧς ἔπαθεν ἂν τὸ ζῶον· εἰ δὲ μήτε μεταβληθῆναι μήτε παθεῖν ἠδύνατο, πῶς ἂν ἤλγησε; δείξας οὖν τοῦτο ἀδύνατον, κατὰ συγχώρησιν ἐπάγει· εἰ δὲ καὶ ἤλγειν, ἓν ἂν ἦν τὸ ἰώμενον· νῦν οὐκ ἔστιν ἓν τὸ ἰώμενον, ἀλλὰ πολλά· οὐκ ἄρα ἓν ἦν ὁ ἄνθρωπος. ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν αὐτοὶ πειρῶνται τὸ ἴδιον ἕκαστος κατασκευάζειν δόγμα, ἐκ τούτων μάλιστα δείκνυται δ᾽ ὄντα στοιχεῖα· καὶ γὰρ Θαλῆς τὸ ὕδωρ μόνον λέγων εἶναι στοιχεῖον, πειρᾶται δεικνύειν τ᾽ ἄλλα τρία ἀπὸ τούτου γινόμενα· τὴν μὲν γὰρ ὑποστάθμην αὐτοῦ γῆν γίνεσθαι· τὸ δὲ λεπτομερέστερον, ἀέρα· τοῦ δὲ ἀέρος τὸ λεπτομερέστερον, πῦρ. Ἀναξιμένης δὲ ἀέρα μόνον λέγων, καὶ αὐτὸς ὁμοίως πειρᾶται δεικνύναι τὰ ἄλλα στοιχεῖα ἐκ τοῦ ἀέρος ἀποτελούμενα. Ἡράκλειτος δὲ καὶ Ἵππαρχος ὁ Μεταποντῖνος τὸ πῦρ λέγοντες, ταῖς αὐταῖς ταύταις ἀποδείξεσι κέχρηνται. ἐξ ὧν τοίνυν καὶ οὗτοί φασι τὸ πῦρ εἶναι τῶν ἄλλων στοιχείων γεννητικόν, καὶ τῶν ἄλλων ὁ μὲν τὸ ὕδωρ, ὁ δὲ τὸν ἀέρα, ἐκ τούτων δείκνυται ὅτι πάντα τὰ στοιχεῖα εἰς ἄλληλα μεταβάλλεται. πάντων δὲ εἰς ἄλληλα τρεπομένων, ἀνάγκη στοιχεῖα τὰ πάντα εἶναι. ὅπερ γὰρ ἂν λάβῃς τῶν τεσσάρων, εὑρεθήσεται καὶ τοῦτο ὑφ᾽ ἑτέρου γινόμενον· τὸ δὲ σῶμα τῆς ψυχῆς ὄργανον ὑπάρχον, ταῖς ψυχικαῖς δυνάμεσι συνδιῄρηται· ταύταις γὰρ προσφορόν τε καὶ ἐπιτήδειον κατεσκεύασται, πρὸς τὸ μη-

A Cæteri enim ferè omnes ex nulla ſubiecta materia quæ priùs fuerit, cœlum & terram genitam eſſe volunt: quoniam Moyſes ſcribit his verbis: In principio fecit Deus cœlum & terram. Apollinarius verò ex abyſſo feciſſe Deum cœlum & terram contendit. Nam abyſſi vt eius quæ creata ſit, Moyſes in commemorando orbis ortu non meminit, ſed in libro, qui Iob inſcribitur, perſcriptũ hoc eſt: Qui fecit abyſſum. Ex hac igitur vt materia, omnia alia nata eſſe vult, oeque tamen eam nullo generatam ortu, ſed genitam aote omnia corporea, & ad cæterorum naturam à B Deo præparatam eſſe tuetur. Atque ipſum quoque abyſſi nomen (ſignificat autem Latinè fundi expers) infioitatem oſtendit. Sed hoc quoquomodo ſe habeat, nihil refert. Etenim etiam hoc modo Deus omnium & opifex eſſe & ex nihilo feciſſe omnia, probatur. Aduerſus eos qui dicunt vnicum eſſe elemeotum, aut ignem, aut aërem, aut aquam, ſatis erunt quę ab Hippocrate diſputata ſunt. Si vnum homo eſſet, nũquam doleret, neque enim eſſet vnde doleret, ſi vnum eſſet: Quòd ſi etiam doleret, vnum eſſet quod ſanaret. Oportet enim quod doliturum eſt, in muta- C tione verſetur adiuncto ſenſu: At ſi vnicũ eſſet elemẽtum, oõ eſſet in quod mutaretur: Si autem non mutaretur, ſed in ſeipſo remaneret, non doleret, etiamſi eſſet ſenſu pręditum. Oportet etiam quod patitur, ab aliquo pati: Si autem voum ſolum eſſet elementum, oon eſſet alia qualitas præter eam, quæ eſt vnius elementi, à qua animal pateretur. quòd ſi neque mutari, neque pati poſſet, quomodo doleret? Quum igitur hoc probaſſet fieri non poſſe, per conceſſionem infert: Si verò etiam doleret, vnum eſſet quod ſanaret. Nunc verò non eſt vnum quod ſanat, ſed multa; non ergo vnum homo eſt. Porrò autem iis ipſis qui- D bus ſinguli ſuam ſententiam confirmare nituntur, maximè oſtenditur quatuor eſſe elementa. Etenim Thales ſolam aquam diceos eſſe elementum, conatur probare alia tria ex aqua generari: nam eius fecem, terram eſſe; tenuiſſimã partem, aërem; aëris item tenuiſſimam partem, ignem. Et Anaximenes quoque aërem ſulum ſtatuens, ſimiliter conatur oſtendere, cætera elementa ex eo gigni, at- E que perfici. Heraclitus & Hipparchus Metapontinus, ignem dicentes, iiſdem hiſce ratiooibus vſi ſunt. Quod igitur iſti dicunt in igne cauſam eſſe gignendi cætera elementa, & cæterorum Philoſophorum alius aquam, alius aërem inducit, ex eo oſtenditur omnia elementa in ſe mutuò mutari. Cùm autem omnia in ſe mutuò vertantur, neceſſe eſt omnia eſſe elemẽta. Quodcunque eoim de quatuor ſumpſeris id ex alio fieri reperietur. Corpus autem cùm ſit animę inſtrumentum, vnà cum aoimæ viribus diuiditur. Nam ad eas accommodatum aptúmque factum eſt, vt nul-

Geneſ. 1.

Apollinarij de rerum principiis ſententia.

Refelluntur qui vnicum tantum elementum conſtituunt.

la animæ vis à corpore impediatur. Vnicuique enim facultati animi, quo ſuo munere fungi poſſit, propriæ partes corporis tributæ ſunt; vt in progreſſu orationis demonſtrabitur, Nam anima locum obtinet artificis; corpus inſtrumenti: materia autem eſt in quibus verſatur actio: Effectio verò ipſa actio, quemadmodum vt materia ſubiicitur fœmina: nam in hanc eſt actio. Actio adulterium, aut ſtuprum, aut legitimus concubitus. Diuiduntur autem vires animæ, in vim phantaſiæ, cogitationis, & memoriæ: quæ Græci vocant φανταστικὸν, διανοητικὸν, μνημονευτικόν.

A δημίαν αὐτῆς δύναμιν ὑπὸ τοῦ σώματος ἐμποδίζεσθαι· ἑκάστῃ γὰρ ψυχικῇ δυνάμει πρὸς τὴν ἐνέργειαν ἴδια μέρη τοῦ σώματος ἀποκεκλήρωται, ὡς προϊὼν ὁ λόγος ἀποδείξει. ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ τάξιν ἐπέχει τεχνίτου, τὸ δὲ σῶμα ὀργάνου. ὕλη δέ ἐστι περὶ ἃ ἡ πρᾶξις· τὸ δὲ ἀποτέλεσμα ἡ πρᾶξις αὐτή. οἷον ὡς ὕλη μὲν ὑπόκειται ἡ γυνή· περὶ ταύτην γὰρ ἡ πρᾶξις. ἡ δὲ πρᾶξις μοιχεία, ἢ πορνεία, ἢ γάμος. διαιροῦνται δὲ αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις εἴς τε τὸ φανταστικὸν καὶ διανοητικὸν καὶ μνημονευτικόν.

B

De Phantaſia.

Cap. VI.

Quid φανταστικὸν, φανταστὸν, φαντασία & φάντασμα.

ΦANTAΣTIKON igitur vis eſt animæ rationis expertis, quæ per ſenſuum ſedes ſuo munere fungitur. φανταστὸν verò, quod in phantaſiam cadit, vt in ſenſum quod ſenſui ſubiicitur. φαντασία verò affectio eſt animæ, à ratione vacoæ, quæ fit ab aliquo quod φανταστὸν appellauimus. φάντασμα verò inanis affectio in animæ partibus rationis expertibus quæ à nullo, quòd ſit φανταστὸν, commouetur. Stoici autem hæc quatuor ponunt φαντασίαν, φανταστὸν, φανταστικὸν, φάντασμα. Ac φαντασίαν definiunt animæ affectionem quæ & ſeipſam oſtendit, & φανταστὸν illud à quo nata eſt. Cùm enim albi quid aſpexerimus, gignitur in anima ex eius aſpectu quædam affectio. Vt enim in ſenſuum ſedibus affectio gignitur cùm ſentiuntur, ita in anima cùm intelligit. Nam imaginem in ſe accipit eius rei quam intelligit. φανταστὸν ſubiectum illud ſenſui quòd φαντασίαν genuit, vt aliquid albi & quidquid animam mouere poteſt. φανταστικὸν inanem diſtractionem ſine eo quod ſit φανταστόν. φάντασμα verò rem ipſam qua ad φανταστικὸν, id eſt, vanam diſtractionem attrahimur, vt in inſanis & melancholicis. Horum diſſenſio in ſola mutatione nominum conſiſtit. Inſtrumenta eius ſunt anteriores cerebri ventriculi, & qui in eis animæ ſpiritus continetur, quique ex eis nerui naſcuntur, animæ ſpiritu madefacti & ſenſus ſedium ſtructura. Sunt autem ſenſus ſedes quinque; ſenſus vnus; anima, quæ per ſenſuum ſedes affectiones, quæ in eis exiſtunt, cognoſcit. Atque eâ quidem ſede quæ præ cæteris terreoa & corporea eſt (hæc autem tactus eſt) terrenam naturam indicat: Eâ verò quæ maximè eſt ſplendida (quæ cernendi ſenſus eſt) ſplendida: vt aërea affectiones aëris (vocis enim ſubſtantia aër eſt, aut aëris ictus) ac ſpongioſa & aquea, quæ in guſtu eſt, ſapores percipit. Comparatum enim natura eſt, vt quodcunque quod ſub ſenſum cadat, per aliquid quod ſit aptum ad naturam ſuam cognoſcatur.

* ἐφελκόμεθα.

Περὶ τοῦ φανταστικοῦ.

ΚΕΦΑΛ. ϛʹ.

ΦANTAΣTIKON μὲν οὖν ἐστι δύναμις τῆς ἀλόγου ψυχῆς διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἐνεργοῦσα· φανταστὸν δὲ τὸ τῇ φαντασίᾳ ὑποπῖπτον, ὡς αἰσθήσει αἰσθητόν· φαντασία δέ ἐστι πάθος τῆς ἀλόγου ψυχῆς ὑπὸ φανταστοῦ τινος γινόμενον· C φάντασμα δὲ πάθος διάκενον ἐν τοῖς ἀλόγοις τῆς ψυχῆς μέρεσιν ὑπ᾽ οὐδενὸς φανταστοῦ γινόμενον. οἱ δὲ Στωϊκοὶ τέσσαρα ταῦτά φασι· φαντασίαν, φανταστὸν, φανταστικὸν, φάντασμα· φαντασίαν μὲν λέγοντες τὸ πάθος τῆς ψυχῆς τὸ ἐνδεικνύμενον αὐτό τε καὶ τὸ πεποιηκὸς φανταστόν. ὅταν γὰρ λευκὸν ἴδωμεν, ἐγγίνεταί τι πάθος τῇ ψυχῇ ἐκ τῆς λήψεως αὐτοῦ. ὡς γὰρ ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις ἐγγίνεται πάθος, ὅταν αἰσθάνηται, οὕτω καὶ ἐν τῇ ψυχῇ, ὅταν ἐννοήσῃ. εἰκόνα γὰρ ἐν ἑαυτῇ δέχεται τοῦ νοητοῦ. φανταστὸν δὲ τὸ πεποιηκὸς τὴν φαντασίαν αἰσθητὸν, οἷον τί λευκὸν καὶ πᾶν D ὅ, τι δύναται κινεῖν τὴν ψυχήν· φανταστικὸν δὲ, τὸν διάκενον διελκυσμὸν ἄνευ φανταστοῦ. φάντασμα δὲ * ᾧ ἐφελκόμεθα κατὰ τὸ φανταστικὸν, διάκενον ἑλκυσμὸν ὡς ἐπὶ τῶν μεμηνότων καὶ μελαγχολώντων. ἡ δὲ διαφωνία τούτοις περὶ τὴν ἐναλλαγὴν μόνην γέγονε τῶν ὀνομάτων. ὄργανα δὲ αὐτοῦ αἱ πρόσθιαι τοῦ ἐγκεφάλου κοιλίαι, καὶ τὸ ἐν αὐταῖς ψυχικὸν πνεῦμα, καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν νεῦρα τὰ διάβροχα τῷ ψυχικῷ πνεύματι· καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν αἰσθητηρίων. ἔστι δὲ αἰσθητήρια ε. αἴσθησις δὲ μία, ἡ ψυχὴ γνωρίζουσα διὰ τῶν αἰσθητηρίων, τὰ ἐν αὐτοῖς γινόμενα E πάθη, καὶ τῷ μὲν γεωδεστάτῳ καὶ σωματικωτάτῳ τῶν αἰσθητηρίων (ὅπερ ἐστὶν ἡ ἁφὴ) τῆς γεώδους φύσεως αἰσθάνεται· τῷ δὲ αὐγοειδεστάτῳ (ὅπερ ἐστὶν ἡ ὄψις) τῶν αὐγοειδῶν· ὡς καὶ τῷ ἀερώδει τῶν τοῦ ἀέρος παθημάτων. (ἀὴρ γάρ ἐστιν ἡ τῆς φωνῆς οὐσία ἢ ἀέρος πληγή.) καὶ τῷ σπογγοειδεῖ δὲ καὶ ὑδατώδει, τῷ κατὰ τὴν γεῦσιν, τῶν χυμῶν ἀντιλαμβάνεται. ἕκαστον γὰρ τῶν αἰσθητῶν διά τινος οἰκείου γνωρίζεσθαι πέφυκεν.

ἔδει εἶναι κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, ἐπειδὴ τὰ στοιχεῖα, τέσσαρας εἶναι καὶ τὰς αἰσθήσεις· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἀτμὸς καὶ τὸ τῶν ὀσμῶν γένος μεταξὺ τὴν φύσιν ἐστὶν ἀέρος καὶ ὕδατος (ἀέρος μὲν γάρ ἐστι παχυμερέστερος, ὕδατος δὲ λεπτομερέστερος· δῆλον δὲ ἐκ τοῦ τοιοῦτον διὰ τῆς κορύζης τοῦ πάθους· οἱ γὰρ κορυζῶντες ἕλκουσι μὲν τὸν ἀέρα διὰ τῆς ἀναπνοῆς· ἕλκοντες δὲ τοῦτον, τὸν ἀτμὸν οὐκ ἀντιλαμβάνονται· διὰ γὰρ τὴν ἔμφραξιν τὸ παχυμερέστερον οὐκ ἀφικνεῖται πρὸς τὴν αἴσθησιν) τούτου χάριν πέμπτον αἰσθητήριον ἡ ὄσφρησις ὑπὸ τῆς φύσεως ἐξεύρηται, ἵνα μηδὲν τῶν δυναμένων εἰς γνῶσιν ἐλθεῖν διαφύγῃ τὴν αἴσθησιν. ἔστι δὲ ἡ αἴσθησις οὐκ ἀλλοίωσις, ἀλλὰ διάγνωσις ἀλλοιώσεως. ἀλλοιοῦται μὲν γὰρ τὰ αἰσθητήρια, διακρίνει δὲ τὴν ἀλλοίωσιν ἡ αἴσθησις, καλεῖται δὲ πολλάκις αἴσθησις καὶ τὰ αἰσθητήρια. ἔστι δὲ αἴσθησις ἀντίληψις τῶν αἰσθητῶν. δοκεῖ δὲ οὗτος ὁ ὅρος οὐκ αὐτῆς εἶναι τῆς αἰσθήσεως, ἀλλὰ τῶν ἔργων αὐτῆς. διὸ καὶ οὕτως ὁρίζονται τὴν αἴσθησιν, πνεῦμα νοερὸν ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐπὶ τὰ ὄργανα τεταμμένον. ἔτι δὲ καὶ οὕτως, δύναμις ψυχῆς ἀντιληπτικὴ τῶν αἰσθητῶν, αἰσθητήριον δὲ ὄργανον τῆς ἀντιλήψεως τῶν αἰσθητῶν. Πλάτων δὲ τὴν αἴσθησιν λέγει ψυχῆς καὶ σώματος κοινωνίαν πρὸς τὰ ἐκτός. ἡ γὰρ δύναμις, ψυχῆς τὸ δὲ ὄργανον σώματος· ἄμφω δὲ διὰ φαντασίας ἀντιληπτικὰ τῶν ἔξωθεν. τῶν δὲ ψυχικῶν τὰ μέν ἐστιν ὑπουργητικά τε καὶ * δορυφορικά, τὰ δὲ ἀρχικὰ καὶ ἡγεμονικά· ἀρχικὰ μὲν, τό, τε, διανοητικὸν καὶ ἐπιστημονικόν· ὑπουργητικὰ δὲ, τὰ αἰσθητικὰ καὶ ἡ καθ' ὁρμὴν κίνησις, καὶ τὸ φωνητικόν. καὶ γὰρ ἡ κίνησις καὶ ἡ φωνὴ ὀξύτατα καὶ σχεδὸν ἀχρόνως ὑπακούει τῇ βουλήσει τοῦ λογισμοῦ. ἅμα γὰρ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ θέλομέν τε καὶ κινούμεθα οὐδενὸς ἐπιδεόμενοι μεταξὺ χρόνου τῆς τε βουλήσεως καὶ τῆς κινήσεως· ὡς ἐπὶ τῆς κινήσεως τῶν δακτύλων ἐστὶν ἰδεῖν. καὶ τῶν φυσικῶν δὲ ἔνια ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν ἐστὶ τοῦ διανοητικοῦ, ὡς τὰ καλούμενα πάθη.

A Oportebat igitur hac ratione, quoniam quatuor ſunt elementa, quatuor etiam eſſe ſenſus. Sed quoniam vapor & odorum genus media quadam natura ſunt inter aërem & aquam: (Aëre enim eſt craſſior, aquâ tenuior: quod in grauedine planum fit: nam qui eo morbo afficiuntur, ſpiritu quidem aërem ducunt, & tamen in ducendo ſpiritu vaporem non percipiunt: propter enim obſtructionem quod craſſius eſt, ad ſenſum non peruenit.) Idcirco quintam ſedem odoratus natura machinara eſt, vt ni- B hil eorum quæ cognoſci poſſunt, ſenſum effugiat. Eſt autem ſenſus non commutatio, ſed commntationis diiudicatio. Commutantur enim ſenſuum ſedes, & ſenſus commutationem diiudicat. Vocantur tamen ſæpè ſenſus etiam ipſæ ſenſuum ſedes. Eſt autem ſenſus, perceptio eorum quæ ſub ſenſum cadunt. Sed hæc definitio non ipſius ſenſus, ſed munerum eius eſſe videtur. Quare ſic quoque ſenſum definiunt, Spiritus intelligens à principatu animæ ad ſedem ſenſuum pertinens. Præterea hoc mo- C do, Vis animæ quæ ſenſui ſubiecta ſunt, percipiens. Senſuum autem ſedem, inſtrumentum perceptionis eorum quæ ſenſu cognoſcuntur. Plato verò, ſenſum, animæ & corporis ad externa ſocietatem definit. Nam vis quidem ipſa animæ eſt inſtrumenrum corporis: atque ambo hęc per phantaſiam res externas percipiunt. Animæ autem partium, aliæ ſunt famulæ & ſatellites, aliæ dominantur & imperant. Eæ enim partes in quibus ratio & ſcientia eſt, imperant; ſenſus & motus cum appetitu, itémque vocis mittendæ facultas, ancillantur. Etenim motus & vox D celerrimè nullóque ferè interueniente tempore voluntati rationis obtemperant. Simul enim volumus & mouemur, neque tempus quod voluntati & motioni interponatur, requirimus, vt in motu digitorum licet animaduertere. Atque etiam naturalia quædam imperio rationis parent, vt quæ petturbationes animæ dicuntur.

Senſus quid.

Animæ facultates diuerſæ.

* *δορυφορικά.*

Περὶ ὄψεως.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Ἡ ΟΨΙΣ ὁμωνύμως λέγεται. καὶ γὰρ τὸ αἰσθητήριον καὶ ἡ δύναμις ἡ αἰσθητική. Ἵππαρχος δέ φησιν ἀκτῖνας ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἀποτεινομένας, τοῖς πέρασιν ἑαυτῶν, καθάπερ χειρῶν ἐπαφαῖς καθαπτούσας τοῖς ἐκτὸς σώμασι, τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν πρὸς τὸ ὁρατικὸν ἀναδιδόναι. οἱ δὲ γεωμέτραι κώνους τινὰς ἀναγράφουσιν ἐκ τῆς συμπτώσεως

De Viſu.

E

CAP. VII.

VISVS ambiguum nomen eſt, nam & inſtrumentum & vis ſentiendi viſus dicitur. Hipparchus ait, radios qui ab oculis porriganrur, ſuíſque terminis velut manuum contrectationibus exteriora corpora attingant, eorum perceptionem ad viſum referre. Geometræ verò conos quoſdam deſcribunt ex radiorum

Hipparchi de viſu ſententia.

concurſu factos, qui ex oculis emittantur. Emittere enim dextrum oculum putant radios ad læuam, ſiniſtrum ad dextram: deinde ex eorum concurſione conum abſolui, vnde accidat vt multa quidem ſimul oculis complectatur, quæ aſpectu ſentiri poſſint, ſed exquiſitè ea cernat vbi radij concurrerint. Nam ſæpè hac de cauſa pauimentum intuentes, non videmus nummum qui in eo iaceat, quamuis diu intentis oculis, donec radij ad eum locum in quo iacet nummus, concurrerint: & tum demum eum aſpicimus, vt qui tum primum cœperimus attendere. Epicurei imagines earum rerum quæ appareant, cenſent in oculos incurrere. *Item Ariſtotelis.* Ariſtoteles, non imaginem corpoream, ſed qualitatem per commutationem aëris, ab his quæ videntur vſque ad oculum accedere. *Platonis.* Plato verò per conſuſionem ſplendorum res aſpici exiſtimat, vt id quidem lumen quod ex oculis proficiſcitur, aliquovſque in aërem qui eiuſdem ſecum eſt generis, effluat: quod verò à corporibus manet, contra feratur, ac quod in aëre eſt qui interponitur, faciléque diffunditur & vertitur, ſimul cum oculorum igne extendatur. Galenus cum Platone de viſione conſentit, in ſeptimo de conſenſu ſparſim ſic ferè ſcribens, *Galeni.* Si enim ad oculum veniret pars quædam, aut vis, aut imago, aut qualitas corporum quæ cernuntur, non cognoſceremus magnitudinem eius quod videtur, vt montis, ſi ita caſus ferat, maximi: tantæ enim rei ſimulachrum incurrere in oculos noſtros prorſus à ratione alienum eſt. Enimvero neque ſpiritus viſionis tantam vim expreſſus habere poteſt, vt circum omnia quæ cernuntur, fundatur. Relinquitur igitur, aërem qui nos circumſtat, tale inſtrumentum nobis eſſe, tum cùm videmus, quale in corpore neruus viſionis eſt. Videtur enim aëri qui nos ambit, aliquid euenire huiuſmodi. Nam ſolis ſplendor attingens ſuperiorem extremitatem aëris, per totum aërem vim ſuam tranſmittit, & ſplendor qui per neruos viſionis fertur, naturam habet ſpirabilem, & in aërem incidens eundémque primo impetu commutans, longiſſimè tranat ſeipſe continens, donec in durum aliquod corpus incurrerit: eſt enim aër tale inſtrumentum oculo ad diiudicanda ea quæ videntur, quale cerebro neruus: vt quam habet rationem cerebrum ad neruum, eandem habeat oculus ad aërem ſplendore ſolis animatum. Eſſe autem aërem hac natura vt aſſimiletur corporibus, quæ ſibi admoueantur, ex eo conſtat, quòd ſi in lumine aliquid ſplendidum, vel fuluum, vel cæruleum, vel argenteum per aërem feratur, ab eo quod fertur aër commutetur. *Porphyrij.* Porphyrius in libro de ſenſu, neque conum, neque ſimulachrum, neque aliud quicquam viſionis cauſam eſſe vult, ſed animam

A τῶν ἀκτίνων γινομένους τῶν ἐκπεμπομένων διὰ τῶν ὀφθαλμῶν. πέμπειν γὰρ ἀκτῖνας τὸν μὲν δεξιὸν ὀφθαλμὸν ἐπὶ τὰ ἀριστερά, τὸν δὲ ἀριστερὸν ἐπὶ τὰ δεξιά· ἀπὸ δὲ τῆς συνεμπτώσεως αὐτῶν ἀποτελεῖσθαι κῶνον, ὅθεν ὁμοῦ μὲν πολλὰ περιλαμβάνειν ὁρατὰ τὴν ὄψιν, βλέπειν δὲ ἀκριβῶς ἐκεῖνα, ἔνθα ἂν συνεμπέσωσιν αἱ ἀκτῖνες. οὕτω γοῦν πολλάκις ὁρῶντες εἰς τοὔδαφος, οὐχ ὁρῶμεν τὸ ἐν αὐτῷ νόμισμα κείμενον, ἀτενίζοντες ἐπὶ πλεῖστον ἕως ἂν αἱ συμβολαὶ τῶν ἀκτίνων ἐν ἐκείνῳ γένωνται τῷ μέρει, ἔνθα κεῖται τὸ νόμισμα, καὶ τότε τῇ θέᾳ προσπίπτομεν αὐτοῦ, ὥσπερ τότε B πρῶτον ἀρξάμενοι προσέχειν. οἱ δὲ Ἐπικούρειοι εἴδωλα τῶν φαινομένων προσπίπτειν τοῖς ὀφθαλμοῖς. Ἀριστοτέλης δὲ οὐκ εἴδωλον σωματικόν, ἀλλὰ ποιότητα δι᾽ ἀλλοιώσεως τοῦ πέριξ ἀέρος ἀπὸ τῶν ὁρατῶν ἄχρι τῆς ὄψεως παραγίνεσθαι· Πλάτων δὲ κατὰ συναύγειαν τοῦ μὲν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν φωτὸς ἐπὶ ποσὸν ἀπορρέοντος εἰς τὸν ὁμοιογενῆ ἀέρα. τοῦ δὲ ἀπὸ τῶν σωμάτων ἀντιφερομένου, τοῦ δὲ περὶ τὸν μεταξὺ ἀέρα εὐδιαχύτου ὄντα καὶ εὐτρέπτου, συνεκτεινομένου τῷ πυροειδεῖ τῆς ὄψεως. C Γαληνὸς δὲ συμφώνως Πλάτωνι περὶ τῆς ὄψεως ἐν τῷ ἑβδόμῳ τῆς συμφωνίας λέγει, γράφων οὕτω πως σποράδην· εἰ μὲν γὰρ εἰς τὸν ὀφθαλμὸν ἀφικνεῖτο μοῖρά τις, ἢ δύναμις ἢ εἴδωλον ἢ ποιότης τῶν ὁρωμένων σωμάτων, οὐκ ἂν τοῦ βλεπομένου τὸ μέγεθος ἐγνωρίζομεν, οἷον ὄρους, εἰ τύχοι, μεγίστου. τηλικοῦτον γὰρ εἴδωλον ἐμπίπτειν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν παντάπασιν ἄλογον· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ πνεῦμα τὸ ὀπτικὸν οὐχ οἷόν τε τοσαύτην ἰσχὺν ἐκκρινόμενον λαμβάνειν, ὡς περικεῖσθαι παντὶ τῷ βλεπομένῳ. λείπεται δὴ οὖν τὸν πέριξ D ἀέρα τοιοῦτον ὄργανον ἡμῖν γίνεσθαι, καθ᾽ ὃν ὁρῶμεν χρόνον, ὁποῖον ἐν τῷ σώματι τὸ νεῦρον ὑπάρχει τὸ ὀπτικόν. τοιοῦτον γάρ τι πάσχειν ἔοικεν ὁ περιέχων ἡμᾶς ἀήρ, ἥ, τε γὰρ αὐγὴ τοῦ ἡλίου ψαύουσα τοῦ ἄνω πέρατος τοῦ ἀέρος, διαδίδωσιν εἰς ὅλον τὴν δύναμιν· ἥ, τε διὰ τῶν ὀπτικῶν νεύρων αὐγὴ φερομένη, τὴν μὲν οὐσίαν ἔχει πνευματικήν· ἐμπίπτουσα δὲ τῷ περιέχοντι, καὶ τῇ πρώτῃ προσβολῇ τὴν ἀλλοίωσιν ἐργαζομένη, διαδίδωσιν ἄχρι πλείστου συνέχουσα ἑαυτήν, ἄχρις ἂν εἰς ἀντίτυπον ἐμπέσῃ σῶμα. ἔστι γὰρ ὁ ἀὴρ ὄργανον τῷ E ὀφθαλμῷ πρὸς τὴν τῶν ὁρωμένων διάγνωσιν τοιοῦτον, οἷόν περ ἐγκεφάλῳ τὸ νεῦρον, ὥστε ὃν ἔχει λόγον ἐγκέφαλος πρὸς τὸ νεῦρον, τοῦτον ἔχειν τὸν ὀφθαλμὸν πρὸς τὸν ἀέρα ἐψυχωμένον ὑπὸ τῆς ἡλιακῆς αὐγῆς. ὅτι δὲ πέφυκεν ὁ ἀὴρ τοῖς πλησιάζουσι σώμασι συνεξομοιοῦσθαι, δῆλον ἐκ τοῦ καὶ πυρροῦ τινος ἢ κυανοῦ ἢ καὶ ἀργυροῦ λαμπροῦ διαφερομένου φωτὸς ἐντὸς ὑπὸ τοῦ διενεχθέντος ἀλλοιοῦσθαι τὸν ἀέρα. Πορφύριος δὲ ἐν τῷ περὶ αἰσθήσεως, οὔτε κῶνον, οὔτε εἴδωλον, οὔτε ἄλλο τί φησιν αἴτιον εἶναι τοῦ ὁρᾶν, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν

ipſam,

αὐτὴν ἐντυγχάνουσαν τοῖς ὁρατοῖς, ἐπιγινώσκειν ἑαυτὴν οὖσαν τὰ ὁρατά, τῷ τὴν ψυχὴν συνέχειν πάντα τὰ ὄντα, καὶ εἶναι τὰ πάντα ψυχὴν συνέχουσαν σώματα διάφορα· μίαν γὰρ βουλόμενος εἶναι πάντων ψυχὴν τὴν λογικὴν, εἰκότως φησὶ γνωρίζειν ἑαυτὴν ἐν πᾶσι τοῖς οὖσιν. ὁρᾷ δὲ ἡ ὄψις κατ᾽ εὐθείας γραμμάς, αἰσθάνεται δὲ κατὰ πρῶτον μὲν λόγον τῶν χρωμάτων. συνδιαγινώσκει δὲ αὐτοῖς καὶ τὸ κεχρωσμένον σῶμα καὶ τὸ μέγεθος αὐτοῦ, καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὴν χώραν ἔνθα ἐστὶ, καὶ τὸ διάστημα, καὶ τὸν ἀριθμὸν, κίνησίν τε καὶ στάσιν, καὶ τὸ τραχὺ, καὶ λεῖον, καὶ ὁμαλὸν καὶ ἀνώμαλον, καὶ τὸ ὀξὺ καὶ τὸ ἀμβλὺ, καὶ τὴν σύστασιν, εἴτε ὑδατώδης, εἴτε γεώδης ἐστὶν, οἷον ὑγρὸν ἢ ξηρόν. τὸ μὲν οὖν ἴδιον αὐτῆς αἰσθητόν ἐστι τὸ χρῶμα· διὰ μόνης γὰρ τῆς ὄψεως τῶν χρωμάτων ἀντιλαμβανόμεθα· εὐθέως δὲ σὺν τῷ χρώματι καὶ τὸ κεχρωσμένον σῶμα, καὶ τὸν τόπον ἐν ᾧ τυγχάνει ὂν τὸ ὁρώμενον, καὶ τὸ διάστημα τὸ μεταξὺ τοῦ τε ὁρῶντος καὶ τοῦ ὁρωμένου. ὁπόσαις γὰρ τῶν αἰσθήσεων συνεμφαίνεται καὶ τὸ σῶμα, ταύταις εὐθέως καὶ ὁ τόπος συνδιαγινώσκεται, ὡς ἐν τῇ ἁφῇ καὶ τῇ γεύσει. ἀλλ᾽ αὗται μὲν τότε μόνον ὅταν προσπελάσωσι τῷ σώματι, αἰσθάνονται πλὴν τῶν ἑξῆς διελευσομένων· ὄψις δὲ καὶ πόρρωθεν. ἐπεὶ δὲ πόρρωθεν ἀντιλαμβάνεται τῶν ἰδίων αἰσθητῶν, ἀναγκαίως ἐπηκολούθησε τὸ μόνην ὁρᾷν καὶ τὸ διάστημα. τὸ δὲ μέγεθος τότε μόνη διαγινώσκει, ὅταν τὸ φαινόμενον δύναται διὰ μιᾶς προσβολῆς περιλαβεῖν. ἐν οἷς δὲ μεῖζόν ἐστι τὸ ὁρώμενον, ἢ κατὰ μίαν προσβολὴν περιλαμβάνεσθαι, ἐν τούτοις ἡ ὄψις δεῖται καὶ τῆς μνήμης καὶ τῆς διανοίας. κατὰ μέρος γὰρ αὐτὰ ὁρωμένη καὶ οὐχ ὑφ᾽ ἓν ὅλον, ἀναγκαίως ἐξ ἑτέρου ἐφ᾽ ἕτερον μεταβαίνει. καὶ τὸ μὲν ἐμπίπτον ἀεὶ κατὰ τὴν μετάβασιν, αἰσθητόν ἐστι· τὰ δὲ ἔμπροσθεν ἑωραμένα ἡ μνήμη διαφυλάττει. συνάγει δὲ ἀμφότερα ἡ διάνοια τό, τε αἰσθητὸν καὶ μνημονευτόν. τοῦ μὲν οὖν μεγέθους διχῶς ἀντιλαμβάνεται, ποτὲ μὲν μόνη, ποτὲ δὲ μετὰ μνήμης καὶ διανοίας· τοῦ δὲ ἀριθμοῦ τῶν ὁρωμένων τοῦ ὑπὲρ τὰ τρία ἢ δ᾽, τοῦ κατὰ μίαν προσβολὴν μὴ ὁρωμένου, καὶ τῶν κινήσεων καὶ τῶν σχημάτων τῶν πολυγώνων οὐδέποτε μόνη, ἀλλὰ μετὰ μνήμης καὶ διανοίας. οὐ γὰρ δύναται τὰ πέντε καὶ ἓξ καὶ ἑπτὰ καὶ πλεῖον χωρὶς μνήμης συναγαγεῖν· οὔτως οὐδὲ τὰ ἑξάγωνα καὶ ὀκτάγωνα καὶ πολύγωνα σχήματα. καὶ ἡ κίνησις δὲ κατὰ μετάβασιν γινομένη, τὸ μὲν ἔχει πρότερον, τὸ δὲ δεύτερον. ἔνθα δὲ πρότερον ἐστὶ καὶ δεύτερον καὶ τρίτον, τοῦτο μνήμη μόνη διαφυλάττει· τὸ δὲ ἄνω καὶ κάτω, καὶ τὸ ἀνώμαλον καὶ ὁμαλὸν, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ τραχὺ καὶ τὸ λεῖον, καὶ τὸ ὀξὺ καὶ ἀμβλὺ κοινὰ τῆς ἁφῆς καὶ τῆς ὄψεώς εἰσιν, ἐπεὶ καὶ μόναι τὸν τόπον διαγινώσκουσι.

A ipſam, cùm incidit in ea quæ cerouotur, agnoſcere ſeipſam eſſe ea quæ aſpectu ſentiantur, quod anima cootioeat omnia quæ ſint, omniaque quæ ſint, nihil ſiot aliud quàm anima, eorpora diuerſa continens. Nam cùm velit vnam eſſe omnium animam, eam quæ rationis eſt compos, meritò dicit in omnibus quæ ſuot, ſeipſam cognoſcere. Cernit autem hic ſeoſus per lineas rectas, & cùm primario loco colores percipit, cum his etiam corpus coloratum diiudicat, & eius magnitudinem & figuram & locum in quo eſt, & ioteruallum & oumé-

B rum, & motum & ſtatum, & aſperum & lęue, & æquabile & inæquabile, & acutum & obtuſum, & cohærentiam ſiue ad aquæ ſiue ad terræ naturam accedat, vt humidum ne ſitan ſiccum. Itaque quod propriè aſpectu ſentitur, color eſt. Nam ſola viſiooe colores percipiuus, atque confeſtim cum colore coloratum corpus, & locum in quo eſt quod cernitur, & interuallum quod inter id quod cernit, & id quod cernitur, ioteriicitur. Quotquot enim ſenſibus corpus percipitur, iiſdem ſtatim etiam locus ſimul cognoſcitur, vt in tactu & guſtatu euenir.

C Sed hi quidem, tum ſolùm ſentiunt cùm admoti fueriot corpori, exceptis iis quæ pòſt explicabuotur: Viſio verò etiam magoo interuallo interiecto. Quooiam autem procul ceroit ſubiecta propria, oeceſſariò conſecutum eſt vt etiam ſola interuallum videat. Magnitudinem verò tum ſola percipit, cùm poteſt id quod cernitur voo obtutu comprehendere. Quæ verò maiora ſunt quàm vt vno aſpectu comprehendi poſſint, in his viſio & memoriam requirit, & cogitationem. Cùm enim ea particulatim neque tota vno cernat iotuitu, neceſſariò ab vno tranſit ad alterum, & vt quidque in ea

D tranſitione in ſenſum iocidit, ira ſenſu percipitur. Quæ verò priùs percepta ſunt, memoria cooſeruat, & cogitatio vtrumque cogit, & quod ſeoſu & quod memoria perceptum eſt Quare magnitudioe dupliciter percipit aliquaodo ſola, aliquando adiuocta memoria, & cogitatione. Numerum autem eorum quæ cernuntur ſi plus tribus eſt aut quatuor, qui vno aſpectu nõ cernitur, motus

E etiam & figuras multorum angulorum nunquam ſola, ſed cum memoria & cogitatione ſentit. Non enim poteſt & quinque & ſex & ſeptem, & his amplius, ſine memoria cogere, vt neque hexagona & octagona, & figuras multorũ angulorum. Motus etiam cùm fiat per traoſitionem, aliud habet primum, aliud ſecundum. Vbi autem primum & ſecuodum & tertium, id memoria ſola conſeruat. Surſum autem & deorſum æquabile & ioæquabile, item aſperum & læue, acutum & obtuſum, tactus & viſus commuoia ſunt, quandoquidem hi ſoli ſenſus locum diiudicant.

Cogitatione tamen etiam opus habent, A
quoniam illud ſolum quod vno impetu in
ſenſum incurrit, ſolius ſenſus opus eſt. Quæ
verò non vno, non ſolius ſenſus, ſed etiam
memoriæ adiuncta cogitatione, vt ſuprà
oſtenſum eſt. Tranſlucidarum autem rerum
etiam vſque ad fundum natura ſua viſio
protenditur: primùm quidem & maximè
aëris (totum enim penetrat:) ſecundò aquæ
ſtantis & limpidæ, ſiquidem piſces natan-
tes videmus: per vitrum vero & id genus
alia minùs cernimus: ſi modò illa lumine
illuſtrata ſint: & hoc huius ſenſus eſt pro-
prium. Sed videndum eſt ne quis in erro- B
rem inducatur quòd etiam calidorum per-
ceptionem ad viſum pertinere exiſtimet,
quoniam ignem dum aſpicimus, ſtatim
etiam calidum eſſe ſcimus. Nam ſi ad pri-
mam viſionem orationem retuleris, inue-
nies tum cùm primùm viſio ignem ſenſit,
ſolùm colorem & figuram percepiſſe, dein-
de accedente tangendi ſenſu calidum eſſe
cognouimus, quod memoria à tactu acce-
ptum conſeruauit. Quare nunc cùm ignem
aſpicimus, nihil præter figuram & colorem
ignis cernimus. At cogitatio vnà cum iis
quæ aſpectus cognoſcit per memoriam e- C
tiam colorem apprehendit. Eadem ratio in
pomo eſt: ſi enim non ſolùm colore & fi-
gura pomum formatur, ſed etiam odore
& ſaporis genere, non quò hæc quoque
viſio percipiat, pomum eſſe nouit, ſed ani-
mus, odoratus & guſtatus memoriam reti-
net, & ſimul atque aſpexerit, etiam iſtorum
cum figura & colore informatam cogi-
tationem habet. Itaque cùm pomum ce-
reum, verum eſſe pomum putauerimus,
non viſio eſt quæ fallitur, ſed cogitatio.
Nam viſio in ſuis & proprijs ſubiectis D
& falſa non eſt: colorem enim & figuram
aſpexit. Tres igitur ſenſus, viſio, auditus,
odoratus, res exteras neque admotas ſibi
percipiunt aëre interiecto. Guſtatus verò
non aliter ſentit, quàm ſi ad ſubiectum,
quod percipiendum eſt, admoueatur. Ta-
ctus verò vtramque vim habet. Nam &
admotus corporibus, & aliquando inter-
cedente baculo, ſuo muneret fungitur.
Quocirca interdum aſpectus cæterorum
ſenſuum teſtimonio indiget, cùm id quod
cernitur artificio ad fallendum factum E
fuerit, vt in pictura: nam pingendi artis
opus eſt, fallere aſpectum non veris emi-
nentiis & lacunis, ſi res eiuſmodi natu-
ræ eſt, vbi opus ſit maximè quidem ta-
ctum aſciſcere: interdum tamen etiam
guſtatum aut odoratum, vt in pomo cereo.
Aliquando tamen per ſe, & ſua vi quæ
appareant euidenter oſtendit, cùm qui-
dem non magno interuallo conſpexerit.
Nam turrem quadratam, ſi magnum ſpa-
tium interponatur, rotundam aſpicit.

Senſus interſe differunt, & in obiectis ſuis aliquando falluntur.

χρῄζουσι δὲ καὶ διανοίας. μόνον γὰρ ἐκεῖνο τὸ A
κατὰ μίαν προσβολὴν προσπίπτον τῇ αἰσθήσει, μό-
νης αἰσθήσεως ἔργον ἐστί. τὰ δὲ κατὰ πλείους οὐ μό-
νης, ἀλλὰ καὶ μνήμης μετὰ διανοίας, ὡς ἔμπροσ-
θεν ἐδείχθη. τῶν δὲ διαφανῶν καὶ μέχρι τοῦ βά-
θους διϊκνεῖσθαι πέφυκεν ἡ ὄψις, ἀέρος μὲν πρῶ-
τον καὶ μάλιστα (ὅλον γὰρ διεξέρχεται) δεύτερον δὲ
ὕδατος ἠρεμοῦντός τε καὶ καθαροῦ. τοὺς ἰχθύας
γοῦν νηχομένους ὁρῶμεν· ἧττον δὲ διὰ ὑέλου καὶ
τῶν ἄλλων τῶν τοιουτοτρόπων· δῆλον δὲ ὅτι πεφωτι-
σμένων· καὶ τοῦτο ἴδιον αὐτῆς. μὴ ἀπατήσῃ δέ τι- B
νας ὡς καὶ τοῦ θερμοῦ ἡ ἀντίληψις ὀπτικώς ἐστιν· ἐπει-
δὴ τὸ πῦρ ὁρῶντες, ἴσμεν εὐθέως ὅτι καὶ θερμόν ἐστιν·
ἐὰν γὰρ ἐπὶ τὴν πρώτην ὄψιν ἀναγάγῃς τὸν λό-
γον, εὑρήσεις ὡς τότε ὅτε πρῶτον ἡ ὄψις ἐθεάσατο
τὸ πῦρ, μόνου τοῦ χρώματος καὶ σχήματος ἔσχε τὴν
ἀντίληψιν· προσελθούσης δὲ καὶ τῆς ἁφῆς ἐγνω-
ρίσαμεν ὅτι καὶ θερμόν ἐστιν· ὅπερ διεφύλαξεν ἡ μνή-
μη παραλαβοῦσα παρὰ τῆς ἁφῆς· νῦν οὖν ὅταν
θεασώμεθα πῦρ, οὐδὲν ἄλλο βλέπομεν ἢ τὸ σχῆ-
μα καὶ τὸ χρῶμα τοῦ πυρός. ἡ δὲ διάνοια συμ-
παραλαμβάνει τοῖς ὁρωμένοις διὰ τῆς μνήμης καὶ C
τὴν θερμότητα. ὁ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ μήλου.
εἰ γὰρ οὐχ ὑπὸ μόνου τοῦ χρώματος καὶ σχήματος
εἰδοποιεῖται τὸ μῆλον, ἀλλὰ καὶ τῆς ὀσμῆς, καὶ τῆς
κατὰ τὴν γεῦσιν ποιότητος, οὐχὶ καὶ ταύτην ἡ ὄψις ἀν-
τιλαμβανομένη οἶδεν ὅτι μῆλον· ἀλλ' ἡ ψυχὴ τὴν
μνήμην ἀποσώζει τὴν ἐκ τῆς ὀσφρήσεώς τε καὶ
γεύσεως. ἅμα τῷ θεάσασθαι συνεπινοεῖ καὶ
ταῦτα τῷ σχήματι καὶ τῷ χρώματι. ὅταν οὖν κή-
ρινον μῆλον νομίσωμεν ἀληθινὸν εἶναι μῆλον, οὐχ ἡ
ὄψις ἐστὶν ἡ ἐξαπατωμένη, ἀλλ' ἡ διάνοια. ἡ γὰρ D
ὄψις ἐν τοῖς ἰδίοις αἰσθητοῖς οὐ διεσφάλη· τότε γὰρ
χρῶμα, καὶ τὸ σχῆμα συνεῖδεν. αἱ μὲν οὖν τρεῖς τῶν
αἰσθήσεων ἥτε ὄψις καὶ ἡ ἀκοὴ καὶ ἡ ὄσφρησις τῶν ἔ-
ξωθεν καὶ μὴ προσπελαζόντων ἀντιλαμβάνονται
διὰ μέσου τοῦ ἀέρος· ἡ δὲ γεῦσις οὐκ ἄλλως αἰ-
σθάνεται, ἐὰν μὴ προσομιλήσῃ τῷ αἰσθητῷ· ἡ δὲ
ἁφὴ ἐπαμφοτερίζει· καὶ γὰρ πλησιάζουσα τοῖς σώ-
μασι καὶ διὰ μέσης ἔσθ' ὅτε ῥάβδου. ποτὲ μὲν οὖν
ἡ ὄψις τῆς ἐπιμαρτυρίας χρῄζει τῆς τῶν ἄλλων αἰσθή- E
σεων, ὅταν ᾖ τὸ φαινόμενον ἐπιτετεχνημένον πρὸς
ἀπάτην ὡς ἐπὶ τῆς γραφῆς· γραφικῆς γὰρ ἔργον
ἀπατῆσαι τὴν ὄψιν ἐξοχαῖς οὐκ οὔσαις καὶ κοιλώμα-
σιν, εἰ τὸ πρᾶγμα τοιαύτην ἔχει τὴν φύσιν, ἔνθα
χρεία πρὸς διάγνωσιν μάλιστα μὲν τῆς ἁφῆς. ἔσθ'
ὅτε δὲ καὶ τῆς γεύσεως ἢ ὀσφρήσεως, ὡς ἐπὶ τοῦ κηρί-
νου μήλου· ποτὲ δὲ καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐναργῶς παρί-
στησι τὰ φαινόμενα, ὅταν μὴ πόρρωθεν ὁρᾷ. τὸν γοῦν
πύργον τὸν τετράγωνον στρογγύλον ὁρᾷ πόρρωθεν.

A σφάλλεται δὲ καὶ ὅταν δι' ἀχλύος ἢ καπνοῦ βλεπόμενον ἤ τινος τῶν παραπλησίων τῶν ἐπιθολούντων τὴν ὄψιν· ὁμοίως καὶ ὅταν δι' ὕδατος κινουμένου· τὴν γὰρ ἐν τῇ θαλάσσῃ τὴν κώπην ὡς κεκλασμένην ὁρᾷ· ὁμοίως καὶ ὅταν διά τινος διαφανοῦς ὕλης βλέπῃ, ὡς ἐπὶ τῶν ἐσόπτρων καὶ τῆς ὑέλου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιουτοτρόπων, ἢ ὅταν ὀξέως κινῆται τὸ ὁρώμενον. συνταράσσει γὰρ τὴν ὄψιν ἡ ταχεῖα κίνησις ὡς στρογγύλα τὰ μὴ στρογγύλα βλέπειν, καὶ ὡς ἑστῶτα τὰ κινούμενα. ἢ ὅταν ἡ διάνοια πρὸς ἄλλοις ἠσχόληται, ὡς ἐπὶ τοῦ προσδοκωμένου μὲν συντυχεῖν φίλῳ, καὶ συντυχόντος μὲν, παρελθόντος δὲ αὐτὸν, τῷ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ πρὸς ἑτέροις εἶναι. B οὐκ ἔστι δὲ οὐδὲ τοῦτο διαμάρτημα τῆς ὄψεως ἀλλὰ τοῦ νοῦ. ἡ μὲν γὰρ εἶδε καὶ ἀπήγγειλεν· ὁ δὲ νοῦς οὐ προσέσχε τοῖς ἀπαγγελθεῖσι. τεσσάρων δὲ μάλιστα πρὸς ἐναργῆ διάγνωσιν ἡ ὄψις χρήζει, ἀβλαβοῦς αἰσθητηρίου, συμμέτρου κινήσεως, καὶ διαστήματος, ἀέρος καθαροῦ καὶ λαμπροῦ.

Labitur etiam quando per caliginem aut fumum cernimus, aut aliquid ſimile quod aſpectum perturbet: Item cùm per aquam quæ agitatur; nam in mari remum quaſi infractum videt. Similiter etiam cùm per aliquam materiam perlucentem aſpicimus, vt in ſpeculo & vitro & reliquis eiuſmodi, aut cùm celeriter mouetur quod aſpicitur. Conturbat enim viſum celer motus, vt rotunda videat quæ non ſunt rotunda, & quaſi fixa, quæ mouentur: aut cùm cogitatio aliud agit, vt in eo qui conſtituerit amicum conuenire, & cùm in eum inciderit, præterit, quòd eius cogitatio in aliis occupata ſit. At ne hoc quidem viſionis peccatum eſt, ſed cogitationis. Nam ſenſus quidem vidit & ad cogitationem detulit, ſed illa ad ea quæ deferebantur non attendit. Quatuor autem maximè viſioni ad res euidenter cognoſcendas opus ſunt, integrum inſtrumentum, motus congruens, & interuallum, aër purus, & illuminatus.

Περὶ ἁφῆς.

ΚΕΦΑΛ. η'.

C

ΕΚΑΣΤΟΝ μὲν τῶν ἄλλων αἰσθητηρίων διπλοῦν ὁ δημιουργὸς κατεσκευάσας, καὶ τόπῳ τινὶ καὶ μορίῳ τοῦ σώματος περιέγραψε· καὶ γὰρ ὀφθαλμοὺς δύο, καὶ ὦτα β', καὶ δύο πόρους τῆς αἰσθήσεως ἐν τῇ ῥινὶ πεποίηκε· τὰς γλώττας δὲ β' πᾶσι τοῖς ζώοις ἐνέφυσεν, ἀλλὰ τὰς μὲν διῃρημένας, ὡς τοῖς ὄφεσι· τὰς δὲ συνημμένας καὶ συνηνωμένας ὡς τοῖς ἀνθρώποις. D διὰ τοῦτο καὶ β' τὰς προσθίους κοιλίας μόνας τοῦ ἐγκεφάλου πεποίηκεν· ἵνα ἐξ ἑκατέρας κοιλίας, τὰ αἰσθητικὰ νεῦρα καταπεμπόμενα διπλᾶ ποιῇ τὰ αἰσθητήρια. διπλᾶ δὲ αὐτὰ πεποίηκε δι' ὑπερβάλλουσαν κηδεμονίαν· ἵνα τοῦ ἑτέρου παθόντος τὸ περιλειπόμενον σώζῃ τὴν αἴσθησιν. ἀλλὰ τῶν μὲν πλείστων αἰσθητηρίων διαφθειρομένων οὐδὲν εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν καταβλάπτεται τὸ ζῶον· ἁφῆς δὲ ἀπολλυμένης συναπόλλυται καὶ τὸ ζῶον. ἁφὴ γὰρ μόνη τῶν αἰσθήσεων κοινὴ πάντων ἐστὶ τῶν ζώων. πᾶν γὰρ ζῶον ἁφὴν ἔχει, καὶ E τὰς ἄλλας αἰσθήσεις οὐ πάντα πάσας, ἀλλ' ἐνίας ἔνια· πάσας δὲ ἔχει τὰ τελειότερα. ἐπεὶ τοίνυν ἐν τούτῳ τὸ ζῶον κινδυνεύει ζῶον εἶναι, ἢ μὴ εἶναι, οὐχ ἕν μόριον ὁ δημιουργὸς ἀπεκλήρωσε τῇ ἁφῇ, ἀλλὰ πᾶν σχεδὸν τὸ σῶμα τοῦ ζώου· πλὴν γὰρ ὀστῶν καὶ κεράτων καὶ ὀνύχων, συνδέσμων τε καὶ τριχῶν καὶ ἄλλων τινῶν τοιούτων, πᾶν μόριον τοῦ σώματος τῆς ἁφῆς ἀντιλαμβάνεται. συμβέβηκεν οὖν ἕκαστον τῶν αἰσθητηρίων διπλᾶς ἔχειν αἰσθήσεις;

De Tactu.

Cap. VIII.

Senſus omnes alij à tactu ſunt gemini.

QVODLIBET cæterorum inſtrumentorum Deus duplex fabricatus eſt, & loco aliquo partéque corporis circumſcripſit. Etenim oculos duos & aures duas & duo foramina eius ſenſus qui in naribus locatus eſt, affinxit, linguas etiam duas in omnibus animalibus genuit, ſed alias diuiſas vt in ſerpentibus, alias copulatas & coniunctas, vt in hominibus. Quocirca duos tantùm ventriculos anteriores cerebri fecit, vt ex vtroque ventriculo nerui ſentiendi demiſſi, duplicia procreent inſtrumenta. Cauſa autem cur duplicia inſtrumenta fecerit, eſt eximia procuratio animantium, vt ſi alterum læſum fuerit, reliquum ſenſum tueatur. Sed vt plurima cæterorum inſtrumentorum corrumpantur, nihil animantis vita offenditur. Tactu verò intereunte, ſimul etiam extinguitur animal. Solus enim tactus inter ſenſus, communis eſt omnium animalium. Omne enim animal tangendi ſenſum habet, cæteros ſenſus non omnia omnes, ſed aliquos aliqua. Omnes habent quæ perfectiora ſunt. Itaque quoniam hic ſenſus eſſétne animal an non eſſet, diiudicaturus erat, non vnam partem Deus tactui tribuit, ſed totum penè corpus animalis. Nam præter oſſa & cornua & vngues, ligamenta & pilos & alia quædam eiuſmodi, omnis pars corporis tangendi ſenſu prædita eſt. Euenit igitur vt vnumquodque inſtrumentum duplicem ſenſum habeat;

Tactus cõmunis eſt ſenſus.

ἄλλο μὲν γὰρ ζῶον κατ᾽ ἄλλην αἴσθησιν τῶν τριῶν πλεονεκτεῖ τὸν ἄνθρωπον. ὁ δὲ κύων ἐν ταῖς τρισὶν ἅμα· ὀξύτερον γὰρ καὶ ἀκούει, καὶ βλέπει, καὶ ὀσφραίνεται· ὡς δῆλον ἐκ τῶν ἰχνευόντων κυνῶν. καὶ πᾶν μὲν τὸ σῶμα τῆς ἁφῆς ἐστὶν αἰσθητήριον, ὡς καὶ πρόσθεν εἴρηται. μάλιστα δὲ τῶν χειρῶν τὰ ἔσωθεν· καὶ τούτων ἔτι μᾶλλον τὰ ἄκρα τῶν δακτύλων. ταῦτα γὰρ ὥσπερ γνώμονας ἀκριβεῖς τῆς ἁφῆς ἔχομεν· οὐ γὰρ μόνον ἀντιληπτικὸν ὄργανον ὁ δημιουργὸς τὰς χεῖρας κατεσκεύασεν, ἀλλὰ καὶ ἁπτικόν. διὰ τοῦτο καὶ τὸ δέρμα λεπτότερον ἔχουσι· καὶ μῦς αὐταῖς ὅλαις ἔσωθεν ὑπέστρωται, καὶ τριχῶν ἀμοιροῦσιν ἵνα μᾶλλον τῶν ἁπτῶν ἀντιλαμβάνωνται. τοῦ δὲ τρίχας αὐταῖς μὴ φύειν ὁ ὑπεστρωμένος μῦς γέγονεν αἴτιος. τῶν δὲ χειρῶν αἱ μὲν σκληρότεραι πρὸς ἀντίληψίν εἰσιν ἰσχυρότεραι· αἱ δὲ μαλακώτεραι πρὸς τὴν ἁφὴν ἀκριβέστεραι. ὥσπερ καὶ τῶν νεύρων τὰ μὲν σκληρὰ πρὸς κίνησιν, τὰ δὲ μαλακὰ πρὸς αἴσθησίν εἰσιν ἐπιτηδειότερα. ταῦτα γὰρ καὶ τῆς ἁφῆς ἐστιν ὄργανα· διὰ τούτων γὰρ ἡ τῆς ἁφῆς αἴσθησις γίνεται.

A Cùm enim aliud animal alio ſenſu de tribus hominem ſuperet, canis tribus pariter excellit: Nam & audit acutiùs, & videt & odorat: quod ij canes oſtendunt, quos ad inueſtigandas feras adhibemus. Quanquam autem vniuerſum corpus tactus eſt inſtrumentum, vt ſuprà eſt declaratum, maximè tamen interiores manus & harum in primis ſummi digiti. Hos enim vt indices habemus tactus certiſſimos, nam non modò ad comprehendendum idoneum inſtrumentum à Deo manus effectæ ſunt, ſed etiam ad tan- B gendum. Quam etiam ob cauſam cute tenuiores ſunt, & muſculi vniuerſæ palmæ ſubſtrati ſunt & pilis carent, vt magis quæ tangi poſſunt, percipiant. Cur autem pilos ex ſeſe non efferant, muſculus ſubſtractus cauſa eſt. Manus autem quæ duriores ſunt, ad capiendum valentiores ſunt, quæ molliores, ad tactionem certiores. Quomodo etiam nerui qui duri ſunt, ad motum, qui molles, ad ſenſum ſunt aptiores. Nerui enim tactus quoque inſtrumenta ſunt, cùm per eos tangendo ſentimus.

C

Περὶ γεύσεως.

ΚΕΦΑΛ. θ΄.

ΤΗΝ μὲν ὄψιν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν κατ᾽ εὐθείας γραμμὰς ὁρᾶν· ἡ δὲ ὄσφρησις καὶ ἡ ἀκοὴ οὐ κατ᾽ εὐθείας μόνον ἀλλὰ πανταχόθεν. ἁφὴ δὲ καὶ γεῦσις οὔτε κατ᾽ εὐθείας γραμμὰς οὔτε πανταχόθεν γνωρίζουσιν, ἀλλὰ τότε μόνον ὅταν αὐτοῖς πλησιάσωσι τοῖς ἰδίοις αἰσθητοῖς, πλὴν τῶν ἤδη διωρισμένων. D ἔστι δὲ ἡ γεῦσις τῶν χυμῶν ἀντιληπτική. ὄργανα δὲ αὐτῆς ἡ γλῶσσα· καὶ ταύτης μᾶλλον τὸ ἄκρον, ἔτι τε πρὸς τούτοις τὰ ὑπερῷα, ἐν οἷς ἐστι τὰ ἐξ ἐγκεφάλου φερόμενα νεῦρα πεπλατυσμένα, καὶ ἀπαγγέλλοντα τὴν γενομένην ἀντίληψιν πρὸς τὸ ἡγεμονικόν· τῶν δὲ χυμῶν αἱ γευστικαὶ καλούμεναι ποιότητές εἰσιν αὗται, γλυκύτης, ὀξύτης, δριμύτης, στρυφνότης, αὐστηρότης, πικρότης, ἁλμυρότης, λιπαρότης· τούτων γάρ ἐστιν ἡ γεῦσις διαγνωστική. E κατὰ ταύτας δὲ τὰς ποιότητας καὶ τὸ ὕδωρ ἄποιον λέγεται, τῷ μηδεμίαν ἐμφαίνειν τούτων ἐν τῇ γεύσει ποιότητα· κατὰ γὰρ τὰς ἄλλας οἷον ψυχρότητα καὶ ὑγρότητα σύμφυτον ἔχει τὴν ποιότητα· στρυφνότης δὲ καὶ αὐστηρότης τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον στύφειν ἀλλήλων διαφέρουσιν. αἱ μὲν οὖν ἁπλαῖ γευστικαὶ ποιότητες αὗται μόνον σχεδόν εἰσι· σύνθετοι δὲ μυρίαι. καθ᾽ ἕκαστον γὰρ εἶδος ζώου καὶ φυτοῦ ἰδιάζουσαι ποιότητές εἰσιν. ἄλλης γὰρ, ἂν οὕτω τύχῃ, χοιρείου ποιότητος ἀντιλαμβανόμεθα, καὶ ἄλλης αἰγείου.

De Guſtatu.

Cap. IX.

VISVM quidem ſuprà diximus ad rectas ſentire lineas: Odoratus autem & auditus non ſolùm ad rectam lineam, ſed vndique. Tactus & guſtatus, neque rectis lineis, neque vndique cognoſcunt, ſed tum ſolùm, cùm proximè ad ea quæ ſibi ſubiecta ſunt, acceſſerint, exceptis his quæ iam explicata ſunt. Eſt autem guſtatus, ſenſus qui ſapores percipit. Inſtrumenta eius lingua; eáque maximè ſumma, præterea palatum. In quibus nerui, qui è cerebro deferuntur, diffuſi perceptionem ſuam ad principem animæ partem referunt. *Guſtus inſtrumenta, & obiecta.* Succi autem ij qui ſub guſtatum ſubiectæ qualitates vocantur, ſunt hi, dulcedo, acor, acrimonia, acerbitas, auſteritas, amarities, ſalſedo, pinguedo. Hæc enim guſtus diiudicat. His qualitatibus aqua carere dicitur, quòd nullam harum qualitatem in guſtando referat. Nam ſi cæteras ſpectes, vt frigus & humorem, inſitam habet aqua qualitatem. Acerbitas autem, & auſteritas, inter ſe differunt, quòd altera magis, altera minùs conſtringat. Simplices igitur qualitates quas guſtus percipiat, hæ ferè ſolæ ſunt: Compoſitæ infinitæ. Nam cuique animalium ac ſtirpium generi, propriæ qualitates ſunt. Aliam enim, ſi ita caſus ferat, porcorum, aliam caprarum qualitatem percipimus.

Quare cùm ignorauerimus quod genus carnium ſit, quod affertur, guſtando iudicamus: quod non eueniret, niſi diuerſa eſſet cuiuſque rei, quæ ſub guſtũ cadat, qualitas. Proinde generatim eas nemo cõplecti queat, cùm ſint infinitæ, & inter ſe omnino differentes. Nam vel in iis in quibus vna quæpiam ſimplicium qualitatum dominantur, ſapores ſpecie differre notum eſt. Nam in ficubus aridis & vuis paſſis & palmula, vna dominatur qualitas, dulcedo, & tamen guſtus in his ſpecie ſapores diſcrepantes cognoſcit.

A διὸ καὶ μὴ μαθόντες ὁποῖόν ἐστι τὸ προσενεχθὲν κρέας, ἐν τῇ γεύσει γνωρίζομεν· τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ἦν, εἰ μὴ διάφορος ἦν ἑκάστου τῶν γευστῶν ἡ ποιότης. ὅθεν οὐκ ἄν τις αὐτὰς γενικῶς περιλάβοι, ἀπείρους οὔσας καὶ πάντως ἀλλήλων διαφερούσας· καὶ γὰρ ἐν οἷς ἐπικρατεῖ μία τις τῶν ἁπλῶν ποιοτήτων, καὶ ἐν τούτοις γνώριμος ἡ κατ᾽ εἶδος τῶν γευστῶν διαφορά. ἰσχάδος γοῦν καὶ ἀσταφίδος καὶ φοίνικος μία μὲν ἐπικρατεῖ ποιότης ἡ κατὰ γλυκύτητα, ἀλλ᾽ ἡ γεῦσις διακρίνει τῶν εἰδῶν τὸ διάφορον.

B

De Auditu.

Cap. X.

Auditus obiecta & inſtrumenta.

AVDITVS voces ſentit, & ſonos, eorúmque acumen, & grauitatem, & læuitatem, & aſperitatem, magnitudinémque iudicat. Inſtrumenta huius quoque ſeoſus, molles ſunt neruí è cerebro ducti, & aurium ſtructura, maximéque quod in iis cartilaginoſum eſt. Nam ad ſonos & ſtrepitus apta cartilago eſt. Solus homo & ſimia, aures non mouent, cùm cætera omnia, quæ aures habeant, animalia, eas moueant.

Περὶ ἀκοῆς.

ΚΕΦΑΛ. ι΄.

ΗΔΕ ἀκοὴ τῶν φωνῶν καὶ τῶν ψόφων ἐστὶν αἰσθητική. διαγινώσκει δὲ αὐτῶν τὴν ὀξύτητα καὶ τὴν βαρύτητα, λειότητά τε καὶ τραχύτητα καὶ μέγεθος. ὄργανα δὲ ταύτης τὰ νεῦρα τὰ ἐξ ἐγκεφάλου τὰ μαλακά, καὶ τῶν ὤτων ἡ κατασκευή· μάλιστα δὲ αὐτῶν τὸ χονδρῶδες μέρος. πρὸς γὰρ ψόφους καὶ ἤχους ἐπιτήδειός ἐστιν ὁ χόνδρος· C μόνος δὲ ὁ ἄνθρωπος καὶ πίθηκος οὐ κινοῦσι τὰ ὦτα, τῶν ἄλλων πάντων ζώων τῶν ἐχόντων ὦτα, κινούντων αὐτά.

De Odoratu.

Cap. XI.

Odoratus organa & obiecta.

ODORATVS fit ille quidem per nares, ſed ad terminos anteriorum ventriculorum cerebri perficitur. Hi enim cùm vaporum naturam in primis teferant, facilè vapores percipiunt. Dictum eſt enim ſupra, quodque inſtrumentum per naturæ coniunctionem ea percipere, quæ propriè ſibi ſubiecta ſint. Verumtamen non vt cæteris inſtrumentis, ita odoratui ſentiendi neruum cerebrum demiſit, ſed ipſum ſuis terminis vſum neruorum explet, vaporéſque qui afflantur accipit. Eſt autem odotum latiſſimè patens differentia ſuauis odor & teter, & qui inter hos medius interiicitur, qui neque ſuauis neque teter eſt. Gigoitur autem ſuauis odor cùm humotes qui ſunt in cotpore, exquiſitè, medius cùm medio criter, teter, cùm parum, aut nullo modo concocti ſunt.

Περὶ ὀσφρήσεως.

ΚΕΦΑΛ. ια΄.

ΗΔΕ ὄσφρησις γίνεται μὲν διὰ τῶν ῥινῶν, περαίνεται δὲ εἰς τὰ πέρατα τῶν προσθίων τοῦ ἐγκε- D φάλου κοιλιῶν· αὗται γὰρ ἀτμοειδεστάτην τὴν φύσιν οὖσαι τῶν ἀτμῶν ῥᾳδίως ἀντιλαμβάνονται. λέλεκται γὰρ καὶ πρόσθεν ὡς ἕκαστον τῶν αἰσθητηρίων καθ᾽ ὁμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητα τῶν ἰδίων αἰσθητῶν ἀντιλαμβάνεται. οὐ μὴν ὥσπερ τοῖς ἄλλοις αἰσθητηρίοις νεῦρον αἰσθητικὸν κατέπεμψεν ὁ ἐγκέφαλος, οὕτως καὶ τῇ ὀσφρήσει, ἀλλὰ τοῖς πέρασιν ἑαυτοῦ τῶν νεύρων ἀναπληροῖ τὴν χρείαν, καὶ τὴν τῶν ἀτμῶν ἀνάδοσιν δέχεται. τῶν δὲ ἀτμῶν ἡ γενικωτάτη διαφορὰ εὐωδία τέ ἐστι καὶ δυσωδία. καὶ τὸ μέσον τούτων ὃ μήτε εὐῶδές ἐστι, μήτε E δυσωδία. γίνεται δὲ εὐωδία τῶν ὑγρῶν τῶν ἐν τοῖς σώμασιν ἀκριβῶς πεφθέντων· μέσως δὲ ἡ μέση διάθεσις· καταδεέστερον δὲ ἢ μηδ᾽ ὅλως δυσωδία.

De Cogitatione.

Cap. XII.

EIVS partis quam phantaſticam diximus cùm facultatem, tum inſtrumenta, tum parteis, tum partium coniunctio-

Περὶ τοῦ διανοητικοῦ.

ΚΕΦΑΛ. ιβ.

ΤΟΥ μὲν οὖν φανταστικοῦ ἥ τε δύναμις καὶ τὰ ὄργανα καὶ τὰ μόρια, καὶ τῶν μορίων ἡ κοινω-

νοίᾳ τε καὶ διαφορᾷ, τὸν ἐνδεχόμενον τρόπον ὡς ἐν βραχέσιν ἱκανῶς εἴρηται. τοῦ δὲ διανοητικοῦ εἶναι γενικῶς μὲν, αἵ τε κρίσεις καὶ συγκαταθέσεις καὶ ἀποφυγαὶ καὶ ὁρμαί· εἰδικῶς δὲ αἵ τε νοήσεις τῶν ὄντων καὶ αἱ ἀρεταί, καὶ αἱ ἐπιστῆμαι καὶ τῶν τεχνῶν οἱ λόγοι, καὶ τὸ βουλευτικὸν, καὶ προαιρετικόν. τοῦτο δέ ἐστι καὶ τὸ δι' ὀνείρων θεσπίζον ἡμῖν τὸ μέλλον· ὃ δὴ μόνην ἀληθῆ μαντείαν οἱ Πυθαγόρειοι λέγουσιν εἶναι, τοῖς Ἑβραίοις ἀκολουθήσαντες. ὄργανον δὲ καὶ τούτου ἡ μέση κοιλία τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ τὸ ψυχικὸν πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῇ.

A nem & differentiam, vt potuimus breuiter ſatis explicauimus. Illius autem partis in qua cogitatio eſt, generatim iudicia ſunt, & aſſenſus, & declinatio, & appetitio. Speciatim rerum intelligentia, virtutes ſcientiæ, artium rationes, deliberandi vis, electio. Atque hæc pars eſt quæ per ſomnia vaticinatur nobis futura, quam ſolam Pythagorici Hebræos ſecuti, veram diuinationem eſſe volunt. Inſtrumentum eius eſt medius ventriculus cerebri, animæque ſpiritus qui in eo clauditur.

B

Περὶ τοῦ μνημονευτικοῦ.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

ΤΟ δὲ μνημονευτικόν ἐστι, μνήμης καὶ ἀναμνήσεως αἴτιόν τε καὶ ταμιεῖον. ἔστι δὲ μνήμη, ὡς μὲν Ὠριγένης φησὶν, φαντασία ἐγκαταλελειμμένη ἀπό τινος αἰσθήσεως τῆς κατ' ἐνέργειαν. ὡς δὲ Πλάτων, σωτηρία αἰσθήσεώς τε καὶ νοήσεως. ἡ γὰρ ψυχὴ τῶν μὲν αἰσθητῶν διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἀντιλαμβάνεται, καὶ γίνεται δόξα. τῶν δὲ νοητῶν διὰ τοῦ νοῦ, καὶ γίνεται νόησις. ὅταν οὖν τοὺς τύπους ὧν τε ἐδόξασεν ὧν τε ἐνόησε, διασώζῃ, μνημονεύειν λέγεται· ἔοικε δὲ νόησιν λέγειν ὁ Πλάτων ἐν τούτοις, οὐ τὴν κυρίως νόησιν, ἀλλὰ τὴν διανόησιν. τὰ μὲν γὰρ αἰσθητὰ μνημονεύεται καθ' ἑαυτὰ, τὰ δὲ νοητὰ κατὰ συμβεβηκός· ἐπειδὴ καὶ τῶν διανοητῶν ἡ μνήμη ἐκ προλαβούσης φαντασίας παραγίνεται. τὰ δὲ κυρίως νοητὰ ὅτι μὲν ἐμάθομεν ἢ ἠκούσαμεν, μεμνήμεθα· τῆς δὲ οὐσίας αὐτῶν μνήμην οὐκ ἔχομεν. οὐ γὰρ ἐκ προηγησαμένης φαντασίας ἡ τῶν νοητῶν ἀνάληψις, ἀλλ' ἐκ μαθήσεως ἢ φυσικῆς ἐννοίας. Εἰ δὲ μνημονεύειν λεγόμεθα ἃ πρότερον εἴδομεν καὶ ἠκούσαμεν, ἢ ἄλλως πως ἔγνωμεν, τὸ δὲ πρότερον τὴν ἀναφορὰν ἔχει πρὸς τὸν παρελθόντα χρόνον, δῆλον ὡς μνημονευτά ἐστι τὰ γινόμενα, τὰ φθειρόμενα, τὰ ἐν χρόνῳ συνιστάμενα. καί ἐστι μὲν τῶν ἀπόντων ἡ μνήμη, οὐ μὴν ἀπὸ τῶν ἀπόντων γίνεται· ἀνάμνησις δὲ λέγεται ὅταν λήθη μεσολαβήσῃ τὴν μνήμην. ἔστι γὰρ ἀνάμνησις μνήμης ἐξιτήλου γενομένης ἀνάκτησις· γίνεται δὲ ἐξίτηλος ὑπὸ τῆς λήθης. λήθη δέ ἐστι μνήμης ἀποβολή· ἀλλ' ἡ μὲν διηνεκὴς, ἡ δὲ ἐπὶ ποσόν· ἧς ἐστιν ἡ ἀνάμνησις· ἑτέρα δέ ἐστιν ἀνάμνησις ἥτις οὐκ ἔστι λήθη τῶν ἐξ αἰσθήσεως καὶ νοήσεως, ἀλλὰ τῶν φυσικῶν ἐννοιῶν. φυσικὰς δὲ λέγομεν ἐννοίας, τὰς ἀδιδάκτως πᾶσι προσούσας, ὡς τὸ εἶναι Θεόν. ταύτην δὲ ὁ Πλάτων ἀνάμνησιν εἶναι λέγει τῶν ἰδεῶν.

De Memoria.

CAP. XIII.

Origenis ſententia de memoria.

EA vis qua meminimus, memoriæ & recordationis cauſa eſt, & penu. Memoria eſt, vt Origenes ait, phantaſia intus relicta, ab aliquo ſenſu qui actu ſit, vt Plato verè definie- C bat, ſenſus, & intelligentiæ notionis cõſeruatio. Animus enim quæ ſub ſenſus cadunt, per ſentiendi inſtrumenta percipit, opinióq; naſcitur. Quæ verò ſub intelligentiã, intelligentia, gignitúrq; intelligẽtia notio. Cùm igitur imagines & eorũ quæ opinatus eſt, & quæ intelligẽtia comprehẽdit, cõſeruat, meminiſſe dicitur; Quo loco Plato non eam intelligẽtiæ notionem quę verè dicitur, videtur accipere, ſed cogitationẽ. Nã quę ſub ſenſum ſubiecta ſunt, per ſe memoria tenẽtur, quę intelligẽtia cernũtur, ex accidenti: quandoquidem eorũ quæ cogitamus ex antegreſſa phantaſia me- D moria eſt. Quæ verò propriè intelligentia intuemur, quoniam didicimus, aut audiuimus, meminimus, ſubſtantiæ verò eorũ memoria nulla eſt. Non enim ex antegreſſa phantaſia quæ intelligẽtia cernimus percipimus, ſed ex diſciplina aut naturali notione. Quòd ſi meminiſſe dicimur quæ priùs vidimus, aut audiuimus, aut alio quovis modo cognouimus, prius autem ad tempus præteritum refertur, dubium nõ eſt, quin ſub memoriam cadant, ea quæ fiunt, quæ pereunt, quorum in tempore cohærentia eſt, & quãquam abſentium memoria eſt, non etiam ab abſentibus com- E mouetur. Recordatio dicitur cùm obliuio memoriã interruperit. Eſt enim recordatio, memoriæ quæ euanuerit recuperatio. Euaneſcit autem per obliuionem. Obliuio porrò memoriæ amiſſio eſt. Sed alia eſt perpetua, alia ad tempus, quo de genere eſt recordatio. Alia autem eſt recordatio, quæ non eſt obliuio eorum quæ ſenſu & intelligentia percepta ſunt, ſed naturalium notionum. Naturales notiones appellamus, quæ ſine doctrina omnibus adſunt, vt, verbi cauſa, eſſe Deum. Hanc Plato recordationem eſſe dicit idearũ.

Recordatio.

Obliuio.

Quid autem idea ſit, poſtea dicemus. Phantaſtica igitur vis, tradit cogitationi ea quæ ſenſibus conſpiciuntur. Cogitatio cùm accepit & iudicauit, mittit ad memoriam. Huius inſtrumentum eſt poſtremus cerebri ventriculus, quem & παρεγκεφαλίδα & παρεγκρανίδα vocant, & qui in eo animæ ſpiritus comprehenditur. Sed quoniam ſenſuum principia & radices dicimus eſſe anteriores cerebri ventriculos, cogitationis medium, memoriæ poſtremum, confirmanda hæc ratione ſunt, ne temerè iis quæ dicuntur, credere videamur. Eſt autem huius rei argumentum certiſſimum, quod ex vſu & munere partium ducitur. Nam anterioribus ventriculis quoquo modo læſis ſenſus offenduntur, cùm cogitandi vis adhuc maneat incolumis. Solus verò medius ventriculus ſi lædatur, cogitandi facultas labefactatur, at ſenſuum ſedes manent, ſenſúmque à natura datum tutantur. Quòd ſi anteriores, mediúſque ventriculus lædantur, ratiocinatio vnà cum ſenſibus corrumpitur. At verò ſi poſtremus ventriculus offendatur, ſola interit memoria, ſenſui & cogitationi nihil nocetur. Quòd ſi & anteriori, & medio, & poſtremo ventriculo aliquid accidat, præterquam quòd totum animal in vitæ diſcrimen adducant, ſenſum pariter & cogitationem, & memoriam delent. Quod cùm aliis multis affectionibus & morborum incurſibus, tum in primis inſania febricitantium oſtenditur. Nam aliqui eorum qui eo morbo laborant, ſola cogitatione læſa, ſenſus conſeruant: qualem deſcribit Galenus quendam, qui cùm apud eum lanificium quidam exerceret, arreptis vaſis vitreis ad feneſtram ſe proripiens, quærebat de prætereuntibus, quódque vas nomine compellans, an præcipitari vellent. Cùm ij qui aſtabant, velle ſe reſpondiſſent, primùm proiecit ſingula vaſa: deinde percunctabatur, an etiam lanificum demitti vellent. Illi quòd arbitrarentur rem eſſe ridiculam, & iocularem, cùm ſe velle dixiſſent, hominem corripuit, & præcipitem dedit. Hic ſenſibus erat integris: ſciebat enim & illa eſſe vaſa, & hunc lanificum, ſed ratio ſana non erat. Aliorum vana phantaſia eſt, putantium ſe videre quæ non vident, cùm cætera rectè & ratione diiudicent. Horum anteriores tantùm ventriculi læſi ſunt, medius ſaluus. Per affectiones autem, quæ membrum quodque inſequuntur, eius munera impediuntur. Nam ne eo munere fungatur, impeditur animal, ad quod obeundum naturâ parata eſt ea pars quæ affecta aut offenſa eſt; quemadmodum pede offenſo, ne ambulemus, impedimur. Hoc enim pedis officium eſt.

Galeni de lanifico, narratio.

A τί δέ ἐστιν ἰδέα ἐν τοῖς ἑξῆς ἐροῦμεν. τὸ μὲν οὖν φανταστικὸν παραδίδωσι τῷ διανοητικῷ τὰ φαινόμενα. τὸ δὲ διανοητικὸν ἢ διαλογιστικὸν παραλαβὸν καὶ κρῖνον παραπέμπει τῷ μνημονευτικῷ. ὄργανον δὲ τούτου ἡ ὄπισθεν κοιλία τοῦ ἐγκεφάλου. ἣν καὶ παρεγκεφαλίδα καὶ παρεγκρανίδα καλοῦσι, καὶ τὸ ἐν αὐτῇ ψυχικὸν πνεῦμα. ἐπεὶ δὲ τῶν μὲν αἰσθήσεων ἀρχὰς καὶ ῥίζας τὰς ἔμπροσθεν εἶναι κοιλίας φαμὲν τοῦ ἐγκεφάλου, τοῦ δὲ διανοητικοῦ τὴν μέσην, τοῦ δὲ μνημονευτικοῦ τὴν ὄπισθεν, ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐπιδεῖξαι εἰ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ἵνα μὴ δόξωμεν ἀλόγως πιστεύειν τοῖς λεγο-
B μένοις. ἱκανωτάτη δὲ ἀπόδειξις ἡ ἐξ αὐτῆς τῆς τῶν μορίων ἐνεργείας λαμβανομένη. τῶν μὲν γὰρ προσθίων κοιλιῶν καθ' ὅντινα δὴ τρόπον βλαβεισῶν, αἱ μὲν αἰσθήσεις παραποδίζονται, τὸ δὲ διανοητικὸν ἔτι μένει σωζόμενον. τῆς δὲ μέσης κοιλίας μόνης παθούσης, ἡ μὲν διάνοια σφάλλεται, τὰ δὲ αἰσθητήρια μένει φυλάττοντα τὴν κατὰ φύσιν αἴσθησιν. ἐὰν δὲ καὶ αἱ πρόσθιοι καὶ ἡ μέση κοιλία πάθωσιν, ὁ λογισμὸς ἅμα ταῖς αἰσθήσεσι παρακόπτει. τῆς δὲ παρεγκεφαλίδος παθούσης, ἡ
C μνήμη μόνη παραπόλλυται, τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς διανοίας εἰς οὐδὲν βλαπτομένων. ἐὰν δὲ σὺν τοῖς προσθίοις καὶ ἡ μέση καὶ ἡ ὄπισθεν πάθη ᾖ, καὶ τὴν αἴσθησιν καὶ τὸν λογισμὸν καὶ τὴν μνήμην ὁμοῦ παραφθείρεσθαι, πρὸς τῷ καὶ τὸ πᾶν κινδυνεύειν ἀπολέσθαι ζῶον. [illegible] δὲ τοῦτο δῆλον καὶ δι' ἄλλων μὲν πολλῶν παθῶν τε καὶ συμπτωμάτων, μάλιστα δὲ ἐκ τῆς φρενίτιδος. τῶν γὰρ φρενιτιώντων, οἱ μὲν τὰς αἰσθήσεις διασώζουσι, τῆς διανοίας μόνης βλαβείσης. τοιοῦτον ἀναγράφει Γαληνὸς φρενιτίσαντα, ὃς ἐριουργοῦ τινος ἐργαζομένου παρ'
D αὐτῷ, διαναστὰς καὶ λαβὼν ὕελα σκεύη, ἐπί τε τὰς θυρίδας ὁρμήσας, ἠρώτα τοὺς παριόντας, ἕκαστον τῶν σκευῶν ἐξ ὀνόματος καλῶν, εἰ θέλοιεν αὐτὸ ῥιφῆναι κάτω. τῶν δὲ παρεστώτων βούλεσθαι φησάντων, πρῶτον ἠκόντισε τῶν σκευῶν ἕκαστον· εἶτα ἤρετο τοὺς παρόντας εἰ καὶ τὸν ἐριουργὸν βούλοιντο ῥιφῆναι. τῶν δὲ παιδιὰν νομισάντων εἶναι τὸ πρᾶγμα, καὶ διὰ τοῦτο θέλειν φησάντων, λαβὼν ὤθησεν ἄνωθεν κάτω τὸν ἐριουργόν. οὗτος τὰς μὲν αἰσθήσεις ὑγίαινεν· ᾔδει γὰρ ὅτι σκεύη ταῦτα, καὶ ἐριουργὸς οὗτος· ἐνόσει δέ. διάκενον
E ἔχουσι φαντασίαν, ὁρᾶν οἰόμενοι, τὰ δὲ ἄλλα φρονοῦσι κατὰ λόγον· οὗτοι τὰς προσθίους μόνας κοιλίας ἐβλάβησαν, τῆς μέσης ἀπαθοῦς μεινάσης. ἐκ δὲ τῶν παθῶν τῶν παρακολουθηκότων ἑκάστῳ μορίῳ τὰ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν ἐμποδίζεται· εἰς ἐκείνην γὰρ τὴν ἐνέργειαν καταβλάπτεται τὸ ζῶον, εἰς ἣν πέφυκεν ἐνεργεῖν τὸ πεπονθὸς μόριον· ὡς καὶ τοῦ ποδὸς παθόντος εἰς τὸ περιπατεῖν ἐμποδιζόμεθα. ταύτην γὰρ ὁ ποὺς ἔχει τὴν ἐνέργειαν.

A

Περὶ τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου καὶ τοῦ προφορικοῦ.

ΚΕΦΑΛ. ιδʹ.

ΑΥΤΗ μὲν οὖν διαίρεσις τῆς ψυχικῆς δυνάμεως* ἡ συνδιαιρεῖται μέρη τινὰ τοῦ σώματος. ἑτέρα δὲ διαίρεσις καθ' ἕτερον τρόπον τοῦ λογικοῦ τῆς ψυχῆς ὅ τε καλούμενος ἐνδιάθετος λόγος καὶ ὁ προφορικός· ἔστι δὲ ἐνδιάθετος μὲν λόγος τὸ κίνημα τῆς ψυχῆς τὸ ἐν τῷ διαλογιστικῷ γινόμενον ἄνευ τινὸς ἐκφωνήσεως. ὅθεν πολλάκις καὶ σιωπῶντες λόγον ὅλον παρ' ἑαυτοῖς διεξερχόμεθα· καὶ ἐν τοῖς ὀνείροις διαλεγόμεθα· κατὰ τοῦτο δὲ μάλιστα πάντες λογικοί ἐσμεν. (οὐ γὰρ οὕτω κατὰ τὸν προφορικὸν λόγον ὡς κατὰ τοῦτον.) καὶ γὰρ οἱ ἐκ γενετῆς κωφοὶ καὶ οἱ διὰ πάθος ἢ νόσημά τι τὴν φωνὴν ἀποβαλόντες, οὐδὲν ἧττον λογικοί εἰσιν. ὁ δὲ προφορικὸς λόγος ἐν τῇ φωνῇ, καὶ ἐν ταῖς διαλέκτοις τὴν ἐνέργειαν ἔχει· ὄργανα δὲ τῆς φωνῆς πολλά. οἵ τε γὰρ ἐν τοῖς μεσοπλευρίοις ἔσωθεν μύες καὶ ὁ θώραξ καὶ ὁ πνεύμων ἥ τε τραχεῖα ἀρτηρία καὶ ὁ λάρυγξ, καὶ τούτων μάλιστα τὸ χονδρῶδες, καὶ τὰ παλινδρομοῦντα νεῦρα καὶ ἡ γλωττὶς, καὶ πάντες οἱ κινοῦντες τὰ μόρια ταῦτα μύες, τῆς ἐκφωνήσεώς εἰσιν ὄργανα· τῆς δὲ διαλέκτου τὸ στόμα· ἐν τούτῳ γὰρ διαπλάττεται καὶ σχηματίζεται καὶ οἱονεὶ μορφοῦται ἡ διάλεκτος· τῆς μὲν γλώσσης καὶ τοῦ γαργαρεῶνος πλήκτρου λόγον ἐπεχόντων· τῆς δὲ ὑπερῴας, ἠχείου· τῶν δὲ ὀδόντων καὶ τῆς ποιᾶς τοῦ στόματος διανοίξεως, ὡς ἐν λύρᾳ τὴν τῶν χορδῶν ἀναπληρούντων χρείαν· συντελούσης τι καὶ τῆς ῥινὸς πρὸς εὐφωνίαν, ἤτοι καλλιφωνίαν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν ᾀδόντων.

De ratione & oratione.

CAP. XIV.

HÆC ergo vna diuiſio eſt facultatum animæ, cum qua partes quædam corporis diuidunrur. Alia diuiſio, alióque modo, partis animæ rationis compotis, eſt in rationem & orationem. Eſt autem ratio animi agirario, quæ fit
B in parte animæ quæ rariocinarur ſine vlla elocutione. Vnde ſæpè etiam tacentes totam rationem cum animis noſtris percurrimus, & in ſomniis diſputamus, & per hanc maximè (non enim æquè per orationem) ratione præditi, eſſe omnes dicimur. Nam & qui ſurdi nati ſunt, & qui caſu, aur morbo aliquo vocem amiſerunt, nihilominus ratione vtunrur. Orarionis munus, in voce, & ſermone perſpicitnr. Inſtrumenta autem vocis multa ſunt: nam & muſculi qui inrus ſunt in
C mediis lareribus, & rhorax, & pulmo, & aſpera arteria, & larynx, & horum maximè quod cartilaginoſum eſt, & nerui recurrenres, & lingula, & omnes muſculi qui has parteis mouent, emittendæ vocis ſunt inſtrumenra: Sermonis autem os: in hoc enim fingitur & figuratur, & velut conformatur ſermo: lingua, & gurgulione, plectri locum obtinentibus, palaro caui illius quod ſonum refert, dentibus & cuiuſdam modi oris hiatu, vt in lyra chordarum vſum explentibus: conferente etiam aliquid naſo, vc vox ſonora ſit ſeu egregia, vt in canentibus
D apparet.

Anima rationalis facultates pracipua.

° εἰς λῶ

Ετέρα διαίρεσις τῆς ψυχῆς.

ΚΕΦΑΛ. ιεʹ.

ΔΙΑΙΡΟΥΣΙ δὲ καὶ ἄλλως εἰς δυνάμεις ἢ εἴδη ἢ μέρη τὴν ψυχήν· εἴς τε τὸ φυσικὸν ὃ καὶ θρεπτικὸν καὶ παθητικὸν καλεῖται· καὶ εἰς τὸ αἰσθητικὸν καὶ εἰς τὸ λογικόν· τῶν δὲ ὀργάνων ἑκάστου τούτων, τὰ μὲν εἴρηται, τὰ δὲ ἐν τοῖς ἑξῆς ῥηθήσεται. Ζήνων δὲ ὁ Στωϊκὸς ὀκταμερῆ φησιν εἶναι τὴν ψυχὴν, διαιρῶν αὐτὴν εἰς τὸ ἡγεμονικὸν, καὶ εἰς τὰς πέντε αἰσθήσεις, καὶ εἰς τὸ φωνητικὸν καὶ τὸ σπερματικόν. Παναίτιος δὲ ὁ φιλόσοφος τὸ μὲν φωνητικὸν τῆς καθ' ὁρμὴν κινήσεως μέρος εἶναι βούλεται, λέγων ὀρθότατα· τὸ δὲ σπερματικὸν οὐ τῆς ψυχῆς μέρος ἀλλὰ τῆς φύσεως. Ἀριστοτέλης δὲ ἐν μὲν τοῖς φυσικοῖς πέντε εἶναι λέγει τὰ μέρη τῆς ψυχῆς, τό τε φυτικὸν

Alia diuiſio animæ.

CAP. XV.

DIVIDVNT aliter in vires, aut ſpecies, aut partes animam, in eam quæ ad ſtirpes pertiner, quæ & alrrix & patibilis vocarur, in ſentienrem, & rarionis compotem. Inſtrumenta autem cuiuſque partis, partim
E explicata ſunt, partim inſrà dicentur. Zeno Sroicus octonarum partium animam eſſe cenſer, parriens eam in principem faculrarem, quinque ſenſus, & vocis mittendæ procreandique vim. Panætius philoſophus edendæ vocis faculratem, motionis eius quo per ſe animalia cientur, partem eſſe vulr, & quidem rectiſſimè. Procreatricem verò non animæ partem, ſed naturæ. Ariſtoteles in Phyſicis quidem quinque eſſe dicit partes animæ, eam quæ ad ſtirpes per-

Zenonis de anima facultatum diuiſione ſententia.

tineat, ſentientem, loco mouentem, appetentem, & ratiocinantem. Eam quæ ad ſtirpes pertineat, intelligens, quæ alit, auget, generat, fingit, formátque corpora: quam eandem altricem quoque vocat, totum præſtātiſſimæ partis nomine, eius nempe quæ alit, appellans, à qua cæteræ partes quas modò enumerauimus, pendent. Atque ita quidem in Phyſicis. In Ethicis verò in duo prima & ſumma genera aoimam diſtribuit, in ratioois participem, & expertem. Rurſus rationis participem diuidit in eam quæ rationi obtemperat, & quæ rationi non obtemperat. De participe rationis ſuprà dictum eſt, de experte nunc diſſeremus.

A καὶ τὸ αἰσθητικόν, καὶ τὸ κινητικὸν κατὰ τόπον, καὶ τὸ ὀρεκτικόν, καὶ τὸ διανοητικόν. φυτικὸν λέγων τὸ τρέφον καὶ αὖξον καὶ γεννῶν, ποιοῦν καὶ διαπλάσσον τὰ σώματα· καλεῖ δὲ τὸ φυτικὸν καὶ θρεπτικόν, τὸ πᾶν ἀπὸ τοῦ κρατίστου μέρους καλῶν τοῦ τρέφοντος· ἀφ᾽ οὗ καὶ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ φυτικοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχει· οὕτως μὲν ἐν τοῖς φυσικοῖς· ἐν δὲ τοῖς ἠθικοῖς εἰς δύο τὰ πρῶτα καὶ γενικώτατα διαιρεῖ τὴν ψυχήν, εἴς τε τὸ λογικὸν καὶ τὸ ἄλογον· ὑποδιαιρεῖ δὲ τὸ ἄλογον, εἴς τε τὸ ἐπιπειθὲς λόγῳ, καὶ εἰς τὸ μὴ κατήκοον λόγῳ. περὶ μὲν οὖν τοῦ B λογικοῦ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴρηται· περὶ δὲ τοῦ ἀλόγου νῦν διαληψόμεθα.

De parte animæ rationis experte, quæ & patibilis & appetitio vocatur.

Cap. XVI.

NON deſunt qui per ſe eſſe dicant, quod ratione caret: vtpote cùm anima reperiatur quæ rationis ſit expers, neqoe pars animæ rationis participis. Primum quidē, quoniam per ſe in beſtiis inuenitur, ex quo iotelligitur perfectam quandam eſſe animam, nec partem alterius. Deinde, quoniam abſurdiſſimum eſt rationis partem eſſe, quod rationis eſt expers. Ariſtoteles verò & partē eſſe dicit, & facultatem, & diuidit in parteis duas, vt diximus, quæ cōmuni nomioe appetitus nominantur, ad quem pertinet etiā motus, quo per ſe animalia ſequēdi aliquid vel vitandi gratia incitantur. Appetitus enim eſt niotus principium. Nā ſimul vt appetierint animalia, per ſe ad motū, perſequēdi cauſa, ferūtur. Ratione carētis animę partis, aliud nō paret rationi aliud paret. Rurſus quod rationi paret, diuiditur bipartitò, in iram, & cupiditatē. Inſtrumentū autem cupiditatis, quæ ex ſeoſu naſcitur, iecur eſt: iræ, cor, pars dura & vehementioris notionis capax ad grauia negotia, & difficilia, & ad contentum impetum deſtioata: quemadmodum contrà iecur pars mollior, mollis cupiditatis inſtrumeotum eſt factum. Dicuntur autem hæc rationi obedire, quoniam nata ſunt vt pareant, & ad nutum rationis moueantur, in iis quidem homioibus qui conuenienter naturæ viuunt. Atque hi affectus animalis ſubſtantiam conſtituunt, quando ſine his exiſtere vita poteſt. Quoniam autem affectus nomen homonymum eſt, diſtioguenda priùs eſt eius homonymia. Dicitur enim affectio, tum corporea, vt morbi, & vulnera: tum animi, de qua in præſeotia loqnimur, cupiditas & ira. Communiter autem & generatim animalis affectio eſt, quam voluptas aut dolor inſequitur. Nam affectiooem dolor inſequitur, oon, affectio, dolor eſt. Si enim ita eſſet, quicquid afficeretur, doleret:

Appetitus quid.

Affectionis nomen homonymum eſt.

Περὶ τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς ὃ καὶ παθητικὸν καὶ ὀρεκτικὸν καλεῖται.

ΚΕΦΑΛ. ιϛʹ.

ΤΙΝΕΣ καθ᾽ ἑαυτὴν εἶναι λέγουσι τὴν ἀλογίαν· ὡς ἄλογον ψυχὴν οὖσαν, καὶ οὐ μέρος C τῆς λογικῆς. πρῶτον μὲν ὅτι καὶ καθ᾽ ἑαυτὴν ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις εὑρίσκεται· ἐξ οὗ δῆλον ὅτι τελεία τίς ἐστι καὶ οὐ μέρος ἄλλης. εἶθ᾽ ὅτι τὸ ἀπρεπέστατόν ἐστι τῆς λογικῆς μέρος εἶναι τὸ ἄλογον. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ μέρος εἶναι λέγει καὶ δύναμιν· καὶ διαιρεῖ εἰς δύο, ὡς ἔφαμεν. καλεῖ δὲ ταῦτα κοινῶς καὶ ὀρεκτικόν· τούτου δέ ἐστι καὶ ἡ καθ᾽ ὁρμὴν κίνησις. ἡ γὰρ ὄρεξις κινήσεώς ἐστιν ἀρχή· ὀρεχθέντα γὰρ τὰ ζῶα ἐπὶ τὴν καθ᾽ ὁρμὴν ἄττει κίνησιν. τοῦ δὲ ἀλόγου τὸ μὲν οὐ πείθεται λόγῳ, τὸ δὲ ἐπιπειθές ἐστι λόγῳ· D πάλιν δὲ τὸ ἐπιπειθὲς λόγῳ διαιρεῖται εἰς β΄. εἴς τε τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ τὸ θυμικόν. ἔστι δὲ ὄργανα τοῦ μὲν ἐπιθυμητικοῦ, τοῦ δι᾽ αἰσθήσεως τὸ ἧπαρ· τοῦ δὲ θυμικοῦ ἡ καρδία, σκληρὸν μόριον, καὶ κίνησιν εὔτονον ἐπιδεχόμενον εἰς σκληρὰν ὑπηρεσίαν καὶ σύντονον ὁρμὴν τεταγμένον. ὥσπερ τὸ ἧπαρ ἁπαλὸν σπλάγχνον τῆς ἁπαλῆς ἐπιθυμίας ὄργανον γέγονε. καλεῖται δὲ ταῦτα ἐπιπειθῆ λόγῳ, ὅτι πέφυκε πείθεσθαι λόγῳ καὶ κινεῖσθαι, ὡς ἂν ὁ λόγος κελεύῃ ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν ἐχόντων ἀνθρώπων. ἔστι δὲ καὶ ταῦτα τὰ πάθη συστατικὰ τῆς ζωώδους οὐσίας· ἄνευ γὰρ τούτων, οὐκ ἔστι συστῆναι τὴν E ζωήν· ἐπεὶ δὲ τὸ πάθος ὁμωνύμως λέγεται, διαστατέον πρότερον τὴν ὁμωνυμίαν· λέγεται γὰρ πάθος καὶ τὸ σωματικὸν ὡς τὰ νοσήματα καὶ τὰ ἕλκη· λέγεται πάθος καὶ τὸ ψυχικόν· περὶ οὗ νῦν ἐστιν ὁ λόγος, ἥτε ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμός. ἔστι δὲ κοινῶς μὲν καὶ γενικῶς ζώου πάθος ᾧ ἕπεται ἡδονή, ἢ λύπη· ἕπεται γὰρ τῷ πάθει λύπη, καὶ οὐκ αὐτὸ τὸ πάθος ἐστὶ λύπη. εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, πᾶν τὸ πάσχον καὶ ἤλγει

νῦν δὲ τὰ ἀναίσθητα, πάσχει μέν, οὐκ ἀλγεῖ δὲ· οὐκ ἄρα τὸ πάθος ἐστὶν ἄλγημα, ἀλλ' ἡ τοῦ πάθους αἴσθησις. δεῖ δὲ τοῦτο καὶ ἀξιόλογον εἶναι, ἵνα τῇ αἰσθήσει ὑποπίπτῃ. τῶν δὲ ψυχικῶν παθῶν ὅρος ἐστί· πάθος ἐστὶ κίνησις τῆς ὀρεκτικῆς δυνάμεως αἰσθητὴ ἐπὶ φαντασίᾳ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ. καὶ ἄλλως· πάθος ἐστὶ κίνησις ἄλογος τῆς ψυχῆς, δι' ὑπόληψιν καλοῦ ἢ κακοῦ. τὸ δὲ γενικὸν πάθος οὕτως ὁρίζονται· πάθος ἐστὶ κίνησις ἐν ἑτέρῳ ἐξ ἑτέρου. ἐνέργεια δέ ἐστι κίνησις δραστική. δραστικὸν δὲ λέγεται τὸ ἐξ ἑαυτοῦ κινούμενον. οὕτως οὖν καὶ ὁ θυμὸς, ἐνέργεια μέν ἐστι τοῦ θυμοειδοῦς· πάθος δὲ τῶν β' μερῶν τῆς ψυχῆς· καὶ προσέτι τοῦ σώματος ἡμῶν παντός, ὅταν ὑπὸ τοῦ θυμοῦ βιαίως ἄγηται πρὸς τὰς πράξεις. ἐξ ἑτέρου γὰρ ἐν ἑτέρῳ γέγονεν ἡ κίνησις. ὅπερ ἐλέγομεν πάθος εἶναι. καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ἡ ἐνέργεια πάθος λέγεται, ὅταν ᾖ παρὰ φύσιν. ἐνέργεια μὲν γάρ ἐστι κατὰ φύσιν κίνησις· πάθος δὲ παρὰ φύσιν. καὶ κατὰ τοῦτον οὖν τὸν λόγον ἡ ἐνέργεια ὅταν μὴ κατὰ φύσιν κινῆται, λέγεται πάθος, εἴτε ἐξ ἑαυτοῦ κινοῖτο, εἴτε ἐξ ἑτέρου. τῆς γοῦν καρδίας ἡ μὲν κατὰ τοὺς σφυγμοὺς κίνησις ἐνέργειά ἐστιν· ἡ δὲ κατὰ τοὺς παλμοὺς, πάθος. ἐξ αὐτῆς μὲν γάρ ἐστι καὶ ἡ κατὰ τοὺς παλμοὺς κίνησις, ἀλλ' οὐ κατὰ φύσιν. ἐξ αὐτῆς δὲ καὶ ἡ τῶν σφυγμῶν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν. οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν ἓν καὶ ταυτὸν πρᾶγμα καὶ πάθος καὶ ἐνέργειαν ὀνομάζεσθαι. καθὸ μὲν γὰρ κινήσεις εἰσὶν ἐξ αὐτοῦ τοῦ παθητικοῦ τῆς ψυχῆς, ἐνέργειαί τινές εἰσι· καθ' ὅσον δὲ ἄμετροι καὶ οὐ κατὰ φύσιν, οὐκ ἐνέργειαι, ἀλλὰ πάθη. οὕτως οὖν ἡ κίνησις τοῦ ἀλόγου πάθος ἐστὶ κατ' ἄμφω τὰ σημαινόμενα. οὐ πᾶσα δὲ κίνησις τοῦ παθητικοῦ, πάθος καλεῖται· ἀλλ' αἱ σφοδρότεραι καὶ εἰς αἴσθησιν προβαίνουσαι. αἱ γὰρ μικραὶ καὶ ἀναίσθητοι, οὐδέπω πάθη. δεῖ γὰρ ἔχειν τὸ πάθος καὶ μέγεθος ἀξιόλογον· διὸ πρόσκειται τῷ ὅρῳ τοῦ πάθους, τὸ, κίνησις αἰσθητή· αἱ γὰρ μικραὶ κινήσεις λανθάνουσαι τὴν αἴσθησιν οὐ ποιοῦσι πάθος, ὡς εἴρηται.

Περὶ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ.

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

ΔΙΑΙΡΕΙΤΑΙ μὲν οὖν, ὡς ἔφαμεν, τὸ ἄλογον τῆς ψυχῆς τὸ ἐπιπειθὲς λόγῳ εἰς δύο, τό τε ἐπιθυμητικὸν καὶ τὸ θυμικόν. πάλιν δὲ τὸ ἐπιθυμητικὸν διαιρεῖται εἰς δύο, εἰς ἡδονὰς καὶ λύπας. ἐπιτυγχάνουσα μὲν γὰρ ἡ ἐπιθυμία ἡδονὴν ἐμποιεῖ, ἀποτυγχάνουσα δὲ, λύπην. πάλιν δὲ καθ' ἕτερον τρόπον ἡ ἐπιθυμία διαιρουμένη, τέτταρα σὺν ἑαυτῇ τὰ

A nunc verò quæ ſenſu carent, afficiuntur illa quidem, non tamen dolent, non etgo affectio dolor eſt, ſed affectionis ſenſus: quam tamen alicuius eſſe momenti oportet, vt ſenſu percipiatur. Animi affectionum definitio, hæc eſt: Affectio eſt motus appetendi facultatis ſub ſenſum cadens, ob boni vel mali phantaſiam. Et aliter ſic; Affectio eſt motus aoimæ rationis expers, ob opiniooem booi vel mali. At vniuersè affectionis hanc definitiooem tradunt, Affectio eſt motus ex alio in alio. Muneris functio, eſt motus efficax. Efficax autem
B dicitur, quod ex ſe mouetur. Itaque hoc modo ita muneris functio eſt iraſcendi facultatis, affectio autem vtriuſque animæ partis, & hoc ampliùs corporis noſtri totius, cùm per iram violenter rapitur ad agendū. Ex alio enim in alio motus eſt factus; quam affectionem eſſe dicebamus. Alio modo muneris fuoctio affectio dicitur, cùm fuerit pręter oaturam. Nam muneris fuoctio, ſecundùm naturam motus eſt, affectio verò præter naturam. Quare hac tatione muoeris fuoctio affectio dicitur, cùm oon ſecundùm naturam
C mouetur, ſiue à ſeipſo, ſiue ab alio moueatur. Nam cordis motus, ſi pulſus eſt moderatus, muneris eſt functio, ſi validior agitatio, ſed præter narutam; ab eodē pulſus moderatus, ſed ſecundùm naturam. Nihil igitur miri vnam & eandem tem, & affectionem & muneris fuoctionem nominari. Nam quà motus ſunt à patibili aoimæ parte profecti, muneris quædam functiones ſunt: quà verò immoderati, & præter naturam, non muneris functiones, ſed affectiones ſunt. Motus igitur partis animæ rationis expertis, ſecundùm vtramque verbi notionem affectio eſt, non omnis tamen motus patibilis partis affectio dicitur;
D ſed qui vehementiot eſt, & ad ſenſum peruenit: nam exigui motus & ſenſum effugientes, affectiones non ſunt. Debet enim affectioni ineſſe magnitudo quæ alicuius momenti ſit. Quocirca definitioni affectionis appoſitum eſt, motus ſub ſenſum cadens; nam exigui motus, vt iam dixi, quos ſeoſus non percipit, affectionem non gigount.

De Cupiditate.

E

CAP. XVII.

DIVIDITVR pats animæ rationis expers, vt diximus, quæ rationi obtemperat, in duas partes, cupiditatem, & iram. Rurſus cupiditas, bipartirè diſtribuitur, in voluptates & dolores. Nam cupiditas dum quod vult aſſequitur, voluptatem efficit: contrà dum non aſſequitut, dolorem. Alio modo diuiſa cupiditas, quatuor

Cupiditatis diuiſio, & obiecta.

omnino ſpecies facit. Nam in rebus, alia ſunt A buna, alia ſunt mala; & alia iam adſunt, alia expectãtur. His generibus conſtitutis, ſi duo per reliqua duo multiplicentur, in quatuor partes cupiditas diuiditur. Eſt enim bonũ, & malũ, item præſens, & expectatũ; expectatũ enim bonũ libido eſt, iam verò præſens voluptas: rurſus malũ expectatũ metus eſt, præſẽs ægritudo. In bonis enim voluptas & libido verſantur, in malis metus & ægritudo. Quæ ratio nõnullos mouit vt affectionem in quatuor parteis tribuerent, libidinem, voluptatem, metum, & ægritudinem. Bona autem & mala dicimus, aut quæ verè ſunt, aut quę exi- B ſtimantur. Innaſcuntur autem malę affectiones in animo per tria hæc, malam inſtitutionem, inſcitiam, prauum corporis habitum. Si enim non rectè à pueris inſtituti fuerimus, vt regere affectiones poſſimus, in earum immoderationem incurrimus. Per ignorantiam autem, peruerſa iudicia in ratiocinandi animi parte gignuntur, vt opinio fit, quę mala ſunt, eſſe bona, & quæ bona, mala. Aliquæ etiã ex prauo habitu corporis comparãtur. Siquidẽ in quibus amaræ bilis magna copia eſt, iracundi ſunt, & quorum calida humidáq; tem- C peratio eſt, ad obſcœnas voluptates propenſi. Verùm praua conſuetudo, bona conſuetudine tollẽda eſt; ignoratio, doctrina atque ſcientia. Ad prauum autem habitum, corporalia remedia adhibenda ſunt, vt eum quoad fieri poteſt, ad mediam temperationem, idoneo victu & exercitationibus, denique medicamentis, ſi etiam his opus erit, transferamus.

A πάντα εἴδη ποιεῖ· ἐπεὶ γὰρ τῶν ὄντων τὰ μέν ἐστιν ἀγαθά, τὰ δὲ φαῦλα· καὶ τὰ μὲν ἤδη πάρεστι, τὰ δὲ προσδοκᾶται. κατὰ τούτους τοὺς τρόπους τῶν δύο εἰς δύο πολυπλασιαζομένων, τὰ τῆς ἐπιθυμίας εἰς τέσσαρα διαιρεῖται. ἔστι γὰρ ἀγαθὸν καὶ κακόν· καὶ πάλιν παρὸν καὶ προσδοκώμενον· προσδοκώμενον γὰρ ἀγαθὸν ἐπιθυμία ἐστί· ἤδη δὲ παρόν, ἡδονή· τὸ δὲ προσδοκώμενον κακόν, φόβος· παρὸν δέ, λύπη. περὶ τὰ ἀγαθὰ μὲν γὰρ στρέφεται ἡδονὴ καὶ ἐπιθυμία· περὶ τὰ φαῦλα δὲ φόβος καὶ λύπη. διό τινες τὸ πάθος εἰς τέσσαρα διαιροῦσιν, ἐπιθυμίαν, ἡδονήν, φόβον καὶ λύπην. ἀγαθὰ δὲ καὶ φαῦ- B λα λέγομεν ἢ τὰ ὄντως ὄντα, ἢ τὰ νομιζόμενα. ἐγγίνονται δὲ τὰ φαῦλα πάθη τῇ ψυχῇ διὰ τριῶν τούτων, διὰ κακῆς ἀγωγῆς, ἐξ ἀμαθίας, ἀπὸ καχεξίας. μὴ ἀχθέντες γὰρ καλῶς ἐκ παίδων ὡς δύνασθαι κρατεῖν τῶν παθῶν, εἰς τὴν ἀμετρίαν αὐτῶν ἐμπίπτομεν· ἐκ δὲ τῆς ἀμαθίας, φαῦλαι κρίσεις τοῦ λογιστικοῦ τῆς ψυχῆς ἐμφύονται, ὡς οἴεσθαι τὰ φαῦλα χρηστὰ εἶναι, καὶ τὰ χρηστὰ φαῦλα. γίνεται δέ τινα καὶ ἐκ τῆς τοῦ σώματος καχεξίας. ὀργίλοι γὰρ εἰσὶν οἱ πικρόχολοι C καὶ καταφερεῖς οἱ θερμοὶ καὶ ὑγροὶ τὴν κρᾶσιν. θεραπευτέον δὲ τὸ μὲν κακὸν ἔθος ἔθει καλῷ· τὴν δὲ ἀμαθίαν μαθήσει καὶ ἐπιστήμῃ· τὴν δὲ καχεξίαν ἰατέον σωματικῶς, μεθιστάντας αὐτὴν ὡς οἷόν τε εἰς τὴν μέσην κρᾶσιν ἁρμοζούσῃ διαίτῃ, καὶ γυμνασίοις καὶ φαρμάκοις, ἐὰν καὶ τούτων δεηθῶμεν.

De Voluptatibus.

Περὶ ἡδονῶν.

D

CAP. XVIII.

ΚΕΦΑΛ. ιη.

VOLVPTATVM quædam ſunt animi, quædam corporis. Animi ſunt, quæ per ſe ſunt animi, vt quæ ex doctrina & cognitione rerum capiantur. Hæ enim & id genus aliæ, ſolius ſunt animi. Corporeæ autem ſunt, quæ in communitate corporis & animi verſantur, ideóque corporeę vocatę ſunt, vt quæ è cibo & complexu Venereo proficiſcuntur. Solius porrò corporis nullæ voluptates ſunt propriæ, ſed affectiones, vt ſectiones, fluxiones & qualitates temperationi E congruentes. Omnis enim voluptas cum ſenſu eſt. Senſum autem animi eſſe oſtendimus. Eſſe autem ancipitem & multiplicem ſignificationem vocabuli voluptatis, perſpicuum eſt. Sub alio enim atque alio genere eſt, vt honeſtæ & improbæ voluptates. Alię etiam vanę, aliæ veræ ſunt voluptates. At illæ quidẽ quę in cogitatione ponuntur, ad ſcientiam ſunt: quæ cum corpore percipiuntur, ad ſenſum. Et harum quæ ad ſenſum ſunt, aliæ naturales ſunt, aliæ non naturales.

ΤΩΝ ἡδονῶν, αἱ μέν εἰσι ψυχικαί, αἱ δὲ σωματικαί· ψυχικαὶ μὲν αἱ τῆς ψυχῆς αὐτῆς καθ' ἑαυτήν, ὡς αἱ περὶ τὰ μαθήματα καὶ τὴν θεωρίαν· αὗται γὰρ καὶ αἱ τοιαῦται μόνης εἰσὶ τῆς ψυχῆς. σωματικαὶ δέ εἰσιν αἱ μετὰ κοινωνίας τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς γινόμεναι· καὶ διὰ τοῦτο σωματικαὶ καλούμεναι· ὡς αἱ περὶ τὰς τροφὰς καὶ τὰς συνουσίας. μόνου δὲ τοῦ σώματος οὐκ E ἂν εὕροι τις ἰδίας ἡδονάς, ἀλλὰ πάθη, οἷον τομὰς καὶ ῥεύσεις καὶ τὰς κατὰ κρᾶσιν ποιότητας. πᾶσα γὰρ ἡδονὴ μετὰ αἰσθήσεως· ψυχικὴν δὲ τὴν αἴσθησιν ἐδείξαμεν· καὶ δῆλον ὡς τῶν πολλαχῶς λεγομένων ἐστὶν ἡ ἡδονή. ὑφ' ἕτερον γὰρ καὶ ἕτερον γένος εἰσίν, ὡς αἱ σπουδαῖαι ἡδοναὶ καὶ φαῦλαι· καὶ αἱ μὲν ψευδεῖς, αἱ δὲ ἀληθεῖς. καὶ αἱ μὲν τῆς διανοίας μόνης κατ' ἐπιστήμην εἰσίν, αἱ δὲ μετὰ σώματος, κατ' αἴσθησιν· καὶ αὐτῶν δὲ τῶν κατ' αἴσθησιν αἱ μέν εἰσι φυσικαί, αἱ δὲ οὐκ.

Præterea

καὶ τῇ μὲν ἡδονῇ ἡ ἐν τῷ πίνειν ἀντίκειται ἡ ἐν τῷ δίψῃ λύπη· τῇ δὲ κατὰ θεωρίαν, οὐδέν. Ταῦτα μὲν οὖν πάντα δείκνυσι τὴν ἡδονὴν ὁμώνυμον. Τῶν δὲ σωματικῶν καλουμένων ἡδονῶν αἱ μέν εἰσιν ἀναγκαῖαι ἅμα καὶ φυσικαί, ὧν χωρὶς ζῆν ἀδύνατον· ὡς αἱ τροφαὶ αἱ τῆς ἐνδείας ἀναπληρωτικαί, καὶ τὰ ἐνδύματα ἀναγκαῖα· αἱ δὲ φυσικαὶ μέν, οὐκ ἀναγκαῖαι δέ, ὡς αἱ κατὰ φύσιν καὶ κατὰ νόμον μίξεις. αὗται γὰρ εἰς μὲν τὴν διαμονὴν τοῦ παντὸς γένους συντελοῦσι· δυνατὸν δὲ καὶ χωρὶς αὐτῶν ἐν παρθενίᾳ ζῆν. αἱ δὲ οὔτε ἀναγκαῖαι οὔτε φυσικαί, ὡς ἡ μέθη καὶ ἡ λαγνεία καὶ αἱ πλησμοναὶ τῶν χρειῶν ὑπερβαίνουσαι· οὔτε γὰρ εἰς διαδοχὴν τοῦ γένους ἡμῶν συμβάλλονται, ὡς ἡ κατὰ νόμον συνουσία, οὔτε εἰς σύστασιν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ προσβλάπτουσι. τῷ τοίνυν κατὰ Θεὸν ζῶντι, μόνας μεταδιωκτέον τὰς ἀναγκαίας ἅμα καὶ φυσικὰς ἡδονάς· τῷ δὲ μετ' ἐκεῖνον ἐν δευτέρᾳ τάξει τῶν ἀρετῶν τεταγμένῳ, ταύτας τε καὶ τὰς φυσικὰς μέν, οὐκ ἀναγκαίας δέ, μελετέον μετὰ τοῦ προσήκοντος καὶ μέτρου καὶ τρόπου καὶ καιροῦ καὶ τόπου· τὰς δὲ ἄλλας φευκτέον παντὶ τρόπῳ. ἁπλῶς δὲ ἡγητέον ταύτας εἶναι καλὰς ἡδονὰς τὰς μὴ συμπεπλεγμένας λύπῃ, μήτε μεταμέλειαν ἐμποιούσας, μήτε βλάβης ἑτέρας γεννητικάς, μήτε τοῦ μετρίου παρεκβαινούσας, μήτε τῶν σπουδαίων ἡμᾶς ἔργων ἀφελκούσας ἐπὶ πολὺ ἢ καταδουλούσας. κυρίως δέ εἰσιν ἡδοναὶ αἱ τῇ κατὰ γνῶσιν τοῦ θείου καὶ ταῖς ἐπιστήμαις καὶ ταῖς ἀρεταῖς ἐπιγινόμεναί πως ἢ συμπεπλεγμέναι. ὥσπερ ἐν τοῖς κατὰ πρῶτον λόγον προεσπουδαστέον· οὐκ εἰς τὸ εἶναι ἁπλῶς οὐδὲ εἰς τὴν διαμονὴν τοῦ γένους, ἀλλ' εἰς τὸ εὖ εἶναι, καὶ σπουδαίοις καὶ θεοφιλέσιν εἶναι συντελούσας, καὶ εἰς αὐτὴν τοῦ ἀνθρώπου τὴν κατὰ ψυχὴν καὶ τὸ νοερὸν τελειότητα. αὗται γὰρ οὔτε θεραπεῖαι τῶν παθῶν εἰσιν ὡς αἱ τῆς ἐνδείας ἀναπληρωτικαί, οὐδ' ὅλως λύπην ἔχουσι προηγουμένην ἢ ἑπομένην, ἢ ἀντικειμένην, ἀλλ' εἰσὶ καθαραὶ καὶ ἄμικτοι πάσης ὑλικῆς συμπλοκῆς, ψυχικαὶ μόνον οὖσαι. καὶ γὰρ κατὰ Πλάτωνα, τῶν ἡδονῶν αἱ μέν εἰσι ψευδεῖς, αἱ δὲ ἀληθεῖς· ψευδεῖς μέν, ὅσαι μετ' αἰσθήσεως γίνονται καὶ δόξης οὐκ ἀληθοῦς, καὶ λύπας ἔχουσι συμπεπλεγμένας· ἀληθεῖς δέ, ὅσαι τῆς ψυχῆς εἰσι μόνης αὐτῆς καθ' ἑαυτήν, μετ' ἐπιστήμης καὶ νοῦ καὶ φρονήσεως, καθαραὶ καὶ ἀνεπίμικτοι λύπης, αἷς οὐδεμία μεταμέλεια παρακολουθεῖ ποτε· καλοῦσι δὲ τὰς παρακολουθούσας τῇ θεωρίᾳ καὶ ταῖς καλαῖς πράξεσιν ἡδονάς, οὐ πάθη, ἀλλὰ πείσεις· τινὲς δὲ κυρίως τὴν τοιαύτην ἡδονὴν χαρὰν λέγουσιν. ὁρίζονται δὲ τὴν ἡδονὴν γένεσιν εἰς φύσιν, αἰσθητήν. ἔοικε δὲ τοῦτο ὁ ὅρος, τῆς σωματικῆς μόνης ἡδονῆς εἶναι.

A Præterea voluptati quæ in bibendo eſt, ægritudo quæ in ſitiēdo eſt, opponitur: at illi quæ in rerum contēplatione eſt poſita, nihil opponitur. Quæ omnia verbi voluptatis ambiguitatem oſtendunt. Voluptatū autem corporis quædā ſunt neceſſariæ, & naturales, ſine quibus vita cōſtare non poteſt, vt alimenta, quæ quod corpori deeſt, explēt, veſtitúſq; neceſſarius. Aliæ naturales quidem, nō tamen neceſſariæ, vt ſecūdùm naturam & legem concubitus. Hæ enim cōferunt ad permanentiā vniuerſi generis. Fieri autē poteſt vt ſine eis B in virginitate vitam tranſigamus. Aliæ neque neceſſariæ, neque naturales, vt ebrietas, & libidinoſa petulātia, & immoderato cibo potúque corporis expletio. Hęc enim tantū abeſt vt ad propagationē generis nobis conducāt, quod legitimus facit concubitus, aut ad vitæ cohęrentiā, vt etiā vehemēter noceāt. Quare qui cōuenienter Deo viuit, huic ſolæ neceſſariæ ſimul & naturales voluptates perſequēdæ ſunt. Illi verò qui ab hoc in ſecūda eſt virtutū claſſe locatus, cùm hæ tum illæ etiā quæ non neceſſariæ quidem illæ ſunt, ſed tamen natu- C rales, aſſumendæ ſunt, ſic vt modus & ratio, & tempus, & locus idoneus ſeruetur. Reliquæ omnino fugiendæ ſunt. Simpliciter autē illæ honeſtæ eſſe voluptates putādæ ſunt, quæ nō ſunt implicatæ dolori, neq; pœnitēdi cauſam afferūt, neq; alio vllo detrimēto afficiunt eos qui perfruuntur, neque vltra modum progrediūtur, neque nos multum à grauioribus negotiis abſtrahūt, aut ſibi ſeruire cogunt. Propriè voluptates ſunt, quæ inſunt quodāmodo aut annexæ ſunt cognitioni diuini numinis, & ſciētiis & virtutib. Hæc in iis ducere debemus quæ primario loco ſunt expetenda, quæ non vt ſimus ſimpliciter, neque vt genus per- D duret, ſed vt benè nobis ſit, & viri boni Deóque grati ſimus, vim habēt, & ad perficiendū hominis animum & intelligētiam cōferunt. Nam neque affectionibus medentur, vt quæ naturæ deſideria ſatiant, neque omnino ægritudinem aut antegreſſam, aut inſequentem, aut contrariā habēt, ſed puræ ſunt & ab omni concretione materiæ liberæ propterea quòd in ſolo animo ponuntur. Etenim vt Platonis ſententia eſt, voluptatum partim ſunt falſæ, partim veræ. Falſæ, quæ cum ſenſu & opinione nō veræ ſunt, & dolores habēt implicatos. E Veræ, quæ ſolius ſunt animi ipſius per ſe, cum ſciētia & mēte & prudētia, liquidæ & ab omni dolore ſeiunctæ, quæque nullam pœnitendi cauſam relinquunt. Has voluptates quæ ex cōtemplatione rerum & honeſtis actionibus manant, non communi nomine πάθη, ſed πείσεις appellant, etſi vtrumque à patiendo nomen dictum eſt. Nonnulli autem ſunt qui propriè eiuſmodi voluptatem gaudium nuncupant. Definiūt autem voluptatem, ortum in naturam, qui ſenſum moueat. Verùm hæc definitio corporeæ tantùm eſſe voluptatis videtur,

Voluptates honeſtæ quales ſint.

Veræ & falſæ voluptates.

Hæc enim quædam eſt expletio,& corporeæ A
inopiæ doloriſque qui ex inopia naſcebatur,
medicina. Nã frigẽtes,aut ſitiẽtes,dũ ægritu-
dinem ſanamus,quæ è frigore & ſiti exiſtit,in
calefaciẽdo& bibẽdo,voluptatẽ percipimus.
Ex accidenti igitur hę voluptates bonæ ſunt,
neque per ſe , aut natura ſua tales ſunt. Nã vt
ſanari exaccidẽti bonũ eſt;at ſanũ eſſe,naturâ
& per ſe: ſic hæ voluptates , cùm curationes
quædã ſint,ex accidẽti bonæ sũt. Voluptates
verò quę in cõtẽplatione ponitur,per ſe ſunt
bonæ & naturâ. Non enim ex inopia naſcun-
tur. Hinc igitur non omnẽ voluptatẽ indigẽ-
tiã explere diſci poteſt. Quod ſi eſt,non rectè B
definiũt, qui aiunt ortũ in naturã qui ſenſum
moueat,eſſe voluptatẽ. Nõ enim omnes vo-
luptates hæc definitio cõplectitur,ſed ea quę
ex contẽplatione naſcitur, omittit. Epicurus
quoq voluptatẽ definiẽs detractione omnis
moleſtiæ,idẽ dicit quod ij qui aſſerũt ortũ in
naturã qui ſenſum moueat. Nam amotionẽ
doloris,voluptatẽ eſſe dicit.quoniã autẽ nul-
lus ortus eiuſdẽ eſt generis, aut cognatus ſuis
effectis,neque ortus voluptatis,voluptas pu-
tanda eſt:ſed à voluptate aliud quippiam. Nã
ortus in oriẽdo eſt. Nihil autẽ eorũ quæ oriũ- C
tur,ſimul oritur& ortũ eſt,ſed nimirũ grada-
tim. At quod voluptate afficitur, ea cõfertim
afficitur:nõ ergo ortus voluptas eſt. Præterea
omnis ortus,rerũ eſt quę nulla ſunt:voluptas
autẽ rerũ eſt quæ iam ſunt,nõ eſt igitur ortus
voluptas. Præterea bonorũ quædã ſunt habi-
tus,quædã muneris functiones,quędã inſtru-
menta: Habitus,vt virtus; muneris functio,vt
vſus virtutis. Itẽ,habitus ſenſus,viſus,mune-
ris functio,videre. Inſtrumenta ſunt per quæ
munere fungimur aliquo,vt oculus, diuitiæ,
& alia eiuſdẽ generis. Omnes autẽ facultates D
animi quę in bonis& malis verſãtur,habituũ
quorũdã facultates ſunt. Si ergo bonũ eſt vo-
luptas,ac nõ malũ,in his ſulis erit. At habitus
quidẽ nõ eſt,neq; enim vt virtus:nõ enim ita
facilè in dolorẽ contrariũ verteretur: neq;vt
habitus qui priuationi opponitur , nam eodẽ
tẽpore,vt habit9,&priuatio inſit,fieri nequit.
Voluptatẽ autẽ aliqui & dolorẽ eodẽ tẽpore
capiũt,vt his accidit qui fricãtur. Nõ eſt ergo
habitus,voluptas. At verò neq; inſtrumẽtum
eſt. Inſtrumẽta enim aliorũ nõ ſua cauſa ſunt.
Voluptas autẽ nõ alterius cauſa,ſed ſua ipſius
eſt:nõ igitur eſt inſtrumẽtum. Reliquũ eſt vt E
muneris functio exiſtimetur. Quare Ariſtote-
les eã definit nõ impeditã muneris functionẽ
habitus qui ſecundùm naturã eſt [Nam quæ
naturalẽ muneris fũctionẽ impediũt , dolorẽ
afferũt. Atqui& beatitudo muneris eſt fũctio
non impedita, habitus qui ſecundùm naturã
eſt] Itaq; accidit ex hac definitione, beatitu-
dinẽ eſſe voluptatẽ, &euerti definitionẽ. Ad-
hibita igitur correctione definiuit voluptatẽ,
finem eſſe muneris functionũ non impedita-
rum animãtis, quæ ſunt ſecundùm naturam,

Epicuri ſententia de voluptate.

Item Ariſtotelis.

αὕτη γὰρ ἀναπλήρωσις τίς ἐστι καὶ ἰατρεία τῆς σωματικῆς ἐνδείας, καὶ τῆς προσεγινομένης. διὰ γὰρ τὴν ἔνδειαν λύπης. ῥιγῶντες γὰρ ἢ διψῶντες, τὴν ἐκ τοῦ ῥίγους καὶ τῆς δίψης θεραπεύοντες λύπην, ἐν τῷ θάλπεσθαι καὶ πίνειν ἡδόμεθα· κατὰ συμβεβηκὸς οὖν εἰσιν ἀγαθαὶ καὶ οὐ καθ' ἑαυτὰς, οὐδὲ φύσει. ὡς γὰρ τὸ ὑγιάζεσθαι κατὰ συμβεβηκός ἐστιν ἀγαθόν· τὸ δὲ ὑγιαίνειν φύσει καὶ καθ' ἑαυτό, οὕτω καὶ αὗται κατὰ συμβεβηκὸς εἰσὶν ἀγαθαὶ ἰατρεῖαί τινες οὖσαι. αἱ δὲ τῆς θεωρίας ἡδοναὶ καθ' ἑαυτάς εἰσιν ἀγαθαὶ καὶ φύσει. οὐ γὰρ ἐπ' ἐνδείᾳ γίνονται. δῆλον οὖν ἐντεῦθεν ὡς οὐ πᾶσα ἡδονὴ τῆς ἐνδείας ἐστὶν ἀναπληρωτική· εἰ δὲ τοῦτο, οὐχ ὑγιὴς ὁ ὅρος ὁ λέγων, γένεσιν εἰς φύσιν αἰσθητὴν εἶναι τὴν ἡδονήν. οὐ γὰρ πάσας περιλαμβάνει τὰς ἡδονάς, ἀλλὰ παραλείπει τὴν ἐκ τῆς θεωρίας. καὶ Ἐπίκουρος δὲ τὴν ἡδονὴν ὁριζόμενος, παντὸς τοῦ λυποῦντος ὑπεξαίρεσιν, τὸ αὐτὸ φησὶ τοῖς λέγουσι γένεσιν εἰς φύσιν αἰσθητήν, τὴν γὰρ ἀπαλλαγὴν τοῦ λυποῦντος, ἡδονὴν εἶναι φησιν. ἔτι δὲ πᾶσα γένεσις τοῖς οἰκείοις ἀποτελέσμασιν ὁμογενής ἐστιν ἢ συγγενής, οὐδὲ τὴν γένεσιν τῆς ἡδονῆς, ἡδονὴν ἡγητέον. ἀλλὰ παρὰ τὴν ἡδονὴν ἄλλο τι· ἐν τῷ γίνεσθαι μὲν γὰρ ἡ γένεσίς ἐστιν· οὐδὲν δὲ τῶν γινομένων ἅμα γίνεται καὶ γέγονεν· ἀλλὰ δῆλον ὅτι κατὰ μέρος· τὸ δὲ ἡδόμενον ἀθρόως ἥδεται· οὐκ ἄρα γένεσις ἡ ἡδονή. ἔτι πᾶσα γένεσις οὐκ ὄντων ἐστίν. ἡ δὲ ἡδονὴ τῶν ἤδη ὄντων. οὐκ ἔστιν ἄρα γένεσις ἡ ἡδονή. ἔτι γένεσις μὲν, ταχεῖα καὶ βραδεῖα λέγεται. ἡδονὴ δὲ οὔ· ἔτι τῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν ἕξις ἐστί, τὰ δὲ ἐνέργεια, τὰ δὲ ὄργανα. ἕξις μὲν ὡς ἀρετή· ἐνέργεια δὲ ὡς ἡ κατ' αὐτὴν πρᾶξις· καὶ πάλιν. ἕξις μὲν ἡ ὁρατική· ἐνέργεια δὲ τὸ ὁρᾶν· ὄργανα δὲ, δι' ὧν ἐνεργοῦμεν, ὡς ὀφθαλμὸς καὶ πλοῦτος καὶ τὰ τοιαῦτα. πᾶσαι δὲ αἱ περὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ φαῦλα ψυχικαὶ δυνάμεις ἕξεών τινων δυνάμεις. εἰ γὰρ οὖν ἀγαθόν ἐστιν ἡδονή, οὐ φαῦλον ἐν τούτοις ἔσται μόνοις· ἀλλ' ἕξις μὲν οὐκ ἔστιν. οὔτε γὰρ ὡς ἀρετή· οὐ γὰρ ἂν οὕτω ῥᾳδίως μετέπιπτεν εἰς τὴν ἐναντίαν ἑαυτῇ λύπην· οὔτε ὡς ἡ ἀντικειμένη τῇ στερήσει· κατὰ ταὐτὸν γὰρ ἕξιν καὶ στέρησιν ἀδύνατον εἶναι. ἅμα δέ τινες ἥδονται καὶ λυποῦνται, ὡς οἱ κνώμενοι· οὐκ ἔστιν ἄρα ἕξις ἡ ἡδονή, ἀλλ' οὐδὲ ὄργανον· τὰ γὰρ ὄργανα καὶ δι' ἄλλα καὶ οὐ δι' ἑαυτά. ἡ δὲ ἡδονή, οὐ δι' ἄλλο, ἀλλὰ δι' ἑαυτήν· οὐκ ἄρα οὐδὲ ὄργανον. λείπεται δὴ ἐνέργειαν αὐτὴν εἶναι. ὅθεν Ἀριστοτέλης αὐτὴν ὁρίζεται ἐνέργειαν τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως. συμβαίνει δὲ κατὰ τὸν ὅρον τοῦτον τὴν εὐδαιμονίαν ἡδονὴν εἶναι καὶ διεστράφθαι τὸν ὅρον· διορθούμενος οὖν ὡρίσατο τὴν ἡδονὴν τέλος εἶναι τῶν τοῦ ζῴου κατὰ φύσιν ἀνεμποδίστων ἐνεργειῶν,

A ὡς συμπεπλέχθαι καὶ συνυπάρχειν τῇ εὐδαιμονίᾳ τὴν ἡδονήν, ἀλλ' οὐχ ἡδονὴν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν. οὐ πᾶσα δὲ ἐνέργεια κίνησίς ἐστιν, ἀλλ' ἔστι τις καὶ δι' ἀκινησίας ἐνέργεια, καθ' ἣν προηγουμένως ἐνεργεῖ ὁ Θεός. τὸ γὰρ πρῶτον κινοῦν, ἀκίνητον. τοιαύτη δὲ καὶ ἡ τῆς θεωρίας ἐν ἀνθρώποις ἐνέργεια. διὰ γὰρ ἀκινησίας. καὶ γὰρ τὸ θεωρούμενον ἓν καὶ ταυτὸν ἀεί, καὶ ἡ διάνοια τοῦ θεωροῦντος ἕστηκε· περὶ ἓν γὰρ καὶ ταυτὸν ἀεὶ καταγίνεται. εἰ δὲ τῆς θεωρίας ἡ ἡδονὴ μεγίστη τε οὖσα καὶ κυριωτάτη καὶ ἀληθὴς δι' ἀκινησίας γίνεται, δῆλον ὡς αἱ διὰ ἐλαττόνων κινήσεων γενόμεναι, ὅσῳ δι' ἐλαττόνων, B τοσούτῳ καὶ κρείττους καὶ μείζους εἰσί. συνδιαιροῦνται δὲ ταῖς ἐνεργείαις αἱ ἡδοναὶ κατ' εἶδος· ὅσα γὰρ ἐνεργειῶν εἴδη, τοσαῦται καὶ ἡδοναί· καὶ τῶν μὲν καλῶν καλαί, τῶν δὲ φαύλων φαῦλαι· καὶ δῆλον ὡς καθ' ἑκάστην αἴσθησιν ἕτεραι τῷ εἴδει καὶ ἡδοναί. ἕτεραι γὰρ ἁφῆς καὶ γεύσεως καὶ ἕτεραι τῆς ὄψεως καὶ τῆς ἀκοῆς καὶ τῆς ὀσφρήσεως· καθαρώτεραι δέ εἰσι τῶν αἰσθήσεων ὅσαι μὴ προσπελάζουσι τοῖς αἰσθητοῖς ἡδέσιν, ὡς ὄψις, καὶ ἀκοή, καὶ ὄσφρησις. καὶ τῶν διανοητικῶν δὲ εἴδη δύο. τὸ μὲν γάρ ἐστι πρακτικόν, τὸ δὲ θεωρητικόν. δῆλον οὖν ὅτι δὲ τῶν ἡδονῶν τῶν παρεπομένων ταῖς ἐνεργείαις ταύταις C εἴδη δύο· καὶ τούτων δὲ καθαρώτερον τὸ θεωρητικὸν τοῦ πρακτικοῦ. τοῦ δὲ ἀνθρώπου ἰδίαι, καθὸ ἄνθρωπος, αἱ διανοητικαί. κοιναὶ γὰρ καθὸ ζῶον αἱ αἰσθητικαὶ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα. ἐπεὶ δὲ τῶν αἰσθητικῶν ἡδονῶν οἱ μὲν ἄλλαις, οἱ δὲ ἄλλαις ἥδονται, οὐχ αἱ τοῖς φαύλοις, ἀλλ' αἱ τοῖς σπουδαίοις καλαὶ φαινόμεναι, καὶ καθ' ἑαυτάς εἰσι καλαί. κριτὴς γὰρ ὀρθὸς ἐπὶ παντὸς πράγματος οὐχ ὁ τυχών, ἀλλ' ὁ ἐπιστήμων καὶ κατὰ φύσιν διακείμενος.

A vt implicata beatitudini, & vna cum ea ſit voluptas, non autē voluptas beatitudo ſit. Non omnis autem muneris functio, motus eſt: ſed quædā eſt muneris functio, quæ adminiſtratur ſine omni motu, qua in primis Deus vtitur: primus enim motor immobilis. Huiuſmodi etiā functio in hominib. eſt, cōtemplandi actio: nā ſine motu eſt. Nam & quod contemplamur vnū idémquo ſemper eſt, & contemplantis mens fixa eſt. In vno enim & eodem ſemper verſatur. Quòd ſi contēplationis voluptas, quę maxima & pręcipua & vera eſt, ſine motu ſit, perſpicuum eſt cæteris quæ per B pauciores motus capiuntur, vt quęq. per pauciſſimos motus oriuntur, ita & præſtātiſſimas & maximas eſſe. Cum muneris autē functionib. voluptatū ſpecies diuidūtur. Quot enim muneris functionū ſunt ſpecies, totidem ſunt voluptatū, & honeſtarū quidem honeſtę, prauarū prauę. Neq. dubium eſt quin in quôque ſenſu, ſpecie differētes voluptates reperiātur. Aliæ enim tactionis ſunt, aliæ ſaporum, aliæ oculorū, aliæ audiēdi, alię odorādi. Sunt autē ſenſus puriores ij, qui non proximè accedunt ad ea ſenſum mouētia quæ delectāt, vt viſio, auditus, odoratus. Sunt etiam functionū, quę C in ratione ponūtur, ſpecies duæ. Alia enim in agendo alia in cōtemplando cernitur. Itaque certum eſt etiam voluptatū, quę has functiones conſequuntur, duo eſſe genera, è quibus purior eſt ea voluptas, quæ ex perſpiciētia rerum percipitur. Hominis autem, quà homo eſt, eæ ſunt propriæ quæ in ratione & intelligentia ſunt poſitæ. Nā quà animal quidē eſt, illæ voluptates quæ ſenſus mouēt, etiam cæterorum animalium cōmunes ſunt. Quoniā autem earum voluptatum, quæ ſenſus quadā iucunditate demulcent, alij aliis delectantur, non quæ improbis, ſed quæ viris bonis honeſtæ videntur, etiā per ſe honeſtæ ſunt. Rectus D enim iudex, & diſceptator cuiuſque rei eſt, nō qualiſcumque, ſed qui eius rei ſcientiam tenet, & ſecundùm naturam affectus eſt.

Περὶ λύπης.

ΚΕΦΑΛ. ιθ'.

ΤΗΣ δὲ λύπης εἴδη τέσσαρα, ἄχος, ἄχθος, φθόνος, ἔλεος. ἔστι δὲ ἄχος λύπη E ἀφωνίαν ἐμποιοῦσα· ἄχθος δὲ λύπη βαρύνουσα· φθόνος δὲ λύπη ἐπ' ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς· ἔλεος δὲ λύπη ἐπ' ἀλλοτρίοις κακοῖς. πᾶσα δὲ λύπη κακὸν τῇ ἑαυτῆς φύσει. εἰ γὰρ καὶ ὁ σπουδαῖος λυπηθήσεταί ποτε, χρηστῶν ἀνδρῶν διαφθειρομένων ἢ τέκνων ἢ πόλεως πορθουμένης, ἀλλ' οὐ προηγουμένως, οὐδὲ κατὰ πρόθεσιν, ἀλλὰ κατὰ περίστασιν. καὶ ἐν τούτοις δὲ ὁ μὲν θεωρητικὸς ἀπαθὴς ἔσται παντάπασιν,

De ægritudine.

CAP. XIX.

ÆGRITVDINIS ſpecies quatuor ἄχος, E moleſtia, inuidia, & miſericordia. Eſt autem ἄχος ægritudo, quæ vocis vſum adimit. Moleſtia, ægritudo grauans. Inuidia, ægritudo quæ ob alterius res ſecundas ſuſcipitur. Miſericordia, ægritudo quæ ob aliena mala. Omnis autem ægritudo mala eſt ſuapte natura. Etſi enim vir bonus æger erit aliquando, ſi vel viri boni intereunt, vel liberi, vel patria vaſtetur, non hoc primaria ratione, neque ex propoſito, ſed ex circunſtantia faciet. Atqui in his ipſis, qui ſe contemplationi rerum totum tradidit, nihil omnino commouetur,

Species ægritudinis.

cùm ſe ab his rebus, quæ in hominum vita A geruntur, ſemouerit, cum Deóque coniunxerit. At vir probus modicè his rebus tangitur, neque modum tranſit, neque ſuccumbit ægritudini, ſed potiùs eam ſuperat. Opponitur autem ægritudo, vt malum bono, moderatæ voluptati; vt malum malo, immoderatę. Verùm iſta immoderatio in corporeis tantùm accidit. Nam contemplationis lætitia, cùm ſit ſumma quædam & abſoluta, immoderationem non admittit, neque ei ægritudo opponitur, neque ex depulſione antegreſſæ ægritudinis accidit.

[illegible]

ἀλλοτριώσας ἑαυτὸν τῶν τῇδε καὶ συνάψας Θεῷ. ὁ δὲ σπουδαῖος μετριοπαθὴς ἐν αὐταῖς καὶ οὐχ ὑπερβάλλων, οὐδὲ αἰχμαλωτιζόμενος ὑπ' αὐτῆς· ἀλλὰ μᾶλλον κρατῶν αὐτῆς. ἀντίκειται δὲ λύπη ὡς μὲν κακὸν καλῷ τῇ μετρίᾳ ἡδονῇ· ὡς δὲ κακὸν κακῷ τῇ ὑπερβαλλούσῃ ἡδονῇ. ἐν ταῖς σωματικαῖς δὲ μόναις αἱ ὑπερβολαὶ γίνονται. αἱ γὰρ θεωρητικαὶ ἄκραι τινὲς οὖσαι καὶ τὸ τέλειον ἔχουσαι, τὴν ὑπερβολὴν οὐκ ἐπιδέχονται, * οὐδὲ ἀντίκειται αὐταῖς λύπη, οὐδὲ ἐπὶ θεραπείᾳ προηγησαμένης λύπης γίνονται.

B

De metu.

Cap. XX.

Metus ſex habet ſpecies.

DIVIDITVR autem metus in ſex partes, in pigritiam, pudorem, verecundiam, ſtuporem, ſollicitudinem, terrorem. Eſt autem pigritia, metus venientis actionis. Stupor, metus è magna phantaſia. Terror, metus ex inſolita phãtaſia. Solitudo, metus ne labamur, id eſt, ne id quod propoſuerimus, non conſequamur. Nam dum metuimus vt aſſequamur quod propoſuerimus, ſolliciti ſumus. C Pudor, metus ob expectationẽ reprehenſionis: atque optima hæc affectio eſt. Verecundia, metus ob turpitudinem ſuſceptam, atque hæc quoque affectio ſpem aliquam ſalutis oſtendit. Hoc autem differt pudor à verecundia, quòd qui verecundatur, ob ea quæ perpetrauit, ſe occultat: quem autem pudet, ne dedecus aliquod admittat, metuit. Sæpe tamen veteres nominibus abutentes, pudorem verecundiam, & verecundiam pudorem vocant. Naſcitur autem metus, per refrigerationem, omni calore ad cor principem partẽ D cõcurrente, quomodo populus cùm in metu eſt, in curiam confugit. Metus inſtrumẽtum, eſt os ventriculi. Hoc enim eſt quod in ægritudine morſum ſentit, vt Galenus in tertio de Demonſtrat. ait, ad hunc ferè modum; His qui in ægritudine aliqua verſantur, multum flauæ bilis defluit in ventrem, quod morſum ipſis præbet: neque priùs ægri eſſe & morderi deſinunt, quàm bilem euomuerint. Nam morſus iis accedit infra cartilaginem quæ eſt in medio pectore: quod quia ſpeciem enſis E præbet, ξιφοειδὴς nominatur. Cor autem multo ſuperiùs locatum eſt. Nam ſepto tranſuerſo venter inferior eſt, cor ſuperiùs. Veteres tamen etiam os ventris, cor vſurpãt, vt Hippocrates; & Thucydides, vbi peſtilentiam quæ Athenis erat, deſcribit: ſic dicens; Et cùm in corde dolor firmaretur, inuertebat ipſum, & purgationes bilis quotquot à medicis nominatę ſunt, inuadebant. Nam quod inuertitur, os ventris eſt, dum vomere cogitur; non ea pars viſcerum quæ cor eſt.

Metus inſtrumentum.

Περὶ φόβου.

ΚΕΦΑΛ. κ'.

ΔΙΑΙΡΕΙΤΑΙ δὲ καὶ ὁ φόβος εἰς ἕξ, εἰς ὄκνον, εἰς αἰδῶ, εἰς αἰσχύνην, εἰς κατάπληξιν, εἰς ἀγωνίαν, εἰς ἔκπληξιν· ἔστι δὲ ὄκνος μὲν φόβος μελλούσης ἐνεργείας· κατάπληξις δὲ φόβος ἐκ μεγάλης φαντασίας· ἔκπληξις δὲ φόβος ἐξ ἀσυνήθους φαντασίας· ἀγωνία δὲ φόβος διαπτώσεως, τουτέστιν ἀποτυχίας. φοβούμενοι γὰρ ἀποτυχεῖν τῆς πράξεως, ἀγωνιῶμεν· C αἰδὼς δὲ φόβος ἐπὶ προσδοκίᾳ ψόγου· κάλλιστον δὲ τοῦτο τὸ πάθος· αἰσχύνη δὲ φόβος ἐπ' αἰσχρῷ πεπραγμένῳ. οὐδὲ τοῦτο δὲ ἀνέλπιστον εἰς σωτηρίαν. ταύτῃ δὲ διαφέρει αἰδὼς αἰσχύνης, ὅτι ὁ μὲν αἰσχυνόμενος ἐφ' οἷς ἔπραξε καταδύεται· ὁ δὲ αἰδούμενος φοβεῖται περιπεσεῖν ἀδοξίᾳ τινί. καλοῦσι δὲ οἱ παλαιοὶ πολλάκις καὶ τὴν αἰδῶ αἰσχύνην, καὶ τὴν αἰσχύνην αἰδῶ, καταχρώμενοι τοῖς ὀνόμασι· γίνεται δὲ ὁ φόβος κατὰ περίψυξιν τοῦ θερμοῦ παντὸς συντρέχοντος εἰς τὴν καρδίαν ἐπὶ D τὸ ἀρχικόν· καθάπερ καὶ ὁ δῆμος ὅταν φοβῆται, καταφεύγει πρὸς τοὺς ἄρχοντας. τῆς δὲ λύπης ὄργανον τὸ στόμα τῆς κοιλίας. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ τῆς δήξεως αἰσθανόμενον ἐν ταῖς λύπαις. ὡς ὁ Γαληνὸς ἐν τῷ τρίτῳ τῆς ἀποδεικτικῆς φησὶν οὕτω πως· τοῖς λυπουμένοις οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν γαστέρα καταρρεῖ ξανθῆς χολῆς, ὃ τὴν δῆξιν αὐτοῖς παρέχει· καὶ οὐ πρότερον παύονται λυπούμενοι καὶ δακνόμενοι, πρὶν ἐξεμέσαι τὴν χολήν. γίνεται γὰρ ἡ δῆξις αὐτοῖς ὑποκάτω τοῦ κατὰ μέσα στέρνα χόνδρου τοῦ ξιφοειδοῦς ὀνομαζομένου. πολὺ δὲ ἀνωτέρω E κεῖται ἡ καρδία· τοῦ γὰρ διαφράγματος ἡ μὲν γαστὴρ κατωτέρω ἐστὶν, ἡ δὲ καρδία ἀνωτέρω. συνήθως δὲ οἱ παλαιοὶ καρδίαν καὶ τὸ στόμα τῆς γαστρὸς καλοῦσιν, ὡς Ἱπποκράτης, καὶ Θουκυδίδης, ἐν τῷ λοιμῷ λέγων οὕτως, καὶ ὁπότε εἰς τὴν καρδίαν στηρίξαι, ἀνέστρεφέ τε αὐτὴν, καὶ ἀποκαθάρσεις χολῆς πᾶσαι ὁπόσαι ἀπὸ ἰατρῶν ὠνομασμέναι εἰσὶν, ἐπῄεσαν· τὸ γὰρ ἀναστρεφόμενον τὸ στόμα τῆς γαστρός ἐστιν ἀναγκαζόμενον ἐμεῖν, οὐ τὸ σπλάγχνον ἡ καρδία.

Περὶ θυμοῦ.

ΚΕΦΑΛ. κα'.

ΘΥΜΟΣ δέ ἐστι ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος ἐξ ἀναθυμιάσεως τῆς χολῆς ἢ ἀναθολώσεως γινομένη· διὸ καὶ χολὴ λέγεται καὶ χόλος. ἔστι δ' ὅτε καὶ ὁ θυμός ἐστιν ὄρεξις ἀντιτιμωρήσεως. ἀδικούμενοι γὰρ ἢ νομίζοντες ἀδικεῖσθαι, θυμούμεθα· καὶ γίνεται τότε μικτὸν τὸ πάθος ἐξ ἐπιθυμίας καὶ θυμοῦ. εἴδη δὲ τοῦ θυμοῦ τρία· ὀργή, ἣ καὶ χολὴ καὶ χόλος καλεῖται· μῆνις, καὶ κότος. θυμὸς μὲν γὰρ ἀρχὴν καὶ κίνησιν ἔχων· ὀργὴ καὶ χολὴ καὶ χόλος λέγεται. μῆνις δὲ χολὴ εἰς παλαίωσιν ἀγομένη. εἴρηται γὰρ παρὰ τὸ μένειν, καὶ τῇ μνήμῃ παραδίδοσθαι· κότος δὲ ὀργὴ ἐπιτηροῦσα καιρὸν εἰς τιμωρίαν· εἴρηται δὲ καὶ αὐτὸ παρὰ τὸ κεῖσθαι· ἔστι δὲ ὁ θυμὸς τὸ δορυφορικὸν τοῦ λογισμοῦ. ὅταν γὰρ αὐτὸς ἄξιον κρίνῃ τὸ γινόμενον ἀγανακτήσεως, τότε ὁ θυμὸς συνεξέρχεται, ἐὰν κατὰ φύσιν τὴν οἰκείαν τάξιν φυλάττωσιν.

Περὶ τοῦ ἀλόγου τοῦ μὴ κατηκόου λόγου.

ΚΕΦΑΛ. κβ'.

ΤΟ μὲν οὖν ἐπιπειθὲς λόγῳ, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· τοῦ δὲ μὴ πειθομένου λόγῳ, ἔστι τό τε θρεπτικὸν καὶ γεννητικὸν καὶ σφυγμικόν. καλεῖται δὲ φυσικὸν μὲν, τὸ γεννητικὸν καὶ θρεπτικόν· ζωτικὸν δὲ, τὸ σφυγμικόν.

Περὶ τοῦ θρεπτικοῦ.

ΚΕΦΑΛ. κγ'.

ΤΟΥ θρεπτικοῦ φυσικαὶ δυνάμεις εἰσὶ τέσσαρες, ἑλκτική, καθεκτική, ἀλλοιωτική, ἀποκριτική· ἕκαστον γὰρ τῶν μορίων τοῦ ζώου φυσικῶς ἕλκει πρὸς ἑαυτὸ τὴν οἰκείαν τροφὴν, καὶ ἑλκύσαν κατέχει, καὶ κατασχὸν εἰς ἑαυτὸ μεταβάλλει· καὶ οὕτως τὸ περιττὸν ἐξωθεῖ. καὶ αὗταί εἰσιν αἱ δυνάμεις αἱ τὴν τροφὴν τῶν μορίων τοῦ σώματος διοικοῦσαι, ἐξ ὧν ἡ αὔξησις ἤτοι κατὰ μῆκος καὶ πλάτος γίνεται· ἐκκρίνεται δὲ τὰ περιττὰ διὰ γαστρὸς, δι' οὔρων, δι' ἐμετῶν, δι' ἱδρώτων, διὰ στόματος, διὰ ῥινῶν, δι' ὤτων, δι' ὀφθαλμῶν, διὰ τῆς ἐκπνοῆς, διὰ τῶν ἀδήλων πόρων. αἱ μὲν οὖν ἄλλαι ἐκκρίσεις, πρόδηλοι, δι' ὤτων δὲ ἡ καλουμένη κυψέλη, ἥτις ἐστὶ ῥύπος τῶν ὤτων· διὰ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν δάκρυα καὶ λήμη.

De Ira.

CAP. XXI.

Quid ira, & quæ illius ſunt ſpecies.

IRA eſt feruor ſanguinis, quo cor ſuffuſum eſt, ex reſpiratione fellis, aut conturbatione natus. Idcircò & χολὴ à Græcis, id eſt, bilis & χόλος dicitur. Aliquando ira, eſt appetitio vindictæ: Nam dum iniuria afficimur aut opinamur nos iniuria affici, iraſcimur, & tum mixta fit affectio ex libidine & ira. Species iræ tres, excandeſcentia, quæ & χολὴ, id eſt, bilis & χόλος dicitur: ſimultas, & inimicitia. Ira enim principium & motum habens, excandeſcentia & bilis appellatur. Simultas, ira inueteraſcens. Hæc Græcis dicitur μῆνις, à manendo, & quòd memoriæ ſit tradita. Inimicitia, vocatur ira, obſeruans occaſionem vlciſcendi: hanc Græci κότον dicunt, παρὰ τὸ κεῖσθαι, hoc eſt, quòd repoſita ſit. Eſt autem ira ſatellitium rationis. Cùm enim ratio iudicarit, rem eſſe dignam quæ ægrè & moleſtè feratur, ſuccedit ira, ſi modò proprium & naturalem ordinem tueantur.

De parte orationis experte, quæ rationi non obtemperat.

CAP. XXII.

QVOD ergo rationi paret, hoc modo ſe habet: de genere eo quod rationi non paret, eſt, in quo nutriendi, procreandi & pulſuum vis ineſt. Quorum duo illa naturalia, hoc poſtremum vitale, nominantur.

De nutriente animæ parte.

CAP. XXIII.

Anima nutrientis quatuor ſunt partes.

ALTRICIS partis vires naturales ſunt quatuor, trahendi, retinendi, commutandi, depellendi. Quæque enim pars animalis naturaliter trahit ad ſe ſuum alimentum, attractum retinet, retentum in ſe mutat, & demum quod ſuperfluum eſt, expellit. Et hæ ſunt facultates quæ cibum partium animalis adminiſtrant, ex quibus accretio, cùm in longitudinem tum in latitudinem proficiſcitur. Depelluntur autem quæ ſuperflua ſunt, per ventrem, per vrinam, per vomitus, per ſudores, per os, per aures, per oculos, per expirationem, per occulta foramina. Ac cæteræ quidem depulſiones in promptu ſunt. Per aures autem ea quæ vocantur κυψέλη, quæ ſunt aurium ſordes. Per oculos, lacrymæ & lippitudines.

Per expirationem, fuliginoſus ille cordis calor depellitur. Occulta autem foramina ſeu poros vocant reſpirationem totius corporis, qua ex imo corpore, & arteriarum contractione plurimi vapores, per cutis raritatem exeunt. Instrumenta nutrientis facultatis ſunt os, ſtomachus, venter, iecur, omnes venæ, inteſtina, bilis vtraque, & renes. Nam os primum præparat ventri cibum, minutim eum per dentes, & linguam concerpens. Nam & lingua maximum vſum in mandendo præbet, quòd cibum cogat, dentibúſque ſubiiciat, non aliter atque molentes fœminæ manu frumentum ſub molas mittunt. Nam quodammodo lingua mandendi cibi manus eſt. Ita autem confectus cibus mittitur ad ventrem per ſtomachum. Stomachus enim non ſolùm indigentiæ percipiendæ inſtrumentum eſt, ſed etiam ciborum meatus. Præſto enim eſt in deglutiendo, & attrahit cibum & ad ventrem demittit: quem venter vbi acceperit, ſecernit quod bonum eſt & ad nutriendum aptum, à lapidoſo, ligneo & inepto ad alendum; ac quod bonum quidem eſt in ſuccos mutans, mittit ad iecur per venas quæ ab ipſo attrahunt & tranſportant ad iecur: quæ venæ velut radices ſunt iecoris, trahentes à ventre alimentum, vt è terra trahunt ſtirpium radices. Similis enim eſt venter terræ, quæ ſtirpibus alimentum præbet; radicum, venæ, quæ ad portas & gibboſas partes iecinoris ſurſum trahant ſuccum, à ventre & inteſtinis per meſenterium: trunci, iecur; ramorum, & extremarum partium arboris, venæ quæ finduntur à vena caua quæ naſcitur è ſimis partibus iecoris. Nam iecur cùm à ventre ſuccum acceperit, concoquit, ſuique ſimilem efficit, ac cùm habeat carnem ſimillimam ſanguinis, meritò in ſanguinem ſuccum conuertit. Sanguis autem purgatur per lienem, & veſicam, quæ bilem accipit & renes: lienis enim trahit quod fœculentum eſt, idque ſibi paſtum facit: veſica quæ bilem accipit, quod acerbi remanſit in ſuccis ex alimento: renes humorem ſeroſum, ac quod acerbi erat reliquum, vt reliquus ſanguis iam purus & vtilis ad nutricandum digeratur in cæteras partes corporis omnes, per venas quæ in eas inſpertæ ſunt. Atque ita ſingulæ partes trahentes ſanguinem, & continentes, & mutantes in naturam ſuam, quod ſuperfluum eſt, tranſmittunt ad vicinas parteis paratum illis idoneum alimentum. Et ad hunc modum omnes partes ſanguine, quem iecur ſuppeditet, aluntur, & augentur, & permanent. Dicitur autem hæc pars à ratione vacua non parere rationi,

Inſtrumenta.

A διὰ δὲ τῆς ἐκπνοῆς τὸ λιγνυῶδες τῆς θερμότητος τῆς καρδίας. ἀδήλους δὲ πόρους φασὶ τὴν διαπνοὴν παντὸς τοῦ σώματος. καθ' ἣν ἐκ τοῦ βάθους καὶ τῆς συστολῆς τῶν ἀρτηριῶν ἀτμοὶ πλεῖστοι διὰ τῆς μανότητος τοῦ δέρματος διεξέρχονται. ὄργανα δὲ τοῦ θρεπτικοῦ, τό τε στόμα καὶ ὁ στόμαχος καὶ ἡ γαστὴρ καὶ τὸ ἧπαρ, αἵ τε φλέβες πᾶσαι, τά τε ἔντερα καὶ αἱ χολαὶ ἀμφότεραι, καὶ οἱ νεφροί. τὸ γὰρ στόμα πρῶτον προκατασκευάζει τῇ γαστρὶ τὴν τροφὴν εἰς λεπτὰ κατατέμνον αὐτὴν διὰ τῶν ὀδόντων καὶ τῆς γλώττης. μεγίστην γὰρ καὶ ἡ B γλῶττα χρείαν παρέχεται τῇ διαμασήσει συνάγουσα τὴν τροφὴν, καὶ τοῖς ὀδοῦσιν ὑποβάλλουσα· καθάπερ αἱ ἀλετρίδες διὰ τῆς χειρὸς τὸν σῖτον ταῖς μύλαις. ἔοικε γάρ πως καὶ ἡ γλῶττα χεὶρ εἶναι τῆς διαμασήσεως· οὕτω δὲ κατεργασθεῖσα ἡ τροφὴ, παραπέμπεται τῇ κοιλίᾳ διὰ τοῦ στομάχου. ὁ γὰρ στόμαχος οὐ μόνον αἰσθητήριόν ἐστι τῆς ἐνδείας, ἀλλὰ καὶ δίοδος τῶν σιτίων. ἀνατρέχει γὰρ ἐν τῇ καταπόσει καὶ ἐπισπᾶται τὴν τροφὴν, καὶ παραπέμπει τῇ κοιλίᾳ. ἡ δὲ κοιλία παραλαβοῦσα χωρίζει C τὸ χρηστὸν καὶ τὸ τρόφιμον ἀπὸ τοῦ λιθώδους καὶ ξυλώδους καὶ ἀτρόφου· καὶ τὸ μὲν χρηστὸν εἰς χυμοὺς μεταβάλλουσα, ἀναπέμπει τῷ ἥπατι διὰ τῶν φλεβῶν τῶν ἑλκουσῶν ἀπ' αὐτῆς, καὶ διοχετευουσῶν εἰς τὸ ἧπαρ· αἵτινες φλέβες ῥίζαις ἐοίκασι τοῦ ἥπατος ἑλκούσαις ἀπὸ τῆς γαστρὸς τὴν τροφὴν, ὡς ἀπὸ τῆς γῆς ἕλκουσιν αἱ τῶν φυτῶν ῥίζαι. ἔοικε γὰρ ἡ μὲν κοιλία τῇ γῇ τῇ παρεχούσῃ τὴν τροφὴν τοῖς φυτοῖς· ῥίζαις δὲ αἱ φλέβες, αἱ ἐπὶ τὰς πύλας καὶ τὰ σιμὰ τοῦ ἥπατος ἀνάγουσαι τὸν χυμὸν ἀπὸ τῆς γαστρὸς καὶ τῶν ἐντέρων διὰ τοῦ μεσαραίου· πρέμνῳ δὲ τὸ ἧπαρ αὐτό· κλάδοις δὲ καὶ ἀκρεμόσιν D αἱ φλέβες αἱ κατασχιζόμεναι τῆς κοίλης φλεβὸς τῆς ἀποφυομένης ἐκ τῶν κυρτῶν τοῦ ἥπατος. τὸ γὰρ ἧπαρ δεξάμενον ἐκ τῆς κοιλίας τὸν χυμὸν, συμπέσσει τε καὶ ἐξομοιοῖ ἑαυτῷ. ὁμοιοτάτην δὲ ἔχον τὴν σάρκα τῷ αἵματι, εἰκότως εἰς αἷμα μεταβάλλει τὸν χυμόν. τὸ δὲ αἷμα καθαίρεται διά τε τοῦ σπληνὸς καὶ τῆς χοληδόχου κύστεως καὶ τῶν νεφρῶν· τοῦ μὲν σπληνὸς τὸ τρυγῶδες ἕλκοντος καὶ τροφὴν οἰκείαν ποιουμένου· τῆς δὲ χοληδόχου κύστεως τὸ δριμὺ τὸ ἐναπομεῖναν τοῖς χυμοῖς ἐκ τῆς τροφῆς· τῶν δὲ νεφρῶν τὸ ὀρρῶδες μετὰ τοῦ παραλειπομένου δριμέος, ὡς καθαρὸν λοιπὸν καὶ χρηστὸν τὸ αἷμα γενόμενον εἰς τροφὴν διανέμεσθαι τοῖς ἄλλοις πᾶσι E μορίοις τοῦ σώματος διὰ τῶν καταπεφυτευμένων εἰς αὐτὰ φλεβῶν. καὶ οὕτως ἕκαστον τῶν μορίων ἕλκει τὸ αἷμα καὶ κατέχει καὶ μεταβάλλει εἰς τὴν ἰδίαν φύσιν, τὸ περιττὸν παραπέμπει τοῖς γειτνιῶσι μορίοις, τροφὴν ἐπιτήδειον ἐκείνοις γενόμενον. καὶ τοῦτον τὸν τρόπον πάντα τὰ μόρια ἐξ αἵματος τρέφεται καὶ αὔξει καὶ διαμένει, χορηγοῦντος αὐτὸ τοῦ ἥπατος. λέγεται δὲ τοῦτο τὸ μέρος τοῦ ἀλόγου μὴ πείθεσθαι λόγῳ,

ἐπειδήπερ οὐ κατὰ γνώμην ἡμῶν, οὐδὲ κατὰ προαίρεσιν, ἀλλὰ φυσικῶς τὸ ἴδιον ἔργον ἀποτελεῖ.

A quòd non ex ſententia, neque electione noſtra, ſed naturaliter ſuum opus efficiat.

Περὶ σφυγμῶν.

ΚΕΦΑΛ. κδ΄.

Ἡ ΔΕ σφυγμικὴ κίνησις καλεῖται μὲν καὶ ζωτικὴ δύναμις· ἔχουσα δὲ τὴν καρδίαν ἀρχήν, καὶ μάλιστα τὴν ἀριστερὰν αὐτῆς κοιλίαν τὴν πνευματικὴν καλουμένην, τὴν ἔμφυτον καὶ ζωτικὴν θερμότητα διαπέμπει παντὶ μορίῳ τοῦ σώματος διὰ τῶν B ἀρτηριῶν, καθάπερ τὸ ἧπαρ διὰ τῶν φλεβῶν τὴν τροφήν. θερμαινομένης γοῦν τῆς καρδίας παρὰ φύσιν, εὐθέως καὶ τὸ ὅλον ζῷον παρὰ φύσιν θερμαίνεται, καὶ ψυχομένης ψύχεται. τὸ γὰρ ζωτικὸν πνεῦμα παρ' αὐτῆς διὰ τῶν ἀρτηριῶν εἰς πᾶν τὸ σῶμα κατασπείρεται· συγκαταμίζεται δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀλλήλοις τὰ τρία ταῦτα· φλέψ, ἀρτηρία, νεῦρον, ἐκ τῶν τριῶν ἀρχῶν τῶν διοικουσῶν τὸ ζῷον. ἐξ ἐγκεφάλου μὲν ἀρχῆς ὄντος κινήσεώς τε καὶ αἰσθήσεως, τὸ νεῦρον· ἐξ ἥπατος δὲ ἀρχῆς ὄντος αἵματός τε καὶ τοῦ θρεπτικοῦ, ἡ φλέψ C τὸ ἀγγεῖον τοῦ αἵματος· ἐκ δὲ τῆς καρδίας ἀρχῆς οὔσης τοῦ ζωτικοῦ, ἡ ἀρτηρία τὸ ἀγγεῖον τοῦ πνεύματος. συνιόντα δὲ ἀλλήλοις τῆς παρ' ἀλλήλων ὠφελείας καρποῦται· ἡ μὲν γὰρ φλέψ τροφὴν χορηγεῖ τῷ νεύρῳ καὶ τῇ ἀρτηρίᾳ· ἡ δὲ ἀρτηρία δίδωσι τῇ φλεβὶ θερμασίας φυσικῆς, καὶ πνεύματος ζωτικοῦ. ὅθεν οὔτε ἀρτηρίαν ἐστὶν εὑρεῖν χωρὶς αἵματος λεπτοῦ, οὔτε φλέβα χωρὶς πνεύματος ἀτμώδους. διαστέλλεται δὲ σφοδρῶς καὶ συστέλλεται ἡ ἀρτηρία καθ' ἁρμονίαν τινὰ καὶ λόγον, τὴν ἀρχὴν ἔχουσα τῆς κινήσεως ἐκ τῆς καρδίας. D ἀλλὰ διαστελλομένη μὲν ἐκ τῶν παρακειμένων φλεβῶν ἕλκει τῇ βίᾳ τὸ λεπτὸν αἷμα· ὅπερ ἀναθυμιώμενον τροφὴ γίνεται τῷ ζωτικῷ πνεύματι. συστελλομένη δὲ τὸ αἰθαλῶδες τὸ ἐν αὐτῇ κενοῖ διὰ παντὸς τοῦ σώματος καὶ τῶν ἀδήλων πόρων· ὡς διὰ τοῦ στόματος καὶ τῆς ῥινὸς ἡ καρδία τὸ λιγνυῶδες ἐν ταῖς ἐκπνοαῖς ἀπωθεῖται.

De pulſibus.

CAP. XXIV.

PVLSVVM motus, qui & vitalis facultas dicitur, initium habet à corde, & maximè à ſiniſtro eius ventriculo, qui ſpirabilis appellatur, & inuatum vitalémque calorem omni parte corporis B per arterias, vt iecur alimentum per venas, impertit. Nam concalefacto corde contra naturam, ſtatim totum animal contra naturam caleſit, & refrigerato refrigeratur. Nam ſpiritus vitalis, ab eo per arterias in totum corpus diſpergitur. Plerumque autem inter ſe hæc tria ſimul ſinduntur, vena arteria, neruus; è tribus initiis quæ animal gubernant, profecta. E cerebro, principio mouendi & ſentiendi neruus: E iecore, principio ſanguinis, & alentis facultatis, vena, vas ſanguinis: C E corde, principio vitalis facultatis, arteria, vas ſpiritus. Cùm autem hæc congrediuntur, mutuis inter ſe commodis fruuntur. Vena enim paſtum ſuppeditat neruo & arteriæ. Arteria, venæ calorem naturalem & ſpiritum vitalem impertit. Vnde neque arteria inueniri poteſt ſine tenui ſanguine, neque vena ſine ſpiritu, qui ad vaporis naturam accedat. Diducitur autem vehementer, & contrahitur arteria, harmonia quadam, & ratione, initio motus à corde ſumpto. Sed dum didu- D citur, à proximis venis vi trahit tenuem ſanguinem, cuius reſpiratio fit alimentum ſpiritui vitali. Dum autem contrahitur, quod in ſe fulginoſi eſt, per totum corpus, & occulta foramina exhaurit: quomodo cor, per os, & nares, quidquid fuliginoſi eſt, expirando ſurſum expellit.

Περὶ τοῦ γεννητικοῦ καὶ σπερματικοῦ.

ΚΕΦΑΛ. κε΄.

ΚΑΙ τὸ γεννητικὸν δὲ τοῦ μέρους ἐστὶ τοῦ μὴ κατηκόου λόγῳ· ἀβουλήτως γὰρ ἐν ταῖς ὀνειρώξεσι προΐεμεν τὴν γονήν. καὶ ἡ ἐπιθυμία δὲ τῆς συνουσίας φυσική. ἄκοντες γὰρ ἐπ' αὐτὴν κινούμεθα· ἡ δὲ πρᾶξις ὁμολογουμένως ἐφ' ἡμῖν καὶ ψυχική. καὶ γὰρ διὰ τῶν καθ' ὁρμὴν ὀργάνων, συντελεῖται,

E *De generandi aut ſeminandi facultate.*

CAP. XXV.

GENERANDI quoque vis, partis eſt eius quæ rationi non obtemperat. Nam ſine voluntate noſtra in ſomnis ſemen emittimus, & cupiditas coniunctionis naturalis eſt. Inuiti enim ad eam ferimur, quanquam actio ſine controuerſia in nobis ſita eſt, & ab anima pendet. Etenim inſtrumentis, quę appetitioni naturali ſeruiunt, conficitur,

& abſtinere appetitione, eamque comprimere, in nobis eſt poſitum. Inſtrumenta autem ſeminandi facultatis prima venæ ſunt, & arteriæ. In bis enim per conuerſionem ſanguinis, primum humidum, quod ad ſeminis naturā vergit, vt in mammis lac procreatur. Horum enim vaſorum alimentum bic humor eſt, propterea quòd à principio è ſemine procreata ſint. Excoqnunt igitur arteriæ & venæ ſanguinem, in humidū, quod ad naturam ſeminis accedit, vt alatur. Atque quod ex earum alimento relinquitur, ſemen fit. Fertur enim primùm quidem multa circuitione in caput, deinde à capite per binas venas bináſque arterias delabitur. Quare ſi quis excîdat venas, quæ ſint circa aures, & parotides, animal ſterile reddit, & ineptum ad generandum. Hæ autem venæ & arteriæ euadunt illud tortuoſnm, & quod inſtar varicū eſt innolucrum, quod eſt ad ſcrotum, vbi humidum illud quod ad ſemen accedit, labitur in vtrumque teſtem. Vna eſt arteria, vnáque vena plena ſeminis, in quibus perfectè ſemen perficitur, & per tortuoſum paraſtatem qui ſecundus teſtis eſt, cum flatu depellitur: quoniam & arteria eſt quæ mittit: ferri autem etiam à vena libidinoſa petulantia oſtendit. Cùm enim diu concubuerint, & id in quo ſeminis vis ineſt, & genitalem bumorem conſumpſerint, tnm etiam per violentam contentionem purum ſanguinem emittunt. Mulieres quoque omnes eaſdem, quas viri partes habent, ſed intus, non extra. Ariſtoteles quidem, & Democritus, nibil volunt conferre ſemen mulieris ad procreationem liberorum. Quod enim mittitur à mulieribus, ſudorem potiùs membri, quàm ſemen eſſe volunt. Galenus verò damnans Ariſtotelem, ait, ſemen emittere mulieres, & mixtionem vtriuſque ſeminis, fœtum efficere: qnare etiam concubitum mixtionem dici: non tamen perfectum ſemen vt viri, ſed adhuc crudum & bumidius. Cùm autem tale ſit mulieris ſemen, alimentum fit virilis: & ex eo pars quædā loci, qui eſt ad cornua vteri, concreſcit, & quod à farciminis forma ἀλλαντοειδὴς nominatur, quod reliquiarū cibi fœtus, dum in vtero eſt, receptaculum eſt. In vnoquoque autem genere animalis, tum fœmina marem admittit, cùm poteſt concipere. Quæ ergo ſemper poſſunt concipere, ſemper coniunctionem admittunt, vt gallinæ, & columbæ, & bomo. Sed cætera dū grauida ſunt, fugiunt coniunctionē, mulier ſemper admittit. Nam gallinæ quidem, quòd quotidie ferè pariant, quotidie ferè cum mare congrediuntur. Mulieres autem, vt in cæteris rebus, voluntate ſunt liberæ, ita etiam in concubitu poſt conceptionem. Nam beſtiæ non à ſeipſis, ſed à natura diriguntur, & modus eis tempúſque definitum naturæ lege ſtatutum eſt.

καὶ ἀποσχέσθαι τῆς ὁρμῆς καὶ κρατῆσαι ἐφ' ἡμῖν ἐστιν. ὄργανα δὲ τῆς σπερματικῆς δυνάμεως πρῶτα αἱ φλέβες καὶ αἱ ἀρτηρίαι. ἐν ταύταις γὰρ τὸ θορῶδες πρῶτον ὑγρὸν τίκτεται μεταβληθέντος τοῦ αἵματος, καθάπερ ἐν τοῖς τίτθοις τὸ γάλα. τροφὴ γὰρ τῶν ἀγγείων τούτων ἐστὶν ὁ χυμὸς οὗτος· καὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἐκ σπέρματος ἡ γένεσις αὐτοῖς ἐστιν. ἐκπέσσουσι μὲν οὖν αἱ ἀρτηρίαι καὶ αἱ φλέβες τὸ αἷμα εἰς τὸ θορῶδες ὑγρόν, ἵνα τρέφωνται· τὸ δὲ περιττεῦον τῆς τροφῆς αὐτῶν γονὴ γίνεται. ἀναφέρεται γὰρ πρῶτον μὲν διὰ περιόδου πολλῆς εἰς τὴν κεφαλήν· πάλιν δὲ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καταφέρεται διὰ δύο φλεβῶν καὶ δύο ἀρτηριῶν. ὅθεν ἐάν τις ἐκτέμῃ τὰς φλέβας τὰς περὶ τὰ ὦτα καὶ τὰς περὶ τὰς παρωτίδας, ἄγονον ποιεῖ τὸ ζῶον. αὗται δὲ αἱ φλέβες καὶ ἀρτηρίαι γίνονται τὸ ἑλικοειδὲς καὶ κιρσοειδὲς πλέγμα παρὰ τὸν ὄσχεον, ἔνθα τὸ θορῶδες ὑγρὸν ἐμπίπτει εἰς ἑκάτερον τῶν διδύμων. μία ἀρτηρία καὶ μία φλὲψ πλήρης σπέρματος· ἐν τούτοις δὲ τελείως ἀποσπερματοῦται· καὶ διὰ τοῦ κιρσοειδοῦς παραστάτου τοῦ μετὰ τοὺς διδύμους ἐκκρίνεται μετὰ πνεύματος. διότι καὶ ἀρτηρία ἐστὶν ἡ πέμπουσα. ὅτι δὲ καὶ ἀπὸ φλεβὸς φέρεται, δῆλόν ἐστιν ἐκ τῆς λαγνείας. ὅταν γὰρ ἐπὶ πολὺ συνουσιάσωσι καὶ καταναλώσωσι τὸν σπερματικὸν καὶ θορώδη χυμόν, τότε καὶ ὑπὸ τῆς βιαίας ὁλκῆς, αἷμα καθαρὸν ἐκκρίνουσι. καὶ αἱ γυναῖκες δὲ πάντα τὰ αὐτὰ τοῖς ἀνδράσιν ἔχουσι μόρια, ἀλλ' ἔνδον καὶ οὐκ ἔξω. Ἀριστοτέλης μὲν οὖν καὶ Δημόκριτος, οὐδὲν βούλονται συντελεῖν τὸ τῆς γυναικὸς σπέρμα πρὸς γένεσιν τέκνων· τὸ γὰρ προϊέμενον ἐκ τῶν γυναικῶν, ἱδρῶτα τοῦ μορίου μᾶλλον ἢ γονὴν εἶναι βούλονται. Γαληνὸς δὲ καταγινώσκων Ἀριστοτέλη, λέγει σπερμαίνειν μὲν τὰς γυναῖκας καὶ τὴν μίξιν ἀμφοτέρων τῶν σπερμάτων ποιεῖν τὸ κύημα· διὸ καὶ τὴν συνουσίαν μίξιν λέγεσθαι. οὐ μὴν τελείαν γονὴν ὡς τὴν τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' ἔτι ἄπεπτον καὶ ὑγροτέραν. τοιαύτη δὲ οὖσα τῆς γυναικὸς ἡ γονὴ τροφὴ γίνεται τῆς τοῦ ἀνδρός. ἐξ αὐτῆς δὲ καὶ μέρος τι τοῦ χωρίου τοῦ περὶ τὰς κεραίας τῆς μήτρας συμπήγνυται, καὶ ὁ καλούμενος ἀλλαντοειδὴς ὑποδοχεῖον ὢν τῶν περιττωμάτων τοῦ ἐμβρύου· καθ' ἕκαστον δὲ γένος ζώου τότε προσίεται ἡ θήλεια τὸν ἄρρενα, ὅταν δύνηται κυΐσκεσθαι. τὰ τοίνυν ἀεὶ δυνάμενα κυΐσκεσθαι, ἀεὶ προσίεται τὴν συνουσίαν· ὡς ἀλεκτορίδες καὶ περιστεραὶ καὶ ἄνθρωποι. ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα κύοντα, τὴν συνουσίαν ἀποφεύγει, γυνὴ δὲ ἀεὶ προσδέχεται. αἱ γὰρ ἀλεκτορίδες τῷ καθ' ἑκάστην ἡμέραν σχεδὸν τίκτειν, καθ' ἑκάστην σχεδὸν προσίενται τὴν συνουσίαν· αἱ δὲ γυναῖκες ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ αὐτεξούσιον ἔχουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ συνουσίᾳ τῇ μετὰ τὴν σύλληψιν. τὰ γὰρ ἄλογα τῶν ζώων οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν ἀλλ' ὑπὸ τῆς φύσεως ἡγεμονίζεται, καὶ μέτρα καὶ καιρὸν ὡρισμένον δέχεται.

A

Ἄλλη διαίρεσις τῶν διοικουσῶν δυνάμεων τὸ ζῶον.

ΚΕΦΑΛ. κϛʹ.

ΔΙΑΙΡΟΥΣΙ δὲ καὶ ἄλλως τὰς κατὰ τὸ ζῶον δυνάμεις. καὶ τὰς μὲν λέγουσι ψυχικάς, τὰς δὲ φυσικάς, τὰς δὲ ζωτικάς· καὶ ψυχικὰς μὲν τὰς κατὰ προαίρεσιν· φυσικὰς δὲ καὶ ζωτικὰς τὰς ἀπροαιρέτους· καὶ εἰσὶ ψυχικαὶ μὲν, δύω· ἥ τε καθ᾽ ὁρμὴν κίνησις καὶ αἴσθησις· τῆς δὲ καθ᾽ ὁρμὴν κινήσεως εἴδη, τό τε μεταβατικὸν καὶ κινητικὸν τοῦ σώματος παντός, καὶ φωνητικὸν καὶ B ἀναπνευστικόν. ἐν ἡμῖν γὰρ ταῦτα καὶ ποιεῖν καὶ μὴ ποιεῖν. φυσικαὶ δὲ καὶ ζωτικαὶ αἱ οὐκ ἐφ᾽ ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ἑκόντων καὶ ἀκόντων γινόμεναι, ὡς ἡ θρεπτικὴ καὶ αὐξητικὴ καὶ σπερματικὴ φυσικαὶ οὖσαι· καὶ ἡ σφυγμικὴ ζωτικὴ οὖσα· τὰ δὲ ὄργανα τῶν μὲν ἄλλων ἔμπροσθεν εἴρηται· τῆς δὲ κατὰ προαίρεσιν κινήσεως νῦν ἐροῦμεν.

Alia diuiſio facultatum quæ animal adminiſtrant.

Cap. XXVI.

PArtiuotur aliter facultates, quę in animali ſunt: & earũ partim aoimæ vires dicũt, partim naturales, partim vitales. Aoimæ quidem, quæ ſuot ex electione, & conſilio. Naturales autẽ, & vitales qoę ſioe electione & conſilio ſunt. Et ſunt aoimę facultates duæ, mot⁹ quo per ſe, & cũ appetitu agitãtur animalia & B ſenſus. Motũs portò, quo per ſe animalia ciẽtur, & cũ appetitu, ſpecies ſuot, progredieodi vis ab vno loco io aliũ, totiúſq. corporis mouẽdi, & vocis edẽdæ facultas, & reſpirandi. In nobis enim eſt ſitũ hæc facere, & ooo facere. Naturales & vitales nõ ſuot in ooſtra poteſtate poſitæ, ſed velimus oolimus, fiũr, vt nutriẽdi, augẽdi, & geoerãdi vis, quę ſunt naturales, & pulſuũ quæ vitalis eſt. Ac cæterorũ quidẽ ioſtrumeota aoteà diximus, ouoc motus eius, qui ex electiooe ſuſcipitur, exponemus.

C

Περὶ τῆς καθ᾽ ὁρμὴν ἢ κατὰ προαίρεσιν κινήσεως ἥτις ἐστὶ τοῦ ὀρεκτικοῦ.

ΚΕΦΑΛ. κζʹ.

ΕΣΤΙΝ οὖν τῆς κατὰ προαίρεσιν ἢ καθ᾽ ὁρμὴν κινήσεως, ἀρχὴ μὲν ὁ ἐγκέφαλος καὶ ὁ νωτιαῖος μυελός, ἐγκεφάλου μέρος ὢν καὶ αὐτός. ὄργανα δὲ τὰ ἐκ τούτων πεφυκότα νεῦρα καὶ οἱ σύνδεσμοι καὶ οἱ μύες. οἱ δὲ μύες συνεστήκασιν ἔκ τε σαρκῶν καὶ νευρωδῶν ἰνῶν καὶ τενόντων συμπεπλεγμένων ταῖς τῶν νεύρων ἰσίν. ὅθεν τινὲς ᾠήθησαν αὐτοὺς αἰσθητικοὺς εἶναι διὰ τὴν D γινομένην ἐκ τῶν συμπεπλεγμένων αὐτοῖς νεύρων αἴσθησιν. ἔστιν οὖν ὁ τένων σύνθετος ἔκ τε συνδέσμου καὶ νεύρων λεπτῶν· διαφέρει δὲ νεύρου τένων· ὅτι τὸ μὲν νεῦρον αἰσθητικόν ἐστι καὶ στρογγύλον καὶ ἁπαλώτερον, καὶ ἀπ᾽ ἐγκεφάλου τὴν ἀρχὴν ἔχει. ὁ δὲ τένων καὶ σκληρότερος, καὶ ἐξ ὀστέου καὶ ἀναίσθητος καθ᾽ ἑαυτὸν καὶ ἔσθ᾽ ὅτε πλατύς. εἰσὶ δὲ αἱ μὲν χεῖρες ἀντιληπτικὸν ὄργανον, καὶ πρὸς τὰς τέχνας ἐπιτηδειότατον. ἐὰν γάρ τις ἀφέλῃ τὰς χεῖρας, ἢ μόνους τοὺς δακτύλους τῶν χειρῶν, εἰς πάσας σχεδὸν τὰς τέχνας ἀχρηστότατον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον. διὸ καὶ μόνος ἄνθρωπος, ἐπεὶ E λογικός ἐστι καὶ τεχνῶν δεκτικός, χεῖρας ἔχει παρὰ τοῦ δημιουργοῦ· οἱ δὲ πόδες μεταβατικὸν ὄργανον. τὴν γὰρ κατὰ τόπον κίνησιν διὰ τούτων ποιούμεθα· μόνος δὲ ἄνθρωπος καθέζεται μηδενὸς ἐρείσματος δεόμενος. μόνος γὰρ πρὸς δύο γωνίας ὀρθὰς κάμπτει τὰ σκέλη κατά τε τὸ ἰσχίον καὶ τὴν ἰγνύν· τὴν μὲν ἐπὶ τὰ ἔνδον· τὴν δὲ ἐπὶ τὰ ἔξω. ὅσα τοίνυν διὰ νεύρων καὶ μυῶν κινεῖται, ταῦτα πάντα ψυχικά τέ ἐστι

De motu quem animalia per ſe, aut per electionem ſuſcipiunt, qui ad appetitum pertinet.

Cap. XXVII.

EST igitur motus, quem per electionem, aut per ſe animalia ſuſcipiunt, priocipium, cerebrum, & dorſi medulla: quippe quæ cerebri pars ſit. Inſtrumenta, nerui qui ex his orti ſunt, & ligamenta, & muſculi. Muſculi autem cooſtaot è carnibus & neruoſis fibris & teodinibus, qui cum neruorum fibris complacati ſuot. Quare aliqui D exiſtimarunt eos ſentiendi vim habere, propter ſenſum, qui fit ex neruis qui illis ſunt connexi. Itaque tendo è ligameoto & teouibus oeruis eſt compoſitos. Differt autem à neroo teodo, qoòd omnis neruus ſentiendi vi eſt præditus, & rotundus, & molliuſculus, & à cerebro originem docit. Tendo verò & durior eſt & ex oſſe, & per ſe ſeoſus expers & latus aliquando. Sunt autem manus ad capiendum, & ad artificia exercenda inſtrumentum aptiſſimum. Si quis enim manus, aut ſolos manuum digitos ademerit, ad omnes ferè arteis homi- E nem inhabilem reddit. Idcirco ſolus homo, quooiam ratione vtitur, & in eum artes cadunt, à Deo manibus dooatus eſt. Pedes verò gradiendi ſuot inſtrumeotum, quòd per eos loco moueamur. Porrò autem ſolus homo ſedet nullius adminiculi indigens. Solus enim ad duos angulos rectos crura & ad coxam & ad poplites flectit, alteros iotrorſum, alteros extrorſum. Quæ ergo per neruos & muſcula mouentur, hæc omnia ab anima pendent

Solus homo manibus eſt donatus.

A & electione fiunt, in quibus & ſenſus & vocem numerandam eſſe oſtendimus. Atque hinc animæ, & naturæ operum, probabilis eſt diſtinctio, & diiudicatio ſumenda eſt. At Deus ſumma ſua prouidentia, cum naturalibus, animæ opera, & viciſſim, cum animæ operibus, naturalia coniunxit. Quoniam enim eiectio reliquiarum cibi & potionis, depellendi facultatis eſt, quæ vna eſt de naturalibus viribus, ne præter electionem & voluntatem noſtram aliquid indecorè agamus, ſi vel vbi non oportet, vel quando non oportet, vel in quibus nõ oportet, excernamus, ianitores quoſdam præfecit depulſionibus muſculos,
B & ita naturæ opera vt animæ eſſent, effecit. Nam hanc ob cauſam & ſæpè & diu ſuſtinere depulſiones poſſumus. Demittuntur autẽ ſentiẽtes & molles nerui à medio, & anterioribus ventriculis cerebri: Duriores verò & in quibus mouendi vis ineſt, à poſtremo ventriculo & dorſi medulla. Sed duriores ſunt qui ex dorſi medulla, & in his maximè qui ex inferioribus eius partibus proficiſcuntur. Quo enim magis abſcedit à cerebro medulla dorſi, eò cùm ipſa fit durior, tum nerui qui ex ea naſcuntur.
C Sicut autem ſenſus duplices accepimus, ſic ortum neruorum duplicem habemus. Quæque enim medullæ dorſi vertebra coniugationem neruorum emittit: cuius altera, ad dextram corporis partem tendit; altera, ad læuam. Ferè enim totum corpus noſtrum in duo diuiſum eſt, in dextrũ & læuum. Sic & pedes & manus, & quodque reliquorum, quemadmodum & inſtrumenta ſentiendi, dextra læuáque accepimus.

D

De Reſpiratione.

Cap. XXVIII.

RESPIRATIO etiam ex animæ muneribus numeratur. Etenim muſculi ſunt, qui thoracem diducunt, præcipuum reſpirandi inſtrumentum. Atque ea reſpiratio quæ confertim, & cum gemitu fit, in magnis doloribus animæ eſſe munus oſtendit. In noſtra quoque poteſtate eſt, pro eo atque vſus poſtulat, reſpirationem mutare.
E Nam dum ex aliqua parte quæ reſpirandi vim continet, laboramus: aut quæ cum aliqua harum partium mouetur, vt ſepto tranſverſo, aut iecore, aut ſplene, aut ventriculo & tenuibus inteſtinis & colo: paululum & crebrò reſpiramus: paululum, vt ne vehementer percutiamus partem eam quæ dolet: crebrò, vt quod defuit magnitudini, crebritate compenſetur: etenim cùm dolet crus, non multum ipſum interambulandum producimus, ob eandem cauſam ob quam & reſpirationem. Vt ergo incedere animæ opus eſt,

A καὶ κατὰ προαίρεσιν ἀποτελεῖται. τούτων δὲ καὶ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὴν φωνὴν ἐδείξαμεν εἶναι. αὕτη μὲν οὖν ἐστιν ἡ κατὰ λόγον τῶν τε ψυχικῶν καὶ φυσικῶν ἔργων διάγνωσις. ὁ δὲ δημιουργὸς κατὰ τὴν ἄκραν ἑαυτοῦ προμήθειαν συνέπλεξε τοῖς φυσικοῖς τὰ ψυχικά, καὶ ἀνάπαλιν. ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἔκκρισις τῶν περιττωμάτων τῆς ἀποκριτικῆς ἐστι δυνάμεως, ἥτις μία τῶν φυσικῶν ἐστι δυνάμεων, ἵνα μὴ ἀπροαιρέτως ἀσχημονῶμεν, ἔνθα οὐ δεῖ καὶ ὅτε οὐ δεῖ καὶ ἐφ' ὧν οὐ δεῖ προϊέμενοι, πυλωρούς τινας ἐπέστησε τῆς ἐκκρίσεως τοὺς μῦς, καὶ οὕτως ἐποίησε τὰ τῆς φύσεως ἔργα ψυχικά.
B τὰς γοῦν ἐκκρίσεις ἐπέχειν, διὰ τοῦτο δυνάμεθα καὶ πολλάκις καὶ ἐπὶ πολύ. καταπέμπεται δὲ τὰ μὲν αἰσθητικὰ καὶ μαλακὰ νεῦρα ἀπό τε τῆς μέσης καὶ τῶν ἔμπροσθεν κοιλιῶν τοῦ ἐγκεφάλου· τὰ δὲ σκληρότερα καὶ κινητικὰ ἀπὸ τῆς ὄπισθεν κοιλίας καὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. σκληρότερα δὲ μᾶλλόν ἐστι τὰ ἐκ τοῦ νωτιαίου. καὶ τούτων δὲ ἔτι μᾶλλον τὰ ἐκ τῶν κάτωθεν μερῶν τοῦ νωτιαίου. ὅσον γὰρ πλέον ἀποχωρεῖ τοῦ ἐγκεφάλου ὁ νωτιαῖος, τοσούτῳ πλέον αὐτός τε σκληρότερος γίνεται, καὶ τὰ νεῦρα τὰ ἐξ αὐτοῦ φυόμενα.
C ὥσπερ δὲ τὰς αἰσθήσεις διπλᾶς ἐλέγομεν, οὕτως καὶ τὰς ἐκφύσεις τῶν νεύρων διπλᾶς ἔχομεν. ἕκαστος γὰρ σφόνδυλος τοῦ νωτιαίου συζυγίαν ἐκπέμπει νεύρων· ἧς τὸ μὲν ἐπὶ τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ σώματος χωρεῖ, ἕτερον δὲ ἐπὶ τὰ ἀριστερά. σχεδὸν γὰρ ὅλον ἡμῶν τὸ σῶμα εἰς δύο μεμέρισται, εἰς δεξιὰ καὶ ἀριστερά. οὕτω καὶ πόδες καὶ χεῖρες καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, ὡς καὶ τῶν αἰσθητηρίων.

Περὶ ἀναπνοῆς.

ΚΕΦΑΛ. κη'.

ΚΑΙ ἡ ἀναπνοὴ δὲ τῶν ψυχικῶν ἐστιν ἔργων· καὶ γὰρ μύες εἰσὶν οἱ διαστέλλοντες τὸν θώρακα τὸ κυριώτατον τῆς ἀναπνοῆς ὄργανον. καὶ ἡ ἀθρόα καὶ στεναγμώδης ἀναπνοὴ ἐπὶ ταῖς μεγάλαις λύπαις γινομένη ψυχικὴν δείκνυσι τὴν ἐνέργειαν. ἐφ' ἡμῖν δὲ καὶ αἱ κατὰ τὴν χρείαν τῆς ἀναπνοῆς μεταβολαί.
E ἀλγοῦντος γάρ τι τῶν ἀναπνευστικῶν μορίων ἢ τῶν συγκινουμένων αὐτοῖς, οἷον τοῦ διαφράγματος ἢ τοῦ ἥπατος, ἢ τοῦ σπληνός, ἢ τῆς κοιλίας καὶ τῶν λεπτῶν ἐντέρων καὶ τοῦ κώλου, μικρὸν καὶ πυκνὸν ἀναπνέομεν· μικρὸν μέν, ἵνα μὴ σφοδρότερον πλήττωμεν τὸ ἀλγοῦν μόριον· πυκνὸν δέ, ἵνα τὸ λεῖπον κατὰ τὸ μέγεθος ἡ πυκνότης ἀναπληρώσῃ. καὶ γὰρ ὅταν ἀλγῶμεν τὸ σκέλος, ἐπ' ὀλίγον ἐκτείνομεν αὐτό, βαδίζοντες διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, δι' ἣν καὶ τὴν ἀναπνοήν. ὥσπερ οὖν καὶ τὸ βαδίζειν ψυχικόν,

οὔπω καὶ τὸ τῆς ἀναπνοῆς. ἀλλ' ἡσυχάζοντες μὲν καὶ μὴ βαδίζοντες ἐπὶ πλεῖστον χρόνον ζῆν δυνάμεθα. τὴν δ' ἀναπνοὴν οὐδὲ δέκατον ὥρας μέρος ἐπισχεῖν ἔξεστι. καταπνιγόμενον γὰρ τὸ ἐν ἡμῖν θερμὸν ἐκ τῆς αἰθάλης κατασβέννυται, καὶ παραχρῆμα θάνατον ἐπάγει. καὶ γὰρ εἰ φλόγα τις σκεπάσῃ ἐν ἀγγείῳ τινὶ, διαπνοὴν οὐκ ἔχοντι, ἀποσβέσειεν ἂν αὐτὴν καταπνιγεῖσαν ἀπὸ τῆς λιγνύος. διὰ ταύτην οὖν τὴν ἀνάγκην καὶ κοιμωμένων ἡμῶν οὐδὲν ἧττον ἐνεργεῖ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἡ ψυχὴ εἰδυῖα ὡς εἰ τὸ βραχύτατον ῥαθυμήσοιε, διαφθείρεται τὸ ζῷον. πάλιν οὖν ἐνταῦθα τὸ ψυχικὸν συνεπλάκη τῷ φυσικῷ. δι' ἀρτηρίας γὰρ ποιεῖται τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀναπνοῆς ὀργάνου φυσικοῦ καὶ ἀεὶ κινουμένου ἵνα μηδέποτε ἐπιλείπῃ τὸ ἔργον αὐτῆς, ὡς οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀρτηριῶν. ὅθεν τινὲς οὐ συνιέντες, φυσικὴν ἐνόμισαν εἶναι τὴν ἀναπνοήν. τρία δὲ τῆς ἀναπνοῆς ἐστιν αἴτια· χρεία, δύναμις, ὄργανα. χρεία μὲν διττή· φυλακή τε τῆς ἐμφύτου θερμασίας, καὶ θρέψις τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος. ἀλλ' ἡ μὲν φυλακὴ τῆς κατὰ φύσιν θερμότητος διά τε τῆς εἰσπνοῆς καὶ τῆς ἐκπνοῆς συνίσταται· τῆς μὲν εἰσπνοῆς ψυχούσης καὶ μετρίως ἀναρριπιζούσης τὸ θερμόν· τῆς δὲ ἐκπνοῆς τὸ λιγνυῶδες τῆς καρδίας ἐκχεούσης· ἡ δὲ θρέψις τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος διὰ μόνης τῆς ἀναπνοῆς. ἕλκεται γάρ τις ἀέρος μοῖρα κατὰ τὰς διαστολὰς τῆς καρδίας εἰς αὐτήν· δύναμις δὲ ἡ ψυχική. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ κινοῦσα τὰ ὄργανα τῆς ἀναπνοῆς διὰ τῶν μυῶν, καὶ πρῶτον τὸν θώρακα· τούτῳ δὲ συγκινεῖται ὁ πνεύμων καὶ αἱ τραχεῖαι ἀρτηρίαι μέρος οὖσαι τοῦ πνεύμονος. τῆς γὰρ τραχείας ἀρτηρίας τὸ μὲν χονδρῶδες τῆς φωνῆς ἐστιν ὄργανον· οἱ δὲ ὑμενώδεις αὐτῆς δεσμοὶ τῆς ἀναπνοῆς· τὸ δ' ἐξ ἀμφοτέρων τούτων αὐτὴ ἡ ἀρτηρία φωνητικόν τε ἅμα καὶ ἀναπνευστικὸν ὄργανον. ἔστιν οὖν ὁ πνεύμων πλέγμα συγκείμενον ἐκ τεσσάρων, ἔκ τε τῆς τραχείας ἀρτηρίας, καὶ τῆς λείας, καὶ φλεβὸς, καὶ τῆς ἀφρώδους σαρκὸς αὐτοῦ τοῦ πνεύμονος· ἥτις σὰρξ ἀναπληροῖ δίκην στοιβῆς τὰς μεταξὺ χώρας τοῦ πλέγματος, τῶν τε δύο ἀρτηριῶν καὶ τῆς φλεβός· ὥστε τούτων ἕδραν αὐτὴν καὶ δεσμὸν γενέσθαι. συμπέσσει δὲ ἡ σὰρξ τοῦ πνεύμονος φυσικῶς τὸ πνεῦμα, καθάπερ τὸ ἧπαρ τὸν ἐκ τῆς κοιλίας χυμόν. καὶ διὰ τοῦτο, ὥσπερ τὸ ἧπαρ ἄκροις τοῖς λοβοῖς ἑαυτοῦ περιέχει τὴν γαστέρα θερμασίας δεομένην, οὕτω καὶ ὁ πνεύμων μέσην περιλαμβάνει τὴν καρδίαν δεομένην τῆς ἐκ τῆς ἀναπνοῆς περιψύξεως. συνάπτεται δὲ τῇ τραχείᾳ ἀρτηρίᾳ κατὰ τὸ συνεχὲς ὁ βρόγχος συγκείμενος ἐκ μεγάλων τριῶν χόνδρων· τούτῳ δ' ὁ φάρυγξ, εἶτα τὸ στόμα καὶ ἡ ῥίς. δι' ἀμφοτέρων γὰρ ἕλκομεν ἔξωθεν τὸν ἀέρα· χωρεῖ δ' ἐντεῦθεν διὰ τοῦ ἠθμοειδοῦς ἢ σπογγοειδοῦς ὀστοῦ· ὅπερ κατατέτρηται,

A ta reſpirare: quanquam vt quieſcamus, neque incedamus, diutiſſimè viuere poſſimus, at reſpirationem ne decimam quidem horæ partem vt cohibeamus, fieri poteſt. Nam ſuffocatur calor qui in nobis eſt, fuligine, ideóque extinguitur, & confeſtim interitum affert. Nam ſi flammam quis tegat in vaſe aliquo, quod anhelitum non habeat, eam fuligine ſuffocatam extinxerit. Itaque neceſſariò etiam dormientibus nobis, nihilominus hac parte anima ſuo munere fungitur, quòd non ignorat ſi ad breuiſſimum tempus ceſſa- B uerit, animal interiturum. Quare rurſus hîc animæ opus cum naturæ munere coniunctum eſt. Per arteriam enim, reſpirandi officio fungitur, quæ inſtrumentum naturale eſt, & ſemper mouetur, vt nunquam eius opus occidat, quemadmodum neque cæterarum arteriatum. Quod aliqui dum non intelligerent, naturæ opus eſſe reſpirationem putauerunt. Tres autem ſunt cauſæ reſpirationis, vſus, facultas, inſtrumenta. Vſus duplex, conſeruatio natiui caloris, & animæ ſpiritus educatio. Verùm conſeruatio qui- C dem caloris naturalis, ducendo & emittendo ſpiritu conſtat, quòd ductus refrigeret, & moderatè calorem excitet: emiſſio fuliginem cordis effundat. Educatio autem ſpiritus animæ, ſola reſpiratione fit: quoniam ad cor dum diducitur, quædam aëris pars pertrahitur. Facultas autem animæ eſt, quæ reſpirandi cauſam affert. Hæc enim eſt quæ mouet inſtrumenta reſpirationis, per muſculos, & in primis thoracem, cum quo vnà mouetur pulmo, & aſperæ arteriæ quæ ſunt pars pulmonis. Nam aſperæ arteriæ quæ pars cartilaginoſa eſt, vocis eſt inſtrumentum, D membranoſa autem, ipſius ligamenta reſpirationis. Quod autem ex his vtriſque, hæc ipſa arteria eſt, vocis ſimul mittendæ, & reſpirandi inſtrumentum. Eſt ergo pulmo contextum quippiam è quatuor, ex aſpera arteria & læui, & vena, & ſpumoſa carne pulmonis, quæ caro inſtar ſtœbæ explet loca illius contexti quæ ſunt inter duas arterias, & venam, vt velut illorum ſedes E ſit, & ligamentum. Concoquit autem naturaliter caro pulmonis ſpiritum, vt iecur, ſuccum è ventre attractum. Et propterea, vt iecur, extremis ſuis fibris ventrem egentem caloris complectitur, ita pulmo medium cor comprehendit, quod opus habet refrigeratione, quam adfert reſpiratio. Continens eſt aſperæ materiæ bronchus, qui ex tribus magnis cartilaginibus conflatus eſt: broncho guttur, gutturi os, & nares: nam vtroque horum extrinſecus aërem ducimus, qui hinc per cribroſum aut ſpongioſum os fertur: quod perforatum eſt,

Reſpirationis tres ſunt cauſæ.

Reſpiratio neceſſaria.

ne ab immoderata aëris qualitate cerebrum lædatur, ſi cõfertim ſpiritus in ipſum influat. Hîc quoque Deus naribus & ad reſpirationem, & ad odoratum vſus eſt, vt lingua, & ad vocem mittendam, & ad guſtandum, & ad mandendum. Itaque partes hæ, quarum, & vt ſit animal, neque neceſſariis vitæ vſibus ſpolietur, poteſtas eſt, cum animæ facultatibus diſpertitæ ſunt. Quod ſi verò quid prætermiſſum eſt, ex his quæ iã dicta ſunr, facilè perſpici poterit: ſed vt in omnibus quæ facta ſunt, alia ſua cauſa facta ſunt, alia & ſua cauſa & aliorum, alia aliorum tantùm cauſa, aliis accidit vt obiter exiſterent: ita in partibus animalium, eundem ordinem reperies. Nam omnia illa inſtrumenta quæ diximus, trium principiorum, quæ animal gubernant, ſua cauſa generata ſunt. Præcipua enim ratione & primario loco ſunt condita, quæ & ſecundùm naturam propriè dicuntur, & in vtero ex ipſo ſemine, quemadmodum & oſſa, orinntur. Flaua autem bilis & per ſe, & propter aliud conſtituta eſt: nam ad concoctionem confert, & depulſionem excrementorum mouet: ideóque fit quodammodo vna de partibus nutrientibus, quinimo & calorem quendam præbet corpori, vt vitalis facultas. Ac his quidem de cauſis, propter ſe videtur extitiſſe: ſed quia ſanguinem purgat, ſanguinis cauſa quodammodo viderur eſſe facta.

Lien. Lien etiam non parum ad concoctionem conducit. Cùm enim natura ſit acidus, & acerbus, & emiſſionem ſuperflui humoris nigri in aluum profundat, conſtringit eam & firmat, & ad concoctionem excitat. Præterea purgat iecur, & idcirco quodammodò videtur ſanguinis gratia eſſe genitus. Renes etiam ſanguinis purgamentum ſunt, & commiſcendorum corporum libidinem efficiunt. Nam venæ quas dicimus incidere in teſtes, per renes tranſeunt, & inde hauriunt acrimoniam quandam, quæ irritat appetitum, quomodo acrimonia illa quæ ſub cute fuerit, pruritum gignit. Quo autem teſtium caro, cute eſt mollior, eo magis dum ab acrimonia mordentur, inanem pariunt mittendi ſeminis cupiditatem. Hæc igitur & ſimilia aliquomodo, & propter ſe, & propter alia facta ſunt. Glandes autem & caro aliorum gratia tantùm. Nam glandes vehiculum ſunt, & firmamentum vaſorum, ne diſrumpantur, dum in violentis motibus ſublimia feruntur. Caro tegumentum eſt facta cæterarum partium, vt & æſtate animal refrigeret, interiorem humorẽ emittens, & hyeme lanarum conſtipatarum vſum ipſi præbeat.

Cutis. Cutis quoque tegmen eſt, & mollioris carnis, & omnium aliorum quæ intus incluſa ſunt. Carnis autem natura, tum ab aëre, tum ab iis quæ ad eam ſe applicant corporibus, calloſa eſt. Oſſa verò ſunt firmamentum totius corporis, maximéque ſpina dorſi, quam & carinam animalis eſſe aiunt.

A ἵνα ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς τῆς κατὰ ποιότητα τοῦ ἀέρος μηδὲν ὁ ἐγκέφαλος βλάπτηται, ἀθρόως τοῦ πνεύματος ἐμπίπτοντος εἰς αὐτόν. συνεχρήσατο δὲ καὶ ἐνταῦθα τῇ ῥινὶ πρός τε τὴν ἀναπνοὴν καὶ τὴν ὄσφρησιν ὁ δημιουργὸς ὡς τῇ γλώττῃ πρός τε τὴν φωνὴν καὶ τὴν γεῦσιν καὶ τὴν διαμάσησιν. τὰ μὲν οὖν * κυριώτατα μόρια πρός τε τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν καὶ πρὸς τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρείας ταῖς ψυχικαῖς συνδιῄρηται δυνάμεσιν. εἰ δέ τι καὶ παραλέλειπται, ἐκ τῶν ἤδη λεχθέντων εὐσυνοπτότερον ἔσται. ὥσπερ δὲ πάντων τῶν γινομένων, τὰ μὲν δι' ἑαυτὰ γέγονε, B τὰ δὲ δι' ἑαυτὰ καὶ δι' ἕτερα, τὰ δὲ, δι' ἕτερα μόνον, τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς παρυφίσταται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μορίων τοῦ ζώου τὴν αὐτὴν εὑρήσεις ἀκολουθίαν. τὰ μὲν εἰρημένα πάντα τῶν τριῶν ἀρχῶν ὄργανα τῶν διοικουσῶν τὸ ζῶον δι' ἑαυτὰ γέγονε. ταῦτα γὰρ προηγουμένως καὶ κατὰ πρῶτον λόγον κατεσκεύασται, ἃ καὶ κατὰ φύσιν κυρίως λέγεται καὶ ἐν τῇ μήτρᾳ ἐξ αὐτοῦ τοῦ σπέρματος λαμβάνει τὴν γένεσιν ὡς καὶ τὰ ὀστέα. ἡ δὲ ξανθὴ χολὴ καὶ δι' ἑαυτὴν καὶ δι' ἄλλο. καὶ γὰρ πρὸς πέψιν συντελεῖ καὶ κινεῖ τὴν ἔκκρισιν καὶ γίνεται κατὰ ταῦτα τρόπον τινὰ τῶν θρεπτικῶν ἕν τι μόριον· οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ θερμασίαν τινὰ C παρέχει τῷ σώματι, καθάπερ ἡ ζωτικὴ δύναμις. τούτων μὲν οὖν ἕνεκα δι' ἑαυτὴν δοκεῖ γεγενῆναι· ἐπεὶ δὲ καθαίρει τὸ αἷμα, διὰ τοῦτό πως δοκεῖ γεγενῆναι καὶ ὁ σπλὴν δὲ οὐ μικρὰ πρὸς πέψιν συμβάλλεται· ὀξώδης γὰρ ὢν καὶ στρυφνὸς τὴν φύσιν, καὶ τὴν ἔκκρισιν τοῦ περιττεύοντος χυμοῦ τοῦ μέλανος εἰς τὴν γαστέρα προχέων, στύφει τε αὐτὴν καὶ τονοῖ καὶ πρὸς τὰς πέψεις διεγείρει. πρὸς τούτοις δὲ καὶ καθαίρει τὸ ἧπαρ· διὸ καὶ αὐτὸς δοκεῖ πως διὰ τὸ αἷμα γεγενῆναι· καὶ οἱ νεφροὶ δὲ τοῦ τε αἵματος καθαρτικοί D εἰσι καὶ τῆς ὀρέξεως τῆς κατὰ τὴν συνουσίαν αἴτιοι. αἱ γὰρ φλέβες, αἱ λεγόμεναι ἐμπίπτειν εἰς τοὺς διδύμους, διὰ τῶν νεφρῶν διεξέρχονται κἀκεῖθεν ἀρύονται δριμύτητά τινα τὴν ἐρεθίζουσαν τὴν ὄρεξιν, ὥσπερ καὶ τὸν κνησμὸν ἡ δριμύτης ὑπὸ τὸ δέρμα γινομένη ποιεῖ. ὅσῳ δὲ τῶν διδύμων ἡ σὰρξ ἁπαλωτέρα τοῦ δέρματός ἐστι, τοσούτῳ πλέον ὑπὸ τῆς δριμύτητος δακνόμενοι ἐμμανῆ ποιοῦσι τὴν ἐκκρίσεως τῆς γονῆς τὴν ἐπιθυμίαν. ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα τρόπον τινὰ καὶ δι' ἑαυτὰ καὶ δι' ἄλλα γέγονεν· οἱ δὲ ἀδένες καὶ ἡ σὰρξ δι' ἄλλα μόνον. οἱ μὲν γὰρ ἀδένες ὄ- E χημα καὶ στήριγμα τῶν ἀγγείων εἰσίν, ἵνα μὴ διαρραγῇ μετέωρα * φερόμενα ἐν ταῖς βιαίοις κινήσεσιν. ἡ δὲ σὰρξ γέγονε σκέπασμα τῶν ἄλλων μορίων, ἵνα καὶ θέρους ἀναψύχῃ τὸ ζῶον νοτίδας ἔσωθεν ἐκπέμπουσα, καὶ χειμῶνος τὴν τῶν πιλητῶν ἐρίων αὐτοῖς παρέχῃ χρείαν. καὶ τὸ δέρμα δὲ σκέπασμα γέγονε καὶ τῆς ἁπαλῆς σαρκὸς καὶ τῶν ἄλλων πάντων τῶν ἔνδοθεν. ἔστι δὲ τὴν φύσιν ἡ σὰρξ ὑπό τε τοῦ περιέχοντος τῶν προσομιλούντων σωμάτων τυλωθεῖσα. τὰ δὲ ὀστᾶ στήριγμα τοῦ παντὸς σώματός ἐστι, καὶ μάλιστα ἡ ῥάχις, ἣν καὶ τρόπιν τοῦ ζώου φησὶν εἶναι.

* κυριώτατα

* φερόμενα

Vngues

οἱ ὄνυχες δέ, καὶ κοινὴν μὲν πᾶσι τοῖς ἔχουσι παρέχονται χρείαν τὴν τοῦ κνήθεσθαι, καὶ ἰδίαν δὲ παρὰ ταύτην ἄλλοις ἄλλην. πολλοῖς μὲν γὰρ τῶν ζώων ἀμυντήριον ἐδόθησαν ὡς τοῖς καμψώνυξι· καί εἰσιν ὥσπερ ὄργανον τοῦ θυμικοῦ, πολλοῖς δὲ ἀμυντήριόν τε ἅμα καὶ στήριγμα τῆς βάσεως, ὡς τοῖς ἵπποις καὶ πᾶσι τοῖς μονώνυξι· καὶ ἀνθρώποις οὐ μόνον πρὸς τὸ κνήθειν καὶ διαφορεῖν τὴν δριμύτητα τοῦ δέρματος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν τῶν λεπτῶν ἀντίληψιν. τὰ γὰρ πάνυ λεπτὰ δι' αὐτῶν ἐπαίρομεν· καὶ ταῖς ἄκραις δὲ τῶν δακτύλων ὄπισθεν ἀντιβαίνοντες, στηρίζουσι τὴν λαβὴν αὐτῶν. αἱ δὲ τρίχες κατὰ συμβεβηκὸς παρυπέστησαν. τῶν γὰρ ἀτμῶν τῶν καπνωδεστάτων τῶν ἀναπεμπομένων ἐκ τοῦ σώματος πῆξίν τινα λαμβανόντων, κατὰ συμβεβηκὸς συνίστανται. οὐδὲ ταύτας δὲ παντάπασιν ἀχρήστους ἐποίησεν ὁ δημιουργός· ἀλλὰ καίτοι κατὰ συμβεβηκὸς γινομένας εἰς σκέπην τε καὶ κάλλος συντελεῖν τοῖς ζώοις παρεσκεύασε. σκέπην μὲν αἰξὶ καὶ προβάτοις, κόσμον δὲ τοῖς ἀνθρώποις· τισὶ δὲ ζώοις κόσμον τε ἅμα καὶ σκέπην ὡς τῷ λέοντι.

Περὶ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου.

ΚΕΦΑΛ. κθʹ.

ΕΠΕΙΔΗ πολλάκις ἐμνημονεύσαμεν ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου, ἀνάγκη καὶ περὶ τούτων διαλαβεῖν, ἵνα τῆς ἀκριβοῦς αὐτῶν γνώσεως μὴ διασφαλώμεθα. δεῖ δὲ τὸν μέλλοντα περὶ ἀκουσίου καὶ ἑκουσίου λέγειν, πρότερον ἐκθέσθαι κανόνας τινὰς καὶ γνώμονας, δι' ὧν γνώριμον ἔσται εἴτε ἑκούσιον εἴτε ἀκούσιόν ἐστι τὸ γινόμενον. ἐπεὶ τοίνυν πᾶν ἑκούσιον ἐν πράξει τινί ἐστι, καὶ τὸ νομιζόμενον δὲ ἀκούσιον καὶ αὐτὸ ἐν πράξει ἐστί (δειχθήσεται δὲ τοῦτο μετ' οὐ πολύ) τινὲς δὲ καὶ τὸ ὄντως ἀκούσιον, οὐ μόνον ἐν τῷ πάσχειν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πράττειν τίθενται, ὁριστέον πρὸ τῶν ἄλλων τί ἐστι πρᾶξις· πρᾶξίς ἐστιν ἐνέργεια λογική· ταῖς δὲ πράξεσιν ἔπαινος ἢ ψόγος ἕπεται· καὶ αἱ μὲν αὐτῶν μεθ' ἡδονῆς, αἱ δὲ μετὰ λύπης πράττονται· καὶ αἱ μέν εἰσιν αἱρεταὶ τῷ πράττοντι, αἱ δὲ φευκτικαί· καὶ τῶν αἱρετῶν αἱ μὲν ἀεὶ αἱρεταί, αἱ δὲ κατά τινα χρόνον. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν φευκτῶν· καὶ πάλιν αἱ μὲν τῶν πράξεων ἐλεοῦνται καὶ συγγνώμης ἀξιοῦνται· αἱ δὲ μισοῦνται καὶ κολάζονται. ἔστωσαν οὖν γνώμονες τοῦ μὲν ἑκουσίου τὸ πάντως ἐπακολουθεῖν ἔπαινον ἢ ψόγον, καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς πράττεσθαι, καὶ τὸ αἱρετὰς εἶναι τὰς πράξεις τοῖς πράττουσιν, ἢ ἀεὶ ἢ τότε ὅτε πράττονται. τοῦ δὲ ἀκουσίου γνώμονες τὸ συγγνώμης ἀξιοῦσθαι ἢ ἐλέους, καὶ τὸ μετὰ λύπης πράττεσθαι καὶ τὸ μὴ εἶναι αἱρετάς.

A Vngues cōmuniter quidem omnibus in quibus ſunt, præbent vſum fricandi, præterea alium alijs proprium. Multis enim animalibus dati ſunt armorum loco, vt iis quæ aduncos vngues habent, & velut inſtrumentum ſunt eius animæ partis, in qua irarum ardor exiſtit: Multis & armorum loco, & firmandi greſſus cauſa, vt equis & omnibus quæ ſolidam habent vngulam. Hominibus autem dati ſunt, non ſolùm ad fricandum, & pellendam cutis acrimoniam, ſed etiam ad res tenues & minutas capiendas. Quæ enim admodum ſunt exilia, iis attollimus, & pone ſummos digitos contra ſe erigentes eorum comprehēſionem firmant. B Pilis autem accidit, vt obiter exiſterent. Nam vaporibus qui fumoſiſſimi è corpore emittuntur, concreſcentibus, ex accidenti conſtituti ſunt. Quanquam ne iſtos quidem Deus omnino inutiles genuit, ſed etſi ex accidenti creati ſunt, effecit vt animalibus ad tegumentum & ornamentum conferrent: Tegumentum quidem capris & ouibus; ornamentum hominibus: quibuſdam etiam animalibus & ornamento ſimul ſunt, & tegendi vſum præbent, vt leoni.

Vngues.

Pili.

C

De eo quod ſponte & inuitè fit.

Cap. XXIX.

QVONIAM ſæpe eius quod ſponte & inuitè fit, meminimus, neceſſe eſt de his quoque tractare, ne ab exquiſita eorum cognitione aberremus. Oportet autem eum qui de inuitè & ſponte facto dicturus eſt, primùm exponere regulas quaſdam & rationes, per quas quæque res ſponténe an inuitè agatur, cognoſci queat. D Quoniã igitur quidquid ſponte fit, in actione aliqua eſt, & quod inuitè exiſtimatur fieti, in actione quoque ponitur, (quod paulò pòſt oſtēdetur) atque etiam aliqui quod verè inuitè fit, non ſolùm in patiendo, ſed etiam in agendo ponunt, in primis definiendum eſt quid ſit actio. Actio eſt muneris alicuius functio cum ratione. Actiones autem, laus, aut vituperatio conſequitur, & aliæ ipſarum cum voluptate, aliæ cum dolore tranſiguntur, aliæque ſunt optabiles ei qui agit, aliæ fugiendæ. Optabilium autem E quædam ſemper ſunt optabiles, quædam certo quodam tempore: ſimiliter etiam fugiēdarum. Rurſus actionum aliis miſericordia & venia tribuitur, aliæ in odio ſunt, & pœna vindicantur. Sint ergo regulæ cognitionis eius quod ſponte fit, quòd omnino laus aut vituperatio comitetur, & cum voluptate agantur, & optabiles ſint actiones iis qui agunt, aut ſemper, aut tum cùm aguntur. Inuitè autem facti notæ ſunt & indices, quòd veniam aut miſericordiam mereantur, & cum dolore agantur, neque optabiles ſint.

Actio quid.

His ita explicatis, dicamus primùm de eo quòd inuitè fit. A

Τούτων οὕτω διαιρεθέντων λέγωμεν πρῶτον περὶ ἀκουσίου.

De eo quod inuitè fit.

Cap. XXX.

QVOD inuitè fit, partim per vim fit, partim per ignorantiam: atque eorũ quidẽ quæ per vim fiũt, principium efficiendi, extra eſt. Alia enim quæpiã cauſa violẽtiæ eſt, non nos. Itaque definitio eius quod inuitè per vim ſuſcipitur, eſt, cuius principiũ eſt extra, vt nihil ſua voluntate ad actionem conſerat is cui vis infertur. Principiũ hîc pro cauſa efficiente dictũ eſt: verùm quæritur an etiã hæc inuitè fiant, eiectiones onerũ ad quas nautæ deſcendunt aduerſa tempeſtate, aut cùm quis amicorum, aut patriæ cõſeruandæ cauſa rem turpem facit, aut patitur: ſed hæc ſponte potiùs fieri videntur: nam idcirco adiectũ eſt ad definitionem, vt nihil ad actionem ſua volũtate cõferat is cui vis affertur. In huiuſmodi enim caſibus ipſi ſpõte per ſe mouẽt partes eas quę inſtrumenti locũ obtinent, atque ita in mare onera deiiciunt. Quod idẽ accidit iis qui aliquid quod turpe, aut graue ſit, maioris boni gratia perpetiũtur, vt Zeno qui ſuam ipſe linguam dentibus præciſam expuit in Dionyſiũ tyrãnum, ne ei, vlla ratione, tacẽda & recõdita quædã enunciaret. Item Anaxarchus Philoſophus, qui paſſus eſt ſe contundi à Nicocreonte tyrãno, ne amicos proderet. Vniuerſæ igitur, quando aut metu maiorum malorũ elegerit quis minus malum, aut ſpe maioris boni ſumpſerit minus bonũ, quòd aliter conſequi quod vult nõ poſſit, nõ inuitus agit, aut patitur. Facit enim volũtate, & ſoluta eligẽdi optione, ac optabilia ſunt tũ cùm agũtur, etſi per ſe nõ ſint optabilia. Sunt ergo ex eo quod ſpõte, & inuitè, mixta, & tẽperata. Inuitè quidem per ſe, ſponte, eo tempore, ex circunſtãtia. Nam ſine circunſtantia nemo velit hæc agere; ſed hæc ſpõte fieri, laus, aut vituperatio, quæ talibus actionibus tribuuntur, declarãt. Nã eorũ quæ inuitè facimus, nulla erit laus, aut vituperatio. quanquã nõ eſt facilè diſcernere, quid cui pręoptandũ ſit. Oportet tamẽ, vt plurimum, pręturpibus expetere quæ moleſta ſunt, vt Suſanna, & Ioſeph fecerunt. Etſi non ſemper. Nam Origenes, qui ne dedecus & ignominiam ſuſciperet, quam Æthiopes oſtentabãt, diis ſacra fecit, tota cauſa cecidit Ita hęc diiudicare facile nõ eſt. Sed his multo difficilius, manere in eo quod ſemel decretũ ſit. Non enim æquè terrent res graues, atque difficiles dum expectantur, atque dum iam premunt: ſed accidit interdum, vt cùm iudicauerimus, & ſtatuerimus aliquid, nõ ſtemus in eo quod iudicatum ſit, cùm in ipſis malis verſamur, vt quibuſdã contingit martyribus.

Violentum.

B

C

Zeno linguam expuit in Dionyſium.

D

Mixta.

E

Vide Niceph. lib. 5. cap. 32.

Περὶ ἀκουσίου.

ΚΕΦΑΛ. λ'.

ΤΟΥ ἀκουσίου τὸ μὲν κατὰ βίαν, τὸ δὲ κατ' ἄγνοιάν ἐστι. τῶν τοίνυν κατὰ βίαν ἀκουσίων ἡ ποιητικὴ ἀρχὴ ἔξωθέν ἐστι. ἄλλο γάρ τι τῆς βίας αἴτιόν ἐστι καὶ οὐχ ἡμεῖς. ὅρος τοίνυν τοῦ κατὰ βίαν ἀκουσίου ἐστὶν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν μηδὲν συμβαλλομένου κατ' οἰκείαν ὁρμὴν τοῦ βιασθέντος. ἀρχὴ δὲ εἴρηται ἐνταῦθα ἡ ποιητικὴ αἰτία· ζητεῖται δὲ εἰ καὶ ταῦτα ἀκούσιά ἐστιν, οἷον αἱ ἀποβολαὶ τῶν φορτίων ἃς ποιοῦνται οἱ ναῦται χειμῶνι περιπεσόντες· ἢ ὅταν τις αἰσχρὸν πρᾶγμα καταδέξηται παθεῖν ἢ πρᾶξαι ὑπὲρ τοῦ σῶσαι φίλους ἢ πατρίδα. ἐοίκασι δὲ μᾶλλον εἶναι ἑκούσιοι· διὰ τοῦτο γὰρ πρόσκειται τῷ ὅρῳ τὸ, μηδὲν συμβαλλομένου κατ' οἰκείαν ὁρμὴν τοῦ βιασθέντος. ἐπὶ γὰρ τοῖς τοιούτοις ἑκόντες αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν κινοῦσι τὰ ὀργανικὰ μόρια· καὶ οὕτω ῥιπτοῦσιν εἰς τὴν θάλασσαν τὰ φορτία. ὁμοίως καὶ οἱ αἰσχρόν τι ἢ δεινὸν ὑπομένοντες διὰ μεῖζον καλόν. ὡς καὶ Ἀνάξαρχος ὁ φιλόσοφος ὑπομείνας πτισθῆναι ὑπὸ Νικοκρέοντος τοῦ τυράννου, ὑπὲρ τοῦ μὴ προδοῦναι τοὺς φίλους· καθόλου οὖν ὅταν ἢ διὰ φόβον μειζόνων κακῶν ἕληταί τις τὸ ἔλαττον κακόν· ἢ δι' ἐλπίδα μείζονος καλοῦ καταδέξηταί τις τὸ ἔλαττον καλὸν, ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλως κατορθῶσαι, οὐκ ἀκούσιον ὑπομένει πρᾶξιν ἢ πάθος. ποιεῖ γὰρ κατὰ προαίρεσιν καὶ κατ' ἐκλογήν· καὶ τότε εἰσὶν αἱρεταὶ ὅταν πράττωνται, καθ' ἑαυτὰς οὐκ οὖσαι αἱρεταί. εἰσὶν οὖν μικταὶ ἐξ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου· ἀκούσιοι μὲν καθ' ἑαυτὰς, ἑκούσιοι δὲ τότε διὰ περίστασιν. ἄνευ γὰρ περιστάσεως οὐδεὶς ἂν ἕλοιτο ταῦτα πρᾶξαι. δηλοῖ δὲ καὶ ὁ ἐπὶ ταῖς τοιαύταις πράξεσι γινόμενος ἔπαινος ἢ ψόγος, ὅτι ἑκούσιαι εἰσίν. ἀκουσίων γὰρ ἔργων οὐδεὶς ἔπαινος ἢ ψόγος ἔσται. οὐκ ἔστι δὲ ῥᾴδιον διακρῖναι ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετόν. δεῖ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παρὰ τῶν αἰσχρῶν αἱρεῖσθαι τὰ λυπηρὰ, ὡς Σωσάννα καὶ Ἰωσὴφ ἐποίησαν. οὐκ ἀεὶ μέντοι Ὠριγένης γοῦν διὰ τὸ μὴ περιπεσεῖν τῇ αἰσχύνῃ τῇ τῶν Αἰθιόπων, ἐπιθύσας, τοῦ παντὸς ἐξέπεσεν· οὕτως οὐκ ἔστιν εὔκολος ἡ τῶν τοιούτων διάγνωσις. ἔτι δὲ καὶ τούτοις χαλεπώτερόν ἐστι τὸ ἐμμεῖναι τοῖς δόξασιν. οὐ γὰρ ὁμοίως ἐκπλήττει τὰ δεινὰ προσδοκώμενα καὶ ἐπαγόμενα· ἀλλ' ἐνίοτε κρίναντες ἐξιστάμεθα τῆς κρίσεως ἐν τοῖς δεινοῖς γινόμενοι· ὡς ἐπί τινων συμβέβηκεν ἐν τῷ μαρτυρεῖν.

τὴν ἀρχὴν γὰρ καρτερήσαντες, περὶ δὲ τέλος ἐνδόντες ἐν τῇ πείρᾳ τῶν χαλεπῶν ἀπομαλακισθέντες· μηδεὶς δὲ νομίσῃ τῆς ἀκολασίας τὴν ἐπιθυμίαν ἢ τὸν θυμὸν τῶν ἀκουσίων εἶναι πλημμελημάτων, ἐπειδὴ καὶ ταῦτα τὴν ἀρχὴν ἔξωθεν ἔχει τὴν ποιητικήν. τό, τε γὰρ κάλλος τῆς πόρνης ἐξοίστρησεν ἐπὶ τὴν ἀκολασίαν τὸν ἑωρακότα· καὶ ὁ παροξύνας ἐκίνησε τὸν θυμόν. εἰ γὰρ καὶ τὴν ἀρχὴν ἔξωθεν ἔχουσιν, ἀλλ' αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν καὶ τῶν ὀργανικῶν μορίων ἐνεργοῦσι· καὶ οὐχ ὑποπίπτουσι τῷ ὅρῳ τοῦ ἀκουσίου· ὁπότε καὶ τῆς ἀρχῆς τὴν αἰτίαν ἑαυτοῖς παρέχονται διὰ φαύλην ἀγωγήν, ὑπὸ τῶν παθῶν ῥᾳδίως αἰχμαλωτιζόμενοι. ψέγονται γοῦν οἱ ταῦτα πράττοντες ὡς ἑκούσιον κακὸν ὑπομένοντες, ὅτι δὲ ἑκούσιόν ἐστι, δῆλον· ἥδονται γὰρ ἐπὶ τῇ πράξει· τὸ δὲ ἀκούσιον λυπηρὸν ἐδείχθη. περὶ μὲν οὖν τοῦ βίᾳ ἀκουσίου, ταῦτα· περὶ δὲ τοῦ δι' ἄγνοιαν, εἰπεῖν ὑπολέλειπται.

Περὶ τοῦ δι' ἄγνοιαν ἀκουσίου.

ΚΕΦΑΛ. λα'.

ΠΟΛΛΑ πράττομεν δι' ἄγνοιαν, ἐφ' οἷς μετὰ τὴν πρᾶξιν χαίρομεν, ὡς ὅταν τις ἄκων μὲν ἐχθρὸν φονεύσῃ, χαίρῃ δὲ ἐπὶ τῷ φόνῳ. ταῦτ' οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα καλοῦσιν οὐχ ἑκούσια, οὐ μέντοι καὶ ἀκούσια· καὶ πάλιν πράττομέν τινα δι' ἄγνοιαν, καὶ ἐπὶ τοῖς γινομένοις λυπούμεθα· ταῦτα ἐκάλεσαν ἀκούσια ὅσοις πραχθεῖσιν ἐπακολουθεῖ λύπη. τῶν οὖν δι' ἄγνοιαν δύο ἐστὶν εἴδη· ἓν μὲν τὸ οὐχ ἑκούσιον, ἕτερον δὲ τὸ ἀκούσιον. πρόκειται δὲ νῦν εἰπεῖν περὶ τοῦ ἀκουσίου μόνου. τὸ γὰρ οὐχ ἑκούσιον τοῖς ἑκουσίοις μᾶλλον ὑπάγεται μικτὸν ὑπάρχον. τὴν μὲν γὰρ ἀρχὴν ἀκούσιον ἔχει· τὸ δὲ τέλος ἑκούσιον· ἐξ ἀποβάσεως γὰρ ἑκούσιον γέγονε τὸ ἀκούσιον. διὸ καὶ οὕτως ὁρίζονται τὸ ἀκούσιον. ἀκούσιόν ἐστι τὸ πρὸς τῷ μὴ ἑκούσιον εἶναι, ἐπίλυπόν ἐστι καὶ ἐν μεταμελείᾳ. πάλιν ἄλλο μέν ἐστι δι' ἄγνοιάν τι ποιεῖν, ἄλλο δὲ ἀγνοοῦντα. ἐὰν γὰρ ἐφ' ἡμῖν ᾖ τῆς ἀγνοίας τὸ αἴτιον, ἀγνοοῦντες μὲν ποιοῦμεν, οὐ δι' ἄγνοιαν δέ· ὁ γὰρ μεθύων καὶ θυμούμενος καὶ ποιῶν τι φαῦλον, ὁ μὲν τὴν μέθην, ὁ δὲ τὴν ὀργὴν αἰτίαν ἔχει τῶν ὑπ' αὐτοῦ γινομένων· ἅπερ ἑκούσια ἦν. ἐξῆν γὰρ αὐτῷ μὴ μεθυσθῆναι. αὐτὸς οὖν ἑαυτῷ τῆς ἀγνοίας γέγονεν αἴτιος. ταῦτα οὖν οὐ δι' ἄγνοιαν λέγεται ποιεῖν, ἀλλ' ἀγνοοῦντα πράττειν. ἅπερ οὐκ ἔστιν ἀκούσια, ἀλλ' ἑκούσια. διὸ καὶ ψέγονται παρὰ τῶν χρηστῶν οἱ ταῦτα πράττοντες· εἰ γὰρ μὴ ἐμεθύσθη, οὐκ ἂν ἐποίησεν· ἑκὼν δὲ ἐμεθύσθη, ἑκὼν ἄρα ταῦτα ἐποίησε.

A Nam cùm initio conſtanter toleraſſent, tandem ſuccubuêre, & in ipſo diſcrimine & perpeſſione rerum aſperarum fracti ſunt. Nemo autem exiſtimet, intemperanitæ libidinem, aut iram, peccata eſſe inuitè ſuſcepta: quòd extra principium habeant efficiens. Nam & forma ſcorti, ad intemperantiam, eum qui aſpexit, excitauit; & qui irritauit, iram commouit. Etſi enim principium efficiens habent extra, ipſi tamen per ſe, & partes eas quæ inſtrumenti loco ſunt, agunt: neque ſub definitionem eius, quod inuitè geritur, cadunt, quando B principij cauſam ſibi ipſis præbent, quòd propter malam inſtitutionem, perturbationibus facilè ſuccumbant. Nam vituperantur qui hæc agunt, vt qui malum ſua ſponte contraxerint. Eſſe autem ſponte contractum, cõſtat ex eo quòd actione delectantur. At verò quod inuiti facimus, moleſtum eſſe oſtendimus. De eo ergo quod inuiti per vim agimus, hæc ſint expoſita. Reliquum eſt, vt de eo quod per ignorationem eſt, dicamus.

C

De eo quod inuitè per ignorationem fit.

Cap. XXXI.

MVLTA agimus per inſcientiam, ex quibus poſt actionem voluptatem capimus, vt cùm quis inuitus inimicum interfecerit, cæde tamen eius delectatur. Hæc & id genus alia vocant non ſponte ſuſcepta, nõ tamen etiam inuitè. Item agimus quædam per inſcientiã, quæ facta moleſtiam afferant: hæc vocarunt inuitè facta, quæ perpetrata dolor conſequitur. Eorum ergo quæ fiunt per ignorantiã duæ ſunt ſpecies, vna nõ ſponte factũ, D altera inuitè. Nũc propoſitum eſt, de eo tantùm quod inuitè fit, dicere. Nam quod non ſponte eſt geſtũ, magis reducitur ad id quod ſponte eſt factũ, cùm ſit mixtũ. Nam ſi principium ſpectes, inuitè fit, ſi finem, ſponte. Nã quod inuitè ſuſcipiebatur, exitus fecit vt ſpõte factũ videatur. Quare quod inuitè fit, definiunt etiam ſic; inuitè factũ eſt, quod præterquam quod ſpõte non eſt ſuſceptum, dolorẽ etiam & pœnitendi cauſam affert. *Inuitè factum* Præterea aliud eſt per inſcientiam aliquid facere, aliud inſcientem. Si enim in noſtra poteſtate fuerit inſciẽtiæ cauſa, inſciẽtes quidem facimus, nõ E tamen per inſcientiam. Nã vinolentus, & iratus quiſpiã ſi quid faciat improbè, alter ebrietatem, alter iram cauſam habet eorum quæ facit, quæ ſponte ſuſcepta ſunt: licebat enim illi nõ ebrium fieri. Ipſe ergo ſibi ignorantiæ cauſa eſt. Itaque hæc nõ per inſcientiam dicitur facere, ſed inſciens agere: quæ non inuitè ſed ſpontè fiunt. Quocirca etiam reprehenduntur à viris bonis, qui hæc agunt. Si enim non fuiſſet ebrius factus, non feciſſet: ſponte autem ebrius eſt factus, ſpontè ergo fecit.

Per inſcientiam autem ea facimus, cùm ipſi non præbuerimus cauſam inſcienriæ, ſed ita caſus tulerit: vt in loco cõſueto quiſpiã ſagittam mitrens, patrẽ caſu prætereuntem interfecit. Ex his ergo quæ diximus demõſtratur, eum qui ignorat quę ſunt vtilia, quíque mala eſſe bona opinatur, inuitè nõ agere. Nam illa inſcientia ex eius improbitare proficiſcitur. Itaque iſte vituperatur. Vituperatio porrò, non niſi eorũ eſt quæ ſpontè commiſſa ſunt. Nõ ergo rerum vniuerſarum, & generalium, aut earum quæ fiunt ex electione, ignorantia eſt inuitè ſuſcepta, ſed ſingularũ. Nam ſingula inuiti, vniuerſa ſpõte ignoramus. His itaq; ſic explicatis, dicendum eſt quæ ſint ſingula. Hæc autem ſunt quæ vocantur à Rhetoribus circũſtantiæ, quis, quem, quid, quo, vbi, quãdo, quomodo, quamobrem; vt perſona, factũ inſtrumentum, locus, tempus, modus, cauſa. Perſona quidem, qui facit, aut in quem eſt actio, vt ſi patrem filius inſciẽs percuſſerit. Factum, illud ipſum quod actum eſt, ſi quis cui colaphum impingere voluerit, eum cæcauit. Inſtrumẽtum, ſi lapidem iecit, quòd putarat eſſe pumicem. Locus, ſi dum in angiportum flectit, eum qui occurrerit inſciẽs pulſauerit. Tempus, ſi noctu arbitratus hoſtem, amicum occiderit. Modus, ſi leuirer, ac non magna vi percuſſum interemit. Ignorauit enim leuiter percuſſum, interiturum. Cauſa, ſi quis medicamentum cuipiam veluti ſanaturus dederit, eum verò qui eo medicamento vſus eſt, mors conſecuta ſit, quòd venenum eſſe deprehenſum ſit. Sed hæc quidem omnia, ne inſanus quidem ignorauerit. Qui verò plurima horum, aut potiſſima neſciuerit, per inſcientiam fecit. Sunt autem potiſſima in his, cuius gratia, & quod agitur, id eſt, cauſa & factum.

Singula quæ dicantur.

* παριόντα

A δι' ἄγνοιαν δὲ ταῦτα πράττομεν, ὅταν μὴ αὐτοὶ παράσχωμεν τὴν αἰτίαν τῆς ἀγνοίας, ἀλλ' οὕτως συμβῇ· οἷον ἐν τῷ τόπῳ τις τῷ συνήθει τοξεύων, τὸν πατέρα * παριόντα κατὰ τύχην βαλὼν ἀπέκτεινεν. ἐκ τῶν εἰρημένων οὖν ἀποδείκνυται ὅτι οὐχ ὁ ἀγνοῶν τὰ συμφέροντα, οὐδ' ὁ νομίζων εἶναι τὰ φαῦλα χρηστά, πάντως ἀκούσιον ὑπομένει. τῆς γὰρ αὐτοῦ μοχθηρίας ἐστὶν ἡ ἄγνοια· ψέγεται γοῦν ὁ τοιοῦτος. τῶν δὲ ἑκουσίων ὁ ψόγος ἐστίν. οὐκ ἄρα τῶν καθόλου καὶ γενικῶν ἢ τῶν κατὰ προαίρεσιν ἀ- B κούσιός ἐστιν ἡ ἄγνοια· ἀλλὰ τῶν ἐν μέρει. τὰ μὲν γὰρ καθ' ἕκαστα ἄκοντες, τὰ δὲ καθόλου ἑκόντες ἀγνοοῦμεν. τούτων οὕτω διωρισμένων, ἑξῆς ῥητέον, ποῖά ἐστι τὰ καθ' ἕκαστα. ταῦτα δέ ἐστιν ἃ καλεῖται παρὰ τοῖς ῥήτορσι περιστατικὰ μόρια· τίς, τίνα, τί, τίνι, ποῦ, πότε, πῶς, διὰ τί· οἷον πρόσωπον, πρᾶγμα, ὄργανον, τόπος, χρόνος, τρόπος, αἰτία. πρόσωπον μὲν τὸ ποιοῦν ἢ περί τινα ἡ πρᾶξις, οἷον εἰ πατέρα υἱὸς ἐτύπτησεν ἀγνοῶν· πρᾶγμα δέ, αὐτὸ τὸ πραχθέν, εἰ ῥαπίσαι θέλων ἐτύφλωσεν· ὄργανον δέ, εἰ λίθον ἠκόντισε νομίσας C εἶναι κίσηριν· τόπος δέ, εἰ ἐν τῷ περικλᾶν στενωπὸν, ἔκρουσεν ἀγνοῶν τὸν ἀπαντήσαντα· χρόνος δέ, εἰ ἐν νυκτὶ νομίσας πολέμιον, τὸν φίλον ἐφόνευσεν· τρόπος δέ, εἰ πλήξας ἠρέμα καὶ μὴ ῥαγδαίως ἐφόνευσεν. ἠγνόησε γὰρ εἰ πληγεὶς ἠρέμα τελευτήσει· αἰτία δέ, εἰ ὁ μὲν ἔδωκε φάρμακον ὡς ὑγιάζων, ἀπέθανε δὲ ὁ λαβὼν τὸ φάρμακον, εὑρεθὲν δηλητήριον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἅμα πάντα οὐδ' ἂν μαινόμενός τις ἀγνοήσειεν· ὁ δὲ τὰ πλεῖστα τούτων ἢ κυριώτερα ἀγνοήσας, οὗτος δι' ἄγνοιαν πεποίηκε· κυριώτερα δέ ἐστιν ἐν τούτοις τὸ οὗ ἕνεκα, καὶ τὸ πραττόμενον· τουτέστιν, ἡ αἰτία καὶ τὸ πρᾶγμα.

D

De eo quod ſponte fit.

Cap. XXXII.

CVm quod inuitè cõmittitur, duplex ſit, per inſcientiam, & per vim: quod ſpõtè committitur, vtrique opponitur. Spõte enim committitur, quod neque per vim, neque per inſcientiã fit. Atque id quidè non per vim fit, cuius principiũ in ipſis eſt. Nõ per ignorantiã verò, ſi quippiam rerũ ſingularũ ignoratum nõ fuerit, per quæ & in quib. eſt actio. Vtroque igitur iũcto ad alterũ, definiuimus ſponte factum, cuius principium in ipſo eſt, ſciẽte ſingula in quibus eſt actio. Quæritur autẽ an quæ natura fiunt, ſpõte fiant, vt concoctio & accretio. Sed hæc neque ſpõte, neque inuitè fieri oſtenduntur. Nã quod inuitè & ſpõte fit ex iis numeratur quæ in nobis ſunt poſita. At verò concoctio, & accretio in nobis ſita non ſunt. Vnde etiam euenit, vt ſi ſingula ignoremus, quòd ea non ſint in noſtra poteſtate,

Spõte factum.

Περὶ τοῦ ἑκουσίου.

ΚΕΦΑΛ. λβ'.

ΤΟΥ ἀκουσίου ὄντος διττοῦ, τοῦ τε δι' ἄγνοιαν καὶ τοῦ κατὰ βίαν· τὸ ἑκούσιον ἀμφοτέροις ἀντίκειται. ἔστι γὰρ τὸ μήτε μετὰ βίας, μήτε δι' ἄγνοιαν γινόμενον· καὶ ἔστι οὐ βίᾳ μέν, E οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτοῖς· οὐ δι' ἄγνοιαν δέ, εἰ μὴ τῶν καθ' ἕκαστά τι εἴη ἀγνοούμενον, δι' ὧν καὶ ἐν οἷς ἡ πρᾶξις. συνθέντες οὖν ἑκάτερον ὁριζόμεθα τὸ ἑκούσιον, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ, εἰδότι τὰ καθ' ἕκαστα, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις. ζητεῖται δὲ εἰ τὰ φύσει γινόμενα ἑκούσιά ἐστιν· οἷον ἡ πέψις καὶ ἡ αὔξησις. δείκνυται δὲ ταῦτα μήτε ἑκούσια μήτε ἀκούσια· τὸ γὰρ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον ἐν τοῖς ἐφ' ἡμῖν ἐστιν· ἡ δὲ πέψις καὶ ἡ αὔξησις οὐκ ἐφ' ἡμῖν. ὅθεν εἰ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα ἀγνοοῦμεν, τῷ μὴ ἐφ' ἡμῖν αὐτὰ εἶναι,

οὔτε ἑκούσιά ἐστιν, οὔτε ἀκούσια. τὰ δὲ διὰ θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν ἐδείχθη, ἑκούσια· καὶ γὰρ κατορθούμενα ἐπαινεῖται, καὶ ἁμαρτανόμενα ψέγεται ἢ μισεῖται. καὶ ἡδονὴ καὶ λύπη αὐτοῖς ἐπακολουθεῖ, καὶ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτοῖς ἐστιν. ἐν αὐτοῖς γὰρ ἦν τὸ μὴ ὑπὸ τῶν παθῶν ῥᾳδίως ἁλίσκεσθαι· διὰ γὰρ τῶν ἐθῶν τὰ τοιαῦτα κατορθοῦται. ἄλλως τε, εἰ ταῦτα ἀκούσια, οὐδὲν τῶν ἀλόγων ζώων ἑκουσίως τι πράττει, ἀλλ' οὐδὲ τὰ παιδία. νῦν δὲ οὐχ οὕτως ἔχει· ὁρῶμεν γὰρ ἀκουσίως αὐτὰ ἐπὶ τὴν τροφὴν ἐρχόμενα, καὶ οὔτε βίᾳ (αὐτὰ γάρ ἐστι τὰ δι' ἑαυτῶν ὁρμῶντα) οὔτε δι' ἀγνοοῦντα· τὴν γὰρ τροφὴν οὐκ ἀγνοεῖ. θεωρήσαντα γοῦν τροφὴν ἥδεται, καὶ ὡς ἐπὶ πρᾶγμα γνώριμον ὁρμᾷ, καὶ ἀποτυγχάνοντα λυπεῖται. ἑκουσίου δὲ γινομένης, ἐπιτυγχάνοντος μὲν ἡδονή, ἀποτυγχάνοντος δὲ λύπη· ἐξ ὧν δῆλοι ὡς ἑκούσιον ἔχει τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸν θυμόν. καὶ γὰρ ὁ θυμὸς μεθ' ἡδονῆς γίνεται· καὶ ἄλλως, ἐάν τις τὰ διὰ θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν ἑκούσια μὴ λέγῃ, ἀναιρεῖ τὰς ἠθικὰς ἀρετάς. ἐν μεσότητι γὰρ αὗται τῶν παθῶν εἰσίν· εἰ δὲ ἀκούσια τὰ πάθη, ἀκούσιοι καὶ αἱ πράξεις αἱ κατὰ τὰς ἀρετάς· καὶ γὰρ αὗται κατὰ πάθος γίνονται. οὐδεὶς δὲ τὸ κατὰ λογισμὸν καὶ προαίρεσιν καὶ δι' οἰκείαν ὁρμὴν καὶ ἔφεσιν, μετὰ τοῦ γνωρίζειν τὰ καθ' ἕκαστα, ἀκούσιον λέγει. ἐδείχθη δὲ καὶ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτοῖς. * ἑκούσια ἄρα· ἐπεὶ δὲ πολλαχοῦ τῆς προαιρέσεως ἐμνημονεύσαμεν, καὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν, διαληπτέον καὶ περὶ προαιρέσεως.

A neque ſponte neque inuitè facere dicamur. Quæ verò per iram & cupiditatem fiunt, ſponte fieri demonſtrauimus. Etenim ſi rectè fiunt, laudantur; ſin ſecus, vituperantur, aut odio habentur. Voluptas etiam & dolor ea conſequitur, & principium in ipſis eſt. In ipſis enim erat, vt nō facilè perturbationibus ſuccumberent. Nam talia per cōſuetudinem ad rectum ſtatum deducuntur. Præterea ſi illa inuitè fiunt, neque beſtia vlla ſponte quid facit, neque paruuli. Nunc non ita ſe habet. Videmus enim illa ſponte ad alimenta accede- B re, & neque per vim (per ſe enim ea mouentur) neque per inſcientiam, quoniam alimentum non ignorant. Nam vbi cibum conſpexerint, voluptate afficiuntur, & velut ad rem notam feruntur, moleſtiámque capiunt ſi non aſſequantur. Atqui eius quod ſponte ſuſcipitur, ſi quod propoſitum eſt conſequimur, nota eſt voluptas, ſin minùs ægritudo. Quæ declarant in illis eſſe cupiditatem & iram ſponte ſuſceptam. Nam ira non ſine voluptate fit. Præterea ſi quis neget ſponte admitti quæ fiunt per iram & cupiditatem, virtutes morales tollit: hæ enim in medio ſunt pertur- C bationum. Quòd ſi verò perturbationes ab inuitis ſuſcipiuntur, etiam actiones quæ ſunt virtutibus congruentes, ab inuitis adminiſtrantur. Eas enim cum perturbatione exequimur. Nemo autem quod ſecundùm rationem, & electionem, & motum internum, & appetitionem fit, vnà cum cognitione ſingulorum, inuitè fieri dicit. Oſtenſum etiam eſt principium in ipſis eſſe: ſpontè ergo fieri dicendum eſt. Quoniam autem multis in locis, electionis, quæ Græcis προαίρεσις eſt, mentionem fecimus: itémque eius quod in nobis eſt D ſitum, etiam de electione tractandum eſt.

* ἑκούσια.

Περὶ προαιρέσεως.

ΚΕΦΑΛ. λγ´.

ΤΙ ἄρα ἐστὶν ἡ προαίρεσις; ἆρα τὸ ἑκούσιον; ἐπειδὴ πᾶν τὸ κατὰ προαίρεσιν, καὶ ἑκούσιόν ἐστιν. ἀλλ' οὐκ ἀντιστρέφει. ὅπερ ἐγίνετο ἄν, εἰ ταυτὸν ἦν ἑκούσιον καὶ προαίρεσις. νῦν δὲ ἐπὶ πλέον εὑρίσκομεν τὸ ἑκούσιον. πᾶσα μὲν γὰρ προαίρεσις ἑκούσιος· οὐ πᾶν δὲ τὸ ἑκούσιον ἐν προαιρέσει· καὶ γὰρ τὰ παιδία καὶ τὰ ἄλογα ἑκουσίως μὲν ποιεῖ, οὐ μὴν καὶ προαιρούμενα· καὶ ὅσα μὲν διὰ θυμὸν πράττομεν μὴ βουλευσάμενοι ταῦτα, ἑκουσίως μὲν ποιοῦμεν, οὐ μὴν κατὰ προαίρεσιν. ἀλλὰ καὶ ὁ φίλος ἡμῖν ἐξαίφνης ἐπέστη· ἑκουσίως μὲν, ὡς ἥδεσθαι· οὐ μὴν δὲ προαιρουμένοις. καὶ ὁ θησαυρὸν ἀπροσδοκήτως εὑρὼν, ἑκουσίως μὲν ἑρμαίῳ περιέτυχεν, οὐ προαιρουμένως δέ·

De electione.

CAP. XXXIII.

QVID ergo eſt electio: an quod ſponte fit? quoniam quicquid ex electione fit, etiam ſponte fit. Sed non contra verum eſt. Quod fieret, ſi idem eſſet ſponte factum & electio. Nunc verò latiùs patere E deprehendimus, quod ſponte fit. Omnis enim electio ſponte ſuſcipitur; non etiam quidquid ſponte ſuſcipitur, electio eſt. Nam pueri & beſtiæ ſponte quidem faciunt, non tamen eligentes. Et quæcumque per iram non deliberatè facimus, ſponte facimus, ex electione non item. Amicus etiam quiſpiam nobis repentè aduenit, ſponte quidem, quoniam gaudemus, non tamen vt qui elegerimus. Et qui prçter expectationem theſaurum inuenerit, ſponte lucrum, necopinatum, nactus eſt, non tamen ex electione.

Itaque ex omnibus iſtis concluditur, non idem valere ſponte factum & electionem. An igitur appetitus eſt electio? At ne hoc quidem verum eſt. Diuiditur enim appetitus in tria, cupiditatem, iram, & voluptatem. Electionem autem, neque iram, neque cupiditatem eſſe, ex eo clarum eſt, quòd homines cum beſtiis nihil habent commune in electione, ſed in ira & cupiditate. Si enim iſtis duobus conuenimus cum beſtiis, electione differimus, aliud eſſe electionem, aliud iram & cupiditatem, perſpicuum eſt. Oſtendit idem incontinens, qui dedit ſe cupiditati: & ex ea agit, non etiam ex electione. Nam in illo electio cupiditati aduerſatur. Quòd ſi idem eſſent, non vtique altera cum altera pugnaret. Et continens etiam qui agit ex electione, ex cupiditate non agit. Iam verò non eſſe voluntatem hinc intelligitur. Non in omnibus in quibus eligere, etiam velle aptè dicitur. Dicimus enim velle nos bonam valetudinem, eligere autem bonam valetudinem nemo dicat. Velle item opulentum eſſe, dicitur: eligere verò opulentum eſſe, non dicitur. Præterea velle etiam in iis quæ fieri non poſſunt, ponitur: eligere in his ſolùm quæ in noſtra ſunt poteſtate. Ita enim loquimur, volo immortalis eſſe: at nemo hoc modo, eligo immortalis eſſe. Voluntas enim finis ipſius eſt, electio eorum quæ ad finem pertinent, ſecundùm eandem nimirum analogiam, quam habet id quod ſub voluntatem cadit, ad id quod ſub conſultationem. Nam ſub voluntatem cadit finis: ſub conſultationem, quæ ad finem referuntur. Præterea ea ſola eligimus, quæ per nos putamus poſſe fieri. Volumus autem etiam ea, quæ per nos fieri non poſſunt, vt ducem quempiam victoria potiri. Non eſſe ergo iram, neque cupiditatem, neque voluntatem, electionem, abundè probatum eſt. Non eſſe autem opinionem, cùm his eiſdem rationibus, tum etiam aliis demonſtratur.

Opinio. Nam opinio non ſolùm eſt rerum, quæ in nobis ſunt ſitæ, ſed etiam æternarum. Præterea opinionem veram dicimus & falſam, electionem veram, & falſam non dicimus. Et opinio quidem rerum eſt vniuerſarum, electio ſingularum. Nam in iis quæ ſub actionem cadunt, electio eſt: cadunt autem ſub actionem res ſingulę.

Conſultatio. Neque item conſultatio eſt electio, ſiue conſilium: Nam conſultatio de rebus cuique agendis quæſtio eſt: Eligi verò dicitur, quod per conſultationem antepoſitum eſt. Quare planum fit, conſultationem eſſe in his quæ adhuc acquiruntur, electionem in iis quæ iam ſunt antepoſita.

Electio quid. Quid ergo non ſit electio, antè dictum eſt: nunc quid ſit dicamus. Eſt igitur mixtum quid ex conſilio, & iudicio, & appetitu; & neque appetitus per ſe, neque cõſilium tantùm,

A ἐκ πάντων οὖν συνάγεται τὸ μὴ ταὐτὸν εἶναι τὸ ἑκούσιον τῇ προαιρέσει. ἆρ' οὖν ὄρεξίς ἐστιν ἡ προαίρεσις; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο· διαιρεῖται γὰρ ἡ ὄρεξις εἰς τρία, εἰς ἐπιθυμίαν, καὶ θυμόν, καὶ βούλησιν. ἀλλ' ὅτι μὲν οὔτε θυμός, οὔτε ἐπιθυμία ἐστὶν προαίρεσις, φανερὸν ἐκ τοῦ μὴ εἶναι κοινωνίαν τοῖς ἀνθρώποις πρὸς τὰ ἄλογα κατὰ προαίρεσιν, ἀλλὰ κατ' ἐπιθυμίαν καὶ θυμόν. εἰ γὰρ κατὰ ταῦτα μὲν κοινωνοῦμεν, κατὰ δὲ προαίρεσιν διαφέρομεν, δῆλον ὡς ἄλλο μέν τι προαίρεσις, ἄλλο δὲ θυμὸς καὶ ἐπιθυμία· δείκνυσι δὲ καὶ ὁ ἀκρατής, κρατούμενος

B μὲν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ πράττων ταύτην μὴ μέντοι καὶ κατὰ προαίρεσιν. ἀντιβαίνει γὰρ ἐπ' αὐτοῦ ἡ προαίρεσις τῇ ἐπιθυμίᾳ. εἰ δὲ ταὐτὸν ἦσαν, οὐκ ἐμάχοντο· καὶ ὁ ἐγκρατὴς δὲ πράττων κατὰ προαίρεσιν, οὐ πράττει κατ' ἐπιθυμίαν. ὅτι δὲ οὔτε βούλησίς ἐστιν ἡ προαίρεσις δῆλον ἐντεῦθεν. οὐ πᾶσιν οἷς ἁρμόζει τὸ προαιρεῖσθαι, τούτοις ἁρμόζει καὶ τὸ βούλεσθαι. φαμὲν γὰρ βούλεσθαι ὑγιαίνειν, προαιρεῖσθαι δὲ ὑγιαίνειν οὐδεὶς ἂν εἴποι· καὶ βούλεσθαι πλουτεῖν. οὐκ ἔτι δὲ καὶ

C προαιρεῖσθαι πλουτεῖν, λέγεται. καὶ τὸ μὲν βούλεσθαι καὶ ἐπὶ τῶν ἀδυνάτων τάττεται· τὸ δὲ προαιρεῖσθαι ἐπὶ μόνων τῶν ἐφ' ἡμῖν. οὕτω γοῦν φαμέν, βουλόμεθα ἀθάνατος γενέσθαι, προαιρούμεθα δὲ ἀθάνατος γενέσθαι, οὐ φαμέν. ἡ μὲν γὰρ βούλησις τοῦ τέλους ἐστίν· ἡ δὲ προαίρεσις τῶν πρὸς τὸ τέλος, κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἣν ἔχει τὸ βουλητὸν πρὸς τὸ βουλευτόν· βουλητὸν μὲν γὰρ τὸ τέλος· βουλευτὰ δὲ τὰ πρὸς τὸ τέλος. ἔτι ταῦτα μόνα προαιρούμεθα, ἃ δι' ἡμᾶς οἰόμεθα δύνα-

D σθαι γενέσθαι· βουλόμεθα δὲ καὶ τὰ μὴ δι' ἡμῶν οἷά τε γενέσθαι· ὡς τὸ νικῆσαί τινα στρατηγόν. ὅτι μὲν οὖν οὔτε θυμός, οὔτε ἐπιθυμία οὔτε βούλησίς ἐστιν ἡ προαίρεσις, αὐτάρκως ἀποδέδεικται. ὅτι δὲ οὐ δόξα, δῆλον γίνεται καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἀποδείξεων, καὶ δι' ἑτέρων· ἡ γὰρ δόξα οὐ μόνον τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τῶν αἰωνίων. ἔτι δὲ δόξαν μὲν ἀληθῆ λέγομεν καὶ ψευδῆ· προαίρεσιν δὲ οὐ λέγομεν ἀληθῆ καὶ ψευδῆ· καὶ ἡ μὲν δόξα τῶν καθόλου· ἡ δὲ

E προαίρεσις, τῶν καθ' ἕκαστα· περὶ γὰρ τῶν πρακτέων ἡ προαίρεσις· ταῦτα δὲ τὰ καθ' ἕκαστα. ἀλλ' οὐδὲ βούλευσίς ἐστιν ἡ προαίρεσις, ἤγουν βουλή. βούλευσις μὲν γάρ ἐστι ζήτησις περὶ τῶν αὐτῶν πρακτέων· προαιρετὸν δὲ τὸ ἐκ τῆς βουλεύσεως προκριθέν. δῆλον οὖν ὅτι ἡ μὲν βούλευσις ἐπὶ τοῖς ἔτι ζητουμένοις· ἡ δὲ προαίρεσις ἐπὶ τοῖς ἤδη προκεκριμένοις. τί μὲν οὖν οὐκ ἔστι ἡ προαίρεσις, εἴρηται· τί δέ ἐστιν, εἴπωμεν. ἔστιν οὖν μικτόν τι ἐκ βουλῆς, καὶ κρίσεως, καὶ ὀρέξεως· καὶ οὔτε ὄρεξις καθ' ἑαυτήν, οὔτε βουλὴ μόνη,

ἀλλ' ἐκ τούτων τὸ συγκείμενον. ὡς γὰρ λέγομεν τὸ ζῶον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συγκεῖσθαι· μήτε δὲ σῶμα εἶναι καθ' ἑαυτὸ τὸ ζῶον, μήτε ψυχὴν μόνην, ἀλλὰ τὸ συναμφότερον, οὕτω καὶ τὴν προαίρεσιν. ὅτι μὲν οὖν βουλή τίς ἐστι καὶ βούλευσις μετ' ἐπικρίσεως, εἰ καὶ μὴ αὐτὸ βουλή, φανερὸν καὶ ἐκ τῆς ἐτυμολογίας. προαιρετὸν γάρ ἐστι τὸ ἕτερον πρὸ ἑτέρου αἱρετόν. οὐδεὶς δὲ προκρίνει τι μὴ βουλευσάμενος· οὐδὲ αἱρεῖται μὴ κρίνας. ἐπεὶ δὲ οὐ πάντα τὰ δόξαντα ἡμῖν εὖ ἔχειν εἰς ἔργον ἀγαγεῖν προθυμούμεθα, τότε προαίρεσις καὶ προαιρετὸν γίνεται τὸ προκριθὲν ἐκ τῆς βουλῆς, ὅταν προσλάβῃ τὴν ὄρεξιν. ἀναγκαίως οὖν ἡ προαίρεσις περὶ ταῦτά ἐστι, περὶ ἃ καὶ ἡ βουλή. συνάγεται δὴ ἐκ τούτων προαίρεσιν εἶναι ὄρεξιν βουλευτικὴν τῶν ἐφ' ἡμῖν, ἢ βούλευσιν ὀρεκτικὴν τῶν ἐφ' ἡμῖν. τοῦ γὰρ προκριθέντος ἐκ τῆς βουλῆς ἐφιέμεθα προαιρούμενοι. ἐπεὶ δὲ τὴν προαίρεσιν ἔφαμεν περὶ ταῦτα εἶναι, περὶ ἃ καὶ ἡ βουλή, διασαφήσωμεν περὶ τίνα καταγίνεται ἡ βουλή, καὶ περὶ τίνων βουλευόμεθα.

A ſed quiddam ex his compoſitum. Vt enim dicimus animal ex corpore & anima conſtare, neque tamen animal corpus eſſe, neque animam ſolùm, ſed quod ex vtroque, ſic etiam electionem. Eſſe ergo conſilium qooddam, & conſultationem cum approbatione, etſi non ſit ipſum conſilium, vis nominis ſignificat. Nam eligitur id, quod præ alio legitur. Nemo autem anteponit quid, niſi priùs conſultarit, neque legit, niſi iudicarit. Quooiam autem non omnia, quæ probata ſunt, exequi ſtudemus, tum electio eſt, & eligi dicitur, B quod conſilio antepoſitum eſt, cùm deliberatio appetitum aſſumpſerit. Neceſſariò ergo electio in iis verſatur, in quibus & conſilium. Itaque ex his efficitur, electionem eſſe appetitum cum conſultatione iunctum, earum rerum quæ in noſtra ſunt poteſtate, vel coosultatiooem cum appetitu coniunctam earum rerum quæ in nobis ſuna ſitæ. Nam id quod antepoſitum eſt, per coosultationem, cum electione concupiſcimus. Sed quia electionem diximus in illis verſari, in quibus & coosilium, declaremus in quibus verſetue conſilium, & de quibus rebus conſultemus.

C

Περὶ τίνων βουλευόμεθα.

ΚΕΦΑΛ. λδ'.

ΠΡΙΝ εἰπεῖν περὶ τίνων βουλευόμεθα, βέλτιον διαιρῆσαι, τίνι διαφέρει βουλὴ ζητήσεως. οὐ γὰρ ταυτόν ἐστι βουλὴ καὶ ζήτησις. εἰ καὶ ὁ βουλευόμενος ζητεῖ τι βουλεύεται· ἀλλὰ πολὺ διαφέρει. ζητοῦμεν γὰρ εἰ μείζων ἐστὶ τῆς D γῆς ὁ ἥλιος· ἔστι γὰρ ἡ ζήτησις γένος τῆς βουλῆς· καὶ γὰρ ἐπὶ πλέον λέγεται. πᾶσα μὲν γὰρ βουλὴ ζήτησις τίς ἐστιν· οὐ πᾶσα δὲ ζήτησις βουλή. δέδεικται δὲ τοῦτο. τὸ δὲ σκέπτεσθαί ποτε μὲν ἐπὶ τοῦ βουλεύεσθαι λέγομεν, ὡς σκεπτόμεθα, εἰ δεῖ πλεῦσαι· ποτὲ δὲ ἐπὶ τοῦ κατανοεῖν, ὡς σκεπτόμεθα τὰ μαθήματα, οὐ βουλευόμεθα τὰ μαθήματα. ταρασσόμεθα δὲ πολλάκις ἀδιακρίτως ἀκούοντες τῶν ὀνομάτων, νομίζοντες ταυτὸν τὸ μὴ ταυτόν. τῆς οὖν διαφορᾶς τούτων φα- E νερᾶς γενομένης ῥητέον λοιπὸν περὶ τίνων βουλευόμεθα· βουλευόμεθα οὖν περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν καὶ δι' ἡμῶν δυναμένων γενέσθαι, καὶ ἄδηλον ἐχόντων τὸ τέλος· τουτέστι δυναμένων καὶ οὕτως καὶ ἄλλως γενέσθαι. τὸ μὲν οὖν ἐφ' ἡμῖν εἴρηται, ἐπεὶ περὶ τῶν πρακτέων μόνων βουλευόμεθα. ταῦτα γὰρ ἐφ' ἡμῖν· οὐ γὰρ περὶ τῆς θεωρητικῆς καλουμένης φιλοσοφίας βουλευόμεθα. οὔτε γὰρ περὶ Θεοῦ, οὔτε περὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης γινομένων· ἐξ ἀνάγκης δὲ λέγω τὰ

De quibus rebus conſultemus.

CAP. XXXIV.

ANTEQVAM de quibus rebus conſulteamus, exponamus, rectius eſt explicare, in quo conſilium à quæſtione differat: non enim idem ſunt, conſilium & quæſtio; etſi qui conſultat, quærens aliquid conſultat, ſed multum inter ſe differunt. Quærimus enim, an maior ſol terra ſit: Nemo autem dicit, conſultare ſe, an ſit maior ſol terra. Eſt enim quæſtio genus conſultationis: Etenim latiùs patet: omnis enim coosultatio quæſtio quædam eſt, noo omnis autem quæſtio, conſultatio. Atque hoc quidem demonſtratum eſt. Conſiderationis verò nomen, aliquando de conſultatione dicimus, vt conſidero diſciplinas, non conſulto diſciplinas. Turbamur autem ſæpè, dum hæc oomina iodiſtinctè accipimus, idémque eſſe quod noo eſt idem, arbitramur. Horum itaque differentia cùm ſit perſpicua, reſtat vt dicamus, de quibus rebus conſultemus. Coosultamus de iis quæ in nobis ſunt poſita, & per nos fieri poſſuot, & exitum habent incertum, id eſt, quæ ſic, & aliter euenire poſſunt. Dictum eſt de iis quæ in nobis ſunt poſita, quòd de iis ſolis conſultemus, quæ ſub actionem cadunt. Hęc enim in oobis ſita ſunt. Non enim de ea philoſophia deliberamus, in qua conſideratio modò eſt, contemplatióque naturæ. Nam neque de Deo, neque de iis quæ fiunt neceſſariò, deliberatio ſuſcipitur, id eſt, de iis quæ

Conſilium & quæſtio quatenus differunt.

ſemper eodem modo fiunt, vt anfractu annuo: neque de iis quæ quidem non ſemper ſunt, ſed ſemper eodem modo fiunt, vt obitu, ortúque ſolis: neque de iis quæ natura quidem fiunt, non tamen ſemper eodem modo, ſed vt plurimum, vt de canirie ſexagenarij, aut, vt is, qui viginti ſit annos natus, primam barbam emittat: neque item de iis quæ natura quidẽ, ſed aliàs aliter indefinitè fiunt, vt de imbribus, de ſqualloribus, de grãdine: neque poſtremò de his quæ fortuitò fieri dicuntur, quæ in iis ſunt quæ raròcõtingunt. Quamobrem dictum eſt, de iis nos conſultare, quæ in nobis ſita ſunt. Nam non de omnibus hominibus, neque de qualibet re conſultatio inſtituitur, ſed de iis tãtùm quæ in noſtra ſunt poteſtate. Non enim deliberamus, quo modo hoſtes, aut remotæ à nobis gentes rectè rempublicam adminiſtrent, etſi hoc apud illos in cõſultationem veniat. At neque de omnibus quæ per nos geruntur, & in nobis ſita ſunt, conſultamus, ſed adiici oportet, iis quorum exitus incertus eſt. Nam ſi res plana ſit, de eáque conſtat, non conſultamus. Neque enim de operibus, aut actionibus, quæ ſcientia, aut arte inſtituta ſunt, deliberatio eſt. Harum enim rationes terminatæ ſunt, exceptis paucis artibus, quæ coniectura continentur, vt medendi, corporis exercendi, & gubernandi. Nõ enim de illis tantùm conſultamus, ſed de iis quæ cùm in nobis ſint, & per nos gerantur, tũ incertum habent euentum, & ſic, & aliter agi poſſunt. Oſtenſum porrò eſt, neq; de fine, ſed de his quæ ad finem referuntur, conſultationem eſſe. Conſultamus enim, nõ vt diuites ſimus, ſed quomodo, & qua via ad opes ſimus peruẽturi. Atque vt ſummatim dicam, de his tantùm conſultamus, quæ in vtramq; partem

Facultates. æquè contingunt. De quibus etiam hoc loco tractãdum eſt, ne quid noſtra ad perſpicuitatem deſideret oratio. Facultates dicũtur, per quas aliquid facere poſſumus. Nã quidquid facimus, eius facultatem habemus: quorum autem facultatem non habemus, eorũ neque actiones. Quare actio cum facultate, facultas cum ſubſtãtia cõnectitur. Nã & actio à facultate, & facultas à ſubſtãtia, & in ſubſtãtia eſt. Tria ergo hæc ſunt, vt diximus, inter ſe nexa, quód facultatem habet, facultas, quod fieri poteſt. Quod facultatem habet, ſubſtãtia: facultas, à qua vt poſſimus, habemus: quod fieri poteſt, id quod ex facultate naturâ cõparatũ eſt, vt efficiatur. Eorum autem quæ fieri poſſunt, alia ſunt neceſſaria, alia contingentia.

Neceſſaria. *Contingens.* Neceſſaria quidẽ quæ prohiberi nõ poſſunt, aut quorum cõtrarium fieri nequit. Contingens verò quod prohiberi poteſt, vel cuius contrarium fieri poteſt, vt neceſſarium eſt, hominem viuum ſpirare; cuius etiam oppoſitum fieri nequit, viuum non ſpirare: contingens, hodie imbrem eſſe, cuius contrarium quoque fieri poteſt, hodie non eſſe imbrem.

A ἀεὶ ὡσαύτως γινόμενα, οἷον τοῦ κύκλου τοῦ ἐνιαυσίου· οὔτε περὶ τῶν οὐκ ἀεὶ μὲν ὄντων, ἀεὶ δὲ ὁμοίως γινομένων, οἷον δύσεως καὶ ἀνατολῆς ἡλίου· οὔτε περὶ τῶν φύσει μὲν, οὐκ ἀεὶ δὲ ὁμοίως γινομένων, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· οἷον περὶ τοῦ πολιοῦσθαι τὸν ἑξηκοντούτην, ἢ γενειάσκειν τὸν εἰκοσαετῆ· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν φύσει μὲν, ἄλλοτε δὲ ἄλλως ἀορίστως γινομένων, οἷον περὶ ὄμβρων, περὶ αὐχμῶν, ἢ χαλάζης. ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τύχης γίνεσθαι λεγομένων, ἅπερ ἐστὶ τῶν ἐπ' ἔλαττον ἐνδεχομένων.

B Διὰ ταῦτα μὲν οὖν τὸ ἐφ' ἡμῖν εἴρηται. τὸ δὲ δι' ἡμῶν, ἐπειδήπερ οὐ περὶ πάντων ἀνθρώπων, οὐδὲ περὶ παντὸς πράγματος βουλευόμεθα, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν γινομένων μόνον. οὐ γὰρ βουλευόμεθα πῶς οἱ πολέμιοι ἢ οἱ μακρὰν ἀπῳκισμένοι καλῶς πολιτεύοιντο. καίτοι τοῦτο παρ' ἐκείνοις βουλευτόν ἐστιν. ἀλλ' οὐδὲ περὶ πάντων τῶν δι' ἡμῶν γινομένων, καὶ ἐφ' ἡμῖν ὄντων βουλευόμεθα, ἀλλὰ δεῖ προσθεῖναι τὸ ἄδηλον ἐχόντων τὸ τέλος. ἐὰν γὰρ ᾖ φανερὸν καὶ ὁμολογούμενον, οὐκ ἔτι βουλευόμεθα· οὔτε γὰρ περὶ τῶν

C κατ' ἐπιστήμην ἢ τέχνην ἔργων ἢ πράξεων ἡ βουλή. ὡρισμένοι γὰρ τούτων οἱ λόγοι πλὴν ὀλίγων τεχνῶν τῶν καλουμένων στοχαστικῶν· οἷον ἰατρικῆς, καὶ γυμναστικῆς, καὶ κυβερνητικῆς. οὐ περὶ τούτων γὰρ βουλευόμεθα μόνον, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν μὲν καὶ δι' ἡμῶν, ἄδηλον δὲ τὸ τέλος ἐχόντων, καὶ δυναμένων καὶ οὕτως καὶ ἄλλως πραχθῆναι. ἐδείχθη δὲ ὡς οὐδὲ περὶ τοῦ τέλους, ἀλλὰ περὶ τῶν πρὸς τὸ τέλος ἡ βουλή. βουλευόμεθα γὰρ οὐ πλουτῆσαι. ἀλλ' ὅπως καὶ δι' ὧν πλουτήσωμεν· συνελόντι δὲ εἰπεῖν, περὶ τούτων μόνων

D βουλευόμεθα, περὶ τῶν ἐπίσης ἐνδεχομένων. καὶ περὶ τούτων δεῖ διαλαβεῖν· ἵνα μηδὲν ἐκλίπῃ τῷ λόγῳ πρὸς σαφήνειαν. δυνάμεις λέγονται, καθ' ἃς δυνάμεθα ποιεῖν· πάντως γὰρ οὗ ποιοῦμεν, δύναμιν ἔχομεν. ὧν δὲ δύναμιν οὐκ ἔχομεν, τούτων οὐδὲ τὰς πράξεις· ἔχεται οὖν ἡ μὲν πρᾶξις, δυνάμεως, ἡ δὲ δύναμις οὐσίας. ἥ τε γὰρ πρᾶξις ἀπὸ δυνάμεως, καὶ ἡ δύναμις ἀπὸ τῆς οὐσίας, καὶ ἐν οὐσίᾳ. τρία οὖν ταῦτά ἐστιν, ὡς ἔφαμεν, ἀλλήλων ἐχόμενα, δυνάμενον, δύναμις, δυνατόν· δυνάμενον μὲν, ἡ οὐσία· δύναμις δὲ, ἀφ' ἧς ἔχομεν τὸ δύνασθαι· δυνατὸν δὲ τὸ κατὰ δύναμιν πεφυκὸς γίνεσθαι. τῶν δὲ δυνατῶν τὰ μέν ἐστιν ἀναγ-

E καῖα, τὰ δὲ ἐνδεχόμενα. ἀναγκαῖα μὲν ἅπερ ἀδύνατον κωλυθῆναι, ἢ ὧν καὶ τὸ ἀντικείμενον ἀδύνατόν ἐστιν. ἐνδεχόμενον δὲ τὸ δυνάμενον κωλυθῆναι, ἢ ὧν καὶ τὸ ἀντικείμενον δυνατόν ἐστι. οἷον ἀναγκαῖόν ἐστιν ἀναπνεῖν ἄνθρωπον ζῶντα· τούτου γὰρ τὸ ἀντικείμενον ἀδύνατόν ἐστι, τὸ μὴ ἀναπνεῖν ζῶντα. ἐνδεχόμενον δὲ, τὸ σήμερον ὄμβρον γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ δυνατὸν, τὸ μὴ γίνεσθαι σήμερον ὄμβρον.

τὰ λοιπὰ δὲ τῶν ἐνδεχομένων τὰ μὲν ὡς ἐπὶ πολὺ λέγεται, τὰ δὲ ὡς ἐπ' ἔλαττον, τὰ δὲ ὡς ἐπίσης· ἐπὶ πολὺ μὲν, ὡς τὸν ἑξηκοντούτην πολιοῦσθαι· ἐπ' ἔλαττον δὲ, ὡς τινα ἑξηκονταετῆ μὴ πολιοῦσθαι· ἐπίσης δὲ, τὸ περιπατῆσαι καὶ μὴ περιπατῆσαι, καὶ ἁπλῶς πρᾶξαί τι καὶ μὴ πρᾶξαι. περὶ τούτων οὖν τῶν ἐπίσης ἐνδεχομένων μόνον βουλευόμεθα. ἔστι δὲ ἐπίσης ἐνδεχόμενον, ὃ αὐτό τε δυνάμεθα καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ· εἰ γὰρ μὴ ἀμφότερα ἐδυνάμεθα αὐτό τε καὶ τὸ ἀντικείμενον, οὐκ ἂν ἐβουλευόμεθα. οὔτε γὰρ περὶ τῶν ὁμολογουμένων, οὔτε περὶ τῶν ἀδυνάτων τις βουλεύεται. εἰ δὲ τὸ ἕτερον μόνον τῶν ἀντικειμένων ἐδυνάμεθα, τοῦτο μὲν ἦν ὁμολογούμενον καὶ οὐδαμῶς ἀμφίβολον· τὸ δὲ ἀντικείμενον, ἀδύνατον.

A Rurſus contingentium, alia vt plurimum dicuntur, alia rarò, alia æquè in vtramque partem contingere. Vt plurimùm quidem, vt ſexagenarium caneſcere: Rarum, vt aliquem ſexagenariũ non caneſcere. Æquè in vtramque partem, vt, ambulare, & non ambulare, & vt vno nomine dicam, agere aliquid, & non agere. De his igitur ſolis quæ in vtramque partem æquè contingunt, deliberamus. Dicitur autem in vtramque parrem æquè contingere, quod & ipſum poſſumus, & eius contrarium. Si enim vtrumque non poſſemus, cùm ipſum, tum eius contrarium, non ſanè B conſultaremus. Neque enim de his quę certa ſunt, neque de his quæ fieri nequeunt, quis deliberat: quòd ſi alterum modò contrariorum poſſemus, equidem hoc eſſet certum, & minimè ambiguum, eiuſque contrarium fieri non poſſet.

Περὶ εἱμαρμένης.

ΚΕΦΑΛ. λε'.

C ΟΙ τῇ περιφορᾷ τῶν ἄστρων τὴν αἰτίαν τῶν γινομένων πάντων ἐπιγράφοντες, οὐ μόνον ταῖς κοιναῖς ἐννοίαις ἀπομάχονται, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν πολιτείαν ἄχρηστον ἀποφαίνουσιν. ἄτοποι μὲν γὰρ οἱ νόμοι· περιττὰ δὲ τὰ δικαστήρια κολάζοντα τοὺς ἀναιτίους· παράλογοι δὲ οἱ ψόγοι καὶ οἱ ἔπαινοι· ἀνόνητοι δὲ καὶ αἱ εὐχαὶ πάντων καθ' εἱμαρμένην γινομένων. ἐξορίζεται δὲ καὶ πρόνοια μετὰ τῆς εὐσεβείας πρὸς τῷ καὶ τὸν ἄνθρωπον ὄργανον μόνον εὑρίσκεσθαι τῆς ἄνωθεν περιφορᾶς. ὑπὸ ταύτης γὰρ κινεῖσθαι πρὸς τὰς πράξεις οὐ μόνον τὰ μέρη τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς D διανοήματα· καὶ ὅλως οἱ ταῦτα λέγοντες, τῷ ἐφ' ἡμῖν συναναιροῦσι καὶ τὴν τοῦ ἐνδεχομένου φύσιν· καὶ οὕτως οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ πάντη λυμαίνονται. ἄδικοι δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀστέρες, τοὺς μὲν μοιχοὺς, τοὺς δὲ φονέας ἀπεργαζόμενοι· καὶ πρὸ τούτων ὁ δημιουργὸς αὐτῶν Θεὸς τὴν αἰτίαν ἀποφέρεται· εἰ τοιαῦτα κατεσκεύασεν ἃ τῶν κακῶν ἡμῖν τὴν ἐπιφορὰν ἐξ ἀνάγκης ἐπιτίθησιν, ὡς μὴ μόνον ἐπὶ τῆς πολιτείας ἵστασθαι τὴν τούτων ἀτοπίαν, ἀλλὰ καὶ τῶν μεγίστων κακῶν ἀποφαίνειν αἴτιον τὸν Θεόν. E πρὸς τῷ καὶ ἀδύνατον ἀποδείκνυσθαι τὴν ὑπόθεσιν αὐτῶν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὔτε ἀκούειν ἀνεκτὸν, περίδηλον ἔχοντα τὴν ἀτοπίαν, καὶ βλασφημίαν. οἱ δὲ λέγοντες, ὅτι καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν καὶ τὸ καθ' εἱμαρμένην σώζεται (ἑκάστῳ γὰρ τῶν γινομένων δίδοσθαί τι καθ' εἱμαρμένην, ὡς τῷ ὕδατι τὸ ψύχειν, καὶ ἑκάστῳ τῶν φυτῶν τὸ τοιόνδε καρπὸν φέρειν, καὶ τῷ λίθῳ τὸ κατωφερὲς, καὶ τῷ πυρὶ τὸ ἀνωφερὲς, οὕτω καὶ τῷ ζώῳ τὸ συγκατατίθεσθαι,

De fato.

Cap. XXXV.

Fati constitutionem, quæ abſurda ſequantur.

C QVI aſtrorum circumuectioni cauſam omnium quæ fiunt, aſſignant, non ſolùm communibus notionibus aduerſantur, ſed etiam omnem Reipublicæ adminiſtrationem, inutilem reddunt. Abſurdę enim leges, ſuperuacanea iudicia, quæ ab iis pœnam exigant, in quibus nulla culpa ſit. Vituperare quoque, & laudare nulla ratio eſt. Nullus etiam vſus eſt precum, ſi omnia fato adminiſtrantur: ac præterquam quòd inſtrumentum tantùm cœleſtis circumuectionis homo reperitur, etiam exterminatur cum religione, prouidentia: Siquidem à cœlo- D rum motibus non ſolùm partes corporis, ſed etiam animi cogitationes, ad agendum impelluntur. Denique qui iſta diſſerunt, vnà cum libera voluntate, contingentis naturam tollunt, & ſic nihil aliud agunt, quàm quòd vniuerſa labefactant. Iniqua etiam ipſa aſtra, quòd alios mœchos, alios homicidas efficiunt, & præ his architectus eorum Deus: ſi eiuſmodi fecit, quæ mala nobis neceſſariò importarent, vt horum inſulſitas non mo- E dò in Republica verſetur, ſed etiam grauiſſimorum malorum cauſam, Deum efficiat. Quanquam fieri nullo modo poſſe, quod defendunt, ratio conuincit. Verùm iſta ne aures quidem noſtræ ferre debent, quæ perſpicuè abſurda ſunt, & de Dei maieſtate detrahunt. Qui autem vtrumque tenent, & in noſtra poteſtate eſſe aliquid, & fato omnia euenire: (omnibus enim quæ fiunt, datum eſſe aliquid fatale, vt aquæ, refrigerare; cuique ſtirpi, talem fructum edere; lapidi, deorſum ferri: igni, ſurſum; item animali, aſſentiri,

& appetere: & cùm huic appetitui nihil rerum externarum, neque fatū obſtiterit, tum ambulationem in nobis perfectam eſſe, & prorſus deambulaturos) qui hæc dicunt, ſunt autem è Stoicis Chryſippus, & Philopater, aliíque multi, & nobiles, nihil aliud explicant, quàm omnia fato fieri: ſi enim & appetitus aiunt nobis datos eſſe fato, noſque aliquando fato impediri, aliquando non impediri, planum eſt omnia fieri fato, etiam ea quæ in nobis ſita videntur. Rurſus iiſdem rationibus aduerſus eos vtemur, & huius opinionis inſulſitatem demōſtrabimus. Si enim iiſdem cauſis poſitis, vt aiunt ipſi, omnino neceſſe eſt eadem fieri, nec fieri poteſt, vt aliquando ſic, aliquando aliter eueniat, quòd illæ ex æterno tempore præfixæ ſtatutæque ſint, neceſſe eſt, & animalis appetitum omni modo, & ex omni parte, iiſdem cauſis poſitis, ita fieri. Quòd ſi verò etiam appetitus neceſſariò conſequitur, vbi relinquitur quod in noſtra poteſtate eſt? Debet enim eſſe liberum quod in noſtra poteſtate eſt. Eſſet autem liberum, ſi iiſdem poſitis cauſis, in nobis eſſet aliquando appetere, aliquando refugere: at ſi neceſſariò appetitus ſequitur, certè etiā fato fiunt, quæ appetitum ſequuntur, etſi à nobis fiunt, & natura noſtra, & appetitu, & iudicio. Si enim fieri poſſet, vt appetitus non ſequeretur, falſa eſſet hæc enūciatio: Eiſdem cauſis poſitis, eadem ſequi, neceſſe eſſe. In beſtiis & inanimis idem reperietur. Si enim appetitum in noſtra poteſtate ponunt, quoniam naturâ eum habemus, quid prohibet dicere etiam in ignis poteſtate ſitum eſſe vrere: quoniam natura vrit ignis? Quod etiam alicubi oſtendere videtur Philopater, in libro quem de fato conſcripſit. Non ergo quod per nos fato efficitur, in noſtra poteſtate eſt. Nam eadem ratione & in lyræ & in tybiarum & cęterorum inſtrumentorum, omniúmque rationis & animæ expertium, poteſtate, aliquid erit poſitum, cùm aliqui iis ad aliquid efficiendum vtuntur: quod profectò abſurdum eſt.

Contra fatum

A καὶ ὁρμᾶν· ὅταν δὲ ταύτῃ τῇ ὁρμῇ μηδὲν ἀντιπίπτῃ τῶν ἔξωθεν καὶ καθ' εἱμαρμένην, τότε τὸ περιπατεῖν τέλεον ἐφ' ἡμῖν εἶναι, καὶ πάντως περιπατήσομεν) οἱ ταῦτα λέγοντες, εἰσὶ δὲ τῶν Στωϊκῶν Χρύσιππός τε καὶ Φιλοπάτωρ, καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ λαμπροί, οὐδὲν ἕτερον ἀποδεικνύουσιν, ἢ πάντα καθ' εἱμαρμένην γίνεσθαι. εἰ γὰρ καὶ τὰς ὁρμὰς παρὰ τῆς εἱμαρμένης φασὶν ἡμῖν δεδόσθαι, καὶ ταύτας ποτὲ μὲν ἀπὸ τῆς εἱμαρμένης ἐμποδίζεσθαι, ποτὲ δὲ μή, δῆλον ὡς πάντα καθ' εἱμαρμένην γίνεται, καὶ τὰ δοκοῦντα ἐφ' ἡμῖν εἶναι. καὶ πάλιν δὲ τοῖς αὐτοῖς λόγοις χρησόμεθα πρὸς αὐτοὺς δεικνύοντες τῆς δόξης τὴν B ἀτοπίαν. εἰ γὰρ τῶν αὐτῶν αἰτίων περιεστηκότων, ὥς φασιν αὐτοί, πᾶσα ἀνάγκη τὰ αὐτὰ γίνεσθαι, καὶ οὐχ οἷόν τε ποτὲ μὲν οὕτως, ποτὲ δὲ ἄλλως γενέσθαι, διὰ τὸ ἐξ αἰῶνος ἀποκεκληρῶσθαι ταῦτα, ἀνάγκη καὶ τὴν ὁρμὴν τὴν τοῦ ζῴου πάντῃ τε καὶ πάντως τῶν αὐτῶν αἰτίων περιεστηκότων οὕτως γενέσθαι· εἰ δὲ καὶ ἡ ὁρμὴ ἐξ ἀνάγκης ἐπακολουθεῖ, ποῦ λοιπὸν τὸ ἐφ' ἡμῖν; ἐλεύθερον γὰρ εἶναι δεῖ τὸ ἐφ' ἡμῖν. ἦν δ' ἂν ἐλεύθερον, εἰ τῶν αὐτῶν περιεστηκότων, ἐφ' ἡμῖν ἦν τὸ ποτὲ ὁρμᾶν, ποτὲ μὴ ὁρμᾶν· εἰ δὲ ἐξ ἀνάγκης ἐπακολουθεῖ καὶ τὸ ὁρμᾶν, δῆλον ὡς καθ' εἱμαρμένην καὶ τὰ τῆς ὁρμῆς γενήσεται, εἰ καὶ C ὑφ' ἡμῶν γίνεται, καὶ κατὰ τὴν ἡμετέραν φύσιν καὶ ὁρμὴν καὶ κρίσιν. εἰ γὰρ οἷόν τε ἦν αὐτὴν καὶ μὴ γενέσθαι, ψευδὴς ἂν ἦν ἡ πρότασις ἡ λέγουσα, ὅτι τῶν αὐτῶν περιεστηκότων αἰτίων, ἀνάγκη τὰ αὐτὰ ἕπεσθαι. οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς ἀλόγοις καὶ ἐπὶ τοῖς ἀψύχοις εὑρεθήσεται. εἰ γὰρ τὴν ὁρμὴν ἐφ' ἡμῖν τάττουσιν, ὅτι φύσει ταύτην ἔχομεν, τί κωλύει καὶ ἐπὶ τοῦ πυρὸς λέγειν εἶναι τὸ καίειν, ἐπειδὴ φύσει καίει τὸ πῦρ; ὡς που καὶ κατεμφαίνειν ἔοικεν ὁ Φιλοπάτωρ ἐν τῷ περὶ εἱμαρμένης. οὐκ ἄρα τὸ δι' ἡμῶν ὑπὸ τῆς D εἱμαρμένης γινόμενον ἐφ' ἡμῖν ἐστι. τῷ γὰρ αὐτῷ λόγῳ καὶ ἐπὶ λύρᾳ καὶ αὐλοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ὀργάνοις καὶ πᾶσιν ἀλόγοις τε καὶ ἀψύχοις ἔσται τι, ὅταν τινὲς δι' αὐτῶν ἐνεργῶσι· τοῦτο δὲ ἄτοπον.

De fato quod in aſtris ponitur.

CAP. XXXVI.

ADVERSVS ſapientes Ægyptiorum, qui dicunt veram eſſe ſententiam de fato in aſtris poſito, ſed mutari precibus, & procurationibus: eſſe enim etiam horum ipſorum ſiderum cultus quoſdam, qui ea mitigent, aliáſque ſuperiores quaſdam vires, quæ ea poſſint flectere, ideóque precationes, & deorum eſſe cultus inſtitutos: reſpondebimus, eos fatum facere rerum contingentium, non neceſſariarum.

Περὶ τῆς διὰ τῶν ἄστρων εἱμαρμένης.

ΚΕΦΑΛ. λϛʹ.

E ΠΡΟΣ δὲ τοὺς σοφοὺς τῶν Αἰγυπτίων λέγοντας ἀληθεύεσθαι μὲν τὴν διὰ τῶν ἄστρων εἱμαρμένην, τρέπεσθαι δὲ αὐτὴν εὐχαῖς καὶ ἀποτροπιασμοῖς· εἶναι γάρ τινας καὶ τούτων αὐτῶν τῶν ἄστρων θεραπείας τὰς ἐκμειλισσομένας αὐτούς, καὶ ἄλλας τινὰς ὑπερκειμένας δυνάμεις τὰς τρέπειν αὐτοὺς δυναμένας, καὶ διὰ τοῦτο τὰς εὐχὰς καὶ τὰς θεραπείας τῶν θεῶν, καὶ τοὺς ἀποτροπιασμοὺς ἐπινενοῆσθαι, ἐροῦμεν ὅτι τῶν ἐνδεχομένων καὶ οὐχὶ τῶν ἀναγκαίων ποιοῦσι τὴν εἱμαρμένην.

A τὸ δὲ ἐνδεχόμενον, ἀόριστον· τὸ δὲ ἀόριστον, ἄγνωστον. ἀνῄρηται οὖν διὰ τούτων πᾶσα μὲν μαντεία, μάλιστα δὲ ἡ τῶν καλουμένων γενεθλιαλόγων, ἣν αὐτοὶ παρὰ τὰς ἄλλας πρεσβεύουσιν ὡς ἰσχυρόν τι καὶ ἀληθὲς πρᾶγμα. ἐὰν δὲ λέγωσιν ὅτι τὰ τῶν σχημάτων ἀποτελέσματα πρόδηλα, καὶ τοῖς ἐπιστήμοσι γνωρίζεται, ὅταν δὲ τὸ σχῆμα μὴ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν ἀποβαίνῃ, Θεὸς ἐκώλυσεν, ἐροῦμεν ὡς καὶ τοῦτο ἄτοπον· πρῶτον, ὅτι τὴν εὐχὴν μόνην ἐφ᾽ ἡμῖν τίθενται καὶ τὴν θεραπείαν τῶν Θεῶν, ἄλλο δὲ οὐδέν. εἶτα διαμφισβητήσομεν πρὸς αὐτούς, πῶς τῶν ἄλλων πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων B πράξεών τε καὶ προαιρέσεων, ἐν τῇ ποιᾷ σχέσει τῶν ἄστρων κειμένων, τὸ τῆς εὐχῆς μόνης ἐφ᾽ ἡμῖν ἐστιν; ἄπορον γὰρ διὰ ποίαν αἰτίαν οὕτως ἔχει τοῦτο· καὶ τίς ἡ ἀνάγκη. ἔπειτα, εἰ τέχνη τίς ἐστι καὶ μέθοδος τῶν ἀποτροπιασμῶν ἡ κωλύουσα τὰ περὶ τῆς εἱμαρμένης, πότερον πᾶσιν ἀνθρώποις ἡ μέθοδός ἐστιν ἐφικτή, ἢ τισὶ μέν, τισὶ δὲ οὔ; εἰ γὰρ πᾶσιν, οὐδὲν κωλύει τῷ λόγῳ παντάπασιν ἀνατραπῆναι τὴν εἱμαρμένην, πάντων μαθόντων τὴν τέχνην τὴν κωλύουσαν αὐτῆς τὰ ἀποτελέσματα. εἰ δὲ τισὶ μέν ἐστιν ἐφικτή, τισὶ δὲ οὔ, ποῖος ἄρα καὶ τίς ὁ τοῦτο διορίζων; εἰ μὲν γὰρ αὐτὴ ἡ εἱμαρμένη C τοὺς μὲν ποιεῖ θεραπευτὰς τοῦ θείου, τοὺς δ᾽ οὐ ποιεῖ, εὑρεθήσεται πάλιν ταῦτα πάντα κατὰ τὴν εἱμαρμένην. τὸ γὰρ τῆς εὐχῆς καὶ τῆς θεραπείας, οὐ μόνον ἐφ᾽ ἡμῖν οὐκ ἔλαττον νῦν ἀνεφάνη τῆς εἱμαρμένης, ἀλλὰ καὶ μεῖζον. Εἰ δὲ μὴ εἱμαρμένη, ἀλλ᾽ ἕτερόν τι τούτων αἴτιόν ἐστιν, ἐκεῖνο μᾶλλον εἱμαρμένη φανήσεται. ἐν γὰρ τῷ δύνασθαι δι᾽ εὐχῆς κατορθοῦν ἢ μὴ δύνασθαι, τὸ πᾶν τῆς εἱμαρμένης περιέχεται κράτος. τοῖς μὲν γὰρ δυναμένοις, οὐδὲν ἡ εἱμαρμένη· τοῖς δὲ μὴ δυναμένοις, πάντως καθ᾽ εἱμαρμένην· καὶ εὑρεθήσεται τισὶ μὲν ἀν- D θρώποις πάντα καθ᾽ εἱμαρμένην, τισὶ δὲ οὐδὲν καθ᾽ εἱμαρμένην. καὶ δῆλον ὅτι ὁ τοῦτο ὁρίζων αὐτός ἐστιν ἡ κυριωτάτη εἱμαρμένη· καὶ οὕτω πάντα πάλιν καθ᾽ εἱμαρμένην εὑρεθήσεται, πρὸς τῷ ἄδικον εἶναι τὸν διανέμοντα, εἴτε δαίμων τις εἴη, εἴτε καὶ ἄλλη τις εἱμαρμένη. οὐ γὰρ πρὸς ἀξίαν νέμει τοῖς ἀνθρώποις τὴν τῆς θεραπείας τῶν Θεῶν μέθοδον. τί γὰρ μᾶλλον οὗτος ἄξιος ἢ ἐκεῖνος, πάντων ὀργάνων ὄντων τῆς εἱμαρμένης, καὶ μηδὲν μηδενὸς ἐξ οἰκείας προθέσεως πράττοντος, E μᾶλλον δὲ μὴ προαιρουμένου; οὐ γὰρ τοῖς οὕτω γινομένοις οὐδεὶς οὔτε δίκαιος οὔτε ἄδικος. οὐκοῦν οὔτε ἄξιος οὔτε ἀνάξιός ἐστι χάριτος. ὁ δὲ τοῖς ἴσοις ἄνισα νέμων, ἄδικος.

A At contingens infinitum eſt, infinitum autem incognitum. Itaque cùm omnis diuinatio tollitur, tum maximè eorum qui prædicant, & notant cuiuſque vitam ex natali die, qui γενεθλιαλόγοι dicuntur, quam ipſi præ cæteris, vt validam quandam rem & veram commendant. Si dicant figurarum affectiones eſſe perſpicuas, & à peritis cognoſci, verùm cùm figura non ex propria vi euenerit, Deum prohibuiſſe, etiam hoc abſurdum eſſe reſpondebimus: primùm, quoniam preces ſolas, & deorum cultum, in noſtra poteſtate ſtatuunt, aliud præterea nihil, tum ambigemus cum eis quomodo cùm cæteræ omnes humanæ B actiones & electiones in cuiuſdammodi figura aſtrorum ſint ſitæ, ſola precatio in nobis ſit poſita. Nam dubium eſt cur hoc ita ſe habeat, & quæ cauſa hanc neceſſitatem imponat. Deinde ſi ars quædam eſt, & doctrina iſtarum procurationum, quæ fati vim prohibeat, vtrum omnes homines hanc doctrinam aſſequi poſſunt, an quidam poſſunt, quidam non poſſunt? Si enim omnes poſſunt, nihil prohibet hac ratione quin planè euertatur fatum, cùm omnes artem eam quæ fati affectiones prohibet, didicerint. Sin aliqui aſſequi eam poſſunt, aliqui non poſſunt, qualis C tandem, aut quis eſt, qui hoc præſcribat? Si enim ipſum fatum alios facit cultores numinis diuini, alios non facit, rurſum omnia fato fieri inuenientur. Nam preces & cultum quę in nobis ſunt, non ſolùm non inferiora eſſe fato, ſed etiam ſuperiora iam cognouimus. Si non fatum, ſed aliud quippiam horum cauſa eſt, illud potiùs fatum cenſebitur. Nam in hoc ipſo, quòd per precationem rectè negotium noſtrum agere poſſumus, aut non poſſumus, omnis fati vis continetur. Nam in his D qui poſſunt, fatum nihil eſt: qui non poſſunt, iis omnia fato eueniunt. Et quibuſdam hominibus omnia eſſe fatalia, quibuſdam nihil eſſe fatale, comperiemus. Neque dubium eſt, quin qui hoc præſcribit, ipſe veriſſimum fatum ſit, & ſic omnia denuò fato fieri deprehendentur. Atque iniquus quis eſt qui hoc diſtribuit, ſiue dæmon quis ſit, ſiue aliud fatum quodpiam. Non enim ad dignitatem, colendorum deorum viam hominibus tribuit. Cur enim hîc dignior, quàm ille, cùm omnes ſint inſtrumenta fati, & ni- E hil quiſquam agat de ſententia ſua, imò ne eligat quidem? Nam in his quæ ita fiunt, nemo vel iuſtus vel iniquus eſt. Itaque neque dignus, neque indignus beneficio. Qui autem paribus non tribuit paria, iniquus eſt.

A

De his qui dicunt optionem rerum agendarum in nobis eſſe, exitum verò rerum optatarum in fati poteſtate.

CAP. XXXVII.

QVi autem dicunt optionem rerum agendarum in nobis eſſe, ſed rerum optatarum euentum in fato (ſunt autem hi Græcorum doctiſſimi) partim rectè aiũt, partim falluntur. Nam quòd in noſtra poteſtate ponũt optiones rerum agendarum, non tamen omnino earũ exitus rectiſſimè dicũt: quòd verò fato aſſignent, non rectè. Primùm enim coarguentur quòd imperfectum faciant fatum, ſiquidem hoc habeat, quod non habet: deinde quòd ipſum ſtatuant conſequens quiddam ad noſtram voluntatem. Nam fati opera conſequentia eſſe dicunt volũtati, atque ita moueri potiùs à nobis, quàm mouere nos reperietur. Atque etiam homo fato dominantior eſt, vt qui ipſum ſua optione effingat. Quamobrem rectius eſt dicere, exitus rerũ cauſam in prouidentia conſiſtere. Nam prouidentiæ magis hoc opus eſt, quàm fati. Prouidentiæ enim proprium eſt, pro ſuo cuique commodo tribuere. Eámque ob cauſam exitus earũ rerum, quas ſelegerimus, & optauerimus, pro eo atque vtile futurum ſit, aliquando conſequetur, aliquando non conſequetur. Quòd ſi fatum, quod ſit ſeries quædam cauſarum perpetua (ita enim fatum Stoici definiunt, id eſt, ordinem, & conuexionem immutabilem) non ad vtilitatem cuiuſque, ſed ſuo motu, & neceſſitate, exitus affert, quid dicant de omnino ſtolidis, & ſtultis, eóque ab electione vacuis, vtrùm fato illis adeſt, vt tales ſint, an nõ? Si enim non fato, fatum effugient, ſin fato, neceſſariò ſequitur, ne electionem quidem in noſtra poteſtate ſitam eſſe: Si enim quod electionis eſt expers, ſub fatum cadit, neceſſariò etiam, quod electionis eſt particeps, & ſic ad primorum illorum ſententiam, qui dicunt omnia eſſe à fato, reuoluuntur. Superuacanea etiam pugna eſt in continente & incontinente, rationis & cupiditatis. Si enim neceſſariò conſtitutum, & definitum eſt, hoc agere, hoc non agere, quis vſus eſt diſſenſionis in eo, & diſcordiæ? Quod ſi etiam confatale eſt, non modò agere, ſed etiam ita agere, quid aliud dicit qui ita ait, quàm & electionem fatalem eſſe? Nam electio eſt, quæ cum cupiditate depugnat, & in continentibus ſuperat, in incontinentibus ſuperatur. Quare ſublata eſt eorum ſententia initio poſita, propterea quòd in noſtra poteſtate electio non erit.

Prouidentiæ quid propriũ.

* ἀπαράβατον

Περὶ τῶν λεγόντων τὴν αἵρεσιν τῶν πρακτέων ἐφ' ἡμῖν εἶναι, τὴν δὲ αἱρεθέντων ἀπόβασιν ἐπὶ τῇ εἱμαρμένῃ.

ΚΕΦΑΛ. λζ.

ΟΙ δὲ λέγοντες τὴν αἵρεσιν τῶν πρακτέων ἐφ' ἡμῖν εἶναι· τὴν δὲ τῶν αἱρεθέντων ἀπόβασιν ἐπὶ τῇ εἱμαρμένῃ (εἰσὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων οἱ σοφώτατοι) τὸ μὲν κατορθοῦσι, τὸ δὲ σφάλλονται. τὸ μὲν γὰρ ἐφ' ἡμῖν τιθέναι B τὰς αἱρέσεις τῶν πρακτέων, μὴ πάντως δὲ καὶ τὰς ἀποβάσεις, ὀρθότατα λέγουσι. τὸ δὲ τῇ εἱμαρμένῃ περιάπτειν ταύτας, οὐκ ὀρθῶς. ἐλεγχθήσονται γὰρ πρῶτον μὲν ἀτελῆ ποιοῦντες τὴν εἱμαρμένην· εἰ τὸ μὲν ἔχει, τὸ δὲ οὐκ ἔχει· ἔπειτα παρακολούθημα ποιοῦντες αὐτὴν τῆς ἡμετέρας γνώμης. ταύτῃ γὰρ ἀκολουθεῖν φασι τὰ τῆς εἱμαρμένης ἔργα, καὶ οὕτως εὑρεθήσεται κινουμένη μᾶλλον ὑφ' ἡμῶν, ἢ κινοῦσα ἡμᾶς· καὶ κυριώτερος ὁ ἄνθρωπος τῆς εἱμαρμένης ὁ τυπῶν αὐτὴν διὰ τῆς αἱρέσεως ἑαυτοῦ. διὸ βέλτιον προνοίαν λέγειν C αἰτίαν τῆς ἐκβάσεως τῶν πραγμάτων. προνοίας γὰρ μᾶλλον τοῦτο ἔργον ἢ εἱμαρμένης. τῆς γὰρ προνοίας ἴδιον τὸ ἑκάστῳ νέμειν κατὰ τὸ ἑκάστου συμφέρον· καὶ διὰ τοῦτο τῶν αἱρεθέντων ἡ ἔκβασις κατὰ τὸ συμφέρον ποτὲ μὲν ἔσται, ποτὲ δὲ οὐκ ἔσται. εἰ δὲ ἡ εἱμαρμένη εἱρμός τις οὖσα αἰτιῶν ἀπαράβατος (οὕτω γὰρ αὐτὴν οἱ Στωϊκοὶ ὁρίζονται, τουτέστι τάξιν, καὶ ἐπισύνδεσιν * ἀπαράλλακτον) οὐ κατὰ τὸ συμφέρον, ἀλλὰ κατὰ τὴν οἰκείαν κίνησιν καὶ ἀνάγκην ἐπάγει τὰ τέλη· τί δή ἂν εἴποιεν ἐπὶ τῶν παντελῶς ἠλιθίων καὶ μωρῶν, καὶ διὰ τοῦτο D ἀπροαιρέτων; πότερον καθ' εἱμαρμένην αὐτοῖς τὸ τοιούτοις εἶναι προσέστιν ἢ οὔ; εἰ γὰρ μὴ καθ' εἱμαρμένην, ἔξω πεσοῦνται τῆς εἱμαρμένης· εἰ δὲ καθ' εἱμαρμένην, ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθεῖ τὸ μηδὲ τὴν προαίρεσιν ἐφ' ἡμῖν εἶναι. εἰ γὰρ τὸ ἀπροαίρετον ὑπὸ τὴν εἱμαρμένην, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸ προαιρετόν. καὶ οὕτως ἀναδραμοῦνται πρὸς τοὺς πρώτους τοὺς λέγοντας πάντα καθ' εἱμαρμένην εἶναι. περιττὴ δὲ καὶ ἡ μάχη τοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἐπὶ τοῦ ἐγκρατοῦς καὶ ἀκρατοῦς· εἰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὥρισται τὸ μὲν πρᾶξαι, τὸ δὲ μὴ πρᾶξαι, τίς E ἡ χρεία τῆς ἐν αὐτῷ στάσεως καὶ φιλονεικίας; ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο συγκαθείμαρται μὴ μόνον πρᾶξαι, ἀλλὰ καὶ τοιῶσδε πρᾶξαι, τί δή ἄλλο φησὶν ὁ τοῦτο λέγων ἢ ὅτι καὶ ἡ προαίρεσις τῶν πεπρωμένων ἐστίν; ἡ γὰρ προαίρεσις ἐστὶν ἡ μαχομένη τῇ ἐπιθυμίᾳ, ἡ νικῶσα μὲν ἐπὶ τῶν ἐγκρατῶν, ἡττωμένη δὲ ἐπὶ τῶν ἀκρατῶν. οὐκοῦν ἀνήρηται τὰ τῆς ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς ὑποθέσεως. οὐκ ἔτι γὰρ ἡ προαίρεσις ἐφ' ἡμῖν.

Quomodo

Περὶ τοῦ πῶς λέγει Πλάτων τὴν εἱμαρμένην.

ΚΕΦΑΛ. λη'.

ΠΛΑΤΩΝ δὲ διχῶς λέγει τὴν εἱμαρμένην· τὴν μὲν κατ' οὐσίαν, τὴν δὲ κατ' ἐνέργειαν· κατ' οὐσίαν μὲν, τὴν τοῦ παντὸς ψυχήν· κατ' ἐνέργειαν δὲ, θεῖον νόμον ἀπαράβατον δι' αἰτίαν ἀναπόδραστον. καλεῖ δὲ τοῦτον θεσμὸν Ἀδράστειαν· τοῦτον δὲ τὸν νόμον δεδόσθαι παρὰ τοῦ πρώτου καὶ ἀνωτάτου Θεοῦ τῇ τοῦ παντὸς ψυχῇ εἰς διακόσμησιν τῶν ὅλων, καθ' ὃν διεξάγεται τὰ γινόμενα. ταύτην δὲ τὴν κατ' ἐνέργειαν εἱμαρμένην καὶ κατὰ πρόνοιαν λέγει. ἀπὸ γὰρ τῆς προνοίας ἐμπεριέχεσθαι τὴν εἱμαρμένην. πᾶν γὰρ τὸ καθ' εἱμαρμένην καὶ κατὰ πρόνοιαν γίνεσθαι, οὐ μὴν πᾶν τὸ κατὰ πρόνοιαν καὶ καθ' εἱμαρμένην εἶναι. αὐτὸς δὲ ὁ θεῖος νόμος, ὅν φησιν εἶναι πρόνοιαν καὶ εἱμαρμένην, πάντα περιέχει ἐν ἑαυτῷ· τὰ μὲν καθ' ὑπόθεσιν, τὰ δὲ ἐξ ὑποθέσεως. τὰς μὲν γὰρ προηγουμένας αἰτίας, ὥσπερ τινὰς ἀρχὰς καὶ καθ' ὑπόθεσιν περιέχει, ἅπερ ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν, συγκαταθέσεις, καὶ κρίσεις, καὶ ὁρμαί. τὰ δὲ ἐξ ἀνάγκης ταύταις ἑπόμενα ἐξ ὑποθέσεώς ἐστιν. καὶ ἔστιν ἡ μὲν ἐφ' ἡμῖν αἵρεσις τῶν πρακτέων καθ' ὑπόθεσιν. ὑποκειμένων δὲ πάλιν τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐξ αὐτῶν τούτων, ὥσπερ ἐξ ὑποθέσεως ἀκολουθεῖν τὰ τῆς εἱμαρμένης· οἷον ἐφ' ἡμῖν κεῖται τὸ πλεῦσαι· τοῦτο καθ' ὑπόθεσίν ἐστιν. ὑποκειμένου τοίνυν τοῦ πλεῖν ἡμᾶς, ἐπακολουθῆσαι τὰ ἐκ ταύτης τῆς ὑποθέσεως, τὸ ναυαγῆσαι ἢ μή. διὸ καὶ ἐξ ὑποθέσεως καλεῖ τὰ παρακολουθοῦντα καὶ ἑπόμενα ταῖς ἐφ' ἡμῖν ὑποθέσεσι, τουτέστιν ἀρχαῖς καὶ πράξεσιν, ὡς εἶναι τὰ μὲν ἡγούμενα καὶ ἐφ' ἡμῖν καθ' ὑπόθεσιν· τὰ δὲ ἑπόμενα ἐξ ὑποθέσεως, καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· μὴ γὰρ ἐξ ἀϊδίου ὡρίσθαι τὸ καθ' εἱμαρμένην, ἀλλ' ἐπισυμβαίνειν προηγησαμένοις τοῖς ἐφ' ἡμῖν. τούτῳ δὲ συμφωνεῖ καὶ τὸ, αἰτία ἑλομένου, Θεὸς ἀναίτιος, καὶ τὸ, ἀδέσποτον εἶναι τὴν ἀρετὴν, καὶ τὸ, εἶναι μαντείας· συντείνει δὲ αὐτῷ πᾶς λόγος εἰς τὸ τὰς προαιρέσεις καί τινας τῶν κατὰ προαίρεσιν πράξεων ἐφ' ἡμῖν εἶναι· τὰ δὲ ἐπακολουθοῦντα ταύταις καὶ τὰ τέλη ἐπὶ τῇ εἱμαρμένῃ ἐξ ἀνάγκης. τοῦτο δὲ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐδείχθη μὴ καλῶς ἔχειν. καθ' ὃ μὲν οὖν καλεῖ Θεοῦ διάταξιν καὶ βούλησιν τὴν εἱμαρμένην, καὶ καθὸ τὴν εἱμαρμένην ὑπάγει τῇ προνοίᾳ, μικρόν τι διαλλάττει πρὸς τὰ θεῖα λόγια, τὰ λέγοντα πρόνοιαν μόνην διοικεῖν τὰ πάντα. * κατὰ πολὺ δὲ διαφέρεται, φάσκων ἐξ ἀνάγκης τοῖς ἐφ' ἡμῖν ἕπεσθαι τὰ τέλη. ἡμεῖς γὰρ οὐ κατ' ἀνάγκην ἐπάγεσθαι τὰ τῆς προνοίας φαμὲν, ἀλλ' ἐνδεχομένως.

Quomodo Plato fatum dicat.

Cap. XXXVIII.

A PLATO fati nomen vſurpat bifariàm: Aliud enim in ſubſtantia, aliud in muneris functione ponit. Quod in ſubſtantia ponitur, animam vult eſſe vniuerſi: Quod in muneris functione, diuinam legem immutabilem ob cauſam ineuitabilem. Quam legem etiam Adraſtiam dicit, eámque à primo B ſummóque Deo vniuerſi, animæ, ad omnium adminiſtrationem datam eſſe, per quam omnia quæ fiunt, gubernentur. Hoc fatum in muneris functione poſitum, etiam prouidẽtiam appellat. Nam à pronidentia fatum comprehendi vult. Quidquid enim fato fiat, etiam prouidentia fieri, non tamen quidquid fit prouidentiæ, etiam fati eſſe. Ipſa autem diuina lex, quam ait eſſe prouidentiam, & fatum, omnia in ſe complectitur, alia quidem ſecundùm propoſitum, alia à propoſito. Nam cauſas antecedentes, vt quædam principia, & C ſecundùm propoſitum complectitur, quæ in noſtra poteſtate ſunt, aſſenſiones, & iudicia, & appetitus. Quæ verò hęc neceſſariò conſequuntur, à propoſito ſunt. Atque optio quidem rerũm agendarum, quæ in nobis ſita eſt, ſecundùm propoſitum eſt. Poſitis autem iis quæ in nobis ſita ſunt, ex his ipſis, vt à propoſito, fatum conſequi: vt verbi gratia in nobis eſt ſitum, nauigare, hoc ſecundùm propoſitum eſt. Cùm ergo propoſitum fuerit nauigare, ſequi quæ à propoſito ſunt, naufragium facere, aut non facere. Idcirco à propoſito vocat ea quę ſequuntur, & comitantur propoſi- D tum, quod in noſtra poteſtate eſt, id eſt, principia & actiones, vt ſint ea quæ antecedunt, & in nobis ſunt, ſecundùm propoſitum: quæ ſequuntur, à propoſito, neque in noſtra poteſtate ſint, ſed eueniant neceſſariò. Non enim ex æternitate definitum, fatum eſſe, ſed accidere, cùm ea quę in noſtra poteſtate ſunt fuerint antegreſſa. Cum quo congruit illud, Culpa eius eſt qui elegit, Deus extra culpam eſt: item, Virtutem carere Domino, &, Eſſe diuinationes. Omnis autem eius oratio eò pertinet, vt electiones, & aliquas actiones ex electione in noſtra eſſe poteſtate oſtendat. At E quæ eas actiones cõſequuntur, eorúmque euentus neceſſariò in fati poteſtate. Sed hoc non verè dici ſuprà demonſtratum eſt. Ex ea ergo parte qua Dei conſtitutionem & voluntatem fatum vocat, & fatum ſubiicit prouidentiæ, non multùm diſcrepat à diuinis litteris, quæ ſolã prouidentiam omnia gubernare confirmant. Sed ab iiſdem multis diſſentit, quòd dicat neceſſariò exitus eſſe conſequentes iis quæ in noſtra ſunt poteſtate. Nos enim quæ à prouidẽtia afferuntur, non neceſſariò euenire, ſed cõtingere vt ſequantur, dicimus.

Quæ ſunt à propoſito.

* τὰ λοιπὰ δὲ

Prouidentia contingentia non tollit.

Nam ſi neceſſariò, bona precationum pars amputabitur. Nam eo authore de ſolis principiis actionum; vt meliora ſcilicet eligamus, preces inſtituuntur: Cùm autem elegerimus, in reliquum preces inanes ſunt, cùm omnia quæ ſequuntur, neceſſariò inferantur. Nos verò etiam in his maximam vim habere preces decernimus. Eſſe enim in prouidentiæ manu eum qui nauiget, naufragium facere & non facere. Non tamen alterum eorum neceſſariò accidit, ſed vt eueniat contingit. Non enim neceſſitati Deus paret, neque fas eſt dicere eius voluntatem neceſſitati ſeruire: etenim neceſſitatis ipſe auctor eſt, & opifex. Neceſſitatem enim aſtris impoſuit, vt eodem ſemper modo mouerentur, & mare terminis ſuis concludit, vniuerſiſque, & generalibus rebus neceſſarium finem ſtatuit. Quem ſi volunt vocare fatum, quia vſquequaque ita neceſſario fit, vt quæ ex propagatione oriuntur, interire, nihil dicimus. Nam de nominibus cum iis non ambigimus. Ipſe verò Deus non ſolùm extra omnem neceſſitatem locatus eſt, ſed etiam eius Dominus & auctor eſt. Cùm enim ſit poteſtas & natura liberæ poteſtatis, nihil neque naturæ neceſſitate, neque legis ſanctione facit, ſed omnia ſunt illi contingentia, etiam quæ ſunt neceſſaria. Atque hoc vt declaretur, iuſſit olim curſum Solis & Lunæ conſiſtere, quæ neceſſariò feruntur, & ſemper eodem modo ſe habent, vt oſtenderet, nihil ſibi neceſſariò fieri, ſed omnia pro poteſtate contingere, vt eueniant. Semel autem eiuſmodi diem fecit, quod & ſcriptura ſancta notauit, vt potentiam modò ſuam declararet, neque legem neceſſariæ motionis aſtrorum quam illis à principio dedit, abrogaret. Sic & aliquot homines in vita conſeruat, vt Eliam, & Enoch, quam uis mortales & caducos, vt per hæc omnia eius potentiam, & quæ cogi nulla ratione poteſt, voluntatem intelligamus. Stoici autem aiunt, ſtellas errantes, cùm ad idem, & in longitudine & in latitudine, ſignum referuntur, in quo initio erant, cùm primùm mundus eſt conditus, certo temporum ambitu conflagrationem, & interitum rerum efficere, & de integro mundum eodem reſtitui. Et quoniam ſidera, ſimiliter rurſus ferantur, omnia quæ in priori ambitu fuerint, immutabiliter effici. Futurum enim rurſum Socratem, & Platonem, & quemque hominem cum iiſdem & amicis, & ciuibus; & eadem enique euentura, & eadem tractaturum; omnéſque ciuitates, & pagos, & agros ſimiliter reſtitui. Atque iſtam reſtitutionem vniuerſi, non ſemel, ſed ſæpè fieri, imò infinitè, & ſine vlla terminatione, eadem referri.

Elias & Enoch in vita conſeruantur.

A Εἰ γὰρ κατ' ἀνάγκην, περιττὸν μὲν τὸ πολὺ τῆς εὐχῆς μέρος περικόπτεσθαι· περὶ μόνων γὰρ τῶν ἀρχῶν τῶν πράξεων τὰ τῆς εὐχῆς ἔσται κατ' αὐτόν, ὥστε τὰ κρείττω ἑλέσθαι· μετὰ δὲ τὸ προελέσθαι, μάταια λοιπὸν τὰ τῆς εὐχῆς, τῶν ἑπομένων πάντων ἐξ ἀνάγκης ἐπαγομένων· ἡμεῖς δὲ καὶ ἐπὶ τούτοις μάλιστα δύνασθαι τὴν εὐχὴν ἐξετάζομεν. ἐπὶ τῇ προνοίᾳ γὰρ ἐστὶ τὸ ναυαγῆσαι τὸν πλέοντα, καὶ μὴ οὐκ ἐξ ἀνάγκης μέντοι τὸ ἕπεσθαι αὐτῶν, ἀλλ' ἐνδεχομένως· οὐ γὰρ ὑπ' ἀνάγκην ὁ Θεός· οὐδὲ τὴν βούλησιν αὐτοῦ δουλεύειν ἀνάγκῃ θεμιτὸν εἰπεῖν· καὶ γὰρ τῆς B ἀνάγκης δημιουργός ἐστιν. ἀνάγκην μὲν γὰρ ἐπέθηκε τοῖς ἄστροις, ὥστε ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ κινεῖσθαι· καὶ τὴν θάλασσαν περιώρισε· καὶ τοῖς καθόλου καὶ γενικοῖς ὅρον ἀναγκαῖον ἔθηκεν, ὃν εἰ βούλοιτο καλεῖν εἱμαρμένην, διὰ τὸ πάντη καὶ πάντως οὕτως γίνεσθαι κατὰ ἀνάγκην, ὡς πάντα τὰ κατὰ διαδοχὴν ἐν γενέσει φθείρεσθαι, λέγοι οὐδείς. περὶ γὰρ ὀνομάτων οὐκ ἀμφισβητοῦμεν πρὸς αὐτούς· αὐτὸς δὲ πάσης ἀνάγκης οὐ μόνον ἐκτὸς καθέστηκεν, ἀλλὰ καὶ κύριος καὶ C ποιητής ἐστιν. ἐξουσία γὰρ ὢν καὶ φύσις ἐξουσιαστική, οὐδὲν οὔτε φύσεως ἀνάγκῃ, οὔτε θεσμῷ νόμου ποιεῖ. πάντα δέ ἐστιν αὐτῷ ἐνδεχόμενα καὶ τὰ ἀναγκαῖα· καὶ ἵνα τοῦτο δειχθῇ, ἔστησέ ποτε τὸν δρόμον ἡλίου καὶ σελήνης τῶν ἀνάγκῃ φερομένων, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἐχόντων· ἵνα δείξῃ μηδὲν αὐτῷ κατ' ἀνάγκην γίνεσθαι, ἀλλὰ πάντα κατ' ἐξουσίαν ἐνδεχόμενα. ἅπαξ δὲ τοιαύτην ἡμέραν ἐποίησεν, ὡς ἐπεσημήνατο καὶ ἡ γραφή, ἵνα μόνον ἐνδείξηται, καὶ μὴ διαλύσῃ τὸν θεσμὸν τὸν ἐξ ἀρχῆς αὐτῷ τεθέντα τῆς ἀναγκαίας D τῶν ἄστρων φορᾶς. οὕτω καὶ τινὰς τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ ζωῇ διαφυλάττει, ὡς τὸν Ἠλίαν καὶ τὸν Ἐνώχ, θνητοὺς ὄντας καὶ ὑποκειμένους φθορᾷ· ἵνα διὰ πάντων τούτων τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀκαταδάμαστον βούλησιν καταμηνύσωμεν. οἱ δὲ Στωϊκοί φασιν ἀποκαθισταμένους τοὺς πλανήτας εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον κατά τε μῆκος καὶ πλάτος, ἔνθα τὴν ἀρχὴν ἕκαστος ἦν ὅτε τὸ πρῶτον ὁ κόσμος συνέστη, ἐν ῥηταῖς χρόνων περιόδοις ἐκπύρωσιν καὶ φθορὰν τῶν ὄντων ἀπεργάζεσθαι· καὶ πάλιν ἐξ ὑπαρχῆς εἰς τὸ αὐτὸ E τὸν κόσμον ἀποκαθίστασθαι· τῶν ἀστέρων ὁμοίως πάλιν φερομένων, ἕκαστον ἐν τῇ προτέρᾳ περιόδῳ γινόμενον ἀπαραλλάκτως ἀποτελεῖσθαι. ἔσεσθαι γὰρ πάλιν Σωκράτην καὶ Πλάτωνα, καὶ ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων σὺν τοῖς αὐτοῖς καὶ φίλοις καὶ πολίταις· καὶ τὰ αὐτὰ πείσεσθαι καὶ τὰ αὐτὰ μεταχειριεῖσθαι· καὶ πᾶσαν πόλιν, καὶ κώμην, καὶ ἀγρὸν ὁμοίως ἀποκαθίστασθαι· γίνεσθαι δὲ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ παντὸς οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πολλάκις· μᾶλλον δὲ εἰς ἄπειρον καὶ ἀτελεύτητον τὰ αὐτὰ ἀποκαθίστασθαι.

τοὺς δὲ θεοὺς τοὺς μὴ ὑποκειμένους τῇ φθορᾷ ταύτῃ παρακολουθήσαντας μιᾷ περιόδῳ, γινώσκειν ἐκ ταύτης πάντα τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι ἐν ταῖς ἑξῆς περιόδοις· οὐδὲν γὰρ ξένον ἔσεσθαι παρὰ τὰ γενόμενα πρότερον, ἀλλὰ πάντα ὡσαύτως ἀπαραλλάκτως ἄχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων. καὶ διὰ ταύτην τὴν ἀποκατάστασιν, φασί τινες τοὺς Χριστιανοὺς τὴν ἀνάστασιν φαντάζεσθαι πολὺ πλανηθέντες. εἰσάπαξ γὰρ τὰ τῆς ἀναστάσεως καὶ οὐ κατὰ περίοδον ἔσεσθαι, τὰ τοῦ Χριστοῦ διδάσκει λόγια.

A Deos verò qui hunc interitum effugiant, vno ambitu aſſequi & cognoſcere omnia quæ in ſequentibus conuerſionibus futura ſint. Nihil enim fore noui, quod priùs non fuerit, ſed omnia eodem modo ſine vlla variatione, etiam vſque ad minima quæque euentura. Atque propter illam reſtitutionem dicunt aliqui, Chriſtianos reuocationem corporum à morte ad vitam imaginari. Sed multum aberrant à vero. Nam ſemel vitam reſtitui mortuis, non per ambitum, Chriſti oracula arbitrantur.

B

Περὶ τοῦ αὐτεξουσίου ἤτοι τοῦ ἐφ' ἡμῖν.

ΚΕΦΑΛ. λθ'.

Ο ΠΕΡΙ τοῦ αὐτεξουσίου λόγος, τουτέστι τοῦ ἐφ' ἡμῖν, πρώτην μὲν ἔχει ζήτησιν, εἰ ἔστι τι ἐφ' ἡμῖν· πολλοὶ γὰρ οἱ ἀντιβαίνοντες· δευτέραν δέ, τίνα ἐστὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν, καὶ τίνων ἐξουσίαν ἔχομεν· τρίτην, τὴν αἰτίαν ἐξετάσαι, δι' ἣν ὁ ποιήσας ἡμᾶς Θεὸς αὐτεξουσίους ἐποίησε. διαλαβόντες δὴ περὶ τοῦ πρώτου πρότερον εἴπωμεν, ἀποδεικνύντες ὅτι ἐστί τι ἐφ' ἡμῖν ἐκ τῶν παρ' ἐκείνοις ὁμολογουμένων. τῶν γινομένων πάντων ἢ Θεόν φασιν αἴτιον εἶναι, ἢ ἀνάγκην ἢ εἱμαρμένην, ἢ φύσιν, ἢ τύχην, ἢ τὸ αὐτόματον· ἀλλὰ τοῦ μὲν Θεοῦ ἔργον οὐσία, καὶ πρόνοια· τῆς δὲ ἀνάγκης τῶν ἀεὶ ὡσαύτως ἐχόντων ἡ κίνησις· τῆς δὲ εἱμαρμένης τὸ ἐξ ἀνάγκης τὰ δι' αὐτῆς ἐπιτελεῖσθαι· καὶ γὰρ αὐτὴ τῆς ἀνάγκης ἐστί. τῆς δὲ φύσεως γένεσις, αὔξησις, φθορά, φυτά, καὶ ζῶα· τῆς δὲ τύχης, τὰ σπάνια καὶ ἀπροσδόκητα. ὁρίζονται γὰρ τὴν τύχην σύμπτωσιν καὶ συνδρομὴν δύο αἰτιῶν ἀπὸ προαιρέσεως τὴν ἀρχὴν ἐχόντων, ἄλλο τι παρ' ὃ πέφυκεν ἀποτελουσῶν, ὡς τάφρον ὀρύσσοντα θησαυρὸν εὑρεῖν. οὔτε γὰρ ὁ θεὶς οὕτως τέθεικεν ὡς τοῦτον εὑρεῖν, οὔτε ὁ εὑρὼν οὕτως ὤρυξεν ὡς εὑρεῖν θησαυρόν. ἀλλ' ὁ μέν, ἵν' ὅτε θέλῃ, ἀνέληται· ὁ δέ, ἵνα τάφρον ὀρύξῃ, συνέπεσε δὲ ἄλλο τι παρ' ὃ προῄρηντο ἀμφότεροι. τοῦ δὲ αὐτομάτου τὰ τῶν ἀψύχων ἢ ἀλόγων συμπτώματα ἄνευ φύσεως καὶ τέχνης. τίνι τοίνυν τούτων ὑπαγάγωμεν τὰ διὰ τῶν ἀνθρώπων, εἴπερ ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν αἴτιος καὶ ἀρχὴ πράξεων; ἀλλ' οὔτε Θεῷ θεμιτὸν ἐπιγράφειν αἰσχρὰς ἔσθ' ὅτε πράξεις καὶ ἀδίκους· οὔτε ἀνάγκῃ· οὐ γὰρ τῶν ἀεὶ ὡσαύτως ἐχόντων ἐστίν· οὔτε εἱμαρμένῃ· οὐ γὰρ τῶν ἐνδεχομένων, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων τὰ τῆς εἱμαρμένης ἐστίν· οὔτε φύσει· φύσεως γὰρ ἔργα ζῶα καὶ φυτά· οὔτε τύχῃ· οὐ γὰρ σπάνιοι καὶ ἀπροσδόκητοι τῶν ἀνθρώπων αἱ πράξεις· οὔτε τῷ αὐτομάτῳ· ἀψύχων γὰρ ἐστὶν ἢ ἀλόγων τὰ συμπτώματα.

De libera voluntate, ſeu de ijs quæ in noſtra ſunt poteſtate.

CAP. XXXIX.

DISPVTATIO de libera voluntate, id eſt, de eo quod in noſtra poteſtate eſſe dicitur, primam habet quçſtionem, an ſit aliquid in noſtra poteſtate: multi enim ſunt qui repugnent: Alteram, quæ ſint illa quæ ſunt in noſtra poteſtate, & quorum liberam habeamus C voluntatẽ: Tertiam, vt cauſam inueſtigemus, cur nos parens noſter Deus libera voluntate genuerit. Quare oratione repetita, primũ dicamus, de primo, & aliquid eſſe in noſtra poteſtate, ex his quç ab illis cõceduntur, demõſtremus. Omnium quæ fiunt, ant Deũ cauſã eſſe aiunt, aut neceſſitatẽ, aut fatum, aut naturã, aut fortunã, aut caſum, Verùm Dei quidẽ opus, ſubſtãtia, & prouidentia eſt. Neceſſitatis, motus eorum, quæ ſemper eodẽ modo ſe habẽt: Fati, quod neceſſariò fiant, quæ fato efficiũtur; Etenim fatum, neceſſitatis eſt: Na-D turæ, ortus, accretio, interitus, ſtirpes, & animalia: Fortunæ quæ rara ſunt, & præter expectationẽ. Definiunt enim fortunã, cõgreſſum & cõcurſum duarũ cauſarũ, quæ ab electione & volũtate principiũ habẽt; & aliud quippiã efficiunt, quam natura paratũ ſit vt faciãt: vt verbi gratia; ſi qui foderit, theſaurũ inuenit. Nam neque qui condidit: ita condidit, vt ille reperiret, neq; qui inuenit, ita fodit vt theſaurum inueniret. Sed ille quidẽ, vt cùm vellet, tolleret, hic vt foueam efficeret. Accidit autẽ aliud quippiam, quàm vterque ſtuduerit. Ca-E ſus verò opera ſunt, inanimorũ, aut beſtiarũ euentus, ſine natura, & arte. Ad quod igitur horum reducemus ea quæ per homines fiũt, ſi homo cauſa non eſt, & principiũ actionum? Atqui neque Deo fas eſt aſcribere turpes interdũ actiones, & iniquas, neque neceſſitati: nõ enim ſunt è numero eorũ, quæ ſẽper eodẽ modo ſe habẽt: neq; fato: nõ enim cõtingẽtia, ſed neceſſaria ſunt, quæ fato fiunt, neq; naturæ: naturæ enim opera animalia ſũt, & ſtirpes: neque fortunæ, neq; enim raræ ſunt, & præter expectationem, hominũ actiones: neq; caſui, nã caſus eſt euẽtus inanimorũ, aut beſtiarum.

Fortuna.

Caſus.

Relinquitur ergo, ipſum qui agit, & facit hominẽ, principiũ eſſe ſuorũ operũ, & libera voluntare poteſtatéque eſſe præditũ. Præterea ſi nullius actionis homo auctor eſt, ſuperuacaneè habet cõſultãdi facultatẽ. Quorſũ enim vtetur deliberatione, ſi nullius actionis eſt Dominus? Facere autẽ, vt, quod pulcherrimũ & præſtãtiſſimũ in homine eſt, ſuperuacaneũ ſit, abſurdiſſimũ eſt. Quare ſi cõſultat, agendi cauſa cõſultat; omnis enim deliberatio actionis cauſa, & propter actionẽ inſtituitur. Præterea, quorũ munérũ fũctiones in noſtra poteſtate ſunt, horũ etiam actiones, quæ cũ illis functionibus cõſentaneæ ſunt, in noſtra ſunt poteſtate. Sunt autẽ in noſtra poteſtate functiones cum virtutibus cõſentaneæ, quare & virtutes in noſtrã poteſtate ſunt. Eſſe autẽ in nobis functiones cũ virtute cõſentaneas, declarat, quod ab Ariſtotele rectè dictum eſt de virtutibus moralibus: quę enim faciẽdo diſcimus, ea cùm didicerimus, facimus. Nã diſcẽdo moderari voluptatibus, tẽperantes euadimus. Et cùm tẽperantes euaſerimus, voluptatibus moderamur. Licet etiã ſic agere: Meditari & exerceri omnes cõcedunt in noſtrà poteſtate eſſe, in exercitationibus autẽ habituũ eſt dominatus: nã cõſuetudo natura eſt aduẽtitia. Sin autẽ meditatio domina eſt habitus, meditatio porrò in noſtra poteſtate eſt, etiã habitus in noſtra poteſtate eſt. Quorũ autem habitus in noſtra poteſtate ſunt, eorum etiam ſunt: nã ad habitus actiones ſũt accõmodatæ. In quo ergo iuſtitiæ habitus eſt, iuſta aget: in quo iniuſtitiæ, iniuſta: Itaq; in nobis ſitũ eſt, iuſtis eſſe, aut iniuſtis. Eſſe autẽ aliqua in noſtra poteſtate, cohortationes & admonitione oſtendunt. Nemo enim hominẽ hortatur ad nõ famẽdũ, neque ad ſitiẽdum, neque ad volãdum, non enim hæc in noſtra poteſtate ſũt. Quare perſpicuũ eſt, quarũ rerum hortationes ſunt, eas in noſtra eſſe poteſtate. Præterea ſi nihil in noſtra poteſtate eſt, ſuperuacaneæ ſũt leges, & tamẽ naturales omnes gẽtes legibus quibuſdã vtũtur, quod ſciãt ſe habere poteſtatẽ agẽdi quæ legibus ſanciũt: & pleræque gẽtes leges ſuas ad Deos authores referũt, vt Cretenſes ad Iouẽ, Lacedæmonij ad Apollinem. Quare naturaliter omnium hominũ mentes, hæc imbuit opinio; Eſſe aliqua in noſtra poteſtate. Quod de hortatione & admonitione diximus, idem de vituperationibus & laudibus, cæteriſque, quæ euertunt hanc ſententiam, Omnia fato fieri, intelligendum eſt.

Homo libera volũtate prædıtus eſt.

In nobis quidẽ ſitũ eſt eſſe iniuſtos: at eſſe iuſtos potiſſimũ & primũ ex gratia Dei habemus: ſed cooperantibus nobis per noſtrum liberum arbitrium.

λείπεται δὴ αὐτὸν τὸν πράττοντα καὶ ποιοῦντα ἄνθρωπον, ἀρχὴν εἶναι τῶν ἰδίων ἔργων, καὶ αὐτεξούσιον. ἔτι εἰ μηδεμιᾶς ἐστιν ἀρχὴ πράξεως ἄνθρωπος, περιττῶς ἔχει τὸ βουλεύεσθαι. τί γὰρ χρήσεται τῇ βουλῇ, μηδεμιᾶς ὢν πράξεως κύριος; τὸ δὲ κάλλιστον καὶ τιμιώτατον ἐν ἀνθρώπῳ, περιττὸν ἀποφαίνειν τῶν ἀτοπωτάτων ἂν εἴη. εἰ τοίνυν βουλεύεται, πράξεως ἕνεκα βουλεύεται· πᾶσα γὰρ βουλὴ πράξεως ἕνεκα καὶ διὰ πρᾶξιν. ἔτι ὧν αἱ ἐνέργειαι ἐφ' ἡμῖν, τούτων καὶ αἱ πράξεις αἱ κατὰ τὰς ἐνεργείας ἐφ' ἡμῖν· ἐφ' ἡμῖν δὲ αἱ κατὰ τὰς ἀρετὰς ἐνέργειαι, ἐφ' ἡμῖν ἄρα καὶ αἱ ἀρεταί. ὅτι δὲ ἐφ' ἡμῖν αἱ κατ' ἀρετὴν ἐνέργειαι, δηλοῖ ἱκανῶς τὸ καλῶς ὑπὸ Ἀριστοτέλους λεχθὲν ἐπὶ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν. ἃ γὰρ ποιοῦντες μανθάνομεν, ταῦτα μαθόντες ποιοῦμεν. κρατεῖν γὰρ ἡδονῶν μανθάνοντες, σώφρονες γινόμεθα· καὶ γενόμενοι σώφρονες, κρατοῦμεν ἡδονῶν. ἔστι δὲ καὶ οὕτως εἰπεῖν· τὸ μελετᾶν καὶ γυμνάζεσθαι παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖται ἐφ' ἡμῖν εἶναι. αἱ δὲ μελέται τῶν ἕξεών εἰσι κυρίαι· τὸ γὰρ ἔθος φύσις ἐπίκτητος. εἰ δὲ κυρία τῆς ἕξεώς ἐστιν ἡ μελέτη, ἐφ' ἡμῖν δὲ ἡ μελέτη, ἐφ' ἡμῖν καὶ ἡ ἕξις. ὧν δὲ ἐφ' ἡμῖν αἱ ἕξεις, τούτων ἐφ' ἡμῖν καὶ αἱ πράξεις, αἱ κατὰ τὰς ἕξεις. ταῖς γὰρ ἕξεσιν αἱ πράξεις παρέπονται. ἄρα ὁ δικαίαν ἕξιν ἔχων, δίκαια καὶ πράξει· καὶ ὁ ἄδικον, ἄδικα. ἐφ' ἡμῖν ἄρα τὸ δικαίους εἶναι ἢ ἀδίκους. ὅτι δὲ ἐφ' ἡμῖν ἐστί τινα, δηλοῦσιν αἱ προτροπαὶ καὶ αἱ παραινέσεις. οὐδεὶς γὰρ ἀνθρώπων προτρέπει μὴ πεινῆν, μηδὲ διψῆν, μηδὲ ἵπτασθαι· οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῖν ταῦτα. δῆλον οὖν, ὅτι ἐφ' οἷς αἱ προτροπαί, ταῦτα ἐφ' ἡμῖν ἐστιν. ἔτι εἰ μηδὲν ἐφ' ἡμῖν, περιττοὶ οἱ νόμοι· φυσικῶς δὲ πᾶν ἔθνος νόμοις χρᾶται τισίν, ἐπιστάμενον ὡς ἐξουσίαν ἔχει πράττειν ἃ νομοθετεῖ· καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐθνῶν Θεοὺς ἐπιγράφεται νομοθέτας, ὡς Κρῆτες μὲν τὸν Δία, Λακεδαιμόνιοι δὲ Ἀπόλλωνα. φυσικῶς ἄρα πᾶσιν ἀνθρώποις ἡ γνῶσις τοῦ ἐφ' ἡμῖν συγκατέσπαρται. τὰ αὐτὰ δὲ τούτοις ῥητέον ἐπὶ τῶν ψόγων καὶ τῶν ἐπαίνων, καὶ πάντων τῶν ἀναιρούντων τὸ καθ' εἱμαρμένην πάντα γίνεσθαι.

Quæ ſint illa quæ in noſtra ſunt poteſtate.

Cap. XL.

Esse aliqua in noſtra poteſtate, & eſſe nos dominos actionum quarumdam, abundè demonſtratum eſt. Deinceps dicamus, quæ ſint illa quæ in noſtra poteſtate ſunt. Dicimus ergo generatim, omnia quæ per nos ſponte aguntur, in noſtra poteſtate eſſe.

Περὶ τοῦ ὅτι ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν τινα.

ΚΕΦΑΛ. μ'.

ΟΤΙ μὲν ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν τινα, καὶ ὅτι κύριοι πράξεών τινων ἐσμεν, αὐτάρκως ἀποδέδεικται. λοιπὸν δὲ εἴπωμεν, τίνα ἐστὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν. λέγομεν τοίνυν γενικῶς πάντα τὰ δι' ἡμῶν ἑκουσίως πραττόμενα ἐφ' ἡμῖν εἶναι.

A οὐ γὰρ ἂν ἑκουσίως ἐλέγετο πράττεσθαι, τῆς πράξεως οὐκ οὔσης ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἁπλῶς οἷς ἕπεται ψόγος ἢ ἔπαινος, καὶ ἐφ' οἷς ἐστι προτροπὴ καὶ νόμος. καὶ τοῦτο γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐδείχθη. κυρίως δὲ ἐφ' ἡμῖν ἐστι τὰ ψυχικὰ πάντα καὶ περὶ ὧν βουλευόμεθα· ὡς γὰρ ἐφ' ἡμῖν ὄντος τοῦ πρᾶξαι τὸ προκείμενον ἐδείχθη δὲ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἡ βουλὴ τῶν ἐπίσης ἐνδεχομένων οὖσα. ἐπίσης δὲ ἐνδεχόμενόν ἐστιν ὃ αὐτό τε δυνάμεθα καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ· ποιεῖται δὲ τούτου τὴν αἵρεσιν ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος, καὶ οὗτός ἐστιν ἀρχὴ πράξεως· καὶ ταῦτά ἐστι τὰ ἐφ' ἡμῖν τὰ ἐπίσης ἐνδεχόμενα, οἷον τὸ κινεῖσθαι καὶ μὴ κινεῖσθαι, ὁρμᾶν καὶ μὴ ὁρμᾶν, ὀρέγεσθαι τῶν μὴ ἀναγκαίων καὶ μὴ ὀρέγεσθαι, ψεύδεσθαι καὶ μὴ ψεύδεσθαι, διδόναι καὶ μὴ διδόναι, χαίρειν οἷς δεῖ καὶ μὴ χαίρειν, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐν οἷς ἐστι τὰ τῆς κακίας καὶ τῆς ἀρετῆς ἔργα· τούτων γὰρ ἴσμεν αὐτεξούσιοι. τῶν δὲ ἐπίσης ἐνδεχομένων εἰσὶ καὶ αἱ τέχναι. πᾶσα γὰρ τέχνη περὶ γένεσίν ἐστι τῶν ἐνδεχομένων καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ ὧν ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιοῦντι, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ ποιουμένῳ. οὐδὲν γὰρ οὔτε τῶν ἀϊδίων καὶ ἐξ ἀνάγκης ὄντων, οὔτε τῶν ἐξ ἀνάγκης γινομένων κατὰ τέχνην γίνεσθαι λέγεται. ἀλλ' οὔτε τῶν γινομένων ἐν τοῖς ἐνδεχομένοις καὶ ἄλλως ἔχειν, ἐν αὐτοῖς δὲ ἐχόντων τὸ ποιητικὸν αἴτιον, ὡς ἐπὶ τῶν ζώων καὶ φυτῶν κατὰ τέχνην τι λέγεται γίνεσθαι· φύσει γὰρ καὶ οὐ τέχνῃ. εἰ δὲ τῶν κατὰ τέχνην γινομένων ἔξωθέν ἐστι τὸ ποιητικὸν αἴτιον, τίς ἄρα αἴτιος τῶν κατὰ τέχνην γινομένων; ἢ ὁ ποιῶν τεχνίτης; ἐν γὰρ τῷ τεχνίτῃ τὸ ποιεῖν· οὗτος ἄρα ἀρχὴ καὶ αἴτιος πράξεών ἐστιν. ἐφ' ἡμῖν ἄρα καὶ αἱ κατὰ τέχνην ἐνέργειαι καὶ ἀρεταί, καὶ πᾶσαι πράξεις ψυχικαί τε καὶ λογικαί. ἐδείχθη δὲ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ποῖαί εἰσιν ἐνέργειαι ψυχικαί. οἱ δὲ πολλοὶ νομίζοντες λέγεσθαι τὸ αὐτεξούσιον ἐπὶ πάσης πράξεώς τε καὶ κτήσεως καὶ τύχης, ἀποδοκιμάζουσιν εἰκότως τὸν λόγον. οἱ δὲ δριμύτεροι καὶ τὸ τῆς γραφῆς εἰς ἔλεγχον φέροντες τό, οὐκ ἐπ' ἀνθρώπῳ αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, ὦ βέλτιστοι, φασί, πῶς αὐτεξούσιος ὁ ἄνθρωπος ὁπότε οὐκ ἐπ' αὐτῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, καὶ μάταιοι οἱ διαλογισμοὶ τῶν ἀνθρώπων, ὡς μὴ δυναμένων ἡμῶν εἰς ἔργον ἄγειν ἃ διανοούμεθα; καὶ τοιαῦτα πολλά φασιν, ἀγνοοῦντες ὅπως λέγεται τὸ αὐτεξούσιον· οὐ γὰρ τοῦ πλουτεῖν ἢ πένεσθαι, ἢ διαπαντὸς ὑγιαίνειν, ἢ ῥωμαλέους εἶναι κατὰ φύσιν ἢ τοῦ ἄρχειν ἢ ὅλως τῶν ὀργανικῶν ἢ τυχηρῶν λεγομένων ἀγαθῶν, ἢ τῶν κατὰ πρόνοιαν τὸ τέλος λαμβανόντων ἐξουσίαν ἔχομεν, ἀλλὰ τῶν κατ' ἀρετὴν καὶ κακίαν πράξεων καὶ προαιρέσεων καὶ κινήσεων· καὶ ὧν ἐξίσης καὶ τὰ ἀντικείμενα πρᾶξαι δυνάμεθα·

Non enim dicerentur ſponte fieri, ſi in noſtra poteſtate actio non eſſet, & omnino quæ vituperatio aut laus inſequitur, & in quibus adhortatio lexque verſantur. Etenim hoc ſuprà à nobis declaratum eſt. Propriè autem in noſtra poteſtate ſunt, omnia quæ ad animum pertinent, & de quibus conſultamus. Conſultamus enim perinde quaſi in noſtra ſit poteſtate agere quod proponitur. Oſtenſum eſt autem ſuprà, conſultationem eſſe rerum contingentium, peræquè in vtramque partem. Quòd genus contingentium, ſic definitur;

Contingentia quæ ſint.

B Quod cùm ipſum poſſumus, tum eius oppoſitũ. Huius optio penes noſtram mentem eſt, & hæc actionis eſt principiũ, eáque in noſtra poteſtate ſunt, quæ æquè in vtrãque partem contingunt, vt moueri, & non moueri, perſequi & non perſequi, appetere res neceſſarias & non appetere, mentiri & non mentiri, dare & non dare, lætari quibus rebus oportet, & non lætari, denique quæcunque eiuſmodi ſunt vt in iis vitij & virtutis opera inſint. Horum enim penes nos poteſtas eſt. Sunt etiam artes in iis quæ æquè in vtramque partẽ eueniunt.

C Omnis enim ars in iis gignendis verſatur, quæ eſſe & non eſſe cõtingit, & quorum principium in eo qui facit, non in eo quod fit, reperitur. Nihil enim quod æternũ, vel quod neceſſario eſt, vel neceſſario fit, arte fieri dicitur. At verò neque quę ita fiunt, vt aliter quidem ea ſe habere cõtingat, ſed in ſeipſis efficiendi vim cohibẽt, vt in animalibus accidit, & ſtirpibus, arte dicuntur fieri. Natura enim, nõ arte fiunt. Quòd ſi eorum quæ fiunt arte, extra eſt cauſa efficiẽs, quis cauſa eſt eorũ quę arte fiunt? An qui facit artifex? Nã in artificis poteſtate eſt, facere. Hic ergo principium &

D cauſa eſt actionũ. In noſtra ergo ſunt poteſtate & artiũ munera, & virtutes, & omnes animę rationiſque actiones. Quæ autem animæ ſint actiones, & munera, ſuprà expoſitum eſt. At plerique quod liberã voluntatẽ & poteſtatẽ in omni re agenda, & cõparanda, atque etiam omni fortuna, dici arbitrãtur, meritò rationẽ de ſoluta & libera hominis voluntate improbant. Qui autem acerbiores ſunt, & refellendi noſtri cauſa, adducunt illud ſcripturæ ſanctæ: Non ſunt in homine viæ eius: quomodo, inquiunt, viri boni, homo ſui iuris eſt, cùm in eius poteſtate via ſua non ſit, & inanes ſint

Hier. 10.

E cogitationes hominum, vtpote cùm exequi non poſſimus, quæ cogitamus? Alia multa dicunt eiuſmodi, quòd neſciant, quomodo volũtas in homine libera ſtatuatur. Nõ enim vt diuites ſimus aut pauperes: aut perpetuo ſani, aut natura robuſti, aut imperio, aut omnino bonis abondemus, quæ inſtrumenti locũ obtinere, vel fortunæ bona dicuntur, aut eorum quorum exitus à prouidentia pendet, noſtra poteſtas eſt, ſed actionom ad virtutẽ, & vitium, & electionum, & motuum, & quorum æquè etiam oppoſita agere poſſumus:

Argumenta eorum qui negant lib. arb. refelluntur.

quandoquidem omnem actionem electio antecedit, neque ſolùm actio, ſed etiam electio, & voluntas damnatur. Quod docet illud in Euangelio, Qui mulierem aſpexerit ad eam concupiſcendam, iam in corde ſuo cum ea adulteriũ commiſit. Et Iob, pro filiorum ſuorum peccatis cogitatione admiſſis, Deo ſacrificabat. Nam principium peccati, & iuſtè facti, electio & voluntas eſt. Opus enim quidem ipſum aliquando permittitur à prouidentia, aliquando prohibetur. Nam cùm & in noſtra ſit aliquid poteſtate, & prouidentia ſit, neceſſe eſt ab vtriſque quæ fiunt, euenire. Nam ſi ex altero tantùm acciderent, non eſſet alterum, ſed cùm quæ fiunt mixta ſint, aliquando proficiſcentur à noſtra voluntate, aliquando fient ratione prouidentiæ, aliquando manabunt ex vtroque. Cùm autem prouidentia partim ſit communis, partim propria, neceſſe eſt rebus ſingulis idem venire quod vniuerſis. Nam cùm cœlum ſiccum fuerit, ſiccantur corpora, etſi non omnia æquè: & cùm mater rectò victu vſa non fuerit, aut luxui ſe dediderit, ex fœtus, & corporibus male temperatis, & peruerſis appetitionibus, gignuntur. Quare accidit vt & in corporis temperationem incidant non proſperam, aut ob commune cœlum, aut ex voluntario victu parentum, aut dum illi ipſi luxuriæ ſe corrumpendos dediderunt, vt interdum temperationes è voluntario principio malæ reddantur, neque omnino prouidentia talium cauſa ſit. Cùm ergo animus corporis temperationi ſuccumbens, ſe cupiditatibus, aut iracundiis tradiderit, & iis rebus quæ à fortuna importantur, depreſſus, aut laxatus fuerit, vt paupertate, aut diuitiis, malo vrgetur voluntario. Qui enim non ſuccumbit temperationi corporis, is rectè ſuo fungitur munere, & malam temperationẽ ſuperat, vt cõmutet potiùs quàm cõmutetur, & animi affectiones, ad bonũ habitum proba inſtitutione, & victu idoneo traducit. Quare ex his qui rectè ſuo munere funguntur, cognoſcitur eos qui non rectè illud ipſum præſtant, peccatum ſuſcipere voluntarium. Nam in noſtra poteſtate eſt ſitum, aut dedere ſe malis temperationibus, aut reluctari, & vincere. At plerique malam tẽperationem, vt perturbationum cauſam excuſantes, neceſſitati, non ſuæ ipſorum voluntati, vitiũ aſcribũt: & idcirco abſurdiſſimè etiã virtutes in noſtra poteſtate poſitas eſſe negant.

Matth. 5.

Iob. 1.

Electio principium peccati.

Prouidentia effectus, partim communes ſunt, partim propry.

A ἐπεὶ πάσης πράξεως προαίρεσις ἡγεῖται· καὶ οὐ μόνον ἡ πρᾶξις, ἀλλὰ καὶ προαίρεσις ὑπόδικός ἐστι. καὶ τοῦτο δηλοῖ τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· ὁ ἐμβλέψας γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· καὶ ὁ Ἰὼβ ὑπὲρ τῶν κατὰ διάνοιαν τῶν τέκνων αὐτοῦ πλημμελημάτων ἔθυε τῷ Θεῷ. ἀρχὴ γὰρ ἁμαρτίας καὶ δικαιοπραγίας ἡ προαίρεσις. τὸ γὰρ ἔργον ποτὲ μὲν συγχωρεῖται παρὰ τῆς προνοίας, ποτὲ δὲ κωλύεται. ὄντος γὰρ καὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν, οὔσης δὲ καὶ τῆς προνοίας, ἀνάγκη κατ' ἄμφω τὰ γινόμενα γίνεσθαι· B εἰ γὰρ κατὰ τὸ ἕτερον μόνον ἐγίνετο, οὐκ ἦν ἂν τὸ ἕτερον. μικτῶν δὲ ὄντων τῶν γινομένων, ποτὲ μὲν κατὰ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀποβήσεται, ποτὲ δὲ κατὰ τὸν τῆς προνοίας λόγον, ποτὲ δὲ κατ' ἀμφότερα. τῆς δὲ προνοίας τῇ μὲν κοινῆς οὔσης, τῇ δὲ ἰδιαζούσης, ἀνάγκη τοῖς καθόλου τὰ κατὰ μέρος ὁμοιοπαθεῖν· τοῦ γὰρ περιέχοντος ξηροῦ ὄντος ξηραίνεσθαι τὰ σώματα, εἰ καὶ μὴ πάντα ὁμοίως· καὶ μητρὸς δὲ οὐκ εὖ διαιτωμένης, καὶ τρυφώσης, ἀκολούθως τὰ κυόμενα καὶ τοῖς σώμασι δύσκρατα, C καὶ ταῖς ὁρμαῖς παράφορα γίνεσθαι. δῆλον οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι συμβαίνει καὶ κράσει σώματος οὐκ εὐτυχεῖ περιπεσεῖν, ἢ διὰ τὸ κοινὸν τοῦ περιέχοντος, ἢ ἐξ ἑκουσίας διαίτης τῶν γεννησάντων, ἢ καὶ αὐτῶν ἐκείνων ἀπὸ τρυφῆς διεφθαρμένων· ὥστε τὰς κράσεις ἐξ ἑκουσίας ἀρχῆς ἔσθ' ὅτε φαύλας κατασκευάζεσθαι, καὶ μὴ τὴν πρόνοιαν πάντως αἰτίαν εἶναι τῶν τοιούτων. ὅταν οὖν ψυχὴ κράσει σώματος ἐνδιδοῦσα, ἐπιθυμίαις ἢ θυμοῖς ἑαυτὴν ἐκδῷ, καὶ ἀπὸ τῶν λυπηρῶν καταπιεσθῇ, ἢ χαυνωθῇ, οἷον πενίας ἢ πλούτου, ἑκούσιον κακὸν ὑφίσταται. ἡ γὰρ μὴ ἐνδιδοῦσα κατορθοῖ καὶ νικᾷ τὸ δύσκρατον, D ὡς ἀλλοιῶσαι μᾶλλον ἢ ἀλλοιωθῆναι· καὶ καθίστησι τὰς ψυχικὰς διαθέσεις εἰς ἕξιν ἀγωγῇ χρηστῇ καὶ διαίτῃ προσφόρῳ. δῆλον οὖν ἐκ τῶν κατορθούντων, ὡς οἱ μὴ κατορθώσαντες ἑκουσίως ἁμαρτάνουσιν· ἐφ' ἡμῖν γὰρ ἢ συνδραμεῖν ταῖς δυσκρασίαις ἢ ἀντιβῆναι καὶ κρατῆσαι. οἱ δὲ πολλοὶ τὴν δυσκρασίαν ὡς αἰτίαν τῶν παθῶν προβαλλόμενοι, ἀνάγκῃ καὶ οὐ προαιρέσει τὴν κακίαν ἐπιγράφουσι· καὶ διὰ τοῦτό φασι, μηδὲ τὰς ἀρετὰς ἐφ' ἡμῖν εἶναι, ἀτόπως λέγοντες.

E

Quam ob cauſã libera volũtate procreati ſumus.

CAP. XLI.

RELIQVVM eſt vt dicamus quam ob cauſam libera voluntate procreati ſimus. Dicimus ergo, cum ratione natura coniunctam eſſe liberam voluntatem,

Διὰ ποίαν αἰτίαν αὐτεξούσιοι γεγόναμεν.

ΚΕΦΑΛ. μα'.

ΥΠΟΛΟΙΠΟΝ ἐστὶν εἰπεῖν, διὰ ποίαν αἰτίαν αὐτεξούσιοι γεγόναμεν. φαμὲν τοίνυν διόλως τῷ λογικῷ συνεισέρχεσθαι τὸ αὐτεξούσιον,

καὶ τοῖς γενητοῖς συμπεφυκέναι μεταβολὴν καὶ τροπήν, μάλιστα τοῖς ἐξ ὑποκειμένης ὕλης γενομένοις· ἀρχὴ γὰρ γενέσεως τροπή· ἐξ ἀλλοιώσεως γὰρ τῆς ὑποκειμένης ὕλης, ἡ γένεσις· καταμάθοι δ' ἄν τις τὸ λεγόμενον, ἀποβλέπων εἴς τε τὰ φυτὰ πάντα καὶ τὰ ζῶα καὶ τὰ χερσαῖα καὶ τὰ ἔνυδρα καὶ πτηνά· συνεχὴς γὰρ ἡ τούτων μεταβολή. ὅτι δὲ τῷ λογικῷ συνεισέρχεται τὸ αὐτεξούσιον, ἐκ τῶν εἰρημένων περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν εἶναί τι, τοῖς μὴ παρέργως ἀκηκόοσιν εὔδηλόν ἐστιν. οὐδὲν δὲ ἴσως ἄτοπον καὶ νῦν ὑπομνῆσαι τῶν αὐτῶν, τῆς ἀκολουθίας ἐπιζητούσης αὐτά· τοῦ λογικοῦ, τὸ μέν ἐστι θεωρητικόν, τὸ δὲ πρακτικόν· θεωρητικὸν μέν, τὸ κατανοοῦν ὡς ἔχει τὰ ὄντα· πρακτικὸν δέ, τὸ βουλευτικόν, τὸ ὁρίζον τοῖς πρακτοῖς τὸν ὀρθὸν λόγον· καὶ καλοῦσι τὸ μὲν θεωρητικόν, νοῦν· τὸ δὲ πρακτικόν, λόγον· καὶ τὴν μὲν σοφίαν, τὴν δὲ φρόνησιν. πᾶς δὲ ὁ βουλευόμενος, ἐπ' αὐτῷ τῆς αἱρέσεως οὔσης τῶν πρακτέων βουλεύεται, ἵνα τὸ προκριθὲν ἐκ τῆς βουλῆς ἕληται, καὶ ἑλόμενος πράξῃ. πᾶσα τοίνυν ἀνάγκη τὸν ἔχοντα τὸ βουλεύεσθαι, καὶ κύριον εἶναι πράξεων. εἰ γὰρ μὴ κύριος εἴη πράξεων, περιττῶς ἔχει τὸ βουλεύεσθαι· εἰ δὲ τοῦτο, ἐξ ἀνάγκης παρυφίσταται τῷ λογικῷ τὸ αὐτεξούσιον· ἢ γὰρ οὐκ ἔσται λογικόν, ἢ λογικὸν ὄν, κύριον ἔσται πράξεων· κύριον δὲ ὂν πράξεων, πάντως αὐτεξούσιον ἔσται· ἐδείχθη δὲ καὶ τὰ ἐξ ὑποκειμένης ὕλης γενητὰ τρεπτὰ ὄντα. ἐξ ἀμφοτέρων ἄρα συνάγεται τὸν ἄνθρωπον ἐξ ἀνάγκης αὐτεξούσιον καὶ τρεπτὸν εἶναι· τρεπτὸν μέν, ἐπειδὴ γενητός· αὐτεξούσιον δέ, ἐπειδὴ καὶ λογικός. ὅσοι τοίνυν αἰτιῶνται τὸν Θεόν, ὅτι τὸν ἄνθρωπον οὐκ ἐποίησε κακίας ἀνεπίδεκτον, ἀλλ' αὐτεξούσιον, λανθάνουσιν ἑαυτοὺς αἰτιώμενοι τὸν Θεόν, ὅτι λογικὸν ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὐκ ἄλογον· ἀνάγκη γὰρ τῶν δύο τὸ ἕτερον, ἢ ἄλογον γενέσθαι, ἢ λογικὸν ὄντα καὶ περὶ τὰ πρακτέα συστρεφόμενον αὐτεξούσιον εἶναι. ἐξ ἀνάγκης οὖν πᾶσα φύσις λογικὴ αὐτεξούσιός ἐστι καὶ τρεπτὴ κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν. ἀλλ' αἱ μὲν ἐξ ὑποκειμένης ὕλης γενόμεναι κατὰ δύο τρόπους τὸ τρεπτὸν ἔχουσι· κατά τε τὴν ὕλην καὶ κατ' αὐτὸ τὸ γενέσθαι. ὅσαι δὲ οὐκ ἐξ ὑποκειμένης ὕλης ἐγένοντο, καθ' ἕνα μόνον τρόπον τὸν τῆς γενέσεώς εἰσι τρεπταί· πάλιν δὲ τούτων τῶν ἀΰλων ὅσαι μὲν ἐν τοῖς περιγείοις εἰσὶ τῇ κοινωνίᾳ τῇ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους περὶ τὰ πρακτέα καταγινόμεναι, μᾶλλόν εἰσι τῶν ἄλλων τρεπταί· ὅσαι δὲ δι' ἀκρότητα φύσεως τῷ Θεῷ κατὰ σχέσιν πλησιάζουσι, καὶ τῇ τούτου κατανοήσει τὸ μακάριον καρποῦνται, πρὸς ἑαυτάς.

A & rebus genitis connatam eſſe mutationem, iis maximè quę ex ſubiecta materia generatę ſunt. Principium enim cuiuſque ortus mutatio eſt. Nam ex commutatione ſubiectæ materiæ, ortus exiſtit. Facilè autẽ intelligetur, quod dicimus, ſi ſtirpes omnes & animalia terrena, & aquatilia, & volatilia reſpiciamus. Continuata enim eſt horum mutatio. Verùm copulari naturâ cum ratione liberã voluntatem, ex his quæ diximus cùm aliqua in noſtra eſſe poteſtate differeremus, apertũ eſt iis qui attentè ſtudioſéque audierunt. Alienũ tamẽ fortè non ſit etiam nunc, eadem admo-

Ortus cuiuſque rei ex mutatione eſt.

B nere, quãdo hoc ordo diſputationis poſtulat. Eius quod ratione vtitur, aliud in contẽplando aliud in agendo ponitur. In cõtemplando ponitur, quod rerum naturam, quemadmodum ſe habeat, perſpicit. In agendo, quod deliberat, quod rebus iis quæ ſub actionem cadunt, rectã rationem ſtatuit. Atque illud quidem mentem, hoc rationem, illud ſapiẽtiam, hoc prudentiam appellant. Quicunque autem conſultat, quòd in ſe ſit optio rerum agendarum, conſultat vt eligat quod è conſultatione ſit antepoſitum, & vbi elegerit, agat. Omnino ergo neceſſe eſt, eum, in quo ſit con-

C ſultatio, etiam dominum eſſe actionum. Si enim Dominus non eſt actionum, fruſtra habet deliberandi vim. Quod ſi ita eſt, neceſſariò cum ratione libera voluntas exiſtit. Aut enim non erit rationis compos, aut ſi ſit rationis cõpos, erit Dominus actionum. Si autem ſit Dominus actionũ, omnino liberam habebit agendi volũtatem. Demonſtratum etiam eſt, quæ ex ſubiecta materia nata ſunt, mutabilia eſſe. Itaque ex vtroque concluditur, hominem neceſſariò libera eſſe volũtate, atque mutabilem: Mutabilem, quoniam genitus: libera voluntate, quoniam ratione præditus. Quare, qui Deum accuſant, quòd hominem

Conſultatio libertatem habet.

D crearit eiuſmodi, vt in eum vitiũ cadere nullum poſſet, ſed liberæ volũtatis effecerit, imprudentes Deum accuſant, quòd rationis cõpotem, ac non à ratione vacuum hominem genuerit. Neceſſarium eſt enim alterum de duobus, aut rationis expertẽ eſſe factũ, aut ſi rationis eſſet particeps, & in rebus agẽdis verſaretur, eſſe libera voluntate. Neceſſariò igitur omnis natura rationis particeps, libera

E volũtate eſt, & ſua natura mutabilis. Sed illæ quidẽ naturæ, quæ ex ſubiecta ſiunt materia, dupliciter ſunt mutabiles, & propter materiã & hoc ipſo quòd factæ ſunt. Quæ autẽ nõ ex ſubiecta materia effectę ſunt, vno ſolũ modo, nẽpe ortus, mutabiles ſunt. Rurſus ex his naturis quæ materia vacãt, eæ quæ circa terram verſantur, & ob ſocietatem, quam cũ hominibus habẽt, in rebus agẽdis, occupãtur, magis ſunt cæteris mutabiles. Quæ verò ob naturæ pręſtantiã, cum Deo per inclinationẽ & propenſionem verſantur, & per illius cõtemplationem beatitudine fruuntur, & in ſeipſas,

Omnis natura rationalis, neceſſariò eſt libera.

& Deum ſolum conuerſæ, à rebus agendis & materia planè ſe remouerunt, & contemplationi Deóque ſe coniunxere, manent immutabiles. Libera quidem voluntate prædıtæ, quoniam ratione vtuntur, non tamen mutabiles ob eas cauſas quas iam diximus. Neque ſanè miri quicquam eſt. Etenim homines contemplationi dediti, qui ſe ab agendis rebus auocarunt, immutabiles permanſere. Puto illud quoque iam eſſe demonſtratum, naturas rationis participes, ab initio optimè eſſe genitas: ac, ſi, vt à principio ſunt conditæ, ita manſiſſent, ab omni fuiſſent vitio remotiſſimæ. Nunc ſua ipſæ voluntate, & electione, in vitium incurrunt. Nam quæ ita permanſerunt, vt initio generatæ ſunt, beatitudine perfruuntur. Soli autem Angeli inter ea quæ ſunt ſine corpore, mutati ſunt, neque hi omnes tamen, ſed aliqui qui ad inferiora propenſi, res tetrenas concupierunt, cùm à propenſione ad res ſuperas, & Deum, diſceſſiſſent. Itaque ex his quæ demonſtrauimus, manifeſtum eſt, quoniam natura ſumus mutabiles, vires nos quibus eligimus, mutabiles habere. Neque tamen quoniam mutabiles vires habemus, improbitatis noſtræ culpa in Deum conferenda eſt. Non enim in facultatibus ſunt vitia, ſed in habitibus. Habitus autem ex electione & voluntate ſunt. Itaque noſtra ipſorum electione & voluntate improbi euadimus, non natura ſumus. Quod accuratiùs docere poteſt ſic: Suprà facultatem eſſe dicebamus, per quam omnia quæ facimus, facere poſſumus: Omnis autem vis eligendi oppoſitorum eſt, vna enim eademque facultas eſt, & mentiendi, & verum dicendi, & vna eadémque facultas temperatè & intemperatè viuendi: At non idem habitus contrariorum eſt, vt intemperanter & temperanter viuendi, aut mendacinm & verum dicendi: ſed contrariorum, contrarij ſunt habitus. Nam temperanter viuere, habitus eſt virtutis; intemperanter, vitij. Non ſunt ergo vitia facultatum, ſed habituum, & electionis. Non enim facultas eſt, quæ facit vt immodeſtè viuamus, aut mendacium dicamus, ſed electio. Erat enim in noſtra poteſtate, verum dicere, non mendacium. Si ergo vitium facultas non eſt, ſed habitus, non qui facultatem nobis dedit, cauſa nobis improbitatis eſt, ſed habitus, qui per nos & propter nos comparatur. Licebat enim contrarium habitum, non iſtum vitioſum exercitatione quærere. Differt autem facultas ab habitu, quòd omnes facultates naturales ſint, habitus à nobis parti: & facultates doctrina tradi non poſſint, habitus diſcendo & conſuetudine adueniant.

Angelorum quorundam lapſus.

Errat apertè Nemeſius dū putat errorem terrenorum fuiſſe peccatū illud quo Angeli ceciderunt. Vide S. Thom. prima part. quæſt. 63. art. 2. & 3. & Sixtum, lib. 5. Bibl. an. 76.

Vitia ſunt electionis.

Facultates & habitus differunt.

A καὶ τὸν Θεὸν μόνον ἐστραμμέναι, τῶν μὲν πρακτῶν καὶ τῆς ὕλης παντάπασιν ἑαυτὰς ἀπηλλοτριώσαν, τῇ δὲ θεωρίᾳ καὶ τῷ Θεῷ προσῳκειώσαν, μεμενήκασιν ἄτρεπτοι· αὐτεξούσιοι μὲν οὖσαι διὰ τὸ λογικαὶ εἶναι, οὐ μὲν τρεπόμεναι διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας καὶ θαυμαστόν γε οὐδέν· καὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι θεωρητικοὶ γενόμενοι τῶν πρακτῶν ἑαυτοὺς ἐχώρισαν, ἔμειναν ἄτρεπτοι. οἶμαι συναποδεδεῖχθαι τοῖς εἰρημένοις· ὅτι τὴν ἀρχὴν αἱ λογικαὶ πᾶσαι φύσεις ἄριστα δεδημιούργηνται· B καὶ εἴπερ οὕτω διέμειναν, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐκτίσθησαν, πάσης ἂν κακίας ἐκτὸς ἦσαν. γέγονε δὲ αὐταῖς ἡ κακία κατὰ προαίρεσιν. οὕτω γοῦν αἱ μείνασαι κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν, τὸ μακάριον ἔχουσι. μόνοι δὲ ἄγγελοι τῶν ἀσωμάτων ἐτράπησαν, καὶ οὐδὲ αὐτοὶ πάντες, ἀλλά τινες ἐξ αὐτῶν. ὅσοι ῥέψαντες πρὸς τὰ κάτω τὴν ἐπιγαίων ἔφεσιν ἔσχον, τῆς περὶ τὰ ἄνω καὶ τὸν Θεὸν σχέσεως ἀποχωρήσαντες. Ἐκ τοίνυν ἐκ τῶν δεδειγμένων δῆλόν ἐστιν, ὡς ἕνεκα τοῦ φύσει τρεπτοὺς ἡμᾶς C εἶναι, τὰς δυνάμεις τὰς προαιρετικὰς τρεπτὰς ἔχομεν, οὐ μὴν διὰ τὸ ἔχειν τρεπτὰς δυνάμεις τοῦ κακοὺς ἡμᾶς εἶναι, τὸν Θεὸν ἄν τις αἰτιάσαιτο. οὐ γὰρ ἐν ταῖς δυνάμεσιν εἰσὶν αἱ κακίαι, ἀλλ' ἐν ταῖς ἕξεσιν· αἱ δὲ ἕξεις κατὰ προαίρεσιν· κατὰ προαίρεσιν ἄρα κακοὶ γινόμεθα, καὶ οὐ κατὰ φύσιν ἐσμέν. μάθοι δ' ἄν τις ἀκριβέστερον τὸ λεγόμενον οὕτως· ἐν τοῖς προλαβοῦσι δύναμιν ἐλέγομεν εἶναι, ἀφ' ἧς ἕκαστον, ὃ ποιοῦμεν, ποιεῖν δυνάμεθα. πᾶσα δὲ προαιρετικὴ δύναμις ἡ αὐτὴ τῶν ἀντικειμένων ἐστί· μία D γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ δύναμις τοῦ ψεύδεσθαι καὶ ἀληθεύειν, καὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ δύναμις τοῦ σωφρονεῖν καὶ ἀκολασταίνειν. οὐκέτι δὲ ἡ αὐτὴ ἕξις τῶν ἀντικειμένων, οἷον τοῦ ἀκολασταίνειν καὶ σωφρονεῖν ἢ τοῦ ψεύδεσθαι καὶ ἀληθεύειν· ἀλλὰ τῶν ἐναντίων αἱ ἐναντίαι. τὸ μὲν γὰρ σωφρονεῖν τῆς κατ' ἀρετήν ἐστιν ἕξεως· τὸ δὲ ἀκολασταίνειν, τῆς κακίας. οὐκ εἰσὶν ἄρα τῶν δυνάμεων αἱ κακίαι, ἀλλὰ τῶν ἕξεων καὶ τῆς προαιρέσεως. οὐ γάρ ἡ δύναμίς ἐστιν ἡ ἡμᾶς παρασκευάζουσα ἀκολασταίνειν ἢ ψεύδεσθαι, ἀλλ' ἡ προαίρεσις. ἐφ' ἡμῖν γάρ ἦν ἀληθεύειν καὶ μὴ ψεύδεσθαι. εἴπερ οὖν οὐκ ἔστιν ἡ κακία δύνα- E μις, ἀλλ' ἕξις, οὐχ ὁ τὴν δύναμιν δοὺς, αἴτιος ἡμῖν τῆς κακίας, ἀλλ' ἡ ἕξις ἡ παρ' ἡμῶν καὶ δι' ἡμῶν καὶ δι' ἡμᾶς προσγινομένη. ἐξῆν γὰρ τὴν ἐναντίαν ἕξιν ἐκ τῆς γυμνασίας κτήσασθαι, καὶ μὴ τὴν φαύλην. διαφέρει δὲ δύναμις ἕξεως, τῷ πάσας μὲν τὰς δυνάμεις φυσικὰς εἶναι· τὰς δὲ ἕξεις ἐπικτήτους· καὶ τῷ τὰς μὲν δυνάμεις ἀδιδάκτους εἶναι, τὰς δὲ ἕξεις ἐκ μαθήσεως καὶ ἔθους προσγίνεσθαι.

A εἰ τοίνυν ἡ δύναμις φυσική τίς καὶ ἀδίδακτος, ἡ δὲ ἕξις ἐπίκτητος καὶ διδακτή, οὐχ ἡ φύσις αἰτία τῶν κακῶν, ἀλλὰ τὸ κακῶς ἡμᾶς ἦχθαι, καὶ διὰ τοῦτο κακὴν ἕξιν κτήσασθαι· πᾶσα γὰρ ἕξις ἐπίκτητος ἐδείχθη. ὅτι δὲ φύσει εἰσὶν αἱ δυνάμεις, δῆλον ἐκ τοῦ πάντας τὰς αὐτὰς ἔχειν δυνάμεις, πλὴν τῶν πεπηρωμένων. ὅτι δὲ ἕξεις οὐ φυσικαί, δῆλον ἐκ τοῦ μὴ πάντας τὰς αὐτὰς ἔχειν ἕξεις, ἄλλους δὲ ἄλλας· τὰ γὰρ φύσει, τὰ αὐτὰ παρὰ πᾶσιν.

A Quocirca ſi facultas naturalis quædã res eſt, nec doctrinâ tradi poteſt; habitus, aduentitia, & doctrinâ traditur: non natura, cauſa vitiorũ eſt, ſed quòd vitioſè inſtituti ſumus, & idcirco vitioſum habitum comparauimus. Omnem enim habitum comparari à nobis oſtenſum eſt. Facultates porrò eſſe naturales, ex eo patet, quòd omnes eaſdem habẽt facultates, exceptis iis qui mutili ſunt. Contrà, habitus nõ eſſe naturales, item perſpicitur, quòd non eoſdem omnes habent habitus, ſed alij alios. Quę enim natura ſunt, eadẽ sũt apud omnes.

B

Περὶ προνοίας.

ΚΕΦΑΛ. μβ'.

ΟΤΙ μὲν αὐτεξούσιός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, καὶ τίνων ἐστὶν αὐτεξούσιος, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν αὐτεξούσιος γέγονεν, αὐτάρκως ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴρηται· ἐπεὶ δὲ οὐ πᾶς ὁ προθέμενος φονεῦσαι, πάντως φονεύει· ἀλλά ποτε μὲν φονεύει, ποτὲ δὲ οὔ, τῆς προαιρέσεως C ἐμποδισθείσης, καὶ μὴ δραμούσης κατὰ σκοπόν· πρόνοιαν δὲ τούτων ἔφαμεν αἰτίαν εἶναι, καὶ οὐχ εἱμαρμένην· ἀκολούθως τοῖς ἐφ' ἡμῖν ἐστιν ὁ περὶ τῆς προνοίας λόγος. διαιρεῖται δὲ καὶ οὗτος εἰς τρία· πρῶτον μὲν, εἰ ἔστι πρόνοια· δεύτερον, τί ἐστι· τρίτον, τίνων ἐστίν. ἀλλ' ὁ Ἰουδαῖος μὲν οὐδ' ἂν μαινόμενος ἀγνοήσειε πρόνοιαν εἰδὼς τὰ κατ' Αἴγυπτον θαύματα, ἐπακούσας δὲ τῶν κατὰ τὴν ἔρημον· ἐν οἷς τηλαυγεστέραν τῆς ὁρατῆς ἐφάνη τοῖς ἀνθρώποις ἡ πρόνοια. πολλὰ δὲ καὶ ἐν προφήταις καὶ ἐν Βαβυλῶνι κατανοήσας D ἔργα τῆς προνοίας, μηδεμίαν ἀμφιβολίαν ἐπιδεχόμενα. Χριστιανοὺς δὲ καί ταῦτα μὲν ἅπαντα διδάσκει πρόνοιαν εἶναι· μάλιστα δὲ τὸ θειότατον καὶ δι' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας ἀπιστότατον ἔργον τῆς προνοίας ἡ δι' ἡμᾶς ἐνσωμάτωσις τοῦ Θεοῦ. ἐπεὶ δὲ οὐ πρὸς τούτους μόνους ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ πρὸς Ἕλληνας, φέρε καὶ δι' ἄλλων, οἷς ἐκεῖνοι πιστεύουσιν, ἀποδείξωμεν πρόνοιαν οὖσαν. ὅτι τοίνυν ἔστι πρόνοια, διὰ τῶν αὐτῶν ἂν τις ἐπιδείξειε, δι' ὧν ὅτι καὶ Θεός ἐστιν, ἐδείξαμεν. ἡ γὰρ διαμονὴ E τῶν ἁπάντων, καὶ μάλιστα τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ, καὶ ἡ θέσις καὶ ἡ τάξις τῶν ὄντων ἀεὶ φυλαττομένη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ἡ τῶν ἄστρων φορὰ, μηδὲν μηδέποτε διαλλάττουσα, καὶ ὁ κύκλος τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ ἡ τῶν ὡρῶν ἀποκατάστασις, τῶν τε νυκτῶν καὶ τῶν ἡμερῶν ἡ κατ' ἔτος ἰσότης παρὰ μέρος ἑκατέρας αὐξανομένης τε καὶ μειουμένης, οὔτε ἐλάττους, οὔτε πλείους μερῶν. πῶς ἂν διετέλεσεν ὁμοίως διεξαγομένη, μηδενὸς προνοοῦντος;

De Prouidentia.

CAP. XLII.

LIBERA voluntate eſſe hominem, & quarum rerum liberam habeat voluntatem, & cur libera volũtate creatus ſit, ſatis ſuprà explicatum eſt. Sed quoniam, non cuicũque propoſitum eſt, hominem interficere, etiam interficit: quòd electio eius impedita ſit, neque cadat ex ſententia quod propoſuerat, & horum cauſam eſſe, non fatum, ſed prouidentiam dicebamus; ſequitur tractationem de libera voluntate, diſputatio de prouidentia: quæ etiam in tres partes diuiditur: Primùm enim quærendum eſt, ſitne prouidẽtia: ſecundò quid ſit: tertiò quorum ſit. Ac Iudæus quidem, ne inſanus quidem ſi ſit, prouidentiam ignoret, cùm ſciat miracula quæ in Ægypto euenêre: cùm audierit quæ in ſolitudine contigerint: in quibus illuſtrior hominibus apparuit prouidentia, quam quæ in oculis cernuntur: item cùm multa opera prouidentiæ, & in Prophetis, & Babylone cognouerit, quæ omnem dubitationem reſpuunt. Chriſtianos autem, cùm hæc omnia docent eſſe prouidentiam, tum in primis diuiniſſimum illud, & ob eximium amorem in humanum genus ſummè incredibile, prouidentiæ opus, quòd Deus ſe corpore, noſtra cauſa, induerit. Sed quoniam non cum his modò diſputamus, ſed etiam contra Græcos oratio noſtra inſtituitur, age etiam per alia, quibus illi fidem tribuunt, eſſe prouidentiam demonſtremus. Itaque eſſe prouidentiam iiſdem rationibus quis oſtendat, quibus Deum eſſe probauimus: Nam omnium permanentia, & maximè eorum quæ oriuntur & occidunt, ſitus item & ordo rerum, qui ſemper idem conſeruatur, & aſtrorum curſus, qui nihil vnquam variatur, & annui circuitus, & anni temporum reſtitutio; noctium & dierum ſemel in anno æqualitas, vtriſque viciſſim neque maiore neque minore parte augeſcentibus & decreſcentibus, quomodo, ſi nemo prouideat, ſimiliter adminiſtrari & perſeuerare poſſit?

ſed aliquãdo interficit, aliquãdo non interficit

Diſputationis de Prouidentia tres ſunt partes.

Eiſdem rationibus Deum eſſe, & prouidentiam, probamus.

A Quin etiam pœna quæ peccata inſequitur, imò peccatorum ipſorum detectio, quando, vt nemo ſit qui ea poſſit coarguere, quibuſdam circumſtantiis proferuntur, eſſe prouidentiam declarat. Plenæ ſunt huiuſmodi hiſtoriis, & Hebræorum ſcripturæ, & Græcorum litteræ. Nam eiuſmodi Suſannæ caſus litteris ſanctis mandatus eſt;

Dan 13.

& apud Græcos, Poëtæ Ibyci. Hic enim, cùm à quibuſdam interficeretur, neque vllum vel adiutorem, vel teſtem haberet iniuriæ, conſpicatus grues; Vos, inquit, mortem meam vindicate. B Poſtea quærentibus ciuibus, quis cædem feciſſet, nec deprehendentibus, accidit, vt cùm theatrum celebraretur, & populus, ſpectandi cauſa, conſideret, grues præteruolarent. Quos cùm vidiſſent, qui cædis erant auctores, riſerunt, & ecce, inquiunt, Ibyci vindices. Quod cùm quidam, qui proximè aſſidebat, audiſſet, detulit ad magiſtratum, illique comprehenſi, de cæde confeſſi ſunt. Multa huiuſmodi à veteribus, litteris mandata ſunt: quæ ſi quis velit colligere, infinitò excreſcat oratio. C Quòd ſi non omnium peccata ad eundem modum produntur, imò aliqui effugere videntur, nemo propterea neget eſſe etiam prouidentiam. Non enim vno tantùm modo hominibus conſulit, ſed multis & differentibus. Maximè autem eſſe prouidentiam oſtendit, corporum quæ oriuntur & intereunt fabrica, & proportio, quæ perpetuo ſimiliter retinetur. Nam in omni corporis parte apparet prouidentiæ cura. Quod licet ſtudioſis & induſtriis hominibus diuerſis è libris colligere.

In ſingulis partibus corporis, apparet prouidentia.

Colorum quoque, qui in animalibus ſunt varietas, eundem ſemper ornatum ſeruant, clamat eſſe prouidentiam. D Atque etiam quod inter omnes homines conſtat, adhibendas eſſe preces numini diuino, idque muneribus & ſacrariis colendam eſſe, prouidentiam ſignificat. Si enim nullâ prouidentiâ hoc vniuerſum gubernaretur, quis, aut à quo quiſpiam precabitur? Idem confirmat ſtudium benignè faciendi quod ab hominibus non diſtortis & deprauatis naturaliter colitur. Nam mercedem eius in poſterum tempus expectantes, etiam in eos qui rependere non poſſunt, beneficium conferimus. E Quòd ſi tollatur prouidentia, permitti videtur iniuria iis qui eam inferre poſſunt, tollitur erogatio in pauperes, Deique metus, & ſimul cum iſtis virtus religióque euertitur. Si enim Deus non prouidet, neque punit, neque viris bonis præmia tribuit, neque propulſat iniuriam, ab iis qui iniuſtè læduntur, quis Deum veneretur qui nulla in re quicquam nobis ſit adiumento? Deletur etiam prophetia, & omnis præſcientia. Sed hæc non ſunt conſentanea cum iis quæ quotidie ferè videmus accidere.

Sublata prouidentia, omnis religio euertitur.

A οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἡ ἐπιγινομένη τιμωρεία, μᾶλλον δὲ καὶ ἡ τῶν ἁμαρτημάτων αὐτῶν ἀποκάλυψις, ὅταν μηδενὸς ὄντος τοῦ διελέγξαι δυναμένου, κατά τινας περιστάσεις ἐμφανίζεται, δείκνυσι πρόνοιαν εἶναι. γέμουσι δὲ τῶν τοιούτων ἱστοριῶν αἵ τε τῶν Ἑβραίων γραφαὶ καὶ τὰ παρ' Ἕλλησι γράμματα. τοιοῦτον γὰρ ἐρρέθη τῇ γραφῇ τὸ κατὰ Σωσάνναν πάθος. ἔστι δὲ τοῖς παρ' Ἕλλησι τὸ κατὰ Ἴβυκον τὸν ποιητήν. φονευόμενος γὰρ οὗτος ὑπό τινων, καὶ μηδένα μηδὲ σύμμαχον μήτε μάρτυρα τῆς ἐπιβουλῆς ἔχων, θεωρήσας B γεράνους, ὑμεῖς, ἔφησεν, ὦ γέρανοι τιμωρήσατέ μοι τὸν φόνον· τῆς δὲ πόλεως ζητούσης τοὺς φονεύσαντας, καὶ μὴ δυναμένης εὑρεῖν, ἐπιτελουμένου θεάτρου καὶ τοῦ δήμου καθεζομένου, γέρανοι διέπτησαν· θεασάμενοι δὲ οἱ φονεῖς ἐγέλασαν· καὶ ἰδού, εἶπον, αἱ τιμωροὶ τοῦ Ἰβύκου. τῶν δὲ πλησίον καθεζομένων τις ἀκούσας ἀπήγγειλε ταῖς ἀρχαῖς· καὶ συλληφθέντες ὡμολόγησαν τὸν φόνον. πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων τοιούτων ἐστὶ πλῆθος ἀναγεγραμμένων τοῖς παλαιοῖς, ὅπερ εἴ τις βουληθείη συναγαγεῖν, εἰς ἄπειρον μῆκος ἐκτείνει τὸν λόγον. C Εἰ δὲ μὴ πᾶσι τοῖς ἁμαρτήμασιν ὁ αὐτὸς τρόπος τῶν ἐλέγχων ἐπάγεται, ἀλλ' ἔνιοι καὶ διαφεύγειν δοκοῦσι, μηδεὶς ἀρνείσθω καὶ διὰ τοῦτο τὴν πρόνοιαν. οὐ γὰρ καθ' ἕνα τρόπον μόνον ποιεῖται τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους. οὐχ ἥκιστα δὲ τὸ εἶναι πρόνοιαν δείκνυσιν ἡ τῶν σωμάτων τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ κατασκευή, καὶ ἀναλογία διὰ παντὸς ὁμοίως φυλαττομένη· παντὶ γὰρ μορίῳ τοῦ σώματος ἐμφαίνεται τῆς προνοίας ἡ προμήθεια. ἅτινα τοῖς φιλοπόνοις ἔξεστιν ἐκ διαφόρων συγγραμμάτων ἀναλέγεσθαι. καὶ ἡ τῶν χρωμάτων δὲ D ποικιλία τῶν ἐν τοῖς ζώοις, τὸν αὐτὸν ἀεὶ κόσμον φυλάττουσα κέκραγε πρόνοιαν εἶναι, καὶ τὸ κοινῇ δὲ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμολογούμενον τὸ δεῖν εὔχεσθαι καὶ θεραπεύειν τὸ θεῖον, ἀναθήμασί τε καὶ περιβόλοις, προνοίας ἐστὶ δηλωτικόν. ἀπρονοήτου γὰρ ὄντος τοῦ παντός, τίς ἂν ἢ τίνι τις εὔξαιτο; καὶ ἡ σπουδὴ δὲ ἡ περὶ τὰς εὐεργεσίας φυσικῶς ἐν τοῖς ἀδιαστρόφοις σπουδαζομένη τὴν πρόνοιαν ἐμφαίνει· τὸν γὰρ ἐκ ταύτης μισθὸν ἀπεκδεχόμενοι, καὶ τοὺς μὴ δυναμένους ἀμείψασθαι, ποιεῖν εὖ προαιρούμεθα. προνοίας δὲ E ἀναιρουμένης, συγκεχώρηται μὲν ἀδικία τοῖς δυναμένοις ἀδικεῖν, ἀναιρεῖται δὲ ἐλεημοσύνη καὶ Θεοῦ φόβος. συναναιρεῖται δὲ τούτοις ἀρετὴ καὶ εὐσέβεια. εἰ γὰρ μὴ προνοεῖ Θεός, οὐδὲ τιμωρεῖται, οὐδὲ τοῖς εὖ πράττουσιν ἔπαθλα νέμει· οὐδὲ τῶν ἀδικουμένων τὰς βλάβας ἀπείργει. τίς ἂν οὖν προσκυνήσειε Θεὸν μηδὲν εἰς μηδὲν ἡμῖν συλλαμβανόμενον; ἀναιρεῖται δὲ καὶ προφητεία καὶ πᾶσα πρόγνωσις. ἀλλ' οὐ συμφωνεῖ ταῦτα τοῖς καθ' ἑκάστην σχεδὸν ἡμέραν ὁρωμένοις.

πολλαῖς μὲν γὰρ ἐν ταῖς χρείαις ἐπεφάνη τὸ θεῖον· πολλὰ δὲ καὶ δι᾽ ὀνείρων τοῖς κάμνουσι δίδοται βοηθήματα· πολλαί τε προγνώσεις καθ᾽ ἑκάστην γενεὰν ἐξενήνεκται· πολλοὶ δὲ μιαιφονήσαντες ἤ τι τῶν ἀθεμίτων πράξαντες ἐκδειματοῦνται νύκτωρ τε καὶ μεθ᾽ ἡμέραν. ἄλλως τε ἀγαθός ἐστιν ὁ Θεός· ἀγαθὸς δὲ ὤν, εὐεργετικός· εἰ δὲ εὐεργετικός, καὶ προνοητικός. τί δεῖ λέγειν τὰ τῆς κτίσεως ἔργα καὶ τὴν ἀναλογίαν αὐτῆς καὶ τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν θέσιν καὶ τὴν τάξιν καὶ τὴν χρείαν ἣν ἕκαστον παρέχεται τῷ παντί, καὶ ὡς οὐχ οἷόν τε ἄλλως καλῶς ἔχειν παρ᾽ ὃ νῦν ἔχει, καὶ ὡς οὔτε προσθήκην ἐπιδέχεται, οὔτε τῶν ὄντων ἀπολείπειν τι δύναται; ἀλλὰ τέλεια πάντα καὶ καθὰ σοφῶς τε καὶ προνοητικῶς δεδημιούργηται. ἀλλ᾽ εἰς τὸν τῆς δημιουργίας λόγον ἀναβαλώμεθα τὴν τούτων ἔκθεσιν, ἵνα μὴ πάθωμεν ὅπερ πολλοὶ τῶν περὶ προνοίας γραψάντων πεπόνθασι· τὴν γὰρ κτίσιν ἀντὶ τῆς προνοίας ὑμνοῦσι, προάγουσαν μὲν ἡμᾶς εἰς τὸν περὶ τῆς προνοίας λόγον, κατὰ πολὺ δὲ διαφέρουσαν. οὐ γὰρ ταὐτόν ἐστι πρόνοια καὶ κτίσις· κτίσεως μὲν γὰρ τὸ καλῶς ποιῆσαι τὰ γενόμενα· προνοίας δὲ τὸ καλῶς ἐπιμεληθῆναι τῶν γενομένων· οὐ συνυπάρχει δὲ ταῦτα πάντως ἀλλήλοις, ὡς ἔστιν ἐκ τῶν ἀνδρῶν τῶν καθ᾽ ἑκάστην τέχνην καὶ μέθοδον ἰδεῖν. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἄχρι μόνου τοῦ ποιῆσαι καλῶς ἵστανται, καὶ οὐδὲν ἔτι φροντίζουσιν· ὡς τέκτονές τε καὶ γραφεῖς καὶ πλάσται. οἱ δὲ μόνον ἐπιμελοῦνται καὶ προνοοῦσιν, ὡς βουκόλοι τε καὶ ποιμένες. οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ περὶ τῆς κτίσεως λόγῳ δεόντως ἂν ἐπιδεικνύοιμεν, ὅτι καλῶς γέγονε τὰ γενόμενα· ἐν δὲ τῷ περὶ προνοίας, ὅτι καὶ τῆς μελούσης ἐπιμελείας τυγχάνει μετὰ τὸ γενέσθαι. πῶς οὖν ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, καὶ βοῦς ἐκ βοὸς ἀεὶ γίνονται, καὶ ἕκαστον ἐκ τοῦ οἰκείου σπέρματος φύεται, καὶ οὐκ ἐξ ἄλλου, προνοίας ἀπούσης; εἰ γὰρ λέγοι τις, ὅτι κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν εἱρμῷ προβαίνει τὸ πρᾶγμα, τοῦτο ἂν εἴη λέγων ὅτι τῇ κτίσει συνυπάρχει πάντως ἡ πρόνοια. τὸ γὰρ εἱρμῷ προβαίνειν τὸ κτισθέν, δηλοῖ τῇ κτίσει συγκαταβεβλῆσθαι τὴν πρόνοιαν. προνοίας γὰρ ἡ μετὰ τὴν κτίσιν διεξαγωγὴ τῶν ὄντων· καὶ οὕτως οὐδὲν ἂν ἄλλο λέγοι ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι ποιητὴν ἅμα καὶ προνοητὴν τῶν ὄντων. τίς δὲ ὁρῶν τὰς μορφὰς τῶν ἀνθρώπων ἐν τοσαύταις μυριάσι διαλλαττούσας, καὶ μηδαμοῦ κατὰ πάντα συμπιπτούσας, οὐ θαυμάσειε μὲν τὸ ἔργον; ἀναλογιζόμενος δὲ τὴν αἰτίαν, εὑρήσει προνοίας ἕνεκα τὴν διαφορὰν τῆς μορφῆς παρηλλαγμένην ἐν τοῖς καθ᾽ ἕκαστα; σκόπει γάρ, εἰ τὸν αὐτὸν ἔσωζον ἀπαραλλάκτως χαρακτῆρα, πόση σύγχυσις τῶν πραγμάτων ἐγίνετο;

A Multis enim neceſſario ipſorum tempore Deus apparuit; multa etiam in ſomniis ægrotanribus auxilia dantur, & mulræ præſenſiones quibuſque ſeculis, prolatæ ſunt. Multi qui aliquem crucidarunt, impiéque ſunt cruentati, aut aliquid nefandi commiſere, noctes atque dies terrentur. Præterea Deus bonus eſt: Cùm autem bonus ſit, ad bene merendum propenſus eſt. Si ad bene merendum propenſus, etiam prouidus. Quid hic recenſeam res quaſque ab orbis architecto Deo creatas, earúmque proportionem, & harmoniam, & ſitum & ordinem, & vſum, quem vnaquæque affert B vniuerſo? & ita omnia eſſe conſtituta demonſtrem, vt aliter rectè ſe habere non poſſint, atque nunc habent; neque acceſſionem accipere: neque rem vllam eſſe, quæ poſſit occidere, ſed omnia perfecta, & venuſta, ſapienter ac prudenrer ædificata eſſe? Sed eiuſmodi commemorationem in diſputationem de creatione differamus, ne nobis accidat quod multis qui de prouidenria ſcripſerunt. Nam creationem, loco prouidentiæ celebrant, quæ ducit quidem nos ad diſputationem de prouidentia, ſed multum tamen ab ea diſcrepat. Non enim idem eſt proui- C dentia, quod creatio. Nam creationis eſt, rectè efficere, quæ fiunt. Prouidenriæ, conſulere iis quæ effecta ſunt. Neque hæc omoino coniuncta ſunt, vt licet videre in hominibus quamlibet artem & rationem ſcientiæ exercentibus. Horum enim alij, in hoc ſolùm poount operam, vt rectè efficiant, neque quicquam curant ampliùs: vt qui in fabricādi, pingendi, fingendíque arte occupantur. Alij ſolùm procurant, & prouident, vt bubulci, & pecudum paſtores. Quare etiam D nos in diſputatione, de crearione, aptum ſit demonſtrare, rectè facta eſſe quæ facta ſunt. At in tractatione de prouidentia, eſſe procurationem, quæ illis, poſtquam facta ſint, coo ſulat, declaraodum eſt. Quomodo ergo homo ex homine, bos ex boue, ſemper gignirur, & quodque ex ſuo, non ex alio ſemine oritur, ſi abeſt prouidentia? Nam ſi quis dicat, vt ab initio quæque procreara ſint, ira ſerie quadā procedere, hoc dicar, cum crearione omnino copulatam eſſe prouidentiam. Nam quòd ordine procedant, E quæ creata ſunt, prouidentiam cū creatione conſtitutam eſſe oſtendit. Nam prouidentiæ eſt, res crearas adminiſtrare: atque ita nihil aliud hic dicit, quàm eundē eſſe qui res creet, & creatis conſulat. Quis cùm videat formas hominum in infinita penè multitudine differētes, neque vſquā penitus eaſdem eſſe, non admiretur; & ſi cum animo ſuo reputet, non aſſequarur à prouidētia formas rerū ſingularum eſſe diſtioctas? Quod hoc modo licer intelligas. Si eādem retinerēt ſine vlla variatione figuram, quāta rerum cōfuſio ſequeretur?

Creatio & prouidentia differunt.

Forma hominum prouidentiam.

Quanta inſcitia, quantæ tenebræ hominem occuparent, qui neque familiarem, neque alienum cognoſceret, neque hoſtem, aut improbum ab amico aut probo viro diſcerneret? Omnia verè ſimul eſſent, vt Anaxagoræ fuit opinio. Nam hoc ſi ita eſſet, nihil obſtaret quominus cum ſororibus & matribus corpus miſceremus, aut prædaremur, aut aliud quippiam palàm improbè faceremus, ſi id modò eſſet declinatum, ne in ipſo facinore deprehenderemur. Nam poſtea conſpecti, agnoſci non poſſemus. Neque etiam lex, aut reſpub. vlla conſtituta eſſet, neque partes, & ſilij, inter ſe cognoſcerent, neque aliud quippiam quod ſit ad hominis naturam, cohæreret. Cæcus enim eſſet homo, quantum quidem ad homines diiudicandos pertinet, neque ei oculorum ſenſus, multum adiumenti afferret. Præter enim ætatem & magnitudinem nihil diiudicaret. Tantorum ſcilicet commodorum cauſa, nobis prouidentia eſt, quæ perpetuo, & vbique gentium, hominum formas diſtinguere non intermittit. Quod maximum eſt argumentum, etiam rebus ſingulis, Dei prouidentia conſuli, ſiquidem vel figura, & lineamentis & voce, quiſque cognoſcitur. Neque hoc præciſè retinetur, perinde quaſi forma ſatis ſit. Nam velut corollarij loco, etiam colorum differentiam prouidentia adiecit, vt naturę humanæ imbecillitati, multis modis ſuccurreretur. Arbitror etiam pleraque animalia quæ ſecundùm ſpeciem figura ſunt ſimili, quod genus ſunt cornix, & coruus, habere aliquas in aſpectu differẽtias, quibus inter ſeſe coniugatim cognoſcant. Cornices enim, & corui congregantur quidem multi ſæpè, coniugatim tamen ſeparantur: quoniam quoduis horum animalium iugatã & natura ſibi coniunctam auem agnoſcit. Quomodo autem inuicem agnoſcerent, niſi eſſet cuique ſuæ formæ deſcriptio, nobis quidem non facilis ad iudicandum, ſed quæ naturaliter tamen, ab iis quæ in eadem ſunt ſpecie, facilè cognoſcatur? Etiam ſigna, & oracula, & omina, & prodigia (nam ad Græcos oratio mea pertinet) ſua ratione, vt ipſi loquuntur, euentus eorum quę oſtendunt, conſeruantia, profectò prouidentiæ ratione ſignificant, & ad ea quæ ſignificant, veritatem euentorum adiungunt.

A πόσην δὲ ἄγνοια καὶ σκότος κατεῖχε τὸν ἄνθρωπον, οὔτε τὸν οἰκεῖον γνωρίζοντα, οὔτε τὸν ἀλλότριον, ἢ πολέμιον ἢ φαῦλον, ἀπὸ τοῦ φίλου καὶ χρηστοῦ διακρίνοντα; πάντα γὰρ ἦν ἀληθῶς ὁμοῦ χρήματα κατὰ Ἀναξαγόραν. τούτου γὰρ οὕτως ὄντος, οὐδὲν ἐκώλυεν ἀδελφαῖς καὶ μητράσι συγγίνεσθαι, οὐδὲ ἁρπάζειν, οὐδὲ ἄλλο τι ἀδικεῖν ἐμφανῶς, εἰ πρὸς τὸ παρὸν μόνον διέφυγεν· οὐ γὰρ ἂν ὀφθεὶς ἐγνωρίσθη μετὰ ταῦτα. οὐδ' ἂν νόμος ἢ πολιτεία συνετέλειτο· οὐδὲ πατέρες καὶ παῖδες ἀλλήλους ἐγίνωσκον· οὐδὲ ἄλλο τι συνέστη τῶν κατὰ B τὸν ἄνθρωπον· τυφλὸς γὰρ ἦν ἕνεκα τῶν ἀνθρώπων ὁ ἄνθρωπος, μικρὰ τοῦ βλέπειν αὐτοῦ παρεχομένου· πλὴν γὰρ ἡλικίας καὶ μεγέθους οὐδὲν ἄλλο διεγίνωσκε. τοσούτων ἡμῖν ἀγαθῶν γέγονεν ἡ πρόνοια, ποικίλλουσα τὴν μορφὴν τῶν ἀνθρώπων, διὰ παντὸς καὶ πανταχῇ καὶ μηδένα χρόνον τοῦτο παραλείπουσα. ὃ καὶ μέγιστόν ἐστι τεκμήριον τοῦ τυγχάνειν προνοίας καὶ τὰ καθ' ἕκαστα, εἰ μέχρι καὶ τοῦ τύπου τῆς διαπλάσεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς φωνῆς ἕκαστος γνωρίζεται· καὶ μὴ δι' ἀκριβείας τὸ τοιοῦτον φυλάττεσθαι, C ὡς τῆς μορφῆς ἀρκούσης· ἀλλ' ἐπιμέτρου γὰρ καὶ τὴν προσέθηκεν ἡμῖν ἡ πρόνοια τὴν τῶν χρωμάτων διαφοράν, ἵνα πολυτρόπως βοηθῆται τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἡ ἀσθένεια. οἶμαι δὲ καὶ τὰ πολλὰ τῶν ζώων τῶν κατ' εἶδος ὁμοσχημόνων, οἷον κορώνη καὶ κόραξ, ἔχειν τινὰς κατὰ τὴν πρόσοψιν διαφοράς, αἷς γνωρίζει κατὰ συζυγίαν ἄλληλα· κορῶναι γοῦν καὶ κόρακες συναγελάζονται μὲν πολλοὶ πολλάκις· γνωρίζονται δὲ κατὰ συζυγίαν, ἑκάστης καὶ ἑκάστου γνωριζόντων τὸν σύζυγον· πῶς δ' ἂν ἐγίνωσκον ἀλλήλους, εἰ μή τις ἦν ἑκάστῳ D χαρακτὴρ ἴδιος, ἡμῖν μὲν οὐκ εὔκρινής, διαγνωστὸς δὲ φυσικῶς τοῖς ὁμοειδέσι; καὶ τὰ σύμβολα δὲ καὶ φῆμαι καὶ κληδόνες καὶ διοσημεῖαι, (πρὸς Ἕλληνας γὰρ ὁ λόγος) κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον ὡς αὐτοί φασι, τῶν δηλουμένων ὑπ' αὐτῶν τὰς ἐκβάσεις διασώζουσαι, πάντως που προνοίας λόγῳ σημαίνουσι· καὶ τοῖς σημαινομένοις τὰς ἐκβάσεις ἐπαληθεύουσιν.

E

Quid ſit prouidentia.

Cap. XLIIII.

VERVM eſſe prouidentiam cùm per hæc apertum eſt, tum per ea quæ dicentur, deinceps eluceſcet. Dicamus igitur quid ſit prouidentia Prouidentia eſt rerum procuratio à Deo ſuſcepta. Definiunt eadem ſic; Prouidentia eſt Dei voluntas, per quã omnia

Τί ἐστι πρόνοια.

ΚΕΦΑΛ. μγ'.

ΑΛΛ' ὅτι μὲν ἐστι πρόνοια, διά τε τούτων δῆλον, καὶ τῶν ἑξῆς ῥηθησομένων. εἴπωμεν δὲ τί ἐστι πρόνοια· πρόνοια τοίνυν ἐστὶν ἐκ Θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινομένη ἐπιμέλεια. ὁρίζονται δὲ καὶ οὕτως αὐτήν· πρόνοιά ἐστι βούλησις Θεοῦ, δι' ἣν πάντα

quæ

τὰ ὄντα τῆς προσηκούσης διεξαγωγὴν λαμβάνει. εἰ δὲ Θεοῦ βούλησίς ἐστιν ἡ πρόνοια, πᾶσα ἀνάγκη κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ κάλλιστα καὶ θεοπρεπέστατα, καὶ ὡς ἂν μόνως καλῶς ἔχοι, τὰ γινόμενα γίνεσθαι, ὥστε τὴν κρείττω τάξιν μὴ ἐπιδέχεσθαι. ἀνάγκη δὲ καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι ποιητὴν τῶν ὄντων καὶ προνοητήν. οὔτε γὰρ ἀκόλουθον, οὔτε πρέπον, ἄλλον μὲν ποιεῖν, ἄλλον δὲ τῶν γινομένων ἐπιμελεῖσθαι. ἐν ἀσθενείᾳ γὰρ πάντως ὁρᾶται τὸ τοιοῦτον. πολλὴ δὲ καὶ ἐν τοῖς ζώοις ἔμφασις ἐναπόκειται τῶν εἰρημένων. πᾶν γὰρ τὸ γεννῆσαν, καὶ τῆς τροφῆς ἐπιμελεῖται τοῦ γεννηθέντος· ὁ δὲ ἄνθρωπος καὶ τῶν ἄλλων πάντων τῶν κατὰ τὸν βίον, καθόσον οἷόν τέ ἐστι, προνοεῖ· τὰ δὲ μὴ προνοοῦντα, δι' ἀσθένειαν οὐ προνοεῖ. δέδεικται οὖν Θεὸς μὲν ὢν ὁ προνοητής, πρόνοια δὲ ἡ βούλησις αὐτοῦ.

A quæ ſunt, aptè gubernantur. Quòd ſi Dei voluntas eſt prouidentia, neceſſe eſt, rectâ ratione, optimè, & diuiniſſimè, & qua ſola ratione rectè ſe habent, fieri quæ fiunt, neque melioris ordinis eſſe capacia. Neceſſe eſt autem, eundem eſſe, qui res efficiat, & effectis prouidea. Neque enim rectum eſt, nec decet alium efficere, alium ea quæ effecta ſiot, procurare. Nam hoc quidem certè imbecillitatis eſt. Multa ſunt etiam in aoimalibus ſimulachra, & imagines eorum quæ diximus. Quidquid enim genuit, cibum quoque fœtui procurat, & homo etiam de ceB teris omnibus quæ ad vitam degendam ſpectaot, quoad eius fieri poteſt, proſpicit. Quæ verò non prouideot, ob imbecillitatem non prouideot. Quare oſtenſum eſt Deum eſſe qui prouideat, & prouidentiam eſſe eiuſdem voluntatem.

Περὶ τοῦ τίνων ἐστὶ πρόνοια.

ΚΕΦΑΛ. μδ'.

Ὅτι μὲν οὖν ἔστι πρόνοια, καὶ τί ἐστιν, εἴρηται. λείπεται δὲ εἰπεῖν τίνων ἐστὶ πρόνοια, πότερον τῶν καθόλου ἢ τῶν καθ' ἕκαστα, ἢ τῶν καθόλου καὶ τῶν καθ' ἕκαστα. Πλάτων μὲν οὖν καὶ τὰ καθόλου καὶ τὰ καθ' ἕκαστα προνοίας ἀξιοῦν βούλεται, διαιρῶν τὸν τῆς προνοίας λόγον εἰς τρία· πρώτην μὲν γὰρ εἶναι τὴν τοῦ πρώτου Θεοῦ· προνοεῖν δὲ τοῦτον προηγουμένως μὲν τῶν ἰδεῶν, ἔπειτα δὲ ξύμπαντος τοῦ καθόλου κόσμου, οἷον οὐρανοῦ καὶ ἀστέρων καὶ πάντων τῶν καθόλου· τουτέστι, τῶν γενῶν, οὐσίας τε καὶ ποσότητος καὶ ποιότητος, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων καὶ τῶν τούτοις ὑποτεταγμένων εἰδῶν· τῆς δὲ γενέσεως τῶν ἀτίμων ζώων τε καὶ φυτῶν καὶ πάντων τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ τοὺς δευτέρους θεοὺς τοὺς τὸν οὐρανὸν περιπολοῦντας προνοεῖν. καὶ Ἀριστοτέλης δὲ τὴν τούτων γένεσιν ἀνατίθησιν ἡλίῳ καὶ τῷ ζωδιακῷ κύκλῳ· τῆς δὲ διεξαγωγῆς καὶ τοῦ τέλους τῶν πρακτέων καὶ τῆς τάξεως τῆς κατὰ τὸν βίον τῶν τε φυσικῶν καὶ τῶν ὑλικῶν τε καὶ ὀργανικῶν καλουμένων ἀγαθῶν, καὶ τούτοις ἀντικειμένων τὴν τρίτην εἶναι πρόνοιαν Πλάτων ἀποφαίνεται. προΐστασθαι δὲ ταύτης τινὰς τεταγμένους δαίμονας περὶ τὴν γῆν, φύλακας τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων· εἶναι δὲ καὶ τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ προνοίᾳ τὸ εἶναι παρὰ τῆς πρώτης, ὡς δυνάμει πάντα παρὰ τοῦ πρώτου Θεοῦ διοικεῖσθαι, τοῦ τάξαντος πρώτους καὶ δευτέρους καὶ τοὺς τρίτους προνοοῦντας. τὸ μὲν οὖν ἀναφέρειν εἰς Θεὸν τὰ πάντα καὶ τῆς ἐκείνου βουλήσεως λέγειν ἠρτῆσθαι πᾶσαν πρόνοιαν, ἄξιον ἐπαινεῖν· ἐκεῖνο δέ, τὸ δευτέραν λέγειν πρόνοιαν, τοὺς τὸν οὐρανὸν περιπολοῦντας·

Quarum rerum ſit prouidentia.

Cap. XLIV.

C Eſſe igitur prouidentiam, & quid eâ ſit, dictum eſt: Reſtat vt exponamus quarum rerum ſit prouidentia, voiuerſarúmne, an ſingularum, an vniuerſarum & ſingularum. Plato & vniuerſas res & ſingulas, à prouideotia gubernari vult: pro uidentiæ que rationem partitur in tria: Primum enim eſſe principis Dei prouidentiam, qui primario quidem loco ideis, deinde vniuerſè toti orbi conſulat, vt cælo & ſideribus, & omoibus rebus vniuerſis, id eſt, generibus, ſubſtantiæ, quantitati, quaD litati, & alijs talibus, & formis quæ ſub iſtis ſubiectæ ſunt. Ortui autem ignobiliorum animalium, & ſtirpium & omnium quæ generaotur, & corrumpuntur, ſecundos deos, eos qui cœlum voluant, proſpicere. Quorum ortum Ariſtoteles ad ſolem & ſigoiferum orbem refert. Tertiam Plato ſtatuit prouidentiam, penes quam ſit adminiſtratio rerum agendarum, & exitus, itémque naturalium & foruitorum bonorum, quæ materiæ admixta, & inſtrumenti locum obtinere dicuotur, atque etiam eorum quæ his ipſis contraria ſunt, E adeptio. Huic prouidentiæ præeſſe cenſet certos quoſdam dæmones, circa terram cuſtodes humanarum actionum: ac ſecuodam tertiámque prouidentiam à prima proficiſci, vt poteſtate omoia à Deo gubernentur, qui primos, & ſecundos, & tertios procuratores conſtituit. In quo quòd omnia ad Deum refert, & ab eius voluntate omnem pendere prouideotiam affirmat, in laude ponendum eſt: Quòd verò ſecundam prouidentiam facit eos qui cœlorum orbes torquent, non item.

Platonis ſententia de Prouidentia partibus.

Stoicorum, Democriti, Epicuri ſententia de Prouidentia.

Non enim hoc prouidentia eſt, ſed fatum, A & neceſſitas. Nam vtcunque illi figurentur, neceſſe eſt, & quæ fiunt, fieri, & quidem aliter non contingere. Eorum autem quæ prouidentia gubernantur, nihil cadere ſub neceſſitatem iamdudum oſtenſum eſt. Stoici qui fatum, & in noſtra eſſe aliquid poteſtate tuentur, nullum locum prouidentiæ relinquunt, imò reuera voluntates noſtras libertate ſpoliant: quod ſuprà à nobis probatum eſt. Democritus, Heraclitus, & Epicurus, neque vniuerſis, neque ſingulis, à Deo prouideri volunt. Epicurus enim dicebat; Quod beatum ſit, B & immortale, neque ipſum habere negotia, neque alteri exhibere: quare neque iracundia, neque gratia teneri: hæc enim omnia, imbecillitate ſpectari. Ira enim à Deo aliena eſt. Excitatur enim in re, quæ contra quàm velimus, accidat: Deo autem nihil præter voluntatem accidit. Atque hi quidem cõuenienter ſuis participiis, exiſtimant. Nam qui putent hoc vniuerſum, caſu & temerè eſſe conſtitutum, meritò dicunt omnia vacare prouidentia Quorum enim nemo creator ſit, eorum quis ſit procurator? Eſt enim euidens, C temerè deberi ferri, quæ à principio temerè prucreata ſunt. Itaque primæ illorum ſententiæ reſiſtendum eſt: Hac enim labefactata ſatis magnam vim habebunt, quæ dicta ſunt, ad demonſtrandam prouidentiam. Quare hac refutatione ad ſuum tempus reſeruata, veniamus ad Ariſtotelis opinionem, & cæterorum qui negant rebus ſingulis à Deo conſuli.

Ariſtotelis.

Nam Ariſtoteles, à natura ſola vult adminiſtrari ſingula, vt in ſexto Ethicorum ad Nicomachum obſcurè ſignificat: Hanc enim vt quæ diuina ſit & inſit omnibus quæ generantur, cuique naturaliter ſuggerere, vt ad res ſalutares D accedat, fugiat quæ contraria ſint. Quodque enim animal, vt iam dictum eſt, & idoneum ſibi alimentum deligit, & quod vtile eſt ſequitur, & remedia morborum naturaliter habet cognita.

Euripidis & Menandri.

Euripides, & Menander quibuſdam locis, mentem, quæ in quoque ſit, cuique prouidere aſſerunt, Deum verò neminem. Verùm mens quidem in iis ſolis perſpicitur, quæ in noſtra poteſtate ſunt. Aut enim eſt rerum, quæ ſub actionem cadunt, & artium, aut contemplationis. At prouidentia eorum eſt quæ in noſtra poteſtate non ſunt, vt verbi gratia vt opulentus quis ſit, & non opulentus, ſanus & non ſanus: Quorum nihil face- E re mens poteſt, ac ne natura quidem, vt Ariſtoteles putat. Naturæ enim opera perſpicua ſunt. Quid autem ad mentem, aut ad naturam, quòd aliquando ab eo pœnæ exigantur, qui homiuem occiderit, aliquando ſceleris pœnam effugit? niſi quis dicat quod mentis & naturæ eſt, ad prouidentiam pertinere, quod ſequitur, ad fatum. Quòd ſi mens & natura ad prouidentiam pertinent, quæ ſequuntur, ad fatum, nihil erit in noſtra poteſtate.

οὐ γὰρ πρόνοια τὸ γινόμενον, ἀλλ' εἱμαρμένη καὶ ἀνάγκη. ὅπως γὰρ ἂν ἐκεῖνοι ἁρμόζωνται, ἀνάγκη καὶ τὰ γινόμενα γίνεσθαι, καὶ ἄλλως μὴ ἐνδέχεσθαι. τὴν δὲ κατὰ πρόνοιαν οὐδὲν ὑποπίπτειν ἀνάγκῃ, πάλαι δέδεικται· οἱ δὲ Στωϊκοὶ φιλόσοφοι τὴν εἱμαρμένην καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν πρεσβεύοντες, οὐδεμίαν χώραν τῇ προνοίᾳ καταλείπουσιν· ἀλλὰ τὰς ἀληθείας καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀναιροῦσιν, ὡς ἐδείχθη πρότερον. Δημόκριτος δὲ καὶ Ἡράκλειτος καὶ Ἐπίκουρος οὔτε τῶν καθόλου οὔτε τῶν καθ' ἕκαστα πρόνοιαν εἶναι βούλονται. Ἐπίκουρος γὰρ ἔλεγε, τὸ μακάριον καὶ ἄφθαρτον οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλῳ παρέχει. ὥστε οὔτε ὀργαῖς οὔτε χάρισι συνέχεται· ἐν ἀσθενείᾳ γὰρ πάντα τὰ τοιαῦτα· ὀργὴ γὰρ θεοῦ ἀλλότριον· ἐπὶ γὰρ ἀβουλήτῳ γίνεται· Θεῷ δὲ οὐδὲν ἀβούλητον· οὗτοι μὲν οὖν ἀκολουθοῦσι ταῖς ἰδίαις ἀρχαῖς· ἐξ αὐτομάτου γὰρ ἡγούμενοι τὸ πᾶν τοῦτο συστῆναι, εἰκότως ἀπρονόητα φάσκουσιν εἶναι τὰ πάντα· ὧν γὰρ οὐδείς ἐστι δημιουργὸς, τούτων τίς ἂν εἴη προνοητής; δῆλον γὰρ ὡς αὐτομάτως ἀνάγκη φέρεσθαι τὰ τὴν ἀρχὴν αὐτομάτως γινόμενα. δεῖ τοίνυν πρὸς τὴν πρώτην αὐτοῖς ἐνστῆναι δόξαν. ταύτης γὰρ ἀναιρουμένης, ἀρκέσει τὰ ῥηθέντα εἰς ἀπόδειξιν τοῦ πρόνοιαν εἶναι. φυλαξάμενοι οὖν τοῖς οἰκείοις καιροῖς τὸν τούτων ἔλεγχον, ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν Ἀριστοτέλους δόξαν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀπρονόητα λεγόντων τὰ καθ' ἕκαστα. καὶ γὰρ Ἀριστοτέλης ὑπὸ τῆς φύσεως μόνης διοικεῖσθαι βούλεται τὰ κατὰ μέρος, ὡς ἐν τῷ ἕκτῳ τῶν Νικομαχείων ἠθικῶν ὑπηνίξατο· ταύτην γὰρ θείαν οὖσαν καὶ τοῖς γεννητοῖς πᾶσιν ἐνυπάρχουσαν, ἑκάστῳ φυσικῶς ὑποβάλλεσθαι τὴν τῶν συμφερόντων αἵρεσιν, καὶ τὴν τῶν βλαπτόντων φυγήν. ἕκαστον γὰρ, ὡς εἴρηται, τῶν ζώων καὶ τὴν κατάλληλον ἑαυτῷ τροφὴν ἐκλέγεται, καὶ τὸ συμφέρον μεταδιώκει· καὶ τὰς ἰατρείας τῶν παθῶν φυσικῶς ἐπίσταται. Εὐριπίδης δὲ καὶ Μένανδρος ἐν ἐνίοις τὸν νοῦν τὸν ἐν ἑκάστῳ φασὶ προνοεῖν ἑκάστου, Θεὸν δὲ μηδένα. ἀλλ' ὁ μὲν νοῦς τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστιν μόνων· ἢ γὰρ τῶν πρακτέων καὶ τῶν τεχνῶν, ἢ τῆς θεωρίας. ἡ δὲ πρόνοια τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ὡς τοῦ πλουτεῖν καὶ μὴ, καὶ ὑγιαίνειν καὶ μή· ὧν οὐδὲν ποιεῖν ὁ νοῦς δύναται, ἀλλ' οὐδὲ ἡ φύσις, ὡς Ἀριστοτέλης δοκεῖ. ἄδηλα γὰρ καὶ τὰ τῆς φύσεως ἔργα· τί δὲ πρὸς τὸν νοῦν ἢ τὴν φύσιν τὸ ποτὲ τιμωρεῖσθαι τὸν φονέα, ποτὲ δὲ διαφεύγειν; εἰ μή τις λέγοι, τὸ μὲν, τοῦ νοῦ καὶ τῆς φύσεως προνοίας εἶναι· τὸ δὲ δεύτερον, εἱμαρμένης. εἰ δὲ τὰ κατὰ νοῦν καὶ φύσιν προνοίας ἐστὶ, τὰ δὲ ἐπακολουθοῦντα, τῆς εἱμαρμένης, ἀνῄρηται τὸ ἐφ' ἡμῖν.

ἀλλ᾽ οὐχ οὕτως ἔχει. τὰ μὲν γὰρ τοῦ νοῦ τοῦ τε πρακτικοῦ καὶ τοῦ θεωρητικοῦ ἐφ᾽ ἡμῖν ἐδείχθη. οὐ πάντα δὲ τὰ κατὰ πρόνοιαν τῆς φύσεως, εἰ καὶ τὰ τῆς φύσεως κατὰ πρόνοιάν ἐστι· πολλὰ γὰρ τῶν κατὰ πρόνοιαν οὐκ ἔστι φύσεως ἔργα, ὡς ἐπὶ τοῦ φονέως ἐδείχθη· ἔστι γὰρ μέρος προνοίας ἡ φύσις, οὐκ αὐτοπρόνοια. οὗτοι μὲν οὖν τῇ φύσει καὶ τῷ νῷ τὴν πρόνοιαν ἐπιγράφουσι τῶν καθ᾽ ἕκαστα. οἱ δ᾽ ἄλλοι τῷ Θεῷ μέλειν φασὶ τῆς τῶν ὄντων διαμονῆς, ὥστε μηδὲν τῶν γινομένων ἐπιλείψαι, καὶ τούτου μόνου πρόνοιαν ποιεῖσθαι· τὰ δὲ καθ᾽ ἕκαστα φέρεσθαι ὡς ἔτυχε· ἢ διὰ τοῦτο πολλὰς μὲν ἀδικίας, πολλὰς δὲ μιαιφονίας καὶ συλλήβδην εἰπεῖν πᾶσαν κακίαν ἐμπολιτεύεσθαι τοῖς ἀνθρώποις· καὶ τούτων ὡς ἔτυχε τινὰς μὲν διαφυγεῖν τὴν δίκην, τινὰς δὲ καὶ κολάζεσθαι, οὔτε τῶν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, οὔτε τῶν κατὰ νόμον πάντως ἀποβαινόντων. ἔνθα δὲ μήτε νόμος, μήτε λόγος κρατεῖ, πῶς ἂν τις φαίη Θεὸν εἶναι τὸν ἐπιμελούμενον; ἢ συμβαίνει τοὺς χρηστοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀδικεῖσθαι καὶ ταπεινοῦσθαι, καὶ μυρίοις κακοῖς περιβάλλεσθαι· τοὺς δὲ πονηροὺς καὶ βιαίους αὔξεσθαι δυναστείᾳ καὶ πλούτῳ καὶ ἀρχαῖς καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς κατὰ τὸν βίον ἀγαθοῖς. ἐμοὶ δὲ δοκοῦσιν οἱ ταῦτα λέγοντες πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα τῶν κατὰ τὴν πρόνοιαν ἀγνοεῖν θεωρημάτων, μάλιστα δὲ τῆς ψυχῆς τὸ ἀθάνατον. θνητὴν γὰρ αὐτὴν ὑπολαμβάνοντες εἶναι, τῇ ζωῇ ταύτῃ τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον περιγράφουσιν· ἔπειτα διεστραμμένας ἔχουσι τὰς περὶ τῶν ἀγαθῶν κρίσεις. οἴονται γὰρ τοὺς πλοῦτον περιβεβλημένους καὶ κομῶντας ἀξιώμασι, καὶ τοῖς ἄλλοις ὑλικοῖς ἀγαθοῖς ἐναβρυνομένους, εὐδαίμονας εἶναι καὶ μακαρίους. τὰ δὲ τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ παρ᾽ οὐδὲν τίθενται, πολλῷ μέτρῳ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἐκτὸς ὑπερέχοντα. κρείττονα γὰρ τὰ τῶν κρειττόνων ἀγαθά. τοσούτῳ τοίνυν ἀρεταὶ πλούτου τε καὶ ὑγείας καὶ τῶν ἄλλων ὑπερφέρουσιν, ὅσῳ ψυχὴ σώματος. τοιγάρτοι καὶ μόναι καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις αἱ ἀρεταὶ μακάριον ποιοῦσι τὸν ἄνθρωπον· μετὰ μὲν τῶν ἄλλων, κατὰ πλάτος, μόναι δὲ καὶ καθ᾽ ἑαυτάς. κατὰ περιγραφὴν νοεῖται, ὡς δίπηχυ· τὰ δὲ κατὰ πλάτος, ὡς σωρός. σωροῦ μὲν γὰρ κἂν δύο μεδίμνους ἀφέλῃς, τὸ λειπόμενον μένει σωρός· καὶ τῆς κατὰ πλάτος δὲ μακαριότητος ἂν ἀφέλῃς τά τε τοῦ σώματος καὶ τὰ τῶν ἐκτὸς ἀγαθά, καταλίπῃς δὲ μόνας τὰς ἀρετάς, μένει καὶ οὕτως τὸ μακάριον· ἡ δὲ ἀρετὴ καὶ καθ᾽ ἑαυτὴν αὐτάρκης ἐστὶ πρὸς εὐδαιμονίαν. πᾶς οὖν ἀγαθὸς μακάριος, καὶ πᾶς κακὸς ἄθλιος, κἂν πάντα συλλήβδην ἔχῃ τὰ λεγόμενα τῆς τύχης ἀγαθά. ἅπερ ἀγνοοῦντες οἱ πολλοί, μόνους μακαρίους εἶναι νομίζουσι τοὺς εὐσωματοῦντάς τε καὶ πλουτοῦντας.

A Sed non ita ſe res habet. Quæ enim ad mentem ſpectant, tam eam quæ in agendo quàm quæ in contemplando ponitur, in noſtra eſſe poteſtate docuimus. Non omnia autem quæ prouidentia geruntur, naturæ ſunt, & ſi quæ naturæ ſunt, prouidentia adminiſtrantur. Multa enim quæ Dei prouidentia accidunt, non ſunt naturæ opera, vt de eo qui hominem occidit, oſtendimus. Eſt enim pars prouidentiæ natura, non ipſa prouidentia. Itaque iſti naturæ & menti, rerum ſingularum prouidentiam attribuunt. Cæteri Deo curæ eſſe aiunt eorum quæ ſunt permanen-
B tiam, vt nihil eorum quæ nata ſunt, occidat, & huius vnius in Deo eſſe prouidentiam. Singula verò fortuitò temereque iactari, eámque ob cauſam multa iniqua facinora, multas cædes, &, vt dicam ſummatim, omnem improbitatem inter homines verſari, & horum alios fortuitò pœnam vitare, alios etiam puniri, quippe cùm, quæ ad rectam rationem, & ex lege ſunt, non omnino eueniant: vbi autem neque ratio, neque lex dominatur, quomodo dixerit quis Deum eſſe qui procuret? Et quidem ferè vſuvenit, vt
C viri boni lædantur iniuria, & deprimantur, & innumerabilibus malis affligantur: improbi contrà & importuni homines augeantur potentia, opibus, honoribus in Republ. cæteriſque bonis, quæ ad vitam commodè degendam pertinent. Mihi verò videntur qui hæc loquuntur, cùm alia multa ignorare præcepta prouidentiæ, tùm maximè animæ immortalitatem. Nam eam mortalem eſſe arbitrantes, huius vitæ terminis res humanas definiunt: deinde praua & peruerſa habent de bonis iudicia. Eos enim qui opibus cir-
D cumfluunt, & dignitatibus inſoleſcunt, & cæteris fluxis caduciſque bonis gloriantur, fœlices eſſe & beatos iudicant. Animi autem bona, pro nihilo ducunt, quæ multo corporis & externa bona antecellunt. Præſtantiora enim bona ſunt, quæ rerum ſunt præſtantiorum. Itaque tanto virtutes, diuitias, ſanitatem, cætera excellunt, quanto anima corpus anteit. Quare cùm ſolæ, tum cum aliis coniunctæ hominem beatum reddunt: cum aliis in latitudine; ſolæ, & per ſe, in circumſcriptione. Nam eorum quæ ſunt, partim circumſcriptè intelliguntur, vt bicubi-
E tum; partim latè, vt aceruus. Nam de aceruo ſi duos modios demas, quod relinquitur, aceruus eſt. Item beatitudini in latitudine intellectæ, ſi detraxeris corporis & externa bona, ſoláſque virtutes reliqueris, nihilo minùs beatitudo manet, ipſáque ſola virtus ſe ipſa ad beatè viuendum contenta eſt. Omnis ergo bonus, beatus, & omnis improbus miſer, etiamſi omnibus prorſus fortunæ bonis quæ dicuntur, abundet. Quæ cùm multitudo ignoret, ſolos beatos ducit, qui & corpore probè ſint affecti, & copioſi.

A Quate prouidentiam reprehendunt, quę prouidentia res humanas non ſolùm ex his quæ ſenſibus notantur, ſed etiam ex ſua & propria præcognitione adminiſtrat. Cùm enim Dens non neſciat bono viro expedire pauperem eſſe, eiuſque ſenſum, opes, ſi dentur, deprauaturas, vtiliter eum in paupertate ſinit viuere. Ac qui opulentia eſt ſæpè importuniorem fors videns, ſi egeat (ad latrocinandum enim aut ad trucidandos homines, aut alia quædam grauiora facinora hominum adiungeret) potiri illum opibus permittit. Itaque & ad ſepelieodos liberos, & ad vitandos famulos ſæpè nobis vtilis paupertas fuit. Eſſet eoim eorum ſalus interitu acerbior, ſi & B liberos improbos, & famulos prædones haberemus. Nos enim nibil rerum venientium præſeotieotes, & ea quæ inſtant tantùm ſpectantes, noo rectè de iis quæ in rebus humanis eueniunt, iudicamus. At Deo etiam futura, taoquam præſentia ſuot. Sed hæc quidem contra eos qui prouidentiam damoant, diſputata ſunt. In quos etiam illud è ſcriptura ſaocta conueniet dicere: An lutum dicet figulo? & quæ ſequuntur. Quomodo enim non fugiendus homo eſt qui contra Deum legem fert, & aduerſus prouidentiæ opera nititur, cùm ne homioum quidem legibus C audeat obſiſtete? Itaque his erroribus, vel hac potiùs impietate, prætermiſſa, oſtendamus oon rectè eos à rebus ſingulis prouidentiam remouere, cùm vniuerſis & generalibus à Deo conſulatur. Hæ eoim tres ſolæ cauſæ afferri poſſunt, cur res ſingulæ Dei prouidentia noo regaotur. Aut enim Deum ignorare. rectum eſſe, etiam illis conſulere, aut oolle, aut non poſſe. Verùm ignoratio quidem, & inſcitia, ab illa beata natura alieniſſima eſt. Eſt enim ipſamet cognitio, & ſapientia, & D ſcientia. Atqui qnomodo homo qui ſapiat aliquid, ignoret omoibus indiuiduis pereuntibus, etiam vniuerſa interitura? Nam ex omnibus rebus ſiogulis, vniuerſa conſtituuntur. Species enim omoes, ſingulas res exæquant, & reciprocantur, vnáque intereunt & vnà conſeruantur. Neque quicquam obſtat quominus omnia indiuidua intereant, ſi diuinitus nulla prouidentia guberneotur; Quibus pereuntibus etiam vniuerſa interibunt. Quòd ſi dicant hoc ſolum illi curæ eſſe, ne omnia indiuidua intereant, vt E ſpecies cooſeruentur, noo vident ſe dicere etiam ſingularum rerum quandam procurationem eſſe, quandoquidem rebus ſingulis, vt ipſi aiunt, proſpiciens, genera ſpeciéſque tuetur. Alij dicunt noo ignorare quidem Deum, ſed prouidere nolle. Verum hoc ipſum nolle, duabus de cauſis accidit, aut ob ignauiam, aut quòd indecorum ſit. Ecquis ita inſaniat, vt ignauiæ Deum accuſet? Rurſus enim duabus de cauſis, ignauia innaſcitur, voluptate & timiditate,

Eſa. 45.
Hier. 18.
Sap. 15.
Rom. 9.

Etiam res ſingulæ prouidentia reguntur.

A διὰ μέμφονται τὴν πρόνοιαν τὴν οὐ μόνον ἐκ τῶν φαινομένων διοικοῦσαν τὰ καθ' ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν οἰκείαν πρόγνωσιν. εἰδὼς γὰρ ὁ Θεὸς, ὅτι τῷ νυνὶ χρηστῷ καὶ ἀγαθῷ συμφέρει πένεσθαι· καὶ ὅτι διαφθείρει τὴν γνώμην αὐτοῦ πλοῦτος ἐπεισελθὼν, ἐν τῇ πενίᾳ φυλάττει συμφερόντως αὐτόν· εἰδὼς δὲ πολλάκις τὸν πλούσιον χαλεπώτερον ἐσόμενον, εἰ ἀπορήσειε χρημάτων (λῃστείαις γὰρ ἐπιχειρήσειεν ἢ μιαιφονίαις, ἢ τισιν ἄλλοις μείζοσι κακοῖς) ἐᾷ τὸν πλοῦτον καρποῦσθαι. Οὐκοῦν πενία πολλάκις ἡμῖν ἐλυσιτέλησε καὶ τέκνα θάψαι καὶ φυγεῖν οἰκέτας· πικροτέρα B γὰρ τῆς ἀπωλείας αὐτῶν ἐγένετο ἂν ἡ σωτηρία· φαύλων μὲν τῶν τέκνων, λῃστῶν δὲ τῶν οἰκετῶν γενομένων. ἡμεῖς μὲν γὰρ οὐδὲν τῶν ἐσομένων εἰδότες, πρὸς τὰ παρόντα δὲ μόνον βλέποντες, οὐκ ὀρθῶς τὰ συμβαίνοντα κρίνομεν. τῷ δὲ Θεῷ καὶ τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα ἐστίν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς καταγινώσκοντας εἴρηται· πρὸς οὓς καὶ τὸ τῆς γραφῆς ἁρμόσειεν ἂν εἰπεῖν, μὴ ὁ πηλὸς ἐρεῖ τῷ κεραμεῖ; καὶ τὰ ἑξῆς. πῶς γὰρ οὐ φευκτός ἐστιν ἄνθρωπος ἀντινομοθετῶν τῷ Θεῷ, καὶ ἀντιπαρακελευόμενος τοῖς τῆς προνοίας ἔργοις, ὁ μηδὲ ταῖς ἀνθρωπίναις νομο- C θεσίαις ἀντιλέγειν τολμῶν; παραλείποντες οὖν τὰ τοιαῦτα πλημμελήματα, μᾶλλον δὲ ἀσεβήματα, δείξωμεν ὡς οὐ καλὸν αὐτοῖς ἀπρονόητα λέγειν τὰ καθ' ἕκαστα, τῶν καθόλου καὶ γενικῶν προνοίας τυγχανόντων. πρὸς γὰρ ταύτας αἰτίας μόνας αὐτοῖς φασι, τοῦ μὴ γίνεσθαι πρόνοιαν τῶν καθ' ἕκαστα· ἢ γὰρ ἀγνοεῖν τὸν Θεὸν, ὅτι καλὸν καὶ τούτων ἐπιμελεῖσθαι, ἢ μὴ βούλεσθαι, ἢ μὴ δύνασθαι. ἀλλ' ἄγνοια μὲν καὶ ἀμαθία παντάπασιν ἀλλοτριώτατον τῆς μακαρίας D οὐσίας· αὐτὴ γὰρ γνῶσίς ἐστι καὶ σοφία καὶ ἐπιστήμη· πῶς δὲ ἄνθρωπος εὖ φρονῶν ἀγνοήσειεν, ὡς τῶν κατὰ μέρος πάντων διαφθειρομένων, καὶ τὰ καθόλου διαφθαρήσεται; ἐκ γὰρ τῶν κατὰ μέρος πάντων τὰ καθόλου συνίσταται. ἐξισάζει γοῦν τὰ εἴδη πᾶσιν ὁμοίως τοῖς κατὰ μέρος, καὶ ἀντιστρέφει, καὶ συνδιαφθείρεται, καὶ συνδιασώζεται. οὐδὲν δὲ κωλύει πάντα τὰ ἄτομα ἀπολέσθαι, μηδὲ μιᾶς ἄνωθεν κηδεμονίας τυγχάνοντα. τούτων οὖν ἀπολλυμένων καὶ τὰ καθόλου δια- E φθαρήσεται. εἰ δὲ τούτου προνοεῖν μόνον φήσουσιν αὐτὸν τοῦ μὴ πάντα τὰ κατὰ μέρος ἀπολέσθαι, ἵνα σώζηται τὰ εἴδη, λανθάνουσιν ἑαυτοὺς λέγοντες εἶναί τινα καὶ τὴν καθ' ἕκαστα πρόνοιαν. τούτων γὰρ προνοεῖν, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, διαφυλάττει τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη. ἄλλοι φασὶν ὡς οὐκ ἀγνοεῖ μὲν, οὐ βούλεται δὲ προνοεῖν. ἀλλὰ τὸ μὴ βούλεσθαι, διὰ δύο γίνεται προφάσεις, ἢ διὰ ῥᾳθυμίαν, ἢ διὰ τὸ ἀπρεπές. καὶ τίς ἂν μαινόμενος ῥᾳθυμίας αἰτίαν ἐπάγει Θεῷ; πάλιν γὰρ ἀπὸ δύο τούτων ῥᾳθυμία τίκτεται, ἡδονῆς καὶ δειλίας·

ἢ γὰρ ὑφ᾽ ἡδονῆς τινος παρελκόμενοι ῥαθυμοῦμεν, ἢ διὰ φόβον ἀφιστάμεθα. οὐδέτερον δὲ τούτων θεμιτὸν διανοηθῆναι περὶ Θεοῦ. εἰ δὲ ῥαθυμίαν ἐπάγειν παραιτοῖντο, λέγοιεν δὲ μὴ πρέπειν Θεῷ (ἀνάξιον γάρ ἐστι τῆς τοιαύτης μακαριότητος τοῖς εὐτελέσι καὶ μικροῖς συγκαταβαίνειν, καὶ οἱονεὶ βεβηλοῦσθαι ταῖς ὑλικαῖς τε καὶ προαιρετικαῖς ἀτοπίαις, καὶ διὰ τοῦτο μὴ βούλεσθαι) ἀγνοοῦσι δύο πάθη τὰ χείριστα τῷ Θεῷ περιάπτοντες, ὑπεροψίαν καὶ μολυσμόν. ἢ γὰρ δι᾽ ὑπεροψίαν ὁ δημιουργὸς ὑπερορᾷ τῆς ἀρχῆς καὶ διοικήσεως τῶν κατὰ μέρος, ὅπερ ἀτοπώτατον εἰπεῖν, ἢ τὸν μολυσμὸν ἐκκλίνων, ὡς αὐτοί φασιν. εἰ δὲ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων φύσιν ἐχουσῶν ἕλκειν πᾶν τὸ ὑγρόν, οὔ φασι καταμολύνεσθαι τὸν ἥλιον, οὐδὲ τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ, ὅταν τοῖς βορβόροις ἐλλάμπωσιν, ἀλλὰ μένειν ἀκεραίους καὶ καθαρούς, πῶς τὸν Θεὸν ἡγοῦνται συμβεβηλοῦσθαι τοῖς τῇδε πραττομένοις; οὐκ ἔστιν ἀνθρώπων φύσιν εἰδότων Θεοῦ ταῦτα τὰ δόγματα· ἀνέπαφον γὰρ καὶ ἀδιάφθορον καὶ ἀμίαντον καὶ πάσης ἀλλοιώσεως κρεῖττον τὸ θεῖον καθέστηκεν. ὁ δὲ μολυσμὸς καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα τροπῆς ἐστιν ἔργα· πῶς δὲ οὐκ ἀτοπώτατον, τεχνίτην οἱασδήποτε τέχνης, μάλιστα ἰατρόν, ἐπιμελούμενον τῶν καθόλου, μηδὲν τῶν κατὰ μέρος, μηδὲ τὸ σμικρότατον ἐᾶν ἀτέχνευτον καὶ ἀνεπιμέλητον, εἰδότα ὡς εἰς τὸ πᾶν συντελεῖ τὰ μέρη; τὸν δὲ δημιουργὸν Θεὸν καὶ τῶν τεχνιτῶν ἀποφαίνειν ἀμαθέστατον; ἀλλ᾽ ἄρα βούλεται μέν, οὐ δύναται δέ. καὶ πῶς οὐκ ἂν ἄντικρυς ἀπεμφαῖνον ἀσθενῆ λέγειν τὸν Θεόν, καὶ ἀδύνατον εὖ ποιεῖν; ἄλλως τε κατὰ δύο τρόπους φαίη τις ἂν τὸν Θεὸν μὴ δύνασθαι προνοεῖν τῶν ἀτόμων, ἢ τῷ αὐτὸν μὴ πεφυκέναι, ἢ τῷ τὰ κατὰ μέρος ἀνεπίδεκτα προνοίας εἶναι· ἀλλ᾽ ὅτι μὲν αὐτὸς πέφυκε προνοεῖν, καὶ αὐτοὶ συνομολογοῦσι, δι᾽ ὧν φασιν αὐτὸν τῶν καθόλου προνοεῖν· ἄλλως τε τὰ μὲν καταδεέστερα φθάνειν εἰς τὰ ὑπερκείμενα οὐχ οἷά τέ ἐστι. τῶν δὲ κρειττόνων ἡ δύναμις, ἄχρι καὶ τῶν τελευταίων καὶ τῶν ἀναισθήτων σώζουσα κάτεισι. πάντα γὰρ ἤρτηται τοῦ θείου θελήματος· καὶ ἐντεῦθεν ἀρύεται τὴν διαμονὴν καὶ σωτηρίαν. ὅτι δὲ καὶ ἡ τῶν ἀτόμων καὶ πεπληθυσμένων ὑπόστασις προνοίας ἐστὶ δεκτική, δῆλον ἐκ τῶν ζώων τῶν ἀρχαῖς τισι καὶ ἡγεμονίαις διοικουμένων· ὧν συναγελαζομένων ὑπό τισιν ἡγεμόσι τέτακται, οἷς ἀκολουθεῖ πειθόμενα· ὡς ἐπὶ τῶν μελισσῶν καὶ μυρμήκων καὶ ἄλλων πλείστων. μάλιστα δ᾽ ἄν τις τοῦτο καταμάθοι εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων πολιτείαν ἐμβλέψας. φαίνεται γὰρ τὰς τῶν νομοθετῶν καὶ τὰς τῶν ἀρχόντων ἐπιδεχομένη διοικήσεις καὶ ἐπιμελείας· ἡ δὲ τούτων δεκτική, πῶς ἂν εἴη τῆς τοῦ δημιουργοῦ προνοίας ἀνεπίδεκτος;

A Aut enim voluptate aliqua illecti, ignaui ſumus: aut metu aliquo, ab agendo remouemur. Quorum neutrum de Deo ſuſpicari fas eſt. Sin ignauiâ quidem Deum liberauit, ſed indecorũ hoc genus pronidentiæ dicant (indignũ enim eſſe eiuſmodi beatitudine, ad res viles & minutas ſe dimittere, & corporeis ex noſtráq; lectione, & voluntate manantibus ineptiis, velut profanari, ideóque prouidere nolle) non intelligunt ſe Deo duas vitioſiſſimas affectiones tribuere, ſuperbiam, & inquinationem. Aut enim ob ſuperbiam Deus imperium B & gubernationem rerum ſingularum deſpicit, quod dictu abſurdiſſimum eſt, aut vt ipſi loquuntur, quòd inquinationem deuitet. Quòd ſi cùm radij ſolares vim habeant attrahendi humorem omnem, negant inquinari ſolem, eiúſque radios, cùm cœno lucem inferunt, ſed integros, & ab omni ſorde puros manere dicunt, quomodo Deum rebus humanis profanari exiſtimant? Non ſunt hæc hominũ dogmata, qui Dei naturam perſpectam habeant. Nam in Deum, neqne tactio, neque interitus, neque macula, neque commutatio C vlla poteſt cadere. Inquinatio autẽ, & omnia eius generis ad mutationem pertinent. Verũtamen nonne abſurdiſſimum eſt, quemlibet artificem, maximéque medicum, vniuerſo conſulentem, nullam rem de ſingulis ne miniam quidem artis & curæ expertem, prætermittere, quod ſciat conferre aliquid ad rerum vniuerſitatem? Deum eiuſdem vniuerſitatis molitorem, etiam opificibus rudiorem reddere? Cæterùm an prouidere quidem vult, non tamen poteſt? Quomodo non perſpicuè abſurdum eſt, Deum imbe- D cillem aſſerere, & bene merendi facultatem non habere? Præterea dupliciter intelligi poteſt, Deum indiuiduis prouidere non poſſe, quòd ipſe natura non ſit ad procurandum idoneus, aut quòd res ſingulæ prouidentiæ non ſint capaces. Verùm idoneum quidem illum eſſe natura ad prouidendum, etiam ipſi concedunt, dum aiunt illum rebus vniuerſis prouidere, eóque magis, quòd inferiora ad ſuperiora pertingere non poſſunt: at ſuperiorum vis etiam vſque ad vltima, ſenſúmque fugientia, omnia fouens & conſeruans, perti- E neat. Omnia enim à diuina voluntate pendẽt, & inde permanentiam ſalutémque accipiunt. Eſſe autem etiam indiuidua ipſa, & res multiplicatas, capaces prouidentiæ, ex animalibus perſpicitur, quę imperiis quibuſdam, & magiſtratibus gubernantur, & vnum in locum conuenientia, principibus quibuſdã ſubiiciuntur, quos audientes ſequuntur, vt in apibus, & formicis, aliiſque plurimis licet cernere. Sed hoc qui in hominũ cultũ & Rempub. intuebitur, maximè animaduertet. Videmus enim eos legiſlatorum & magiſtratuũ rectionem & procurationem admittere. Quę qui recipiat, quomodo in eum Dei prouidentia non cadat?

Iam verò etiam res ſingulas regi prouidentia, magno argumento eſt, quòd naturaliter eius notitia hominibus eſt inſita. Nam difficili & neceſſario noſtro tempore ſtatim ad numen diuinum & preces confugimus, velut natura nos ſine doctrina ad Dei opem perducente: Non autem ſine doctore nos natura ad id duceret, quod eadem natura non ferr, vt fiat. Nam in repentinis perturbationibus, & timoribus, ſine electione, neque deliberarè & ranquam aliquid conſideremus, Dei numen inuocamus. Quicquid autem naturaliter quamque rem inſequitur, in eo tanta vis eſt ad demonſtrandum, vt contradici nihil poſſit. Quæ ergo ratio iſtos ad hanc ſententiam adduxit? Primùm quidem, quòd exiſtimenr cum corpore animam interire. Deinde quia rationem rerum ſingularum prouidentiæ percipere nequeunt. Verùm animam morte non

Anima morte non deletur.

deleri, neque huius vitæ circumſcriptione res humanas terminari, & diſceſſus ab vno corpore in aliud, quod doctiſſimi quique Græcorum probant, & loca quæ dicuntur animabus, pro cuiuſque vita diſtributa, & ſupplicia, quibus per ſe animæ aſſiciuntur, declarant. Hæc enim etſi in alio quopiam peccant, tamen remanere animam poſt hanc vitam, & luere pœnam peccatorum, confitentur. Sin prouidentiæ ratio rerum ſingularum, à nobis comprehendi non poteſt, vt certè non poteſt, prout illud teſtatur, Quàm indagari nequeunt iudicia tua, neque inueſtigari vitæ tuæ: non tamen hanc ob cauſam neganda prouidentia eſt. Neque enim quoniam maris terminos & arenæ numerum ignoramus, neget quis mare, aut arenam eſſe. Nam hoc quidem modo etiam hominem, aut aliud quodpiam animal eſſe negent, quoniam numerum hominum, & cæterorum animalium neſciunt: Nam indiuidua nobis infinita ſunt. Quæ autem nobis infinita, nobis incognita: Ac vniuerſa quidem ſæpe ratione comprehenduntur, res ſingulæ vt comprehendantur, fieri non poteſt. Cùm autem ſit in

In homine duplex differentia.

vnoquoque homine duplex differentia: vna, qua ab alio homine diſcrepat: altera, qua à ſeipſo (multum enim quotidie quiſque mutatur, & à ſeipſo differt in vitæ genere, in ſtudiis, in vitæ neceſſitatibus, in cupiditatibus, & accidentibus: celeriter enim ſe vertit hoc animal, & cum vitæ neceſſitatibus temporibúſque mutatur) neceſſe eſt etiam congruentem cuique prouidentiam, eámque differentem, & variam & multiformem, & cum rerum ſingularum immenſitate coniunctam comitari. Quòd ſi accommodatam cuique oportet, in quaque re, & propriam eſſe prouidentiam, infinita autem eſt rerum ſingularum differentia, ſimul infinita eſt eis accommodatæ ratio prouidentiæ: Sin autem infinita, etiam nobis ignota.

A τεκμήριον δὲ οὐ μικρὸν τοῦ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα προνοίας τυγχάνειν, τὸ φυσικῶς ἐγκατεσπάρθαι τοῖς ἀνθρώποις τὴν γνῶσιν αὐτῆς. ὑπ' ἀνάγκης γὰρ συσχεθέντες εὐθὺς ἐπὶ τὸ θεῖον καὶ τὰς εὐχὰς καταφεύγομεν, ὡς ἂν τῆς φύσεως ἀγούσης ἡμᾶς ἀδιδάκτως ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν. οὐκ ἂν δὲ ἡμᾶς ἀδιδάκτως ἦγεν ἡ φύσις ἐπὶ τὸ μὴ φύσιν ἔχον γίνεσθαι· καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἐξαίφνης ταραχαῖς καὶ φόβοις, ἀπροαιρέτως πρίν τι καὶ σκέψασθαι, τὸν Θεὸν ἐπιβοώμεθα. πᾶν δέ τι ὅπερ οὕτω φυσικῶς ἑπόμενον, ἰσχυρὰν ἔχει τὴν ἀπόδειξιν, καὶ οὐδεμίαν ἀντιλογίαν ἐπιδεχόμενον.

B πόθεν οὖν προσήχθησαν ἐπὶ τοῦτον τὸν λόγον οἱ ταῦτα δοξάζοντες; πρῶτον μὲν, τῷ νομίζειν συνδιαλύεσθαι τῷ σώματι τὴν ψυχήν· δεύτερον δὲ, τῷ μὴ δύνασθαι τὸν λόγον ἐξευρεῖν τῆς κατὰ μέρος προνοίας. ἀλλ' ὅτι μὲν οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ θνητὴ, οὐδὲ μέχρι τοῦ βίου τούτου τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον ἵσταται, αἵ τε παρὰ τοῖς σοφωτάτοις τῶν Ἑλλήνων μετενσωματώσεις δηλοῦσι, καὶ οἱ λεγόμενοι τόποι ταῖς ψυχαῖς ἀποκεκληρῶσθαι πρὸς τὸν ἑκάστης βίον, καὶ αἱ τιμωρίαι τῶν ψυχῶν ἃς τιμωροῦνται καθ' ἑαυτάς.

C ταῦτα γὰρ εἰ καὶ διαπίπτει κατά τι ἕτερον, ἀλλὰ τὸ τὴν ψυχὴν εἶναι μετὰ τὴν ζωὴν ταύτην καὶ δίκας ὑπέχειν τῶν πλημμεληματῶν συνομολογεῖ. εἰ δὲ ἀκατάληπτός ἐστιν ἡμῖν τῆς τῶν κατὰ μέρος προνοίας ὁ λόγος, ὡς φησὶ καὶ ἐστὶ κατὰ τὸ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματά σου καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοί σου, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο δεῖ λέγειν ὡς οὐκ ἔστι πρόνοια. οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ τὸ μέτρον τῆς θαλάσσης ἀγνοοῦμεν, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῆς ψάμμου, φαίη τις ἂν μήτε θάλασσαν, μήτε ψάμμον εἶναι.

D οὕτω γὰρ εἴποιεν ἂν μήτε ἄνθρωπον μήτε ἄλλο τι ζῶον εἶναι, ἐπειδὴ τὸν ἀριθμὸν τῶν τε ἀνθρώπων, καὶ τῶν ἄλλων ζώων ἀγνοοῦσι. τὰ γὰρ ἄτομα, ἄπειρα ἡμῖν· τὰ δὲ ἄπειρα ἡμῖν, ἄγνωστα ἡμῖν· καὶ τὰ μὲν καθόλου πολλάκις λόγῳ γίνεται καταληπτά, τὰ δὲ κατὰ μέρος ἀδύνατον. οὔσης δὲ καθ' ἕκαστον ἄνθρωπον διττῆς διαφορᾶς, τῆς τε πρὸς ἕτερον ἄνθρωπον, καὶ τῆς πρὸς ἑαυτόν. (πολλὴ γὰρ καὶ ἡ πρὸς ἑαυτὸν ἑκάστου καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐναλλαγὴ καὶ διαφορά ἔν τε τοῖς βίοις, καὶ τοῖς ἐπι-

E τηδεύμασι καὶ χρείαις καὶ ἐπιθυμίαις καὶ τοῖς ἐπισυμβαίνουσιν· ἀγχίστροφον γὰρ τοῦτο τὸ ζῶον ταῖς χρείαις, καὶ τοῖς καιροῖς ὀξέως συμμεταβαλλόμενον) ἀνάγκη καὶ τὴν ἁρμόζουσαν ἑκάστῳ πρόνοιαν διαφορόν τε καὶ ποικίλην καὶ πολυειδῆ καὶ συνδρομον τῇ τῶν πεπληθυσμένων ἀκαταληψίᾳ συνεκτείνεσθαι. εἰ δὲ προσφόρως ἑκάστῳ δεῖ καθ' ἕκαστον πρᾶγμα καὶ οἰκείαν ὑπάρχειν αὐτήν, ἄπειρος δὲ τῶν κατὰ μέρος διαφορὰ, ἄπειρος ἅμα καὶ τῆς ἁρμοζούσης αὐτοῖς προνοίας ὁ λόγος· εἰ δὲ ἄπειρος, καὶ ἄγνωστος ἡμῖν.

οὐ δεῖ τοίνυν τὴν οἰκείαν ἄγνοιαν ἀναίρεσιν ποιεῖσθαι τῆς τῶν ὄντων κηδεμονίας. ἃ γὰρ σὺ νομίζεις μὴ καλῶς, ταῦτα κατὰ λόγον μὲν τῷ δημιουργῷ ἔγνωσται· σὺ δὲ ἀγνοῶν τὰς αἰτίας, οὐχὶ κατὰ λόγον φὴς γίνεσθαι. ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀγνώστων πάσχομεν, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς προνοίας. ἐξ εἰκασίας τινὸς καὶ ταύτης ἀμυδρᾶς, συννοοῦμεν τὰ κατ' αὐτὴν, εἴδωλά τινα, καὶ σκιὰς τῶν ἔργων αὐτῆς ἐκ τῶν γινομένων κατὰ στοχασμὸν λαμβάνοντες. φαμὲν γοῦν τινα γίνεσθαι κατὰ συγχώρησιν τοῦ Θεοῦ. τῆς δὲ συγχωρήσεως εἴδη πολλά. συγχωρεῖ γὰρ πολλάκις καὶ τὸν δίκαιον περιπεσεῖν συμφοραῖς, ἵνα τὴν ἐν αὐτῷ λανθάνουσαν ἀρετὴν ἀναδείξηται ἄλλοις, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ. ἄλλοτε συγχωρεῖ τῶν ἀτόπων τι πραχθῆναι, ἵνα διὰ τῆς πράξεως τῆς δοκούσης ἀτόπου μέγα τι καὶ θαυμαστὸν κατορθώσῃ· ὡς διὰ τοῦ σταυροῦ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. κατ' ἄλλον τρόπον συγχωρεῖ τὸν ὅσιον πάσχειν κακῶς, ἵνα μὴ ἐκ τοῦ ὀρθοῦ συνειδότος καὶ τῆς δοθείσης αὐτῷ δυνάμεως εἰς ἀλαζονείαν ἐκπέσῃ, ὡς ἐπὶ τοῦ Παύλου. ἐγκαταλείπεταί τις πρὸς καιρὸν εἰς διόρθωσιν ἄλλου· ἵνα οἱ κατ' αὐτὸν σκοποῦντες οἱ ἄλλοι παιδεύωνται, ὡς ἐπὶ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου. φυσικῶς γὰρ, ὁρῶντές τινας πάσχοντας συστελλόμεθα, ὡς εἴρηται καλῶς τῷ Μενάνδρῳ, ὅτι,

Φοβούμενοι τὸ θεῖον ἐπὶ τοῦ σοῦ πάθους.

Ἐγκαταλείπεταί τις καὶ εἰς ἄλλου δόξαν οὐ δι' οἰκείας ἢ γονέων ἁμαρτίας, ὡς ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς, εἰς δόξαν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου· πάλιν συγχωρεῖταί τις παθεῖν εἰς ἄλλου ζῆλον· ἵνα τῆς δόξης τοῦ παθόντος μεγαλυνθείσης ἄοκνον τὸ πάθος τοῖς ἄλλοις γένηται, ἐλπίδι τῆς μελλούσης δόξης καὶ ἐπιθυμίᾳ τῶν προσδοκωμένων ἀγαθῶν, ὡς ἐπὶ τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκότων ὑπὲρ πατρίδος ἢ γένους ἢ δεσποτῶν. εἰ δέ τῳ δοκεῖν παράλογον εἶναι, τὸ εἰς ἄλλου διόρθωσιν πάσχειν κακῶς, γινωσκέτω, ὡς οὗτος ὁ βίος ἀγών ἐστι καὶ στάδιον ἀρετῆς. ὅσῳ τοίνυν μείζους οἱ πόνοι, τοσούτῳ μείζους οἱ στέφανοι· καὶ γὰρ τὸ μέτρον τῆς ὑπομονῆς ἡ τῶν ἄθλων ἀντίδοσις. διὰ τοῦτο Παῦλος ἐν μυρίαις συνεχωρήθη γενέσθαι θλίψεσιν, ἵνα μείζονα καὶ τέλειον ἀπολάβῃ τῆς νίκης τὸν στέφανον. πάντα οὖν καλῶς καὶ δεόντως γίνεται τῆς προνοίας τὰ ἔργα. ὅτι δὲ καλῶς καὶ δεόντως καὶ ὡς μόνως ἐπιδέχεται, διοικεῖ Θεὸς τὰ πάντα, δύο τούτοις τοῖς σκοποῖς τις χρώμενος τοῖς παρὰ πᾶσιν ὁμολογουμένοις, ὀρθότατα σκοπήσειεν. ἀγαθός ἐστι καὶ μόνος σοφός. οὐκοῦν διὰ μὲν τὸ ἀγαθὸς εἶναι, προνοητὴς εἰκότως ἐστί· διὰ δὲ τὸ σοφὸς εἶναι, σοφῶς καὶ ἄριστα τῶν ὄντων ἐπιμελεῖται· εἰ μὲν γὰρ οὐ προνοεῖ, οὐκ ἀγαθός· εἰ δὲ μὴ καλῶς, οὐ σοφός. δεῖ τοίνυν τούτοις προσέχοντα τοῖς σκοποῖς,

A Quare non ob ignorationem noſtram moderatio, curáque rerum delenda eſt. Quæ enim tu non rectè geri putas, ea prudenter Deo decreta ſunt. Sed tu, quoniam cauſas ignoras, prudenter geri negas. Idem enim nobis vſuvenit in prouidentiæ operibus, quod in cæteris rebus quas non aſſequimur. Ex coniectura aliqua, eáque obſcura, eam cognoſcimus, & imagines quaſdam vmbráſque operum eius, ex his quæ fieri videmus, velut ſuſpicantes, ſumimus. Dicimus enim quædam fieri permiſſione Dei. Permittit e- *Permiſſionis diuinæ multæ ſunt ſpecies.*
B nim ſæpè etiam virum bonum in calamitates incidere, vt latentem in eo virtutem cæteris prodat, vt de Iob accepimus. Aliàs permittit aliquid abſurdi fieri, vt re quæ abſurda videatur, magnam quandam rem & admirabilem aſſequatur; vt per crucem, ſalutem humani generis. Alio modo ſanctum & pium hominem in ærumnis & miſeriis permittit, ne *1. Cor. 12.* de bona animi conſcientia, & poteſtate ſibi data, in arrogantiam prolabatur, vt in Paulo *Luc. 16.* animaduerti poteſt. Deſeritur igitur quis ad tempus, ad correctionem alterius, vt eius ca-
C ſum cæteri intuentes erudiantur, vt in Lazaro & diuite euenit. Natura enim ita comparatum eſt, vt dum alios in malis cernimus, ipſi animis contrahamur, vt ſcitè à Menandro dictum eſt:

Dei timentes numen, in malis tuis.

Negligitur etiam aliquis gloriæ alterius cauſa, non ſuo aut parentum vitio, vt is qui natus erat cæcus, ad gloriam filij hominis. Rurſus ad alterius æmulationem,
D mala perpeti quiſpiam permittitur, vt eius qui perpeſſus ſit gloria amplificata, cæteri ſpe futuræ laudis, & cupiditate venturorum bonorum, commoti, idem ſine vlla dubitatione patiantur. Quod in martyribus perſpicimus, & qui pro patria, aut genere ſuo, aut dominis occubuerunt. Quòd ſi cuipiam aduerſari rationi videatur, ad alterius correctionem quempiam vexari, ſciat hanc noſtram vitam eſſe certamen, & ſtadium virtutis. Itaque quo labores maiores, eo maiora præmia. Nam perpeſſionis modus & fi-
E nis eſt præmiorum remuneratio. Eam ob cauſam Paulus innumeris malis affligi ſitus eſt, vt maiore, & abſoluto victoriæ præmio potiretur. Quare omnia rectè & decenter prouidentiæ opera efficiuntur. Quod ita eſſe, eáque Deum ratione omnia moderari, quam ſolam rerum natura patitur, ſi quis duo hæc ſpectet, quæ ab omnibus conceduntur, rectiſſimè animaduertet: Bonus eſt, ſolúſque ſapiens. Quare quòd bonus eſt, meritò prouidet: quòd ſapiens, ſapienter & optimè prouidet: Si enim non prouidet, non eſt bonus: ſi non rectè prouidet, non eſt ſapiens. Itaque hos duos ſcopos intuentibus,

nullum prouidentiæ opus damnandum eſt, A neque re nobis non explorata, de ea quicquam eſt detrahendum: ſed omnia in bonam partem accipienda ſunt, omnia habenda admirationi, omnia rectè & decorè fieri credenda, etiamſi vulgo iniqua videantur: ne maledicentiam vituperabili admodum inſcitia noſtra cumulemus. Verùm illud perſpicuum eſt, cùm dicimus omnia rectè fieri, nos non de hominum vitiis loqui, neque de operibus quæ in noſtra poteſtate ſita ſunt, & à nobis fiunt, ſed de prouidentiæ effectu, quæ in noſtra poteſtate ſita non ſunt. Quomodo ergo viri aliqui acerbiſſima morte multantur, ſine cauſa iugulantur? Si enim iniquè, cur iuſta illa prouidentia cædem non prohibuit? ſi iuſtè, nullum eſt peccatum eorum qui occiderunt. Reſpondebimus, & eum qui occidit, iniquè occidiſſe, & eum qui occiditur aut iuſtè occidi, aut vtiliter. Iuſtè aliquando ob improba quædam facinora nobis incognita: vtiliter quòd occupet prouidentia futura illius maleficia, & quòd è re illius ſit non vlteriùs vitam producere: quod Socrati & ſanctis viris accidit. At qui occidit, iniuſte occidit. Non enim eam ob cauſam, neque quòd ſibi liceret, ſed ſponte, quæſtus faciendi & prædandi cauſa. In noſtra enim eſt poteſtate agere; perpeti vt verbi gratia, occidi, in noſtra poteſtate non eſt. Nulla autem mors mala eſt, niſi quæ ob peccatum offertur: vt è morte ſanctorum hominum cognoſcitur. Improbus verò etiamſi in lectulo, etiam ſi repentè ſine moleſtia vlla, vitam finierit, malè mortuus eſt, vt qui malam ſibi ſepulturam aſciuerit peccatum. Qui tamen interemit, improbè interemit. Nam in his qui iuſtè interficiuntur, ſubdit ſe in locum carnificis: In his qui vtiliter, ſanguinariorum & ſceleratum. Idem iudicandum de iis qui hoſtes interimunt, & bello capiunt, & in captiuos omne exemplum improbitatis edunt. Itémque idem de iis qui plus æquo ſibi appetunt, & alios pecunia ſpoliant. Etenim & iis, quibus eripitur, veriſimile eſt conducere non poſſidere, & qui alienam pecuniam concupierunt, iniuſti. Nam habendi cupiditate inducti, non quia illis ſit vtile, ademerunt.

Mors quatenus mala.

A μηδενὸς καταγινώσκειν τῶν τῆς προνοίας ἔργων, μηδὲ βλασφημεῖν ἀνεξετάστως· καλῶς δὲ πάντα ἀποδέχεσθαι, πάντα θαυμάζειν, πάντα πεπεῖσθαι καλῶς καὶ δεόντως γίνεσθαι, κἂν φαίνηται τοῖς πολλοῖς ἄδικα· ἵνα μὴ πρὸς τῇ βλασφημίᾳ πολὺν καὶ τῆς ἀμαθίας ἑαυτῶν καταχέωμεν ψόγον. ὅταν δὲ λέγωμεν πάντα καλῶς γίνεσθαι, δῆλον ὡς οὐ περὶ τῆς κακίας τῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἔργων καὶ παρ' ἡμῶν γινομένων τὸν λόγον ποιούμεθα· ἀλλὰ περὶ τῶν τῆς προνοίας τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὄντων. πῶς οὖν ἄνδρες ὅσιοι πικροῖς πε-

B ριπίπτουσι θανάτοις καὶ σφαγαῖς ἀναιτίοις; εἰ μὲν γὰρ ἀδίκως, διὰ τί μὴ ἐκώλυσεν ἡ δικαία πρόνοια τὸν φόνον; εἰ δὲ δικαίως, ἀναίτιοι πάντως οἱ φονεύσαντες. πρὸς ἃ αὖθις ἐροῦμεν, ὅτι καὶ ὁ φονεύσας ἀδίκως φονεύει· καὶ ὁ φονευόμενος ἢ δικαίως φονεύεται ἢ συμφερόντως· δικαίως μὲν ἐὰν ὅτε διὰ πράξεις ἀτόπους, ἡμῖν δὲ ἀδήλους· συμφερόντως δὲ, προκαταλαμβανούσης τῆς προνοίας τὰς μελλούσας ἔσεσθαι παρ' αὐτοῦ κακουργίας, καὶ ὅτι καλὸν αὐτῷ μέχρι τούτου στῆναι τὴν ζωὴν, ὡς Σωκράτει καὶ τοῖς ἁγίοις. ὁ δὲ φονεύσας, ἀ-

C δίκως ἐφόνευσεν. οὐ γὰρ διὰ τὴν οὐδὲ ἀξίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ κέρδος καὶ λῃστείαν ἑκουσίως· ἐφ' ἡμῖν γὰρ ἡ πρᾶξις. τὸ δὲ πάθος οὐκ ἐφ' ἡμῖν, οἷον τὸ φονευθῆναι. θάνατος δὲ οὐδεὶς κακὸς, εἰ μὴ ὁ δι' ἁμαρτίαν· ὡς δῆλον ἐκ τοῦ θανάτου τῶν ὁσίων ἀνδρῶν. ὁ δὲ ἁμαρτωλὸς κἂν ἐν τῷ σκίμποδι, κἂν αἰφνίδιον ἀπόνως τελευτήσῃ, κακῶς ἀπέθανε, κακὸν ἐντάφιον ἐπαγόμενος τὴν ἁμαρτίαν. ὁ μέντοι φονεύσας κακῶς ἐφόνευσεν. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν δικαίως φονευομένων, εἰς τὴν τῶν δημίων ἑαυτὸν κατέταξε μοῖραν· ἐπὶ δὲ τῶν συμφερόντως, εἰς τὴν τῶν μιαιφόνων καὶ ἐναγῶν. τὰ αὐτὰ καὶ ἐπὶ τῶν τοὺς πο-

D λεμίους φονευόντων καὶ αἰχμαλωτιζόντων, καὶ πᾶσαν κακίαν ἐργαζομένων κατὰ τῶν αἰχμαλώτων. τὰ αὐτὰ καὶ ἐπὶ τῶν πλεονεκτούντων καὶ ἁρπαζόντων χρήματα· καὶ γὰρ τοῖς ἀφαιρουμένοις ὡς εἰκὸς συμφέρει μὴ κεκτῆσθαι· καὶ οἱ πλεονεκτήσαντες ἄδικοι· διὰ γὰρ πλεονεξίαν, οὐχὶ διὰ τὸ συμφέρειν ἐκείνοις, ἀφείλοντο.

FINIS TOMI SECVNDI.

VA1 1529011